

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XII — DÍL I

1882

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1882

Obsah dílu prvního.

R. 1882. Čís. I.

OSVĚTA

První pokusy o společný parlament
pro všechny země rakouské.

Napsal
Antonín Rezek.

Obecně kladl se sněm Linecký z r. 1614 za první pokus společného sněmu pro všechny země rakouské, ale nám nutno poustoupiti ještě dále do minulosti, hned k počátkům monarchie Habsburské, a tam hledati první pokusy pro společné zastoupení ve společných interesech panovníka i jeho národů.

Když arcikníže rakouský Ferdinand stal se králem českým i uherským, a tím i vlastním zakladatelem říše rakouské skoro v nynější její podobě, neproměnilo se mnoho v životě těch národů, kteří prve o sobě stáli a nyní panovníka společného obdrželi. To, co Ferdinand spojil v jedno, spojeno zůstávalo jen osobou jeho: byla to nejčistší unie personálná. Ale ne na dlouho. Země rakouské, české i uherské k společnému králi ponenáhlu sice ale zcela pravidelně nabývaly také společných interesů, unie personálná dostávala reálných přímětků. Zahraniční politika první byla na řadě; tať za spojení tolika zemí v jeden státní celek nutně přestávala býti specificky rakouskou, českou neb uherskou a stala se politikou *dynastickou.* Ovšem vždy s příslušným vlivem jednotlivých zemí, jehož Ferdinand ani zbaviti se nechtěl ani také nemohl, poněvadž jednotlivé země k operacím se zahraničnou politikou souvisícím povolovaly neb také nepovolovaly berní.

Nastalyť však hned při nastoupení Ferdinandově zápletky zahraničné toho druhu, že na jich urovnání mělo a musilo záležeti nejen králi než i jeho národům; bylyť to *války turecké.* Zadržeti moc tureckou od hranic zemí uherských a vnitrorakouských, upevniti vojensky hranice proti Turkům tak, aby země okolní mohly od nich požívati obecného míru: toť bylo přáním dynastie, ale také přáním všech zemí pod žezlem Ferdinandovým spojených; tu jeví se počátky zahraniční politiky všerakouské, jež nebyla specificky ani českou nebo uherskou nebo štyrskou,

ale specifickou dynastii Habsburské a všem zemím pod vládou této dynastie spojeným.

Války turecké vyžadovaly peněz, velkých peněz, jichž král při smutném stavu komory své nemohl sám vynakládati a také nechtěl: vždyť zachování země uherské od návalu hord tureckých nebylo jenom interesem jeho, ale také těch národů, jimž on vládl. A proto také na vedení válek tureckých přispívala komora královská, kolik vůbec mohla; a co bylo za hranicemi její možnosti, to se vymáhalo na národech berněmi.

Povolovati berně ve všech zemích rakouských, českých a uherských příslušelo sněmům těch zemí, k těm se tedy král v nesnázích svých utíkal, nebezpečenství turecké živými barvami líčil a příspěvků na vedení války prosębně se dožadoval. Ale tito stavovští sněmové zdlouhavým středověkým spůsobem projednávání nebudí v nás veliký respekt vůbec; ještě menší pak, přihlížímeli k hrozné úzkoprsosti, s jakou privilegovaní stavové pohlíželi na události zahraničné a jak chladně odmítali požadavky královské, dokud hořel *teprve* dům sousední, pro jehož obyvatele jevila se sice slušná několikavětová útrpnost, ale skutečné pomoci hrozně málo. Stavové všech zemí Ferdinandových nebezpečí turecké uznávali naprosto, ale každá země jenom na kolik mohlo se dotýkati jich hranic a statků; stavové přes to nahlíželi potřebu hojné a vydatné pomoci, ale zřídka se k ní odhodlávali: poněvadž povolování a placení berní nebylo tehdáž věcí každoročně se opakující, ale mimořádnou; když pak Ferdinand tuto mimořádnost povýšiti chtěl a také povýšil na řádnost vyžadováním berní každoročních, bouřili se stavové proti té novotě a odpírali jí všemi silami, na jedno při tom zapomínajíce: když jednoho roku berní svolili méně neb žádných, král zůstával proti Turkům bez dostatečné pomoci a ztrácel jednu posici za druhou; následujícího roku nebezpečí turecké vzrostlo měrou mnohem větší, a stavové obyčejně byli nuceni svoliti pak k daleko hojnější berni a přece Turka z blízkého sousedství nevypudili.

Král Ferdinand obyčejně otevíral sněmy v jednotlivých zemích sám, osobou svou předložil stavům proposici a osobního vlivu užil na všech stranách, aby stavy obměkčil. Tu obyčejně aspoň část proposice byla přijata, a král věda, že berni dostane, mohl již napřed na účet povolené daně vypůjčiti sobě potřebných peněz u některého z tehdejších Rothschildů, u bohatých Fuggerů, Welserů, Pimblů, Baumgartenů a jiných „kupců“ v Augspurku neb v Norimberce. Ale když králi samému bylo táhnouti do Uher v čele vojska, nebo když jiné diplomatické záležitosti volaly ho do říše německé, kdež císařoval bratr jeho Karel V., tu Ferdinand, nemoha sněmům ve svých zemích osobně býti přítomen, posílal na svém místě královské komisaře, kteří v jeho jmeně proposici předložili a za berni žádali. Tu pak vedlo se z pravidla královské proposici zle. Komisařům stavové neostýchali se nepovoliti vůbec ničehož anebo sumu pranepatrnou. — Král Ferdinand brzy to poznal a proto dle potřeby každého roku jednou, dvakráte, ba i vícekráte, snažil se vykonati Odysseu po všech zemích svých. Musil tu do Prahy, do Brna, do Vratislavi, do Budišína, do Lubna (Lübben v Dolní Lužici), pak do Vídně, Lince, Innsbruku, Štyrského Hradce, Lublaně, Celovce, pak do

Prešpurka i Záhřeba a nejednou i do Virtemberska, které tehdáž (až do r. 1534) k zemím Ferdinandovým příslušelo. Byloli nebezpečí veliké, jako ku př. r. 1529, byly věru tyto jízdy po sněmích velikým mařením času; všude se nějaký čas sněmovalo, nejlepší čas k obraně zatím ušel, a k podzimu stavové povolená vojska odvolali domů. — Těmto poměrům hleděl Ferdinand odpomoci, napřed tak, že svolal do určitého místa generální sněm pro všechny země koruny české, pak zase společný sněm všech zemí německo-rakouských, tak že z jednotlivých sněmů zbývaly toliko země uherské. Ale i tento způsob měl své obtíže. Před každým generálním sněmem koruny české odbývaly se předběžné sněmy v jednotlivých zemích, kdež se volili zástupcové pro sněm generální a spisovaly instrukce; taktéž dělo se i v zemích německo-rakouských před každým sněmem společným: a tudy konečně vznikla myšlenka svolati sněm všech zemí pod vládou Ferdinandovou stojících.

Moment k tomu nalezen byl velmi vhodný. Roku 1529 sultán Soliman II. dostal se až k Vídni. Morava byla v největším nebezpečí, země rakouské zakoušely těžké strasti loupením Turků, kteří od Vídně na všechny strany pleníce a pálíce se rozjížděli. To věřilo se obecně, padneli Vídeň, že Turci mají do zemí koruny české i do říše německé cestu otevřenou bez překážky. Soliman II. musil sice od Vídně s nepořízenou odtáhnouti, ale po celé zpáteční cestě tisíce žen, mužů i dětí zabíráno do zajetí a odvedeno do Cařihradu. Dojem tohoto tureckého tažení byl ohromný; největší nepřátelé, jako papež Kliment VII. a císař Karel V., smířili se, ba i král francouzský František I., který všechny snahy protihabsburské vřele podporoval, radil nyní Janovi Zápolskému, z milosti sultánovy králi uherskému, aby zanechal pravého krále Ferdinanda na pokoji, aby s Turky proti němu se nepojil, a zastavil i měsíční podporu, již mu byl dosud na válku proti rodu Habsburskému vyplácel. Zápolský byl hotov s králem Ferdinandem se smluviti. Arcibiskup Várday prostředkoval, pak také Sigmund, král polský, a Jiří, kníže saský. Sjezd plnomocníků z obou stran odbýván v létě r. 1530 ve Vratislavi a pak přeložen do Poznaně. Na místě Ferdinandově jednali dva páni čeští, Vojtěch z Pernšteina, nejvyšší hofmistr, a Hanuš Pflug z Rabšteina, nejvyšší kancléř království českého. Ale král Ferdinand, mladý sice muž, byl starý diplomat a věděl dobře, že nejlépe zjedná s nepřáteli, když jim zahrozí velikou armádou. Si vis pacem para bellum platilo zde lépe i více než kdekoliv jinde. Teď anebo nikdy byla nejkrásnější příležitost u stavů, zastrašených obléháním Vídně, domoci se veliké podpory; teď, když u všech dvorů v Evropě ostýcháno se podporovati snahy Zápolského a tím Turky, mohly Uhry i Sedmihradsko úplně býti dobyty Ferdinandovi; boj mohl skončiti vítězně i mírem čestným, jehož král nade všecko si přál i potřeboval. V této chvíli uchopil se tedy Ferdinand myšlenky svolati *sněm společný ze všech zemí své říše* a sice do hlavního města hornorakouské země, do *Lince*. Netajeno se s obtížemi, ale doufáno přece. Ferdinand svolal v prosinci r. 1529 sněmy v zemích vnitrorakouských i v tak zvaných venkovských zemích Habsburských a v předložené proposici žádal, aby stavové zvolili ze sebe v každé zemi několik osob, ty aby opatřili plnou mocí a odeslali je ke 13. lednu 1530 do Lince, kdež stavové ze všech zemí

toho času budou pohromadě, a kde má se jednati i zjednati společná pomoc k ochraně Uher a k zabezpečení proti všem dalším nájezdům tureckým.

V Čechách, na Moravě, ve Slezsku i v Lužici také svolány sněmy předběžné v prosinci 1529, v nich žádáno za volbu zástupců pro *generální sněm koruny české,* který rozepsán byl od krále do Českých Budějovic na sv. tři krále (6. ledna) r. 1530. Zároveň žádal král, aby stavové čeští, moravští, slezští i lužičtí také přijeli *s plnou mocí,* neboť dosti možno prý, že bude potřebí, „aby generální sněm Budějovický přeložil se do Lince, kdež stavové ze všech ostatních zemí rakouských pohromadě se nalézati a rádi se se stavy koruny české o pomoc společnou proti společnému nepříteli smluviti chtíti budou.“ Patrně tu král stavům zemí českých méně důvěřoval a poněvadž nepochybně se obával, že by plnomocných poslů přímo do Lince nevolili, šel na ně oklikou přes generální sněm Budějovický.

Jak mnoho králi na tom záleželo, aby sněm Linecký se pořádně sešel, viděti z toho, že k zahájení jeho poslal manželku svou, královnu Annu, a sestru svou Marii, vdovu po zemřelém králi Ludvíkovi. Anna i Marie přijeli do Lince 13. ledna, an zatím Ferdinand osobně hned po třech králích zahájil generální sněm z koruny české v Budějovicích. Ale oběma královnám v Linci se nedařilo. Čekali na příjezd poslův o tři dni déle přes ustanovený čas, pak již určitě viděli, že se země úplně nesjedou a nesúčastní. V čas do Lince přišli poslové horno- i dolnorakouští, štyrští, korutanští, krajinští a goričtí, jak na nich bylo žádáno, s plnou mocí. Bez plné moci přišli poslové z Tyrol, kteří v instrukci své oznamovali, že o nějaké pomoci proti Turkům nemůže býti ani řeči, ba naopak Tyrolané přišli do Lince se žádostí, aby jim pomoženo bylo proti spříseženstvu švýcarskému a proti Graubündským. Habsburští poddaní z Elsasu a Breisgova vůbec poslů do Lince nevyslali, a stavové Virtemberští na sněmé předběžném, doma odbývaném, usnesli se do Lince s plnou mocí nikoho nevysílati, poněvadž jest to proti jich svobodám, jmenovitě proti smlouvě Tubinské z r. 1514, aby za hranicemi své země měli bez uzavření celého sněmu prostředkem pouhých plnomocných poslů o nějakou pomoc se snášeti.

Královny Anna a Marie tedy 16. ledna zahájily sněm prosbou, aby aspoň ti, kteří s plnou mocí do Lince se sjeli, nerozjížděli se, nýbrž počkali, až král smluví se v Budějovicích se stavy koruny české o příjezd do Lince. Shromáždění poslové byli hotovi počkati, ač nad tím pozastavovali se, že instrukce jim od stavů doma dané zněly tak, aby jednali *se všemi* zeměmi, a to již ovšem nebylo možno. Že přece jevili ochotu čekati, toho nejpodstatnější příčina byla, že nebezpečí turecké na ně doráželo nejblíže; poslové z Krajiny, Štyrska a Dolních Rakous uměli mnoho o tom vypravovati a byli úplně připraveni přinesti jakoukoliv oběť, jen když nebude se opakovati podobný nájezd turecký, jako právě r. 1529. Ale čekání na stavy ze zemí českých bylo marným. Moravané, Slezané i Lužičané byli opatřeni i pro případ jízdy do Lince dostatečnou instrukcí; ale stavové *čeští* na předběžném sněmu v Praze zvolili posly na generální sněm s velikou nevolí, neboť stáli na tom, že sněmy mají odbývati se tam, kde složeny

jsou desky zemské, totiž v Praze, a ne v Budějovicích; o nějakém pak obeslání sněmu Lineckého nechtěli ani slyšeti. Poslům svým dali v té příčině instrukci následující: „Jakož pak od poslův krále J. M. jest mluveno, bylali by potřeba oznámena, aby poslové z tohoto království a z jiných zemí k tomuto království příslušejících jeli do Lince, a tů se sjeli s posly jiných zemí J. M. královské, tak jakž ta věc šíře mluvena: *i k tomu vůle nedáváme pro ublížení našich svobod*, a za to J. M. královskou, pána našeho milostivého, prosíme, aby nám v tom za zlé míti a toho sobě do nás obtěžovati neráčil; *než jestliže chtí z těch zemí poslové do Budějovic přijeti* a kteříž od nás poslové budou s nimi chtíti míti jaké rozmluvení anebo pojednání *tu v Budějovicích*, k tomu dáváme vůli na takový spůsob, aby naši poslové *proto s nimi nic nezačínali*, nežli aby to *prve* na stavy tohoto království vznesli, a oč bychme se v stavích srovnali a svolili, anebo k čemu přistoupili všichni stavové společně, to bychme J. M. královské potom oznámiti chtěli." Toť byla ovšem pro krále těžká rána, když stavové čeští nejen že poslům svým jízdu do Lince zakázali, ale i pro ten případ, že by stavové v Linci shromáždění *přišli* do Budějovic, zapověděli jim jednati; nejvýš dovolovali vyslechnouti jich ad referendum na nějakém příště svolaném sněmu českém.

Nyní nastalo dopisování mezi králem a oběma královnami v Linci. Co dělati? Stavové v Linci shromáždění byli úplně hotovi zvoliti ze sebe deputaci a poslati ji do Budějovic; jim velmi na tom záleželo, jak stavové zemí českých co do povolení pomoci se zachovají. Ale král Ferdinand, který tolik píle vynaložil, aby sněm všem zemím společný se uskutečnil, nepřál tomu dokonce — z dobrých příčin. Kdežto totiž stavové zemí rakouských neštítili se obětí a chtěli dle instrukcí poslům svým daných povoliti i velikou „berni tureckou"; stavové čeští v té příčině, oddávajíce se toho času vlivu nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitála, podplacovaného od Bavorů Ferdinandovi nepřátelských, usnesli se jednati s králem o berni jen tehda, když by napřed „otec svatý papež, císař římský J. Mt., král francouzský a jiní králové křesťanští, též i svatá říše" pomoc poskytli a stavové „v skutku to poznali," že od nich peníze dány a vojsko do pole postaveno jest. Pro případ pak ten, že by císař turecký „až ku pomezí království českého přitáhl aneb vojsko jeho," očekávali, že král podle přísahy své pomůže jim; ostatně dokládali, „že by s boží pomocí podle svobod svých dovedli pomezí ubrániti." Za to položili do instrukce na sněm Budějovický četná gravamina proti vládě Ferdinandově, žádajíce dosti hurtovně za jich odstranění. Král tudy obával se, kdy by poslové z Lince přišli do Budějovic, že se zde ještě pokazí a dobrou vůli povoliti berně ztratí, když oposici Čechů uvidí. I psal o tom všem královně Marii do Lince s velikým nářkem na všemocného pana Zdeňka Lva i s prosbou, aby poradila, co by činiti bylo. Královna Marie, která dobře znala pány české strany Rožmitálské ještě z těch dob, kdy nešťastný manžel její v Čechách kraloval a stavové jemu panovali, odpověděla Ferdinandovi charakteristickými slovy: „Car certes, entretant que *cette bande* florisse, il n'est possible que vos affaires peulent bien aller!" Ale nicméně 23. ledna přišla deputace stavů rakouských z Lince

do Budějovic, dovolávala se prosebně pomoci u stavů českých, ukazujíc k tomu, že bude pak pozdě, až Turek přiblíží se ku pomezí českému; Moravané, Slezáci i Lužičané byli hotovi dáti se do jednání, ale Čechové za vedení pana Lva, ukazujíce na instrukci svou, jednání odmítali. Král tedy žádal, aby poslové opatřili si nové instrukce, že chce ihned druhý *společný sněm* rozepsati, že stavové čeští nemusí ani tam *hned svolovati*, nýbrž jenom po úradě s ostatními zeměmi o nějakou určitou kvotu se snésti, vlastní pak svolení vždy že pozůstavuje se sněmu českému; ale vyslanci čeští i toto králi naprosto odřekli a opustili Budějovice. Stavové moravští, slezští i lužičtí bez Čechů nemohli se v žádné jednání dáti, ani peněz povoliti, poněvadž vždy jim bylo čekati na usnešení země předcházející; i tedy oni rozejeli se k domovům. Sněm Linecký, který měl býti společným pro všechny země Ferdinandovy, nebyl po všech těchto věcech ničím jiným, než sjezdem zemí vnitrorakouských; ale když již pohromadě byl, snesl se o pomoc dosti hojnou. Na místě pak „nového sněmu společného“ rozepsal král ihned sněmy v zemích jednotlivých po spůsobu dřívějším. První pokus o svolání společného sněmu pro všechny země rakouské skončil úplným nezdarem.

Ale Ferdinand nedal se odstrašiti. Myšlenka, že by na *jediném* sněmu mohl dosíci svolení berní, byla příliš lákavou králi, který až dosud musil objížděti rozsáhlé země jednu po druhé, chtělli něčeho na stavích dosíci. Mimo to byl Ferdinand v této snaze hojně podporován od uherských stavů, na kolik k říši Habsburské náležely, a pak od stavů zemí rakouských. Těm vedlo se při válkách tureckých nejhůře, ti nesnáze nepokojných časů snášeli s touže trpkostí jako král a proto nejenom byli s panovníkem, co společného sněmu se týče, jedné mysli, ale šli často v horlivosti ještě dále nežli on.

Zatím roku 1530 působením kongresu Poznaňského učiněno mezi Ferdinandem a Zápolským příměří, které sice brzy bylo přetrženo, ale již v lednu 1531 zase obnoveno a od sultána potvrzeno. Trvati mělo do 9. května 1532. Ale sultán příměří užíval k novému zbrojení ve velikých rozměrech; Soliman, který sebe za jediného císaře na zeměkouli považoval, hodlal r. 1532 osobně vytáhnouti proti králi Ferdinandovi, jehož „místodržitelem v Němcích a velitelem ve Vídni“ tituloval, i proti císaři Karlovi V., jenž v jeho očích byl toliko „králem španělským.“ Ferdinand od svých špehů a jednatelů v Cařihradě brzo byl zpraven o věcech budoucích a strojil se také s celou silou k válce. Svolal napřed sněmy v zemích vnitrorakouských, žádaje za zvolení poslů ke sněmu společnému pro všechny tyto země. Ale stavové dolnorakouští zvolili posly jen s tou výminkou, když král postará se o sněm ze *všech království* i zemí svých. Ač přání to úplně se shodovalo s vůlí královskou, nebylo přece jemu vyhověno, poněvadž r. 1531 nebylo naděje, že by v Čechách stavové k obeslání všeobecného sněmu dali se pohnouti. Pomoc na sněmích jednotlivých zemí rakouských i českých povolena byla léta tohoto i následujícího dosti hojná. Ale Solimanovo vítězné tažení nebylo jimi zadržáno; toho docílil statečný chorvátský hrdina Mikuláš Jurišić výtečným hájením pevnosti Kyseku. Vojsko pomocné z říše německé i od stavů zemí Ferdinandových povolené stálo zatím nečinně u Vídně, očekávajíc příchodu.

sultánova; ale když Soliman, dobýváním Kyseku nejlepší čas ztrativ, obrátil se skrze Štyrsko a Chorvátsko na cestu zpáteční, nestíhalo jeho, nýbrž klidně se ubíralo ku svým domovům. Neboť doba, na kterou bylo povoleno, vypršela, a krátkozrací stavové pro zachování principu zbavili se nejkrásnější příležitosti k vítězství. Mezi Zápolským a Ferdinandem zase jednáno bylo o mír v Prešpurce; ze zemí českých se této diplomatické akce ve jmeně králově účastnili Vojtěch z Pernšteina, Hanuš Pflug z Rabšteina a Jan Litoborský z Chlumu *z Čech*, Stanislav Thurzo, biskup Olomucký a Jan z Kunovic na Uherském Brodě *z Moravy*. Zároveň jednáno také o mír v Cařihradě, který uzavřen 14. července 1533. Uhry zůstaly rozděleny na část Zápolského východní, s hlavním městem Budínem, a na část Ferdinandovu západní se sídlem vlády v Prešpurce.

Nebezpečí turecké na některou chvíli přestalo, a tím i také touha a potřeba společného parlamentu pro země rakouské. Ale ne na dlouho. Jan Zápolský trpce pociťoval nadvládí turecké a byl hotov, nějak definitivně s Ferdinandem o vládu v uherských zemích se narovnati. Vyslal také v březnu 1536 legáty své, Brodariće a Frankepana, do Neapole k císaři Karlovi V., aby byl prostředníkem mezi stranami. Poslové u Karla V. dobře pochodili, a i návrh míru, jejž s sebou přinesli, byl celkem za dobrý uznán. Ale přece nic více se nepořídilo, než že bylo učiněno příměří do konce září 1536. Zápolský totiž s mírem nemyslil to upřímně, a jakmile se mu z jiné strany trochu ulehčilo, zrušil příměří sotva uzavřené, vystoupil v Sedmihradsku válečně proti Ferdinandovi, dobyl Brašova a porazil královského vůdce Baltazara Bánffyho u Szatmára rozhodně. Mezi tím také 20.000 Turků vpadlo do Chorvátska, plenice a pustošíce pověstným způsobem celou zemi. Ferdinand stěžoval si v Cařihradě na to porušení míru r. 1533 uzavřeného, ale tam již Zápolský vzácnými dary získal si úplně velikého vezíra, a poslům Ferdinandovým odpověděno, že jich pán sám mír porušil, a proto aby se třásl před hněvem sultánovým. To bylo novým vyhlášením války. Ferdinand zase svolával sněmy, prose o pomoc. Opět byl to sněm zemí vnitrorakouských a hrabství gorického, odbývaný ve Vídni v prosinci 1536, který stál na svolání sněmu všeobecného, ze všech království a zemí Ferdinandových; k přání tomu přidávali se i Uhři, kteří tohoto jednání ve Vídni se účastnili. Král však, nepochybně nových nesnází se obávaje, přál si, aby oni sami se napřed o náležitou berni snesli, pak aby se s ním vydali do *Prahy* a předložili stavům zemí českých usnešení své, tím že spíše i je také pohnou k pomoci. Stavové rakouští se s tím spokojili, zdali však v skutku na generálním sněmu koruny české, v Praze v měsíci březnu 1537 odbývaném, najíti se dali, pověděti neumíme,[1]) a nezdá se býti pravdě podobno. Král totiž předložil generálnímu sněmu proposici, v níž žádal, aby Čechové povolili 100.000 kop míš. (= 50.000 kop č. = 125.000 zl. rýnských = 100.000 tolarů) a zaplatili berni, již králi r. 1534 na tři léta povolili, však dosud platiti zanedbávají. Ale stavové tuto nezaplacenou berni chtěli

[1]) Akta sněmovní z těch dob nezmiňují se o tom; *Dimitz* Gesch. Krains II. 159 tvrdí to sice, ale možno dosti, že se zmýlil s rokem následujícím.

míti odpuštěnou, a pak teprv chtěli králi povoliti novou, o něco menší než v proposici žádáno. Tu král, doufaje stavy k větší ochotnosti pohnouti, vrátil se k staré myšlence: svolati všeobecný parlament; teď zase uvažoval opačně než r. 1530, že snad Čechové, vidouce ochotnost zemí ostatních, dají si také říci. Proto předložil sněmu druhou proposici, v níž pravil, že již několikráte byl žádán od poddaných svých ze zemí rakouských a uherských, „aby všem poddaným z království i zemí svých společného shledání dopříti ráčil," a proto že žádá stavů českých, „aby k takovému společnému zemí shledání, k rozvažování a zavírání toho artikule, kterak by Turku a jiným těžkostem odepřeno býti a jedna země druhé retuňk a pomoc učiniti mohla, *mezi sebou osoby volili a s plnou mocí k tomu jednání a společnému shledání vypravili;* tak aby, což při témž společném zemí shledání jmenované osoby volené *zavrou a na čem se snesou, tomu aby od stavův království českého vedle jiných zemí bez odporu dosti se stalo*... jakož pak J. M. královská té celé naděje k stavóm království českého býti ráčí, když k tomu svolí, tehdy jiné země k témuž království českému příslušející bez pochyby také s plnou mocí posly své k takovému společnému zemí shledání a jednání a skutečnému zavírání ze sebe vypraví." Tedy král přál si viděti společný parlament ne takový, aby poslové z Čech přišli jen k vyslechnutí, oč běží, ale aby také jednali a *platně* uzavírali, zároveň pak jim v proposici jasně naznačil, že ví, kterak na nich to závisí, nebo onili zvolí k společnému sněmu posly, stavové zemí korunních, Moravy, Slezska a Lužice učiní též tak beze vší pochybnosti.

Stavové čeští vyhnuli se odpovědi ke druhé proposici úplně. Povolili totiž dle první proposice berni, menší než král žádal, a na druhou proposici *vůbec neodpověděli,* tím se zastírajíce, že král, když sněm rozepsán byl, o tom artikulu strany toho společného shledání žádné zmínky v listech svolávacích neučinil; i odložili odpověď až do sněmu budoucího. Král se příště v skutku této formální chybě vyhnul, a když 4. ledna 1538 svolával nový sněm, nezapomínal podotknouti, že má se jednati na něm také o „společném shledání všech stavů ze všech zemí." Bylo pak také o to jednáno v lednu 1538, král svou žádost z předešlého roku ještě jednou opakoval skoro týmiž slovy, stavové v principu projevili také ochotu, ale chtěli přijíti jen zase ad referendum. Neboť odpověděli králi: „My tomu odporni nejsme, aby poslové od stavů království tohoto neměli s V. K. Milosti zeměmi, knížetstvími dědičnými, se sjeti v místě příležitém, však ty posly vyslati chceme, aby vyrozuměli, jaká žádost a potřeba těch zemí jest, a ti poslové tomu vyrozumějíce, *v to aby se nedávali, aby co jednati a zavírati měli,* než vyslyšíce a vyrozumějíce jich potřebu a usnešení, aby se zase navrátili a stavům tohoto království na obecném sněmu to, což by na ně vznešeno bylo, oznámili." — Pak teprve chtěli se stavové čeští dáti o to v jednání doma, na svém sněmě, a králi odpověděti, na čem se usnesli. Králi Ferdinandovi zdála se tato odpověď býti příliš tvrdou, aby ji bez repliky ze své strany zanechal. Poněvadž pak i jinak se stavy se nepohodl, svolal nový sněm na 20. března 1538, kdež pravil v proposici, že k žádosti jeho za „společné shledání" dostalo se mu odpovědi „negruntovní," a žádal jich rozhodněji než dosud, aby

vyjádřili se v té věci jasněji a určitěji. Při tom ovšem jako vždy jindy nezapomínal podotýkati, že i pro ně bude „společné shledání" s prospěchem, poněvadž se stane rozhodnutí o berni na základě rovnoměrnějším, dle rozsahu a bohatosti jednotlivých zemí, což až dosud ztěžka státi se mohlo. V té příčině ovšem byla při králi pravda úplná. Ale i tento sněm rozešel se nějakým podivným spůsobem bez pořádných usnešení, ani vyslanci benátský a papežský u dvora královského se nacházející nedovedli stavů přiměti k povolnosti. Král svolal na 29. dubna r. 1538 hned zase sněm nový do Prahy a obeslal k němu osoby s plnou mocí ze všech zemí svých, tak že skutečně *první společný parlament byl pohromadě — v Praze.* Ale spůsob jeho jednání zůstává úplně neznámý; stavové čeští po dvou již zmařených sněmích tohoto roku odhodlali se nyní po třetí k slušné berni, což snad přičísti sluší vlivu těch poslů, kteří z ostatních zemí byli sněmu přítomni; ale stav rytířský, v němž oposice byla nejživější, všelijak se vzpíral proti usnešení, tak že král o sv. Jiří r. 1539 zase svolával sněm a sice o napravení některých nedostatků, které se při předešlém sněmu zběhly a které brzkého a spěšného opatření potřebují.

Zatím však události se v Uhrách věci, které ještě více rozčilily země sousední než obléhání Vídně r. 1529. Mezi Zápolským a Ferdinandem umluvena byla ve Velikém Varadině r. 1538 smlouva o držení království uherského tak, že Zápolskému zůstalo, čeho právě toho času v držení byl, než s tou výminkou, že po smrti jeho mají celé Uhry i Sedmihradsko náležeti Ferdinandovi i tehdáž, kdy by Zápolský zanechal mužských potomků. Ale když r. 1540 Zápolský zemřel, zanechav synka Jana Sigmunda, tu Isabella, vdova po něm, i poručníci nehodlali smlouvu Varadinskou uznati a dovolávali se proti Ferdinandovi pomoci turecké. Sultán Soliman přitáhl roku 1541 do Uher, zmocnil se nejkrásnější části té země, ale pro sebe, a poručil Isabelle, aby se synáčkem vystěhovala se do Sedmihrad, jež s některou částí uherského Zátisí svěřil její vládě; sám pak podržel si celou krajinu mezi Dunajem a Tisou s hlavním městem Budínem, kamž dosazen za vladaře Soliman paša, renegát uherský. Zpráva ta pobouřila celou Evropu. Moc turecká, která osobovala si dosud jenom vrchní právo nad Uhry, zmocnila se nyní panství tam se sídlem v Budíně; odtud mohli jezdci turečtí býti v několika dnech v Rakousích, na Moravě, v Čechách, ba i v říši německé.

Všecky záměry Ferdinandovy byly ztroskotány; po tolika jednáních a bojích naděje na získání království uherského a na zjednání čestného míru s Turky zničeny naprosto, mimo to pak všecky země ostatní pro blízké sousedství Turků byly v nebezpečí mnohem větším než posavad. Volání o pomoc ozývalo se ze všech stran. Ještě před vzetím Budína od Turků svolal král Ferdinand na rychlo generální sněm na 28. března 1541 do Prahy; sám tentokráte neotevřel sezení, než poslal komisaře, prose velmi za pomoc před blížícím se nepřítelem. Podivno dosti. Stavové čeští, kteří tak nepřátelsky chovali se ke všem snahám o svolání společného parlamentu, nyní najednou toužili po něm, chtíce prve dorozuměti se se stavy uherskými a rakouskými, než o pomoc se snesou. To ovšem bylo těžko, když Uhři i Rakušané v největším

jsouce nebezpečí na svolání nějakého společného sněmu ani nepomýšleli, než s veřejnou hotovostí stáli při hranicích, aby odporovali Turkům, kdy by snad od Budína dali se na výboje další. Stavové čeští tentokráte nepovolili ničehož, a sice proto, že se mezi sebou o kvotu dohodnouti nemohli. Hlavní vina bezúčelného sněmování byla zase na stavu rytířském. Když ale Budín padl, a Ferdinand znovu vypsal sněm na 12. září 1541, nahlíželi stavové, že nyní nesluší se odříkati pomoci, zejmena když Moravané, jakožto přední úd království českého, prosili shromážděných stavův, aby jich neopouštěli. Stavové povolili teď pomoc hojnou, a když král skrze komisaře své již po tolikráte žádal za zvolení plnomocných poslů k jednání a uzavírání na společném sněmu všech zemí rakouských, tu stavové čeští odvětili, že dokonce proti tomu nejsou a chtí *plnomocně* jednati se všemi stavy všech zemí Ferdinandových, jen když tento společný sněm svolán bude do Prahy.

Že konečně stavové chtěli vůbec jednati na společném sněmu, přijal král vděčně, ale s určením místa se nesnášel. Neb již byl svolal stavy zemí vnitrorakouských do Lince a doufal, že tentokráte i stavové zemí českých pro nebezpečí tak hrozivé zanechají odporu dosavadního a přijdou tam. Nebyla v tom nechuť proti *Praze* ze strany královy, ale oprávněný strach, že stavové zemí vnitrorakouských nebudou chtíti na tak dalekou cestu se vypraviti a tak daleko od domovů svých sněmovati. Bylotě od stavů bez toho velmi na to touženo, že častým sněmováním zmeškávají své záležitosti a utrácejí mnoho peněz; král z toho také měl škodu, neboť stavové útraty sněmování srážeti sobě z povolené berně. Ferdinand byl by proto rád určil místo pro společné sněmy tak asi uprostřed zemí svých, pro všechny stejně spravedlivé, i rozhodl se pro Linec.

Stavové dědičných zemí rakouských sněm Linecký obeslali, a poněvadž „pánů Čechů" také očekáváno, dali svým poslům zvláštní vítací listy pro ně. Pozdravovali jich jakožto sousedů svých se zeměmi rakouskými společným pánem a králem spojených, prosili jich za pomoc ve společném nebezpečí, k tomu ukazujíce, že i Čechům každá povolená pomoc jest k užitku, a kdy by potřeba větší kázala, že země rakouské nechtěly by Čechův také opustiti. Ale stavové čeští, dle svrchu zmíněného snešení sněmovního se zachovavše, sněmu Lineckého neobeslali, nýbrž odpověděli králi: „I jestliže J. M. královská sněm obecní *v království českém položiti ráčí*, a z jiných zemí, buďto ku království tomuto příležících aneb svých dědičných osoby, aby naň přijely, zříditi a způsobiti ráčí, to při vůli a mocnosti J. M. královské se zůstavuje." Moravané, Slezáci i Lužičané odpověděli týmž spůsobem. Sněm Linecký tudy toliko země vnitrorakouské representoval, a král předkládaje jemu 29. října proposici, vyčetl všecky pokusy o společný sjezd všech poddaných k uzavření společné pomoci proti Turkům, a trpce stěžoval si, kterak „některá" království a země odporem svým všecky takové pokusy zmařila. Nicméně potřeba společné úmluvy byla příliš nutná; *státoprávní postavení* koruny české vyžadovalo ohledů větších, než *přání* dědičných zemí Ferdinandových, a proto král, když Čechové nepřišli do Lince, žádal stavů rakouských, aby odebrali se do Čech. On ovšem přál si, aby hned v Linci o pomoc se snesli a s hotovou

věcí před stavy české předstoupili, ale stavové rakouští odpověděli, že chtí s tím počkati, až uvidí, mnoholi Čechové povolí. Pak v skutku, ač s nevelikou chutí pro útraty s tím spojené, odebrali se s plnou mocí k jednání do Čech.

Král svolal zde generální sněm na 4. prosince 1541 do — *Kutné Hory* a oznamoval, že k němu dostaví se sem nejen stavové zemí korunních, ale i „z jiných zemí dědičných, z rakouských i z království uherského." Do Kutné Hory položil král sněm proto, že r. 1541 hrad Pražský, chrám sv. Víta i celé skoro Hradčany a Malá Strana vyhořely, a nebylo kde vzíti byty pro krále a jeho úředníky i komonstvo. Když však v Kutné Hoře sousedi všemi potřebami k sněmu se zachystali, změnil král úmysl svůj; dal na rychlo připraviti aspoň nejnutnější pokoje v poloshořelém hradě a oznámil veřejnými listy, že sněm ne v Hoře, ale v Praze se odbývati bude. Zde v pondělí po sv. panně Barboře (5. prosince) společný sněm všech zemí rakouských byl otevřen, a královská proposice za pomoc na penězích i vojsku žádající stavům předložena. Výsledek sněmování byl pro krále velmi uspokojivý, praktičnost společného parlamentu se výborně osvědčila. Stavové usnesli se na společném pošacování svých majetků, což mělo do Hromnic l. 1542 býti vykonáno; k tomu času měly se sejíti plnomocné výbory ze všech zemí zase do *Prahy* aneb do Kutné Hory a dle „šacunků" rozvrhnouti, mnoholi která země dáti a jak těch peněz užito býti má. O Hromnicích r. 1542 výbory se sešly a předložily šacunky. Ze Štyrska, Korutan, Tyrol a Gorice nikdo nepřišel. I čekáno na ně celý týden. Král Ferdinand již se strachoval, že tím zase jednání i svolení se zmaří a proto pod trestem nemilosti poručil zástupci Krajiny, aby také zastupoval ty země, z nichž výboři v čas nepřišli. Tak se také stalo.

Nyní svolili stavové čeští 367.000 zl. rýnských, Moravané skoro 200.000 zl. r., Slezané více než 200.000 zl. r., Horno- i Dolnolužičané 50.000 zl. r., a všechny země rakouské se zeměmi venkovskými dohromady 400.000 zl. r.[1]) Ještě důležitější bylo však, že výboři povolenou berni dle skutečné potřeby hned rozvrhli, mnoholi z toho má na lehkou a těžkou jízdu, mnoholi na pěchotu a na opatření nábojů vynaloženo býti, což až dosud nikdy bylo se nestalo; nebo stavové porůznu sněmujíce povolovali králi vojsko buď pěchotu neb jízdu dle libosti, čímž se dělo, že král někdy jednoho druhu vojska měl nad potřebu a druhého nedostatek. Pak obyčejně povolovali vojsko, starost o puškaře, prach a koule králi samému ponechávajíce; když pak nepodařilo se jemu v rychlosti peněz sehnati, stávalo se, že vojsko hlavně pro nedostatek náboje ničehož nesvedlo. Rovnoměrným rozdělením nyní učiněn konec nerozumnému až dosud povolování berní. Výboři z rakouských zemí tvrdili sice potom, že by byli ještě více povolili, když však viděli, jak prý ostatní země šacunky své nízko drží, svolili toliko 400.000 zl. r. I z této poznámky viděti jest, že společný sněm pro

[1]) O Uhrách neděje se při svolení zmínka a to proto, že uherští stavové již doma snešení učinili a s věcí hotovou přišli na sněm do Lince. Odtud odebrali se na Moravu, kdež přítomni byli předběžnému sněmu, na němž volili se poslové pro sněm generální do Prahy. S těmi nepochybně Uhři také sem přišli a celému jednání sněmovnímu přítomni byli.

všechny země rakouské při tolika výhodách, jež králi poskytovati mohl a r. 1541—42 také poskytl, měl a pro budoucnost tím více mohl míti i stinných stránek svých, zejmena když potřeba nebyla tak naléhavá jako právě nyní.

I také stavové říše německé tentokráte velikou pomoc dali k vysvobození Uher, ale s tou výminkou, že Joachim, kurfiršt braniborský, učiněn byl vrchním vojevůdcem celé výpravy. To bylo neštěstí. Joachim byl muž starý, ve vojenských věcech naprosto nezkušený, a z té chyby zrodilo se mnoho jiných. Vojsko loudavě se scházelo, peníze ze svolených berní nedosti pořádně odváděny, ve vojsku vypukly nemoci, ale přes to přese všecko vedl kurfiršt Joachim proti Turkům větší vojsko než kdykoliv před tím kterýkoli vojevůdce. Ale on teprv počátkem srpna 1542 vypravil se do Uher. U Komárna byl 15. srpna, kdež zcela nečinně celý měsíc ležel. Konečně 26. září ocitlo se vojsko u Pešti, a jalo se města dobývati, chtíc teprve, až jeho se zmocní, udeřiti na pevnější Budín. Nejvyšší velitel poručil 8. října ponejprv stříleti na město ze 60 děl. Slabé zdi byly dosti brzo prolomeny, ale útok liknavostí německého vojska přece se nepodařil. V noci na to kurfiršt Joachim oznámil, že jest tažení — *skončeno,* poněvadž zima se blíží, a jemu vyzvědač jistou zprávu přinesl, že Ahmed, beglerbeg Rumelský, s 25.000 muži táhne proti němu, což ostatně nebylo pravda. Všickni členové vojenské rady byli proti tak hanebnému odtažení, avšak nejvyšší velitel provedl svou. Druhého dne bylo vojsko rozpuštěno, a všechny naděje na poražení Turkův zničeny. Z celého vojska zůstalo v Uhrách přes zimu pouze 7000 mužův, nebo více jich nemohl král ze svého platiti. Ferdinand v listech ke svému bratru Karlovi V. trpce naříkal na neschopnost vrchního velitele, jehož mu říšský sněm byl vnutil.

Nejsmutnějším následkem zbabělosti Joachimovy bylo, že na r. 1543 strojil se sultán Soliman II. osobně vytáhnouti do Uher a sliboval, že v dubnu již se vypraví s vojskem jako moře velikým a jako mořské vlnobití zhoubným. A slibu svému dostál. Z Drinopole vytáhl dne 23. dubna a počátkem května byl již v Uhrách. Cestu měl úplně otevřenou, nebo země byla téměř bez vojska. Učinil veliké výboje v Chorvátsku, a v Uhrách zmocnilo se vojsko turecké četných měst, zejmena *Ostřehoma* (10. srpna) a pak *Bělehradu* (1. září), čímž hranice turecké moci v Uhrách opět pošinuty dále na sever i na západ. Tenkráte nejvíce Moravané toužili po svolání sněmu, jim nebezpečí hrozilo nejvíce. Ve všech zemích na sněmích jednotlivých povoleny pomoci, ale všechno marně; vítězný pochod sultánův nezastaven. Ferdinand, který s vojskem českým stál u Prešpurku, neodvážil se útoku pro přílišnou moc Solimanovu, nýbrž couvl k Vídni. Sem svolal k sobě nejvyšší úředníky všech svých zemí, soudce zemské z Čech a rady království českého a jich se tázal, co by se nyní díti mělo? Všichni odpověděli, že jeví se potřeba společného shledání zemí Ferdinandových; i svolal král nový společný parlament zase do *Prahy* 26. listopadu 1543, jehož súčastnili se stavové z koruny české, z krajin rakouských a z království uherského. Král v největší úzkosti postavený pověděl zde stavům v proposici, kde že jest hlavní vina dosavadních nezdarů vojenských, i propověděl to slovy dosti ostrými takto: „Jakož také stavové o tom

dobrou vědomost mají, jací jsou se až posavad neřádové a nerovnosti, když jaké pomoci lidmi svolené byly, při vypravování, při tažení i zase toho lidu odtažení i jinak dály, tak že druhdy jedni svou pomoc svolenou spěšně, a zase jiní později, a někteří pak zhola nic a ne v jedno místo, a mnozí dosti nespůsobný a k válce nezvyklý lid vypravovali, a tak veliká nerovnost při tom se zbíhala, a skrze to takové pomoci a vydávání beze všeho užitku přicházely: protož za vysoce potřebné a důležité jest, aby valná pomoc, kteráž od stavův království českého a jiných J. Milosti královské království a zemí poddaných vypravena bude, ne tak sebraným lidem, než penězi se obmyslila a svolila.“ V té příčině mluvil král trpkou pravdu. Stavové, když povolili berni, a vybrali ji, najali sami za ni vojsko, které na tolik měsíců, jak bylo povoleno, stálo králi k disposici. Bylo to však v skutku vojsko hrozně nespořádané, nevycvičené, nepořádnými zbraněmi ozbrojené, zkrátka armáda neschopných nováčků po vesnicích a městech sebraných, kteří po vyplacení žoldu nejlépe dovedli desertovati. Tu král v ničem nenadsazoval a se stanoviska čistě vojenského měl v tom úplnou pravdu, když chtěl, aby se mu povolily a odvedly peníze, za něž by si byl vystrojil a najal vojsko sám, kde by byl chtěl. Vítězilli v 15. století král uherský Matyáš, dělo se tak pověstnou černou rotou, sestavenou z otužilých starých vojáků Táboritských, vítězilli v Italii císař Maximilián a králové francouzští, dělo se to hlavně vycvičenými vojsky švýcarskými, anebo i vojsky *stálými*, která se tehdáž zaváděti počala. Ty časy, kdy bojovalo se zemskými hotovostmi, již pominuly, užívání pušek se střelným prachem a užívání děl žádalo vojáků jiných, než jakými mohli býti měšťané a sedláci, kteří uměli dobře zacházeti se svými nástroji domácími, ale novým spůsobům zbraní a války vedení hrubě nerozuměli. Proto také chtěl Ferdinand tento společný parlament přiměti k rozhodnému kroku; chtěl, aby mu byly povoleny peníze, s nimiž by si pak najal aneb na stálo zřídil lid vojenský, jakého by potřeboval. Jen o ponejprv jednalo se králi při takovém svolení, do budoucnosti vůbec byl by se již nějak postaral, aby svolení peněz na sněmích se stalo pravidlem.

Ale stavové na povolení vojenských berní pohlíželi z jiné stránky. Když již peníze povolili, chtěli míti kontrolu, zdaž jich také na vojnu v skutku užito bude; proto berně odváděly se ne do královské komory nýbrž berníkům od stavů k tomu zvoleným; ti pak smluvili se s hejtmanem vojenským, také od stavů voleným, a najali sami vojsko, při němž to bylo principem, že se mělo co možná v zemi samé sehnati, tak aby povolených peněz domácím lidem se dostalo. Pak odvedli peníze stavovskému „colmistrovi,“ a ten sám vyplácel žold vojsku najatému od stavův. Jindy zase stavové nepovolili peněz, než usnesli se, že každý dle svého jmění musí vystrojiti určitý počet pěších a jezdců: a to pak bývalo to *pravé* vojsko! Že však tím spůsobem účelu, k němuž berně na válku neb na vojsko byla povolena, se nedosáhlo, a musilo se rok jak rok k povolování nových berní sahati, to zdá se, že jen malá část stavů v zemích českých i rakouských nahlížela, a ta ovšem ráda chtěla novému přání královskému vyhověti. Ale veliká většina stavů o povolení peněz, s kterými by král dle vůle své naložiti mohl, ne-

chtěla ani slyšeti. Proposice královská přijata byla docela vlažně; ba v polovici prosince páni čeští rozejeli se na svátky, ač byli králi slíbili, že se nerozejdou, dokud proposice vyjednána nebude. Ferdinand jedva utajil rozmrzelost, zejmena když viděl, že poslové zemí rakouských, kteří s plnou moci vypravili se na dalekou cestu do Prahy, zde nyní nečinně čas trávili a nepochybně sami také rozejeti se chtěli. Ferdinand tedy již o vánočních svátcích rozeslal listy po zemi a žádal, aby stavové se sjeli a ve sněmování pokračovali již po třech králích r. 1544, výslovně dokládaje, že na tom sněmu poslové s plnou mocí ze zemí korunních i dědičných „zde očekávajíc přítomni budou, proto aby Čechové bez odkladu v Praze najíti se dali." To se sice stalo, ale k usnešení *společnému* nepřišlo; z jakých příčin, nevíme. — Stavové koruny české požadavek králův o povolení peněz zamítli, svolivše k berni dle starého spůsobu tak, aby zase sami vojsko najímali.

Po tomto nezdaru a z četných příčin jiných král Ferdinand dále o svolání společných sněmů se nepokoušel. Ostatně stavové rakouských zemí již také velmi počali v horlivosti ochabovati; ba i sjezdy ze zemí vnitrorakouských ve Vídni nebo v Linci špatně se scházely; neúspěchem dosavadních výprav proti Turkům stal se separatismus heslem stavovských sněmů úplně; když nedotýkalo se nebezpečí zrovna nejbližších hranic některé země, stavové již, jako by jim do celé věci nebylo, nepovolovali pomocí aneb sněmů králem svolávaných neobesílali. I také mezi králem a Čechy přicházelo vždy k větším neshodám, až propukla bouře zjevná — povstání r. 1547. S Turky učinil král toho roku příměří, pak s celou silou vrhl se s císařem Karlem V. na Šmalkaldský spolek v Němcích a po porážce jeho pokořil a ztrestal také odboj stavovský v Čechách. Ale povolnosti na sněmích tím nedosáhl, jakož následující události s dostatek svědčí.

R. 1549 uzavřena totiž v Prešpurku smlouva mezi králem Ferdinandem a vdovou po Zápolském Isabellou v ten rozum, že Isabella postoupila Sedmihradsko Ferdinandovi, syn její Jan Sigmund Zápolský měl za to zůstati v držení svých dědičných statků v Uhrách, pak měl dostati knížetství Opolské a Ratibořské jakožto léno od koruny české, a pro větší utvrzení míru měla jemu býti zasnoubena jedna z dcer Ferdinandových. Isabelle za věno její mělo se postoupiti panství Minsterberské a Frankenšteinské ve Slezsku. Kdy by se bylo povedlo vykonání této smlouvy, byl by rod Habsburský po tolika nesnázích nabyl pojednou v Uhrách postavení velmi pevného. Západní a severozápadní Uhry držel Ferdinand, nyní nabýval Sedmihradska se Zátisím a měl Turky uprostřed mezi Dunajem a Tisou, tak že ze dvou stran na ně doráželje mohl je dokonce z Uher vypuditi. Ale Isabella musila býti teprv dlouhým jednáním a domácí válkou ze Sedmihrad vypuzena, pak uvázal se v ně Ferdinand a svěřil správu země kardinálu Utěšenovići a generálu svému Jiřímu Castaldovi. Mezi oběma správci přišlo k četným sporům, v nichž Utěšenović konečně (1551) úkladným spůsobem zbaven života k nenabyté škodě krále Ferdinanda. Castaldo pomýšlel potom již jen na své obohacení; proti Turkům, kteří smlouvu o Sedmihradsko považovali za vkračování do svých práv, válčeno nešťastně, a k tomu ke všemu Isabella pomýšlela s pomocí tureckou navrátiti se do Sedmi-

hradska i se synem svým, zastírajíc porušení smlouvy tím, že Ferdinand výminek ve smlouvě obsažených nedodržuje. Tomu nebezpečí musilo býti zabráněno, buď jednáním mírným aneb obnovením války. Již koncem r. 1552 a počátkem 1553 sněmováno ve Št. Hradci, kdež byli pohromadě stavové zemí německo-rakouských a království uherského; na účastenství Čechů nepočítáno; teprv když se stalo v Štyrském Hradci dohodnutí, svolán na den 20. února 1553 sněm do Prahy, kdež usnešení to předloženo a za svolení podobné pomoci žádáno. Sněmu tomu předsedal jmenem královým arcikníže Ferdinand, manžel Filipiny Welserové. Stavové svolili sice pomoc, avšak v Sedmihradsku stíhala krále nehoda za nehodou; počátkem r. 1555 Ferdinand věděl již s jistotou, že Isabella vyčkává jenom vhodné příležitosti, aby se synem do Sedmihrad se vrátila a s pomocí tureckou vlády se ujala. Proto král svolal k poradě přední úředníky a rady ze všech zemí svých do Vídně a sám opustiv Innsbruk odebral se mezi ně. Poradu počali někdy v prvních dneoh listopadu 1555.

Ferdinand předložil stavům obšírný spis, vylíčil diplomatické jednání s portou i s Isabellou a žádal o dobré zdání, jak by se zachovati měl. Z obsahu předloženého spisu jest patrno, jaké odpovědi sobě král míti přál: Sedmihradska aby se nevzdával, a přijdeli k válce, že nejvyšší úředníci a radové královští se přičiní, aby u sněmů vymohli mu hojnou pomoc. Porada také odpověděla v ten smysl, zástupcové z Čech, z Moravy a Slezska šli pak ještě dále radíce králi, aby ihned svolal sněmy v Uhrách, Sedmihradsku, na Moravě, ve Slezsku, v obou Lužicích i ve všech zemích rakouských, tam aby dal zvoliti plnomocné posly ke společnému sněmu do Prahy, který měl od krále samého zahájen býti, a na němž mělo také plnomocně a platně uzavíráno býti. Více sobě král přáti nemohl, a že nejvyšší úředníci a radové z koruny české takovou radu králi dávali, bylo tím pro něho významnějším, čím více Čechové se jindy společným sněmům bránívali. Ovšem byla v tom také politika. Spis od krále poradě předložený jasně narážel na svolání podobného sněmu; úředníci z Čech rychle tedy navrhli Prahu, aby jich nepředešli radové z ostatních zemí a nenavrhli za sídlo sjezdu některé město mimo hranice české. Ale návrh rad českých přijat *nebyl* z důvodův neznámých, jak domýšlíme se pro odpor ostatních zemí, které nechtěly vyslati posly k dlouhému sněmování do vzdálené Prahy. Možno dosti, že i král nepřál Praze z příčin, které později sám jasně vyslovil. Odbývány tedy sněmy v Uhrách zvlášť (v Prešpurku), pro země rakouské zvlášť (ve Vídni) a pak svolán generální sněm do Prahy (15. března 1556). Aby snáze přivoděni byli stavové k povolnosti, vysláno sem menší poselství z Uher, ze zemí rakouských a z baňských měst uherských, které „s velikými žalostmi, s pláčem volajíce a žádajíce“ prosilo, aby „království české, markrabství moravské a jiné země k témuž království příslušející jich jakožto údův křesťanských neopouštěli.“ Ale dříve než z pomocí povolených něco mohlo podniknuto býti, Isabella již do Sedmihradska se vrátila, a mladý Jan Sigmund Zápolský počal se psáti králem uherským. Ferdinandovi nastávala válka, ale on vyhýbal se jí seč byl. Stálé doprošování o pomoci u stavů, bezvýsledná často jednání a neúspěšná válka,

to vše vedlo ho k tomu, aby jednal o mír. Kdy by aspoň královská komora byla mohla nějak se povznesti, ale na to nebylo pomyšlení. Ferdinand sám byl jedním z nejšetrnějších panovníků, co jich vůbec známe, sám přehlížel všecky účty komorní, každé i sebe nepatrnější vydání musilo dříve jemu býti sděleno, než mohlo býti učiněno, a přece rok od roku komora zápasila vždy s větším nedostatkem. Příčiny toho byly mnohé. Král převzal veliké dluhy po císaři Maximiliánovi I., pak převzal ještě větší dluhy po králích Vladislavovi a Ludvíkovi, z nichž jenom v Čechách na 500.000 zl. zaplatiti musil, pak byl obdařen četnou rodinou 4 synů a 11 dcer, čímž při největší spořivosti, jakou i Anna, manželka Ferdinandova, se vyznamenávala, útrat na vychování tak četného a velikého dvora přibývalo, a k tomu ke všemu po celý život vedl Ferdinand války s Turky, z nichž často, když berně od stavův povolené nedostatečně se sešly, byl nucen vlastními penězi vypomáhati. Peníze, jichž komora královská si půjčila, úročily se deseti ze sta, a k tomu ještě věřitelům zastavovány statky komorní, čímž na všech stranách příjmů ubývalo.

Když král to vše uvažoval, hleděl ovšem vystříci se válce každým spůsobem. Počal jednati s Isabellou i s portou tureckou; byl již i hotov Sedmihradska se vzdáti; ale Isabella vidouc povolnost, žádala více; chtělať, aby král postoupil jí i také *celých severních Uher*, pokud někdy k podílu sedmihradskému náležely. Téhož přála si také porta. Ferdinandovi bylo odhodlati se k válce. I svolal novou poradu všech nejvyšších úředníků zemských a rad královských do *Vídně.* Účastníci sešli se v podzimu r. 1556. Král předložil jim dvě věci: 1. vyložil jednání o mír na novém základě a neústupnost Isabellinu, pro kterou přál si, aby syn její i ona byli zbaveni knížetství i panství slezských, jež za Sedmihradsko byly jim odstoupeny; — 2. vyložil smutný stav komory královské a udav v obšírném spise příčiny, proč ona tak velice zadlužena jest, žádal rad svých, aby uvážili, *jak* by komora těchto dluhů mohla býti sproštěna, *kde* by nejlépe bylo možno sehnati peníze k nastávající válce, a *kdy* by nejlépe bylo v těchto příčinách svolati sněmy zemské. Proč sobě přál král, aby se mu poradilo, jak by se komora zbavila velikých dluhů? To jest na snadě. On uvažoval, že všechny ty dluhy povstaly následkem válek se zahraničnými nepřáteli, a proto domníval se, že by bylo slušno, aby stavové dluhy ty vzali na sebe, či jinými slovy, aby dluhy komorní obráceny byly v *dluhy zemské či státní.* [1]) Sám netroufal si stavů za to žádati, i naznačil to tak pozdálečí radám svým ve Vídni, očekávaje, že mu sami poradí to, čeho si přál. Ale radové se tomu vyhnuli. Účastníci ze zemí českých, „pánem bohem se dokládajíce," že nic lepšího si vymysliti nemohli, radili králi jako loňského roku, aby svolal *„valný sněm"* ze všech svých zemí do Prahy, ten aby osobně i se synem a dědicem svým Maximiliánem zahájil, a tam aby předložil shromážděným stavům proposice „strany pomoci proti Turku i také o dluzích;" stavové jistě že se uradí, jak by obojímu nejlépe mohlo odpomoženo býti. Svolání společného parlamentu důrazně králi radili a zrázeli ho z toho, aby sněmů po jednotlivých zemích

[1]) Povedlo se to v Čechách částečně teprv r. 1569.

nesvolával, když o tak důležité věci jednati se má. Král v principu zase úplně souhlasil s radou tou, ale odpověděl, na hrad Pražský že ani jemu ani poslům z dědičných zemí nebude se možno vypraviti, proto že by raději na stavy české vznesl žádost, aby oni se sešli na předběžný sněm, tam zvolili plnomocné posly a vypravili je ke *společnému sněmu do Vídně, „poněvadž to město uprostřed zemí J. M. královské jest.“* K tomu zase odpověděli radové čeští, to prý by bylo marné, „že stavové království českého i jiní oudové k němu příslušející ze starobylých zvyklostí a obyčejů se vyvesti nedají a k tomu *nepovolí;*“ a proto, máli co zjednáno býti, to aby v království českém se zjednalo zmocněnými k tomu stavy z ostatních zemí králových.

Krále odpor tak příkrý zarazil; že i nejvyšší úředníci země a radové jeho, kteří r. 1547 při povstání stavovském zůstali jemu věrni, tak rozhodně hájiti budou státoprávní stanovisko české, na to král *po* pokoření stavů připraven nebyl. Čeho bylo mu teprv očekávati, kdy by v skutku s takovou proposicí do Čech byl přišel? Jednal tedy znovu; doufal přemluviti a k jinému mínění přivesti účastníky porady, ukazuje předkem k tomu, že právě tak jako Čechové nechtí do Vídně, stavové uherští a zemí rakouských nemají chuti jíti do Prahy. To ovšem bylo pravdou a pro krále v tísni jeho velmi smutné, že stavové místo v ochotě předstihovali se v neochotnosti; ale nechtělili stavové *dědičných* zemí rakouských do Prahy, byla v tom *pouhá nechuť*, ať již z příčin jakýchkoliv; kdežto nechtělili stavové čeští sněmovati mimo vlast, byl toho příčinou *právní* poměr mezi zemí a panovníkem; já ovšem netajím se s přesvědčením, že při *dobré vůli* bylo by se dalo leccos dobře zříditi. ale té právě nebylo, a sice na straně žádné. Proto také král o jinou radu ucházel se marně. Ještě jednou vyžádal si písemné odpovědi, odpověděno však jako ponejprv, k tomu, aby stavové čeští do Vídně měli jíti k jednání, že raditi nemohou, zavírajíce odpověď svou slovy: „Neb nejmilostivější králi! ráčíte toho V. Kr. Milost sám milostivě dobře povědomý býti, že stavové království českého, i také jiní oudové k témuž království příslušející, své obzvláštní obyčeje, pořádky v jednáních sněmovních mají, a naposledy což se koli zavře a na místě postaví, to že skrz přiznání a relací dskami tvrdí, ježto aby mimo ty obyčeje a pořádky zde ve Vídni bez takových starobylých zvyklostí to mělo k dokonalému stvrzení skrz vyslané přivozováno býti, žádná naděje naše není, aby to přátelé naši podniknouti chtěli.“ Nechtíli pak páni uherští a jiní poddaní z dědičných zemí zase do Prahy se vypraviti k jednání, že jim v tom ovšem stavové čeští brániti nemohou; ale chtějíli z Čech dosíci pomoci, že dobře bude, když ke generálnímu sněmu Pražskému přijdou aspoň ad referendum. K tomu ostatně byli uherští radové této porady se účastnící hotovi, a hned také ústně, že přijdou, radám českým oznámili.

Ještě jednu věc žádal král, jak by totiž rychle bylo možno sehnati peníze? Odpovědi se radové čeští také vyhnuli, a když byli upomenuti, řekli, že se doma poptají, zdaž kdo nějakých peněz, jichž by půjčiti mohl a chtěl, pohromadě má.

Naděje na svolání společného sněmu staly se ovšem úplně marnými, když každý chtěl, aby sněmováno bylo *jen* v zemi jeho a nikde

jinde, a Ferdinand musil se utcci k rozepsání sněmů v jednotlivých zemích, jako číníval před r. 1530. Když ale povolené pomoci z daleka se nerovnaly potřebám válečným, a jednání o mír v Cařihradě vždy více bylo ztěžováno pro stále nové výminky sultánovy, který dokonce i rozboření pevnosti *Sigeta* (která jediná ještě Uhry západní udržovala v rukou Ferdinandových) žádal, odhodlal se král ještě jednou svolati poradu nejvyšších úředníků svých do *Vídně* na den 1. prosince 1557. Zde vyložil stav věci a žádal za radu, zdaž by mohl 1. ledna 1558 svolati společný sněm všech zemí do *Prahy?* Král tedy sám couvl, nestál více o společný sněm ve Vídni, ale teď už i to bylo marno; nechuť zemí ostatních proti Praze byla známa; u stavů českých pak vůbec nebylo ochoty k povolení berně, ba teď ani touhy, aby společný sněm všech zemí rakouských se sešel v Praze, nač ještě roku předešlého tak rozhodně bylo nastupováno. Proto králi odpověděli, že by bylo nejlépe, aby „takovou věc, na kteréž všemu křesťanstvu vysoce a znamenitě záleží,“ poddaným svým na *sněmích obecních* oznámil. Navráceno se tím úplně ke spůsobu sněmování předešle obvyklému. Král Ferdinand, stíhaný tolika nesnázemi, namáhal se všemi prostředky o dosažení příměří a pak konečně i míru s Turky. Když ho (1562) dosáhl, nepokusil se více až do konce života svého o svolání žádného „valného sněmu“ ze všech zemí svých, ježto až dosud, mimo roku 1541, nabyl při těch pokusech zkušeností dosti trudných. [1])

Nové písně.

Od

Adolfa Heyduka.

Skvosty nejkrásnější.

Ztratilo se kvítí z luhu,
zřídly špačků sbory,
opadala bujná lípa,
došuměl dub chorý.

Jeseň v hávu mlhovitém
pokraj hvozdu sedla,
aby rukou mrazem skřehlou
předivo své předla.

[1]) K sepsání užito: *rukopisu* c. k. dvorní knihovny Vídenské č. 13718; *Sněmů českých* díl I. a II.; *Gevayových* Urkunden u. Aktenstücke etc.; *Verančičových* děl v novém vydání Pešťské akademie; pak *Bucholtze* Gesch. Ferd. IV. díl; *Pritze* Gesch. Oberöst. II. díl; *Eggera* Gesch. Tirols II. díl, *Dimitze* Gesch. Krains II. díl; *Fessler-Kleina* Gesch. Ungarns III. díl; *Stälina* Gesch. von Würtemberg IV. díl; *Oberleitnera* Gesch. der öst. Finanzen im XVI. Jahrh. a j.

Přede, přede neustále,
přede ruče, hbitě
a se stromu na strom věsí
šedivé své nítě.

Na buk, jedli, přízi váže
povždy víc a více
z tajemného kolovrátku
sporé na přeslice.

Komu přede, komu váže,
komu v pásma skládá?
Zda na jemné plenky chystá,
nebo rubáš spřádá?

Nevím, srdce tušit nechce,
ale přece tuší:
a mně trudno v sivé hlavě,
a mně teskno v duši.

Však proč věčně s trudnou hlavou
teskná hruď má hádku?
všickni budem rubáš míti
pěkně po pořádku.

Předeli dnes jeseň pro mne,
víc jí neubráním;
ale moje srdce vroucí
plno jedním přáním.

Ať mne vetká do rubáše, —
tam kde srdce asi,
k osvětlení temné koby
jediné tři vlasy.

Totě skvosty nejkrásnější
ze všech, jež mi byly:
kadeř matky, kadeř ženy
s kadeří mé Lily.

Pták a píseň.

Pták vylít z křoví, bez vnady mu les;
a letí, letí,
by v širém poli do lipových snětí
již bez lupenů — bylof při podletí —
mdlou perutí svou kles.

Aj, zda to asi ptáka volný let
a křídel síla,
jež vzdušné vlny v ústup přinutila,
či to, co neslo ho, jen bouře byla,
táhnoucí za ním v svět?

Tak píseň pěvce, když jak holá stráň
se klene čelo,
v němž všecko zhasíná, co plamenělo,
a s nebe, v němž dřív na sta hvězd se chvělo,
sníh na těžkou pad skráň!

Podsněžka.

Jeseň v lesích ptačí hovor tlumí,
pod nohou mi rudé listí šumí,
outlé větévky se chladem třesou,
šedým mračnám s kovovými křídly
rosné kapky v těžkých ňadrech stydly;
přes noc hvozdu na skráně je snesou.

Tak i mně již maně při jeseni
sesypala jíní na temení
různých mraků žití sivá tíseň;
leč pod krytbou zdumaného čela,
podsněžkou přec svěže vypučela
pro mou malou Lilu malá píseň.

V štěstí úsměvu a v blaha tuše
i s kořínkem vyňal jsem ji z duše,
plna rosy je a plna zvuku,
snad jsem pouze já — ach, jak to bodá —
kdo ti, Lilo, v živobytí podá
s takou upřímností kvítí v ruku!

Můj útulek.

Můj útulek je polou v sadu,
mně protiven je ulic ruch,
strom květnatou mi vrže vnadu,
pták zvučný zpěv a vůni luh;
a z okna v dálku pohlednuli,
zřím Pošumavských vrchů lem,
kruh vesnic, města dobrou půli
a kostel s malým hřbitovem.

Síň má je nevelká a prostá,
leč tolik zbývá místa přec,
by vítaného skryla hosta,
když přijde v zpěvákovu klec;
skříň temná různé knihy svírá,
část kryje sedadla, část zem,
a za lipou, jež v okno zírá,
skryt kostel s malým hřbitovem.

V kraj okna, květináče zdola
své bujné listy svlačec zved,
snad úsměv oblohy jej volá
či pták, jenž římsy na kraj sed
a prostoduchou píseň zpívá
všem známou, přec však milou všem,
jíž zapomíná duše snivá
ten kostel s malým hřbitovem.

Nad stolkem z krásných mládí časů
blíž otcovy je matky tvář,
mne tíží padlý sníh těch vlasů
a pálí pohledů těch zář;
já nedočkám let takých dobu,
mne žití záhy stihlo zlem,
a k Jarmilčině volá hrobu
ten kostel s malým hřbitovem.

Hle v koutku tam — ó blahé chvíle,
jak líbezný je ten váš vděk, —
na Jungmannově arcidíle
mé Lily bílý králíček;
kol hrdla na stužici rudé
se houpá zvonek tam a sem,
by Lile zněl; mně zníti bude
ten kostel s malým hřbitovem. —

S tou síňkou srostla duše zcela;
sem nezabloudí lestný klam,
svých ňader květ a křišťál čela
těm děkuji v ní besedám,
zde všecko upraveno vděkem:
když srdce bolí, prchnu sem,
kde s květinami kyne lékem
i kostel s malým hřbitovem.

Ty květiny, ó jak mne blaží,
květ každý jeden z přátel mých,
buď objal jsem je někde paží,
buď v ústret vyšli srdci z knih;
jsem šťasten oněch květů pelem,
ač nevelký jich milý tém;
tak zapomínám zdumáu čelem
i kostel s malým hřbitovem.

Když se ženou si pohovořím,
v ten úkryt sednu sám a sám
a svoje drobné světy tvořím
a Lile zpívám je a vám;

i jásám, když se za mnou točí
můj skvost a sladkým žvatlá rtem,
že nezřím pro perly mdlých očí
ni kostel s malým hřbitovem.

Leč jedno přání srdce pálí:
kéž Lile mé je růží svět,
v něm hvězdy krás by rosou plály
a mírem vlažily jí ret;
pak vím, že v blaha upomínce
jak anděl klekne na tu zem,
kde v temné pohostí mne slínce
ten kostel s malým hřbitovem.

Zvykem.

Vy ptáte se, kde pro svou malou. dceru
ty svěží květy drobných písní beru?
Aj, v starém ňadru vesna vzešla mladá!
když Lila ručky na mou hlavu vznese
a prosivělou kšticí hravě třese,
květ písní sám jí do peřinky padá.

Vy divíte se, že vzdor času přece
šíj neskláním a neshybuji plece?
aj, vězte přec, že kdekolivěk prodlím,
své ňadro stísněné a sivé lebí
výš s těžkým povzdechnutím zvedám k nebi
a písněmi se za své dítě modlím.

Tak plece přímosti, duch květu zvyká,
a jako čarným proutkem kouzelníka
ve stáří zastaven, dál kráčím světem;
má cesta v štěstí líbeznější kraje
starostmi o mé dítě zaváta je —
leč srdce mé je obaleno květem.

Na zvonici.

Kdys horské vísky navštívil jsem chrám
a na věž vystoup, vždy tak činívám,
bych z klenby oken potěšil se krajem;
chci poznat vše: jak doba sílu maří
a nápisy a zvučných zvonů stáří,
jichž hlásným zvukem zvolna k hrobu zrajem.

Vše spustošeno! Z hluboka jsem vzdech,
když spuchřelých jsem kráčel po schodech;
lid prostý děl, že na zvonici straší;

snad starce kostelníka, jenž zde zvoní,
stesk žití různý po půdě se honí,
či kavky snad a rorejsové plaší.

I všel jsem na věž, zvonů tré jsem zhled;
jak otec se synem a s vnukem děd,
tak vedle sebe upoutány stály,
i zdálo se, že v podzimkovém vzduchu
pláč jejich tichý zaznívá mi v uchu
a mře a hyne, tlumen sivou dálí.

Leč děd už nezněl; ňadrem puklý byl,
pták v hůře k srdci hnízdo přilepil
a z něho zkazku štěbotal mi svíží:
„Ty divíš se? Zde časy trávím drahné,
páž chlapce na mláďata nedosáhne
a starý kostelník jim neublíží.

Hlas toho zvonu, tak dím tobě v jev,
už dávno přešel v rodu mého zpěv,
sem v páru jdem a sbory nazpět vedem,
a při svém jarním po krajině letu
vše po krůpějích roznášíme světu,
co on kdys prozpěvoval v čase šedém.

Kéž s tvojí písní někdy taky tak!
Ať květ ji pěje, když ne právě pták,
to přál bych ti, můj zadumaný druhu!“ —
Já z hloubky vzdech, a vzdech ten v pozdním chladu
se v rosné kapky slil, jež v ručím pádu
v květ napadaly hřbitovního luhu.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

Kniha první.

Sladké nesmysly.

I.

Slavný hlahol zvonův a dojemné akkordy smutečného pochodu rozléhaly se po krajském městě. V slunojasu letního odpoledne ubíral se vážně a zvolna dlouhým náměstím pohřební průvod stranou k hřbitovu, hned za městem ležícímu, nad jehožto branou z daleka jej vítal zlatý a významný nápis: „Zde jsme, ó Pane, čekajíce hlasu Tvého.“

V důkladné dubové rakvi, již nesli vybraní měšťané mezi čtyřmi řadami plápolajících pochodní na marách, černým aksamítovým příkrovem pokrytých, spočívala u věčném snu mrtvola pana Vavřince Hajného, Kroesa to našeho města. Průvod všecek dojímal spíše jako vážná nádhera nežli jako pohřeb. Nedoprovázelyť zesnulého muže na poslední po zelené zemi cestě ani pláč ani nářek: za samou rakví kráčela prostinká panička, věkem i prací sešlá, mezi dvěma muži hřmotných kostí a šedivých hlav, jak se zdálo, nebožtíkovo služebnictvo. Ti, kdož zrovna za nimi ve smutku šli, byli asi vzdálenější příbuzní; neboť z nalíčeného jich smutku prosvítala zřejmé, ano drze naděje na tučné dědictví.

Zesnulý pan Hajný byl již dobrý sedmdesátník, když odstupoval s nepokojného života jeviště; odstupoval neohroženě, vážně a klidně, rovněž tak, jak za života na něm povždy vystupoval. Spořádav se prve za zdravé paměti nadobro se světem, rozkázal ráno, v den úmrtí svého, hospodyni své, paní Hložkové, jež jediná jej po čas nemoci opatřovala, by arch, na němž do podrobna vypsal, jak si přeje býti pohřben, dodala panu děkanovi a přinesla od něho stvrzení, že řádně odevzdán byl. Dostav žádanou stvrzenku, přečetl si ji zvolna a opatrně, a dodal: „Všecko jest dobře.“

To byla poslední jeho slova. Asi za hodinu po nich zastavil se slabý jeho dech, oko pohaslo, tělo zmrtvělo.

Život pana Vavřince Hajného byl dílem vlastní jeho síly, vlastní jeho duše, a třeba v obecném mínění hlasy o něm na různo šly, v tom povážliví lidé do jednoho se shodovali, že byla to povaha samostatná, v sobě uzavřená, prázdná všeho hrubého, všedního kalu. Narodiv se z rodičův, za vezdejším chlebem se plahočících, byl již ve dvanáctém roce věku svého sám sobě zůstaven. Tehdy již učil se na kupectví v rodišti svém u pána z každé stránky správného a hodného, ale při tom ostrého. V domě, v němž připravoval se pro život, nebylo místa pro rozkoše mládí: jako nekonečný proud vlnila se v něm práce den ke dni, rok k roku, a hojná žeň z ní sypala se hospodáři do klína. Mladý Vavřinec nebyl z tupých a vida, kam stálá a neúmorná práce vede, zamiloval si ji a ctil ji za prostředek, jenž neomylně blahobytem se odplácí. I pán jeho pronikl střízlivou útrobu chlapcovu a přivinul se myslí k učňovi, v němž patrně se ukazoval duch v pravdě obchodnický. Proto také, když úmrtím rodičů Vavřincových rozprchla se naděje jeho na umluvenou peněžitou odměnu za učení, hocha od sebe nepropustil, anobrž usilovněji jej pobádal, aby zvýšil činnost svou, maje ovšem z toho sám pro sebe lepší užitek. Mladý Hajný nebyl nevděčníkem: beze lsti, poctivě stál při pánu svém a srovnával vlastní zájmy své se zájmy svého živitele, a bylli kdy v pravdě v nitru svém pohnut a rozrušen, bylo to zajisté tehdáž, když opouštěl dům dobrodince svého, by jako kupecký mládenec v Praze si vyhledával vlastní chléb a v oboru svém zdokonalení. Škola, již mu zde bylo vychoditi, byla nemálo krušna, ponévadž opírati se mohl jen na svou hlavu a své ruce, a nikoliv o nějaké výdatnější doporučení. Z počátku bylo mu i kupecký vozíček po ulicích strkati: ale Hajný bral všecko pokojně tak, jak se mu právě podávalo; za to, když mu štěstí počínalo sedati, touž měrou o to dbal, aby mu nikdy neuletělo. I po dne lopotě a znoji, za večerních hodin,

nedopřával si prázdně a odpočinku, veda slušnou o to péči, by skrovné své literní vzdělání z domova pro potřeby své náležitě rozšířil a doplnil, tak že za několik let byla po něm mezi obchodnictvem pilná poptávka. Místnosti, kde stejnověcí s ním soudruzi v živnosti po zábavách a rozkoších se proháněli, znal jedva podle jmena, za to byl povždy mezi prvními tam, kde nějakou užitečnou vědomost mohl pro sebe vytěžiti. K ideálům, v pojmu obecnějším, se pro praktickou povahu svou nikdy nepropracoval; jediná hvězda, s níž oka nespustil, byla, poctivým spůsobem zjednati si jmění, a na jeho počest budiž již zde připomenuto, že po celý dlouhý život svůj své jednání dle toho spravoval i za okolností sebe svůdnějších statečně vší nepoctivosti se vyhýbaje. Patnácte let byl mladý Hajný na zkušené v Praze i v jiných větších obchodních městech, nežli si z vlastní práce tobolku tak naplnil, že úplně neodvisle, na svůj vrub, mohl si založiti samostatný obchod tak, jak si jej dávno již v mysli upravil. Přišed do rodiště svého jen tak na rozhledy, uváznul tam nadobro po celý ostatní život. Převzaltě tam po zemřelém jednom kupci obchod se vším zbožím a vůbec příslušenstvím a jal se jej čile a rázně zvelebovati. Pověst, jež městem se roztrousila, že sám vládne pěkným jměním a že jenom dobré zboží na spravedlivou váhu a za přiměřenou cenu prodává, klestila odběračům cestu do jeho krámu a mařila pletichy a pomluvy, jimiž ostatní kupci ze soutěže a nepřízně jej v obecenstvu zostuditi se snažili. Mladý podnikatel šel svou cestou: pomluv si nevšímal, sebe nechválil. Správnost jeho a zboží začaly proň mluviti, lidé si naň zvykali a obchod jeho rozkvítal přes to, že lišil se od svých kollegů věcí, jež málo jeho krám doporučovala před očima jisté části obecenstva: Hajný neprodával na dluh, rovněž tak jako on sám nic od svých dodavatelů na dluh nevzal. Neošidil sám nikoho, ale nedal se také od nikoho ani o zrno kávy ošiditi. Jiní kupci viděli v tom podivínství, ale podivínství šlo Hajnému k duhu. Za několik krátkých let ukazovalo se, že živnost Hajného má v pravdě zlaté dno, že nový obchodník kupeckou svou povahou všecky své soudruhy přepanošuje a že kolem do kola vzato jest mezi lepšími kupci nejlepším a nejmajetnějším, nehledě k úvěru.

Kromě krámu nebylo Hajného téměř nikde viděti. Od bílého rána do tmavého večera byl jako vojín na svém stanovišti, a narážellí někdo před ním na to, že není dobře tak důsledně zábav a vůbec lidí se straniti, odpovídal klidně:

„Mé největší potěšení jest krám a prodávání; čemu ohlížeti se po jiném?"

Záhy se roznášelo po městě, že Hajný jest lakomcem, a v pravdě všecek spůsob jeho života jaksi sám sebou přiváděl na tu myšlenku. Tak byl střídmý v šatstvu, jídle i pití, zábavám s výdaji spojeným se vyhýbal a bez platné potřeby ani krejcaru nevydával. I kde šlo o věc za obecně dobrou uznanou, sahával jen zdráhavě do váčku a projevoval mnohdy mínění, obecnému odporné. Žebravou chudinu propouštěl z pravidla s prázdnou, říkávaje, že žebrota jest nemocí líné kůže, za čež jej chudina po domích za zaschlého stuchlíka vykřičela.

Naproti tomu proskakovaly však i pochvalné hlasy o Hajném. Tak chváleno na něm, že nezámožným, ale přičinlivým řemeslníkům, o nichž byl přesvědčen, že jsou počestní a pořádni, v nesnázích jejich penězi beze všech úpisův i svědků vypomáhal, toliko toho přísně dbaje, by v určitý den a hodinu půjčku odváděli. Nějakých úroků prý nebral od nich, spokojuje se vědomím, že umožnil jim pilnější a výnosnější práci. Vůbec zdálo se, že Hajný svět i lidi jen podle práce měří a že práce usilovná a rozmyslně prováděná mu byla polovičním pánem bohem. I co do náboženského smýšlení lidem byl ještě po mysli. O dnech svátečních, kdy odpoledne krámy se zavíraly, býval z pravidla na požehnání, sedaje v koutě pod kůrem a modle se nepřetržitě z opotřebovaných modlicích knížek. Leč sbírek, jakéž pobožné duše ob čas za kostelními účely pořádávaly, nikdy se neúčastňoval.

V jedné věci zvláště zajímalo se město o mladého kupce: byloť lidem na div, že nepomýšlí na ženitbu. Jedni vykládali si záhadu tím, že prý z lakomství by ani ženě ani dětem nepopřál se najísti, proti čemuž jiní platný důvod pronášeli, že stůněli již na peníze, právě oženěním má nejkrásnější příležitost dobrého a snad i skvělého věna se doženiti. Hajný nebyl nesličen a co do mravů těšil se výborné pověsti. Matky i dcerky z domův i nejbohatších házely po něm pozdálečí udice; ale kapr nešel na vnadu, sebe opatrněji nalécenou. Na dotazy vymlouval se, že nemá posud kdy na ženitbu pomýšleti, jakož vůbec nechutenství k stavu manželskému nikdy zřejmě neprojevoval, ale příčina, že na svobodě zůstával, vězela asi hlouběji a nevyplynula nikdy z tajemné hloubi své na vrch jiným na podívanou. Snad byl Hajný tak samostatný člověk, že ani svazky manželskými se nechtěl obmezovati. Jisto jest tolik, že nikdy ani oženiti se nepokoušel a že až do hrobu zůstal starým panicem.

Časem rostlo Hajnému jmění zrovna do honu, dodávajíc mu v očích spoluobčanův i váhy i lesku. On však zůstával týmž jednoduchým člověkem, jakým byl za svého příchodu do rodiště, vyhýbaje se bedlivě všemu, co by nechuť k němu vzbuzovalo, a nevyhledávaje nikterak obecné přízně. Nikdo ho nemiloval, ale lepší, povážlivá část spoluobčanstva si ho vážila; to mu úplně postačovalo. Stav se padesátníkem, vyšinul se poněkud z obvyklých kolejí; hotové jmění obracel v hmotný majetek. Tak koupil sobě výhodně největší dům na náměstí, kupoval sobě pole v nejlepší poloze a zjištěné úrody a potřebná k nim hospodářská stavení a posléze koupil i nejkrásnější při městě vinici, již proměnil takořka v zelinářský ráj. I polní hospodářství, jímž nyní vedle kupectví se obíral, Hajnému svědčilo. Bystrý jeho duch již dávno před tím, nežli počal polařiti, všeho si dobře v tomto odvětví všímal, a brzy říkáno o Hajném, že na poli rovněž tak dobrý jest jako v krámě. Také dovedl sobě lidi, jichž potřeboval, velmi vhodnými způsoby zavazovati, tak že i zkušení hospodáři se mu v té věci divili.

Pan Hajný nebyl v městě bez příbuzenstva, ale byli to, jedinou rodinu vyjímaje, vesměs dalecí příbuzní a lidé neli nejistých, aspoň neurovnaných existencí. Jest na bíledni, že se o bohatého pana strýčka horlivě starali, snažíce se pro sebe z něho těžiti. Leč přetvářky sebe hladší a sladší, tůčky sebe obmyslněji zosnované, doléhání, prosby a

nářky míjely se z pravidla s cílem při Hajném, jenž život i lidi ze všech stran znal a jemuž protivili se lidé, jižto více ústy nežli rukama pracují, ze dne do dne, neprohlédajíce k budoucnosti, žijí a vůbec více očekávají od příhodných okolností a náhody, než od vlastní síly, kterou z pohodlnosti a lenošivosti neradi řádně napínají. Že s ním byli do přízně, vydávalo u něho málo na váze, to jako praktický člověk považoval za věc nahodilou, a hlídal před nimi svůj měšec tak opatrně, že si z nich učinil nejhorší své tajné nepřátele. Lidé tito kalili nejvíce veřejné mínění o něm, prohlašujíce jej po hospodách i ulicích za bezcitného sobce i zavilého lakomce, jenž místo srdce má kus žuly v prsech, jenž pro lásku k mamonu nebude ani moci umříti.

Nejbližší příbuzná, již měl pan Hajný v rodišti svém, byla vdova po nebožtíku jeho bratrovi a synek její Prokop.

Ač z jednoho hnízda ptáci, byli bratří Hajní povah velice různých. Prokop, jenž byl o několik let starší nežli Vavřinec, zažil v otcovském domě mnohem radostnější mládí, ponévadž tehdy ještě nedostatek a nespokojenost nezasedaly s rodinou k domácímu stolu. Otec a matka hověli prvorozenci za oněch let, kdy povaha lidská se zakládá a tvoří, a proto nevyspěl Prokop tolik, aby byl důstojně a úspěšně řešil vážné a nesnadné úlohy životní. Nezvyknuv nikdy náležitě práci a starostem a považuje pohodlí a rozkoš za nejvyšší cíl lidského života, zůstal Prokop až do té rakve polovičatým a nespokojeným člověkem, jemuž a kolem něhož růže nikdy nerozkvetly. Ač byl dobře nadán, seběhl pro nechuť k pravidelné práci se studií, chytal se tu i onde u úřadův, až stal se obecným úředníčkem. Rád poseděl si při sklenici a kartách a ač měl ženu dosti hodnou a hospodárnou, zavlekl rodinu do dluhův, z nichž nikdy se nevyvadil. Pan Vavřinec s Prokopem nikdy z jedné mísy nejedl a ač mu podpory neodříkal, přece mezi sebou se znesnadili tak, že posléze bratr o bratru nechtěl slyšeti. Mělť Prokop přirodilou hrdost v sobě a nežli by se byl dal od mladšího bratra „mistrovati a žáčkovati,“ chtěl raději „bídu s nouzí tříti.“

Když Prokop Hajný předčasně odešel k otcům, neminil pan Vavřinec vdovu a osiřalého chlapečka zradným příhodám světa ponechati a neskrblil ani radou ani pomocí. Když však viděl, že švakrová na jeho jmění hřeší, dovolil si jí dáti spasitelné naučení, jež ji tak pohněvalo, že se od bohatého pana švakra i s dítětem odtrhla a odhodlala, vlastní cestu neutěšeným životem si hledati. Tento rázný její krok vydal časem dobré ovoce, a paní Hajná získala si tak úcty i soucitu při panu Vavřinci, ale nedávala mu příležitosti, aby jí obé projevil. Bylať vůbec jediná z příbuzných jeho, jež mu žádných nepříjemností nenaplozovala. I když se potkali, pozdravovali se jen všedním způsobem, a paní Hajná pospíchala po každé po svých, jen aby se nezdálo, že s panem Vavřincem míní se dáti do řeči. I Prokůpek nikdy k strýčkovi nedocházel, a když jednou pan Vavřinec jej potkal, s ním se zastavil a desítník mu na papír a péra dával, odpověděl hoch bez toho že po návodu matčiné, avšak zdvořile a pevně, aby si pan strýček proň škodu nedělal.

Pan Vavřinec se zastavil a díval se chvilku za sličným chlapcem v duchu k sobě povídaje: „Ten hoch se mi líbí. Má tak něco po mně. Z toho by něco mohlo býti.“

Šelli Prokůpek mimo· krám, nikdy jej pan Vavřinec nepropásl. Po každé utkvělo oko jeho po několik mžikû na dítěti bratrově a po každé bylo na té strnulé kupecké tváři viděti, že duše lahodně jest dojata. Neviděllí Prokůpka dva, tři dni po sobě, ohlížel se nepokojně po ulici, jako by někoho hledal a hledal skutečně Prokůpka, jehož obraz vůbec se počínal mísiti do kupeckých i hospodářských jeho sestav a rozpočtův, přizdobuje nudný suchopar jich svěžími květinkami poesie. Ano, chtěllí si pan Vavřinec vystrojiti myšlenkový kvas o budoucnosti, pozval si v duchu k němu Prokůpka za prvního hostě a ukazoval se k němu jako pečlivý otec k synáčkovi.

Jednou strhl se na ulici povyk a všecko horem pádem utíkalo nahoru. Pan Vavřinec vyběhl z krámu a spatřil dole splašeného býka zběsile si počínajícího přes všecka úsilí několika řezníkův, jižto se snažili mohutné zvíře zmoci. Opodál zahlídl Prokůpka, nebezpečenství snad ani netušícího. Pan Vavřinec nechal krám krámem, rozběhl se po chlapci a v náručí si jej přinesl do krámu, kdež jej za pult postavil. Sám vzav sekeru zastavil vchod. Kousek pod krámem konečně strhli rozvášněné zvíře k zemi; bylo po nebezpečenství. Pan Vavřinec si oddechl a setřel pot na čele vyvstalý. Obrátil se k hochovi, osykou se třesoucímu.

„Jak se ti líbí za kupeckým pultem?"

„Lépe je ve škole," odvětil Prokůpek bez rozmýšlení.

„Ovšem, dítě, dokud je třeba školního učení, ale pak jest všudy dobře, kde je práce a sladké ovoce z ní."

Hoch upíral naň s podivením oči.

„Já tomu, pane strýčku, nerozumím," dodával krátce pomlčev.

„Dobře odpovídáš, Prokope, poněvadž pravdivě. Nyní jdi rovnou domů; matka bude o tebe v úzkostech."

II.

To bylo někdy v létě; nějaký čas před sv. Václavem dověděl se pan Vavřinec, že Prokůpek půjde na studie do latinských škol. Krátce po tom jda na vinici potkal švakrovou. Zastavil se s ní a oslovil ji sám od sebe:

„Pravdali, švakrová, že myslíte s chlapcem do latiny?"

„Pravda, pane švakře," odpověděla chladně paní Hajná.

Pan Vavřinec pozatřásl hlavou.

„Je to na pováženou. Rozmyslila jste dobře?"

„Doufám, že dobře."

„Studie stojí více peněz nežli se na první pohled zdá a úroky z nich jsou v dalekém poli."

„Učiním poslední. Je to mé jediné dítě a jediná starost a radost. Bůh mi pomůže."

Pan Vavřinec hleděl pokojně před se čekaje chvíli, zdali švakrová jej o podporu neosloví. Soudil, že nápověd z jeho strany daná jí může postačiti. Ale paní Hajná nebyla z podajných. Porozuměla mu sice napolo, ale činila se nevědomou a nepokračovala.

„Nu, dá bůh, že to na dobré vyjde s těmi studiemi,“ ujal se pan Vavřinec znova slova.

„Mám doma poněkud obnošený, ale dobrý a trvanlivý oblek; Prokůpek může míti z něho zcela slušný a teplý šat na zimu. Pošlete si pro to odpoledne.“

„Pošlu, pane švakře, a děkuji za svého chlapce.“

Odpoledne, když paní Hajná uzlík s darovanými šaty rozvázala a vše náležitě prohlížela, nalezla v náprsní kapse zalepenou obálku s nápisem tužkou napsaným: Prokopovi Hajnému na studie od Vavřince strýce. Kromě toho bylo pod tím dátum zcela v pořádku. V obálce byla desítka. Matka Prokopova se zamyslila, pak k sobě propověděla:

„Nu, jednou ho dobrá napadla. Peněz mu nevrátím, k vůli chlapci. Snad časem bude naň více pamatovati. Dobře jsem asi jednala, že jsem se k němu neměla. Aspoň to viděti z té desítky, s kterou se asi těžce rozloučil.“

O masopustě, když skončil se první běh školní, čekal pan Vavřinec zcela bezpečně, že Prokůpek mu přinese vysvědčení ukázat. Leč zmýlil se; bratrovec nepřicházel a nepřišel. Pan Vavřinec šel se po něm pozeptat a dověděl se, že hoch se výborně učí, že jest mravný a spůsobný, ano roztomilý. I bylo mu, jako by mu byl někdo medu dal, a lámal si ještě více hlavu, proč hoch nepřišel; ano ani ve spaní nedalo mu to pokoje. Na štěstí namanul se mu hned druhého dne Prokůpek. Strýc se ho tázal, proč nepřinesl vysvědčení.

Studentík odvětil, že by byl přišel, ale že matka se obávala. aby strýček v tom neviděl dotíravóst.

„Jen přijď s každým vysvědčením jako domů,“ vysvětlil mu kupec; „já to nebudu za dotíravost považovati.“

Při tom obdaroval chlapce za pilnost.

Od těch dob byl led mezi panem Hajným a švakrovou i jejím synáčkem prolomen. Každé půlletí přinášel Prokůpek vysvědčení, a čím dále, tím výdatněji pamatoval strýc na zdárného bratrovce. Lidé si toho povšimli a říkali, že lakomý Hajný již asi nebude dlouho živ; paní Hajná setrvala z rozmysla v trpném svém odporu.

Čas míjel, a Prokůpek vynikaje čím dále tím patrněji bystrostí i snaženstvím nad své spolužáky dokončoval již čtvrtou třídu na gymnasii. Strýce sice nemiloval, ale čím více se mu otvíral rozum, tím upřímnější úctou vzhlížel k té vážné, starostlivé hlavě jeho, jež ani jednou se nezamračila, kdykoliv s ním mluvil, a z níž slýšíval časem myšlenky, jež mladou jeho mysl k přemýšlení důrazněji vyzývaly. Tak na sklonku měsíce června, kdy všecko bylo plno jarní lahody, rozstonala se povážlivě paní Hajná, prve již po delší dobu ochuravělá. Truchlivé její řeči i vážná zamlklost lékařova polekaly tak rozumného hocha, že uchýlil se k strýci o radu. Pan Vavřinec posílil jej několika větami zdravé životní moudrosti, položil mu po otcovsku pravici na hlavu a slíbil, že zítra hned z rána se přijde na švakrovou podívat. Slib nedal nikdy na prázdno a sotva že hoch do školy odešel, byl již v chudobném příbytku paní Hajné. Usedl k ní k posteli a zkoumavě prohlížel nemocnou. Zkušený muž viděl na první pohled, že žena po

jeho bratru béře již za kliku u hřbitova, a že jest příhodný čas, aby počal jednati.

Vyptav se jí proti zvyku svému laskavým spůsobem na to a ono zatočil rozprávku k Prokopovi.

„O Prokopa," rozpřádal hovor zcela pokojně a určitě, „buďte, švakrová, beze vší starosti. Kdy by vás bůh k sobě povolal, má tu mne. Zastoupím při něm i otce i matku a myslím, že tolik mne znáte, že mé sliby nejsou ve vodě ryby, nehledě ani k tomu, že skládám je do ruky starostlivé matce, jež na tom je svět tento opustiti."

Paní Hajná chvilku s odpovědí otálela. Bylo na ní viděti, že jest rozrušena vnitřním bojem, jejž návrh páně Vavřincův v ní rozdmýchal. Konečně, hlasitě sobě oddechnuvši, povídala rovněž pokojně i určitě:

„Myslím, pane švakře, že Prokop má na sobě tolik dobrých vlastností, že i beze mne ve světě se neztratí. Představení jeho mají jej v lásce i přízni, o tom jsem přesvědčena, a budou mu po ruce i radou i pomocí, tak že si již svýma vlastníma nohama svou pěšinku v tom širokém světě vyšlapá. Všecko mi povídá, že mohu s pokojným srdcem od něho odejíti."

Pan Vavřinec sklopil hlavu, sepjal na klíně ruce a odvažoval odpověď vdovinu. Po chvilce promlouval:

„Milá paní švakrová! Považte, že hochovi jest teprve čtrnácte let a několik měsíců, a že na jeho mladá a útlá ramena nakládáte tolik, že břímě to sotva unese. Mluvíli z vás snad nechuť ke mně pro minulost, to prosím vás, odložte ji stranou. Není člověka, aby neměl svých křehkostí, a člověk, jenž takořka od peřinky si razil svou cestu jako já, bývá z pravidla tvrdší nežli jiní lidé. Ale považte, že i starý, tvrdý dub mívá uvnitř svou měkkou duši, na niž nikdo při jeho tvrdosti nepomýšlí."

„Pane švakře, to všecko jest možná, ale já bych z Prokůpka nechtěla míti tvrdého člověka, a třeba seděl při tom až po krk ve zlatě. A pod vaším vedením sotva by jinak vyrostl. A dejme tomu, že bych vám jej svěřila po své smrti, co byste z něho chtěl míti?"

„Kupce."

„K tomu nepotřeboval studií; i bez těch mohl býti již vyučen."

„K tomu právě potřeboval tolik studií, kolik jich má, a svým časem jich bude potřebovati ještě více, milá švakrová. My kupci zde, ani mne nevyjímaje, nejsme žádní kupci, my jsme jen kramáři; my jsme jen otroci jmění, které zakládáme, a já chci z Prokopa učiniti kupce, jenž pánem jest nad svým jměním, jenž mírně, rozumně a poklidně pravých rozkoší, jež svět neodvislým lidem poskytuje, může užívati a požívati. Kdy by začal Prokop od a, jako já začínal, dále by to nepřivedl nežli já; ale když bude rozumně pokračovati v tom, co já mu v potu a lopotě vystavěl, nebude lakomcem Vavřincem Hajným, ale bude samostatným, neodvislým pánem Prokopem Hajným, jejž Vavřinec Hajný na svých ramenách do výšky vyšinul."

„Vaší řečí jde mi hlava kolem, švakře; vy jste podivný člověk."

„Jsem praktický, rozumný a prohlédavý člověk a proto podivný, milá švakrová. A abych již dlouhému výkladu konec učinil, musím vám pověděti, že mně nemohlo o to běžeti, bych si na stará kolena pokoj

a blahobyt svou prací zjednal; vždyť mohu dnes neb zítra umříti a bylo by po všem. Já hledím o kus dále, za hrob, já potřebuji nástupce, který by do půdy mnou vzdělané jen vsadil si strom a trhal s něho zlaté ovoce práce pro sebe, rodinu svou i potomstvo. A toho nástupce jsem si vyhlídl. Je to váš Prokop. Dejte mi ho, a dům Hajných jest vystaven a pojištěn pro budoucnost."

Paní Hajná hned neodpovídala, ač ve mdlých očích jejích rozesmál se zásvit pravé mateřské radosti. Pan Vavřinec čekal netrpělivě, jak kostka padne.

„Pane švakře," přetrhla posléze traplivou pomlku nemocná; „Prokop jest útlých, měkkých povah; nevím, hodíli se k tomu, co vy mu v duchu ukládáte. Ráznosti a bezohlednosti, kterými vy jste zbohatnul, v něm není."

„Ale je v něm láska k práci, milá švakrová, je v něm skromnost a šetrnost. Co týče se útlé povahy, tu já rozumně ztužím a upevním. Nic se nebojte, že mu v něčem ublížím. Abyste věděla, jak poctivě s ním myslím, povídám vám, co jsem chlapci nikdy neřekl a co mu také do očí nikdy neřeknu, ale co říkám vám, jeho matce, a co musíte pro sebe nechati: já toho chlapce už po léta mám rád, ano tak jej mám rád jako otec vlastní dítě. Ne jmění, ne mamon, ale Prokop je moje největší radost na světě."

Matka obrátila se k Hajnému a podívala se mu do očí. Ty oči, povždy suché, měly v koutcích po slze. Nemocná vztáhla k němu pravici a promluvila slastí se zajíkajíc: „Dávám vám, švakře, Prokopa beze všech podmínek. Ach! nepomyslila jsem, že bůh všecko štěstí schoval pro mne až na poslední dni a hodiny. Ó bože, bože, jak šťastna po tolikerých trpkých zkouškách odevzdám ti duši!"

Paní Hajná se nevystonala; počátkem žní ji pochovali. Prokop přestěhoval se k panu strýci do pokojíčku prostě zařízeného, ale čistého a zdravého. Bylo mu krušno okolo srdce, když po prvé klesl na židli při okně, jež vedlo do postranné ulice. Opustiti studie přicházelo snaženému jinochovi velice za těžko. Ale jaké porady a pomoci. Bylť nyní odkázán ve všem všudy na strýce, a vůle matčina byla mu svata. Strýc ovšem za dní největších jeho strastí mluvil a jednal s ním vždycky po otcovsku, ne sice chladně, ale také nikoliv laskavě, poněvadž to neuměl. Ctil jej, poněvadž toho zasluhoval, ale do jisté míry zůstával mu přece jen cizím. Mladé srdce jeho potřebovalo se na někom ohřáti a nikoho neměl, kdo by jej na okamžik aspoň k teplému srdci přivinul. Z krásných očí jinochových ukáply slzy, veliké a horké a kapaly mu do klína jedna za druhou. Nepozoroval ani, že strýc vstoupil do pokojíčka a že chvíli soucitně k němu vzhlíží. Konečně si ho Prokop všiml a všecek se rozmrazil.

„Milý synu," promluvil k němu pan Vavřinec vážně a poměrně jemně; „slzami se ve světě nic nespraví. Ruka a hlava, to jsou ti praví čaroději. Pojď, podíváme se do skladů."

Prokop prohledl oknem ven a líce jeho se rozradovalo, jako by kouzelná jiskra chladnoucí srdce byla zažehla. Naproti v okně zahlídl krásnou, šťastnou, věčně směvnou tvář svého nejmilejšího kamaráda ze školy, Jaroslava Javorníka.

III.

Čtyři léta byl Prokop Hajný u pana Vavřince na učení a smířil se zplna se svým údělem. Za ten čas bylo mu ovšem mnohou hořkou hnětinku snísti a zvláště zimního času vzdychával v netopeném krámě za tichou a teplou školní síní jako za ztraceným Eldorádem, ale dobrá vůle a milovnost práce zvykne sobě třeba v Sibiři, a mladá krev a obrazivost učiní si i z pustiny útulný domov. Ostatně nebyl dům páně Vavřincův žádnou pustinou, naopak bylo v něm živo a hovorno jako v úle, jen že každý šel svou určitou cestičkou, jak při práci účelně vedené ani jinak nemůže býti.

Prokopovi se ani ve snách nezazdálo, že se strýcem bude tak dobře vycházeti. Ovšem když uloženou věc dobře konal, marně očekával z úst jeho pochvaly, ale když někdy pochybil, neuslyšel také od něho pokary. Strýc zajisté spokojoval se pak s vážným poučením a vyslovoval důvěrnou naději, že budoucně chyba se nestane. A táž chyba zřídka dvakrát se opakovala; bylť Prokop bystrý a ochotný učeň a byl kromě toho opatřen průpravou, jež v kterém kolivěk oboru praktického života vydatnou jest oporou.

Nelze upříti: pan Vavřinec uměl vychovávati, a třeba Prokop nevěděl, proč jej vychovává, těžil přece vděčně a upřímně z této výchovy, tak že starý kupec si potají mnul radostí nad bratrovcem ruce. Proto však ze své ohrady nevystupoval a jen jednou přesvědčil se Prokop, že má strýc přece srdce v těle. Jednou totiž Prokop postonával. Pan Vavřinec byl jako by ho někdo proměnil. Úzkostlivě dohlížel k bratrovcovi, ptal se po všech jeho přáních a pokud bylo lze jim vyhovoval, ano i celé hodiny v noci při něm proseděl, po otcovsku jej těše a jemu posluhuje. Když Prokop ozdravěl a jemu z vděčnosti ruku líbal, podržel pan Vavřinec ruku jeho nápadně dlouho ve své pravici a pravil měkce a jemně:

„Ale, milý hochu! Vždyť jsme svoji a nikdy se zajisté neopustíme."

Pan Vavřinec nemluvíval nikdy v množném čísle, a Prokop, jenž každé hnutí na něm měl vyhlednuto, všimnul si dobře toho, jakož i měkkosti hlasu a závažného přízvuku, jímž slova: „jsme svoji" a „neopustíme" sesílil. Od této chvíle byl přesvědčen, že mu strýc nejen činí za pravé, nýbrž že i on došel u něho lásky, sice slovy neprojevované, ale v pravdě účinné. I vážil si nyní strýce dvojnásob a nosil k němu vzájemnou, právě synovskou lásku, a jako že láska vše sladí, tak oslazovaly se mu potom všecky nepříjemnosti a potíže, bez nichž ovšem v strýcově domě nebylo.

Jiný živel, jenž dosti neutěšenou zahrádku povolání Prokopova úrodně ovlažoval, bylo přátelství s Jaroslavem Javorníkem, jež zaklíčivši v školských lavicích přes ně i do života obou jinochů se zaplétalo, a jak časem uvidíme, velmi těsně se zapletlo. Jaroslav pocházel z bohaté rodiny a byl jediným synkem po vojenském lékaři Javorníkovi, jenž někde ve Vídni za oběť padl horlivosti u vědě své. Jaroslavovi bylo tehdy asi sedm let a matka jeho, velevzdělaná a líbezná to dáma,

přestěhovala se se sirotkem do rodiště svého, kde tehdáž matku měla posud na živě. Tam, mezi svými, uvázla nadobro, odmítla všecka nabídnutí k sňatku a věnovala se veškerou bytostí svou výchově spanilého chlapce, jejž ona i domácí okolí téměř zbožňovalo. Javorník i Hajný sedávali ve škole vedle sebe, byli asi stejného nevšedního nadání a lišili se jen co do povahy. Jaroslav byl mysli živější a vzletnější a nedával se vpraviti do užších rubrik, jako klidnější a střízlivější Prokop. I hravostí svou a občasnou roztržitostí zavdával příčinu, že v úspěchu nebyl s Prokopem na rovni. Hoch přivedl si chudého spolužáka někdy domů, a pečlivá matka byla tomu ráda vidouc, an spůsobný Prokop ustálenější svou povahou úspěšně v jejího synáčka působí. Tak navykli oba hochové na sebe a přirostli k sobě pozvolna srdcem, a Prokop vynesl si z domu Javorníkových ten užitek, že přiučil se tam společenskému libomravu a jisté lahodě, s níž potkáváme se jenom u lidí, jež o vezdejších starostech nevědí, a jež ve všech všudy poměrech dobře doporučuje.

Když Prokop Jaroslavoví pověděl, že musí jíti na kupectví, pozdvihla se z toho u Javorníků malá bouře, v níž Jaroslav byl hřímavým Perunem, a již paní Javorníková jen slibem spokojila, že sama se starým panem Hajným promluví. A skutečně hned druhého dne poprosila písemně pana Hajného k sobě na slovíčko. Pan Hajný ochotně se dostavil a rozprávěli spolu asi půl hodinky o osudech Prokopových. Starý kupec poděkoval se co nejzdvořileji za vzácnou přízeň a náklonnost, jimiž milostivá paní opuštěného sirotka oblažuje, nevytasil se s pravdou a připomenul toliko, že jistotně doufá, že Prokopovi při kupectví aspoň takovou existenci zjedná, jaké by asi domoci se mohl mnoholetými studiemi, a prosil ku konci jmenem bratrovce svého, by tohoto i jako kupce ze své přízně neráčila vylučovati.

Určitý kupecký tón a otcovská vážnost, s kterou pan Vavřinec při vší zdvořilosti vystupoval, zarazily útlocitnou paní tak, že nenabízela se ani s podporou k dalším studiím, jak prvotně učiniti zamýšlela, myslíc si, že jest věcí přece jen ožehavou, chtíti spoluurčovati osud lidí, již nejsou z naší krve.

Když Prokop stal se kupcem, nenadcházel nikterak Jaroslavovi, soudě dle střízlivé skromnosti své, že student, již pro své ideálné snahy, nemůže po přátelsku upřímně se k pouhému živnostníkovi míti. Také přátelství, zvláště první léta, se mezi oběma jinochy ochlazovalo, ale neutuchlo. Jaroslav nešel nikdy mimo krám, aby Prokopovi přívětivě hlavou nezakýval, a kdykoli se potkali, potiskli si vždy ruce a učinili sobě na chvilku stojánky, aby si důvěrně pohovořili. Zřídka kdy, ale přece někdy, zašel si za prázdně své Prokop k Javorníkům a byl tam povždy jako starý známý rád viděn. Nejčastěji však viděli se přátelé u okna a za letních večerů si přes tichou ulici spolu i porozprávěli a dobrou noc dávali. Jednou dovolil si Prokop z přátelství Jaroslavovi řádně domluviti. Přišlať do města divadelní společnost, z níž jedna mladá a vnadná herečka studentům učená kolečka mátla. Jaroslav, jenž byl již v oktávě a horlivě divadlo miloval, vzňal se k ní slaměným plamenem a začínal si s ní zamilované pletky zaplétati. In camera sinceritatis rozevřel své plápolavé útroby Prokopovi, svěřil mu,

že má již slíbeno dostaveníčko pod lipami na kozím plácku, při měsíčku, a že dostal již od své dulciney psaníčko láskou jen jen páchnoucí, kterýžto předrahý předmět mu také ukázal na přečtěnou. Prokop, jenž byl již načichlý praktickým duchem páně Vavřincovým, psaníčko mu k největší žalosti jeho skonfiskoval domlouvaje mu, že takovým pokoutným a neslušným jednáním by dobré matce své způsobil nepříjemnosti, mrzutost i zármutek, a žádal na něm rukou dání, že herečku pustí s nebeskými oblaky. Jinak že by vše vyjevil matince. Z této události vznikla trhlina v přátelství obou jinochův, jež se teprve po čase zacelila, když Jaroslav se přesvědčil, že Prokop nešťastnou jeho lásku matce nezradil.

Po čtyřech letech, když se Prokop řádně a důkladně kupectví doučil a i s polním hospodářstvím dostatečně obeznámil, poslal pan Vavřinec mladého Hajného na zkušenou do Prahy, doporučiv jej ku starým svým známým do většího obchodu. Po dvě léta zkoušel a tužil Prokop mladé síly své v české metropoli, scházeje se častěji s Jaroslavem, jenž v příčině studií svých se tam s matkou docela přestěhoval. Mladý Javorník oddával se studiím historickým a filosofickým, zamýšleje časem, jak mladým vědcům bývá obecno, při některých vysokých školách učitelskou stolici zaujati. O divadlo a slovesné umění zajímal se čím dále tím upřímněji, a mladý kupec rád se za prázdné své kochával v ideálném ovzduší, jež šířila kolem sebe povaha přítelova a z něhož čerpal poučení, blahodárně obzor jeho kupecký produševňující a osvěžující. Nerad odcházel od Jaroslava do Vídně, kdež po další dvě léta dle přání strýcova pro zdokonalování své měl tráviti. Odchod jeho od ladných břehů Povltavských zkrušoval tím tížeji jeho duši, poněvadž zanechával tam útlá kvítka první své lásky. Bylať to dcera samého jeho chefa, děvčátko v prvním máji panenství stojící, jejížto milostný obrázek utkvěl v hlubině mysli jeho. Zdali i v slečně Marii podobný k němu rozchvíval se cit, bylo Prokopa tajno; nebyl by však milencem, kdy by se byl podobné zlaté pravdy nedohadoval. On sám sice každého dne, aspoň v poledne i večer, dívku při tabuli viděl, leckdy s ní i porozprávěl, avšak vždy ve společnosti. Leč i kdy by byl měl příležitost soukromí s ní pohovořiti, sotva by byl míval tolik ráznosti a smělosti, setříti s panenské lilie krůpěj tajemné rosy, jež zavírala její srdéčko před ním. Nepodjatý divák by si byl ovšem všimnul, že slečnino oko častěji úkradkem obrací se ku sličným a jímavým rysům jeho tváře a k ztepilé jeho postavě, nežli k jiným mužům při tabuli, a že zhusta déle při něm prodlévá, jako by bylo kouzlem přitahováno: ale i z toho by byl soud o citu jejím nejistý a vrátký. Bylť Prokop v celém domě víc oblíben nežli jeho soudruzi pro příjemné obcování své, hlava domu sám vážil vysoko jadrné jeho vědomosti a zběhlost při prodeji i v písárně, při jeho mládí neobyčejnou, ano sama domácí paní, jež byla neúnavnou strážkyní dobrého tónu a v slovích i jednání až úzkostlivě odměřena, nejednou projevila, že kloní se přízní k jinochovi, jenž jistou salonní líbezností se krasochuti její zamlouval. Proč by tudíž i slečna nebyla pozornější k Prokopovi nežli k ostatním mladíkům, v obchodě jejího otce zaměstnaným? Kromě toho znal se pan Hostka, otec Mariin, s panem Vavřincem z dřívějších let a i nynější

stav jeho jmění byl mu povědom, byl tedy docela přirozený jeho soud, že Prokopu Hajnému kyne neli skvělá, aspoň dobrá budoucnost, a proto všímal si mladého kupce více, nežli jiných svých podřízenců. Možná, že za důvěrnějších chvil i s paní svou o něm mluvíval a že i nejmladší dcerušku svou do podobných hovorů přibírali, leč mysli mládcově, láskou po prvé vznícené, podobné myšlenky nepřipadly. Naopak zdálo se mu, že spanilá i bohatá dívka jeho touze příliš vysoko visí, a poněvadž jako kupec zvyklý byl jen s věcnými poměry počítati, snažil se ubrániti citu, jenž nebylli naprosto bezúčelný, jen stěží a teprve po delším čase a vážných bojích mohl dojíti ukojení. Leč lásky rozumem nepřemeleš, a když mu bylo rozloučiti se s domem Hostkovým, propadalo se nitro Prokopovo v bezladí, plné pochyb, tísně i bolů.

Byl konec měsíce října, den pošmourný, sychravý, větrný; den zrovna tak k umírání a těžkému loučení. Prokop vstoupil do návštěvny, aby se rodině poroučel. Byli všichni pohromadě, Hostka, paní i dcera; ostatní rodiny členové byli již ve světě. Hovor, od domácí paní zavedený a řízený, se přese všecken její takt trhal, jako by nějaká neznámá a nevlídná mocnost dnes návštěvnu prochvívala. Prokop nebyl dnes pánem svých očí; upínalyť se stále na bledou Marii, aby obraz její do duše na věčnou památku uložil. Krátko pohovořivše vstali, a Prokop rozloučiv se s domácí paní a s panem Hostkou, přistoupil k slečně Marii. V tom okamžiku promluvily jejich pravice, mluvou pravdivou, úchvatnou, společenskými ohledy neobmezovanou. Tlumený v srdci žár vystřelil jiskrou do spanilých lící dívčiných a zažehl je plamenným ruměncem, blankytný její zor se operlil a měkká a horká její ručka stiskla křečovitě jeho pravici. K tomu všemu postačil jediný okamžik. Prokopa přecházela paměť. Sebrav všechnu sílu svou přemohl se aspoň tolik, že slečnu k srdci nepřitiskl. Jak z návštěvny odešel, později se nepamatoval; leč odjížděje do Vídně byl přesvědčen, že nejkrásnější života svého úděl zanechává v matičce Praze.

IV.

Plán, jejž pan Vavřinec bratrovci svému předepsal, nekončil se dvouletou zkušenou ve Vídni. Muž, jejž obecně považovali za lakomce, vystrojil Prokopa prostředky více nežli dostatečnými potom do Němec, aby tam na proslulé akademii zcela bezstarostně vyšším kupeckým studiím se mohl oddati. Prokop Hajný, jehož duch i povahy na zkušené ve světě utěšeně uzrávaly, vděčně uznával důmyslné plány strýcovy a prováděl je ze své strany nejen horlivě a svědomitě, nýbrž i s patrným zalíbením z trojích příčin. Předně předmět jeho studií měl proň skutečný půvab, pak viděl, že strýc chce z něho míti vyššího průmyslníka, jemuž by bezpečně svěřiti mohl po smrti své jmění, a posléze přibližoval se takto k Marii, jež zůstávala jasným jeho srdce ideálem, k tomu určeným, aby štěpy blaha a štěstí ovruboval dráhu jeho života.

Vraceje se z Vídně ku strýci, zastavil se u Hostkův a promluvil nejprve mezi čtyřma očima s bývalým svým chefem. Rozloživ a vyloživ

mu po kupecku jasně a stručně plán svého života, svěřil se mu nepokrytě se svou láskou k dceři jeho a prosil ho za otcovský jeho úsudek o té věci a možnáli za přibližívé aspoň vyřízení; aby aspoň poněkud věděl, na čem jest. Hostek vyslechl jej pokojně a přívětivě a vyslovil se, že by po jeho mínění mladý muž rázu Prokopova byl zcela příhodným ženichem pro Marii, kdy by byl již průmyslníkem. „Tak, jak nyní se věci mají," dokládal, „třeba ještě vyčkati; neboť na nadějích se blaho rodinné těžko a nejistě zakládá. Ostatně záležitosti srdce náležejí vlastně před forum paní mé. Jděte si, Hajný, k ní a promluvte si s ní. Ujišťuji vás, že podjata proti vám není, naopak že chová k vám sympatie z minulosti."

Nedosti spokojen s tímto výsledkem ubíral se Prokop do hořejšího poschodí, aby vyprosil si slyšení u matky Mariiny, a budeli mu dána naděje, vymohl si soukromnou rozmluvu s Marií. Leč na chodbě potkal Marii s krásnou slečnou, Junonské postavy a s obličejem po řecku úměrným, již mu domácí slečna představovala jakožto slečnu Amélii Měřinskou, nejlepší svoji přítelkyni. Slečna Amélie byla právě na odchodu a Marie ji doprovázela. Když jí, ovšem nikoliv bez rozpaků, Prokopa Hajného představovala, přeletěl ladné a kypré rty Améliiny sarkastický poněkud úsměvek, jehož si Prokop nevšimnul, poněvadž byl vlastním nepokojem všecek zaujat.

Doprovodivši slečnu Měřinskou několik schodův dolů vrátila se Marie k Prokopovi a podávala mu ruku jako starému známému. Mladý kupec byl tak zaražen, že ani k pozdravu příhodného slova pro první okamžik nalezti nemohl. Však mluvil za něj zrak, jenž spočíval na dívce za poslední dvě léta rozkošně rozvité. Slečna začervenala se jako jahoda a pohlednuvši stranou prohodila, že matinka zajisté ráda jej uvidí.

„A vy, slečno?" otázal se Prokop, zarážeje posud v řeči.

Marie, již posud držel za ruku, vzhledla jaksi vyčítavě k němu a odvětila:

„Což bych tak dlouho tu s vámi stála, pane Hajný, kdy bych vás ráda neviděla?"

„Měl jsem úmyslem," rozmlouval se Prokop, „poprositi milostivou matinku, by dovolila mi s vámi v soukromí porozprávěti. Za věcí důležitou, pro mne velmi důležitou."

Mariiny zraky svezly se rozpačitě k zemi. Neodpovídala.

„A bůh mně vás přivedl dříve v ústrety," pokračoval Prokop vzmužuje se. „Směl bych nyní, slečno . . ."

„Vím, pane Hajný, že jste dobrý muž a že, co vám tane mysli, jest i slušné i dobré."

„Slečno, miluji vás."

Marie mlčela oči nepozvednuvši; jen prudší zavlnění ňader věstilo mohutný vnitřní rozruch.

„Jděte, pane Hajný, k matince," odpovídala po chvilce hlasem, jenž zněl zvučně jako stříbrný zvonek; „a dovolíli vám se mnou promluviti, buďte jist, že vás velmi ráda uvidím."

To pravivši odbíhala ku své komnatě. Při dveřích se obrátila, a z očí jejích svítilo do duše Prokopovy nebe se sedmerem blahoslavenství.

Uvolněn a posilněn na duši předstoupil Prokop před domácí paní. Hovor jich protáhl se téměř na hodinu, byv jen na několik minut přerušen odchodem paní Hostkové, jež odešla k dceři, by potřebnou poptávku sama u ní učinila. Když mladý kupec odcházel, měl Marii na polovic slíbenu. Štěstí jeho lásky záviselo jen na dvou podmínkách: předně měl jeho strýc s ním býti stejného mínění stranu jeho volby, a za druhé měl si teprve Marii odvesti, až samostatný závod bude míti založen. Ostatně bylo mu povoleno se slečnou si dopisovati a nabídnuto, považovati mateř Mariinu za druhou svou matku, jejíž upřímné rady se ve všech života okolnostech mohl dohlašovati.

Spokojen odjel k strýci svému, u něhož hodlal několik dní před odjezdem svým do cizozemska pobyti. Svěřil se mu zcela upřímně a doprošoval se po synovsku jeho rozhodnutí.

Pan Vavřinec vážil a vážil, až odvážil. Pak pravil, jako by četl z knihy:

„Obával jsem se, že se chytíš ženských, leč příliš zle to podle všeho nedopadlo. Nemíti groše a žádati s úspěchem za dceru kupce, jaký jest Hostka, k tomu patří duch. Máš ducha, Prokope, a děláš vychování mému čest. Znám Hostku, stojí pevně a k šmejdu se nesníží. Dcera jeho není na zahození, poněvadž je ze spořádané, majetné rodiny. Nevidím na volbě tvé žádné chyby, ač měl jsi dosti času ještě, pomýšleti na ženitbu. Nyní půjdeš do akademie, pak podíváš se na nějaký čásek do Terstu a Hamburka a ke konci do Nového Yorku."

Prokop zbledl.

„Ano," pokračoval pan Vavřinec, dobře si Prokopa všimnuv, zcela pokojně. „Pak založíš si po rozumu svém vlastní hnízdo a uvedeš si do něho družku. O prostředky buď bez starosti. Slíbil jsem ti, že budu ti otcem i matkou; tys jednou můj a já svůj plán s tebou musím provesti. A co se týče mého svolení, odevzdám ti krám a hospodářství do správy a zítra si zajedu do Prahy, bych na své oči všecko viděl. Nerad bych, abychom koupili zajíce v pytli. Pozejtří přijedu a povím ti. Jsili spokojen?"

„Jsem."

„Dobře mluvíš, Prokope. Nyní podíváme se po krámě. Třeba, aby se ti paměť občerstvila, zapomněls asi trochu na drobný obchod."

Druhého dne záhy z rána odjel pan Vavřinec do Prahy a šel zrovna k Hostkovi. Vyjednávání jich bylo krátké a zábavné.

„Víte, pane Hostko," pravil starý kupec, „že Prokop Hajný stojí za jedenkrát sto tisíc, v samých jistých realitách a úpisech?"

Hostka, jenž věděl, že Hajný před několika lety znamenitý los vyhrál, pozoroval, že prodává Prokopa pod cenou. I pravil:

„A má dcera stojí při oddavkách aspoň za šedesát tisíc."

„Dobře. Podejme si ruce."

Stalo se.

„A nyní podívejme se k milostpaní a slečince," navrhl starý Hajný.

V saloně sice samorostlý stařec mnoho effektu neučinil, a zkoumavý jeho pohled Marii až znepokojil, rovněž jako jeho plán s Prokopem, jejž zcela suše před paními rozvinul. Leč matince osnova páně-

Vavřincova nebyla proti mysli. Mohlať tak ještě po několik let dceru doma míti, což jí bylo velmi milo.

Přes noc již pan Vavřinec v Praze neostal, aby ušetřil peněz, a přišed domů složil Prokopovi, jenž nedočkavostí div neumíral, za tepla účty ze své návštěvy u Hostkův.

„Všecko je v pořádku, Prokope; leč byl bych raději viděl, abysi sobě byl vybral co do těla silnější nevěstu. Zdravá žena, hochu, stojí za dukáty. Po obědě viděl jsem u Hostků jinou slečnu, její přítelkyni. Kdy by ta byla Hostkova, bylo by mně to milejší."

Za několik dní odjel Prokop přes Prahu za dalším povoláním svým do cizozemska. S nevěstou svou i s Jaroslavem udržoval stále živou korrespondenci; se strýcem jen, pokud bylo umluveno. Rozumí se, že jak mu bylo jen poněkud možno, do Prahy k milované Marii dojíždíval, aby v přítomnosti její nalezl úlevy v strastech, srdce jeho již povážlivě hnětoucích. Leč strýc stál na svém jako ukován. Však nebylo mu také popřáno, aby se dočkal ovoce ze štěpu tak pilně pěstěného. Když Prokop dokončoval svou zkušenou daleko za oceánem, odehrával pan Vavřinec, ošetřován starou svou hospodyní, paní Hložkovou, a dvěma dělníky u něho sešedivělými, poslední scénu životního dramatu ve svém jednoduchém pokoji. Stařec náš býval vždycky zdráv a byl na se velmi pozoreň a počítal ještě na několik aspoň let života. Leč přepočítal se a bylo to snad po prvé a jistě naposledy, co se za svého života přepočítal. Nemoc, vystupující z počátku jen mírně jako vánek do listí zadouvající, obořila se za několik dní do vetchého jeho těla jako vichřice do starého stromu, převalila jej na zemi a odklidila s dějiště. Víme, že ukládal se do věčného pokoje sám sebou spokojen, odhodlaně a tiše. Poslední jeho slova byla: „Vše v pořádku," a v pravdě neostavil po sobě nic v nepořádku. Nenamítejte, že nedočkal se blaha, jež mnoholetou neúnavnou prací chystal bratrovci svému: vždyť všecky plány jeho, jako paprskové v ohnisku, sbíhaly se v Prokopovi, a o tom byl zúplna přesvědčen, že jest zcela „v pořádku."

Spoluobčané považovali pana Vavřince za boháče, ale teprve když závěť jeho byla soudně otevřena, podivili se, jakého bohatství zanechal. Hostka dobře a bystře soudil, že prodává mu Prokopa pod cenou: ženich jeho dceruška stál za mnohem, mnohem více, než mu jej pan Vavřinec cenil. Kromě dvou legátův po tisíci zlatých, z nichž jeden připadal městskému chudobinci a druhý měl býti základní jistinou, z níž úroky na okrašlování města se měly obracovati, a kromě nepatrných celkem odkazův, jimiž vzdálenější své příbuzné obmyslil za to, že dotíravostí svou mu mrzutosti zplozovali, bylo všecko dědictví Prokopovo.

Dědic, jenž za několik neděl po smrti strýcově do svého rodiště přijel, nedal se štěstím, jež v klín mu padlo, nikterak osloniti, ba nevyšel hrubě ani ze své míry a ještě téhož dne pokračoval v osnovách, po léta již skládaných, jak by totižto nejvhodněji jistiny své ve smyslu svém i strýcově umístil. Po tom zašel si na hřbitov. Zde vyptav se, kde strýc leží, poklekl k pahorečku, na jehož hlíně, dešti zrýhované, již tu i onde travička se zelenala, a zatonul v přemýšlení. Fantastiky a filosofování v smýšlení jeho bylo poskrovnu; vystupujíce z hlubiny

duše na vědomí skládaly se myšlenka za myšlenkou v pásmo jasné a průhledné, jehož provodnou nití byl výrok, jejž jednou po nemoci jeho, když byl ještě na učení, strýc k němu učinil: „Jsme svoji a nikdy se zajisté neopustíme."

Odcházeje od prostého hrobu strýcova byl Prokop přesvědčen, že vstupuje na práh nového, samostatného života, jehož prostor štěstí manželské po boku Mariině tak prohřívalo, jako první sluníčko krajinu k úrodě připravenou.

V.

Krajina, v níž po několika letech se svými přáteli a kromě toho ještě s hloučkem lidí, již bohdá časem se nám stanou také milými, se shledáváme, není krajinou, jež by barvojasem oko nám oslňovala, nebo mohutnými obrysy krasocit náš vděčně jímala. Jest to územíčko, příjemné a útulné, železnicí nedotknuté, napolo již v horách. Nad rovinu předčí tím, že pouhá přímka a polnosti, více méně jednotvárné, v ní nepřevládají, a že vzduch jest čerstvější, prosycený pryskyřičnou vůní blízkých lesin; před horami má to, že obrysy jsou jemnější, rozhled volnější, půda úrodnější, lid zámožnější a měkčí a nebe lahodnější a stálejší. Jsouť v krajině naší světlejší stránky roviny s výhodami hor takořka v jedno slity a pravda přísloví, že kdo chce štěstík trhati, musí sirotkem býti, dotvrzovala se na Prokopovi Hajném i v krásných letech jeho mužství, když volil pro rodinu svou sídlo, kde mínil rozvíjeti praktickou činnost svou. Štěstí si již jednou při něm zalíbilo a šlo již za ním jako věrný stín.

Záhořany byly třeba vesnice, jako jsou jiné vesnice, ale jistá aerugo poetica přimlouvala se za ně k srdci jemnocitného diváka. Ty střechy kryté došky, větrem a sluncem, deštěm a sněhem zhnědlými; ty světlé zahrady s polorozpadlými ohradami ze dřev, jen aby ten boží dobytek a husy do nich nemohli; ta okénka zeleně natřená s bazalkami, balzamínami a s muškáty a sem a tam s poetickou rozmarýnou, libě rozehrávala obrazivost i básníka i malíře a každého, kdo smysl má pro idylickou rozkoš národní poesie. Sem, do milého českého závětří, uvedl Prokop spanilou choť svou, ne snad aby po sybaritsku zde trávili dni své, nýbrž aby při průmyslné práci požívali z darův boží přírody v pokoji a lásce.

V Záhořanech byla již od let padesátých přádelna na hedvábné látky, řízena zvláštním správcem; dům, jemuž náležela, byl sídlem ve Vídni, a majetník jeho přicházíval sem jen ob čas na prohlídku. Zboží z ní mělo dobré jmeno i živý odbyt, a závod odchoval si časem v Záhořanech i okolních osadách spolehlivé dělnictvo. Chef domu skoupil časem asi tři lepší usedlosti v rozsáhlé vesnici, sloučil polnosti jich a založil dvorec. Měltť na mysli syna svého, jenž postonával a jemuž dle ohledání lékařova nebe v Záhořanech dobře mohlo svědčiti. Kromě toho vystavěl mu při továrně úhledný a pohodlný dům a založil při něm dvě zahrady, jednu zelinářskou a druhou pro zábavu. Syn netěšil se dlouho v Záhořanech ze čerstvého vzduchu a zdravé vody a po dvou letech cítě na sobě, že poslední věci se blíží, odjel i s rodinou

do Vídně, kdež zemřel. Na jaře po tom odklidila Morana i starého a osvědčeného správce z přádelny, a počala tato i s dvorcem pustnouti, hlavně proto, že i sama hlava domu snad pro stáří, snad i pro trapné upomínky na syna a snad i pro jiné nahodilé nepříznivé okolnosti o Záhořany náležitě nedbala. Leč i k prodeji se starý pán neodhodlával, snad také pro upomínky na syna, jenž liboval si ten krátký čas velmi v Záhořanech.

Oženiv se prodal mladý Hajný výhodně všecek majetek svůj po strýci v rodišti svém a rozhlížel se čile po poli, jež by prací svou zaujal. Uslyšev o Záhořanech zajel si tam, prohledl zkušeným okem předmět a zavezl tam pak i ženušku svou, jíž Záhořany a předkem zámeček, zahrady i dvorec velmi se zalíbily. Uváživ, že hedvábné zboží má svou stálou cenu i jistý odbyt, a že při dostatku jistiny Záhořany co do výnosu znamenitě by se daly zvelebiti, pustil se opravdově do vyjednávání s Vídenským domem, odklízel opatrně překážky, jež v cestu se mu stavěly, a přivedl posléze koupi k místu za výminek obstojných. Vládna hojnými prostředky dal se čerstvou silou i chutí do obnoveného díla, rozšířil přádelnu, opatřil ji stroji, podle moderní vědy technické i průmyslové zdokonalenými, a upravil ji vůbec tak, že přísné oko jeho v částech i celku uspokojovala. Opatřiv ji pak dobrými technickými silami, přístojným dělnictvem i vhodnou hmotou výrobní vpustil do ní duši průmyslu, páru, a zahájil s ní práci s týmž asi požehnáním, jakýmž posílá do světa spisovatel knihu, do níž uložil, co pracně vydoloval ze samých dolův duše své, a od níž doufá, že okryje jméno jeho ctí a uznáním. Aby i dělnictvo podniku svému naklonil, pracovalo se téhož dne jen tři hodiny za plnou mzdu denní, a o poledni bylo přiměřeně, beze vší okázalosti a zbytečné zábavy vyčastováno. Vůbec zjednával si nový pán u podřízeného lidu sympatie jednak tím, že práci důkladně rozuměl jako nejzkušenější dělník, že vlídně a spravedlivě ke každému se měl a že nedával na sobě onen horečný hlad po bohatství a zisku viděti, jenž hltavě se ukájí z mozolův a potu dělnictva. I paní Hajná milojemným zjevem svým, i něžná láska mladých manželův prospěšně působila v rolníky i dělníky a otupovala hroty nespokojencův, bez nichž ovšem ani závod Hajného nebyl.

I hospodářskému dvorci, jenž sám sebou byl pěknou živností, věnoval Hajný příslušnou péči, aby postavil jej na výši časového pokroku a učinil z něho vůbec rolnictvu svítivý příklad. Že z vědomostí o polním hospodářství, jichž nabyl hned u strýce svého, vydatně těžil, bylo zcela přirozeno, a starší rolníci ze vsi, jižto na svých zkušenostech si zakládali, hned první rok přikyvovali uznale hlavami, když na panských polích spatřovali úrodu, jaké se docilovalo. Na nové, nevídané stroje chodili se dívat jako na divadlo, a statný, tučný skot budil jich zálibu. Jen hospodyně broukaly, že panští kromě slepic drůbeže nechovají, ale rozumné hospodáře neobrátily ku své víře. Vůbec šel o Hajném jeden hlas, že i jako polní hospodář nikde by neprodělal, a jeho jméno vyslovovalo se hned první rok po Záhořanech i okolí s úctou.

Leč opusťme již místa práce, přádelnu a dvorec, i vstupme do panského domu, kde z této práce zlaté uzrávalo ovoce podle výroku

páně Vavřincova, a kde vévodské žezlo leželo v útlých a bílých rukou mladé paní Hajné.

Panský dům byla budova moderní, dosti rozsáhlá a velmi pohodlná. Četné komnaty byly vesměs vkusně a nikoliv se židovsko-kupeckým přepychem zařízeny a jevily příjemnou shodnost. V každém pokoji bylo viděti libý rozměr, souhlas barev, jednoduchost, pohodlí a eleganci. Mladý Hajný viděl mnoho ve světě a vytříbil si i z té stránky krasochuť, a i jeho paní chodila při matince své do dobré školy. Místnosti pro všední potřeby, jako kuchyně, špižírny a příbytky pro služebné, byly v přízemí do zadu umístěny a nerušily v ničem celkový dojem. I zvenčí dům pěkně vypadal; byl k jižní straně průčelím obrácen, o jednom poschodí a beze všech přízdob. Od jara až do sv. Václava měla okna vesměs zelené žaluzie, jež od stěny, bílé jako křída, malebně se odrážely; v přízemí přikrýval zeď s valnou část loubinec. Na písečné prostoře před domem stálo souběžně s domem šest ještě mladých lip, a mezi nimi bylo po kole s květinami. Za domem a v levo i v pravo byly zahrady. K domu přijíždělo se velikým dvořištěm mimo přádelnu; v pravo vedla cesta ke dvorci. Přádelna stála zrovna při silnici okresní, jež dělila Záhořany ve dvě polovice valně nestejné; od silnice v levo, kde větší část vsi ležela, šla poloha do kopečka, na druhé straně, kde panský dům i dvorec stál, s kopečka. Nejníže byly lučiny řádně rýhované, tudíž bez mokřin. Na pahorcích a dále na kopcích zelenaly se jehličnaté háje a lesy; i ve vsi samé byla hojnost stromoví.

Od těch dob, co jsme ji v otcovském domě, v Praze, viděli, změnila se mladá paní Hajná valnou měrou. Nebyla to již ona vzdušná dívka s panenským ostychem v líci a s pohledem takořka do neznámého ráje zírajícím. Lepě urostlá její postava zmohutněla poněkud, ale i nyní nebyla by asi podle realistického gusta nebožtíka pana Vavřince. Bylať posud slaba, jak lidé říkají, ale nebyla žádnou křehotinkou; formy těla jejího časem přece zplněly a sesilněly, a ze všeho jejího zjevu prosvítala ona něžnost a rozmilost mladých ženušek, jež bezděky rozhřívá mysl každého muže, a i v zaschlém srdci starých paniců tytýž var i klokot způsobívá.

I oko již neklopila jako druhdy: zíralať přímo a otevřeně, jako by si byla vědoma té síly, že blaho kolem sebe rozsívá každičkým pohledem, jako by věděla, že jest povinna oblažovati každého, kdo před oči jí přijde, a jako by jí milo bylo, aby každý podíval se do ráje jejího nitra. Selští lidé povídali si o ní, že vypadá jako ženská z nějakého svatého obrázku, a prostomyslné přirovnání toto dosti připadalo ku pravdě. Účes nosila nyní volnější a malebnější nežli za svobodna, a hojné, plavé její vlasy s tím přísvitem do zlatova výborně slušely k bělostné pleti, jíž každinké duše hnutí jemným růžovým nádechem proráželo. Linie její hlavy vystupovaly nyní určitěji a lepěji, a rtové jen jen kynuli luzným blaženstvím.

Aby břímě domácnosti mladou paní příliš neunavovalo, dala jí matinka sebou do Záhořan paní Turečkovou. Tato byla padesátnice a vdovou po nějakém úřadníčkovi. Osiřevši s jediným chlapečkem Zdenkem v třicátém svém roce, hledala si výživu jako kuchařka a hospodyně

v lepších domech a dovedností, počestností a uhlazeností svou získala si časem dobré jmeno, starajíc se při tom pečlivě, aby ze Zdenka se něco pořádného stalo. Mladý Tureček byl nyní zaměstnán v písárně Hajného a byl to mladík živé letory a řeči měl jako voda a byl pravým opakem matky své, jež byla zamlklá a od rána do večera plna starostí, tak že jí Hajný říkal „pečlivá Marto.“ Panstvo chovalo se k Turečkové vlídně a otevřeně, ona však nikdy ani o vlas nepřestoupila meze odvislého svého postavení, trvalé přízně si takto dobývajíc. Zdenka držela stále „pod metlou,“ jak on říkával, i míval s ní často pravý kříž a kde mohl uklízel se opatrně z jejího dohledu. Hajný, jenž na podřízence své měl ostré oko, byl s ním spokojen.

První rok minul Hajným v Záhořanech v práci, lásce i nezkaleném blahu. Učiniv výroční rozvahu, byl Hajný i s průmyslným závodem i s dvorcem spokojen, žádná obchodní nehoda ho nepotkala, ač nebyly časy nejpříznivější, a kojil se opodstatnělými nadějemi, že v budoucnosti bude ještě lépe. Po roce přerušily jednotvárný proud dvě nové rodinné události; jedna radostná, druhá žalostná. Na masopustní neděli povila ženuška Prokopovi synáčka, zdravého a roztomilého, jemuž dáno bylo po přání jejím jmeno Jaroslav. Než pokřtěn byl, byla stranu jmena malá šarvátka s matinkou v Praze, jež churavíc poněkud v zimě dle slibu svého do Záhořan se nemohla odvážiti a jež viděla v tom nechvalitebné uchýlení od dobrého libomravu, že prvorozenci nemá se dostati jmena na prvním místě podle děda a na druhém podle otce. Leč na přímluvu pana Hostka i Prokopa, by obmezováním přání jejího Marie se nezarmucovala, stala se posléze povolnější a vzala za vděk s Jaroslavem, za to však otalovala poněkud se slibem, že do Záhořan co nejdříve přijede. Ale proto musili jí přece nejprve Prokop a pak Marie každého dne zprávu dávati, jak daří se jejímu vnukovi.

Druhá událost žalostná bylo úmrtí starého pana Hostky, jenž asi půltřetího měsíce po narození Jaroslavově ze světa rychlým spůsobem vykročil. Poněvadž obchod v Praze nejstarší syn po něm přejal — mladší byl při vojště — a manželka jeho nenáležela k miláčkům paní Hostkové, nedala se babička dlouho prositi, aby nadobro odstěhovala se do Záhořan, posud odstrkovaných. Pro dobrý tón zůstala, ač s nechutí, ještě dva měsíce v Praze u syna a pak dala se zetěm Hajným do Záhořan odvezti. Do Jarouška zamilovala se prvním pohledem, a musili dítě i s kojnou do jejího pokoje přestěhovati; byla to první podmínka, již si předpisovala. Prokop již se obával jiných nových, tužších, ale k radosti své se zmýlil. Jaroušek babičku všecku přeměnil a jaksi na měkko a povolno naladil, tak že ji skoro nepoznávali a srdečně se tomu těšili, že úzký kruh rodinný příjemně rozšířila. Vůbec nebyla stará paní žádnou paní tchýní z veseloher. Prokopa považovala nejen před světem, nýbrž i ve skutečnosti za neobmezeného pána a hlavu domu, a vidouc kolem sebe to krásné štěstí manželské, delikátně o to dbala, aby přítomností její ani stínem se nepřichmuřovalo, a namanulali se příležitost, spíše zeti nežli dceři stranila, vidouc, ana povaha Prokopova, na venek po kupecku odměřena, v domácím županu posuzována pravdivé úcty hodna jest. Hajný se jí odvděčoval tím, že na venek jí prokazoval úctu jako první dámě domu a doma k ní

i v nepatrnostech projevoval příkladnou pozornost. Jmění její spravoval svědomitě jako své vlastní a bedlivě odhrnoval všecky všední starosti od ní, by stáří její plynulo u něho zcela pokojně. Po bývalém hlučnějším a pestřejším životě se jí nestýskalo; Jaroušek jí poskytoval zábavy i zaměstnání s dostatek, a chtělali tomu, i starostí.

Kromě cest, jež bylo Hajnému za obchodními záležitostmi častěji podnikati a z nichž obyčejně něco zábavné oživy do rodinné selanky na Záhořanech přinášíval, málo kdy zahýbal čerstvější vánek z venku domácí tišinou. Několik návštěv z vybranějšího sousedstva, jež se první léta v domě Hajného vystřídalo, nezanechalo tam po sobě trvalejších stop a nevystupovalo celkem z mezí společenské zdvořilosti. Jen pan Mamert Borovec, statkář z Vražna, potomek nějakých staročeských zemanů, neodešel, jak přišel. Byl to asi padesátiletý panic s lysou hlavou. očí mžouravých a potutelných, obdařený samorostlým humorem a podávající se bez ohrádky tak, jakým právě byl. Pro vzdělání se za svého mládí právě neupotil, a chování jeho nebylo beze hran, kterými tu i onde „šťouchl“ — byl to jeden z terminův z jeho slovníka; ale upřímnou povídavostí svou, osolenou žertíky, a vůbec jistou původností svou přichýlil si hned první návštěvou Záhořanské. Zdržel se tam dobrou hodinu a obeznámil mladé manžely dokonale s letopisy všech svých tří lásek, jež vesměs nešťastně proň se skončily, a s pamětihodnějšími nimrodskými kousky svými. Bylť náruživý myslivec a hrozně rád jedl křepelky s rejží. Hovoře užíval velmi rád slovíčka „račte,“ a okolní elita říkala mu „pan Račte,“ z čehož ostatně jeho čest „nedostávala rýmu.“ Pan Račte přicházel častěji do Záhořan, třeba Hajný mu každé návštěvy neodplatil, a aby byl u Prokopa v zcela jasném světle, vyložil mu, proč přichází, tak upřímně jako svaté písmo:

„Víte, pane Hajný, mně se u vás líbí pro vaši milostpaní. Já takto pro ženskou zástěru ani palcem bych nehnul, ale pohovořiti si čtvrt hodinky s vaší milostpaní, je přece jenom gusto! Ale nemusíte žárliti! Já vím, že by vzala na mne pohrabáč, a zasloužil bych toho. Takový dub chvála bohu nejsem! Ale kolem ní svítí vždycky sluníčko, a našinec se také rád zahřeje — tak pozdáleči!“

Hajný se musil přívětivě pousmáti. Věru, takového seladona nebylo by se báti! A pak mu chvála ženušky jeho lichotila, poněvadž byl přesvědčen, že vychází ze srdce upřímného. Od té chvíle přál panu Mamertovi Borovci a škádlíval jím ženušku svou. Tato si dobře pamatovala, že ji přirovnává k sluníčku, a kdykoli zavítal do Záhořan, svítila mu tím lahodněji. Ano o svátku svém pozvala jej i k obědu a na důkaz milostné přízně své dala mu předložiti i křepelky s rejží, jež mu paní Turečková tak upravila, že se chválou div nezalknul.

(Pokračování.)

In hoc signo!

Nám třeba víry, naděje a lásky!
Nás spasí svatá trojice jen ctností:
pryč tedy s bledou pochybností
a chabou bázní!
Probuďte víru v naši sílu,
jen z ní se rodí muži rázní,
v budoucnost buďte naděj zlatou,
a lásku svatou,
jíž ke každému třeba dílu!
Nás spasí svatá trojice jen ctností:
pryč tedy s bledou pochybností
a chabou bázní!
Nám třeba víry, naděje a lásky!

Otakar Červinka.

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

Kdo proputoval kraje, kde ve tmách loubí zlatá oranž prosvítá, kde od blankytu vánek jemný dchne, kde myrta klidná, vzhůru laur se pne — kdo prochodil rajským jihem, kde kyklopové a giganti žhavé kují kamení a chrlí lávu ohnivou, ten prožiti chce potom rozkošné noci teplého léta tam na dálném severu.

Ovšem mocným kouzlem jsou ty velebné a zářivé noci nordické nám, kteří nevykupujeme poesii luzného toho kosmického zjevu děsivou tmou krutého času zimního. Tam na severu není půlnoci jako u nás za léta, tam temný stín neuhání plašně za pozdním poutníkem, tam nekmitají se světla po báni nebes rozsetá, tam lesklá záře měsíčná neplane. Tvář jeho chorou a bez lesku zatlačují tisíceré pablesky vyšších a mocnějších světův světelných. Hvězd neuvidíš tam za léta, vybledly, vyhasly na delší čas. Od posledních dnů májových slunce rozlévá svou záři přes skandinávské hory a fjordy, přes pláně jezer, přes dědiny a města, posílá odlesk vzplanulého večera ze severu ještě dalnějšího, vykouzluje v lehkém soumraku tóny teplé a žluté, osvěcujíc dřímající kraj slavnějším, tklivým ozářením.

Kdo pak plavil se až do Tromsö, na severozápadním pobřeží norském, nebo do Haparandy, nejsevernějšího města švédského v Botnickém zálivu, ten ani o půlnoci nerozloučí se s tváří sluneční. Svítí tam přejasně za dne i za noci: ve Tromsö od 18. května do 25. července, ve Vardö od 14. máje do 28. července, v Hammerfestu od 13. máje do 29. července, na Kapu od 11. máje do 1. srpna. Již ve

Throndhjemu neliší se světlo denní valně od lehounkého šera nočního v letních měsících. Tam za letní „noci" o hodině jedenácté hraje si mladý svět na ulici, kdy naše mládež dávno spí. U nás ovšem stěží dovedeme si představiti půlnoc v záplavě sluneční. A přece jí tam užívají; však té radosti brzy bývá konec. Rolníku sotva stačí chvíle, aby bídnou úrodu sklidil. Léto je tak krátké, že listnatým hájům sotva dopřáno zazelenati se; teplé dni přerychle ubíhají, tak že z osení sotva vzejde plod, hospodáři pak krušná chvíle nastává, schvátíli mráz všecku úrodu na poli. Již počátkem srpna studený vane vítr po pláni skandinávské. Sotva že lístek běličké břízy vypučel, žloutne, červená a opadává, zeleň travnatého koberce vůčihledě mizí, a vadne všeho jara půvab. U nás srpnové slunce praží ještě nad hlavami, ale tam ve středním Švédsku a Norsku již jinovatkou skví se lesů ratolest. Vlaštovky rozloučily se již s tím nehostinným krajem, táhnouce ve kraje vlažnější. Potom za krátko zajde za obzor i zářivé slunce, zmizí též měsíc, a hvězdy hasnou před glorií záře severní. Přišla jako vykupitelkyně potěšit těch krajů severních, prorážejíc temnotu dlouhých nocí zimních. Zjev ten tlumočí nordická báje: Baldur, bílý bůh, miláček dnův jarních, přichází na sever, teplým vánkem celuje zemi a svítí září sluneční. Ale jeho štěstí jen krátké jest. Bratr Hödur, černoboh slepý a krutý, přikvačí, než se Baldur naděje, usmrtí ho, a čirou nocí přikrývá širý kraj. Toť den a noc na severu.

To kouzlo nordického světa vylákalo i mne do krajů skandinávských, do zelených plání švédské nížiny, do modravých fjordů, do zasmušilého labyrintu v rozmetaném úskalí norského pobřeží.

Koncem července minuvše vábné údolí Labské zaměřili jsme přes Drážďany a Berlín do Štětína, abychom odtud přepluli do severních Athén, do Kodaně. Na dánském parníku Uffo opouštěli jsme brzy po polednách přístaviště plné života; skoro 80.000 duší oživuje přístav jakožto hlavní město provincie Pomořanské. Jenom na krátko náleželo v letech 1648—1720 Švédsku, od té doby jest nejvýznamnějším městem pro obchodní zájmy pruské. Loď prodere se znenáhla směsicí plachet a stožárů, mine rozsáhlé loděnice a několik výletních míst, pluje súženou a kalnou Odrou, jejíž útroby stále rozrývají četné baggry, udržujíce koryto její asi na pět metrů hluboké, že i těžké koráby zámořské pohodlně vnikati mohou až do přístavu Štětínského. Asi za dvě hodiny víří šroub ve Velikém limanu (Haff), jejž svírají na sever ostrovy Volín a Usedom klikatě roztrhané mořským vlnobitím. Kormidelník zatáčí potom loď mezi úzké jejich břehy. Po pravé straně vynikají chlumnaté vrchy pískové, ostatky z někdejších výspů na pobřeží vyvržených. Ve Svinemündě, okresním městě obou ostrovů, zakotvují příliš těžké koráby zámořské. Přes čtvrt hodiny dlouhá móla kamenná chrání dno před výspy písečnými. Přece však obrovské baggry neustávají v činnosti. Svinemünde může se pochlubiti také doky, ovšem menšími, nežli jsou Londýnské, ale povídavý Prušák nepřestával mi o nich na lodi vyprávěti. Vysoký maják na východní móle dlouho do pozdní noci vysílá světlo do širé pláně vodní. Maně pohroužíme se v historické doby, kdy statečný Gustav Adolf r. 1630 přirazil tam s 28 fregatami, 200

výpravními lodicemi a 17.000 mužů, aby německým protestantům přispěl ku pomoci proti císařským a ligistickým zbraním.

Koráb náš spěje dále, jako by měl křídla, a večerní červánky tkaly nach ve plachty jeho. Ještě na chvíli kyne nám břeh pevniny, z citadel Svinemündských šklebivý jícen ocele vyzírá z náspův a hradeb, a kolébáme se v širých vodách Baltických. S večerní table d'hôte zahájena byla dánská kuchyně (kjökken); nemáme jí čeho vytýkati. Dánové hledí své tělesné schránky lépe, než u nás činíme. Pak opouštíme nitro lodi a spěcháme na palubu. Po několik hodin ostrov Rujana neboli Rana svítí u večerním šeru šedinami svých křídových boků tam, kde před chvílí slunce stápělo se na sklonku své denní pouti. Obrysy temných bukovin na Jasmundě jen ostrým sklem lze rozeznati. Rujana někdy slovanská tone v bouřlivých vlnách odvěké pulsace, znenáhla ale jistě mizí trosky někdejší pevniny, jako zaniklo tam plémě dřevních Slovanů Polabských.[1]) Ještě před půlnocí vidíš, poutníče, tam na západ výšiny Arkonské se spásným majákem, jehož pablesky jako kmit lampy pronikají temnotou.

Na lodi posléze všecko utichlo.

Ranní zorou bělají se již břehy dánského ostrova Mõena, potom znenáhla pobřeží Seelandu, a k východu pevnina švédská vynořuje se z obzoru. Plujeme Öresundem (krátce Sundem), jenž spojuje vzkypělé proudy divokého Kattegatu s Baltem. Krutou vybírá daň z roztříštěných korábů. Hlubiny jeho tají nebezpečné výspy na záhubu a hrob zbloudilého plavce. Však za nedlouho budeme u cíle. Vidíme již točivou věž kostela Spasitelova (Vor-Frelsers-Kirke), jediné toho spůsobu stavitelské dílo. Spirální schodiště s ballustradou o 397 schodech vede zevně kolem věže až k belvederu 90 m. vysokému. Tvůrce jeho Thuraha již dávno není mezi živými, ale přece dočkal se provedení svého plánu. Král Kristian V. sám léta 1682 položil základní kámen. Kapitán ukazuje nám ještě massivní zámek Christiansborg, v jehož základech pochován jest celý les; mohutné zdi spočívají asi na desíti tisících pilot. Však mají také co nésti, neboť dům o šesti poschodích representuje již slušnou výšku. Před portálem jeho na stráži stojí obrovské sochy bronzové, vyšlé z ducha Thorwaldsenova: Herkules, Minerva, Nemesis a Aeskulap. Ale jenom prvý kolos stvořen byl rukou nordického mistra, nejznamenitějšího sochaře našeho století, který pojav s vroucí opravdovostí ducha antického vykouzlil ideály nové, originální v prostotě, naivnosti a humoru. Ve Christiansborgu také umístěna jest Kongelige Malerisamling, která kromě obrazů školy vlaské, mistrů francouzských, španělských, nizozemských a německých obsahuje asi dvě stě děl domácích. Z dáli vyniká též barokní ale malebného rázu bursa, s věží o čtyřech dračích obludách, z kuté mědi provedených, jejichž ohony ve vysokou špici se skrucují; potom zaleskne se nám zlatý kříž Vor-Fruekirke, metropole dánské církve. Tento kostel přežil již mnoho požárů. Naposled l. 1807 bodří Angličané zapálili jej, bombardujíce po druhé město. Vypálili přes 400 domů, přes 2000 jich spustošili a 3000 lidí o život připravili; nad to odvlekli všecko dánské loďstvo,

[1]) O Rujaně viz Osvětu 1875 číslo 10. a 11.

které málo kdy ve válkách mělo štěstí. Nitro dómu chová v sobě skvostné poklady dánského umění, Thorwaldsenova Krista a dvanácte apoštolů, provedené v nadpřirozené velikosti z bílého mramoru; apoštol Pavel jest jediný, na němž dláto slavného mistra vytvořilo všecky detaily; ostatní svěřeni byli dovednosti jeho žákův, kteří za dozoru Thorwaldsenova věrně nápodobili originály modelované.

Za nedlouho přistává naše loď v místech, kde l. 1801 krutá bitva námořská svedena byla mezi Angličany a Dány. Ze strany dánské bylo bojováno s neobyčejnou hrdinností, ale přece jen nešťastně. Teď vlny mořské opět klidně omývají obrněné velikány válečného loďstva dánského, zakotveného ve Flaadens Leie. Staré lodi řadové pokryty jsou střechou, sloužíce za kasárna. Kterak to uvnitř vypadá, mohou vyprávěti studenti a turneři Kilští, kteří r. 1848 chtěj nechtěj byli ubytováni v lodi Dronning Marie.

Zatáčíme kolem odděleného bassinu pro loďstvo válečné, plujíce rejdou Kodaňského přístavu. Zvolna oddechuje si stroj mezi sterými stožáry, na nichžto v závratné výši třepetají se vlajky všech národův a zemí. Mezi nimi bělá se kříž v červeném poli; toť pověstná korouhev Danebrog Národní podání vypravuje, že vojska dánského krále Valdemara II. neboli Vítězného porazila nepřátele v zemi estonské bílým křížem v červeném poli. Dánský arcibiskup Ondřej prý vroucí modlitbou ono svaté znamení přivolal, tak že v rozhodném okamžiku bitvy korouhev s bílým křížem s nebe sletěla a vojsko křesťanské k vítězství vedla. Historie praví: Roku 1219 Valdemar II. sebral veliké množství válečného lidu, totiž Dánů, Němců a Slovanů ze své říše, a obdržev od papeže korouhev svěcenou, vydal se na křižácké tažení do estonské země. Lid estonský podrobiv se žezlu dánskému, křest svatý přijíti slíbil; avšak když dánští biskupové a kněží počali křtíti zástupy pohanské, vyřítily se ze všech stran davy odbojných Estonů tak mocně, že již vojsko dánské i německé obrátilo se na útěk. Toliko Viclav, syn knížete Ranského Jaromíra, se Slovany svými na břehu mořském se zastaviv, statečný odpor nepřátelům učinil, je porazil a zahnal, až potom i Němci a Dánové se obrátivše na utíkající se vrhli a tak slavného vítězství dobyli. Od té doby Danebrog vlaje na stožárech.

Našemu korábu vstříc teď vesluje utužilý plavec na malé lodici, uchycuje vržený jemu provazec, letem zabočuje opět ke břehu, odevzdávaje osmahlým synům Neptunovým přivleklá pouta ze silného lanoví. Poslední komando kapitánovo „Stop“ mžikem utiší stroj, a hnedle vyrazíme z lodi jako ptáci z klece. S prohlídkou na blízké celnici brzy jsme u konce. Hotel Union popřeje nám útulku k zotavení, a potom vzhůru do města! Po plavbě osmnácti hodin milá bude procházka po Kodani.

Zaměříme nejprve na blízké náměstí královské (Kongens Nytorv); náleží k největším a nejkrásnějším v Evropě, avšak olověný oř i s Kristianem V. uprostřed něho v sadu postavený není mu valnou ozdobou. Královské divadlo má prázdniny a renovuje se. Netušíme, že za málo dní stihne nás hrozná zpráva o požáru našeho národního divadla. Náměstí Kodaňské nemůže se měřiti s živostí Pražských Příkopů, ač město samo má asi o pětinu obyvatelů více než Praha, soustřeďujíc

v sobě přes desetinu všeho obyvatelstva dánského, totiž asi 250.000 lidí. Kdysi byla tam pouhá osada rybářská Höfn, ale již ve dvanáctém století Valdemar I. za město ji povýšil. V tradici posud udrželo se jméno Kaupmannahöfn, to jest přístav kupecký, neboli Kjöbenhavn. V celém Východním moři a Kattegatu není nad přístav Kodaňský, z něhož vypučelo město samo.

Z velikého někdy panství Dánům teď mnoho nezbylo, ale lid posud živě si připomíná slavná jmena Valdemar a Dagmar. Duch náš nesnadno již postihne té doby dávno minulé, ale srdce české zaraduje se, zadíváli se do počátku věku třináctého. Tehdy spanilý květ z českého sadu královského přesazen byl do vzdálené ciziny dánské, stal se tam ozdobou a útěchou všeho národu. Šťasten, kdo šlechetností lásky hrdinského národu sobě dobyl! Štěstí takového proud času neuchvátí. „Přes půl sedma století uplynulo,“ píše nadšeně dánský dějepisec Peterson,[1]) „a posavad oko každého Dána při zvuku jmena Dagmar radostně září a srdce jeho blahý cit proniká. Obraz takový tím živěji v paměti se zachovává, připomínáli blaženou dobu vlasti, tak že nestojí o samotě, ale snáší se uprostřed rajské krajiny, růžemi něžně ověnčen a ozářen blažícím leskem nebeského slunce. Valdemar Vítězný a Dagmar jest slavný hlahol, nejkrásnější v celé historii dánské. Valdemar a Dagmar — vítězství a milost, síla a dobrota, rekovnost a nábožnost!“

Tak mluví cizinec o dceři českého krále, Přemysla Otakara I.[2]) Přišla potěšit dánského lidu a dovršit jeho světské slávy. Říše Valdemarova byla tehdy nejmocnější na severu evropském a převýšila síly tenkráte rozdrobené Polsky a Rusi, aniž se jí rovnati mohlo Švédsko a Norsko, tím méně pak Anglicko, jehož moc námořská tehdy byla nepatrna. Mimo půlostrov Jütland, ostrovy Seeland, Fünnen, Laaland, Falster, Ranu a j. náležely k říši Valdemarově téměř všecky země v nesmírném polokruhu na březích Baltských. Severní Polabané byli Dánsku podrobeni, hrdé a dotíravé požadování císaře německého se nevyplňovalo, moře bylo prázdno loupežnických lodí, nová města se zakládala, rolnictvo se zmáhalo, obchod kvetl, národ byl bodrý a zmužilý a zbraň jen tenkráte skládal, dobylli vítězství. Za té doby přišla Dagmar do dánské země, a sláva vlasti za živobytí milostné královny ještě skvěleji se množila. Dagmařina paměť posud v dávných národních písních dánských se oslavuje. Starý básník napsal o ní:

Neb v míru, v nevinnosti přišla blahost poddanému nést:
O kdy by vždycky Dánsko mělo také kvítko, jaká čest!
A lidé v celé dánské zemi Dagmaru jsou velebili,
a dokud na té zemi byla, všichni v blaženosti žili.

— — — — — — — — — — — — — —

A Dagmar přišla do vlasti, i plesá Dánsko věrné,
a rolník, měšťan blaze žil, bez daň a z platu berné.[3])

---

[1]) Dronning Dagmar. Annaler for nordick oldkyndighed. Musejník 1846.
[2]) Dr. Dudík vyslovuje domněnku, že Dagmar byla dcerou Otty IV., ne pak Otakara I. Viz jeho Mähr. Geschichtsquellen I. p. 78 a Forschungen in Schweden für mähr. Gesch. p. 373. V Brně 1852.
[3]) Původní texty obsaženy jsou v díle: Abrahamson, Nyerup og Rahbek Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen.

Podobalo se, že po smrti Dagmařině zoře slávy se promění v přejasné slunce dánské velebnosti; ale na místě toho mimo vše nadání zase čirá tma po Dánsku se rozložila.[1]) Se smrtí Dagmařinou opadal věnec dánské slávy a více nerozpučel. Dagmar zemřela po osmiletém manželství dne 24. máje 1212.[2]) Lid ctil ji jako světici, položiv do národní tradice tuto zpověď její v umírání:

. . . . . . vždyť jsem nezhřešila,
jen jsem rukávek hedvábný v neděli vroubila.

Pověst dále praví, že jí to milý bůh odpustil, že nebeští andělé po ní touží, zvonky nebeské příchod její oznamují, a nebešťané radostně vítají přemilou dušičku. Leží pochována v městečku Ringstedu, po boku svého manžela. Kdo ubírá se do Kodaně přes ostov Fünen nebo z Kielu do Korsör, neopomine navštíviti hrobku její s náhrobním nápisem: *Dagmar Regina.* Povstala pochybnost, zdali Dagmar jest jmeno vlastní (někteří i Dánové je vykládají *Drahomíra*), aneb zdali velebné královně v Dánsku dáno jest pro krásu tělesnou a milostnou povahu její.[3])

Tu památku zůstavila dcera vlasti naší v cizině. Zbožný lid dánský, přicházeje k náhrobku jejímu v Ringstedě, žehná jí šeptaje: Bůh tě pomiluj! Jmeno Češky Dagmary tím jasněji skví se v historii dánské, čím horší pověst druhá manželka Valdemarova, Berengaria portugalská, hrdá, lakomá a nelidská žena, po sobě zanechala.

Takové myšlenky pronikly duší mou, když zadíval jsem se do emailovaného zlatého křížku chovaného v museu nordických starožitností (Nordiske Oldsager) v Kodani. Nalezen byl ve hrobce Dagmařině a uložen v jedenácté síni musejní středověkých ostatků (číslo 162 m). Je to práce byzantinského rázu.[4]) Byl nepochybně přinesen zbožnou Dagmaří z Čech do Dánska.

---

[1]) Valdemar učinil bezpráví manu svému Jindřichu Šverinskému, začež se tento krutě pomstil: přepadl v noci na ostrově Lyöe krále, jenž lovem unaven se synem svým odpočíval, a odvlekl oba do vzdáleného vězení. Císař Fridrich II. a německá knížata nejhojnější kořisti nabyla z události té, neboť Nadpolabské a Pobaltické země od Dánska odtrhnuvše, k německé říši je připojili. Nadto nesmírné peněžité pokuty na zemi dánskou za osvobození krále a královice uložili. Ztýraný Valdemar byv teprve po půl třetím roce z vězení propuštěn do spustlého království svého se navrátil.

[2]) Rok jejího sňatku souhlasně udává se ve všech historických pramenech, ale den a rok úmrtí neshodují se. V díle Genealogiske Tabeller over Danmarks, Norges og Sveriges Kongefamilier af Königsfeld (Kjöbenhaven 1833) připomíná se dátem 24. máje 1212.

[3]) Dagmar, či jak starší též podávají, Dagmaar, znamená tolik co denní panna. Na skandinávském severu krásným děvám i ženám podobná příjmení zhusta se dávala.

[4]) Pojednání o něm zavírají v sobě: Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord 1844. Téže podoby, jako jest křížek Dagmařin v Kodani, vykopaly se křížky u Opočnice mezi Poděbrady a Chlumcem. Roku 1858 vyryl majetník hospodářství, p. Jiří Vrbenský, na poli svém pět křížků a rok později ještě šestý křížek. Některé z nich byly měděné a bronzové, některé pozlaceny. (Viz o tom Památky archeol. III. p. 363 r. 1859.) Zlatý křížek Kodaňský složen je též ze dvou částek, maje nahoře dutý okrouhlý článek s navlečeným kruhem pro řetěz. Nad hlavou Kristovou jest žehnající ruka a vedle ní slunce i měsíc. Na konci příčného břevna

Museum nordických starožitností jasně před oči nám staví kulturní dějiny skandinávského severu. Projdi všecken svět a nenajdeš nikde takových dokladů a pamětí o kultuře národů pravěkých, jaký toho obraz podávají sbírky Kodaňské. — Člověk, chtěje řešiti dějiny svého bytí a svého původu, hledá ve prošlých dnech kulturního svého mládí památky, jež svědčí o rozvoji lidstva vůbec. Úsilovně sbíráme ty zbytky a výtvory práce národův a kmenů vymřelých nebo vymírajících, zakládáme musea anthropologická, v nichž čteme o dějinách svého plemene. Zachraňujeme, co můžeme, jen aby prvotiny lidského ducha zachovaly se nám v přítomnosti, neboť každá civilisace, působíc valnou měrou ve přetvary ethnologické, ničí a boří zjevy z dob kulturního dětství.

O minulosti severních praobyvatelů dánských vypravují ctihodní svědkové z různých věků až po naše časy dochovaní. Skandinávie byla první, jež paměti těch dávných dob ze země vyvážila a novověkému lidstvu na odiv vystavila. Kulturní dělidlo, známá trilogie lidské práce, jmenem kámen, bronz a železo, původ svůj vzalo v těchto severních zemích. Profesor Nyerups, jehož poprsí zdobí předsíň musea nordického, zůstavil po sobě památník trvalý, založiv prvou sbírku starožitností r. 1807. Soudruh a nástupce jeho Thomsen půl století sloužil dánské archeologii; jeho důmyslem rozdělen byl pravěk v trojdobí, ha jehož základech se stavělo a posud, ovšem jen na hlavních rysech, staví. Za jeho správy Prindsen-Palais vykázán byl nordickým starožitnostem. Učený Worsaae, královský komoří a ředitel musea, nyní na vysoký stupeň povznesl archeologii dánskou. Vykopané antikvity jsou majetkem státu, ale šťastný nálezce jejich nepřichází zkrátka: královské museum nordické dobře za ně zaplatí, pošta dárky pro sbírky darmo dopravuje, ředitelství pak samo stará se, aby lid o významu a starobylé hodnotě vykopanin byl poučován. Nejednou viděti lze staříčkého Worsaae, an zástupu prostých venkovanů vykládá o pokladech musejních; vyzývá je, aby nezapomínali na nordické museum své vlasti, a bodří prosťáčkové slibují rukou dáním, že co nejdříve s něčím přijdou.

Jděmež tedy prohlednout si nejstarší památníky práce lidské. Rozhlížíme se po síni, v níž skříně ze všech stran kamením jsou naplněny; ale co kámen, to zbraň jest nebo nástroj pazourkový. Skandinávské země byly skladištěm a dílnou nástrojů kamenných, jež importovány byly po vší ostatní Evropě. Sever oplývá bílou křídou, a kde skály křídové se bělají, tam i pruhy pazourku neboli křesacího kamene (flintu) se černají. Kdo navštívil západní břehy Francie a protější pobřeží půvabného Albionu, nebo kdo plavil se Baltem kolem Seelandu, Möenu, Rujany a středního Jütlandu, tomu z paměti nevyjde bělošedý

jsou malé postavy panny Marie a sv. Jana. Na druhé straně kříže vyryta je podoba rodičky Páně, po stranách poprsí dvou svatých a nahoře pták. Skvostný ten kříž je vzorem, dle něhož poznati lze, kterak krucifixy na řetězích byly zavěšovány zdobíce prsa vysokých hodnostářů církevních. Vyobrazení kříže toho obsaženo je v díle: Nordiske Oldsager i det kong. Museum i Kjöbenhaven, af J. Worsaae. Bližší zprávy o něm zavírá v sobě: Antiquarisk Tidsskrift 1851, potom monografie The cross of queen Dagmar, Copenhagen.

svit skalisek a svahů křídových. V nich uložen jest materiál, jímž lidstvu vzešla epocha kamenná. Na pobřeží Haverském vlnobití mořské vyvrhuje z utonulých skal křídových hromady oblázků flintových, jimiž příboj a odboj od věků si pohrává, hrkotem je valíc dolů i nahoru a šiříc ovzduším hudbu divokou. Na takovém pazourku člověk nejprve zkoušel důmysl a ostrovtip vynalézavý. Pozorujíce kamenný nožík, který prvotní lidstvo si strojilo, sotva pomyslíme také, že mnoho věků přeletělo, než byl vymyšlen, jakkoli jest nůž pouhou projekcí prstu, kladivo projekcí pěsti, sekera průmetem obou, a každý ústroj v našem těle malý svět neboli mikrokosmos objevův a vynálezův. Zbraně pazourkové, jako palice, mlaty, sekery, dláta, šípky, nože, obratným udeřením na křehký pazourek člověk tehdejší dovedně uměl vytvořiti a užívati k potřebám životním. Nástroje broušené a hlazené ukazují již k pokročilejší době, kdy člověk poznav, že pazourek z hloubky měkčí jest než z povrchu, vyhledával ho v podzemních chodbách. Takové chodby objeveny byly zvláště ve Francii, kde také kvetl obchod s praehistorickým zbožím kamenným. Odkryté haldy s kamennými výrobky hotovými nebo napolo zdělanými (nucleus) a odprysknuté třištky pazourkové i nakupený materiál flintový zřejmé vydávají svědectví o pravěkých dílnách severních.

Nejstarší paměti o kultuře skandinávské vyneseny byly na světlo z pravěkých odpadků kuchyňských, jež tu někdejší labužníci pro naše časy zůstavili. Hody odbývaly se na pobřeží mořském. Tam také stály nejspíše prvotní osady, o nichž však žádných pamětí nemáme. Ale zajisté osadníci prožili tam mnoho věků, ježto zůstavili po sobě na miliony skořápek ustřicových a slavčích (Mytilus edulis) v mohutné haldy — *kjökkenmöddingy* — nakupených. Lastury pocházejí vesměs z odrostlých exemplářů, na nichž posud lpí známky ohně a uhlí. Svazy, jež ustřicové skořápky těsně k sobě pojí, pozbyly ohněm působnosti, že potom snadno bylo volné lastury vyprázdniti.

Navštívil jsem takovou praehistorickou osadu v Havelsę při Isefjordu na Seelandě. Vlak za dvě hodiny odveze nás z Kodaně do Friedrikssundu. Měl jsem list od učeného Worsaae, a ten způsobil, že hned tu stál povoz objednaný chefem nádražním, aby nás dopravil do Havelse. Za městem opouštíme vůz a vybíráme něžné skořápky zmizelého života mořského z hromádek silničních; mezi pískem a drobným štěrkem rozmetány jsou domečky někdejších měkkých tvorů. Vyhasli, zašli. Kdo dovedl by tu sčítati mrtvoly! Kde nové vzrůstá, staré hyne, a celá země je mrtvých údolí. Troskami těch tisícerých skořápek štěrkují teď cesty, a každým krokem praskají rakvičky pod nohama. Kopej a ryj v půdě kdekoli na Seelandě, všudy bývalého dna mořského se dokopáš. Zbyly po něm mocné náplavy, v nichž pochován život vedle života. Ve mělkém Isefjordu plachty v dáli se dmou, protější břehy zelení se skvějí, a hejna racků lemují klidnou zátoku.

Nezapomeňme na kjökkenmödding. Tam, kde jako stráž na mírném pahrbku stojí větrník, před věky míhaly se divoké postavy v nočním šeru při plápolajícím ohni, postavy prvotních osadníků, nahých tělem, nahých duchem. Tam hodovalo pokolení za pokolením, robíc zároveň kamenné a koštěné nástroje. O ty nouze nebylo. Přilož ruce k dílu,

kopni v návrší tu nebo onde a jistě odkryješ kus pravěké minulosti. Tu leží před námi výsady jeleních parohů, jež pevným byly držadlem k sekerám a mlatům pazourkovým. V hojné směsi kostí a skořepin poznáš koštěné šídlo, vedle zubatý nebo ostrý nožík kamenný, tam ve hnátu přepevně zarytý šíp z flintu dovedně vyštípaný, střepy nemotorných nádob hliněných s křemenem setmelených, zuhelnatělé kamení, zde opět podél rozražený hnát jelení, sobí, medvědí nebo z divokého zubra a vepře. Z domácích zvířat pouze ostatky psí se vyskytují; byl už tehdy věrným pračlověka soudruhem. Bezčetné kůstky vymřelé alky veliké (Alca impennis) vypravují o pomíjejičnosti druhu a dočasné existenci všeho živého. Kdož by tušil, že tolik ostatků kryje hrob pažitem posetý! Teď tráva vyrůstá na tom pomníku severní kultury a zastiňuje pohled do daleké minulosti. Kjökkenmöddingy u Havelse obrubují úpatí několik set kroků zdélí, asi čtyřicet kroků na šíř a asi metr do výše. Téhož rázu jsou kjökkenmöddingy při Kattinge-sö nedaleko Roeskilde v zahradě tamějšího mlynáře, v Meilgardu v Jutsku a jinde. Prozkoumáním kjökkenmöddingů dánských vzešlo archeologii jasné světlo o pravěké kultuře skandinávských severanů, kteří prožili život v honbě a rybaření. Již tehdy zdobil člověk tělo své šperkem. Z močálův Aggerského ostrůvku vyneseny byly na povrch korálky jantarové s četným materiálem; zbyly tam po nějakém obchodníku jako odkaz člověčenstvu pozdějšímu. Tehdejší obchodníci s jantarovými ozdůbkami zajisté měli veliký odbyt. V Baltu pochováno je mnoho sosen neboli borovic jantarových. Odtud všecken orient čerpal poklady jantarové, severané pak nejspíše dopřáti si mohli okras z pravěké pryskyřice, ký div, že tolik jantarových šperků hotových i nehotových bylo v Baltickém kraji objeveno. Obdarovávali jimi také své zemřelé. Z hrobů, do nichž vkládalo se před tisíci lety, co člověku bylo milé, poznáváme teď, co vůbec bylo. Divné jsou ty severní památníky, jež zdobí rovy zašlých pokolení. Spíše hrobkám se podobají. Pečlivě byly jakožto komora kamennými plotnami v zemi obloženy a zasypány, mohyla pak balvany poseta. Menší rozestaveny jsou kolkolem navezeného hrobu, veliké pak balvany uprostřed náspu trčí do výše. Jsou to *dolmeny*. V nich uloženy jsou kosti někdejší aristokracie. Rodinné dolmeny zavírají v sobě druhdy mnoho komor s četnými kostrami. V dolmenu odkrytém nedaleko Borreby na Seelandě našlo se přes sedmdesát koster člověčích. Nebožtíkům vkládány bývaly do hrobu kamenné nože, sekery, dláta, koštěná šídla, jantarové perličky, provrtané špičáky, hliněné střepy a j. Ty doprovázeti měly ducha nebožtíkova tam, kde nemine noc, nevstane den, kde času neubývá.

Kdo zadívati se chce do té kamenné epochy, nechť jde a navštíví nordické museum v Kodani. Tam zjeví se mu obraz jasný a živý jako zmizelá skutečnost.

Bronzem vykvetla severu kultura nová. Dva veliké sály skví se v ušlechtilé zeleni bronzové. Něžné šperky bronzové pokryl čas rzí patinovou, že lesklý někdy kov ani kovu se nepodobá. Vlastí bronzu jsou daleké kraje snivého orientu; také vzory bronzových výtvorů skandinávských, jakož i jejich dekorativní ráz hledati dlužno na jihu, ač neznáme posud těch cest, jimiž bronz, prvotně výkvět asijské kultury,

dostal se na sever. Po surovinách samých (rudě měděné a cínové) anebo po nějakých způsobech výroby cínu nikde v Evropě není památky. Kovolitectví a kovářství povzneslo se za doby bronzové na vysoký stupeň; svědčí o tom umělecky vyvedené meče, dýky, štíty, přilbice, obroučky, spínadla neboli fibule, palstavy, celty, jehlice a j. Navštěvovatelův zrak utkví zvláště na kmenové rakvi uprostřed síně položené; věk její spadá do doby bronzové. Po staletí ležela v nasypané mohyle, tajíc v sobě mrtvolu někdejšího pozemčana. Dubové dřevo přečkalo věky, až i kostra se rozpadala. Zde v rakvi z dubového kmene vyhloubané odpočívají ostatky dívky zvířecí koží obalené. Ruce i nohy ozdobují bronzové obroučky, jehlice spíná kožený rubáš, a prsténky rozkutálely se po rakvi. V rakvi chudého chudě to vyhlíží; do rakví boháčů vkládaly se šperky zlaté a stříbrné. V páté síni překvapí archeologa zlaté talířky, baňaté nádobky z vytepaného zlata a jiné památky z drahocenného kovu. Ostatní síně věnovány jsou periodě železné. Opouštíme nordické museum — památník zašlých národů.

Naproti Prindsen-Palais věčný dřímá sen veliký Thorwaldsen. Uprostřed mausolea břečtan přikrývá jeho rov. Poutník ve hlubokém mlčení vstupuje do prostorné dvorany, kde jednoduchý kámen klene se nad rakví Thorwaldsenovou. Ostatky největšího sochaře naší doby ve tklivém odpočívají zátiší, ve středu slavných jeho výtvorů postaven jest jeho sarkofag. V Kodani Thorwaldsen světlo světa spatřil (1770), v Kodani náhle smrtí byl uchvácen. Večer dne 24. března 1844 shasl jeho život před počctím divadelní hry Griseldis. Smrt jeho oplakal všecken národ. Královský byl jeho průvod pohřební, smutek pak pronikl všecky třídy národa. Rodáci jeho vděčni byli za odkaz, kterým stali se dědici jeho uměleckých sbírek a hezkého kapitálu na hotovosti. Mausoleum jeho jest zároveň museum všech uměleckých prací nordického mistra. V zádumčivé budově, provedené v řeckém a etruském rázu a zdobené quadrigou, uschováno jest osmdesáte soch stvořených rukou Thorwaldsenovou, z nichž třetí díl jest v nadpřirozené velikosti, kromě toho tři veliké řady vlysů, 130 poprsí a 220 jiných reliefů. Přes sto výtvorů vytesáno jest z mramoru. —

O zábavy Kodaňského světa stará se především Tivoli. Tam je všecko, tam denně koncerty se odbývají, hraje se divadlo, tančí balet, jezdí se na koni, leze se po provaze a na provaze, tam září ohňostroje a vypalují se rakety, v Tivoli se střílí, pije, jí, ukazují se věci živé i neživé, hravé i dravé, jsou tam panorama, vodomety, kuželníky, bazary, menažerie, květnice atd. — Jako Vídeňané do Prateru, vyjíždí si Kodaňští výletníci do obory (Dyrehave). Užijeme parníku, ve Skodsborgu vystoupíme a dáme se pěšky oborou. Staleté buky střídají se s dubinou, přítulné srnčí ve stádech tu pobíhá. Tam zase několik rodin dančích rozložilo se pod stromovitými hlohy. Na sta paroháčů kmitá se při milé procházce. S takovou idylou měřiti se může jenom Hampton Court nedaleko Londýna, kde vysoká zvěř až do oken nahlíží. Živěji bývá v oboře Kodaňské v červnu a v červenci; na výšině její (Dyrehavs-Bakken) rojí se zástupové výletníků Kodaňských mezi sterými krámy v národní slavnosti. —

Šest dní uplynulo na Seelandě v radostech, i je čas baliti cestovní raneček na pouť po švédské nížině. Na protější švédský břeh, do Malmö, plují parníky několikráte za den. Dopraví nás tam za půl druhé koruny (1 koruna = 64 kr.). Plavba Öresundem zjeví nám kus námořského života; kolkolem hemží se vodní pláň rybářskými plachtami a velikány zámořskými. Šroubové parníky rozvážejí výletníky na všechny strany. Rackové v houfech obletují koráb, a noví houfové zvedají se z čeřivých vln. Na břehu švédském znenáhla vynikají svítivé skály křídové, červenají se střechy, a zelenají se chlumy.

V Malmö dlouho se nezdržíme. Malmö jest třetím městem švédským co do počtu obyvatelstva, čítajíc přes 30.000 duší a vynikajíc dobře založeným přístavem. Jakožto hlavní město kraje neboli lánu Skaanského jest středištěm bohatého území, kde zemané se usadili. Ač dobří Švédové, přece liší se od ostatních krajanů, činíce přechod k Dánům, jichž blízkými jsou sousedy.

Skaane je švédskou Lombardií: kvetoucí zahradou v opuštěné Skandinávii. Po širých toho kraje lánech haluze bukovin se zelenají jako na půdě dánské, a úrodná prsť stonásobný přináší užitek hospodáři. Staré dánské rýmy nadšeně opěvují požehnání bohatého kraje toho: „Den tid Christus lod sig föde — Stod Lund och Skanör i fagreste gröde,“ t. j.: Již než Kristus přišel na svět, Lund a Skanör v nejkrásnějším byly květu. „Gröde“ znamená nejen osení, vzrůst, výkvět, než také krupici; ta jest starým skandinávským symbolem pozemského blahobytu, jako nám pečeně a koláče.

Již za středověku slynulo město bohatstvím a blahobytem. Nevyčerpatelným zdrojem byl Öresund, kde někdy sledi se lovívali se skvělým výsledkem. Teď ovšem švédští rybáři severněji zaveslovati by musili ke břehům pokrevných Norů. Na pobřeží Malmö dobře znamená se, jak moře ustupuje pevnině. Opuštěné výspy se zastavují nebo zdělávají v úrodný kraj. Samo slovo Malmö značí tolik jako písečný ostrov. Malmö vedle vlastního významu „ruda“ též prach nebo písek znamená. Ve spisech někdejší Hanzy připomíná se Malmö jmenem „Elnbogen.“ Vzalo snad jmeno své od poloostrova, majícího podobu ohnuté ruky, v jejíž lokti Malmö leží?

V Malmö po prvé okusíme švédské kuchyně. Zvolíme výborný hotel Kramrův na náměstí a spěcháme s ostatními do matsalu — jídelny. Uprostřed stojí tabule vystrojena jako k nějakým hodům. Však také má odbyt. Všickni příchozí obklopí stůl nečekajíce, až by je někdo obsloužil; každý chápe se nožíku, béře kus chleba za kusem a notně si máslem pomazuje. Ale podivný je ten švédský „knäckebröd;“ upomíná na macesy, je černý, tenounký, z nekvašeného těsta žitného. Ve Švédsku si nepotrpí na pečivo; o mouce nulové nebo dvojnulce kuchařky švédské málo vědí; za to je knäckebröd živný, vydrží měsíce na hůlkách v komoře zavěšený. Přimísený anýz dodává mu chuti perníkové. Sáhneme po něm a děláme, co jiní dělají. Po stole je poseto všeho druhu zákusků: uzený losos, kaviar, rozkrájená vajíčka, sardinky, kýta sobí, telecí, kuře, připravený slaneček a j. Nabodneme ode všeho kousek, neprohřešíme se proti švédským zvykům. Však k čemu jsou asi ty hezounké pohárky kolem jakéhosi samovaru po-

stavené? Již víme. Zavalitý potomek starých Normanů naplnil číši a jedním douškem vyprázdnil výbornou „renadt“ nebo „pomerančovou.“ Nečastuje nás sice Mefisto jako v nějakém sklepě Auerbachově, ale proto přece nevyčerpatelný pramen vytéká otočením kohoutku — „appetitsup.“ Ovšem neopomineme připíti si také na zdraví a ťukáme si rovněž jako stateční naši severané slovy: Skaal brother! Zapíjetí jídlo douškem kořalky („sup“) jest při švédské tabuli všudy obyčem. Jak v hotelích tak i v soukromé domácnosti „smörgaas“ předchází oběd. Všudy, i ve veských hospůdkách, hostitelka švédská úhledně má vystrojený stolek se zákusky — smörgaasbord. Tam jest entrée k nastávajícímu dîner nebo souper. Teprve po tom, když jazýček asi za 30—40 örů [1]) zbrousil si chuť u smörgaasbordu, sáhneme pro „maatsedel“ — jídelní lístek. Jsme sice již nasyceni, ale činíme, co jiní činí. Na jídelním lístku zřídka scházívá mezi jiným zvěřina sobí, losí, tetřev, kambala, losos, treska říční a mořští raci a j. K tomu ještě za 25 örů malou lahev výborného švédského piva, a přejeme si na vzájem „wälbekommet“ — dobrého zažití.

K večeru každý hostinec — källare (čti čelare) nebo kavárna (svitzeri) poslouží rozhlášeným punčem. Ve Švédsku pije se punč na místě drahého vína, a sice s ledem smíšený. Švédský punč má povahu jako jeho rodáci: jest sladký a milý, pokud mírně s ním se nakládá, ale ukrutný pro toho, kdo si více přihnul. Švédové dovedli punč náležitě zkrotiti, že jim zřídka jen ublíží. Nejen Mithridates rozuměl, kterak jedům zvykati.

Švédové rádi nazývají se severními Francouzi. Mají z nich mnoho do sebe. Jsou živí, zábavní, milí, zdvořilí, hovorní, švédské pak gracie ztepilého jsou vzrůstu, libé tváře, čilého hovoru, bez drahých šperků, bez hedbávu na odiv vystaveného. Řeč jejich líbezně zní i tomu, kdo jí nerozumí. Ale sousedi Norové Švédům jich ctnosti ve zlé vykládají; vytýkají jim lehkomyslnost, neupřímnost, povrchnost a j.

Ale oběma společna jest pracovitost. Chudobu dovede Švéd statnou přičinlivostí obrátiti v pravé požehnání. Potomci starých Normanů podnes mluví: Nevěříme v modly ani v moc duchů, ale spoléháme se s plnou důvěrou na sílu vlastního těla a duše své. Zmužilým náleží svět. Buď najdeme cestu hotovou nebo si ji proklestíme; toť heslo chrabré neodvislosti skandinávské. Všudy, ve všech koutech i v chatě rybářské vidíš s přičinlivostí blahobyt a spokojenost. Žebráka tam nepotkáš. Mnohý Švéd má jen své ruce, ale proto nebývá otrhancem. Stateční Švédové nestrpí pobudů ve svém středu. Výbojná Švédů moc teď utuchla a zaznívá jen v historii. Pokojná léta od r. 1814 přinesla zemi národohospodářské zpružení a vlasti duševní blahobyt. Poroba lidského ducha vyměněna tam dávno za svobodu, modrá krev vysychá, stavy se vyrovnávají. Od roku 1865 zvláštní politické výsady panstva vymizely; šlechtictví přechází pouze na nejstaršího syna po smrti otcově dle usnešení komor z roku 1809. Ve Švédsku pozůstalá šlechta oslovuje se Grefve-Grefvinna, Friherre-Friherrinna a nejnižší välborne Herr-Fru. —

[1]) V Dánsku, Švédsku a Norsku dělí se koruna na 100 örů.

Z rána opustili jsme Malmö. Asi čtyři hodiny cesty na sever leží Lund s dvanácti tisíci obyvateli. Někdy tam byla metropole církve celého skandinávského severu a v jistém smyslu metropolis Daniae, kde králům holdovalo se na výšině sv. Liborina (Sliparebacken). Léta 1658 Lund a celý kraj Skaane postoupen byl Švédům. Z neblahé války za Karla XI. i XII. zpamatovalo se město teprve, když tu r. 1668 universita zřízena byla; budovy její rozptýleny jsou teď po městě. Studenti, počtem asi 500, dělí se jako Upsalští ve krajinské spolky, všichni pak spojeni jsou v akademický spolek, scházejíce se v prostranných místnostech svého gotického dómu. Omšený dóm v Lundu, pocházeje z věku 12., mluví k nám tváří zasmušilou jako současníci jeho ve staré Italii. Všecko je kolosální, jako pro věčné časy postaveno. Ještě památnější je krypta jeho (krattkyrka). Pro klidné její spáče postaráno bylo v ní také o studnici. Vážíme z ní trochu vody nálevkou na tyči zavěšenou; jen do pola vody vytáhneme tím divným pokálem, ostatek padá zpět do posvátného pramene. Zajisté významné to vztahy křesťanské doby, jimž pohanské zvyky u svatých pramenův odbývané ustoupily.

V dómu Lundském ukončují se slavnosti při promoci universitních studujících. Novosvěcení magistrové (doktoři) seřaďují se před oltářem s věnci vavřínovými (lagerkransar). Mluví se tu k srdci, ze srdce sliby slavné se skládají. Zde ozývaly se rozplanulé řeči někdejšího promotora Tegnéra. Vyjdi z velebného dómu a uzříš místo posvěcené památce E. Tegnéra, největšího básníka švédského, bývalého učitele řeckého jazyka na universitě Lundské; tam prožil mládí své a mužný věk v poesii. Proslavenou jeho Frithjofs-Sagu čísti lze ve všech jazycích evropských. Úhledná socha zdobí jeho náměstí, dům pak, ve kterém žil, ve veliké chová se uctivosti i s památkami po něm ostavenými. Na hřbitově Wexiöském bílý kříž s granitovým soklem jest jeho náhrobek: „Esaias Tegnér född 1782 död 1846.“ Zelenající se javor klen stíní jeho zátiší. Kolem hřbitovní zdi vesele hopkuje mládež, ssajíc život v paprsku slunečním.

Vlak šumí potom krajem lesnatým, v němž rozseto jest na tisíce skalních trosek, balvanů a oblázků. Mezi Elmhutem a Liatropem zachytíme zrakem obraz prostého obelisku, jenž tam postaven jest velikému Švédovi, Karlu Linnéovi. Něžná jeho máť i otec Karlův s láskou lnuli oba k dítkám Flořiným. Mladistvá pak matka s takou horoucností nachýlila se květinám, že v zádumčivost upadala, když časný mráz setřel a spálil prchlého léta květ. Za to však jako jiskrou byla povzbuzena k živějšímu rozmaru, když s májem první vykvetly anemonky. R. 1707 nejmilejší přinesl květ do kaplanky Raashultské. V měsíci květnu uzřel tam světlo světa Karel Linné. A sotva že zavanuli větrové teplí v sadě, již vynášen býval do vonné zahrádky, kde kvítím se bavíval. V dětských letech neznal jiných hraček. Sousedé s obdivem zastavovali se u chlapečka, an si hrával kvítím lučním obsypán. Noc jak noc spával s kytičkou za hlavou. (Dokončení.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

I. Kraj.

rvní dojem, jejž má poutník na slovanském břehu Adrie, je dojem smutné, zádumčivé jednotvárnosti. Zvláště živě tento dojem zmocňuje se mysli příchozího ze západní Evropy, která se naučila pozírati na vše, co leží pod boží oblohou mimo ni, jako na barbarské, zatemnělé, sprosté. Zastýská se mu po ruchu a ryku, panujícím v jeho domově na trhu života. Předsudky a podjatost obestírají oko jeho. Co vidí, zdá se mu nedokonalé, nedostatečné, ano špatné, proto že nikterak se nehodí na brdo, na něž by západní Evropa ráda veškeren svět narazila. Avšak znenáhla poutník počíná se smiřovati s osudem svým. A čím více se smiřuje, tím rychleji mizí jeho nevidky, záclona se pozdvihuje, oko prozírá — a najednou mu jest, jako by se s ním byl stal div divoucí. Tam, kde dosud spatřoval pouze únavnou jednotvárnost, otevře se mu pohled na nepřebranou rozmanitost kraje i lidu. Vše je tu nové, nebývalé, nevšední, překvapné. Každý kout poskytuje něco nevídaného, každá ves má své zvláštnosti, každý člověk jest o sobě zajímavým. A již poutník ani oka ani srdce neodtrhne od kraje tak podivu hodného. Dříve zrak jeho s nevolí míjel pusté skály a hory — nyní jest mu na nich každý kámen vzácným a drahým; dříve utíkal od neútulných měst — nyní vyhledává i horské chatrče a salaše, jež proň z nenadání nabyly více půvabu, nežli královské paláce.

Avšak dva nejmocnější effekty příroda si zůstavila naposled: Dubrovník a Boku Kotorskou.

Kdo chce Boku oceniti, nechť vypluje z Dubrovníka za notné bouře. Spisovatel promluví z vlastní zkušenosti a stručně takovou plavbu popíše. Jeli moře ticho, vykoná se plavba na parníku z Dubrovníka do Kotora za půl dne. Za bouře trvá déle, má do sebe mnoho nepříjemností, ale když ji poutník přestál, honem nepříjemností zapomíná a bouři je vděčen, neboť jinak nebyl by poznal rozdílu mezi Bokou a světem ostatním, ano jejím nejbližším sousedstvím.

Letního dne v poledne hrne se parník z Gruže, přístavu Dubrovnického. Od rána zuřila prudká bora, která se však před polednem poněkud usadila. Na parníku sešlo se hojně cestovníkův obojího pohlaví. Každý spoléhal, že cesta není daleka a že vlny mořské stále se budou tišiti. Jakmile můstek byl vyzdvižen a parník počal pracovati, opřela se oň bora nad míru násilně. Zároveň rozběhly se vlny na bok lodi, jako by ji překotem chtěly vzíti. Loď zastenala ve všech svazech, naklonila se na druhou stranu, ale hned zase hledala rovnováhu, z níž na okamžik byla vyšinuta. Ruch na lodi umlká. Lodníci chápou se díla svého němě a vážně, ale čím jsou pokojnější, tím úsilovněji napínají všecky své síly. Kormidelník utkvěle patří na jakýsi bod na obzoru, otáčí řídícím kolem a krůpěje potu roní se mu z čela

při práci na pohled tak snadné. Cestující zpytavě na sebe pohlížejí. Co to znamená? Nejsou dále ode břehu, než by kamenem dohodil, a vidí kolem sebe přípravy, jako by byli někde uprostřed širého oceánu. Tváře blednou, oči zmateně a zarmouceně klopí se k zemi. Mořská nemoc dostavila se na loď. Jeden za druhým ztrácí se s paluby a hledá útočiště v kajutě. Bortivé pohyby lodi jsou tak náhlé a mocné, že nelze učiniti kroku bez pomoci lodníka, a oba, vůdce i vedený, vrávorají přes těla cestujících třetí třídy, kteří nemají místa v kajutě a hledajíce ochrany proti mořské nemoci neb úlevy v ní, kladou se na palubu po šířce i délce. Svíjejí se bolestmi a přece podávají klopýtajícím ruku, aby se zadrželi a nebyli snad vyklopeni přes zábradlí do moře. Dvě nebo tři mladé, ztepilé Dalmatinky chtějí bouři vzdorovati a setrvávají na palubě. Lodníci s cynickou galantností staví k jejich nohám majolikové táce, schválně k této příležitosti určené. Za nedlouho odnášejí lodníci stenající krasavice s pole; sličné hlavinky tulí se ke brunatným prsům námořníků jako se něžné děti přivíjejí ke hrudi laskavého otce.

Loď zatím ještě se nedostala z přístavu.

Paluba je vyprázdněna ode všech, kdož na ni nepatří, až na tři mladé muže, kteří na zadě usedli do ohromného kotouče lanoví a vypadají v něm jako ptáčata ve hnízdě. Nechtějí rozkaceným živlům ustoupiti a kdy by jeden či druhý chtěl, bojí se výsměchu třetího. Vlny si lodí pohrávají jako míčem. Vystupují před ni ze hlubin jako obrovské potvory, hrozné a netvorné, které jsou si svou kořistí jisty, ale dříve, než ji rozsápou a pohltí, chtějí z ní míti šprým a kratochvíli. Některé vlny podobají se horám, které před očima z mořského povrchu vyvstávají a rostou i rostou, až dosahují výše stožáru: tu se témě jejich rozpukne, a jako láva z jícna sopečného valí se z něho stříbrné čeřenky; vodová hora mizí právě tak, jako vznikla. Jiné vlny rozeženou se jako dravci a přiblíživše se lodi, smrští se, vklouznou pod ni, naberou ji na hřbet a vyzdvihnou ji po straně, aby ji převrhly. Na stěžni a ráhnech usedají rackové. Bouře hučí, lomozí, řve. Pravé boží dopuštění.

Ke čtvrté hodině loď šťastně dostala se úzkou a nebezpečnou branou, jež tvořena jsouc dvěma ostrými skalisky, vede z přístavu Gružského. Oko nevidí rozdílu mezi nebem a mořem. Šedé mraky spustily se tak nízko, že se dotýkají vln a splývají v jedno s mlhavou jejich prškou. Ačkoli zbývají do konce dne ještě asi čtyři hodiny, nastal úplný soumrak.

Šedivý pop z Kotora ví ze zkušenosti, že s bouřemi na této části dalmatského pobřeží není radno žertovati. Domluvil se se starou dámou, která je v úzkostech o zbytek svého života a jde s ní žádat kapitána, aby pro dnešek neplul dál a vrátil se raději do přístavu Gružského. Kapitán si zachoval nejvíce humoru ze všech. Jest už stařičký, bezzubý a hubený, kost a kůže; ale vpadlé oko jeho zpod šerého obočí svítí dosud zmužile. Kroutí si netrpělivě šedivé kníry a připíjí si rumu, jehož barva zůstala mu na nose i na tvářích. Směje se potupně žadatelům, kteří mohou býti rádi, že jich nevypeskoval. „Tak! Nyní mám obrátit, když jsem překonal tak těžkou překážku, jako je skalisté

hrdlo přístavu Gružského? Čtyři hodiny trvalo, nežli jsme tudy propluli, a opět čtyr hodin bychom potřebovali, abychom se vrátili na staré stanovisko. Do té doby budeme bůh ví kde. Jsem za loď i za cestovníky zodpověden, a řeknuli jim, že není, čeho by se měli obávati, mohou se spolehnouti na mé čestné slovo. A konečně, komu nejsou mé disposice vhod a není mu libo se mnou plouti, nechť se vydá nazpátek pěšky."

Cestující poručili se do vůle boží a hledali úlevu pro své bolesti v nitru lodi. I trojlístek z lanového klubka se odklidil. Nejprve utichli, stali se smutnými a předstírajíce jeden druhému závrať, aby se nemusili přiznati k mořské nemoci, odstranili se v minutě všichni tři za ostatními. Jeden z nich našel ve svém vaku opijové kapky. Napadá mu, že by to mohl býti výtečný prostředek proti mořské nemoci. Přihnul si a nabídl i jiným trpitelům — nejprve dámám. Za chvíli umlklo stenání lidí a slyšeti pouze stenání lodi. Pasažeři bez rozdílu pohlaví tvrdě usnuli.

O půl noci, kdy již dávno měli býti v Kotoru, probudilo opiem omámené úpěnlivé volání. „Hyneme!" — „Pomoc!" — „Bože, smiluj se!" — „Honem kotvy spustit!" Ženy zmatenč pobíhají sem a tam a lomí rukama. Muži stojí jako kamenné sochy anebo se marně ohlížejí po pomoci. Přátelé se objímají, jako by se loučili před smrtí. Jekot vln a vřavu lidskou přehlušuje zlostný hlas kapitánův, jenž uděluje rozkazy námořníkům.

Co se stalo?

Spáči se dovídají, že je loď bez podmínky ztracena. Nemůže déle vzdorovati rozlíceným vlnám a zběsilému vichru, jenž ji žene na skalnaté pobřeží. Jediná spása je možná, zarejdujeli kapitán do malého divokého přístavečku, o němž domorodci dobře vědí, že v těchto místech leží; v přístavu dlužno loď zakotviti a čekati až se rozední, neboť moře se dříve neutiší, byť i vichr ustal. Kapitán živou mocí nechce svoliti. Čím důtklivěji naléhají naň prosebníci, tím zarputileji stojí na svém, že vlnám neustoupí a kdy by s nimi měl zápoliti ještě dva dni.

Šedobradý pop konečně našel prostředek, jímž kapitána přinutí, aby učinil nezbytné opatření k zachování životů. Svolává cestující kolem sebe a radí, vyváznouli z nebezpečí živi a zdrávi, aby podali správě Lloydu písemnou stížnost na tvrdohlavého kapitána. Kapitán ihned hlasem mnohem mírnějším vysvětluje, že nebezpečí není tak veliké a že je lépe, hledati spásu v zátoce Kotorské, která jest už velmi blízko, než utíkati se do bídného přístavečku, jenž může poskytnouti bezpečí pouze částečného. Ale pop a spiklé obecenstvo jsou již úzkostí smrtelných syti a nechtějí o další plavbě slyšeti. Noc musí se již obětovati tak jako tak. I když loď ještě v noci dorazí do Kotora, cestujícím bude setrvati do rána na lodi. Boka jest ovšem před samými ústy, ale nechť kapitán je pamětliv, že skalnatá výspa *Oštri rt*, sužující hrdlo Kotorského zálivu, je nejnebezpečnější překážkou po celé cestě. K zahynutí není vždy třeba dlouhé doby, a jediný náraz lodi na skálu postačí, aby se rozkotala.

Kapitán dal zarejdovati za vítr a tam spustiti kotvu. Loď se již nekolísá tak mocně, jako dosud. Kde byl před chvilkou pláč, ozývá se

nyní smích. Ženy se objímají a líbají, muži se rozpomínají, že již dávno nekouřili. Cameriere (lodní sklepník) vaří honem kávu, čaj, grog a přináší zákusky. Celá společnost jest najednou jako jedna rodina. Lidé, kteří se před tím nikdy neviděli a snad už nikdy neuvidí, jsou k sobě sdílnými až do důvěrnosti. Poháry ťukají, všichni jsou jako znova zrozeni.

Pop je hrdinou dne — vlastně rekem té noci. Každý chvátá, aby mu stisknul ruku a poděkoval, že mu zachránil život. Rádi by si i kapitána spřátelili, aby nevrčel a nerušil všeobecné veselí. Kapitán se nechává pěkně prositi, ale pohled na ohnivý grog je mocnější než jeho vůle — totiž nekonáli právě svoji úřední povinnost. Přisedá k ostatním, připíjí si, ale přece protestuje proti zastávce. Překonal už jak živ na moři strašlivější bouře, tato mu nepřipadá o nic větší nežli vzruch, jejž způsobuje ruka pradlenina v neckách. Pro starého námořníka je bouře příjemnou zábavou. Co pak je do plavby, když loď ujíždí jednou čarou a bez překážky jako železnice, jež kapitán z hloubi duše nenávidí jakožto pozemní sokyně parních lodí. Plavba pokojná je jednotvárná, nudná a může se líbiti jen člověku, který jednou za dlouhý čas ji podniká; kdo však na pevninu po celá léta téměř ani nevstoupil, upřímně si bouře přeje, aby se pobavil a dokázal, co umí. Starý námořník miluje bouři tak náruživě, jako krotitel své dravce, kteří každodenně jeho život ohrožují a s nimiž je přece zápas tak milý a zábavný. Jen musí míti námořník přítomnost ducha a nesmí se zaleknouti, když se naň uvolněné smečky vln útokem vyřítí, vyjou a tlamy naň šklebí. Kdo řídí loď za tišiny, jako by jel s drožkářskou kobylou, ale kdo ji za kruté bouře spravuje, jako by s malým hloučkem tisícům rozvzteklených nepřátel odolával.

Takovými a podobnými slovy snažil se kapitán bouři okrášliti a z toho, že společnost tolik smrtelných muk vytrpěla, ještě bezmála dobrý skutek udělati. A společnost, jak byla dobré míry, ano blaženou se cítila, začínala se vžívati do kapitánových myšlenek a jemu přikyvovati. V tom vichr, jenž dosud dlel za skalami v záloze a chtěl prve, než provede na loď nový útok, ukolébati cestovníky v pocit bezpečnosti, učinil nový náběh. Loď se naklonila na bok, zastenala a začala se sama pohybovati a moci vichru se poddávati. Námořníci se již také z velké části oddali odpočinku. Kapitán zatroubil. Lodníci spěchají na svá místa.

„Neřekl jsem to?“ praví kapitán popovi. „Věděl jsem dobře, že zde nenalezneme útulku. Kotva se vytrhla a bora žene nás na břeh.“ Hlas jeho jevil úplné uspokojení nad tím, co se stalo; bouře sama dala mu zadostučinění naproti popovi a ostatním cestujícím.

„Jak člověk může býti zlomyslným, jeli tak zvrhlý, jako vy, kapitáne!“ děsil se pop. „Radujete se z něčeho, co i vás může zahubiti; na to však nehledíte, jen můžeteli své zlobě uleviti.“

„A co na tom,“ usmál se kapitán, „najduli v moři hrob? Bez toho mne nic lepšího nečeká. S čím člověk zachází, tím i schází.“

„Nechte žvastu a starejte se, aby byla katastrofa odvrácena.“

„Není nic platno. Pára je vypuštěna. Snad bůh pomůže.“

Jen šťastné náhodě dlužno děkovati, že loď se nerozkotala zrovna před samým cílem své plavby. Kotva, záchvatem bory ze dna vytržená,

sama se opět zachytila. Loď se zastavila. Kapitán dal k vůli větší jistotě spustiti ještě jednu kotvu.

Až do rána se ani jediné oko na lodi nezamhouřilo; trapné rozčilení veškeré společnosti nechtělo již zmizeti. Ani vínu, ani punči, ani grogu nepodařilo se zapuditi tesknost, zmocnivší se duší všech. Za prvního zábřesku ranního byly kotvy zdviženy a loď se vydala na další plavbu. Bouře zuřila jako včera. Výhoda byla pouze, že bylo na cestu viděti. Je vyhráno. Útulná zátoka Kotorská lodi přívětivě kyne. V bezvětrné Boce nebude žádných obav o život. Tváře se vyjasňují každým okamžikem víc. Všichni se hrnou na přídu lodi a nedočkavě měří každý sáh, jejž loď urazila blíže ku hrdlu zálivu.

Boka Kotorská nazývána byla za stara *sinus Rhizonicus*. Nynější jmeno pochází od Italův, kteří však užívají plurálu a říkají *le Bocche di Cattaro* (la bocca = ústa, huba, záliv). Původ názvu italskeho nesmíme hledati snad v tom, že záliv Kotorský složen je z více zálivů menších, nýbrž v tom, že ústí jeho je rozděleno dvěma ostrůvky na tři části, na tři „bocchy." Levý břeh celého ústí tvoří zmíněná již výspa *Oštri rt* (ital. Punta d' Ostro). Na této výspě nalézá se stálá vojenská hlídka, která bdí nad loďmi, do zálivu vplývajícími. Dělo této hlídky jest namířeno na ostrůvek *Žanjicu* (Scoglio di Zagniza), jenž ve vzdálenosti 900 kroků z moře vyčnívá. I zde je hlídka, jejíž dělo je navzájem namířeno proti Ostrému rtu. Moře mezi oběma místy je tak hluboké, že lodi mohou plouti při samých březích, aniž jest jim báti se úrazu. Něco přes 500 sáhů za ostrůvkem Žanjicou jest jiný, ještě menší, nazvaný *Úskalí sv. Paní Žanjické* (Scoglio della Madonna di Zagniza). Moře mezi oběma ostrůvky má hloubky 30 sáhů, tak že i tudy největší lodi mohou bez závady proplouti. Od Úskalí sv. Paní na pravý břeh, nazvaný *Výspou Žanjickou* (Punta di Zagniza), není dále než asi 30 sáhů. Moře je zde tak mělké, že za odlivu lze tudy přejíti po suchém písku.

Na ostrůvku Žanjici stojí tvrz *Mamula*, kteréžto jmeno v novější době na celý ostrůvek bývá přenášeno. Záze za Výspou Žanjickou jsou dva ještě menší ostrůvky, či lépe úskaliny, *Rondoni* a *Martello.*

Záliv se odtud kroutí na sever. Bora tu utichá, vlnobití se zmírňuje každým honem. Vlny nebezpečné do zátoky nemohou. Co tu ještě korábem houpá, je pouze reflexe onoho vzruchu mořských vod, jenž ohrožoval život plavců před branou zátoky. Vlny v zálivu mají se k oněm před zálivem asi tak, jako šelma zavřená v menažerii ku dravci na svobodě. Zde z nich nejde strach. Spíše vyloudí na tváři úsměv, jak se k bokům lodi vinou a ji olizují.

Když venku na Adrii musejí se velké lodi báti zkázy, v Boce mohou i nepatrné bárky bez úrazu křižovati sem a tam. Poutník, jenž tu po prvé nalezl útulek před zlobou bouře, nemůže se okamžitě z překvapení vzpamatovati. Bere se za hlavu a ptá se sama sebe, jeli ještě živ, či vzalli v bouři za své a dostal se nyní do nějakého kraje báječného. Zajisté se někdy laskavému čtenáři snilo o nebezpečí života, z něhož neviděl vyváznutí, tak že aspoň ze sna zná, kterak srdce buší, kterak oko plaše hledí záhubě vstříc a do poslední vteřiny těká kolem, pátrajíc po spáse, i když už všechna naděje z duše prchla. Nechť si

tedy připomene, jak mu bylo, když se z takového strašného sna probudil a první ne ještě zcela jasná myšlenka v něm vznikla: To byl sen — jsem živ a zdráv — bohu díky!

Podobná blaženost opanovává cestovatele, když za největší bouře veplul do vlídné Boky. Dojem se nesmírně zvyšuje tím, že všude, kamkoli se oko pošine, jímá je vzácná, sotva kde jinde vídaná přírodní krása. Cestovatelé praví, že krása břehů Boky Kotorské vysoko vyniká i nad slavný a nesčíslněkráte popsaný Bospor. Příroda byla básnířkou, když tvořila Boku Kotorskou. Pohlednemeli zde na bujné lesy jižního stromoví, domníváme se míti před sebou ráj. Naproti tomu popatřímeli onde na holé a strmé hory, na něž nikdy lidská noha nevkročila, kam by se ani smělý kamzík neodvážil, kde ode dne, kdy se tato nebetyčná temena z povrchu zemského vydobyla, nezachytila se kořínkem ani suchoparná travička, kde ani lišejníky trvale utkvéti nemohou, proto že deště záhy je smývají, — představil se zraku našemu obraz pouště, která nás děsí, proto že nestala se živitelkou žádnému životu, zvířecímu ani bylinnému, a přece nás vábí svým přísným, zasmušilým, nepřístupným majestátem.

Hory a stěny, obklopující záliv Kotorský, zdají se tím vyššími, že pozorovatel dívá se na ně přímo s hladiny mořské, z níž jako by vyrůstaly.

Avšak přehledněme po řadě, co vše se oku našemu naskytuje, když jsme propluli ústím zálivu.

Nedaleko od ústí na levé straně jest úzký pruh země, známý pode jmenem *Sutorina*. Sutorina je pozoru hodna tím, že tak jako Klek pod Neretvou, přerývá území dalmatské, patříc Hercegovině. Stály tu turecké kasárny, které již roku 1875 byly od povstalců Hercegovských zbořeny a spáleny.

Sutorina i Klek patřívaly druhdy republice Dubrovnické. Republika Benátská chtěla obchod Dubrovnický s krajinami Balkánskými zničiti. Podařilo se jí zmocniti se obou přístavů, Sutorinského i Kleckého. Dubrovník pochopoval, na čem jest: žeť ohrožen ne pouze jeho obchod, nýbrž i jeho samostatnost. I nabídl oba zálivy Turecku i s proužky území, které tyto zálivy spojovaly s Hercegovinou. To se stalo r. 1699. Turecko návrh přijalo a zavázalo se, že přístavu Kleckého a Sutorinského nebude užívati ani k účelům obchodním, ani vojenským. Tak zůstalo až do r. 1815, kdy vznikl mezi Tureckem a Rakouskem, novým držitelem veškeré Dalmacie, první spor o Klek a Sutorinu. Turecko chtělo se státi úplným pánem obojího území a zrušiti jeho neutrálnost, což ovšem Rakousko nehodlalo jen tak zhola připustiti. Konečně porovnaly se oba státy v ten smysl, aby Klek a Sutorina zůstaly majetkem Turecka, avšak moře, je obtékající, aby patřilo Rakousku jakožto mare clausum. Podle znění této úmluvy nesměla žádná cizí loď, ani turecká, vplouti do přístavů na Kleku a Sutorině bez předchozího dovolení Rakouska. Tak zde krásně jeden soused druhému nohy podrážel: Turecko mělo zemi, ale nesmělo užívati moře k ní náležejícího; Rakousko zas mohlo dělati, co mu libo na moři, ale nesmělo vstoupiti na souš vedle tohoto moře, z čehož mu vzcházely nemalé svízele a škody.

Od Sutoriny přes území bývalé republiky Dubrovnické až k Metkovičům na ústí Neretvy, Klek protínajíc, vede jediná silnice dalmatská. Vystavěli ji Francouzové, když pod Napoleonem dobyli celé dnešní Dalmacie. Mimochodem řečeno, vzbuzuje důkladnost, pracnost a smělost této silnice dosud obdiv, a Dalmacie dlužna je za ni netrvalému panství francouzskému nad sebou upřímný dík, tím spíše, že Rakousko, které po Francouzích vládu nad Dalmacií přejalo, neodhodlalo se podnes, aby ve stavbě silnice pokračovalo a leda že nedopouští, aby monumentální dílo Napoleonových inženýrů bralo příliš rychlou zkázu. Tato silnice má pro neschůdnou a hornatou Dalmacii důležitost neocenitelnou. Tím nepříjemnější bylo, že část silnice po šířce Kleku, ačkoli nevéliká, nebyla majetkem Rakouska, které jí smělo užívati v míru, nikoli však ve válce. Rakouské vojsko, které by táhlo po délce Dalmacie, musilo by před Sutorinou a Klekem se zastaviti, obeplouti oba zemské proužky po moři a teprve za nimi mohlo by v pochodu pokračovati. Je tudíž pochopitelno, že jeden stát jako druhý číhal na nejbližší příležitost, aby mohl se sebe svrci takovou svěrací kazajku.

Turecko chopilo se iniciativy r. 1850, když Omer paša v Hercegovině nešťastně bojoval s Černou Horou a povstalci. Omer potřeboval posily, a to na rychlo. Vláda turecká dlouho se nerozpakovala. Poslala mu posilu po moři, uloživši jí, aby přistála ve přístavu Sutorinském a odtud nejkratší cestou spěchala k Omerovi. Pro ponejprv, na zkoušku, bylo to jen malé oddělení, pouze 1400 mužů, jemuž tento rozkaz dán. Rakousko protestovalo proti svévolnému porušení smlouvy v lednu 1851. Odpověď porty nebyla uspokojivá, pročež Rakousko vidělo se nuceno poslati do obou přístavů válečné lodi. Zároveň jalo se opevňovati ústí Kotorského zálivu. Turecko, to vidouc, počalo stavěti opevnění na výspě Sutorinské, nazvané *Kobyla* (Punta Cobila). Vznikaly vzájemné třenice, které by byly možná vedly k vážnějším zápletkám, kdy by porta nebyla musila obrátiti všechnu svou pozornost na stranu Ruska. Potřebovala, aby měla prozatím s Rakouskem pokoj, anebo ještě lépe získala si je za věrného spojence. Mimořádný vyslanec hrabě Leiningen byl vypraven z Vídně do Cařihradu, aby portu přinutil k potvrzení smlouvy o Sutorinu a Klek. Turecko nad to dovolilo, aby Rakousko mohlo po silnici přes Klek a Sutorinu vojsko dopravovati, kdy by to kázala „pilná potřeba,“ což jest ovšem široký a neurčitý pojem.

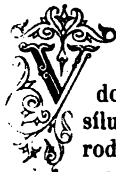
Tímto ústupkem vtisklo Turecko Rakousku do ruky zbraň proti sobě. Kdykoli potom Turecko „usmiřovalo“ Hercegovinu, nastávaly mu současně mrzutosti s Rakouskem, které střehlo přístavy pod Klekem a Sutorinou, aby v nich nemohlo turecké vojsko přistáti, a kdy by přistálo, aby nesmělo na břeh vystoupiti. Jen v nejhorších okamžicích, když už portě dech docházel, Rakousko se smilovávalo a propouštělo turecké posily, aby prosto bylo výčitky areopagu velmocenského, že se spojuje s rebely. (Pokračování.)

Dr. Jan Bleiweis.

Posmrtná vzpomínka

od

Jana Hudce.

V době, v níž urputná germanisace byla ještě napjala poslední sílu, aby znovu zjitřila přemnohé a hluboké rány bratrského národu slovinského, dokonal pouť pozemskou, krátce jenom stonav, první muž, první bojovník tamorodý, vůdce Slovinců, otec jich vlasti, dr. Jan Bleiweis. Bylo právě o jedné hodině s půlnoci dne 29. listopadu t. r., když bílou Lublaň zachvátila ona zpráva, jež zároveň jako blesk šířila se do všech zemí slovanských. Všichni sice věděli, že dnové drahého kmeta jsou spočteni, ale nikdo neočekával, že počet onen tak záhy dospěje míry. Ruka věčné sudby nezná rozdílu mezi velikými a malými, sáhne stejnou chtivostí na korunkový lístek prosté chudobky, jako na list vznešeného a hrdého vavřínu.

Vykopali hrob, jenž pojal opět jednoho z proroků, patriarchů Slovanstva trpce zkoušeného. Jako mohutný dub stál on v půdě rodné, a šťáva kořenů jeho rozlévala se daleko po slovinských zemích. Kdykoliv nepřítel metal napouštěné šípy na ubohou Slovenii, on jenom nastavoval prsa a zachycoval smrtící hroty, nejevě bolestí. On vzpružoval mysl a ducha bojácných čet, jimž pak v čele stával za bojův o vlastní hrdla, o vlastní krb a kus chleba. On vštípil strom osvěty v domovině své, okopával půdu kolem něho a zaléval jej potem tváří, chránil květ ode mrazův, a když potom zlaté ovoce uzrálo, sám je trhal a dával lačné mládeži, hladovému lidu. Nade smrtí jeho zapláčí a zachvějí se jen ti, kdož pocítili a pochopili osud malých národů v plen vydaných příkré zlovůli silnějších.

Jan Bleiweis narodil se dne 19. listopadu r. 1808 v Kranji na Gorensku, starodávném sídle vévodův a markrabat krajinských. Jeho otec Valentin pocházel ze selského rodu ve vsi Trsteniku, ležící nedaleko pramenů sivého Steržiče a modré Zaploty, na hranicích krajinsko-korutanských. Přišed odtud do Kranje, neúnavnou prací a známou poctivostí získal si neobmezené vážnosti a značného jmění. Zemřel r. 1866 v Lublani. Choť, již byl ztratil r. 1826, porodila mu šestero dítek, pět synův a dceru, jež dobře vychovával. Nejstarší ze synů, z nichž jeden ještě žije jakožto zámožný kupec ve Vídni, byl Jan. Věrohodná podání tvrdí, že pravé jmeno Bleiweisovo bylo slovinské *Pláveč*, ale němečtí úředníci nerozumějíce mu, změnili je na německé Pleiweis čili Bleiweis.

Do národních škol Jan chodil ve svém rodišti, odkud r. 1819 přestoupil na gymnasium Lublaňské a dokončil je i s filosofií r. 1826. Z tehdejších představených a učitelů Bleiweis nejraději vzpomínal si na spisovatele Matěje Ravnikara, posléze Terstského biskupa, na přírodozpytce Fr. Hladnika, dále na Zupana, Pavška, Dagarina a Kersnika. Vystudovav školy latinské, odebral se do Vídně na universitu

a dal se zapsati na lékařskou fakultu. Po šesti letech napsal již prvý vědecký spis (latině [1]), jímž jakožto dissertací nabyl hodnosti doktorské a čestného uznání lékařských kruhů. Byla mu tehdy dvacet čtyři léta. Mladý lékař nešel ihned do vlasti, nýbrž dále zůstávaje v hlavním městě rakouském, vzdělával se co nejdůkladněji, v prázdných dobách čta i staré spisy vlastenecké. Se zálibou potom věnoval se zvěroléčitelství na zvěrolékařských školách Vídenských a doplňoval si potřebné vědomosti. Za nedlouho stal se assistentem téhož ústavu. Ještě plných jedenácte let prožil ve Vídni a oženil se tam v čase onom se slečnou Karolínou Fellnerovou, jež mu byla po všechen život věrnou družkou a láskyplnou chotí. R. 1836 vydal druhý odborný spis (německy [2]) a tu již jmeno jeho bylo navždy zapsáno do neveliké řady autorit zvěroléčitelských. Jaké obliby dočkala se kniha ta, svědčí okolnost, že v šestnácti letech po páté vyšla.

Leč významným pro všechen slovinský obrod jest rok 1843, když Bleiweis vrátil se z Vídně do jižních vlastí, byv povolán pro jmeno své do Lublaně za profesora na chirurgický ústav. Záhy potom byl zvolen tajemníkem c. k. krajinské společnosti zemědělské. Přesídlením oním počalo nové období činnosti jeho. Známo jest, že dlouho a dlouho se naprosivši, za přispění i vznešeného arcivévody Jana, bratra bývalého císaře Františka I. a strýce císaře Ferdinanda, zemědělská společnost dostala svolení vydávati slovinský časopis věnovaný vlastním zájmům. Časopis byl nazván *Novice* a za redaktora dán mu tajemník dr. Jan Bleiweis. První číslo jich vyšlo na podzim r. 1843 a bylo uvítáno s největším nadšením od uvědomělých vlastenců krajinských, dolnoštyrských a v krátce korutanských a isterských. Novice především byly určeny orbě a průmyslu, ale bystrozraký redaktor ihned poznal, že pole činnosti této nikterak nevyhoví všem potřebám národním, a proto přijímal a uveřejňoval i práce básnické, historické a j.

Při péči, s jakou staral se Bleiweis o svěřený úkol, měly Novice za čtyři měsíce svého trvání již přes 800 odběratelů, počet na tehdejší poměry neobyčejný. Ani netuše, shromáždil kolem praporu svého všechny slovinské spisovatele, všechny nadějné hlavy, a bratrský svět pozdravoval počínání Bleiweisovo s nejvřelejší radostí. Po čtyřicet let pracoval na roli dědičné s pilností neúnavnou, obětavostí rovněž nadšenou jako skromnou. Povahou nebyl toho přesvědčení, by vystoupil na jeviště veřejného života u všem lesku a hluku. Ačkoliv mu nebylo určeno, aby vybojoval svému národu všechna jeho práva, přece cítil se povolána, aby tichou, klidnou, ale železnou prací povznesl domovinu, osvítil ji a ukázal jí cestu ku blahobytu. Vše ostatní mělo potom následovati, vše ostatní záviselo na okolnostech, jež nebyly v rukou jeho. Bleiweis věděl, odkud může vzejíti vlasti jeho lepší hvězda budoucnosti — z lidu, a proto lid slovinský byl mu miláčkem.

Pokud jen zpět ohledneme se do dějin, všade přesvědčíme se, že pouze oni národové mohou věřiti ve svou existenci, kteří kromě sta-

[1]) De hirundine officinali.

[2]) Praktisches Heilverfahren bei den gewöhnlichen innerlichen Krankheiten des Pferdes nach den Grundsätzen der praktischen Thierarzeneischule in Wien. Stran 373.

rostí o hmotu, také mají svěží mysl a cit pro duševní poklady lidskosti. Nikoliv počet, nýbrž idea sama a za jejího přispění moc nad přírodou rodí onu živou sílu, jež omlazuje národ od pokolení ku pokolení a vítězně jej vyvádí i z nejtěžších útrap. Svět myšlenkový to jest, jenž zachovává potomstvu upomínky na národ, nad nímž třeba vlny časové se již dávno zavřely, a zabezpečuje mu aspoň ideálné trvání. Postůjme chvíli u národů, jimž se poštěstilo dospěti k nejvyššímu stupni vzdělanosti, a shledáme, že úkol poslání jich jedině proto byl vyplněn, poněvadž prozřetelnost obdařila moudrostí mnoho mužů takových, kteří časovému povolání svému dobře porozuměli, všechen život mu věnujíce.

Slovinci, jedna z nejmenších větví slovanského stromu a často zapomínaná, měli slavnou minulost, ač krátce jen trvala. Tisíc let již uplynulo, co připjati jsou ku kolosu Německtva, jemuž všechna politická jich samostatnost byla obětována. Šlechta a měšťanstvo dílem zvrhalo se v nepřátele, dílem bylo odchováváno v jich duchu, jenom lid při vší holubičí povaze poněkud odolal sžíravé hlíze. Doliny kolem řek Drávy, Sávy a Soče nepřestaly sice hlaholiti mateřskou řečí a zpívati písně slovinské, leč nic více nebylo lze říci ku chvále jejich. Národní vědomí ponenáhlu také odumíralo, a blíž a blíže kvačila nevyhnutelná záhuba. Proto Bleiweisovo úsilí nejprve směřovalo k onomu lidu. Bleiweis po věcích opět promluvil k němu řečí srozumitelnou, sladkou řečí mateřskou a tak čistou, že vzbudil v něm potuchlé sebevědomí, lásku k rodnému jazyku a nadšení ku slovinské knize. To však nestačilo. Chudý národ bývá hříčkou v rukou bohatšího souseda, a proto Bleiweis vynasnažoval se vštípiti lidu svému všechny prostředky, jimiž by dobyl si a zabezpečil trvalý blahobyt, první to podmínku politické svobody. A myšlence té potom posvětil své péro i duši svou, a to za takového ticha a tajení, že blahý převrat národu udál se téměř nepozorovaně. Nepřátelé viděli jen, jak duch slovinský po staletém těžkém spánku již volně vzletěl z úmorného žaláře nad zuboženými luhy a horami smutkem zahalenými.

Kdy by Bleiweis nebyl dal svému lidu než Novice, byl by si již proto získal nesmrtelných zásluh. Listem tím ho učil čísti, listem tím ho poučoval o všech odborech hospodářství a tak přesvědčivě a mile, že Novice staly se nerozlučným druhem slovinského rolníka, jenž je nejenom četl, nýbrž dle nich i hospodařil. Kromě toho Bleiweis vykládal jimi vše, co mohlo jen pobádati k rozumnému národnímu úspěchu, připravuje tak duši čtoucích pro politický život. A třeba by list onen byl největší zásluhou nebožtíkovou, přece není jakožto jediná zaznamenána v dějinách domorodých. Bleiweis napsal ještě dlouhou řadu rozličných poučných knížek, zejmena „Bukve za kmeta“ a „Milosrčnost do živali,“ vesměs rady rolnictvu v rozličných příčinách hospodářství. Za tuto vyznamenal ho bavorský vévoda Maxmilian záslužnou medailií.

Zatím nadešlo období ilyrismu, zprvu jako slabá bludička tu a tam probleskujíc, ale za nedlouho záříc již jako velká vlasatice na nebi jihoslovanském. Dr. Ludevít Gaj vyzýval všechny pobratimy jižní, by sestoupli se v „kolo ilyrské,“ jež mělo býti čtvrtým pevným a ne-

zdolným sloupem Slovanstva. Myšlenky ty sice rozohnily mnohou hruď slovinských jinochů, ale jediný z nich Stanko Vraz konal jim platné služby. Jiní zase, jako Prešern a Kopitar chtěli, by slovinský národ byl samostatným článkem velké, společné rodiny příbuzné, leč nadšení jich hned nesrovnávalo se s jich tvrzením; raději činili ústupky němčině, než ilyrismu. Je známo, že Kopitar psal téměř výlučně po německu, a také první básník slovinský užíval jazyka Schillerova a Göthova, buď tvoře v něm, anebo překládaje. Ve znělce své: „An die Slovenen, die in deutscher Sprache dichten," uveřejněné v časopise Illyrisches Blatt r. 1838, přeje si, by Slovinci dávali sice přednost mateřskému jazyku, ale by také nezapomínali vděčnosti ku své kojitelce — němčině. Štokavština, upravená Gajem dle českého pravopisu, měla býti společným jazykem Ilyrův. Leč Slovincům těžko bylo odhodlati se ke kroku tomu; v každém případě chorvátská nářečí, béřemeli zřetel třeba k nejvzdálenějšímu, bližší jsou štokavštině nežli slovinská kajkavština. A kdy by ilyrismus byl přijal za jazyk svůj kajkavské nářečí kolem Záhřeba rozšířené a v literatuře více méně známé, úmysl spojiti Slovince s Chorváty byl by býval mnohem snadnějším, nebylli by se totiž rozbil o překážky jiného druhu. Jediný dobrý a praktický účinek ilyrismu na Slovince byl, že Bleiweis zavedl do spisovného jazyka pravopis českoilyrský místo švabachu sestaveného dle Bohoričovy dobropísemnosti. Na prvý pohled zdá se, že to byla věc nepatrná, ale v následcích důležitosti nesmírné.

R. 1844 Bleiweis také přejal redakci slovinského kalendáře pro rolníky: „Velika stratika" a za přispění a ponuknutí jiných sil také poučné statě byly přidány do knihy té. Kalendář onen byl potom tak oblíben, že ho kolovalo mezi slovinským lidem 40—50.000 výtisků. V l. 1852—56 Bleiweis opět vydával jiný kalendář, a sice „Koledarčik slovenski," jenž byl tak pořádán, jako dnešní kalendáře Družstva sv. Mohora. Kromě obyčejného obsahu byly tu vytištěny životopisy a přidány podobizny spisovatelů: Valentina Vodnika, Jurije Japla, Valentina Staniče, Stanka Vraza, největšího učence slovinského Frant. Miklošiče, dějepisce krajinského bar. Valvazora a mecenáše bar. Cojzy. Dále Koledarčik přinesl písně Frant. Prešerna, Jana Koseského, Dragotina Dežmana, Matije Valjavce, Rodoljuba Ledinského, Frant. Cegnara, Luk. Svetce, Jana Mencingra, Petra Hicingra a j., jakož i mnohé příspěvky z péra Bleiweisova, Trstenjakova a Vertovcova. Nejlepší články Bleiweis potom vyňal z něho a vydal o sobě pode jmenem: „Zlati klasi." Než Koledarčik byl ještě jiné důležitosti. Když Bleiweis r. 1854 věnoval tehdejší ročník jeho, v němž byl životopis i podobizna Val. Vodnika, biskupu Lublaňskému, knížeti Wolfovi, tu vzpomněl si kníže biskup na svého bývalého učitele Vodnika a při té příležitosti ptal se, kam věc dospěla s načatým slovníkem jeho. Bleiweis neměškal ihned užiti vhodné chvíle a pravil, že jedině podporou nějakého mecenáše mohlo by ono dílo dokončeno býti. Vznešený příznivec literatury znova se probouzející ustanovil dále vydávati slovník, jemuž potom dostalo se jmena slovníku Wolfova. Nedočkav se ukončení slovníku, odkázal na ně závětí ještě značnou sumu peněz, kteráž vztahovala se i na vydání druhého dílu, čili slovinsko-německého. Suma ona vzrostla

do našich dnův až na 100.000 zl., a druhý díl slovníku počne se již brzy tisknouti.

Když i společenský život mezi Slovinci zkvétati se jal, Bleiweis množícím se „čitalnicím“ poskytoval buď původní, nebo přeložené kusy divadelní ku provozování, čímž vlastenecké smýšlení lidu velmi se osvěžovalo. Také Matici Slovinské od jejího vzniku r. 1864 až do nedávna Bleiweis byl duší, působě za posledních let neúnavně a skvěle jakožto předseda. V Letopise jejím uveřejnil statě a rozpravy týkající se předních pohlavárů slovinských: Slomška, Prešerna, Jarnika a také Stanka Vraza, a připravil tak mnoho látky příštímu literárnímu historikovi slovinskému. Jak vidíme, práce Bleiweisova byla mnohostranná a vždy důkladná. Nejhlouběji zasáhly ovšem Novice do života národního. Svou zralou, zdravou praktičností, již zahřívala vřelá láska ku všem vrstvám lidu od urozenějšího měšťana až do posledního nádenníka poctivce, dobyly sobě přemnohých srdcí, a počet čtenářů den ode dne vzrůstal. Zvláštním citem k onomu zdravému jádru národního pokroku, jenž se bohužel za nynějška valně liší od lesklých plev, kterýmiž Evropa tak ráda se chlubí, Novice byly tepnou společné práce, zřídlem lásky k vlasti, pokladem zdravých myšlenek, jež vlévaly nadšení do příštího života.

Počátek politické činnosti Bleiweisovy padá do r. 1848, když pouta feudalismu se lámala a národům rakouským, jak se zdálo, svítali jasnější dnové. Bleiweis byl tehdy povolán do sboru sesílených stavů krajinských a účastnil se deputace na císařský dvůr vyslané, v níž byli hrabě Ondřej Hohenwart, otec nynějšího Karla Hohenwarta, baron Codelli-Fahenfeld a řada jiných slavných vlastenců slovinských. Deputace měla dvůr ubezpečiti věrností a oddaností lidu krajinského a zároveň přednesti své prosby. Ve Vídni přijal ji arcivévoda Jan, a když ji vyslechl, předstoupil před něho dr. Bleiweis a srdcem otevřeným přednášel prosbu svou, by vláda milostivě sloučila všechen slovinský národ Krajiny, Štyrska, Istrie a Korutan v jediný administrativní celek, *Slovenii*, by tak z Kranjců, Dolenců, Gorenců, Gorostanců, Polanců, Pogorců, Goričanů, Pesničarův a Šavničarů byl jeden souvislý národ se svou zvláštní správou. Především opíral se o ten důvod, že by sjednocená Slovenie byla pevným úskalím, o něž by se všechny agitace italské proti Rakousku rozbíjely.

Leč Bleiweis neměl jen co hájiti svého národu proti vnějšímu násilí, také vnitřní spory podrývající sílu společnou nejednou odstraňoval. Tak v l. 1850—53 mnozí počali psáti jakousi chorvátsko-slovinskou směsí, jíž nikdo nemluvil a lid nerozuměl, kterou však chtěli přibližiti se jazyku chorvátskému. Ale bylo tu snadno poznati spíše dobrou vůli nežli praktický výsledek. Byl to pokus, jemuž nebyly příznivy ani okolnosti, ani lid nebyl naň připraven. Bleiweis však dobře a hned věděl, co jediného lze v této věci činiti — totiž zanechati směsi, jež by byla ponenáhlu odháněla čtenářstvo od Novic, a pevně přidržeti se jazyka spisovného.

Roku 1856 Bleiweis byl jmenován c. k. zemským zvěrolékařem. Když potom po pěti letech ústavověrná doba opět počala ukazovati svou moc, Bleiweis bojoval v čele národní menšiny s umělou většinou centralisační a jevil takový charakter, takové vědomosti a takovou vytrvalost,

až imponoval i samým nepřátelům. Když osud vlasti bývá na vahách, když cizí živel nemilosrdně doráží na hráze národního života, tu obyčejně nenedostává se hotových diplomatův, administrátorů, lidí dosti rozumných, generálův, ale nouze bývá o nezlomné charaktery. Ty jsou ona hvězda na nebi zastřeném mračny, s nimi pracně ale přece vítězně zápasí, a prodírajíc se mlhovými spoustami, rozněcuje k vytrvalosti chabnoucí a klesající. Kde mužové pravého charakteru za takových okolností třímají žezlo politiky v rukou, tam ona nikdy nedočká se bankrotu. Pravá politická dráha Bleiweisova počíná r. 1861. Národ slovinský již tehdy dokázal svou důvěru v Bleiweisa, že ho jednohlasně zvolil do sněmu zemského za Lublaňské okolí a pak za Kranj a Kamnik. Bleiweis přijal mandát za okolí Lublaňské. Co po dlouhou řadu let od té doby učinil pro svou vlast, ptejte se lidu slovinského, ptejte se dítek v národních školách a úřadů. Maje dost příležitosti ku povznesení sebe sama, nikdy nepokálel cti své tím, aby stavěl osobu svou na odiv a vyhledával svého zisku. A ctnost taková zasluhuje uznání v našich znemravnělých dobách. Bleiweis neodpovídal nepřátelům planými frásemi, ale slovy jadrnými, odměřenými a přece vřelými přesvědčoval ty, jež chtěl přesvědčiti a přiměti na svou stranu. Do říšské rady nikdy nedal se voliti, věda, že čas svůj lépe zužitkuje doma.

Práce s uznáním zřídka kdy chodívají ruku v ruce a zvláště za živobytí pracujícího. Leč stařičký Bleiweis mohl s úplnou spokojeností na to hleděti, jaké vážnosti všude dochází. Nejen domovina vyznamenávala svého vůdce, kde jen mohla, nýbrž i jiné země a četná města slovanská. Ruský car Alexandr II. udělil mu r. 1866 za literární práce rytířský řád sv. Vladimíra, a téhož roku císař rakouský rytířský kříž Františka Josefa. Při tom jednu poznámku. Bleiweis byl jednou obviněn u arcivévody Jana, příznivce svého, a pak u c. k. krajinské společnosti zemědělské, jejímž tajemníkem byl, že agituje pro Rusy v Novicích, jež prý rediguje dle své vůle a ve smyslu výhradně vlasteneckém. Když krátce potom *arcivévoda Jan* přišel do Lublaně na valnou hromadu společnosti zemědělské jakožto protektor její, tu ukázav na Bleiweisa, připíjel oněm mužům, kteří zasazují se o vzdělání a pravou osvětu lidu krajinského, a skončil řeč svou těmito významnými slovy: *„Jest povinností každého muže, by miloval vlast svou a mateřského jazyka si vážil.“*

A tak vítězně vyšed ze všech bojů, jsa šťasten v kruhu rodinném, po boku manželčině a syna sebe důstojného, Bleiweis slavil r. 1878 19. listopadu sedmdesátileté narozeniny, byv ještě povýšen téhož roku za náměstka zemského hejtmana. Slovinský národ dal svému stařičkému otci vše, co mohl: srdce svá. Bleiweis byl tehdy poctěn, jako po tu dobu nižádný domorodec. Ke dvěma stům obcí a měst ze všech zemí, v nichž jen slovinská píseň hlaholí, od Adrie do Drávy, od Soče do Mury a Cily, odevzdalo mu čestné diplomy občanské a měšťanské. I četní poutníci národností sbratřených přišli vidět neohroženého jubilanta a potěšit se pohledem jeho. Byli tam také zástupcové národu, jehož zemí protékají Vltava a Labe a jehož vytrvalost, jakou po věky odráží nátlak poněmčování, byla mu pravým vzorem a pevnou zárukou ovoce vlastního namáhání. Chorváté, jež oslavenec taktéž vřele

uvítal, z pobratimů dostavili se počtem nejhojnějším a nejvybranějším. Chtěli mu osvědčiti všechnu svou lásku za důvěru, jakou v ně míval, když poukazoval své rodáky na nejbližší východ . . . Tlumočníkem jich byl slovutný August Šenoa, jenž promluvil v tato slova před shromážděním:

„Jak vzpomněl již ctihodný Nestor vašeho národu, přišli jsme i my Chorvátě. Mnohý zeptá se, proč? — V letu dávných i blízkých časů mnohokráte jsme k sobě stáli. Druh při druhu, Chorvát se Slovincem stojíme na území tomto již přes tisíc let, a díky bohu, jsme posud živi! Stáli jsme k sobě před věky, když Ludevít Posávský vznesl prapor svobody proti Frankům. Vy jste bojovali za nejsvětější úděl, jenž jest dán lidstvu, společně s námi. Spojili jsme se, t. j. náš lid a vaši sedláci na obranu vlastních práv pod Matijem Gubcem; sešli jsme se přede třemi sty lety u města Siska, když svěřepý Turčín vtrhl k nám, aby zničil tyto krásné luhy, aby kopytem rozmetal, co jsme ode dávna nazývali svým. Tam Slovinec i Chorvát potřel surového pohana, a kdy by k nám oběma historie byla spravedlivější, zajisté svědomitěji ocenila by vítězství ono, než se oceňuje. A nedávno u města Jajce, kde tolik vyteklo krve, opět spolu hnali jsme útokem na nepřítele a šťastně ho zahnali. Pánové! I dnes jsme tu, bychom také slavili vítězství, ale ne takové, při němž krev se prolévá a zbraně hlučí — dnes oslavujeme vůdce, jenž vykopal ze země zlatý meč, meč ducha, meč, jenž nikdy nerezaví, jenž zvítěziti musí, veda nás ke šťastnějšímu životu. Dnes oslavujeme vůdce našeho i vašeho; on jest nám jedním, neboť stejně jest nám brániti svých hrdel. Společně budeme se hájiti, společně buď zvítězíme, nebo zemřeme! A vůdce onen jest člověk moudrý, jenž mohl býti velkým pánem, ale nechtěl. Stal se však větším v dějepise. On dotkl se kouzelným prutem sterých omšených skalisk, a hned z nich vyvířil čistý proud lásky — on sáhl do srdcí národu, jenž se zachvěl blažeností pod oním zlatým prutem. On jednou rukou řídil pluh a přeorával staré úhory, by nové plody na něm vzešly, a druhou třímal knihu osvěty. On jest charakter, pevný jako sloup žulový, a popřej vám bůh, abyste mnoho měli takových. Hle, jeho šediny! Každý vlásek je svědkem poctivosti jeho, a taktéž o dnech jeho života lze říci. Jeho heslem bylo: Nulla dies sine linea, a každá linie ona byla posvěcena službě národní. On dokázal, že osvěta jest oním zlatem, jež lze překovávati z formy do formy, a že národu slovinskému není potřebí sháněti se po zlatě tom v cizině, nýbrž že může je dobývati v půdě své. Takovému muži budiž čest! Bůh ho dlouho zachovej! On probudil svůj národ tak, že jest nyní silným stožárem Slovanstva. Přinesli jsme mu totéž srdce, jako Slovinci. Rozumíme si bez tlumočníka... Vaše krev jest naší krví, mezi námi protéká Sutla, dělíc nás od sebe — Sutla jest chladná voda, ale krev není chladná!“

A když hosté se rozcházeli, tu každý byl již každému přítelem, druh tiskl ruku druhovi, známý známému, a v nesčetných očích skrývaly se slzy lásky bratrské. Nikoho snad nebylo, jenž by nebyl přál slovinským zemím zároveň s bystrozrakým pěvcem:

Vreme na bodo Slovencem zjasnila,
jim milše zvezde kakor zdaj sijale!

Při zasnoubení korunního prince Rudolfa byl Bleiweisovi udělen řád železné koruny III. třídy s titulem „rytíř Trstenišký.“

Zárodek nemoci Bleiweisovy byl starý. Každou zimu míval plicní zánět, jenž asi dvacet dní přede smrtí jeho nebezpečně vzrostl. Nemoha již tak věnovati se rozličné práci, jako chtěl, zabýval se jí aspoň duševně. Vycházel si ještě někdy na malou procházku, ale jednoho dne sotva že domů přišel. Napadl ho těžký kašel, a nemocný jal se chrliti krev. Na jídlo již neměl chuti. Dne 28. listopadu chtěl ještě prohlednouti číslo Novic. Jasná paměť opustila ho po prvé v noci s neděle na pondělek; tehdy pojal ho dlouhý spánek, a zdálo se, že se mu uleví po něm. Leč byl to již jako počátek spánku věčného. Odpoledne mluvil ještě s poslancem dr. Poklukarem. Když nadešla noc, rozloučil se s drahou chotí; potom pocítil dosti veliké bolesti při dýchání, načež nedlouho po půlnoci tiše zesnul.

I byl za všeobecného účastenství a velikého smutku pochován na hřbitově Lublaňském dne 1. prosince poblíž mladého Jurčiče. Nad otevřeným hrobem promluvil ku Slovincům poslanec Luka Svetec řečí mohutnou a dojemnou, a když ji končil slovy: „Všichni odejdeme od čerstvého hrobu s přesvědčením, že duch oslavencův povede kroky naše, a s přísahou, že do těch hrdel budeme milovati vlast svou,“ po lících truchlícího lidu kanuly horoucí krůpěje.

A. A. Kotljarevskij †

Slovanská věda ztratila na Rusi krátce za sebou dva znamenité pěstitele. Před rokem na jaře zesnul slovutný a daleko za hranicemi ruskými známý I. I. Srezněvskij, a na podzim letošního roku opustil své druhy horlivý badatel a vřelý přítel Čechů, A. A. Kotljarevskij. Kdežto o Srezněvském možno říci, že vykonal svůj životní úkol, an zanechal nám nejen celou bibliothéku vynikajích prací, ale vychoval i nejedno pokolení ruských slavistů za svého úspěšného působení od r. 1829 do 1880: opustil nás Kotljarevskij v plné mužné síle, kteráž tak skvělé výsledky slibovala.

Kotljarevskij narodil se r. 1836 v Poltavské gubernii, pocházeje z téže schudlé šlechtické rodiny maloruské jako slavný soujmenovec jeho, Ukrajinský básník a spisovatel Ivan Petrovič Kotljarevskij (od r. 1769 do 1838), vrstevník otce Gogolova. Z Kijeva odebral se na universitu do Moskvy, kdež po jejím absolvování přijal místo profesora na vojenské akademii. Avšak dráha jeho učitelská a vědecká byla náhle přerušena. R. 1860 byl zatčen a dopraven na pevnost Petropavlovskou v Petrohradě, kdež s jinými ještě osobnostmi vyšetřován byl pro tajné pikle, jež prý strojily se platnému na Rusi řádu. Byl sice za nedlouho propuštěn na svobodu, avšak jakožto muž podezřelý, jenž nemohl dostatečně prokázati svou nevinu, zbaven byl práva nastoupiti jakéžkoliv státní úřady. Kotljarevskij užil doby té ke studiím a již tehda byl v důvěrném styku se Sreznevským. Nebyl sice jeho žákem jako Sucho-

mlinov, bratří Lavrovští, Korkin, Skvorcov, Petkovič, Dobroljubov, Pypin, Mordovskij, Makušev, Majbov, Pisarev, Budilovič, Voskresenskij a jiní učenci zvučných jmen, avšak náležel ke škole té, a Srezněvskij byl mu rádcem, přítelem a otcem jako Palauzovu, Hilferdingovi, Potebujovi, Popovu, Viktorovu, Pavlovu a jiným.

Teprve r. 1867 byl Kotljarevskij sproštěn osudných následků vyšetřování a jmenován profesorem slovanských jazyků na universitě v Derptu, kdež setrval do r. 1872. Za svého zde pobytu r. 1868 stal se magistrem slovanských jazyků a literatur a později, r. 1874, doktorem téhož oboru. Pobytu svého v Derptu používal Kotljarevskij k pilným studiím poměrů přítomnosti i minulosti Baltických provincií ruské říše. Jeho práce o tomto předmětu jsou vedle Samarinových nejznamenitější. Obdržev státní stipendium odebral se r. 1872 po skončení universitního běhu za hranice. V letech 1873 a 1874 zdržoval se zejmena v *Praze*, kdež ostal v nejlepší paměti všem, kdož měli příležitost s ním obcovati. Kotljarevskij znal nejen dobře český jazyk, ale i slovesnost českou od nejstarších památek do nejnovějších objevů a s velkou zálibou zanášel se věcmi českými.

R. 1874 nastoupil Kotljarevskij místo profesora slovanských jazyků a literatur v Kijevě, v městě povolání a vědeckým jeho snahám mnohem příznivějším než Derpt. V Kijevě octnul se ve svém živlu, zde, v starém sídle ruské vzdělanosti a ohnisku života národního v zaniklých minulých dobách, oddal se studiu jihoruských nářečí a jihoruských starožitností. Velký počet drobnějších jeho prací z oboru jazykozpytu, archeologie a dějepisu roztroušen jest v rozličných periodických spisech a publikacích, jako v časopisu ministeria osvěty, akademie, některých ruských měsíčnících, ve slovanském almanahu (Slovanskij Ježegodnik), jejž vydává slovanský spolek Kijevský, a j.

Bohužel, že nevyléčitelná choroba velmi vadila horlivému badateli v pilných jeho studiích. V létě 1881 dostoupila té míry, že mizela naděje v uzdravení Kotljarevského. Lékařové odporučili mu mírné jižní podnebí, a Kotljarevskij odebral se na počátku podzimu do Italie. V Pise však ulehl a již více nepovstal. Zesnul zde 11. října.

Úmrtí jeho jest nejen citelnou ztrátou pro vědu slovanskou, jež za poslední doby na Rusi značnějšímu těší se vývoji než ve kterémkoliv národě slovanském, alebrž pro Slovanstvo celé. Každý pokrok a úspěch vědy slovanské jest spolu i novým vítězstvím slovanské myšlenky; poznání vede ku sblížení a oblibě. Jak mnoho mohl Kotljarevskij vykonati v tom směru, kdy by osud byl mu popřál života!

J. J. Toužimský.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

V Praze, dne 10. prosince 1881.

Kdežto v první dobu po zatímném otevření velikého národního divadla repertoir složen byl toliko z prací původních, hudebních i činoherních, čím zároveň prakticky proveden důkaz, že naše divadlo za příznivých okolností toliko z domácí produkce existovati může, a kdežto původní operní literatura posud velmi horlivě a velmi úspěšně se pěstuje, nebyla od počátku této zimní saisony v zatímném divadle do dneška provedena ni jediná původní novinka činoherní, tak že nejpříznivější neděle saisony pro naši produkci naprosto jsou ztraceny, ačkoliv značný počet původních novinek jest zadán. Či byl snad okázale daný slib, že po vyhoření národního divadla až do obnovení jeho hráno bude neustále ve slohu velikém, pozapomenut? Proč horlivěji se nezužitkuje poslední lhůta, by důstojné přípravy pro obnovené národní divadlo se ukončily?

Kterak i jinak činnost naší činohry zůstala pod stupněm sebe mírnějších požadavků, seznati lze z toho, že nám do dneška nemožno referovati než o dvou novinkách, ovšem jen přeložených.

Dvě dámy, veseloherně zabarvený vážný kus ve třech jednáních, sepsaný Pavlem Ferrarim, jedním z předních současných divadelních spisovatelů vlaských, a poctěný první dramatickou cenou italského ministerstva, měl dosti tuhou práci, by sobě získal obecenstvo naše, ale jako hračkou dosáhl pochvaly až velebící u většiny našich referentů. Lituji, že s nimi tak neobmezeně souhlasiti nemohu. Ferrari si mnohde ve Dvou dámách počíná po Goldoniovsku, ale zároveň až protivně podléhá v nich působení hnilobní literatury francouzské. Osoby vystupující v popředí činí dojem, jako by nikdy nebyly seznaly normální poměry společenské, ale jako by nebyly viděly než jen monstrosní hry Dumasa mladšího, jako by nebyly četly než jeho ještě monstrosnější brošury a jako by ve spisech těch nalézaly evangelium nové doby. Jak to již u epigonů bývá, následuje a zvětšuje též Ferrari vady svého vzoru. Dumas obmezuje se v Polosvětě nebo třeba v Ideách paní Aubrayové toliko na zobrazení jedné kleslé dívky, která z nešťastné situace své láskou se vybavuje, a toliko na zobrazení jednoho muže, jenž ji svou láskou povznesti má, však Ferrari nám ve své práci předvádí hned dvě takové dámy polosvěta a dva takové obětavé muže, čím spisovatel úkaz bez toho nejvýše výjimečný jaksi již generalisuje. Rosalie, jež byla v mládí dámou polosvěta, později za šlechetného markýza Ludvíka Permansa-Dariberta, jenž o její minulosti věděl, se provdala a dobrým vychováním svých a jeho dítek, Markety a Viktora, očisty sobě dobyti se snažila, ocituje se pojednou vůči osudné náhodě, že také její syn Viktor láskou k dámě polosvěta Emmě Stuartově vzplane a ji sobě za choť vzíti chce. Rosalie staví se tomu v cestu, Stuartova chce její odpor zlomiti vyhrůžkou, že Viktorovi matčino tajemství z mládí vyzradí, a Rosalie vidí se tím přinucenu, sama se mu

ze všeho vyznati, by ho přesvědčiti mohla, jak podlým prostředkem Emma se ruky jeho domáhá. Viktor zavrhne Stuartovu, ano donutí ji, aby matku jeho pokorně odprosila. Celý děj, jak jsme jej vypravovali, vykoná se v třetím jednání tak, že se exposice vleče až do samy katastrofy. Teprve v katastrofě dovídáme se totiž, jaké provinění svírá markýzu Rosalii, což je spůsob koncepce svrchovaně rozlaďující. Dvě dámy nejsou tedy ani dramatem, nýbrž románem. Románopisec může napínati z přítomnosti do minulosti, ale dramatikovi jest bezvýjimečně na základě exposice v začátku dramata skončené vyvíjeti děj do budoucnosti, zásada to, které všichni přední dramatikové šetřili a kterou všichni osvědčení esthetikové hlásají. Hledíce k charakterům, podotýkáme, že markýz Permanso-Dariberto není obdařen rysy takovými, abychom porozuměti mohli heroičnosti, s jakou své jmeno dal dámě polosvěta; vévoda di Roveralta je trochu nadbytečně zkarikován tak, že jej nikterak nemůžeme uznati za povolaného soudce ve sporných otázkách rodiny markýzovy. Nepoměrně šťastněji založena jest postava dámy velikého světa Gilberty markýzy Permansové-Rinaldiové. Jinak chová Ferrariova práce mnoho zdárného vlaského humoru do sebe a sepsána jest dikcí namnoze duchaplnou. Však sumou: když jsme si přetrpěli francouzské kusy hnilobní, máme si snad nyní ještě také odstonávati vlaské jejich původní překlady? V jediném našem ústavě činoherním, jenž výhradně uměleckým býti má?

Naše ženy, veselohra v pěti jednáních, již napsali G. z Moserů a F. Schönthan, došla u nás veliké obliby, poněvadž oplývá dějem i komickými situacemi a nenutí diváka, by se přílišným přemýšlením namáhal. Patrně by si také ráda přiosobila zásluhu reformátorskou, že vybočuje z veseloherní tradice, jež líčívá ženy jako nechutné karikatury, a že je líčí podle zásluhy jakožto dobré a šlechetné. Četli jsme, že je to práce kaleidoskopického rázu, postrádající vnitřní jednoty. Nemůžeme s tím souhlasiti. Všecky dějové osnovy v Našich ženách uspůsobeny jsou zajisté podle principu: Co mužští a trochu také ženské nepředloženým jednáním kazí, to ženy skutky srdcem diktovanými napravují. Boháč Penízek ku př. mijí rodinný život, spisovatel Orlovský napsal veselohru, v nížto tchýně satiricky zobrazuje, jeho přítel, architekt Švehla, přijíždí uskutečnit sňatek ze spekulace, podnikatelé Veselý a Konvalinka nerozmyslným podnikem přicházejí na mizinu: a vše zase do pravého proudu přivádějí resolutní manželka i tchýně Penízková, romantická slečinka Ella Hvězdecká, panička do světa Klára Konvalinková, a nezlomně oddaná choť Emma Veselá. Obor drastické komiky zastoupen jest posluhou Peprným. Celkem postrádají Naše ženy hlubšího propracování a mají tedy menší cenu literární než divadelní.

Po víceleté přestávce byly sehrány Bozděchovy veselohry Z doby kotillonů i Světa pán v županu a jeho truchlohra Baron Görtz. Jejich úspěch byl opět úplný. Jak *české* obecenstvo, tak i všecky *české* časopisy vyslovili se o nich opětně s největší pochvalou. Položme vedle toho úsudek listu *německého!* Známý obrázkový týdenník Über Land und Meer v čísle 9. ročn. 1881—82 píše: „V Drážďanském dvorním divadle byl König Cotillon, veselohra ve třech jednáních od Emanuela Bogdecha (sic!), na jeviště uveden. Spisovatel měl s dřívější veselohrou;

Der Welttyrann im Hausrock, u tamního obecenstva štěstí: Napoleon I. zůstane vždy, jestliže herec jeho masku a pohyby dobře podá, vděčnou divadelní postavou, a pro několik představení aspoň vystačily též malé, od jeho příbuzných proti němu schrané úklady, jimiž ho přepadají. Nová veselohra postrádá onoho druhu portretovacího půvabu; král Spodnička, Ludvík XV., sám nevychází z kulisy a byl by také asi sotva zajímal; ostatní osoby však nepřinášejí ze známé té hnilobní periody o mnoho více s sebou než hezké pudrové kostymy, bez kterých by kus již na první jednání byl umřel. Skutečně jest obsah příbuzným látkám příliš podoben, aby průběh jeho měl nárok na účastenství. Mladý poctivý důstojník zamiluje se do mladého, jej ihned na vzájem milujícího děvčete, a když byly dvě dvorní dámy svými pokusy, aby jej na svůj vítězný povoz přikovaly, prodlením dvou jednání mnoho drahého času promrhaly, stane se milující pár v posledním jednání šťastným.“ Toť přec úvaha z míry nepříznivá.

Z tohoto soudu plyne dvojí naučení. Předně, jak lichými nadějemi kojí se ti, kdo myslí, že se nám na ten čas podařiti může, abychom svým písemnictvím výdatně a vítězně do ciziny pronikli, nebo kdo se dokonce domnívají, že teprve soud cizinský naší domácí produkci vtisknouti může pečeť pravé, nade vši pochybnost povznešené hodnoty. A druhé, co se zvláště Bozděcha týče, že též on pouze u *českého* národa plného došel uznání a že Němci dokonce ho žádnými sirenskými hlasy do kruhu svých spisovatelův nelákají, ačkoliv jest engažován v redakci žurnálu německého. Tu máme za svou již neodkladnou povinnost dáti výraz veřejnému požadavku. Přejeme si, aby Bozděchovy hry nyní už trvale zůstávaly na repertoiru českého divadla; zdali však při tom Bozděch může zůstávati spolupracovníkem listu, který jest orgánem našich národních odpůrců a jehož příkrým vystupováním proti nám všecka česká veřejnost stále jest pohoršována: — toť otázkou, na kterou po našem mínění odpověď ani na okamžik není pochybna. Posud v naší národní společnosti povždy zachováno bylo pravidlo, že každý náš výtečník, spisovatel, politik atd. k ní náležeti musil celý, veškerou duší svou, veškerým jednáním svým, a že ona jen takového našince za svého uznávala, jen takovému našinci svou lásku a úctu i oslavu věnovala. Takového případu, aby český politik, spisovatel a p. směl zároveň býti politikem spisovatelem protičeským nebo s protivníky našimi jakkoliv spolčeným a při tom aby od české národní společnosti vynášen a vyznamenáván byl — takového případu jsme se ještě nedožili, všecky podobné pokusy skončily *stejným* spůsobem, takovým, jak toho vyžadovala národní kázeň a národní čest. V tom ohledě není žádného zamhuřování očí, neřku dokonce nějakého doprošování . . . Víme určitě, že se Bozděchovi opět a opět nabízela velmi čestná a výnosná místa ve vlasteneckých časopisech, při vlasteneckých ústavech; teď, když vešel zase ve spojení s českým divadlem, nastává mu nezbytně rozhodnouti se: sem anebo tam! Tertium non datur.

Úřad českého dramaturga při zemském divadle našem stíhá krise za krisí. Po několikaměsíčním interregnu svěřen J. J. Kolárovi, jenž jej však v posledních dnech také zase složil. Kéž by tím předlouhá řada experimentů již byla skončena! Kéž bychom konečně již měli dra-

maturga pro svůj obor tak povolaného, jako pro svůj herecký a režisérský obor povolán jest *František Kolár*, jehož jubileum třicítileté činnosti při zemském divadle českém právě slaveno bylo. Jest nám tu přestati na pouhé připomínce, protože Osvěta již r. 1876 z péra Jana Nerudy přinesla o Kolárovi delší studii. Konstatujeme tedy toliko, že František Kolár je duší našeho divadla, k němuž přilnuv s nejryzejší láskou, osvědčoval ji po všechna léta činy vele záslužnými. Přejeme mu z celého srdce, aby ve své chvalné horlivosti všemi faktory úsilovně byl podporován.

Téhož upřímně přejeme i našemu divadelnímu intendantovi dr. Jak. Škardovi, rozhodně souhlasíce se zásadami, jež nedávno u veřejnosti pronesl. Bylo mu vytýkáno, že prý jest i on hlavní příčinou, proč české divadlo neprospívá. Následkem toho dr. Škarda vystoupil s osvědčením, v němžto výtky veřejně jemu učiněné důrazně a vítězně vyvrátil, prohlašuje se zároveň pro zásady, jež Osvěta po celé desítiletí hájí: že jest české divadlo k tomu, aby se v něm pěstovalo *české umění*, že nemají pěstovány býti v té míře kusy francouzské, jak se to u nás děje, ale že *větší zřetel obracen býti má ke kusům slovanským a zvláště českým*. „Ale s těmi kusy českými je pravý kříž!“ podotýká dr. Škarda. „Ředitelství jako by se jich bálo, stále se jim vyhýbá a právě nyní má v archivu *celou řadu* původních kusů českých k provozování již před měsíci schválených, a přece se jim vyhýbá k vůli všelikému překladu, mnohdy dost chatrnému.“ Totéž podotýká ohledně nově upravených kusů klasických z cizích literatur. Ano ty překlady, ty chatrné překlady! Původní kusy nechať hezky čekají, až se některý protežovaný překlad vypraví, zatím se najde — nový protežovaný překlad. Zvláště vytýkáno dr. Škardovi, že prý kusy dávané na všech světových jevištích zapovídá z ohledu na veřejnou mravopočestnost. O tom pronáší se pan intendant takto: „Já zapověděl před provozováním *jen* Princeznu z Bagdadu proto, že kus ten, v němž ve všech aktech jedná se o cizoložství, k našim poměrům se nehodí, a mimo to, že mi dodán byl v překladu plném chyb pravopisných i slohových. Po provozování zapověděl jsem kusy Tatínkova ženuška a Jonathan, oba proto, že příčí se mravnosti. Nechtěl jsem ani přivoliti k jich provozování a učinil jsem tak, až když pan ředitel slíbil, že k tomu přihledne, aby choulostivá místa přehrána byla lehce spůsobem francouzským, ale brzy pozoroval jsem, že se tak neděje, že naopak choulostivá místa zvláště se vyznačují, by si jich každý všiml,“ a proto oba tyto kusy zapověděl. „Pravíli se, že Princezna z Bagdadu řediteloví Švandovi plní domy, odpovídám k tomu, že ve Vídni propadla, a že našemu divadlu není se říditi divadlem zabranským, nýbrž že sluší se mu bráti směrem vlastním, důstojným ústavu zemského a přiměřeným důležitosti, jakou má ten ústav v našem životě sociálním a národním.“ Uvedená prohlášení p. intendantova považujeme za docela důstojná bývalého mnoholetého starosty Umělecké besedy, která důsledně stejný úmysl pronášela; bude nám potěšením, když s ním budeme moci vždycky tak souhlasiti.

Tedy také Princezna Bagdadská měla na ubohé jeviště naše vypravena býti! Máme ji před sebou, tuto tříaktovou hru, v sedmém vydání originálu. Ovšem začíná s velikou pietou. Spisovatel Alexander

Dumas syn věnuje ji své drahé dceři paní Colletě Lippmanové s heslem z kusu sama citovaným: „Buď povždy počestnou ženou; hle, toť základem všeho!“ Ale dílo samo pořízeno jest podle dokonce jiného Dumasova hesla, totiž podle hesla: *„Divadlo má býti nemravné!“* Lionetta, dcera kurtisány a královice, později krále Bagdadského, připravila svého manžela, náruživě ji milujícího hraběte Jana z Hunů, o všechno, její ctitel, čtyřicateronásobný milionář Vídeňan Nourvady, zaplatí jeho dluhy, hrabě zuří, neprávě podezřívá Lionettu, že se Nourvadyovi zaprodala, a Lionetta končí první akt nazývajíc chotě svého blbcem. Nourvady vystavěl Lionettě pro případ, že by se chtěla, matka šestiletého Rudolfa, státi jeho kurtisánou, zvláštní dům v Polích Elysejských, jejž opatřil všemožným přepychem a kromě toho milionem zlata schválně pro Lionettu raženého. Do této jí v prvním dějství od Nourvadya nabízené nádhery přichází v druhém jednání Lionetta přinutit milionáře, by odčinil smělost, jíž dopustil se tím, že zaplatil Hunovy dluhy. Její manžel ji však stopuje, zajde si pro policejního komisaře, vnikne s ním a s jeho lidmi do komnaty, v níž se Lionetta s Nourvadyem domlouvá, a Lionetta, po orientálsku rozzuřena manželovou k ní nedůvěrou, mstí se mu tím, že si přivádí oděv a vlasy do podezřivého nepořádku a že se sama před policejníky prohlašuje za Nourvadyovu kurtisánu. Roztržka i rozvod mezi manžely jsou nezbytny, a Lionetta chystá se v třetím dějství odejíti od chotě k Nourvadyovi, když jí tu do cesty vstoupí její synáček Rudolf a nikterak ji pustiti nechce, pročež jej Nourvady násilně odhodí tak, že hošík zůstane bez sebe. Tím procitne v Lionettě matka, jež Nourvadya zavrhuje a s chotěm se smiřuje. Hlavní čin Lionettin v druhém jednání není tedy než nejdrzejší lež, k tomu ke všemu psychologicky nemožná, což i sám Pavel Lindau, známý obhajce francouzské dramaturgie hnilobní, uznal. Kus oplývá vadami, kterými se jiné Dumasovy kusy tak neutěšeně skvějí a které jsem v úvahách svých *Dramatické práce A. Dumasa syna* v Osvětě z r. 1876 (str. 666 nn.) šíře vylíčil. Řeč postrádá poesie ano i francouzského espritu tou měrou, že jsem sotva kdy něco tak suchoparného ve francouzském jazyce četl. Věru, našemu divadlu scházelo ještě pokoření, aby se na něm byla dávala Princezna Bagdadská, prohnilá, bezcenná a hned na Théâtre-Français dne 31. ledna r. 1881 propadlá! —

Jedná se o to, aby vypsány byly na nová dramata pro národní divadlo tyto ceny: 1. ruská cena 1000 rublů (1510 zl.), darovaných r. 1868 Dobročinným komitétem Moskevským na nejlepší tragédii nebo drama z dějin slovanských, zvláště pak českých, s akcesitem 600 zl.; 2. cena 1000 zl. na nejlepší veselohru historickou nebo moderní, s akcesitem 500 zl.; slovanská cena 1000 zl. na nejlepší činohru, dramatický obraz ze života nebo veselohru, s akcesitem 500 zl.; a posléze cena p. Ludvíka Grabovského 2000 zl. polských (s úroky celkem asi 400 zl.) na nejlepší drama z dějin slovanských, jehož rek by zástupcem byl myšlenky usilující o sloučení některých kmenů slovanských. Bylo by žádoucno, aby cena pana Grabovského vypsána byla odloučeně od ostatních cen, poněvadž je zajisté intencí vypisovatelovou, by zadána býti mohla co nejdříve. Aby se ceny od poroty přisuzovaly teprve

po provozování konkurrujících prací na jevišti, až by také vyslyšeny byly úsudky obecenstva i kritiků časopiseckých, tomu nikterak přisvědčiti nemůžeme, poněvadž se takovéto vypisování cen dle vší pravdě podobnosti mine s účelem, poněvadž se tím beze vší pochyby vyvolá toliko ještě několik věčných cen literatuře a divadlu zhola neprospívajících, a poněvadž se přece v obnoveném národním divadle nebude moci po několik čtvrtletí experimentovati kusy hodnot různých, snad i pochybných. Vypsané ceny nemají účel pouze divadelní, ale hlavně literární, a proto nikoli ten neb onen časopis, jenž by třeba politickým stranictvím podjat byl, nikoliv obecenstvo, jež raději cizím soudem voděno bývá než aby samo rozsuzovati chtělo, nikoliv klaka, které by takto byly otvírány dvéře, spolu nerozsuzuje, nýbrž nestranní, přísné poctiví znalci ať bez ohledu na kterékoli jiné poměry, zejmena tedy také bez ohledu na možný policejní zákaz, podle literární ceny a toliko podle této nález pronesou.

Nové písemnictví.

Dějiny a zeměpis.

Počneme přehled historické literatury tím, čeho nám za minulý rok poskytla produkce původní nebo tomu podobná. Dlouho a toužebně očekávané Sedláčkovo veliké dílo, *Hrady a zámky české*, počalo letos vycházeti, a již jest deset sešitů před rukama. Podle toho, co o přípravách k tomu podniku bylo již dříve známo v kruzích literárních, vzbuzoval ovšem naděje veliké; počátky však jeho, které již na světlo vyšly, namnoze předstihly všeliké naděje, a to v nejednou ohledu. Byli jsme veru mile překvapeni hned prvním sešitem, a každý nový sešit utvrzuje v nás přesvědčení, že dílo, jehož se nám dostává, jest nejen historicky důkladné, na pramenech založeno a tedy původní, jakož se očekávalo, nýbrž že bude mnohem všestrannější, krásnější a nádhernější, nežli jsme očekávati směli; slovem, že Hrady budou svou hodnotou vědeckou i uměleckou náležeti mezi nejpřednější díla literatury české. Zásluha toho náleží nejen spisovateli Augustu Sedláčkovi, ale i illustrátorovi Karlu Liebscherovi a nakladateli Františku Šimáčkovi.

Celé dílo bude také objemem svým veliké a bude vycházeti několik let; nakladatel doufá, že při dostatečné přízni u vzdělaného obecenstva, kteréž jest to dílo hodno i potřebno, mohlo by se ukončiti v šesti letech. Rozděleno jest v díly, z nichž každý má obsahovati jeden bývalý kraj. Počátek učiněn se Chrudimskem, v druhém pak díle následovati bude, tuším, Hradecko. Uvnitř každého kraje zachovává se ten chvalitebný pořádek, že vylíčí se obšírně některý znamenitý hrad, potom pak podávají se krátké historické zprávy o drobnějších hradech a všech tvrzích, ježto stávaly v jeho okolí. V dosavadních sešitech vypsány jsou hrady Litomyšl, Pardubice, Kunětická Hora, Rychemburk, Košumberk, Svojanov, Žumberk, Oheb a j., a skoro každé z těchto slavných

sídel panských opatřeno jest družinou tvrzí a hradů méně proslulých. U každého hlavního hradu spisovatel podává popis, jak kdy byl zřízen, a co z něho zbývá; vedle toho běží historie držitelův, kterým kdy náležel; slavní rodové mají zde i rodokmeny v tabulkách, jež spisovatel sestavil a jimiž historikům velice se zavděčí. Soudruhům prof. Sedláčka jest povědoma mravenčí pilnost, se kterou již za let studentských sbíral a dosud stále sbírá ze všelikých archivů dáta ke svému předmětu, jemuž celý život zasvětil; co se teda tkne archivářských pomůcek k místopisu a rodopisu, bylo vědomo, že nacházejí se u Sedláčka co možná v úplnosti dokonalé, tak že žádný předchůdce ani vrstevník nevyrovná se mu v tom ani zdaleka. Na těchto pramenech tak pracně snešených a na jejich zpracování záleží vědecká hodnota jeho díla. Jakož však ono není určeno toliko pro historiky, nýbrž pro široké obecenstvo, pro všechnu vzdělanější část českého čtenářstva, pročež spisovatel podává v něm také zajímavé pověsti, a na vhodných místech vkládá souvislé zprávy a úvahy obecnějšího obsahu, jako o rozdíle mezi veřejnými hrady staroslovanskými a pozdějšími hrady panskými, o někdejším životě v obojích hradech, o tvrzích a životě v nich, o působení klášterů ve středním věku, o poměrech mezi poddanými a vrchnostmi, o činnosti vynikajících osob atd. Takovými partiemi vědecká kostra historického místopisu a rodopisu nabývá takořka masa a krve, celek pak stává se půvabnějším a živějším.

K okrášlení a k oživení díla ještě více napomáhají znamenité a četné illustrace L i e b s c h e r o v y. Některé zaujímají celou stranu, poskytujíce všeobecného pohledu na hrad, město nebo krajinu; jiné na počet hojnější, ukazují jednotlivé částky hradů, domy, brány, kostely, náhrobky, znaky, podobizny plány atd. Zásadou vydavatelstva jest, aby obrazy byly původní, kresleny jsouce umělcem dle skutečnosti; i dlužno přiznati, že mladý architekt a malíř Karel Liebscher výtečně se k tomu úkolu vydařil: vše od něho jest vkusné, malebné, poučné a zajímavé. Několik obrázků podávají pohled ideální, tak jak věc někdy vypadati mohla; i takových jest ovšem k názornosti zapotřebí; nescházejí ani obrázky schematické, ježto vysvětlují některá zařízení středověkých hradů. Jak umělecká a krásná jest část illustrační, tak nádherná jest i ostatní zevnější úprava, kteráž dělá čest firmě Šimáčkově. Radujíce se opravdově z díla tak zdařilého a skvělého, poroučíme je vřele všemu vzdělanému čtenářstvu českému, zvláště pak studující mládeži, jejíž povaze výborně svědčí ponořovati se do oněch oborů, do kterých nás unáší každá jeho stránka.

K žádoucímu zdokonalení tohoto velikého vlastenského díla dovolím si hned při této první recensi projeviti některá přání; týkají se toliko stránek, abych tak řekl, manipulačních, a může jim vyhověno býti dílem hned, dílem v následujícím svazku. Za příčinou obrazů, aby se nelámaly, zvolen při Hradech formát foliový, a tu by se slušelo, aby strana byla rozdělena ve dva sloupce, neboť dlouhé řádky čtou se obtížně, zvláště v částech drobnou literou tištěných. Nad stránkami stojí titul stálý, ku př. Litomyšl hrad; přehlednosti by prospělo, kdy by tento stálý titul tiskl se toliko nad levou stranou, nad pravou pak stranou aby stál tak řečený živý titul, jenž by se měnil list po listě

a udával obsah něco podrobněji. Umístění obrazů dělá tiskárně ovšem mnohou nesnáz, zvláště když spisovatel žije od ní daleko; ale přece jest možno toho docíliti, aby obrazy tak často nenacházely se při textě, k němuž nenáležejí, ku př. obrazy Pardubské v textě o Litomyšli; pokud nejvíce možná, obrazy stůjte při svém náležitém textě, a kdekoliv to možná není, obraz vždy budiž opatřen buďto vysvětlením v drobném písmě, anebo poznamenáním strany, na které najde se text k němu náležitý. Cokoliv umělec vykreslil, o všem tom spisovatel má se zmíniti; co která vynikající budova jest, má se říci nejen při plánech, nýbrž i při všeobecných pohledech. — Uváděti plný a doslovný obsah starých dopisů a jiných listů, to hodí se v takovémto salonním díle jenom tehdáž, jeli takový list kratinký a jeli zároveň jeho obsah neobyčejně zajímavý. P. Sedláček uveřejnil v dosavadních sešitech Hradů některý počet starých listů, ale ne všechny vyznamenávají se tou obojí vlastností, i jest si přáti, aby se v tom příště ještě více uskrovnil; ale ovšem každý historik bude mu vděčen, jestliže listy a listiny, kterých zajisté v archivech opsal si hojnost, jednou vydá ve zvláštním díle na způsob Archivu Českého vydávaného někdy Palackým. — Nevyplnili jeden kraj foliový svazek přiměřeně silný, radil bych, aby dva nebo více krajů bralo se do jednoho dílu. Na konci každého dílu budiž podán netoliko obyčejný přehled obsahu, nýbrž i seznam rytin, seznam rodopisných tabulek a abecední seznam míst a osob se zřetelnějším vyznačením hradů, tvrzí a osob, o kterých pojednává se obšírně. V poměru k ohromné práci, kterou p. Sedláček sice koná, jsou všecka tato opatření pouhou maličkostí, ale ta maličkost, u nás pohříchu často zanedbávaná, učiní jeho monumentální dílo dvojnásob přístupným a užitečným.

Fridricha Bernaua *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* dospělo k sešitu 20., kterým ukončen jest díl první. Promluvili jsme o tomto pěkném spise již opětovně, a to pochvalně; nyní pak, když vycházejí Hrady Sedláčkovy, nemíníme, že by jedno dílo valně překáželo druhému. Album Bernauovo vychází pro obecenstvo německé a německy čtoucí, a liší se i vnitřním plánem od spisu Sedláčkova; tento počíná s kraji východními, Bernau pak nepřidržuje se postupu podle krajův. I Album Bernauovo budí u svého obecenstva interes k historii české, a s národního stanoviska můžeme býti jen rádi, že obecenstvu německému dostává se do rukou zase jednou veliké dílo o minulosti české, kteréž nechová se k ní nesympaticky. Celé Album jest rozpočteno na 6 nebo 8 dílů. Hrady, zámky a tvrze, o kterých pojednává se v tomto prvním díle přítomného Alba, jsou tyto: Hertenberk, Konopiště, Waldštein, Mašťov, Habštein, Blatná, Radina, Egerberk, Hauštein, Skvorec, Ronov, Rabštein, Klášterec, Tuchoraz, Dražice, Černý Kostelec, Bezdružice, Červený Hrádek, Helfenburk u Bavorova i u Ouštěka, Švihov, Rabí, Toužím, Vysoký Chlumec, Svojanov, Krchleby u Čáslavě, Vimberk, Leštno, Šumburk, Vintířov, Ralsko, Zvíkov a j. v. Veliké obrazy, kreslené dle skutečnosti p. B. Kutinou, jsou skutečná díla umělecká, provedená svědomitě a pěkně; archeologická zevrubnost patrně v nich má převahu nad pouhou krajinářskou malebností. Do textu vtištěn jest značný počet menších rytin, kteréž představují dílem též

celistvé pohledy, dílem plány, znaky, podobizny a jiné podrobnosti. Velikou cenu má hojná sbírka nástěnných obrazů ze Zvíkova. Zvláštní pozornost věnuje p. Bernau znakům šlechtickým, jichž uveřejnil dle starých originálů již nemalý počet, a poskytuje tudy platnou pomůcku české heraldice, která nedošla dosud takového vzdělání, jakého zasluhuje. Text Bernauův svědčí netoliko o píli a lásce ku předmětu, nýbrž i o nevšední obratnosti a vzácných vlohách vypravovatelských; archeologický popis zachovaných částí a památek vyniká původností, stránka historická však nikterak se nezanedbává.

Dějepisu města Prahy vydal prof. V. V. Tomek díl pátý, který však není knihou ke čtení, nýbrž toliko k nahlédání. Při prvním svazku Dějepisu Pražského nachází se na 35 stranách letopisný přehled událostí dle posloupnosti knížat a králů českých, a schematický popis úředníků a důstojníků světských a duchovních v Praze od nejstarších časů až do r. 1348. Nynější pátý svazek obsahuje na 270 stranách pokračování tohoto schematismu za dobu necele stoletou, totiž od roku 1348 do 1446; již z toho jest viděti, kterak hojné jsou historické prameny této doby naproti dobám starším, a zároveň s jak vzornou, ba zrovna bezpříkladnou pilností p. spisovatel používá jich ke svému účelu až do poslední krůpěje, a to vždy, nechať prýští se skrovně nebo výdatně. Přehled letopisný jest přehledem obsahu ku předešlým třem svazkům, neboť odkazuje na stránky, kde o čem jest obšírně psáno; zároveň jest v něm zevrubně udáno, kdy kde král se zdržoval, což při posuzování pochybných listin bývá důležito věděti. K témuž účelu (k určování listin) poslouží historikovi schematismus osob. Avšak i obecný čtenář nejednou s potěšením i s užitkem nahledne do knihy, ve které najde v pořádku vyčtené úředníky a služebníky dvorské a zemské, úředníky městské v Praze, osoby duchovní při všech kostelích a klášteřích Pražských, i správce vysokých škol. — Ve spisování díla šestého, jenž bude obsahovati první doby po válce husitské, p. spisovatel pilně pokračuje.

Dudíkových *Dějin Moravy (Mährens allgemeine Geschichte)* vyšel loni svazek devátý. Vypisuje se v něm stav vzdělanosti na Moravě mezi lety 1197—1306, kterémužto předmětu byl také věnován svazek předcházející, a věnován bude ještě svazek následující; tak sice, že v 8. svazku popsány jsou země a lid, v 9. svazku stát a národnost, a 10. svazek bude jednati o církvi, školách, uměních a vědách. Tato partie Dudíkova dějepisu jest obzvláště zajímavá; šíříť se soustavně o otázkách vnitřního života v zemi, které v dějepisích při vypravování hlučných příběhů bývají jen příležitostně zmiňovány a jen potud osvětlovány, pokud mívaly zjevný a přímý účinek na veliké události; avšak i ty stránky, které takové důležitosti nenabyly na jevišti válek a proměn státních, náležejí k celkovému obrazu života dávno minulého, a milovník minulosti, tázaje se po nich, zůstával větším dílem bez pomůcky k snadnému poznání jich. Bohatost látky Dudíkem zpracované vysvitne z pojmenování několika předních kusů; pojednáváť v 9. svazku o markrabovi a jeho dvoře, o ústavě státní, zejmena o poměru Moravy k Čechám, o vládě, správě a sněmích, o soudech, řádě soudním a právě soukromém, o úřednících zemských a župních, o markrabské kanceláři

a listinách moravských, o daních a jiných důchodech zeměpanských, o zřízení branném, o národnosti, o mravích a spůsobích i o krojích různých tříd obyvatelstva.

O Právích městských M. Brikcího z Licka a o poměru jich k starším sbírkám právním. Pod tímto titulem vydal dr. Jaromír Čelakovský knížku malou ale výsledky svými znamenitou. Práva městská, jež tiskem vydal r. 1536 Brikcí z Licka, byla dosud v literatuře pravou záhadou. O původu té knihy právní nebo zákonníka byla pronešena mnohá různá mínění, dílem docela lichá, dílem málo důvodná. Čelakovský přišel té záhadě na dno. Ukázalť, že hlavním substrátem Brikcímu byla česká právní sbírka, kterou způsobil (vlastně z latiny přeložil) okolo r. 1468 Kutnohorský písař Vít; Brikcí většinu článků Vítových opsal, některé vynechal, jiné opravil nebo doplnil ze staršího latinského rukopisu. Práva Brikcího mohou se nazvati pátou recensí sbírky právní, kterou prvotné složil okolo r. 1353 Brněnský písař Jan, a to dílem z privilegia Brněnského od r. 1243, dílem z práva hornického krále Václava II., dílem z práva římsko-kanonického i ze zrcadla švábského. Druhá skrácená recense vznikla též v Brně, rozšířila se po Čechách, a soudě dle rukopisu Pražského z let 1413—1419, měla platnost i v Praze. Třetí recensi udělal ve druhé polovici 14. století Jihlavský písař Jan z Gelnhusen, přidav některé články z práva Jihlavského z roku asi 1300 i četné nálezy Jihlavské ze 14. století; tato sbírka dostala se z Jihlavy do Kutné Hory, a tam ji potom Vít překládal do češtiny, pořizuje tak recensi čtvrtou. Původu vlastně Pražského jest u Brikcího asi 50 článků, jež byly vyhlášeny v Praze okolo r. 1380. Po práci Emlerem a H. Jirečkem počaté a Čelakovským dokonané zbývá u Brikcího jen několik málo článků, o kterých dosud se neví, odkud pocházejí; prameny všech ostatních jsou objeveny, a objeveny jsou také trouby, po kterých dostaly se do sbírky Brikcího. Podle toho, které články Brikcí do své sbírky ze starších vybíral a které vynechával, hleděl Čelakovský také dopátrati se účelu, k jakému Práva městská byla od Brikcího vydána; a účel ten byl, aby moc královská nad městy, byvši převratem husitským valně do pozadí posunuta, zase rozmnožila se a byla navrácena do kolejí předhusitských. Tím zároveň vysvětlena jest nechuť, kterou města česká projevovala naproti Právům Brikcího, i příčina, proč ta kniha nenabyla zákonné platnosti ani činem zákonodárným ani skutečným užíváním na soudech městských, nýbrž byla jen pobudkou k tomu, aby cestou zákonodárnou vydán byl zákonník městský — pozdější Práva městská Koldínova. Právní historie česká učinila spiskem Čelakovského valný a bezpečný krok ku předu.

V Politické bibliothéce, kterou Český klub nákladem Ottovým vydává, počal vycházeti spis od dr. Jindřicha Šolce: *Národnost a její význam v životě veřejném.* Dílo toto spadá dílem do historie, dílem do theorie státního práva. Spisovatel ukazuje, kterak idea národnosti, jevíc se jako právo k existenci národní nebo jako právo určovati o sobě, zápasila s ideou universální monarchie i s jinými překážkami odvozovanými z theorií státoprávních i církevních, a jakými cestami bral se nenáhlý ale vítězný vývoj její až po naše časy; to vysvětluje na

příkladech vážených dílem z historie všeobecné, dílem z dějin českých. Nejzajímavější a nejdůležitější partie tohoto spisu počíná se v sešitě šestém, ve kteréž do podrobna vyloží se všecky obměny, kterými procházel náš český národní zápas o bytí a nebytí od doby Bělohorské až podnes; tato část vyhoví praktické naléhavé potřebě, kterou pociťujeme v nynějších bojích politických. Celé dílo rozpočteno jest na 13 nebo 14 sešitů; dosud jich vyšlo šestero. Dovolujeme sobě na ně upozorniti zvláště ty kruhy vlastenecké, které zabývají se politikou.

Jan B. Miltner, profesor gymnasia v Hradci Králové, vydal r. 1877 v programu toho gymnasia zajímavou monografii: *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř svobodný pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům 1683.* Jest to stručný životopis toho českého pána, v něm pak podrobně vypisuje se obrana Vídně proti Turkům při druhém obležení tureckém r. 1683. Císař Leopold, ujížděje se dvorem z Vídně na západ před Turky, zřídil ve Vídni k řízení její obrany mimořádnou vládu o pěti členech; předsedou jejím byl hrabě Kaplíř, tehdáž polní zbrojmistr a vicepresident vojenské rady dvorské; třetím členem jejím byl Arnošt Rüdiger hrabě ze Starhemberka, velitel městský. Pan Miltner ukázal z nejlepších pramenů, jak důležitý úkol měl hr. Kaplíř při obraně Vídně, a že tedy zasluhuje, aby i v dějepisích vedle hr. Starhemberka byl jmenován jakožto hlavní obránce císařského sídla v oné hrozné tísni. Bylo dobře, připomenouti a dokázati tuto věc, zvláště nyní, když Vídeň připravuje se oslaviti dvoustoletou památku svého vybavení z obležení tureckého; i jest ovšem potřeba, aby Čechové pamatovali při té příležitosti na svého někdy slaveného válečníka, neboť Němci ode dávna zvykli sobě umlčovati jeho české jmeno. Pan Miltner, jenž první vynasnažil se vzdáti Kaplířovi spravedlnost, byl těmito studiemi veden také k bádání o prvním tureckém obležení Vídně, i vydal loni spisek samostatný pod názvem: *Účast Čechů v obraně Vídně proti Turkům 1529.* S velikou pilností vypisuje se v něm první obležení Vídně od Turků, a podávají se zprávy o velikém počtu osob šlechtických ze zemí koruny České, které bojovaly u Vídně. Účastenství vojů českých v této obraně bylo sice znamenité, ale žádná osoba nevynikla r. 1529 tak, jako Kaplíř r. 1683.

Na tomto místě zmínili jsme se již jednou pochvalně o *Dějinách středověkých*, jež nákladem Ottovým vydává prof. Fr. Šembera. Dosud vyšlo deset sešitů, ve kterých ukončen jest díl první (do Karla Velikého), a v posledním sešitě počíná se díl druhý. Patrna jest snaha spisovatelova, aby vědecké výsledky historického bádání o všech důležitějších zjevech byla v jedno snesena, tak aby kniha hodila se netoliko ke čtení vzdělanému čtenáři vůbec, nýbrž i za rukověť pro studenty a učitele obecného dějepisu. Takové knihy ovšem potřebujeme. Co se týče způsobu podávání látky, ježto jest spisovateli po ruce, jest žádoucno, aby byl více jednolitý, tak aby nelišil se slohem dle různých autorů, od kterých látka sem se přenáší. Krom toho kdo užívá historického spisu za vědeckou rukověť, musí vždy litovati, neníli hledání v ní náležitě usnadněno.

Prof. Justin Prášek počal u Hoblíka v Pardubicích vydávati *Všeobecný dějepis občanský,* opatřený illustracemi. Čtyry sešity, jež mi

jsou po ruce, jednají o starověkých Indech, Irancích, a počínají vypravovati o Egypťanech. V novinách prošlo návěští o tomto dějepise, že bude prostonárodní; zpráva tato ukazuje se býti mylnou, neboť dle prospektu jest úkolem nakladatele a spisovatele, podati obraz dějin lidského rozvoje „způsobem i užším vrstvám příhodným;“ a obsah dosavadních sešitů skutečně se srovnává s tímto programem. Pan Prášek pomíjí sice citovati spisy autorův, ze kterých vypravování své přejímá, kterýmžto opomíjením liší se od obyčeje, jímž p. Fr. Šembera se spravuje v Dějinách středověkých; jinak však spis p. Práškův má nátěr učenější, jehož nabývá jak uvozováním případné literatury z celého světa, výběrem látky, zejmena v pojednaných dosud partiích zeměpisných, národopisných a mythologických, kdež učené kombinace a hypothesy mívají převahu nad věcným obsahem, tak i povýšenou, často strojenou dikcí, cizojazyčnou terminologií i pravopisem učeným někdy až s nadbytkem (ku př. Aigyptos místo Egypt, toliko schází ještě spiritus lenis a akcent). Dle toho všeho p. spisovatel určil svůj spis pro vzdělanější část českého obecenstva a nepomýšlí při tom na širší vrstvy obecného čtenářstva. První díl Práškova Všeobecného dějepisu věnován býti má dějinám národů východních se zvláštním zřením k dějinám egyptským a assyrským. O též částce dějin starověkých máme v české literatuře spis, jejž v nedávných letech vydal p. Fr. Šembera v Budějovicích, a jehož indickou partii p. Prášek uznává za výbornou; i přejeme p. Práškovi, aby jeho dílo dopadlo ještě výborněji a došlo také plnějšího zevního úspěchu.

Památky archeologické a místopisné dle titulu svého mají v literatuře zastupovati dvojí obor; skutečně však pro nedostatek prostředků i sil, které by se jim věnovaly, nebývá jim možno, aby obojímu rozsáhlému úkolu náležitě dostály. Jako za předešlých redaktorů pěstovaly hlavně historický místopis, v druhé řadě historii umění, a teprva ve třetí řadě archeologii předhistorickou, tak zase nyní za redakce p. Smolíkovy věnovány jsou po výtce archeologii předhistorické; a ježto objem Památek se zmenšil, zbývá v nich málo místa na historii umění čili na archeologii dob křesťanských, a téměř žádné na historický místopis. Větší rozpravy, které spadají do doby historické, jsou z péra redaktorova o knížecích mincích českých; výtečné tyto články znamenají veliký pokrok, ba při zanedbanosti této náuky u nás jest téměř říci, že jest to jediný opravdový pokrok, jenž učiněn byl v numismatice české za našeho století; výsledky srovnávacího bádání p. Smolíkova jsou velice zajímavé a namnoze překvapující. Také co Památky přinášejí z archeologie předhistorické, jest záslužné; neboť jest skutečná potřeba toho, by vyobrazením a popisem bylo uveřejněno, co v tom oboru u nás se našlo, aby také české nálezy z dob, o nichž historie téměř nic neví, mohly býti pojaty do srovnávacího zkoumání, které snad někdy v budoucnosti povede ke spolehlivějším nežli dosud výsledkům. Ježto však předhistorická archeologie má u nás méně milovníků nežli historie a její náuky pomocné, bývá také méně těch, kteří s nynějším způsobem Památek jsou spokojeni, an druhý jejich bývalý obor nemá dostatečného místa, kde by se rozvíjel. Historii umění křesťanského pěstuje sice dle sil svých měsíčník *Method*, orgán akademie křesťanské vydávaný

p. P. Lehnerem; v něm i historická církevní topografie obdržela útulek. Ale to vše přece není plnou náhradou za bývalé Památky archeologické a místopisné a nevyhovuje obecné potřebě, které uvyklo spisovatelstvo i čtenářstvo české. Ozývají se hlasové, že bychom měli míti v literatuře české zvláštní *časopis historický*. Někteří radí, aby spolek historický v Praze té myšlenky se uchopil a ji uskutečnil. Dle mého mínění, jež se opírá o zkušenost, mohl by časopis historický prospívati jakožto podnik soukromý lépe, nežli kdy by byl vázán k některému vědeckému sboru, i mám za to, že by dobře obstál beze škody. Při nynějších poměrech literatury české jediná nesnáz v tom, tuším, jest ta, aby se našel dobrý redaktor, jenž by se časopisu historickému věnoval; když ten tu bude, najde se snadno i nakladatel i spolupracovníci i dostatečné čtenářstvo.

Kdy bychom mohli věřiti nadpisu, takový časopis, jehož si přejeme a jehož potřeba se pociťuje, byl by již zde. Počal totiž letos nákladem Hoblíkovým v Pardubicích vycházeti čtvrtletník, jehož titul jest: *Časopis historický* se zvláštním zřetelem k duchovnímu vývoji našeho lidu. Redaktorem jest dvojíctihodný p. J. Dobiáš, evangelický farář v Bukovce u Bohdanče. Tři sešity dosud vyšlé obsahují tyto články: dějiny reformované církve v Bukovce, příspěvek k dějinám reformované církve ve Chlebích; rozpravu o učení ze 14. věku o častém přijímání, dva husitské traktáty o přijímání pod obojí (tištěné již v Rozmanitostech, vydaných r. 1880 Menčíkem v Jičíně, o čemž redaktor nevěděl), výpisky z české bible Schafhauské, bratrský traktát Prokopův z Jindřichova Hradce o modlářství (t. j. o ctění svatých), o zatknutí p. superintendenta Blažka roku 1797, o počátcích lutherských sborů v Čechách od r. 1781; konečně pak některé drobnosti, mezi nimiž toliko pohádky a pověry z okolí Bukovky jsou jiného obsahu než protestantského, což, jak se dovídáme ve druhém sešitě, mnohým čtenářům se nelíbí. Soudě dle toho obsahu, p. redaktor má zvláštní zřetel toliko na jednu stránku duchovního vývoje, a to na takovou, která nezasahala našeho lidu vždycky, a také nikdy nezasáhla všeho našeho lidu; na časopis historický jest to program těsný a jednostranný, a spravedlivěji by tomu slušel titul: Časopis ku pěstování historie protestantismu v Čechách. Pominemeli nepřiměřený nápis, má časopis takový také svou oprávněnost v literatuře české; historie protestantismu zdejšího jest součástkou dějin českých, a může ovšem nejlépe býti pěstována od protestantských duchovních. Že však p. redaktor stálou roztrpčenou polemikou s jinověrci patrně jde za cíli protestantsko-dogmatickými a církevnickými, tím vystupuje z mezí časopisu historického a vymyká se kritice v Osvětě, která náboženskými neshodami se nezabývá. Toliko radíme p. redaktorovi, aby zanechal Prusům samotným, jmenovati Fridricha II. *Velikým* (str. 154); do *českého* spisu se to nehodí, a takovým pěstováním duchovního vývoje našeho lidu potkal by se ještě s jinými odpůrci nežli s jinověrnými dogmatiky.

Kdokoliv uváží, kterak zpomínky historické byly mocnou zpruhou při probuzování českého vědomí národního, ten uzná také velikou důležitost takových spisů, které mají za účel popularisovati historii, činiti ji přístupnou všemu lidu. V pracích toho spůsobu stojí u nás na nej-

přednějším místě illustrovaná *Česko-moravská kronika*, kterou nebožtík K. Vl. Zap založil a až do r. 1526 dovedl, a ve které nyní pokračuje J. J. Kořán. Redakcí Kořánovou vyšel svazek čtvrtý, v němž vypisuje se doba od zvolení krále Ferdinanda I. r. 1526 až do přemožení povstání českého roku 1620; jest to hrubá kniha o 870 stranách, ozdobená 98 dřevorytinami dle původních výkresů, ponejvíce od J. Scheiwla, a dvěma ocelorytinami. Knihkupectví Kobrovo dohodlo se s redaktorem, aby vydány byly ještě dva díly, kteréž by pokračovaly ve vypravování dějin českomoravských až do nynějška. Dílu pátého vyšly již tři sešity, ve kterýchžto vypisují se hrozné následky pohromy Bělohorské. Rádi věříme nynějšímu redaktorovi, že mu bývá zápasiti s nesnázemi velikými, poněvadž dějiny české po roce 1526 nejsou ještě od nikoho v celosti vědecky zpracovány; Zap pracoval většinou na základech Palackým položených, Kořánovi však není ku pomoci žádný podobný spis, o nějž by se mohl ve všech náučných záhadách opírati. Však nicméně nynější redaktor přemáhá tyto nesnáze se značným zdarem, a při vší různosti a nesouměrnosti svých pomůcek podává dílo soustavné, zaokrouhlené a jednolité. Sloh jeho jest prostorozumný, výběr látky k účelu přiměřený, směr úvah vlastenecký, uspořádání vhodné, přehlednost celku dokonalá. Také illustrace jsou dobře voleny, zajímavy a slušně provedeny.

Tři jsou podmínky, jichž vyplnění tomu napomáhá, aby dějepisná kniha u lidu vešla v oblibu a našla hojnost čtenářů i odběratelů; jsou to populární výklad, vhodné illustrace a láce. Prvější dvě podmínky jsou vyplněny u Českomoravské kroniky, první a třetí sešly se zase při *Vypravování dějin domácích*, jež p. E. Tonner vydává v Matici lidu. Dosud vyšly čtyry svazky, ve kterých obsažena jest doba Přemysloviců a počátek doby Lucemburské. Škoda že dílky tohoto prostonárodního dějepisu českého nevycházejí rychleji za sebou. — Setníci Thille a F. Čenský vydali v Matici lidu tři dobré spisy o *Válce české a třicetileté*, kteréž jsouce samostatnými vojensko-historickými studiemi, ponášejí se k literatuře vědecké, při tom však svým prostonárodním výkladem jsou přístupny každému čtenáři.

Počet historicko-místopisných *monografií* rozmnožil se letos o jeden znamenitý kus. Profesor V. Vl. Tomek, jenž za posledních let tráví prázdniny v Polici, použil této příležitosti k sepsání objemné knihy, jejíž nápis jest: *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují* (u Otty, str. 368 v 8°). Dvě okolnosti sjednotily se, aby tomuto spisu dodaly obzvláštní ceny, kterou vyniká nad jiné práce toho druhu: předně spisovatel sám, starosta historiků českých nyní žijících, jest mistrem proslulým a nevyrovnaným ve sbírání a skládání historických zrn v celistvý a zevrubný obraz; za druhé pak historické prameny, jež se zachovaly o Polici a okolí jejím, jsou poměrně hojné a vydatné; což nejvíce pochodí odtud, že v krajině Policko-Broumovské již od počátku 13. století stále vládl benediktinský klášter Břevnovský. V Polici samé ve 13. století vznikl klášter spojený se Břevnovským; u benediktinů nikdy nezanikla snaha, aby věci pamětihodné byly zaznamenány, a klášter Břevnovský nikdy nepodlehl pohromě tak úplné, aby, jako drahně jiných starých klášterů v Čechách, zahynul i s pamětmi svými. Spisovatel

maje zření k osudům kláštera i k obecným dějinám země, rozdělil Příběhy Polické v šestero dob; první oddíl obsahuje dobu od počátku kláštera Polického až do vypuknutí války husitské, čili léta 1213—1420; druhá doba pokračuje odtud až do bitvy Bělohorské 1620; třetí oddíl obsahuje válku třicítiletou, čtvrtý vypravuje o letech 1648—1740, pátý o válkách pruských do r. 1763, a šestý o příbězích až do zrušení kláštera Polického r. 1786. Z následujících časů až do nynějška zmíněny jsou toliko v krátkosti některé zevnější události. Nejvíce příběhů hlučných, vypravovaných pořádkem let, naskytly v Polické krajině války husitské, válka třicetiletá a války pruské; dílem při těchto příbězích, a ještě více v následujících potom oddílech vyličují se do podrobna smutné spousty, jež tyto války ve městě Polici a v jeho okolí způsobily, a jejichž následky dlouho se pamatovaly; poustky vzniklé válkou husitskou po vsích počaly se nově vzdělávati dílem teprva o sto let později; ve městě Polici udány jsou dle nynějších čísel domy, které ve válce třicítileté ostaly, i které za své vzaly. S touž zevrubností vypravuje se o městě, jak kdy zkvétalo, jakou správu mělo, které živnosti obyvatelé provozovali, a jaké nesnáze měli v dobách Pobělohorských s vrchností o svobody své. Vedle toho běží dějiny kláštera Polického, zevnější i vnitřní, světské i církevní; při čemž obzvláště zajímavé jsou různice, vzniklé z odstrkování národnosti české v řádě tom za minulého století. S dějinami kláštera jakožto vrchnosti těsně souvisí dějiny panství Polického a jeho selského obyvatelstva. V prvním oddíle ukazuje se, kterak hvozd pomezní v té straně se zalidňoval; dovídáme se, jaké kdy bylo právní postavení lidu poddaného k vrchnosti, kterak válkou husitskou i třicítiletou měnilo se jeho náboženství i poměry hmotné, která břemena kdy tížila lid, která míjela a kterých nových přibývalo, kterak útisk konečně nesnesitelný vedl ke zpourám selským, a jaký účinek měl robotní patent z r. 1775. V pravdě může se říci, že prof. Tomek plně dosáhl dvojího účelu, jejž si vytknul ve předmluvě, a jejž klade za požadavek při každé podobné monografii: napsalť knihu především ku potřebě a k zalíbení obyvatelů místních, zároveň však podal vítaný příspěvek k dějepisu zemskému; dějiny obecné nabývají takovouto prací jasnějšího světla, protože se tu jeví ve svém určitém působení na poměry jednoho místa.

Ještě jiné historicko-místopisné monografie nám za minulý rok přibyly. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky* vydal E. K. Zeiner, učitel měšťanské školy v témž městě. Slušný spisek tento, kterým p. Zeiner mohl by býti za příklad svým kollegům po venkově, dělí se v část místopisnou, jež se vztahuje ku přítomnému stavu, a v část dějepisnou. Ve zprávách o nejstarších osudech města a okolí jsou sice omyly, ostatně však jest to práce dosti zdařilá. Minulost města Oustí souvisí s dějinami hradu Landšperka, k němuž náleželo; krom poměru k vrchnosti objasňují se též záležitosti církevní, školství i řemesla a obchody za starších dob.

O chvalitebné i obětovné snaze svědčí také podobný spisek o městečku *Častolovicích nad Orlicí*, jejž sepsal i vlastním nákladem vydal G. J. Lašek, učitel v Častolovicích. V části dějepisné byl spisovateli četnými staršími zprávami nápomocen prof. Aug. Sedláček; i ostatní

zprávy, jichž p. Lašek dobře umí užívati, váženy jsou větším dílem z pramenů jiných než místních; o živnostech obyvatelstva dovídáme se málo, o bývalých poměrech poddanských téměř ničeho, a řada purkmistrův a jiných hodností obecních přestává počátkem tohoto století! Příčina těchto nedostatků, jichž p. spisovatel želí, jest ta, že archivy panský i městský (jak se dovídáme z poznámek) byly v nedávných časích rozházeny a prodány; co krom gruntovních knih z archivu obecního se zachovalo, to nenachází se na radnici, nýbrž v rukou osob soukromých, kteréž ovšem jsou starých pamětí milovné, sice by jich byly neuchovaly, ale přece jsou lidmi smrtelnými; staré knihy a listiny obecní měly by býti v bedlivém opatrování osoby nesmrtelné, totiž obce samé. — Obšírnější jsou *Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého* na moravském Valašsku, kteréž sepsal M. Václavek, správce školy na Vsetíně (str. 350 v 8ce). Dobrá čtvrtina této knihy věnována jest obecným dějinám moravským; pak pojednává se o vrchnostech, kterým kdy Vsetín náležel, o vpádech nepřátelských na Valašsko a obraně proti nim, o bývalých církevních poměrech v té krajině, načež popisuje se statisticky nynější město a okolí s častými pohledy do minulosti, při čemž věnována náležitá péče bývalým poměrům poddanským a živnostenským. Spis jest psán tak, že může v okolí, pro něž jest především určen, nejedním směrem dobře působiti. I co se týká stránky náučné, jest dobrý, a mohl vydařiti se ještě lépe, kdy by byl p. spisovatel o několik let déle o něm pracoval.

Persekuce Hory Kutné po bitvě Bělohorské. Pod tímto titulem Petr M. Veselský vydává spis, k němuž sebral původní příspěvky z archivů Kutnohorských. Dosud vyšlo šest sešitů (u K. Šolce), a ještě dva jsou slíbeny. Předmět sám jest ovšem velmi poutavý; nátisky, jež nastaly Horníkům po bitvě Bělohorské, náležejí k nejhlučnějším a nejdůležitějším zjevům toho smutného druhu ve vlasti naší, a neupadly v zapomenutí, jako se stalo na mnohých jiných místech, nýbrž mohou na základě zachovaných hojných pramenů býti dostatečně vylíčeny. P. Veselský složil svůj spis z největší části právě z těchto původních pramenů, jež otiskuje v celém znění, tak jak je našel. Tento způsob u něho zasluhuje chvály. Není to sice historie, ale jest to dobrý materiál k dějepravě, kterému historik vždy dá přednost před dějepravou nedokonale zpracovanou. I novelistovi tento způsob prozatím postačí, a obyvatelé města i okolí zajisté rádi sáhnou po knize, ve které téměř na každé straně ozývají se vlastní žalostná slova týraných jejich předků nebo rozkazy týravých držitelův moci nad nimi.

Kutnohorských příspěvků k dějinám vzdělanosti české, vydávaných od prof. Jana J. Řeháka, vyšel sešit třetí (u K. Šolce v K. Hoře). Obsah jeho jest rovněž tak látkou zajímavý a formou vytříbený jako v prvějších sešitech. Nejpěknější jest v něm článek o stavění kostela sv. Barbory ve druhé čili pohusitské době stavební (r. 1482—1565), sestavený dle register stavebních a dle knih městských. Údaje Kořínkovy (od r. 1675) o té stavbě jsou tu dílem potvrzeny, dílem doplněny, vůbec pak tímto zevrubným vypsáním, na původních pramenech založeným, postavena jest historie toho znamenitého chrámu do světla jasnějšího a spolehlivého; tím aspoň s valnou část bude učiněna přítrž

matným hypothesám navzájem se potýkajícím, kteréž o té stavbě rojily se u techniků i historiků. Poučný jest článek o tom, kterak doly stříbrné dle staročeských zákonů byly podnikatelům vyměřovány. Dále, krom četných drobností, jsou popsány obrazy z někdejších skládacích oltářů v kostele sv. Barbory, a ze starého českého rukopisu podán zábavný obrázek středověkého lékaření; kdo si stěžuje, že nynější lékaři nemocem nerozumějí a pomáhati často nedovedou, přesvědčí se z toho obrázku, že nynější nevědomost naproti středověké vševědoucnosti jest přece velikým pokrokem k lepšímu.

V Plzni začala vycházeti *Kniha pamětní král. krajského města Plzně od r. 775—1870;* sestavil ji Martin Hruška, městský archivář již zemřelý, a vychází nákladem dědiců jeho. Vyšel sešit první, jenž přináší zprávy pořadem let až do roku 1500; celé dílo má vyjíti asi v 15 čtyrarchových sešitech. Soudě dle dosavadní ukázky, text Hruškův jest tím, čím ho jmenuje titul: pamětní knihou, ničím více a ničím méně. Místní obyvatele mohou zajímati všechny zprávy o Plzni, nechť jsou vzaty odkudkoli; avšak i historikovi budou vítány listiny, ježto se v něm uvádějí v plném znění, zvláště pak ty, které Hrůška opsal v originále. Spis však bude ozdoben také illustracemi, kteréž v prvním sešitě jsou velmi pěkné; jsou tu dva obrazy památných budov Plzenských a tři snímky písma, totiž rukopis Palackého, jenž Hruškovu pamětní knihu pochválil a k následování poručil, nejstarší český list z archivu Plzenského od r. 1397, a ukázka nejstaršího tisku Plzenského z r. 1468. Přejeme Knize pamětní hojné podpory, aby mohla celá vyjíti na světlo; Plzenští měli by si jí vážiti tím více, ježto z mála toho, co o historii města Plzně bylo dosud psáno (nejvíc jesuitou Tannerem), dosud málo jest tištěno.

O pohřebišti a podobě kněze Prokopa Velikého vydal prof. J. Šafránek malý spisek; snaží se v něm dokázati pravděpodobnost toho, že hrob vykopaný r. 1864 u Kolína, v němž nalezly se dvě kostry, stříbrný kalich a jiné věci z pozdního středověku, byl hrobem jmenovaného vůdce Táborského; možná, že tato domněnka jest pravdiva, ale na ten čas není lze dokázati toho jistotu. Co se týče podoby Prokopovy, přidává se p. Šafránek k mínění, že nebyl lysý, ale míval bradu oholenou; o té věci nyní není radno mluviti; zdvihlť se rytěřující odpor proti dotčenému mínění, vedený na jakémsi frenologickém základě, dle něhož by plný dlouhý vous byl jediným sídlem ráznosti a vlastenectví; čímž ten spor propadl takové směšnosti jako latinská lana caprina aneb německý Streit um des Kaisers Bart.

Historické hovory o našem Slezsku, jež vydal Bohuš Lepař, jsou sbírka několika pěkných pojednání o bývalých státoprávních poměrech a soudních obyčejích v nynějším rakouském Slezsku; co tu podáno, jest vesměs spolehlivé a namnoze nové, neboť ty rozpravy jsou psány na základě výpisův, jež sobě z archivů slezských učinil otec vydavatelů, p. ředitel Jan Lepař.

Obrátíme se nyní k publikacím pramenů historických. *Sněmů českých,* vydávaných kr. českým archivem zemským, vyšel loni svazek druhý, nemálo objemný (str. 831 ve 4ci); obsahuje akta sněmovní z let 1546—1557; otištěn jest tu také spis, jenž již r. 1548 byl

tiskem vydán pod názvem Akta těch všech věcí atd., a obsahuje vládní vylíčení o revolučním pokuse r. 1547. Dlužno chváliti, že redaktoři do této monumentální publikace pojímají netoliko akta, vztahující se ke sněmům českým vlastně tak řečeným, nýbrž i spisy jiných sjezdů stavovských se týkající a jiná akta veřejná podobné povahy a důležitosti. Docíliti úplnosti při programu tak širokém jest ovšem věc tím nesnadnější, anoť v podrobnosti může býti i různé mínění o tom, co do toho programu patří a co nic. Referent by dal vždy přednost tomu výkladu, který vykazuje přítomnému dílu meze širší. Ku př. když otištěna jest žádost krále Ferdinanda I. ke stavům slezským, aby přijali syna jeho Maximiliana za krále českého (str. 579), mohla přidána býti take odpověď stavů slezských k tomu, i mohly se také otisknouti spisy, které týkají se podobného jednání r. 1549 se stavy moravskými, a jichž opisy nacházejí se v archivu zemském v Praze. Bylo by neškodilo otisknouti také testament krále Ferdinanda z roku 1543 i kodicill z r. 1547. A tak jiný zase leccos jiného přál by si tu viděti. Však nicméně to, co jest podáno, jest veliký a znamenitý materiál historický, a milovníci historie české musejí býti vděčni redaktorům p. Gindelymu a p. Dvorskému za toto veliké dílo, které až se někdy dovede ku konci, bude jako stěžejným sloupem dějepravy české od roku 1526. Rejstřík u druhého dílu jest zdělán úplněji a praktičněji než u dílu prvního; položeny jsou také nadpisy nad stránkami, jež oznamují, ku kterému sněmu neb roku obsah patří. Aby následující díly byly ještě přehlednější, jest radno k listinám dlouhým, které zaujímají několik stran, pokládati nad stránku kratinký regest a netoliko sněm neb rok; a každý díl měl by býti opatřen seznamem listin v něm obsažených, tak jak činil Palacký v Archivě českém.

Loni vydal p. Truhlář Urbář zboží Rožmberského z r. 1379, t. j. popis statků i všelikých dávek, platů a robot, jimiž poddaní rodu Rožmberského byly vrchnosti povinni. Jest to jediný urbář zachovaný z doby předhusitské, který popisuje statky pánů světských; ostatní všecky z té doby vztahují se ke statkům duchovenským. Neúnavný vydavatel pramenův k dějinám českým, p. archivář dr. J. Emler, sebral všecky tyto urbáře, dosud nikdy netištěné, a vydal je nákladem kr. české společnosti náuk; vyplnily hezký svazek (str. 435 v 8ce). Titul zní: *Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými.* Jsou to urbáře biskupství a arcibiskupství Pražského, proboštství kostela Pražského, a pak klášterův Roudnického, Pohledského, Chotěšovského, Ostrovského, Břevnovského, Strahovského a Zbraslavského; nejstarší pochází z r. 1290, nejmladší z r. 1410. Jakožto kus jedenáctý přidán jest rejstřík berničný arcibiskupství Pražského z r. 1379. Vydání jest zcela věrné, pěkně upraveno a rejstříky k snadnému hledání opatřeno. Urbáře psány jsou vesměs latinou tehdáž běžnou, a budou znamenitou pomůckou badatelům v historii vnitřního života v Čechách, zvláště pak v historii stavu selského v době předhusitské, o které podepsaný referent nyní pracuje.

František Dvorský vydává u Fr. A. Urbánka *Paměti o školách českých* čili listář školství českého v Čechách a na Moravě od r. 1598 do r. 1616 s doklady starší a pozdější doby. Hlavním nalezištěm

těchto listů jsou pamětné knihy, psané někdy při rektorátě akademie Pražské, která tehdáž měla vrchní správu nad valnou částí nižších škol po Čechách i po Moravě. Pan Dvorský srovnal je do pořádku chronologického a přičiňuje k nim příležitostné doplňky z jiných archivů. Dva sešity dosud vyšlé obsahují listy z let 1598—1602, ostatek má následovati asi v šesti dalších sešitech. Hlavní praktický úkol tehdejší akademie, zbytkův university Karlovy, byl ten, že vychovávala učitele ke školám kališnickým; právo dosazování jich náleželo rektorovi, jenž se při tom spravovával přáním rad městských. Listy zde podávané týkají se ponejvíce dosazování učitelův a toho, co s tím souviselo; dovídáme se z nich příležitě, kde jaké školy byly, o kolika učitelích, čemu a jak se vyučovalo, jaké byly příjmy učitelů, které zlořády při školách se ukazovaly a jak hleděno je napraviti, jaké bývaly nesnáze mezi učiteli a obcemi i zase potržky mezi školami utrakvistickými a jesuitskými. Listy těmito přímo nazíráme do světlých i stinných stránek školství českého, jehož historie v té době bude moci na tomto základě všestranně se studovati a objasniti. Vychází na jevo, že není odůvodněna ani naprostá chvála, kterouž vzdávají školám Předbělohorským někteří spisovatelé staří i noví, ani že se nesluší, aby tehdejší školství české bylo doprosta odsuzováno a opovrhováno. V obcích městských i při vrchním řízení škol v akademii jevila se nepopíratelná snaha o zvelebení a povznešení škol; listy nyní uveřejňované ukazují nejeden příklad obětovnosti, bez které ovšem nebylo lze k tomu cíli se přiblížiti. Ale nejmenší chválu bohužel zasloužili sobě stavové, tehdejší zastupitelstvo zemské, kteříž při všech krásných řečech a velikých i chlubných slovech nechávali akademii v mizerii živořiti. I to objasní se tímto listářem, v němž četné kusy týkají se také university Karlovy. Uspořádání i zevnější úprava této sbírky jsou velmi pěkné; vydavatel také se postará, aby používání její bylo jak náleží usnadněno.

Cancellaria Arnesti nazývá se sbírka formulí k listinám, kterou ve spisích Vídenské akademie věd vydal Ferd. Tadra, skriptor v císařské knihovně Pražské. Formule této sbírky ve 14. a 15. století sloužily za vzor písařům kanceláře arcibiskupské; prvotně byly sepsány ponejvíce za prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic, organisátora metropolie české, i osvětlují hojně církevní poměry, jakož i některé jiné stránky vnitřního života, jaký byl v Čechách v posledním století předhusitském; a poněvadž v těchto formulích obyčejně vepsána jsou také jmena vlastní (toliko dátum všude schází), budou také pomůckou k historickému místopisu i rodopisu. P. Tadra učinil toto vydání dle rukopisného kodexu 14. věku, jenž se chová v universitní knihovně v Praze, a dosud toliko od jediného historického badatele (profesora Otta) byl poněkud použit. Vydání jest v každém ohledu pečlivé, a s potěšením oznamujeme, že p. Tadra pracuje k vydání ještě jiných rukopisných pramenů z doby předhusitské.

V aktech kr. české společnosti náuk vyšly letos dva neveliké ale zajímavé příspěvky k dějinám českým. Pan Ferd. Menčík vydal tam životopis *Konráda Waldhausera*, prvního předchůdce Husova; připojeno jest 16 listů, psaných od Konráda anebo k němu, jež dosud chovaly se toliko v rukopise, ponejvíce ve Sv. Florianě v Hořejších

Rakousích. — *Paměti o bouři Pražské r. 1524* vydal dr. Ant. Rezek z rukopisu zemského archivu Brněnského. Vedle Bartoše písaře a Jiřího Píseckého jest to třetí původní zpráva očitého svědka o oněch bouřlivých událostech, ve kterých rozmíšky náboženské plichtily se s účely politicko-strannickými i sprostě sobeckými.

Německo-historický spolek v Čechách vydal v posledních časích dvě staré místní německé kroniky v Čechách psané. Jedna jest kronika Loketská (*Chronik der Stadt Elbogen*) z let 1471—1504, druhá Trutnovská (*Simon Hüttels Chronik der Stadt Trautenau*), kteráž se vztahuje k letům 1484—1601. Opis kroniky Loketské konal již Palackému dobré služby. Obě kroniky upravil k tisku dr. L. Schlesinger, a sice velmi pečlivě a příhodně. Tou dvojí publikací, jakož i listářem města Mostu, jenž vyšel před pěti lety, zjednal si Schlesinger opravdovou a trvalou zásluhu o dějiny Němců v Čechách a o českou historii vůbec. Časopisu téhož spolku (Mittheilungen) nelze vzdáti takové chvály, aspoň ne všeobecně; zabývát se po přednosti překrucováním historie české, a jen zřídka kdy si vzpomene, že by mohl osvětlovati minulost německých krajin a německých obyvatelů v Čechách.

Matice lidu počala letos vydávati dvě díla *národopisná*. Jedno jest překladem znamenitého spisu, jejž pod názvem Russia sepsal Mackenzie Wallace. Tento spisovatel, obdařený všímavostí a podnikavostí pravého anglického turisty, za svého několikaletého pobytu v Rusích nasbíral si velmi bohatou látku, kterouž pak vzorně rozvrhl a uspořádal dle spojitosti věcné, a vykládá ji čtenářům s feuilletonistickou lehkostí a vtipností; poučně a zároveň zábavně popisuje život ruský na venkově i po městech, u obecného lidu i u šlechty, poměry společenské i církevní, správu veřejnou v nejnižších i v nejvyšších oborech. Správa Matice lidu s dobrou se potázala, odhodlavši se k tomu, aby toto rozkošné dílo uvedla do české literatury. Název mu dán: *Rusové doma.* Dosud vyšly dva svazečky o 15 kapitolách; celý spis v originále má 34 kapitoly. Překladatel J. Váňa na první pohled dobře se hodil k tomu úkolu, ježto zná nejen jazyk anglický, ale i ruský. Avšak překládati dílo tak klasické, v pravdě umělecké, není věc snadná, zvláště uvážímeli tu okolnost, že anglický originál psán jest pro čtenářstvo učenější, nežli jakým jest většina odběratelstva Matice lidu. Tu musí býti dovoleno překladateli, některá místa tlumočiti volněji, aby se stala srozumitelnějšími a češtějšími. Pan Váňa sice také užívá volnosti překladatelské, ale častěji ku pohodlí svému nežli čtenářovu; jindy zase držívá se originálu víc nežli by slušelo. Ku př. anglický čtenář větším dílem porozumí francouzskému výrazu petit maître, jehož užil Wallace, ale většina čtenářů Matice lidu nebude věděti, co si při těch nepřeložených slovech má mysliti (II. 107). A zase nemístná licence jest v chybné větě: Jelikož vlídný a sdílný, požádal jsem ho (II. 64); zde doslovnější překlad originálu (finding him amiable atd.) byl by správnější a srozumitelnější (shledávaje ho vlídným a sdílným, požádal jsem ho). Vůbec jest přáti, aby p. překladatel na pokračování toho spisu vynaložil více píle. Terminologie nemá tak kolísati, aby ruský újezd jednou slul okresem, po druhé krajem, a újezdné zemstvo jednou okresním sjezdem, po druhé pak újezdním shromážděním (II. 63, 65).

Národopis, jejž píše dr. Jaroslav Vlach pro Matici lidu, chce ve stručnosti vyložiti výsledky novějšího bádání o lidstvu vůbec i o jednotlivých národech. V prvním svazečku jedná se o původu, stáří a prabydlišti lidstva, o tělesné i duševní povaze člověka, o počátcích vzdělanosti lidské, o vývoji řeči lidské, o náboženství národů nevzdělaných, pak o náboženství šamanském, brahmanském a Buddhově. Dlužno uznati, že p. spisovatel podujal se nesnadného úkolu svého s opatrností chvályhodnou, zejmena že domněnky, kterými národopisná věda se hemží, nevyhlašuje za jisté pravdy, nenásleduje v tom četných jiných spisovatelů na tom poli, kteříž tím matou lehkověrné čtenářstvo. Z druhé strany však nemohu potlačiti obavy, že leckteré partie, zvláště ve všeobecném oddíle národopisu, o němž pojednává tento první svazek, spůsobem prostonárodním vůbec vyložiti se nedají, a v té krátkosti, ve které zde se podávají, jsou někdy nedosti srozumitelny i vzdělanému čtenáři, nenili sic o nich poučeni odjinud. Ne poměrná úplnost, ale výběr látky byl by, tuším, v takovém prostonárodním spise na svém místě. Dikce p. Vlachova není vždy dosti prostorozumná, upomínajíc někdy na německý abstraktní spůsob vyjadřování myšlenek. — Dotýkámli se stránek jazykové a slohové, doufám, že mi nebude nerozuměno; lzeť člověku, aby se vadám znenáhla odnaučil — pilným přihlížením k dobrým vzorům českým. V té stránce my všichni spisovatelé čeští musíme se stále přiučovati. I mistrové slohu českého, Jungmann a Palacký, psali ve stáří správněji česky nežli ve mládí; ale snad žádný v našem století nedospěl k té dokonalosti, aby se mu poklesky vytýkati nemohly.

S pravým potěšením hledím ku poslední — dle řady, ne dle hodnoty — knize, o které chci tentokrát oznámení učiniti. Jest to *Všeobecný zeměpis*, jejž nákladem Šimáčkovým vydává dr. F. J. Studnička. Prospekt uvádí ji do světa jakožto spis populárně vědecký. Tenkrát to jmeno nebylo vzato nadarmo, jakož bývá bráno na trhu knihkupeckém, nejhoufněji ovšem na nejhlučnějším trhu knihovém, v Němcích, v posledních však letech také nezřídka u nás. Referent tentokrát není v nesnázi, ve které nejednou při nevděčném úkolu svém bývá, aby napověděl a přece neřekl, že nedostatečná příprava, nebo nedostatečné nadání spojené s nedostatečnou pílí fabrikuje lehkomyslně knihu, která může jen překážeti jiné dobré knize, aby nevznikla nebo na světlo nepronikla. Prof. Studnička vedle mathematického povolání svého po mnohá léta sbíral vědomosti, kterých jest potřeba k dílu, v něž se nyní uvázal; četnými pěknými rozpravami z oboru astronomie a fysikálního zeměpisu osvědčil svou znamenitou spůsobilost k jasnému a co možná prostorozumnému vykládání těch předmětů náučných; zevrubnost a píle, se kterou pracuje, jest až podivuhodna. Všecky tyto vzácné vlastnosti zjevují se pospolu ovšem také ve přítomném jeho díle, kteréž i co do obsahu i co do formy vyniká přesností, vytříbeností, a pokud předmět jeho to snáší, i lahodností. Všeobecný zeměpis Studničkův dělí se ve tři části. První jest hvězdářská, kdež vykládá se o hvězdnaté obloze, o zdánlivém denním i ročním pohybu hvězd a jak se ho užívá k měření času, o skutečném pohybu stálic, a o soustavě sluneční. Druhá část, zeměpis mathematický, jedná o tvaru, měření, velikosti i o zobrazování země. Ve třetí části, zeměpise fysikálním,

bude meteorologie, stručná geologie, horopis, vodopis a náuka o rozšíření rostlin, živočišstva i plemen lidských. V šesti čtyrarchových sešitech dosud vyšlých obsaženy jsou první dvě části skoro docela, vyjma totiž theorii map. Výklad v těchto dvou částech jest takový, že všemu může porozuměti člověk, jenž někdy studoval nižší mathematiku, třeba by z ní v paměti již mnoho nesnášel; pro mathematiky jsou toliko pod čárou některé formule, ale jen pokud k tomu dostačí trigonometrie, neboť návodem ke hvězdářským výpočtům běhův planetárních tato kniha není a býti nechce. Že Studnička dopřál astronomii většího místa, nežli se jí obyčejně dostává ve všeobecných zeměpisích a fysikách, to nebudiž jí počítáno na špatnou nýbrž na dobrou stránku; učinilať astronomie v posledních stoletích ohromné pokroky, jež jsou povědomy zasvěcencům jejím, kterýchžto kruh bohužel spíše se ouží nežli rozšiřuje; musíť tato stará věda ve školách ustupovati svým četným novým družkám, tak sice, že základné astronomické vědomosti jsou nyní u vzdělaného i učeného obecenstva méně rozšířeny nežli byly před půl tisícem let; potkávámeť se v kronikách středověkých, které byly psány od kněží, s takovými pojmy a výrazy astronomickými, kterým nyní mezi studovanými lidmi, kromě hvězdářů, málo kdo rozumí. Terminologie dělala p. spisovateli některé obtíže, a není divu, byloť o těch věcech dosud málo po česku psáno. Šťastně zdá se mi býti utvořeno jmeno letavice místo nepohodlného i nerozumného čištění hvězd. Čáry (kruhy) rovnoběžné k rovníku měly by se, tuším, krátce jmenovati rovnoběžkami a ne rovnoběžníky, neboť slovo rovnoběžník jest již v geometrii okkupováno jiným ustáleným významem (= parallelogram). Končicí sloveso pošinouti mělo vedle sebe trvací pošívati; toto trvací však nyní sotva se nám hodí, a sloveso pošinovati, jež uvádějí do geometrie, jest chybně tvořeno; pročež užívejme dobrého slovesa souznačného: posouvati (vedle posunouti), anebo někdy pro rozmanitost pomykati. Předložka *pro* jest v nové češtině bez toho již přetížena přerozmanitými funkcemi, a mathematikové neměli by na ni bez potřeby ještě více nakládati; chtějíli naznačiti podmínku, mohou to rovněž tak krátce ale srozumitelněji vyjádřiti předložkou *při* nebo jinými předložkami nebo i prostými pády; ku př. při $\varphi = 9^{0}$ platí $\omega = 15^{0}$; v Praze (místo: pro Prahu) platí $\varphi = 50^{0}$ a dne 6. listopadu (místo: pro 6. listopad) $\delta = -16^{0}$; obdržíme (bez pro) svrchní kulminaci polárky HV $= 51^{0}$ atd. Příhodné jsou tabulky číselných hodnot, jež p. Studnička do své knihy vkládá; ty velice zvyšují její užitečnost; ku př. tabulka ukazující, jakou délku mají stupně poledníkové i rovnoběžkové v rozličných vzdálenostech od rovníka, tabulka ustanovující, kolik mají ukazovati hodiny o slunečném poledni. V tabulce, která srovnává novou míru francouzskou s jinými měrami, neměla býti opomenuta míra česká; dle nařízení vyšlého r. 1764 o poměru míry české k rakouské, a dle nového zákona o poměru míry rakouské k metru, jest možno vyjádřiti délku české míry v metrech aspoň na čtyry místa desetinná zevrubně; jestiť český loket čili dvě české stopy = 0·5927 m. — Zevnější úprava jest tohoto krásného díla důstojna, rovněž krásná; četné nové dřevorytiny i mapky, jichž jest k názornosti potřeba, dokazují, že nakladatel neméně než spisovatel se vynasnažuje, aby dílo bylo dokonalé.

Dr. *J. Kalousek.*

Plutarch přispěl k dějepisnému vzdělání netoliko svých současníkův, nýbrž i pozdějších pokolení až na nynější dobu neméně, než na příklad Herodot a Tacitus, abychom těmito dvěma krajnostmi zahrnuli celou stupnici soustavné vědy dějepravné. Jeho životopisy a charaktery vynikajících mužů řeckých a římských byly a navždy zůstanou zejmena dorůstající mládeži zdrojem důležitého naučení o životě a osudech obou staroklasických národův. Zvláště jeho pečlivé přihlížení k vnitřní, *mravní* stránce dějinných osobností, dějepisnou vědou nezřídka zanedbávané; jeho plastická kresba všech podnětův, plynoucích z ducha jednotlivce a pohánějících veliké společenské sbory, ano i celé národy k velikým, rozhodným činům; rovněž jako jeho vlastní zanícenost pro vyšší, ušlechtilejší stránky lidského života, pojišťují jeho dějepravnému dílu vždy svěží, nepomíjející půvab. Nová doba poučného a vzdělavatelského písemnictví evropského pěstuje Plutarchův spůsob dějepisného líčení s nemalou oblibou a s rovným štěstím. Nejpřednější v tom směru literatury anglická a francouzská mají už celé knihovny dějinných charakterův, jichžto blahodárné působení ve všeobecnou vzdělanost domácího občanstva, zejmena v politickou a humanitní, co den jest zjevnější. S chvalným uznáním a s opravdovou radostí můžeme ukázati už také na podobný spis v literatuře vlastní. Karel Tůma obral sobě studium a líčení *Dějinných charakterův* z nové doby některých západoevropských národů za hlavní úkol své spisovatelské činnosti a dnes už dospěl u nás v tom směru na šťastného specialistu. Jeho Dějinné charaktery jsou kniha, jejížto co možná nejhojnější rozšíření v národě našem sobě upřímně přejeme. Těšíme se z toho, že náklad na vydání její věnoval politický spolek Velvarský. Dal ť tím pěkným skutkem na srozuměnou, že dovede oceniti důležitost jejího obsahu pro politické vzdělání našeho národa. *Osvěta* při té příležitosti cítí zdvojené potěšení, poněvadž v jejích sloupcích po prvé vyšly některé z výborných prací, kteréž K. Tůma pod společným, případným názvem Dějinné charaktery sebral. Jest jich tu osm: Jiří Washington, Giuseppe Mazzini, Daniel Manin, Camillo Cavour, Léon Gambetta, William Ewart Gladstone, Ludvík de Potter a Americký husita John Brown. Můželi sestaviti se z novověkých dějin italských, francouzských, belgických, anglických a severoamerických řada osobností, kteréž by mocněji byly zasáhly v život a osudy svých národův, kteréž by výše vynikaly ve světodějném proudění národních a státních útvarův, jichžto snahy a skutky by mocněji byly hnuly nejdůležitějšími otázkami národních práv, občanské svobody, opravdové osvěty a ušlechtilé lidskosti? Už tímto výborem zřejmě dokázal Tůma, že postihl nejhlubší jádro novověkých dějin států italského, francouzského, belgického, anglického a severoamerického, tedy právě oněch, jichžto rozvoj stanoví hlavní ráz státotvorné činnosti a kulturního směru v tomto století, ano i v naší době. A jaký byl jeho úkol při tomto výboru Dějinných charakterův? Podati svým krajanům věrné a jasné zrcadlo, v čem záleží opravdový politický život a důstojnost každého národa, jaké boje podnikaly a provedly se jinde za ony duchovní statky, za jichžto dobytí namnoze také my zápasíme; poučiti je, že toliko hrdinskou vytrvalostí, apoštolskou nezištností a neúhonnou poctivostí zakládá se čestná a šťastná budoucnost národní

a státní pospolitosti; posilniti je vzory velikých cností občanských a vštípiti jim vědomí, že mají stejný cíl s mnoha jinými národy. Tento úkol K. Tůma v Dějinných charakterech naplnil. Jest to dílo *tendenční;* ale nad takovou tendenci neznáme žádné oprávněnější a šlechetnější. A slovesná forma Tůmova? Spisovatel jest sám nadšen svým předmětem, proto slovo jeho sálá ohněm a vzbuzuje nadšení i zápal i v čtenáři. Řeč Tůmova jest malebná, plastická, květnatá, hledíc mysl čtenářovu všemi způsoby slovesné techniky zaujati pro látku, z jejíhožto poznání a prozkoumání mu kyne nemalý prospěch pro vlastní praxi. Na některých místech stylisace Tůmova dostupuje účinkův umění dramatického. Připomínáme na příklad vypravování o americkém husitovi, jež náleží k nejzdařilejším v celé sbírce, jsouc psáno se zvláštní vroucností. Vedle úchvatného obrazu Johna Browna klademe co do stylistické dokonalosti nejblíže Ludvíka Pottera. I až někdy dostaneme ve svém jazyku zevrubné a správné zpracování celých dějin Italie, Francie, Belgie, Anglie a soustátí severoamerického, Tůmovy Dějinné charaktery nepozbudou ničeho ze své poučné a vzdělávací důležitosti; na ten čas jsou i intelligenci české nejlepším po česku psaným dílem, z něhož lze čerpati poznání novověkých dějin od Tibery až po Michiganské jezero. Jestli dějepis učitelkou života, Dějinné charaktery Tůmovy ukazují, jak toho vzácného učiva se má užívati; máli nějakou cenu netoliko pro učence, ale i pro národy, Dějinné charaktery ji staví na oči.

Zajímavý příspěvek k důležité otázce z dějin českých podal prof. dr. Josef Kalousek ve stati *O historii kalicha v dobách předhusitských.* (Otisk z výroční zprávy obecního reálného gymnasia v Praze, 1881.) Prozkoumav všecky dotýčné prameny domácí i zahraničné, starší i novější, dr. Kalousek zahrnuje konečný výsledek své rozpravy v následující věty. Prvotné přijímání pod obojí vymizelo v Čechách tiše a dávno, snad asi sto let před reformátorským ruchem, jenž se počal u nás ve druhé polovici 14. století. Mistr Jakoubek ze Stříbra a jeho vrstevníci, obnovujíce podávání z kalicha, nečinili tak z nějaké tradicionálné oposice proti té proměně, kterou dávným předkům jejich byl odňat kalich, neboť r. 1414 nebylo již po té proměně žádné paměti ani v myslech ani ve spisích tehdáž známých. Toliko zbožné hloubání, zvláště M. Matěje z Janova o tom, jaké spasitelné účinky má požívání večeře Páně, a že jest radno často ji přijímati, vedlo nástupce jeho k uvažování, jak ta svátost byla ustanovena a v prvotné církvi přijímána; z toho pak uvažování vzešla u nich obnova podávání pod obojí spůsobou.

F. Schulz.

R. 1882. Čís. 2.

OSVĚTA

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

VI.

Jiná osobnost, jiż častěji bylo v komnatách domu pana Hajného vídati, byl Suchotínský farář, Drahokoupil, do jehož pastýřského stáda Záhořany náležely. Byl to dobrý čtyřicátník, vysoké postavy, rumných tváří, havraních vlasův a otylého těla, jehož zevnějšek byl poněkud zanedbán. Dlouholetým pobytem mezi lidem selským byl zdrsnělý poněkud a ve společnosti obcoval trochu nesměle a hranatě. Kromě toho šňupal. Co do povah byl Drahokoupil dobrák, pohodlný v myšlení i jednání; byl sám se sebou i se světem spokojen a farizejského neměl na sobě nic. Labužníkem nebyl, ale chutným a vybraným darům božím přál, a ideálem jeho byly zlaté hodinky, na něž za duchovní praxe své, nepříliš výnosné, se nemohl zmoci. Borovec si jednou o svátku jeho dovolil s ním žert. Vyčenichal někde u nějaké modličky staré modlicí knihy s názvem „Zlaté hodinky“ a přinesl mu je v úhledné krabici darem ke svátku. Byla právě na Suchotínské faře větší společnost, a Drahokoupil věřil upřímně, že mu zlaté hodinky přináší, dokud se pravý obsah krabičky zklamaným jeho očím neobjevil. Nevykládal žert ten Borovcovi ve zlé, ale měl naň přece trochu s vrchu a když se sešli, vynasnažoval se poctivě, nějaký bodlavý vtipec vystřeliti, před nímž však Borovec nezalézal „za borovici.“

Drahokoupil vlastně teprve po příchodě staré paní více se ukazoval v Záhořanech. Nabídnuv se jí, že za nebožtíka pana Hostka zádušní mše sloužiti bude, byl od ní vlídně přijat a byl od těch dob u nábožné stařenky v jasných očích. Pozorovala ovšem, že co do dobrého tónu a společenského cviku mnoho se faráři nedostává, ale cti-

hodný stav jeho, jakož i vlastní její zbožná mysl měly ji k tomu, by shovívavě již oko jedno při něm zamhouřila. Mimo to zamlouval se farář staré paní, jež při svých výdajích velice byla šetrna a licoměrnosti nenáviděla, svou nezištností a prostoduchostí, a tak mnohý klípek z okolí přijala od něho také za vděk. Na konec zvolila si jej také za svého almužníka, poněvadž chudinu již ze svého povolání dobře znal a ona nerada někomu almužnu udílela, o kom nebyla přesvědčena, že jí hoden jest. Tu i tam povídali si lidé pošeptmu, že Drahokoupil jen proto u staré paní Záhořanské omítá liščím ocasem, že peníze u ní čije, a Borovec vypustil někde peroutné slovo, že prý se snad nyní přece zlatých hodinek domodlí, ale to byly všecko jen pamlsky utrhačných jazyků. Drahokoupil vševlády peněz ani neznal aneb aspoň neuznával; i nepřipadlo mu ani ve snách, že babička Záhořanská lichou směnku jeho ideálu promění ve zvučný kov. Spíše přimlouvalo se ku pravdě, že zdravá poesie domu Hajného přitahuje k sobě jeho mysl, jež poesie milé domácnosti nikdy před tím nepoznala a neochutnala. Ostatně nebýval nikdy obtížným hostem v panském domě a stavíval se tam obyčejně, když míval nějaké zaneprázdnění ve vsi, a poněvadž i tvar i obsah jeho myšlenek byl krotký, neprobuzoval v nikom živější sympatie, aspoň toho času.

Ze dřívějších poměrův udržoval i Hajný i roztomilá jeho paní každý po jednom a těšili se z nich posud tak vroucně, jako za svobodna, ač dělo se to jenom dopisováním. Paní Hajná nezapomněla pro manželské své štěstí na svou zlatou, veselou Mély, a muž její při vší práci a činnosti pro rodinu na nejstaršího a nejmilejšího svého přítele Jaroslava. Za zimních večerů, kdy rozpásané živly kol panského domu své divoplesy prováděly a na tabule v oknách zlobivě dorážely, jako by chtěly dobyti se na lidský blahobyt uvnitř: bývalo pochoutkou mladým manželům, přemítati listy v knihách paměti své. V komnatě, příjemně vytopené a mírnou vůní prostoupené, sedávaly v měkkých křeslech v zamilovaném svém koutečku při lampě a očima, ať tak dím, se líbajíce povídávali, Marie o Mély a Prokop o Jaroslavu, že často nepozorována minula hodina, v níž odcházívali do ložnice. To bylo první rok, ale i potom, když mamá a Jaroušek do hospodářství přibyli, nebylo téhodne, aby nebyli v hovor pojati nepřítomní přátelé, a i sama stará paní ráda o nich poslouchala a sama svým příspěvkem ochotně se účastnívala. Došloli psaní od slečny Amélie nebo Jaroslava, byl den v domě Hajného jasnější a výměna myšlenková plynnější a jímavější, a kořenívaly ji častěji potýčky, vzniklé z manželův různého mínění o těch neb oněch myšlenkách ve psaní obsažených. Marie stranila přítelkyni, Prokop příteli, ač oba v tom se snášeli, že oba jsou povahy nevšední, pro něž jeviště skutečného života jest poněkud kluzko.

Slečna Amélie Měřinská žila posud v Praze a ucházela se, jak Hajný někdy vtipkoval, o to, aby do cechu starých panen přijata byla. Poněvadž neměla již rodičů, bydlela u své staré tety, paní to z nejlepší společnosti, jež krásné a rozmarné neteři činila pomyšlení a v duchaplnosti její se zhlížela. Jsouc jměním svým zcela neodvisla, odbývala četné nápadníky, jižto všudy smělc mohli zaklepati, ocelivým výrokem, že dokud jí nebudou dvacet čtyři léta, své šíje pode jho man-

želské neohne, a kdy by jí sám turecký padišah nabízel pantofel. Vzdělání její, jímž se věru pro pouhou okázalost v společnosti nenamáhala, bylo i obsáhlé i hluboké a nevtipkováno o ní na licho, že čte Ovidia a Horatia bez slovníku a že by se úspěšně měřiti mohla s mnohým graduovaným synem Aeskulapovým. O vzdělání v obecném smyslu mluvívala s pohrdou; úctu chovala jenom k vědění a vyhledávalali společnost mužův, byli to jistě učenci nebo mužové prakticky činní. Hladcí a sladcí bohatýři parket nešli jí ani k oku ani k mysli. Klepalo se o ní, že jest mužatkou, ale spanilou, půvabnou a rozumnou mužatkou, a mělcí salonní lvové věru nevyhledávali s ní souboje. Krásná pleť kárala ji z výstřednosti a starší, zkušené dámy nevěstily jí šťastných osudův. To vše slečně Amélii nebylo neznámo, ale kritikou tou nehnětla se na srdci a jednala vždy tak, jak sama za dobré uznávala, nepřestupujíc však nikdy meze obvyklé konvenience.

Že snad nejvroucnější láskou v životě svém k slečně Marii Hostkové se přivinula, lze z toho vysvětliti, že neshledávala při ní mělkosti jako při jiných stejnověkých dívkách ze své společnosti, a že mužnější její povahu vábila asi ona tichá, čistá ženskost, jež z nitra Mariina v přirozené ryzosti se vyvírala. Marie naproti tomu uznávajíc spravedlivě duševní převahu Améliinu jako slabší květina připínala se důvěrně k silnějšímu kmeni její duše. Přátelství obou dám datovalo z ústavu a potrvalo i za let panenských, a stará paní Hostková ráda je viděla, poněvadž slečna Měřinská měla bezúhonnou turnyru a nikdy se nepokoušela v útlou duši Mariinu něco ze svých výstředností vštěpovati, nebo tolik připouštěla i matinka Mariina, že při dobrém jádře svém není Amélie bez výstředností.

Když Marie se zasnoubila a všecko to štěstí panenské lásky před přítelkyní důvěrně odhalovala, poletoval častěji úsměšek po ladných rtech Améliiných, ale ostřejšího posudku o manželském stavu nikdy nepronesla, aniž kdy o tom pochybovala, že Prokop není hoden té vzácné lásky, poněvadž viděla v něm muže v práci vyrostlého a pro práci zaujatého, třeba obor kupecký byl celým jeho světem. Za družičku však Marii nešla tvrdíc, že tento úkol poetický k její mužné povaze se dobře nehodí. Leč svatební slavnosti se účastnila zároveň s Jaroslavem, jenž Prokopovi byl za svědka. Znala se s ním již od vidění, ale posud nevzala si práci nějak jej oceniti, třeba věděla o jeho poměru k ženichu přítelkyně své. V očích jejích byl jenom mužem téměř dokonalé krásy a uhlazeného zevnějšku, jehož kníry, patrně se zálibou pěstované, jsou z nejpěknějších v Praze. Pan Javorník, jak se zdálo, byl již zpředu proti ní podjat, poněvadž za hovoru s ní tu i tam poněkud pichlavě latinskou floskuli prohodil, což mu slečna Amélie tím odplácela, že za vhodné příležitosti mu posloužila s bodlavě zkomoleným veršem z jeho básní, jež znala z časopisův. Kromě těchto špiček, jež u ostatní společnosti povšimnutí nedošly, nesblížili se sobě o Prokopově svatbě ani za mák, a pan Javorník soudil asi tak o slečně Amélii jako ona o něm, že jest totižto krasavice v pravdě Junonské postavy, jež kromě toho svou řeckou hlavu má vyšperkovánu duchem, na němž si nemálo zakládá. Dále uznával jako ona o jeho knírách,

že oči její jsou z nejpěknějších v Praze. Více aspoň o ní Prokopovi neprojevil, když potom jednou o ní se rozhovořili.

Jaroslav byl tehdáž již profesorem a doktorem filosofie, a matka jeho nebyla již na živu. Vzletné jeho plány o stolici učitelské na některé universitě se scvrkly v téměř pošetilou naději, poněvadž přes všecko nadání své měl něco z motýla na sobě, a rád těkal od předmětu k předmětu, nemaje dosti mravní síly v sobě, by zahloubil se celou duší v jedinou vědu. Hlava jeho byla více universálního rázu, ale nejraději kochávala se v umění všech tvarů, popředně v slovesném umění, v němž se sám i vlastní silou pokoušel, leč více jako krasoumný ochotník nežli jako opravdivý dělník. Nebylť zkrátka mužem práce, a bez vážné a úsilovné práce neobejde se umění rovněž tak, jako věda a jako všecko na světě. Dramatická poesie a divadlo byly posud jeho Rosinantou, a on sám, jakkoliv již třicátník, byl Donem Quijotem, jenž kopím svým do větrných hradův míří. Bylo snad také vadou při něm, že nedostávalo se mu žádosti po zevnější cti a slávě. Pobídky z této strany byly by asi hlavu jeho pobodly k snaze i práci účinnější a zdárnější. Také i jmění jeho bylo mu asi na závadu: přebytek, pohodlí a vybraný stůl ještě málo znamenitých lidí člověčenstvu odchovaly.

Jaroslav nevycházel nikdy z učení a o prázdninách náruživě rád cestoval. Znalť Švýcarsko i Norsko, matku umění Italii, matku moderní kultury, Francii. Po zemi práce, Anglicku, a zemi spekulace, Německu, netoužil. Vlast svou, Čechy, Moravu i Slezsko, znal dosti podrobně a pro zájmy národní měl živý cit i jasné porozumění a v lichoskvělou světoběžnost nezapadal. Byl přesvědčen, že jako jen ve vlastní mluvě lze jest modliti se a básniti, jen v uvědomění národním lze býti něčím samostatným. Kdy by jej byla slečna Amélie z té stránky znala, více vřelosti by se bylo přimísilo k jejímu o něm soudu.

Že i Hajný i paní jeho hned první rok Jaroslava i Amélii k sobě zvali do Záhořan, bylo podle toho, co posud vypravovali jsme, zcela přirozeno. Leč slečna Měřinská vymluvila se Marii tím, že prý svou osobností, nepříliš poetickou, nechce prvoroční líbánky její překaliti.

„Myslím,“ pravila zcela zjevně v dopise svém, „že vy dva úplně sobě letos postačíte. K čemu k lepému celku přivěšovati zbytečný přídavek!“

Javorník předstíral cestu do Paříže, dávno již zamýšlenou, ale myslil asi zrovna to, co jasně pověděla slečna Amélie.

Druhý rok byl považován pro smrt starého pana Hostky za rok smuteční, a slečna Amélie i pan Javorník již z dobrého tónu návštěvu odřekli. Třetího roku přijel Jaroslav na několik dní, jen tak na ohlídku. Kašlal trochu a liboval si velmi v Záhořanech. V roztomilé komnatce své složil idylu nadepsanou: „Na čerstvém vzduchu.“ Líbila se v kruhu rodinném, a on podle jejího nadpisu pokřtil dům Hajného. Nápad ten se ujal, šířil se pozvolna a zůstal pak již domu. Téhož roku v létě měla slečna Amélie tetu poněkud chorou a nemohla do Záhořan. Však slíbila svatosvatě, že na přesrok ji na Čerstvém vzduchu budou míti tak dlouho, pokud jim bude libo a pokud jich vůbec neomrzí.

Hned ze začátku června pak skutečně slovu dostála. Měla také k tomu zvláštní příčinu. Zamilovalť se do ní pán skvělého postavení, jenž nedal se nikterak odbyti, jí všudy na paty se věšel a rázností svou a neoblomnou trpělivostí mermomocí neli srdce, aspoň ruky její se chtěl zmocniti. Slečně Amélii stala se tím Praha v pravdě protivnou. Vzchopila se k činu a předstírajíc cestu do lázní tajně se uchýlila na Čerstvý vzduch. Tam byla jista a svobodna, a Prokop jí rukou dáním slíbil, že chrániti ji bude pavezou domácího práva, kterému slibu také svědomitě dostál, hned jak první psaní od ženicha z Prahy došlo.

V červenci potom dostavil se Jaroslav, tenkrát na celé prázdniny. Před tím doufala slečna Amélie, že jest jista.

Život na Čerstvém vzduchu se rozvolnil a rozproudil.

„Zrovna jako by hrsť hráchu mezi holuby hodil," podotkl jednou případně pan Račte.

VII.

Ano pan Račte!

On takto pro ženskou zástěru ani palcem nehnul, ale taková ženská jako slečna Mély, to je rozprávka zcela jinšího kalendáře! Borovec nebyl sice světem zběhlý, ale panen světu podobných viděl dosti, že by jich ani za hodinu nespočítal. A jeho bývalé milenky, Anička, Katuška i Filoména byly panny jako z růže květ a z lilie stonek, ale proti slečně Mély byly přece jen slepice proti labuti. Tak zobrazoval si v duchu pramáteř Libuši, tak spanilou Majolenu, tak Marii Terezii císařovnu!

Ten den, když po prvé ho svedla Fortuna na Čerstvém vzduchu se slečnou Mély tváří v tvář, měl pan Borovec noc nepokojnou, zrovna jako by zítra měl jíti na jeleny, kteréžto vrchovaté rozkoše myslivecké posud neokusil. Druhého dne po tom vybral se na křepelky, dal pět ran a ani jednu netrefil. Sám věrný jeho nohsleda, ohař Imam, postavil se po páté ráně a podíval se naň, jako by řekl: „Styď se, starý hochu!" Pan Račte se také před psem zastyděl, ale co to bylo platno. Sedl si na mez a rozumoval:

„Inu, nějaký dojem jsem přece učinil! Smála se, až se řehtala! Slečna Mély je svobodna, já jsem svoboden. A Vražno není také na zahozenou a šlechtictví. Inu ovšem, ale tak . . ."

Podíval se na Imama, jenž vedle seděl. Co to bylo? Ten pes se mu opět smál. Pan Račte napřáhl ruku. Imam se opatrně odklidil.

Kdy by bylo šlo po jeho, byl by zaměřil rovnou na Čerstvý vzduch. Kdy by aspoň byly křepelky! Takto . . . Třeba bylo opatrnosti; třeba sečkati, vyčkati, nezadávati si; to hlavní věcí při ženských!

Pan Račte zaměřil k Vraženskému dvoru; zadumán, všecek nesvůj.

Téže skoro chvíle, co Borovec na mezi první nitky své čtvrté lásky si shledával, seděly na Čerstvém vzduchu všecky tři dámy po snídaní v jídelně a bavily se včerejší návštěvou. Pan Račte učinil skutečně dojem na slečnu Mély. Aspoň se ještě dnes pomyšlením naň srdečně „řehtala," strhujíc i mladou i starou paní do veselého tercetta, jehož thématem byla zjevná zpověď Améliina, že kdy by byla

aspoň o dvacet let starší a pan Račte neměl lysinky, že by si jej i Vražno opravdově nadcházela.

Přišed včera v pravidelnou hodinu na návštěvu, aby se ohřál na svém „jasném sluníčku," usedl si jako obyčejně v návštěvně opodál něho „na kousek povídaniny." O novém hosti na Čerstvém vzduchu nevěděl posud pranic. Maje jako obyčejné na pilno se svou řečí nepustil paní Hajnou ani k slovu, tak že mu návštěvu novou ani oznámiti nemohla. V tom zavzněla ve vedlejší komnatě hra na klavír umělá a líbezná. Borovec překvapen se odmlčel, a když kousek schýlil se ke konci, odvedla jej paní Hajná do vedlejšího pokoje, kdež na prahu stanul starý panic jako přimrazen. Od piana zvedala se naproti němu slečna Mély ve všem svém půvabu, proň zrovna opojném. Z těsně přiléhavých šatů šedé barvy a mdlého lesku, na ňadrech do čtyř rohů vystřižených a na rukách jen k ohbí loktův sahajících, svůdně vystupovaly plné tvary jejího těla plasticky krásného; kol obnaženého hrdla měla šňůrku perliček a kol bělostných loktův luzné oblosti po zlatém kruhu. V hojnu kaštanových vlasů, jež přirozeně zkadeřeny zpředu do úzkého čela se hrnuly, měla vetknuta dvě polorozvitá růžová poupata tmavonachové barvy. Popošedši asi na krok stanula při pianě, a postavou její, rovněž tak imposantní jako půvabnou, dovršil se spanilý její zjev v jednotný, úchvatný dojem.

Zraky upjala zvědavě a přívětivě na příchozího pána.

Borovec nevěděl samým podivením, kde jest. Oči jeho se vyvalily a ústa se nepoeticky rozevřela. Bylo mu, jako by prudkovonný zápach ze žapanských lilií jej z nenadání omámil. I když paní Hajná vzájemné představení vykonala, nemohl se k dobré paměti sebrati. Slova se mu v divné směsi pletla na jazyku, jindy tak ochotném, a kdy by se byl nestyděl, „byl by sobě hned jednu dal," že dělá ze sebe tak dřevěného panáka.

Slečna Mély se potutelně pousmála.

Borovec se vzpamatoval a krokem španělského granda šel jí ruku políbit, při čemž se jeho lysina u vší své velebnosti očím slečniným presentovala. Rtové její sebou nelibě škubli, hned však přišpulili se k humoristickému úsměchu, jenž rozhodnou dostal převahu.

Borovec rozvázal, zavěsiv pásmo své výmluvnosti na ruce, již právě byl slastí se rozplývaje líbal. Vychvaloval do nebe ty „zlaté ručičky," jež umějí tak mistrně na klavír hráti; vypravoval, že sám jest „ohromný" milovník a ctitel hudby, a litoval, že aspoň rok slečnu nezná; neboť pak že by „se opovážil" ji za nějaký nový kousek prositi. Slečna Mély domnívajíc se, že jest hudebník, nabídla mu, aby jí nějaký kousek jmenoval.

Borovec nepřišel do rozpakův.

„Andulko, mé dítě," pravil, „je tuze krásná píseň."

„Však on, pan Borovec, nadarmo právě tuto píseň nevolí," prohodila škádlivě paní Hajná.

Slečna nevzpomněla hned na první nešťastné jeho lásky předmět a rozuměla, že přítelkyně naráží na druhý verš jmenované písně, a že pan Račte vtipně takto napověděl pod barvičkou, jak se mu zalíbila. I pousmála se naň koketně a zahrála mu variaci na požádané théma.

Borovec se rozehřál až na dno samého srdce, a když poodešli do návštěvny, natáhl všecky kolíky svého umu, aby před slečnou svou osobnost do nejlepšího světla postavil. Dámy uhodly jeho úmysl a na vzájem se přičinily, aby nevyšel z proudu, a starý panic byl sám na sebe hrd, že činí dojem. Rozpovídal se o všech možných i nemožných věcech, ale o nešťastné své tři lásky ani nezavadil z dobré příčiny; vždyť jediný vroucný pohled z krásných hnědých očí slečny Amélie stál aspoň za půl kopy minulých milůstek. A slečna věru zraků svých od něho neodvracela, a zdálo se mu zcela určitě, že se oň zajímá. Také „jarní sluníčko“ nazvalo jej dnes asi třikrát „milým“ hostem, ano zaprosilo si ho i k obědu, což blaženost jeho dovršilo; neboť pomyšlení, že posedí si hodinu a více se zbožňovanou slečnou, bylo mu průzorem do ráje neskonalého štěstí. Při tabuli seděl zrovna vedle „čarokrásné víly“ a jedl dnes za tři; neboť ta byla již zvláštní jeho přirozenost, že každou vznikající láskou i hladu mu stejnou měrou přibývalo. Leč co do pití byl opatrný, aby snad nevyvedl nějakou hloupost, těše se v duchu, že doma již dorazí, co na Čerstvém vzduchu promeškal. K slečně Mély byl učiněná pozornost, tak že ostatní si skoro na to naříkali, a ona se mu za to odvděčovala i laskavými pohledy i přívětivými pohovory, z nichž však místy vykukovaly jemné špičky, ostatním patrné, jeho osloněným očím však neviditelné. Leč nadšení jeho pro slečnu dospělo chlumu téměř závratného, když pan Hajný po tabuli navrhl, projíti se v zahradě mezi růžemi. Návrh byl radostně přijat, a Hajný podal rámě matince. Ženuška jeho potutelně se usmívajíc zmocnila se střelhbitě druhého ramene a slečna Mély zůstala Borovcovi. Vsunuvši s gracií přímo okouzlující svůj měkký a bělostný loket mu do nabízeného ramene přivedla všecku jeho nervovou soustavu do elektrického omamu, a když dokonce loket svůj pohodlně na ruku jeho položila, prochvíval teploučký dotyk jejího těla starého panice blažeností téměř šílenou. Jak do zahrady sestoupili, později ani nepamatoval, jen to věděl, že vedli se za ostatními poněkud dále než měli, neboť i Prokop i jeho paní několikrát se k nim obrátili se škádlivým dotazem, proč tak daleko zůstávají pozadu. Když čas byl se poroučeti a dámám ruku líbal, cítil neomylně, že prsty slečny Mély ruku jeho stiskly; jen tak na čtvrt vteřiny, ale stiskly ji.

„Doufáme,“ prohodila mladá paní, „že nenecháte nás dlouho na sebe čekati!“

„Ó, hned bych se na Čerstvý vzduch přestěhoval,“ odvětil dvorně panic; „neb dnešní den byl z nejkrásnějších mého života.“

Radosten, že s poznámkou tak trefnou dojem své osobnosti v Záhořanech dovršil, Vraženský odešel.

Když byl z doslechu, připomenul Prokop:

„Věru, naší Mély prší štěstí zrovna do zástěry. Sotva před jedním utekla, rozvírá již druhý před ní toužebné náručí!“

Upřímný smích rozezvučel se po zahradě mezi růžemi.

Několik dní po tom vrazil pan Račte se svým Imamem do fary Suchotínské.

„Viděl jste ji?“ bylo první jeho slovo.

„Koho?“

„Inu ji, ji . . . Slečnu Mély, na Čerstvém vzduchu.“

„Viděl, předvčírem.“

„Co jí říkáte?!“

„Je to zralá krása.“

„Zralá krása! Co! Je to ženský anděl!“

„Snad naposledy vaše staré srdce nechytilo?“

„Příteli! S padesáti lety není srdce žádný škvarek! A pak jsem statkář; krásné postavení!“

Drahokoupil viděl, kolik bilo. Příležitost se mu sama podávala, aby Borovce dopálil pro zlaté hodinky.

„Povídali také o vás,“ prohodil ledabylo.

Borovec sebou trhl.

„Povídali!? A co, příteli, prosím vás, co?“

„Inu něco o vaší pleši.“

Pan Račte sežloutnul, jako by polykal rebarboru.

„Tak, tak, inu tak . . . a co ještě, příteli?“ otazoval se chladněji.

Farář si myslil, že mu pán bůh již nevinnou lež odpustí. Zalhal si, aby Borovce znepokojil, a pravil: „Povídali, že se podívají k vám do Vražna. Pan Hajný vypravoval slečně, že máte tam polohu romantickou.“

Borovec se vzpřímil radostí a nadějí.

„A kdy, příteli, kdy?“

„To nevyjednáno, ale zdá se, že brzy. Máme nyní nejpříhodnější počasí.“

„Pravda. Zrovna tak na výlety. Děkuji vám, příteli, za tu zprávu. Musím domů; buďte tu zdrávi, jak na lukách trávy!“

Odkvapil do Vražna, objednal ještě téhož dne dva zedníky, truhláře a přibral z dvora lidi, by myli, drhli a smejčili. Téhož ještě dne poslal do města pro sedláře, aby dal nový povlak nábytku v parádním pokoji, a vůbec zpřevracel ctihodné sídlo své, po léta zanedbané, na ruby.

Paní Marjánka, hospodyně jeho, hořela jen jen nepokojem i strachy. Vždyť všecko podobalo se na vlas tomu, jako by její velitel se chtěl oženiti a čekal návštěvu ze strany nevěstiny. Ptala se přímo a nepřímo a vyzvídala, dala pána svého stopovati, ale upokojení nenabyla. Vzdychala a hubovala, kudy chodila. Konečně! Když již Vražno mělo nový kabát i prádlo, došlo psaníčko ze Suchotínské fary. Co by byla za to dala, kdy by je byla mohla pro sebe podržeti, nebo aspoň pro sebe dříve přečísti. Nešlo to, nešlo . . . Zmalomyslněla.

„Děj se vůle boží,“ vzdychla bojem zkrušena a donesla je pánovi.

Borovec si v duši zavýsknul; myslil nejinak, nežli že odpoledne bude výlet na Vražno. Přehledl samou radostí na nápisu ruku Drahokoupilovu. Roztrhnul obálku a četl.

Farář psal, že hrozí jeho lásce nebezpečenství. Včera že přijel z Prahy na Čerstvý vzduch onen doktor a profesor, jenž loni již tam byl, a není prý žádné pochyby, že přijíždí za slečnou Mély, a že asi v brzce bude něco slyšeti o zasnoubení. On, totižto farář, že nemůže za to státi, ale zdá prý se mu, že uhodil zrovna na pravdu.

Pan Mamert Borovec vrhl sebou na duši podlomen na pohovku nově potaženou, o níž snil, že zbožňovaná Mély první bude na ní seděti. Sklopil hlavu, že lysinu její bylo v celém rozsahu a obsahu viděti, a vzdech za vzdechem utrhoval se z jeho sklíčeného srdce do prostory parádního pokoje. Nepozoroval ani, že vstoupila paní Marjánka a že jej v pravém slova pojmu studuje.

„Zaplať pán bůh!“ oddychla si hospodyně; „dostal špatnou novinu. Ze ženitby nebude nic.“

Jaroslav byl na Čerstvém vzduchu.

VIII.

Že dr. Javorník, jehož návštěva již po celý rok u Hajných ohlášena byla, přibyl, nevyrušilo slečnu Mély z Olympského blahobytu, jehož nyní plným douškem požívala. V domě Prokopa Hajného bylo bohudík dosti prostory i dosti podmínek, že dva hosté, a byť i sobě nebyli příliš milí, tam zcela volně, vedle sebe, mohli žíti. Kromě toho bylo nyní nejpěknější letní počasí, a tudíž oprávněna byla naděje, že společenský život rozprostraní se do luhův i lesův i okolních dědin. Také se profesor, vyjímaje předpisy v domácnosti platné, těšil na Čerstvém vzduchu plné svobodě a první týden se kromě stolování hrubě ani doma nezdržel, vyhledávaje si zábavu v přírodě. Ač byl již červenec, nepokročilo léto v okolí Záhořanském jako v rovině. Vzduch v otevřeném kraji již příliš teplý provívaly chladnější vánky z hor, vůní lesní prosycené; rostlinstvo tu ještě neodkvétalo, nýbrž pestřilo se posud v barvách svatebních. Na lukách byla senoseč, a živé barvy šatů dělnického lidu, po lučinách roztroušeného, odrážely se v příjemném pohybu od zelené půdy. Zlato sluneční a nezkalená modrost oblohy rozjasňovaly mysl i prohřívaly hlubinu citův.

Dr. Javorník znal již z lonského roku zajímavější partie kolem Záhořan, letos však pouštěl se dále na výzkumných svých cestách, a nebylo téměř půldne, aby si nebyl našel nějaký malebný koutek, nebo vděčnější vyhlídku. Výzkumné ty vycházky a výsledek jich poskytovaly pak čerstvou potravu i koření zábavám popoledním i večerním, a Hajný říkával pod žertem profesorovi „náš poetický dodavatel,“ ač při mnohých dodávkách byl dodavatel poněkud liknavým poetou, nestaraje se hrubě o to jimi oblibu vzbuzovati. S část byla příčina toho také ta, že dr. Javorník na venkově se jal vážněji přírodními vědami popisnými obírati, jež nebyly právě skvělými stránkami jeho vědění; zejmena zajímal se o botaniku a hmyzosloví a nudil někdy něžná ouška svých posluchaček věcmi, na nichž se libosti doslechnouti nemohly. Nějakou vtipnou výčitku slečny Mély nebo mladé paní snesl již z horlivosti vědecké; nebo mstil se za ni pohovory, školou ještě více páchnoucími. Jinak byl k mladým dámám delikátním společníkem, ale nic více, a zacházeje se slečnou Mély byl zvláště na se pozorným. Před starou paní hrál si na dokonalého kavalíra nikoli bez příměšku ironie, což však jejímu zraku, stářím již oslabenému, ucházelo.

Asi po témdni přišed na svých vycházkách do Suchotína zastavil se na chvíli u Drahokoupila. Za řeči vyzradil mu tento, jak pan Račte na Čerstvém vzduchu o slečnu Mély chytil; svěřil mu, jak dovolil si s Vraženským žertík nalhav mu, že Záhořanští ovšem i se slečnou do Vražna se chystají; jak Borovec upřímně na vějičku usedl a aby královnu srdce svého v domovině své důstojné mohl uvítati, sídlo své panické za dost drahý peníz, podle svých nejlepších vědomostí, vyšňořiti dal.

Jaroslav se rozesmál, až se za boky popadal. Skvostné tyto noviny byly tučnými mandely pro jeho mlat, právě prázdný. Nerozvažuje dlouho odhodlal se činně připojiti k intrice, jež již divadelním rázem svým se mu do duše zrovna zamlouvala. I přemýšlel již o tom, jak by osnova se s úspěchem rozpřádati dala, z čehož farář jej vytrhl znova poznamenávaje:

„Nesmím vašnostem ještě jedné věci zamlčeti. Pan Račte se svatě domnívá, že jste vy sám za slečnou Mély přijel, sumou, považuje vás za svého soka, velice nebezpečného."

Dr. Javorník změřil očima faráře.

„Zdá se," připomínal, „že i mne bez dovolení vplétáte do pletek."

„Mea culpa, pane doktore," omlouval se farář. „Neměl jsem nic zlého na mysli."

„Nuže, mějte si pardon," odvětil zase přívětivě Jaroslav; „ale prosím, aby se to bylo stalo naposledy."

„Dávám ochotně slib, že naposledy."

„Víli někdo kromě vás a Borovce o té intrice?"

„Ani živá duše."

„Sedněte, velebníčku, a pište."

Drahokoupil poslechl, Jaroslav mu říkal do péra:

„Velectěný příteli! Dnes dopoledne byl u mne profesor Javorník návštěvou. Tloukl jsem u něho opatrně na keř, však víte, že stranu slečny Mély. Accipe, care amice, sinceram gratulationem: je to zarytý bezženec, jenž svatý stav manželský považuje za putnu pošetilosti. Ipsissima verba! Před touto bouřkou netřeba zalézati do boudy. Bůh požehnej Váš úmysl se slečnou Mély. Chci v modlitbách na dobrý jeho zdar pamatovati."

„Poslední věta jest trochu příkrá pro mne," namítal Drahokoupil.

„Beřte ji za pokutu za hřích na mně spáchaný."

„Nereptám, pane doktore."

„Dopis pošlete ještě dnes dopoledne panu Borovcovi."

„Pošlu; poslíček je právě po ruce."

Když psaníčko nastoupilo cestu svou, Jaroslav se rozloučil. Vraženský panic měl právě senoseč, a poslíček přinesl je za ním na luka, znepokojiv prve příchodem svým v panském domě paní Marjánku až do dna srdce.

Doktor vracel se polními cestami domů. Měl hodný kousek cesty před sebou a pokdy k rozjímání. Podél cesty vlnilo se žloutnoucí obilí a charpy, vlčí mák a koukol v jednotvárné žluti připadaly mu jako dětská poesie v prose životní. Odkud se vzala v mysli jeho tato myšlenka? Drahokoupil nevědomky ji v ní probudil. Psalť Borovcovi, že

on za slečnou Mély přijel, že tedy uchází se o její lásku. Věru, Jaroslav divil se své vlastní povrchnosti, že myšlenka tato, přece tak přirozená, posud mu ani nenapadla, sama od sebe že mu nenapadla. Snad mají myšlenku tu i manželé Hajní, snad stará paní, snad Záhořany a celé okolí, snad i slečně Mély není cizí, třeba jí nebyla právě sympatická. Rozpomínal se, zdali by některý projev myšlenek na Čerstvém vzduchu k ní neukazoval, ale nedomyslil se žádného kladnějšího výsledku.

Zastavil se. Proti němu přicházelo vesnické děvče s hráběmi, čerstvé jako malina a sličné jako polní růže. Sklopilo oči, pozdravilo a šlo dále. Jaroslav se obrátil, když popošla, a děvče se také po něm obrátilo.

Patrně se líbil dítěti přírody, proč by se i slečně Mély nelíbil? Žena jako žena, a kdy by měla učeností i fantastikou hlavu napěchovánu, srdce se nedá venkoncem přestudovati.

Všecka veselost, jež přírodní silou mysl jeho v Suchotíně projala, vytratila se z ní, a vážné pomysly, druh za druhem, vystupovaly z ní, snujíce se vespolek v střízlivé rozjímání.

Jaroslavovi byla třicet a tři léta; byl tudíž v nejjařejších letech svého mužství. Byl zdráv, bohat, osvícen, samostaten. Zahrada života stála před ním rozevřena; mohl sáhnouti po tom i onom ovoci a do syta si ho natrhati. Hladověti nebylo mu usouzeno; před nemírou chránila ho jeho osvícenost a mravné jádro, již z domova v něm vypěstěné. Cestu životem určoval si sám; překážek, s něž by nebyl, posud nepoznal. Jen jednomu stromu posud se vyhýbal: stromu manželské lásky a účinné, obětovné práce pro rodinu. Proč? Zde stanul. Théma, jež předstoupilo před něj, žádalo volné, neúkvapné rozvahy.

V okruhu, v němž žil, viděl dosti dívek s pěknými a vzácnými vlastnostmi, z nichž kynuly naděje, že budou z nich dobré ženy a řádné matky. Věděl, že kdy by té neb oné si byl přál a přání projevil, by nebyl býval oslyšen. A přece nikdy nepronesl určitého přání, ač láska nebyla mu knihou cizojazyčnou.

Sladké nesmysly!

Sladký nesmysl mu byl, když muž za větru a mrazu celé hodiny po ulici přešlapává, aby jen několik vět mohl promluviti se svou milenkou, anebo docela na deset, dvacet kroků ji jenom spatřiti.

Sladký nesmysl, když muž v dílně, v písárně neb při psacím stole se pachtí, aby žena jeho mohla šustiti v hedvábí a dávati se okoukávati v divadle, v koncertní dvoraně a po promenádách.

Sladký nesmysl, když prostý muž větší polovici své skývy ženě a dětem dává a s menší sám se spokojuje, ač žaludek jeho má dosti místa pro skývu celou.

Sladký nesmysl, když výtečný muž perly umu svého na cestu hází, aby je krásná nožka jeho ženy pošlapala, táž nožka, jež dobře by choditi mohla po písku a v prachu.

Sladký nesmysl, když muž úkol Parčin sám na sobě páše, neb jiným hasí života svíci skrovnou, že jistou ženu nemůže dostati, nebo že žena ta ho nechce.

A čím byl život jeho bez lásky až posud?

Sladký nesmysl! Ale slast zůstávala jemu, a nesmysl ztrácel se v tom obecném poli nesmyslův, jež slove život.

A kde mravnost této filosofie?

Vzdejme čest tomu, co necti hodno není. Jaroslav nebyl blaseovaný hejsek ani bradáč, a věděl jen tolik, že neví, máli pravdu čili nic. Že pravdu má, netvrdil sobě. Podstata jeho vniterná nebyla prázdna zdravého jádra, což i z toho viděti bylo, že skoro toho litoval, že okamžitou náladou se dal strhnouti a říkal do péra Drahokoupilovi dopis, jenž musil pošetiti mysl Borovcovu, směšnou láskou rozjitřenou. A nestálli pan Račte i se svou pošetilou láskou na podstavci lidském o hodný stupeň výše nežli on, filosof sladkého nesmyslu? Již že otázku tu k mysli připustil, právem lze jest souditi, že nebyl Jaroslav beze mravnosti. Leč aby byl k Borovcovi šel a řekl mu: „Člověče, my chystáme vám čapku s rolničkami," k tomu nebylo v něm dosti odvahy a síly. Aspoň posud. Posud byly sladké nesmysly proň mocným magnetem, posud míchal do sladkých nesmyslův sebe, Borovce, slečnu Mély a snad i celý svět. A když vstupoval do Záhořan, měl již uzavříno, že půjde odpoledne na kus sladkého nesmyslu do Vražna. Po obědě vypravoval o Suchotíně a prohodil, že má chuť odpoledne se podívati do Vražna, a tázal se poněkud pichlavě, nechtělali by slečna Mély s ním výlet podniknouti. Slečna se lehce nevolí zarděla a odpověděla, že posud nikoliv, snad že časem.

Staré paní se otázka jeho nelíbila; nezdála se jí býti zcela nahodilou. Zbystřila zrak i sluch, leč pro dnes bez úspěchu. Hravě otočil doktor hovor na jiné pole.

Odpoledne, když Jaroslav odešel, Prokop v továrně byl a mladé dámy s nejnovějším modním listem uchýlily se někam do stínu zahradního, vyjela si s malým Jaroušem stranou k Suchotínu. Najednou se jí staré oko zajiskřilo: kus před Suchotínem, z lesíka vycházel jí Drahokoupil v ústrety. Dala se s hochem s factonu sundati a popošla kus s farářem. Vyptávala se ho opatrně, o čem dopoledne s profesorem rozprávěli. Farář již z úcty k domu Hajných neprozradil ani slovíčka o tom, co projednávali o Borovci. Když odjížděla domů, byla stará paní upokojena; ne však docela. Zdálo se jí přece, že farář nemluvil dnes tak prostě jako jindy, a nebylo nemožno, že více zamlčel nežli proslovil.

Čest domu šla jí nade všecko; umínila si, že bude na stráži.

IX.

V besídce, v libém chladu položené a popínavými růžemi popjaté, seděly v rákosových křeslech mladá paní a slečna Mély proti sobě. Zabíraly se v důvěrný hovor.

„Jsi nějak nepokojna, Mély," prohodila krásná paní.

„Jsem. Dnešní otázka dr. Javorníka jest toho příčinou."

„Myslím," pokračovala paní Hajná, „že otázka byla nahodilá."

„Nemyslila bych. Cit vlastní mně to praví a z desíti případů jen jednou cit klame."

„Cit?“ otazovala se mladá paní, upřevši na přítelkyni vyzvídavý zrak.

Slečně Mély povyskočil na lících lehký ruměnec. Sklopila oči.

„Což myslíš, Maruško, že jsem bez citu?“ odpovídala novou otázkou zraky pozvedajíc.

„Ach nikoli! Však myslím, že citem nedáváš se ovládati.“

„Citem ani pojmem, nýbrž vyšší jich potencí, vůlí. A proto jsem nepokojna, že mi k citu chybí pojem.“

„Tys od jakživa filosofka. Ale já chodím prostou cestou a musím ti říci, že tě ta Javorníkova otázka zamrzela.“

„Mrzí mne.“

„A víš proč, má zlatá dušičko? Protože doktor není ti lhostejný. Nebo kdy by ti byl lhostejný, proč by tebe otázka, na pohled přece nevinná, mrzela?“

„Protože někde slyšel něco zvoniti, že starý troud Borovcova srdce zde o mne chytil, a protože chce mne tím nabírati. Samo o sobě vzato, nic zlého v tom není, a může to býti neškodné koření pro domácí zábavu; ale k soběli hledím, nerada bych nesla útraty té zábavy. Neupřeš, že v Javorníkovi jest žíla satirická, jest kousek Asmodiho; já vím, že satirou proskakuje duch, ale sama bych ráda stála mimo terč a nerada bych, aby dnešní jeho pichlavá otázka byla snad začátkem celé neutěšené litanie.“

„Jsi příliš důtkliva, drahá Mélinko, a svědčí to jen o tom opět, že doktor není ti tak cizí, jak bysi ráda tvrdila.“

„Vidím, že chceš mne, Maruško, dnes již dopichovati. Připouštím, že jest Javorník krásný muž, že má krásné . . .“

„Kníry.“

„Budiž, a nadání a že má ducha. Ale třicet let již mu minulo, a pověz mně, co posud dokázal, co dokazuje? Či vzchopuje se k nějakému činu, muže důstojnému? Ó, podívej se jen na svého muže! Mnoholetou prací, odříkáním, sebezapíráním i bolestným strádáním provedl, že starý, bezcitný lakomec přízeň i všecko jmění naň vnesl; po léta toužil a vzdychal po tobě ve světě a zachoval svou lásku v původní ryzosti a spanilosti; založil rodinu, pro niž dnem i nocí radostně péči vede; zjistil vám blahobyt pro budoucnost a zemi vám proměňuje v malý ráj. Co jest Jaroslav proti tvému Prokopovi? Pídimužík proti bohatýru!“

Slečna Mély se odmlčela; vřelý zápal rozléval se po ušlechtilých jejích lících. Kroky v písku zašustěly; přicházel Hajný.

Mladá paní vyskočila jako laňka a běžíc mu v ústrety volala: „Přicházíš v nečas, mužíčku, mohl jsi tam ještě chvíli zůstati.“

Při tom chopila oběma rukama jeho hlavu a vtiskla mu polibek na tvář. Prokop ji k sobě přižehl a zvednuv ji od země zatočil jí do kola tak prudce, že šaty jí létaly.

„Přijdu později,“ pravil slastí rozjařen; „klepejte si, děvčata, do vůle boží. Musím bez toho podívati se do dvorce k Velemínovi.“

Stisknuv Marii ručku, odkvapil ze zahrady.

Slečna Mély vidouc ten upřímný projev šťastné lásky oslzela.

„Vidíš, Maruško,“ pokračovala tónem měkkým, ano litostivým. „ty máš muže se srdcem, vůlí a mravní silou. A co mně jest usouzeno? Buď povadnouti anebo vzíti za vděk s loutkou nějakou, při níž to nejlepší jest moderní její šat.“

Mladá paní sedla si do svého křesla. Pravila: „Víš co, Meloušku, povím ti pohádku. Konec nebude míti příliš vzadu a prosta jest jako popěv pěnkaví. — Přijel vlak. Pocestní již většinou vystoupili a poodešli. Vzadu z vagonu třetí třídy vystupovala obtížně nějaká paní. Na sychravé podzimní počasí byla dosti nedostatečně ustrojena, a kufřík, jejž v ruce nesla, byl lehký. Krok její nejist byl a na zapadlých tvářích zardívaly se květiny hřbitovní. Z velikého oka vyzírala jí smrt. Proti paní šel mladý muž, lepě urostlý, z lepších stavů. Zadíval se do paní a pozdravil ji. Paní se zastavila a pravila: Ráčíte mne znáti? — Mladý muž odvětil: Viděl jsem vás, tuším, jako mladou dívku na venkovském divadle hráti. — Ach, ano. Jsem herečka, vlastně byla jsem, byla; nebudu více. Ó, pane, jsteli citelný, račte se ustrnouti nade mnou. Mám jen skrovničké přání. — Mluvte upřímně, paní, pobídl ji muž. — Ó, račte mne dovezti do všeobecné nemocnice. Nemám jiného přání, než umříti v teple, v pokoji, ošetřována. Jsem bez peněz! Ach, kdy bych měla jen tolik, aby mne tam přijali. — Muž pravil: Pojďte. — Sedli do drožky a on zavezl ji do soukromého domu, kde právě věděl o prázdném pokojíku. Zaopatřil jí obsluhu, silnou potravu, do níž se hltavě pustila, a lékaře. Odešel. Druhého dne přišel opět. Nemocné se silně přitížilo po cestě. Fantasovala a každé desáté slovo její bylo: Víte! Když útrpností hnut na večer opět přišel, byla při sobě a poklidna a projevila dobrodinci svému, že má ještě jedno přání než umře. Vypravovala, že má muže, také herce, s nímž se náruživě milovala. S ním že před půlrokem se rozestanula, a on že ji proklel z domnění, že porušila mu věrnost manželskou. Že všecko zdání bylo proti ní, ale ona že čista jest před boží tváří. Svého Víta přála si jen na minutu ještě spatřiti a snad s ním se smířiti, a při tom tak usedavě vzlykala, že mladý muž soustrastí se rozplakal. Slíbil jí, že bude muži jejímu psáti, by přišel. — Ó, psaní nepomůže, zvolala nemocná, stokrát již jsem psala. — Přivezu vám jej tedy, upokojoval ji muž. A přivezl jej, ale stálo ho to mnoho práce. Vít vstoupil mlčky do pokoje a spatřiv prokletou ženu, již již umírající, sklesl na kolena k stolici při oknu a zakryl oběma rukama tváře. Mladý muž pošeptal mu, že po výroku lékařově hodiny jeho manželky jsou sečteny, a pobádal jej sníti kletbu s ní a dáti jí posilu na krušnou její cestu se světa. Vstal, zavrávoral k loži nemocné a omdlel. Nemocná přese všecko zadržování sebravši všecky síly své, slezla s lože, sedla na podlahu k manželu svému, vzala jeho hlavu do svého klína, obemkla ji křečovitě rukama svýma, a déšť horkých slz kapal jí z očí na hlavu Vítovu a přivedl jej k sobě. Vzchopil se, vzal ji do náručí, políbil ji na čelo a položil ji jako matka dítě na lože. — Mrtva! vykřikl v srdceryvné bolesti, zalomil rukama a svalil se po druhé ve mdlobách k nohám jejím. Bylo skutečně po ní. Pochovali ji a když jeli ze svatého pole, pravil herec k dobrodinci své manželky: Pane, my herci mluvíme

vždycky úlohy, ale v této svaté chvíli nemluvím úlohu, ale mluvím z hlubiny duše své: Pane, vy jste vykonal čin! Vy jste sňal kletbu s opuštěné duše lidské, vy jste jí urovnal strmou cestu na věčnost, vy jste z života mého vytrhl hnus a bol, jenž by jej byl až do hrobu užíral, a co nad to vše, vy jste v ní i ve mně utvrdil víru, že svět i lidé nejsou naprosto špatni, že jest ještě na světě cit, pravý, vroucný, obětovný, po křesťansku lidský, vznešený, svatý."

Mladá paní se odmlčela.

„A ten mladý dobrodinec?" doléhala na ni slečna Mély v slzách se rozplývající.

Paní Hajná hned neodpovídala. Pak pravila vážně: „Neuhodnešli jej sama, neměla jsem ti ani událost tu vypravovati."

„Jaroslav!?"

„Uhodla jsi."

Slečna Mély vyskočila, objala prudce přítelkyni a ukryla jí na ňadrech hlavu slzami smočenou. Vzlykala, a srdce její bušilo kladivem na útlá ňadra paní Hajné. Tato políbivši ji vroucně v témě hlavy zašeptala k ní hlasem nevýslovně měkkým a něžným: „Ty jej miluješ, Meloušku?"

„Miluji," odvětily jedva slyšitelně rty slečniny a přitiskly se k ústům paní Hajné.

Chvíli setrvaly obě dámy v objetí, pak ponavrhla mladá paní, aby šly trochu do polí, osušit slz.

Vystoupily z besídky. Od domu viděly přicházeti pana Hajného. Paní jeho rozběhla se proti němu prosíc jej, aby jim přinesl slunečníky. Nežli se vrátil, zotavila se zatím slečna Mély z omraku citův ji obstírajícího a vděčně vzhlížela k přítelkyni.

„Nyní přicházíš, mužíčku, vhod," oslovila Hajného jeho paní s koketnou laskavostí, „a půjdešli s námi kousek do polí, můžeš se nadíti naší vděčnosti."

„Pojďme naproti babičce," odvětil Prokop; „jela s Jarouškem nahoru po silnici."

Za hodnou chvíli spatřili kočár. Když jich stará paní dojela, vzala slečna hošíka z kočáru a nesla ho v náručí před manžely, tisknouc dítě k srdci.

„Dnes vine k srdci Jaroslávka," pomyslila si paní Hajná; „kdy přivine Jaroslava?" (Pokračování.)

Zimní pohádka.

Od

Josefa Jakubce.

I.

Bílý svět, kraj pohádkový,
srdce zhaslé, bílé rovy,
slunce v obzor jižní padá,
a již země, panna mladá,
věnec hází dolů s hlavy
a za sluncem do dálavy
volá, pláče, a kde jaký
pošle za ním všecky ptáky,
pošle toužíc: Bodejž zhasne
to tvé oko žhavé, jasné!
Ono zhaslo, a ti ptáci —
žádný se k ní nenavrací.

Srdce chladné, umořené,
v svadlých květech pohozené,
chmura krajem — listí padá
jako s dívčí tváře vnada.
Listí spadlo, a jen hoře.
Slunko v mraku po obzoře
kolem kráčí, nevšímá si,
jak tam hynou mladé časy.
Mladé časy zledověly,
už je konec — sníh je bělí,
strnulo i nebe bledé. —

A hle, svatý Martin jede,
na bílém on jede koni,
zlaté zvonky polem zvoní,
a on vidí jezdec svatý,
jak přiletly větrů chvaty
a jak perou stuhlou líci.
Vidí stromy skuhrající,
jak žebračky vedle cesty,
jak jim praští skřehlé klesty:
a tu svatý politoval,
a tu slzu rukou schoval,
neváhá a šavli tasí,
a plášť bílý roztíná si;
půl si nechal, krotit mrazy,
druhou půli bídě hází.
Bílý plášť se sype k zemi
bělounkými peřejemi —
milosrdí padá dolů.
Radují se lidé spolu,
na bílém k nim jede koni
svatý Martin, zvonky zvoní,
bílým sněhem saně běží,
polem, dolem se jen sněží.

A u kamen ve světnici
děva dumá nad přeslicí.
Otec čte a máti přede.
„Pohledněte, kdo to jede?
Kdo to slézá s rychlých saní?
Honem hosta k uvítání
od přeslice vstani zlatá,
vyjdi máti přede vrata!“

Vyšla máti, přišla s hostem,
uvítala v bytě prostém,
vybíleném — usedli si.
Obrázků tam plno visí,
a s nich dolů svatí hledí,
jak by chtěli odpovědi
od hosta, co domu nese;
ale žádný nepohne se
v rámci svatý, a host taky
jinam vede svoje zraky.
S hospodářem promlouvají,
ale host se dívá v taji
na protější často stěnu
a s ní zvolna na přadlenu;
na přadlenu smutnou, mladou.
Smutná, a tak září vnadou.
Jemná, tichá u přeslice,
bez holoubka holubice.

Kolovrátek vrčí živě
a máti se přívětivě
dívá nad svým kolovratem,
a tu hlavu zvedne chvatem,
kolovrátek rázem stane,
a té dívce zadumané
pozvednou se oči vnadné,

vřeteno jí z ruky spadne,
zakulí se k hostu zrovna,
ten je zvedne, niti srovná,
po niti jde ku přadleně.

A to slovo, neprodleně
kolovrat již zastavilo,
dívce potáč vyrazilo,
opakuje host jím znovu;
děva klopí k jeho slovu
modré oči na zástěru:

„Dáteli mi svoji dceru?“

A tu děva povzdychla si,
matka s čela stírá vlasy,
hospodář vstal od lavice
a host dí: „Mám rád tě více,
Haničko, než myslila jsi.
Víš, že jsem se dálil chasy,
sám jsem chodil do kostela,
domů sám. Tys nevěděla,
že jsem stával ukryt v křoví,
a záviděl Jeníkovi,
když ti utrh růži z keře:
to jak když z mé krve béře.
Já bych tě byl v růže vložil,
všecko byl bych vynaložil,
jenom jednou na potoku
usednout si k tvému boku,
kde jste často spolu dleli,
scházeli se na neděli.
A když jsem vás vídal spolu,
smutně šel jsem v lesy dolů
a tam nejhloub v měkkém mechu
sklonil hlavu, hledal těchu.
Haničko! A pán bůh milý
chtěl, byste se rozloučili.
Plakal jsem, té plakat vida.
Teď ať srdce odpovídá:
táži se tě, Haničko má:
Nemám chodit? Mám být doma?
Nesmím přijít nyní ani?“

Dívka vzdychla, zrak se straní,
vyšla z jizby na komoru.

Host se nutí do hovoru,
máti na hruď líci kloní —
bílá slza kane po ní —
zástěrou si utřela ji,
ústa pak jí šepotají:
„Nevím, nevím, s dcerou naší!
Už mne holka věru straší.
Stále smutná, zarmoucená,
ráno, večer — žádná změna.
Nikam nejde. V podjeseni
chodívala po modlení,
u kostela za zeď sedla
uslzená a ubledlá,
kytičky na nízkém rově
nasázela Jeníkově,
ruce sepne, k nebi hledí,
a tak sama dlouho sedí,
zachvěje se, slyšíc pěti
kohouta, jenž s břádu letí
a nad její hlavou pinká
ptáče. Tak je samotinká.
A teď jde i do závěje,
na hrobě sníh rozehřeje,
nepláče a smutná stojí . . .
V ruce, bože, jsme my tvojí,
ale pomoz, svatá panno!
Tobě vše buď ponecháno!“

A tu všichni skloní hlavy,
host dá s bohem, přeje zdraví,
vzdychaje jde ze světnice,
zapřáh. Venku chumelice.

Smutný kraj a smutná jízda.
Chumelí se, vítr hvízdá,
vidět jen, jak smutek vstává —
černý les, a zapadává
sněhem bílým. Sněží, sněží,
sněhem bílým saně běží,
zvonky zvoní, mizí v poli,
mizí, mizí — jak to bolí!
Jenom dál, jak vítr věje,
saně letí do závěje.
Paprsky, jež bloudí v kraji,
pod větrem se ohýbají.
Jezdec mhouří smutně oči,
ale koní nezatočí.
Jiskry sněhu pod saněmi,
samý třpyt — a kraj je němý.
A když mraky roztrhané
vítr v západ černý svane,
slunce bleskne, divy dělá,
palác země vystavěla

tak vysoko, jak je nebe;
samý lesk, však zebe, zebe!
Mrak skryl slunce, tmí se v kraji,
černé vrány krákorají,
malé ptáče do vsi letí,
na bílé si sedne sněti,
se sněti pak na okénku,
ťuká, pinká: Zima venku.
A ta panna, co tam přede,
podepře si líce bledé,
zdá se jí, v tom sněhu v dáli
jak by saně zapadaly,
zapadaly — ujížděly.
A kol smutně vše se bělí.

II.

Zima dál své lesky páše.
Svatého dnes Mikuláše,
přinese nám jablka sladká.
Dnes to říká dětem matka,
když se tmí už za vsí lesy:
„Do okénka klekněte si,
modlete se, buďte tiši,
ať bůh vaše prosby slyší,
na zem pošle Mikuláše,
co počítá otčenáše,
kolik jste se namodlili;
a jeli vám pánbůh milý,
dostanete marcipány,
slívy, perník malovaný;
ale jsteli nezvedeni,
modlitbičku svoji denní
odříkat jste zapomněli,
nic vám svatý nenadělí.
A ti všichni ať se chvějí,
co se modlit neumějí:
v pravé ruce drží metlu.“

Děti postrach tlačí k světlu,
a za chvilku v okně klečí.
Zatím ve vsi pozdáleči
sněhem brodí ku stavení
matný stín se, stopu mění
od stavení do kostela, —
jenž se chmurně ve vsi bělá —
a zpět zase, tam kde svítí
okénka dvě. Chce se skrýti
za strom sněhem obalený
pod okénka vedle stěny.
Se stromu se snížek trousí
a tam jinoch hledí do vsi.
Nikdo nejde, v nebi samý
měsíc v mračnech nad horami —
jak by zmizel v nebi rázem
a zas jde zpět svítit na zem.
Pod okénko osvětlené!
A teď skrze rámce sklenné
na ráj tichý smuten hledí.
Ó, kéž o něm tam uvnitř vědí,
ó, kéž slyší: ptáče pěnká,
smutně ťuká do okénka.
Neviděli, neslyšeli,
jak se venku rty dva chvěly
blahé jmeno šeptajíce.
Děva sedí u přeslice,
oči kalné, líce bledé;
otec čte a máti přede,
a tam v koutě za rámečky
po stěnách jsou pod věnečky
starší svatí, ti ho zřeli,
Ježíšku to pověděli,
který mezi nimi visí.
Řekl jim, by vzpomněli si,
Mikuláš že přijde svatý
a pak jako na pochvaty
svatá noc že přijde za ním,
srdce vzbudí požehnáním.
A ti svatí za rámečky
oklepou se pod věnečky
a z těch jeden zašelestí —
spadl, nesa tajné zvěsti.

Ohledla se děva bledá,
co to spadlo, jde a hledá —
suchý věnec spadl k zemi.
Kéž novými haluzemi
hlavu tobě ověnčíme,
obrázku! Nu uvidíme!
Nad věnečkem suchým stojí
a tam jinoch s hlídky svojí
div na okno nezabuší —
ale kdož ho, kdož ho tuší!

Odskočil a hlavu níží —
svítilna se ze vsi blíží,

se svítilnou chumáč bílý
přišel měřit noční chvíli.
Jinoch skočil od stavení,
již ho vidět, již ho není.
Ale vidět, pod kožichem
jak se plouží nočním tichem
s troubou dlouhou zakroucenou
noční hlídač. Psi ho ženou,
bafnou, lehnou ku stavení.
Trubač dá se do troubení.
Trouba hučí, srdcem třese:
Vy, kdo spíte, probuďte se!
Kolik se jich odtroubilo,
o tolik míň nám jich zbylo.
A tu leckdo protře oči,
hlava se mu ve snu točí;
zdálo se mu, kterak chvatem
na zámku se octl zlatém
a jak prchal před dračicí,
princeznu jí unes spící,
prchá, prchá — troubit slyší,
jestliže si nepospíší,
veta po něm; — protře oči,
hlava se mu ještě točí,
obrátí se, usne zase:
princezna mu dostala se . . .

Poslední zvuk ve vsi zmírá,
zachvívá se země širá,
něco tuší: Mikuláše!
Děti skočí s okna plaše,
na něž metla udeřila.
Běží k matce, by je skryla.
Mikuláš otvírá dvéře,
světec již se v jizbu béře,
Mikuláš už ve stavení.

Ó, vy všichni zarmoucení!
Ó, ty dívko milá, prostá,
vzácného tu máme hosta;
v bílé říze po světnici
kráčí přímo ku děvici.
A ta drží věnec suchý,
ještě dumá, mluví s duchy,
se svatými pod svatými.

A tu před ní duch se vzpřímí
velký bílý s vážným čelem.
On je svatým učitelem,
a jí ptá se, rozbírá ji:
Kolik svatých panen v ráji?
Plakajíli v nebi svatí?
Jak dlouho tam putovati?
A když svatý vyptal se jí,
věnec béře z ruky její
a tak dí a usmívá se:
„Pro čerstvý si přijdi zase!“
A jí při tom metlou tkne se —
srdce se jí divně třese
a za svatým stále hledí,
a jí šepcí rtové bledí
slova touhy, jemných stesků.

Hledne, a tam na nebesku
oblakovým širým polem
běžel měsíc nad údolem
a za bílou lesklou horu
s mraky v trudném rozhovoru.
Zašel, zmizel: hora bílá
jak by teď se postavila,
hora bílá dívce v oči.
A té hoře na úbočí
černý les, jenž zemi hlídá,
tam kde den se s nocí střídá.

Dívka sedla ku přeslici,
slzička jí chví se v líci.

III.

Když se ráno probudíme,
dušička nám ještě dříme,
za včerejškem chceme jíti;
a to nové slunko svítí,
a to dnešek na nás volá!
Dnešku nikdo neodolá.

Drůbež kdáče, křičí v dvoře,
a panenka na komoře
ustlala a poklečela,
ustrojí se do kostela.
U kostela udivená:
stopa v koutek zakřivená,

v koutek známý — ku hrobečku.
Dívce krev jde ku srdéčku.
Pozoruje, němá stojí.
Od hrobu jde cesta dvojí,
odtamtud, a tam jde jedna.
Kdy by anděl? . . . Stopa ledná
nezbyla by po něm v sněhu,
ale v letném kmit by běhu,
poplakal a ulít zase.
Dívka tajně zachvěla se,
kročí blíže, tam kde stává,
obě stopy porovnává
a jde po nich. Kam ji vedou
rozechvělou, celou bledou?
Přivedly ji nazpět domů —
diví, nediví se tomu —
pod okénko dovedly ji.
Divná věc. A klid ji mijí,
pojímá ji vytržení.
Je to pravda čili není?
Miláček to? Bože milý!
Jaké sny ji polapily!

„Dceruško má, co ti, drahá?“
Na hlavu jí máti sahá:
„Nebolí tě? Chcešli v lože?
Ale bože, milý bože,
čím tě těšit aspoň řekni;
sundej šátek, kabát svlekni,
pojď a sedni vedle mne tu.
Drahá dcero, buď jen k světu.
Vidíš holka, já jsem jednou —
už ty časy v mysli blednou,
zapomínám — já jsem byla
děvče k světu, dcero milá.
Z pěti vesnic ženichové
za mnou šli, a stále nové
namlouvali, radili mi.
Povrhla jsem všemi jimi.
Vidíš, děvče, ty jsi mláda,
ale vem si, koho ráda;
nemusíme v pořád bráti.
Máli rád, však on se vrátí.

Podej mi sem kužel nový!
Vem si potáč!
Svět vše poví.
Tak se všichni dověděli
sousedovic o Jiříku,
ponocný že na žebříku
na našem ho chytil dvoře —
spávala jsem na komoře —
a že Jiříka mám ráda,
že se ke mně tajně vkrádá.
Snesla jsem ty všechny řeči;
láska má, ta byla větší!
do ohně bych pro Jiříka
byla šla; a tatík říká,
že jsem půl mu duše dala,
pro muže půl ponechala;
že jsme s Jirkou s půdy spadli —
ale tím mne jenom škádlí,
když připálím někdy vdolky.
Ó, má zlatá, všechny holky
žárlily a záviděly,
a tu máš! Hleď, vlas můj bělí,
šedne, šedne. To jsou časy!
Tak jsem zas dnes vzpomněla si.

Dceruško, ten len mi zvedni!

Ach, co tady nesevšední?
Bůh nás trestej! Vidíš milá,
vidíš, jak jsem bloudek byla.
Zašel ten — ó stárnu! — časy!
Jenom tak jsem vzpomněla si.
Hleď, tys ještě nerozumna — —
Chodila jsem za ta humna,
plakala jsem — i co oči,
ty se hnedle v slzách smočí!
Ale já si umínila:
Neprovdám se! To bych byla!
Také ne. A holka drahá,
nevíš, kde se dočkáš blaha.

Bylo to kdys na neděli.
Z kostela jdou; svatí chtěli —
bylo pěkné odpoledne —
a tam v koutku, kdo to sedne
na hrob celý uslzený?
Bože můj, tam vedle stěny
tatík tvůj si stýskal tiše,
sám a sám a sotva dýše!
Kdo by řekl; od té doby,
že nás navždy spojí hroby!
Kdož pak ví, jak dálo se to.
Ó, to bylo, holka, léto!
Což, kdy já jsem byla mladá . . .

Vidíš, jak tam sníh zas padá;
přilož, ať nám nevyhasne.

Však zas bude nebe jasné.
Vidíš, jak nám okna kvetou;
říkají, že z těchto pletou
duchové svým dívkám kytky.
Když jsme byly ještě dítky,
co ti lidé nevěděli!
Teď je jiný svět už celý.
Ale nic, jen kdy bys ty mi
šťastně vyšla z této zimy.
Na nové ti koupím šaty,
a na hrdlo křížek zlatý,
půjdem spolu do kostela.
Jenom, dcero, kdy bys chtěla
smáti se zas, červenati.
A tak se ti líčko tratí.
Buď mou milou, milovanou!"

A hle, dívce slzy kanou!
„Nevíte vy, matičko má, —
vždyť mne těší všecko doma,
ale co že nevíte vy,
co mne trápí — ó ty zjevy!
Nedočkava jsem; a trudu,
bože, matko, kéž se zbudu!
A dnes večer — kéž se setmí!
Co to je? Dnes celý svět mi
jasnější je, teplejší je,
srdce div mi neunyje!
Nepláču, ach, matičko má!
Vždyť mi blaze u vás doma!"

„Tak, tak; vždyť to tak být musí;
večer půjdeš na přástvu si
požertovat, viď Haničko;
však se zrumění ti líčko,
jenom počkej! Přilož v kamna,
dnes je zima přenáramná."
Kolovrat se rychle točí;
matce naděj zírá z očí,
a dceruška oknem hledí,
čeká; co, to svatí vědí;
čeká ráno, odpoledne,
po večeři však se zvedne,
kužel vezme se vřetenem.
V obličeji vyjasněném
naděje a touha šeří.
S bohem dala, vyšla z dveří.

Stanula pak před kostelem,
na těle se chvěla celém;
s vytržením hledí ve tmu,
slova divná rce pošeptmu,
zahledí se za zeď nízkou,
rozhledne se vůkol vískou,
patří k nebi — sotva dýše:
„Přijď jen přijď!" — a zajde tiše.

Ve vsi vešla do stavení,
odkud slyšet hovor, pění,
kde ji pěkně uvítali,
mezi sebe v kolo vzali;
pohádky a žerty, zpěvy.
Člověk věru ani neví,
jeli pravda, co tu vidí,
odkud beseda těch lidí,
z pohádkyli nebo ze snu.
Tu se duše v sladkém těsnu
objímají, zahřívají,
první láska roste v taji,
v kamnech praská, mrzne venku,
okna kvetou, a v srdénku
rozhřeje se první touha.
Jak jim krátkou noc je dlouhá!
Tam dlí Hana, dumá cosi,
smutné oko se jí rosí,
a hned vstává, sedá zase,
ku podivu celé chase.
V okno zírá, potáč v ruce,
trhne sebou — vstane prudce.

Vešlo děvče, bouchlo dveřmi:
„Věř mi, kdo chceš, neb nevěř mi,
viděla jsem sněhuláka,
jak od okna na dvůr skáká,
ten, co vy jste udělali,
hoši, a tam na dvůr dali.
Chraň nás pán bůh — buďte tiši!"

Sotva že to Hana slyší,
hledne v okno, zrak jí plane,
chopí přádlo rozcuchané,
už je venku! Všichni hledí
pomateni, strachem bledí.
A tam venku děva stojí,
vědomí už minulo jí,
rozhlíží se — sama, sama . . .
Sníh se leskne pod nohama,
němé nebe, němá země,
světla mlčí, sněží jemně,
sněží víc — už chumelice. —

Dívka vešla do světnice.
„Matičko, ach srdce bolí!"

A tam někde v širém poli
hlavu k předu, prchá ve tmu,
před očima mizí svět mu,
a on světu v sněhu mizí,
zapadá ten poutník cizí,
tam, kde bílá hora stojí
s černým lesem, smutnou chvojí.

IV.

Nebesa se otevřela,
zachvěla se země celá.
Archandělé s nebe letí
k Ježíškovi, ku dítěti,
prozpěvují, budí lidi.
A kdo zbožný, ten dnes vidí
zlaté stíny temnou nocí,
a dnes každý božskou mocí
doví se, co rok mu nese:
na chvilku tma otevře se,
až se dítě světu zjeví.

A už slyšet svaté zpěvy
pod okny — už večer tady,
štědrý večer, čas ten mladý,
plný světla, plný tuchy,
celá země mluví s duchy,
povídá si tajné věci,
nebe svítí, zem rozsvěcí —
tajný ruch! Toť otřesení!
Svatá noc!
Tam ve stavení
hospodář si za stůl sedá
s čeledí svou, dobře věda,
co dnes světí. Po večeři
matka radí svojí dceři,
jak se doví, co se doví. —
Kdo z nás umře ten rok nový,
chceme vědět, jabko dejte,
jak je zkrojím, podívejte!
Hvězda celá! Nuže panno,
rozkroj jabko, co ti dáno
v roce novém. Rozkrojila:
Hvězda! — „Vidíš, dcero milá!"

Hanička si drží čelo.
Co jí hlavou přeletělo?
V ruce drží hvězdu svoji,
v hlavě se jí hvězdy rojí
na blankytnou její duši.
Ó, jak jí to nyní sluší
v tajemné té noci boží! —
Zamyslí se, ruce složí.

A to právě za té chvíle
sešel poutník s hory bílé.
V nebi hvězdy, sníh se leskne,
ale srdce jeho teskné.
Pospíchá a v nebe hledí;
co si myslí, tam jen vědí.
A pak hledne po vůkolí
a kam vidí, sněhu v poli —
leskne se. A zdálo se mu,
že ta země mluví k němu;
tak bolestně hnula sebou.
Ó, snad že jí líce zebou,
chulí hlavu do klína si;
tuší, že ji někdo spasí?
Mladý poutník v plášť se halí,
poslouchá, co slyší zdáli,
vyjeveně hledí k zemi.
Vidí, jeho šlépějemi
tajný stín že v zadu kráčí —
měsíc není. Co dech stačí,
rozběhne se polekaný,
ohledá se na vše strany,
vidí, napřed někdo spěje —
za ním kvapí do závěje
ztrativ cestu v pomatení.
Či to stín jen, člověk není?
Dohání ho, už je blízko;
stane: — patří na křovisko.
Peň omrzlý jen se klátí,
jak by dál chtěl utíkati,
ale uvíz v sněhu tady,
jej to stihnul poutník mladý,
a ten stane, zadumá se.
Ó, to bylo v lepším čase;
pod tou vrbou tady v dolu,
tu je viděl sedět spolu,
viděl, a šel smutně dále.

Teď tu stál a nenadále
trhnul sebou, kráčí v pole,
zašel v dumy — stíny holé.
Nad ním nebe hvězda samá,
a dole pak mu pod nohama
země důl pln světel dřímá —
nebe zemi obejímá,
hvězdy v nebi, hvězdy dole.
K dolením jde: kráčí v pole.

A než došel do dědiny,
tam se vzbudil svět už jiný.
Na záhrobni dévy stojí,
provádějí védu svoji,
naslouchají, do tmy hledí:
ještě dnes svůj osud zvědí.

Hana vyšla přede dvéře;
chvěje se, a v pološeře
hledí tam, kde kostel bílý.
Napne ucho, stojí chvíli,
z které pes se ozve strany,
odkud její milovaný.

U srdce jí bodlo rázem,
jabko z ruky padlo na zem.
Slyší: ztamtud, od kostela
pes se ozval. Jak se chvěla!
Úzkostlivě rozběhne se —
kam ji to, kam touha nese?
Za Jeníkem! V kroku stane,
srdce buší rozpoutané.
Děsno, touhy vypuknutí,
k předu ji to dále nutí.
Šla, a tam, hle, od kostela —
dívka jak by zkameněla —
před ní kráčí volně kdosi;
zastavil se, snad ji prosí,
sklonil hlavu, kráčí k předu —
bledá dívka jemu v sledu.

Přišli za ves. Jasno všude.
Co to, bože, co to bude?
Větve stromů dlouhé lysé
diamanty hustě skví se,
země celá podlaha je,
leskem bílým jen jen hraje,
sníh se od hvězd zlatých třpytí.
Oko pátrá, kde jsou skrytí
ti, co tvoří také divy.
A tam v mlze obzor sivý —
sukně záhyb zeměpanny
v šedém temnu z jižní strany.
V něm se kloní nebe k zemi
a s ní splývá peřejemi,
v kterých s nebe na kraj země
duchové se kradou temně;
v nebi jenom hvězdy zbyly
a nad nimi pán bůh milý.
Hvězdy jako andílkové,
blíž se tlačí: věci nové,
nevídané. — A tam dole,
za duchem jde Hana v pole.

Pod obzorem vítr vstane,
vzepne křídlo rozpoutané,
od východu západ celý
přeskočí; a nevěděli,
za zlatým že slunkem běží;
ale což, je stihne stěží.
Ale vím, že od východu
nové slunko od porodu,
sladké dítě, světlo denní
v peřince nám po modlení
přinese a lásku mladou. —
Duchové se s nebe kradou,
a pod jasným nebem dole
za duchem jde Hana v pole.

Ještě krok, a živa zpola:
„Kam mne vedeš?“ dívka zvolá.
Zastavil se, ona taky —
utkví na se jejich zraky,
a tu Hana kročí, stane,
srdce vzkřikne rozervané.

Žádný duch to, Vítek živý!
Dívka vidí a se diví.
Pryč, pryč! Hana prchá v zmatku,
Vítek za ní. — V prvním statku
dohonil ji ve vsi svojí;
skrýt se v statku napadlo jí,
tak se skryla. Ale cože,
jak by nenašel jí, bože,
vždyť se právě u nich skryla.
Jindy by se podivila,
kam to přišla, k hořc bílé.
Teď je konec její síle.
Přišel Vítek, táže se jí,
bera ruce, jež se chvějí:
„Ty jsi u nás? Pojď jen blíže,

ohřát se!“ Jde bez obtíže,
nebrání se jemu více.

Dovedl ji do světnice.
Za stůl doved; za ním děti,
štědrý večer ještě světí.
Tak tu vlídno, tak tu milo!
Vše by srdce opustilo
a si sedlo do světničky,
na ty zřelo na lidičky.
Na stromečku světla hoří.

Babička tu zahovoří
líčka hladíc v klíně dítku:
„Kohože k nám vedeš Vítku?
A tak pozdě?“ — Vítek na to:
„Babičko má, moje zlato,
nevím, koho si to vedu;
viděl jsem ji sobě v sledu,
zabloudila někde s cesty.
Vždyť jdu jako od nevěsty
celý blažen! — Anděl je to,
z Betlema šel v dívce této.
Ale dříve, než se vrátí,
dejte něco pro zahřátí!“

Babička už nese v míse.
Dívka zvolna ruměnì se,
ale nejí, němá sedí,
v jedno místo před se hledí,
až jí Vítek řek, že spolu
na půlnoční půjdou dolů.

Za ruku ji vzal, i vstala.
Kdož ví, zdali s bohem dala.
Vyšli; — on jde zvolna před ní,
do vsi míří, do sousední.
Ohledla se — hora bílá.
Kterak se jí poděsila!
Jako bílý duch tu stojí
velký, bílý, v říze svojí.
Zachvěla se Hana mrazem,
hledne v před, a prchne rázem;
prchá napřed. Vítek žasna
kráčí za ní; noc je jasná.
Na obzoru v mlze šedé
nebešťanů sbor se vede.
Na půlnoční ve vsi zvoní.
Dnes jí Vítek nedohoní.
Jak ty zvony slavně zvučí:
nebe zem zve do náručí,
jako by se právě bylo
božské dítko narodilo.

(Dokončení.)

Josef Škoda.

Píše

prof. **Ed. Albert.**

Na východě české vlasti, kde divoká Orlice do Labe vtéká, v Hradci Králové, vztýčili jsme pomník muži, jehož vědecká pověst po celém světě se rozšířila, jehož slovanské jmeno bude oslavováno, dokud historie lidská potrvá. Naproti chrámu sv. Ducha, jejž dostavěl nejslavnější král český Jiřík z Poděbrad a v němž složeny byly kosti největšího válečníka českého Jana Žižky, vztýčen pomník jednomu z největších učenců, kteří z krve české pošli, a pozdnímu potomstvu oznamuje nápis: Zde se narodil Karel Rokytanský.

Na západě české vlasti, kde Radbuza do Berounky padá, v staroslavné Plzni, honosící se jak velikou minulostí tak i rozkvětem moderního života průmyslného, narodil se muž, jehož vědecká pověst současně a stejnou měrou světem se rozšiřovala, jako sláva Rokytanského, a brzo bohdá bude i v Plzni vztýčen pomník nad kolébkou tohoto muže, zvěstující: Zde narodil se Josef Škoda.

Josef Škoda přežil svého přítele Rokytanského o tři léta; zemřelť dne 13. června 1881 po poledni. Působení obou těchto mužů nadobyčejných bylo nejen současné ale i tou měrou harmonické, že se může považovati takořka jako jediný celek. Asi jako v dějinách básnictví německého kdo na Schillera pomyslí, ihned i Götha má v paměti, tak i v dějinách lékařství kdykoli Rokytanského bude vzpomenuto, i o Škodovi se zmínka učiní, a naopak. Týž řečník, jenž nad rakví Rokytanského mluvil, slavil i působení, povahu a význam Josefa Škody, když tělo tohoto krajana našeho bylo vyveženo na hřbitov Hernalsský u Vídně a pronesl tato významná slova: „Rokytanský a Škoda — *dvouhvězdí Dioskurů široko daleko zářící* — pošli oba z téže vlasti, jiż oba stejně milovali, oba se zrodili takořka v chudobě, oba se zasvětili vědě lékařské s rovným zápalem, s ostrovtipem rovným a podivuhodným, s rovnými silami a stejnou vytrvalostí a proto i oba s prospěchem stejně velikým a požehnaným. A jakož oba nedlouho po sobě do života vstoupili, tak oba i v krátké lhůtě za sebou z tohoto světa vykročili; nyní oba mužové tito, kteří v životě společně působili a pracovali, na témže místě jsou pochováni a vedle sebe složeni ku spánku věčnému.“ Jistě slovutný řečník, předseda císařské akademie věd, jíž oba zemřelí náleželi, rytíř z Arnethů, vhodně vyslovil význam a poměr obou našich krajanů slovem „dvouhvězdí Dioskurův.“ Jako dvě jasné hvězdy na nebi, tak zářiti bude památka obou mužů na obloze vzdělanosti lidské; jako souhvězdí Dioskurův zářilo plavcům v temnotách, tak methoda obou mužů zářiti bude i pozdním badatelům; a jakož Dioskuroi tolik znamená, co synové nejvyššího boha, tak i tvůrčí síla obou našich geniů má do sebe ráz božského daru, ježto za přední attribut božství považujeme moc tvůrčí.

Josef Škoda narodil se 5. prosince 1805 v Plzni z otce Jana a matky Anny. Gymnasijní studia a filosofické ročníky odbyl v Plzni a odebrav se do Vídně, studoval zde lékařství. R. 1831 byl na doktora lékařství promovován a pobyv nějaký čas v Čechách, kam proti choleře byl vyslán, byl sekundárním lékařem ve všeobecné nemocnici Vídenské od r. 1832 až do r. 1837. Za těchto pamětihodných let vykvetla v bádavé mysli Škodově ta soustava objektivního pozorování a střízlivého soudu, která Škodovi zjednala slávu reformátora lékařství. Toutéž dobou stavěl Rokytanský základy pathologické anatomie. Je zjištěno, že Rokytanský Škodovi dal pokynutí a příklad, kterým směrem reforma měla býti provedena.

V Německu tehda lékařství zabloudilo na bezcestí tak zvané přírodní filosofie a zanášelo se více spekulací, než pozorováním. Myslitelům tohoto rázu běželo především o to, aby v nemocech vypátrali platnost soustavy filosofické, již sestavil Schelling. Proti směru tomuto ozvali se přívrženci tak zvané školy přírodovědecké, která se snažila sestaviti soustavu nemocí na základě a dle obdoby soustav přírodopisných, především soustavy botanické. Avšak i této škole nedostávalo se objektivně vyšetřených elementů, jež by mohly vůbec v soustavu býti uvedeny.

Naproti směrům těmto systemisujícím vystoupili zakladatelé Vídenské školy se zásadou, že všemu systemisování předesláno musí býti vyšetření a objektivné zjištění nemocí samých, tedy *pozorování*, a sice

pozorování přírodnické. Zásada tato hlásala, že život organismu jak zdravého, tak i chorého je řada dějů přírodních, jichž pozorování a vyšetřování se musí díti touž methodou a týmže spůsobem, jakým se ostatní děje přírodní pozorují. Základ a začátek všeho pozorování musil býti vážen z nálezů pytevních. Na mrtvole především musilo býti vyšetřeno, jakými materielními změnami se liší ústrojí chorobné od ústrojí zdravého; na mrtvolách mohlo být i pozorováno, jaké změny ústrojí nastávají v rozličných dobách a fásích téže nemoci; z nálezů takto vyšetřených bylo lze sestaviti genetickou řadu, tak že byl vydobyt anatomický obraz nemoci. Úkolu tomuto žil Rokytanský. Na klinice musilo zase býti vyšetřeno, jaké podstatné a objektivné známky poskytuje ústrojí chorobné za živa. Srovnáním pak nálezů klinických s nálezy pytevními mohlo se pátrati po *vysvětlení* těch úkazů, které se byly za živa vyskytly. Této úloze se zasvětil Škoda.

Škoda především se chopil těch prostředků, kterými bylo lze za živa vyšetřiti proměny jednotlivých ústrojí nemocných. Dejme tomu, že se pátralo po zánětu plic. Pytevní nálezy zněly, že část plic zanícená neobsahuje žádného vzduchu, anobrž zacpána je výpotkem zánětu. Jak medle je možná — tázal se Škoda — za živa zpozorovati, že některá část plic je vzduchu prázdna. Škoda se tudíž netázal, jak je možno zánět plic poznati; toto poznání nebylo starších lékařů tajno. Škoda se tázal, jak je možná poznati, že některá část plic je vzduchu prázdna.

Už r. 1761 učil Vídenský lékař Auenbrugger, že klepajíce na prsa zdravá, nad oběma plícema shledáváme zvuk plný; jakmile tedy poklep na prsou nám zjevuje někde ozvuk prázdný, musí na místě tom býti proměna plic chorobná. Avšak nález Auenbruggerův byl zapomenut a teprv 50 let později ve Francii oceněn. Byl to šlechetný Corvisart, jenž upozorněn spisy Stollovými na vynález Auenbruggerův, poklep pěstovati se jal a zkoumav po 20 let, výsledky svých pozorování uveřejnil. Nesmrtelný Laënnec, všimnuv si, že již Hippokratikové naslouchali, jaké chřesty a šelesty slyšeti je v plicích nemocných, přiložíli se ucho k prsoum, pěstoval zase naslouchání a stal se tak zakladatelem auskultace, jako se Corvisart po Auenbruggerovi stal zakladatelem perkusse.

Ti byli předchůdcové Škodovi. Krajan náš nadán jsa neobyčejnou bystrostí sluchu a soudností nad míru jasnou, spozoroval, že v perkussi a auskultaci je poklad; že z výsledků pozorování těchto se může zbudovati diagnostika nemocí, která se zakládá na premissách nepochybných, objektivních. Srovnávaje nálezy, jež na nemocných za živa pozoroval s nálezem pytevním na mrtvole, vysvětlil si příčiny těch fysikálních zjevů, které lze pomocí perkusse a auskultace pozorovati. Aby se konkretněji mluvilo, dejme tomu, že se na některém nemocném objevilo pod pravou lopatkou dýchání docela zvláštní; tuť Škoda po smrti vyšetřoval toto místo a hleděl poznati, z jakých fysikálních podmínek změna v dýchání se může vysvětliti.

Neúnavným zkoumáním a srovnáváním poznal Škoda jisté kategorie ozvuků, chřestů a šelestů a podmínky, za kterých se objevují. Již po čtyrech letech neustálé práce dodělal se výsledků tak pevných, že r. 1832 napsal první své pojednání Ueber die Percussion. Téhož roku uveřejnil i Rokytanský první svou práci vědeckou. R. 1839 pak vydal

Škoda hlavní a jediné dílo své Abhandlung über Percussion und Auscultation.

Reformu, která v dílech těchto je obsažena, můžeme charakterisovati takto. Škoda definoval především jisté kvality akustických zjevů, jež pomocí perkusse a auskultace pozorovati můžeme. Kategorie těchto zjevů jsou sestaveny podle znaků fysikálních. Badatelé francouzští sestavili tyto kategorie jinak, mluvíce o zvuku plicním, o zvuku jaterním atd.; Škoda mluví o zvuku plném a prázdném, o zvuku jasném a temném, o zvuku tympanitickém a netympanitickém, o zvuku vysokém a nízkém při poklepu. Učíť pak Škoda dále, že objevením akustických zjevů nemoc nikterak nepoznáváme, anobrž jen fysikální změnu ústrojí. Tak na př. shledávajíce, že na jistém místě poklep nad plicemi vydává zvuk prázdný, víme jen tolik, že na místě tom plíce vzduchu prázdny jsou; zdali výpotkem zánětu, zdali pro infiltraci tuberkulemi, jest otázka jiná, která z poznatků dalších teprve vyšetřena býti může. Už z toho vidno, jaký smysl má „objektivní“ methoda Škodova.

Tímto spůsobem se stal Škoda zakladatelem objektivního vyšetřování. Přesná logika, které Škoda v oboru auskultace a perkusse byl zvykl, měla za následek, že Škoda se stal i reformátorem diagnostiky vůbec. Jen tam, kde lze příznaky nemoci cestou objektivní zjistiti, jest diagnose možna. *Důkaz* musí býti proveden! Co není dokázáno, neplatí; je domněnka, je hádání. Tím se stalo lékařství vědou. Touto methodou odkojen, stal se Hebra reformátorem kožního lékařství.

Přirozenou měrou vedla táž logika Škodu dále. I v hojení smí platiti jen to, co je dokázáno. Jak si Škoda počínal v tomto ohledě, objasniž jeden příklad. Za jeho doby bylo dogmatem, že při zánětu plic je třeba pouštěti žilou. Nikdo ani nepochyboval, že se tak musí díti; jediný Škoda pochyboval. I začal léčiti zánět plic tím, že nemocným dával léky lhostejné, nějaké občerstvující šťávy ve vodě. Z toho povstala veliká bouře, a Škoda byl úřadům udán, že lidem dává zahynouti. Škoda se klidně vykázal svými protokoly a protokoly v ústavu anatomickém. Jistý počet nemocných ovšem mu zemřel, ale větší počet se vyhojil bez léků; udavačům jeho však, jak se shledalo, zemřel počet relativně větší, a dokázalo se, že pouštěli žilou i lidem, kteří zánětu plic neměli, poněvadž diagnose byla chybná, kdežto diagnose Škodovy byly potvrzeny nálezem pytevním.

Tak se Škoda stal i reformátorem therapie; on byl původem kriticismu v lékařství; mylně se pravilo, že původcem skepticismu. Neboť Škodovi záleželo na pravdě; byltě největším nepřítelem klamu a bludu. Dokázav, že veliký počet nemocí se hojí sám sebou, během přírodním, zasadil ovšem smrtelnou ránu obecnému klamu, že rozličné prášky a koření pomohly. Avšak Škoda nebyl skeptikem; skepticismus má za to, že nemůžeme pravdy ani poznati. Škoda však hleděl pravdy a jen pravdy. Kde prostředek skutečně pomáhá, tam Škoda to uznával a sám navrhl prostředky nové a platnost jich dokázal.

Neklamná logika, neoblomná pevnost povahy, nejsvětější láska ku pravdě byly ve Škodově duchu takou měrou vyvinuty, že později Rokytanský s nadšením pronesl o něm tato slova: „Škoda je pochodní žákovi, vzorem a příkladem snaživému, skalou zoufajícímu!“

Snadno pochopiti, že dílo tak reformátorské, ba revoluční Škodovi způsobilo mnoho nepřátel: co jen bylo lze, činili Škodovi na příč. Avšak pravda nalezla i přátel mocnějších. R. 1840 byl Škoda ustanoven za lékaře ordinujícího na oddělení pro nemoci prsní, které k vůli němu zvláště bylo zařízeno. Roku pak 1846 byl ustanoven za řádného profesora lékařské kliniky. Byl to nesmrtelný Rokytanský, jenž toho dovedl, že Škodovi důležitý úřad ten byl svěřen vzdor intrigám všech odpůrců a zlomyslných nepřátel. Klinika Škodova stala se nyní oficielně středištěm vyučování, kam se ze všech konců světa lékařové hrnuli, aby náuku poznali od mistra samého.

Na výši vědeckého svého postavení setrval Škoda až do konce r. 1870, plných tedy 24 let. Sláva a pověst jeho neklesala. Co on vynalezl a dokázal, to zůstalo v platnosti. Tisíce a tisíce nemocných, které každého roku vyšetřoval, o kterých na své klinice přednášel, byli tisíci a tisíci nových dokladů, že náuka jeho pravá byla od počátku, v samé své koncepci, ve svých prostředcích, ve svých konsekvencích. Škoda neutrpěl porážky. Cokoli se i proti jednotlivostem jeho náuky namítalo, neobstálo před jeho kritikou, neobstálo před jasným náhledem střízlivých vrstevníkův. Neobyčejný to zjev, že náuka ta už z počátku byla hotová a dokonalá, že nemohla býti ohrožena, že původce její zůstal v právu po celý běh svého veřejného působení, ba po celý běh svého života. Rokytanského sem tam zavedla plastická, tvůrčí fantasie, ač i jeho pobloužení bylo vždy plodným; Škodova logika se neuhnula ani o vlas s cesty, a tak tento neobyčejně přesný a bystrý duch mohl na sklonku svého života říci, že náuka jeho byla pravou od počátku a pravou zůstala. Toto přesvědčení rostlo od roka k roku; jaké váhy dodalo každému slovu, jež Škoda pronesl, netřeba blíže doličovati. Škoda se stal takořka appelačním tribunálem; kdokoli v kruzích vědeckých nové myšlenky v sobě kojil, jistě na to pomýšlel, zdali obstojí před kritikou Škodovou.

Byl to neobyčejný myslitel! Malý mužík, tváře nehezké, na první pohled Slovan, v obleku starodávním, suchopárný v obcování, beze vtipu, bez humoru, bez řečnického aparátu, s výslovností pračeskou — a jakmile u lože nemocného usedl a přednášku svou začal, naslouchalo množství lékařův i studujících s napjatostí neobyčejnou. Škodovy přednášky se mohly dáti na místě do tisku, beze vší korrektury. On na místě, nepřipraven, jak se zdálo beze všeho rozmýšlení, vyložil řadu myšlenek tak přesně spoutanou, že nikde nebylo mezery, nikde námitek; kde byly pochybnosti, tam je Škoda sám vyslovil. Každá ta přednáška byla celek jednolitý, uzavřený, páskami nejpřesnější logiky spřežený. Jako když čočkou spojíme paprsky světelní a vrháme ostře omezený kruh světla na jistou plochu, tak i Škoda jasností svých myšlenek osvětlil svůj předmět tak ostře, že vedle byla čirá tma. S klidností vrozenou připojil: zde je tma; s bystrostí úžasnou řekl: až sem sahá světlo. Škoda byl pochodní žákovi!

Neobyčejná píle jeho byla s to, vykonati úkol tak ohromný v době tak krátké; během několika let byla jeho práce hotova. Co následovalo, byly tisíceré doklady, že výsledky jeho bádání byly pravé. Od počátku byl Škoda nakloněn methodě mathematické a fysikální.

Škoda se nestaral o theorii počínající atomy a molekuly; jeho otázka byla: Z kterých *očividných* podmínek můžeme vysvětliti úkaz podaný? Jeho dedukce nešla od axiomů, anobrž začínala úkazem nepochybným a kráčejíc odtud dále nepřeskočila nikde námitky hypothesou. Škoda byl takto vzorem a příkladem snaživému, vzorem a příkladem přírodozpytci lékařskému!

Vůči problému therapeutickému dbal Škoda jen o spolehlivost. Nebylo mu o prostředky, ale bylo mu o prostředky nepochybné, jisté, o prostředky takové, jichž úspěch lze dokázati. S resignací vznešenou uznal vždy, že se mýlíme, domnívajíce se, že běh přírodních úkazů zastavujeme therapeutickými kouzly; ale s přísností povznášející uznával to, co v lékařství vykonati dovedeme opravdu a skutečně. Škoda byl skalou zoufajícímu!

Nebude od místa, vytknouti tuto, jak si Rokytanského mysliti máme vedle Škody. Rokytanský byl duch mnohem objemnější nežli Škoda. Z prohlubně smrti, kterou Rokytanský na mrtvolách zpytoval, vznášel se duch jeho až do nedohledných výšin spekulací filosofických; Rokytanský měl humor, měl vtip, měl i vášeň: Škoda měl před sebou obor přesně omezený, z něhož nevykročil; měl kritiku, měl klidnost, měl střídmost, měl ostrost a jakousi zdánlivou tvrdost v sobě. Rokytanský nás povznesl k nebesům; Škoda nás přikoval ku problému pozemskému. Rokytanského jsme milovali; Škodu jsme ctili.

Takto působil náš krajan po čtvrt století. Neúhledná osobnost jeho ozářena byla leskem slávy neobyčejné. Je málo hlav, které omylům nepodléhají; je málo duchův, jichž práce je tak spolehlivá jako Škodova; z vrstevníků nebylo nikoho, jehož hvězda by byla plála tak dlouho, leskem tak tichým, stejným a stálým. Nejen v kruzích lékařův a žákův, ale v celé residenci vyslovovalo se jmeno Škodovo až do posledního dne s úctou takovou, jako by mu byla přisouzena neomylnost.

Čta jednou — po stakrát — zamilované své Symposion Platonovo, zastavil jsem se při místě, kde se o Sokratovi tvrdí, že vypadá jako sošky Silénův, které když otevřeme, obsahují v sobě božské krásy, podobiznu některého boha. Bylo to minulého léta, právě kdy Škoda byl těžce nemocen, a mysli celého města se zanášely zprávami o jeho nemoci. Kdo Škodu znal, pochopí, že mi v tom okamžiku napadlo, jak dobře se hodí přirovnání ono i na Škodu. V této neúhledné schránce skryt byl duch neobyčejné síly, světlo boží, svítící na tento svět. Kdo ve klidné, mírné a jasné oko Škodovo se zahleděl, uviděl, že s bystrým duchem tímto v jednom těle bydlí i zlaté, upřímné a soustrastné srdce. A když toto tělo bylo stíženo nemocmi tak bolestnými, útrapou tak hroznou, že Josef Škoda, nejslavnější lékař naší doby, se stal i jedním z největších mučedníků: tuť velikost tohoto smrtelníka objevila se spůsobem nade vše pamětihodným. Bylo to za strašné noci. Škoda myslil, že musí zemříti samou bolestí; vědomí ho opouštělo. I napsal honem na lístek papíru: „Já jsem ničehož nevzal.“ Konečně usnul. A když se ho potom tázali, jaký smysl těch slov napsaných, vysvětlil jim, že to napsal proto, aby nemyslili, že se snad otrávil, kdy by byl v bolestech svých sešel. A doložil: „Člověk musí ten boj dobojovati a vytrpěti.“

Když se zvěst o jeho smrti roznesla, každý si oddechl, kdo o jeho bolestech pravou vědomost měl. S úctou jsme složili jeho kosti do lůna země, a není člověka, jenž by naň byl zanevřel. Památka jeho je velebná.

Duševní hnutí národa českého počalo teprve tehda, kdy Rokytanský a Škoda byli už na dráze, která se směrem tohoto hnutí se nestýkala. Osudy Jana Purkyně byly jiné; působení jeho přineslo ovoce i písemnictví našemu.

Spolek českých lékařův usnesl se na tom, že vydá překlad spisu Škodova. Snad i toho se dočkáme, že některý spis Karla Rokytanského pro památku bude přeložen na jazyk, v němž tento velikán první myšlenky svého dětství vyslovoval. A tak tito čeští Dioskurové zaskví se i v pamětech písemnictví českého.[1]

Privátní povaha Škodova byla nad míru ryzí, zasluhujíc téže úcty, jako působení jeho vědecké. Srdce jeho bylo plno dobroty, ač chování se zevnější bylo velmi suchopárné a poněkud drsné. Dobročinnost Škodova byla veliká, ale — tajná.

Škoda upřímně miloval svou vlast, ale politiky si nevšímal. Do užšího kruhu jeho přátel počítali se větším dílem Češi, jako Rokytanský, Dlouhý, Bednář, Michálek, Chrastina, Fritz a j. Národ český počítá jej mezi nejslavnější hlavy, jimiž se Slovanstvo může honositi.

---

[1]) Budeť, tuším, krajanům mým s potěšením, připojímli tuto kratičkou, ale zajímavou památku, již národ náš po Škodovi chová.

Když Škoda r. 1841 do rodného města zavítal, složil jemu na počest prof. Smetana, požehnané paměti, tuto báseň:

Vysoce učenému Pánu, Panu Josefovi Škodovi, Doktoru v lékařství atd.
u přítomnosti v Plzni roku 1841 od přátel a ctitelů jeho.

Vzhůru bratří! nežli mine
Bytu Jeho drahý čas,
Zpěv náš ať mu ještě plyne
A zní čistý srdce hlas,
Synu Plzně slovútnému,
Duchem jasným výtečnému.
Zbor: Jemu sláva, jemu čest,
On náš slavný krajan jest!

Vše, co v prsích se ozývá,
Jeví bystrý jeho sluch,
Příroda co jiným skrývá,
To proniká jeho duch,
Co všem jiným zatajeno,
Před ním leží odhaleno.
Zbor: Jemu sláva, jemu čest,
Výborný on lékař jest.

Ať jej Němci chtí neb Vlaši,
On jen Čechům zůstane,
Nade všecko vlast mu dražší,
Ctíti ji nepřestane.
Za to vije díků věnce
Sláva pro svého milence.
Zbor: Jemu kvítí na věnec,
On jest pravý vlastenec.

Také s námi rád přebývá,
Otčinu svou miluje,
Věrných přátel v lásce mívá,
Srdce s nimi sděluje,
Kde upřímnost nelíčená,
Zábava je oblíbená.
Zbor: Jemu láska, jemu čest,
On náš drahý přítel jest.

Ať nám tedy kvete stále,
Vždy požívá blaženost.
A na cestách vědy dálí
kráčí v nesmrtedlnost.
Tam, kde slávy chrám se třpytí,
Má se Jeho jmeno skvíti.
Zbor: Vzhůru číše: Ať žije,
A nás stále miluje.

Báseň tato byla v Plzni vytištěna. Bratr nebožtíka profesora Škody, dvorní rada František Škoda ukázal mi i následující básničku, kterou

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Pokračování.)

Jak prošlo Linnéovi útlé mládí, až byl poslán do gymnasia ve Wexiö. Tam mnoho času nezbývalo mu k učení. Pro sbírání květin zapomínal na ostatní. Žalovali na něho, že se nic neučí. Pečlivý otec svěřil malého Karla svému příteli dr. Rothmannovi, který otci o Karlovi napsal, že nebude z něho sice farář, ale snad lékař, neboť ani Cicero ani Livius radosti mu nepůsobili. Proto byl jako mladý stromek do nové půdy přesazen — do Lundu. Tam měl Karel příbuzného a spoléhal v jeho pomoc. Vjížděje do města slyší vyzváněti hrana. Za chvilku pohřební průvod béře se kolem něho. „Čí to pohřeb?“ táže se Karel. „Probošta Humeria“ — zněla odpověď. Tenť byl, ve kterého skládal naděje. Teď teprve nastávají Karlu Linnéovi útrapy, nedostatek, žal a zoufání. Opouštěje Lund a ubíraje se do Upsaly dovídá se, že mrtvice ranila jeho otce. Když se tento poněkud pozdravil, volá k sobě Karla a radí mu, aby ve květinách jen trní a žahavky viděl a od nich upustil. Ale Karel neupustil. Probošt Celsius srovnal života jeho cesty a vychoval hvězdu nehasnoucí, tvůrce nomenklatury přírodnické, slavného botanika Karla z Linné. —

Neúrodné lány s močály lesními nepřestávají. Jedeme od božího rána. Podél trati červenají se roubené chaloupky s bílými rámy v oknech; vystavěny jsou celé ze dřeva, jen spodek spočívá na kamenech prostě položených. Doškových střech málo je ve Švédsku. Pěkně natřená střecha šindelová sluší chaloupce (torpa), kolem níž daleko táhne se plot vroubící pole a luka. Baráčník švédský (torpare) nešetří dřívím; máť on svůj les a chce míti své pozemky od sousedních ohrazeny. Před chaloupkou batolí se mladý svět s rusými vlásky — okamžik potom vyzíráme opět v opuštěnou pláň, v těžký a trudný kraj. Tam v dáli i na blízku, v levo i pravo, hromady rozmetaného kamení

---

zvěčnělý, když se r. 1846 stal profesorem, od svého stařičkého otce vlastní jeho rukou napsánu obdržel:

„Našemu milému synu Josefovi Škodovi na jeho nastoupení za c. k. profesora kliniky na vysokých školách hlavního sídelního města Vídně.

Opět nám, o Synu drahý,
Radostný vysvítal den,
Žes dosáhl cíl své snahy,
Že jsi znova povýšen.

Vznešený na chlumu jasném
Uměny chrám vystavíš
A ve přírody věhlasném
Učení se oslavíš.

Na stupeň, kde obzor vědy
Širý se Ti otvírá,
Před bystrými ducha hledy
Celou krásu prostírá.

Při tom chovej lásku k vlasti,
Rodičům a přátelům,
Život Tobě buď pln slasti,
Přízeň Tvá všem krajanům!

Milý dobrý synu, já bych si přál, abys moje řádky s takovou radostí přijal, jakou já jsem psal. My Ti přejeme všichni spokojenost a stálého zdraví, ostáváme Tvoje vždy vděční rodiče Jan a Anna.“

jako vrch vynikají z močálovité půdy lesní, podél pak trati jako vysoké brázdy a valy kupí se úlomky a valouny prahorního kamení kříž na kříž. Již dávno tomu, co leží tam na suchu. Přeletěly je věky jako mžik, a tvrdé balvany žulové klidně tam stojí na stráži neporušeny jako před dávnými, dávnými časy. Jen divoký příval omývá tetovovanou jich tvář. My nyní s bázní čteme z kamenů, co někdy ssálo žití vzruch. Také omšený povrch švédských kopců jako uměle je zakulacen a vyhlazen; nikde kostrbatých boků a skaliska hranatého. Za to však ostré rýhy a pruhy pronikají ohlazený jejich tvar.

V těch rýhách čteme velmi mnoho. Vážíme si jich, že se podnes zachovaly. Rýhované valouny, balvany a omleté kopce švédské jsou pamětníci těch věků, kdy všecka Skandinávie byla zaledněna. Pod tíží ledovců a ker omlely se trosky žulové a pošinujíce a otírajíce se o sebe pro věčnou paměť vtiskly toho znamení. Toť rýhy ledovcové, jakožto bezpečný doklad pro stanovení někdejších ledovců. Teď ovšem Švédsko ledovců nemá, ale mělo je jako někdy Tatry, kdež zbyly pouhé balvanité hráze, *morény*. Bývalé morény švédské rozneseny jsou po celém Švédsku. Vlnobití mořské, jež potom, když ledovce byly zmizely, burácelo po vší Skandinávii, rozmetalo nánosy štěrku a balvanů a seřadilo je podél bývalých svých břehů ve dlouhé valy a dýny, kterým Švédové *asar* říkají. Dle těchto valů lze stopovati obrysy bývalého moře. V širém moři usazoval se písek jemný, hlína a skořápky měkkýšů. Po době povšechného zalednění skandinávského severu přišly tedy časy, kdy nynější poloostrov utápěl se ve vlnách mořských. Ponořoval se ovšem znenáhla, až utonul ve hlubině. Ale změna je času údělem. „Tisíce let před očima Tvýma jest jako den včerejší, kterýž pominul, a jako jedno bdění v noci!“ Utonulá pevnina vynořovala se opět nad hladinu mořskou, a z bývalých hlubin vyšla země mladá, nová, ale bez zeleně, bez pažitu, plná divokých skupin a trosek kamenných, z nichž teprve časem bařinaté lesy vypučely. Mezi nimi na sta, snad na tisíce jezer a jezírek leskne se za jasného dne, kdy slunce shlíží se v jejich hladině; jsouť ona pouhými zbytky někdejšího moře. Zvířena mořská, v jezerech pozůstalá, přivykala od pokolení k pokolení svému novému okolí i tehdy, když jezera prvotně slaná, slanosti pozbyla potoky a řekami do nich se vlévajícími. Ale potomci bývalých mořských forem, jež vyskytují se v nynějších sladkých jezerech švédských a norských, ukazují zřejmě svým tvarem, že pocházejí z rodu a forem mořských. Důvtip lidský dovede zobraziti vztahy mezi tehdejším mořem a pevninou. Jako moře roznáší z nynějšího Grónska plující ledovce daleko z původního místa zároveň s úlomky hornin, tak i v předvěkých dobách veliké kry ledové, obtěžkané žulovými balvany, pluly širým mořem ze Skandinávie do teplejších vod, kde se rozplynuly. V těch místech prahorní balvany utonuly a zmizely ve hlubině. Tam dlouho čekaly, než teplý paprslek osvítil jejich tvář; a přece dočekaly se vykoupení. Moře, jež někdy přikrývalo ty severní kraje evropské, nynější Německo, západní Rusko, Skotsko a Anglii, stahovalo se, a nad bývalým dnem mořským modrala se jasná nebes báně. Projdi těmi kraji a všudy najdeš zanesené svědky z těch dávných věků. *Bludné balvany* skandinávských hornin zaneseny byly

až k nynějšímu Krakovu, kde rozestaveny jsou na úpatí Tatranských odnoží jurských. Osiřely, osamělý daleko od vlasti své. Také bludné balvany, roztroušené po nížinách severoněmeckých a holandských, přišly ze Švédska. Žulová mísa před museem starožitností v Berlíně, majíc v průměru přes sedm metrů, zdělána byla z bludného balvanu, jenž po staletí odpočíval v písku na vrchu Fürstenwaldě nedaleko Berlína. Tím spůsobem dostal se do Pomořanska u Belgardu balvan 14 m. dlouhý, 12 m. široký a 5 m. tlustý. Podobné erratické balvany stopovati lze v obvodu asi 300.000 kilometrů.[1])

Teď Skandinávie pomalu ale stále se vyzdvihuje nad hladinu mořskou. Již před 140 lety švédský astronom Celsius znamenal, že hladina Baltického moře se mění. Staří rybáři vypravovali mu, že nejedno místo v Botnickém pobřeží bylo za mladosti jejich vlnami splakováno, ale že teď mnohem výše octlo se nad hladinou. Na základě věrohodných údajů vyslovil r. 1730 domněnku, že hladina Baltického moře prodlením století klesá asi o 111 cm. Rok potom vyryl se svým přítelem Linnéem znamení do skály ostrova Löffgrunda nedaleko Gefle (na pobřeží severním od Štokholmu) a již po 13 letech bylo znamení o 18 cm. výše, což činilo by za století asi 138 cm. Celsius byl ovšem theology Štokholskými a Upsalskými obžalován, ale theologie jejich neměla do sebe tolik moci, aby zastavila běh přírody, i když zástupci tehdejšího duchovenstva vyhlásili učení Celsiovo za kacířství (A. v. Etzel: die Ostsee). Nynější geologie přesně stanovila místa, kde pevnina se vynořuje (ne pak, že hladina klesá), a kraje kontinentální se potopují.

Mlčky hlavu skláním. Minulost skandinávské půdy, toť předmět, který v nás budí nejvážnější přemítání o věcech zemských a lidských; vytrhneme se z něho teprve, když slyšíme provolání konduktorovo: „Alfvesta!“

Zastávka 20 minut tu postačí k občerstvení. Nová zkouška švédských obyčejů; spěcháme s ostatními do matsalu, kde podlaha je čistá jako sklo a klid jako v kostele: nikdo nevolá, neklepá, nezvoní. Pouze tam za pultem „fröken“ kvituje účet náš s pěknou poklonou a zdvořilým „tack“ (děkuji). Kdo by čekal na posloužení, špatně by tu pochodil. Na velikém stole, kde studené zákusky všeho druhu jsou vyloženy, visí nápis: 75 ör. Opodál vystrojena je tabule s bohatším výběrem; kdo při té si postojí, zaplatí půl druhé koruny a jistě nelituje. Z nádherného nádobí, z křišťálového skla a stříbrného náčiní chutnají tím více polévky, zelenina, čerstvá kýta telecí, sýr, ryby, puddingy, geléc, kompoty, jahody, angrešt, maliny a j. Nikdy neschází konvice nebo džbán se smetanou nebo s podmáslím a cukrovka s roztlučeným cukrem. Malin a jahod Švéd nepožívá jinak než s mlékem rozdělaných a cukrem posypaných. Pořádek jídel nespravuje se tu žádnými zákony; chutě nabírá si Švéd polévky za pečení, začíná sýrem nebo končí hody polévkou, sype cukr na pudding rovněž jako na brambory. Ovšem než tabuli zahájí, nezapomíná na „brändvinsbord“ (stolek s lihovinami), kde teče pravá švédská „sup,“ jako v Holandsku

[1]) Štěrkové nánosy s oblázky flintovými pocházejícími z křídových skal Baltických zasahují až do severních Čech. Hojnost objevil jsem jich loni v řečišti Labském u Děčína. Také kolem Fridlandu u Mimoně se vyskytují.

„zoepje.“ Po obědě následuje hodný doušek podmáslí nebo mléka. Švédský žaludek je v pravdě tristo sacco, che merda fa di quel che si trangugia (Dante). U třetího stolečku pije se černá nebo bílá káva. Také o suchary (skorp — småbröd — kaffebröd) je tu postaráno. Ale všecky stoly vyzdobeny jsou kyticemi a ratolestmi; všudy samá lahoda. Plivátko u kamen naplněno jest nikoli pilinami nebo pískem, ale zelenou chvojí jalovcovou. Dobře pověděl Disraeli, že nejlepším strážcem vzdělanosti jest obydlí; a toho hledí si švédské hospodyně ve veřejnosti i v soukromí bedlivěji než kde jinde, ani nejchudší nevyjímajíc, jako by si vědomy byly anglického přísloví, že čistota jest elegancí chudých. — Však již k odjezdu je čas. Kdo si nepospíšil okusiti připrojeného punče ve velikém měděnci nalitého (bowle), naplňuje jím svou láhev a spěchá do vagonu. V parných dnech příjemně chladí. Jeť s ledovou vodou smíchán, nabývaje přídavkem šampaňského a vytlačené šťávy z pomorančů lahodné chuti limonádové.

A teď opět přesmutným jedeme krajem, chaosem kamení, v němž vede se boj o existenci: všudy omšený balvan na balvanu, kámen na kameni se sporou drobnou vegetací. Kamenné valy a hráze doprovázejí vlak jako telegrafický drát, v nich červenají se brusinky, plazí se borůvky, prodírá se jalovec, rojovník (Ledum palustre) a kloní se zvonky vřesu. Nikde velikolepost, nikde vznešenost přírody, jako tam v modravých Alpách norských. A když lesní šum zanese k nám hlahol švédské písně, tu jako by tíseň vylévala se ze srdce unylého. Rozumíme hořkému žalu, jenž vane z každého refrainu: „Mig tyckes det är tungt till att lefva“ — vidím, že těžko jest mi žíti!

Švédsko je nejbohatší země — kamením, nejchudší — úrodnou prstí. Širý, bídný les, chladné bařiny a štěrkové nánosy staví překážky kulturnímu hospodářství, které Švéd slovem „skog“ označuje. A ve Smålandě neschází skog nikde. V severních Němcích kámen v prsti hledají, ve Švédsku skrovný humus pod kamením se ukrývá. V potu tváře zrývá tam člověk neúrodnou půdu, sekerou drva kácí neb ohněm lesy stírá a v úrodnější obrací lány. Vyryté bahnisko a močálovité drny na slunci se suší a potom spalují, že daleko široko doutnají útroby budoucího pole. Té práci říká se ve Švédsku svedja, t. j. mizení. Ovšem usazuje se hospodář nejvíce tam, kde rovinné a sušší táhnou se lesy, kde je „lund“ (les s úrodnější prstí), ale na trochu skogu narazí všudy. Do té sporé prsti nebo mezi trosky zvětralých skalin zasévá žito nebo sází brambory, sbírá po poli rozseté valouny, vyrovnává je ve hromady nebo lemuje jimi chudičký svůj pozemek, chráně jej proti zvěři a dobytku.

Uprostřed valů (stendige) vyniká útulná chaloupka jako v nějakém hradě. Z kamenné ohrady pučí plno milého kvítí, jež zardívá se k radosti hospodářově. Vídáme je brzy ve skogu nebo na hrázi, brzy na osamělém balvaně nebo na střeše a v zahrádce. To kvítí neopustí nás ve Švédsku. Ač pouhá je to vrbka (Epilobium), přece nad ostatní povýšena jest. Vrbku nazývá Švéd vždycky jenom blomman (květina), kdežto ostatní jich jmeny označuje. Sběratele rostlin zvláště zajímá tu hojná Linnaea borealis.

Stádo skotu málokdy tam uvidíme: dva nebo tři kusy toulají se v ohrazeném lese (grind), kde spokojiti se musí s bídnou travinou a pupeny stromovými. Usušené seno nevystačuje přes zimu až osm měsíců dlouhou, tak že ubohé dobytče (kreatur) i pod sněhem sousta vyhledávati je nuceno. Bohatství neměří se tam podle lánů a zvorů, ale podle počtu dobytka, který hospodář chová přes zimu. V zahrádce před chaloupkou pěstuje švédský domkář něco fasolí nebo zeleniny, také něco kvítí, ale nikdy stromů ovocných. Básník švédský nemohl by s naším Kollarem pěti o svém mládí:

Pod lípou mě anděl kolébával,
dokud jsem byl malé děťátko;
pod ní jsem, ó sladká památko!
v chlapectví si nejraději hrával.

Nad červenou chaloupkou bodrého Švéda nikdy stověká lípa se nekošatí, nikdy štíhlý javor stínu nevydává. Domkář švédský po chladu stromovém nezatouží, máť stínu i chladu dosti mezi skogem a vlhkou lesinou. Domnívá se, že stín by mohl přivoditi houbu dřevokaz, a proto vídá nejraději svůj milý domov (hemma) ve sluneční záři. Nicméně sněhobílé záslony visívají téměř v každém domečku.

Chvílemi přestávají smrčiny nebo zakrnělý bor a míjíme jezero za jezerem. Kdož by je chtěl spočítati! Více než osmý díl rozlohy švédské náleží smutným jezerům, kteréž množství jen Finsko převyšuje. V Södermanlandě platí přísloví, že když pán bůh odděloval vodu a zemi, zapomněl na Södermanland. Ale švédská jezera plna jsou zádumčivosti, bez života, bez potěchy. Zřídka kdy dme se rybářská plachta po jejich hladině, pobřežní vegetace jako by utuchla pohroužena jsouc v mlčení: nikde hlas ptáčete, jezerní pláně vlaštovky nelíbají. Jen časem krouží osamělý racek nad vodou, že jen stesk a bol proniká mysl naši. Zde plných růží dech nevane, slavičí zpěv se nerozléhá.

V Nässjö dostupuje železnice nejvyššího místa s nejvyšším vrchem Smålandským Hjeltsölaberget (380 m.). Málo je ve Švédsku míst, odkud přehlednouti lze širé kraje skandinávského severu. Neníť Švédsko zemí hornatou, ale kamenitou. V Nässjö křižují se trati Malmö-Štokholm a Göteborg-Oscarshamm, která spojuje moře severní s Baltem.

Komu třeba hospodařiti s časem, ten z Nassjö dá se na Štokholm přes Linköping a Norsholm. Jede odpůldne, jede celou noc, a teprve z rána vyzírá na severní Cařihrad. My zdržíme se několik hodin v Nässjö; čekáme na vlak, který nás zaveze do vábného kraje, k jezeru Wetternskému. „V německých cestopisech" — píše Passarge ve svých Wanderstudien — „marně pátráš i po skrovném vylíčení jižních břehů Wetternských, jehož snivý obraz jímá mysl naši jako báječný kraj Hesperidek. Zřídka kdo zaletí v útulný Jönköping (čti Jönčöping), o kterém se tak málo ví, jako o nějakém místě ve Východní Indii."

U Tennhulta otvírá se nové panorama. Železnice náhle padá, tak že za sebou lze zříti do kopce, před námi pak unikají zraku dubiny, háje březové, jilmy, jasany. Se závratné výše pohlížíme ve hlubokou kotlinu, plnou lahodné zeleni, jež přikrývá úrodný povrch skalisek.

Vlak ubíhá vysoko na rozhraní vod, jež buď k jihu se ubírají nebo v kotlinu Wetternského jezera spějí. Ještě zahýbá se vlak trochu k západu, a jeví se nedozírná perspektiva vodnaté pláně Wetternského jezera, vroubena kolem krajinou půvabnou, kde štědrou rukou naseto je přírodních krás: chlumnaté hory se svěžím lesem, lesklá jezerní hladina, prokmitající osady v zátoce dálné v jeden splývají obraz vykouzlujíce zpomínky na břehy Ligurské. Takovou polohu má Jönköping. Tam kdysi mluvil veliký básník Tegnér k mládeži pronášeje tato slova vzletná: „Jako vodní pták zhlíží se Jönköping v Götajském středomoří, v jezeře Wetternském, v divotvorné jeho hladině. Toť Ariost mezi jezery, bezedné, plno tajemných propastí a slují vedoucích až do nitra země, nejčistší co křišťál, ale potměšilostí kypící. Kolkolem stojí mocní velikáni horstva na stráži jak obři, zelené jejich chocholy ve větru vlají. Velebný to přírody kraj! Šťasten, kdo zrak svůj v něm stápí, kdo cítí s nebeskými vánky, kdo rozumí písni ptačat v modravém ovzduší, kdo sluch svůj šepotu kvítí nakloní!“

Jönköping [1]) je krajským městem Götlandu. Leží mezi nejjižnější zátokou jezera Wetternského a mezi jezerem Mnichovým (Munksjö) náležejíc k nejstarším osadám švédským. Teď má asi 13.000 obyvatelů. R. 1612 bylo vypáleno a pobořeno jako později Moskva, aby přístřeší neposkytlo nepřátelským vojům dánským. Jönköpingské Säkerhets-Tändstickor utan svafvel od fosfor zobecněly v dalekém světě, i když z české továrny pocházejí. Téměř osmina obyvatelstva vyrábí tu výborné sirky; přes 100 millionů škatulek vysílá se odtud do obchodu. Vyjeď si kamkoli městem nebo za město, všudy suší se přede dveřmi a pod okny krabičky na švédské sirky. Jönköping jest jejich pravlastí. Tajemství jejich důvtip chemiků hravě odhalil, že v samém jen Švédsku více než třicet továren zabývají se výrobou „pravých“ švédských.

Velice by se mýlil, kdo by soudil, že ve Švédsku snad jen dřeváky se nosí, knäckebrod jídá a supem zapíjí. Jönköpingský hostinec prostě „hotellet“ se nazývá, ale knížecím zařízením a rozsáhlostí nejen všem švýcarským se vyrovná, než v nejedné příčině i nad ně předčí: šlapeš po těžkých kobercích a piješ z drahého náčiní stříbrného; luxus ten není ojedinělý, než obecně platí ve Švédsku.

Kromě nepatrných výjimek všecky domy města vystaveny jsou ze dřeva, jako vůbec ve Švédsku. Jen Štokholm a Göteborg z pravidla mají domy kamenné. Na granitový zpodek domku obyčejně o jednom poschodí postaví se roubení, pobije se prkny uvnitř i zevnitř a polepí se zvenčí černým dehtovým papírem, jenž svislými latěmi se připevní. Stěny a strop nitra vkusnými čalouny se vylepí, že čistota a klid z každého koutečku vyhlíží. Projíždíme širokými ulicemi, chodíme ve stínném parku a usadíme se na balvanech, jež tu nakupeny jsou, aby vzdorovaly vlnám rozbouřeného jezera a chránili přístavní hráze. Daleko na severu nebe spojuje se s jezerní hladinou, a bělají se plachty nákladních lodí. Připluly, aby odvezly drva z lesnatého kraje někam do Skåne. Za krátko opustí zase Jönköping, berouce se po jezeře Wetternském, prů-

[1]) Köpa = koupiti, köping = koupě, tržiště. Jmena mnohých švédských míst tak zakončují: Falköping, Norrköping, Enköping, Linköping, Nyköping Söderköping a j.

plavem Götajským do jezera Wenerského a z tohoto přes Trollhättu do Göteborgu.

Než opustíme jižní břehy luzného jezera Wetternského, zajedeme ještě na Taberg. Sen mého mládí se vyplnil. Slýchával jsem o magnetových horách, o kterých šedovlasý kmet nám vypravoval, když o zimních táčkách kolem něho jsme se nakupili. Ovšem Taberg není báječnou horou magnetovou, jež by lodi železem pobité k sobě přitahovala z veliké dáli, ale naše útlocitná jehla magnetická nápadně měnila svůj směr, čím více blížili jsme se k hoře složené ze samé rudy magnetové a vzdálené od Jönköpingu asi 15 kilometrů.

Rosné jitro otevřelo nám radosti dne, když vyjeli jsme k Tabergu. Na úpatí lesnatých strání, u potoků nebo u lesní cesty střídají se osamělé chaloupky natřené obvyklou švédskou červení (kopparröd), ale u každé samoty čeká stařena (gumma) nebo sestárlý kmet (gubbe) otvírajíce povozu našemu „grind“ (ohradu), nebo nám tu švédské pachole ochotnou prokazuje službu, již mu odměníme několika öry. Připomínáme si tu mládí Esaiáše Tegnéra, an jakožto hošík často otvíraval četné grindy svému otcovskému pěstiteli, Brantingovi, doprovázeje ho lesy Wermlandskými a otazuje se ho tak významně, že nejednou v rozpaky přivedl milého ošetřovatele, který konečně malého Esaiáše původně k písařství určeného k vznešenějším cílům duševním dovedl.

Pod Tabergem je teď smutno. Již od delší doby utuchly tam železářské hutě ve svém spůsobu velmi prostě zbudované. Vrch sám 335 m. vysoký vyniká nad ostatní chlumnatou hornatinu. Skrz veskrz složen je z hutné rudy magnetové, kterou i silnice a cesty se štěrkují. Bohatství magnetické rudy jest pro Švédsko neocenitelným pokladem. Dobyté železo surové vyváží se z četných hutí do Anglie jakožto nejlepší ocel anglická.

Rozhled s příkrého Tabergu je utěšený. Na sta jezer leskne se za poledního slunce kol a kol jako očka Tatranská, pod námi bělají se háje březové, na půlnoc pak končí obzor na jezeře Wetternském, kde zakotvený čeká „Per Brahe.“ Vyplujeme s ním o půlnoci na Štokholm.

Jezero Wetternské jest po Wenerském největší ve Švédsku, majíc v délce asi 200 kilometrů, v šířce asi 50 km. a hloubku až 125 m. Leží asi 88 m. nad hladinou Baltického moře. Větší řeky ho nenapájejí, ač i za tišiny mžikem vlny jeho citlivě zmítají korábem, že není radno daleko vyjížděti si naň pro zábavu. Obecně vykládá se, že na dně jeho voda se pramení. Nasvědčuje tomu periodické klesání a opadání jeho vody. Rybáři pak s hrůzou vypravují o jeho vírech, jež i člunky pohlcují a v hlubinách utracují, jako jezero Bodamské. Samo sebou se rozumí, že vody jezera Wetternského spojeny jsou v pověstech lidu s vodami moří, kteráž báj v obecné vešla užívání také o jezerech Tatranských. Ovšem původ její hledati jest ještě dále, nežli kam sahají antické mythy o řece Alfeu v Peleponnesu. Občas viděti lze na jezeře „hägringar“ — vzdušný přelud jako na poušti fata morgana: jezera pláň se chvěje, slunce třpytí se v nachu opálovém, mráček světlý vyrůstá u velikého obra nebo příšeru děsnou, mění barvu, mění podobu, zjevuje kostrbatý hřbet, rozplývá se ve věžatý dóm, potom v báječný

zámek přechází, září v purpurovém červánku nebo zlatem se leskne v blankytné obloze, naposled pak vidíš jenom dým a mlhu nad hladinou jezerní. Vše zmizelo jako sen.

Uprostřed širých vod Wetternských zelená se rajská oasa Wisingsö, malý ostrov v srdci jezera, půl hodiny cesty široký a sedmkrát tak dlouhý. Bujná pastviska, doubravy a úrodné lány jeho jsou tím kouskem požehnané země, kde i duševní kultura lidského vědění pučela a ke blahu národa rostla. Wisingsö byl někdy sídlem starých švédských králů. Magnus Ladulaas podnes tam ve hrobce odpočívá od 13. století. Později přešel Wisingsö v majetek hraběcí rodiny Brahe, po níž zbyly tu ostatky shaslé slávy její, zříceniny Wisingsborgu a kostelík ze 17. věku. Po bývalé tiskárně, z níž tehdy tolik slavných děl vyšlo do světa, není ani památky. Teď ostrov zase je statkem korunním. Péčí švédské vlády byly duby na Wisingsö vysázeny pro potřebu loďstva, třeba obrněné monitory zatlačily lodi dřevěné. K témuž účelu rostou dubiny na Kållandsö v jezeře Wenerském, a daří se jim výborně v té půdě ostrovní. Ve Švédsku bez milosrdenství lesy se kácí a hubí, aniž kdo stará se o jich vysazování. Nejednou narazili jsme tam na mýtiny, kde před málo lety šuměl háj, a veliký prostíral se les, ale teď jen kamenné moře zbylo, že v něm ani bídná travina kořínků nezapustí. Ty spustošené kraje Švédové nazývají „svälter,“ t. j. země hladové. A na těch kletba přírody spočívá, kletba nad nerozumem lidských tvorů.

Z rána vítáme Waldstenu, městečko na severozápadních březích Wetternských. Blízko přístaviště stojí starodávný Wettersborg. Jeho valy, mosty a hradní věže posud jsou zachovány. Náleží k nejznamenitějším památkám z doby reformace. V něm Gustav Vasa třetí svatbu svoji slavil a hrad za občasné sídlo si vyvolil. Ze žulových základů, jež v pevnostní skálu se pojí, vyniká někdejší residence jako symbol švédské kultury: nejzpodněji s prstí zemní jako srostlý, tlačený ale neutlačitelný stav selský co vzdorný granit proti panským živlům, nahoře pak šlechta nádherou a v slávě se pyšnící. Teď je Wettersborg satirou romantické minulosti: špýcharem na žito.

Nepatrné zbytky z bývalého kláštera Waldstenského slouží za ústav choromyslným, v mohutném pak chrámu plno památníků středověkých ozdobenými erby přikrývá kostelní chodbu. V sakristii přechovávají se ostatky svaté Brigity a dcery její sv. Kateřiny. Sv. Brigita je zakladatelkou četných řádů, jež zvláště kvetly v prvé polovici 15. století nejen na skandinávském severu než i v ostatní katolické Evropě. Ztrativši r. 1344 muže vydala se na pouť do Říma, odkud přinesla svolení papežovo zakládati kláštery. Prvním byl Waldstenský, jemuž král vykázal starý královský hrad. Novou konfirmací nabyl řád r. 1379 nového jmena (řád spasitelův) a chtěje šířiti idey sv. Brigity a převrátiti svět v tehdejších názorech zakládal se zápalem spolky svatých pozemšťanů.

Ve Waldstené je tržnice pro mnohé vůkolní osady. Tam přicházejí švédští sedláci a továrníci, aby zboží na loď naložili nebo aby dary z moře přivezené domů zavezli, ježto továrny nejvíce na venkově se zakládají. Ač má Waldstena jen asi $2^1/_2$ tisíce obyvatelů, přece má

také telegraf, který neschází v městečkách ještě menších, neboť nejedno město švédské jen tisíc duší čítá (ku př. Haparanda).

Stanicí Motalou ukončena byla desítihodinová plavba po rozbouřeném jezeře Wetternském. Před několika lety povýšena byla tato osada za městečko. Nyní proslavena je mechanickými dílnami ve Švédsku největšími. Z někdejšího prostého dozorce pracoven Motalských, tehdy ovšem velmi skrovných, stal se později ředitel velikolepých železáren, talentovaný, nyní šedivělý kmet, kapitán Carlsund, který skvělého jmena švédské práci vydobil. Šum spádu vodního, syčení strojů, bušení kyklopů a pekelný žár v železných pecech v divoké scéně otvírají se na hlučném jevišti, že záhy opouštíme burácející síně a stopujeme velemocný proud vody, jenž vrhá se rourou na obrovské vodní kolo spádem desítimetrovým žena všecky stroje Motalské veledílny.

Jdeme podél proslulého průplavu Götajského. Vyhledáváme stinné loubí, jež klene se nad památníkem nezapomenutelného muže, který Balt i moře Severní Götajským průplavem spojil.

Hned blízko jeho břehů, vedle cíle svého myšlení, pochován je hrabě Platen. Nad hrobem jeho šelestí háj, jehož listí teď již vadne a opadává, přikrývajíc chladný mramor uprostřed železného zábradlí. Tam posvětíme památku jeho lidskou myšlenkou, již slova Tegnérova v nás roznítila:

Mannen med det fasta sinnet,
Med sin Romarviljas magt,
Tillhör nu allena minnet,
Som vet mera än det sagt.

Lefvande han oldrig svigtat,
Derför död han hvile tryggt
Vid de vågor sjelf han diktat,
På den strand han sjelf har byggt.[1])

Ale před časem ustláno bylo mu na věčnost. Baltzer Bogislaus Platen nedočkal se zralého plodu, jehož květ z tvůrčí jeho síly vypučel: skonal krátce před ukončením svého díla, významného v dějinách stavitelství vodního.

Za stanicí Motalou počíná světoznámý průplav Götajský v přetvrdé žule vyhloubený. Smělá myšlenka spojiti jezera, spojiti moře a vysoké skalní stěny tak, aby po nich od stupně ke stupni koráb se vyplížil a povznesl. Tu pocítíš respekt před důvtipem lidským. Celkem asi osmdesáti vraty vyzdvihuje se loď po obrovských stupních žulových. Tisíc a jedna noc odehrávají se tu v útrobách skalních. Vlajky na stožáru se třepetající symbolem jsou tvůrčího ducha lidského nad titanskými vzdory přírody. Dlouho to trvalo, než slavné dílo bylo ukončeno. Spojiti moře Severní a Baltické umělou cestou vodní bylo již Linköpinským biskupem Janem Braskem r. 1516 navrženo. Leč bouřliví časové nebyli podle toho. Co Brask začal, brzy bylo překaženo, zničeno. Teprve za Karla XII., ke konci 17. století, nově bylo provedení toho svěřeno mechanikovi Krištofu Polhemovi, ale smrtí pa-

[1]) Muž povahy pevné a síly římské zvůle teď jen památce žije, jež více ví, než povídá. Živ nikdy neustoupils, nuž i v smrti klidně u vln dřímej, jež jsi vykouzlil, u břehu, jejž jsi vytvořil.

novníkovou zastavila se práce na delší čas. Když pak r. 1800 ukončena byla stavba průplavu Trollhätského spojující vody moře Severního s jezerem Wenerským, svobodný pán Platen, narozený r. 1766 na Rujaně, za úkol svého života si vytkl zbudovati velikolepý systém kanálový, kterým snažil se dosáhnouti ukrácené námořské plavby z moře Severního do severnějšího Baltu, chtěje kromě toho zvelebiti obchod a blahobyt v nitrozemí švédském. R. 1810 počalo se hloubati současně na několika místech, a již po dvanácti letech jezero Wenerské a Wetternské spojeno bylo průplavem, který veden jest prve do malého jezera Wikenského, ležícího o 50 m. výše než hladina jezera Wenerského. Po slapu převádí se voda potom do Bottensee, jež stokou 460 m. dlouhou pojí se u Karlsborgu k jezeru Wetternskému. Na východní straně slučuje se průplavem několik jezer: Borenské, Roxenské, Asplångenské, až potom dosáhne se zálivu Slätbaken v Baltickém moři. Tato cesta otevřena byla 26. září 1832, tři roky po smrti hraběte Platena, místodržitele království norského. Náklad na zbudování Götajského kanálu páčí se na 14 milionů tolarů, jakkoli práci většinou vojsko vykonávalo. Délka samého průplavu jest asi 97 kilometrů, cesta pak z Göteborgu přes řečená jezera až do moře Východního asi 440 kilometrů. Průplav má zšíří 15·5 metru na dně, na povrchu 26—29 m. a hloubku 3·3 m. Na jedenácti místech rozšiřuje se kanál v přístavy. Koráb pluje brzy jako v širém moři, brzy zvolna kolébá se ve stinném loubí, jež provází nás po obou stranách průplavu, nebo zase mezi boky skalními ke předu se plíží; s vysokého návrší dolů vyhlížíme v zelený luh, kde kyne nám jezerní hladina, k níž loď co nejdříve sestoupí, brzy vidíme se pod kopcem, míhají se před námi hrady, zámky, dílny, letohrádky, kostelíky, zřícené trosky. Jen tyto měnivé půvaby jsou s to, aby v rozkoši plynula zdlouhavá cesta z Jönköpingu do Štokholma, která vyžaduje dvou nocí a celého dne.

Podivením naplňují cestovatele ohromné slapy kanálové neboli vodní vrata (Schleusen, Slussarna), jimiž koráb níže se spouští nebo opačně do výše vznáší, aby dosáhl hladiny jezerní nad sousední jezero vynikající. Ovšem nežli koráb projde několika dvojkřídlými vraty, mnoho hodin uplyne. A místy (ku př. u Bergu) bývá až 15 obrovských vrat. Mezi tím procházíme se na pobřeží průplavu Götajského. Podél něho cesta jako mlat upravená slouží k vlečení nákladních lodí plachetních. Koráb, ubírající se níže, sestupuje stupeň ke stupni. Každý stupeň je velikou nádržkou pro koráb, jsa těsně uzavřen od následujícího bassinu přiléhavými vraty železem pobitými. Šroubovými stroji otvírají se znenáhla stavidla ve vratech udělaná, že voda dolejškem vrat uniká do následujícího nižšího bassinu potud ještě prázdného. Potom i vrata pomalu se šroubem rozevírají, koráb zároveň s hladinou klesá, až niveau obou nádržek je vyrovnáno. Teprve teď koráb projede vraty, jež hbitě se za ním zavírají, aby vrata v následujících slapech, vždy asi o 4 m. níže položených, se mu otevřela. Délka každého slapu jest asi 38 m., tedy jen o něco málo větší než délka nejstatnějších korábů. Otevírání a zavírání vodních vrat má na starosti „slusswachter.“ Tlak na otvory ve vratech slapových je tak mocný při plné nádržce, že vytryskují proudy hukotem, víříce ještě později hluboko pod hladinou. Před chvílí

vyzírals ještě s paluby vysoko nad skalopevné zdivo kvadrové, ale za nedlouho vidíš pouhé skalní stěny drobnozrné žuly a oblohu. Tak opadla hladina, a s ní i koráb náš níže postoupil.

Ještě pochopíme možnost, aby loď plula s vrchu níže k dolu, než příčí se mysli prosté, aby z dola plula do výše. Ale pluje přece. Naproti nám přichází koráb; cestující již z dáli pozdravují nás mávajíce šátky. Ve Švédsku žádná loď neopouští přístaviště, aby známí i neznámí, cizí i domácí nerozešli se tímto posledním „s bohem." Díváme se na své „protivníky" s vysoka. Ještě jeden slap — patnáctý a poslední — a vyměníme se Štokholmským korábem svá místa: my ke Štokholmu, on na horu, do vrchu, přes patnáct slapů. Ohlížíme se ještě dlouho za ním. Vjel do slapu prvního a zmizel na chvíli v těsných jeho stěnách; slusswachter uzavřev za ním vrata jako nad hrobem, spěchá, aby stavidla a západy hořeních vrat zodmykal. Šumotem valí se pěnivé proudy z plného bassinu hořeního, že za malou chvíli povstává loď z hlubin do výše až nad pobřežní hráze. Hladiny obou slapů jsou vyrovnány, effeta! a loď jest o stupeň blíže u cíle. Opět vrata za korábem se zavrou, on pak za chvíli, když rozvázána byla pouta jeho, aby proud ho nestrhl, k novému stupni se povznáší. Zajisté šťastně až k vrcholu své pouti dospěl. Hbitěji se ubírá potom k vodám Wetternským.

Než veplujeme do Baltu, berouce se ještě několika spojenými jezery, zaletneme v mysli do nedalekého Norrköpingu, švédského Manchestru. Tam vystěhovalec, Holanďan Ludvík de Geer, přítel Komenského, oloupen byv ve vlasti své o statky a zbaven šlechtictví pro víru svou, usadil se jakožto obchodník a hospodář. Pozemské statky jeho, jichž za nedlouho nabyl poctivou prací, dovolovaly, že nejednou vytrhl Švédsko z nesnází. Nejen že penězi pomáhal, ale vypravil i válečné loďstvo ze svých železáren. Když pak choť († 1636) žádala jeho, aby odpočinul konečně po práci a zanechal obchodu, protože již dosti bohat jest, aby 13 dětí slušně opatřiti mohl, odvětil: „My ovšem máme požehnání na svých statcích, ale našim bratřím v Kristu mnohého se ještě nedostává." [1]) Podporoval církev galikánskou, seč byl, nezapomínaje na české bratry. Komenský, který u Geera v Norrköpingu dlel návštěvou, nazývá ho velikoalmužníkem evropským. Píšeť jemu takto: „Budeme Tě uznávati i uznáváme za patrona a budeme za Tebe každodenní vysílati k bohu modlitby. Úmyslové naši budou tak se zpravovati, aby cokoliv počneme, s Tvým se srovnávalo přáním." [2]) Podpora de Geerovy rodiny dochovala pečlivě šedého stáří i poslední hodinky Komenského.

Za Söderköpingem u Liljesty mineme poslední slap Götajského průplavu. Slunce již dávno zašlo za obzor, ale za jasné noci severní bylo lze rozeznati trosky královského Stegeborgu, již za středověku mocnými hradbami obehnaného a často dobývaného. V 16. a 17. věku Stegeborg bývaje residencí královské rodiny, skvěl se v rytířské slávě jako jeho obyvatelé; teď pouze nakupené kamení vzdoruje živlům, jež

---

[1]) Zoubek: Komenský's Lebensgeschichte.

[2]) Komenského snahy pansofické od K. Štorcha. Musejník 1851 sv. 3.

hrad udolávají a minulost jeho smývají. Čeho ve hradě nezrušil čas, to ruka lidská urychlila: přepevné balvany hradu odvezeny byly k zbudování zámku Štokholmského; brzy se tam s nimi shledáme.

Pomalu smířeny noc a den, šero a světlo, noční klid a vír života denního. Okříváme z chladné noci strávené ve vlnobití Baltického moře, pozdravujeme ranní pablesky hasnoucího majáku Landsort v moři od světa opuštěného a plujeme do zálivu Himmerfjärden.

Za nedlouho přirazíme k přístavišti Södertelge, kde zároveň sejdeme se s vlakem do Štokholmu se beroucím. Tam počíná průliv Södertelgeský asi 2 kilometry dlouhý, spojující moře Východní s klikatým jezerem Mälarským. Za stavby průlivu toho nalezeny byly ve hloubce 20 metrů pod hladinou mořskou zbytky dřevěné chýše, loděk, kotvic a jiných památek lidské práce pokryté nánosy mořských skořápek a chaluh. Z toho patrně jde na jevo, že pobřeží švédské za času lidského obydlení pod hladinu mořskou se ponořilo, aby opět ze dna mořského vyvstalo, tak jak se nám nyní jeví. Kdy by se ta místa švédská pravidelně vyzdvihovala o metr za jedno století, bylo by k nynějšímu povýšení Švédska bývalo třeba asi 2000 let. Tak staré jsou ony ctihodné paměti, vytržené z knihy lidského věku a myšlení.

Kraje kolem severních břehů Baltických vůbec zdvíhají se znenáhla nad hladinou mořskou. Ježto pak jižní břehy švédské stále se snižují a utápějí, představuje kontinent skandinávský dvojramennou páku, jejíž jedno rámě se níží, druhé pak nad moře vystupuje. Čím jsou věky v přírodě, a čím lidé?

Mälarské jezero, perla švédské krásy, tone v půvabech a svěžesti lesní. Poseto je skalinami, chlumnatými ostrohy, vyzdobeno letohrádky a vesskou idylou tam, kde větrný mlýn nad chaloupkou se otáčí, kde zvonky skotu se rozléhají, kde rusovlasý mladý svět v zahrádce radosti hledá. Stesky vodní vinou se klikatě, a novým obratem přemnohé míhají se ostrůvky. Prozrazují skandinávskou povahu: jsou zasmušilé, zadumané v ranním zjevení.

Hodina ubíhá za hodinou, a skaliny jako příšery vodní nepřestávají trčeti nad hladinu. Či plujeme v labyrintu rozsetých ostrovů nebo pronikáme steré průplavy rukou přírody vytvořené? Voda a ostrovy, ostrovy a voda střídají se bez ustání, kraj zajímavý ale tíží obraznost naši jako píseň v noci bezsenné.

Asi 1400 ostrovů a ostrůvků vyniká z jezera Mälarského. Některé sotvaže z jezera prodraly se ke světlu, jiné příkře a vysoko vypínají se nad zrcadlo vodní, že jejich břehy ani rákosím a rykytím se nazahalují. Ty malé, obrovským krtinám a kupám rovné, kamennou jen ukazují tvář, na níž tu neb onde suchý lišejník neb rodina mechů se usadily. Na větších zelená se melancholický bor nebo zakrnělé smrčí, v něm kostelíků věže se pnou, a pod ním u povlovného břehu rybářská chýše se člunem vítá poutníka. Loďkou na táčky se jezdívá v lagunách Mälarských jako u pobratimů našich ve blatách Sprévských. Na ostrovech Mälarských 16 osad farních je rozloženo s 900 statky.

(Pokračování.)

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

hodil s vagonu kožený kufřík a v jedné ruce cestovní vak, v druhé žlutý slunečník, seskočil sám dolů s veselým smíchem ohlížeje se nazpět do vozu, kde stydlivě krčila se do kouta venkovská kráska plných kulatých tvarů.

Nejsme zmocněni vylíčiti scénu předcházející a opakovati snad tuto všechny galantní fráse a poklony, jimiž velkoměstský švihák v rukavičkách, se zlatým skřipcem na nose, viržinkou v levém koutku úst a pomádou vyleštěnými vlasy, rozdělenými v zadu od krku na temeno hlavy bezvadnou cestičkou ve dva ozdobné záhony — přiváděl nezkušenou venkovanku z jednoho uzardění do druhého.

Hranatý muž s rukama jako lopaty chopil se hned kufru a pečlivě jal se ho přehlížeti. Pohladil jednou z lopat všechny plochy i hrany a objeviv povážlivou trhlinu, pozdvihl káravě oči a zakýval pak několikrát hlavou, asi jako by říci chtěl: „Tak se s tím zachází? Hle, nynější mládež! Jest to lehkomyslnost!“

Mladý pán z Prahy dal se do hlasitého smíchu a přendav slunečník do ruky s vakem, poklepal uvolněnou pravicí blahosklonně muži na rameno. „Vy se mi líbíte, starý,“ prohodil v rozmaru výborném.

Pochválený pohledl na úsměvnou tvář s jemnými knírky němě, ale proto neméně výmluvně. „Za to se mně ty valně nelíbíš, holečku,“ pravily zcela srozumitelně rysy, které se byly objevily po obou stranách hrubých rtů, na osmahlých tvářích. Čelo hromotlukovo svraštilo se až k výrazu zlosti.

„No! no! — pst! pst! — no!“ chlácholila mrzouta jeho elegance, šermujíc mu hebkou rukavičkou ženské skorem útlosti před ježatým vousem. „A kdo pak jsme vlastně — he? Donesete mi tento kufr, muži — —“

„Vzácný pán posílá kočár!“ zabručel nezdvořák.

„Aj, toť znamenité! Jak vidím, tedy posílá mi starostlivý dědeček naproti svého služebníka anděla — poněkud ovšem ďábelského vzezření a pekelných spůsobů — hahahaha!“ Mladý pán smál se vtipu svému co nejsrdečněji. „Nuže, — ku předu!“ zvolal pak postaviv se do posice velmi účinné. Srazil k sobě oba výběžky moderních nankýnek rozbíhajících se dolů k botě v podobě dvou hluchých zvonů a vztýčiv pravici, zamával slunečníkem do vzduchu. „Ku předu!“ Zdálo se mu snad, že barevný výložek lajtnantské uniformy, složené pečlivě tamo v útrobách kufru, oděl se třpytem zlata, a on stoje před svými vítěznými pluky vede je do boje maršálskou hůlkou.

Důkladné boty s železnými hřebíky a těžkou podkovou na podešvech daly se do pádného pohybu; za nimi v drobných a rychlých krůčkách půvabně kladly se lakýrky nepřekonatelně jemné ševcovské

práce. Nerovné dvojice prošly nádražní budovou a druhým vchodem vykročily zase ven. Lakýrky spočinuly na stupátku vozu.

„To jest tedy váš kočár?!“ zvolal a otázal se zároveň jejich majitel i jal se vonným kapesním šátečkem oprašovati polštáře, vybledlé stářím na barvu docela neurčitou a prohlodané tu a tam hluboko dovnitř zubem času, snad i myší.

„Ano, to jest náš kočár!“ odpověděl muž z lidu rozhodně, nepříliš laskavě. „Vzácný pán jezdí v něm každou neděli na mši svatou.“ Pochopil patrně myšlenky, které pohled na starobylou venkovskou archu vzbudil pod koketním kloboučkem pána z Prahy, a odrazil ostří panského posměchu svým jadrným způsobem. „Také jemnostpana faráře vozívám v našem kočáru,“ dodal hlasem sesíleným, stupňuje tak účinek své obrany. „A Osvícenost, hrabě Modřanský jednou použil našeho kočáru o výletu.“

Mladý pán kapituloval. Obrátiv se na stupátku, poklonil se posměšně, zakrývaje rozhodnou mravní porážku, již právě byl utrpěl, lahodným úsměvem.

Za chvíli spočívalo svižné tělo elegánovo v loktech venkovské bryčky způsobem velice malebným. Otevřel neprodleně slunečník, aby jemná pleť sličného obličeje neutrpěla nešetrnými paprsky k západu se klonícího slunce. Kufr octl se na kozlíku, a když se vedle něho hranatý hřbet byl umístil, hnul se povoz ku předu.

Krajina, kterou jeli, nedovedla mladého pána z Prahy upoutati. Rovina, samá rovina, a daleko v pozadí teprve lemovalo ji pásmo hor vystupujících tak mlhavě v obzor, že jejich obrysy splývaly skorem s blankytem. Po jedné straně vystupovalo z roviny několik kopců, a na vrcholku nejpřednějšího z nich trůnil kostelík s červenou střechou a baňatou vížkou, vystavený v neznámém slohu venkovského nějakého mistra. Několik vesnic hledělo usměvavě ze šťavnatých luk a polí, na nichž vlnily se kolébány větrem plné klasy dozrávající boží úrody. Žito na mnohých místech podlehlo již kosám ženců, a snopy sestavené „do vojáků“ vypadaly ve třpytu zapadajícího slunce jako kopice zlata. Řada švarných hochů, bez kabátu, s osmahlými tvářemi a vypjatýma prsoma, pod velením pantáty ubírala se domů z polní práce skončené pro dnešek, a veselý zpěv jejich ozýval se vzduchem. Před nimi kyprá dívčina s trakařem plným jetele dovedně balancovala po úzké mezi. Pípot ptactva, chystajícího se již k odpočinku do milých svých hnízd, mísil se v štěkot psů z blízkých vesnic . . .

Pohled na tuto prostou idylu vzbudil v elegantním lvu salonů sice některé myšlenky, ale jejich pochod krásnou jeho hlavou skončil viditelně dlouhotrvajícím zívnutím. Několikrát pokusil se ukrátiti si dlouhou chvíli společenskou zábavou i oslovil milostivě hranáče na kozlíku. Ale tento odpovídal úsečně, mrzutě a hleděl si výhradně obou běloušů svých a oblaků dýmu, jež z krátké lulky ssál do sebe a s mlaskotem vypouštěl z úst do večerního vzduchu.

Asi po čtvrt hodině uchýlila se silnice stranou; zaměřili přímo k tlupě kopců z roviny vystupujících. Objeli první a — změnila se pojednou scenerie. Rovina zmizela jako za hradbou, a před očima cizince objevilo se rozkošné údolí, jehož středem protékala říčka s hustým

olšovím po březích. Za říčkou rozkládalo se přívětivé městečko a to obklopovaly zahrady táhnoucí se až na konec údolí, kde přecházely pak v listnatý les, jenž táhl se až na vrchol pahorku z druhé strany údolí zavírajícího.

Přejeli řeku po dřevěném mostě i octli se v městečku. Mladý pán z Prahy nebyl ani teď přílišně překvapen.

Celé město sestávalo z jediné ulice nesoucí ve skutečnosti pyšné jmeno „náměstí." Na několika místech přetržena řada domů, učiněn pokus založiti opravdovou ulici — ale nedospěla nad pouhý rudiment; po třech, čtyrech číslech přešla ulice zcela po vesnicku v brambořiště anebo zelné pole. Po levé straně náměstí byly uličky častější ale nikoli delší; konec jejich však byl poněkud jiný — vedly všechny k řece, táhloť se městečko souběžně s jejími břehy.

Zajímavý povoz zdlouhavě kolébal se ku předu. Mladému pánu podařilo se konečně nalezti předmět, jenž ducha jeho dovedl na chvíli příjemně zaměstnati. V okně jednoho domu objevilo se asi tucet dívčích hlaviček různého střihu, různých vlasů i očí. Vzdal jim čest slunečníkem, který osmělil se zavříti, když se byl přesvědčil, že poslední paprsky sluneční lámou se již kdesi nad jeho hlavou, na střechách domů, a že tváři jeho netřeba se jejich potměšilosti více báti. Pozdvihl švihácky klobouček, usmívaje se při tom líbezně vzhůru do oken.

Dlužno vyznati, že učinil rozhodný dojem. Hlavinky nahoře tlačily se jedna přes druhou, a zdá se, že strhla se mezi nimi i hádka o to, které z nich vlastně pozdrav hezkého cizince platil.

Vynořilo se i z rámců jiných oken několik půvabných poprsí, a cizinec neopomenul také jejich kráse vzdáti patřičný hold posunutím kloboučku, svůdným přimhouřením očí a skloněním slunečníku.

Příjemně překvapeny dívaly se maloměstské slečinky a paničky za ním pozorně a se zalíbením. Z mnohých stran ozval se i toužebný povzdech. Nahýbaly se ještě z oken, když kočár klátil se již na samém konci náměstí a také města.

„Kam mě to vezeš, Charone?"

Muž na kozlíku ohledl se zpola a pohledl na pána v kočáře kosmo, zlobivé. Patrně nevyznal se valně v klasické mythologii a neporozuměl vtipné narážce, maje ji ve své prostotě snad i za urážlivý přezděv.

„Kam mě to vezeš ze světa krásy do říše stínů?"

Ani toto duchaplné opsání nepadlo na úrodnou půdu. Tázaný obrátil se o několik stupňů dále, ale pak se zas odvrátil a mrzutě odplivnul si dolů na silnici, do prachu.

Mladý pán vztýčil se v kočáře a chopil se ramene nemluvného vozky. „Kam pak to jedeme?" zvolal. „Kam mě vezete . . . K ďasu! Což bydlí dědeček někde v osamělém doupěti?"

To znělo také sice dosti urážlivě, ale konečně byla to přec řeč lidská. Ukázal bičem na určité místo.

Byla to skutečně samota, ale doupěti málo se podobala. Hezký domek o jednom patře skrýval se zpola bokem z nich vykukuje v korunách agátů a jilmů, jichž táhla se celá alej směrem k řece, končíc

tu skupením olší a dvěma obrovskými topoly. Za domkem prostíral se ovocný sad a v jeho pozadí vyhlédala střecha stodoly.

Mladý pán postihl tyto jednotlivosti jen velmi zběžně. „Tedy zde — v té poustevně!“ mluvil polohlasitě, bolestně stahuje rty. „Kam osude mé to zanášíš? Heu, me miserum!“ A s povzdechem klesl na sedadlo. „Vždyť zde nebude pražádná společnost! Ó, bozi! Myslím, že se tu ukoušu dlouhou chvílí...“ Sepjal zoufale rukavičky na prsou. „Jakou oběť přináším sobě samému!“

Myšlenka skrytá v této poslední větě povznesla opět skleslého jeho ducha. Vyjasnil poněkud zasmušilou tvář, a když po chvíli povoz cíle dojev se zastavil, ovládal již mladý pán dokonale špatnou duševní náladu. Zahalil ji v neodolatelný úsměv, který tak výborně vždy se mu daříval.

Hranáč pomalu sestupoval s výše kozlíku.

„Aj, aj, Matýsku — již zde? I toť jste si pospíšili! Vítám tě, vítám!“

Z domu vyšel muž oděný v krátkou hnědou čamarku s černými valně již odřenými šňůrami. Na hlavě spočívala kulatá sokolská čapka, lemovaná na spodu vínkem šedivých kučer. Vous rovněž barvy již docela zimní splýval až do pola prsou. Čelo bylo vrásčité, brázda na brázdě, ale nečinilo dojem zasmušilosti, smutku, sešlosti; jasné, těkavé oči a vlídné tahy na tváři a kolem dobrácky úsměvných rtů svědčily výmluvně, že za ním, za tím čelem přeletují dosud jaré myšlenky, že v hlavě starcově jakož i v srdci jeho dosud kvete jaro, a sníh, který poházel jeho vlas i vous, bouře, které zbrázdily čelo jeho, nedovedly udusiti a vyhubiti tam uvnitř všechnu zeleň...

Stařec přistoupil k vozu a vztáhl proti mladíkovi bodrou svou pravici. „Vítám tě! Vítám! Dobře došel!“

„Dojel! Dojel tvou laskavostí,“ opravil mladý pán, chystaje se položiti ozdobnou lakýrku na stupátko vozu — „pod ochranou tohoto muže zde, hrubé sice slupky ale zajisté výtečného jádra.“

„Ano,“ dosvědčil stařec. „Mates slouží u mne již málem třicet let. Nemáme si, myslím, jeden na druhého co stěžovati. Ale — tak pak přece slez s vozu!“

„A na tvé drahé srdce! — Dědečku! Můj výtečný dědečku!“

Seskočil s kočáru, a v patrném nebezpečí, že ztratí elegantní svou façonu, tiskl se již drobný klobouček na široká starcova prsa. Ruce končící sněhobílou manšetou, z níž jako z kornoutového obalu kolokasie květný klas, vznořovaly se tmavé rukavičky, ovinuly se kolem svalnaté šíje. „Ach, jaké štěstí, že tě poznávám! Předměte mnoholeté mé touhy! Drahý dědečku!“

„Nu dobře, dobře,“ ozval se stařec poněkud netrpělivě. „Buď mi poznovu vítán! Buď vítán srdečně!“ Vyvinul se dosti pracně z přátelského objetí.

„Matýsku, opatřete všecko našemu hostu! A teď — pod střechu!“

Stařec popošel několik kroků i zastavil se na prahu domovních vrat. Mladý pán ponechal kufřík i vak cestovní pod ochranou hranáče a ozbrojiv se pouze slunečníkem, pospíšil hbitě za dědečkem. Ovinul loktem svým jeho rámě a důvěrně k němu se tule, kráčel po jeho

boku průjezdem. Vystoupili po schodech a vešli do příjemné světlé jizby. Zde opakovalo se dojemné vítání.

„A teď dost!“ přerušil konečně stařec nadobro všechno další objímání a líbání. „Odlož a — jako doma, hochu!“ Sám vzal mu z rukou klobouk i slunečník a pečlivě položil oboje na postel. „Jeli ti horko, svlekni třeba kabát.“

Mladý pán nevyjádřil slovy dojem, jaký poznámka ta na něj učinila. „Ale — dědečku“ — řekl pouze, vrhnuv na něj pohled plný udivení a také útrpnosti, jako by nutil se k shovívavosti se starcovými zanedbanými spůsoby.

„Nu — jak ti líbo, jak ti líbo!“ — řekl bodrý venkovan, sám učiniv, k čemu dříve mladíka byl vyzval. „Jen žádné ohledy! Dělej, co ti libo! Chovej se, jak ti libo! Budeš mít zvláštní pokoj pro sebe. Ve dvanáct obědváme, v sedm večeříme. To jsou jediná tvá pouta. Ostatně jsi úplným pánem času. Barka uklízí tvůj pokoj, Matýsek cídí boty. A teď — he hola Marto! Kde pak vězíte? Hosta zde a dosud žádná mísa pro něho na stole! My už jsme večeřeli, hochu — v sedm pravidelně, jak jsem pravil. Odpusť! Nemohl jsem na tebe čekat — můj starý žaludek — —“

„Ale, dědečku, co ti napadá?“ zvolal mladý pán s živým posunkem. „Co o mně myslíš? Byl bych věru nešťasten, kdy bych v pohodlí a zvycích tvých — —“

Planou frási přerušil příchod ženštiny mající plnou náruč mis a talířů. Za ní kráčela se džbánkem v pravici, ukrývajíc druhou ruku stydlivě pod zástěrku, drobná zavalitá osůbka v krátkých sukních, strakatým šátkem přes ňadra a opálenými lokty kynoucími chutně z vykasaných rukávů hrubé košile.

Hosti představena Marta, hospodyně, výborná kuchařka a dědečkova pravá ruka . . . Prominul blahosklonně málo obřadný a důstojný, více jaksi důvěrný spůsob, jakým zde se služebnou ženštinou se zacházelo, a snížil se i k jakési nucené pokloně. Průvodkyni se džbánem, klopící ostýchavě oči, ale po očku hezkého mladíka bedlivě si prohlížející, věnoval z vlastního popudu větší pozornost; změřil ji od hlavy k patě, a zrak jeho spočinul s patrným zalíbením valnou chvíli na smělých liniích některých forem jejího těla.

Prostřeno čistě na stůl; rozestaveny talíře i mísy v patřičném pořádku; výborným perlícím pivem naplněny dvě sklenice a džbán umístěn vedle. Marta s průvodem zmizela v kuchyni. —

— — —

Starý pán posadil hosta za stůl a pobídnuv jej k jídlu, sedl naproti němu. Vzal do ruky sklenici a podržev ji proti světlu, znaleckým okem prohlížel obsah její.

„Na tvoje vzácné zdraví, dědečku!“ pronesl host, vztýčiv se do výše a přiblíživ sklenku svou k dědečkově.

Dědeček přiťukl.

„A teď, milý hochu — co dělají vaši? Zdrávo všecko? Otec? Matka...? Nu, nu, nehleď na mne tak podezřele! Slyšel jsi snad o mé nepřátelské zarytosti mnohé ostré slovo, ale já vzpomínal jsem na vás

vždy — vždycky vlastně přátelsky, ačkoli jsem málem dvacet let s nikým se nesešel, sejíti nechtěl, s nikým z vás slova nevyměnil . . . Neznáš tu historku? K čemu vše opakovat. Malá neshoda — pro hloupost, jak to ve světě již bývá. Neústupnost — tvrdá česká lebka!“

Starý pán poklepal si na čelo, jako by tvrdost té své hranaté lebky znova zkoušel.

„Zkrátka,“ pokračoval, když byl učinil notný doušek, „byl jsem s celým příbuzenstvem na štíru. Nechtěl jsem o nikom z nich slyšeti. Tvoje teta, sestra matky tvé, posílala mi ovšem dlouhé listy — — a co pak dělá, prosím tě? — milá naše Lenorka!“

Host prohodil několik slov o chatrném zdraví tety Lenory, o častém bolení zubů, hlavy a žaludku, o křečech a četných starostech.

„Rád bych ji přece ještě do smrti spatřil, dobrou tu duši!“ vzdychl starý muž v náhlém vzplanutí bývalé lásky. „Vždyť trávily jako děti v domě mém obě mé neteře, Lenorka s Louisou, tvou matkou, spolu s Fankou a Fricou, neteřemi ze strany ženiny. Miloval jsem je celým srdcem, čiperný ten čtverlístek, a moje nebožka jsouc daleko starší všech, chovala je jako matka. Vždyť od nás také odvedl otec tvůj nevěstu svou k oltáři — chodil do domu celý rok než možným bylo mu vlastní krb domácí si zaříditi. Tam pohleď! U toho okna sedával s andílkem svým, skrývajíce se spolu za záclonu, kde asi ten šibal ošidil ji o mnohou hubičku! A z této síně také nejmladší z čtverlístku, černovlásek Bedřiška vykročila s myrtovým vínkem ve vlasech na radostnou cestu po boku milovaného muže. Zlaté dítě! Než rok skončil, skončila také ona veselou tu cestu — vykvetla jí na ní routa! Zemřela v jednom měsíci jako můj Jan — můj jediný syn — — mé jediné dítě . . .“

Stařec se zajiknul. Nepřestal pohybovati rtoma, ale zvuku z nich nevycházelo; slova dusila se v prsou a v hrdle. Svraštělá ruka vztáhla se po sklenici, a když okraj její přiblížen k ústům, vytryskla náhle slza z očí starcových a skanouc po tváři zachytila se na okamžik v šedivých knírech i ztratila se nadobro v pivní pěně . . .

Protějšek pokusil se ránu, již bolestná upomínka v dědečkově srdci otevřela, zhojiti veršem ze Schillera.

Dědeček však, zdá se, že dobře míněnou útěchu přeslechl. Seděl tu hledě němě před sebe, pohřížen v myšlenky, zadumán. Konečně však přejel si rukou čelo, a na rtech jeho objevil se zas úsměv, který chvíli ještě bojoval tu s rysy značícími žal, ale pak úplně ovládl pole. Stařec laskavě pobídnul hosta svého, aby s chutí a s odvahou pustil se ještě do poslední mísy, jejíž modře pomalované dno pokrývaly delikátně růžové řízky uzené kýty.

Promluvil také při té příležitosti o obtížích a starostech s chovem domácího dobytka, netaje se však s radostí, kterou pociťuje hospodář, provázíli práci jeho zdar a štěstí. Hravě přešel pak na hospodářství vůbec — dotekl se prospěšnosti neb neprospěšnosti různého druhu hnojiv, letošních nadějí na úrodu a pěstování cukrovky.

„Ach, ty nevíš, drahý dědečku,“ přerušil z nenadání mladý pán proud starcovy výmluvnosti, patrně v úmyslu, aby směr jeho myšlenek na jinou dráhu svedl — „nevíš, kterak jsem touhou umíral, abych při-

vinouti se mohl jednou k tvému výtečnému srdci!" A rozpřáhl náruč, jako by hotovil se tak učiniti.

Starý pán pohledl naň kosmo, nedůvěřivě. „Aj, aj," zvolal pak. „I hleďme! Tolik lásky najednou!" A usmál se potutelně do vousů. Avšak dobrý doušek zahnal rázem dědečkovu nedůvěru, tak jako též náhlý milostný záchvat vnukův schladil.

Mladý pán usedl pokojně zas na místo a uchopil klidně nit hovoru. Naskytla se mu příležitost zasvětiti udiveného dědečka v některé zajímavé podrobnosti svého Pražského života.

Starý pán sdělil na vzájem stručně venkovský svůj — zdá se, že pro druhou stranu málo zajímavý — denní program.

Popíjeli při tom oba statečně, a také modrá krajina na míse vynořila se z červánků uzených řízků skorem docela. Netrvalo dlouho a dědeček zapadl poznovu v upomínku na minulost.

„Bůh stíhal mě těžkými ranami, milý hochu!" zvolal hladě si kníry a šilhaje oběma očima po špičatém provázku, který si byl ukroutil z jednoho konce šedého toho přediva. „Ano, ano, hochu! Za nedlouho po Janově smrti ovdověl jsem . . ."

Mladý pán pozdvihl oči k nebesům, jako by nebožce babičce posílal tam své vzpomínky.

„Tvoje matka," pokračoval dědeček, „nebyla tenkráte již u nás. Lenorka a Fany zůstaly však při mně a řídily mé hospodářství."

„Oho!" zvolal mladý pán dědečkovou sdílností povzbuzen k chování jaksi joviálnímu. „Snad nějaké romantické zápletky mezi strýcem a — — hehehe! Nic neobyčejného. Snad láska dokonce . . . Nedurdi se, nedurdi! Nepravím nic určitého . . . Proto tedy teta Lenorka, vypravujíc o časech oněch ráda halívá je v závoj prázdných slov a básnických obratů! — Nehněvej se, prosím, nehněvej, nechci urážeti . . . Jest to již váš způsob — vás starých — vyjadřovati se . . . Chápu již, kde hledati příčinu vašich neshod v minulosti!"

„Mýlíš se, hochu!" odpověděl starý pán vážně na rozmarně pronešená slova mladíkova a umlkl. Ale několika novými doušky neodolatelně k důvěrné sdílnosti povzbuzen, pokračoval po chvíli dále.

„Byl jsem tedy," hovořil, provázeje slova svá živými posunky, „vdovcem a — nuž nezapírám! Člověk vyvádí na světě někdy hloupé kousky! Byl jsem starý muž, ale konečně ještě pln síly. Pojednou počaly mé milé dvě hospodyňky stříci bedlivě každý můj krok, viděl jsem, kterak úzkostlivě pečují o to, abych se znova neoženil . . . Opravdu neměl jsem to z počátku na mysli. Ale — což nejsem svým pánem? Nemám svobodnou vůli? Nemohu činiti, co sám chci, co za dobré uznám? . . . Myšlenky ty a takové mě pobuřovaly. Všetečné neteře všade za mnou a všade nade mnou ochranné jejich ruce . . . Také Louisu, tvou matku, ano i muže jejího přivedly do pole. Přijeli sem a — všichni pak spojenými silami útokem na mne! Oho — nejsem ještě bezmocným starcem! Následoval bouřlivý výstup. Křik a nářek! Prosby a hrozby! Znáš to! — Konečně odešly ode mne, opustily mě v hněvu, celý trojlist odvrátil se ode mne . . . Litoval jsem v zápětí všech přenáhleností, jichž jsem se dopustil, ale — vzdory nad vzdory! To víš . . . Nebylo ze všeho nic; z mračna nepršelo. Mé zálety skončily

střízlivé, bohudíky! Přišel jsem k rozumu sám a brzy," skončil starý muž po chvíli s patrným uspokojením hladě si bradu. „Avšak propast — propast, která se byla rozevřela mezi mnou a — jimi, zůstala zející. Čas dvaceti let ji nezasypal... Celou tu dobu hospodařím tu se starou Martou a žiju jako starý, opuštěný vdovec — jak vidíš, hochu."

Stařec se zamlčel.

„Byli by vaši později," chopil se zase slova, „rádi přiblížili se opět ke mně, ale já jsem byl roztrpčen, nepřístupný, nesmiřitelný. Nehněval jsem se vlastně — vzpomínal jsem na všechny rád a často, ano toužebně — ale zapomenout, zapomenout jsem nemohl. Nejednalo se jim," doložil s trpkostí, „o nic než o dědictví . . ."

„Nuže," zvolal mladý pán; hlavou jeho projela myšlenka, která zdála se mu tak vtipnou, tak originální, že nemohl ji zamlčeti. „Nuže! Co rozvedlo strýce a neteře, to svádí po dvaceti letech zas děda a vnuka. Nehleď tak udiven na mne, dědečku! Chci představiti se ti v pravé své dračí podobě!... Ne nadarmo posílala ti teta Leonora dlouhé své listy... Gutta cavat lapidem! Činily svoji povinnost ty obrovské inkoustové výlety! ‚Přijeď!' telegrafoval jsi mně, když jsem na radu tetinu a naléhání vlastnoručně s prosbou na tebe se obrátil, abych směl prázdniny u tebe stráviti, přiloživ vysvědčení šťastně odbytých zkoušek. — ‚Přijeď!' A po dvaceti letech člen rodiny vklouzl do tvého domu — hradby tvé neústupnosti jsou ztečeny! Zde jsem, dědečku! Účel mé cesty nebudiž tobě tajemstvím. Mám od tety Leonory celý rejstřík instrukcí . . . Zde jsem, abych získal si tvoje srdce, tvou lásku, důvěru."

„Pak ovšem potkáte se tu s nebezpečnou soupeřkou."

Mladý pán ohledl se po hlase a spatřil u dveří státi dívku, která na jeho vybroušený vkus mžikem učinila rozhodný dojem.

Dědeček, zaražen náhlým obratem, který byl vnuk dal hovoru jejich, zatleskal teď rukama a dal se do veselého smíchu. „Aj, aj!" zvolal. „I toť výborné!" Zprávy tvé, hochu, z počátku snad i bolestně se mne dotekly, ale konečně nemohu upřímnosti tvé odepříti uznání. Jedná se o stejnou věc jako před dvaceti lety, ale aspoň nehrajem jeden před druhým na schovávačku. Boj o dědictví! Nuž — vítejte mi dědicové! A chutě v zápas o moji přízeň! Zdá se, že jsem jako Kopeckého dřevěná loutka v prvním jednání Fausta octl se před osudnou volbou mezi hlasem z levé a hlasem z pravé strany . . . Kterého mám poslechnouti? Tvého andělského šepotu, Boženko, anebo mámivých zvuků . . . no, no! Zapletl jsem se poněkud — jest viděti, že jsem špatný řečník . . . Jak mohl bych našeho milého sličného hosta do opravdy přirovnati k pekelnému Mefistofelovi s koňskými kopyty a černými rohy, vyčnívajícími z ježatých vlasů... Haha! Odpusť, Roberte — tvé lakýrky a tvé parfumované kadeře . . . hahaha!" Starý pán propukl v hlučný smích. „Teď však," zvolal pojednou vážně, „žerty stranou! Jste mi oba stejně vítanými — stejně, rozumíte? a milými, věřte! Sem na mé srdce, děti!"

Dívka skokem od dveří octla se v rozpjaté náruči, a také mladý pán z Prahy nalezl na širokých dědečkových prsou dosti místa, aby lepokadeřavá hlava jeho vedle hlavinky dívčí mohla zde odpočinouti.

Bodrý stařec zářil blažeností. Dvacet let trval hněv jeho s rodinou a on zarputile vyhýbal se všemu s ní styku. Tak dlouho mučil se v opuštěnosti ode všech druhdy mu milých, v osamělosti, kterou přerušit pobízelo jej srdce, ale zbraňovala mu vzdorovitá hlava. Konečně zvítězilo srdce! Zajásal nad tím štěstím, jež vlastně dávno spočívalo jedině v jeho rukou. Vinul oba vnuky k sobě pln lásky, a slzy radosti tekly mu z očí.

„Bůh dopustil," šeptal hlasem, jenž se chvěl hlubokým pohnutím, „ty snad v moderním svém důmyslu to nazveš náhodou, Roberte, ale já, stařec, vidím zde všemocnou ruku boží. Bůh učinil, že jsem jedním dnem, zároveň s listem, který jsi poslal mně na radu tety Lenorky, obdržel list ještě jeden — téhož obsahu — psaný přičiněním tety Fany... Měl jsem odříci? Měl jsem vytrvati ve své přísné zarputilosti? Vari! Jest to pobídka prozřetelnosti! Ostatně ti, již ke mně se obracejí, nikdy mi neublížili — ó, to byla šťastná myšlenka potutelných vašich tet, že nechaly vás mluviti samy za sebe . . . ‚Přijeď!' oznámil jsem tobě, Roberte, a ‚Přijeď!' oznámil jsem . . . ale vždyť se ani ještě neznáte, tuším?"

A stařec vyvinuv se z náruče objímající jej dvojice, chopil hezkou dívčí ruku do své dlaně.

„Moje Boženka!" volal, hledě jí upřeně do očí, „jediné poupě krásné, uvadlé tak záhy růže — mé drahé Bedřišky . . ."

Náhlý výbuch pláče udusil další jeho slova; vnučka sklonila hlavu k jeho ruce i steklo na vrásčitou tu pravici hojně jasných krůpějí. Nelze upříti, že také mladý pán z Prahy byl dojat. Nicméně dovedl se tak dalece opanovati, že nedal nemužně pohnutí své na jevo. „Mám tu čest," řekl a poklonil se obřadně, zcela dle pravidel společenského řádu, platného pro celou civilisovanou Evropu, „Robert Zelený, kandidát práv a poručík v reservě."

Slečna Božena pozdvihla hlavinku a ze třpytných slz na její tváři prosvítalo již zase čtveráctví. Odpověděla úklonou půvabnou, ale značně staromodní, rokokovou.

„Jsem šťasten," pokračoval sladce dvorný švihák, ale tu zavířil v slova jeho hlas dědečkův.

„Dosti toho!" volal starý pán. „Jaké nechutné, salonní uvítání! Takové zvyky nepanují u nás na venku! Kolem krku jeden druhému, děti! To by bylo krásné! A upřímnou hubičku ve vší počestnosti! Tak! Tak!"

Mladý pán přišel opravdu do pokušení překročiti dovolený počet a dotknouti se každé tváře spanilé sestřenky aspoň ještě jednou. Ona však obratně vyvinula se z jeho loktů. Učinil pokus ochladiti prahnoucí své rty stykem s ručkou její a uchvátil také šťastně hezké prstíky, ale než donesl je k ústům, vymknuly se čtyři z nich jako háďata, i musil spokojiti se s jediným jedním růžovým nehtem. Rozumí se, že políbil jej s očima k nebi vděčně obrácenýma. Za to chopila se sličná sestřenka sama pak pravice jeho oběma svýma rukama a stiskla ji tak bodře, že by to ani starý pán vedle lépe nedovedl, a tak po venkovsku, že švihák z Prahy nemohl se opanovati, aby nezměřil ji káravým jaksi, ale při tom velikomyslně shovívavým pohledem.

Dědeček v tom ze světa citů se vymaniv, obrátil zřetel svůj ku věcem praktičtějším. Chopil se džbánu, jehož nitro znova naplněno pěnivým mokem, a vyprázdniv sklenici svou na doušek, povzbudil vřelými slovy vnuka svého k následování; ano i Boženka musila chtějíc nechtějíc podanou ji sklenku vypiti do poslední kapky a obrátiti dnem vzhůru za hlučného potlesku dědečkova. Následky toho násilí zjevivše se v zvýšeném lesku očí a v stupňované švitořivosti, způsobily bodrému starci nemalou kratochvíli. Posadil obě vnoučata k sobě, každé po jedné straně, a srdce jeho omládlo o několik jar. Vyptával se jich na tolik různých věcí, že nestačili odpovídati.

Boženka trávila svůj věk, kam až sahala paměť její, u sestry matčiny. Teta Fany odstěhovala se, roztrhnuvši se strýcem svým všechny svazky k svému švakrovi, který tenkráte již postonával a za nedlouho odešel za svou ženou. Sirotka ujala se dobrá tetička a uvázala se v jeho vychování. Zůstaly v místě, kde byly hroby jejich milých; v jednom z okresních měst moravských. Zde žily nikoli v zámožnosti ale také ne v chudobě, v příjemné jakési odloučenosti od světa, samy pro sebe, nehledajíce styku s širší společností. Teta sledovala s láskou zrovna mateřskou znenáhlý rozkvět své drahé chráněnky a sníc bez přestání o štěstí jejím, zapomněla na své vlastní, nepozorovala, že naděje, jež bouřívaly kdysi jejím nitrem, nadobro zatím vyhasly — léta uplynula a ona stala se starou pannou.

Ostatní příbuzní, zejmena teta Lenorka, brzo počali hledati cestu k rozhněvanému strýci. Příčina, jež je rozvedla, byla odstraněna; zálety vdovcovy — „bohu díky," podotkl vždy starý pán, vzpomínaje toho — skončily s nezdarem. Obava, že novým svazkem s nepředvídanými následky přijdou jednou o dědictví, byla na ten čas zažehnána. Opatrnost a prospěch rodinný vyžadovaly teď, aby dostali se členové její zas na blízko starého muže a vlivem svým zabránili možnému opakování se nebezpečí. Snažili se všemožně získati starcovu přízeň a byli hotovi jej i odprositi z minulosti a vzíti vinu celého sporu na sebe. Starý pán však prohledl tajné pobídky náhlé té změny v chování příbuzenstva i obednil se nedobytnou hradbou . . .

Z počátku pohřešoval zajisté rukou pomocných, na něž tak byl uvykl, ale konečně dovedl si vdovskou svou domácnost i bez přátel svých zaříditi. Necítil vlastně potřebu nijaké změny i odmítal zatvrzelým mlčením každý podobný návrh z jejich strany.

Teta Fany nesúčastnila se ani jediného z těch smířlivých kroků, jež proti rozhněvanému vdovci podnikalo ostatní příbuzenstvo. Z toho v nedůvěřivé Lenorce vznikla myšlenka, že snad podniká něco na vlastní pěst, pro sebe, ve prospěch dítěte po své zemřelé sestře a na škodu pravých přímých dědiců, Lenory a Louisy a rodiny této poslední — že snad chce vetříti se v strýcovu přízeň a operovati pak proti nim. Starost o dědictví nabyla teď jiné tvářnosti. Starý pán nevzbuzoval nijakých obav, že by snad „rozumu zase pozbyl," ale ona, ta nemluvná teta Fany zajisté pracuje již tajně, aby strhla na sebe a svou chráněnku lví podíl dědictví . . .

Podezření proti druhé straně proměnilo se v trpkost, nedůvěra stupňována v nepřátelství. Teta Lenorka pokročila tenkrát již značně

do let staropanenských, vrhla všechnu činnost svoji na rodinnou intriku. Mezi ní a obyvatelkou na Moravě vyměněno mnohé trpké slovo.

Ve skutečnosti dobrá Faninka nepodnikla praničeho ve prospěch svůj a neteře své u strýce — podezření, jež na ni padlo, zostřilo její výlučné postavení k němu. Ona tenkrát účastnivši se společných kroků rodinných k zabránění strýcovy ženitby, nečinila tak ze strachu o možné zkrácení hmotné, ji na tu cestu dovedly jiné city, které ovšem skrývala a o nichž domnívala se, že nikdo neví, nikdo nemá tušení . . . Robert prve rozmarnou svou poznámkou přiblížil se pravdě dosti blízko.

Teď teprve nebude hlásiti se k strýci aby nemohl snad říci, že lakota odvedla ji od něho a lakota že přivádí ji zase k němu. Tak stalo se, že „tábor na Moravě" octl se vzhledem k strýci úplně v trpném odporu. Ale konečně: „Churavím a stárnu," přišel dopis. „Jaká budoucnost kyne u mne dítěti ubohé Bedřišky? Ne za sebe prosím, ale za ni . . ."

Tato dobře mířená střela z tábora na Moravě učinila snad více než bomby, jaké na statek vysílány z Prahy pomocí dovedného slohu tety Leonory. Hlas srdce promluvil pojednou k rozhněvanému starci.

A zde přiletěly již ty holubice smíru! Zde jsou jeho vnoučata!

Seděl uprostřed nich záře štěstím . . .

Zůstali pohromadě pozdě do noci. Marně objevila se několikráte stará Marta a jala se se stolu uklízeti, postel odestýlati a jinými výmluvnými znameními dávati na jevo přání své. Přišla také Barka v krátké spodničce a s nahými lokty a stanuvši u dveří, zívla vyzývavě, čechrajíc si vlasy rozcuchané k toilettě už noční.

Ale na starého pána mělo zjevení přec tak výmluvné účinek docela opačný než jaký byl zamýšlen. Napadlo ho, že mohla by Barča přinesti ještě ze sklepa aspoň polovic džbánu, aby dnešní krásný den skončen byl spůsobem co nejdůstojněji slavnostním.

Konečně nadešel okamžik rozchodu. Dědeček objal obě vnoučata a tiskl je vřele k prsům. Pak vedl jej mrzutě už bruče strážný duch jeho domácnosti, stará Marta, s voskovou svíčičkou do jeho ložnice. Boženka odhopkovala nečekajíc na světlo, sama na druhou stranu. Mladý pán z Prahy svěřen kormidlu ospalého Matýska, který dopluv s ním šťastně do vykázaného pokoje, nehrubě zdvořile požádal o boty. Neohrabané jeho ruce chopily se něžných lakýrek spůsobem věru žalostným.

Slunce stálo již dosti vysoko na nebi, když Robert Zelený se probudil.

Dlouho protíral si oči nemoha probrati se z mrákot polosna a pochopiti, kde se nalézá. Nelze zapříti, že konečné poznání skutečného stavu věcí nenaplnilo jej přílišným blahem. „Na venkově! — Na venkově!" zvolal sepjav ruce a zabořiv hlavu zoufale do peřin. Ale v tom kmitla se před ospalým zrakem jeho vzdušná vidina roztomilé sestřenky. Vyskočil z postele a počal se oblékati.

Snídaní přinesla Barka zaklepavši dříve spůsobně na dvéře a klopíc stydlivě oči. Vyznamenal ji štípnutím do buclaté tváře a několika laska-

-vými slovy, na něž odpověděla uzardèním a stočením levého cípu květované zástěry.

S chutí pustil se pak do jídla i shledal předně kávu výbornou. Některé nedostatky pečiva hostitelům svým velikomyslně prominul. Lehce pochopitelno, že drahnou chvíli věnoval prohlídce pokoje vykázaného mu za obydlí. Podlaha, rozumí se, nebyla vyleštěna, jako byl pokoj jeho v Praze, a také pestré koberce plné prachu, vlekoucí se tam od okna ke dveřím a od lože ku pohovce, pohřešil zde velmi citelně. U postele rozložená červeně lemovaná srnčina smířila jej konečně jakž takž s osudem. „Aspoň při vstávání se nenachladím,“ zašeptal dodávaje si zmužilosti.

Nábytek sestával z almary, stolu a tří židlic, postele a zasklené skříně, to by v celku i dostačilo. Ale ta nemotorná massivnost všade! Z toho dřeva zde zhotovili by moderní truhláři nábytku pro deset nejnádhernějších salonů. Starý dubový stůl spočívá na nohách podobných nohám stolu jeho v Praze, asi tak jako hnát předpotopního ssavce štíhlým běhům chrta nebo gazelly. Almara vypadá jako středověká pevnost. A což postel!

Stanul s úsměvem před tím skladem peří uloženým v nitro obrovského čtverce, v němž by vedle sebe tři olbřímové z báje zcela pohodlně nalezli místo. Zasmál se nápadu tomu srdečně. Nicméně musil uznati, že i jemu, dítěti trpasličí naší doby, v náruči té peřinové spousty spalo se dosti dobře.

Před zasklenou skříní též se zastavil. Bylo tu směstnáno sklenic a jiného náčiní stolního i kuchyňského celá zajímavá výstava, od vzácného porcelánu Sevrèského až k starobylým cínovým konvím na pivo, jejichž víka zdobily reliefy staročeské práce. Nezajímalo ho to valně. Vždyť viděl již tak mnoho podobných věcí! Vždyť navštívil Vídenskou světovou výstavu a také zelený sál v Drážďanech si vloni prohledl!

Ani ty různé hračky a filigránské ozdůbky, jež nalézaly se tu a tam za sklem mezi nádobím, nemohly ovšem vzbuditi jeho pozornost a zájem. Obrázek panny Marie za olověným rámečkem přinesený odkudsi a kdysi z pouti, skleněné vajíčko se zlatými arabeskami na skořápce a uvnitř proužek papíru s nápisem: „S bohem, mé srdce!“ — ořech rozevřený ve dvě poloviny, a uvnitř skořápkových půlí, sepjatých z jedné strany zlatou sponou, nalézá se výjev z umučení Kristova, zhotovený z různě barveného vosku — růženec s jantarovými kuličkami, z Říma a dotýkaný; samé to památky někomu zajisté milé a drahé, ale — což mohl on jiného než věnovati té veteši shovívavý úsměv!

Také obrazy po stěnách rozvěšené si prohledl; nepotřeboval k tomu mnoho času; zrak jeho přeletěl po nich letem. Starodávná Madonna s černou tváří, zlatou drahokameny posázenou korunkou a rouchem z ryzího stříbra — podobizna nějakého praděda s výrazem zcela šosáckým — výjev z bitvy u Asper, jehož hrdinou kyrysník bránící se přesile Napoleonských střelců, snad také člen rodiny — ale co konečně po tom! A co s tím vším? Nad ložem obraz Husův, rytina beze vší zajímavosti, a proti dveřím olejový obraz představující Slávii — svěží a krásnou, s hvězdou ve vlasech a očima kouzelnýma, ale šat upjat cudně až ke krku — kdy by to raději byla Venuše!

Robert octnul se u okna. Otevřel je a díval se ven.

Bylo červencové jitro, plné lahody, plné vůně. Vzduch byl čistý a samá mateří douška. Klenba oblohy byla jasná, a jen v dáli na obzoru sbíhaly se drobné mráčky.

Okno bylo rožní, nejkrajnější v stavení, byl odtud rozhled po celém údolí. Mladíkovo oko přeletělo ten obraz rozložený před ním — co vábných předmětů pro vnímavého pozorovatele! Zastavil se na jednom místě té pestré mosaiky. Byla to silnice, po které včera přijel. Nepůsobila na něho snad zvláštní svou krásou. Po obou stranách vysázeny byly višně, a rozložité jejich koruny plné zralých červených bobulí podobaly se obrovským kyticím; nad stromy i ve stromech hemžila se hejna mlsných vrabců. Obraz konečně i dosti pěkný snad, ale pozornosti jeho na dlouho se nedotekl. Ta soustředila se na silnici samu, na klikatou tu prachovou pásku ztrácející se tamo za vrchem.

Cesta vedoucí k ztracenému světu! Vzbudila v mysli jeho náladu neveselou. Vzdychával v kruhu přátel často po venkově; také každoročně na několik týdnů nebo aspoň dní opustil Prahu, zajížděl si do lázenského některého města, s četnou společností a množstvím zábav — a to, co jmenovali „venkovem,“ byla villa v okolí Prahy, kam aspoň jednou týdně veselí soudruzi zavítali a odkud snadno bylo zajeti si i do opery.

Ale zde! Není tu ani divadla, ani podvečerních promenad, ani kavárny, ani kulečníku! Do jaké pouště to zapadl! Pocítil k tetě Leonoře v srdci chvilkovou hořkost. Ona vyrvala jej zvyklému životu a poslala sem! Ovšem byly její úmysly nejlepší. On sám není žádným děckem a schválil její plány. Jedná se o věc důležitou; bylo nevyhnutelně zapotřebí osobního jeho zakročení; o tom nemůže býti sporu — nutno kouti železo, dokud jest žhavé. Zde jest! Na tom nedá se ničeho změniti; prospěch jeho vyžadoval tu oběť. Nepřipadlo mu ani teď, že by bylo možno bývalo jinak jednati. Vždyť, kdy by chtěl, mohl by snadno v dědečkově arše po silnici, po níž včera se kolébali, dnes nebo zítra klátiti se zase opačným směrem — jak hloupá to myšlenka!

Pokáral se sám v duchu za ni; nicméně sledoval chvíli ještě zrakem toužebným směr bílé pásky vinoucí se středem zelených luk a žloutnoucích polí — a vzdychal dosti hlasitě.

Pak odstoupil od okna a usedl na pohovku. Zapálil si doutník a natáhl pohodlně nohy, složiv obě dlaně pod hlavu. Sledoval vonné dýmové kotouče vznášející se od úst jeho vzhůru, kterak řídnou a šíří se a na konec rozplývají se ve výši docela, mizíce beze stopy ve vzduchu.

S klidem filosofa oddal se této činnosti. Snažil se nemysliti na nic, přiblížiti se co možná k brahmínské nirvaně. Nevím, jak dalece podařilo se mu rozřešiti tuto záhadu. Vím však, že pojednou vynořil se před ním z dýmu obraz sestřenčin.

Viděl mnoho děvčat, krásných, překrásných. Kdy by měl rozhodnouti se, jako kdysi Paris, jí by nepodal zajisté jablka. Jal se kriticky rozbírati a vypočítávati některé vady — čelo jest poněkud vysoké a příliš klenuté, a venkovská ta husička nepocítila dosud potřeby, aby krátkými vlásky dolů sčísnutými nemoderní ten nadbytek zakryla — ach, bože, nepovznesti se ani k toupé! Oči jsou plny ohně a svůd-

nosti, pravda, ale k bezvadnému dojmu schází jim stín uměle pěstěných dlouhých řas. Nos nemá nikterak klasické formy — také tváře jsou poněkud přes míru a málo aristokraticky zbarvené.

V tom ozval se z dýmu rozkošný smích sestřenčin, a kritický pozorovatel zapomněl na všechny jednotlivé nedostatky — obraz úplný, celý zjev sestřenčin působil naň přímo kouzelně — pásl své oči s rozkoší na těch roztomilých dívčích půvabech.

Připadlo mu teď, že vlastně pobyt jeho na venku nebude tak hrozný — v její společnosti. Zaradoval se z toho na chvíli. Ale tu octly se myšlenky jeho na jiné cestě, ve směru jaksi praktičtějším. Vždyť jest mu to děvče zde vlastně na překážku! Až sdělí tetě Lenoře, že ji zde zastihl, bude ona zarmoucena k neutěšení a rozmrzelá — a on by se z nehody té radoval? Pro zábavu nezapomene svého prospěchu! Což pak jest smílek nějaký? Vždyť jest mu šestadvacet let a pošetilé ty doby má již za sebou. Sestřenka jest hezké děvče, příjemné, pravda, bude se s ní bavit — snad se do ní i zamiluje — pohladil si samolibě knírky — ale jinak pozor!

Ona křižuje jeho plány, to jest dosti mrzuté. Dědeček přivítal jej co nejlépe — doufá, jest jist, že učinil na něho dojem dobrý, příznivý, velikolepý. Ale také ona — ó, to jest nebezpečná ještěrka! Aby tak vyhodila jej ze sedla dědečkovy přízně! Třeba jednati s rozvahou a opatrně. Jinak však — bah! Má se lekati toho nezkušeného dítěte — on, muž, člověk světa znalý! Vyprosí si mimo to neprodleně od tety Lenory některé rady, ženské mívají v takových věcech pronikavé oko. „Nuž uvidíme, spanilá dědičko! Nezapomeneme, proč jsme vlastně přijeli na venek, nadarmo neradi bychom přinesli — tu oběť..."

Pronesl slova ta nahlas i vzchopil se z nedbalé své polohy. „Zdá se, že jest na čase, abych vyhledal ‚vzácného pána' a tajné nepřítelkyni učinil poklonu — snad budou v jídelně."

Česal se pečlivě před zrcadlem, a také odstranění několika drobtů peří a prachu s kloboučku dalo mu dosti práce — konečně vtiskl jej do kadeří. Usmál se spokojeně na svou vlastní podobu a měl se k odchodu. Náhodou vrhnul pohled ještě oknem.

„I hleďme!" zvolal, spatřiv dole slaměný širák a pod ním zpola skrytý zardělý obličej Boženčin. „Dobré jitro!" — poslal jí oknem. „Již vzhůru?"

„Již?!" smála se ona dívajíc se nahoru. „Vždyť jest málem deset hodin. Byla jsem již na poli a teď mám hlad, náramný hlad — proto jdu domů. Vy jste však, zdá se, neviděl dnes východu slunce."

„Mně vyšlo slunce teprve teď — v tomto okamžiku — vámi," odpověděl švihák galantně.

„Snad jste neměl můj žlutý klobouk za slunce?" zasmála se rozpustile a zmizela již v domě.

Chvíli nerozhodně stál, pak opustiv ložnici vešel do jizby, do níž jej dědeček včera byl uvedl.

Zastihl tu Boženku. Seděla ve výklenku, v němž nalézalo se okno, jak bývá v starých rytířských hradech. Hověla si tu zcela nenuceně. Loket měla opřený o lenoch židle a dlaní podpírala skráň. Klobouk sesunul se s hlavy a houpal se na ramenou, zachytiv se kolem krku na černé šňůrce, jíž připevněn byl pod bradu. Nohy měla natažené a klepala o sebe špičkami zarousaných botek. Ve volné ruce držela ohromný krajíc chleba s máslem a ukusovala z něho sousto po soustu.

Mladý elegán stanul na prahu v němém úžasu. Jak zanedbané to spůsoby! Co by tomu řekla paní z Horských, kdy by tak spatřila v této nevázanosti dívku více než dvacetiletou! I ten lokaj v bílých punčochách a s bílou páskou kolem krku, jenž hlídal dvéře jejího salonu, zdřevěněl by překvapením ještě více, ač byl už dosti dřevěný. Věru, neškodilo by, aby tu malou divošku výborné té paní aspoň na několik měsíců svěřili — snad možno bylo mnohé ještě napraviti v pokaženém jejím vychování. Přemýšlel o tom, nenílí vlastně jeho povinností dědečkovi to poraditi . . .

Boženka zatím beze všech rozpaků vyzvala jej, aby sdělil s ní svačinu. Ubezpečila jej, že jest máslo znamenité, a že sama pomáhala při vrcení; také chléb venkovský z bělounké výražky že chutná výborně. Aby jen okusil. Odpoledne, chceli, že dostane podmáslí; bude čerstvé.

Švitořila tak roztomile a tak půvabně se smála, že vrásky na čele přísného mravokárce brzo se rozptýlily. Zde k tomuto rámci hodí se konečně ta prostota její docela dobře! K té venkovské síni s dubovým nábytkem, řadou přeslic v koutě, hromadou mrkve a kapusty na stole, kočkou na krbu, kuřaty sbírajícími pod stolem drobty — ano, mladému pánu napadlo také, jak asi podivně musila by vypadati v sousedství všeho toho odměřená, slavnostně vážná, obřadně důstojná tvář paní z Horských, toho pravzoru dívčí mládeže velkoměstského vznešeného světa. Nezdržel se úsměvu.

Usedl naproti sestřence i dal se s ní do hovoru dosti důvěrného a prázdného vší okázalosti; nemluvil tak nikdy ještě s dívkou. Bez okolků přijal také z rukou jejích namazaný chléb a pustil se s chutí do něho. A smál se tomu skorem tak srdečně jako ona, že několik drobtů másla zůstalo vězeti mu ve vousech.

Besedu jejich přerušil dědeček, vlastně ji doplnil. Přišel uhřátý a zapocený, utíraje si čelo modrým šátkem. „Je to horko, je to horko, děti, co? Uf! A jak jste se vyspali?“

Mladý pán podotknul něco o ráji a božském spánku v Morfeově náruči.

„Tedy — spal jsi dobře!“ překládal starý pán květnatou mluvu vnukovu na hubenou venkovskou prósu. „A budeš každodenně! My zde u nás nevíme ničeho o vašich bezsenných nocích, vaší nervosnosti, migréně, vašem spleenu a jak to všechno jmenujete podobnými divnými slovy. My pracujeme, děkujeme bohu za to, co máme, a jsme spokojeni. A jak pak se ti líbí krajina?“ otázal se pojednou, ukazuje otevřeným oknem.

Vyhlídka byla jiná než z hostovy ložnice. Pokoj nalézal se na druhém rohu budovy. Bylo viděti na ovocný sad se starými hrušemi a jabloněmi, s besídkou uprostřed. Nad koruny stromů vystupovala střecha

stodoly průčelím obrácená na silnici, která tudy vedla do krajského města. Na pravo od sadu a stodoly rozkládala se až k řece zahrada na zeleninu; při samém domě věnováno několik záhonů květinám. Za tím vším prostírala se obrovská šachovnice s pestrými kostkami — stříbrem a zlatem zralých a zrajících klasů lesknoucí se pole, tmavá zeleň brambořišť, len, cukrovka, řepka a luka s nádechem tu do žluta, onde do růžova.

Zrak páně Robertův dosti lhostejně těkal po té směsici. „Nuž," pravil konečně, „pěkné dosti, ale trochu jednotvárné." Zdálo se mu, že musí těm venkovanům dáti na jevo svou převahu. „V Čechách vůbec," řekl tónem neomylného soudce, „nenalezne se krajiny, jež by uspokojila požadavky opravdového, abych se tak vyjádřil, cestovatelského gourmanda. Měli byste viděti — ku příkladu Išl. Ó, to jest něco jiného! Projížďka po jezeře Gmundském patří k mým nezapomenutelným upomínkám. A velikolepost břehů jezera svatého Volfganga! Těm ovšem nemohou vyrovnati se hráze jihočeských rybníků — hahaha! A pak — ta štafáže zde a tam! Zde ten lid . . ."

„Ten hloupý, český lid!" doložil starý pán nemoha zatajiti trpkost, jež vzbudila vnukova slova v jeho srdci.

„Ale — snad nejsi uražen, dědečku?" zvolal mladík. „Vždyť já nehaním hnízdo! Konečně neupírám i jisté přednosti vaší krajině. Jest úrodná, nikde neplodných skal, jako tam." Ironický úsměv na jeho rtech náhle zmizel. „Člověk musí býti zde opatrný," řekl si pohlednuv na zlobný výraz starcovy tváře. „Nu, snad jsem nic nepokazil . . ." Mrzelo ho, že dal se unesti tak neprozřetelně svými myšlenkami.

„Snad se nehněváš opravdu, dědečku?" zvolal hlasitě s tím nejsladším úsměvem, jaký se mu kdy povedl. „Vždyť jsem nemyslil nic zlého — naopak! Ach, ty nevíš, jak rád jsem zde — jak těšil jsem se na pobyt u tebe — jak minutu po minutě okřívám!"

Slova ta pronešena byla tónem nad míru vřelým, plným ohně, ale starcovo srdce patrně zůstavila chladným.

„Dědečku," zašeptala tu Boženka, neobracejíc oči, hledíc snivě do krajiny. „Ta rodná půda a ten lid, jenž ji vzdělává, zasloužili by více štěstí!"

Svraštělé ruce chopily se hezké dívčí hlavinky; chvějící se rty starcovy přitiskly se na vysoké opálené čelo Boženčino.

„Žába," zabručel Robert. „Předstihla mě v metě aspoň o délku hlavy . . . Musím býti opatrnějším. Ztraceno není nic!"

Nelad, jejž scéna tato v malé společnosti na statku způsobila, nepotrval dlouho. Při obědě bavili se všichni tři pospolu v dokonalém souhlasu. Robert oživil rozmluvu vyprávěním některých zeměpisných zajímavostí, zvláštností krajinných a lidových, národohospodářských a politických i kulturních snah těch kterých zemí a národů i vzbudil vůbec vědomostmi svými nejen Boženčin nelíčený obdiv, ale i netajený dík dědečkův.

Odcházeje z jídelny, poklonil se své sestřence s přehnanou uctivostí; nerozuměla ironii, kterou v poklonu tu vložil. „Abych tak nebyl s tebe!" zašeptal. (Pokračování.)

Naše řeč.

Jak oslaví tě písní prostou lesku,
jež zaznívá jen v dobách slz a stesku,
zpěváček český mdlý a chudičký,
ty zdobo nádherná a pýcho naše,
jež lidu mému dalas mesiáše,
ty mluvo sladká mojí rodičky?
Kde slov nabrati pro to citův moře,
kdy vzedme vlnou blaha se i hoře?

Ty mateřštino, řeči moje vroucí,
tvůj slyším ševel ve svém srdci tloucí
jak v rodné vísce známý s věže zvon;
tvé zvuky drahé, jež mou hrudí třesou,
mi nevýslovné blaho ráje nesou,
a v slast se mění každý srdce ston.
Ty řeči vlídná, věčný štěstí zdroji,
kdo z tebe pije, všecky touhy skojí!

Tvůj slyším šepot ze rtů nemluvňátka,
jež k sobě tulí v tajné slasti matka,
když první slovo vznikne nesmělé!
Zazáří oči dítěte i matky,
i otcův mračný zor se mění v sladký
a radost zazní v jizbě veselé.
A slovo k slovu v myšlenku se splétá,
až zahlaholí první dětská věta.

Oj, jak jsi líbezna, jak něžna, krásna!
Jak slunce skvoucí, jak studánka jasna
jsi, mateřská ty zlatá řeči má!
Když první lásky první klíčí květy
a v mladém srdci nové rostou světy,
a dětský věk se náhle vydřímá:
tvá zaznívají líbezněji slova,
nežli ta letní píseň slavíkova.

Jak velebna jsi ve svém prostém šatě,
když kolébáš se v klenby chrámu svaté:
ať zachovává lid svůj hospodin!
Teď žalm se zbožný od úst k ústům nese
a zástup uklání se v hoři, v plese,
s dceruškou otec a s matičkou syn.
I žebrák bědný v neumělé sloce
si otčenášek český zašepoce.

Ó, tak jsi mocna jako vichrů příval,
když tokův tvých se nádherný proud slíval,
kdys od úst našich českých Zábojů!
Ej, každé slovo bylo mečem, pěstí
avšak i míru hebkou ratolestí —
Čech vítězíval také bez bojů!
Zněl český zpěv jak s vozů Táboritů
tak v pyšných síní lepotvárném krytu.

A bohatá jsi! Širé plodné pláně,
hluboké démantův a zlata báně,
křišťálná citův a pojmů říš!
Ochotna sloužiti jsi srdci, duchu,
myšlenek našich každičkému ruchu,
nás z hroudy zemské k světlu povznášíš!
Ó mateřštino, královno i služko,
národa mého nejvěrnější družko!

Přec vyštvali tě, popelko ty vlídná;
jen v místa poroby směl, chudá, bídná
tvůj podvrácený uchýlit se krok!
Do síní hrdých palácův i hradů
a na balkony, do myrtových sadů
se drzým slovem cizí vetřel sok!
Jen ve vesnické chudé naší chatce
tvá slova zněla bolestně a sladce.

Dvě století! A přece hudbě tvojí,
ač v koutě šeptala jen píseň svoji,
nemohl národ odolati víc;
on pohnut svědomím své těžké viny
šel hledati tě dcerami i syny
a s českou písní pospíchal ti vstříc.
On vyvolal tě z chatek na výsluní,
kde pýcha tvá zas po královsku trůní.

Ó líbezná ty věčná spáso naše,
jež lidu mému dalas mesiáše,
ty drahá mluvo mého národa!
Ó bratří, jen ji věrně v srdci noste,
ať její část i lesklá chlouba roste —
a věčná bude Čechám pohoda!
Ty řeči česká, mohutná i sladká,
tys naše královna i naše matka.

Em. Miřiovský.

Lidstvu.

Hle, orel v slunce jasné patří,
kdo dal mu křídla?
Kdo spoutá moře neobsáhla
nezměrná vřídla?
Čí ruka k hvězdám dálným sáhla
tam na nebesku?
Kdo určí po vesmíru dráhu
jasnému blesku?
Kdo spoutá duchů lidských snahu
a určí stezku?
Vy, duchové, vy, moji bratři!

Otakar Červinka.

Ve prospěch českého čtení.

V zápasu o zachování a utužení naší české národnosti jest pěstování a podpora našeho písemnictví pákou nejmocnější. V nejtrudnějších dobách našeho národního života jediná kniha zůstala nám přítelkyní vždy věrnou, udržujíc paměť na lepší minulost, povzbuzujíc k naději a sílíc nás v utrpení nejkrutějším.

Doba beznaděje minula; český národ přetrvav nepřízeň věků stojí tu opět ve své mužné bujaré síle, dychtiv práce na poli osvěty a pokroku. Co naši otcové zaseli v potu tváře a v očekávání spíše zhoubné bouře nežli pohody pro vzcházející osení, vyráží nyní v bohaté klasy, na které pohled naplnil by křisitele naše radostí.

Čilý ruch, který zvláště za posledních let zavládl v českém životě duševním, v literatuře i umění, jest tak jarý, opravdový a krásný, že nikdo z našinců nemůže ubrániti se pocitu hrdosti nad tím, že národ nepodporovaný nikým, ano zápasící o každý krok na cestě svého vývoje vlastním nadáním, vlastní silou a vlastním přičiněním řadí se opět důstojně mezi vzdělané národy světa.

Český národ nechce býti déle popelkou; on rukou pevnou ujímá se své vlastní domácnosti, myslí, tvoří, pracuje, a co krásného vzejde z jeho dílny, o to začíná se děliti s jinými ne jako někdo z podruží, ale jako rovný s rovnými.

Národ, který již tolik svízelů překonal vítězně a tak statečně si vede ve své duševní práci, dobude si, ať chce kdo nebo nechce, místa, jež mu přísluší.

Jestli národ ve světě, jemuž všechny poměry velí, aby spoléhal na sebe, jenom na sebe, aby přičiněním společným, jednomyslností a vroucností ku věci národní zasazoval se o svůj byt a blaho své, jestli národ ve světě, který, chceli velikým býti před světem, musí býti dříve v sobě jedinou rodinou milující a podporující se ve všem

dobrém, velikém a ušlechtilém, jest to národ náš, národ český. Jestli národ, jemuž, co má, nepřinesly šťastné poměry, nýbrž jenom vlastní klopotná práce a vlastní nadšení, jest to opět národ náš. *My nikdy od nikoho ničeho nedostali: vše co máme, jest naše tím božským i lidským právem v potu a krvi dobytého majetku.* Kde český pluh nezoral brázdu, tam nevyrostl český klas.

Rodáci, zachovejme to, co zdědili jsme po otcích, nestenčené, přičiňme se, aby půda boje změnila se v půdu úrody pro nás i pro naše potomstvo! Ať jakákoli různost nás dělí ve smýšlení a citech, v tom jsme všichni za jedno, že vlast potřebuje synů uvědomělých, hrdých na svůj národ i jeho čest, v tom jsme všichni za jedno, že takých synů nelze odchovati než vzděláním, všechny vrstvy našeho lidu pronikajícím. Zde *každý* může býti vojínem, *každý* ochráncem, *každý* dělníkem. Povinnost jest jedna, hlasme se k ní *všichni!*

S týmže zápalem, který projevili jsme již stokrát ve věcech národních, přistupme k dílu nejskvělejšímu, k šíření osvěty mezi svým lidem. *Zde jest ještě mnoho neblahých mezer.* Nikdy dříve nevycházelo tolik dobrých knih jako nyní, nikdy nebylo naše časopisectvo na stupni tak dokonalém. Spisovatelstvo činí plnou měrou svou povinnost k národu. Nechť *národ* koná *k sobě* povinnost svou!

Česká kniha a časopis proklestětež si dráhu do všech našich rodin, *po celé zemi buďtež zřizovány obecní knihovny* přístupné každému, i nejchudšímu. Odbírání dobrých českých spisů přestaň býti obětí, staň se potřebou i povinností.

Jednoho jest potřebí: aby vzbuzena byla ve všech vrstvách české rodiny, od prvního vzdělance do posledního vesničana ta vroucnost k české mluvě i věci, s jakou pracovali pro ni Kollar, Jungmann, Šafařík, Čelakovský, Palacký a sta jiných méně proslavených, ale neméně vřelých srdcí, jimž národ náš byl první myšlenkou ve všem jich konání, a myšlenkou poslední!

Každý z nás má kolem sebe kruh, ve kterém může působiti slovem i příkladem, jeden více, druhý méně, ale všichni s tou velikou vroucí láskou, která činí i v neštěstí národ šťastným, neboť staví jeho bytnosti baštu nerozbornou!

Kde jest kdo v českých vlastech, ke komu tato slova promluví pravdou, nechť ujme se odporučování a šíření českých spisů ve svém okolí. Ať najdou hojné čtenářstvo každá *kniha*, každý *beletristický a odborný časopis,* jen když jsou dobré a vlastenecké. Každý nový čtenář jest novým české věci získaným bojovníkem. Vlast musí nás míti celé, uvědomělé, hrdé. Vyhosťme konečně od sebe nerozhodnost a polovičatost, jako ze srdcí svých vyhostiti musíme vlažnost. Napřed svou věc, pak cizí, napřed knihu českou, pak teprve jinou!

Ty doby minuly, kdy knihy a časopisy cizí poskytovaly více poučení a zábavy než naše. Naše spisy jsou stejně dobré, cizí však berou si naši českou věc až příliš často za terč své zlovůle a svých útoků. Toho nesmíme déle trpěti mezi sebou. *Kdo knize a časopisu z cizí ano nepřátelské strany přicházejícím dává přednost před českými, není našincem;* neboť zrovna tak snadno bude mu pak milejší cizota ve smýšlení, než ryzí české vlastenectví.

Plňme svou povinnost k národu plně a cele! Vše, co jest národům velikým podporou přirozenou, nám schází; dobuďme si podpory té v sobě, a bude nezlomna!

My podepsaní zástupcové českých politických kruhů, žurnalistiky, spisovatelstva i knihkupectva měli jsme za svou povinnost, promluviti tato slova k české veřejnosti vůbec a každému věrnému Čechu zvlášť. Vyšla ze srdce českého, nesoucího trpce každé zanedbávání naší národní věci a prahnoucího po tom, *aby lid náš věrně a pevně stanul pod národním praporem, při národním díle jako jeden muž.* My napsali slova ta *v naději, že najdou ohlas u všech, kdož s naší národní věcí vřele cítí,* přejíce jí zdaru a rozkvětu, u všech, jimž naše věc jest drahou, naše minulost svatou a blaho vlasti a její šťastná budoucnost nejvyšším a nejkrásnějším cílem života!

V Praze, o svátcích vánočních 1881.

Karel Adámek. — *J. Arbes.* — *J. Barák,* redaktor Národních Listů. — *Frant. Bartoš.* — *Václav Beneš Šumavský,* redaktor Mor. Orlice. — *Václav Beneš Třebízský.* — *Vinc. Brandl.* — *Svatopluk Čech.* — Dr. *Lad. Čelakovský.* — Dr. *Jar. Čelakovský.* — Dr. *Tomáš Černý.* — *Ot. Červinka.* — *Fr. Doucha.* — *Fr. Dvorský,* starosta literár. odboru Umělecké besedy. — Dr. *Josef Emler.* — Dr. *Ant. Frič.* — *Jos. V. Frič.* — *B. Frida.* — Dr. *Jul. Grégr.* — Dr. *Edv. Grégr.* — Dr. *S. B. Heller.* — *Fr. Herites.* — *Adolf Heyduk.* — *Jos. Holeček.* — Dr. *Ot. Hostinský.* — *Fr. Hovorka.* — MUC. *V. Hübner,* starosta akademického čtenář. spolku. — *Fr. Chalupa.* — *Jiljí V. Jahn.* — *Ed. Jelínek.* — Dr. *Fr. V. Jeřábek.* — *Alois Jirásek.* — *Al. Kalenda,* redaktor Čecha. — Dr. *Josef Kalousek.* — *J. K. Kořán.* — Dr. *J. Kučera,* předseda národního klubu. — *Jos. Kummer,* redaktor Českých Novin. — *Jan Lepař.* — *Jan Lier.* — *Jan Neruda,* předseda spolku českých žurnalistů. — Dr. *Jan Podlipný.* — *Sofie Podlipská.* — *Rud. Pokorný.* — Dr. *Ladislav Quis.* — Dr. *Antonín Rezek.* — Dr. *Fr. Lad. Rieger,* předseda státoprávního klubu českých poslanců a starosta Svatoboru. — *Antonín Rybička.* — *Ferd. Schulz.* — *Frant. Schwarz.* — *J. V. Sládek.* — *Josef Smolík.* — *A. H. Sokol.* — *Ad. Srb,* redaktor časopisu Politik. — *Antal Stašek.* — Dr. *Jan Strakatý,* starosta Umělecké besedy. — *Al. Studnička.* — *Karolina Světlá.* — *Fr. Šimáček.* — *A. V. Šmilovský.* — Dr. *Jindřich Šolc,* náměstek starosty českého klubu. — *Ervín Špindler.* — Dr. *Josef Štolba.* — Dr. *Z. Strobach.* — *Václav Štulc.* — *Fr. Ad. Šubert.* — *V. V. Tomek.* — *Em. Tonner.* — Dr. *Pravoslav Trojan.* — *J. L. Turnovský.* — *Fr. Tilšer.* — Dr. *M. Tyrš.* — *Jos. R. Vilímek.* — *Václav Vlček.* — *Jaroslav Vrchlický.* — *Fr. Zákrejs.* — *A. O. Zeithammer.* — *Julius Zeyer.* — *Fr. J. Zoubek.*

Za spolek českých knihkupců a nakladatelů: *Jaroslav Pospíšil,* předseda; *Ant. Řivnáč,* místopředseda; *J. Otto,* jednatel. — *J. Kytka.* — *Ferd. Dattel.* — *Em. Petřík.*

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Blízko za Sutorinou leží město *Erceg Nový*, chorv.-srbsky Ercegnovi, ital. Castelnuovo, kterýžto název pochodí ze staršího Neocastrum. Je to v Boce první město po Kotoru, obyvatelstva, skoro vesměs pravoslavného, má na 2000. Erceg Nový je vedle Dubrovníka nejmalebnějším městem Dalmacie. Dubrovník je sličný, úhledný, uhlazený, a kdo jej vidí, an směle a bodře patří na otevřené moře, jehož pánem druhdy býval, pomyslí sobě: bude zas. Jinak Erceg Nový, jenž zdá se býti sirou, pronásledovanou rájou hercegovskou, která se dala na útěk před svými katany. Na prahu moře stanula. Užívajíc krásného oddechu, jala se budovati příbytky a je opevňovati. Nepřítel ji přepadl, zdi obrátil v ssutiny, střechy v popel. Na černých rozvalinách znenáhla zachytil se zelený břečtan, aby hrob uštvaných obětí ověnčil. Pozdní potomek přiklonil na zbytky ruin krovy nové a dumá ve stínu jižních sadův o strastné minulosti svého rodu.

Takový je dojem, jejž činí na poutníka Erceg Nový. Je ti smutno, teskno, v duši se ozve mimoděk elegická struna.

Dubrovník je mladá, pěkná vdova, která se chystá, aby svůdné údy stopila ve blankytných vlnách Adrie a přičarovala si ženicha, jenž by se jí ujal po nebožtíku. Erceg Nový podobá se vdově jiného rázu, hluboce zarmoucené, do smutku zahalené, plačící po celý věk nad hrobkou manželovou a nemohoucí se utěšiti ani tím, že příroda užila veškeré moci a síly své, aby oko její k sobě zvábila, odloudila je smrti a znova získala pro půvaby života.

Erceg Nový byl založen r. 1379 od bosenského krále Tvrdka I., jenž odtud hodlal činiti konkurrenci obchodu Dubrovnickému. Dubrovčané stěžovali sobě u cara srbského Lazara Grbljanoviče, jenž obchodní výsady jejich potvrdil r. 1387. Totéž byla již r. 1383 učinila Marie, dědička Uher, manželka Sigmunda Lucemburského, která dokonce zapověděla, aby na jejich loděch bylo do přístavu Ercegnovského přiváženo víno a sůl. Aby se ochránil proti nepřátelství Dubrovníka, obehnal se Erceg Nový na své severní straně pevnou zdí, která dosud stojí. Tvrdko přestal se o Erceg Nový starati, až zase skoro po stu letech ujal se ho velký vojvoda hercegovský, Herceg Štěpán, jenž do něho přeložil sídlo své vlády a jsa nepřítelem Dubrovníka pečoval, aby tím spíše svoje hlavní město zvelebil, které po něm zdědilo nynější svoje slovanské jmeno. Když ale r. 1483 Turci Hercegoviny se zmocnili a ji na svou provincii ponížili, uvázali se i v držení Ercegu Nového, výstavnějšího než prve a dobře opevněného.

Touž dobou dala se ostatní Boka pod protektorát republiky Benátské. Erceg Nový zůstal v držení Turkův až do r. 1687, kdy ho Benátčané na Turcích dobyli.

Než přistoupíme k líčení bojův o toto město, je nutno, abychom se obeznámili s jeho opevněním.

Opevnění Ercegu Nového má podobu obdélníka, jehožto strany opatřeny jsou baštami a věžemi. Při moři stojí „tvrz mořská“ (castello di mare), mající as 30 sáhů délky; stavba její jest nepravidelná, má množství kasemat a nepravidelné podzemní chodby. Na moře vede branka a schody, aby tudy buď mohla vstoupiti pomoc válečná, nebo aby v okamžiku nevole mohli obhajci města prchnouti a na lodích se spasiti. Pod pevností vybíhá do moře husté a ostré bradlí, tak že tu nemožno přistáti. Na hořejší straně města v nepřístupné posici vypíná se „tvrz zemská“ (castello di terra). Tvrz mořská je vysoká 164 stopy, tvrz zemská jest ještě vyšší. Na severní straně stojí zmíněná již pevná hradba naproti Dubrovníku. Na jižní straně nalézá se mezi oběma tvrzemi dvanáct rozpadlých bašt a věží. Před nimi stojí „srub svaté Kláry“ (forte St. Chiara). Z té strany, jakožto nejslabší, podnikány útoky na město. Naproti leží kaple sv. Anny, kde jsou pohřbeni Maltští rytíři, kteří tu padli jakožto spojenci Benátčanů. Asi 230 sáhův ode tvrze zemské stojí na výšině, která vévodí nejen Ercegu Novému, nýbrž i celému okolí, „tvrz španělská“ (forte Spagnuolo). Tvrz tato tvoří malý čtverhran, jehož každá strana má asi 30 sáhů délky. Na každém rohu trčí kulatá věž. Tvrz španělská byla vystavena r. 1539 od Španělův jakožto spojenců Benátčanů k vůli lepšímu opevnění města; odtud i její jmeno.

Benátčané častěji se pokoušeli, aby Erceg Nový Turkům vyrvali, ale vždy marně. Konečně r. 1538 vzali si na pomoc Španěly a Maltské rytíře. Benátčanům velel admirál Vincezo Capello, Španělům generálkapitán Ferdinand Gonzaga. Dne 27. října přistálo spojené loďstvo před Ercegem Novým. Ze strany srubu sv. Kláry podniknut a zdárně proveden prudký útok. Město padlo do rukou spojencův a s ním 1700 zajatých a 70000 tolarů válečné kořisti. Španělé jali se město lépe opevňovati a zbudovali řečenou tvrz španělskou. Posádkou zůstalo v Ercegu Novém 4000 Španělů, jimž velel Tramesco Sarmiente. Již 1. ledna 1539 přitáhli Turci, aby posádku vypudili a v držení města znova se uvázali; dříve však, než po prvé vystřelili, Španělé na ně vypadli a je zahnali. Turci odtáhli, aby sebrali větší moc. Dne 17. července téhož roku objevili se znova před městem a jali se je obléhati ze strany mořské i zemské. Vojsku pozemskému, 60.000 mužů silnému, rozkazoval Chozrev paša rumelský. Loďstvo, 200 galejí na počet, bylo pod velením Chaireddina paše, jemuž italští letopiscové dali příjmí Barbarossa. Boj počal opětným pro Turky nezdarem. Barbarossa vyslal část vojska, aby přineslo ze studen u města vody, jíž se na lodích nedostávalo. Španělé vypadli ze hradeb a 400 Turků porubali. Nyní teprve nastalo pravidelné a tuhé obléhání. Dne 7. srpna hnali Turci útokem a již se přesile jejich podařilo vniknouti do dolní části města, když posádka se zmužila k zoufalému odporu a vypudila nepřítele, jenž tu zůstavil 800 mrtvých. Na zejtří den přeběhli dva Španělé k Turkům a vyzradili jim, že posádka města scvrkla se jedva na desátý díl. Dne 10. srpna opětovali Turci útok se zvýšenou zuřivostí a s jistotou, že hrstku statečných obranců města přemohou. Tak se i stalo. Tramesco

Sarmiente musil se vzdáti, neboť neměl už ani 300 mužů. Erceg Nový stal se obětí vítězů. Turci porubali všechno dospělé obyvatelstvo a jen dítek ušetřili. Od té doby po sto padesát let úpělo město bez přerušení pode jhem tureckým.

Teprve když Soběský Turky u Vídně potřel, odhodlala se republika Benátská, že užije příhodné chvíle ve svůj prospěch a na škodu Turků rozšíří svoji moc na březích východních. Učinila spolek s Rakouskem a Polskem a zavolala na pomoc i Černohorce. Na dané znamení povstali Dalmatinci, aby setřásli Tureckou nadvládu. Turkům počalo se dařiti velmi zle. Rakouské zbraně vytiskly je z Liky, Krbavy, Slavonie a skoro ze všech částí koruny sv. Štěpána. Benátský vojevůdce Morosini vytlačil Turky z Moreje. Po této předpravě zdvihl se Benátský gubernátor v Zadru, Cornaro, s 12000 mužů vojska a plul do Boky, aby opanoval Erceg Nový. Topal paša chvátal na obranu města, veda s sebou 6000 mužů z Bosny a Hercegoviny. V klanci *Kamenném* poblíž Ercegu Nového očekávali Topala pašu Černohorci, sedíce v záloze. Vyřítili se na Turky nic netušící a tak na hlavu je porazili, že sám Topal paša jedva vyvázl živ. Odrubavše pobitým Turkům hlavy, Černohorci je ponatýkali na koly kolem města na postrach turecké posádce, která nicméně ještě trojí útok Benátčanů vydržela, konečně pak, vidouc nezbytí, vzdala se na milost a nemilost v měsíci září. Odtud zůstal Erceg Nový Benátským až do pádu republiky.

Jen mimochodem budiž řečeno, že Černohorcům jak obyčejně dostalo se špatného vděku za výdatnou pomoc v tomto boji. Sulejman paša Skaderský, aby dal Černé Hoře za své souvěrce odvetu, vpadl do ní ještě téhož roku a pronikl až na Cetyň, kde spálil chrám a monastýr do povětří vyhodil. Zde zašly mnohé drahocenné památky starosrbské literatury a umění. Zradní Benátčané své spojence opustili a vydali je nepříteli na pospasy.

Po pádu republiky sv. Marka přešel Erceg Nový s ostatní Bokou na Rakousko.

R. 1806 svedena byla u Ercegu Nového bitva mezi Francouzi a Rusy. Rusové prohráli, ale Francouzové musili si vítězství krušně vykoupiti, ztrativše mnoho mužstva a generála Soulié.

Erceg Nový utrpěl mnoho krutých pohrom nejen válkami, nýbrž i zemětřeseními, jichžto zkázonosné stopy po celé jižní Dalmacii dosud možno zříti. Zámožnost a význam města tím poklesly, ale půvabnost jeho získala. Erceg Nový je nejúrodnějším bodem Dalmacie. Jižní slunce koná tu pravé zázraky. Kam se oko šine, potěšují je husté a stinné háje olivové, sady pomerančové, citronové, bobkové a granátové, řady štíhlých cypřišů, palmy s pernatými korunami, které se již v Dubrovníce vyskytují ale zde značně větší výše nabývají. Podle stezek vydávají občerstvující vůni bujné keře rozmarínové, které tam tak divoce rostou, jako u nás trní a hloh. Tajemné aloe rozestírá po zemi dužnaté listy a trpělivě čeká, až po uplynutí věku vytryskne z něho vzácný květ. Kde na kamení jediný prášek prsti ulpěl, již se ho zmocnila rostlinka a kořínky do něho zapustila. Na ssutinách pevností a hradeb upíná se temnozelený břečtan a zdobí je věncem nikdy nevadnoucím.

Blízko města leží monastýr sv. Sávy čili *Savina*, ukryt neproniklou houští jižního stromoví, kde se chovají mnohé vzácné památky, knihy, manuskripty a listiny pravoslavné církve. Netoliko Bokelci, nýbrž i Černohorci a Hercegovci pohlížejí k němu se zvláštní pietou. Když r. 1695 zrušen byl monastýr Tvrdoš ve Trebini, přeložil sem vladyka hercegovský své sídlo.

Za Ercegem Novým směle k nebesům téměř vypíná se hora *Dobrostica*, vysoká 4993 stopy. Její bělošedé vápencové stěny třpytí se na slunci jako sníh.

Na stranu hercegovskou vede průsmyk *Kamenno*, zajímavý geologům tím, že jeho půda poseta jest oblátky, na nichž jsou otisky mořských živočichů. Tudy bývalo bráti se tureckým vojům, táhnoucím proti Ercegu Novému. Zde je obyvatelé čekávali v zásedách a vysypavše se na ně, když vešli do klance, způsobili jim nejednou krvavou porážku. Turci na památku svých padlých vyryli do měkkých skal množství turbanů, které po dnes možno spatřiti.

V těch místech ční vrchy a stěny: Tajno brdo, Jalový grad, Junakov dol, Djevojačka greda a Crkvica.

Jmeno *Tajno brdo* odvozuje se odtud, že zde v záloze utajeni seděli r. 1687 Černohorci, pasouce na Topala pašu.

Jalový grad proto prý se tak nazývá, že za některé války s Turky silné Benátské oddělení jalově tu dřepělo v úkrytu a nevyšlo, až obyvatelstvo samo nepřítele zahnalo.

O *Junákovu dolu* vypravuje pověst: Dva svatební průvody ubíraly se z různých stran a zde se potkaly na úzké stezce. Jedni ani druzí nechtěli se vyhnouti, považujíce to za hanbu. Strhlo se pobití, v němž oba ženiši zahynuli, nevěsty pak, tak nenadále ovdovělé, běžely na blízkou strmou skálu, s níž vrhly se zoufale dolů. Skále té na památku dáno jmeno *Djevojačka greda*. Zmrzačené trupy nešťastných nevěst pohřbeny na sousedním vrchu a nade hroby jejich vystaven kostelík — *Crkvica*.

Na Kamenném leží čtyři pravoslavné vesničky, mající dohromady as 430 duší obyvatelstva: *Draževići* s kostelíkem sv. Štěpána, *Zabrdje* s kostelíkem sv. Nikoly Divotvorce, *Piperi* s kostelíkem sv. Jana Křtitele a *Nugalj*.

Blízko Kamenného na břehu zálivu leží ves *Sv. Neda* se dřevěným chrámem byzantinského slohu, jenž napolo v zem zapadl. Nedaleko vesnička *Djurići*.

Na východ od Ercegu Nového skoro na samém moři leží rovinka *Kúty*, velmi úrodná, hotový ráj. Je nejen přírodou nejhojněji obdařena, ale i pilná ruka lidská se přičinila o její zvelebení. Prostřed teče potok, ženoucí několik mlýnů. Potoku tomuto není bohužel vykázáno určité řečiště, pročež vystupuje za deštivého počasí ze břehův a spustošuje rozkošné svoje okolí.

Vrátímeli se po této procházce na moře, všimneme si na pravé straně poloostrůvku *Lustica* na úpatí vrchu stejného jmena. I stejnojmennou vesničku zde najdeme. Při moři leží přístavní místo *Porto Rosa* s celnicí a strážnou lodí, jejímuž kapitánu musejí se lodi plující

zálivem legitimovati. Rosa bývala za dávných dob znamenitým městem, které bylo r. 865 od Saracenů vyvráceno. Nyní má pouze několik domů.

Záliv je na těchto místech velmi úzký, ale když jsme po levé straně minuli *Meljiny* (Meljine) a výspu *Kumbur* (Punta Kumbur), otevřela se náhle před námi nová lokva, která se táhne po délce až do Verig, po šířce do Solil.

Dlouhé, čarokrásné pobřeží po levé straně nazývá se *Běla* (Bianca). Domek na domku, každý pěkný bílý, zahalený révou a stromy ovocnými. Není tu země neobdělané ani za jedno kopnutí motyky.

Na pravé straně prostírá se polokruhem *Solidelské pole* (Soliljsko polje, Saline), na jehož dnu stará solidla, z nichž nyní staly se močály, kde rostou rákosiny vysoké jako les.

Prostřed tohoto oblouku vybíhá do moře úzká *Převlaka*, kde se nalézají staré rozvaliny pravoslavného monastýru archanděla Michala. Benátčané nejprve kaluděry otrávili, potom jejich klášter se zemí srovnali.

Za Převlakou po straně pravé jsou obce Tivad a Lastva, za nimi Krtoly.

Tivad (Teodò) patří k nejpůvabnějším místům Boky. Leží na pobřeží úrodném a dobře obdělaném. Víno Tivadské („marcemin") rovná se španělskému. Bohatí kupci Kotoršti, Dobrotští a Prčaňští mají zde letní sídla, s nimiž se střídají domy a paláce opuštěné nebo rozvalené, dodávajíce pobřeží romantické malebnosti.

Lastva vznikla vedle rozvalin hrádku stejného jmena (castello Lastua), jenž za vpádů tureckých za své vzal.

Krtoly bývaly záduším monastýru sv. archanděla Michala na Převlace, odkudž nosí jmeno „Michalský (Miholski) sbor." Pálí se tu dobré cihly, jež byla obec za vlády Benátské zavázána na důkaz poddanství laciněji eráru prodávati. Podobný závazek měla Lustica, co se týče páleného vápna.

Najednou se záliv tak náramně súžil, že si oba břehy téměř podávají ruce. Toto úzké hrdlo, vedoucí do lokvy Risanské, nazývá se slovansky *Verigy* (vlastně Verige), italsky *le Catene*, kterážto obě slova znamenají řetězy. Za vlády Benátské býval prý nočního času záliv na tomto místě přehražován řetězy, aby byl zabráněn přístup mořským loupežníkům. Na pravém břehu úžiny leží obec *Lepetany* (slov. Lepetane, ital. le Pettane).

Přidržíme se nyní levého břehu, a parník nás za krátko donese do přístavu Risanského, v němž se nám naskytnou dva ostrůvky: sv. Gospa a sv. Djordje.

Sv. Gospa (t. j. sv. Paní), jinak otok (ostrov) Bogorodičin, ital. la Madonna d'agosto nebo del Scalpello, jest ostrůvek, posvátný všemu obyvatelstvu Bokelskému bez rozdílu vyznání. Na ostrůvku stojí starobylý chrám Matky boží, při němž slaví se dne 15. srpna každého roku pouť (odtud italské jmeno „d'agosto"), nejlepší to příležitost, aby sobě cizinec prohledl obyvatelstvo celé Boky. První neděli sejdou se na pouť katolíci, za čtrnácte dní na to pravoslavní. Jaká to utěšená kytice lepých, ztepilých zjevů ženských i statečných a bohatýrských postav mužských! A jaká to pestrá a nepřebraná rozmanitost krojů zde prostých,

onde nádherných, ale vždy velevkusných! Poutníci Bokelští netáhnou ke svaté Paní ve procesích s korouhvičkami a pobožným prozpěvováním, nýbrž sjíždějí na bárkách ze všech konců; muži popěvují písně junácké, dívky milostné. Domorodec na první pohled podle kroje a rázu tváře pozná, ze které obce poutníci připlývají. Vše se ozývá zpěvem a veselím. Boka odložila na chvíli svou jednotvárnou vážnost a oddala se plesu. Poklonivše se před oltářem a odvedše sv. Paní oběť, poutníci nezdržují se ve chrámě, chtíce postoupiti místo jiným, a vycházejí ven, kde ve stínu košatých stromů súčastňují se národní zábavy. Mládež tančí kolo, mužové kupí se kolem guslarů, ženy pak obdivují se bohatým obětem, které ctitelové sv. Paní snesli a jež nyní jsou před kostelem vyloženy na odiv. Naši poutníčkové přinášejí zázračným obrazům oběti voskové, Bokelci zlaté. Zlatých nožek, ruček a především ovšem srdeček je tu před našima zrakoma nahromaděno na opálky. Námořníci věnují sv. Paní oběti, aby je provázela zdarem na cestě po mořských hlubinách; sestry, aby jim zachovala bratry; matky, aby jim nedala odníti syny; ženy, aby neovdověly; dívky, aby jim naklonila toho, po němž v tajnosti duše touží a prahnou.

Sveti Djordje (Jiří) jest ostrůvek mnohem nepatrnější a pustý. Slouží obyvatelům sousedního Perastu za pohřebiště. Prostřed hrobů stojí kaplička. Lidského obydlí tu není.

Před námi leží v cípě zálivu Risan. Na levo na strmé stěně bělá se ves *Moriň*, nyní často jmenovaná. Na pravo zůstává Perast, nahoře nad Risnem spatřujeme první Krivošijskou ves, Ubly.

Risan, ital. Risano, slul římským a řeckým letopiscům Rhizinium, Risinum, Rhizonis, Rhisena. Okolnost, že záliv po něm nazýván sinus Rhizonicus či Ricinius, nasvědčuje tomu, že Risan je nejstarším městem Boky a spolu že býval neznamenitějším, jakož známo jest, že sinus Rhizonicus byl za starověku předním přístavištěm na východním pobřeží Adrie. Ve dnešním Risnu není starožitných památek, ukazujících na dávnou minulost města, kromě zbytků mostu, jenž zdá se býti staršího původu nežli římského. V paměti obyvatelstva dosud živě se udrželo vědomí, že bývali příslušníky státu římského. Jsou horlivými Srby a Slovany, ale římské předky sobě připomínají s úctou a chloubou, jako se potomci staré šlechty honosí svými praotci.

Nyní má Risan obyvatelstva 1500 duší.

O Risňanech kolují různé úsudky. Každý Bokelec rád jim přizná chválu, že jsou na Boce nejlepšími junáky, a dodá: Jen Risňanům a Krivošijanům děkujeme, že jsme neplatili Turkům hanebný harač. Jediní Paštroviči myslí, že se Risňanům junáctvím vyrovnávají.

Štěpán Ljubiša chválí Risan, že zachoval neporušené národní obyčeje a pyšní se jimi jako páv skvostným peřím, kdežto do ostatních měst Bokelských už vloudila se cizota.

Němkyně Ida Düringsfeldova zaznamenává, že Rakušáci titulují Risňany: „Spojenci Černohorců a přijímači jejich lupu“ (!) A dále praví, že vysoce postavený rakouský úředník v Kotoru k ní se pronesl: „Najdete v Risnu krásné lidi, krásné kroje a krásné zbraně, ale žádnou věrnost.“

Těžko Risňanům předpisovati, ke komu chtí své srdce naklonit a od koho je odvrátit. Spisovatel však podotýká, že se mu jako Čechu dostalo od Risňanů přijetí vřelého a upřímného, což jej v tomto odlehlém koutě světa slovanského velmi mile překvapilo, tím spíše, že pohnutkou toho nebyla jeho národnost.

Naproti výroku německé cestovatelky může spisovatel konstatovati, že byl svědkem přátelského poměru mezi rakouským vojskem a Risanským obyvatelstvem. Obě strany dobře si rozuměly. Rakouští důstojníci byli jako důvěrníky Risanských předáků, kteří jsou známi svou ostražitostí, nepřístupností a uzavřeností. Nevídaný tento zjev snadno se vyloží tím, že jedni i druzí byli Slované.

Z toho, že Risňané tak houževnatě se drží zděděných mravů, národnosti a víry své, snadno uhodneme, kam je srdce nejvíce táhne: k Černé Hoře a Rusku. Černohorský kroj, jehož charakterní částí je svrchní kabát z bílého sukna, nazvaný „guň“ či „bělača,“ v Risnu rozhodně převládá. Kdo je chudší, zaopatří sobě aspoň černohorskou čapku s monogramem knížete Nikoly. Povšimnutí budí kavárna „u knížete Nikoly,“ tuším jediná firma na domě vyvěšená.

Když ve druhé polovici minulého století mnozí Černohorci uchylovali se do Ruska, aby tam lépe rozvinuli své spůsobnosti, než jim doma bylo možno, zároveň pak udržovali spojení mezi Ruskem a domovem, následovali příklad svých pobratimův i Risňané. Oddávali se nejraději, jakož pochopitelno, vojenství a námořnictví. Rusko si z nich vychovalo několik osvědčených generálů. Zmínky nejhodnějším je generál poručík Ivelić, syn Risanského protopopa, jenž na počátku našeho věku toho se domohl při ruském dvoře, že vyslána branná síla, aby Boku vybojovala Černohorcům.

Risan jest jako přední stráží Krivošije, Risan je městem, Krivošije jeho venkovem. Protože města a jejich okrsky bývají na vzájem na sebe odkázány ve všech případnostech života, není divu, že Risan a Krivošije těsně se k sobě přivinují a jeden za druhého stojí.

Již v dobách pradávných, ještě za králů římských, zatoužily Risan a jeho okolí po svobodě a neodvislosti, i daly se v ochranu Říma, jenž je prohlásil za svobodné a všech poplatků prosté. Později této svobody pozbyli a byli poddanými nejprve římských, potom řeckých císařův a sdíleli osudy národů sousedních. Po přistěhování Slovanů srbských patřilo toto tříslo země ke knížectví Terbunii či Travunii, nynější Trebini v Hercegovině. R. 865 či 867 byl rovně s jinými městy na Boce od Saracenů rozbořen. R. 976 stihla jej tatáž rána z ruky Bulharů. Na to byl podroben knížatům Rašským, králům uherským a bosenským, až r. 1420 dal se s Kotorem pod ochranu Benátek. Když r. 1539 Turci zahladili posádku spojenců v Ercegu Novém, zmocnili se i Risna a drželi jej až do r. 1648. Toho léta opanovali jej Benátčané, kteří k vůli tomu, aby se již nikdy Turci za hradbami města hájiti nemohli, zničili všecka jeho opevnění. Učinili tak všude po Dalmacii, kde moc jejich vůli měla, a proměnili celou zemi ve hroznou poušť. Uhodivše r. 1669 s Turky o mír Kandijský, Benátčané znova jim Risan vydali. Teprve r. 1687 po dobytí Ercegu Nového Risan stal se trvale Benátským a Risňané stali se nejzuřivějšími stihateli Turků.

Z Risna vede serpentinová cesta dosti širokým korytem vzhůru na Krivošiji. Za městem ostiňují cestu bujné jižní sady, které zponáhla řídnou. Asi po půldruhé hodině, jedemeli koňmo, staneme na půdě tolik rozhlášené, nezkrocené Krivošije. Horský větřík nám ovívá tváře. Obrátímeli se, naskytá se oku našemu velikolepý, čarokrásný výhled na záliv Kotorský a přes pravé křídlo Boky na širé moře. Kolem nás prostírá se několik nevelikých, ale úrodných polí, na nichž se dobře daří obilí všeho druhu. Na dosti opozdilé vegetaci vidíme, do jak značné výše jsme vystoupili. Vzduch se ozývá letního času zvonci stád, píšťalami pastevcův a písněmi, které střídají se s houkáním, jímž mužové na větší vzdálenost se srozumívají.

Krivošije má bez pochyby jmeno od křivých šijí tamních hor. V srbštině a chorvátštině je toto slovo plurale tantum. Prostora její sahá k území Zubcův a k černohorskému Grahovu. Vypínají se tu hory: *Orjen* na hranici hercegovské, vysoký 1898 metrů či 6004 stopy (snad je to Ormos či Hormos Konstantina Porfyrogenety, čemuž váhá Šafařík ve Starožitnostech přisvědčiti, zmýlen latinským jmenem Hurona); *Goli vrh*, 1317 metrů, na východ od Risna; *Parma*, 1776 m. na vých. od Orjenu. Mezi nimi vyčnívá hor a vrchů nesčíslné množství.

Hory krivošijské jsou z bělošedého vápence a tak uspůsobeny, že i vedle skalnaté Černé Hory a Hercegoviny jsou specialitou. Hory černohorské a hercegovské jsou mnohdy strmější a nepřístupnější, ale jsou celistvější. Hory krivošijské sestávají z ohromných balvanův a desek, které jsou na sebe nakupeny a nahrnuty. Představímeli si hromadu truhlářských odřezků, tak jak byly z nůše vysypány, máme model krivošijské hory. Balvany se spolu dotýkají, ale na sebe nepřiléhají. Tím způsobem vzniká mezi nimi na tisíce otvorův, úkrytů, jeskyní a průchodů, které mohou býti známy jen domorodci, jenž se tu od maličkosti pohybuje; cizinec se v nich nevyzná nikdy. Tyto úkryty jsou bojovnému Krivošijanu na veliký prospěch a činily jej posud nepřemoženým, protože může najednou do země se propadnouti a zase z ní vyvstati, když nebezpečí minulo. Nad to každá doba roční a každé počasí zvyšuje Krivošijanu výhodnost jeho hor. Jeli náledí, napadneli sníh nebo pršíli, nedovede se na skalách nikdo kromě Krivošijana udržeti a nemáli křídel, přes ně se nedostane. Jinou výhodu přináší mu léto. Kde balvany spolu se dotýkají, nanesl se štipeček prsti, která pod paprsky jižního slunce dychtivě zachycuje každý kořínek a každé semínko. Pro velké stromy není tu prsti dostatek, ale stačuje pro křoviska, která hustými ratolistkami a listím s dobrou polovinu nahé skály zahalují, a cizinci jest ještě méně možno, aby pronikl do úkrytův a děr zeleným závojem přírody zastřených.

Tyto vlastnosti terrainu činily posud Krivošiji nedobytným hradem: marno bylo naň útočiti, škoda každého života, každé krůpěje krve. Dobyvatelé hledí takové hrady hladem přiměti, aby se vzdaly. I ten způsob stěží se tu osvědčí, protože životní potřeby Krivošijanů tak jako Černohorcův a Hercegovcův jsou báječně nepatrny, tak že našinec ani uvěřiti nemůže, dokud se nepřesvědčí.

Spisovatel si tu připomíná, kterak pochodili konsulové evropských velmocí, když na podzim roku 1875 vypravili se k povstalcům Herce-

govským, aby je přemluvili — k poddání se Turkům. Když všechny výklady selhaly, baron Lichtenberg, německý konsul v Dubrovníce, jenž u nich nejvíce lásky požíval, zalomil rukama a div nepláče zvolal: „Lidé tvrdohlaví! Považte, že zima se blíží: co budete jísti?“ Na ta slova jeden z Hercegovců klidně se shýbl, nabral do hrsti země, spolknul ji jako ústřici a ruce si oprašuje pravil: „Hleď, pane! třeba zem jísti budeme, ale nepoddáme se Turkům!“

Než i kdy by se vyhladovění Krivošije podařilo a hrad jejich hor byl nucen vzdáti se — jakž potom? Aby vítěz měl pojištění, že budou pokorni a poslušni a že se mu nezbouří, jakmile se k nim zády obrátí, musil by Krivošijany předělávati nejméně po dvě generace, území jejich musil by tak hustě vojskem obsaditi, až by zrovna na každém balvanu stálo po vojáku, jenž by musil míti stále zbraň pohotově a pozor dávati nejen na to, co se děje kolem něho, nýbrž i co nad ním a pod ním.

Taková methoda by ovšem Krivošijany zdrtila, ale nehledě na nákladnost její jest se obávati, by nevolili Krivošijané raději, aby byli do jednoho vyhlazeni, než aby jim vzata byla nevázaná volnost, jíž na svých horách od časů nepamětných požívají.

Že by do takových konců dospěti mohlo, přisvědčí každý, kdo poměry poněkud zná a zejmena kdo ví, jak nelichotivou úlohu hraje v tamních krajinách „lacmanství.“ Při pátrání po příčinách odporu v Krivošiji, Hercegovině a Bosně nebyla dosud nikde zmínka učiněna o zášti, jež chovají nejen oni kmenové, nýbrž veškero obyvatelstvo Balkánu k „lacmanům.“

Lacman je člověk, který nosí těsné spodky, klobouk rozmanitých, směšných forem (pročež bývá jinak i „klobučar“ nazýván), mastí si vlasy pomádami, napouští se voňavkami. Slovem lacman pozbyl vlastností mužských, a srdce jeho stalo se ženským; není schopen bohatýrských ctností, je nadutý, úskočný, falešný, panovačný; s ním spojuje se pojem všeho podlého, odporného a zároveň bezcitného, bezohledného a krutého. Do jednoho pytle s lacmany „Franky“ a „Šváby“ strkají tu i takové Slovany, kteří se jim připodobnili. Turek není lacman, a proto se s ním spíše srozumějí, i když se nejlítěji pobili. Lacman si nikdy nezíská jejich důvěry a lásky; jest v očích jejich ne představitelem vzdělanosti, nýbrž jejím zvrhelcem. I darů jeho budou se báti a jich se zhosťovati, jakmile budou nestřeženi. Ani škol od něho nechtějí, ačkoliv jsou přírodou neskrovně nadáni, rozumu bystrého, ducha pronikavého: bojíť se, že by z nich větší újmu vzali nežli užitek. Takové předsudky chrání je proti všelikému vlivu cizímu rovněž jako příkladná solidárnost, jež mezi nimi panuje a tím se vysvětluje, že jsou kmen malý a příbuzenstvem mnohonásobně spojený; jeden druhého nikdy nevydá a nezradí, spíše sám se obětuje. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Básně.

Epika ujímá vždy důležitější místo v současném básnění českém. Od posledního přehledu našeho přibylo několik nových skladeb. Adolf Heyduk sepsal tři, z nichž dvě: *Dřevorubec* a *Za víru a volnost* vyšly v Osvětě (1880—1881), třetí: *Pod Vítkovým kamenem* ve Květech (1881). — Jaroslav Vrchlický složil *Hilariona* (u J. Otta v Praze) a *Tvardovského* (v Lumíru 1881); Otakar Červinka *Alše Romanova* (u V. B. Čecha v Praze) a Jan Jakubec povídku z kraje *Nový sad* (v Osvětě 1881). Za krátkou dobu pěkná řada nových výpravných básní. Dle látky pět domácích, dvě z cizích krajů; dle času čtyři novověké, jedna dějinná, dvě legendářské. Převládá tedy obsah domácí a novověký.

Adolf Heyduk vůbec už ani jinak nezapěje, leda ze srdce překypujícího dojmy slovanskými, hlavně českými. Krajina i lid musejí pro něho míti půvab rodinný, musejí dotýkati se jeho strun kouzlem upomínek dětských. Pro děj novověký zvolil sobě Šumavu, jejížto posvátné šero nám ve spojení s El. Krásnohorskou a A. V. Šmilovským posunul literárně ku Praze blíže. I *Dřevorubec* i *Pod Vítkovým kamenem* dýší svěžím a silným vzduchem Šumavských hvozdův. Při Dřevorubci Šumava ovšem jest hlavní věcí, ano podstatou básně; ve skladbě Pod Vítkovým kamenem toliko vedlejší přikrasou, neboť co tu se přihodilo, nevyrostlo z jejího lůna, nesouvisí těsně s jejím smyšlenkovým rázem, jako v Dřevorubci, v němž Šumava sama o sobě vystupuje jako předmět zpěvu. Z toho plyne i rozdíl v básnickém účinku obou těchto skladeb. V Dřevorubci působí na nás více příroda, Pod Vítkovým kamenem poutá nás více dějem. V obou líčí se zajímavý zápas; onde prvotního klidného úkrytu horského s vnikajícím do něho hlomozem ruchu velkosvětského; zde štěstí manželského s láskou ke vzdálené vlasti. Oba vylíčil nám básník se vší silou a něhou, se vší nádherou a plností svého zpěvu. Dřevorubec uvádí nás do nedotknutých tajemných hlubin Šumavského kraje. Pod Vítkovým kamenem patříme do nitra lidské duše, neméně tajemného a hlubokého. Horal český, který při věrnosti a lásce k svému rodnému kraji ztratí veškero své životní blaho, a horalka slovenská, která puzena tesknotou po vzdálené vlasti opouští svého šlechetného zachranitele i dobrého muže, jedno i druhé jest velice vhodný předmět poetického zpracování, a Heyduk vládne oním uměním, kteréž v balvanech skalních vidí utajeny lepotvárné sochy, a kteréž je z nich kouzelným pokynem také vyvádí.

V básni *Za víru a volnost* Heyduk skvěle závodí s Čechovým Václavem z Michalovic. Pro správné posouzení obou těchto skladeb třeba věděti, že každá vznikla zcela odloučeně od druhé, že Heydukův zpěv už byl dokončen, když Čech svůj počal uveřejňovati, že tedy o nějakém vlivu nebo nápodobení není možno mluviti. A přece jak veliká, podivuhodná podobnost, nýbrž shoda mezi oběma básněmi i co do formy! Totéž básnické produševnění nejbolestnější kapitoly z českých

dějin, táž síla ve vytvoření děje, vyhovujícího účelům uměleckým. Sedmnácté století v dějinách českých slaví básněmi Čechovou a Heydukovou svůj vítězný vjezd do epické poesie. Na něm oba dosvědčují svou tvůrčí sílu uměleckou, která záleží v tom, aby pochmurnost, děsnost, divokost a krvavost děje mírnily se jasnějšími, lahodnějšími, lidštějšími a blaženějšími stránkami života. Láska mezi Hanušem z Říčan a sličnou dcerou starého žalářníka Hradčanského není v Hejdukově básni toliko obyčejný přípletek romantický, nikoliv nějaká koncese té neb oné části čtenářstva, která nejvíce pase po milostných poměrech, nýbrž skutečný a nevyhnutelný požadavek esthetický. Z tohoto vřídla proudí a rozlévá se po celé básni světlá záře lidskosti, nezmařitelná ani v nejrozlícenějších krutostech dějinných; ze šťastné lásky mezi hrdinou děje a dcerou Blažejovou pochází dokonalá rovnováha umění v rozbouřených vlnách epického zpěvu. Co do stránky dějinné, Heyduk shrnul na malém místě všechno, z čeho poznati lze osudy národa našeho v první polovici století sedmnáctého; zápas myšlenky české, života českého s vítěznou cizotou jest tu vylíčen s nejsprávnější věrností, a básník může býti ujištěn, že mocná ozvěna jeho zpěvu zachvívá srdci všech pravých Čechův. Bylo by nespravedlivo, vyčítati básníkovi, že vidí věci tak, jak ve skutečnosti byly. Kdo by sobě přál slyšeti ze sedmnáctého století báseň obsahu *národního* takovou, aby cizáctvo při tom pochodilo čéstně a slavně, tomu nezbývá, než říci, že z oněch dob vůbec nesmíme se ničeho dotýkati. Však jest povědomo, že český básník musí všechno své umění napjati k tomu, aby holou *dějinnou pravdu* jen *učinil umělecky možnou*, že zákony slovesné krásy vymáhají při zpracování nějaké látky z dob velikého mučednictví českého zřetelův mnohem vyšších a povinnějších, než jakákoliv autorita na světě . . .

V ryzím, národním humoru sepsaný *Dudák* Ad. Heydukův potkal se i v druhém, celkovém vydání s obecnou oblibou.

Hilarion Jaroslava Vrchlického uvádí nás v zápas prvotního křesťanství s řeckým pohanstvím, či vlastně už jen s troskami jeho. A přece i tyto trosky měly ještě tolik krásy a síly v sobě, že zvítězily nad myslí muže tak svatého, jakým byl Hilarion. Na poušti africké žil mnich, jemuž se zdálo, že všechna kázeň, kteréž se podrobil, nedostačuje, aby z něho udělala dokonalého člověka, že všechno umrtvování těla nezaručuje mu cestu do nebeské říše. Chtěl býti mnohem dokonalejší, opustil své bratry, vydal se hloub do pouští na úplnou samotu, aby žil toliko duchem a dostal se blíže k bohu. Snaha jeho se dařila. Stal se z něho strůjce zázrakův, divotvorný dobrodinec lidstva. Hilarion mocí své víry potřel draka, jenž spustošil celý ostrov — ale jak sám skončil? V rozvalinách chrámu Venušina v Pafu, uspán vůní kvetoucích růží. Pohanství se svou krásou a radostí života zvítězilo nad sestárlým asketou křesťanským. Báseň Vrchlického založena jest na motivech, čerpaných z legendy o sv. Hilarionu; ale neváháme tvrditi, že nejkrásnější, ano nejvznešenější část její jest ta, která vyšla z vlastního myšlenkového pokladu pěvcova. A to jest hlavně zpěv závěrečný, nadepsaný Pomsta Venušina. Tento oddíl náleží k nejzdařilejším plodům Musy Vrchlického a zároveň ke skvostům poesie vůbec. Řecký svět bájeslovný a umělecký zaujímá vedle subjektivní lyriky

nejpřednější místo v básnickém tvoření Jaroslava Vrchlického; však v Pomstě Venušině jeho umění rozřešilo jednu z hlavních záhad řeckého ducha spůsobem dokonale krásným.

Příběhy roku 1848 poskytly Otakaru Červinkovi vhodný rámec pro výpravnou báseň *Aleš Romanov*. Kus romantiky národní dobře se tu spojuje a proplétá s romantikou soukromou. Podobalť se národ náš tenkráte valnou měrou rozjařenému mladíku, snílkovi, idealistovi, Alši Romanovu, nad nímž nejobyčejnější praktický smysl a klidná prosa Hanušova ve snahách životních dodělaly se rozhodného úspěchu. Toto podobenství snad ani není účelem básně, ale vzniká z ní samo sebou. Otakar Červinka osvědčil už ve svých dřívějších skladbách z české minulosti nepopíratelné nadání k poesii výpravné; sáhnuv nyní k době, tanoucí současníkům ještě v živé paměti, měl před sebou úskalí, odíti reálnost tak blízkou v duhové roucho poesie, rozvinouti děj na půdě nedávné skutečnosti a přece propůjčiti mu půvab vzdálenější báje. Tu jen zkušený plavec na tůních slovesného umění zručně zavládne veslem a znikne nebezpečí. I Červinka dosti šťastně proplul mezi Charybdou a Scyllou. Osobnosti všeobecně známé z roku 1848 vystupují před námi, a přece jakmile chceme zavolati na ně pravým jejich jmenem, náhle mění se, a máme před sebou postavy, zrozené toliko z obraznosti básníkovy. I známá česká krajina rozkládá se před naším zrakem, ale chtějte do ní vstoupiti! Bude pod vaší nohou unikati, naskytujíc vždy jiný a jiný obraz za sebe. Tato idealisovaná skutečnost činí podstatu celé básně Červinkovy, ačkoliv pěvec v proslovu nás ujišťuje:

kreslit chci, jak z rána do večera
ten každodenní život nám se jeví,
jak vznikají a mizí jeho zjevy.

Krajinářská malba a vetkané úvahy politické vhodně splývají s osnovou děje, udržujíce jeho bouřlivost v pevných mezích. Psychologická stránka jest bohatá a vine se zajímavými obraty, kteréž v Doslovu nalézají svého souměrného rozřešení. Ve výpravné formě s potěšením zaznamenáváme při Ot. Červinkovi značný pokrok. Jest jasnější, nehledanější, přirozenější, než ve starších básníkových plodech; proto také jistější její účinek. Až autor ještě dospěje k větší plastice, k dokonalejší stavbě děje a k jednotnější komposici, stane se dojista platným vzdělavatelem epiky na půdě domácí.

Velmi šťastné bylo hned první vystoupení Jana Jakubce ve výpravném básnictví našem. Jeho *Nový sad* zavdal některým pilným čtenářům novověké literatury domácí podnět i k domněnce, že za jeho jmenem se tají jeden z předních už všeobecně proslulých pěvců našich. Tento omyl jest Jakubcovi zajisté jen ke cti, však jsme povinni na tomto místě konstatovati, že Nový sad není ani žádným nápodobením básně, kteráž vedla k domněnce o jeho pseudonymitě. Přihodilo se poprostu, že básnické vřídlo z hlubin mysli *národní* vytrysklo na literárním luhu našem několika prameny zároveň. Tak se stalo, že ony mohutné a dojemné zvuky české, kterými Svatopluk Čech nás uchvátil a okouzlil ve svém Václavu z Michalovic a v povídkách vypravovaných Ve stínu lípy, znějí také Heydukovým zpěvem Za víru a volnost a Ja-

kubcovým Novým sadem, který už také byl dopsán, když Svat. Čech nás zvábil do Stínu lípy.

Jakubec zná venkovský život český až do nejjemnějších částic a umí všude postihnouti básnickou stránku jeho. Zejmena idylické zjevy v přírodě i v srdci a duchu našeho lidu mají v něm bystrého pozorovatele a výborného líčitele.

V *lyrice* Jaroslav Vrchlický má v tu chvíli jediného soupeře, totiž sebe sama. Však čím nebezpečnější tento konkurrent, tím slavněji závodí s ním. *Pouti k Eldoradu* (Salonní bibliothéky číslo XX., u J. Otta v Praze 1882) dále zní a sesiluje se onen rozkošně velebný akkord, jejž Vrchlický udeřil nejprve v Eklogách a písních a pak proznívati nechal v Dojmech a rozmarech. Ples, jásot šťastné, vítězné lásky řine se plným proudem z jeho srdce.

Rozvržena pak jest tato sbírka na tři oddíly, nazvané Eros, Pan, Psyche. První jest věnován básníkově blažené lásce manželské, jež zvláště krásně se vyjadřuje v básni Vyplnění těmito slovy:

Zas kráčeli jsme spolu parkem tmavým,
nad námi byly lípy v květu právě,
jim v snětích uleh západ svitem smavým,
a plným zlatem utkvěl na tvé hlavě.

Zas kráčeli jsme spolu parkem dlouhým,
jenž bez konce byl jako štěstí naše,
my po místech šli, kde dřív citem pouhým
své lásky zlekán stíhal jsem tě plaše.

Jen doupnák časem lkal ze skalních lomů,
hlas cvrčků v trávě pokosené zmíral,
a hustou tísní dávnověkých stromů
jak tvoje oko nebes azur zíral.

Ó dnové, léta, snové minulosti!
Teď mým jest vše, kam spěl jsem křídlem touhy!
Teď vím, když všeho člověk se už zhostí,
zas vše mu vrátí pohled ženy dlouhý!

Lem řízy noci ku zemi se shýbal,
a hvězdy spaly v snětích starých buků,
tu „ženo má!“ jsem v ústa tobě vlíbal
při vůni luk a při slavičím tluku.

Též báseň Bohyně, kdež básníkovi žena se objevuje postupně jako Diana, Venuše, Ceres a Proserpina, silou myšlenky, pravdivostí a žárem citu, jakož i lepostí formy náleží k nejzdařilejším. A koho by nedojalo kouzlo malého lásky popěvku, jenž zní:

Cesta ořeším
tak úzká byla, že dva motýli
jen těsně letět mohli vedle sebe,
že paprsky jen po ní tančily,
hlemýžď, jda přes ni, přepažil ji celou.
Sem tam se kmital modrý kousek nebe;
my spolu šli tou její klenbou ztmělou,
a zázrak! ač to přece pravda jistá,
vždy oba na ní dost jsme měli místa.

Oddíl s nápisem Pan obsahuje zpěvy, v kterých básník nadšen jest krásami přírody, ovšem stále ohlížeje se po člověku, jeho srdci

a osudu. Zde vynikají básně: Z leša, Co dělat z jara, Večer ve žních, Obzory, Tůně a Zas kvete kaštan. V části Psyche nejvíce uchvacuje nás hymnus *Poesii.*

Z básníkův, kteří skorem současně s J. Vrchlickým před desíti lety začali zpívati, dva nyní vydali sbírku svých veršův. J. Čas (Nečas) učinil tak zajisté jen pro milou upomínku na minulé doby, do r. 1876, až kam jeho básně *Ze srdce* (v Brně, nákladem V. Thumy 1882) sáhají. Lyrika jeho také ani v čase mladistvého žáru vysoko se nenesla, nyní tím více jest prosta pretensí.

K. L. (Karel Leger) v *Zapomenutých snech* (v Kolíně u Jos. Karníka 1882) podává už druhou sbírku svých básní, z nichž jsme nabyli přesvědčení, že by byla veliká škoda, kdy by na své sny zapomínal! Ať pilně je pěstuje dále, máť k nim rozhodný talent, jenž už kráčí po dráze úplně samostatné. Poesie Legerova vyznačuje se svým vlastním, silným a ostrým přídechem satiry, ano i sarkasmu, jenž číhá na svou oběť pravidelně až v posledním řádku, nýbrž i v posledním slově celé básně. Celkem jest pěvec pessimismu, jenž mysl čtenářovu hluboce rozrývá, však forma jeho básní svou novotou, svěžestí a zvláštní pečlivostí vábí nás do chmurné říše jeho pomyslův a citův. K romanci a baladě Leger má velmi krásné nadání. Jmenujeme tu na předním místě: Z pusty, Král, Krajina, V krčmě. V oddílech: Z denníku satanova a Z dob utrpení už dle nápisu každý bude tušiti satiru a sarkasm ještě stupňované; najde je tu také v takové míře, jako posud neobjevily se u žádného básníka českého. Všechen starší světobol v poesii české vedle názorův a obrazův Legerových jest milostný úsměv. Co tesknotě, zachmuřenosti Legerově dodává vyššího významu a básnické ceny: ona jest opravdová, smutečně cítěna, nikoliv modně nápodobena a nalíčena. Básník pěje ji opravdu z hlubin svého srdce, nikoliv jen z hrdla, jako tak mnozí pěvci, když chtějí býti interesantní.

Sociální a politický pessimism hlavně soustředěn jest v oddílu: Z dob utrpení.

Z mladších básníkův, jichžto verše už po některou dobu se vyskytovaly v rozmanitých časopisech, v tom onom almanahu, nejnověji dva vystoupili se sbírkami svých prací. Na Moravě Jos. Kallus (Písně, v Brně 1882), v Čechách Ant. Šnajdauf (Intimní listy, v Praze, nákladem A. Reinwarta 1882). Kdykoliv na Moravě ozve se nový český pěvec, vítáme jej se zdvojenou radostí. Náležíť k nejvroucnějším našim národním tužbám, aby Morava literárně mocně se rozezvučela a zpěvný sbor český novými akkordy a melodiemi sesílila.

Jos. Kallus jest lyrik, který co samouk dosáhl pěkného úspěchu. Aby pak příště nemařil své nadání v oborech, jímž ono přirozenou měrou ani dostačiti nemůže, upozorňujeme jej, že tklivá píseň ve slohu prostonárodním dobře se mu daří. Též v popisné poesii přírody má několik pěkných prací. Z druhu prvního stůjž zde píseň:

Mněl jsem, že to vidím
růži prchat s keře,
a to dívka spěje
zrovna v chýžky dvéře.

A já stojím zmaten,
srdce ve mně tluče —
Chtěl bych ji i s chýžkou
vzíti do náruče.

Zanes bych ji do hor
jako v kleci ptáčka —
lásce bych tam učil
svého jedináčka.

Tam bych pootevřel
dvéře chýžky ruče,
a vzal teprv samu
dívku do náruče.

Mezi Dumkami jest zejmena zdařilá V. (Hory drahé!..); v písních z Beskyd: Horská bystřina, Lípa na návsi, Aj husy...

Intimní listy Ant. Šnajdaufa vzbuzují nemalé naděje, že nám přibude pěvec vyšší literární ceny. Umělecká opravdovost, ušlechtilá snaha a až na některé poklesky v rýmech už také dosti vytříbena forma slovesná, ve spojení s patrným pokladem nových básnických motivův, uvádí jej ve sbor přednějších vzdělavatelův české poesie. Idyla, milostná dumka a i skutečný hymnus jsou tu zastoupeny zdařilými skladbami: Tatranská idyla, Mně bude teskno, List, V bouři a Neznámé.

Na Moravě dva básníci, Jos. Vl. Hrubý a Otakar Sadovský obrali sobě současně týž předmět svého zpěvu: Pohádku o králi Kojatě. Hrubý vydal svou práci pod jmenem: *O čem král neví;* Sadovský s názvem: *Studánka podzemního krále*, oba v Brně (u V. Thumy). Zpracování jest ovšem u každého jiné: Hrubý psal ve slohu prostonárodním, Sadovský více ve spůsobu poesie umělé.

Hlavně týž druh básnění obral sobě na Moravě také Fr. M. Vrána ve své nové sbírce *Nad proudem žití* (v Brně 1882). Kytice Erbenova jest mu zde vzorem. V *kresbách* jeví se Fr. M. Vrána co jemnocitný a dosti samostatný lyrik. (Pokračování.) *Ferd. Schulz.*

Slovanský sborník.

Eduard Jelínek, známý z posledních let pěstitel vzájemnosti slovanské, vydal *Sborník slovanský,* obsahující články z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života (u J. Otta v Praze, str. 182 v 8⁰). Titul a přijaté heslo (Poznejme se!) dostatečně označují účel této knihy: seznamovati české obecenstvo s ostatním světem slovanským, zvláště s ruchem literárním v něm. Bohdejž ten účel se vydařil! Bohdejž, by slovanský sborník, k jehož vydání dal popud literární a řečnický spolek Slavia, nezůstal toliko vydán, nýbrž mohl býti vydáván každoročně. Sborník všímá si všech slovanských větví a ratolestí, velikých i malých, blízkých i vzdálených; přihlédá k jejich archeologii, kterou pěstují, k národopisu, dějinám, k umění, v němž vynikli, k osvětě, kterak kde školami se šíří, k životu společenskému, jakými zvláštnostmi se jeví, zvláště pak k literatuře Slovanův a o Slovanech, o které hledí podávati úplné přehledy. Co do formy jsou tu náučné rozpravy a zprávy, avšak i beletrie jest zastoupena. Články pocházejí dílem od spisovatelů českých, dílem od jinoslovanských, ty však jsou do češtiny přeloženy (neboť spisům mnohojazyčným nikde se nedaří). Redakci hned při tomto prvním pokusu slušně podařilo se vyhověti programu. V řadě pěkných statí dal bych první místo redaktorovu článku o Polských paních a dívkách, jejichž světoznámé ctnosti jsou zde věrně líčeny, a zasluhují, aby českým ženám a dívkám byly vloženy na srdce k následování.

Dr. *J. Kalousek.*

Literatura chemická.

V oboru tomto nyní čile a mnohoslibně se pracuje. Prof. Ant. Bělohoubek jal se vydávati *Rukověť mikroskopie technické;* posud vyšly dva sešity, v nichž vypisují se nejprve dějiny a vývoj drobnohledu jednoduchého, složeného i slunečného, a případně vložena jsou vhodná pokynutí pro mikroskopika; pak vykládá se theorie mikroskopu, jeho výkonů a zřízení na základě četných pramenův i bohatých zkušeností spisovatelových. Do textu položeno 26 pěkných obrazců. Do té doby postrádali jsme spisu podobného ve své literatuře. Mikroskopie nabývá čím dále tím větší důležitosti ve škole i v životě, zavedena jest již jako povinný předmět na vysoké školy technické, a Bělohoubek jsa prvým učitelem předmětu toho s českým jazykem vyučovacím, zavděčuje se velice prací svou nejen odborníkům, ale i všem, jimž činiti jest s mikroskopem.

Týž spisovatel vydal pozoruhodný spis: O vlivu geologických poměrů na chemické složení vody pramenité. Spis stává se tím zajímavějším, že prohlédá hlavně ku poměrům země české, obsahujeť výsledky 136 podrobných rozborů chemických z 82 rozličných míst, z nichž jest 77 v Čechách a jen 5 na jiné země rakouské připadá. Nejčetnější jsou rozbory vod z útvaru prahorního (18), silurského (15), permského (23) a křídového (42). Na základě rozborů posuzuje autor jakost vod, jež prýštějí z jednotlivých útvarů. Tak chovají na př. vody z prahor málo rozpuštěných látek, jsou měkké a nejlepší, ze siluru jsou již horší, drží uhličitany neb sírany, z útvaru kamenouhelného jsou bohaté na sírany a tudíž tvrdé, z permu jsou velmi měkké a čisté, z křídového útvaru jsou vody tvrdé, bohaté na uhličitany. V závěrku výslovně dokládá autor, že nelze na základě sta a několika rozborů úsudky o vodách zkoumaných generalisovati; určitý úsudek lze vynesti teprve na základě tisícerých chemických rozborů vodních z rozličných útvarů českých. Spis končí pokynutím, že bylo by záslužno pojati mezi výzkumné práce Čech též hydrochemii, — kteráž by poskytla věrný obraz chemického složení všeho vodstva českého.

Dr. Milan Nevole a doc. Bohuslav Raýman vydávají důležitý spis: *Organická chemie pro vysoké učení české.* Podavše v úvodě obšírný výklad chemických theorii a fysikálných vlastností i elementárného rozboru organických sloučenin, jednají podrobně o určování skutečné veličiny molekulárné, o terminologii, charakteristice a j. poměrech ústrojnin. Tato obecná část dokonale vyplňuje těžce pociťovanou mezeru nejen v chemické ale i fysikálné literatuře české, a jakkoliv zavírá nejtěžší partii ústrojné chemie, sluší vyznati, že zpracována jest velmi obratně a pečlivě. Část zvláštní počíná sloučeninami kyanatými, jež činí přechod od sloučenin neústrojných k ústrojninám. Po té probírají se nejvíce prozkoumané ústrojniny, o nichž přednášejí spisovatelé, a sice dr. Nevole na universitě o sloučeninách mastných a B. Raýman na technice o sloučeninách aromatických. Odborníci tak povolaní a pečliví dokonale vystihli látku, uvádějíce všude bohaté prameny původní, z nichž čerpali. V závěrku vypisují ještě stručně, ale systematicky sloučeniny z říše

rostlinné a živočišné, jichžto vniterné složení posud buď málo nebo zcela neznámo jest. Do textu položeny jsou na patřičných místech úhledné obrazce původní. Spisovatelé podávají nám dílo, jakým literatura naše právem se honositi může. Sluší chváliti, že dbali nejen důkladnosti vědecké, ale že spis jejich i po stránce jazykové vyniká. Přáli bychom jediné, aby byli užili methody historicko-genetické, jížto užívá mistrným způsobem prof. V. Šafařík ve své *Rukověti chemie pro vysoké učení české.*

Od té doby, kdy v Osvětě o ní promluveno, vydány jsou dva nové sešity, jež končí se vypsáním prvků halových. Pojednáno pak v nich zvláště o vzduchu a vodě způsobem velezajímavým a důkladným; nemůžeme sobě odepříti malé ukázky: „Voda i vzduch, kdysi pokládané za živly, jsou podnes ještě důležitými živly vážných náuk, obzvláště hygieny (zdravovědy). Jakou měrou Římané už přede 2000 lety ocenili vliv vody na zdraví a blahobyt, ačkoli neměli našich vědomostí přírodovědeckých, o tom svědčí velikolepé vodovody, kterými přiváděli do svých měst zdravou vodu, někdy z dálek velikých. V tom ohledě my jsme zůstali daleko za Římany; vždyť po celá století v městech svých přestávali jsme na vodě studničné a na nedostatečných stokách; teprve novější doba všimla si poněkud pozdě, že hlavní vina našich hojných epidemií tyfových a cholerových spadá na vodu. A přece i dnes pojednává o této palčivé otázce vodní příliš váhavě a příliš bez rozumu. Ještě více je zanedbána otázka vzdušná, t. j. opatření našich domův a komnat svěžím vzduchem. Jestiť vůbec známo a uznáno, kterak záhubno lidskému zdraví dlení v prostorech zavřených, lidmi přeplněných, v nichžto vzduch přesycuje se kysličníkem uhličitým, parou vodní a ostatními výpary těla. Rovněž známo jest, jak snadno pomoci tomu zlu přiměřenou ventilací, t. j. hojným přítokem vzduchu zdravého, svěžího, a odváděním nezdravého zkaženého; a přece do dneška stavějí se školy všeho druhu, akademické posluchárny, kasárny, paláce spravedlnosti atd. s ventilací nuznou, nejčastěji s nižádnou. Úlohou chemika, vůbec přírodozpytatele jest, aby šířil osvícení v tomto ohledě a bojoval proti netečnosti.“ Vyslovujeme zajisté přání nejen četných žákův a ctitelův p. profesorových ale i všech přírodozpytců a lékařů českých, jimž čerpati jest z chemie, aby rychleji se pokračovalo s vydáváním spisu, jehož potřeba tak naléhavou se jeví.

Novým důkazem chvalného ruchu, který jeví se při české vysoké škole technické v odboru chemickém, je spis prof. K. Preisa: *Navedení k chemickému rozboru, I. analysa kvalitativná,* určený hlavně k potřebě v analytickém laboratoriu, jež řídí spisovatel. Ač zavírá jen 100 stran malého formátu, jsou v něm přece uloženy rozsáhlé a dlouholeté zkušenosti nejen výborného učitele ale i obratného analytika. Mluvou úsečnou ale jasnou vypsán tu systematicky rozbor sloučenin hlavně neústrojných. Jednotlivé reakce vyjádřeny jsou schematy chemickými tak patrně a methodicky, že to i knihám určeným pro vyučování na školách středních v příčině didaktické příkladem býti může. Sličně vypravený spisek bude zajisté vítán nejen od praktikantů v laboratoriu technickém ale též v dílnách chemiků po celých vlastech českých. Kéž následuje brzo část druhá, analysa kvantitativná.

Čilý ruch, který z české vysoké školy technické šíří se jako z ohniska na všecky strany Čech, strhl již do proudu i učitelstvo škol odborných a středních jakož i jednotlivé zástupce průmyslu chemického, čehož dokladem jsou i následující spisy.

České vinařství, jež sepsal Josef Šimáček, správce vinic a vinných sklepů v Dolních Beřkovicích, zasluhuje plného uznání, jelikož přihlíží zvláště ku poměrům českým. Kdo jako referent měl příležitost poznati vinice a vinné sklepy v Dolních Beřkovicích, zajisté uzná, že spis věrně líčí vzorné tamější hospodářství vinařské. Počíná dějinami, z nichž vychází na jevo, jak výnosné a rozsáhlé bylo druhdy vinařství české; příkladem uvádí urbář panství Roudnického z r. 1592, že vinice Sovická výměry 35 korců ročně 100 sudů vína dávala, což činí dle míry naší 40 hektolitrů vína po hektaru vinice. Někteří tvrdí, že za největšího rozkvětu vinařství českého za Karla IV. těžilo se na 2 miliony věder či 1,142.857 hektolitrů vína ročně, tedy asi tolik, kolik produkují Dolní Rakousy do roka. Je s potěšením, že české vinařství v době novější opět se zmáhá a zajisté budoucnost má, budouli příslušné podniky opatrně a znalecky spravovány. Nové usnesení sněmu českého (ze dne 17. října 1881), dle kterého zřízeny budou vinařské školy a sice na Mělníce česká a v Litoměřicích německá, uvítáno bylo s radostí; jeví se toho pilná potřeba, aby vedle cukrovarství, pivovarství i jiné odbory průmyslu hospodářského se pěstovaly. Práce p. Šimáčkova vypsavši dějiny líčí pěstování révy vinné a vytýká druhy ku přípravě vína v Čechách se hodící, načež mluví o vinobraní a přípravě vína dle nejnovějšího spůsobu. Výklady jsou jasny a četnými obrazci provázeny. Celý spis svědčí o bohatých zkušenostech spisovatelových, má veskrze ráz původní práce a poslouží výdatně odborové literatuře české.

K němu druží se čestně *Nový Poupě, katechismus pro sladovníky* a každého, kdož snadným spůsobem o základech vaření piva poučení hledá; na památku neocenitelného reformátora českého sladovnictví Frant. Ond. Poupěte sepsal Jos. Suk. Záhy zesnulému Sukovi nebylo popřáno, aby dokončil spis svůj, i uvázali se prof. Ant. Bělohoubek a sládek Frant. Chodounský ve zpracování neúplného rukopisu. Šťastně volená forma katechismu činí spis i širším kruhům přístupným, četné obrazce původní jsou okrasou jeho.

Zajímavá jest práce řed. Frant. Farského: *Zpráva o hospodářsko-chemickém ústavě zkušebném v Táboře.* Zavírá četná pojednání založená na pokusech z oboru hospodářství a hospodářského průmyslu, jako: o vzduchu, vodě, půdě, mrvení a pěstování rostlin atd. Poslouží zvláště hospodářským školám a úředníkům jakožto návod, kterak lze příslušné pokusy konati.

Z oboru rolnické chemie důležitý spis vydal řed. Ad. Eckert v Chrudimi: *O výživě rostlin.* Sestaven jest na základě nových výzkumů a svědčí o bohatých zkušenostech osvědčeného učitele hospodářských nauk. V přítomném novém vydání velice jest zdokonalen. Poslouží vůbec každému, koho baví rostlinstvo, zvláště pak školám hospodářským a vzdělanému rolnictvu.

V novější době nabývá zvláště v méstech otázka zdravotní vždy větší důležitosti. V té příčině mnohým přišla vhod objemná práce: *Návod ke zkouškám strany nečistot a strojidel potravin*, jejž pro soudní znalce lučebné a chemiky vůbec, jakož i lékárníky, mediky a ohledatele potravin zvláště sepsal prof. Karel Sýkora. Tuto lze nám z ní vytknouti jen hlavní statě. V úvodě vypisují se reagencie, jichž třeba ku zkoumání potravin, načež počíná se ohledáním cukru a cukrovinek strany porušení. Najmě vylíčeno přesně ohledání barev, jež slouží k barvení cukrovinek a potravin, ve kteréžto příčině tak často bývá chybováno. Po té následuje ohledání čaje, chleba, čokolády, kávy a cichorie, rozličného koření, lihovin, másla, masa, mléka, mouky, octa, olejů, piva, vína, vody a j. V závěrku sneseny jsou všecky zákony a nařízení strany dohledu k potravinám. Výklady jsou podány mluvou správnou a jasnou a provázeny všude vhodnými obrazci, kreslenými dle skutečnosti. O vkusnou úpravu spisu postarali se nakladatelé, oba lékárníci Jičínští; zasluhuje právem hojného rozšíření.

Továrnám vítány budou jakožto zvláštní otisk z V. ročníku Listů chemických vydané *Technologické příspěvky* od Františka Šebora, zavírající v sobě plyn vodíkový, kysličník uhličitý a výrobu spodia. Bohaté zkušenosti z praxe a vlastní vynálezy vypisuje spisovatel kriticky a jasně.

Pro úplnost podotýkáme, že loni také dokončen cyklus učebnic chemických pro střední školy, založených na pokusech. Jsou to zejmena: Hofmanno-Hejzlarova zkušebná chemie pro čtvrtou školu reálnou, Hejzlaro-Hofmannova zkušebná chemie pro čtvrtou školu gymnasií a reálných gymnasií, pak referentova chemie minerálná jakož i chemie organická pro vyšší školy reálné. Všem čtyřem dostalo se úředního schválení. Ku potřebám ústavů učitelských vydal učebnici chemickou dr. Müller, sepsanou dle spisů dr. Kauera, tolikéž na základě pokusů; chvály hoden jest spis tento po stránce didaktické, méně po stránce védecké.

Vyšel nyní také I. ročník kalendáře chemiků českých, vydaný v Kolíně techn. chemiky Jettmarem a Kořánkem. Obsahuje vedle kalendaria hojně črtů a tabulek z chemie theoretické, cukrovarství, pivovarství, lihovarství, vinařství a j. Bohatým a přesným obsahem vyrovná se podobným podnikům cizojazyčným.

Čilý ruch chemiků českých projevený veřejně na sjezdu lékařův a přírodozpytců českých mocně podporován a živen jest zvláštním orgánem, Listy chemickými, jež pečlivě a obratně rediguji prof. K. Preis a doc. K. Kruis, a jež pěstující všecky odbory technické i obecné chemie mají téměř pro každý obor zvláštní povolané referenty.

Zavírajíce rozhled o novější literatuře chemické sdílíme naději nedávno v Listech chemických pronesenou: Nebude na konec odboru chemického, jenž by neměl českého pěstovatele nadšeného a obezřetného, a není odvětví chemického, jež by nebylo zastoupeno v literatuře spisem důkladným.

Prof. *M. Hofmann.*

Průvodce po Čechách.

Knihkupectví Františka Řivnáče uvázalo se v úkol velmi vhodný a praktický: podati obecenstvu pomocnou knihu k cestování po Čechách. Po několikaletých přípravách vyšel nyní na světlo *Řivnáčův Průvodce po království českém*, opatřený 12 mapami a plány. O potřebě takové knihy netřeba šířiti slov. Cizojazyčných průvodců po zemí evropských jest sice dostatek, ale k cestování po Čechách nepostačuje z nich žádný, alespoň ne nám domácím. A přece vlast naše má tolik krás přirozených a míst historicky památných nebo uměleckými znamenitostmi se honosících, že zajisté zasluhuje, aby od svých synů hojněji byla putováním poznávána nežli dosud se dělo. Průvodce Řivnáčův učiní cestování snadnějším, poučnějším a užitečnějším. — Kniha přítomná přináší nejprve na 26 stranách zprávy o sobě samé a povšechný úvod. Pak na 157 stranách následuje část věnovaná Praze a jejímu okolí, kdež kromě rad, jak sobě příchozí má počínati, najde se popis památností Pražských v abecedním pořádku, a návod ku procházkám a výletům v okolí Pražském. Ostatní text provádí čtenáře po venkově, a sice podle železnic, vždy z Prahy ke hranici zemské; kromě míst u železnice stojících popisují se všudy také místa, která lze ze stanic železničních navštíviti; krom toho Krkonošům a Šumavě dostalo se souvislých popisů. Na konci jest abecední seznam všech popsaných míst. Zprávy o hostincích, příležitostech cestovních a podobných pro pocestného nejpraktičtějších věcech jsou všude podány; popis míst vztahuje se ku krajinné poloze, k poměrům geologickým, k rostlinopisným zvláštnostem, k historické minulosti i ke stavitelským a jiným památkám; vůbec upozorňuje se na všeliké věci, jež tomu nebo onomu poutníku, neli všem, mohou státi za podívanou. Celý tento program spisu, jak co do rozvržení tak i co do stránek jeho obsahu, zasluhuje pochvaly. — Mapy a plány jsou svázány do zvláštního svazku; jest tu mapa železničná celých Čech, pak čtyři podrobné mapy hornatějších končin, a sedm plánů větších měst. Technické provedení těchto map a plánů jest velmi krásné a přesné, jakož vůbec zevnější úpravu celého spisu dlužno nazvati sličnou.

Nesnáze, se kterými jest zápasiti při sestavování takovéto knihy, jsou velmi mnohé a veliké. Redakce sama vyznává, že jest si vědoma mnohých nedostatků, jichž dílo toto jako první pokus svého druhu uvarovati se nemohlo. Při tolika tisícících a tisících přerozmanitých údajů ovšem není možno požadovati, aby v nich nebylo omylů anebo aby nebylo nic opomenuto, co zasluhuje zmínky. Prozatím můžeme býti spokojeni a povděčni, že Průvodce vyšel a vydařil se, tak jak jest: aby se zdokonalil, to musí býti úkolem dalších vydání, jichž mu jest přáti. Mně zdá se býti při něm jedinou podstatnou vadou okolnost, kterou u jiné knihy vytýkati bylo by směšné, ale která při Průvodci, jejž má člověk v létě nositi u sebe, padá velice na váhu, a to jest právě váha jeho. Váží svazek samého textu o 645 stranách 706 gr., k tomu svazek map 114 gr., dohromady 820 gramů. Mám po ruce Baedekrovy Švýcary od r. 1865; ta kniha o 512 stranách váží i s mapami 340 gramů; dle proporce mohl by Řivnáčův Průvodce vážiti asi

o 300 gramů méně, jen kdy by měl papír tak tenký a lehký, jako Baedeker, a kdy by nebylo tak širokých prázdných okrajů. Další úspory by se docílily, kdy by byl tištěn vesměs petitem a kdy by se odstranily některé východy, pokud jsou zbytečné. Také by se mohly v textě některé partie vynechati, jako hospodářský obraz Čech, nebo skrátiti, jako přehled dějů Pražských. Sloh budiž všude úsečný a přesný. Za to měly by se přibrati některé číselné údaje, jako výšky míst nad mořem, více letopočtů historických a j. v. Část historická a archeologická měla by býti vesměs revidována znalcem; pak by odpadla lichá tvrzení, ku př. že Český Brod byl povýšen za město od arcibiskupa Arnošta, an byl městem dlouho dříve; že sv. Prokop poustevničil u Prahy (místo u Sázavy); že Čáslav a Kostelec nad Orlicí byly sídly Slavníkoviců; že brána na Liticích (vystavěná králem Jiřím) má znak pánů z Potenšteina; že kostel v Záboří vystavěn byl od krále Vratislava roku 1088 a j. v. Mohlo by se vynechati i leccos jiného historického, zejmena příhody, na něž neupomíná žádná památka hmotná, a za to mělo by se bedlivěji ukazovati na starý původ a uměleckou cenu památek dosud viditelných, ku př.: kostela Sedleckého, jenž r. 1699 nebyl nikterak znova vystavěn, nýbrž jen sklenut a restaurován; kostela Polického, jenž pochází z konce 13. století a ne z roku 1712; a podobně u kostelů sv. Salvátora a sv. Tomáše v Praze, ač mají zevnějšek renaissanční; u Kojic měla se učiniti zmínka o románském kostele, a u Kouřímě o Slavníkovicích, že tamější valy jsou pozůstatkem jejich hradu. Také nomenklaturu jest potřebí místy opraviti. Řeka, kterou Němci jmenují Biela, slula po česku opravdu Bílina a ne Běla; falešné jmeno hradu Zlenického Hláska má na svědomí, tuším, Heber; Rusín místo Ruzyně, Měely místo Mcely a Záměly místo Záměl (za starodávna Zámělí), jsou chyby z Popisu Palackého; potok u Nymburka slul Mrlina a ne Mrdlina; Litice byly a jsou plural a nikoli singular. Také dva mrzuté zmatky v pojmenování hor dostaly se odjinud do tohoto díla; Železné hory nikdy nejmenovaly se a nejmenují se u lidu Kaňkovými horami (hory Kaňkovské existují, ale ne v Železných horách); a rovněž co někteří chtějí nazývati Žaltmanskými horami, to se opravdu jmenuje Stěny již od pradávna, a věru nemohl by tomu býti vymyšlen název případnější.

Dr. *J. Kalousek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1882.[1])

V české naší domácnosti rok 1881 byl by náležel k nejkrásnějším, jimž v paměti své žehnáme, kdy by byly vydařily se v něm dvě hlavní naděje, jichžto naplnění zdálo se nám už tak blízké a jisté. Chystali jsme se, že oslavíme dokončení *stavby divadelní* a zahájení *české university*. Divadlo nám shořelo na čtyři neděle před slavností (12. srpna) a universitu nemáme posud.

Požárem budovy divadelní netoliko zmařila se značná část národního majetku hmotného, a sice právě toho, jejž na oltář vlasti radostně položily třídy méně zámožné, nýbrž chudé, ale i odročil se čilejší rozkvět naší literatury dramatické a života našeho společenského, což v našich kulturních a národních poměrech jest škoda dvojnásobně bolestná. Hmotná stránka pohromy ze dne 12. srpna dala ovšem podnět k novému velikolepému projevu vlasteneckého nadšení a národní obětavosti mezi námi. Veškera ztráta uhradila se ze společné zanícenosti pro nádherný pomník obnoveného života českého téměř jedním rázem. Za šest neděl sešlo se příspěvkův na opětné vyzdvižení národního divadla tolik, kolik se jich sebralo po prvé za třicet dvě léta.

Otázka české university putuje posud cestou křížovou. Když loni ministr vyučování, baron Conrad, oznámil akademickému senátu v Praze obsah *císařského rozhodnutí ze dne 11. dubna*, nebylo asi mnoho lidí v Čechách, kteří by zřízení vysokých škol českých nebyli pokládali za věc téměř hotovou. Oním rozhodnutím rozdělila se universita Pražská na českou a německou tím spůsobem, že obě university mají podržeti staré jmeno vysokých škol Karlo-Ferdinandových, a že universita česká záležeti má prozatím ze dvou fakult: filosofické a právnické, kteréž vstoupí v život dnem 1. října 1881. Stran státních zkoušek nařizovalo se, aby ministr navrhl prostředky, kterak by při zkouškách, na nichž závisí kvalifikace pro služby státní, zjistila se znalost německého jazyka mezi posluchači české university. Kdy a jak císařskému rozhodnutí ze dne 11. dubna 1881 se vyhoví, o tom propůjčila se moc více než poradní právě oněm lidem, kterým právo jazyka českého na vysokých školách domácích není svato, nýbrž kteří mu ode dávna kladou zjevné, úmyslné překážky a tuhý odpor. Ani nynější většina v panské sněmovně Vídenské, vedena prof. Hasnerem, ani posavadní německá většina universitních profesorův Pražských nepospíchá se spravedlivým vyřízením jednoho z nejjasnějších a nejdůležitějších práv českého národa, ani s naplněním císařské vůle, národu českému blahosklonně projevené.

Ústavácká většina ve sněmovně panské stěžovala a odkládala vyřízení universitní otázky české pouze z příčin národně-politických,

[1]) Zahajujeme tuto rubriku, abychom v ní naplňovali jednu, nikoliv nedůležitou část programu svého.

neboť o nějakých příčinách kulturně-finančních neopovažuje se už ani nejzarytější nepřítel a odpůrce národa českého mluviti, nechcemeli mezi ty příčiny finanční počítati obavu německých profesorův na universitě Pražské, aby odchodem českých studentův, kteří zajisté činí převážnou většinu veškerého posluchačstva akademického, k profesorům českým, neutrpěli ve svých posavade tučných důchodech citelné újmy. Jinak otázka české university jest už všemi směry dokonale probrána a jasna; nevadíť spravedlivému vyřízení jejímu zřetele ani k státu, ani k osvětě a vzdělanosti, ani k právům německých našich krajanův; zbývá toliko kmenovní nenávist a panovačnost, která vedle sebe nerada vidí vzkvétati český život a české právo. Sbor německých profesorův žádá předně, aby universita česká v Praze úplně vystěhovala se z Karolina a všechno posavadní jmění universitní (mimo budovu také všechny fondy a sbírky vědecké) aby zůstalo universitě německé; za druhé, aby státní zkoušky na universitě české, která by měla své sídlo v Klementině, odbývaly se po německu. První žádost čelí k tomu, aby pak se mohlo říci, že starší, prvotní, z nadání Karla IV. zřízená universita v Praze přece jen jest německá, jak nepravdivě se to proti nám tvrdí ode dávna, a druhá směřuje k tomu, aby universita česká při nynějších poměrech v pokladně státní jen nuzně a nedostatečně byla vypravena, tak že vedle ní, chudičké dělnice, universita německá by vypadala jako velice bohatá dáma . . .

Po dlouhých průtazích a k opětovným přímluvám vládním školní výbor sněmovny panské konečně dne 14. ledna snesl se na spůsobu, kterým má se vyhověti i většině i menšině sněmovny poslanecké, i právům národa českého i pretensím německých profesorův na vysokých školách Pražských. Zamítnut byl v něm návrh, aby státní zkoušky na universitě české konaly se jazykem německým, ale prošel návrh na úplné místní rozdělení university české a německé.

Vládní výklad těchto usnešení sněmovních vyznačuje stanovisko, s kterého ministerstvo samo k otázce university české pohlíží, a přináší některá další sdělení o spůsobu, jakým ve smyslu panské sněmovny vysoké školy Pražské co nejdříve zaříditi se mají. Wiener Abendpost totiž píše: „Komise postavila se při svých poradách na stanovišti, že *slušnost* vyžaduje, *aby se naplnilo dlouho chované horoucí přání národa československého pro zřízení vysokých škol s vyučovací řečí českou.* Proto otázka zřízení takovéto university došla všeobecného souhlasu všech členů komise, a různost mínění objevila se toliko stran spůsobu, jakým by se to mělo provesti. Většina měla za nevyhnutelně potřebné, aby nová universita měla všecky attributy samostatných vysokých škol a aby dostalo se jí potřebných prostředků organisace, schopné života, třeba by se tím rozpočtu ministerstva vyučování přitížilo. Při úplné paritě obou příštích universit většina komise uznala za přiměřené, aby nadace rozdělily se tak, aby každá, která obsahuje věnování ku podpoře studujících slovanských, přidělila se universitě nové, ostatní pak aby zůstaly nepopíratelným vlastnictvím starých vysokých škol. V témž smyslu rozřešena také otázka místností a stalo se usnešení: dokud nebudou zřízeny zvláštní místnosti pro bezodkladné aktivování nové university, že mají se jí vykázati potřebné místnosti

v nynějších budovách university Karlo-Ferdinandovy. Ohledně *zkušební řeči* uznala komise za slušné, odporučiti vládě ve zvláštní resoluci, aby záležitost tu upravila." — Zároveň oznamuje se, že pravice (menšina) panské sněmovny hodlá setrvati na nezměněném přijetí usnešení sněmovny poslanecké.

Nyní dostane se usnešení školního výboru do plné sněmovny panské, a pak bude se teprv jednati o docílení shody mezi usnešeními obou sněmoven. Poslanci čeští, jak patrno, musejí ještě přiložiti velmi pilnou ruku, aby dobyli české university v takové spůsobě, jaká jedině se shoduje s potřebami, právy a důstojností českého národa. Universita česká musí zůstati universitou *Karlovou* a nesmí se státi ani žádnou filiálkou ani popelkou university německé! Dvacet let otázka vysokých škol českých už se vleče cestou ústavácké politiky. Trnitá to zajisté cesta a dlouhá doba, porovnámeli ji s předmětem, o který tu jde.

Z ostatních pro národ náš důležitých událostí roku minulého zaznamenáváme na předním místě zřízení *ústřední matice školské* a sebraný pro ni základ peněžní. Zimničné úsilí našich národních odpůrcův, podporované zcela zjevně i penězi pruskými, aby netoliko na rozhraní obou národních kmenův, ale i v ryze českých vesnicích a městech po Čechách, na Moravě a ve Slezsku zakládaly se německé školy na *poněmčování české mládeže*, vzbudilo také v nás větší péči a ostražitost o zachování rodné krve, a dalo podnět k založení spolku, který má úkol po celé koruně Svatovácslavské zřizovati české školy obecné a mateřské pro dítky české tam, kde by bylo nesnadno, dosíci jich nákladem veřejným. Tato vlastenecká myšlenka potkala se hned za první rok se skvělým zdarem ve svém provedení. Ústřední matice školská vládne (sečteno do 13. ledna 1882) jměním 85.226 zlatých, jež sešly se opět z vlasteneckého nadšení a národní věrnosti našeho lidu. Dohromady s druhou sbírkou divadelní jest to zajisté částka peněz tak značná, že na ní síla národních ctností dobře měřiti se může. Nyní pak, když sbírky pro nové zbudování národního divadla lze pokládati za ukončeny, horlivost a obětavost česká ober sobě za hlavní úkol, opatřiti ústřední matici školskou tak, aby velice důležitému, nýbrž v životním rozvoji našeho národa rozhodnému určení svému úplně dostáti mohla.

Ze jmění ústřední matice školské založily a vydržovaly se roku 1881 tyto školy: v Liberci opatrovna (dvě oddělení se 149 dětmi); v Liberci škola obecná (třída první ve dvou odděleních se 121 dětmi); v Nýřanech opatrovna (68 dětí); v Prachaticích škola obecná (tři třídy se 103 dětmi); v Brně opatrovna (dvě oddělení se 168 dětmi); ve Znojmě škola obecná (třída první s 34 dětmi). Založila tedy ústřední matice školská prvním rokem svého trvání 6 škol (4 v Čechách, 2 na Moravě) s 11 světnicemi školními (8 v Čechách, 3 na Moravě), kdež působí 11 učitelských sil (6 učitelek, 5 učitelův) a vyučovalo se mateřským jazykem 643 českých dětí (441 v Čechách a 202 na Moravě), kteréž by jinak byly musily choditi do škol německých, aby tam buď duchovně zakrněly, nebo se odnárodnily. — Do konce prvního roku správního (konec měsíce září 1881) vydalo se z jmění matičního 14.865 zl. 86 kr. Od té doby pak matice otevřela nanovo opatrovnu

v Prachaticích (koncem prosince 1881), chystá otevření druhé opatrovny v Brně, pro kterouž už jsou najaty místnosti a zápis dítek vykonán, a dostala úřadní povolení, aby otevřela pětitřídní školu obecnou v Jihlavě, kde už koupila pro sebe zvláštní dům (za 25.000 zl.), ponévadž nebylo lze najati tam ani jedinou světnici příhodnou pro školu.

Na působení ústřední matice školské můžeme patřiti s upřímnou radostí. Jen se přičiňujme, aby jí přibývalo štědrého členstva po veškerém národě našem. Májme ji stále na paměti a sbírejme pro ni všude tak horlivě jako dříve pro národní divadlo!

A vedle *české školy* budiž nám stále na mysli *česká literatura*, na jejížto obranu proti trvající záplavě německého čtení v krajinách a rodinách českých sbor mužův a žen vlasteneckých ze všech oborův životního působení (politikové, spisovatelé, žurnalisté, profesoři, lékaři atd.) na sklonku minulého roku vydali srdečné provolání ke všem věrným rodákům českým v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V tom ohledu zejmena poukazujeme na *Prahu a nejbližší její okolí se všemi předměstími*, kde soustředěnější intelligence česká zajisté by měla jeviti se především značnou neb aspoň slušnou spotřebou českých knih, ale kde odbyt českého písemnictví, zábavného i poučného, dle výkazův knihkupeckých jest úžasně chatrný, nýbrž pro nás přímo zahanbující, zvláště když se pováží, jaké žně právě ve hlavním městě království českého slaví spisovatelé a nakladatelé němečtí. A přece dle sčítání lidu, vykonaného počátkem minulého roku, v Praze vedle 130.000 Čechův žije toliko 17.565 Němcův, kteří, i když k nim chceme počítati všechny zdejší židy (16.172), činí teprve pětinu veškerého obyvatelstva.

Tyto číslice velmi smutně illustrují poměry českého písemnictví v české Praze, a jest svrchovaný čas, aby měšťanstvo naše v „hlavě království“ rozpomenulo se nad sebou samým, a z povinných zřetelův i k vlastnímu vzdělání i k předůležitému prospěchu, nýbrž ke cti celého národa vymklo se z posavadní své hlavní chyby, která se nazývá *netečnost a nevšímavost k české literatuře*.

Jest věcí úplně zjištěnou, že skromné náklady, v jakých vycházejí knihy a časopisy české, mohly by se rozebrati jediné v Praze, kdy by zde bylo jen poněkud více *skutečného* vědomí národního a *opravdové* snahy po vzdělání, touhy po životě *duchovním*.

K domácím důležitostem roku minulého náleží také *slavnost Lipanská*, která za hojného účastenství, zejmena okolního lidu rolnického, konala se dne 4. září a podala skvělý důkaz, že lid český vděčně vzpomíná oněch velikánův, kteří před čtyřmi sty lety za lidskou důstojnost a občanskou svobodu jeho hrdinsky bojovali a své životy položili.

Rovněž k světlým zjevům prošlého roku počítáme účastenství *deputace české ve sjezdu lékařův polských v Krakově* (21. července). Bratrské city polsko-české vzplály tu v nadšených projevech. Zde třeba s radostí připomenouti, že společný pobyt národních zástupcův polských a českých v parlamentě Vídenském má na žádoucí rozkvět účinného srdečenství mezi oběma k sobě nejbližšími kmeny slovanskými vliv velmi blahý.

Do širšího rámce událostí, jež v Čechách minulého roku se sběhly, klademe *manifest německých poslancův z Čech*, vydaný dne 3. července po výtržnostech Chuchelských (28.—30. června). Následovalo (7. července) jmenování podmaršálka barona *Krausa* správcem c. k. náměstnictví v Čechách po baronu Webrovi, nad jehožto odchodem z nejvyššího státního úřadu v tomto království politikové ústavačtí nemálo se rozhořekovali. Baron Kraus přijal k sobě dne 20. července představení nejvyššího samosprávného orgánu, zemského výboru, jenž v souhlase s posavadní německou většinou na zemském sněmě království českého skládá se z německé většiny a české menšiny, a k proslovení dr. Schmeykala, nyní vůdce ústavácké společnosti v Čechách, odpověděl, že „v úřadě svém nebude prováděti žádnou politiku. nýbrž že bude nepředpojat a spravedliv ke všem stranám, a že snahou jeho bude, aby v této krásné vlasti zavládly mír a pokoj.“

Dle těchto zásad baron Kraus opravdu až posud jednal; chceme rádi doufati, že i na dále jich šetřiti bude, přišed do Čech co prohlášený *důvěrník samé koruny*. První jeho veřejné vystoupení úřadní stalo se ve vlastnosti vládního komisaře na sněmě zemském (24. září až 24. října), a vyjádření, kteréž učinil k obžalobám poslancův českých proti c. k. zemské radě. Baron Kraus pravil, pokud *on* předsedá tomuto úřadu (od 7. července), že nestalo se tam nic na úkor národa českého. O činnosti c. k. zemské školní rady z doby svého předchůdce v úřadě místodržitelském nemluvil.

Sněm zemský, ačkoliv z mnohých stran se věstily bouře hlavně pro příběhy Chuchelské, prošel tenkráte ve vší tichosti.

Také na Moravě úřad c. k. náměstníka obsazen (6. listopadu) mužem, do něhož tamější české občanstvo, dvě třetiny veškerého obyvatelstva, naděje se spravedlivějšího šetření svých národních a politických práv, než jaké s výminkou krátkého úřadování barona K. Korba-Weidenheima po tolik let bylo zvykem v místodržitelské budově Brněnské. Dr. Fridrich hrabě *Schönborn*, člen šlechtické rodiny, která i svým spravedlivým smýšlením národním, jakož i vzácným vzděláním a vzornou lidumilností v Čechách se těší obecné úctě a oblibě, převzal v sesterské naší vlasti české ve mnoha stránkách veřejné správy dědictví velmi smutné. I nadánli jest skutečně všemi vlastnostmi, jakých úřad náměstníka panovníkova na Moravě nevyhnutelně vymáhá, bude míti co dělati, aby napravil křivdy, pod jichžto nátiskem české obyvatelstvo v oné zemi trvá. Nejdříve ať sobě prohledne, jak to vypadá v tamějším školství; ihned bude zpraven o celé situaci. Ústaváci zajisté všude usilovali především osáhnouti školu, vědouce, z ní že pak samo plyne všechno dobro i zlo. C. k. zemská školní rada má ještě ono složení, které jí dal Possinger, a činnost její namnoze velmi příkře dotýká se přirozených práv národnosti české na Moravě. Nový náměstník dobyl by sobě velikých zásluh o spravedlivou věc, kdy by v tomto úřadě bez odkladu provedl potřebnou změnu; jinak jest obávati se, že i nejlepší jeho úmysly, zjednati právu jazyka českého na Moravě průchod, narazí na překážky ze strany úřadníkův jemu podřízených, ano že budou i mařeny. Jedné důležité okolnosti hrabě Schönborn už se ujal,

Náleželoť mezi přední články ústavácké politiky, mluviti na Moravě vedle německého jen vždycky o jazyku slovanském, nikoliv českém, ačkoliv jinak v celém světě vše, co slovanského jest, krutě nenávidí, zlehčují a popírají. Ale na Moravě láska k jazyku slovanskému měla konati službu proti jazyku *českému;* chtěloť se tím v samém občanstvu moravském vzbuditi, šířiti a udržovati domnění, že jeho jazyk jest jiný než český, že není žádné jazykové jednoty, žádné duchovní sourodosti mezi Moravany a Čechy. Moravané titulem jazyka slovanského měli býti udržováni v odloučenosti od Čechův, jen aby osamoceni mohli pak tím spíše býti utlačováni a potíráni záhladnou politikou ústaváckou. Do těchto praktik hrabě Schönborn nyní zadal ránu. Předsedaje (dne 10. ledna) poradám c. k. zemské školní rady v Brně, způsobil, že při vypisování konkursu na místa učitelská ve školách národních nebude příště mluviti se o vyučovacím jazyku slovanském, nýbrž českém. Tím *úředně* prohlašuje se jazyková jednorodost a totožnost Čechův a Moravanův; a stanoví se pokrok v politice vládní na dráze spravedlnosti k jazyku českému. Důvěrníci a zástupci národa českého na sněmích Pražském a Brněnském, jakož i na radě říšské mějtež jen stále na pilném zřeteli, aby tento pokrok se dostal do nějakého *rychlejšího tempa*, jakož aby se rozšířil už také na třetí korunní zemi českou, na Slezsko, kde prospěch říše a dynastie rakouské také jest v nejtěsnějším sdružení s jazykovými a politickými právy národnosti české, prospívaje a klesaje s nimi.

Sprovázejíce poslance české z vánočních prázdnin do Vídně k dalším zasedáním *říšské rady* (20. ledna), shledáváme, že tam naleznou situaci v jedné důležité věci změněnou. Ústavácká strana v sněmovně poslanecké i panské hnala totiž po celý minulý rok proti ministerstvu Taaffovu útoky stupňovanými, až v nich dostoupila vrcholu nezřízenosti. Od 15. ledna 1881, kdež na místě barona Streita povolán byl ke správě ministerstva spravedlnosti dr. Alois *Pražák*, a od 18. ledna, kde pro sněmovnu panskou jmenováno bylo dvanáct nových peerův, mezi nimi několik poněkud smířlivějšího smýšlení národního a politického, možno stopovati prudší, vášnivější a jizlivější chování se celé ústavácké strany parlamentární proti vládě. Strana ústavácká vydala se tou dobou na dráhu *výtržnosti*, které měly patrný účel, jednak aby mařily parlamentární práce, jednak aby rozdmychovaly rozčilení a rozsévaly bouře v německém občanstvu zejmena v Čechách, jednak aby unavily ministerstvo a přiměly je k odchodu. První znamení, že politika ústavácká tímto žalostným směrem se pouští, dal už dne 11. března hrabě *Coronini*, když po opětovných bouřích, způsobených ve sněmovně ze strany levice, složil svůj poslanecký mandát, aby přestal býti předsedou sněmovny. Předsednictví přešlo na to v ruce pravice (dr. Smolka), a ústaváci pokládali se od té chvíle už za úplně zbaveny a prosty všech povinných slušností a zřetelův k parlamentu, pravici i vládě. Z chlapecké pranice Chuchelské, — k níž zase jen prušácká vyzývavost, osvědčující po Praze svou nelibost nad císařským rozhodnutím ze dne 11. dubna stran university české, zavdala hlavní podnět, — obrali sobě záminku k manifestu (dne 3. července), jímž hleděli rozčiliti domácí občanstvo německé a poplašiti také zahraniční svět německý, jako

by německý živel v Rakousku byl ohrožen a nenalézal zde ochrany a zastání už ani při vládě. V parlamentárních prázdninách následovaly pojíždky německých poslanců z Čech po voličských okresích, a řeči, pro jichž opakování některé venkovské časopisy německé byly úřadně zabaveny. Tato okolnost, jakož i přesvědčení tím časem vzešlé, že někdejší c. k. náměstník baron Weber k svému úřadu v Čechách už se nevrátí, způsobily zvýšenou teplotu hned v prvních dnech nově svolaného parlamentu (14. listop.). Výbuch byl už neodvratitelný. Stal se právě za příčinou pobuřujících poutí německých poslanců z Čech a přiměl ministra Pražáka v obraně vykonaných konfiskací nazvati dotyčné poslance *přestupníky zákona* (3. prosince). Nezřízená panovačnost a vášeň stranická rozvlnila se v straně ústavácké ještě výše, až v rokování o podaném a vyřízeném dotazu stran banky pro rakouské země vyšlehla plným plamenem. Zde nepřátelství ústavácké levice proti nynější vládě objevilo se ve vší nahotě. Však nedosáhlo účelu svého. Strůjcové jeho naopak brzy se přesvědčili, že sázka „*svrhnouti vládu Taaffovu.*“ jest nadobro ztracena. Nebylili ústaváci spokojeni s tím, že ministr Pražák nalezl mezi nimi jen přestupníky zákona, za několik dní potom dověděli se, zač pokládá je sám panovník. Dne 21. prosince J. V. přijal deputaci obchodní komory Terstské, zastoupené na říšské radě třemi poslanci, kteří jsou členy levice, a ujistiv ji svou péčí o rozkvět obchodu Terstského, propustil ji těmito slovy: „Lituji, že poslanci Terstští činí mé vládě *buřičskou* (faktiös) oposici. To už není obyčejná, nýbrž *buřičská* oposice.“ Pod ohromujícím dojmem těchto slov panovníkových ústavácti politikové vracejí se do sněmoven poslanecké i panské.

Ještě v jiném směru změnila se prodlením posledních několika neděl situace pro Vídeň. Zpoly vnitřní, zpoly zahraničná otázka hercegovsko-dalmatská nabyla větší palčivosti a značnějších rozměrův. Povstalecký ruch v obsazených zemích, Bosně a Hercegovině, neutuchl nikdy; ale koncem měsíce září m. r. projevoval zmnoženou sílu. Na domnělé podněcovatele a vůdce jeho, Kovačeviće a Petka Pavloviće, byly vypsány ceny 1000 a 500 zlatých; však marně. Až do počátku měsíce listopadu nezazněl ostatně ani v Hercegovině, ani v jižním Dalmatsku výstřel povstalecký, ačkoliv Rakouskem prohlášený nový zákon branný pro Bosnu a Hercegovinu způsobil v těchto zemích nemalé rozechvění a kvašení myslí, podporované i z Cařihradu, kde posud se tvrdí, že prý Rakousko nemá žádného práva vybírati z obyvatelstva bosensko-hercegovského pro sebe brance, poněvadž obě tyto země dle smlouvy zjednané ještě ministrem Andrassym, příslušejí pod státní svrchovanost sultánovu. Ale tu vyšel rozkaz, aby se zřídila zemská obrana v zátokách Kotorských. Okres Kotorský vydal své brance, toliko Krivošije odepřela vydati své 33 muže, a z tohoto odporu vyrostla pro Rakousko už malá *válka*, za níž objevuje se hrozivý obzor celé posud nevyřízené otázky východní.

Po opětovaných politických a vojenských poradách, jež odbývaly se ve Vídni za předsednictví samého císaře, usnešeno, vypraviti proti odbojným Krivošijanům, kteří ve své moci drží pevnost Dragalj s celou skalnou vysočinou, zatím 6 plukův pravidelné pěchoty, několik praporův

myslivcův a několik horských baterií, osamotniti je silným vojenským řetězem od sousední sopky hercegovské a zabrániti jim spojení s obyvatelstvem černohorským, jež nedbajíc na diplomatické styky, jednání a závazky svého knížete, vidí v povstalcích Bokelských toliko své bratry a odvěké pomocníky proti Turkům, a nyní jim pomáhá, jak může. Však dne 17. ledna už stihly do Vídně ze všech stran zprávy, že i celá Hercegovina jest vzrušena a že kolem Mostaru očekávati jest co nejdříve větší boj povstalců s rakouskou posádkou. Následkem těchto zpráv, jež samy úřadní a vládní listy nazývají nepříznivé, oznamuje se, že koncem tohoto měsíce budou svolány do Vídně delegace, aby povolily asi prý dvacet milionův zlatých na značnější výpravu válečnou do Dalmatska a obsazených sousedních zemí slovanských. Patrno, že odpor v Krivošiji není lze kvalifikovati ani dle 33 nedostavivších se branců, ani dle nějakého zajatého skotu, jak zejmena některé časopisy Vídenské napořád činí. Otázka jest mnohem vážnější a splctenější a vyžaduje ještě něčeho více než vypravení asi 20.000 vojáků na potlačení její. Hrabě *Kálnoky*, nástupce barona Haymerla († 10. říj. r. 1881) bude s ní míti zajisté neméně co dělati, než c. k. náměstník a vrchní vojenský velitel v Dalmacii, baron Jovanović, který, jak se zdá, zavázal se zjednati v Krivošiji poslušnost a mír nákladem moci branné. Upomínky na r. 1869 vznášejí se nad oním krajem, pohříchu ne ku posile růžových nadějí.

V Uhrách stále trvá kruté pronásledování nemaďarských národních kmenův ve chrámu, ve škole i v rodině, a přiznává se zřejmě, že násilné maďaření musí býti jedním z předních a podstatných úkolův uherského státu. I časopis mírné levice hlásal tuto náuku ve svých novoročních úvahách. Ještě roku 1872 Deak se vší rozhodností dokazoval, že uherský stát musí pro všechny své občany dle národností zříditi svým nákladem střední školy; ale dnes už možno v listě, který o sobě praví, že jest věrným strážcem Deakovy politiky, dočísti se úmyslu, aby státu uherskému zákonem se zapovědělo, zřizovati střední školy s vyučovací řečí nemaďarskou. S jakou láskou mají nemaďarští národové k takovému státu lnouti? Odpověď k této otázce podává úžasně vzrůstající počet vystěhovalců z Uherska. Slováci, Rumuni, Srbové, Bulhaři a Němci co rok četněji opouštějí zemi, v níž vedle přibývajících státních břemen a velice nedostatečné správy ještě všeliké národní útrapy snášeti jim jest. Nejnovější sčítání obyvatelstva ve státu uherském vyneslo na jevo pravdy velice smutné. Značný úbytek lidstva, zvláště v Sedmihradsku, co nejostřeji odsuzuje nynější veřejné poměry v oněch končinách rakouské monarchie. A při tom rok co rok větší schodek v rozpočtu státním, rok co rok více dluhův a úrokův z nich. Vedle 301 milionů zlatých, jež činí řádné důchody státní pokladny uherské, potřebuje se tam na placení úrokův nyní už 107 milionův zl., kdežto ještě r. 1875 bylo k tomu účelu potřebí jen 71 milionů. Nicméně nikdo tam nemyslí na opravdové šetření a na zřízení veřejné správy, která by záležela v něčem jiném, než v utlačování nemaďarských národností a ve zvyšování daní. I vládní list Peštský tvrdí, že Uhersko musí „zlepšiti“ své hospodářské poměry zřízením samostatného celního obvodu, politické rozštěpením společného vojska a národní zrychleným

maďařením. Když takto smýšlí mírná levice, můžeme uhodnouti, za jakým státním ideálem touží Košutovci. — Maďarstvo se přecenilo. Opojeno politickými výsledky r. 1867 zahájilo správní soustavu, která přesahuje síly jeho hmotné i duchovní; proto vzrůstá jeho schodek i v pokladně státní i ve hlavách.

V sousedním císařství německém r. 1882 počal prohlášením *absolutního* panování *císaře Viléma*. Den 4. ledna přinesl národu německému krutou odvetu Bismarckovu za velikou nedůvěru, projevenou strůjci národní jednoty posledními všeobecnými volbami pro říšský sněm. Ve výnosu, svědčícím státnímu ministerstvu a knížetem Bismarckem spolu podepsaném, císař Vilém praví, že *vláda se musí říditi vůlí jeho* (nikoliv vůlí národa) a očekává ode všech svých úřadníkův, kteří se mu zavázali přísahou úřadní, že při volbách nebudou proti *jeho* politice. Ústavnosti a svobodě sjednoceného Němectva, bez toho už železnými kleštěmi sevřené, zadána rána smrtelná. Další parlamentování v císařství německém jest od teďka *prázdnou formou*. Císař tam netoliko panuje, ale i vládne, a veškera oposice proti jeho ministrům pokládati se má příště za vzdor proti jeho vlastní osobě. Jest to státní převrat tak jasně vyložený, jak jich málo bylo v dějinách. Císař Vilém zaštítil nenáviděnou diktaturu Bismarckovu svým dynastickým právem, a těžiště říše německé, zbudované na bodácích a dělech, octlo se zase z lůna národa v rukou samovládce. Za tolik peněz a krve, obětovaných na přemožení dvou sousedův (1866, 1870) manifest ze dne 4. ledna jest odměnou velmi smutnou. Vítězům Sadovským a Sedanským absolutism domácí nyní tiskne těžkou železnou patu na šíji.

Co od 4. ledna na říšském sněmě německém a na zemském sněmě pruském se děje, značí všeobecnou *reakci*. Vláda i liberálové národní závodí v úsluhách klerikálům, od nichž jedna i druhá strana očekává svou spásu. Tak zvaný kulturní boj, zahájený květnovými zákony r. 1874, prohlašuje se už z obou stran za ukončený, a klerikálům nabízí se odevšad dostiučinění a náhrada za příkoří tím časem utrpené. Ano Bismarck, aby je ulovil pro své nové národem německým odsuzované záměry berní a politické, vyhodil mezi ně velmi tučnou návnadu. Vzkřísilť otázku světského panství papežova a dělá jí netoliko doma, ale i za hranicemi veliký hlomoz. Ovšem bez žádoucího úspěchu tam, kde nejvíce mu záleží na účinku. Klerikálové a zpátečníci v Němcích nedůvěřují nedávnému úhlavnímu nepříteli svému a mají dobré tušení, že s nimi provozuje toliko klamnou hru, když jim ukazuje v růžových červáncích obnovený obraz papeže krále. Proto také jsou posud velice skoupí svými dobrými službami, jichž Bismarck na potření svých nejvěrnějších spojenců a obětavých pomocníkův, národních liberálův, od nich vymáhá. Protestantské Prusko co obnovitel světského panství papežova nezdá se jim býti bezpečná firma, a odnikud jinud nekyne jim naděje, že by se Lvu XIII. vrátilo, co Piu IX. bylo odňato. Z velmocí katolických Španěly a Rakousko mlčí. Francie pak prohlásila se zjevně, že nikdy nesvolí, aby Řím království a národu italskému opět byl odňat; ano ve zvláštním poselství (Emil Ollivier) dala papeži věděti, že pro něho nemůže učiniti více, než že nestenčí doma položky ve státním rozpočtu pro katolické duchovenstvo, než

i to jen tehda, když nebude papež církevní politice republiky francouzské dělati nijakých překážek. Majíc právě nyní sama plné ruce práce v Irsku, Anglie bude se chrániti, aby schvalováním nebo podporováním odvážné hry Bismarckovy neztratila v Středozemním moři spojence, jehož pomoc jí každý den může býti velice žádoucí v tamější její politice obchodní. A na Rusi ve vládních i národních kruzích neberou papežskou politiku Bismarckovu do pravdy.

Proto také Italie již se upokojuje z rozechvěnosti, kterouž v ní vzbudil za odměnu neocenitelných služeb jejích proti Rakousku 1866 a proti Francii 1870 veliký pletichář na Sprévě. Italie slyší ze všech stran potvrzení svého vlastního výroku, že otázka papežská jest její vnitřní starostí, do které nikdo jiný nemá co mluviti. Papež pak sotva osud svůj svěří slibům protestanta i cizince, jemuž posud žádný závazek nebyl svatý, a jenž svému vlastnímu národu nezachovává daného slova. Posud Lev XIII. neudělil „dovolení" dvěma v Němcích nejpřednějším, Bismarckem sesazeným arcibiskupům, Melchersovi v Kolíně nad Rýnem a Ledochovskému v Poznani, aby svých stolic se zřekli, a takto aby se odstranila největší překážka opětného míru mezi státní a církevní mocí v císařství německém.

Ve Francii vyvinula se situace z poměrův zcela přirozených. Nové všeobecné volby pro sbor zákonodárný svým výsledkem samy ji založily. Dne 30. října, hned třetí den po zahájení nové sněmovny, předseda republiky, Grévy, nabídl sestavení nového ministerstva Gambettovi. Ten přijav nabídnutí, už 15. listopadu představil sněmovně poslancův novou vládu, která se jeví co vláda oprav a pokroku ve všech odvětvích vnitřní správy. *Oprava ústavy* dle návrhův Gambettových stojí na předním místě. Tyto návrhy, čelící vesměs k utvrzení a zabezpečení republikánského zřízení státního jakož i k politickému vychování obecného lidu, mají nyní tím větší naději, že budou přijaty a provedeny, když i ve druhém zastupitelském sboru, v senátě, politika republikánská novými volbami domohla se většiny (175 proti 125 hlasům, jež skládají se z 95 monarchicko-bonapartistických a 30 všelikých nespokojencův).

Také severní velestát slovanský vymaňuje se z vnitřní těžké choroby, jejížto žalostnou obětí se stal dne 13. března na ulici Kateřinské šlechetný car Osvoboditel. V generálu Ignatěvu, s jehožto diplomatickým důmyslem a slovanskou vroucností Alexander II. vykonal veliké dílo osvobození na Balkáně, Alexander III. nalezl důvěrníka poctivého a rádce nejspůsobilejšího, aby s jeho politickým věhlasem a *vlasteneckou* zaníceností, jakáž na Rusi náleží bohužel ke vzácnostem, provedl neméně slavné osvobození vnitřní. Stát ruský nastupuje dráhu vnitřního přerození, přechází od absolutismu panovnického k samosprávě národní. A tato veliká proměna jeho nemá státi se dle žádných vzorův cizích, nýbrž na základě domácím. Z obce ruské, od věkův svobodné, má vyvinouti se svobodný stát; na prvotní ústavnosti ruské vesnice má se zbudovati *ústavnost celé veleříše ruské.*

Generál Ignatěv, nyní ministr vnitra, chce tuto velikolepou myšlenku provesti pomocí *zemstev,* orgánův gubernské samosprávy, jež

vycházejí ze svobodné volby lidu vesnického, městského a šlechty. Zemstva mají vykonati očistu státu a národa ruského od vydíravé a nenapravitelné byrokracie. Za tím účelem budou zřízena na *veškerém* prostranství monarchie, působnost jejich vztahovati se bude mimo obor místního hospodářství, školství a soudnictví také na věci *politické*, a odpoutány od krajinské byrokracie, v níž hlavní kořen všeho státního a občanského zla na Rusi vězí, budou uvedena ve přímé spojení s ústřední vládou Petrohradskou, jako nějaký poradní sbor. Takovým spůsobem zajisté chystá se na Rusi zřízení velikého zastupitelstva národního, valný sněm říšský. Nejnovější rozhodnutí carské, že koncem r. 1882 náležeti budou sedlákům ruským do úplného vlastnictví i všechny pozemky, o kteréž by do té doby se šlechtici se neshodli, a pak propuštění ze Sibiře více než tisíce trestníkův, kteří tam jen z libovůle byrokratické zavlečeni byli, nasvědčuje tomu, že nynější vláda Petrohradská nastoupila dráhu spravedlnosti a humanity.

V Americe úkladná vražda *Abrahama Garfielda* (raněn 2. července ničemným úřadolovcem † 19. září 1881) vehnala unii opět do rukou oněch dobrodruhův a vyděračův, kteří tam už po několik desítiletí drancují občanstvo i stát a vypěstovali politickou porušenost na úžasnou výši. Šlechetný Garfield stal se mučedníkem veřejné poctivosti; ale odporné divadlo, kteréž soudcové ve Washingtonu už tolik neděl provozují s jeho vrahem, svědčí, že jeho krev byla prolita marně. Generál Arthur, Garfieldův nástupce na stolci prvního občana v soustátí severoamerickém, zvolna se spouští zpět do náruče „politikův lupu.“

V Irsku hříchy otcův spůsobem strašným mstí se na synech. Pokus, opatřením jakési *vyrovnávací spravedlnosti* zaceliti ránu osmi století a z vyděděných synův zeleného ostrova udělati pány na rodné půdě, spokojené, věrné občany státní, až posud potkává se s nezdarem. Nájemci v Irsku žijí i s vlastníky pozemkův, i celým národem a státem anglickým v krvavém boji, jejž šlechetný předseda ministerstva anglického, Gladstone, *pozemkovým zákonem* ze dne 7. dubna 1881 marně doufal odvrátiti. Tento zákon vzhledem k ústavním a právním poměrům anglickým dlužno nazvati ovšem revolučním, poněvadž změnil základ občanské společnosti anglické, podstatu soukromého majetku. Statkáři angličtí v Irsku přestali býti vlastníky půdy, kterou tak dlouho neobmezeným právem drželi, a srozumíme, že v parlamentu napjetím všech sil opírali se vyrovnávací politice Gladstonově. Nyní už není jim volno, aby svůj irský statek dávali do nájmu komukoliv a začkoliv by chtěli, nýbrž musejí na něm nechati posavadního nájemce, pokud jim platí nájemné, jehožto výši k jeho žádosti musí vyšetřiti a ustanoviti zvláštní soud. Dle pozemkového zákona ze dne 7. dubna 1881 každý nájemce může soudním nálezem dáti sobě vyměřiti nájemné pro příštích patnáct let. Po uplynutí této lhůty může žádati, aby soud na stejný počet let znova mu vyměřil, co z najatých pozemkův platiti má, a tak dle libosti dále. Tento zákon zabezpečuje nájemci nájem statku pro všechny časy pod podmínkou, že nájemné za patnáct let snad se změní, ale že nikdy nesmí se zvýšiti, když se dokáže, že statek dává větší užitek proto, že nájemce sám jej zlepšil. Ustanovení pozemkového

zákona jsou tak přízniva pro nájemce, že posavadní nájemné se snižuje o čtvrtinu, o třetinu, ano i na polovici, ačkoliv na mnohých místech jest patrno, že by mohlo býti zvýšeno, kdy by na místě nedbalého a schudlého vzdělavatele statku zasedl přičinlivý, zkušený hospodář. Také se myslilo, že několik nálezův soudních dostačí, aby mezi ostatními vlastníky a nájemci stala se dobrovolná dorozumění. Ale více než polovina nájemcův žádá za rozhodnutí soudní, a očekává se asi sto padesát tisíc návrhův na ustanovení nájemného. Soudní komise rozdělila se už na množství sekcí, ale bylo by potřebí, pro každé z 32 hrabství irských zříditi takovou komisi, aby všechny soudní pře vyříditi se mohly. Jak nyní věci se mají, bude míti soudní komise 15 let co dělati. Dovolávajíce se její pomoci, mnozí nájemci jen se snaží, aby nynější nejistý stav prodloužili. Po největší části Irska rozléhá se heslo zemského spolku: „No rent! — Žádné nájemné!“ A kdo se odváží platiti nájemné, vydává se v nebezpečí, že bude zavražděn. Zemská liga vládne v Irsku více než Londýnské ministerstvo, a zločiny množí se tou měrou, že pokoj a pořádek posavadními prostředky donucovacími zjednati nelze. Vláda anglická jest a zůstane v Irsku malomocná, nepřispějouli jí tamější soudy na pomoc. Ale kde by se nalezlo nyní v Irsku dvanáct porotcův, kteří by nad některým agrárním zločinem vyřkli „vinen“? Proto pomýšlí se v Anglii nyní na to, aby irské porotní soudy pro agrární zločiny na některý čas se odstranily. Však ani to opatření nezpomůže. Aby třebas anglické porotní soudy nějakého irského zločince odsouditi mohly, musejí býti po ruce svědkové jeho viny. Ale takoví svědkové jsou v Irsku nyní rovněž vzácní, jako porotcové. Zločin střídá zločin, v jednotvárné žalostné řadě množí se násilnické skutky, a státní umění britské osvědčuje se napořád neschopné, aby učinilo přítrž těm zoufalým poměrům, kteréž z největší části samo zavinilo. Anglii asi nezbude, než buď podniknouti proti Irsku velikou záhladnou válku, nebo dáti mu — samosprávu se zvláštním parlamentem a ministerstvem.

R. 1882. Čís. 3.

OSVĚTA

August Šenoa.

Podává

Jan Hudec.

Kdo se ohledne po životě velikých duchů slovanských, shledá u všech cosi společného: že buď umírají v nejlepším věku, v rozkvětu tvůrčí síly loučí se s národem, pro nějž tolik toho ještě učiniti chtěli a — nemohli, aneb že za života svého nebyli pochopeni, jak pro práci a snahu svou zasluhovali. Obého údělu dostalo se také Augustu Šenoovi, po naše dni prvnímu romanopisci chorvátskému a jihoslovanskému vůbec.

Těžce nemocen leže, hořce zaplakal, když uslyšel o smrti svého věrného přítele dr. Bleiweisa a když četl zprávy o pohřbu, jejž národ uchystal svému „otci." Nepomyslil, že ještě téhož měsíce také jemu zatlukou na rakev zmrzlé hroudy!

'Neuplynulo posud ani padesáte let, co si Chorváté sestavili abecedu, a hle, dnes již zná chorvátské péro Polák i Čech, Ital i Rus, Slovinec, Slovák i Maďar, Němec i Francouz, a to namnoze jen z prací Šenoových. Pro národ, který počal teprve před nedávnem žíti svůj literární život, je smrt takového muže nenahraditelna.

August Šenoa narodil se v Záhřebě dne 14. listopadu 1836 z měšťanských rodičův. Otec jeho, rodilý Francouz, býval cukrářem u zesnulého kardinála Jiřího Haulika. Do národních škol Šenoa chodil v rodišti svém. Zajímavo jest, co sám píše o své mladosti a o prvním sblížení se s literaturou domácí prostřednictvím dr. Ludevíta Gaje. Mladost ona a počátečná studia Šenoova připadala do doby Bachovského absolutismu, snažícího se vyhladiti všechny národní tradice a přikryti celou říši jedním pláštěm, centralisticko-německým. „Jsa hochem," píše sám,[1]) „neměl jsem pojmu o chorvátské knize. Došed z maďarských škol na Záhřebské gymnasium, nemálo jsem se divil, když mi spolužáci vypravovali o chorvátských básnících. Sedal jsem tehdy u Vu-

[1]) Kn. pisma g. 1879. Vienac.

kiće, mladíka nadaného (zemřel asi před šesti lety jakožto vysoký hodnostář církevní v Banatě). Jednoho dne ukázal mi dosti tlustou knihu, v níž byla podobizna krásného člověka s dlouhou vlásenkou. ‚To je náš básník Gundulić.' pravil, ‚a toto jest báseň jeho *Osman*.' Což jsem věděl ubožák o Gundulićovi a jeho Osmanu! Jal jsem se čísti první řádky, ale velmi málo jsem rozuměl. Bylo mi, věřte, do duše hanba. Tehdy znal jsem sice poněkud Schillera, Bürgra, Mathissona, leč chorvátského docela nic. Snažně poprosil jsem Vukiće, by mně půjčil knihy té. Nerad svolil. Doma sednuv do kouta, znova četl jsem a ze slovníčku slova vyhledával. Knihu tu mám posud. Vukić musil mně ji prodati. Potom pojala mne mocná touha čísti verše a psáti je, a vím, že se nebudu moci od nich odloučiti až ke hrobu. To bylo v druhé a třetí latinské. Učitelem dějepisu byl zemřelý Mesić a po něm Katkić, kteří věděli, jak mají probouzeti vědomí vlastenecké v mladých srdcích. Mesić rozdával nám i knihy. Ze spolužáků vzpomínám Niemciće, Peroka, Napoleona Špuna, Tkalčiće, Jelušiće, Kolariće i j., a všichni vespolnými rozhovory pobádali jsme se ku čtení a psaní. Téměř všichni profesoři Chorvátě povzbuzovali nás a kazili tak plány řediteli Premru. Toúže, kde bych uzřel co nejvíce chorvátských knih, byl jsem poukázán ke Gajovi. Knihovna jeho slynula jako nějaký mythologický poklad zakletý, a v skutku ve skříních jeho byly velmi drahocenné výtisky rozličných a všelikých knih. Přišel jsem ke Gajovi, nevím již, čím přičiněním. Jakási tajemná uctivost mne pojala, když jsem vstupoval do komnaty, v níž po kobercích uzřel jsem výjevy a obrazy z války za osvobození Řecka. Šel jsem v levo dveřmi do knihovny. Bylo dopoledne. Slunce vesele pokukovalo do oken, a ve skříních za sklem leskly se celé řady a pluky rozličných knih a knížek. Na plafonu zářil chorvátský znak a ilyrský poloměsíc s hvězdou; na zdech viděl jsem obrazy Zrinského, Černého Jiříka, kraleviče Marka a na stole vypínalo se Gajovo poprsí ze sádry. Vše bylo ticho, tajemno, i sám vzduch byl podivný, jak obyčejně v knihovnách bývá. Přede mne vyšel člověk neveliký, poněkud silný, s dlouhou hlavou, jejíž prosivělé vlasy byly pečlivě učesány. Čelo bylo úzké a vysoké — znak bystré a živé obrazotvornosti. Vůbec všechno vzezření Gajovo bylo kavalírské. Leč silněji dotklo se mne jasnomodré oko jeho. Nebylo veliké, ale modrota ona tajila žár, jenž každého rázem ovládl, když pohled jeho se oživil a proud řeči mu vyplynul z úst. Pozdravil mne neobyčejně zdvořile a přátelsky, ruku mi podav. A když jsem plaše pronášel své přání, promluvil ještě přátelštěji, že jsem byl téměř úplně v rozpacích, co dále. Gaj však chopil mne za ruku a vedl ku skříni. Tu stanul a jal se vypravovati o minulosti naší literatury a jejím významu. Tajemně otevřel skříni a vyňal z ní dosti velikou a starobylou knihu — prvé vydání Lucićových *Skládaní*. ‚Čtěte,' pravil ukázav prstem na letopočet vydání r. 1520. ‚Tři sta let!' pokračoval, ‚a nyní slyšte!' Otevřel založenou stránku a s největší pýchou přednášel krásnou píseň starého Hvaranina: ‚Jur nijedna na sviet vila ljepotom se već neslavi.' A člověk ten jako by byl rostl. Hlas jeho zněl vždy zvučněji, oko zářilo silněji a ruka jako by byla měřila rythmus veršů. ‚Můželi, mladý příteli, býti něco jemnějšího, elegantnějšího? A to je

psáno před třemi sty lety, psáno jazykem naším!" I uvedl mne ke druhé skříni a ukázav *Sirenu mora Jadranskoga* s vlastnoručním podpisem Petra Zrinského, vyložil mi část z ní, kde Petr v čajce pluje ku břehu, na němž je město s chorvátským praporem, a víly z moře nabízejí mu žezlo a korunu, co druhý bratr plul ku břehu maďarskému. Co mi tu Gaj povídal, můžete si mysliti. Šli jsme dále. Uzřel jsem na pergamenech znaky ilyrských zemí, rukopis Alexandreidy a písní Gjorgjićových, uzřel jsem kroniku popa Vranića. A když jsme navštívili všechny zvláštnosti, z Gajových úst vyřinul se proud ohnivé řeči, v níž se mísila poesie, historie, ethnografie, zvěsti o starých památkách a o jazyku, vše najednou. Poslouchal jsem ho jako slovo boží, stál jsem němý, obraznost má byla rozehřáta živým ohněm hrdosti a pevně se tu ustanovila následovati příkladu tak vznešeného."

Takové bylo vstoupení Šenoovo do literatury domácí. Od té doby býval velmi často v domě Gajově a vždy nevýslovně ctil svého učitele. Scházíval se potom s ním, kde jen mohl, když byli pryč druh ode druha, anebo Gaj přicházel za ním. Asi tři léta před smrtí svou Šenoa navštívil za svým povoláním střední hřbitov Záhřebský, by si prohledl jeho stav. Dříve bývala to Gajova villa. Díval se na mrtvý rybník, na smutné stromy — poznával je dobře — a vstoupil také do domku hrobařova, do téže jizby, v níž před lety sedával s Gajem, za číší Bukovského a naslouchával za krásných nocí vypravování jeho o znovuzrození národa chorvátského, kde mu Gaj vypravovával, že ilyrismus musí býti obnoven, a kde nevýslovně se zlobívával na Kopitara a na Šafaříka, kteří tvrdili, že staří Ilyrové nebyli Slované. Kudy druhdy vesel skákal s druhy, nyní ležely tam polámané kříže náhrobní a v jich sousedství také přenesené kosti nesmrtelného Preradovića.

R. 1858 ukončil Šenoa gymnasium a dal se zapsati na právnickou akademii v Záhřebě a po dvou letech odebral se do Prahy. Krátce tu pobyv, počal již literárně vystupovati, a časopisy Naše gore list a Slavonac první přinesly básnické plody jeho pod pseudonymem Veljka Rabačevića. Pod vlastním jmenem uveřejnil báseň *Věčný žid* v chorvátském Pozoru, v níž vylíčil vše, co srdce jeho posud zakusilo a čím trpělo, když hleděl na německou byrokracii v Chorvátsku hospodařící. Jeho vlohy k satiře objevily se tu v plné síle, jíž velmi často potom užíval, když psal proti nepřátelům vlasti. Do Prahy na vysoké školy provázel ho spolužák Napoleon Špun Strižić, a oba se tu ponořili do studia slovanských jazyků. I bylo s podivením, jak záhy zvláště Šenoa naučil se česky, že mohl v brzku býti spolupracovníkem Národních Listův a Zlaté Prahy. Také Špun psal česky.

Když pouta Bachovská na čas se uvolnila, zavál v Čechách svěžejší vzduch a život národní plynul veselejším tokem. Tu Šenoa živou účast brával ve všech veřejných záležitostech našich a býval proto velmi vážen od svých druhů českých, od Hálka, Nerudy, a j. Jsa vzrostu pěkného, tváře ušlechtilé a ducha bystrého, všude ve společnostech a rodinách Pražských vřele byl přijímán. Při pohřbu Hankově ubíral se v čamaře chorvátsko-ilyrské a v červené čapce v zástupu chorvátských akademiků. Báseň jeho na oslavu Hankovu napsaná rychle se šířila na všechny strany, zvláště mezi krásnou pletí.

Tímto časem počal životu jeho hroziti prsní neduh, vzniklý z přílišné práce; i nedostatek přidružil se k jeho chorobě. Překonal šťastně jedno i druhé a pracoval znova. Z této doby pochází také jeho překlad Klicperova Soběslava, životopis Havlíčkův, historie slovanského kláštera v Praze a j. práce původní k nám se vztahující. Můžeme s dobrým svědomím říci, že Praha Šenoou v sebezapírání a ve všem šlechetném snažení povznesla i utužila. Země a poměry naše uprostřed živlu německého poskytovaly jemu podobný obraz, jako v rozervané vlasti jeho, jen že tam lidu vedle germanisace snášeti bylo i útisk maďarský. Burcovati lid svůj z lethargie, hřímati mu prorockými slovy do duše, pracovati ze vší síly k jeho zachránění — to vytknul sobě za úkol životní, jemuž do posledního vzdechu věren zůstal.

Z Prahy odebral se do Vídně, byv povolán r. 1865 Abelem Lukšićem za redaktora listu Glasonoše a Slavische Blaetter. Znalost všech slovanských jazykův a literatur pomáhala mu, že oba časopisy za nejtěžších okolností na nějakou dobu udržel, ovšem jsa nucen mnohá čísla sám vyplňovati. R. 1866 stal se spolupracovníkem Pozora a po dvou letech Dragoljuba pod redakcí Gjura Deželiće. Tehdy zároveň obdržel místo koncipistské u magistrátu Záhřebského i zůstal v namáhavém úřadě tom po třináctc let až do své smrti.

Když ke konci r. 1867 sestoupil se kruh starších spisovatelů chorvátských (Preradoviće, Perkovce, Jagiće, Dežmana, Pacela), aby vydávali beletristický časopis, nastalo literatuře chorvátské nové, nadějné období. V lednu r. 1868 skutečně vyšlo prvé číslo Vience, jenž ještě více půdu si zabezpečil, když za spolupracovníky přihlásili se Marković, Trnski a Šenoa, který v té době napsal jeden ze svých nejlepších románů, duchaplné *Zlatarovo zlato*. Po smrti Dežmanově r. 1874 Šenoa sám přejal redakci Vience a odtud byl život jeho ustavičnou úmornou prací. Ve dne sedával v úřadovně magistrátní svědomitě vykonávaje povinnosti své, večer scházíval se s přáteli, spisovateli chorvátskými, buď v místnostech soukromých, nebo v literárních spolcích a zejmena v Matici hrvátské, jejímž místopředsedou se stal, a v noci teprve skládal své krásné písně, jež se po celém Chorvátsku rozléhaly, a své zdařilé romány, jež národ jeho s takovou radostí čítal.

Poesie Šenoova jest tendenční v nejušlechtilejším slova smyslu. Musa jeho neoblékala se do prosvitavého, muselínového šatu, neobnažovala svých vnad, aby smysly čtenářův opájela a na svých ňadrech je ve sladký spánek ukolébala — nýbrž mluvila vážná slova, poučovala a povzbuzovala k šlechetnému životu, předváděla na odiv vlastenecké skutky nejen národa vlastního, nýbrž i jiných slovanských bratří. Takového obsahu jsou kratší lyricko-epické básně: Smrt Petra Svačića, Mije Gojslavica, Biskup Borković, Vinko Hreljanović, Junakinja Sofa a Zmijska kraljica. Jeho balady, romance a elegie dojímají opravdovým citem a pojetím, jeho písně jako: Hrvatska pjesma, Munja od Gabele, Pokladna noć a j. dávno vnikly do srdcí lidu.

Ale ještě mnohem větší cenu mají jeho povídky a romány. Tu zásluha i sláva jeho vzrůstá tím výše, že neměl žádných vzorův ani předchůdcův, že takořka musil stvořiti chorvátský román sám. Vzdělán velikými literaturami románskými a germánskými, důkladně obeznámen

s písemnictvím slovanským, dovedl použiti všech předností spisovatelských, jichž nynější technika vyžaduje a poskytuje; spojoval s ohnivou obrazností hluboký cit, vznešené myšlenky, skvělou látku a veškeru sílu i zvučnost překrásného jazyka chorvátského. A tak napsal Chorvátům *Zlatníkova zlatouška*, *Diogena*, *Selskou bouři* a jiné výtečné povídky, jež budou hřáti srdce lidu jeho navždy. Látku k nim vybíral si s větší pečlivostí, než bývá zvykem u mnohých spisovatelů evropských. Jakožto pravý básník znal svou povinnost, že jest historický románopisec také osvětlovatelem dějin, věděl a cítil s hrdostí, že svým poetickým nadáním jest schopen, aby podal obraz lidu a země, jehož historik domáhá se teprve hlubokým a dlouhým zkoumáním.

Zlatníkovým zlatouškem vylíčil značnou část XVI. věku, jejž doplnil Selskou bouří. Poměry národa chorvátského k sousední Venecii měla vysvětliti povídka *Chraň se Senjské ruky*. Veliká válka národa chorvátského koncem XIV. a počátkem XV. století vypsána jest v románu *Kletba*, který bohužel pro nenadálou smrt autorovu nebyl dokončen; však dodatky a doplňky k dílu tomuto v rukopisech zanechané pohnou bohdá některé povolané péro, by počatý román dokončilo. Největší práci Šenoa, tuším, věnoval na román *Diogenes*. Byl si svědom nesnadného úkolu, by jakožto nadšený vlastenec podal chorvátské společnosti i méně vzdělanému lidu dobrý vzor zušlechtění a polepšení, aby každého nadchnul a stavěl hráze proti cizím vlivům. Zdá se, že Šenoa chtěl vlíti celého ducha svého do této práce a s hrdinou povídky se stotožniti. Jsou to zlatá slova, jež Šenoa do úst Diogenovi vložil, aby přece pohnul otupělými srdci odnárodnělých velmožů chorvátských. V této příčině Diogenes cení se nade všechny práce jeho. Šlechtic jmenem i duší, Antonín Janković z Bribiru — Šenoův Diogenes — dlouho žil v samotě, vyhýbaje se všem politickým stykům; byl proto považován za podivína, a když mu pro to i přítel jeho, také jeden z chorvátských pohlavárů, domlouval, on odpověděl: „Ve světě jsem viděl mnoho dobrého a užitečného a v kronikách nalezl jsem starou chorvátskou slávu. Jesuité nazývají mne svobodným zedníkem, šlechta jesuitou, Němci chorvátským vrtohlavcem a Chorváté mi spílají, že jsem francouzská loutka. Jsem však, pane hrabě, Diogenes; se svítilnou hledám pravé domorodce, kteří by mohli zapomenouti na prospěchářství, kteří by měli tolik síly, aby pochopili, že štěstí všeobecné jest také štěstím jednotlivců, kteří by rozuměli, že nejlepší podíl v nesmrtelnosti jest prospěch otčiny a všeho člověčenstva. Hledal jsem, hledal, ale ničeho nenašel. Tu zřekl jsem se světa, zatarasil se do svého sudu a z něho dívám se na tento svět. Do duše mne bolí, když vidím, co druzí konají a co by mohli konati, neboť chvála bohu, jsou i ještě u nás bystré hlavy a silná srdce. Jen kdy by hořký osud nezatínal své jedovaté drápy do našeho těla! Ale k čemu mluviti. Známe jen cizí bůžky a zapomněli jsme na starého svého boha. A já abych se míchal do vašich sněmů? do vašich disputací a do vašich hádek, abyste se mi pak smáli? Nikdy, nikdy! Dívám se na vás ze zákoutí, nerušte mne z něho. Jsem prorok a to po divotvornosti svého zdravého rozumu, jenž mi praví, že všechno musí se vrátiti do prvotních mezí a zákonů přírodních.“

Ze slov těchto vysvítá veškera tendence románu, jež jako zlatá nitka od počátku až do konce táhne se pásmem děje. Jak smutný byl stav tehdejší, jak povaha a mravnost hluboce poklesly, vykládá Janković dále příbuznému svěřenci svému, šlechtici Pakići, zosobněnému zastanci všech práv vlasteneckých, a posvěcuje ho na hlasatele nového života v zemi. „Pohleď kolem sebe, viz vrstevníky své, naši omladinu. O čem přemýšlí toto budoucí pokolení? Musím žíti," praví, „poněvadž žiji, a proto chci žíti pohodlně a dobře. Co jest žíti pohodlně? Míti co nejméně péče, co nejméně trudu, co nejméně práce a učení, neboť mnoho mysliti olupuje o tuk a barví vlasy na bílo. Práce prý vysiluje a učení tíží. Život prý jest jak žebřík, po němž čím výše lezeš, tím šťastnějším máš býti. A jest potřebí k tomu práce? Nikoliv, nýbrž rozhodnosti, smělosti a drzosti. Že se učením a námahou dobývá štěstí, jest lichou útěchou jen selskému synkovi. Úspěch vládne všemu světu a proto může se díti jen za pomoci oněch, jež urozená matka ku štěstí na svět přivodila. Přátelství, příbuzenstvo, protekce jsou hlavní pakou světa, a proto každá vědomost jest zbytečna, jež sní o cíli životním. Konec konců musí uplynouti určitý počet let a hodin, a příroda pak hlásí se ku svému právu. Nikdo se neptá po cíli životním, nýbrž po dovednosti, s jakou by každý žil. V ten smysl as rozumuje naše omladina. Pohleď jen do praktického života a viz následky. Každý jinoch vysokého rodu ví, že jest mu zachováno místo v zemi. Považuje to za své zvláštní právo. Neptá se, jaké to místo jest, nýbrž kolik z něho procent zlata. Nabídni mu hodnost generálskou, přijme ji, nabídni mu hodnost velikého župana, přijme ji, učiň ho opatem, bude opatovati, a zvol ho banem, bude banovati. Z povinnosti nedělá si těžké hlavy, o povinnosti jeho nechť se starají synkové selští; vždyť vědomostí není třeba. Vědomost bývá nahrazována násilím, a násilí protiviti se nesmíš. Lhostejně svlékají a oblékají lidé ti každým dnem nové roucho, lehkověrně přebíhají s místa na místo. Rodinné svazky nejsou jim než prostředkem, jímž utužují svůj násilný cech a jejž jmenují národem, vlastí pak hromady luk, polí a vinic, a svobodou neobmezenou bezuzdnost. Kde jest ona všeobecná láska, kde jest ono hrdinství, by druh obětoval štěstí své za druha, kde nynější smrtelník pracuje pro blaho budoucích věků, kde ono posvátné sebevědomí, že i boháč jest povinen pracovati ve společnosti pro společnost a že mu přísluší vytrvati a opravdově působiti na onom místě, k němuž pobízí ho duch, a k němuž vědomosti schopnost mu udělují? Málo, přemálo jest všeho toho v zemi této. Za to však všechno kráčí opačnou cestou. Každý snaží se jen sám kořistiti ze všeobecných předností a z úřadů svých, neboť mní, že to jest jeho právo. Sobeckost nakazila celé naše království. Naše země jest vírem náruživostí, a každý jest hotov bez výčitek svědomí zničiti druhého pro svůj osobní zisk. Svár bují mezi šlechtou, malé spory rozněcují plameny smrtelné nenávisti, nejlepší síly se umořují, a země naříká, neboť boží blahostná ruka odvrátila se od ní a ničemu nežehná. A cizinec o tom ví, cizinec to vidí. Dychtiv plenu, jako vlk pokradmo se sem plíží a číhá, komu by své drápy zaťal do prsou. A co již plenu si odnesl! Jakmile uzří slabocha a sobce, připne se k němu násilím a činí pak z ubohé oběti

svého otroka. Proč máme tak málo úcty a ceny? Poněvadž sami kopáme si hrob za cizí plat. Proto nám nezkvétá země, poněvadž sami slepi jsouce, nedbáme prospěchu své vlasti. 'Však já jej vidím . . . Utkvělou myšlenkou mého života jest, aby z mé ruky do převrácené této doby vyšel člověk dokonalý, ducha osvíceného, srdce vlasteneckého a pro dobro nadšeného, člověk nade vše milující onu zem, v níž ho matka zrodila, člověk, jenž se neohlíží v pravo ni v levo, nýbrž statečně jde ku předu rovnou cestou, člověk, jemuž jest povinností milovati lid!"

Veškeren děj, který se rozvíjí v románě tomto, ve hlavních částech skutečně odehrál se v Chorvátech před sto padesáti lety, a autor čerpal k němu látku z rozličných starých listin a zaprášených pergamenů. Šenoa počínal si tu svédomitě a se vší elegancí svého tvoření a dokonal dílo k velikému zisku nejen literatury domácí ale dojista i mnohem širších kruhů.

Pro společenské povídky, jako jsou *Žebrák Luka*, *Mladý pán*, *Přítel Lovro*, *Pruský král* a j., brával si zvláštní typy a přiodíval hrdiny své v jednotlivých momentech poetickým žárem. Plodný spisovatel ten v krátkém životě svém podav přes třicet románův a povídek, povzbuzoval a rozněcoval hruď mladého pokolení domácího, vléval do jeho duše nejsvětější city, jimiž jest povinno své vlasti, a ukázal cestu, jakou se mají bráti jeho stoupenci. Avšak i občanstvo hojně se poučovalo ze spisů Šenoových a nyní snáší kámen ku kameni na novou velikou budovu uvědomělosti a národní samostatnosti, k níž ruka Šenoova základy kladla.

Šenoa byl téměř po sedm let redaktorem Vience, jejž velmi často musil sám vyplňovati, jsa mimo to nucen čísti spousty planých veršův a povídek, jež se mu hrnuly do časopisu a na něž mu bylo odpovídati. Aby něčeho přece mohl použiti, musil to opravovati, předělávati.

Byl také dramaturgem Záhřebského divadla, a tu bylo mu přemáhati nové obtíže. Kolik překladů podal z největších básníků dramatických a jiných! A co se dále napracoval při Matici chorvátské i jakožto spisovatel i jakožto místopředseda její! Při tom nezapomínal na své přátele Pražské a na jazyk, jímž tak rád mluvíval se známými Čechy v Záhřebě.

Mnohé plány k zamýšleným pracím bohužel s ním lehly do hrobu — mnohou osnovu utkával ještě za poslední doby, v níž vysílení, kašel a prsní neduh poutaly ho na lože; tu přes deset měsíců zakoušel těžké bolesti, a přece ani tu neustával ve své rozsáhlé činnosti. Jakmile cítil úlevu, psával sám, když jeho drazí již dřímali; jindy diktoval s lože choti své, která ho s nejpečlivější něžností ošetřovala. Zejmena Šenoa chtěl ještě proslaviti národní dynastii chorvátskou velikou trilogií, dále pak podati dojemné obrazy ze života Polabských Slovanů. V nemoci své po požáru našeho divadla psal Jos. V. Fričovi, když mu dával autorisaci ku překladu své povídky *Prosjaka Luky:* „Já jsem právě překonal smrtelnou bolest. Půl roku ležel jsem na mukách a teď mi choroba pomaloučku přestává, že budu asi za měsíc moci do Italie, kde zůstanu tři měsíce: Požár Vašeho divadla bolně se dotkl nás Chorvátů. Já jsem skutečně plakal."

Avšak již neokřál. S pérem v ruce několik chvil před smrtí zapřísahal lékaře, aby mu nedal umříti, že toho má tolik ještě dopracovati. Ale vysílení jeho bylo přílišné; zesnul ráno dne 13. prosince, nemaje ani ještě 44 let věku svého — hodeu, abychom s bratrským národem i my nad hrobem jeho hluboce truchlili.

Zimní pohádka.

Od

Josefa Jakubce.

(Dokončení.)

V.

Stopy v sněhu! Pohleděme!
Studené jsou, ne však němé.
Stopy bílé! — Kdo je vidí,
kady šlo dvé mladých lidí,
z rána vyjda na výzkumy,
ze šlépějí porozumí,
kady chodí osud lidí.
Kdo ty stopy, kdo je řídí?
Spletení jich v různé směry,
tajné písmo, smysl šerý,
kdo je přečte, divné čteny?
Osudný plán rozevřený!
Stopy v sněhu, bílé stopy,
však vás každý nepochopí!
Kráčeli to andělové?
Tak se chvějí naši rtové.
Noc se v Betlem proměnila;
pastýři a stáda bílá,
všechno spěchá ku Betlemu,
s dary dítku zrozenému,
všecko zpívá, všecko hraje
na dudy a na šalmaje.
Ztrnula noc udivena,
jaká se to stala změna?
A den bílý ptá se žasna,
odkud jaro z čista jasna.
Libého snu dozvuk slyší,
snu od bdění nerozliší.
Nebyl sen to, pravda bylo,
Jezulc se narodilo.

Od jihu se slunce shýbá,
spící zemi jemně líbá,
a zas hlavu v obzor kloní,
poledne se s nocí honí,
odpoledne nad vesnicí.

Na podlaze na třpytící
mramorové, sněžné, bílé,
stavení dlí roztomilé;
bílá střecha, oken rysy,
a nad nimi dolu visí
rampouchy jak zlaté stříle:
z pohádky to sídlo bílé.

A jak mrak se hrne časem,
zatmí se, — a leskne jasem,
když tam anděl křídlem mávne,
a odhalí nebe slavné;
ptáků zlatých tlum se žene
na stavení osvětlené:
světlo sype modré nebe.

A tam uvnitř vedle sebe
matka s dcerou pilně předou.
Zas tě vidím, dívku bledou,
roztržitou, zadumanou.
Ticho; okna v slunci planou,
kolovrat jen vrče běží;
na podlaze v slunci leží
starý pes, a na pecini
kočka přede. Pryč jsou jiní.
Matka hledí k svojí dceři,
nevěří a přece věří,
kývá hlavou: dcera milá
v předení se zastavila,
hledí k zemi osloněné,

plno myšlenek se žene
do hlavy jí, hledí, hledí,
zdá se jí, že do popředí
vystupuje, s země vstává
zlatý muž a rukou mává,
kyne jí a s sebou zove.
Ona jde s ním v kraje nové;
kudy kročí, všude zbude
po stopách mu zlato rudé,
cesta jeho světem třpytí,
a tu léto, a tu kvítí,
a tu ptáci — hleďte divy!
Teplo, chládek přívětivý,
slunce v nebi, láska dole,
a ty stráně nejsou holé,
ale plné fial, květů,
motýl zved se ku povzletu,
pod listem se zrodiv právě,
a tam běží brouček v trávě,
lesklá křídla rozepíná,
bzuče si, a květu z klína
mušky zlaté krouží vzduchem,
usadí se na kři suchém,
jako ptáci hovoří si,
a v to zvuků co se mísí!
Ale nejvíc divno je jí,
že si všecky rozumějí;
a co více, tomu všemu,
tomu stromu zelenému,
broučkům, ptáčkům porozumí.
Poznává ty vonné dumy,
jimiž myslí všecky květy,
patří na strom tisíciletý;
s toho padá listí k zemi,
ale odtud haluzemi
opět vzhůru k nebi pne se,
a výš ještě pták se nese . . .

Kam to přišla Hana naše?
Ohlédá se kolem plaše,
vzpíná ruce, mluví v stesku:
„Pane bože na nebesku,
kam jsem přišla?“ Jen to řekla,
a tu chudák — jak se lekla:
vždyť k ní počne mluvit bříza,
u níž stála. Vše se slízá,
ruch povstane v celém světě,
všecko volá: Vítáme tě!
A to slyšíc, divem trne,
krev jí k hlavě jen se hrne,
v srdci se jí touha líhne,
v nebe zří, a ptáka stihne,
volá naň a vece jemu:
„Jak daleko ku milému,
v nebe k mému Jeníčkovi?“
A ten ptáček jí to poví:
„Daleko je, tam kde tvora
není vidět; sedmá hora,
za sedmerou velkou řekou,
kudy ztamtud slzy tekou,
tam je vidět nebes bránu
na východní světa stranu.“
Sama kráčí smutná panna,
východní kde září strana,
ale brzy zabloudila.
Vidí potok, voda čilá
přes kameny lesklé běží,
a jde po ní, ač jen stěží,
po potoku v tmavém houští;
naděje jí neopouští.
Hledí v temno chladných stínů,
už tu tma, a v jejím klínu
větrem chvoj se černá kývá,
a v ní tvář se poukrývá,
zahučí a cení zuby:
„Co tu chceš? Jdeš do záhuby!“

„Do nebe jdu, ku milému!“

„Donesu tě k hochu tvému,“
vece stařec. „Za to ale,
budeš potom se mnou stále,
a mou šedou česat hlavu.
Lesky dám ti za potravu,
budeš bydlet ve křišťálu,
v osvětleném bílém sálu.
Zachovášli dobře se mi,
s miláčkem vás pustím k zemi.“

Dívka ráda přisvědčila,
a již v modru nebes byla,
vzduchem letí, slyší šumy,
zvukům ptáčat porozumí.
Jedno mluví v krásném zpěvu:
„Vidím tamhle letět děvu;
kdy by řekla, že s ní mohu,
řek bych, kudy k pánu bohu.
A ta děva, kdy by chtěla
v nebe přijít, tam by směla,

kdy by hadu, ráj co hlídá,
najíst dala, co rád jídá,
on jí dále v nebe poví."

Potěšena těmi slovy
dívka letí, a tu slyší,
jak jí velí rozkaz vyšší:
„Draka necháš na pokoji,
sice ztratíš duši svoji.
Toho ptáka neposlechni,
ale nyní na mne dechni."

Dechla, a jsou sto mil dále.
A tu vidí, k velké skále
přikouzlený pes jak stojí
a tak ree: „Znám cestu tvoji!
Kdy bys na mne promluvila,
do nebe bys nezbloudila."

Promluvila, a on vece:
„Až přiletíš k sedmé řece,
strhni tomu, jenž tě nese,
bílý plášť; on spadne v lese,
ty však s pláštěm půjdeš sama,
prostřeš si jej pod nohama,
dostaneš se, kam ti milo!"

Tu to pod ní promluvilo:
„Toho blázna neposlechni.
ale opět na mne dechni!"
Dechla, a jsou sto mil v předu.
Holý strom jim ku pohledu,
zarachotí suché větve:
„Duše naše žije ve tvé,
dej nám, ať se zelenáme.
Cesty tvoje jsou nám známé.
Nežli přijdeš k nebes bráně
k pohledu té lité saně,
co tam stojí, k tomu hadu,
dojdeš dole na zahradu,
na zahradě studánka je,
sluníčko s ní v duhách hraje,
napiješ se, strachu zbavíš,
od cesty se neunavíš!"

Dechla na ně a tu slyší:
„Teď jsi panno v mojí říši;
těch šelestů neposlechni,
ale na mne opět dechni!"

Nedechla, však plášť mu strhla —
spadl; ona v dál se vrhla,
za řekou zří bílou bránu.
Bohu dá se pod ochranu,
hodí před se plášť ten bílý,
a hle, před ní hned v tu chvíli
bílá cesta, most se klene.
Zraky její roztoužené
vidí onen svět a žasnou.
Děva kráčí s lící jasnou,
ve studánce umyje se,
a ji naděj vzhůru nese.
Přišla vzhůru, vidí sani,
lekla se; však svojí dlaní
dotkne se jí, dá jí v ústa
lupení, jež nad ní vzrůstá,
a hle dive! Co z té saně?
Pěkný jinoch kráčí k panně,
děkuje jí, zeptá se jí,
béře ve svou ruku její:
kam jí cesta, chceli říci?
Jemu dívka růžolící
sotva hýbe růžným rtíkem:
do nebe že za Jeníkem;
ptá se ho, jak daleko má.

„Ó, to jsi již skoro doma!"
dovedl ji k nebes bráně,
a tak vece bludné panně:
„Poznášli mne, poznáš jednou?"
Zmizel už, a z brány hlednou
zraky na ni, svaté oči,
svatý Petr klíčem točí.
„Co tu hledáš, panno mladá?"

„Ach ty svatý! Koho ráda!"

Pustil ji, a před ní tady,
koho chtěla: anděl mladý,
duše z těla potkala ji . . .
Což to Jeník? Vždyť se znají.
Ale bože, jaká změna!
Dívka stojí omámená.
„Což jsi Jeníček můj milý?
Jak tě tady proměnili.
Tváři tvou jsem potkávala,
tys to byl — já nepoznala!"
Sedli si a odpočali,
pak se nazpět na zem dali.

Došli. Dívka zvedá oči,
procitla, a blíž k ní kročí

onen, jehož přivedla si!
Vítek se k ní blažen hlásí.
Právě vstoupiv skrze dvéře
zdraví ji, za ruku béře.

Hana ještě u vidění
hledí naň, pak do předení
hned se dala, na spěch měla,
jak by hosta neviděla.

VI.

Tedy slyšel jsi nás, Pane!
Už tvůj dech k nám s hůry vane.
Přišli lidé, povídali,
že se v kraji divy staly.
Lidé že prý chodí bosi,
a že dívky květy nosí
za vrkoči, za živůtky.
Lidé praví: boží skutky!
Tak to lidé povídají,
jaro že prý už je v kraji.
Jistě, jistě mrak se šerý
roztrh, zašel za večery,
a z něho se — lidé vizte! —
vynořilo nebe čisté,
se sluněčkem. A tu všecko
z domu leze: brouček, děcko,
sedá na práh před stavení;
bílá tvář se v růže mění
na sluněčku. Zem vysychá,
a k nám nebe dolů dýchá.
Kdož by zůstal dnes už doma?
Teplýma zve nebe rtoma.

Přišel Vítek na návštěvu,
uvidět chce bledou děvu.
Vedle otce máti sedí,
a ta dívka oknem hledí.
Odtrhla se z okna zpátky,
zapýřila, a hlas matky
za chvíli už hosta vítá.
Ó, teď už tu všechno svítá,
srdéčka se na se smějí,
na sluněčku sebe hřejí.
Matka řekla: „Už tam léto!“
A jí Vítek: „Táhlo mne to!
A že počasí tak pěkné,
myslím, Hanička že řekne,
by jí máti dovolila,
aby k nám mne provodila,
na naši se projít horu.“

Vítek děl, a do hovoru
s Hanou máti hned se dala,
jak tam krásně, povídala:
„Dceruško, už dlouho tomu,
co jsi nekročila z domu;
vidíš, tamhle svatí mají
suché věnce — mně se zdají,
jak by chtěli nové míti.
A dnes tam tak slunce svítí,
fialky už kvetou jistě!
Poskoč a se ustroj čistě!“ —
vece matka — „jdi si trochu!“

Srdce skočí v těle hochu,
ale dívka smutná, bledá
zas jen vřeteno si hledá.

„Haničko!“ tu Vítek prosí,
obě oči se mu rosí,
že jak lístek zachvěla se
při tom jeho teskném hlase;
a když vzdychnuv lomil ruce,
chopila ho za ně prudce,
lekuuvši se jeho žalu,
šla konečně, šla pomalu
ustrojit se na komoru
s Vítkem v tichém rozhovoru.

Truhlici svou otevřela.
A tu šátků co se bělá,
co tu pěkných sukní leží,
šněrovaček barvy svěží,
červeňoučké, květované,
levandul z nich vůně vane.
A tu řekne tiše Vítku,
aby doběh, přines nitku,
a s ní jehlu, že chce šíti:
chtěla se jen uzavříti,
obleknout si košilečku,
růžovanou sukenečku.
A když Vítek marně hledá,
proč šel pryč, už dobře věda,
na komoru ťuká zase.
Již v to všechno oblekla se,
kabáteček jenom zbývá.

A Vítek se na ni dívá,
usmívá se, pospíší si
tam, kde její kabát visí,
pomáhá jí, obléká ji,
celý šťasten, celý v ráji,
rozděluje, narovnává,
šáteček na hlavu dává. —
A již zavrou spolu dvéře.
Šťastných lidí dvé se béře —
kam to? Inu v nebe kráčí;
za hodinu za nejsladší
budou v nebi. Pojďme s nimi.
Nebojte se lidé zimy,
ani smrti nebojte se!
Hleďněte, co jaro nese,
slunce hřeje. Ó, ty země!
Cosi šepce přetajemně,
že jsi byla v divném snění,
a tvá líc, jež teď se mění,
že nahledla do zrcadla
všehomíra — a že svadla.
Divná tucho! Povstala jsi
krásná opět v mladé časy,
žiješ s námi, dýcháš lásku.

Ti dva vyšli na procházku,
za vsí jsou. A země holá
sněhu prosta ještě zpola
jako tváře ustrnulá
ze mdloby by procítnula.
Milenci se berou výše.
Každá hrouda žitím dýše,
a vyráží stéblo z hrudi.
Hleďte, hleďte! Vše se budí!

Hanička se zastavila.
Švehol, píseň roztomilá
zvučí s nebe, vidět není
ptáčka, ale šveholení
slyší dívka; srozuměla,
pohádka je vše to celá —
dole tam se dívá zvěři,
vidí pučet lístky v keři,
a ji všechno cestou vede,
ji, co byla děvče bledé.
Dovedlo ji k hoře s Vítkem.
Kráčejí už v sněhu řídkém,
a tu Hana opět stane.
Ohledne se: vítr vane,
bílý plášť ten shltit s nimi,
ústy klutá zpěněnými,
hltá sníh, a břich mu vzrůstá,
pod nimi už jeho ústa,
a tu pukne břich mu rázem,
voda proudem teče na zem,
teče dolů příkrým břehem.
Hana posledním tu sněhem
umyla si bledou líci,
a hle div! Ty růže spící
z lilií se vynořily,
tváře se jí zrůměnily.
A pak šli; a poslouchají,
co to šumí, co to v kraji,
i jdou vzhůru, vidí, žasnou,
na skleněnou horu jasnou,
k bráně nebes pohlížejí.
Šelesty se duchem chvějí.
Ohledli se — zástup ptačí
letí z jihu v podoblačí,
naděj lítá pod nebesy,
lehne v srdci, zavýskne si,
vzduch se plní zpěvnou zvěstí,
a tu křídlo zašelestí,
ptáci sletnou k jejich patě;
a hle, nebe v samém zlatě.
Kam dřív hlednout? Zázrak nový.
Černý les, a holé křoví
promění ze smutku svého
v myslivce se zeleného.
A hle, jarní měsíc letí —
uviděl je, svoje děti,
běží za svým za pometlem,
z paprsků, jež září světlem,
se strání sníh zametává,
shodil peřinu, ať vstává,
dýchá do ní, tiskne k hrudi,
vřelým retem svým ji budí —
vylíbal jí modré oči.

Hanička tu rychle vzkočí.
Fialky tam! Vítek zatím
tady hory nad úpatím
pod šedivým stromem stoje
pupenců jak mušek roje
vidí, jak se z kůry tlačí —
jemná zeleň! To nám stačí.
A tu dívka přistoupila,
celá pružná, celá čilá,
podává mu modré květy.

Život! Láska! Světy, světy!
Za ruku chtěl vzíti děvu
bodrý Vítek, ta však v hněvu
nebo strachu prchá plachém
v líci hořic svěžím nachem.
Vzhůru běží. Vítek za ní,
jak ji spatřil v holé stráni.
Než jí dostih, zmizela mu,
a zas v divném zřel ji mamu
na protější stráni stoupat;
stíhá slep i zaběh v oupad.
Hana zatím, pestré ptáče,
vzhůru letí, spěchá, skáče.
A když nejvýš vystoupila
udýchaná, bujná, čilá,
hledla nebes do zrcadla,
kterak jako země zmladla,
chtěla výsknout, ale v líce
vítr sfoukl z bujné kštice
vlasů proudy. Postanula,
bílou rukou oči mnula,
neviděla, uviděla —
v nebes zrcadle se bělá
velká tvář a hledí dolů,
plná smutku, plná bolu.
Bílá tvář a kolem hlavy
leskne se vlas kučeravý,
jak zář svatá nebešťanů.
V dlouhé říze v onu stranu
pluje v modré nebes pláni
sklamané jak milování.
Jak se slunko časem skrylo,
zjevení se zamračilo
od jihu jdouc ku severu.
Skryla líce pod zástěru,
zaplakala opět děva:
„On se mračí, on se hněvá!“
A v tom Vítek dostihne ji,
ve svou chytí ruku její,
k jihu vztáhne ruku druhou,
na ten pruh, jenž hraje duhou,
ukazuje, poučuje:
„To k nám jaro z jihu pluje!“
A čím blíž ten zjev k nim letí,
počíná se obraceti
z obličeje v řasy mraků
a pak v třepot křídel ptáků.
A dřív, než by v otčenáši
spočet slova, už se vznáší
hejno černých vlaštoviček.
A tu děvě zmizel s líček
stín, jenž padal s mraku na ni;
dá se s nimi v rozmlouvání,
anyť nad hlavou jí krouží,
štěbetají, proč se souží,
za družičky že jí přišly.
A již Hana nepřemýšlí,
plným hlasem v nebe výskne,
výskl Vítek též a tiskne
pevně ve své ruku její —
vzhledla na něj přítulněji.

Stoupli výš a dívka ptá se,
když stanuli v jara kráse:
„Jak daleko ještě v nebe?“
Stáli tady vedle sebe;
on jí rukou ukazuje,
jak se nebe ozařuje,
zlaté zámky povstávají
a ti dva jim na pokraji.

Výš a výš — a z brány skvělé
stoupá slunce rozechvělé —
milí sobě v náruč klesli.

Více duch můj nevykreslí.
Slyším, země oddychla si:
„Nuže vizte! Tak jdou časy!“

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

X.

hruťte se kamna! Totě pan doktor z Čerstvého vzduchu!“ zvolal již z daleka pan Račte, pospíchaje co mu dech stačil s louky, kde byl u lidí, přese všecko k pěšině, po níž se dr. Javorník zvolna do Vražna ubíral. Doktor se v duchu nad tím uvítáním zachechtal; nebo bylo by asi zcela jinak vypadalo, kdy by nebyl dnes dopoledne Borovec Drahokoupilův dopisek dostal. Jaroslav se zastavil a počkal, až k němu došel. Podali si ruce.

„Račte přece, velectěný pane doktore, na Vražno míti namířeno?“ otazoval se statkář.

„Skutečně, pane Borovče,“ odpovídal klidně doktor; „hodlal jsem nějakých deset minut u vás si poodpočinouti. Slunce dnes pořádně topí.“

„Což deset minut,“ namítal Borovec; „však loni to bylo bez toho jen tak mimochodem, jen jako by sirkou škrtnul, velectěný pane doktore a profesore!“

„A seno?“

„Chvála bohu, letos je jako thé. A sklízí se jako po másle. Co nového račte míti v Záhořanech?“

„Zpomínají na vás,“ pravil významně doktor.

Pan Račte třikrát rychle po sobě mrknul, což bylo mu zvykem, když slyšel něco radostného.

„A stará milostpaní, a mladá a . . . a slečna Mély?“

„Děkuji, zdrávy jsou,“ odvětil diplomaticky doktor Javorník.

Vstoupili do dvorských vrat a popošli v levo k panskému domu, jenž vypadal tak čistě, jako by jej ze škatulky vytáhl.

„Máte tu pěkně,“ podotknul doktor, zastaviv se před domem a rozhlížeje se; „jak náleží pěkně.“

„Ó, prosím, nestojí za řeč, velectěný pane doktore a profesore. Račte, prosím, račte dál,“ pobízel hostě; „račte do mého skrovného Taskulum.“

„Tuskulum,“ opravoval doktor, usmívaje se.

„Tuskulum, Tuskulum, račte míti pravdu. Mně se ten kousek boží latiny již vykouřil! Ó, račte, prosím, račte.“

Pan Borovec vedl doktora přímo do parádního pokoje, a usadili se v křeslech, nově potažených, leč fasony již staromodní. Doktor se stále rozhlížel a chválil na plná ústa byt pěkně zařízený. Pan Račte mrkal víckráte po sobě a vykládal, že ovšem nějakou míli musí zůstati za vkusem Čerstvého vzduchu a Prahy, ale že za čas také nějakou stovečku do svého bytu strčiti může, a že ho jen ty záslony, z kterých

prý ovšem zvláštní má radost, dobrých třicet zlatých stojí, nepočítaje ani práci za zavěšení.

Doktor taje v sobě smích zpíval dále do svého tónu, připomenuv na konec, že mu jest přece s podivením, že pan Borovec jsa takový milovník pěkného příbytku, si do své roztomilé klece již dávno kanárka neuvedl.

Hostitel jeho třikráte zamrkal a odpověděl cukrově se usmívaje:

„Doufáme v dobrotivé nebe, že nejsme k věčnému celibátu odsouzeni."

„Nemluvte v množném čísle," namítal doktor, „aspoň co do mne, skládám vyznání, že není mně nad stav panický a že sotva kdy zatoužím po známosti s pantoflem."

Pan Račte div si radostí oči nerozmrkal. Tedy Drahokoupil doktora dobře prohledl! Nyní mohl zcela bezpečně řeč přitočiti k slečně Mély. Třeba bylo jen doktora pěkně k sobě nakloniti. I přinesl vkusně vykládanou krabici s doutníky, jak pravil „ctihodného věku a výborně odleželými, z nichž jenom za božíhodových příležitostí kouřívá," zapálil svíčku v příručním stříbrném svícnu a vyptával se s dotíravostí téměř sklepnickou, čím by mohl hosti svému posloužiti, zda pravým ruským čajem a Lomnickým sucharem, či kávou černou; nebo sklenicí piva či lahví vínka, červeného nebo bílého, oboje prý, jak doufá, neučiní mu hanbu. Při černé kávě v závorce podotknul, že nepřeje jí příliš, poněvadž prý po ní, jak kdesi spolehlivě se dočetl, červená nos.

Doktor Javorník vyslechl trpělivě celý seznam nápojů, připomenul mu, že zlý ten účinek černé kávy mu také není neznám, a vyslovil se, když již jiné spásy není, pro sklínku bílého vína s vodou. Pan Račte zatrhnul zvoncem, a paní Marjánka, jež ostatně při dveřích poslouchala, přišla si devotně pro rozkaz. Za chvíli bylo tu víno i mísa se řízky delikátní studené zvěřiny. Zlatožlutý mok perlil se brzy v křišťálových sklínkách, pan Borovec jednu z nich pozvedl proti světlu a hrouže zrak svůj v milovábný její obsah pravil:

„Račte, velectěný pane doktore a profesore, si se mnou ťuknouti po staročesku na dobrou vůli."

„Na dobrou vůli," opakoval doktor, ťukaje s ním.

Pan Borovec vypil jedním douškem svůj díl až do kapky, vždyť byla senoseč, čas obecné žízně, a Jaroslav do polovičky. Neznal se patrně jako Pražan náležitě v staročeských spůsobích. Leč panic Vraženský přimhouřil již oko a nabízel mu zvěřinu, jež hostovi výborně zachutnala, kteréž cti se ostatně i lahodnému vínu dostalo; nebo brzy po první láhvi nastoupila druhá svou pouť do útrob besedníkův. V Jaroslavově mysli rozkvétal humor do samých růží, a Borovec nebyl již s to, aby udržel v hradbě ňader svých city ke slečně Mély, jež se mu již ze vší kázně vymýkaly.

„Ach," povzdychl, snímaje roucho tajemství s duše své. „Dámy jsou zdrávy a slečna Mély také?"

„Jako pstruh!" připomenul doktor.

„A je to pstroužek, neníli pravda? Já vím, že v Praze udice po něm lítají."

„Ne tolik, jak byste myslil. Ona jest vážné povahy, a zdá se, že jí Pražští mladí pánové jsou trochu mělcí. Myslím, že více by jí byl k oku i k mysli jadrný muž z venkova, muž oddaný počestné práci, upřímné mysli, a třeba nestál ve květu mládí. Vždyť dospělejší strom lepší vydává ovoce."

Pan Račte přišoupnul ochotně křeslo své k doktorovi; vždyť to, co slyšel, byla zrovna jeho fotografie. Nyní nemohl přece mlčeti.

„Ó, příteli," pravil, „nemohu vám déle tajiti, jaký dojem slečna Mély na mne učinila. Od těch dob, co jsem ji viděl, vidím jen ji; co jsem ji slyšel, slyším jen ji; slyšímli pěnkavu zpívati, zpívá ‚Mély'; slyšímli vítr hučeti, slyším ‚Mély.'"

„Jste do ní, příteli, zamilován."

„Uhodl jste."

„Škoda, že nemám žádných vlastností k namlouvání; věru, ztratil bych již za vás slovo."

„Ó, ztraťte; příteli, ztraťte a učiníte mne šťastným a vděčným až do smrti. Vždyť vy na Čerstvém vzduchu mnoho vydáte. Můžete o mně mluviti, že jsem muž jadrný, poctivé mysli, počestné práci oddaný a třeba nebyl nejmladší, bůh ví a nejsvětější trojice, že srdce mé jest upřímné a zachovalé, a že oheň, kterým plápolá, není žádný oheň ze slámy a z natě. Sám jste pravil a ještě jste o mé lásce nevěděl, že můj dům jest jako klec pro kanárka. A pole moje rodí zlato, příteli! A ta jistota, příteli: domy a továrny mohou shořeti, obchody sebe lepší bankrotáři niveč uvedeny býti, ale úrodnou půdu nezničí ani živel, ani vojna, ani úskoky. Ó, kdy byste ráčil Mély pro mne připraviti, ó, věřte vděčnějšího dlužníka v Čechách byste nenalezl. Ó, já vím, že slečna Mély jest hodna takové lásky, jakou já k ní mám."

Jaroslav se jaksi sám nad sebou zastyděl. Upřímné výlevy srdce Vraženského panice, třeba nebyly prázdny humoru, zasluhovaly přece jen úcty nepodjatého člověka, a třeba věděl bezpečně, že jsou a budou bezúspěšny. Leč filosofie jeho obdržela opět vrch. Řekl si v duchu: Sladké nesmysly, pane Račte!

Dobrák Borovec, vínem poněkud rozjařený, ovšem něco podobného při něm by nehádal; naopak myslil, že host jeho přemýšlí o prostředcích, kterými by mu při slečně Mély posloužiti mohl. Nechal mu chvíli na rozmyšlenou a otázal se jen: „Přemýšlíteli, příteli?"

„Přemyslil jsem," odvětil doktor. „Pře vašeho srdce, milý pane Borovče, nebude tak snadna, jak by se myslilo. Že jste muž úcty hodný, o tom, tuším, nepochybuje slečna Mély rovněž tak jako celý svět; ale že jste i lásky hodný, o tom se musí teprve slečna Mély přesvědčiti, neb jinudy nevede žádná pěšina k jejímu srdci."

„A co mám učiniti?"

„Odpusťte mé upřímnosti, ale vy nejste z nejmladších, a slečna Mély jest mlada. Nebo co jest nějakých dvacet a pět let?"

„Ovšem, ovšem."

„Vy tedy jí musíte ukázati, že jste posud mlád. Bohu díky, humor máte, a ten jest dobrý k tomu prostředek. Ukažte jí, přesvědčte ji, že jste posud mlád."

„Ale jak, aie jak?"

„Nežli jsem poznal tajemství vašeho srdce, připadla mi na mysl zábava, a bavím se jí na procházkách svých již mnohou hodinu.“

„Zábava! Já proti zábavám nikdy nebyl.“

„Na druhý měsíc, tuším patnáctého, připadá výroční den sňatku pana Hajného s paní Hajnou. Byl by to den pro význačnou zábavu jako stvořený.“

„Byl. Myslíte ples?“

„Nikoliv, divadlo.“

„Ó, já jsem ohromný milovník divadla; račte věřiti, drahý příteli!“

„Tomu jsem z té duše rád; nebo na vás počítal jsem také v předběžném rozpočtu. Vy musíte také hráti.“

„Hráti!? Ale, příteli, snad byste nechtěl mně na hlavu bláznovskou čapku posaditi?“

„Tak nesmíte, příteli, mluviti, chceteli před slečnou Mély dokázati, že posud jste jinoch na duchu.“

„Hm, hm . . . ale, příteli, považte! Paměť má jest již děrava, žiju tu jako poloviční poustevník a jaktěživ jsem veřejně, před obecenstvem, nevystoupil. Fiasko by bylo skoro jisto.“

„Veřejně! Vždyť myslím jen na domácí divadlo, v nejužším kruhu. Obecenstvo by bylo skrovno a že shovívavo do míry největší, rozumí se samo sebou. Byla by to rodina Hajných, Drahokoupil, správce Velemín a starší úředníci, z cizích bychom nepřibírali. Jaká, prosím vás, bázeň před fiaskem?“

„A slečna Mély? Budeli také hráti?“

„To nevím jistě. Myslím, aby dělala orchestr. Bez toho přece nemůže býti představení?“

„Ovšem, to náleží k celku jako komín ke chalupě; ale dobře by bylo, kdy by hrála. Kdy bych měl s ní nějakou delší scénu, buďto pohnutlivou, nebo hodně veselou, třeba tak s nějakým padnutím do náruče . . .“

„Tak do podrobna nemůžeme ještě dnes jíti. Já sám bych byl napovědou a režisérem a sepsal bych tak dva kousky schválně pro slavnost; jeden vážný, druhý veselý. Rozumí se, že všecku starost o představení bych naložil na svá bedra. Ještě to není, ale budeli, engažuji vás za herce, příteli. Ruku na to, nebo bez vás bychom, příteli, uvázli s prámem na mělčině; jest nás tuze málo i na nejskrovnější personál. Vy, mladý Tureček, Gábinka Velemínovic, Svach . . .“

„Slečna Mély.“

„Nu třeba. Leč při tom všem mně chybí jedna osoba, intrikán. Snad se nalezne. A kdy by bylo nejhůře, sem tu ještě já.“

„Já bych se na to těšil, ale . . .“

„Žádné ‚ale‘ ještě nic nedokázalo, příteli. Však si to rozmyslíme: prozatím hrobové tajemství! Já myslím, že vaše intence se slečnou Mély se tímto představením shledá s nejlepším výsledkem.“

„Ó, kdy by to dal pán bůh!“

„Neříkejte nikomu nic, ani před Drahokoupilem. Čemu prodávati, dokud není trh.“

„Ovšem, ovšem.“

„Ale já tu zůstal a vy máte práci na lukách. Slunce jest již hodně dole; musím do Záhořan.“

„Není zmeškáno. Přijdete brzy, viďte, příteli, a ráčíte mi pověděti již stranu slečny Mély?“

„Přijdu a dá bůh, že nikoli s prázdnou pro vás.“

Pan Borovec doprovodil doktora Javorníka hodný kus cesty, až ke kamennému kříži pod smrkem a svěřil mu po cestě ještě ledacos, co jeho srdce buď nechtělo nebo nemohlo samo nésti. Nežli se rozloučili, měl Jaroslav nejpěknější kapitolu z bytosti Vraženského panice zcela přečtěnu. Přišed na místo, odkud bylo Záhořany, přádelnu a kus Čerstvého vzduchu viděti, zastavil se Jaroslav. V růžové záplavě červánkův ležela krajinka před ním jako plastický obraz, a v hájku, někde nad ním, pohvizdovala žluva měkkým, plným tónem. V okně nárožním Čerstvého vzduchu, kde bydlela slečna Mély, zdálo se mu, že vidí obě mladé dámy z libé večerní nálady se těšící. Z hladiny mysli jeho vynořil se obraz slečnin v řecké toze a hned vedle něho pan Račte, s čapkou s rolničkami.

„Sladké nesmysly!“ pravil mladý muž k sobě a sestupoval chutě po mírném svahu dolův.

Téže asi chvíle stál Borovec mezi vraty svého dvora a myslil si: „Ten doktor je řádný a upřímný člověk. Fortuna mi jej sem zanesla. Když on tomu nastrčí nohy, půjde to pomocí boží ku předu.“

XI.

Některý den po tom — obloha byla zatažena a strojilo se asi k dešti — vyprosil si za příhodné chvíle dr. Javorník na slečně Mély pohovor v soukromí. Slečna, jež jinak zřídka z klidné rozvahy své vystupovala, se zarazila, a oči její svezly se rozpačitě na koberec, když k přání jeho svolovala. Dle úmluvy sešli se v zahradě na odlehlejší cestičce, zákrslíky napolo zakryté. Oba dva naši přátelé byli stejně velicí a kdo jich neznaje, by je byl viděl vedle sebe kráčeti, byl by jistě soudil, že jest to dvé milencův. Slečna po delším čase byla dnes opět tak ustrojena, jako tehdáž, když po prvé při pianě ji pan Borovec spatřil. Jistou měrou byla dnes ještě vnadnější; slaměný klobouk se širokou střechou, za nějž zatknuta byla dělaná kytička z vlčího máku, zvyšoval půvabný její zjev snad tím, že jej jaksi přispůsoboval k zahradnímu okolí. I oko Jaroslavovo jiskřilo ohnivěji. Vzácné vnady krasavice, po boku jeho kráčející, musily každé mladé srdce mužské rozhoupati z obvyklé rovnováhy. Utrhnuv se stromku list a pohrávaje s ním, snad aby myšlenky své v klidný směstnal tok, pravil Jaroslav hlasem zcela pokojným: „Slečno, prosím za vaši mlčenlivost u věci, již budeme projednávati, a spoléhám také zúplna na ni.“

Po tomto úvodu slečna Mély poněkud zbledla a nutíc se k tónu klidnému a určitému, odpovídala: „Buďte zcela ubezpečen, pane doktore.“

„Jde tu o věc,“ pokračoval Javorník, „s mého hlediska aspoň veledůležitou, a ač časem bez toho u veřejnost vejde, přece bych tomu byl rád, aby prozatím zůstala mezi námi.“

Slečna se uzarděla a odpověděla: „Poslouchám, pane doktore!"

Jaroslav jal se nyní široce vykládati, jakým spůsobem by výroční den sňatku jejich přátel dal se oslaviti, a že by takto na Čerstvém vzduchu mohli si otevříti pramen zábavy nevyčerpatelné. Pustiv se do podrobna plánů svých, vymaloval je slečně živými a jímavými barvami, probíral řadou po sobě osobnosti, jichž by bylo potřebí, nedotýkaje se jen jaksi z dobrého taktu Borovce, ač jí napověděl, že by snad i z okolí se vhodná některá síla dala vybrati. Pak ji prosil, by za tímto účelem k němu se připojila, poněvadž sám o sobě netroufal by si dobře pochoditi, ano bez jejího účinného přispění se ani jeho zámysly na Čerstvém vzduchu provesti nedají. Připomenul pro příklad starou paní, o níž sice ví, že jest mu nakloněna, jež však mnohem ochotněji a přívětivěji předlohu přijme a posoudí, nepodáli ji podnikatel sám, nýbrž spojené družstvo „Mély a doktor," poněvadž první člen družstva mysli a srdci jejímu mnohem jest bližší a lahodnější než on, člen druhý. Manželé Hajných mají prý dosti času o podniku se teprve tenkrát dověděti, až nebude lze jej před nimi tajiti.

Slečna chvíli odvažovala. Pak odpověděla: „Nevidím příčiny, proč bych na návrh váš nepřistoupila a proč by i při staré paní podnik váš se shledával s nějakým odporem."

„Náš podnik, prosím," opravoval doktor.

„Budiž, ač úloha, již mně přidělujete, jest poměrně skrovná."

„A přála byste si větší, slečno? Přálali byste si zahráti?"

„Nikoliv, spokojuji se s orchestrem. Vždyť i vy sám zůstanete za kulisami a já věru netoužím před ně. Ostatně jest osnova vaše vesměs jasna, až na jedno místo. Připomenul jste, že by i některá osobnost z okolí se dala přibrati."

„Myslil jsem na pana Borovce. Jest v domě dobře znám a rád trpěn; snad i viděn."

„Mluvilli jste již s ním o navržené zábavě?" vyzvídala slečna.

„Nemluvil," lhal doktor, jako by psal od jakživa do novin.

„Ondyno jste u něho byl?"

„Byl."

„Dovolte mi něco v závorce pronesti. Jest to věc i nepatrná i patrná, podle případnosti. Tázal jste se mne tehdy, zdali nepůjdu s vámi na Vražno. Směla bych prositi, proč?"

„Nevím již. Tuším, že mi tak za řeči otázka ta z úst vyklouzla."

Slečna Mély se naň zpytavě podívala; Jaroslav se lehce zarděl.

„Víte, pane doktore," odpovídala i pichlavě i laskavě, že umím také latinsky. Fiat benigna interpretatio. Doufám, že budete spokojen tímto rozřešením?"

Jaroslav se zarazil; cítil, že slečna dobyla nad ním převahy. Nežli na příhodnou odpověď uhodil, ujímala se již slečna Mély hovoru další otázkou.

„A co by měl pan Borovec po mínění vašem při divadle hráti? Nějakouli zamilovanou partii?"

„Nepomyslil jsem posud."

„Odpusťte mému žertu: kdo ví, zdali by ji lépe neprovedl nežli na příklad vy."

Doktorovi se hnala krev do tváří; netroufal si, slečně do očí se podívati.

„Když již spolu tvoříme divadelní družstvo, jest věc nás obou jej získati. Tuším, že přece spolu jednou půjdeme na Vražno. Co myslíte?“ otazovala se slečna zdánlivě nevinně.

Jaroslav viděl, že třeba rázného obratu. Pravil odhodlaně:

„Vidím, slečno, že není jasno mezi námi a že tudíž smlouva naše stojí na vratkých nohou. Podejme si upřímně ruce.“

„Za jakým účelem?“

„Pro život.“

Slečna Mély ustoupila na krok a sbírala všecken um, aby nepozbyla rozvahy. Odpovídala zajíkajíc se: „A co vás, pane doktore, z čista jasna k tak — vážnému výroku přimělo?“

„Vy sama. Když již tehdejší otázka má, sama v sobě nepatrná, ve vás nepokoj vzbudila, jest viděti, že vám na mně v pravdě záleží, že se srdce vaše o mne zajímá, že mne — milujete. Již v pouhé narážce na Borovce, jenž podle všeho do vás se zamiloval, hledáte z mé strany úsměšek, jenž vás hněte. Při vás to není bublina rozmarné mysli, není prchavý vrtoch; znám vaši povahu. Podejme si ruce.“

„Pane doktore, pro boha! — Vždyť nehrajeme ještě divadlo.“

„Nehrajeme, pravda; a proto si nepodáme ruce.“

„Doktore! Pouštím mimo všecky pokoutní myšlenky. Tu jest má ruka; prozatím — pro divadlo.“

Podali si ruce a potiskli je. Doktor držel ruku její nad slušnost dlouho ve své pravici a nepouštěl jí. Slečna Mély mu ji vymykala.

Prudce ji pustil pomysliv: Sladké nesmysly!

„Tedy pro divadlo, platí. Beze všech pokoutních myšlenek,“ ujal se doktor znova hovoru.

„Platí,“ odvětila určitě slečna.

„Kdy půjde družstvo k staré paní o guberniální povolení?“

„Zítra k poledni, stavte se pro mne.“

„Před dvanáctou jsem na místě.“

Obrátili se k domu. Doktor doprovodil slečnu až ke schodům a odešel ven na dvořiště. Slečna ubírala se nápadně rychle do své komnaty. Tam odložila klobouk a postavila se k oknu. Jaroslav zahýbal právě za přádelnu na silnici. Slečna dívala se chvíli do prázdna a usednuvši pak do křesla k psacímu stolu, opřela hlavu do zadu. Ňadra její bouřlivě se zdvíhala. Zdálo se, že nepokoj, před Jaroslavem uměle tlumený, nyní teprve se rozpoutává. Veliké, tmavé, nyní blouznivé oko upjalo se na obraz na stěně. Byla to tišina při měsíčku. Park z dob rokokových, z jehož vzdušné prostory táhla se uprostřed lesem dlouhá cesta. Téměř na konci jejím, v pozadí, odcházeli pán a dáma, patrně v zajímavém hovoru zabráni; za nimi stál plavý chrt k měsíci vzhlížeje. Krásná hlava slečnina probírala se ze směsi k jasnu myšlenkovému. Pohnula se a naklonila v levo.

„Zvláštní člověk; zvláštní, posud neprůhledný,“ šepotali rtové její. „Jednala jsem správně, obezřetně; ale jen jediná ještě svůdná minuta, jeden vřelý pohled, dvě, tři dojemná slova a byla bych bývala beze zbraně! Prudce odtrhl ruku, jako by řekl, když ty vymýkáš svou,

k čemu se oddávati pošetilosti. Ó, že nemohu se hned s Maruší poraditi! Byl to týž muž, jenž nešťastné herečce, nešťastné manželce z čisté lidské lásky upravil strmou cestu na věčnost? Ale on ji znal, snad ji někdy i miloval! Budiž! On jednal krásně! Co jsou proti takovému činu činy Napoleonovy? On uhodl, že jej miluji, on nabízel mi ruku, pro život — pro život! To bylo celé vyznání jeho lásky. Zda která žena takové slyšela!? Bylo tak zvláštní jako on jest . . . labuť v poušti, démant v písku, palma na severu! Jak dále s ním ku předu?! Třeba vpraviti se do něho, plouti podle jeho plachty, bez pokoutních myšlenek. Popluji s ním, popluji . . . na kraj světa, do spásy nebo zmaru. Popluji!"

Hlava slečnina svezla se za rozjímání k ňadrům; ruce měla na klíně sepjaty. Malíř spatře ji byl by zajásal. Nebesům známo, jak dlouho by byla slečna tak seděla. V tom zatahala ji ručka za šaty, a hlásek dětský vykřikl: Baf!

Slečna vyskočila. Byl to Jaroušek, jenž za ní přiběhl. Vzala si chlapce na klín a zulíbala ho. Chlapec se jí vyvinul, nebylo mu to tuze milo.

„Nevíš, kde je doktor, tetičko?" tázal se Jaroušek. „Někde v pravo, viď?"

„Proč v pravo?"

„Protože ondyno řekla babička k mamince, že když jsi ty v levo, on že je v pravo. A protože jsi ty v levo, jest on v pravo. Já vím, že jsi v levo; tohle je levá ruka, protože se jí nejí."

„Ó, ty máš rozumu!"

„Kolik asi, tetičko?"

Slečna Mély ukázala mu to ukazovači svých rukou, jež dala k sobě asi na centimetr. Jaroušek byl tím množstvím svého rozumu asi málo spokojen; neboť hnal se jí s klína jako povětří.

XII.

Druhého dne šla slečna s doktorem ku staré paní o „guberniální" povolení. Bylo na nich viděti, že jest mezi nimi jasno a že oba se nesou se stejnou myšlenkou. Stará paní se významně a vlídně pousmála; nemyslila jinak, než že ti dva divní lidé se shledali z čista jasna, a že jdou k ní na radu v záležitosti srdcí svých. Leč brzy nahledla, že uhodila vedle a že má jen před sebou družstvo pro komedii. Vyslechla pokojně nejprve hlavní přednes pana principála a potřebné výklady a přídavky slečny principálky, a lahodilo jí, že jí první svěřují své nevinné tajemství a že na jejím svolení činí všecko provedení závislým.

Urovnavši si odpověď na supliku vážně jako nějaký policejní ředitel, odvětila, že ona poprředně velice daleka jest toho, aby snad za paní v domě se považovala; ale že ji těší, že přišli nejprve k ní, poněvadž její zeť i dcera přirozenou měrou musí prozatím zůstati před oponou. Dále připomenula, že ona takto divadlu mnoho nepřeje, poněvadž s jeviště rozsívají se tytýž myšlenky společenskému životu a blahu neprospěšné, anobrž i nebezpečné; ale proti domácímu divadlu

prý není, jednak proto, že má býti oslavou památného dne jejich dítek a že při takovém družstvu má toho plnou jistotu, že při zamýšleném představení zachovají se i v částech i v celku meze dobrého tónu a předpisů v domě i rodině platných. Přes to všecko že by však přece prosila, by předloženy jí byly k censuře oba kusy, jež pan profesor hodlá složiti, a v čas jí bylo oznámeno, které osobnosti hráti budou, a jaké úlohy.

Družstvo se vpravilo beze vší odmluvy do jejích podmínek, poděkovalo se sutou měrou za její blahosklonnost, a Jaroslav zejmena připomenul, že nemohou zrak její, věkem již poněkud dotknutý, namáhati obtížným čtením rukopisův, a že kdy by dovolila, rád a ochotně by jí kusy v soukromí přečetl. Stará paní přijala vděčně návrh, dala mu však ten tvar, aby jeden kus slečna a druhý doktor jí přednesl; nebo pro jednoho předčitatele že byla by to námaha poněkud obtížná, již by ona nerada brala si na odpovědnost. Na tom zůstali a umluvili, že ohlásí v čas napřed, kdy bude lze hotové kusy předčítati.

Tak skončil se šťastně první moment přípravy, a hned odpoledne osedlával si doktor svého Pegasa, by prohnal jej po vyměřených cestičkách. Byla to projížďka trochu pracná; neboť doktorův Pegasus by rád si byl vyhodil z kopýtka; ale jezdec si počínal jako starý kyrysník: sepjal komoně do jambických pětistopců, pyšně na vysokých kothurnech si vyšlapujících, a nedal mu k posluze více figur, než kolik jich bylo možno sehnati, i pana Borovce v personál počítaje. Jedna figura mu pořád chyběla, ale on se bez ní obešel; neboť u divadelních ředitelův jest všecko možno; ti jsou jako Napoleonové. Přes to by to bylo s dílem Musy doktorovy přece bledě vypadlo, kdy by téhož dne nebyl se spustil déšť, a kdy by se nebyl Jaroslav do své práce zrovna zajedl. Večer se ani dramopisec náš do jídelny nedostavil; ostýchalť se tam objeviti se svými počerněnými prsty. Když odbíjela hodina duchův, odložil Jaroslav se srdečným „zaplať pán bůh“ péro: první kus byl z hruba hotov. Třpytil se mu na čele název: „Ještěr v ráji, čili Meč a dýka. Obraz z české dávnověkosti o jednom jednání.“

Vykonav lopotnější úlohy své polovinu zívnul si básník po olympsku blaženě a vyhledal své klidodárné lože. Spal tak tvrdě, že by ho byli mohli i s postelí třeba až do Vražna odnesti. K jeho cti budiž řečeno, že se mu o vínku vavřínovém ani nezazdálo.

Druhého dne přinesl sešit slečně Mély ke kritice do zahrady. Ta se s prvorozencem dramatické fantasie Jaroslavovy uklidila do odlehlého místečka, by se s ním po kriticku pomazlila. Když dočetla až k „opona zvolna spadne,“ byla celkem uspokojena. „Ještěr“ byla činohra trochu krvavá, trochu pohnutlivá, se šťastným koncem. Dlouha a zdlouhava nebyla i měla na sobě ráz rytířský, již pro kostymy, neboť ty byly napřed předepsány. Co předzvídala, nalézala splněno: pro mlsné obecenstvo byla to zábavná satira na škrobený dramatický pathos a sloh; pro hladové obecenstvo solidní pečeně. Že od staré paní dostane své imprimatur, bylo nad pochybnost; v Ještěru nebrousily se nože ani na stát, ani na církev nebo rodinu. Jednající osoby se od sebe dosti odrážely a každá měla po nějakém vděčném místu.

Třetího dne po tom položil pan dramaturg druhou knížku na pytevný stůl slečny kritikářky. Byla to fraška se znamenitým názvem: „Kopyto na zamilovaných cestách.“ Prvním rekem v ní byl „obstarožný“ švec panic Benignus Neděle, jenž měl za pořekadlo: „I ty moje kopyto!“ Obsah i situace nebyly příliš původní, ale byly vtipně sestaveny a dost účinně stupňovány a o smích nebylo zle. Leč čím dále slečna Kopyto studovala, tím více naskakovala jí husí kůže před censurou staré paní. Hra sice netepala slušnost ve tvář, ale byla rozpustilá a výraz i myšlenky někdy trochu předměstské. Nic platno, Kopyto potřebovalo trochu ořezu a ostruhu. Slečna vzala tužku, ale ostýchala se škrtati. Benignus Neděle byl zrovna ušit pro pana Račte. To nepotřebovala ani slečna od doktora slyšeti. Ale že po té úloze Borovec jen tak beze všeho sáhne, slušně pochybovala. Leda snad jí k vůli, a doktor asi v duchu na to počítá. Slečnino čelo se zakabonilo. Ale brzy opět se na něm rozjasnilo. Vždyť dala ruku, že s doktorem půjde bez pokoutních myšlenek, a danému slovu chtěla i musila dostáti. Hraj si již s pánem bohem Borovec Kopyto; effekt musí učiniti, jen když úlohu trochu pochopí, a Jaroslav provede svou králku. Obrazivost slečnina se rozehrála: viděla před sebou Borovce-Kopyto na jevišti, a veselí skřítkové, kde který v ní byl, se rozpoutali a rozchechtali. Slečna vypukla v hlasitý smích, že se jí oči zalévaly. V tom div leknutím nevykřikla. Kdy by jí byl někdo u ucha vystřelil, nebyla by více strnula. Před ní stál ne Benignus Neděle Kopyto, nikoliv výtvor doktorův, nýbrž pan Borovec, tak jak žil a tyl ve skutečnosti a k tomu ještě ve vybrané letní strůji. Prádlo bylo na něm jako křída a vkusné šaty z brusu nové.

Políbil slečně ruku a omlouval se prose tisíckrát za odpuštění, že ji asi vyrušil z veselé četby. Dále vypravoval, že měl v Záhořanech něco na práci a že nemohl přes srdce přenesti, aby slečně nesložil povinné poklony. Že mu řečeno bylo, že jest v zahradě, on že ji hledal po všech všudy cestičkách, až „líbezný zvonek jejího smíchu“ mu úkryt její „čarodějně“ prozradil.

Slečna nevědouc ani překvapením co mluví, přestřihla mu výmluvné pásmo od úst, podotýkajíc, jak se naň hněvá, že tak na své přátele na Čerstvém vzduchu zapomíná, a že by mu do smrti nebyla odpustila, kdy by jsa v Záhořanech u Hajných se nestavil.

Borovec si pomyslil: Doktor už pro mne pracoval, díky mu! Ukaž, že jsi mlád! Poděkoval se za vzácnou přízeň slečninu a na důkaz pravosti svých slov políbil jí ruku po druhé. Dívka se lehce zapálila; bylo jí té dvornosti trochu mnoho.

„Neníli libo trochu po zahradě, nebo do domu?“ otazovala se ho posud v rozpacích.

Pan Račte jen zářil jako španělský topas. Všecka duše jeho sršela mu z očí na slečnu, již rozkošný ruměnec činil ještě milostnější než jindy bývala. Nitro jeho rozjásalo se velmi smělými nadějemi. Předeslav, že si velmi rád zablouzní v přírodě, prosil naléhavě, zdali by nesměl na tomto poetickém místečku si k ní na minutku přisednouti, a když slečna přívětivým posunkem mu ukázala na sedadlo naproti, složil se na ně, jak nejozdobněji uměl, veda stále svou o přírodě, že

je hrozný milovník její i za ranních červánkův, kdy skřivánkové se budí ze sna, i na večer, když mu větřík přináší ze Suchotína klekání; a po celý den že je vůbec s přírodou v tuhém přátelství na polích, lukách i v lese. Také prý proto volil si za metu života svého polní hospodářství; nebo polní hospodář žije prý dvojnásob proti obyvateli nezdravých měst a lékaře prý zná skoro jen dle jmena. Krajina kolem Vražna jest prý také neli krásná, aspoň velmi milá, a že by se radostí až chytal stropu, kdy by slečna se ráčila na ni podívati a svou návštěvou krajině té ráčila dáti jaksi poetické posvěty.

Slečna Mély byla básnickou jeho lícní na oko unešena, ale zdálo se jí v duchu, že má svou řeč dobře naučenu, a že by tudíž co do paměti aspoň se hodil pro Benigna Neděli v „Kopytě.“ Při tom se však pod stolem něco přihodilo, co všecken rajský pel s dojmu setřelo, a slečnu dopálilo: pan Račte totiž, jako by mané se stalo, dotkl se důvěrně nohou svou jejích botek. Slečna reterovala nožkou a pomyslila na Jaroslava, a ruměnec i studu i hněvu zaplanul jí v líci. Vida ten ruměnec, vykládal si jej Vraženský ve svůj prospěch a opakoval svou prosbu o návštěvě svého sídla určitěji a důvěrněji přidávaje opět velmi poeticky, že bez toho obraz její dnem i nocí komnaty jeho Tuskula oživuje. To bylo dosti zřetelně řečeno; v slečně se ženský rarášek vymrštil na jazyk.

„Jste velmi dvorný společník,“ prohodila, „a kdy bych byla ješitna, skoro bych se mohla domnívati, že jste do mne zamilován.“

Vraženský div slastí neshořel; přemysliv vteřinu vhodnou odpověď, pravil skromně oči klopě: „Domněnka taková učinila by ze mne nejšťastnějšího muže na několik mil v okolí.“

„A smíli se vám věřiti?“ zahrávala s ním dále slečna.

Pan Račte bouchl se pravicí do srdce a odvětil velebně:

„Slečno, račte se ptáti kohokoliv na mne; nikdo jistě neřekne, že Vraženský Borovec lže.“

„Svým časem se třeba přesvědčím; ostatně není posud příčiny, proč bych pochybovala, nebo nepochybovala,“ odvětila slečna.

„Slečno,“ rozpaloval se pan Račte; „račte se o mně přesvědčiti. račte na mně co chcete, vše jsem hotov pro vaši přízeň podniknouti. Račte poručiti: skoč se skály! Skočím. Skoč do hlubiny vodní! Skočím. Nekuř! Nebudu kouřiti. Ano ráčíteli říci: nechoď na honbu! Nepůjdu.“

„Měla bych zkoušku pro vás.“

„Jen jedinou? Toť málo. V desíti troufám si obstáti.“

„Mám pro vás tajemství.“

Borovec položiv ruce na stůl přiblížil hlavu.

„Chceme hráti divadlo; domácí divadlo. Budeteli spolu hráti?“

„Jeli přání vaše, třeba stokrát.“

„Jakoukoliv úlohu?“

„Jakoukoliv, jen bych prosil, nesmíte mi přidělovati intrikána. K němu nemám srdce.“

„Intrikán to nebude, pane Borovče. Tedy mám vaše slovo?“

„Tu ruka na to.“

Slečna mu přes stůl podala zdráhavě ruku. On ji chtěl políbiti, slečna nepřipustila.

„Však připomenu vám slib.“

„Stojím v něm, slečno, jako maják v moři.“

„A nyní, prosím, musím k paní Hajné. Prosila bych za vaše rámě.“

Borovec měl již na jazyku, že jí třeba srdce dá, ale pomyslil si, že pro dnešek již třeba se uskrovniti. Doprovodil slečnu Mély do domu a na pozvání paní Hajné strávil tam asi hodinku.

Po odchodě jeho vyprosila si slečna doktora Javorníka na poradu a otevřela mu bez obrádky své mínění, že tak jak jest, „Kopyto na zamilovaných cestách“ se nemůže dávati, že třeba leckterých výpustkův i proměn. Jako každý básník posadil se doktor na odpor dokládaje, že změnami těmi by hra na účinu byla oslabena. Leč slečna kritikářka jako druhá v družstvu podmílala svými důvody jeho důvody dosti trpělivě a když pozorovala, že zvedá se v něm již nevole, slibovala mu, že se mu za ty změny něčím velmi milým odvděčí. Jaroslav zadíval se do jejích kyprých rtův, že se všecka zapýřila a chvíli do rukopisu dívati musila, nežli mohla suchoparně dále vyjednávati.

Doktor se vyslovil, že jest volen „Kopyto,“ jež kladl nad „Ještěra,“ po jejím přání zkomoliti. Dali se tedy do společného díla, panice Benigna Neděli přeměnili ve vdovce po třech manželkách, tu i onde vypustili fráse a zkrotili jednotlivé výrazy; jeden výstup docela a jeden s část vypustili a jeden více prohloubili a propracovali.

Když byli práci dokončili, tázal se doktor po odměně.

„Ta jest,“ pravila laskavě slečna Mély, „že mám pro Benigna Neděli herce již získaného.“

„Ah! A smímli se tázati?“

„Pana Račte.“

Doktor popošel sem tam v komnatě.

„On mně dnes v zahradě,“ vykládala slečna se zardívajíc, „učinil in optima forma vyznání lásky.“

Jaroslav sebou škubl a podíval se přísně na ni.

„A já jsem za pokutu získala ho pro Benigna Neděli. Jsteli se mnou spokojen, doktore?“

„Slečno, všecka čest. To bylo jednáno bez pokoutních myšlenek.“

„Anebo obráceně,“ připomenula slečna oči sklopivši.

Jaroslav přistoupil k ní a stiskl jí ruku, že ji prsty zabolely. Podívav se významně na ni, mlčky odešel.

Slečna se chvíli dívala na dvéře, když se za ním zavřely. Snad myslila, že se vrátí, snad něco jiného. Bůh milý ví.

XIII.

Censura u staré paní vypadla dobře. „Kopyto,“ jež slečna Mély předčítala, učinilo větší účinek, a stará paní shledávala je za příliš veselé; ale aby se neprovozovalo, nezmínila se ani slovem. Ptala se, kdo bude ševce Neděli představovati, a když slečna Mély dle úmluvy propověděla, že získala pro tu úlohu pana Borovce, kývala sice mamá podivujíc se hlavou, ale nenamítala nic. Slečně Mély prošlo, co by doktorovi bylo uvázlo; bylo viděti, že doktor má rutinu v divadelních

věcech. Takovým spůsobem se tedy kára Thespidova na Čerstvém vzduchu šťastně rozjela. Ale bylo jí ještě naraziti na dvě překážky. Jednu zavinily sladké nesmysly doktorovy; druhou pan Račte. Jednu po druhé po příkladě poctivých dějepisců vyložíme.

Dvorec pana Hajného byl pod zprávou pana Velemína, muže to prostředních let, jenž měl jedinou dceru Gábinku, dívku jako z vody vyrostlou, sedmnáctiletou, s černýma jiskrnýma očima a s kudrnatými vlasy, krátce ustřiženými a povždy trochu rozcuchanými. Mladý Tureček Gábinku rád viděl. Děvče neříkalo tak ani tak, ale jsouc veselých povah, ať tak dím, jako vrabčisko o žních, rádo se s ním bavívalo. Pan správec Velemín byl vdovec i nevdovec. S první paní měl Gábinku, s druhou se dlouho nepotěšil. Utekla mu se svým přítelem, a věru, Velemín pro ni slzí neproléval, poněvadž byl přesvědčen, že s ním jednala jako všední žena, jež nehodna úcty. Velemín někdy prožil krásné časy. Bylť správcem u kavalíra starého jmena, jenž úředníkům svým byl nakloněn. Ale časem potřeby jeho se zvýšily a on shledal za dobré, dvory své soukromým nájemcům pronajati, již pak si je sami spravovali, a několik úředníkův, pro něž kavalír neměl místa, přišlo z chleba. Mezi nimi byl Velemín, jenž krátce před tou událostí se po druhé byl oženil. Přestěhoval se s rodinou do Prahy mysle, že odtamtud nalezne si snáze nové místo, ale věci se netočily po přání jeho. Nedostatek počínal klepati na dvéře jeho, paní jej obsypávala výčitkami a zplozovala mu v domácnosti mrzutosti, a konec konců byl, že s majetným svým přítelem odešla do světa, kde Velemín více jí nehledal, ač nic ho tak nehnětlo, jako pomyšlení, že ona jmenó jeho nosí. Když mladý Hajný Záhořany koupil a i pro dvorec se po řádném správci ohlížel, naskytl se mu Velemín, jemuž před jinými přednost dal, poněvadž byl nejspůsobilejší. Poznavši, že rodinné poměry Velemínovy nejsou bez úhony, postavila se již tehdáž stará paní mladému zeti na odpor a žádala určitě, by Velemína do služby nebral. Kryla se tím důvodem, že člověk ten s manželkou svou nežije, a že by nebylo jeho domu se ctí, kdy by jej vzal za správce. Leč mladý Hajný setrval při vší oddanosti a zdvořilosti na odpořích se svou paní tchýní tvrdě, že neběží tu ani o rodinu ani o manželku, nýbrž o Velemína, nad nějž lepšího a spolehlivějšího člověka na ten čas nemůže dostati, a že, jak sám se přesvědčil, nikoli Velemín, nýbrž druhá jeho manželka naprosto jest vinna oněmi rodinnými nesnázemi, a že Velemín jest muž docela solidní i ze stránky rodinné. Ač nerada, ustoupila přece paní tchýně zeti, a ač později na Čerstvém vzduchu nabyla přesvědčení, že správec jest muž řádný a pilný a upřímně se o zájmy pána svého stará, nezbavila se přece jistého nechutenství k němu a Gábince. Děvče samo nerada viděla v domě, poněvadž jí bylo zřejmo, že vyrostlo za let, kdy největší toho byla potřeba, bez náležité péče mateřské a doma nic dobrého nevidělo. Nedalo se také upříti, že Gábinka není bez výstředností a že jest vůbec svobodomyslnější nežli jiná děvčata téhož věku z rodin spořádaných, třeba posud nic se nenaskytlo, co by nějaký stín i jen z daleka na ni vrhalo. Známost její s mladým Turečkem byla posud v plénkách, a kromě toho byla paní Turečková rázná i opatrná matka.

Velemín bydlel ve dvorci a užíval tam také pěkné zahrady. Byl náruživý štěpař a včelař a působil v tom smyslu blahodárně v celém okolí. Plot zahrady jeho byl při samé vozové cestě do Čerstvého vzduchu vedoucí, a Gábinka bývala v létě v zahradě pečená vařená. Některý den po vykonané censuře na „Ještěru" a „Kopytě" šel doktor Javorník mimo dvorec a zastavil se na několik slov s Gábinkou, jež stála při plotě a černýma svýma očima na krásného muže vlídně se usmívala. Co hovořili, přišel kolovrátkář a spustil skočnou polku. Do doktora vjel sladký nesmysl a připomenul žertem, že to kousek od podlahy a tázal se, co nožky Gábinčiny tomu říkají? Gábince byl tanec vrcholem blaženosti, a myšlenka proskočiti se s krásným a vzácným svobodným mužem rozvířila jí hlavičku chtivou zábavy. Odvětila touhou se rdíc, že kdy by tu byl tanečník, hned by s ním byla v kole. Doktor nerozmýšleje se vyčetl jí z očí, co srdečkem jejím zmítá, a rázem přivinul k sobě štíhlé děvče a vytočil ji několikrát okolo jasanu na pažitě před stavením. Pak chvíli s ní ještě pohovořiv odešel.

Doma se o tom nezmínil, ale zpráva o tom ještě téhož dne dostala se do Čerstvého vzduchu i přádelny a pobouřila zvláště tři hlavy: starou paní, slečnu Mély a mladého Turečka. (Pokračování.)

Trní a růže.

Přišel ke mně Osud různobarvý,
masku démona měl na líci,
mraky sypaly se s jeho larvy,
z očí blesky zlostně sršící.

„Tisícům dnes dal jsem ze svých skladů
rozkoší vděk, zlato, perly v plen;
tobě hrstku trní v srdce kladu.
Chceš?" — Já hlavou kývnul spokojen.

Za čas přišla panna Poesie,
v tváři lilje, v oku slunka jas,
na rtu nesla ptačí melodie,
ambrou voněl její zlatý vlas.

„Tisícům jsem dnesky odepřela
přivoněti k mojí květnici;
ty mé růže nosiž kolem čela.
Chceš?" — A já ji objal, světici.

Od té doby nosím rovnou měrou
blaha slast i hluboký svůj žel:
hroty běd mi srdce na krev derou,
ducha blaží písní vonný pel.

František Kyselý.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)

Parné hodiny odpolední strávil mladý pán příjemnou siestou, jíž oddal se ve svém pokoji natáhnuv se nedbale na divan. Zdá se, že ukolébán nezvyklým venkovským tichem velkoměšťák náš dokonce si i zdřimnul.

Nevšímal si, co děje se mimo čtyři zdi, jež jej obkličovaly. Rachot hromu vyrušil jej pojednou z odpočinku dosti nevlídně. Překvapen vyskočil s pohovky.

Drobné bělavé mráčky, které z rána v prostoru vzdušném těkaly, srazily se v šiky, jež napadeny teď jinými nepřátelskými mračnými pluky, s nimi se pustily v zápas. Právě zahájena střelba. Po obloze valily se černé spousty sražených par, a podobalo se konečně, že jest to dým, kouř, zahalující vlastní, neviditelné nadzemské bojiště.

Čas od času šlehl tím temnem blesk a osvítil prostor daleko do hloubky — někdy zdálo se, že celá obloha vzplanula v jediný obrovský požár. Shůry ozýval se praskot, jako by tam kdesi v nekonečnu řítily se zbytky shořených světů.

Křivdil bych zajisté hrdinnému mladíku, kdy bych řekl, že se ho zmocnil pocit bázně. Připomenul si hned všechny své vědomosti z fysiky a opakoval si výsledky neocenitelných dotyčných výzkumů několika století. Později ovšem zmátly se ty myšlenky poněkud v jeho hlavě a smísily se s tuchami a představami něčeho neznámého, tajemné velikého, nedostíženého a snad nedostižitelného lidským duchem.

Zachvěl se podléhaje těmto citům, ale dodal duchu svému zase pevnosti, uveda celý úkaz přírodní šťastně opět na pravou míru. „Vyrovnání různých elektřin — boj dvou sil,“ řekl k sobě nutě se k úsměvu jaksi pohrdlivému. „Čeho se tu lekati?“ Pak ale prohledal všechny kapsy a vyndal nůž a kde jaký klíček, odstranil z vesty hodinky i kovový řetízek, sundal prsteny a uložil vše do stolku — ano, když chvíli na to otevřel dvéře jídelny, nehoupal se na jeho prsou ani zlatý skřipec na černé šňůrce.

Domácí lidé byli všichni pohromadě. Marta seděla u kamen a za každým zablesknutím dělala do vzduchu kříž. „Jen nikdy na čelo!“ napomenula pasku, jež klečíc jí u nohou tulila se v záhyby jejích šatů. „Božímu poslu nikdy nemá se ukazovat cesta. Pán bůh s námi a — zlé pryč! Zlé pryč!“ opakovala žehnajíc znova vzduch. „Za všechny ubohé pocestné, jež nejsou pod střechou“ — šeptala pak a věnovala jim několik klokočových kuliček svého růžence.

V druhém koutě síně u postele viděti bylo Barušku; vlastně vynikaly jen některé tvary jejího těla. Měla hlavu zastrčenou do peřin, chráníc se tak před nebezpečím po spůsobu pronásledovaného pštrosa; zdá se však, že o zvycích a obyčejích afrického toho ptáka nikdy

nečetla ani neslyšela a že v okamžiku onom jednala dle vlastního přirozeného pudu.

Mladší děvečka, Kačka, umístila se na své pestře malované truhle a majíc celý majetek svůj pod sebou, tvářila se asi jako kvočna, která spatřivši vznášeti se s výše luňáka, shromáždila pod křídla svá šťastně všechna kuřátka i čeká teď, co díti se bude. Za ní přikradl se čeledín Bárta a uloživ tělo své v těsné blízkosti s jejím tělem, vzal družku svou soustrastně za ruku, jež ovšem vzhledem k nebezpečí okamžiku ponechána byla do libovůle jeho konejšivému tisknutí.

Pod stolem, sedě na trnoži a obstupuje bosýma nohama hlavu domácího psa, nalézal se poslední ze služebných duchů statku, Kuba, pohůnek, nadějný výrostek s pučícím již chmýřím na bradě a s otevřenými vždy ústy. Díval se na staršího a šťastnějšího kollegu s okem závistivým, a důvěrné jeho chování k děvčeti vzbudilo v probouzejícím se srdci jeho snad i pocity žárlivosti. Zavřel konečně oči před těmi svůdnými obrazy na truhle i oněmi žhavými blesky venku a v jakési málomocné náladě dal se do žvýkání černého chleba, jehož důkladný krajíc vytáhl z kapsy plátěných kalhot.

Matýsek zaujal místo u okna vedle hlavy domu. S tváří starostlivou sledovali oba mužové pohyb mračen, jejichž hlavní voj valil se z druhé strany oblohy zrovna přes střechu, kdežto obě křídla zrychlivše let, po obou bocích budovy se táhla a k sobě se blížila, hrozíce sraziti se v nejbližší blízkosti dohromady i s hlavním vojem v jeden veliký bouřný chaos.

Mladý pán překročiv práh, pokusil se o to rozveseliti společnost jakýmsi zdařilým žertem, ale smích, kterým výstřel ten provodil, přerušil sám náhle uprostřed — všeobecné ticho, jímž pokus jeho přijali, byl mu výmluvným k tomu pokynem.

Přistoupil k sestřence sedící o samotě u stolu, s rukama složenýma v klín.

„Bojíte se?“ otázal se s výsměvným pohledem.

„Ano,“ odpověděla upřímně, „nezapírám; nejsem prosta hrůzy, ačkoli některou chvíli zdá se mi, že převládá v duši mé dojem velebnosti. Také vám bylo o samotě teskno?“

„Mně?“ zvolal on a vložil v přízvuk slova toho celou svou povznešenost nad podobné domněnky. „Hrůza! Velebnost! Hm!“ Sáhnul po skřipci, aby osedlaje jím svůj nos hrdě mohl se kolem rozhlednouti; zapomněl, že schoval jej do stolku s prsteny, hodinkami a ostatním nebezpečně přitažlivým kovem. Učinil sestřence své několik poklon, kterými vynasnažil se přesvědčiti ji, že ona — péče o ní, byla vlastně magnetem přivábivším jej sem z jeho pokoje — „kde by se mi tak sladce bylo dřímalo při té ukolébavce matky přírody,“ řekl dosti poeticky, ačkoli snad ne zcela dle pravdy.

V tom obloha venku zarděla se krvavou září. Několik klikatých blesků fialové barvy zčeřilo rudé to moře a zmizelo zase mžikem v ohnivé záplavě. Z planoucích vln vynořil se obrovský had oslňujícího světla, s rychlostí nesmírnou proletěl nadzemskou prostorou a svezl se pak dolů s děsným rachotem.

„Toť přece hrozné i velebné zároveň!“ zvolala Boženka, vzchopivši se se sedadla.

„Boží posel!“ zaúpěla Marta u kamen. „Buď milostiv nám bůh!“

Ve světnici následovala chvíle hrobového ticha; jenom pes pod stolem temně kňučel. Většina přítomných skupila se u okna kolem starých mužů, a v nejistotě, v očekávání, dívali se všickni ven. Na štěstí nikdo nevšimnul si vzezření mladého pána z Prahy. Zdá se, že jeho hrdinnost v rozhodném okamžiku neudržela se na stejné výši, a že by mu bylo zejmena v očích slečny Boženky vážnosti ubylo, kdy by slabost jeho byla spozorovala.

Nestalo se. A tak mohl pan Robert Zelený, vzpamatovav se z leknutí, osedlati zpupného koně cynismu a vyjeti si na sám vrchol okázalého hrdinství. Překvapil hloupé venkovany laciným vtipy a dával jim duševní svou převahu znáti velmi citelně; poučil je také, že člověk, jenž slyší rachot hromu, nemůže býti zachvácen bleskem, a že jest konečně smrt elektrickou jiskrou jedna z nejlepších a nejkrásnějších smrtí vůbec.

Nikdo však neodpověděl; upjatě upíraly se dosud zraky všech do krajiny. Z obrovského topolu na břehu řeky vyšlehl plamen, a pak jej zahalil hustý, černý dým.

Společnost sborem si oddychla.

Bouře počala se tišiti. Mračna se vzdalovala, a nad hlavami již se vyjasňovalo. Také déšť se zmírnil, voda přestala z oblak líti se proudem, snášela se dolů již v oddělených kapkách.

První opustil světnici Kuba, jako havran vypuštěný z archy Noemovy. Vrátil se za krátko; bílé plátěnky jeho nalézaly se v stavu dosti povážlivém, a kráčeje k stolu na předešlé své místo, zanechal k zděšení přísné Marty na podlaze řadu blátivých šlépějí.

Barušce bylo popřáno převzíti úkol bílé holubice. Vynořivši hlavu z peřin, vytratila se ven. Podívala se do stáje na své dojné svěřenky a provázena jejich přátelským bučením obešla spokojeně dvůr, navštívila sněm slepic shromážděný pod kolnou na trámech krovu a na žebřinách ukrytých tu vozů — prohledla v zahradě okurky, neuškodilli jim liják, sebrala do zástěry něco spadlých jablek a hrušek; pak s úsměvem na rtech a dešťovými jako démanty se lesknoucími krůpějemi ve vlasech, vstoupila zas do světnice k shromážděným, místo olivové ratolesti v zubech větvičku resedky.

Starý pán spatřiv poselkyni míru, otevřel okno.

Déšť již ustal docela, a jenom se střechy padaly v odměřených přestávkách těžké kapky dolů na zem do tekoucích tu louží a pojily se se špinavou jejich hladinou s hlučným pleskotem. Mračna mizela již s obzoru, a rachot hromu změnil se v bručivé dunění. Blesky podobaly se teď již jen mihotu bludiček; někdy přeletěla jiskra celou tou zatmělou v dálce oblohou, a tu jako by svatojanská muška byla se vznesla letní nocí.

Vzduch voněl líbezně; dusivý prach letního dne splákl déšť, a vlhké osvěžující páry vznášely se nahoru. Paprsky sluneční vyprostivše se z hustých mraků, osvěžovaly zase krajinu.

Čeleď odešla po své práci; Marta vyměnila růženec za vařečku a ujala se vlády nad ohromnými hrnci seřaděnými na plotně. Boženka vylákala zdráhajícího se bratránka do zahrady a s veselým smíchem setřásala na hrdinnou hlavu jeho z korun jabloňových občerstvující sprchu.

Také dědeček vyšel přes práh a starostlivá jeho tvář oděna byla již zase v rysy bodré spokojenosti. Nebezpečí minulo bez značné pohromy. Vzdal bohu prostý a upřímný svůj dík a oddal se zcela radosti. Ani příchod věrného Matýska, který s obličejem. jako by přinášel najednou všechny Jobovy zvěsti, vyřizoval, že pole za vrchem zasáhly kroupy a široký pruh zlaté pšenky nemilosrdně stloukly — nedovedl starého pána přivesti z dobré míry. „Nu Matýsku, bohu poručeno! Jen když jsme ještě tak vyvázli," jal se sám těšiti zarmouceného posla, „mohlo to býti horší." Vykresliv si hrůzy toho, co by se bylo mohlo státi, snesl snadno nepříjemnost toho, co se stalo. Naši venkované přijímají tím spůsobem i nejtěžší rány osudu vůbec snadno, s obdivuhodným optimismem.

Večeře chutnala všem jak náleží. Asi hodinu ještě strávil starý pán ve společnosti obou vnoučat, pak dal heslo k odchodu a k odpočinku.

Robert Zelený octnuv se o samotě ve svém pokoji, prošel se několikrát sem tam od okna ke dveřím, pak skleslo tělo jeho na divan i začal zívati. Co dělati? Má snad vzít knihu do ruky? — Ach! Nedávno natrápil se do sytosti haldami pandekt a římských institucí. Nebylo ještě devět hodin. V tu dobu bývá v plném proudu zábavy; před ním na jevišti baletní sbor udržuje oko jeho v stálém napjetí, nebo se pase zas ucho jeho na trilkách oblíbené primadony. Někdy koncert navštíví. někdy i veselohru; také salon paní z Horských pomáhá mu často udržeti se nad vodami toho moře, jež dlouhou chvílí nazýváme. Zajde tam každý čtvrtek a promluví s tím, oním — s tou, onou; pobaví se, zkrátka; doví se vždy něčeho, co jej dovede upoutati. Často přibude společnosti nový člen, cizinec, i seznámí se s ním, někdy usedne s některým přítelem do výklenku okna a skryti dopola záclonou pozorují shromážděné, kritisují dámské toiletty, smějí se nevkusu té oné, již před chvílí do očí byli pochválili, stopují půvaby dívčích nožek vynořujících se při tanci z vln dlouhých vleček, opíjejí se žárnými pohledy ve svůdnou vyzývavost nahých ženských ramen. Ó, toť přece rozkoš!

V nejhorším případu podívá se do hostince neb do kavárny; nalezne vždy několik známých a přátel, usednou k zvláštnímu stolu a zapálí si dobré doutníky, zasmějou se, pomluví celý svět, každý ví něco, něco zná — nějakou novinku, klep, zahrají si také na kulečníku nebo karty, stráví příjemnou hodinku, dvě i více — ó, to je přec život! Ale zde?

Otevřeným oknem donášel sem větřík hukot blízké řeky, a s tím splýval šumot a šelest stromů v zahradě. Někdy pípot probuzeného ptáka oživil ty jednotvárné zvuky — celý sbor zděšených výkřiků od-

pověděl na výstrahu soudruha; kdesi v křoví nebo v korunách stromů vypátrala sova odpočívající ptačí tábor, nebo přepadla jej kuna: tam ten ubožák jistě se octl v dravých spárách, křičí a úpí a volá pronikavě na pomoc. Teď zalkal tónem beznadějně zoufalým — několik temných a slabých zvukův ještě a zas je ticho venku, a slyšeti jenom hukot řeky a šelest listů a štěkot psa dole ze dvora.

„Venkovská idyla!“ usmál se mladý pán. Všechno již v domě spí. Kdy by zde byla aspoň teta Lenora, vyložili bychom si patience.“

Teta Lenora! Vzpomínka na ni vzbudila v hlavě Robertově myšlenku. Vzchopil se a usednuv ke stolu, začal jí psáti list.

Psal o svém příchodu sem, o dědečkově uvítání, o bouři. „Ti lidé v té zdejší Sibiři nemají dosud ani hromosvodu, považ!“ Hroznou tu žalobu obsahovala mezi jiným zdrcující jeho kritika — a hlavně psal o sestřence. Vylíčil ji dokonale, popsal její tvář i toilettu, zvážil její dobré i špatné vlastnosti . . .

V celku bylo by ovšem lépe, kdy by jí zde nebylo. „Srdce dědečkova dobyl jsem, jak myslím, prvním útokem, ale druhou branou vtáhla do pevnosti té již snad ona dříve než já — nesmíme zapomenout, že přišla sem na statek den přede mnou. To byl ovšem malheur! K tomu jest ta žába čiperná, ví, co chce, a ačkoli jest jak se říká venkovsky jednoduchá, není hloupá. Nebude to práce snadná vytlačiti ji zase z bran dědečkova srdce.

Robert nedopsal list; zívnul několikrát po sobě a mrzutě odložil péro. Zavřel okno a začal se svlékati.

Před ulehnutím čekalo na něj ještě překvapení. Nevěnoval dosti pozornosti komárům, kteří lítali sem z venku za světlem lampy; teď spatřil s hrůzou, kterak aristokratická jeho ruka poseta jest ranami jejich ostrých sosáků. Podíval se spěšně do zrcadla a — byl by málem zavrávoral. Také jeho bílé čelo a hebká tvář i ušlechtilý nos byly zbarveny a naběhly úsilím těch drzých okřídlených krvežíznivců. „Ó venkove, ó venkove!“ vzdychl žalostně, klesaje v náruč peřin. „Hle, tvé radosti!“

V neděli ráno Matýsek v čisté košili, krátké hnědé kazajce, červený šátek kolem krku a sojčí peří za kloboukem, vyvedl ze stáje oba bělouše ozdobené vyleštěným svátečním řemením s mosaznými přeskami a sponami. Před vraty statku stál již kočár, v jehož nitru mladý pán držel sem ondy vjezd svůj.

Koně zapřaženy, poklepány po šíji i po plecích, na kozlíku vztýčen bič s růžovými a zelenými mašličkami. Matýsek držel náručního za úzdu dávaje mu na cestu některé rady. Muž i koně chovali se s důstojnou vážností.

Nejdříve přiběhla Boženka v růžových letních šatečkách, bez vlečky, nezahalujících zcela hbité její nožky; na hlavě bílý slaměný klobouček s věncem hnědé travky a v předu nad čelem pestrou kytičku polních květů.

Pozdravila důvěrně Matýska a kouskem cukru, který běloušům podala, vzbudila radostné dueto jich řehtotu a němý, ale neméně radostný úsměv na oholené tváři strážce jejich.

Za slečnou v patách přibelhala se stará Marta s celým ženským personálem svěřeným jejímu žezlu; Baruška, Kačka i Nána pasačka — přinesly plné ruce košíků a košů, škatul, ano i nůši zavázanou pečlivě modrou zástěrou. „Ať na nic nezapomenete, Matese! Maso hovězí a telecí! Víte mnoholi? A cukr i kávu u kupce! Jen aby nedal zase obarvenou hlínu místo kávy, jako posledně — žádné chuti neměla, žádné vůně. Pak u hokyně slíbené semeno tymiánové! U žida čtvrt lokte černého sametu — musím si přece spraviti božíhodovou jupku, a do lékárny zajděte pro to mazání na mé nohy! Kdy pak se toho zbavím? Ó bože, bože! A jen mi nezapomeňte, prosím vás, dojíti k Procházkovům, chtějíli ten med anebo nechtějí, že se oň hlásí také Veselý ze Záboří! Nůši donesete na faru panně Korduli, že jsem vybrala nejtvrdší hlávky, aby jemnostpánovi dobře chutnaly — a že ji pozdravuju, a také pannu Lízi. A co dělá jen ten barvíř, pro boha nebeského! Zeptejte se, prosím vás, budeli ta sukně ještě letos — vždyť nemám hnedle co nosit. Jsou to řemeslníci!“

Pečlivá Marta i s průvodem zmizela v domě, a Matýsek pracně ukládal rozkazy její do paměti a košíky i škatule do kočáru pod sedadla i do zadu za vůz; obvázanou nůši umístil na kozlíku a upevnil ji provazem; pak se vyhoupl nahoru a usadil se vedle nůše.

Z domu vyšel vzácný pán s vnukem. Pan Souček měl na sobě černou čamaru s širokými pentlemi od brady až dolů ke kolenům, se stojatým límcem, tak jak se nosívala v nejprvnějších dobách její módy, pouze šňůra, jež se ovíjela druhdy kolem beder, byla opravnou rukou Martinou po dlouhých bojích odstraněna. Vesta byla bílá s červeným lemováním a stříbrnými knoflíčky. Nohy starcovy vězely ve vysokých botách s červenobílou rozetkou na předu holinky. Hlavu zdobil klobouk, jakým se kdysi říkalo slovanské: nízký, se širokou střechou a dvěma černými střapci houpajícími se vzadu. V pravici držel pádnou žižkovku. Byl to zjev z pozdních padesátých a prvních šedesátých let, zde utkvělý, v tom venkovském zákoutí jako na památku zachovaný v neporušené ryzosti.

Po boku starého vlastence hopkoval mladý pán z Prahy v ozdobné uniformě reservního lajtnanta. Na šatu nebylo ani prášku, a knoflíky leskly se zcela dle předpisu.

Oba mužové vstoupili neprodleně do kočáru; Boženka druhou stranou již přelezla zavřená dvířka a zaujala své místo. Dědeček vedle ní, bratránek naproti.

Matýsek škubl opratěmi. V tom vyběhla z domu zas Marta sotva dechu popadajíc. „Pro pána krále! Ó, moje stará hlava zapomětlivá! Matýsku! Nemáme v domě kouska křenu! Kupte na náměstí otýpku — ale silné kořeny, rozumíte — a pravého Malínského, ať se nedáte ošidit! Potřebuju ho k smaženým kuřatům, a pak — což kdy by se někomu něco stalo a potřeba bylo obkladku, křenové placky! Při zapálení, píchání, mrtvici!“

Matýsek s výše kozlíku kýval přisvědčivě a dovednou rukou přivedl pak koně k pochodu. Kola již hrčela po silnici. Tu přiběhla také Barča mávajíc deštníkem ve vzduchu — vzácný pán zapomněl, a mohlo by se státi, že by opět sprchlo, ačkoli ani mráčku nebylo na obloze.

„A také zázvoru se nedostává!“ volala starostlivá hospodyně ještě za vozem. „A květu! A vanilky do kulaté buchty, Matýsku! Bábovka bez vanilky? Ó! — A kapek Hofmanských není —“

Matýsek už neslyšel, nechtěl slyšeti; pobídl bělouše k poklusu.

Bylo krásné jitro. Po včerejší bouři zčistil se vzduch a ochladilo se příjemně. Ptáci s jásotem poletovali od stromu k stromu a s rozkoší koupali se v dešťových krůpějích, jež skoky svými s listoví na sebe setřásali. Švitořili a škádlili se. Tu a tam zajíc vyskočil z bramboříště, zastavil se, švihl ušima a zmizel v ječmenu; za ním úprkem trojice mladších, nadějných ušáků. Všade zpěv, všade bezstarostné veselí. Letní jitro!

Paprsky sluneční s úsměvem spočívaly na krajině. Obilí skleslé pod tíží deště počalo se zdvihati, a mokré klasy leskly se jako ze stříbra. Větřík zlehka čeřil třpytnou tu hladinu. „Radostná podívaná!“ zvolal starý pán v kočáře.

Boženka odvrátila zrak od růžových výložek bratránkovy uniformy, jež, nelze zapříti, dosti dlouho ženský její vkus poutaly, a zadívala se na tu krásu kolem. Úsměv její mlčky projevil souhlas s dědečkem.

„Ano,“ přisvědčil také Robert, „radostná podívaná! Žně budou letos jak patrno výborné. Obilí,“ pokračoval vyhýbaje se pečlivě jmenovati druhy, „obilí klesá pod tíží zrn — hle, zde ty plné klasy! Zajisté budou sypat náležitě. Myslím, že také brambory se urodí.“

Mladík pohledl na svůj protějšek, jako by zkoušel, jaký dojem slova jeho naň učinila. Nu co? Trefil jsem ti do noty? tázal se pohledem tím starého muže. Ó, vím já, kterak s tebou zacházet!

Dědeček byl opravdu překvapen. „Ty mluvíš,“ zvolal, „jako by na světě nic tě nezajímalo, než plné stodoly. Myslil jsem —“

„Že pro hospodářství nemám smyslu?“

„To zrovna ne, to jsem nechtěl říci, ale myslil jsem —“

„Nuže co jsi myslil, výborný můj dědečku? Protože jsem právník a tudíž hledím si hlavně svého odboru, nejsem přec zabedněn pro jiné věci.“

„Myslil jsem,“ odpověděl stařec po krátkém váhání, „že na vše hledíš jako básník.“

Mladík dal se do smíchu. „Haha,“ volal rozmarně. „Co ti připadá? Snad nemáš za to, že píšu verše? Hahaha!“

„Ovšem za to mám,“ řekl stařec, „ba vím to bezpečně. Teta Lenorka ve svých listech nejednou o tvém nadání se zmiňovala.“

„Ó, nadání! Toť je něco jiného! Snad nemám zrovna příčiny brániti se proti takovému domnění . . .“

„A poslala mně kdysi několik ukázek.“

„Jakže?“

„Tištěných,“ odpověděl starý pán. „Tvým plným jmenem podepsaných. Musím ti učinit poklonu, byly to věci pěkné, psané ze srdce.“ Upřel laskavě a se zalíbením oko na svého vnuka; také Boženka obrátila se s planoucím pohledem k Robertovi, ale tenkráte nebyla pozornost její věnována růžovým výložkům, bylo to něco zcela jiného,

co ji tak náhle zaujalo pro bratránka, něco neviditelného, tajemného — on je básník!

„Či chceš snad hráti si před námi na schovávačku?“ otázal se stařec rozmarně.

Robert podobal se školáku, který byl postižen při nějaké nezbednosti a stojí teď kajicně před kathedrou, věda, že kantorovy brejle na něm spočívají a zarývají se do jeho svědomí.

„Milý, drahý dědečku!“ zvolal, červený po uši. „Proč to staré haraburdí vytahuješ na světlo? Nejsem příliš vděčen tetě Lenoře, že uznala za dobré posílati tobě tu — makulaturu . . . To jsem ovšem psal a rozumí se, že byly hlouposti ty kdysi mou pýchou — kdysi, dědečku, kdysi — ale teď! Podobné pošetilosti mám, bohudíky, za sebou — básnická zimnice patří už u mne k přemoženým stanoviskům.“

„Jak to?“ otázal se dědeček. „Tvé patrné nadání —“

„Obrátil jsem jinam.“

„Ku pří-kla-du,“ řekl dědeček pomalu, slabiku odděluje od slabiky. „Ku příkladu — studia právnická?“

„Nuž, dejme tomu! Ačkoli — přiznám se, není ani bohyně Themis vlastně vyvolenou srdce mého — volil jsem službu v její říši jedině proto, že — nuž, volil jsem, co se mně zdálo nejprospěšnějším. Zkrátka: přišel jsem k rozumu — jako ty kdysi, dědečku, haha! Díky nebi, že také já dosti záhy a ještě v čas — mám kollegy, kteří dosud se nevyléčili. Či měl jsem snad státi se spisovatelem?“

„Zajisté! Kdo cítí pravé povolání, posvěcení —“

„Hm, povolání — posvěcení. Ale co s tím vším? Nutno starati se o budoucnost — zabezpečiti si stáří. Či možno snad pérem uživiti se, zaopatřiti sebe, rodinu . . . u nás! v Čechách?“

„V těch slovech jest mnoho trpké pravdy,“ řekl starý muž s povzdechem. „Okolnosti jsou mocné a brání i nejlepší vůli. Ale i jinak! Člověk i při jiném chlebovém zaměstnání nalezne vždy několik chvil, které může věnovati sobě.“

„Ovšem, že nalezne takových chvil,“ odpověděl mladík, „a já věnuju je sobě — své zábavě, svému zotavení, svému — pohodlí . . .“

„A nejsi nepraktický snílek? . . .“

„Ó nikoli.“

„A nejsi více básník?“

„Ne — opravdu — jaké to podezření!“

„A stydíš se za to, že jsi jím kdysi byl?“

„Tak trochu — ovšem — inu, v mládí vyvádí člověk rozličné hlouposti. Mea culpa!“ řekl mladý pán, žertovně bije se v prsa.

„V mládí! Teď jsi už dávno odpřísahl ideály!“

„Mnohé zajisté — snad všechny tehdejší. Nicméně nezůstal jsem zcela bez nich.“

„A jaké jsou tvé — nynější — ide-á-ly?“ tázal se stařec, s podivením dívaje se na mladého muže.

„Státi se,“ zněla rozhodná odpověď, „váženým občanem, nabyti zámožnosti, vésti bezstarostný život — zkrátka: udělati karieru.“

„A k tomu netřeba psáti veršů?“ řekl dědeček s ironií.

„Nikoli," odpověděl vnuk určitě, „netřeba jich ani čísti. Není také ani času! A k čemu to vůbec? Bylo by to, jako by někdo zcela do pravdy chtěl na tobě, abysi zabýval se poesií — ty, praktický hospodář! Či snad chtěl bysi býti básníkem, haha? Odpusť, dědečku můj drahý, toť bláznovský nápad — odpusť . . . myšlenka absurdní!"

Mladý pán smál se srdečně. Boženka odvrátila se od něho a zadívala se ven do vzduchu, do neurčita. Starý pán neodpověděl hned, zakašlal několikrát, jako by něco pálilo ho v krku.

„Aj," zvolal pojednou, „ty jsi, brachu, otevřel mi oči! Vidím, že jsem stařec, že jsem hlupák — směšný v očích nynější mládeže."

„Ale dědečku — drahý, dobrý, jediný —" chlácholil jej Robert. „Kterak si vykládáš můj nevinný žert? Hlupák! Směšný! Fi! Jakým bych musil býti surovcem! Tak se vyjádřit o tobě! Fi! Fi! — Tys mi nerozuměl. Řekl jsem pouze, že v nynější střízlivé době člověk rozumný nemá času na blouznění, sny, neprospěšnosti — poesii, jak to jedním slovem jmenujeme. Toť přece není urážka tvé osoby. Naopak. Ty zajisté s takovými pošetilostmi nemáš co dělat — tyť přece nepíšeš —"

„Verše? Ne, nepíšu, nikdy jsem jediného nenapsal," řekl pan Souček hlasem vážným. „Já jsem, jak jsi dobře pravil, praktický hospodář. Také opravdu mnoho nečtu, nepřečetl jsem snad vůbec v životě dohromady ani tolik knih, co bych unesl v náruči. Jsem obyčejný, všední člověk. Ale abych tím, co ty nazýváš pošetilostí, opovrhoval, toho jsem dalek! Nejsem ovšem básníkem, znám oceniti prospěšnost plné stodoly — více zajisté než ty — chodím denně ráno na pole, abych přesvědčil se o jakosti a množství pšenice; se zalíbením potěžkávám plné klasy, ano, ošetřuji i brambory s obzvláštní starostlivostí: ale abych necítil nikdy a nikde v boží přírodě jiného než naději na plnou stodolu, abych neviděl v ničem než zisk, chleba — k takové dokonalosti jsem ještě nedospěl, můj milý, opravdu . . . Mně zůstala krása krásou, a co nazýváme poesií, není u mne přemoženým stanoviskem. Mám šedý vlas i vous, ale jsem blouznil, snílek — hlupák v tvém smyslu . . . Ach, jaké to jitro!"

Robert nevěděl co říci. „Hrome," pomyslil si, „toť mrzuté! Zdá se, že jsem nepokročil valně v dědečkově přízni. Kdo by se byl toho v něm nadál! — Pokusil jsem se o to jej bavit — kterak mé nevinné hospodářské poznámky obrátil! Chtěl jsem vpadnouti obezřele v akkord vlastního jeho myšlení, a zatím on! Jest to opravdu — nuž pomysliti to mohu — dokonalý hlupák. Měl jsem mluviti s ním o větérku, blankytu a hvězdičkách, slasti a strasti, lásce a pásce — k prasknutí! Komu to mohlo připadnout! Ale co teď? Ó teto Leonoro! Oběť stává se mi nesnesitelnou . . . Kdy by se jen nejednalo o tak značný prospěch! Jaká pomoc, musím vytrvat. Zle není. Okamžitý nezdar napravím snadno . . ." Usmál se sebevědomě.

Dojeli mlčky až do města. Kočár zastavil. Matýsek s obvyklou vážností zastrčil bič a upevňoval opratě ke kozlíku. Pak zvolna, opatrně slezl.

Galantní mladík zatím seskočiv hbitě s kočáru pomohl již sestoupiti dědečkovi i rozpřáhl náruč naproti sestřence, aby obejma ji,

snesl ji lehce dolů. Neopominul prohoditi několik příjemných slov o sladkém břemenu a nevýslovné slasti okamžiku, v kterém spočívalo na jeho prsou . . .

Shledalo se, že pan Souček má v městě některá nutná řízení; Božence že bude nejlépe jíti neprodleně do kostela, aby dostala v lavici místo.

Bratránek nabídl jí svůj průvod a zmocniv se přes všechno sestřenčino zdráhání modlicích jejích knížek, kráčel po jejím boku, bavě ji rozmarně a lesklou šavlí řinče po dláždění.

U dveří chrámových podal jí s úsměvem líbezným knížky a poručiv se jí s lehkou úklonou, otočil se svižně na patě.

Přiblíživ zvolna k očím zlatý skřipec, osedlal jím pečlivě ušlechtilý nos a rozhlížel se po okolí. Vesnická děvčata stála tu v menších, větších houfech čekajíce na začátek mše a těšíce se na odpolední muziku. Rozumí se, že hezkého důstojníka okamžitě spozorovaly a toužebně obrátily k němu oči. Pravice jako na povel sesmekly se k cípům zástěrek. Stydlivý úsměv objevil se na rtech.

Mnohý ze stojících tu chasníků pocítil as v srdci osten žárlivosti; narazil si čapku s kokardou a černožlutým prýmkem na levé ucho, cinknul podkovou o dláždění, švihl ozdobně rákoskou do vzduchu a poklepal si několikrát holinku — těmi a jinými úskoky snažili se obrátiti k sobě pozornost. Zdá se však, že dvojbarevné sukno páně Robertova kabátu, řinčící šavle a jemné knírky pod nosem zvítězily nade všemi těmito jinak vždy neodolatelně působivými podniky vesnických šviháků. Děvčata strkala hlavy dohromady a pohřížila se v tajemný šepot, po očku pokukujíce po neobyčejném zjevu.

Pan Robert odplácel venkovským krasavicím jejich pozornost plnou měrou. Zasklené jeho oko těkalo s jedné na druhou, zde hbitě přeletělo, tam utkvělo chvíli; některé zardělé tváři věnoval i pokus úsměvu.

V celku výsledek této přehlídky nebyl valný. Shledal, že děvčata v zdejší krajině jsou dosti sice čiperná, ale že jim schází život italské selky, jsou kyprá, plná, ale ne tak vyzývavě svůdná jako ohnivé Maďarky; Arabky pan Robert Zelený nikdy neviděl, nicméně usnesl se na tom, že by české děvče vůbec nepodalo jí ani vody — tak nízko stojí pod ní co do zajímavosti. Avšak proto přece nezůstal přísný kritik zcela chladným, a tvář jeho vzplanula v některém okamžiku dosti podezřele.

S věže ozval se hlahol zvonu, a věřící shromáždění před kostelem hrnuli se dovnitř. S politováním jest poznamenati, že četné příslušnice krásné pleti kolísaly povážlivě dlouho mezi magnetem lajtnantské uniformy venku a očekávaným slovem božím v kostele. Konečně ovšem zvítězila ctnost na celé čáře. Prostranství před dveřmi chrámovými zůstalo prázdné.

Také Robert Zelený dal se na pochod. Přešel náměstí sem a tam, poznal tedy vlastně celé město. Díval se do oken a do krámů, zašel si do trafiky pro doutníky, konal heraldická studia zastaviv se před panským zámkem, nad jehož vraty vztýčen byl šlechtický znak; také obecní kašně věnoval chvíli důkladné pozornosti.

Potkávající uctivě jej pozdravovali. Děkoval jim blahosklonně. V celku zdá se, že se nudil. Setkav se s Matýskem konajícím po městě obchůzky a vlekoucím se právě s modře obvázanou nůší na faru, otázal se s milostivou důvěrností, kdy bude zapřáhati k zpáteční cestě.

Pojednou stanul udiven. „Jak? Ty zde?“ zvolal a již spočíval reservní důstojník v objetí civilisty. Dali si přátelsky dvě hubičky.

Známost jejich pocházela od paní z Horských. Pan Vilém Moravec uveden byl osobou vynikající do jejího salonu, a mladý svět přijal jej v střed svůj s otevřenou náručí. První noc zasvětili na jeho účet šampaňským a připili si vespolek na bratrství.

„A co pak zde děláš, prosím tě?“ vítal Robert nalezeného přítele. „Opustil jsi nás před rokem tak z nenadání, tak neočekávaně, tak tajemně, že jsme nemohli se ani vzpamatovati. A teď tě nalézám — jaké to překvapení! Hle, kam jsi se nám ukryl. A co, prosím tě, odňalo nám tenkráte tvou milou společnost?“

„Nutnost, příteli, nutnost, nezbytí,“ odpověděl pan Moravec. „Byl jsem v Praze zaměstnán v obchodě pana — to snad víš?“

Robert Zelený nevěděl o tom ničeho a byl dosti vyznáním tím překvapen; měl opravdu přítele svého za něco lepšího, vznešenějšího. Stal se také hned značně chladnějším. Nicméně potakal na otázku zdvořile.

„Otec náhle zemřel,“ vypravoval přítel dále, „i musil jsem nastoupiti dědictví. Mohlliž jsem si pomoci?“ otázal se krče jako v odpověď sám ramenoma. „Jmění jest slušné,“ pokračoval nedbale, jako by ho okolnost ta v celku málo zajímala, „jest zde kupecký obchod, výborně zařízený — nemusím tam být celý den, mám k tomu své lidi; dále dědil jsem dva domy, rozsáhlé hospodářství, vlastní revír; žádných bratří ani výměnku, vše bez krejcaru dluhu.“

„A tys dosud svobodný?“ otázal se Robert rozmarně; náhlá chladnost jeho chování posledními slovy přítelovými zas počínala se rozehřívati.

„Prosím tě! příteli!“ zvolal pan Moravec a odskočiv na několik kroků dal se do smíchu. „Užívámliž tuze dlouho zlaté svobody?! Ostatně,“ pokračoval chopiv se Roberta důvěrně za rameno, „není zde nic, brachu.“

„Málo hezkých děvčat — jak?“ otázal se Robert.

„Aj! Což!“ řekl Vilém. „Hezkých děvčat! Těch jest konečně všade — člověk musí se právě spokojit, zmírnit v požadavcích, nesmí chtít naprostou dokonalost, žádnou Medicejskou Venuši — vždyť víš! Což o hezká děvčata — bah! Ale jinak, brachu! Špatné poměry mezi lidem — samá chudoba. Nikde nic kloudného pro mne — opravdu. Třicet, čtyřicet tisíc — toť nejvyšší, co se nabízí . . . a co s tím, prosím tě? V nynějších časech!“

Mladí mužové vedouce se pod paží procházeli se po náměstí. Robert Zelený byl opravdu rád, že našel společnost. Myšlenky jeho povznášely se chvílemi až k opojení. Vítal neočekávaného přítele jako dar nebes. Netajil se také před ním s těmito svými city.

„Musíš mě častěji navštíviti,“ povzbuzoval jej Vilém. „Mnoho zábavy u nás nenalezneš — mizerné hnízdo! Ale přec jest tu lépe, nežli na samotě. Co tam celý den? Skorem tě lituji. Pan Souček —“

„Můj dědeček jest muž výborný,“ přerušil jej Zelený boje se, aby snad přítel nezapletl jej do rozmluvy o rodinných záležitostech.

„V každém ohledu!“ přisvědčil pan Moravec ochotně. „Výborný, dobrosrdečný, hostinný, ale — odpusť — to jeho naivní vlastenectví! Brachu, z těch dětských košilek jsme už bohu díky se vyzuli u nás v Čechách — nad ty nápadné pentličky a střapečky už jsme teď povzneseni vysoko. Nechceme lišiti se na sto kroků od svých německých krajanů; nechceme, aby nám každý vyznání naše četl na nose. Jak směšno! Všade, brachu! A jakž teprve u nás, kde jest s takovými pošetilostmi spojeno tolik nepříjemností. Tvůj dědeček — ach, odpusť! pardon! Do jak nechutných rozborů jsem se pustil! Ačkoli vím, že se mnou souhlasíš, vím také, že o takových malichernostech nerad mluvíš. Nechtěl jsem také urážet — ó weit entfernt dem guten alten Manne, tvému dědečkovi, nahezutreten — nemohu se vždy česky vyjádřit, nenapadne mi případný význam. Naopak, vážím si výtečného pana Součka velice, dal jsem mu také do výboru svůj závažný hlas, on mně zdvořilost tu neoplatil — pardon, to jen tak mimochodem připomínám — volím v prvním sboru, rozumí se, jsem z předních zdejších občanů a stojím jaksi v čele všeho ruchu. Ach, odpusť, odpusť, že tě stále obtěžuji — das dürfte dich wenig interessiren, lieber Freund. — Jak? Ach, o čem pak jsme mluvili? . . . A tak! O spanilomyslném panu Součkovi. Co dělá? Zdráv? Neviděl jsem ho dnes jíti do kostela. Scházíváme se vždy v neděli ve vinárně, na víně, jak se u nás říká, a míváme spolu obyčejně malou debatu, rencontre, nekrvavý, rozumí se, haha — ale dosti urputný někdy. On jest houževnatý Staročech! Versteht sich, nicht im neupolitischen Sinne. Jinak — všechen respekt — vážím si ho velice, opravdu, milý brachu. Nepřeháním, cenímli jej na půl milionu! Proslýchá se, že chce odkoupiti celou partii sousednímu panskému statku, která co nejdříve nezbytně přijde do prodeje — a za hotové, považ! Podle toho můžeš si o svém dědečkovi učiniti pravé ponětí — — A máli pak dosud tu hezkou služku? Viděl jsem ji jednou u řeky, když nabírala vodu. Das waren Formen!“

Oba přátelé vzali se zase pod paží a pokračovali v procházce. Sdělili si na vzájem mnoho zajímavých věcí.

Předně vzbudil Vilémův oděv zaslouženou sensaci. Robert nazval přítelova krejčího božským; požádal také hned o jeho adresu — rozumí se, že byly šaty z Vídně. „Ta elegance! Ten střih!“ horoval důstojník. „Ten imposantní záhyb v lokti rukávu! Ty ozdobně dolů k lýtkům splývající šosy!“ Zastaviv se, prohlížel přítele svého s netajeným obdivem. „Mistrovská ruka!“ Byl by málem Vídenského kmotra Cihličku nazval Rafaelem krejčovství — ale snad nebyl vůbec mistr

Urbinský v očích jeho dosti vznešeným k takovému lichotivému porovnání.

Dále vyprávěl Robert o životě v Praze. Nejdůležitější novinky z hlavního města od těch dob, co ubohý přítel neúprosným osudem odvolán musil je opustiti, vzaty na přetřes. Slečna Flora není již při baletu; husarský poručík odvedl ji kamsi do uherských pust. Arthur Eder se oženil, dostal vdovu s velikým domem na Starém městě — s pihovatými tvářemi a falešnými zuby, takto ne právě mladou, ale to nic nedělá — má ten chlapík štěstí!

Jiný člen společnosti Otto Butschell měl tolikéž oženiti se, ale zhatilo se vše — udržuje dodnes poměr s paní Normannovou; jest to už opravdu k omrzení s tím člověkem — takovou dobu! Strašná fadessa.

U bílé lilie není více sklepnice Katinka; od těch dob vystřídaly se už asi čtyři — žádná se nelíbila — teď mají Rosu, ta ještě ujde, ale je upejpavá.

Panu radovi Brunerovi zaběhl se pes, nejmilejší z jeho milých; nabízel sto zlatých odměny tomu, kdo ho přivede nazpět — marně; byl to ten pudlík, co uměl sedět na bobku a jedl cukr — rozkošné zvíře. Uměl také skákat přes hůlku — podívaná!

„Škoda, škoda! A není žádné naděje, že se nalezne?“ žalostivě zvolal Vilém, který přítelovým výkladům živou pozornost věnoval. „A co pak jest v Praze dále nového?“ otázal se, když byl Robert na první otázku odpověděl zdrcujícím pokrčením ramen. „Co se přihodilo ještě v naší stověžaté matičce za ta dvě léta, co jsem neviděl ani jediný její kámen?“

Přítel přemýšlel chvíli pozdvihnuv levici k čelu, jako by myšlenky chtěl tu soustřediti. „Co se přihodilo ještě?“ opakoval pomalu a třel se po spáncích, jako činívají lidé, přemýšlejíli o něčem namáhavě. „Nic“ — řekl pak — „nic zvláštního více, nic pozoruhodného dále, myslím — opravdu pranic, co by stálo za zmínku — ach, ano, přece! Byl bych málem zapomněl — avšak to bez toho víš z novin: o posledních dostizích zvítězila rytmistra Doblhofova klisna — sám byl v sedle — považ tu radost, to nadšení! Slavili jsme vítěznou tu událost v kruhu našem celý týden! — A teď: dosti z mé strany! Jak vedlo se tobě? Co tys robil po celý čas?“

Pan Vilém Moravec vzdychl truchlivě. „Ach“ — pravil — „co mohu já vyprávěti? Byla to hubená léta egyptská! Co jest proti životu tvému život můj zdejší — vlastně živoření? Co jest vůbec život na venku? Slovem: nuda. Jaká společnost? Jaké zábavy? Prosím tě! Večer schůzka v hostinci — chodím k zlaté štice; mám tam svou sklenici, pěknou, s podpisem mým na víčku a kouřím tam z čibuku. V létě chodíme na raky a — v zimě jsou na štěstí zase hony, a pak je den kratší, snáze uteče. Někdy zavítá kočující společnost — ale to víš, jaký dámský personál mívají takové společnosti — smutno, k zoufání! V masopustě několik plesů, též o prázdninách, když přijdou studenti . . . aj, vždyť máme příští neděli výlet a na večer pak věneček! Toť výborné! Aspoň něčím se pobavíš, spatříš pohromadě celý náš maloměstský svět!“

Robert slíbil, že se zábavy súčastní. Proč ne? Jen kdy by měl dědeček lepší kočár! Pak jal se přemýšleti, máli jíti v civilu či obleci uniformu: oboje má své přednosti. Zadumal se, stal se skorem nemluvným octnuv se na vážném tak rozcestí; proto však přece otázku neodvratně nerozhodl.

Přítel Vilém upozornil jej, že jest právě po mši a že honorace města vychází již z kostela. Robert stál prve u dveří, jimiž chodí jen lid, neměl tudíž příležitost spatřiti někoho z „lepších" tříd společnosti, které zaujmou místo na kůru a vcházejí do chrámu druhou stranou.

Teď za to seznal celé město. Suďovic, berňová, adjunktovic, správců, kontrolorka, poštmistrovic, notářova, lékárníků, a jiné paní i slečny, hezké více méně, kvetoucí i odkvětlé, mladé, dorůstající i uzralé; všechny kráčely kolem mladých mužů a zvědavě pozorovaly zajímavého cizince. Vilém nepostačil sundavat klobouk; Robert zdvořile a půvabně salutoval.

„Seznámím tě v neděli se všemi," zvěstoval mu přítel. „Budou se o tebe trhati! Učinil jsi rozhodný dojem. Ujišťuji tě, že v okamžiku tomto všechna ženská srdce v městě bijí pro hezkého důstojníka — my všichni druzí, kteří jsme byli posud na výsluní přízně, upadli jsme napolo v zapomenutí." Vilém dávaje výraz této myšlence, usmíval se vlídně a lahodně, přejícně a bez závisti — byl to přítel pravý a nezištný. — „Ano, brachu! Ty jsi hrdina okamžiku!" zvolal s překvapujícím vzmachem rukou. „Však stůj!" stanul pojednou. „Co to znamená? Toť něco nového! Odkud pak jde? — Z kostela? Aj, aj! A zde mezi lidem... Mám jako Faust neznámé krásce nabídnouti svůj průvod?"

„Chcešli, představím tě!" podotknul Robert.

„Kterak to? Ty žertuješ! Tyť přece neznáš —"

„Jest to moje sestřenka."

„A!"

„Přijela o den dříve než já k dědečkovi."

„A!"

„Osud odsoudil ji k stejnému se mnou očistci — zůstane zde celé prázdniny."

„A! A! Toť bude tvoje venkovská robinsonáda dosti zajímavá! du Glückskind! A on se nepřizná, nepochlubí! Egoisto! Ale toť čarovná nožka! Ta zrovna tancuje! A ten štíhlý pás! — A rtíky, nosík, oči! Ja, ich bin sterblich verliebt, ich verschmachte!" — Zrychliv krok táhl přítele zrovna za sebou.

Za chvíli byla Boženka tak šťastna, že pan Vilém Moravec ubezpečil ji o svém vytržení nad andělským jejím zjevem, že prohlásil svoji hotovost klesnouti okamžitě, zde na náměstí, k nohám jejím a že požádal ji na neděli o první čtverylku. Mluvil také o nejkrásnějším okamžiku života, o věčnosti a příbuznosti duší; svůdně klonící se jeho oči, jeho úsměvy, jeho vzdechy pověděly ještě mnohem, mnohem více.

Pan Souček velice se podivil spatřiv svou vnučku ve společnosti. Vysvětlení, kterak se to stalo, že pan Moravec nabyl již k ní jakéhosi práva, představiv se co Robertův přítel, přijal starý pán s málo vřelým „Tak?" — Pohledl na oba pány s jednoho na druhého okem zkoumavým a pak zakývav několikrát hlavou, usmál se — asi jako by

chtěl říci: „Věřím, věřím, že jste přáteli, hodíte se k sobě, zdá se, dobře.“ V celku byly tyto projevy starcovy ovšem snad málo lichotivé.

Vyzval Boženku, aby poděkujíc mladým pánům za průvod, následovala jej. Páně Moravcův slavný protest zůstal úplně nepovšimnut; prohlásil, že učiniv se slečniným rytířem, bude následovati ji kamkoli, nehodlaje vzdáti se štěstí zářícího mu z její blízkosti.

„Dovedu tě k paní Kroupové,“ řekl pan Souček tónem dosti nedbalým. Podivno, proč mladý pán při těch slovech umlkl. Vzdal se okamžitě všeho dalšího odporu. Učinil ještě několik kroků v průvodu společnosti a pak vzdychnuv a přimhouřiv zarmoucené oči, sáhl po cylindru.

„A kam pak nás povedeš, milý dědečku?“ otázal se Robert.

„Ty nemiluješ návštěv?“ odpověděl starý pán otázkou na otázku. „Nuž,“ pokračoval s vlídným úsměvem, „chci jedině, aby Boženka s někým v městě seznámila se, můj milý; pro tebe nebylo by to opravdu nic — stará paní a churavá dcera. Jdi jen s přítelem svým. Nechci oloupiti tě o požitek jeho společnosti . . .“ Při posledních slovech zostřil se úsměv na starcově tváři k výrazu poněkud podezřelému.

Robert nepozoroval to snad ani. „Jsem ti vděčen, dědečku, za tvé dovolení!“ — řekl salutuje.

Pan Souček s Boženkou kráčeli sami dále. Zmizeli v jednom z posledních domků města. Vilém nehnul se s místa, dívaje se za nimi; přítelova netrpělivost marně odrážela se od jeho vytrvalosti. „Jsou to nápady!“ zvolal pak. „K paní Kroupové!“

„Což? Málo fashionable?“ otázal se Robert.

„Eh, dej pokoj! Šička! Kdysi snad bývala i pradlenou.“

„A jak pak slečna? Mluvilo se též o dceři, tuším.“

„Prosím tě! zvolal Vilém. „Slečna! Pracuje pro lid za denní mzdu, na objednávku.“

„Hezká?“ prohodil Robert, kterému se přítelovy kastovní náhledy zdály poněkud úzkoprsými, maloměstskými.

Vilém mlčel chvíli, jako by teprve přemýšlel. „Co se toho týče,“ odpověděl pak, „inu, jakž takž — ujde. Přiznám se, že jsem se jí sám nějaký čas dvořil — z dlouhé chvíle — pro zábavu — — jakž by mně mohly napadnout vážnější úmysly! Uznáš sám . . . A ony — považ! — chtěly mě lapiti — v tenata manželská, cheche — neníliž to k smíchu?“

„A ty jsi vítězně protrhl sítě?!“

„Jak pak ne! Mohlliž jsem jinak? Měl jsem si ji snad vzít? Co pak by tomu svět řekl?“

„Všední historie,“ podotknul pan Zelený vážně pozdvihnuv ruku k ústům, jako by potlačiti chtěl zívnutí.

„Ovšem!“ přisvědčil Vilém. „Co na tom? Odpusť, jestli jsem tě sdělením tím nudil. Vše nestojí věru za řeč . . . K paní Kroupové!“ zvolal pak zalomiv rukama, hlasem plným mravného rozhorlení. „Jako by nebylo zde purkmistrovic, direktorovic a sto jiných rodin, jež by páně Součkovu vnučku s radostí uvítaly v domě svém . . .“

„Nuž — jaká pomoc!“ řekl Robert. „Zanech reflexí a mysli na přítomnost. Řekni raději, kam teď půjdeme?“

Tato otázka uvedla v myšlení Vilémovo potřebnou míru klidu. „Kam půjdeme?" opakoval. „Na víno! Vždyť jest čtvrt na dvanáct!" zvolal chytiv se oběma rukama za hlavu. „Gott im Himmel! Hle, jak jsem zamilován! Zmeškám o celou čtvrt hodiny — k neuvěření!"

A mladí mužové chopivše se zase pod paží, zaměřili do vinárny.

Pan Souček nepřišel za nimi. Učinil dnes výminku z každonedělního zvyku. Z návštěvy na konci města odebral se s Boženkou přímo do zájezdného hostince, před jehož vraty slaměným zvonem ozdobenými rovnal již Matýsek do kočáru ovoce namáhavých svých obchůzek. Zdá se, že vzpomínky, které při práci té pečlivé Martě věnoval, nebyly druhu příliš milostného.

Bělouši vyvedeni jsou z konírny a zapřaženi dovednou Matýskovou rukou. Starý pán hotovil se již položiti nohu na stupátko kočáru, když objevil se Robert před vchodem vinárny.

„Nechal jsem vás čekati?" tázal se přikvapiv zrychleným krokem. „Nikdy nemohu si to odpustit! Do smrti bude mě svědomí —"

„Nu, nu, nelpíli na něm nic horšího," chlácholil jej pan Souček s úsměvem ironickým, „buď uspokojen. Čekali jsme chvíli — co na tom? My zde na venku nejsme tak skoupi na minutku času — jako vy. My jsme starosvětští. Známe sice také oceniti čas, ale život náš není jako jízda po dráze. U nás není každý krok vypočtěn na vteřinu. Zdržímeli se zde, jinde dohoníme. Vážíme si času, ale svrchovaným pánem naším není."

„Times is money," podotknul pan Moravec, šťasten, že mohl tak příhodným slovem vmísiti se v rozmluvu. „Ano, vážený pane Součku," pokračoval skoro s nadšením, jako by mluvil z nejhlubšího svého přesvědčení člověk, jemuž je drahým každý okamžik, „čas jsou peníze."

Známé anglické pořekadlo proneseno těmito ústy mělo na všechny přítomné, i na Roberta účinek přímo komický. Sám Matýsek zasvěcen překladem ve smyslu cizích slov, usmál se a polehtal růžovou mašličkou, na konci biče zavěšenou, náručního žertovně po hřbetě.

„A teď ku předu!" zvolal pan Souček rozhodně, a tělo jeho dopadlo těžce na sedadlo kočáru. Boženka hbitě vyšvihla se nahoru. Pak vystoupil Robert ozdobně a elegantně, jako činil vůbec všecko, a oprášiv napřed polštář, usedl také. Kočár se pohnul.

„Loučení," vzdychl pan Moravec, „ach, jak bolestné! Nezapomeňte, slečno, v neděli první čtverylku. Zemru blahem. V neděli. Věčnost! Ach!"

Boženka neslyšela nic dále. Jen Robert sedě po koních, viděl ještě delší dobu svého přítele, který stál uprostřed cesty a mával kloboukem.

Ruka Robertova opětovala tento pozdrav; pohnul jí několikráte na prázdno. „Adieu!" zvolal hlasitě. „A revoir! — Protivný chlap!" dodal obrátiv se k dědečkovi.

„Jak? Kdo? Tvůj přítel?" tázal se pan Souček.

„Přítel!" opakoval Robert stáhnuv rty k pohrdlivému úšklebku. „Snad nemyslíš do pravdy? „Přítel! Hm! Známost z veřejnosti."

„Ale vždyť jsi choval se k němu —“

„Prosím tě! Společenský mrav, ohledy —“

„Ach ovšem,“ řekl pan Souček, „zapomněl jsem. Vaše názory jsou jiné než bývaly naše.“

Pronesl poslední větu dosti trpce, ale byl dalek toho, aby na vnuka svého se hněval. Naopak, zvěděv z vlastních jeho úst, že k prázdnému všeho vzdělání, titěrnému šviihákovi není poután užšími svazky, pocítil i nepochybné vnitřní uspokojení.

„Nuž, časy se mění,“ řekl po chvíli starý pán dosti vesele, „a lidé s nimi.“

„Máš pravdu, dědečku,“ odpověděl Robert, „vy jste byli jiní než my; totiž — vy jste byli otroky jiných pošetilostí.“

Tento pessimistický projev ozářil pana Zeleného v očích Boženčiných jakýmsi tajemným nimbem. Spatřila v slovech jeho význam, kterého tam snad ani nebylo. Patrně mluvila z nich trpkost, i zdálo se jí, že tuší vznik té trpkosti: nemůže jinak býti — smutné zkušenosti životní, rány osudu, zklamání, nešťastná láska. Pozdvihla k Robertovi soucitné oko.

Také pan Souček pohledl na vnuka svého dosti potěšen. Myšlenky jeho nebyly snad v souhlasu s Boženčinými, ale výsledek byl stejný. On neviděl, jako ona, v Robertovi hrdinu životních klamů, ale poznal v něm, zcela správně oběť vychování, okolností, poměrů, v nichž žil. Odpouštěl mu, cokoliv mu u něho bylo nemilým. „Zda může za to?“ pomyslil si. „Dítě doby své, jako my jsme dětmí minulosti. A budoucnost? . . . Co nám přinese budoucnost?“

Stařec se pojednou zadumal.

Také Boženka němě pohlížela do krajiny. Robert ticho nerušil. Bylo poledne a slunce pálilo. Višně podél cesty jako muž v Andersenově povídce, nevrhaly žádného stínu, a ptáci skrývali se v korunách stromů mezi listím. Koně frkali občerstvujíce si žhavé nozdry.

Matýskovo hlučné „prr!“ polehtalo zajisté příjemně jejich uši. Také v kočáru vzbudilo radostný a čilý ruch. Všickni pospíšili si v osvěžující chládek jídelny.

Marta vyběhla z kuchyně s vařečkou v pravici. „Křen, Matýsku!“ volala hned na prahu, utírajíc si zástěrkou rozpálené líce. Kuřata jsou smažena a jenom křen schází.“

„Křen?“ opakoval zdlouha a táhle Matýsek.

Shledalo se, že zapomněl nejen na křen ale na dobrou polovici svěřených mu komisí.

„Není divu,“ bručel odváděje koně do stájí. „Čert aby —“ Dokončil větu spůsobem ne právě salonním. — (Pokračování.)

Mořské oko.

Ze sbírky „V Tatrách"
od
Adama Asnyka.

I.

Nad černou řízou hvozdů, uzavřeno svorem
stěn příkrých, obrovských, jež kruhem kol se tměly,
jezero posupné své vody chmuří vzdorem
a ztápí v lůno své těch skal svět odumřelý.

Balvany sřícené, v mech zevšad kryté skorem,
po břehu rumniště své srázné rozestřely,
kdež křivé, skroucené jen kleče pruty čněly
a nahoru poušť svým nízkým zahalily borem.

Žulová, příkrá hradba, pnoucí se až v mraky,
jen zřídka pablesk slunce k vlnám kalným vpouští,
a stichlou tůň stín chmurný skrývá přede zraky.

Tiš — v dáli jen kdes potok šepce, šumí v houští,
neb vichr, letě v skalách vírem nad oblaky,
svým úpěním jen množí hrůzu divých pouští.

II.

Zde tvůrčí myšlenka svou děsnou krásou pučí,
tou vnadou bezměrné vždy moci, strašné síly,
jež, blesky vbita do skal zvrácených, nás učí
o hrozných převratech, v hruď země jež se vryly.

Směs divoká! Skal koryta, v nichž příval hučí,
jsou bojiště, kde bozi severní se bili,
když mrtvých obětí se krví napojili
z poháru, roztříštěn jenž pad vln do náručí.

Vše v drsný, ostrý tón se bystří zde a vtíná:
hor zryté čeřeny a vody s tváří stmělou,
skaliska, led a sníh i houšť a mlha siná.

Kol přísná velikost jen, před níž v prach se stelou
sny plaché člověka, jak děcko když se vzpíná
před epopejí dávných bohů zkamenělou!

III.

Když slunce na západě zlatý štít svůj kloní,
skal koruny pak ještě purpurem si zlatí —
duhových světel tisíc vrcholky se honí,
tu siví, tam v žár blýsknou, na to v mrak se vrátí.

A níže, skalená tůň o skály kde zvoní,
lesk rudý krvaví vod šero nad závratí,
vln stříbro pokud zas háv mlhy nezacloní
a rumĕn večera než poslední se ztratí.

Vše zhaslo! Celý svět pln chmur a v dáli šeré
žuloví tonou obři, mizí a se chvějí,
vzrůstají v nezměrnost a pnou se v tvary steré.

Mhou tmí se propasti, mrak vstal vod na peřeji,
skryl jezero — leč ztad šum vln se k sluchu dere
a proud s hor letící, jenž lká vždy žalostněji.

IV.

Noc kraluje — hvězd korunu si ve vlas vpletla;
skrz blankyt proráží zář nejistá a snivá
bludného měsíce, jež v něm se oku skrývá;
mhy letí do výše jak haluz mráčků zkvětlá.

Vše v bledou noří se síť paprsků a světla,
a nad propastmi jen se temnost chvěje divá.
Skal trhlinou tvář luny nad vodopád sletla,
proud stříbra vrhá tam, v tůň s vlnami jej zrývá.

Tak celá kotlina i spících vod síň zlatá
se zvedá, knihy kouzelné jak obraz kleslý.
Pláň břehu příšerným hvězd odleskem je spjata

jak mrtvých rubášem, jež právě k hrobu nesli;
proud černý v plamenné se pruhy nořit chvátá
a kruhy pekelné jak Dante do nich kreslí.

V.

Ó velká básni přírody! Kdo v tužeb hoři
smí spěti za fantomem tvojí krásy vnadné?
Kdo chytí červánky, když z jitra letí k zoři,
a vznítí zlatý nach, když v nebe hvězdné padne?

Kdo v žule omšené kdy kaskad lože stvoří,
a vichrem promluví neb šeptem vlny chladné?
Kdo mráčky zavěsí tam v safírovém moři
a na vod zrcadlo skal hroty vdechne ladné?

Ó básni nesmírná! Lze cítit, slavit tebe
jen srdce zachvěním, jež každou plaší chmuru,
když oko užaslé zdroj paprsků všech střebe

a v tichém nadšení slz proudem tryskne vzhůru,
když touhy na křídlech duch s bázní letí v nebe
a vlastních zlatých snů se kryje do lazuru!

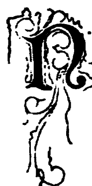
Z polského přeložil *Frant. Kvapil.*

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Pokračování.)

Nad jezero Mälarské není ve Švédsku nikde živějšího, zvláště blíže k hlavnímu městu. Mezi četnými lodicemi, koráby plachetními a parníky, jež tu jako o závod krouží ve všech směrech, těžce pohybují se lodi s vypouklými boky, odvážejíce z ostrova tvrdé valouny do základů staveb Štokholmských. Měšťané pak na vzájem posílají ostrovanům Mälarským mrvu na jich neúrodné lány, na sporou prsť zvětralé žuly. Obraz nynějšího jezera Mälarského jest zároveň obrazem minulosti švédské. Mysleme si nížinu švédskou jen asi o 70—100 m.[1]) níže položenou, a již by se vodami Baltickými zalila, ze kterých by vyčnívaly takové balvany a ostrovy, jako v Mälaru.

O rozervané zemi skandinávské vypravuje nordická báje: Když veliký stvořitel všehomíra dokončil dílo své, tu ďábel, který tehdy ještě svržen nebyl s výšin nebeských, se rozzuřil a uchopiv ohromný kámen mrštil jím proti mladé zemi. Seraf vida, co zlý duch učinil, spustil se na perutích za kamenem. Letěl rychleji nežli padající kolos, srazil jej s cesty, že nepadl na zemi, kterou by byl jistě rozdrtil, ale vletěl do vlnobití mořského, těsně vedle břehů. Roztříštil se v tisíce kusů, které vyčnívaly potom z pěnivých vln propleteny nesčetnými proudy nepokojného oceánu. Ohromná skaliska z nepřehledné dáli prostírala se až ke krajům věčného ledu, pustá, nehostinná. Tu smiloval se stvořitel nad tou pouští kamennou a vysypal zbývající ještě prsť na tvrdý zemský přírůstek. Ale prsti zbylo pouze tolik, že jenom částka pustých trosek mohla býti posypána, aby skrovně přinesla požehnání. A přináší je nynějším obyvatelům, leč teprve po práci tuhé a neúnavné.

Na ostrově Lofö v úzké zátoce vynořuje se z loubí imposantní palác, letní sídlo královského dvora, Drottningholm, t. j. ostrov králové. Je v zátiší v půvabné samotě a přece nedaleko reje velkoměstského. Čelo jeho shlíží se v Mälaru za ranního odlesku, k jihu pak háje stínem pokrývají zelený pažit, a lehký vánek přelétá kmitající hladiny rybničné. Bronzové sochy rozestavené na křižovatkách a stezkách jsou našimi krajany. Již tomu dávno, co Čechy opustily, v dobách, když všichni všem vypovídali boj. Již tehdy, za třicítileté války, Švédové k umění a vědě se nesli, s výbojem pak neobraceli památek uměleckých v ssutiny, než vášnivě jich dobývali a do vlasti své dopravovali. O překot i v naší vlasti poklady do beden skládali, stříbro, zlato, knihy, obrazy a jiné umělecké výtvory ze země kvapně odváželi. Všecko jednalo dle

---

[1]) Asi třetina švédské půdy leží níženji než 90 metrů nad hladinou Baltického moře, a jen 8 procent jde na 600 metrů. Nejvyšší místa v jižním Švédsku (Kullen, Taberg, Omberg, Kinnekulle) nepřesahují výše 400 m. Jenom na západní a severní straně vyskytuje se hornatina s vrchy Städjan (1176 m.), Åreskutan (1472 m.) a jediný ledovec Sulitjelma (1875 m.) v Laponsku.

slov Wrangelových. „Den som tar han har — kdo tu bere, ten má," radil starý generál svému synu. Z královské knihovny Pražské, někdy Rožmberské, odvezena byla kořist ve 30 bednách, které přezimovaly r. 1649 v malé pevnůstce v Meklenbursku (Dömitz). A věcí jednou sebraných nebylo lze ani velikým výkupným zemi české získati opět. Všecko s chvatem posíláno bylo na sever, že ani toho živého lva, za něhož hrabě z Buchheimu 18.000 říšských tolarů Königsmarkovi nabízel, nebylo lze vykoupiti.

Válečné kořisti uměleckých a historických památek v Čechách vydrancovaných jímaly mysl učené panovnice Kristiny švédské tou měrou, že nemohouc se rychlého věcí poslání dočkati, napsala list nejvyššímu veliteli ve Wismaru, kam se trofeje dostaly, aby s odesláním neotálel. Došly šťastně do Štokholma, kde kolem králové lidé nejučenější se kupili. Přicházeli ke dvoru v zástupech s problémy filologickými a se starožitnostmi všech časův, ukazovali tam své umění, psali vznešené dceři Gustava Adolfa všeliká věnování, šířice o ní chvalořeči, překládali a skládali spisy a byli štědře odměňováni. Kdo ví, kolik slavných památek českých vzalo tam prodlením časů za své, nebo jak Passarge praví „ganz Schweden ist voll von solchen *deutschen* Werken."

Zámek Drottningholmský upomíná na Versaillský, ovšem jen v míře skrovné, jak jej geniální Nikodem Tessin navrhl. Jmeno své dostal na počest Kateřiny Jagellonky, choti Jana III. (1569—1592). Vnitřek zámku obsahuje rozličné památky umělecké. Kromě maleb představujících heroické činy a válečné výjevy z dob Karla XI., XII. a XIII., ukrývá se tam množství bronzových figur větší i menší velikosti. Malé sošky na ebenovém pidestalu, jakož i mramorové výtvory v bibliothéce vystavené byly větším dílem z Čech vyvezeny; 13 velikých soch a sousoší, potom 4 vásy v parku umístěné jsou dílem nizozemského Adriana Friesa, tehda v Praze usedlého, majíce zřetelný nápis Adrianus Fries Hagiensis Batavus fecit s letopočty 1617, 1622, 1623, na dvou 1624, na pěti 1629, na jedné 1627; kde pak jmeno není, ty označeny jsou monogramem — čápem o jedné noze stojícím. Že tyto památky jistě pocházejí z kořisti Pražské, k tomu vede nás týž monogram na Neptunu, v přirozené velikosti vyvedeném a před zámkem umístěném. Kromě nápisu výše uvedeného jest na něm lev ze znaku Waldštejnského. Zmíněné vásy jsou z bronzové slitiny a opatřeny erbem téhož rodu. Dudík (Drottningholm, Forschungen in Schweden, p. 333) domnívá se, že pocházejí z Waldštejnského paláce Malostranského.

Nedaleko zámku stojí v parku bizarní letohrádek Čína ve slohu čínském zbudovaný r. 1752. Král Adolf Fridrich, vévoda Holštejn-Gottorpský, postavil jej k oslavě narozenin své choti Louisy Ulriky. Jakkoli stavba trvala 4 léta, přece prováděla se po všecken ten čas v tajnosti před královou; za noci přiváželi kamení a věci stavitelské do Drottningholmu. Klepoty kladiva zednického ovšem neušly Louisy v blízkém sídle letním, ale upokojila se, slyšíc, že tam bažiny zavážejí. V den slavnosti připraven byl veliký ples, a dvorní panstvo v čínských maskách hemžilo se z večera ozářeným parkem. Princezna Louisa komicky si připadala ve dlouhých špičatých střevících, více pak ještě

princ Adolf jakožto mandarin s předlouhým copem. Poklekna potom odevzdal své královské matce klíče od Číny, načež následovaly divadelní hry francouzských herců, dvě opery, hlučný tanec a ples za tisícerých světel a ohňů bengálských.

Zpomínka na čínskou slavnost přivodila v krátké době založení osady Kantonu, pojmenované podle známého čínského přístavu. V Drottningholmském Kantoně každý domeček uchystán je pro blízké velkoměšťáky, a celá osada osazena je výletníky. Ti sedí pěkně přede dveřmi, kolébají se v pohodlných lenoškách, narovnávají své tělo ve trávě, prožijí tam léto v radostech. Není pochybnosti, že mají v hlavním městě dům svůj jako palác vyzdobený a vystrojený, mají i svěží a chladivý vzduch z moře i Mälaru, ale v Kantoně spokojí se v létě i vznešenější rodina se skrovnou světničkou. Tráviti za léta na venku v zelené přírodě, dále od ruchu hlučného města, je ve Švédsku modou i nutností. Kdo jen trochu může, vytáhne na léto z města. Tu vídati skla v oknech bílou barvou potřená jakožto znamení, že páni odjeli na venek. Cizinec z počátku diví se těm spůsobům města; snad také zahledne mezi natřenými jedno jasné a průhledné: tímto vyhlíží ostalý správce domu nebo stará služka na ulici. Možná, že rodina ani z města nevyrazí, ale nabíliti okna neopomíjí buď pro palčivé paprsky letního slunce, nebo že alespoň na oko zdá se prodlévati někde na dalekém pobřeží mořských lázní. Tam nebo kdekoli jinde ve svěží přírodě jen si všickni hoví, dýchajíce zdravý vzduch a koupajíce se v blízkých vodách Mälarských. O těch půvabech pěje mladší švédský básník Sehlstedt:

Hvad härlig tafla, hvad lek och löjen!
Uthus och lador på tusen sätt
Utpyntas präktigt till sommarnöjen,
Och sämsta skrubb blir ett kabinett.[1])

Výletníci severního Kantonu dobře vědí, že jejich panovníci nyní nemohou skvíti se v takové pýše a nádheře, jako jejich předchůdcové; stenčeno je panování jejich spočívajíc v rukou národu. Za Karla XII. přešla moc s koruny v ruce velmožných šlechticů, že z krále zbyla jen „dubbel Excellens“ — jak Fridrich o sobě říkával, protože král ve státní radě dva hlasy míval.

Pojednou se ve slávě a velebnosti zjeví *Štokholm*.

Polohu jeho horliví vlastenci snad až příliš do nebe vynášejí, srovnávajíce jej s Neapolem, Cařihradem nebo Janovem. Však Štokholmu schází amfitheatrální ráz jižních měst, on také nevyniká zvláštní velikolepostí v architektonickém zřízení. Ale tím nemíníme ubrati Štokholmu ani drobtu evropské pověsti, jež jen chválu zvučnou šíří o něm ve světě. Štokholm není ani Baltickým Janovem, ani Mälarskou Ženevou, ani nordickou Venecií. Štokholm je královnou v jezeře Mälarském a nesnese vedle sebe žádného srovnání. V ulicích jeho procházíme se jako ve známé Praze, Vídni, Paříži, Bruselu. Neliší se od našich v ničem. Zvláštnostmi švédské residence jsou protivy: paláce a holé skály,

[1]) Jak krásný obraz, jaká hra a radovánka! Stodoly a stáje v tisícerých spůsobách pro skvělé letní sídlo se ozdobují, a nejhorší koutek v čistou sedničku se mění.

úrodný lán uprostřed pustiny, stověká doubrava a listnatý háj u kamenného moře. Zajdi jenom na Södermalm, na Kungsholm, k observatoři Norrmalmské nebo na Skeppsholm, všudy mezi domy omletá skála žulová ukazuje nevlídnou svoji tvář. Tu palác zrcadlí se v plouhavých vodách, vedle pak srázné strmí úskalí, rozervané, bez odění, bez svěžího hávu. Taková jest z pravidla formace Štokholmského vůkolí, že mysl naši jen stesk a žalost jímá, zadíváme-li se v šedou nebo nahnědlou pustinu žulových pahrbků Södermalmských příkře k Mälaru a Baltu se klonících. Z nich k vysoké výši povznáší se kostel svaté Kateřiny, na jehož místě byla vzplanula hrozná hranice z nešťastných obětí odpravených krutým Kristianem II. Kopule chrámové v ovzduší Mälarském vévodí jako dóm St. Maria di Carignano ve vlažném zálivu Janovském.

Södermalmské ulice stráním a bokům skalisek se nevyhýbají, než přímo vzhůru se táhnou, nebo náhle níže padají, že vyhlížeje zdola nahoru spíše modravé nebe uzříš, než konec daleké perspektivy. Věru zdá se, jako by omletá skaliska Štokholmská teprve před chvílí z moře byla se vynořila. Jiná města prodělala všecka stadia svého vzrůstu, šíření a rozvoje: srovnala vrchy s dolinami, propasti sklenula, močály vysušila a v parky proměnila; v jiných evropských městech daleko v jejich vůkolí rozkládají se nivy, role a zahrady, letohrádky a továrny, že těžko říci, kde vlastně město počíná a kde jeho jest konec. Ale Štokholm takovým vývojem neprošel až na srovnané návrší Norrmalmské „Katthafvet,“ [1]) nyní vysušené a v rozkošný Berzeliův park přetvořené bahnisko.

Původ Štokholmu je prastarý. V dávných dobách byla tam pouhá rybářská ves. Když pak r. 1187 estonské voje přepadly švédské kraje plenice je a hubíce, kázal král Knud Erichson stavěti proti loupeživým hordám hrad, z něhož znenáhla vyrostla osada, kterou odvážlivý Birger Jarl, „bezejmenný král“ a zakladatel dynastického rodu Folkungerů, r. 1255 za město povýšil.

Jmeno Štokholma odvozeno jest z laponského steg = stäk = stock (t. j. úzká tekoucí voda, průliv, sund) a ze slova holm = ostrov. Teď rozkládá se město na osmi ostrovech, dělíc se v Norrmalm, Staden a Södermalm. Obývá v něm asi 140.000 duší.

S heslem „Grand hôtel“ sedáme do vozu. Za chvíli octneme se před nádherným palácem; leží na břehu, jejž slané vody (Saltsjön) zátoky Baltické omývají. Tam na krátko bude naše obydlí. Grand hôtel Štokholmský řadí se k nejskvělejším hôtelům evropským; před ním bije tepna mořského proudu, i zaznívá za klidné teplé noci až k ložnici naší jako cvakot hodin. Za dne až do pozdní noci míhají se venku rybářské čluny a o závod ubíhají drobné parníky. Nesčetní charonové převážejí pozemské chodce na protější břehy za nový obolus, 5 švédských örů. Vstříc kyne nám velikolepá residence královská, vévodíc na výšině, kde někdy středověký vypínal se hrad Birgera Jarla.

[1]) Katthafvet překládá se slovy kočičí moře, leč spíše za význam tu sluší přijmouti staré kati = kocábka. Rovněž tak jest se slovem Kattegat; gata = cesta.

Po terase Blasieholmské ubíráme se k náměstí Gustava Adolfa II., který 6. září 1632 hrdinný svůj život dokonal v bitvě Lützenské. Památku jeho oslavuje lid co rok, scházeje se u jeho obrovské sochy a zpívaje nadšené písně vlastenecké. Zvláště rozléhá se tu válečná píseň „Forfäras ej du lilla hop — Nezoufej hloučku přemalý," složená Gustavem samým v předvečer nešťastné bitvy.

Upřeme zraky na blízkou budovu, na níž čteme nápis „Patriis Musis." Nitro její bylo jevištěm pověstného maškarního plesu, kde Gustav III. rukou vrahovou k smrti byl poraněn. Neutěšené byly tehdy poměry švédské. Šlechta byla prodejná, oligarchie panských stavů jen zkázu a záhubu zemi přinášela. V té době neblahé Gustav III. chtěje učiniti konec nesvárům mezi stavovskými stranami postřelen byl při plesu spiklencem Anckaströmem dne 16. března 1792. Za 14 dní potom vypustil ducha. Před zámkem, hned vedle přístavu, kde vítězné vojsko přirazilo s králem svým vracejíc se z tažení finského, stojí jeho socha. Občané Štokholmští žádali svého „čarovného krále," aby směli postaviti jemu památník na kamenném mostě (Norrbro), jenž spojuje Norrmalm se Stadenem. Ale Gustav, ostýchaje se dívati se tváří v tvář svému slavnému předku Gustavu II., jehož lid Velikým zove, stanovil jiné místo. Tam podpírá se jeho levice o veslo — král býval statečný v bitvách námořských — pravice pak drží ratolest olivovou.

Gustav III. chtěl nejen získati si lásky lidu, než i státi se mužem znamenitým jakožto panovník, vojevoda i básník. Ale dále než ke hříčkám francouzským nedospěl. On také vymyslil „švédský kroj," přiléhavé spodky, kabát s nabíranými rukávy a dlouhý plášť. Pařížské dámy velebily jeho důmysl, ale nebezpečná sousedka Kateřina II. nazývala ho jenom le pétit comédien. Přese všecky své malichernosti náleží Gustav III. ke slavným panovníkům švédským, který přivodil ve všem státě nový vzruch a probudil síly duševní. Leopold, Bellmann a Sergel, umělečtí jeho přátelé, jen přízní a královskou podporou jeho významné ujali místo v plastice a poesii švédské. Král sám jsa dramatickým spisovatelem, založil a vystavil divadlo. Proto opěvuje ho Tegnér ve slavnostních zpěvích švédské akademie: Velicí duchové utvářejí i ráz věků, a doba Gustavova (Gustavianską tidehvarfvet) působení ducha jeho zřejmě jako pečeť nese na sobě.

Stojíme na Norrbru (= severní most), kde někdy rozhlížel se nesmrtelný pěvec národu švédského, aby zřel obraz prchlého mládí. Vyzíral tam, kde mořské proudy pojí se s vodami sladkými, jako hry bezstarostného mládí s trampotami mužného věku. Jak velebně lesknou se v proudech věž, postavy hrdin, hrad a chrámy Mus, a tam dále u večer v červánkách Riddarholm, kde Švédův sláva pod chladným mramorem dřímá. (Tegnér.) Hladina Mälarského jezera zajímajícího přes 1200□ kilometrů leží asi o 2 metry výše než sousední hladina mořská (Saltsjön), kterýž rozdíl vyrovnává se slapem (Slussen) jako v průplavu Götajském. Nicméně vlny mořské vydmou se občas, a proud jejích až do sladkých vod Mälarských pod Norrbro vniká. Příčinu toho zjevu hledati jest v nerovném atmosferickém tlaku způsobovaném na moře a jezero.

Pod mostem, kde Mälar loučí se s nitrem švédským vylévaje se do zátoky Baltického moře, a kde protivný mořský proud usazuje nové a nové vrstvy náplavů, leží rozkošné místo Strömparterren. Tam pod vonnými lipami a ve stínu košatých topolů rozvíjí se večerní život jako v pohádce. Nad námi drnčí vozy v čilém ruchu, kolem nás u břehu Helgeandsholmského šplýchají vlny Baltické, a o kus dále čeří se klidná hladina Mälaru.

Po těžkých schodech Strömparterru z pevné žuly pro věčné časy vystavených vzhůru stoupáme ke královskému zámku. Massivní jeho stavba, jsouc dílem geniálního Nikodema Tessina, tvoří ohromný čtverec, v základě překonávajíc velikolepými rozměry všecko ostatní. Návštěva skvělého hradu královského je každému volna, jeli panovnická rodina mimo palác. Dlužno jen ohlásiti se u sluhy a navleci svrchní obuv. Potom projíti lze všechny apartementy residence a prohlédati pracovny, ložnice, jídelny, audienční síně, kresby a malby rukou princovou právě počaté a na stolku vyložené. Nejednou stává se, že navštěvovatel v komnatách s panovníkem samým maně se sejde. Král jest Švédům osobou jako z lidu vyvolenou.

Plno strašlivých zpomínek je staré tržiště nedaleko zámku ležící, Stortorg. Historické události z r. 1520 již jen jako děsivý sen zmítají myslí naší, ale přece dovedou i silnými nervy otřásti. Tam životy mnohé v malé chvíli schváceny byly tyranskou vůlí dánského Kristiana II. Někdejší radnice, odkud vyhlížel na krvavé divadlo, nahrazena je sice krásnou bursou, ale kamení, jež povrch půdy kryje, mluví ještě jako slova srdce rozrývající a svědčí o krvelačnosti lidské šelmy. Vlastenci švédští pokořeni byli v boji za vlast proti vojům dánské strany, Štokholm nepřáteli dobyt u na milost i nemilost Kristianovi vydán. Ale ani nejslavnější počest, kterou nejbohatší občan Štokholmský, Gorius Holst, připravil k uvítání Kristianově, nezdržela vítěze od kruté pomsty. Dne 10. listopadu vykonán byl ortel na odsouzencích. Mnoho šlechticů, duchovních a měšťanů bylo zatčeno a bez odkladu odpraveno. 94 hlavy padly mečem katovým. Krev s deštěm smísená potokem tekla s návrší, a hlavy na tyče jsou nabodány, kromě hlavy biskupa Strengnäsského, jemuž „pro dřívější zásluhy“ hlava k nohám byla uložena. Večer prohlášen byl v městě mír. Když pak mnohé osoby, jež prve ukryly se před zkázou, nyní v městě se objevily, počalo stínání nanovo. Hlavy a trupy po dvou dnech spáleny byly na hranici. Ano k rozkazu zuřivého Kristiana i mrtvola Stena Sturea ml. z hrobu byla vyhrabána a s ostatními v plamenech upálena. Praví se, že Kristian ve své rozlícenosti i mrtvolu svého nepřítele vztekle kousal. Zvěst o strašném krveprolití vlastenců Štokholmských bleskem rozletla se po všem Švédsku. Počátkem byl lid ohromen nevěda si rady ani pomoci. Však stateční dolané severu (Dalarne) rázem potom povstavše vedli boj za vlast a život svůj. Táhli na Štokholm zpívajíce:

I Guds namn farom vi
Hans naad begärom vi!
Nu dragom vi till Stokholms by,
Gud gifve konung Christian ej ville bortfly! [1])

---

[1]) Ve jmenu Páně táhneme, pomoci jeho žádáme, teď k Štokholmu se dáme: Dej bůh, by Kristian král neutekl nám!

Avšak krvavá pomsta byla již vykonána. Ještě vyslán zámožný Gorius Holst, u něhož král při hostině dlel, aby postaviti dal šibenice v Söderköpingu; než sám prvý houpal se na provaze. V Jönköpingu také synáčkové zavražděného Ribbinga, pacholátka o šesti a osmi letech k rozkazu Kristianovu byli odpraveni, převor pak kláštera Nydalského s 11 mnichy utopen. Na 600 životů lidských padlo na popravišti pro vlast.

Mezi tím byl Gustav Erichson Vasa shromáždil kolem sebe několik set věrných oddaných z kraje Dalarnského a před svátky vánočními jakožto neohrožený a výmluvný vůdce velel již lidu, jemuž svítala naděje na šťastnou spásu zubožené vlasti. A hned v srpnu příštího roku provolán byl Gustav Vasa na sněmu Waldstenském za správce země velkým dílem již od nepřátel osvobozené, roku pak 1523 dne 7. června působením selské strany za krále švédského prohlášen.

Stavové panští scházívali se až do r. 1866 v rytířské sněmovně (Riddarhus), v budově ze 17. století pocházející. Sál její pokryt je na stěnách erby šlechtických rodů, jinde pak uchovány jsou podobizny maršálků. Teď scházívají se zástupcové švédského národu vždy 15. ledna ve Štokholmě na říšskou radu, jež skládala se prve ze šlechty, duchovenstva, měšťanů a sedláků. Od r. 1865 dělí se ve dvě komory. Členy první komory (128) volí hromada krajská (landsting) na devět let nehledíc k bydlišti voleného poslance, kterému jest se vykázati nejméně s 80.000 korunami jmění. Poslancové první komory nedostávají za sněmování diet. Poslancové druhé komory (198) volí se na tři roky buď volbou přímou či nepřímou, a berou za čtyřměsíční sněmování každý 1200 korun. Předsedy obou komor (talmän, mluvčí) jmenuje král v každém zasedání.

Širokým mostem vedoucím ze Stadenu na Riddarholm dostaneme se k památnému kostelu (Ryddarholmskyrkan) s věží, jehož špice 47 m. vysoká složena je z prolamované litiny. Chrámová stavba z cihel vyvedena ve 13. století dožila se našich časů. Však služby boží již se tu nekonají, „tam Švédů sláva dřímá pod chladným mramorem." Kostel Riddarholmský jest mausoleum vznešených rodin panovnických a vysokých hodnostářů švédských. Velebné zvuky varhan tu nezaznívají, jen šlépěje poutníkovy ozvěnou se rozléhají. Kromě oltáře jedinou v kostele jsou ozdobou tisíceré prapory a vlajky válečné, v hrdinských bitvách na nepříteli dobyté. Asi 6000 trofejí ve svatém pokoji pokrývá starobylé nitro chrámové. Na mramorovém sarkofagu lesknou se slova: Gustavus Adolfus Magnus, pod oknem pak: In angustiis intravit. Pietatem amavit. Hostes prostravit. Regnum dilatavit. Moriens triumphavit. V postranních kaplích leží veliký generál z třicítileté války Lennart Torstenson, vojevoda Banér a j. Všudy známá jmena vzbuzují zpomínky historické.

Znamenitým dílem stavitelským jest spojovací dráha vedoucí z nádraží ústředního na Normalmu ke stanici Liljeholmen, majíc délku 4000 m. a ubírajíc se přes Mälarské jezero po třech viaduktech. Základy pilířů založeny byly v Mälarských vodách teprve ve hloubce 35 m. pod hladinou. Kromě toho bylo třeba prokopati tunel 420 m. dlouhý v žulových skalách, na nichž čtvrt Södermalmská je vystavena.

Tu po prvé švédský inženýr Alfred Nobel užil r. 1862 nitroglycerinu k trhání skal, při čemž byl usmrcen.

Zpáteční cestou užijeme tramwaye. Za 10 örů zaveze nás až na pokraj města; tak laciné bývají jen omnibusy Londýnské. Konduktora ve voze nenajdeš, který by peníze vybíral, a přece nejezdí se ve Štokholmu zadarmo. Vozka řídí koně, nás si nevšímá. Komu poplatek odevzdati? Čekáme na nové příchozí. Vstoupivše vkládají desítiör do skleněné kassy. Rádi bychom také tak učinili, leč máme pouze koruny. Návodem švédského souseda prostrčíme ruku i s korunou do otvoru v předních dveřích udělaného s nápisem „wexling." V tom zvonek cinkne, a již obrací se k nám vozka odevzdávaje nám v zapečetěné obálce náležité drobné. Z těch vybereme 10 örů a rovněž jako jiní pouštíme do pokladny. Potom ještě kus pěšky a vcházíme do národního musea.

Toto majíc rozkošnou polohu na pobřeží Blasieholmském nedaleko Grand hôtelu náleží vedle zámku k nejkrásnějším budovám Štokholmským. Již za poručenské vlády Karla XI. zaraženo bylo Antiquitets-Collegium, na kterou společnost také vzneseno bylo „postarati se o místo pro uschování dávných památek ze země vykopaných." Sbírky rozhojňovaly se tehdy velmi nepatrně, ač již r. 1734 vydaný zákon zabezpečoval nálezcům vykopaných věcí z drahého kovu ještě osminu nad absolutní cenu. R. 1786 svěřeno bylo opatrování antikvit královské akademii krásných umění, ale teprve r. 1866 byly sbírky z královského hradu přeneseny a ve vlastní budově, vystavené v Benátském slohu renaissančním, k veřejnému studium vyloženy. Vestibul její ozdobují nordičtí bohové Odin, Thor a Baldur. Souterrain zavírá v sobě starožitnosti egyptské, přízemí archeologické paměti skandinávského severu spravované milým přítelem naším, ředitelem Hildebrandem.

Doba kamene bohatě tam zastoupená ukazuje rozvoj dávné práce lidské, výhradně švédské půdy se týkajíc. Jen něco málo vzorů náleží zemím cizím pro kulturní srovnání s vyrobeninami domácími. Perioda tato trvala ve Švédsku již dávno, asi před 3000 lety, kdy s pokročilejší dobou bronzové věci tam se ocitily. Odkryté hroby z periody kamenné hlavně v jižním Švédsku se vyskytující podaly obraz dávné minulosti. Mrtvoly tehdy vkládaly se mezi veliké kamenné plotny, na něž nasypána jest země a štěrk, že v podobě kopečků ze země vynikají. Nebožtík uložen v nich leže nebo sedě, maje při sobě rozličné ozdoby a zbraně a v hliněných nádobách nějakou potravu na dalekou cestu do věčnosti. Kosti zvířecí, jež v hrobech se objevují, pocházejí asi z pohřebních hodů a slavností. Kulturou východní, z Asie přes pevninu evropskou, přišlo ke břehům Baltickým mnoho nového, a tehdejší památky došly až časů našich. Vedle mědi a cínu také zlato vešlo tehdy v užívání v těch severních krajích. Že všelikého druhu ozdoby v zemi samé byly vyráběny, nasvědčují dílem nalezené kadluby a napolo rozdělané věci k odlévání připravené, dílem samostatné tvary jiným zemím scházející. Z těch věků pocházejí také rytiny v plochých stěnách skalních (hällristningar). Figury ty ukazují, že tehdy koně k jízdě již se užívalo, že lid pole vzdělával, korábů bez plachet potřeboval, neznaje písma, jehož místo zastupovala znamení obrazová. V oděvu pře-

vládala kožešina, ač oděv vlněný nebyl neznámý. Z plátna zřídka něco se nalézá. V pozdější době bronzové skončili nebožtíci na hranici; konec této periody padá ve Švédsku na počátek křesťanství, kdy poznány tam jsou železo, stříbro, sklo, slonovina, mince, nejstarší písmo, runy, utvořené z římské abecedy a objevující se nejen na plotnách kamenných, ale také na ozdobách kovových.[1])

V prvém poschodí národního musea vystaveny jsou mědirytiny a skulptury, mezi nimiž nejvzácnější jest socha dřímajícího Endymiona vykopaná ve ville Hadrianově r. 1750 a koupena v Italii Gustavem III. za 2000 dukátů.

Ve sbírce odění a krojů setkáme se s mnohými, jež náleží světovým, starým známým hrdinům. Jest tu šat krví potřísněný, jejž odíval někdy tělo statečného Gustava Adolfa v bojích u Gdanska, i loktuše, na níž oloupená mrtvola jeho spočívala na bojišti u Lützena. Věrný jeho soudruh, kůň, na němž v bitvě velel, vycpán tu stojí na památku. Také maškarní oděv Gustava III. vyvěšen je tam pro truchlivou upomínku. Opodál jako svaté ostatky chovají se v uctivosti Karla XII. modrý kabát, žlutá vesta, obé se žlutými knoflíky, žluté spodky, krvavá košile, černý prostřelený klobouk, pár krvavých rukavic a ohrnuté boty s ostruhami, ve švédských písních tak často opěvované: „Då drog jag mina stöflar på — Tu své obuji boty.“ Jedlová lavice přes 2 metry dlouhá teprve r. 1856 dostala se mezi ostatní památnosti; kdysi spal na ní Karel XII. ve vsi Östervallskogu v kraji Wermlandském u hranic norských. Sedláci osamělé vesnice opatrovali tu ohoblovanou lavici jako nejdražší klenot a nechtěli se jí zříci ani za velikou náhradu.

Ve druhém poschodí umístěna jest obrazárna s výtvory škol domácích i cizích. Mysl naši nejvíce jímá Žižkova přísaha od Rembrandta, podmalování nedokončeného obrazu. Představuje okamžik, kdy Jan z Trocnova, obklopen svými soudruhy přísahá, že pomstí smrt velikého mistra Husa. Kolem stolu jest jedenáct osob, hlavní pak postavou jednooký Žižka pozvedající meč k přísaze. Vedle něho sedí mnich a prelát, potom několik bojovníků, kteří své meče vkládají na meč Žižkův, kdežto oba kněží dotýkají se ho rukama. Na levo na stole nalézá se malá krabička (hostie?) a kalich před starým mužem sedícím na konci stolu. V popředí a k diváku zády obrácen sedí stařec v ruce číši držící, u něho pak dva mladíci, z nichž jeden jest obrněn. Lampa na stole stojící osvětluje celé skupení. Tento zajisté znamenitý obraz — tak psáno jest v katalogu obrazárny — náleží král. akademii a byl darován r. 1798 jakousi vdovou Teilovou, rozenou Grillovou.

V živé ulici Norrmalmské, řečené královské (Drottninggatan) uloženy jsou skandinávské sbírky ethnografické, jichž tvůrcem a ochrancem je dr. Arthur Hazelius. Kultura nynějších národů skandinávských představuje se tu ve všech rysech národního umění. Kroj, zbraně, náčiní,

[1]) Více o tom obsahují tyto spisy: Dr. Hildebrand, Das heidnische Zeitalter in Schweden. — Nilsson, Die Ureinwohner des Skandinavischen Nordens. — Wiberg, Der Einfluss der klassischen Völker auf den Norden durch den Handelsverkehr. — Montelius, Führer durch das Museum vaterländischer Alterthümer in Stockholm. Všecky přeložila slč. J. Mestorfová, dozorkyně arch. mus. v Kielu.

nářadí nejsou tu pouze osaměle urovnány, než v harmonickou domácnost jednotlivých krajů i s typy švédského lidu jako v pravé skutečnosti představeny. Modely a masky skandinávských obyvatelů v jich kroji a zařízení domácím překvapují navštěvovatele v té míře, že vidí se státi vedle živého Švédy kraje Dalarnského nebo Skånského nebo vedle Laponce, an v nápodobeném sněhu uhání na lehkých saních sobem tažených. Tu zase nitro chalupy z kraje Södermanlandského jeví se v pravé skutečnosti. Starý dědoušek u kamen sedící a k zemi nachýlený naslouchá vyprávění své dcery nebo vnuka svátečně přistrojených, vedle pak dívky vlasy k slavnosti si upravují. A kolkolem na stěnách, na podlaze a na stropě umístěné nářadí hospodářství domácího dokona předvádí nám před oči kraje daleko od nás vzdálené, s věcmi, se zvířaty i lidmi. Fotografie švédských typů, jež vídáme ve sbírkách ethnografických, jsou podobizny modelů Hazeliových, na něž pamatují se navštěvovatelé světové výstavy Pařížské r. 1867 a Vídenské r. 1873.

Z ethnografického musea zajdeme do učené akademie (Wetenskapsakademie), jejímž prvým presidentem byl r. 1739 Linné a později Berzelius. Přírodovědecké sbírky její chovají v sobě největší povětroň, těžký 28.000 kilogramů. Slavný plavec Nordenskiöld přivezl jej r. 1871 z polární výpravy z Grönlandu.

V blízké polytechnické škole (Teknologiska institutet) spojené se školou hornickou umístěny jsou v prostorných dvoranách výborně osvětlených sbírky geologické, založené, jak jsem seznal, po způsobu znamenité školy Londýnské, řečené Museum of Practical Geology. Tam nejen mluví zkamenělé doklady o minulosti naší planety, než s vědeckými zájmy hloubavého zemězpytu praktický účel jeho vzájemně se doplňují znázorňujíce vedle věcí z hlubin na světlo vynesených technologické zpracování minerálních surovin s udáním ceny a vyrabitele. Geologické prozkoumání půdy švédské zračí se v dokonalých mapách zemězpytných provedených ve měřítku 1 : 50.000. Leč dlužno vyznati, že paleontologický pavillon našeho českého musea, hledíc ke skrovným prostředkům, není co do srovnání a bohatosti forem domácích překonán sbírkami Štokholmskými ani z posledních mezi kollekcemi evropskými.

Rozumí se, že neopomineme navštíviti královskou bibliothéku, abychom na vlastní oči uviděli, co jsme slýchali a čítávali o velikém divu světa, o Gigas librorum neboli Codex giganteus, o němž Dudík praví, maje zření k jeho stáří, obsahu a formě, že jest jediným obrovským dílem na světě. Švédové nazývají tu knihu biblí ďábelskou (fans bibel), protože jest v ní rarášek vymalován.[1]) Leží rozevřena na zvláštním stole uprostřed sálu, skládajíc se ze 309 listů a majíc zdélí téměř 1 metr, zšíří pak více než polovičku. Vázána jest od r. 1811 v bílé kůži s vytlačenými kvítky a s korunkami v řádkách. Listy jsou pergamenové, tvořící dva a dva list jediný. Písmo rozděleno je ve dva sloupce, z nichž každý má 106 řádků. Všecken obsah psán jest jedinou rukou. Roku 1697 hořel královský zámek i knihovna, jež v něm tehdy

[1]) Dobrovský's Reise nach Schweden und Russland 1796. — Pečírka, Zpráva o rukopisech českých v král. bibl. Štokholmské. Musejník 1851. — Dudík, Forschungen in Schweden 1852.

se přechovávala, a písmo kodexu toho utrpělo, ač jest posud velmi dobře čitelné, obsahujíc v sobě latinské vypsání všech tehdáž známých vyšších vědomostí. Nejstarší dějiny té knihy vysvítají z několika řádků napsaných uvnitř na desce. Z těch vyšlo na jevo, že Gigas librorum náležel někdy benediktinskému klášteru v Podlažicích v Chrudimsku. Klášterníci Podlažičtí sami velikých příjmů nebo zvláštní pomoci cizí nemajíce, bývali často v nesnázi peněžité a musili si dlužiti i prodávati a zastavovati rozličné skvosty a majetky klášterní. Tak zastavili r. 1245 jmenovaný kodex klášteru Sedleckému, od něhož jej později vykoupil Bavar, opat kláštera Břevnovského, kde se choval až do r. 1648, kdy od Švédů byl nalezen a do Štokholma poslán.[1]) Kdo znamenitou onu knihu psal, povždy snad zůstane tajemstvím, ale jisto jest, že ji psal písař obratný a cvičený, řeči německé, ale sotva jazyka českého znalý mnich. S kodexem přišla do Švéd také následující pověst o původu té obrovské knihy. Jakýsi mnich kláštera Podlažického — tak se vypravuje — k smrti byl odsouzen za spáchaný zločin. Chtěje se před smrtí zachrániti, zavázal se, že za jedinou noc sebe větší počet pergamenových listů, které mu budou předloženy, popíše. A tu přineseny mu byly pergamenové kože nynějšího kodexu. Však vida, že síly jeho nejsou s to, volal ku pomoci satanáše, který mu ku pomoci přispěl s podmínkou, že také čertův obraz v knihu musí býti namalován. Tak byla kniha v určitý čas napsána. V inventárních poznámkách někdejší královské pokladnice na hradě Pražském z r. 1648 stojí psáno o ní: „Veliká kniha, kterou čert zazděnému mnichovi přinesl.“

Co českého v bibliothéce Štokholmské bylo — píše historiograf moravský, p. dr. Dudík, v listu mně zaslaném — to jsem byl obdržel. Všecky rukopisy české byly jeho přičiněním nedávno do Moravy navráceny. Seznam jich udán jest v jeho Forschungen in Schweden.

Štokholm má také oboru (Djurgården), ale bez čtyrnožců, asi kilometr od města vzdálenou. Parníček za parníčkem se honí; každých pět minut odvážejí výletníky. Ráno je v těch vodních omnibusech dosti místa, ale po obědě nemohou ani všech pobrati. Jediná vůle řídí šroubovou lodici, kapitán a kormidelník jest tu v jedné osobě, a loďka otáčí se mrštně na všecky strany jako bujný ale dobrý oř, přistávajíc ku břehu nosem, ne pak na dél, tak že jen po jednom stupuje se na loď a po jednom z lodi se vychází. Chlapec zastává místo výběrčího obcházeje v lodi pasažery. Ale při tom všem nikde ani hlesu, ani žert ani vtip tu místa nemá, že jsme jako mezi trappisty. Hlasitě a živě hovořiti není ve Švédsku obyčejem, aniž sluší se společnosti vzdělané. Cizince Švéd sotva osloví, a z důvěrného hovoru zaletne k sluchu našemu pouze „jaså,“ tolik jako přisvědčující naše aha! Ale ani tohoto slova neuslyšíš úplného jeho vyslovení, zazní jenom lehké -så, nebo vyrazí se chromatická stupnice hlásky å, jako povzdech začínající *a* dvakráte čárkovaným a končící velikým *C*. Pán nepán, služka na trhu a vznešená dáma ve společnosti ještě vznešenější, všickni tím vzdechem přisvědčují. Ovšem že při podivení, zaražení, překvapení,

[1]) Viz Ant. Rybičky Procházky archeologické a místopisné v okolí Chrasteckém. V Památkách 1868.

při smutné nebo veselé novině, ve věku mladším nebo starším, jinak a jinak modulace „jaså“ zaznívá.

Střelhbitě podjíždíme železný most slučující Skeppsholm s Blasieholmem. Z přístaviště na západním břehu obory jdeme ve stínu košatých stromů, překročíme koleje tramwaye, jež ubírá se přes Djurgårdsbro do města, a již jsme mezi skalinami a staletými duby, kde villa Byströmova staroitalského slohu se ukrývá. Sochař Bildström zbudoval ji k ozdobě obory s velikým nákladem, okrášliv průčelí její mramorem kararským. V parku Hasselbacken, kde roztomile položena je restaurace s čarovnou vyhlídkou na Štokholm, hledáme starý dub, pod nímž Bellmann, švédský Anakreon, sedávaje básně skládal. Bellmann jest vlastně genius loci, duší Štokholmské obory. V tváři jeho bronzového poprsí věnčeného révovím milý zahrává úsměv, jako lahodou dýše jeho vůkolí. Za léta, když Bellmannův den slaví se v oboře, proudy poutníků valí se k jeho památníku, a tisícové s radostnou tváří zasedají na trávník a vůkolní skaliny. Socha Bellmannova plna je kvítí a ratolestí. Za ní a před ní veselé zvuky dvou hudebních sborů střídavě lesem se šíří, a melodie krásných Bellmannových písní ve skalách ozvěnou zaznívají. Jiných písní toho dne neuslyšíš. Bellmann byl nejen básníkem, ale také své improvisované verše hned v hudbu uváděl, slovo a tón v jednu harmonii pojil. A těm písním lid naslouchá s vroucím pohnutím, neúnavně, zamyšleně, aby mu tón neušel. Svět mladý, stařec, lid pěší nebo slavnostně přistrojené krásky na elegantních vozích, všickni s touže velebností v klidu radostném kochají se toho dne, zraky své obracujíce k milostné tváři oslavencově, osvícené září sluneční. Dále od památníku Bellmannova táboří v doubravě lid, jemuž nebylo popřáno dostati se blíže. Baví se za hudby vlaských dudáků, flašinetářů, huslařů, pije čerstvou vodu nebo pivo, kdežto před boudami všeliké komedie se provozují.

Ovšem před časy bylo jinak v oboře. Tehdy Bellmannův dub nerozkládal své koruny nad sedátky a lavicemi, tehdy lid nehověl si u stolů, ale vzal za vděk s balvanem mechem spoře pokrytým. Ale — jak Švédové dí: anständigheten kom och sederna försvunno, t. j. slušnost přišla a obyčeje zmizely. (Dokončení.)

Boj o češtinu.

Napsal
Václav Prasek.

Když nynější dobou lid český vůbec a zvláště na Opavsku tuhý boj vede o rovnoprávnost jazykovou, nejsou takové spory nic nového ani v národě našem vůbec aniž také na Opavsku.

Nebo kterak bychom mohli sobě vysvětliti onu houževnatost, s jakou národ náš český na nejméně tři sta let zápasil o slovanskou liturgii, kdy bychom v tom zápase nespatřovali náchylnost lidu našeho a lásku k rodnému jazyku? A když ve 13. století vědomí národní začalo se zpouzeti cizotě u nás ovládnuvší, nelze pochybovati, že z toho jitření zrodila se i láska k domácímu jazyku, ač ovšem pochopitelno bude, proč od vzplanutí národního vědomí trvalo takořka 100 let, než národní jazyk odvážiti se mohl boje se dvěma velemocnýma soupeřema svýma, s latinou a němčinou zřízením městským tak úžasně rozšířenou: latina byla řečí chrámovou, školskou i úřední; němčiny v úřadech a soudech netoliko města užívala, ale i šlechta a králové. Tím více by nás tento zápas, jaký podstupovala čeština, vábiti měl, abychom pro své poučení zvěděli, kterak se krok za krokem bašty za baštou dobývalo.

Nelzeť totiž mysliti, aby od první listiny české úřední až do přirozeného uznání jazyka českého za řeč státní v království českém, t. j. od roku asi 1360 až asi do l. 1490, přechod z latiny a němčiny na češtinu se byl udával hladce anebo aspoň bez pobídky od mužů vynikajících, kdy bychom již ani odporu a zápasu, bez něhož jistotně nebylo, nechtěli připouštěti.

Tak jako při cudě Olomoucké a Brněnské l. 1480 k návrhům teprve pánů Václava z Boskovic a Viléma z Pernštejna i z desk zemských výhost dán latině a jakož se na Krnovsku takové počeštění desk zemských, do kterých se vklady psaly dosti husto i německy, sběhlo již r. 1426, což jistotně snešení sněmovní předpokládá: tomu podobně že všude jinde, zejmena při městech, jisté nám neznámé osoby příčinou byly, aby čeština před latinou a němčinou přednosti nabyla, toho upírati nemůže, komuž povědomo, že takořka každé město české latinsky a německy úřadovalo dříve než po česku. Opak toho nalezlo by se dosti krajin a měst, v nichž čeština němčiny nemohla vytlačiti, poněvadž tam obyvatelstvo české platnosti nikdy nenabylo, ač ovšem podle skrovných vědomostí připouštíme, že i taková města německá, když toho potřebí bylo, jakési, jak my pravíme, rovnoprávnosti se neprotivila.

Budeli tedy jakýkoli příspěvek k tomu zápasu češtiny s latinou a němčinou sám o sobě, ať nedíme vítaným, ale zajisté časovým předmětem: zajímavý ten rozvoj, kterak čeština úřední na Opavsku ovládla a ovládnuvši tam odtud se rozšířila po knížetstvích slezských od Poláků obývaných, zejmena pak ústavní boje o češtinu na Krnovsku, o nichž tuto zevrubně mluviti míníme, zůstanou zajisté na všecky časy budoucí památnými událostmi v dějinách našich českých.

Ježto pak nynější dobou obrací se poněkud zřetel k osudům českého lidu na Slezsku, nebude nepříhodno, zpomenouti oněch zvláštních zjevův, že Čechové na Opavsku řeči české všeobecný průchod dali netoliko o celé půlstoletí dříve než v Čechách a na Moravě, ale také sobě tuto řeč českou jakožto první zemskou dochovali až do druhé polovice 18. století, a za třetí, že šlechta Krnovská již před 300 lety provedla boj o češtinu nemálo podobný k zápasům nynějším o rovnoprávnost.

Aby se zjevům těmto, mnohému čtenáři snad podivným a neuvěřitelným, lépe porozumělo, třeba nám předeslati několik předběžných událostí historických.

Pro uvarování pak všech zmatků budiž podotčeno hned zprvu, že český lid na Slezsku jest jedna a táž krev jako Čechové a Moravané, poněvadž Opavsko a Krnovsko, ač se nyní do Slezska počítá, od jakživa k říši české náleželo, kdežto *vlastní* Slezsko teprve ve 14. století ke koruně české připadlo. Že pak Opavsko r. 1680 od Moravy pryč a ke Slezsku přiděleno bylo, jest chybou našich starých diplomatův, jak každý spravedlivý historik uzná, politování hodnou, poněvadž již jednou odpykána jest říší Habsburskou; i nedej bože, aby ji někdy bolestně odpykal národ český konečným umořením větve své bez odporu nejhouževnatější.

Kdo si tedy na mapě rakouského Slezska papírem zakryje knížetství Těšínské na východní straně a nejzápadnější cíp, Frývaldovsko, až po čáru s hory Sněžky, jináče Praděd zvané, vedenou na Cukmantl, kteráž část hleděla někdy ke knížetství Nisskému: zbývající prostřední díl bude jednou polovicí Opavska, k němuž druhá půlka nyní v Prusách se rozkládá po levém břehu řeky Opavy.

Celý tento kraj, jak ještě nyní k diecesi Olomoucké hledí a svými enklavami dotud k Moravě patří, byl kdysi krajem moravským na roveň Brněnskému, Znojemskému a j., i slul nejdříve Holasickem, později Opavskem. O které příslušnosti svědčí také to, že obyvatelstvo jak v rakouské, tak v pruské polovici sebe Moravcem a řeč svou moravskou nazývá.

Jak se podobá, žilo v tomto nejsevernějším kraji moravském, k říši polské (potomnímu Slezsku) pohraničném, jelikož boje mezi říší českou a polskou jeho nejvíce dotýkali, obyvatelů poněkud řidčeji, z čehož lehko si vysvětlíme štědrost zeměpánů, s jakou rozsáhlé statky na Opavsku udělovali kostelu Olomouckému a klášterům (Velehradskému, Hradišťskému a j.), ano i velmožům za výsluhy dávali, na př. proslulému Bavorovi ze Strakonic, který tu založil a po sobě nazval město Bavorov. Následkem této štědroty bylo, že biskupové Olomoučtí a klášterové tu osazovali Němce, a v politických příčinách stalo se, pro manské zřízení, že všecky statky biskupské zůstaly při Moravě až po tuto chvíli jakožto enklavy po celém Opavsku roztroušené, tak že na příklad nejsevernější výběžek do Pruska, Osoblažsko, náleží k Moravě, ač nyní od několiknácti let na mapách rakouského Slezska těch enklav nevyznačují.[1])

[1]) Z toho pochází, že mladší pokolení vzdělancův na Moravě ani neví, co všecko k Moravě náleží, a zeměpisné některé knihy o enklavách moravských ve Slezsku se ani nezmiňují.

Za krále Přemysla Otakara II. Holasicko čili Opavsko tak značně bylo vyspělo, že týž král manželce své Kunhutě město Novou Cerekev ve věně zapsal; brzy potom synu svému levobočkovi Mikuláši celý ten kraj (vyjma ovšem statky biskupa Olomouckého) na vychování knížecí udělil, odkudž se pokládají příčiny ku pozdějšímu zřízení knížetství Opavského a konečnému odtržení od Moravy.

Po smrti krále Přemysla Otakara II., když Čechy ve správu dány Otě braniborskému, a Morava celá v držení přejíti měla na několik let Rudolfovi Habsburskému, tento náhrady válečné nebral ze všech krajů moravských, nýbrž Opavsko jediné vykázal královně Kunhutě na vychování vdovské, odkudž se ona počala psáti paní země Opavské. Tento kraj, že královna z Bezděze na Opavsko se uchýlila, učiněn na několik let hlavou království českého, nebo odtamtud vycházelo ono hnutí politické, kteréž hospodářství Braniborův mělo učiniti konec.

Jakmile napotom vdově královské jinde vykázány důchody, kníže Mikuláš přibylý ze zajetí uherského zase se uvazoval v držení svého údělu jemu druhdy vzdaného, ale nadarmo se o to pokoušel, neboť zemřel v Brně, a Opavsko zůstalo krajem moravským, jako jiný který.

Teprve král Jan dal se pohnouti, a čeho odpírali otci králové Václav II. a III., to dal synu jeho Mikuláši II.: l. 1318 Opavsko učiněno *knížetstvím* z Moravy vyzdviženým, nikoli odloučeným. Že při tom nepomýšleno na nějaké odtržení od Moravy, nýbrž na podobný úděl, jakými před tím bývaly jiné kraje moravské, svědčí sám skutek Karlův, že na stejných s Opavskem podmínkách ze statků biskupa Olomouckého ať na Moravě ať na Opavsku položených učinil knížetství se sídlem v Kroměříži. Šlechta na Opavsku nechtěla novému pánu svému poslušenství učiniti, dokudž jí reversem nezapsal stejná se šlechtou českou a moravskou práva a dokud jí i co do berny rovnosti s ostatní šlechtou v království českém osedlou nepřislíbil.

V této okolnosti třeba hledati příčinu pro onu politiku šlechty Opavské, kterou se napotom vždy a všude spravovala, *že úzkostlivě se řídila příkladem Moravanův* až i v maličkostech, na př. že opravený kalendář Řehořův zamítla po Moravanech a jej konečně přijala zase po Moravanech, ano že nedbajíc své samostatnosti v 16. století *domáhala se navrácení knížetství Opavského do Moravy.*

Ačkoli brzo po smrti kněze Mikuláše II. synové jeho r. 1371 Opavskem se podělili, z čehož napotom vznikla dvě knížetství, Opavsko zmenšené a Krnovsko od něho oddělené: ani tato okolnost neudusila, neutlumila vědomí, že Opavsko i Krnovsko hledí k Moravě. Šlechta na Krnovsku osedlá, tak jako Opavská, měla svoji *cudu, svoje desky zemské* po příkladě moravském: ano nezpírala se nic, když šlechtici práva svého hledali v Olomouci před pány Moravany. Vždyť teprve v polovici 15. století páni stavové na soudě Olomouckém strany sporné odkázali do Opavy, „poniž ta rychta pod tím právem Opavským jest."

A jestli která věc jiná o vzájemnosti šlechty Opavské s moravskou svědčiti může, jest to zajisté onen skutek, že nebránila, aby si šlechtici své *statky* v deskách cudy Olomoucké zapisovali.[1])

[1]) Takovým spůsobem Fulnecko, že zapsáno bylo v deskách Olomouckých, přišlo zase k Moravě od Opavska.

A netoliko šlechta Opavsko-Krnovská považovala se za příslušníky moravské a naopak moravská šlechta obyvatele Opavské za Moravany pokládala, vždyť kníže Opavské jako jiný pán této země mohl zasedati na sněmě moravském: také *měšťanstvo* podobněž smýšlelo a jednalo. Nebo když okolo r. 1350 měštěnín Krnovský před právem městským v Brně užiti chtěl „hostinského práva," páni Brňané vynesli nález pro budoucí časy pravodatný, že obyvatelé z jiných zemí, jako z Čech, Rakous, Uher a odjinud na Moravě, mají býti považováni za hosty před právem městským, avšak měštěnín Krnovský hostem (cizincem) že není, poněvadž tato země Opavská není cizí zemí, „nýbrž jen jako okřídlí země moravské."

Mělyli se ty věci takto, pochopitelno bude, jakož šlechta Opavsko-Krnovská ve všech potřebách se obracela jen na Moravu a nikam jinam, že také co do řeči následovala pánů Moravanů.

Když tedy v knihách půhonných cudy Olomoucké (viz V. Brandlovo vydání) na sám konec 14. století buď jednotlivá slova, buď celé věty české se vyskytují, od roku pak 1405 takořka nepřetržitě půhony *se zapisovaly po česku*, kdežto ještě desky zemské latinské jsou, a také na krátko potom i nálezy latinou se zapisují: ku podivu jest, že na Krnovsku již r. 1413 první český nález se vyskytuje, což předpokládá i půhony české. Pro Opavsko nelze té věci sledovati, poněvadž nejstarší desky zemské i soudní knihy shořely.

Jakmile tedy Moravané přijali češtinu do půhonů a nálezů, brzo potom po nich učinili tak páni Opavští a Krnovští, ale šli ještě o krok dále, ježto sobě *počeštili i desky zemské*, počeštili *o 54 let dříve než páni Moravané, o 70 let dříve než páni Čechové!*

Na Krnovsku stalo se tak r. 1426 za úřadování pánů Hanuše Košíře ze Žibotic a Bartoše z Držkovic, kteráž věc tím nápadnější jest, že dotud dosti často i po německu zapisovali vklady. Na Opavsku počeštili desky zemské nepochybně o dvě tři léta dříve, což hádáme ze vkladu pana Jana z Kravař, který roku 1431 po česku obnovil v nových deskách, i soudíme, bylli by jej r. 1424 buď latinsky buď německy do shořelých desk vložil, že by jistotně zachovaného opisu na česko byl nepřekládal.

Tímto jsme ukázali, kdy řeč česká na Opavsku a Krnovsku učiněna jest přední řečí zemskou čili státní. Na Opavsku jí zůstala od r. 1424—1755, kteréhož posledního roku komorník František Karel svob. pán Viplar z Ušic pánům prohlásil z nařízení vyššího, že vkladové do desk zemských knížetství Opavského činěny býti mohou jakoukoli řečí. Rozumí se samo sebou, že za změněných časů a okolností čeština potom úplně ustoupila němčině.

Na Krnovsku bylo češtině, dříve než podlehla němčině, podstupovati tuhé boje, jež jsme sobě obrali za předmět své rozpravy. I předešleme, nemohouce jináče, krátký přehled dějinných událostí, bez nichž ony boje vůbec ani by byly nenastaly.

Když se tedy synové knížete Mikuláše II., z rodu Přemyslova, byli podělili Opavskem, dostal v držení knížetství Krnovské i s Ratiborskem kníže Hanuš I., který panoval do roku 1380; po něm vládl Hanuš II. a zemřel r. 1423; po Hanuši nastoupil Mikuláš, za něhož

událo se počeštění desk zemských. Od r. 1452—1483 žil sice Hanuš III., ale stoje věrně ke králi Jiříkovi z Poděbrad od Matiáše uherského potrestán jest pozbytím svého panství. Poslední Přemyslovně na stolci knížecím v Krnově, Barboře, vráceno sice Krnovsko, ale s ní přešlo na zetě pana Jiříka Šelnberka z Kosti, kterýž je s volí krále českého r. 1523 prodal markrabí braniborskému Jiříkovi, z Onolzbachu, z rodu Hohenzollerův. To jest první příčina ústavních bojů o češtinu na Krnovsku, to jest také první příčina do dalších rozmíšek politicko-náboženských, jejichž následkem jest pozbytí pruského Slezska, k němuž r. 1742 připadla i polovice kraje druhdy moravského. Markrabí Jiří držel knížetství Krnovské do r. 1543, že však se dosti málo zdržoval v zemi, sedě větším dílem na Onolzbachu či Anšpachu, neměl příliš času starati se o záležitosti panské, za to tím více zabředl ve spory náboženské. Jsa horlivým stoupencem Luthrovým zaváděl protestantismus po Krnovsku dosti násilně, posílal tam učitele a kazatele protestantské z Němec. Nad to zřizoval cizince za hejtmany zemské. Ba pomýšlel dokonce i na nové zřízení zemské pro knížetství Krnovské. Všecky tyto věci způsobily v zemi nemalé kvašení, a čím více nadržoval měšťanstvu proti šlechtě, tím tužší utvrzovaly se spory mezi oběma stranama. Nicméně panstvo drželo se svých starých zvyků, drželo se i řeči české.

Při své smrti poručil to knížetství synu svému pětiletému Jiříkovi Fridrichovi. Jakmile zemřel, stavové píšíce soustrastné psaní markrabince vdově, žádali, aby jim místo *cizince* Hanuše Jordana ze Starého Pačkova za hejtmana nařídila obyvatele této země. Což se nestalo, an hejtmanský úřad svěřen jest později Fridrichovi z Knoblsdorfu. Tento když měl k městu „Moczy“ (Mohuči?) jeti, dožádal se toho při panu Václavu Bílovském z Fulštejna, aby za něho úřad ten spravoval, a ježto na té cestě zemřel, zůstal ten úřad na panu Bílovském. V tom však z Onolzbachu poslány dvě osoby do Krnova, dr. Krescher a Bartel Perkil, aby správu knížetství Krnovského přejali. Pan Václav Bílovský chtěl se toho úřadu vzdáti i jednal s dotčenými osobami, než stalo se naopak: kníže Jiří Fridrich v tom úřadě jej potvrdil, tak že stavové na krátko měli zase obyvatele hejtmanem zemským. Brzo potom, když mladý kníže sudího a komorníka k cedulím voleného potvrzoval, učinil tak „do dalšího uznání.“ Rok na to (1558), že se pan Václav Bílovský hejtmanského úřadu vzdal, na jeho místě nařídil „vrchním hejtmanem“ zase cizince, France Schweinocha z Kolbnic, a jemu k ruce přidal nařízené dva rady, aby to knížetství spravovali.

Stavové nejsouce s takovými novotami spokojeni a nemajíce ještě svých svobod od něho potvrzených, vyslali k němu pány Albrechta z Fulštejna, Jiříka Vysockého z Vysoké a Jana Šponara z Blimstorfu, aby mu předložili, jaká škoda vdovám a sirotkům pojíti může, jestliže by hejtmana zemského, statku v knížetství Krnovském nemajícího, nenařídil. Nepořídili nic, toliko jim nového komorníka, pana Beneše z Drahotuš, jmenoval.

Zatím brzo potom zemřel nejvyšší sudí, pan Bartoloměj Kravarský ze Šlevic, na jehož místo opět stavové volili jiného, ale vrchní hejtman nechtěl cedul knížeti na potvrzení poslati, že prý sobě toho nemá po-

ručeno cedul odesílati na útraty knížete. Vidouce nezbytí, dali peníze na posla, ale odpověděl jim kníže (3/8 1560), že pro mnohé zaměstnání jim sudího jmenovati nemůže, že se to však co nejspíše možná stane. Kam tou omluvou kníže směřoval, stavové nevěděli, aniž tušili: že soud zemský plných jedenácte let přerušen bude.

Místo potvrzení sudího psal kníže stavům výhrůžné psaní, aby mu všecka privilegia a svobody předložili a tím prokázali, že mají obdarování na svůj zemský soud. Stavové omlouvajíce se (28/11 1560), že mu již všecka privilegia zaslali, mezi nimi také potvrzení na všecka práva a dobré obyčeje, kterých panstvo a rytířstvo v Čechách a na Moravě užívají, i přiložili mu ještě pro lepší správu druhé zřízení zemské markrabství moravského, *ku kterémuž že náležejí a jím se spravují*.

Ačkoliv potom (r. 1561) stavové knížete i ústně i písemně o nařízení zemského soudce žádali, ano i dvakráte k jeho ujci Jiříkovi, knížeti Lehnickému a Břežskému se obrátili, „poněvadž od přísedících knížetství a jiných zemí dosti přísloví a posměchu již snášejí, protože řád a práva v tom knížetství průchodu nemá“: nedostalo se jim vyřízení žádoucího, nýbrž jen odpovědi (11. srpna 1562) knížete, že žádal knížete Lehnického, aby s nimi i strany jejich dřívějších stížností i také strany piv vaření a vystavování jednal. Při tom dušuje se kníže, že jeho „mysl a zdání nebylo a není je na justicí a spravedlivostech hynouti dopouštěti, ačkoliv se prý při soudu mnohé nepořádky sběhly, jež musil zastaviti.“

V zimě na to (okolo sv. Lucie) stavové vyslali ke knížeti Lehnickému pány Beneše z Drahotuš a na Benešově a Albrechta z Fulštejna, aby s ním o ty všechny věci jednali.

Kníže Lehnické jim přislíbil, že přijede a také příjezd svůj (12/2 1563) oznámil, než brzo potom pánům dal věděti, že mu rady Krnovské, Řehoř Lachnit a Jan Petrach, psali, aby nejezdil, jelikož hejtman jest mrtev, a dr. Jeronym Reinwald, bez jehož přítomnosti nic jednáno býti nesmí, v zemi není.

V ty časy způsobili knížecí rady Krnovské jinou rozmíšku s panem Alexandrem Bírkou [1]) z Násile a na Štandorfě. Tento, maje v knížetství Krnovském ves Vídov, za provinění dal vsaditi fojta; rady mu psali, aby ho na rukojemství propustil; on tak učiniti chtěl do 4 nedělí na postavení. Tomu zase nechtěl fojt, že, budeli mu rok položen před hejtmanem a radami, chce odpovídati. Rady tudíž psali panu Bírkovi, aby fojta pod propadkem 20 zl. propustil. Když pan Bírka fojta na svůj spůsob propustiti chtěl, rady nemeškajíce učinili psaní do Vídova, poroučejíce lidem, aby p. Bírky v ničem poslušni nebyli. Pan Bírka na to s panem Žopovským přijel do Krnova k radám, žádaje, aby toho poručení odvolali, než rady mu odpověděli, až zaplatí 20 zl. pokuty a fojta propustí, že jemu lid zase v poddanství uvedou. To bylo více, než snésti mohl šlechtic, i domáhal se toho pan Bírka, aby pan komorník pány stavy svolal. Pan komorník ovšem nemohl

[1]) To jest poslední potomek Bernarta Bírky z Násile, slavného hejtmana knížetství Opavského, stoupence krále Jiříkova a krále Vladislavova komorníka.

toho předsevzíti, jakkoli uznával, kteraké to nebývalé věci rady před se berou a šlechtice jako chlapy pokutují. Pan Bírka nemoha robot nechati státi a ležeti, zaplatil radám 20 zl., načež poddaným zase nařízeno, aby jeho poslušni byli.

Konečně tedy k žádosti markrabí Jiří Fridricha přibyl do Krnova kníže Lehnický maje plnou moc, aby se stavy jednal, jak stran zřízení zemského, tak i stran piv vaření a j. Kníže Lehnický žádal věcí přílišných předkládaje stavům jakési nové zřízení zemské, žádaje po pánech stavích, aby mu desky zemské otevřeli a také, aby město z práva zemského propuštěno bylo.

K těmto požadavkům dali mu stavové odpověď písemnou nazejtří dne 10. března r. 1564. 1. Strany nařízení soudu zemského a obnovení úřadu hejtmanského a sudího, že on jako křesťanský pán tomu rozumí, jaká těžkost a trestání boží té země jest, kde soud, řád a právo průchodu svého nemá. Sirotkové že se neopatřují; vdovy, poněvadž se k otevření desk bez soudu zahájeného přijíti nemůže, věny opatřovány býti nemohou; ani obyvatelé, že se nemohou o věci zemské ku právu poháněti . . ., že z okoličných krajin za ně v potřebách jejich v rukojemství slibovati ani jich za rukojmě přijímati nechtí. Prosí tedy, aby hejtmana a sudího nařídil. — 2. Co se týče měst Krnova a Hlubčic, jež se praví k soudu zemskému nenáležeti, poněvadž statků svých v deskách zapsaných nemají, že jim to postačiti nemůže, poněvadž podle svobod . . . všecky statky pozemské drž jich kdo drž ku právu zemskému náležejí, však města ze statků šosovních ku právu zemskému se nepotahují. — 3. Svobody své pod majestáty, originály, že mu ukázati chtí; desk zemských ale že mu otevříti nemohou, poněvadž desky zemské podle pořádku toho práva nemají otvírány býti, než při soudu zahájeném, a nad to komorníkovi bez sudího desk otvírati nenáleží. — 4. Že jim rady (knížecí) mimo řád a právo lidi z poddanosti vytahují a pokuty peněžité na ně jako by na sedláky své ukládají, prosí aby jim to zastavil. — 5. Co se pak dotýče žádosti knížete, aby se jednalo s ním o zemské a jiné potřeby po německu, odpovídají: *toto knížetství užívá řeči „moravské“* [1]) *a řídí se již ode dávna moravským právem ve všech věcech soudních i zemských.* Nás je velmi mnoho, jenž německy neumíme, jiní umějí a rozumějí velmi málo, ale mezi námi není žádného, *aby se opovážil ve věci tak vážné a obecné německy mluviti* atd.

Kníže Lehnický odejel a markrabí Jiří Fridrich ráčil k tomu spisu odepsati pánům a rytířstvu (z Onolzbachu 12/5 1564), že bude o té věci dále přemýšleti, zatím pak aby se páni k jeho nařízeným radám poslušně zachovali!

Vidouce tedy stavové, že není jiné rady, sepsali k JM. císaři supplikaci, prosíce za přímluvu u markrabí, aby kníže tím déle prodlévati neráčil a zase hejtmana i sudího v knížetství Krnovském vedle svobod a pořádku nařídil, „že soud v tom knížetství od několika let pro nedosazení nejvyššího sudího a nyní i hejtmana držán nebyl a že ti dva

---

[1]) Aby příslušnost k Moravě zřejmější byla, nazývali také řeč českou řečí moravskou.

písaři ze stavu městského Lachnit a Petrach, kteří se hlásí nařízenými radami domu Krnovského býti od markrabí, jako jmenem a právem jeho mnoho těžkosti některým osobám z prostředku jejich činí, pokuty peněžité ukládají, také k vyslyšení některých různic a rozepří, což hejtmanskému úřadu a soudu náleží, roky pokládají a k žádnému soudu přísahou zavázáni nejsou, ježto to všecko proti pořádku jest . . ."

Tato stížnost datována jest z Opavy (v pondělí před sv. Bartolomějem) a to z té příčiny, že jednatelem všech těch věcí byl pan Jiřík z Tvorkova a Kravař, komorník knížetství Opavského, který radil, skládal stížnosti a prosby, opravoval koncepty, kdežto pan Beneš z Drahotuš jen činil, co mu bylo raděno. Ostatek pan Jiřík z Tvorkova téhož roku koupil ves Rovné v knížetství Krnovském, nepochybně proto, aby jakožto obyvatel té země konati a jednati mohl.

JMC. Maxmilian tuto stížnost milostivě vyslyšeti a hned (3/10) z Vídně odepsati ráčil knížeti Jiří Fridrichovi, aby soud zemský bez prodlení nařídil. Také pánům stavům z Vídně (ve středu po sv. Jeronymu) jest odepsáno, pakli by se toho od markrabí nestalo a on té věci na dalších průtazích stavěti chtěl, tehdy že JMC[1] o tom dále oznámiti moci budou.

Zatím nařízené rady Krnovské (dne 22. září 1564) pánům a rytířstvu byly oznámili, *že mají poručeno od markrabí, aby žádných českých listů od nich více nepřijímali.*

K takové neslýchané věci komorník p. Beneš z Drahotuš nemlčel, nýbrž napsav psaní důstojnému knížeti Kašparovi biskupu Vratislavskému a nejvyššímu hejtmanu horní a dolní Slezi oznámil, „že radové nařízení knížete Krnovského listů českých od něho bráti nechtí a jestliže by vždy na svém předsevzetí státi a listů takových přijímati nechtěli, za to prosí, že jim to obšírně předložiti a je poučiti ráčí, aby od takového neobyčejného předsevzetí ustoupili a jemu strany té věci k jiné větší v tom stížnosti příčiny více nedávali." V témže listě stěžovali si také do nezachovávání starého obyčeje, aby se berně JMC[1] svolená při obeslání pánů a rytířstva oznamovala, tak aby panstvo výběrčího samo nařiditi mohlo. [1])

Jak se podobá, původ toho nepřijímání českých listů, jakož i pozdějších kyselostí, jest vlastně rada Jiří Wambach, od knížete schválně do Krnovska a jiných statků ve Slezsku (Bytomi) vyslaný, který odtud markrabí Jiříkovi hrozné zprávy podal.

Píšeť také kníže stavům (ze Švabachu 23/11), že jej Jiří Wambach zpravil o mnohých neposlušnostech, vzdorech a svévolnostech, [2]) jichž se byli dopustili proti radám, pročež přísně rozkazuje, aby těch rad poslušni byli. Strany soudu píše, že je to v pilné práci, aby se právo zařídilo nestranně rovně a „förderlich", což aby v trpělivosti očekávali.

Když tedy stavové, jak JMC[1] byli oznámili, že soudu nařízeného ještě nemají žádajíce, aby jich v nových zase těžkostech milostivě litovati a ochrániti ráčil, a když i knížeti byli odpověděli, jak jim ne-

---

[1]) Tehda již knížetství Krnovské i Opavské bernu podle Slezáků a nikoli podle Moravanů dávala, což také příčina jest konečného zavedení obou knížetství do Slezska.

[2]) „Mit besonderem Trutz und Muthwillen."

milé a lítostivé jest, že ty rady je u JM. oškliviti usilují, právě proto, že hejtmana a sudího nemají, kníže listem daným ve Švabachu (23/2) nařídil jim za hejtmana Jachyma von der Damen (sám se psal v. d. Dhamo).

Za jakým účelem nový hejtman na Krnov přibyl, hned porozumíme: běželoť již jen o *násilné přelomení odporu* a hlavně o *otevření desk zemských*, bez nichž ani nařízená rada nic spraviti nemohla.

Pan Beneš z Drahotuš ke dni 4. června obeslán jest od nařízených rad na zámek Krnovský a když tam přišel s některými jinými pány, poslali k němu, aby k nim nahoru šel *sám*, a tu k němu *německým jazykem* obšírně řeč učinili. I srozuměv, že se desk zemských tuto chce dotýkati, žádal, *aby jemu tím jazykem oznámeno bylo, kterým on rozumí, aby jim na jejich dlouhou řeč odpověď dáti mohl.*

Tu Lachnit [1]) po artikuli jest tlumočil a oznámil: Jakož se páni obyvatelé Krnovští strany práva v zemi od starodávna užívajícího (!) na JMC[e] v mnohé žalobě vznášeli, aby JCM. poručila markrabímu, by ten soud zase nařízen a jim puštěn byl, kdež nikde na jiném kníže nebyl, než ten soud jim nařiditi, však aby spravedlivost jak bohatému tak chudému udělována byla, z té příčiny že jej obeslati poroučí, aby desky zemské otevříti a je přepsati dali pro spravedlivost a výmluvu mnohých, když které obešlou a ortel mezi stranami učiniti chtí, že se dskami vymlouvají . . . a on (pan Beneš) aby při tom byl a přihledl, aby se to věrně a neporušitelně stalo.

Odpověděl pan komorník, že mu nijak možné není k tomu povolovati, neb že nemalou přísahou JM. i stavům zavázán jest, nic toho mimo řád a právo zemské nedopouštěti; že desky žádným vymyšlením a obyčejem otvírány býti nemají, leč při zahájeném soudu. Žádal a napomínal, aby ve dsky se nevkládali, nevtírali a jich odmýkati nedali, leč všecky pány obyvatele obešlí. (Dokončení.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Nabyvši r. 1869 neschůdností a nepřístupností území krivošijského nepříjemných zkušeností, Rakousko pečovalo o to, aby si pro příští doby pojistilo snadnější vstup do něho. I vystavělo se značným nákladem dobrou cestu, která je prodloužením serpentiny, vedoucí z Risna na Krivošiji, již protíná a za Dragaljem dotýká se hranice černohorské, kdež se spojuje s krkolomnou cestou, po níž dospějeme do Grahova.

Cesta přes Krivošiji je tak široká, že soumarové mohou se na ní snadno vyhnouti; ale šířka její by nepostačila, kdy by se náhodou

[1]) Patrně odrodilec, jehož pravé jmeno Nesmějsa.

potkaly dva povozy. To Krivošijanům nevadí, protože vozův neužívají, bylo by však na nemalou překážku vojsku, kdy by se ubíralo s trainem nebo děly z obou konců cesty a střetlo se někde uprostřed. Oběma oddílům by asi nezbývalo, než aby se obrátily nazpět, protože s cesty nikterak nelze ani na pravo ani na levo. Aby se potkání tak nepříjemné předešlo, musil by oddíl vojska, jenž by po cestě nejprve bráti se chtěl, nabyti dříve jistoty, že po celé dráze nepotká oddílu druhého.

Jakožto komunikační prostředek za doby míru cesta přes Krivošiji zúplna dostačuje, ale nemůže se o ní říci, že by zabezpečovala vojsku volné pohyby, když nastane boj.

Přirovnána k monumentální silnici francouzské od Sutoriny ke Kleku, cesta přes Krivošiji činí dojem polní stezky. Silnice francouzská jest jako se skalami v jedinou litinu slita a bude rovně s nimi vzdorovati ještě pozdním věkům a vinouti se v závratné výši po horských srázech nad hlubinami mořskými; cesta přes Krivošiji bude asi trvati, dokud se bude Krivošijanům líbiti, či dokud jí budou potřebovati. Postačí, aby na několika místech, kde je podtarasena, aby nemusila sestupovati do propasti a držela se pokud možno v jednom niveau, byla podtrhána a rázem přestala být upotřebitelnou.

Přiznáme, že cesta přes Krivošiji ani nemohla býti vedena jinudy, aby území nejkratším směrem protínala a usnadňovala spojení s Grahovem a jižní Hercegovinou; avšak už po prvním pohledu přiznáme jí zároveň, že tak, jak jest, je pro výpravu vojenskou nebezpečna. Nad ní pozdvihují se vysoké nepřístupné a rozervané hory, pod ní rozevírají se propasti, do kterých mohou obrancové území vojsko srážeti, svalíli jim s hůry na hlavy náležitý počet balvanů.

Propasti po pravé straně cesty jsou velmi hluboké. Jsou to větší menší kotliny podoby trychtýřovité, na jichžto dně nalézá se palouček nebo políčko. Horopádní Krivošijané, kteří dole pracují, zdají se nám s výše jako trpaslíci. Kde je dno širší, vidíme po několika malých proutěných kolibách. Cizinec nemůže se nadiviti choutce Krivošijanů, že rozbíjejí stánky své na dnech propastí, které jsou neméně nepřístupny než temena hor; ale podává prospěšné svědectví o lásce lidu slovanského k polnímu hospodářství, že Krivošijané vyhledávají každou mrvu země, aby ji rolnicky zdělali. Lidé na dnech propastí žijou jako v zakletí; musí se dostaviti naléhavá potřeba životní, aby vážili namáhavou cestu nahoru po strmých stráních; jinak celý čas bez proměny tráví v chatrné kolibici a na maloučké prostoře kolem ní.

Rozumí se snad samo sebou, že cizinec nepůjde do Krivošije bez průvodčího. Průvodčího mu není třeba pro jistotu osoby a majetku, přicházíli jako přítel, ale je mu nezbytný za tou příčinou, aby mu před každým nedůvěřivým Krivošijanem dosvědčil, že je „dobar čo'ek“ (dobrý člověk). Kdo není „dobar čo'ek,“ marně se do Krivošije namáhá; již v Risnu mu to řeknou.

K průvodčímu připojí se za nedlouho nějaký Krivošijan; jest ozbrojen puškou, handžárem a bambitkami. Oba popojdou stranou a zticha spolu hovoří. Cestovatel znamená, že je předmětem rozmluvy. Kdy by nebyl „dobar čo'ek“ a měl hlavu naplněnou povídačkami o loupežnících a hlavořezech, naháněl by mu ozbrojený průvod smrtelných

úzkostí; ale že je „dobar čo'ek“ a má svědomí jako sklo, není mu se báti, tím méně, že nový společník neumlouvá se o život ani o měšec jeho, nýbrž přichází se pouze přesvědčit, jeli krivošijský host „dobar čo'ek.“

Pohovořivše šeptem, průvodcové dají se do zpěvu. Nepřednášejí dlouhé písně junácké, nýbrž jen kratinké popěvky, jednotlivé verše nebo vlastní myšlenku, která se jim právě v hlavě zrodila. Táhlé „oj“ letí krajem a brzy jako na hlas ptáka volavce ozývá se zádumčivé „oj“ z několika stran. Nevíli cestovatel, co to znamená, služiž mu na vědomí, že není ještě docela proveden důkaz, jeli „dobar čo'ek“ a že je k tomu zapotřebí soudů povolanějších, nežli jsou oba průvodčí.

As uprostřed cesty tulí se ku skalám vysoké Bílé hory malá koliba, o nic větší obyčejné tabáčnické boudy. Průvodčí cestovatele upozorní, že je to han. Neptají se o dovolení a vstupují dovnitř hanu, aby se posilnili. Cestovatel, aby se neukázal malomocným, sleze s koně a jde za nimi. Handžija, muž nemluvný a zpurného pohledu, dívá se na neznámého nejen nevlídně, nýbrž skoro zlostně. Má jej za nenáviděného lacmana a mysle, že lahodný jazyk srbský je příliš posvátný a vznešený, aby se propůjčil ústům ledajakého úzkokalhotáče, jme se kárati své rodáky, že na panenskou půdu Krivošije vodí světoběžníky, kteří sem za jinou příčinou nepřicházejí, leč aby se tu obživili nebo špehovali. Ačkoli hubuje, obslouží oba Krivošijany vším, čeho si žádají: vínem, sýrem, chlebem, pršutem (sušeným masem); ale cizince zůstavuje bez povšimnutí, aniž se ptá, jeli mu čeho libo. Teprva když jej průvodčí opětovně ujistili, že je cizinec „dobar čo'ek,“ že není ani škodný ani podezřelý, pohled handžijův se povyjasní a tvář jeho jeví ochotu poskytnouti hostu něčeho k občerstvení. Můželi cestovatel promluviti s handžijou srbsky, nemá již o jeho dobrotě žádných pochybností a prodá mu vše, čeho si jeho srdce ze zboží handžijova přeje.

Ale důkaz, že je cestovatel „dobar čo'ek,“ ještě není dokonán.

Najednou přibylo do hanu několik nových hostí. Mají lepší oděv a zbraně, než průvodčí a handžija, a jsou ctihodného stáří. Cestovatel se ihned dovtípí, že má před sebou hlaváry a uznané junáky krivošijské. Uctivost, kterou jim prokazují průvodčí a handžija, v tom jej potvrzuje. Hlavárové srdečně vítají cizince. Vyptávají se, jak se má on sám, jak jeho otec, matka a celá rodina; zajímá je, odkud je, proč přichází a kam jej cesta vede. Cestovatel na vlídné otázky odpovídá stejným spůsobem, a teprva když se s nimi přátelsky rozloučil a slyší za sebou, kterak si Krivošijané na vzájem o něm dosvědčují, že je „dobar čo'ek,“ srovnává v mysli prozpěvování průvodčích i náhlé objevení se náčelníků kmene — a již se mu rozbřesklo, že hlaváři na dané od průvodčích znamení přikvapili, aby konstatovali, že jest jejich svěřenec v skutku „dobar čo'ek.“

Takovým spůsobem vykonávají si Krivošijané doma službu policejní. Ačkoli jen sobě samým jsou z toho odpovědni, jsou opatrní a bdělí tak, že by nemohl od nich žádati více, kdo by jim za to dobře platil. Oku a dozoru jejich neujde nikdo, kdo vstoupí do Krivošije. I člověk známý, o němž vědí, že je netoliko jedné s nimi národnosti, nýbrž i upřímným jejich přítelem, ano jenž jinde u nich autority po-

žívá, navštívili je, musí se jim vyzpovídati, jaký jest účel jeho cesty. Kdy by se jim host nelíbil anebo jim nebyla příčina jeho příchodu po chuti, nepustí ho dále. Hledí ho nejprve odstrašiti. „Víš, pane," řeknou, „po Krivošiji není radno cizinci putovati; lidé jsou tu nevzdělaní, bezuzdní, divoši; hlavárové jsou u nich bez moci a nemohou ti ručiti, že tě nepotká nic nepříjemného; s Krivošijany nejsou žádné žerty." Cizinec zrazování nevěří; byloť to proneseno tak dobromyslně a bezelstně, že se nezdá možným, aby bylo míněno do pravdy. Myslíli však cizinec podle zdvořilého tónu hlavárů, že jsou Krivošijané vrkající holoubkové, kteří si pouze šprým tropí a dávajíce sobě tituly, jimiž je Vídenské listy obmýšlejí, nechtí než učiniti ironickou na ně narážku, a hodláli na vzdor varovnému hlasu odebrati se dále: hlaváři pořád stejně zdvořile ale resolutně pojmou jeho koně za uzdu, obrátí jej hlavou k Risnu a vyprovodí jej až z obvodu Krivošije, stále ujišťujíce, že jest u nich nebezpečno.

Nejen charakteristickou nýbrž i památnou je ve příčině této návštěva, kterou v listopadu r. 1881 učinili Krivošijanům pravoslavný biskup Petranović a profesor Risto Kovačić z Kotora.

Risto Kovačić je rodem z Risna, dobrý Srb a pravoslavný. Rodić, onou dobou ještě náměstek Dalmacie, vznesl naň úlohu, aby Krivošijanům domluvil a přiměl je k pokoře. Kovačić poslání přijal a dne 5. listopadu octnul se ve Krivošiji. Krivošijané se kolem něho skupili a chtěli věděti, proč přišel mezi ně. Kovačić se tázal: „Pochopujeteli, lidé, jak nebezpečnou dráhu jste nastoupili svým odpíráním domobrany?" — „Neučili jsme se z tvých knih, ale to víme." — „Tedy nechcete dáti brance a nechcete?" — „Ne." — „Spoléháteli se na Černou Horu, sklamete se; ona vám pomoci nemůže, a byť i poněkud pomohla, jakmile Rakousko vytasí proti vám zbraň, spořádá vás jako spořádalo prve naše Hercegovce. Spoléháteli se na Rusko, ještě jest hůře; Rusko má tolik práce doma, že Rakousko snadno se může na ně obořiti a je zakřiknouti: Stůj! Požehnejte se, bratři, svatým křížem a jako dobří a svědomití lidé zákonu se podrobte." — „Ty sám se, bratře, svatým křížem požehnej a nemášli nic lepšího, co bys nám radil, seber a kliď se, odkud jsi přišel!" Kovačić pokrčil rameny a pravil: „Když jste takoví, bratři, pomoz vám bůh! Mohuli zůstati mezi vámi do zítřka?" — „Můžeš, jak dlouho ti libo." Na to jej Krivošijané počastovali. Večer se roznesla novina, že zítra přispěje vladyka Petranović na Krivošiji, aby nad ní vyřknul církevní kletbu, před níž jedině mají Krivošijané strach. „Že nás přichází proklít? Víšli pak o tom co, provesure?" — „Přísahám při víře, že nic víc, než vy." — „Dobře tedy; a vladyku do chrámu nepustíme." — „Nikoli, bratří; řekneme mu, aby se do ‚pulitiky' nemíchal, a slíbíli, nechať si jde do chrámu."

Krivošijané naručest konali přípravy, aby vladyku důstojně a slavnostně uvítali. Nazejtří skutečně přijel vladyka, provázen protopopem Perašićem, purkmistrem Risanským Jurkovićem a ještě několika Risanskými předáky. Po celé Krivošiji už rozneslo se, že vladyka přináší církevní kletbu. Kolem hlavárů shromáždilo se na 300 ozbrojených Krivošijanův a šli vladykovi v ústrety. Když se vladyka přibližoval, dva Krivošijané na koních popojeli mu vstříc, smekli čapky,

políbili mu ruku a pravili uctivě, avšak přímo: „Vladyko, národ nechce, abysi šel dále, nýbrž abysi se vrátil.“ Vladyka, přiveden tímto přivítáním z rovnováhy, obrátil bez meškání koně a řekl pouze: „Snad je to boží vůle.“ Protopop Perašić bručel na zlou pořízenou. „Otče protopope,“ děl mu jeden z Krivošijanů, „když mlčí svatý vladyka, mohl bys mlčet i ty.“

Na to doprovodili vladyku do obce Ledenice, kteráž leží u cesty nad Risnem. Vladyka odsloužil ve chrámě mši a vešel potom pode střechu parochovu (farářovu). Paroch se staral, aby vzácného hosta a jeho průvod jak se sluší pohostil. Hlaváři krivošijští byli s ním; ozbrojený zástup zatím se roztábořil venku. Vladyka byl dojat, jakou Krivošijané chovají úctu k němu a jeho posvátnému úřadu. Nabyv znova mysli a naděje, vybídl hlaváry, aby ještě jednou se pokusili, zdaž by nesklonili lid k pokoji. Hlaváři učinili mu po vůli, chtějíce jej bez pochyby přesvědčiti, na jak neúrodnou půdu každé takové slovo padá. Lidé venku jali se volati jako jedním hrdlem: „Dejte nám jiné hlaváry! tito nás chtějí prodati!“ A již se hrnuli dovnitř, aby uspíšili odchod vyslanců. Jeden z průvodu vladykova, Vaso Čatović z Risna, osmělil se postaviti se jim na odpor. Krivošijané již se naň sápali, a bůh ví, jaký by byl konec jeho býval, kdy by vladyka nebyl honem ohroženého svým tělem zaštítil a vezma zlatý kříž, jenž mu na prsou na řetěze visí, Krivošijany nepožehnal a nezvolal: „Neprolijte, bratří, krev bratrskou!“ Načež Krivošijané se umírnili a řekli: „Svatý vladyko, darujeme ti jeho život, ale po druhé nám takových hostí do Krivošije nevoď.“

Zatím Risto Kovačić neměl už na Krivošiji stání. Oznámil hlavárům, že zamýšlí se vrátiti, a tázal se, jeli jeho hlava bezpečna. „Jest,“ odpověděli hlaváři, „jakož i každého poctivého.“ A tak přijel domů zdráv, ale trochu prý bled. —

Řečený han je památen tím, že tu r. 1869 generál Auersperg od povstalců utrpěl citelnou porážku.

Cesta znenáhla sestupuje dolů, až sejde na rovné *pole Dragaljské*, kteréž leží 1200 stop nad mořem, jest asi hodinu dlouhé a čtvrt hodiny široké. Půda vysočiny Dragaljské jest jemná a černá, ale zůstává téměř úplně nevykořistěna, což dlužno snad přičísti nedostatku vody. Sem tam vidíme nepatrnou kolibu pastýřovu, uplácanou z proutí a bláta.

Na severní straně pole stojí známá tvrz *Dragalj*, která cimbuřím a padacím mostem upomíná na středověký rytířský hrádek. Jsou to spíš opevněné četnické kasárny. Vedle tvrze stojí asi patnáct domků.

Hned za Dragaljem vede cesta dál přes hranici černohorskou. Terrain jest opět hornatý a skalnatý, cesta neschůdná. Hranice jest označena kamenem podivně vymletým, o němž domorodci bájí, že je to hřebík z podkovy Šarce, koně Marka kraleviče.

Krivošije má pokračování v území Zubců v Hercegovině, jehožto kraj i lid má stejný s Krivošijí ráz. Zubci jako Krivošijané vždy žili v neskrocené svobodě a byli Turkům pouze dle jmena poddáni; ano turecký stát sám jim odváděl jakýsi roční poplatek, jen aby se tiše chovali a nedělali povstání.

Z obcí krivošijských dlužno jmenovati: *Krivošiji* (215 kuč a 1453 duše), *Ubly Horní* a *Dolní* (120 kuč a 721 duše), *Ledenice* (45 kuč a 292 duše) a *Orahovac* (164 kuč a 518 duší). Kromě nich jsou tu vesničky: *Poljica* s pravoslavným chrámkem sv. Paraskevije, *Zvečevo* s pravoslavným chrámkem sv. Jana Křtitele, *Markov Dol* s pravoslavným chrámkem přesvaté Bohorodice, *Knežlaz*, (nikoli Knezlac; laz = mýtina, kopanina, malá niva; srv. na Černé Hoře Carev laz) památný mírem s povstalci r. 1869.

Vsi krivošijské netvoří hromadné skupiny, nýbrž jsou roztroušeny v chomáčích větších menších po průsmycích a stráních, souvisíce jedna s druhou.

Do pole může Krivošije vyslati 700 bojovníkův, ale v tomto počtu je zastoupeno vše mužské od 14 do 60 let. —

Vraťme se nyní do Risna, abychom pokračovali ve procházce po Boce.

V sousedství Risna leží na úpatí hory Kasonu, 2783 stopy vysoké, město *Perast* (Perasto), mající na malé prostoře kolem 2000 obyvatelstva. Cesta, vedoucí z Risna podél moře do Perasta, jest vylámána ve tvrdé skále; uprostřed se nalézá monastýr *Banja*. Jako jest Risan po výtce pravoslavným, je Perast výhradně katolickým. Rozličnost víry a závodění o junáckou přednost neučinily z Risňanův a Perasťanův svorné a na vzájem se milující sousedy. Chlubíli se Risňané, že zadrželi turecký příval, když hrozil zaplaviti celou Boku, Perasťané se honosí, že nikdy nebyli půlměsíci poddáni. Republika Benátská velmi si vážila udatenství Perasťanů jakož i jejich věrnosti, kteráž je tím vysvětlitelna, že republika sv. Marka byla stejného s nimi vyznání. Junáctví Perasťanů nejskvěleji se osvědčilo dne 15. května r. 1654. Téhož dne přistálo před jejich městem silné turecké loďstvo s mnoha děly a 6400 vojáky. Perast, ačkoli není ohrazen, netoliko šťastně útok nepřátelský přestál, nýbrž i rozhodnou porážku Turkovi způsobil a tři jeho prapory ukořistil, z nichž jeden dosud na památku chová. Vítězství toto přineslo Perasťanům velkou slávu. Hrdina chorvátský, Petr Zrinský, schválně z Bakru do Perasta cestoval, aby statečné obyvatelstvo osobně seznal. Benátský proveditor Francesco Battagia odevzdal jim pochvalnou listinu republiky, v níž vítězný čin jejich vděčně uznán. Mimo to jim Benátky poslaly válečný prapor (vesillo del gonfalone) a deputovaným města dali právo, aby se nazývali „vyslanci“ (ambasciatori). Po pádu republiky Benátské Perasťané tento prapor za smutečných obřadův a obecného zármutku zakopali pod hlavní oltář.

Perast je vystaven amfitheatrálně, což mu dodává s moře vzhledu velmi sličného. Holé, černé zdi starých paláců, které buď byly ve válkách porouchány, aneb od majitelů, když se od nich štěstí odvrátilo a oni schudli, dobrovolně opuštěny, obetkávají město půvabem romantismu. Jinak je, vstoupímeli do města. Domy jsou na sebe stlačeny, uličky tak uzounké, že z oken dvou protějších domů mohou si lidé ruce podávati; nedostatek čistoty činí je odpornými, náhlé stoupání do vrchu nepohodlnými.

Ve výši 200 stop nad městem stojí hrad, mající podobu obdélníku a ze strany města trojnásobnou pevnou zdí obehnaný. Byl vy-

staven pro případ, že by se město nemohlo déle hájiti. Mohlo se do něho směstnati pouze 100 mužův a 6 děl. Bezprostředně nad hradem vztyčuje se příkrá skalní stěna, která činí nemožným všeliký přístup shůry. Hrad tedy potřeboval býti jen z jedné strany hájen. Nyní jest opuštěn.

Perast nemá téměř ani pídě plodné půdy; proto postrádá sadův i vinic — o polích ani mluviti nehodno. Byl od počátku odkázán jenom na obchod a plavbu. Obé provozoval se zdarem takovým, že proslul bohatstvím, které však bylo soustředěno v rukou jednotlivců, kdežto valná většina obyvatelstva zůstávala v chudobě a službách boháčů. Perast měl druhdy pověst evropskou. Petr Veliký zajisté, zvěděv, kterak jsou Perasťané výborni ve plavectví i stavbě lodí, posílal sem své lidi jako do přístavů holandských, aby se tu obojímu učili. Na radnici v Perastu dosud chovají obraz, který představuje Rusy v loděnici pracující a se učící.

Za Perastem leží chudá obec pravoslavná, *Orahovac*, jenž nemá ani polí, ani sadův, ani obchodu, ani lodí, pročež jsou obyvatelé odkázáni na výdělek rukou.

Mezi Parastem a Orahovcem minuli jsme obcičku *Dražin vrt* (nikoli Drazinert; vrt = zahrada), jenž je lidu srbskému památným proto, že zde stála kula slavného junáka Baja Pivljanina, rozeného na planině Pivě v Hercegovině a často opěvaného národními písněmi.

Za Orahovcem následuje obec *Ljuta* (it. Gliuta), prozvaná od stejnojmenného potoka, jenž letního času vysychá, ale od podzimních dešťův až do tání sněhů na horách ze skály se valí, lítě ječe. Zde je pravoslavný chrám sv. Jiří, vystavený r. 702.

Za Ljutou, již v samém sousedství Kotora, leží veliká a bohatá obec *Dobrota*, mající 280 domů a přes 1100 obyvatelů. Založili ji Černohorci, kteří tlačeni jsouce z domova od Turků, hledali si nová obydlí a živnosti. R. 1351 daroval ji srbský král Uroš městu Kotoru. Později se Dobrota pokatoličila a stala se krutou pronásledovatelkou všech pravoslavných. Statut obecní ustanovoval: žádný pravoslavný, ani sám, ani s rodinou, nesmí se v obci zdržeti déle 24 hodin; nikdo v obci nesmí podržeti pravoslavného sluhu déle 3 let, byť byl sebe věrnější a ke službě potřebnější. Toto nesmyslné ustanovení ovšem bylo podle toho, aby Dobrotě vzbudilo nepřátelství pravoslavných. A tak musila stále býti na stráži, aby se z předu obhájila proti pravoslavné obci Prčni, z boku proti Orahovci, z týlu proti Černohorcům, kteří viděli svou povinnost v tom, aby mstili odpadlictví Dobroťanů, kteříž nad to netěšili se ani přátelství katolíků. Aby totiž nahromaděné statky nevycházely z obce, stalo se zvykem Dobroťanů, že se manželstvím spojovali toliko mezi sebou. Neblahým následkem sňatků mezi velmi blízkými pokrevenci bylo, že obyvatelstvo jen nepatrně se rozmnožovalo. Když pak muži odpluli za obchodem do dalekých krajin zámořských, nezůstal na obranu domova nikoho kromě žen. Aby ženám obranu usnadnili, Dobroťané stavěli své domy na způsob pevností s ochrannými zdmi a střílnami. Ženy, hroziloli jim nebezpečí, se zatarasily a položivše do střílen pušky trombony, mající ústí cévy jako trychtýř rozevřené, chrlily na přepadatele déšť kulí, jako z mitrailleus.

Jsou příklady, že dvě ženy tak odolaly celé četě. — Pobřeží jest u Dobroty poněkud širší, než bylo dosud; největší šířka jest asi 150 sáhů. Tedy na zemědělství tu místa není a obyvatelstvo může se živiti toliko námořnictvím a obchodem; přece však tu spatřujeme dosti zeleně, aby učinila pohled na domy, které se nevyznamenávají vkusem a stavitelskou umělostí, příjemnějším. — Dobrota má tři chrámy, z nichž onen sv. Eustacha jest velmi krásný a bohatě nadaný.

Ohlednemeli se na protější břeh, vidíme, že jsme minuli dvě obce: Stolivo a Prčaň.

Stolivo jest obydleno od katolíků, jichž je tu asi 400. Patřívalo druhdy k obci Prčaňské, od níž se později oddělilo.

Prčaň (Perzagno) souvisí se Stolivem. Je převahou pravoslavný. S katolickými sousedy v Dobrotě a Perastu závodíval i obchodem i zbraní; nyní toliko obchodem. V Perastu stávala na břehu baterie se třemi děly, naproti Prčni namířenými. Hory nad Stolivem a Prčněm nejsou tak příkré, jako na straně černohorské a svah může být as do dvou třetin výše obdělán. Zelené pozadí jižních sadů dodává Prčni vzezření velmi sličného; ještě ve výši, kde již není prsti pro olivy, spatřujeme porůznu ztepilé cypřiše, které se zdají holé skály směle slézati. Obyvatelstva má Prčaň asi 1600.

V koutě zálivu leží místo *Mula*.

Naposledy zbývá nám prohlednouti ve vodách zátoky Kotorské město Kotor samo. (Pokračování.)

Veteráni ruského románu.

Jak řídnou řady jejich! Stáří a smrt odstraňuje ponenáhlu z literárního proudu ta slavná jmena, kterými se v míře vysoké honosí celá Rus jakožto dědici a stoupenci směru, jejž tak znamenitě zahájil Gogol a zastupoval Bělinský. Ze spisovatelů, jimž byl posvěcen Bělinským památný přehled ruské literatury za r. 1847 (v Sovrjemenniku r. 1848), vyniklo zvláště trojhvězdí: Dostojevský, Turgeněv, Gončarov; žel, že valně již ubylo společné záře jeho na nebi literárním. Také Grigorovič, výborný spisovatel ze života prostonárodního, nepíše již ničeho. Dostojevský zemřel předčasně, žalář násilně zastavil jeho literární rozvoj a učinil jej současníkem nové pozdější doby; Turgeněv a Gončarov byli příliš znamenitými spisovateli, srostlými příliš těsně se svou dobou, aby nyní v době nové mohli přetvořovati své nitro a tvořiti díla zcela dle požadavku této doby.

Ivan Sergějevič Turgeněv před pěti lety svým románem Nov upoutal pozornost ruského obecenstva, které však mu velikým dílem vytýkalo, že románem tím jen k veliké radosti Němců pravých a nepravých haní a obviňuje celou ruskou společnost, že již více nerozumí nové Rusi, jež dle slov Gončarova již se probudila a vstoupila na jinou dráhu, než jak ji paroduje Turgeněv ve známé satirické písni své.

Turgeněva soud kritiky o jeho Novi tak nemile se dotekl, až vyslovil úmysl, že docela péro odloží. Z rozmrzelosti té bohdá se vyléčí; k jeho cti budiž připomenuto, že přijíždí teď každoročně do své otčiny a zajisté opět synům jejím věnuje péro své, z něhož v poslední době vyšlo jen italské romanetto Píseň vítězné lásky. Avšak i tento rok jsou mu Rusové velice povděčni za nové krásné vydání jeho spisů v 10 svazcích.

Zakončení své literární pouti ohlašuje vlastními ústy Ivan Alexandrovič Gončarov, jenž se vyznamenal svým neobyčejně svědomitým a důkladným tvořením; jest již nyní 60 let stár, jest již 35 roků spisovatelem, a přece při svém znamenitém nadání daroval Rusi pouze tři romány: r. 1847 Obyčejnou historii, r. 1858 Oblomova, r. 1868 Obryv. Celých deset let potřeboval po každé k tomu, aby vytvořil nové dílo; za to však jaká to díla! Předmět ve své úplnosti z počáteční mlhy v nejmenších podrobnostech vyrůstá před námi, a my nevidouce nikde čaroděje spisovatele, obdivujeme se této podivuhodné skutečnosti. Jest to umělec, jenž z ničeho umí udělati vše, jenž umí silou svého talentu ozářiti taková místa, po nichž novomodní naturalism svými drobnohledy darmo pátrá. Ilja Iljič Oblomov leží téměř průběhem celého románu na pohovce, přece však i tato lenost Gončarovu postačila, aby v ní zobrazil celý život ruského člověka oné doby. Od r. 1870 Gončarov mlčel; což divu, že obecenstvo, jež už přivyklo jeho desetiletím, s toužebným napjetím očekávalo nový zralý plod jeho musy; vždyť již každý cítil, že Oblomovština mizí víc a více z ruské společnosti. Ale vyjímaje tři znamenité kritické statě, ostrou parodii panských románů — v nichž ekypáže, rukavičky, parfum, lóže divadelní a p. hrají hlavní úlohu, a kde hlavním hříšníkem je Avsějenko, jenž nedbaje latinského přísloví: quod licet Jovi atd. je horlivým nápodobitelem Tolstého z románu Anna Karenina; — pak statě o Čackém Gribojedova a o svém učiteli Bělinském nenapsal Gončarov ničeho, co rodáci jeho očekávali, za to však překvapil je literární zpovědí, již pod názvem: *Lépe pozdě než nikdy* vydal ještě s oněmi třemi statěmi roku právě minulého. Roku 1880 vydal znova cestopis *Fregata Pallada* prvně v letech 1856 i 1857 uveřejněný, vypsání to cesty, již byl konal k rozkazu mořského ministra na lodi Palladě kolem světa, a jež se ukončila procházkou po lesích a horách sibiřských.

Máme za svou povinnost zmíniti se šíře o posledních slovech jeho. Píšeť: „Dávno jsem odložil péro a netiskl více ničeho nového. Tak myslil jsem ukončiti svou literární činnost, maje za to, že má doba minula, a zároveň minuly i mé spisy, t. j. jejich doba. Romány žijí pouze ve své době a umírají zároveň s ní, jen díla velikých mistrů přežijí svůj věk a stávají se historickými pomníky. Ostatní, vysloužíce putují v archiv a věčné zapomenutí. Očekával jsem tento osud i pro své spisy, když již vyšly ve dvou, ve třech vydáních, a nehodlal jsem a nehodlám ani teď znovu je tisknouti.“

Poněvadž však přátelé i obecenstvo neustále zahrnují jej otázkami o jeho tvoření, odhodlal se prý „jednou navždy vyložiti svůj názor a vytisknouti dávno již hotovou stať,“ jež měla býti předmluvou ke zvláštnímu vydání románu Obryv r. 1870. Musí prý býti svým vlastním kritikem, poněvadž po smrti Bělinského a Dobrojlubova nebylo nikoho,

jenž by našel spojovací nit mezi jeho spisy, jenž by četl tak dobře mezi řádky, jako kdysi Bělinský Obyčejnou historii a Dobroljubov Oblomova, a přece Oblomov a Obryv jsou těsně a důsledně spojeny mezi sebou, jako jsou spojeny zrcadlící se v nich dvě doby ruského života. Dále ukazuje nám spisovatel svou vnitřní duševní práci a doznává, že tvoří nevědomě. „Při líčení zřídka vím, co znamená můj obraz, podobizna, povaha; vidím jej pouze živý před sebou . . . Spěšně, abych nezapomněl, kreslím scény, povahy na kouscích papíru — a kráčím do předu jaksi hmatem, píši z počátku zvadle, neobratně, rozmrzele, až pojednou zasvitne světlo a ozáří cestu, kam jíti. Vždy mám jeden obraz, zároveň pak hlavní motiv, jenž mne vleče ku předu, na cestě pak mimoděk uchvacuji vše, co mi padne do rukou, t. j. co blízko směřuje k hlavnímu obrazu. Pak již pracuji živě, bodře, ruka sotva stačí psáti, pokud opět neoctnu se před stěnou. Práce mezi tím pokračuje v mé hlavě, osoby nedají mi pokoje, doléhají na mne, odehrávají scény, slyším úryvky z jich řečí — a často se mi zdálo, odpusť mi bože, že vše to nevymýšlím, ale že vše to lítá vzduchem kolem mne, mně pak je pouze třeba hleděti a vhloubati se.“ Vidí ve svých dílech ne tři romány, nýbrž jediný, vyrostlý z toho prostředí, v němž se narodil, v němž byl vychován a jež proti jeho vůli se otisklo v jeho fantasii. Motivem prvého románu bylo „slabé vědomí o potřebě práce, opravdové beze vší rutiny, skutečného díla v zápasu se všeruskou stagnací.“ Mrtvý, nehybný život, plazení se z jednoho dne do druhého bylo zosobněno v Oblomovu, a všichni uznali obraz ten za pravdivý, za svůj. „Ukončil jsem druhý obraz ruského života — sna, nikde neprobudiv hrdiny Oblomova.“ Poslední román byl mu dílem nejtěžším, musil psáti více než jindy instinktivně a neustále ptáti se přátel na radu, aby jen se nedopustil hrozné nespravedlivé falše. Vznikl on z ovzduší Volžského, a perspektivou jeho byl — obraz probuzení. Rajský, hrdina tohoto románu, jest pravým synem Oblomova, „hrdinou následující, t. j. přechodné doby. Jest to probuzený Oblomov: nové silné světlo zazářilo mu do očí. On se však ještě lenivě protahuje, dívá se kolem a pohlíží na svou Oblomovskou kolébku.“ Již r. 1849, když byl spisovatel návštěvou na březích Volhy, celý plán románu zaujal jeho mysl a neopustil jí více. Dvacet let bylo posvěceno tomuto románu, dvacet let trval tento zápas mezi starým a novým věkem na Rusi. Teprv carské slovo: „Byť po semu“ (ať bude tak) ukázalo všem, kam jíti k světlu, k novým a rozumným cílům, do předu. „Tam však v předu jest jiné nové dílo, není to již Oblomovský sen a Volochovské (Volochov, typ nihilisty) vrátké blouznění. O tom novém psáti nemohu a neumím! To jest nemohu a neumím psáti jináče než pomocí obrazů, velikých obrazů, k tomu pak je třeba mnoho času, práce a namáhání... Vše má svou dobu; ku konci své pouti člověk umdlívá, nechce se mu více zápasiti se všemi a se vším, co mu překáželo, co mu nerozumělo, co ho nenávidělo . . . Nemohu a neumím! Co nevyrostlo a neuzrálo v nitru mém, čeho jsem neviděl, nepozoroval, čím jsem nežil — toho nedostihuje mé péro! Mám nebo měl jsem svou nivu, svou půdu, jako jsem měl a mám svou domovinu, svůj domácí vzduch, své přátele a nepřátele, svůj svět názorů, dojmů a zpomínek, — a psal jsem

pouze to, co jsem přežil, myslil, cítil, co jsem miloval, co viděl a znal z blízka — slovem psal jsem život svůj a co k němu přirostlo.“ Gončarov mluví tu arci příliš skromně, nezbynouť jeho spisy, anyť jsou historií národního probuzení, a probuzení bylo i bude vždy nejdůležitějším momentem v životě každého národa. Doba ta byla šťastna, že nalezla své zrcadlo v duši tak skromné a veliké.

Od vychovanců a miláčků Bělinského obrátíme se nyní k mužům vrstvy novější. Mezi nimi rozhodně prvé místo zaujímá Lev Nikolajevič Tolstoj, největší realista ruský. Po vydání své *Anny Kareniny* připravuje větší historický román z doby dekabristů, v němž tedy bude pokračováno o době i lidech *Vojny a míru*. Nemůžeme nepokárati převrácenost, s jakou my Čechové chováme se k tomuto znamenitému Rusovi; cizina dávno jej zná; my však jsme se zmohli jen na překlad Anny Kareniny, bohužel ještě zkomolený! Bolestně dojalo mě, když jsem před několika týdny četl překlad *Dětství a chlapectví* — byl to prvý spis Tolstého uveřejněný r. 1852 — v Neue Freie Presse, a pomyslil jsem si, co by asi řekly naše vlastenecké listy, kdy by jim někdo nabídl tyto rozkošné dětské a rodinné obrázky? Ovšem Jokai, Eötvös, celý tucet jinde neznámých Angličanů a p. mají v českých žurnálech přednost před prvým ruským realistou, jenž dal světu takové slovanské epos, jako je ohromný svým obsahem román Vojna a mír, kde ruská duše, jmenovitě duše ruského vojáka — jíž se všichni diví při pohledu na Vereščaginskou galerii — je snad nejlépe vylíčena. Názor jeho o vojně je tak originální, jako Vereščaginův; nehledí na nás z každého řádku paráda, než lidskost nejušlechtilejší. Kdy asi se vyplní jedna z našich největších tužeb, abychom pracovali ve své národní osvětě soustavně a — *slovansky?* Pak ovšem L. N. Tolstoj zaujme též u nás místo důležité a čestné.

Mezi tím, co Tolstoj se připravuje k nové práci, jejíž děj se odehrává v předvečer Oblomovštiny, zápasí mladší jeho druh v literatuře Ščedrin statečně se zlobou dne, s veškerým tím dědictvím, jež nám zanechalo abské právo. Michajl Jevgrafovič Saltykov (narozen r. 1826) pode jmenem Ščedrin co rok v Otěčestvenných Zápiskách, jež od smrti Nekrasova rediguje, podává ruskému obecenstvu novou satiru, kousavou, zvláštní, Ščedrinskou, neboť jest na Rusi původcem a jediným zástupcem jejím: ostatní soupeři musili před ním brzy s bojiště ustoupiti. Satira sice na Rusi vždy kvetla, byla to však více satira officiální, jež ve svém smíchu nad neřestmi lidskými nedotýkala se zlořádů byrokracie v samém jich zdroji. Se svolením veliké carevny Kateřiny vycházely satirické žurnály, a tehdejší znamenitý satirik N. I. Novikov těšil se nemalé její přízni. Později Fon Vizin a jiní parodovali mnohé stránky ruské společnosti; ale teprva Gribojedov a Gogol rozhodně udeřili na společnost celou, pouze vládní, činovnický organismus zůstával ušetřen. Teprve Krimská vojna objevila v plné nahotě veškero to zlo, jehož zosobněním byl v tu dobu „činovník.“ Byla to doba, jak dí Dobroljubov, „kdy na jevišti při prostých slovech: ‚Křikněmež na veškeru Rus, že přišla doba vyrvati zlo z kořene!‘ nebylo konce nadšení a tleskotu; byla to doba všeobecného rozohnění a všeobecné píle. Mysli vesměs byly jaksi přístupnější všemu dobrému, vše

vůkol se usmívalo; zrovna jako by teplý dech jara zavál na zmrzlou, ztuhlou zemi a každá živá bytost počala i radostí dýchati čistý vzduch, řeč rozléhala se hlasitě a svobodně, zrovna jako řeka zbavená ledu. Slavná byla to doba!" Tehdy právě Saltykov — sám činovník, jenž z Petrohradu byl pro svobodomyslnost svou r. 1849 odpraven do Vjatky, aby tam sloužil u gubernátora — vrátil se do Petrohradu a počal vydávati (1856) své *Gubernské Očerky*, kde vylíčil celý ten činovnický svět gubernského města Krutogorska, v němž poznávala se snad všechna gubernská města celé Rusi. Satira hrozná, jedovatá, typů až na zbyt. Byla to prvá léta panování Alexandra II., a proto obecenstvo s upřímným a smělým souhlasem přijalo novou knihu, kterou mu kommentoval Dobroljubov. Tento spis jest asi nejlepším dílem Ščedrinovým, byltě plodem jeho života i doby; ostatní jeho spisy, jichž vydáno posud asi 15 svazků, často přílišně plýtvají karikaturou a pro svou bizarnost nás hned nezajímají. Mimo to, jak dobře poznamenává Annenkov, mnohá z nich mohou se považovati za posmrtná díla toho, čeho už není; hojné satirické přemítání též ne vždy nám odporučuje spisovatele. Avšak přivyknemeli mu, zamilujeme si ho jistě, ovšem musíme žíti na Rusi aneb ji velmi dobře znáti.

Nechceme však šířiti se o Ščedrinském směru vůbec, než jen promluviti o posledních jeho plodech. Minulého roku byly znovu vydány téměř veškery jeho spisy, po prvé pak uveřejněny o sobě romány *Rodina Golovljevých* a *Za hranicemi* (Za rubežom). Prvý román je jaksi poslední dozpěv rabského práva: jest v něm vylíčen úplný rozklad, bankrot mravní i fysický rodiny, jež tyla z mozolů lidu, avšak úplně shnila ve svém vlastním nitru. Tvář jejího výkvětu Judušky (židáčka), jak jej všichni zvali, je příšerná. Poutá nás román ten od počátku až do konce, přece však po přečtení si přejeme, aby se staly na Rusi nemožnými takové romány, aby doba ta i se svými následky byla pro nás vždy více a více jen těžkým snem, jejž jsme měli kdysi dávno v dětství na úsvitě života. Však právě v záři nového dne, svobody „křesťanů," zrodilo se tak mnoho židů v ruských kaftanech, a Ščedrin byl jen svědomitým i pravdivým svědkem všeho toho. Arci uplynulo od toho již celých 20 let, proto příliš tu cítíme puch mrtvoly. Dostojevský (jak jsme ukázali v lonské Osvětě) vylíčil též cosi podobného v Karamazovštině, avšak tam zároveň nám ukázal na zárodky nového života, vzbudil v nás novou víru, a my hledíce na budoucnost potomků Fedora Pavloviče neklneme jemu, než odpouštíme, těšíce se na novou budoucnost.

Druhý spis Ščedrinův, Za hranicemi, zabývá se cestou Rusa do Paříže a líčí nám život Rusů tam v cizině. Ovšem ruští rodáci nalézají tam tak málo práce a užitku, jako kdysi rodák z provincie nalezl v Petrohradě, kde hlavní účel jeho cesty — o němž měl sám velmi nejasný pojem — utonul ve vodce a prázdném mluvení. Znamenité jsou zde popisy Berlína a Paříže; umíť Ščedrin o Němcích tak kousavě a zároveň i zdařile psáti, jako o svých rodácích.

Nyní píše *Psaní k tetičce,* z nichž jedno však mu censura z Otěčestvenných Zápisek vyřezala.

Když jsme se již zmínili o Dostojevském, podotýkáme ještě, že počalo vycházeti nové souborné vydání jeho spisů.

Libujeli si Ščedrin v ostré kritice zvrácených ruských poměrů, jeli nejostřejším *obviňovatelem* (obličitel) nynějšího pořádku, platí pravý opak toho o spisovateli, jenž minulého roku ukončil a vydal vzláště veliký román z Přivolžského života. Mluvíme o Pečerském, jehož pravé jmeno jest Pavel Ivanovič Melnikov. Je to snad jediný vynikající spisovatel ruský, jenž dalek jest veškeré tendence i píše jedině z lásky k umění a ryzímu národnímu životu. Napsal i on sice někdy dávno několik pověstí „obviňovacích", brzy však našel v životě ruského Povolžského kupectva tolik látky, že mu nezbylo více času někoho obviňovati, chtělli nám představiti ryzí ten ruský život, kam posud cizota vniknouti nemohla. Jako je Ostrovský historikem Moskevského kupeckého života, tak Andrej Pečerský Přivolžského. Volha má své lesy a hory, jež vychovaly své zvláštní obyvatelstvo: tam v těch pralesích zachovala se starodávná víra, jež v pravoslavné vidí kacířství, zachovaly se čisté ruské zvyky a čistý ruský typ. Slovanský kořen toho lidu jest posud tak nedotknut, jako jsou posud nedotknuty Přivolžské pralesy. Pověsti národní, názory lidu vetkané v osnovu jeho románů, zvyky, celé řady podrobností o staroobřadcích, rozkolnících a jiných sektářích, vypsání rozličných spůsobů tržby atd. činí z práce Pečerského téměř dílo vědecké. Rozdělena jest ve dvě části: román *V lesích*, vydaný r. 1875 a román *Na horách*, vydaný r. 1881. Dílo veliké — osm silných svazků, psaných překrásným ruským jazykem národním; celku však trochu vadí, alespoň v druhé části díla, rozvláčnost a nad míru váhavý rytmus děje. Mimo to zdají se nám býti všichni ti lidé až příliš hodnými v očích spisovatelových, ač sám jich neřestí netají; onť umí idealisovati rovněž lidi, jako umí líčiti tu divokrásnou přírodu. Pečerskému jest nyní už 63 let; posud slouží v Moskvě v kanceláři gubernátorské, kde měl hojnou příležitost seznámiti se s celým vnitřním stavem rozličných rozkolnických sekt. —

S jiným veteránem ruského románu jsme se loni navždy rozloučili. Alexěj Theofilaktovič Pisemský předešel Dostojevského jen o několik dní na věčnost. Smrt velezasloužilého spisovatele toho v Moskvě způsobila poměrně malý dojem, zvláště v přirovnání s tou slávou, jakou poctil Petrohrad památku Dostojevského. Rakev jeho provázeli jen přátelé literární, a noviny dosti chladně oznámili smrt tohoto druhdy slaveného spisovatele. Zavdalo to opět podnět k nářkům na netečnou stařenku Moskvu, zvláště pak novomodní, čilý Petrohrad nemálo se vychloubal tím, jak on rozumí geniům svého národa. Třeba i v tom bylo dosti pravdy, přece rozdíl v posmrtné úctě oběma velezasloužilým spisovatelům prokázané sotva lze vysvětliti pouze růzností krve u Petrohradského a Moskevského obecenstva.

Pisemský narodil se r. 1820 v Kostromské gubernii, navštěvoval gymnasium ve svém guberském městě a universitu v Moskvě, kde byl zapsán na fysicko-mathematické fakultě. Již r. 1846 napsal větší román *Bojarčinu* (Velkopanstvo), který však byl rozšířen pouze v opisech, jako všechno, čemu na Rusi protiví se censura. Od r. 1850 byl spolupracovníkem Moskvitanina, kde uveřejnil některé pověsti a romány:

Tjutjak, *Brak po strasti* (Ženitba z vášnivé lásky), *Batmanov* a pěkné kresby ze života národního: *Pitěrščik* (Petrohradčan), *Komik*, *Lěšij* (Lesní duch), *Fanfaron*, *Plotničja* (tesařská) *artěl*. V tu dobu spadá i jeho větší román *Bohatý ženich*. R. 1856 byl poslán od ministerstva námořnictví do Astrachanské gubernie a odtud přivezl s sebou několik ethnografických obrazů. Po té r. 1858 byl uveřejněn nejlepší román *Tysjača duš* (Tisíc duší), jenž učinil na obecenstvo veliký dojem a získal spisovateli všeobecné sympatie. Jsa redaktorem Bibliothéky čtení, napsal oblíbenou posud komedii *Gorkaja sudbina* (Hořký osud); tolikéž byl v Biblithéce uveřejněn prvý jeho román, druhdy zapovězený. R. 1863 vydal román *Vzbalamučennoje morje* (Vzbouřené moře), který však ochladil k němu sympatie obecenstva i vzbudil mu nepřátele, kteří v této historii probuzení (1840—1860) spatřovali nespravedlivé pomlouvání ruské společnosti, Moskevské university a veškeré intelligence současné Rusi. Romány následující: *Lidé let čtyřicátých*, *Ve víru* (V vodovorotě), *Měšťané Maçonové* (1881) byly mnohem slabšími prvých plodů. Přeložen byl z jeho románů jeden na německý jazyk (Tisíc duší), a líbil se ovšem velice, hlavně snad proto, že většina recensentů mohla pod dojmem tohoto románu děkovati osudu za to, že nebydlí v zemi, kde jsou možny takové poměry. Ovšem s nimi by sotva souhlasilo to množství Němců, které žije na Rusi.

De mortuis nil nisi bene! Člověk umřel, spisy zůstaly. Spisovatel obvinil ve svých spisech celá pokolení, tato pokolení pak svým vnitřním ústrojím, jehož výsledkem jsme my a celé naše okolí, viní spisovatele z nepravdy, z klamu, jenž zastřel jeho soudný zrak. Jest povinností naší nad hrobem jeho protestovati proti té vnitřní nepravdě, zároveň však i nad veškeru pochybnost vyznačiti tu pravdu, že vše to pošlo z horoucí touhy sloužiti otčině a uviděti ideál svůj dříve uskutečněným, než toho dopouští běh dějin. Ač veliký talent ničen tu byl vnitřní nepravdou, přece skví se často plnou krásou v jeho spisech, jež budeme čísti s živým účastenstvím, jsmeli hotovi se svým soudem o jich hlavní tendenci.

Neřest společenských a činovnických kruhů jest věčné thema Pisemského. Onť jako státní zástupce, jenž nelítostně strhuje roušku s tváře svých obětí a sbírá fakta v takové skupiny, které musí dokázati vinu; tu postrádáme obhajce umělce, jenž by všecko to zlo osvítil paprskem své lásky. Pisemský vidí jen vnějšek společnosti, a ten je zajisté vždy mnohem horší. Dobroljubov, jehož duše snad nejlépe srostla s ruským národem, nechtěl mluviti o nejlepším románě Pisemského ve zvláštní stati, poněvadž prý nehodlá mluviti o dílech, v nichž život se neproudí sám sebou, nýbrž dle programu, vymyšleného už dříve spisovatelem. Jinde praví Dobroljubov: „Ze světového názoru Pisemského na př. vysvítá, že ruský člověk nezná v ničem pravé míry: hyneli hladem, opíjí se; neníli u ženy pod pantoflem, bije ji; nebojíli se odnikud ani rány, ani biče, vrhá se sám na všechny, jako divoké zvíře; nebéřeli úplatků v úřadě, usiluje o to, aby každého vkoval v okovy za každý nespravedlivě nabytý šesták.“ Což jest ten svět opravdu tak špatný, což lidé tak zkažení, jako ti hrdinové v románu? Kde jest ta jiskra boží, o kteréž mluvil Dostojevský? Zde jest tolik

zla nahromaděno, že všeliká náprava jest nemožna. Hynou hrdinové v tragédiích, hynou v románech lidé ideální, my však se s jich osudem smiřujeme, poněvadž z jich ideí vzroste nové pokolení, jež svou tíhou přemůže zvrácené pojmy o člověku, o mravnosti: zde však myšlenky jsou vyhnány ze světa a nám ponechány ošklivé, byť i vyfintěné loutky. Stvořil sice Pisemský i několik typů mravně krásných, ty však jsou jaksi násilně vetkány v to pletivo hlouposti, lži a padoušství. Jest to jen protest vlastního srdce spisovatelova proti jeho názoru.

Jiná hlavní jeho vada jest, že u něho není duševní analyse, jíž jsme přivykli u ostatních ruských spisovatelů: tam každý čin proudí z hlubokého vnitřního procesu, zde však jest jen zevnější kaleidoskop dějů často a z pravidla bez úplné spojitosti příčinné. Umí sice Písemský výtečně líčiti zevnější průběh děje a tvářnost osob, poněvadž se však příliš málo zabývá duševním životem svého věku a jeho osob, jest jeho svět strakatinou, jeho osoby bajacové, jichž oděv jest sešit ze samých neřestí. Spisovatel nedbá toho, že i náhoda má svou logiku, že právě takové nestvůry, jaké on stvořil, musí všemožně býti odůvodněny, že každá choroba společenská, máli býti vyléčena, musí býti přísně rozpoznána. Že toho opomíjel, upřímně litujeme, poněvadž by takový talent zajisté vytvořil mnoho děl, z nichž by dlouho ještě po jeho smrti na nás zářila jeho jinak sympatická tvář. Čtětež jen jeho menší spisy, kde není tendence, a zajisté budete úplně spokojeni se spisovatelem i se člověkem.

Josef Mikš.

Nové písemnictví.

B á s n ě.

Báseň o Irmě (v Praze, nákladem knihkupectví dr. Grégra a F. Dattla, 1881), pěvcem N. Otakarem Paroubkem za příčinou požáru divadelního věnována *Národu*, opravňuje nás k nadějím, že budeme míti o jednoho dobrého básníka více, jakmile jen mysl jeho osáhne bouře, které posud jí zmítají, a jakmile obzor jeho umění se vyjasní. Děj v Básni o Irmě úplně zanikl v divokém, ještě všechno kolem sebe porývajícím proudu přirovnání, obrazův a reflexí, upomínek a tužeb, o sobě samých zajisté z největší části krásných a působivých, ale v tomto množství a kvapu na vzájem sebe pohlcujících. Otakar Paroubek má čistou ušlechtilou snahu básnickou, zná půvaby přírody a hlubiny lidského srdce, umí líčiti nejblaženější poklid jakož i závratnou zoufalost citu; třeba jen, aby víno jeho Musy se vykvasilo; doufejme, že už se to stalo v Básni o Irmě.

Pěkný lyrický příspěvek jest *Chýžka*, báseň Josefa Kuchaře (v Praze, nákladem vlastním 1881). Dojemná idyla. V osamělé chaloupce žije babička s vnučkou, děckem ještě v kolébce, v největší chudobě. Stařenka chodí krajem po žebrotě, aby zachovala život poupátka, které jí zbylo po milé dceři, vdově. O štědrý večer všecka skřehlá a unavená

dobrodí se vysokým sněhem domů, nesouc vnučce hračky: ale nalezne ji v kolébce pod rozbitým okénkem zasypanou sněhem a stuhlou. Šílená tiskne mrtvé dítko v loktech, hřeje, hýčká, volá nejsladšími jmeny, líbá, ustýlá mu do kolébky, klade mu všecky hračky do klína a umírá podle něho. Kratičký děj, vypravovaný prostosrdečným způsobem. Drobný obrázek ze života, příběh zcela všední, ale ozářen opravdovou poesií. Upomínky z mládí jsou vonnou kyticí v ruce umírající babičky — žebračky.

Podobnou, celkem elegickou, štědrovečerní náladou dýše i v prosaické i v básnické své části *Vánoční album.* (Uspořádal Gust. Dörfl, v Praze 1882, nákladem vlastním.) Eliška Krásnohorská (Vánoční pozdrav), J. V. Sládek (Pod sněhem), Jaroslav Vrchlický (Zimní jízda), A. E. Mužík (Zvony štědrovečerní), Adolf Heyduk (O štědrém večeru, Návrat), Irma Geisslova (Vánoční duma), Rudof Pokorný (O vánočním svatvečeru), Boh. Forman (Vzdech vánoční), Gustav Dörfl (Vánočnímu duchu, Krejčí rybák) podávají důkaz, že motiv štědrovečerní poesie i v lyrice i v epice jest nevyčerpatelný. Jakkoliv pak zejmena naši přední pěvci podali tu skladby zdařilé myšlenkou i formou, přece bychom se přimlouvali, aby Vánoční album příště dopřálo příspěvkům svým více volnosti u výboru látek. Myslímeť, že už ani příštím rokem letošní přispěvatelé do Vánočního album by nechtěli zase všichni jen o vánocích pěti; rozmanitostí svého obsahu (ovšem také v prosaické části) tento pěkný podnik zajisté získá a také se udrží.

Irma Geisslova hned první sbírkou svých básní dala na jevo, že nehodlá kráčeti po cestách lyriky už dávno zjištěných a osvědčených, nýbrž že se pustí, kudy ještě nikdo před ní nechodil. Sbírka druhá, vydaná pod jmenem *Divoké koření* (v Praze 1881, nákladem vlastním), ukazuje nám básnířku ve zdarném postupu lyrické samostatnosti a zvláštnosti. *Poesie nádražní* vidí v ní svou zakladatelku. Irma Geisslova dovedla i v předním typu naší velice všední a praktické doby vypátrati stránku poetickou. Nádraží co pravzor ledově střízlivého slohu stavitelského; koleje, pravzor nekonečné jednotvárnosti v pedanticky přihrabaném písku, v němž ani jediné travinky ani jediného kvítku býti nesmí; lokomotiva, telegraf, viadukt, strojvoda, hlídač ve strážném domku, dělník na štěrkovce: věci a lidé na pohled od ničeho na světě více nevzdálení než od poesie, dovedli naladiti její lyru ke zpěvu. Jestliže pak už v prvních básních Irmy Geisslovy převládal chmurný názor životní, elegie, sarkasm a satira: v Divokém koření opřádá každou myšlenku a každý cit tak pevně, že ani pro sebe menší kousek jasné modré oblohy nezbylo tu žádného místa. Zejmena oddíl *Poesie všelijaká* jest jediný zpěv nezhojitelného životního bolu.

Ferd. Schulz.

Výpravná prosa.

V poslední době vyšla o sobě v oboru původní výpravné prosy české řada spisův, buď nových, buď sebraných z čísel časopiseckých. Vydaloť tou dobou své povídky, novely a romány v samostatných knihách 21 spisovatelův a spisovatelek českých a sice: P. Albieri, J. Arbes, V. Beneš Třebízský, J. Dunovský, Fr. Herites, Ed. Herold, Jos. Holeček, Al. Jirásek, V. Lužická, B. Mühlsteinová, Karel Pleskač, Fr. Pravda, Fr. Procházka, S. Podlipská, A. H. Sokol, J. J. Stankovský, L. Stroupežnický, K. Světlá, A. V. Šmilovský, Jos. Štolba a F. A. Šubert.

Hlavní podnět ke sbírání prací dříve už v některém z našich předních literárních časopisův vyšlých, a tedy už známých, dílem i ke spisování nových dávají u nás nakladatelské podniky, pěstované pode jmeny: knihovna, bibliothéka, matice, atd. Takovýchto pro rozšíření literárních plodův našich po všech vrstvách českého národa velice důležitých zřízení máme nyní, vesměs v Praze, sedmero a sice: Lacinou knihovnu národní (J. Otto), Salonní bibliothéku (J. Otto), Národní bibliothéku (I. L. Kober), Ústřední knihovnu (I. L. Kober), Knihovnu pro český lid (V. B. Čech), Matici lidu (dr. Ed. Grégr) a Libuši (Frant. Šimáček). Z těchto mimo Matici lidu všechny ostatní pomůcky literárního rozvoje našeho výhradně vzdělávají čtení zábavné, a mimo Salonní a Národní bibliothéku a Ústřední knihovnu toliko v prose. Povážímeli ještě, že Ottova Laciná knihovna národní a V. B. Čechova Knihovna pro český lid vydávají po sešitu týdně, vidíme, kterými cestami nejvíce zábavného čtení po národě našem se rozchází.

Dle látky máme tu až na pranepatrnou odchylku do — měsíce a do Ameriky před sebou naskrze svou českou vlast; jakož vůbec s potěšením vyznačiti dlužno, že výpravná česká prosa zachovává svému domovu větší věrnost než vypravování veršované, kteréž sobě rádo a častěji do ciziny zabrousí. Staré i nové časy v Čechách poskytují našim novelistům a románopiscům stále hojnost látky; nýbrž zdá se, jako by jí právě jejich vzrůstajícím počtem přibývalo. Tolik vzdělavatelův původní novely jako nyní písemnictví české nemělo současně ještě nikdy, a žádný z nich nemá nouzi o domácí látku.

Promluvíme nejdříve o skladbách dějepisných a nemajíce na mysli žádné roztřiďování počneme Aloisem J i r á s k e m. Jeho román *Na dvoře vévodském* (v Laciné knihovně národní, prvotně ve Světozoru) stojí jaksi na rozhraní látek dějinných a novověkých. Poslední léta minulého století (1795—1800) byla také pro národ český velice důležitá. Od západu vysílaly sem svou záři myšlenky politické svobody a občanské rovnosti; zde klíčily první zárodky vlastenectví, procítoval národní cit a řády feudální probouzely proti sobě hlasité už reptání, ano zjevný odpor porobeného lidu. Současně křísilo se u nás bádání vědecké a rozkvétali někteří geniové umělečtí; slovem nadcházela také v Čechách doba nová, puzena jsouc ku předu i velikou revolucí francouzskou i silami domácími, probírajícími se ze svých dlouhých mrákot. V Náchodě, na dvoře Petra vévody Kuronského a Zahaňského srážejí se tito zahraniční i vnitřní živlové, a ze vzájemného pronikání, proplétání, zdržování a pohánění jejich zakládá, rozvlňuje, stupňuje a vyřizuje se velmi zajímavý děj,

obsahu *kulturně národního.* Náchodský zámek jeví se nám co střediště velikých zápasův mezi dobou poroby a svobody, temnoty a osvěty, kosmopolitismu a vlastenectví. Užší románová, milostná látka rozpřádá se bohatě i na zámku i kolem něho i mezi ním a vesnicí, spojujíc všechny politické a kulturní části v souladný celek. Rozvržení děje stalo se velice šťastně mezi vesnici, město a hrad, tak že všechny tři stavy jasně z něho vystupují. Červená niť lásky a vzdělanosti víže k sobě, co poměry politické odlučovaly. Náležejíc k větším pracem Jiráskovým, celé dílo se nese vyšším směrem vlasteneckým a oplývá slovesnými krásami. Závěrečný akkord zní myslí naší kouzelně dále, až nás převede v blahostnou říši, v níž vládne Babička Boženy Němcové. Princezna Kateřina, dcera Petra Kuronského, jestiť paní kněžna ze známostí Babiččiných. Rozkošná vzpomínka, která velezdařilý román Jiráskův lemuje září jednoho z našich předních literárních pokladův!

Ottova Laciná knihovna národní právě sebrala také *druhou* řadu historických obrázkův Al. *Jiráskových,* pod jmenem *Z bouřlivých dob.* Jest tu pět povídek: Zámecký hejtman; O lovu; U rodného prahu; V Pekle a Host. Až na poslední, v níž se líčí příběh z r. 1866, ostatní zasahují do století sedmnáctého a osmnáctého; všecky pak mají za své dějiště krajinu Náchodskou a obsah válečný. Povíme ihned, že všechny čtou se velice pěkně a že by bylo nesnadno, vybrati z nich jen jednu nejkrásnější. Nocleh prchajícího krále zimního na hradě Náchodském a ubírající se tudy proud vystěhovalcův českých s Amosem Komenským v čele; zahynutí pana Vojtěcha Vobětického z Vobětic a jeho milostnice, poutají nás svým malebným líčením rovněž jako obraz bramborové vojny, osudy pekelského mlýna a smrt bratra Poláka ve válce prusko-rakouské. Jirásek s obdivuhodnou bohatostí dějinného i místního detailu, s neunavitelnou lehkostí a stálou svěžestí slovesného umění ovládá látky nejrůznější a podobným propůjčuje novoty. Nepřestávaje studovati dějiny české a místní podání, člověka a přírodu, stoupá v dokonalosti svého básnického tvoření téměř před našima očima. Všechny povídky a novely jeho jsou provanuty duchem ryze národním, a jako díla opravdového básníka slučují reálnost všude s ideálností. Nejmenší Jiráskova povídka svědčí, že původce její píše s jasným vědomím vznešených úkolův, jež písemnictví v životě svého národa naplňovati má. Proto také jemný a ušlechťující směr neméně než živé a plastické líčení děje a osob činí novely Jiráskovy celému národu našemu velice milé.

Vůbec dlužno připomenouti s nemalým potěšením, že úmyslné, okázalé a chlubivé zanedbávání stránky poetické, jež by jistá moderní škola chtěla učiniti modou, do naší historické novelistiky posud ještě nevtrhlo a bohdá ani nevtrhne. Chrániť studium dějin, jako každé opravdové studium, ducha před sevšedněním, a proto povýšenost myšlenek nad holou všednost jeví se u nás v oboru historické beletrie naskrze, i tam, kde silnějšího poetického základu není: i zde zajisté lze znamenati pilnou snahu, zakryti a nahraditi ten nedostatek něčím jiným, a byť to byla třeba jen vnější forma. Historická naše novela posud stejně vzdálena jest i od literárního „pečiva z přepychu," které, hovíc toliko libůstkám svých původcův, vykládá se na krám více pro

pohled než pro požitek a dodělává se jen takového úspěchu, že sice mnoho se chválí, ale málo čte; jakož i na druhé straně od onoho psaného zboží, které v myšlenkové prázdnotě a i úžasné formální zanedbanosti své chce dělati nějakou konkurrenci — přírodě, nemajíc pak ještě ani tolik odvahy, aby přímo řeklo, že na světě vůbec není pranic jemného, ušlechtilého, krásného a povznášejícího, tím časem zastavuje se na poloviční cestě, totiž tam, kde počíná — literární nudnost. Středověk učil, že dějiny jsou králové a rytíři; v souhlase s novým věkem také historická naše novela hlásá, že dějiny jsou lid. Středověk tvrdil, že příroda jest hřích; ta jistá „škola“ novelistův, kteří sobě nyní rádi říkají naturalisté, jde ještě mnohem dále, dokazujeť, že příroda jest nuda a hnus. Proti vyrabitelům literárního kaviaru i proti roznašečům slupek z vlastních literárních brambor skladatelé našich dějepisných novel a románův jako vždy byli tak i nyní zůstávají mezi svědomitými strážci vyšší národní myšlenky a poskytovateli zdravé i živné stravy duchovní pro věrného českého člověka, který čtením chce se ušlechťovat a vzdělávat, a nikoliv surovět.

V tom ohledu pokládáme to za skutečné štěstí, že historická novela u nás poslední dobou opět s obnovenou zálibou se pěstuje a že nových a nových vzdělavatelův jejích přibývá. Novověká novela s obsahem básnickým a směru ideálního, která se u nás bohudík také honosí řadou nejpřednějších literárních jmen, dostává v ní mocnou posilu proti onomu žalostnému spůsobu psaní, který pod usurpovaným jmenem naturalismu na zlehčení a urážku vší skutečné duchovní práce neštítí se pěstovati až i jalový, neotesaný, krčmářský žvast, tropě sobě při tom ze všeho myšlenkového vzletu, z každého hlubšího a jemnějšího citu, z každé lidštější a vznešenější snahy bohopustý smích. Taková bezduchá a bezforemná literatura stojí na stejném stupni s literaturou krvavou, neli níže!

Jak vysoko pak vznášejí se nad ní slovesné skladby, obsahu buď dějepisného aneb novověkého, ve spůsobě ušlechtilé a se vznětem poetickým, k nimž z poslední doby dále počítáme novelistické práce Vácslava Beneše Třebízského! Vyšlyť od něho tím časem v samostatném vydání: *Z letopisů Sázavských,* historický román, prvotně ve Světozoru, nyní v Ottově Laciné knihovně národní; *Na Štítném,* historický obrázek, v Ústřední knihovně Kobrově a *Levohradecká povídka* v Matici lidu. Beneš Třebízský svým velice jemným a vnímavým citem národním umí rázem vniknouti k duchovnímu jádru každého století domácích dějin.

Doba, když učení křesťanské ve vlasti naší zapouštělo první své kořeny a když ještě musilo krutě zápasiti s prvotními náboženskými názory našich předkův, leží před jeho básnickým okem rovněž jasná a ozářená, jako první počátky a poslední konce veliké náboženské reformace české. Ve třech spisech výše jmenovaných jsou všechny tyto tři důležité kapitoly z osudův našeho národa zastoupeny. V Letopisech Sázavských vidíme opata Božetěcha v boji s pohanskými zřeci; na Štítném host páně Tomášův, mladý bakalář Jan z Husince, pojal myšlenku státi se knězem, aby na sobě dal příklad pravého života křesťanského; a na Levém Hradci odehrává se jedna závěrečná scéna ze světodějné smutnohry českého národa, vzplanuvšího za opravu společnosti církevní a svobodu lidského ducha.

Každá z těchto tří hlavních myšlenek jest provedena s velikou zásobou časových, místních a osobních podrobností a s bedlivým šetřením národního ducha českého a dějinné pravdy. V klášteře Sázavském básník velmi vhodně obnovil památku velikého vlasteneckého apoštola Prokopa, vylíčil nám jeho nástupce Božetěcha také co zakladatele českého umění výtvarného a obrance slovanské bohoslužby proti germánskému latinismu. Na Štítném vidíme šlechetného rytíře Tomáše, jak v úkrytu a v odloučenosti od světa píše knihy vzdělavací pro svou rodinu i pro obecný lid český, jehož jest upřímným rádcem i přítelem. Na Levém Hradci pak se dovídáme, jakým způsobem přecházel pozemkový majetek český do rukou cizinců. Zároveň pak i zde i na Štítném se nám vypravuje o porobě lidu a přepychu panstva. Mezi těmito třemi novelami Václava Beneše Třebízského táhne se mocné vnitřní spojidlo duchovní: vlastenecká zanícenost, láska k obecnému lidu českému, věrnost k domácí půdě, touha po čestném životě občanském i po volnosti přesvědčení náboženského. Zvláštní příkrasy dodávají Levohradecké povídce živé upomínky na starověkou pohanskou minulost našeho národa.

Novelistický a románový obsah v užším smyslu jest všude ve vhodném poměru ke klidu nebo bouři hlavního děje národního. V Letopisech Sázavských nalézáme milostných stykův a zádrh nejvíce, poněvadž doba byla ještě dosti přízniva pro utkávání a pěstování soukromých otázek; na Štítném už vidíme vznikající lásku mezi mladým bakalářem z Husince a sličnou Anežkou obětovánu vyšším prospěchům národním; a v Levohradecké povídce zhoubná vichřice, pod kterou klesl a zmíral celý národ, rozervala všechny jemnější svazky, jimiž dvě mladá srdce k sobě lnula; v ohromném neštěstí národním zapadla a zhynula i nejmenší soukromá radost. Ve všech těchto třech Benešových povídkách jest celé bohatství nejdůležitějších upomínek národních, vzrušujících obrazův, úchvatných dějův, hojnost vlasteneckých pravd a zkušeností — a to vše v lahodné, ušlechtilé, správné spůsobě slovesné. Čtení takové nemůže minouti se v národě našem účinku nejlepšího. Veliká oblíbenost také Benešových novel po všech končinách našich vlastí svědčí o tom, že třeba jen opravdu psáti v duchu českém a pro srdce české, a že se nepíše nadarmo.

V Knihovně pro český lid vyšla Fr. A. Šubertova historická „povídka“ z r. 1364, *Zajetí krále Václava.* Vším právem mohl a měl spisovatel tuto svou skladbu nazvati román. Jesti tu založen a rozvinut děj všeobecného významu národního, s množstvím případných a charakteristických episod, sbíhajících se vesměs k jedinému středu. Práce většího rozměru, provedená s obratným ovládáním bohaté látky i stilistického umění, ve vážné, povznešené náladě, a čelící k plastickému vyjádření myšlenky, na níž rozkvět a blaho národního celku se zakládá: jednota a vnitřní mír všech jeho částí.

Konstatujeme hned zpředu, že Fr. A. Šubert v komposici děje, v rozloze hlavních a vedlejších charakterův jakož i v prohloubení a uhlazení umělecké formy činí rychlé pokroky. Zajetí krále Václava jest dílo v každém ohledu zdařilé, mohouc měřiti se s historickými romány jiných národův, v písemnictví českém pak náležejíc do přední

řady. Mohutné pružiny života státního a politického, kruté zápasy rodinné, žár vášní veřejných i ztajených, v malebném rámci krajin, s obrubou národního tělesa, tíhnoucího přes všechnu vnitřní rozmetavost a bouři přece jen neustále k sjednocenosti a klidu: to vše vyjádřil F. A. Šubert v Zajetí krále Václava nepoměrně dokonaleji, ostřeji a s urovnanější ekonomií uměleckou, než na příklad ve svém králi Jiřím z Poděbrad. Historické věrnosti tu šetřeno do podrobna. Vlastenecká tendence a všechen románový outek vychází z mysli a srdce Elišky Rožmberkovny, čímž básník netoliko založil řadu dějův pobočných a episodních, ale zároveň udržuje nýbrž i stupňuje pozornost čtenářovu až do samého konce svého vypravování. Duchovní roztržka v rodině Rožmberkově, hlavního nepřítele Václavova, jest parallela s roztržkou mezi panstvem a králem českým. Jedna i druhá vyřídí se šlechetností a odhodlaností Eliščinou. Eliška vysvobodí krále Václava ze zajetí svého otce a smíří oba tyto muže, čímž navrátí jednotu a mír celému národu.

Dle toho jest mladá Rožmberkovna hlavní osobou románu. Však nikoliv snad co milenka krále Václavova. Šubert s uměleckým taktem povrhl onou tradicionelní románovou fakturou, která na hanbu českého jmena obvykla líčiti Václava IV. buď co krvežíznivého zuřivce nebo co prostopášného záletníka, který jen ve svých řídkých jasnějších a střízlivých chvílích si zpomněl, že jest také českým králem. Taková ohyzdnost byla u mnohých domácích a také u většiny zahraničních spisovatelův při králi Václavu IV. romantikou už tak dědičnou a obnošenou, jako nějaký divadelní kostym. Šubert ten nečeský, nehistorický a neumělecký ošumělý aparát literární dle zásluhy hodil do kouta. Jeho Václav IV. netoulá se v noci po nejsprostších krčmách Pražských v průvodu psa a opilých kumpánův, neodbývá v královském paláci porady s katem, není ani podivínem ani dobrodruhem, nýbrž tím, čím ve skutečnosti byl: králem mravův rytířských, dle tehdejší doby uhlazených. Poměr jeho ke královně Sofii nemůže se sice nazvati vzorem manželské lásky a něžnosti, ale jeho galantnost k jiným dámám nikde nepřekračuje meze manželské věrnosti. Poměr jeho k Elišce Rožmberkovně při velmi zjevném nádechu trubadurské nebo minnesängerské romantiky není milostný. Z tohoto počátečního klamu spisovatel vyvede čtenáře velmi brzy. Elišku nepoutá k zajatému Václavovi a nepohání k dílu osvobozovacímu láska, nýbrž vlastenectví. Její srdce náleží otčině a mladému muži, podobnou věrností k národu nadšenému, Bořku z Ryzmburka, kterýž za účastenství své ve smiřovacím díle mezi jednotou panskou a králem konečně také dochází odměny nejkrásnější: její ruky.

Tento čistý, ideální poměr hlavních osob jest nemalou předností Šubertova románu. Spisovatel nepracuje nevěrou, ani manželskou ani nemanželskou, k dosažení svého vznešeného úkolu. Jeho vlastenecký ideál má k své pomoci také mravní ideály, a tím jeho literární dílo nabývá zdvojené umělecké ceny. Co jsme v králi Jiřím z Poděbrad ještě pohřešovali, soulad mezi historií a poesií, jest v Zajetí krále Václava už zdařile proveden.

Rozhodně pěkný talent pro historickou povídku má František Procházka. Jeho *Miroslava z Lestkova* (v Ottově Laciné knihovně

národní) na první vystoupení spisovatelovo pro budoucnost mnoho slibuje. Plynný a malebný sloh vypravovací, čistá a dosti bohatá obraznost, jemný smysl pro krásy přírodní, vroucnost národní, svěží, přirozený humor zajisté dodělají se brzy větších úspěchův, jakmile se k nim přidruží také umění a vycvičenost komposice, která jako by nejdříve byla se zkoušela toliko na postavách, výjevech a příbězích episodních. Tyto jsou zde šťastně založeny a působivě provedeny, jen že jim věnováno až příliš mnoho pozornosti a místa, tak že postup a rozvoj hlavního děje tím utrpěl. Mladistvá mysl spisovatelova patrně tíhne k romantice, kteréž zvolená látka také hoví. Láska junáckého kališnického rytíře ke krásné dceři starého katolického protivníka není sice v literatuře naší už nic nového, ale může se ještě nejednou vypravovati a bude vždy opět baviti, když se to stane spůsobem básnickým. Stránka obecně národní a politická jest vedle toho chuději obmyšlena a slaběji kreslena, projevujíc se skorem v neustálém tasení meče.

Sofie Podlipské historický román *Jaroslav Šternberk* (4 svazky v Libuši) jest pokračování Anežky Přemyslovny, v osobách i ve věci. Co tuto napověděno a nastíněno, vyličuje se tam zevrubně a všestranně v částech historické i přibásněné. Čtenář poučí se důkladně o mnohých velice zajímavých příbězích v panovnické rodině domácí, jakož i o světodějné porážce Tatarův vojskem českomoravským na Hostýně. Rozsáhlá studia vědeckých spisův historických jakož i dějepravných básní, táhnoucích se k témuž předmětu, jsou podkladem objemného díla. Bitva Hostýnská zejmena vylíčena s malebnou dramatičností a s působivým užitím všech románových živlův ze strany křesťanské i tatarské. Na vynalezení a seskupení těchto věnovala spisovatelka velikou péči a dosáhla jimi také žádoucího účinku. Národní a kulturní směr vyniká v Jaroslavu Šternberkovi z celé osnovy i z provedení děje, a čtenářstvo Libuše zajisté sledovati bude knihu s vytrvalým napjatím své pozornosti.

Eduard Herold má o původní dějepisnou novelistiku nepopíratelnou zásluhu, že ji s láskou pěstoval, když jí bylo velmi zle. Bez jeho horlivého přičinění byl by býval Mikovcův Lumír v první polovici svého trvání co do původní novelistické tvořivosti hotový suchopár. Na Ed. Herolda Mikovec mohl mezi tehdejšími novelisty českými nejbezpečněji se spolehnouti. Před r. 1860 Lumír přinesl z péra malířova řadu dějepravných novel a románův, které se potkaly v tehdejším i čtenářstvu i spisovatelstvu našem s opravdovým úspěchem, ano s nadšením, i udržovaly původní beletristickou produkci českou nad vodou, až jí vzešlo nové pokolení vzdělavatelův. Už s tohoto stanoviska Heroldovy literární práce budou míti vždycky svou cenu, a bylo by holým nevděkem, kdy by nyní už se to neuznávalo nebo zapomínalo. Však ani obsahem svým nejsou čtením, jak se říká, odbytým, a nynější pokolení literárního obecenstva našeho zajisté také se pobaví skladbami, kteréž před třiciti lety v Čechách byly literární událostí a těšily se všeobecné oblibě. V Matici lidu učiněn počátek s vydáváním Heroldových dějepravných novel. Stavitel Karlova udržel se v paměti našeho lidu po půl páta sta let; vypravování o jeho nešťastném konci zajisté najde i nyní četné čtenářstvo. (Pokračování.)

Ferd. Schulz.

O českém sklánění cizích jmen.

Rychlý rozvoj písemnictví a jmenovitě též časopisectva českého i to s sebou přináší, že téměř co den do jazyka našeho nová cizí slova se vyrojují, a otázka, jak s nimi zacházeti, octla se tu v popředí těch, jež nazýváme palčivými.

Jedni myslí, aby se cizí jmena v češtině nechávala beze změny, a píší: Nepřítel zmocnil se Poitou, hrozil Poitou vypálením, obléhal Poitou, vládl Poitou atd. Anebo: Nepřítel obrátil se u města Tours na západ, a dobyv města Angers, táhl podél řeky Loire k městu Nantes. První je nemotorné, druhé rozvláčné a nevkusné, aniž pak ve mluvě básnické může míti místa.

Zcela jinak soudili o sklánění cizích jmen a slov v češtině důmyslní filologové a výborní znalci povahy slovanského jazyka, jako Šafařík a Čelakovský. Onen (v Časopise Musejním 1852, I. sv., str. 116 a 117) praví: „Mně se zdá, že na tom stupni vyvinutí, na kterémž jazyk náš stojí, povinnost naše, spisovatelův i učitelův, jest, hájiti přirozeného ústrojí jazyka jak všudy jinde, tak zvláště, co se skloňování cizojazyčných jmen dotýče, pokud se jen hájiti dá; neboť jsem přesvědčen, že ztratili kdy jazyk náš ústrojnou svou ohebnost, jak ji na př. již dávno ztratil bulharský, *začátek se stane od neskloňování cizích jmen a slov*. Potřeba hledání k tomu dobrých cest a prostředkův nikdy snad nebyla větší nežli teď, kdežto čeština z jedné strany do škol a úřadů vždy víc a více se uvozuje, z druhé pak strany nesprávnosti, anobrž nekáznosti a bezuzdnosti ve tvoření, ohýbání a vázání slov, jakož v nejedněch novějších spisech, časopisech a novinách s bolestí znamenáme, vždy víc a více, a to klopotem se kazí. Kdo zde zlému vstříc vycházeti může, nepomíjej!"

Čelakovský pak ve své Srovnávací mluvnici (str. 170, 171) píše: „Tak jako se to v jazycích staroklasických dělo, že každé cizí jmeno, buď ono obecné nebo vlastní, organismu jejich podrobiti se musilo a na jejich spůsob bylo skloňováno, touž povahu má do sebe i naše slovanská mluva, a zajisté každé jmeno, které by se v ní beze sklonění ponechalo, rušilo by tok její a nepříjemně v sluch by dorážel. Avšak toť jest právě přednost jazyka našeho, pro kterouž nemáme příčiny stěžovati sobě, ale spíše z ní se těšiti. Tím během tedy nesmíme ani vlastních jmen cizích novověkých ponechávati beze skloňování, nechcemeli sic ve vlastním jazyku svém barbařiti."

Cizí jmena a slova sluší tedy v češtině sklániěti. Nuž, ale jak?

Mínění, že to každému Čechovi při vůli má býti zůstaveno, netřeba zajisté teprve vyvraceti; tato cesta vedla by jen k babylonskému zmatku.

Dle jiného náhledu mají se cizí jmena tak ohýbati, jak bývají slyšena. Však tu se ihned vyskytují závady. Jmena Seine, Garonne, Vienne, Bayonne na př. po česku zní jako Sän, Garon, Vien, Bajon, a přece nebudeme jich sklániěti podle vzoru Beroun, nýbrž podle ryba, anať jsou rodu ženského. Jmena Ardennes a Cévennes se vyslovují: Ardänn a Sevänn, že však jsou to plurály, nesklánime jich podle Beroun,

ale píšeme: v Ardennách, Cévennách. — Různá jmena místní, na př. Gastine a Gastines, Varenne a Varennes, Pignol a Pignols, Besson a Bessons, Chalon a Chalons, Verger a Vergers jednostejně se vyslovují a protož ne dle dotčeného pravidla by se jednostejně deklinovati musila, a to by zajisté bylo na újmu zřetelnosti, ježto jmena: Gastine a Gastines, Pignol a Pignols, Chalon a Chalons znamenají *šestero* míst zcela rozdílných. — Kromě toho v cizích jazycích, na př. ve francouzštině, naskytují se koncovky, jichže v češtině nenalézáme, jakož: *ai, ay, ey, eau, eu, u, ue, oi, ou, oue.* Kdy by prostý člověk chtěl skláněti jmena těmito samohláskami zakončená, na př. Coudrai, Fontenay, Ney, Boileau, Richelieu, Trochu, Sue, Charleroi, Sardou, Bourdaloue, nelze pochybovati, že by si žádné rady nevěděl.

Sluší tedy po jiném pravidle se ohlížeti.

Když r. 1851 Šafařík k sobě dožádal Čelakovského, Erbena, Štorcha, Hansgirga, Šohaje a níže podepsaného (viz Čas. Musejní 1852, str. 116), stalo se usnesení na dvou hlavních pravidlech: 1. abychom v češtině cizí jmena a slova, vzatá ze staroklasických, románských a germánských jazyků, psali pravopisem původním, při čemž jest ovšem dovoleno, psáti řecká jmena a slova také tím způsobem, kterým je psávali latinští spisovatelé; — 2. abychom, sklánějíce cizí jmena a slova bedlivě si všímali jejich *kmene, rodu* a *čísla.*

Prvního pravidla proto třeba šetřiti, že chtějíce psáti cizí jmena a slova pravopisem českým, musili bychom je často až k nepoznání změniti, působíce tím i vzdělanému čtenáři obtíže, ježto by na př. o slovích: Bröf, Brum, Lí, Týč, Líc, Kó, Oser, ké, anket nucen byl teprve přemýšleti, zdali má skutečně před sebou cizí jmena a slova: Brough, Brougham, Leigh, Teach, Leeds, Caux, Auxerre, quai, enquete. Pravidlem tím řídil se také úplně Šafařík, spisuje článek o skloňování cizích jmen (vytištěný v Čas. Musejním 1852, str. 116—134).

Co se týče druhého pravidla, pronáší se o něm týž slovutný spisovatel (ve jmenovaném článku na str. 120), „že klasičtí jazykové, jsouce ve tvoření slov našemu slovanskému veskrz podobni, t. j. majíce rozdíly kořene, kmene a přípon, a majíce také mnoho společné látky se slovanským, dosti pohodlně ve skloňování s českým jazykem spojiti se dají, jakmile rozdílu mezi kmenem a slovem již koncovkou opatřeným přísně šetřiti budeme.“ — Jakož nám jest na př. v češtině potřebí znáti kmeny: knížet, pacholet, mateř, neteř, semen, temen, chcemeli správně ohýbati slova kníže, pachole, máti, neť, símě, témě: právě tak nám musejí býti povědomy cizí kmeny Thalet, Ajant, Fryg, Cerer, Pallad, Artemid, hodlámeli v češtině řádně skloňovati slova Thales, Ajas, Fryx, Ceres, Pallas, Artemis. Žádá toho zajisté dotčená příbuznost jazyků, aby pádové koncovky naší mateřštiny připínaly se ku kmenům jazyků klasických, nikoli ke slovům celým. Dlužno tedy nám deklinovati: gen. Thaleta, Ajanta, Fryga, Cerery, Pallady, Artemidy. Pročež hlavní úlohou naší bude rozeznávati kmen ode slova koncovkou ohýbací již opatřeného.

Dále třeba znamenati, abychom snad neskloňovali jmen: Sinope, Dodone, Mitylene, Arelate, Praeneste, Soracte, majíce je všecka za slova středního rodu, podle vzoru slovo, nýbrž toliko tři poslední: z Arelata,

z Praenesta, se Soracta, tři pak první podle vzoru ryba: do Sinopy, k Dodoné, za Mitylenu. — Někdy ovšem budeme nuceni připustiti výminku a změniti rod jmena, ježto nelze na př. říci: Vystoupili jsme na vysoký Juru, nýbrž na vysokou Juru; naopak zase jmena měst, ostrovů a zemí zakončená v *os, us:* Farsalos, Korinthos, Amathus, Samos, Naxos, Epirus, Aegyptus, Peloponnesus vyměňují ženský rod za mužský: do Farsala, Amathunta atd.

Konečné musíme také k tomu prohlédati, zdali cizí jmena jsou jednotného či množného čísla. Jinak zajisté budeme sklánětí Creta než Athenae, jinak Abydus nežli Filippi, jinak Beneventum, Heraion než Leuctra, Megara.

Druhé pravidlo má též svou platnost, co se týče jazyků románských a germánských; neboť i v těchto lze rozeznati kmen, rod a číslo, zvláště v románských jakožto dcerách řeči latinské. Ježto *ā*-ové kmeny románských a germánských řečí a slovanského jazyka se shodují, tudyž jest dovoleno v příčině sklonby s nimi nakládati spůsobem jednostejným.

Co se týče jmen a slov, jež náležejí jazykům slovanštině nepříbuzným, „sklad jejich," jak praví Šafařík, „jest od našeho docela rozdílný, a dobývání kmene jednak pro větší částku českých spisovatelů přeobtížené, nercili nemožné, jednak pro praktické potřeby obecenstva jak mluvícího tak píšícího nepotřebné. Pročež nejlépe učiníme, když každé slovo, kteréž se nám vyskytne, hned za kmen počteme a pravidlům našeho skloňování, podle příbuzného zakončení jeho se zakončeními našich slov, rozdílu rodu a životnosti nebo bezživotnosti při tom ovšem náležitě šetříce, podrobiti se vynasnažíme."

Z té příčiny jsou jmena: Adam, David, Isák, Betlém, Jordán, Eva, Sára, Jericho, Kafarnaum již hotové kmeny a sklánějí se podle holub, Beroun, ryba, Brno.

Vyložená dvě základní pravidla prohlášena jsou také za pravá od profesorských sborů gymnasiálných, s nimiž níže podepsaný o skloňování cizích jmen a slov v konferencích pojednával; dále schválena jsou od učenců a přátel školství: pp. archiváře Erbena, bibliothékáře Vrťátka, universitních profesorů Kvíčaly a Tomka, gymnasiálných profesorů Eduarda Novotného, dr. Šohaje a Zikmunda, gymn. ředitele Vácsl. Zeleného, ředitele vzdělavatelny učitelské J. Lepaře, kteří dožádáni byvše od níže podepsaného, ve Staroměstské radnici ke mnohým a dlouhým poradám se scházeli, aby skloňování cizích jmen a slov náležitě upravili. Konečně uznána jsou též ona pravidla od komise, která širším sborem Matice České zřízena byla, za náležitá a věci přiměrná.

Podle řečených pravidel, zvláště druhého, probrala se ve Staroměstské radnici sklonba cizích jmen z řecké a latinské řeči dosti zevrubně; avšak o deklinaci cizích jmen z novějších jazyků, zejmena z vlaského, rokovalo se jenom jednou, a to ve školní budově Malostranského reálného gymnasia.

Užív Šafaříkova článku a řečených porad, níže podepsaný sestavil materiál, jejž v delší době nasbíral, v systematický celek a zbudoval takto na jednostejných základech náuku o skloňování cizích jmen a

slov, jež pojata jest do Brusu jazyka českého (II. vydání str. 24—74, k tomu slovníček na str. 280—295). Pojali ji též profesoři M. Blažek, horlivý badatel českého tvarosloví, a Fr. Bartoš, důkladný znatel češtiny, učinivše výtah, ve svou Mluvnici jazyka českého, vydanou r. 1878 pro střední školy a ústavy učitelské. Podle náuky té vyučuje se zvláště sklonbě staroklasických jmen na pouhých a reálných gymnasiích.

Podepsaný měl k tomu zření a pozor, aby ničeho v příčině té nebylo opominuto neb obmeškáno, zvláště také, aby ohýbání cizích slov všem, jichž se týče, co nejvíce bylo usnadněno. V náuce jeho při deklinacích uvedeno veliké množství příkladů, jež pro náramnou rozmanitost svých koncovek zavírají v sobě všechny možné případy a spůsoby příslušného skloňování. Tyto příklady obrány jsou z velikých zeměpisných děl Balbiových a Klödenových, z rozličných cestopisů, z Náučného slovníku českého, z Konversačního slovníku Brockhausova, ze spisu Augusta Müllera: Wörterbuch der Aussprache auslaendischer Eigennamen, ze slovníku Jana Heysa: Allgemeines Fremdwörterbuch, z francouzských rozprav: Origine et formation des noms de lieu par Hippolyte Cocheris, a pak: De la formation française des anciens noms de lieu, par J. Quichérat, — z dějepisů literatur a umění a z jiných pomůcek.

Zvláště také k tomu bylo prohlédáno, aby kromě příkladů ve knize přivedených vřaděna byla do slovníčku jiná jmena, která pro své neobyčejné koncovky ke sklánění zdají se býti méně příhodnými.

Sbírání a třídění materiálu a sestavování v systematický celek stálo nemalou práci a námahu. Veliká zásoba skláněných jmen a slov jesti čtenářům již k užití připravena, cizí jmena a slova, která čtenáři deklinovati hodlají, jsou buď ve slovníčku již umístěna, a pakli nejsou, zaznamenáno tam zajisté mnoho jiných jmen a slov, kteráž se hledanými jmeny a slovy jednostejné mají koncovky a s nimi podle téhož vzoru se skloňují. Kdy by někdo na př. nevěděl, jak má skloňovati jmeno *Hechingen*, které ve slovníčku není uvedeno, potřebí mu toliko zpomenouti si na jmena *Gröningen*, *Lothringen*, *Sigmaringen*, která ve slovníku jsou vřaděna a při kterých poznamenáno, podle jakého vzoru dlužno je ohýbati. I není pochybnosti, že na jmena hledanému jmenu podobná, byť jich sobě nemohl v paměť uvesti, ve slovníčku brzo uhodí.

Pravda, musíme podniknouti jistou práci, přemoci jisté obtíže, abychom s cizími jmeny a slovy v češtině náležitě zacházeti se naučili. Ale obtíže překonávati musíme při každé z těch vědomostí, kterými se stáváme vzdělanými lidmi.

Kdo by pak se domníval, že jest mu v celku anebo v jednotlivostech znám *jiný snadnější spůsob* ohýbati cizí slova: takového každého snažně prosím, *aby jej buď veřejnými listy ohlásil* aneb aspoň soukromným dopisem laskavě mi o něm zprávu podal a tudyž k tomu přispěl, aby věc tato konečně a náležitě vyřízena byla. Je k tomu již svrchovaný čas!

Měli by k tomu jmenovitě spisovatelé naši potřebnou péči obraceti, aby písemnictví naše z posavadních nešvar i zmatků v té příčině vy-

bředlo. Tak často v básních i v prostomluvě vyhlašujeme — a to vším právem — jazyk český za nejdražší poklad a dědictví předků svých, i jest tedy dluhem naším, nejen ústy nýbrž i skutky prokazovati lásku svou k němu, totiž horlivou snahou, abychom, jak dí Čelakovský, v něm nebarbařili, alebrž jak tomu chce přirozená jeho povaha, abychom náležité a řádné ohýbání cizích jmen sobě osvojiti hleděli. Onť zajisté „hoden jest potu všech národovců šlechetných.“

Václav Svoboda.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. února 1882.

Nejhlavnější událostí, kterouž na tomto místě zaznamenáváme, jest *zřízení české university.* Daleko z rámce českého tato událost vyrůstá k důležitosti rakouské, nýbrž i světové. Český národ po dlouhém strádání a nevyslovitelných trpkostech konečně vidí naplněno jedno ze svých nejpřirozenějších práv: právo svého jazyka k vysokým školám domácím!

S rozechvěním téměř zimničným pohlíželo se od nás k obnoveným dne 20. ledna poradám parlamentárním, které měly přinesti rozhodnutí českého národního a kulturního sporu. Po dlouhých odkladech, jež školní výbor sněmovny panské vzhledem k otázce české university sobě oblíbil, vznešena na plnou poradu tohoto parlamentárního sboru volba mezi dvěma návrhy. Dle jednoho (ústavácká většina; zastoupena prof. Ungrem) vůle panovníkova, projevená na prospěch české university, měla naplniti se tím spůsobem, že národ český od university Karlovy by býval úplně odříznut, a tento staroslavný, v největší kapitole českých dějin velepamátný ústav pro vyšší život duchovní že by se prohlásil za majetek, už od samého vzniku svého věnovaný výhradně živlu německému a po všechny doby v minulosti a budoucnosti své toliko tomuto živlu příslušející. Dle druhého (samosprávná menšina zastoupená hr. Fr. Schönbornem) universita Karlova měla, jakož bylo posud vždycky, také nyní a navždy týmž právem náležeti oběma národním kmenům v království českém, a nové upravení její na zvláštní oddíl, jeden s vyučovacím jazykem českým a druhý s německým, nemělo v odvěkém společném vlastnictví jejich mravních a hmotných práv mezi národy českým a německým dělati ani nejmenšího rozdílu. Tento druhý návrh zněl úplně tak, jak byla se na něm usnesla roku minulého samosprávná většina sněmovny poslanecké. Každý poctivý a rozumný člověk vidí, který z obou návrhův se srovnává s právem a spravedlností, který lépe vyhovuje myšlence bratrského spolužití obou národních kmenův v této krásné vlasti, který spíše připravuje cestu ke zjednání konečného a trvalého zemského míru v koruně Svatováclavské, který více se shoduje s dějinnou pravdou českou a se státní myšlenkou rakouskou, ježto není a nemůže býti jiná leda myšlenka rovného práva pro všecky národy, žijící v této říši.

Však při posavadním složení sněmovny panské nebylo lze na jisto předpovídati, na kterou stranu rozhodnutí se kloní. Napjatí bylo všeobecné, netoliko v národě českém a v bratrských kmenech slovanských, ale i v ostatním občanstvu rakouském, v kruzích parlamentárních i vládních, nýbrž i daleko za hranicemi soustátí rakouského, kdekoliv veliká politická a kulturní pře šestimilionového, v dějinách hrdinsky proslaveného, o založení této říše velice zasloužilého a k udržení i rozkvětu jejímu duchovně i hmotně skvěle a bez reptání přispívajícího národa českého známa byla.

Dni 9. a 10. února přinesly rozhodnutí. Dopadlo ve smyslu naší národní cti a důstojnosti, ve shodě s naším přirozeným a dějinným právem. Návrh menšiny ze školní komise dosáhl vítězství v plném shromáždění sněmovny panské. Stalo se tak za pomoci vlády a za velice šlechetného přátelství, kteréž národu českému v této zajímavé, osudné hodině prokázali členové nejpřednějších šlechtických rodův v Čechách a na Moravě, v jichžto čele stáli Richard hrabě *Belcredi*, Karel kníže *Schwarzenberg*, a dr. Fridrich hrabě *Schönborn*, nový náměstek císařův na Moravě. Tito tři ve středu národa našeho usedlí a k politickým i jazykovým právům našim povždy věrně stojící šlechticové vybojovali dne 9. a 10. února ve sněmovně panské českou universitu v tom spůsobu, jak jsme si přáli.

Národ český také už jal se projevovati řečeným šlechticům, z nichž hlavní část vítězství náleží hraběti Belcredimu, svou upřímnou vděčnost. Richard hr. Belcredi zanechal po sobě v myslech našich velmi čestnou památku už jakožto c. k. náměstek v království českém (po hr. A. Forgáčovi) r. 1864, a potom co státní ministr a předseda ministerské rady (po Schmerlingovi) r. 1865—1867; nynější jeho horlivá, z hlubokého přesvědčení o dobré naší véci vyplynulá přímluva v otázce české university navždy mu zjednala vděčnou naši úctu. Karel kníže Schwarzenberg odrazil poslední šíp, který na vysoké školy české byl vyslán z tábora nepřátelského. Důrazem svého bystrého rozumu a slavného jmena přivedl k pádu návrh, aby na universitě české odbývaly se státní zkoušky z části jazykem německým. Hrabě Fr. Schönborn počal jakožto zpravodaj samosprávné menšiny z komise školní svou veřejnou dráhu parlamentární a politickou velmi šťastně a slibně.

Sněmovna poslanecká už také přistoupila k nepatrné celkem odchylce v usnešení sněmovny panské, aby totiž universita česká se otevřela teprv počátkem příštího roku školního, v říjnu 1882, a tak lze očekávati, že zákon pro další duchovní a státní život našeho národa velmi důležitý v brzce dojde schválení císařského, aby v čas mohlo se zaříditi všechno a řádně, čeho Karlova universita s vyučovacím jazykem českým má potřebí.

Po takovém právním a spravedlivém vyřízení universitní otázky české není s žádným podivením, že ústavácká menšina ve sněmovně poslanecké pod ohromujícím dojmem své nadobro poražené politiky jen tím více se rozpálila a rozsápala proti ministerstvu Taaffovu, pod jehožto přímým a zjevným vlivem právo jazyka českého od bitvy Bělohorské v Rakousku opět po prvé vzdviženo bylo. Porada o rozpočtu

státním na rok 1882, zahájená dne 13. února, zavdala jí k novým výbuchům zloby proti vládě vyrovnávací vítanou příležitost. Skutečně zazněly toho i následujícího dne z levice řeči překypující nepřátelstvím. Rozumí se samo sebou, že národ náš v nich byl hlavní osobou. Ústaváci vidí z university české nadcházeti počeštění a tím dle svého rozumu zároveň neodvratitelnou zkázu celého Rakouska, všechno jen za tím účelem, aby měli nějakou omluvu pro svou další politiku, která té doby vzala na sebe podobu odepření státního rozpočtu. Takové jejich nevlastenecké pokřikování a nespravedlivé jednání přimělo konečně (dne 15. února) hraběte Taaffa, že jim dal zasloužené naučení. Předseda ministerstva jinými slovy opakoval zdrcující výrok císařův o buřičské oposici a pravil, že ani co Němci ani co Rakušané nemají žádné příčiny, odpírati své svolení k předloženému rozpočtu státnímu; Rakousko že nikdy nebude ani německé ani slovanské, nýbrž rakouské, útulek a záštita rovného práva různých národův. V dalším svém vyjádření připojil pak ještě důraznějším hlasem, pokud na něm bude, že on do posledního vydechnutí svého chce a bude hájiti korunu proti všem zjevným i tajným nepřátelům jejím! Pod tíží těchto velmi významných slov předního rádce koruny nezbylo faktiosní oposici v říšské radě nic, leda aby se pod ní — svíjela ve vědomí, že doba jejího neobmezného panství v Rakousku, doba svévole, provozované se životními prospěchy této říše, nadobro minula a už nikdy se nevrátí. A poněvadž tato někdejší nadvláda ústavákův nad právy zemskými a národními opírala se hlavně o velkostatkářskou kurii v Čechách, v které od pohoršlivých voleb chabrusových z r. 1872 její politika zavládla, srozumíme, jaký poplach způsobil mezi nimi návrh českého poslance A. O. Zeithammera, aby, na ten čas ovšem jen k vůli volbám do rady říšské, tato kurie dle krajův se rozdrobila na několik volebních sborův, a takto aby na příště se odstranila nepřístojnost, dle které vždy jedna celá veliká strana velkostatkářstva z Čech z politické činnosti byla vylučována. Tento poplach ještě se zvětšil, když jsa jimi přímo vyzván hrabě Taaffe veřejně prohlásil, že vláda návrhu Zeithammerovu na změnu volebního spůsobu v kurii velkostatkářské v Čechách přeje.

Jest to nový krok, aby ve složení zastupitelstva říšského poměry právní dostaly volnější průchod. Co s tím souvisí ve směru vnitřní politiky rakouské, není třeba teprv široce vypisovati. Politika chabrusová jest patrně v posledním tažení. Ještě snad několikrát sebou škubne, a bude po všem.

Jedno takové nepochybné znamení jejího konce událo se právě tam, kde před desíti lety počala její moc a sláva. Dne 18. února konala se u nás v Praze *doplňovací volba jednoho poslance z kurie velkostatkářské* pro Vídenskou sněmovnu poslaneckou, na místě Františka hraběte Thuna, který po smrti svého otce co dědic rodinných statkův přešel do sněmovny panské. Vedle otázky o české universitě poutala k sobě z veřejného života českého ano rakouského tato volba největší všeobecnou pozornost. Zvláště od té hodiny, když ústavácká strana ve zdejším velkostatkářstvu pod vedením Karla knížete Auersperga a pod zjevným nátlakem dr. Herbsta učinila osudné usnešení, že se necítí dále vázána smlouvou, v kterou ohledně podílův obou politických stran

v počtu poslancův této kurii společně vyměřeném vešla před třemi lety se svými kollegy historickými. Po prvé po desíti letech strana velkostatkářův s programem samosprávy zemské vystoupila opět na kolbiště volební proti straně panství chabrusovského. Nešlo tu patrně o to, která strana tím jedním poslancem ve sněmovně poslanecké se sesílí; ale o vážné poznání, jak vůbec vypadají nynější politické a strannické poměry v celé velkostatkářské kurii v Čechách. A toto poznání vypadlo na prospěch politiky vyrovnávací, na prospěch národních práv a zemského míru. Většinou 28 hlasův vyšel z volebního osudí kandidát strany autonomní, Ferdinand kníže Lobkovic. Ústaváci, chtějíce slaviti nad nenáviděným ministerstvem Taaffovým za tolik porážek ve sněmovnách Vídenských vítězství v Čechách, byli i zde poraženi na hlavu. Hlavní zkouška pro *příští volby do zemského sněmu českého* dopadla velmi skvěle. Výsledek volebního zápasu v kurii velkostatkářské odstranil všechny rozpaky, které snad vláda Taaffova měla, když zemský sněm český s nepřirozenou většinou ústaváckou posud nerozpustila. Od 18. února jest v Čechách i stran té otázky jasněji.

Když pak vyrovnávací politika vládní a státní myšlenka rakouská uvnitř říše činí takové utěšené pokroky, jest tím více litovati, že hlavně vinou někdejšího ministra politiky zahraničné, hr. Andrassyho, Rakousko octlo se s částí jižního Slovanstva v zápletkách tak vážných, že na rozřešení jejich tasen už meč a prolévá se drahocenná krev občanská a bratrská. Odpor v Krivošiji proti novému zákonu brannému proměnil se už v *povstání* celé sousední *Hercegoviny* a *Bosny*. Slovanstvo od zátok Kotorských až po Srbsko stojí ve zbrani proti Rakousku, jež do oněch krajin už vypravilo značnou sílu válečnou. Téměř co den srážejí se menší a větší sbory povstalcův s vojskem rakouským. Horská partisánka vyžaduje velikého namáhání a žalostných obětí. Stanné právo vládne v Bosně a Hercegovině a dle nejnovějšího návrhu vládního má se prohlásiti také v jižním Dalmatsku. Každý upřímný přítel říše rakouské hluboce želí, že ze smlouvy Berlínské takové krvavé ovoce jí vzešlo. Srdce slovanské cítí při pohledu na neblahou tuto válku bolest dvojnásobnou.

Z událostí mimorakouských za dobu, o níž tuto podáváme stručnou zprávu, nejvíce zajímavosti pro nás má náhlá změna ve vládě francouzské. Gambetta nedosáhl se svým programem souhlasu sněmovní většiny a ustoupil od vlády dne 26. ledna. Nástupcem jeho stal se Freycinet, který vládne ve smyslu republiky konservativní s největší opatrností.

Oprava. V 2. čísle Osvěty na str. 166 v řádce 5. shora má státi: *nebyla osobnost, nýbrž národnost jeho;* — na str. 167 v řádce 18. shora místo *Parma* má státi: *Pazua.*

R. 1882. Čís. 4.

OSVĚTA

Generál M. D. Skobelev.

Podává

Pavel Albieri.

Dne 27. června 1877 chystal se velkokníže Mikuláš k pochodu přes Dunaj mezi Zimnicí a Švištovem. K provedení důležitého toho pohybu určeny byly dvě divise osmého armádního sboru generála Radeckého. V předvečer osudného dne vydal velkokníže provolání, aby hlásili se z kozácké divise dobrovolníci, kteří by chtěli se pod pláštěm noci pustiti na koních přes rozvodněný mohutný proud, aby obhledli turecký břeh a na něm vojenské přípravy k uvítání Rusů. Výprava byla dvojnásob nebezpečna: pro dravé vlny a pak pro koule tureckých stráží ukrytých v bahnitém břehu; to bylo asi také příčinou, že se přihlásilo jen deset mužů, mezi těmi však jeden generál. Byl to mladý velitel kozácké brigády, dvaatřicetiletý Michal Dimitrijevič Skobelev.

Sedě na svém výtečném turkmenském bělouši vrhl se Skobelev v čele svého malého komanda do Dunaje. Na krku měl kříž svatého Jiří, v ruce pak čestnou šavli se zlatou rukojetí, dar to za udatnost. Dobrý kůň zápasil zmužile s vlnami a přenesl jezdce bez pohromy na druhý břeh, kamž ho později následovala i pěchota po člunech. Přepadení Turků se sice úplně nezdařilo, ale hlavní účel výpravy byl přece dosažen. V několika dnech nalézalo se vojsko ruské větším dílem na pravém, bulharském břehu a ve Svištově. Dne 28. června přijel do Svištova odpoledne sám car a vyznamenal odvážného generála řádem svatého Stanislava, načež se Skobelev vydal rychle s kozáky na další obhlídku hlouběji do Bulharska.

Od té doby datuje se známost generála Skobeleva v širších, ba nejširších kruzích. Jedinou válkou získal si světového jmena. Z ruských generálů jest on nejpopulárnější a požívá ve vojště nejvíce obdivu i úcty. Sbory, které jsou mu podřízeny, platí v ruské armádě za vzorné, a velitel jich jest jim pravou modlou. Turkům pak byl „ak-paša“ — bílý generál, jak ho nazývali pro jeho bílý kabát i koně bělouše — vůdcem

nejstrašnějším; věřili, že jest neranitelný, když sta kulek naň vyslaných minulo se cíle. Skobelevu však přálo už tehdy prostě jenom vzácné štěstí, které ho také posud nikdy neopustilo.

Narozen v roce 1845 jest Skobelev nyní nejmladším generálem ruským a snad všech evropských armád. Pochází z vojenské rodiny. Děd jeho povznesl se z prostého kozáckého důstojníka udatností svou ve válkách proti Napoleonu I. za generála. Otec jeho jest v ruské armádě divisním generálem. Michal Dimitrijevič stal se důstojníkem již 12. dubna 1862. R. 1871 byl jako rytmistr generálního štábu vyslán s malým sborem z Krasnovodska na obhlídku k východnímu pobřeží Chvalinského jezera a dále do Hyrkánské pouště, aby zde pátral po vodních stanicích ve vyprahlých těch končinách. Bylať to přípravná práce pro nastávající výpravu proti Chivě. Píli a vytrvalosti, jakož ve mnohých případech i ráznosti Skobeleva podařilo se úloze té dostáti. Dosáhl krásného úspěchu, odkryv staré řečiště Oxu, jakož i mnohé nové cesty, mnohé dosud neznámé oasy, a prokázal tím ruskému generálnímu štábu veliké služby. Můžeme říci, že téměř vše, co víme o Hyrkánské poušti, jest ovocem přičinění Skobeleva.

V nastalé pak válce byl Skobelev již majorem a vtrhl útokem do sídla samého chána Mehemeta Rehima. Stál v čele útočníků a vnikl první do města, začež se mu dostalo Svatojirského řádu čtvrté třídy. Když vypuklo povstání v Chokandu proti chánu Chudojarovi, oddanému Rusům, byl vyslán v roce 1875 proti vzbouřencům, které také zkrotil. Na to podmanil Rusku ve vítězném tažení Ferganah, ráj střední Asie, a zahnal odtud pretendenty Abduramana a Pulada. Za vítězství toto obdržel téhož roku, dne 30. října, generálské epauletty, řád sv. Jiří třetí třídy a čestnou zlatou šavli s diamanty. Mimo to bylo mu projeveno uznání také tím, že se stal guvernérem nové provincie, což mu však přineslo mnohé nepříjemnosti. Skobelev dovedl země dobyti, ale v administrativní správě se hrubě nevyznal. Z dalších mrzutostí vysvobodila ho zpráva o nastávající válce s Tureckem. Dne 29. března r. 1877 obdržel rozkaz, aby se odebral do Evropy, kdež byl přidělen k Dunajské armádě velkoknížete Mikuláše.

To byla jeho činnost před tím, než se k němu obrátily po prvé zraky celého vzdělaného světa. Mladý generálmajor objevuje se nyní v průběhu války téměř na každém listě, a každý den přinesl i novou zprávu o něm. Zprávy tyto pak zněly jako pověsti o starých hrdinách slovanských zpěvů. Byly téměř k víře nepodobny a přece pravdivy.

.Po přechodu přes Dunaj ohrožoval od severu, od Gabrova, průsmyk Šipku, zatím co Gurko táhl od jihu. Šipka padla a Skobelev se vrátil. V čele svých dvou kozáckých pluků súčastnil se bitvy u Plevna dne 30. července 1877, kde měla býti napravena chyba generála Schilder-Schuldnera před desíti dněmi učiněná, kde však dostalo se Rusům porážky ještě hroznější. Skobelev měl krýti ústup levého křídla vedeného knížetem Šachovským. Tu se stalo, že by byl nejmladší generál napravil celý nešikovný útok nejstaršího ruského generála, barona Krüdenera. Smělým nájezdem, provedeným za husté mlhy, dostal se až na tři sta sáhů od města a k večeru vnikl do samého předměstí a tu setrval až do soumraku, načež teprve ustoupil, vida ohromnou přesilu

a nemaje naděje na přispění, ježto ostatní oddíly sboru Krüdenerova nacházely se již na ústupu. Dne 6. srpna podnikl obhlídku u důležité pro Rusy Lovče, obsazené od Turků. Za tou příčinou, aby poznal tureckou sílu, podnikl útok na oko. Pomalu však byl by se rozpředl boj skutečný, čemuž se mu podařilo zabrániti. Účelu svého dosáhl a nabytá zkušenost přišla mu velmi vhod při opravdovém dobývání Lovče, jehož se súčastnil s generálem Imeretinským dne 3. září.

Lovča za strategickou důležitost, jakou měla v této válce, děkuje té okolnosti, že se nachází téměř na přímé čáře od Nikopole k Šipce. Turci, obsadivše Plevno, které leží na téže čáře, zprvu na Lovči zapomněli, generál Levicki pak zapomněl na ni též. Teprve když potom Turci Lovči obsadili, poznali ruští generálové hroznou chybu svou. Přišli k nezvratnému přesvědčení, že obě místa musí padnouti jim do rukou, aby byla cesta k Šipce volna, Plevno bez Lovče a Loveč bez Plevna neměly pro ně významu. Po zdařilé obhlídce našeho bohatýra u Lovče — o níž se vyjadřuje Forbes, že byla nejlepší obhlídkou v celé válce i provedena nad míru důkladné — přikročeno dne 2. září k dobytí důležité posice. Bylo to opět první zahájení offensivy po druhé bitvě u Plevna. Skobelev postupoval se svým sesíleným létacím sborem přímo na město. Velitel turecký Adil paša se mu 3. září s celou silou svou — 20.000 m. — vrhnul v střic. Jízda Skobeleva činila divy udatnosti a po několikahodinném boji zatlačila Turky nazpátek. Sbor generála Imeretinského učinil pak útok na turecké postavení, které Skobelev s jízdou a dělostřelectvem zatím obešel; útok se zdařil, Turci musili ustoupiti na západ. Po této akci teprva mohli Rusové pomýšleti na úplné obklíčení Plevna. Vítězství toto mělo větší ještě váhu morální než strategickou. Byla to první lepší zpráva od dobytí Nikopole, ode dne 15. července, po tolika zvěstech nešťastných. Sám ruský úřední bulletin pravil: „Hrdinou dne jest generál Skobelev."

V hrozných těch bojích před Plevnem dne 11. a 12. září mohl mluviti zároveň o štěstí i neštěstí. O carových jmeninách prvního toho dne hnal divokým útokem na jižní postavení turecké u Plevna, na reduty na Zelené hoře před městem, jakož i proti vsi Radiševu, na pravo od silnice vedoucí z Lovče. Zmocnil se velmi důležité reduty Dubnické a Krušinské a usadil se v ní pro celou noc. Avšak přes opětovanou naléhavou žádost nedostalo se mu od místochefa velkého generálního štábu, Levického. ani nejmenší pomoci, a když druhého dne octl se v křižové palbě ze tří stran, musil s obrovskými ztrátami ustoupiti. Prvního dne dostalo se mu také povýšení za generála divise a generálního pobočníka carova. Sláva jeho pak vzdor porážce této rozšiřovala se stále. Můžeme říci, že porážka u Plevna byla pro Skobeleva vítězstvím. Dne 10. listopadu, když octli se Rusové před Plevnem v dostatečné již síle, dobyl konečně náhlým přepadem a s bodákem v ruce důležité Zelené hory. Dne 10. prosince padlo posléze pevné postavení Osmanovo. Turci učinili celou silou výpad, chtějíce se protlouci ruským obléhacím kruhem. Když viděli nemožnost toho, couvali zpět do města. Zde však nalézal se již Skobelev a stál jako skála. Osman musil se vzdáti!

Dobyvše Plevna, či strategicky řečeno, dobyvše přímého spojení mezi Dunajem a Balkánem, mohli Rusové pomýšleti na opravdový přechod mohutného horského pásma. Skobelev přidán byl k sesílení Radeckému, jenž měl demonstrovati proti Šipce. Skobelev postupoval přes Imedli, východně od Šipky. Vojsko bylo zásobeno na osm dní. Panoval třeskutý mráz a chumelice. Děla naložena byla na saně, které postupovaly s velikou obtíží; na mnohých místech bylo až na půldruhého sáhu sněhu. Zásoby musily býti dopravovány po soumarech; vojáci zapadali po krk do sněhu. Ale ruskému vojsku v překonávání obtíží není rovného. Dne 6. ledna byl Skobelev v Karadli, tři dni po tom hnal za husté mlhy útokem na vesnici Šipku, k nížto se byl přiblížil večer na tři versty. V šest hodin ráno počal boj, v jedenáct hodin přispěl generál Radecký od sv. Mikuláše ku pomoci, a ve čtyři hodiny odpoledne vzdalo se 32.000 Turků na milost a nemilost. Skobelev hnal zde útokem s vlajícími prapory a s hudbou v čele, jako na nějaké přehlídce, a pohyby oddílů jeho byly provedeny s takou přesností a chladností, jak málo kdy přihodí se na samém cvičelišti. Tím spůsobem vzato bylo všech osm tureckých redut.

Rychlými pochody dospěl pak do Drinopole a odtud až do Čataldže, několik hodin od samého Cařihradu, dne 7. února. Oddíl jeho byl se dostal nejdále. Celá válka rusko-turecká vzala mírem Svatoštěpánským dosti náhlý konec, a evropská diplomacie s lordem Beaconsfieldem v čele zmařila celý ten krásný cíl tolika hrdinně bojovaných bitev, tolika nadlidských pochodů. Slovanské naděje byly vyplněny jen z polovice. Zištnost anglická a německý strach zvítězili nad šlechetnými záměry ruskými. Vojsko ruské vrátilo se domů nespokojeno a s ním i Skobelev, rozmrzený snad nejvíce, třeba že válka ta jej tolik povznesla. Nesetrval však dlouho v nečinnosti; odebralť se opět na své dřívější působiště, do asijského Ruska.

Když nepřátelství Tekinců ve Střední Asii nebralo žádného konce a ruské karavany byly loupeživými jezdci toho národa stále přepadány, musili Rusové pomýšleti konečně r. 1880 na jich zkrocení. První výprava se nezdařila pro nemoci a špatné zásobení potravou v neúrodné poušti, kudy jest vojsku táhnouti, aby se dostalo do tekinských osad. Sám generál Lazarev podlehl nemocem. Důležitost pak ruského rázného vykročení byla veliká, poněvadž jednalo se o vliv na všecky středoasijské národy. Vliv ruský ohrožen byl tu vlivem anglickým, i nastával tu vlastně zápas mezi těmito dvěma velmocemi, jejž vedli Rusové zbraní a veřejně, Angličané lstí a potají.

Přípravy k výpravě nové činil zprvu generál Tergukasov a po něm převzal je Skobelev, jehož veřejné mínění označilo za nejschopnějšího vůdce k takové válce. Skobelev počínal si s velikou obezřelostí a znalostí poměrů. Od moře Chvalinského až ku bráně državy tekinské, k pevnosti Geok-Tepe, zřizoval dlouhou řadu vodních a potravních stanic, kdež uloženy zásoby až do července r. 1881. Každou studni musil opevňovati před Tekinci, jichž roje stále kolonu jeho objížděly. Přípravy ty trvaly celé léto roku 1880; v září a říjnu dopravovalo se střelivo a zvláště veliké množství dobrého oděvu, aby bylo vojsko chráněno před škodlivým podnebím, načež ku konci listo-

padu dal se teprve Skobelev asi s 12.000 mužů na pochod. Generál Annenkov stavěl za vojem jeho železnici. Po nesčíslných menších bitkách a nájezdech, v nichž Skobelev osvědčil svou neobyčejnou zkušenost v boji s barbarskými vojsky a po nadlidském namáhání v unavujících pochodech vyprahlými pouštěmi, svedl dne 24. prosince větší boj, kdež však musil ustoupiti, poněvadž neužil celé síly své. Bojoval zde stále proti hrozné přesile. Dne 4. ledna počal však již obkličovati Geok-Tepe a založil první parallelu.

Tvrz Geok-Tepe jest klíčem k hlavní osadě tekinské, Mervu, a proto velmi důležitou posicí. Má velmi výhodné položení na svahu hory Geoku. Tekincům ji dosti slušně opevnil anglický major Buttler a naučil také divoké jezdce obsluhovati těch několik děl, jež se ve tvrzi nalézala. Geok-Tepe mělo i venkovské hradby, celý systém drobných tvrzí a posádku, která čítala přes 30.000 bojovníků. Proti těm stál zde Skobelev se svou hrstkou; statečně pokračoval v kopání útočných příkopů a střelbě na pevnost. Každý den musil zápasiti s celým tím vojem, jenž činil vzteklé útoky proti svírajícím je příkopům. Boje byly děsné, a zápasil zde vždy muž proti muži. Rusové stáli jako zeď a neustoupili ani na krok. Dne 10. ledna ukončena byla třetí parallela, a vše chystalo se k hlavnímu útoku. Výpady Tekinců zdržely však katastrofu až do 24. ledna. Toho dne Skobelev po krvavém, devítihodinném boji dobyl tvrze, zmocnil se veškerých zásob a zbraní a rozprášil celou nepřátelskou moc. Tekinci prchali směrem k Mervu. Skobelev stíhal je až k Ašabadu a Badadumě, načež nemaje dalších rozkazů, či spíše maje zakázáno dále táhnouti, vrátil se v měsíci únoru do Ruska. V odměnu za svou hrdinnost byl jmenován generálem pěchoty, kterýžto stupeň odpovídá u nás veliteli armádního sboru, a obdržel Svatojirský řád druhé třídy.

Nyní jest Skobelevu třicet sedm roků; ohromné namáhání v tolika taženích a v různých podnebích nezanechalo na něm nijakých patrných stop. Jest vysoký, štíhlý, svaly jeho jsou jak z ocele. Má přívětivý pohled a bledé, po anglickém spůsobu zastřižené vousy. Zvláště civilní oděv mu znamenitě sluší. Jest vždy zdvořilý, srdečný, v chování jeho není vojenské škrobenosti a neohebnosti. Pařížané byli překvapeni takovýmto ruským generálem. Umí sobě dobyti srdce všech, kdož se ho nebojí, a jak jsme se zmínili, jest vojsko ruské, i které mu není bezprostředně poddáno, pro něj nadšeno. Ruský lid pak nechtěl ani uvěřiti zprávě, že musil se vzdáti u Plevna dobytých již posic tureckých.

Rozvážný Němec, který osobně súčastnil se turecké války pod jeho velením, napsal o něm za dnů právě minulých v Kölnische Zeitung: „Vůbec pokládá se za to, že prostý voják utvoří si dle pudu svého nejlepší mínění o vůdci. Zde naskytuje se nám zajímavý úkaz. Vůdce, jemuž vojsko slepě, bezohledně a v každém případu důvěřuje, nemůže býti nikdy špatným vůdcem. Ale jaké potřebí je schopnosti, aby se neobmezené důvěry té dostalo vojevůdci poraženému! Skobelev však stal se od bojů Plevenských (v září 1877) modlou vojáků, a zbytek pluků, rozbitých v Krušinské redutě byl pro svého generála úplně zfanatisován. Tehdáž vzmáhala se ve vojště nedůvěra k vůdcům. Vojáci

a důstojníci pravili otevřeně: Však by to šlo, kdy bychom měli své generály, generály jako Skobelev!“

Velmi dobrým dokladem, kterak Skobelev zná lidi k sobě upoutati, jest jeho známý pobočník. Jest to mladý turkestanský hoch, jejž si přivedl ze svého prvního pobytu v Asii. Hoch ten oddán jest mu celou duší a neodstupuje od něho ani na krok, nemáli zakázáno. Bojoval i v nejprudších sečích podle něho. Při útoku dne 11. září 1877 poraněn byl do ramena; při obhlídce u Lovče raněn byl pod Skobelevem kůň, pocházející rovněž jako chlapec z Kokandu. Tento vyvedl koně z bitevní vřavy, pak se nad ubohým krajanem vyplakal a konečně prohnal mu hlavu kulí, aby se netrápil. Můžeme z této lásky ke zvířeti, jež byl, sám raněn, vyvedl z nejprudšího boje, posouditi, jakou láskou oddán je svému pánu, k vůli němuž opustil svou vlast.

První prostředek, jímž Skobelev jako kouzlem působí na své sbory, jest jeho osobní udatnost a odvaha. On nevšímá si hvízdajících kulí a vrhá se směle v seč. O tomto jeho způsobu panují velmi různá mínění. Jedni praví, že se vyšší důstojník, velitel samostatného sboru, nemá vystavovati za terč kulím, poněvadž smrt jeho může býti rozhodující pro celý boj. Naproti tomu praví plukovník Forbes, známý zpravodaj časopisu Daily News: „Skobelev jest generál, který se staví proto blízko bojiště, aby cítil puls bitvy.“ Musí se však říci, že Skobelev vykonal osobní svou statečností divy a mnohokráte prospěl jí nekonečně více, než kdy by byl zůstal tiše velícím generálem. Vojsko potřebuje příkladu, a ztěžka by byly asi útoky bývaly podniknuty s tím důrazem, jakého vyžadovaly, kdy by byl Skobelev nestál s vytaseným mečem v čele kolon, ženoucích útokem. A že počínání jeho nebylo pouhou bravurou, svědčí okolnost, že do 12. září zabito bylo pod ním v Bulharsku pět koní, kdežto jezdec — báječné zajisté štěstí! — zůstal neporušen. Zásluhu jeho uměl asi velmi dobře oceniti také ruský štáb, vysílaje Skobeleva vždy tam, kde se podnikalo něco velkého. Za tou příčinou obdržel také generál mezi cizími důstojníky a zpravodaji jmeno „buřnák boje.“

Při druhé bitvě u Plevna, 30. července, zachránil, jak praveno, řídkou svou odvahou couvající sbor generála Krüdenera. Učinil s hrstkou svého lidu osobně vpád až do samého předměstí Plevenského a tím zdržel Turky od pronásledování. Sama úřední zpráva ruská praví o tomto činu: „Skutky tohoto oddílu (Skobeleva) byla armáda Krüdenerova zachráněna před velkým nebezpečenstvím tureckého útoku v boku; zásluha toho patří generálu Skobelevu, který poznal stav věcí a dle toho učinil opatření. Svým klidem a rozvahou v pekelném ohni, svým hrdinným vystoupením nadchl vojsko k divům chrabrosti.“ Jeden kůň pod ním tehdy zabit, druhý raněn.

Věc jinou provedl u Lovče na obhlídce své. Pěchota jeho, rozohněna hněvem na Turky, dostala se proti úmyslu generálovu do prudkého boje, z něhož nechtěla se žádným spůsobem vrátiti. Turci byli nejméně třikráte silnější, i hrozilo nebezpečenství, že celý oddíl bude zničen. Tu pustil se Skobelev v bílém svém kabátci a na bílém koni přímo Turkům vstříc do prvního řetězu svých střelců. Byl při tom skutečným cílem tureckých ručnic. Bělouš byl pod ním raněn. Ze šesti

mužů, kteří jeli s ním, zbyli již jen tři. Najednou klesl i druhý kůň. „Střelen!“ volali uděšené kozáci. Skobelev však vyskočil pod zabitým koněm zdráv! Koule pršely jako kroupy. Generál vsedl na koně třetího a na tom konečně podařilo se mu zahnati vlastní své lidi zpět. Vůbec neváhal nikdy nasaditi život pro své lidi.

Před Plevnem bojoval Skobelev osobně i dne 9. září a nalézal se mezi pěchotou, pronásledující vypadlé Turky nasazeným bodákem. Dva dni na to pak svedl zoufalý ten zápas, jemuž v dějinách válečných není takřka rovného. Se slabým svým sborem zmocnil se pevné reduty, obětovav na to *dvě třetiny* mužstva. Nevěděl ovšem, že se mu nedostane pak pomoci! S posledními dvěma prapory octnul se vůči svému sboru takřka již couvajícímu. Bylo to dne 11. září kolem 5. hodiny odpolední. Jednalo se o druhou redutu na pravo od lunetty. „Co to, děti? Pluk v před! Za mnou!“ Přítomností svou vzbudil nadšení i odvahu. Šavle jeho přeražena byla granátem v půli, a právě když skákal přes příkop, obdržel kůň smrtící ránu. Skobelev vylezl z příkopu a hnal se se zoufalým rykem pěšky dále, až se octl na parapetě opevnění. Reduta Krušinská byta vzata. A druhého dne, když po šestém tureckém útoku ji musil opustiti, po dvoudenním nepřetržitém zápasu, byl děsný! Uniforma jeho roztrhána, poblácena, zamazána krví, šavle rozbita, Svatojirský kříž zohýbán a skroucen, tvář pokryta čoudem prachovým, ruce zkrvaveny. Sípal jen, nemoha mluviti. Ztratil tři děla, hrozné to pro něho pomyšlení! Nevinil nikoho, že neposkytli mu pomoci: „Byla to vůle boží!“ V tom značí se celá ta jeho věrně ruská povaha.

Při útoku na Zelenou horu, dne 9. listopadu, dostav první zprávu o nastalém zmatku mezi jeho oddíly, skočil rychle do sedla a zmizel v husté mlze. Turci učinili útok na ztracené posice. Mezi Rusy roznesla se pověst, že Skobelev padl. Právě když první Turek octl se na ruském náspu, vyskytl se tu v první řadě bojovníků pohřešovaný generál, a Turek řítil se dolů, proboden bodákem. Mezi celým obležením pak konal stále obhlídky i na nejpřednějších strážích, na sto kroků od stráží tureckých, kde koule pršely.

Že pak nezapomněl na tento svůj způsob boje, dokázal i při poslední výpravě proti Tekincům. Dne 24. prosince 1880 zabit byl pod ním opět kůň a také v příkopech před Geok-Tepem súčastnil se činně boje. Zde však pochopoval již celou svou velikou zodpovědnost, i musily to asi býti okolnosti velmi důležité, jež přinutily vrchního generála celé výpravy vmísiti se v ruch bitvy.

Žádným spůsobem nesmí se na Skobeleva hleděti jako na nějakého zarputilého bojovníka, „sekáče,“ jenž se vyzná v boji jen se šavlí v ruce. Dle vlastního přiznání svého ani války nemiluje. Dopisovateli Daily News pravil nedávno: „Nenávidím války, válka jest mi, na mou čest, hnusna! Jeden a dvacet tisíc mužů padlo pod mým velením v jediném tažení, a zakusil jsem všeho, co přináší vojenské povolání s sebou děsného, ukrutného a hodného opovržení. Účelem mým jest tedy docíliti pravdou oněch výsledků, jichž míní krajané moji docíliti válkou.“ A skutky potvrdily mnohonásobně tato slova. Celý spůsob jeho boje mluví za něho.

Taktika jeho byla od plukovníka Forbesa takto posouzena: „Skobelev zdá se mezi ruskými generály býti jediným, který studoval s prospěchem válku severoamerickou. Zná ji takřka z paměti; ti, kdož rovněž pozorně sledovali tuto velkou občanskou válku, budou znamenati, že Skobelev v útoku na redutu Krušinskou pokračuje dle plánů amerických generálů, jednáli se o podobné posice, jako byla tato. Posílá totiž stále za kolonami, ženoucími útokem, nové čerstvé sbory." Výhody toho jsou veliké a váha jich objeví se tím více, povážímeli, že v ruském vojště vládne posavad hrozná ona bodáková taktika, kde lidské životy pozbývají úplně své ceny. V tom směru pohybuje se Skobelev v jakémsi středu mezi útočnou taktikou ruskou a pruskou. Ztráty jeho mužstva dne 11. a 12. září byly by zajisté bývaly ještě větší, kdy by byl celou sílu svou sešikoval a hnal ji vstříc najednou proti tureckým redutám, a konečně by snad byl nedosáhl ve vražedné té palbě ani oněch, třeba malých, výsledků. Skobelev pošle k útoku jeden pluk a ten takřka obětuje. Zvítězíli, dobře, couváli, spěje mu druhý pluk ku pomoci a náhlou tou posilou nabude útočná kolona opět kusa půdy dále. Pak následuje třetí pluk a tak to pokračuje. Tak aspoň jednal dne 11. září 1877. Měl čtyři linijní pluky a čtyři prapory střelců. Útok podnikl pluk Vladimírský a hned za ním Zápolský. Pak táhly dva prapory střelců; později hnal do boje ještě pluk třetí a konečně čtvrtý, Libovský. Posledními dvéma prapory rozhodl pak boj.

Když počalo pravidelné obléhání Plevna, stal se ze Skobeleva „krtek," jakých jest velmi málo mezi evropskými generály. Stanovisko jeho před Plevnem bylo nejlépe opevněným místem celé obléhací čáry. „Sekáč" není nikdy „krtkem." Stráže jeho byly bezpečně ukryty před tureckým ohněm. A když se dal na pochod proti Zelené hoře, byl každý vojín kolony jeho opatřen rýčem, tak že za několik minut byly útočné kolony chráněny. V útoku tom ztratil sotva sto mužů. Divise jeho vynikala jak v přímém útoku, tak i v polním opevňování. Před Geok-Tepem pak kladl hlavní váhu na kopání parallel, doufaje stále, že mu bude tím ušetřen přímý útok na pevnost, což se mu ovšem při divoké zarytosti Tekinců nepodařilo.

O této poslední výpravě jeho máme zajímavé výroky rozličných znalců. Svět zapomněl na rozmanitá opatření bezpečnosti, jež vykonal Skobelev v rusko-turecké válce, a měl jen na paměti hrozné ty jatky jeho divise. Nyní se opatrnosti jeho velice divili i sami soudruhové jeho i ruské listy; Ruský Kurýr praví s udivením: „Skobelev nebéře věc na lehko● váhu a jedná s největší obezřelostí, aby se zbytečně neprolévala krev, doufaje, že přinutí Tekince ku kapitulaci bez útoku." Dále pak již vysvětluje: „Skobelev jako Fabius Cunctator nepřekvapuje nikoho, kdo ví, že u něho je vše jen prostředkem k cíli. Útoky ve válce turecké, ježto vše s sebou strhly, neprováděl snad jen z pouhé pochoutky k vojenským rvačkám, nýbrž proto, že byly jediným správným prostředkem a měly mladému generálovi zjednati jmeno." Když pak roznesla se zpráva, že dne 24. prosince 1880 zabit byl opět pod Skobelevem kůň, radí generálovi nepřímo: „Skobelev rozumí dobře, jak velice vážná úloha mu svěřena. Proto doufáme, že uznávaje velikou zodpovědnost svou, nevydá života svého náhodám bitev." Skobelev

však věděl asi dobře, co činí, spíše než jeho rádce sedící pohodlně u psacího stolku. Za obezřelost jeho mohly ručiti již přípravy, jež vykonal k tomuto tažení. Trvaly celé léto, a výsledek byl, že zásoby stačily by na deset měsíců pro 16.000 mužů, a pro každou ručnici uchystáno bylo 800 nábojů.

Jako dobrý voják zná Skobelev také oceniti udatnost cizí. Když při pádu Plevna čekali ruští generálové na příchod raněného Osmana, pravil Skobelev: „Pozdravíme jej, a vojáci mu vzdají zbraní čest. Je to nejlepší generál z celé turecké armády, neboť zachránil čest své vlasti. Podám mu ruku a řeknu mu to sám!“ Večer pak připil na zdraví Osmanovo.

Sňatkem sestry své s velkoknížetem Eugenem z Leuchtenberga, vnukem knížete Eugena de Beauharnais a synovcem cara Alexandra II., stal se Skobelev příbuzným carské rodiny. Otec jeho, divisní generál, jmenuje se ve vojště buď Skobelev starší, neb Skobelev I. Slávou synovou jest však dávno zastíněn. Jmeno matky slyšeli jsme pak často ve velikém procesu vražedníků jejích. Cestujíc po knížetství bulharském zavražděna byla úkladně návodem a pomocníky Usatovými, bývalého to ruského důstojníka, jemuž syn její pomohl k přestoupení do bulharské služby a k povýšení. Usatis býval jeho pobočníkem.

Mladý generál infanterie velí nyní čtvrtému armádnímu sboru, jehož sídlem jest Minsk. Na Rusi, jmenovitě ve vojenských kruzích, zaujímá důležité místo.

Nechtějíce hráti si na proroky, můžeme přece otevřeně říci, že přikládáme Skobelevu velikou váhu pro budoucnost. Citujeme zde hlas onoho spravedlivého Němce, o němž jsme se již nahoře zmínili, a jenž jako starý zkušený bojovník súčastnil se rusko-turecké války. Němec ten, i po posledních řečech generálových, které způsobily tolik zlé krve, píše v Kölnische Zeitung: „Za příčinou nejnovější politické činnosti generála Skobeleva vypukl mezi mnohými časopisy spor o jeho vojenských zásluhách. Jedni praví, že jest smělým, udatným sekáčem, ale ničím více, a jeden německý list staví se ve článku, psaném jak se zdá, od nějakého vojáka, na jich stranu, tvrdě, že Skobelev nepodal nikdy důkazů, zda by uměl vésti armádní sbor. Jiní jmenují ho nejlepším generálem ruské armády a vítězem Plevenským. Obě strany stojí vášnivě na svém tvrzení, ale ani jedna ani druhá posud důkladným rozborem válečných činů Skobeleva neodůvodnily své náhledy.“ A vypověděv krátce činnost generálovu na Balkánském poloostrově, praví na konec: „To jsou činy Skobeleva ve válce rusko-turecké, jež snad nebyly vždy právě nejšťastnější, ale proto byly vždy provedeny s rovným poklidem a důmyslem, jako odvahou a rázností. Skobelevu se vyčítá, že nevedl posud žádných „vojsk,“ ale při tom zapomíná se, že ve své tehdejší důstojnosti celá vojska vésti nemohl. Nikdo si nepovšiml toho, že při jednotlivých příležitostech, na příklad při posledním přechodu přes Balkán, stálo pod jeho velením více vojska nežli armádní sbor. Nebylo podniknuto jediné těžké operace, aby nebyl se jí súčastnil a svou hřivnou přispěl.“

Myslíme, že to jest soud spravedlivý, a německý časopis nemá nejmenší příčiny vynášeti zásluhy generálovy, jenž tak veřejně projevil

své nepříliš přátelské city vůči celému německému národu. A ve tvrzení, že Skobelev dovede vésti armády, podporováni jsme vítězným a tak obratně jako rychle provedeným zaskočením turecké armády v Šipce, jakož i pochodem na Cařihrad v lednu 1878. Pod velením jeho stály v Čataldži tři divise pěchoty, dvě brigády střelců a potřebná k tomu jízda i dělostřelectvo: zajisté slušná to armáda. Však jej ostatně dříve či později uvidíme v čele armády mnohonásob větší.

Josef Ehrenberger.

Jsou po našich vlastech hroby, v nichž staré hlavy už dávno setlely, a rty zvěčnělců klíčem Morany uzavřeny jsou dobrého půl století; ale kdykoliv si k nim zajdeme, ať jarem, kdy všecko bují svěžím životem, ať jesení, kdy i ta travička se úzkostlivě choulí před studeným větrem, vždy se zdá, jako by nám vstříc milým pozdravením letěla slova: „My tu spíme — a vy, živoucí?“

Těžko dopověděti vysoce významné pozdravení. Mámeť na mysli ty staré pracovníky na roli, kterou zdědili nezoranou, nezkypřelou a již vzdělávali, oseli i pěstovali, abychom z bohaté úrody a zlaté žni jednou měrou nejplnější těžiti mohli my, — ony „budíčky,“ kteříž jsouce povoláním kněži, stali se opravdovými apoštoly lidu, s nímž sdíleli všecku jeho bídu i utrpení: radosti bylo tenkrát po našich vlastech pramalounko. A těchto mužů, žel, pořád ubývá. Snad bychom zbylé již spočítali na prstech rukou svých.

Josef Ehrenberger byl jeden z nich. Dne 10. února t. r. uložili ho na Vyšehradě ku starým, dobrým známým, mezi nimiž se mu zajisté nezasteskne.

Život sedmi desítiletí leží před zrakoma našima jako kniha, v níž popsán každý list až na okraj. Projdeme stránku za stránkou pouze letmo a zastavíme se toliko, kde řádky psány pevnými tahy písmem velikým, že na nich spočine oko již pozdálí.

Ehrenberger narodil se dne 22. července 1815 v Korouhvi u Poličky, kdež měli rodiče jeho živnost hospodářskou. Se svým dětstvím, jež prožil pod milým krovem otcovským, seznamuje nás dojemným spůsobem v obrázku: *Smutné posvícení.* Tenkrát se velmi děsil zlé jakési bytosti, jejíž jmeno měli doma neustále na jazyku; a kdykoliv je vyslovili, vždycky čelo svraštili a divně se k panským dvorům podívali. A zrovna když zasedli o posvícení za stůl, přišel pro otce i čeledína obročenský písař s dráby, aby oba odvedli do šatlavy za to, že jim napadlo: „Nejdřív naše pole a potom teprve cizí!“ Tím časem se také chystal po prvé do školy. Otec mu přinesl z trhu lístek, čtverhrannou tabulku opatřenou držátkem a z jedné strany polepenou papírem, na němž nalézaly se červené i černé písmenky s obrázkem, jak pan učitel maje napřaženou metlu žáčka z knihy odříkávajícího vyslýchá. Strach před školou dovedl mu však nejlépe vymluviti čeledín Pavel, jenž ho na-

učil abecedě. A potom se stal z něho čtenář, že mu v Korouhevské škole nebylo rovného.

Ve světnici, kde se lavice podél stěn sbíhaly do rohu, byla umístěna almárka, a v té chovány knihy, v nichž Josífek věděl o každém řádečku. A bývalo mu nejmilejší zábavou, mohlli se k nim dostati a z nich říkati. Ze starších se tam nalézali Hájek s Beckovským i bible; a jelikož byl otec, přísný a vážný hospodář, horlivým čtení milovníkem, zajisté že tam nescházely ani knížky Krameriovy, které právě za těch časů putovaly po Čechách z ruky do ruky a k majetníkům vracely se k nepoznání.

A když potom, aby prý ho jednou neodvedli, šel do škol, očekávala ho tu právě ta bytost zlá, které se v domově i jeho rodičové báli, jen že poněkud v jiném šatě. Nenadarmo mu matička říkávala, chtělli vší silou věděti, co to za ženu ta *robota*: „Ani se neptej, milé dítě! Až dorosteš, zvíš a zkusíš toho.“ Co robota v polích a při panských dvorech přestala, tomu je už sice přes třicet let; ale poznal ji předobře mnohý z nás, jenž nezaslechl ve škole vřelého slova českého, leda tak někdy po česku řádnou útržku. Ehrenberger ji poznal na hlavní škole Poličské, kde mu bylo podstoupiti s němčinou přehořký zápas, což trefným spůsobem svým vylíčil v obrázku: *Jak jsem se stal z Čecha Němcem a pak zase z Němce Čechem.*

Gymnasium s filosofií odbyl v Litomyšli; potom vstoupil do semináře ve Hradci Králové, kdež 25. července 1841 byl vysvěcen na kněžství.

Prvním jeho působištěm byla německá vesnička Květná, kdež se však dlouho nezdržel, byv poslán za kaplana do Skuhrova a odtud do Solnice. Obyčejně zněla Ehrenbergrova jurisdikce na fary, kdež dosti obtížná duchovní správa ponejvíce na jeho bedrách spočívala. Ze Solnice vrátil se do Skuhrova co farář, i byl odtud praesentován opět na faru Solnickou. R. 1868 jest zvolen kanovníkem starobylé kollegiátní kapitoly Vyšehradské, kdež také dne 7. února t. r. shasl život jeho.

První dva obrázky jeho: *Hrob Sasíků* a *Půl zlatého prstenku* byly uveřejněny ve Květech r. 1838 a 1840, a potom se s Ehrenbergrovým jmenem objevovala povídka za povídkou, a všechny prostomilým nádechem svým docházely u čtenářstva nejhojnější obliby. Velmi cenné příspěvky od něho uveřejňoval Blahověst a Pečírkův Národní kalendář; pro Hlasy katolického tiskového spolku psal hlavně brošurky časové, v nichž střídá se peprná satira s jadrným vtipem: *Široké řemeny z cizí kůže, Zkáza z tebe Israeli!* atd. Povídky jeho nemohly lépe vniknouti až do nejodlehlejší české dědinky, než na listech kalendáře.

Dědictví maličkých i Dědictví Svatojanskému jsou práce Ehrenbergrovy pravou okrasou i chloubou: prvnímu *Kaplička pod lipkami*, vysoce dojemná povídka z let sedmileté války, *Invalida*, kdež zvláště trefným spůsobem vylíčen život dětský, *Bratr Renat* a *Dar Arnošta z Pardubic*; druhému *Čermákova rodina*, pak *Boj a vítězství pravdy boží v Čechách*. Čermákova rodina vyniká výtečným líčením vesnických poměrů, do nichž umělou rukou vpletena válka prusko-rakouská, živým slohem, někde až příliš pichlavým vtipem a svou nanejvýše působivou tendencí. Na tomto poli péro Ehrenbergrovo osvědčilo se nejdokonaleji.

Bylť co kněz s lidem den co den, bystrým okem prohlédal až do dna dobrých a ryzích duší, slýchával jejich stesky a býval svědkem i blahých jejich dnů. Jeť opravdu třeba oka jen poněkud vnímavého a ruka může fotografovati. Takovými fotografiemi, nad něž by věrnějších musil pohledati, jsou následující: *Excurrendo mládenec* — učitelský život se všemi těmi trampotami ze zašlých dob nikde jsem nečetl vylíčený věrněji než v tomto obrázku; pan mládenec připadá našim časům již jen jako pohádka z let, jimž jedni zlatá říkají a druzí nemohou přijíti na jmeno; — *Tři králové z Bukoviny, Medák a Voštiňák*, při kterých obou povídkách, ač jsou ze starších dob, přece čtenáři připadá, že se kmitají před ním zcela známé tváře, na nichž trefen jako nejdovednějším štětcem každý, i sebe nepatrnější rys. *Zamrzlé ohlášky* a *Staří Houkalovi na živnosti a na výminku* patří tolikéž k nejzdařilejším pracím Ehrenbergrovým.

Povídky a pověsti historické, zasahující do rozličných dob naší minulosti, označují se ryzou řečí a ušlechtilou tendencí — opět důkaz, že vnímavá mysl v okolí svém, na něž člověk po nějaký čas odkázán, může odkryti nejednu už zapomenutou událost a nejeden příběh, byť i byl přioděn rouchem báječným. Dřímá to dosud v těch stařečcích, a třeba jen srdečného pohledu, laskavého slova, i rozpovídají se, rozhovoří, a kolem skrání našich letí minulost tajemným šelestěním.

Mimo svrchu podotknutou největší jeho práci historickou Boj a vítězství pravdy boží v Čechách a na Moravě — jež před očima čtenářovýma rozvíjí obrazy ze šedověku křesťanského v Čechách, kdy pohanství vzepjalo se proti kříži posledním odporem — ještě uvádíme tyto: Tataři na Moravě, Ostruha krále Jana, Menší pečeť kapitoly Vyšehradské, Karel a Blanka u Potštejna, Poslední opat kláštera Podlažického, Vítězství u Hořínč, Zkamenělá svatba pod Ústupem, Švéda s rozbitým čelem, Knap a písař, Kovář a mečíř a j. v.

Veškery spisy Ehrenbergrovy vyšly souborem v tiskárně Cyrillomethodějské v Praze (1875—76) ve slušné úpravě.

Z archivu Solnického podal Ehrenberger české veřejnosti některé velezajímavé příspěvky ke kulturním dějinám našim a sice v Časopisu Českého Musea: Půtka Solnických s J. Katovcem, Jednání Solnických s J. Kraftem, Přátelský poměr měšťanstva ku šlechtě 1548 do 1620, Vypovědění jednoty bratrské, Svár knapů s mistry od pořádku soukennického v Solnici 1592, O nesnázích měst šosních 1610, Výpisky ze Smolné knihy, Stav školy Solnické 1585—1683 a Soudy městské.

Nemenší obliby a neobyčejného rozšíření došla i jeho kázaní, jež byla naposled vydána o třech svazcích v Praze u Stýbla. Ehrenberger byl proslulý kazatel.

Toť kratičkými jen rysy označena zvěčnělcova činnost literární. Jeden ráz prací jeho vytknouti ponechali jsme sobě k posledku. Jestiť to ona vřelá, nelíčená, z útrob věrné duše řinoucí se láska k lidu, z něhož vyšel, k zemi, v níž působil a k jazyku, kterýmž tak zlatá slova promlouvati dovedl. Touto láskou prodchnuta skorem každičká ta knížka, každičký ten obrázek, a byť ani nebyla zřejmé vyslovena, člověk ji tuší každým řádkem, a není divu, že čtenář se potom cítívá za jedno se spisovatelem, že s ním takořka sroste v jednu duši a že

se pak po všem shání, co vyšlo z péra jeho, že čte řádku za řádkou, slovo za slovem s takovou rozvahou, a k hlavě stesk se plíží, když knížka u konce, nejinak než jako když nám přítel, na kteréhož jsme si zvykli každým pohledem, odchází, třeba se měl za krátko opět vrátiti.

Ehrenberger dopsal. Oko shaslo, ruka stuhla, hlava si odpočine a péro —? Kdož je bude z mladých děditi!

A zase letí nám k hlavě ze starých hrobů pozdravení: My mrtví už spráchnivěli — a vy, živoucí?"

České *kněžstvo* bývalo prvním sloupem českého písemnictví a prvním sloupem české národnosti. Jmena těch drahých, stříbrovlasých hlav zapsána na věčnou památku v každé knížce, jednající třeba jen povrchně o našem probuzení. A kolik jest těch, o kterých nevíme a jichž jmen ani neznáme? Bývaly na těch českých farách dřevěné příhrádky, v těch příhrádkách vedle knih velikých malé a menší, zevnějškem rok od roku neúhlednější. Bílá hlava se nad nimi skláněla, ruka je tiskla k srdci, slza horká s oka na ně skanula, a lidé přicházeli, dlužili si je a doma čítávali, až jim oči zčervenaly. Zdaž jsou na českých farách tyto příhrádky do dneška?... A bývali kněži, kteříž s uzlíčkem pod pláštěm pečlivě ukrytým putovali od vesničky k vesničce, tu nechali knížku, tam knížku, a všude jim vděčná ústa blahořečila. Vždyť stály jejich kolébky také pod střechami doškovými; bylíť sami krev krve toho lidu, kost kostí jeho a zasvětili svůj život jeho probuzení, jeho vzdělání...

Časy se valně změnily. Oko se kalí, ruka se chvěje, a k čelu přilétá myšlenka: „Což tak opět býti nemá, nemusí?" Zajisté! Jen vůli pevnou a láskou čistou! Kde kdo jsi, přilož ruku k pilné práci! Kde který český kněz, nechť pracuje za příkladem těch starých vlastenců na roli, kterouž mu odkázali, s tím věrným, českým svědomím, jakéž se i v hrudi jejich ozývalo. Jesti dosud mnohé pole úhorem, dosud na něm cizí bejlí se sveřepcem, dosud kopce koukole, kteréhož nasel nepřítel, když nad vlastí naší za temné, nepřečkatelné noci ani jediná hvězdice nesvítila. A pracujíce na této drahé, zděděné roli, každý co mu stačí síly, za tím čistým, vznešeným účelem pod korouhví, před níž druhdy rtové lživí oněměli, před níž jak by v zem se nepřátelé propadali a havěť jedovatá do všech uhlů světa rozmetena, splácíme jen povinný dluh. Komu? Těm, kteříž tu půdu milou slzami svými kypřili a zkypřenou v dědictví nám se svatou povinností odkázali. Slibmež jim nad jejich hroby, že v řady zřídlé kde který z nás se dostavíme. Nestačí jen hlavy milé oplakati, k myšlenkám, jimiž celý život jich byl prodchnut, hlavou přikývnouti, však ruce skládati v klín: nechť opět kněžstvo české na roli národní má jeden z nejpřednějších dílů!

Na svatém našem poli na Vyšehradě odpočívá nyní také už Josef Ehrenberger. Kladouce jemu na hrob tuto pomněnku slyšíme z něho zaznívati slova: „Pak si lehce odpočineme, uvidímeli vás v našich stopách do jednoho! Ku poctivé, věrné práci jarého dorostu z kněží českých, o nichž se nám zdávalo jen v šeru ranní záře, věků věčných požehnání neskonalé!"

Vácslav Beneš Třebízský.

Boj o češtinu.

Napsal

Vincenc Prasek.

(Dokončení.)

Po dalším hovoru odpověděli nařízené rady, poněvadž při otvírání desk býti nechce, aby jel tou cestou, kudy přijel.

Pan Beneš vrátil se na svou hospodu, kdež, tuším, drahně osob panských a rytířských bylo přítomno, aby se radili, co činiti? Nařízené rady to dobře pozorovali i poslali k němu na hospodu s otázkou, proč on pány a rytířstvo k sobě do domu svého obesílá a proti markrabímu? Odpověděl jim p. Beneš: Kdož jim koli tu zprávu dal, že je omylně a negruntovně zpravil, a jestliže se na to ptají, co on v *domě svém* píše neb působí, že jsou mu ty otázky s podivením, a on se po tom neptá, co oni na Krnově píší a působí.

Potom obeslal purkmistra Krnovského a jej od osoby své, tolikéž na místě všech stavů napomínal a přátelsky žádal, aby desk (na radnici uložených) žádnému nevydávali ani co v nich vartovati nedopouštěli, než věrnou ruku, kdo jim je schovati dal. A jestliže toho dopustí, že nic dobrého z toho nebude a nevyroste. Na otázku purkmistrovu, máli to hejtmanovi oznámiti, odpověděl pan Beneš, že to sám také hejtmanovi na zámku pověděl.

Běželli purkmistr hned od pana Beneše na zámek anebo teprve, když desky otvírati přišli, jim slova páně Benešova opakuje překroutil, neví se. Zkrátka, hejtman obeslal pana Beneše nanovo na zámek a jemu za vinu dával, že purkmistru poroučí desk nevydávati, a že jemu pohrožuje, „jestliže se toho dopustí, že z toho bude čerstvá vojna a nic dobrého.“

Panu Benešovi nedopuštěno žádných omluv, žádného slyšení, ani když zprávu purkmistrovu se sebe sváděti chtěl, nýbrž žádáno po něm, aby listem pode ctí a věrou se zavázal, že nic zlého před se bráti nebude proti tomu otvírání desk atd. Nepomohlo nic: „*Kázali zámek i brány zamknouti, potom obeslali drahně osob s polúháky a tak v slib jej sobě uvedli.*“

Tím stala se neslýchaná na ty časy věc, že desky zemské v Krnově dne 4. června násilně otevřeny. Touže dobou dopustili se nařízené rady ještě jiných násilí, na př. pana Jiříka Vysockého z Vysoké nočním časem na svobodné cestě a na jeho gruntě vzíti dali a na závazek sobě uvedli! A panu Jiříkovi z Tvorkova dokonce zabrali celou ves, kterou si byl koupil od pana Jiříka Supa z Fulšteina! Konečně pánům a rytířstvu *pod ztracením statků* zapověděli, aby se nikdy nesjížděli, než když je oni, radové, obešlí!

Toto poslední ovšem pánům nevadilo nic, aby v Opavě (tu středu po seslání ducha sv.) sepsali novou supplikací k JMC[1], že soud jejich dosud průchodu nemá; na to že rady obeslali komorníka a s ním tam podle vůle své nakládali, že desky od nich bez pochyby otevřeny a zvartovány jsou, i prosí, aby JMC. jim s markrabím rok položiti ráčil.

A jelikož takové věci před sę berou, jako se přihodilo pánům Vysockému, Tvorkovskému, Bírkovi, a že některé osoby z nich beze slušné příčiny pod ztracením statků obesílají, což vše jest proti lantfrýdu, pročež prosí, aby jim JMC. glejt před mocí ku právu poslati poručil, aby nařízené rady na žádného z nich více mocí nesáhali, a komorníkovi obzvláštní glejt dáti ráčil, na ten spůsob, když by od nich obeslán byl, aby na něho žádnou mocí více sahäno nebylo, pokudž ta věc od JMC[e] slyšena nebude. Konečně stěžují si do nařízených rad, že jim sjíždky pod ztracením statků zapovídají, leč by je sami obeslali.

Zatím markrabí pospíšil novým dvorským zřízením soudním pro knížetství Krnovské a dal je JMC[i] Wambachem předložiti, ale nepochodil valně, jelikož hned v české kanceláři jemu odepřeno bylo, tak že netoliko schválení nedošel, anobrž se mu nařídilo, zemský soud podle starého spůsobu *obnoviti do tří měsíců.*

Takového odbytí nenadál se markrabí i podal brzo potom zase skrze Wambacha k JMC[i] omluvu, kterou vlastně jen svůj „hofgerichtsordnung“ vychvaluje a staré zřízení zemské tupí.

Tresť onoho omluvného spisu jest tato: „Že kníže to nové dvorského soudu zřízení k vůli spravedlivosti a s císařským věděním zříditi chtěl a že tím zřízením JMC[e] reputací a výsosti ani toho nejmenšího předsudku způsobiti, nýbrž toho dosáhnouti chtěl, co všem *rozumným* císařským a *slezským* právům přiměřeno jest, a co dle svých privilejí od králův obdržených, ba i každý zeměpán i bez privilejí učiniti a nařiditi moc má. Naproti tomu, že ten starý soud ve mnohých věcech neslušný a nesnesitelný a jím každý, hrubým nerozumem, až k neslušnosti mučen a trápen jest. Protož že nemůže císařskému nařízení zadosti učiniti z těchto příčin: 1. Že je v starém zřízení (stavovském) mnoho hrozných a obtížných nedostatkův, ježto ‚ganz unvernemlich, unbescheidentlich, unrechtmässig‘ ba i ‚erbärmlich‘ s chudými právo hledajícími — prostírajíce se domnělým právem — a obzvlášť s chudými poddanými hanebně zacházejí, čemuž jiné pomoci není, než novým zřízením, *ježto se s právem slezským srovná*, zabrániti. Že by bylo podivno, kdy by zeměpán ... musil na to hleděti, jak s chudými zarmoucenými lidmi tak bídně a žalostně a skoro hůře než v Turcích, s chudými vdovami a sirotky, s jejich statky zacházejí, je mučí a drou . . . — 2. Že proti těm velikým privilejím, kterými se stavové honosí, od té doby, co Krnovsko od Moravy odděleno a zase (?) ke Slezsku a jeho právům přivtěleno, knížata své privileje a jich potvrzení mají od králů jinak znějící, a že se o to jedná, které privileje druhým ucouvnouti musí. — 3. Že i české i moravské obyčeje (nehledíce k tomu, že jakožto pouhý zvyk psanému právu rovnati se nemohou) jakož dříve s vědomím řádné vrchnosti zavedeny a přijaty jsou, pokud v nich neřády a neslušnosti vězí, přes privileje změněny býti mohou, a že by takové nepořádné obyčeje, kde slezské právo před rukama jest, neměly místa míti, jelikož všechny zvyky psanému i přirozenému právu, rozumu a slušnosti odporují a k tomu proti dobrým mravům jsou, nýbrž vždy více proškrybovány a nikoli za stálé obyčeje jmíny býti mají. — 4. Že tím novým zřízením císařské reputací ani to nejmenší ublížení se neděje, nýbrž že by tím jen zvýšena byla, po-

nèvadž kníže stranám appellací a provokací k JMC[i] zůstavuje . . ., což v starém zřízení stranám nerozumnou a nespravedlivou konstitucí zapovězeno. — 5. Že nařízení císařské (aby markrabí soud zase nařídil) vydáno začátečně k nestejné zprávě a mocným výmluvám rytířstva, což jest proti privilejím knížecím, obzvláště proti konfirmací krále Ludvíka, v níž se dí, cožkoli JM. král v té příčině na nestejnou zprávu odporníků statuovati poroučí, že to má kasirováno a zničeno býti (!). — 6. Kdy by kníže stavovskému právu měl zase průchod dáti, že by mu bylo nemožné, nějakou jurisdikcí, regiment a právo zachovati, ježto rytířstvo dali si záležeti na všelijaké svévoli a na „frevlích“ proti radám a proti chudým lidem, tak že, když měli nařízenému hejtmanu Jachymu von der Dhamenu poslušnost a věrnost učiniti, uštěpačně o odstoupení žádali a z domu šli ničehož neodpovědévše a že se tam všelijakými výhrůžkami slyšeti dali. A když někteří z nich pro veliké neposlušenství a svévolné opovržení pokutováni jsou, pouze se srotovali, JM. knížete poddané zbili, zajali a radám vzdorná a uštěpačná slova vzkázati dali, a že až posud při svých schůzkách hejtmana a rady zastřeliti a tak celou Krnovskou vládu vyvrátiti hrozí. A konečně, že věrné poddané, zejmena města, zbuřovati chtí a k mínění svému přivesti. — 7. Co se týče toho, že stavové chtí *býti privilegováni na jazyk český*, že privileje i jiné odpory toho ukazují. Že Krnov leží docela v německém kraji a že je tam tuze málo obyvatelů českých, leč co si oni v krátkém čase chudé německé sedláky ze statků svých odehnali a místo nich co mohli pro zastření svého tvrzení, Čechů a Poláků nasbírali a nasadili (!).“

Konečně markrabí Jiří Fridrich prostřednictvím Wambachovým JMC[e] žádal o konfirmací toho dvorského zřízení soudního, anebo aby pány stavy k vrchnímu knížecímu právu do Vratislavi odkázati a zatím jim přísně nařiditi ráčil, aby jeho rad Krnovských i hejtmana poslušni byli.

Bylo v neděli po sv. Ondřeji (1565), v Kravaři u pana Adama Kravarského ze Šlevic slavili právě křtiny a hostů z okolí bylo tu drahně, zejmena pánů z Krnovského knížetství (Jiřík z Tvorkova, Fridrich Beřkovský, Jiřík Vysocký, Petr Oderský, Alexander Kravarský, Jiřík Rotumberk, Vavřinec Kravarský): když pánů došlo psaní arciknížete Ferdinanda i s tím Wambachovým spisem, z něhož jsme obšírný výpis učinili. Jakmile tomu spisu Wambachovu vyrozuměli, učinili ihned psaní hejtmanu a radám Krnovským, poněvadž arciknížeti na místě JMC[e] na takové psaní všickni, kteří do knížetství Krnovského náležejí, odpověď psanou a spěšnou dáti mají, že žádají hejtmana a rad, aby je na místě knížete Jiříka Fridricha k takové potřebě zemské obeslali.

Ale co se nestalo? Toto psaní jejich jim od nařízených rad (4/12 1565) zase *vráceno, aby je podali německy!*

Nečekajíce tedy stavové na svolání ze strany rad, poněvadž „by se toho neskoro dočekali,“ sjeli se soukromně a k Wambachovým „divným domyslům a k věcem smyšleným a nerozmyšleným,“ kterýmiž se „jim na cti jejich vysoce utrhuje a ubližuje,“ odpověděli velmi důstojně, že se v tom spise „netoliko právo zemské Krnovské podle výsad starodávných chvalitebně nařízené, než také zejmena právo české

a moravské k ublížení důstojenství JCM. potupuje, dvorní pak právo pro Krnovsko nařízené vychvaluje.“ I jmenují ten spis Wambachův „pyšný a zuřivý,“ tak že toho všeho vymyšlování opakovati a odpovědi na to dávati zapotřebné není a lidí prázdných dílo by bylo; toliko toho že se nemůže pominouti a že jest s podivením, kterak v tom celém spisu JMC^{e} nemálo často se dotýkajíce vyměřují, co by se od JCM. v té věci činiti i nechati mělo.

Strany té nedůvodné důtky o právu zemském v knížetství Krnovském, že ten dobrý člověk (Wambach) nemusí tomu rozuměti, aneb pro nějaké jiné příčiny, než se vypisuje, že se to právo jemu nelíbí, kdežto takové dotýkání práva zemského netoliko jim obyvatelům toho knížetství, ale i také království českému a markrabství moravskému, na kteréž se jejich svobody vztahují, k nemalému ublížení, anobrž že jest i k újmě důstojenství JMC^{e}, neboť že JCM. neb jeho předkové táž práva nadali, nýbrž i při nich sedali, je stvrzovali, pečeť svou k lantfrýdu téhož práva přidavovati dali: ježto kdy by to právo k nekřesťanské záhubě chudoby se vztahovalo, nebylo by se toho dálo.

Co se toho nového komorního práva dotýče, že jsou k tomu tři osoby, aniž se dobře ví, kdo z nich co jest, nařízeny a té zemi že nejsou žádnou přísahou zavázány, na statku pozemském nic nemají, aby z toho mohly viněny býti. A z toho, co před sebe berou někdy v jedné osobě nebo ve dvou a řídko kdy ve třech osobách, proti všemu řádu nikdež, k žádnému právu odpovídati nechtějí a chudé lidi, majíli kteří dosti nuzné věci se svými pány činiti, ku konšelským stolicím podávají.

A jelikož se Wambach odvolává ke právu knížecímu ve Vratislavi, že ten soud Vratislavský k tomu se vztahuje, jestliže by jedno kníže druhé z čeho viniti chtělo, že se tam při tom právě viniti mají; sice ve všech jiných krajích slezských svá zvláštní práva mají. A poddaní, když proti svému pánu stížnost mají a to takovou, že jim právo zastaví, ke komuže se uteci mají, než k vrchu práva, k nejvyšší vrchnosti křesťanské jakožto k císaři křesťanskému? Neb poněvadž práva v zemích rozdílná jsou, nemůže jedno právo druhého souditi. Protož prosí — ježto právo české a moravské podle přirozených rozumů v křesťanských spůsobích vrchnost a pána svého ctí, spravedlivost obhajují, křivdu tupí a bez uznání na nikoho sahati nedopouštějí, — aby jich JMC. od svého spravedlivého soudu jinam neukazoval.

K jednotlivým výtkám Wambachovým odpověděli ještě takto a sice: Ad 1. Strany škaredých zvyků a nedostatků, jež Wambach v zřízení markrabství moravského u mnoha kusích nalézá, že JMC. a jeho předkové s lepší radou, nežli Wambach, to napravovati umějíce toho práva zemi moravské potvrdili a chvalitebně před bohem i lidmi země moravská i jiné země toho práva že užívají. Že oni lidi své hůře Turek stěžují, loupí a drou a na pláč vdov a sirotků se neohlídajíc: toho Wambach že za pravé nikdy neudělá a měl by se za to styděti, před JMC. tak nedůvodně psáti, an toho provesti nemůže, že žádného z nich obzvláště, kdo by tak činil, jmenovati nesmí. Než jaký on řád s jinými radami na Krnově nad přáteli jejich vedli a ještě vedou, že jest k tomu, z čeho je viní, daleko podobnější . . ., neb oni na duše

své a svědomí své neméně pomní než ty rady. — Ad 2. Kdež se dokládá, když to knížetství Krnovské od Moravy odděleno bylo, že toho času ku slezskému připojeno bylo právem, toho bohdá poslední privileje JM. krále neukazují; nebo oni o svobodách markraběte, jaké by byly, na ten čas nevědí; jsouli jaké, tedy že by bez vědomí jejich vyjednány byly a poslední věci prvních kaziti nemohou, leč by ten první od svého práva dobrovolně ustoupil.

Pokudž to knížetství Krnovské od Moravy za zvláštní kraj, jako knížetství Opavské, odděleno nebylo, že ve všem spolu s markrabstvím moravským jako jedna země jedněch práv užívalo. Když pak obzvláštní kníže a soud v té krajině býti začalo (!), tu že hned od pánů svých jedněch po druhých obdarování na svobody, práva, obyčeje království českého a markrabství moravského dostali a toho všeho v užívání byli, až před několika lety to právo skrze správy těch rad zohaveno bylo, a tím spůsobem že knížetství Krnovské právu slezskému připojeno není.

Do toho druhého artikulu, že ten třetí a čtvrtý artikul též se vztahují a tomu že se odpírá, aby to právo a obyčeje království českého a markrabství moravského s jinými kraji k tomu příslušejícími (Opavskem a Krnovskem) proti přirozenosti rozumu a dobrým mravům a slušnosti býti měly. V pátém artikulu se opět o privileji knížete zmínka činí, a že se tomu tolikéž odpírá, jako v artikulu druhém. V šestém a sedmém že se tolikéž obšírně mnoho daremného psaní činí jednak o privileji jednak o řeči moravské, načež že v předešlých zprávách JMC[1] od nich oznámeno, jakž při tom při všem od Krnovských rad utiskání a obtěžování mimo slušné jsou, že toho tuto opět pro větší zaneprázdnění JMC[e] opakovati na ten čas opominuli; než což se toho dotýče, kdež Wambach dokládá, kterak se rotovali, poddané a služebníky knížecí zjímali, zbili a sedláky německé vypověděli a na jich místo Poláky osazovali, hejtmanu v radám nenáležitě vzkazovali: že jest ku podivu, že tak krátce a nerozmyslně o tom smí vypisovati, čehož za pravé, slušné a spravedlivé nikdo nebude moci učiniti, neb že oni mezi sebou nemohou se toho doptati, aby se toho z nich kdo byl dopustil, na to pak, aby tím všickni vinni býti měli.

Strany nepřijetí hejtmana, že když do Krnova obesláni byli a na zámku vznešení o touž věc vyslyšeli, že žádali odstoupení na rozmluvení a tak že se v městě na hospodě své sestoupili, i porozuměvše tomu, že ten hejtman je cizozemec a na statku pozemském mezi nimi nic nemaje i zemi přísahou ani k soudu zemskému v ničem zavázán není, než těm radám k dvorskému právu přidán jest, což vše jest proti právu a privilejím jejich: poněvadž jich nechtěl ani moravsky slyšeti a málo co který z nich německy mluviti umí, že odpověď těm radám po dvou rytířských lidech, obyvatelích toho knížetství, psanou řečí moravskou poslali, a když ty rady toho přijíti ani přečísti, umějíc někteří z nich dobře moravsky, nechtěli, co že měli činiti, než se museli rozejíti?

Strany zdvíhání měst a bouření (proti radám) že přikládají výpis psaní, jaké městům učinili ze slušných příčin a bohdá i spravedlivých; že se to napomenutí jejich městům proto stalo, aby pokoj, řád a právo průchod míti mohlo, nikoli aby vzbouření učinili, jakž Wambach všecko

jináče převrací s jinými radami, nemajíce snad jiné potřebnější práce, že je takovými nedůvodnými, mistrnými, chytrými zprávami u JMC^{e} všelijak zošklivit a o jejich privileje připraviti chtí. Protož pro všecko jsou té naděje, že JCM. soudce a rozeznavatel spravedlivý té pře, rad úkladů a jejich nevinnosti býti a jich spravedlivě litovati a v svou ochranu císařskou vzíti ráčí.

K témuž spisu přiloženy ještě zprávy těch kterých osob, co se tu opět některým z nich od týchž rad na Krnově mimo řád a proti lantfrýdu stalo. A když jim tento spis Wambachův od JM. arciknížete z Prahy odeslán, chtíce naň odpověď spěšnou JCM. dáti, že jsou psaní učinili hejtmanu na Krnov, aby je obeslal, i že nechtěl jich obeslati, nýbrž zapověděl jim i s pohrůžkou nemalou, aby se nikde nesjížděli, a to že Wambach ve svém spise rotování jmenuje, což se pro nic jiného neděje, než aby vždy úzkosti a potřeby své na JMC^{e} vznášeti nemohli a tak aby je rady k své vůli připravili.

Protož konečně JM. arciknížete prosí, aby ty i předešle oznámené těžkosti jejich k srdci JCM. připustil a jim s panem markrabím a těmi radami na Krnově rok spěšný před osobu svou položiti, je v tom milostivě vyslyšeti a výpověď spravedlivou mezi nimi vyřknouti ráčil, a mezi tím časem prosí, aby jim, poněvadž ty rady tak nesmyslně a svévolně na ně mocí, bez uznání práva, sahají, glejt dostatečný před mocí ku právu dáti ráčil.

Tento spis poslán do Prahy, odkudž (dato na hradě Pražském v neděli oculi 1566) arcikníže Ferdinand jim obdržení jeho potvrdil dada jim věděti, že nepomine to všecko JCM. i také žádost jejich strany glejtu odeslati.

Touže dobou hejtman a nařízené rady provedli věc neobyčejnou, že panu Jiříkovi z Tvorkova, který se byl vkoupil v knížetství Krnovské, nedopustili uvázati se v držení vsi Rovného, kterouž byl jemu postoupil pan Jiřík Sup z Fulštejna, nýbrž takovou ke komoře knížecí přirazili, vrátivše v červenci r. 1566 kupní sumu 1200 zl. pánům Bernartovi z Tvorkova a Ondřejovi Bzenci z Markvartovic na místě pana Jiříka z Tvorkova (list sekretáře Petracha daný v Krnově). Jakkoli tuto neběželo o čistě zpupný statek, kterého jen předešlý držitel, pan Sup z Fulštejna, beze všech závazků užíval do života, a tudíž kníže Krnovský větší právo k tomu statku míti mohl: nabývá ta okolnost docela jiného světla, když pomníme, že ten statek právě panu Jiříkovi z Tvorkova, hlavnímu jednateli v tom sporu, zadržán, kdežto potom týž statek od komory knížecí jinému držiteli puštěn byl. A právě ta věc, že komora i jiné statky skupovala, anebo koupivši je svým věrným milým pouštěla, jest pro pozdější dějiny Krnovska nesmírně závažná.

Neméně nápadné bylo počínání rad Krnovských, že zvláště tu, kdež se udávaly proměny ve statcích, násilných prostředků užívali, aby na pánech obyvatelích vynutili hold, slovem: že těm osobám, které podle staré ústavy hold činiti chtěly, statky zabírali vyvádějíce lid poddaný z poslušenství.

Za podobnou příčinou listem daným v Opavě (ten pátek po narození panny Marie) páni Jiřík z Tvorkova a Vavřinec z Drahotuš JMC^{i} oznámili, že hejtman a nařízené rady na Krnově některé osoby z pro-

středku jejich k tomu rozličnými způsoby přivedli, že hold a poddanost jim vykonali mimo starobylý pořádek: a poněvadž jsou (oni dva páni) šetřili svobod od předků jejich pracně i poctivě nabytých, z těch příčin že nemohou toho slušně učiniti a nařízeným radám toho holdu vykonati, pokudž podle pořádku markrabství moravského svobody knížetství Krnovského potvrzeny nebudou . . . (a ti radové) že se zjevně slyšeti dají, že to poručení mají, kdožkoli z nich holdu tak, jakž od některých vykonán jest, každému v statek se uvázati, kdež panu Alexandrovi Běrkovi z Násile za tou příčinou poddané jeho z poslušenství vyvedli, tak že toho statku od několika let neužíval. I prosí, aby jim glejt před mocí ku právu dáti a radám na Krnově poručení učiniti ráčil, aby pro vykonání toho holdu jim poddaných jejich z poslušenství nevytahovali."

Tato stížnost rychle jest vyřízena, nebo JMC. Maxmilian z polního ležení pod Rábem (5/10. 1566) markrabímu nařídil, aby takovou novotu u rad svých zastavil, což zároveň pánu z Tvorkova oznámeno.

Na krátce před tím udála se ještě jiná zpupnost ze strany hejtmana a rad. Když totiž stavové (okolo sv. Bartoloměje) do Krnova od nařízených rad byvše obesláni, kdež se jednalo o věci obecné, ku vznešení jejich česky odpovídali, *hejtman a rady takové české odpovědi nechtěli přijiti, než tou výminkou, aby při nejprvnějším obeslání přítele neb řečníka, který by německy uměl, sobě zjednali a o potřeby zemské obecní s nimi německy mluviti dali!*

K takovému požadavku nemlčeli, anobrž stížnost (dto v Krnově ve středu po sv. Bartoloměji 1566) JMCi přednesli, že jim to možné není učiniti, aby jiné osoby kromě obyvatelů toho knížetství při snémích obecných míti a skrze ně jaké odpovědi jim německy dávati měli, neb z prostředku jejich že žádný německy tak neumí, aby se v to dáti měl, a také že jest to i proti svobodám toho knížetství, aby strany potřeb zemských jim odpovědi německy dávati měli. I prosí JMCe, aby psaní markrabímu učiniti ráčil a tento radám nařídil, poněvadž oni jsou jiného jazyka, a někteří již pro starost německy se naučiti nemohou, aby od nich promlouvání i psaní jazykem přirozeným přijímáno i také od rad k nim činěno bylo; nebo že od nich listů českých napsaných přijímati nechtějí: i když komu rok položí, toho jináče slyšeti nechtí, než aby mluvil německy; a oni že německy psáti neumějí . . .[1])

Minul rok, aniž se v tom sporu ze strany markraběte povolovalo; teprve když císař Maxmilian pánům stavům Krnovským k jich prosbě všecky jich svobody a privileje ve všech artikulích a klausulích majestátem (to pondělí po miseric. 1567) potvrdil: nebylo jiného zbytí, než aby i markrabí Jiří Fridrich ústupněji se choval, zvláště tehdy, když císařské glejty před mocí některým obyvatelům bezpečnost od nařízených rad pojistily.

---

[1]) Že nařízené rady, jak ze všeho viděti, úmyslně němčinu propagovali i u poddaných ke komoře knížecí příslušných, jest nezvratně prokázáno ze starých zápisů Ubelských, vesnice to, o níž jisto jest, že tehda byla česká.

Přece však teprve ke dni 27. prosince l. 1569 markrabí Jiří Fridrichovi a pánům jednatelům ze stavů Krnovských položen do Prahy rok na uklizení všech těch sporů. Konečně tedy 17. února prostředkováním nejvyšších úředníků v království českém podvolil se markrabí Jiří Fridrich — nemluvíc o vedlejších věcech — ačkoli prý z jedněch listů vychází, že Krnovsko ke Slezsku (!) přísluší, z druhých však vychází, že k právu markrabství moravského náleží: *že stavy Krnovské při jejich zřízeni zůstavi*; kde by však nějaké neřády nalezeny byly, ty že s volí pánů stavů odklidí. Co se však žádosti pánů stavů týče, *aby se všecko jednání soudní dle moravského zřízení česky konalo, k tomu svoluje potud, aby se dělo dle libosti česky i německy.* Také při jiných úřadech, na komisích a v jiných potřebách, aby obou jazyků mohlo býti užíváno. Od úřadů knížecích aby se přijímaly německé listy, a úřady tyto aby přijímaly české od těch, kdož německy neumějí.

Kdo by myslil, že stavové Krnovští s tímto vyřízením spokojeni byli, jest na omylu; jakkoli k jiným všem proměnám mlčeli, ale článek o řeči české nechtěli přijati s tou proměnou. Protož žádali JMC[e], aby při jich pánu k tomu působiti ráčil, by odstoupil od takového požadavku, neboť při všem tom sporu nehledali ničehož, než aby při starodávných zvycích a při moravském právě a zřízení zůstaveni byli. Pakli by stoupili na to, co kníže žádá, přihodilo by se, že oni a jich potomci, kteří dokonale německy neumějí, z toho práva zemského vyloučeni budou, *kdežto přece ten artikul o řeči české nejpřednějším jest ve zřízení moravském.* V pravdě že oznamují, kterak mezi zemany není dvou lidí, aby německy, zvláště jak toho právo vyžaduje, dokonale uměli, protož nemohli by nálezů činiti leda po tlumočích. A zvědělili by páni přísedící u moravského zemského práva, že tento nejpřednější artikul pustili, právem vzali by nás v ošklivost, nám naučení odepřeli a nás ve všem jiném opustili. Ačkoli pak málo kdy pře hostů na tom právě Krnovském k slyšání přicházejí, že ode dávna obyčejem jest, aby Němci, kdož moravsky neumějí, takové pře některému přísedícímu pánu poroučeli. Císař vyhověl té žádosti a markrabí Jiří Fridrichovi o ten artikul psaní učinil; než markrabí (21. dubna) z Onšpachu odpověděl, že při právě Krnovském ode dávna česky a německy jednáno bylo, ano že i latinské nálezy jsou zapisovány; lidé na Krnovsku že rozumějí větším dílem jen německy i nemohou tudíž po každé v Čechách a na Moravě prokurátora hledati; pak že Krnovsko jest slezským (!) knížetstvím, v němž páni a rytířstvo umějí větším dílem německy, protož nemohou si stěžovati, svolilli k oběma řečem. Konečně že vždy nemůže míti takových hejtmanů, aby obě řeči uměli.

Takž tedy na tom zůstalo, že se obojího jazyka do vůle užívati mělo, a r. 1571 ten pátek po sv. Martině za úředníkův Jachyma von der Dhamen, hejtmana, vladyky Václava Štablovského z Kovalovic, komorníka, rytíře Jiříka Vysockého z Vysoké, soudce, a Daniele Šponara z Blimstorfu,[1]) písaře, zemský soud zahájen jest v klášteře minoritském.[2])

[1]) Potomek žije dotud ve Štyrském Hradci.

[2]) Zajímavý tento spor ústavní, který svého času rozkvašoval mysli předních pánů moravských, mezi nimiž i biskupa Viléma Prusinovského, česky vylíčen jest tuto po prvé. podle původních českých zpráv, dle svědectví

Když dodatkem přičiňujeme, abychom dějiny jazyka českého na Krnovsku doličili, že od r. 1571—1662 na soudech panských z obyčeje jen česky se mluvilo, kdežto kupy i po německu do desk se vkládaly: míníme upozorniti na onu podivnou proměnu, jež za 100 let po pamětihodném tomto boji se sběhla. Kdežto r. 1569 páni stavové artikul o řeči české za nejpřednější prohlašují a při tom všelijak dokazují, že sami ani německy neumějí: r. 1662 týž stavové sami dožadují se toho při knížeti Eusebiu z Lichtenštejna, *aby se při zemském soudě, jako dříve dovoleno bylo, kupy německy vkládati, všecko po německu jednalo, ježto za změněných časů a lidí moravské řeči v knížetství Krnovském více více ubývá, tak že by přísedícím za těžko a stranám nebezpečno bylo, kdy by i napotom ještě moravsky jednati měli!*

Odkud se vzala taková proměna ani ne za plných sto let?

Předně jest nepochybno, že již do 16. století němčina značně na Krnovsku se byla rozšířila a tím více se zmáhala, čím více cizinců — také šlechty — v zemi se osazovalo pod ochranou markrabí a jich úředníků, při čemž násilně zaváděný protestantism jen německému živlu prospíval. Přišla válka třicetiletá i se vší hrůzou: morem, hladem opustlo Krnovsko, šlechta pak pro odboj zdecimována. Konečně nastaly doby češtině nepříznivé: šlechta domácí se jí zříkala, čím více cizích do země přicházelo, ba dospělo až v ty konce, že svá jmena poněmčovali: Bohdanovský ze Slimakova na Badewitzer von Schneckenhaus, Trach z Březí na Drach von Birkenfeld atd. A beze šlechty hynula i řeč českého lidu, jako nyní vymizí všude tam, kde lidu nevévodí šlechta duchovní, t. j. intelligence.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

Věnování.

Ferdinandu Schulzovi.

Skrovnou píseň. vitou v českém luhu,
s prosté kvítí Pootavských niv,
podávám Ti darem, milý druhu.
dávné přízně věrně pamětliv.

pana Václava z Fulštejna (v Opavě 1567 v neděli provodní); z téhož pramene čerpal i A. Tiller, který ten spor nestranně objasnil a po německu uveřejnil ve spisech histor. stat. sekce mor. hosp. společnosti. Z Tillera čerpal A. Biermann v Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf. — Také v Opavském Týdenníku na r. 1875 krátký obsah téhož sporu dle Tillera byl uveřejněn — proti líčení Biermannovu. Téže věci dotýkají zajímavé Historické rozhovory o našem Slezsku, jež v Praze (1881) u Fr. Kytky vydávati počal p. Bohuš Lepař. Ostatek není pochybnosti, že v Pražských archivech některé bližší doklady k tomu sporu mohou býti nalezeny.

Posud se v něm ještě rosa třese, —
povzdech noci, padší ve kalich, —
přijmi, páž má mnoho neunese:
slabne, vadne — na skráň padá sníh.

Sivým křídlem obletují čelo:
stáří, práce, lítost, trud a spor,
co by srdce v kytku skládat chtělo,
rozvane mi přes noc vítr s hor.

Často teskliv vzdechnu sobě ve snu:
o ten bouří rozervaný květ;
na mohyly drobných zvěstí klesnu:
„Mrtvy, mrtvy!“ siný šepce ret.

Někdy jenom, štědrým nebes darem,
na čelo mi sletí, srdci vděk,
pod růžemi vylíbaný jarem
snův a písní bludný bělásek.

Jindy v cestě ukypřené mechem
prosté květy vykouzlí mi jih,
abych okřál pohledem a dechem —
dnes Ti, drahý, nesu jeden z nich.

Jeho kalich bílý jest a plný,
vůně rodných luhů v něm a zvuk,
jehož ladně chvějící se vlny
závistný rád třísní nedouk.

Nevražítě na pel, z něhož dýše
svěží mluva otců, písně děv,
a ta čarná dětských očí říše,
z nichž mi hvězdy padly v tento zpěv.

Ty, již záhy posvěcený kráse,
jí jsa líbán na čelo i ret,
nevypudíš víly outlopasé
z mého květu v obarvený svět.

Objímám Tě toho květu vůní,
k srdci pokládám ho na Tvou hruď,
krůpěj jeho rosy změň se v tůni,
krásy paprsek v ní duhou buď.

Naše srdce nechať beze strachu
po té duze v ústrety si jdou,
jež nad vírem pozemského prachu
mostem váže síňku Tvou a mou. —

I.

Stojí víska neveliká
prostřed kyprých luhů,
kolem chatek bystrá voda
hnědou vine stuhu;
bystrá voda, dobrá voda,
Otavice hnědá,
zlato nosí, každému však
z pokladů svých nedá;
províjí se olšinami,
ukypřuje mlází,
z ňader drobné perly trhá,
na luhy je hází.

Za vesničkou pěkný vršek
hlavu vzhůru nese,
bujnou kytkou planých růží
na kloboučku třese,
raní rosou usmívá se,
nad jiné se pyšní,
zelená si ňadra zdobí
kytkou bujných višní;
hlavu plnou ptačích písní,
srdce plno květů,
rozhlíží se jako šohaj
po dalekém světu.
Z rána v soumrak okem blýská,
na paty se zvedá,
snad že někde v Pošumaví
družku horu hledá;
hledá ji, a přes lučiny,
černých lesů pene
vyblíží svou milovanou
družku každodenně.

Přes luhy a jasnou řeku
pěkná vede cesta,
k šlechtickému zámku vede
z nevelkého města,
alejí se vine starou
k zelenému sadu,
po kyprém se luhu stáčí
přímo k letohradu;
a ten hrádek tak se pyšní
nad svým dalným lánem,
jako vůdce, když se bitvou
bojiště stal pánem. —

Zazvonily, zazvučely
kosy po okolí,
v řadách zlatá žeň se leskla
na požatém poli.

Malé děti s plavým vlasem,
s opáleným týlem,
po mezích se prohánějí
pestrým za motýlem,
v ručkách věnce z polních květů
nebo kytky klasů,
zdravínek a černýš pletou
do hedbávných vlasů;
květy svlačce na úponce
s poupat hojnou řadou
samorostlým šněrováním
na ňadra si kladou;
ze žita, — jež v řádky kladly
přiostřené srpy —
planý mák si vybírají
nebo hvězdy chrpy;
z plných ňader ustavičně
zvučí drobné písně —
aj, vždyť chása zbavena je
ve žních školské tísně:
místo v síních na lučinách
skáčou plny pychu,
velké oči v slunci tonou,
malá ústa v smíchu;
jedno píseň hrdlem zvoní,
druhé hlasně výská,
až jim zora skvoucím nachem
z důlků tváří tryská.

Pod pahorkem vedle meze —
málem na žitništi, —
pod košatou hruší skryta
studánka se prýští;
prýští se a nevysychá,
strom se stará o ni,
plnolisté větve svoje
k zrcadlu až kloní,
tak že drobná křepelice,
jestli žízní strádá,
temným listím ku křišťálným
krůpějím se vkrádá.

U studánky pod tím stromem
v bujných větví stíně,
s mladým sedli hospodářem
švarná hospodyně,
sedli sobě za poledne
unaveni prací,
vždyť už slunce s vrchu nebes
za hory se vrací,
a než cesty k nebesklonu
sběhne ještě půlku,
bude boží požehnání
doma v přístodůlku.
Podál obou za mandely
neveliký nový,
pro kravky jen zbudovaný
vozík žebřinový;
na mezi pak bujně vzrostlé
drobnou sedmikrásou,
dvě se kravky, Hvězda s Růží,
prosty jarma pasou.

Však co je to na mandelech,
na tom žitě zlatém,
před sluníčkem opatrně
skryto bílým šatem?
je to poklad asi drahý
v snopy uložený,
že tam zírá ustavičně
oko mladé ženy,
je to poklad milý srdci,
jako oko skráním,
že se matka chví a bojí
každým větru váním,
každým hlasným slovem muže,
každou písní ptačí,
srnkou na své nohy skáče,
sotva dech jí stačí.

Co že je to? Kolébka je
plna zrn a květu,
Tomy synka jedináčka
přibylého k létu;
synka, jemuž zlaté slunce,
květ a ptačí hlasy
motýly snů přivábily
na hedbávné řasy.
U mandelů žena stojí,
zvedá plenu hebce,
ozvaloť se polohlasem
dítě na kolébce;
její líce ruměním se,
slunkem oko září,
a již líbá jedináčka
do čela i tváří,
celuje mu drobné rtíky,
přivíjí ho k boku,
jako by ho neviděla
nejméně sto roků.

Sotva dítko zulíbala,
čile, usmívavě,
u samého peně sedla
v nejbujnější trávě,
a již poklad svěřený jí
s nebeského kraje
z prsu matky plným rtíkem
nové žití ssaje.

Přitulil se synek k prsu,
matka štěstím plála, —
skrývala ho, by mu peruť
vánku nezavála
v líčka zorou malovaná,
lesklý vlas a brvy,
a ta ústka přizdobená
její vlastní krví.

Do růžova do sytosti
přizdobil si líček,
plným žitím kyprých ňader
malý andělíček,
a popěvek sličné matky,
celování rtíků
na Tomkova víčka vábí
zlaté mušky sníků:

„Letí ptáci, noc je nutí,
sny a rosu na peruti,
v srdci písně nesou,
a my také sníků ždáme
‚pipi' na ně zavoláme,
snad že mému potěšení
v kolébku je střesou.
Pojďte chaso, proso máme,
hojnost zrnek nasypáme
maličkému zobu,
jenom pějte, křídlem vějte,
zrozeňátko uspávejte,
moje zlaté potěšení,
poklad můj a zdobu.

Za zrnečka z mojí ruky
vložte drobné sny a zvuky
v duši dítka prostou,
snad z nich, až k nám jaro vkročí,
rosou nebe, slunkem očí,
kolem mého potěšení
samé růže vzrostou.

Snad mu budou vonnou snětí
outlé srdce ovíjeti,
kéž je prosta trnů;
Milý bože, šetři robě,
já raději dvojnásobě
za to svoje potěšení
ostí v prsa shrnu . . .

Letí ptáci, v hnízda letí,
večer celá země světí;
ticho, klidno všecko!
Spi, děťátko, celý v zlatě
anděl strážce kolíbá tě,
spinkej, moje potěšení,
moje drahé děcko!“

Zase dítko milé dřímá
v lůžku zlatoklasém,
zase žena k muži svému
mluví polohlasem:
„Vojtěše můj, jak jsem šťastna,
věru, nevíš ani —
když se oko plesající
k synáčkovi sklání,
co mně všecko hlavou těká,
co mně kvapí duší,
jakým divným zvukem v ňadru
srdce vře a buší;
jak mu náhle křídla rostou,
kterak zpěvně výská,
a ký pramen blaženosti
z podbrví mi tryská.

Blažena jsem neskonale,
milý, drahý muži,
že se k dvěma našim srdcím
ještě třetí druží;
že Tománek naši mysl,
život náš i páže
pevněji než páter štolou
před oltářem váže.“

Dala muži bílé ruce,
k dítku pohleděla:
„Smál se, slyšels?“ zašeptala
a zas dále děla:
„Šťastna jsem a přece někdy
ňadro strachem chví se,
až zlá chvíle pro synáčka
náhle dostaví se,
až to poupě dětských rtíků
od svého dám prsu,
že mně zvadne jako lístek
na podrytém trsu!“

„Však proč napřed, milá Bělo,“
Vojtěch zahovoří,
„bujná hlava, měkké srdce
trápí se a moří?
k čemu, rci mi, na počátku
Tomáškovy pouti
všecku radost takou sobě
upomínkou trouti?
Do té doby mnoho vody
vezme proud a snese,
před vánočním hodem, myslím,
přece nestane se;
proč ti všecko k čelu stoupá
jako mladé víno?
Do té doby, milá ženo,
bude všecko jino:
přestanouť se vory plavit
jako obyčejně,
panské práce bude mnohem
méně na ratejně;
před nouzí a tuhým mrazem
bude chýška skryta,
semleta a uschována
tato hrstka žita, —
vůbec všecko příhodnějším
doma bude mnohem,
a my Tomka odstavíme
s milým pánem bohem.
Mámť to věru, milá Bělo,
vypočteno všecko,
pohodlno bude pro nás
i pro naše děcko,
v ten čas právě naše Hvězda
nahradí mu matku,
bude v ten čas, dáli pán bůh,
právě po telátku.“

Stiskl Vojtěch ženě ruku,
šinul klobouk s čela:

„No, co říkáš, dobřeli je?“

„Právě tak jsem chtěla.“

„No, tak vidíš, milá zlatá,
všecko se to spraví,
jenom dáli pán bůh štěstí,
pokoj všem a zdraví;
pokavade hospodaří
matička nám stará,
žádná starost nahodilá
srdce nerozhárá,
žádná bída našich očí
strachem neskrvácí,
klidně půjdem za svým chlebem,
za poctivou prací,
dítko bude opatřeno
dobře jako nyní,
u večer pak radost sedne
s námi v jedné síni.
Hůř mé sestře ovdovělé
s dítkem sloužit v statku,
mát jen dítko z polovice,
ono z půle matku;
chceli žíti, jest jí v práci
trávit celou dobu,
dcerka její strádat musí
od kolébky k hrobu,
a Baruška doufá, věří,
že se všecko změní —
nad důvěru v pána boha,
milá ženo, není!“

Konec bylo odpočinku,
oba zase v práci,
ale matka často k dítku
pozorně se vrací;
vrací se a hlavu kloní,
poslouchá, jak dýše,
a zas po svém díle spěchá
vesele a tiše.

Pohrabky jsou povázány,
povřísla je tuží,
mladá žena snopy zvedá
na vůz svému muži;
všecko všudy seřaděno
v žebřinách se kopí,
Vojtěch ženě upravuje
místo mezi snopy.

Upravil je, dolů skáče,
k voji kravky spřahá:
„Nuže s dítkem k vrchu sedni,
hospodyně drahá,
v otepích až uhostíš se,“
— opatrně káže —
„do klína ti dítko zdola
podá moje páže.“

„Půjdu, jen pár květů ještě
v poli urvu maně,
ku potěše Tomáškovi
v baculaté dlaně;
rád má hračkou chudobičky
s rožcem v jednom hejně, —
pěkné jsou, viď? naše dítě
roste s nimi stejně.“
Vystoupila do úkrytu,
v loktech hejčká synka,
a již cestou zvonek Hvězdin
na hrdle si cinká;
cinká, zpívá po úvoze,
po luhu a pláni,
že dal pán bůh pilným rukám
hojné požehnání.

II.

Lidskou prací ustrašený
k horám den se kloní,
na pahorky, luhy, řeku
růže s hlavy roní;
chor je — rudou číši vína
žízniv k ústům nese,
zlatý vlas mu k čelu padá,
ruka se mu třese;
vypadla mu číše zlatá,
nechce píti více,
vínem zrudla na západě
nebes polovice.
Kolem lesů pobíhají
podvečerní stíny,
na řeku a třasaviska
lehly mlhy líny;

voda, teklá ňadrem luhu
v rokytovém těsnu,
mluví, žvatlá, usmívá se
jako dítě ve snu;
staré olše při potoku
kvapný soumrak tlumí,
prostovlasou černou hlavou
noční zkázka šumí,
zelenavé ruce chvatem
bílé vlny lapou,
z lesklých dlaní ustavičně
drobné perly kanou.

V kraji meze koroptvička
v posled pipla mladá,
bludný stehlík plané růži
stínem na klín padá;
jako labuť osamělá
v plesa vodě siné
modrem nebes v lesklé loďce
družka noci plyne. —

Po rovině, po dolině
prázdno jednou chvílí,
s pole v kraj jen poletuje
motýl zabloudilý.
Stichlo všecko, keře i stromy,
větřík lehnul v stráni,
z veské kaple ozýval se
zvonek na klekání;
vzdychající jeho zvuky
o lehounké noze
vstříc spěchaly s pozdravením
vzhůru po úvoze.

Stanul Vojtěch, vozem stanul,
stáhnul oprať v ruku,
potřísnilť by zvonek Hvězdin
zvěst těch svatých zvuků,
mísil by se v svaté zvuky,
při nichž lid se modlí,
ozveli se, vždycky Vojtěch
chvilku v práci prodlí.

Prodlel zase, křižoval se;
žena s vroucím retem
modlila se, — nakloněnou
hlavu nad dítětem,
modlila se, slza štěstí
z očí padla v tichu —
na luhu se rosa nesla
květům do kalichu.

Po modlitbě, po klekání
zase vozík v tahu,
vlídným slovem kravky nutí
Vojtěch k svému prahu:
„No, no! Hvězdo! proč pak dneska
zvolna tak a klesle,
nevábí tě jetelinou
vyzdobené jesle?
A ty, Růže, netěšíš se
na jalůvku Straku,
jež ti hlavu na krk dává
doma při vazáku?
no, no, hatou, vzhůru šíje“ —
volá, bičem točí,
aby mouchy dotíravky
zahnal kravkám s očí.

A zas zvonek Hvězdin cinká
po luhu a pláni,
že dal pán bůh pilným rukám
hojné požehnání.

V bílý dvorec vozík jede,
Vojtěch kravky staví:
„Zaplať pán bůh! po žních máme!“
Klobouk béře s hlavy,
pozdravuje starou matku.
Matka k vozu měří,
spící dítko v lokty béře
na úsluhu dceři:
„Kolébka je uchystána,
dej mi dítko chvíli,
však jste se s ním při mandelích
dosti potěšili.
Mně tu přece teskno bylo
při vší drobné práci,
srdce moje ustavičně
bez vás něco ztrácí.“

Vzala dítě, zulíbala,
na loktech je hýčká,
až se znova zaklopují
dlouhořasá víčka;
hlavičku to tíží, tíží,
v podušky se kloní,
zlaté vlasy na čelíčko
v pramenech se roní,

ručka volně po peřince
padá k jedné straně,
a kytička chudobková
z baculaté dlaně;
babička však zpívá, zpívá:
„Spi, hlavičko zlatá,
už snů houfec křepelkový
po louce k nám chvátá,
pospíchá ti ku potěše . . .“
a za krátkou chvíli
v skráni drobné křepeličky
snů se popelily.

Vojtěch zatím vypřahuje,
kravky k žlabu vede,
Růži jemně hrdlo hladí,
Hvězdě čelo hnědé,
jetelinou obsypává,
směskem malých polí,
hrstku zrní přiměšuje,
vlažnou vodu solí,
spravil všecko, v jizbu kráčí,
a již kolem stolu,
co se po den na vsi dělo,
hovořili spolu.

„Vše je dobře opatřeno,
moje milé děti,“ —
mluví matka — „od jalůvky
dolů ke kuřeti,
ve světnici, na záprsni
čist je každý koutek,
obě příze vybíleny:
osnova i outek,
vyprány jsou košiličky,
vymnuty jsou pleny,
pekelec a podezdívka
pěkně vybíleny,
vše je; zítra do chalupy
mohou přijít hosti,
scházíli co, udělá se,
buďte bez starosti.“

Domluvila, trhla s sebou,
ku polici běží:
„Ještě něco, milé děti,
tady pro vás leží;
za poledne starostova
dcerka to sem dala —
kam jsem to jen, milý bože!
asi uschovala?
Už bych byla zapomněla,
a co v tom snad kvapí,
snad chtí páni vory plavit
nežli vyschnou slapy;
snad že budou, pokud mělko,
spravovati vrata,
teď je k tomu ovšem doba
právě vrchovata;
to neb ono na obsílce —
nevím, co tam stojí,
staré oko nechává již
písmo na pokoji, —
kam jsem to as založila?“
A stařenka hledá,
až konečně z Nebeklíče
bílou blanku zvedá.

Rychle Běla lampu zžehla,
na stůl v koutě staví,
Vojtěch četl. „Pro tebe je,
milá ženo!“ praví.
„Musíš z rána do městečka,
tak zde píšou páni,
k doktorovi dole v zámku
s Tomkem k očkování;
půjdeš tedy. Ještě dobře,
že je sklizeň v perně,
již jsem myslil, že jsou opět
jakés nové berně,
neb že na ten domek nízký
s prohnilými trámy
po závazku tři dni týdně
plaviti mi prámy;
činímť, jako otec s dědem
činil první doby,
co je v knihách, to již nikdo
jinak neurobí;
bez výkupu nejde zhola,
peněz také schází,
ba, ti páni vystavěli
kol nás plno hrází.
Domek náš je a zas není —
chcili dítku dáti,
jest mu rovněž jako otci
pánům pracovati.
O jiné však dnes tu běží,
cedulka ta dána
od hejtmanství, to jest jako

z vůle zeměpána;
půjdeš tedy milá ženo,
já zatím v zad domku
okopu a vysázím si
pár ovocných stromků;
vyjdeš záhy; vše, co třeba,
vezmi pro mé kvítí,
o polednách mohu ti již
naproti snad jíti." —
Ale Běla hlavu kloní,
proč že asi smutí?

„Nač pomýšlíš?" Vojtěch zase
k hovoru ji nutí.
„Nač pomýšlím? Bože milý,
na to malé tělo,
na své dítě — strach mám o ně,
aby netrpělo."
Ale Vojtěch usmívá se:
„Buď jen bez starosti,
malá bolest velkou plaší,
bůh nás velké sprostí!"
(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

Téhož ještě dne měla stará paní se zetěm poradu o „nerozvážném tom kousku doktorově," v němž viděla zrovna nebezpečenství pro čest domu. Pan Hajný postavil se na stranu doktorovu a omlouval kousek jeho tím, že byl to pouhý veselý nápad mladého a svobodného muže. Stará paní na ten „svobodomyslný" výklad nepřistoupila, tvrdíc, že kousek ten jenom asi počátkem jest pletek, jež cti domu velice mohou býti na újmu, a vinila doktora z nešetrnosti k domu, kde přebývá pohostinu, žádajíc na zeti, aby s přítelem svým vážně porozprávěl a třeba přímo mu řekl, jak nelibě se příběh ten jí dotekl. Hajný viděl, že ocítá se mezi dvěma ohni, a přemýšlel, jak by aspoň jeden z nich výhodně odklidil. Předkem laskavě a mírně vyložil, že taneček se solidním děvčetem a s dcerou jeho úředníka, veřejně provedený, není nebezpečenstvím pro čest jeho domu, a uvedl příklad, že kdy by i královská rodina byla sídlem na venku, a syn její si zatančil s dcerkou úřadníkovou o své újmě, sotva by tím dvorní etiketta se považovala za porušenu.

„To by byl syn," přejala babička řeč; „ale doktor je host, milý pane zeti, host."

„I kdy by to byl host, vážilo by se to jen jako veselý vrtoch nebo rozmar," namítl Hajný. „Vždyť i host vedle povinností svých má i svá práva, a kdo někoho hostí, musí i těchto práv šetřiti. Když jsem Jaroslava k nám zval, slíbil jsem mu, že propouštím jednání jeho u nás úplnou svobodu, což ostatně samo sebou se rozumí. Jinak znám jej z chlapeckých let a vím, jak výborného vychování se mu od šlechetné jeho matky dostalo; vím, že není nic v jeho povaze, co by společenskému libomravu mohlo býti na závadu."

„A přec byla to lehkomyslnost; Velemínovic nejsou bez úhony."

„Rozmar, drahá matinko, rozmar.“

„Vy muži jste příliš svobodomyslni a shovívavi, kde nás jemné ženy shovívavost přechází. A co se týče Gábi, víš, že jí ráda zde v domě nevidím a také . . .“

Stará paní chtěla říci, že nesmí spolu divadlo hráti, ale v čas se zarazila.

„Chtěla jsi, matinko, ještě něco připojiti?“

„Ano, nechcešli sám, promluvím já za příhodné chvíle s doktorem.“

„Nečiň toho, drahá matinko; však on bez toho uvidí na tobě, že hřešil.“

„Těší mne, Prokope, že aspoň uznáváš, že hřešil. Prozatím se tím spokojuji.“

Tím porada šťastně skončena. Pan Hajný odcházeje si oddychl. Hůře bylo se slečnou Mély.

Nevinný taneček s Gábinkou nakapal do milujícího srdce jed žárlivosti. To byl tedy ten slavný Jaroslav, jenž dovedl vykonati skvělý čin humanity, jenž podával jí upřímně ruku pro život! S rozpustilou dívkou, sličných tvářiček a štíhlého tílka, pouští se při kolovrátku do tance! On drží na kůstky, a ona, jež tolik skvělých partií zamítla, ona miluje jeho a právě jen jeho! Slečna Mély se večer u psacího stolku svého rozplakala, a slzy, jež smáčely líce její, byly horky jako oheň. Setřela slzy a vzpřímila se; vzpřímila i kleslou duši svou. Hrdost, jí přirodilá, vyšlehla elektricky z aksamítu krásných očí. Věru! ten člověk není hoden vážné myšlenky, tím méně slz! To krásné bejlí musí vytrženo býti z květnice jejího srdce! Vytrženo, zahozeno: není na jiném. Vytrhávala, nevytrhla; oči opět se zavlažily. Odstrojila se, rozpustila své krásné vlasy před zrcadlem. Ach! on nebude se probírati prameny jejích vlasův, on nebude se přissávati k těmto ústům, jeho klasicky krásná hlava nebude se tuliti k těmto ňadrům! A když ne on, žádný jiný muž! Slečna Mély vážně vyslovila: Přísahám!

Usedla na sněhobílé lože a chvíli tonula v dumách. Byla již půlnoc. Převrhla se na lože a chtěla usnouti. Chtěla, ale spánek byl dnes nemilosrdný; nechtěl snodárnou záclonu spustiti na vlhké oči, na ztrmácené srdce.

Za to spal Jaroslav jako na vlnách. Usínaje na Gábinku nemyslil; myslil na Benigna Neděli. Se smíchem na rtech odešel do Hajan.

Druhého dne chtěl se Jaroslav se slečnou Mély stranu divadla poraditi. Navštívil ji v její komnatě a spozoroval hned, že jest přepadlá; vyslovil to také. Slečna podívala se naň zrakem, jemu nevýslovně divným. Mráz jej obešel.

„Vyspal jste se dnes dobře?“ prohodila slečna sarkasticky.

„Výborně.“

„Po včerejším tanečku na dvorci?“

Jaroslav sebou trhl, a oči jeho ztrnule utkvěly na dívce. Bledl až zbledl jako stěna.

Slečna ztratila svou rovnováhu; síla ji opustila, žalost přívalem se na ni lila. Zaštkala hlasitě, nevýslovně bolestně.

Jaroslav stál před ní chvíli jako socha z mramoru. Ale ta socha zvolna obživovala, svezla se na koberec k jejím nohám, opřela o její

klín oba lokte, jako by se modliti chtěla, a pozvedla k ní tu krásnou hlavu s těmi kníry, nad něž v Praze nebylo, s těma očima, z nichž sálala prvotným proudem duše nevšední, čistá, plamenná.

„Mély! Já jsem vás zarmoutil!" pronášela jeho ústa, zvolna, měkce, zkroušeně, třesavě . . .; každičká hláska trhala se ze dna samého srdce.

Mély položila pravici svou na témě jeho hlavy a usmívajíc se naň skrze slzy, odvětila tónem Eolovy harfy, vánkem prochvívané:

„Vy za to nemůžete, Jaroslave."

Doktor spustil hlavu do jejího klína. Slečnina pravice ležela pořád na jeho hlavě, hodnou chvíli, a oči její se od ní neobracely. Pak sklonila se k němu, a rtové její vdychly peroutný polibek na havranní jeho vlasy.

Najednou, jako laň z teplého lože, vyhoupla se Mély ze svého křesla. Krásná její postava byla čerstva, křepka, pružna, jako vždy jindy, a sálala ze sebe štěstí a blaženost.

„Nyní, doktore, dejme se do svých divadelních záležitostí," oslovila jej pevně a vesele.

Doktor se vzpřímil; zářil štěstím. Mžik a rozpřáhnuv náručí hnal se větrem za Mély. Slečna uskočila za křeslo; ne strachy, ale ze svévolnosti.

„Zvolna, vy roztomilý větroplachu!" namítla mu polo vážně, polo žertovně. „Kam jste dal paměť! Vždyť podali jsme si posud ruku jen pro divadlo."

„Dobrá, Mély! Tu ji máte pro život."

„Až budeteli hodný."

„Budu."

„Opravduli?"

„Na věky věkův!"

„Nu tak si plácněme na amen!"

A plácli si tak srdečně, jako když kmotr Macek kmotru Vackovi slibuje svou dceru pro syna po dlouhých těžkých námluvách.

XIV.

Se starou vladařkou na Čerstvém vzduchu vyrovnal se tedy doktor jakž takž, se slečnou Mély výborně; zbýval ještě pan Zdeněk Tureček a byl to protivník věru nikoliv nepatrný, poněvadž bez něho divadelní představení bylo jen prázdnou, rozplývavou mlhou. Doktor, bohužel pozdě, nahlížel, do jakého trní se tím zpropadeným tanečkem s Gábinkou zamotal. Mladý Tureček div jej očima neprobodl, když ponejprve s ním se sešel. A nebylo divu. Vždyť pan Zdeněk nosil fotografii Gábinčinu v tobolce na srdci a obrázek její kučeravé hlavinky v srdci, a byla vůbec Gábinka lunou jeho snův a sluníčkem jeho bdění.

Pravda, láska jeho byla dříve celkem rázu Platonického, ač v podrobnostech zabíhala ve skutečnost. Ale od nešťastné chvíle, co věděl nad slunce jasněji, že sličný a bohatý doktor mu ve dvorci leze do zelí, nabyl najednou přesvědčení, že Gábinku miluje nejen nadosmrti, ale

i daleko za hrob. A co všecku tu zkušenost převažovalo, bylo, že duše jeho ideál i doktorovi Javorníkovi přeje. Vždyť slyšel z jejích vlastních úst a na své vlastní uši, že by musila míti srdce zrovna z houžve, kdy by se jí nelíbil takový sličný, spůsobný a dvorný pán. Ano i ty pěkné kníry nezůstaly bez účinku na jiskrná její očka. Pan Zdeněk byl odchovancem písárny, kde blouznění jest zbožím mrtvým, totiž bez všeliké poptávky a odbytu, a přirovnávaje svou maličkost k velikosti doktorově nahlížel, že křečkem jest proti jelenu: ale i křeček se postaví a prská, a třebali, skočí i do obličeje, a má právo rovněž tak jako jelen vytvářeti si život podle své hlavičky. Mimo to byly mu teprve dvacet a dvě léta, byl tudíž u věku, kde srdce ještě do železné logické pasti neleze, nýbrž podle své polky kolem ní tancuje. Proto jest přirozeno, že rozpálila se mysl jeho hněvem i záštím proti drzému sokovi, a že by byl doktora na revolvery vyzval, kdy by byl jen trochu uměl se smrtnou zbraní zacházeti. Sekundanta by byl měl, pana kasíra Svacha.

Pan Svach byl o několik let starší a na povrchu suchoparný patron, sama číslice; ale uvnitř bylo v něm ještě poetické jádro, jen že navrtané nešťastnou láskou. Byl jednou také strašlivě zamilován, ale pohořel. Od těch dob byla mu krásná pleť, podle jeho slovníka vyjádřeno, nevěrná a bezcitná banda. Na počest jeho připomínáme, že sám od sebe svému podřízenci, jehož měl rád pro jeho nepokrytost a veselou mysl, nikdy collegium filosoficum o ženách a jich lásce neohlásil; ale když odehrálo se ono nešťastné duo mezi Gábinkou a doktorem Javorníkem při kolovrátku ve dvorci, svrbělo ho srdce jeho tak, že mu musil pustiti žilou před mladým Turečkem. Tento nahltal se krve se žlučí smíšené, a záští proti doktorovi vyšlehovalo z rozpálené jeho mysli plamenem. Když byl v této tragické náladě, dostali v písárně neobyčejnou návštěvu. Přišel tam s nimi vyjednávat dr. Javorník.

Svach vida v doktorovi přítele svého pána, na jehož počest kromě toho divadlo se mělo provozovati, přislíbil spolu účinkovati. Leč Zdeněk se rozkohoutil. Vždyť stál před ním vrah jeho ideálu, upír jeho srdce, tygr nejsvětějších jeho citův a žádal, aby hrál v kusích, od téhož vraha jeho blaha sepsaných. Rozvaha jej opustila, krev zavířila klokotem, jazyk stal se bezohledným stísněné duše tlumočníkem. Doktoru bylo, jako by kamení naň pršelo. Nešťastný taneček s Gábinkou! Včera Mély, dnes ráno Prokop, jenž mu šetrně mínění staré paní o tom příběhu svěřil, a teď Tureček, nešťastný milovník!

Ó těch slastí divadelního ředitele! To zrovna aby si barvivo na vlasy koupil!

Jaroslav se nerozehřál a čekal, až pan Zdeněk náboj svůj vystřílí. Když byla nábojnice prázdna, promlouval doktor pokojně:

„Slečinka Gábinka ráda tancuje. To vím. Chtěl jsem, aby s vámi hrála při divadle zamilovaný páreček. Jak jsem ji mohl lépe získati, neli tanečkem? Kolovrátkář se namanul. Zatančili jsme, a ona slíbila hráti.“

Zdeněk vyvalil naň oči. Svach podíval se naň úkosem, a v zraku jeho stálo: Ten člověk měl jíti k diplomacii! Nešťastný milovník rozmýšlel; doktor ho nevyrušoval.

„A pravdali, co mně tu povídáte, pane doktore?“ otazoval se konečně Zdeněk, jemuž se svaloval kámen nedůvěry se srdce.

„Pravda jest, že jsem s ní tancoval.“

„Inu ano, ale pravdali, že jste proto s ní tancoval?“

„Což máme tu jinou slečinku ke hře?“

„To je pravda.“

„Tedy vidíte, že je všecko pravda, pane Turečku.“

Zdenkovi šla hlava samou pravdou kolem. Štěstí lásky, jež již zakopával, vstalo v jařejší a skvělejší obnově v jeho mysli. A k tomu ještě divadlo! Od jakživa přál si hráti divadlo.

„Tedy ujednáno. Hráti budete v obou kusích: v jednom v rytířském hávu, v druhém v občanském oděvu. Přistupujeteli k našemu personálu jako pan Svach?“

„Budiž. Divadlo to je můj ideál!“

„Spoléhám tedy úplně na vás, pánové. Zítra rozdám úlohy.“

Doktor odešel z písárny.

„Je to zvláštní člověk a dobrý člověk,“ prohodil Tureček.

„Diplomat,“ odvětil Svach. „Já jsem jist, že i tu emancipovanou z Čerstvého vzduchu otočí si okolo prstu.“

„Vidíte, na slečnu Mély jsem nevzpomněl! A já myslil, že běře na Gábinku. Jak se může člověk mýliti!“

Svach odpověděl dosti významně: mlčením.

Z písárny šel doktor do dvorce získat Gábinky pro svůj personál. Tam nepotřeboval diplomacie, Gábinka i bez ní byla by slíbila, hráti pod jeho vedením divadlo třeba po celý svůj život. Na odpoledne si nechal pana Račte. Byl by sice dnes již snesl trochu odpočinku, ale nedalo mu to. Dobrý jeho duch byl mu dnes věrným průvodčím. Kdo ví, bylli by zítra po ruce! Věděl sice od slečny Mély, že Borovec pro divadlo jest získán, ale nesdílel se s ní o mínění, že jen tak holou rukou přijme kopřivu, jež vězela v úloze Benigna Neděle. Každým způsobem musil Borovec prve úlohu zevrubně poznati a pak teprve se vysloviti, a postavíli se na odpor, bylo prve pře s ním náležitě skoncovati.

Odpoledne bylo na pokraji hájku pod Vražnem viděti malebnou skupinu. V mechu, pěkně v chládku, seděl doktor v levo a Borovec v pravo o smrky podepřeni. Aby si záda smolou neumazali, byl za každým na smrku velký arch novin hřebíčkem připjat. V popředí mezi nimi seděl, na bobku Imam, hlavou k nim obrácen. Jaroslav četl z knížky, Borovec a Imam poslouchali. Bylo to asi Kopyto, co právě doktor přednášel, nebo pan Račte byl jeden smích a každou chvíli přerušoval čtenáře nějakou duchaplnou propovědí, jako: „I to je chlap stará!“ nebo: „A tohle jste, doktore, zkopal; na mou duši, krásně jste to zkopal!“ Autorská čest dostávala asi ve spisovateli rýmu, ale hlasitě nekýchal; nechtěl si pana posluchače napřed podrážditi. Když dočetl, podíval se doktor zkoumavě na panice. Tento odfoukl několik kotoučů modravého dýmu, mrknul třikrát a prohodil:

„Toho slepého Stanimíra z Ještěra budu hráti. Za jedno má krátkou úlohu a za druhé je to scéna pohnutlivá a effektní, když shledává se s dcerou, kterou má za dávno ztracenou. Ale co se týče

toho ševce, ten není, doktore, pro mne. Není, doktore, kde pak! Já a taková úloha!“

„Ale račte uvážiti, velectěný příteli,“ namítal laskavě pan principál; my kromě vás nemáme tu ani živé dušičky, jež by Kopyto hráti mohla. Nebudete přece skaliskem, o něž by se potné naše úsilí na kousky rozbilo!“

„Hrajte jen Ještěra, bude ho dosti.“

„Nemožno; Kopyto nelze vypustiti.“

„Víte, doktore, já vám povím upřímně pravdu, proč. Ondyno, jak jsem byl na Čerstvém vzduchu, nalezl jsem, chvíli úzkostně ji hledaje, spanilou naši rajku na odlehlém místečku v houští. Však víte, kterou rajku myslím.“

„Slečnu Mély.“

„Ach! ano. Bylo vám to místečko, doktore, zrovna pro dva zamilované lidičky stvořené. Měl jste viděti, jak se slečna radostí zapýřila, když mne spatřila v té rajské samotě. A hned mně vyslípla v oči, že se na mne hněvá, že ji zanedbávám, že tak dlouho nepřicházím. Ó, vy nevíte, jak mně bylo! Žádná prosa, žádná báseň to nevysloví! Ale udělám vám to zkrátka! Sedl jsem si s jejím laskavým svolením naproti ní, těsně naproti ní, a ukázal jsem jí v mistrné řeči, že jsem mlád, věčně mlád. V tom, bůh milý ví, jak se událo, dotkla se vám nožka její mé boty. Doktore, neškubejte sebou nedůvěřivě; vypravuji událost a ani o smítko víc. Elektrický oheň jako láva projížděl moje tělo a zajel do srdce, do mozku. Ostýchavost se mne spadla, a kromě toho slečna mi sama dobrotivě napomáhala, sama mi v ústrety přicházela, doktore, sama, samičká . . .“

„A vy jste spustil vyznání lásky.“

„Což jsem nějaký smrk, doktore, abych byl mlčel?!“

„A co ona?“

„Ona mne škádlila; však znáte ženské. Škádlení a láska patří při nich na jeden talíř jako rejže a křepelka.“

„A jak vás škádlila?“

„Inu, že neví, můželi mé horoucnosti důvěřovati.“

„A vy, to se rozumí, skákal jste jazykem pro ni do horoucího pekla?“

„Nu a může člověk s nimi jináč? Pravila, že mi uloží zkoušku, že musím s vámi hráti divadlo. Já slíbil, to se rozumí.“

„A teď se zdráháte!“

„Ale, doktore, vy jste přec učený muž; račte uvážiti! Jak mohu nyní, když hradba mezi mnou a Mély se sesypala; když vím, že ona mne miluje; když to medové tajemství jest již z našich úst venku: jak mohl bych nyní já ukázati se před ní jako umouněný švec, starý a domýšlivý, pošetilý dobrák, na jevišti? Jak mohl bych nyní prováděti před ní tatrmánky? Jak mohl bych býti terčem a cílem úsměškův jednajících osob a beránkem, jenž snímá smíchy obecenstva? Vždyť, na mou duchu věrnou, musil bych se jí zoškliviti, vždyť musila by mne ze srdečka zrovna vytrhnouti a hoditi někam za plot!“

„Gusta dám se filosofie smrtelníkův nedozkoumá. Či nezamilovala se božská Desdemona do mouřenína, mladičká dci Košubejova do sta-

rého podagristy, Mazepy? Znám krásnou a vzácnou paní v Praze, jež do smrti zamilovala si komika, jenž hrál nejhloupější, nejsměšnější, nejošklivější úlohy, a proti němuž ve skutečnosti my oba jsme Adonidové!"

„Concedo, příteli, concedo! Ale ševce v Kopytě nemohu hráti."

Jaroslav prudce vstal.

„Co vstáváte, přítelínku?"

„Vy jste neupřímný, příteli! Vy jste neslíbil jen slečně Mély hráti, vy jste jí slíbil, hráti kteroukoliv úlohu; rozumíte, kteroukoliv úlohu. A v kterékoliv úloze jest uzavřen také Benignus Neděle. Mám to z jejích úst; vždyť tvoříme spolu divadelní družstvo."

Pan Borovec zbledl.

„Ah! vy máte skoro pravdu. Ano, teď se pamatuji. Plavu krásně v omáčce!"

Doktor mlčel.

„Proč nic nemluvíte, doktore?"

„Na vás jest mluviti."

„Ano, na mně, na mně. Ty ženské, to je Kainovo plémě! Ale prosím vás, slečně Mély to neříkejte, já si musím uleviti; tak mezi námi. A na konec myslila třeba na Benigna Neděli!"

„To se rozumí, že naň myslila."

„Inu tak, nebude jinak. Já musím jí ukázati, že jsem mlád, mlád... Nu, přineste mi úlohu, ale musíte ji se mnou vycvičiti."

„Mohli bychom i slečnu vzíti na pomoc."

„Ne, ne, já ji musím překvapiti; já jí ukážu, že jsem mlád, ano mlád; že nejsem žádný morous."

„A teď přijmu od vás sklínku vína."

„Pojďme, příteli, pojď Imame. Dnes nebude posilnění na škodu."

Divadelní ředitel si oddychl. Personál měl šťastně pohromadě.

XV.

Oznámiti staré paní, kdo kterou úlohu hráti bude, vzala z dobrých příčin slečna Mély na se. Klubíčko její rozvinulo se zcela hladce, a jen pro Vraženského panice rozpředla se krátká debata. Ale slečna vedla si tak opatrně a po žensku sladce, že mamá vyslovila uspokojena své konečné „budiž."

Doktor Javorník měl plné ruce práce se svými sladkými nesmysly. Aby Zdenka, jenž se mu líbil, si naklonil, vyjednal mu na den dovolenou a jel s ním do blízkého města, aby tam opatřili dekorace a kostymy. Zdeněk jej vedl k městským ochotníkům divadelním a ti by byli potřebné dekorace půjčili; ale doktor, jenž dbal na pěknou úhlednost, nestál hrubě o ně. Byly mu poněkud ošumělé a nevkusně malovány, proto zamluvil si jen dobré lampy. Ale štěstí panu principálovi téměř nadbíhalo samo. Když vystoupili z divadla, kde jim myšky přes nohy běhaly, potkali odkojence Mus, zde na prázdninách meškajícího, pana Trnku. Trnka byl čiperný žák malířské akademie v Praze, a doktor znal jej od vidění. Dali se do řeči a za tepla do vyjednávání.

Trnka přisedl celou duší k podniku a slíbil, že do jisté doby vymaluje i oponu i dvě dekorace i s příslušným průčelím, budeli mu dán zdejší městský malíř na pomoc, a zaručil se svatě, že postaví domácí divadelko jako z cukru. Vyhledali malíře, ujednali s ním mzdu, najali ve střelnici za městem sál pro dobu malování a nakoupili barev, štětců i plátna. Zatím minulo poledne; i šli do hostince pozvavše pana Trnku k obědu. Tento odběhl zatím domů a přinesl sobě papíry a tužky, a nežli byli po černé kávě, měl již mladý malíř všecky náčrty načmárány. Jaroslavu šly dobře k oku, přijal je a umluvili ještě potřebné a žádoucí barevné tóny pro ně. Rozměry a polohopis velikého pokoje na Čerstvém vzduchu měl obezřetný podnikatel s sebou.

Dekorace byly tedy v pořádku; šlo nyní o oděvy. Ani tu nebylo těžkostí; Trnka věděl radu. Byl tu v městě krejčí Jelínek, jenž sám byl dlouho při divadle a měl celou sbírku kostymů nejrozmanitějších. Některé prý byly málo opotřebovány a při večerním osvětlení zrovna skvostny. Jelínek půjčoval oděvy ty na maškarní plesy a do ochotnických divadel v okolí i v městě a dal prý si dobře zaplatiti, jakož vůbec jeho kostymní půjčovna byla hlavní jeho výživou. Obyčejné šaty prý dvakrát rád nešil a takto prý náležel k posledním krejčím ve městě.

„Ale originál je, pane doktore,“ dokončoval Trnka o Jelínkovi svůj referát; „než slovo promluví, uvidíte, že originál. Já jej mám již třikrát v mapě. Však uvidíte sám.“

Šli k Jelínkovi. Bydlel na předměstí ve vlastním domku. V nízké učazené světnici trávil dni své s manželkou a třemi dětmi, a doktorovi se ani dobře přes práh nechtělo; neboť čistoty a pořádku nebylo tam nazbyt. Jelínek seděl při stolku u okna a spravoval nějaké dětské kalhoty. Na stole byla ještě hromádka slupek od brambořů po obědě. Vstal a protáhl tělo. Byl o dobrou hlavu větší než obyčejní smrtelníci, hubený ano vyzáblý, měl řídké přirysavělé vlasy a knírky, oči tragicky zapadlé a ústa komicky široká. Doktor se otřásl omrazem: to byla figura, kterou v Ještěru musil vypustiti a která by i Kopytu dobře šla k duhu.

Trnka přednesl, proč přicházejí, Jelínek si změřil doktora, jako by odhadoval, kolik má na něm za obleky chtíti, shodil prudce bramborové slupky se stolu na podlahu a pravil hlasem, na prknách patrně vymluveným a vykřičeným: „Pojďme.“

Doktor se zachvěl. „Tento hlas,“ pomyslil si, „jest pro Ještěra zrovna uladěn!“

Jelínek vedl příchozí pány přes síňku ku dveřím, jež otevřel velikým klíčem dle fasony z předešlého století. Vstoupili do komory, prostorné, čisté a řádně provětrávané. Osvětlovalo ji dobře veliké okno, jež uvnitř se dalo na okenici zavříti. Nebylo pochybnosti, že zde jest pravý svět Jelínkův a nikoli v první jizbě. Na všech stranách visely divadelní nebo maškarní obleky pěkně vedle sebe; úplný oblek vždy na jednom kolíku. Něco zbraní a drobnějších requisit leželo slušně spořádáno na zemi.

Jelínek postavil se uprostřed, zajiskřil očima a pravil jako by stál před obecenstvem dlouhánskou rukou svou dle potřeby ukazuje:

„Tu jsou Španělé, tu rokoko, tu orient, tu sedláci, a tuto fraška a masopust. Sto a padesát obleků̊v.“

Příchozí si prohlíželi nápadnější a pěknější kostymy.

„Kde jste takovou sbírku sehnal?“ otazoval se Jaroslav.

„Dvacet sedm kustýmů“ — Jelínek říkal důsledně kustým — „skoupil jsem v Praze; hromadu od divadelních společností zbankrotovaných; tu i tam kousky, kde se mně tak po cestách mých namanuly; ostatní jsem střihl a ušil sám. Však jsem z toho. Patnáct let hrál jsem při divadle. Leží v tom mnoho peněz.“

Doktor si vybíral, co nejlépe mu svědčilo. Jelínek zvědavé ho stopoval očima.

„Není, prosím, milostpán od divadla?“

„Proč tak myslíte?“

„Proto že rozumí effektu. Co vybírá, je při lampách samý effekt.“

Doktor ptal se po zápůjční ceně, podotknuv, že to do Záhořan.

„Když je to přes pole,“ připomenul Jelínek, „je cena o něco větší. Na cestě se kustýmy omícejí.“

To předeslav vyslovil bez ostychu slušné peníze za půjčení. Doktor přijal bez smlouvání podmínky, vyjednal s ním zálohu a určil, že obleky s sebou vezmou, až povezou do Záhořan dekorace.

„Za půl druhé hodiny je všecko řádně spakováno; ale musíte sám nebo aspoň pan Trnka osobně přijíti; neznámé osobě kustýmů nevydám.“

Doktor se měl k odchodu; Jelínek mu zastoupil vážně cestu.

„Milostpane,“ deklamoval, „oblek nedělá celou figuru. Hlavní věc je při ní pořádná hlava. Račíteli míti k čemu ličitele pro představení?“

Doktor se pozastavil. Hned, jak Jelínka spatřil, hrálo v něm všecko neodolatelnou chutí, připojiti jej ku skrovnému personálu. Leč ostýchal se kroku toho pomýšleje, že stará paní by sotva dovolila, aby na domácím divadle hrál s nimi cizí člověk a k tomu ještě řemeslník jaksi pochybné existence. Poslední otázka Jelínkova měla svou dobrou podstatu a mohla býti jaksi vstupenkou do domu a snad i na jeviště. Ovšem musil prve dobrou radu o to vzíti s Mély. Doktor si minutu hladil kníry a prohodil:

„Umíteli dobře líčiti?“

„Já!? Patnáct let byl jsem u divadla, a těmato rukama prošlo na sta a sta hlav a tiháží. A jakých, milostpane! Za pět minut mám z mladíka starce, a když jsem nalíčil intrikána, sršela z něho zrovna hrůza do parterru. A zamilované dědky umím také. Já na ulici ani v kostele nikdy nestrčil oči do kapsy, a to je hlavní věc.“

„Nu uvidíme, pane Jelínku, uvidíme; času máme na to dost.“

„Nu, račte si rozmysliti a na mne pozeptati. Drahý nejsem.“

Když na večer doktor slečně Mély skládal ze dne účet a o Jelínkovi se zápalem se rozhovořil, kroutila k tomu povážlivě hlavou a vyčítala mu vlídně, že jeho divadelní touhy se vlekou do nekonečna a že povlekouli se tak dále, bude musiti z družstva vystoupiti. Co do Jelínka, že by ovšem herec ze řemesla byl výhodnou výpomocí a pro nalíčení že jest ho i pilná potřeba: ale aby spolu hrál, k tomu ústupku že asi paní intendantka — myslila tím starou paní — nezměkne.

Jednu cestu že by tomu sice věděla; ale že neví, vedlali by k cíli. Jaroslav poslouchal na obě uši a podivil se nemálo důvtipu své společnice in theatralibus. Cesta ta měla jíti přes Vražno. Borovec měl si vzíti Jelínka, jakožto herce, k vycvičení se v úloze své a měl u slavné intendance vymoci, by směl spolu hráti za tou příčinou, by Borovec nepropadnul.

„Když již tolik jde na jeho útraty, ať jde i Jelínek," končila svou intriku; „nám již intendance v ledačems ustoupila, ať Benignu Nedělovi také v něčem ustoupí."

Uraděno, provedeno. Pozvali pana Borovce na Čerstvý vzduch, a slečna Mély mu všecko pěkným na vrch tak vyložila, že uznal toho potřebu pana Jelínka si na několik dní za mentora vypůjčiti a že sám došel k intendanci o povolení, aby směl pro zajištění dobrého účinu Jelínek, jenž buď jak buď k líčení herců vzíti se musí, s ním výstoupiti. Stará paní se v duchu nad tím nemálo ošívala, ale přec ostýchala se velectěnému panu sousedovi něco zřejmě odepříti, co mu mohlo býti se skutečným prospěchem. Poněvadž svou záležitost tak vylíčil, jako by to byla pouhá Minerva z jeho hlavy, nepomyslila při tom ani na doktora, a Borovec odešel od ní s dobrou pořízenou.

Básník byl nyní jist dobrým výsledkem. „Přidělal" Jelínka do Ještěra i Kopyta, rozepsal úlohy a rozděliv je kromě Jelínka, vzýval Apollina, by ochranné peruti své rozestřel nad dramatickým jeho podnikem. Čerstvý vzduch, druhdy sídlo arkadického poklidu a rodinné lásky, proměnil se v úl, plný svistu, šumu a práce. Veliký pokoj byl vyklizen a doktorovi odevzdán, a tesař a truhlář se vestěhovali do něho. Jaroslav i slečna byli po celý den na nohou, a manželé Hajných zamhouřili oči. Věděli jen, že na patnáctého srpna chystá se jim slavnostní překvapení doktorem i slečnou. Že očekávají divadlo, neprozradili, ač pan Hajný věděl, že přítel ani nic jiného podle svých libostí připravovati nemůže. Také viděli oba dva rádi, že hosté jejich vstoupili ve spolek za jedním účelem.

„Neshledajíli se v nesmyslech, jinak se neshledají," připomenul jednou polo žertovně, polo opravdově Prokop.

Spanilá jeho ženuška odvětila laskavě:

„Doufejme, že již se dohledali, co tak dlouho hledali."

Mladá paní byla již zasvěcena v tajemství své přítelkyně.

Doktor zajel si do města, by dohledl na malíře. Dal zastaviti na střelnici a vkročil do malírny. Pohvizduje seděl Trnka na malířském řebříku a pilně maloval. Vychvaloval si městského malíře, že mu jde práce od ruky jako vítr, jen když má obstojnou předlohu, dobrý plat a odpoledne pivo na občerstvenou. Však také se doktor přesvědčil, že dekorace rostou do honu. Nejtěžší kus, opona, byla hotova a sušila se. Představovala nebe, v němž letí dva geniové, jeden plavovlasý a druhý černohlávek; jeden s výrazem veselým a druhý s vážným. Nesli společně koš s květinami a rozhazovali kytičky, jeden v levo, druhý v pravo do všehomíra. Dole, v ptačí téměř perspektivě, byla krajina, podobná Záhořanské. Idea celku byla případna; zpodobovala i komické i tragické básnění divadelní, a ty kytičky, vzduchem letící, byly rozkoš, jež pozemšťanům sype v klín. Jinde rozestaveny byly nedokončeny

ještě: dvě pozadí, jedno rytířská dvorana a druhé měšťanská světnice. kulisy a sufity. Kollegy Trnkova zde nebylo; má prý doma neodkladnou dnes práci.

Trnka s výše své se rozpovídal o Jelínkovi.

Vypravoval, že celé hodiny tu prosedí, většinou mlčky jako čáp; někdy však neví řeči konce. Dekorace prý se mu líbí a říkává prý, že ještě nikdy při tak effektních dekoracích si nezahrál a že by si toho vážil jako poloviční spásy duše své, kdy by po letech opět jednou, tak z plné duše, mohl v Záhořanech nějakou mastnější úlohu odříkati. Zdejší ochotnické divadlo prý ho neuznává a nejde prý na představení, leda když mají od něho obleky, aby se na ně při lampách podíval.

„Pořád mi leží v uších," pokračoval Trnka, „abych se při vašnosti zaň přimluvil, byste mu dovolil spolu hráti. Já mu to již padesáti devíti způsoby vymlouval, že to nejde při domácím divadle; ale on se vždycky k tomu vrací jako štika k lovu. Mám s ním tady kříž! Však slyším jeho krok. On chodí jako podle bubnu."

Jelínek vstoupil do sálu a sedl do kouta na lavici. Smekl uctivě a poklonil se, ale mlčel. Doktor se ujal slova:

„Co tomu říkáte, pane Jelínku?"

„Jsou dobry."

„Nu vy jste znalec. Budeli se při nich dobře hráti?"

„Dobře."

„Vy jste již dlouho nehrál?"

„Dlouho."

„Ale ještě byste to dovedl?"

„Milostpane! Poroučejte a já postavím pořádnou práci."

„Pojďme na střelnici."

Vyšli. Střelnice se táhla šňůrou podle bývalých hradeb, a byla vlastně jen dlouhé lipořadí, nyní tiché a opuštěné. Jen vrabčáci švitořinkali v košatých lipách. Došli mlčky asi doprostřed. Tam při zdi byl stůl a dvě lavičky. Doktor si sedl a pobízel Jelínka na lavičku. Ten z úcty stál a hladově se díval na dva sešity, jež doktor z náprsní kapsy vytáhl.

(Pokračování.)

Píseň o mozolech.

Vznešené písmo — mozoly dlaní,
ale ne každý čísti je umí:
o dálném cíli psány v nich dumy.
hymny v nich skvělé dobytých přání,
rodiny četné jediná spása,
písmo jich vzletem nadšení hlásá,
srdce jak touhou bušívá denně
po drahých dětech, milené ženě;
hlásá, že pro krb rodinný není
svízelem svízel, potem pot skrání,

sladká že práce do unavení —
divné to písmo, mozoly dlaní!

Učte je čísti vy, kdož k svým dětem
mistry všech vzácných umění zvete;
učte je číst — a milostným letem
z mrazivé bídy blahobyt zkvete,
teprve potom nad vaší hlavou
vzdělání záři rozleje pravou —
zřídíte věčné pomníky sobě,
podavše ruce kýžené době,
v níž lidstvo nové spasení vidí,
která mu z těla vyrve zas trny,
ve které lidská důstojnost skvrny
stoleté láskou bratrství zčistí.

Nuže ta láska vaším buď znakem:
mozolův písmo učte se čísti —
srdce však při tom budiž vám zrakem!

Ant. Koukl.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)

Po skončení oběda pan Souček každou chvíli podíval se na hodinky a několikrát vyzval Boženku, aby vyhledla z okna nespatříli blížiti se někoho krokem důstojným ke statku. Ale očekávaný nepřicházel. Tři hodiny konečně. Starcův nepokoj stupňoval se až k rozčilení. Proč jenom nejde?

„Marto!“ volal pan Souček snaže se hovorem zaplašit zdlouhavost času. „Jeli pak v zahradní besídce už prostřeno? A lenoška březová na místě? Na proti vchodu, k pravé straně? jako vždy? Tam nejraději sedá, jak víte! Aby ničeho nepohřešil! — Co pak řekne našim letošním okurkám?“ pokračoval. „Nezapomeňte poslat jich košík na faru, Marto! Proberte lepší, ale sama, rozumíte! Ne abyste svěřila zase vše Barči, té lehkovážnici. Broskve také ještě neviděl! A jaké pak je dnes máslo? Co, Marto — co? Ondy nestržila jste mnoho cti — nu, nu, ne hned vzhůru! Myslím to jen tak, rozumíte, Marto! Jen jestli se mu nic nepřihodilo —“ doložil velmi již starostlivě. „Půl čtvrté!“

„Zpozdil se asi,“ podotknul Robert dosti suše; patrně jej pozornost věnovaná výhradně neznámému člověku příliš nepoutala. „Obmeškal se.“

„Zpozdil, zpozdil, milý hochu!" zvolal dědeček. „Obmeškal. Doufám ovšem, že tentokráte příčina není horší. Ale u nás starých lidí třeba pomýšleti vždy na jiné možnosti. Pan farář jest v mých letech; chodili jsme spolu do školy a společně pásali jsme panský dobytek jako děti. Nuž, ani jeden ani druhý se za to nestydíme. Lépe z prachu se povznesti než spadnout s oblak do prachu. Ano, ano, brachu. Zpozdil! Obmeškal! Což ty víš, co jest stáří! Dnes po trávě a zítra pod travou! Našinec musí vždy být připraven."

„Ó to zajisté!" vpadl souhlasně Robert. „Kdož jest konečně jist, kdy Asrael —"

„Kdy boží prst zaklepá člověku na šedivou lebku," nahradil dědeček vnukův nedokončený obraz způsobem svým.

„Ani mládí nechrání nás smrti," doložil Robert s povzdechem sepjav ruce na prsou. „Ano, ano," pokračoval, jako by nebylo mu ničím nezvyklým obírati se myšlenkami na poslední věci člověka. „Nikdo není jist, kdy chvíle jeho nadejde. A proto — má být každý vždy připraven."

Nastala chvíle mlčení. Robert díval se upřeně k zemi, ale proto přece pozoroval, že dědeček jest hluboce dojat.

„Nejen," chopil se Robert opět slova, „vypořádán a smířen s bohem svým, se svým svědomím, ale i," doložil s přízvukem — „vyrovnán v povinnostech k lidem, ke svým přátelům . . . Ano dědečku," pokračoval po krátkém pomlčení směleji, spatřiv, že dědeček vážně přikyvuje a ani posledně pronešené myšlence není nepříznivým. „Ano, člověk má vždy míti především záležitosti své právní v pořádku, aby mohl pokojně v každém okamžiku oči zavříti. Má postarati se o budoucnost, jež přijde po něm — pamatovati na své milé — učiniti poslední vůli —"

Dědeček se zalekl toho slova, Robert přiskočil k němu a chlácholivě chopil se obou jeho rukou. „Nehněvej se, dědečku," řekl měkce, „mysli si, že mluvil k tobě právní přítel, drahý dědečku! . . . Přeju ti dlouhá léta nejkrásnějšího stáří — mnohá, přemnohá, dědečku —"

Stařec nebránil se objímání, ano nevyhnul se ani polibkům, jimiž mladík tváře jeho zasýpal.

„Ty proto," pokračoval Robert hlasem ještě zjemněným, lahodnějším, „proto neztratíš vteřinu vzácného a drahého tak nám všem života — ale — pořádek — povinnost, dědečku, jistota —"

„Pan farář! Pan farář!" ozval se z venku hlas Boženčin. Vidouc dědečkovu nedočkavost a netrpělivost, odběhla až na silnici, aby dříve spatřila příchozího. Vrazila teď do světnice sotva dechu popadajíc, s rozpálenými tvářemi. „Jest již na křižovatce!"

„Nu, nu," smál se dědeček, pojednou vytržen z nálady stísněné a uveden dobrou zprávou náhle v rozmar veselý. „Toť není ještě takový kvap, abychom vyšli už přes práh domu!"

„Proto však přece neměškal okamžitě vstáti a v spěchu co největším zaměřil ku dveřím. Boženka hopkovala po jeho boku.

Robert zůstal v pokoji. „Výborně!" zvolal, „hrál jsem úlohu svou znamenitě. Ještě dnes sdělím vše tetě Lenoře. Víme aspoň zatím tolik,

že testamentu není vůbec, tedy též ne takového, který by mě skracoval. O ostatní se už postaráme," doložil sebevědomě.

Vedouce se důvěrně vešli starci. Pan farář byl již cestou starostlivého přítele svého seznámil s příčinami dnešního opozdění, které objevily se opravdu docela bezvýznamnými. Boženka představena již venku vzácnému hosti; teď podroben obřadnosti té také Robert. Všichni odebrali se pak společně do zahrady.

Boženka brzo vybavila se společnosti a hbitě otáčela se již v kuchyni. V bílé zástěrce, lehkými kroky vznášela se pak zahradou mezi květinovými záhony, nesouc v obou rukou plechový tác, na něm chléb, sůl i máslo v sousedství prázdných talířů a sklenic. V patách za ní Baruška s plným džbánem zastávajíc úřad, který jí byl v domácnosti páně Součkově vyhražen. K líbezné něžnému zjevu štíhlé dívčiny tvořila plná, trochu kolísavá a těžkopádná postava druhé krásky přiměřený doplněk.

Pan Souček dosti dlouho prováděl hosta svého po zahradě nemoha odolati, aby neukázal mu výtečnost nových okurek, jichž símě byl objednal z Erfurtu, aby nepochlubil se před ním broskvemi, jež počínaly zardívati se právě pod vytrvalými polibky letního slunce, aby nedovedl jej k oulům a nepochválil včely krajanky, za houževnaté oposice páně farářovy, který za vlašky lámal oštěp.

Robert v boji tom zachoval vzornou neutrálnost. Nejevil vůbec na procházce zahradou mnoho účastenství. Řekl sice „výborné" u okurek, „rozkošné" u broskví a „aj, znamenité! jak podivuhodné! zajisté!" — prohodil několikrát — ale jinak zaháněl si dlouhou chvíli chytáním much, oškubováním růžových poupat a zíváním, kráčeje stále v čele, aby k spěchu pobízel. Nejméně odpovídala jeho chuti stanice před oulem. „Zajímavé!" zvolal nahlédaje do okřídleného státu rukou dědečkovou odhaleného, ale pak začal oháněti se před dotěrností několika těch malých občanek i ustoupil strategicky do slušné vzdálenosti, jakmile se ctí mohl to učiniti. Cítil skorem lítost s ubohými starci, že takovým malichernostem věnují tolik pozornosti.

Tvář jeho se vyjasnila, když spatřil dívky nesoucí pokrmy a nápoje. Věnoval půvabné sestřence lichotivý úsměv, ale také mohutnější průvodkyni její vyznamenal blahosklonným a dosti povzbuzujícím pokynem.

Společnost mužů srazila se s děvčaty před samou besídkou. Spor o přednost jednoho včelího plemene nad druhým ukončen okamžitě a zapomenut. „Aj, aj, co vidím?" zvolal pan farář v příjemném překvapení. „I to si dám líbit! Toť bude nám dnešní svačina chutnat, jak náleží!"

Boženčina hezká, okrouhlá bradička octla se v přátelsky míněném styku s páně farářovým šnupcem; levici jeho zatím nepozorovaně bylo okusiti ohnivost Baruščiných kyprých rtů.

Pan farář sundav klobouk posadil si na hlavu černou sametovou karkulku; na temeni jeho bylo se znamení kněžského posvěcení padesátiletým podemíláním vlasového břehu rozšířilo v rozsáhlé hladké jezero, řádnou pleš, již potřeba se ukázala chrániti před nastuzením. Karkulku lemovala dokola prořidlá stříbrná příze stáčející se na spáncích

v několik koketních prstenců, jež vlídnou tu starcovu tvář hladce oholenou, hostící stálý úsměv, harmonicky doplňovaly.

Usedl do připravené pro něho lenošky zeptav se dříve po zdraví staré Marty, jež uslyševši zvěst tu vděčností dala se do pláče. Naproti záře štěstím zaujal místo pan Souček. Robert uvelebil se těsně vedle sestřenky, netaje se jí, kterak rozkošnou shledává ji v bílé zástěrce, a když ona, konajíc úřad domácí paní, nabídla také jemu chléb a máslo, poprosil jí, aby vlastnoručně namazala mu skývku, která že bude zdáti se mu pak ambrosií. Se smíchem namazala bratránkovi dva ohromné krajíce, přejíc mu Olympickou chuť.

Veledůstojný host činil předloženým jemu občerstvením všechnu čest. Pan Souček nepřestával pobízeti a předcházel jmenovitě v záležitosti tekuté části požitku dobrým příkladem. Objemný džbán vykonal prostřednictvím Barušky několikrát pouť po zahradě, udržuje mezi besídkou a studeným sklepem pravidelné spojení.

Staří přátelé bavili se předměty těmi nejrůznějšími a nejvíce vzpomínkami na mladost. Mladost! Slovo čarovného zvuku. Starcům bývá vždy zaříkací formulí, která přivolá před duši jejich světy dávno uprchlé, která uvede je daleko nazpět — žel, že ne více ve skutečnosti, ale toliko na perutech fantasie!

Pan farář i pan Souček trhali o závod v tom minulosti vábném sadě květy vzpomínek a uvíjeli z nich pestrou kytici. Pan farář čím více do proudu hovoru přicházel, tím častěji sahal do šosu dlouhého kabátu a konečně držel třpytnou sandavku v levici skorem nepřetržitě. A pravice klepala na víko v taktu stále se zrychlujícím. Po zemi u nohou jeho rozprášeno bylo plno vonného pele — „jako z jara pod kvetoucí olší,“ zažertoval pan farář, když spozoroval, jakou spoustu byl učinil v zásobě „božího daru.“ Pan Souček musil stále šňupati a v rozmaru výborném nabídnul velebníček několikrát i mladému pánu z Prahy šnupec; ano, ani Boženka neušetřena a přinucena zabořiti hezké své prstíky do černého nitra sandavky, a následující její kýchot rozesmál oba starce až k slzám. Robert ovšem smál se s druhými, ale dosti zdrželivě; shledával celý ten žert málo vybroušeným.

Nevím, kterak to přišlo, ale v proudu zábavy pronešena byla slova: Zpěv, hudba.

Hned na to vytrhla celá společnost z besídky zahradní a v spěchu ubírala se k domu, kde v kruhu domácí čeledi stála Marta. Žádost hlavy domu, aby přinesla klíče od „velkého pokoje,“ uvedla dobrou tu ženu na blízkost mdloby.

„Vzácný pane,“ volala prosebně, „vzácný pane! Máme tam zeleninu a vejce a hrnce smetany! Co si jemnostpán pomyslí? A prachu všade na dva prsty — a pavučin — ó bože!“

Ale pan farář ubezpečil, že přimhouří jedno, po případě i obě oči, a tak dala se konečně neúprosná klíčnice přece pohnouti, že vedla společnost nahoru, zdržujíc ji však dle možnosti za každým schodem. Matýsek byl zatím k pokynutí jejímu s podřízenými bytostmi služebnými vrazil do „velkého pokoje,“ aby co nejhroznějšího odstranil a co nejzcuchanějšího urovnal; nepodařilo se mu ovšem více, nežli vyhnati

párek holubů, který sem byl vniknul, a odnesti jakousi škatuli, jež stála kdesi v úkrytu za kamny a docela nic nepřekážela, do prostřed pokoje. Za to Baruška v přílišné snaze, učiniti co nejvíce, převrhla důkladný krajáč mléka a štkajíc zoufale, utírala ještě bílý po zemi se plazící potok do zástěry, když hosté octli se již na prahu.

Božence uloženo obstarati dopravu potravin z besídky do nové místnosti, kam společnost se přesídlila. Barča kvapem za ní vyhýbajíc se kárajícím pohledům staré Marty, jež v rozpacích, nevědouc co počíti, spínala ruce, netroufajíc si na velebného hosta ani pohlednouti.

„He! hola! Stolici k pianu!“ zvolal pan Souček. A uvedl tím věrnou strážkyni své domácnosti skorem k zalknutí. „Ó bože!“ zaúpěla, a třesoucí se její ruka počala řáditi ve vrstvě prachu, který se byl klidně a nikým nerušen uložil po všem nábytku.

K staromodní třínohé nestvůře přisedl hřmotně pan Souček, a prsty jeho počaly hravě přebíhati po černě lesklých klapkách. Pan farář postavil se těsně za přítele hudebníka a sledoval pohyby jeho rukou, kývaje souhlasně hlavou. Robert díval se chvíli na hrajícího, ale pak přistoupiv k oknu zahleděl se ven, někdy jen s úsměvem skorem útrpným obraceje se do pokoje.

Starci, zdá se, že zapomněli jeho přítomnosti; nořili se s myslí zanícenou v sladký půvab okamžitých svých citů.

Smutně i vesele, klidně brzo a hned zas bouřlivě zněly ty zvuky vycházející z nitra starého nástroje, v němž dřímaly tak dlouho, až neočekávaně vyrušeny, vzbuzeny teď. Nechtělo se jim ani odtud; prach a rez, který se byl usadil po strunách, dusily jasnost původních tónů, a byl mezi těmi dnešními zvuky a oněmi, jež dotknutím se prstů zaznívaly kdysi z piana, poměr as takový, jako mezi hráčem dnes a před více než půl stoletím.

Bylo snad vůbec v celém tom mimovolném koncertu mnoho komického. Pan Souček ke všemu počal hru svou provázeti zpěvem, který křaplavým a vrzavým melodiím piana málo odevzdal. Robert u okna učinil rukou pohyb, jako by zacpati chtěl si uši. Překvapil také sama sebe několika satirickými poznámkami, jež zdály se jemu aspoň velice zdařilými.

Za to pan farář sledoval přítelovy písně s rostoucím pohnutím, a když zavzněla konečně Přibylova opravdu velebná hymna, proměnilo se jednotvárné solo rázem ve dvojzpěv.

Blah ten, kdo dle povolání
slouží bohu, vlasti své!

V těch verších obsaženo bylo vyznání víry obou starých poctivců. Z úst jejich řinula se ta slova v rytmu ne zcela lahodném, ale za to zpívali, jako by duši svou celou byli vdechli v ten nápěv i v ta prostá nehledaná slova. Tak nezpívají se více v Čechách písně národní a vlastenecké. Tak zpívaly se jedině v oněch pohnutlivých dobách, když každé slovo napsané poctivým českým pérem rozletělo se po širém kraji a nekritisováno ale uvítáno jako poselství nového úspěchu — když každé srdce, které zvalo se českým, zabušilo mocněji octnuvši se vedle srdce jiného, jež bylo stejně ryzí, stejnými city unášeno.

Boženka vcházejíc do pokoje nemohla ubrániti se úsměvu, ale nemohla se také ubrániti slzám. Nalezla oba starce v objetí.

„Sem k nám!“ volal pan Souček, spatřiv vnučku. „Aj, jaký to nápad výtečný!“ zajásal spozorovav v rukou jejích láhev s ohnivým mokem Mělnickým. „Sem! ať zavdáme si vlasteneckou šťavou z révy, již otec vlasti Karel ozdobil břehy naší stříbropěnné Vltavy a rmutného našeho Labe! Na zdraví!“

„Nuž, ano!“ svolil pan farář. „Vypijme sklenku! V dům tvůj slavilo příchod jaro, příteli! Hle!“ pokračoval obrátiv se k starému soudruhu, „jak čarodějnou moc má mládí! Tak čarodějnou, že jako na jaře posněžené vrcholy hor polibkem slunce, také šedivé, zbrázděné hlavy okřejou a se oteplí září jeho paprsků, jako dnes naše. Jest to však pouhý odlesk,“ skončil pan farář v opravdovém pohnutí, „sníh zaleskne se v úpalu slunce na horské pláni — za poledne, na chvíli — ale nesejde, neztaje více ... květy nevykvetou tu opravdové ... a také hlava vzrušená a jásající na chvíli zůstane přece jen příkrovem zimy ... Na zdar!“ zvolal pak přejímaje víno z rukou přítelových. „Ne zdar náš, starý příteli! My patříme k pokolení minulosti a zdaru netřeba nám více — vyprázdněme pohár: budoucnosti!“

Páně farářova pravice spočinula jako žehnajíc ve vlasech Boženčiných.

„Na zdar! Na zdar!“ jásal pan Souček přiťukuje též k Boženčině sklenici. „Na zdar naší budoucnosti! Naší naději, naší mládeži! A kde pak jest Robert?“

„Odpusť, dědečku,“ ozvalo se od okna, „obdržel jsem právě list a dal jsem se do čtení — od tety Leonory . . . Všem nejsrdečnější pozdravy.“

„Děkuji, děkuji,“ odpovídal pan Souček. „Ale teď pojď nám připit. Či nepočítáš se snad . . . Ach odpusť!“ opravil se spěšně. „Zapomněl jsem, že ty máš podobné pošetilosti — už šťastně a dávno za sebou . . .“

„Ale dědečku —!“

„Ach, ano — tys zástupce pokolení svého, a v tobě obráží se snahy doby, v níž žiješ . . . Za nás byl život národní v Čechách ‚pastýřskou idylou.‘ Nebylo bouří, žili jsme klidně a v lásce jeden ke druhému. Ty doby jsou ty tam! Vy to nazýváte štěstím! A máte snad pravdu! Člověk roste a také národ. Jsme v proudu dramatu a musíme ku předu do výše. Rodina naše jest větší a nemůže býti již ve všem souhlasnou . . . Národní cíle české nabyly tvaru praktického, vypočítatelného a vyměřitelného, nejsou více neurčitými sny, mlhavými, bez těla. My jsme byli dětmi . . .“

„Soudíš celkem správně, dědečku,“ řekl Robert, „ano, vy jste byli dětmi! Dalek jsem toho —“ pokračoval, tváře se skorem dojatě, „dalek, vkládati do slova toho význam snad vám nepříznivý.“

„Ó prosím — jsi velmi laskav,“ namítnul pan Souček.

„Ale, ale, dědečku,“ přerušil jej Robert, „na co opět myslíš? Jak mně zas rozumíš? Chtěl jsem pouze říci — chtěl jsem jen — nuže zkrátka ať vybojujem věc tu jednou pro vždy,“ zvolal v návalu odvážné myšlenky, „mám všechny snad nectnosti, ale jednu mám ctnost —

nedělám se lepším nežli jsem! Zkrátka tedy: My nerozumíme více vám. Váš svět jest pro nás příliš světem citu!“

„A vy?“ vmísil se v rozmluvu pan farář, který udiven naslouchal rozmluvě, v níž vyzněla jeho vřelá slova o mladosti. „Co vy dáváte v náhradu za ty naše city?“

„Řekněm třeba myšlenky,“ odpověděl Robert.

„Aj! aj!“ usmál se farář. „Ó té prospěšnosti vašich myšlenek!“

„Myšlenky,“ přerušil jej Robert podrážděn, maje za to, že proti tomuto protivníku netřeba mu míti ohledů, „myšlenky, které ovšem neobalujeme s hlukem planých frásí o ‚vlastenectví‘ a ‚mladosti,‘ haha — které nestavíme na odiv libůstkami v okázalosti zevnější.“

„A čím?“ zněla další otázka, „čím nahražujete vy národu tyto naše — nuž, dejme tomu, slabosti?“

Robert neodpověděl; usmál se jenom.

„Chladností a vypočítavostí, lhostejností, opatrností, tichošlápstvím a prospěchářstvím, blaseovaností, bezbarevností charakterů,“ řekl pan farář. „Vy nejste,“ pokračoval hlasem povýšeným, se zápalem, „vy nejste dětmi a nechcete být mládeží, jíž měli byste býti přirozeným rozvojem, ježto dobu naši nazýváte národním dětstvím. Vy si říkáte a dáváte říkati: muži, — ale vám schází to, co činí můžo mužem: činy. Ty očekáváme od jinud, ale ne od vás. Vy až k nim jste se nepovznesli. My jsme byli,“ dokončil starý kněz, „snílkové, ale vy — vy jste spáči!“

Pan farář se odvrátil; ruka jeho octla se důvěrně na rameni starého soudruha. „A starci,“ řekl tento sotva zadržuje slzy deroucí se z očí, „my starci připili jsme jen skutečné mládeži, mládeži takové, v níž vidíme očima svýma dle svého spůsobu vlasti spásu, mládeži a budoucnosti!“

„Ani generace tato,“ promluvil pan farář tónem náhle mírným ale s očima hněvivě na Roberta upřenýma, „není jí prostá — pravé, nadšené, vzletné a ohnivé mládeže, jenom že ony vlastnosti nejsou znamením celé doby. Jsou pouze jednotlivci, kteří hlásí se k praporu tomu, a ti jsou strážcové svatých ohňů ideálů, z nichžto vzplane a vzplanouti musí požár očistný. Mládeži a mladosti!“ skončil starý kněz pozdvihuje pohár.

Boženka postoupila proti bratránkovi; porážka, jíž utrpěl, naklonila mu snad její soucit.

„Ó proti takovému přípitku,“ zvolal Robert s poklonou, „ničeho nenamítám. Mladosti a kráse!“ řekl přibližuje sklenku k ústům.

Ve dveřích objevil se Matýsek dávaje přítomnost svou na jevo dosti hřmotně. Pan farář okamžitě porozuměl tomu znamení otázky.

„Kdo pak vás objednal, Matese?“ durdil se domácí pán. „Proč nečekáte na rozkazy? Jistě že Marta prožluklá . . .“

„Zcela v pořádku! Zcela v pořádku!“ — volal pan farář přívětivě ke dveřím kyna rukou. „Jest nejvyšší čas. Jen zapřáhněte Matese. Kterak jsme se opozdili!“ řekl obrátiv se k starému příteli.

Sestoupili dolů do jídelny, kde za chvíli opět ve dveřích objevil se Matýsek; tentokrát ne více jako znamení otázky, ale jako naléhavý vykřičník.

Provázen veškerým obyvatelstvem statku ubíral se pan farář přes práh domu. S úsměvem děkuje všem, sedl do kočáru. Pan Souček díval se za odjíždějícím, až docela vůz v šeru zmizel; pak vrátil se do jídelny. Marta nepříliš vlídně poznamenala, že večeře asi již vystydla.

Starý pán prohlásil, že vůbec nebude dnes jísti. Usedl k otevřenému oknu a dlouho němě, beze slova, pohlížel do tmy. „Půl století," pohnuly se pojednou jeho rty k ztlumenému šepotu, „půl století pracoval jsem zde na zvolené té půdě a strádal jsem s vůlí poctivou, silami všemi, s myslí radostnou, včela naplnila chudý v počátcích oul — a teď . . . první větřík může sraziti ji v plodném letu jejím, zahubiti ji, zanesti ji daleko, daleko — kdož má o krajích těch tušení? . . . A proč jsem střádal? proč jsem pracoval? pro koho? Ó, že jsi vzal mi jediné mé dítě, bože! On byl by kráčel zajisté cestou pravou, užívaje prospěšně zděděných statků pozemských na dobro lidstvu, k prospěchu národa a vlasti a tím již i k vlastnímu svému blahu! A zatím . . . hle! Právní a nejbližší dědic můj! Člověk, který mně býti má nejdražším!"

Rty starcovy chvěly se dále, ale zvuku slyšitelného nevycházelo z nich více. „Což nejsem však pánem jmění svého a vůle své? . . ."

Stařec vzchopil se, a tvář jeho oděla se výrazem vzdorovitým, jenž mohl zdáti se i zlobným. „Ano," zvolal přistoupiv náhle k Robertovi, „rozhodnu o budoucnosti!"

Rozechvěn, pobouřen, v myšlenky zabrán odešel starý muž do své ložnice.

Robert Zelený hřmotnými kroky měřil pokoj. Ve tváři jeho zračila se mrzutost. Byl s dnešním dnem nanejvýš nespokojen. Sám s sebou, se všemi. Již ráno měl vlastně nehodu; připomenul si s nelibostí rozmluvu v kočáře. A což odpoledne! Že také nedovedl odraziti vyzývavost a pustil se v rozbory názorů o světě! To bylo neprozřetelné, nelze zapříti. Měl se lépe opanovati.

Robert pokáral se v duchu. Po druhé dá se s těmi starými dětmi třeba do tance — proč ne? Nemohl ubrániti se úsměvu, který však špatně k zamračenému jeho čelu slušel; podobal se spíše úšklebku. „Dědeček jest na mne opravdu rozhněván!" zvolal nevrle, přerušiv smích. „O tom nemohu se klamat, o tom nelze pochybovat. Poslední jeho slova zněla jako: Poradil jsi mně dnes dobře, učiním pořádek. Avšak tebe jsem od té doby řádně poznal; ty nejsi člověk mého srdce. Proto nečiň si naději na dědictví! A bah!" Robert pohnul nedbale rukou. „Že nepatrnostem takovým věnuji tolik přemýšlení! Co na tom všem záleží! Jsemli dnes i trochu v nemilosti, zítra budu hřáti se zas na výsluní dědečkovy přízně. K čemuž bych zde byl? A v zápětí této noci ještě nepojede přec Mates pro notáře, haha! Proto všechno mohl jsem si nepříjemnost dědečkova hněvu ušetřit! Nebyl bych ostatně dal se strhnouti k tak nerozvážné otevřenosti, kdy bych nebyl býval rozčilen, podrážděn obdrženým listem!"

Vina všech nepříjemností dne svezla se na ubohou Leonoru. Přísný synovec věnoval vzdálené několik kárajících myšlenek a zdrtil

ji in absentia pádností oprávněných výčitek. Vzal do rukou obdržený list a počal čísti:

„Známo ti, že dědeček měl syna, který v mladém zemřel věku, ve květu let, v cizině — nebylo mu přáno zavříti oči pod oním nebes baldachýnem, pod nímž po prvé je otevřel . . .“

„Tetin květnatý sloh,“ poznamenal čtenář uštěpačně.

„Zůstalo po něm dítě,“ četl dále. „Dědečkovi jest nebožtíkův tento román podnes tajemstvím. Milostné pletky synovy byly mu známy, ale následky jich zůstaly mu rouškou tajemství zastřeny . . . Matka byla herečkou. Starala se pečlivě o plod nešťastně skončené lásky — uznání to nemohu jí odepřít.“

„Jsme velmi spravedlivi k nepřátelům,“ zabručel Robert.

„K našemu štěstí nebyla však praktická. V tom ohledu byla bezstarostně lehkomyslnou, jako bývají dámy toho stavu.“

„Trochu staromodní názory,“ usmál se čtenář.

„Snad bála se také,“ pokračoval, „špatného přijetí, myslila, že bude jí opovrhnuto, a byla příliš hrdou... zkrátka: nehlásila se nikdy k rodině otce svého dítěte. Žila se synem v Praze, vrátivši se k někdejšímu svému působení na jevišti. Až překvapila ji smrt. Jest tomu již kolik let. Nezákonný ten bratránek Tvůj dokončil právě studie gymnasiální. Přátelé umělkyně postarali se o to, aby mohl dostudovati. A teď se stalo —“

Robert dočetl první stránku listu a sklesl na pohovku. „A teď se stalo!“ opakoval malomocně. „Ukončil studie své na technice ve Vídni. — Proč nenalila mně teta čisté vody!“ zvolal zlobivě. „Mohli jsme dávno již podniknouti něco na svou ochranu. Jaký účel mělo zatajení okolností tak vážných? Žádný. Pouhá libůstka staré panny, která vždy musí míti kousek tajemství zvlášť pro sebe.“

„Člověk ten,“ pokračoval polohlasitě ve čtení obrátiv list, „nebyl by nám nebezpečným, kdy by —“

„Ano — to kdy by!“ zvolal Robert nahlas. „Kdy by náhoda nebo osud nepříznivý nebo snad i zloba našich nepřátel — snad plány jeho vlastní,“ četl dále, „nebyly zanesly jej. — Právě se dovídám — přijat za inženýra ke společnosti — v těchto dnech počne vyměřovati — v nejbližší blízkosti páně Součkových pozemků . . .“

Věnoval třetí straně listu jen těkavý pohled. „A teď jest na Tobě,“ dočetl pak, „abys učinil potřebná opatření. Spoléhám na Tvou bystrost, Tvou obezřelost, na osvědčený Tvůj důmysl . . .“

„Děkuji za poklonu!“ zvolal; uznání jakékoli vždy mu pochlebovalo. „Mrzuto! K zlosti!“ zabručel pak. „Ó teto Leonoro! Ó teto Leonoro! Naše plány se zamotávají . . .“

Mladý muž vyskočil z pohodlné své polohy a jal se zas přecházeti prudce po pokoji. „V případě nejhorším,“ zvolal zastaviv se, „popřejeme raději ubohé dívce několik tisíc z našeho půl milionu!“ Tvářil se velmi milostivě; zdálo se mu, že jest příkladným šlechetníkem.

Octnul se u divanu, a tělo jeho znova kleslo v jeho pružnou náruč. Převaloval se chvíli z jedné strany na druhou, mezi rty cuchaje doutník, který byl mu uhasl, aniž to spozoroval. „Ano — nabídnu jí smír,“ zvolal vzchopiv se opět, „budeme postupovat společně proti

společnému nepříteli. Situace se změnila. Věci mají se teď jinak. Zájmy naše jsou skorem totožné — v jistém ohledu totiž. Jest v našem oboustranném prospěchu předně teď, aby hrozivé stíny, jež v podobě pozůstatků z romantických zápletek minulosti vystupují na obzor, byly co možná zažehnány... aspoň aby on — kterak se jmenuje? Co na jmenu konečně! Teta zapomněla na jmeno — aby nevyhodil nás oba ze sedla-dědečkovy přízně. My dva spolu pak budeme snadno hotovi," doložil, nemaje patrně ani nejmenší pochybnosti o skutečném výsledku. „Ačkoli," přerušil se opět, jako by přece jen nedůvěřoval. „Dnešní události — okamžitý stav věcí — Ej!"

Robert vyskočil s pohovky a přikročiv ku stolu zapaloval si doutník o hořící svíčku. Zajisté však úmysl tento nepovzbudil jej k pohybu tak zbytečně prudkému. Byly to as jiné myšlenky, jichž návalem tak nechal se unesti...

„Není to nápad zlý!" prohodil vypustiv z úst několik hustých kotoučů dýmu. „A věru..."

Vzal při těch slovech do rukou zas tetin list. „I hleďme!" zvolal, „post scriptum — celá poslední strana! Aj, aj! Také mohlo mi napadnout, že dopis ženský neobejde se bez tohoto nespůsobu, ano, že nejdůležitější přichází tu pravidelně až za podpisem," doložil rozmarně.

Tvář jeho se vyjasňovala; počal se usmívati. „Jaká to shoda myšlenek!" zašeptal pak. „Nuž, vezmem si sestřenku!" zvolal rozhodně. „To bude to nejkratší!"

Robert ulehl, ale nemohl usnouti. Myšlenky nejrůznější těkaly hlavou jeho; přízrak za přízrakem valil se před jeho očima; nemohl jednotlivých obrazů ani postihnouti.

Bylo mu těsno; zdálo se mu, že chmury jej udusí. Kolem rozhostila se tma, a nemohl jí proniknouti. Umínil si, že usnouti musí, stůj co stůj, i použil všech známých prostředků uspávacích. Pokusil se soustředit myšlenky své k jednomu bodu, počítal několikrát od jedné do tisíce, a není jisto, zdali filosof povznešený jinak nad podobné malichernosti nezačal se i modlit polozapomenutý otčenáš. Vše marně. Tmou kmitaly se drobné jiskřičky, jako když spálíme papír a díváme se, kterak na zuhelnatělé hmotě pak i nejpevnější a dlouho vzdorovavší atomy rostlinného tkaniva podléhají procesu spálení.

Konečně vyhoupla se jedna z jiskřiček nade všechny zmatené temné mraky; rostla a měnila se v určitou podobu, v sličnou, mladou, úsměvnou tvář...

Robert Zelený spal a snil.

Jitro na statku.

Noc měnila se teprva v přítmí, bylo ještě šero, když ze dveří chléva vynořila se ženská hlava, dosti rozcuchaná, a když se byly rozespalé oči rozhledly na všechny strany, následovalo poprsí; pak vyklouzlo ostýchavě celé tělo vězící v povážlivých nedbalkách.

Postava tiše plížila se prázdným dosud dvorem; ze středu prostranství, od pumpy, ozval se pak plískot a pleskot; tajemný zjev

kmitl se opačným směrem a zmizel zas beze stopy v místnostech svého východu.

Brzy po tom z protivné strany objevil se Matýsek, bos a v modrých spodkách; prvním cílem jeho též byla studna, kde se umyl, věnuje ranní toilettě své podezřele mnoho péče. Obstárlý ten mládenec přinesl s sebou i plechové zrcádko a zhlížel se v jeho zamaštěném povrchu při mdlé záři prvního zábřesku jitra dosti dlouho, česaje si švihácky ježaté své vlasy.

Za ním Bartoš, čeledín, nepozorovaně se přikradl, tak že Matýsek uleknut po něm se ohledl, zpytavě jej přeměřiv a s patrnou nedůvěrou pátraje po směru, kterým se kroky jeho sem nesly; zrak Matýskův utkvěl tázavě chvíli na zavřených dveřích stájů a přemetl se pak podezřele na druhou stranu dvora, kde umístěny chlévy skrývající v sobě ložnice ženské části domácího služebnictva. Myšlenky své hlasitě nepronesl.

Spěšnými kroky odebral se Matýsek do stáje, odkud vrátil se v každé ruce nesa dřevěnou putýnku, žena bručivým hlasem před sebou Kubu pohunka, kterého byl vyplašil z nedovolené v tom čase již dřímoty. Naplnil u pumpy obě nádoby a odnesl vodu do stájí.

Kuba osaměl na dvoře a použiv nedostatečného dozoru, osvobodil se pro dnes důsledností nepříjemného styku s vodou. Utřel si oči a nos suchou dlaní a zatáhnuv za rameno pumpy, přidržel pod vyvalivší se pramen čisticí jen prsty špinavých nohou, které osušil pak opodál na trávníku. Na to vklouznul do stájí za Matýskem.

Činnost domácích skřítků skryla se na delší dobu za zdi, do stavení. Dvůr byl prázdný, totiž prázdný lidí, nikoli pustý.

Sem tam se procházeje, vážně vykračoval si Cikán podezřelým vrčením provázeje každé hnutí, každý šust venku, za vraty, dosud zavřenými. Na hnojišti vévodil strakatý kohout obklopen harémem slepic. Sbor kachen brodil a máchal se v špinavé louži, lově z vln jejich podezřele chutná sousta. Spokojeně chrochtaje přibatolil se tučný vepř a přiměl důstojným svým zjevem vybíravé lovkyně k okamžitému, uctivému ústupu; zaujal sám místo ve vábné kalužině, zabořiv údy své do měkké její náruče. Protahuje se tu šilhal potutelně po vlastních potomcích, opodál kolem své roditelky bázlivě se kupících a k ní se tulících; v některých okamžicích šlehaly těmi pohledy starého labužníka, jak se zdálo, i choutky snad kanibalské.

Se střechy sletovali holubi; párek po párku opustil útulný kout své domácnosti, aby ohledl se po snídaní. Houf vrabců snesl se šustem na prostranství před stodolou a rozprchnul se do všech stran, po zemi vybíraje nejlepší sousta a nevyhýbaje se v drzosti své nikomu než chocholatému kačeru, který v čele švitorných kačen postupoval proti každému výbojně, zaháněje kleštěmi širokého svého zobáku i odvážné krysy slídící tolikéž mezi rozházenými tu plevami po nějakém vhodném pamlsku.

Živoucí mosaiku doplňoval malebně statný cizozemec, krocan: nadýmaje tělo své a skrývaje malou svou neúhlednou hlavičku v rozčechrané peří a za červený lalok, podobal se poněkud hloupému člověku, pyšnému v nedostatku myšlenek na svůj šat a své břicho.

Rozednilo se úplně; úsměvně spočívala zlatá sluneční záře na ranní té idyle . . .

Dvorem přeběhla Kačka. Baruška s ohromným krajáčem v pozdvižených rukou několikrát po sobě kolébala se z chléva přes dvůr i zmizela v místnostech podzemních, aby v příjemném jich chladu složila nadojené mléko.

Po nějaké chvíli vynešena z kuchyně obrovská hliněná mísa a postavena na stůl umístěný pod kolnou, z jejíhož krovu ozývalo se v směsici kdákání slepic, vrkání holubů a pískot mladých vrabčíků. Po obou stranách stolu usedla čeládka, a když byla Kačka fantastickou kytici, vymalovanou s křiklavým nevkusem na dno mísy, zatopila rybníkem vonné zelnice, chopil se každý plechové lžíce.

Mužští po jedné, ženské po druhé straně zahájili gastronomický koncert v dokonalé harmonii. Hladina polévky rychle se nížila, a brzo nořila se z ní opět bílá kytice i objevila se konečně v celé nepokryté kráse. Stolovníci rozešli se každý po své práci.

Venku objevila se Marta s hlavou do těžké pleny zavázanou a když byla sebe i od Kačeny přinešenou nádobu opětovně poznamenala křížem, začalo pod kolnou „vrcení."

V patách za Martou se zvonivým smíchem vyběhla z domu Boženka. Nastal spor mezi zkušenou obyvatelkou venkova a městskou slečinkou, „která se do všeho plete" — „s cukrovýma svýma ručičkama k tomu se nehodí" — „měla by raději sedět v pokoji" — „nejsnáze tu ještě přijde k úrazu . . ." a jak další a ostatní Martiny poznámky zněly.

Rozumí se však, že klika belíku z rukou karatelky znenáhla se octla v svižných ručkách slečny Boženy. Točila vesele jednotvárným tím flašinetem dupajíc k tomu takt a s úsměvem ohlížejíc se po odcházející Martě, jejíž bručení doznělo, až když zmizela v kuchyni.

Otevřely se dvéře stájů, a vykročili bělouši s Matýskem.

Boženka mžikem zanechala výroby másla a skotácky rozpustile rozběhnuvši se po dvoře, chopila se Matýska pod paží. „Na pole? na pole!" volala radostně.

„Ano, na pole! Budeme svážet," odpověděl stálý ten jinak mrzout s úsměvem zvláště svátečním.

„Ve jmenu božím tedy začneme!" ozvala se Marta, která opět vyšla. „Jen nedostanemeli odpoledne zas bouři — co Matese? — jako předevčírem. Pán bůh rač chránit nás všeho zlého!"

„Hm, hm," odpovídal Matýsek odpíraje a „hm, hm," doložil ihned oním tónem pochybnosti, nejistoty, kterým venkovští proroci povětrnosti pro každý případ ponechávají své reputaci otevřená zadní dvířka.

Boženka vyhoupla se na vůz a tleskajíc rukama postavila se v předu vedle Matýska opírajíc se o řebřinu. „Na pole! na pole!"

Běloušі zatáhli. A za vozem ubíraly se děvečky s vykasanými rukávy, v krátkých sukních, s bílými šátečky na hlavách.

Bartoš a několik jiných mužů s lesklými kosami na ramenou přidali se k tlupě a oddělili se až na rozcestí, aby na vedlejším poli porazili ječmen.

„Na pole! na pole!“ jásala Boženka štěstím zářic a ohlížela se po statku a — ohlížela se nejvíce po jistém rožním okně.

Za ním Robert Zelený dosud hověl si v sladké dřímotě. Byl by nepochybně odhodlal se vstáti, snad byl by i nedůstojně mladicky vyskočil s postele, kdy by byl tušil, že spatří ve skutečnosti a v obrázku tak rozkošném onu, jíž obíraly se právě jeho sny. (Pokračování.)

Po bouři.

Třesk hromu za vrchem již doburácel
a vichr zahnal těžké mraky v dál —
hle, západ náhlou změnou zakrvácel —
ne, luzně ve čarovném nachu vzplál.
Vztek bouře ukrocen a blesky zhasly,
mír trůní na stromech, jež tak se třásly.

Den dokonává. Klidně noc se blíží,
luk na koberce zvolna sedá si,
hvězd zlatem protkaná ji říza tíží,
jí pozdrav nesou ptačí dohlasy.
Pak ticho, tichounko — sen všecko jímá —
po bouři žití též se sladko dřímá . . .

K. H. Sýkora.

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Dokončení.)

Vzdělání lidu proniká ve Švédsku všecky vrstvy národu. Abychom švédského školství spravedlivě ocenili, dlužno bráti zřetel k fysikálním a ethnografickým okolnostem skandinávského severu. V Čechách žije na 1□ km. asi 70 obyvatelů, ve Švédsku však pouze 11. Švédsko sice zajímá asi 9kráte více plochy nežli Čechy, ale má asi o pětinu méně obyvatelstva, kteréž roztýleno jest v malých dvorcích, zřídka slučujíc se ve větší osady vesnické. Veliká vzdálenost malých osad a samot stěžuje ještě pravidelnou návštěvu školy, čemuž jsou nemalou závadou také tuhé zimy studeného severu. Ze 497 obyvatelů jsou 62 škole povinni; připadá tudíž na školu 45□ km. Bylali by škola právě středem toho kruhového území, potřeboval by žák na obvodu jeho bydlící 4·7 km. nebo přes hodinu cesty do školy. Uvažujíce však, že jest obyvatelstvo

švédské ve mnohých městech hlavně soustředěno, a že více než osmý díl švédské rozlohy náleží jezerům, tu třeba vzdálenost školy vzíti spíše trojnásobně větší. V tom se patrně jeví, které momenty valně nepříznivy jsou zdaru švédského vzdělání školního, však lid je překonává ke cti svého národu a ke blahu svého rozvoje národohospodářského, dosahuje prostředky malými výsledků skvělých.[1])

Namáhavá cesta do vzdálené školy obecné příliš záhy přivodila by vysílení dětského těla. V krajích řídce obydlených postaráno jest o to, aby ani odrůstající mládež nemusila vážiti unavující cesty do daleké školy, a proto zřízeny jsou tam *flyttande skolor*, t. j. školy kočovné. Týž učitel vyučuje v roce na dvou až i na třech místech. Tím ovšem zbývají mládeži dlouhé prázdniny, nepřinášejíce tolik zanedbání, jak se domýšlíme. Zdravé a čilé tělo snadno dohoní věcí v útlejším mládí zanedbaných, ne pak tělo předčasně vysílené duševními pracemi. Pro školy kočovné najme se světnice někde ve větším dvoře. Než i tyto školy kočovné vyžadují soustředěnějšího obyvatelstva a nevyhověly by severnějším krajům švédským, kde samoty vzdáleny jsou od sebe několik hodin cesty. V takových okresích zřizují se školy, ve kterých mládež přebývá po všecken školní rok.

Ve Švédsku dělí se školy obecné ve *smaaskolor* (malé školy) a *folkskolor*. Prvé mají „lacinější" učitele, kteří pro prvý počátek dětského vzdělání dostačují.

Učitelé a učitelky pro školy obecné připravují se ke stavu učitelskému v semináři, kterých bylo před dvěma roky 12 ve Švédsku. Kurs v ústavech je čtyřletý. Nad to jest několik seminářů pro učitele a učitelky malých škol s kratší přípravou. Kandidátův a kandidátek hlásí se třikráte více nežli může býti přijato. Jeden ústav učitelský zařízen jest až pod 64°, jen asi $2^1/_2$° pod kruhem pólovým. Tam učí se chovanci také jazyku laponskému, majíce vyučovati mládež její jazykem, k němuž pojí se ve vyšších třídách jazyk švédský. Tedy i v ledových markách finských a laponských plyne kulturní požehnání z obětovnosti pokročilých Švédů. Všudy je švédský učitel, kde švédský je poddaný. Návštěva školy je ve Švédsku závazna.

Od roku 1877 učí se mládež ve vyšších třídách obecné školy také počátkům řemesla, soustružnictví, řezbářství, zámečnictví a j. Ovšem ve Švédsku má toto odborové vyučování jiný význam, než by mělo v krajích našich, po čem mnozí velice touží. Ve Švédsku, kde obyvatelstvo tak je rozptýleno v mnohých krajinách, že přes hodinu bylo by ke kováři, dvě hodiny snad k zámečníkovi a několik hodin k jinému řemeslníkovi, odkázán je osamělý baráčník nebo malý hospodář na své ruce a své umění. Větším pak statkáři starati je se o to, aby měl na svém statku jednotlivá řemesla zastoupena.

Vyššího vzdělání poskytují ve Švédsku *högre folkskolor* (vyšší národní školy). Úkol jejich jest vštěpovati posluchačům moudré zásady lidského spolčování, nadchnouti budoucího občana k plnění vlasteneckých povinností, buditi v něm samostatnost, pěstovati lásku k práci,

[1]) Vypsání švédského školství najde čtenář v mém článku Škola a život ve Švédsku v Paedagogium č. 3. r. 1882.

naváděti ho k samostatnému vzdělávání. Aby však vysoká škola národní nepracovala na nejisto nebo s prospěchem jen polovičatým a pro život pochybným, vyžaduje se, aby posluchač vstupuje do ústavu měl 18—30 let, ve kterém věku duch lidský dovede již kriticky a samostatně pojímati učení mu předkládané. Prvější högre folkskolor přijímaly mládež 12- nebo 13letou, jíž nelze pochopiti myšlenek sociálního života. Proto nemoudré je klásti v tento věk požadavky, jež zdárné ovoce přinesti mohou teprve u věku mužném. V době mladistvé nevychováme ani obchodníka ani průmyslníka ani umělce. Za to významné jsou pro stát školy, v nichž odborně vzdělává se mysl dospělá, občanská, a takové jsou švédské högre folkskolor. Co do vzájemnosti mezi učitelem a posluchači upomínají na řecké akademie. Místo přísného vyučování pouze prostě se přednáší, učení na paměť ustupuje živému rozhovoru a posuzování věcí, jež byly probrány. Škola přístupna je posluchačům i mimo školní vyučování, že nenáleží to k řídkým úkazům, vídámeli učitele, an se svými svěřenci na večer v přátelském hovoru se baví, vysvětluje a odpovídaje k různým otázkám. Tu se zpívá, deklamuje, rozmlouvá. Na všech vysokých školách národních je dovoleno, aby obecenstvo účastnilo se veřejných přednášek. Kurs těchto škol jest jednoletý. Položen je v tu dobu, která není na závadu polnímu hospodářství, totiž od 1. listopadu do konce dubna.

Dívčích vysokých škol bylo ve Švédsku zařízeno patero.

Střední školy švédské byly r. 1859 reformovány podle vzorů německých. Nynější sedmitřídní ústavy, *elementarläroverk*, jsou buď klasické nebo reální. Nejnižší tři třídy jsou sloučeny po způsobu našich reálních gymnasií. Úplné rozdělení obou těch škol je v posledních dvou ročnících. V oddělení klasickém je latina obligátní, řečtina počíná ve třídě předposlední, jsouc předmětem mimořádným.

University nejsou položeny do hlavních měst, ale po způsobu německých vysokých škol do měst venkovských. Švédsko má dvě university, v Lundu a Upsale; jen lékařská škola nalézá se ve Štokholmu. —

Posléze, před odjezdem ze Štokholma, spatřiti chceme báječný obraz vykouzlený ve hladině Mälaru a Baltu za severního večera. Z Mosebacke na Södermalmu loučíme se s nejpůvabnější panoramou nordického světa. Ráno unáší nás vlak do Upsaly.

V Upsale je smutno jako v hnízdě, z něhož ptáci vylítali. Jsou právě prázdniny, a v tu dobu nepoznáš čilého ruchu universitního města. Ale ani v měsících od února do máje a od září do listopadu, kdy akademické přednášky počínají, jakož ve Skandinávii vůbec jest zavedeno, marně bys hledal mladé zápasníky vědy s jizvami a modřinami, jež způsobily jim šermování, korbele, džbány a rvačky při nadšení kultu salamandrova. Takové „poesie,“ za niž bojovali vykřičení študenti Virtemberští [1]) v 16. věku a jíž posud holduje se v kneipách buršáckých, akademikové švédští neznají, vynikajíce za to vyhlášeným zpěvem sborovým. Prvního máje, kdy ve Švédsku slaví svátek probuzení přírody, sbratří se jednotlivé krajinské sbory studentské (na-

[1]) Melanchton takto naříká si na ně: „Nechovají se jako lidé, ale jako Cyklopové; celé noci honí se po ulici, zběsilým hulákáním všecko naplňují, urážejíce, házejíce kamením, zbraní sápají se na lidi pokojné spů-

tion) přijímajíce na vzájem přátelské tykání. Roku 1881 studovalo na universitě Upsalské asi 1600 posluchačů.

Upsala leží po obou stranách říčky Fyrisă v požehnané rovině majíc přes 12.000 duší. Na západním břehu ve čtvrti Fjerdingu usadil se učený a studovaný svět, tam jest Upsalský quartier latin, universita, dóm, knihovna, botanická zahrada.

Velebný dóm, největší ve Skandinávii, posvěcený sv. Eriku, Vavřinci a Olafu, mnohokráte již požárem utrpěl, ač osamělc stojí na mons domini. Oheň r. 1702 přivodil, že gotické věže nahrazeny byly nižšími a nevkusnými přístavky. Kromě portálů celá budova vystavena je z drobných cihel upomínajíc rázem na severofrancouzské kathedrály, zvláště na Notre Dame v Paříži. Vždyť francouzský architekt, Etienne de Bonneuil, „tailleur de pierre“ a stavitel Notredameského chrámu, nejen plány Upsalského dómu navrhl než i také stavbu jeho počal s 20 pomocníky, podepsav smlouvu dne 8. září 1287 v Paříži.

Uvnitř chrámu odpočinku došel Gustav Vasa I. Leží na castrum doloris mezi první a druhou manželkou tak klidně a sladce, jako dřímá člověk s dobrým svědomím. Koruna zdobí jeho hlavu, žezlo a říšské jablko v rukou spočívají. První svou choť, princeznu Kateřinu Lauenburskou Gustav příliš nemiloval, ale Marketa Lejonhufved byla „hans hjertans allrakäraste“ — jeho nejmilejší, perlou a jasnou hvězdou tehdejší doby. „Margaris aetatis gemma nitorque suae“ zní její pohrobní nápis. Bylať ona orodovnicí všech, kdož pomoci hledali, a mírnila láskou rozhorleného panovníka. Také Karin Stenbock, třetí Gustavova manželka, odpočívá v té kobce záhrobní, ale místa na castrum doloris pro ni nebylo. Kůr, v jehož středu hrobka Gustavova se nalézá, vyzdoben je freskami s výjevy ze života slavného Vasy, kterými starý „Gösta“ stal se u lidu švédského osobou téměř báječnou. Gustavovy příběhy v Dalarnu, jeho útěk, jeho poranění ve voze, kde pod slamou se zachránil, dobrodružství, jak přestrojen ve stodole obilí mlátil, jeho ohnivé řeči k Dalarnským, první boje s Dány a jiné a jiné učinili Gustava zbožňovaným hrdinou. Tu loučí se se říšskými stavy (r. 1560) ve starostech sešedivělý zachrance vlasti, sedě na trůnu a obklopen jsa svými dítkami. Jeho řeč ke stavům takto počíná: „Milí občané švédští! Všichni vidíte mě v paláci královském. Než nezapomněl jsem, že před čtyřiceti lety nebylo lze na to ani mysliti, když Dalarnským jsem bloudil krajem, tam honěn a pronásledován tyrany národu. Tehdy byl jsem příliš sláb, abych sobě samému pomohl. Vyznávám, že jen milostivý bůh věci změnil, nepatrného užívaje nástroje k pokoření pyšných. Vyvolil mladého pastevce Davida, seslal mu vítězství nad obrem Goliášem a za krále jej povýšil. Tak i mne bůh svým sluhou učinil, na mou pak hlavu panovnickou leč pomíjející korunu švédskou vložil, z níž brzy klásti budu účty před tváří jeho. Vím, že v mysli mnohých králem nehodným jsem byl: však přijde čas, kdy Švédův synové mě z prachu pozvednouti by chtěli, kdy by jenom mohli . . .“

sobem nepřátelským, do domů počestných měšťanů se dobývají, dvéře i okna vyrážejí, ruší spánek rodičkám i ubohým nemocným starcům; rozbíjejí boudy na náměstí, vozy a cokoli se namane.“ Viz Zoubkův článek: Školy za náboženského různověrství v Čechách v Osvětě 1880.

Památník Jana III. († 1592), znamenité dílo vlaského mistra Donatelliho, měl zvláštní osud. Koráb, který jej do Švédska odvážel, utrpěl pohromu na moři Baltickém, že mramorový pomník téměř dvě stě let ležel ve skladišti Kdánském. Teprve r. 1777 byl objeven a za Gustava III. do Švédska přivezen. V dómu Upsalském postaven je od r. 1818.

V téže kapli složeny jsou kosti Kateřiny Jagelonky.

Linnéovi postaven tu jest památník ze zelenavého a vyleštěného porfyru s bronzovým medailonem od Sergla modelovaným s nápisem: Carolo a Linné, Botanicorum Principi, Amici et Discipuli 1798.

V sakristii ukazuje nám provázející „klockare" zlatý kalich bohatě posetý perlami a drahými kameny. Vypravuje se, že jej Königsmark učené Kristině z Prahy poslal. Věrohodné listiny o této antikvitě po ruce není.

V bibliothéce Carolina Rediviva uchován jest světového jmena Codex argenteus, zavírající v sobě mösogotický překlad čtyř evangelií od biskupa Ulfila, narozeného r. 318 a zemřelého r. 388 v Cařihradě. Také tento Codex, jediný svého druhu na světě, přišel do Švédska z Čech. Pergamenové listy barvy fialové a stříbrným písmem popsané svírají těžké desky ze stříbra zhotovené.

Zakladatelem Upsalské knihovny jest vlastně Gustav Adolf, neboť nejen daroval jí svou bibliothéku soukromou, než i také nařídil, aby knihy ze zrušených klášterů, zvláště pak Waldstenského, Strengnäsského, z Wisby, ze Štokholma a j. byly tam odevzdány. Dcera jeho, Kristina, poslala knihovní kořisti z Prahy, Olomouce a odjinud. Její následník Karel X. z vyrabovaných klášterů Poznaňských též mnoho pokladů literárních v knihovně Upsalské uložiti kázal, tak že nyní asi 200.000 svazků čítá. Mezi těmi chovají se korrespondence Gustava III. (1771—1792), kteréž dle poslední vůle královy teprve 50 let po jeho smrti byly otevřeny. Očekávalo se v nich mnoho tajemného, ale sklamání bylo obecné. Zápisky Erika XIV., syna Gustava Vasy, obsahují, kolik běžný měsíc měl dní, kdy vojákům žold byl vyplacen, kdy král léku užíval proti trudnomyslnosti a p.

Zajímavější má po něm knihu knihovna Štokholmská. Ta byla mu v žaláři jedinou potěchou v posledních dnech života. Po stranách knihy s filosofickým pojednáním „Sabellicus" od Eneáše Sylvia, potomního papeže Pia II., kreslil královský vězeň všeliké črty, jež vedle mudrckého uvažování a hloubání v podivném jsou poměru. Uhlím — olůvka a péra užívati bylo mu zakázáno — illustrovány jsou tam korunovaní králové v pláštích hermelinových, rytířové a páni, pážata a vojáci, kroj, jejž Erik sám byl předepsal. Dále stojí v knize poznámka, že náležela královi Erikovi, „když v žaláři byl, ve kterém života pozbyl."

Stoupáme k výšině, na níž vypíná se Upsalský zámek vystavěný Gustavem Vasou r. 1548. Královské rodiny již dávno jej opustily. V klidných jeho zdech po vyhoření sešlých usadily se úřady. Obcházíme smutné místo plné žalostných upomínek. Tráva přikrývá stráně kopce, před nímž otvírá se veliká rovina Upplandská. Jižní křídlo zámku pohřbeno je v ssutinách. Také stará věž zadní strany hradní vzala za své.

Mezi zříceninami ukazuje se nám někdejší sklepení (Sturehvalfven), kde hrozivé drama se odehrálo. Strašlivými reky té tragédie ..ejsou tu zavraždění Stureové, ale šílený král Erik XIV., onen Hamlet na královském trůnu. Jeho osud zřejmě věštily hvězdy hned při jeho narození. Králová Kateřina tři dni v bolestech ležela, a všecken dvůr nešťastnou novinou byl poděšen. Pozdě na večer třetího dne spěchal královský lékař a astrolog do předsíně ložnice králové, zsinalý a ustrašený, žádaje přítomných dám, aby na kolena padnouce boha prosily, aby v tuto chvíli nedopustil narození nového potomka královského, ježto hvězdy jen neštěstí věští dítěti a zemi. Než v tom přišel na svět princ s pěstí krvavou (r. 1533). „Kung Gösta“ dal jedenáctiletého svého syna vyhlásiti za dědičného krále švédského pod širým nebem na Mälarském jezeře ve Westerås. Vypravuje se, že když v královském hávu lidu se ukazoval, blesk na nebi šlehnul, a hrom zaburácel, načež duha překlenula jezero. Zjev ten zlým byl znamením pro příští Erikovo panování. Zpomínáno bylo jeho, když o třicet let později nešťastný král spoután v těžkých okovech přinášel vodu do svého vězení na zámku Westeråsském. Neblahé své vladaření poskvrnil ohavnými činy, obraceje všecky zprvu dobré vlastnosti v ďábelskou zvrhlost.

Slyšme dějiny, co zaznamenaly o vězení na zámku Upsalském: Výslech Stureů byl skončen. Rozhněvaný Erik vyrazil vášnivě slova: „Jsem jak housenka užíraná v mraveništi. Je čas, aby mě ta luza nezhltila.“ Ale svědomí ho hnětlo, a král odpustil obžalovaným. „Jsem přesvědčen o nevině vaší,“ psal Svanteu Stureovi, „ale zlí přátelé rozseli svár mezi nás.“ Krásná Kateřina Månsova, Erikova manželka, jež dříve na trhu Štokholmském oříšky prodávala, a kterou král svou pastýřkou nazýval, těšila příbuzné odsouzenců, že „všecko zase dobře bude.“ Však chvilkou změnil král svou vůli podněcován svým kancléřem Göranem (Jöranem), který oznamoval zprávu, že královský bratr Jan vzbouření lidu osnuje. Zuřivě vrazil král do vězení Nilse Sturea, který nábožnou zpíval píseň. „Zrádcové!“ zvolal šílený král, maje před očima přízrak svého bratra Jana, jenž záhubou jeho býti měl — nebo tak astrologů znělo předpovědění. V rukou Erikových zablýskla se dýka. „Nejsem zrádce“ — odvětil Nils, a v tom okamžiku projela ocel rámě jeho. Nils klidně vytáhl dýku z rány své, otřel krev a líbaje rukojeť vracel zbraň králi svému řka: „Milostivý králi, tvého hněvu jsem nezasloužil.“ „Slyšte,“ zvolal rozpoutaný Erik, „jak ten taškař umí za sebe orodovati!“ Peder Welamson, jeden ze zbrojnošů, pikou svou vrazil do oka ubohého vězně. Nils se skácel volaje: „Nejmilostivější pane, šetři života mého!“ „Což ještě může mluviti!“ křičel král, šlapaje nohama po své oběti. Jedna vražda byla vykonána. Potom hryzen svědomím kvapil do vězení k Svanteovi, prose na kolenou za odpuštění. Ale usoužený kmet řekl: „Nevinně tekla krev mého syna, jehož jste usmrtil. Bohu samému budete za skutky své odpovídati.“ „Aj, ty nechceš odpustiti? Nuž, zahyneš také!“ Jako divý utíkal ze zámku k lesu. Jeho stráž a bývalý jeho učitel Dionysius, obávajíce se o svého pána, v patách jej následovali. Dionysius, dohoniv zběsilého Erika prosil ho, aby král do Upsaly se navrátil. Leč král vztekle se rozsápav, meč tasil na svého učitele. „Potrestán budeš na místě!“ křičel

král, a již Peder Welamson konec učinil životu Dionysiovu. Na místě tom prýští se pramen podnes Dionysiův zvaný. „Svého učitele jsem ubil! jsem krutý jako Nero!“ Tak naříkaje toulal se král po lesích a ukrývaje se v samotě. Mezi tím skonali v žalářích všichni odsouzení. Jen jeho milé Kateřině (Karin), přestrojené za sedláka, podařilo se umírniti vášeň šílencovu. Jako dítě vedla jej za ruku do města.

Erik mnoho zlého napáchal, ale ještě více zkusil. Šestkráte trpěl muka v žalářích. V září 1568 byl zajat, 1. ledna 1569 sesazen a $1^3/_4$ roku ve Štokholmu vězněn. V červenci 1570 vyvezen byl do Åbo, 1571 do Kastelholmu na Ålandě, téhož roku do Gripsholmu, 1573 do Westråsu a konečně r. 1574 do Örbyhusu. Tu dokonal útrapy svého života. Jakožto zajatec bratra svého Jana III. držán byl ve vazbě v někdejších síních švédské pokladny na Riddarholmu. Za Gustava otce byla klenotnice stříbrem zasypána, že sotva dvéře bylo lze otevříti pro poklady drahého kovu. Však hospodářstvím Erikovým brzy až na dno byla vyčerpána. Gustav Bannér činil královskému vězni proto výčitky řka: „Kde jsou poklady starého krále Gösty? Neníli s hanbou pro tebe, že tu nezůstalo stříbra ani za mák?“ — „Ký div, když takovou měl jsem kolem sebe chasu, jako ty jsi,“ odvětil vězeň. „Lžeš!“ zvolal Bannér, „nebyl jsem v tu dobu ani v zemi své. Králové jako ty vždy jen zloděje ve službě své mají.“ Ve vězení bylo s Erikem krutě nakládáno, nejvíce pak Olaf Stenbock na něm se mstil. Do naha jej svlekl, a když uvězněný král se bránil, rámě jemu Stenbock prostřelil, za vlasy jej uchopil a po zemi vláčel. Však Stenbock jako stařec odplaty došel za své surovosti; lapen byv ve Finsku přívrženci vévody Karla, nejmladšího syna Gustavova, ke stromu byl přivázán a zastřelen.

Dne 19. ledna 1577 rozhodl se osud vězněného Erika. Jeho bratr Jan poslal veliteli Örbyhusu tento list: „Dáváme Tobě moc a rozkaz ukrátiti život Erika krále. Dáš mu nápoje otráveného merkuriem nebo opiem tolik, aby déle žíti nemohl. Budeli hotov nápoj přijíti, podej mu ho. Zpečovatili se bude, donutíš ho k tomu, užiješ násilí, posadíš ho na stolici, na nohou i rukou žíly mu otevřeš, aby k smrti vykrvácel. Nepodáli se ještě, svážeš jej nebo polštáři udusíš. Však ve všech případech kněz se svátostí budiž k němu poslán. Od těch věcí neupustíš, chcešli slouti mým sluhou věrným.“ — Tak psáno bylo vlastní rukou vlastního bratra. Jed přimísen byl Filipem Kernem. Násilí třeba nebylo. Erik požil jedu s polévkou hrachovou. Smrtelné křeče svíraly jeho údy. „Odpouštíte svým nepřátelům?“ tázal se kněz. „Ze srdce odpouštím!“ Skonal 25. února 1577. Volněji dýšeme opouštějíce trudná místa zámeckých pobořenin a vcházejíce do památné zahrady botanické, v níž působil její zakladatel Linné, rozsévaje slávu svého jmena a university Upsalské daleko za hranice své vlasti. Vegetace zahrady nepřekypuje jarou a svěží zelení, jako ztepilé tvary v našich parcích pěstované: severní klima valně mění podobu a tváře stromů a keřů z jižnějšího nebe tam zasazených, dávajíc listům zeleň bez lesku a mdlého vzezření. Za to však přibývá jim líbezné vůně, zvláště bobule, jahody a jiné ovoce silné aroma vydávají. Tu znamenati lze, kterak klimatické poměry nápadně mění ráz téhož rostlinného druhu. Žlutavý

hrách z jihu přinesený a tam zasetý má pak semena tmavozelená; obilí nabývá listů větších a silnějších, zrna pak ztrácejí světlé barvy. Zahrada skrovná jest sice v nádheře a bohatosti forem, ale při vší své prostotě a nepatrnosti připomíná každému tvůrce svého Linnéa, švédského Aristotela nebo Humboldta. Jmeno jeho náleží všemu světu, tím méně zapomenou ho jeho rodáci.

Ve Stenbrohultu ve Smålandu nedaleko Wexiö žil sedlák jmenem Jöns. Na jeho dvoře košatila se stará lípa, kterou osadníci za svatou pokládali. Když vracely se vánky teplého jara, a lípa květem se obsypala, uplynulé mládí vracelo se starcům pod lipou. Milovali a ctili ji, kladouce mladé její letorosty na hrob svých drahých. Z té staré lípy tři rodové jmeno své vzali, všickni z předka Jönsa pocházejíce a vynikajíce slavnými členy rodiny: Tiliander, Lindelis a Linnaeus (Linné) jsou jejich jmena.

Vypravuje se, že když rod Lindeliů vymřel, hlavní z lipových tří větví uschla. Když poslední dcera Linnéova se světem se rozloučila, také druhá větev života pozbývajíc vadla, až uvadla bez puků a listí. A když poslední člen Tiliandrů na věčnost se odebral, celý strom se vysílil. Jönsovi rodové již jen v památce žijí mezi lidem, ale lípy kmen posud rozkládá holá ramena ve starém dvoře. Majitelé jeho ni jediné větve suchému kmeni neuberou nad zlato jejceníce. Ten povždy tady státi má — říkává lid — dokud jmeno Karlovo nevyjde z paměti lidské.

Botanické auditorium, jehož budova spočívá na mohutných sloupech dorických, zdobeno je poprsím Linnéovým. Kolem školy na krátký čas vyneseny jsou oranže a vavříny na čerstvý vzduch. Široké cesty a přistřižené křoví jehličnaté spíše parku než botanické zahradě se podobají. V místě Hammarby nedaleko Upsaly chová se v uctivosti dřevěný domek červeně natřený. V něm trávil Linné letní dni a prožil poslední bolestné chvíle leže po měsíce churav. Ukazuje se tam jeho pracovna a ložnice se skrovnou postelí a prostou lenoškou. Na stěnách visí portréty jeho tří dcer.

Stará Upsala (Gamla Upsala), asi hodinu cesty vzdálená, byla kdysi nejstarším sídlem švédských králů a středištěm pohanského kultu. Z té doby pocházejí 3 mohyly nazvané „královské“ (Kungshögarne) a posvěcené bohům Thoru, Odinu a Frejru, kromě norského Raknehougu nejstarší hroby ve Skandinávii. Dávno již shořelo božiště, na němž v plamenech hořely oběti k oslavě pohanských bohů, dávno v rumy rozpadly se jeho zdi bronzovými plotnami se lesknuvší, dávno poražen posvátný strom tisový. Zbyly pouze navezené kopce z roviny 20 metrů vysoko k nebi trčící. Kdo pozná hrob těch hrdinů, kdo poví nám jmena těch, jichž popel země tíží? V Ödinshögu odhaleny byly zuhelnatělé kosti lidské, ozdoby bronzové a zlaté, perličky skleněné, popelnice a j.[1])

Málo jest asi poutníků z našich krajů, kteří z Upsaly nastupují cestu do hornických měst Saly a Faluna severozápadně od Upsaly le-

[1]) Viz Montelia: Führer durch das Museum vaterländ. Alterthümer in Stockholm p. 70.

žících. Jednotvárnost švédské pláně nemůže melancholickým svým zjevem buditi nové a nové vzpružení v cestovateli, jenž týdny po ní putuje. Nových krás jsme od neznámého nám kraje na dalším severu neočekávali. Ty věčné skogy, ty smutné bařinaté smrčiny a ještě smutnější jezera mohou utlumiti i jarou mysl cestovatele zkušeného a nejednou sklamaného prostotou krajů, ve knihách příliš chvalořečených a ódami opěvovaných.

Mezi lesinami zelená se obilí, dozrává, ale sotva dozraje. Chlady letní vzrůst žita zadržely, že špatná bude toho roku úroda. Srpnové dny schylují se již ku konci, a příští dnové tepla již nepřinesou. Ve Švédsku metává žito v máji a dozrává koncem července. Proto říkává hospodář švédský: Dáli Erik (18. máje) klasy, dá Olaf (29. července) koláče. Také brambory se smutnou natí teprve počínají odkvétati. Na pahrbku blíž i dále točí se křídla větrných mlýnů jsouce jedinou oživou ve trudném kraji. Větrníky tamější osmi rameny se ženou, v nich jediný jen druh mouky se mele na černý knäckbröd.

Sala jest malé město nevelikého stáří, založené na začátku 17. věku a majíc asi 4000 obyvatelů. Mnohem starší jsou blízké báně stříbrné, otevřené již ve 12. století s nejhlubší šachtou 270 m. Mateční hornina, kterou stříbronosné žíly a couky v různém směru prostupují, jsou dolomitové vápence, jež doprovázeny jsou trapem, vyvřelou horninou. Žíly její prostírají se do délky 9 kilometrů majíce tloušťku až 3 dm. Ryzí stříbro zřídka v kutiši se vyskytuje. Však nám štěstí přálo. K velikému podivení horního hejtmana p. Th. Nordströma [1]) a vrchního inženýra p. Hebrle, kteří s převzácnou ochotou přijali a doprovázeli nás jakožto své odporučence, vynesli jsme z haldy na světlo dolomitovou plotnu potaženou na celém povrchu lupeny ryzího kovu. Kus vzácného nálezu byl nám podílem za řídké objevení na kutišti. Teď uložen jest daleko od své domoviny — v našem školním museu. Větší kus chová se ve sbírkách horního úřadu v Sale s poznámkou, že nálezci jeho jsou Čechové z Prahy. — Kromě leštěnce olověného stříbrem bohatého, z něhož těží se ryzí kov v nedalekých hutích (Sala hytta), věrným průvodcím jeho jest blejno cinkové. Význačným minerálem Salských bání jest salit, zelený to augit temnozelených krystalků. Výtěžek Salských dolů je velice skrovný; racionální práce nově tam počaté k lepším výsledkům snad povedou. Neroubované šachty byly příčinou mnohých neštěstí. Propast Salská, jež v 17. století se utvořila, jest analogon propasti Macochy na Moravě. Tam sřítily se dolomitové massy ve propast 40 metrů hlubokou, tuto devonské vápence propadly se do podzemních jeskyň vodou vypláknutých. V obou případech kolmé stěny obstupují hlubinu. Sníh do propasti Salské zapadlý po celý rok v ní se udrží. Kolem kutiště roztroušeny jsou po lesích bludné balvany žulové, spočívajíce na celistvé odrůdě skandinávské ruly, jež jeví se

---

[1]) Jmena osob skandinávských obyvatelů úzce souvisí s přírodou jakožto poetický nádech nordických krajů: Eklund (dubový háj), Vinterros (zimní růže), Vinqvist (vinná réva), Liljekrans (liliový věnec), Ångström (luční proud), Fagerström (krásný proud), Falkenberg (sokolí hora), Nattochdag (noc a den), Nordenberg (severní hora), Lindenkrona (lipová koruna), Runsten (runový kámen) a j.

jakožto hmota skrytě vyhraněná s tmavými nebo šedými pruhy. Švédští geologové nazývají tuto rulu haelleflinta.

V lesích okolí Salského hojná jest vysoká zvěř, zvláště losi, z pernaté zvěře obecným ptákem je tetřev (orhane). Zadělávaného tetřeva sotva kdy pohřešujeme na švédském måtsedlu. Losí maso nechutná tak lahodně jako naše zvěřina a jako kýta sobí, proto jen sedláci požívají masa losího nasolujíce je na zimu. Jediný odrostlý los (velikosti koně) poskytuje až 150 kilogramů masa. Stříleti losy zapovězeno jest až do 1. září 1882 v těch krajích švédských, kde jevily se neblahé následky v hubení této vysoké zvěře. Tímto zákonem rozmnožili se losi v posledních letech znamenitě, rozšiřujíce se jak na jih tak na sever Švédska až k 64° severní šířky, kde počíná se revír sobů. Srnčí jen zřídka vyskytuje se v některých distriktech. Medvědů ve Švédsku stále ubývá. Od r. 1870—1879 bylo jich zastřeleno 575. Také vlci jen na severní kraje se obmezují. Seznam zastřelené zvěře za r. 1879 vykazuje jenom 43 vlky a 164 rysy. Slavíci a čápové do kraje Salského nikdy nezaletnou obývajíce jen ve Švédsku jižním. Za to včelky bzučí po pláni švédské ještě za 60. stupněm severní šířky.

V milé společnosti Salských montanistů, kteří ku poctě naší hostinu nám vystrojili, přešly den i radostné chvíle večerní. Skola vi lägga bort titlarna — zanechme titulů, zněla slova našich hostitelů. Skål brother! spečetilo přátelské naše tykání. S heslem: „V Praze na shledanou!“ vyprovázeli nás k vozu.

Následujícího dne byli jsme ve Falunu. Falun zahalen je v dýmu, v němž jen vysoké komíny prokmytají. Holé balvany kryjí všecka návrší, a vysoké haldy strusek jako mohyly vynikají nad městem. Kol kolem všudy pusto, kouřem všecko vypraženo a umrtveno, že se ani bídné křoví více neujímá, nikde stromu ratolest se nezelená.[1]) Ač dýmy a výpary z továren Falunských stěžují dýchání, usazujíce všudy moury, přece zdravotní poměry města ukazují jen normální úmrtnost. Nad to nikdy nebylo město stíženo cholerou, morem aniž jinými epidemiemi. Když jinde nákaza zuřila, město Falun bylo bezpečným útočištěm. Domky Falunské většinou ze dřeva zbudované nikdy červotočině nepodléhají, ačkoli mnohé z nich přečkaly již staletí. Kromě kamenných stavení je všecko ve Falunu červené: ploty, střechy, zábradlí, mosty, domky. Ze 6500 obyvatelů jest asi 1000 dělníků v hutích a dolech zaměstnaných.

V dolech Falunských vyrábí se nejvíce mědi na skandinávském poloostrovu. Gustav Adolf nazýval je pokladnicí Švédska a to právem; za jeho času těžily se ročně asi 2 miliony metrických centů měděné rudy, v níž převládá kyz měděný; ostatní součástky jsou kyz železný a magnetový, blejno cinkové a leštěnec olověný. Něco málo vypadá na stříbro a ještě méně na zlato. Však nesystematickým dolováním zmenšen byl výtěžek nápadně. Roku 1650 vytěžilo se ze 798.000 centů rudy 65.000 centů čisté mědi, kdežto r. 1862 pouze 17.000 centů.

Také doly Falunské potkala podobná nehoda jako stříbrné báně v Sale. Neštěstí bylo tím větší, že mnoho horníků pod zemí za živa

[1]) Fal (plur. falor) znamená nelesnaté pastvisko.

bylo pochováno. Roku 1687 propadly se doly do hlubiny 100 metrů v těch místech, kde nyní rozesedlina „Stöta" 400 m. dlouhá a 200 m. široká otvírá se nad hrobem nešťastníků. Po delší dobu před tím několik štol neprozřetelně založených hrozilo sesutím, že hormistr viděl se nucena zastaviti práci v těch místech. Když pak po několik dní nikde trhliny se nejevily, zbouřili se dělníci bez práce, a nedavše se přes všecko přemlouvání zdržeti, násilně vedrali se do vrchu — kde všickni společný našli hrob: v tu chvíli, kdy ve štolách práci počali, zaduněl rachot v podzemním sklepení, a utichla vzpoura nešťastných obětí navždy.

Nepřišli jsme sice v pravý čas, kdy dovoleno bývá doly prohlednouti, avšak ředitel Falunských bání a hutí pan B. v. Steyern a metallurg p. Åkerblom sami laskavými byli průvodčími „hostem z kraje tak dalekého." Hluboké ticho v temných klenbách, jejichž vysoké stropy slabý kmit plápolající pochodně sotva dostihuje, přerušeno bývá duševným rachotem, jež způsobují stroje ženoucí z hlubin vodu nebo vynášející rudu na denní světlo. Mocněji tísní mou duši jednotvárná melodie švédské písně tam, kde kahance jako bludičky míhají se v tajemném podzemí. Chvílemi bouře nad hlavami hučí a nitrem zemským citelně otřásá. Skalisko třaskavým doutnákem odtržené řítí se v hlubokou propast a ozvěnu šíří v kobkách rudonosných. Slyšíme praskot, hrčení a šum nad sebou i pod nohama. Kamínky steré se stěn a stropů se valí, a krůpěje vodní cvakotem k zemi dopadají. Rozkladem měděných kyzů skalice modrá mísí se s vodou, v pramének protékajíc báně Falunské. Ta zachovává ústrojné věci po mnohá léta chráníc je před setlením.

Začátkem 18. století horníci překvapeni byli nálezem, na nějž přišli ve hlubině 160 metrů. Toho roku nově otevřen byl starý, před tím opuštěný chodník, kde přišli na mrtvolu mladého muže; byla působením skalice modré téměř napolo zkamenělá, zachovavši věrnou podobu svého mládí a vzezření. Vynesli ji na denní světlo. Všecko, z blízka i daleka, přicházelo podívat se na mumii z báni Falunských vytaženou. Leč žádný k nebožtíku se nehlásí, nikdo jeho tváře nepoznává; ani nejstarší lidé na nebožtíkovu podobu se nepamatují. Však tu belhá se ještě stařenka vysokého věku, prodere se zástupem udiveného lidu až k mrtvole, dívá se v její tvář a s děsným výkřikem zoufale se vrhá k nebožtíku. Poznává v něm svého ženicha, jenž před dávnými lety náhle zmizel, aniž vědělo se kam. Dívka od té chvíle s pevnou důvěrou hořce oplakávala jeho věrnost, stále čekajíc návratu svého milence. Pomalu uplynulá léta vryla hluboké vrásky v její tvář. Teprve nyní země vrátila stařeně mrtvolu oplakaného mládce v plné jeho kráse jarého někdy života. Žal usmrtil ubohou na zkamenělé mrtvole jejího snoubence, s nímž aspoň po smrti společně pochována byla ve vší slávě. Heine tuto událost v baladu složil, Hoffmann pak v novele tklivým pérem vylíčil.

Ve Falunu vyrábí se měď methodou hydrometallurgickou, záležející ve vyluhování pražených kyzů měděných. Srážením mědnatých solí dobývá se měď cementová.

Falun je hlavním městem švédských dolanů, kraj pak jejich Dalarn nebo Dalekarlie [1]) se nazývá. V těch zasmušilých výšinách, ve hlubokých údolích, na blízku klidných jezer Siljanského a Runnského a podél bystřin horských vlévajících se do Dalelfu (elf = řeka), tam mezi tmavými smrčinami, kde za tuhé zimy ledový vane vítr, že až rtuť zamrzá, usazeni jsou ode dávných let stateční Dalarnští, lišíce se podnes mravy, obyčeji a řečí od sousedních rodáků, a vynikajíce nadšeným vlastenectvím, svobodnou myslí, udatností a pracovitostí. Ke krásným těm vlastnostem náleží zvláště jejich srdečné pohostinství, kterým každého vítají. Když pak hospodář vytáhne s bravem z domu, zanechává klíč ve dveřích u světnice, aby cizí příchozí za jeho nepřítomnosti mohl se nasytiti pokrmy na stole připravenými. Láska k vlastní domovině jeví se u Dalarnských i v tom, že sňatky obmezují se z pravidla na tuže osadu. Rusé vlasy splývají volně mužům i ženám přes ramena. Mužští oblékají na se modré punčochy, bílé nebo modré kabáty, v zimě kožichy, nízké klobouky se širokým okrajem. Dívky a ženy nosí bílé plátěné kazajky a bílé čepečky, stojaté nákrčníky, barevné zástěry a červené punčochy. Střevíce nebývají úhledny, mívajíce také podešve z březové kůry.

Dalarnští proslavili se ve švédských dějinách bojujíce za neodvislost a svobodu své vlasti pod praporem statečného svého vůdce Gustava Vasy, jenž mezi nimi jako soudruh žil skrývaje se tam jako podělkář, aby ušel dánským nepřátelům po něm pátrajícím. Na jihovýchodním břehu jezera Runnského leží osada Rankhytta. Tam podnes stojí stodola (kungsladan), v níž přestrojený Gustav pracoval jako dělník, když po dobytí Štokholma po něm pásli. O zachování tak vzácné památky z časů švédského soužení, kdy Gustav jako báječný hrdina povstal s nadšeným lidem ku spáse vlasti, pečuje vláda opatrujíc stavení jakožto říšský monument pro potomky budoucích věků. Také v Ornäsu, na jihozápadním břehu, v největší uctivosti chová se stavení s památnou postelí, v níž Gustav spával.

Z Faluna do Kristianie ubíráme se železnicí přes Kil, ležící na sever jezera Wenerského. Tak octneme se v kraji, o němž pěje básník: Wermeland du sköna, du herliga land, du krona bland Svea rikes länder! Wermeland jest kolébkou švédského pěvce Tegnéra, který v Kyrkerudě 13. listopadu r. 1782 se narodil. Tam mnoho vypravuje se o mládí jeho. Když se dostal Tegnér ku svému ochranci, assessorovi Brantingovi, který ho na písařství připravoval, tu nejraději trávil chvíle v lesích a polích, čítaje vše, co se mu namanulo. S Brantingem jezdíval po kraji a zatouživ po jeho půvabech přírodních, v něž se vší myslí se pohroužil, brzy zanevřel na své příští povolání. Tegnér připomínal si té doby velmi často říkávaje žertovně: „Kdo ví, kteraký by byl osud můj, kdy bych byl dospěl ku svému prvotnímu povolání. Snad bych byl došel i královského správcovství, ale domnívám se, že bych již dávno byl — pověšen.“ Když se r. 1799 do Lunda na studie odebral, najal si, jsa chudičký synek pastorův, skrovnou světničku společně se svým přítelem, jemuž přezdívali Achilles. Tu Hektor i Achilles spávali

[1]) Dalekarlie jest méně správné. Dalekarl značí muže, chlapa (Kerl) z dolů.

v jedné posteli zřízené vlastně jenom pro jednu osobu. Když pak pro nepohodlí ze spaní se probouzeli, zaháněli spánek partií šachovou. Mnoho času k tomu ovšem nepotřebovali, neboť o půl noci chodili spat, a ranním šerem o třetí hodině již opět studie póčínali. Tegnér prostudoval denně až 20 hodin nebera podílu na studentském životě. Však také měl celé vzezření förläst, t. j. zastudované. Životní prostředky jeho byly bídné, že v básni utíkal se k Bohu žádaje chleba:

För den bleka nöd
stäng igen min dörr;
gif i dag mig bröd
som du gifvit förr![1])

Blažené chvíle kynuly Tegnérovi u jeho tchána Myhrmanna v železárnách Rämenských. V jehličnatém háji na pobřeží jezerním prostý kámen s písmeny *E. T.* a *A. M.* označuje místo, kde vřelá srdce věčnou lásku si slíbila. Roku 1806 odvážel si Tegnér milou družku svého života, nejmladší dceru svého dobrodince, Annu Myhrmannovu, „s vonným věncem ve tmavých kadeřích." Když pak r. 1811 tchán jeho na věčnost se odebral, byla pozůstalost mezi osm synů a dva zetě rozdělena. Tehdy přibyl také Tegnér, jakožto profesor university Lundské, do svého druhého domova. Té letní doby čtyři podivní vozkové vyjížděli z malé dědiny. Byli to noví majitelé statku, dva synové od vojska, jeden kancelista a čtvrtý profesor Tegnér. Umluvili se, že pojedou společně se železem do města, aby za ně obilí naložili a domů přivezli. Chtěli takto dobrým příkladem býti své čeledi, ukazujíce veřejně, že úctu mají ku práci, a že ruce jejich dovedou i těžké břímě snášeti. Před odjezdem náš básník mazal kola své káry a o druhé hodině z noci zapřahal koníka. Za nedlouho hnuly se všecky povozy a vedle nich jejich vozkové. Tak ujeli šest mil, až večer dorazili do města (Philipstad). Druhého rána vraceli se s nákladem obilí. Však toho dne pršelo jen se lilo,[2]) že mnoho bylo jim snášeti, aby domů se dostali. O hladu, promoklí vjížděli do své osady, ale přece radost s tváří jim zářila, poněvadž dokázali svému lidu, že nejen pány býti dovedou, ale také těžkou práci zastanou.

Tegnér, zastávaje úřad akademického učitele v Lundu, obdržel později faru blízko universitního města, z níž plynuly nutné příjmy k živobytí potřebné, neboť jakožto universitní učitel neměl ničeho nazbyt, bera 83 tolary ročního služného. Jinak ovšem bylo, když r. 1826 stal se biskupem Wexiöským maje bohaté příjmy. Konaje větší cesty navštívil také naše Karlovy Vary. Štědrá jeho ruka všudy pomáhala trpícím. „Budeli v paměti chován *básník* Tegnér, nechť u vděčné žije vzpomínce také *biskup* Tegnér," říkával. Osadníci jeho s dětinnou láskou lnuli ke svému pastýři. Dívky samy koníky jeho napájely, netajíce se, že si to za čest pokládají. Ale ve šťastném jeho působení v rodině i národě zhoubný červ užíral jeho život, jemuž řídký lidumil, pravý křesťanský

[1]) Před bledou bídou chraniž dvéře mé, dej mi můj denní chléb, dej mi ho i na dále.

[2]) O silném dešti praví se ve Švédsku, že padají „staré báby," v Dánsku „ševcovští učedníci," v Anglii „kočky a psi."

učitel, hluboký myslitel a nejslavnější Švédův poeta konečně podlehl. Lihoviny otrávily jeho mysl, podkopaly jeho zdraví, zničily jeho bytost, že skončil jako šílenec. „Mrtvolou páchne život lidský." Ta slova básníkova vanou i z jeho poesie. Ve všech jeho listech jen hořký zaznívá žal a stesk. „Resignace jest koncem vší lidské moudrosti," volával u vytržení, „bůh chraniž rozum můj!" Národ odpustil svému miláčkovi a zapomenul na zkalený jeho obraz, vida v něm největšího genia.

Pravá lidskost i největší poklesky usmiřuje.

Punsch o' vatten nebo cognac o' vatten jsou slova, která v šepotu zaznívají v každé švédské hospůdce i v nádherných hotelích jakož i ve vzorné domácnosti, kdež veselá společnost dovršuje rozčilení sklenicí toddy (cognac s horkou vodou a cukrem). Žel jen, že také útlý věk švédského dorostu lihovými nápoji se omamuje, a že tělesné síly již v prvém rozvoji se utlumují. Příliš kyprá tvář statného Švédy vždy budila ve mně podezření, že v ní září neblahé následky lihové stravy, jež proniká všemi stavy skandinávských obyvatelů.

Na celé čáře z Faluna otvíraly se po obou stranách tratě bohaté poklady země v nitru Wermlandského kraje uložené. Skvělý lesk štípatelného magnetitu, jehož hromady čekaly na odvezení do četných pecí a hutí na všech stanicích, oslňoval zrak náš za poledního slunce. Řečiště potoků a pramenů horských rudou barvou jsou tu potaženy, a šumivé jejich vody spíše anglickému portru se podobají, červenajíce se sloučeninami železitými.

V pohraniční stanici Charlottenberku svěříme se státní dráze norské. Také její vozy železniční opatřeny jsou nádržkami na pitelnou vodu. O tu se ve Skandinávii starají též čekárny na všech stanicích. Čerstvá voda tam nikde neschází. Ve vagonu vytéká otočením kohoutku do zavěsené nádobky plechové, na stanicích pak přináší se čerstvá na stoly v láhvích, které ovšem lesknou se čistotou jako všecko náčiní skandinávské kuchyně. Okna železničních vozů této trati jsou pouhá okenka, ale i dvojnásobným sklem (proti tuhým mrazům) dobře viděti bylo za časného jitra zakrnělý bor jinovatkou potažený. Zahalujeme se v teplé plaidy a krčíme se druh k druhovi. Nedaleko stanice Blakjer největší a nejdelší řeka norská (567 kilom.), Glommer, o tvrdé balvany se rozráží, v tisíce smaragdů lesklých perlí se tříští a vysoko povznáší nad ostatní klidnou hladinu, po níž jen klády a drva se plaví.

Za nedlouho vyzíráme do fjordu Kristianského. V Kristianii na shledanou!

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kotor leží na jihovýchodním břehu zátoky, vzdálen jen malé půl hodinky od hranice černohorské. Část města, stojící na rovném terrainu, je z mořské strany oku poutníkovu zahalena stromořadími, jimiž je nábřeží posázeno; tak se zdá Kotor ještě menším, nežli skutečně jest. Část zadní, chráněná pevnostmi, vystupuje na svahy *Štirovnika* (ital. Monte Sella), výronku velebného *Lovćena* (ital. Montenero), jehož témě, věčnými sněhy kryté, vypíná se do výše bez mála 5300 stop. Lovčen je horou posvátnou jak Černohorcům tak Bokelcům. V jeho hájích a roklích dosud jako před tisíci léty přebývají dobré víly, které drží ochrannou ruku nad slovanským národem, jehož víra v ně neutuchá. Široboký, plecatý Lovćen připadá nám jako statečný strážce obou jednokrevných krajů, Černé Hory i Boky.

Kotor, druhdy hlavní město Benátské Albanie, nyní sídlo okresního hejtmana a pravoslavného biskupa, má kolem 3000 obyvatelů. Původ jeho sahá do šeré dávnověkosti a jest obestřen pásmem bájí. Římanům byl znám pod jmenem *Ascrivium*, Konstantin Porfyrorodný nazývá jej *Dekatera*. Palladius Fuscus odvozuje jmeno jeho ode dvou bystřin, z nichž jedna, *Fiumera*, vynořuje se na severní straně z útrob Lovćena, druhá pak, *Gordacchio*, valí se po straně jižní, a tak obě město obtékajíce (*καταῤῥεῖν*) činí je poloostrovem. Giovanni Bona de Boliris myslí, že Kotor nazván byl od čistoty (*κάθαρος*) mravů tamního obyvatelstva. Jiní spisovatelé mní, že se do rozbořeného za válek města přistěhovali *Kotarci* z Dalmacie, obnovili je a dali mu jmeno dřívějšího svého domova. Národní píseň udává za vystavitele Kotora srbského cara Štěpána. Car Štěpán chtěl zbudovati hrad vysoko na nepřístupné skále, která zůstává na levo při cestě na Černou Horu. Co za dne vystavěl, víla mu v noci pobořila. Když se to třikráte za sebou stalo, car Štěpán se víly tázal, jaká jest její rada, kde by stavěti měl. Víla mu ukázala na místo, kde nyní Kotor stojí. Car Štěpán stavěl, a víla jako dříve bořila, tak nyní se svými družkami pomáhala. Dílo rostlo jako z vody. Za nedlouho bylo dokonáno město, které bylo nejen pevné pro případ útoku nepřátelského, nýbrž i výhodné pro pokojný obchod a mořeplavbu. Car měl velikou radost a sezval množství mocného panstva, samé cary, krále a knížata, aby přišli a bohatou hostinou s ním oslavili založení krásného města. Hosté přišli a ke stolům zasedli. Car, vysoko se myslí popjav, osoboval si celou zásluhu sám a nezmínil se o pomoci víline. Víla, která také při hostině byla, připamatovala mu, že bez jejího přispění město nebylo by pozdviženo. Car se hněvem rozpálil a vílu do tváře udeřil. Víla, aby se pomstila, otrávila všecky sladkovodné prameny ve městě. Hosté carovi napili se vody a zešíleli. Na mnohé

prosby carovy víla se částečně usmířila, jeden z pramenův, který byl na jižní straně, jedu zbavila a hosty uzdravila.

Touto pěknou pověstí lid básnicky vysvětluje příčinu, pro kterou není voda ve studnách Kotorských pitelná. Věcná příčina jest ovšem ta, že voda mořská spodem do studen prosakuje a sladkou vodu kazí.

Divná věc, že Kotořané dosud nenásledovali příkladu Dubrovníka a nezřídili nádržky na vodu dešťovou anebo neužili obou bystřin a nezaložili řádný vodovod.

Kotor je vlastně pevností, k jejíž ochraně jiné pevnosti vystaveny jsou. Část města, která vznikla vně hradeb, na první pohled ráz pevnosti zastírá.

Zdi 28 stop vysoké vtěsnávají Kotor do trojhranu, z něhož vede *brána mořská* (Porta di mare, Porta marina) na nábřeží, *Porta Gordacchio* a *Porta Fiumera* na zmíněné bystřiny. Porta Gordacchio přezvána r. 1818 na počest císaře Františka „Porta Francesco.“ Před branou Fiumerou je tržiště černohorské, kteří sem každou sobotu a neděli přicházejí na pazar, dodávajíce tak Boce výrobky své země, skoro naskrze plodiny zemské, hospodářské výrobky a suroviny, a vyměňujíce si za ně výrobky řemeslné, průmyslné a sůl, jíž na Černé Hoře není. Černohorcům je dovoleno, aby mohli na pazaru státi v úplné zbroji, s puškou, handžárem a bambitkami; chtějíli však vstoupiti dovnitř města, musejí ve bráně zbraň odložiti. Aby se tomu vyhnuli a nezbavili se ani na okamžik předmětů, bez nichž dle jejich názoru muž není mužem, nýbrž ženskou podšívkou, Černohorci raději do bran města nevcházejí a pokud možno všecky svoje záležitosti vyřizují na pazaru. Ve zbrani smějí do Kotora vkročiti pouze důstojníci černohorští.

Jdemeli podle Fiumery vzhůru, padneme do boku *hradu sv. Jana* (grad svetoga Jovana, castello di St. Giovanni), jenž s výše 891 stop nad městem vévodí a toliko z této strany může býti přístupným. Město, majíc ve hradu sv. Jana obrance výborného a sotva přemožitelného, není pod ním opásáno zdí.

Mezi městem a hradem sv. Jana vyčnívá několik strmých skal, asi 100 stop vysokých, na nichžto jsou zřízena opevnění spojovací. Skály tyto jsou tím vyšší, čím blíže jsou hradu. Jsou pro svou příkrost naprosto nedobytny. Dva z těchto bodů, *Casamatta* a *Piazza Saranzo*, jsou tak pevny, že samy dva mohou se postaviti na obranu. Pochopitelno, že při opevnění Kotora hrají tyto bašty důležitou úlohu; stéci je nelze, toliko vyhladověním mohou býti přinuceny, aby se vzdaly.

Hrad sám tvoří malý, nepravidelný čtverhran. Cesta, která do něho vede z dolejší pevnosti, je tak příkrá a klikatinou tak zmnohonásobena, že je potřebí půl druhé hodiny, nežli se dojde do hradu. Náspy jsou nízké, zdi nejsou pevné, avšak poloha je tak nepřístupná, že je mu dostatečnou náhradou za mohutné opevnění. Jsa příliš vysoko umístěn, hrad sv. Jana může jen málo přispěti k obraně města, dokud nepřítel pouze na ně útočí; ale když se obhajci města soustředí do hradu a nepřítel jej chce vzíti, může si hrad, i když jiné zbraně již nemá, ještě čestnou kapitulaci vynutiti válením kamenů na lebky nepřátelské. Sto mužů posádky pro hrad postačuje.

Ale jako je bezpečným proti útokům z dolejška, tak jest nejistým proti útokům shůry, t. j. ze strany černohorské. Posadíli se Černohorci pohodlně na své výšiny nad hradem, vidí jeho mužstvu takořka do talíře, jako s ptačí perspektivy, a kdy by naň hnali útokem, ani děl by nepotřebovali a opanovali by jej pouhými puškami.

Kdy by nic jiného, zajisté množství kostelův a klášterův svědčí dosud o tom, že v Kotoru panovávali Italové.

Hlavním je katolický chrám sv. Trifona, jenž byl vystaven počátkem 11. století v byzantinském slohu. Má dvě věže. Strop je podepřen žulovými sloupy. Chovají tu mnoho ostatků svatých, zvláště pak sv. Trifona, patrona Kotorského.

Jak se sv. Trifon stal patronem Kotorským, o tom vypravuje legenda: R. 950 pluly dvě lodi do Benátek. Jedna z nich vezla ostatky sv. Marka, druhá sv. Trifona. Tato loď veplula do zátoky Kotorské a přistála na místě, kde nyní město stojí. Staré Ascrivium bylo položeno jižněji na vrchu. Biskup přišel, vyzdvihl ostatky světcovy a přenesl je do chrámu. Ale již druhého dne rakev sv. Trifona z chrámu zmizela a sama se octla dole při moři. Když se to několikrát opakovalo, viděli zbožní Ascriviané zázračné pokynutí, že sv. Trifon zvoliti chce sídlo zde dole a nikoli tam nahoře. Uposlechli, opustili staré město a jali se budovati nové.

Sv. Trifon narodil se r. 232 a zemřel r. 250. Již ve věku jinošském konal zázraky. Hlavně se proslavil tím, že ďábla, když jej pokoušel, statečně chopil za ohon, a není pochyby, že by se bylo ďáblu dostalo zaslouženého trestu, kdy by nebyl nechal ohon vyškubnutý v ruce svatého a neprchnul.

Sv. Trifon těší se veliké úctě všech Bokelců, katolíkův i pravoslavných. Je mu do roka zasvěceno nic míň a nic víc než pět svátkův: den 10. listopadu, kdy se narodil, 14. ledna, kdy Kotor jeho ostatků nabyl, 20. listopadu, kdy byla ztracená jeho hlava znova nalezena, třetí neděle po svátcích svatodušních, kdy bývá oslavován patronát jeho — hlavní pak svátek připadá na den 3. února, o němž tělo světcovo ve stříbrné rakvi a hlava ve zlaté nádobě uschovaná noseny bývají ulicemi města a potom na hlavním oltáři vystavovány.

Colleggiatou nazývá se chrám, zbudovaný na počest panny Marie (S. Madonna del Fiume). Chrám tento býval pod patronátem společnosti vznešených rodin, které při něm na vlastní útraty vydržovaly zvláštního opata. V colleggiatě odpočívá svatá Černohorka Osana.

Ve chrámě sv. Josefa pohřben leží znamenitý Kotořan Trifon Visanti, doktor práv a filosofie, bibliothékář vévody Modenského, profesor filosofie a jazyka latinského i řeckého na universitách v Boloni a Peruggii, posléze pak biskup Kotorský, jenž tu pozemskou pouť dokonal r. 1532.

Mimo ně jsou v Kotoru katolické chrámy sv. Ducha a sv. Kláry a klášter menších bratří.

Pravoslavné chrámy jsou tři: hlavní sv. Nikoly Divotvorce, filiální sv. Lukáše a filiální sv. Spiridiona.

Koncem minulého století byly v Kotoru čtyři kláštery mužské, tři ženské a pět nábožných bratrstev.

Obě vyznání jsou si v Kotoru co do počtu věřících téměř na rovni, ano spíše mají pravoslavní malou převahu, kdežto v poměru ke všemu obyvatelstvu Boky jsou katolíci ve veliké menšině.

Život v Kotoru není ani tak originální ani poetický jako jinde v Boce. Příčina toho je, že zde živel cizí už dávno příliš opanoval na úkor živlu národnímu. Jednotlivci i celé vrstvy obyvatelstva již od počátku, co se Boka dala pod protektorát republiky sv. Marka, vyhledávali prospěch v tom, že se jazykem, náboženstvím, zvyky i krojem připodobňovali těm, kdož nad nimi dle vzájemné úmluvy měli držeti ochrannou ruku, ale v pravdě za jejich pány se pokládali. Jazyk italský a vyznání katolické staly se panujícími, jazyk srbský platil za nízký, sprostý, vznešených úst patricijských nehodný. Vyznání katolické podporováno jakožto jediné spasitelné, pravoslavní pak zrovna krutě po celá století pronásledováni, protože jmíni byli za kacíře. Katolíci počali se styděti i za svůj slovanský původ, nazývajíce Slovany pouze pravoslavné. A tak slovo Slovan nabylo znenáhla významu potupného. Katolíci byli pány, pravoslavní otroky. Ve statutech města stojí psáno, že svobodní občané nesmějí nikdy býti podrobeni útrpnému právu, ale za to všichni Slované, Albánci a Vlaši (t. j. sedláci). Benátčané konávali na tyto „Slovany“ lovy jako na rudochy, zaváželi je domů, určovali je k nejnižším pracím a nutili je, aby jim na galejích zastávali službu lodníků, jsouce do pout ukováni jako nejhrubší zločinci. Ulovení „Slované“ bývali v Benátkách prodáváni na nábřeží, které se odtud nazývalo zprva „la riva degli Slavoni,“ později pak „la riva dei Schiavoni.“

Onen zvláštní úkaz, že pravoslavní Slované všude spíše dovedli vzdorovat útiskům i svodům cizáctví, spatřujeme i zde. Pravoslavní mlčeli a trpěli, avšak nesmazali ani jediné črty na svém rázu. Opovrhli výhodami, které je vábným úsměvem lákaly, a zůstali pevni a jazyku svému věrni.

Pomalu nebylo v Kotoru nižší vrstvy katolické, a patriciové byli nuceni svěřovati nejen obstarávání domácnosti nýbrž i hlídání a výchov dětí pravoslavným. Tím spůsobem vštěpována známost jazyka slovanského i těm, kdož ho nenáviděli a jinak by se mu nebyli přiučili — podobný případ, jako u nás mezi češtinou a němčinou.

Nyní jsou pravoslavní emancipováni, ale propast, která je druhdy dělila od spoluobčanů katolíků, dosud není vyrovnána. I dnes pozorujeme u nich jakousi vnější sklíčenost, stísněnost a nesmělost, jako by nebyli doma. Podotýkáme ještě jednou, že tak je pouze v Kotoru, jenž byl znemravňujícímu působení nejvíce vysazen a jím nejhlouběji dotčen, a v obcích, kde pravoslavní byli tak odstrkováni, jako v Dobrotě a Perastu, kdežto v místech, kam ruka republiky Benátské nemohla dosáhnouti plnou dlaní, je docela jinak. Právě proto je na místě, abychom se tuto zmínili o rysu, jenž patří ku charakteristice Kotora.

Pravoslavní jsou vážnější, uzavřenější, nepřístupnější, konservativnější; katolíci naproti tomu veselejší, rozmařilejší, hovornější a podložnější. I pravoslavní Kotořané jsou znalí jazyka italského, ale neužívají ho bez potřeby, kdežto katolíkům dosud se zdá, že patří k bon tonu

a že na veřejných místech, v zábavách a s lidmi, jimž chtějí dáti na jevo šetrnost, jinak mluviti se nesluší a nesmí.

Srbský jazyk nevzal v Kotoru na vzdor italštině té úhony jako v Dubrovníku, kde se hovoří směsí slovanských a italských slov se slovanskými koncovkami, tak že dubrovnický jargon stojí svou jakostí i hodnotou na rovni s „vasrpolštinou;" naopak dlužno přiznati, že srbština i v ústech katolíka zní tu plně a čistě. Spisovatel zaslechl v Kotoru nejedno slovo, které považuje za známku konservatismu i ve mluvě, na př. prší ve významu mží, daždí ve významu poprchává, špatan (špatný) atd.

Národní ruch v Kotoru za poslední doby utěšeně se vzmáhá hlavně přičiněním popa Jovana Sundečiće, chvalně známého srbského básníka, jenž byl dříve tajemníkem knížete Nikoly. Sundečić neúmorně o to pracuje, aby nešťastné rodinné rozmíšky mezi Srby a Chorváty, pravoslavnými a katolíky vymizely a místo nich aby nastoupila bratrská shoda. Myšlenku Sundečićovu zdárně tlumočí časopis Slovinac (Slovan), od něho založený a v Dubrovníce vycházející, v jehožto sloupcích svorně vedle sebe stojí dávné dvě sokyně — latinka a cyrilice. Napomínaje je, aby byli jednomyslní a na vzájem se milovali, nepřestává jim na oči stavěti pravdivé srbské přísloví: Tko neće brata za brata, imaće tudjina za gospodara — kdo nechce bratra za bratra, bude míti cizince za pána.

Společenský život v Kotoru jeví jakousi snahu, aby se podobal životu ve městech západoevropských, ale přestává na pouhém nátěru vnějším, za nímžto se skrývají staré obvyklosti. Tento zevnější nátěr není prost upřílišnění, což jej někdy směšným činí. Šviháci Kotorští jsou hotoví tancmistři, točí se jako holubi na báni, jsou samá kytička, samý zlatý řetízek, samá lakýrka, samý parfum. Jejich italské šveholení, rychlé, jako by jim jazyk po železnici ujížděl, pronikavé a drkotavé nevypadá prospěšně vedle mužného, vážného, zvučného a lahodného hovoru srbského. Krásotinky jsou důstojným pendantem šviháků. Nemají nic důležitějšího na mysli, než aby se jak možná nejdříve dověděly o každé nové modě, která se objevila v Terstu nebo Benátkách, aby ji na podívanou vyvěsily na své lepé postavy. To je celá jejich starost a snaha. Jinak zůstávají v čiré nevědomosti. Za Bokou nebyla žádná z nich, obzor jejich sahá až k Novému Ercegu nebo k Dubrovníku, a když s nimi tatínek po parníku dopluje do některého z těchto měst, dceruškám se zdá, že podnikly namáhavou cestu do dalekých zámořských krajin.

Taková je Kotorská „zlatá mládež," jejíž dědové byli Benátskými povýšenci, nobily nebo konty, a více méně stvůrami sešlé, zdemoralisované republiky křídlatého lva.

Třída měšťanská uzavírá se ve svých domácnostech a vede jako dříve přísný život rodinný.

Život spolkový je málo vyvinutý. Jediná Čitaonica působí i času letního. Do jejích místností scházejí se vlastenci, aby se tu bavili čtením novin a knih, jestli náhodou některá zabloudila do Kotorského ústraní. V zimě pořádají taneční zábavy, akademie pěvecké a deklamatorní, někdy si zahrají ochotnicky divadlo.

Život literární je přiměřen odlehlosti a malenkosti Kotora. Literárně činnými jsou zde kromě Jovana Sundečiće ředitel nižšího gymnasia Luka Zore a profesor Risto Kovačić, jenž r. 1878 v Dubrovníce vydal knížku: Prilozi za povjesnicu Boke Kotorske (Příspěvky k dějinám Boky kotorské), kde je umístěno několik výňatků z pamětí theologie doktora a kanovníka Antuna Kojoviće z Budvy. Kojović v době, kdy republika Benátská padla a velmoci jedna druhé Boku z rukou vydíraly, žil ve svém rodném městě a zapisoval si, patrně pro soukromou potřebu, co se kolem něho přiházelo. Zaznamenával spůsobem velmi primitivním a špatnou italštinou věci nejpodřízenějšího druhu a při tom zvláště důkladně registroval, kde byl kdo na jakou hostinu pozván, kdo opomenut a která vzácná jídla hostem na tabuli podána. Rukopis Kojovićův dostal se po jeho smrti mezi rekvisity, jichž mládež Budvanská užívala, pořádajíc karneval. Teprve později, když už byl částečně roztrhán, poznali na něm, že by mohl míti do sebe nějakou zajímavost, a darovali jej Záhřebskému museu, kde od té doby jest chován. Zápisky Kojovićovy, ačkoli nedostatečny, obsahují přece nejednu zprávu, která je pro novou historii Boky Kotorské důležita, tím spíše, že každá písemná zvěst z oněch vážných let jest bílou vranou. Inteligentní vlastenci dalmatští měli by sobě vzíti ze zápisků Kojovićových příklad a výstrahu, pečovati o to, aby byly potomstvu zachovány spolehlivé zprávy o současných dějinách jejich otčiny, a pátrati po pramenech, které by objasnily starší její osudy.

V Kotoru mají také knihkupectví, které však má na skladě skoro vesměs literární plody takového druhu, jako jsou snáře a rozličné kratochvilné historie. Hlavní odbyt má Kotorský knihkupec na psací potřeby, školní knihy, nože, hůlky a hračky.

Kotor nemá ani elegantního corsa jako Dubrovník, ani množství stromového stínu jako Erceg Nový, ani orientálních čardaků a altánův jako Risan. Na procházku nelze nikam jinam vyjíti než na nábřeží, kde dvakrát za týden vojenská kapela veřejně koncertuje.

Za to poskytují Kotořanům mnohonásobnou náhradu rozkošné projížďky po zátoce. Bárkáři mají za tím účelem loďky plátny obestřené a vnitř pohodlnými sedátky opatřené, tak že se podobají plujícím besídkám.

Smrtelník nemůže si pomysliti poetičtějšího požitku, než jest ten, jejž podává projížďka zálivem Kotorským za tiché letní noci. Moře usnulo, je hladké jako sklo. Žádný zvuk neruší posvátné, tajemné ticho, kromě šplounání vesel. Vesla se stápějí do světélkující hladiny a každá krůpěj, která s nich kane, zdá se roztaveným zlatem. I boky lodičky jsou pozlaceny, a za ní zůstává zlatá stopa. Strmé stěny, jež obklopují záliv, obrážejí se v zrcadelných vodách ve vší své obrovitosti. Zátoka, již tak dosti úzká, zdá se ještě užší. Jen uprostřed zbývá temnomodrý pruh shlížejícího se ve vodách nebeského blankytu, posetého nesčíslnými hvězdami a bledým světlem luny ozářeného. Tělo jest unaveno denním vedrem, plíce pracují zrychleně a marně lapají po občerstvujícím vánku, jehož se jim v bezvětrném zátiší nedostane; avšak duch je při tom čil, odpoutává se ode mdlé schránky své, kochá se nevyrovnanou krásou a nemůže se jí nabažiti. Jako by se člověk ocitil na

moři zapomnění. Světské strasti a starosti přestaly tížiti, duše nabývá křídel a na volné peruti poletuje od těch hvězd tam dole na dně až k oněm na kopuli nebes.

Vedro Kotorské jest i domorodcům nesnesitelné. Není proti němu jiného útočiště, než v kupeckých krámech, které dýchají chladem sklepů. Od poledne až do čtvrté hodiny jsou všechny krámy zavřeny, neboť úpal sluneční je tak africky hrozný, že nikomu při něm pracovati nelze. Lidé za spuštěnými žaluziemi svých obydlí trpělivě čekají, až vedro poněkud uleví. Na sladký odpolední spánek těšiti se nesmějí. Není se možno téměř ani posaditi, natož položiti. Lůžko pálí jako Záhořovo lože. I dlažice na zemi jsou tak otepleny, že člověka neochladí, když na ně složí rozpečené údy.

Co tedy lidé v tom zoufalém stavu dělají? Spisovatel bude indiskretním a na tuto otázku odpoví, ačkoli nemůže se vysloviti plnými ústy. Ustrojí se toilettou, proti níž tak zvané hluboké nedbalky jsou mělkými. Zabalí se do vlhkých prostěradel a procházejí se po pokoji jako by užívali vzduchové lázně. Šťastni jsou tam, kde mají rohový pokoj, neboť sklopenými klapkami žaluzií prochází mírný průvan, jenž by měl u nás v podobné situaci zajisté v zápětí onemocnění, ale tam má účinek osvěžující.

Ačkoli je v Kotoru teplota větší, než v Ercegu Novém a Dubrovníku, přece je tu flora poněkud severnější. Dubrovník má již palmy, ovšem poměrně malé, kdežto v Kotoru by se neudržely. Příčina toho je, že je v Kotoru méně slunečného světla. Slunce tu později vychází, protože potřebuje času, aby se vyškrábalo na černohorské hory, a dříve zapadá, protože po krátké cestě přes záliv opět je za horami. Nejkratší den v Kotoru trvá pouze tři hodiny.

Kotor je pověstný svými dešti, které všude na jihu při Středozemním moři jsou velmi hojné a za rovnodennosti trvávají 4—6 neděl, ale v Kotoru rovnají se potopě — snad je černohorský Lovčen sem vábí. Lije se bez přestávky jako z konve. V dešťoměrné zprávě, kterou máme po ruce, je zaznamenáno, že bylo v Kotoru do roka 178 dní jasných, 94 zamračených, 93 deštivých a mezi nimi 7 přívalných lijáků. Spadlo do roka 59 palců deště, což jest asi tolik, jako pateré průměrné množství deště v Čechách.

Opustíme nyní Kotor a vydáme se na cestu do Budvy. Dobrá císařská silnice vyvede nás na mírně vysoké sedlo a odtud jde zvenáhla dolů. Je to nejpohodlnější cesta v Boce. Jí na obranu jsou dvě tvrze: *Trojica* a *Goražda*. V údolí pod Trojicou leží ves *Škaljari* (it. Scagliari) se 464 obyvateli. Silnice vine se údolím, jehož hráz na černohorské straně jen ztěžka je přístupna. Silnice, sestupujíc na rovinu, rozděluje obec *Grbalj* na horní a dolní. Z Grblje prý pošel Lazar Grbljanović, poslední car srbský. Mezi oběma Grblji leží Benátské hrabství *Župa*, skládající se z obcí *Bojkovići*, *Lazarovići*, *Ljubanovići a Tujkovići*. Každá z těchto obcí měla pod Benátkami právo, aby si volila doživotního starešinu, jenž obdržel titul hraběcí (conte). Potomci těchto starešinů podrželi si název kontův a protože volba přecházela na rozličné rodiny, nebylo prodlením doby v Župě sedláka, aby nebyl hrabětem. Od Župy prostírají se k moři dvě krásná, úrodná pole,

Soliocko a *Mrčevo.* Pod zelenou horou *Spasem* dospívá cesta do *Budvy*, která leží při samém moři nad písčitým zálivem, jenž se jako lučiště rozpíná od *Zavaly* až do *Pastrovićů* na jihu. Odtud na severozápad leží jeden z nejlepších přístavů v Boce, *Traste*, jenž i po stránce vojenské jest velmi důležit, protože z něho může býti snadno opanována Lustica, Krtoly i Budva.

Budva je malé městečko, mající as 500 obyvatelů. Patří mezi nejstarobylejší města Dalmacie. Již ve 4. století před Kristem byla známa řeckým kupcům. Starým slula Butua, Buthoe, Butama. Zároveň s Rosou byla od Saracenů zpustošena. Dokud říše srbská trvala, Budva patřívala k Zetě, nynější Černé Hoře. Když Kotor přijal protektorát Benátek, Budva, nahlížejíc, že sama obstáti nemůže a že Černá Hora je příliš zabavena sebeobranou naproti Turkům, aby možno bylo pomýšleti na spojení s ní, rozhodla se, že učiní po příkladě Kotora. I učinila tak r. 1442. Benátky jí nechaly samosprávu a potvrdily její svobody. Šlechta, nobili a contové, měla 40 domův a tvořila obec, „kommunitu." Měšťanstvo, „cittadinanza," drželo jen asi 20 domů. Šlechta žila v dobré shodě s měšťanstvem a spojovala se s ním svazky rodinnými.

Podivné statuty města obsahovaly rozličná ustanovení, jež spíše zplodil rozmar než rozvaha. Na př. otec měl právo, aby své syny dle své vlastní vůle oženil, dokud nedosáhli plnoletosti. Jakmile byli plnoletí, potřeboval jejich svolení, aby je mohl oženiti, avšak synové nesměli tak učiniti o své vlastní vůli. Přineslali snacha věno, nepatřilo synovi, nýbrž otci. Když se tomu syn protivil, otec měl právo vyhnati jej z domu. — Mělli otec syny i dcery, musil dcery dříve provdati, než syny oženiti. Kdy by syn poslechnouti nechtěl a volil oženiti se o vlastní újmě, otec měl právo jej vyhnati. — Dluhy otcovy byly děti povinny zaplatit, „mělyli peníze; nemělyli, povinny nebyly." — Žádný Budvanský rodič nesměl se státi advokátem.

R. 1571 byl Benátský náčelník Budvanské posádky od Turků přinucen, aby jim město vydal, ale za nedlouho Kotorský proveditor Zachariáš Salamone Budvy na Turcích zpět dobyl. Turci ji po druhé opanovali r. 1686 pod vedením Skaderského paše Sulejmana, ale byli opět za nedlouho vypuzeni od Cornara. Od té doby byla Budva nepřetržitě pod vrchní správou Benátek. Když pak republika padla, Budva chtěla užiti svého práva a požádala vladyku černohorského, Petra I., aby ji přijal pod svou vládu. Vladyka přišel do města, ale vydal je dobrovolně Rakousku, které spěchalo, aby se uvázalo v držení snadno nabytého podílu.

Obyvatelstvo jest až na malé výjimky pravoslavné — odtud jeho příchylnost k Černé Hoře. Pravoslavné chrámy jsou dva: farní sv. Trojice a filiální sv. archanděla Michala; katolický jeden.

Město jest obehnáno hradbou, z níž jedna brána vede na silnici Kotorskou, druhá pak do přístavu, jenž jest mělký a příliš otevřený, proto chatrný.

Obyvatelstvo živí se plavectvím a obchodem s Černou Horou. — Na severu nad Budvou leží po horách tři obce, *Pobori, Maini, a Braići*, mající společné jmeno „Tri obštine" (tre commune). Nad nimi pozdvihuje

se vrch *Maina* do výše 1313 metrů. V Poborech je monastýr *Stanjevići*, jejž republika Benátská darovala vladykům černohorským; r. 1837 prodal jej vladyka Petr II. Rakousku, které jej zrušilo. R. 1766 objevil se v Mainách zajímavý dobrodruh Štěpán Malý, jenž se vydával za ruského cara Petra III., již několik let před tím zemřelého. Mainští byli první, kteří jej uznali, dovedli na Černou Horu a Černohorcům za panovníka odporučili.

Krajina, která se prostírá jižně od Budvy a jíž území Boky Kotorské končí, nazývá se *Paštrovići.*

Blízko od Budvy, na příkré skále nad mořem, vypíná se hrádek *sv. Štěpán*, jejž Paštrovičané vystavěli na slib, zadaný bohu a sv. Štěpánu, z kořisti, jíž naplenili v neustálých bojích s Turky. Na skále, trčící naproti, stojí monastýr *Praskvica.* Nedaleko vynořuje se z moře zelený ostrůveček *sv. Nikola*, kde má Budva své pohřebiště. Blízko hory sv. Spasa (Salvatora) je monastýr *Lastva*, kde se počíná Župská dolina.

Asi hodinu cesty na jih od Budvy leží obec a tvrz *Kastel Lastva*, kde je pravoslavný chrám sv. Ilije. Kastel Lastva je na stejné zeměpisné šířce jako Řím, jehož bujná jižní vegetace zdá se býti sem přenešena.

Mezi Budvou a Kastelem Lastvou strmí nad mořem skála *Skočidjevojka*, která, jak pověst vypravuje, dostala jméno své odtud, že dívka Paštrovská, aby se uchránila před násilím Turka nějakého, skočila s ní do hlubin mořských.

V Paštrovićích vystavělo Rakousko tvrze *Spiridion, Kopac* a *Presjeku.*

Paštrovičané jsou vesměs vyznání pravoslavného. Jest jich asi 2500. Pozoru hodno je při nich, že nesympatisují s Černohorci, s nimiž byli za republiky Benátské hotovi každou minutu bíti se. Již k císaři Sigmundovi uměli se přivinouti a byli za to odměněni právy i četnými šlechtickými diplomy. Ovoce se stromu poznání jim zachutnalo a Rakousko v nich nalezlo tak věrné poddané, jako Benátky. Mělali nastati kdy změna v souverainovi, Paštrovičané bývali vždy prvními, kteří spěchali, aby novému pánu složili hold a vymohli si u něho při té příležitosti potvrzení svých svobod. Pod Benátkami tvořili Paštrovići selskou republiku jako Tři obce.

Přehlednemeli nyní celou Boku, vidíme, že je pokračováním a zakončením vysočiny černohorské, kteráž je výběžkem Dinarských Alp. Tedy po stránce geografické tvoří Boka s Černou Horou jediný celek.

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literární historie.

Úkol dějin literárních trefně vystihl kdysi Buffon známými slovy: Literatura jest národ. Takových však obrazův a dějin písemnictva, které by dovozovaly platnost toho výroku, které by se tedy snažily osvětlovati všecky vidiny, všechno smýšlení a cítění národa našeho v tom onom století, pokud došlo slovesného vyjádření, abychom měli tak říkaje zachycena ducha aspoň, když odumřelo tělo, které by dále zachovaný soubor plodů duševních rozkládaly v jeho složky a stopovaly, jak tyto z doby vyrůstaly a zas na ni působily, jest u nás ještě po vzácnu. S tím upřímnější radostí uvítali jsme nad očekávání šťastný — pochází od Nečecha — nákres dějin literatury české, jehož se nám dostalo od A. N. Pypina v jeho *Historii literatur slovanských* (z druhého přepracovaného vydání vzorně do češtiny přeložených od Ant. Kotíka). Pypin o každém století podává celkový obraz všeho života i ruchu duševního, jak se stýkala a pronikala různostranná práce na vzájem. Přistoupil k dílu svému vyzbrojen důkladnou znalostí výzkumů Šafaříkových, Nebeského, Jirečkových, Rybičkových, Schulzových, Gebauerových, Brandlových a ostatních literárních historikův a kritikův našich, četl též sám mnoho, kde mu tyto prameny vysychaly, a osvětluje tak bystrozrace kulturní podklad spisů zvláště v době staré a střední. Úsudky jeho o ceně a váze spisovatelův a jich prací bývají nezkaleny jakoukoli předpojatostí; vše dobré, co Čechové vykonali a čím se vyznamenali před jinými národy, zvláště pak, čím k vyššímu osvicení svého národa i Slovanstva vůbec přispěli, plně se uznává a oceňuje. Co pak práci jeho dodává zvláštního významu a světla a čím se ona též liší od našich domácích, jest slovanský její ráz. Spisovatel vždy vyšetřuje, kdy Čechové od své slovanské podstaty se odchylovali a kdy kmenové vědomí zas u nich oživuje a na jevo proniká, při čemž mu jeho původ usnadňuje nestranný soud. Proto také jest procházka naší literaturou za jeho průvodu nemálo zajímava a plna poutavosti a nemůže se dosti vřele odporučiti laikovi i odborníku. Nejdříve zevrubně vypisuje činnost apoštolů Soluňských a zápas mizející slovanskosti mezi Čechy s vítězícím latinismem a germanismem. Prvním plodem tohoto vítězství byl vznik duchovního básnictví, druhým středověký romantismus. Mistrným pérem vykresleno hnutí husitské a „zlatý věk“ české literatury. Za jeho líčením Hus oživuje v plné velikosti a ryzosti své před námi; Hus je zjev specificky český a jeho působení zjednalo nám v dějinách světových čestné místo i nehynoucí paměť; spisové jeho však jsou z většiny neznámi a v našich literárních dějepisích se obyčejně jen vypočítávají, aniž se ukazuje, jaký jest jejich obsah, čím Hus vlastně jest velik a domohl se takové slovutnosti a moci. I jest docela na místě, že spisovatel o době Husově se rozhovořil obšírněji, a pokud bylo k ocenění jejímu potřeba, místa nešetřil. Se zvláštní láskou prodlévá též při Chelčickém, jednom z největších myslitelů svého století. Objasňuje učení jeho ze skrovných pozůstalých spisů, jeho radikalismus a demokra-

tičnost názorů o správě státní a církevní, jeho vliv na smýšlení tehdejších Čechů, který byl tak mocný, že vyvolal jiný skvělý a specificky český zjev: *české bratry.* Hrdostí pak se naplňuje naše hruď, když vidíme úsilovnou činnost této jednoty u zvelebování domácího písemnictví, školství a knihtiskařství, dušenou tolikerým nepochopitelným pronásledováním a tolikerou neuznalostí! Bez českých bratří literatura naše ve středověku byla by suchým kostlivcem, byla by utonula v záplavě cizáckého humanismu, jejž už Hanuš trefně posoudil pravě, že jest ozdobným náhrobkem, pod nímž zdrceno leží srdce slovanské. Avšak — Chelčický, Blahoslav, Veleslavín, Žerotín a Komenský věčně budou zářiti hvězdami prvního řádu na temném obzoru středověké literatury naší a záře ta vždy bude patrna i mezi skvělými hvězdami té doby u národů jiných.

Dobu probuzení spisovatel vyličuje spůsobem dosud i u nás obyčejným: ani u nás není ještě o tomto velikolepém a v historii vzácném ději vše jasno, sami namnoze přestáváme na rysech všeobecných. Aby se pochopily dějiny našeho národního probuzení, nutno především jasně vylíčiti hluboký úpadek národa kdysi tak duševně čilého a vzdělaného: jak Čechy byly světu už jen pojmem geografickým, jelikož v Čechách nebylo ani české šlechty ani měšťanstva českého, a čeština tudíž vymizela z úřadů, ze škol, z církve, z obchodu, ze společnosti a veřejnosti a leda z nouze tu i tam trpěna byla; jak následkem toho nevzdělaný jazyk klesal hloub a hloub, potráceje své ryzosti, lexikálního bohatstva i formální vybroušenosti, až pomalu nestačil pojmy jen poněkud nad všednost sahající vyjádřiti, a jak Vácslavem Pohlem, „v c. k. urozeninské věstni řeči čechské nejvejš vyřízeným učitelem“ arciknížat synů Marie Terezie v jeho nešťastném plodě: Grammatica linguae bohemicae oder die böhmische Sprachkunst bestehend in vier Theilen (ve Vídni 1783, 4. vyd.) v celé zbídačelosti své byl stigmatisován; jaké dále byly sociální poměry, jak lid neustálým pronásledováním a nepřetrženými úklady byl ve smýšlení ochaben, povaha jeho ku přetvářce nebo zradě toho, co mu dosud bylo svatým, nucena a vycvičována, ale jak přese všecky tyto příkory v porobených chatách sémě nového života utajeno se skrývalo, čekajíc jen obrozujícího slunce, aby vzklíčilo opět. Když bylo na tento úpadek posvíceno ze všech stran, teprve možná přistoupiti k hlavním připravovatelům našeho probuzení.

Byla to především vláda sama. Rakouská politika v minulém století směřovala k podobným cílům a výsledkům, jakých se byla dodělala francouzská, k tužšímu sjednocení všech částí říše. S Německem to nešlo, anoť v 17. a na počátku 18. století rozdrobilo se na množství státečků a vladaříků, kteří na sebe vespolek byli žárlivi a o nějakém sjednocení ani slyšeti nechtěli. Poměry ty illustrují nejlépe příjmy svaté římské říše, které jeden čas klesly až na 13.000 zl.[1]) Nad to některá mocnější knížata německá, především Prusko, překáželi Rakousku krok co krok a nebyli by dopustili, aby se snahy rakouské vlády uskutečnily. Proto obrácen zřetel k říši užší. Zde bylo centra-

---

[1]) V. Rob. Zimmermanna Studien und Kritiken zur Philosophie und Aesthetik II. str. 26 a d., kde tato snaha rakouské politiky pěkně se vypisuje.

lisování, sjednocení jednotlivých organismů ve státní celek spíše možno, hlavně v Čechách, kde šlechty veliký díl byl vším povinován panovníkům rakouským. Z této snahy rakouské vlády vysvětlujeme si nejlépe, proč rušeny dávné výsady a stírány zvláštnosti administrativní i politické, které Čechy dosud měly, i proč na druhé straně vyhledávána přízeň lidu: by tento, nemaje na očích památky bývalé samostatnosti a velikosti pevněji přilnul ke trůnu Habsburskému. Co Marie Terezie a Josef II. učinili dobrého českému lidu v ulehčení jeho břemen, dále rakušanská výchova nového pokolení v nově organisovaném školství i přízeň projevovaná českému divadlu a někdy též jeho jazyku — vše zdá se nám vyplývati též z těchto pohnutek. A jako teplejší vánek jarní a paprsky sluneční probuzují přírodu z jejího spánku, vyluzují květenu i přivabují ptactvo do našich krajů, tak i tato přízeň shůry oživila tajné písmaře a čtenáře tu a tam se uchovavší, vyvábila staré kroniky a bratrskou bibli z truhlic, sklepů a jiných úkrytů zase na stoly, a z ciziny přilákala mnohé vyhoštěnce zpět do opuštěné vlasti. Z toho pak, že Josef II. zašel ve svých reformátorských pokusech příliš daleko, byl zase ten neobmýšlený prospěch, že i šlechta počala přemýšleti, pokud má panovník právo rušiti jejich práva a výsady staleté: oživly v ní historické tradice a vědomí právní. A tak šlechta i lid, každý jinou cestou přivedeni k uvědomění a toto stalo se bodem, ve kterém se střetli a našli: šlechtic bál se mohutnícího lidu a umírnil svou dosavadní bezohlednost, a sedlák vida obrat v jeho smýšlení a jednání i jakousi přízeň k jeho dosud opovrhovanému jazyku, počal si toho více vážiti a nabýval samostatnějšího ducha. V jiných zase Sylvestrový zákaz r. 1780, že synové jejich nesmějí na dále do latinských škol, neumějíli německy, zbudil neb utvrdil nevykořeněného posud ducha odporu.

Zbývá vyšetřiti, jak se chovalo v převratném tom ruchu měšťanstvo, mezi nímž bylo nejvíce intelligence. Toto už obnoveným bádaním historickým v II. polovici XVIII. století rozkvetlým povzbuzováno bylo k novému přemyslování a přiváděno k vědomí zvláštního svéprávného postavení království českého, jeho slavné minulosti a smutné přítomnosti. Nadobro ze své stagnace vyburcováno bylo všezachvacujícím vzduchem z Francie po Evropě rozvanutým. Nové velikolepé idey pozvedaly témě i zamluvily se hned všem nespokojeným, myslícím a vůbec svěžím duchům: rovnoprávnost lidí a nezbytná průvodkyně její, rovnoprávnost jazyků. Jako pak každá veliká idea a pravda — i nejhumannější křesťanství — installována bývá potoky krve, tak se stalo posléz na sklonku století i zde. Mnozí, vidoucí jen krev, odvrátili se i od věci, za niž prolévána. Ale myšlenka, za kterou se obětují životy, bývá neodbytné mohutnosti a zúrodňující síly, a tak brzo i ony idey nebylo již možná zbaviti života a působnosti. Myšlenka národnostní byla tu. Němci záhy byli pochopili význam její. Klopstock plamennými ódami vyzýval národ, aby se nepodceňoval, Lessing rovněž vypuzoval bezohledně cizotu z vlasti, boře všemi silami dosavadní názory. Schiller napsal Tella, Goethe Egmonta. I toto hnutí v sousedních Němcích brzo, jakož vždy bývalo, proklestilo si cestu do Čech a zde rozněcovalo Čechy a Němce. V měšťanstvě našem takto

z více stran zkypřována půda myšlence národnóstní; z ní vyrůstal zprvu jako domnělé bejlí nový národ český. I kněží dotčeni byli a prodchnuti ruchem nové doby; ale chtíce uvarovati lid od nezřízeností a přepjatostí všerušivých výstřelků jejích, podrobili se z části obecnému proudu, ale nezavrhovali naprošto všeho starého, i byloli to dobré, jako činili mnozí jiní. I hájili proto staročeské poctivosti a ryzosti našeho lidu proti cizím vlivům a stali se tak z opatrovníků mravnosti a zbožnosti jeho též obhajci a opatrovníky českého jazyka. Jen přeskrovná část tu i tam hleděla napravovati a zvýšiti zbožnost lidu tím, že nahrazovala jazyk latinský neb německý domácím; ještě vzácnější výjimky byly si vědomy dávné slávy a nynějších útisků českého národa a pojají mu přály. Tak se dál obrat, z něhož vzklíčil nový život český. —

Tuto novou dobu Pypin rozděluje podle Tieftrunka na tři periody (1750—1820, 1820—50, 1850—). Nám se zdá příhodnějším a lépe z vnitřního rozvoje literárního vyplývati ohraničení první periody rokem 1817, i spadaly by sem všecky první pokusy obrozovací (obrany jazyka, probuzování divadlem a veršováním, utvoření poetické řeči nové Jungmannem a p.). Druhá doba po našem by sahala od r. 1817 do 1831 čili od objevení Rukopisů a založení Musea jakožto střediska nového života českého do založení Matice České. V této době rozhodly se boje o prosodii a pravopis, vzbuzena záliba k poesii prostonárodní, vystoupila druhá národní škola básnická, Čelakovským a Kollarem především representovaná, založeny první vědecké časopisy. Třetí doba by pak zajímala dobu od založení Matice r. 1831 až do r. as 1860. Co založení Matice znamená, o tom ještě níže promluvíme. Literatura v této periodě stala se životním projevem a orgánem celého národa a nejen několika jednotlivců, vznikla česká věda, poesie jdoucí směrem národním a slovanským vydává nejkrásnější plody; nastává též veřejný život český, společenský a politický. Nadmírné napjetí sil přivádí však v zápětí ochabnutí, které po roce 1849 se rozplyne v čirou reakci. Teprve za deset let nastává zas utěšenější obrat. —

Další líčení národního a literárního vzkříšení a činnosti vynikajících mužů v době té děje se u Pypina s obvyklou mistrností a bystrozrakostí. Pypin kreslí málo, ale charakteristickými a ostrými rysy, své výtečníky vidíme v plném životě a významě před sebou. Otázku pravosti Rukopisu Zelenohorského a Kralovédvorského spisovatel probírá obzvlášť obšírně. Uvádí celou historii provenience i sporů, dává místo důvodům pro i proti a shrnuje svoje o sporu tomto více než půlstoletém mínění v těchto konečných slovích: „Rozepře není ještě vyčerpána. Obranci těch památek mají postavení velmi nesnadné, ale i odpůrcům mnoho ještě činiti zbývá. Nestranní diváci toho boje, dychtivě nicméně očekávajíce, jak dopadne, nadějí se, že zápůrčí kritika vykládajíc své důvody proti původnosti těch památek, neopomine též vysvětliti, jak byly možny ty padělky, kde mohly býti jejich prameny a kde se vzaly prostředky k jich vykonání.“ — Styky slovanské, které v prvních desítiletích trvaly mezi literáty našimi a jinoslovanskými, tak že Praha byla říkaje Mekkou učenectva slovanského, docházejí vřelého ocenění, jakož i vynikající postavení, jež si Čechové jakožto

hlasatelé slovanské vzájemnosti získali ve Slovanstvě; žel, že za posledních desítiletí pozoruje se značný krok nazpět ve věci té.

Co se tkne doby nejnovější, jsou u nás samých názory o významě mnohých spisovatelů ještě neustáleny, rozvoj živoucích pak není ukončen; střízlivý badatel ruský přirozenou měrou nevyhověl v této části všem subjektivným přáním a pretensím. Avšak i tu provádí úkol svůj s pílí a svědomitostí, hodnou neobmezeného uznání; některá nedopatření v dátech letopisných a u výpočtu prací nemohou měniti soud náš o výbornosti díla. Co v této části na konec praví o směrech a rázu nové beletristické literatury české, *o nedostatku národovosti a slovanskosti její,* jakož i o chabnutí slovanské vzájemnosti mezi Čechy, zasluhuje všeobecného povšimnutí a bedlivé úvahy.

Celkem vane z české části díla Pypinova a Spasovičova osvěžující duch. Vidíme, že mnoho vykonáno u nás za sto let, že dobře zasloužil si národ český uznání Slovanstva i ciziny, však vidíme se též na své vady a *povinnosti* upřímně upozorněny. Objektivnost, vřelost, pilnost i osvěživost práce té jakož i slovanské její stanovisko zasluhují tím větší chvály, čím řidčeji se naskytují u Nečecha.

Tyto vlastnosti charakterisují i ostatní statě Historie. Prof. Schulz byl již r. 1880 na tomto místě poukázal na přednosti líčení a pravdymilovnost i vřelost jeho, kteráž rozehřívá i čtenáře. Mysl naše žije tu celým tím tisíceletým životem jednotlivých větví slovanských, trpí, když na ně upadají strázně a příkory, bojuje a myslí s vynikajícími bojovníky a mysliteli jejich, vidí je vítěziti nebo padati a s nimi národ celý, který teprve po čase zase k novému životu se probírá, dob slavných úsilně a za nepřízně sousedů se dodělává, vidí posléz v nové době svítati všem utěšenější a bezpečnější budoucnost. Tyto dějiny zápasů duševních jsou nejdojemnějším divadlem: zde bez krve a surovostí, bez intrik a zápletek hrdinové dobývají národu statků nehynoucích, slávy neodervatelné, a padneli který, duch jeho žije a povzněcuje dále. — Dávno a všeobecně již touženo po celkových a jednotných dějinách literatur slovanských. Nutkal k tomu též neradostný zjev ten, že za posledních let známost spisovatelů a zvláště poesií slovanských — i nejbližší a nejbohatší poesie polské — obmezovala se na kruhy pořád užší. Kdež jsme se octli ode dob, kdy Kollarův spis o vzájemnosti slovanských literatur neslýchané nadšení budil po všem Slovanstvě, kdy naše časopisy nedostatek celkové historie literatur slovanských nahrazovati hleděly periodickými o nich referáty! Ovšem nemálo viny spadá na vrub toho, že nynější generaci nepřáno již, jako předchozí, býti součastnicí nejslavnějších duchů slovanských a tudíž ani společnicí jich osudův a že tedy také nemůže již býti účinlivostí jich přímo zasahována. Ale proto též obrat stal se už nanejvýše žádoucím; jest třeba, aby spisovatelé ruští, polští neb srbští a j. nebyli méně známi Čechům, baště Slovanstva, než jsou známi Němcům. Zvláště mladé generaci jest třeba oživovati a udržovati jejich památku, aby z jich života plného neohrožených bojův a strádání, neúnavné práce, ideálního povzletu a sebezapírání mohla čerpati sílu, povyšovati své cíle, aby sama toužíc po vyšším procitovati mohla strasti a útrapy velikých vzorů a za jich příkladem stávala se schopnou podobných obětí, po-

dobné dráhy per aspera ad astra, a v nich nalézala útěchu v podobných se octnouc poměrech. K tomu přispívati může a bude bohdá Historie Pypinova a Spasovičova; jsme jisti, že si získá srdce všech, kdož ji lépe poznají a bez prospěšných účinků nezůstaví žádné mysli slovanské. O uspořádání knihy zevnějším zmínil se tak již částečně v referátě svém F. Schulz; zbývá dodati, že po všeobecných zprávách národopisných a statistických, filologických a historických probírají se dějiny jednotlivých literatur slovanských v tom pořadě, že v I. oddíle se skupují Bulhaři, Jihoslované (Srbochorvátě, Korutanci), a z Rusů zatím pouze Jihorusi a Haličtí Rusíni, ve druhém pak oddíle následují Poláci, jimž nejvíce dosud místa věnováno, pak Čechové a Slováci, a čekají svého vyjití ještě Lužičané a Velkorusové. Každé literatuře předeslán stručný přehled politický a nejdůležitější jeho letopočty.

Vedle Historie literatur slovanských současně vydávány jsou *Illustrované dějiny literatury všeobecné,* jež sestavuje V. Petrů. Přízeň, s jakou byly zprvu přijaty, brzy ustoupila ostrým kritikám; vytýkáno totiž, proč se při díle, jež jest patrnou kompilací, neuvádějí též prameny, z nichž čerpáno, a poznačovány jsou zároveň některé spisy, odkud první části byly vzaty a ne všudy správně podány. Spisovatel odpověděl na to, že prameny uvedeny budou až na konci díla a literárních mystifikací že nebude se dopuštěno. Prameny se také skutečně uvádějí při konci I. dílu, jehož jsme se nedávno dočekali; avšak nevysvítá z nich, pokud a kde spisovatel kterých užil. Toto určiti nám ovšem není snadno; bylo by k tomu potřeba pilného a hlubokého rozboru. Avšak spisovatel v předmluvě rovněž na konci připojené praví sám, že „by křivě jednal, kdo by knihu tu posuzoval podle přísného měřidla vědeckého;“ jest prý jen psána obecenstvu širšímu, což si nemíníme vysvětlovati na újmu spolehlivosti díla, nýbrž tak, že obsahem spoléhá na své prameny, forma pak zevnější, jako osnova celku, způsob zpracování jednotlivých částí a jazyková úprava jejich, jest jemu vlastní. Nehodláme se tu pouštěti do úvahy, pokud čirá kompilace jest oprávněným způsobem spisovatelským, pokud spisovatel posuzované památky oceňuje soudem svým z vlastní četby nabytým a p., to přání však snad bude lze vysloviti, aby slovanské literatury vzhledem ke spisu Pypinovu, na ten čas sotva překonatelnému, nebyly pojaty v pokračování díla p. řed. Petrova a tak nezpůsobovala se neprospěšná konkurrence. V I. díle jeho dějin došlo na literatury čínskou, indickou, perskou, hebrejskou, arabskou, egyptskou, řeckou, latinskou, francouzskou, španělskou, portugalskou, italskou, rhetoromanskou a rumunskou; v druhém má dojíti na literatury bližší a nejbližší. Z vydané dosud části širší obecenstvo nehledící kritické hloubky a zevrubnosti může dobře se poučiti a přivedeno býti k poznání duševní dílny jednotlivých národův a veleduchův a maje v ní praktickou rukověť českou nepotřebuje již sahati po knihách cizích, namnoze strannicky psaných, jak o tom nejlépe svědčí částečné neb úplné vylučování národů slovanských z družiny ostatních národů kulturních (na př. Dr. Ad. Sterna Allg. Literaturgeschichte mezi Webrovými illustrovanými katechismy vydaná). Illustrace této knihy, z nichž ovšem mnohé nepřiléhají k textu, bývají nevždy ceny stejné, mnohé však jsou pěkné.

Dobu probuzení českého, o jejíchž přípravných fasích nahoře jsme promluvili, probírá v pozdějších osudech jejích spis K. **Tieftrunka**: *Dějiny Matice České*, vyšlý jakožto XXIV. číslo Novočeské Bibliothéky vydávané nákladem Musea království Českého a jakožto CLIV. číslo spisů Musejních. Spis tento vzbuzuje v nás hrdou potěchu nad tím, co malými silami vykonati se může. Spisovatel ukazuje, jak dějiny Matice jsou, abychom tak řekli, řetěz dobročinův a druhdy též obětí české literatuře prokázaných; jak ona povyšovala snažení a práci buditelů a vymaňovala literaturu z úzkých mezí prostonárodnosti, ve kterých že zůstane nad ně se nepovznesouc, pevně věřila většina spisovatelů v prvních desítiletích tohoto věku. Jediní Jungmann, Presl a Palacký napořád usilovali o to, aby též věda pěstována byla jazykem českým; proč Jungmann po třicet let mysli získával, co Presl pomocí šlechetného hr. Berchtholda a se zřídkým sebezapřením a obětováním světové pověsti uskutečniti se pokoušel, toho posléze dovedl Palacký svou obratnou energií. Nelze tajiti, že fortuna nám přála v dobách těch. Spanilomyslní šlechticové a velicí duchové propůjčovali nového lesku českému jmenu, zaštiťovali národ od umrtvující působnosti podezřívavé byrokracie a zastiňovali mladou nedostatečnost a skromný počet národovců vahou svých prací. Pod jich křídly mohl nový národ vyvinouti se k potřebné síle budící uznání a úctu. Matice Česká vychovávala spisovatele, vlastence, odběratele knih a stala se tak skutečnou matkou národu i písemnictvu. Imposantní počet děl vědeckých, mezi nimiž jsou díla světové pověsti, jakož i beletristických, z nichž zase zvláště zasloužilé bylo vydání překladů Shakespeara, jež vydány buď nákladem jejím aneb s její pomocí, skvěle illustruje její šťastnou úrodnost. Každý ten spis měl svou platnost v literatuře a mohl by býti význam jeho obšírně glossován. I vybízí nás maní tento spis k hrdé otázce, kde jinde ještě svépomoc literární je tak markantně provedena a tak skvělými výsledky provázena? K dokonalému toho porozumění jest však ještě potřebí znáti též skrovnost prostředkův a finanční zápasy, které Matici bylo prodělati. Sbor nadaný statisíci snáze by byl mohl vzbuditi život v pustých krajích, ale Matice pracovala jenom s nemnohými tisíci. I tuto stránku, jakož i nesnáze z politických konstellací časových vyrostlé, spisovatel, jenž si pro snadnější přehled celý spis vhodně rozdělil na více oddílů (O původu Matice. — Doba I. od r. 1831—34: Počáteční činnost. — Doba II. od r. 1835—40: Kterak první základ k vědecké literatuře položen. — Doba III. od r. 1841—51: Rozkvět M. Č. — Doba IV. od r. 1852—60: Čas těžkých protivenství. — Doba V. od r. 1861—80: Nový rozvoj), osvětluje bedlivě.

Prací tak pečlivě a hladce po stránce formální i obsahové vybroušených i dokonalých a tak klidně a svěže psaných, jako je Tieftrunkova, literatuře naší přáli bychom co nejvíce. Jimi vlévá se v národní těleso síla a chuť k další vytrvalé práci, a když někdy mysl klesá vidouc příkory, jimiž národ šlehán osudem napořád, a se oddává pessimistickým vidinám, zde, na tomto obraze padesátiletých bojů, tolikaleté však i horlivosti a obětivosti mnohdy též ze zoufalosti prýštící, tolikaletého též vzrůstání národa, najisto se vyrve všemu pochybování a uvěří, že bytnost národa jest neúmorna, budeli jen ovlá-

dati všecka srdce láska a všecky mysli talisman naší přítomnosti i naší budoucnosti — *práce!*

Podobné vzrůstání ze skrovných počátků k patrnosti a uznávanosti vypisuje nám i jiný spis, Jos. Koubla *Stanko Vraz* a jeho život, poesie i působení slovanské, složený dle chorvátského originálu dr. Fr. Markoviće. Stanko Vraz (vlastně Jakub Frass) jest jedním z nejohnivějších básníkův ilyrismu, jednoty slovinsko-chorvátské. V trudných letech studentských (živil se na př. po celý jeden rok ve Štyrském Hradci pouze bochníčkem suchého chleba denně, jen aby si mohl kupovati slovanské knihy) naučil se všem hlavním slovanským nářečím. Psal pak, jsa rodilý Slovinec, z počátku svým domácím nářečím slovinským, později výhradně chorvátským. Kdežto však jeho přítel od mladu Fr. Miklosich, který měl na směr literárných studií Vrazových největší vliv a rovněž původně slovinsky básnil, později se zapomenul nad svým ubohým národem, Vraz opět odstoupil od rodného jazyka z pohnútek jiných, vznešenějších, aby tím totiž svému národu zajistil méně ohroženou a slavnější budoucnost, zaručenou již patrnějším počtem Ilyrů. Tak učinil r. 1838, kterým Chorvátsko se mu stalo též druhou domovinou. Spisovatel vyličuje teď zápasení, jež nastalo mezi příznivci a nepříznivci jeho u Slovincův i Srbů. Vrazovi však rostlo nadšení s počtem nepřátel. Neocháble bojuje za svůj slovanský ideál, vysvětluje, dokazuje, radí a přesvědčuje — vše na ten čas marně. Poesie jeho dýše něžností a nadšením; nejskvělejším jejím projevem jsou milostné Djulabie vyšlé téhož roku, co naše Růže stolistá. Další sbírky jeho básní jsou Glasi iz dubrave žerovinske, jimiž zavedl baladu a romanci do chorvátské literatury, Gusle i Tambura.

Vraz v nejednom vzhledě podobá se našemu Čelakovskému, s nímž též byl spřátelen; jako ten cestoval i on ve studentských letech po vlastech ilyrských a sbíral národní písně, jež vydal r. 1839, pro kteréž cestování však jednou byl vyšetřován z agitace panslavistické, ovšem bez výsledku.

Aby snáze uskutečnil a utvrdil ideály své aneb jim aspoň hojné přívržence získal, vydával s přáteli svými Dragutinem Rakovcem a Vukotinovićem časopis Kolo, který však dni života svého neměl sladké. Nicméně v prvních třech knihách zjednal si svrchované uznání domácích i cizích předních literátů, z nichž mnozí (z Čechů: Šafařík, Erben, Zap a j.) sem přispívali. Po té na přímluvu Šafaříkovu Kolo mělo býti dále vydáváno nákladem Ilyrské Matice, k níž Vraz byl podal prvý podnět. Když pak r. 1846 Vraz zvolen jejím tajemníkem, jmenován i redaktorem toho listu. Avšak politický ruch nové doby i neustálé postonávání Vrazovo nedalo dovesti Kolo za knihu VII. Tu zásluhu však mu získal, že v něm založil chorvátskou literární kritiku. R. 1851 tento slavný pěvec, muž největších zásluh o znovuzrození chorvátské literatury, houževnatý bojovník za myšlenku ilyrismu a horoucí milovník Slovanstva, tuberkulemi podlehl smrti k velikému žalu svého národa a celé vlasti slovanské. Umlkla ústa zpěvná, nadšení už nevlévají v národ, ale díla jeho hlásati budou slávu Vrazovu po vše časy.

Dokončiv běh života básníkova spisovatel obraz jeho mnohostranné neustavičnosti doplňuje výňatky z jeho korrespondence. Ta jest ne-

ocenitelně důležita i nevšedně zajímava osobami, které si s ním dopisovaly; jmenovati třeba jen Šafaříka, Palackého, Čelakovského, Erbena, Kollara, Hurbana, Štura, Srezněvského, Bodjanského a skoro všecky čelnější vlastence slovinské a srbo-chorvátské. Stykům Vrazovým s Čechy po zásluze zvláštní kapitola věnována. Spis Koublův zakončuje se rozborem Djulabií a ostatních básní, jakož i seznamem překladů jejich a přehledným oceněním působnosti Vrazovy v literatuře chorvátské.

Vítáme rádi tuto monografii v literatuře naší, a přáli bychom si, aby přispěla svým dílem k obnovení styků literárních se spisovateli srbo-chorvátskými, neboť bohužel ty časy minuly, kde Křížkova Anthologie jihoslovanská šla z ruky do ruky. Jenom trochu více stručnosti by neškodilo. Sloh je plynný a správný až na některé drobnosti jako: Šafařík žasnout bude (37), jenž v akk. m. jejž (33), abych vyhověl přání Šafaříkově (80 a j.) a p. Lahoda sice místy mu schází, ale věc ta omlouvá se asi částečnou vázaností na originál. Spis vyšel ve prospěch obnovy národního divadla a za příležitostí oslavy třicetiletého úmrtí Vrazova, v Chorvátsku konané. Zbývalo by jen jedno přání, aby podobné monografie v naší literatuře nezůstávaly ojedinělými.

Na konec míníme ještě zabaviti pozornost čtenářovu spisem druhu u nás nezvyklého, který půl je literární historií, půl statistikou, *Zásluhami duchovensta o řeč a literaturu českou,* vylíčenými katechetou Janem Ježkem a vydanými tiskem i nákladem Cyrillo-methodějské knihtiskárny r. 1880. Kněžstvo české od nejstarších dob vydávalo ze sebe valný počet spisovatelů, někdy polovici, někdy i více. Zvláštních zásluh zjednalo si v době nového života českého účinlivou láskou k opovrhovanému jazyku i neunavenou působností s kazatelny, ve společnosti, mezi lidem a v literatuře. Přece však i povědomého těch zásluh naplní žasnoucím podivem ten znamenitý zástup kněží-literátů: napočítali jsme jich na 660! Aby však tato číslice vysvitla v plném jasu, bylo by třeba ještě ukázati, v kolika oborech na př. V. Štulc, K. Šmídek, M. Procházka, Fr. Sušil, dr. Bílý, dr. Kl. Borový, B. M. Kulda, V. M. Pešina, K. Vinařický, V. Zahradník atd. pracovali Na kterých všech polích s dělníky stavu kněžského se potkáváme, spisovatel vypisuje zevrubněji, rozděliv si dle nich celé dílo. Týkala pak se práce jejich od r. 1780—1880 stejně luhů poetických jako oborů rozumových a nevyhýbala se ani polím praktickým, jako hospodářství, včelařství a j. Nad jiné pěkně provedeny jsou statě o literatuře prostonárodní, jazykovědě, próse zábavné, školství a vychovatelství a přehledná stať úvodní. Podává se tu — místy též i jinde — zevrubnější rozbor spisovatelův a jich prací, který povznáší spis nad apologeticko-statistickou rukověť k ceně literárně-historické a esthetické. Chváliti dlužno, co spisovatel nového uvedl o některých spisovatelích, jakož i že zapomínaným zásluhám propůjčuje nového lesku (v. na př. str. 87 o Javornickém, tomto kněžském Krameriusovi, o Šmidingerovi, Michlovi atd.). Jinde však zas není dost uznalý, na př. ke Kosmákovi, jehož spisy lid moravský říkaje hltá, tak že bude málo rodin čtenářských, kde by neznali „kukátkáře.“ Že některá nedopatřeníčka se vloudí, toho možnost spisovatel hned v předmluvě neodpírá. Ačkoli pak jsme některá skutečně našli, jako na př., že Vinařický neuveřejnil pouze jeden článek z oboru filologického v Mu-

sejníku, nýbrž čtvero, jakož viděti z Jungmannovy Historie, dr. Bílý že napsal též Dějepis Moravy, že Dobrovského spis Über die Bildsamkeit der slavischen Sprache nevyšel r. 1802, nýbrž r. 1799, a j., přece ani všecka nespadají na váhu při ohromném materiálu s trpělivou pílí zde sneseném. Jedno však přání se nám namanulo při tomto díle a myslíme, že oprávněnost jeho uzná i p. spisovatel, aby totiž při možném druhém vydání přidal aspoň u důležitých a vynikajících spisovatelů, děl, časopisův a sbírek potřebné letopočty, u osob nad to léta života a místo narození. Bez toho je názor neúplný, instruktivnost spisu tím trpí. Tak na př. nemile neseme při Javornickém, že se nepraví, kdy žil (1785—1847, nar. ve Vys. Mýtě) a kdy svou Českou bibliothéku vydával (1830—46 v 6 sv.); rovně čtenář nemá náležitého užitku ze zprávy, že Ziegler vydával Dobroslava, Milozora a Milinu, nevíli, kdy to as bylo (r. 1820, 1824, 1825). Letopočet osvětluje též význam spisů. Vytýkámeli některé poklesky formální, jako na př. nazvíce, zřetel bráti, obdivovati minulost a v. j.), jsme hotovi s výtkami a nezbývají nám už než slova chvály té pilnosti nevšední, která si zajistila trvalou památku spisem tím, jakož i vzletu a kritickému bystrozraku, jehož četné stopy tu nalézáme. —

Týž spisovatel vydal letos novou práci literárně historickou, monografii o jednom z nejzajímavějších spisovatelů nového údobí literárního, *Ant. Jar. Puchmajerovi* a to v Kobrově Národní bibliothéce, která již více biografií autorů zde vydaných uveřejnila při posledním svazku jich spisů. Byli jsme v pravdě potěšeni svěžím tónem Ježkova vypravování, četnými jeho novými zprávami, jakož i trefně charakterisovanými periodami literárních bojův o pravopis a prosodii. Proti jeho Zásluhám tato monografie jeví utěšený pokrok v jistotě a rutině spisovatelské, hlavně pak ve formální stránce jeho práce. Mohloli se říci již na základě Zásluh, že v Ježkovi dostalo se literární historii české nového zdatného pracovníka, soud ten jest přítomným spisem úplně potvrzen. Abychom pak už přistoupili ke spisu samému, rozdělen jest na více odstavců dle význačných dob života Puchmajerova provedených. Nejdříve stanoví spisovatel pravý způsob psaní jmena básníkova na základě zápisů matriky Vltavotýnské o celé rodině. Jelikož tu převládá forma Puchmajer, slušno bude této užívati obecně a souhlasně a zanechati všech ostatních variantů (Puchmír, Puchmýr, Puchmayer; Jungmann psával Puchmayer, podobně i Ježek ještě v Zásluhách). Dále opravuje se tu den narození Puchmajerova. Byl jím pokládán dosud 11. neb 22. leden; dle výtahu z matriky na jisto postaven jest den 7. ledna 1769. Proved nás lety studií gymnasiálných spisovatel déle prodlévá při vypsání, kterak Puchmajer z odrodilého stal se věrným a horlivým synem svého národa, a při činnosti jeho v literárním kroužku, který mezi sebou utvořili r. 1791 on, bratří Nejedlí a Hněvkovský, jenž má zásluhu o jich všech národní uvědomění, a posléz v semináři. První sbírka jich básní r. 1795 Puchmajerem za názvem Sebrání básní a zpěvů vydaná poskytuje spisovateli příležitost zevrubněji nás seznámiti se stavem prosodie české od středověku až ke konečnému rozhodnutí sporu theoreticky ve prospěch časomíry, v praxi ve prospěch přízvučné prosodie. Bylo by jen ještě dobře bývalo po-

znamenati, že Čelakovský obojí spojoval užívaje časoměrné délky náhradou za přízvuk, jestliže iktus spadal na slabiku nepřízvučnou. Další vydání tohoto Sebrání, jež representovalo veškero tehdejší básnictvo a bylo věrným odleskem všech jeho předností a zvláště nedostatků (neb těch bylo více), kterým však založena zvláštní — první — básnická škola národní, pořizoval již Puchmajer jakožto kaplan na rozličných stanicích. Při překladě Chrámu Gnidského užil pravopisu, odchylného od obecně užívaného; chtěl totiž označovati obojetné souhlásky, když byly tvrdými, kroužkem (na př. lov imper. od loviti a lov̊ subst.). Avšak návrh jeho se neujal, nýbrž přispěl jen k většímu zmatku pravopisnému, v němž čeština k novému životu se probírala, a tím i k bojům vzniklým za příčinou konečného jeho ustálení. Z dalšího života Puchmajerova jest zajímav poměr jeho k Jungmannovi. Oba mínili vyhověti citlivé potřebě vydáním slovníku. Jungmann byl by se snad zřekl svého úmyslu, kdy by Puchmajer byl býval rychlejším a nebyl chtěl míti slovník uspořádán etymologicky, což on za praktické uznati nemohl. Z Jungmannova Života od Zeleného víme, že patriarcha nové literatury naší ve svých dopisech k Markovi někdy i nelichotivě se o Puchmajerovi vyjádřil, ba jednou, když tento už další svazek básní nechtěl vydati sám, nýbrž Nejedlého k tomu měl, mu lakotu vyčítá. P. Ježek osvětluje celý poměr obou mužův a ukazuje, že v poslední věci Jungmann se mýlil, an Puchmajer byl horlivě dobročinným. On také navrhoval, aby se císaři v petici vyložil ubohý stav národa a jazyka českého a aby byl požádán za nejvyšší přízeň a ochranu, ale návrh ten nedošel ohlasu. — Vylíčením, jak vznikla jeho ruská a cikánská gramatika (onano následkem častých invasí Rusů), jakož i soukromého jednání a působení Puchmajerova (zřídil na př. první čtenářský spolek v Čechách ve své farní osadě Radnicích a j.) a posledních dob jeho života končí pěkná biografie tato. Litujeme jen, že spisovatel nevetkal v ni též rozbor prací Puchmajerových. Jestiť život zevnější znáti sice důležito, ale on zůstává přece jen pouhým rámcem, ve kterém jest zahrazen cenný obraz, život duševní. Jaký má Puchmajer význam jakožto básník a zvláště bajkář, jakožto překladatel a gramatik, nepověděno nijak, a tak spisové jeho čekají pořád ještě svého glossátora a ocenitele. Kéž by p. spisovatel touto stránkou někdy ještě hodlal doplniti, co tu schází! Pak teprve byla by zásluha jeho úplna.

Fr. Bílý.

Výpravná prosa.

Pobyt Josefa Štolby v severní a střední Americe (1873—74) přinesl krásnému písemnictví našemu hojný užitek. Cestováním vypravovatelský talent vyspěl ke vzácné dokonalosti, z obratného genristy stal se výborný novelista. V úpravě velice spůsobilé, aby její pomocí čtenářstvo české beletrie některými posud nepřístupnými směry a vrstvami naší národní společnosti se rozmnožilo, pod společným jmenem *Americké povídky* počaly dříve hlavně ve Květech uveřejňované skladby Štolbovy vycházeti v čele nového J. Ottova podniku Z našich a cizích bibliothéka novel a cestopisův, redakcí Fr. A. Šu-

berta). V pěti posud vydaných sešitech jsou čtyři Štolbovy povídky: Prales, Naši černí bratři, Episoda z cesty pro zábavu a V stínu Modrých Hor. Takto v jednu kytici rovnány, Americké povídky Štolbovy teprv vynikají s veškerou svou uměleckou zvláštností a básnickou krásou. Co nás dříve svým půvabným obsahem a svou lahodnou formou jednotlivě bavilo, nyní působí na nás soustředěnou silou znova a ještě mocněji. Příčina tohoto esthetického požitku jest vědomí, že vypravovatel nás neprovádí žádnými mlhovitými říšemi, nýbrž po půdě skutečné, světem opravdovým, krajinami, kteréž sám viděl, mezi lidmi, kteréž sám poznal. Podklad přírodní a životní pravdy, na nějž skrze všechen přibásněný děj, veškerou duhovou hrou bohaté obraznosti stále jasně pohlížíme, činí nám čtení Amerických povídek Štolbových zvláště příjemné. Vidíme před sebou pravdivý americký kraj, lid, život; poznáváme společenské i politické, rodinné i dějinné poměry tamější v rouchu poesie, věříme vypravovateli a jeho osobám, v naší literatuře naskrze novým a svými snahami a osudy velice zajímavým. Základní zvuk ve skladbách Štolbových jest romantika; ale obroubená a pokrytá takovou reálností, že čtenář ji sice všude vidí a cítí, však ona nikde se mu nevtírá, nýbrž napořád mu uniká. Romantika Amerických povídek záleží v ději, nikoliv ve slovích. Osoby nehorují ve svých citech, nedeklamují nám o svých radostech a strastech, vidíme je žíti a jednati, a musíme vlastně cítiti a mluviti za ně. Sestavení charakterův a přirozený rozvoj děje vyvozuje dojem romantiky ze slov prostičkých a ze situací někdy zcela všedních. Dvě dekorativní pomůcky ovšem velice prospívají záměrům spisovatelovým: prales a moře; dvě básně samy o sobě, jichž třeba jen se dotknouti, aby daleko kolem nich všechno se rozezvučelo nedostižnou lahodou. Při Americe ani menší skutečně básnický talent nemůže se jim vyhnouti. Tím větší účinky slovesné provede pak s nimi poeta vyššího stupně. Štolba z vlastního, bezprostředního názoru poznal jejich kouzla; jeho povídky jsou oslněny blahostnou září velikolepých krás přírodních. A tu opět ona ekonomie, kterou zachovává při líčení osob a dějův. Skrácená kresba; několika čarami plasticky naznačena nezměrná velebnost pralesův a mořských tůní. Z Amerických povídek, posud uveřejněných v illustrované sbírce Z našich a cizích vlastí umělecky nejvýše stojí Prales, jedna z nejkrásnějších beletristických skladeb českých vůbec, plna srdečné něhy, myšlenkové síly a přírodního půvabu. Zde jest tolik duchovního zdraví, svěží a pružné lidskosti, tolik tragiky a humoru, že celek musí rozechvěti a uchvátit i mysl blaseovanou. Lidé jako příroda ještě s prvotním pelem stvoření. V tom ohledu Štolbův Prales nemusí se vyhýbati porovnání se Chateaubriandovou Attalou a s Pavlem a Virginií Bernardina de St. Pierre. — Vedle Pralesa klademe nejblíže povídku Ve stínu Modrých Hor.

Zapoteato a Garg, Izhuak a Obeahman, Lora a Jane, Delibes a Gibbens: naskrze postavy, kterými typy české novelistiky se rozmnožují. Americké povídky Štolbovy dokazují, že ani nejpraktičtější země, ba ani národové, jimž se říká divocí, nejsou bez poesie. To má svou nemalou váhu v národě, který od jakživa k ideálnosti nakloněn a pouze ideálností od úplné záhuby zachráněn nejnověji musí ve vlastním jazyku slyšeti z brusu novou náuku, že ideál a nesmysl neboli bláznovství

jest jedno a totéž! I mezi Indiány kvete poesie; i otroci a nejhrubší černoši pěstují ideální stránku života, i chovají k ní patřičnou úctu: a českému národu, jenž v dějinách světa toliko svou vyšší, ušlechtilou a obětavou snahou duchovní sobě zjednal místo i slávu, jenž toliko nejideálnějším rekovstvím několika svých synův do té chvíle zde jest, chce nejnověji někdo jeho vlastním jazykem namluviti, že ideály jsou překonané stanovisko, na němž lidstvo ve svém dětství mělo nevinnou zálibu, a jež dospělému věku jeho prý už nesluší, nýbrž škodí. Opováží se někdo říci, že idealista Zapoteato nestojí v životní ceně tisíckráte výše než „naturalista“ Izhuak? Potupí někdo Loru proto, že chudý Zapoteato jí byl milejší, než bohatý Izhuak? A to jsou nevzdělaní Indiáni, lid *přirozenému* způsobu života bližší než my, lid, nad nímž osvícený svět bělochův evropských i amerických vyřkl a bohužel také vykonává ortel smrti, poněvadž prý není žádné kultuře přístupen. Kdy by novověká kultura měla záležeti ve zlehčování ideálův, v potupování a hyzdění poesie, tož jen honem prchněme před ní k Indiánům, kde ještě srdce a cit, a tedy také poesie s ideály mají útulek . . .

Ve vydávání výpravných spisův A. V. Šmilovského (nákladem Frant. Šimáčka v Praze) od minulého roku nadešla zastávka, jíž v prospěchu české beletrie velice litovati jest. Náležíť Šmilovský ke spisovatelům, jichžto neznati nebo zanedbávati znamenalo by jisté mezery v písemnické praxi české. A mimo to právě Šmilovský nejlépe ze všech beletristův našich může nás poučiti, jakou cenu v poesii mají ideály. Jdeť z nich všech na ledě reálnosti čili naturalismu tak daleko, jak jen možná, aby se do něho i s poesií neprobořil.

Už před desíti lety vyslovil zřejmě svůj spisovatelský program. Nalézáme jej znova otištěný v čele druhého svazku Spisův výpravných, jakožto úvod k vypravování o *Setníku Dřevnickém*. Zde čteme ve způsobě rozprávky mezi kritikem a spisovatelem následující: „Ledacos bych pohřešoval při tobě, jedna však věc dělá mně potěšení . . .“ — „A která, laskavý pane kritikuse?“ — „Že procházíš se tak jistě ulicemi metropole, jež sluje život; že dařívá se tobě kus pravdy tam vyhledati, uchvátiti a zpodobiti.“ — „Díky za uznání; a co se tobě při mně nelíbí?“ — „Že netvoříš ideálův a že někdy poněkud odvážlivě sestupuješ k okresu, kde stojí již nulla na historickém našem krasoumném teploměru. Sem a tam zabíháš ovšem s rozmyslem i pocitem v čarodějnou říši ideálův, ale v žádnou figuru neshrneš tolik dokonalosti, aby byla okrouhlým ideálem.“ — „Máš pravdu; bojím se mlhavin, byť i kmitala se jim kol hlavy gloriola ideálnosti, a abych na vzájem za pravdu ctil pravdu: nerad odložil bych tu svou chybu.“

Tu tedy máme spisovatele, který se ujal péra, aby líčil toliko pravdu skutečného života, který přímo praví, že chce vyhýbati se ideálům. Po tom vyznání následuje Setník Dřevnický. Postava, samý suk a mech všedního života na samém počátku vypravování. A jak skončil? Jako nejryzejší idealista! Bylli takový ve skutečnosti, jak spisovatel nás ujišťuje, tím lépe; vytvořujeť život sám větší idealisty, než tak leckterý naturalista jen z daleka tušiti dovede; ale že v povídce, pod rukama spisovatele, který o sobě zřejmě praví, že netvoří ideálův, opravdu se jím stal, vidí každý.

Setník Dřevnický řídí vyšší, myšlenkovou stránku života při třech pokoleních po sobě; on v celé povídce nejstarší, životem nejvycvičenější, všelikými zkušenostmi nejbohatší, všedních poměrů, přírodní a přirozené pravdy nejznalejší člověk vše kolem sebe i v sobě pozoruje ze stránky ideální; nejvšednější, všeho duchovního vzletu a nejslabšího citového vzrušení prosté osobnosti přemlouvá a rozpaluje pro názory a skutky ideální. Tak literární *poctivá* praxe mění i osobní spisovatelovu theorii; vlastní dobrota a šlechetnost nedá spisovateli zapomenouti, že také jiní lidé jsou ve světě dobří a šlechetní, a tož bez všelikého jiného podnětu, leda z lásky k dobru a kráse, z názorův ideálních. Pod pérem autora, jakožto člověka *dokonalého*, vyroste idealista ve všech poměrech sám sebou.

To jest odvěká, vítězná, přirozená moc krásy a dobra, proti které neobrňují ani nejrozhodnější úmysly, sepjati srdce do ledových obručí a zavěsiti na ně zámeček. Slabounké zavanutí nikoliv uměle sestrojeného, nýbrž opravdového vzduchu životního, a srdce se rozhřeje a rozšíří, obruče puknou, zámeček odletí a jsme — v ideálech, ani sami nevíme, jak se to stalo. Setník Dřevnický také velmi dobře uměl komandovati svou baterii; ale před dívčím okem a před dětským úsměvem sklonil svou šavli k zemi. Bez nejmenšího hnutí pod levými žebry mířil záhubné jícny děl proti baštám a věžím nepřátelských měst, proti šikům lidí, kteří mu osobně nikdy nebyli ublížili; ale prvorozené dítě své někdejší milenky musil při křtu držeti na rukou, má její obraz ještě co kmet nad psacím stolkem, a ránu v srdci, kterou láska k ní mu zadala, nese nezhojitelnou až do hrobu! Nesmysl, bláznovství, ideál! zvolají naturalisté, kteří si tak říkají týmž právem jako jesuité po Ježíšovi; ale nahledněte opravdu do života, jejž pravíte, že líčíte, který však naprosto neznáte, a nejeden Dřevnický objeví se vašim zrakům.

Kdo tvrdí, že poesie může obejíti se bez ideálův, ovšem tím méně připouští jejich potřebu, cenu a platnost v životě. Jak ale jedno i druhé bez nich by ve skutečnosti vypadalo, ukazuje nám moře bez — vody. To jest Sahara! Zde ani není třeba, zabírati se do theorie. Počněme s koncem, s praxí. Vyndejme ze života českého jen tak několik postav, na příklad: Jana Husa, Jeronýma Pražského, Jana Žižku, Prokopa Holého, Jiřího z Poděbrad, Jana Augustu, oběti krvavého sněmu, Jáchyma Šlika a jeho druhy z 21. června 1621, Jana A. Komenského, Jos. Jungmanna, Frant. L. Čelakovského, Jana Kollara, Frant. Palackého, Pavla J. Šafaříka, Josefa K. Tyla, K. Jaromíra Erbena, Boženu Němcovou, Karla Havlíčka, a všechny vynikající osobnosti české za doby nejnovější, neboť *všechny* rozhodně stojí v řadách *idealistů:* a potom vizme, co nám zbude! Když na tom nebudeme míti ještě jasné poučení, jak by písemnictví a veškeren praktický život národní vypadal bez ideálův, pomysleme sobě, že náhle zmizeli z dějin světových na příklad jen Řekové se svými reky, filosofy, sochaři a básníky; Egypťané se svými hvězdáři a měřiči; Maurové se svými staviteli; Kristus se svou náukou a svým příkladem neskonalé lásky k celému lidstvu; Leonidas, Miltiades, Hannibal, Vilém Tell, Panna Orleanská, Egmont, Kościuszko a toho druhu lidé až po nedávné hrdiny Balkánské, se svou obětovností

za svobodu národův; Rafael, Leonardo da Vinci, Michal Angelo, Murillo, Rembrandt a podobné osobnosti až nejnověji Matejko, Grottger, Vereščagin, s kouzlem barvy; Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Chopin, Berlioz, Rossini a tak dále až po Gounoda, s mocí zvukův, Puškin, Lermontov, Mickiewicz, Malczewski, Krasiński, Słowacki, Petöfi, Vörösmarty, Dante, Petrarca, Tasso, Leopardi, Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, Björnson, Shakespeare, Byron, Longfellow, Tennyson a příbuzní jim duchové v říši poesie: a udělejme účet. Zhrozíme se ho. A nebudemeli míti ještě dost, vylučme ze soukromého života lidského jen lásku mateřskou, přátelství, milosrdenství, vděčnost, obětavost a podívejme se pak na člověka! Bez ideálův není rodiny, není vlasti, není národa, není lidstva; jest toliko roj těl, vášní a sil, mezi sebou hlomozně se chumelících a vzájemně se potírajících. Ani sobectví, ba ani čirá smyslnost, která dle literární praxe samozvaných naturalistův má zasednouti po vypuzených ideálech na osiřelý nejvyšší trůn v životě lidském, nezachovaly by lidstvo, nýbrž samy by je zničily za čtyřiadvacet hodin. Však žádné obavy. Pokud bude na světě neštěstí a bolest, bude také modlitba; a pokud bude v prsou lidských srdce a cit, budou v něm také ideály! Věčná záruka obou pak jsou — slzy, kteréž sama *příroda* z veškerého tvorstva jedině člověku přistvořila, a kteréž ani nejzdivočilejší naturalista nedovede tělu našemu odelhat nebo vyrvat! A co věčně zůstane v životě lidském, zůstane i ve všelikém umění, zůstane i v literatuře, zejmena v poesii.

Nějaký hyperidealism, proti němuž by bylo potřebí ve jmenu zdravého rozumu bojovati, v písemnictví našem nikdy ani nebyl. Takovému druhu myšlení a básnického tvoření odporuje už sama slovanská střízlivá povaha naše, nelibující sobě v abstraktnostech a povždy velice nakloněná k reálnosti. Zejmena v novověké bohaté literatuře naší až na jednu nebo dvě zvláštnosti všechno ostatní jest samá reálnost. Ale ovšem nikoliv bez ideálův, už proto ne, že písemnictví české napořád věrně trvá ve službě celého národa, nehovíc choutkám žádného jednotlivce, a poněvadž náš národ, jakož toliko ideálností své mysli se zachoval mezi živými, ani nyní by neučinil jediného zdárného a platného kroku na dráze k své zabezpečené budoucnosti, jakmile by ideálnímu směru svého snažení a jednání dal výhost, jakmile by zradil, co mu tak dlouho bylo draho. Pro národ náš nemají pražádné ceny a platnosti některé všeobecné formule politické, však ani ne literární. Naše postavení dějinné, zeměpisné, státní a kulturní nedá se zahrnouti do rámce náuky, vypěstované a snad i dobře se hodící pro národy jiné, veliké a zejmena západní.

Bratři naši Rusové jsou v každém ohledu o něco větší než my a mohli by třebas i některou část svého času a své bytosti obětovati na experimenty; nicméně vidíme, jak právě nyní, co uvědomění národní a státní zvláštnosti mezi nimi nabývá větší síly a praktického účinku, roste i na literárním a kulturním poli jejich ostražitost v hájení a zachování duchovní samostatnosti, jejich žárlivost a odpor k světu západnímu. Jednajíť Rusové dle vlastních svých potřeb domácích a vymykají se vlivu cizích mód a model, politických rovněž jako uměleckých a literárních.

My máme tisíckráte více příčin k podobnému jednání. Naše duchovní a jazyková, česká a slovanská bytnost vymáhá ještě větší pečlivosti a opatrnosti. Když někde u cizích národův, zejmena západoevropských se provolá nějaké nové heslo, mějme se na pozoru, abychom se tím nenechali ihned omráčit a se své vlastní půdy strhnout. Nejdříve zkoumejme: jestli to také pro nás dobré? A nepospíchejme pranic, *abychom byli vždy první v napodobování cizích novot!* Co na příklad Francii se hodí, nebo co jí neuškodí, co ona ve velikém svém tělese bez všelikých obtíží a dalších nepříjemných následkův stráví, může býti nám, v našich jiných a menších poměrech, velice osudné.

Proto není ani rozumné ani vlastenecké házeti u nás do veřejnosti na příklad heslo jakési nové francouzské „školy,“ že poesie může býti bez ideálův. Už proto ne, poněvadž máme zkušenost, co Francouzové nechají stát venku před dveřmi, že u nás se uvede ihned do salonu. Mimo to ve Francii takový duchovní vřed zase brzy se vykvasí. Francouzové budou míti vedle duchovní nízkosti už při své přirozené povaze vždy hojnost idealistův. Na tu pravdu můžeme vzíti jed, že ve Francii ideály a idealisté ani v politice ani v literatuře nikdy nevymrou! Ale u nás pokus s bezideálností jest velice na pováženou, a mohl by snadno smutně skončit. My sobě nemůžeme dovoliti luxus takových duchovních poblouzení a chorob, ano takového nerozumu a nevlastenectví. U nás jest každé dobré, buď produktivní buď konsumující síly veliká škoda, a na dovoz jakéhosi *bezideálního západnictví* musíme položiti nejvyšší clo: národní kletbu!..

Pravý Čech, a byť sebe více chtěl a se namáhal zůstati v obvodu čirého realismu, stane se jako Šmilovského Setník Dřevnický bezděky idealistou. Naturalista český ví, že příroda vedle mnoha věcí hnusných a ošklivých obsahuje v sobě ještě více zušlechťujících, krásných a velebných, nýbrž že sama jest nedostižný vzor krásy a majestátnosti. Naturalista český ví, kdy by příroda měla vedle sebe nějaké smetiště, na něž by všechny své tělesné i duchovní šerednosti odhoditi mohla, že by to té chvíle učinila, a proto nebude se labužně probírat a šťourat v jejích přikrytých stokách, jen aby světu dokázal, že o nich také ví. Naturalista český zná, že vedle pravdy ošklivé jest také pravda krásná — ideál, a bude se držeti tohoto!

Tu jest vedle naturalisty Šmilovského na příklad Fr. Herites, spisovatel, jemuž také přísluší právo, aby ve věcech literárních pronesl platné, rozhodné slovo. Ptejte se ho, co smýšlí o naturalismu? On vám podá svou knížku s nápisem *Z mého herbáře* (nákladem J. Otty v Praze). Čtěte a vizte, jaký to idealista při vší skutečnosti a pravdě, kterouž vám vypravuje. Pod tváří květin čtrnácte typův lidské přirozenosti, vybraných většinou z českých krajův. Něha a satira, humor a sarkasm, celá stupnice dojmův a citův, naskrze s úmyslem vyšší duchovní zábavy. Fr. Herites zná svět, přírodu a lidi až do nejvnitřnějších záhybův, ale jeho kresby mají naskrze nádech ideální. Sbírka Z mého herbáře jest v obsahu i ve formě naskrze nový a velice zdařilý plod jeho krásného talentu pozorovacího a vypravovacího; řada figur věrně dle přírody kreslených a přece na sobě nesoucích znak básníkovy samostatné umělecké tvořivosti. (Pokračování.) *Ferd. Schulz.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. března 1882.

Od samého počátku novověké ústavnosti rakouské zástupcové národa českého nepřestávali jasně a důrazně dokazovati vady a nepřístojnosti volebních řádův ze dne 26. února 1861. Způsobilyť tyto řády, že národ náš ani na sněmě domácím ani na říšské radě Vídenské neviděl se zastoupena takovým počtem důvěrníkův, jaký mu dle zřejmých poměrův statistických nepopíratelně přísluší. Odtud pak také šlo, že se nemohl domoci žádoucí nápravy starých křivd, jež na politických a jazykových právích jeho se páchaly, nýbrž že musil patřiti, jak takových nátiskův ještě i přibývá.

Strana, kteráž únorovými řády volebními dosáhla vrchmoci nad námi, odbývala všechny naše žaloby a důkazy stálým pychem, ano majíc většinu na sněmě zemském i na radě říšské, ještě dalšími opatřeními, jež s právem naším se nesrovnávala, upevňovala se ve svém pohodlném panství, měnila volební řády tu a tam, jak se jí líbilo. Po dvacítiletém strádání v takovýchto krutých poměrech zástupcové národa českého za působení vyrovnávací vlády Taaffovy octli se konečně na říšské radě Vídenské ve většině, a mezi nejúsilovnějšími snahami jejich nalézá se i ta, aby ve volebních řádech z doby Schmerlingovy a Auerspergovy staly se nápravy ve směru spravedlnosti dávno zjevné a dokázané. Jeden článek z tohoto řetězu právě nyní se projednává na velmi pilných a zajímavých poradách říšské rady. Totiž onen, který jest jaksi hlavním pramenem všeho zla, jež národu našemu v minulých dvou desítiletích snášeti bylo: způsob volení v kurii českého velkostatkářstva. Nejdříve ovšem jen, pokud se týká říšské rady.

Už dne 2. května 1881 český poslanec A. O. *Zeithammer* učinil v parlamentu návrh, aby řád volení kurie velkostatkářské v Čechách pro radu říšskou se změnil. Tento sbor až posud činí jedinou třídu voličův, která jediným volebním výkonem vysílá do parlamentu Vídenského 23 poslance. Poněvadž pak velké statky v Haliči na dvacet a v Tyrolsku a v Bukovině všude ve dva volební sbory rozděleny jsou, a poněvadž svěřenské velkostatky tvoří majetek ustálený, kdežto allodiální přecházejí velmi často v jiné a jiné ruce (v Čechách prodlením toliko dvanácti let stalo se ve skupině allodiálních velkostatkářův 371 změn državnosti), navrhuje poslanec Zeithammer, aby svěřenské velkostatky v království českém shrnuly se na příště ve volební sbor jeden a všechny allodiální ve druhý, který by pak se rozdělil na pět volebních okresův, a sice: Pražský, Budějovický, Karlovarský, Liberecký a Chrudimský. Vlastníci statkův svěřenských aby na příště volili pět poslancův, a z allodiálních okresův volebních Karlovarský a Chrudimský po třech, ostatní po čtyrech.

Výbor, zvolený na prozkoumání návrhu Zeithammrova, učinil jen nepatrné změny v počtu oprávněných voličův, jinak přijal všechny jeho články a ustanovil toliko Cheb místo Karlových Varů za sídlo volby, poněvadž Cheb pomocí drah jest veškerému okolí svému přístupnější.

Jiný návrh na změnu volebních řádův pro radu říšskou učinil autonomistický poslanec *Lienbacher* ve čtyrech článcích. V prvním navrhuje, aby při velkostatkářích oprávněnost k volbě nadešla jen tehdy, když čtyři pětiny všech jejich daní jsou *daň pozemková* (tento požadavek schvaluje výbor) a když povinnost k placení této daně v této výši už trvá po celý jeden rok (toto ustanovení výbor odmítá, však na jeho místo klade požadavek, aby dotyčný vlastník byl už aspoň jeden celý rok v držení velkostatku). Lienbacher navrhuje dále v článku druhém, aby k volbě poslance do rady říšské oprávněn byl každý bezúhonný a plnoletý občan rakouský, který platí nejméně *pět zlatých přímých daní* (přijímá se od výboru) aneb má právo, voliti do zastupitelstva obecního (odmítá se od výboru). Ve třetím článku navrhuje týž poslanec, aby ve volební skupině měst každé místo bylo zároveň sídlem volby (přijímá se výborem), a konečně v článku čtvrtém, aby ve volebních okresích městských všechna místa, která s městem dělají jednu obec místní, volila ve volební třídě dotyčného města, tedy předměstí velikých měst a míst průmyslových s městy (výbor jest proti tomuto ustanovení, poněvadž by se tím příliš měnil ráz městských voleb). Menšina výboru (osm členův s dr. Herbstem v čele) vyslovuje se proti návrhu Zeithammrovu a přijímá některé většinou zamítnuté návrhy Lienbachrovy.

Dne 16. t. m. dostaly se návrhy z většiny i menšiny parlamentární komise do plného shromáždění poslancův, a dne 17. a 18. rozpředlo se o nich velmi živé, ano památné rokování. Hlavní úloha připadla ovšem zástupcům národa českého, aby jedna bašta neoprávněného panství ústaváckého stečena a sbořena byla. V obraně návrhu Zeithammrova vynikli zejmena poslanci čeští Rieger a Tonner jadrnými a pádnými důkazy, ostrým vtipem a svěžím humorem. Zejmena řeč dr. Riegrova má vysoký státnický vzlet a dokazujíc stále rostoucí souhlas mezi parlamentární pravicí a vládou Taaffovou v názorech o dalším rozvoji vnitřní politiky rakouské, zajisté nemine se mocného a blahého účinku na místech rozhodných. Náležíť tato řeč k nejzdařilejším, kteréž bystroduchý vůdce poslancův českých kdy měl.

Dne 18. března, v druhý den povšechného rokování o důležitém návrhu Zeithammrovu také předseda ministerstva, hr. Taaffe, ujal se slova, aby označil stanovisko vlády vůči navrhovaným změnám. Učinil to opět spůsobem, jenž nás opravdu potěšil. Připomenul, že vláda už před delší dobou podala předlohu českému sněmu v tom přesvědčení, že neshodám, vyplývajícím z volebního řádu sněmovního, má se odpomoci, a ta předloha že rovněž měla za účel rozdělení sboru velkostatkářského; však tehdejší sněm (s většinou ústaváckou) že tuto předlohu nepřijal. Vláda pak že tím nikterak nebyla zmatena ve svém přesvědčení, a že tedy vítá s uspokojením, když z iniciativy sněmovny samy vyšel návrh, odpovídající tomu, co vláda hleděla docíliti ve sněmu českém; proto že vláda návrh Zeithammrův co nejúsilovněji bude podporovati. V dalším průběhu své řeči, plné ostrých a spravedlivých výčitek straně ústavácké, hrabě Taaffe pravil, že neshody, jež ve volebních řádech z roku 1861 a 1873 dle zkušeností se objevily nejznačnější, pozvolna a důsledně se budou odstraňovati.

Tím vládním prohlášením rokování o návrhu Zeithammrovu dosáhlo svého vrcholu. O osudu jeho ve sněmovně poslanecké není už žádné pochybnosti. Zbude pak na starosti vlády, aby mu zjednala většinu také ve sněmovně panské a pak jej předložila brzy k císařskému schválení. O tomto závěrečném kroku ovšem už nyní se věstí, že se nestane tak rychle, jak bychom sobě přáli, poněvadž po jeho vykonání vláda ihned by musila rozpustiti nynější sněmovnu poslaneckou, kde zasedá z kurie velkostatkářstva českého množství poslancův, kteří na základě přijatého návrhu opravního už tam nepatří; ale rozpustiti nynější sněmovnu poslancův není prý na ten čas v úmyslu vlády Taaffovy. Z přijetí druhého článku návrhu Lienbachrova přibylo by ve všech na říšské radě zastoupených zemích 96.000 voličův. V Praze bychom jich měli o 5776 více a v Brně o 2800. Takový přírůstek by hlavně naší národnosti přišel k dobrému. Že rozmnožením voličův bude muset zvětšiti se také počet poslancův, zejmena v Praze, která se chystá spojiti se se všemi okolními předměstími, rozumí se samo sebou. Ministr Taaffe také už napověděl v parlamentě (dne 18. března), že vláda podobnou změnu volebních řádův má na mysli. Po rozčileném rokování, plném bouří a výtržností ze strany ústavácké, přijat dne 20. března návrh většiny sněmovní komise za podklad podrobné debaty. Nepřátelé oprav utrpěli ještě druhou porážku, že dva jejich nejpřednější členové, de Pretis a Walterskirchen, nechtějíce se podrobiti terrorismu strany, raději složili mandáty.

Po opětovaném volání za spravedlnost dostane se také našim bratřím Slovincům naplnění některých práv jazykových. Dne 16. března poslanec český, profesor Kvíčala, podával ve školním výboru sněmovny poslanecké zprávu o žádostech slovinských obcí o zavedení slovinského jazyka jakožto řeči vyučovací v krajích Slovinci obydlených. Kvíčala navrhuje, aby se zřídilo slovinské gymnasium v Lublani a jazyk slovinský aby se stal vyučovacím jazykem na gymnasiích v Rudolfově, Krani, Mariboru, Ptuji a v Cilji, dále na ústavech pro vzdělání učitelův v Lublani a Mariboru. Zpravodaj předkládá konečně několik resolucí toho smyslu, aby vláda rozšířila učební odbor jazyka slovinského. Tyto návrhy, jejichžto proslovení a odůvodnění byl přítomen také ministr vyučování, byly většinou školního výboru velice příznivě vyslechnuty a daly se do tisku. Kéž by jen brzy došly svého projednání a přijetí v parlamentě a pak svého rychlého provedení, aby slovanské právo v Rakousku zase na jednom důležitém místě učinilo krok ku předu!

Slovanstvo v měsíci březnu i na jiných místech mimo Rakouska učinilo utěšené pokroky. Den 6. března stal se slavnostním a památným pro národ srbský. Toho dne totiž vstoupilo knížectví srbské do řady evropských *království*, a sice *z vůle srbského národa*. Skupština odbývala své valné shromáždění, když předseda Popović učinil návrh, aby knížectví srbské za království a kníže Milan za krále prohlášen byl. K tomuto návrhu předseda ministerstva Piročanac připojil vyjádření, že velmoci evropské proti tomuto povýšení srbského knížectví a knížete na důstojnost královskou nebudou nic namítati. Na to skupština s jásotem návrh jednomyslně přijala a odebrala se ihned plným počtem do knížecího paláce, aby knížeti své usnešení oznámila. Kníže, kněžna

a korunní princ Alexander uvítali národní poslance co nejsrdečněji. Místopředseda skupštiny, Kujundžić měl řeč, ve kteréž vzpomněl dřívějších knížat srbských a pravil, že chtěje dáti na jevo svou vděčnost knížeti Milanovi za veliké služby vlastenecké, národ srbský cítí se povinna, posaditi mu na hlavě korunu královskou. Kníže děkoval vřelými slovy a osvědčil se, že vůli národa vyplniti chce a korunu královskou přijímá. Radost rozletěla se po Bělehradě i po celém Srbsku. Hlahol zvonův a hřmění děl. oznamovaly veliký svátek národa srbského. Ve sněmovně předčítal se ihned zákon o prohlášení království a král Milan I. jej také téhož dne podepsal. Z velmocí evropských první Rakousko, a sice málo hodin po prohlášení zákona o království srbském, uznalo novou hodnost svého souseda na jižním Dunaji. Císař rakouský sám přislal blahopřání králi Milanovi. Následovalo uznání královského jmena srbského ode všech ostatních velmocí. Srbské království čítá 48.582 čtverečních kilometrův rozlohy a něco přes 1,700.000 obyvatelstva; nejnovější král Milan Obrenović narodil se 10. srpna 1854, za knížete srbského byl prohlášen po smrti Michala dne 2. července r. 1868, vlády se ujal r. 1872.

Že nové království srbské jest hlavně dílem Rakouska, nepochybuje nikdo. Tu a tam chce se i dokázati, že Rakousko osvědčilo tak velikou přízeň Srbsku jediné za tou příčinou, aby si je zavázalo k díkům a zajistilo ve své politice Balkánské. Také prý má obyvatelstvo nového království býti odvráceno od nynějších válečných běhův v sousedních krajích bosensko-hercegovských. Kolik na tom všem pravdy, ukáže nejbližší budoucnost. Na všechen způsob nabylo Srbsko vyššího státního lesku, z čehož zajisté žádná škoda mu nehrozí. Bude toliko na něm, zejmena na vládě a skupštině, aby s důstojností státní rostla také důstojnost národní. Že národ nepřestal ani v nejradostnějším opojení svém jasně viděti kolem sebe, toho důkazy podávají nám další příběhy ve skupštině Bělehradské. Sotva dozněly první jásavé zvuky nad nabytým titulem královským, už pokračuje se v hlomozu sněmovní oposice. Ano zdá se, jako by od 6. března právě bylo přibylo ohně a odvahy v řadách nespokojencův s nynější vládou Bělehradskou.

Příčinu k tomu zavdalo příliš těsné spojení této vlády s padlou Pařížskou bankovní firmou Bontoux. Srbsko utrpělo úpadkem tohoto peněžního domu veliké ztráty. Oposice by ráda věděla určitou číslici této finanční pohromy a vznesla proto dotaz k vládě, zajisté s nepochybným úmyslem, aby odpovědi užila proti vládě samé a přivedla ji k pádu. Však takovému pokoření vlády, která má jistou zásluhu o povýšení knížete Milana na krále, chtělo se v Bělehradě zabrániti a oposice dostala 16. března místo očekávané odpovědi od ministra ostrou důtku od předsedy skupštiny za svou prý nevlasteneckou všetečnost. Na to následovalo 18. března opět její vyjádření, že všichni její členové, počtem padesát jeden, *vystupují ze skupštiny a skládají své mandáty.*

Skupština se tím octla v nespůsobilosti k dalšímu jednání. A také opravdu ozval se mezi poslanci návrh, aby se rozpustila. Však předseda Kujundžić oznámil, že jest splnomocněn, vypsati nové volby na místě odbojných poslancův, jichžto počet ještě o šest se rozmnožil. Vypsáno jest tedy v Bělehradě 57 nových voleb, do jichžto vykonání

skupština zatím odročila své rokování. Oposiční poslanci zajisté se přičiní, aby opět zvoleni byli, a vláda Piročancova, kteréž vytýkají, že příliš straní Rakousku, bude míti s novými volbami kousek perné práce.

Však přes tyto vnitřní bouře parlamentární a politické nemáme o další rozkvět nového království slovanského žádné obavy. Národ zajisté bdí nad politikou vlády a nedopustí, aby se chýlila směrem, s kterým by jeho práva, prospěchy a tužby nesouhlasily.

A ještě na druhém, severním konci slovanského světa zaznamenáme ten měsíc něco potěšitelného. Carským úkazem ze dne 4. března zřídila se stolice *literatury polské* na universitě *Varšavské.*

Tím konečně odstranila se jedna z nejtrpčejších žalob národa polského, naplnila se jedna z nejvroucnějších jeho tužeb, učinil se zase krok ke smíru rusko-polskému, jehož sobě každý věrný Slovan horoucně přeje, a z něhož zajisté vzejde nesmírný prospěch oběma stranám. Poláci musejí přiznati, že z Petrohradu k nim vane už teplejší vítr, a nebudou odmítati ruky smířlivé. Mimo zřejmý projev carské a vládní přízně dostalo se jim i jiného sice neúřadního, ale proto nikoliv méně významného ujištění, že nadchází doba, kde stoleté nevražení ustoupí bratrskému objetí. Generál Skobelev, ruský hrdina proslavený dobytím prosmyku Šipky na Balkáně r. 1878, vraceje se ze svého výletu západoevropského do Petrohradu, zastavil se 4. března ve Varšavě a měl tam ve sboru důstojnictva řeč, v níž věnoval velmi vřelou a vděčnou upomínku polské hrdinnosti v bojích za osvobození jižního Slovanstva od svěřeposti turecké, s hrdostí uváděl shromážděným na paměť ony dni velikého nadšení pro věc lidskosti a svobody, i skončil ohnivým provoláním: „Ať žije Polska!“

Z úst nejpřednějšího generála ruského, o němž známo jest, že ví, jaké mínění má vrch v nejbližším okolí osoby carovy, slova: „Ať žije Polska!“ mají význam dalekosáhlý. I co Rus i co rekovný vůdce a miláček ruského vojska i co zasvěcenec do politiky kruhův dvorských, generál Skobelev pronesl slova, která ve všech srdcích slovanských našla nejradostnější ozvěnu a v Polsce zajisté na tisíci zasmušilých tváří vyvábila záři oživlých nadějí.

Ve všeobecné politice evropské první polovice měsíce března vůbec náležela Skobelevu. V těch časích jmeno žádného člověka nevyslovovalo se v kruzích diplomatických a žurnalistických tak hojně, jako jmeno tohoto ruského generála. Byl to věru zimničný poplach, který kolem jeho osoby se rozvlnil a téměř celou Evropu zasáhl. Koncem měsíce února Skobelev opustil Petrohrad, jak v německých listech škodolibě se tvrdilo, poněvadž prý musil jíti na dobrovolné vyhnanství za sensační řeč, kterouž měl „při sklenici vody.“ Však kdož takto vykládali zájezd Skobeleva do západní Evropy, brzy seznali svůj omyl. Generál zastavil se v Paříži a přijal k sobě deputaci tamějších studentův ze zemí jihoslovanských, jakož i několik členův redakcí Pařížských a Londýnských. Řeči, kteréž při těch příležitostech měl, dostaly se ihned na veřejnost, rychlostí blesku rozletěly se po celé Evropě a způsobily poplach ještě větší, zvláště v kruzích velkoněmeckých. Po té Skobelev se vrátil do Petrohradu.

R. 1882. Čís. 5.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

I. Trajanova Vrata.

Za oblačného jitra vyjel jsem dne 14. září 1880 ze Sofie po Cařihradské silnici směrem k rumelským hranicím. Nejel jsem tenkráte za nějakou veřejnou záležitostí s náležitým spěchem a nezbytnou okázalostí, ale vypravil jsem se dle svého způsobu v ošumělém poutnickém oděvu, veden jsa pouhou zvědavostí, abych zase jednou se díval na lidi a na krajiny nepozorován a bez ukvapení.

Již povoz, který mne vyvezl z hrbolcovitých uliček hlavního města bulharského ven do pole, dle evropských ponětí sám sebou byl dosti originální. Podobal se káře, ve které druhdy ctného rytíře Dona Quijota slavné paměti chytili dobří jeho přátelé a jatého jako v kleci vezli domů k náležitému vyléčení z rozmanitých zábavně bláznovských nápadův. Čtverhranný dřevěný truhlík naplněn byl senem a různými pokryvkami, kolem do kola řadily se žebřiny, které se mohly plachtou zakrýti proti dešti a slunci, a nahoře celek byl pokryt černou plátěnou střechou, ježto pro nízkost svou nutila více ku pohodlnému ležení, nežli k sezení. Tento druh vozův slove bulharsky taliga a cestuje se v něm dosti příjemně. Žiješ ve voze jako ve stanu, můžeš se natáhnouti a obraceti, kolik ráčíš, třebas i spáti cestou, a nad to jsi chráněn před větrem i dešťovým přívalem. Tři koníci s nezbytnými zvonci a rolničkami vesele táhli tento spůsob pohyblivého lidského obydlí, vymyšlený patrně (ač neozvouli se učení proti této smělé kombinaci) od kočovnických národů ve stepích. Vozka s nohama přes kříž položenýma seděl na přední straně truhlíku a pobádal své trojspřežení různými, nevelmi rhetorickými výkřiky, jakéž jsou společny nejrozmanitějším národům a proto přece ve slovnících scházívají. Byl to Armén z Rumelie, starý chlapík s bílými kníry v širokých hnědých šalvárech

a krátké modré, černě obšité kazajce; na hlavě měl beranici, na vrchu ozdobenou zeleným pytlíkem. Jelikož já za prvních dob svého zdejšího pobytu v tureckém jazyku pramálo jsem prospíval a on slovansky jen napolo rozuměl, hovořili jsme spolu jakousi turecko-bulharsko-ruskou mezinárodní hatlaninou, jakáž se utvořila k takovýmto potřebám za poslední války; a když tato makaronská výmluvnost nedostačovala, napomáhali jsme si mimikou.

Laskavý čtenář vidí, že dnešní své vypravování počínám s náležitými podrobnostmi a snad i ne bez jistého rozmaru. Ale onoho rána mi taková nálada nadobro scházela i ani při nejlepší vůli dostaviti se nechtěla. Sama příroda měla líce jaksi zádumčivé. Oblačné nebe, které ty dni náhle bylo zaměnilo stálý jindy jasný blankyt nebeský co první příznak nastávajícího podzimku, jakož i poletující krůpěje lehkého mžení i jakýsi jesenní horský prochlad nutily mne zavinouti se dobře do těžkého kaučukového pláště. Nastávala mi výprava daleká a zajímavá, skrze neznámou mi posud zemi mezi Rhodopou a Starou Planinou (Balkánem), skrze nynější „Východní Rumelii,“ a odtud přes Šipku i Trnovo k Dunaji. Příčin k netrpělivosti, zvědavosti i nadšení bylo tedy dostatek. Ale deset měsíců v Sofii v domácích službách uprostřed onoho prvobytného vření, ze kterého se rozvíjí a ponenáhlu vytvořují pevné základy nového státu, i onoho víru, který je pravým opakem šablonovitě ustálených i zevrubně vypočítatelných forem naší západní Evropy, ku podivu může přispěti k rozmnožení Ovidiových Metamorfós. To jsou věci, o nichž cestovatel, jenž tudy jen letem probíhá, ničeho nezví a nezkusí, ale kteréž i jiní trpělivější idealisté za delšího stálého pobytu na východě tolikráte na sobě pozorovali. Teprve pozvolnu se akklimatizuješ čili „divočíš,“ ani nevěda jak, i najdeš v sobě samém potřebnou fatalistickou rovnováhu i náležitý protijed ke všem svízelům a protivenstvím. A tak jsem onoho pochmurného dne seděl zamyšlen ve své ambulantní kleci, přemítal o svých osudech i uvažoval, neníli skutečně mezi mnou a Donem Quijotem i kromě povozu ještě snad nějaké jiné podobnosti.

Na východu z města stihl jsem baterii bulharského dělostřelectva, táhnoucí od letních cvičení, odbývaných na širé zelené pláni mezi městem a úpatím Vitoše, nazpět do svých bytů v Samokově. Vyměniv pozdravení se známými ruskými a bulharskými důstojníky jel jsem rychle ku předu na návrší, kde silnice přechází lehounké sedlo mezi dvojicí mohutných tureckých redut, které na dvou nízkých alluviálních nánosech s velikým nákladem byly zřízeny za poslední války, ale po smělém novoročním přechodu Gurkově přes Etropolský Balkán vítězům padly do rukou bez jediného výstřelu. Až sem sahají obvyklé odpolední procházky Sofijského obecenstva po Cařihradské silnici. K náležitému pohledu na Vitóši [1]) a ku přehlednému rozeznání všech jejích úvalův a roklí zde je pravé stanovisko, jmenovitě na těchto redutách. Na úpatí horského velikána černají se mezi širými pastvinami ukryté v hájích vesnice Dragálevci a Bojana se starobulharskými klášteříky.

[1]) V knihách i cestopisech se čte ponejvíce *Vitoš* (muž. rodu), ale zdejší obyvatelé po vesnicích všude říkají *Vitóša* (žen. rodu), což je pravá forma.

Nad Bojanou, mezi ostatky dubových lesův čili lépe řečeno houštin, prokmitují stříbrné pásky velikých vodopádův Bojanského potoka a pod nimi na ostrohranném kuželu v temné rokli zračí se ssutina hradu Bojany, okolo kteréhož již za dávných dob, l. 1015, se byzantinští Řekové pod císařem Vasilem II. „Bulharobijcem" rvali s chrabrou bulharskou posádkou. Vitoša sama vypadá jako zubatý kastell s rozmanitými výstupky a baštami i představuje ze všech stran rozličné silhouetty. Vrchol její je kamenitá, pustá pláň, z níž se pozvedá několik menších pyramid. Nejvyšší témě, podobající se zvětralému zubu nějakého předpotopního velikána, leží na horním konci hluboké rokle, ježto sbíhá do roviny u kláštera Dragalevského. Vysedlý vršek onoho výstupku, který se vznáší nad Bojanou, slove Kikeš (od staroslovanského kyka, kštice vlasův), jakož vůbec každé místo na hoře nese své zvláštní jmeno: vrchol Bojérci (od boljarův či velmožův), úžlabina Mostóvi, jakás bývalá ledovcová moréna kamením zanešená, ve které prý slyšeti hukot podzemských vod, atd.

Avšak pozornost cestovatelova není upoutána jediné Vitoši, asi hodinu odtud vzdálenou. Kolem do kola po celém obzoru stojí hory, hřebenatí velikáni, na sever tři hodiny odtud pásmo Balkánské, plné úvalův a nemnoho vysedlých vrcholkův, s Komem nad Berkovicí a Murgašem, jenž výškou svou zápolí s Vitoší, až k onomu zubatému vrchu Zlatického Balkánu, kde se hřeben horský od směru jihovýchodního obrací ven z našeho obzoru přímo na východ. Jsou tu ještě jiné vrchy, na severozápadě ve veliké dáli modravé napolo zamlžené a jako průzračné tvary různých homolí na srbských hranicích, na jihu hory, přes které se vine silnice do Samokova, a na jihovýchodním obzoru na pravo od onoho zubatého Balkánského vrcholku nízké nejasné obrysy Sredné Gory, za níž se začíná již thrácká rovina. Za oněmi horami směrem k Samokovu, kterými řeka Isker si proráží cestu do Sofijského pole, vykukují na dvou místech sněžné hlavice nějakého docela alpinského pásma, ježto za jarních dnův, když s hor bližších již splynuly zimní sněžné čepice a když obloha se zaskví v jihozemském temnomodrém jasu, bělostí svou obzvláště jsou nápadny každému bedlivě pozorujícímu oku. Sníh mizí s nich jen za nejparnějších týdnův a i to ne vždy úplně. Levé skupení těchto běloskvoucích čeřenův jsou hory pásma Rylského nad samým Samokovem na trojmezí Rumelie, Bulharska a Turecka, přímou čarou asi 55 kilometrův od nás, a skupina na pravo jsou vršky horské nad samým klášterem Rylským, koňmo dvou dní vzdálí od Sofie.

To je denní naše panorama v Sofii v zimě v létě. Valnou část její vidíme ze samých našich oken, jmenovitě Vitoši, která v proměnlivém svém oděvu je nám zároveň i kalendářem i barometrem. Za slunečných dnův s vlhkým počasím, když lehké podlouhlé páry bělavé barvy se strou podél podnoží horského, Vitoša se všemi krabatými podrobnostmi jasně nám předstupuje před oči, jako by v celé své výšce povzrostla i postoupila několik krokův blíže k městu. Jindy pak za nejasných dnův veškery obrysy její halí se v mlhu a ve průhledný dým horských střežáh, i zdá se, jako by naše hora se zmenšila i oddálila od města, ježto se prostírá na vodorovném, horami ohrazeném dně Sofijského

pole sedm kilometrův od jejího úpatí. Z druhé strany Murgaš vládne nad šikem Balkánských vrcholkův. Z města samého výška jeho není tak nápadna, avšak jakmile se přiblížíš k západnímu okrají kotliny na úpatí Vitoše nebo Lilinu, hned poznáš, kdo je králem v dlouhém pořadí vršků a hřebenův Staré Planiny. Koncem února pak nebo v měsíci březnu, když za teplého slunka se otvírají sněhová pole, místo dávajíce vynořujícím se chrastinám loňských bodlákův, divizen a obilních strnišť, když po nivách a ve struhách všude hrkotem klokotají kalné potůčky i led hlasitě puká na říčkách a kalužinách, když Vitoša mění svůj sněžný obraz v nečistou pestrou strakatinu s černými rýhami a skvrnami: tu v ranní páře, ježto se rozlévá nad probouzející se ze sna přírodou, nad temnými zamlženými obrysy hřebenův Balkánských jako bílý obláček plave smetanová čepice Murgaše, vzdorujíc ještě teplu slunečnému.

Pole samo, nejen profily hor, není bez půvabu. Největší jeho část arci, jako všude na východě, není než nezoraná pastvina, ale počet vesnic je velmi veliký. V létě vsi ty poněkud mizejí pod zeleností vegetace; za to v zimě na sněhové pláni, jejíž bělost za jasného slunce přechází do zvláštního modravého odstínu, snadno poznáš hustě sražené jejich slaměné nebo cihlové střechy, obklíčené holým větvovím ovocného stromoví. Kostelních věží, jakéž na západě z daleka prozrazují každou osadu, na Balkánském poloostrově není, jakož vůbec turecké panství nedovolovalo nižádné okázalosti a zevnějšího vystavování křesťanské bohoslužby, ať již ve městech nebo na vesnicích. V končinách se smíšeným anebo čistě tureckým obyvatelstvem štíhlé minarety, obyčejně z klád a proutí sroubené i bíle natřené, polohu obydlí lidských ohlašují spůsobem ještě zřetelnějším nežli západoevropské věžky a báně selských kostelíkův. Ale v Sofijském poli vesnic tureckých není; zde všecko čistě je bulharské, jako v celé západní polovici nynějšího knížectví na západ od Iskru, kdež Turkův nikdy mnoho nebývalo, leč jen po městech. Nejzajímavější příležitost spočítati, kolik je osad po Sofijském poli, přichází rok co rok v poslední dva nedělní dny před začátkem pravoslavných velikonočních postův, na tak zvané *zágovezni* (zagovjávam: začínám se postiti). Ty dva dni u večer, jakmile se smrkne, v každé osadě u pokrajních domkův jejích rozdělají se veliké ohně; vedle nich hoši kývají sem tam dlouhými žerdmi, na kterých jsou upevněny hořící slaměné věchty. Po celém poli svitnou za soumraku červené třpytivé plaménky, někdy dosti vysoko na úbočí hor. Starodávný tento mythologický obyčej (spalování zimy) upomíná velice na naše ohně Svatojanské.

Zahleděvše se do této panoramy, k níž na cestě hodláme připojiti celou řadu jiných rovněž rozkošných vyhlídek, ztrácíme s očí naši Sofii, která v krátké době tak velice se byla proměnila a ještě neustále kvapem se mění, obracujíc se ze zapadlého i křivolakého orientálského města s domky hliněnými a dřevěnými ve výstavnou metropoli všeho Bulharstva s úhlednými domy a přímými ulicemi. Celé čtvrti mizejí a nové vzrůstají na jejich místě, zrovna jako v Kalifornii a jiných západních končinách Spojených Států amerických.

Za hodinu cesty od města přirazili jsme k řece Iskru, která průhledné i bystré vody své nese v plytkém korytě, asi osmdesát

krokův širokém. Dřevěný most, spočívající na několika massivných i neforemných čtverhranných pilířích z tesaného kamene, patrně hrubá práce makedonských a epirských zedníkův, právě se přestavoval, pročež jsme jeli brodem. Na druhé straně zelená se veliký a stinný dubový háj, vzácnost na bezlesném Sofijském poli, nyní pohříchu od sedlákův již silně vykácený. Za letních dnův sem přicházívají výletní společnosti ze Sofie obědvat v zelenu a pochutnat si mezi jiným hlavně na jehněti, na rožni pečeném. V okolí je hojná příležitost k loveckým zábavám. Vedle zajícův, koroptví a křepelek vyskytuje se tu naše evropské miniaturní vydání afrického pštrosa — pták drop (bulh. dropla), žijící v malých hejnech po desíti nebo více kusech. Z jiných zvířat hlásí se nejvíce sokolíci a straky, které před cestovatelem čtveračivě sedají na telegrafní dráty, a jakmile se přiblížíš, uletují o kus cesty dáleji, a tak si s tebou hrají na půl hodiny cesty. Blíže k Vitoši počíná se revír živočichův silnějších a zajímavějších, orlův a medvědův.

Isker je jedna ze znamenitějších řek Balkánského poloostrova. Pramení se nad Samokovem, vytékajíc z krásných temnomodrých „mořských ok," ježto se kryjí mezi jehličnatými lesy oněch dalekých sněžníkův, které vídáme ze Sofie. Proběhnuvši město Samokov a posloužívši jeho starobylým průmyslovým závodům, odtud horskými soutěskami vstupuje do pole Sofijského a protékajíc je vejpůli razí si další cestu Balkánem do rovin Podunajských, až konečně naproti ústí rumunské Olty vtéká do Dunaje. Onen průlom Iskru skrze Balkán je jedno z nejznamenitějších přírodních divadel celé Evropy, arci do nedávna kraj úplně neznámý, teprve asi od patnácti let vědě znovu odkrytý a doposud od nemnohých navštívený. Místo samého průlomu od Sofie vzdáleno jest asi tři hodiny. Žádná vozová cesta nevede k němu; jen koňmo lze dojeti tam přes pusté pastviny a selská pole, při čemž třeba broditi se různými menšími přítoky Iskru. V šiku vrcholův Balkánských místo to z oken našich snadno poznáváme jakožto vchod takořka do nějaké klikaté ulice, nad nímž v létě vždy se vznášívá modravá pára, vystupujíc z vod, jež tam z roviny se hrnou do rozsedliny horské. A uvnitř jsou pravé divy. Celý průlom se všemi svými ohromnými oklikami má asi 60 kilometrů zdélí. Tu strašné holé stěny jako skalná zrcadla zastupují cestu, že nevíš, kam se řeka ztrácí, tu kolmé srázy svírají ruslo hlasitě bouřícího Iskru, tu zase údolí se otevře i objevují se líbezné miniaturní krajinky se zelenými háji a rozptýlenými idylickými chatami. I klášterních osad je zde několik, jmenovitě klášter Čerepišský, ke skalním stěnám jako vlaštovčí hnízdo přilepený. Veliké husté lesy ozdobují mírněji strmé stráně i pobočná údolí. Žádná silnice nevede těmito propastmi, jen těsný stezník, kde kůň za koněm leckde s nouzí projde, a i tato cesta sbíhá nahoru dolů a na čtyřiceti místech jede se brodem přes rozpěněný Isker anebo postranní jeho bystřiny. Mnohý byl divokostí kraje a nesnadnou cestou odstrašen i obrátil se u samého vchodu. V poslední době, koncem l. 1881, celá Sofie mluvila o tomto průlomu, když se objevila železniční otázka a s ní i problém, jak se dostati od bulharského hlavního města k Dunaji. Ruští inženýři vyměřili trať přes Orchanijské sedlo s nesnadným vystupováním nahoru (jako na Brenneru) a se dvěma velikými tunely; francouzští inženýři

jedné bulharské společnosti vypracovali projekt trati skrz Iskerský průlom, zůstávajíce v témž niveau bez vystupování a bez tunelův, ale kladouce 40 mostů přes Isker a jeho přítoky.

O těchto Iskerských prosmycích věděli již i staří Řekové za dob rozkvětu Athenské republiky. Řeku Isker a její průsek skrze Haemus (Balkán) znal již nejstarší dějepisec evropského člověčenstva a takořka zakladatel geografické náuky, Herodot, jenž při popisu přítokův Dunajských (IV, 49) praví: „Ze země Paionův i hory Rhodopy řeka Skios, prorážejíc Haimos uprostřed, vlévá se do Dunaje.“ Poněkud pozdější Thukydides velmi dobře zná thráckou řeku Oskios. Římanům známa byla co Oescus; při ústí jeho podnes se na Dunaji vidí rozsáhlé ssutiny města řečeného Colonia Ulpia Oescus, a celý kraj odtamtud až k podnoží Balkánu slul Euscia, jakož svědčí o tom Jordanes v popisu boje císaře Decia (249 po Kr.) s Gothy. Slované římský Oescus připodobnili ve svůj Isker, při čemž nepochybně na mysli jim tanula podoba se slovem „jiskra.“

Od mostu a jeho háje jede se širými nivami žitnými a kukuřičnými. V pravo se hory, kterými se jezdí do Samokova, přibližují až na tři kilometry, kdežto v levo se otvírá rozhled do jižního cípu zelené pláně Sofijské, do „Novoselské okolije.“ Silnice do Samokova odděluje se nedaleko za samým mostem. Podél cesty zde onde zbývají kusy vrbových alejí, vykácených za poslední války. Menší můstky zrovna všechny byly ve správě, a my je objížděli skrze všelijaké rokle a výmoly; při tom jsem ve svém povoze přicházíval vždy do kollise s proviantem mého Arména, totiž s několika jako telecí hlava velikými melouny, ježto při takovýchto přechodech vesele se kutálely semotamo po vnitřku našeho svrchu popsaného povozu. Po cestě potkávali jsme sedláky i selky, jdoucí na trh do Sofie, děvčata v malebném pestrém kroji, o dlouhých copech, stříbrnými penízky propletených, a se žlutými květinami za uchem; mince na kožených pásech a ve vlasech, celý to archeologický kabinet od babek řeckých, římských a starobulharských až k šestákům Leopolda I. a španělským „kolonátům“ Karla III. i odtud až po naši dobu, řinčí při každém kroku jako řetězy. Veliké stádo ovcí vracelo se patrně do zimovišť. Pastýři, v makedonském kroji z bílých houní, na řetízkách drželi velikého psa, z dálky vlkovi nenepodobného. Byli to kočující obyvatelé hor, kteří tisíce kusů dobytka v létě pasou na vysokých travinách Balkánu, Rylu a Vitoše a na zimu táhnou do teplejších nížin v Thrakii anebo až u Bílého (Egejského) moře, v Sěrsku a Soluňsku. Jsou to namnoze „Vlasi,“ t. Rumuni makedonští a epirští, ačkoli i Bulhaři (ku př. od Panagjurište) se zabývají tímto způsobem skotovodstva. Právní poměry kočujících pastýřův na Balkánském poloostrově ode dávna jsou urovnány různými obyčeji, ježto, jak je dokázáno, sahají i s celým tímto stěhovavým hospodářstvím nejen v doby starosrbského zákonníku caře Štěpána Dušana, ale až do dalekého starověku, do zakonodárství prvních císařův, sídlících v Cařihradě. Vypravuje se anekdota z poslední války, jak takoví „Vlasi,“ žijíce stále na výšinách horských, kdesi náhle sestoupili do dolin a ejhle k nesmírnému svému překvapení spatřili plno nevídaného vojska, pěchoty, kozákův, dělostřelectva, vše v cizích uniformách: noviny o bitvách,

vítězstvích a porážkách nesou se jen dolinami a nejdou k vrcholkům! Noční ohníčky těchto pastýřův často probleskují na vysokých hřebenech, kmitajíce k večeru jako modravé nebo červenavé hvězdy. Jistý ostrovtipný diplomat v Sofii jednou připadl na podivnou domněnku, že tyto ohně, ježto za hvězdnatých teplých nocí letních nezřídka vyskakují na výšinách Vitošských, jsou snad nějaké signály, vyměňované mezi „tajnými panbulharskými komitéty“ v Sofii a povstalci čili bandity v pohraničních končinách makedonských. A ti horští kočovníci se svými vlčími psy, puškami, pistolemi, dlouhými čibuky a pastýřskými píšťalami seděli tam nahoře u večeře při mléku a bílém ovčím sýru, nebo při žlutém přitvrdlém „kaškavalu,“ zpívajíce jednotvárné národní písně i ani netušíce, jaké hrozné tajné zálusky proti obecnému pokoji na východě se připisují jejich ohníku z dubového chrastí, jenž je ohřívá při horském pronikavém chladu a zároveň zaplašuje medvědy, vlky, rysy a jinou zvěř!

Místa, kudy vede naše cesta, náležejí k nejpamátnějším na celém poloostrově. Jakkoli trať silniční zde onde se měnila, přece v podstatě neustupovala nikde mnoho od staré římské silnice, vedoucí z Byzantia přes Philippopolis a Serdiku (Sofii) do Singiduna (Bělehradu) a odtud na západ kamkoli chceš, přes Aquileji do Říma nebo do Gallie. O dějinách této starožitné dráhy, která po všecky doby měla velikou důležitost a která i nyní je na denním pořádku za příčinou železnice, jež touže cestou má se dostavěti z Cařibradu do Bělehradu ku spojení orientu se západní Evropou, napsal jsem před několika lety celou historicko-geografickou rozpravu.[1]) Kniha mi byla v rukou a po cestě ledacos jsem si doplnil ohledáním samých míst a vyptáním rozličných ne bezcenných podrobností. Když přehlížíme osudy této prastaré dráhy, veliký kus všeobecné světové historie se rozhaluje před našima očima.

Četné mohyly, rozptýlené všude po zelených nivách pole Sofijského, ježto jmenovitě v zimě zřetelněji se spatřují, když při slunce západu vrhají stín svůj na hladkou pláň sněhovou, jsou památkami po starých Thrácích, nejstarších obyvatelích země této, plemeni iranském, a tudíž příbuzném dřevních Maloasiatův i dnešních Arménův a Peršanův. Herodot (V, 8) líčí nám svým prostým a jasným slohem docela názorně, jak se nasypávaly za jeho doby tyto mohyly. Když zemřel nějaký náčelník thrácký, po tři dni vystavovali mrtvolu s pláčem, zabíjeli rozmanitá zvířata v oběť i jedli pečené maso jejich. Pak tělo buď spálili buď nespálené do země kladli, načež nasypali nad ním mohylu (*χῶμα δὲ χέοντες*) a u ní provozovali hry všelijaké, jmenovitě souboje. Zajímavé toto svědectví, zdá se, arci více se vztahuje k mohylám, jichžto se zrovna hemží na rovině thrácké, v sídlech Odrysův, předního kmene thráckého, s nímž Řekové jmenovitě za doby Peloponesské války mívali mnohé blízké styky. Nálezy učiněnými při rozkopání některých mohyl potvrzuje se vypravování starohellénského cestovatele: vyskytujíť se tu buď kostlivci, buď popelnice, bronzové zbraně, jelení parohy, rohy volí atd.

---

[1]) Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe. Eine historisch-geographische Studie von Dr. Constantin Jos. Jireček. Prag, Tempsky 1877. 8°, 172 str.

Neméně trvalou památku po sobě zůstavili Římané. Stopy jejich, solidně dlážděné silnice, devět krokův zšíří, všude vystupují na bílý den nedaleko nynější nové tratě z 19. věku, ku př. u vsi Slatiny u samé Sofie, u Vakarelu atd. Ještě cestovatelé 16. věku vezli se z části po této starověké dlažbě, která však již tehda se počínala rozpadati, tak že se jezdilo namnoze v pravo nebo v levo od ní. Sedláci okolo Sofie jmenují tuto starou dlážděnou cestu *trojan*. Totě nový doklad ku přečetným případům, kde jmeno císaře Trajana na poloostrově v ústech prostého lidu podnes se poutá k rozličným antickým stavbám. Jmeno Trajanovo, které dle svědectví Ammiana Marcellina se četlo po celé říši na všech stěnách, pomnících a kamenech jako prý nějaký drnavec (herba parietina), ještě za dob císařství římského od provinciálův se připisovalo ke všem starým stavbám. Od těchto románských provinciálův, praotcův dnešním Rumunům dáckým i makedonským, a od Byzantincův přejali památku Trajanovu i nově přistěhovalí Slované, a odtud jsou četná jmena „Trojanov Grad“ v Dalmacii, Srbsku i Bulharsku, „Trojanova Cesta“ i „Trojanova Vrata.“ Učený Dalmatinec Vrančić (Verantius), jeda k sultánovi s císařským poselstvím, slyšel l. 1553, že celá cesta od Bělehradu do Cařihradu slove cesta Trajanova, a náramně se tomu podivil, jak se pamět císaře toho mohla až potud zachovati u takových „surových barbarův“ (apud tam rudes barbaros), jakž on ve své humanistické nadutosti nazývá vlastní své krajany, Balkánské Slovany.

Tato vetchá, travou zarostlá dlažba viděla mnohé historické a kulturní periody, mnohé slavné příběhy a mnoho osob, jejichž jmena se skvějí v dějinách světových. Krok římských legií nejednou se rozléhal po jejím kamení za vnitřních rozbrojů v době císařské a za bojův při stěhování národův. Císařové Aurelian, Konstantin Veliký (rodilý z Niše) a Julian postupovali tudy na válečných svých pochodech. A za mírných dob tudy se pohyboval obchod, spojující veliká a skvělá města Naissus (Niš) i Serdiku s ostatními provinciemi. A podle dlažby i četných stanic (mansiones), jejichž jmena i vzdálenosti se zachovaly zapsány v římských itinerářích, vidíme, že tehda se tudy jezdilo pohodlněji a příjemněji nežli nyní. Toť byla jedna z nejspořádanějších dob našeho zemědílu, když celé Středomoří obemknuto bylo provinciemi jednoho silného a dobře organisovaného státu, když se po krásných silnicích v zimě v létě mohlo cestovati bezpečně a spokojeně od břehův Atlantického oceánu až k Cařihradu a dáleji až k pomezí Armenie i Arabie.

Za stěhování národův i pobočení světové monarchie římské naše silnice viděla Gothy, táhnoucí s ženami, dětmi i veškerým majetkem hledat si nových sídel na teplejším jihu, viděla Hunny a Avary, kočovnické národy tureckého kmene, ženoucí se mrakem na lehkých koních, a východořímská čili byzantinská vojska, obhajující poslední zbytky staré moci a slávy. Konečně Slované zaplavili poloostrov, usadivše se mezi zbytky římských provinciálův, ježto během středověku pomalu vymizeli až na zbytky horských pastýřův, zedníkův a jiných řemeslníkův v horách makedonských a epirských. Byzantinci drželi Serdiku (Srědec Slovanův) až do l. 809 co osamělý vojenský tábor proti Bulharům, až jim jej odňal kníže Krum. Byzantinská vojska se

svými prapory a vlajícími soukennými draky na dlouhých žerdech, se svou směsicí žoldnéřův z rozličných národův, vycvičenou dle pravidel starořímské taktiky a vedenou od důvtipných řeckých a armenských vojevůdcův, zmizela z těchto krajin a kraj stal se bulharským. Potom sv. apoštolové Solunští ubírali se naší cestou z Cařihradu ke Slovanům moravským a českým, nesouce jim slovo boží a písmo slovanské. V 10. věku tudy se pohybovala vojska bulharského caře Samuila v boji s Byzantinci a zejtra pojedeme přes místa jednoho bojiště, kde tehda „střela bulharská zvítězila nad kopím byzantinským."

Za 11. a 12. století zase tudy chodila byzantinská vojska, a v našem Srědci často pobýval císař Manuel Komnenos se svým štábem, stroje se k výpravám na Srby a Uhry. Noví kočovníci tureckého původu zabíhali do těchto krajin ze stepí Zadunajských, Pečenci a Kumáni (Polovci). Ale největší příběh té periody bylo památné ono tažení západoevropských bojovníkův, kteří z pobožnosti a z touhy po dobrodružství i po báječném štěstí valem jako lavina se hrnuli na východ, vyplašujíce i křesťanské národy poloostrova a pobouzejíce rozmanitá podezření o pravém cíli svého pochodu. Táhli tudy křižáci prvních tří výprav, a po naší silnici rozvíjely se prapory Gottfrida Bouillonského, Ludvíka VII., krále francouzského, Konráda III. německého, s nímž táhl i náš Přemyslovec Vladislav II., kníže český, a konečně císaře Fridricha I. Barbarossy. Od konce 12. století zase se tu rozhostilo panství bulharské obnovené říše se stolicí v Trnově, a tato místa vídala Asěnovce a jejich nástupce. Cař Jan Alexander založil tam onen klášter Dragalevský, „iže jest v Vitoši," a syn jeho, poslední cař Jan Šišman, darování toto potvrdil.

Koncem 14. věku zjevili se tu Turci, veliká jízdní vojska, přísnou kázní, vzorným pořádkem a nezlomnou nadšeností pro věc svou daleko silnější nad nesvorné poslední ochránce křesťanské svobody na poloostrově a nad bujné i domýšlivé bojovníky, kteří přicházeli od západu vyhánět osmanské vetřelce z Evropy. L. 1443 po naší cestě táhl za pozdní jeseni Vladislav král uherský i polský spolu se slavným Janem Hunjadem a s Jiřím Brankovićem, posledním panovníkem srbským. Ve vojště tom krajan náš Jeník mladší z Mečkova a na Uherště u Vysokého Mýta byl rotmistrem nad šesti sty bojovnými vozy českými; válečníci, vycvičení v bojích husitské války, táhli tu co žoldnéři na Turka. Křesťané, vidouce, že přímou cestou nelze proraziti do rovin thráckých, obrátili se ke Zlatici, ale prosmyky našli zataraseny, načež za kruté zimy po několika vítězných srážkách nastoupili zpáteční pochod. Rok po tom bitva Varnenská zmařila všecky naděje v možnost ztroskotati nové císařství turecké.

Potom silnice viděla veliké dobyvatele Mohammeda II., Suleimana Velikého a jiné táhnouti na západní křesťany, viděla janičáry a spahije i zřela bídu zjímaných otrokův křesťanských, vedených na východ, i celou potupu kříže. Za těch časův nejeden krajánek, který vesele byl si prozpěvoval po císařských zámcích a táborech v Uhrách (dle zpráv italských svědkův bývali jsme na vojně vždy velicí furianti) a nejedno děvče slovenské, polapené od tureckých nájezdníkův v dolinách Tatranských, smutně táhli touto cestou na lidské trhy do Cařihradu

a odtud i do daleké Anatolie. Benátští, francouzští a nėmečtí poslové se svými sekretáři jezdili tudy do stolice světobomých sultánův nad Zlatým Rohem, a v zápiskách svých, na první pohled tak suchoparných, zachovali tolik vzácných podrobností k oživení minulého obrazu těchto krajin. S nimi tudy putoval i náš Vratislav z Mitrovic v poselské družině císařského vyslance Krekvice (1591) a zůstavil o té pouti knihu, která jasností, plynností a prostotou svého vypravování je pravou okrasou naší cestopisné literatury. Za nejposlednějších pak let bohatýrské tažení ruských vojsk pod velením generála Gurka, jenž po 435 letech zase jednou rozvinul křesťanské prapory na Sofijském poli, a smělý i rychlý jich přechod přes Etropolský Balkán pod Murgašem i na Araba-Konaku k Sofii a odtud uprostřed novoročních mrazův k Plovdivu a k Cařihradu na týchže staroslavných místech dokázal, že alpskými výpravami Hannibala i Napoleona I. v dějinách člověčenstva ještě se neskončila řada takovýchto skvělých a nesmrtelných skutkův.

Za takovýchto historických úvah přirazili jsme tři hodiny od Sofie ke větší vesnici, řečené *Jeni-han* čili bulharsky *Novi han*. Jmeno to pochází od velikolepého kamenného hanu, jehož zříceniny cestovatele pozdravují hned při vchodu do vesnice. Budova ta byla podlouhlá se špičatou střechou; okolo ssutin jejích prostírá se širý hrazený dvůr, na němž by se směstnati mohlo několik set jezdcův na koních. Spatřují se i stopy cisteren a fontán. Není to nic římského, ani středověkého, nýbrž stavba turecká z l. 1670, nyní již po dvou stoletích zřícená. Za slavných dob osmanské říše, za 16. a 17. věku, podél veškeré silnice od Cařihradu do Bělehradu vystavěna celá řada takovýchto prostranných hospod, hanův i karavanserajův, z části od slavných vezírův, jako od Rustema, Aliho, Mehmeda Sokoloviće a jiných. Nyní všecky zapadly jako celé císařství turecké samo. Ostatně hospody ty nejsou nic originálně tureckého; již ve středověkém Cařihradě byla takováto *pandochia*, ku př. jedno založené od císaře Isáka Angela v 12. století s místem pro sto mužův i tolikéž koní.[1]) Před vystavěním Jeni-hanu staří cestovatelé na témže místě nebo v jeho okolí zmiňují křesťanskou vesnici s pěkným kostelem, řečenou *Bela crkva*, turecky *Aladža klissé* (strakatý kostel).

Hodinu odtud dostihli jsme konečně na pokraj dna pole Sofijského a vyjeli nahoru na jihovýchodní jeho břeh i stanuli tam v poledne u jedné malé hospůdky. Odtud je daleká vyhlídka nazpět na celé pole, které zajisté má všecky příznaky bývalého jezera, a v geologickém pravěku skutečně bylo jezerem, dokud Isker si neprorazil cestu ven k Dunaji. Okolo hospůdky cestovatel je překvapen spoustami nejmodernějších zřícenin. Ohromná hráz železniční vine se mezi úžlabinami, nad hlubokou roklí vidí se přípravy k nějakému viaduktu, a na sta kusův bílého přitesaného kamení leží jako hřbitov rozseto po pustých trávnících. Ssutiny malých travou porostlých budov řadí se vedle hospůdky, a na jedné polo spadlé stěně čtou se latinkou malované písmeny „. . . rant.“ To jsou zbytky železnice, kterou Turci, když společnost Hirschova dokončila hotovou nyní trať z Cařihradu do Belova

[1]) Niketas Akominatos, ed. Bonn, str. 585 (πανδοχεῖον).

blízko pramenův Marice (1873), začali stavěti ve vlastní režii, chtíce ji dovesti do Sofie a odtud na západ do Skopje v Makedonii. V oněch sesutých chaloupkách bydleli italští kamenníci a francouzští inženýři, a onen nápis je zbytek jejich „restaurantu.“ Srbská válka (1876) přerušila stavbu, jejíž stopy, jmenovitě hráze, podnes stojí u Sofie, v Radomirském poli a na jiných místech. K podniku tomu je připoutáno jmeno proslulého Hafiza paše, rodilého Bosňáka, téhož, jenž za bulharských massakrův (1876) zničil Panagjurište a jenž za okkupace Bosny od Rakušanův (1878) řídil bojovný odpor bosenských musulmanův. Hubení lesův a daremné ztráty peněz při této stavbě připisují se obecně na jeho vrub.[1])

Hospůdka, u které jsme stáli, podobala se na vlas všem ostatním institucím tohoto spůsobu na východě. Čtenář nepochybně žádá ode mne, abych mu pověděl i takovéto podrobnosti, které náležejí ku přečetným rozdílům mezi orientem a okcidentem, ale které mně již úplně zevšedněly. Představte si dřevěnou chalupu s dveřma a několika okénky, jež papírem a skleněnými fragmenty jsou zalepeny, a uvnitř prostrannou síň s hliněnou podlahou a učazeným dřevěným stropem. Kolem do kola něco lavic, několik kulhavých stolův (ostatně to jsou moderní přívěsky — v originálu sedí se na zemi), v jednom koutě učazené otevřené ohniště a v druhém police s bateriemi kořalkových lahvic a sklenic. Vše to bez čistoty a bez geometrie. Hospodští jsou nejvíce makedonští a epirští Rumuni (Cincaři, Vlasi), ponejvíce z horského pásma okolo vrcholku Peristeri mezi Bitolem a Ochridem, ze vsí Magarova, Gobeše atd. Gastronomických pochoutek je zde více pro zvířata, nežli pro lidi, kteří nejlépe si pochutnají na tom, co si sami přivezou s sebou, neboť hospodský sotva má co více nežli kořalku, kyselé víno, chléb, česnek, sýr, a leda vejce a kuřata. V noci se spí na stolech a na lavicích i nejlépe venku na vlastním voze. Často jsem si pomyslil, jak by se asi pitvořil v těchto okolnostech lecjaký něžný a parfumovaný panák z uhlazených salonův naší západní Evropy, uvyklý na onen báječný komfort, který se nám zde na východě akklimatizovaným zdá býti něco docela neslušně přehnaného a nemírně raffinovaného.

Za tímto místem jede se horami, pustým smutným krajem, jehož oděv je nízké dubové chrastí, kteréhož nelze nazvati lesem. Široká silnice byla deštěm rozryta, plna hlubokých rýh, a nejednou jsem na přepravě přes hluboké výmoly pocítil všecky své kosti. Pět hodin od Sofie přitrhl jsem k vesnici, řečené *Vakarel.* Zde je nejvyšší místo po cestě mezi Cařihradem a Bělehradem a zároveň rozvodí mezi Černým Mořem (Dunajskými přítoky) a mezi mořem Bílým čili Egejským (840 metrů, asi 300 metrů nad Sofií). Vesnice sama čítá asi 600 domův, rozptýlených na dvě hodiny cesty v 19 skupinách po lesnatých pahorcích. U silnice stojí jen asi 30 domkův. Za starověku byla zde osada, jejíž jmeno v pramenech velmi nestejně se píše (Terta, Sartum, Sparthon, Sparata). Vesnice Vakarel po prvé se zmiňuje l. 1530. Obyvatelé její byli Bul-

[1]) Hafiz není jediný poturčený Slovan mezi nynějšími hodnostáři tureckými. Proslulý v Bosně i Albanii Derviš paša ku př. je musulmanský Bulhar (Pomák) z Lovče v knížectví; z téhož města a rovněž Pomák je známý mezi Turky co jurista a filolog Dževdžet paša.

haři *derbendžiji*, kteří za jisté nepatrné výsady měli stříci prosmyk (derbend) proti loupežníkům, což se dálo spůsobem dosti primitivným, totiž bubnováním v hlídačských slaměných budkách podél silnice, jakmile se objevila v dáli nějaká karavana. Tento obyčej trval podél velikých silnic v Bulharsku až do minulého století. Za našich dob Berlinský traktát přes Vakarel položil hranici mezi Bulharskem a Východní Rumelií, a od r. 1879 stojí zde celnice. Obyvatelé mluvou a typem liší se již úplně od *Šopův* pole Sofijského, jsouce tváří úhlednějších a těla pružnějšího. Ženy vynikají malebným krojem: barevné šátky na hlavě vzadu za ušima svázané, vyšívané těsné rukávy s prouhy rozmanitých barev, pestré kobercovité zástěry a podobné punčochy. Sousední obyvatelé, přecházející tudy cestovatelé a vůbec celé Bulharsko vypravují všelicos o převelikém prý pohostinství těchto lepotvárných Vakarelek. To ostatně nikterak není věc nová, neboť podobné zprávy jsou sepsány již i v cestopisných dennících 17. století, ku př. u všetečného Angličana Riccauta.

Projeli jsme za lehkého deštíku mezi rozptýlenými hliněnými domky šedohnědé barvy s červenými cihlovými střechami a s dlouhými rulíky tvrdočervené papriky po obou stranách dveří. U celnice jsme stanuli. Strážník rumelský, ručnici s nasazeným bodákem maje na rameně, opustil své stanovisko před nízkým celním domkem, nahledl do vozu a vida pranepatrná má zavazadla, zřízená dle latinského pravidla „omnia mea mecum porto,“ nevěnoval nám pražádné pozornosti.

Odtud jede se četnými oklikami dolů podél potoka Rъžany. Hranice je několik set kroků za vsí. Spatřuje se tu již více pěstovaných pozemkův a rychle pozorujeme, že jsme již na cizí půdě: podél silnice, dosti dobře upravené, označeny jsou kilometry bílými kamennými mílníky s čísly, což tehda v knížectví ještě nebylo provedeno. Tu a tam jde se i stromovou alejí. Konečně se objeví před námi ovální dolina Ichtimanská, miniaturní nápodobení Sofijského pole a rovněž jako tato, staré dno jezerní. Obruba její po levé straně je strmější, nežli po pravém boku, který je ohrazen řadou lesnatých lehce vlněných hor s homolovitými vršky, za nimiž v pozadí se pozvedá cosi vyššího — známé nám pásmo Rylské. Alluviální dno samo je pokryto dílem lukami, dílem úrodnými a dosti pilně zpracovanými nivami. Na západní straně spatřuje se celá řada vesnic. Ochrana horské ohrady kolem do kola, vysoká poloha nadmořská (610 metrův) a vlhkost, pocházející od četných, nesnadno odtékajících vod, působí na vegetaci zdejší, která i na podzim je ozdobena obzvláštní svěží zeleností, nevyžehnutou palčivými paprsky letního slunce.

Blíže k jihovýchodnímu kraji této elliptické horské pánve leží asi $2^1/_2$ hodiny od hranice městečko *Ichtiman*, z daleka se ohlašujíc několika minarety. Čítá 547 domů velice chatrných, namnoze dřevěných a hliněných, s dlouhou klikatou hlavní ulicí, z hruba vydlážděnou, na které se vidí několik dosti dobrých krámův. Obyvatelstvo (2926 duší) před válkou patrně bylo z veliké části turecké, a proto má město obyčejné truchlivé příznaky osmanských osad v 19. století, — t. trávu, bláto a ssutiny. Ostatně na nový rok pravoslavný 1878 Sulejman paša na ústupu před vojsky generála Gurka město z části vypálil. Zdá se,

že i doposud několik set Turkův zde zůstalo. Obchod je slabý, za to však mnoho cestujících tudy přechází. Za starověku leželo zde město, které v římských popisech silnic slove *Egerica*, později *Helice*. Za středověku, v 12.—15. věku, zde vystupuje opevněný kastell *Stoponion* čili po slovansku *Štiponje*, jehož jmeno naposledy zpomíná Vrančić (1553) co „vesnici Stippos.“ Novověké jmeno Ichtiman patrně je od Turkův zděláno z tohoto středověkého názviska.[1]) Zbytky hradeb středověkých odstraněny teprve na počátku našeho století, když za turecké anarchie a za hrůz, páchaných od loupežných tlup Krdžalijův, mnoho lidí z okolních vesnic začalo se přesídlovati do města. V Ichtimanu sídlelo několik rodin tureckých bejův, příbuzných s musulmanskými velmoži v Samokově a napolo pobulhařených, a ti vykonávali zde panství nepříliš příznivé pro rozvoj selského lidu bulharského. Jakkoli na blízku leží v horách skrytá ohniska bulharského národního ducha a historické tradice, na západ Rylský klášter a Samokov, na východ Panagjurište i Koprivštica, zdejší krajinka zůstala docela zanedbána a nevzdělána. Až do války nebylo zde žádných škol. Takové následky mělo turecké panství všude podél velikých cest.

Nyní náleží Ichtiman k rumelské prefektuře Tatar-Pazardžické a je sídlem okolijského náčelníka i jiných úřadův: finančního birníka, okolijského soudce atd. Je zde i stanice poštovní a telegrafní. A že věci se obracejí rázem k lepšímu, o tom svědčí nová školní budova, jež byla vystavena s pomocí vlády rumelské na samém severním konci města, na ten čas nejlepší a nejúhlednější budova celé osady.

Armén mi pravil cestou, že je zde nejen han, ale dokonce „hotel,“ i v skutku našel jsem hospodu, rozumí se dřevěnou, ale s numerovanými pokoji a v nich postele — pryčny s matracemi. Když jsme přijeli, byl ještě den. Vyšel jsem ohledat město a prošel je různými směry. Ale incognito bylo brzo u konce. Poznali mne žáci Samokovského duchovního semináře, a v okamžení seznámil jsem se se všemi místními autoritami, i mohl jsem se od nich dověděti rozmanitých podrobností o stavu zdejší krajiny. Kromě toho byl jsem po prvé v Rumelii a ovšem hořel jsem netrpělivostí, abych z blízka zřízení její mohl srovnati se stavem věcí v knížectví.

Nazejtří ráno hnuli jsme se zase ven z kotliny Ichtimanské. Vyjíždějíce z města spatřili jsme opět stopy oné nedostavené železnice — haldy rezavých kolejí. Dále přirazili jsme pět kilometrů od města k říčce, řečené Mъtivir, [2]) která sbírá všecky vody vlhké kotliny. Kamenný mostík s jedním obloukem právě byl ve správě, a my přejeli brodem. Pod mostem říčka se obrací na východ a mezi strmými lesnatými stěnami vlézá do klikaté soutěsky. Tu jsme na památném místě pro dějiny Balkánské geografie. V minulém století jeden kartograf tuto Ichtimanskou říčku vyhlásil za počátek řeky Vidu, která teče kolem Plevna, i provedl ji velikými prosmyky okolo Zlatice skrze Balkán a dále až do Dunaje. Druzí po něm nepátrali blíže a prostě opisovali tento omyl jeden od druhého. Ještě před 15 lety myslilo se,

[1]) Ichtiman z Istipon anebo z podobného nějakého tvaru (s předrážkou hlásky *i* jako Istambul, Isnik—Nikea, Izmir - Smyrna).

[2]) Po česku by bylo Rmutivír.

že od projektované železnice z Cařihradu do Bělehradu lze provesti jednu větev od Ichtimanu dle Vidu až k Dunaji. Konečně francouzský cestovatel Lejean a inženýři, kteří vyměřovali trať pro budoucí železnice, přišli na pravou cestu. Ukázalo se, že Mъtivir není Vid, ale že teče divokou roklí na východ do nedaleké Topolnice, dále že tato Topolnice se pramení u Koprivštice, protéká kotlinkou u městečka Zlatice na jižním úpatí Balkánu a odtud skalnými oklikami si razí cestu skrze Sŗednou Goru k Marici, do níž vpadá u Tatar-Pazardžika. Pravý pak Vid pramení se na opačném, severním svahu Balkánu nad městečkem Tetevenem. U Zlatice není žádného prosmyku přes Balkán, a kdo chce se dostati na severní stranu hor do Etropole, musí přelézati hřeben 1900 metrův vysoký. Ichtimansko a celá Sredná Gora i se Zlaticí náležejí tedy k oblasti Egejského moře, a ne k Podunají; v celém pásmě Balkánském od srbských hranic do Černomoří není než jediného průlomu a sice na řece Iskru v Sofijsku. Teprve l. 1870 uvedena tato oprava do map vědeckých, ale rozumí se, že po rozličných atlantech školních všecko zůstává při starém, neboť pokroky vědy jen pomalu si klestí cestu do kompilací.

Za mostem cesta jme se vystupovati do vrchův. Blížíme se ku pověstným Trajanovým Vratům. Kolem do kola habrový les a silnice sama rozryta dešťovými vodoteči. Při obecném nedostatku zpěvného ptactva i slabém osídlení těchto krajin panuje tu příšerně smutné ticho. Za tureckých dob cestující tu obyčejně duši poroučeli pánu bohu, neboť zde bylo eldorado hajdukův. Nepotkáváme nikoho. Celý kraj bezděky nás napomíná, abychom měli zbraň pohotově. Ještě l. 1841 arnautští zákeřníci na těchto místech francouzského cestovatele Blanquiho málem svlekli do košile, kdy by se nebyl v čas postavil na odpor. L. 1880 zde nebylo nic, ale vloni (1881) loupežnický náčelník Spanos se svou mezinárodní chasou, objeviv se u poslední železniční stanice v Belově, rozšířil postrach až i sem.

Konečně se pootevře vyhlídka na pravo, a ejhle před námi docela blízko, asi 25 kilometrův, vynoří se imposantní alpské panorama — strmé, jako mečem přiseknuté skaliny uzlu Rylského, staří známí ze Sofijského pole. Mezi naším stanovištěm a popelavými těmito stěnami, věžícími se do výšky asi 6000 střevícův, leží prohlubeň, na jejíž dno pro některé blízké lesnaté vršky nedohlédáme; tam jsou prameny Marice, která v levo vybíhá do roviny thrácké. To, co vidíme před sebou, je ostatně jen východní nižší kus tohoto horského uzlu v srdci Balkánského poloostrova; ostatek s nejvyššími vrcholky (do 8500′) zahýbá se dáleji k západu i zůstává neviditelný. Odkudkoli se blížíš k těmto horám, vždy tě naplňují podivným pocitem velebnosti, jmenovitě u Dupnice v údolí Strumy, kde bez přechodu najednou vystupují z doliny, věžíce se zubatým cimbuřím svým asi 6500′ nad vinice Dupnické a to lícem strmým a nepřístupným.

To jsou „hory pusté i veliké," sousedící s Rhodopou a řečené *Skombros*, o nichž starý Thukydides v 5. věku před Kr. píše, že z nich se pramení čtyři znamenité řeky, Oskios (Isker), Hebros (Marica), Nestos (Mesta) a Strymon (Struma), odtékajíc ve čtyrech rozdílných směrech. Zpráva je věrná, leda že Struma své vrchoviště má den cesty dále na

sever, v idylických horských dolinách na západním úpatí Vitoše. Slované horstvo to přezvali *Ryla*, spolu s říčkou Rylou, která z něho odtéká velikými skalnatými vraty na západ od Strumy. Všichni staří cestovatelé živými slovy vypisují pohled na tyto velikány s téhož místa, kde jsme se právě zastavili; ku př. Busbeck (1554) vyličuje je jakožto hlubokým sněhem na vrších pokrytou Rhodopu, ježto prý u Bulharův nyní slove „Rulla.“ Dubrovčané, kteří za středověku a za starších dob tureckých kupčili po celém poloostrově a při tom doma četli klasiky, dle Ovida vynašli na vrchovišti Marice sedm vřídel bystré vody, které prý mythický Orfeus veselými svými zpěvy vyvábil ze země. Gundulić († 1638) zmiňuje se o tom místě ve svém „Osmanu,“ tomto krásném pomníku poesie Dubrovnické, v němž (nehledímeli jen ke komposici a k Ariostovské fantasii) je zachováno tolikero dozvukův středověkého ducha i života jihoslovanského. Tytéž „sept fontaines d'Orphée“ vypisuje i souvěký francouzský cestovatel Des Hayes de Courmemin (1621), kterýž mnoho obcoval s Dubrovčany a pobyl i v Dubrovníku samém.

Pro Bulharstvo Ryla je hora posvátná, ležící uprostřed zemí bulharských a chránic v sobě tradice dějin starobulharských. Klášter Rylský, skrytý v nitru těchto hor, založen i nadán jsa od starých panovníkův národních a honosíc se podnes originálním chrysobullem posledního caře Jana Šišmana se zlatou pečetí, vždy byl duchovním centrem všeho Bulharstva. Tam k ostatkům zemského patrona, sv. Jana Rylského (žil v 10. století), za těžkých dob tureckých se putovalo odevšad, tam pečlivě chráněna zpomínka na starou slávu a neodvislost. Nyní hory Rylské jsou na trojmezí tří částí Bulharska, rozdělených mírem Berlínským, a v živé jest paměti, jak ne bez namáhání klášter Rylský na kongresu zůstaven na půdě knížectví bulharského.

Jedeme dále. Minulost nás neopouští a zasypává starými zpomínkami. Přijedeme na sedlo, kde se cesta sklání opět dolů (809 m. nadmořské výšky). Zde se nalézá osada *Kapudžik*, bídné tři chalupy mezi habrovými lesíky. V jedné stojí piketa rumelské žandarmerie k ochraně cesty.

Zde jsme na půdě historické. Teprve nedávno barbarskou rukou zničeny stavby, které téměř po dvě tisíceletí vzbuzovaly úctu poutníkův a hlásaly slávu národův dávno zaniklých. V pravo i v levo na návrších po obou stranách cesty spatřují se podnes podvaly čtverhranných římských tvrzí. Od jednoho hradu ke druhému přes těsné sedlo položena byla silná stěna z tesaných kamenův, a uprostřed otvírala se brána, vždy pečlivě střežená. Zde byla polovice cesty od Bosporu k Dunaji, a zde za dob pozdních císařův římských stála hranice mezi provinciemi Dacia mediterranea (s hlavním městem Serdikou) a Thracia, mezi orientem a okcidentem. To byly ony proslulé *Succi*, *Succorum claustra* anebo *Succorum angustiae* Římanův, ona „Vrata Trajanova,“ která podnes zapsána jsou na mapách, ale ve skutečnosti již zmizela.

Za středověku brána tato nepozbyla své strategické důležitosti. Nejprve slyšíme o tomto místě pode jmenem „bulharské soutěsky“ nebo lépe řečeno „zátvory“ (*βουλγαρικὴ κλεῖσις*). Zde l. 986 car bulharský Samuel na hlavu porazil byzantinského císaře Vasila II., když tento

po nepodařeném obléhání Srědce, nucen jsa nedostatkem potravy, rychle se vracel k Cařihradu. Za byzantinského panství v 11. a 12. století brána proměnila jmeno a po řecku slula „Vasiliki klisura," císařský prosmyk (či zátvora), „claustra Sancti Basilii" křižákův a *Vasilica* Bulharův, jakož posud slovou některá skupení salašův na západ od Kapudžika. Když l. 1189 Fridrich Barbarossa táhl do svaté země a Řekové se báli tajných jeho úmyslův, tyto „starodávné zátvory věkem rozpadlé (antiquas clausuras vetustate collapsas), síla i ohrada všeho Bulharska," opraveny i opatřeny dřevěnými věžemi, zásekami velikých kmenův ze sousedních pralesův a barikádami skalných balvanův. Ale křižáci zapálili ohrady a záseky a vítězoslavně prošli branou ku předu směrem na Plovdiv i Cařihrad.

V 15. století uherský letopisec Bonfinius popisuje stará Vrata a první zmiňuje pověst, připisující je Trajanovi. Toto středověké podání brzy ustoupilo novým legendám. V 16. století domorodci přičítali bránu junákům padlých říší slovanských, Nováku Debelićovi a Marku Kraljevićovi, jakož čteme i u našeho Vratislava z Mitrovic. Živě se pamatuji, jak jsem před osmi léty po prvním svém vstoupení na půdu poloostrova seděl v jedné mehaně uvnitř Srbska u večerního ohně s kupci, táhnoucími na veliké výroční trhy v Uzundžově blíže Adrianopole, jak mi popisovali cestu svou a na ní i toto místo, řečené prý posud Markova Vrata. Turci nazývali zdejší prosmyk *Kapu Derbend* (prosmyk s vraty) a bránu samu *Kapudžik* (vrátka), jakož podnes slove zdejší vesnička. Cestovatelé 16. 17. a 18. století všichni píší o této bráně, ana dle jejich popisův měla 24′ zvýší a 15′ zšíří. Dolejší část byla z kamene, hořejší z velikých cihel, ale svrchu bujně pučela tráva, křoví i stromky. Vlach Marsigli († 1730) zachoval i vyobrazení brány, která tehda stála již osamocena, beze stěn, spojujících oba hrádky. V minulém století již velice se rozpadávala i pukala, a milovníci starožitností ulamovali sobě cihly na památku. L. 1837 jel tudy vědecký objevitel poloostrova, nedávno u vysokém stáří zesnulý dr. Boué, ale brána již byla zmizela. Bylť ji rozbořil dvě léta před tím (1835) Chosrev paša, guvernér Sofijský, k žádosti Achmeda paše, jednoho ze „vzdělaných" Turkův, bývalého vyslance ve Vídni a v Paříži. Operace tato provedena hlavně ke zlepšení silnice, a z materiálu tím spůsobem nabytého vystavena jedna „karaula" (strážnice) a dvě hospůdky. Chosrev, který náležel tolikéž k „učeným" (jeho orientální soukromá bibliothéka nalézá se nyní v Sofijské národní knihovně), nemálo se podivil, když mu Boué vysvětlil, jaký zajímavý pomník byl zničil, sám nevěda. L. 1864 turecká vláda zde, jako u všech jiných horských přechodův a soutěsk, usadila kolonii Kavkazských Čerkesův, kteří seděli v chatrčích na Kapudžiku až do poslední války.

Jmeno Trajanových Vrat v kraji samém, kolik vím, je zapomenuto, jakkoli se lidé na bránu ještě pamatují. Nyní vše zmizelo. Jeda těmito pustými končinami, ať již slunce se odráží na lesklém listí bukův i habrův, nebo ať mlhy a deště zahalují vyhlídku, ani bys nepomyslil, že k těmto místům se poutá tolik zajímavých upomínek. Orient je velikým v budování nehynoucích, věkům vzdorujících pomníkův, ale je i velikým v ničení památek tvoření lidského.

Železnice, až bude jednou hotova, nepovede cestovatele těmito památnými místy; její trať je od Ichtimana položena přechodem, řečeným Sulu Derbend (vodní prosmyk), k nejhořejšímu toku Marice a podél břehu jejího do Belova, tedy okolkem několika hodin na pravo od starých Vrat.

Za Kapudžikem nastává krušný kus cesty. Třeba projíti skrze malou pánev, mající v přímé čáře sotva osm kilometrův v průměru, v níž se nalézají vrchoviště potoka Javorice (Ucasus Římanův), který podobně jako Ichtimanský Mъtivir odtéká skrze vrchy na východ do Topolnice. Dolů jede se habrovými lesy podél hluboko zaryté do roklin bystřiny. Silnice byla ve strašném stavu, plná rýh a hrbolcův. Na dně, 180 metrův pod Kapudžikem, nalézá se jednopatrová karaula s posádkou, na jejímž balkóně jeden žandarm v černé beranici s červeným svrškem a jeden ozbrojený sedlák s chlupatou ovčí čepicí stojí na stráži a ostrým okem sledují každé hnutí na silnici. Od karauly jede se zase na druhé straně do vrchu. Zde se pilně pracovalo o stavbě silnice na účet rumelské vlády. Sedláci a selky z okolí v řadách kopali příkopy a rovnali materiál. Není to žádná *angarija* (robota) více, jako za dob tureckých; dělníkům se platí. Mosty již byly úplně hotovy. Vyjíždějíce na vrch, měli jsme nehodu; polámalo se cosi na nápravě, a Armén musil kladivem zabezpečiti svou káru před dalším rozkladem. Měl jsem příležitost zatím rozhlednouti se dobře po celé krajině a poslouchati zpěv pastýřův ze druhé strany kotliny; již německý cestovatel Gerlach l. 1578 slyšel tu takové zpěvy — „haben die bulgarischen Hirten zwischen beyden Gebirgen lustig und chorweise gegen einander über gesungen, und eh' eine Parthey aufgehöret, hat die andere angefangen."

Na jižní obrubě kotliny vystupuje cosi jako švýcarské hospice v Alpách. To je *Palanka* (710 m.), totiž bývalá strážní karaula o jednom poschodí, ale zvenčí i zevnitř úhledně upravená, že bys v ní ani nepoznal tureckou ledabylou erární stavbu. Okolo domu se horské sedlo zrovna hemží syslíky, kteří docela krotce si hrají, kočkují se a metají kotrlce. Zde sídlí osoba, která, jakož jsem po cestě pozoroval, v mysli obyvatelův nyní zaujala místo starých Trajanův, Novákův a Markův, totiž správce silničních prací, krajan náš, inženýr p. Trnka. Bydlí zde již dlouho se svou paní (Bulharkou) a úplně se zařídil na této samotě. Rozumí se, že tu učiněna delší polední zastávka s veselým občerstvením mysli i těla a se zpomínkami na dalekou vlast.

Odsud do Tatar-Pazardžika počítají se ještě tři hodiny jízdy. Několik krokův od Palanky cesta se sklání dolů a to naposled. Soutěskám, úvalům a horským přechodům je zde konec. Před očima otvírá se ohromná vyhlídka do hloubky i do dálky, rozhled právě rozkošný. Pod námi 500 metrův hluboko prostírá se širá rovná nížina, pokrytá lukami a nivami i lesův prázdná; v ní klikatým tokem plyne Marica, obroubená topoly a vrbami. Na východě pláň tato, neustále se šířic, splývá s oblohou nebeskou; zdá se nám, že tam v nedohledné dáli poznáváme Plovdiv s jeho akropolemi. Na pravo vidí se ještě ony Rylské stěny a pod nimi kotlinka, v níž se ukrývají prameny Marice a teplá vřídla u osady Kostenec zvané. Poznáváme i prosmyk Momina Klisura, kudy řeka z hor vyskakuje do roviny. Podivné jmeno tohoto

prosmyku (dívčí soutěska) pochází ze středověké strategie, an prý je tak neschůdný, že by i dívky jej mohly ubrániti proti nepříteli, podobně jako u Soluně podnes stojí městečko řečené „ženský hrad,“ Gynaikokastron Byzantincův, nyní turecký Avret-hissar, bulharsky Žensko, za středověku tak silně prý opevněné, že by i ženy ho uhájily. V levo od nás rozkládají se nižší vrchy lesnaté Sredné Gory. Ale popředí celé panoramy vyplňuje Rhodope, veliké pásmo horské s ostře vyznačenými vrcholky až 4—6000′ zvýší, které jako nakupená mračna je sešikováno na protějším břehu rozprostřené dole nížiny od stěn Rylských až do nedohledné dáli, kde obrysy jeho se kalí na východním obzoru v mlze a páře. Úpatí jeho na nejbližším místě je vzdáleno od nás asi 15 kilometrův; na vrcholcích a hřebenech sníh patrně neležívá přes léto. Zahleděl jsem se do té spousty tajemných roklí, zvonovitých homolí a přiostřených čeřenův, sledoval hluboké průřezy vod, tekoucích odtud k Marici, a hledal polohu oněch hradův a městeček, o které za středověku Bulhaři tolikráte kruté vedli boje se Řeky. Ejhle tam asi leží Batak truchlivé paměti z bulharské řeži l. 1876 a tam vzadu po nejvyšších hřbetech běží hranice Rumelie a Turecka! Celé to horstvo od roviny thrácké až k Egejskému pomoří podnes jen málo je prozpytováno a plno je vědeckých hádanek.

Pohled na všecky tyto přírodní krásy naplňoval mne nevýslovnou blažeností. Třeba prožiti celý rok, zimu i leto, v těsných alpách Šopských, v zabedněném horském světě, abys pocítil, co to je spatřiti zase jednou volný horizont s mnohomílovou vyhlídkou, a jmenovitě otevřenou rovinu, jejíž obruba v dálce splývá s nebesy! Oddechneš si a zpomeneš si na hellénské bojovníky Xenofontovy Anabase, jak po krušném pochodu skrze horský labyrinth Armenie a Pontu konečně nad Trapezuntem spatřili zase lesklou hladinu mořskou a jak s jásotem provolávali své „Thalassa!“

Skrze velikou ves Vetren sjeli jsme rychle dolů. Odtud silnice běží přímou čarou do roviny k východu. Horský prochlad ustoupil vzduchu docela jinému, a žhavé slunce italsky nás pozdravovalo od západu. Řady dělníkův selských s veselými a intelligentními tvářemi pracovaly o konečném upravení silnice, která na hotových místech solidností svou ani nejméně neustupuje před nejlepšími svého druhu bitými cestami v Němcích a ve Francii. Mohyly až na 50′ vysoké stojí zde onde po rovině, na pastvinách se zjevují celá stáda černých bůvolův, ale krajina čím dále tím více odhaluje svou úplnou bezstinnost.

Pozornost mou poutala nejvíce Sredna Gora k levé ruce. Toto ne nepatrné pohoří teprve od l. 1870 je uvedeno do map. Starší cestovatelé, vidouce z roviny hory na severu, domnívali se, že je to Balkán sám (Stara Planina), až teprve nedávno se ukázalo, že před Balkánem leží ještě dlouhé mezihoří, od něho odštěpeno jsouc hlubokými dolinami. Z těchto hor přichází k nám řeka Topolnica, vykluzujíc z křivolakých prosmykův a plynouc ve stínu různého stromoví. Asi 15 kilometrův od nás začíná se úpatí Sredné Gory, jejíž vrcholky patrně nesahají výše nad 4500 stop. Prolukou, kterou tvoří Topolnice v tomto horstvu, uzříme v nedohledné dáli bledomodré obrysy nějakého vyššího pásma; nemýlími se, jest to Etropolský Balkán nad městem Zlaticí.

Lesnaté pohoří Sredné Gory je jedno z nejpamátnějších míst celého Bulharska. Ve skrytých úvalech jeho bydlí obyvatelstvo čistě bulharské, beze všech příměskův živlu tureckého a prosté oněch následkův osmanského nátisku, jakéž jinde tak zhusta se spatřují. Za slavných dob císařství osmanského tito bulharští horalé byli lid privilegovaný zvláštními fermany a co „vojnici" provázeli vojska osmanská, hlídajíce oboz a zavazadla. Starý národní duch zde trvale se udržoval i za nejtěžších časův jařma tureckého; novověké národní hnutí z veliké části odsud mělo své východiště. Nehrazená městečka Panagjurište (8426 obyvatelů) a Koprivštica (5753 obyvatelů) jsou středisky tohoto zajímavého kraje, jenž učenému světu po tu chvíli jenom neúplně a dle doslechu je povědom; prohledněte celou literaturu vědeckých cestopisův o Balkánském poloostrově od dr. Boué až po tyto dni a nikde nenajdete popis oněch dvou zmíněných městeček ani vylíčení přírody Srednogorské, neřkuli bezpečné zprávy o výšce vrcholkův a jiné takové podrobnosti. L. 1876 v květnu Srednogorci s podivnou smělostí povstali proti portě, ale známo jest, jaký krvavý konec vzalo toto „Panagjurské povstání" a s jakými úžasy Turci hnutí tomu učinili konec. Toto pozdvižení a následující po něm vraždění bylo bezprostřední příčinou poslední války a tudíž i osvobození Bulharska.

Dále na východ vidíme, že Sredna Gora přestává, místo činíc daleko široko se rozkládající vodorovné nížině, za kterouž na severovýchodě obzor lemován jest modravým pásmem samého Balkánu. Na hřebenech jeho jasně poznáváme špičák Maragedik nad Kaloferem (přes 7000'), nejvyšší vrchol Balkánský, asi 80 kilometrův od našeho hlediště.

Konečně vjedeme do Tatar-Pazardžika, jehož četné minarety již z daleka nás pozdravovaly. Město je převelmi rozsáhlé, leží však docela hluboko u samé Marice při stoku jejím s Topolnicí, vydáno jsouc i častým povodním (14.380 obyvatelů, z nichž 3129 Turkův). Dlážděné ulice, četné slušné krámy a silný obchod byly jediné věci, kterých jsem si v letu povšimnul. Dějiny města nesahají daleko nazpět. Římská silnice nešla tudy, nýbrž sledovala úpatí Rhodopy na druhé straně Marice. Za středověku přední místo celého kraje byl hrad Batkun, asi 15 kilometrův od nynějšího města na jih na výběžcích Rhodopských, nepochybně totožný s antickým kastellem a městem Bessaparou. Tatar-Pazardžik, „tatarské tržiště," založil l. 1485 sultán Bajezid II., i usadil zde turecké spahije i bessarabské Tatary. Město z počátku mělo ráz úplně turecký, a ještě koncem 16. století dle cestovatele Gerlacha zde nebylo než sotva 30 křesťanských domův bez popa a bez kostela. Obchodní důležitost jeho tou dobou bývala velmi znamenitá. Zdeť se rozvětvovaly obě hlavní cesty osmanského císařství, spojující Cařihrad s okcidentem; na severozápad se chodilo Trajanskými Vraty na Bělehrad a na Vídeň, a na západ se jezdilo podél Marice okolo pramenův jejích na Samokov a odtud přes Kjustendil do Bosny, Albanie, Skadru, do dalmatinských přístavův a do Dubrovníka. V Tatar-Pazardžiku byla i skladiště Samokovského železa, na úpatí hor Rylských sbíraného z písku potokův, nesoucích drobty magnetové rudy železné. Turci, Dubrovčané, Arméni, Židé a Maloasiaté oživovali dvory zdejších kupeckých „kuršumli-hanův," velikých to skladišť s olověnými kupolemi.

Pro mne hlavní otázkou bylo, jedeli téhož večera vlak do Plovdiva. Ptal jsem se lidí po ulici, a tu mi jeden odpověděl: „Ano, dnes je středa, dnes jede jeden *bampúr* na Filibé.“ Čtenář zajisté se zarazí nad tím slovem „bampúr.“ Neníliž to snad nějaké podivné zmatení s krvelačnými vampyry? Nikoliv. Je to docela potvorně zkomolené francouzské slovíčko *vapeur*. Zaplatil jsem svému Arménovi smluvených s ním 24 stříbrných rublův a spěchal ihned přes veliký dřevěný most na Marici k nádraží. O 6. hodině večer skutečně jel vlak do Cařihradu.

Zase jednou železnice, kamenné nádraží s restaurací a se sadem, koleje, vagony, lokomotivy! Bylo mi, jako bych ze středověku upadl přímo zase do našeho 19. století. Téměř celý rok živořil jsem v nejnemožnějších (dle západoevropských pojětí) obydlích, probděl celé noci na poštovských karách po nejhorších silnicích, seděl mnoho dní od rána do večera v sedle po neschůdných stezníckh horských a brodil se na koni přes kamenitá rusla rozpěněných bystřin horských — a ejhle zase moderní vehiculum, které člověka jako hračku parou přenáší s místa na místo!

V nádraží našel jsem úředníky rumelské administrace v Tatar-Pazardžiku, mezi nimi několik známých. Hovor byl hlavně o cestě anglického plukovníka Wilsona, jenž krátce před tím jezdil po Rumelii vypátrat, kolik pravdy je v pověstech o hrozných prý ukrutnostech, jakéž prý bulharské místní úřady páchají nad ubohými Turky. Prefekt Pazardžický p. Ivan Cankov provázel Wilsona až ke hranicím rumelským v Rhodopě. Tam nahoře jsou věci po tu chvíli ve velikém nepořádku. Jisté krajinky, Berlínským mírem přidělené Rumelii, nechtěly se poddati a tvoří nyní jakési neutrální pásmo mezi územím rumelským a tureckým. Obyvatelé jejich jsou mohamedánští Bulhaři (Pomáci), titéž, kteří nejvíce mají na vrubu zničení Bataku a na sta jiných krvavých zločinů z l. 1876. Kromě toho tyto neutrální končiny jsou cařstvem loupežníkům, potulujícím se po slabě zalidněných lesích a pastviskách Rhodopských a provozujícím svou živnost po území obou sousedův.

Konečně zavzněl zvonec, a vlak se hnul. Byl „smíšený“ s nemnohými cestovateli. Na hrázi i mezi kolejemi roste bujná tráva, vlak vesele se loudá ku předu asi s rychlostí Vídenského fiakra, cestovatelé od stanice ke stanici pohodlně se navštěvují z jednoho coupé do druhého, a kunduktoři sedí venku na prknech, spojujících dvéře vagonův, zvoní nohama a bafají z dýmek. V noci se nejezdí, neboť prý toho není potřeba. Cestovatelé, jedoucí z Tatar-Pazardžika do Cařihradu, nocují v Adrianopoli a putují tedy dva dni a jednu noc. Je to železnice docela „gemüthlich“ způsobu, která, budeli jednou otevřena světovému obchodu mezi Cařihradem a Evropou, musí ještě velice se zdokonaliti a zlepšiti. Po stanicích úředníci Hirschovy kompanie kromě Levantincův patrně jsou nejvíce Němci a Švýcaři s úředním jazykem francouzským, a konduktoři se hlásili ke mně co Češi a Dalmatinci. Trať sleduje pravý břeh Marice s jejími háji a ostrůvky. U řeky spatřují se vesničky dosti úhledné. Vyhlídka objímá v pravo blízké hory Rhodopské, na jejichž výšinách v soumraku vyskakují četná světélka vesnic i městeček; v levo vidí se „polé-to“ (rovina) a v dáli Balkán se Srednou Gorou. V pozadí trvají hory Rylské co černý mrak

na obzoru a v nich zřetelně se zračí kolmý průlom Marice (Momina Klisura).

Za 88 minut (bez zastávky) staneme před stanicí Plovdivskou. Rychle vsedneme do jednoho z čekajících fiakrův s Turkem ve fesu na kozlíku a jedeme k městu, asi čtvrt hodiny vzdálenému. Cesta vede přímou silnicí mezi novými, po válce vzrostlými villami. Stříbrný lesk měsíce téměř v úplňku, teplá vlažná noc, rhytmické skřípání cvrčkův po polích a zahradách i jihozemský večerní zápach vegetace upomínají nás na daleké břehy Středomořské, na Gruž a Dubrovník. Vjedeme do města. Všude domy docela po evropsku bílé s okny do ulice, příjemná to obměna po městech tureckého spůsobu, v nichž do ulice jsou obráceny jen smutné zdi dvorův i zahrad a v nichž převládá temnohnědá hliněná barva nebílených vepřovic. Slezeme v „hôtel Bulgaria“ a uhostíme se v pokojíku, který v porovnání s hany a nocleby po vesnicích byl pravý palác. Že mne přátelé při měsíčku poznali ještě před příjezdem do hostince a že jsem hned prvního večera upadl „in medias res,“ dokládám k vůli úplnosti své poutnické historie. (Pokračování.)

V zemi Feáků.

Ze svých cest

píše

Josef Wünsch.

ylo překrásné poledne podzimní, když jsem v Terstu vstoupil na Lloydův parník Austrii. Musím se vyznati, že mne to nikterak netěšilo. Jsem příliš klasicky vzdělán, než aby mne to nebylo táhlo jinam: — hned vedle totiž odpočívala štíhlá Diana a dále houpala se krásná Galathea. Nic však naplat. Ať bohyně ty lákaly jak lákaly: musil jsem zůstati Austrii věren. Ovšem že jsem toho pak nikterak nelitoval a také jsme Austrii již náležitě odprosil. Austrie je velmi dobře stavená; slouží již sice mnohá léta, ale posud je dosti zachovaná a čistá. Nákladu do Alexandrie tentokráte má hojnost velikou, tak že pod čáru hluboko se noří. Tím stojnost její rozmnožena k velikému potěšení veškerého zde plavícího se obecenstva.

Že se nás tu sešla pěkná chaska a čeládka ze všech konců světa, rozumí se samo sebou. Jsem tu především já, pak jedna rakouská excellence, několik Angličanů, Rumunů, Řeků atd. U našeho stolu mluví se mezi jiným také česky. Paluba má asi 40 pocestných a ta je ještě pestřejší. Posud cestuje mnoho chudého lidu do Egypta jako do vyhlášeného eldorada. Mnozí přicházejí tam sice ku štěstí, ale většina z pravidla brzy opět se vrací se sklamanou nadějí a s holýma rukama.

Na zádi parníku je vznešené korso vrchností. Zde prochází se a usedá se v pohodlných fauteuilech dřevěných, zde se čte a hraje v šachy, zde rozkládají se učené náhledy, zde se politisuje, zívá atd.,

každý dle svého zvyku a umění. Největší radost dělá nám ovšem dvouletá Meri, roztomilá dceruška roztomilé matinky, devatenáctileté vdovičky Angličanky. Muž zemřel jí konsulem jsa v Paříži. Teď k rodičům se vrací do Alexandretty. Neštěstí svého malá Meri ovšem nikterak nepřipouští si k srdci. Modrýma očkama svýma tak vesele dívá se do světa, jako by celý ten svět byl jí tou nejkrásnější hračkou. Pracovitá je a hravá jako opička. Zaměstnání nějaké musí míti. Neníli nic jiného, zouvá a obouvá si botičky; rozumí se, že krásné botičky, těch každý musí jí pochválit.

Dodávám ještě, že k dovršení všech rozkoší pozemských Austrie má také výbornou kuchyni a obstojné istrianské. Počasí po celé dva dni máme to nejkrásnější, vzduch teplý je a líbezný jako balšám, vody hladké jsou jako na Vysočanském rybníčku. Parník ani v pravo ani v levo sebou nepohýbá. Ani bychom nevěděli, že jedeme. Jen pravidelné dunění stroje: rumtumtumtum — rumtumtumtum, že parou ujíždíme, činí nás pozorny.

Tak ve dolce far niente uplynul den jeden, uplynul druhý. Pak přišla neděle, a po levém břehu táhly se šedé, skalnaté stěny albanské jako olbřimové drsní, nehostinní, divocí. Jen tu a tam jeví se jako kopeček chudého stromoví a několik malých baráčků rozeseto po stráni rozjizvené. Později pak na jihu vynořily se krásně zelené břehy Kerkyrské. Na Kerkyře přistáti jsme měli sice až o 5. hodině odpoledne; ale Austrie tak si byla popílila, že již o polednách kotvy v přístavu tu ponořila s rachotem pekelným.

Když se spolucestujícími jsme se loučili, šlo to náramně bídně. Rád byl bych zůstal na Austrii. K další pouti lákala překrásná povětrnost, lákala spoiečnost velmi příjemná. A přece zůstal jsem na Kerkyře! Přebolestnou oběť tuto přinesl jsem jenom vám, vy čeští filologové, vy — —

Každému smrtelníku, který o řečtinu jen trochu zavadil, známo je zajisté, jak božský trpitel Odysseus na ostrov Feáků se dostal.

Nikdo však ať nemyslí, že mně vedlo se právě tak, — že probudila mne hra panen krásně učesaných, že vykoupaly mne v Potamu, přioděly šaty skvostnými, daly jísti a píti a do města pak že vedla mne princezna Nausikaa, krasavice ramen liliových. — Především nezapomínejte, že nejsem Odysseus, nýbrž že přišel jsem jako člověk dobře ošacený a s kufrem ctihodným velice, jehož zmocnily se hned osmahlé ruce hranatých marinářů Kerkyrských. Jen za to bohy nesmrtelné snažně jsem prosil, aby v okamžiku tom osudném neodstoupila ode mne Pallas Athéne, bohyně moudrosti. Bylot jednati mi s barkáři, a ta cháska v jednom přístavu věru horší je než v druhém. Konečně smluvili jsme vše na 4 fr. i se zavazadly. Rychle do barky a do města. V celnici příliš nás nezdržovali, tak že za nedlouho octli jsme se v hotelu u města Constantinopole neboli u Parnassu. Tak usadili jsme se v zemi Feáků.

Kerkyra je nejsevernější z Ionských ostrovů. Má podobu půlměsíce, jehož strana vydutá obrácena je k pevnině, k Epiru. Průliv,

který severní cípek ostrova dělí od pevniny, je jen asi půl hodiny široký; je to průliv Butrintský. Dlouhou osou svou táhne se ostrov ze severozápadu k jihovýchodu. Břehy východní mají několik dobrých přístavů. Na západě však přístavu není. Zde břehy kolmými skalinami spadají k moři. Ale břehy ty prosty jsou všeho úskalí, a i lodi s velikým ponorem až na kilometr přiblížiti se sem mohou bez nebezpečí. Při jižním cípu ostrova je však mnoho skalin nad povrch mořský vyčnívajících i pod hladinou skrytých, a tu plavba je velmi nebezpečna.

Dle podoby srpovité jmenovali prý staří ostrov ten Drepani. Homér vypravuje, jak Odysseovi od nymfy Kalypsy se vracejícímu u ostrova Scherie loď se rozkotala a jak Odysseus sám jen stěží nahý život z vln zachránil. U pohostinných Feáků na Scherii zdržel se Odysseus některý čas, až pak do vlasti jeho Ithaky jej zavezli. Už z dob nepamětných udržuje se na Kerkyře podání, že Odysseus zde u krále Alkinoa se zdržoval, že Homérova Scheria není nic jiného než nynější Kerkyra. Domněnky tyto učená kritika sice již dávno jako klamné vyvrátila a dokázala, že Feákův král Alkinoos nemohl panovati na Kerkyře. Ale přes to přese všecko podání udržuje se ve staré síle své. Věřte nebo nevěřte. Vezměte jen Homéra do ruky a procházejte s ním po ostrově, toho přesvědčení nezbavíte se nikterak: tak jako vypadá nynější Kerkyra, že musila vypadati i stará, temná Scheria Homérova, tak že musila vypadati země, kde odehrála se tak dojemná část Odysseje, tohoto romantického eposu plaveckého.

Od dob nejstarších co vládců se tu vystřídalo! Zprvu Řekové s Řeky se tu utkávali. V dobách šedých bájí přichází Herakles s Melitou, jež tu Hylla porodila. Argoplavci sem se vracejí; zde Jason s Medeou se snoubí. Pak vratký člun Odysseův zde se rozbíjí o skaliny. Zbožný Aeneas zde se staví. R. 730 přichází Chersikrates s Korintskými osadníky, zakládají Kerkyru, jež v krátkém čase zkvétá a sama osady zakládá. I Korintu samému stává se Kerkyra nebezpečnou. Loďstva obou srážejí se mezi Sybotou a Leukymnou. Válkou Peloponnesskou přichází Kerkyra pod vládu Athénských. Pak velí tu Filip a Veliký Alexander macedonský a po nich ilyrská Semiramida, královna Teuta, až sem panství rozšiřuje. Odtud ilyrští loupežníci mořští daleko zajíždějí, až Římané vše tu vyčistí. Římané pak Kerkyru velice si oblibují. Při dělení římské veleříše připadá Kerkyra Byzantincům, slovanští, germanští a hunští národové honí se tu, až r. 1081 loďstvo Roberta Guiscarda ostrova se zmocňuje. R. 1386 ze všech stran jsouce stísněni, utekli se Kerkyrští pod ochranná křídla lva Benátského. V 15. věku poslední Palaeologové sem se uchylují. R. 1797 Bonaparte Kerkyru odňal Benátčanům. Po dvou letech však Rusové a Turci opět mu ji vyrvali. Po míru v Tilži sjednaném vládli tu Francouzové sedm roků. Od roku 1815 byly ostrovy Ionské sice samostatny, ale ochrana Anglie tížila Iony více než tíží jho ujařmení. Teprve 1. června r. 1864 spojeny jsou ostrovy s královstvím řeckým, a od toho dne prapor svobodné Grecie vlaje s bašt pevnosti Kerkyrské, jíž noha Musulmanův nikdy neznesvětila.

Pokojík mám malý, ale velmi pěkný. Má jen jedno okno, t. j. jedny dvéře na balkon, a z pokoje již rozhled přerozkošný.

Spal jsem velmi dobře. Probudil mne konečně ruch denní. Vyšel jsem na balkon. Tam větříček ranní pohrává si s rozmanitou jižní zeleninou. Právě pode mnou je veliké skladiště černého vína Kerkyrského, oinopoleion. Právě stojí tu několik vozů s ohromnými měchy a menšími placatými soudečky. Všecko plno je výtečného nektaru. Vedle vinárny hlučné řemeslo provozuje potomek nebožtíka Vulkána, S. Kokotos siderurgos. Tedy mistr kovářský. Kokotos je člověk velmi pilný a pracovitý a co do síly samému Vulkánu zajisté mnoho nezadá. Bůh mu to odpusť! Já pozoroval to hlavně časně z rána, když co den z nejsladšího burcoval mne spánku. Ale nechme již toho umouněného hromotluka! — V levo na kolmé skále kupí se opuštěná nyní pevnost Fortezza Nuova, v pravo pak rozkosem vzhůru se vine široká silnice po nábřeží právě upraveném a železným zábradlím ohrazeném. Pod kovářem neveliký špinavý dvůr a za ním malý chrámeček sv. Mikuláše, patrona řeckých plavců. Vedle chrámečku právě proti nám táhne se jednopatrové obydlí řeckého faráře Anastoria, člověka dobrého. Osmnáctiletou dcerušku jeho s očima i vlasy jak uhel černými často vídáme u okna. Vyšívá ustavičně, jeť velmi pracovita. Z příčin optických i ona často nás vídá. — Dále k moři širá skladiště, nerovné až běda nábřeží a přístav se sty lodic a loděček. Lodi plachtové dále v levo pod Fortezzou náklad skládají. Zde proti nám, před ostrovem Videm, na kotvách stojí vždy několik velikých parníků rakouských, anglických, francouzských neb i řeckých. Jeden přichází, druhý odchází, několik jich vždy zůstává. Malé lodi s plachtami i bez plachet hustě je obletují; přivážejí zboží a odvážejí. Na protějším Vidu viděti sice několik stavení, ale celkem jsou to jen smutné rozvaliny nejvýdatnějšího opevnění přístavu Kerkyrského. V levo od Vida z moře noří se osamělá skalina, dále pak táhne se ostrůvek Lazzareto zvaný. A za tím širý, krásný chobot moře modravého a za mořem velebný Pantokrator do oblačné výše asi 1000 m. příkře se vypíná. Vrchol jeho vodorovnou tvoří čáru, a na obou koncích po menší nasazeno pyramidce. Pravá vyvýšenina je spolu i nejvyšší bod celého ostrova. Stojí na ní chudý chrámeček a několik obydlí. Jako obětnice obrovská povznáší se Pantokrator k nebesům. Jednoduchá, ale uchvacující je ta stavba jeho. Po drsných hranách jeho duch lidský volky nevolky od tajemného lůna mořského vyšvihuje se přímo do líbezného azuru nadoblačného, jenž v končinách těchto rozesmál se nad zemí požehnanou. —

K severu Pantokrator ještě několik odnoží vysílá. Ty stále se snižují a končí se u předhoří Kasopského. Odtud zdá se, jako by splývaly s mocnými pasy horskými protilehlého Epiru, tajemné pravlasti starých Pelasgů. Odtamtud Pelasgové a Grékové k jihu se táhli a Řekům dali jmeno své. Tam tajemná věštírna Dodonská co nejsevernější sídlo staré vzdělanosti řecké. Tam po drsných vysočinách po mnohá století honili se drsní a otužilí národové lovečtí a pastýřští. Mluvili a mluví řečí, která dosud je nám hádankou. Ten teplý větřík východní ovívá nás jako dech šedé, nepoznané dávnověkosti a přítomnosti dosud neznámé, dosud tajemné. —

A celý tento rozhled nádherně malebný i s rozjímáním tímto nejvýše elegickým měl jsem každý den ráno hned ku snídaní.

Že mi toho závidíte, co?!

Pravil jsem, že ostrov Kerkyra má podobu půlměsíce. Asi uprostřed dutiny půlměsíčné ze země do moře vystupuje neveliký trojhran. Na tomto trojhranu směstnáno město Kerkyra. Ostrý úhel trojhranu do moře nejdále vybíhající tvoří slavnou pevnost Kerkyrskou. Město samo sevřeno dosud vysokými hradbami pevnostními, jež na západě o Novou pevnost (Fortezza Nuova) se opírají. I před hradbami mnohé pahrbky dosud jsou opevněny, jako Fort Abraham a j. Město mívalo dříve několik bran; ty však snešeny jsou již až na velikolepou bránu královskou, Porta reale. Je to vysoká a pevná klenba s postranními vchody menšími. Předměstí má Kerkyra několik. Manduchio na západě při moři. Odtud v mocném oblouku s hradbami souběžně se táhne San Rocco se zahradami a sady ovocnými. Na východní straně pak Castrades, sídlo plavců a rybářů, moře se drží až ku předhoří, na němž rozvaliny starého mlýna větrného smutně shlížejí do vod modravých. Záliv mezi Citadellou a tímto předhořím se rozlévající pokládají mnozí za starý přístav Scherijský, přístav Alkinoův.

Stavba a vzezření města samého úplně odpovídá podmínkám, za kterých povstalo. Stará Kerkyra, kterou Korintští založili, ležela zajisté mnohem jižněji než nynější, asi nedaleko starého města feáckého. Později teprve znamenali, že obě skaliny z moře směle vystupující městu poskytovaly by pevnosti veliké. Tak vedle této staré Kerkyry opevnily se i obě skaliny, a pod nimi povstávalo město pevnostní. Stará Kerkyra od Vandalů a Gotů je vybrána, ale ještě v 10. věku byla obydlena. V 15. věku však již spustošena byla a opuštěna jako Kassiope. Tu kvetla již nová Kerkyra, která položením svým pevnosti a jistoty před vpády nepřátelskými poskytovala velice. Obě skaliny sluly Koryfoi. Z toho povstalo nové jmeno města — Korfu. Korfu není jmeno čistě řecké, než Benátčany znetvořené. V novější době staré jmeno Kerkyra úředně opět je zavedeno.

Kerkyra je město Benátské, Kerkyra je pevnost. To jsou obě podmínky, za kterých město vzniklo. Jako pevnost sevřeno bylo mocnými hradbami, nemohlo se rozšiřovati ve směru vodorovném, rozšiřovalo se tedy ve směru kolmém. Proto domy s úzkým průčelím, dvory a dvorečky pak pražádné. Proto stavěli 3, 5 až 6 pater nad sebou. Staveno na svahu, proto mnohé ulice stupňovitě se zvedají. Ulic a uliček náramné množství; ale větším dílem tak jsou úzké, že dva lidé stěží procházejí. Hlavní ulice vede od přístavu asi středem města přímo k Citadelle; od té jiná odbočuje ku bráně královské. Ale i ty místy tak jsou těsny, že dva vozy nebo jen dvě káry dvoukolé stěží se minou. Mnohé domy mají ve přízemku úzké arkady. Jsou sice vesměs zděné, ale z kamene vyvedeny jsou jen čtyři hlavní zdi. Vše ostatní uvnitř, stropy a příčky z prken jen lehce bývá zbudováno. Vysoká okna zvenčí zelenými žaluzijemi se zavírají. Barva ta domům Kerkyrským dodává vzezření velmi veselého. Kostelů, kaplí a kapliček s jednoduchými

zvonicemi, kde několik menších zvonečků zcela lehce mezi sloupy je upevněno, veliká je tu hojnost. Ale ani jediný ze všech chrámů Kerkyrských nade všední obyčejnost a ošumělost nikterak nevyniká. Nejúpravnější z nich je snad chrám sv. Spiridiona. Zde v pravo od hlavního oltáře chovají se tělesné pozůstatky tohoto svatého apoštola; složeny jsou v těžké rakvi stříbrné, zlatem bohatě zdobené. Po celý den přicházejí sem zbožné zástupy a líbají rakev na všech stranách. Dóm katolický vyniká snad jen špinavou ošumělostí a těžkopádnými, stlačenými rozměry svých místností. Takovým chrámem snad ani poslední městečko vlaské by se nehonosilo. Dřívější bursa již zvenčí prozrazuje se jako důkladná stavba Benátská, ale když v divadlo je proměněna, znešvařena je mnohými přístavky nejapnými a nechutnými. Nedaleko přístavu viděti ještě čtverhranné prostranství sloupořadím objaté. Uprostřed na sloupcích spočívá jakási věžička. Pod sloupořadím řezníci a rybáři masité zboží své mají vyloženo; po dvoře pak proháněji se ostatní obchodníci v malém a mořskou tu drobotinu z košíku prodávají. Slyšeti tu křik ohromný pro nic za nic, hlavně k večeru vřava roste, když mnoho ještě je na prodej a kupců již na mále. Celek pak tone vesměs ve blátě a špíně nevídané.

To slavná architektura Kerkyrská. Kerkyra ovšem je pevnost a hlavní stavba je proslavená její Citadella. Citadella Kerkyrská z moře jeví se oku našemu jako pravé dílo umělecké. To nejsou tmavé, stuchlinou a plísní zapáchající kasematy: tu vše zdá se, jako by rozkošný letohrádek na letohrádku uprostřed sadů zelených. Od města a ostatního ostrova oddělena je Citadella hlubokým, pevně vyzděným příkopem, tak že mořem ze všech stran je oblita. Vcházíme po lehkém mostě dřevěném a dvojitou branou pevně sklenutou. Proti nám rozsáhlé stavení velitelovo, kolem kasárny v dlouhých řadách se táhnoucí. V pravo veliké prostranství, na jehož konci pod samou již skalou chrám v ionském slohu ze žlutého mramoru zbudovaný. Býval to dříve chrám anglikánský; teď slouží se tu služby boží řecké. Opodál v trávě leží asi 6 nebo 7 nebožtíků. V pravdě nebožtíků. Jsou to děla Benátská, tuším v 16. věku v Bergamě litá. Těch několik děl páni Angličané tu r. 1864 velikomyslně zanechali; ovšem jen proto, že potřebovati jich nemohli a že žid koupiti jich nechtěl.

Kolem obydlí velitelova vzhůru kráčíme podle hradeb se střílnami a procházíme temnou chodbou pevně sklenutou. Jsme tu na vysoké terase cypřiši, piniemi a myrtovím hustě zarostlé. Zde kaktus i laur bují, a růže kvetou po celý rok. Jsme tu uprostřed dvou skalin. Na nižší, k moři obrácené skalině je nyní nemocnice a prachárna. Všude silné zdi ochranné, za nimiž skrývaly se zhoubné baterie, všude střílny, za nimiž stávala děla zkázonosná. Teď po všem tom, teď po vraždě a po válce zde není ani památky, teď tak klidno zde jako na hřbitově, i zde tak přemnohý krutý dobojován boj.

Vzhůru po příkré cestě na skalinu nejvyšší. Cesta ta bývala vyzděna a vydlážděna. Ale teď již valně se drobí. Ještě jedny schody, a jsme na prostranství nejvyšším. V jednom cípu jeho pod věkovitá ramena starého fíku tulí se malý domek strážníkův, jehož dcera s vojáky se směje, až se to kolem rozléhá. Je zde maják Kerkyrský pevně

vyzděný a pak tak zvaný optický telegraf. Je to vysoký stožár, na němž nahoře upevněna je žerď příčná; s ní kolmo k zemi napjata jsou lana, dvě po každé straně stožáru. Po lanech vytahují se veliké černé koule. Koule bližší ku stožáru znamená loď plachetní, vzdálenější označuje parník. Visíli koule od stožáru k severu, znamená, že parník neb loď plachetní od severu se blíží; jinak znamená to, že z jihu přichází. Vlajkou pak se dává věděti, kterému státu loď náleží. I zde nahoře veliká stávala děla. Místo, kde stávala a kde pohybovalo se jimi, posud je viděti.

Ale nechme již všech těch nástrojů vražedných a popatřme raději kolem ve kruhu čarovném. K jihozápadu pod námi město se rozkládá a za městem ostrov s pahrbky a údolími, se slunnými výšinami a tichými choboty, se zahradami utěšenými a s nekonečnými háji olivovými. Na jihu jako dóm velebný do výše se klene posvátný vrch Hagioi Deka, vedle něho ostrý hrot s kapličkou sv. Kiriaky uprostřed temných cypřiší. K západu úrodná pahorkatina až po záliv Govinský, pak nedostupné výšiny Pantokratora a moře odpočívající ve stínech večerních. Na severovýchodě nekonečné řady drsných, pustých hřbetů horských, za nižšími vyšší a za těmi velikáni věčným ledem se skvoucí. Od Buthrinta až ku Parze přehlédáme ty šiky nekonečné. Tu a tam bílé osady roztroušeny, zde Konispoli a Kataino, tam Liopesi a Sajada. V šedé dáli Janina se bělá. Co tu forem a skupení, co barev tu jemnějších, onde ostře zářících, co světla se tu kmitá nade stíny rostoucími! Stříbrem jasným posud skví se pásma nejvyšší, nižší již jemnou šatí se oranží, na nejbližší stíny již se kladou fialové, jež při pokraji mořském pruhem oranžovým se lemují. A všecky ty stíny a oranž a světlo stříbrojasné v moři opět obráží sledem opačným.

Slunce sklonilo se za výšiny Pellecké. Světlo hasne za světlem, na zemi i na vodu temný závoj padá za závojem. Na nebi zaleskly se světy tisíceré. S majáku prudká záře se rozlévá po tiché hladině.

Sníti tu můžeme do půlnoci, ale bude lépe, půjdemeli spat.

Mezi Citadellou a městem je širé prázdné náměstí. Kolem je sice stromořadím lemováno, ale celkem je zcela holé. Je to proslavená Spianata Kerkyrská. Proslavená proto, že do nebe ji vychvalují. A přece na holé, jen místy trávníkem porostlé prostoře pranic není hezkého. Vojsko mladé Hellady cvičí se tu den co den v abecedě vojenského umění a to i se svými trubači. Je viděti, že o požitek sluchový s dostatek je tu postaráno. Vojsku ovšem poskytuje Spianata cvičiště velmi krásné a pohodlné, ale utěšeným libosadem není nikterak, a přece již píle velmi skrovná mohla by ji proměniti v zahradu nejrozkošnější.

Proti Spianatě obráceno průčelí nejlepších domů Kerkyrských, z pravidla čtyřpatrových i vyšších. Jsou to větším dílem přední hotely a množství kaváren. Kaváren v Kerkyře je tolik, že mám kavárníky ve velikém podezření, že jeden ke druhému chodí na kávu.

Severní část Spianaty uzavírá palác nyní krále řeckého. Dříve sídleli tu angličtí gubernátoři. Je to největší budova Kerkyrská, má

3 patra se dvěma křídly, jež spojuje dlouhé sloupořadí. Tam pod baldachýnem stojí ještě zlaté křeslo, na kterém sedávali nenávidění ochranci angličtí. Palác leží uprostřed jednoduché zahrádky. Před palácem stojí pomník lorda Adama, lord Maitland a jiný ještě lord rovněž mají pomníky na Spianatě. Je viděti, že angličtí lordové nikterak nezapomínali pochybné zásluhy své kamennými památníky zvěčniti. Bídní kramáři! Ovšem řeklo se pak zcela jednoduše: Ionové, vděční Ionové postavili — —. Ale „vděční" Ionové nikterak nebyli by postavili, kdy by nebyli musili.

Vedle zásluh gubernátorů anglických má ovšem copovitý pomník Braniboráka Schulenburga — proti mostu na Citadellu vedoucímu stojící — zcela jiný význam. Schulenburg byl ve službách Benátských, a když Turci r. 1716 Korfu vší mocí dobývali, všechny jejich nájezdy vytrvalostí a stateční svou zmařil a tak nejen Korfu nybrž i celé moře Jaderské a celou Italii před Turky zachránil. Zle by se bylo vedlo světu křesťanskému, kdy by se tu byli Turci tehdáž usadili. Republika s vděčností uznávala veliké zásluhy svého generála a již za rok, ještě za živobytí jeho, tento pomník mu postavila.

Vavříny statečného Schulenburga nedaly asi lordům anglickým spáti, a tak na Spianatě pomník vyrůstal za pomníkem. A ty zásluhy anglické?!

Leží toho celá tlustá kniha přede mnou. Mohl bych napsati historie nekonečné. Ale povím to zkrátka a suše.

Kerkyřané od pradávna byli tak nešťastni, že málo kdy zůstali nezávislí a že nemohli tedy sami sebou přirozeně se vyvíjeti. Od pradávna střídaly se tu milostivé vrchnosti, každá pomýšlela jen na sebe a na hmotný prospěch svůj. O lid nikdo se nestaral, každý jenom vyssával lid. Jelikož pak lid dobrácký nikterak se nebránil, upadal v poddanství, jež tuhlo a pevněji svíralo jej den ode dne. Když Kerkyršti pod ochranu Benátčanů se utekli, zdálo se na počátku, že teď bude lépe, než bývalo. Benátčané nerušili jich ani v řeči mateřské, ani v náboženství ani ve zvyklostech národních. Ale za nedlouho i lev Benátský ukázal své drápy. Benátčané stavěli jen pevnosti a hleděli si jen svého obchodu a užitku. Aby zámožnější třídy Kerkyrského obyvatelstva si naklonili, podělovali jich nevídanými tu dříve právy a výsadami, jimiž zámožný nad méně mohovitým nabýval moci skoro neobmezené. Benátští šlechticové se tu usazovali, jiní pak rozsáhlými polnostmi jsou podělováni. Tím rozrušeny jsou demokratické poměry společenské na Korkyře a znenáhla vyvinulo se tu mocné a pyšné šlechtictvo, pod jehož drsnou patou úpěl nebohý, v potu tváři pracující lid. I musilo se takto státi, že otrhaný sedlák proklínal pána svého, že z té duše nenáviděl utiskovatele, který všecko, čehož on prací a spořivostí byl si nastřádal, mocí mu vydíral a ve městech prostopášných prostopášně utrácel. Práva sedlák nikde se nedovolal. Zákon tu sice byl, ten však mluvil vždy jen pro utiskovatele, nikdy pro utlačeného. Ode všeho vzdělání sedlák naprosto byl odloučen, zanechán temnotám nevědomosti a pověry. Vědělať šlechta velmi dobře, že jen nad nevědomci takto lze panovati.

Tyto nepřirozené poměry společenské i na půdu a úrodnost její neblaze působily. Nevolník nevzdělával půdu již tak pečlivě, jako dříve činíval, když ještě sám tu pánem býval. Půda dříve tak úrodná zpustla a zdivočila, a výtěžek tenčil se od roka do roka. Tím příjmů pánovi se umenšilo, a aby schodek uhradil, hleděl na porobu teď vynutiti přísností a ukrutností, co země dříve sama a tak hojně podávala. Tím opět sedláci rozezleni, a vzdoru i nenávisti nebylo konce. Kdykoli nepřítel nějaký ostrov jejich ohrožoval, vždy bouřili se a ohněm i mečem mstili se svým potlačitelům.

Pod vládou Benátskou úřadovalo se jen vlasky. Řeč řecká kazila se jako i staré dobré mravy. Škol a ústavů vzdělávacích nebylo naprosto. Mladým Kerkyřanům za vzděláním odcházeti bylo do Benátek a do jiných měst vlaských, kde vlasti své naprosto se odcizili, odnárodnili. Aby tomuto Benátskému Babylonu ušli, mnozí Řekové raději jinam se vystěhovali.

Když slavná druhdy republika Benátská neslavně zahynula, tu i na Kerkyře zavládla trikolora svobody francouzské. I Kerkyřanům uhněteným pode jhem cizáckým dostati se mělo konečně práva a svobody. Lid zaplesal osvoboditelům vstříc. Staré rejstříky šlechtické veřejně jsou spáleny, lid tu opět zavládl.

Ale i tenkráte všecky ty krásné naděje sklamaly je. Po míru Campoformijském Kerkyřané prohledli. Francouzové přivtělili je ku své říši. Bonaparte dovedl důležitost ostrova oceniti, zde chtěl se usaditi a opevniti, odtud ovládati chtěl moře i země okolní. Ostrov Vido, jenž táhne se proti Citadelle a proti městu, veliký byl tehdy ještě les olivový. Ten sesekán, a na Vidu založeny pevné baterie k obraně a k opevnění uchvatitelů francouzských. Kerkyřané na Francouze již velice měli s vrchu. Proto ani nezaplakali, když ruský generál Ušakov baterie Vidské ztekl a s Turky se spojiv generála Chabota z Kerkyry vytiskl. Ale ještě téhož roku odtáhli Rusové i jejich spojenci, a až do r. 1802 Kerkyra sama sobě ponechána. Vnitřní rozbroje a nepokoje; tu ovšem za okamžik nemohlo se vykořeniti zlo, kteréž dlouhá století tu nasila. Ionové obrátili se k císaři ruskému, aby mír zjednal. Alexander odeslal hraběte Moceniga s plnou mocí. Dne 28. prosince 1806 prohlášena ústava nová, ale staré zlo zůstalo i tenkráte, když od r. 1807 Francouzové opět se tu usadili. Jitření a nespokojenost rostla rok od roku, až konečně r. 1814 trůn Napoleonův povalen a ostrovy Ionské přišly pod ochranu anglickou. Konvence ze dne 5. listopadu r. 1815 v Paříži uzavřená a od předních mocností evropských uznaná stanoví, že tyto řecké ostrovy „tvořiti budou jednotný stát svobodný a nezávislý pode jmenem sjednoceného státu Ionských ostrovů.“ Třetí odstavec konvence uděluje sice Ionským ostrovům právo, že své vnitřní záležitosti a poměry sami smějí si upraviti a urovnati, však jenom „schválíli moc ochranná“ (Anglie). Anglie jmenuje vrchního lorda komisaře, jenž tu sídleti bude a opatřen bude vší autoritou potřebnou. To jest: Citadella Kerkyrská naplnila se vojskem anglickým, anglické lodi válečné stály ve přístavu, mnohá jiná místa na ostrově opevnila se ionskými penězi a opatřila anglickými posádkami. — A teď mohli Ionové chtíti něco, co se pánům Angličanům nelíbilo!

Dle jmena Anglie jenom ochraňovala, ale ve skutečnosti plnou měla moc. Cokoli chtěla, to musilo se státi. Nuže, měla chtíti a zaváděti mnoho dobrého pro zemi. Příležitosti, aby se vyznamenala, bylo věru až nazbyt. Upravovati a znovuzřizovati bylo velmi mnoho. Cožkoli by byla chtěla Anglie, vše by se bylo stalo. A což medle chtěla, což učinila tu dobrého? Nic. Zlořády a nespravedlivé rozdělení pozemků, přetížení a vydírání sedláků atd. — vše zůstalo při starém. Pro vzdělání lidu skoro nic se nedělo, — věděliť i Angličané velmi dobře, že nad nevzdělanými a nad rvoucími se nejsnáze se panuje. I řeč národní odkopávána jako za vlády Benátské. Jak vzniknouti tu měla důvěra, jak uhostiti se spokojenost?

Sir Tomáš Maitland byl první Lord High Commissioner, který r. 1816 na Kerkyře se usadil. Byl to muž vůle nezdolné a přišel s mocí neobmezenou. Sliboval, že udrží mír uvnitř a bezpečnost osoby i majetku, že odstraní privileje jednotlivých tříd, daně že sníží a p. Moc zákonodárnou měl sněm. Poslanci voleni jsou na 5 let. Sněm scházel se vždy 1. března na 3 měsíce Zákonodárství řídilo se dílem i dle zákonníka Napoleonova. Moc výkonnou měl senát, jehož předseda slul „kníže“ a Řek býti musil. Ale pravou moc měl přece jen vrchní komisař v rukou. On mohl sněm rozpustiti nebo prodloužiti a veškera snešení zrušiti. Jen to, co on vládě anglické předložil, přijala a potvrdila Anglie. Jinými slovy: Ionové hráli si na parlament, a anglický komisař byl vládcem Ionův.

Upraviti otázku agrární, toho Maitland ovšem se neodvážil; obával se patrně, že by si s těmi, kteří byli „beati possidentes,“ rozlil ocet. O napravení křivd staletých nikterak mu neběželo. Soudnictví dílem opravil, monopol na olej uvalený zrušil, cesty a mosty opravoval, obchod zveleboval, ale to vše Ionům ujařmeným přece jen očí nezatemnilo. Národnosti řecké nešetřil naprosto, a řeč řecká ze zákonodárství a a z veřejného jednání jsouc vyloučena zůstávala v podruží jako dříve. Stěžovalili si Ionové, že spravedlivých práv jejich se nešetří, dýmem rozplývaly se stesky jejich.

Když propukl boj Řeků za svobodu, přísně zapověděl Maitland jakékoli projevování souhlasu a jakékoli účastenství v něm. Když pak těch, kteří poslušni byli hlasu srdce svého, ukrutník s přísností brutální trestal, tu dávno doutnající nespokojenost Řeků ve zjevnou zpouru proti němu propukla. Některé z ostrovů Ionských vzbouřily a přidaly se k Řekům za svobodu bojujícím. Anglické vojsko tam odesláno a krev prolévána. Ejhle jak Anglie sama vraždí ty, jimž měla býti záštitou!

Maitland zemřel r. 1827. Vděční Ionové dobrodinci svému postavili pomník, — hlásalo se do Anglie s drzým čelem.

Po Maitlandovi nastoupil generál Sir Frederik Adam. I ten se miliskoval se šlechtou, stavěl vodovod, opravoval cesty a bral se vždy svými cestami: povoloval Kerkyrským jen to, co za dobré uznal.

Rozumí se, že i jemu pak „vděční Ionové“ postavili pomník.

Pak přišel lord Nugent, Sir Howard Douglas, Mackenzie, Leaton, Ward, Joung, Gladstone a konečně Knight Storks. Panovali všichni skoro stejně. Než přišli, vykřičeni byli jako pravzory svobodomyslníků. Veliká důvěra. Když přišli, jednali jako nejzarytější karabáčníci. Veliké

sklamání. Skoro všichni shodovali se v tom, že Iony neměli ještě za „dosti zralé,“ aby sami sebou dovedli vládnouti. Sebe ovšem každý považoval k této vládě za nejspůsobilejšího. Ale aby „nezralé“ Iony vzdělávali a tak ku politické zralosti přiváděli, to málo komu na mysl připadlo. To ovšem nebylo v záměrech milostivé opatrovatelky Anglie. Za toto opatrování platiti bylo Ionům ročně asi 400.000 zl. Nad to pak Douglas byl první, jenž za svého panování nadělal Ionům půl druhého milionu zł. dluhů. Proto není divu, že již od r. 1839 ve sněmu utvořila se oposice, jež rostla rok od roku. Ionové ve sněmu veřejně prohlásili se, že nechtějí býti pod cizáckou vládou Anglie, že spojiti se chtějí s ostatními Řeky, bratry svými. Sněm tento byl rozehnán, a proti mluvčím přísně zakročeno. Ale nepomohlo to. Nový sněm stejné měl přesvědčení a opět byl rozehnán.

Vysokého stupně dosáhla nenávist proti Anglii již za Jounga r. 1855. Již tenkráte nechtěli Ionové o Anglii ani slyšet. Panství anglické bylo tu již tenkráte v koncích. Ale Anglie tenkráte ještě z bryndy si pomohla: zaplavila Ionské ostrovy žoldáky svými. Prostředek ten na dlouho vystačiti nemohl, ale okamžitě pomohl přec. Nyní snad již v Anglii viděli, že na Kerkyře je zle. I pomýšleli teď skutečně na to, jak by nebezpečí dalo se odvrátiti. Výtečný politik a hellénista Gladstone odeslán na Kerkyru jako komisař mimořádný. Přišel 24. listopadu 1858, vedl si velmi obezřele, vyslýšel stesky, sliboval pomoc, cestoval z ostrova na ostrov a všude dával se poučiti. Pak činili Ionům ústupky, moc komisaře značně obmezena atd. Ale ani toto již nezpomohlo. Když Gladstone sdělil sněmu, že Anglie s Iony jednati chce o vyrovnání stůj co stůj, ale také že odhodlána je nespustiti se nikterak práva moci ochranné mírem Pařížským jí uděleného: odmítli Ionové veškero s Anglií vyjednávání co nejrozhodněji. Když pak nové jsou vypsány volby, nařizovali voličové poslancům, aby spojení s Řeckem se vším důrazem *žádali*. Bylo pak zcela přirozeno, že tento sněm zamítal všecky předlohy anglické. Nikdy nechtěl housti dle not anglických, nepronášel již jen *přání*, než sděloval svrchovanou *vůli* svou a rozhodoval mimo všecko očekávání: že veškero sedmiostroví Ionské nerozlučné spojuje se s královstvím řeckým pod ústavním žezlem hellénského krále Jiřího I. a jeho nástupců, že radostné i žalostné osudy sdíleti chtějí se svými bratřími.

Toto rozhodnutí sněmu Ionského politiky anglické překvapilo i zarazilo. Co nyní činiti? Nezbývalo již jen: buď vzdáti se dle vůle Ionů protektorátu a svoliti ku spojení s Řeckem, anebo protiviti se mocí a mocí sedmiostroví si obsaditi. K tomuto poslednímu neměla však Anglie práva nižádného. Ostatní mocnosti by byly také stěží k tomu svolily. Nezbývalo tedy Anglii nic než hráti si na vysokomyslnou a učiniti Ionům po vůli. Že tak Anglie učinila velmi nerada a jenom z donucení, to viděti je ze vzteku, s jakým opevnění Kerkyrské jala se bořiti. K boření Anglie práva neměla žádného. Dílem stály tyto pevnosti již, než Angličané sem přišli; bořili tedy, co sami nestavěli. Dílem pak stavěny jsou pevnosti ty za peníze ionské; bořili tedy Angličané i tu majetek cizí. Boření to ničím nedá se omluviti ani ospravedlniti, zůstaneť Anglii vždy k hanbě jako skutek brutální

zlovůle. Všecky pevnosti až na Citadellu prachem nemilosrdně jsou roztrhány; 80.000 liber prachu k tomu se spotřebovalo. Zničena je takto Fortezza Nuova, tvrz Abraham, celý polokruh tvrzí přede městem a pak všecka opevnění na ostrově Vidu. Bořilo se po celé 3 měsíce. Dne 22. dubna 1864 vyhozena konečně i jižní baterie na Vidu. To byl poslední výbuch zlosti rozčertěné kramářky Anglie. Veškera zásoba valečná i 354 děla zavežena mezi tím dílem na Maltu dílem do Anglie.

Tak odstraněna konečně anglická vlajka s Citadelly, kde Řekům ku škodě a na potupu vlála 48 roků.

Jsou na Kerkyře posud ještě lidé, kteří přes to přese všecko vládu anglickou nemohou dosti vynachváliti a kteří o letech panství anglického nemluví jinak než o zlatých na Kerkyře časech.

Komu věřiti? Jak tedy v pravdě vládli tu Angličané?

Přihledněme trochu blíže k věci samé a hleďme odpověděti k otázkám: co měli tu činiti Angličané a co činili?

Zlopoměr mezi sedlákem a majitelem panství nikterak neopravili a neupravili. V zemi usadili hejna úředníků, které země draze musila platiti. Tím správa velice se zdražila. Co rok jevil se značný nedostatek a státní dluh vzrostl až přes 3 mil. zl. Daně nestejně byly rozděleny. Neplatiltě jich pán nýbrž dělník. Na olej a na hrozinky, jež hlavně se vyvážejí, uvalena daň skoro 20% ceny. Ačkoli celá země potravin skoro jen na $^1/_4$ roku vyrábí, i dovoz potravin stížen clem velikým, kdežto výrobky anglické platily, jak samo se rozumí, clo jen pranepatrné. Tak sehnalo se asi 1 mil. 800 tisíc zl. ročních příjmů. Z těch asi 2 třetiny pohltil lord komisař a drahý jeho aparát správní, kdežto na všechny ostatní potřeby země zbývala jen nepatrná třetina.

O vyučování a vychovávání lidu Angličané pranic se nestarali. Je smutná pravda, že školství svobodných, od osvícené Anglie ochraňovaných obcí ionských horší bylo než školství řecké, ačkoli Řekové ještě po dlouhá léta úpěli pode jhem tureckým. O průmysl na ostrovech se Angličané také nestarali. Vyžadovaltě toho vlastní jejich prospěch, aby se tu nic nevyrobilo, aby jejich výrobky tím větší měly odbyt. Obchod pak a plavbu rovněž podporovali jen svou vlastní. Bylo dokázáno, že obchod a plavba ionská pod ochranou Anglie valně byly poklesly.

A tak když Angličané odtáhli, rmoutil se tu snad jen šlechtic, že přišel o krev svých poddaných, a kramář a dodavatel, jenž dělával dříve dobré obchody. Angličané vyhazovali privátně dosti peněz, ale byly to peníze, které boháč s opovržením hází žebráku, jehož žebrákem chce míti stůj co stůj, jehož ničemu nechce naučiti, jehož vzděláním nikterak nechce povznesti.

Takové pak vyhazování peněz není lidu obohacování, nýbrž v pravdě — znemravňování lidu.

Celý ostrov má asi 80.000 obyvatelů. Z těch ve městě bydlí 25.000. Tito jsou na veliké většině Řekové řečí i náboženstvím. Vedle nich je tu něco přes 4000 Vlachů náboženství katolického a nejméně 5000 Israelitů. Osada vlaská byla za Benátčanů ovšem mnohem četnější; podobně i Israelitům již za starých časů velmi dobře se tu dařilo. Benjamin z Tudely vypravuje, že přišel na Korfu, kde žije jediný žid jmenem Rabbi Josef. Na počátku 17. věku bylo tu židů již na sta; zdá se, že hlavně po pádu Cařihradu zde se usazovali. I pravého potomka Jidáše Iškariotského zde ukazovali a na ostrově v osadě Iskarii jeho dům. Nejstarší výsada Israelitův pochází z r. 1323. Ale přes to nevalně byli oblíbeni. Majetek jejich často vybírán a loupen, hřbitovy jejich jsou pustošeny, oni sami jsou kamenováni. Nezdá se však, že by toto kamenování bylo příliš kruté bývalo. R. 1406 úřadně bylo prohlášeno, že nikdo nesmí žida kamenovati; za to měli Židé platiti 300 dukátů. Ale židé platiti nechtěli: raději aby prý je kamenovali, ale — „mírně.“

Mimo toto obyvatelstvo žije tu i mnoho Albanců. Svobodné tyto syny svobodných hor snadno poznáš po rouně huňatém, jímž se odívají, po fezu, gamaších a střevících ostře zahrnutých jako zobák. Nejsou tu usedlí; mohamedánům na Kerkyře nikdy se nedařilo. Přicházejí jen ob čas z pevniny sem za příčinou obchodu neb že práce si tu hledají.

Řekové mají na Kerkyře metropolitu, katolíci biskupa a židé vrchního rabína. Pokud sedmiostroví Ionské bylo ještě republikou, měla Kerkyra, Kefalonia a Zante své řecké biskupy, kterým po řadě dostávalo se i hodnosti metropolity. Tenkráte stáli Řekové ovšem pod patriarchou Cařihradským. Když však Ionské ostrovy s Řeckem jsou spojeny, veškeru vrchní moc náboženskou má synoda Athénská, jíž metropolita předsedá. Veřejných chrámů na Kerkyře je teď 23, mimo to však je tu ještě ohromné množství kaplí a chrámů a chrámečků klášterních. První katolický kostel založen tu koncem 14 věku. Teď jsou tu čtyři, a duchovní katoličtí jsou tu mnohem lépe placeni než řečtí.

Pravili jsme již výše, že o duchovní vzdělání Řeků Angličané zde pramálo se starali. Jedinému soukromníku lordu Guilfordovi sželelo se lidu zanedbaného a hleděl křivdu tu napraviti. Vlastními penězi svými založil na Kerkyře universitu, knihovnu a jiné školy. K tomu hrabě Capodistria přičinil školy lékařské. Ale když v Athénách založena byla universita řecká, zrušili zdejší vysoké učení. Je tu nyní jen lyceum, několik obecných škol soukromých a několik soukromých ústavů vzdělávacích jak pro hochy tak i pro dívky. Chovanci ústavů těch mají vždy stejný kroj.

Mohlo by se také mysliti, že někdejší universitní město řecké má zajisté i výborná knihkupectví. Ale to to! Rád byl bych se seznámil s literaturou místní a tu po knihkupectvích bedlivěji jsem se ohlížel. Našel jsem tu jediného knihaře, který vedle papíru, tužek a per prodával také jenom knihy. Ale jaké knihy! Především řecké autory Teubnerova vydání, pak nějaké řecké škváry „šedou černí“ tištěné, modlitbičky na pijavém papíru s ukrutnými obrázky svatých, malé kalendáříky řecké, knížečky asi o půl archu papíru. Ale byly to

přece jenom knihy a mimo knihy nic tu nebylo, co by ten vědám posvěcený prostor rušilo. Byl jsem pak i v jiných knihkupectvích; tam byly sice také knihy, ale jen tak mimochodem se prodávaly. Hlavní věcí nebyly knihy, než nitě, kalounky, svíčky, kratiknoty, košťata a čerň na boty. Jinde opět brambory, máslo, sýr a — knihy — vše ve svorném leželo spolku. Suďme na duševní stav obyvatelstva zdejšího dle toho, co čtou. Nehojní cizinci četivo ovšem z ciziny hojně si opatřují. Ale ti zdejší nečtou — zhola nic. Jak to vypadá asi v hlavách jejich!

Mimo knihkupectví stálá jsou tu i kočující obchody antikvární. Takový velkoobchod zaříditi si může každý, kdo sežene asi 20 odřených knih školních ať již tištěných nebo psaných, nebo i takových hojně je viděti. Knihy ty rozloží si kdekoli na ulici na nějakém stolečku nebo někde na kamenných stupních u chrámů a čeká pak klidně, až vědychtivé obecenstvo přijde, bude se obdivovati a prohlížeti a koupí nebo nekoupí. Prohlížel jsem velmi často, ale nikdy jsem nekoupil. Nepozoroval jsem ani, že by jiní jinak byli činili.

Ráno a večer v ulicích a na náměstích Kerkyrských je nejživěji. Ráno do města žene se, kdokoli v městě chce něco prodat. Přicházejí nekonečné kavalkády malých oslíků a na nich v koších a pytlech velikých ovoce, zelenina, suché chrastí a uhlí dřevěné. Vše to obchází ulicemi a uličkami městskými. Plodiny s křikem se vyvolávají a vychvalují.

Čerstvým mlékem opatřují se Kerkyršti spůsobem prazvláštním. Z rána totiž pastevci do města vženou veliká stáda koz a s těmi pak potulují se po ulicích. Když ta která hospodyně potřebuje mléka, dojde si ku pastevci, zde tedy již i obchodníku, a ten jí na ulici čerstvého mléka do nádoby nadojí, když o cenu se byli smluvili. Zde však musím dodati, že potřeby pro hospodářství a hlavně pro kuchyni, jako je maso, zelenina, chléb, víno, olej atd. nekupují paničky na trhu, jako u nás snad se děje, nýbrž že toto všecko páni sami ráno před svým obchodem a před kancelářem obstarávají. Je to spůsob, který na východě vůbec nacházíme.

Večer za prvního soumraku prazvláštní proudívá život po ulicích Kerkyrských. Co posud klidně odpočívalo anebo v zátiší temných síní klidně pracovalo, vše nyní pojednou na ulici se valí v proudu plném, živém a veselém. Skoro se divíme, kde se tu ty černé, husté zástupy vzaly. Město zdá se nám skoro malé na tuto lidnatost. Ale nezapomínejme, že má domy 4—5patrové a do těch již se něco vejde!

Ulice samy odívají se tu leskem tisíců lamp a lampiček, svic a svíčiček, a tu teprve s podivením nahlížíme hluboko do síní přízemkových, a zde teď v jasné záři jeví se nám život, který za světla denního tajil se oku našemu.

V přízemí domů jsou především krámy a dílny. Dílen, hlavně krejčovských a obuvnických, veliká je hojnost; zdá se, jako by jediná Kerkyra celé království řecké obuví chtěla poděliti. Ve všech dílnách posud pilně se pracuje. Zde stříhá se, tam odměřuje, zde se brousí, tam ťuká, onde váží, zkouší, smlouvá atd. V četných jídelnách pouličních ty nejrozmanitější večeře smaží se, pekou a vaří, vše před očima a pod nosem kolem jdoucích. Zde mísa, sud a láhev, onde

sklenice, hrnek, talíř, košík a koš v podobách, rozměrech a barvách nejrozmanitějších. V přečetných kafenejích (kavárnách) a oinopolejích (vinárnách) statně se popíjí a pokuřuje. I krámů, kde nejrozmanitější prodávají se tabáky, nemalá je hojnost. Veliké sklady přerozmanitého ovoce, pomerančů, citronů, mišpulí, fíků a jablek v krámcích nevelikých jsou nahromaděny a rozloženy ozdobně, až milo pohleděti. I chléb na ulici po librách se odvažuje. Řezníci i maso prodávají i jaternice i malé ptáčky. Podobně i menší a laciné rybičky modravé a červenavé na ulici se prodávají. Zeleniny pak ohromné stohy: tu sladká cibule, tu veliké bílé ředkvičky, onde brambory a jiné bobule. Prodavači zboží své všemožně ozdobují a v tom, budiž jim to ku pochvale, vyznají se jak náleží. A kdy by jediný to byl lístek, který zde na ovoce, onde na rybu nebo maso se klade, — jak ozdobně, jak lákavě hned všecko vypadá! Prodavačů na kopy a na sta, i těch, kteří pevné mají bydlo, i těch, kteří s místa chodí na místo. Jeden přes druhého zboží své vychvaluje slovy volenými, melodicky pronášenými. Jeden volá a zpívá přes druhého, jeden ve chvalozpěvu druhého chce předčiti. Každý křičí hlasem zvučným, až daleko se rozléhá. Ale přece křik ten nikterak neuráží; vše jen tak hravě se děje, jako by vyražení dělali si na vzájem. Prodáli, prodá; neprodáli, také dobře. Prodá jindy. Kolem jdoucího nikdo neobtěžuje.

Po ulicích hlavních procházejí se četní zástupové. Jsou to však jenom muži. Žen za soumraku viděti velmi málo. Jen velmi zřídka prastará, shrbená babička nějaká po dárečku vztahuje ruku kostnatou. A i ta obličej černým šátkem ještě si zastírá. Slušnost tu panuje všude až ku podivu věru. Muži procházejí se a živě hovoří. Hučí a šumí to kolem jako v oulu. Při večerní této procházce kupují muži hlavně také potraviny, kterých kuchyně tu chudá, tam bohatší, tu studená, tam teplá vyžaduje. S prázdnou nikdo neodchází anebo málo kdo.

Tak pestrý život proudí po hlavních ulicích ve městě. Je to život národní, podstatně Kerkyrský. Nečetná noblesa zatím, jakož i cizinci hlavně času zimního tu přebývající procházejí se ve stromořadí po esplanadě. To jsou ovšem lidé, jakých v každém městě evropském viděti lze na tisíce. Kdo nechce již se procházeti, usedne na stoličku buď pod arkadami nebo pod stromy proti kavárnám. Mnohý popíjí, ale mnohý sedá jen na prázdno.

Tak i zde živo až k sedmé hodině. O sedmé udeří rána dělová, trubači mladé armády řecké zanotují večerní čepobití a ztrácejí se v temnotách pevnostních. Četní hosté esplanadu znenáhla opouštějí, až není tu skoro ani človíčka. Ve městě však hlučný život bují dosud. Ale i zde všecko v mezech slušnosti zůstává, zde není žádných opilců, žádných výtržností. Prodavačů a kupovačů sice i zde valně již bylo ubylo, ale v dílnách a krámech pracuje se ještě. Teď počíná se také zpívati. Zpívá se na všech stranách, v oinopolejích, v kafenejích i po ulicích. Řekové jsou národ velmi zpěvný, hlasy mají jako slavíci a zpívají rádi, velmi rádi. Člověk vidí to a cítí, jak jde jim to nejen od srdce než i ze srdce. Náš švarný sklepník na př. prochází se po jídelně a kdykoli se mu zlíbí — a zlíbí se mu velmi často — zpívá nebo hvízdá si svou nejzamilovanější písničku. A což teprve páni uličníci

Kerkyrští! Těm budiž všecka čest a sláva! Zde jeden ve přepychu blaženosti zanotuje si nějakou melodii, jiný z protější ulice přicházející hned mu přizvukuje, několik jiných drží hlasy hluboké atd. Než se naděješ, je ten nejkrásnější sbor na chvilku pospolu, než po svých se rozejdou a opět notují. A hlasy mají krásné, čisté a jasné, jako stříbrné zvonečky.

Tato chvála neplatí ovšem o liturgickém zpěvu kostelním. Tam kněží a zpěváci huhňají, ňuhňají a fňukají, až běda poslouchati. Člověku nelze toho vydržeti. Já alespoň vždycky hned utekl.

(Dokončení.)

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.[1])

III.

Na tabulky oken klepal
růžový prst zory,
mladé ráno pohlíželo
Běle do komory;
však jí v loži nezastihlo,
popěvkem je vítá,
rozvlněné plavé vlasy
sčesává a splítá.

Spletla, vida! s milou tchyní
děťátko své koupá,
obléká je, zdobí si je,
u prsu je houpá,
na kolébku zase klade,
a pak teprv jista
po vůli se doktorově
do městečka chystá.
Sváteční si sukně béře,
živůtek i plenu,
jak ji vídat u velký jen
svátek vystrojenu;
punčochy jsou vzorkovány,
střevíce jsou z laku,
temná růže lesklých stužek
na každém jich svlaku;
ústrojno je na ní všecko
od hlavy až k patě.
Posnídala, s bohem dala
mateři i chatě.

Vojtěch Bělu vyprovází
před zahrádky dvéře,
pro město jí radu dává,
pro dům radu béře,
a když sobě s bohem dali,
za vsí na tom chlomku,
k městu Běla pospíchala,
Vojtěch nazpět k domku. —

Před obydlím lékařovým
veský lid se těsná,
jako v jaře na pasece
vřes a tráva lesná,
pospíchalť k očkování
všecko po okolí,
byla síla žen a dětí
jako máku v poli,
matky různých vnad a tváří,
hodností i šatu,
od klobouků sametových
na holou až patu;

[1]) V předešlém čísle Osvěty na str. 315, v prvním sloupci, řád. 25 místo *dcerka* její čti: *hošek* její atd.

však co jich tu bylo koli,
tak pěkného těla
žádná v obdiv nepřinesla
jako švarná Běla;
nebylo tu také vnady,
také prosté něhy:
líce, jak by zora padla
na Martinské sněhy,
oči, jako hvězdy v jaře
když se nejvíc nítí —
byla ona sama krása,
samo živobytí.

Do síně je zavolána,
přišla řada na ni,
ulekla se, zarděla se,
celou sličnou skrání.
Lékař též se pozastavil,
dlouho na ni zíral,
dvěma prsty na klenutém
čele brejle svíral;
usmíval se přívětivě,
chytl vousy brady
promlouvaje: „Milá matko,
vy jste prvně tady?
to je vaše jediňátko,
pravda, moje milá?
živíte je posud sama?“
Běla přisvědčila.
„Hned to bude, sedněte si,
uvolněte tíži;
nebojte se, neštovičky
dítku neublíží,
na ručky i na nožičky
po dvou mu jich dáme,
snad se ujmou aspoň způly,
nu, však uhlídáme!“
Co si lékař jehlu čistil
zdřimlo dítko zase:
„Hle, to vaše holoubátko
jehle vyhýbá se;
nechce, však ho nevzbudíme,
lépe bude, matko,
necháme-li naposledy
ono holoubátko,
nemáte-li příliš spěchu,
lépe se to spraví.“
Běla tiše přisvědčila
pokynutím hlavy.

Šla; však lékař: „K čemu venku?
vždyť je místa všady;
než se vyspí, sedněte si
třebas u mne tady,
sedněte jen!“ . . . Běla sedla,
dítko v spánku leží;
jedenáctá odbila již
na zámecké věži . . .
Doktor mnoho vyptává se,
dlouho mešká Běla,
vše se vrací — ona posud
zpět se nevracela. —
Bylo brzy na poledne,
Běla v cestě sama,
temný stín se víc a více
krátil pod nohama;
ticho bylo v stráni, v lese,
ticho v dalném kruhu,
modlitbě jen děti učil
skřivan, básník luhů;
semo tamo na strništi
při ztraceném klásku
zvonil cvrček tajným zvonkem
letní svoji zkázku;
olše v luhu stály němy,
proudníky a mřeny
hnalo slunce zlatým šípem
stromů pod kořeny,
potok hochy poškádlený
vzdorně zvedal pěsti,
když mu někde neúdolný
kámen ležel v cestí.
Sucho bylo na pěšině,
vlhko jenom místem,
klidno vše, jen břízy někde
šeptaly si listem.

Drsná cesta po úbočí
protáhla se Běle,
teplá rosa zjevila se
na rudnoucím čele;
pod plenou však Tomáškovi
na maličké tváři
krůpějky, jak kapky deště
vrchol trávy září.

Vršíku již dostoupila,
veska leží dole,
v sluníčku se koupá vůkol
zahrádka i pole.

Plny jasu pohlížejí
na ves černé oči,
jen pár kroků, také její
domek vstříc jí skočí.
Skočil. Ejhle, zelenou ho
páží sádek svírá,
z malých oken usmívavě
klid a radost zírá,
prostota si na práh sedla
ve kmentové pleně,
holubi se vyhřívali
střechy na hřebeně.

Ve Bělině srdci mile,
když svůj domek zřela,
ze komůrky do komůrky
radost přecházela,
přecházela, těšila se,
teď si zrovna výskla;
Vojtěch vstříc jde, jeho ruka
její ruku tiskla;
z loktů Běly dítě žádá,
ta je sama nese:
„Pozor, setřeš neštovičku,
potom neujme se!“

Vešli v jizbu, — Vojtěch s hlavy
vesel klobouk smeká:
„Ulož dítě, milá ženo,
sedni, oběd čeká.
Nechtěli jsme pojíst dříve,
o dvou jizba smutná,
s tebou, s Tomkem na kolébce
dvakrát líp nám chutná.“

IV.

Pojedli, hoch tiše dřímá.
„Nabumbal se, pane,“
praví Běla, „zimnici snad
velkou nedostane?“
„To to!“ vece stará máti,
„dejte si přec říci,
jak neštůvky ujaly se,
již je po zimnici;
pověz raděj, jak se dělo,
kde jsi promeškala?“
A Běla se polohlasem
do hovoru dala;
chválí sobě, vypravuje
všecko pěkné shora,
jaká dobrá pořízená
byla u doktora,
jaký matek shon byl v městě,
jak se vůbec měla,
jak jí městská paní stará
Tomka záviděla;
jak ta paní nejstatnější
ze všech matek byla,
mladá, svěží: krev a mléko,
a přec nekojila.
„Bůh ví,“ děla, „proč se vzdala
toho štěstí asi?
tím by věru neztratila
zdraví ani krásy;
ne však, raděj Plzeňačku
kojnou s sebou měla:
pěkné děvče, zavalité,
buclatého těla,
plných retův, oblé tváři,
švarná, jen jen kvetla,
dlouhé vlasy do dvou velkých
vrkočů si pletla;
vyšívanou bílou plenu
kolem hlavy svila,
vzadu peruť cípů zdobně
rozkřídlena byla;
krátké sukně do záhybů
těsnily se vzadu,
na hrdle jí velký peníz
visel pro parádu;
živůtek byl dykytový
prošívaný v pase,
zástěra, s píď sukní delší,
v slunci měnila se;
krátký rukáv u košile
krajkou vrouben všudy,
ve střevících lakovaných
nohy vázly rudy,
stále se jí oči smály
jako zory laňky,
věru, vzor byl roztomilý
mladé Plzeňanky.

Paní stará hrda byla
malou dcerkou svojí,
snad že také mladou kojnou
v jejím hezkém kroji;
vždyť je měla vystrojeny
pěkně, na vše strany,
krajky měla u peřinky,
pestré povijany;
vedla sobě nade všecky
vystoupivši z dveří,
třebas doktor hlavou vrtěl
při chorobné dceři.
Zle děťátko churavělo,
v stálém bylo kašli,
viděla jsem, když šly kolem,
slyšela, když zašly;
co panence asi schází?
má tak silnou matku,
nu a při té kojné také
nemá nedostatku!“

A zas mluví o lékaři,
co jak radil komu,
a jak vposled očkování
nechal sobě Tómu.

„Hodný je ten doktor, milý,
hlava polou sivá,
ale oko jako jiskra
na všecko se dívá;
jako blesk jsou jeho ruce,
vše hned v konec spěší,
ústa vždycky přívětivě
tu i tamo těší;
u mne činil dvojnásobně:
sladkého dal vína,
ptal se, vícli dítek máme,
já, že jenom syna.
„Je to tedy hošek?“ — „Ano!“
„Stár?“ — „Bude půl roku!“
„Aj, aj, matko, tenť vám roste,
jak říkáme, v skoku,
jako hříbek na výsluní,
přímo jako z vody, —
no, a kdy ho odstavíte?“
„Na vánoční hody.“
„Teď kdy byste učinila,
nepřijde již v zmary,
do té doby z něho bude,
matičko, pan starý!“

A pan doktor usmíval se,
já jsem radost měla,
„když mu pán bůh požehnává“
jen jsem pověděla.

Pan doktor vzal Tomka k sobě,
rozvinul ho zkrátka:
„Máte, věru, milá matko,
vzorek Jezulátka,
hlavička jak makovička,
pěkná malá ouška,
a ty řasy velkých očí
jako zlatá rouška;
ústka jako malé poupě,
pěkné tuhé svaly —
Ježíška by podle něho
v Praze malovali.“
A tak stále chválil dítě,
že jsem se až rděla,
ale v srdci celé slunce
radosti jsem měla.

Po tobě se také tázal,
jakého jsi zrostu,
kolik náš rod, kolik váš měl
dětských letorostů.
Jsouli živi: otec, máti,
jakové jsou tváři,
čím se asi rozstonali,
v kterém asi stáří.
Odkud jsem, jak mnoho máme,
jaké naše jmeno,
měllí jsi svůj domek vlastní,
a já jakés věno —
zkrátka: všecko vyptával se,
různé stavil léčky,
a to všecko znamenal si
tužkou do knížečky.

Chtěla jsem mu líbat ruku,
nepřipustil toho,
co jsem dlužna, ptala jsem se,
on zas: „Hodně mnoho!
Co je naší povinností,
za to platu není,
ale přijďte, jestli chcete,
v době osmidenní . . .“
a zas rukou pohladil se
po temeně holém:
„Nebo u vás zastavím se,

až pojedu kolem;
pohledneme, jak se dařit
bude dítku tomu,
tak, matičko, s pánem bohem!“
A já jsem šla domů.
Kráčela jsem cestou k mlejnu,
kamo potok bočí,
ramenem jež vzdychající
stará kola točí,
klokotal si, mluvil ke mně,
přes kameny skákal,
abych nohy občerstvila,
vábil mne a lákal,
ale já si nevšímala
různých jeho spádů,
ani olšin, v kterých z jara
ptactvo má svou svádu,
ani vření jeho proudu,
kterým břehy ruje
a jich trávu křišťálovým
skvostem přizdobuje;
potěšena celou duší
nesla jsem se k tobě,
loktuškou jsem ukrývala
svoje malé robě.

Průhonem chci namířiti,
kam se cesta stáčí,
tu mi v ústret pěkný párek
mladých lidí kráčí,
nejspíš, že to kněžna byla
se svým mladým pánem;
za nimi šel táhlý lokaj
v šatě premovaném.
Samý hedbáv byla paní,
pán měl černé šaty,
lokaj kaput žemlovitý
po samé až paty,
pod kloboukem s portou zlatou
hladká byla hlava,
manšestrové spodky byly,
vesta do krvava;
na rukou měl rukavice,
přesky na střevících,
pyšně sobě vykračoval,
stálý úsměv v lících.
Paní k pánu sklonila se,
šeptala mu cosi,
a již u mne: „Ukažte nám
svoje dítko!“ prosí.
Dívali se, hovořili
neznámou mi řečí
a pak zase česky ke mně,
jak prý mi to svědčí,
jak mám krásné zdravé dítě
po líčku i vlase,
a že zcela podle tváří
matce podobá se.
Pohladila Tomka v líce —
spal, klučina malá —
a než zašli, bílý peníz
v peřinky mu dala.
Hodní, milí jsou to páni,
přívětiví věru,
zdali asi dítky mají,
synali či dceru?
neli, dlouho nepotrvá —
všimla jsem si v sledu,
že k nim něco maličkého
přijde na besedu;
bůh ví, po čem srdce jejich
bude asi toužit —
s návrší jsem kolem zámku
zřela čápa kroužit.“

V.

Podzim. V síni přívětivo,
smutněji však venku,
brouci skrejši hledají si
různém při oddenku.
Na stromech již listí žloutne,
v luhu řídne tráva,
špačků houfec poletavý
kraji s bohem dává;
pod břehy se hněviv dere
potok deštěm spilý,
v suchoparech hlavu zvedá
naháč potměšilý;
na severu víc a více
mraků sbor se množí,
buřan plnou tváří duje
do trní i hloží;

smutně olše do potoka
hnědé listí střásá,
jenom rudý šípek ještě
leskne se a jásá;
kde sluncčko usměje se,
rázem v divém reji
těliska svá jehlovitá
komárové hřejí,
víří, hýří, v dál se šíří
zbojníci ti ručí,
kolujíce povždy stejně
známou píseň bzučí.
Semo tamo vylíhován
úhor hladkým pluhem,
křehot sivých vran se nese
strništěm i luhem;
na rozhoru při souvrati
v novém oraništi
pokrývá se mělký příhon
zakalenou tříští;
teskno, kam se oko kloní,
ze svadlých jen stebel trávy
zádech mlh se roní.

V kraji jeseň nedočkavá
hbitě sobě vede,
na tajemném kolovrátku
bílé nitě přede,
a ten divný kolovrátek
tak se rychle točí,
že od kola do všech koutů
ostrý vítr bočí.

Přede, přede ustavičně,
přece sotva stačí,
na trav stébla, keře, stromy,
sivou přízi stáčí,
všecko všudy zamotává —
sever k tomu hvízdá —
i pod střechu vlákna motá
na laštovčí hnízda;
motá, až je zamříženo,
jeseň neustává —
rodný koutek malých pěvců
žalářem se stává.
Kéž by také zamřížila
zívající hroby,
do nichž se to lidské žití
zvolna všecko drobí . . .

Odpoledne za neděle
kol bílého stolu
v rohu sedí šťastní lidé
všickni pěkně spolu;
matička čte v Nebeklíči:
nábožno je stáří,
Vojtěch výsev znamená si
perem v kalendáři:
kolik dnů měl na ratejně,
kolik plavil vorů,
kolikrát mu po žních bylo
jíti na oboru;
co byl přijal, co byl platil,
co mu dluhem zbývá,
když něčeho nezpomíná
vážně hlavou kývá.
Běla zatím ustavičně,
jak když niva kvete,
do karkulek pro Tomíka
rudé stužky plete;
punčošky mu k zimě chystá,
kabátky mu šnoří —
při děťátku, pravím ještě,
nikdo nerad spoří —
kmotřička co nadělila
dávno k tomu stačí —
a zas Běla hrubší uzly
sklepává a tlačí.

Zory hocha zavřely se
dávno hodin tíkem,
ale noha matky dále
kolíbá již zvykem;
na pecině trojbarevná
stará kočka přede,
pod lávkou pes mouchu lapá,
osudli ji svede,
a ten, věru, stále svádí
a pes stále vrčí,
prstemli mu Běla hrozí,
do kouta se krčí.

Nedaleko na silnici
kola zahrčela,
Vojtěch k oknu jak by maně
uklaňuje čela;
od městečka kočár jede,
víc a víc se blíží,
premovaný na kozlíku

kočí stranou shlíží,
sluha sedí vedle něho
a to jeho páže
ku vesnici od silnice
ouvozem jet káže.
Jedou k domku Vojtěchovu.
Kam pak jedou asi?
Stojí! — Z vozu vystupuje
pán s šedými vlasy.
Na očích má okuláry
z červeného zlata,
lokaj vrátka otvírá mu,
dvorečkem pán chvátá.

Skáče hafan zpod lavice,
vrčí, kňučí, štěká,
marně zvadlou rukou brání
máti nedaleká;
Tomík zplakal na kolébce,
Běla v klín ho béře:
„Zas štěkotem dítě zbudil,
otvořte mu dvéře!“
A když mu je otvořili,
na dvoře je v letu,
zatím kočka na pecině
shrbila se v hřbetu,
protáhla se, umyla se
mýdlem skrytým v noze,
venku starý soudruh její
štěkal na příchoze!

Zaklepáno, zavoláno,
všecko tiše čeká —
a pan doktor prostřed dveří
hladký klobouk smeká,
za ním pes však ustavičně
na černém je fraku,
marně Vojtěch odhání ho:
„Půjdeš, nezdvořáku,
lehneš!“ a zas k doktorovi:
„Kňučí, již vás čichá,
jakmile si usednete,
hnedle bude zticha . . .
No, no, jdi! Již uchlácholen,
dal si přece říci,
opět na své staré místo
lehá pod lavici.“

Doktor zase: „Pozdrav pán bůh!“
v laskavém dí zvuku.
„Zaplať pán bůh,“ vece Běla,
chtíc mu líbat ruku;
on však brání: „Nechte přece!
Jak se máte? rcete!
Jdu pohlednout na Tomáška,
snad ho ukážete?
věru, klučík roztomilý,
rty jak by mu hrály, —
no, a jak pak neštovičky?
pěkně asi zrály?“
„Tuze pěkně, dokonale!“ —
„Vida, to mě těší . . .“
A pan doktor pohladil se
na průsvitné pleši,
šinul brejle v klenbu čela,
sáhnul dítku k lebce,
teménko mu zkoumal, hladil
přítulně a hebce,
hošík právě probuzený
chytil jeho ruku,
a pan doktor laškoval s ním:
„Pustíš, pustíš? kluku!
z tebe bude silák ňáký!
vyrostešli zdarem,
nejtěžší ti palaš připnou,
budeš kyrysarem!“ —

„Chraň nás pán bůh!“ vece Běla,
„nechci myslit na to,
a kdy by měl kolem límce
trojnásobné zlato,
nechtěla bych!“ Ale Vojtěch
slovo vposled vloží:
„Inu, inu býtli musí,
staň se vůle boží!“

Se stolu co Vojtěch zatím
zápisky své loví,
zástěrou máť židli čistí
panu doktorovi;
nutí, prosí, aby sednul,
on pak jako maní:
„Ovšem, abych hošíkovi
neodnesl spaní;
vy však také přisedněte,
jsemť vám pravý mořil,
nejdu s krku, pokavad bych
s každým nehovořil;
dříve mi však dovolíte
k opláknutí prachu,

jenž mi cestou v hrdlo skočil,
vypít pohár nachu;
stará, dobrá mělničina
každému je líkem —
slyšíš, Jene," volá sluhu,
„je tam za kozlíkem;
přines nám ji se zákusky,
které s sebou máme,
ať ten vzácný boží dárek
řádně ochutnáme."

Už se víno v sklenkách chlubí,
už vše hrudí hřeje,
a zas doktor: „No, Vojtěše,
pijte, výborné je,
stále ovšem zdravo není,
svěžest ducha míjí
víc než tomu, který nikdy
vína nepopíjí,
ale časem ducha křísí,
stará krev jím mladne . . .
no, jak chutná?" „Trpké zprvu,
ale pak jen sladne!
Plíseň je však pomíchána
s onou šťávou rudou!"
„Plíseň? to, to! příchuť ona
révy jesti půdou,
totě známka nejvzácnější,
jíž se víno skvěje,
no, a potom neobtíží,
ale pěkně hřeje;
Je to zvláštní dárek boží! . ."
Popíjeli lehce,
babička též přihnula si,
jenom Běla nechce.
Doktor nutí: „Nebojte se,
také vám se hodí,
matce, která přikajuje,
sklenka neuškodí,
ostatně snad lze vám Tomka
odstaviti snadno!"
Na to Vojtěch: „Chtěl jsem také,
není prý však radno;
žena nemá pomyšlení,
posavad se bojí,
že jí Tomek při odstavu
zdravím neobstojí.
Všecko lidské domlouvání
pádí kolem planě,
na srdce si dítě tisknou
její bílé dlaně;
hned má oči plny rosy,
ukloňuje hlavy,
a Barušku, sestru moji,
příkladem nám staví.
‚Hleďte,' říká, ‚nuzuje se
posavad den ze dne,
v práci dítě s sebou nosí,
v noci k němu sedne;
nemá nic než holé ruce,
bůh dal zdraví pouze,
ale dítě nepoznává
hladu přec ni nouze.'
Nepoznává?" Vojtěch ruče,
„vím to, drahá, lépe;
častokráte ostýchavě
o groš u mne klepe,
dám, co mohu, dávám dítku
chudší sestry — vdovy,
vlastně to náš Tomek dává
svému bratránkovi;
před týdnem však, tak mi děla,
odstavila dítě,
přesvědčíš se, dobrý příklad,
myslím, utiší tě!"

„K zlému příklad málo svědčí,
říkáš milý muži;
neučiním! Větší prací
ženy hruď se tuží;
přečkala jsem léto celé,
přečkám jeseň taky —
neodstavím, pokud zimní
neztratí se mraky;
až si slunce luhem skočí,
učiním vám k vůli,
teď bych raděj vyrvala si
z ňader srdce půli! . . ."

„No, to svědčí mladé ženě,"
zase doktor, „věru,
v zimě však je vykonati
též věc tisíceru;
mnoho dítě nedostane
po takové práci,
často s matkou dětský život
do hrobu se kácí;
buďto že svou sílu pouze
dítku zachováte,

anebo mu za náhradu
dojnou kravku dáte."

„Bože! trávit bez podělku
nelze," Běla vece,
„jsme teď čtyři, peněz není,
a chcem žíti přece.
Co tu dělat? při vší práci
nevíme kam kudy —
i své dítě mořit musí
takto člověk chudý."

„K čemu mořit, milá matko,"
doktor rychle těší,
takých drobných záhad hejna
osud různě řeší:..
ale pijte přece, pijte!
nu, babičko, k stolu,
na šťastnější všechněm chvíle
ťukneme si spolu...
Tak, tak!... Ale na mou milou,
mám to, poslechněte,
navrhnu vám něco, pěkně
uvažte a rcete."

Poposedli blíže k stolu,
uklonili hlavy,
v loktech matky hoví sobě
Tomek kadeřavý;
usmívá se, protahuje,
usmívá se znova,
snad že touží pochopiti
doktorova slova.

„Návrhem svým," vece doktor,
„vás mám na zřeteli,
svolíteli, dobře bude,
hůř však, nechceteli:
kravku domů dostanete
k živobytí hochu,
pěkné prádlo, každý týden
deputátu trochu,
a plesnivý zlaťák denně
mimo živobytí,
na zámkuli u děťátka
chcete kojnou býti.
Tím se dítku uchováte,
hošíka pak světu,
vždyť ho kojit nebudete
k druhému až létu;
budete mít hojnost všeho,
odvyknete zlému,
dítě taky; z peněz potom
pole koupíte mu;
však tu třeba odhodlání,
kněžna po vás touží,
a čáp s dítkem dnem i nocí
nad zámkem již krouží,
nuže dítko při hojnosti
odstavíte hravě,
a co dál, to k zahození
také není právě."

(Pokračování.)

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)

Starostlivá hospodyně nesla nahoru do pokoje mladého pána vlastnoručně snídaní. Byl již vstal a oblekl se. Jeho „dále" znělo co nejpřívětivěji. Rozběhl se také s úsměvem sladkým naproti ke dveřím.

Ovšem byl poněkud zaražen spatřiv Martu zachoulenou v strakatou plenu. Úsměv jeho změnil se v rys velice vážný, a vztažená ruka sklesla dolů a chopila se pak knírů rozpačitě je hladíc.

Příchozí omluvila se, že tak dlouho nejde, a že káva nebude as nejlepší, poněvadž nedostane člověk nic pořádného, když si sám pro všechno nedojde, a že celý dům jest na poli a jen ona ponechána zpět, a že všechna starost o domácnost spočívá jen a jediné na její hlavě, a že nebylo by divu, kdy by se z toho všeho opravdu rozstonala a že musí — aby odpustil — okamžitě odejít nemajíc ani času, aby se otočila.

Při tom ubohá, těžce zkoušená žena otočila se nejednou ale několikráte, ano ochotně přijala i nepředloženě jí nabídnuté sedadlo, rozpoutávajíc čím dále tím hrozivěji stavidla své výmluvnosti.

Robert oddychl si z hluboka, když konečně vyzvěděvši důkladně, kterak spal, a máli dobře ustláno a nepřejeli sobě ničeho, a co soudí o jejím bolení hlavy, loupání v kříži, píchání v játrech a jiných ještě protivenstvích — vzdálila se.

„První po ránu baba — nebudu míti dnes štěstí,“ zabručel mladý pán mrzutě a málo pochlebně pro povídavou návštěvu. „To by mně buclatá Baruška byla bývala milejší.“ Ukončil větu hryže se ve rty; poslední slovo pronesl pološeptem a odděluje slabiky, jako by nechtěl vysloviti jich více, a ono setrvačností myšlenky samo od sebe bylo doznělo. „Vždyť jsem již tak dobře jako ženichem!“ zvolal hlasitě. „Nuž,“ řekl po chvíli, slévaje z porcelánových konviček smetanu a kávu, „proto snad nemusím vzdáti se docela všech vedlejších milostných dobrodružství. Ó to bych raději . . . jaký půvab měl by svět, co by řekla Pražská společnost takovému šosáckému pokání dona Juana . . . a pak,“ doložil přestávaje míchati kávu, „což miluji sestřenku opravdu? Haha,“ zasmál se, „já a milovat! Což jsem mladíček v dědečkově slohu?“

Vzpomněl, kterak o Božence snil, a jak v blízkosti její bylo mu útulno a volno. Rozhledl se kolem, jako by se lekl, že na blízku jest někdo, kdo by myšlenky jeho mohl přečísti, svědkem státi se jeho nedůstojné slabosti. „Láska!“ zvolal posměšně. „Význam ten nepatří do slovníku rozumného moderního člověka! Proto ovšem poženu na sestřenku útokem jen city, vzdechy, pohledy. Praktické ohledy, jež mě k ní vlastně jedině nesou — —“

Ustál na chvíli v samomluvě, přemýšlel o tom, co řekl: „Rozumové, důvody,“ pokračoval pak, „zamlčím zatím opatrně. To bych tomu dal, abych jí otevřel celou knihu! Ženská chce každá být milována jen k vůli sobě, k vůli svému srdci, jak se říká — každá, i ta nejemancipovanější — jak pak teprve taková — taková venkovská husička! A teď: hurá! útokem! Pevnost zajisté to nebude. A mně nedobytná? Haha, mně?! Pomýšlí již sama na kapitulaci. Včera otvírala mi patrně již brány srdce svého dokořán . . . Prožluklý výstup včerejší!“

Robert Zelený zatím dojedl. Vzpomínka nepříjemná uvedla jej skorem z dobré míry.

„Co teď?“ otázal se sama sebe, vstávaje. „Jak se k dědečkovi zachovati? Mám jíti k ‚vzácnému pánu‘ a tvářit se, jako by nebylo se nic přihodilo mezi námi? Anebo — podlezti a omluviti se a slíbiti pokání? A! Nejsme dětmi! A hrdost povahy vždy imponuje — vždycky. A bude také jemu — hlavně pak jí, sestřence, a to je pro okamžik

hlavní věcí. Zdá se, že nehoda má obrátí se posléze vlastně v můj prospěch — stanu se v očích naivní dívky rázem hrdinou!"

Vešla nanovo Marta přinášejíc poselství. Po dlouhých oklikách a odchylkách zvěstovala, že mladého pána z Prahy navštívit přišel pan Moravec z města.

„Ten troup?" zvolal Robert. „Oho," pomyslil si, „ty šelmo! Chceš mým prostřednictvím přiblížiti se k pokladu? Ano, pro mne jest ona pokladem! V pravém slova smyslu — žádné básnické rčení. — Bon jour! Bon jour!" volal sběhnuv hbitě se schodů, jako by touha spatřiti přítele nesla jej na perutech. „Jsem nad míru potěšen!"

Se smíchem stanul. Pan Vilém Moravec se sklíčkem na levém oku, španělkou v pravici, širokým bílým límcem, na němž vztyčoval se houpavě dlouhý husí krk nesoucí drobnou hlavičku, balancoval tu na ozdobných podpadcích v prostřed nádvoří, nemoha do domu se dostati.

Koza Mlsa z příčin nepovědomých shledala na nezvyklé, snad venkovskému jejímu vkusu nápadné návštěvě pohoršení, a postavivši se do cesty, sklonila čelo i pohrozila příchozímu přirozenou svou zbraní jako v rozkošné báchorce o zvířátkách a Petrovských stalo se hloupému Honzovi. A hledanému lvu maloměstských plesů nebylo v okamžiku tom v mysli hrubě jinak, než jako onde směšnému sprosťáku. Zdálo se mu, že v každém okamžiku lepé jeho a milované tělo nabodnuto bude na špičaté podávky a vyzdviženo do výše jako snop prázdné slámy. Pobouřená fantasie zveličila mečivou čtvernožku v ohromnou báječnou potvoru. Lícní svaly elegánovy v úzkosti upustily ozdobné sklíčko, že na zemi na kusy se rozbilo a ve zmatku zahozena také španělka. Učiněn malomocný ústup.

K dovršení nesnáze vjížděl do dvora právě Matýsek veza plnou fůru žita. Okolo vozu kráčela Barka, udržujíc vidlemi sem tam klátící se náklad v rovnováze. Koně z vlastního popudu zastavili, jako by komický výstup i jejich zvědavost dráždil. Barča propukla v hlasitý smích podobný harašení s výše do vody vysypaného hrachu. Matýskův hlas provázel ji klepotem větrného mlýna. A ubohému modernímu rytíři zdálo se v okamžiku tom, že za terč kratochvílné zábavy vyhlídl si jej sám kníže pekel.

„Čert na něj — tuze dobře! Takhle na takové! —" zvolal Matýsek, nemoha zdržeti jazyk za zuby. Není jisto, zdali další hlasitě ovšem neprojevené myšlenky tohoto mravokárce v haleně nenesly se k zbožnému přání, aby vyšší zlá nebo dobrá mocnost, co tuto komickým obrazem pouze naznačeno, do pravdy provedla v naší vlasti na všech podobných paňácech, jichž typickým představitelem jest pan Vilém Moravec.

Jadrné „Půjdeš, stará!" osvobodilo sklíčeného švihá ka od ošemetného nepřítele. Mlsa hnána trestající rukou Baruščinou odběhla na druhou stranu dvora a s chutí, jako by byla vykonala opravdu nejkrásnější na světě skutek, dala se do jetele vyčuhujícího tu z okenka jakési komory.

„Nuž, dráha je volna!" zvolal Robert stěží potlačuje smích. „Servitore! Servitore!" A vztáhnuv proti příchozímu ruku, zavěsil se na jeho rameno. „Jen dále! jen dále! Jak hezké od tebe, že jsi ke

mně přišel. Ty pokrytče," doložil šeptmo, „jako bych nevěděl, komu vlastně tvá překvapující návštěva platí. Vyhledáme slečnu Boženu," sliboval zlomyslně, „okamžitě!"

Pan Vilém tvářil se, jako by byl spadl do rybníka, ale ne v létě, nýbrž v zimě, do ledové vody.

„Prosím tě," volal, „ich bitt dich . . . já jsem zničen! Zdá se, zdá, že jsem činil figuru prabloupou. Jedinou mou útěchou jest, že nebyla ona svědkyní!"

„Kdo může za nehodu?" těšil Robert přítele.

„V tomto okamžiku," pokračoval Vilém hlasem skoro plačtivým, „nemohu se přece ukázat vyvolené svého srdce. Ta nevzdělaná čeládka zajisté vše vyžvaní, a dojem, který jsem zjevem svým chtěl na ni učinit, jest ten tam! Po mně jest veta! Jak mohl bych se objeviti jí teď a takto! Vždyť nemám ani monocle, ach, běda! Kterak bych mohl se dívce s milionářem za dědečka takto zalíbiti. Ich bin untröstlich!"

„Budiž," smiloval se konečně Robert nad nešťastníkem. „Chtěl jsem právě do města. Půjdeme spolu. — Také pro mne," skončil v myšlenkách, „bude nejlépe, vzdálímli se na okamžik vůbec s jeviště."

Pan Souček opouštěl lože z pravidla časně. Chodil, jak se na venku říká, se slepicemi spat a s kohoutem vstával. Ale dnes zmeškal stařec nadobro tichou idylu, již představoval statek za jitra, a neobjevil se ani, když rozmarem náhody scenerie změnila se v burlesku. Z čeledi nikdo si toho nepovšimnul. Ve společnosti pracovitých lidí jest každý člen přes příliš zaujat sám sebou, aby o druhé se staral. A v létě, ve žních na venku musí každý všechny síly své napnouti, aby vykonal práci svou. Ani hlavy hospodářství zde valně nepohřešili, kde každý z mnohaleté zkušenosti cele znal rozsah svého úkolu. Že bude dnes svážeti se žito a ječmen, ustanoveno bylo v radě držené mezi pánem a Matýskem za obvyklé oposice švítorné Marty hned včera, a ráno provedlo se zkrátka usnešení, když počasí bylo příznivo, aniž kdo čekal na nové rozkazy. O tom, že ‚vzácný pán' z pokoje svého vůbec dnes nevyšel, nikdo tušení neměl, ani Marta, která, jak ve zvyku bylo, v ustanovenou ranní hodinu pootevřela dvéře a nepohlednouc ani dovnitř, na stolek u dveří stojící vstrčila tác s hrnkem kávy a houskou i vzdálila se okamžitě po svém zaméstnání. Též Boženka, ačkoli několikrát vzpomněla, že dědečkovi nedala ani dobré jitro, nepřišla k tomu, aby se po něm ohledla, nenapadlo jí, aby jej vyhledala.

Práce v poli měla pro ni tolik novosti, tolik půvabu a zajímavosti, že věnovala se jí cele, vhroužila se cele v ni, jako by nebyla jí zábavou pouze, ale povinností. Bylo jí milo zde uprostřed těch dětí přírody, jež v potu tváří, za mzdu, ale s láskou takovou, jako vlastní majetek, sklízeli úrodu z polí svého hospodáře. Cítila se k nim puzena a také i vděčností zdálo se jí že jest jim povinna. Za těch několik dní, jež trávila pod dědečkovou střechou, seznala všechny a s každým vyměnila nějaké vlídné slovo. Všickni ji za to milovali.

A nejvíce přilnul k slečince z města Matýsek. Starý ten hoch byl by ji nosil na rukou, jak praví pořekadlo. Na vzájem ona přijímala

ve všem jeho rady a vysvětlivky, jeho tázala se na vše, činíc jej snad nevědomky důvěrníkem i mnohé skrytější své myšlenky.

Matýsek, jak to u staré čeládky bývá, vpravil se vzhledem k domácí slečně v úkol jaksi otcovský i umínil si, že musí zde býti strážcem milého toho dítěte a že ochrannou ruku nad ní bude mu držeti, aby nezkušenou mysl její chránil před všeho druhu zlem a nástrahami.

S nelibostí spatřil chráněnku svou včera v městě ve společnosti vyfintěného mluvky, Moravce. Zdálo se mu nemožným, aby dívka tak jemnocitná a ušlechtilá, jakou Boženka se mu jevila, mohla zalíbení nalezti v té vyšňořené a opentlené loutce. A přece! Kdož nahledne v tajemství dívčího srdce, jež bývá nevyzpytatelné, kloníc se někdy k protivě nejnesnesitelnější, vrhající se v záhubu bez rozmyslu a bez rozvahy . . . Sprostý ten venkovan, nevzdělaný ale přirozeně rozumný, dospěl k podobným úvahám. Ale nemyslil více na pana Moravce, myslil na Roberta. Nedovedl ovšem oba tyto charaktery způsobem přesným a určitým roztříditi. Onen — hastroš bez myšlenky zakrývající obmezenost ducha svého nejmodernější vždy façonou oděvu a několika naučenými frásemi; tento — člověk vzdělaný, myslící, ale uvázlý životem svým na písku, na suchoparu, člověk nadaný, který zapomněl, že úkolem jeho byla vlastně čilá plavba na moři, v práci životní, i nalezl zalíbení v lapání prospěchu a okamžitých požitcích, stav se nečinným ve směru vyšším, v duševních snahách a zápasech. Prostý muž přirozeně neviděl v nich valného rozdílu. V mysli Matýskově byli oba mladí páni stejné ceny; on, člověk pracovitý, oběma stejně opovrhoval.

Ale ne tak soudila Boženka. Páně Moravcovo sladkomluvné dvoření odbyla s posměchem, na bratránka však pohlížela zcela jinak. Galanterie jeho byly sice podobny oněm, avšak tam za nimi neskrývalo se nic, pranic, a zde . . . Boženka hleděla do duše Robertovy zpytavě, pátrajíc v ní po vysvětlení něčeho tajemného v jeho zevnějším chování. A chvíli co chvíli jevilo se jí bratránkovo nitro v osvětlení příznivějším. Viděla brzy již jen brejlemi své fantasie, jež hravě tvořila si z jeho slabostí zajímavosti . . . Robert v představách jejích rostl do výše. Byla na nejbližší cestě, do bratranka se do pravdy zamilovati. —

Blížilo se k poledni. Na poli pracováno s pílí stále rostoucí. Mračna sletovala se na obloze a postupovala s neočekávanou rychlostí. Nebe hrozilo každým okamžikem deštěm.

„Aspoň fůru musíme ještě dostati domů,“ určoval velitelsky Matýsek ku spěchu pobízeje a sám předcházel nejlepším příkladem; pot řinul se mu s čela. Ani Boženka nezůstávala pozadu za všeobecným chvatem. Stála nahoře na voze a pomáhala ukládati tu vyschlé snopy s větší zajisté ochotou než silou.

A shůry skáply již první dešťové krůpěje.

„Marný náš boj proti živlům!“ zvolala Boženka se smíchem, přerušujíc mlčelivé napjetí sil venkovských soudruhů. „Nic nepomůže více!“

„Ani vašich rukou píle, jež vám, slečno, tak pěkně sluší,“ ozvalo se za ní.

Překvapena ohledla se Boženka. Stál tu muž, mladý. Tvář přívětivá, vlídná usmívala se z rámce plavého vousu, a oko, modré, bylo výrazem mysli klidné, ale nikoli lhostejné, schopné naopak zajisté

i největšího vzrušení. Slova jeho pronešena byla hlasem měkkým, lahodným, však dojem lichocení nečinila.

Cizinec díval se na dívku s patrným zalíbením a s pohnutím vždy větším. Bílý šáteček stínil půvabně hladké bezstarostné její čelo, a tváře rděly se zlíbány parnými paprsky letního slunce; růžový nádech tváří změnily rozpaky, jež nenadálý zjev v duši dívčině byl vzbudil, kvapem v záplavu purpurovou. Boženka učinila pohyb, jako by chtěla odvrátiti se, ukryti své jí samé nepochopitelné pohnutí, ale nedovedla, nežli před spočívajícími na ní pohledy sklopiti upřímné své oči...

„A teď rychle dolů s vozu, dívenko!“ zvolal cizinec, a nečekaje na rozhodnutí, vztáhl ruce a obejmuv Boženku kol pasu, snesl ji hravě na zem. „Což nepozorujete, že začíná již pršet pranešetrně?“ doložil vesele. „Promokla byste tam nahoře jak náleží!“

„A domů již nedojdu!“ odpověděla Boženka. Zdálo se jí, že musí za každou cenu vzchopiti se a uteci — Čemu? Snad letnímu dešti? Aj, něco zcela jiného pobádalo ji k útěku. Chtěla prchnouti před ním, před tím mužem, který se jako v báchorce čarovným prutem ze země vykouzlen octnul před ní. A přece nešla, neučinila jediného kroku. V blízkosti jeho, pravilo srdce, netřeba jí ničeho se báti. On vzbudil rázem její důvěru, a duše její byla plna k němu sympatie.

Prška změnila se náhle v liják; pojednou, mžikem, jak v létě se stává, jako by rázným trhnutím stavidel byl někdo tam nahoře rozpoutal proud vodní. Matýsek úprkem ku statku, aby vůz co nejdříve skryl pod střechu. Za ním Baruška s vykasanou sukní přehozenou přes hlavu. Ostatní čeleď hledala úkrytu na poli. Kvapem schovávali se do skulin, jež zůstaly mezi jednotlivými snopy snešenými k střechovité stavbě, jíž říká se „voják.“ Boženka nehýbala se, nevěděla, co počíti. Tu vztáhl on ruku svou po ruce její — nebránila se, šla za ním. Usadil ji do jedné z těch slaměných chýšek. Podrobila se jeho ochraně, nevyvinula chvějící se ruku svou z dlaně jeho. Byla pobouřena, vzrušena. Nevěděla, co děje se s ní, v srdci jejím, v duši její...

Déšť ustal; proud zastavil se opět mžikem tak, jak se byl rozpoutal, zase jako by táž ruka nahoře byla stavidla náhle zarazila. Pouhá letní přeháňka. Krajinu zasáhlo jen křídlo mračen, jež přeletěla již docela. Práce na poli však musila pro dnes odložena býti. Déšť zmokřil za krátkou dobu vydatného svého působení značnou vrstvu schnoucích klasů. Slunce dostupujíc právě největší své denní výše, vysílalo dolů žhavé paprsky, a působením jich promoklé snopy halily se v páru vystupující nahoru.

Z městečka zazníval hlahol zvonů, bylo poledne. Chasa stála již pohromadě, aby nastoupila společně cestu domů.

Také Boženka opustila svůj úkryt. Plachost její zmizela. Hleděla na cizince jako na člověka, s nímž dávno se znala, k němuž přátelskými poutána jest svazky.

„A proč nechcete,“ otázala se, „navštíviti dědečka?“

„Pana Součka? Nemohu, nemohu,“ odpověděl, přemáhaje své pohnutí. „Nežádejte mne za vysvětlení. Proto však přece,“ doložil hlasem měkkým a skorem žalostným, jako by neodvážil se doufati v to, co

ústy pronáší, „proto přece spatřím zajisté ještě v životě svou — krásnou vidinu letního snu . . .“

V tom nebylo žádné lichocení, žádná zúmyslnost. Jak zcela jinak pronášel Robert podobné příjemnosti! Proč právě teď vzpomněla na bratránka? Snad aby porovnala jej s mužem, který stál před ní k rozchodu podávaje jí pravici. Snad — ale možno také, že v okamžiku onom nebylo jí třeba žádného porovnání více. Robert Zelený byl již nadobro sklesl s výše své, do níž jej fantasie mladé citaplné dívky, hledající vysněný ideál srdce svého, byla již již unášela — ustupoval hluboko dolů a daleko do pozadí před nenadálým soupeřem . . .

Boženka pozdvihla zrak a spatřila bratránka v skutečnosti. Přicházel kráčeje po mezi, promoklý, tváře se mrzutě. Déšť byl jej stihl na cestě z města, odkud se vracel zacházkou — schvální zacházkou — okolo pole, na němž se pracovalo. Boženka vítala jej zvonivým smíchem. Náhle však ustala v rozmarném projevu své veselosti. Robert stanul před ní a jejím společníkem i měřil tohoto pohledem plným zloby.

„Dubský?“ zvolal s přízvukem, zostřuje slovo v otázku.

„Ano,“ odpověděl cizí muž, „inženýr Karel Dubský, kterého štěstí dnes po prvé zaneslo do této krajiny.“ Pohledl výrazně při tom na Boženku. „Kterak mě poznáváte?“ přerušil větu a zadíval se ve tvář muže, který jej oslovil. „Robert Zelený!“ zvolal pojednou radostně překvapen. „A já tě nepoznal okamžitě!“ Vztáhl k němu ruce. „Jak dávno jsme se neviděli, příteli! Ó krásné ty doby naše! Pamatuješ? Chovám v duši živou upomínku na jich kouzlo. Ten mladický náš tehdejší ruch a šum! Byli jsme horské bystřiny razící sobě cestu bez bázně a bez ohledu na překážky — osud urovnal teď tok života našeho v určité dráhy, vykázal břehy našim myšlenkám i našim citům. Ó škoda těch časů mladických, nespoutaných! A kterak,“ přerušil mladý muž pojednou své horování, „kterak zanešen byl jsi ty sem?“

„Můj bratránek,“ vmísila se v rozmluvu Boženka. Porozuměla, že oba tito lidé, přátelé kdysi, poznali se teď sice dle podoby, ale duší nepoznávají se. Chtěla trapný dojem takového setkání zmírniti.

„Jak že?“ zvolal Dubský ustoupiv; planoucí oči jeho ulekly se pohledů, s nimiž se setkaly. „Vnuk páně Součkův? Pochopuji,“ řekl po chvíli hlasem mírným, úsměvným, podávaje Robertovi znova ruku, „pochopuji tvé chladné přijetí. Tenkráte v kouzelných dobách mládí oba nevěděli jsme, jaké svazky nás poutají. A kdy by! Tenkráte nebyly by obavy před možnými důslednostmi těch svazků naplnily trpkostí žádného z nás. Neboj se, příteli!“ řekl pak ne zcela bez povzdechu. „Nepovažuji se za oprávněna z událostí dávné minulosti těžiti pro sebe, využitkovati na prospěch svůj styky blízké, nejbližší zajisté, ale mezi lidmi dávno teď mrtvými již . . . Mám příliš mnoho hrdosti! Ne méně než moje matka! A jsem samostatným dosti, abych žebral teď — tam, kde mně — kde nám — kdysi snad mělo být, ale nebylo nabízeno. Jsem zde a zůstanu inženýrem Dubským původu neznámého a lhostejného . . . A k onomu muži tam,“ ukázal ke statku, „nebudu hlásiti se nikdy . . . Přeji tobě cele jeho lásku i — jeho dědictví. Nepřišel jsem, abych stavěl se ti v cestu . . .“

Umlkl a Robert hleděl na něho udiven, jako by dobře nechápal. Co to praví? Bylo mu, jako by náhle unešen byl do světa, který byl kdysi také světem jeho, ale teď najisto jím není více. Upíral oči své zpytavě na svůj protějšek, jako by opětovně chtěl přesvědčiti se, mluvilli s ním muž zralý, s vousem na tváři a ne blouznivý mladík, nemající o prospěšnosti a praktických stránkách blahobytu ani ponětí... Dal se do posupného smíchu. Myslil, že nemůže na onu deklamaci odpověděti jinak než posměchem, projevem své nedůvěry v její pravdu...

„Buď bez starosti," řekl ještě Dubský hlasem pevným, „nechci urvati tobě tvé naděje," a měl se k odchodu.

„Tvé naděje!" opakoval Robert. „Ó ano, tys je již urval!" zvolal v náhlém vzplanutí vášně. Udiven zastavil se Dubský. Jakým tónem byla pronešena ta slova! Robert upíral zrak na něho a pak zas na Boženku a vpíjel se pohledy těmi až na dno její duše, jako by čísti chtěl vše, co v ní se dálo. Neznal se ani sám.. Kde jest jeho klid? Kam se poděla jeho rozvaha? Jeho chladnost a vypočítavost? Náhle jako by blesk byl jej osvítil. Srdce její jest opředeno kouzlem vznikající lásky! Snad nechápe dosud celý obsah okamžitých svých citů — ale pochyby není. A pak praví on, ten člověk, že nepřišel, aby mu urval — — Robert nemyslil více na hmotný prospěch, který napovídal mu rozum, že vynese mu spojení se sestřenkou. Ten chladný sobec včerejška zapomněl vůbec na všechny prospěchy i neprospěchy materielní, zapomněl na dědictví, na vše. On mu urval ji! Vědomí toto pobouřilo ne Robertovu vypočítavou mysl ale jeho cit, rozechvělo jej k zoufalství, ranilo smrtelně — jeho srdce . . .

Hněvivě stáli proti sobě sokové, někdejší přátelé. Oba hledali slova, ale žádný nemohl jediného nalezti.

V tom směrem od statku přiběhla Baruška, udýchaná, plačíc a štkajíc. Vzácný pán byl konečně pohřešen a nelze ho nalezti, nikdo o něm neví. Nebyl spatřen ani na dvoře, ani na poli, ani v zahradě, nikde. A okno jeho pokoje, jež ráno vstana vždy hned otvírává, dosud jest zavřeno. Až teď povšimnuto si okolnosti tak závažné, tak rozhodné.

Boženka uplašena běžela k domovu. Robert za ní.

Ze statku vyšel jim naproti Matýsek; tvář jeho byla bledá, sotva stál na nohou. Bylo mu do pláče, ale plakat nemohl a nechtěl.

„Matýsku!" volala Boženka, spínajíc proti němu ruce, jako by uprositi jej chtěla, aby nevyřekl nic, co by mohlo zarmoutiti.

„Co se stalo?" tázal se Robert. „Co jest s dědečkem?"

Žádná odpověď.

Vnikli do domu a po schodech do ložnice starého pána.

Pan Souček zpola oblečen ležel na podlaze, uprostřed pokoje, na znak — ruku maje skleslou bez vlády podle těla, oči zavřené. Paprsky sluneční vnikající sem oknem osvěcovaly jeho vlídnou poctivou tvář, zsinalou, a na studeném vrásčitém čele lámaly světlo své v laškovnou hru duhových barev . . .

Statek osiřel; statek nemá pána.

Vesele jako vždy jindy koupaly se bílé čisté stěny budovy v odlesku červánků, jež zapadající letní slunce za sebou vykouzlilo nad modrajícími se v dálce vrchy. A nová střecha stodoly vyhlédala úsměvně z pozadí zahrady, z korun starých jabloní a hruší plných zrajícího ovoce a ptačího zpěvu.

Ani uvnitř statku nestala se změna. Pod kolnou stály vozy přichystané do polí na ráno, a po nich přelétaly kdákající kury, a pod koly kmitl se časem bílý králík stříhaje ušima. Z chléva ozývalo se bučení krav a řehtot koní ze stájů, a Mlsa vyběhla ven slídíc, věrná jmenu svému, po všech koutech rozsáhlého nádvoří — i cikán seděl na místě svém před boudou vrče a štěkaje střídavě.

Nebylo na pohled nikde znáti rozdílu mezi včerejškem a dneškem, mezi ránem a večerem. Ano, i lidé byli zde ti samí. Tam Bartoš čeledín klepaje dřevěnkami odměřený jambus a za ním pohunek tichým krokem a loudavým přispůsobením obvyklé vážné chůzi rohatých jeho svěřenců, obou lysých volů. Tam směrem ke sklepu přenesl se k obvyklému účelu pádný a kolébavý krok starší děvečky s objemným krajáčem v rukou, a v určitou hodinu objevila se na prahu kuchyně Kačena, a pod kolnou na dřevěném stole octla se hliněná mísa s kyticí, jež zatopena kouřící se večeří. Chasa usedla k jídlu, veškera čeleď, nescházel ani Matýsek. Avšak bílá kytice nevynořila se více z pokrývající ji hladiny jako ráno, při snídaní. Nikdo nejedl. A nikdo nemluvil. Všichni byli pohříženi v myšlenky, na rtech nebylo smíchu, a z očí všech zíral smutek. Odloživ lžíci šel každý zas po své obvyklé práci; konána však mlčky, bez uspokojení a bez radosti a bez zpěvu.

Na statku ležela těžká duma. Nikdo jí nevyslovil, ale byla zde. Statek byl jako jindy, ale — byl osiřelý, neměl pána.

Co bude nyní? K té otázce nikdo se dosud nepropracoval. Zvěst o páně Součkově nenadálé a náhlé smrti účinkovala ranou ohromující. Vybuchl pláč a nářek. Pak přirozeně následovalo strnutí. Každý chodil jako zamlklý; dvůr podobal se zakletému zámku. Na okamžik zastavena všechna činnost, odloženo vše, zahozeno vše a ruce malomocně sklesly dolů. Brzo ale chopily se odložené věci, zdvihly odhozenou nanovo. Domácnost ve statku pohybovala se ve vyjetých kolejích, nezastavilo se jediné kolečko, žádné z četných těch pojidel, jež vykonávají společně práci, nevypovědělo službu.

Ráno zapřaženi bělouši, a jelo se na pole. Včerejší déšť dávno beze stopy zmizel s poraženého žita a v podobě páry vznášel se již v prostoře shlukuje se tu nanovo v oblaka. Matýsek mlčky a vážně vyšinul se na vůz a za ním vyhoupla se Barka nahoru, a Bartoš s několika dělníky sáhli ke kosám — pokračovalo se v práci, jako by byla pouze a jedině náhlým deštěm přerušena bývala. Ječné klasy hromadně padaly pod silou svalnatých ramen a fůru za fůrou ukládali žito do stodoly. Nikdo nerozkazoval, nikdo nepobízel, každý sám od sebe postavil se na své místo. Pracovali — jako stroj. Stroj, kterému scházel vůdce, řidič, pán — ale který pohybuje se přece bezvadně rozpoutanou svou silou.

Jak dlouho však bude možno, aby takto se pohyboval? aby buď nezastavil se anebo aby nepocítil pojednou nové ruky vedoucí?

Ve hlavě Matýskově kmitla se konečně tato myšlenka — ne v určitém tak rouchu, ne zcela jasná; myslí jeho přeletělo několik obrazů, kvapem, v těkavých obrysech.

Pozdvihl zrak. Vždyť v pozadí onoho pokoje tamo s otevřeným oknem nalézá se dosud hospodář — není ještě z domu — nikdo jiný nemá práva na statku... Starý sluha se skorem usmál; možnoli jmenovati úsměvem, když oko třpytí se a leskne zahaleno v slzu rozteklou po rohožce.

Bylo odpoledne a vjížděl právě branou do statku s nákladem, jenž tíží se povážlivě kolísal.

„Matese," ozvalo se tu naproti. Robert stál na prahu domu s čelem zamračeným, s hlavou vztýčenou. „Matese!" opakoval hlasem ne drsným ale pevným, určitým, velitelským. „Vypřáhněte a pojedete na nádraží! Rychle! Přijedou večerním vlakem hosté!"

Nečekaje odpovědi, zmizel Robert v domě. Byl by se také nedočkal tak snadno. Matýsek hleděl němě před sebe jako zkamenělý. Ústa pootevřená nepohnula se ani. Oči se mu zalily — nerozeznal, nalézáli se kdo před ním nebo ne — před ním zatmělo se, a ta tma sbalila se v kouli a počala se prudce otáčeti... Zadržel koně trhnutím ruky hned jak byl osloven — teď spráskl obě ruce nad hlavou a přitiskl je k prsům a přitiskl je pak na čelo a k očím... Propukl v hlasitý pláč; prsa pohybovala se křečovitě; štkal bolestně...

Teď teprve pocítil ztrátu, jíž utrpěli. Nyní teprve, v tomto okamžiku celou tíhou padla na něho změna, jež nastala nešťastnou včerejší událostí. Obrazy, jež hlavou jeho před chvílí mlhavě se nesly, shlukly se v obraz přesný, jasný, určitý, o jehož pravdivosti nemožno pochybovat — obraz skutečnosti. Situace celá objevila se mu rázem ve světle neklamném. Statek má nového pána...

V tu samou hodinu večerní a týmže směrem jako před několika dny, od nádraží kolébal se městem známý kočár ze statku. V oknech všech domů na náměstí objevily se opět zvědavé hlavinky dívčí a tlačily se jedna přes druhou. Překvapení nebylo však druhu tak příjemného jako ondy. Ve voze seděly vedle sebe dvě staré dámy.

S povzdechem, sklamány schovaly se hlavinky za záclony, zmizely za květinami v oknech rozestavenými; jen několik tváří, vesměs méně kvetoucích, vydrželo na místě i obracely se za kočárem, až na konec náměstí i města se doklátil a v prach silnice se potopil.

Vůz pohyboval se dále; jednotvárný vrzot kol a dupot konských kopyt nebyl přerušován ničím než čas od času nedočkavým řehotem některého z bělounů, jemuž zachtělo se odpočinku. Matýsek seděl na kozlíku se šíjí sehnutou; v ústech měl dýmku, ale do vzduchu nevalily se tmavé kotouče — dýmka uhasla a kuřák ani toho nespozoroval; hleděl před sebe vážně a mlčky. Také uvnitř kočáru umlkl hovor a nevyměnilo se teď jediné slovo.

Konečně dojeli cíle, statku.

„Zde jsme tedy opět!“ zvolala jedna z paní naproti Robertovi, který přistoupil k vozu. „Kdož mohl se nadáti, že tak krátce za tebou sem přijdu!“

„Zajisté!“ odpověděl Robert, „kdo mohl vše tušiti! Ó teto Leonoro — tak brzo! A přece — jak mnoho stalo se v krátkém tom čase! S námi se všemi! Co různého poznání leží v těch několika dnech, jež zde trávím — co poznání a — jaké klamy!...“

„Roberte!“ Teta pohledla naň uleknuta. „Co se stalo?“ Zdálo se jí, že čte odpověď zřetelnou s jeho sevřených rtů. Jak vážná jest jeho tvář! Jak zkabonělé čelo! Starostlivá tetinka nemohla se ani dočkati, aby se synovcem svým se octla o samotě.

Robert neměl příležitosti jinak než stručně, telegraficky, oznámiti domů stav věcí a tu nemohl událostí, jak posledních dnů na statku se sběhly, blíže se dotknouti. Nevěděla tedy teta Leonora mnohem více, nežli že pan Souček raněn mrtvicí, náhle zemřel. Zajisté, že prvním hnutím mysli její byla lítost. Vždyť nemohla nevzpomenouti sobě krásných a milých chvil, jež zažila v rodině toho, o němž zvěstuje jí zde několik odměřených slov, že skončil pozemskou svou pouť, že zastavily se v hlavě jeho myšlenky, a srdce přestalo tlouci navždy...

Avšak brzo v mysli její nad bolestí zprávy o smrti strýcově nabylo převahu rozumování o možných smrti této následcích, a když při churavosti sestřině a v nepřítomnosti švakrově rozhodla se vydati na cestu... ovládala jí jediná skorem myšlenka: aby miláček její Robert nebyl sklamán v nadějích svých na dědictví.

Slova, jimiž synovec ji přivítal, zvýšila nejasné obavy její na stupeň určitých pochybností.

Ve zmatku myšlenek svých zapomněla úplně i na družku, jež s ní přijela a jež namáhavě, obtížně, slézala za ní s kočáru. Robert přiskočil, chtěje staré dámě dolů pomoci. Neznal jí a obrátil se tázavě k tetě Leonoře. Tu však vyběhla z domu Boženka a s výkřikem radosti vrhla se druhé příchozí na prsa.

„Ó tetinko Fanny! Ó tetinko!“ volala, skrývajíc uslzenou líc v jejím objetí. „Že přicházíš! Neměla bych v těchto dnech smutku srdce přátelského! Ach, nemám od chvíle této také v životě více nikoho, ke komu bych se mohla uteci, nikoho než tebe, tetinko!...“

Nikoho! Starý Matýsek zakašlal. Slza objevila se na hrubé jeho tváři a ztratila se v hřívě náručního...

Hosté vešli do domu. Robert po krátkém uvítání ponechal návštěvu z Moravy společnosti Boženčině a vedl rádkyni svou do pokoje pro ni přichystaného.

„Co se stalo?“ tázala se kvapně teta Leonora dříve ještě než odložila vrchní šat cestovní. „Jaký jest pravý stav věcí? Snad bylo vše dávno ustanoveno rozhněvaným na nás strýcem, a pouť tvá na venek skončila příliš záhy, aby byla mohla způsobiti prospěšnou změnu.“

„Nebylo žádného ustanovení dědečkova před naším příchodem,“ ubezpečil ji Robert.

„Co tedy? Mluv!“

Tetinka zbožňovala synovce příliš, aby dala vzniknouti myšlence, že snad osobní zakročení miláčka jejího u kohokoli potkati by se

mohlo s nezdarem. A přece tedy! Slov nenalézajíc, strnula, zadívala se na Roberta, když zběžně, nakresliv obraz dnů strávených na statku, skončil výstupem ve velikém pokoji, „který se podobal dokonalé roztržce."

„K jejímuž vyrovnání nezbylo více času?" otázala se Lenorka pamatujíc se po dlouhém pomlčení.

„Zajisté nebylo. Noc na to učinila nemožným každý pokus..."

„Rozhněván na tebe, odešel strýc," mluvila tetinka, jako by Roberta přivesti chtěla k tomu, aby události další vypravoval.

„Ano — a octnuv se v pokoji svém, dědeček, sedl, jak se zdá, neprodleně ke stolku."

„A psal sám — vlastnoručně . . ." zpola tázala se, zpola pronášela tvrzení Lenorka. „A naše plány . . . tvoje naděje . . ."

„Moje naděje!" opakoval Robert s úsměvem zpola ironickým, zpola trpkým. „Ty tam — ty tam!"

„Ó bože!" zalkala tetinka a zahleděla se na Roberta pohledem plným zármutku. „Tedy marné byly dvacetileté mé snahy! Jediný okamžik zničil všechno... On zde již byl! Mluv, byl zde Dubský?"

„Tys mně nerozuměla... Dubský s dědečkem ani se nesetkal..."

Teta zajásala. „Což tedy?" zvolala pak netrpělivě. „Jak si mám vše vysvětliti? Dědeček rozhodl se učiniti poslední vůli — vždyť jsi jej sám na myšlenku tu vlastně přivedl," doložila s výčitkou málo zakrytou. „A proti tobě byl v okamžiku tom předpojat, roztrpčen, rozhněván na tebe... A dále? Co dále? Tuším již všecko! Tedy — ona! Ona vytlačila tě s pole. Ta slabá, nezkušená dívka mého rozumného Roberta! Nemohu tomu ani uvěřiti! Ty mě klameš anebo sám zbytečným podléháš obavám... Tak zle zajisté není! Pro nepatrné nedorozumění nemohl muž tak spravedlivý, jako nebožtík, tebe docela — snad vyděditi . . . Ty mou nedočkavost přepínáš! Mluv! V nejhorším případě — snad rozděleno jmění mezi vás oba na stejno... Nuž, pak není neštěstí tak veliké! Tito dva dědicové mohou snadno se srovnati... Či zavrhl jsi nezvratně plán, který jsem ti sdělila?"

„Zmizel shodou událostí nepochybně sám sebou," poznamenal Robert dosti tajemně.

„A teď již vysvětli mně vše!" zvolala teta Lenorka nedočkavě v značném rozčilení; zapomněla, že unášena myšlenkami svými nepustila vlastně sama synovce svého dosud k slovu. „Tvé naděje ty tam! Dědicem strýcovým nejsi ty..."

„Já? Kterak to? Tys mně nerozuměla! Nemyslil jsem na tyto naděje..."

„Ne na tyto?" Teta Lenorka zahleděla se na synovce svého zkoumavě.

Robert podal jí papír.

„Ve jmenu trojjediného boha," četla tetinka. „Očekávaje blízké naplnění svých dnů . . ." Ruce sklesly jí do klína. „Naplnění svých dnů a... konec!" zvolala obrátivši se k Robertovi.

„Jiné listiny zde není," odpověděl tento.

„A tato zde neznamená přec pro nás ničeho! Ubohý muž nedospěl ani tak daleko, aby projevil vlastně vůli svou . . ." Tetinka

měla za neodkladnou povinnost proliti slzu. „I kdy by byla listina dopsána osudného toho večera,“ hovořila dále, „neměla by platnosti. Což tobě to povídám? Poslední vůle bez podpisu svědků! A zde nestojí ani to nejmenší, co by jinak, třeba ne právně, závazným býti nám mohlo. Nerozumím ti, Roberte. Snad nermoutíš se myšlenkami o tom, co mohlo napsáno snad býti na prázdný ten kus papíru, jenž nachází se za posledním zde slovem a napsáno nebylo, když ruka nedovedla déle pérem vládnouti . . . Co na tom, co mohlo se snad státi? Nám stačí úplně to, co skutečně jest . . . a napsáno není nic. Ani zde, ani dříve nikdy a nikde, jak jsi pravil. Nuže! Ty jako nejbližší nebožtíkův příbuzný! . . .“ Lenorka se zamlčela; Robert pozdvihl k ní zrak — spočívala v tom pohledu otázka. Bylo odpověděno na ni rovněž jen pohledem němě . . . „Jsi po zákonu jediný dědic Součkovy pozůstalosti,“ skončila teta s probouzející se kvapem radostí. „Svědomí tvé může býti zcela pokojno. Ani k oné dívce nejsi vázán ničím . . .“

„Ničím, praničím,“ zašeptal Robert, a hlas jeho podobal se zalkání.

Teta Lenora pootevřela ústa, chtějíc pokračovati ve svých vývodech, ale nevypustila ze rtů slova — uvázlo jí pojednou v hrdle. Dívala se chvíli němě na synovce, který seděl proti ní s rukama skříženýma na prsou, s hlavou skloněnou, s čelem zamračeným.

„Roberte!“ zvolala konečně prudce se vzchopivši. „Ty ji miluješ . . .“ Nemohla ubrániti se úsměvu. Zdálo se jí, že záleží jedině na něm, zbožňovaném jejím synovci, aby touha srdce jeho každá okamžitě se vyplnila. Byl jí vzorem muže, i nechápala, že by nalezla se žena, jež by úsměv jeho přijala bez radostného vzplanutí očí, bez souhlasného záchvěvu srdce.

„Nyní ti rozumím,“ pokračovala položivši ruku na jeho rameno. „Rozumím ti, ale — nepochopuji tě! Nenadála jsem se do tebe takové — romantiky. Nepoznávám tě . . .“

„Nedivím se ti,“ odpověděl Robert. „Mně samému se tak děje,“ pokračoval mluvě polo šeptem, více pro sebe. „Jsem jako vyměněn. Sám se nechápu . . . Jsem unášen něčím neviditelným, neznámým — něčím, čemuž marně se bráním . . . Nevěděl jsem, že takovou moc . . .“

„Má láska,“ doložila teta. „A nyní tě i pochopuji!“ Stará panna vzdychla hluboce a sepjala ruce. Snad sešedivělou hlavou její letěly upomínky na vlastní minulost, mládí její. Za povzdechem následovala slza objevujíc se v přivřených řasách, a jedna po druhé kanula pak dolů po tváři.

Brzy zapomněla tetinka na vlastní příčinu pláče . . . slzná potopa jejích očí upomenula ji maně, že nalézá se v domě smutku, i zdálo se jí konečně, že pláče tak žalostně — pro ubohého strýce . . .

Rozmluva se synovcem byla přerušena. Tetinka odebrala se do pokoje zemřelého, aby učinila mu návštěvu. (Dokončení.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

XVI.

Vrátiv se domů vyhledal doktor na večer slečnu Mély a vyzval ji kousek na procházku. Sotva vyšli ze vsi, zastavil se a pravil: „Rozkošno!“

„Že jste přece jednou spokojen a že vám do smíchu.“

„Chytil jsem ve městě lososa. Jelínka.“

Doktor se znova rozesmál.

„Vy máte, doktore, dnes pro smích uděláno.“

„Ano, má zlatá družice v Muse! Povím vám, jak jsem dnes studoval úlohu s Jelínkem.“

„Prosím.“

Jaroslav vylíčil jednou větou jeviště na střelnici a dvěma, třemi větami popsal figuru Jelínkovu. Pak pokračoval:

„Jak jsem vytáhl papíry, vyšlehl z tragických očí Jelínkových hlad, přenáramný hlad; div úloh nepohltil. Řekl jsem, že s ním obě úlohy projdu, aby dobře rozuměl jejich smyslu. Počali jsme s Rozhonem z Ještěra; Jelínek poslouchal na obě uši. Při verši: ‚Veřejný ohlas šumí po kraji‘ sáhl mi lehce kostnatou svou rukou na loket. ‚Prosím, milostpane, račte ještě jednou od slova: ‚vejřevný.‘ Já si zprvu toho výrazu nepovšimnul, ale když Jelínek slavně po mně opakoval: ‚V e j ř e v n ý ohlas šumí po kraji,‘ div jsem se potají smíchem nezakuckal. Přišlo místo:

O hrůzyplná pro mne situace,
sám nebes hrad se hrozí sesouti!

Na lokti mém spočinula opět Jelínkova pravice: ‚Milostpane! Co je to sesouti?‘ Vysvětlil jsem, že jako sesypati; jenže sesypati užívá se více o kamnách. ‚To dá rozum,‘ odvětil Jelínek; ‚o situlaci se to nemůže říci.‘ Zaťal jsem zuby, abych zadržel smích, a žádal jsem ho, by mně to místo zadeklamoval. Jelínek deklamoval: ‚O hrůzyplná pro mne s i t u l a c e, sám nebes hrad se hrozí s z e z o u t i! — To je pěkné místečko,‘ dodal; ‚takovými se prorazí i dubové fošny!‘ — Opět cítím ruku Jelínkovu dále čta ‚v plášti černé noci.‘ — ‚Milostpane, to musím si vzíti také černý plášť! Abych to věděl; já již něco shledám, třeba z nějakého domina.‘ — Odvětil jsem, že nemusí býti; obecenstvo že si toho nevšimne. — ‚Také pravda; ale o plášť mi nebude zle.‘“

„Doufám, že již pískne parostroj,“ nadhodila slečna Mély.

„Stanice jest ještě daleko. Ale k vůli vám přidám páry. Četl jsem dále Rozhona. Přišel verš:

Věk k bídám lidským povždy lhostejný.

Ruka Jelínkova dotýká se mého lokte. ‚Nerozumíte?‘ — ‚Prosím vyložiti.‘ — Vykládám, že neštěstí jest vždy kruto, buď si člověk mlád nebo stár, i žádám, aby verš opakoval. Jelínek recitoval: Věk k bídám lidským vždy je holstejný. Jedno ‚holstejný‘ by se mohlo přeslechnouti, pro zvýšení effektu přidal jsem do úlohy ještě druhé. Tuším, že nemáte nic proti tomu?“

„Vy zdáte se již býti nasycena!“

„Po situlaci holstejný, jest, příteli, jen salát po pečeni.“

„Tedy ještě jednu pečínku. Verš zní:

Soud lidský jest jen první stolice,
bůh vyšším soudem lépe rozhodne.“

„Na lokti vašem spočinula opět Jelínkova pravice?“

„Spočinula. Nemohl pochopiti, jak do toho poetického místa přichází prosaická stolice. Já vyložil mu, že stolice znamená tolik jako instance, že tedy bůh soudí u vyšší instanci nežli lidé. Jelínek přitakal, že nyní rozumí, a opakoval si místo toto takto: Soud lidský jest jen první dištance, bůh vyšším soudem lépe rozhodne.“

„Vy pracujete, příteli, v nesmyslech,“ dí slečna.

„Ale sladkých,“ přidal doktor.

Slečna se vážně do něho zadívala. Doktor vzal ji za ruku a pravil srdečně: „Kromě vás, Mély.“

„I jinde, příteli, vím to. Týž muž, jenž komickým spůsobem se starým pošetilým hercem prochází úlohu vlastní tragické básně a vlastní plod s jeho nesmysly opepřuje sobě k potěše, týž muž zjednává ubohé, opovržené, opuštěné ženě, když jest na rozchodu se životem, ztracený mír, ztracenou blaženost, aby šťastně umřela.“

„Odkud to víte?“

„Od paní Hajné.“

Nastala pomlka. Slečna ji přerušila.

„Dovolte mi, Jaroslave, otázku, zcela upřímnou, srdečnou a odpovězte mi, prosím, na ni také tak.“

„Odpovím, Mély.“

„Miloval jste snad někdy nešťastnou onu herečku?“

„Když jsem byl študentík,“ odpovídal doktor dobrosrdečně, „poznal jsem ji v rodišti svém na divadle v prvním rozkvětu její mladosti a zablouznil si po ní. Ale Prokop, jemuž jsem se svěřil, varoval mne z toho, bych matce své známostí tou nepřístojnou neučinil zármutku a hany. Já jsem ho uposlechl; mělť duševní převahu nade mnou. A když jsem po letech se s ní opuštěnou v Praze shledal, věřte mi, Mély, jednal jsem z čistého, pouhého lidského citu.“

„Vážná pravda, ale opět u sladkého nesmyslu. Nuž ruku mou máte. Půjdu s vámi jako srna se svým srnem. Vždyť sama plavala jsem v samých sladkých nesmyslech a chytám se teprve u vás vážné pravdy.“

Podala doktorovi ruku; on skláněl se k ní, by ji políbil. Slečna nedovolila.

„Není, Jaroslave,“ pravila pevně, „pro vaše líbání; jest jen k upřímnému, srdečnému stisku, jenž důstojen jest pravého muže.“

„Ale nesmysly zapředené spolu dohrajeme? Vždyť Borovce nemohu zhola propustiti bez dostiučinění. Chlubil se mi do očí, že jste mu skoro lásku svou vyznala, ano, že jste i pod stolem nožkou svou jeho nohy se významně dotkla."

„A vy jste věřil, Jaroslave?"

„Jak bych mohl, Mély, znaje vás až v duše krásné hlubinu?"

„Díky. Ale s Gábinkou nebudete více tancovati?"

„Nebudu. Což vám to utkvělo v mysli?"

„Více nežli vám Borovcova lež a chlubnost. Ale s tím pryč! Divadlo dohrajeme, jak se na poctivé komedianty sluší. Dávám vám plnou moc a vůli, pane kollego; vím, že jste zcela spolehliv, pane režisére. Borovec nemůže míti lepšího instruktora pro Kopyto nad Jelínka."

XVII.

Tesař s truhlářem odklidili se ze sálu, první partie dekorací i průčelí přivezena, rovněž kostymy. Jeviště bylo s polovici hotovo. Úlohy se pilné studovaly: mladý Tureček s Gábinkou již opět dýchali jedním dechem, ač v Gábince, v pozadí srdečka, doktorův obraz se ještě jasně pokmitával; Jelínek s Borovcem. Vraženská paní Marjánka myslila již opravdově, že neblížili se již poslední soud, aspoň potopa nějaká odplaví Vražno. Takové bláznovství, oblohu zrovna prorážející! Pán její, padesátník, a strojiti jiným ze sebe šašky na divadle! Povážlivá její hlava přicházela věci na kloub: nikdo jiný za tím nestál, nežli ta emancipovaná Pražanka z Čerstvého vzduchu! Co by byla za to dala, kdy by se byla mohla dostati do milostpánova šuplíku ve psacím stole. Jindy pohodil leckteré psaní, a ona si je potají mohla krásně přečísti; ale nyní, již po delší čas, byl opatrný jako četník: každé psaní schoval pod klíč a klíče nedal z kapsy. A pak ta Pražanka! Viděla ji asi dvakrát. Pravda, je to postava krásné proporce a bohatá; ale krásu všecku nesnědla, a jiné panny a slečny jsou také bohaty. Že by jejího pána chtěla, nezdálo se jí; tolik zdravého smyslu paní Marjánka při všem bezpokojí si zachovala. Co tedy chtěli tím divadlem u Hajných? Kratochvíli, nic nežli kratochvíli, a její pán, ten pošetilý dobrák, jim pomáhá oběma rukama. Snad chce se tím té slečně z Prahy zalíbiti; bral by asi, bral. Ti mužští! Všichni jsou stejni; staří, mladí. Ukažte jim pěknou ženskou larvičku a fuk! saze z komína! Svět, aspoň mužský svět, již dávno zasluhuje novou potopu!

Byla by ráda pána varovala, ale neměla jaksi k němu cestičky. Tloukla sice již kolikráte tak z pozdalečí na keř, ale viděla, že zajíc nevyběhne, a že by v pánovi probudila hněv a nevoli. A on má dobrou paměť, a žertu s ním není. A tu na Vražně měla paní Marjánka teplé hnízdo, proč by z něho vylízala; jistě by jí bylo hůře na stará kolena na jiné službě. U svobodných pánův je přece nejlépe; nerozumějí tak hospodářství jako paní, nu, a ledacos spíš odpadne do kapsy! Však ona ta hloupost pomine; ale mlčeti nežli pomine! Mlč, ženská hubo, když se chce mluviti! Sám Jelínek by řekl, kdy by byl duševní náladu paní Marjánky znal, že je to hrůzyplná „situlace."

Jelínek se měl na Vražnu jako v nebi na kraji. Předně ten rajský pocit neposlouchati vřeštění dětí a nebýti na očích své ostré „Korfeliáně.“ Tak říkal v duchu své drahé polovici, podle jisté úlohy téhož jmena v nějaké divadelní báchorce. V duchu, pravíme; nebo kdy by jí byl Korfeliáno řekl do očí, bylo by se mu jistě od nějaké nádoby v očích rozjiskřilo. Jeho paní věděla, jak sladka jest vláda, ač o noviny ani nikdy nezavadila. A pak jak se na Vražně měl! Jedl sám druhý s milostpánem při tabuli i ve všední den někdy jídla, která doma ani o božích hodech nepřišla mu do úst. A nápojův, jež duši lidskou dle bible i zkušeností rozveselují, bylo také dostatek. Ký div, že herec, ať tak dím, v plísni i prachu všedního života zašlý, na dvorci Vraženském tak na duchu a těle okříval, jak upocený chodec, když z parna i s tvrdé i nudné silnice zabočí do vonného chladu lesního na pěšinu, pružnou a mechatou, jež mimo to vede k hostinci, kde čeká naň pěnivý džbánek čerstvé chmeloviny. Tento chodcův ideál bylo Jelínkovi vystoupení na divadle v Záhořanech. Z Vražna neměl tam daleko; na lopoty a sloty, na plíseň i tíseň, jež nechal ve městě v domku svém, zapomněl a žil do dne v radostné práci. Ano, Jelínek se se sladkou zahálkou na Vražně neobjímal: vždyť šil pro Kopyto milostpánovi z brusu nový kustym a pro Ještěra mu oblek upravoval; studoval a připravoval mu dvě masky a nehledě ani k tomu, že sám dvěma úlohám se učil, nešetřil potu, ani plic, ani celého těla svého, aby aspoň pro ten jeden večer z milostpána učinil herce nejen obstojného — Jelínek měl čest v těle — ale přímo znamenitého. Bylo to pachtění se za oblakem; ale Jelínek si myslil, když jsem jednou zde a dobře se mám, musím také něco dokázati a ukázati doktorovi, kdo jest Jelínek. Ale vycvičiti pana Borovce pro divadelní výstup bylo vrtati v suku. Měl málo trpělivosti, zanedbanou paměť, a žije stále téměř mimo společnost, malou zevní obratnost; a což horšího, mysl jeho byla málo pružna a čila k dojmům rychle po sobě jdoucím, a jak jim měl teprve zevnější tvar udíleti! Ale Jelínek nebyl bystrým psychologem, aby to viděl.

„Však ono to, milostpane, půjde a jak!“ říkával. „A Kopyto, milostpane, to je úloha! Ta se nedá zabiti. Až vystoupíte ve své masce, bude obecenstvo vaše. Dobrá maska jest půl výsledku. A druhou polovici zjedná vám dobrá moje škola. Vy musíte býti lvem večera, to je Jelínkova starost!“

Budoucího večera posléze překonal všecku skepsi a uvěřil, že to půjde, ano viděl se již v duchu, jak za bouřlivého tleskotu obecenstva a volání k srdci svému tiskne vavřínový věnec, jejž mu krásná ručka slečny Mély na jeviště hodí . . . Ó! on jí ukáže, že posud v žilách jeho krouží krev jinošská; že dovede něco pořádného pro lásku svou postoupiti a dokázati; že hoden jest vrchovatou měrou, by srdcem i rukou oblažila jej pro život; by zavěsila se bělostnými a měkkými lokty svými naň jako chmel na tyč, a tu krásnou kadeřavou hlavu svou na věrná prsa jeho přitiskla!

I dal se konečně opravdu do učení a nalezl zalíbení v Kopytu, jež mu mělo býti řebříkem k metě vysoko se lesknoucí. Do mysli i těla jeho vjela i pohyblivost a pružnost, pokud vůbec bylo lze, a

jednoho večera, když dohráli zkoušku, promluvil Jelínek toto vážné slovo: „Teď, milostpane, můžete směle vystoupiti a třeba i v Praze, vždyť tam to někdy také lépe nedělají. Zítra máme zkoušku. Nenamáhejte se při ní; neboť ti druzí by viděli, že vynikáte, a sami by pak se přičinili, aby se vám o produkci vyrovnali, a vy byste se pak od nich tak dobře neodrážel. Já sám se budu mírniti v scéně s vámi; vždyť jde mi jen o to, bych si zahrál, a vím, že jsem ve společnosti, jež výše stojí nežli já.“

Druhého dne, z rána přišel doktor na Vražno.

„Nu jakž, příteli,“ oslovil pana Račte; „půjdeli to?“

„Inu tak, tak, snad dost mizerně,“ odpověděl pan Borovec líčeně; „ale Jelínek myslí, že to nebude k utečení.“

Doktor si všimnul, že mluví nějak pod barvou, a pravil:

„Naposledy, příteli, budete orlem mezi vranami!“

Borovec pokrčil rameny a potutelně třikrát zamrkal. Pomyslil si: Aha! již jde strach na ně; nu počkejte, však já vám vypálím rybník. Nahlas řekl:

„Ráčíte čtveračiti, doktore. Však je to v dobrém pořádku. Vždyť hrajeme všichni komedii; proč bychom nečtveračili, viďte? Co dělá naše drahá slečna?“

„Těší se na vás a nemůže se ani zkoušek dočkati.“

„To je dobře! Já již zrovna žízním po jejím pohledu jako kantor, který čtrnáct dní piva neviděl.“

Na večer byla zkouška čítací. Trvala dlouho a byla důkladna, poněvadž doktor na význačnější odstavce a místa v obou kusech svůj personál upozorňoval. Slečna seděla v přízemí zastupujíc obecenstvo, a doktor se k ní někdy potazem obracel. Nejvíce zajímali ji Jelínek a pan Račte. Z úst Jelínkových slyšela po prvé klasickou „situlaci“ i „dištanci“ a některé verše rozkošně zkomolené, z nichž i sám doktor malou měl radost. Celkem počínal si Jelínek trochu chladně, jako aby svou převahu nad ostatními ukázal.

„Trochu vřeleji,“ napomínal jej místy doktor.

„Však já se rozehřeju, pane režisére; vždyť jsme při zkoušce.“

Borovec vedl si jaksi ledabyle, z čehož prosvítalo nemalé sebevědomí, jež slečnu Mély až překvapovalo. V Kopytě uhodil místy na tón živý, ano rozpustilý, a slečně se zdálo, že jen tak před ní vystrkuje růžky. Doktor jej neopravoval.

Po zkoušce bylo podáno malé občerstvení, studená pečeně a pivo, v přízemí. Slečna Mély zastupovala domácí paní a vykázala panu Račte místo první vedle sebe. Rozplývala se chválou o něm, že se Tureček i Svach potají durdili. Borovec byl samý cukr a med a slunil se v přízni a, jak se domníval, i v lásce své milostenky. Pronesl přípitek na zdar i slávu „dnešního našeho obecenstva.“ Slečna se mu odvděčila přípitkem na Kopyto.

Mrkal stále samolibostí a Jelínek hrdostí na svou školu zářil. On jediný ani slova nepronesl. Necítil se doma. Tureček bavil se s Gábinkou a tiskli si pod stolem ruku. Ostatně točil se hovor o divadlo.

Když již po deváté hodině divadelníci se rozcházeli, ujednána nazejtří zkouška jenom na Ještěra.

Borovec s Jelínkem usedli do kočárku již starožitného a jeli k Vražnu. Noc byla teplá a klidná, cvrčkové cvrčeli ze všech stran, a vzduchem táhla vůně zvěstující, že asi později spadne deštík. Chvíli jeli bez hovoru. Pak ujal se slova Borovec.

„Nu což, Jelínku?"

„Inu celek půjde, ač pan režisér nemá zběhlosti v divadelní výpravě. Ale já mu přece bez potazu nebudu raditi. Tolik mám úcty k veleváženě společnosti a vím z praxe, že jeden musí vésti slovo a vládu. A pak ráčil jste si všimnouti, milostpane? Každého opravoval pan režisér, jenom vás neopravoval. Z toho zřetelně viděti, že moje škola jest dobra a že má úctu pan režisér před mým uměním, třeba ani slovíčkem nechválil."

„Není pochybnosti, Jelínku; myslím, že my zvítězíme!"

„Kdy bych měl všecko tak jisto jako to, milostpane."

Téže chvíle doprovázel pan Tureček slečinku Gábinku do dvorce. Asi deset krokův a více před nimi šla dueňa Gábinčina, hospodyně jejího otce, jež na ni dole v kuchyni čekala. V ořechovém stromořadí, vedoucím od zelenářské zahrady Čerstvého vzduchu do dvorce, bylo poetické přítmí, provanuté vůní z ořechového listí. Jinoch a dívka vedouce se tulili se k sobě a povídali si co Borovec s Jelínkem, že totiž není pochybnosti, že oni při představení zvítězí. Gábinka byla divadelní slávou všecka unešena, tak že ani nepozorovala, že Zdeněk jí krade hubičky. Když docházeli k dvorci, zastavili se a milovník pravil dojemně: „Ó kéž bychom tak hodinku ještě se mohli procházeti!"

„Bohužel, nelze. Vy nejste jak živ spokojen."

Zdeněk přivinul ji k srdci a dopustil se ještě jedné krádeže. Starostlivá dueňa šla zvolna ku předu a vytáhla z kapsáře klíč ku dveřím.

„Nu jak?" tázal se pan Velemín dcery vstupující do pokoje, kde kouře z dlouhé dýmky byl vyložen v okně do milované zahrady.

Gábinka si poskočila.

„Ó tatínku!" pravila, „já budu královnou divadla. Sám pan doktor na dvou místech mne pochválil."

„Nu, jen ať jim to nezkazíš!"

Svach přišed do pokojíka svého v přádelně zul si boty a navlékaje trepky bručel před sebe: „Jeden větší tatrman nežli druhý! Ale život chce také zábavě. Čemu se stavěti proti větru! Myslím, že i na prknech dobudu si uznání a dobrého oka u Hajného. Snad dá se pak spíše nakloniti k zvýšení služného."

Z toho všeho viděti, že veškeren personál ovládala důvěra v sebe a vůbec dobrý duch a že bylo se nadíti souhry, chutí i láskou prodechnuté, či animované dle slovníka divadelního. Při dalších zkouškách vedl si doktor Javorník rázně a neúnavně, a personál, kromě Jelínka, neochaboval. Jelínek v duchu režisérovi vyčítal, že stará se více o přirozené provedení her nežli o effekt. Podle jeho školy byl effekt divadelním pánbíčkem, ať se docílí tak nebo jinak, jen když jest effekt. Leč z úcty k „veleváženě společnosti" nekazil panu režisérovi radosti

a myslil si: Nu, při představení půjdu já a Vraženský pán podle mé školy a prorazíme. Ti ostatní jsou bez toho jen samá chamraď.

Pět dní před představením byl i Ještěr i Kopyto řádně nacvičen, a doktor popřál na dva dni svému personálu oddechu. Však i mimo zkoušky bylo práce plné ruce. Novina, že na Čerstvém vzduchu hráti se bude domácí divadlo, roznesla se po okolí jako po telegrafu a živě zajímala kruhy, jež postavením svým v společnosti do domu Hajných měly přístup. Mladí lidé ze vzácnějších rodín těžce nesli, že nepřibráno jich do personálu a vůbec byli pominuti, a starší „šesté velmoci“ kupecko-průmyslné záviděli, že tak drahé pobavy si může popříti. Nebyloť tajno, že zřízeno bude zcela nové jeviště Pražským malířem, a k tomu ještě akademickým, a že vůbec co do výloh žádné meze se nekladou vystrojení divadelního představení, a popředně tomu věnován náležitý podiv, že Vraženský pan Račte za to, že zábavy účastniti se může, i delší čas docela herce u sebe bytem má. Nebylť vůbec Borovec pro přílišnou štědrost a k penězům vlažnost v okolí na slovo brán, a výklad o tom stíhal výklad, až obecně dohádáno, že dvornost jeho k slečně Měřínské jest rázu povážlivého. Vraženský platil u sousedův za muže majetného, mimo myslivost a povídavost střízlivého, ale šípům Amorovým již odrostlého, a proto dodávalo neobyčejné jeho jednání domácímu divadlu na Čerstvém vzduchu zvláštní pikantnosti. Nebude tedy na div, že vybranější kruhy o to se zajímaly, aby chrámec Thaliin v Záhořanech jim nezůstal uzavřen, a proto ještě v příhodný čas plnil se salon u Hajných návštěvami četněji než jindy a hovor býval více méně opatrně sváděn na domácí slavnost za tím ovšem účelem, aby bylo na ně zpomenuto laskavým pozváním.

Manželé Hajných shledávali, že za takových okolností porada již z dobrého tónu jaksi nutna jest, i byla skutečně za předsednictví slavné intendance svolána a divadelní družstvo i s Borovcem bylo k hlasování i k úradě přibráno. Když se s dostatek narokovali, uzavřeno, pozvati tři nejbližší statkářské rodiny i rodinu domácího lékaře dr. Netušila z města, ano, by se dobrá vůle k lidu, v jehož lůně Hajní přebývali, ukázala, vymohl Prokop, že pozvání rozšířilo se i na starostu a prvního radního ze vsi, starce to, již obecné přízně a vážnosti v lidu se těšili. Že na Drahokoupila nezapomenuto, rozumí se samo sebou. Takovým spůsobem vzrostlo obecenstvo na více nežli dvacet hlav; zhotovili pozvánky s přídechem humoristickým a rozeslali je týden před představením po náležitých adresách.

Trnka přivezl z města ostatní dekorace, a pomocí praktického Jelínka dostaveno nadobro jeviště a shledány potřebné ke hrám rekvisity. Pokoj za divadlem upraven v oblekárnu a klavír postaven před jeviště a řádně naladěn. Trnka již z Čerstvého vzduchu neodešel a malé jeho postavičky i živé letory bylo všudy plno. Krasochutí svou přispěl nemálo k úhledné a vkusné úpravě zejmena hlediště. Divadelko samo bylo skutečně jako z cukru a když jednoho večera bylo na zkoušku i s hledištěm osvětleno, dostalo se Trnkovi celou společností jednosvorné, zvučné pochvaly. Mimo to vzal na se Trnka vytahovati a spouštěti oponu.

Když již všecko stálo pohotově, nedaly sladké nesmysly satirické žíle doktorově pokoje, i prohodil, že by žádoucno bylo, oživiti malířské a výzdobné umění také nějakým slovesným přídavkem, čili nápisem. Trnka se postavil na obě nohy proti tomu, ale veškeren personál i s orchestrem přidal se k režisérovi. Vida se na holičkach změkl Trnka jen si vymiňuje, by nápis byl docela krátký. Všichni napjali struny fantasie a vtipu, ale režisér slavil opět triumf. Za obecného příhlasu i souhlasu přijat návrh doktorův. Trnka vymaloval pásku, úzkou a větrem rozehranou a napsal v červeném poli zlatými staročeskými literami ujednanou propověď a přibil ji druhého dne na průčelí nad oponu. Skvělť se pak na divadle tento nápis, významný i pro herce i pro obecenstvo: „Kritika a smích se zapovídá.“

XVIII.

Nadešel den patnáctého srpna. Byla právě neděle a svátek, a povětrnost lahodná. Přírodou táhlo posvátné ticho, ale v Záhořanech, okolí a zvláště na Čerstvém vzduchu bylo šumu a ruchu jak v úle před rojením. Nebylo téměř komnaty ano místa vůbec, jehož by ruka divadelníků se nebyla dotkla, ani sama svatyně babiččina své brány proti nim neuchránila. Skleník a zahrada byly vyšumovány, a paní Turečková nevěděla prací a starostmi, na čem jí hlava stojí. Trnka byl všudy jako vzduch, a zbylo mu ještě času dvořiti se slečně Mély a významně všímati si Gábinky, čímž dopaloval i Borovce i Zdenka a snad i poněkud pana režiséra. Konečně o druhé hodině odpolední ruch se na chvíli uložil. Přípravy byly dovršeny. Pánové slezli se k doktorovi do komnaty a hovíce si v křeslech s doutníky v ústech sílili se na večerní slavnost, jež síly jich již tolik vyčerpala. Největší blažeností zářil Jelínek, a jen pomyšlení, že za nedlouho jej osud jeho života opět smete do náručí jeho Korfeliány, přikalovalo chvílemi lazurovou hladinu nynějšího jeho blahobytu. Leč těšil se tím, že má ještě aspoň dva jasné a zlaté dni před sebou; nebo na zítřek byla ustanovena na večer společenská zábava pro divadelníky a pozejtří hodlal ještě na Vražně si odpočinouti.

Ač začátek představení byl na osmou hodinu oznámen, přece již po čtvrté bylo živo v oblekárně. Pánové chtěli rytířského kostymu přece náležitě užiti, tu i onde bylo ještě třeba nějaké krejčovské popprávky, a líčení, jehož přese všecko dožadování se pana Trnky Jelínek šťastně sobě uhájil, potřebovalo mnoho času. Řídě se zásadou, že kvapné dílo nebývá milo a že již čest jeho tomu chce, aby postavil řádné dílo, umínil si Jelínek, že žádnou hlavu dříve z rukou nepustí, dokud nebude povedena. A půlhodinka dlouholi není ta tam?! Žalusie byly v oblekárně uzavřeny a světla hojnost. Neb co je pro světlo, musí se dělati ve světle, poučoval Jelínek, a posuzuje práci svou odstupoval vždy asi tak daleko, jako jest obecenstvo z první řady od herce. Bývala to mnohdy komická skupina: ta nedohotovená maska v záři lampové a dlouhý Jelínek z pozdalečí ji posuzující. Trnka je jen polykal očima: byl to účinný genrový obraz. Nepletl se Jelín-

koví do řemesla a uznával, že jistá zručnost a jisté výhodné počiny se mu nedají odepříti; ale masky se mu zdály přece jen křiklavými. Vyslovil také mínění své po straně panu režisérovi. Ten však se Jelínka ujal právě, že Ještěr jest rytířská hra, v níž teče také krev, a ta že již něco snese. V sedm hodin byli všichni hotovi kromě Jelínka, jenž si nyní vážně sedl před zrcadlo, by sebe sama nalíčil. Když vstal, vypadal v pravdě hrozný; i žíly na rukou si namodřil, tak že i z nich šla hrůza.

„Takového Rozhona jsem si právě myslil," pravil doktor satiricky se usmívaje.

„Nu vidíš," myslil si Jelínek rukou máchná; „teď víš aspoň, kdo jest Jelínek!"

Běla-Gábinka vypadala jako orientálská krasavice.

„Slečinko," lichotil jí Trnka; „z vás zrovna prší oheň lásky!"

„To musí býti," odvětil hrdě Rozhon-Jelínek.

Oblekárna se utišila. Zimnička před vystoupením počínala účinkovati. Tu i tam zacvakaly stranou zuby. Jen Jelínek si mlčky a po rytířsku statně vykračoval po komnatě. Režisér a Trnka snažili se lhostejným pohovorem krev slavného personálu do oběhu přivesti, ale nedařilo se jim. Čím blíže k osmé se rafije na hodinách přibližovala, tím úzkostlivěji otáčeli se po ní zrakové herců.

Najednou zastavil se Jelínek před režisérem a pravil mu důvěrně:

„Trochu piva by personálu nebylo na škodu."

„Nyní již pozdě," odvětil doktor; „až před Kopytem."

Zimnice se zmáhala; herci se choulili k sobě, aby se jaksi ohřáli; Trnka odešel k oponě; Jelínek šel prohlížet lampy; režisér se sešitem a scenářem postavil se na stupně, vedoucí na jeviště.

Zbývá nám několik minut; podívejme se zatím do hlediště, nežli přijde obecenstvo.

Prostora před jevištěm jest skvěle osvětlena vesměs lampami s mlékovým sklem a přeměněna péčí Trnkovou v malý park. V rozích, v pravo i v levo od jeviště, jsou skupiny z cizokrajných listnatých květin malebně sestavené. Dvéře proti jevišti jsou čalouny zakryty a na tmavočervené půdě monogram z *M* a *P*, složený z oranžových květův u věnci ze živé myrty. Vstup jest z korridoru z levé strany. Proti němu z okna utvořen výklenek, od jehožto pozadí, opět tmavočerveného, odráží se sněhobílé veliké poprsí Apollina Belvederského, postaveného na šedém sloupci, jenž obklopen jest tmavou zelení živých rostlin. Podlaha pokryta měkkými koberci mimo pruh před samým jevištěm, na němž v levo stojí klavír, na jehož pultě jsou připraveny hudebniny. Po obou stranách pultu hoří ve stříbrných dvouramenných svícnech svíce. Opřena levým obnaženým loktem o pult dívá se slečna Mély do hudební skladby. Má na sobě skvostný plesový oblek z bílého atlasu, na ňadrech do rohu vystřižený a Bruselskými krajkami jednoduše olemovaný. Po šatech, jako by sám půžek milosti je po nich rozházel, jsou připjata tu i onde bílá poupátka se zelením, a ve vlasích zatknuta nedocela rozvitá růže s dvěma poupaty právě se rozlisťujícími a s několika listy. Na klíně leží jí plesová kytice z bílých

květin a tmavozelených listův, dar to doktorův. Na hr dle má zcela jednoduchý zlatý řetízek.

Trnka poodhrnuv oponu zadíval se malířskou svou duší do lepého toho zjevu jako dítě do kouzelných niv čarokrásné pohádky. Zapomněl na všecken svět a všecka jeho duše letěla očima jeho ven ku slečně. V tom zvedla slečna Mély svůj hnědý laňčí zrak k oponě. Trnka sebou otřásl, jako by přistižen byl při hříšném skutku, a prsty jeho pustily oponu mimoděk. Na korridoru ozvaly se hovořící hlasy a šum lehkých krokův. Hodiny v oblekárně bily osm. Slečna Mély vstala a šla ke dveřím, aby uvítala obecenstvo, jež přicházelo všecko najednou. Napřed stará paní, pak paní Hajná a manžel její, pak ostatní. Zasedli si do křesel ve dvou řadách postavených, dle pořádku napřed ustanoveného. Manželé na čestném místě uprostřed. Hajný vida ten vkus, tu krásu bez liché nádhery a přepychu, vzpomněl si bezděky na matku svou a nebožtíka strýce Vavřince. Jen jedno slovo ozvalo se mu v mysli, jediné slovo: „Práce."

Obecenstvo si usedlo a dýchalo do sebe vzduch jemnou resedovou vůní prostoupený. Za oponou zacinkal dvakrát uchu lahodě stříbrný zvonek. Slečna Mély svlekla rukavičky a bílé prsty její sáhly do klávesnice. Vlny nějaké tragické ouvertury pojaly v sebe mysl obecenstva. Byla v nich čirá dojemnost poesie, nic umělkovaného, ač skladba byla technicky nesnadna. Byl to asi tvůrce Fidelia, Adelaidy. Slečna dohrála. Tleskot zašuměl hledištěm; srdečný, upřímný, nikoli ze zdvořilosti. Došuměl. Zvonek zacinkal znova, třikrát. Pan Trnka chytil kliku, geniové tragické i komické umény soukali se s kytičkami svými do nebes a obecenstvo vstoupilo s básníkem do rytířské dvorany ze šedé dávnověkosti.

Kdy bychom se o obsahu Ještěra v ráji čili Meče a dýky rozpovídali, nepověděli bychom nic nového. Ten vévoda byl tu již stokrát a bude opět a bude míti po každé jiný na ramenou plášť. Ale co bylo nového, byla „hrůzyplná situlace," „věk k bídám lidským holstejný," stará a věčně mladá pravda, že „soud lidský jest jen první distance," „vejřevný ohlas" a jiné věci „vejřevné." A vše přednesl Rozhon-Jelínek tak mohutným pathosem a tak účinnými posunky, že se zdálo, jako by okoralé svědomí veškerého světa chtěl proklepati a protřásti. Jeho postava, i nehybná, byla již na rozměr jeviště trochu veliká a padala tudíž obecenstvu do oka; když však přišla do ohně a jednala, trhala všecko s sebou jako povodeň do hučivého proudu effektu. Jen že dojem byl zcela opačný toho, jakého Jelínek v seči a davu své horlivosti se dořečniti a dojednati snažil. Vybrané a jemnoduché obecenstvo přistoupilo volně k jeho intencím, jsouc mimo to devisou: „kritika a smích se zapovídá" poučeno. Přijímajíc za vděk dobrou jeho vůli usmívalo se jen potají a splácelo mu jeho pachtění se hojným potleskem. Jelínek bral vše za pravdu pravdoucí a pásl se, snad naposledy v živobytí svém, vší bytostí svou na rajském palouku divadelní slávy. I ostatní herci konali svou povinnost jak nejlépe věděli a uměli: Stanimír-Borovec shledal se zcela pohnutlivě se svou dcerou, dávno za ztracenu považovanou, a cedil poetické slzy, ač tyto v zracích obecenstva skutečné ovlaby nevzbudily; Běla-Gábinka a Jaro-

vít-Tureček trpěli, milovali a slavili zásnuby „na věčnost“ coram publico spůsobem na divadlech běžným; Lutoš-Svach zuřil a umíral zcela slušně naplňuje chrapotným rykem za posledních svých chvil i jeviště i hlediště: než lvem večera co do Ještěra byl Rozhon-Jelínek se svou dobrou školou. Bylť při otevřené scéně chválen, a když opona spuštěna byla, sám o sobě jednou a s ostatními všemi dvakrát za sebou vyvolán. I autor činohry neušel hlučnému vyzvání; leč jsa příliš skromen jako básníci vůbec a divadelní zvláště, neobjevil se při otevřené oponě, zůstav jako stydlivá panenka v oblekárně. Zaň vystoupil Rozhon-Jelínek omlouvaje „pana režiséra,“ že poodešel trochu na čerstvý vzduch. Omluva tato se líbila, a v hledišti mezi obecenstvem rozvlnila se živá zábava, při níž nebylo viděti, že následuje po vážné hře. Chvála lítala z úst do úst, a oči se potutelně usmívaly. Skupiny utvořily se po hledišti, z nichž jedna byla charakteristická, totiž správce Velemín a oba rolníci. Tito brali vše docela opravdu, a starosta neznaje dobrého tónu nechválil otci do očí výkon Gábinčin, nýbrž vynášel do nebe pana kasíra Svacha, jenž prý si to umírání tuze pěkně „sesumíroval.“ První radní si liboval Rozhona, jenž prý mu z „gruntu protřásl osrdí.“

Ještě se šumot v obecenstvu ani neuložil, když zvonek za oponou dvakráte zazvučel. Slečna Mély jakožto orchestr přisedla ke klavíru. Mělať dle programu mezi Ještěrem a Kopytem dva delší kousky veselé nálady zahráti, by herci nabyli času na přestrojení. Obecenstvo utichlo; první kousek započal. Vlibné jeho nápěvy, proplétajíce se i uměle i rozkošně mezi sebou, zajaly uši obecenstva i loudily se v mysl jeho, připravujíce ji na druhý veselý kousek. Když skladby akkord poslední dozvučel, nastal v hledišti nový, hlučnější ruch, a muži i dámy hrnuli se k slečně, děkujíce jí nelíčeně za pochoutku. Slečna přistoupila k společnosti a bavila se s ní, až opět znamení zvonkem ji k pianu přivolalo. Tenkrát zavděčila se ještě povýšenější měrou: dovedné její prsty zahrály fantasii na některé české i moravské národní písně, již, ať bránila se jak bránila, musila opakovati. Zatím byli v oblekárně hotovi, kdež všichni do jednoho obstoupili Benigna Neděli, příjmím Kopyto. Trnka svíjel se smíchem a všem bylo do smíchu. Pouze Jelínek, jenž představoval jen episodní úlohu starého tovaryše a k tomu bručivého panice, Slepičku, byl vážný jako Shakespearova tragédie. Režisér zahnal pana Trnku na jeho stanovisko a rozdělil herce na jeviště i mezi kulisy a dal znamení osudným zvoncem. Obecenstvo utichlo a „Kopyto na zamilovaných cestách“ vstupovalo do světa z malovaného plátna, latí a prken.

Po dvou úvodních výstupech, nic delších než byla potřeba a co do rozmluvy rozmarných, mezi starým Slepičkou-Jelínkem a mladším tovaryšem Františkem Boubelou-Turečkem a Karličkou-Gábinkou, schovankou Nedělovou, již, mimochodem podotčeno, na vzájem srdce si poranili, přišel vstup Benigna Neděle, nemálo vděčný. Právě když výmluvný František Karličce podával bulletin o stavu roztesknělého srdce svého, strhl Neděle v levo za scénou hluky a hromy jako starý desátník od skladiště, vyhrnul se na jeviště jako povětří, porazil ve chvatu Slepičku i s verpánkem, kteří mu byli v cestě, ztratil trepku

s levé nohy, jež na kus odlítla, a stanul uprostřed omráčen podívanou na zamilovaný párek, jehož krásnější polovici, jak dříve v kuse světle vyloženo bylo, sám miloval. To byl nastudovaný effekt z Jelínkovy školy. Obecenstvo bylo uchváceno a propuklo v smích, jenž stupňoval se v rozpustilý jásot, když rozkohoutěný Benignus svou figuru postavil na odiv. Pana Borovce nikdo by nebyl v něm poznal. Bylť to komický ideál zamilovaného dědka. Ryšavá vlásenka s vysokým čelem činila jeho hlavu šišatou; tváře byly rozryty a složeny v starobné vrásky; nos měl dobrodružný tvar; v levo na bradě seděla bradavice jako trojník, a oči se dívaly na půl dvanáctou. Měl černé kožené nohavice dole na tkanici, tmavozelenou kamizolu se žlutými knoflíky, a ševcovskou zástěru, z níž mu vykukoval cíp modrého šňupáckého šátku a na níž vystupoval profil kulaté piksly. Jelínek měl pravdu: dobrá maska půl výsledku. Benignus Neděle nepotřeboval ani mluviti, a osrdí celého obecenstva se protřásala, jako prve při Ještěru panu prvnímu radnímu, jen že nyní nikoli tragickou strázní, nýbrž smíchem.

„I ty moje kopyto!“ mluvil Borovec úlohu; „já, kde ona, a ona tu s tím holobradým konipáskem!“

Rozumí se, že František nemlčel a Slepička, jenž si pádem koleno narazil, také ne, a Neděle, jenž Karličku miloval „otcovsky a ještě trošku více,“ také ne, a Karliččina malinová ústa nebyla také zamrzlá, a tak se to pletlo ráz na ráz, až se Benignus Neděle svou autoritou přece nahoru vypracoval a Karličce uložil trest, pro mladé děvče hrozný: skonfiskoval všecka zrcadla a zrcádka v domě, aby se neměla do čeho podívati. Z toho vznikl nový komický konflikt se žertovnými situacemi, z nichž vtipná a velmi směšná byla tato. František nepozorovaně Kopytovi přišpendlil zrcádko na záda a Karlička držela se kolem mistra, aby se mohla v zrcádku zhlížeti. Benignus Neděle si to vykládal, že už „měkne,“ a spravuje na verpánku botu vykládal dívce, jež za ním komicky si vedla, stav raněného svého srdce.

Schovanka na oko „změkla,“ ale žádala, aby dokázal, že jest lásky mladého děvčete hoden, k čemuž se krásná příležitost naskytla. Venku zazněl kolovrátek. Karlička vyzvala snubiče k tanečku. V tomto oboru nebyl sice mistr kován, ale z lásky hnutí svolil a začal se s děvčetem točiti do kola, při čemž spadl do škopku s mazem, z něhož nemohl chuďas vstáti. Na štěstí přiběhl Slepička vyděšen volaje o pomoc, že mají zloděje na půdě. Pomohl Nedělovi a odběhli. Karlička s Boubelou byli sami a nastal výstup pokojný, lyrický a dosti něžný: Karlička nemajíc zrcadla zhlížela se na radu milencovu v jeho očích. Zatím to nebyl zloděj, ale byl to bývalý soused Nedělův, uzdář Řemínek, vlastní otec Karliččin. Po letech vrátil se totiž do otčiny, by poohledl se po dceři, kterou malou ještě po smrti ženy své, holduje nad slušnost pití a nestálosti, zanechal dobrotě dobrých lidí odešed do světa. Jsa bezdětek ujal se Neděle s nebožkou ženou děvčátka. Řemínek-Svach měl krásného psíka, jenž spatřiv na schodech, na půdu vedoucích, kočičku, za ní se pustil. Ale mistr měl na půdě husy na krmníku, ty strhly povyk, a Řemínek, nežli vkročil k Nedělovům, běžel za psíkem na půdu, aby nehodě zabránil. Slepička myslil nejinak, nežli že to zloděj. Po tomto meziději, zajisté původním a mistrně

odůvodněném, rozvázal se dramatický zádrhel sám sebou. Neděle žádal ve vší počestnosti odměnu od Řemínka za vychování jeho dcery, totiž Karličku samu. Řemínek, jemuž se Boubela líbil, odevzdal rozhodnutí dceři. Tato nestonala na rozpaky. Zavázala oběma ženichům šátkem oči a slíbila, že bude toho, kdo ji chytí. V témž okamžiku, když ona sama vběhla do náručí Františkova, přišel Slepička Nedělovi do cesty. Tento jej objal a jásal: „Už ji mám! I ty moje kopyto! Už ji mám!“ V tom spadl mu šátek s očí a poznal omyl. „To je z toho,“ končil Slepička poučlivě hru; „když je kopyto na zamilovaných cestách.“ Benignus Neděle sklesl zdrcen na verpánek volaje: „Ach, ach, ach!“ Opona spadla.

Za hry přihodilo se ještě něco mimodivadelně pikantního. Ač měl od Jelínka zakázáno, aby za hry nedíval se do parterru, přece nepřekonal pan Račte srdce svého touhu, aby chvílemi nezahleděl si na slečnu Mély, jež v dnešní strůji se mu zdála všech Venuší spanilejší. Pokaždé pak uvázl proud jeho úlohy, a doktor jako nápověda měl svou potíž s ním, aby jej opět náležitě rozhýbal. Zasvěcenější obecenstvo a zvláště krásná pleť klepů chtivá dobře si toho všímala, a dojem hry se jen tím zvýšil.

Nebudeme vypisovati, jakou hojnou žeň na pochvale a slávě po Kopytu pan Borovec sklidil. Připomínáme toliko, že když po třetí byl vyvolán, slečnu Mély rarášek tak ponoukal, že mu dívka, jindy tak rozvážlivá, neodolala: hodilať Benignovi Neděli svou kytici za odměnu. Když doktor ku konci s celým personálem i s Trnkou na jevišti vystoupil, nebylo čelo jeho beze chmur. Viděltě nerad svou kytici v rukách Borovcových. Leč dnešního dne vyjma několik satirických šlehů, jimž jenom slečna Mély rozuměla, nedal nic na sobě viděti.

Hosté rozjížděli se teprve po půlnoci v teplou hvězdnatou noc. Všichni zářili spokojeností a výbornou náladou. Leč duši pana Račte unášela slast po rajských výšinách Elysia. Vždyť obstál skvěle ve zkoušce lásky a tiskl k srdci kytici z její ruky.

XIX.

Po práci byl odpočinek i milý i dlouhý, a divadelní společnost naše tím více si jej libovala, poněvadž s východem dnešní večernice kynul jí na Čerstvém Vzduchu kvas a beseda. Měla to býti odveta manželův Hajných za potěšení, jež způsobili jim včerejším slavnostním představením naši chránĕnci Melpomeny i Thalie. V hořejším poschodí u Hajných bylo v pondělí dopoledne jako po vymření. Všechno vyspávalo, jen stará paní nevykročila z obvyklé každodenní dráhy své, zůstávala však i s Jarouškem v komnatě, poněvadž venku bylo nebe zataženo a větrno. Po polední vystoupil doktor Javorník z pokoje a šel se podívat k Trnkovi. Malíř polo seděl polo ležel v křesle, maje pravou nohu přes levou položenu a drže v klíně mapu, do níž čmáral.

„Kresliteli?“ otázal se doktor.

„Namazal jsem tak z dlouhé chvíle Benigna Neděli, jak kytici od slečny Mély vine k zástěře.“

Doktorovi rtové sebou trhli, jako by nějaká jiskra se jich dotekla. Díval se mlčky oknem do zahrady, a zdálo se mu, že v zeleni zakmitl se šat slečnin. Pobyl chvilku a vyšel na chodbu, kdež potkal slečnu.

Podala mu ruku a pravila srdečně i žertovně:

„Jakž venku, pane kollego?"

„Větrno."

„Jakž ve vás?"

„Zataženo."

„Po včerejším triumfu?"

„Borovcově?"

„Odkud bodláčí? Povídáte to přihořkle."

„A kytice . . ."

Slečnin zrak utkvěl chvilku na mladém muži, vážně, zpytavě. Odvětila:

„Liboli na kousek pohovoru ke mně?"

Vstoupili do komnaty. Slečna si sedla na milé místo své k psacímu stolku.

„Jsemli vinna, doktore?"

„Odpověď musí ve vás býti."

„Této chvíle mi praví vnitřní hlas, že nejsem bez viny; ale včera, za obecné, rozvázané veselosti, mně to neříkal. Zabředla jsem do nesmyslův a dala se unesti. Odpuštění, doktore."

„Dovolte, Mély; kytice byla dar ode mne, a byl v ní lísteček ode mne."

„Nebezpečný?"

„Nikoliv; neškodný."

Slečna si oddechnula.

„Stojím, doktore, před vámi na velmi vážném rozhraní. Myslila jsem, že mi aspoň něco svobody při jednání mém ponecháte."

„Láska jest soběcká."

„A zotročuje."

„Snad."

„Vy, milý otrokáři. Tu máte si obě ruce mé. Spoutejte si je, spoutejte. Já nereptám nyní a nepozvednu nikdy hlasu k odporu. Abyste viděl, že láska vaše jest láska moje. K čemu mi svoboda, když mám lásku; upřímnou, ryzí lásku."

„Mély, stojím před vámi zahanben."

„Ne, ne, Jaroslave! Jsem vaše! V tom slově leží všecko. A vězte to, muži; bez vás jsem prázdný stín, ano méně nežli ten, bez vás jsem nicotný pojem, nic, nic."

„Jsem štěstím zpit, Mély!"

„S Borovcem třeba se spořádati. Učiníteli tak sám, Jaroslave?"

„Ublížil jsem tomu muži. Nyní teprve, co vás mám, to cítím. Prosím, proveďte vyrovnání sama. Věc tak drsná zjemní se, podajíli ji mu měkké a lahodné vaše ruce."

„Učiním po přání vašem, Jaroslave." —

Na Vražně byli po obědě. Nebyli dnes sami, měli hostě, faráře Suchotínského. Pozval se dnes sám na oběd. Nedalo mu, aby zůstal

doma. Stěny příbytku jeho tísnily jej dnes jako málo kdy jindy. Tak dokonale, tak olympsky blaze jako včera na Čerstvém vzduchu snad nikdy se nepobavil. Ještě dnes prochvívalo duši jeho blaženství, a všecko jeho myšlení živilo se ze zpomínání na rozkošný včerejšek. Nebyl dávno v divadle, a představení obou kusův zanechalo trvalé a účinné stopy v něm; ale v popředí se v jeho mysli nehrnulo. Tam stála slečna Mély, její krása a líbeznost a všecka ta svatozář poesie, jež včerejší její zjev oskvívala. I hra její na pianě, ač nebyl hudebník, proznívala posud myslí jeho jak ozvěna z ráje niv nepoznaných. A ruka její podala krásnou kytici Borovcovi za šašky a frašky! Suchotínský farář neměl pokoje. Vzal hůl a rozběhl se na Vražno. Musil s někým o včerejšku si pohovořiti, zapomněl nadobro na zlaté hodinky. I panu Račte bylo velmi milo, že Drahokoupil přišel; jeho duše byla jako svodič elektřinou nabitý. Práhnul po výboji. Zasmál se, spatřiv oknem přicházejícího faráře. I Jelínek byl tomu rád, že zavítal host. Prudký zápach včerejšího vavřínu kouřil se mu posud v hlavě. Duše byla bez toho v tom člověku, na pohled suchopárně střízlivém a škrobeném, povždy ve dví rozpoltěna. Noci pokojné na dnešek neměl; naopak házel sebou v loži jako pijavice v soli, klna osudu svému, že naň pustil kletbu v podobě Korfeliany a hladových dětí. Měl přece jen ostati při divadle, při umění. Kam to již mohl přivesti! Včera se jeho škola osvědčila, na něm i milostpánovi, a jak zřetelně a skvěle! A před jakým obecenstvem! Kdy by se byl před dobrými desíti lety neodtrhl násilně od kastalského pramene, jak mohl nyní se na výsluní divadelní slávy hrdě procházeti! A místo všeho, co jeho údělem na zemi? Prosaický džbán vody, mísa bramborův, ostré levity vadivé ženy v učouzené jizbě. Duše jeho rozhlodána světobolem sklopila smutně peroutky. A milostivý pán byl dnes naladěn do alleluja. Jak měl mu jen poněkud s úspěchem tovaryšiti?! Kůže se mu zrovna rozvolnila, když vstoupil Drahokoupil.

Oběd vzhledem k večerní hostině nebyl hojný, ale zúplna postačoval, a steré podrobnosti z včerejšího večera byly mu příchoutkou velice vděčnou. Po obědě, při doutníku, povídalo se ještě rozkošněji, a celý roj myšlenek o slečně Mély rozekroužil se hovorem. Najednou vstal Borovec a vedl kněze do parádního pokoje, kde na stolku, při okně mezi záslonami, vzácným kobercem pokrytém, stála nejpěknější váza z domu s květodarem slečniným. Celek vypadal jako nějaká obětnice, a bylo to již po třetí, co Borovec dnes kytici faráři ukazoval. Jelínek zůstal v jídelně a zapíjel světobol.

Drahokoupil prohlížel bedlivě kytici a připomenul:

„Podívalli jste se dobře, neníli v kytici nějaký lísteček. Bývá to již tak mezi milenci.“

„Ani mi nepřipadlo, příteli.“

Drahokoupil rozhrnoval opatrně kvítky a lístky.

„Zvolna, zvolňoučka; račte pozor míti,“ napomínal Vražený.

Farář zvolal: „Je tu něco, je. Proužek papíru.“

„Ó dejte sem, dejte sem, přítelínku,“ zajásal Borovec a přitisknuv závíteček k ústům ustoupil s ním k druhému oknu a hltavě četl jeho

obsah. Čelo jeho se zasmušilo, oči přitemněly; nerozuměl patrně obsahu, nebo byl mu nemilý.

„Nu?“ otazoval se farář.

Borovec podával mu papírek mluvě hlasem rozechvěným: „Račte přečísti a možnáli rozřešiti smysl.“

Drahokoupil četl hlasitě: „Krásné polovici družstva polovice šeredná.“

„Ruka jest mužská, viďte, příteli?“ otazoval se třesavě Borovec, v jehož blažené duši se najednou zdvíhal rarášek žárlivosti.

Drahokoupil studoval chvíli papírek. Pak odvětil pokojně:

„Proč by ta ruka musila býti mužskou?! Nynější vzdělané dámy mívají také vypsanou ruku.“

„Ah! Ráčíte mysliti!? Ale obsah, obsah; temný jako adventní noc!“

„Záhadný jest; ale přečtouli se hieroglify na egyptských náhrobnících, proč by se nedala rozluštiti tato jednoduchá věta? ‚Družstvo!‘ Co může to býti, neli vy všichni divadelníci dohromady.“

„Pravda.“

„A vezmemeli obsah ironicky, a takovým zdá se v pravdě býti; zněla by propověď takto: Šeredné polovici družstva polovice krásná. Pak — ano, již to mám. Šerednou polovicí jest švec Neděle a krásnou polovicí . . .“

„Mély!?“

„Nu a máme to.“

„Díky, neskonalé díky, přítelínku. Já si to myslil jinak. Představoval jsem si, že doktor dal kytici slečně, že ona o lístku nevěděla a že uchvácena mou dojemnou hrou, kyticí mne poctila. Hroznejš žárlivosti mi dusil srdce. Já ji miluji, zbožňuji. Jí jen k vůli hrál jsem divadlo, jež již pro mne není. Ona mi tu zkoušku uložila. Doktor by mne nebyl přemluvil; dušuji se vám, nepřemluvil.“

Drahokoupil měnil barvu; Borovec si toho nevšímal.

„Příteli,“ pokračoval panic; „již před divadlem byla na polovic moje. A pak můj úspěch a tato kytice, jíž mne před elitou naší společnosti vyznamenala, veřejně vyznamenala; a k tomu ke všemu tento důvěrný lístek . . . Ó vždyť sám jste ráčil připomenouti, že jest to tak zvykem mezi milenci! Ó příteli! Dnešní noc musí se můj, musí se náš los rozhodnouti; dnešní noc musím míti rozhodné, konečné slovo z jejích zlatých úst.“

„Spěch nebývá vždycky úspěchem.“

„Nemožno mi déle čekati; nemožno, bratříčku, nemožno. Zalknul bych se nejistotou! A pak ten doktor! Nedůvěra klíčí ve mně k němu. Vy jste mi ovšem psal, že jest zarytý bezženec; ale on s ní pod jednou střechou v jedné společnosti. I led ledoucí by časem roztál na výsluní těch nebeských očí! Tu nelze se více ohlížeti, tu třeba jednati.“

Drahokoupil svěsil filosoficky hlavu.

„Vidím, že nejde tu o mou radu,“ připomenul diplomaticky.

„Leda, že byste mně u staré paní mohl posloužiti.“

„Prosím vás, v té věci pusťte mne. Kněz a namlouvati!“

„Nuže, půjdu sám po svém.“

Vrátili se do jídelny. Leč hovor každou chvíli seděl v písku. Prošli se trochu po zahradě a po dvoře. Ke čtvrté hodině Drahokoupil odešel předstíraje, že asi k večeru dá se do deště.

Když byl kousek od Vražna, zastavil se a pravil k sobě: „Ten a slečna Mély!"

Farář rozpřáhl se ze vší síly holí a přeťal bodlák, při cestě stojící, že ubohá hlavička jeho daleko do pole zaletěla.

(Pokračování.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

II. Lid.

Množství obyvatelstva v Boce Kotorské Štěpán Ljubiša na základě předposledního sčítání udává na 34.770 duší, z nichž 17.900 žen; dle vyznání je z nich 25.270 pravoslavných a 9500 katolíků. Výsledek posledního sčítání dosud veřejně oznámen nebyl.

R. 1851 J. F. Neigebauer cenil obyvatelstvo Boky ne dosti určitě na „více než 33.000 duší."

R. 1808 zaznamenal Němec anonymus, jenž nazývá se „očividcem" událostí, jichž jevištěm tehdáž Boka byla, že je tu „nejvýš 39.000 duší obyvatelstva."

Ačkoli ani tato číslice není náležitě přesna, přece z ní jasně vysvítá, že Boka měla na počátku tohoto století více obyvatelů, než nyní; že potom, když Rakousko v Boce opanovalo, populace tamní značně prořídla a teprve za doby přítomné zvolna zrůstá.

Již německý anonymus pronesl se, že Boka je málo zalidněna, a hledal příčinu toho v neustálých domácích bojích, v čemž patrně pochybil. Pravda, že krvavé rozmíšky mezi jednotlivými rodinami a obcemi byly za republiky Benátské na denním pořádku, tak jako tehdáž ani sousední Černá Hora nevycházela z drobných občanských válek; ale jako na Černé Hoře, bylo by i v Boce obyvatelstva přibývalo na vzdory všelikým krveprolitím, kdy by se tu nebyly jiné příčiny přičinily, aby počet obyvatelstva zůstával malým.

Příčinu náhlého úbytku obyvatelstva na počátku tohoto století dlužno především spatřovati v pádu republiky Benátské. Benátky měly v Boce důležité místo pro obchod s Hercegovinou, Černou Horou a severní Albanií. Přístavní města v Boce kvetla, kupci Bokelští slynuli bohatstvím. Čilý obchod přivábil množství italských osadníků, z nichž někteří vyvolili si tu trvalé bydliště, jiní pak v Boce jen s tím úmyslem prodlévali, aby se obohatili, a toho když dosáhli, stěhovali se nazpět do domova. Osadníci italští těšili se zvláštní přízni republiky Benátské

a proto se jim lépe dařilo než i těm domorodcům, kteří rovněž o její ochranu se ucházeli.

Když nastaly boje o Boku, které v jednom kuse sedmnáct let trvaly, byla smrtelná rána zasazena obchodu a bohatství tohoto území. Osadníci opustili svoje zdejší stanoviště, domnívajíce se, že doma najdou svému zaměstnání lepší podmínky. Podnes vidíme po celé Boce, zvláště pak při zátoce, mnoho spustlých domův a palácův, jejichž dřevěné součásti dávno strouchnivěly, ale solidní kvádrové zdi ješte dlouho v celosti zůstanou, aby Bokelcům připomínaly, kdy nastalo nové období v jejich osudech. Pádem republiky Benátské poklesl blahobyt Boky, a známo je, že všude v témž poměru, jako mizí zámožnost obyvatelstva, mizí i jeho počet. — Sluší také uvesti, že velká část mužů z míst pobřežních sobě výživu hledá na moři, po němž plují do dalekých krajin buď jako samostatní obchodníci, kteří vesměs požívají čestného názvu „kapitánů,“ nebo jako lodníci. Dokud nebylo parních lodí, byly tyto cesty zrovna nekonečné, avšak i nyní nejednou trvají rok i dvě léta.

Postačí jediný pohled, abychom poznali, že Bokelci po stránce národopisné tvoří jediný celek s oním lidem srbským, jenž obývá Černou Horu a Hercegovinu. Stejné postavy, stejný kroj, stejné povahy, stejné mravy a zvyky, stejný jazyk; jen varianty málo se odchylující můžeme uznamenati. Bokelec je zrůstu štíhlého, údů křepkých, paží silných, pohybů svižných, tváře sličné, čela hrdého. Pravíli Andrija Kačić o Kotoranech: „Šavlí sekají jako Maďaři, z pušek střílejí jako Černohorci, junáci jsou jako Kotarci, hbití jsou jako Hercegovci, ušlechtilí jako Angličané, chytří jako Italové, ztepilí jako Bosňáci,“ můžeme slova jeho prostříti na všechny Bokelce.

Anonymus z r. 1808 napsal o nich: „Čemu jsem se nejvíc obdivoval, jest jejich přirozená strategie; byl jsem sám svědkem, kterak rekognoskují a posice zajímají, když jsem se odebral na výšiny u Braićů, abych se pokochal výhledem na jezero Skaderské. Protože právě měli boj s Černohorci, byl jsem 40 muži eskortován. Tito rozestavili stráže, aby nebyli přepadeni a kde možno, aby některého nepřítele, jejž větřili z daleka (pravím „větřili,“ neboť jsem Černohorce sotva dalekohledem spatřil, když oni už prostým okem je vypátrali), do zálohy vlákali, a činili to s takou dovedností, že pochybuji, že by si byl nejzkušenější generál lépe vedl, a málo schází, aby z nich byli vychováni nejlepší vojínové. Ale vojsko nelze tu odváděti, neboť při nepatrném zalidnění bylo by záhodnější, aby sem byli osadníci posíláni. Jsou silní a obratní, běhají jako kamzíci po nejstrmějších stěnách, berou za vděk nejchatrnější stravou a jsou při tom velmi zdrávi; jsou neméně dobří střelci, než Tyroláci, ale mají víc osobního udatenství a nejvycvičenější bystrozrak, aby z každé okolnosti výhody dobyli.“

Jsouce bojovní jako jejich bratří, Sparťané nad Lovčenem, Bokelci podobně jako oni život svůj uspořádali.

Hoch, jedva první krok učinil, sahá po pušce. Ve 13. nebo 14. roce jest už obratným bojovníkem. S vrstevníky svými nebaví se jinak, než bojovnými hrami. Ani nevěda jak, výrostek stává se ve zbrani virtuosem. Záhy dospívá, i hrdé sebevědomí muže záhy se v něm probouzí. Je vtipný, rád si jiného dobírá a mluva jeho je plna humori-

stických obratů, což však jí nevadí, aby byla vážna, důstojna, opravdova. Vážnost charakteru vyžaduje střídmost v jídle a pití, neboť nikdo tak snadno nestává se směšným jako člověk nestřídmý a rovněž nikdo tak jistě neoslabuje sílu ducha i těla svého. Ovšem už samo podnebí a povaha kraje k tomu přispívají, aby Bokelce střídmosti přiučily a jemu ji usnadnily. Jsouť potřeby žaludku všude v jižních končinách menší, než na severu, a nedostatek pramenité vody učí Bokelce, aby ani tímto darem neplýtval. Způsob života Bokelcova je prostý a drsný; jeho obyčejným pokrmem je luk (druh cibule), brambory, které byly do Boky uvedeny r. 1780, a chléb nebo kaše kukuřičná. Léto podává dostatek ovoce. Přilepšuje si kastradinou (sušeným masem) a beraninou. Země jest jeho lůžkem, kámen poduškou, hrubá struka nebo kabanice jeho pokryvkou. Je do krajnosti pohostinným a s hostem svým rád poslední sousto sdílí, při čemž umí se mu postarati o příjemnou zábavu vypravováním rozličných příhod z junáckého života; avšak není žvatlalem, slova svoje opatrně cedí, tajemství svého neprozradí, spíše tajemství cizí vyláká. Kraj svůj nade vše miluje, a usmáloli se naň štěstí v cizině a zahrnulo jej bohatstvím a poklady, Bokelec přece touží stále po domovině, až konečně neodolá, vábnou cizinu opustí a spěchá domů, aby žil dle způsobu svých předků. Má zálibu ve vkusném národním kroji a pěkných zbraních; zpěv guslarův jej rozjařuje a povzbuzuje; všedních zábav civilisovaných národů nezná a nemiluje. Řemeslům se nerad učí, neboť se nesrovnávají s junáctvím, a jeli nucen jíti za výživou do ciziny, volí státi se námořníkem. Nezvratně setrvává na jazyku, víře a mravech po předcích zděděných, a žádná moc ani chytrost jej v tom zviklati nedovede. Jako si krve své velice váží, žádá i od cizince, aby ji ctil. Vtipkováním snáze někoho urazí, než sám urážku snese. Hrdost jeho vyžaduje, aby urážka byla pomstěna. Po pomstě dychtí, dokud jí neukojí. Kdy by jednotlivec s to nebyl pomstu vykonati, pomáhají mu příbuzní, bratří, pobratimové, kumové. Chtivost pomsty často dosáhla stupně nezřízenosti a způsobila celým obcím nemalé škody; ale praktický smysl připadl na výhybku, že ten, od koho má býti pomsta vzata, může se vykoupiti. Rána je proceněna na 10 dukátů, dvě rány na 20, vražda na 120. Za zavražděného žádají pomstu jeho pozůstalí. Kdo se penězi pomsty zhostil, čili, jak říkají, kdo svou „hlavu vykoupil," musí se ještě podrobiti krutým, dlouhým a velmi ponižujícím obřadům; musí se po kolenou plaziti, maje o krk ověšenu zbraň, jež z jeho ruky dala smrt, plakati a rodinu zavražděného zkroušeně za odpuštění prositi; to vše jako na Černé Hoře.

Rakousko, když jalo se Boku spravovati, chtělo vraždám ze msty přítrž učiniti největší přísností, ukládajíc na ně trest šibenice jako za prostou vraždu. Způsob tento se neosvědčil. Bokelec sice právě tak, jako rád smrti vychází vstříc v mužném zápase, hrozí se smrti rukou katovou, neboť cítí živě celou její potupu; ale protože dle jeho zásady dlužno i malou urážku mstíti, hanebná smrt na šibenici má v zápětí jen úsilovnější ještě žádost odvety.

Touž dobou byla i plemena Černohorská rozvaděna a podnikala proti sobě hotová válečná tažení. Vladyka Petr I. jinak si na Černohorce

zašel. Vida, že přísnost proti nim je marna, účinkoval na jejich cit a rozum. Dostavoval se na místa, kde mělo býti svedeno pobití, napomínal, prosil, vykládal, zapřísahal a svojí kletbou hrozil. A skutečně dodělal se toho, že na Černé Hoře zavládla svornost a bratrství. A jako je život pod Lovčenem jen odleskem života za Lovčenem, lze předpokládati, že Bokelci znenáhla své domácí spory pokojně urovnali, ačkoli porůzné případy osobní pomsty dosud se vyskytují.

Jihoslované nevyhledávají pomstu z nedostatku právního citu, nýbrž proto, že právní cit ve prsou jejich příliš je živý a křivda sebe menší jej z klidu vyrušuje a pobuřuje. Majíce pak dost hrdosti, statečnosti a síly, zjednávají si právo sami.

Uplývá páté století, co Boka je pod nadvládou živlu cizího, dříve italského, nyní německého, jenž sobě předchůdce svého béře na pomoc. Za celou tu drahnou dobu cizí kultura nezapustila kořenů do lidu, jejž dovedla sice v přirozeném rozvoji zdržeti, nikoli však zjinačiti a cizině zpodobniti. Jako každý světa kraj, jenž měl podobné osudy, i tento zapomenutý kout nás poučuje, že národ, máli duševně prospívati a kultuře obecné vydati zdárné ovoce, může tak činiti toliko na základě své vlastní individuality; jinak aneb divočí aneb krní.

Národní řády, s nimiž se v Boce potkáváme, jsou dosud takové, jako byly na počátku věku patnáctého, když tam Benátčané dostali vrch: jsou totiž směsí řádů staroslovanských a feudálních. Autorita cizího živlu nikdy nebyla tak mocna, aby je vyhladila, a musila k nim vždy aspoň jedno oko zamhuřovati.

Staří Slované soudívali po citu a po rozumu, dle toho, jak jim svědomí napovídalo, spravujíce se při tom spíše zvykem, nežli psaným zákonem. Soudcové scházívali se pod širým nebem, nejraději pod korunou posvátného stromu.

Tak se soudí v Boce podnes. Soudy od vlády ustanovené mají okrsek úzký. Pouze lid městský se jim podrobuje, vesničané sami mezi sebou své spory urovnávají a na soudy pře svoje nevznášejí. Nemohouli se porovnati a potřebujíli vyšší autority, uchylují se na Cetyň, kde jest nyní, jak říkají, soud „jako u kteréhokoli krále."

Za pobytu spisovatelova na Cetyni r. 1876 někteří Bokelci „smiřovali mrtvou hlavu," t. j. odstraňovali neblahé následky zabití stanovením peněžité pokuty. Protože byl vrah nemajetný, Černohorci učinili mezi sebou soukromou sbírku, aby mu pokutu sehnali; i hosté, na Cetyni prodlévající, ochotně k ní přispěli.

Na počátku tohoto století byly v Boce v platnosti ještě „boží soudy" ohněm a vodou. Božímu soudu byl vydán, kdo zapíral přečin, z něhož byl viněn, a nemohl dokázati dvanácti svědky, že nespáchal, co mu za vinu kladeno. Člověku na boží soud odkázanému bylo buď choditi po rozpálených radlicích nebo nohy či ruce potopovati do vařící vody.

Po skončení každého soudu strojena bývala hostina, při nížto zasedali soudcové vedle obou sporných stran.

Poměr mužův k ženě jest jako na Černé Hoře.

Bokelka je štíhlá, spíše suchá než plnotvárná, pleti jemné, broskvové, vlasův a očí kaštanových, pohledu nyvého. Dcery z rodů zá-

možných jsou velmi krásny; ženy chudé, které musejí vykonávati namáhavou práci, brzy vadnou a stárnou; neníť chudoba a namáhání prostředkem krásivým. Dívky se neprovdávají z náklonnosti, nýbrž z vůle rodičů. Ženy jsou mužům věrny a oddány tak, že více si přáti nelze. Za nepřítomnosti mužův obstarávají celou domácnost. Jsouli mužové na moři, ženám přísluší po případě i obrana domu, jenž zůstává každé mužské noze uzavřeným, dokud se hospodář jeho nenavrátí, a byť to bylo teprva za několik let. Dříve byl muž neobmezený pán nad životem a smrtí své ženy. Přistihnulli ji při nevěře, měl právo, aby ji bez milosrdenství smrtí potrestal, aniž komu z toho odpovídal. Dívka, která se nad svým panenským vínkem zapomněla, bývala veřejně kamenována, a její otec byl prvním, kdož na ni kámen vrhal.

Anonymus vypravuje: Velmi hezké děvče bylo r. 1802 v Risnu od tohoto spůsobu smrti zachráněno mužstvem, jež před tímto nepokojným místem stále s nabitými kusy na zakotvené dělové lodi stálo. Otec dívčin už pozdvihl kámen a kdy by jej byl na tělo dceřino hodil, bylo by bývalo dáno znamení ku všeobecnému kamenování ; ale vojáci tomu zabránili. Dívka se pak brzy na to provdala za poddůstojníka Likánského pluku a žila s mužem ve vzorném manželství; vláda dala nelítostnému otci milost, ale přinutila jej, aby dal dceři přiměřené věno.

Neporozuměl by životu národa, kdo by nazval Bokelku otrokyní svého muže. Vnější podřízenost ženy muži zachovala se ještě z dob staroslovanských; však žena milující a milovaná dovede se postarati, aby v kruhu rodinném slovo její bylo slyšeno a váženo. Bokelky, jako i Černohorky a Jihoslovanky vůbec, pyšní se svou cudností, věrností a zachovalostí, aniž sobě žádají v příčině této jakés emancipace. Ženy, jeli jejich cudnost ohrožena a nemajíli na blízku mužského ochrance, samy si odvety dobývají. Rakouští vojáci, kteří sem kdy posádkou se dostali a s sebou přinesli názor o volném a bezuzdném životě vojenském, mohli by mnoho vyprávěti o zkušenostech, jichž nabyli v Boce.

Kdysi stál voják na stráži za městem. Šla kolem něho krasavice, kterou vojákovi líto bylo propustit, aby nevzdal půvabům jejím hold takovým spůsobem, jak to doma v lacmansku činíval kuchařkám, jejichžto srdce chtěl si získati. Objal dívku, — ale v témž okamžiku válel se ve své krvi, proklán dýkou. Smrtonosnou zbraň klidně utírajíc, hajitelka své cti hrdým krokem ubírala se dále, aniž jí v tom od koho bylo zbraňováno.

„Vůči lidem docela cizím žárlivost Bokelská často zabíhá do nezdvořáctva,“ napsal německý očividec.

Únos dívek, jenž druhdy byl takořka denním úkazem, přihází se podnes, jen že ne zhusta. Kde mladí lidé obojího pohlaví mají tak málo příležitosti k veřejnému styku, a často tak málo možnosti, aby mohli sňatek uzavříti, tam jest únos následkem přirozeným a nevyplývá snad z pouhé zbujnosti. Únos dívky obyčejně se děje s jejím svolením, a tesťové se po nějakém čase smiřují se stavem věcí. Jsou i případy, že zamilovaný pokoušel se dívku unesti proti její vůli, prostým násilím; takové historky končívají tragicky.

Kroj nosí národní, jenž je v podstatě týž, který vidíme na Černé Hoře. Hlavními jeho znaky jsou: „dokolenice,“ t. j. soukenné obaly,

Mezi novinky původu domácího patří do jisté míry i Angrova opereta Záletníci, provedená po prvé na českém divadle dne 29. ledna r. 1882. Bohužel se mi dosud nenaskytla příležitost seznati dílo to právě tak, jako Dvořákovu všeobecně s neobmezenou chválou přijatou hudbu k Šamberkovu Tylovi (po prvé dne 3. února dávanému); nezbývá mi, než přestati zde na pouhém registrování, a poukázati ke zvláštním posudkům povolaného znalce hudebníka, kterými tento rozhled se doplňuje —

Celkem repertoir zpěvoherní až do konce ledna byl velmi slušný; v posledních měsících však značně ochabnul. Akt piety uznání hodný vykonán jest opětným předvedením Škroupova *Dráteníka*. Arci nebylo obsazení a vypravení první naší opery ve všem takové, aby vyvážilo onu velkou změnu vkusu, která se od r. 1826 udála v oboru dramatické hudby vůbec a u nás zvlášť. Z literatury klasické opět uvedena do repertoiru Gluckova *Armida*, a ze starších oper francouzských nově studovány *Zampa*, *Blesk* a *Postillon z Lonjumeau*, z německých objevil se jakožto novinka Lortzingův *Pytlák*. Jmenované právě opery komické dvojnásobně jsou nám vítány; neboť v nich dlužno spatřovati jediný prostředek k napravení vkusu, frivolními operetami moderními pokaženého. Novější produkce zpěvoherní zastoupena Marchettiovou operou *Ruy Blas*, pro naše divadlo novou. Volba ta nebyla příliš šťastná. Za jiných poměrů bylo by arci zajímavo seznati dílo, jež Vlaši počítají mezi nejlepší novinky své, třeba by hudební cena jeho byla nad míru chatrná; avšak naše divadlo, jehož repertoir klasický má dosud velmi značné mezery a na němž se moderní zpěvoherní literatura cizí tak houževnatě zanedbává, mělo by, tuším, býti o něco vybíravějším. Jeť Ruy Blas pro nás nejnovější novinkou i v tom smyslu, že, ač po prvé dáván byl již r. 1869 v Miláně, přece v našem repertoiru nemáme ani jednoho díla směru vážného, které by od té doby bylo povstalo. Veškeru současnou produkci těchto posledních třinácti let naše divadlo úplně ignorovalo. V oboru komickém alespoň jeden rozhodný zisk sluší poznamenati: Delibesovo roztomilé dílo Král to řekl, r. 1873 v Paříži po prvé dávané a k nám hned následujícího roku uvedené. Ostatní původem svým do období toho třináctiletého padající zpěvohry jsou Jonasova opereta Javotte z francouzské literatury, a Brüllův docela nicotný Zlatý křížek z německé! Arci burleskních operet Offenbachových, Lecocquových, Straussových, Suppéových dávána valná řada hned za tepla, v nejkratší době po jich „epochálním" objevení se na obzoru Vídenském nebo Pařížském. Jdemeli nazpět o dalších deset let, až do r. 1859, v němž po prvé v Paříži dáván Gounodův Faust, shledáme, že z oper starších než Ruy Blas uvedeno do repertoiru našeho sotva devět nebo deset, ale většinou teprve v letech sedmdesátých. Jsou to skoro veskrze francouzské opery (Gounod, Meyerbeer, Thomas, Auber). Nejnovější italská opera, která se od otevření prozatímního divadla provedla, je mimo Ruy Blasa Verdiův Maškarní ples (1859), nejnovější německá vážná opera — ovšem mimo díla krajanů našich, Abertova Astorgu a Kittlovy Francouze před Nizzou — je dokonce Spohrova Jessonda pocházející z r. 1823, v oboru komickém pak od Nikolaiových Veselých žen (z r. 1849) dostal se na naše je-

viště toliko Brüllův již zmíněný bezcenný Zlatý křížek. Vyskytujíli se v repertoiru tak veliké mezery, jež snadno vyplniti lze díly ceny trvalé, namnoze přímo klasické, nesmí se tomu nikdo diviti, že kritika přísně pokárala volbu Marchettiovy opery.

Dotknul jsem se toho, že v posledních měsících zimní saisony repertoir značně ochabnul. Hlavní příčina toho, nad míru nepříznivá zdravotní konstellace v personálu, arci byla nezaviněná; avšak okolnost, že obecenstvo po několik neděl bylo úplně bez opery a toliko operetami se odbývati musilo, zasluhuje zajisté uvážení. Dle zdání mého není věcí nemožnou, zabrániti pro budoucnost takovým nesnázím, správě divadelní zajisté právě tak nemilým jako obecenstvu. Dosud je u nás pravidlem jednoduché obsazování hlavních úloh. Z toho plyne nejen monopol umělců, jimž se jisté úlohy byly jednou přiřkly, nýbrž následkem toho v mnohých případech i jejich nenahraditelnost při náhlém ochuravění. Kdy by však stalo se všeobecným pravidlem, obsazovati úlohy dvojnásobně, pokud personál to dovoluje, nebylo by potřebí, „bráti“ teprve někomu úlohu, když ochuravěl, což ovšem každému umělci je věcí nepříjemnou; náhradník byl by již připraven a mohl by ihned k tomu přispěti, aby proud repertoiru se nezastavil. Mimo to nelze upříti, že střídavé obsazení některých hlavních úloh uvádí do repertoiru jakousi zajímavou rozmanitost, která i hmotně divadlu prospívá. Že takový systém je u nás alespoň do jisté míry možným, ukázalo se právě v poslední době, v níž podstatné změny v obsazení některých oper učiniti se musily, aby repertoir opět neuváznul. To, co z nouze a výminečně stalo se několikráte, budiž přijato za stálé pravidlo, a pak zmizí zajisté i pochopitelný nyní odpor proti změnám takovým. Takový prostředek zdá se mi býti jedinou zárukou repertoiru; neboť naše divadlo nemůže dle spůsobu divadel německých z ciziny sobě objednati v každou chvíli hosti, kteří by do jeho repertoiru byli již vpraveni.

O. Hostinský.

Angrova opereta *Záletníci* s českými skladbami ovšem jen to má společné, že vyšla z péra skladatele Čecha, který, tráviv dlouhá léta co kapelník při divadlech německých, pro potřebu těchto divadel napsal svou operetu. České divadlo, které loni získalo Angra za kapelníka, jaksi adoptovalo do češtiny přeloženou a v hudbě českému překladu přispůsobenou jeho operetu, a české obecenstvo přijalo ji velmi příznivě. Záletníci, jimž novější operety francouzské a německé byly vzorem, náleží textem svým k oněm moderním výkvětům burlesky, jichž oprávněnost jedině opírá se na to, že bohužel mají své obecenstvo. Hudba, již k žertu tomuto, v zásadě povážlivému, jinak ale obratně a nikoliv bez vtipu podanému, napsal Anger, nezapírá známost skladatelovu s oblíbenými hrdinami nynější operety a pronáší mnohé slovo, mnohou myšlenku, kterou ten neb onen z nich při jiné příležitosti byl pronesl. Vůbec není orginalita silnou stránkou této hudby, i neostýcháme se vyznati, že v jediné vložce, kterou nedávno Anger napsal pro baronku v Lortzingově zpěvohře Pytlák, spatřujeme více taktu hudebního, nežli v celé hudbě Záletníků, ve které intensivní vliv hlavně Vídenských operetistů skladateli odnímá samostatnost myšlenek, ano

i hudebního výrazu. Naproti tomu dlužno co dobré vlastnosti hudby této uznati namnoze účinné humoristické pointování, plynný sloh a střídmou instrumentaci, vyhýbající se všem brutálním akcentům, v nichž dnešní opereta si libuje. Vůbec svědčí ve prospěch skladatelův, že v koncepci této, jinak hlubšího významu postrádající práce své nevstoupil do šlepějí oněch hubitelů zdravého směru hudebního, kteří ve svém výdělkářství ubíjejí veškery příznaky uměleckého tvoření. Myslíme, že zdravé ovzduší českého umění další skladatelské činnosti Angrově bude na prospěch.

Dvořákovu hudbu k Šamberkově činohře *Josef Kajetán Tyl* možno nazvati přímo skvělým uměleckým činem a dlužno vřaditi mezi nejlepší činoherní kusy, jimiž literatura hudební vůbec vykázati se může. Celá hudba tato, sestávající z ouvertury, jakož i úvodů a doher ku jednotlivým jednáním činohry, opírá se jen o dvě themata, a sice o znárodnělý, v době našeho probuzení k významu hymny české povznešený zpěv Škroupův Kde domov můj na slova statečného Tyla, a o prostonárodní píseň českou Já nechci jiného. V pathetických a tklivých místech užito thematu prvního, pro živější a pohyblivější části čerpal skladatel stručné motivy ze švítořivé národní písně; v ouvertuře stojí pak oba tito živlové v kontrastujících částech skladby proti sobě. Žel, že činohra Šamberkova nemá tolik životní síly do sebe, aby s krásnou, svěží hudbou v ní vepsanou trvale sloučena zůstati mohla; pak slyšeli bychom povždy ony dojemné dohry a tklivé, bohatými hudebními krásami oplývající a případným tónem nálady vynikající úvody na těch místech, kde téměř neodolatelnou mocí působí. Tím však, že hudebník poetu na dlouho přetrvá, bude musiti, jak s vynikajícími skladbami tohoto druhu namnoze se již stalo, hudba Dvořákova uchýliti se do koncertní síně, kde ovšem pak jediné ouvertura co samostatná skladba, celou svou mocnou působivost zachovati může, a podle našeho přesvědčení na dlouhou dobu i zachová. Jestiť ale také tato ouvertura v pravdě dílem mistrovským. Jak by z jednoho mohutného dechu tvůrčí síly skladatelovy byla se zrodila, plyne bohatým nepřetržitým proudem, v němž myšlenka myšlenku jak vlna vlnu stíhá, nikde nerozptylujíc se ve praménky, které seslabovaly by sílu přímo za cílem se beroucí. Nejen bohatstvím krásy, ale i souvislostí, *jednolitostí* překvapila nás tato skladba. Souvislost tato vyplývá z logické síly uměleckého tvoření Dvořákova. Logika v uměleckém tvoření předpokládá bohatou vynalézavost hudební, neboť ona napíná tuto v jistém určitém směru, vyžadujíc od ní vždy nových obrazů, vždy nových tvarů, z nichž žádný nemá rušiti, nýbrž každý jen podporovati vývoj základní myšlenky, souvislost umělecké stavby. A v konsekvenci motivické práce, ve které jaksi z jediné myšlenky tvůrčí síla skladatelova vykouzluje na tisíce hubebních obrazů se základní myšlenkou příbuzných a přece vždy nových a překvapujících, jeví se, jako ve všech vynikajících skladbách Dvořákových, i v ouvertuře ke Kajetánu Tylovi síla jeho talentu.

Em. Chvála.

Nad čerstvými rovy.

Jen o několik dní dříve, než umřel profesor Alois Vojtěch Šembera,[1]) došla k nám z Ameriky truchlivá zvěst, že tam v Raciné dne 17. března po delší churavosti skonal Matouš František Klácel jako kmet 74letý, nynější generaci skoro již neznámý. V letech třicátých a čtyřicátých náležel k úzkému kruhu národovcův a vlastencův našich, kteří zvláště na Moravě znamenitě působili; byli to vedle Klácela a Šembery Dominik Kinský (jako přední jejich vůdce), z mladších pak Jos. Sychra, Fr. Cyr. Kampelík, K. Šmídek, Jan Ohéral, Jos. Bř. Neděle, Fr. Dobrom. Trnka, Jul. Urban ze Švábenova, Vinc. Pav. Žák (Ziak) a ještě jiných několik. Všechněch jejich hlavní snahou bylo, aby se počet sebevědomých Moravanů rozmnožil a opovrženému jazyku českému průchod do kruhů širších zjednal.

Jako většina vrstevníků právě jmenovaných, dal se i Klácel na kněžství, vstoupil r. 1828 do řádu augustiniánův a působil již za pět let potom jako profesor filosofie na biskupském ústavu v Brně. Ačkoliv ještě mlád, nicméně byl výborným učitelem a oblíben u studující mládeže, k níž vřelou láskou lnul. „Hlubokost jeho vědění rovnala se umělosti jeho, nejnesnadnější pojmy a myšlenky tak vyložiti, že i méně nadaný v podstatu jejich vnikl, a tak uváděl hravě své posluchače ve studium filosofie, jež považoval za nejpřiměřenější gymnastiku mladistvého ducha.“ [2])

Přiznával se k filosofickým zásadám Heglovým a jsa mužem svobodomyslným, šířil i svobodomyslnější myšlenky politické mezi žáky svými. Proto záhy představení počali ho stíhati, dali se do prozkumu přednášek jeho podle explikací, jak si je posluchačstvo jeho bylo sestavilo, a shledali, že prý je pantheistou a že učení jeho s dogmatikou katolickou se nesrovnává. Klácelovi, ač se všelijak ospravedlňoval, bylo se přece vzdáti profesury; od těch dob počal proň život, plný trudův a svízelův. Odebral se do Čech (r. 1844) a zajel do Libichova, kde lidumil a našinec statkář Antonín Veith jej laskavě přijal a bibliothékářem svým ustanovil. Avšak věc měla tu závadu, že Klácel, jsa klášterníkem, vedle pravidel své řehole ku klášteru byl poután. I poprosil za propuštění ze svazku klášterního; ale přání jeho nebylo vyhověno. Musil se vrátiti do Brna ku své řeholi.

Svobodnější ruch památného roku 1848 uvolnil také Klácelovi. Byl jmenován redaktorem politického listu (Moravských Novin). Než publicistické působení jeho nepotrvalo dlouho. Po zrušení konstituce (r. 1851) vzdal se redaktorství, žil opět v klášteře a zanášel se studiemi, zejmena přírodnickými. Nemoha více snésti jha klášterního, odešel roku 1869 do Ameriky, kde mezi tamějšími Čechy na různých místech pobýval a nejvíce literárně činným byl. Založil tam také

[1]) O Šemberovi přineseme budoucně obšírnější stať. *Red.*

[2]) Sr. V. Brandlovy Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela v Čas. Matice Moravské r. 1881. Jest to biografie důkladná a podrobná, zahrnujíc v sobě 50 tištěných stran, k níž čtenářstvo odkazujeme.

zvláštní sektu „svobodomyslných,“ jinak „svojanů“ či „osvojenců,“ kteří zachovávajíce některé obřady katolické, užívají při náboženských výkonech svých výhradně řeči české. Hlavní zásluhou Klácelovou za oceánem byla snaha, udržovati rozptýlené Čechy americké ve přátelském spojení a nedati zahynouti vědomí národnímu, jež jediné může udržovati ostrovy krajanů našich na vlnách života amerického.

Vedle spisův obsahu filosofického (*Dobrověda* vydaná Maticí Českou, *Mostek* anebo sestavení skrovných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má, *O citu a rozumu* a j.) Klácel napsal dva díly *Lyrických básní* (r. 1837), vesměs složených metrem antickým, v nichž v rouchu poetickém hlásal základy filosofie a humanismu, pak svého pověstného *Ferinu Lišáka*. Lyrické básně jeho v Musejníku přísně posoudil Jak. Malý, řka, že Klácel nebude básníkem. K tomu odpověděli Brněnští přátelé a příznivci Klácelovi (v Pospíšilových Květech): „Klácela Kollárovi po boku stavíme, a to právem, ne sice proto, že bychom tyto dva muže k nejvýtečnějším básnickým geniům počítali, ale proto, že si jich vážíme, že oni přede všemi jinými znají nás rozněcovati, šlechtiti, do výšin nebeských povznášeti, že nám podávají hojnost myšlenek, učíce nás doufati, a to Kollár, jenž nám ideu Slovanstva představuje, Klácel, jenž nás k věčným ideám pravdy, dobra a krásy odkazuje.“ A Klácel sám odpověděl těmi slovy:

Ať se básníkův nehodím do počtu,
jméno v písařském cechu mám nezvučné:
jen když příspěvkem podanou Slovanstvu
úlohu zmenším!
Němci písařskou zanecháme chválu.

Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově čili Kratičká historie zlopověstných kousků starého Reineke (v Lipště r. 1848) za příčinou obtíží censorských nebyl vlastně vydán pod jmenem Klácelovým, anobrž jmenem dr. J. P. Jordána (Hornolužičana). Klácel chopil se starodávné látky poetické a líčí kousavou satirou a ironií převrácenost světa v obrazech ze státu zvířecího vyňatých. Kniha byla u nás v letech po svém vyjití dost oblíbena a čítána.

Klácel napsal také hojnost rozličných článků vědeckých do českých i německých časopisů, dále roku 1843 *Počátky vědecké mluvnictví českého*, v nichž potřebu filosofického vzdělání vůbec uvádí proti jednostranným mluvozpytcům, kteří z řeči mateřské vše jiné odvoditi chtějí, horlí a na vědecké projatí toho tlačí, co vtipem a náhodou se proneslo; předkládá dále nutnost pokrokův a proměn jazyka, pokud organicky z lůna národu vzejdou, konečně jedná v knize své o způsobu a zákonech poznání lidského, jichž i v mluvozpytu šetřiti náleží.

Přestěhovav se do Ameriky redigoval tam během let různé časopisy: Slovana Amerického, Hlas Jednoty Svobodomyslných, Svojana; vzdělal Věčný kalendář, Životopis Satana, Šestnáct ukřižovaných spasitelův; posledním pak spisem jeho byla knížka „*Vesměrnost*, domýšlení se Nejvyšší Jednoty Všeho, či toho, co jest pro Všecky, Vždycky, Všudy nejsvětějšího, Rozumu co Pravdy, Života co Dobra, Lady co Slušnosti a Krásy i Osvědčení cesty ku Vědě, Statečnosti a Blaženosti.“ —

Muž vzdělání vynikajícího nezasloužil osudu tak krutého, jaký jej téměř po všechen čas jeho živobytí stíhal. K tomu všemu byl za posledních let života svého odkázán k dobročinnosti a milosrdí krajanův svých. Smutný to věru los pro učence a básníka, jakým byl zvěčnělý! On ostatně veliká protivenství snášíval bez reptání, říkávaje: „Člověk se narodil, aby trpěl a umřel . . .“ *Ferd. Čenský.*

V poslední den roku 1881 rozloučil se s životem jeden z těch spisovatelů, jimž popřáno bylo stopovati od počátku až na přítomnou dobu vzkříšení a rozvoj veřejnosti české. *Jan Zátka,* narozený dne 26. května 1802 ve Velešíně, od r. 1827 katecheta na hlavní škole a osobní kaplan v Písku, později katecheta gymnasia Jindřichohradeckého, vyměřil si metu mnohem vyšší, než jaké mu nepříznivé okolnosti dopustily dosáhnouti. Byl muž ducha hloubavého, názorů svobodomyslných, obzvláštní přítel filosofie, která mu byla pramenem mnohé potěchy a radosti, ale také mnohých nepříjemností. Když r. 1848 nastala reforma školství, vyzván Zátka prefektem Jindřichohradeckým, Hudcem, aby některé učebnice sepsal, jichž nutná potřeba bezodkladně vyžadovala. Zátka vyhověl vyzvání a sestavil Děje biblické nového zákona, které však konsistoří biskupskou byly závadnými uznány nejméně na dvaceti místech. Spisovateli pohroženo suspendováním ab ara et officio, i byl vyzván, aby řečená místa odvolal. Zátka hájil spis svůj s řídkou důvtipností a vytrvalostí; konečně podivným sběhem věcí Děje i do Říma se dostaly, kdež vepsány na index librorum prohibitorum. Od toho času byl Zátka podezřelým u víře; konečně pak byl s místa svého sesazen a do výslužby dán. Tu pak sepsal hlavní svou práci: *O názoru světa na základě pokročilé vědy,* kteráž kniha vyšla v trojím vydání, prvně r. 1863, posléze r. 1879. Po různých časopisech roztroušeno více jeho statí. Spisy Bolzanovy byly mu nejmilejším čtením. I jest litovati, že mu nebylo dopřáno vykonati ve filosofii tolik, kolik podle nadání svého vykonati byl schopen. —

Čím méně příznivců a přátel má národ náš mezi příslušníky národů cizích, tím bolestněji dojímá vždy zpráva, zvěstující, že smrtí zasažen opouští život muž, který síly své posvětil ušlechtilé snaze, získati jmenu českému u soukmenovců svých toho uznání a úcty, jaká mu dávno náleží. *Alfred Waldau* byl jedním z toho nepatrného hloučku mužů, jichž duševní oko nejsouc zastřeno clonou strannické vášně, rádo uznává vše, co dobrého a ušlechtilého vzešlo z lůna našeho národa. Waldau narodil se 24. listopadu 1837 v Petrovicích v Žatecku; vystudovav na universitě Pražské byl od r. 1863 vojenským auditorem na různých místech Rakouska. R. 1870 vystoupiv z vojska jako setník auditor, přijal místo notářské v Žacléři, kdež i dne 3. února 1882 zemřel. Ač rodem Němec obracel síly své žurnalistické a literární skoro výhradně ve prospěch českého jmena. Mimo četné různé rozpravy a články v zahraničných listech německých a překlady českých písní, pohádek i básní umělých (České granáty, České národní písně, 2 sv. 850 písní, Kniha českých báchorek, K. H. Máchy Vybrané básně a V. Hankovy Písně) vyšly z péra jeho ve zvláštních otiscích najmě čtyři studie: *České národní tance, Staročeská poesie milostná, Čeští*

básníci z lidu a *Dějiny českého tance*, vesměs v Praze. Kdokoli ty studie přečetl, odložil je s hlubokým a trvalým dojmem. Tak psáti, s takou láskou ponořiti se v studium poměrů kulturních našeho národa, jak to o nás činil A. Waldau, spisovatel rovněž obratný, jako hluboce vzdělaný a jemným vkusem obdařený, to u sousedů našich bylo vždy vzácností. Kdo čta studie Waldauovy, nevěděl by, že byl Němcem, věru domníval by se, že má před sebou spisovatele, jenž odkojen mlékem matky české. Slova, jež zesnulý učinil závěrečným akkordem jedné ze svých studií, zníti budou v srdcích českých vždy jako milý zvuk těch úst, která tak přátelsky a vroucně dovedla se o něm rozhovořiti. Praví Waldau doslovně: „A teď — ještě jeden pohled na prošlé právě pole českých samouků. Co jsme viděli? Krásný, širý, jasně modrým, hedvábným nebem překlenutý, svěžestí ranního, jarního vzduchu prováty luh básnický, kdež vděkuplně se zelenými lukami a lány zlatým klasem se vlnícími potůčky a stráně se střídají; trhali jsme vonné fialky a plané růže, porosené konvalinky a pomněnky; naslouchali jsme pěkným a dojemným melodiím, jež z hájů a sadů, rolí a luhů, ze světnic veských k nám zaznívaly; zapomněli jsme všech starostí a útrap — vždyť byli jsme mezi dobrými, poctivými, srdečnými lidmi, jichž nejkrasší radostí hudba a poesie, a kdo by necítil se zde blahým a šťastným, i tehdy, když synem národa cizího jest?! Nuže — úctu, přátelství té zemi a tomu lidu, neobmezenou úctu jeho pěvcům, vzájemnou shodu a lásku! Bůh dejž k tomu své požehnání!“

Lad. Šebek.

Marie Čacká.

Na Marii Čacké, která dne 18. března t. r. v 71. roce věku svého zesnula, vyplnilo se přísloví, že bývá dlouho živ, o kom se roznesla nepravdivá pověst, že umřel. Už totiž r. 1844 (ve Květech str. 351) jí Václav Nebeský napsal opravdový nekrolog, jenž počínal takto: „Jsme zas o jednu naději chudší. Oněměla zpěvná ústa. Přestalo tlouci srdce plno písní. Marie Čacká umřela.“

Pověst ta vlastně povstala za příčinou pseudonymity naší pěvkyně. Byla dcerou Františka Svobody, proslulého po vlastech našich Staročecha, v letech třicátých a čtyřicátých profesora v gramatikálných třídách gymnasia akademického v Praze; narodivši se r. 1811, jmenovala se Františka Božislava (Bohunka), a provdala se za dr. J. B. Pichla. R. 1838 v České Včele počaly se vyskytovati písně vesnické tak prostomilé, jako by byly písněmi národními, ku př.: „Když jsi, drahá Andulinko, v žitě trávu trhala,“ nebo jiná: „Slunce hřeje, kvete kvítí, já si budu věnce víti“ atd. Podpis pod nimi zněl: Marie Čacká. Tuto pseudonymitu svou uměla paní Františka B. Pichlová ukrývati tak mistrně, že nikdo se nedověděl, kdo a kde naše poetka jest. Písně vesnické a jiné posílány brzy z Prahy, brzy z Pardubic, brzy z okolí Bohdaneckého a odjinud do Včely a do Květův. Jednoho času (1844) umlkly

na krátko, a v Praze někým nepovolaným rozhlásila se pověst, že Čacká zemřela, a tak vzalo svůj původ „Několik slov na památku Marie Čacké“ ve Květech. Několik týdnů potom dr. Pichl napsal dopis do Květů: že je Marie Čacká pozdravuje a jest chvála bohu zdráva. Tak vstala tedy z mrtvých, aby ještě 40 let mezi námi šťastně a pokojně žila.

Písně své od sklonku let třicátých až do roku 1856 uveřejňovala po různu v časopisech, v České Včele, ve Květech, ve Věnci, v tak zvaných Pomněnkách, malounkých to knížečkách, které na místě tanečních pořádků v českých plesech a besedách vhodně se rozdávaly,[1]) a v Mikovcově Lumíru. Byly to písně vesnické, písně matčiny a různé. Vyznamenávaly se veskrz lehýnkou dikcí a ušlechtilou myšlenek jemností, a jak tehdáž ani jinak býti nemohlo, horoucím zápalem vlasteneckým. Zde několik veršů na ukázku:

Nad Prahou se snésti ráda bych si přála
a ty drahé duše všecky zulíbala.
Pak bych na své lokte jala kteroukoli
a nesla ji vzhůru nad hory a doly.
Tam u slunce blíže s drahou bych stanula,
aby jeho září všecka zaplanula.
Pak bych s chloubou světu na ni ukázala
a na všecky Češky dolů zavolala . . .

Mrazivá doba absolutismu v letech padesátých působila zhoubně i na literaturu, že *Písní* M. Čacké sebraných a vydaných r. 1857 sobě téměř nikdo nepovšimnul. To se bolně dotknulo útlocitné pěvkyně. „Vaší přítelkyni Čacké“ — tak psala nám z Kladna 17. dubna r. 1860 do Roviga, kde jsme stáli tehda na kordonu podél řeky Pádu — „přešla všecka chuť zpívati od těch dob, co její Písně sebrané tiskem vyšly a s chladností mrazivou od krajanů přijaty byly. Jediný Slavomír Haštalský (Vincenc Vávra) v kalendáři Českomoravská Pokladnice něco o nich napsal a z toho měl ještě s některými pány — mrzutost. Budiž. Přestanu zpívati. Vždyť v rodině bez toho pořáde dost je co šukati a se starati, že matce nebývá do zpěvu.“ —

Poslední, jednu z nejkrásnějších a nejdojemnějších básní svých poslala do Lumíra, když jí nebe vzalo dcerušku Lidunku (zemřelou dne 15. prosince 1855):

Má drahá dceruško, tys mě opustila
a svou dobrou matku tolik zarmoutila,
ty mé šťastné lásky nejmilejší kvítko,
péče dnův a nocí mých, přemilé dítko.
  Což jen proto mi tě dobré nebe dalo,
aby již tak záhy opět mi tě vzalo?
Ó přetěžké jest to srdci uložení!
Ruko boží! ach, za jaké prohřešení?

---

[1]) Ročník 1843 tohoto almanahu zahrnuje v sobě jedině příspěvky českých básnířek. Stůjtež zde na upamatovanou jmena spanilých těch vlastenek z onoho času, z nichž, tušíme, už ani jedné není na živě: Fr. B. Svobodová (Čacká), Marie Pospíšilová, Vlastimila Růžičková, Bohuslava Rajská (Čelakovská), Dobromila Rettigová, Ant. Šemerová, Ludm. Tichá, Ant. Salová, Vlastimila Rymavská (Slovenka), Zdenka a Milada Němečkové, Milina Hlavsová, Nina Herbstová a Marie Hošková.

Že jsem ji tak velmi, velmi milovala?
Ach, vždyť byla moje. Ty jsi mně ji dala.
A byla tak draha, tolik k milování,
že se srdce třáslo pohlednutím na ni.
A mateřská láska? Ó ta hříchem není,
v té vždy míval pán bůh svoje zalíbení — —

Čí srdce nepocítilo by hluboký ten bol? Která z něžných čtenářek neuronila by slzu nad hořem matčiným?

Marie Čacká přeložila též hojné povídky a novely na jazyk mateřský, předkem z jazyka francouzského. Ve Vlastimilu (r. 1842 u Spurného vycházevším za redakce K. B. Štorcha) čteme od ní přeloženou povídku Lucie, v Mikovcově Lumíru (r. 1853, 1855 a 1856) J. N. Bouillyho Jenofeva a Marcelín, též z francouzského, potom Obecné polívky a Patnáct let. Tyto dvě poslední pak vyšly pohromadě v Zábavách pro mládež jako 107. svazek (nákl. Jaroslava Pospíšila). I v úředních Pražských Novinách a v moravském kalendáři Koledě za oněch let dočítáme se povídek lidu francouzského, Marií Čackou přeložených.

Nekrolog Nebeským r. 1844 tak předčasně sepsaný byl zároveň tak pravdivý, že i my teď do slova podepsati můžeme, co on tehdáž napsal: „Marie Čacká nebyla veliký, obsáhlý a hluboký talent, ale měla do sebe něco, co u nás a v našem věku vůbec pořídku se nachází; ona uměla básniti písně a to písně pravé. Ona znala pramluvu citu a mateřský jazyk duše, a co jí se prýskalo ze srdce, vylila v malých a milých písních svých. Jemný duch poesie vanul v její duši, ona jistě sama nevěděla odkud. Píseň v její duši vyrůstala a spříbuznila se se všeobecnou mluvou duše — s hudbou, protože bezprostředně z citu celistvého vycházela. V jejích písních takořka již zdaleka zaznívá nápěv. Kdy by člověk ty písně častěji čítal, zavzněl by znenáhla ze slov nápěv celý. Tak jsou spojeny ty dvě mluvy (tón a slovo) v těchto prostých, ale roztomilých hlasech písní Marie Čacké. To je teď velmi řídký úkaz. Novější literatury mají lyriky výtečné, ale je rozsedlina mezi slovem a tónem. Nedají se uvesti v hudbu. Goethe a Heine u Němců jsou znamenité úkazy, jak může již ve slově býti hudba zavřena. — Marie Čacká zůstala docela nedotknuta cizím duchem, a v té uzavřenosti a klidné obmezenosti povstaly její písně. V její duši zůstal, abychom tak řekli, ráj bezprostředního citu zachován, malá a milá zahrada tím utěšenější, čím řidčeji ji nyní nalézáme. Tak povstávají písně národní a těm podobny jsou písně Marie Čacké. Taková píseň zotaví každého. Když je duch upachtěn bojem s myšlenkou; když je zemdlen stáním na stráži tendenční, aby pravda a duch a pokrok nebyl přelstěn lží a vším, což mrtvo a nevolno jest; když se vrací z trhu hlučného, kde vášně, sobectví a všeliké nápady a chuti se hemží: tu píseň taková potěší a zotaví jako zeleň lučiny, jako zpěv skřivánkův, jako lahodný nápoj z čistého zdroje. Také to je velmi krásné u Čacké, že její poesie zůstává poesií ženskou. Láska je kořen její. Z kořene toho vyrostly tři květy: láska k vlasti, láska ku přítelkyni a láska k dítěti.“

Na konec máme jen ještě jedno přání, a to jest, aby veřejnost naše nezapomínala na ty své pracovníky, kteří národní písemnictví pě-

stují, jako zapomněla na Marii Čackou. Vštěpujme sobě stále v paměť, že jejich činění k dobru a blahu národa se neslo, že oni to byli, jižto nám národnost naši zachovali. A tu přivádíme báseň M. Čacké *Sestrám*, která jest toho hodna, abychom si jí povšimli dnes, třebas byla psána před čtyřiceti lety i s těmi rýmy *vlast* — *slast*, na něž mnozí z pokolení nynějšího tak velkopansky pohlížeti uvykli:

Sestry slávské! Sestupme se blíže,
páska jedna ať nám srdce víže,
pouto svaté, zdroj ten rajských slastí:
láska k mluvě naší, k naší vlasti.
Klaněti se déle modle cizí,
blud ten ze srdcí ať našich zmizí;
ctít a šetřit svaté jiných práva,
jesti duší ušlechtilých sláva.
Avšak srdce jen své vlasti vzdejme,
sestry drahé! rukou slib si dejme,
a buď naším heslem v každé době:
„Zdar a blaho, česká vlasti, tobě!“

Setník prof. *Ferd. Čenský.*

Z básnictví polského.

Při tolika řečech o vzájemnosti slovanské je to až k víře nepodobno, jak velice potuchlo spojení mezi spisovatelstvem a písemnictvím různých slovanských národův, na př. českým a polským. Pilná potřeba, aby tomu bylo odpomoženo, nyní opět živěji se pociťuje, a hustěji vyskytuje se snaha, aby se nová generace tu i tam na vzájem poznávala i sbližovala.[1]) Toho i my vřele sobě žádajíce, chceme dle nejlepší možnosti své obraceti zřetel obecenstva českého k duševní práci našich krevných bratrů, s nimiž jak minulost tak i budoucnost naše úzce je sloučena.

I.

Slavná doba velikých básníků podobně jako na Rusi zašla také v národě polském. Na Rusi pouze druh Někrasova, Polonskij, čas od času ještě sáhne ve své stříbrné struny, v Polsku zase Lenartowicz a Ujejski — ale to jsou již jen slabé záblesky dávných požárů; posud žijící slavík Ukrajiny, jehož osmdesáté narozeniny v těchto dnech Polsko oslavovalo, Bohdan Zaleski, též dávno umlkl. Proto se v písemnictví polském již začínají ozývati hlasové, kteří o poesii polské pessimisticky soudí. Avšak můžeme říci, pokud žije Adam Asnyk, že nářky podobné jsou do veliké míry neoprávněny.

[1]) Pěkný toho doklad nalézáme v únorovém sešitě letošního *Przeglądu Polského*, kde chvalně známý publicista *Eug. Lipnicki* (*Puffke*) důkladným pojednáním o Em. Bozděchovi zahajuje obšírné rozpravy o české dramatické literatuře.

Asnyk není dědicem myšlenek Mickiewiczových, Słowackého a Krasińského. V prvních jeho pracích ovšem ozývá se tu i tam některý tón, jenž upomíná na lyrické básně Słowackého, avšak reminiscence ty jsou řídké a působení jich bylo jen pomíjející. Poesie Asnykova, vypučivši v poměrech zcela jiných, zní také jinou strunou, které arci ne všude v Polsku dostává se uznání. Neprávem bývá Asnyk přirovnáván k některému z oné věhlasné trojice polských básníků knížat; jeho poesie má mnoho příbuzného s tím, co zvučí v pracích novějších básníků ve Francii, ve Vlaších, v Anglii, na dalekém severu norském, a dílem také u nás, ale i to všecko je zvláštní, individuelní, prodchnuto úplně jeho bytostí. Čím Asnyk liší se ode všech básníků polských doby nové vůbec, ano i ode všech současných, jest onen zvláštní, olympský klid, s jakým ve svých předních básních dívá se na boje a zápasy člověčenstva, na jeho útrapy a radosti, na jeho naděje i sklamání — není to pouhá, trpce se usmívající resignace, ačkoliv tu a tam zachvěje se bolestný akkord, svědčící, že básník mnoho ztratil a mnoho pochoval — jest v něm i nadšená, jásavá důvěra v budoucnost, v onen osud smířlivý a blahý, „jenž s láskou vezdy výš a výš po stupních proměn vodí vše světy!" Ten mír, ten pokoj úplný, získaný snad za mnohé muky, za těžké oběti, v největší míře vane i v třetí knize jeho *Poesií*, před rokem vydané, o níž posud, až na několik skromných ukázek se veřejnosti naší nedostalo žádné zprávy. A přec vyniká tato sbírka v jisté míře nad obě předešlé. Celá básnická bytost Asnykova jeví se nám v ní v jasnotě nezkalené. Jest to lyrik čistý a ryzí, vždy myšlenek mužných a energických, zlatými duhami svých rozkošných zpěvů vždy ukazující cestu k tomu, co krásné, šlechetné a veliké — k ideálu. Ta pevná, neotřesená naděje plní jeho hruď, kterou o lidstvu vyslovil již dříve ve svém pěkném mythu o Herakleovi: „On zvítězí! a blesků při plápolu on Promethea z vazeb vysvobodí!" A ozveli se někdy přec nějaká pochybnost, i na tu nalézá vhodnou odpověď, neboť jeho duch

v propastech noci, jež se pne kol v snění,
již bezmoc nezřel svou ni opuštění,
a mohl poddati se, atom lidí,
myšlence tvůrčí, která světy řídí,
i shodnouti se s osudem, když hřímá,
a v klidu snít — jak matky před očima!

Jesť v tomto smíru něco dojemného, hlubokého, ano mystického, a básně Asnykovy rázu tohoto jsou jeho práce nejlepší. Ze starších připomínám pouze onen nádherný, svou hloubkou myšlenkovou uchvacující zpěv: *Torsu Psychy od Praxitela,* který jest takřka evangeliem básníkova názoru o světě a člověčenstvu; zvláštní, skvělou bravurou provedeno zde spojení minulosti s myšlenkovým světem moderním. V novém cyklu jeho Poesií rázu podobného jsou jmenovitě básně *Thamyris, Z egyptského rituálu mrtvých, Tajemné božství, Odpověď minulosti* a zvláště překrásná báseň *Lykofron k Fatum*; jsou to nejpěknější práce celé sbírky a skutečné skvosty poetické. Současníci Asnykovi v Polsku vytýkají mu kontemplativní ráz těchto prací a namnoze chválí jeho práce jiného druhu.

Antika nalezla mezi básníky novověkými již celou řadu šťastných opěvovatelů, u nás jmenovitě v Jar. Vrchlickém; avšak rozdíl mezi tímto i Asnykem jest již na první pohled patrný. Tvoření Vrchlického jest objektivnější, ale také bouřlivější; Asnyk má více klidu a svou individuelní subjektivností proniká naskrze antické tvary, které jsou mu takřka ideální přítomností, neboť od této nikdy zcela odloučiti se nedovede. Snad příčinou toho jest nedostatek talentu epického, který u Asnyka pozorujeme i při básních, jejichž látka k epickému tvoření přímo vybízí. Jsouť všecky rázu převážně lyrického. Nejšťastnější splynutí obou živlů jeví se v básni *Julian Apostata,* která náleží rovněž k nejlepším jeho inspiracím. V nové sbírce k tomuto druhu patří básně *Král Juba, Tantal* a *Epaminondas.* Co při této sbírce překvapilo, jest okolnost, že v nich čistá, prostá, jásavá píseň má místo dosti podřízené. — I v cyklu nadepsaném *Album písní* nalézáme jich pouze několik, které tohoto názvu plnou měrou zasluhují. Za to jsou to opravdové perly.

U větší míře než kdy prve rozvinul Asnyk ve svých nejnovějších pracích jinou stránku svého talentu: stránku popisnou. On vůbec vedle Słowackého mezi básníky polskými jest nejlepším koloristou, to, čeho se mu nedostává v plastice, nahrazuje barvami. Nejsou to ony žhavé záplavy, svitem slunečním v tisícero zářících duh se rozpryskující básníka čarovné idyly *Ve Švýcařích,* v líčení přírodním u Asnyka jest více průsvitnosti a lahody akvarel. Předmětem jeho jest část Tater, svými krásami přírodními světoznámá, která již celou řadou básníků polských (Fel. Faleńským, Vlad. Tarnowským, Glińským a j.) opěvána byla, leč nikým tak nadšeně a krásně. Básně Jitro v horách, Mořské oko, Noc pod Vysokou, Průvodci v Zakopaném a j. překonávají na ten čas všecko, co podobného v literatuře polské bylo napsáno. Asnyk spojil tyto motivy v jediný cyklus *V Tatrách,* jenž k předním náleží ozdobám jeho poslední sbírky. Několika rysy dovede Asnyk vykouzliti před námi celou krajinu, ztápějící se buď v brilianty ranní rosy nebo v žhavé zlato západu, a jakou hudbou zní při tom jeho verš! Architektonika jeho verše vždy jest mistrná, zevnější formou není Asnyk mezi Poláky posud nikým dostižen, pokud se týče leposti, umělosti a bohatosti slok.

I v *Mosaice,* kterou básník umístil na konci své knihy, nalezneme dosti pěkných prací. Také to, co jej činí u současníků nejoblíbenějším, nacházíme v několika básních tohoto oddílu: totiž ono mužné slovo, jež k práci vybízí, překážek se neleká, vždy ku předu jde a věří v budoucnost šťastnější, slavnější. Asnyk zejmena touto energickou strunou své poesie působí velmi mocně na duševní směry svých sourodáků. Leč na všech jeho pracích znáti jistý přídech smutku, jakési bolné resignace, která vlastního štěstí ani nehledajíc, vše obětuje jiným a kojí se sama alespoň blažeností a nadějí ostatních. Ten zádumčivý tón ozývá se všude a nedává lyrickému vzletu vytrysknouti jásavě, tvoře zvláštní ovzduší a namnoze i originální kouzlo Asnykových básní. Jím rovněž liší se zcela od jiných básníků polských — to jest jeho výhradní vlastností, Asnyk jest básníkem melancholie.

Třetí svazek jeho Poesií jest nejlepší básnické dílo, které od druhého vydání prvních dvou svazků (r. 1876) v polské literatuře uveřejněno bylo. —

Z ostatních polských básníků souvěkých zasluhují pozornosti především J. S. Chamiec a Marie Konopnická. O Chamcovi a spisech jeho šíře promluvil jsem v Národních Listech r. 1879. Jeho nejnovější básnické dílo jsou *Zpěvy podzimní* vydané r. 1881 v Paříži. Chamiec již jako jinoch přibyv do Paříže byl tam adoptován tetou svojí, a Francie stala se mu tak druhou vlastí. Proto jeho básněmi větším dílem vane Pařížský vzduch, v umění stal se mu vůdcem i vzorem Th. de Banville. Chamiec jest talent převážně lyrický, rázu více kontemplativního a popisného než dramatického; vládna výtečně jazykem polským tvoří těsnou soustředěností myšlenek, neočekávanými obraty, veršem ohebným, schopným vyjádřiti sebe delikátnější odstíny citu a myšlenek, i způsobem vyjadřování poněkud trhavým, ale vždy bystrým a úsečným, ze svých básnických prací opravdová umělecká arcidílka, filigranové hříčky, jimž nikdy neschází vtipu a duchaplnosti a časem též sžíravého sarkasmu. Nejlepším jeho dílem posud byla lyricko-epická báseň *Která* (z r. 1878) a sbírka poesií *Čím chata bohata* (z r. 1875). Přirovnámeli k nim Zpěvy podzimní, neshledáme v těchto až na tón poněkud zachmuřenější zvuků úplně nových. Hlavní síla talentu Chamcova, jak se zdá, spočívá v genru. Rozkošný obrázek Pařížský *Sami* z knihy Čím chata bohata jest skutečnou perlou. Na tón podobný ve Zpěvech podzimních naráží jen několik zdařilých básní, sebraných pod společným titulem *Skizzy perem.* Jest jich celkem dvanáct, ale nejsou všechny rázu genrového, dobrá polovice jsou drobné popisy, nálady časem velmi skvostné, pravé to obrázky Teniersovské neb Van-Ostadovské. Svěží jich kresba a bohatá barvitost činí je přední ozdobou neobsáhlé knížky. Vzorů k nim našel básník ovšem dosti mezi mladšími básníky francouzskými, jmenovitě také François Coppée svými drobnějšími pracemi na něho působil. Mýlil by se však, kdo by za to měl, že v básních Chamcových není originálnosti. Zejmena zpomínky na dalekou vlast, hluboce cítěné, nedaly Chamcovi zcela utonouti ve světě cizím, a jemná tato struna časem zachvívá se u něho písněmi velmi dojímavými. Připomínáme z poslední sbírky pouze báseň *Polská sosna.* Satirická vloha básníkova propuká i v této sbírce v celé řadě prací, po většině zdařilých, jako jsou na př. básně *Ptačí fara, Přespaný život* a *Sic vos, non vobis.* Ale i nad tím vším rozložena chmura smutku — Chamiec dovede se sice smáti, ale směje se skrze slzy. V delší výpravné básni *Idyla* pokusil se způsobem realistickým vykresliti blouznivé obrazy a fantomy nepraktického snílka vůči nahé skutečnosti tak příkře, že tím práce tato namnoze ztrácí své básnické ceny, zanechávajíc v mysli čtenářově dojem trapný a neuspokojivý. Mnohem většího významu jest báseň *Zřídla poesie,* ze všech nejobšírnější, v níž Chamiec obrací se proti tvrzení, že poesie nemá budoucnosti, poněvadž svět stal se prosaickým a hledí si jen cílů praktických. Jest to nadšená i skutečná „hymna poesii."

Dramatické fragmenty od *Marie Konopnické,* jež vydala pod souborným titulem *Z minulosti,* jsou již druhou knihou veršů, jež bá-

snířka r. 1881 uveřejnila. V prvé sbírce, nadepsané *Poesie*, podala řadu básní, z nichž některé, jmenovitě lyrické, rázu poněkud rhetorického, způsobily v polském literárním světě značnou sensaci. Básním výpravným jako: *Jarní román, Klaudia, Štít Scipionův* nedostává se náležité plastiky a časem i životní pravdy; zdá se, že i nadání M. Konopnické převážnou měrou se chýlí k lyrice. Bezúhonná forma zevnější, skvělá dikce a svěží barvitost jsou hlavní přednosti této sbírky, a básně *Lastovky, Tesknota, Z osudův písně, Buď silným, Ženě, Nediv se mi* a j. zasluhují zplna té chvály, s jakou mladá poetka byla veřejností polskou uvítána. Nelze však zamlčeti, že schází jejím pracím jedna vlastnost důležitá — půvab, kterého žádné vynikající dílo básnické postrádati nemůže — půvab výrazné individuálnosti. Zdá se, jako by Konopnická byla více virtuoskou nežli samostatnou, vždy a ve všem svou a sobě věrnou poetkou. Tato okolnost v míře ještě větší vyniká při jejích dramatických fragmentech. Z rozmanitých věků látka k nim čerpána, a přece jest ve všech zevnější i vnitřní podobnost tak přílišná, že se zdá, jako by dle jedné šablony byly napsány. Představuje nám v nich spisovatelka slovem nadšeným neohrožené bojovníky za myšlenku, za své přesvědčení, kteří stali se nešťastnou obětí neblahých poměrů. V prvním, nadepsaném *Hypatia*, líčen osud věhlasné této dcery slavného mathematika Teona (narozené v Alexandrii ku konci IV. století); v druhém jest hlavní osobou znamenitý lékař i anatom *Vesalius* (žil v polovici 16. století); látku ku třetímu a poslednímu fragmentu poskytnul poetce známý příběh o astronomu *Galileovi*. Ve všech převládá rhetorika — málo činů, málo charakteristiky! Hlavní osoby jsou si ve všech kusech velice podobny, Galilei se od Vesalia, i Hypatie valně nerůzní. Vedlejší osoby pak jsou pouhou dekorací a tolikéž všude stejnou. Autorce nedostává se tvůrčí síly, aby vykouzliti dovedla řadu postav, obdařených životem skutečným i vlastní svou individualitou. Namnoze jeví se i nedostatek prostoty a přirozenosti, ve všem pak náklonnost k rozumování, jež brání rychlejšímu rozvoji akce. Hlavní význam dramatických fragmentů Konopnické spočívá v ruchu myšlenkovém, jejž representují. Dech, který jimi vane, je svěží, ač ne vždy nový, verš nepozbývá lahody, i když není rýmován, a lze se nadíti, že v nedaleké budoucnosti podá M. Konopnická veřejnosti díla ceny mnohem závažnější. —

Vedle ní a J. S. Chamce z řady ostatní mladší polské generace básnické zasluhují pilnějšího povšimnutí ještě Vladimír Zagórski, Boleslav Czerwieński a Czesław Jankowski. Prvý nedávno vydal dvě sbírky prací svých, nadepsané *O soumraku a svitu* a *Písně a žerty*. Ve svazku prvním jsou básně obsahu satiricko-politického, po většině již dříve ve Lvovském humoristickém časopise Szczutku tištěné, ve druhém zase verše lyrické, psané v duchu Heinově a Schefflově. Satira Zagórského hledá nadšení v ohni časopiseckých bojů, ozbrojena jsouc sarkasmem a ironií dosti žíravou. Nároků na nesmrtelnost nemá a míti nechce, spokojí se chvilkovým úspěchem, ač jinak forma zevnější jest velmi pečlivá. Fragment *Král Šalomoun* jest asi ze všech prací Zagórského nejlepší, a také dobře charakterisuje jeho myšlenkový svět, v němž posud skepsis ano i beznadějnost má převahu.

Talentem, jak se zdá, mnohostranným i hlubokým jest Boleslav Czerwieński, jenž ve svých *Poesiích* (z r. 1881) podal několik drobných básní epických i lyrických nevšední ceny. Strunou tohoto básníka zachvívají posud rozmanité tóny domácí i cizí, se současnou lyrikou německou a francouzskou mnoho má pokrevného, avšak vlastní básníkova individualita se také nezapírá. Jeho fantasie jest bohatá, verš uhlazený, dikce, kde látka sama toho připouští, nádherná a skvělá. Bez systému, avšak v malebné za to pestrosti, střídá se v knize jeho drobná píseň s ódou neb elegií, romance, ze které časem k nám zadýchne i žár jižních slunci a odlesk modrých, průzračných nebes čarovné Provence, s moderním genrem i ladnou kresbou krajinářskou. Také několik pověstí lidu polského zpracoval Czerwieński šťastně, uměl jim dodati náležitého koloritu a opatřil je novou, mnohdy neočekávanou pointou. Nejúčinnější z nich jest balada *Pan Halski*, ač její motiv znám již odjinud, jakož i allegorie *Tři bratři*, dotýkající se poměrů sociálních. Otázkám novověké společnosti a vůbec událostem současným Czerwieński se nevyhýbá, a práce jeho toho druhu honosí se rovněž mnohými krásami. Rozkošným genrovým obrázkem jest *Vesničanka*. Kdy by byl autor z Poesií vynechal některé práce ceny prostřední, byla by jeho kniha jednou z nejpůvabnějších, jež za posledních let v Polsku vydány byly.

Litvín Czesław Jankowski před nedávnem vydal druhý svazek svých *Poesií*. Vedle reminiscencí na Asnyka zřejmo v nich působení též jiných pěvců, jako Heina, Słowackého, Musseta i Syrokomly. Ironický úsměch, ale dobromyslný jest znakem originální vlohy básníkovy, a básně toho druhu, jako *Impromptus*, *Rozmluva*, *Divná věc* a j. jsou asi ze všech nejlepší. Jankowski není básník mohutných náruživostí ani nádherného vzletu, v jeho pracích jest cítiti více rozvahu. I několik písní v tónu Anakreontově napsaných zasluhuje větší pozornosti.

František Kvapil.

Oprava. Na straně 282 letošní Osvěty v řad. 4. místo *ne dle* čti: *vedle*, v řád. 3. a 6. čti: Châlons, v řád. 27. čti: enquête.

R. 1882. Čís. 6.

OSVĚTA

Alois Vojtěch Šembera.

Napsal

setník prof. Ferd. Čenský.

Šembera byl, tuším, po biskupu Val. Jirsíkovi nejstarším z nynějších spisovatelů našich. Je tomu letošního dubna právě devětapadesát let, co jsa studentem na gymnasiu Litomyšlském uveřejnil své prvotiny spisovatelské.[1]) Od toho času pak zůstal až po svou smrt neúnavným dělníkem literárním, zachovávaje při tom ryzí povahu a súčastňuje se ve všem, co k dobru vlasti, k povznešení řeči a národnosti naší čelilo.

O jeho životě chceme se jen krátce zmíniti, majíce za to, že biografie jeho i v nejširších kruzích našineckých vůbec známa jest. Narodil se dne 21. března 1807 ve Vysokém Mýtě z rodičů nezámožných. Odbyv studia právnická vstoupil r. 1830 do úřední praxe při magistrátě Brněnském, kde zůstal až do r. 1839. Téhož léta dostalo se mu profesury českého jazyka na stavovské akademii Olomoucké. Když r. 1847 akademie byla přeložena do Brna, vrátil se tam s ní také Šembera a byl po smrti archiváře Bočka jmenován správcem moravského archivu zemského. O rok později byl českým translátorem ve sněmě moravském a vedle Klácela po nějaký čas redaktorem Moravských Novin.

Když r. 1849 ve Vídni pomýšleli na vydání zákonníka říšského v řečech všech národů rakouských, Šembera byl povolán do Vídně, aby se Šafaříkem, Kollárem, Rybičkou, Erbenem, Kuzmánym a ještě s některými jinými slovutnými znalci pracoval o právnickém a politickém názvosloví československém. Téhož času byla mu svěřena i stolice české řeči a literatury (r. 1850 po smrti prof. Jana Nep. Norberta Hromátka) na universitě Vídenské. V září r. 1850 stal se spoluredaktorem české částky zákonníka říšského, kterýžto úřad vedl až do jara 1851

[1]) První jeho báseň byla dojemná elegie *Na zemřelého otce*; složil ji dne 7. dubna 1823. Vyšla tiskem za Šemberova padesátiletého jubilea literárního r. 1873 ve Vídni; připojeno bylo i několik epigramův z doby té.

s Antonínem Rybičkou, nynějším vrchním radou zemským, pak až do r. 1857 s A. Beckem a konečně samostatně po celé téměř čtvrtstoletí až do své smrti. Počátkem letošního roku ke své žádosti vstoupil do výslužby, ale pomáhal při tom přece v redakci zákonníka. Před několika lety byl jmenován vládním radou, a když byl dán do pense, vyznamenal jej císař rytířským řádem železné koruny třetí třídy. Zemřel dne 23. března ve Vídni po čtrnáctidenní bezbolestné nemoci (horečkou) v 76. roce věku svého.

Literární činnost Šemberova nesla se hlavně trojím směrem, a to jako redaktora a překladatele zákonů říšských na jazyk český, jako historika, historického badatele, topografa i statistika a konečně jako dějepisce literárního a filologa.

Co se týče směru prvního, dáváme pravdě průchod, řekneme-li bez obalu, že Šembera byl jedním z nejlepších a nejdůkladnějších tlumočníků věcí úředních na jazyk náš mateřský. Třicet úplných ročníků zákonníka říšského leží před námi, jež takořka úplně jsou prací nebožtíkovou. A kamkoli do něho pohledneme, jmenovitě prozkoumáme-li ročníky posledních dvou desetiletí, ovívá nás ryzí klasičnost řeči české, ona klasičnost, k níž naši Čeští bratří šestnáctého století v nesmrtelných svých překladech písma svatého Svatováclavský jazyk byli povznesli. Od gramatických pravidel, průpovědí, frásí a idiomatických rčení biblí českobratrské Šembera neustoupil ani o krok, a na stanovisku tom zůstával po všecken čas svého 32tiletého úřadování, totiž potud, pokud český text zákonníka říšského vůbec redigoval. „Biblí bratrskou," tak nejednou pravil a psal nám, „pokládám, co se forem týče, za kanon jazyka, od něhož mne neodchýlí nižádná novota!" A v skutku, nedal v něm průchodu nižádné novotě, nižádnému pokroku. Ve svých přátelských rozpravách darmo jsme mu namítali, že jazyk každého žijícího kulturního národa jest organismem živoucím, jest stromem stále na novo kvetoucím a se rozvíjejícím, jehož hlavní větve během času mohutnějí, se rozšiřují a nové listy vydávají, kdežto některé starší a nepatrnější, života neschopné částky jeho přirozeně odpadávají, odumírají a stlívají. Proč bychom tedy neměli užívati slov a forem dobrých a nových, nepříčících se tvorbě jazyka našeho, o nichž biblí Kralická ani tušení neměla, ba přirozené ani míti nemohla? Proč bychom neměli do jazyka národního přijímati ryzích slov a forem v literatuře dosud nepoznaných, jak jich tu a tam, zvláště na Moravě a na Slovensku, užívá lid ve své mluvě cizotou nezkažené? Při tom při všem arci nechať biblí zůstane i dále základem nedotknutelným těm formám, které se až po doby naše nebyly změnily.

Marné bylo všecko naše dokazování. Šembera stál skalopevně na svém stanovišti a nepovolil v ničem ani o vlas. Tvrdošíjně zůstával na svém i tehda, když jsme jemu očividně ukázali, že ustrnulostí tou mnohdykráte i smysl řeči škodu béře. Tak ku př. slova ministerium, gymnasium, museum, evangelium a p. zůstávají v jeho překladech v počtu jednotném neskloněna, ačkoli všecken literární svět náš od půlstoletí, neli déle, je skloňuje. Co z toho pochází, jestliže je ve všech sedmi pádech neskloňujeme a na jediném východě na -um přestáváme, nepředpojatě pozná každý, kdo slova takto neskloněná v textě

čítává. K našim námitkám zvěčnělý jen takto odpovídal: „A což pak jste neslýchali s kazatelny a od oltáře: ‚Tolik jest slov dnešního svatého svátečního evangelium?‘ Vidíte, není třeba, abychom říkali v genitivě evangelia, ministeria, musea.“ Ale na to zapomněl, že nebývá při každém substantivě tré adjektiv, které nesklonnému substantivu svému srozumitelnosti dodávají. [1]) Na otázku, proč pak ve plurale se přidržuje příkladu Šafaříkova a jiných novověkých koryfeův, a proč ta slova skloňuje, zůstal nám odpověď dlužen. A tak bylo i při slovech jiných, zvláště nových, když se pro věc druhdy nebývalou měla utvořiti. Německou Concessions-Urkunde přeložil na „list povolení“ (= Bewilligungsbrief), což nejen že není dosti jasno, ale je příliš všeobecně řečeno a vůbec nedává slovu tomu patřičného významu, tedy lépe že by snad bylo „listina neb list koncesionální neb koncesijní.“ Oba východy *-ální* a *-ijní* byly mu nesnesitelny. Jelikož však v písmě svatém stojí „list rozvedení“ (= Scheidebrief), Šembera podle toho po všecken čas svého redaktorství zůstával při nejasném a nedostatečném listě povolení.

A podobně bylo i s jinými slovy novějšími z mluvy lidu na světlo vynesenými. Slovakismům nepřál ani dost málo, již proto, že je navrhoval a do spisovné řeči uváděl nejurputnější (jak říkával) jeho protivník literární, profesor M. Hattala; a tudíž také zavrhoval slova: „pr*vý*,“ „škol*ská* budova,“ „formál*ný*,“ „slavnost*ní*“ a p.

Že mu při té ohromné a unavující činnosti úřední proklouzlo někdy nějaké nedopatření, kdož by se tomu podivil! [2]) Avšak i přes takové, ovšem jen nepatrné nedůstatky zákonník říšský zůstane našemu právnictvu nejen posvátným literárním kanonem naším, anobrž nezkalenou studnicí, z níž do nekonečna zlatá zrna, ryzí formy a dobrá rčení česká bude moci vyvážeti a jich na prospěch mateřštiny užívati ve spisech svých. Jmenovitě naše úřednictvo mělo by pilněji a bedlivěji, nežli dosud, všímati sobě těch čistých forem jazykových, v Šem-

[1]) Druhdy zkoušeli jsme to u něho žertem. Asi r. 1874 za ministerstva Auerspergova neblahé paměti otázali jsme se ho, aby rozhodnul, která jest srozumitelnější a která klasičtější z těchto průpovědí (slovo věta zavrhnul venkoncem), zda novověká: „Pokud zůstane nynější ministerstvo ministerstvem, nebudeme zachovávati jeho evangelia“ — čili po způsobě biblí českobratrské složená: „Pokud zůstane nynější ministerium ministerium, nebudeme zachovávati jeho evangelium.“ A co odpověděl: „Inu, vaše novověká je srozumitelnější, ale tato, bratrská, klasičtější.“ A bylo po hádce. Ale ku podivu, ta srozumitelnost někdy šla mu přece nad klasičnost! Tak čteme ku př. v zákoně finančním na r. 1881 vedle slov: „kromě ordinari*um*“ již také novověký genitiv „stavba pathologického laboratori*a*.“

[2]) Za posledních let vypomáhal jsem stárnoucímu příteli překládati některé objemnější částky zákonníka českého a upravil jsem mnohá nařízení ministerská k tisku. I podivil jsem se nemálo, když jsem se dočetl v zákoně o kolku na hrací karty, daném dne 15. dubna 1881 a Šemberou přeloženém, že naši kartáři zhotovují také karty, které se mohou — vyprati. Poslal jsem mu arciť ihned opravu, že karty lakované můžeme sice jen omývati, ale nikoli jako košile práti. Než, oprava přišla pozdě. Zákon byl již asi v 8000 výtiscích rozeslán, a chyba napravila se teprva v nařízení ode dne 27. října (námi redigovaném), jež za příčinou provedení zákona o kolku na karty hrací ministerium bylo vydalo.

berově zákonníku obsažených, a uváděti je do spisování úředního. Kdy by tak bylo činívalo už dříve, byli bychom zajisté nyní zproštěni toho nemotorného stylisování, jakého při mnohém úřadě bohužel až podnes neblaze se užívá, a v němž nejhlavnějšího požadavku, srozumitelnosti totiž, se nedostává.

A jako jest čistý a neporušený jazyk v zákonníku říšském, tak důkladna a dokonala jsou, co do jazyku, díla právnická a politická, jež Šembera uveřejnil. Jsou to mezi jinými *Řád soudu trestního* (r. 1853 v zák. říšsk.), *Řád soudu civilního pro Uhry* (r. 1853), *Zákon o živnostech řemeslnických a obchodnických* i s výkladem (1860), *Obecný občanský zákonník rakouský* (1862), *Základní zákonové státní království českého, Základní zákonové státní císařství rakouského* a j. v. Všude ta stejná českobratrská (a dílem i Erbenovská) stylisace,[1]) všude hleděno ke správné české fraseologii a ke rčení českému. —

Druhou hlavní činností literární nebožtíkovou bylo dějepisectví a s ním spojená topografie. Již roku 1836 vydal monografii nazvanou *Historie pánů z Bozkovic*, r. 1841 *Historii o vpádu Mongolů do Moravy* [2]) na šestistiletou památku této události, o čtyři léta později obšírnou monografii svého rodiště, *Historii a topografické popsání Vysokého Mýta,* dále rozličná historická pojednání v Musejníku a v jiných časopisech, r. 1861 *Paměti a znamenitosti města Olomouce* a konečně r. 1868 spis svůj, nadepsaný: *Západní Slované ve pravěku.*

K sepsání knihy právě pojmenované Šembera, jak sám v předmluvě praví, konal mnoholetá průpravná studia historická a topografická. Dovozuje v ní, že Čechové, Moravané, Slováci a jiní slovanští sousedé prý v těch krajích bydlí od doby předhistorické, to jest alespoň osmapadesát let před narozením Kristovým, tedy asi od doby před Juliem Caesarem, a nikoli teprv od 5. století po Kristu, jak se Palacký ve svých Dějinách národu českého a Šafařík ve svých Starožitnostech slovanských domnívá.

V Čechách prý již od této doby bydleli Boemi Ptolomaeovi, t. j. Čechové, na Moravě Markomani, t. j. Moravané, na Slovensku Kvadi, t. j. Slováci a v Rakousích Rakati Ptolomaeovi, t. j. slovanští Rakousi čili Rakušané.

O této domněnce Šemberově ozvali se hlasové rozdílní, dílem přízniví, dílem odporní. Odporně a nepříznivě posoudil knihu Ferd. Schulz za příležitosti posudku Dějin řeči a literatury v Národních

[1]) Zvěčnělého K. J. Erbena jako stylisty Šembera vážil si velmi, anobrž prohlásil jej za nejdokonalejšího stylistu své doby. I nám postavil ho za vzor a to vším právem. I prosa i poesie Erbenova co do správnosti a dokonalosti jazykové „nebeskou dýše lahodou."

[2]) Kniha ta stala se Šemberovi osudnou, totiž co se týče početí činnosti jeho literární jako — filologa. Neznaje se před 40 lety ani dosti málo v staročeštině, chtěl ve spise nadřečeném, aby 280. verš z Jaroslava v rukopise Kralodvorském: „*Jaroslav* ves ve *krvi* s ořem zbrocen" (jelikož prý má jedenáct slabik místo deseti!) opravil se takto: „*Zdislav* ves ve *krvi* s ořem zbrocen." Nemělť ani tušení o tom, že slova *ve krvi* zahrnují v sobě pouze slabiky dvě. František Palacký tehda rázně a velmi přísně odbyl filologické prvotenství Šemberovo; ukázal mu, co má filolog nováček dříve činiti, nežli se odváží k rektifikaci a interpretaci starobylých památek jazykových.

Listech, dr. J. Kalousek v zašlé Koruně, a Fr. B. Kořínek v časopise Obzoru. Nejpříkřeji však proti ní ozval se prof. M. Hattala v Časopise Musea království českého, v Politice a jmenovitě v Osvětě (1872). Příznivé pro Šemberu posudky podali archivář V. Brandl v Moravské Orlici, dr. E. Kusý ve Světozoru, dr. E. Komárek v Politice, Vácslav A. Maciejowski v Gazetě Polské, vycházející ve Varšavě, Nil Popov v Drevnostech Moskevských a dr. Tad. Wojciechowski, úředník při bibliothéce Jagělonské v Krakově, ve své historii Velikého Chorvátska.[1]) Tento jmenovitě jest vřelým zastancem Šemberovým, zvláště co se týče domněnky Šemberovy o Svevích: že totiž Čechové, Moravané a Slováci, jsouce od Řekův a Římanův (od Ptolomaea, Strabona, Tacita) zároveň s pokrevenci svými na řekách Sále, Labi a Odře, nazýváni „Svevy," což znamená tolik, jako středověké a nynější „Slavi," od nepamětných dob jsou obyvatelé vlastí svých. Toto pronesení Šemberovo zastává Wojciechowski velmi určitě a důrazně ve spise řečeném.[2])

Spor obou stran arciť až posud zůstává nerozřešen, a my nemohouce věc rozbírati dále, ponecháváme budoucím historikům našim i jiným, aby o tom bádali. Připomínáme ještě jen, že Šembera, dříve než knihu vydal, za příčinou hledání pramenů k ní, cestoval nejen po zemích rakouských (Dolních a Horních) ale i po Salcpursku, Bavořích, Mišni, Lužici, Krakovsku, Uhrách, Štyrsku a po jih až k Terstu.

Jako historie, byla i topografie zamilovaným jeho studiem. K Západním Slovanům připojil mapu Illyrie a Germanie a o sobě vydal velikou *mapu země moravské*, skládající se ze čtyr velikých listův a obsahující kromě Moravy rakouské Slezsko, částku Slezska pruského, částku Čech a Rakous a Považí slovenské. Na mapě jsou vyznačeny okresy politické a soudní se všemi změnami až do r. 1878 učiněnými. Na mapě konečně nalézáme železnice a pošty, pak rozhraní řeči české, polské a německé. Znalcové vytknuli některé topografické názvy, které Šembera tu i tam do mapy vepsal, jež prý nejsou v užívání lidu a nemají dokladů historických, tedy bez pochyby že jsou domněnkou vydavatelovou.

Procházeje se po Rakousích Šembera nalezl vrch Šacký — Mons Scac — na jih od Znojma, kde roku 1221 král Přemysl Otakar učinil první konkordát se stolicí papežskou. A před několika lety blíž Vídně nalezl vrch historicky tak řečený Mons Comagenus (Kumenberg), známý z doby římské, pod nímž prý roku 454 (ve sv. Ondřeji) svatý Severin bydlel, kde Karel Veliký r. 791 ztroskotal ležení avarské a kde r. 884 měl císař Karel Tlustý sjezd se Svatoplukem moravským. Sv. Severin byl vůbec zesnulému badateli osobou velmi zajímavou a sympatickou, o níž konal po mnohý rok studia velmi podrobná. A není divu. Jsa déle než po tři desetiletí obyvatelem Vídenským a maje volný přístup k bibliothékám, k archivům a jiným pramenům historickým, rád obíral se bádáním o svém bydlišti a okolí jeho. Je tomu teprv několik měsícův, co vydal spisek (německý), v němž dovozuje, že sídlem toho svatého byla Vídeň, zvaná druhdy „Faviana."

[1]) Vyšla r. 1873 v Krakově s nápisem: „Chrobacya. Rozbiór Starożytności Słowiańskich."
[2]) Srov. I. díl str. 52—55.

V katastrálních obcích dolnorakouských za posledních let nalezl prý asi 1000 slovanských jmen a názvů různých hor a míst.

Nejen k topografii, ale i ke statistice Šembera velmi horlivě přihlížel. V letech, tušíme, čtyřicátých procestoval jihovýchodní cíp arciknížectví dolnorakouského až k Semerníku a pohraničné kraje uherské a popsal i sčítal počet Slováků v té krajině bydlících. Výsledky toho uveřejnil v Musejníku. Dále máme od něho *Obyvatelstvo české a německé na Moravě,* spočteno dle okresů soudních, politických a volebních, jako dobrou příruční pomůcku k užívání mapy moravské, pak velmi důkladný a podrobný příspěvek k ethnografii československé: *Mnoholi jest Čechův, Moravanův a Slovákův a kde bydlejí,* vytištěnou nejprve roku 1876 v Musejníku a o rok později o sobě. Práci té zvláště velikou obtíž činilo spočítání Slovákův. Spisovatel nemoha přestati na nespolehlivých pramenech maďarských, dal se v dopisování s čelnějšími znalci obyvatelstva slovenského a dodělal se toho výsledku, že *národu československému navráceno výše 150.000 ztracených Slovákův* (domnělých Rusínův), ježto se zjistilo, že vyznavači náboženství řeckokatolického, vůbec zvaní Rusňáci, v Gemeru, ve Spíši, v Saryši, též ve stolici Turňanské, Novoabanské a Zemenské, kteří posud byli pokládáni za Rusy, jsou ryzí Slováci. Šembera shledal také, že Němců mezi Slováky, jmenovitě ve stolici Prešpurské a Spíšské, jest méně, než jich napočteno od Čaploviče, Czoerniga a jiných spisovatelův. Spočítal též všecky Čechoslovany, kteří ve Vídni, v okolí Vídenském, v Horních a Dolních Rakousích, v pruském Slezsku a v království polském bydlejí.[1])

Jsa téměř 43 let učitelem české řeči a literatury na dvojích vysokých školách (v Olomouci a ve Vídni) sestavil sobě pro své přednášky spis, z něhož o historii řeči a literatury české posluchačům svým čítával. Tak povstaly jeho *Dějiny řeči a literatury české,* které se od r. 1858 až do r. 1878 asi čtvera vydání dočkaly. A tu již přecházíme na pole, na němž zesnulý náš národovec nalezl některé velmi přísné posuzovatele.

Neujímajíce zvěčnělému ničeho z ostatních ještě málo oceněných zásluh v jiných odborech, přiznáváme upřímně, že Šembera ve spise svém jen málo ku předu postoupil od stanoviska, které 33 let před ním ve své Historii literatury české byl už zaujal nestor písemnictví českého, tichý náš genius Josef Jungmann. Šemberovy Dějiny byly o něco málo více, nežli rozmnoženým vypsáním a doplněním bibliografie české až po r. 1858. Rozborů literárních, jakých se nemá nedostávati

[1]) Nebude snad čtenářům Osvěty nezajímavo, poznamenámeli podle spisu Šemberova, mnoholi vůbec bylo r. 1876 lidu československého v Evropě a Americe dohromady; 1. *Čechův:* v Čechách 3,304.046, v Dolních Rakousích 129.460, v Horních Rakousích 3000, v Haliči 982, v Uhrách 7183, v Chorvátsku a Slavonsku 2088, ve vojsku 55.000, v pruském Slezsku 11.119, v Braniborsku 110, v království polském 4400, v Rusku 8250, v Americe 12.000, úhrnem 3.645.638; 2. *Moravanův:* na Moravě (Slováky v to nepočítajíc) 1.272.129, ve Slezsku 112.061, v Dolních Rakousích 62.630, ve vojsku 22.000, v pruském Slezsku 61.911, úhrnem 1,530.731; 3. *Slovákův:* v Uhrách 2,125 399, na Moravě 223.374, v Dolních Rakousích 15.753, v Bukovině 2000, ve Slavonsku 5292, ve vojsku 33.000. Suma všechněch Čechoslovanův 7,581.187.

nižádné knize podobné, a jakých národové blíže nás bydlící (Poláci, Rusové, Němci) ve svých literaturách už dávno mají, jest v nich až příliš poskrovnu, a proto dáváme skoro ve všem za pravdu tomu, co o nich prof. M. Hattala byl pronesl r. 1858 v Musejníku, vytýkaje vydavateli, že „zůstal skřehlým na kronikářském stanovisku Jungmannově“ a že „nehleděl se povznesti výše.“ Avšak ruku k srdci! Vyznejme též, že tehda, před pětadvaceti lety, když vyšly dějiny Šemberovy, bylo jen málo, velmi málo rozborně a kriticky psáno o písemnictví českém. Nehledímeli ke statím, které v tom oboru napsali Šafařík, Jungmann, Palacký a Nebeský, neměli jsme skoro zhola nic, co by se vztahovalo k rozboru věcí literárně důležitějších. A naše kritika? Ta se tehda ještě v plenky zavinovala. Kritik, na něž by literární historik mohl spoléhati se, nebylo ani tucet. Každá česká kniha byla „vítána“ a „vyplnila mezeru“ v literatuře. A za dob probuzení národního nemohlo býti jináče. Kdo by byl chtěl za onoho času psáti pragmatické dějiny staré a nové literatury naší, tomuž bylo téměř všude samému přistoupiti k ohledání a posouzení pramenův, k nimž krom toho pro jejich skrovný počet býval a jest dosud přístup těžký. Český spisovatel, stoje isolován mimo užší svou vlast, mimo Prahu, jediné to středisko naše literární, jsa stále zaměstnán lopotným úřadováním v redakci zákonníka říšského a nemaje před rukama prior skoro nižádných, jak mohl psáti tehdáž pragmatické dějiny literatury české?

Pokoušel se sice o to asi osm let po Šemberovi člověk jiný, jenž bydlel v Praze a ku pramenům, jichž potřeboval, přístup měl, ale jakých nepatrných dodělal se výsledkův? Sepsal úvod ku pragmatickým dějinám literatury dosti obstojný, skoro příliš obšírný, počal pak rozbírati a posuzovati staré básnění a bájení, ale záhy síla jeho umdlévala Když se dal do rozbírání dalších plodů literárních, již nevěděl kudy kam, postrádal systematičnosti a vyššího přehledu a rozhledu, rozebírání jeho rozplývalo se v mlhu, i přestalo na pouhých a to ještě málo přesných výtazích z děl, jež byl pročetl. Tak se nám dostal do rukou Karla Sabiny Dějepis literatury československé staré a střední doby (vytištěn r. 1866), dílo objemné, skoro o tisíci stran velikého formátu oktávového, které však dosti skrovně literatuře posloužilo. Rozkouskovanost, nedostatek systému, bezúčelné sáhodlouhé a doslovné vypisování z pramenů přečtených, k tomu hojnost chyb gramatických a pravopisných učinily knihu nezáživnou. Kdo omluví v této příčině Sabinu, budiž spravedliv i k Šemberovi.

Na řízný Hattalův posudek Šembera, cítě se uraženým, napsal trpkou odpověď.[1]) Tím na věci samé nic se nezměnilo.

Kromě Dějin řeči a literatury zvěčnělý v tomto oboru vydal roku 1857 *Mistra Jana Husi orthografii českou* (ve Vídni) a r. 1864 *Základy dialektologie československé* (tamtéž). I tuto právě pojmenovanou knihu, zvláště pokud se týče nářečí a různořečí na Slovensku, prof. Hattala velmi příkře a nemilosrdně posoudil, anobrž odsoudil,[2]) řka, že Šembera s Kollárem patří k těm primitivním jazykozpytcům, kteří

[1]) Časopis Musejní r. 1858 str. 611.

[2]) Srov. Hattalovy Počáteční skupiny souhlásek československých. V Praze 1870. Nákladem královské české společnosti náuk.

s jazykem zacházejí tak, jak se jim Voltaire posmívá, t. j. jako by samohlásky neznamenaly ničeho a souhlásky jako by znamenaly velmi málo. Neupíráme, že má dialektologie Šemberova své vady a křehkosti, zejmena pokud se týče slovenčiny, jejímž důkladnějším znatelem, jsa rodák slovenský, Hattala ovšem jest nad Šemberu. Ale posuzujíce knihy, neměli bychom jim stále jen jejich vad a poklesků vytýkati, ale též a to předkem také k dobrým jejich stránkám ukazovati a také k tomu přihlížeti, kdy a za jakých poměrů kniha, již posuzujeme, vydána byla.

Pominemeli toho, co rok před tím do Časopisu Musejního krátce byl napsal Jos. Jireček o nářečí v Chrudimiště, na Vysoko-Mýtsku a Litomyšlsku běžném, Šembera byl prvním u nás spisovatelem, jenž počal dialektologii pěstovati. A v tom již leží velká zásluha. Ve svém spise obšírném, skoro 200 tištěných stran v sobě zahrnujícím, snesl v jedno nesmírnou bohatost rozmanitého materiálu, z něhož nejen příští dialektologové, ale i jazykozpytcové naši hojně a prospěšně budou moci čerpati. Té zásluhy tedy, že byl Šembera prvním pionérem v tomto oboru, že byl tvůrcem dialektologie československé, jemu nikdo upříti nemůže.

Roku 1877 dne 21. března Šembera slavil své sedmdesáté narozeniny. Národ náš, vděčně uznávaje zásluhy spisovatelovy, poslal do Vídně své zástupce, aby ve jmenu jeho vyslovili vroucí blahopřání a pozdravení „kmetu šedovlasému, výtečnému vlasti synovi, neúnavnému pracovníku ku zvelebení národa, badateli nad jiné pečlivému, spisovateil nad jiné plodnému, učiteli vzornému a obětavému, člověku dokonalému, který věrně stál a posud stojí při svém národě.“ Časopisy naše v Čechách i na Moravě přinášely články panegyrické o oslavenci. Četní přátelé političtí a spisovatelé z blízka i z daleka dostavili se, aby jemu svůj hold přinesli. Stálť Šembera téhož dne na vrcholu spisovatelské slávy své. A se slávou tou, nikým a ničím nezkalenou, byl by i vstoupil do hrobu, kdy by se byl o rok později nedal unesti vírem neblahého filologisování na to svůdné pole, na němž jemu již před 36 lety, r. 1841, vlastní vinou jenom pichlavé trní a hloží bylo vyrostlo.

Když kustos musea království českého, A. Patera, odkryl v Mater verborum několik set falešných gloss, Šemberovi některé glossy uviděly se býti jako dokladem k podezřelosti několika slov jedině prý v rukopise Zelenohorském se nacházejících, jakož prý jsou zejmena: rodný (germanus), ptenec (filius avis), ladný (nitens), oten (paternus) a j. Jsa ode dávna nedůvěřivým a znamenav prý už dříve v rukopise Zelenohorském některé nesprávnosti řeči, přišel na myšlenku, zdali padělatel gloss neudělal také Libušin Soud. Dal se tedy do revise sporu od r. 1818 až do posledních let a nabyl prý té jistoty, že Libušin Soud jest novověkým výtvorem Josefa Lindy a Václava Hanky.[1]) Ihned, nerozmýšleje se dlouho, učinil několik „dodavkův a oprav“ ke svým Dějinám řeči a literatury, v nichž venkoncem nazval rukopis Zelenohorský

[1]) Zdali Linda mohl býti jen přibližně tovaryšem Hankovým u „zdělání“ rukopisu Zelenohorského, o tom čtenářstvo zajisté utvořilo sobě již vlastní zralý úsudek svůj ze studie, kterou před třemi roky napsal ministr Jireček do naší Osvěty (ročník 1879 str. 893). Tam ukázáno, jaké asi vlohy

novověkým falsifikátem, a vedle něho i Evangelium sv. Jana. Mimochodem třeba, abychom tuto poznamenali, že *tehda rukopis Kralodvorský byl mu ryzím zlatem a skvostem, tedy authentickým.*

Proti těmto projevům Šemberovým ještě téhož roku v Moravské Orlici vystoupil archivář V. Brandl, ve Světozoru a v Časopise Českého Musea Josef Jireček. Ten i onen na vzájem se doplňujíce, vyvrátili všecky námitky Šemberovy. Vida odpor netušený, Šembera sebral své „důvody" a vydal r. 1879 pověstnou svou brošuru *Libušin Soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen. Též zlomek Evangelium svatého Jana.*

Odpůrce své, kteří zajisté jen k věci hleděli a nikoli k osobě, Šembera ve spisu svém považuje za své *osobní* protivníky, a tu nejprve tónem nedůstojným na Josefa Jirečka naráží, jenž prý je původem všeho toho zanevření časopisectva českého na Šemberu, jakož i na V. Brandla, jehož šípy prý však malomocně padly mimo Šemberu. Vůbec bývalo slabou stránkou nebožtíkovou, že v každém, kdož proti jeho spisům a náhledům odpor, třeba sebe slabší a nepatrnější, byl kladl, viděl svého osobního nepřítele, na nějž pak zanevřel.[1])

S uveřejňováním svých domnělých důkazův a námitek počínal sobě tak spěšně a nepředloženě, že již mezi tiskem brošury musil sbírati „dodavky a opravy," jež pak dílem ku konci knihy přidělal, dílem již po uveřejnění spisu svým přátelům rozesílal. Takových „přílepkův" — a to nejen k této ale i ke druhé brošuře, o které později promluvíme, v níž i rukopis Kralodvorský zavrhl — nahromadilo se tolik, že skutečně obě knihy v pravém smyslu slova jsou „záplatovány" nebo chcemeli, samý „příštipek."

Opět to byl archivář Brandl, který ještě téhož roku napsal Obranu Libušina Soudu (vyd. v Brně) tak důstojnou a vážnou, jak toho sama věc vyžadovala. Velezasloužilý učenec krok za krok stopoval všecky ty zdánlivé důkazy Šemberovy a zvrátil je tak pádně, že nebylo jediné věci, která by byla zůstala nedotknuta. Podobně, ale ne tak obšírně, učinil J. Jireček v Časopise Č. M. 1879. I Brněnský profesor Frant. Bartoš,[2]) vypsav v Osvětě r. 1879 do podrobna historii dlouholetého sporu, šťastně vyvrátil některé námitky Šemberovy.

Linda měl, jaké básně skládal srv. jeho těžkopádně ukovanou baladu Jiří Poděbrad, která jest z jeho nejlepších) a konečně na jaký stupeň vznesla se Lindova znalost staročeštiny, když staročeský accusativ pl. *ny* (nás) konstruoval s předložkou *k* (posilaj k ny [místo k nám] slonce krásné), jak to totiž stojí v jeho Záři nad pohanstvem.

[1]) Ze Slovanské besedy Vídenské, jejímž členem dlouhá léta byl, vystoupil z té jediné příčiny, že tam někteří členové soukromě hovořili zcela vážně o jeho spise, osoby jeho ani slovem se nedotýkajíce. Dověděv se o tom po cestách klevetářských, Šembera ihned své vystoupení jako člen besedy výboru ohlásil.

[2]) Prof. Bartoš též napsal do Brněnského Obzoru (roč. 1879 str. 236) velmi trefnou časovou satiru na Vaškovo filologické hloubání s tímto nápisem: *Filologický důkaz, že Moravské národní písně jsou podvrženým dílem Frant. Sušila.* Tvary, jež se zdály Vaškovi nepravidelnými a tudíž padělanými, lze nalezti též v národních písních moravských, zajisté už dávno před Hankou na Moravě běžných.

Obrana Brandlova nesmírně rozdráždila a rozčilila Šemberu. Toť zlého činu kletba jest, že plodě dál, jen zase zlo plodívá. A tak bylo i v tomto sporu.

Nejhorlivějším a snad také nejdůmyslnějším mezi řídkými přívrženci Šemberovými byl Brněnský profesor Ant. Vašek, nyní už také zvěčnělý. Ten dostav do rukou brošuru Šemberovu a jsa s ním v přátelském dopisování, projevil se k němu ještě téhož roku (1879), že prý nejen rukopis Zelenohorský, anobrž i rukopis Kralodvorský jest podvržen, a oba rukopisy že jsou dílem jednoho a téhož falsátora. To byla nejpříhodnější voda na mlýn Šemberův. A když pak hned potom tento jeho Brněnský důvěrník poslal do veřejnosti svůj *Filologický důkaz, že rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též Zlomek evangelia sv. Jana jsou podvržená díla* [1]) *Václava Hanky:* tu ani Šembera nedal se více držeti, ale proudem u nebezpečnější ještě vír hnán, roku 1880 oznámil světu ve své nové brošuře: *Kdo sepsal Rukopis Kralodvorský roku 1817?*

Ano. Toť otázka! Kdo by byl asi tehda mistrem tak velikým, jenž by byl *mohl složiti* rukopis Kralodvorský, toto obrovskou mohutností nade všecku ostatní epiku českou vynikající arcidílo? Bylo to pro znatele poetické literatury české, jakou byla v první čtvrti našeho století, obtíží nejnesnadnější, vypátrati toho, kdož by z té hrstky spisovatelů r. 1817 žijících mohl vynesti na světlo nejskvostnější perly epického básnění, jak nám je rukopis ve svém Záboji a Slavoji, ve svém Jaroslavu, v Ludiši a Luboru podává. „Přední“ tehdejší básníci

---

[1]) Jak sobě zvěčnělý Vašek ve svém filologickém dokazování počínal, o tom podal doklady J. Jireček ve Světozoru r. 1879 (str. 307). „Vašek nevzal si ani tolik práce, aby všecko, co v té věci na veřejnost posud již bylo vyneseno, náležitě seznal a uvážil. Ve spise jeho opakují se namnoze pochybnosti, které už dávno uvedeny jsou na pravou míru. I vědecké doklady Vaškovy jsou velice plytky. Z každé strany je sice viděti, kterak Vašek prostudoval staročeské gramatiky, ale o hlubším nějakém a samostatném bádání v rukopisech nikde není stopy. Kdo sobě nyní chce osobiti rozhodný úsudek o staré češtině, nutně a nezbytně sám v pramenech zkoumati musí tak, aby každé své tvrzení se vším dokladem mohl odůvodniti.“ K objasnění toho J. Jireček pak podává několik příkladův. — Vaškův Důkaz r. 1879 dále posoudil V. Brandl v Časopisu Matice Moravské (str. 124), a to v úvaze přes třicet stran čítající. I Brandl vytýká Vaškovi, že nečetl více staročeských památek, než jich tištěno jest, a tištěné věci samy nedostačují k takové práci, ve kterou se Vašek uvázal. Kdy by vládnul větší sečtělostí, všecko, co Vaškovi na pohled se zdálo býti nesrovnalostí, bylo by své podezřívavosti pozbylo, a on by byl viděl, že to, co těm památkám vytýká, také v jiných památkách a to v míře větší se nalézá. — Proti Vaškovi konečně psal Fr. Vymazal (v časopise Hlasu z r. 1879 č. 48). Vyvraceje náhled Vaškův, že by Hanka všecky tři rukopisy sám byl zdělal, praví Vymazal, že tomu výroku ani vlastní žákové Vaškovi neuvěří. Že Hanka k tomu byl neschopen, to dokázal už Miklosich a vlastní práce Hankovy. Hanka neuměl napsati ani ruské mluvničky. Svou ruskou mluvnici *vypsal* z Tappea i s úlohami. Že by se byl stavěl po všecken svůj život hloupým, je zhola nemožno již proto, že byl velice marnivým. Když však přese všecku svou marnivost a přese všecko úsilí nesvedl ničeho, co by za řeč stálo, může jen zarytec tvrditi, že Hanka byl mužem nadání lepšího. On nemohl také falšovati rukopisu Kralodvorského proto, že neznal staročeské gramatiky, jíž podnes dobře neznáme. Rukopis konečně nemohl býti složen od jednoho básníka; neboť rozmanitost básní je tak patrna, že nikomu ujíti nemůže.

Puchmayer, Hněvkovský, Štěpnička, hledíc zvláště k jejich slabé výpravné poesii, nemohli to přece býti. Tedy snad Hanka? Jakým epickým talentem Hanka toho času byl, to ukazuje jeho „epická báseň,“ kterou složil roku 1813, tedy jen čtyři léta před nalezením rukopisu a která se počíná těmi slovy:

Poslechněte, co se stalo
hned za Žižkových let,
když se hradů rozmetalo
i mnichů mnoho set;
když se jich tak rozmetalo,
tehdáž se to jistě stalo,
tam co vyhodili z praku,
když Sovu Táboři,
kde se bojí černých mraků,
že zámek rozboří.
Tam co do strašlivých mraků
vyhodili kněze z praku,
tam byl jinoch krásný, rovný
svým jmenem Myslibor atd.[1])

Kdo takto „básnil,“ mohlli pak býti tvůrcem rukopisu Kralodvorského? Toho se tedy sám Šembera zhrozil. Ale pomohl si brzo. Proslulý rodák Navarovský, vrstevník Hankův, prof. V. A. Svoboda, přeložil do němčiny rukopis, a to tak důvtipně, že Šembera, vida v něm spisovatele nade všecky poety tehdejší osvícenějšího a duchaplnějšího, bez rozpaků prohlásil Svobodu za původce epických zpěvů Kralodvorských, a vedle něho Hanku za skladatele písní lyrických.

A právě toto tvrzení bylo tou nejpádnější ranou, již zvěčnělý sobě samému byl zasadil. Domnělý falsátor Svoboda užil prý slov, ježto se *jedině* shledávají v epických básních RK. a v básních Svobodových v téže době složených (ajta, luna, hárati, chrabrý), dále že užil slov, frásí a obratů neobyčejných, které jsou prý ve Svobodově Odě na mír Evropy r. 1815 a i v básních RK. skoro stejná nebo smyslu totožného. A druhého zdánlivého padělatele Hanku Šembera stíhá důkazy podobnými. Nejjasnějším takovým zdánlivým důkazem Šemberovi bylo slovo *děva.* „Toto slovo,“ tak napsal doslovně nebožtík, „Hanka sobě r. 1813 utvořil, jeho ve svých písních (r. 1815) užil, je r. 1817 do Kytice, do Jahod, Žežhulice a Skřivánka, též do Zbyhoně a Jelena vložil a rok po nalezení RK. své mláďátko do Libušina Soudu přenesl. Dle těchto dokladů,“ — tak tvrdí Šembera dále — „je slovo děva samo o sobě neomylným důkazem, že Hanka jest skladatelem písní (lyrických) rukokopisu Kralodvorského, též spoluskladatelem Libušina Soudu, rovněž jako jsou slova „ajta,“ „luno,“ „chrabrý“ sama o sobě jasným důkazem, že Svoboda jest skladatelem epických básní rukopisu Kralodvorského.“

Avšak sláva objevitele domnělých falsátorů potrvala jen několik dní a brzy proměnila se v pouhý dým.

Svědomitý badatel v dějinách literatury staročeské, úředník při dvorní bibliothéce Ferd. Menčík dokázal,[2]) že Svoboda v prvním vy-

[1]) Komu se líbí, viz ostatek v Č. Č. M. r. 1871 str. 304.
[2]) V Brněnské Moravské Orlici ode dne 1. července 1880.

dání své Ody (r. 1818) slovo „ajta“ ani jednou neužil, a teprva ve vydání druhém r. 1820, právě na základě nalezeného RK. přeměnil některá rčení ve své Odě, a mezi těmi jest i slovo „ajta“ položeno na místě interjekcí ha, ej, hle, jež byly ve vydání prvním.[1])

A podobně dělo se Šemberovi s přenešťastným jeho slovem *děva.* Pisatel přítomného pojednání dokázal Šemberovi [2]) „nezvratně,“ že Hanka nebyl ani tvůrcem ani prvním slova toho uživatelem v jazyku českém. Užil ho již roku 1806 a 1807 náš Jungmann ve své baladě Oldřich a Božena a ve svém překladu básně Abelard a Eloisa; užíval ho kronikář Hájek, mluvě o *děvině* hradě; užíval ho Pulkava ve své kronice; užíval ho konečně i Dalimil (v kap. VIII.), kde píše, že dievky hradu (jejž vystavěly) *Dievín* vzděchu; kde tedy possesivního adjektiva užíváno, tam také musilo býti substantivum děva jako nevyhnutelné praecedens. [3]) A za měsíc po nás J. Jireček [4]) dovršil míru našich důkazův o „děvě“ novými výzkumy, poukázav k tomu, že v nekrologu Podlažickém, jenžto se chová v bibliothéce Stokholmské a v němž je zapsáno mnoho set jmen osob českých z X. až do XIII. století, slovo děva třikráte se čte (na str. 403, 409 a 426).

Osudné to slovo staročeské však Šembera sám již r. 1858 dobře znal, ano se nachází jako *doklad* ve spise od něho sama vydaném, totiž v Orthografii Husově. Stojíť tam psáno doslovně: „Slavi vero non utuntur ipso *ď*; unde ubi nos dicimus *ďeva* i. e. virgo, ipsi dicunt *deva.*“ Jaká to ironie osudu! Spisovatel zapomněl, co byl sám jednou psal, bera ze své zapoměnlivosti důkazy k věcem tak vážným. Připojujeme ještě, že také Primus Sobotka, redaktor Světozora, [5]) přispěl četnými doklady proti námitkám Šemberovým.

Šembera nepřestal však na vyvržení tří nejstarších památek z literatury naší. Pluje již v plném proudu nešťastného purifikování, zatratil konečně ještě čtvrtý rukopis, známého *Mastičkáře,* a to těmito každého jazykozpytce urážejícími slovy: „Po staročesku hudlařsky napsal, nemotorně škrabal, slova a verše porušil, verše daremně přidělal a po vytištění rukopisu r. 1823 v Starobylých Skládaních nová slova do něho vpisoval — Václav Hanka.“ Takové zatracení staré památky ve světě literárním nemá sobě rovného. A jaké asi měl k tomu Šembera důkazy?

Prof. J. Gebauer [6]) dokázal sešedivělému v literárním činění dělníku, že Mastičkáře sobě buď ani nepřečetl nebo přečísti neuměl. Šembera

[1]) S názvem *Literární procházka* tentýž spisovatel uveřejnil v Olomoucké Koledě (ročník 1880 č. 6—10) rozbor některých věcí, k rukopisu Kralodvorskému, k Mastičkáři a k staročeskému Tkadlečkovi se vztahujících. I polemisuje též proti Šemberovi.

[2]) Viz feuilleton Moravské Orlice ode dne 7. srpna 1880.

[3]) Srv. kromě toho Ježíšovo Mládí (rukopis ze stol. XIV., viz Výbor z lit. české díl I., str. 392), kde se setkáváme s veršem: „žeť jsem své *děvojstvo* mému tvorci slíbila.“ Také ve Slovníku Jungmannově ke slovu právě řečenému (děvojstvo) najíti lze několik dokladů staršího spisovatelstva.

[4]) Viz Světozor ode dne 10. září 1880 str. 443.

[5]) Čís. 28., 29., 47. a j. Světozora roč. 1880.

[6]) Sr. Listy filologické a paedagogické r. 1880 a v nich článek „Staročeský Mastičkář a p. A. V. Šembery námitky proti jeho přesnosti,“ str. 90—121.

na př. uvádí, že v Mastičkáři je nečeský a nevídaný vokativ „Gyrzo“ (prý místo Jíro!). Ale v rukopise je psáno „byrzo“ (brzo, velociter), a to četl Šembera za — Gyrzo! A tak se vede i jiným námitkám Šemberovým. Po jejich vyvrácení prof. Gebauer dospěl k tomu závěrku veskrz oprávněnému, že Šembera nemá práva vylučovati Mastičkáře z literatury staročeské. Pokládáli vyvrhovatel starých památek z literatury kritiku za věc vážnou, že mu nezbývá, než poznati nepravdy a chyby, kterých se dopustil, a odvolati zatracení Mastičkářovo, nemůželi je podepříti důvody pravdivými a správnými.

Jakými důvody tentýž znatel staročeštiny (Gebauer) vyvrátil Šemberovo a Vaškovo tvrzení o podvrženosti staročeského zlomku Evangelia Svatojanského, o tom se nám před nedávnem dostalo úplné monografie,[1]) jiež většina čtenářstva našeho zajisté po ruce míti bude. A proto přestáváme jen na několika slovech, jimiž Gebauer svou studii zavírá: „Kritika Šemberova,“ praví, „má dvě vlastnosti charakteristické. Předně tu vlastnost, že na jedné straně činí námitky malicherné a nedůvodné a na straně druhé věcí opravdu těžkých se ani nedotýká. Druhá jeho vlastnost jest, že skoro všecky jeho námitky dají se obrátiti také na ruby. Hankovo neplesání při nálezu Evangelia sv. Jana budí v Šemberovi podezření. Kdy by však byl Hanka plesal, bylo by to podezřelým zase, neboť při ohlášení rukopisu Kralodvorského plesal také. Syčení se Šemberovi protiví, a proto vytýká Evangeliu enklitické *že*. Jiný může stejným právem tvrditi, že syčení je zvuk lahodný a že je české Evangelium sv. Jana tím přesnější, čím častěji je tam enklitické *že*. Šembera činí námitku z lokálu „synagozě,“ poněvadž je to tvar nesnadný a přece správně trefený. Kdy by tu však byl tvar „synagogě,“ Šembera musil by z něho udělati námitku zase proto, že je to tvar netrefený.“ —

Jak viděti, bylo potýkání našinců na všech stranách jen defensivné, avšak potyčky tyto po většině zajisté byly jen zbraní důstojnou svedeny.[2])

Že zbraně ty poranily až snad do srdce kmeta stárnoucího, za to my nemůžeme. Ontě to byl, jenž nám válku vypověděl, jenž na nás dorážel zbraní offensivnou. Že byl přemožen a to úplně ze všech stran, to výsledek zbraní, jimiž po straně naší bylo bojováno. Roztrpčen odvrátil se od nás jen proto, že jsme *hájili* toho, co nám nejdražšího. Jinak ani slovem nedotýkal se nikdo zásluh jeho ostatních, jež zůstanou nepopíratelny i po této porážce.

Zvěčnělý od těch dob jen málo obcovával s bývalými přáteli. Já snad byl jediným, jenž, ač mínění o našich památkách jiného, přece zůstával blízek Šemberovi a s ním o věcech těch za posledních let zběhlých umírněně hovoříval. Naslouchal mi přátelsky, ale ku přesvědčení mému se nepřidal.

Z našinců po úmrtí nejvřelejšího stoupence Šemberova, prof. Antonína Vaška, zůstali jen asi dva tři při jeho tvrzení. Z ostatních

[1]) Novočeská bibliothéka, vydávána nákladem Musea království českého, číslo XXIII. 1881, stran 136.

[2]) Že některé z menších listů českých proti Šemberovi psaly, ano snad jej urážely a poraňovaly, tomu nelze se diviti. Podobně děje se po všem světě při věcech tak eminentně důležitých, kde šlo o to nejdražší, co po svých otcích máme.

Slovanův opět jediný Petruševič to byl, jenž podávaje zprávu o stoleté památce narozenin slavného jazykozpytce Bartoloměje Kopitara (nar. r. 1780 v Řepni u Lublaně), dne 11. září 1880 pochvalně se zmínil o obou brošurách A. V. Šembery, který prý „nedbal chraplavého křiku českých časopisův a pamfletův a bez obalu odkryl staročeské literární padělky.“ [1])

Také naši němečtí sousedé ve svých listech občas přetřásali poslední spisy Šemberovy, a zvěčnělý proto rád registroval jejich expektorace. Vždyť ho chválili! Ale toho se nechtěl nijak domysliti, že nečinili tak k vůli jeho osobě, anobrž ze zášti k českému národu. Vždyť mohli, chválíce jediného z českých literátorů, tím více potupovati a snižovati české jméno a blátem házeti po starobylých zbytcích našich literárních.

Takové výlevy přinesla Moravia,[2]) přinesly je Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen,[3]) přinesla je pověstná nepřítelkyně všeho, co českého a vůbec slovanského jest, Vídenská Neue Freie Presse [4]) a jiné listy německé, jež ani registrovati nemůžeme a také nechceme. Ani jedinký z nich neměl tolik slušnosti do sebe, aby také se zmínil, kdo z našinců, kde a jak vyvrátil všecko, co Šembera ve svých spisech proti našim rukopisům byl uveřejnil. K tomu jim nezbývalo ani času, aby ty věci četli, ani místa v listech, aby je uveřejnili. U nich bylo dobré jen to, co napsal Šembera. Jen když se řeklo, že Čechové mají své starobylé památky padělány.

Bylo dne 7. srpna 1881. Já toho roku těžce onemocněl a hledal jsem úlevy v studených lázních Kaltenleutgebenských blíže Liesingu (v Dolních Rakousích). Jedním z prvních, kdož mě tam navštívili, byl Šembera, s nímž jsem od počátku let sedmdesátých až do letoška byl v nepřetržitém přátelském spojení. Pozdravoval jsem se očividně. To bělovlasého kmeta potěšilo. I rozhovořili jsme se hlavně o rukopise Kralodvorském. Vytknul jsem mu přátelsky, jak mohl Svobodu z padělání nařknouti, aniž by byl měl po ruce toho nejmenšího důkazu. Ukazoval jsem jmenovitě ku přátelské korrespondenci Svobodově, uveřejněné v Musejníku. Tak přece nemohl psáti falsátor! Ten by se přece byl neodvážil tak důvěrně, tak nelíčeně a prostě v dopisech přátelských psáti o věcech, jež by falsifikovati chtěl, jak on to činil v dopisech k Hankovi. „Máte pravdu,“ pravil mi Šembera; „*Svoboda nebyl falsátorem rukopisu Kralodvorského.* Ale padělatelem jediným všechněch těch památek byl a jest — Václav Hanka!“

Tak kolísal zvěčnělý v náhledech svých. A tato povážlivá vrtkavost a nejistota u dokazování provázela jej od toho dne, co prohlásil Libušin Soud za podvržený, až po ten den, kdy ducha svého vypustil. Vida se přemožena, nicméně neupustil od svého, jak pravil, nezvratného přesvědčení, že totiž všecky čtyři rukopisy jsou padělkem, a s přesvědčením tím uložil se do hrobu. —

[1]) Sr. Lvovský časopis Slovo ode dne 18/30 září 1880, č. 102., feuilleton: Stolětaja godovčina rozdenja Bartolomeja Kopitara.

[2]) Vychází v Brně s názvem: Moravia, eine Monatsschrift für Literatur und Heimatskunde von W. Müller. Sr. seš. VI. 1880 str. 363.

[3]) Číslo 1. z r. 1880; viz jeho literární přílohu.

[4]) V čísle 6057 ode dne 9. července 1881.

Jsa dlouhá léta zkoušecím komisařem kandidátů českých profesury pro školy reálné, Šembera býval jim nejen upřímným rádcem, ale i laskavým podporovatelem v dosažení míst učitelských, a proto zajisté zůstane u přemnohých z nich ve vděčné paměti.

K jeho 70letému jubileu universita Vídenská propůjčila mu titul čestného doktora filosofie.

Od vlády ruské byl již před několika lety poctěn řádem sv. Anny s korunou.

Byl členem četných učených společností i jiných, zejmena čestným členem university Moskevské, dopisujícím členem university Moskevské, dopisujícím členem vědecké akademie Petrohradské a královské české společnosti náuk, c. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení rolnictví, přírodovědy a zeměvědy, geografické společnosti Petrohradské, Moskevské společnosti přátel přírodovědy, anthropologie a ethnografie, Vídenské centrální komise pro vyhledávání a zachovávání památek uměleckých a historických, mimořádným členem vědecké akademie Krakovské a ještě jiných společností.

Státu sloužil jako úředník 52 let, jako profesor na universitě Vídenské a jako český redaktor zákonníka říšského 32 léta.

Smutečné obřady slaveny ve Vídni dne 25. března s okázalostí zřídka vídanou. Četní naši poslanci říšští, s doktorem F. L. Riegrem a A. P. Trojanem v čele, přední našinci Vídenští Ant. Rybička, dr. Albert, dr. Jarník, svob. p. Helfert, dvorní rada Nenbauer a jiní, mnoho úřednictva z ministerií, redaktoři zákonníka říšského, někteří němečtí spisovatelé Vídenští, zástupcové všech Vídenských spolků českých a slovanských, české a slovanské studentstvo, mnozí měšťané Vídenští, Čechové i Němci, doprovodili rakev pěšky od bytu zvěčnělého do chrámu servitův. Po obřadech postavena rakev přede dvéře chrámové, a profesor dr. Eduard Albert, vedle rakve promluvil ke shromážděným, vylíčiv dojemnými slovy krátce zásluhy nebožtíkovy. „Kmetovi,“ tak asi zněla slova jeho, „kmetovi na pocty bohatému a pocty hodnému jest ustláno v této rakvi k věčnému odpočinutí. Znal jsem zesnulého. Nelíčený a jasný byl všecken život jeho. Prožiti život sedmdesátipěti let, počatý za poměrů nejskrovnějších, provázený prací neúnavnou, a skončiti ve cti zářivé, — toť dáno jen povahám pevným a dobrým. Stopy mužů takových zůstávají nepomíjejícími. Zůstavil nám řadu děl literárních. Díla ta zakládala se na nejpilnějším bádání. Sloh v nich jest ušlechtilý, prostoduchý, takový, jaký za dnů nynějších jen pořídku nalézáme. Úřední postavení, k němuž zvěčnělý právnickým vzděláním svým a vynikající jazykovou znalostí svou nad jiné byl povolán, poskytlo mu příležitost ku pracím mistrovským. Přeložil říšské zákony naše na jazyk svůj mateřský spůsobem, jenž zůstane vzorem potomstvu našemu. Rovněž za svým povoláním učitelským na vysokých školách Vídenských účinkoval blahodárně. Integer vitae scelerisque purus. [1]) Muž dokonalého života, všeho zlého prost. Tak působil po mnoha desetiletí klidně a skromně a přicházel světu v ústrety s řídkou dobrotou srdce. Tu dostihnul ho po dlouhé, mírumilovné a klidné pouti

[1]) Slova tato skvěla se též na jednom z četných věnců, jež za rakví vezli. Věnec ten, jakož se domníváme, sám řečník na rakev byl položil.

života případ tragický. Zůstávaje důsledným ve svých mnoholetých výzkumech, věnovaných ryzosti památek jazykových, počal pochybovati o pravosti některých literárních děl, která národ jeho a dříve také i on sám měl za nejdražší a nejsvětější statek, po otcích zděděný. Prohlásil, že památky ty jsou falsifikátem dobře míněným. Odpověď k projevům těm byla trpká. Krajané hněvivě vzdalovali se teď muže druhdy tak slaveného. To ranilo hluboko a rozhodně stárnoucí srdce kmetovo. Muž v nezničitelném idealismu sešedivělý pozbýval jistoty. Večerní nebe života jeho zazářilo sice ještě sluncem pocty, jímž jej stát byl obdařil. Avšak po straně protější vznášeli se stále černí mrakové. Tu zemřel bez bolesti, jako by věčná příroda milostivě chtěla zmírniti los staroby jeho. Zemřel přesvědčen, že byl hlásal pravdu. Zemřelť chovaje v srdci nejvroucnější lásku k vlasti a k národu svému. Otázka, o kterou tu šlo, je čistě vědecká, o níž ještě příště mnohý duchaplný učenec přemýšleti bude. Z otázky té zesnulému vyvinula se událost, jež měla veškeren příznak tragiky. Nám přísluší ve věcech těch jen úloha sboru tragického. Nuže, dle přání oslavencova propusťme s požehnáním mrtvolu jeho z města tohoto, z města, jehož dějiny ode tří desetiletí zajímaly mysl nebožtíkovu, jehož rozkvět jej blažil, kde po dlouhá léta při šťastné práci žil, nejsa na úkor nikomu a těše se úctě a lásce obyvatelstva, propusťme jej odtud do města jeho rodného, aby země vlastenská s popelem rodičů spojila popel jeho. Tam odpočívejž v pokoji věčném." — „Amen!" doložili, kdož stáli kolem řečníka. A my činíme tolikéž.

Rodiště Šemberovo, Vysoké Mýto, pohřbilo jej dne 26. března r. 1882 velmi důstojně. Pohřeb vykonán za ohromného účastenství přátel zesnulého, z blízka a z dáli přišlých. V té světnici, v níž Šembera před 76 roky se narodil, byly ve skvostné kovové rakvi vystaveny tělesné pozůstatky jeho; katafalk byl okrášlen množstvím věnců. Litomyšlský děkan Šanta, přítel zesnulého, za četné assistence kněží Vysokomýtských a vůkolních vedl průvod, jenž vzrostl na několik tisíc osob. Na hřbitově byla rakev vykropena a za zvuků písně Kde domov můj do vyzděné hrobky vložena.

Šembera byl malé, skoro drobné postavy, při tom čilý a hbitých pohybův, s hlavou poněkud do pravé strany nakloněnou, s vlasem i plným vousem sněhobílým, vzezření upřímného a vlídného, v obcování sdílný, ale poněkud samolibý, chtívaje rád, aby jiní náhledy jeho za své neb aspoň za pravé uznávali, ale při tom přece dobrosrdečný, o němž plně platila slova: Integer vitae scelerisque purus.

Korrespondence jeho byla rozsáhlá a jest zajisté zajímavá. Vídali jsme u něho v rukopise právnickou terminologii, jež by tištěna činila objemný svazek. Bylo by přáti, aby na zmar nepřišla.[1])

---

[1]) Tento svůj náčrtek napsali jsme ten týden po úmrtí Šemberově. Učinili jsme tak s rozvahou, abychom neubrali ničeho od zásluh, kterých zvěčnělý jako český spisovatel a učitel až do r. 1878 sobě byl získal. A tu o měsíc později dostává se nám do rukou brošura: *Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen von Dr. Alois Schembera, weiland Professor an der Universität Wien* (Wien 1882, Verlag von Karl

Z Východní Rumelie.

Píše
dr. **Konst. J. Jireček.**

(Pokračování.)

II. Plovdiv.

Plovdivě pobyl jsem čtyři dni. Nazejtří časně z rána spěchal jsem hned zjednat si náležitou zeměpisnou orientaci. Poloha města je něco prazvláštního. Uprostřed roviny thrácké, která zde má 162 metrův nadmořské výšky, zvedá se na pravém břehu Marice skupení tří osamělých skal syenitových, a na těch je vystaveno město. Nejvyšší vrch, řečený *Džambas-tepé* (tur. vrch kejklířův), na severní straně až nahoru pokryt je domy a zahradami; k jihu spadá dolů strmými srázy. Na východ, něco málo blíže k řece, stojí mu po boku nižší vrch *Nebet-tepé,* také pokrytý domy; na západ pak se od hlavního vrchu hlubokým úvalem odděluje skalnatý holý *Sahát-tepé* (vrch hodinový). Ostatek města je rozprostřen okolo těchto

---

Gerold's Sohn), kterou *V. K. Schembera* syn jako svého otce dílo pohrobní právě do veřejnosti chystá, aby tedy také Němci od *Čecha* měli v rukou zprávy o té domnělé falsifikaci rukopisu Kralodvorského a ostatních tří památek staročeských. Několik měsíců před svým odchodem na věčnost prof. Šembera vtěsnal zkamenělou fixní ideu svou také do oděvu německého pro zábavu sousedův. Větší částka brošury (o 103 stranách) jest doslovný překlad toho, co jest už tištěno v české brošuře z r. 1880 s tím toliko rozdílem, že ve knížce německé již ani Linda ani Svoboda, *ale Václav Hanka jest jediným prý padělatelem i rukopisu Kralodvorského i Libušina Soudu i Evangelia sv. Jana i Mastičkáře,* jak nám to Šembera dne 7. srpna 1881 v lázních Kaltenleutgebenských již ústně byl napověděl, — dále že autor od některých výtek před dvěma roky vytištěných upouští, a naopak že některé jiné nepatrné a bezvýznamné výtky přidává. Tím Šembera nestálost a vrtkavost svých planých domněnek dovršil; pravíme „domněnek,“ neboť nových podstatných důvodův a důkazů nepodává. Našim filologům, kteří stojí blízko pramenův, bude snadno i tyto výtky z kořene vyvrátiti. — Co však ve spise pohrobním jest věcí ohavnou, toť vytištěno v úvodě k němu, jejž V. K. Schembera syn, spolupracovník Vídenského Tagblattu, ke knize připojil a kde čteme doslovně: „Mein Vater wurde von den Czechen mit ganz geringen Ausnahmen *in der erbärmlichsten und niederträchtigsten Weise verfolgt.* Ich werde das allen Jenen, die das Leben meines Vaters verkürzten, so lange ich athme, mit dem *bittersten Hasse heimzahlen.* Das habe ich mir zugeschworen, als mir der Sterbende zum leztenmale die Hand gedrückt.“ — Nechť nezkušený jak patrno v té záležitosti vydavatel srovná rozpravy Jirečkovy, Brandlovy a Gebaurovy a jiných s tím, co jeho otec ve svých brošurách byl napsal, a nechť svědomitě udá, kdo kde z nich „erbärmlich“ a „niederträchtig“ sobě počínal. My osvojujeme sobě právo, že jsme tu záležitost od prvopočátku až na dobu nejnovější pilně a bedlivě až do nejmenších podrobností stopovali, a ve sporu tom, vyjmouc snad jen časopisy satirické a některý list krajinský, nikdo z předních odpůrců Šemberových nepronesl nijaké osobní urážky, nijakého slova nepřístojného. — Nuže, i přes tu „nenávist“ V. K. Schembery syna národ český přejde k dennímu pořádku tak, jako literární dějepis jednou přejde k dennímu pořádku přes filologické výzkumy Aloise Vojtěcha Šembery otce.

tří akropolí, jmenovitě mezi úpatím jejich a řekou. Nejlepší orientační punkt nalézá se na vrcholku kamenitého Sahat-tepé, vedle turecké hodinové věže; jakkoli přístup je trochu nesnadný bez úpravných stezníkův, nicméně v jisté dni večer, když zde hraje vojenská hudba, Plovdivský beau monde sedí tu okolo malé kavárny na lavičkách při limonádě, kávě a jiných nápojích i těší se čarovné vyhlídce, která se otvírá na všecky strany až k mlhavému horizontu.

Odsud viděti celé téměř město. Domy jeho jsou arci ponejvíce ze dřeva i vepřovic o jednom poschodí, ale zvenčí vypadají velmi přívětivě pro světlou svou barvu bílou nebo žlutou a veliká okna. Ulice jako ve starých městech italských jsou těsné a klikaté, kryjíce se pod balkony a arkýři svých domův. Po dlažbě jejich, z velikých kamenův zdělané, za krásného počasí dosti kluzce a strmo se vystupuje nahoru na rozličná *tepé-ta;* jak se tudy chodí za zimy a deště, nevím. Skoro každý dům má svou zahrádku. Aristokratická čtvrt Řekův i Bulharův je Džambas-tepé s úhlednými a prostrannými domy jako villami. Méně výstavný je sousední Nebet-tepé. Mezi oběma v hloubi leží armenská čtvrt. Na jih pod kolmým srázem středního vrchu prostírá se v rovině čtvrt katolických Pavlikiánův. Obchodní a úřední život je však soustředěn na sever od vrchův tou stranou k řece Marici. Zde vidíš dlouhou *čaršii* (tržní ulici) s krámy, starý *bezestan* (kupecký dvůr, podobný italským fondacco) s klenutými krámy a sklady i s velikým uprostřed nádvořím, dáleji nově založenou veřejnou zahradu na starých tureckých hřbitovech, tureckou lázeň (hamam), vkusně upravenou za sněmovnu rumelského „oblastního shromáždění," a konečně u řeky nevábný a nepříliš čistý *konak* bývalých pašův a nynějšího generálního guvernéra. Přes řeku, která zde jako Vltava u Chuchle jest široká a dosti prudká, vede dřevěný most; na druhé straně v nížině rozkládá se chudobná „Rylská" čtvrt (čili Karšjak).

Mezi domy vyniká několik pěkných mečetův, jmenovitě *imarét-džamisi* u řeky a veliká čtvercová *džumaa-džamisi* na tržišti pod samým Sahat-tepé, dosti elegantní pomník musulmanské architektury. Kostely křesťanské, jako všude v krajinách islamu nedávno vyrvaných, skromně se kryjí a nijak nevynikají. Hledíce s vrchu na vřavu lidskou po ulicích, spatříme mnoho koníkův s velikými koženými měchy po obou stranách sedla, vedených od lidí, kteří hlasitě cosi provolávají. To jsou *sakadžiji,* prodavači vody. Plovdiv totiž kromě cisteren nemá vody, a všecka vodní spotřeba se béře z Marice. Že tato voda po ulicích prodávaná v kožených *sakách,* rovněž jako ta, ježto se čerpá z cisteren, představuje hojný materiál k mikroskopickým analysím, zvláště dokazovati netřeba.

Avšak vyhlídka se neobmezuje na tuto spoustu domův, které v nejrozmanitějších vyšších i nižších situacích k nám obracejí své sluncem zjasněné líce. V nejbližším sousedství spatřujeme na jižní straně ještě dvě podobné osamělé skály, poněkud širší a vyšší s plochými vrcholky. Ty však obydleny nejsou. Bližší slove *Bunardžik,* dle pramene (bunaru) na vrcholku, kde za ruské okkupace vesele se tančilo na oficírských bálech při měsíčku a pochodních, a další nese jmeno *Džendém-tepé* (tur. pekelný vrch).

Než pohledněmež od těchto blízkých předmětův na další širý horizont. Vidíme odtud víc než polovici východní Rumelie. Kolem dokola šíří se jednotvárná bezlesná rovina s četnými vesnicemi a osamělými mohylami z pravěku. Na dalekém severu modrá se dlouhá pila Balkánu (Staré Planiny) se zřetelným zubcem Maragediku, který dle magnetické střelky kompasové padá téměř zrovna na sever od nás; tam na podnoží hor kryjí se neviditelná odtud bulharská městečka *Sopot, Karlovo* a *Kalofer*. Na pravo zřetelně se poznává před pásmem Balkánským nižší Kazanlycká *Sredna Gora*, vedle níž na obzoru severovýchodním v mlhách se rozplývá rovina Starozágorská. Na levo spatřuješ západní část Sredné Gory okolo *Panagjurište* a *Koprivštice*. Než obraťme se na jih. Tu nepříliš daleko od nás vystupuje rozkošné horské panorama Rhodopy, nahoře lesy a pastviny, dole vinice, letohrádky, kláštery, vesnice a zřícené hrady. Na dalekém západě spojují se obojí hory, severní Balkán se svým předhořím Srednou Gorou a jižní Rhodope, a tam se tmí profil hor Rylských, východiště Marice.

Je to vyhlídka, že bys celé hodiny mohl tu seděti zadumán a jako očarován velikolepostí přírody. Jmenovitě za letních večerův, když se slunce ponoří pod obzor, toto přírodní divadlo má do sebe docela obzvláštní půvab; nejprve se rozloží temné stíny po rovině a pak ponenáhlu mizejí poslední rudé pablesky sluneční, poskakujíce od jednoho vrcholku ke druhému, od západu k východu, až konečně úplná tma obejme celé panorama a naposled obestře i nás samy.

Sestoupímeli ze spousty domů ven do roviny, odevšad nás dojímá profil města, rozloženého na třech ojedinělých skaliskách. Slunce se odráží v oknech bílých domův, světlošedé stěny skalní se vznášejí nad zelenou plání; kolem nás rovina, v dálce modré hory a nad námi jižní temnomodrá obloha se svými různobarevnými večerními odstíny. Jako prý tři bílí velbloudi, odpočívající v širém poli, vypadá Plovdiv se svými třemi vrchy dle slov novobulharského básníka Vazova.

Poloha tato je jako stvořena pro založení města. Od prvního vstoupení člověka do těchto krajin vždy tu bývala osada lidská, hrad vznášející se nad rovinou a viditelný z daleka jako ostrov nějaký. Přírodou samou jsa vyznačen za místo pevné a bezpečné, Plovdiv má slavnou minulost, jako málo jiných měst v severní části poloostrova; vzpomínky jeho sahají nazpět na celá tisíciletí. Přítomný jeho stav co hlavního města a střediska nového ve svém spůsobu jediného útvaru na mapě evropské, kterýž nazván jest „Východní Rumelie,“ snad na ten čas je předmět zajímavější a pikantnější pro zvědavé politiky; my však, věrni jsouce svým uprášeným knihám, zetleným pergamenům a vybledlým nápisům nejprve chceme si v duchu opakovati jeho dávnověké osudy alespoň v nejhlavnějších nárysech.

Nesnadno je nyní představiti sobě pravěký obraz kraje, když husté pralesy sestupovaly s úbočí Rhodopy a promíchány jsouce jasnozelenými pastvinami, prostíraly se po celé rovině. Thrákové, mezi jejichžto plemeny vévodili Odrysové okolo Adrianopole, obývali tehda hory i rovinu a zanechaly ony mohyly, jež všude po Plovdivském poli vynořují své hlavy. Není pochyby, že mezi hrady Odryskými jeden byl i na skalách Plovdivských. Nesvornost plemen thráckých usnadnila

dobytí země od sousedních Makedoncův. Král Filipp II., otec Alexandra Velikého, v letech 342—340 před Kr. Thrákii pokořil až po Balkán a k ochraně zabraného kraje založil celou řadu makedonských kolonií. Mezi nimi bylo i město Philippopolis, kterým se jmeno energického zakladatele moci makedonské zachovalo po všecka století, po 2222 let až do dnešního dne. Po pádu makedonského panování v těchto místech Thrákové hospodařili dáleji starým spůsobem, až se v sousední Makedonii objevili Římané. Ti nejprve opanovali horstvo makedonské, l. 29 před Kr. zaujali celé Podunají až k Černému moři, ale Rhodopu i Thrákii přese všecky časté výpravy ponechávali dlouho domácím králíkům pod římskou svrchovaností. Odrysové v rovině a nezkrotitelní Bessové v Rhodopě, slovutní kovkopové, po nichž tu zbývá plno starých strusek po horách a dle nichž v římské strategii nazvány byly „besské průkopy" při obléhání měst (cuniculi more Bessorum), neustále svářili se o nadvládu, a slabá knížátka Odrysská, ve sporech s horaly a někdy i mezi sebou samými nejednou bývala nucena dovolávati se pomoci římské. Philippopolis byla tehda sídlem jednoho z těchto údělných králův thráckých, kteří Římanům povinni byli sloužiti vojsky pomocnými ze svých bojovných soukmenovcův. Tacitus vypravuje, jak tu Římané za vnitřních nepokojův dělávali pořádek, a jak l. 21 po Kr. propraetor Trebellienus Rufus, poručník nezletilých dětí krále Kotysa, zavražděného od vlastního strýce krále Rhekusporida, ve Philippopoli byl obléhán od Odrysův z roviny, od Diův z Rhodopy a od Coelaletův z Haemu, až Publius Vallaeus z Podunajské Moesie přirazil s legiemi a s jízdou, i podporován jsa výpadem z města, thrácké povstalce rozprášil. Brzy potom l. 46 císař Claudius zabral Thrákii, vřadiv ji mezi provincie a na místo Odrysských králův přišel římský prokurátor (později legatus pro praetore) se svým štábem.

Za římských dob Philippopolis, jsouc hlavním městem provincie Thracie, velice zkvétala. Tehda pro polohu svou nazývána byla i *Trimontium*, kterýžto název trval v paměti až do dob byzantinských. Hlavní vrch slul *Eumolpias*, což dle Ammiana Marcellina bylo i nejstarším jmenem města; vedlejší se jmenoval *Musaios*. Tři akropole a město pod nimi položené opásány byly silnou zdí z velikých balvanův zbudovanou se čtyrmi branami. Dle nápisu podnes zachovaného dal ji císař Marcus Aurelius l. 172 opraviti od legáta C. Pantuleia Graptiaca. Kus její z velikých kamenův spatřuje se co zahradní ohrada podnes v jedné uličce, a na jiném místě klene se přes jednu strmou ulici mezi domy stará brána „hissar-kapija," arci ve formě ne původní, ale středověké. Po tři století bývala tu i mincovna. Stopy hyppodromu, jakož i velikého vodovodu na obloucích (od Rhodopy) spatřovaly se ještě za středního věku. Po Hebru (Marici) plavily se za těch časův lehké lodice až k ústí jeho; nyní se po hladině jeho nesou jen vory a pramice s obilím. Dle četných nápisův, které spolu s jinými památkami všude přicházejí na jevo, kdekoli se kopati začne, město za dob římských mluvilo řecky, rovněž jako celý jižní sklon poloostrova až k rozvodí Egejského moře a Dunaje; ba ještě u Trnova, u Sofie a na pramenech Strumy nalezl jsem vedle latinských nápisův i řecké. Miniaturní profil polohy starověkého Plovdiva zachoval nám žertovný Lukián (v 2. století) ve svém

dialogu „Drapetai“: dvě pohoří převysoká i překrásná, širá rovina mezi nimi, od samého úpatí jejich začínajíc, a uprostřed město Filippovo se třemi akropolemi a řekou Hebrem, omývajícím lem samého města, kteréž prý jest největší a nejkrásnější ze všech; „dalekoť svítí krása jeho.“

Doby hlubokého míru a příjemného blaha brzo za své vzaly mezi pohromami stěhování národův. Za císaře Galla (251—253) Gothové se spojenci svými od Dunaje přitrhli až pod město, do kterého se bylo uteklo vesnické obyvatelstvo z celého okolí, i vedravše se dovnitř, způsobili v něm strašlivou řež. Od těch dob, jmenovitě od přenešení císařského sídla do Cařihradu, Philippopolis stala se jednou z hlavních pevností říše proti Zadunajským cizojazyčníkům, neboť hrady a tábory u samého Dunaje již nedávaly dosti jistoty a bezpečnosti. Za návalu Hunnův (441—7) město znova vypleněno. Císař Justinián, opraviv na sta měst i hradův po celém poloostrově, obnovil i hradby Plovdivské, a za císaře Maurikia (582—602), který naposled se snažil zaraziti hrozící slovanské zaplavení poloostrova, vojska východořímská, bojovavše za Dunajem v lesnaté i bařinaté rovině valašské se Slovany, zhusta zimovala v městě Filippově.

Záplava slovanská nedala se zastaviti a v 7. století Plovdiv se ocitnul na samých hranicích říše. Na sever od něho od Černomoří až k Adrii prostírala se *Slavinia*, země neodvislých plemen slovanských, z nichž brzo se vytvořil jednotný stát — *Bulgaria*. Slovanská plemena usadila se i na samé půdě byzantinské a podnes se v titulu metropolity Plovdivského zpomínají staří *Dragoviči*, obyvatelé podnoží Rhodopského. Za těchto dob Plovdiv byl přední baštou imperie Cařihradské proti Bulharům, opřen jsa o celý systém hradův a zámkův, zavírajících hluboká údolí Rhodopy. Kdo držel Rhodopu, byl pánem Plovdiva a naopak. Císařové Cařihradští za 8. a 9. století, nemajíce důvěry k poddaným Slovanům a nedůvěřujíce slabým silám ostatku antického obyvatelstva řeckého a římského (rumunského), jali se v Plovdivě, v rovině na sever od města a odtud dáleji k východu až k Černému moři usazovati spůsob vojenské hranice proti Bulharům, a sice bojovné Armény a Syry od horního Eufratu. Tito kolonisté odchylovali se poněkud od spůsobu řeckého pravoslaví, jsouce přívrženci různých maloasiatských sekt a jmenovitě učení pavlikiánského, a proto pozdější zbožní císařové nejednou s nimi měli veliké nesnáze.

Od těch dob hory náležely ponejvíce Bulharům, rovina Byzantincům. Na úpatí Sredné Gory bylo rozhraní. Ještě podnes trvá památka těchto poměrů v topografických názvech, málo povšimnutých a takořka bezděky po století opakovaných. Horalé okolo Koprivštice, v Trnovsku, u Kotla a na jiných místech rovinu thráckou zovou *Rómanja* a její obyvatele *Rómanci* (ženy *Romanky*). A horalé Kotlenští i jiní Rumelioté říkají obyvatelům kraje Trnovského *Zagorci*. Obé pochází ze státní terminologie středověké. *Romania* slulo officielně císařství východořímské u Řekův, Slovanův i Italův až do svého pádu; zároveň se Zabalkánské Bulharsko do 15. století od Byzantincův, Srbův a italských plavcův na Černém moři nazývalo *Zagorije* a panovník jeho slul „cařem zagorským.“

Cař bulharský Simeon († 927), rozšířiv říši svou až do Epiru a ke břehům Adrie, také Plovdiva a dvakráte i samého Adrianopole dobyl i nejednou táhl až k moři Egejskému a pod samý Cařihrad. Od té doby v Plovdivě panovali Bulhaři, až se říše jejich rozpadla na dvé. Armenští sektáři z okolí Plovdivského k Bulharům tehda přinesli začátky onoho učení, které je známo pod jmenem Bogomilství. L. 970 Rusové pod knížetem Svjatoslavem vzali celou východní říši bulharskou, v Přeslavi (u Šumna) jali samého caře Borisa II., vtrhli pak přes Balkán a dobyli Plovdiva za strašného boje, v němž prý pobito do 20.000 lidí. Ale již roku následujícího řecký císař Cimisches Svjatoslava vypudil za Dunaj a veškeru tuto východní říši Bulharův s Plovdivem a Přeslaví připojil k provinciím byzantinským. Za krutých válek, které pak po něm vedl císař Vasil II. k vydobytí západní (makedonské) říše bulharské, Plovdiv spolu se Solunem byl hlavním východištěm bojovných výprav řeckých vojsk na Bulhary.

Po úplném dobytí Bulharska (1018) od Byzantincův za 11. a 12. století, jmenovitě pod císaři z rodu Komnenův, Plovdiv stal se zase jedním z předních měst byzantinských, ohrazen jsa silnými a vysokými hradbami s příkopem a ozdoben paláci, chrámy a kláštery. Císařové často pobývali v této „megalópolis,“ jakož ji zove císařská spisovatelka Anna Komnena. Obyvatelstvo bylo míchané, Řekové, Arméni a Bulhaři. L. 1096 táhli tudy křižáci prvního pochodu, bez násilí a pokojně. Na druhém tažení (1147) již po rovině thrácké loupili, ale jinak se na těchto místech nezdržovali. Docela jinak vypadaly věci na třetím pochodu (1189). Tehda říše byzantinská byla silně na úpadku, a bratří Petr a Asěn právě byli v Trnově obnovili carství bulharské, se spojenci svými Kumány zabíhajíce zase až k Plovdivu. Řekové, držíce ještě celou cestu až do Bělehradu, křižáky docela nepřátelsky znepokojovali, ale pochod jejich zastaviti neuspěli. Císař Fridrich Barbarossa prorazil zásekami na starých Trajanských Vratech a se svými vyhladovělými zástupy vyrazil z nehostinné „silva Bulgariae“ do thrácké roviny. „I našli jsme zemi rovinatou, oplývající vinicemi a všemi dobrými věcmi, ve kteréž všecken nedostatek vojska milostí boží jest napraven, jakož se občerstvuje zemdlený ve stínu a žíznivý u pramene,“ píše tak nazvaný Ansbertus. Toto občerstvení ovšem se nedálo bez násilí, drancování a pálení. Dne 24. srpna 1189 křižáci přirazili před Plovdiv. Město bylo téměř prázdno. Doma zůstala jen chudina i Arméni, kteří z řevnivosti proti Řekům za příčinou náboženských třenic „Latiny“ uvítali co přátele; rovněž i Bulhaři v okolí milerádi zásobovali vojsko všemi potřebami. Byzantinský náměstek Niketas Akominatos (známý letopisec) a vojevůdce Kamytzes s vojskem a s uteklými obyvateli byli ustoupili do Rhodopy. Jedenácte neděl císař Fridrich ležel v městě Filippově. Křižáci vesele se pustili do vinobraní, v opuštěných vesnicích obilí vykopávali z podzemních skrýší, vytloukali hrady Rhodopské a plenili po celé rovině. Jedné noci syn císařův Fridrich, vévoda švábský, s 5000 obrněných jezdců potají vyjel z města, a veden jsa arménskými vyzvědači, pod Rhodopou rozprášil celé vojsko Kamytzovo. Potom lezly křižácké houfy až do hor a vzaly tam i veliký a nádherný klášter Bačkovský, šest hodin jižně od Plovdiva, založený l. 1084 ode dvou

gruzinských velmožů ve službách Komnenův a osazený kavkazskými mnichy; klášter ten, se starým pergamenovým typikem (ústavem), psaným řecky, arménsky a gruzinsky, podnes jako pevnost středověká stojí na rumelské půdě nedaleko hranic a náleží nyní mnichům řeckým. Po odchodu Fridrichově do Adrianopole pět biskupův latinských s vojenským lidem svým zůstalo v Plovdivě do ledna, až se celé vojsko hnulo přes Dardanelly do svaté země. Na odchodu Plovdiv od nich zapálen.

Po této pohromě město od obyvatelův rychle zase obnoveno, ale pokoj a štěstí více mu nebyly souzeny. Císař Isák Angelos za následujících šesti let častěji pobýval v něm, všemi silami namáhaje se o udržení panství v Podbalkání a Podunají a ještě jednou naposledy rozvinuv prapory byzantinské za Trajanovými Vraty i až u Dunaje pod Bělehradem. Než nebezpečenství ze strany Bulharska rostlo neustále. Isákovi konečně zdálo se býti nejvhodnějším, aby Plovdiv i Rhodopu svěřil jedné z oněch tragických postav, jichž není málo v dávných dějinách jižních Slovanův, osobě, která je hrdinou nejlepšího dramatu novobulharského — „Ivanko,“ sepsaného Klimentem, nynějším biskupem Trnovským. Tento velmož Ivanko, když následkem milostných pletek a ve srozumění s Řeky vlastní rukou zavraždil caře Asěna I., ale nicméně prestolu bulharského zmocniti se nemohl, utekl se k císaři i jmenován velitelem v Plovdivsku. Ale u Ivanka brzy se hnulo svědomí proti Řekům. S veškerou krajinou svou, prostírající se od Marice přes Rhodopu až k Egejskému moři, odstoupil od Cařihradu, smířil se s bratrem zavražděného Asěna, bojovným a energickým cařem Kalojanem, a začal zuřivý odboj proti Byzantincům. Jediný Plovdiv jemu odolal, ale Rhodopští Slované vesměs se pozdvihli pro něho, pobíjejíce kde jakého Řeka zastihli. Isák Angelos rychle přikvapil zachránit říši od dalších pohrom, vzal hlavní hrad Rhodopský *Stanimaku* (Stenimachos), tři hodiny jižně od Plovdiva položený, a tam v táboře pod hradem lživými přísahami přimámil Ivanka i věrolomně jej zajal (1199).

Zvláštní osudy měl Plovdiv za dob, když v Cařihradě panovali francouzští a italští rytíři za tak řečeného „latinského císařství.“ Tehda stal se jevištěm bohatýrským „aventurám“ rozmanitých flanderských a burgundských kavalírův. Když nádherná světová metropole nad Zlatým Rohem, toto jediné antické město, které od římských dob uvnitř hradeb svých nebylo spatřilo žádného cizojazyčného nepřítele, byla dobyta loďstvem Benátským a smělými „křižáckými“ dobrodruhy z Francie a z Lombardie (1204), a když vítězství toto bylo dokonáno scénami, ježto hodně lze přirovnati k loupežnému řádění španělských conquistadorův ve starém Mexiku, tehda říše imperátorův východořímských rozdělena na úděly. „Vévodství Filippopolské“ dostalo se flanderskému rytíři Renierovi de Trit. Ten v listopadu 1204 se 120 rytíři od Adrianopole přirazil do města. Měšťané přijali jej s velikou radostí, neboť po pádu řeckého císařství obávali se rychlého opanování ze strany svých nepřátel, proti nimž střehli hranice říše, od Bulharův. Renier bez nesnází se uvázal nejen ve město, ale i v sousední hrady. Však nebylo tomu na dlouze. Náhlým rozptýlením latinských dobyvatelův, i sic jinak nevelmi četných, po všech městech, hradech i provinciích pokořené říše byli Řekové ve východní i přímořské Thrákii ponuknuti k odboji; v tom našli pomoc

u bulharského caře Kalojana, jenž velmi nerad viděl tyto francké bojovníky rozlézati se po zemích druhdy řeckých a rušiti dozrávající jeho plány na přivtělení týchže krajin k Bulharsku. Když i Adrianopol odpadl od Latinův, na hradbách svých vztýčiv korouhve bulharské, a když v menších hradech, jako v Dimotice na dolní Marici, slabé posádky rytířův od tamních Řekův náhle byly přepadeny a porubány, tu se soudruhův Renierových v Plovdivě zmocnila taková panika, že v porůzných družinách úprkem a bez pořádku dali se na útěk do Cařihradu. Mnozí po cestě pobiti anebo schytáni od Bulharův. Ale Renierovi samému neklesla junácká odvaha. S nepatrným hloučkem patnácti rytířův a malým zástupem žoldnéřův zůstal, odhodlán jsa hájiti se v Plovdivě stůj co stůj. Při tom doufal v oddanost byzantinských měšťanův, kteří, věrni jsouce účelu, k němuž druhdy zde byli osídleni od císařův řeckých, raději podporovali Latiny, než aby se sdružili s Bulhary.

Latinský císař Cařihradský Balduin I., chtěje zastaviti rozklad sotva vydobyté říše, vytrhl proti Bulharům, ale od Kalojana před branami Adrianopolskými dne 14. dubna 1205 na hlavu byl poražen i zajat, ze kteréž vazby více nevyšel.[1]) Po této osudné katastrofě i v Plovdivě nastal obrat. Arméni (Pavlikiáni), kteří před 16 lety se přátelili s křižáky Barbarossovými a patrně nebyli jedné mysli se svými spoluobčany Řeky, začali jednati s Kalojanem, slibujíce, že mu vydají město. Situace stala se tak povážlivou, že Renier, vida nezbytí, jednoho jitra z nenadání se všemi svými Latiny vsedl na kůň, vyjel jižní branou ven, prostírající se tam podměstí Pavlikiánův zapálil a rychle přikvapil na blízký hrad Stanimacký, kdež ihned od nepřátel sevřen a obležen. V Plovdivě však po jeho odchodu Pavlikiáni neprovedli svého úmyslu, nýbrž jeden řecký velmož Alexios Aspietas se tam zmocnil panství. Kalojan po bitvě Adrianopolské nespěchal k vypuzení Aspiety, ale nejprve táhl na Soluň a když jeho dobyti nemohl, teprve na podzim přirazil k Plovdivu, proti jehož obyvatelům, dle svědectví zmíněného již od nás byzantinského letopisce Nikety, ode dávna plál nesmiřitelnou zlobou. Město dobyto a k rozkazu Kalojanovu Aspietas oběšen, řecký arcibiskup sťat, ostatní byzantinští velmožové pobiti a valná část Plovdiva pobořena. O Reniera samého Kalojan nedbal i kázal jej pokojně dáleji obléhati. Flanderský rytíř zatím na hradě Stanimackém trpěl hlad i nouzi, živě se již masem koňským, když tu z nenadání v červnu

[1]) Byzantinské zprávy o strašném prý konci Balduinově v zajetí bulharském, ježto podnes se opisují i v lepších spisech, naprosto odporují souvěkým svědectvím samých Latinův. Balduinův bratr Jindřich v červnu 1205 psal papeži, že Balduin prý v zajetí na ten čas držán jest dosti počestně (satis, ut asserunt, pro tempore honorabiliter procuratur). Maršálek Villehardouin, jeden z účastníkův bitvy Adrianopolské, ve svých pamětech, kterými se začíná přebohatá memoirová literatura Francouzův, píše, že císař „zemřel v zajetí“ (vyd. Wailly str. 263), a ničeho nepraví o nějaké násilné smrti, jakkoli jinde vypravuje, jak Bulhaři ku př. sťali některé příbuzné Renierovy, zjímané na útěku od Plovdiva do Cařihradu, a jak věrolomně postínali rytíře, kteří na volný odchod kapitulovali v Sèru. Rovněž i druhý spolubojovník Balduinův, Robert de Clary, ničehož nevypravuje o nějakém násilném konci prvního císaře latinského, řka, že se vůbec nevědělo, co se s ním dáleji událo.

r. 1206 s věží spatřil prapory a pancéře nějakého jízdného vojska, sjíždějícího s vrchův dolů k němu. Byla to výprava nejstatečnějších rytířův, mezi nimi i maršálka a kronikáře Villehardouina, kteří na zdařbůh projeli skrze horské pustiny Rhodopy (údolím Ardy), ani nevědouce, zdali Reniera ještě najdou mezi živými. S nimi Renier po radostném shledání opět se navrátil do Cařihradu.

Tím však osudy jeho v této zemi nebyly u konce. Když car Kalojan náhle za své vzal před hradbami Solunskými (1207), tu druhý císař latinský Jindřich, bratr Balduinův, osobně přitáhl až pod Plovdiv a zde v rovině před městem 2. srpna 1208 setkal se s cařem Borilem, sestřencem a nástupcem Kalojanovým. Kronikář Henri de Valenciennes zachoval nám poetický popis této bitvy. Dle něho Bulhaři, ozbrojeni kopími zelenými s dlouhými prý „českými železy," stáli rozřaděni na 36 sborův po 900 mužích; jen sbor caře samého měl 1600 mužův. Proti nim stáli Latini, rozptýleni na čety opancéřených jezdcův. Za řehotu válečných ořův, rozléhajícího se po rovině, vojska s válečným pokřikem se srazila lícem v líc. Latini rozbili šik Bulharův, rozprášili jejich vojsko a dobyli skvělé kořisti. Renier znovu se ujal svého vévodství Plovdivského. Zároveň rytíři vešli ve přátelský svazek s bulharským knížetem Slavem, bratrovcem Borilovým, jenž tehda, podobně jako Ivanko, si byl založil vlastní panství v Rhodopě s hlavními hrady Kričimem, Stanimakou a Melnikem; dle něho Rhodope ještě v 15. i 16. století slula slovansky „Slavievy Gory." [1]) I s Borilem uzavřeno přátelství, stvrzené nad to sňatkem císaře Jindřicha s Borilovou dcerou Marií. O pozdějších věcech nevíme mnoho bezpečného, ale tolik je jisto, že po Renierovi v Plovdivě následoval ještě i příbuzný jeho Gérard de Stroem.

Kdy se skončilo toto latinské panství v Plovdivě, s úplnou jistotou není známo. Stalo se to prý l. 1235, když bulharský car Asěn II. spolu s řeckým císařem Vatacem, sídlícím v maloasiatské Nikeji, oblehli Cařihrad, avšak od Latinův tam ještě se držících jsou odraženi.[2]) Buď jak buď, za posledních let latinského panství byl to jen osamělý, napolo ztracený, feudální stateček, jehož území se končilo před samými branami městskými. Kolem dokola nalézaly se hranice jiných pánův. Z těchto sousedův vynikal Theodoros Komnenos, řecký panovník z Epiru, který se v Ochridě dal korunovati za císaře, Latiny vyhnal ze Soluně a (1224) z Adrianopole, ale brzo se srazil s Asěnem II., na vrcholu moci své míchaje se i do vnitřních záležitostí bulharských. L. 1230 vytrhl s vojskem, skládajícím se z Albancův, Řekův a franckých žoldnéřův, z Adrianopole po veliké Cařihradsko-Bělehradské silnici na západ, maje úmysl vpadnouti do zemí bulharských. Ale nedaleko Marice u vsi

---

[1]) Zpomíná se tak od Konstantina z Kostence v životopise srbského knížete Štěpána Lazareviće, sepsaném l. 1431, a u Vrančiće (1553).

[2]) Tak dle nejlepšího znatele dějin latinského císařství Hopfa (Geschichte Griechenlands im Mittelalter). L. 1224 Gerard chtěl se poddati Benátčanům, a ještě 1228 se zmiňuje v jedné listině „totus ducatus de Filipople, quis eum teneat" (Ljubić, Monumenta III. 402). Potřebné knihy a prameny k objasnění této otázky, rozmanité folianty a sborníky, mně arci zde, píšícímu daleko od západoevropských knihoven pod Vitoší ve svobodných nočních hodinách, po ruce nejsou.

Klokotnice, jejíž polohu se nám podařilo vynajíti ve starých netištěných cestopisných dennících a která nyní slove po turecku *Semizče* (v Chaskjojsku), byl pochod jeho zastaven nenadálým objevením se Bulharův.[1]) Ti nepochybně přišli od severu, od Boruj-gradu (Berrhoey), dnešní to Staré Zágory. Sám car Asěn velel vojskům svým, před sebou na kopí nesa nabodnutou přátelskou smlouvu, jež od Theodora Komnena věrolomně byla zrušena. Bitva skončila se velmi rychle s úplnou porážkou epirského císaře, Theodor s celým vojskem zajat, ale Asén, jenž dle všech zachovaných zpráv byl vzor lidumilného křesťanského panovníka středověkého, podržel si jen boljary; prostý lid válečný ihned rozpustil, ať si jde každý, kam se mu líbí.

Po skvělém tomto vítězství od Bulharův opanovány nejen Adrianopol, Rhodope a přímoří jižní Thrákie, ale i celá Makedonie i Albanie až po Soluň a Drač, i obnoveny téměř tytéž hranice, jakéž říše jejich měla v 10. století za caře Simeona. Vlastní slova vítězného caře o tomto slavném boji, pronešená oním hrdým a velikolepě stručným slohem, jejž mají nápisy všech velikých vítězův, začínaje od klínových řádek perského Daria na skále Behistunské, hlásá starý jeden kámen, který podnes stojí v Trnově; tam jsem jej po několika dnech na této své cestě vlastníma očima četl. Z téže doby po bitvě pochází privilegium, od caře Asěna II. dané kupcům Dubrovnickým a podnes zachované, v němž do podrobna se vyčítají země tehdejší říše bulharské. V obou pomnících mezi oblastmi a městy bulharskými není zmínky o Plovdivu. Za to však z následujícího roku po bitvě zachovala se v okolí města jedna zajímavá památka písemná. Na jedné vysoké skále u Stanimaky čtou se do kamene vydlabaná slova bulharská devíti řádkami neforemného písma spletitého: „Léta 6839 (od stvoření světa, l. 1231 po Kr.) indikce 4. Bohem pozdvižený Asěn car Bulharův i Řekův i jiných zemí postavil Alekse sevasta (úředníka) i vystavěl tento hrad.“ Nápis ten viděl i dosti věrně okreslil již l. 1706 francouzský cestovatel Pavel Lucas z Rouenu, nemoha arci rozluštiti, jakému jazyku nebo národu by on náležel; v cestopise svém dokládá, že obyvatelé tamní myslí, jako by řádky ty obsahovaly tajemství kamene mudrcův, a proto, jakmile spatřili, že francouzský cizinec nápis ten opisuje, sběhli se kolem něho a ptali se jeho, jak se dělá zlato. Nápis od těch dob ještě od mnohých jiných byl znovu „objeven.“ [2])

V rukou Bulharův zůstala Rhodopa s městem až do l. 1246, když po smrti mladého Asěnovce, caře Kalimana, řecký císař Vataces opanoval zase Thrákii i Makedonii. Nadarmo snažil se druhý syn vítěze Klokotnického, Michail Asěn, vyrvati Řekům Rhodopu i Makedonii. Ko-

[1]) V denníku rytíře Dernschwamma (1554), dosud netištěném, se čte: „ein bulgarisch Dorff mit Namen Klokodnitze und türkisch Semische“ (ruk. v Českém Museu). Viz moji Heerstrasse str. 98.

[2]) Nápis zní dle originálu takto: „V lěto 6839 endikta 4 Bogom vъzdviženyj carь Asěnь Blъgarom i Grъkomъ taže i pročimъ stranamь postavi Aleksě sevasta i dzizda sej gradъ.“ Paul Lucas, Voyage dans la Grèce, l'Asie Mineure, la Macédoine et l'Afrique, Paris 1710 (německy v Hamburce 1715), nápis No 46. Odtud u Šafaříka, Památky jihoslovanského písemnictví, 2 vyd. str. 94. Lucasův přepis jen na počátku je nejasný; slova na originále jsou rozdělena dvojpuntíky. Nejnovější otištění nápisu v Plovdivské Marici 1881, číslo 275 od 7. dubna.

nečně však přece (ok. 1260) car Konstantin Asěn, jehož podobizna podnes živými črtami se zračí na stěnách temného starobulharského kostelíka v Bojaně pod Vitoší, některý čas pobyl v držení Plovdiva a Stanimaky, ale ne na dlouho. Za vnitřních rozbrojův i za nátlaku Tatarův, panujících na Rusi, Bulhaři pak po více než půl století nechali Plovdiv s pokojem. Teprve l. 1322 car Jiří Terterij II. z kumánské dynastie (Bulharsko Trnovské tehda, jako i současné Uhry, prosáknuto bylo živly kumánskými) použil rozbrojův, ježto v Byzancii nastaly mezi oběma Androniky, a vzal Plovdiv. Ale již následujícího roku zemřel, poslední jsa svého rodu. Císař Andronik mladší ihned přitrhl pod Plovdiv, za spojence maje strýce Terterijova, vojvodu Vojsila, [1] který jako neodvislý kníže panoval ve svém údělu po celé Sredné Goře od Zlatice do Slivna, sídlo své zaraziv na hradě řečeném Kopsis, jehož jmeno posud nese řeka Gjopsa v Karlovsku. Obležení trvalo čtyři měsíce. Bulharské posádce, vložené od Terterija, velel zkušený a energický vojvoda Ivan Rus, maje tisíc bulharských a tatarských jezdcův a dva tisíce obrněných pěšákův. Andronik od jednoho německého strojníka sestaviti dal věž obléhací dle starých římských receptův, jakéž u Byzantincův vždy byly zachovávány. Byl to dřevěný dům na 15 kolech a na něm věž o pěti poschodích, každé s prostorem pro osm samostřelcův. Při zvuku trub hnul se tento kolos na kolečkách k baštám městským. Již střely s věže začaly rozháněti obrance, postavené na hradbách, když věž z nenadání vjela na staré prkny a travou zakryté cisterny a s velikým rachotem se skácela. Po této nehodě Andronik se svými odešel s nepořízenou. Ale když nově zvolený bulharský car Michail Šišmanovec Ivanovi poslal posilu a Ivan tyto příchozí vítal před městem, řečtí měšťané, majíce tajné sporozumění s blízkými oddíly řeckých vojsk, zavřeli za ním brány a z druhé strany vpustili vojska byzantinská (1323).

Ale tím Plovdiv neušel svému osudu. Dvacet let později car Jan Alexandr, použiv rozbrojův mezi Janem Palaeologem a samozvancem Janem Kantakuzenem o císařství byzantinské, od matky nezletilého Palaeologa, císařovny Anny savojské, dal si postoupiti za pomoc válečnou Plovdiv a k tomu všechny zámky na severní straně Rhodopy (Cepinu, Kričim, Paruštici, sv. Justinu, Stanimaku, Voden atd.). To bylo poslední rozšíření říše bulharské (1344). Plovdiv více se nevrátil do rukou řeckých. L. 1360 Manuel, metropolita Plovdivský, spolu s ostatními biskupy bulharskými zasedal na sněmě církevním v palácích Trnovských.[2]) Ještě Dubrovnický cestovatel Jakub Lukarić, který v 16. století za obchodem dlouho pobýval v Plovdivě, v klášteře Bačkovském na stěně viděl velikou podobiznu caře Jana Alexandra, jenž byl rozmnožil a utvrdil stará darování gruzinských zakladatelův tohoto monastyru.[3])

[1]) Vojsil a ne Vojslav; viz mou poznámku v ruském Oděsském vydání Dějin bulharských, str. 382 pozn. 12.

[2]) Leto 6868 (1360), 28. rok cářství Jana Alexandra výslovně se zpomíná v životopise sv. Theodosia Trnovského v jednom rukopise kláštera Rylského.

[3]) Luccari, Copioso ristretto degli annali di Rausa. Venezia 1605 str. 52. Obraz ten stojí prý podnes.

Nezmínili jsme se posud o novém jmenu starého města Filippova. Bulharský lid daleko široko zná město jediné pod jmenem *Plovdiv*. Tento název není novověký, ale i nynější forma jeho není původní, proměnivši svou koncovku. Za 15.—17. století čte se v památkách starosrbských, ve spisech Dubrovnických, v Hájkově kronice české a rozmanitých západoevropských cestopisech vždy co *Plovdin*. Vysvětlení, odkud vzniklo toto slovanské jmeno, posud se ještě nenašlo; neboť cokoli dosud pronešeno, nejsou než domněnky. Jisto je, že název ten lze stopovati nazpět až do 14. století. Za našich let Řekové Plovdivští vinili Bulhary, že to jmeno vynašli k odštěpení Bulharska od říše osmanské, a l. 1876 název „Plovdiv" od tureckých úřadův officielně pronásledován. Po turecku město slove *Filibé*.

Ještě za dob caře Alexandra Turci začali dobývati Thrákie. Asi l. 1363 padl Adrianopol, dosud byzantský, a brzo po něm (rok není zjištěn, l. 765 prý dle hedžry) vzat i bulharský po tu dobu Plovdiv; dle pověsti stalo se to přerušením vodovodu. Sultánové stolici svou zarazili v Adrianopoli, v Plovdivě pak se usadili první „beglerbegové rumelští," vojvodové nad zeměmi evropskými, řídíce výboje a nájezdy do sousedních zemí bulharských, srbských, uherských i rumunských. Zároveň se v městě usadila silná osada bojovných Turkův. Když pak dobyto Zabalkánské Bulharsko s Trnovem (1393), poslední car Jan Šišman, upadnuv v zajetí vítězův, dle zpráv tureckých byl odveden do Plovdiva a tam u vězení skonal smrtí, neví se, zdali přirozenou nebo násilnou.

Nedlouho potom, když synové velikého sultána Bajezida I. svářili se o panství v říši, Turci Plovdivští drželi s Musou, křesťané pak ve vasalních státech, jmenovitě v Srbsku a i jinde, stáli se Suleimanem. Po bitvě, jež se mezi oběma bratry a křesťanskými jejich spojenci svedla u Zlatého Rohu před stěnami byzantinského ještě Cařihradu, (1410) poražený Musa přepadl Plovdiv a tamního metropolitu Damiana dal zabiti v kostele a tělo jeho vyhoditi přes městské hradby. Ale brzo potom přirazil Suleiman a Plovdivské Turky za jejich nepokornost potrestal vypálením města.

Z dob následujících nejzajímavější je zpráva cestovatele, kterým se začíná dlouhá řada cestopisců po říši osmanské. Francouzský rytíř Bertrandon de la Brocquière 1433 byl v Cařihradě i viděl ještě byzantinský jeho lesk 20 let před konečným pádem, spatřil velikolepou sv. Sofii co chrám křesťanský, nádherný palác Blachernský, turnaje a hry v hippodromu, při kterých jezdci stříleli z lučišť po vyhozených do vzduchu kloboucích, misterie divadelní ze starého zákona, představované v chrámě sv. Sofie, a kupecký život Janovanův, Benátčanův i jiných zámořských národův okolo Zlatého Rohu. Císař Jan Palaeolog na cestovateli vyzvídal o panně Orleánské, jejíž historie tehda hýbala světem. Rytíř Bertrandon zhledl před vraty sv. Sofie i císařovnu, dceru císaře Trapezuntského, velmi krásnou prý dámu s tvářemi nalíčenými, s dlouhými náušnicemi a vysokým kloboukem o třech zlatých pérech; i byl překvapen, když panovnice zhasínající říše východořímské pomocí stoličky vsedala na kůň ne jako evropejské dámy z jedné strany, ale okročmo jako mužští, což ostatně na Balkánském poloostrově uvidíš

podnes, kdekoli potkáš selky křesťanské nebo musulmanské na koních. Z Cařihradu Bertrandon přijel do Adrianopole a v zápiskách svých rozvíjí znamenitý obraz sultánského dvora i tureckého života za dob největší síly osmanského plemene, dávno před dobou úpadku, kterou nyní máme před očima. Dvůr Murada II. podobal se spíše hlavnímu táboru středoasiatských velitelův nežli dvoru pozdějších Bosporských padišahův. Sultán měl tisíc loveckých koní, dva tisíce sokolův, tři sta žen a třicet panošův. Ženy turecké vesměs jezdily na koních, způsobem svrchu dotčeným, namnoze v sedlech velikolepě vystrojených. Židé, znající turecky a italsky, dělali tlumočníky ve styku s cizinci. U dvora se pilo víno bez ostychu, jedla se rýže se skopovinou (pilav) z mis cínových a při tom zpěváci, drnkajíce na jakési strunné nástroje, zpívali junácké písně (chansons de geste) o vítězstvích Turkův nad křesťany.

Na další cestě ke dvoru srbského despoty Jiřího Brankoviće Bertrandon projel i Plovdiv. „Přijel jsem do Philippopole, hlavního města Makedonie, [1]) vystaveného od krále Filippa. Leží nad řekou zvanou Marisce ve veliké rovině i v znamenité krajině, kde se nalézají všecky druhy jídelných věcí, a to za lacinou cenu. Bylo to druhdy značné město a je jím i posud. Objímá tři vrchy, z nichž dva jsou na kraji k jihu a třetí uprostřed. Na tomto byl vystaven veliký hrad v podobě podlouhlého půlměsíce, ale nyní je zbořen. Ukazovali mně místo, kde byl palác Filippa krále, rovněž pobořený, ale zdi stojí podnes. Philippopoli je obydlen z větší části od Bulharův, kteří se přidržují víry pravoslavné.“ Onen hrad středověký stál patrně na nejvyšším vrcholku Džambas-tepé, kde nyní vše je pokryto domy, a lícem svým hleděl na jih, kde nyní pod strmými skalami, půlměsícem vystupujícími, leží kostelík sv. Petky a katolická čtvrt. V jeho komnatách nepochybně dokonal poslední car bulharský Jan Šišman co turecký zajatý.

Z následujících čtyr století panství tureckého máme velikou hojnost cestopisných zápisek. Město tvořilo jako kruh okolo tří vrchův, rozloženo jsouc půl v rovině půl na výšinách, i ohrazeno bylo pobořenou zdí starodávnou z velikých kamenův pěkné práce, která teprve v 18. století docela rozrušena. Nad branami Angličan Riccaut (1665) spatřoval vybledlé nápisy literami řeckými. Uvnitř řadily se domky chudobné, zbudované z hlíny, z vepřovic, ze dřeva a někdy slamou pokryté. Vrcholky korunovány byly více nebo méně patrnými zříceninami starých budov; spatřovaly se tu i stěny dvou z cihel vystavených kostelíkův se středověkými freskami, na nichž oči svatých, jako téměř všude v zapustlých chrámech křesťanských, byly vypíchnuty od šavlí musulmanských. O jednom z těch kostelíkův vypravovali Řekové cestujícím, že tu prý sv. Pavel kázal Filippenským, přenášejíce makedonské Filippi (u Sěru) do svého města, a rozumí se, dovtipujíce se v historické své zběhlosti, že apoštolové již na prvních svých cestách asi našli hotové kostely křesťanské. Jinde mezi ssutinami ukazováno sedadlo, odkud prý král Filipp s vrchův přehlížíval vojska svá. Hodinová věž Sahat-tepé

[1]) Za dob byzantinských jmeno Makedonie stále přenášeno na západní Thrákii. Viz mou Heerstrasse str. 94.

již v 17. věku byla nápadna všem, kteří cestovali městem. Za dlouhým dřevěným mostem přes Marici nalézaly se rozsáhlé stáje pro mnoho set velbloudův, jichž užíváno jmenovitě při artillerii na pochodech do Uher a Dalmacie. V samém okolí města a na západ od něho podél Marice až k Tatar-Pazardžiku Turci již v 15. století byli zavedli nový spůsob zemědělství, pěstování rýže, které trvalo po staletí a teprve nedávno přestalo, když vláda východorumelská za příčinou nezdravých výparův, ježto vystupují z periodicky zavodňovaných polí, úředně zastavila vzdělávání *čaltikův* (rýžových niv).

Za těchto starších tureckých dob křesťanské obyvatelstvo patrně bylo počtem nevalné. Dle Gerlacha, který tudy projel 1578, nebylo tu více nežli 250 křesťanův čili spíše domácností neboli rodin křesťanských. Ti měli osm kostelův, z nichž nejhlavnější byl chrám sv. Mariny. Metropolita, rodilý Řek, bydlel prý v residenci velmi pěkné, ale německý cestovatel velice byl překvapen, když v příbytku tohoto duchovního pastýře nalezl po stěnách plno oštěpův, sudlic, šavlí, lukův a toulcův, ale žádné knihy. I Angličan Riccaut se zmiňuje o veliké ignoranci zdejších křesťanův, světských i duchovních. Ostatně křesťanští obyvatelé, Bulhaři i Řekové, za těch století jako ve všech velikých městech říše osmanské ustupovali docela v pozadí. Nejen vláda, ale i obchod a řemesla byla v cizích rukou; jen koncem 17. věku zmiňují se mnozí krejčí pravoslavní, kteří šili oděv pro sprostý lid (per le povere genti) z hrubé hnědé látky, tehda jako i podnes *aba* nazývané.

Za této periody vedle velikých středisk provincií tureckých zhusta vznikala v sousedství jejich, a to v horských dolinách, otevřená městečka čistě křesťanská, do kterých se byla uchýlila valná část středověkého měšťanstva jakožto do útočišť bezpečnějších a svobodnějších. Tak bylo u Plovdiva. Pod rozvalinami starého hradu *Stanimackého* utvořilo se dosti značné město, obydlené hlavně od potomkův oněch byzantinských Řekův, jižto druhdy tolikráte hájívali Plovdiv proti návalu Slovanův. Stanimaka, čítajíc 9425 obyvatelův (z nich 6819 Řekův, 1852 Bulharův a 703 Turci) a proslulá svým vinařstvím (druhy temnočervenými nebo až černými), podnes je přední ostrov hellenismu mezi Balkánskými Slovany a opora všeho řeckého ruchu ve Východní Rumelii. Obyvatelé tohoto osamělého ostrůvku jazykového, kteří mají zděděnou jakousi nenávist proti svým bulharským sousedům, mluví zvláštním nářečím, plným starobylých slov i obratův, které se poněkud liší od novořečtiny jinde obvyklé, a při tom obsahuje zajímavé příspěvky k poznání řečtiny středověké. Vedle Řekův bydlí však nyní ve Stanimace též nemálo Bulharův, ba i samí místní Řekové ne všickni jsou potomky starých Byzantincův, nýbrž dosti je mezi nimi hellenisovaných Bulharův. Stanimačtí Řekové u Řekův Plovdivských a u Bulharův zvláštním jmenem slovou *Langerá*.

Obchod v Plovdivě za oněch dávných dob provozovali namnoze cizozemci, jmenovitě Dubrovčané za 16. a 17. století, jakkoli nikdy zde neměli osadu tak velikou, jako ku př. v Sofii nebo v městech srbských. Vedle nich tu kupčili Židé španělští a portugalští; a později se tu osadili i noví příchozí Arméni.

A co se stalo s oněmi starodávnými Armény, které císařové byzantinští v 8. století zde byli rozsadili a kteří ještě v 13. věku se tu ozývali? Ti nezmizeli podnes a pozůstatkové jejich posud jsou patrni. Arci již ode dávna přestali mluviti svým jazykem a jali se hovořiti bulharsky. Jen víra jim zůstala po dlouhý čas, zůstaly i pověry a matné zpomínky onoho učení, pro kteréž druhdy mívali s Řeky tolik nesnází, jakož i jmeno víry jejich — Pavlikiáni. Angličan Riccaut píše (1665), že zde mezi Bulhary je druh lidí, řečený „Paulins," kteří prý prve měli podivný náhled o víře křesťanské a při křtu užívali ohně, předstírajíce, že v tom následují učení sv. Pavla, a apoštola tohoto nad samého Spasitele vynášejíce. Ale několik kněží obřadu římského, kteří přišli do těchto krajin, obrátilo nebohý tento lid ke svému vyznání, jemuž prý nyní jsou oddáni „až k pověrečnosti." Tuto zprávu Riccautovu lze doplniti tím, že obrácení Pavlikiánův bylo provedeno v 17. století od kněží Dubrovnických, jmenovitě od františkánův bosenských, kteří s kupci zavítávali do těchto krajin a jmenovitě v Sofii, v Čiporovcích a v Provodu pobývali co kaplani obchodních faktorů, vysílaných ze skrovné slovanské republiky na březích Adrie. Zajímavé by bylo dopátrati se bližších zpráv o pověrách Pavlikiánův za posledních dob před jejich obrácením. Ostatně podotýkám, že zmíněné od Riccauta ctění ohně v Thrákii posud nevymizelo. Na pobřeží Černomořském, v kraji vědecky téměř docela neprozpytovaném mezi Burgasem a Midií, bydlí prý okolo městečka Vasiliko Řekové řečení *Nestinari,* kteří provozují všelijaké pověrečné obřady u ohňův, avšak úsilím duchovenstva z největší části již zase jsou přivedeni k čistému pravosloví. Podrobnějšího něco sděliti na ten čas nemohu, neboť do tohoto pomořského kraje jsem se posud nedostal.

Nynějších Pavlikiánův čili, jakož officiálně slovou, „Bulharo-katolíkův" čítá se 8395 duší. Bydlí v devíti vesnicích nejvíce smíšeni s pravoslavnými, a sice ve čtyrech osadách na sever od města v rovině na cestě k teplým vřídlům Hissarským, ve třech na severovýchod v nížině u stokův řeky Strěmy (Gjopsy) s Maricí a ve dvou na jih od města.[1]) V městě samém bydlí jich 2267 v téže čtvrti pod skalami hlavního pahorku na cestě ke Stanimace, kde před 677 lety rytíř Renier de Trit na odchodu vypálil podměstí tehdejších „Popelicans." Duchovní jejich, nejvíce Italiáni z řádu kapucínského, věřící své drží velmi přísně, zapovídají jim všecko okázalé veselí a nejsou prý příznivi častému jich stýkání s pravoslavnými křesťany. Čtvrt pavlikiánská v městě má vzezření velmi úhledné a čisté, s alejemi po ulicích. Na hlavní ulici její stojí veliký chrám katolický, vystavený asi před 15 lety; za ním se nalézá přívětivý dům katolického biskupa Plovdivského, staříčkého Francouze Reynauda, jenž v prvních sezeních rumelského oblastního sněmu obyčejně předsedá co nejstarší z poslancův a vítá

[1]) Tyto vesnice jsou Komatovo a Achlan na jih od Plovdiva (s nepatrnými přísadami několika rodin katolických), Seldžikovo, Hambarlii (obě smíšené), Duvanlii a Davadžovo (obě čisté) na sever k Hissaru, 6 hodin od města vzdálenému, a Giren (smíšená), Baltadžii (čistá s 1970 obyvateli) i Kylyčlii (čistá s 1772 obyvateli) na severovýchod v krajině protkané kanály k zavodňování rýžovišť. Roztřídění těchto vesnic je důležité k objasnění situace starých kolonií arménských ze středověku.

shromáždění řečí čistě bulharskou, jakož i obydlí jeho koadjutora, Monsignora Menini, rodilého Dalmatince. Je zde i škola mužská i dívčí, která se navštěvuje i od nekatolíkův k vůli naučení se francouzskému jazyku. Typ těchto Pavlikiánův zjevně se liší od bulharského: jsoutě postavy jiných rysův, vesměs černovousé a černovlasé. Pozoroval jsem, že bulharština v ústech jejich má jiný rhytmus a kromě toho oplývá zvláštními tvary a slovy, představujíc při oddělenosti Pavlikiánův nepochybně stav jazyka, jaký byl před několika sty lety, podobně jako Řekové Stanimačtí ve své odloučenosti zachovali starší stadium novořečtiny. Bohužel nebylo mi možno, nabyti o těchto věcech bližší jistoty, neboť ke sbírání filologických materiálův z úst prostého lidu je potřebí mnoho volné chvíle, a můj čas byl odměřen.

Větší obchodní ruch v Plovdivě nastal během minulého století, když říše turecká začala klesati, když obyvatelstvo osmanské rok od roku řidlo a když kupecké spojení se zeměmi zahraničnými se dostalo do pevnějších kolejí. I bulharské i řecké obyvatelstvo se množilo. Bulhaři přicházeli nejvíce z Koprivštice a Karlova tam na severu pod Balkánem, Řekové ze Stanimaky, z Epiru i z ostrovův středomořských. Usadilo se tu i něco Rumunův makedonských, jmenovitě po úpadku Moskopole, kupeckého emporia makedo-rumunského v dolině albanského Děvolu. Francouzský cestovatel hrabě Ferrières (1788) nalezl zde čilé obyvatelstvo řecké i bulharské, které vesměs se zabývalo obchodem do Rakouska, s hedbávím, vlnou a bavlnou. Tehda celé kupectví ve východní části poloostrova obráceno bylo do Brašova v Sedmihradsku, což přestalo teprve v letech třicátých našeho století, když paroplavba po moři a po Dunaji veškeren obchod převedla na jiné dráhy. V Brašově za těch dob bývala celá kolonie tak zvaných „řeckých“ kupcův, t. skutečných Řekův, makedonských Rumunův a jmenovitě Bulharův ze Svištova, Rusčuku, Gabrova, Slivna, Plovdiva, ba i z dalekého makedonského Velesa i Kostura. Také první školní kniha novobulharská, Berovičův „bukvar“ (1824), vytištěna byla v Brašově nákladem jednoho kupce tam usedlého. O těchto starých časech, když se jezdilo za obchodem pomalu a ne bez velikého risika do Brašova, do Lipska a do Smyrny, třebas na pobyt několikaletý, podnes rád i s potěšením vypráví nejeden stařec v liščím kožichu tureckém a s dlouhým čibukem v ústech, okřívaje duševně při zpomínkách z těchto „tempi passati,“ jakéž bývaly před železnicemi, paroloďmi a reformami.

Veliké pohromy utrpělo okolí města na počátku našeho století za dob turecké anarchie. Tehda vojska loupežníkův „Krdžalijův“ vypálila i vydrancovala všecka městečka na úpatí a v úvalech Rhodopy, Balkánu i Sredné Gory, mezi nimi i Stanimaku, Koprivštici, Panagjuriště, Kalofer a jiná. Jen Plovdiv sám zůstal neporušen. Věrné zprávy o tomto zpustošení celého kraje zachovány jsou v jedné nyní převzácné, téměř současné knížce geografické, sepsané od popa Konstantina jazykem novořeckým: „Rukověť o eparchii Filippopolské“ (tištěna ve Vídni 1819). Nová utrpení přišla na křesťany, jmenovitě na vynikající jejich rodiny, za dob řecké revoluce, když se Turci i po městech bulharských pronásledovati jali množství rodin pro dokázané nebo domnělé účastenství v tak zvané „závěře“ (spiknutí).

Potom však nastala perioda úplného klidu. Jen l. 1846 veliká část města vyhořela, načež Plovdiv proměnil valně svou fysiognomii, odchýliv se od oněch bud, jakéž popisují staří cestovatelé, k lepšímu spůsobu měst pomořských. Mezi křesťany na první místo se dostali silným svým vlivem u vlády turecké někteří bulharští *beglikčiji*, nejvíce z Koprivštice, kteří od vlády v nájmu měli „beglik" čili poplatek z dobytka, pasoucího se ve velikých stádech po horách i rovinách Thrákie. Zvolna se v Plovdivě utvořila jakási třída primátův nebo patriciův křesťanských, kterou nejlépe lze porovnati ještě se starými kupeckými rody v přístavních městech severoněmeckých. Jsou to majetné i četně rozvětvené rodiny řecké i bulharské, nyní namnoze teprve v druhé nebo třetí generaci, které se po jistou míru uzavírají před ostatním obyvatelstvem, žení se jen mezi sebou (nehledě k národnosti, ať řecké nebo bulharské), pěstují jakous odměřenou etiketu i mají také svou klientelu jako ve starém Římě. Někteří z nich byli i v tureckých službách a požívali značné vážnosti u vlády Cařihradské. Při tom podporovali křesťanstvo, pomáhali školám a obnovovali i stavěli kostely; v klášteře Rylském vidí se plno zajímavých památek od takovýchto „ktitorův" z doby od nás jen asi 40 let vzdálené. Pobyl jsem příliš krátko mezi společností Plovdivskou, abych to, co mi bylo vypravováno, mohl porovnati s pravdivou skutečností; ale Rumelioté i cizinci, jižto v zemi dobře se obehledli, nejednou mne ujišťovali, že existence takového třídy patricijské je prý klíč k celému porozumění vnitřní politické situace dnešní Východní Rumelie.

Ještě na počátku našeho století *rája* křesťanská necítila v sobě rozdíl národností; neboť stará zášť, planoucí za středověku mezi Slovany a Řeky, společným porobením, ztrátou možnosti k politické samočinnosti a proudem mnohých století napolo byla upadla v zapomenutí. Ale nový věk se svou ideou národnosti probudil i tyto staré zpomínky. Boj Řekův s Bulhary obnoven, ale ne oblehacími věžemi, jako za caře Michaila Šišmanovice, ani polními bitvami, jako v lesích Chaskjojských u Klokotnice, nýbrž sporem o školy a kostely. První bulharské školy otevřeny v městečkách Podbalkánských. Z počátku ruch bulharský hleděl domoci se škol utrakvistických, v nichž by se učilo i řecky i bulharsky, a to tím více, poněvadž mezi rodilými Bulhary v městech bylo nemálo takových, kteří se byli docela pořečtili anebo alespoň duševně úplně přiznali převahu hellenismu. V Plovdivě podnes najdeš rodiny „řecké," které řecky pořádně mluviti ani neumějí, nad to pak pocházejí v druhém pokolení z okolních vesnic čistě bulharských; rodiče mnohého takového „Helléna" před nedávnem v opánkách chodili do města na trh s máslem a sýrem. Řekové velmi brzo poznali nebezpečenství, které národním jejich tendencím hrozí od škol utrakvistických, natož od čistě bulharských. Nastal urputný boj, který v Plovdivě samém trval asi od l. 1850 a který i po všech převratech války podnes není zapomenut a nezřídka vypukuje se starými symptomy, jako onehdy v hádce o kostel sv. Petky, držený od Řekův. Po sporu o školy a o utrakvistické užívání obou jazykův, slovanského i hellenského, v kostelích po Krymské válce následoval i otevřený boj o odštěpení Bulharův od duchovní moci Cařihradského patriarchátu. Plovdiv vždy byl jedním z prvních ohnisk

tohoto zápasu, kterýmž bulharská národnost po prvé se vynořila zase na jeviště evropské politiky. Zde, v centru veliké provincie, obydlené od čilého a majetného lidu bulharského, stávala před válkou dobrá sedmitřídná reálná škola bulharská; asi od 25 let až po dnešní den je zde i středisko bulharského knihkupectví. Ale tiskárny tu do války nebylo, neboť takového něco vysoká Porta ze starosti o duševní blaho svých poddaných povolovati nechtěla.

Veliký obrat nastal otevřením dráhy z Cařihradu do Plovdiva l. 1873. Celý kraj rázem se přiblížil velikému světu trhovému, a veškeren obchod v zemi obrátil se do nových kolejí. Ale rozvoj ten v zápětí měl rozsáhlé ekonomické proměny, které hluboko zasahovaly do veškeré konstrukce dosavadních státních i společenských poměrův a které nemohly nevesti k velikým převratům politickým. Od počátku našeho století v proudu reforem Turek neustále ztrácel staré výsady, pozbýval neobmezeného druhdy panství a při tom mravně klesal i chudnul. Stará majetná šlechta turecká téměř nepozorovaně zmizela od zrušení feudálního zřízení (1840), na kterém spočívaly staré vojenské řády cařství osmanského. Marnotratnost, lenost, zhýřilost a požívání opia záhubně působily na lepší rodiny turecké. Při tom zbytkové majetnějších tříd spolu s prostým lidem musulmanským, kochajíce se v tradicích staré slávy a síly turecké, při rostoucí chudobě víc a více hořeli závistí a zlobou nad rostoucím blahobytem uvolněné ráje. Z druhé strany křesťané ustavičně nabývali nových práv, bohatli přičinlivostí a obchodem, prospívali v osvětě a ve mravním povznešení a všemi silami tíhli k civilisaci západoevropské, bažíce po širší samosprávě a svobodě. Srážka chudnoucího fanatismu tureckého s bohatnoucím pokrokem křesťanským byla nezbytna, a to srážka nad jiné krvavější; neboť jedna strana měla v ruce zděděnou fysickou moc a nadvládu, druhá pak opírati se mohla jen na svou četnost, na svůj majetek a na sympatie ciziny. Tu dobu před katastrofou Turci po Thrákii zvolna, ani nedbajíce a nevědouce jak, pozemek prodávali za pozemkem, a kupec arci téměř vždy byl křesťan. Tento materiální úpadek islamu vidíme i nyní po válce turecké doposud v Makedonii, kde musulmani při veškeré síle svého panství nicméně nepozorovaně prodávají a křesťané při veškeré potlačenosti nepřestávají kupovati. Že pak ona strašná katastrofa, která předcházela válku i byla příčinou osvobození Bulharska, vypukla právě podél první větší železnice říše osmanské a v nejbohatší provincii evropského Turecka, toť podle toho, co jsme tuto nastínili, je věcí docela přirozenou; neboť v tomto kraji ony ekonomické protivy, hlodající ode dávna na samých kořenech státu tureckého, nejprve a nejsilněji musily propuknouti v urputný boj o bytí a nebytí obou zápolících stran.

Vypsal jsem před několika lety na stránkách tohoto časopisu krvavou historii strašné katastrofy, která stihla Thrákii a jmenovitě Plovdivsko l. 1876.[1]) Základem toho vypravování byly tištěné úřední raporty anglických a amerických komisařův, zprávy cizozemských korrespondentův, kteří jezdili spolu s komisaři, a zvláště balík netištěných

[1]) „Knížectví bulharské" v Osvětě 1878 str. 321 a 401 sld. Vyšlo téhož roku v Plovdivě bulharským překladem v Marici i co zvláštní knížka překladem G. Beneva.

listův bulharských, psaných od osob jmenovitě duchovních z Plovdiva a z jiných měst za samých těchto úžasův do Cařihradu, pramen tudíž docela bezprostřední, žádnými pozdějšími legendami nezkalený. Vím velmi dobře, že mnohý náš čtenář trnul nad těmi hrůzami a při tom nemohl se ubrániti pochybnostem, zdali ty strašné věci skutečně tak se sběhly. Od té doby žiju v zemi, stokráte slýchám od nejrozmanitějších lidí všeho druhu nové podrobnosti a skepticky opětně se vyptávám na věci často slýchané, ale vše to nikterak není s to, aby zprávám řečených mých pramenův odejmulo věrohodnost a zmírnilo děsný jejich ráz. Byť i rozliční turkofilové byli potiskli dosti papíru, aby podvrátili svědectví amerického konsula Schuylera, jeho krajana korrespondenta Mac Gahana a anglického komisaře Baringa, byť i v Anglicku „bulgarian atrocities“ byly sloužily hlavně za vítaný agitační prostředek ve vnitřní politice: zločinův Hafiza paše při pokoření Panagjurište a barbarské řeži při zničení Bataku ze stránek turecké historie nikdo více nesmyje. Ale tím ještě úžasy nebyly u konce. Válka rusko-turecká rozdmychala fanatismus musulmanský k žáru ještě většímu, i nevím, zdali zahlazení Staré Zágory, k jejíž ssutinám čtenáře na této cestě povedu, a zničení Karlova i Kaloferu (1877) není horšího něco nade všecky smutné spousty l. 1876. „Solitudinem faciunt, pacem appellant“ — dělají poušť a nazývají to děláním míru: tato slova starého Tacita nejednou mi přišla na mysl, když jsem jel kolem těchto čerstvých stop orientálského spůsobu válčení, jehož veškera síla a hrůza je v bezohledném pálení a vraždění, beze vší milosti anebo slitování. Asi 15.000 Bulharův namnoze bezbranných pobito za „massakrův“ (bulharsky „klánija“) l. 1876, a nemnohem méně tisíc pohynulo mečem, zimou a hladem za války. Nad to v půdě osvobozeného Bulharska dřímá asi 100.000 vojákův ruských, padlých v boji nebo zemřelých nemocmi. Pomyslete k tomu i kolik vojska tureckého kosti své složilo na polích Podunajských a Podbalkánských, a uvidíte, jakými obrovskými hekatombami lidských životův je vykoupena svoboda bulharská.

Nechci vám vypravovati znova strasti oněch černých dní i chci jen obraz jednou nastíněný doplniti několika črtami. Obyvatelé podnes se úplně nezpamatovali z těchto nezahladitelných dojmův a jako příšerou od nich bývají pronásledováni. V květnu 1876 náhle zplanuly vesnice na onom širém obzoru vyhlídky Plovdivské a den co den u večer svítily ve tmách jako sloupy ohnivé. Turci městští nože i pistole zastrkovali za pás a s ručnicemi bojechtivě pobíhali ulicemi, vyhrožujíce křesťanům i roztloukajíce, neli co jiného, aspoň hrnce a jiné nádobí, když někoho s tím potkali. Brzo hrnuli se bašibozuci z vesnic do města, a za nepatrný peníz prodávali po ulicích hojný lup, dobytý ve zničených osadách. V lázních (hamamech) a jiných veřejných budovách dusili se a mřeli hustě napěchovaní „zajatí“ bez rozdílu věku a pohlaví. Musulmanští cikáni, národ jindy opovržený, i s ženami dělali pány, plni jsouce kořisti a nadrancovaných ozdob. K popravám, kdykoli nějaký „gjaur“ byl věšen, bíle zakuklené Turkyně, které jsou fanatičtější nad mužské, davem a s jásotem se hrnuly, vlekouce i malé děti s sebou, aby jim ukázaly, jak nevěřící chtěli jednou dobyti cařstva, a čeho se jim za to dostalo. Celé město se třáslo, kdykoli náhodou

vypukl někde nějaký požár, neboť všichni se báli úmyslného zapálení ze strany musulmanův, hledajících příležitost ke drancování. Řekové Plovdivští až na čestné výminky tehda hráli svou zvláštní roli a situaci zostřovali zlomyslnými denunciacemi. Lid vesnický potají se vkrádal do města, aby aspoň zde nalezl útočiště. Podnes tu mnoho žen a děvčat z Bataku slouží po domech; mužských a chlapců není — všickni zahynuli pod jataganem.

Následovala srbská válka. Vojska turecká táhla městem, a jakmile se blížila, vše zavíralo krámy, a kromě opilcův i pobudův žádný křesťan se neukazoval na ulici. Ale nejhorší doba bylo posledních šest měsícův před vstoupením Rusův. Rodina Gešovův, jedna z prvních v celé zemi, s ženami, dětmi i služebnictvem odvlečena do Cařihradu a tam internována. Celá intelligence bulharská znova pronásledována, a sám stařičký exarcha Antim se třemi sekretáři z Cařihradu odvezen do Angory i držán tam až do míru. V Plovdivě tehda nastaly krušné časy, které byly zmírněny jeň přítomností několika cizích konsulův, jižto jediní byli s to, aby leccos zlého zamezili. Po ztroskotání Staré Zágory město se naplnilo novými uprchlíky; tu bylo viděti ženy z nejlepších rodin bosy a v hadrech s dětmi prosit o kus chleba. Mnoho jich bylo i raněno. Bašibozuci vesničankám uřezovali dlouhé copy, ozdobené dle zdejšího selského obyčeje stříbrnými penízky, hledajíce nad to zašité v nich mince zlaté. V městě stálo vojsko turecké, i byly ulice, kudy za zpupnosti vojákův žádný křesťan nemohl projíti. Čerkesi v nocích „žertem“ tloukli vystrašeným měšťanům na vrata. Lidé nevycházeli z domův, sotva měli co jísti, a ku konci, když všecky koně vodařův (sakadžijův) vzaty pro vojsko, roztápěli led a sníh za nápoj. Pošta přestala, nikdo nevěděl, co se děje za městem, a každý myslil na smrt. Útrapy duševní, ustavičný strach a neustálé bdění mnohé, jmenovitě ženské, uvrhlo ob čas v jakousi zoufalou apatii a bezcitnost. Turkyně a cikánky chodily po domech vyděšeným Bulharkám vypravujíce povídky o ohromných porážkách Rusův a skvělém vítězství věřících. Buben bašibozukův leckdy zavířil za tmy před zorou a obyvatele naplnil strachem před obecným vražděním a pálením i hrůzami úplného rozkladu vojenské kázně.

Konečné vysvobození ze všech těchto tísní přinesl vítězoslavný pochod ruských vojsk. Pole Plovdivské, které od tolika staletí bylo odvyklo sloužiti za bojiště, opět se proslavilo smělými skutky válečnými a velikými bitvami. Rusové přišli od západní strany. Po pádu Plevna v památné vojenské radě, v níž rokováno o to, co činiti dále, mínění, které směřovalo k zimování v kraji Podunajském a k obléhání čtverhranu pevností východobulharských (Rusčuk, Silistra, Šumen, Varna), podlehlo návrhu odvážnějšímu, aby se neprodleně přešlo přes Balkán k moři a k Cařihradu. Tím se mělo rychle využiti okamžité ohromenosti Turkův po katastrofě Plevenské a zároveň vojsko z nezdravých zimovišť Podunajských převesti do jemnějšího klimatu rumelského. Přechod měl se díti na třech místech, přes Balkán Etropolský, u Trojanu nad prameny řeky Osmu [1]) a přes Šipku.

[1]) Tento Trojan nesluší másti s Vraty Trajanovými. Řeka slove bulh. Osъm (muž. rodu), tur. Osma; je to římský Asemus.

Nejdříve měl vytrhnouti Gurko s gardou a s 9. sborem, s nimiž v horách Etropolských zamezoval již po delší čas tureckým vojskům Šakira paše přístup k obleženému Plevnu. Gurkův úkol byl, aby odtud horami prorazil do kotliny Sofijské a postupoval po oné staroslavné cestě na východ k Adrianopoli. Přechod ten ve vánočních mrazech uprostřed ledu a sněhu vykonán s překvapujícím junáctvím. Vojska turecká, tam poražená, nejvíce utekla do Makedonie. Sofia zaujata bez boje (dne 23. prosince dle pravosl. kalendáře). Odtud vojska vytrhla třemi proudy do Thrákie, po hlavní silnici přes Ichtiman, pak horskými cestami přes Zlatici, Srednu Goru a Panagjurište a konečně krajinami s prameny Iskru a Marice přes Samokov, a všecka měla se spojiti v rovině u Tatar Pazardžiku. Noc před novým rokem pravoslavným 1878 štáb Gurkův strávil na Vakarelu. Sulejman paša, tehdejší vrchní velitel vojsk tureckých, proslulý svými boji v Hercegovině a na Šipce, dle uznání starých svých osobních známých více prý horkokrevný žurnalista nežli vojevůdce, všemožně hleděl nabyti času, aby mohl s vojsky svými poklidně odtáhnouti až k Adrianopoli a tam zaujíti pevnou posici k poslední ochraně Cařihradu. Vojsko jeho čítalo ještě 130 „taborův" (praporův). K tomu cíli chtěl oklamati Rusy vymyšlenými zprávami o jakémsi příměří, spoléhaje se na velikou vzdálenost ruských sborův od hlavního štábu a na nedostatečné vespolné spojení jejich za příčinou potrhaných telegrafův. Ale Rusové rychle poznali lest. Na nový rok v Ichtimaně ptal se Gurko tureckého parlamentáře, zdali příměří postačí Sulejmanovi k vybití posledních ještě Bulharův, kteří zbývají v Thrákii. Turci totiž na ústupu zapalovali všecky vesnice, ba zažehli i Ichtiman a Tatar Pazardžik. Postup sborův ruských nebyl zastaven. Téhož dne štáb nocoval ve Vetrenu, odkud se otvírá vyhlídka do pole rumelského, a nazejtří (večer 2. ledna) stanul již dole v poli v jedné vsi před Tatar Pazardžikem.

U tohoto města Sulejman postavil jeden silný sbor pod Fuadem pašou, aby zadržel Rusy; sám pak spěchal do Plovdiva, aby s ostatními zbytky bez úrazu ustoupil do Adrianopole. Rusům tento pohyb a plán neušel, Gurko nechtěl se zdržovati bojem s tureckými vojsky u Tatar-Pazardžiku, a rozhodnul se udeřiti zároveň na Fuada i na Sulejmana. Jeden sbor pod hrabětem Pavlem Šuvalovem na pravém břehu Marice u Tatar-Pazardžiku vrazil na Fuada a tisknul jej podél úpatí Rhodopy ku předu. Druhý sbor pod Dandevillem pustil se na levém, severním břehu Marice skrze vlhká nízká rýžová pole rychle ku Plovdivu. Za ním následoval po témže břehu třetí sbor generála Krüdenera. Dne 3. ledna Dandeville zaujal onu čtvrť, která leží na levém břehu, ale do samého Plovdiva vniknouti nemohl, neboť most přes Marici byl zničen. Sulejman stál v městě, a z obou stran vyměněno několik ran z děl. Zatím Fuad, hnán Šuvalovem, blížil se mezi Maricí a Rhodopou ku Plovdivu. Bylo nutno překaziti spojení jeho se Sulejmanem. K tomu cíli sbor generála Krüdenera několik hodin nad Plovdivem přešel Marici (3. ledna v poledne). Vojáci, držíce pušky vzhůru nad hlavami, až po prsa brodili se mrazivými vodami; později přenášeni od koní dragounské škadrony kapitána Buraga. Na druhém břehu pak udeřeno rychle na Fuada, a prapory jeho zatlačeny až k úpatí hor.

Kapitán Burago večer ohlásil Gurkovi, že přenesení vojska škadronami jeho na druhý břeh jest vykonáno, i žádal další rozkazy. Gurko jako žertem řekl: „Vzít Plovdiv.“ Burago v noční tmě se vypravil s 70 jezdci znova přes řeku, objel kolem města a přišel k jižnímu jeho konci u nádraží. Za rychlého vystřelování z karabin, aby se zdálo, že vojska je mnoho, blížil se ke stanici. Tam se nalézal sám Sulejman paša, neboť večer byl opustil město, jakmile viděl, že Rusové v dáli již přecházejí na druhý břeh. Čekal právě na večeři. Když uslyšel střelbu pořáde blíže rachotící, rychle se dal na útěk ke Stanimace. Jen čtvrt hodiny, a byli by ho lapili. Po tomto náhlém vskočení této odvážné hrstky Turci, cokoli jich zbývalo v městě, rychle utekli, po tmě nevidouce, kolik Rusův mají za sebou. Nazejtří ráno, dne 4. (16.) ledna, Plovdivčané po krutém napnutí na ulicích spatřili již vojáky ruské, sbor Dandevillův. Sulejman měl úmysl na odchodu vypáliti město, ale cizí konsulové (rakouský, francouzský, italský a řecký) a rychlé pohyby Rusův zamezili tento barbarský skutek. Jen když spalován most přes Marici, chytilo několik pokrajních domův. Vděčné obyvatelstvo Plovdivské při každé příležitosti srdnatému Buragovi, nyní plukovníkovi v Petrohradě, posílá gratulační telegramy za udatné vysvobození města od nepředvídaných pohrom rychlou noční operací.

Dne 5. ledna Dandeville, Krüdener a Šuvalov sevřeli Fuada u vesnic Markova a Dermenderé asi 8 kilometrův na jih od města na úpatí Rhodopy. Po urputném boji, ve kterém Fuad sám hrdinsky padl se šavlí v ruce, vojsko turecké se ztrátou celé artilerie úplně potřeno; jen malá část utekla přes hory na jih. Sulejman stál docela blízko u Stanimaky, ale nemohl přispěti ku pomoci ani postupovati dále k Adrianopoli, načež nazejtří (6. ledna) na hlavu poražen i on od Dandevilla. Se zbytky vojsk svých utekl neschůdnými stezkami přes hřebeny Rhodopy k Egejskému moři. V obou bitvách Rusové ukořistili 113 děl. Bylo to nesmírné napjetí všech sil, neboť nehledíc k rychlým pochodům na zamrzlé půdě kromě silnic, k tuhému mrazu, k nočnímu bdění a k smělým přechodům přes zimní říční proudy, vojska byla k posledku 72 hodiny v boji.

Ještě 4. ledna vojska Gurkova se sblížila se sbory, které po zajetí Vesela paše pod Šipkou postupovaly od Balkánu na jih. Již dne 8. (20.) ledna generál Strukov vjel do Adrianopole. Staroslavné gardové pěší pluky Preobraženský a Semenovský, založené od Petra Velikého, tehda ve sboru Gurkově urazily celou cestu ze Sofie do Adrianopole, 350 kilometrův, za 16 dní a to ve sněhu a mrazu, za ustavičných bojův, ovšem ne beze značných ztrát.

K válečným pochodům a k rychlým pohybům velikých vojsk družilo se i celé takořka stěhování národův. Po pádu Plevna turecké obyvatelstvo z veškeré Thrákie hnulo se na vozích s ženami, dětmi, dobytkem a všelikým náčiním k Cařihradu, na tisíce povozů v dlouhých karavanách. Kdekoli Rusové takový tábor zastihli, všude vraceli je nazpět do rodných sídel. Ale mnozí na tomto útěku po cestě byli stíženi hladem a mrazem i zahynuli bez pomoci podél cesty. Když Rusové táhli od Plovdiva k Adrianopoli, po celé cestě všude se spatřovali

zmrzlí muži, ženy, děti v nejrozmanitějších polohách, opuštěné vozy se zahynulými jich majetníky, a podél silnice po bezlistých lesích a sněhem zasutých pastvinách vše se bělalo rozptýlenými stády dobytka těchto nešťastníkův. Mnozí arci ušli a naplnili Cařihrad i okolí jeho tisíci hladových a zoufalých rodin. Po uzavření míru celá tři léta trvalo navracování se těchto uprchlíkův musulmanských (tur. muchadžiri) nazpět do svých vesnic. Do Rumelie se navrátili dosti rychle. V knížectví otázka ta z části posud není ukončena, a úřady po dnešní den snaží se o to, aby vyzvěděli, kdo chce se vrátiti a kdo ne, ba posledně dán konečný termín do 1. listopadu t. r. Vídali jsme ty musulmany den co den, bývalé pány země, nyní zedrané, znuzené a duchem kleslé s „arabami“ (kárami) od volů taženými a s ženami, které při vší otrhanosti vždy ještě nalézají nějaký hadr k zakrytí tváře až pod oči, jakož je předepsáno přísným obyčejem musulmanským. Vídali jsme také i nové stěhování ven ze země k Cařihradu, nastalé po zřízení státu bulharského, dlouhé truchlivé průvody — obrazy z dávnověkosti, z oné nám báječné periody, kde se přenášeli celí národové z jedné země do druhé.

(Pokračování.)

S Krkonoší.

Tak stál jsem vysoko, jak blízko bůh.
Zpět ohlednu se — propast; vzhůru — mrak!
Z mé mysli vyšla míra, a můj duch
blíž domova jest — letí do oblak.

Však nedoletěl; zpět ho strhla touha:
můj zrak jde v kraj, i vidím krásnou zemi.
Hle kraj! Hle ráje kus, hle nebes prouha!
Meč archanděla nešel místy těmi,
když brány ráje lidem zavíral,
leč, jako já teď, podivením stál
a pod peruť to hnízdo milé schoval,
jež bůh v své kráse tolik pomiloval.

To můj je kraj! Vlas prostý větrem vlaje
a oči planou. To má otčina je!
Tak vidím daleko, až zdá se mi,
že Šumavu zřím, a mé volání
že odráží se jejích od stráni,
a výskot rozléhá se po zemi,
že Vltavu zřím, luhy ztamtud běží — —
Co pláčete tam tolik, že je plna?
To radostí! Hle, jak se leskne vlna,
a na ní stíny vidím stera věží,
a slunce zář, v níž leskne se ta líc,
jež slávu poznavši teď chce jí víc.

To celé lůno zřím, kde mladá matka
svých dětí kopu jarobujných chová,
v jich ústa s mlékem slova leje sladká
a smíchem zlatí líčka malinová.
Ty s klína skáčou jí a s jarem kvetou.
Jak mravenci tam půdu nezasetou
a úhor ryjí — údolím jde pluh.
I slyším zpěvy odtamtud sem znít.
Hle kraj ten v mlze — nelze zapomnít!
Tam žije národ, naň se dívá bůh.

Josef Jakubec.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Dokončení.)

Robert osaměl; zůstal seděti v lenošce, zadumán, pohřížen v sebe. Láska! Ne, ne — on jí nemiluje! Vždyť chtěl ucházeti se o ruku sestřenky z důvodů rozumových. Robert uváděje si opět na mysl okolnost, nalézal v tom značnou útěchu. Byl to zajisté jen projev uražené samolibosti, který se ozval včera v duši jeho. Nepřipustil, že by i jen na okamžik duševní ono pobouření považovati se mohlo za pocit jiný než naznačený. Jen rozčilení tak značné jako ono, v něž uvedlo jej setkání s člověkem, o němž musil domnívati se, že přišel poškodit v každém ohledu jeho zájmů — mohlo zmásti jej v poznání pravých citů a svésti i ke slovům nerozvážným. Nemiluje jí a nemiloval!

Ale k čemu v myšlenkách s ní se obírá? Stále a stále! Teď důvody rozumové pozbyly pro něho platnosti. Dnes netřeba více prospěchu svému přinesti oběť, jež ondy zdála se mu nutnou. Může vypustiti ji docela ze svých plánů. Události byly mu příznivy, a on zmocní se celého dědečkova majetku i bez ní i bez oné oběti . . . Sestřenka jest mu cizí, a také on jest jí. Nemá žádných povinností k ní, žádných závazků. Bylo vlastně pravým pro něho štěstím, že nemohl provesti milostný svůj plán . . . teď s hrůzou díval by se na pouta ovíjející ruce jeho . . . takto jest svoboden. A jest zde pánem na statku, svrchovaným pánem a sám — a ona může jíti, kam jí libo a s kým jí libo — třeba s ním, s Dubským.

Fantasie Robertova zajisté letěla dále, než kam sahala skutečnost.

Srdce Boženčino nemilovalo dosud, ale nalézalo se ve stavu oné nejistoty a nevědomosti, jež podobá se mrakům plným skrytého ohně, který uhasnouti může ještě v zárodku, prve nežli vzplane — který však někdy a častěji pojednou a neočekávaně vyšlehne bleskem opravdové

lásky... Setkání se tak nahodilé a krátké, jako s plavovousým mužem na poli, mohlo zanechati stopy v dívčině srdci, ale v obraz jasný a srozumitelný pro ni neseskupily se dosud její představy. Událost tragická, která za setkáním tím v zápětí následovala, zaujala mysl její zcela a upoutala veškeren její cit. Někdy ovšem jisté pokojné a přece tak hluboké, vroucí modré oči usmály se náhle na ni z beztvárné tmy, jež před ní v bolest pohříženou se rozkládala, i zdálo se jí, že před vlídným a zářivým tím pohledem ustupují všechny chmury, jež na mysl její padly . . . Brzy však tento polosvit zmizel zase, a srdce její pocítilo celou tíhu opuštěnosti, bolesti... Dobrá teta Faninka jest jedinou bytostí, u níž hledati může opravdově ochrany, utišení, útěchy! . . . Proto pozdravila příchod její jako tonoucí podanou ruku.

Ale tetinka Fany, která posvětila velikou života svého část starostem o dítě sestry své — v okamžiku příjezdu svého v dům smrti nebyla přístupna jeho žalostem. Netázala se slovem na nic, co a kterak na statku se sběhlo, a Božence jediným slovem nedodala síly. Tetinka celou dalekou cestou zabývala se myšlenkami na minulost, na uplynulé dávno doby mládí — a když dojela cíle cesty své, vedly první kroky její do pokoje zemřelého. Srdce její bušilo mocně, ale pro chráněnku svou vždy tak milovanou nemělo záchvěvu — po dlouhé, dlouhé době po prvé zabušilo staré srdce Faninčino pro sebe jedině, ve vlastním zájmu . . .

Poklekla štkajíc vedle lože, na němž spočívalo strýcovo tělo. Závojem slz neviděla zřetelně jeho vráščitou tvář, pro ni se šedivá ta hlava z bílé podušky rýsovala v podobě jiné, v podobě plné mužské síly — v podobě, kterou měla před věkem.

Boženka plníc přání tetino, nechala ji o samotě.

Vyšla do zahrady a procházela se pod košatými jabloni, v jejichž větvích rozkládaly se již noční stíny. Bylo jí do pláče, a srdce její bylo sevřeno nevýslovně. Opuštěnost její zdála se jí teď teprve hroznou. Nerozumovala o budoucnosti, ale myslila na ni podléhajíc citům ji unášejícím.

Pojednou stál před ní Robert.

Díval se na ni upřeně. Hlavou jeho letěly znova a kvapem všechny ty obrazy, jež za posledních dnů kroužily tu bez přestání. Opakoval si znova všechny své námitky i důvody rozumové, jimiž sama sebe nesčíslněkráte snažil se přesvědčiti, že dívku tu nechce a nebude znáti. A teď — pojednou chopil se její pravice a stiskl ji v obou rukou svých a sklesl na kolena. „Kladu všechno bohatství své k vašim nohám!“ zvolal, a oko jeho zalesklo se v mocném vzplanutí.

Své bohatství! Boženka vytrhla ruku svou z rukou jeho a ustoupila na krok. Své bohatství! Vyčetla jen zpola, co ve slovech těch skryto bylo jinak — ona neporozuměla tomu: hle, tak tě miluji! . . .

Bohatství! Jako led padlo slovo to na její duši! Zač ji považuje? Myslí snad, že ona city své, lásku svou prodala by za přepych nabídnutý — že k vůli jeho bohatství rozhodne o svém srdci?

„Nikdy! Nikdy!“ — Odvrátila se a chtěla prchnouti. Robert ji mocí zadržel. Hlavou jeho vířila bouře, duše jeho byla unášena zmatkem. Nikdy! Ona ho tedy odmítá, nepřijímá podávané jí ruky! Zavrhuje

city jeho, zašlapuje v prach srdce jeho! Proč? Z jakých příčin? Pobouřená jeho mysl na otázku tu měla jedinou odpověď. Vášeň; žárlivost zaslepila každou konejšivou myšlenku: „Miluje Dubského! . . .“

Robert pronesl slova ta hlasitě. A v duši Boženčině náhle jako by se bylo vyjasnilo. To byl náraz, kterým probudily se dřímající v nitru jejím city. Líce její vzplanulo ohněm, v žilách jejích zaproudila krev zrychleně Přitiskla ruce své k srdci. Neodpověděla . . .

Ale Robertovi bylo mlčení její odpovědí srozumitelnou. Jemu, soupeři jeho náleží její láska! On uloupil mu ji, dívku srdce jeho, dříve ještě, než on sám lásky své stal se vědomým . . .

„A já mám své dědictví!“ Robert slova ta zalkal, ale při tom se zasmál divoce. Zvuk hlasu jeho byl výrazem zoufalé bolesti. Vstal rychle a odcházel.

Teď Boženka se ulekla. Výkřik tento pověděl jí všecko — ne, ne, on přece není chladný, vypočítavý sobec jedině! V očích ubohé dívky objevily se slzy; učinila krok za ním . . . Robert byl již zmizel v domě.

Byla již noc. Na nebi plály hvězdy.

V pokoji dědečkově u lože jeho smrtelného dosud klečela Faninka. V tichý vzlykot její mísil se nářek tety Lenorky. Přerušovaly střídavě vážné ticho síně.

Vstoupila domácí čeleď, aby u nebožtíka vykonala večerní modlitbu. Vešla Boženka, a konečně objevil se také Robert.

U nohou mrtvoly hořela lampička, a u hlavy na stolku bílým ubrouskem pokrytém, stál starý dřevěný krucifix rodinný, na němž tvář Kristova a ruce i nohy zlíbány až k nepoznání; kolem beder spasitelových otočen klokočový růženec, který nebožka babička přinesla z pouti, jíž byla by málem zaplatila životem, ale na niž zpomínala s radostnou pýchou až do smrti. Vedle kříže byla sklenice se svěcenou vodou a do ní namočen svazeček pšeničných klasů.

Všichni poklekli.

Pak vytrácel se jeden po druhém zase ven. Odešli členové rodiny a pak i čeleď. Mužští zmizeli ve stájích, vyjma Matýska, který měl držeti noční stráž. Marta s Baruškou a ostatními děvčaty vyšla ještě na zahradu, aby zaklepala na ouly a zvolala hlasem žalostným: „Včeličky, včeličky, jdeme oznámit vám, že hospodář váš umřel — a zítra nebude ho více v domě . . . včeličky, včeličky, upokojte se . . .“

Bělouši zapřaženi k vozu vystlanému svěží zelenou chvojí. Mužská část čeledi domácí vyzdvihla rakev nahoře z pokoje. Snesli ji mlčky dolů a z domu.

Rakev uložena na vůz a průvod hnul se ku předu. Matýsek vedl koně za uzdu hlavu maje odkrytou. Před koni kráčel venkovský hoch, bos, v křiklavě kostkované kazajce, s dřevěným křížem v rukou. Za vozem pohybovali se všichni domácí a četní venkované modlící se hlasitě.

Jednoduchý tak průvod venkovský i se svým přítěžkem komiky má mnoho dojemného a více snad než pohřeb velkoměstský se svým

falešným pozlátkem a stříbrem na voze, středověkými chocholy na hlavách koní a zjednanými nosiči v parádních uniformách a s tváří dle předpisu více méně dovedně zarmoucenou.

Ve městě očekával i nebožtíka ze statku alespoň surrogát hlučné takové pompy. Na náměstí shromaždovali se již místní spolkové s prapory i hudbou, a nejvíce v popředí vystupoval pan Vilém Moravec s tváří zcela spokojenou a šťastnou kráčeje v čele hasičů, v hrdém přesvědčení, že v okamžiku tomto zraky nejen města ale veškerého světa upřeny jsou k třpytné jeho přilbě.

Vůz dojel až ke kostelu. Rakev vyňata z útulné náruče lesní zeleně a položena na přichystané máry. Čeleď s pláčem loučila se s hospodářem. A také koně zařehtali truchlivě, když chvějící se ruka Matýskova je odváděla. Byli pánu svému prokázali poslední službu...

S věže ozval se hlahol zvonů. Otevřely se dvéře chrámové. Vystoupil s průvodem pan farář. Hlasem pevným začal starý kněz obvyklé modlitby odříkávati nad mrtvolou svého přítele — ale brzy stlumila se slova jeho v přidušené lkání, a s krůpějemi svěcené vody skanulo i hojně slz na víko rakve . . .

Již počaly sypati se na ni hroudy. Zakryt již i poslední kvítek z věnců do hrobu naházených. Zpěv dozněl. Pan Souček uložen do země k věčnému odpočinku . . .

Účastníci pohřbu se rozešli; čeleď ze statku vracela se domů. Zde bylo pusto a prázdno. Cikán dělil se o stráž s Martou, která zůstala zpět a jen v myšlenkách, sedíc na prahu a přebírajíc kuličky růžence, provázela vzácného pána na poslední jeho cestě.

Matýsek přišel poslední. Vyměnil pozdrav s ostatními a pak připojil se k nim. Byli všichni shromážděni na dvoře. Nemluvil nikdo, nikdo se netázal po ničem, nevyslovili žádného jmena. A přece byl v myšlenkách jejich souhlas. Pohlíželi v jednu stranu, směrem k městu, na silnici.

Konečně objevil se kočár. Shromáždění popošli naproti. Pomohli oběma starým dámám uctivě z vozu, a Matýsek byl by slečnu Boženku vynesl na pracovitých rukou svých až nahoru a nejraději hned někam do nebe. „Ó vám ano“ — šeptal poctivý ten stařec — „vám bychom sloužili všichni, a já až do posledního vzdechu! Ó zůstaňte naší paní!“ doložil vkládaje v zvolání to všechen svůj cit, pronášeje slova ta jako nejvřelejší přání srdce svého a nepomysle na to, jaký význam možno jim jinak dáti.

Boženčina bledá tvář zarděla se. Také Robert zaslechl slova Matýskova a v prsou jeho zavířila pocity bouřnými. Upřel na sestřenku pohled podobný blesku. Ó ano! Nepronášíli prostý ten venkovan nevědomě, co on včera vyznal jí na kolenou . . . Zůstaňte naší paní! Ó, dnes mají slova ta pro něho význam zcela jiný!

„Nuž — co jest?“ otázal se Robert, když byl spozoroval, že zraky všech čekajících upřeny jsou k němu.

„Pán statku,“ začal Matýsek učiniv se z vlastního popudu řečníkem soudruhů. „Pán statku zemřel a nový pán . . .“

„Bude zajisté i k vám všem uznalý,“ vmísila se v hovor teta Lenora — „k vám všem, na něž nebožtík překvapen božím pokynutím

neměl času pamatovati, jak by šlechetné jeho srdce zajisté bylo učinilo. Nový pán . . .“

„Nechceme mu sloužit,“ řečnil Matýsek dále, obrátiv se opět přímo k Robertovi.

„Mně?“ otázal se tento. „Musíte obrátit se jinam, přátelé! Mně služba vaše nenáleží . . .“

Teta Lenora pohledla na Roberta překvapena, a všichni tázavě pohledli na něj. „A vám,“ obrátil se k Božence, „možno bude snad teď vyplniti přání vašich přátel,“ doložil ukázav na čeleď v udivení tu stojící. Pak vešel přes práh a do domu.

Všickni jej sledovali očima, významu slov jeho nechápajíce. Co se sběhlo? Na všech rtech chvěla se tato otázka.

A otázka ta zastavila Roberta, když vstoupil do pokoje. „Co se sběhlo? . . .“ doléhala teta Lenora. „Vše jest zde hádankou . . .“

„Ale to jest jistotou,“ odpovídal Robert namáhaje se, aby hlas jeho zněl klidně, lhostejně, „to jest střízlivou pravdou, že Jan Souček zemřelý v emigraci na půdě švýcarské — jak víš — zanechal syna . . .“

„Který nenosí jmeno otcovo,“ vpadla mu do řeči Lenorka živě.

„Ale který,“ pokračoval Robert, „může a smí, právo má je nositi. Jan Souček — z té stránky byly zprávy tvé neúplné, teto Lenorko! Anebo snad věděla jsi i to a přece za dobré jsi uznala vše skrývati? . . . Tvoje Nemesis, tetinko . . . Jisto jest, že strýc na smrtelném loži po přání svém s milenkou svou — Helenou Pavlovnou Dubskou — řádně oddán byl i přihlásil se k svému dítěti . . . Zvěděl jsem zajímavé ty podrobnosti laskavostí“ — doložil Robert klada na slovo poslední ostrý poněkud přízvuk — „laskavostí pana faráře v městě. Nechtěl jsem cestou domů, z pohřbu, mluviti o nich . . . Došel zkrátka list od jistého přítele nebožky dědečkovy snachy.“

„Jíž on nikdy neznal — která se k němu nehlásila . . .“

Robert pohledl na tetinku kosmo, nedůvěřivě, kroutě hlavou.

„A on neuznal nikdy tohoto svého vnuka,“ pokračovala teta.

„O němž nevěděl,“ doložil Robert. „Ale teď uzná jej zákon. Zkrátka: boj náš byl marný.“

„Tedy přece — přece k tomu došlo!“ úpěla teta. „Marné bylo všecko mé úsilí, všechny mé kroky učiněné ve prospěch tvůj, z lásky k tobě, Roberte . . .“

„Včera,“ odpověděl Robert, „byl bych si snad zoufal. Ale dnes . . . tato rána nebolí mne více. Musíš také ty, milá tetinko, přivykati myšlence,“ doložil Robert skorem měkce, „že Karel Dubský, vlastně Karel Souček, uznán bude právním dědicem tohoto statku . . .“

„Rozhodneli totiž spor o to vedený v jeho prospěch . . .“ namítla teta Lenora rozhodně, vzpamatujíc se z užasnutí svého.

„Spor! . . . O to, co nejdražším mně se stalo, nemohu se s ním soudit,“ odpověděl Robert s přízvukem elegickým. „A dědictví?“

Pokrčil jen rameny a usmál se, jako by upomenut byl na věc, jejíž zdar nebo nezdar úplně jest mu lhostejným. Tetinka Lenora ulekla se němé té a přece výmluvné tak odpovědi snad více než prvé zdrcující zprávy jeho. Teď stal se jí moudrý její Robert dokonce zas nesrozumitelným, docela k nepochopení.

Spor o dědictví! —

Nad tichým sídlem pokojného vždy pana Součka vznášel se černý ten pták; po statku vlekl se plíživě stín jeho neviditelných křídel.

Tetinka Lenora odejela domů hned příští den po pohřbu, aby společně se sestrou a mužem jejím v záležitosti dědictví učinila potřebné kroky a zanechala na místě Roberta samotného, aby zde zájmy rodiny zastupoval. Boženka nezůstala na statku; nejraději byla by s tetinkou Faninkou zapadla do moravského svého úkrytu, ale pro churavost této nebylo lze nastoupiti neprodleně cestu tak dalekou. Odstěhovaly se do města, kde u Kroupovic nalezly útulku přátelského.

Matýsek odvážeje s bělouši svou tolik milovanou slečnu Boženu plakal snad více nežli o pohřbu vzácného pána. Zbožný ten a křesťansky pokorný člověk proměnil se málem v zarputilého rouhače. Moudrost a spravedlivost boží nebyla přísné tak obžalobě nikdy ještě podrobena myšlenkami trpělivé té hlavy. Také nebožtík pán, jehož jednání bývalo Matýskovi vzorem vší dokonalosti a v něm aspoň vždy nalezlo zastance, nepotkal se tentokráte s tak bezohlednou shovívavostí starého sluhy; a uctivá památka na zemřelého zkalena trpkými pocity. Mezi veškerou čeledí, jakmile byl hospodář k svatému pokoji uložen, vznikla přirozená nespokojenost, že věrné mnohaleté služby jejich ničím nebyly odměněny. Konejšivé vědomí toho, že nebožtík v plném ještě zdraví svém smrtí byl překvapen a času neměl, jak zajisté byl by učinil, pamatovati na ně odkazem — znenáhla, když první dojmy zármutku se ztratily, ustoupilo pochybnosti, bylali taková bezstarostnost vzácného pána na místě — ustoupilo smýšlení, že starý muž neměl s lehkovážností tak mladickou hleděti do budoucnosti... V tomto myšlenkovém proudu octla se i stará Marta, která opravdu těžce byla stížena. Matýsek lišil se ode všech jedině tím, že nemyslil na sebe, ale na slečnu Boženu. Proto také slibem Robertovy tety, že budoucí pán na prospěch čeládky vše učiní, aby náprava v té věci stala se spravedlivá, nebyl on upokojen ani dost málo, jako ostatní, Marty nevyjímaje. On nechtěl a nehodlal výpověď svou ze služby vzíti nazpět, jako mlčky učinili ostatní.

Brzo však vysvětlila se i čeládce tajemná slova mladého pána pronešená po návratu z pohřbu; nezvěděli všecko, ale to doneslo se k nim, že nápad jeho ku jmění pana Součka, jak se zdálo nepochybný, nespočívá na základech zcela pevných, nezvratných, a že tu jest ještě někdo jiný, s nímž nutno účtovati. Nejistota, která panovala v té věci, přenešena sama sebou i na okolí těch, jichž přímo se týkala: byli nerozhodni, co mají činiti, majíli odejíti anebo zůstati... Jedině Matýsek ustanovil se právě teď, že vytrvá za každou cenu na místě, až vše se vyjasní. On viděl dále a nahledl v celou osnovu zmatku. Byl by as lhostejně se díval na jeho výsledek, kdy by pochybnost o dědictví vznášela se mezi Robertem a člověkem kterýmkoli jiným — ale zvěděl, že nenadálý soupeř mladého pána jest plavovousý muž, který ondy přiblížil se k sličné Ruth, k Božence... A tu v duši nevědomého ale zkušeného lidských srdcí znatele vznikla představa, že pro případ vítězství této strany — mohla by i Boženka na statek dědečkův se vrátiti... Matýsek předl sny své dále.

Rozumí se, že na statku učiněno úřední opatření, aby stav věcí se zjistil a pozůstalost páně Součkova zákonně se projednala. Právně nebylo takových obtíží, jak z Robertovy rozmluvy s tetou Leonorou se jevily a jak udržovaly se v pověstech mezi lidem. Byl zde list neznámého člověka, z ciziny, který pronesl. tvrzení — kterého však nikterak neujímal se ten, jehož prospěchu týkalo se v první řadě a vlastně jediného. Inženýr Dubský byl v městě, ale neujímal se nikterak záležitosti, o níž tolik se mluvilo, čině spíše kroky vyhýbavé, odmítaje zatvrzele všeliké nabízené prostřednictví. Hleděl si výhradně práce své, zdržuje se celé dni v polích. Toho ovšem tajiti nemohl a také neměl příčiny, že skutečně jest osobou, která celému světu maloměstskému, zejmena dámské jeho části, stala se pojednou tak zajímavou — mnoho zajisté pro romantickou tajemnost, jež minulost její zastírala, bez pochyby však hlavně pro možné praktické výsledky, jež by úplným odhalením té tajemnosti a uvedením jí na pravdu a právo musily padnouti v klín jejímu hrdinovi.

Den za dnem ubíhal, a na místech rozhodujících nepodáno žádným spůsobem očekávaných průkazů příbuzenstva se zemřelým panem Součkem. Vyzvání, aby, kdož domnívají se míti právo ku jmění jeho, přihlásili se, zůstalo bez výsledku; ani hlas z Berna neozval se více — jako by byl spokojil se tím, že rozptýlil mraky, pozdvihl prach, který na minulost napadal . . .

A ten zdvižen docela — bylo viděti vše jasně a v zřetelných obrysech.

Pan Souček od syna svého opětovně obdržel zprávy o milostném poměru jeho s Helenou Pavlovnou. Starý muž poměru toho neschvaloval a protivil se tomu rozhodně, aby církevně a právně byl spečetěn. Tak stalo se, že syn uražen tvrdohlavostí otcovou, celý rok a více nehlásil se domů — ani tenkráte, když svazek jeho s Helenou požehnán životem dítěte. Chtěl nevěstu svou vésti k oltáři i bez otcova svolení, proti vůli jeho a přičinil se ze všech sil, aby se to stalo možným — nemoc překvapila jej a zmařila všechno jeho přičinění. Umíraje rozpomenul se v starostech o budoucnost svých milých a prosil od něho pomoci dítěti a ženě, jíž stala se Helena opravdů, za okolností nejsmutnějších, když smrti dech vanul již přes spojené pravice manželů.

Z ciziny vyslán vzdech a pláč úpěnlivý opuštěné vdovy — nevinné ručky dítěte sepjaly se prosebně — odpuštění nedocházelo, ani potěchy, slova konejšivého, pomoci nejmenší . . . Tu nazván ten, od něhož vše očekáváno bylo, mužem zatvrzelým a nelítostným, a každé další slovo k jeho srdci považováno za ponížení . . .

Dubský prohledl teď zcela a poznal i došel k přesvědčení, proč na listy matky jeho kdysi nedošlo odpovědi tak toužebně očekávané z rodného statku muže jejího . . . Památka dědova byla nálezy těmi očistěna zcela v očích vnukových. Nitě oněch intrik, jimiž tehda, v minulosti každé srozumění překaženo, potlačeno, ztrácely se v rodině Robertově a hlavně v rukách tety Lenorky . . .

Robert Zelený zůstal na statku očekávaje rozhodnutí své budoucnosti. Vzpamatoval se brzy z ochablosti své a resignace, v kterou upadl po dědečkově pohřbu. Maje od matky a tety postoupeno sobě řízení a provedení záležitosti dědictví, byl odhodlán odraziti každou ránu vedenou proti jeho nárokům a nevzdati se za žádnou cenu, vésti spor až k poslední možné krajnosti . . .

Znenáhla však přicházel k poznání, že vlastně žádného sporu tu není, a že vše, co týkalo se pochybnosti o jeho nároku, bylo planým poplachem. Nedůvěřoval proto přece ještě svému domnělému soupeři obávaje se od něho lsti . . .

Tu konečně úřadní rozhodnutí o pozůstalosti páně Součkově stalo se skutkem. Matka Robertova a sestra její Lenorka uznány bez překážky právy dědictví. Robert stal se na statku pánem.

Životní jeho sen se vyplnil; dospěl cíle. Byl bohat a budoucnost pojištěnu měl v každém ohledu bezstarostnou. Mohl býti spokojen a šťasten zcela.

A přece — nebyl.

Myslil na Boženku. Ale v těchto jeho citech ztrácela se kvapem míra jeho hněvu, ve kterém byl s ní se rozloučil, nabývala vrchu nálada méně rozkvašená, zloba ustupovala tiché bolesti.

Také proti Dubskému otupělo se ostří nenávisti, pozbývala příkrost smýšlení svého rázu. Roberta nemohly události minulých dob zůstati tajemny; nahledl teď podrobně v tuto dosud sotva pootevřenou pro něho knihu. Účinek byl na čtenáře mocný. Poznal, na jakých úskocích založeno bylo jeho právo, jež dovedlo jej k vítězství jedině přítelovou šlechetností . . . Nemohl ubrániti se pocitu ponižujícímu . . .

Myslil na Dubského a na něho mysle, vzpomínal také na doby, kdy byl jemu tak blízkým v smýšlení a cítění, a pak vzpomínal na život svůj vlastní, který následoval po dobách oněch — i činil porovnání obou těchto protiv . . . V srdci jeho ozvalo se něco jako nespokojenost, lítost, stud a pak zas jako touha . . .

Dospěl cíle, k němuž směřoval po celou řadu let, a teď — vysněný jeho ráj měnil v nedozírnou poušť, z níž nekynula mu jediná travka . . . Co bude činiti? Jaká jest jeho budoucnost? Zrak jeho svezl se vždy na šedivou pentli ovíjející krajinu a ztrácející se za vrchem. Tam za tou cestou leží jeho minulost. Ztráta života, který opustil, vyloudila před nedávnem z prsou jeho dosti vzdechů. Teď jest svoboden a může zítra, chceli, vrátiti se ve společenský vír, z něhož zanesl jej prospěch osobní. Jak nerad přinesl nevyhnutelnou oběť . . . Teď není třeba žádného sebezapírání více — nic mu nebrání, aby vyhledal své přerušené zábavy, vrátil se k přátelům svým Pražským v salon paní Horské, do kaváren a do klubu, zapadl znova v bývalý svůj svět . . .

Zdaž zapadne tam? Vrátí se? Jest boháčem a může teď teprve oddati se požitku, píti plným douškem z číše rozkoše . . .

Proč to nečiní? Proč odvrací se s ošklivostí od té prachové silnice, jež byla mu dříve znamením vedoucím k životu, který zdál se mu jedině býti životem štěstí? . . .

Robert octnul se jednoho dne na hřbitově. Blížila se noc, a svislé větve babylonských vrb houpajíce se větrem kolébány, po svěžím drnu vrhaly chvějící se a těkavé stíny podobné nočním můrám poletujícím nad zemí. Ticho rozkládalo se kolem posvátné. Jen holubů několik zčeřilo vzduch bílými křídly svými a v houpavém letu zakroužili nahoře a rozsedli se pak po náhrobcích a křížích.

Robert postál chvíli nad prstí drnem a květy letními zakrytou, pod nimiž děd jeho odpočíval. Obrátil se již k odchodu, když spatřil přicházeti Boženku po boku Dubského. Dubský z daleka vztahoval k němu ruku, a také Boženka kynula mu vlídně, z těžka potlačujíc slzy v očích svých . . .

Vedli se důvěrně za ruce — bylo patrno, že mezi nima jest úplně jasno. Robert pocítil celou tíhu svého zklamání. Srdce jeho zabušilo mocné a roj blesků vyšlehl z jeho očí... Oni oba povrhli jeho bohatstvím! Každý svým způsobem, z pohnutek jiných, ale oba ukázali, jak málo cení sobě peněz, jež staly se jemu života modlou, pro niž zapomněl na všechny lepší své stránky. A přece — hle, jak jsou šťastni! Jaký život plný lahody, plný kouzla!... Ale on! Co jej vábí, co jej poutá? Jaký život směje se na něho? V okamžiku tom zdálo se mu, že by mu bylo nejlépe, kdy by zahynul... „Co mě spasí? Co mě spasí!“ zalkal podléhaje zmatku duše své.

„Práce!“

Robert byl již několik kroků popošel, když od hrobu dědečkova ozvala se tajemným hlasem odpověď na jeho otázku. Okamžik zdálo se mu, jako by sám starý jeho děd byl probudil se ze spánku svého a povstal a vztýčil se z rakve své a projevil heslo, kterým nesl se celý poctivý jeho život . . .

Nad hrobem stál přítel zvěčnělého, starý kněz. Ústy jeho pronešeno ono slovo, ale myšlenka skrytá v něm byla zajisté i myšlenkou soudruha pod zemí — strnulou teď v dřímajícím na věky mozku . . .

„Buď požehnána práce!“ opakoval pan farář hlasem povýšeným. Měl hlavu obnaženou, a stříbrný jeho vlas třpytil se i poletoval kolébán vánkem večerním.

Robert zůstal nerozhodně státi. Práce! Práce! Nestrávil konečně léta svá snad docela v zahálce, ale to, co činil, bylo mu vše prostředkem, aby dodělal se cíle — teď po prvé vynořilo se slovo to na povrch značíc účel — účel života . . .

Práce! — Teď uhodilo to slovo v mysl jeho právě, když stal se dědicem velikého bohatství a mohl by život svůj budoucí stráviti v pohodlí, v přepychu, v požitcích všeho druhu . . .

Ulekl se z počátku slova toho, jež zavznělo mu zvukem tak cizím — ale pak zaskvělo se před duševním jeho zrakem v záři zlaté. Zdálo se mu, že z té tmy pochybnosti a nespokojenosti a zoufalství, jež hýbaly myšlenkami jeho, z těch mlh, jež obkličovaly je a dusily, z toho chaosu, který hlavou jeho se valil a z jehož úmorného objetí nemohl se vyprostiti . . . vyhoupla se pojednou — hvězda vůdčí . . .

Dubský v okamžiku tom s Boženkou přiblížili se až k němu, a Robert pocítil ruku přítelovu na svém rameni.

„Což mezi námi musí být nepřátelství?“ promluvil Dubský s pohnutím. „Což nepřestupné jsou hradby mezi námi, příteli,“ pokračoval vřeleji, „kteří jsme byli si tak blízkými. Či zapomněl jsi zcela již těch dob? A ničeho není, co by dovedlo propast mezi tehdejškem a dneškem vyrovnati?“

„Práce! Práce!“ zvolal Robert sleduje svou myšlenku, ale slova jeho mohla býti také odpovědí. Chopiv se přítelovy pravice stiskl ji a pak Boženčinu ruku chvíli podržel ve své...

V duši jeho zachmuřené a zatmělé rozkládalo se kvapem světlo. Necítil trpkosti ani zloby, a i lítost a bolest srdce jeho mizela ustupujíc citům důvěry v sebe, myšlenkám povznášejícím. Nechápal, co se s ním děje. Nebyl ještě hotov úplně s sebou... Šel za hvězdou, ale cestu neovládal ještě, kterou jej vedla...

Rychlými kroky odcházel opouštěje hřbitov.

Zaměřil k domovu městem. Na náměstí přicházel mu vstříc pan Vilém Moravec. Kynul Robertovi z dalcka a rozpřáhnul náruč, jako by chtěl jej lapiti a zavříti do svého prázdného srdce. Robert učinil krok zpátky.

Zdálo se mu, že dívá se do zrcadla a vidí v něm vlastní svůj obraz — karikaturu svého života v dobách posledních i života toho, který v budoucnosti vésti chtěl. Zastyděl se za své ponížení... Změřil Moravce pohledem plným opovržení a spěchal od něho, jako by se bál, že jej zadrží a mocí stáhne v ten vír, z něhož on ubíhá.

Pan Vilém stanul v udivení pohlížeje za někdejším svým soudruhem, nedůvěřivě houpaje drobnou svou hlavičku na husím krku. „Zpyšněl!“ prohodil. „A přece musím si jeho přízeň udržeti za každou cenu. Ti hloupí velkoobchodníci naléhají na mne pranešetrně... jako bych neměl o nic jiného se starati než o jejich směnky. Musím se co nejdříve, nevyhnutelně, oženiti. Kdy by tak byla sestřenka na jeho místě! Škoda! Nuž — ohlednu se jinde. Jak věci se mají, bylo štěstí, že mé zálety za moravskou tou kráskou nedospěly daleko. Byl bych se napálil! To děvče nedostalo ani krejcaru...“

Robert neslyšel ani slova z této samomluvy. Rychlým krokem kráčel dále a brzy octnul se doma, na statku. Odebral se do svého pokoje. Postavil se k otevřenému oknu. Větřík večerní příjemně chladil rozpálené jeho čelo. Hleděl ven, do šera.

„Práce! Práce!“ Slovo to zaznívalo k němu z toho šera, které houstlo a stupňovalo se znenáhla v čirou tmu, v noc. Pátral a hledal v té tmě nemoha jasně prohlednouti...

Práce! Jaká práce! Neslyšel odpovědi na tu otázku a sám nemohl si ji dáti určitě. Má pracovati snad, aby rozmnožil své bohatství, zděděný poklad? Ó ano, on zachová jej, udrží a snad i rozmnoží ten majetek, který jeho děd vytrvalostí a pílí svou přivedl na výši takovou... Ale — jest práce tato též pro něho života účelem a údělem? Jediným?... Dědeček konal prací touto svou povinnost. Blah ten, kdo dle povolání... Robertovi připadla na mysl sloka, jejíž význam nebyl mu ondy ještě nikterak srozumitelným. Co mohl dědeček jeho jiného! On sloužil zajistě poctivě vlasti své! Dle své možnosti! dle svého povolání.

Vlasti své! I to slovo udeřilo v otevřenou duši Robertovu zvukem ryzím a zachvělo souhlasně strunami jeho srdce...

Konal by on povinnost svou, kdy by síly své věnoval výhradně práci hmotné?... Jiné jest jeho postavení, povolání jeho — nadání! A jiné jsou jeho povinnosti. — K národu, k lidu, s nímž bude žíti!...

Robert hleděl do tmy a vzpomínal na mladost svou a na ty světy, jež hýbaly tehda duší jeho nadšenou, zanícenou pro vše, co dobrého a krásného.

Práce! Práce! Buď požehnána práce... A teď věděl pojednou Robert, co jest mu činiti, jak vyplniti má on života svého úkol...

Na obzoru objevil se pruh zlaté záře a pak vynořil se z té třpytné záplavy oslňující bod, který rostl a rostl...

Slunce vycházelo.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

VI.

Nepokojna se židlice
Běla vyskočila,
bledla hned, hned v bílé tváře
krev se vyproudila;
líbá dítko, k srdci vine:
„Uchovej mne, bože,
abych denně hlavu kladla
v Záhořovo lože;
hodláte mne rozpáčiti
v úmysle a vůli,
však já přece neopustím
dítka stříbru k vůli,
mrzko bych je zaprodala
strádání — snad smrti —
chraň nás pán bůh všeho zlého —
ne, ne!“ hlavou vrtí.

„No, jenom se nehněvejte,
nátlaku zde není,“
dí zas doktor, „nabízená
staň se; bez nucení;
nechci první zrovna snítku
lámati vám z trsu,
ale Tomík právě dozrál,
odvykejž si prsu.

Kdy by dítko pro slabotu
nebylo snad k tomu,
nic dojista neříkal bych
vám a pranikomu,
ale takhle, milý bože,
což pak vás chci klamat?
jako rys je Tomek, věru,
skály může lámat!“
„A já přec ho neodstavím,
Tomík je mé zlato!“
volá Běla, „neprodám ho
za to, ani za to!“

„Ale, Bělo,“ Vojtěch zase,
„což to prodej jaký?
Není! Nikdo nenutí tě,
stojím s tebou taky;
pan doktor jen navrhuje,
ptá se a nic více,
pro zámek se najde, bože,
kojných na tisíce;
shrne se to ze všech koutů,
snad i z městských rodů,
ty máš návrh za neštěstí,
jiný za výhodu;

vždyť tě nikdo mořit nechce,
zde jsi pod svým krovem,
já — vždyť znáš mne — nebudu tě
nutit ani slovem.
Staň se po tvé vlastní vůli,
jak ti srdce káže,
teď mám dvě, z dvou pro Tomíka
čtyři budou páže;
což na tom, že porouchâno
posavad to jedno —
byloli, vždyť nebude nám
věčně věkův bědno;
pro takové maličkosti
nebude nám sporu,
však já přece umím řídit
třeba dvacet vorů;
až mi stáří šíji shýbne
kraj matičky země,
podepře mne pán bůh synkem,
synek zastane mě."

Při těch slovech vzdychla Běla,
zbledla v sličné tváři,
za to oko doktorovo
stopilo se v záři;
odkašlal si, zapil vínem,
záda na lenochu:
„Pijte, co s tím dělat budem,
pijte ještě trochu,
lok jen, pokud bublinkuje,
v korálky se sbírá,
zaplašte jím, co vás hněte,
uduste, co týrá.

Zavdala si stará máti,
na stůl staví sklenku:
„Vždyť to všecko pořídíme
nějak ve přístěnku;
nějak bylo, nějak bude
z boží vůle," praví,
„bez té lidem neupadne
ani vlásek s hlavy.
Přičiním se, utužím se,
ať jsem babkou třeba,
všem nám bude pro domácnost
oděvu i chleba.
Na jaře se všecko změní,
hoch odvykne matce,
a mně také svěžest vzejde
v šedin jinovatce;
co jsem dříve učinila,
Běla vynahradí —
udělej si, milá dcero,
jak ti srdce radí;
rozmysli si, uvaž pěkně,
neníť bez potíže —
každému je v světě nésti
břevno svého kříže;
nesmíme se ohlížeti,
kde a jak nás tlačí,
proto říkám: ať se stane,
jak sám pán bůh ráčí;
nestýskám si, nenaříkám,
nelámu si hlavy,
zajíček kde vylíhne se,
hodí bůh víc trávy."

„Vidíte, a přec, má zlatá,"
praví doktor běžně,
„tak, jak díte, nestane se —
při mladistvé kněžně!
Příroda jí odepřela
toho, vám co dala:
nesmí kojit; tím by sobě
rubáš přichystala.
O život tu běží dvojí:
o její i dítka,
mezi oba vedrala se
osudu zlá plítka.
Přál bych to té mladé paní,
je tak hodná, milá,
s všemi jedná, jak by s nimi
z jedné chýšky byla;
vždy se chová vlídně, mile,
plna upřímnosti,
ke služebným jako k družkám,
ke mně jako k hosti . . .!"

„Vzorná paní," Běla vpadla,
„znám já paní onu,
ta to byla — pravili mi —
ondy u průhonu
k polednímu; šla jsem od vás
z toho očkování;
bože, vždyť je pouhé dítě
ubohá ta paní!"

„V tomhle ano," doktor zase,
„jestiť příliš mláda,
taká matka při dětátku

letmo zdraví strádá;
náhradu jsem hledal dítku —
kněžna se již čeká —
ale marně, musím jinam —
čas jde jako řeka; —
pojedeme o kus dále
vyhledávat líku,
mám tu jiné matky ještě
ve svém zápisníku;
ale pro vás, milá Bělo,
mám jen jednu radu:
kojíteli, kojte řádně,
ostatní buď vzadu;
cvalíkali odstavíte,
štědře přejte všeho,
vaše kravky snadno zmůže
zdravá lačnost jeho!"
„Utrhnu si od úst, pane,"
Běla zas — „nechť v muce
dílem nohy uběhám si,
upracuju ruce . . ."
„A my též!" dí Vojtěch s matkou,
„staň se, jak bůh velí,
na voru jsem častokráte
nejídal den celý,
pil jsem pouze vodu z řeky,
na tvrdých spal kmenech,
stýral jsem se, když mně prámy
vázly na kamenech . . ."
„A já nikdy," vece matka,
„jídla nevzpomenu,
pokud visí na přeslici
jakés vlákno lenu;
nu, vždyť všecko přestojíme,
budeli jen zdraví . . ."
„Při takovém odříkání?"
rychle doktor praví.
„Důvěřujme!" Vojtěch zase,
„mám teď síly za tři,
zmozolím se, aby Tomek
dostal, co mu patří;
snes jsem mnoho, snesu ještě
bez hluku a sváru,
však on Tomeš pomůže mi
jistě někdy k stáru;
budeme se tužit všichni
spolu v bázni svaté —
proto snad se, vzácný pane,
na nás nehněváte?"
„To, to! Proč pak? Nevěděl bych!"
vážně doktor sloví,
„proto přece nepůjdeme
ještě k rychtářovi?
Nenaléhám, nechceteli,
nestropíme hněvu,
nevidíte zrna v slovech,
vidíte jen plevu;
přestaneme, pozoruju,
že vás návrh moří,
proto, doufám, mezi námi
spor se nerozhoří.
K čemu? Víte, řeč se mluví,
a pan páter káže,
zůstaneme, čím jsme byli,
podáme si páže;
chtěl jsem, aby dítě žitím
nebylo vám třeno,
návrhem mým mohlo vše být
dobře opatřeno,
prospělli by hošík v škole,
byl by nejspíš asi
vydržován na studiích
ze knížecí kasy;
štěstí vaše dospělo by
ku většímu zdaru,
kdy by místo voraření
výstavnou měl faru,
kdy by dostal péro v ruku
místo rýče v cestě,
nebo třeba — jako já jsem —
doktorem byl v městě.
Jistě by vám štěstí přálo,
kdy byste jen chtěli,
ale vy jste na budoucnost
zhola zapomněli . . .
Hoch bude, čím otec býval,
a jak u vás zvykem,
dědičným jak každý jiný
v domku nájemníkem . . .
Teď však půjdu s pánem bohem,
ovšem líto je mně . . ."

„Počkejte přec — vzácný pane,"
vece Běla temně,
„pojednou mně něco v srdci
vpřed i nazpět tlačí,
mám, či nemám? — nevím posud,
ale jest mi k pláči."

Při těch slovech do myšlenek
tůně padla Běla,
k domovu ji srdce nutí,
k zámku úsvit čela —
dlouho myslí, uvažuje,
potom rychle vstane:
„Nuže, k vůli Tomíkovi
poslechnu vás, pane,
rádli totiž Vojtěch svolí
a má stará matka,
abych chůvu na vrub vzala
svého zrozeňátka —“

„Zrovna vhod, má ženo zlatá;
avšak k čemu služku,
mámeli už koho vzíti,
myslím na Barušku;
nám i jí tím pomoženo,
prosta bude nouze.
Tomka věrně opatřiti
může ona pouze;
chceš?“ — „Ba ano, s pánem bohem,
bude bez ústrku!
Vidíš, teď mi jedním rázem
padl kámen s krku!“

„Snad že je v tom vůle boží,
dcero moje milá,“
vece matka, „na tvém místě
též bych učinila;
za peníz, jejž obdržíte,
koupíte si nivu,
sypáním a kravkou Tomek
dosť má na výživu;
já Vojtěcha odstavila
dřív než po půl roce,
no, a Tomík můželiž mít
statnějšího otce?“

Při tom matka usmála se,
syn se usmál taky,
doktorovi jiskřily se
temnosivé zraky.
Jenom Běla hocha tiskla:
„Už tě v rodném domku
musím tedy zanechati,
Tomíčku můj, Tomku!
Ale často spatříme se,
snad že týdně asi . . .“
a bohaté slzy tekou
s dlouhé její řasy. —

Doktor na to: „K čemu slzy?
Sama dobře víte,
že to svoje potěšení
častěj uvidíte,
třebas týdně nebylo to
ani v týdnu dvojím . . .“
„Tak? že ne? to milý pane,
v slovu nedostojím!
Za tři týdny aspoň, myslím,
pustíte ho k matce?“

„Nevím! Ale aby jednou
konec bylo hádce,
na měsíc to umluvíme,
jináče už není,
rozčilení mysli škodí
kojné při kojení;
vždyť bude hoch zaopatřen
jak při dvorském kvasu;
snad i otce uvidíte
též od času k času,
přivezou ho na kočáře
až před panská vrata,
a tak bude vaše radost
vždycky vrchovata!“

„A kdy musím z domu?“ — „Myslím,
zítra odpololedne,
lépe dřív . . .“ Matka pláče,
Běla v tváři bledne. —
„Vzmužte se přec!“ Běla kvílí,
ale doktor stranou
nový dukát na stůl klade:
„Toto na zavdanou;
hned, jak domů přijdu, pěknou
kravičku vám hbitě
z knížecího pošlem dvora
pro to vaše dítě;
odstavte je bez prodlení,
chystejte se ruče,
kdo ví, jestli čáp už dneska
v zámku nezatluče;
zítra bude panský kočár
před vaším zas domkem,
rozlučte se jenom klidně
se svým statným Tomkem!“

Podal ruku po pořádku,
každému dle stáří,
potají cos domlouvaje
ještě hospodáři;

ve předsíni hladký klobouk
na lysé dal čelo,
v kočár sed . . . a již to zase
k zámku ujíždělo. —
Vojtěch ještě chvíli venku
na záprsni čekal —
volal psa, ten ustavičně
za kočárem štěkal;
snad se durdil na doktora
jako dřív i nyní,
že přemluvil hospodáře
s mladou hospodyní. —

VII.

S Bělou náhlá pojedenkrát
udála se změna,
neplakala nad košíkem,
stála jako pěna,
až konečně jako ve snu
rudým děla retem:
„Nebudeš mi otročiti,
lehčej půjdeš světem,
nebudeš mi nouze tříti,
vím, co otec zkusí,
když tu pernou panskou práci
před svou konat musí;
nebudeš ty pole orat,
ani v bouře sporu
po zvlněné řece svážet
těžké klády voru;
pro tebe jsem učinila,
pro tebe, mé děcko,
pro tebe jsem krev svou dala,
pro tebe dám všecko;
hajej, dadej, dítě zlaté . . .
bože, zbav je trnů,
já jich raděj stonásobně
do své duše shrnu.“

Tišej bylo na chalupě
nežli Vojtěch tušil,
neklid srdce hlasitější
v žebra nezabušil;
kradmo půlnoc k ránu spěla,
a hned na úsvitě
požehnala, odstavila
Běla svoje dítě;
neplakalo, že na místo
obvyklé své dávky
teplé mléko dostávalo
od švýcarské kravky.

Těšila se Běla klidu,
chystala si šaty,
ale Vojtěch bez potuchy
vytratil se z chaty,
od domova ubíral se
s vyjasněným okem,
v druhou vísku, naprotější,
spěšným kráčel krokem,
a než stromův u silnice
stín se půldnem zkrátil,
s Baruškou a s jejím dítkem
v chalupu se vrátil.

Velké bylo potěšení
pro Bělu i matku,
když jim jako v zavolanou
přišla pomoc v chatku.
Vojtěch šťasten usmíval se
v blahém srdce vření,
že upravil ženě svojí
také překvapení.
Ta mu kolem krku bílé
ovinula ruce:
„Zaplať pán bůh, zlatý muži,
konec bude muce!“

„Zůstaneš tu tedy, drahá,
matkou na mém místě?“
Barušky se Běla ptala,
a Baruška: „Jistě;
jenom na mne spoléhejte
vždy a se vším všudy,
od srdce vám odpadnětež
starosti a trudy;
vám i mně je pomoženo —
bůh to již tak řídil;
překážkou co v cestě bylo,
vyrovnal a sklidil.“

Což tu bylo objímání!
Běla rozechvěta
se švakrovou, jako by jí
neviděla léta;
ukazuje, vysvětluje,
co jak bude s Tomkem,

až jí bude loučiti se
se síňkou a domkem.

„Měj jen děti na starosti,
aby byly zdrávy,
maminka a Vojtěch spraví
stodůlku i krávy,
ty dbej dětí, nechoď od nich
v noci ani ve dne,
a Tomkovi dávej mléčko
vždycky od té jedné,
pomalu ho budem taky
zvolna přikrmovat . . .
ale bože, jak pak budeš
své i moje chovat?“

„Inu dobře! Moje sedká,
je tak naučeno:
Vítouška dám do postele,
tvé pohejčkám věno,
pomyslím si, že jsem stejně
matkou jim se stala,
však si mnohá po dvojčátkách
zdárně přichovala!“

„Obtížno však bude přece!“ —

„K čemu nepokoje?
nejdřív tvé mi na starosti,
pak teprve moje;
půlletem je Vítek starší,
a to vydá mnoho,
chápe všecko, stihne v pláči,
dímli: nechej toho;
ošetřím ti chovanečka,
jen se nermuť více
uhledím ho jako vlastní
oka zřetelnice;
pán bůh také dopomůže,
zdraví dá a sílu —
ostatně chci také jinde
přihlížeti k dílu;
nestarej se! Uchystej se,
nežli slunko sedne,
snad pro tebe podle všeho
přijdou odpoledne,
no, a potom všecko na mé
srdce vlož a páže . . .“

Vojtěch vzdychl, Běla vzdychla —
v uzel šaty váže. —

Modré nebe nad vesnicí
potáhlo se mraky,
všude k dešti chystalo se,
v srdci Běly taky;
ústům zvolna ubývaly
hovornější hlasy,
ale za to krápalo již
z překlopené řasy.

Blýskalo se od severu,
mrak se honil s mrakem,
bouře nebem pobíhala
s vytřeštěným zrakem;
v každém oku žhavých hadů
smečka smýkala se,
sjelli jeden blèskem dolů,
zlíh se druhý zase;
týčil hlavu, skotoučil se,
první nade všemi,
ovinul se kolem mraku,
střemhlav letěl k zemi.
Bouře oči vyvalila,
stáhla černé brvy,
skráně zprvu olověné
podlily se krví;
z nebesklonu k nebes vrchu
děsnou rostla hlavou,
levou peruť výši vznesla,
k nohám kladla pravou;
poháněla svoje tury,
by se rvali čely,
ti na sebe v zajíkání
rázem doráželi;
řvali, že se hory třásly,
ohně z nozder metli,
sotva vichrem oddechnuli,
hned se nově střetli.
Bouře turům chechtala se;
na zběsilé pouti
žertem stromy vyvracela,
za vlas rvala proutí;
v řeku peruť ponořila
stále kroužíc v kolu,
a když křídly zavládala,
déšť se hrnul dolů.

Hrnul se a hrne znova,
bouře hněvem spita,
mraky, kde se jaký jeví,
v jedno stádo chytá;

strašlivo, kde zkosmatělou
hlavou zpupně třese:
s pláčem řeka děti svoje —
vlny — na břeh nese,
ale ony nazpět skokem
na srdci jí leží —
leč již zase matka s pláčem
k břehům s nimi běží;
na pole je v brázdy klade,
na luhy a lada . . .
a bouř stále neustává
a déšť stále padá.

Čím víc krajem množily se
mračen kapky spory,
tím víc Běle jasnily se
potažené zory;
a když ze chmur nedohledných
průtrží se lilo,
již to její krásné oko
ranní hvězdou bylo.
Proč? Aj, Běla těšila se,
za takého deště

že zůstane panský kočár
v zámku přes noc ještě,
že užije Tomka svého
odpůldne i ráno —
a zas sedli, hovor vedli,
cesty málo dbáno!

Hovořili. Běle z ňader
vymizely strachy,
do tabulek krápalo to
bohatými hrachy,
příval hnal se po ouvoze
pokaleným slapem,
dvoru štěrk byl na půl stopy
vymlet pod okapem;
v oraništích bahno stálo,
stopeno půl obce,
sterou rýhou tekla voda
s protějšího kopce;
jindy Běla smutnou byla,
dnes však smutnou není:
„Nepřijedou!“ — Člověk míní,
ale pán bůh mění!

VIII.

Liják ustal, vybralo se,
rozprchla se mračna,
jako v zimě po zaváté
pláni havěť lačná,
nebe sem tam jasnilo se
pod peřestým mrakem,
jenom blesk se ještě kmital
rudožhavým drakem.
Z trhlin nebe tu i tamo
stopenému luhu
slunečko se vysmívalo
z oblak světlých pruhů;
vysmálo se, ukrylo se,
samé žerty kuje —
silničku i průhon celý
voda zaplavuje.

V světlém nebe okamžiku
Vojtěch z okna zírá,
jeho pole na poříčí
povodeň je širá,
řeka na luh rozbíhá se
a hned zase couvá,

valem voda vlny valí,
hněv jí ňádro zdouvá;
břehům písku přihrnuje,
oblázků i rmutu,
vyhazuje plné hrstě
nalámaných prutů;
stezky není vidět v poli,
nikde živé duše,
všecko šťastno, že lze klidně
poseděti v suše;
není vozu ani pěších
nikde v celé cestě,
rolník v dál se nevypravil,
měšťák zůstal v městě;
silnice je rozemleta . . .
kdož by dnes jel po ní,
nemusíli. — Však co je to? —

Tiše! — Řehot koní.
Slyš! vždy hlasněj ozývá se,
od zámku se blíží,
kočár to však není jistě,
vůz snad s hrubou tíží. —

Také Běla k oknu měří,
poslouchá a tuší . . .
Hle! Hle! . . . povoz uviděla,
žal jí proběh duší;
černý kočár, krytý zcela
ze předu i strany,
ve spřežení s pyšnou hlavou
komoňů pár vraný;
všecko všudy zastříkáno
od koles až k víku
i ten kočí se svým druhem
výše na kozlíku.
Viz, jak jedou! Jako kdy by
strhat chtěli koně,
voda smrští před kočárem
skáče ve průhoně;
déšť se hrnul z mračen dolů,
kal nahoru zdola,
po nápravy do kaluží
zapadala kola.
Nedbá kočí, nedbá sluha,
přímo k domku míří,
Běla křikla: „Už jsou tady!“
strast jí čelem víří.
„Tedy přece dneska, přece?“
a již zase pyká,
ale Vojtěch pamatuje:
„Činíš pro Tomíka!
Nebude mu aspoň v žití
strádat těžkou prací . . .“
a Běle se jedním rázem
v srdce poklid vrací.

„Šetři slzy!“ matka těší:
„Pláčem voláš sejčka,
nač? Baruška věru pěkně
synáčka ti hejčká;
všecko dobře bude zase,
a my všeci šťastni . . .“
Kočár stanul — Běla stichla —
obloha se jasní.

Loučila se Běla s dítkem,
s mužem svým a matkou
se švekruší, se slípkami,
s kravkami a s chatkou;
stokrát hocha zulíbala,
s lůžka zvedala ho:
„Dítě, dítě! nikdo neví,
kterak jsi mi draho,
neví, aniž vědět bude
myšlenek mých tíže,
svoje srdce nechávám ti
v této známce kříže . . .“
Křížem dítě znamenala
na klenuté skráně:
„Opatruj vás, ostříhej vás
tady anděl Páně,
ochraň vás tu všecky spolu
svatá boží ruka,
ale nikdo, nikdo neví,
jak mně srdce puká,
ale nikdo, nikdo neví,
jak mně stále k pláči! . . .“
Vybrala se ze světnice,
na dvoreček kráčí . . .

Smutná stoupá do kočáru;
Vojtěch s matkou venku,
švekruše jen s dětmi trvá
klidně ve přístěnku;
ještě zpět chce Běla k dítku,
ale matka brání:
„Jdi, dušičko, každý pohled
ponovu tě zraní.
Odhodlej se s pánem bohem —
tak, tak, milá dcero,
abys raděj v městě byla,
hnedle bude šero,
liják zrovna na spadnutí,
rozžehnej se vlídně,
vždyť nejedeš konec světa,
ani k branám Vídně,
viď, Vojtěše?“ — „Pravda, pravda,“
Vojtěch matce 'hoví,
„vždyť to činí všecko pouze
k vůli Tománkovi.“

Utřela si kalné oči,
dvířka vozu hledá,
však už lokaj otvírá je,
Bělu dovnitř zvedá;
Běla nechce; nevzpomáhá,
lokaj nepřestává,
na krk šátek, na nohy jí
liščí kožich dává;
usmívá se potměšile —
rázem zavřel dvéře,
a již Běla uhostěna
vozu v pološeře.

Ke kočímu lokaj sednul,
do pláště se krčí.
„Na!“ vzkřik kočí, komoň frká,
a již kola hrčí;
jako bleskem cestou letí
zápřež panských koní,
marně Běla z okenečka
nazpět hlavu kloní,
marně drahých vykukuje,
marně s bohem volá,
tajná křídla mají oři,
tajná křídla kola;
zas kal cesty vzhůru stříká
od koles až k víku,
nedbá lokaj, nedbá také
kočí na kozlíku,
o ponebí jazykem svým
lupá, nutí koně;
voda smrští před kočárem
skáče ve průhoně.

Vojtěch s matkou na záprsni
domku stojí ještě,
se slzou se v tváři mísí
bludné kapky deště;
stále hledí za kočárem,
v dumách vnořen celý,
jako by mu v černé rakvi
štěstí odváželi;
zírá všechen zarmoucený,
jak kůň dále kluše,
zírá, chodí po dvorečku
jako bludná duše;
ženu těšil, hůř však nyní
jemu v levém boku,
vždyť ji v síni neuvidí
po celý čas roku . . .

V panském zámku ticho vládne,
veselo však přeci,
dcerušku tam přines v soumrak
čáp na bílé pleci;
všem, kdo panstvu na obsluhu,
nohy jenom hrají,
s vikýřů a s věžních oken
drobné vlajky vlají;
od vrcholu táhlé věže
velký prapor visí
a svým vláním v praporečků
pohovor se mísí;
v oknech dolů spuštěny jsou
husté žaluzie,
nádvoří a cestu k zámku
hojná sláma kryje;
všecky schody, všecky chodby
koberců jsou plny,
aby hluku neroznesly
vzduchu kvapné vlny.

Přijel kočár na nádvoří,
komoň v slámu depce,
lokaj dvířka otevírá,
nemluví, jen šepce;
starý doktor po širokých
schodech měkce kluše,
k Běle běží: „No, jste tady?
Dobře, milá duše;
děťátko je vykoupáno,
princezna to hezká,
spí! — Jste zdráva? uvidíme,
kojit vám již dneska!
pojďte, pojďte, moje zlatá,
vizte dítko svoje . . .“
a zas služkám: „Kojné jídla
dáte do pokoje,
kuřátka i koroptvičky,
vůbec hojnost všeho,
víno žádné, za to větší
džbánek plzenského;
avšak dříve — zapomněl jsem
v takém kvapném reji —
teplou lázeň s panským prádlem,
rychle upravte jí! . . .“

A zas Běle přívětivě
domlouval až něžně:
„Jděte, pak vás představíme
choré paní kněžně;
netajte se, jak to bývá,
nikdy věcí spornou,
se zdravím vždy ke mně spěšte,
s jiným na komornou,
jedno ta má, druhé ona,
vše stane se hbitě,
jenom vždy jak o své dbejte
o knížecí dítě.“

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

XX.

Na večer scházeli se divadelníci do návštěvny na Čerstvém vzduchu. Poslední přijeli Borovec a Jelínek, tenkráte v kočáře novém, jako sklo se lesknoucím. Vraženský panic měl na sobě bezúhonný salonní oblek, v knoflíkové dírce ve fraku bílý karafiátek, a vůně z Kolínské vodičky linula se z něho na deset krokův. Tvář jeho nebyla zjevna a směvna jako obyčejně; zdáloť se, že zavěsila se bledá starost na peruti mysli jeho, zdržujíc ji v rozletu. Jelínek vypadal veselejší nežli v poledne a jindy vůbec: naděje na dobrý kvas a vzácnou zábavu pozdvihla duši jeho ze světobolných mátoh. Ostatní herci zářili humorem a onou v přítomné blaho oddaností, jíž míváme po práci řádně vykonané, těšíce se na sladké z ní plody. I všecka rodina Hajných, slečna Mély i doktor, měli dnes dobrou hodinu; společenská lahoda, přátelská přívětivost svítila z očí do očí, a všecken Čerstvý vzduch zdál se dnes dobromyslí býti nakouřen. Jiní na mysli páně Borovcově pozvolna sešlo; vždyť byl nejen na „jarním slunečku," nýbrž i v kouzelném kole očí Mélyiných, až milo svítivých!

Za večeřadlo zvolena byla pro dnešek síň divadelní, jež proti včerejšku jen v nepatrných částech pozměněna byla. Tak byly dvéře proti jevišti, včera monogramem manželův Hajných ozdobené, dnes dokořán, aby ostatní komnaty s divadlem souvisely a prostora besedníkům se rozvolnila. Na osvětleném jevišti byla opona vyhrnuta a po každé straně stálo, šikmo za sebou, po dvou leporostlých palmách, čímž jeviště získalo co do malebnosti a živosti. Oblekárna byla uzavřena, a klíč od ní měla slečna Mély. Tabule, sněhobílým damaškem prostřená, a křišťálovými sklenicemi, dorty, ovocem ladně srovnaným a dvěma něžně složenými kyticemi přizdobená, stála ve včerejším hledišti, vábíc úhlednou, ano malebnou úpravou i oči i čich i hrdlo besedníkův. O osmé hodině dáno zrovna jako včera před divadlem znamení zvoncem, a mladá paní Hajná vyzývala laškovně se usmívajíc „velectěné obecenstvo na dnešní představení," podotýkajíc, že „kritika se dnes také zapovídá, ale smích že se bude bráti na tu dobrou stranu."

Herci jsou veselá cháska: podej jim prst a sáhnou po ruce. Bez ostychu zvrhli domácí řád stranu doprovázení dám k tabuli: svižný Trnka nabídl rámě staré paní, Borovec slečně Mély, Svach mladé paní a Tureček ostal věren své včerejší Karličce. Doktor, pan Hajný a Jelínek zbyli na ocet. Jelínek mermomocí chtěl býti posledním v průvodu, v jehož čele jako Benátský nobili si vyšlapoval Trnka se slavnou intendancí, ale pan Hajný nedopustil a stoupal jako posledník rozveseleného voje.

I strůje dámské byly dnes rozkošny. Babička volila šeď, mladá paní blankyt, slečna Mély růži a Gábinka běl za svou barvu. Gábince hořela v havraních kučerách sytě nachová růže, slečně Mély visela z řeckého vrkoče větvice s růžovými poupaty, mladá paní měla ve volně nakadeřených rusých vlasech kytici z konvalinek, a stará paní skvostný krajkový čepeček s kytičkou karafiátů míchané barvy. Páni byli kromě pana Hajného a doktora černě oblečeni. Místa při tabuli vykazovala stará paní, šetříc při tom osobní sympatie hostí. Tak dostal pan Račte za vedlejšek slečnu Mély, pan Tureček slečinku Gábinku a mladá paní Trnku, jejž asi stará paní chtěla míti na blízku, poněvadž se jí zdál býti nejsvobodomyslnějším ze společnosti. I staré paní bylo dnes do žertu; propustila dnes i z úst svých několik krotkých vtipů, když poskakovaly živější, aby plynný hovor se neobrážel o její mlčenlivost. Řada vybraných jídel, ovlažovaných řízným plzeňákem, zkypřovaly mysl i rozvazovaly jazyky, a sám Jelínek, jenž první půlhodinu se asi z ostychu k řeči neměl, jal se svým sousedům pozvolnu odhalovati některé stránky svého poetického nitra. Vlny besední veselosti již živěji se zvedaly, když po půl desáté vstoupil do večeřadla starý Bartoň, poštovský to posel ze Záhořan. Byl svátečně oděn a vyňal z tlumoku svého veliké psaní, telegram. Datován byl z ústřední telegrafické stanice přímo z Olympu a odevzdán šestnáctého dne srpna t. r. v osm hodin, žádné minuty, večer. Sepsán byl v hexametrech, z nichž právě nezvonilo péro Vinařického, a stálo v něm, že jmenem Apollona, příjmím Phoeba, vůdce a ředitele svého, devatero „na zdar“ volají Musy krásnoduchým tlumočníkům „Ještěra i Kopyta“ včerejšího dne se proslavivším, orchestr, oponáře i nápovědu-režiséra nevyjímaje. Zároveň prý se s modré výše pouštějí pršky růží, fialek i narcisků na hlavy veškeré společnosti, na čerstvém vzduchu shromážděné. Podpis zněl:

„Z rozkazu Jeho Jasnosti, našeho světlodárného kapelníka: Melpomené a Thalia.“ Herecká cháska se rozjásala, a příboj homérického smíchu div neprobořil stěny hodovny, když za nastalé pomlky Jelínek se zcela upřímně tázal, kde Olymp leží, že toho města nezná. Byv poučen odvětil zcela pokojně, aby se velevážená společnost pranic nedivila, on že již na čtrnáctý rok jest od divadla a tu že ledacos se mu z paměti vykouřilo.

Veselí vstoupalo, a když asi o půl jedenácté stará paní, provázena svým rytířem Trnkou a panem Hajným, do své komnaty odešla, ozývaly se již hlasy po hudbě a tanci. Ale splnění svého hned nedošly, neboť pan režisér vztýčiv svou autoritu, dovolil si vysloviti návrh, aby pan Rozhon-Jelínek nějaký nástin ze svého pamětihodného hereckého života podal pro obecnou zábavu, a volena všemi hlasy slečna Mély a Gábinka, aby jej „jakožto deputace všech přítomných“ za to poprosily. Jelínek neodolal a omluviv se v úvodě neumělostí svou jal se koudel své minulosti před ušima velevážené společnosti rozpřádati.

Doktor uklouzl do vedlejší komnaty a stenografoval. Díky jeho nápadu! Co vypravoval herec „dobré školy,“ nezapadlo v tůni zapomenutí.

Jelínek dokončil; potlesk se rozlehl. Besední síní znova zahlaholil hlas po hudbě. Slečna Mély za šumu mrknula významně na mladou

paní a vytratila se ven, směrem na chodbu. Mladá paní se zvedla, šla ku klavíru, a prsty její probíhaly se zkusmo po klávesnici. Besedníci tvořili skupiny: část uchýlila se k paní Hajné, Trnka s Borovcem dali se do rozmluvy u poprsí Apollonova v okně, a doktor přišed z vedlejší komnaty rozhovořil se s Jelínkem. Paní Hajná počala souvisle hráti, nejprve porůznu nápěvy z oblíbených zpěvoher vymýšlejíc přechody mezi nimi, jež by skladatel „ze školy" s bolestným srdcem podpisoval. Ale posluchači byli vděčni, hra lichotila i sluchu i mysli, a tu i onde leckdo si potichu spolu zanotoval. Leč ve hře mladé paní byla soustava: vodilať posluchače hodně dlouho procházkou po umělých parcích, až přivedla je k luhům a lesům, přirozeným a každému přístupným. Branka se otevřela, vyhrnuli se ven. Národní písně! Srdce poskočilo, hruď se zvedla, oči se zajiskřily, mysl rozhoupala, hrdlo se dalo do zpěvu. Všichni do jednoho oblehli piano jako ti ptáčkové, lesní žáčkové, mateřské hnízdo. Zpívalo se, plně, srdečně, jen ten či onen radostně si pozvolal: To je moje! A druzí vpadli s ním do písně; bylať také jejich; od plénky a peřinky byla jejich. S tou smálo se oko, s onou ronilo slzu a vezdy srdce k úsměvu i slze blahostně klepalo takt!

V tom zacinkal třikráte zvonek za jevištěm. Všichni sebou trhli jako ta kuřátka, chutné zrní zobající, když spadne mezi ně kámen. Rozestavili se před jevištěm, jež oslňující magnésiové světlo ozařovalo.

Nikdo ani nedutal, a srdce v každém bušilo. Hodnou chvíli bylo prázdno. V tom zakmitlo se v levo za palmami něco bělostného.

Vystoupila postava; vážně ale lehounce, jako stín oblaku po rozkvetlé lučině.

Bylali to slečna Mély?

Byla. Měla na sobě běloskvoucí řízu, bohatě zlatem lemovanou. Páže krásy antické byly od ramene obnaženy, a levé nadloktí obepínal plochý, zlatý kruh. Hrdlo a plecí svrchní část opíjelo oko bělostí svou, a ňádra v nebeském poklidu vlnila se pod splývavou tunikou, na ramenou zlatými knoflíky spjatou. Pravice vinula k ňadrům věnec vavřínový, levice visela dolů. Ve vlasech zelenala se větvice břečtanu, a oči dívaly se plným duše proudem u vesmír. Nebyla to panna z luhův pozemských, byla to vzdušná bytost z hvězd kraje modrého, vidina z výsluní krasoduché Hellady.

Stanula uprostřed jeviště. Nemluvila. V divácích zatajil se dech. Tepot srdcí bylo slyšeti.

Musa!

Komu přináší věnec?! Rtové Musiny sebou hnuli. Co povědí? Promluvili. Hlasem sladce měkkým, jako když drozd na vrcholu jedle zapěje do tišiny lesní. Promluvili slovíčko, jediné jen slovíčko; maličké, kratičké, slovíčko: „Pojď!"

Kdo měl k ní jíti? Oko její utkvělo na Jaroslavovi.

Vyhoupl se šipkou na jeviště, vrhl se před ní na jedno koleno, sepjal ruce, sklonil krásnou hlavu. Ověnčila jej.

Trnka skočil na jeviště, chopil se kliky, a opona kvapně sletěla dolů. Snad nepřál malíř nezasvěcencům toho pohledu!

„Oponu vzhůru,“ doléhalo obecenstvo. Geniové dramatického umění vyhrnuli se do výše. Doktor klečel posud na svém místě; Musy tu více nebylo.

„Kde Musa?“ zaburácelo v hledišti.

Doktor ověnčen vstal a zasmál se.

„Asi v oblekárně,“ prohodil s jeviště.

Dole se strhl smích. Doktor odběhl za scénu. Magnésiové světlo dohořelo.

Pan Borovec stál na svém místě, jako by zloduch jej tam přimrazil. On jediný se nesmál, on jediný truchlil. Celý ten výjev na jevišti, smyslům omamný, vysoko se nesl nad jeho myšlení, ale pravda v básni obsažená porážela jej k zemi; k zemi všední, střízlivé, potem zkropené, starostmi rozryté. Viděl nyní, kdo vyvolenec slečnin. Hroznejš ne více žárlivosti, ale zkázy, potupy dusil mu srdce. Někdo mu položil kostnatou ruku na rámě. Trhl sebou, ohledl se. Byl to Jelínek.

„Co chcete?“ osopil se naň panic.

„Račte se podívati, milostpane; tamto přicházejí.“

Z druhé strany osvícenými komnatami přicházeli. Ověnčený doktor se svou Musou. Byli zavěšeni, a Musa vroucně se tulila k doktorovi. Vše volalo, vše tleskalo jim v ústrety.

„Sláva! Na zdar!“ otřásalo hodovnou.

Nedošli tam. Mladá paní spustila na klavíru skočnou polku. Jaroslav objal v pasu tělo Musy své a počal se s ní točiti v divokém reji v pokoji před besední síní. Tureček objal Gábinku, ale ostýchali se připojiti.

„Chutě za námi!“ zvolal Jaroslav z kola, čela Mélyna po prvé se dotknuv. Slečna se mu vyvinula nachem ne studu, ale lásky, rozpoutané, neomezené, planouc a hopkovala dle taktu hudby do večeřadla. Přímo k Borovci, vyzvala jej k tanci.

Tureček s Gábinkou vběhli do tančírny a zavířili v kole.

Borovec neodřekl. Dal se slečnou dovesti do kola a roztančil se s ní. Nebyl to tanec. Nohy se mu mátly, dech úžil. Potácel se skoro jako včera Benignus Neděle s Karličkou v „Kopytu.“

Doktor s ostatními mlčky se tomu dívali. Jelínek zabručel do sebe: „Nejde mu to, nejde! Ti dva nevyrostli pro sebe.“

Mladá paní při pianě dohrála polku.

XXI.

Jako když do žitného pole zaduje větřík, rozvlnila se společnost. Svižní po povrchu běhali vlčkové. Střed se objevil, k němuž se všecko táhlo, v němž se shlíželo. Slečna Mély! Krásné blankytné oči mladé paní svítily zpod dlouhých zlatých řas významně, radostně, do očí pana Hajného. Rozuměli si. Oči si povídaly: „Jsou svoji.“

Ostatní si v duchu říkali: „Je to Musa, je to ona? Jest. Dýše, mluví, žertuje, jest. Jsme dnes v začarovaném kole. Přičarovala nás.“

Slečna Mély kypěla humorem. Cukrovinky lítaly z jejích úst ke každému. Nikdo nebyl svůj. Trnka blouznil, suchopárný Svach byl pln

blahosti, Jelínek zapomněl na svou dobrou školu, na Korfeliánu, na kustýmy, Turečkovi točila se hlava, Gábinka hořela jako ta růže v jejích kučerách, doktor necítil země pod nohama, jen Borovec, jenž nejvíce se zasloužil o včerejší slavnost, byl zklamán, byl sražen ze svého nebe do tmy tmoucí, nekonečné, bezedné, prázdné. Příkoří, křivda mu učiněná studila teplé srdce jeho jako kus ledu, utržený z věčného ledovce. Strhl led ten!

Hněv ozval se v něm, síla k odporu se zdvihla, hlas po pomstě zahřímal v něm. Hlad pomstiti se rozžíral jeho útroby, myšlenka pomsty zavířila v něm. Ale jak se pomstiti, pomstiti na ní? Neníli ten vzdušný tvor nad všecku pomstu? Slečna jej oslovila.

„Zamýšlíteli se, pane Borovče?“

„Bůh ví. Zamýšlím.“

„Nový taneček rozčaruje zamýšlení. Maruško zlatá,“ obrátila se k paní Hajné; „nemáš mi záviděti! Však si také zatancuješ. Budeme se ve hře střídati; teď vezmu já partesy do ruky. Prosím, pánové, co srdci a nohám libo? Polka, třasák, kvapík nebo sousedská? Volba svobodná, pánové.“

„Třasák.“

„Zahraju třasák. Odstavte vedle nábytek.“

Učinili tak. Tanec otevřel pan Hajný se ženuškou svou, za ním Svach s Gábinkou. Vše hledělo do tančírny. Pan Račte přisedl k slečně Mély k pianu.

„Smíli se mluviti, slečno.“

„Ó smí.“

„Mám mnoho na srdci; Krkonoše se Šumavou. Oh!“

„Hněváte se na mne?“

„Hněvám.“

„Prahnete po pomstě?“

„Prahnu.“

„Že jsem vám včera dala kytici?“

Borovec se odmlčel a zadíval na bílé její prsty, jak se po klávesnici zmítaly. Urovnával si myšlenky, ale neurovnal.

„Viďte,“ pokračovala slečna stále statně hrajíc; „neměla jsem vám dávati kytici?“

„Kytice! A lísteček v ní.“

„Nevěděla jsem o něm. Doktor mi dnes řekl, že není v něm nic důležitého. Bůh ví, nevím ani, co v něm stojí a jak si jej vykládáte.“

„První výklad nebezpečen, a můj byl první. A nejen co se týče papírku, ale i co se týče vaší lásky.“

„Lásky!?“

„Neupírejte, co se nedá upříti. Připomeňte si jen naše první shledání v návštěvně, pak na osamělém poetickém místečku v zahradě, kde jsem vám lásku vyznal, a kde jste mé lásce uložila zkoušku. A včera! Včera jste mne veřejně a okázale vyznamenala kyticí před výběrem naší společnosti. Tím vydán jsem nyní na posměšek a potupu těm lidem závistivým, klepů chtivým, škodolibým.“

„Ten posměšek vás tak hněte?“

„Ne; srdce mne bolí.“

Slečna Mély učinila nepravý hmat do kláves. Mžikem opravila chybu a sklonila hlavu.

„Viďte, pane Borovče,“ pokračovala měkce, „já jsem vám ublížila? Bůh ví, nebylo to ze zlé vůle, ale bylo to z těch sladkých nesmyslův, v nichž jsem, až po·tuto chvíli skoro, pošetile vězela až po hrdlo. Pomyšlení toto kruší mně srdce; prosím vás již, odpusťte mi.“

Borovec mlčel; prsa jeho pracovala prudkým bojem.

„Vidím,“ podotýkala slečna hlas přidušujíc, „že jsem vám velmi ublížila. Neboť ač jste dobrý člověk, odpíráte mi odpuštění.“

„Což, slečno, jsem z křemene!?“ vybuchlo z rozlítostněného muže.

„Vy odpouštíte, vy podáte mně ruku?“

Borovec jí nastrčil pravici. Slečna mu dala svou hrajíc jen levou rukou. On stiskl ji oběma rukama a odvrátil tvář. Snad padlo mu něco do oka. Slečna Mély mu pravici nevymykala. Pravila srdečně: „Na důkaz smíru slibme si: budeme sobě přáteli, dobrými, upřímnými, stálými přáteli! Viďte, že budeme?“

„A doktor!?“

„Komu dala Musa věnec, toho jest.“

„Pravda pro mne hrozná, proň po nebesku blaživá. Na zlé planetě jsem se narodil.“

„Kytice přátelství našeho nezvadne?“

„Nezvadne.“

„Díky, srdečné díky, příteli!“

Slečna vyvinula mu ruku a dohrála třasák. Tanečníci vraceli se z tančírny do večeřadla. Slečna Mély vstala od piana a zavěsila se na Borovce. Doktor sleduje oba zpytavě zrakem, viděl, že vyrovnání provedeno. Nešel za nimi, když odcházeli do vedlejších pokojův projít se. Při tabuli bylo opět hlučno; slečna s Borovcem mlčky se procházeli.

„Nebyl jsem vás hoden,“ přetrhl Borovec pomlku, když již asi třikrát sem a tam prošli komnatu; „vy máte něco v sobě, co není z tohoto světa.“

„Ó neříkejte to, příteli,“ kárala ho slečna; „nebo pak bych nestala se účastna štěstí a radostí tohoto světa, a přece toužím po nich po boku doktorově.“

„Jsem prostý muž! Nuž, buď jak buď, slečno. Přítelem vám jsem a budu, vždy, vždy; dokud bude život ve mně. Zavolejme doktora.“

Učinili tak. Mlčky podal mu Borovec ruku a odevzdal mu slečnu Mély. Všichni šli k ostatním, hlučně se bavícím. Mladá paní, jíž po tanci v lících rozkošné růže jen hořely, zasedla opět ku klavíru.

Ač bylo již daleko přes půlnoc, hosté se nerozcházeli. Byli sice již unaveni, ale odpočinku se jim nechtělo, a nikdo nechtěl první natrhnouti pásmo společenské blahosti, jež ovíjelo besedníky. Borovec toužil nejvíce po oddechu pod čirým nebem. Asi za hodinu po své rozmluvě se slečnou pravil k Jelínkovi, jenž přebrav se asi úskočným vínem již hodnou chvíli zcela zamlklý na témž místě seděl: „Myslím, pane Rozhone-Slepičko, abychom pomyslili na navrátila. Máme nejdále domů.“

„To máme,“ odpověděl bezezvučně Jelínek.

Manželé Hajní, slečna Mély, doktor a předem Tureček mu odchod rozmlouvali. Přidal ještě půlhodinky a zatančil si ještě sousedskou se slečnou Mély. Tenkrát byl jeho krok jist, dech volný. Neměl více smělosti a síly kypré slečnino tělo k sobě přivinouti; slečna sama se k příteli přitulila, tak že cítil zvýšený tlukot srdce a šťastných jejích ňader zdvih a klad.

Rozloučil se a odjel s Jelínkem. Po nich poroučel se Svach a Tureček s Gábinkou, jejíž dueňu dole v čeledníku musili zburcovati. Chtěla mermomocí na cestu rozsvítiti svítilnu, ale milenci jí to rozmluvili. Trnka shasil sám lampy na jevišti; bál se, aby dílo jeho, jež k srdci mu přirostlo, nevzalo pohromy. Pak zapáliv si čerstvý doutník poroučel se též a odešel.

Slečna s doktorem doprovázeli manžely do jich komnaty, kde ještě asi půl hodinky rozmlouvali. Služebnictvo zatím zhasilo světlo v hodovně i přilehlých komnatách; na korridoru zůstalo jen skrovné noční světélko. Noční klid rozhostil se na Čerstvém vzduchu; venku se spouštěl teplý deštíček.

U Hajných dali si dobrou noc. Doktor vyprovázel Musu svou k její komnatě. U dveří v chodbě stanuli. Doktor drže a tiskna ruce její ve svých obrátil k ní hlavu, štěstím se točící.

„Ó Muso!“ pravil. „Tys darem nejdražším ovila mé skráně. Ó dej mi posilu z úst svých, abych silen a mocen šťastně konal a dokonal života pouť.“

Musa složila na chvilku sníh pravice své do ebenové černě jeho vlasův a tisknouc v měkkých rukou svých drahou tu hlavu, přiklonila ji k sobě, že ovíval ji její teplý dech, a zašeptala:

„Měj si, muži můj, oč žádáš, aby šťastně rozvedl se záhadný akkord našeho života.“

Doktor ji objal i přitiskl k sobě, a dlouhé políbení spojilo jich duše ve svazek nerozlučný. V tom slyšeti bylo na blízku kroky. Doktor vtáhl rychle slečnu do komnaty a přivřel dvéře. Stáli chvíli po tmě při dveřích poslouchajíce. Kroky dozněly.

„Dobrou noc, miláčku,“ loučila se Mély.

„Ó jen okamžik ještě!“

„Podívejte se do chodby, prázdnali?“

Pootevřela dvéře, a doktor vychýlil se z nich, aby chodbu prohledl. V tom jej Mély lest netušícího vystrčila i se vší jeho poesií ven.

Uvnitř cvakla závorka, a za dveřmi zaznělo laškovně ano škádlivě: „Dobrou noc!“

Kniha druhá.

Vážné pravdy.

I.

Do jarního modrojasu rozletělo se dvé skřivanův, jeden v levo druhý v pravo, radostně trilkujíc. Vzduch vlažný byl, blankyt jedna charpa a u výši nezměrné houpali se tencí, prosvitní obláčkové jako labutě na hladině. Po zemi zelenal se trávníček a proskakovalo milodějné kvítí. Bylo na sklonku měsíce máje, a po dlouhých větrech, deštích a pliskanicích teprv asi třetí slunečný den.

Kousek cesty na sever od Čerstvého vzduchu byl nevysoký pahorek a na něm zděná kaplička sv. Anny, větry a deštěm ometena, s mechatou šindelovou stříškou. Kol ní stály tři lípy, posud jen dopola zelené. Čtvrtá vzala předloni za bouřky za své. K Záhořanům obráceny seděly pod jednou z nich na prosté lavičce dvě paní. Kousek od nich proháněl se s proutkem chlapeček tak spanilý, jako by umývali jej žitnou rosičkou, sbíranou před sluncem východem. Byl to Jaroušek z Čerstvého vzduchu a dámy paní Hajná a slečna Mély.

„Hlehle, Jaroušku!“ promlouvala slečna Mély. „Vidíšli skřivánky, jak křídelkoma třepetají a do výše prozpěvují: tratalala?! Slyšíšli, hošku? Jeden jest teta tvá a druhý veliký Jarouš z Prahy. Odtud jsme se rozletěli a sejdeme se opět v zeleném osení.“

Hošík se na ni podíval, jako by rozuměl i nerozuměl, švihl prutem do země a poskakuje vedl si svou. Paní Hajná nespouštěla oka se synka a slečna dívala se do modroty za skřivany. Choť Prokopova byla všecka změněna i v obličeji i na těle a nikoli na prospěch svůj. Bylať nápadně bledá ano unylá, pod očima modraly se jí pruhy, a kolem úst jevil se výraz nepokoje, bázně, bolestivosti. I na tvarech jejího těla, ač byla oblečena do volných, vlněných šatů barvy šedomodré, nebylo viděti předešlé leposti. Rozvolnily a rozhojnily se do nepěkna. Byla všecka do sebe zatonulá, a pohled na Jarouška, tak zdálo se, rozvlnil jen nepokoj v dílně její mysli.

I slečna Mély byla zabrána v myšlenky, ale povahy zcela jiné. Podle všeho uloženy byly v nich i jistina i úroky její lásky; neboť naděje, ten předjem budoucího štěstí, oblévala blahou září ten profil ideálné jemnosti a lineament bezúhonné čistoty jejího obličeje; svítila ze zraku jejího do jarního modra a usmívala se ze rtův, jež ovlažil již opojný nektar lásky, do živa je zbarviv touhou po dalším sladkém požívání. Myšlenky její zaletěly od skřivanův u výši se ztrácejících do stověžaté Prahy, prolítly elektrickou jiskrou velkoměstský šum a ruch a vnikly přímo do studovny doktorovy, kde zasedly si do zelena květinového stolku. A Jaroslav dlí v křesle u psacího stolu, nad nímž mezi obrázky manželův Hajných visí její podobizna. A oči jeho hledí k ní hledem praduše lásky, a snímáť on podobiznu se stěny a tiskne ji k horkým rtům, na vlas tak, jako tenkráte po divadelní besedě za dveřmi její komnaty. A podobizna obživuje, proměňuje se čarovným kouzlem v ni, v Mély, a ona zavěšuje se lokty svými naň, skládá na

bouřná prsa jeho hlavu a jedva dechu slastí popadá, jak silná jeho ramena ji k srdci tisknou . . .

Slečna div hlasitě nezajásala, jak zapomněla na přítomnost a jak rozkochala se všecka v záludu luzné obrazivosti.

Mladá paní se po straně do ní zadívala, a smrtelná bledost rozložila se po jejím obličeji. Jemná duše její sčítala asi s tváří přítelkyně, co duši její štěstím opíjí, a oči její roztruchlily se smutkem a žalem. Rtové její vícekrát sebou hnuli, nežli odhodlala se k promluvě. Sklopivši oči pravila: „Dlouholi tomu, co jsi dostala list od doktora?“

Mély sebou trhla a otočila k ní oči. Po chvilce odvětila: „Předevčírem; vždyť jsem ti jej ukázala.“

„Ach! ano. Je tomu již hodně dlouho, co jest od nás pryč.“

„Věčnost. Od dvacátého šestého srpna minulého roku.“

„Já skoro šest let čekala na Prokopa.“

„Zpomínávám na tě častěji. Já bych tak dlouhý čas nepřečkala. To bylo jen možno při tak tichovroucné hrdlici, jakou ty jsi, Maruško. Já jí nejsem, má zlatá duše. Říci mně někdo: ‚Čekej šest let,‘ bylo by pro mne, jako: ‚Chystej se do blázince.‘“

„Ó kéž by život náš se točil tak, jak mu přání a touhy naše předzpěvují! Ó drahá Mély, třeba síly, rozvahy, odvahy, a přece se mnohdy blaho životní lidem zlomí tak, jako ten proutek, jejž právě Jaroušek odhazuje.“

„Jsi po delší dobu příliš vážna a hloubava, Maruše! Nervstvo tvé nevychází z rozechvění, mysl tvá se mu nad potřebu poddává a ubíhá ve skleslost, z níž rodívá se temné hloubání.“

„Na konec, milá filosofko, výklad se všemu nalezne. Nemělas tomu odpírati, by Jaroslav o vánočních svátcích k nám přijel.“

„Ó věř, že podstoupiti mi bylo prve krutý boj, nežli jsem pro to se rozhodla. Leč úhrnem vzato, dobře jsem učinila. Vždyť víš, že psal, jak po delší čas pokašlává. A zima letošní byla tak drsna, řekněme úmorna. Sníh ležel od polovice listopadu, a cesty byly velice neschůdny. Řezavé větry, metelice byly na denním pořádku, vzduch sychravý, plicím nebezpečný. A pak, kdy bychom byli při železnici, ale takto . . . Ne, ne, nebylo na jiném, nežli vymoci na něm, aby cestu k nám odložil. Nebyl zápas s ním věru snadný. Ale pomysli, co bych si počala, kdy by se byl jen proto, by mne viděl na několik krátkých dní, rozstonal, kdy by byl zdraví si porušil pro delší čas, snad pro celý život svůj. Já odřekla si tím mnoho, mnoho radostí, ale na svědomí jsem upokojena. A oběť pro vlastní blaho má také svou blaživou sílu.“

„Tu má, pravda; a snad i má ji, jdeli o blaho, jež leží mimo nás. Každým způsobem, slaba nejsi, Mély. Ze sta žen jedna sotva by šla tvojí cestou a pak tak jistě a klidně.“

„Rozumímli ti dobře, narážíš na nedověrnost, u milujících žen obyčejnou. Na tu nemoc bohudík nestůňu a doufám, že stěží kdy stonati budu. Jako že jista jsem, že slunce nikdy na západě nevyjde, tak jsem i přesvědčena, že Jaroslav jest můj, a třeba po deset let jsme sebe neviděli. Ve smlouvě srdcí našich nic není ukvapeného, nic nezralého. Vše pozvolna se vyvíjelo, přirozeně uzrávalo a ze zdravých

kořenů, z ryzího poznání sebe, vyrostl kmen naší lásky. Nejsemť já děvčetem a on jinochem; jsme oba ve věku, kde chutnati může jen spravedlivé víno a nikoli slaďounká rosolka, fantasticky přibarvená, s pozlátkovou etikettou. Nás může roztrhnouti jen konec všech věcí — smrt."

Mladá paní ztěžka si vzdychla a bavila chvíli Jarouška, dokud si nenalezl nové, tiché hry. Pak přejímajíc znova hovor přetržený, prohodila:

„Mužnost, jež se při tobě, Mély, jeví, jest krásna, ale vzácna, a za jistých okolností neplatna. Myslím popředně na sebe, Mély."

Slečna upjala na ni zvědavý zrak, ostýchavě, úzkostlivě.

„Tento pohled tvůj, Mély, mi dobře povědom; již delší čas. Sama tušíš; ó nezamlouvej, drahá! Nebudu tu asi dlouho mezi vámi . . . Snad ten den, v němž novému ubohému tvoru dám život, bude poslední."

„Ale, Maruško! Který den na zemi náš poslední bude, jest nevýzpytným tajemstvím nebes."

„Ó neodpírej! Vím, že předtuchy bývají klamny, ano namnoze nicotny, že bývají planými strašáky, vycházejíli z myslí rozechvělých, roztesknělých, přecitlivělých; ale při mně toho není. Když předtucha tak zmocní se duše a veškeré bytosti, jak se mnou se děje, pak nemůže býti bez podstaty, beze pravdy; pak jest, ať tak dím, zacloněnou výslednicí veškerých sil našeho těla i naší duše. A zkušenost učí, že budoucnost pak záclonu odhalí a ukáže, že předtucha holou jest skutečností."

„Nezapomínej, Maruško, že nynější stav tvůj, již z fysiologických důvodův, mocně svádí duši na bezcestí truchlivých předtuch. Netrap sebe samu něčím, co logicky jasně před tebe nepředstupuje a neopravňuje ke skutečné obavě."

„Ó Mély, nejsem po prvé v stavu tom a sama vím nejlépe, že úkazy, jež při mně se tentokrát jeví, jsou nepravidelny, nepřirozeny a neklamně k tomu poukazují, že rovnováha mého ústrojenstva nebezpečně porušena jest. Cítím na sobě, že čím dále tím nebezpečněji rozruch ten ve mně se šíří, a návrat k prvotní rovnováze že stává se nemožným. A kdy bych i připustila, o čem mne přesvědčiti se snažíš, že jsem jaksi jen hříčkou mimořádné nálady, fysiologicky odůvodněné, jež mne mýlí, tož nemůže mne mýliti doktor Netušil. Když po prvé jsme jej k nám povolali, tu prozkoumav mne, vyslovil se jen obecně, pravdy dočetla jsem se já sama z jeho vzezření. Jest on, Mély, zkušený a opatrný lékař a v ženských nemocech platí v celém okolí za kapacitu, ale jednu vadu má, že neumí nalíčiti pokojnou tvář u nebezpečně nemocných, zvláště u takových, na nichž mu záleží. A na nás mu záleží, vždyť není jenom lékařem nýbrž i přítelem domu našeho. Tvář jeho nepokojná, rozrušená mluvila ke mně neklamně. A pak, proč přijel za nedlouho, sám o své újmě, po druhé ke mně?"

„Jsi na omylu, Maruško. Doktor Netušil měl zde v Záhořanech něco na práci a proto se u nás jen tak nahodile zastavil."

„Tys na omylu, Mély. Já tajně pátrala a vyzvěděla, že to jenom předstíral. Sám ze sebe přijel na mne se podívat. Toto jeho jednání

v jeho mluvě jest tolik: tuším, že život tvůj jest na zdlouhavém rozchodu s tělem. Požádala jsem ho za rozmluvu mezi čtyřma očima. Nerad svolil, viděla jsem to na něm. Dala jsem naň otázku, určitou, tak že vyhnouti se nebylo lze. Myslíli, zda přečkám katastrofu. Zbledl a mlčel, dlouhou, hroznou minutu. Pak odpověděl jediným jen, obsažným slovem: ‚Doufejme.‘ Ó doufej, Mély, doufej, když máš se odtrhnouti od štěstí, jež tě v náručí hejčká; doufej, když máš, jako vetchý list od stromu, odpadnouti od muže, jehož jsi byla první a jedinou láskou, z jehož upřímného, zlatého srdce jsi ssála do sebe sladkou a živnou mízu blaženosti, na jehož věrných prsech tak pokojně a šťastně jsi spávala jako nemluvně na klíně matčině; doufej, když máš na věky odejíti od svého synka, jenž omlazený jest obrázek muže tvého, jehož budoucí blaho visí na tobě jako kvítek na haluzi; doufej, když opustiti máš nemluvňátko, jež bůh ti položil pod srdce! Ó Mély, tu neplatí: doufej, tu hřímá do duše strašlivé, neúprosné, neodvratné: Zoufej!“

Mladá paní křečovitě zaštkala a zalomila rukama. Slečna Mély rovněž oslzela a chopila ji prudce za ruku.

„Zlatá Maruško,“ lichotila se k ní soustrastně, „mírni se, mírni. Což kdy by si tvé bolesti výbuchu všimnul Jaroušek a doma vypravoval . . .“

Mladá paní si rychle stírala slzy s očí a lící.

„Pravdu máš, Mély. Mně potřebí jest mužnosti, síly, rozvahy, odvahy! Ale pro bůh, kde je vzíti, kde je vzíti!? — — Kromě tebe, dušičko má, nesmí nikdo na Čerstvém vzduchu ani hlásky o tom se dověděti, co vytrhuje kořínky mého života z té půdy, slzami štěstí mého zbrocené. Ty mužna jsi, ty uneseš tajemství a byť jako skála leželo na dobrém srdci tvém; tebou jsem jista Mély. I doktora Netušila slovo mám; stojíť bezpečně na jeho cti. Ani ta stará milá matinka, ani Prokop, a zvláště on, nesmí o ničem věděti. Já před nimi budu se přetvařovati, dokud síly stačí. Škrabošku úsměvu a žertu třeba zavěsím na zsinalé líce, aby Prokop byl šťasten na těch několik měsíců, co mne ještě bude míti; až do posledního vzdechnutí budu jej krmiti jako dítě živou nadějí u věčné štěstí naší lásky. Ó Mély, víšli v Praze o dobrém líčidle, piš pro ně. Já potají si nalíčím růže do tváří, aby myslil, že mi lépe, že mu neumru . . .“

Slečna Mély hlasitě se rozplakala.

„Neplač děvče,“ těšila ji paní Hajná; „já jsem pokojnější, já cítím blahodárnou úlevu, že jsem se se vším tobě svěřila. Ó já vím, že bolesti jsem tobě způsobila, těžké i břitké; ale kromě tebe nemám tu nikoho, kdo by mně pomáhal nésti tajemství, jež mne již tíží svou omamovalo. Tys věrna, šlechetna, statna; ty mně odpustíš; vím to, Mély má, vím.“

Obě paní na chvíli se zamlčely dívajíce se upjatě pod sebe.

„A Jaroslav?“ otázala se polo nahlas Mély.

Mladá paní se chvíli rozmýšlela. Pak pravila chvatně:

„Nic mu nepiš, nic Mély.“

„Maruško, věř: bylo by mně to útěchou.“

„Já vím, Mély; ale nesešli již pro mne tajemství, nes je sama, prosím tebe za to.“

„Budiž.“

Mély se poohledla za chlapcem. Neviděla ho a šla za ním. Za kapličkou seděl na bobku a hrál si s broučky, jež do jamky dával, odkudž mu nahoru vylézali. Stěží jen dostala jej k matce.

Mladá paní dívala se dolů k Záhořanům.

„Dnes je krásně jako v ráji; vzduch průhledný jako křištál. Zlaté, zlaté jaro! Tamto přichází pro nás Prokop od přádelny. Míří k nám; pojďme mu v ústrety.“

„Bude dobře, vyčkámeli jej tady, Maruško. Ty zatím se utišíš.“

„Ó jsem utišena; jak ho vidím, utišena.“

Mlčky čekaly, až Prokop přišel. Jen Jaroušek mu běžel s kopečku kus naproti. Vzav hocha do náručí, stupoval pan Hajný k dámám. Oči jeho smály se blažeností rodinnou.

„Nu, jakž jest, paní Maruše?“ tázal se rozmarně, políbiv ji srdečně. „Jak působil v tebe dnešní jarní vzduch?“

„Dobře, že jsi nás ven vyhnal, mužíčku; velmi dobře.“

Všichni se po chvíli ubírali domů od kapličky.

(Pokračování.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Největší katolická slavnost koná se dne 3. února v Kotoru na počest sv. Trifona. Zavedli ji Benátčané, aby lid odvábili od slavností národních. „Marinerezza,“ tak se ona slavnost nazývá, se ujala a dosud slavena bývá s velikou okázalostí. Toho dne ostatky svatého — tělo ve stříbrné rakvi a hlava v zlaté nádobě — noseny bývají po městě a procesím provázeny.

Marinerezza dostala jmeno od marinářů (marinari), válečného mužstva, jež Boka dávala galejím Benátským a jež stálo pod velením sopracomita z domácí šlechty. Mariňáři provozovali o té slavnosti válečné tance a rozličné hry.

Republika Benátská dodala marinerezzi veliké vážnosti. Všichni vězňové, kromě nejtěžších provinilců na smrt odsouzených, byli tři dni před slavností na svobodu propuštěni, aby na ní mohli míti účastenství, a teprve čtvrtý den po slavnosti měli se navrátiti do vazby; činilili tak věrně, není nám známo. Zvláštním úkazem bylo uloženo veškeré honoraci, guvernérovi, soudcům, radům, notářům, lékařům, lékárníkům atd., aby šli ve procesí za „svatou hlavou“ a nesli v rukou rozžaté voskovice, jejichž tíha byla každému stavu předepsána; tyto svíce byly po procesí složeny ve hlavním chrámě; kdo svíce nepřinesl, musil platiti pokutu. Na veřejný turnaj vypisovaly Benátky cenu 20 dukátů. Mariňáři předsebrali volby důstojníků na příští rok; sbor důstojnický skládal se z majora,

poručíka a šesti podporučíků, z nichž tři tvořili „anziguardii“ a tři „retroguardii.“ Admirál byl jmenován senátem Benátským doživotně.

Na náměstí před hlavním chrámem stál sloup, s něhož ozdobně vystrojený chlapec proslovoval chvalořeči (lodi) na dože Benátského. Taktéž na sloupě na trhu černohorském. Po skončení chvalořečí byly vyzdviženy prapory, které až osmého dne po slavnosti byly sňaty.

Guvernér, soudcové a jiní hodnostáři strojili po řadě bohaté hostiny. Admirál měl právo, aby po každé hostině kolem tabule obtančil a za to sebral si vše, co na ní zbylo. Tím byl na dlouhý čas zásobován potravinami a lahůdkami. Co nemohl spotřebovati, prodal a za stržené peníze koupil sv. Trifonu nějakou oběť.

Marinerezza měla právo, aby každý rok dala milost některému na smrt odsouzenci, jenž ale nesměl být ani velezrádcem, ani zlodějem státních peněz.

K tomu si představme národní „kolo“ na každém náměstí a nábřeží, zpěvy guslarův, ohňostroje.

Poslední marinerezza po spůsobu Benátském slavena byla r. 1809. Trvávala plných 21 dní (od 13. ledna do 3. února). Nyní je omezena toliko na jediný den.

Školní vzdělání v Boce nedosáhlo dosud toho stupně, jakého by mělo; vina toho ovšem nepadá na lid, jenž sám sebou je vysoce nadaný a vyniká skvělými dary ducha i srdce.

Republika Benátská z politických příčin domnívala se, že si nejlépe poslouží, když lid nechá tápati ve hrubé nevědomosti, aby tím spíše mohla jej udržeti v poslušnosti a pokoře. A tak se nepostarala docela nic, aby přirozené vlohy jeho byly školou vyvinuty a na dobrý směr obráceny.

Pravoslavní popové byli vychováváni v monastýrech (klášteřích), kde se připravovali na své povolání tak, že se učili církevní obřady mechanicky vykonávati, aniž poznávali důležitost toho, aby se naučili také číst v posvátných knihách, hloubali a pátrali po pravdě a byli učiteli svých oveček. K poznání této potřeby nikým nebyli přivedeni, a byť, nebylo nikoho, kdo by byl především učitele vypěstoval, aby mohli potom působiti na lid.

Republika Benátská nepečovala lépe ani o vzdělání duchovenstva katolického. Kněží katoličtí naučili se nevážiti sobě jazyka domácího, ale při tom nezmocňovali se dokonale ani jazyka latinského jakožto církevního, ani italského jakožto státního. Prašpatné platy, jichž se duchovenstvu dostávalo, nepovzbuzovaly k dalším studiím, aniž mohly vysoké vzdělání podmiňovati. Biskup míval ročního platu 1200 zlatých, kanovníci, jichž bylo hojně i kromě stolici biskupskou, brali za vděk šesti sty.

Vyniklli sousední Dubrovník ve vzdělanosti tak znamenitě, mohl toho dokázati, maje všecky podmínky k pěstování jazyka národního, jehož jarou sílu a rozkvět nemohlo potlačiti žádné koketování s italštinou. Kotor a s ním celá Boka nebyly s to, aby vešly v závody na poli vzdělanosti, když jim byla odňata možnost, aby zvelebovaly svůj zděděný jazyk slovanský. Nicméně budiž při nich aspoň pochvalně

uznáno, že tomuto jazyku zůstaly po všechny časy věrny a jej zachovaly pro příští, lepší doby.

Úsilí republiky Benátské neslo se za tím účelem, jak už bylo dotčeno, aby jazyk srbský platil za sprostý a nízký, aby padl v neváżnost a znenáhla byl vyhlazován. Srbština a pravoslavný lid, jenž se jí nepřestával přidržovati, byly po všechnu dobu panství Benátského krutě pronásledovány, čemuž za zástěru musila sloužiti víra. A tak tři čtvrtiny veškerého obyvatelstva ani nebyly připuštěny, aby se na teplých paprscích osvěty poohřály.

Chtělli pravoslavný spojiti se s katoličkou sňatkem manželským, nedostal od biskupa dovolení dříve, dokud nepřistoupil k vyznání církve římské. Kaluděři (pravoslavní mniši), kteří proti tomuto zákonu jednali, byli trestáni vyhnanstvím, žalářem i galejemi. R. 1672 vydal senát Benátský úkaz, jímž byli všichni nesjednocení pravoslavní duchovní ze země vypovězeni a jenž pravoslavným ukládal, když by se v Boce chtěli usaditi, aby se sjednotili s církví katolickou. Úkaz z r. 1679 přikazoval pravoslavným, aby světili svátky katolické. Úkaz z r. 1455 pravoslavné nutil, aby církvi katolické vrátili všechny statky, jichž od ní jakýmkoli spůsobem nabyli, jakož i aby katolickým kněžím odváděli desátek jako katolíci. V Kotoru jim byla vykázána ke službám božím pouze malá kaple sv. Lukáše, a r. 1676 ani jim nebylo dovoleno, aby ji zvětšili.

Jen šlechtě Kotorské bylo dovoleno, aby si vydržovala veřejného učitele „krásných umění,“ jenž dostával od eráru 100 dukátů ročního platu; později tento plat ztenčen na 30 dukátů. Sami katoličtí biskupové marně se dovolávali, aby byl v Kotoru zřízen seminář pro vzdělání kněží, a snaha jejich zůstala bezúspěšná a leda planými sliby odbývána i potom, když se nabídli, že na založení semináře zaopatří potřebné peníze, ano i když peníze skutečně sebrali.

Spisovatel historie republiky Dubrovnické, Appendini, sestavil také životopisy znamenitých Bokelců. Z nich některé uvedeme.

Trifone Bisanti, r. 1513 stal se biskupem Kotorským, vzdal se této hodnosti r. 1532, aby se mohl v soukromí studiím oddati, a zemřel brzy na to r. 1540. Vylíčil v dopisech kardinálu Dominikovi Grimanimu tehdejší války s Turky.

Gregorio Bisanti psal tak pěkně veršem i prosou, že mu za to papež Benedikt XIV. pamětním listem, napsaným jmenem republiky Benátské, nabídl biskupství Kotorské, kteréhož Gregorio Bisanti nepřijal.

Giovanni Bona de Bolicis čili Bolizza, výtečný vojevůdce, jenž Kotor několikrát zachránil, popsal Kotor jazykem latinským (Descriptio Ascriviensis urbis).

Mariano Bucchia sebral statuty Kotora a přičinil se, že byly vytištěny r. 1616.

Vincenc Kosović, jehož otec přistěhoval se do Kotora z Bosny, stal se r. 1735 biskupem na Korčule a proslavil se jako řečník.

Hyacint Dimitrović (Giacinto Demitri), dominikán, dobyl si jmena jakožto misionář v Uhrách a byl za to r. 1681 jmenován biskupem v Senji.

Trifone Uvrachien, nar. r. 1696, studoval práva v Padově, byl advokátem v Zadru a dobyl si takové pověsti, že byl v 36. roce věku svého povolán do Benátek za sekretáře senátu a státního radu. Zemřel r. 1786 v Benátkách, jichž archivu odkázal několik manuskriptů.

Z těchto mužův, ať už jakkoli vynikali, ani jediný nebyl milovníkem slovanského lidu, z něhož pošel, ano Marin Dragović (Marino Drago), jenž byl r. 1688 biskupem v Kotoru a později na Korčule, kde r. 1733 zemřel, myslil, že své domovině bůh ví jakou službu prokáže učeným důkazem, že slovy „Italie a při ní ležící ostrovy“ rozumí se i Dalmacie s Bokou Kotorskou.

Republice Benátské šlo o to, aby ani domácí katolíky nemusila připustiti k předním hodnostem a aby je mohla věčně obsazovati svými lidmi. Proto jí byly tolik proti mysli snahy Bokelcův, aby jim zřízeno bylo nějaké vyšší učiliště. Kdo se chtěl lépe vzdělati, tomu bylo nastoupiti cestu do měst italských, což arci mohli podniknouti jen synové z rodů bohatých. Chudší, byť i stavu šlechtickému náleželi, musili zůstati doma, kde se mohli naučiti leda čísti a psáti, což už jim slulo „krásným uměním.“ Chudí nobili, nabyvše takové přípravy, prohlásili se za advokáty, či vlastně veřejné písaře; advokátství bylo „uměním svobodným.“ Tito advokáti uměli znamenitě pře do nekonečna zapřádati a klidné občany proti sobě štváti.

Nobilů a kontů bylo jako plevele. Republika Benátská byla v podezření, že šlechtické tituly za babku prodává. Prodej tento ovšem nebyl zřejmý, a peníze, které musil povýšenec zaplatiti, byly dávány vlastně jako taxy. Taxa za titul hraběcí neobnášela víc, než 25 dukátů ve stříbře (40 zl).

Ani nyní není o školní vzdělání v Boce postaráno tak, jak by bylo záhodno a jak by toho velmi schopný lid zasluhoval. Illustrací nad jiné výmluvnou k tomu jest, že Bokelci posílají syny i dcery své na lepší vzdělání na Cetyň; syny na bohoslovnou školu a dcery na vyšší dívčí ústav.

Dodatkem uvádíme několik číslic ze soudní statistiky, které o veřejné mravnosti Bokelců svědectví vydávají a, jakž dlužno vyznati, ve světlo nad míru příznivé ji staví.

R. 1878 bylo u krajského soudu v Kotoru 265 osob ve vyšetřování; z nich 1 pro pokus svádění, aby zneužito bylo úřední moci; 22 pro urážku úředníků nebo stráží; 1 pro jiný přestupek proti veřejné bezpečnosti; 1 pro těžké poškození na těle, zaviněné neopatrností; 1 pro těžké poškození na těle, zaviněné neobezřelou jízdou; 1 pro jiný přestupek proti bezpečnosti života; 46 pro těžké poškození na těle při svévolných potyčkách; 41 pro menší krádeže; 6 pro zpronevěření; 11 pro podvod; 7 pro zlomyslné poškození cizího majetku; 123 pro urážku na cti; 4 pro hrubší a veřejné porušení mravopočestnosti; 1 pro přestupek tuláctví.

Nikdo nebyl ve vyšetřování pro vraždu, zabití, cizoložství, smilstvo ze řemesla, kuplířství, opilství.

Z těchto 265 osob bylo odsouzeno pouze 100, z nichž 81 mužských a 19 ženských; odsouzení byli trestáni skoro vesměs pro provinění nejlehčí. Z nich sedělo 17 muž. a 1 ž. 8 dní až měsíc, 65 muž. a 18 ž.

méně než 8 dní. Na počátku roku zbyl ve vězení pouze jediný člověk z r. 1877, jenž v něm zůstal i na r. 1879.

R. 1877 stálo před porotou v Kotoru 13 obviněných. Z nich odsouzeni 2 do vězení od 8 dní do měsíce, 9 na méně než na 8 dní, 2 k pokutě.

III. Hospodářství.

Území Boky je hornaté a skalnaté, tedy polnímu hospodářství málo příznivé. Dna údolí, úžlabin, roklí a propastí, často sotva větší stolu nebo mlatu, platí za pole a nivy. Kde však se mohl nahromaditi dostatek prsti, tam jižní slunce vykouzluje hned malý ráj. Tak je v Župě a Grblji. V Paštrovicích prostírá se podél mořského pobřeží pěkná, úrodná rovinka až k nejjižnějšímu konci Boky.

Kde nejsou svahy příliš příkré a skály hrubé, Bokelci pomáhají si uměle, aby nabyli půdy. Srovnávají totiž kamení v tarasy, jichž bývá i mnoho řad nad sebou. Tarasy nazývají „mezemi" (medje). Prsť, která byla mezi kamením, na mezi nahromaďují, a taras brání, aby ji deště nespláklv. Na mezích pěstují hlavně révu.

Veleúrodné jest pobřeží od Ercegu Nového až k lokně Risanské.

Dragaljské pole zásobilo by obilím celou Krivošiji, kdy by bylo zmeliorováno a postaráno o zavlažování umělé, když přirozeného se nedostává. Umělé zavlažování snadno by se provedlo, kdy by na severní straně nadělány byly nádržky na vodu stékající s hor, odkudž by za letního sucha pouštěna byla na pole; ale není to možno bez podnětu a pomoci státu.

Celkem dlužno vyznati, že Boka jest velmi dobře obdělána. Kde je mezi skalami přehrštle prsti, je využitkována. Polní jako zahradní práce vykonávají se skoro vesměs motykou, jednak proto, že na malých i nepřístupných prostorách nelze pluhu se obraceti, a jednak, že není dostatek tažného dobytka.

V sadech pěstují mandlovníky, olivy, pomeranče, citrony, moruše, smokvy, granátová jablka. Na níže položených a výslunných místech žlutají se pomeranče prostřed zimy, o vánocích kvetou růže „bokeljky," jež nevydávají vůně, v lednu rozvíjí se květ mandlovníka.

Na zahradách sázejí dýně, turky, okurky, rozmanité druhy salátu a „kupus," kapustu to, která se nesvinuje do hlávek.

Z obilí daří se kukuřice, pšenice a ječmen. Brambory Bokelci naučili se sázeti od Černohorců; černohorské brambory jsou lepší a moučnatější. Obilí neurodí se nikdy s potřebu. Malá úroda stačuje na 4 měsíce, prostřední na 6, nejlepší na 8 měsíců. Ostatek se doplňuje přívozem, nejvíce z Ruska přes Černé moře. Proto tak často přistávají před Kotorem ruské lodi, na nichž jest obilí naloženo.

Z dobytka chovají nejvíce bravu, málo skotu, ještě méně koní. Statistisches Jahrbuch vykazuje na rok 1878 v Boce koní 224, oslův a mezků 1410, skotu 3494 kusů, ovcí 16.036, koz 11.278, prasat 2571.

Koně jsou jen k jízdě, nikde k tahu. Ve městech se někteří lidé živí tím, že své koně pronajímají k cestování; za koně i průvodce

platí se 6 zl. denně. Špatní a staří koně vřaďují se mezi soumary a slouží ku přenášení břemen.

Chov skotu není tak značný, aby uhrazoval spotřebu hovězího masa. Nedostatku tomuto dosud odpomáhali Krivošijané, kteří byli překupníky hercegovských hajdukův a prodávali jim dobytek, jejž hajduci na četování odňali Turkům. Skotu, jenž takovým způsobem do Boky přicházel, bývalo někdy tolik, že maso jeho sušili a sušené vyváželi. Nyní jsou Krivošijané o toto odvětví živnosti připraveni.

Brav je nejvýnosnějším hospodářským předmětem. Ovce nechovají se na vlnu. Jemnovlné ovce nehodí se tu k chovu, protože jsou odkázány na pastvu, a běhajíce po stráních, zůstavily by nejlepší část rouna na skalách a trní. Maso bravu požívá se po celý rok. Na podzim jej po hromadách porážejí, maso na tenké řízky krájejí, solí a suší na „kastradinu," velmi oblíbený pokrm. Mnoho kastradiny vyváží se do Italie. I Černohorci a Hercegovci prodávají Bokelcům brav na kastradinu. Z mléka vyrábějí sýr, jenž je velmi dobré jakosti; vyvážejí jej do Italie; Italiáni jej pode jmenem „formaggio Moreotto" světu udávají.

Včelařství je sice primitivní, ale med i vosk je výborný a včely ho snášejí v hojnosti. Úly jsou stojaté špalky. Když se med vybírá, včely jsou obětovány. Statistisches Jahrbuch napočítal r. 1878 úlů 730.

Bource pěstují v domácnostech. Obírají se jimi ženy, které i vlákna soukati i tkáti umějí. Hedbáví je druhu zvláště dobrého. Ve pěstování bourců Bokelci stali se učiteli Černohorců.

Drůbeže málo hlídají. Hus a kachen nevídati. Na podzim, když ptactvo stěhovavé zaměřuje do jižních končin a zemdleno letem přes moře na skály dalmatské se snáší, Bokelci jako všichni Dalmatinci činí na ně hojný lov.

Rakouský monopol nedovoluje jim sázeti tabáku; proto jsou tím pilnějšími odběrateli pašovaného tabáku černohorského, jenž daří se výtečně v Bělopaličích a u Podgorice.

Zátoka oplývá rybami. Bokelci ještě nyní si vypravují, když do chobotu veplula první parní loď, že v rybách zrovna orala a pro jich množství téměř dále nemohla. Ryby prý, majíce parník za nějakou sobě nebezpečnou potvoru, jíž nikdy před tím neviděly, daly se na bezhlavý útěk a prchaly a prchaly, až vklouzly do Boky, odkudž nemohly dále. Tu pak prý je lidé pohodlně do rukou lapali a na břeh vyhazovali.

Protože moře jest obecné, jest o chudinu postaráno. Může tedy nejen onen Bokelec, jenž pluje po dálných mořích, nýbrž i ten, jenž nikdy z domova se nehnul, právem říci: My jsme živi od moře.

Ryby suší a nakládají. Připravují tak pro obchod i skorance, jež od Černohorců při jezeře Skaderském kupují. Skorance jsou specialita tohoto jezera a mají hojný odbyt v Italii. Obyvatelé Crmnické nahie naloví těchto drobných rybiček na miliony. Před časy Turci, pozorujíce, že Černohorci mají z lovu skoranci slušný příjem, umínili si, že jim obchod s nimi zkazí. Černá Hora, nemajíc vlastní soli, jest odkázána na mořskou sůl z přímoří. Pašové Skaderští zapověděli Albancům prodávati Černohorcům soli, čímž je přinutili, aby se o ni

obraceli výhradně do Boky; a tak měl pašovský rozkaz vlastně účinek ten, že styky Černohorců s Bokelci staly se užšími.

Řemesla a průmysl stojí na stupni nízkém. Přední místo zajímá stavitelství. Domy zámožných občanů jsou solidně z kvadrů zbudovány, ačkoli všech architektonických ozdob prosty. Selské kuče jsou chatrné, bez podlahy, bez komína, s ohništěm uprostřed na zemi. Protože je stavebního dříví naprostý nedostatek, vidíme při stavitelství snahu, aby bylo dřevo kde jen možno nahrazeno kamenem. Plátno i sukno („čohu") ženy samy tkají; ženy jsou zároveň mystryněmi v šití, vyšívání a pletení. Venkovanům jsou obuví opánky; ševcovina je ve městech přiměřeně zastoupena a výrobky její jsou spíše pevné, než úhledné. Modní obuv a šatstvo dováží se z Terstu, tolikéž výrobky jemnějších řemesel.

Nejznačnější důchody plynou kraji z obchodu a plavby.

Nejbližší obchod je s Černou Horou a Hercegovinou.

Následující číslice objasní nám obchodní styky s Černou Horou.

Prodlením roku bylo z Černé Hory do Kotora přivezeno: pšenice 58·65 ct., kukuřice 62·75 ct., ovsa 146 ct., fisolí 33·40 ct., vosku 18·80 ct., medu 33 ct., sýra 7·25 ct., vlny 31·85 ct., koží 168·92 ct., loje 213·62 ct., bramborů 1907·80 ct., zelí hlávkového 497·50 ct., kastradiny 576·30 ct., ryb 3612·60 ct., rujeviny (barevného dříví) 1991·94 ct., slámy 518·80 ct., dříví na palivo 3089 ct., louče 233 ct., staré mědi 14.18 ct.

Kromě toho mnoho drůbeže, vajec, másla, slaniny, vepřového masa, zvěřiny, liščích koží a dříví na stavivo.

Z Kotora do roka na Černou Horu vyvezeno: vína 959·50 ct., oleje 22·85 ct., rakije 250·48 ct., octa 21·40 ct., soli 5533·50 ct., rýže 40·20 ct., měděných nádob 8·12 ct., mědi 14·15 ct., železného zboží 25·10 ct., železa 22·20 ct., prken 633 ct., kávy a cukru 18·73 ct., střelného prachu 8·50 ct., papíru 2·64 ct., absintu 15·51 ct., cyperského vína 1·32 ct., plátna 9 lib., lnu 20 lib., bavlněného zboží 17·97 ct., bavlny 1·13 ct., vlněných látek 276·43 ct., jemného sukna 67 lib., koudele 6 lib., skla 7 lib., port 4 lib., měděného drátu 87 lib., kukuřice 293·30 ct.

Mimo to vyváženy na Černou Horu truhly ořechové a jedlové, hrnce, poháry, láhve, číše, mýdlo, voskovice atd.

Roční přívoz z Černé Hory do Kotora má ceny asi 90.000 zl., vývoz na Černou Horu asi 110.000 zl.

Z uvedených číslic vysvítá, že Boka a Černá Hora po stránce hmotné na sebe jsou odkázány. Černá Hora potřebuje Boky, aby mohla odbyti své suroviny a zásobila se zejmena solí, a Boka potřebuje Černé Hory, aby jejími surovinami, částečně řemeslně a průmyslně přeměněnými, dále trhovala, jakož i aby odtud pokud možno uhrazovala svůj nedostatek potravin. Nelze říci, že by Boka Černé Hory méně potřebovala, nebo dokonce, že by mohla bez ní obstáti. Dokázal to jasně již r. 1869. Tehdáž Černohorci byli v podezření, že radou i skutkem podporují povstání v Boce, a vláda Vídenská, aby přítrž učinila domnělým jejich rejdům a za ně je potrestala, zapověděla Černohorcům docházeti na tržiště Bokelská. Následek ukázal se již za několik dní. V Boce, a zvláště v Kotoru, nastala nikdy nebývalá a nesnesitelná

drahota. Obyvatelstvo počalo reptati, a znepokojení bylo větší, než dokud Černohorci měli na pazary volný přístup. Vláda musila se starati především o vojsko a steskům obyvatelstva nemohla vyhověti dovozem potravin odjinud. A tak byla již v osmi dnech okolnostmi přinucena, aby zakáz proti trhujícím Černohorcům zrušila.

Mnohem výnosnější obchod Bokelci mají na moři. Bohatí majitelé lodí, kapitáni, provozují jej na vlastní pěst, chudší pak, nemajíce dosti kapitálu na zakoupení nákladu, pronajímají se s loďmi svými obchodníkům z jiných měst při Jaderském moři a dělají jim převozníky; až i řečtí obchodníci do svých služeb je přijímají.

Když Rakousko r. 1797 po prvé do Boky vstoupilo, zastalo tam 264 lodí, jež byly majetkem občanů. Do r. 1804 vzrostl počet lodí na 381. R. 1836 Vuk Karadžić páčí patentované loďstvo celé Boky již jen na 250 kusů.

Statistisches Jahrbuch vykazuje pro r. 1877 509 obchodních lodí, které z Kotorského zálivu vypluly; z nich bylo 238 s nákladem dohromady 68.413 tun v ceně 559.600 zl.; prázdných lodí vyplulo 271 dohromady na 49.428 tun nákladu. Za jiným účelem, než za obchodem, vypluly 4 lodi na 595 tun nákladu.

Téhož roku vyplulo z přístavu Budvanského 236 obchodních lodí s nákladem 68.203 tuny v ceně 24.000 zl.; prázdných lodí vyplulo 132 na 354 tuny; za jiným účelem, než za obchodem, vyplulo 119 lodí na 3437 tun.

Téhož roku přistálo v Kotorském zálivu 482 lodí obchodních na 116.663 tun nákladu v ceně 3,623.700 zl. (Číslici tuto několikráte zveličila válka Černé Hory s Tureckem.) Prázdných lodí přistálo 38 na 1390 tun nákladu. Lodí, jichž účelem nebyl obchod, přistálo 5 na 839 tun.

V Budvě přistálo 358 lodí na 69.300 tun v ceně 361.000 zl.; prázdných lodí 12 na 451 tun. Lodí, jichž účelem nebyl obchod, přistálo 119 na 3437 tun.

Jak z těchto číslic vidno, přírůstek lodí za posledních 74 let je poměrně velmi nepatrný naproti pozoruhodnému rozkvětu v posledních letech minulého století a v prvních letech století našeho.

Za republiky bývaly obchodní lodi vyzbrojeny děly jako lodi válečné. Lodi větších rozměrů, jako tartany, navy a briggy, mívaly na palubě 6—20 děl. Bylo jim často podstupovati bitvy s mořskými loupežníky, jimiž se moře středozemní hemžilo. Ve válkách pomáhaly válečnému loďstvu republiky.

Námořský obchod Boky Kotorské za vlády rakouské poklesl. Úpadkem nejdůležitější a nejvýdatnější živnosti vystěhovalo se z Boky i bývalé bohatství. Jaká je toho příčina? Svedli bychom ji na parníky, které plachetním loděm takovou konkurrenci učinily, jako železnice povozníkům; ale na parnících nelpí jediná vina, neboť úpadek nastal už před jich vynalezením.

Kde tedy pravou příčinu hledati?

Po pádu republiky opustil Boku Benátský kapitál. Rozervané poměry, které trvaly až do r. 1814, kdy Boka připadla definitivně k Rakousku, nebyly příznivy jejímu hospodářskému rozkvětu. Rakousko,

jsouc nyní pánem Boky, navázalo — jako v celé Dalmacii — tam, kde Benátky přestaly. Neznajíc poměrů a potřeb území, rakouská správa jala se podporovati v Boce živel cizí, italský, a tím vstoupila do šlepějí Benátských. Ale po odchodu Benátčanů živel italský pozbyl pro Boku hlubšího významu a mohl jí býti dále leda na vnější nátěr, jejž doba smyje a pod ním se znova objeví přirozená půda. Kdy by rakouská správa byla již na počátku zanechala umělého pěstování živlu cizího a smířila se s myšlenkou, že podporováním a vychováváním národních individualit nenadržuje se podivnému rozmaru několika hlav, jež za chvíli samy od něho upustí, nýbrž kdy by byla nahledla, že rozvoj národů, jak duševní tak hmotný, může býti založen pouze na jejich samobytnosti, věci v Boce vypadaly by dnes jinak. Pak by se vláda byla postarala o dostatek dobrých škol, které by podávaly Bokelcům nejen základy povšechného vzdělání, nýbrž které by zároveň měly zření k tomu, aby obyvatelstvo zdokonaleno bylo v odborech, z nichž má se prameniti jeho blahobyt.

V celé Dalmacii po dnešní den není ani hospodářské školy, ani obchodní, ani námořnické pro potřebu občanskou. Nepatrná Černá Hora i v této příčině učinila již první krok a zařídila si v Danilově Gradě hospodářskou školu, jíž Dalmacie marně se dovolává. Dalmatinci, ne snad pouze Bokelci, ačkoli má pro ně námořnictví důležitost prvního řádu, jsou nuceni osvojovati si vědomosti, pro toto zaměstnání nezbytné, toliko empiricky.

Bohatství Boky je to tam, celkem však Bokelci přece žijí dobře a v poměrné zámožnosti. Heslem jejich jest: všude po bílém světě peníze vydělávati a doma je utráceti. Při své lásce k rodnému kraji myslí, že nikde pod sluncem není život tak příjemný, jako v Boce. Ale v té milé Boce jsou dosud neznámy všechny ony rafinované způsoby, jimiž se ve velikém světě statky promrhávají. A Bokelci, jsouce od jakživa velmi střídmí a skromní, nepropadli rozmařilosti, jež základy blahobytu všude podkopává.

Živobytí je v Boce velmi laciné. Kdo má 60 zl. měsíčních příjmů, může tam žíti po kavalírsku. Čí důchody obnášejí měsíčně 100 zl., sotva tolik peněz utratí a poměry samy jej nutí, aby si zachoval kapitál.

Za republiky Benátské Bokelci neplatili skoro žádných daní. Benátky měly dosti na tom, že měly v Boce dobrý obchodní bod. Nežádaly od obcí víc, než aby uznávaly, že jsou závislí od republiky sv. Marka, a na důkaz této závislosti aby přinášely „providurovi," jakožto representantu Benátek v Kotoru, jisté dárky, které byly všude jiné. Krivošijané na př. měli závazek, aby jejich hlavaři čtyřikráte do roka předstoupili před providura a darovali mu na znamení poslušenství bílé jehně s červenou páskou. Obce a osady byly pokládány za léna; učinilyli za dost svým lénním povinnostem, vláda si jich dále nevšímala, jsouc nesnášelivou jen ve věcech náboženství. I vladykové černohorští byli v držení léna, jež jim republika Benátská propůjčila. Lénem tím byl klášter Stanjevići, jejž republika Benátská dala vladykům černohorským v bezplatné užívání na počátku 18. stol., vymínivši si toliko, aby za to jednou do roka přijeli do Kotora a navštívili providura.

Rakousko učinilo tomuto idylickému stavu rázem konec. Prvním jeho činem bylo, když uvázalo se ve správu Boky, že zavedlo patenty na lodi. Bokelci počali kroutiti hlavami. Přišly jiné daně. Bokelci myslili, že se jim pod Benátkami dařilo lépe, a již r. 1848 se vzbouřili ve prospěch Benátek.

Hledíc k malé produktivnosti země, jakož i k politickým poměrům, vláda rakouská ani Bokelce, ani Dalmatince vůbec neobřemenila daněmi tou měrou, jako jiné svoje národy. Dalmacie vykazuje každý rok deficit, jejž uhrazuje erár, vlastně produktivné země Rakouska. Není mnoho, páčímeli tento deficit pro Boku ročně na 35.000 zl. Počítámeli deficit ve stejné výši po 68 let, připočítámeli úroky a hezkou řadu milionů, kterou ob čas vyžadují v Bocc mimořádné poměry, nabudeme přesvědčení, že Boka stála již teď říši víc, než jí kdy bude moci nahraditi. (Pokračování.)

Nové zeměpisné výzkumy na Rusi.

Podává

dr. Jaroslav Vlach.

Sotva že generál Skobelev skončil výpravu vojenskou proti Tekincům, ruští zeměpisci jali se prozkoumávati kraj vydobytý jakož i krajiny sousední, totiž severní stepi a jižní perskou provincii Khorasanskou. Výzkumy takými vědeckému světu známa jsou jmena Gladyševa, Grodekova, Kalitina, Lukjanova, Maslova, Melnického a především Lessara. Tento r. 1881 na podzim provedl vyměřování mezi Aschabadem a Seraksem při hranici ruskoperské. Rusové byli totiž vystavěli železnici z Michajlovska (u jezera Chvalinského) do Kyzilarvatu (54⁰ v. d. P., 39⁰ sev. š.), i jedná se jim o další stavbu k hranicím perským; vyměřováním Lessarovým jest dokázáno, že stavba tratě železniční v krajinách těchto a dále údolím Herirudským za Seraks jest velmi lehká. Počítá se, že stavba této tratě nestála by více než 8 mil. fr. Při výzkumech svých Lessar provázen byl pouze 30 kozáky; Tekinci nekonali mu žádných obtíží, ano vyslovili se velmi pochvalně o stavbě dráhy jich zemí.

Lessar opustil Aschabad na počátku října r. m. Září a říjen, jakož doba jarní, hodí se nejlépe k cestování a zvláště k vědeckému bádání v těchto krajinách. Aschabad, hlavní město Tekinců, jest opevněné místo, jež v poslední době vlivem Rusů, Peršanů i Arménů rychle na se béře tvářnost města po spůsobu našem. Město honosí se bazarem, domy vystaveny jsou z cihel sušených. Krámy zásobí tě hlavními věcmi potřeby všední; co jest nad to, dlužno si opatřiti buď v Baku buď v Astrachanu. První stanicí (11 kil. za Aschabadem) jest Annau, zbořená pevnůstka, u níž nalézá se aul (tábor, vesnice) turkomanský. V pevnůstce Lessar shledal zříceniny mešity pěkně stavené a značné velikosti; na celé cestě z Michajlovska nenašel budovy podobné. Na

další cestě dostal se do Gjauaru (21 kil. od Annau). Tekinci v okolí žijí ve stanech plstěných nebo v chyžích stavených ze sušené hlíny; četné jsou pomníky, jež vystavěli nad hroby svých náčelníků, z nichž však žádný nevyrovná se mešitě Annauské. V Gjauaru jsou tři pevnůstky, z nichž jednu drží posádka ruská; v okolí — jedině na celé trati do Seraksu — bude třeba podnikatelům stavby železničné přemáhati značné stoupání. Další stavba do Baba-Durmazu bude mnohem snadnější; k Lytfabadu jest rovina k severu nakloněna a částečně houštinami pokryta. Blíže Lytfabadu nalézají se pole vzdělaná a při březích malé říčky Durungaru jest skupina čtyř vesnic, jež slovou Kalej-Mir, Chir-Kala, Kyren a Lytfabad. Kyren obývají Turkomani, Lytfabad Peršané; v bazaru Lytfabadském dostaneme rýži, cukr, hrozný, čaj, ořechy, malá zrcadla, látky k barvení vlasů a prstů a j. Věci lepší ceny bylo by s nebezpečím nabízeti, snadnoť by propadly hrabivosti úřadů. Krajina odtud až do Kaaky jest nejúrodnější ze všech krajů tekinských. Vody má dostatek; četné kanály ji rozvádějí po polích. Tu nalézají se mohyly velmi zhusta; dle Vambéryho jsou vystaveny na počest hrdinů novějších, ale tomu odpírají obyvatelé domácí. V oase mezi Lytfabadem a Kaakou mnoho jest zvěře, zvláště bažantů. Před Kaakou jsou zříceniny velikého města Pištaku; Lessar má za to, že jsou to zbytky několika osad, jež ponenáhlu byly opuštěny. Když totiž osada byla vydrancována, obyvatelé jí už neobnovili, nýbrž usadili se dále odtud. Dle toho snad obyvatelé Pištaku založili i Kaaku, jež jest nejrozsáhlejší ze všech osad mezi Aschabadem a Seraksem, majíc na 600 domů. Obyvatelé, Alieli-Turkomani, kteří se r. 1873 z Chivy sem utekli, dělí se ve dvě obce. Způsob výživy turkomanské není tak šeredný, jak líčí Vambéry; jedí pilav (jehněčí s rýží) a živí se mlékem velbloudím a melouny. Za tímto místem vede cesta územím posud málo známým; Lessar shledal tu zříceniny pevnůstky Kara-Chanské, jejíž jmeno dosvědčuje, že kdysi patřila chánům Mervským. Na další pouti Lessar došel vesnice tekinské, jmenem Khodžamed, potom Dušaku, odkud prostírá se rozsáhlá rovina, po níž pasou se velmi hojní dikobrazi; rovněž četné jsou tu kupy všekazův, kteří žijí v celé krajině mezi Tedžentem a mořem Chvalinským; rozežírají všeliké dřevo, jen do prahů železničních se posud nedali, což asi souvisí s otřásáním prahů při jízdě vlaků. Obyvatelé Dušaku, polo kočovníci, pěstují role toliko v létě; v ostatní čas roční toulají se po stepích ponechávajíce dozor nad domovem několika rodinám. Potok zavlažující tuto oasu za dešťů mocně se rozvodňuje; ale jako ostatní nevlévá se do řeky Tedžentu, jež teče na sever. Mezi Dušakem a Meanem jest pustá krajina až k oase Meanské, kde nalézají se dvě vesnice, Mean se 100 a Emraly se 150 staveními. Cestovatel náš brzy dostal se do malé vesnice Čáče, jejíž obyvatelé živí se pěstováním bavlny; 30 kilom. za touto vesnicí křižuje se s cestou jiná, jež vede z Mešedu do Mervu. Krajina okolní jest dokonalou stepí, kterou dostaneme se do perského města Seraksu. Město jest opevněno a má posádku jednoho praporu; pole a zahrady jsou uprostřed města. Poněvadž Tekinci často pustošili krajinu okolní, Peršané neodvažují se za brány městské dál do krajiny. Seraks má několik studní; rovněž zavlažuje město kanál, který vede

se z Tedžentu, 14 kil. od města vzdáleného. Měření Lessarovo dokazuje, že výška mezi úvalem Tedženským a jezerem Chvalinským skoro není rozdílna; jest pravdě podobno, že celá rovina za jezerem Chvalinským byla kdysi zaplavena a že Tedžent vléval se přímo do tohoto moře. — Lessar se přes Mešed vrátil do Aschabadu.

V těchže krajinách zaměstnán jest vyměřováním poručík Lukjanov; i on navštívil město Seraks. Probádáním ostrova Sachalinu m. r. zabýval se neúnavný přírodozpytec Poljakov, který již po mnohá léta cestuje v rozmanitých částech. velříše ruské podporou carské společnosti zeměpisné, jakož akademie náuk v Petrohradě a Moskevské společnosti přírodozpytců. Úkolem jeho bylo prozkoumati, zdali ostrov Sachalin hodí se k osazení. On odpovídá, že aspoň část jižní jest k tomu spůsobilá. Na Novou Zemi hodlá jíti Braun vyšetřit, jak bohata jest na kovy, kdežto do pobřežních krajin laponských míní se vydati v létě Krasovskij na studie o rybách severního ledového moře.

V krajinách náhorní vysočiny Pamirské mešká právě dr. Regel, by poslední posud neznámé části její probádal. Výzkumy jeho vzaly svůj počátek na březích Matše, nedaleko ledovce Zerafšanského. Odtud dal se směrem ke Garmu, hlavnímu místu v Karateginu, sedlem Pakšifským, sestupuje v úval Kyzyl-suský podél malé říčky Sor-boku. Z Garmu vypravil se do Kala-Khumbu; na cestě seznal údolí řeky Vakiš a sedla Kamčirak, Sagridešt a Khubu-rabat, z nichž první vyvýšeno jest nad moře as 2900 m. Po té sledoval tok horní řeky Amu až k oněm místům, kde vtéká řeka Vandž, kterou domácí obyvatelé považují za jeden ze dvou zřídelních toků řeky Amu (druhým jest Pjandž); dle jich zpráv jest Aksu, který obtéká Tamir, jen přítokem Vandže; spolu z toho plyne, že nevlévá se do Pjandže, nýbrž že tak činí jiná řeka Čuntuk, jež se pramení z jezera Jašil-kulu. Aby se přesvědčil o pravdivosti toho, co domorodci vypravovali, Regel šel podél břehů Vandžských až do Teš-i-Sengi a shledal, že řeka tato má mnoho vody. Národopisné zprávy jeho jsou velmi důležity, poněvadž Darvas a Šugnan nebyl prve navštívil žádný Evropan. V Karateginu Regel shledal podivnou směsici lidí rusovlasých a černovlasých; mluví řečí, jež podobna jest velmi tadžickému nářečí, obvyklému v Samarkandě. V Šugnanu obyvatelstvo mluví však řečí zcela různou, jež připomíná valně řeči evropské; nápěvy písní národních rovněž mají ráz evropských písní. Tito horalé obývají domy, jež staveny jsou z kamene a hlíny a střechy mají po spůsobu našem pokryté došky, kdežto domy Tadžiků mají střechy ploché. Uvnitř domů stěny jsou vždy poházeny hlazenou vrstvou hliněnou s malými kaménky. Regel přezimoval v Darvazu, aby na jaře pokračoval ve svých výzkumech. I horlivý botanik Smirnov pobyl r. m. v těchto krajinách; strávil několik měsíců v údolí Vakišském a v Darvazu a nyní nalézá se v chanátu Bucharském.

Dne 16. prosince m. r. opustila Petrohrad *expedice*, vypravená carskou společností zeměpisnou *k ústí řeky Leny*, jak bylo loni ustanoveno na mezinárodním sjezdu polárním. Vedle této carská společnost zeměpisná zřizuje podobnou výpravu na Nové Zemi; k podpoře její vykázala vláda ruská 20.000 rublů; výpravu i stanici pozorovací bude říditi Andrejev, který v květnu neb v červnu odebéře se na Novou Zemi.

Výprava určená ku prozkoumání *starého řečiště mezi řekou Amu a jezerem Chvalinským* dokončila na podzim r. m. nejhlavnější část práce své a vrátila se v zimě do Petrohradu. Nivellování ukázalo, že není žádné překážky k jeho znovuzřízení. V řečišti Uzboje je stálý spád od západní hranice chivské až ke studním Čaryšlyským, kdežto měřením r. 1871 dokázáno, že i mezi Čaryšlym a mořem Chvalinským je stálý spád. Za posledních výzkumů v údoli Uzboje nalezeny četné zříceniny, jež dokazují, že druhdy krajiny tyto silně byly zalidněny.

Vedle těchto četných výprav i jinak jest zeměpisná činnost na Rusi velmi horliva. Tak pracují Rusové o vypsání nových hranic svých. Generál Stebnický ve Vojenském sborníku ruském uveřejnil vypsání hranice rusko-turecké v Armenii; byltě v letech 1878—80 členem komise, jež upravovala hranici tuto, a podává nejen vylíčení krajin pohraničních, ale spolu první dokonalou mapu hranice nové. Rovněž vydána jest mapa nové pomezní čáry mezi Ruskem a Čínou v krajině Kuldžské; mapa obsahuje též 33 astronomických bodů, jež v letech 1879—80 byl stanovil inženýr Schwartz, a skoro tolikéž stanic magnetických. Ježto určení nové hranice mezi Ruskem a Persií chýlí se ke konci, uzavřela vláda ruská ihned počíti s vyměřováním a mapováním pohraničních krajin (v měřítku 1 : 42.000). Šach perský svolil, by měření mohlo se díti po celém severním Chorasanu. Inženýr Löbel a tři soudruzi jeho provedli v poslední době nivellování krajiny mezi Orenburkem a jezerem Aralským; shledali, že rozdíl ve výšce obou krajin obnáší as 53 m. Nivellování v krajinách Baltických ukázalo, že dřívější práce slavného astronoma Struvea a jeho soudruhů vykazují veliké chyby. Některé z nich přesahují až 200 m., což jest mnoho na krajinu po většině nízkou a rovinatou. Plukovník Bonsdorf vydal zprávu o pracech astronomických a topografických, jež vykonány byly v letech 1874—79 *ve stepích kirgizských* v okolí Orenburka; dle zprávy té určena jest poloha 112 nových bodů astronomických, místopisně prozkoumána jest krajina Ufská a Orenburská, při čemž objeveno jest 776 vesnic a vesniček, jichž nebylo v letech 1842—50.

Po nějakou dobu v Petrohradě zasedá komise geologická, jež obírá se soustavným *geologickým prozkumem celé říše ruské;* děje se tak, tuším, následkem jednání při všeobecném sjezdu geologů, kterýž se byl sešel v Bologni roku lonského.

Z nových cestopisných děl právě ukončeno jest dílo zemřelého cestovatele Fedčenka *Cesta do Turkestanu;* dřívější sešity líčily zeměpisnou povahu země, její podnebí a ráz zvířeny. Poslední 18. sešit obsahuje vypsání rostlin, od Fedčenka nově objevených. Potanin chystá se vydati poslední dva svazky svých *Studií o severním Mongolsku.* Převalský pracuje o velkém díle: *Cesta do Tibetu a Číny,* jehož první svazek má vyjíti během letošního května; dílo bude opatřeno mapou a 100 vyobrazeními; mapa obsahovati bude všechny kraje středoasijské, jež Převalský prozkoumal od hranice rusko-čínské v Dzungarsku až ku pramenům Hoang-ha a od údolí Irtyšského až k severním hranicím Tibetu. Chystá se i německý překlad díla toho. *O ruchu vystěhovaleckém* vláda ruská uveřejnila právě výkaz za léta 1871—1881; dle něho tento počet Rusů překročil hranice:

roku	do ciziny	z ciziny
1871	144.000	118.000
1872	199.000	188.000
1873	236.000	204.000
1874	286.000	252.000
1875	329.000	297.000
1876	347.000	303.000
1877	331.000	284.000
1878	342.000	305.000
1879	298.000	245.000
1880	295.000	259.000
Úhrnem	2,807.000	2,455.000

Odešlo tedy do ciziny o 352.000 lidí více; v počet ten nejsou zahrnuti četní vystěhovalci, kteří opustili říši bez úředního povolení. Průměrem připadá na rok 35.200 vystěhovalců, kteří náleží větším dílem k třídám vzdělaným, často k rodinám bohatým neb aspoň zámožným.

Za to usazuje se v Rusku mnoho cizinců, kteří se rychle obohacují, poněvadž nalézají tu výdatné podpory nejen u svých konsulátů nýbrž i u četných svých domorodců, kteří žijí ve službách státních. Zvláště toto pravidlo platí o Němcích; dokladem jsou tato čísla o jich přecházení přes hranice ruské:

roku	přišlo do Ruska	vrátilo se do ciziny
1871	229.000	223.000
1872	313.000	291.000
1879	391.000	374.000
1880	406.000	388.000

Dle toho se průměrně o 16.000 lidí více přistěhovalo než vystěhovalo; po většině jsou to kupci, průmyslníci, úředníci železniční, kteří ostávají, jak praví Rus Venjukov, německými poddanými a následovně prosti jsou ohromných břemen, jež tíží vlastní lid ruský. Statistika tato nemálo přispívá k vysvětlení některých úkazů národohospodářských i politických, jež spatřujeme za naší doby na Rusi a po celé Evropě.

Nové písemnictví.

Jazykověda.

Nedávno šla novinami zpráva, že p. Fr. Šimáček jakožto nakladatel Kottova *Česko-německého slovníka* vystrojil při dokonání III. dílu jeho spisovateli na počest zvláštní dychánek. Naše novější dějiny neobsahují takových příkladův uznalosti nakladatelské mnoho, ale p. prof. Fr. Kott zasluhuje zajisté za svou věru obrovitou pracovitost uznání z každé strany. Můželi se kde říci o kom, že mu práce přes hlavu

vzrůstá, zde najisto má to své místo. Nejlépe viděti pravdu těch slov z obsahu jednotlivých dílů; kdežto první totiž zabírá písmen 13, *A—M*, ukončen jest druhý díl písmenem *P*, tak že zavírá jen 3 písmena, třetí posléz obsahuje 4 písmena *Q—Š*. A nelze pochybovati, že tu není ještě vyčerpán všecek materiál jazykový. V časopisech se vyskytují ob čas nové příspěvky ke slovníku, slovníky odborné některé se teprve chystají, a z Moravy a Slezska bylo by možno sestaviti též okrouhlý svazeček doplňků. Jest viděti, jak ohromně vzrostlo lexikálné bohatstvo českého jazyka ode doby Jungmannovy, jak jazyk úžasně se rozvinul, jaké množství nových pojmů v sebe pojal, ač ještě neovládl všecky dílny řemeslnické a závody průmyslové, ba ani všecky říše duchovní nepronikl. Slovník jest nejlepším svědkem kulturního pokroku národa. Nemá však býti slovník jen mrtvým pomníkem tvořivosti národní, nýbrž může a má býti zalíbenou četbou i toho, jak pěkně dí Amande de Amicis (ve článku: Slovník četbou), kdo píše, ale také jakéholiv občana, jenž si přeje zemříti bez výčitek. Nemůžeť dle téhož duchaplného spisovatele nikdo se domnívati, že studoval řeč, nepoužilli prostředku nejjednoduššího, nejskrovnějšího a nejbezpečnějšího, aby poznal, neli všecky, aspoň pokud možná všecky živly jazykové, t. slovníka, jediné knihy, v níž možná zrakem dostihnouti, neli dotknouti se hranic jazykových, objati celek s jakousi bezpečností. Myslí, že 50 stran slovníka vzbuzuje v hlavě hustší tlum obrazů, rozmanitější, vířivější než čtení Tisíce a jedné noci. Neboť zavra knihu a oči, čtenář vidí kol sebe myriadu věcí zcela rozdílných, jež krouží a sledují sebe, ztrácejí se a zase se objevují jako mrak motýlů, způsobujíce v mysli příjemný zmatek, jenž trvá i ve snu. Však není slovník knihou jen příjemnou, užitečnou a mravnou, vynucuje lásku i proto, že je knihou nejupřímněji národní z celé literatury; o něm pracovala všecka století, učení, neučení, je to zkrátka historie naší mluvy, v níž viděti stopy věkovitého zápasu mezi prvotnou řečí a měnivým duchem národa, a proto cizinci, jenž by nás urážel, hodíme na hlavu před jinými knihami právě slovník. (V. Paedagogium 1881, seš. 6.) Tato slova znamenitého italského myslitele jsou nejlepším doporučením i našeho slovníka, na němž přestati můžeme i my. Bez výtek ovšem Kottův Slovník nezůstal. Vytýká se mu, že není ani přísně vědeckým ani praktickým; vědeckým ne proto, že bez kritiky řadí vedle sebe, co jednotliví filologové o některé věci napsali, že neprohlíží k etymologii ani k dialektům, leda povšechně nebo tu i tam; praktickým už prý není proto, že jest tak objemný. Nechávajíce tyto výtky při své váze, myslíme, že jedné ceny neupře Slovníku nikdo, že budoucímu zpracování Slovníka Jungmannova připravil a usnadnil cestu. Mnoho tu materiálu, který snad by se byl ztratil neb v té chvíli, kdy by ona práce budoucnosti byla podniknuta, nemohl býti sebrán. Kottův Slovník pak dal námět ku všeobecnému závodu u sbírání slov a vazeb. V brusičských otázkách p. spisovatel je na straně mírných; co již zvykem vešlo v obecné užívání, dovoluje, nenili to hrubý germanismus. O otázce, máli se psáti p*í*semnictvo či p*i*semnictvo, př*í*vrženec či př*i*vrženec, př*í*bližný či př*i*bližný (př*í*bližívě je as tisková chyba), prov*é*sti či prov*e*sti, nevyslovuje se, píše však spůsobem prvým; vedle s*a*hati dovoluje se i s*á*hati. Slovo hlavobol dokládá se pouze z Prokopiova

překladu Tyssotovy Správy pro lid (1788), avšak ono vyskytuje se i v přísloví: větší hlava, větší hlavobol (Čel. Mudrosl. 179). Na slovo podárný p. spisovatel má doklady pouze z Puchmajera, i navrhuje za lepší formu zdárný; ale na Moravě ve mnohých krajích užívají obecně slova toho o lidech i obilí. Rovněž se užívá obecně na Moravě formy -sko m. -ště, o které p. spisovatel myslí, že jen v jižních Čechách jest v užívání; na př. strnisko, smetisko, ohnisko. Koncovka ta je vůbec oblíbena k vyjádření hrubosti; i žensko se říká. Štěpnost ani v Čechách nebude jen Spaltbarkeit. Schaden nevíme, jak by se vysvětlilo ve smyslc našeho škodu bráti. Některá slova se ztratila p. spisovateli při redakci, na př. hodule (lehká ženština; dobytek k posvícení chovaný), knihožrout (= Bücherwurm), konírna, lihotati, modluše (Betschwester), pekárka, přísvěc (drobné dříví), slední, šlejf a j., jiných někdy nevysvětluje úplně, na př. hodný (= též tlustý, silný), nesrstný (= neuctivý, neslušný, na Mor.), pekliti se (= býti rozpustilým) a j., aneb nijak, na př. švrčela. Avšak není zajisté možno, aby při slovníku docílena byla bezvadná dokonalost, jeli pracován v takových rozměrech, jako Kottův; nedopatření bude lze snadno doplniti, jelikož bez toho se ukázala potřeba svazku dodatečného.

Jak u nás slovníka českoněmeckého, ale vedle toho i německočeského jest potřebí, snadno lze pochopiti z německého namnoze ještě vzdělání našinců i viděti jest ze čtvrtého už vydání J. Rankova *Nového kapesního slovníka české a německé řeči* podle Jungmanna, Šumavského a jiných pořízeného. Lepší příruční knihy na ten čas není, tomu nasvědčuje i hledanost a rozšířenost její. Přece však bylo by si přáti na prospěch knihy i representace jazyka našeho před cizinou, aby slova v užívané mluvě neslýchaná, jako velprodavce, dluhoplatce, dnozlámanec, mirocelovati a p. byla příště vypuštěna, jelikož jsou nadobro zbytečným a hyzdícím balastem. Při jmenech osob spozorovali jsme nejvíce nedostatků. Bořivoj, Čeněk, Jaromír, Jaroslav, Jiljí, Kuneš, Ladislav, Milan, Vítězslav atd. vůbec dotčena nejsou. Též hojněji českých vazeb mohlo by příště přijato býti, aby cizinec češtiny neznalý neocítal se v té věci na holičkách a o slovníkářství našem nepojal nepříznivého mínění. Jest pak úkol tohoto slovníka tím větší a choulostivější, jelikož on jest jedinou příruční pomůckou, nemaje konkurrentů.

Dle hojnosti slovníků soudí se o hojnosti studia jazykového. Kdy bychom chtěli zapomenouti, že se ono děje hlavně pomocí němčiny, nebylo by dle toho u nás ještě rozšířeno žádoucí, ba nutnou měrou. Slovník polskočeský je rozebrán a jinoslovanskočeského (vyjímaje ruskočeský) vůbec ani není. Z ostatních moderních jazyků pak měli jsme do nedávna jen německo- a francouzskočeský; teprve teď k nim přibyl i *anglický slovník* péčí prof. V. E. Mourka. Spisovatel ten je již všemu čtenářstvu dobře znám svými překlady Smilesa a Thackeraye, nejnověji též Švéda Nordenskiölda; překlady jeho jsou věrné a správně české. S neменší bedlivostí proveden jest i zmíněný slovník, a ujmeli se u nás konečně studium cizích jazyků na základě mateřštiny, co by už bylo nejvýš na čase, Mourkův Slovník bude tu pro jazyk anglický nejlepším tlumačem.

Jakési kroky k obnovenému rozšíření známosti aspoň slovanských jazyků, kterou se generace před námi mezi všemi ostatními Slovany vyznamenávala tak blahodějně, lonského roku z více stran byly podniknuty. Tak Ed. Jelínek opatřil čtvrté vydání *Špachtovy mluvnice jazyka polského* a připojil k ní pěknou čítanku, a spolek Slavia jal se vydávati texty ve všech slovanských nářečích (mimo slovinské a maloruské) s meziřádkovým překladem českým *(Slovanské čtení).* Podnik tento druhý z rozličných příčin nedošel potřebné podpory; kdy by však i s myšlenkou měl zaniknouti, bylo by toho upřímně želeti v zájmu věci samé.

Jináče žeň tohoto roku v oboru jazykovědeckém není valná! Prof. Fr. Bartoš vydal svou *Skladbu jazyka českého*, plod práce více než desetileté, po třetí, přičiniv k ní ukázku fraseologie, která nejednu věc v Bruse Matičném nedotčenou dotýká a nejužívanější poklesky fraseologické nahrazuje hojnou rozmanitostí pěkných vazeb domácích. Skladba sama je na výši vědy a obsahuje veškeren poklad našeho jazyka prohlednut a uspořádán tak, aby čtoucí vnikl v podstatu a zvláštnosti naší mluvy, jejího ducha poznal a jej v sobě oživiv a uvědomiv čistě i dokonale mluvil a psal. Jest to pravá budova českého jazyka, jejíž chodby spletité, mnohonásobné a dílem dosud nepoznané spisovatel jasně osvětluje a chodce s nimi do podrobna seznamuje. Zásluha spisovatelova pak jest tím větší, že mnohé otázky naší skladby rozřešil, na četné zvláštnosti její upozornil teprve on a takto sám nemálo přispěl k vytříbenosti a ryzosti její.

Jiné dílo, jež si však nejen pouze český jazyk a jeho idiotismy a nuance obralo za předmět svého zkoumání, nýbrž všecky skoro jazyky známé, aby na základě jich srovnávání přispělo ke konečnému rozhodnutí otázky o původu a vývoji jazyka a pozdějšího jeho rozštěpení a rozvětvení, jakož i aby čtenářstvo české seznámilo s nynějším stavem jazykovědy vůbec, je prof. Č. Šercla spis *Z oboru jazykozpytu.* Ku podivu rozsáhlá znalost jazyků, která Šercla učinila druhým Mezzofantim našeho století, zaručuje dílu význam nejen v naší literatuře neobyčejný, nýbrž i jinde pozoruhodný. V dosavade vydaných sešitech ukazuje spisovatel, kterak domnění, že by jazyk byl člověku vrozen, odporuje celému historickému vývoji člověčenstva, a probírá na to obšírně hlavní theorie (Schellingovu, Müllerovu, Heyseovu atd.) o původu jazyka od řeči posunkové až k nynější vyvinutosti jeho. Sám jest přívržencem theorie onomatopoetické, kterou rozsáhle dokládá rozmanitými kořeny. Jest to jeden z nejčestnějších podniků vědeckých v uplynulém dvacetiletí u nás, radostný tím více, čím skrovněji tento obor činnosti vědecké ve zmíněné době obmyšlen byl, a dojde proto také zaslouženého rozšíření v národě, ač nemáli vyhlašovaná a od nepřátel zas v pochybnost braná schopnost jeho k vědecké literatuře skvíti se pouze v ústech.

Pozornost vzbudila i *Ukázka textu, grammatiky a glossaria Rukopisu Kralodvorského* od prof. J. B. Maška vydaná. Je to předchůdce spisu většího, na který se zajisté kde kdo těší. Jestiť Mašek znám jako badatel střízlivý a svědomitý a v oboru studií o RK. spolu s prof. Gebaurem už nejedné zásluhy si získal. V této Ukázce podává opravený text Róže s novým rhythmem a novou interpunkcí, ukazuje

na základě některých omylů písařských, že text našeho RK. psán byl podle předlohy, vysvětluje dále některé temné formy, jako zvláště ždaje, nedoždech, srazem a naplněm, chtieše, če a j. Při vězech upozorňujeme na vazbu *na* suk, která se některým nezdá býti tak starodomácí jako vazba s předl. *o.*

Frant. Bílý.

Výpravná prosa.

Sotva se tepna nového literárního života našeho trochu rozehřála, již vidíme i české ženy zápoliti o vavříny na poli beletristickém. První ženská spisovatelka jest, pokud vědomo, Ludmila Vítková a vystoupila ponejprv r. 1813 v Hromádkových Prvotinách pěkných umění se Satirou na muže, ač tito byli se již r. 1787 postarali skrze Krameriusa o Básně pro krásné pohlaví ženské, chtíce je tím získati národní věci. Odtud již se potkáváme se ženskými spisovateli napořád, ale dosah jejich působení mohl býti jen skrovný; nevyniklyť práce jejich ani formou ani obsahem k pravé výši umělecké. Té dostoupila teprve nesmrtelná Božena Němcová; ona pak všemi svými pracemi, nikoli pak nejméně těmi, ve kterých promlouvá k ženám, vyčítajíc jim především ze všech národův ostatních nedostatek hrdého sebevědomí českého, vzbudila celou řadu ctitelek a následovnic, jimž vévodí dnes K. Světlá. Netřeba tu zajisté připomínati jmena Podlipské, El. Krásnohorské, V. Lužické, B. Mühlsteinové, I. Geisslové a j., tanouť každému na mysli. Světlé v oboru výpravné prosy první z nich místo náleží kvalitou i kvantitou produkce její. Spokojeně by již patřiti mohla na statnou řadu dítek ducha svého, přestávajíc na nich. Ale ona jako by chtěla i mezi generací mladší, v rychlejším tempu pracující, zachovati vynikající místo své a ukázati svou duševní svěžest, neunavenou činností potěšuje četné přátele své v čtenářstvu českém. Nedávnými sbírkami jejích prací drobnějších se tento počet najisto ještě rozhojní, an úplný obraz její vynikne teprve teď, kdy se k vydaným už dříve (u Kobra i Grégra a Dattla) spisům přidružily nové její sbírky, a tak všechny práce mohou býti podkladem celkovějšího úsudku. Tyto drobnější práce vyšly sebrány dílem v Laciné knihovně (Kresby z Ještědí a Na bludné cestě), dílem v Salonní bibliothéce (Povídky a novely od K. Světlé) a v Ústřední knihovně ve sv. 25. a 26. (Několik archů z rodinné kroniky a Ještě několik archů z rodinné kroniky).

Světlá utvrdila a vytvořila dále, čemu Božena Němcová a Fr. Pravda položili základ, a tak naše literatura dnes se dobře může honositi také původním druhem beletristickým, který už bohdá nebude opuštěn, jak toho lid náš též v pravdě zasluhuje. Neboť mohl jenom on svou staletími vytvořenou zvláštní povahou, svým konservativním smýšlením a svými dědičnými mravy, zvyky a obyčeji přetrpěti všeliké to pronásledování a vyhlazování svého jazyka a při tom nezahynouti, kdežto šlechta a měšťanstvo svého jazyka a své národnosti se vzdali nátlaku podlehše.

Jakož pak pěstitel tohoto genru nemůže obsáhnouti všeho národa, nechceli se státi bezbarvým a povrchním, nýbrž se obmezí na určitý

kraj (jak to činil i Auerbach), Světlá vybrala si horaly z Poještědí za předmět líčení a tím i šťastně volila. Jestiť hlavně sever český tou měrou bohat prazvláštními, zcela samorostlými povahami, které by i mnohého psychologa potěšily hojnou prací, divokými a přece v hloubi srdce dobrými, jako žádný jiný kraj v Čechách. Zde najdeme vesnické filosofy, zde lidi, kteří půl Evropy procestovali, poctivce až zanechávající raději obchodu, než aby tu i tam někomu ukřivdili, řečníky, humoristy vtipu nehledaného, přirozeně čiperného a vždy dobře zasahujícího, muže i ženy tak hlubokého citu a takového duševního nadání, že platí o nich slova Grayovy Elegie na hrobech veských:

Snad mnohé srdce v tyto hroby kleslo,
jež božským ohněm druhdy hořelo,
a rámě hodno, aby berlu neslo,
neb lyře rozkoš plodit velelo.

Zvláště šťastně nám spisovatelka představila typy takové v *Kresbách z Ještědí*, obsahujících povídky: Přišla do rozumu, Tetu Vavřincovou, Hubičku, Nebožku Barboru a Námluvy. Zde jest výprava její prostonárodní, lidu přiměřená, zvyky a pověry jeho jsou trefně vpleteny, nezadržujíce proudu dějového ani ho po způsobě nějakého fátum nerozhodujíce, zvláštních idiotismů a lidu oblíbených slov neb forem užito k vážnější charakteristice, která jest všude umírněna, stručna, při tom přece význačna a obyčejně z činův i děje vyplývá; povahy posléze voleny jsou takové, které převládají a lid ten nám činí milým: jsou silny v neštěstí a v sebezapření, v lásce a všem konání. Zde zkrátka Světlá podávajíc věrný obraz života lidu Poještědského jeví se nám mystryní.

Jestliže tu hlavně světlé stránky v povaze lidu Ještědského vystupují, v *Povídkách a novelách* seznamujeme se i s temným jejich stínem, ba líčeny jsou tu i odporné, jež neposkytují nic ethicky ani psychologicky' ani esthetický zdravého, jako jest na př. bezstoudný a bezcitný opilec, spustlec a posléze vrah Skalák. Povídka tato jest příklad upřílišeného realismu v poesii. Třebas tak spustlí lidé se vyskytují, avšak není všecko hodno uměleckého zpracování. My v té příčině se snášíme s náhledy, jež na př. prof. J. Havelka vyslovil v 15. čísle letošního Komenského: „My přáli bychom si vůbec, aby beletristé toho bolu a žalu v povídkách svých rozsévali skrovněji, tak aby beletrie nemnožila ještě rozrušenost a rozháranost duševní, nýbrž aby mysli sklíčené byla na rozveselení a povzbuzení a nitru životem drsným zraněnému na zotavenou. Možnáli tedy osnovu povídky dovesti ku zakončení radostnému, měl by beletrista vždy vyhnouti se tragice, nejvíce pak měl by zamezovati ukončení povídky samovraždou... Obrácení se k životu novému, k lidstvu a zájmům jeho jest mnohem větší obětí, mnohem šlechetnější, než sobecké truchlení nebo dokonce ono vrchovaté sobectví, jež sluje samovraždou." — Podobně jako se Skalákem má se to i s Rozárkou; zprvu je nám sice sympatická svou duševní povznešeností, potom ale klesá vždy hlouběji, a čtenář jen s odporem sleduje dále osudy její. V Lamači nerozhodují všelidské motivy, nýbrž pověry, jichž je tu z míry mnoho vsuto, a lidé zas jen ukazují nejraději svou stránku zlou. — Z ostatních Společnice zobrazuje duševní

proces lásky neopětované, která se za milence touženého obětuje i smrti; Cikánka vypisuje neukrotitelnou sílu genia, jež opovrhuje láskou i výhodami hmotnými a v pravidelné poměry se nijak stěsnati nedá. V Krejčíkově Anežce zas vyličují se vzdory lásky a jejich mnohdy netušeně smutné následky. První cenu však najisto každý přiřkne Purkmistrovic Katince s jejím ušlechtile humoristickým průvodem. Strýc Dominik ve svém hnízdě, diblík Anežka, energická a pokrokem nadchnutá postava Jonášova, copařský pan purkmistr, starosvětská panna Eufrosina, jakož i vnikání nové doby do úctyhodných zvyků a nemravův staré jsou rozkošně vykresleny. Jest to jedna z nejlepších prací Světlé, tím zálibnější, čím vzácnější jest nenucený, ze srdce prýštící a abychom tak řekli reformátorský humor.

Povídka jest čerpána z rodinných vzpomínek spisovatelčiných; ty jsou také pramenem a původem *Několika archů* a *Ještě několika archů z rodinné kroniky.* Opět se tu octáme v době několik sice jen generací před námi ležící, ale přece nám už snahami a myšlením svým velmi cizí a vzdálené. Byl to tehdy věru jiný svět a lidé v něm přepodivní. Což byla tehdy svéprávnost člověka, co samostatná vůle? Despotismus panoval ve státě, společnosti i rodině. Jen několika málo lidem podařilo se vymknouti z okovů doby a probořiti beztrestně tehdejší řády. Ač pak povahy v těchto arších vykreslené náleží lidem všelijak podivným, někdy až neurvalým, českobratrsky zbožným i zas opakům, morousům i lidumilům, přece všichni byli světa i jeho bolů a příkor zkušení, duševně nadaní, smýšlení, vzletu a snah vyšších, orli se schromenýma křídloma. Líčíc tyto své předky Světlá měla úkol dvojnásob nesnadný: učiniti nám dobu tehdejší trochu sympatickou, a zjevy skutečné, samy sebou vytvořené povahy představiti nám v odblesku uměleckém, neublížíc jim ani jich z liché piety nepovznášejíc; tak jen mohly „archy" se státi prací uměleckou a býti zároveň vždy vítaným a věrným příspěvkem k budoucí kulturní historii českého lidu. Želeti jest jen toho, že spisovatelka bohatých svých zkušeností a známostí kulturně historických nezůstavuje budoucnosti ještě hojnější měrou.

Novou práci K. Světlá podala v Ottově Laciné knihovně o názvu: *Na bludné cestě.* Světlá ráda zasahuje do společenských poměrů našich ve svých pracech, ale zde učinila to se zvláštní chutí a přesvědčivostí. Milostný poměr stojí tu v pozadí, hlavní věcí jest vylíčení nestatečného otce a zbloudilé matky, kteří moderním germanismem načichnuvše chtí ze syna míti „buchhaltora" v germanisátorské továrně svého městečka a za tou příčinou jej do německých škol poslali — dále vylíčení synových zápasů s jazykem v německých školách, jeho odstrčenosti, jeho nezdaru a posléze jeho obrácení na vlasteneckou víru. Pokládáme to za nemalou přednost této povídky; jeť citlivou vadou naší výpravné beletrie, že jí obsahem celého života lidského bývají jen zápletky milostné a následky šťastného neb nešťastného manželství a jen výminkou idey hýbající dobou, lidé vůle, činů, praktických snah, zkrátka lidé, kteří tvoří a pozměňují osudy a život národa. Odtud i ta jednotvárnost v beletrii; ostatně účinky beletrie na obecenstvo čtoucí nejsou jen esthetické, nýbrž i ethické, a následkem toho i ethika má tu své nepopíratelné slovo aspoň potud, pokud tvořící duch sám bývá hýbán

a veden názory ethickými při tvoření svém a najisto přání v sobě chová, aby plody jeho působily na *ušlechtění* vkusu obecenstva. Při této práci K. Světlé ovšem moralisující stránka převládla nad poetickou, ale ty tklivé pravdy o sebesnižování, které Čechové sami denně provozují, o nedostatku národní hrdosti, charakteru, o zaslepenosti — ta mohutná slova života, jež jsou jádrem povídky, slyšána by měla býti po všech krajích od bdících i dřímajících, neboť postavení národa našeho po všech stránkách, po společenské, umělecké, vědecké i kterékoliv jiné, srovnáno s postavením národů jiných stejně velikých ale neslovanských, jest posud skromné a neradostné.

I El. Krásnohorská zasáhla v obrázku *Básník a básník* (Ústřední kn. sv. 31.) do společenského života našeho pro látku a našla si ji v starém, dřevěném mlýně nad samou Vltavou, kdež bydleli dva čeští spisovatelé, jeden svobodný, píšící a kritisující bezohledně, druhý otec několika dětí, mezi nimi líbezné dcery, a spisovatelováním se živící. Čtverácky někdy osud tomu chtěl, že Velen (mladší básník) se zamiloval do Ludmily, roztomilé dcery staršího kollegy Záhorského, jemuž byl nedávno v novinách vytknul, že píše pro výdělek. Konflikt je tu — i rozřeší se v tom smyslu, že Záhorský Velenovi dá Ludmilu po některém odporu za manželku pomstou za onu nepříznivou kritiku, aby chudý Velen poznal sám, jak se spisuje, když má člověk doma několik hladových hrdel, jimž se má starati o výživu a budoucnost. Poutavost výpravy prostého toho děje i životnost charakterů i jadrná dikce a zdravý humor, jímž vážné jináče zjevy života chuti čtenářově ulahozeny, činí tento obrázek zdárným dítkem musy Krásnohorské.

Humor vystřelující mnohdy až ve fraškovitost je podkladem též *Rozmarných historek* Lad. Stroupežnického. Jest jich hezká řada, rovněž jako Sokolových povídek *O živých a mrtvých.* Oba stejně tepou vše bez rozdílu stavu neb pohlaví; kde jaká slabost nebo pošetilost lidská, té se uchopují ke svým účelům. A tak v obou sbírkách nalezne čtenář mnoho kratochvilných historií a scén ze života společenského velko- i maloměstského, které dobře vyhoví vlastní příčině svého bytí: pobavení a rozebrání mysli lidské na slabostech bližního, kterémuž účelu ráda se přidružuje účinem: náprava vlastních vad a chyb. Kdežto pak Stroupežnický mnoho si libuje ve vtipech a hříčkách slovních a v karikaturách přepjatostí rozličných (na př. Lidé a dudy, Chytrák Palma, Revolver, Pod pláštěm tmy a j.), Sokol komiku více buduje na zápletkách a směšnostech děje, situace neb charakterů, podobně jako Karel Müller v *Týdnu ve vzduchové lázni* (M. Knapp v Karlíně 1882), jenž 20 svých žertíků více méně originálních, vesměs nepochybně působících na nervy smíchové a proto každému příteli veselého, někdy až bujného rozmaru dobře odporučitelných, dává každý večer po celý týden vypravovati od hostí lázenských. Ceny literární a esthetické, pokud ji zde přikládati dlužno, nejvíce má sbírka Sokolova, ač i on někdy kráčí na samém pomezí uměleckosti, blíže se, jako oba ostatní, kluzkosti nebo upřílišenosti; někdy též bičem trefné satiry šlehá přemrštěnosti našeho národně-spolkového života, na př. v Jednateli spolku Žehličky. Škoda, že naši humoristé a satirikové v novelách i dramatech tohoto nejbližšího, nejvděčnějšího a nevyčerpatelného pra-

mene: přemrštěností a ještě více nedostatkův a copařství našeho života národního nechávají ležeti ladem a tak sebe i obecenstvo zkracují o látku již samu sebou účinlivou.

Humorista Stroupežnický umí také býti vážným. Jeho *Synové grafitového rytíře* (J. Otto, 1881) obsahují předzvěst budoucích sociálních bouří. Z chudého mladíka stal se náhodou sic ale poctivě spolumajetník výnosných grafitových dolů. Měl dva syny a oba pečlivě vychoval; z jednoho stane se továrník veřejností slavený za lidumila, který však jest jádrem svým jen skrblík a bezcitný sobec, z druhého nepoznaný — neužívát prostředků novodobých k nabytí známého jmena — však skrz na skrz zvláště k dělnictvu lidumilný továrník. Dobrák jest stižen epilepsií; když se chce ženiti, sobecký bratr přijde a upozorní jej na dědičnost nemoci; to vezme si ubohý tak k srdci, že podlehne návalu své nemoci právě, když užívá lázně — a tak bez pomoci zahyne. Šlechetná milenka jeho vyštvaná bratrem vydána jest hladu a skončí cestou do nemocnice. A že dělnictva nečeká rovněž nic jiného než snížení platu nebo propuštění ze služby, nový pán a dědic už napřed ohlašuje. „Tak vyhlíží“ — dí spisovatel — „soukromé jednání vyhlášeného lidumila, továrníka Borotínského, člena mnoha dobročinných spolků, vzoru ctností občanských i vlasteneckých, taková jest v soukromí povaha muže, který má vážné, ano často rozhodující slovo v životě veřejném!“ A slova tato přiostřuje v pointu celé práce: „Avšak nač tyto úvahy? Vždyť on přece nedopustil se praničeho, co by se příčilo zákonu trestnímu, občanskému neb kterémukoli jinému, obsaženému ve sbírce zákonů — — Bídný ten člověk prohřešil se toliko — proti zákonu lidskosti!“ Spisovatel byl tendencí svou tak zaujat při práci, že vybočuje z forem esthetických; zajisté by byl valně prospěl umělecké hodnotě svého díla, kdy by se nejevil tak až rozčilenè předpojatým, kdy by byl především sebe ději a látce podřídil a objektivně i klidně, bez příchuti děsně romantické, vytvařoval povahy a rozvíjeti se dal ději.

Jestliže Stroupežnický v Synech grafitového rytíře učinil pouze rozběh do romantiky pessimismu, Jakub Arbes *Moderními upíry* je v ní jako doma. Moderním upírem jest tu předně syn majetného Pražského mlynáře Bohutínského, jenž každou chvíli si vypůjčí od lichváře tu 10.000 zl., tu více, — které otec v domnění, že je syn utrácí v lehkomyslném životě, beze slova otázky neb námitky zaň platí, — a takovým spůsobem chce obchod svého otce přivesti na mizinu, aby mohl svůj Plzenský závod přenesti do Prahy a tu na troskách otcova ruinu povznesti firmu svou; druhým upírem je jeho přítel profesor Esdavi, který jej z pomsty navádí. To vše se vyzradí tím, že u mladého Bohutínského nalezeny jsou peníze, jež krátce před tím Kaftanovi, příteli a spolubydliteli mlynářovu, odcizila jeho vlastní dcera z lásky k mladému Bohutínskému a v tom domnění, aby jimi pomoženo bylo jeho otci, který má právě vyplatiti několik propadlých směnek. Počítáme tento plod k nejslabším Arbesovým. Charakteristiky tu není žádné, vše je mlhavo, neurčito, ač se každá osoba kreslí nadbytkem slov a stránek; spletení děje je tak kuriosní, že bude asi málo myslících čtenářů, kteří by byli nějakou illusí pojati. Aby otec, který ne-

potřebuje vůbec směnek, měl jich už nevíme kolik napřed podepsaných v nezamčeném stolku, a když se doví, že syn jeho jich použil (a to se děje za několik dní naší povídky častokrát), že by ani slova neřekl synovi, nýbrž ochotně vyplácel 10—20 tisíc, neptaje se proč a nač — toť přece silná dávka i pro naši fantasii! Takovým spůsobem se nevzdělává náš lid, jemuž tato povídka především určena (vyšlať v Lauermannově knihovně pro český lid); vštěpujíť se mu tím nepřirozené názory, podkopává se jeho mravní těžce nabyté přesvědčení, jeho smysl hospodářský a rodinný. Ale snad se mýlíme ve svém mínění o účincích toho románu; snad lid sám svým zdravým instinktem pozná, že takový otec jest nemožný, a existujeli, že je pošetilec a syn že je neobyčejný, raffinový darebák bez kouska lidského, neřkuli synovského citu. Ale kniha má vzdělávati, vychovávati, nahrazovati zkušenost světa a lidí, a to zajisté nemůže kniha, v níž je samý rmut a kal, v níž všecky povahy až na jednu jsou nemravné a poskvrněné, v níž hlavní děj se točí kolem krádeží, jichž se dopouštějí bohatý syn a bohatá dcera na svých otcích, k tomu všemu nikoli mravně rozhořčených, nýbrž mlčky shovívavých. Tu namane se snadno otázka, jeli *to* česká společnost, hodná péra básníkova, zasluhující, aby tisíce myslí jejími povahami a činy byly ve svých citech zaujímány a zmítány, neníli už v našem životě látek lepších? Umělec má právo voliti si látku, jakou chce; avšak kdy by jen z toho rozvláčného zpracování (uzavření lichvářské půjčky na př. vylíčeno na 16 str.!) vysvítala nějaká idea světlá, povzněcující, nebo kdy by práci zdobila ať poetická krása, ať dokonalost technická neb formální, ať řízná charakteristika, jak by se od autora tak nadaného a zručného očekávati dalo! Takto nemůžeme než litovati, že Moderní upíři na svět přišli, když Homer spal.

Frant. Bílý.

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XII — DÍL II

1882

V PRAZE
TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA – NÁKLADEM VLASTNÍM
1882

Obsah dílu druhého.

které l. 1876 byly jevištěm massakrův a nad to ve válce nejvíce utrpěly, zřízena zvláštní polosamostatná provincie turecká, dosahující na východě u měst Anchialu, Mesembrie, Burgasu a Sozopole až k Černému moři a mající (dle vypočtení v Petermannových Mittheilungen) 643 čtverečných mil zeměpisných. Idea ke zřízení jejímu připisuje se Angličanům a vynalezení jmena Francouzům. Nový ten útvar po dlouhém přemítání a rozmýšlení nazván *Východní Rumelie.* Turci totiž za dob starších celé evropské Turecko kromě Bosny nazývali *Rumili* — země Rumův neboli Roméův, jakož sami sebe nazývati zvykli byzantinští Řekové, občané říše východořímské.[1]) V novějších časech jmeno Rumelie uvázlo jmenovitě na jižních krajích v oblasti Egejského moře, v Makedonii a Thrákii.

Traktát Berlínský definoval nový tento útvar co provincii, zůstávající pod přímou autoritou politickou i vojenskou tureckého sultána, s administrativní autonomií a křesťanským generálním guvernérem, jenž bude jmenován od porty vždy na pět let se souhlasem velmocí. Hranice podrobně popsány a nedlouho potom od mezinárodní komise určeny na místech samých. Článek 15. traktátu sultánovi dává právo pečovati o ochranu suchozemských i pomořských hranic provincie zřizováním pevností a vydržováním v nich posádek, skládajících se jen z vojska řádového, nikoli pak z bašibozukův a Čerkesův. Vojska tato nesmí bytovati u obyvatelův a na průchodu skrze provincii samu nemají se nikde zdržovati. Vnitřní pořádek bude udržován domácí žandarmerií a lokální milicí. Generální guvernér (čl. 16.) smí v případu potřeby, kdy by nastalo nějaké vnitřní nebo zevnější nebezpečenství, povolati vojska osmanská do provincie, arci s předchozím přivolením velmocí. K podrobné organisaci správy provinciální se měla sestoupiti mezinárodní komise, v práci své za východiště majíc projekty Cařihradské konference z konce l. 1876, která po massakrech vypracovala nástin zlepšené správy bulharských provincií, jenž zůstal ovšem jen na papíře. Táž komise měla spravovati i finance rumelské až do vypracování nové organisace.

Tímto rozhodnutím velmocí utvořen v onom poli na jižní straně hor Balkánských až k Rhodopě nový politický celek, jehož střediskem a hlavním městem stal se Plovdiv. V zemi samé zpráva o tomto usnešení přijata s velikou nespokojeností; neboť lidem, kteří byli přestáli všecky hrůzy massakrův a války, zdál se návrat pod autoritu porty osudem neslýchaně tvrdým a nespravedlivým. V autonomii, slíbené traktátem, důvěřovalo se asi tolik, jako v ony proslulé papírové reformy, kterými vysoká porta za posledních dob před válkou klamala Evropu, své poddané a samu sebe. Vláda ruská ze své strany nebyla s to, aby se pouštěla v novou válku. Okkupační prozatímní správa ještě na podzim přenesla se do Sofie, a guvernérem oddílné Východní Rumelie jmenován generál Stolypin. Za nedlouho do Plovdiva přirazila i mezinárodní komise a za ní co ředitel provinciálních financí, pruský Němec Schmidt, prve ředitel ottomanské banky v Cařihradě. I komise

[1]) Podnes sprostý Řek svůj jazyk jmenuje *romaika; ellinika* je mu starořečtina, písemný jazyk. Řek slove turecky *Urum;* množ. číslo *Urumler.*

i Schmidt, který si všecko pokazil okázalou nenávistí ke všemu, co je bulharského, potkali se s velikou nedůvěrou obyvatelstva. Po celé zemi nastalo silné hnutí a zjevně strojen odpor proti hrozícímu obnovení autority turecké. Pod vedením časopisu Marice organisováno ozbrojení všeho obyvatelstva — střelecké sbory, tak zvaná „gymnastická družstva," která se cvičila spolu s nově utvořenou milicí a s ní zápolila v nadšenosti pro neobvyklé a nové vojenské řemeslo.

Jakkoli všickni byli jedné mysli proti Turkům, brzo utvořily se dvě strany. Horlivci pod ruským plukovníkem Kesjakovem, rodilým Bulharem z Plovdiva (bratrem nynějšího direktora spravedlnosti), který tehda byl velitelem bulharské milice v Rumelii, strojili branný odpor, chtějíce při vstoupení tureckých posádek do země počíti zoufalý boj a v případu nemožnosti ustoupiti s obyvatelstvem na sever do Balkánu. Mírná strana v čele měla exarchu bulharského Josifa, mladšího muže rodem z Podbalkánského Kaloferu (světským jmenem slul Lazar Jovčev), jenž byl studoval práva v Paříži. Hledíc ke strašnému vysílení a zpustošení celého kraje s vypálenými městy a vesnicemi, k obecné nouzi a hladu i vůbec ke všem následkům tříletých převratův, veliký odpor pokládala za nemožný, za zbytečné množení krvavých obětí i radila k poddání se traktátu Berlínskému, avšak ne bez podmínek. Bývaly i hlučné demonstrace, jmenovitě proti Schmidtovi. Všecko to mělo dva výsledky, totiž že evropská komise se přesvědčila o nemožnosti uvesti turecké posádky na hranice zemské a o nutnosti vynalezti za generálního guvernéra nějakou velmi dobře vybranou osobu a nikoli lecjakého arménského nebo řeckého křesťana z effendijův, bejův nebo pašův vysoké porty.

Rumelioté, aby přesvědčili též velmoci samy o svých přáních, k evropským kabinetům vyslali deputaci, skládající se z lékaře dr. Jankulova i z Ivana Eustratieva Gešova, Bulhara docela po anglicku vzdělaného a jednoho z nejrozvážnějších mužů veškerého národa, jenž těmito cestami a později veřejnou činností svou v zemi (co předseda sněmu a redaktor Marice, nyní je direktorem financí) stal se pro cizinu nejznámější osobou v celé Rumelii. Tito poslanci nejprve jeli do Trnova k bulharské konstituantě (v únoru 1879), a když ta po několika sezeních od všenárodní otázky přešla k rokování o vnitřním ústrojí knížectví, vypravili se na západ. Avšak idea sjednocení Rumelie s Bulharskem potkala se všude s nepříznivým přijetím, a poslanci v létě se navrátili do autonomní provincie, když tato již byla úplně vstoupila do života.

Za této přechodní doby se do země hrnuli noví uprchlíci. Když ruská vojska ustupovala z Adrianopolského vilajetu, na tisíce Bulharův zdvihlo se za nimi a táhlo do Rumelie, ba z části až do Černomořských krajův knížectví, kdež zůstávají doposud, usadivše se po pustých tureckých a čerkesských vesnicích a nemyslíce na návrat. Na druhé straně za té doby mnoho hluku ne v zemi, ale po cizině způsobilo tak zvané povstání Pomákův (mohamedánských Bulharův) v Rhodopě. V horách těch bylo se totiž za války sebralo množství mohamedánských uprchlíkův z Rumelie a z knížectví, a nad to zbytky rozprášených vojsk tureckých. Za úplného rozkladu moci osmanské, jmenovitě pokud Rusové

stáli až při ústí Marice a na březích Marmarského moře, odřezavše takto Cařihrad od ostatkův evropského Turecka, Rhodopští domorodci, hlavní to vinníci massakrův z l. 1876, spolu s uprchlíky neposlouchali nikoho a mívali zde onde nepatrné potyčky s předními strážemi ruskými. Později jal se těmto zběhům a bašibozukům vévoditi jeden anglický dobrodruh jmenem St. Clair, který celé této historii dodal náležitý romantický nimbus. Ve skutečnosti v Rhodopě podnes okolnosti nejsou docela v pořádku, a turecká autorita za mnoho tam nestojí.

Mezinárodní komise seděla v Plovdivě asi devět měsícův. Práci svou, tak zvaný *organický statut* (bulharsky „organičeskij ustav"), skončila dne 14. (26.) dubna 1879. Je to rozsáhlý, docela methodicky vypracovaný zákonník o 495 paragrafích a s 13 obšírnými přílohami, ježto obsahují podrobné reglementy o rozličných odvětvích administrace. Dle paragrafu posledního tento statut nemůže býti proměněn leda se souhlasem všech mocí, které podepsaly Berlínský traktát, a vysoké porty. Hlavní pracovníci, praví se, byli francouzský delegát de Ring (později generální konsul v Egyptě) a rakouský zástupce Kállay. Za prameny sloužila celá knihovna zákonníkův evropských. Jakkoli některé podrobnosti zbytečně jsou rozvlečeny a jakkoli na několika místech vystupují stopy kvapné kompilace, práce v celku je docela zdařilá, jmenovitě co do ustrojení administrace politické. Zvláštnost celého toho statutu jsou vynalézavé klausule k ochraně všech možných národních minorit a vůbec ke vzornému zabezpečení úplné národní a náboženské rovnoprávnosti. Když byl statut ještě v práci a když vycházel na jevo jen kus po kuse, Rumelioté hleděli naň nevelmi přívětivě, jakkoli komisaři často tvrdili, že zanechají v provincii něco, což Bulhaři i ve svobodném knížectví jí budou záviděti.

K úplnému utišení země a k odvarování všech nedorozumění císař ruský, chtěje provesti podepsané traktáty co nejbedlivěji, do Rumelie ještě na jaře r. 1879 vypravil generála Obručeva se zvláštní missí. Ten všude shromažďoval Bulhary, někdy i veřejně po kostelích, a vysvětloval jim, aby nečinili žádného dalšího odporu; od něho obyvatelé po prvé slyšeli docela určitě, že turecké garnisony nepřijdou. Ruská vojska zatím pozvolna opouštěla zemi přes Burgas.

Za generálního guvernéra (bulharsky „glavnijat upravitel") Východní Rumelie od velmocí byl vyhlídnut kníže *Alexander Vogoridi*, čili, jak po turecku úředně slove, *Aleko paša.* Volba nemohla býti zdařilejší: vysoký hodnostář cařství osmanského se zděděnou autoritou u Bulharův, původem ze země samé a nad to takořka Bulhar, Řek a Turek v jedné osobě, jedním slovem unicum, které nemá sobě rovného. Otec jeho Stefanaki Vogoridi rodem byl z Balkánského městečka Kotla (tur. Kazan) severně od Slivna, vnuk proslulého Stojka Vladislavova, jenž co Sofronij biskupem byl ve Vraci a koncem minulého století pérem a slovem probuzoval národ bulharský. Stefanaki studoval na řeckých školách v Bukurešti, vstoupil do turecké služby co diplomatický úředník a od dragomana (tlumočníka) postoupil až za „knížete" poplatného ostrova Samu v Egejském moři, u veliké jsa přízni hlavně u sultána Mahmuda II. Zemřel l. 1859. Bulharské církevní hnutí všemožně podporoval; darovalť v Cařihradě místo k prvnímu tam kostelu

bulharskému. Bulharsky sám arci již neuměl, alespoň kolik vím od očitých svědkův; s deputacemi bulharskými za dob církevního sporu mluvil vždy řecky nebo turecky. Byl v příbuzenských svazcích s mnohými z vynikajících řeckých rodin Cařihradských, sloužících u porty (Musurus, Fotiadi atd.). Ze synův jeho starší Nikolaki usadil se v Multanech, kde potomci jeho živi jsou co rodina „Konaki-Vogoridi." Mladší syn, nynější guvernér rumelský Aleko, studoval v Berlíně, sloužil pak při tureckých poselstvích v Londýně a jinde, až konečně před válkou byl vyslancem vysoké porty ve Vídni. Bulharsky ani on neumí a již více se nenaučí; s Rumelioty mluví francouzsky, řecky nebo turecky. Co generální guvernér béře plat 300.000 „zlatých grošův" (asi 60.000 frankův) a nad to má 100.000 grošův na representaci. Bez povolení porty nesmí nikam nežli do Cařihradu a vůbec nemůže se vzdáliti ze země na více než tři měsíce. Jsa již stařec letitý a bezdětný, s chotí svou stranou drží se ode všeho světa, bydlí ve starém neúhledném konaku pašův Plovdivských, na němž bys ani zvenčí nepoznal, že je sídlem tak důležité osoby, a vůbec nerozvíjí oné okázalosti, na jakouž západozemci jsou zvykli při vysokých úřednících ruských, německých, rakouských, natož při správcích anglických kolonií.

Ještě je v čerstvé paměti, za jakých okolností nový generální guvernér vstoupil do své provincie. Turci naléhali na něho, aby přijel ve fesu, Bulhaři pak o tomto symbolu tureckého pašovství ani slyšeti nechtěli. Rusové zprostředkovali kompromis. Následkem toho Vogoridi na hranicích rumelských u Harmanli zaměnil fes s bulharským černým kalpakem a potom na všech stanicích přijat s velikým jásotem. V Plovdivě dne 18. (30.) máje 1879 skvěle byl přivítán od generála Stolypina, do ruských úřadův, všeho obyvatelstva i rumelské milice a ihned se odebral od kostela bulharského, kdež jej oslovil exarcha bulharsky, načež on odpověděl řecky. Ferman sultánský o jmenování jeho pak slavně i veřejně čten turecky a bulharsky, načež hudba spustila národní melodii „Šumi Marica." Turecký prapor, jehož vyzdvižení bylo by způsobilo nové jitření, k rozhodnutí mezinárodní komise zůstal nerozvit a podnes se nerozvinul nad Plovdivem. Nazejtří generál Stolypin opustil Plovdiv, vyprovázen byv se stejnou okázalostí.

Na to začato v autonomní provincii nebo, jakož slove úředně bulharsky, v *oblasti* s uváděním nové organisace na základě statutu. Osnovná státoprávní ustanovení o poměru země k portě jsou následující. Sultán potvrzuje direktory (ministry) i prefekty, avšak nedáli svolení nebo veto během jednoho měsíce, pokládá se, že je srozuměn se jmenováním. Nad to jmenuje i všecky vyšší oficíry až po kapitána. Jeho jmenem se pronášejí rozsudky soudní a jemu je zůstaveno právo amnestie. Zákony, přijaté od oblastního sněmu, jakož i roční provinciální budžet rovněž mají zapotřebí sultánského stvrzení; avšak nedojdeli toto schválení nebo zamítnutí ve dvou měsících, zákon je platen. Turecké zákony jsou v moci, ale oblastní legislativa smí dle místních potřeb vnášeti v ně různé opravy, proměny a doplňky. Lesy, doly a nehybné majetky tureckého státu jsou jměním oblasti. Z důchodův provincie tři desetiny připadají portě, která kromě toho béře jistý podíl i z cel, pošt a telegrafův. V zemi jsou tři úřední jazyky, t. bul-

barský, turecký a řecký; pakli v některém okresu minorita co do čísla rovna je polovici majority, všecka úřední ohlášení musí se uveřejňovati i v jazyku této minority. Zákony a všecka nařízení, platná pro celou provincii, uveřejňují se ve všech těchto třech jazycích, a u soudův každý příslušník jednoho z těchto tří národův může užívati svého jazyka.

Ve skutečnosti se arci ukázalo velmi brzo, že země ohromnou převahou je bulharská, o čemž Evropané za massakrův, ba ještě za dob evropské komise mnoho pochybovali. Dle úřední statistiky Východní Rumelie, mající povrch 35.901 čtverečných kilometrův, čítá 815.951 obyvatelův a sice 573.560 Bulharův, 174.700 Turkův (k nim je přičteno i 16.267 musulmanských Bulharův čili Pomákův), 42.659 Řekův, 19.549 cikánův, 4177 Židův španělských a 1306 Arménův.[1]) Sčítání to je provedeno na rychlo od administrativních úřadův a od místních obecních kmetův (starost), tak jako první předběžný census v knížectví (1879), který o 300.000 duší zůstal pod skutečnou cifrou. O spolehlivosti resultátu dosti silně pochybuji, neboť číslo zdá se mi býti příliš nízké. Dle ného připadalo by na čtverečný kilometr v Rumelii daleko méně obyvatelův, nežli v knížectví, které dle sčítání od 1. ledna 1881 má 1,998.983 obyvatelův. Každý, kdo má jistou zběhlost v cestování, pozná, že Rumelie lépe a hustěji je obydlena nežli krajiny Zabalkánské. Soudím, že Rumelie jistě nemá méně než 1 mil. obyvatelův. Nové bedlivé sčítání dle západoevropského vzoru snad v nedaleké době nám objasní tuto statistickou hádanku.

Správu Východní Rumelie řídí šest direktorův, totiž pro věci vnitřní, pro vojenství, finance, spravedlnost, vyučování a pro veřejné práce (spolu s obchodem, zemědělstvím a poštami i telegrafy). Vnitřní záležitosti, k nimž náleží i náboženské věci a styky s cizími konsuly, spravuje generální sekretář oblasti a alter ego generálního guvernéra, jenž ho za nepřítomnosti zastupuje v čele zemské správy, stařičký bulharský vlastenec a spisovatel Gavril *Krstjovič*. Rodem jsa z Kotla, studoval na útraty Stefanaki Vogoridiho práva v Paříži, a jsa osvědčený jurista, po mnohá léta byl členem nejvyššího soudu v Cařihradě. On je jedna z nemnohých osob, které mezi Bulhary si získaly jakousi historickou neobmezenou vážnost. Vojenství spravoval nejdříve francouzský plukovník *Vitalis*, rodilý z Cařihradu, jeden z oněch polo italských a polo francouzských potomkův po západoevropských kupcích, jacíž obývají Cařihradskou Peru a Galatu, jisté čtvrti ve Smyrně a v jiných přístavech, a při tom, podobně jako američtí kreolové, nikterak nejsou zdařilým nápodobením svých západoevropských předkův. Obyčejně slovou „Peroti," „Levantinci" anebo posměšně „Francouzi od Sladkých Vod" (Tatly-su), podle jedné malé říčky, která se vlévá do Zlatého Rohu. Tento Vitalis, dle vypravování očividcův osoba poněkud humoristická, brzo vystřídán byl pruským důstojníkem Vilémem *Streckerem*, který pod jmenem Rašid paše sloužil co generál v turecké artilerii. Finance spravoval z počátku zmíněný *Schmidt*, avšak pro časté kollise byl nucen odejíti, načež následoval bulharský lékař dr.

---

[1]) Oficialna statistika na Istočno-Rumelijskoto naselenie. Plovdiv 1880, 89 str. ve vel. 4° (není na prodej).

Stranski. Direkci spravedlnosti od počátku vede starý bulharský patriota Todor *Iskrov-Kesjakov,* rovněž jako většina soudcův pouhý praktikus nejurista; vyučování řídí osvědčený učitel a spisovatel Joakim *Grujev,* vychovaný jen v zemi samé. Veřejné práce s jejich přívěsky po první dvě léta spravoval dr. Jiří *Vlkovič,* vyučenec škol Pařížských a později plukovní lékař ve vojště tureckém (nyní ministr zahraničních záležitostí v knížectví). Všickni tři posledně jmenovaní rodem nebo původem jsou ze Srednogorského městečka Koprivštice. Celé kollegium složeno bylo z mužův již starších, a bulharští jeho členové byli lidé v zemi ode dávna známí a usedlí. Kanceláře za mého pobytu v městě uměštěny byly velmi dobře, každá direkce ve zvláštním najatém domě.[1])

Provinciální representace je *oblastno sъbranie,* které ročně zasedá po dva měsíce. Složeno je z 36 členův volených, kteří na polovic se mění novými volbami každá dvě léta, z 10 členův jmenovaných od guvernéra z kupcův a z intelligence, ježto v rovné míře periodicky se obnovují, a z 10 členův s hlasem virilním, jižto jsou náčelníci pěti křesťanských konfesí, totiž Bulharův, Řekův, Arménův katolíkův a protestantův, turecký mufti, židovský rabbín, předsedové vrchního soudu i soudu administračního a hlavní kontrolor financí. Při prvních volbách zvoleno 32 Bulharův, 2 Řekové a 2 Turci.[2]) A mezi všemi 56 poslanci bylo na sněmě: 40 Bulharův, 6 Turkův, 5 Řekův, 2 Arméni, 2 Židé a 1 Francouz (biskup katolický). Sněm smí se zabývati jen vnitřní administrací; politické otázky z rokování jeho naprosto jsou vyloučeny. Za sněmovnu slouží jedna bývalá turecká lázeň s malou kupolí, velmi vkusně a elegantně upravená. Při prvním vstoupení byl jsem překvapen, vida nejen stolice, ale před každým poslancem i pult ke čtení a psaní, čehož v Sofii na sněmě nebylo. A skutečně poslanci rumelští v jednání svém často se dokládávají i různých cizozemských spisův juridických a ekonomických. Kdežto v knížectví ve všech dosavadních shromážděních numerickou převahu měl živel selský, na oblastním sněmě rumelském není ani jednoho sedláka, nýbrž jsou tam jen úředníci, učitelé, duchovní, lékaři a kupci, čímž ovšem sněmovní jednání samo sebou nabývá docela jiného rázu.

Ze sněmu se volí desetičlenný zemský výbor, „postojanný komitét," který kontroluje administraci, posuzuje reglementy, jimiž se zákony objasňují nebo doplňují, a jinak jest radou guvernérovi. Členové jeho zasedají denně, přijímají určitý plat a jsou voleni na jeden rok.

Administrace zemská rozvíjí se celkem velmi dobře. Příčiny tohoto úspěchu jsou velmi rozmanité. Klíč k celé situaci záleží v tom, že všechny poměry veřejné správy podrobně určeny a vymezeny jsou ústavem, vypracovaným od evropské komise a nezměnitelně předepsaným; na tomto pevném základě pravidelný rozvoj země a dobré její organisování nesmírně jsou usnadněny. Druhá příčina je ta, že úředníci nejsou vydáni v šanc ustavičným proměnám, jako v ostatních státech Balkánských; v Rumelii nikdo nemůže býti sesazen bez soud-

[1]) Od podzimku 1880 staly se v direkcích dvě proměny: finance spravuje Ivan E. *Gešov,* veřejné práce dr. *Stambolski.*

[2]) Při posledních doplňovacích volbách (1881) jeden z Řekův podlehl kandidátu tureckému.

ního nálezu, a nad to každý po desíti letech má zabezpečenou pensi. Platy jsou při tom docela slušné. K tomu ke všemu uvážiti sluší i mnohonásobnou kontrolu, která se odevšad vykonává nad vládou rumelskou: tu je vysoká porta se svou hlubokou nedůvěrou, tu konsulové velmocí chtivě čenichají všelijaká prohřešení proti statutu, tu je sněm, tu pretense tří národností a tu i kritika veřejného tisku. Konečně i země sama, fysicky jsouc nejbohatší část celého Balkánského poloostrova, má mnoho přirozených podmínek ke zdárnému rozvoji. Jeť otevřena k jižní straně a celou svou přírodou přináleží již k oblasti Středomořské. Nad to je obdařena dobrými komunikacemi, ba i železnicemi (Cařihradská trať a odvětví od vesnice Malého Trnova až k Jambolu), a při tom má terrain velice přehledný, bez neschůdných hor, odtrhujících jeden okres odc druhého. Mírné podnebí, styk se světem a přírodní bohatství působí i na vlohy a letoru obyvatelův, kteří již za tureckých dob vždy bývali pokročilejší nežli záhorští jejich sousedé. Rumelioté jsou lid se zdravým rozumem, který myslí a nedává se unášeti ledajakou fantasií.

Politická správa zřízena je docela dle spůsobu francouzského, až do nejmenších podrobností. Země rozdělena je na šest departementův (Plovdiv, Tatar-Pazardžik, Stará Zágora, Chaskjoj, Sliven, Burgas) a na dvacet osm okolijí čili kantonův. V každém departementu ročně schází se dvakráte okresní zastupitelstvo (conseil général). Obecní správa v městech i po vesnicích rovněž je docela podrobně ustrojena.

V soudnictví smiřující právomocnost připadá obecním „kmetům“ (starostům). V každé okoliji je jmenovaný od vlády okolijský soudce s dvěma volenými asesory, kteří soudí věci do 300 grošův; v každém pak departementu se nalézá soud s dvěma komorami pro civilní a kriminální záležitosti, v Plovdivě pak je vrchní soud co apelace. Prokuroři (státní zástupci) departementálních soudův jsou namnoze juristé z Čech. Soudí se dle zákonův tureckých, ježto podstatou svou jsou zdělány dle code français.

Ve financích Rumelie posud nedokázala mnoho pokroku. Daně ponejvíce jsou staré turecké. Co hlavní mince zemská koluje zlatá lira turecká (22 frankův 70 centimův), rozdělená na sto grošův čili piastrův. Co menší mince platí ruské rubly a turecké medžidié s půlkami a čtvrtkami; co mince měděná nejvíce v oběhu jsou nové peníze knížectví bulharského. Počítáním na groše (5 grošův na 1 frank) arci všecky sumy se stávají velmi velikými, což upomíná na španělské počty na reály nebo portugalské na reis. Za cla na straně k Bulharsku a k moři oblast portě ročně platí statutem ustanovenou náhradu 5000 zlatých lir; na straně k Turecku není celních hranic. Budžet na r. 1883 je následující: důchody zemské 78,795.600 grošův, výdaje 81,525.263 a sice: centrální vláda a vnitřní záležitosti 6,951.988, vojsko a žandarmerie 20,271.125, finance (s dávkami portě) 33,701.000, spravedlnost 6,216.000, vyučování 5,960.000, veřejné práce, orba, obchod i pošty 7,624.840, reserva budžetní 800.000. Deficit 2,729.653 grošův má se krýti přebytky z lonského budžetu.

Ve veřejných pracích hledělo se především k tomu, aby se bez velikých útrat dosavadní silnice opravily a dle západoevropského spů-

sobu stále v dobrém stavu udržovaly. Dobrý stav komunikací v Rumelii zřejmý je každému cestovateli, který je obeznámen se vnitrozemskými cestami na východě. Staveb se zde, jako v knížectví, podniká velmi mnoho; neboť Turci nic kloudného po sobě nezanechali a vůbec málo stavěli, jako by sami pochybovali o své budoucnosti. Mezi inženýry zemskými, vedle Francouzův a jiných cizinců, je mnoho našich krajanův. I pošty a telegrafy jsou zřízeny docela podle moderního řádu a daleko předstihly starý, někdy až báječně neuvěřitelný nepořádek, jakýž tu býval za dob tureckých. Nyní každá okolija, třebas střediště její bylo jen veliká vesnice, opatřena je telegrafní stanicí. Poštovní marky, dané od porty a v zemi nevelmi slavně uvítané, jsou podoby nevkusné i mají emblemy turecké s nápisem ve třech jazycích zemských a nad to i francouzsky.

O stavu osvěty ve Východní Rumelii nejlépe nás poučuje úřední zpráva direktora národního vyučování, jež nedávno tiskem byla uveřejněna. Škol elementárních se čtyřmi třídami v minulém školním roce (1880/1) bylo 1412, totiž 846 bulharských, 471 tureckých, 58 řeckých, 11 katolických (u Pavlikiánův), 9 protestantských,[1]) 4 arménské a 13 židovských. Žáků všech čítalo se 80.591, a sice 56.802 chlapci a 23.789 děvčat; z těch bylo Bulharův 48.094 (z nich 10.693 děvčat). V poměru k roku předchozímu se počet žactva více než zdvojnásobil. Do školy chodí asi jedna třetina dětí škole povinných. U Bulharův rumelských školu navštěvuje 62% všech dětí náležitého věku, poměr dosti výhodný. V knížectví poměr návštěvy postupuje od západu k východu; v západních krajích, kde před válkou škol téměř ani nebylo, v Kjustendilsku, do školy chodí 28% všech dětí povinných, v Trnovsku uprostřed Bulharska 60% a v Šumensku na východě 82%. U Řekův rumelských návštěva obnáší 68% povinných dětí. U Turkův a u Židův školu navštěvují téměř všecky děti, neboť jejich školy nejsou vlastně nic jiného, nežli ústavy k mechanickému učení se modlitbám a zákonu božímu; v nich často najdeš i děti, jež ani ještě mluviti neumějí, a při tom všem uvidíš pedagogii docela předpotopní. Židé (Spanioli) ostatně v poslední době začali se již obraceti na dráhu moderního pokroku, vlivem Alliance israélite.

Budov školních je 562 starých, 437 prozatímních a 413 jich je zbudováno po válce; 184 nalézá se ještě v práci nedostavěných. Náklad na elementární školy v celé Rumelii obnáší 3,924.869 grošův. Z toho připadá na obce bulharské 3,090.819, na řecké 354.000, na turecké (docela ne v poměru k číslu musulmanů v oblasti) jen 330.000. Od oblasti obcím za nynějšího školního roku dáno pomoci 1,460.000 gr., ježto jsou rozděleny na jednotlivé konfese podle jejich podílu v obecném čísle obyvatelstva autonomní provincie. Učitelův bulharských bylo 1084

[1]) Protestantské obce bulharské, číslem docela nepatrné (všech povinných dětí je 90), rozptýleny jsou po celé Rumelii v několika větších městech a ve čtyřech vesnicích. Jsou to učedníci amerických misionářův. V knížectví protestantův téměř není, jakkoli hlavní škola se nalézá na půdě knížectví, v Samokově. Podivně to vypadá, v moderním Bulharsku vedle pravoslavných popův a biskupův, vychovaných v duchu řeckém nebo ruském, viděti i bulharské „reverends," kteří se učili ve Spojených Státech v Yale College nebo jiném zámořském kollegiu.

(z nich 42 učitelek), řeckých 85 (mezi nimi 27 učitelek), katolických 26 (z nich 16 učitelek), protestantské 3 (většina škol ještě neotevřena), arménských 5, židovských 25. U Turkův učí imamové a muezzini, kteří zároveň konají modlitby ve džamijích, volají s minaretův a zabývají se jinými náboženskými obřady, počtem 684 osob. Učitelé bulharští z největší části ke svému povolání jsou připraveni na provisorních pedagogických kursech přes prázdniny. Dohled vykonávají inšpektoři, v každé okoliji jeden, a sice 27 bulharských, 16 tureckých, 3 řečtí a po jednom pro školy katolické, protestantské, arménské a židovské. Ti namnoze jsou lékaři, úředníci nebo duchovní, kteří dozor na školy provozují co vedlejší zaměstnání. O potřebách škol rokují učitelské sjezdy v departementech a z celé oblasti.

Měšťanských škol o třech nebo čtyřech třídách je 17 bulharských (9 mužských a 8 dívčích) a 4 řecké (2 mužské a 2 ženské). Žactva na nich všeho všudy není více než 1970.

Všecky jmenované školy jsou vydržovány od obcí, rozumí se, že od obcí náboženských. Od oblasti se vydržují dvě bulharská reální gymnasia (bez klasických jazykův) v Plovdivě a ve Slivně, nyní s 1076 žáky; dospěly až k šesté třídě. Dívčí školy se vydržují dvě, v Plovdivě a ve Staré Zágoře (nyní o pěti třídách), majíce 234 žákyň. Pro tyto státní ústavy staví se s velikým nákladem nové pevné budovy. Mezi učiteli jejich je mnoho Čechův. Na vyšší studie vypraveno je od oblasti do ciziny 40 stipendistův, z nich 15 pedagogův.

V osvětě Rumelie je tedy dosti pokročilá; neboť školy jsou tam ne něco nového, nýbrž jen pokračování staršího rozvoje. Již za dob tureckých (1872) čítalo se v eparchii Plovdivské u Bulharův 305 počátečných a 16 hlavních škol s 356 učiteli a 12.400 žáky, a nad to 24 dívčích škol s 37 učitelkami a 2265 žákyněmi.

Tiskárny jsou tři v Plovdivě a jedna ve Slivně. Časopisův bulharských vychází pět, řecký jeden. Knih, jmenovitě školních, tiskne se více nežli v knížectví, a bulharské knihkupectví posud má svůj střed v Plovdivě (firmy Danov a Mančov).

V hlavním městě rumelském je i literární spolek *Naučno i knižovno družstvo,* jež v měsíčných svazcích vydává časopis *Nauka,* obsahující v sobě původní i přeložené články beletristické a poučné.

V duchovenském ohledu Bulhaři mají v Rumelii dvě eparchie, v Plovdivě a ve Slivně. V Plovdivě nad to sídlí jeden řecký metropolita a jeden biskup katolický.

Nejslabší část celé správy rumelské je milice. Na papíře ve statutu zařízení její je vypracováno dosti dobře od jednoho francouzského štábního důstojníka, ale ve skutečnosti věc nevypadá skvěle. Již při prvním zběžném pohledu pozná se veliký rozdíl vojenského sboru rumelského od řadového vojska v knížectví bulharském, ježto s velikou pílí je vycvičeno a jako z jednoho kusu ulito, a od blízkých armád srbské i rumunské. Arci branné síly rumelské nejsou řadové vojsko, ale jen milice, způsob mobilisované zemské obrany. Čítají 12 praporův (družin) pěchoty, z nichžto jen tři mají po třech setninách (rotách), kdežto ostatní dle statutu ponechány jsou na jediné kompanii (prisutstvujušta rota, Präsenzcompagnie) o 130 mužích. Kromě toho stojí

v Plovdivě „učební bataillon," skládající se z dvou setnin pěchoty, z jedné škadrony jízdy se 120 koni, půl baterie dělostřelectva se 4 kusy a z jedné setniny technické. Více artilerie Rumelii statutem není povoleno. Vojsko nemá korouhví, bezpochyby, aby se ušlo otázce o znaku tureckém. Uniforma v hlavních věcech je táž, kterou mělo vojsko bulharské za ruské okkupace, k naléhání Rusův podrobně jsouc předepsána ve statutu. Dle officiálních zpráv má sloužiti v této milici roční kontingent 4118 mužův a sice 3492 Bulharův, 386 Turkův, 183 Řekův, 15 Arménův, 26 Židův a 16 Cikánův. Ve skutečnosti pod zbraní je asi 2800 mužův; ostatní se přivolávají jen na dvouměsíčná cvičení, střídajíce se jedni po druhých. Vojenská služba je závazna pro všecky obyvatele a s reservou trvá 12 let. Oblast může mobilisovati první třídu s 11.323 muži, druhou třídu (druhý prapor ke každému z dosavadních) s 18.248 muži a k tomu reservu 17.315 mužův, všeho 46.886 ozbrojenců̈v.

Vada celého toho sboru je důstojnictvo, složené ze všech možných živlův, přirozený to následek nepřirozeného mezinárodního položení celé této autonomní provincie. Milici za okkupace napřed vycvičili Rusové; k nim se přitovaryšili oficíři Bulhaři, kromě několika málo, kteří již prve sloužili v ruské armádě, namnoze nováčkové ze Sofijské vojenské akademie. Vitalis přivedl všelijaké Francouze a Polofrancouze, Strecker pak Němce. Všecky tyto národnosti ve spolek se nesnášejí a vůbec celek postrádá náležitého esprit du corps. K tomu z cizinců̈v někteří ani neumějí slovansky a s vojáky (tak se aspoň vypravuje) srozumívají se mimikou.

Kromě milice vydržuje se sbor žandarmerie pěší i jízdné, čítající 1425 mužův. Důstojníci jeho jsou rovněž z rozmanitých národností. V čele sboru stojí Angličan, generál Borthwick, prve v tureckých službách co Mahir bej. Zřízení její dle statutu skrojeno je docela dle francouzského spůsobu, ale v praktice valně se neosvědčilo; jmenovitě vloni za pronásledování loupežnických rot v Rhodopě nedostatečnost této žandarmerie rumelské se rozhlásila po veškeré žurnalistice evropské. Příčiny toho jsou na snadě. Sbory, které vykonávají službu veřejné bezpečnosti ve Francii, v Italii, v Německu, v Rakousku nebo jinde na západě, proniknuty jsou duchem tradice i mají mnoholetý cvik. Zde pak, byť i mužstvo bylo sestaveno ze živlův nejlepších, důstojníci s řídkými výminkami nikdy samovidem neseznali evropského vzoru, jejž dle statutu mají uváděti do života, a ovšem i nikdy nevnikli v ducha jeho; tu pak sebe pěknější projekty zůstávají na papíře. V Evropě na jaře l. 1879 všickni politikové a čtenáři novin u velikém byli napjetí, žádostivi jsouce viděti, jak asi nově utvořená „Roumélie Orientale" vstoupí do světa a jaké budou první vyhlídky pro budoucnost tohoto útvaru, jenž daleko od Balkánu a od Marice zformován byl nad Sprévou v Berlíně za zeleným stolem nad zeměpisnými mapami a jenž v kraji samém nemá nijakých antecedencií a nižádného přirozeného základu. První začátky ke všeobecnému překvapení byly velmi nadějné. Vření duchův, ježto bylo předcházelo příchod generálního guvernéra, utichlo, a oblastní sněm v první své zasedací periodě ukázal neočekávanou míru politického taktu a zralého rozsudku. Ovšem že s tím ještě ne-

umlko podezřívání i odsuzování; Rumelie i nadále v jistých denních listech nepřestala býti zemí nejlépe a nejstáleji očerňovanou. K tomu poněkud zavdaly příčinu krvavé srážky místní administrace s nepokojnými Turky v Balkáně u Aitosu a v okoliji Krdžalijské (na řece Ardě), věci samy sebou nepatrné, ale po Evropě hned velikým bubnem rozhlašované. Jistí turkofilští cestovatelé bez toho tvrdí, že všecken majetek, jenž se nyní po válce spatřuje v této „East Rumelia“ po domech bulharských, je lup odvlečený z domův nebohých utlačovaných a vypuzených Turkův.

Nové instituce dle organického statutu velmi brzo se zakořenily. Nebývalý klid a mír s veřejnou bezpečností, jakáž za dob tureckých byla něco docela neslýchaného a neuvěřitelného, po ohromných ztrátách l. 1876 i 1877 a po celé tísni massakrův a války působily velmi blahodárně ku konsolidování země. Mezinárodní otázky, týkající se ustrojení Rumelie, dosti hladce odbyty až na otázku hranic, neboť až doposud asi 18 vesnic v Rhodopě s obyvatelstvem musulmanským zůstává vně pomezí rumelského, do něhož dle smlouvy Berlínské mají býti večteny. Jedna z nejtěžších věcí bylo vyhojení ran, které země utrpěla za oněch bouřlivých dvou let, jakož i ulahození veliké bídy ve vydrancovaných krajinách a naléhavé tísně uprchlíkův bulharských a tureckých. Sněm oblastní v prvním sezení 400.000 lir tureckých věnoval na vsi válkou zmařené; v druhém sezení přijat k tomu cíli kredit $2^1/_2$ mil. grošův, ale porta potvrditi jej odepřela, jakkoli tím nejvíce uškodila samým musulmanům rumelským.

Bulharský lid jmenuje oblast obyčejně *avtonómija-ta* na rozdíl od *knjážestvo-to*. Vlastní officiální Východní Rumelii uvidíš téměř jen v Plovdivě a v přímořském Burgase, v městech se životem a obchodem mezinárodním; jinak rozdíl od svobodného Bulharska není patrný, tím více, anať svrchovanost vysoké porty v odlehlých krajinách se nezjevuje vlastně ničím jiným, nežli pronášením soudních rozsudkův ve jmenu sultánově. Vášnivým rozbrojům stran a veřejným akcím politickým v Rumelii málo je místa; oblastní sněm nesmí se zabývati politikou, úředníci nemohou býti odstraněni z míst svých bez soudního nálezu a nad to vyšší hodnostáři se potvrzují od sultána, čímž parlamentární ambicí odňato všecko pole. Při tom při všem ne nesnadno spozoruješ počátky lokálního patriotismu rumelského. Že on vzniknul a že trvá, jestiť největším triumfem evropské diplomacie nad národními snahami Bulharův.

Samo turecké obyvatelstvo již dosti se vpravilo do nového stavu věcí, tím více, poněvadž mu zachována úplná rovnoprávnost. Turecký jazyk je jedním ze tří zemských jazykův úředních. Turci slouží v úřadech civilních, ve vojsku i v žandarmerii, ačkoli místa jejich v administraci ponejvíce jsou čistě titulární. Vypadá to docela podivně, když selského Hassana nebo Mahmuda s holenou hlavou uvidíš v gjaurské uniformě s placatkou na hlavě točiti se uprostřed bulharských Stojanův a Draganův v pravo v levo dle Moskevského komanda ruských nebo bulharských důstojníkův. Kromě toho Turky se situací smiřuje i ta okolnost, že Rumelie ještě je privilegovaný vilajet sultánův pod správou sultánského náměstka Aleka paše. Stávalo se leckdy, že Turci, kteří

za války byli utekli do Cařihradu a do Anatolie, po zřízení Rumelie hrdě se vraceli do tohoto „vilajetu,“ rozličnými zbraněmi opatřeni jsouce až po zuby, na hranicích náhle byli zadrženi od úřadův v „Moskevských“ uniformách i odzbrojeni; tu byla illuse u konce, neboť viděli, že již zde se začíná „Bulgaristan.“ Jinak dosti často se projevují stopy musulmanské nesnášenlivosti; na cestě leckdy uvidíš, jak v oku oněch jadrných postav s velikým obočím a orlím nosem i s turbanem na hlavě zamihne cosi jako starý nezhaslý plamen dávnověkého fanatismu mohamedánského. Ve svých kavárnách u mečetův Turci při husté černé kávě a v oblacích dýmu z dlouhých čibukův se zabývají vábivými sny, jak cařství Bulharův nebude trvati dlouho a jak přepych gjaurův zase bude ponížen pod jařmo pravověřících. Z druhé strany Bulhaři nezřídka bývalým svým pánům odplácejí hrůzy, jakéž bývaly na denním pořádku v době před osvobozením, všelijakými hrozivými pověstmi a pohádkami o obecném pobití Turkův, ježto prý tajně se připravuje. Při tom pak rumelské úřady úzkostlivě bdí, aby se někde nějakému Turkovi nic zlého nepřihodilo; neboť se ví, že by z toho hned vyrostly haldy konsulských protestů a celé mezinárodní komplikace.

Nespokojeni se založením a nynějším stavem Východní Rumelie jsou Řekové, kteří sotva tvoří dvacátý díl všeho obyvatelstva. V úřadech jsou zastoupeni asi v poměru svého počtu k celému obyvatelstvu zemskému. Sídlí v městech Plovdivě a Stanimace, v pohraniční okoliji Kavaklijské nad Dolní Tundžou severně od Adrianopole a na pobřeží Černomořském, jmenovitě v okoliji Anchialské na úpatí nejvýchodnějších výběžkův Balkánu okolo mysu Eminé (středověká Emona), jež ve jmenu svém podnes chová zpomínku na antický Haemus. Ale ani tam nejsou ve většině: v okoliji Kavaklijské se čítá 11.844 Řekův a 15.547 Bulharův, v okoliji Anchialské 7428 Řekův a vedle nich 8613 Bulharův a Turkův. V celém pak departementu Plovdivském jich je 14.625 duší (4781 v Plovdivě, 6819 v Stanimace, ostatek ve čtyrech vesnicích Stanimackých), v přímořském departementu Burgasském 11.798. Jakkoli statisticky je dokázáno, že na půdě rumelské nebydlí více než 42.659 Řekův, orgány řecké publicistiky mluví o 100.000 Hellénech v *Ἀνατολικὴ Ῥουμηλία* a přivlastňují živlu řeckému jakožto prý nejvzdělanějšímu právo ke vládě v této autonomní provincii. Orgán Řekův rumelských *Φιλιππούπολις* nepřestává vládu rumelskou ostře napadati a z komárův dělati velbloudy. Že Rumelie je země neřecká, ale velikou většinou bulharská, o tom přese všecky ty hluky v Evropě již nikdo více nepochybuje; v Berlíně o tom jistotu neměli, a ještě l. 1879, když se za prvních voleb ukázala ohromná převaha Bulharův, věc byla mnohým hrubě podezřelou. Nyní pochybnosti tyto pominuly.

Mnoho hluku ob čas po novinách působívá idea sjednocení Rumelie s Bulharskem. Tato idea s odchodem ruských vojsk nepřestala, ale existuje po dnešní den. Jakož na západě, tak i zde pod Balkánem obecné mínění jest, že věc ta jednou přijde k místu spůsobem docela přirozeným, podobně jako prý spojení Multan s Valachií. Po dlouhý čas západozemští publicisté se domnívali, že Bulhaři rumelští překvapiti chtějí Evropu nějakým neočekávaným fait accompli, totiž náhlým pronunciamentem a povstáním, tím spíše, poněvadž vojsk tureckých v oblasti

není. Za prostředek k tomu měly prý sloužiti ony gymnastické spolky, utvořené za ruské okkupace, které i za Vogoridiho nepřestávaly ve svých cvičeních. Avšak jakmile se věci ustálily, spolky ty ustoupily docela do pozadí, a nad to, když porta kategoricky žádala jejich potlačení, z valné části úředně obráceny jsou v reservu oblastní milice. Nyní již docela zmizely z řady předmětův, kterými evropská žurnalistika plašívala své mírumilovné čtenáře.

Hlavní starost Rumeliotův je otázka posádek tureckých podél hranic zemských, rozumí se, na straně ke knížectví bulharskému u přechodův přes Balkán.[1]) Po odchodu vojsk ruských arci vyplnění článku 15. smlouvy Berlínské odročeno na neurčito, ale tím ještě nikterak není odstraněn meč, který na slabé nitce visí nad hlavami Bulharův jižně od Balkánu. Také článek, jenž generálnímu guvernérovi dává právo se souhlasem velmocí turecké vojsko povolati do země k dělání pořádku, nijak není odstraněn. Turkofilské žurnály západoevropské na podzim l. 1880 s velikým úsilím naléhaly na vyplnění artikulu o pohraničných posádkách, a Turci sami nejednou se pokoušeli o jeho provedení. Ještě vloni v létě turecké listy Cařihradské žádaly obsazení čáry Balkánské, a porta sama vládě rumelské psala o podrobnou zprávu, kolik branného lidu a zbroje se nalézá v provincii. I jinak vláda turecká ve svých stycích s „privilegovaným vilajetem" hledí mu natropiti všemožné rozpaky celým oním systémem drobných nesnází, které jsou vlastními duchu orientálské politiky. A proto Rumelioté právem se ze strany vysoké porty obávají lecjakých překvapení.

Na cestě skrze Rumelii lidé všech tříd všude se mne ptali, přijdouli turecké garnisony pod Balkán čili nic, co se o tom píše a myslí v Evropě a jak asi to vše konečně dopadne? Obyvatelé bulharští, jmenovitě na místech válečných hrůz l. 1876 a 1877, návrat tureckých posádek nemohou si představiti jinak nežli se všemi přechmaty asiatské mstivosti a zpupnosti, jakými se Turci vždycky vyznamenávali. Idea příchodu garnison je spojena s ideou všeobecné revoluce rumelských Turkův a nové obecné řeže. Vůbec obyvatelé nejsou úplně přesvědčeni, zdali budoucnost nekryje v sobě ještě nové horší katastrofy. Mnohokráte, když jsem se vyptával na události oněch nedalekých od nás let, ať na samých místech nebo daleko od nich, lidé mezi smutnými vyprávkami svými pevně se mi podívali do očí s otázkou docela nesmělou, jako by nechtěli něco uřknouti: „Myslíteli, že se takového něco může navrátiti?"

Při veškeré této nejasné situaci utvoření Rumelie nebylo bez jistého vlivu na turecké vilajety, které zůstaly pod bezprostřední vládou vysoké porty. Příklad pořádku, jaký vládne v Rumelii, působil jmenovitě na sousední vilajet Adrianopolský, jenž po odchodu ruských vojsk

[1]) S. M. le Sultan aura le droit de pourvoir à la défense des frontières de terre et de mer de la province en élevant des fortifications sur ces frontières et en y entretenant des troupes. — S. M. Imp. le Sultan s'engage à ne point employer de troupes irrégulières telles que Bachibozouks et Circassiens dans les garnisons de frontières. Les troupes régulières destinées à ce service ne pourront, en aucun cas, être cantonnées chez l'habitant. Lorsqu'elles traverseront la province, elles ne pourront y faire de séjour. Article XV. du Traité de Berlin.

v poměru k dřívějšímu nepořádku dosti obstojně byl spravován od Reufa paše i jeho pomocníka, katolického Arnauta Vasy effendiho. Mezinárodní komise, shromážděná v Cařihradě, vypracovala a dne 11. (23.) srpna 1880 na základě článku 23. smlouvy Berlínské podepsala zvláštní podrobný reglement pro reformovanou správu všech evropských vilajetův (loi des vilayets de la Turquie d'Europe). Při tom se přidržovala hlavně statutu rumelského. Myslilo se především na Makedonii, která se dnes nalézá v nejhorší anarchii, nedůstojné půdy našeho tak vzdělaného a pokročilého zemědílu. Ale tento projekt podnes zůstal na papíře, podobně jako reformy předepsané článkem 61. pro ztýranou od loupežnických Kurdův Arménii.

Procházeje se po ulicích Plovdivských, arci o všech těchto politických oblacích, visících na politickém horizontu Východní Rumelie, zevně na první pohled praničeho nespozoruješ. Zdá se ti, že lidé, rádi jsouce konečnému klidu a oddechu po tolikerých strastech, v plné míře užívají nebývalého míru a pořádku i pokojně si hledí své práce, tišeji nežli v Sofii.

Zevnějšek obou stolic bulharských, v knížectví a v Rumelii, je velmi rozdílný.

Sofia (20.500 duší) je hlavním městem z brusu novým, vůlí osvoboditelův Bulharska proti obecnému očekávání takořka vykouzleným uprostřed nepřístupných a Evropě prve lhostejných horských pustin, Balkánskou to Palmyrou, jež jako přes noc vylupuje se ze ssutin hliněného města staroturecké, s báječnou drahotou a s národopisnou směsicí, jako větrem snešenou do tohoto nového domnělého eldorada. Mezi obyvatelstvem Sofijským nečetní staroživlové docela ustupují v pozadí a v popředí stojí pestrá strakatina, každý odjinud, ať z Bulharska, ať z ostatní Evropy a z jiných okolí. Je to společnost samorostlá, originální, ale uvnitř dosti pevně sloučená osamoceností uprostřed neprůchodného kraje bez železnic a splavných řek s jakousi příchutí demokratickou. Americký „far west“ a povídky Bret Hartovy nalézají zde na půdě evropské odlesk více méně podobný.

Docela něco jiného je Plovdiv (24.053 obyvatelů): staré město s usedlým ode dávna obyvatelstvem, od nepamětných dob vždy středisko veliké provincie. Všecken život základem má živly stabilní, a i teď po zřízení Rumelie, není než pokračování v pravidelném rozvoji starším. Plovdivané jsou měšťané starého rázu, usedlí „cittadini“ uhlazených mravův, jež upomínají na malá města italská nebo řecká. Již německý cestovatel Barth, proslulý svými výpravami do střední Afriky, praví (1862) ve svém cestopise po evropském Turecku, že obyvatelé Plovdiva se mu zdáli býti lid povahy velmi pochvalné a dobré, kdežto v jiných městech na východě, jmenovitě u moře, cizinci na oči se staví obecná zkaženost a zchytralá lehkomyslnost. Toto svědectví Barthovo, které arci platí nejen o městě, ale i o lidu celého kraje, i nyní po dvaceti letech mohu potvrditi.

Na ulicích slyší se nejvíce mluviti bulharsky, ale i dosti řecky a turecky. Pozoroval jsem, že všecky bulharské rodiny městské hovořívají i řecky, avšak nicméně lze žíti v Plovdivě, aniž bys uměl slova

řeckého. Mezi 24.053 obyvateli, kteří bydlí v 3749 domech, je 10.909 Bulharův, 5558 Turkův o 4781 Řekův.[1]) Kromě tří národův zemských je zde i osada arménská (806 duší) a židovská (1134 židův španělských). Nad to jsou zde, jako v přístavních městech Černomořských a Egejských, některé kupecké rodiny italské a francouzské, usedlé již od mnoha let. Rozumí se, že k statistické úplnosti sluší připomenouti i 865 Cikánův.

Nejbližší okolí Plovdiva je jako okolí všech velikých měst v bývalých provinciích tureckých bez půvabu, zbaveno jsouc vláhy a stínu i líšíc se naprosto od rozkošné obruby vill, alejí, zahrad a parkův, jakouž mívají města západoevropská. Výletní města Plovdivanův leží opodál pod Rhodopou: Markovo i Dermenderé a nad to celá řada jiných vesnic a různých klášteříkův na podnoží hor nebo uvnitř v horských úvalech. Za lázenské místo slouží osada Hissar s teplými zřídly blízko úpatí Sredné Gory v rovině, asi 35 kilometrův na sever od města.

Chtěl jsem v Plovdivě pobyti na krátko a zpola incognito, ale úmysl můj nepodařil se a já bezděky pobouřil nejen Východní Rumelii, ale chceteli, i celou Evropu. Díval jsem se na lidi, ale lidé chtěli se podívat i na mne. Z nenadání jsem se ve svém hrubém cestovním obleku, zařízeném proti slunci a dešti, octil uprostřed frakův, černých kabátův a bílých kravat u skvělého banketu. K tomu se přihodila jiná náhoda. Téhož dne s vlakem od Tatar-Pazardžika přirazil zástup asi třiceti mladých důstojníkův bulharské armády v nevídaných nových uniformách a hlučně se ohlašoval po všech ulicích. Byli to žáci vojenské akademie v Sofii, rodilí z Rumelie, kteří po zkouškách s nově dobytými epauletami na několik dní přijeli domů na prázdniny. K tomu ke všemu právě tehda noviny plny byly zpráv o hnutí gymnastických družstev a o zimničné činnosti tajných slovanských spolků v Plovdivě; ba jeden německý žurnál všeobecnou explosi v Rumelii na den 27. září 1880 ohlašoval s takovou určitostí, jako se nedávno předpovídala srážka země s kometou. Já jsem bezděky přilil oleje do ohně. Telegrafovalo a psalo se hned do západní Evropy, že se v Rumelii skutečně již něco hýbe: slovanský banket a přepadení Plovdiva předními strážemi bulharskými. Vždyť víte, jaký jsem nebezpečný chlapík pro blaho a mír civilisovaného světa a v jaké jsem milosti jmenovitě u Vídenských žurnálův.[2]) Ale vše to byl jen planý poplach; explose nepřišla.

Východní Rumelie máli budoucnost? Kdy by byla ostrov v moři anebo jen poloostrov, existence a rozvoj její byly by zabezpečeny na delší dobu, ale ona je oblast vnitrozemská, obklíčená sousedy, kteří jí nepřejí dlouhého trvání. Bulhaři myslí na připojení její ke knížectví, Turci na zničení autonomie a obrácení privilegované provincie v obyčejný vilajet. Otázka tureckých posádek se všemi svými následky po-

[1]) Při posledních volbách odevzdáno v městě 1648 hlasův bulharských, 1048 tureckých a 436 řeckých.

[2]) V Sofii je jedno novinářské ubožátko neurčité národnosti, které si denní svůj chlebíček v potu tváři za ustavičného běhání po ulicích vydělává z veliké části čerstvými „authentickými“ zprávami o mně, a rozumí se, že ve Vídni to čtou ráno při bílé kávě s největším pochutnáním. Při tom ten človíček osobně se mi úzkostlivě vyhýbá, jakkoli jsem patrně největší jeho dobrodinec.

řáde visí jako hrozivý mrak v povětří. Buď jak buď, věčné trvání Východní Rumelii souzeno není; jestiť v historii člověčenstva věc dokázaná, že theoretické útvary na mapách zdělané s „vědeckými" hranicemi jsou jen dočasný palliativ, a že národové, byť druhdy třebas teprve i po několika pokoleních, vždy najdou vhodnou chvíli, aby provedli to, co *jim* svědčí. (Pokračování.)

Henry Wadsworth Longfellow.

Podává

prof. **V. E. Mourek.**

Zvěst truchlivá dne 27. března t. r. roznesla se po všech končinách ze vzdálených vlastí zaatlantských: Longfellow umřel. Zemřel básník, jenž vládl srdcím po obou stranách okeánu, jehož zpěvy rádi čítali nejen rodáci jeho vlastní, nýbrž všickni, které poutá nelíčená lahoda upřímné duše, které zajímá půvab básníka, jenž skutečně pěje ze srdce k srdci. Takovým básníkem byl Longfellow. Zpráva o úmrtí jeho všecky přátele zarmoutila tím více, čím méně byla očekávána. Věděl sice každý, že dožil se již věku vysokého a že nemůže jeho pobytu mezi námi býti leč na krátko; avšak vůbec bylo také známo, že vážný kmet těší se neobyčejné svěžesti ducha. Nedávno ještě podal důkazy nezlomené mohutnosti básnické novou sbírkou písní (Ultima Thule, 1880); nedávno ještě časopisy americké s pochopitelnou hrdostí líčily i zevnějšek, oko plné ohně, úcty hodné šediny kmetovy, jenž i věkem i pracemi svými jako velebný patriarcha vynikl nade všecky literáty domácí: nyní jedním hlasem truchlí nad čerstvým rovem největšího svého genia.

Longfellow skutečně byl první veliký básník americký, první, jehož sláva a oblíbenost rozšířila se daleko za hranice užší vlasti. — Disraeli kdesi v Endymionu praví, že „osadní civilisace jest vždycky imitativná." Jeli tomu tak ve příčině osvěty vůbec, platí slovo to zajisté nejvíce o umění, k němuž z pravidla dospívá se nejpozději. Chladný boj o chléb vezdejší, snaha o upevnění základů hmotného života, politické spory a půtky a jiné a jiné příčiny podobné nedopouštějí ani pomyslu na zájmy vznešenější. K tomu přičísti sluší úplný nedostatek minulosti, z níž umění vůbec a básnictví zvláště čerpává nejvíce látek i nadšení. Proto literatura v osadách rozvíjí se nad míru zvolna, a dlouho připíná se ke vzorům cizím.

První vystěhovalci do Ameriky severní — a jen o této mluviti hodláme — byli drsní dělníci a rolníci, kterým v nové vlasti bylo bojovati trojí, ba čtverý boj: s Indiány a dravou zvěří o půdu, s půdou o výživu, s tyranstvím anglické vlády o svobodu. Nepřispěli tudíž k literatuře ničím leda látkou, kterou pro pozdější pracovníky chystali. Duševní život v osadách obmezoval se hlavně zájmy náboženskými a nepatrnou na počátku snahou v tom směru, aby zponáhla se

utvořila zřízení státní. Z náboženských soustav nejdůležitější byl puritanism, který hlavně v severnějších obcích zavládl, a spojen jsa se živly demokratickými nejvíce přičinil se k ustálení pořádku státního a k uhájení svobody. Doba houževnatého zápasu puritánův o život jest severní Americe tím, čím kulturním národům evropským jsou doby pověstí a bájí národních. To tím snáze, že puritanism vedle mnohých drsných stránek a vedle obdivuhodné ráznosti a lásky ke svobodě vyznačuje se též hlubokým citem a vřelou vnímavostí pro krásy přírodní. Nebyl tudíž úplně nepřízniv poesii, ač ovšem hlavně přál jen poesii rázu mystického, náboženského. Podle toho také první pokusy básnictví amerického — které ostatně ukazují se dosti časně — jsou větším dílem původu puritánského, a náboženského obsahu. Tím směrem básnili Jiří Sandys (1577—1643), Jindřich Dunster (zemřel 1659), Roger Williams (přistěhoval se do Ameriky 1631), William Bradford (1588—1657), Mather Byles (1706—1788). I básnířka již nalezla se tam v nejstarší době: Anna Bradstreetová (1613—1672), která dokonce svou dobou nazývána byla desátou musou. Jen jako výminkou Sandys mimo náboženské básně přeložil Ovidiovy Proměny a první kniku Aeneidy Vergiliovy, Williams a Bradstreetová skládali básně popisné.

Teprve dobou odboje proti vládě anglické vzešlo jitro skutečně americké poesie, poněvadž teprve v zápasu se zemí mateřskou probuzeno bylo vědomí národní, a v záři dobyté svobody nad míru rychle rozvíjely se hmotné i duševní síly osadníků. Ano rozvíjeti se musily; nový stát nemohl již spoléhati na správu cizí, vlastní synové jeho musili napínati všecky síly, aby novým potřebám stačili — a stálým cvikem mohutnosti duše stále rostou. Literatura té doby jest zrcadlem těchto poměrů. Jest sice celkem ještě odvislá od Anglie a cizích vzorů, ale všude jeví se úsilovná snaha po samostatnosti. První následek byl, že smysl pro poesii rozšířil se i na kruhy nepuritánské a vybavil ji z úzkých pout názorů náboženských. Praktický smysl a horečný ruch života hmotného sice jeví se i tu ještě zajímavým poměrem, který ostatně více méně zůstal platným až podnes, že totiž velmi málo nalezlo a nalézá se spisovatelů, kteří by jen literaturu měli za povolání. Většina mívá nějaké jiné postavení, které jim vynáší chleba, a literatuře věnují jen prázdné chvíle. Avšak přes to snahy ideálné zaujaly kruhy širší a vítězný boj započaly se zájmy hmotnými. — Z předních básníků této doby revoluční byl Filip Freneau (1752—1832) vážený žurnalista a po boku Tomáše Jeffersona obhajce zásad radikálných proti konservativnější politice Washingtonově. Básně jeho, zejmena politické satiry, jsou pravým obrazem doby; opírají se všude o anglické vzory, ale ze všech dýše touha po neodvislosti. Slova jeho, kterými radí spisovatelům, aby snažili se dobyti nejprve neodvislosti hmotné, podávají jasný obraz o postavení spisovatelů v Americe za bojů o svobodu a po nich: „V zemi, ve které před dvěma staletími bydleli jen divoši, nikdo nehledej výtečných spisovatelů. Na lidi, kteří zanášejí se hlavně pérem anebo krásným uměním, u nás v Americe zhusta pohlíží se ještě jako na tvory, kteří obci pospolité nehrubě prospívají. Chceteli tudíž, přátelé milí, v této zemi vyniknouti jako spisovatelé, spojte

spisovatelství s nějakou jinou živností. Nechceteli, dělajíce epické básně, přijíti na mizinu, dělejte při tom punčochy nebo zašívejte staré plachty. A pak pomněte na odvislost od ciziny. Sedm let bojovali jsme o neodvislost politickou; snad uplyne sedm století, než dospějeme k samostatné literatuře." Patrno, že touto zásadou ukázal na pravou cestu, aby boj o samostatnou literaturu netrval tak dlouho, jak sám prorokoval. I na bohaté zřídlo látek domácích již ukázal „básněmi o Indiánech." Týmž duchem působila řada jiných mužů, kteří podivnou náhodou skoro všickni byli ze státu Connecticutu. Větším dílem psali satiry a básně epické. John Trumbull (1750—1831) proslavil se nejvíce satirickým eposem M'Fingal (o 4 zpěvech), v němž podle vzoru Butlerova Hudibrasa podal zdařilé líčení poměrů amerických, okořeněné pernou satirou. Francis Hopkinson (1737—1791) hleděl lid vésti k samostatnosti drastickou stručností, řízným vtipem a jadrným, živým slohem básní svých satirických i nesatirických. Joel Barlow (1755—1812) jest vtělený nepřítel řádů starosvětských a obdivovatel francouzské revoluce; snil o všeobecném bratrství národů, světové osvětě a světové literatuře. V hlavním díle svém Kolumbiadě (o 10 zpěvech) líčí minulost a prorokuje budoucnost Ameriky; a značné nedostatky esthetické nahrazuje ohnivou láskou k vlasti a svobodě a vášnivě prudkým bojem proti pokrytství a libovůli. — Do jisté míry protivou jeho jest Timothy Dwight (1752—1817), klidný, zbožný kněz, jenž napsal epos rázu duchovního (Dobytí země Kanaan) a idylické (Greenfield Hill), kteráž díla upomínají na básníky německé Klopstocka a Vosza. Přes to ale vlastenec jest tak vřelý jako Barlow, a horlivý zastance svobody lidu, jakož patrně ukázal v básni America, ač dílo samo zase podobá se ke vzoru anglickému, Popeovu Lesu Windsorskému. — David Humphreys (1753—1818) krajany své rozohňoval k boji za vlast a svobodu nadšenými písněmi, a Washingtonovi připsal překrásnou odu Mount-Vernon. Větší báseň jeho O štěstí Ameriky jest vlastně jen poetická parafrase Washingtonovy politické závěti s líčením znamenitých státníků a válečníků z doby revoluce. — I počátkové poesie dramatické objevují se a jsou nejlepším důkazem, že zlomena byla v literatuře vláda puritanismu, který byl úhlavním nepřítelem všeho, co páchlo divadlem. Jsou to ovšem počátky skrovničké a obmezují se skoro jen na zpodobení současných událostí politických. Tak napsala Mercy Warrenová (1728—1815) kusy Vítězství svobody americké a Úpadek britského tyranství a jiné podobné, které všecky veliké chvály došly u současníků. Hugh Henry Brackenridge (1748 až 1816) proslavil se ještě více dramatem Bitva Bunkershillská, ve kterém není ani jediné ženské úlohy; sepsal mimo to také román Setník Farrago, v němž formou sice nápodobí Cervantesova Dona Quixota, ale obsahem dosti dobře zpodobil život americký. — Boje o řádnou ústavu, které v mladém státě vznikly po uznání neodvislosti americké mírem Pařížským, příčinu daly ku povstání zvláštní sbírky historicko-politických básní pod společným názvem Anarchiady. Účelem jejich bylo poukázati ku potřebě jednotné mocné vlády, a již tenkrát pozdvihovaly varovné hlasy o zhoubnosti systému otrokářského. Příspěvky k nim podali mimo všecky již jmenované básníky doby revoluční také

Richard Alsop (1761—1815) a lékař Lemuel Hopkins (1750—1801), kteří i jinak proslavili se básněmi politicko-satirickými.

Ustálením Spojených obcí vzešla pro literaturu americkou doba nová. Na rozhraní ještě stojí Brockden Brown (1771—1840), kterého nazývají pionérem románu amerického, ač by tento název slušel mnohem více Brackenridgeovi. Plody jeho nedbajíce hrubě ani vnějších dějin ani sociálních poměrů vlasti za příkladem anglického pisatele románů tendenčních Godwina plny jsou podivínských výtvorů fantasie, ale obrátily rozhodněji než jediný román Brackenridgeův pozornost na nové pole činnosti literární, na němž vynikli pozdější krajané Washington Irving (1783—1859) a Fenimore Cooper (1789—1851), Paulding, Pendleton Kennedy a mnozí jiní. Ani Irving, ani Cooper nedovedli ještě úplně vybaviti se z nadvlády vzorů anglických; avšak oba ukazují již vlastní Američanům od té doby cestovavost a umění, ze zkušeností a pokladů cizích na cestách sebraných těžiti ve prospěch vlastní činnosti a k obohacení domácí literatury. Oba také již *prosou* proslavili se mimo vlast, Irving zejména náčrtkovitými povídkami z anglického venkova, Cooper romány plaveckými a kresbami ze života amerických zálesáků a Indiánů. Látek domácích oba nevzdělávali sice výhradně, ale přece počali jimi se obírati,[1]) a nástupci jejich na témž poli, Paulding, Kennedy, Flint, James Hall a jiní čím dále tím bedlivěji si jich všímali. Podobně bylo i v oboru básnictví v užším smyslu slova. Románopiscem i básníkem lyrickým prvním z doby samostatných Spojených států byl Washington Allston (1779—1843), jenž výborně zpodobil půvaby ročních počasí a účinky jejich v mysl lidskou. Báseň jeho The Sylphs of the Season upomíná sice ještě na Thomsona, ale dosti dobře již uhajuje samostatnosti. A právě tak dosti neodvisle počínal si John Pierrepont (1785—1866), jenž básnil v duchu náboženském, Charles Sprague, který zpodoboval klidné blaho života domácího a vřele zastával se pronásledovaných Indiánů; James Percival, jenž měl skvělé nadání básnické ale uškodil si nedbalostí zevnější formy; pak Brainard, Greene, Sands, Hillhouse a jiní, kteří podali nečetné sice ale dosti zdařilé básně lyrické.

Krok za krokem v dílech spisovatelů těchto poesie americká blíží se k určitější rázovitosti národní. Básníci nabývají jasnějšího vědomí o zvláštnostech lidu svého, plynoucích jednak ze zeměpisných poměrů vlasti, jednak z historicko-sociálního rozvoje Spojených obcí, a vědomí toto co krok patrněji zračí se v dílech jejich. Ovšem účinkové evropské osvěty nepřestávají, a díla velikých literatur cizích dosud zúrodňují a ušlechťují rozvoj vzdělanosti americké; avšak přes tuto působnost celkem zajisté jen chvalitebnou Američané od několika desítiletí opustili stanovisko své dotud po výtce receptivné a zahájili u vědě, básnictví a umění vůbec směr samostatnější, původnější produkce. Šťastnou náhodou nalezli se právě v tu dobu velenadaní pěstitelé téměř všech odborů vědy i básnictví, kteří mladý strom písemnictví amerického vypěstovali s takovým zdarem, že nyní již hrdě zaujímá čestné místo mezi literaturami ostatních vzdělaných národův. A k těmto pěstitelům v první řadě náleží Longfellow hlavně od těch dob, co

[1]) Irving sepsal poetickou historii prvních osadníků Novoyorských.

Evangelinou, Hiawathou a j. podal takřka uhelné kameny amerického básnictví epického, jako Ralph Waldo Emerson (nar. 1803) založil filosofii (a lyriku) a Nathaniel Hawthorne (1807—1864) původní americkou novelistiku. Veliká důležitost Longfellowa pro americkou literaturu ale mimo to i v tom záleží, že pracemi a snahami svými zasahá v obě období, že začal působiti téměř přede všemi nyní proslavenými literáty americkými. Jen Bryant vydal svou Thanatopsis a Irving obrázky z dějin Novoyorských o několik let dříve; avšak Poe ještě tou dobou se neobjevil na veřejnosti, Motley ještě tápal ve tmách a psal novely, nevěda, že mu souzeno býti dějepiscem. Whittier právě opouštěl venkov a postolek obuvnický, hodlaje vydávati noviny, které neměly dlouhého trvání. Cooper povídky své o životě Indiánů a zálesáků ještě nosil v hlavě; Hawthorne sotva že se dotekl péra leda na pokusy školácké. Ani Prescotta neznal leč úzký kruh čtenářstva Severoamerických rozhledů (The North American Review). V tu dobu již Longfellow objevil se krajanům jako prostředník mezi minulostí a dobou novou. Mnozí z nich snad po té vynikli nad něj rázovitostí národní, avšak on jim ukázal cestu. Příliš daleko zavedlo by nás, kdy bychom zmíniti se chtěli o všech zástupcích literatury americké, která od těch dob všemi směry utěšeně rozkvétá. Pomíjíme tudíž všecka jmena, která se proslavila v odborech vědeckých, pomíjíme básníky, jakými byli H. D. Thoreau, Fitz-Greene Halleck, G. R. Drake, T. W. Parsons, J. H. Calvert, N. P. Willis, J. P. Morris, pak humoristé O. W. Holmes, J. R. Lowell, F. Bret Harte, Mark Twain, Ch. G. Leland, Artemus Ward; a novější a nejnovější pracovníci na Parnassu americkém A. B. Street, Edm. Cl. Stedman, R. H. Stoddard, G. H. Boker, G. P. Lathrop, J. J. Piatt a nad jiné Bayard Taylor; i nekonečnou skoro řadu spisovatelek (více než sto), z nichž nejslavnější jsou C. M. Sedgewicková, Lydia H. Sigourneyová, Lydia M. Childeová a mormonská básnířka S. Carmichaelová. Účel této rozpravy nedovoluje ani nejdůležitějších básníků dotknouti se leč v největší stručnosti. Z těch na prvním místě stojí veterán literatury americké Richard H. Dana, který 90 let věku čítaje zemřel v Bostoně 1879. Longfellowovi ve mnohých příčinách, ač ne v lahodě zevnější formy jsa podoben, Dana byl výborný znalec srdce lidského do nejtajnějších jeho záhybů, sám člověk velmi vážné a zbožné mysli, „puritánský kavalír“ s názory zděděnými z dob předešlých. Proslavil se jako básník i posuzovatel poměrů politických a sociálních. Z četných plodů jeho nejoblíbenější jest lyrickoepická báseň Matthew Lee, the Buccaneer, založená na pověstech plavců ode břehů Atlantského okeánu. Vyniká vzletným, věrným líčením přírody, děje a charakterů. Vytýkají Danovi sice, že tuto i v jiných plodech se zálibou volil temné stránky života lidského za předmět svého umění, ale také uznávají vůbec, že vzdálen jest všeho pessimismu a blaseovaného *bolu světového, který nejčastěji jest jen výsledkem špatně tajeného, raffinovaného sobectví.* Dana nikde nezapomněl na živly usmiřující a temnými mraky bolu i zármutku vždycky v pravou chvíli proniká vřelý, osvěžující paprsek radosti. Mluva jeho jest úsečna, co možná nejstručnější, ale pro tuto úsečnost nezřídka drsna a nelahodna.

V nejedné příčině hotovým opakem Danovým jest Edgar Allan Poe (1811—1849), kterého sluší pokládati plným právem mezi tak zvané „nešťastné básníky." Úsudky o něm nad míru se rozcházejí: jedni nazývají jej největším básníkem americkým, druzí tvrdí, že nebyl ani napolo příčetný, a plody jeho že nestojí za čtení. Ke spravedlivému posouzení ceny jeho umělecké potřebí jest činiti rozdíl mezi člověkem a básníkem. Nebýváť nadání vždycky spojeno s mravností. Poe byl člověk velmi nevázaný, prostopášný a svárlivý již na školách i později v praktickém životě. Několikrát sice polepšil se a míval nejlepší předsevzetí ke spořádanosti; ale darebnost vězela jaksi již v krvi jeho, a konečně jej zničila u věku ještě mladém, v 38. roce života. — Básně Poeovy ukazují podivnou směs vzletné obrazotvornosti a chladné rozvahy. Především pracuje všude o effekt fantastickým obsahem, pak ale též o zevnější krásu a lahodu veršů. Při vášnivé, klidu prázdné povaze své věnovával téměř úzkostlivou péči zevnější způsobě svých básní, jakkoli se to zdá ku pravdě nepodobno. Jazyk jest mu jako hudebním nástrojem, z něhož umělou péčí loudí nejlahodnější zvuky. Důkazem toho patrným jest báseň Zvony, ve které onomatopoeicky zpodobuje čtvero druhů zvonění: při sanici v zimě, při svatebním veselí, při poplachu a požáru a konečně hlas umíráčku. Obsahem básně jeho nazvány byly hyperromantickými. Snaha po neobyčejnosti zavádí jej do tak závratných výšin, že ocituje se na samém kraji nepříčetnosti. V povídkách a novelách nejraději zpodobuje hrůzu a zděšení, jako na př. v Předčasném pohřbu, v němž líčí hrůzu člověka za živa pohřbeného. Neníli hrůza již v látce samé, vkládá ji tam líčením a rozvojem děje, jakož ukazuje povídka The Hop-Frog a mnohé jiné. Podobně divoké jsou některé básně jeho, i sám Havran (The Raven), kterým vlastně založil básnickou slávu svou. Přes to ale Poe sepsal několik básní, ve kterých z ryzího básnického nadšení, bez umělůstek a nezdravé sensačnosti líčí upřímné city srdce svého. Takové jsou Anabel Lee, Dívce v ráji, Heleně a pod., kterými pojistil sobě úctu i nejpřísnějších posuzovatelů.

Zcela jiného rázu jest zase John Greenleaf Whittier (nar. 1807), básník kvékerský, ovšem málo známý za hranicemi vlasti, ale zajisté jeden z největších básníků americké přítomnosti. Zrodiv se v poměrech neskvělých a strádaje utiskováním, kterým jinověrci pronásledovali vyznavače víry jeho, vytvořil se v zástupce americké svobodomyslnosti v nejčistší a nejideálnější podobě. Básněmi jeho (Hlasové svobody, Zpěvy práce a j.) i vším životem táhne se jediná myšlenka: boj proti útiskům v jakékoli podobě, zápas proti otročení v kterémkoli oboru lidské činnosti. Proto byl nejohnivějším odpůrcem soustavy otrokářské a tepal ji verši, které, nevystupujíce z mezí esthetické krásy, přece jsou z nejostřejšího, co v poesii jest dovoleno. „Poesie vytryskuje ze srdce jeho ohněm a mohutností velebného proroka; a ušlechtilá prostota a poctivá povaha získala mu přízeň všech, kdožkoli jej znali." Vedle lyrických básní složil též několik lyrickoepických, jako Mogg Megone a John Underhill, ve kterých líčí kruté boje, jež prvním osadníkům bylo podnikati s Indiány. U Whittiera původnost americká dostoupila

snad největšího rozkvětu; každá řádka prozrazuje, že ji nemohl napsati jiný než rodilý Američan.

Známější i mimo vlast než Whittier jest William Bryant (1794 až 1878), který začal básniti již v útlém věku a „ryzím srdcem pěje píseň přírody a svobody.“ Plody jeho jsou méně četné než básníků jiných, ale všecky mají pečeť zvláštní v sobě zaokrouhlené individuality. Nejlepší bývá u něho líčení půvabů a krásy americké scenerie a velikolepé přírody vůbec (Hymnus lesa, Vstup do lesa, Hymnus moře, Prérie a pod.); jiné vynikají náladou dumavou, elegickou (Thanatopsis, Po bouři, Proud času); svobodu opěvá delší báseň Věkové, a zejmena Starobylost svobody, ve které svoboda nelíčí se podle obvyklých názorů jako dívka s vlajícími vlasy a fryžskou čapkou, nýbrž jako statný muž ve zbrani a s mnohými jizvami na čele.

Všickni tito velicí stoupenci Longfellowovi předešli mistra svého na věčnost, a nyní, když i on odebral se za nimi, již vznikla otázka, komu z četných žijících básníkův amerických připadne palma největší slávy. Někteří již jmenovali Walta Whitmana (nar. 1819), ukazujíce k řadě mysticko-demokratických písní Leaves of Grass (Lístky trávy) vydaných krátce před tím, než vypukla válka občanská, v nichž prý jeví se věrný obraz amerických, domorostlých názorů. Nelze jim upříti jakési rázovité síly a hloubky obsahu; avšak umělé formy a lahody zevnější nedbají pranic, a jsouli tedy drahé kameny, jsou zajisté velmi neobroušené. Na obyčejné zákony mravnosti a slušnosti Whitman nehledí, ne sice, že by sám byl mravně pokleslý, ale proto, že na ně pohlíží jako na liché, pokrytecké formality. Rozhodnou cenu básnickou však má Monodie na smrt Lincolnovu a několik básniček idylických, v nichž hluboký a vřelý cit vysloven jest skutečně dojemným spůsobem.

Než přistupme konečně k Longfellowu.

H. W. Longfellow narodil se v Portlandě státu Maineského dne 27. února 1807. Otec jeho Štěpán byl rodák Gorhamský téhož státu a pocházel z rodiny svobodnické, která ke konci sedmnáctého století z Newburya v anglickém hrabství Yorkšíru se vystěhovala do Ameriky. Byl hledaným advokátem a na sklonku života senátorem. O vychování syna svého se staral se vší možnou péčí hodlaje přidržeti jej ke svému povolání právnickému. Ve čtrnáctém roce věku Longfellow vstoupil do kolleje Bowdoinské v městě Brunšviku, která mezi školami americkými požívá zasloužené dobré pověsti. Již tam pilně učil se jazykům germánským a románským, pro něž měl zvláštní nadání. Nezanedbával při tom věd ostatních, šťastnou náhodou za spolužáky maje několik jinochů velmi nadaných, s nimiž mu bylo v ušlechtilé řevnivosti závoditi, a z nichž mnozí v pozdější době prosluli na rozmanitých polích činnosti, jako na př. Nathaniel Hawthorne. R. 1825 Longfellow povýšen byl na hodnost bakalářskou a vstoupil do praxe v advokátské písárně otcově. Právnictví však brzy mu se znechutilo; jej vábilo povolání spisovatelské, které ovšem za tehdejších dob jinochu v Americe slibovalo velmi málo úspěchu hmotného. Na štěstí ale Longfellow vědomostmi svými jazykovými připravil se k tomu, aby mohl vydělávati sobě chleba vezdejšího jakožto učitel. Nečítaje ještě úplných

dvacet let stal se profesorem moderních jazyků při kolleji, na které sám nabyl vzdělání. Zároveň dána mu dovolená na tři léta, aby cestami a pobytem v Evropě doplnil známosti své v jazycích germánských a románských, jimž měl učiti. I vydal se na cesty a strávil půl čtvrta roku ve Francii, Španělích, v Italii, Německu, Holandě a v Anglii, pilně používaje každé příležitosti k důkladnému vzdělání. Roku 1829 vrátil a uvázal se v akademické povinnosti své v Brunšviku. Šest let působiv při kolleji Bowdoinské básník, který v té době také si založil vlastní domácnost, zvolen byl za profesora linguistiky a krásného písemnictví na universitě Harvardské v Kambridži blíže Bostonu. Ještě důkladněji chtěje připraviti se na úřad nový, zase prodlel rok v Evropě, tentokráte zejmena v Dánsku a Švédsku, kdežto Německo a Švýcary navštívil jen běžně. Na této cestě však stihla ho bolestná rána. V Rotterdamě totiž mladá choť jeho pečetíc jakousi zásilku zapálila lehký šat svůj a utrpěla tolik, že brzy potom umřela. V zármutku nad nenadálou ztrátou Longfellow sepsal básničku *Šlépěje andělů*, která lahodnou, boluplnou hudebností dobyla sobě místa ve všech výborech nejlepších básní anglických. Však smutná tato událost byla také skoro jediným stínem života jinak větším dílem skoro nezkaleného. — Na podzim 1836 Longfellow uvázal se v profesuru Harvardskou, kterou zastával 18 let; teprve r. 1854 odevzdal ji příteli svému, básníku rovněž na slovo vzatému Lowellovi a uchýlil se do zátiší venkovského na blízku města, v němž s nepatrnými přestávkami setrval až do smrti. Zevnějších událostí v životě jeho od té doby, co přistěhoval se na kollej Harvardskou, jest velmi málo. Ubydlil se tam v domě starožitném, v němž Washington po bitvě Bunkershillské míval hlavní stan; oženiv se po druhé r. 1843 stal se z dlouholetého nájemníka domu majetníkem. V téže jizbě, ve které Washington před lety vydával rozkazy armádě, Longfellow psal svůj román Hyperion. R. 1842 za příčinou valně porušeného zdraví po třetí přeplavil se přes okeán, navštívil na krátko Anglii a strávil skoro celé léto na Rýně, kdež stýkal se přátelsky s Freiligrathem a jinými německými básníky a učenci. L. 1868 ztrativ smrtí i druhou choť odebral se do Evropy po čtvrté. V Anglii uvítán byl se slávou přiměřenou pověsti básnické, kterou do té doby byl získal. Obě starožitné university, Kambridžská i Oxfordská, udělily mu hodnost čestného doktora. Po té zdržoval se delší dobu ve Vídni a v Italii a dokonal překlad Danteovy Božské komedie. Do Ameriky vrátil se r. 1869. Léta 1873 zvolen byl členem ruské akademie věd a r. 1877 členem akademie španělské. Do posledka zanášel se pracemi básnickými. Zemřel 27. března letošního roku zánětem pobřišnice, sedmdesátý pátý den svých narozenin přečkav právě o měsíc.

Literární činnost Longfellowova byla nad míru plodna, a úplný seznam spisů jeho veršem i prosou naplnil by dosti dlouhý katalog. První prací jeho tištěnou byl překlad skrovné grammatiky francouzské, jejž vydal již r. 1830; druhou uhlazený překlad španělské básně *Coplas de Manrique* z XV. století, který zároveň s několika znělkami od Lopea de Vega i jiných a s úvodem o básnictví španělském na světlo vyšel r. 1833. Mezi tím některé původní básně uveřejnil časopis The

United States Literary Gazette, a v jiném listu (North American Quarterly Review) ob čas vycházely od něho články kritické, zejmena o Hawthornových prvních povídkách a o německé literatuře. Než žádná z těchto prací neobrátila na původce svého pozornosti širší. Teprve když r. 1835 dojmy z první cesty své vylíčil v rozkošné ač nebrubě velké knížce *Outre mer,* t. j. náčrtky z končin za mořem, rázem postavil se mezi přední zástupce domácího ruchu literárního a zůstal od té doby téměř půl století miláčkem obecenstva.

S uvítáním neméně vlídným potkal se nejbližší plod Longfellowův r. 1839, romantická povídka *Hyperion.* Téhož roku 1839 vyšla první sbírka básní *The Voices of the Night* t. j. Hlasové noci, a pak rychle za sebou 1842 *Balady a jiné básně,* 1843 *Básně o otroctví* a poněkud odhodlanější krok ke slávě umělecké, drama *Španělský student.* Léta 1845 následovala sbírka posudků a překladů z evropských literatur *Poets and Poetry of Europe* a r. 1846 báseň *The Belfry* (zvonice) *of Bruges.* — Ve všech těchto plodech Longfellow jeví se jako vyučenec básníků starého světa, nemaje ničeho, co by bylo původně amerického. Teprve roku 1847 postavil se na půdu domácí idylickým eposem *Evangelinou,* která jest skutečně epos národní, snad jediné, jímž dosud honositi se může literatura americká. Po té sepsal zase román *Kavanagh* (1849) nad míru prostičký a prázdný zapleteného děje, a vydal svazeček básní *U moře a u krbu,* z nichž zejmena vyniká krásná *Stavba lodi.* Rokem 1851 básník ve *Zlaté legendě* nanovo vrátil se v oblíbené končiny starého světa a romantického středověku; ale již r. 1855 uvádí nás nazpět do pralesů a prérií amerických *v Písni o Hiawatě,* národním reku Indiánů. Tamtéž odbývá se děj druhého idylického eposu *Námluvy Milesa Standiše,* které vyšly r. 1858. Pak vydány jsou 1863 *Povídky z hostince u cesty,* 1868 překlad Danteovy Božské komedie, a *Novoanglické tragédie.* O neúmorné činnosti básníkově svědčí pak rok 1872 díly *Božská tragédie* a *Tři knihy zpěvů,* z nichž však jen třetí kniha obsahuje skutečné zpěvy přeložené z jiných jazyků, kdežto v první jest druhá řada *Povídek z hostince u cesty* a ve druhé dramatická báseň *Juda Makkabejský.* Plodem roku 1874 jest *Aftermath* (pozdní žeň) a z nejnovějších básní jsou *The Masque of Pandora, Keramos, Tažní ptáci, Flower-de-Luce,* a nejposléze (1880) vydaná *Ultima Thule.* Poslední jmena zahrnují skoro výhradně sbírky básní lyrických.

Málo jest básníků, kteří by za živa již byli těšili se uznání a oblibě tak všeobecné, jaké Longfellow dobyl sobě nejen ve vlasti užší, nýbrž i v Anglii a po všem světě vzdělaném. V Americe od několika let každé narozeniny velebného kmeta byly takřka národním svátkem. Všickni stavové a všecky končiny závodily osvědčujíce úctu heroovi musy domácí.[1]) V Anglii zase není pěvce, nevyjímajíc ani domácího velebeného Tennysona, jehož verše by čítaly se hojněji a s větším

[1]) K sedmdesátým druhým narozeninám i děti Bostonské z vlastního popudu připadly na myšlenku, podati mu dar zajisté důmyslný a s útlým citem volený: přinesly mu lenošku uměle vyřezávanou ze dřeva „košatého kaštanu,“ jemuž básník nejoblíbenější snad idylickou kresbou svou o Vesnickém kováři pojistil památku nesmrtelnou.

obdivem, než Longfellowovy. A velmi mnoho jich přeloženo do všech evropských jazyků. A přece Longfellow „neodhalil nového světa vášně a citu jako Byron nebo Shelley; nevynalezl nového spůsobu pohlížeti na minulost jako Scott, nebo pohlížeti na přírodu, jako Wordsworth, ba ani nezahájil zvláštního slohu a rhythmů jako Tennyson nebo Swinburne; ani nezaváděl nové theorie básnické, ani nezanechal za sebou školu nápodobitelů.“ Prázden jest vší sensačnosti a pýchy. Celé tajemství jeho záleží ve prosté kráse a nelíčenosti citu, zpodobeného nejjednodušší, ale lahodnou, uhlazenou řečí. Longfellow nikde nedělá se, jako by v básních řešiti chtěl nějaké problémy psychologické a sociální, nevykládá záhady srdce lidského nebo poměrů společenských, nestaví se hlubokým, tajemným, jako mnozí jiní, kteří takovými prostředečky nezřídka zakrývají chudobu ducha. Co chce říci, všude jest patrno, každému srozumitelno. Ať v písni ať v poetické povídce nikdo nezůstává v pochybnostech o tom, co básník zpodobiti chtěl. Tím podobá se Byronovi, o němž právem kdosi řekl, že nenapsal ani jediné nesrozumitelné řádky. Musa jeho jest jemna, vážna, klidna, průhledna — právě jako byla osobní básníkova povaha.[1]) Však přes tuto prostotu nikde není prosaickým; nikde při čtení básní jeho čtenáři nevtírá se nepříjemný dojem, že by četl jen prosu zveršovanou. Naopak i nejprostější předměty ze života všedenního, kterému věnuje pozornosti skoro nejvíce, Longfellow uměl odíti leskem vřelé poesie, jakož svědčí nad jiné báseň již dotčená o Vesnickém kováři. Dikce při tom všudy jest lahodná, uhlazená, harmonická, sloh jasný, prázdný náhlých přechodů a nadsazovaných umělůstek. Verše pak rhythmem dokazují, že i v angličině proslulé drsností a nepodajností zvuků lze jest se dopracovati nevšední hudebnosti.

Vedle této prosté lahody obsahu i formy sluší velikou váhu položiti na úplně zdravou, ryzí cudnost myšlenek a na ideálnou mravnost básní Longfellowových. On zasazuje se o všecko, co při člověku nejušlechtilejšího, tíhne k jeho povznesení vírou a láskou, a jakož sám prožil zdravé jinošství, čestný a užitečný věk mužský a dočkal se největší možné úcty ve stáří, tak vyzývá ke mravnosti, budí víru, velebí ctnost, ukazuje na čest, povzbuzuje k mužnosti a pravému vlastenectví, kteréž nejeví se pouhými frásemi, nýbrž ráznou činností a prací. A nemoralisuje kazatelsky, ač didaktické tendence nezastírá. Jest i v poučných básních jako všude prostý, jasný, lahodný, poutavý. Proto verše jeho i mládež může čísti a také je ráda zejmena mládež čítá, lásku k básníkovi ovšem pak i do let dospělejších uchovávajíc a takto přispívajíc k rozšíření slávy jeho.

Že proti těmto stránkám dobrým nejednou již a od nejednoho posuzovatele vytčeny byly také vady, snadno pochopiti. Poukázáno na

[1]) Charakteristická jest v té příčině anekdota, která se o něm vypravuje. Longfellow kdysi měl návštěvu. V tom zdvihla se bouřka. Básník nejprve nepokojně přesedal s místa na místo; konečně ale omluvil se a odešel z pokoje, a brzy bylo slyšeti, kterak zavírá po všem domě dvéře a okna. Když se vrátil, omlouval se nanovo, pravě napolo žertem: „Věc jest ta, že se mi protiví všecko, co jest příliš prudké.“ Jako nenáviděl všecku přílišnost, tak miloval vše, co bylo klidného a jemného.

příklad k tomu, že pro samou uhlazenost a lahodu leckdy postrádá se ráznost a pevná vůle, že některé aspoň písně jsou přesladlé a neukojí leč čtenáře nekritického. Jiní zase uráželi se příliš patrnou tendencí didaktickou. Marno bylo by chtíti omlouvati Longfellowa proti výtce první. Hrdým na obrovitou sílu ducha svého velikánem jako Byron ovšem nebyl, ani bouřlivým vášní Shelleyem, a sám se jimi nikdy nedělal; avšak i prostě dojemná báseň může míti cenu trvalou, a máli Longfellow skutečně básně poněkud chabé — mnoho by jich asi nikdo nenapočítal — má také básně velmi rozhodné, ve kterých zejmena dojmy velikolepé přírody unášeti se dává do vzletné výše, a velmi ráznou řečí zastávati se umí svobody a práv lidských. — Že velmi rád k výtvorům své mysli přidává praktická naučení, i tam, kde by jen „pěti a nikoli kázati měl," jest také pravda; avšak mravná naučení nikde nejsou násilně vykroucena, nýbrž jako sama sebou nenuceně a přirozeně z básní plynou, neupadajíce nikdy v tón mravokárný.

Jiná poněkud vážnější výtka, kterou mu činí vlastní krajané *nynější*, jest ta, že ačkoli živ jsa v době nejbouřlivějšího rozvoje vlasti, v sousedstvu mohutných řek, neprostupných pralesů, nescestných prérií a nádherných jezer, a tudíž maje na očích bohatou hojnost látek domácích, přece do básní větším dílem vložil velmi málo původní rázovitosti, a že jest básníkem více universálným než americkým. Nahoře již ukázali jsme, se kterého stanoviska činnost Longfellowu na národa roli dědičné sluší posuzovati, a s toho stanoviska ukáže se, že výtka tato jest mnohem méně oprávněna, než se zdá na první pohled. Longfellow ostatně k ní má za odpověď Evangelinu, Píseň o Hiawatě, Námluvy Milesa Standiše, Novoanglické tragédie i četné písně, které vypučely z nesmíšené půdy domácí. Že ale přes to většina básní jeho má ráz méně lokálný než všeobecný, lze u něho ještě snáze vyložiti, než u mnohých jiných básníků amerických. Vychován byv na kolleji jazyky klasickými záhy odešel z vlasti na vzdělání do ciziny v době, ve které mysl dojmům jest nejvíce přístupna a dojmy nejpevněji utkvívají. Horlivě studoval vzory cizí, obeznámil se zejmena s literaturou německou, vlaskou, španělskou, a osvojil si ovšem také všecko, co v ostrovní literatuře anglické jest dokonalého. Mimo to vyznačil se vskutku nesmírně obsáhlou zečtělostí: a proto, ač sám nazýval se a ctižádostivě chtěl býti spisovatelem americkým, a obíral často látky domácí, přece byl spíše básníkem všeanglickým, ba všesvětovým. Výtka nápodobivosti, kterou mu také zároveň činívají, nemá podstaty. Longfellow podržel všude úplně neodvislou samostatnost a básnil z vlastní mysli. Verše jeho nejsou pouhý ohlas básníků jiných dob a národů; jsou původnější než na př. Tennysonovy, který nápodobuje cizí vzory napsal mnohou řádku, kteréž Angličan pouhý, jiného jazyka neznalý, ani neporozumí.

(Dokončení.)

Běla.

Báseň
Adolfa Heyduka.
(Pokračování.)

IX.

Když se kněžna pozdravila,
chystalo se k hodu,
všecko panstvo sezváno je
dálném po obvodu;
co tu hostí přicházelo
přes knížecí prahy,
dcerušku sám arcibiskup
pokřtíti měl z Prahy.
Z chvoje brány stavěly se,
namazaly zvony,
a když přijel, rozléhal se
hlahol na dva hony.
Školní mládež s učitelem
a všech jiných mnoho
šlo mu v ústret; sličné děvče
řečí vítalo ho . . .
zkrátka: řídká slavnost byla,
a den celý Běle
tak se zdál, jak v svatodušních
svátcích za neděle;
myslila si: jinak věru
děti sobě chová
pyšný zámek nežli prostá
chata šindelová;
jaký rozdíl ve všem všudy
u pánů a robů,
od prvního na svět kroku
až na pokraj hrobu;
co tu čeká na boháče,
žebráka co čeká —
mysl Běly semo tamo
ručím křídlem těká. —

Na anděla strážce právě
slavné křtiny byly:
do živůtků zlatotkaných
dítě přistrojili;
v krajkovou jak ze smetany
zavito je plenku,
blankytovou karkuličku
mělo na teménku,
dlouhý pláštík stejné barvy —
hodový byl taky —
poset zlatým vyšíváním
s knížecími znaky,
s levého pak ramenečka
s nádhernými lemy
krásné stuhy snášely se
bezmála až k zemi.

Arcibiskup v rudém šatě,
v zlatém pluviále
dítko křestil; kolem něho
farář neustále,
ukláněl se, přisluhoval,
svatém při obřadě.
Běla stála s komornými
stranou v první řadě,
a když kněží vzácných kmotrů
na dítko se ptali,
pěkné jmeno uslyšela:
Helenka jí dali. —

Vpravila se Běla brzy
v Helenčinu službu,
nechať zprvu po rodině
častou měla tužbu;
vpravila se v řeči, mravy,
schody, chodby, síně,
smutnoli jí, zazpívala
dítku na svém klíně.
Ovšem všecko jinak bylo
ve knížecím zámku:
obrazů zde na zdech plno,
víc než na vsi v chrámku,
a jaké to vzácné tváře:
panstvo různých šatů,
tamo v černém aksamitu,
onde ve šarlatu;
tu s okružným límcem vzhůru,
tamo s plihým dolů;

zde s parukou na temeně,
jinde o chocholu;
tu široké nohavice
po lýtka a v zlatě,
tam s výdutky nad kolenem
přilehlé až k patě;
někde prsí vojínovo
ocel kryla zplna,
jinde od šíje až k pasu
samá krajek vlna;
tamo boty nad koleny
seříznuty kosem,
podál trepky bez podpatků
s vyhrnutým nosem;
někde vlečky sáhodlouhé
vyšívány zlatem,
někde krátké sukně, za to
v čepci rozsochatém.
Divné tváře: vážné, bledé,
z dávné zašlé doby,
knížeti však přec se nesly
posud do podoby.

Když se na ně o samotě
zadívala Běla,
zdálo jí se, jak by se jim
ústa posud chvěla;
snad že chtěly nedočkavé
v tajném nepokoji
z rámců ven, by pohleděly
na pravnučku svoji.

Běla se jich zprvu bála,
utkvělot jí v oku,
že ji zevšad prohlížejí,
ze předu i boku,
že ji slídí, každý zvláště,
všecky dohromady,
ale později zvykla přece
na chodbách a všady.

Zprvu zjevně vzpomínala
na domov a dítě,
leč že doktor rozbíral ji,
činila jen skrytě;
chvíle, týdny počítala
za noci i ve dne,
až své drahé potěšení,
Tomka, opět shledne.
„Kdy ho spatřím?“ tázala se,
v očích proudy záře.
Na to doktor: „V neděli proň
sjedem na kočáře,
babičku s ním vezmem taky,
strpení jen mějte
malý týden; jenom nám tu
stále nevzdychejte:
vám to škodí, dítku škodí —
tak se nesmí státi,
kojnouli nám měnit bude,
nelze smlouvy dbáti.
Z prospěchu již nedělejte,
což pak vám tu schází?
a váš hošek doma také
bují jako mlází;
líp než při vás, milá Bělo,
dvojnásob má stravy,
viděl jsem ho, z obličeje
plál mu úsměv hravý;
nevíte snad, že pan kníže
přikázal, bych vlídně
navštívil ho na vesnici
nejmíň jednou týdně,
abych zvěděl, jak se daří,
zdrávli a jak roste —
již konečně nedůvěru
v duši navždy skoste!“ —

Běle oči zasálaly
štěstím, jen jen hrály:
„Tak vy týdně jezdíte tam?
Ty nebeský králi!
To jsem sotva pomyslila,
že ti páni hodní
budou s námi zacházeti
jako lidé rodní . . .“

Těšila se, dobře bylo,
kněžnička jen kvetla,
líčka byla plna krásy,
očka plna světla;
rovnala ji k Tomíkovi:

„Hoch můj hezčí přece,
třebas v prostém ukryt plátně
a ta v kmentu,“ vece,
„ale když tak na mne hledí,
když se k ňadru tulí,
ani nevím, že je cizí,
že mne s ní jen skuli;

že ji skuli zlatým poutem,
jehož každý článek
místo útrap leskne se mi
sponkou radovánek.“
Klonila se k panské dcerce:
„Ó ty malá kněni,
vykvetla jsi, by můj Tomek
nekles v otročení;
hodlám tebe ošetřiti,
roztomilá vílo,
by se mi tvou náhlou smrtí
všecko nezhatilo!“

X.

V podjeseni za neděle,
při slunečka zjevu,
přijel Tomek na kočáře
k matce na návštěvu;
babička s ním zavítala,
oděla ho sličně,
úrazu by cestou nevzal,
dbala ustavičně.

Do komnaty přinesli ho:
křičel, toužil zpátky,
nechať matka lichotila,
nepoznával matky;
teprv, když ho k srdci zvedla,
hloub jí hleděl v líce,
v čtyrech očích jasnilo se
rázem víc a více.
Nevědomky očarován
kol matčiny šíje
ručku svoji baculatou
čilý klučík vije.
Byla Běla potěšena
zdravím holoubátka;
sedly, v hovor pustila se
starostlivá matka:
„Skoro jsem už na tom byla,
že dnes nepojedu,
měl jet Vojtěch, shodli jsme se
přece ku posledu;
byla bych mu první jízdy
přála, zlá však rada:
kamene mu dobývati
na podzídku z lada,
a tu třeba lidí shánět,
všední den se hatí,
to víš, kdo si nepospíší,
dvakrát tolik platí.“

Dál a dále vypravuje,
jak jsou nyní sami
a kterak jí vzpomínali
často se slzami,
jak se s Tomkem po odchodu
jejím doma dálo,
a že klučík nezastesknul
za ní dosti málo.

Šťastna Běla políbila
ruku svojí tchýni:
„No, tak zdráv je?“ — „Bylli dříve,
dvojnásob je nyní.“ —
„A jak spinká?“ — „Jako dudek,“
rychle matka praví,
„mátě spánek pěkně stejný,
tichý, nelekavý;
k ránu se jen plačky budí,
rád on bumbá, panc,
Baruška hned ohřeje mu
mléko přichystané;
z ucháčku s tím zlatým proužkem
na ohnutém kraji,
nejraději malinová
ústa jeho ssají;
sám si ručkou přidržuje,
spodní rtíček špoulí,
bumbá, bumbá, spokojeně
v náruči se choulí;
oddechne pak, usmívá se,
ke koši se tahá,
ospale si prozpěvuje:
‚hahá, hahá, hahá . . .‘“

„No a Vítek?“ „Ten mu přeje,
ani nezapipne,
Tomíka když matka krmí,
jenom hlavu vypne,
rozhledne se, co se děje,
do peřin se skryje,
čeká, jeho bývá, čeho
Tomek nedopije;

však mu zbude vždycky ještě,
mámeť toho plně,
Tomek skoro zpola nechá,
jako zůmyslně;
o nic spolu neškorpí se,
jsou to hodné děti
jak dva rodní sedmihlásci
na jediné sněti.
„A jak Vojtěch?“ — „To víš, teskní,
hejčká časem dítě,
dělá, co kde v domácnosti —
no, vždyť navštíví tě
brzy taky, lzeli bude,
hodláme se střídat,
jdeli jeden, musí druhý
hospodářství hlídat;
robotíli Vojtěch v poli,
nebo chystá píci,
tu mně dům je spravovati,
Barči dítek stříci.“

„A co kravky?“ — „Daří se jim!“
„A co psík?“ — „Ten smutí,
také u té němé tváře
jakés zastesknutí;
ten se sháněl! čmuchal, vrčel
hněvivě a zlobně,
nežli mrzut uhostil se
v koutek u záhrobně...“
„Chudák psíček! A jak na vsi?“
„Závist hruď jim třebe,
však to všude, milá duše,
kromě toho nebe.
‚Ti zpanštěli na chalupě,‘
řkou, ‚z těch polí trocha,
kloudného as bude málo
z toho jejich hocha;
fňukal je to rozmazlený
vinou hloupé mámy,‘ —
my si k srdci nebereme
žijem pěkně sami.“

„Závidí nám pomlouvači
hrstečku té zvůle!“

„Zdali právem? Lepšíť Tomek
vísky dobré půle;
nyní se však ani anděl
pomluv neustraní,
já jen říkám, špatný holub,
který se havraní,
zůstane jím, nech se živí
lepších klasů vískem, —
chceme hoška něčím míti,
ne však hrdopýškem;
jak kdo myslí, jak kdo koná,
mní, že také jiní,
tak neb onak lidem nikdy
v hod se neučiní;
ať si mluví! Vlastní hrby
člověk vždy rád vloží
na bližního. Žijme jenom
dále v bázni boží!“

Chvíli ještě rozmlouvali,
vždyť princezka spala, —
aby Tomek nenastydnul,
Běla domlouvala.
„To to,“ matka odvětila,
„není zimy venku,
ostatně jsme na kočáře
jako ve přístěnku;
vším nás páni opatřili
dřív, tož nyní taky,
ba, pro Tomka dostali jsme
plátno na povlaky,
a co prádla! milá zlatá,
že nám to až teří,
co měl Tomek, pro Vitouše
vybrala jsem dceři;
všecko máme! — To je štěstí,
moje duše zlatá,
jen ať nám je neporuší
chvíle jedovatá;
však teď domů!“ — Loučili se,
vsedli do kočáru; —
uvnitř hojnost bylo všeho:
kožešin i darů. —

Roztomile prospívala
kojenička něžná,
laskavějším čím dál byli
komonstvo i kněžna;
láskou se k ní přiklonili,
mnoho vzala darem,
rádce měla, těšitele,
na doktoru starém;
vlídné bylo zacházení
hojnost všeho všudy,
no, a Tomek zrovna kynul,

k čemu tedy trudy?
Mimo dítě zřela Běla
ob čas muže taky,
vesel byl, že vyplnil se
doktorův slib všaký;
na vše, dál co ještě bude,
chystal se a strojil,
myšlenek roj zlatokřídlý
v hlavě se mu rojil. —

A jak svěží byla Běla,
dvojnásob než prve:
líčka z květů jabloňových,
ret z planoucí krve;
každý pohled jejích očí
jak by zrozen v zlatě,
nové krásy přibírala
v malebném svém šatě;
sukní střih byl sice stejný
jako dřív, i šátky,
ale jak to všecko padlo,
jaké bylo látky!

Pyšněl Vojtěch mladou ženou,
pyšněl vlastním domkem,
pyšněl skotem, pyšněl polem,
jak pak teprv Tomkem!
Tím se všecko vynášelo,
nejvíce však Běla,
dostalť prádlo zrovna také,
jako kněžna měla,
jen že bylo bez korunek
šitých v prádla rohy,
a čeho on po půl tuctech,
toho ona stohy.

Klidnou Běla, skoro šťastnou
na zámku se stala,
dítko zpěvem, žaly svoje
dary uspávala;
vždyť co doktor přisliboval,
nebylo jen zvěstí . . .
dumalali, dumala jen
o Tomkovu štěstí.

XI.

Přišla zima do údolí,
sivovlasá zima,
hojný střehýl na obočích,
sutky pod očima;
jíním se jí řasy chvěly,
mrazem zory hasly,
ruce z hávu ustavičně
sněžné hvězdy třásly.
Chaty v bílou loktuš skryty
tulily se k stráním,
skřehlé vrány přelétaly
v polích s bědováním;
stromy snětí nakloněných,
v skráních bílé věnce,
zapomněly v mízu hnáti,
tlačit na pupence.
Bouře letší od severu
v rozkaceném zpěvu
divou mocí, ostrou tlapou
ryla v zmrzlém dřevu.

Nedbala jí Běla tuze,
nechť jí mnoho třeno,
vědělať, že v rodném domku
všecko opatřeno,
věděla, že není nouze
v síni ani v chlévu,
dobře vše, a hošek také
chodil na návštěvu,
nic mu doma neschází,
žvatlal, hrál si s Vítkem,
poupátkem byl u své matky,
u Barušky kvítkem!

Do Prahy jel mladý kníže,
před vánoci bylo,
toho roku mladé panstvo
sídla neměnilo;
jindy v Praze potrvalo,
nyní, dítku k vůli,
zůstalo zde také druhou
chladnou roku půli.

Kníže dlouho nezameškal,
přišel v týden vratký,
přines darem různé věci
pro hračku, i šátky;
paní kněžna rozdávala

dárek jeho sterý,
určeno co bylo komu,
v pokoji své dcery;
mělať zvláště upravenou
síň, princezna malá,
s okny na park, a v té s Bělou
trávila i spala.

Pro Helenku bylo věcí
zrovna celé vaky:
skvostné šátky, rozmanité,
plášť — a panna taky;
a jaká to panna byla —
krása věru sama,
když ji stisknul na srdíčku,
zavolala „mama;“
kolem rtíků, v důlkách tváří
kryl se život smavý,
zlatý pramen jemných vlásků
vlnil se jí s hlavy;
oči jako nezabudky
u potoku nivy —
byla panna jako živa,
byla samé divy;
vždyť i hlavu ohýbala,
ručičky i tlapky,
zavírala, otvírala
obrvené klapky;
ležela li, přivřela je,
pozvedla, když vstala —
mnohá matka s takou pannou
sama by si hrála.
Šaty byly atlasové,
na nich zlaté kvítky,
ošatil by za ně dobře
dvě sirotné dítky;
kníže pán snad nakupoval
tyto věci k hraní,
z části svojí malé dceři,
z části svojí paní.

Také Běle přines různé
drobnosti a šaty:
na řetízku článkovaném
křížek ryze zlatý;
čapku, bílou beraničku
pro Tomíka darem,
kožíšek i nohavičky,
vozík s koňů párem;
množství pestrých maličkostí
k točení i vrhu —
v městě takých neviděti
o výročním trhu.

Což tu bylo zevšad divu
při takové kráse,
Běla tenkrát Tomka svého
sotva dočkala se,
a když přišel, zdobila ho,
pyšna v ňader skrytě,
že vypadal líp než mnohé
úřednické dítě.

„Častěj v šatky oblecte ho,“
řekla Vojtěchovi,
„dřív, nežli z nich povyroste
a pokud jsou novy;
Vítkovi ty starší dejte,
Baruška nechť spraví —
jenom ať to neumaže,“
zase o svém praví.
„Nenoste ho mezi děti,
také ne v tom šátku,
na lepší ho budem zvykat
hnedka od začátku;
bez toho, až povyroste —
doba rychle míjí —
půjde, jak pan doktor pravil,
někam do studií.
Hleďte vůbec, ať se vždycky
pěkně čistě nosí,
ne jak děti na vesnici,
bez střevíčků, bosy;
jak odroste dětské sukni,
hned ho do škol dáme,
na pána ho — na panáčka
nejspíš — odchováme.
‚Jen ho pěkně strojte, Bělo,‘
sama kněžna říká —
ať tedy hoch lepším šatem
lepším mravům zvyká.“

A jak Běla domlouvala,
tak se dále nesla,
do vln žití opírala
přání lehká vesla;
když se tužby skutkem jeví,
srdce nové rodí —
snění krajem nejluznějším
hrdou matku vodí.

Zřela v dumách synka svého
zbavena vší tíhy,
usmívavě v školu nosit
papíry a knihy;
viděla ho v pěkném šatě,
květy střádat z hory,
mezi tím, co chudák Vítek
plavil těžké vory;
viděla ho pánem, sebe
s otcem v jeho síni
malované, v také asi,
v jaké ona nyní;
viděla ho na kočáře
jezdit párem koní,
viděla, jak selští synci
nízko se mu kloní,
jak mu v ústret přicházelo
všecko s nahým čelem,
nejen kupec, také správec
s panem učitelem;
její radost stále rostla,
s ní však, třeba zticha
v srdci matky, výše hlavou
vzmáhala se pýcha;
čím ze zámku více darů
v chatku její sletlo,
tím víc ňadro ukypřené
nadějemi kvetlo,
tím víc různá havěť touhy
s křídlem káně stinným
volala k ní: Tomík tvůj je
bratrem Helenčiným!

XII.

Zastenala, zavzdychala
zima bouří divou,
bylo se jí rozloučiti
s milých krajů nivou;
zaplakala bystřinami
těžce rozechvěna,
slzami je odnesena
bílá její plena.
Řeka pyšně vyrůstala,
jarní vodou spora,
svitem slunce kypřily se
údolí i hora;
potok zase jako jindy
počal ňadro douti,
kočičky se objevily
na vrbovém proutí;
lupínek se obnovoval
na stromech a křoví,
celý kraj bral ponenáhlu
na sebe šat nový;
bílé květy procitnuly
v rozsochatém hlohu,
fialky zpod kyprých listů,
mouchy v okna rohu;
mrtvé květy otvíraly
zvolna jasné oči,
rudé pučky zjevily se
černém na klokoči;
poupětem co ukypřeno,
těsný obal ruší,
slunka ret mu ve hruď dýchá
libovonnou duši.
Od jihu se vlaštovice
k starým hnízdům vrací,
čáp na věži počne brzy
oteckou svou práci;
pěnkavice s buku sněti
zvučnou píseň zvoní,
Máj zatoužil na projížďku
slunném na komoni;
v luhu, v poli, v porostlině,
v svěžích keřů hrudi,
zvučným zpěvem drobných ptáků
celý kraj se budí;
skřivan z pole ozývá se,
hřivňák z lesní příče:
mladé jaro vyskočilo
z květu petrklíče;
s nebe k holé stromu hlavě,
k nemocnému skrání,
zlatým proudem znova padá
boží smilování.

Srdce Běly dobou jara
také vzešlo květem,
vážka citu vzletla v srdci
nepokojným letem;
jarní touha po domovu

vzmohla se jí v hrudi:
hned jí čelo ohněm plane
hned jí ledem studí;
zasteskla si srdcem, duší,
zasteskla si hlavou —
přeháňkou jen jarní bylo,
ne však bouří pravou,
třebas ruka častokráte
plné ňadro stiskla,
přec pojednou místo slzy
radost z očí tryskla. —

Přehnalo se, vyjasnilo,
všecko stichlo zase,
když Tomkova plná líčka
v zámku zjevila se,
a když s mužem hovořila,
zaplesali oba,
rychlými že kroky běží
nová žití doba.

Devátý se měsíc klonil,
co již v zámku Běla,
ještě jeden mladou kněžnu
při prsu mít měla.
„Ještě jeden!“ těšila se,
stesk však přec ji dusí;
záhy že se od Helenky
na vždy loučit musí;
uvykla jí jak své vlastní,
sotva věří tomu,
že si malé kojeničky
nelze přibrat domů;
byly v srdci samé spory:
semo tamo chtělo,
proč že to, proč ono asi,
samo nevědělo.
„Bude se nám loučit přece,“
teskla Běla skrytě,
„Tomka mám, přec scházeti mi
budeš, zlaté dítě.“ —

XIII.

Bylo jara na vrcholu,
v parku stromy kvetly,
sedmihlásci v starých lipách
nová hnízda pletli;
orlíčky a pantoflíčky,
resedy a zvonky,
zdobily si při vrcholku
květem outlé stonky.
Na sta růží v odiv neslo
lahodné své vnady,
kam se oko zahledělo,
krása byla všady,
rybník křovím obroubený
v slunci skvěl se celý,
labutě dvě podružené
v něm se projížděly;
vlaštovice svěžily v něm
perutí svých hrotky,
s vršků travin perly pily
pěnkavice krotky.
Střízlíčkové probíhali
živých plotů šeří,
chocholouši tříbili si
na kloboučku peří;
mladý motýl v novém plášti
pradávného kroje
z kukle spěl a z česla oulu
včely, první roje;
temná vážka na osině —
snad že v noci stydla —
sušila si upejpavě
síťkovitá křídla.

Pod košatou lipou v rohu
u parkové stěny
v záhoncích stál květinových
altán povýšený;
od podzámčí kolem něho
k chrámu prostřed města
kaštany jsouc posázena
sporá vedla cesta;
odtud pěkně zříti bylo,
co se v městě dálo
i to mladé setí vůkol
po polích jak stálo.

Májového odpoledne
do altánu v sadě
doktora a kněze paní
pozvala si k radě;
později přišel ještě kníže —

všecko bylo venku —
vposled pro Bělu šel sluha —
vlastně pro Helenku.

Rozprávěli, hovořili
při bohatém stole;
Běla s dítkem vzadu stála,
pohlížela v pole,
vše se kolem zelenalo,
všecko divným chvatem
posypalo boží slunce
perlami a zlatem.
Kypré setí vlnilo se
jarně dechem božím,
dujný jih se protahoval
plnoostým hložím,
s hojných višní kolem polí
květy dolů střásal,
skřivan krouže nad osením
svoje hymny jásal.
Bělásci dva, rozpustilci,
kolotavým letem
družili se s plané hrušce
padajícím květem:
se smrtí se život družil —
divná, divná doba —
letli, spadli — bílé květy
zavály je oba!

Hle, tam louka, parádnice
přes noc plna krásy
živůtek svůj zelenavý
kvítím vyšila si;
outlá jabloň vedle meze
ozdobila skráně,
potok mile zradovaný
v dětské tleskal dlaně,
přes řepku pak jasnožlutou,
jetelinu rudou,
jako v mlze zhlídla Běla
svoji vísku chudou.

Vzdechla sobě. — „Nevzdychejte,“
v žertu vece kníže,
„známť já věru v jarním čase
mladých srdcí tíže;
vaše jho se brzy skončí —
za měsíc již krátký
v domek svůj, ne ve můj více,
vrátíte se zpátky;
vaším, milá Bělo, všecko,
co je vně i venku,
bez výkupu, bez poplatku —
máte za Helenku;
pode ctí co přislíbeno,
pode ctí zde máte,
s týden ještě, pak kojenku
svoji dochováte. —
Zde je úpis!“ — při tom z ňader
vyňal list: „Číst znáte,
s doktorem co umluveno,
všecko psáno máte;
ani čárkou nezměněno
smlouvy po výsledku —
a zde místo na podpisy
dožádaných svědků;
pod můj ať se podepíší
občané dva zdejší,
volte, nad ty najdeteli,
Bělo, ctihodnější!“
Při tom lehce na své hosti
ukázal. Ti, hrdí,
listinu dřív vystavenou
jmeny svými tvrdí. —

„Hotovo,“ děl kníže, složil,
Běle dal: „To skrejte
k ujištění na ouřadě
do knih si to dejte,
vše, ať třeba psáno není,
poctivě se stane!“ . . .
Běle srdce v těle buší,
z oka radost plane.
Líbati chce ruce kněžny,
ta však jemně brání,
na Helenku usmívá se,
Bělu hladí v skráni;
na to vece: „Mámť vám z mnoha
děkovati, milá,
dítku jste mne dvojnásobně
všude nahradila;
budu toho pamětliva;
starost byla velka,
však již dítko odstavíme,
přijdeť pěstitelka;
psali jsme již, přijde brzy,
za tři týdny asi . . .
vrátíte se Tomáškovi
v nejkrásnější časy,

no, pak syna užijete . . .“
Běla usmála se,
radostí jí krůpěj rosy
v dlouhé stála řase;
srdce jen se tetelilo,
každá žilka hrála —
Helenku si k srdci tiskla,
Helenka se smála,
ba i mladá matka její
usmála se lehce,
Běle dítko odluzuje,
ale dítko nechce. —

Na kostele nenadále
trhnul zvoník zvonem,
z podzámčí se vzhůru vznesla
žalost smutným tónem.
Co se stalo, co to zvoní?
Někdo umřel asi,
neli z mlýnské, tedy jistě
z pivovarské chasy!
Tichý pohřeb, jeden zvonek . . .
Kněžna ptá se hbitě:
„Kdo to umřel?“ Doktor na to:
„Paní staré dítě,
malá dcerka, jedináček
nescelených skrání,
vědělť jsem to, že se ničím
smrti neubrání;
dosti dlouho trápila se —
tam jí bude lépe.“
„Ale matka,“ zase farář,
„zle se v čelo tepe;
naříká si, hořekuje,
mní, že vinou byla,
že své dcerky zanedbala,
že dřív odstavila . . .“
Při těch slovech nenadále
Běla sebou trhla,
zima hned, hned horkost tuhá
v tváře se jí vrhla,
ruce, nohy se jí třásly,
prsa se jí chvěla,
teskná mysl jedním rázem
domů zaletěla;
kolem Tomka zakroužila
upomínka tklivá,
jak kol hnízda v nebezpečí
křepelička sivá.

Dolů k cestě pohleděly
Běly siné tváře:
rakvičku pan starý drží
v loktech na kočáře,
k dcerce svojí zabedněné
sivou hlavou shýbá,
ani v pravo, ani v levo
nezří, jenom líbá;
líbá jenom lesklé víko,
kříž a bílé růže —
ubohý! Však kterak paní
doma žalost zmůže,
ani spolu nepřáno jí
ku hrobečku jeti;
zahořela přenešťastna
žalem po dítěti; —
naposledy do rakvičky
vyzdobila dcerku,
do hedvábí ovinula,
do smutečních šperků,
k průvodu jí poprosila
všecky v místě děti,
na hlavy jim věnce dala,
v ručky zkvetlé snětí.
Všecko jelo na kočárech,
máť jen doma dlela,
tváří vadla, silou chřadla,
srdcem bědně tlela. —

Nikdo nedbal z okna dolů
shlížející Běly,
všeci chvilku na kočáry
níž se zahleděli,
jen pan doktor žalost sčetl
z její bledé líce,
a ret jeho jako ve snu
šeptal: ‚Mučednice!‘
A zas nahlas o sládkově
mrtvém dítku řečí:
„Rok jen žila, rok však byla
v stálém nebezpečí;
činili jsme vše, leč marně,
bylo bez porady,
já i matka zajisté že
nevinni jsme tady;
ostatně i zdravé děti
nemoc náhle stíhá;
rozum vždycky nepomůže,
ani lék a kniha . . .“

Běla vzdechla, doktor spatřil,
jak se celá chvěla,
a v ráz nová slova jeho
na opravu děla:
„Dítko bylo velmi slabo,
zhola bez vývinu,“
a zas k Běle: „Pravý opak
při vašem je synu;
to je rytíř! — Vám však chladno!“
„Snad ten větřík náhlý,“
kvapně kněžna, a již ruce
k dítku závoj stáhly;
„raděj v síň by, doktore, snad
kojná jíti měla —
patřte přece, jak je bleda,
jak se rozechvěla . . .“

„Ano v síň,“ zas doktor, „ano,
zlého však nic není,
vzpomněla si na hošíka,
to se rázem změní.“
„Pojďte!“ — „Půjdem též,“ dí kníže,
sychravo dnes záhy.“
Na to farář: „Vlhne posud
od předešlé vláhy,
na pole však dobře právě
teplé vlhko v jaře! . . .“
Šli. — Pan farář porončel se
pospíchaje k faře.

Na schodech však polohlasem
kníže se svou paní
doktorovi rozmanitá
dali přikázání;
doktor vážným ukloněním
slíbil vše, co chtěli,
a když zašli, vešel v pokoj
polekané Běly;
radil, těšil, vysvětloval —
zahnal kvapnou muku,
a ve dveřích odcházeje
podal sdílně ruku. —

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

II.

Jest jedním z příznaků věrného přátelství, že nevěřívá rádo něčemu zlému, jež buď potkalo nebo potkati má přítele, rovněž tak, jako rádo víru dává třeba liché zvěsti o něčem dobrém. Slečna Mély byla všecka rozrušena tajemstvím nejdražší přítelkyně své a jakkoli byla povahou statečna, přece jí stálo zvláště první čas nemálo námahy, zachovati před ostatními v domě obyčejný mysli klid a míru. Když téhož dne večer ocitla se sama ve své komnatě, sklesla malomyslně v křeslo, složila mechanicky ruce do klína a pohroužila se v truchlivé dumání. Bylo jí jako chodci, jenž zabloudil v nelidných horách v husté mlhy, neví, kam jde a rozechvívá se obavou, by nesklouzly nohy jeho někam do propasti. Ob chvíli zastavuje se, tápá sem a tam poutnickou holí, napíná kolem zraky, by pronikl smutně šedý nekonečný opar a zastihl nějaký světlý bod. Sluch jeho žízní po lidském hlaholu, omačkané nohy po odpočinku v lidském příbytku a moře mlhavé stále jest stejně jednotvárno a mrtvo. Drahnou chvíli

bylo tak slečně Mély, rafije na hodinách šla od minuty k minutě, noci přibývalo. V tom sebou trhla. Na silnici před přádelnou odtruboval ponocný dvanáctou hodinu. Duté zvuky jeho rohu zaznívaly jako průvod pohřebních žalmův. Mély přiskočila mimoděk k oknu, povytáhla eponu a podívala se před dům na dvořiště, nespatříli plapol svící a pochodní. Zpamatovala se. Oddychla si. Rozvaha nabývala v její mysli vrchu. Mlha, tísnivá a dusná, trhala se před zrakem jejím, rozplývala se, zdvíhala se vzhůru.

Při slečně Mély nebylo citlivůstek, nebylo v citu vrtkavosti. Snad z počátku milovala spolužákyni svou jen dívčí láskou, v níž více bylo libosti nežli citu; však časem cit stal se opravdivým, pravou potřebou i potěchou srdce, a i když Maruška její se provdala, neutuchl, nýbrž sesilněl a zmohutněl. Milovalať paní Hajnou ovšem jinak než Jaroslava, ale po Jaroslavu byla jí nejdražší na světě. Ode dneška však zvroucněla láska její k přítelkyni měrou nad pomyšlení úchvatnou. Žena, jež muže svého tak milovala, jako Marie Prokopa, byla hodna nejen lásky, anobrž zbožnění. Když zpomenula si slečna Mély na poptávku její po líčidle, polily ji slzy při pouhém návratu té představy do vědomí.

Slečna Mély byla tak spokojena a tak šťastna na Čerstvém vzduchu, že nadobro se odhodlala pobyti tam až do chvíle, kdy doktor si ji odvede od oltáře. Hajným přicházel ten její zámysl nad míru vhod. Viděliť zřejmě, i stará paní i pan Hajný, že Marie bez Mély jaksi ani nemůže býti, a přáli si v duchu, rovněž jako mladá paní, aby svatba doktorova se prodlila. Žádost ta plynula z vlastních jejich zájmův; bylať slečna Mély nejen želaný doplněk, ale poetickou okrasou nevelkého jejich rodinného okresu na venkově, málo zevnějších zábav poskytujícím. Jinak i slečna před založením vlastní domácnosti nemohla na širém světě nalezti teplejšího a příjemnějšího útulku nad Čerstvý vzduch, nehledě ani k tomu, že tam zaklíčila, rozvila se i rozkvetla nejskvostnější květina na zahradě jejího života, láska Jaroslavova, a že tudíž každá píď země tam měla pro ni „svou pohádku.“

Novinu, že paní Hajná znova bude matkou, uvítala slečna co nejradostněji. Vždyť nabízela se jí tím příležitost, ukázati Marušce, jak ráda ji má, a v mnohých věcech v domácnosti jí účinně býti po ruce. V posledním roce teprva naučila se slečna milovati děti a roznítila se její mysl pro vznešený význam rodiny, v níž nejpřirozenější vrchol vší úlohy ženstva spatřoval rozvážlivý její duch. Ovšem i láska k Jaroslavovi, nevybíhající z mezí zdravé skutečnosti, působila v obnovu a přerod povahy její, po obecném pojmu druhdy emancipované. Byl čas, kde oddávala se fantastickým snům o úkolu ženy a ženouc se za nimi bez pevné půdy pod nohama přehlédala skutečnost; nyní zavírala se víra její o ženě ve dvou střízlivých větách: zakládati rodinu a starati se obětovně o ni, a kde nelze jest, živiti se poctivě v bezúhonné samostatnosti. Zdali stála pod vlajícím praporem své doby, o to nevedla Mély péči, bylať charakterem; jí postačovala zdravá myšlenka a zdravý cit.

Že v novém svém stavu Marie před jejíma očima zrovna v změny zapadala, nebylo vzdělané panně podivením. Vše až posud psala na účet mimořádné, fysiologické rozpolohy; dnes, na pahorku svaté Anny,

zjistilo se v ní přesvědčení, že za všemi těmi změnami vězí příčina mnohem hlubší, přímo děsná nejen pro Maruši a celou rodinu, nýbrž i pro ni. Přesvědčení to mrazem prochvívalo ji až do poslední žilky a zvrhlo jasné její myšlení v traplivý chaos, jehož účinek ji teprve vší silou zachvátil, když večer byla v komnatě své sama, když prosta byla každého vjemu ze zevnějška.

Slečna Mély se vzpamatovala. Přemýšlela jasně, zvolna, střízlivě, pokud bylo lze.

Dvojí jen soud byl v té při možný: buď mluvila z Marušky pravda, na venek ve tvaru předtuchy prorážející, buď byla to pouhá předtucha, ze stavu jejího netěžko vysvětlitelná. Soud první byl hrozný ve svých důsledcích, ač Mély nepřipadlo, že klíčila by v něm tragika pro její život, pro její osobu. Soud druhý zamlouval se více i mysli i srdci, a důsledky jeho nebyly nebezpečny. Kam se přidati, k prvnímu čili k druhému? Nedováží se každý, kdo váží a třeba byl na váhu pozoren. Slečna Mély se nedovážila.

Přidala se k soudu druhému, poněvadž zdál se jí býti přirozenějším a byl jí méně cizím i hrozným, a prozřetelnost či genius života vzácných lidí, či osud, sudba — na jmenu právě nezáleží — jenž postavil ji před neúprosnou alternativu, zachvátily ji a umístily na svah, s něhož nesjíždí se k pozemskému štěstí.

Mély myslila, že jenom přelud štve paní Hajnou z úzkostí do úzkostí a uzavřela po přátelsku upřímně, že seč síly její budou, se vynasnaží, by smutný ten stav jí učinila snesitelnějším z vděčnosti za její lásku. Usnesla se na tom, že kdy by i kamení mělo na ni pršeti, na stanovisku svém, na poli přátelské lásky a cti setrvá, že Marii neopustí.

S jednou věcí hnětla se Mély v srdci svém, se slibem, že bude před Jaroslavem mlčeti. Dopisovali sobě velmi často, a srdce jejich byla sobě na vzájem otevřenými knihami. Nyní měla před ním míti tajnou kapitolu. To tísnilo mysl její a urážело cit a vrhalo na ni vinu, za niž ovšem sama nemohla a jíž dopouštěla se z čirého přátelství k paní Hajné, jež však všecko její počínání, posud úplně svobodné, traplivou měrou obmezovati hrozila. Kdo, jako slečna Mély, nejsa poután sterými ohledy obecného života navykl, podle své hlavy jednati a svou prováděti, na toho dvojnásobnou tíží dopadá každé obmezování; ramena, břemenům nezvyklá, i pod nevelkou tíží se prohýbají. Leč pro ten čas neviděla slečna zbytí a bylo jí vměstnati se v rubriku přítelkyní předepsanou. Bylo jí to proti mysli a vůli, ale bez oběti nebylo se lze obejíti.

Upokojivši takto bouři, jež dnešního dne nitrem jejím otřásla, ubírala se slečna Mély na odpočinek. Nebylo již dlouho do nového dne.

Téže noci nebylo ani v ložnici manželův Hajných tak pokojno jako jindy. Na mladou paní nepřicházelo spaní i bylo jí dnes do řeči; do divných řečí, jak připomenul několikráte pan Hajný.

„Jsem ráda,“ rozpřádala mladá paní rozprávku na loži svém nepokojně se obracujíc, „že je Mély tu. Los nás matek jest odevzdán nejistým příhodám. Kdy bych, až čas můj dojde, umřela, bude tu Mély.

Matinka jest stara a každým dnem ubývá jí sil; Mély i ochotně i svědomitě by mne zastala."

Pan Hajný odvětil: „Takovým myšlenkám, drahoušku, neměla bys ani slyšení udíleti. Čemu týrati mysl bezpodstatnými přeludy? Beřme život tak jak jest i s jasnem i s mračnem a jděme bez podjatostí za svou prací. Dáli nám bůh dcerušku, jak se to u nás zazelená! Na to mysli, Maruško, a nech těch divných řečí."

„V mračnech skrývají se blesky, drahý muži, a dobře jest, pomýšleti na ně, táhnouli mračna do obzoru, a hledati si napřed bezpečné přístřeší. A povaha Mélina může je poskytnouti. Není Mély, která bývala; pamatuj, že z ní bude praktická žena."

„Žehnám z toho srdce doktorovi."

„Doktor není Mély."

„Máš dnes divné řeči. Stojím zaň. Vnášíli poesii do skutečnosti, není to vadou při jeho povolání. Vždyť není kupec. A učenec bez ideálův jest kupec bez čísel, beze kněh. Trochu těch sladkých nesmyslův není na škodu té povaze jeho, po dětsku jasné."

„Vy muži soudíte podle svého. Nehybné pevnosti v lásce při něm nehledám."

„Jsme u velmi vážné kapitole, nechme ji. Doktor Mély nezradí: spíše ona zradí jej."

Nadešla delší pomlka. Mladá paní znova se ujala hovoru.

„Nebudu se s tebou hádati, ač věru nerozcházíme se pro stéblo slámy. Tolik však neupřeš, že kdy bych zemřela, by Mély byla v domě velmi dobra. Vidím to z toho, jak miluje našeho Jarouška."

„Myslím, že to chlapec velmi roztomilý a že jmenuje se Jaroslav."

Mluvili ještě všelicos o záležitostech rodinných, až Hajný pokojně usnul. Mladou paní míjel spánek. Přesvědčivši se několika otázkami, že manžel spí, vztýčila se v loži a upjala zraky na hlavu mužovu, zcela pravidelně oddychující. Bylať sličná; vous, pečlivě pěstěný, slušel těm rysům i dobrotu srdce i bystrotu a starostlivost mysli jevícím. Slza kapala za slzou z očí mladé paní na bledé líce, a svit noční lampy mdle v nich se třpytil. Kdy by byl Trnka míval příležitost spatřiti teď paní Hajnou, byl by v ní viděl model pro Niobu, jen poněkud mladý.

Zdálo se, že mladá paní od spícího manžela nemůže oči odtrhnouti. Položila se vícekrát a opět se vztýčila. Posléze nepozvedla se více. Ležela, plavovlasou svou hlavu do sněhobílého polštáře zaryvši. Štkala chvíli přidušeně, pak se utišila.

Hodiny na stěně odbíjely jemným hlasem dvanáctou.

Téhož dne vracel se doktor Javorník v Praze do svého příbytku ze společnosti umělcův a přátel, s nimiž byl příjemný večer strávil. Rozsvítiv lampu podíval se nejprve nad psací stůl po podobizně Mélině. Zarazil se, ztrnul: místo na čalouně bylo prázdno, a obraz ležel na psacím stole. Spadl za jeho nepřítomnosti. Doktor si několikráte pohladil kníry a vážně promlouval.

„Báchorky! Nudné báchorky! Beru často obraz se stěny; hřebík se rozviklal, povolil a spadl. Třeba pevnější skobky."

Přistoupil k psacímu stolu a zvedl fotografii. Sklo na ní bylo na příč puklo. Doktor se mlčky chvíli na ni díval a opřel ji pak na

stole o broncovou sošku nějaké antické Viktorie. Svlcknuv se přistoupil k lampě a vrhl poslední pohled na obraz slečny Mély.

„Dobrou noc, Muso má!“ zašeptal rukou políbení podobizně posílaje.

Pak shasil lampu.

III.

Třetího dne potom — povětrnost byla opět vlhka a nepříjemna — přivezl Hajný z města sebou poslovský balík. V obálce byl dopis slečně Mély, nějaká delší báseň pro ni a dárek, dávno již doktorem slibovaný. Byl to sešit, zavírající v sobě paměti herce Jelínka, jenž byl Jaroslav o divadelní besedě v pobočné komnatě stenografoval. Dárek ten byl velevítán; neboť tyto dni bylo na Čerstvém vzduchu poněkud pošmourno, a Jelínkovy paměti, ač všichni, vyjímaje starou paní, je tehdy slyšeli, slibovaly nevšední společenské občerstvení, zvláště v rámci, do něhož je doktor zasadil. Věděliť, že pravda v nich propletena bude básní; že ku polnímu kvítí hercových dobrodružství přivázány budou květiny z doktorovy květnice, jimiž se před přáteli zablesknouti míní. Po přání staré paní bylo po obědě usnešeno, že hned dnes, večer bude slečna Mély předčítati ze sešitu doktorova. Slibovalať si stařenka skutečnou zábavu, nebo vyslovila se, že „člověk ten na svou jehlu a cihličku trochu s vysoka si hraje, ale že mu to více sluší nežli vadí, a že má na sobě něco, co bezděky svádí k humoru a sympatii.“

Téhož dne došlo psaníčko od faráře Drahokoupila. Oznamoval v něm, že ráno jeda zaopatřit nemocného do Vražna porouchal si levou ruku, poněvadž pro poplašeného koně musil s povozu skočiti. „Dovoluji si ten příběh proto oznámiti,“ dopisoval lístek, „abyste, kdy byste nějakou zveličenou o tom novinu uslyšeli, nadarmo pro mne se neráčili lekati.“

Připomenutí toto libě se zamlouvalo staré paní, ač novina sama všech dojala. Pravilať s přízvukem zvláštní spokojenosti: „Ráda vidím při panu faráři účinek dobré společnosti.“

„Zdá se, že panu faráři na nás záleží,“ prohodil pan Hajný. „Kdo ví, nevábíli jej k nám nějaký magnet. Tylis to, babičko, či někdo jiný, nebudu rozhodovati,“ doložil žertovně vzhlédaje k slečně Mély. Tato se pozasmála; leč stará paní polo žertovně, polo káravě odvětila: „Máš, synu, malý respekt před duchovním svým rádcem. Zasloužil by, Maruško, metličkou.“ Oslovená smutně se pousmála. Přátelé její byli šťastni, a její nitro propadalo se truchlivostí. Přistoupila k oknu, aby si skrytě povzdechla. Mély přistoupila k ní. Dole šla mimo, nahoru k přádelně, Gábinka. Věděly obě, že maní tamtudy nejde.

„Všude štěstí, Mély, všude, a já jako štěp usychající v rozkvetlém sadě!“ zašeptala k přítelkyni.

„Buď mužna, zlatá dušičko; nejsme samy.“ —

Večer, po večeři, vytasila se slečna s doktorovým sešitem. Pan Hajný přistavil k ní lampu a všichni ji obsedli.

Slečna Mély četla volně a zvučně: „Z tlumoku starého komedianta. Vynáší na světlo bývalý režisér.“

„Ohlavení se mu povedlo,“ připomenula stará paní.

„Co v pytli, ještě lepší bude nežli co na pytli, matinko,“ prohodil Hajný.

„Uslyšíme. Račte, slečno.“

Slečna Mély jala se čísti:

„Připadá mi, veleváženᷓ společnosti, že jsem šel hodný kus cesty do kostela, ale že jsem nepřišel dále nežli do předsíně. Tam jsem, jenom na špičkách, pootevřenou branou viděl přes hlavy lidí do záře svící u oltáře a viděl ten dým z kadidla, jak modrý pěkně se krouží nahoru ke klenbě. Ano, tak tomu jest: štěstí sedne jednomu a sto jiných zmýlí. Já byl mezi tím stem. Nebožtík děd po matce, pernikář Kuklík, říkával: Štěstí, lidičky, lítá na své cestě vzhůru nahoru; kdo se ho chutě chytí, projede se s ním, kdo se rozmejšlí, zůstane dole. Ostatně ďas aby s ním jezdil: je to janek, na nějž nevyzrál ještě vozataj. Je to pravda, je.

Mně knihy na neštěstí nevoněly; do latiny nebylo se mnou nic, ač rodiče by se byli ještě tužili. Dali mne na krejčovinu. Ó je to hořký krajíc chleba: seděti a píchati a píchati a sěděti ode tmy do tmy. A pak móda! To je zlá žena; krejčí nemá od ní do smrti pokoje. Dostal jsem za vyučenou a vydělal jsem si za týden slušný peníz. O modrém pondělí mohl jsem si již kousek radostičky popříti, ale ve mně seděl již nějaký nepokoj jako přibit. Nějaké kolečko bylo ve mně pokaženo, hodiny mé nešly, jak měly jíti, aby lidem dobře ukazovaly. Jednou jsme měli doma křtiny. Mistr musil do kostela, a téhož dne mělo se do sousedního městečka odevzdati dílo panu správcovi. Já byl spolehliv, a mistr mne k tomu vyhlídl. Měl jsem zároveň peníze přinesti, celkem třicet zlatých a smluviti jsem se směl do dvaceti osmi. Správec byl znám, že něco musí strhnouti. Smluvili jsme dvacet devět; zlatička byla moje. Na rozích byla cedule: hrála tam nějaká divadelní společnost Tvrdohlavou ženu od nebožtíka pana Tyla. Divadlo bylo od jakživa moje Praha. Nežli jsem si přečetl osoby, měl jsem již všecko krásně pohromadě, jak svou zlatku udám: večer do divadla, pak do hostince, kam chodí herci, a za svítání pěkně za chládku, domů. Do divadla měl jsem ještě tři hodiny kdy. Zastavil jsem se v pivovaře na sklenici piva, zapálil si doutník a pak jsem dělal pána po městečku. Když se mi zdálo, že již dosti jsem se ukázal, vyšel jsem si ven. Za městem bylo tuze pěkně: lučiny a háje a v levo vedle silnice hodný potok, vroubený olšemi a vrbinami. Tam seděl nějaký člověk a chytal rybičky. Sešel jsem k němu po mezi, pozdravil jej podle pravidla a díval se, jak mu berou. On poděkoval a po chvíli se ke mně obrátil. Nebyl mlád, nebyl stár; oči měl trochu vykouleny a kůži jako pergamén. Byl to herec podle mého, a nemýlil jsem se. Bylo mně, jako by mně někdo medu dal: nikomu jsem tak nezáviděl jako hercům. Oni nic nepracovali, večer měli zábavu a žili jako baroni. Kdo se má tak na světě? Myslil jsem si letmo: uděláš si známost; nebo známosti jsou ve světě hlavní věcí. Pravil jsem: Berouli, vašnosti? — Odpověděl: Málo, vašnosti. Sedím tu již od oběda, a teprve

dva okouni a jedna bělice. — Byl muž zdvořilý, to je pravda. Řekl jsem: Smímli se chvíli dívati? Nemám, vašnosti, právě nic na práci a do divadla máme ještě slušný čásek. — Jsteli milovník divadla, vašnosti? — Ó zabil bych se po něm, vašnosti. — Ó, umění jest rajský magnet! Jakého račte býti povolání, tuším studiosus? — Ó nikoli, vašnosti; jsem oděvník mužského pohlaví, tady cizí. Odváděl jsem tu panu správcovi dílo. — Ó milostpaní a slečinka jsou ctitelkyně umění. O mém příjmu doufám, že se spanilomyslně osvědčí. — Ó račte býti hercem, vašnosti? — Sloužím mu věrně, podle svých skrovných sil. Ale zapomněl jsem si doma doutníky, zpropadená věc, dokládal, náprsní kapsu si omakávaje. Nabídl jsem mu doutník a zápalky, on vybídl mne, bych si k němu sedl, a rozprávka šla nám, jako ta voda tekla před námi.

Abych si dodal vážnosti před ním, pověděl jsem mu, že mám dvacet devět zlatých v kapse, že mne krejčovina pranic netěší a že horoucí můj ideál je divadlo. On řekl, že to dráha mnohdy trnitá, ale že bez odvahy není blaha a že by stálo snad za pokus, bych zatančil si podle svého srdce písničky. On že by mne ze známosti vzal pod svou ochranu a rozumně promluvil se ředitelem, s nímž je jedna ruka, a že by snad nebylo nemožno, abych nepřipojil se k jich společnosti, jež prý jako každá má své dobré i slabší síly, z nichž on ovšem, totiž z dobrých, jest nejlepší. Ještě rok, dvě léta školy, dodával, a doufám pevně, že Josef Vratislav Štětina — to bylo jeho jmeno — bude hráti v Praze. Žádná kniha nemluví tak zajímavě, jako mluvil Štětina; hlava má se rozpálila po divadle, a díky vzdával jsem nebesům, že tak z čista jasna dostalo se mně jeho přízně a přátelství. Pak vstávaje navrhl, bychom, hodlámli již pod prapor divadelního umění se postaviti, šli rovnou k řediteli a vážně si tam porozpráběli. Šli jsme a stavěli se v první hospodě na posilněnou. Štětina pil dvojnásob jako já a já rád za sebe i zaň zaplatil. Pak jsme šli k řediteli. On a jeho manželka, jež byla, jak říkáme, buclaté jablíčko zrovna k nakousnutí, rovnali na večerní představení garderobu, a Štětina odešel dle úmluvy na chvíli se ředitelem do vedlejšího pokojíka, by mu mou záležitost světle vyložil. Když po chvíli se vrátili, vyjádřil se ředitel, že jsou nyní v létě zlé časy, ale na podzim a v zimě že bude lépe a že by nebylo nemožno, aby mne přijal, kdy bych totiž objevil nadání, což se teprv ukáže. Také že krejčí by se mu dobře hodil, poněvadž musí svou gardeboru na zimu náležitě doplniti a peněz na vyházku právě není. Zeptal se své ‚panímámy,‘ co by ona soudila. Tato si mne byla již dříve zkoumavě prohlídla a řekla, že hlas bych měl, a postava má, zvláště až trochu seslí, že jest jako by ušita pro rytířské kusy a vraždohry. Potom šli jsme do hostince, kde stálo divadlo, a dole za nalévárnou sedli jsme si v pokojíčku a vyjednávali jsme dále při pivě. Přišli i jiní herci, tiskli mi bratrsky ruku a žertem připomínali, že musím dáti po divadle na uvítanou obvyklou úctu, proti čemuž jsem již z kollegiality nebyl. Pilo se, jedlo, kouřilo a žertovalo, a já byl jako v nebi na kraji: to byl svět, po němž srdce mé vzdychalo a prahl ten starý nepokoj ve mně. Hodinu před divadlem šli jsme nahoru do sálu, já tu i tam jehlou něco na hercích poopravil

a dostal přidělenu úložku nějakého posla asi s desíti slovy. Podle kritiky Štětinovy vypadla na první pokus skvěle. I ředitelka mi řekla po straně: půjde to, Jelínku, půjde, jen co trochu načichnete lampami. Byla právě středa a v parterru „vzdušno"; nějakých čtyřicet, padesát osob i s drobotinou a dvěma preclíkáři. Ale sobota a neděle a příjmy prý ještě obstojně vytrhovaly, zvláště umělli ten který beneficiant pořádně po domích kliky otírati.

Když opona nadobro spadla a jsme se ustrojili a světla zhasili, šli jsme, pánové i dámy, procesím dolů pod komín. Tak říkáno pokojíčku, kde jsme se prve bavili. Byla to, velevážená společnosti, rozkošná noc, skoro jako dnes, jen že stůl byl hubenější, a slovo mělo nejplnější svobodu. Vedle řezník dělal právě droby, a jitrnice se zelím šly na dračku. Smích, žert, zpěv a šarvátky nebraly konce, a každý pil plným douškem z poháru, který mu šťastný okamžik nastavil, jak stojí tak krásně v jedné úloze. Rozumí se, že já byl jaksi první osobou, proto že jsem platil a že mně pozornost pánův i dám lichotila. Vedle mne v pravo seděla slečna Dubinská, vlastně Krtičková. Bylo to bledé a štíhlé děvče a hrálo druhou milovnici. Měla nešťastnou lásku, proto že její milenec šel do semináře. Z dešperace dala prý se k divadlu. Za největšího hluku vzala mne za ruku a pravila: Ó kéž bych mohla tak šťastna a vesela býti jako ti ostatní. Ale to jsou lidé bez srdce. Pak mi povídala o svém Antonínovi a jak smutně to s ní dopadá. Bylo mně jí líto i slíbil jsem jí, že jí budu přítelem. Také jsem ji potom doprovázel domů a těšil ji, když prolévala po mém boku slzy pro nevěrného Antonína. Zmiňuji se proto o té události, že jsem později na své umělecké pouti s Dubinskou se opět shledal a to spůsobem pro mne osudným. Šeřilo se již, když jsme se rozcházeli z úcty pod komínem. Já a Štětina byli jsem poslední. Zaplatil jsem řád do krejcaru a nic mne nehnětlo, že platím z cizích peněz. Měl jsem trochu pod kloboukem a tu se to nebéře svědomitě se svědomitostí. Na noc vzal mne sebou Štětina, i spal jsem na pouhém slamníku, jako by mně byl někdo máku dal.

V deset hodin jsem se zbudil; Štětina musil ke zkoušce, já si ještě trochu hověl a rozjímal. Hlava mne brněla, ale svědomí ještě víc. Z dvaceti osmi zlatých měl jsem sotva desítku a častoval jsem své hrdlo i hrdlo jiných penězi, jež nebyly moje. Ještě nejvíce mne těšilo, že jsem se stal přítelem nešťastné Dubinské. Otevřel jsem si okno a dělal plány. Venku poprchávalo. Nechtělo se mi ani ven. Nevím, dlouholi jsem tak byl u okna. Rozhodl jsem, že zůstanu při společnosti a že dnes ještě napíšu otci psaní, aby došel k mistrovi a vyřídil, by peníze nepovažoval za ztraceny, nýbrž jenom za půjčeny, a že mu je v nejbližším čase i s úroky poctivě nahradím. V tom vrazil Štětina do světničky a pravil: ‚Kollego, zle je! Otec tvůj tě hledá po městečku a ví již všecko o včerejšku.' — Zdřevěněl jsem a nežli jsem se probral z leknutí, bylo již otce za dveřmi slyšeti. Zprvu mínil jsem vyskočiti z okna, ale myšlenku jsem pustil oknem. Otec stál již ve světničce přede mnou a udeřil na mne jako tambor na buben. Hrom zahučel: Kde máš peníze? — Postavil jsem se do šiku. Všecko již nemám — pravil jsem — ale za schodek ručím. — Ty neopeřený

výstřelku! Ty probiješ za jednu noc cizí těžké peníze s poběhlíky od divadla a pak' mi vyslípneš: ručím za ně!? — Štětina ujal se švarně pohromené své cti, ale otec mu rázem zaťal žílu. Výklad otcovský bral se svou cestou: Však já ti obrazím křídla, abys mi tak prudce nelítal, hřímal otec; jsem starý, počestný, zachovalý muž, a v městě je plno toho, žes utekl s mistrovskými penězi. Po všechny časy ostříhám já dobrého našeho jmena jako pořádný voják praporu a přísahy, a ty mně přicházíš pro lehkou svou krev takovým šejdířstvím? — Žádné šejdířství, otče, odpověděl jsem. Já jsem se odhodlal jíti k divadlu. — Otci naběhly žíly, začal pokašlávati. Znal jsem ty věci a věděl jsem, že je zle. Zakuklil zlobu svou jizlivým úsměchem a odříkával suše a pevně: Ty půjdeš okamžitě se mnou domů, rovnou cestou k mistrovi a ne k divadlu. Rozumíš česky? Se mnou, ihned. Zpěčoval jsem se. — Dobře, pravil, buď půjdeš se mnou, nebo jdu k četníkům. Byla to strašná situlace: buď jako poctivý člověk vrátiti se s otcem domů, nebo jako špatný člověk jíti s četníkem! Rozhodl jsem se, řekl jsem: Půjdu s vámi. Šli jsme. Na náměstí potkali jsme Dubinskou. Podal jsem jí ruku, srdce se ve mně trhalo, že na ten čas jí nemohu býti ochranným přítelem. Půl třetí hodiny šli jsme domů, ale za ten čas jsme s otcem nepromluvili, co by se vešlo na jednu stránku úlohy.

U mistra se vše bez hluku spořádalo; zavázal jsem se, že schodek si u něho oddělám, a byl jsem mu také práv. Ale ve mně byla věčná vojna: zůstal jsem na tom, že padni co padni, k divadlu půjdu. Zatím přišel šeredný podzim. Myslil jsem si: počkáš, až otevře se jaro. Zavítala k nám v adventě větší divadelní společnost. Já seznámil se s některými členy a byl jsem již poloviční divadelník. Za kulisami jsem jim vypomáhal a třikrát také jako host vystoupil, po každé k mrzutosti s otcem. Ale povolání nad krev! Kdo sám nezkusil, neuvěří.

Na vrbách bylo již plno jehněd, topoly vyrážely a vesele se travička zelenala, když jsem se dal na pochod do širého světa. Prádla a šatstva měl jsem pro první dobu dosti a v plátěném váčku na holém těle paklíček uspořených bankovek na přilepšenou. Namířil jsem rovnou do Prahy, koupil si tam střevíce, pás, triko, vousy, límcc, krabici s líčidly a vůbec potřebné věci pro herce, a po díle jsem se ani nepozeptal. Večer jsem šel do divadla. Byl jsem u vidění: to nebyla hra tam na prknech, to byla skutečnost. Má duše schlípila peroutky; cítil jsem, že jsem prázdná nula proti těm hercům. Měl jsem hrozně nepokojnou noc a usnul teprve k ránu. Ráno jsem znova rozvažoval, mámli zůstati při jehle, či mámli jíti mezi herce. Těšil jsem se, že Praha jen jedna jest a mimo ni že tolik se nežádá. A pak vždyť šel jsem teprva do učení; ti v Praze musili se jistě také dlouho učiti. Řekl jsem si: rozhodneš, až vykročíš z domu, podle toho, koho prvního potkáš, a prosil jsem boha, aby to nebyla bába. A nebyla to bába, byla to — Dubinská. Osud rozhodl! Byla přepadlá a sešlá. Nebylo divu: celý podzim a zimu skoro každého dne několik archův s citem odříkávati, nemíti teplého příbytku a dobré stravy a ke všemu míti nešťastnou lásku v ňadrech: to sebéře. Zastavili jsme se a dali se do povídání. Svěřila mi, že je tu u tetičky, by se u ní zotavila. Nemá prý sama mnoho a není prý v obcování líbezna, ale má prý takto dobré srdce. Také

by prý ráda promluvila ještě rozhodné slovo s Antonínem, jenž prý letos v létě má býti vysvěcen a zde je v semináři. Měla z toho radost, že jsme se shledali a že našla v té cituprázdné Praze aspoň jednu citelnou duši. Já jí opět vyložil své plány. Zasmušila se velmi a prosila, bych jí neopouštěl; kdo ví, jak dlouho prý bude mezi živými. Co mi bylo počíti? Slíbil jsem jí jednou, že jí budu ochranným přítelem. Myslil jsem si: dostojíš. Podal jsem jí ruku, že se v Praze pozdržím, až jak to dopadne s jejím milencem a až poněkud na zdraví se bude lépe míti. Zavěsila se mně na rámě a děkovala mně. Pravila, že věděla, že mne jí posílá zrovna dobrotivé nebe. Otázal jsem se jí, poradilali se s osvědčeným lékařem. Ona, že nemá na to. Slíbil jsem, že zaplatím ze svého. Tiskla se ke mně a rozcházela samou vděčností. Šli jsme k lékaři, jejž si vyvolila, a já ji vydával za svou sestru. Lékař ji dokonale ohledal, předepsal jí pilulky a aby se koupala v chladné vodě a požívala živné stravy. Když jsem se ho mezi čtyřma očima tázal, myslíli, že sestra se nevystůně, pokrčil rameny a řekl, že právě nejhůře není, ale že jí třeba největšího ošetřování a duševního pokoje. Obával jsem se pro Pepičku shledání s Antonínem a umínil jsem si, že mu dříve sám puls ohledám. Rozumí se, že zůstal jsem v Praze a vyhledal si tam práci. Pepičce dal jsem něco z uspořených peněz, aby si mohla přilepšiti, a dovedl jsem ji k tetě. Byla hokynářkou na hořejším Novém Městě, a byla to na pohled sekantná baba. Mně u ní nikdy nebylo dobře; ale pro přítelkyni jsem již přimhouřil oči a přivřel ústa.

V neděli po tom zašel jsem si do semináře k panu Antonínu Radochovi. Byl to mladík takto uhlazený a světu podobný, ale načichlý již svatostí. Pokoušel se i mně spasitelné rady udíleti, on, jenž Pepičce nezkušené srdce vydrancoval. Však jsem mu řekl, že by moudřeji učinil, kdy by pro Dubinskou raději do váčku sáhl jako já, cizí jí člověk, jenž kromě rukou a hlavy nemám, co by padlo za nehet. Ale toho jsem přece docílil při Radochovi, že slíbil, až shledá se s Pepičkou, největší opatrnost, aby se jí zdraví nezhoršilo. Nu a shledali se a dopadlo to bledě mezi nimi. Radoch nazval lásku svou poblouzením z mladých nerozumných let, a nejlepší pečínka, kterou jí předložil, byla, že vezme si ji za kuchařku, až bude, dáli bůh, farářem. Také jí radil, aby více k divadlu nechodila; je prý to semeniště hříchův, a že prý, až ozdraví, si i jinde může vyhledati poctivý chléb. S Pepičkou nebylo potom mnoho dní rozumné řeči. Naříkala, že by nejraději sebe i život svůj minulý pohřbila na dně Vltavském, a prosila, bych ji neopouštěl, poněvadž jsem „poslední věrná kotvice její ve vlnách neštěstí.“ Úspora má se scvrkala; ne pro mne, pro ni. Někdy jsem si zabručel, ale venkoncem vzato, podalli jsem již prst, proč bych odtahoval ruku? Aby toho nezasloužila, nevidělo se mi. Jediné potěšení, kterého jsem si ob čas popřál, bylo divadlo. Nepokoj se ve mně množil. Pepička se za mé peníze sbírala; Radoch byl vysvěcen. Upomínal jsem Dubinskou, že jest čas, abychom se ohledli po nějakém místě. Jí se nechtělo, že není ještě dosti zotavena k takovému dření. To mne urazilo. Dření, divadlo; můj ideál, dření! Pověděl jsem jí bez obalu, co jsem měl na srdci. Neodmlouvala, ale žádala, bychom posečkali aspoň

k sv. Václavu. Řekl jsem, aby si posečkala, mně že šití do té duše se již protiví a že již bez divadla nemohu býti. Vzdychala a naříkala, že ji opouštím, ale jednou vyhnutí nebylo. Postavil jsem se proti ní na obě nohy, vytrhnul se z díla a po třech dnech dal jsem Praze vále. Namířil jsem na Písek, kde právě byla společnost. Věděl jsem to z novin. Tam jsem se ucházel o přijetí. Nešlo to věru, jak by namastil. Ředitel mi řekl, že nemá chuti tahati se s nováčky; kazí se prý tím přízeň obecenstva a kusu, a za jeden uspořený zlatý na gáži dva prý ubudou pokladně. Promluvil jsem ještě zvláště s jeho hospodyní a dal jsem jí pomazánkou láhev bílého ruského punče; zaslechl jsem od kollegův, že naň drží. A vydalo to. Měla s vrchu na jednoho episodistu pro nějaký klep a šlo jí o to, vystrnaditi jej. Vyložila řediteli, že již jako z krejčího může míti ze mne užitek a že bych se spokojil třeba s menší gáží. Přijal mne, od prvního byl sem angažován; do prvního hrál jsem zdarma, opravoval garderobu a ušil několik nových sprostších kusů. Pak jsem dostával dvanáct zlatých na měsíc, ale šíti jsem musil také při tom.

Byly to hubené časy, ale na štěstí naučil jsem se od kollegy, s nímž jsem bydlil, hráti bulku národní a barvičku, a ty mně také trochu po hostincích vynesly. Měl jsem k tomu nadání. Na divadle začal jsem od posluhův, nosičův, drábův a poslův a plnil jsem svědomitě, co mi předpisoval režisér, a tu čest musím sobě vzdáti, že obecenstvo se mi nikdy nevysmálo. Jednou, když po patnácté jsem vystupoval, hrál jsem pitomého drába. Měl jsem tuze dobrou masku a jak jsem vyšel, bylo obecenstvo animováno. Tenkrát jsem odříkal svou úložku s celou duší. Potlesk zahřměl v parterru při otevřené scéně. Hlava se mi štěstím točila. Když jsem prostředkem odstoupil, řekl mi režisér: Dobře jste řval, Jelenovský — to bylo moje první divadelní jmeno — jenom po každé tak. Od té chvíle přestal jsem býti nováčkem a nezkazil jsem již více nikdy nic. Také chválili při mně, že dobře se umím přeličovati; někdy jsem ve větších kusech třeba tři osoby hrál; po každé do nepoznání. Proto říkám: Dobrá maska, půl úspěchu. Také jsem si dobře za kulisami všímal, co se při tom kterém herci líbí na jevišti, a pamatoval jsem si to a doma nápodobil. To byla má dobrá škola. I do budky jsem si někdy sedl a naučil se napovídati. To je také dobrá věc; člověk pak na prknech nepotřebuje nic z budky soukati.

Při naší společnosti zůstal jsem celou zimu až do jara, a i mimo divadlo dbal jsem již jako bývalý krejčí na slušný zevnějšek. Bez rukaviček jsem do města nevyšel, a kollegové mi posměšně říkali: lord Špargl; však jiným přezdívali zase jináč. Ženských jsem se vystříhal, ale byl k nim zdvořilý a dal si od nich již nějakou špičku líbiti. Tím se stalo, že mne nesužovaly jako jiné kollegy, a ředitel mi nejednou řekl do očí, že jsem rozumný člověk. K Pepičce často myšlenky mé zaletovaly. Dopisovali jsme si. Byla opět druhou milovnicí při menší společnosti a chválila se v každém psaní, já však, co jsem poznal divadelní svět, na chválu její hrubě nedal. Také skoro v každém psaní narážela na nějakou půjčku. Ale kde pak! Byl jsem sám rád, že se má kola jen tak tak točí. Pak psávala řidčeji. Inu, myslil jsem si;

ženský nevděk. Ale proto mne přece nemrzelo, že jsem k vůli ní se vydal z peněz krušně naspořených. Bylo mi jí líto, nu a pak byla mi přece milá. Rád bych byl s ní býval při jedné společnosti, ale nechtěl jsem se vytrhnouti. K jaru zlomila si hospodyně našeho ředitele nohu. Spadla v noci se schodů, bez pochyby že přebrala. Byla to rána pro společnost, nebo hospodářskou stránku vedla ona sama a v té věci byla ostrá jako břitva. Ředitel sám to neuměl, byl na ni zvyklý a nevěděl se ohlédati. V zimě byla návštěva ucházející; jarem silně ochabovala. Ředitel si umínil společnost ztenčiti. Starší členy podržel, mladší, mezi nimiž i já byl, rozpustil. Dal mi dobré vysvědčení v každém spůsobu a navrhl mi, bych svým časem jen se hlásil, až mlýn lépe pomele. Zašněroval jsem svůj tlumok a pustil jsem se ne již jako nováček, nýbrž jako uvědomělý herec za novým místem. Starosti mi hlavou nešuměly. Bylo a bude zas. Vesele do světa! Ať žije změna, věrná to milenka nás divadelních umělcův!" —

Slečna Mély odložila sešit. Altový její hlas, melodicky měkký a co do okrouhlosti a plnosti bujný, dozníval posud v mysli posluchačův jejích. Chvíli bylo ticho, jako vůbec bývá, když mohutnější dojem ve společnosti se dovlnil. Doktorovo péro vypravování Jelínkovo právě nevyšňořilo; spíše, co z jeho úst vleklo se do epického pohodlí, přistřihlo, čímž dosaženo ráznějšího účinu zvláště při osobnostech v pamětích vystupujících. Stará paní byla patrně spokojena; byla tomu ráda, že mínění její o Jelínkovi vyhlíží z doktorova „tlumoku" jako ze zrcadla. Ona první ujala se v obecném tichu slova:

„Zdá se, že nejsme ještě u konce, drahá Mélinko."

„Ah! Doktor navnadil naši babičku!" zažertoval Hajný.

„Navnadil. Leckdys v polovici novely jsem přestala, ale tentokrát snesu s pochoutkou i druhou polovici, jeli na světě."

„Je šťastně zachována před zkázou a posloužím jí budoucně," připomenula slečna.

„Zítrali?"

„Po obecném přání, zítra."

Vstali a rozešli se. Slečna Mély nešla sama do své komnaty. V mysli její zvučela jí stále poslední věta z „tlumoku": „Ať žije změna, věrná to milenka nás divadelních umělcův!" U vypravování Jelínkově té věty nebylo; vyplynula z péra doktorova. A díla spisovatelův jsou povah jejich odleskem, a doktor je také kus takového umělce ze světa prken a latí. Připomenula si také některé myšlenky z hovoru Mariina na pahorku Svatoanenském. Znepokojila se. Leč konečně rázně mysl ztišila útěchou: „Vždyť to jen zbloudilá ozvěna ze sladkých nesmyslův."

IV.

Na Suchotínské faře seděli proti sobě u okna pan Račte a Drahokoupil. Tento měl levou ruku na bílém šátku zavěšenu, a Vraženský panic přišel ho asi navštívit. Bylo dopoledne, po desáté hodině; den po tom, co doktor zaslal Jelínkovy paměti. Oba pánové byli patrně hovorem svým na Čerstvém vzduchu, a příbuzný zájem prokmital z tváří jich obou.

„Mně se všecko zdá,“ pokračoval Borovec v delší asi rozprávce, „že na Čerstvém vzduchu vítr se nějak obrací.“

„Neobrací; obrátil, příteli,“ připomenul farář.

„Obrátil. Také jste změnu spozoroval? Mám tedy dobré oko. Stará paní a Hajný staří jsou. Dámy jsou zcela jiní. Vidíte, příteli, napřemýšlel jsem se o tom dost a dosti, jak jediný člověk může celý dům, ano celé okolí si po svém otočiti, než co dím otočiti, podmaniti, příteli, ovládnouti a říditi, jako zručný jezdec koně.“

„Míníte doktora?“

„Doktora. Řekněte mi spravedlivě, v čem leží ta síla jeho? Myslímli nazpěť, jako bych se díval do pohádky, a přece sama pravda v tom. Já sám nejsem žádný nováček, vždyť znám ze života i čmoud prachu i sykot kulí a nejsem věru člověk za pecí válený a přece mne strhl do svého kola a já tancoval mu kalamajku podle jeho píšťaly. Ó příteli, kroniky bych vám mohl povídati, kroniky. Ten člověk musí zrovna v sobě míti magnetické fluidum.“

„Dr. Javorník má ducha, ráznost, pružnost; k tomu, co mu vydatnou oporou, má výtečnou společenskou obratnost a mysl vzdušnou.“

„A štěstí, příteli, štěstí, plné kapsy. Takoví lidé umí jiné do bláta strkati a sami hravě přecházejí suchou nohou, třeba po těch jiných. Ó já to zakusil.“

„Snad i já, milý pane Borovče. Doktor jest nevšední muž a proto podmanil si i slečnu Mély, o niž si asi dost mladých mužův kopí své rozlámalo.“

„Obnovujete, příteli, ránu, jež se ve mně posud nezacelila. Než co tam, to tam. Není na jiném, nežli žalost poručiti lesním ptákům; nechť ji roznesou. — Víteli, příteli, co podrobnějšího o svatbě?“

„Nevím nic podstatnějšího; ale myslím, že čeká se, až jak to s mladou paní na Čerstvém vzduchu dopadne.“

„Prosím vás, co jí říkáte?“

„Nelíbí se mi, příteli, nelíbí. Jest při ní něco, co mne děsí. Dr. Netušil byl tam již vícekráte a jednou mimochodem zde se zastavil. Byl pošmourný.“

„A Hajný jest kliden.“

„Hajný jest muž práce. On zvyklý počítati věcnými faktory; věci nehotové leží mu jaksi mimo.“

„Ó škoda by bylo, škoda té spanilé a líbezné paničky!“

„Škoda nenahraditelná.“

„A dejme tomu, čehož bůh nedopouštěj, že by smrt ji v rozhodné chvíli zachvátila, proč zhatil by se tím poměr mezi slečnou Mély a doktorem?“

„Tolik jsem nepravil, ač není nemožností, že by taková závažná událost velice působila v zamýšlený sňatek.“

„Myslíte na odklad? Anebo, že by slečna Mély po mateřsku se ujala opuštěných dítek po své drahé přítelkyni? Že by pak snad nevstoupila v stav manželský s doktorem?“

V tom zahrčel kočár na nádvoří. Do pokoje vstoupila hospodyně ohlašujíc, že přijela návštěva ze Záhořan. Oba pánové vstali a pospěli proti dveřím: stará paní a slečna Mély vedouc Jarouška objevily se

na prahu. I farář i Borovec měnili barvu. Tento zvláště střídavě bledl a rděl se. Bylť od svého divadelního triumfu všeho všudy jen asi třikrát na Čerstvém vzduchu, a návštěvy jeho i co do času i pohovoru byly odměřeny a volného srdečného tónu z dob dřívějších nebylo více v nich. Ať jakkoliv se přemáhal a lhostejnost naličoval, naproti slečně Mély tísnilo se mu srdce i vázl jazyk, ač slečna mu v ústrety přicházela lahodnou přívětivostí i delikátností. Ostatní ovšem rozuměli mu a přátelskou pozorností ulehčovali mu neviditelné břímě, jež nadobro se s něho nedalo sníti. Naši přátelé usedli si k hovoru, jenž asi půl hodinky trval a otáčel se kolem nehody, jež včera duchovního pastýře na cestě jeho apoštolské potkala. Stará paní vedla slovo s farářem, slečna Mély vyměnila několik přátelských vět stranou s Borovcem. Když byly oběma pánům uložily, aby brzkou návštěvou je na Čerstvém vzduchu potěšili, zdvihly se obě dámy a opět odjely.

Oba pánové se bezděky rozchodili po pokoji. Nenadálým objevením se rozvlnila asi slečna Mély hladinu myslí jejich.

První zastavil se Borovec.

„Krásná jest jako z pohádky,“ pravil a vzdychnul si. „Ano všecko pohádka, jako by ji stará chůva zlatem otkala.“

Očí se země nepozvednuv, zastavil se farář.

„Smělli bych vás k obědu pozvati?“ otázal se. „Mohli bychom si o pohádce dosyta povídati.“

Borovec mu položil pravici na loket.

„Řekněte, příteli, spravedlivě,“ pravil k němu; „zdali i vy byste jí nemiloval, kdy by nebylo na vás té kutny?“

„Považujeteli, příteli, kutnu za talisman, jenž jistě proti lásce chrání? Láska, jako vše, druhy své má, a věru, bezúčelná láska není z nich nejsladší.“

Borovec otevřel naň dokořan oči. Mlčky stiskl mu ruku a rozchodil se znova po pokoji.

Zastaviv se pravil: „Na oběd nezůstanu. Třeba, bych občerstvil se na vzduchu. I vám bude pokojná chvíle milá. Jindy dále. Buďte tu s bohem.“

Rozešli se.

Odpoledne téhož dne sběhla se v Záhořanech kromobyčejná událost. Úřední zřízenec z města vedl tudy, jakó jindy častěji, houfec bezdomových lidí postrkem, za nimiž jela kára o hubeném koníku. Ve voze na slámě ležela nemocná chudá žena a při ní sedělo uplakané děvčátko asi pětileté. Když přijížděli po silnici k přádelně, zastavil kočí dobročinný povoz a volal na zřízence. Tento jakož i lidé z jeho průvodu obklopili káru a dívali se zvědavě i soucitně na ženu.

„Jest v posledním tažení,“ prohodil jeden z mužův.

„Bude tomu tak,“ odvětil zřízenec; „řekl jsem komisaři, že za ni nestojím, a teď jak vidím, živou ji nedovezu na stanici.“

„Mějte, lidé, slitování,“ napomínala roztrhaná jedna žena; „nenechte ubohou ženu na voze pod širým nebem umříti. Pojď sem, panenko; pojď ke mně.“

I sňala děvčátko hlasitě vzlykající dolů, a mužští vzali chorou ženu z vozu a nesli ji do příbytku vrátného, jenž bydlel v pravo

zrovna při vratech do továrny ve zvláštním domku. Vrátný Beran, jenž stál mezi vraty, nenamítal nic proti tomu; ano sám vyhledal otep slámy, na niž v síncе chudou ženu položili. Voláno po knězi, ale toho nebylo při ruce, a oči nemocné obracely se již v sloup a z úst chrčel jí chrapot smrtelný. Omývali jí vodou skráně, ale bez úspěchu. Jedna ze žen, nejstarší, poklekla k ní a modlila se hlasitě otčenáš za její duši; ostatní i zřízenec i Beran poklekli taktéž před domkem obnaživše hlavy. Zatím přicházeli lidé i ze vsi i z továrny a z panského domu Hajný a Turečková. Když se domodlili, zvolala žena, jež byla při umírající:

„Už je po ní. Dej jí pán bůh lehké odpočinutí.“

„Amen,“ dodali ostatní a vstávali.

Děvčátko objímajíc chladnoucí tělo matčino křičelo a naříkalo, že v divácích usedalo srdce.

Pan Hajný podíval se blíže na umrlou ženu. Nebyla ještě stará, ale ubídnělá, a bída a smrt nesetřely se zsinalých tváří stop bývalé sličnosti. Ustoupil s městským zřízencem a starostou, jenž zatím byl přišel, stranou a po krátké úradě nařídil, aby mrtvolu odvezli do umrlčí komory.

Někteří muži zvedli mrtvou a vynášeli ji ze sínky. V tom přibyl přiběhnuv od Čerstvého vzduchu správec Velemín a spatřiv mrtvolu zbledl, zalomil rukama a zvolal:

„Moje manželka!“

Udivení a leknutí trhlo zástupem zatím dosti zrostlým.

„Podívejte se důkladněji na mrtvolu,“ oslovil pan Hajný Velemína; „snad se mýlíte.“

Správec se chvíli díval na nebožku a odpověděl:

„Nemýlím se, pane. Ona to, žádná jiná. Ó prosím, nedávejte ji do umrlčí komory, dejte ji donesti do dvorce.“

Učiněno tak, a aby dámy na Čerstvém vzduchu ušetřeny byly žalostného pohledu, vynešena mrtvola opět na silnici a v levo pak polní cestou zavezli ji ke dvorci. Velemín se starostou a několika rolníky šli za samým vozem a za nimi dělnice, nesoucí osiřelé děvčátko, a něco žen. Odevzdav prve úředně mrtvolu starostovi, zřízenec se svými svěřenci šel svou cestou dále. Nebožku správcovou složili do prázdné komory, od níž klíč dal starosta správcovi; děvčátko dal Velemín do svého obydlí donesti.

Z nešťastné této příhody bylo ihned v přádelně i ve vsi mnoho řečí, však největší dojem způsobila v panském domě. Vrátiv se hned jak průvod poodešel domů zpravil pan Hajný domácí dámy o všem, co se u vrátnice sběhlo, vyhnuv se ovšem, již k vůli paní své, všem křiklavějším barvám. Když z prvního se probraly překvapení, ujala se stará paní rázným spůsobem slova.

Předem projádřila se, že událost tato jest nejen mrzutá příhoda, nýbrž i skutečný skandál, zcela k tomu spůsobný, aby poskvrnil čest domu Hajných, a že jisto jest, že již nyní letmo se roznáší po vsi a svým časem pro pikantnost svou do novin přejde. Ona sama že nevzala by za to nevím co, kdy by ta nešťastnice právě tady nebyla zemřela.

Hajný dovolil si namítnouti, že proti náhodám podobného rázu žádný dům není obrněn, v čemž mu však stará paní za pravdu nedávala.

„Nezakrývejte, pane zeti, obecnou frásí vinu, jíž jste se sám o své újmě a proti zřejmé a dobré radě mé dopustil," rozhřívala se pilná strážkyně domácí cti, jejíž neobyčejná nelibost prosvítala již z neobvyklého „vy." „Doufám, že se pamatujete, kterak před šesti lety jsem vás zrazovala, byste Velemína za správce nepřijímal. Vysvětlila jsem vám již tehdy, že nežije s manželkou svou, že rodina jeho není bez úhony, a že přijmeteli jej do služby, nebude to se ctí domu našemu. Vy jste si postavil hlavu a tvrdil, že nebéřete do služby ani manželky jeho, ani rodiny, nýbrž Velemína samého, poněvadž nad jiné spůsobilý jest. A nyní smutně ukázalo se, kdo z nás měl pravdu, vyli či já. Skandál jest tu, poskvrna padla na nás všecky, na celý dům. To tuším ani Cicero nezamluví."

„Ale kdož mohl, matinko, něco podobného předvídati?" hájil se pan Hajný.

„Já to předvídala, já vás varovala; zkušený zrak můj tušil pohromu v budoucnosti. Bohužel, že byla jsem dobrou věštkyní."

„I mne ta nemilá událost velmi mrzí; připouštím, že vrhá nepěkný stín na dům můj a že na čas ocitneme se v lidských ústech, spolu s Velemínem."

„Právě. A proto třeba rázně a bezohledně zakročiti, by před lidmi důstojnost našeho domu se pozvedla a pronikla. Propusť, Prokope, Velemína okamžitě ze služby; já jiné pomoci nevidím."

„Ale matinko, správec jest pořádný a správný muž. Co může on za druhou manželku svou, jež mu již dosti mrzutosti a žalu nevázaným svým životem nastrojila? Jak mám jej najednou bezvinného připraviti o obživu a blahobyt? Vždyť to věc svědomí."

„Žádný muž není, milý zeti, bez viny, jenž má takovou manželku; my ženy lépe to umíme posouditi nežli vy muži. Velemín není prost viny a třeba byl jinak pořádným člověkem. A pak běží o čest našeho domu; z té stránky může naše svědomí věru býti pokojno. Připouštím, že jemu bude výpověď nemila, ale zájmy naše musí nám státi výše nežli jeho blahobyt."

„Matinko, věc má hlubší dosah, nežli se ti třeba zdá."

„Čest domu má pro mne nejhlubší dosah. Ostatně, co soudíš ty o tom, Maruško?"

Oči paní Hajné těkaly posud nepokojně s manžela na matku. Zdálo se, že posud kolísá, ku které z obou stran má se přivinouti. Neodpovídala hned, rozvažovala. Stará paní vidouc nerozhodnost její dodala: „Rozmysli si dítě; nečiním nikomu násilí míněním svým. Ale tolik musím připomenouti, že by mně nebylo lze s Velemínem zároveň v Záhořanech přebývati."

Paní Hajná se zachvěla. Znalať povahu matky své a viděla, že umí býti železně rozhodnou. Přidala se k ní. Pravila:

„Myslím, Prokope, že matinčina rada dobře jest rozvážena. Však Velemín podle svých schopností nalezne si již jinde náhrady a i tobě nebude zle o jiného správce s takovými schopnostmi."

„Byl by to příliš krutý trest pro ubohého muže," ozvala se nesměle slečna Mély.

„Není to žádný trest," namítala stará paní; „jest to jen potřebný ano nutný požadavek cti."

Pan Hajný se rozhodoval.

„Dejte mi na rozmyšlenou," pravil; „aspoň dokud mrtvola nebude pochována."

„A pak?" otazovala se stará paní.

„Nu, dvorec bez Velemína nezahyne a Velemín v jiné službě, tuším, také bude živ."

„Věděla jsem, Prokope, žes moudrý muž," pochvalovala jej stará paní; „a že jsem ti milejší já, nežli cizí člověk, z něhož nám pocházejí mrzutosti a domu nečest."

Velemín kudy chodil byl zasmušilý a i tělesně byl všecek nesvůj. Postonával již před tím po delší čas a zvýšený tepot srdce jej velmi nepokojil. Nešťastná událost s druhou jeho manželkou, jejíž předešlé osudy mu sice byly neznámy, ale proto snad tím více jej děsily, a porušená tím čest rodiny jeho obestřely mysl jeho zlověstnými chmurami, jež jen láska Gábinčina na chvíle rozptylovala. V noci nespal a za dne potácel se jako stín.

Mrtvola manželky jeho byla druhého dne odpoledne soudní komisí ohledána a třetího dne dopoledne v Suchotíně do země uložena. Když odcházel od jejího hrobu, zdálo se mu, jako by nohy jeho k půdě hřbitovní se lepily a jako by ze všech koutů tajuplné, děsné hlasy za ním volaly: uvidíme se co nevidět! Když přišel domů, vrhnul sebou na pohovku a tiše slzel. Gábinka nemohla jej upokojiti a téměř slova z něho dostati. Na večer navštívil jej pan Hajný. Správec sebou mimoděk trhl; četl asi v duchu, nežli pán jeho promluvil, jakou truchlou novinu mu přináší. I pan Hajný spatřiv správce tak smutně změněného, stanul mlčky při dveřích. Chtěl se již vrátiti, ale pomysliv na tchýni a choť svou zarazil se a neodešel. Nebylo na jiném než zbýti se rázem dnešního krušného úkolu.

Poděkoval se správci za jeho dobré a spravedlivé služby a dal mu výpověď. Velemín ihned nepromluvil. Zbledl jako stěna, ruce se mu třásly a oči mu rozplály ohněm horečným. Po chvíli promlouval stěží ze sebe slova vyrážeje: „Pane, ne měsíc, ne rok, po léta věrně jsem vám sloužil a jmění vaše rozmnožoval. A nyní, když nelítostný osud zastihl příbytek můj . . . ano, ano, nyní jste přišel a mne, muže nevinného, počestného, vyhazujete před práh. Ó jest spravedlivost na nebi, jest . . . pane, jest. Přijímám, pane, výpověď. V daný čas nebudu vás obtěžovati. Nebudu. Poroučím se."

Pan Hajný strnuv jeho lítostivostí a bolestí chtěl mu své postavení vyložiti; ale odpudivým posunem ruky Velemín mu nedal promluviti. Zavrávoral jen k oknu a zadíval se do zamilované své štěpnice. Pan Hajný uznal za dobré pro dnes odejíti bez výkladu.

To bylo asi v pět hodin na večer. Záhy z rána po tom přiběhl Zdeněk k matce své na Čerstvý vzduch s hroznou novinou: Velemína po půlnoci ranila mrtvice. (Pokračování.)

Za myšlenkou.

Sen létá kolem mne a snítku hledá,
by used zpívaje, pták zlatohlavý.
Však vzletne po každé ten neposeda,
když lapit jej se snažím do únavy.
Stín spanilý, že srdce vždycky tepe,
jak mihne se a zasloní můj zrak,
že pučím v květy, klítky kuji lepé
a jako čižbář pískám všelijak.

Ty drobná chaso milých obrázečků,
jež v modlitbách mám za každičkým listem!
Teď obklop mne, než za větu dám tečku,
ať doplníme v souzvuku ji čistém,
jak v mysli naslouchám a vidím kvésti . . .
Hle, motýlů roj dal se na úprk,
jak zamávnul jsem na ně ratolestí!
Už zaletli. Mámť v ruce husí brk.

Josef Jakubec.

U cesty.

Idyla.

Zeď stará vážným okem k nebi hledí,
strom starý přes ni přehodil svůj šat,
tu, vetché housle v rukou, stařec sedí,
z těch luzné písně umí čarovat.

On zná jich mnoho, více než má vrásek,
ty veselé, těch smutných ještě víc,
ba více nežli pěkných sedmikrásek,
jež hledí smavě z jara zřítelnic.

Jest večer. Západ protkán nachu prouhou
a slední svit na smyčec uklání,
že zdá se ohněm pláti chvíli dlouhou.
A z blízké vsi v to slaví klekání.

V šum lístků mladých útlá struna zvučí
a slavík na sněti ji provodí —
sta písní v zobci, víc než růží pučí,
a sladké trylky s hudcem závodí.

Ve hnízdě husto mladých krčků — zticha
si jeden druhý v notu zapípá,
a zefyr ob čas mezi větve dýchá,
vždy hudci na skráň květů nasypá.

Stan. Mráz.

V zemi Feáků.

Ze svých cest

píše

Josef Wünsch.

(Dokončení.)

erkyra zabývá se hlavně obchodem a malým průmyslem. Velkoprůmysl teprve je tu ve plénkách. Je tu plynárna, parní mlýn a parní pekárna. Obchod také není právě největší. Co přiváží se a vyváží, ve městě se soustřeďuje a odtud rozváží. Do ciziny vyváží se hlavně veliká síla výborného oleje a vína. Vína jde mnoho do Francie, kde vyrábějí se z něho druhy nejjemnější. I něco ovoce se vyváží. Za to však přiváží se obilí všeho druhu, hlavně pšenice a kukuřice. To, co zde se urodí, sotva na čtvrt roku by stačilo. I maso hovězí dováží se až i z Bulharska, tabák z Epiru. Cizině platí Kerkyra zlatem i stříbrem. Ale s penězi a hlavně s měněním větších ve městě veliká je potíž. Především dlužno věděti, že i Řekové drží se soustavy frankové. Frank sluje drachma a má 100 lept ve mědi. Ale drachma ve stříbře neplatí 100, nýbrž 120 lept, neboť stříbro i proti zlatu má zde ažio. Ionská banka vydává papíry po 10 a 25 drachmách. Desetidrachma přestřihuje se na 5 drachem. Ale drachma papírová platí zase jen 112 lept. Stříbrná pětidrachma platí také jen 5 × 112 lept, tak že i zde stříbrné ažio se tratí. Na tom však není ještě dosti. Starší stříbrné drachmy řecké platí jenom 100 lept. Podobně jeli stříbrňák kterýkoli neb i měďák velmi ošoupaný, ztrácí z ceny až i 20 lept. To jsou peníze řecké. Ale mimo tyto užívá se také peněz a to hlavně franků ze všech dílů Evropy z rozmanitých dob pocházejících. Měníšli napoleondor, obdržíš někdy každý frank z jiné země a z jiného věku. Ale cizí franky stříbrné platí opět jen 100 lept, a jsouli otřené, i méně. Z toho viděti, že tu i peníze samy takto pozbývají pevné své hodnoty, že kupujícímu dáno na vůli, zač frank ten který udati, a prodávajícímu, zač jej přijíti chce. Že nováček, který v tajnosti tohoto Babylonu peněžního posud zasvěcen není, na všech stranách bývá ošizen, je zcela přirozeno. Vždyť každé mince, již béře, i ražení i stáří i zachovalost náležitě dlužno uvážiti a oceniti. Měníli pak nezkušený ještě, zřídka kdy s celým svým majetkem se shledává. Tážešli se přítele po penězoměnci solidním, poctivém, každý krčí ramenoma. Není ho tuto, totiž poctivého, ač penězoměnců tucet sedí za každým rohem. „Ošidí vás každý, tím můžete býti jist!“ — tak potěšují člověka — „běží jen o to, kdo učíní to nejméně — nestydatě.“ Hned na počátku měnil jsem napoleondor. K vůli jistotě vzal jsem si usedlého Kerkyřana s sebou. Ale usedlý Kerkyřan valně mi nepomohl. Peněžník na papíry nechtěl dáti ažia žádného. Chtěl jsem stříbro, a on mi dal jen $19\frac{1}{2}$ franku, a ty byly — jak říkáme — každý pes z jiné vsi. Platím u oběda. Tam zvídám teprve, že cizí frank platí jen 100 lept. Běžím k peněžníkovi, že chci stříbro řecké. Peněžník, že s radostí, že je mu to jedno, a také sku-

tečně vysázel mi mezi jiným i 3 stříbrné pětidrachmy. Jsem tomu teď náramně rád, že mám konečně stříbro řecké. Ale u večeře zvěděl jsem, že i s pětidrachmami o celých 120 lept byl jsem ošizen. Tedy přece jen ošizen! — Ostatně za vyučenou platiti musí každý, a tak i já za několik dní a po dlouhém vyptávání se a doptávání a počítání tak daleko již jsem dospěl v moudrosti před bohem a před lidmi řeckými, že by každý časně musil si přivstati, kdo by mne obyčejným způsobem chtěl ošiditi. A staneli se — a zajisté že se stane — bude to alespoň něco nového.

Nemajíli již peníze samy žádného pevného podkladu a jisté ceny, což teprve děje se s cenou zboží samého! Ta cizinci ustanovuje se právě jen dle kabátu. Kerkyřané v dobách dřívějších uvykli tomu, že cizinci a hlavně Angličané peníze házeli jim plnýma rukama. Tím Kerkyřané znemravněli. Co dříve se jim dávalo, to teď sami si berou. Maličký příkladeček. První den dostal jsem 3 pomeranče za 20 lept. Já náramnou radost z rajských těchto jablíček. „I co vám napadá, to vás šeredně ošidili!“ tak mírnil radost mou vážný hlas zkušeného. Druhý den chtěl a obdržel jsem již 5 oranží. „Ještě málo! Musíte smlouvat!“ Smlouval jsem a skutečně obdržel jsem jich 5 za 10 lept. Nazejtří před košíkem zlostně vzkřikl jsem: „Hex, hex!“ a 6 jsem jich také obdržel. Ve dnech následujících pak až i 10 jsem jich bral za 10 lept, dle toho, byloli jich mnoho na trhu. Člověk ovšem i v Řecku se musí přičinit, a pán bůh i s Řeky mu pomůže.

S vínem je totéž. V Afthonii, ve předním restaurantu zdejším, stojí čtvrt litru 25 lept. Týž malvaz však „pro domácí potřebu“ platíme ve dvorní své spelunce litr za 40 lept. Jsme s tím jak náleží spokojeni a dvorní náš dodavatel s námi.

Potraviny váží tu vesměs ještě dle lehkých liber anglických po 16 uncích. Kilo má 2 libry a 2 unce anglické. Libra bílého chleba první jakosti stojí 18—22 lept. Libra hovězího 75—80 lept, skopové za to velmi je laciné, stojítě 20—30 lept. Jedno vejce a čtvrtka kozího mléka platí se po dvaceti leptách, kdežto cena rozmanitých ryb stoupá od 15 až do 90 lept za jednu libru. Pěkný dům na Kerkyře stojí 40 až 50 tisíc a pozemek 10 až 100 tisíc franků. Té doby však nižádných pozemků tu nelze koupiti, nejsoutě na prodej. To ukazuje ovšem k tomu, že v době nové blahobyt zajisté stoupá. Kůň stojí 50—500 fr., osel pak nejvýše 60 fr. Za koně jízdeckého dávají si platit 10 fr. za den, za povoz 20 fr. i více. Dělník u sedláka vydělá si $1^1/_2$—3 fr. denně beze stravy. Služce platí se až 20 a služebníkovi až 30 fr. měsíčně i se stravou. Za to však řemeslník poctivě vydělá si jenom asi 2—3 fr. denně.

V zemi tak úrodné, jako je Kerkyra, živobytí je velmi laciné. K obědu i k večeři chodíme co den do xenodocheia (hostince) Afthonia zvaného. Jídla každého dávají jen malé dávky, ale vše velmi chutně je připraveno. Jsme tu jak náleží spokojeni. Jiní jsou zajisté také spokojeni, neboť bývají někdy všecka večeřadla obsazena. Po ruce mám tu právě katalogos tagétón, jídelní lístek. Oznámena tu 34 jídla a levné ceny veskrze v leptech. Polévka trojí po 20, maccheroni po 25, slepice a kuře po 70, telecí hlavička 50, pečené jehně a vepřová

pečené 45. Všechna ostatní jídla masitá po 35 a moučná po 25. Chléb 10 a sýr čerstvý Kerkyrský rovněž 10. — Musí člověk několik talířů tu vyprázdnit, než utratí frank. Co ještě si můžeš přáti, smrtelníku?

Tak město. Venkov Kerkyrský živí se pak dílem zemědělstvím, dílem plavbou. Plavci řečtí po celém východě prosluli obratností a neohrožeností svou. U Řeků oblíben je zvláštní druh plavby, tak zvaná cabotage. Užívají menších lodí až 10 tun nesoucích, a každá loď má svého náčelníka a asi 5 marinářů. S nákladem nevelikým plují lodi ty po všech březích moře Středozemského a Jaderského. Mužstvo nedostává platu ujednaného, nýbrž podíl má na výtěžku. Májli štěstí, až i 400 drachem vydělá marinář za měsíc, kdežto jinak obdržel by jen asi 50 drachem platu ujednaného. Jen Kerkyra má asi 400 takových lodí.

I moře kolem Kerkyry mnohými oplývá rybami. Ale ku podivu! Plavci Kerkyrští skoro žádného zalíbení nemají na rybolovu. Vlastí plavci loví často ve vodách řeckých. Do Kerkyry pak mnoho ryb z ciziny se dováží. —

Než ještě s městem se rozloučíme, budiž tu krátce ke chvále obyvatelů jeho připomenuto, že jsou čistoty velice dbalí. Vody nešetří se tu v obydlích nikde a nikterak. Hotel Constantinople není sice mezi hostinci Kerkyrskými hvězda první velikosti, ale čisto je tu vše jako na sloupku. Třikráte v témdni hostinec vodou se zaplavuje, vše čistí se a umývá, že nikde ani prášku ani smítky. Po nočních a velmi obtěžujících živočiších nikde ani památky. Jen četní moskytové kolem uší stále mi vrčí. Ale mám u nich prazvláštní protekci. Mne neštípají, ač soudruh můj vypadá, jako by jej oteklinou oblil.

Co řečeno tu o čistotě příbytků, nevztahuje se ovšem nikterak také k ulicím. Na ulici rovnou cestou vyhazuje se vše, co ve příbytku stalo se nepotřebným. Ale nemám jim to nikterak za zlé. Předně to nikomu neškodí a pak činí to jenom z pohodlí. A to je věc velmi příjemná. Vlastní rukou sám jsem se o tom nejednou přesvědčil. Ne že snad bych byl kůry oranžové házel kolem jdoucím obejdům na hlavy, — bože uchovej! — házel jsem je na střechu domu protějšího. A to bylo pohodlno, náramně pohodlno!

První pouť z města povede nás směrem jižním. S esplanady sestoupíme k moři, které tu ohromným obloukem vniká do země. Toť starý přístav Alkinoův. Tak pověst totiž vypravuje. Pobřeží upraveno tu ve pěkné nábřeží: Cesty pohodlné a stinná stromořadí vedou nás do předměstí Castrades zvaného. Toť oblíbená procházka Kerkyřanů. Hlavně času nedělního živo tu velmi. Kdo má zdravé nohy, jde pěšky. Kdo pak koně si může opatřiti, dokazuje celému světu, že ve krásném umění jízdeckém ještě daleko to může přivesti, ač budeli se chtít učit. Tenkráte také četné kavárny Castradské lákavé stolečky své do trávníku staví až k samé promenadě. Požívajících všude hojnost. Drobné děti starým batolí se mezi nohama. Na moři také živo. Četné barky poletují tu s plachtami rozepjatými. Dva čluny rybářské vlekou právě nekonečné sítě ku břehu; mužstva mají asi 20 osob. Kořist bude hojná, i se břehu je znamenati, jak v sítích se to hemží. Konečně

vše na malý stáhli prostor. Do velikých košíků nabírají tu drobotu mořskou a do člunů přesýpají. Několik kluků kolem obchází; rádi by teď též vybírali, ač nelovili. Přes tu chvíli křik a hádka. Někdy také nějaká „mastná“ dotěravému kluku sedne na záda. Kluk otřese se a hledá své štěstí jinde.

Kde nyní táhnou se chudobné domky Castradské, tam stávala stará Kerkyra od Korinťanů založená. Jmeno Palaiopolis udrželo se tu dosud. Uprostřed zahrad a sadů je tu ještě několik kapliček. Některé jsou velmi starožitné. Snad jsou to nejstarší chrámy křesťanské na Kerkyře vůbec.

Trochu dále od moře viděti lze památku velmi starožitnou, náhrobek Menekratův. Byltě Menekrates asi jako čestný občan Kerkyrský a když pak na moři zahynul, Kerkyrští postavili mu tento pomník. Dlouho zemí úplně byl zasypán. Až když stavěli tu silnici, objeven jest i se starožitným nápisem svým a částečně odhalen. Pokud nad povrch zemský vyčnívá, viděti je vrch jakéhosi chrámku okrouhlého z balvanů vápencových vyvedeného. Teď mříží železnou je opatřen a tak veškerého poškození je uchránén.

Dále k jihu. Stavení venkovská ztrácejí se v překrásných zahradách. Po levé straně mezi silnicí a mořem táhne se rozkošný park královský. Na prostoře nejvyšší, nad samým mořem, stojí jednoduchý zámeček Villa reale neb i Monrepos zvaný. Odtud překrásný rozhled po moři, po ostrově i po městě. Za vedra letního rozkošno tu obývati ve stínu vzácného stromoví jižního a ve chladu větérku mořského. Lord Adam zámeček dal vystavěti. V době nové pak rodina královská v létě tu přebývá.

Dále vnikáme po nevysokém hřbetě poloostrova, který do širého chobotu vystupuje. Celý poloostrov poset je vinohrady, zahradami oranžovými a háji olivovými. Za ploty zahrad slouží ohromné kaktusy a růže rozkošně kvetoucí jako za prvního podletí. Uprostřed zahrad domky ve stínu snivých cypřiší. Nás ovšem lákají nejvíce stromy oranžové zralým ovocem obalené. Tak hned vedle parku královského viděti celý temný lesík oranžový, jenž vůní svou až zaráží. A nikoho tu není, kdo by požehnanou úrodu tu střehl. Což aby tak člověk na chvilku pohověl si ve vonném stínu tom a také snad okusil toho zlatého požehnání božího. Ale na neštěstí plot je příliš vysoký a já mnohem těžší než lehkomyslné myšlenky mé.

Dále po pravé straně nekonečný věnec zahrad oranžových. Z pravidla stromky oranžové 2—3 m. nikterak nepřevyšují, ale se silnice viděl jsem tam jeden strom oranžový, který co do velikosti i s největší hruší naší mohl by se měřiti.

Konečně po silnici velmi pečlivě upravené dospěli jsme volného jakéhosi prostranství nad samým mořem, kde silnice se končí. Místo to je oblíbená procházka Kerkyřanů. Sluje „il canone,“ jelikož v dobách francouzských dělo tu stávalo, oznamujíc blížící se nebezpečí.

Teď nebezpečí ovšem již není žádného, i dělo již dávno odstraněno; ale krásný rozhled, jenž se tu otevírá, zůstal posud. Pod nohama našima v pravo rozlévá se širý chobot Kallichiopulský, starý to záliv Hyllův. Ve starém věku zajisté ho tu užívali s velikým prospěchem.

Hlavně severní část jeho chráněna je přede všemi větry. Nyní však tak velice je zanešen, že pojíždějí tu jen lodi menší. Za zálivem úrodná pahorkatina ostrova na hodiny zdélí se táhne. Tu malé osady, tu jednotlivá stavení po návrších jsou rozeseta. Právě proti nám chobot uzavírá nevysoký hřbet horský po levé straně k moři příkře se sklánějící, lesem olivovým hustě zarostlý. Na úpatí jeho opuštěný v rákosí kostelíček sv. Mikoláše a osamělé obydlí přívozníkovo. Nahoře veliký vodojem vodovodu Kerkyrského. Kerkyra dříve nedostatkem vody pitelné trpívala velice. Měla jen cisterny, a když i v těch již vody nebylo, v sudech přivážela se voda po lodích do města a zde jako jiný nápoj se prodávala. Byla tedy potřeba již velice pilná, aby si Kerkyra vodovodem dobrou vodu pramenitou opatřila. Za tímto hřbetem rozkládá se veliká osada Gasturi, jež honosí se nejkrásnějšími ženami na celém ostrově. Co pravdy na tom, říci nemohu. Neboť když jsem se tudy jednoho dopoledne ubíral, nic obzvláštního věru jsem neviděl. Možno, že ty krásné nebyly právě doma. Naproti tomu Gasturi u mne v paměti jsou velmi nemilé. Bylo horko, a vyschlý jazyk můj toužil po černé kávě, toužil velice. Vstoupil jsem do stavení zde i onde, kde se mi právě zdálo, že by něco jako černou kávu uměli uvařit. Přál jsem si „café mavron“ tónem jemným, prosebným, ač dobře chtěl jsem platiti. A přece nedali a nedali; dělali, jako by nerozuměli, a ještě se mi vysmáli. Oheň pekelný volal jsem na jejich hlavy. Však jich trest zajisté nemine!

Právě v samém hrdle chobotu Kallichiopulského z moře neveliká vynořují se skaliska a několik set kroků dále jiná skalina o něco větší. Po příkré stráni scházím pěšinou velmi ošemetnou. Ode břehu pak násep kamenný vede až na skalinku první. Skákati s balvanu na balvan. Vyražení to věru dosti krkolomné. Konečně jsme u cíle. Je to snad ten nejmenší obydlený ostrůvek na světě. Celkem je to jen něco málo čtverečních metrů plochy, a na té prostoře je dvoreček, zahrádka neboli hřbitůvek, kaplička a klášteříček, těsné obydlí jediné klášternice. Sestra Anastasie přijímá návštěvy osamělých poutníků jako jsem já. Činiti tak může bez ostychu. Hodiny života jejího k západu valně již se nachýlily. Chudý chrámeček její s těmi podivnými obrazy svatých, do kterého 5 pobožných snad by se přece vešlo, přijímá pak také malé nebo větší dárečky. Ale větší mnohem raději. *En blachernais* psáno stojí na staré, mnoho již upotřebené pokladničce. A ta zahrádka má jen 3 kroky zšíří a tolikéž zdélí. Je tu neveliký kus kaktusu, jeden keř myrtový a jeden růžový. V rohu smutná stojí cypřiše. Mezi cypřiší a keřem růžovým malý hrobeček. Na křížku jednoduchém psáno tu: *Theodotes Monaches esothe ten iuniu 1863.* Nebude snad dlouho trvati, a i Anastasie šedou hlavu skloní do stínu hrobového, a jiná sem přijde obyvatelka a ošetřovat bude snad i její hrob, až opět — —

Pobudem' a nebudem' — — Podivné myšlenky rojí se tu ve hlavě, když člověk sedí na té osamělé výspě a naslouchá šumění vln, jež tlukou se tu o vetché hradbisko.

Světa nepřebudem — — —

Hola hou! Hola hou! — Volám na převozníka ku břehu protějšímu. Uplynula hezká chvíle, než na člunu se přihoupal. Skočil jsem

do člunu, a houpali jsme se oba. Houpali jsme se ke druhému skalisku. To je mnohem větší. Táhlými cypřišemi celé je zarostlé. Střed jeho dílem i zdí tak je vyrovnán a vyvýšen do plochy vodorovné, že z dálky velikému korábu po moři plujícímu silně se podobá. Plocha jeho asi 10 m. má výše a 200 m. objemu. Skalisko sluje *Pondikonisi*, ostrov krysí. Podání Kerkyřanů vidí v něm však onu loď feáckou, která proti přání mocného Poseidona Odyssea ze Scherie do vlasti jeho Ithaky zavezla. Zde číhal prý Poseidon na loď z Ithaky se vracející, udeřil ji plochou rukou, a hle div divoucí! pevně a nehybně v moři pojednou trčela loď zkamenělá Feákům na postrach.

My neznabohové podobným zázrakům ovšem již dávno nevěříme. K lodi zkamenělé blížíme se beze hrůzy posvátné. Člun v malém přístavečku zastavil. Hned v prvním stavení stařeček jakýsi provozuje řemeslo truhlářské. Snad je to jeden ze dvou mnichů, kteří tu žijí. Pak zajisté je to užitečný úd společnosti lidské. Odtud vzhůru je nám vystupovati po dvojím schodišti. Teď jsme na vrchu, jako na palubě lodní. Uprostřed stojí tu nevelike obydlí klášterní a malý chrámek. Přede chrámem otevřená cisterna a na ní několik láhví vinných. Ctihodný šedovlasý mnich láhve buď umývá aneb snad vínu, které pocestným na posilněnou předkládají, udílí křtu nesvatého. Než odstup ode mne myšlenko tak světácká a bezbožná! —

Vstoupil jsem do chudobného kostelíčka. V průčelí jednoduchý ikonostas velmi neumělým umělým kvítím ozdobený. I v pravo i v levo veliké obrazy na plátně malované. Každý má pokladničku před sebou na zámeček uzavřenou. Snad aby na vzájem se nešidili. Zvenčí u vchodu do zdi zasazeno několik desek památných, vztahujících se ku vznešeným návštěvám krále Jiřího a královny Olgy a ruských velkoknížat Alexeje a Konstantina. Po druhé straně jiné dvě desky kamenné ve stínu stromů košatých. Na vyšší desce vlaštinou básnickým zaznamenáno vzletem: „Eliška rakouská odpočívala zde, pro ni vánkové dýchali jemněji, a skalisko, jež kvítí jí podávalo, v paměti rádo ji chová. 1861.“ Roku tohoto totiž císařovna rakouská, na Kerkyře ze zdravotních ohledů meškajíc, po moři častěji sem zajížděla a s potěšením na opuštěné výspě té dlívala. Podobně i trochu níže slavnostním nápisem zaznamenán „Il faustissimo giorno,“ když r. 1877 korunní princ Rudolf místa tato navštívil. — Klášter i chrámek stojí uprostřed. Celá ostatní prostora zdí nevysokou ohrazena, že skutečné palubě velice se podobá. Příďa mimo to v rozkošné loubí je upravena, a i zaď podobně již se upravuje. Milo tu poseděti a naslouchati hudbě vln bijících v dole do boků skalnatých. Po strmých svazích vzdělány jsou zahrádky malé, ale velmi úrodné. Ale mají tu take dva zlé, na řetězích uvázané hafany a ti ustavičným štěkotem ruší klid posvátný, jenž vznáší se po začarované lodi feácké.

Převozník za frank zdvořile se děkuje. Jeden člověk přec, který je spokojen.

Na novou opět vydáme se pouť. Ze brány královské v pravo pode tvrzí Abraham, na jejímž vrcholku zřízeno teď ptochodocheion (chudobinec). Odtud k západu do předměstí Manduchia, nevlídného hnízda rybářského. Hlavní ulice táhne se podél pobřeží mořského. I zde jsou sklady potravin, mnohá oinopolia a kafeneia. I tři nebo čtyři řecké chrámy jsem pozoroval. Ale vypadají vesměs velmi chudobně. Za Manduchiem silnice se zvedá. Potkáváme mnoho venkovanů, kteří zeleninu, ovoce, víno, uhlí a dříví na oslech a koních vezou do města. Oslů však viděti ještě jednou tolik co koní. Hlavně osel trochu té nechutné potravy perně zde si musí vydělati. Na každém boku visí plné, těžké koše. I pán jeho usadil se na hřbetě. Za ním někdy sedí i žena nebo kluk. S takovou tíží malé oslátko drobnými krůčky žene se ku předu. To se oslům u nás vede přece jen mnohem lépe — mnohý vzdychá — snad jen pod přílišnou tíží vyznamenání, jichž množství veliké ukrutná fortuna složila na bedra jeho.

Úrodný, pečlivě vzdělaný vršík opět se niží. Před námi otevírá se utěšené údoličko, jehož středem řeka Potamo se vine. Za řekou opět stráně olivami hustě zarostlé, a ze šerého stínu hájů olivových prokmitají bílé osady. Právě před námi vsi Potamo a Europulus, v levo Alipù. Přes říčku Potamo pne se kamenný most, stavba asi benátská. Potamo je jediná řeka, která v době této má vodu, vodu skutečnou, mokrou. Všechny ostatní řeky, které kdekoli jsem překročil, překročil jsem nohou suchou, nemělyť vody ani kapičku. Všude jen suché řečiště bílou drtí vápencovou vyložené. Voda řeky Potama od mostu tiše k moři se posunuje. Stojíme opět na půdě klasické. Jak pověst vypravuje, zde Odysseus po tolikerých útrapách smrtelných z moře rozbouřeného šťastně vyvázl a na pevnou zemi se dostal. Zde na břehu zarostlém prospal se ve měkkém listí. Zde probudil se rozpustilým křikem hrajících si děvčat feáckých. Zde řečí lichotivou získal si přízeň božské Nausikay, zde odehrála se celá ta utěšená idyla, jež, jak Homér ji vypravuje, nahlédati nám dává ve spůsoby a mravy tehdejší. Již tenkráte obává se Nausikaa jazyků utrhačných, aby neřekl snad někdo s potupou: Hleďte, jaký krásný a veliký cizinec ten pronásleduje Nausikau! Kde toho sebrala? Přivedla si ho snad z jeho lodi, anebo sestoupil snad ku vroucím prosbám jejím sám nějaký bůh? Ovšem feáčtí ženichové naši jsou jí příliš špatní! — Ale Nausikaa sama také uznává, že bylo by proti dobrému mravu, kdy by Odysseus ji následoval. Sama prý neschvalovala by toho u jiných dívek, kdy by takto rodičů svých neposlušny byly. To přece svědčí o krásné a šlechetné duši její. — Ale čtěte sami a pilně šestý zpěv a následující. Já sám byl bych se do té princezny skoro zamiloval, když jsem na březích Potamu tento líbezný zpěv Homérův opět a opět si předčítal.

Ves Potamo má úhledné domky, pěkný kostel a při něm campanile velmi úhledný. I ten je stavba patrně benátská. Zastavil jsem se tu na čtvrt hodiny a černou kávou se občerstvil. Odtud dále k západu. Bylo asi 10 hodin. Slunce pražilo, jako by to bylo v Africe. Cesta zvenáhla stoupala. Ob čas objevila se v pravo mezi zelení rozkošná hladina mořská, právě proti mně ostrůvek Lazaretto zvaný a od něho dále k západu chobot Govinský několikráte rozvětvený. Tak vnikl jsem

do tajemného lesa olivového. Cesty odbočovaly od hlavní, cesty se křižovaly. Měl jsem starou mapu ještě z let padesátých; lepší mapy na celé Kerkyře při vší práci nebylo lze sehnati. Je dosti špatná, a soudím dle mnohých znaků neklamných, že je místy i falešná. Že poznamenány tu všecky cesty nynější nebyly, je zcela přirozeno: nebyloť jich tehdáž ještě. Neboť Kerkyřané přese všecky obavy pánům Angličanům v málo letech ukázali, že volné silnice dovedou si pořídíti sami, bez drahého a nadutého poručnictví anglického. Ale mně se zastaralou mapou vedlo se velmi zle. Za půl hodiny spozoroval jsem, že bloudím. Ale ani to mi nevadilo. K cíli určitému nehnal jsem se a krajinu poznati jsem mohl i bloudě. Držel jsem se jen směru západního, a kde to šlo, k jihu jsem se uhýbal. Tak mezi zálivem Govinským a Curcumellami kráčel jsem skoro naskrze dobrými cestami asi dvě celé hodiny. V pravo, v levo hustý les věkovitých oliv. Po nějaké osadě ani zdání. Za celý ten čas skoro ani človíčka jsem nepotkal, jen pozdálí ve hlubokých údolech slyšel jsem osamělého pastevce, an na píšťalu vesele si hrál. Tak přišel jsem konečně do údolí, jehož středem vinulo se koryto vyschlé řeky. U Afry octnul jsem se v krajině, že nižádný park náš nemůže býti rozkošněji položen. Olivy, mohutné jilmy a platany, mezi tím tmavé cypřiše, vinohrady a zahrady oranžové. Afra sama malebně pne se po úbočí. Zde u Afry spatřil jsem také pinii, jeden z těch řídkých stromů, jež Kerkyra hostí. Na všech svých poutích po Kerkyře celkem jen 4 pinie jsem zahledl, a o dvou pro velikou jich vzdálenost nemohu říci zcela určitě, bylyli to skutečné pinie.

Odtud dále k západu po silnici velmi dobré. Všude nekonečný hustý les olivový. Jen tu a tam dvorec osamělý. Silnice znenáhla opět se zvedá. Blížím se západnímu okraji ostrova. Ten značně je povýšený a k moři pak příkře spadá. Avšak tam kyne již cíl dnešní pouti mé, Pelleka na vysoké stráni rozložená. Především však překročiti jest po mostě klenutém řečiště opět vyschlé.

Konečně po mnohém stoupání kolem letohrádkův uprostřed vinic rozkošně rozložených dorazil jsem do Pelleky. Rozložena je po příkrém svahu stráně skalnaté. Z dálky milo na ni pohleděti, ale uvnitř po hrbolatých a špinavých cestách, které jednotlivé stavení spojují, člověk smrtelný nohy div si nezpřeráží. Jakýsi zavalitý výrostek se dvěma ještě assistenty proti přání mému ujal se kroků mých a služeb svých ciceronských laskavě mi nabízí. Já mu sice nerozumím a on mně také ne, ale přes to přese všecko vykládá dále. Do výše mne vede kolem chudičké kapličky jakéhosi evangelisty. Řecká tato kaple sušárnám ve mnohých našich vsech se vyskytujících podobá se jako vejce vejci. I pilíř na zvony je tu, ale zvonů již nemají. Ještě výše vystoupili jsme na ostrý hrot vápencový. Je to nejvyšší bod v celém okolí. Odtud překrásný rozhled po celém skoro ostrově. Od Pelleky směrem skoro východním stopovati lze bílý pruh, jenž tu i tam v zelených hvozdech se ztrácí a vždy zase prokmitává a až k městu se vine. Tam nejzáze proti nám město a Citadella z vln noří se modravých. Před ním v pravo tichý chobot Kollichiopulský, za ním v levo táhne se mocný hřbet horský; toť posvátný Pantokrator s ostrými zubci svými. Mezi městem a námi v šíř i dál rozkládá se utěšená úrodná krajina, většinou šedé

háje olivové, sady ovocné a vinohrady. Polí poměrně málo znamenati, louka tu pak skoro žádná. Jen na severozápadu táhne se rovina bažinatá, a na okraji jejím něco luk se zelená. Pahorkatina to mírně rozvlněná. Semo tamo něco pahrbků roztroušeno, jinde táhlé hřbety horské. Tak pod námi nevysoká táhne se stráň a na ní osady Veripatades a Calafationes, v pravo vsi Curamades a Sinarades. Za nimi mohutný vypnul se dóm horský Hagioi Deka (Deset Svatých) zvaný. Na východě nižší hřbet se táhne od Gastur až k Pondikonisi. Před ním jiná vypnulina s osadou Viro. Tak krásně vše tu rozestřeno leží před zrakoma našima, že by na krásném obraze krásněji nemohlo býti vyvedeno. Skoro každý pahrbek má svou osadu, to koruna jeho. Spustlých zřícenin pevných druhdy hradů a pyšných zámků není tu naprosto. Každý člověk od pradávna tu míval svá práva čistě lidská, každý stejná měl práva a stejné k celku povinnosti. Zde nebylo despotů a otroků po dlouhá tisíceletí. Až v pozdním středověku teprve feudalismus mocí sem se dral. Ale neujal se tu nikdy. S mocnými uchvatiteli i on vzal za své, a na Kerkyře jako v ostatním Řecku panuje opět rovnost demokratická.

Zvláštností venkova Kerkyrského je, že skoro všechny čelnější osady jeho založeny jsou na příkrých a těžko přístupných výšinách. Vysoké položení to mnohé ovšem má nehody. Osada tak příliš vzdálena je krajin úrodných, níže položených, které jest jí vzdělávati. Vodu, plodiny polní a vůbec všecky potraviny do vrchu příkrého třeba mocí vyvážeti. I spojení osady s osadou takto velmi je stíženo. Vyžaduješ dobrých silnic dlouhými a mnohými oklikami vzhůru se pnoucích. A přece položení nedostupné poskytovati musilo na druhé straně opět výhody tak závažné, že všecky tyto nehody daleko převážily. Neboť nejnespůsobilejšího místa k založení osady lidé zajisté nikdy si nevolili. Tu pak pravdě se podobá, že na Kerkyře od pradávna rozhodovala zajisté vždy jen jistota a bezpečnost před vpádem nepřátelským. Na výšinách nedostupných i slabším osadám snadno bylo života i majetku před násilníkem uchrániti. A země tak krásná a bohatá zajisté často lákala k nájezdům loupežným.

Jak na svých potulkách po ostrově každým krokem jsem se přesvědčil, je půda zdejší ku podivu plodná a úrodná. Podklad je tu skoro všude vápenec. Ale není to holá, mrtvá skála krasová, která na př. v Dalmacii nás leká. Na Kerkyře i ty nejvyšší hory skoro až po samý vrchol stromy neb aspoň křovinami jsou zarostlé. Tak i na výšinách a po stráních dosti drží se vláhy potřebné. Řeky ovšem času letního vysychají skoro vesměs, za to však veliké množství pramenů ze země skalinaté se deroucích dokazují, že vláhy tu není nedostatek. Kdy by prameny ty jako potůčky po polích náležitě se rozvedly, jakož i kdy by všecka úrodná země, jež dosud ladem leží, náležitě se obdělala a vysázela, pak zajisté i přirozená tato vlhkost tím větší nabyla by působnosti. Jen píle více; výtěžek zajisté je neobyčejný. Palice kukuřičné na př. v 10—16 řadách až i 1000 zrnek vydávají. Ječmen dvakráte do roka se klidí. Zaseješ a za dva měsíce již jísti můžeš nový chléb. I zelenině všeho druhu výtečně se daří. Čtyři- až pětkráte vyrůstá na témže záhoně. Ale panovnicí v říši rostlinné je

přece jenom oliva. Celý ostrov lesy olivovými je zarostlý. Nacházejí se tu namnoze i kmeny tak ohromné, že stáří jejich ani přibližně nelze určiti. Oliva bují tu sama sebou. Nikdo se o ni nestará, nikdo jí nepěstuje, neošetřuje. Ani s ovocem nedají si tolik práce, aby je setřásli a probrali. Čekají, až samo se stromů sprchá. I při lisování vedou si velmi nedbale. Kdy by vše řádně a pečlivě se konalo, oleji zdejšímu málo který by se vyrovnal. Za starých časů i 300.000 barilů oleje z Kerkyry se vyváželo. Ale neblahými poměry agrárními pěstování olivy tak se zanedbalo, že vyváželo se pak již jen 90.000 barilů. Byl tu jednou čas, že nikdo nevěděl, co mu náleží neb náležíli mu vůbec něco. Vyskytovaly se mnohdy případy, že oliva náležela jednomu, ovoce její druhému a půdu, na které oliva stála, třetí si přivlastňoval. Jeden nepřál druhému, a tak hynuli všichni a hynula celá země. A zlu takovému a podobnému odpomoci ani páni Angličané neuznali za dobré. Teprve nynější vláda v tomto směru počala upravovati; až pak vše náležitě se urovná, celá země znova zkvete zajisté v krátké zase době.

S těmito nadějemi do budoucnosti ještě krásnější nerad jen loučím se od rozhledu tak utěšeného. Scházíme po klikaté cestě opět do vsi. Zde stavíme se v kavárně, v Pellecké kavárně. Čtyři stěny obílené a nad nimi střecha učmouděná, slunce volně sem prochází hojnými štěrbinami. V jednom rohu na plochém kameni ohniště, dále dva stoly a několik lavic dřevěných. Proti ohništi kredence, totiž nějaká bedna a na ní lahvice a talířky, cibule a chléb. Na stěně visí staré, dávno již osleplé zrcadelko, obraz nějaké krasavice, nejspíše Cerery a několik obrázků svatých. I dvě čísla jakýchsi časopisů jsou tu za rámečkem. Na humoristickém Turek a ostatní mocnosti na žebřících skáčí mezi vejci, druhé pak je časopis Fone ze dne 15. října s nějakou básní. Dva vojáci vedle mne hrají v karty, kluků na čumách plná je světnice. Dříve totiž dvěma děvčátkům po malém daroval jsem obrázku. Skákala radostí a výskala. Tím však veškeru mládež Pelleckou na sebe jsem poštval. Každý ruce ke mně vztahuje a chce míti také „andělon."

Tak vyprovázeli mne hoši až za ves. Tam ve hlouček se sesedli a sborem pěkným zpívali několik písniček. Když jsem takto kluků šťastně se zbavil, chopili se mne psi Pellečtí a ti štěkotem svým ještě daleko mne doprovázeli. Kameny i tuto čeládku konečně jsem zahnal.

Sestupuji do údolí po stráni mírně nakloněné, úrodné. Zahrady, role a vinohrady s háji olivovými mile střídají se. Ovce mečí, beránkové pláčí. Ze všech stran veselý zpěv pastevců. Je zajisté pravá rozkoš to vyhřívati se na dnešním sluníčku.

Tak údolím znenáhla se zvedajícím po březích vyschlého potoka do osady Curamades zvané jsem se dostal po dvouhodinném putování velmi klopotném. Curamades slaví nedělní odpoledne. Mužští povalují se na sluníčku nebo sedí a kouří v oinopoliích, ženy a děti pak sesedly se po vsi do malebných skupin. V Curamades na dobrou opět dostal jsem se silnici, která přivedla mne do Castellaru. Odtud po mnohých příkrých klikatinách scházel jsem do údolí. Příkré svahy mocného uzlu horského, Hagioi Deka, po pravé zůstávaly straně. Tak dostal jsem se do Chinopiasta v hájích olivových překrásně uloženého. Mladík jakýsi uvedl mne do oinopolia. Zde obědem nejvýše střídmým po dlouhé

pouti dnešní trochu jsem se posilnil. V malé síňce mnoho sedláků sedělo tu pospolu. Vlasky z nich nikdo nemluvil, jen hostinský, ale ten vlaštinu lámal ještě hůře než já. Všichni chovali se velmi slušně, a vyptávání — jak samo se rozumí — nebylo konce. Mezi jiným chtěli také věděti, jaké u nás — v Italii máme oranže, jaké víno, jaký tabák atd. Zodpovídal jsem vše, seč jsem byl a kolik dovedli chápati. Ad impossibile nemo tenetur.

Odtud do města měl jsem ještě dobré dvě hodiny cesty. Ale byla to pohodlná procházka po dobré silnici. Venkované z města pod večer se vracející trousili se hlouček za hloučkem. Žebravé děti oslovily mne tureckým: effendi! Kde to vzaly? — Od Albanců snad se tomu naučily.

Byl jsem v divadle, v Kerkyrském divadle národním — *demotikon theatron Kerkyras*. Zde čtěte vstupenku! Klopil jsem za ni 2 drachmy — *time drachm. 2.* — Mám *protai seirai*, *thraniu arith 2*, *thesis 25*, t. j. mám druhé řady sedadlo 25.

Nemyslete, že dává se nějaké ohromující drama Sofokleovo. Bůh uchovej. Pěti se bude Favorita mistra Donizettiho. Pěti se bude vlasky. Řekové totiž, vyjma některé písně a sbory, nezmohli se dosud na nic, co by na jevišti mohlo se pěti a provozovati. Řekové, ač hudby vždy bývali a posud jsou velice milovní, nemají posud své opery. Pode jhem tureckým opera nikde ovšem se nevyvinula.

V Kerkyře mají zvláštní budovu divadelní. Původně vystavěli to Benátčané jako bursu. Je to jedna z málo budov Kerkyrských, která architekturou svou přece trochu vyniká. Ale když Merkurův stánek proměnili ve chrám Mus, jakési přívěsky a přístřešky k tomu přistavili a tím původní budovu ctihodnou velice znešvařili. Vnitřek pak vypadá také náramně nechutně a prkenně. Čtyři řady loží nad sebou, 21—23 v jedné řadě, a vše tak holé a jednotvárné, že podobá se spíše římskému kolumbarii činžovnímu. Přízemek k jevišti jen nepatrně se sklání. Zde v těsných řadách natloukl nějaký fortelný truhlář sedadla tak uzounká, že i štíhlý člověk stěží se tam vtěsná.

O 8. hodině vstoupil jsem do hlediště. Nebylo tu skoro ještě ani človíčka. Kerkyřané patrně také navykli čekati, až se „to“ sejde. Čeká jeden druhého a nejde nikdo. Za to však orkestr již se schází. Každý chápe se hned svého nástroje a své kousky nejoblíbenější chutě si smyká, troubí, píská a frká, až uši zaléhají. Ďábelská tato introdukce tím je řeznější, jelikož orkestr není právě „slabou“ stránkou zdejší opery, a zde asi 25 chlapů nemilosrdně vříská s chutí právě vražednou.

Konečně pan principál na jevišti rukama třikráte zatleskal, orkestr břinkl do pravdy a špinavá opona cudně se vyhrnula. Co tu pak na prknech, jež život představují, ozářil nám mdlý svit lamp čmoudících, ku prostřednosti málo kdy se vyšinulo. Sbor mužský sice ještě ušel, ale jako sbor ženský přihrnulo se celkem šest panen širokoramenných, šeredolících, kolozubých a bezhlasých. Datum jejich narození hledati dlužno vesměs ve století minulém. Tenor Fernando tlustý je jako soudeček. Tenor snad někdy skutečně míval, teď však má již

jen břich. Za rok oddá se nejspíš řemeslu uzenářskému a tak člověčenstvo zajisté více oblaží než teď. Lenora je sice zjev dosti slušný, má pěkný hlas, ale — alt. Do vyšších poloh mocí teprve musí se nutit. To nás také namáhá. Baryton také již je na sklonku své slávy, ale i se zříceninami hlasu svého dosti dobře umí hospodařit. Namáhají se všichni sice poctivě, ale se zdarem nepatrným.

Obecenstvo pak samo jasně dává na jevo, že zpěvu a hudbě rozumí asi tolik, co Kerkyrské kozy petruželi. Mimo to nepohlíží na výkony umělecké nikterak s pietou takovou, s jakou my pohlížíme. Nechodíť do divadla, aby požilo krásy díla uměleckého, nýbrž aby nenuceně se bavilo. Dávají si zpívati a po případě zpívají si též. Měl jsem za sebou souseda na pravo a souseda na levo. Levičák ukázati chtěl, že celou operu zná z paměti, a zpíval proto vždy dva takty přede zpěváky. Druhý, basista, zpíval pak vždy s tenorem v oktávě a ve sboru jen tak někdy vypomáhal. Měl jsem tedy za jedny peníze hned požitek trojí.

V parterru bylo nás pánů jen asi jako za 2 krejcary šafránu. Loží obsazen byl asi osmý díl. Seděly tam na většině matrony velmi ctihodné. Starý zákon silně byl zastoupen. Všem svědčilo jak náleží.

Mezi jednáním vyběhli jsme každý vykouřit na rychlo několik cigaretek. Páni hudebníci z orkestru usadili se zatím na našich místech. Ale když jsme jich pak zdvořile požádali, pustili nás opět na naše sedadla.

Po demokratsku.

Nebe zachmuřené, dnové deštiví. Na procházky po Kerkyře nelze pomýšleti. Doba odchodu se blíží.

Den předposlední však slunko ze mraků přece se probralo, blíží se parné poledne. Této chvíle příhodné užijeme a vyjdeme si na Hagioi Deka. Po dvanácté z města ven. Je skoro již trochu pozdě na cestu tak dalekou a obtížnou, ale přece toho zkusíme, dnes ještě čas. U města to ještě jde, zde jsou alespoň suché pěšinky; ale dále tlapati je po silnici strašně rozmoklé.

Beru se známou cestou k Chinopiastu. Celou tu velebnou stavbu Hagioi Deka vidím před sebou. Ale vrchol hustými mlhami posud je zatažen, Deset Svatých má ohromnou čepici na hlavě. To mne znepokojuje.

Venkované ve velikých zástupech do města jdou. Malí oslíci těžké náklady suchého dříví za sebou vlekou. Stal se také zázrak. Vidím totiž selku na oslu jedoucí, a sedlák kráčí vedle ní osla pobízeje. Na východě z pravidla sedlák sedí a selka těžký pytel obilí vleče za ním.

Tak mezi rozložitými ailanty a fíky, mezi cypřišemi a palmami, mezi agavou a kaktusem cesta rychle mizí. Po kukuřičništích již jen suchá stébla. Vinice překopávají se a mrví, tu a tam nové se zakládají. V pravo i v levo letohrádky uprostřed bujného stromoví. Osady dále utekly se na návrší, jako by všemu se vyhýbaly, co po silnicích

tu přechází. Skoro zdá se věru, jako by po silnicích mnoho dobrého tu nebylo chodilo.

Před Chinopiastem v levo jsem odbočil. Teď po klikatinách příkře vzhůru do stráně olivové. Asi na desátém obratu nade hlavou prokmitala mi ves Hagioi Deka. I ta vysoko leží, skoro uprostřed příkré stráně. Po úzké stezce a uličkami ještě užšími pronikl jsem až nad ves. Tu pak počalo teprve pravé lezení. Ani človíčka jsem nepotkal. Jduli tu dobře k vrcholku, nemohl jsem se přesvědčiti. Šel jsem tedy na zdařbůh příkrou stezičkou mezi vinohrady a olivami se plazící. Cestičku ztrácel jsem a opět nacházel, jako by na schovávačku se mnou si byla hrála.

Několik oranží, které s sebou vzal jsem na ovlaženou, dávno již vzalo za své. Bylo parno ohromné. Teploměr Celsiův na slunci ukazoval 27°. Bylo 10. prosince. Za celých 14 dní, co dlel jsem na Kerkyře, jen 26. listopadu klesl na 12°, jinak po celý čas v chladném stínu z pravidla na 15 držel se stupních, s těch pak jenom o 0·5 buď klesal nebo stoupal. Na slunci pak nejednou až na 28° utkvěl. Při tom první týden vždy bylo jasno, od 28. listopadu však nebe nadobro se zachmuřilo. Pršelo ob čas, ale ne valně.

Položení Kerkyry podmiňuje podnebí velmi jemné a příjemné. Kerkyra leží hluboko na jihu. Moře mírní jak žár letní, tak i mrazy zimní. Proti studeným větrům severním a severovýchodním chrání Kerkyru vysoké hory epirské. Nejvyšší teplota je v létě až 33°, nejnižší pak jen 0°, ale to zřídka kdy. Průměrná teplota roční 19°. V listopadu, v prosinci a březnu pršívá. Sníh však i na vrších velikou je vzácností. V červnu, červenci a srpnu ustavičně je sucho. Z toho patrno, že hlavně času zimního Kerkyra mohla by býti výtečnou stanicí zdravotní pro choroby plicní. Podmínky klimatické jsou tu velmi výhodné. Musilo by však býti postaráno i o požitky duševní, ale k tomu Řekové se nemají.

Potkal jsem tu tři malé, chudobné děti. Špinavé byly a opálené jako praví mouřeníni. Odpočíval jsem, popadaje dechu a nových střádaje sil. Dětem dal jsem po obrázku. Z vděčnosti trhaly mi kytičky.

Výše a výše lezu se skaliny na skalinu. Stezka stoupá velmi příkře. Svah má někdy zajisté až 70°. Stezka ta rozkosem se vine těsnými trhlinami skalními. Olivoví již hluboko pode mnou, jen ještě křoví bodlavé obepíná skaliny. Zde ještě jedna stojí oliva. Je jediná a poslední v této výši. Vysoko nad ostatní sestry sem se vyšvihla. Je celá prohýbána a sehnuta. Je viděti, že s divou bouří a nepohodou mnoho bylo jí bojovati. Bylo snášeti jí žár vedra letního a trýzeň žízně, bylo vzdorovati jí divým vichrům podzimním. Ale vytrvala a zvítězila. Ejhle obraz hrdiny per aspera ad astra se deroucího!

Jsou asi 3 hodiny. Nade mnou visí posud vysoké a strmé dva vrcholky. Do sedla oba dělícího zahýbá stezka. Tam ze skalí zvětrávajícího mnoho živné prsti se nahromadilo mezi balvany. Pilná ruka lidská balvany v terasy srovnala a vinohrady založila na terasách. Práce to ovšem mozolná. Ale révě dobře se daří v teplém a chráněném položení tom. — Ve křoví někde hluboko pode mnou kozy se pasou. Slyším jejich mečení a cinkání zvonků. Pastevci houkají na sebe.

Vzhůru a vzhůru po cestě klopotné! Kolena ochabují. Odpočívám. Tu shůry někdo na mne pokřikuje. Táži se, co by chtěl. Nějaký mužský odpovídá, že slyšeti chce — můj hlas. Přání to se mu ovšem již vyplnilo. Ale chce dále také věděti, co tu hledám a co jsem. Jsemli prý telegraf? — Já, že jsem geograf a že chci tuto vzhůru. Muž, jenž slyšeti chtěl hlas můj, nešetřil ani rozdílu mezi telegrafem a geografem. Telegraf byl mu jako geograf. Mimo to větřil také patrně, že je to nějaké zvíře náramně neobyčejné. Ochotně mi ukázal, kudy nejlépe vzhůru je se drápati. Sám také hned vstříc mi šel. Byli tu dva, otec a syn. Měli těžké motyky, zakládali nový vinohrad. Cesta odtud nebyla již tak příkrá, a bez velikého namáhání všichni tři dostoupili jsme konečně holého, skalnatého vrcholku Hagioi Deka. Zde viděti zříceniny starých zdí jakýchsi.

Měl jsem štěstí veliké. Zatím úplně se bylo vyjasnilo. Celý ostrov ležel přede mnou jako otevřená kniha s obrázky krásnými a krásnějšími. Nevím věru, na který dříve popatřiti. Právě pode mnou Psorares a Chinopiastes. V pravo Gastury a nad ní ostrý hrot skalní s kostelíčkem sv. Kiriaky mezi cypřišemi. Dále záliv Kallichiopulský a Kastradský s Citadellou Kerkyrskou. Za tím Vido a Lazaretto uprostřed krásné hladiny mořské, z níž na severu Pantokrator se noří. Dále Korakiana a na severozápadu Pelleka trůnící na velebné výši své. K jihu hory Kerkyrské snižují se a Santa Maura jako by s nimi se snoubila. Na jihovýchodě nízké předhoří Leukimo hluboko vniká do průlivu jako ostrý hrot proti horám epirským namířený.

Jaká tu rozmanitost forem a obrysů, barev a stínů! Hory mnohotvárné a táhlá údolí, podnebí jemné a nebe v jižní kráse a jasnosti se usmívající a to moře všeobsáhlé, jež se svými choboty a chobůtky hluboko vniká do země. Čemu dříve obdivovati se, zda moři či pevné zemi? Nemůžeš se rozhodnouti, vždyť obě stejně mocným na tebe dorážejí půvabem.

Běželo mi především o to, abych pomocí dobré busoly pořídil si nárys všech bodů ostrova vynikajících a odtud viditelných. Tak chtěl jsem posouditi, pokud mapa moje správna jest a pokud nic. Oba rolníci mi při tom velmi ochotně byli nápomocni. Přípravami a pracičkou samou uplynulo rychle půl hodiny. Než jsme se nadáli, bylo půl páté a při tom šeřiti se počalo rychleji, než jsem si mohl přáti.

Rychle chystáme se k odchodu. Starý napřed cestou nejkratší, já skáči za ním a za mnou mladý. Ten, kdykoli povážlivě jsem zavrávoval, vždy ještě v čas tělesnou schránku mou přivedl do rovnováhy. Cesty tak rychle ubývalo. Ale bylo věru již na čase, že jsme za hodinu rychlého slézání ve vsi se octli. Se silami svými byl jsem právě hotov a na cestu také již nebylo viděti. Setmělot se úplně. Nevím věru, jak bych za tmy domů se byl dostal, kdy bych se tam o půl hodiny byl opozdil. Možno, že bych u některého z Deseti Svatých byl musil přenocovati.

Ve vsi najmouti jsem chtěl koně jízdeckého, abych za tmy snáze se dostal do města. Zašli jsme si do kavárny. V kavárně a spolu i vinárně seděla veškera selská noblessa Hagioidecká pospolu. Kouříce seděli tu

jako bohové na Olympu. Vkročil jsem mezi ně, jako když z čista jasna udeří. Smluvili se patrně mezi sebou, že pana telegrafa bez ušlechtilého výdělku nikterak nepropustí. Telegraf může platit, myslili si, ať tedy platí, — proč by byl telegraf! Za herku na 2 hodiny nechtěli nic více než 6 franků. Nabízel jsem 3 fr., tedy částku ještě jednou tak velikou než slušno. Nechtěli. Jsem prý bez toho již unaven a pěšky do města sám již nemohu. Prosvítalo z té selské logiky, že tedy platiti musím, cokoli se jim uráčí. Mimo to našel se tu také jakýsi člověk hodný, jenž pro dnešní večer nabízel mi přede vším dobrou večeři a pak dobrý nocleh. Myslil patrně také, že jsem dobrý hlupák a že platiti budu jako všech deset svatých.

Ale všecka ta řecká argumentace pojednou se jim zhatila. Řekl jsem rozhodně: nechtějíli jeti za 3 fr., že půjdu pěšky, že mám dobré nohy a mimo to i toho nejlepšího přítele s sebou: ukázal jsem na revolver.

Posilnil jsem se trochu, a když k jízdě se neměli, o 6. hodině sám jsem odcházel. Byla čirá tma, že stěží znamenal jsem silnici. Když vyšel jsem za ves, letěl za mnou kámen. Patrně znepokojená žluč. Očekával jsem jich více, ale zůstalo při jednom. Bystře kráčel jsem ku předu. Pokud byl jsem na úbočí hory, ještě to ušlo. Ale dole neviděl jsem již ani silnici, a silnice byla více pod vodou než nad vodou. Tak plul jsem nejvíce středem povýšeným, ale i při tom jsem se obával, abych některou z cest pobočních někam nezabloudil. Na štěstí přece vždy našel jsem tu pravou jako pravý — telegraf. Lidí potkával jsem velmi málo. S těmi na vzájem dávali jsme si „hesperan“ — šťastný dobrý večer. Pouť ta rozkošemi právě neoplývala, celkem však šťastně se skončila. Je viděti, že Kerkyřané i bez Angličanů úplnou bezpečnost dovedou si udržeti na svém ostrově.

O půl deváté vítala mne Porta reale a později hostinná Afthonie. Švarný Niko právě si hvízdal nejnovější arii.

„Popíjímli vína, strasti usínají“ — pěje Anakreon, a já mu to schvaluji. Již při druhé číši Kerkyrského nektaru všecky útroby v milé měnily se mi upomínky. Usmíval jsem se na děti umouněné a viděl Deset Svatých, ani za vzácnou návštěvu uctivě se mi děkovali a ku pouti žehnali mi daleké.

Z básnictví polského.

II.

V dramatickém básnictví polském našich dnů jest ruch velmi čilý a nadějný, ač mezi pěstiteli jeho není právě dramatika velikého slohu, kterýž dokonale vládna dramatickou technikou dovedl by uchvátiti obecenstvo hrdou řadou mohutných charakterů a rylcem ocelovým vykreslil buď nádherné obrazy polské minulosti aneb mocné pružiny souvěkého hnutí společenského. Spíš jeví se nám současná produkce jako řada více méně zdařilých pokusů, nerovnajících se obsahem ani formou smělým, namnoze geniálním konturám romantického dramatu Julia Słowackého ani originálním rysům tvůrce komedie polské Alexandra Fredry otce, jehož typické veselohry vedle hojných vad mají tolik silných, zdravých postav, tolik životní pravdy a svěží komiky, že posud první místo v dramatické literatuře polské zajímají. V nejedné příčině již daleko méně významné jsou v době novější práce Jana Alexandra Fredry syna, autora několika dobrých fars, i komedie Vladislava Koziebrodzkého, čistě salonní, však nevynikající ani novostí ani kresbou charakterů.

Vděčnější drahou brali se ti representanti veselohry charakterní, kteří pokoušeli se v postavách svých zobraziti idey, hýbající myšlenkovými proudy naší doby. Z nich skutečného uznání zaslouží jmenovitě Josef N a r z i m s k i, zemřelý r. 1872, jenž svou komedií *Epidemie* po prvé na se obrátil pozornost obecenstva širšího a veselohrou *Positivní* směle zasáhl v samý střed současného života polského. Vykreslil v ní dvé pokolení, mladší a starší, šlehaje ostře materialistický směr generace nové, její vypočítavost a bezcharakternost; pokolení starší krom menších nepatrných vad jest mu ideálem všeho pokroku — že nikoliv právem, přizná každý, kdo blíže s poměry polskými se obeznámil.

Také Eduard L u b o w s k i, autor četných veseloher a pověstí, zasluhuje pozornosti. Z jeho četných prací dramatických nejzdařilejší jest komedie *Netopýři*, soustředící v sobě všecky přednosti jeho talentu. Lubowski umí bystře všímati si vad společenských, jichž netepe tak vtipem slovním, jako rád užívá vhodných situací, vyplývajících z povahy i poměrů osob. Osoby tyto nejsou rázu typického, leč čistě individuelního a bývají nejčastěji načrtnuty věrně dle přírody. Podobně tendenční jsou i dramatikové Zygmunt S a r n e c k i a Kazimír Z a l e w s k i. Nejlepší prací prvého jest komedie *Febris aurea*, v kteréžto zdramatisoval i odsoudil přílišné prospěchářství, neznající potřeb vyšších a shánějící se jen po zlatě a požitku hmotném. Jde o jakýsi poklad po předcích, ukrytý prý v kamnech, kdež místo něho najde se pouze — lístek s moudrou výstrahou. Charaktery kresleny jsou dobře, až na to, že všechny osoby týmž čistým slohem, týmiž výrazy a vtipy hovoří, celek pak pozbývá jednoty přílišným množstvím podrobností, jež k věci nutně nenáležejí. — Zalewski komediemi svými (Po ślubie, Złe ziarno a j.) objevil více zručnosti technické než hluboké znalosti ducha a srdce lidského. Situace jeho bývají živé, dialogy vtipné, postavy dosti origi-

nální, ale celek neuspokojuje žádoucí měrou. Více štěstí měl Zalewski ve hrách menšího rozměru, jako jsou veselohry *Ostrouhali* a *Článek 264*, kde všecky jeho přednosti, jako obratnost, hojnost divadelních effektů, rychlý postup akce a vtip i elegance dialogu v souměrném celku vyniknouti mohly. Jeho drama *Marco Foscarini* nad obyčejnost nevystupuje. Čtyřaktovou komedii *Treflová dáma*, ve Varšavě provozovanou, nelze rovněž nazvati pokrokem jeho spisovatelské činnosti. Rysů originálních v ní nemnoho, připomíná poněkud Cizinku a vůbec působení novověkého dramatu francouzského znáti v ní silně. Vykreslena v ní démonická žena, Žofie, která po smrti svého starého, ošklivého muže, jejž si byla vzala ne z lásky, leč aby se zaopatřila, společnosti se mstí za pochovanou svoji mladost tím, že hledí zničiti a v záhubu přivesti každého, s kým ve styk přichází. Dílo zhouby začíná především v rodině vlastní, v domě tetky své, kterouž i s její mažolem a dětmi úplně demoralisuje. Matka rodiny chce býti velkou paní, žije nádherně ve Varšavě, zařizuje plesy a zábavy, k čemuž slabý manžel, dříve řádný a šťastný venkovský statkář, dává svolení. Syn stává se zhýřilcem a dcera sní jen o palácích, šperkích a ekvipážích. Žofie při tom jediného odpůrce nalézá v dalekém příbuzném, mladém právníku Julianovi, jenž ji prohlédá a výčitkami zasypává. Tu přibude do domu dřívější milenec Žofiin, jenž pro svou chudobu ji byl opustil. Teď jest již bohat, zamilován však jako dříve a svého nepředloženého kroku trpce lituje. Zde nastupuje jediná scéna skutečně dramatická, v níž Žofie objevuje před ním černou hloubi svého zkaženého srdce a odstrkuje vztaženou k ní ruku lásky slovy sarkasmu a vzdoru. Julianovi zakročení jeho získává srdce mladé Haničky, jejíž ponětí o povolání ženy mění a ušlechťuje. Jmění rodiny zachráněno před úpadkem, všichni jsou vyléčeni hrozícím osudem a slibují napraviti se krom Žofie, která nepohnuta odjíždí na své statky. Množství vypravování, zbytečných episod a široký proud konversace, zdržující rychlejší akci, jsou vedle nepřirozeně démonické povahy hrdinčiny hlavními vady Treflové dámy; ale postavy tu líčené nejsou všední ani bez vtipu.

Malířem polského života par excellence jest Josef Bliziński, který výborně zná venkovskou šlechtu polskou a dovede charakteristické její postavy podati s věrností až miniaturní. Obzor jeho uměleckého tvoření není ovšem široký, avšak pln joviálního staropolského humoru umí zachycovati význačné rysy venkovské drobné šlechty a tvořiti z nich zdařilé typy ve všem věrné sobě a půdě, z níž vyrůstají. Komedie jeho *Chléb lidi bodé*, *Muž z nouze*, *Březnový kavalír* a zvláště *Pan Damazy* jsou práce velmi dobře pojaté a starostlivě vypracované, plné ruchu a zdravého života. Básník s dobromyslnou ironií odkrývá vady a směšnosti svých současníků, dovede na pranýř vystaviti jejich lehkověrnost a nedostatek vzdělání, ale povah úplně zkažených nepředvádí a z pravidla ani nechce býti soudcem příliš přísným. Charaktery, jež kreslí, jsou nehledané, přirozené ve všem všudy, dialog hbitý a výrazný, akce dosti rychlá a pružná. Autorovi stačí několik veselých situací, v nichž typický rek jeho komedie význačně se obráží a zaokrouhluje v roztomilý obrázek umělecký. Vesnický svět polský zříti v jeho pracích jako v zrcadle. Co do času as poslední z jeho

komedií, *Rozbitky*, liší se od předešlých značnou mérou, neboť jest trpkou satirou společenských poměrů v Haliči. Úpadek aristokratického rodu Černoskalských, morální i hmotný, jest jejím předmětem. Šambelanic Černoskalský,[1]) aby zlepšil své poměry finanční, hodlá zasnoubiti dceru svou Gabrielu nově přibylému sousedu Strašovi, jenž po strýcovi lichváři zdědil neočekávaně veliký majetek a mezi jiným i značnou část pohledávek u Černoskalských. Gabriela miluje sice bratrance svého Vladislava, avšak naučila se rovněž milovati dávný lesk rodného domu i jest hotova se pro něj obětovati. Hrabě Černoskalský, její ujec, chce býti v záležitosti té prostředníkem, ale Straš, člověk brutální a cynický, dobře zná svou cenu, i odplácí starému aristokratovi za svůj nízký původ i bývalou bídu pohrdáním a urážkami. Hrabě, jenž nosí tři jmena a příbuzenstvím se Stuarty spřízněn jest se všemi téměř rody panujícími, trpělivě všecky jeho hrubosti snáší, ale když Straš nájezdy své opětuje u přítomnosti syna šambelanicova Maurice a bratrance jeho Vladislava, vyzvou tito neotesance na souboj. Ale Straš zbaběle uprchne do Paříže, a tím drama rozuzleno ve prospěch Vladislava a Gabriely, jež ráda přestává býti obětí. Čest rodiny pak zachována sňatkem Mauricovým s Polou, dcerou zbohatlého kupce Dzieńdzierzyńského, šlechtice novopečeného, jenž neobratným nápodobením panských obyčejů a svojí neumělou frančtinou jest nejkomičtější figurou kusu, ač jest to jinak člověk dobrodušný a poctivý. Pola sama, dívka milá a srdečná, vřele do Maurice zamilovaná, jest nejryzejší povaha mezi všemi, Mauric i Vladislav nevymykají se z řady postav obyčejných. Straš kreslen výborně, i jest představitelem zkaženého života městského. Stejně odporni jsou oba staří Černoskalští. Komedie, v jednotlivostech velmi zábavná a veselá, činí přirozenou měrou dojem smutný. Blizińskému se vytýká, že líčí „rozbitky" haličské aristokracie, temné barvy upřílišnil, a děsný obraz, jím narýsovaný, že postrádá pravdivosti. Hlavní osoby jsou tu originální, psychologicky pravdivé. — Komedie Blizińského, vydané nedávno souborně, poskytují jasný názor o jeho nadání; jest to talent bohatý a sympatický.

Podobný soud lze pronesti o Michalovi Bałuckém, hlavně přihlížímeli k činnosti jeho novelistické; však vedle řady zdařilých novel napsal též několik dobrých frašek, v nichž kreslí buď komické postavy maloměstských znamenitostí (v *Rádcích pana rady*, v *Pracovitých zahalečích)*, aneb vysmívá se rozmanitým chorobám souvěkých poměrů společenských (v *Honbě na muže*, v *Příbuzných*, ve *Zlaté mládeži* a v *Emancipovaných*). Dramatické tyto práce mají jednu velkou přednost: děj rozvíjí se v nich rychle, je tu dosti komických situací jakož i effektů; časem nebývají příliš vybrané, tak že smích jimi vzbuzený jest sice hlučný, ale pouze chvilkový. Charaktery, přecházejíce mnohdy v karikaturu, nemají dosti životní pravdy — za to všude plno ruchu a vtipu, který nedává ani času klidné úvaze esthetické. Podobného rázu jsou i dvě z posledních jeho komedií, *Sousedé* a *Velké ryby*. V Sousedech, napsaných se značnou vervou a scénickou zručností, líčen šlechtic Radowski, poctivec hlupák, jenž blouzně o staropolském po-

---

[1]) Šambelan = komoří, šambelanic = syn komořího.

hostinství, otvírá štědře svůj dům i sklep sousedům, z větší části hladovým cizopasníkům. Tito, když takovým hospodářstvím téměř celý svůj majetek promarnil, namluví jemu, že by měl se ucházeti o poslanecký mandát a slibují mu svou pomoc i hlasy. Radowski nejprve myšlenkou tou jest zaražen, neboť sám kandidátu Protasiewiczovi svůj hlas přislíbil, avšak záhy dá se jí nadchnouti, těše se, že „ve Vídni Němcům zasolí." Když pak se namáhá sestaviti svou řeč k voličům a opisuje k tomu účelu fráse ze starých politických novin, objeví se nový sok — hrabě, který leskem svého jmena i štědrostí všecky jeho posavadní přátele od něho odvrátí. Tito ani k jmeninám Radowského se nedostaví, jsouce na hostině u hraběte, a k dovršení nehody místo nich objevuje se soudní vykonavatel, aby zabavil ostatek jeho jmění. Příchodem Protasiewiczovým, jenž všecky okolnosti mu odhalí, otvírají se konečně Radowskému oči, jenž ve zradu přátel svých věřiti nechtěl. Deus ex machina, jeho příští zeť, Adam Wilski, zaplatí zaň dluhy a majetek mu navrátí. Motiv veselohry této ovšem není nový, avšak zpracován jest originálním, vtipným spůsobem, tak že na jevišti vždy účinkuje; z postav nejlépe vykresleny jsou Radowski, dále hrabě a hlava cizopasných sousedů, sprostý chytrák se všemi příznaky hlupství, Gębaliński.

Velké ryby jsou dva staří mládenci, Wistowski a Pagatovicz, kteří pout manželských nositi nechtíce, jsou nicméně přesvědčeni, že by jim žádné děvče neodolalo a sice pro jich přednosti osobní i peněžité. Zkouška záhy se naskytne, když do domu panstva Ciaputkiewiczův, dvou to staroušků, přijedou z pensionátu dvě dívčiny, které staří mládenci znali ještě z let dětských. Z té příčiny záhy mezi nimi rozvine se srdečnější poměr, jejž Wistowski i Pagatowicz pokládají za úklady, strojené jich mládenecké svobodě a konečně za skutečnou lásku. Velké ryby se chytly, neboť při nastalé z toho napjatosti jejich zastydlé srdce začíná se rozhřívati, což vede k celé řadě nedorozumění, až konečně zápletka se rozuzlí a přestárlým nápadníkům dostane se zaslouženého výsměchu. Veselohra tato jest plna humoru a vtipu hrubšího zrna; to jí vadí, že při svém obsahu nepříliš bohatém jest rozvlečena ve tři jednání, čímž vzniklo několik výstupů zbytečných a poněkud unavujících.

Sewer (Maciejowski), který komedií *Souboj šlechetných* tak šťastně zahájil svou dramatickou činnost, nesplnil posud plnou měrou nadějí, jež v něho kladeny byly. Ani novější tříaktovou komedii jeho *Velká politika* nemožno uznati celkem za zdařilou. Děj opět posunut do ciziny, a nestálost politického přesvědčení, jevící se hlavně v přijetí aneb nepřijetí sochy sv. Jenovefy, jest hlavní jeho trestí. Vše ostatní, jako románek naivní dcerušky pana maira, poměr mladé učitelky k mladému umělci a j., souvisí s dějem hlavním velmi slabě. Ale právě tyto episody mají nejvíce svěžesti, a jednání druhé, v němž méně veliké politiky a více záležitostí milostných a domácích, jest nejzdařilejší.

Vedle těchto sil již osvědčených vystoupila v době nedávno uplynulé i řada spisovatelů mladších se zdarem dosti dobrým. Jmenujeme z nich především H. Sienkiewicze, jehož dramatické dílo *Na jednu kartu* i několik výborných novel české obecenstvo již dobře zná. Z no-

vinek ostatních pozornost vzbudil obraz ze života lidu Varšavského *Ubozí* od Leopolda Świderského, jehož první komedie *Jeseň* a *Otcovský podíl* polskou veřejností vlídně přijaty byly. V Ubohých podal mladý tento spisovatel vřelý, dobře nakreslený náčrtek života nižších vrstev společenských. Hlavní osobou jest mladý krejčovský tovaryš, poctivý a srdečný, který nemoha odolati svým marnotratným choutkám a sváděn jsa neustále ničemnými soudruhy, přivádí do neštěstí sebe i svou ženu a dítě. Konečně po mnohých útrapách poznává ctnost i krásnou povahu ženy své a svého tchána, kteří jej zachránili, a stává se jiným člověkem. Jest to velmi dobrý kus pro lid. Také jednoaktovka *Zlaté tele* od S. Dobrzańského v rysech stručných ale výrazných uvádí několik zdařilých fysiognomií, jenže ze života bohatýrů bursovních. Těmi jsou Rosenblatt a Goldenstern, kteří čest, zásady mravní i city rodinné posvěcují jediné modle — zisku. Mezi těmito zvrhlými povahami zůstává čistou a dechem mamonu nedotknutou dcera Rosenblattova Emma, již oni činí předmětem obchodní smlouvy, sňatku s mladým Goldensternem. Avšak Emma, zamilovavši se do mladého tajemníka otcova, nesmělého ale ryzího, smlouvu ruší a s milencem se zasnubuje. Živel humoristický, jenž oplývá hojným, namnoze originálním vtipem, jest rázu ušlechtilého, celek sám veselou satirou, jež v mysli posluchačově zanechává dojem hluboký a vážný.

Jiného rázu jest jednoaktovka *Prelegent* od Kościelského, jejíž jediným účelem jest vzbuditi smích, a to se autorovi podařilo plnou měrou. Otec naivní, ale intelligentní dívčiny, pan Onufry, veliký labužník, očekává netrpělivě nového kuchaře, objednaného z Varšavy; místo něho přijíždí mladý profesor — syn dávno zemřelého přítele rodiny. Jeho přednáškami byla dceruška pana Onufria ve Varšavě tak okouzlena, že jej tajně pozvala na venkov, chtíc tím způsobem otci uchystati překvapení. Vzniklá z toho zápletka rozřešuje se příjezdem pravého kuchaře, a mladý párek po několika situacích plných humoru dochází též kýženého cíle. — Ne tak pečlivě provedené jsou komedie Maryana Gawalewicze *Cestou* a *Hannibal ante portas.* První nepokouší se ani o žádnou intriku, líčíc humoristicky šlechtice starého vydání, jenž bručí na všecky novověké pokroky. Druhá má již více života dramatického. Panstvo Gregorzowští kdesi v malém městečku mají dvě dcery na vdávání, o něž posud marně se ucházejí dva nápadníci. Rodiče však odkládají, očekávajíce partii lepší, až přítel rodiny poplaší je klamnou zvěstí o příjezdu jakési Świdrzykowské s několika dcerami. Tím postrašeni, sami sňatek obou párků urychlují. — Jednoaktovka *Livia Quintilia* od Rzętkowského krom tuniky a sandálů nemá v sobě nic římského, však vyniká ušlechtilou dikcí. Myšlenka sama není bez ceny: římská patricijka miluje otroka pro jeho osobní přednosti, pohrdajíc zálety zženštilého a ničemného patricia. Je tu několik šťastných situací.

Vážná činohra a tragédie nenalezly v Polsku za doby přítomné tolik pěstitelů jako komedie a nemohou též vykázati se takovou řadou dobrých prací. Adam Bełcikowski, jenž napsal vedle dobrých literárních studií několik obšírnějších básní a pověstí, pokusil se též o drama a to s větším štěstím, než při svých společenských i histo-

rických komediích, kterým nedostává se živosti a ruchu. Z šesti jeho historických dramat nejlepší jest tragédie *Mečislav II.*, jež byla na konkursu Krakovském odměněna akcesitem. Kritika vytýkajíc Bełcikowskému přílišné napodobení Shakespeara, nedostatek soustředěnosti děje a zbytečné množství episod, uznává, že pokrok v této práci jest značný, hlavně dikce stala se energickou a svěží. Poslední jeho práce *Král Boleslav Smělý*, uveřejněna v Ateneu t. r., má několik velmi šťastných scén, ač jinak nevyniká o mnoho nad jeho dramata předešlá. — Wincenty Rapacki napsal dobré historické drama *Vít Stwosz*, ostatní jeho práce toho druhu jsou poměrně slabší. Také Bronisław Komorowski a Josef Wojciechowski tím směrem působili, jakož i vřelý přítel náš Bronisław Grabowski, jehož veselohry i tragédie u nás již došly náležitého ocenění. Originálním zjevem jest Alexander Świętochowski, povoláním publicista a satirik, jehož jednoaktové drama *Helvia* s velikým úspěchem provozováno bylo roku předešlého. Napsal již celou řadu dramatických prací (jako jsou: *Otec Makar*, *Antea*, *Kráska*, *Filosofové otroci*, *Na trhu* a j.), a každá z nich vyznačuje se svým zvláštním duchaplným rysem, jehož marně bychom hledali u dramatiků ostatních. Práce jeho jsou plny síly, soustředěnost děje prováděna až do krajnosti, sloh pečlivý a vybroušený, dikce čistá a svěží, vtip druhdy pronikající jako břitká ocel. Osoby, jež Świętochowski kreslí, jsou vzdělané, rozumující, vtipné, spíše dráždivé než činné, poněkud nervosní, pessimistické. V Helvii básník líčí nadšený obdiv mladé patricijky k Juliu Caesarovi, což ona pokládá za lásku. Marně její rodina jí brání, ona se snoubencem svým se rozchází, aby mladost a celý život svůj nabídla uchvatiteli státní moci, jenž v jejích očích vzrostl na ideálního bohatýra. Na štěstí před tím ještě poznává pravou jeho cenu ze skutků jeho, a nežli se vůbec s ním setkala, s odporem odvrací se od něho, poznávajíc, že její nadšení platilo nehodnému, a že její cit byl pouhou fantasií. Zároveň se též přesvědčuje, že srdce její bije toliko pro milence dřívějšího — i odprošuje ho a volí s ním snášeti nehody a nebezpečí vyhnanství, jehož pro smýšlení republikánské od všemocného Caesara zároveň s jejím bratrem se mu dostalo. Psychologická stránka postav je tu kreslena velmi pečlivě, římskému životu doby té vůbec méně dostalo se charakteristických rysů. Množství úchvatných scén, oslňující lahoda řeči jsou další přednosti této práce.

Dramatická díla Adama Asnyka náležejí rovněž k nejlepšímu, co v novější literatuře polské zdárného se objevilo. Zvláště *Kiejstut*, honosící se klasickým klidem a skutečnou, dramatickou silou, zasluhuje pozornosti a bližší úvahy, které se mu již dostalo také u nás, rovněž jako ostatním dramatům Asnykovým.

V době nedávno minulé ukázalo se na jevišti ještě několik kusů dosti slibných. Mezi nimi zajímavou novinkou bylo drama *Rodina*, sepsané společně od J. J. Kraszewského a Kazimíra Zalewského, a v únoru provozované v Krakově. Mělo se za to, že tato práce dvou znamenitých spisovatelů hodnou bude jich literárního významu, však toto očekávání se nesplnilo. Kus začíná velmi šťastně májovou slavností, při níž seznamujeme se s rodinou pana rady Ręczalského, sestávající z otce, matky, dvou dcer a syna, kteří jsou nakresleni velmi

svěže a sympaticky. K nim druží se i zdařilá komická figura Telesfora, starého mládence. Avšak tyto osoby stávají se postupem děje toliko episodními, a drama samo začne rozvíjeti se v jiné skupenině, již tvoří paní Kowerská, vdova, její syn Štěpán a jakýs Szelkowski, který se svým synem, hotovým to ničemou, též při májové slavnosti se objevuje. Paní Kowerskou spojuje se Szelkowským nějaké hrozné tajemství, jež dlouho divákovi zůstává záhadno; ono ničí úplně rodinné štěstí Kowerské, neboť jím Szelkowski chce ji donutiti, aby ruku dceřinu dala jeho podlému synovi. Kowerská by všecko jmění své ano i svůj život obětovala, aby mlčel. Tajemství však není tak děsno, aby takovými mukami musilo býti vykoupeno, neboť záleží v tom, že vdova napsala před lety Szelkowskému milostný lístek, když oba ještě byli svobodni; — nyní chce to utajiti před dětmi. Malá to příčina příliš velikých účinků, i mohla již z počátku dobře rozluštěna býti — samovolným vyznáním se matky, na kteréž později skutečně dojde, a sice tak, že to v divákovi zůstavuje dojem nepříjemného sklamání. K ději hlavnímu pojí se ještě jiný, nepěkný ano protivný: syn Štěpán podezřívá matku, že mu otce otrávila — neboť nalezl po smrti jeho na stolku otrušík. Věc rozluští se tím, že — jak se od pana Telesfora dovídáme — Kowerski otrušíku užíval k tomu, aby hubil krysy.

Nadějným talentem objevil se Julian Lętowski dramatickým obrazem *Israel na poušti,* čerpaným z podání biblických. Komposice práce této není bezvadna, ale celkem vane hluboký cit, spojený s bohatou fantasií, kteráž uměla vyhnouti se šablonám a vytvořila několik postav skutečně poetických. Názor života básnický, moc lásky, jež s to je potlačiti i náboženské přesvědčení, jsou s motivy erotickými hlavní trestí tohoto dramatu, v němž naivnost i hrůza, idyla i tragika úmyslně proti sobě posunuty jsou, aby podaly obraz plný živosti a namnoze i půvabu. Nejlépe kreslena jest Noah, za to její nevěrný milenec, Zamre, jest psychologickou nemožností. — Příznivě lze vysloviti se též o prvotině známého lyrického básníka Kazimíra Glińského, jehož tragédie *Šílení* budována jest na podkladě poměrů společenských. I v ní jest řada situací zdařilých, někdy i vysoce tragických, toliko charaktery nedospěly síly tragické. Některá místa upomínají na strunu Julia Słowackého; Gliński sám jest romantik, a hlavní osoba kusu, Gustav, jest jaksi dalným ohlasem romantismu Byronovského. Nejpěknější jsou místa, v nichž líčena láska Gustavova k Halině, dívce čisté, naivní a poetické; Gustav sám jest nerozhodný, jsa hříčkou okolností, jichž přemáhati nedovede. Jinak dosti tu dramatické síly a psychologické hloubky, slovem mnoho nadějného talentu. — Také *Vojnu,* dramatický obraz v pěti jednáních od Seweryna Płomieńczyka, můžeme pokládati za předzvěst skvělejší dráhy básnické. Nejnovější boje rakouského vojska při okkupaci Bosny a Hercegoviny poskytly látku k této práci, v níž idea zápasu o neodvislost a svobodu naléžá případného zobrazení. Méně šlo autorovi o kresbu jednotlivých charakterů až na dva hlavní reky dramatu, Štěpána a Jana, kteří jsou líčeni zdařile. Zdá se, že Zygmunt Krasiński nalezl v nitru básníkově mocného ohlasu, neboť několik výstupů připomíná některá místa z Nebožské komedie a vůbec jeho spůsob dikce.

A. Piotrowského *Kníže Mnich v Kujavech*, jenž má býti historickým obrazem z dob Vladislava Bílého, jest pokusem nepodařeným. *Nevolník*, čtyřaktová tragédie od B. Czerwieńského, o jehož sbírce lyrických básní jsem se předešle zmínil, jest dílo interesantní, plné síly a ruchu, pro budoucnost mnoho připovídající.

Fr. Krapil.

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Na dobré cestě býti spisovatelem v pravdě národním jest Adam Chlumecký. Vystupuje sice ještě poněkud nesměle, odívá své plody v roucho poněkud mystické, avšak závoj zahalující jeho *Apokalypsi otroků* (vyšla u Fr. Šimáčka nákladem spisovatelovým) jest dosti průsvitný, abychom poznali v těch otrocích svůj především národ a chceme li i jiné Slovany, v královně Vandě matku Slavii, v únosci její dcery ducha Slovanstvu nepřátelského a žijícího v milionech bytostí jemu sousedních, v jeho otci Osudu minulé tragické osudy Slovanstva a v jeho třech říších, spravovaných Minulostí, Přítomností a Budoucností smutnou minulost, málo veselejší přítomnost ale bohdá jasnější budoucnost kmene slovanského vůbec a jeho české větve zvlášť. Co práci této dodává zvláštního půvabu, jest její vznešený a přece prostý sloh biblický. Tato biblická forma vůbec zvolena šťastně, neboť písmo svaté, jsouc knihou vyšlou z národa, líčící utrpení jeho a volání po právu i spravedlnosti, jest nám Čechům velmi blízce příbuzno a bylo tu také vždy víc než kde jinde oblíbeno a známo. Allegorie Chlumeckého jest jako zpřítomněný reflex naší historie a našich vlastností, a odtud se prýští ta síla i rozchvívavost mnohých jejích statí; zvláště dojemné jsou scény, představující vzbouření porobenců (kap. VII.) nebo soud knížete duchů (kap. VIII.); trefně znázorněna moderní škola odnárodňovací se svými lesklými hesly a programy a smutnou činností, pěkně zdařilá jest také myšlenka, že otroci vysvobozeni jsou z pout skrze *pěrce* Bolena, bratra unesené dcery Vandiny. Allegorie ovšem poskytuje mnoho obtíží hlavně tím, aby se našly právě příhodné osoby a bytosti konkretní pro nejrozmanitější zjevy a vlastnosti abstraktní, aby dále vše nebylo pouhou pohádkou, nýbrž mělo dosti tělesnosti a podoby skutečnosti; Chlumecký tyto obtíže překonal s mnohým zdarem, jeho poetické nadání vykonalo touto básní v prose čestně svou zkoušku ohněm. —

Povídky, novely a arabesky Berty Mühlsteinové obsahují sbírku prací z let od sebe i dosti vzdálených, a proto také liší se tolik od sebe jich cena. Nejstarší jsou nejslabší; lidé, jich povahy a zápletky životní jsou tu málo k pravdě podobné, ano povrhují tak všelikou reálností, že svědčí patrně o nedostatečné ještě zásobě zkušeností a techniky pro výtvory myšlenkové. Illuse žádala by na př. aspoň koloritu místního, ale toho se většině povídek nedostává naprosto. Každý spisovatel má míti na mysli obecenstvo, jemuž píše: šetříc po-

žadavku toho, byla by se naše spisovatelka ledačeho vystříhala, co činí novely lichým divadlem lidí s vylhanými city, nezřízenou fantasií a nepřirozenými názory životními. Jako pak pozorovati v pozdějších pracech slečniných pokrok po všech stranách, můžeme jej konstatovati jakožto rozhodný v nejnovějším jejím románě *Na březích Nežárky* (v Praze, nákladem Libuše, ročníku XII. podíl 1.). To jsou již jiní lidé, našeho smýšlení, našeho srdce, našich snah a bojů; jejich city, řeči a činy nevyluzují nám již úsměvu ani nevzbuzují ducha odporu; my rádi sledujeme jich osudy a běhy životné z paláce do chudé komůrky, z divadel a veřejnosti do kláštera milosrdných, jich povzlety a pokleslost i opětné povznesení duševní. Motiv není sice nový; baronka vdova zamiluje se do básnicky nadaného syna učitelova (tento jest ovšem k tomu trochu mlád jsa teprv absolvovaným gymnasistou) a vezme si jej brzy na to i za muže; pohodlný život jej rozmaří, on počne hráti na burse, přijde o jmění a nyní klesá hloub a hloub, až se stane manželce nevěrným, a tato mu odejde do kláštera; on stane se veršovcem hospody s červenými záclonami v Praze a zde v jedné bitce poraněný donesen jest do kláštera milosrdných, kdež se po nemoci setká s manželkou svou. Oba se smíří a počnou nový, šťastnější život. Leckdo by si snad přál i více umírněnosti, vždyť tak jarému duchu, jako byl Salvator, k nápravě netřeba tak hlubokého úpadku — avšak podání jest poutavé a hladké, charaktery jsou životné a plny energie a agility, některé scény vynikají milou prostotou (tak na př. návštěva barončina u rodičů ženichových), jiné jsou s psychologickou akuratesou provedeny (na př. účinky úpadku bursovního na Salvatora a baronku, aneb tajená žárlivost Salvatorovy družky z mládí Emy a její pozdější povznesenost mravní a j.); též všecka ekonomická rozloha románu ukazuje obratnost a jistotu spisovatelčinu, tak že vyhlídka na další její činnost jest utěšená.

Nákladem Libuše vyšel též (jako podíl 5. a 6. na rok 1881) román Věnceslavy Lužické za názvem *Výš a výše.* Mohli bychom román tento nazvati variací na biblické théma: kdo se povyšuje, bývá ponížen. Znázorňujeť na širokém prostoře dávnou zkušenost, že nezřízená, z mezí vybočující a při tom nijak neoprávněná snaha po cti, slávě a vysokém společenském postavení jest jako polní tráva, jež bují jen až do kosení a se krutě mstí nemilosrdným pádem. Zde jest takovouto snahou puzena vpřed nemanželská dcera advokáta, statkáře a poslance dr. Hrdiny a schovanka chudé vdovy, švadlena Marie, jež má neobyčejné nadání a vynalézavý i tvořivý vkus. Chce býti bohatou a váženou, ale k cestě do výše neštítí se prostředků nižádných; obětuje upřímného milence svého, kandidáta profesury Otu, jednou i kupčí se svou krásou, chtíc uloviti malíře, a posléz stane se brzy povrhnutou milenkou baronovou; skončí sebevraždou. Spisovatelka měla intenci dobrou: ukázati, že cíl života tkví ve skromnosti a spokojenosti, jak sama označuje slovy učitelky vychovacího ústavu: buďte jen dobrou a spokojenou, pak budete na výši lidské. Proto asi také dává všem skoro osobám, majícím za cíl života snažiti se výše, voliti prostředky a cesty k tomu nejbližší, ať dobré či zlé. Ale tu jde poněkud daleko; nelzeť schvalovati, aby se ukazovala pouze neprospěšnost a nemravnost

snah po vyšších cílech. Vždyť i dr. Sczima a Běla, representanti intencí jejích, mají vyšší tužby, jen že kráčejí jinými, dobrými cestami. Měl se tedy položiti důraz ne na to, že lidé mají snahu po výši, nýbrž na to, že nevolí při ní pravých cest. Jelikož pak se jenom při osobách bez mravních zásad jednajících poukazuje pořád na to, že chtějí výše, a při ostatních ne, schází esthetickému souladu druhý člen, protiváha. To a přílišná šířka, vadící jednotné koncentraci děje, jakož i obliba v nadbytečném psychologickém glossování jsou hlavní vady jináče pěkného románu toho; některé poklesky jazykové (jako důsledné opouští, svádí, místo opouštějí, svádějí atd.) mohly přec býti odstraněny! Za to zdobí práci tu mnohá zlatá zrnka pravdy, která bychom zvláště ženám českým odporučili vřele na bedlivou uváženou.

Současně s touto prací vyšel jiný ženský román od Sofie Podlipské v Knihovně pro český lid o názvu: *Žíti neb nežíti*. Základem jest mu rozpor mezi názory životními a životem skutečným, a hrdinkami jsou dvě přítelkyně, jedna tichá, Blažena, nepoznavší života a lásky leda z doslechu a posléze se vdavší za starého lékaře, druhá samý život a samá pohyblivost, nemanželská dcera jisté kněžny a jejího štolby, Stella, kteráž nejednou povrhla láskou upřímnou a se posléz vdala z okamžité nálady vděčnosti za starého vychovatele svého a brzy potom, když tento zapleten byl v jistý proces (otrávilli se jeho nebožtík pán — kníže — před více než 30 lety sám, či otrávilli jej on) a obhajce jeho se do ní zamiloval a ji svou láskou šetrně pronásledoval, si jej rovněž oblíbila, jemu lásku vyznala a po náhlé smrti manželově jej za muže pojala. Toť také substrát celého děje. Jest patrno, že se vyznačuje poněkud jednotvárností; neboť milostné zápletky nezajímají, nejsouli pružinou vyšších snah nebo dějů zasahujících celé vrstvy společenské nebo bojů za pokrok neb svobodu. Že hlavní osoby až na Blaženu žijí v poměrech, porušujících dosavadní řády a názory mravní, k oné jednotvárnosti též nemálo přispívá; vidíme samý stín a málo světla. Jinde, kdež snad takovéto poměry skutečně se vyskytují a život některých osob vyplňují, na př. snad v Paříži, takovýto román by došel více interesu než u nás, kdež pokládáme román za moderní epos a tedy naň také dle toho příslušné požadavky klademe. Nám tito lidé zůstávají cizími, my s nimi necítíme; ostatně děj obmezuje se na nejužší kruh, ba chcemeli, týká se pouze dvou dívek málo sympatických a vznešených. Co však pokládáme za činitele nejvíce obmezujícího působivost knihy, jest forma, kterou jí spisovatelka zvolila. Nerozvinujeť se žádný děj před očima našima, naše obraznost a mysl není v něj vetkána, aby při všem rozvoji byla také sama spolučinnou: vše, co se děje, vypravuje se nám jakožto trpným posluchačům při vzájemných návštěvách Blaženiných a Stelliných, někdy i osoby jiné; celý román jest 41 takových rozmluv. Jediná v tom rozmanitost jest, že Stella ob čas na nějakou dobu odjede a vrátivši se, nás do jiných krajů také zavádí ve vypravování svém. Avšak spisovatelka na některých místech objevuje se nám též v plné své síle; rozechvěje nám mysl, pohne srdcem. Mocného účinku je na př. rozmluva XL. Škoda, že to bývá jen jako krátký rozběh.

Sofie Podlipská podala též v Ústřední knihovně (seš. 19.) práci drobnější *Vrtochy pana Pětihorského.* Pan Pětihorský následkem nešťastné lásky a útěku dcery své s milencem stal se misogynem; na celém statku nesměl spatřiti ženské bytosti. Jediný zahradník měl u sebe schovanku ale ta nikdy nepřišla Pětihorskému na oči. Tento oblíbil si posléz svého společníka Viktorina tak, že bez něho nemohl žíti. Ale Viktorin měl ještě srdce zdravé a ohnivé a tomu nepostačovala přízeň Pětihorského. Zamiloval si schovanku zahradníkovu a po mnohém čekání a jednom pokuse sebevražedném byv vyslyšen dal se s ní posléz tajně oddati. Když však byl oblažen líbeznou dceruškou, nastala nová nesnáz jak ukryti dítě. Podložil je tedy obratně Pětihorskému a pomohl mu vštípiti myšlenku, že je to dítě uprchlé dcery. Tu ozval se v Pětihorském cit otecký, on ujal se dítěte i dal je pěstovati schovance — matce jeho. Však na tom nepřestal, nýbrž dal hledati dceru svou novinami. Konečně se našla, omyl se vysvětlil, vše bez následků zlých pro Viktorina a jeho manželku skončilo, a pan Pětihorský byl zase ze svých vrtochů vyléčen. Obrázek tento rádi uznáváme za trefnou charakteristiku kuriosního podivína; je to zdárný plod rozmarné nálady, dobře zauzlen až do konce, tak že se sám čtenář trvale zaujme. I jazyková stránka jest zde lahodnější a pečlivěji obstarána než v předchozí práci.

Obrázků ze života celou řadu podává Jos. Holeček ve svém *Rozmanitém čtení* (nákladem vlastním v Praze). Zasazeny jsou dílem do rámce domácího, dílem do cizího, zvláště jihoslovanského. Společně se vyznačují tím, že mají barev tuze mnoho, tak že jednotnost a souměr nejednou bývají porušeny; vedlejší věci nejsou dosti ostře odlišeny od děje hlavního. Většina má přídech humoristický, který se někdy povznáší k pravé výši umělecké (na př. v Návratě, Lokýtkách, Nike a j.), jinde zůstává pod ní. Holeček vypravuje zábavně, svěže a lehce, má bohatou invenci a často originální nápady; někdy však se nám zdá, že ve snaze po originalitě, vtipnosti a samorostlém rázu jde příliš daleko, a stává se strojeným a nepřirozeným, což vadí dokonalé kráse. Předmluva přidaná tomuto Čtení a promlouvající o vadách a nedostatcích našeho literárního života jest — i nehledě k osobě spisovatelově — vážného pozoru hodna.

Frant. Bílý.

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor J. Truhlář.

Jest to zajisté zvláštní náhoda, že právě letos, kdy obnoveno bude vysoké učení Pražské v duchu svého zakladatele a prostřen stůl k duševnímu hodování opravdu „všem synům tohoto království," slaviti jest universitní bibliothéce Klementinské stoletou památku otevření a prvotného upotřebení bohatých zdrojů jejích v tomtéž as rozměru, v jakém se z nich čerpá až podnes. Od 13. listopadu 1782 totiž otevřena byla každého dne krom nedělí a svátků, potom všech sobot za příčinou uvedení všeho v náležitý pořádek, k používání veřejnému a obecnému. Tak rozkázáno bylo již dvorským dekretem z r. 1778, jakmile totiž první katalogy vyhotoveny budou. Již před tím sice na podzim r. 1777 ohlášeno otevření ústavu, ale poněvadž nebylo ještě katalogů, a úřednictvo samo tapalo ve tmách, zůstávala ohláška tato zajisté na papíře a nemohla míti praktických výsledků, pokud skutečného upotřebení pokladů literárních se týká. Takovéto upotřebení stalo se možným teprve na podzim r. 1782. Chtějíce vedle skrovných sil svých stoletou památku tuto oslaviti a přičiniti zároveň chudobnou kytičku do osvěženého věnce vysokého učení Pražského, kterému právě letos nové, a jakož všichni doufáme a si přejeme, utěšenější období nastává, podáváme zde nástin dějin veřejné a universitní bibliothéky Pražské, této věrné družky a nezbytné pomocnice učení právě pojmenovaného. Na konci pak dovoleno nám budiž přidati několik slov o povaze ústavu našeho.

O dějinách bibliothéky v rozměrech tohoto věku máme dva větší spisy, první od Ant. Spirka, bibliothekáře, z r. 1844, druhý obšírnější od Jos. A. Hanslíka, skriptora bibliothéky, z r. 1851. Spis první vytištěn byl původně ve Vídenských Blätter für Literatur und Kunst, i hledí si v něm spisovatel více bibliothéky nové, Marií Teresií zřízené, než původních sbírek, z nichž bibliothéka povstala; ale za to vystřehl se všech malicherností a zaujal hlediště důstojnější než skriptor Hanslík, jehož dílo, zavírajíc v sobě zároveň vypsání vzácnějších knih, jest ovšem důkladnější, ale nikoli prosto úhany subjektivnosti, z níž nedovedl vybřednouti spisovatel jinak ostrovtipný, kdykoli mu bylo souditi o lidech a ne o věcech. K dílu druhému vypracovati dal pak r. 1863 nebožtík bibliothekář Hanuš od úředníků „přídavky a obsahy," které téhož roku tiskem vyšly. Knížka tato přičiňuje ke spisu Hanslíkovu mnohé opravy, ale pohříchu jen pokud se vypsání knih týká. Bylť Hanuš tenkrát v oboru sobě svěřeném ještě nováček i spoléhal příliš na velikou autoritu, které Hanslík mezi úřednictvem bibliothečním požíval. Pisatel řádků těchto nahlížel pilně do knih dekretních ústavu, které počínajíce r. 1780 jdou až po r. 1880, i shledal dílo Hanslíkovo co do věcí větším dílem spolehlivým, nikoli všady, pokud charakteristiku osob máme na zřeteli. Dekretní knihy, obsahujíce nařízení ústavu daná, nejsou sice k vypsání

dějin úplně postačitelné, poněvadž často v listinách vyšlých od ústavu mnohem lépe se zračí snahy správní a osobní; ale spisovateli bylo na zdroji tomto přestati, jelikož byl by jinak několik let musil stráviti pročítáním as 10.000 konceptů v registratuře uložených a mnoha set tak zvaných příloh dekretních, o nichž v knihách dekretních krátce podotčeno, že leží při dekretech in originali. Takové práce nemohl pisatel, jemuž k tomu volnost byla by jen v hodinách neúřadních, nikterak podstoupiti, i musí ponechána býti budoucnosti. Ještě jedním směrem musí zůstati nástin tento nedůkladným, pokud totiž dějiny ústavu Předjosefinské máme na zřeteli; spojenť byl tenkráte s universitou Pražskou mnohem těsněji než v době novější, i nalézají se zprávy o něm zajisté v archivu universitním, jehož pohříchu nyní užívati nelze, ale bude snad brzy možná, až odevzdán bude na místo oběma universitám společné a stejně přístupné. Proto přestati musíme na zprávách Hanslíkových, z těchto pak vedle účelu nástinu tohoto podati možná jen výtahy, jakož z dějin ústavu novějších jen tolik, kolik by zajímalo kruhy širší. Potřeba nástinu tohoto jest proto ještě zřejmější, že spisy svrchu uvedené jsou oba německé.

Dějiny bibliothéky Klementinské mají velikou podobnost s dějinami mnohého státu evropského, nejvíce rakouského. Jako totiž státní útvary tyto nynější povstaly na troskách samostatných prvků starších, tak bibliothéka naše povstala dobrovolným i vynuceným spojením přemnohých knihoven někdejších, z nichž mnohé původem svým náležejí šeré dávnověkosti. Dva pak jsou hlavní zdrojové, z nichž bohatství nynější knihovny vyprýštělo: stará bibliothéka Karolinská s knihovnami rozličných kollejí universitních, po té bibliothéka jezovitská v Klementině s knihovnami klášterů později zrušených. Poněvadž pak po odevzdání r. 1622 staré bibliothéky Karolinské do Klementina povstala později při dvou světských fakultách v Karolině bibliothéka nová, rozeznávati dlužno čtyři bibliothéky universitní: starou a novou Karolinskou, starou a novou Klementinskou, z nichž poslední uvázavši se v dědictví ostatních a přibravši hojně darů z klášterů od císaře Josefa II. zrušených a rozmnožena značným nákladem státním vědecké poklady své chová až podnes, jsouc zároveň knihovnou veřejnou a zemskou. O každé z těchto bibliothék musíme promluviti zvláště.

I. Starší bibliothéka Karolinská a knihovny ostatních kollejí.

Po založení university Pražské r. 1348 první zprávu o darování knih kolleji Karlově náležitých máme r. 1366. Tehdy totiž vedle zprav kronikáře Beneše daroval zakladatel universitě hojně knih k studiím potřebných. Hojnost tuto nesmíme ovšem měřiti měřítkem moderním, poněvadž z výkazu knih brzy po r. 1370 zdělaného, který se chová v bibliothéce Musejní, vychází na jevo, že jich bylo as 48, počet to v dobách předtiskových značný. Jakou cenu psané tenkrát knihy měly, vysvítá již z daru následujícího, jehož se přičiněním Karlovým téže kolleji dostalo: 114 svazků knih z pozůstalosti děkana Vyšehradského

Viléma z Hasenburka za 100 hřiven stříbra (2000 zlatých) koupených a povstávající bibliothéce Karolinské darovaných. Zmíněný výkaz, který Hanslík velmi chybně vytiskl, obsahuje již 204 svazky, což svědčí, že bibliothéce záhy přibývalo příznivců a dárců. Mezi těmito čestné zmínky zasluhuje rada Staroměstská, která právě tenkrát universitě darovala skvostný kodex děl Plinia staršího i mladšího, kterýžto dar podnes v bibliothéce universitní se nachází. Dar tento vzala táž rada r. 1622, když totiž bibliothéka Karolinská měla se stěhovati k jezovitům do Klementina, k vlastnímu uschování nazpět i darovala rukopis k přímluvě Ungarově r. 1783 obnovené bibliothéce opět.

Umístněna byla bibliothéka tato ovšem v domě universitním, až do r. 1383 v tak posud zvané „staré kolleji" u sv. Mikuláše na Starém Městě, odtud v nynějším Karolině. Správa její byla v rukou úřadů universitních, rektorovi pak každého roku odevzdávaly se klíče. Právo používání, jak se podobá, náleželo pouze bakalářům a mistrům. V bouřích husitských r. 1419 a opět 1422 také bibliothéka Karolinská značnou škodu vzala. Za to v letech následujícího utišení dostávalo se jí nových příznivců a dárců. Z těch hoden paměti zvlášť proslulý mathematik a astronom Jan Šindel [1]) z Králové Hradce, který jí 200 mathematických a lékařských knih daroval. Jednu takovou knihu chová bibliothéka Pražská podnes, jest to rukopisný komentář Makrova díla De virtutibus herbarum.

Že ostatně při půjčování knih počínáno si dost liberálně, o tom svědčí událost r. 1538. Téhož roku půjčen vzácný rukopis Plinia svrchu dotčený k žádosti slavného Melanchthona až do Lipska, odkud po čase bibliothéce neporušen opět jest vrácen.

Po bitvě Bělohorské r. 1622 dekretem císařským celá universita se vším příslušenstvím odevzdána jest jezovitům. Bibliothéka Karolinská přenesena do kolleje Klementinské, ale nesloučena s bibliothékou řádu, nýbrž chována ve zvláštní místnosti jakožto „bibliothéka menší." Týž osud postihl sbírky knih při jednotlivých kollejích universitních se nalézající, zejmena bibliothéku kolleje apoštolů čili Laudovy. Kollej národa českého měla tak značnou bibliothéku, že již r. 1431 nebylo pro ni dosti místa, i darovány jí od rady Staroměstské nové prostory, kterýžto dar potvrzen majestátem krále Ladislava 13. září 1454. Kterak si vážili tenkrát knih, ukazuje případ r. 1535, kdy zloděj jeden knih bibliothéky této potrestán smrtí. Kollej druhá již od zakladatele svého Matěje Laudy z Chlumčan r. 1451 bohatou knihovnou nadána jest, která také r. 1622 Jezovitům se dostala.

[1]) Hanslík klade úmrtí Šindelovo na r. 1444, ale jak z listů Eneáše Sylvia (vydání Norimberské 1496 v listě 311.) vychází na jevo, žil ještě r. 1457. Neznámo, proč několikrát v listech těchto Šindel jmenován „Johannes Nihil."

II. Bibliothéky jezovitské v Klementině.

Dějepisci kolleje Klementinské Schmidl a Varus připomínají o počátcích *velké bibliothéky Klementinské* [1]) zvláštní pověst. Když prý se členové tovaryšstva Ježíšova pro Prahu určení na podzim r. 1555 v Římě chystali na cestu do Čech, nabrali do zavazadel svých značný počet knih. Tato obezřelost však nelíbila se zakladateli řádu, k jehož rozkazu musili veškery knihy do Čech chystané nechati doma krom jediného Gersonova spisu O následování Krista. Kdy bychom báji této na oslavu řádu patrně vymyšlené směli věřiti, byl by tento Gerson nejstarší knihou velké bibliothéky Klementinské. Však veliká úloha, kterou tenkrát jezovité na vykořenění kacířství českého podstupovali, vyžadovala zajisté záhy pomůcek literních, jichž jedině poskytovati může četná sbírka knih. O takovou také v Praze bylo jim se starati, ač mělili zdárně zápasiti s tehdejšími Čechy, jichž vzdělanost byla dosti znamenita. V nemalé nesnázi velmi jim přišla vhod starobylá bibliothéka opuštěného tenkrát kláštera Ojbínského, jehož příjmy vůbec od krále Ferdinanda I. jim byly přikázány. Bibliothéka tato přivezena hned r. 1560 do Prahy. Takto učiněn pevný základ knihovny domácí.

Jakož vůbec řád tento v nabývaní statků vezdejších po všechny časy zůstával mistrem nedostižným, také bibliothéka jeho nově založená ovšem musila růsti rychle a značně. My tuto zaznamenati můžeme jen přírůstky výdatnější. Dvě Španělky rodem, sestry, provdané za dva bohaté pány české ze staroslavné rodiny Pernštýnské, nejvíce jim takto prospěly, darujíce jim po svých manželech znamenité knihovny, z nichž zvláště Litomyšlská vynikala počtem a vzácností knih. To se stalo v prvních letech osudného století XVII. Že po bitvě Bělohorské, kdy z trpených jen jaksi jezovitů pojednou stali se páni v Čechách, darů těchto přibývalo vůčihledě, lehko bychom se domyslili, kdy bychom i jistých o tom zpráv neměli. Však již misionářská činnost sama, které se nyní s horlivostí přímo ukrutnou oddali, vynášela knihovně jejich Klementinské, jakož bibliothékám nových kollejí v Čechách povstávajících, hojně přírostu. K tomu svěřena jim od vlády censura knih vůbec. Tak připadla jim již r. 1622 na 3000 zl. ceněná sbírka knih děkana Vyšehradského Pavla Pistora, a téhož roku veliký počet knih zapověděných Sigmunda Kapra z Kapršteina.

Než všechny tyto dary, jakkoli skvělé a výdatné, čož medle znamenaly vedle přírostu neocenitelného, jehož se bibliothéce Klementinské dostalo zabráním staré bibliothéky Karolinské? Ačkoli snad počtem, o němž nemáme žádných určitých zpráv, jezovitské se nevyrovnala, vzácností svých rukopisů zajisté nad ni vynikala bibliothéka starobylé university Karlovy. Takový osud postihl ji, jaký sama byla chystala bibliothéce Klementinské po osudném dni vyhození z oken místodržících královských. Tenkrát totiž s povolením direktorů připojena býti měla knihovna vypověděných jezovitů ku Karolinské, i měl již rektor university Karlovy klíče k ní a opatřena tak bezpečně, že vracející se

[1]) O dějinách starší bibliothéky Klementinské šíře pojednal exjesuita J. Šeršník v zápiskách učené společnosti Pražské r. 1776, II. sv.

po vítězství Bělohorském jezovité našli majetek svůj netknutý Kéž byli by také oni tak se zachovali k zabranému staré university majetku, když odevzdati jej měli později bibliothéce veřejné! Než o tom níže.

V zápiskách kolleje Klementinské teprv od doby Pobělohorské připomínají se zvláštní bibliothekáři, jelikož teprv nyní nastala potřeba značnější počet knih udržovati v pořádku. Kde v starém Klementině, bývalém to klášteře dominikánském, jezovité svou knihovnu mívali, nevíme; po vystavení velikolepého stavení nynějšího postavena bibliothéka v onom nádherném sále (dostaveném r. 1722), který posud jest ozdobou knihovny universitní. Ale v sále tomto umístněna jen tak zvaná „bibliothéka větší;" zabraná Karolinská a jiné sbírky knih, o nichž zmíníme se níže, stávaly jinde.

Na zakupování knih objevuje se v účtech jezovitských na konci století XVII. kapitál 4400 zl., k němuž přispěl výtečný Bohuslav Balbín 1000 zl. Z úroků jeho měly se kupovati nové knihy, ale málo by se jich bylo nakoupilo, kdy by byli jezovité známým spůsobem svým o rozmnožování bibliothéky jinak se nestarali. Tak zakoupili r. 1730 po hraběti Ferdinandu z Herberšteina výtečnou sbírku 4000 knih, která připojena byvši ku Karolinské a zbytkům knihovny Ojbínské nazývána „bibliothékou menší." Vedle těchto sbírek povstala ještě přičiněním učeného jezovity Jakuba Kresy zvláštní „bibliothéka mathematická," postavená druhdy v oněch třech síních, v nichž se při bibliothéce nynější chovají rukopisy.

Právo užívati všech těchto vědeckých pokladů měli ovšem jen členové tovaryšstva Ježíšova, avšak i těmto všelijak bývalo obmezováno řádem řeholním a libovůlí představených. Bibliothekářů, jichž se nezachovala ani nepřetržitá řada, tuto vyčítati nebudeme, jen o jednom z nich, p. Krištofu Miklisovi, musíme se zmíniti, poněvadž s jeho jmenem a činností spojuje se číselný výkaz bibliothéky z r. 1747; potom týž Miklis zanechal po sobě v bibliothéce památku tak trvalou, že nepomine, dokud knihy jím znamenané nezetlí. Naznačeného roku roztřídil on veškeru knihovnu sobě svěřenou na 23 oddělení vědeckých podle běžných písmen abecedy latinské, i vykázal takto okolo 16.000 svazků; zásluha pak jeho, ceny ovšem velmi pochybné, záleží v tom, že maje knihy roztříděné signovati všechny natříti dal prve na hřbetech bílou barvou olejovou, potom na bílé tyto hřbety červenou barvou napsal signatury.[1]) Práce tato stála 268 zl. a trvala 7 let. Tak zuniformována celá bibliothéka, což tenkrát, kdy bývala více jen obdivována než používána, mohlo se někomu líbiti, ale věkům nynějším, kteří knih více používají než na ně se dívají, nikterak nesvědčí proto, že uniformou touto vyhledávání knih, jež často díti se musí po paměti, převelmi jest stíženo. Miklis stal se dále pověstným, že v rozličných knihách domněle závadná místa černidlem potíral, jakož prý rukopisy české, jimž nerozuměl, pálil. O pálení tomto slušně pochybujeme, v potírání pak že nebyl zjevem osamoceným, toho doklady máme ve všech starších bibliothékách klášterních.

[1]) Hanslík vypravuje o tom po Šeršníkovi nezdá se tušiti, že Miklis počínáním tímto jen modě časové se podrobil, jež žádala v bibliothékách tak neb onak barvu bílou.

Posledním bibliothekářem jezovitským byl Francouz P. Karel Maria Charuel. Týž přišed po vypovědění řádu z Francouz do Prahy, pro svou učenost stal se bibliothekářem Klementinským, v kterémž zaměstnání statně a obratně si počínal. Po zrušení tovaryšstva dosazen od vlády za prvního bibliothekáře nově povstávající bibliothéky veřejné a universitní, druhým pak bibliothekářem jmenován dosavadní představený nové bibliothéky Karolinské Samuel Mende.

III. Novější bibliothéka Karolinská.

Se starší bibliothékou Karolinskou odevzdána jezovitům po bitvě Bělohorské celá universita. Ale dlouho nezůstali oni jejími pány neobmezenými, nejsouce nikterak schopni obsaditi všechny odbory vlastními silami, které by v odborech právnických a lékařských aspoň tolik mohly místo světla nadělati kouře, kolik dovedli kollegové jejich na fakultách theologické a filosofické. Proto již r. 1638 dvě fakulty tak zvané odtud světské odňaty jim i s Karolinem, i ponechány jen theologie a filosofie v Klementině, všechny pak tyto útvary spojeny r. 1653 v jednotnou universitu Karlo-Ferdinandskou. Ale stará bibliothéka Karolinu více nevrácena, i musily dvě světské fakulty, nemohouce na dlouho bez bibliothéky obstáti, zakládati sobě v Karolině novou. Tak až do r. 1746 povedlo se právníkům a medikům sehnati k 7000 svazků, z nichž asi větší část pošla z odkazu hraběte Josefa ze Šternberka učiněného r. 1701 a po mnohých letech teprv provedeného. Ostatní knihy kupovány z fondu universitního, z něhož také vypláceno bibliothekáři ročně 375 zl. Ale největšího přírostu nabyla nová bibliothéka tato darem císařovny Marie Teresie, která r. 1749 duplikáty bibliothéky dvorní počtem 4000 svazků jí přikázala. Otevřena byla knihovna tato veřejné návštěvě od r. 1769 v pondělí, ve středu, v pátek a v sobotu, v ostatní dny pouze profesorům. Nejvyšší dozor na ni měla tenkrát c. k. dvorní studijní komise aneb vlastně jí podřízená studijní komise Pražská či předseda její hrabě Věžník jakožto „direktor bibliothéky." Postavena byla v Karolině, a sice od r. 1752 v místnostech pozdějšího anatomického Musea, které tenkrát nákladem stavů českých za 5000 zl. nově zařízeny byly. Avšak nebylo jí dopřáno dlouhého trvání v nich, poněvadž již po několika letech přenesena do Klementina, majíc býti částí veliké bibliothéky veřejné a universitní, která po zrušení řádu jezovitského (r. 1773) veškery knihovny řádu toho v Čechách zároveň měla v sebe pojíti. Tenkrát posledním bibliothekářem jejím byl Samuel Mende, který potom se stal druhým představeným nového ústavu.

IV. Nynější bibliothéka Klementinská (c. k. knihovna universitní a veřejná).

Až posud zabývali jsme se staršími částkami předchozími velké bibliothéky Pražské, a sice částkami nejdůležitějšími a jako kameny stěžejnými novověkého ústavu tohoto, pominuvše všechny sbírky vedlejší buď mlčením neb prostým připomenutím, kdy k částkám jednotlivým byly připojeny. Této stručnosti, pokud se týká knihoven vedlejších,

musíme šetřiti i příště, buď že se obšírnějších zpráv o nich nedostává vůbec, aneb by se nesrovnávalo s úkolem nástinu tohoto šířiti se o částkách více než o celku. Který rok a den sluší přísně položiti za základný nového ústavu, není tak jasno, jak by se mohlo zdáti, uvažujemeli, že tomu sotva 100 let, co ústav povstal. Možná, že prohlídka archivu universitního o tom podá více světla: my musíme se držeti zatím dvorského dekretu ze dne 6. února 1777, kterým poručeno všechny bibliothéky kollejí jezovitských přenesti do bibliothéky Klementinské, s kterou spojena býti měla též novější bibliothéka Karolinská. Co se od r. 1773 až do té doby se sbírkami knih jezovitských obmýšlelo aneb co se snad o nich nařídilo, o tom nemáme zpráv žádných. Jisto jest jen tolik, že se v těchto letech mnoho knih z knihoven jednotlivých kollejí ztratilo buď nadobro, neb aspoň na škodu ústavu potom zřízeného. Ostatně sama osvícená vláda tehdejší málo o to dbala, aby poklady tyto vědecké zůstaly netknuty; neboť dovolovala, aby každý jednotlivý exjesuita tolik knih směl si z kláštera odkliditi k vlastní potřebě, kolik jich právě měl ve svém pokojíku. Poněvadž pak bibliothéky kollejí jednotlivých po několik let zůstávaly jako „res nullius," ký div, že bral, kdo jak mohl. Že za této volnosti přec ještě zachovaly se v bibliothékách knihy a rukopisy drahocenné, vysvětluje se jen tak, že právě ti kteří přátelé o vzácnosti jejich neměli tušení. A jako by toho všeho nebylo dosti, ještě při odevzdávání bibliothéky jezovitské v Klementině pácháno před očima komisarů královských nové barbarství tím spůsobem, že spáleno ve dvoře mnoho rukopisů, jež prý neobsahovaly leda školácká cvičení mladších členů tovaryšstva. K tomu dívali se orgánové vládní docela klidně, nejspíš poněvadž se domnívali, že, čím více „těch popských škvárů" ubude, tím lépe. Že při tom mnohá literární perla se ničí, na to ve své osvícenosti nepřipadli.

Jak jsme již podotkli, stal se bibliothekář Klementinský Charuel prvním, bibliothekář Karolinský Mende druhým představeným nově založeného ústavu. Jim přidáni dva skriptorové a čtyři sluhové.

Hned na úsvitě nové doby dostalo se bibliothéce Klementinské znamenitého daru přičiněním slovutného vlastence Františka hraběte Kinského, který příbuzné své přiměl, aby majorátní knihovnu hraběcí svěřili veřejnému upotřebení (pro usu publico) v nové bibliothéce. Tak se stalo r. 1777 s tou zvláštní výminkou, že knihovna tato má zůstati pohromadě, žádné knihy nemá se zapůjčiti leda v čítárně; konečně vyhrazeno rodině právo vlastnické. K této rodinné knihovně připojil hrabě František téhož roku svou vlastní za týchže výminek, kterýžto dar tím nabýval zvláštní ceny, že malá tato sbírka obsahovala knihy takového odboru (vojenství), který nijak v bibliothéce posud nebyl zastoupen. Dar tento (přes 10.000 svazků) chová bibliothéka posud. Následujícího roku 1778 přenesena do bibliothéky zvláštní sbírka knih, tak zvaná „bibliothéka mathematická," která byvši také založena od jezovitů až do té doby stála v obydlí profesora fysiky a astronomie, slovutného Steplinga. Témuž muži, tenkrát právě zemřelému, postaviti kázala císařovna Marie Teresie mramorový pomník v bibliothéce, který s poprsím výtečného mathematika Stanislava Vydry, později (1808) od profesorů filosofické fakulty postaveným, ještě nedávno stával u dveří

nynějšího oddělení dějin literárních, nyní pak divným řízením stojí oba — nevím kde na dvoře. Sic transit gloria mundi!

Než všechny tyto dary byly jen nepatrny, obrátímeli zřetel k velikému množství knih, které z 12 kollejí jezovitských roku 1777 do Klementina byly přivezeny. Že malý počet úředníků svrchu udaný sotva stačil přírostek tento náležitě zkatalogisovati, neřkuli čtenářstvo, téhož roku k návštěvě vyzvané, řádně obsloužiti, jest na bíledni. Proto bylo zajisté litovati, že neprovedeno původní usnešení studijní komise, aby totiž bibliothéka Karolinská potud zůstala k potřebě veřejné otevřena na svém místě, až by bibliothéka Klementinská poněkud byla spořádána. Ale takto stalo se, že teprv po 5 letech bylo možná v nové bibliothéce řádně pracovati, za tím pak veškero úřednictvo mělo plné ruce práce, aby přes 100.000 knih prohledlo, duplikáty vyloučilo, knihy v náležitých odděleních umístnilo a řádně zapsalo. Práce tato tím stávala se obtížnější, že nebylo místa, kam by se značný počet knih ano celá oddělení měla postaviti. V této nesnázi velice přišlo vhod postoupení oné chodby nynější bibliothéky, která se zahradou seminářskou hraničí, od arcibiskupa. Takto dosaženo pro bibliothéku náležité spojitosti a souměrnosti vnitřních místností, které od té doby zaujímají v prvním patře druhého dvora Klementinského pravidelný čtverec, jehož jednou stranou jest velký sál, třemi pak ostatními rovné chodby bývalé klášterní budovy. Při dvou těchto chodbách jest řada menších pokojů, z nichž však tenkrát několik zařízeno bylo za byt kustodův. Čítárny měla tenkrát bibliothéka dvě, jednu u vchodu k nynějšímu akademickému gymnasiu nad oněmi oblouky, které astronomickou věž s gymnasiem spojují, druhou v oné polovici čítárny nynější, která hledí do Platnéřské ulice. Druhá čítárna rozšířena teprv r. 1838 více než o polovici, za to první zrušena a k místnostem vnitřním přidělena.

(Pokračování.)

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. června 1882.

Letošní jaro bylo bohaté na události velkého dosahu. Nejdůležitější z nich pro národ náš jest konečné ustavení se *české university* dle zákona ze dne 28. února t. r., jež dovršeno bylo dne 17. června volbou rektora. Volba ta padla na muže o české vysoké učení nad jiné zasloužilého a s ním takořka srostlého, na slovutného dějepisce našeho Tomka. České vysoké učení jest sice v nynější své podobě chudičké, málo nadané a obmyšlené, všude všeho se ještě nedostává, avšak již samo jmeno Tomkovo ručí národu, že nebude se nedostávati dobré vůle, poctivé i důrazné snahy, aby rozkvetlo české vysoké učení a povzneslo se na bývalou výši, již počal nám líčiti Tomek v dějinách university Pražské. Též jmeno prvního prorektora, prof. Randy, opravňuje k nadějím ve zdar university.

Potěšitelnou událostí v našem životě národním jest vítězství při volbách *obchodní komory Plzenské,* dobyté 12. a 13. června. Z těžkého

boje, jejž vedeme o každou píď půdy své a práva svého, jest pochopitelna radost nad každým úspěchem a každou vybojovanou posicí. Při volbě v oboru živnostenském zvítězili jsme v Plzni 2685 hlasy proti 1087, tedy většinou skorem 1600 hlasů. Vítězství ve sboru tom bylo sice jisté, avšak hledě k volbám předešlým (při nichž r. 1879 byl poměr hlasů 1798: 956) nebylo lze nadíti se většiny tak velkolepé. Hlavní den volebního zápasu byl 13. červen, den volby v odboru obchodnickém. Naši kandidáti zvítězili průměrně 793 hlasy proti 720 (r. 1879 byl poměr hlasů 632 proti našim 563). V obou menších oborech, hornickém a velkoprůmyslnickém, podlehla naše strana, v tomto 35 hlasy proti 20 (r. 1879 30: 12) a v onom 31 proti 7, při čemž 22 voličů zdrželo se volby (r. 1879 28: 8). V obchodní komoře Plzenské vstoupl tím počet hlasů našich na 17 proti 19, a sluší očekávati, že ještě před uplynutím tříleté volební doby dosáhneme zde většiny.

Vídenská rada říšská, jež po velikonocích zasedala až do letnic, vyvinula největší činnost na sklonku svého zasedání. Zástupcové čeští zasadili se mimo státní rozpočet a ochrannou celní sazbu zejmena též o *opravu volební*, kteráž také šťastně jak v říšské radě tak v panské sněmovně byla vyřízena a čeká jen na potvrzení císařovo, aby nabyla zákonné platnosti. Hlavní ustanovení její jsou: rozdělení volebního sboru velkostatkářského pro říšskou radu v Čechách ve sbor svěřenských statků s 5 poslanci a ve sbor volných statků s okresy Pražským, Budějovickým, Libereckým, každý se 4 poslanci, Karlovarským a Chrudimským, každý s 3 poslanci, dále snížení podmínky daně k volebnímu právu do říšské rady na 5 zl. Nová *celní sazba* nabyla platnosti dnem 1. června. Rakouské země postavily se zákonem tím na samostatné stanovisko a vlastní půdu, zejmena též proti Německu. Podstatou sazby té jsou ochranná cla, jimiž podporovati se má domácí průmysl proti cizí soutěži, a kromě toho veliká cla finanční, zvláště z kávy, petroleje a jiných všeobecných potřeb, jimiž zjednává si vláda nový zdroj příjmů.

Rakousko-uherské delegace v dubnu svolané povolily dalších 21 milionů na utišení odboje bosenského. Po skončení delegací, dne 17. dubna, podal společný ministr financí, jenž jest spolu správcem věcí bosenských, *Szlavy*, žádost za propuštěnou; však teprve 5. června jmenován byl za nástupce jeho bar. Benjamin *Kallay*, uhlazený a východních poměrů znalý státník, který, než se stal ministrem, hájil hledě k Bosně tento program: upravení osudných agrárních poměrů, propuštění neschopných úředníků a povolání schopných, kteří dovedou jednati s lidem v jeho jazyku, posléze spravedlivější a snesitelnější roztřídění daní.

Dvě důležité změny udály se na Rusi, jedna v osobě ministra zahraničných věcí a druhá v osobě ministra vnitra. Čtyřiaosmdesátiletý ruský kancléř, kn. Alex. Mich. *Gorčakov* (o jehož životě, jenž jest spolu kusem dějin ruských a světových, přineseme ještě v těchto listech zevrubnější pojednání) sproštěn byl k žádosti své dne 8. dubna svého úřadu a k řízení zahraničné politiky povolal car hlavního pomocníka kancléřova, barona Mikuláše Karloviče *Giersa*, kterýž byl Gorčakova po 4 léta zastupoval a sám podepsal již notu k velmocem o politice

Ruska při nastoupení nového cara. Giers jsa ze školy Gorčakova, neznačí žádnou změnu zásadní, nýbrž pokračování v politice, kteráž vyznačila se válkou za svobodu Slovanů na Balkánském poloostrově. Mnohem více byl svět překvapen odstoupením generála hr. *Ignatěva* z ministeria vnitra, na kterýž úřad dne 12. června dosazen hr. Dimitrij Andréjevič *Tolstoj*. Ignatěv celou svou minulostí náležel výhradně politice zahraničné. Neobyčejný svůj talent státnický osvědčil nejprve v Pekingu jakožto ruský vyslanec u čínského dvora, kde výhodnou smlouvou otevřel „nebeskou říši" ruskému obchodu. Potom r. 1862 ujednal osobně s chany Chivským a Bucharským smlouvy, zdržoval se tudíž v těchto místech již před maďarským cestovatelem Vambérym, jenž přičítá si za odvážné hrdinství svou cestu po zemích těch Evropanům tehda tak nepřátelských. Slavné jmeno v dějinách získal si Ignatěv jakožto vyslanec v Cařihradě od r. 1864 až do propuknutí východní války r. 1877. Jeho povolání za ministra vnitra r. 1881 platilo již napřed jen za přechodní. Jako Ignatěv jest i D. A. Tolstoj upřímný Slovan. Narozen byl r. 1824 a vychován v proslulém tehda učilišti Carskoselském, jehož odchovanci byli i Gorčakov, Puškin a j. Již záhy obrátil na se pozornost vynikajícími pracemi publicistickými, zejmena spisem o římském katolictví na Rusi a o ruských financích. V oboru ministeria vnitra byl činným jen v letech 1852—53, r. 1862 byl členem komise pro soudní opravy, jimiž zavedeny smírčí soudy a poroty, r. 1864 jmenován zástupcem vlády (prokurátorem) ve sv. synodě, nejvyšším to správním sboru pravoslavné církve ruské, a v dubnu r. 1866 povolán byl na místo Golovnina za ministra národní osvěty, v kterémž úřadě setrval až do května 1880, kdy pro neshodu s diktátorskou právomocí hr. Lorisa Melikova odstoupil. Co ministr národní osvěty byl proti svému předchůdci přívržencem humanismu, jeho snahou bylo, aby ruská mládež k ideálnosti se povznášela a svého ducha ušlechťovala studiemi klasickými. Přál obzvláště českým profesorům, dávaje jim přednost před jinými a snaže se povolati jich co nejvíce na ruské školy. Směr ten vzbudil mu mnoho nepřátel, a k tomu družily se opětující výtržnosti ruského studentstva, jež zostřováním řádů studentských marně snažil se potlačiti, a jež svadily ho také s hr. Lorisem Melikovem. Zvláštní vřelostí vyznamenávala se jeho řeč, již měl o hostině, dne 22. května 1867 od města Petrohradu dávané na počest slovanským hostům tehda na Rus zavítavším.

Udávají se různé příčiny odstoupení Ignatěva: vliv Bismarckův, jemuž byl Ignatěv jakožto tvůrce smlouvy Svatoštěpánské stálým postrachem i co ministr vnitra; výtržnosti proti židům, jež prý nedovedl potlačiti; návrh národního zastupitelstva v duchu ruském, jakéž bývalo do časů Petra Velikého, tak zvaného „zemského soboru," jenž prý nedošel souhlasu. Avšak odpověď a vysvětlení může dáti teprve budoucnost. Zdá se, že síle tak znamenité sotva by chtělo Rusko dáti delší dobu ležeti ladem. Také nesmí se zapomínati, že ostává Ignatěv členem státní rady a gener. pobočníkem carovým, tak že okolí carova neopouští.

Království srbské přineslo si do vínku těžkou krisi ústavní. Z 50 poosičních poslanců — kteří 18. března opustili skupštinu s osvědčením, že vláda zdráhá se podati vysvětlení o ztrátách, jež utrpělo Srbsko

úpadkem Pařížské banky „Union générale,“ s kterouž prostřednictvím Bontouxovým uzavřelo smlouvu o stavbě srbské železnice, a že s obejitím skupštiny přenesti chce smlouvu na jiné finanční veličiny — zvolena byla dne 27. května veliká většina opět a téměř jednomyslně. Jen ve 4 okresích prosadila vláda Piročancova své kandidáty. K tomu přidružila se i otázka ústavní. Dle ústavy srbské jest skupština oprávněna platně usnášeti se toliko u přítomnosti tří čtvrtin všech poslanců. Jelikož počet všech obnáší 160, neměli zbylí poslanci práva o něčem uzavírati. Přes to usnesli se, že zbavují oposiční poslance mandátů a že po druhém zbavení nejsou volitelni. Zvolených dřívějších 40 poslanců protestovalo znova jak proti utajování ztrát Srbsku způsobených a převádění železničné smlouvy na jinou finanční skupinu, tak i proti rušení ústavy. Kusá skupština zbavila oposiční poslance znova mandátů, a vláda vypsala na den 12. června nové volby. Předešlá oposice zvolena byla opět jednomyslně. Do Bělehradu na skupštinu dostavili se však jak oposiční poslanci, tak i kandidáti vládní, kteří ostali v menšinách. Královským úkazem prohlášeny byly volby oposičních poslanců za neplatné, a do skupštiny, kteráž dne 17. června byla zahájena, povoláni jsou propadlí vládní kandidáti, kteří dosáhli menšin při volbách 12. června. Oposičním poslancům zakázán přísně vstup do skupštiny, kterou střeže četnictvo. Zároveň činí vláda vojenská opatření proti možným výtržnostem.

Velkolepým i dojemným spůsobem truchlí Italie nad smrtí muže, s jehož jmenem uvykla spojovati ideu svého národního sjednocení. Josef *Garibaldi* (nar. 4. července 1807 v Nizze) zemřel po činůplném životě dne 2. června na ostrovní své samotě, na Kapreře. V závěti své ustanovil, aby mrtvola jeho byla spálena. Rodina zesnulého k žádosti vlastenců italských upustila od toho, a 8. června uloženy byly tělesné pozůstatky slavného muže k věčnému odpočinku na Kapreře u přítomnosti zástupců nejen celé Italie, ale téměř všech národů. V Římě konána byla 11. června slavnost smuteční, a u velikém smutečním průvodu, jehož se celé město účastnilo, vezeno bylo u vítězoslávě poprsí nebožtíkovo městem a postaveno na Kapitoliu.

Trapný a odporný dojem, jejž činí po drahná již léta bezvýsledná a málomocná činnost zákonodárství v Německu, zvýšen byl dne 12., 13. a 14. června příkrým bojem plným osobní roztrpčenosti, kterýž svedl říšský kancléř kn. Bismarck s celým říšským sněmem německým o předlohu *monopolu tabákového.* Monopol ten, jenž vynášeti měl ročně 163 milionů mark, měl býti hlavní pakou říšské i hospodářské politiky Bismarckovy a byl hlavní z předloh při zahájení říšského sněmu dne 27. dubna od státního ministra Böttichera ohlášených. Značným výnosem této nepřímé daně měly se státi zbytečny poměrné příspěvky jednotlivých států německých na společné říšské potřeby, tak zvané příspěvky matriční; říše, t. j. císařská vláda s Bismarckem, měla býti učiněna neodvislejší od ostatních států, a nad to měly býti přebytky z monopolu a jiných nepřímých daní vráceny jednotlivým státům německým, jichžto zákonodární činitelové měli rozhodovati, kterak s nimi naložiti. Dne 12. května usneseno sice 162 hlasy proti 121, po třídenním rokování, aby předloha přikázána byla výboru, avšak do tohoto zvoleno

z 28 členů 25 odpůrců předlohy. Nicméně rozhodl se Bismarck, hájiti ji v říšském sněmu. Řeči jeho, jež měl první a třetí den rokování, vyznamenávají se jak bezohlednou otevřeností, s kterou stavěl císaře, vládu a sebe nad zastupitelstvo říše, tak i narážkami sahajícími za hranice Německa. Tak pravil v první řeči, vytýkaje říšskému sněmu neschopnost a neoprávněnost a skládaje všechny naděje na panovnické rodiny německé: „Spojení dvou říší, jak nesly se k němu snahy r. 1848 a později, bude stále důrazněji vystupovati a nabývati určitější tvářnosti a stane se v střední Evropě pevnou mocí.“ V druhé řeči své tepal ústavověrnou stranu v Rakousku, již slovní hříčkou nazval „*Herbst*zeitlosen“ (ocúny), vytýkaje jim neschopnost, pro kterou dynastie opříti se musila o jiné strany. Při hlasování zamítnuta byla předloha ohromnou většinou 276 hlasy proti 43. Avšak dlužno se tázati: zvítězilili tím zástupcové Německa? jestli tím monopol zamítnut? Pro budoucnost nikoliv. Bismarck prohlásil výslovně: „I vašeho odmítnutí jest nám potřebí, abychom ušli odpovědnosti a mohli ji pro budoucnost svaliti na bedra většiny, jež zamítne monopol.“ Bismarckovi šlo o hotovou událost, aby mohl poukazovati na říšský sněm, ten že jest vinen těžkým břemenem daní, především ale aby tabákový monopol ve formě života schopné měl po ruce. „Přijdeme s ním opět,“ tvrdí zástupcové vlády. „Neustanu,“ prohlásil Bismarck. To právě jest podstata věci, v tom právě jeví se nejistota situace a málomoc říšského zastupitelstva. Již 10. května nadhodil státní tajemník Scholz: „V době povážlivých válečných zápletek, při nezbytném dovolávání se pomoci poplatníků vrátí se monopol opět a pak snad v podobě méně příznivé, jelikož výnos jeho nebude sloužiti ke snížení přímých daní, nýbrž jen větší důraznosti národní obrany.“

Jakkoliv říšský sněm téměř jednomyslně odmítl monopol tabákový, osvědčil nerozhodnost a slabost svou již při resoluci, kteráž odůvodniti měla jeho počínání. Po osmihodinném rokování usnesl se (14. června) pouze 155 hlasy proti 150, že hledě ku zvýšení daně z tabáku r. 1879 všeliké další přitěžování průmyslu tabákovému daněmi uznává za škodné. Za souhlasu všech frakcí a k návrhu říšské vlády odročil pak sněm zasedání své od 19. června do 30. listopadu.

Jako říšský sněm dne 19. června tak před tím již byl pruský sněm dne 11. května ukončen za největší omrzelosti. Poslanci sami již počali se vzdalovati sněmu, žádali za odročení, poukazujíce na současné zasedání říšského sněmu. Jediný výsledek jeho činnosti jest sestátnění několika menších soukromých železnic a vyřízení náboženského zákona dle změn panské sněmovny pruské, kterým katolické duchovní správě v Prusku učiněny některé úlevy.

Vyrovnávací politiku Gladstonovu v Irsku stihla osudná rána právě v nejrozhodnějším okamžiku, když se již zdálo, že zavládne neli hned smír, aspoň snesitelný poměr mezi Irskem a Anglií. Na počátku května propuštěni byli z Kilmainhamské věznice v Dublině všichni Irové, pro podezření z různých agrárních a politických zločinů tam držaní. První ministr královny, Gladstone, shodl se byl již před tím s vůdcem irským, *Parnellem*, který slíbil, že irská zemská jednota vzdá se revolučních agitací, když vláda podá předlohu o prominutí značných nedo-

platků nájmu v Irsku za poslední tři léta. Ministr pro Irsko, Forster, odstoupil, nechtěje souhlasiti s touto politikou. Dne 4. května jmenován byl nový ministr pro Irsko, lord Frederic *Cavendish*, ze staré rodiny anglické. Když dne 6. května, po poradě ve vládní budově, v rozsáhlém Phoenixparku u Dublina vyšel večer se státním tajemníkem Mr. Thom. *Bourkem* do stromořadí, byli oba zákeřnicky přepadeni a po tuhém odporu zavražděni. Vrahové zmizeli beze stopy, i nepodařilo se je vypátrati, jakkoli slíbena odměna sta tisíců zlatých tomu, kdo by spravedlnost na stopu vrahů přivedl. Vražda spáchána byla nepochybně od amerických Irčanů, kteří zmařiti chtěli smír zeleného ostrova s Anglií. Při vší rozhořčenosti veškerého lidu anglického neváhal Gladstone přece učiniti parlamentu dotčenou předlohu o prominutí nedoplaceného nájemného v Irsku, jiż Parnell pokládal za podmínku smíru. Však vedle toho podal i druhou předlohu, kterouž oprávněn býti má místokrál irský prohlašovati výminečný stav v irských okresích veřejnému pokoji a řádu obzvláště nebezpečných. Obě předlohy přijaty byly již od parlamentu v prvním čtení.

Staroslavné město Alexandria v Egyptě bylo 11. června jevištěm krveprolití, způsobeného přepadením evropského okresu od fanatických moslimů, hlavně Arabů; padly mu za oběť životy 15 Evropanů a 25 Arabů a těžce zraněno bylo 80 Evropanů, mezi nimiž konsulové anglický, řecký a italský, a 28 Arabů. Hlavním strůjcem vzpoury proti vlivu evropskému a Evropanům vůbec jest Arabi bej, maje za sebou vojenskou stranu a fanatické Araby a domáhaje se pro sebe rozhodující moci. Odboj čelí i proti místokráli, slabému Tevfikovi, jenž od Evropy byv dosazen, na domácí půdě hrubé opory nemá. Turecko hodlá příležitosti té užiti k obnovení své bývalé moci nad Egyptem: buďto chce „zjednati pořádek" vojenským zakročením, t. j. obsazením a opanováním země, anebo jest v nejlepším srozumění s Arabim bejem jak proti nynějšímu místokráli tak proti Evropanům a tedy samo hlavní původ vzpoury. Francie a Anglie chtěly nejprv jen moc svou v Egyptě utvrditi, avšak pro malou ráznost Freycinetovy vlády ve Francii zvítězil návrh, aby všechny velmoci na společné konferenci o upravení věcí egyptských se dohodly. Od katastrofy Alexandrijské opouštějí Evropané šmahem Egypt, obávajíce se výbuchu fanatismu. Dle sčítání z r. 1880 bylo v Egyptě na jednotlivých konsulátech zapsáno 30.000 Řeků, 16.000 Francouzů, 14.500 Italů, 3000 Malťanů, 2800 Rakušanů, mezi nimiž i něco Čechů, 1000 Španělů, 800 Němců a 700 Angličanů. Kromě těchto v Egyptě usedlých Evropanů jsou i značná čísla těch, kteří jenom krátce v Egyptě se zdržují buď na cestách neb za obchodem.

Opravy. Na str. 469 letošní Osvěty má státi, že Klácel umře v *Belle Plaině* (nikoli v Racině); — str. 500 řád. 24. shora čti: Vel*laeus*, řád. 10. zdola čti: h*i*ppodrom; — str. 507 řád. 16. zdola čti: P*e*ruštici; — str. 511 ř. 17. shora čti: Prov*a*du, a dále: faktor*ii*.

R. 1882. Čís. 8.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

(Pokračování.)

IV. Stará Zágora.

Z Plovdiva vypravil jsem se dne 20. září 1880, chtěje od Marice přes Starou Zágoru a Trnovo přiraziti k Dunaji. Prvního dne myslil jsem přitrhnouti až do Zágory, kus po železnici, ostatek na voze.

O deváté hodině ráno hnul se vlak z nádraží Plovdivského na východ. Jízda byla stejně pomalá a rozmarná jako předešle, jen s tím rozdílem, že jsem měl více společnosti. Vyhlídka z oken objímala z počátku téměř totéž panorama, které viděti s vrchův Plovdivských, leda že se ke všem těmto krásám přitovàryšuje i profil samého města: uprostřed úrodné roviny tři šedé skály, hustě poseté bílými domky. První stanice slove Katunica, ležíc u mostu přes řeku Stanimackou, která nedaleko odtud vpadá do Marice. Druhé zastavení je u veliké vesnice Papazli, obydlené pestrou směsicí Bulharův, Turkův a Cikánův, se starým rozsáhlým karavanserajem, o kterém již dávní cestovatelé píšou, že prý může pojmouti 800 koní. Cestou Marica sleduje nás ustavičně z blízka po levé ruce. Vesnické domky, rozptýlené háje, pasoucí se dobytek a lidé v rozmanitých krojích krajinu naplňují pestrými skupeninami genrovými, které vesměs na sobě projevují příznaky hlubokého míru.

Po jízdě asi dvouhodinné slezl jsem na stanici, která nese jmeno dvou sousedních osad, Jeni Mahalé (turecky „nová čtvrt“) a Hadži-Eles. V Hadži-Elesu sídlí okolijský načalnik, jehož okolija náleží k departementu Chaskjojskému. Vesnice sama činí dojem dosti slušný. Již při vstoupení do selské hospůdky vedle nádraží lze pozorovati, jaký vliv má železnice na veškeren spůsob života. Prošel jsem za posledních týdnův nejrozmanitější stupně vzdělanosti: v horách Kjustendilských lidé

z daleka široka se sbíhali, aby se na nás podívali, „Evropanů“ v cizím kroji patrně nikdy nevidévše a dívce se nejnepatrnějším věcem, a zde u železnice nalezl jsem bulharskou vesnici rázu daleko pokročilejšího, nežli je mnohá osada v Uhrách nebo v Haliči.

Hadži-Eles je železniční stanice pro město *Čirpan*, které leží $1\frac{1}{2}$ hodiny odtud na severovýchod. Vyjel jsem tam na bryčce spolu s jedním z oněch mladých důstojníkův bulharských, kteří se byli ty dni přes Plovdiv zároveň se mnou vysypali do Rumelie.

Obyvatelstvo po cestě zdálo se mi býti nejvíce turecké, aspoň kolik pozorovati bylo podle pracovníkův na polích kukuřičných. Rozhlížeje se po spůsobu zemědělství, shledáš, že zde hlavním dobytkem je bůvol (Bos bubalus, bulh. bivol, bivolica, turecky mandá). Toto zvíře jihoevropské, u nás v Čechách naprosto neznámé a i v Uhrách nebo v jižní Italii nepříliš hojné, je nižší a delší nežli náš domácí vůl, má rohy na zad zahnuté a jemnou srst barvy černé nebo temnošedivé. Pohybův je líných a nenáhlých; nějaké obzvláštní nezkrocené divokosti jeho, o které se čítá v knihách, nikdy jsem nic nepozoroval. Mléko a máslo bůvolí bývá bělejší a chutnější nežli kravské. Zvíře to velice je citlivé proti parnu slunečnímu a proto celé hodiny se válí v bahnech anebo stojí ve vodě. Ve vesnických dvorech, jakož viděti ku př. v samém Hadži-Elesu, mají zvláštní nádržky s kalnou vodou, v nichž se bůvoli pohodlně potápějí až po nozdry. Mnohokráte tahouny tyto spatříš zapřažené do vozův, jak jsou docela pokryti blátěnou korou z těchto koupelí, která je chrání proti mouchám a paprslkům slunečním. Nezbytné náčiní u každého potahu bůvolího je naběračka k polévání zvířat, obyčejně dřevěná, někdy i plechová (bulh. kútel, čavúrka, kepčé). Volové a bůvoli se zde zapřáhají do vozův ne s postraňky, ale majíce hlavu prostrčenu skrze spůsob rámcův, upevněných po obou stranách voje, tak že veškera tažní síla je soustředěna výhradně na šíji zvířete. Vozy, kterých se užívá v rovině thrácké, jsou ohromné čtverhranné koše z černého proutí, ježto výškou svou nijak nejsou v poměru k velikosti tažného dobytka. Vida tyto těžkopádné a neforemné vozy, obilím nebo plevami naplněné, hned pozoruješ, že jsi v krajině čistě zemědělské a v rovině beze strmin a skalisk. Kolik je známo z úřední statistiky v knížectví bulharském, bůvol co tažný dobytek všude má na trzích větší cenu nežli vůl nebo kráva; koní se užívá jen k jezdění nebo k nosení (za soumary), a k potahům teprve teď ponenáhlu začínají vcházeti v obyčej. Ku konci sluší podotknouti, že v horských krajinách bůvolův je málo; za to však velmi hojně se jich vyskýtá v rovinách Podunajských, Černomořských a jmenovitě na poříčí Marice.

O spůsobu rolnictví samého arci nebylo již mnoho viděti, neboť žně se tu obyčejně končívají v červnu na Petrov den. Laskavému čtenáři nebude zajisté nevhod, když mimochodem také připomenu něco zevrubnějšího o plodinách zemědělských v Thrákii. Z druhův obilních seje se pšenice (bulh. pšenica), žito (ръж), „červenka“ (tur. kyzyldža), ječmen (bulh. ičimik), oves, proso (obé v bulharštině se stejným názvem jako česky), „sejrek“ (italsky sorgo, v Dalmacii sjérak řečený), a jmenovitě kukuřice (bulh. cárevica). Ze zelenin převládají hrách (grach),

čočka (lěšta), bob (bulh. taktéž bob), okurky (krástavica), zelí (zélje, lachná), cibule (luk), česnek (čésen), por (pras, Allium porrum), paprika (píperka, čúška) a tykve (tíkva). Kromě toho ve veliké míře se pěstují a denně se jedí modré, někdy až celou stopu dlouhé plody rostliny „patladžanu“ (Solanum Melongena, ital. bellanzani), rajská jablka (bulh. tomáti) a bámije (Hibiscus esculentus). Z ostatních rostlin cestovatel pozoruje konopí (bulh. konóp), sesam, anýz (anasón) a leckde i bavlník (bulh. pamúk, Gossypium), již za středověku okolo celého Středomoří a jmenovitě na ostrovech jeho zobecnělý. Tabák (tur. a bulh. tutun) se sází jen ve skrovné míře, jakkoli se daří znamenitě. Brambory (bulh. patáti), teprve nedávno v našem století až sem přinešeny byvše, velmi málo se pěstují, ba v knížectví ve mnohých končinách podnes je znají jen z doslechu. V létě se jí velmi mnoho sladkých melonův (bulh. dinja, tur. kaún) a melonův vodních (lubénica, tur. karpúz), jichž se veliké množství sluní po nivách, zvláště podél Marice. Mezi ovocným stromovím vynikají ořechy (bulh. orjách), mandloně (badémi), hrušky (krúša), merunky (kajsíji, zardalíji), broskve (práskovi) a kdoule (djúli). Granátová jablka (bulh. a turecky nar) a fíky (smokínja) se nepěstují, jakkoli tím ještě není řečeno, že by se nedařily. Dávněji v těchto končinách kvetlo hedbávnictví (hedbáví bulh. koprína), ale před válkou za příčinou nemoci bourcův napolo zapadlo, až teprve nyní zvolna zase se obrací pozornost k němu. Mezi náčiním v selských domech na březích Marice, abychom i o tom se zmínili, nápadny jsou hliněné džbánovité nádoby ohromných rozměrův, řečené *kjúpovi*, které dole jsou oblé, tak že jich dnem postaviti nelze. Formou docela pravěkou upomínají na starořecké *pithoi* a na kusy, jakéž Schliemann vykopal v Troji, ježto antickým Řekům a Maloasiatům nahrazovaly sudy.

Z těchto národohospodářských úvah vytrhl mne čtvrt hodiny od železnice příjezd k řece Marici. Mostu není a vozy se převážejí na lodicích za tři groše převozného. Krajina není bez jistého půvabu. Modré vody řeky, zde velmi široké a dosti bystré, v žáru slunečném malebně se odrážejí od sněhobílých pobřežních písčin; vrby a dubové háje se zelenají po březích, kukuřice zraje se svými zlatými cepy po polích, modravé obrysy Rhodopy na jihu lemují obzor a nad námi se klene oslňující temnomodrá obloha. Za přívozem se jede neúhlednými, sluncem vyžehnutými dubovými lesíky. Zpomínal jsem si na vyprávky ruských přátel, jak tu za války v lednu r. 1878 všecko bylo pusto a prázdno takořka bez jediného človíčka od Balkánu až k Marici a k Adrianopoli. Jen tu a tam hořela prý nějaká vesnice, ale tiše a klidně, bez křiku a povyku, jaký bývá u požárův; obyvatelé byli utekli, a jen psi a kočky zděšeně se probíhaly okolo plápolajících selských chat. I nyní kraj vypadá smutně; pustá krajina, ponejvíce bezstinná, a na málo místech vzdělaná, namnoze žlutozelené pastviště. Terrain je rovina s nízkými vlnkami a cesta není než obyčejná voznice. Obzor vždy zůstává otevřen; Balkán, Sredna Gora a Rhodope stále ti trvají před očima, arci co polovzdušné a jako průhledné útvary ve veliké dáli.

Ejhle, v jednom lesíku prokmituje před námi mezi listím cosi jako moderní klobouky a kabáty. Podivná věc! Nenili to snad nějaký přelud vzdušný — fata morgana, jakáž někdy se zjevuje za parných

dnův letních, když veškeren vzduch bez nejmenšího větříku lehce se otřásá nad krajinou a když obrysy všech předmětův neurčitě se rozplývají jako odlesk břehův na pohnuté hladině nějakého zrcadla vodního? Než ihned se rozluštila tato optická hádanka. Byl to okolijský načalnik Čirpanský, p. Nikola Ivanov, s celou společností pánův a dám z bulharské intelligence v Čirpanu. „Slyšeli jsme, že chcete docela incognito proklouznouti městem, aniž byste se někomu ohlásili, i dali jsme se již ptáti po všech hanech, zdali se tu někde nestavil nějaký Frank (Evropan). Teď jsme se dověděli, že jste ještě na cestě, a vyjeli jsme, abyste nám neušli.“ Jak vidíte, Rumelioté maličkosti mé po cestě hleděli proukázati docela nezaslouženou pozornost, ale dali mi tím mnoho příležitosti seznámiti se z blízka s dobrosrdečnou a upřímnou jejich povahou.

Čirpan je město velmi rozlehlé, ležíc na alluviální terase, za kterou se povrch zemský k severu zvolna zvedá až k úpatí Sredné Gory. Ulice jsou dlážděny, ale jinak vnitřek města je rázu docela tureckého. Čítá se 1965 domův s 10.477 obyvateli, z nichž je 8473 Bulharův a ostatek Turci, Cikáni a španělští židé. Ještě před šedesáti lety dle svědectví popa Konstantina, o jehož zeměpisné knížce nahoře stala se zmínka, dvě třetiny obyvatelstva byly turecké a jedna třetina bulharská. V okoliji Čirpanské nalézá se 52 vesnic. Veškerého obyvatelstva v ní je 40.284 hlav, a sice 33.372 Bulharův, 5254 Turkův, 449 Cikánův a 235 židův. O historii města pramálo je vědomo. Čirpan po prvé se zpomíná v tureckém zeměpisu Hadži Chalfy za 17. století. Zdali na jeho místo připadá středověké městečko *Blisme* čili *Blisnos*, zmiňované za 11.—13. věku od letopiscův byzantinských a křižáckých v kraji mezi Plovdivem, Starou Zágorou a Adrianopolem stranou od veliké silnice, v tom jistoty není. Památek římských, stop hradův a silnic, jakož i hrobův a nápisův naskýtá se po okolí veliké množství. Mezi jiným byl mi sdělen snímek nápisu se jmenem císaře Septimia Severa (193—211 po Kr.). Podrobnějším pátráním archeologickým jednou se objasní stará geografie i této krajinky.

V Čirpanu odbýval se právě osmidenní *panair* [1]) čili jarmark, hlavně na dobytek, a proto po všech ulicích bylo dosti živo. Takovýchto výročních trhů velmi mnoho bývalo za tureckých dob, avšak obratem celého obchodního života většinou nyní berou za své. Veliké trhy jarní v Eski-Džumaji v knížectví (jižně od Razgradu) po válce zase obnoveny, avšak druhý, daleko slavnější a po celé Levantě rozhlášený trh v Uzundžově v Chaskjojsku mezi Plovdivem a Adrianopolem nadobro již přestal. Příčinou zaniknutí jeho byla netoliko válka a následující po ní proměna hranic, ale hlavně železnice a zlepšený stav komunikací. Prve všecko zboží se kupovalo od menších kupcův jednou za rok na panairu; neboť do měst přímořských anebo do ciziny mohl za obchodem jezditi jen ten, kdo měl již značnější kapitál. Nyní každý sebe menší obchodník může si zboží objednati přímo z ciziny, a železnice mu je dostaví levněji a v lepším stavu, nežli panair, k němuž se

---

[1]) Od řeckého slova *πανήγυρις*, které již ve staré řečtině znamenalo národní slavnost, shromáždění, pouť.

svážeło všecko s velikým risikem na vozech a nejvíce na koních. Toto usnadnění kupeckého spojení nejen železnicemi, ale i obecným zlepšením silnic i jiný mělo následek, totiž úpadek stálých středisk kupeckých, v nichž prve bývaly sklady velikých obchodníkův, kupčících s cizinou a zboží své přeprodávajících kupcům menším. Tím spůsobem utrpěla i větší některá města (ku př. Trnovo), pozbývajíce bývalé své důležitosti, neboť nejbližší sousedé nejsou již vázáni na trh městský i mohou si nyní dostaviti všecko stejně rychle a dobře sami. Ostatně hlavními konsumenty na oněch panairech bývali Turci, kupujíce různé hotové manufaktury evropské. Toho příčinou jsou poměry sociální, kterými se rodina musulmanská tak nesmírně liší od domácnosti křesťanské. Turkyně po městech doma nic nepracují, nešijí a nepletou, a při tom žijí spůsobem nejprimitivnějším; vše se kupuje hotové na trhu. Na vesnicích spatříš Turkyně i na poli se srpem nebo motykou, ale výrobkův domácího průmyslu ani tam neshledáš po dvorcích musulmanských. U Bulharův pak, zvláště na vesnicích, pokud koli je možno, všecko se pracuje a vyrábí doma. Toté i příčinou, proč trh v Eski-Džumaji může trvati podnes, neboť tamní krajiny jsou smíšené a v některých okolijích převahou turecké. V západních částech knížectví by takový výroční trh nepochodil; každý menší kupec může si v jakékoli nepatrné osadě zaopatřiti zboží od samého Dunaje, a nad to sedláci ku př. i svíčky si dělají doma sami. Z toho všeho nenásleduje však, že by po válce a po odchodu valné části tureckého obyvatelstva cizozemský dovoz do Bulharska a do Rumelie se zmenšoval, ba naopak, on roste neustále, poněvadž nebývalé dosud všeobecné zabezpečení majetku osobního umožnilo lepší spůsob života, kterým se vzbuzuje drahně nových potřeb. Co do spůsobu obchodu samého Bulharska nemohu zamlčeti tu okolnost, že na vesnicích a v menších městech po dnešní den trvá z části výměna zboží za zboží, jakkoli tento starobylý spůsob již ode dne ke dni mizí, jmenovitě rozšířením drobné mince měděné. Kupuje se někdy váha za váhu, ku př. oka příze nebo vlny za oku vosku nebo třešní. Příčinou toho bývá i nedůvěra sedlákův, kteří ženám, když jdou do města kupovat rozličné drobotiny, nesvěřují hotových peněz.

V Čirpanu pobyl jsem jen přes oběd a bez prodlení vypravil se dále do Staré Zágory, asi čtyři hodiny odsud vzdálené. Jel jsem sám na bryčce s kočím, kovaným Turkem. Za městem cesta vede na návrší dubovým hájem. Několik starších Turků v turbanech neobyčejně přívětivě mne pozdravovalo obvyklou svou poklonou *temená*, při které se otevřenou rukou rychle po sobě dotýkají prsou, úst a čela. Nepochybně mysleli, že jsem zase nějaký „Inkiliz,“ jako plukovník Wilson, který nedlouho přede mnou cestoval, a že jedu studovati položení musulmanů v drápech bulharské administrace po Východní Rumelii.

Další jízda byla velice jednotvárná. Silnice je dobrá, jakkoli často se jezdí vedle ní po měkkých lučinách. Vyhlídka je rozsáhlá. Na pravo vidí se, jak se půda pozvolně sklání k jihovýchodu, k Marici; na jihu promodrávají hřebeny Rhodopy a na východě vystupují špičaté vrchy, které se nalézají až u Adrianopole. Na sever obzor lemován je pásmem Sredné Gory, totiž východní částí její, která od západního dílu tohoto horstva (s Koprivšticí a s Panagjurištěm) oddělena širokou

prolukou řeky Gjopsy (Strémy) a která, postupujíc souběžně s Balkánem, se končí u Slivna a Jambolu. Tato východní část Sredné Gory turecky slove *Karadža Dag* (srnčí hora). Obecný dojem krajiny velmi je teskný, jakkoli ti patrno, že se nalézáš na nejúrodnější půdě. Vesnice, vesměs veliké a hustě pohromadě sražené, všechny zůstávají daleko stranou od cesty. Širé končiny zaujaty jsou prostrannými pustinami s pastvisky a houštím. Na silnici jen zřídka koho potkáváš, tu i tam turecké povozy nebo odrané Turkyně, bulharské sedláky v beranicích anebo ženy uprchlíků z Adrianopolského vilajetu ve žlutých šatech se šátkem podobné barvy na hlavě a s jakýmsi bílým obšitím na prsou.

Za $2\frac{1}{2}$ hodiny stanuli jsme u jednoho hanu se slaměnou střechou u přechodu přes říčku *Sujutlijku*, která sbírá vody celé okolije Starozágorské a odvádí je do řeky *Sazlijky*, ježto u železniční stanice Malého Trnova čili Sejmenli vtéká do Marice. Na sever se poznávají výběžky Srednogorské, ve kterých se tají vrchoviště Sujutlijky, nízké to homole s četnými úvaly a sporými lesíky. Za mostem silnice se vine mezi alluviálními pahorky, které po obou stranách zahrazují vyhlídku. S netrpělivostí očekával jsem, abych spatřil Starou Zágoru. Bylo mi vypravováno, že město od války téměř úplně je vypáleno a zničeno, a nad to jsem slyšel, že při zakládání nového města objeveno neobyčejně mnoho starožitností antických. Nepochyboval jsem, že tam uvidím leccos k objasnění dějin a jmenovitě historické geografie těchto krajin, neboť podle všech zpráv starověkých i středověkých do těch míst padalo veliké město *Berrhoea*, starobulharský *Boruj*.

Již se začalo setmívati. Jeli jsme kolem jedné vesnice, která se spíše podobala nějakému cikánskému táboru, neboť v ní byly samé nízké chatrče z proutí upletené, jako koše nebo ouly. Tu bydlí uprchlíci, kteří při odchodu ruských vojsk z Adrianopolska se byli uchýlili na půdu rumelskou. Za těmito truchlivými chaloupkami spatřuje se turecká ves Tekké. Dle mapy jsme již jen osm kilometrův od města. Před hanem na silnici shledl jsem náhle několik známých tváří: prefekt Starozágorský p. Nestor Markov, okolijský načalnik tamní p. Atanas Iliev, vychovanec škol Pražských, a okolijský načalnik Kazanlycký pan Petr Ivanov, všichni tři bývalí učitelé před válkou a zároveň bulharští spisovatelé.

Archeologii provozovati hned jsme na místě začali ohlédáním památky, která svou čistou prací vyniká nade všecko, cokoli jsem dosud v těchto krajinách spatřil. V levo od silnice se totiž mezi domy selskými nalézá antický sarkofag z bílého mramoru, udělaný z jednoho kusu a ze všech stran hladce vyleštěný. Je vyšší člověka a stojí na čtyrech nízkých podstavcích nad nádržkou vodní, neboť nyní slouží za *česmu* (kašnu). Na východní straně do kamene je vsazena menší deska, na které jsem při světle pochodně četl nápis tak pěkně zachovaný, jako by včera byl zdělán: *Ἀμφοτέρων τόδε σῆμα, Σαβεινῆς Αἰμιλίου τε ἀνδρὸς κυδαλιμοῦ καὶ πινυτῆς ἀλόχου.* Hrob kryl tedy ostatky slavného Aemilia a rozšafné choti jeho Sabiny. Obě jmena jsou římská a památník pochází asi z 2. nebo 3. století.

K městu vypravili jsme se již za osvětlení nočního. Úplněk v plném lesku vynořil se rudým lícem nad obzor a stříbrné své světlo

rozlil na kukuřičná pole, širé vinice a husté řady vysokorostlých ořechův i mandloní. Noc byla docela teplá, jihozemská; ohlušující hlasy cikád dodávaly jí ráz docela italský. Brzo jsme se octnuli v městě. Při neurčitém světle měsíčném ihned jsem viděl, že se nalézám uprostřed rozsáhlých zřícenin z nejnovějších dob: přes dva tisíce cihelných a kamenných domův, všecko v ssutinách! Jen zde onde prokmitují světla některých obydlí po válce obnovených nebo nově vystavených. Konečně jsme stanuli v té spoustě před pohostinným domem p. Ilieva.

Nazejtří ráno spatřil jsem z oken při denním světle, že kolem do kola všechno daleko široko je pokryto nejsmutnějšími rozvalinami. Ulice těsně a klikatě se vinou mezi zřícenými stěnami domův, zasypány jsouce cihlami a kamením; tráva a křoviny bujejí na očazených zdech a po zapustlých komnatách i dvorech. Do nedávna vynikaly ze ssutin všecky komíny do vzduchu, celému tomu truchlivému obrazu dodávajíce ráz ještě příšernější, avšak před krátkým časem byly od větrův ponejvíce zpřekáceny.

Nejdříve jsem obehledl polohu města. Stará Zágora leží na ploše poněkud k jihovýchodu skloněné na jižním úpatí Sredné Gory. Krajní výběžky horské u samého města jsou z větší části bezlesé; na svazích obrůstají je širé vinice, neboť vedle soukennictví (pracování látky *aba* řečené), kovolitectví (výroby měděného zboží) a jirchářství hlavním zaměstnáním obyvatelův bývalo vinařství. Na západní straně město docela jest ovládáno blízkostí těchto návrší; vody s nich splývající často působívají škodu i v městě samém, pročež za mého pobytu pracováno na hlubokém průkopu k odvádění těchto periodických dešťových bystřin okolo města ven do pole. Na severní straně spatřují se stopy starého vodovodu a odtud skalnatým údolím potoka Kotludžanského vede cesta přes Srednou Goru na druhou její stranu do doliny Kazanlycké. Na východ a na jih město, kteréž je dosti rozsáhlé a má téměř půl hodiny v průměru, docela stojí otevřeno. Na jižní straně otvírá se vyhlídka na širou rovinu, překrásně vzdělanou s bujnými nivami obilnými a kukuřičnými. Zde je žitnice celé Rumelie, kraj nesmírného bohatství obilného, vlast proslulé po celém orientě pšenice „zagarky." Husté řady stepilých ořechův a mandloní vroubí cesty a meze mezi polnostmi i dodávají celé krajině ráz nad míru malebný. Za rovinou na jihovýchodě modrá se nad dalekým obzorem tříhlavý vrch *Monastir Bair* a vedle něho podlouhlý hřeben *Sakar-Tepé*, oba severně od Adrianopole na pravém břehu od dolní Tundže. Na jihu konečně jako nízký obláček plavou obrysy daleké Rhodopy v Chaskjojsku.

Dva dni jsem chodil mezi troskami tohoto města, ježto více než cokoli jiného uvádějí na paměť dlouhou řadu krutých převratův, kteréž provázely historický rozvoj těchto krajin od nejstarších dob až po naše dny a upomínají na obecnou nestálost všech věcí lidských. Vůdcem byl mi p. Iliev, který s vlasteneckou pietou pečuje o sebrání a zachování všeho, cokoli se v rodném jeho městě zachránilo z věkův minulých.

Za Turkův, pokud město ještě stálo, vnitřní čtvrt slula *hissar* (hrad) a byla ohrazena hradbami, jejichž stopy podnes se spatřují. Byl to pravidelný čtverec, stranami svými obrácený ke čtveru směrům

nebeským, docela dle vzoru opevněných táborův římských. Na východní straně mezi moderním rumem stojí pěkný jeden zbytek těchto starých bašt, asi 60 krokův dlouhý a na několika místech téměř 6 metrův vysoký. Je to římské dílo se středověkými opravami. Základy a spodek jsou práce kamenná; nad tím střídavě položeny jsou vrstvy kamene a cihel, zvenčí opatřené štítem z pravidelných kvádrův. Pod touto baštou nalézal se příkop, na jehož druhé straně vynikají stopy nižší zídky ochranné.

Dokud Stará Zágora byla městem kvetoucím, v dobách před strašnou katastrofou, jejíž spousta nyní nám stojí před očima, dotud starožitnosti zdejší byly známy jen dle doslechu. Jediný francouzský archeolog Dumont odtud uveřejnil několik nápisův, které mu byly od jiných osob sděleny. Nynější zničení města odkrylo věci před tím docela nevídané. Začalo se pracovati na obnovení Staré Zágory a tu se udeřilo na celé množství pozůstatkův starověkých a středověkých. Uvnitř bývalého hissaru musí se jíti až na 6—7 metrův do hloubky, nežli se přijde na zdravou zemi. Jedna vrstva rozvalin leží nade druhou. Když se kopali základy k nové oblastní dívčí škole, přišlo se 7 metrův zhloubí na prastaré hroby, i nalezena tu hlava jakési mramorové sochy a mince římské; něco výše, 4 metry zhloubí, našly se peníze byzantinské, bronzový malý kříž a mramorové okrasy patrně z nějakého chrámu křesťanského; konečně na 2—3 metry pod povrchem objevily se turecké mince prvních sultánův.[1]) Na všech koncích města spatřoval jsem stopy dávnověkosti. Před stavbou dívčí školy stál dutý kamenný válec a na něm zračí se basrelief — Pallas Athene, ana drží kopí; vedle bohyně je vytesán kříž, z čehož je patrno, že za dob křesťanských vykládána za nějakou světici a že kámen ten sloužil asi za křtitelnici v některém kostele. Na dvoře obecního úřadu ležela rozbitá socha dvojhlavého Janusa i asi tři jiná torsa, a na velikém, nově vyměřeném tržišti ukázáno mi celé skupení náhrobkův s basreliefy, bezhlavých podob Římanův v togách atd. Na jedné ulici shledl jsem nad kašnou kamenný válec, končící se svrchu ve přílbici gladiatorskou; po straně hrubými rysy byl vyobrazen římský gladiator se čtverhranným štítem a pozdviženým mečem.

Všecky tyto starožitnosti budou sebrány a postaveny co městské museum v nové budově školské. Mně osobně nejvíce záleželo na nápisech, jichž jsem sebral asi patnáct.[2]) Jsou psány vesměs jazykem řeckým, pocházejíce z dob císařův římských. Chci se zmíniti zde jen o několika z nejpamátnějších. Na místě řečeném „latinski grobišta" v nejsevernější čtvrti nazvané *Altyntop* stojí nápis, postavený od místní rady a obce ke cti císaře Marka Aurelia (161—180 po Kr.). Jiné nápisy zmiňují se o kovových sochách náhrobních, nyní arci ztracených,

[1]) I Sofia stojí z části na vrstvě ssutin, která asi 6 metrův je hluboká; v ní mezi jiným ponořena jsou silná cihelná klenutí budov Staré Serdiky. Pod Kjustendilem kryjí se v zemi trosky Staré Pautalie atd.

[2]) Podrobnou zprávu o všech antických památkách, nalezených na této cestě, vydal jsem v článku „Beiträge zur antiken Geographie und Epigraphik von Bulgarien und Rumelien" (Monatsberichte der kgl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin, sezení od 12. května 1881, str. 434 až 469).

mezi nimiž jedna pěvce Orfea. Dlouhý nápis na tržišti obsahuje dedikaci jednoho kollegia bohu Apollonovi, postavenou od kněze (hiereus) Teresa, syna Brinkaserova, a četných jiných osob s římskými jmeny Ulpiův, Flaviův, Lucretiův a j.[1])

Bohatými nalezišti jsou prostranné turecké a židovské hřbitovy na jižní straně města, jejichžto balvany, sloupy a desky nejvíce jsou vzaty z antických staveb a nekropolí. Spatříš tu plno ornamentovaných kamenův, fragmenty sloupův žlábkovaných a celé antické náhrobky s nápisy. Z nich nejpamátnější je jeden úhledný a dobře zachovaný kámen, postavený l. 187 po Kr. císaři Kommodovi „Germanskému, Sarmatskému, Britanskému," za legáta thráckého Claudia Materna.

Nejmladší ze všech těchto nápisův se nalézá tři hodiny na jih od města ve vsi Arabadžievo a pochází z l. 575 po Kr., z doby císaře Justina II. a spoluvládce jeho caesara Tiberia. Kromě toho všeho v městě a v okolí snadno lze sebrati pěknou numismatickou sbírku, stříbrné peníze hellénských ostrovův a měst Samu, Thasu, Perinthu, Byzantia a j., mince římské i středověké, byzantinské, bulharské a benátské.

Antické město, jehož ostatky jsou nakupeny pode dnešní Starou Zágorou, slulo *Berrhoea* a vedle Philippopole bylo druhým městem ve „provincia Thracia." Avšak nesluší je másti s jinou osadou téhož jmena v jihozápadní Makedonii nad řekou Haliakmonem, které nyní se turecky zove *Karaferia*, slovansky *Ber*. Římská mapa, známá pod jmenem „tabula Peutingeriana" a silniční popis řečený „Itinerarium Antoninum," zevrubně se všemi vzdálenostmi opisují silnice, kterými tato thrácká Berrhoea byla spojena jednak s Černým mořem, jednak s velikou drahou, vedoucí od Byzantia do Singiduna (Bělehradu), a s touto poslední dvojím směrem, totiž jednou k dnešnímu Hadži-Elesu, po druhé k nynějšímu Sejmenli. Stopy těchto silnic se dlažbou podnes jsou viditelny; Bulhaři jim říkají *Trojanov pъt* a Turci *Trajan jol* (Trajanova cesta).

O historických osudech Berrhoey nezachovalo se mnoho zpráv, ale přece dosti k osvětlení její dávnověkosti. Dějepisné a geografické spisy z dob římského císařství často se o ní zmiňují mezi vynikajícími městy Thrákie. Z příběhův u ní zběhlých paměti hodna je porážka, kterou zde císař Decius utrpěl od Gothův l. 250. Spěchaje od Nicopolis ad Haemum (u Trnova) k ohrožené Philippopoli, dle slov Jordanových, „iugo Haemi montis transacto ad Berrhoeam venit," a když tam po namáhavém pochodu utrmáceným vojínům a koním chtěl dopřáti odpočinku, z nenadání byl napaden od Gothův, kteří ho postranními cestami byli předešli. Vojsko rozprášeno a Decius s nemnohými svými utekl nazpět přes „Alpes" (Balkán) k druhému vojsku římskému, které stálo na březích dolního Oescu (Iskru). Za pozdějších dob se v nejstarších seznamech křesťanských biskupů v Thrákii připomíná také jeden biskup Berrhoejský. L. 587 měšťané Berrhoejští od hradeb svých

---

[1]) Z tohoto nápisu francouzský inženýr v rumelských službách Montani vymudroval, že antické město pod Starou Zágorou slulo *Brinkazera*, a dovozoval tento náhled svůj v několika číslech Marice. Ze jmena toho k tomu ke všemu dokazoval příbuzenství starých Thrákův se Slovany, dokládaje se ve svém filologisování dokonce i českého slova „břinkati."

udatně odrazili útok Avarův, rozestavivše katapulty a jiné metací stroje za cimbuřím zdí městských.

Za středověku Berhoea velikou strategickou důležitost měla co pevná osada pomezní. Řekové ji dle své výslovnosti nazývali *Veroi* nebo *Veroe*, Bulhaři pak jmeno její obrátili v *Boruj*, *Boruj-Grad*. Město nejvíce bylo v rukou Byzantincův co pohraniční jejich pevnost na úpatí hor bulharských a co hlavní opora válečná na čáře, vycházející od Plovdiva a dobíhající do Černého moře u přístavních měst Anchialu a Mesembrie. I zde, jako okolo Plovdiva, Adrianopole a Anchialu usazeni tehda bojovní horalé arménští k ochraně hranic proti Bulharům. Do Berrhoey uvedl je císař Nikifor l. 802, ale již po desíti letech utekli z tohoto velmi exponovaného místa strachem před výpravami výbojného knížete bulharského Kruma. Po ostatní dobu 9. a 10. věku město bylo v rukou Bulharův. Za byzantinských císařův z rodu Komnenův císař Jan l. 1122 u „Verie" porazil Zadunajské kočovníky Pečence, když na svých loupežných nájezdech začali probíhati až i skrze Balkán do Thrákie.

Často se zpomíná Berrhoea po obnovení bulharské říše se stolicí v Trnově, neboť byla takořka u vchodu do soutěsk horských, vedoucích do Bulharska. Křižáci na třetí výpravě (1189), když seděli v Plovdivě a odtud drancovali celý kraj, v silném zástupu pod velením Fridricha vévody švábského a tyrolského pána Bertholda z Andechsu přirazili deset německých mil od Plovdiva k bohatému městu (civitas opulentissima), řečenému Veroi, a naloupili tam množství dobytka, obilí a oděvu. U města se tehda nalézala osada seldžuckých Turkův, jakéž Byzantinci i jinde po evropských provinciích rozsazovali k ochraně svých hradův, ku př. i uvnitř Rhodopy nad řekou Ardou.[1])

Nedlouho potom Berrhoea upadla do rukou Bulharům. Za dob latinského císařství l. 1206 na podzim císař Jindřich za ustupujícími vojsky bulharského caře Kalojana čtyři dni cesty od Adrianopole přitáhl až k městu zvanému Veroi. Obyvatelé, vidouce Latiny se přibližovati, utekli do blízkých hor. Vojsko pobylo dva dni v prázdném městě a naloupilo znamenitou kořist, neboť okolí, dle popisu kronikáře Villehardouina, oplývalo obilím a stády skotu i bůvolův. Po druhé přišli Latini k městu „Berua" v červnu 1208; tehda tu císař Fridrich udatným útokem rozprášil jedno vojsko bulharské, načež táhl ku Plovdivu a dobyl tam druhého vítězství. To ovšem byly ojedinělé pochody válečné; město zůstávalo stále v rukou bulharských. Ve výsadní listině, kterou car Asěn II. dal kupcům Dubrovnickým a v níž vypisuje všecky provincie, jak byly po bitvě u Klokotnice (1230), jmenuje se mezi Prěslavem (u Šumna) a Odrinem (Adrianopolem) výslovně země Borujská. Za rozpadení říše Asěnovcův císař Theodoros II. Laskaris l. 1255 uprostřed zimy vzal Berrhoeu náhlým přepadením. Hradby městské tehda, jako ve všech městech thráckých, následkem mnohých

[1]) Domnívám se, že potomci těchto starých, nejvíce pokřestěných Turkův jsou tak zvaní *Surguči* okolo Adrianopole, křesťané mluvící turecky. Jiní takoví křesťané jmenem *Gagauzi* bydlí na Černomoří u Varny a Balčiku; ti jsou patrně potomci Kumánův, kmene čistě tureckého, kteří se v Bulharsku, jakož i v Uhrách, usadili během 13. století.

válek z části byly pobořeny a plny průlomův. Tyto průlomy měšťané, patrně vesměs Bulhaři, z nouze byli naplnili koly a kusy vozův, ale vojskům Laskarovým odolati nemohli.

Od té chvíle historie mlčí o Berrhoei. Kolik lze souditi z památek zachovaných, byla nejvíce v rukou bulharských, podobně jako Sliven. Turci dobyli města ok. 1365 spolu s Plovdivem a všemi jinými hrady v západní a severní Thrákii, odňavše je Bulharům. Od těch dob město proměnilo i jméno své. *Boruj-Grad* mezi Plovdivem a Jambolem naposled se zpomíná od Dubrovčana Lukariće (1605). Nyní název ten zúplna je zapomenut a z paměti lidské na místě samém zahlazen. Turci jali se město nazývati *Eski Zágra* nebo *Eski Zaara* (Zahra), a Bulhaři přijali od nich tento nový název, jmenujíce město buď docela po turecku buď poněkud přeložené *Stára Zagóra*. Poslední forma nejvíce se ustálila a je nyní i v užívání úředním. Odkud toto jmeno pochází, podnes není bezpečně objasněno. Nějaké vysvětlení mohlo se snad nalezti v tureckých annálech městských, které byly psány z počátku (od 15. věku) persky a arabsky i teprve později nově vzdělaným písemným jazykem tureckým. Rukopis jejich uhořel za války, ale jsou lidé, jižto jej četli a z něho si něco pamatovali. Sešel jsem se s dvěma Turky, kteří slouží jeden u soudu, druhý při prefektuře; ti se také chtěli podívat na toho vandrujícího mudrce z „Nemdžistanu." Jeden z nich mi pravil, že v těch letopisných zápiskách město bylo psáno „Zagrai eski hissar," což znamená tolik co „starý hrad zágorský."[1]) Od této zprávy můžeme se dostati k nějakému rozřešení otázky o původu dnešního jmena. Zagorjem slulo Bulharsko jmenovitě za dob, když carové sídleli v Trnově, téměř u všech cizincův, nejen u Řekův, ale i u Italův a jiných západozemcův.[2]) Turci, když od Adrianopole vtrhli do krajin říše Trnovské a vzali Boruj-Grad, patrně město to, ohrazené dávnověkými hradbami, nazvali prostě „starým hradem bulharským" čili dle tehdejší terminologie „zágorským," a názvisko to ve formě poněkud proměněné utkvělo podnes.

Asi od 30 let se v knihách novobulharských objevuje jmeno *Železnik*. Nyní téměř docela je zapomenuto, a Starozágorci sami je pokládají za výmysl docela moderní i nechtějí o něm ani mnoho slyšeti. Stopoval jsem jmeno to až do l. 1845, kde se vyskytuje v jedné poznámce Aprilova v jeho Bolgarských gramotách (listinách); tam se čte, že prý Eski Zagra slove též řecky Sideropolis a bulharsky Železnik. Ostatně podobných nových jmen v Thrákii za posledního čtvrtstoletí naděláno velmi mnoho, nejvíce od učitelův bulharských k nahrazení názvů tureckých: Kyrkklisse překřtěno na *Lozengrad* (lozje vinice), Mustafa Paša na *Svilengrad* (svila hedbáví) atd. Nyní všecko to přišlo z mody.

Turci v městě usadili silnou kolonii osmanskou. Když Bulhaři l. 1410 za rozbrojův mezi syny Bajezidovými poněkud se hnuli k povstání, tehda křesťané z města úplně vyklizeni do sousedních vesnic Nového Sela, Hatjuren a Babaoglu. Teprve ponenáhlu začali se znova usídlovati v městě, ale dlouhý čas neměli v něm žádného kostela kromě

[1]) Zagrai je genitiv dle perského útvaru (izafét).
[2]) Viz Dějiny bulharské str. 333.

jednoho domku, v němž bydlil zároveň i pop. Tři ordy janičárův prý přebývaly tehda v Staré Zágoře, a Turci často se porvali sami mezi sebou, naposled l. 1813 za obecné anarchie, při čemž vypukl i veliký požár. Římské lázně a podzemní vodovody, napájející 48 kašen, za těch dob opravovány a obnovovány, ale hradby městské z veliké části strženy, načež se město rozšířilo i ven z nich do pole. Na počátku našeho století Turci a Bulhaři pospolu udatně odrazili útok Krdžalijův, vedených od náčelníka jich Karafeiza, Turka z Trnu u srbsko-bulharských hranic, který v Sofijské gubernii trvá podnes ještě v živé paměti.

Turecké obyvatelstvo zvolna se stenčovalo válkami a morem, a na jeho místo nastupovali bulharští příchozí z vesnic. L. 1827 v Zágoře otevřena škola „ellinská" čili řecká, ale již 1841 začalo se učiti vše bulharsky. Zároveň během našeho století vystaveno několik dosti velikých kostelův. O stavu města za těchto novějších dob tureckých zajímavé zprávy nalézáme v jedné velmi vzácné knížce bulharské, která obsahuje popis města a okolí z l. 1858.[1]) Spisovatel její, starý učitel Gospodin Slavčov, podnes žije v městě, kde jsem jej i sám viděl. Dle něho město mělo 18 čtvrtí (mahala) tureckých, 12 bulharských a 1 židovskou. Čítalo se 2650 domův, a sice 1632 tureckých, 833 bulharských, 75 židovských a 111 cikánských. Mužských obyvatelův (ženy a děti se v turecké statistice nikdy nepočítaly) bylo v městě 8576, totiž 3297 Turkův, 4205 Bulharův, 429 Židův a 645 Cikánův. Vývoz obsahoval obilí, víno, pálenku (rakiji), vlnu, hedbáví, loj, kože, olej růžový, měděné zboží, sukna (aby), mandle atd. „Kaaza" (okres) Starozágorská produkovala prý ročně asi 200.000 „kila" žita (kilo po 44 okách a oka po $2^1/_4$ libře) a do 20.000 „koraba" hroznův (po 600 až 700 okách). Čítalo se prý 40.000 kusův skotu a 200.000 (?) kusův ovec, a veškery daně obnášely do 6 mil. piastrův ročně.

Za posledních desíti let před válkou Stará Zágora majetností a pokrokem svých obyvatelův proslula po celém Bulharsku. Byly zde dobře zařízené školy mužské i ženské, obé i s pěti třídami středního vyučování, a z obyvatelův samých vyšlo velmi mnoho učitelův. Kdekoli v nějakém odlehlém městečku bulharském nebo i větší vesnici nalezneš učitelku, skoro s polovičnou jistotou můžeš se domnívati, že je ze Staré Zágory. Majetnější rodiny posílaly syny své na studie do ciziny, jmenovitě do Čech. Ale pode vším tím pokrokem tlela jiskra záhuby. Turci a křesťané zle hleděli na sebe, a někteří begové se snažili obnoviti starý spůsob utiskování ráje. V tom se vyznamenávali zvláště potomci Gerajovcův Krymských, honosíce se vždy ještě titulem sultánským, kteří od minulého století se uhostili ve východní Thrákii, ale v poslední válce veskrz utekli a více se nenavrátili.

Dva měsíce po vypuknutí povstání hercegovského, v měsíci září l. 1875, objevila se malá četa bulharská v okolí města. Připravovalo se větší pozdvižení, v jehož čele byla bulharská intelligence místní. Ale Turci rychle zakročili i asi 600 osob zavřeli v „bastille Zágorské," totiž v jednom „hamamu" (lázenském domu) s kupolí. Po některém

[1]) Statističesko opisanie na kaazata Eski Zagra ot G. S. Carigrad, pečatnicata na Carigradskij Věstnik 1858. 8°. 16 str. „Gospodin" je po celém Bulharsku jmenovitě po vsech křestním jmenem osobním, nejen titulem pán.

čase však propuštěni všichni kromě osmi, kteří oběšeni v Adrianopoli.[1]) Tato událost byla příčinou, proč Zágora nic neutrpěla následujícího roku za Panagjurského povstání a za massakrův, neboť po rychlém potlačení onoho pokusu vše zůstalo ticho.

Nové mraky se strhly nad Starou Zágorou za války ruské. Dne 25. června (dle pravosl. kalend.) 1877 generál Gurko obsadil Trnovo, dne 1. června přešel Balkán jižně od Eleny přes sedlo Hainské, dne 5. června obsadil Kazanlyk, sehnal Turky se Šipky a dne 10. června vtáhl do Staré Zágory, uvítán byv od měšťanstva s největším nadšením. Obyvatelé turečtí zůstali v městě a přijati úplně na milost. Jízda ruská, nepotkávajíc žádných nepřátel, směle odsud zajela až k železnici a rozrušila ji mezi Plovdivem a Adrianopolem u stanice Kajadžiku v Chaskjojsku. Ale Turci neztratili hlavu a úprkem sestavovali nová vojska k odražení tohoto smělého pochodu. Jedna armáda pod Reuf-pašou postavila se u Nové Zágory (Jeni Zagra), městečka asi 35 kilometrův zdálí na východ od Staré Zágory a ležícího při samé trati železniční, ježto u stanice Malko Trnovo-Sejmenli se odbočuje od hlavní dráhy Cařihradské na severovýchod k Jambolu. Druhá armáda pod proslulým Sulejmanem pašou na rychlo zformována u Adrianopole. Dne 17. července Gurko, chtěje zmařiti toto sbírání vojsk tureckých, postoupil k Nové Zágoře. Tam setkal se s Reufem ještě samotným. Vojska z obou stran se rozvinula v dlouhém šiku proti sobě tak blízko, že Rusové jasně viděli, jak Reuf na bílém koni od jednoho praporu jezdí ke druhému a jak se vrací zase na své místo. Žádná z obou stran nechtěla jaksi začíti. Konečně Turci vypálili první ránu a jeden granát hodili mezi štáb Gurkův, v němž se nalézal i nynější kníže bulharský, tehda co princ Ludvík Battenberský, který byl se účastnil i onoho smělého jízdeckého nájezdu ke Kajadžiku. Ale granát se nevzňal. Od té chvíle Turci v domnění, že se zmýlili ve svém ocenění vzdálenosti, přestřelovali. Bitva skončila se porážkou Reufa. Městečko v boji se zapálilo a z veliké části pohořelo. Nejsilnější zápas se strhl okolo nádraží. Pěchota udeřila na jeden vlak, který chtěl právě ujeti, a zničila jej; jen lokomotiva pod deštěm kulí šťastně se vymknula a plnou parou ujela.

Ale již nazejtří boj obnoven. Ukázalo se, že na bojiště přitrhl Sulejman paša s čerstvými sbory, ježto o překot z Adrianopole jedním vlakem za druhým vozeny k Nové Zágoře. Po urputné bitvě Gurko se slabými počtem vojsky svými viděl se nucena ustoupiti přes Srednu Goru nazpět ke Tvrdici a k přechodu Hainskému.

Zatím se u Staré Zágory strhl zápas daleko krutější. Tam stál vévoda Nikolaj Maximilianovič Leuchtenberský s brigádou dragounských plukův Kazaňského i Astrachaňského, s husarským plukem Kyjevským a se čtyřmi „družinami“ (prapory po 800—1000 mužích) bulharských dobrovolníkův pod velením generála Stoljetova; velitelé byli plukovníci v první družině Kesjakov, v druhé Kurtianov, v třetí Kalitin, v páté

[1]) Mezi osobami tehda zde uvězněnými bylo mnoho lidí nyní po Bulharsku obecně známých, ku př. bývalý ministr vyučování a nyní ředitel statistického bureau p. Sarafov (z Trnova), všickni vzdělanější lidé ze Staré Zágory atd.

Ivaščenko, první Bulhar, ostatní Rusové. Dělostřelectva měl vévoda kozáckou Donskou baterii jízdnou a jednu baterii horskou. V městě samém místním velitelem byl plukovník De Preradovič, Rus původu jihoslovanského a soujmenovec slavného básníka chorvátského. Již první týden po obsazení města se ode dne ke dni množily zprávy o příchodu nových vojsk tureckých. Čerkesi a bašibozuci jali se již nedaleko před samou čarou předních stráží ruských loupiti, vražditi a páliti. Při tom spozorovaly se i pokusy pobouřiti usedlé Turky, ježto byli zůstali v městě. Dne 17. (29.) července, v den první bitvy Novozágorské, oběšeno asi 18 Turkův dílem pro loupežnictví, dílem pro pobuřování musulmanův. Situace každou hodinou se stávala povážlivější. Téhož dne z jitra vévoda Leuchtenberský měl se všemi vojsky svými vytrhnouti ke Staré Zágoře, aby podporoval operace Gurkovy z pravé strany; jen dva pěší prapory zůstaly u města. Samo však spojení s Gurkem podél úpatí Sredny Gory bylo již přerušeno, a jen tu i tam prokrádali se smělí odvážlivci ku přenášení zpráv. Vojska dostala se sotva na pět kilómetrův zdálí po silnici, jížto se Stará Zágora spojuje s Novou. U vesnice Džuranli vystoupil tam z lesa po pravé ruce sbor turecký, složený z pěchoty, dělostřelectva a čerkeské jízdy; tonto operací v boku zastaven postup. Noc strávena v bivouaku u silnice, sedm kilometrův od města. Na obzoru vyšlehovaly četné plameny: Turci zapalovali vesnice. Ze Staré Zágory samé obyvatelstvo začalo utíkati na sever, ale ruské místní velitelství je zadržovalo, doufajíc pořád u vítězství.

Nazejtří, dne 18. (30.) července sbor vévody Leuchtenberského, nemaje pražádných zpráv o Gurkovi, znova se pokusil o proražení k Nové Zágoře. Ale Turci přes noc byli dostali posilu, a kdežto dne předchozího trvali v posicích obranných, nyní přešli k útoku. Tu bulharské „opolčenie“ (dobrovolníci) po prvé přišlo do ohně, u dotčené již vesnice Džuranli. Nejprve se do boje dostala první setnina třetí družiny. Pod velením kapitána Fedorova, švarného junáka, vycvičeného v Turkestaně a ozdobeného množstvím řádův a odznakův, skryta v kukuřici dala čerkeské jízdě v trysku přijeti až na sto krokův a vrhla se na ni s bodákem bez výstřelu. Na proražení k Nové Zágoře nebylo více pomyšlení. Vojska ustoupila a nocovala u samého města při Novozágorské silnici na dvou pahrbcích. Večer celá obloha se zbarvila rudou září plápolajících vesnic po veškerém obzoru; všecky osady pole Zágorského hořely, a z širých niv, protkaných řadami košatého stromoví, za jasného letního večera všude vystupovaly plameny a dým. Při tomto osvětlení pozorovati bylo na jihu dle blýskajících se zbraní veliká vojska turecká, ana celou noc táhla neúmorně od východu k západu. Nebylo pochyby, že šla již od samé Nové Zágory a zvolna se rozestupovala kruhem okolo Staré Zágory, obkličujíc ji ze tří stran; ústup byl otevřen jenom na sever skrze Srednou Goru. Obyvatelé městští i selští během celého dne utíkali přes hory na sever, neboť děla hřměla a pušky houkaly již v nejbližším sousedství. Útěk jejich trval celou noc při onom příšerném osvětlení planoucích osad.

Nastal den 19. (31.) července. Boj obnoven okolo samého města — bitva u Staré Zágory. Dragouni a husaři rozestavili se u velikém polokruhu po třech stranách města, a uvnitř v druhém užším polokruhu

postavily se bulharské družiny. O osmi hodinách z rána střelbu začali dragouni a brzo po nich celá kavalerie i s děly. O desíti hodinách jízda byla přinucena ustoupiti do vnitřního kruhu a bitva přejata od pěchoty. Nejprve se v zápas dostala třetí družina, ještě pořáde s nadějí, že se podaří Turky odraziti. Praporečník její, ruský poddůstojník, drže korouhev s obrazem sv. apoštolův Solunských, darovanou dobrovolníkům bulharským od města Samary nad Volhou, padl. Plukovník Kalitin, velitel této družiny, zdvihl prapor, zamávnul jím a volaje „Bratří ku předu! Urá!“ vedl své řady k novému útoku. Ale tu i on klesl smrtící kulí. Po něm zmíněný onen kapitán Fedorov padl s tímtéž praporem v ruce a za ním ještě několik jiných důstojníkův i poddůstojníkův. Konečně se o klesající korouhev strhl zoufalý zápas bodákem. Turci již ji drželi v rukou, ale zástup ruských poddůstojníkův a bulharských dobrovolníkův udatně ji vysekal a krví zbrocenou se zlomenou žerdí po velikých ztrátách lidských životů přece ji vynesl z bojiště.[1])

O půl dvanácté bitva již pokládána za ztracenou i začat ústup do hor. Husaři a kozácká baterie s generálem Stoljetovem i jeho štábem o jedné hodině opustili bojiště k severovýchodu, odcházejíce na tu stranu s nadějí, že tam v horách stihnou Gurka. Pěchota stála rozptýlena v dlouhou řadu střelcův beze vší zálohy a zvolna odstupovala skrze město ke prosmyku na severní jeho straně. Boj trval ještě do čtyr hodin. Nejtěžší postavení mělo vojsko na západní straně. Město z valné části již bylo prázdno, neboť obyvatelé od rána valem se hrnuli ven i utíkali do hor. Vojáci na mnohých místech zahradili ulice barikádami a při tom často vešli v zápas s místními Turky, kteří začali střelbu ze svých domův. Jmenovitě ostrá palba udržována z rozsáhlého saraje jednoho oněch svrchu zmíněných „sultánův“ Gerajovcův z Krymu. Čerkesi hned při vstoupení do města založili oheň; dým vystupoval již okolo poledne, a do večera celé město stálo v plameni. Mnoho vojákův zahynulo v tomto boji v četných slepých uličkách (tur. čikmák-sokák), ze kterých nebylo východu ani spásy.

Vévoda Leuchtenberský zatím dragounskou brigádu dosti neporušenou vyvedl do hor, postavil ji na horním sedle u vsi Derventu a tam shromažďoval ustupující trosky pěchoty. Na ústupu vidělo se plno žalostných scén. Na cestě vojsko docela bylo promícháno valícími se ven uprchlíky. Mezi dobrovolníky bulharskými hrnuly se ženy a děti z města a z celého okolí v největším nepořádku, se zdrcujícím pláčem a kvílením. Ženy v zoufalství zahazovaly malé děti, aby aspoň sebe zachránily. Vojska nocovala tři hodiny od Staré Zágory na druhé straně Sredné Gory u teplých pramenův, prýštících se pod tamním svahem. Z pěchoty asi 4000 mužův silné ztraceno raněných a mrtvých ke 2500; třetí družina téměr úplně zničena. Mrtví a těžce ranění zůstali na bojišti, kdež od Turkův a Čerkesův zohaveni a rozsekáni. Toho dne bulharští nováčkové dobrovolníci dokázali, že národ jejich i přes 500leté robství neodvykl docela řemeslu válečnému, kterým se proslavili předkové jeho, a že junácky umí bojovati o svobodu a slávu

[1]) Korouhev ta chová se nyní v paláci v Sofii.

národní, což později tytéž prapory dokázaly i při skvělé obraně Šipky a ve vítězné bitvě u Šejnova.

Stará Zágora zničena dokonale. Město vyhořelo úplně kromě jedné čtvrti na západě i několika ulic na okrajích. Obyvatelé utekli s tím, co měli na sobě a jak byli, bez příprav a bez zavazadel, nemohouce pranic uchrániti ze svého majetku. Kdo se zdržel sbíráním svých věcí anebo nadějí v odražení Turkův, po tom bylo veta a nikdo více o něm neslyšel. Turci, Čerkesi a bašibozuci arnautští i maloasiatští nikomu nedávali milost a napořád všecko zbíjeli. Není rodiny v Zágoře, která by nebyla ztratila většinu svých členův, ba mnohé rodiny od toho dne zmizely úplně, i nikdo více o nich neslyšel. Mrtvá těla se nenašla. Cokoli se později mezi spáleništi sebralo kostí lidských, snešeno do jednoho kostela a tam vysoko nakupeno.

Nejen město vyvráceno, ale i veškery vesnice v okolí, asi sto osad. Vesničané z části utekli za Balkán do krajův obsazených od Rusův a tam se rozptýlili po Gabrovsku, Trnovsku i dáleji až do Svištova. Během následující zimy při nedostatku obydlí tito uprchlíci houfně hynuli až i na ulicích větších měst, mrazem, hladem a nemocmi. Jiní se rozutíkali po celé Thrákii anebo schytáni od Turkův a po rozmanitém týrání odvedeni co „zajatí“ do Plovdiva a do Adrianopole, arci jen ženy a děti, neboť muži pobiti, kde jaký nalezen. Mnoho dětí zavlečeno jmenovitě od bašibozukův a jiných nepravidelných vojsk až do Cařihradu a do Anatolie. Vypravuje se, že nemálo jich tam ještě zbývá, neboť nikdo se k nim nemůže dostati, a nad to děti, odvlečeny byvše ve věku nedospělém, napolo již zapomenuly svůj původ a samy se nehlásí. Několikráte bylo mi vypravováno, že prý v čerkeské osadě Mudanii na asiatském břehu Marmarského moře v Brussensku ještě je mnoho malých dívek bulharských skryto po chatách loupežných Kavkazanův.[1]) Otázka návratu takových unešených dětí po skončení války vedla k rozmanitým sporům a trapným případům, a to nejen stran dětí bulharských, ale i tureckých. Neboť z Podunají často opuštěné děti uteklých Turkův vzaty v opatrování od rodin křesťanských, a nyní když rodiče nebo bratří jejich přicházejí se hlásit o ně, děti nechtí se více vraceti k rodným svým příbuzným, odvyknuvše naprosto všemu způsobu musulmanskému.

Stará Zágora po pět měsícův byla pusta, kromě Turkův místních a vojsk osmanských, postupujících odsud pod Šipku. Teprve dne 1. ledna 1878 vojska ruská znova vstoupila do města. Uprchlíci vraceli se k ssutinám svých domův, ale bez prostředkův a s holýma rukama. Pomáháno jim, kolik možno. Ze strany vlády rumelské vypracován po-

---

[1]) Čerkesi, dokud žili na Kavkaze a i po vypuzení svém odtud do Turecka, mezi jiným živili se i prodejem vlastních svých dcer do harémův tureckých. To se dálo i v evropských provinciích říše osmanské, které po 14 let (1864—1877) měly potěšení radovati se četným osadám zlodějských a loupeživých Abchasův a jiných horalův, jižto byli rozsázeni od vlády turecké po všech strategicky důležitých místech. Abych uvedl i tuto podrobnost, zajímavou k dějinám mravův a k národní ekonomii, mladá Čerkeska, nebylali neobyčejně krásná, před válkou průměrně stála asi 100 zlatých; při prodeji šat obyčejně zůstával rodičům, a strana kupující musila se ihned postarati o nový oblek.

drobný plán k založení nového města nad rozvalinami, se širokými a rovnými ulicemi, křižujícími se v pravých úhlech. Dne 25. září 1879 položen základní kámen k obnovení Staré Zágory v přítomnosti knížete Vogoridiho a biskupa Klimenta Trnovského; Stará Zágora náleží totiž ne k metropolii Plovdivské, ale k eparchii někdejšího hlavního města starých carův bulharských za Balkánem, což je patrně pozůstatek starých hranic politických za posledních dob před dobytím Bulharska od Turkův.

Za mé přítomnosti bylo již asi 320 domův hotovo. Arci jsou to jen budovy malé a chudinké, ve slohu domácích „majstorův" z makedonské Dibry pod horou Korabem nad horním tokem Černého Drimu, tedy od rozhraní národnosti bulharské a arbanasské (albanské). Nebude od místa, když zpomenu zde něco i o prostonárodním spůsobu stavby domův v těchto zemích vůbec. Makedonští samorostlí stavitelé, kteří jsou tesaři a zedníci v jedné osobě a řemeslo své provozují všude po Srbsku i po Bulharsku, budovy své namnoze staví jen s přízemím, zřídivše nejprve kostru dřevěnou a mezery mezi břevny vyplnivše buď pálenými cihlami buď v horším případě vepřovicemi anebo prostě hlinou. Střecha, krytá vypouklými cihlami (keramidami), vždy vyniká na dva, tři střevíce okolo domu ven. Zvenčí domy jsou natřeny bíle, žlutě, někdy i strakatě. Pravzor těchto domkův jsou obydlí „švábská" v Banátě a jejich nápodobení v Bělehradě, kdež je tito kočující mistři na svých řemeslnických výpravách spatřili a studovali. Proto útvary jejich mají jakýsi zevnějšek modernější, jmenovitě v rozdělení místností a ve spůsobu oken i dveří. Starší domy, i turecké i křesťanské, v městech jsou zdělány ze dřeva a z vepřovic nebo hlíny, dole mají síň s dvěma světnicemi v pravo i v levo, a nahoře, kam se vystupuje po těsných dřevěných schodech, rovněž takovou předsíň s komnatami po obou stranách; pokryty jsou střechou daleko ven vyčnívající a opatřeny velmi vysokými komíny, kterými se dým odvádí z *odžakův*, otevřených to kamenných ohnišť. Zvláštnost všech takovýchto městských domův, které vystaveny byly před válkou, je množství oken, jedno vedle druhého, jmenovitě v hořejších nárožních pokojích, tak že tu žiješ jako v lucerně. To ani Turkům nevadilo, neboť každý dům stojí uprostřed vysokých zdí hliněných a nad to proti každému zvědavému oku ohrazen je košatými korunami stromův zahradních, sliv, moruší, merunek, mandloní atd. První poschodí téměř z pravidla asi na jeden metr vyniká ven nad přízemí, a to ku př. v Plovdivě nebo Trnově i u domův křesťanských, které tam bez dvorův přímo vystupují na ulici. Stropy domův starých, jmenovitě tureckých, ozdobeny jsou rozmanitými řezbami v orientálském vkusu, někdy velice umělými a zajímavými; obyčejně jsou natřeny různou barvou. Nábytku uvnitř je pramálo: kolem do kola nízká pohovka koberci nebo barevnými látkami pokrytá (minderé), několik nizounkých stolečkův, které obyčejně stojí v nějakém koutě, a pak skříně dřevěné, zazděné do stěn (dulápi). V tureckých domech nad to část ženská i mužská (haremlik a selamlik) mají rozdílné vchody, ba někdy umístěny jsou v oddílných dvou budovách. Kuchyně vždy téměř bývá ve zvláštní chaloupce na dvoře. Než všecko to časem zmizí, jakož zanikly veškery takové stavby staršího spůsobu v Srbsku a Rumunsku až na některé takořka starožitnosti; i v Bulharsku nyní po válce lidé

hledí si zřizovati obydlí trvalejší a bezpečnější, ne již ode dřeva a hlíny, ale z pálených cihel nebo z kamene, a při tom ovšem i pohodlnější dle spůsobu evropského, s pohyblivým nábytkem a jinými příslušnostmi.

Z nových budov Starozágorských výstavností svou vynikají dvě, totiž oblastní škola dívčí a obecní dům úřední, které za mé přítomnosti byly v plné práci. Zvláštní dojem činí na jižní straně města dvě dlouhé nízké budovy jako kasárny s množstvím oddílných dveří a malých okének ve hliněných stěnách. Jsou to příbytky pro vdovy, jichž tu po válce zbývá do sedmi set, namnoze s dětmi. Postaveny jsou od vlády rumelské, která těm nebohým ženám k výživě vykázala i užívání rozličných polností. Z kostelův poněkud upraven je jen jeden s učazenými stěnami; tváře svatých, vymalovaných uvnitř kopule, rozestříleny byly od bašibozukův, kteří při této střelbě do terče tam do výšky patrně sobě tropili nesmírnou kratochvíl. Časem svým, až jednou všecky stopy strašné oné katastrofy budou vyhlazeny, znovuzrozená Stará Zágora při krásné své poloze a pravidelnosti svých nových ulic bude zajisté jedno z nejpěknějších měst celého poloostrova. Nyní arci i při nejjasnějším osvětlení slunečném a při veškerém přirozeném půvabu celé krajiny v mysli cestovatelově zanechává jen dojem velice pochmurný.

O počtu obyvatelstva a vůbec o všech poměrech statistických podrobnou zprávu nalézáme ve Statistickém kalendáři Starozágorského departementu pro rok 1882, vydaném od místní prefektury.[1]) Knížka ta bohatstvím svého materiálu u čtenáře vzbuzuje přání, aby se brzo i ostatní okresy nejen v Rumelii, ale i v knížectví postaraly o podobné příruční rukověti k poznání svého vnitřního stavu. Dle zpráv uveřejněných v tomto kalendáři Stará Zágora čítá nyní 1389 domův, 3606 rodin a 13.279 obyvatelův, a sice 10.302 Bulharův, 2485 Turkův a 222 Cikánův. K tomu přidružuje se 60 rodin čili 270 hlav bulharských uprchlíkův od Dimotiky a Feré na nejdolejším toku Marice, od Eribolu (turecky Chairebolü, byzantinská Chariupolis) mezi Adrianopolem a mořem Marmarským, z Kyrkklissenska a vůbec z celé východní, posud turecké Thrákie. Ženy z krajiny nad ústím Marice nosí zvláštní kroj: žlutý šat, na hlavě bílé dlouhé vlající šátky, ověnčené jakýmsi černým turbanem, z něhož opět na temeni vyniká bílý šátek sám. Mluví zvláštním nářečím, které, podobně jako jazyk obyvatelů vnitřní Rhodopy, oplývá starobylými formami.[2]) Srovnámeli zpomenutá čísla se

[1]) Statističeskij kalendar na Staro-Zagorskij departament za 1882 godina. Nareden ot Starozagorskata prefektura. Sofia 1882. 8°. 177 stran.

[2]) Nerad píšu o věcech filologických tam, kde rozprava není věnována rozboru otázek čistě náučných, ale myslím, že nebude nemístné, jestliže zde položím několik slov o těchto nářečích. U Bulharův, kteří, jak známo, při deklinaci koncovky slov neohýbají, nýbrž nezměněné je zůstavují, ženský artikul je *-ta* (glaváta), mužský *-ъt* (gradъt), v Makedonii *-ot* (gradot), v severním Podbalkání a některých jiných končinách *-a* (gradá), v Sofijsku, Kjustendilsku a vůbec v celém Šopluku *-o* (gradó). Rhodopci, jmenovitě v horské krajince Achyr Čelebi nad Ardou, mají však obzvláštní trojí člen s významem poněkud rozdílným: *-ta*, *-na*, *-sa* (glaváta, glavána, glavása; manastíren, kalpákan, púškana i pištóljene). Ku podivu podobné tvary, rovněž trojí, se užívají daleko od Rhodopy v jiném horském isolovaném kraji, v oné svrchu zmíněné Dibře nad Černým Drimem v zá-

zprávami, které máme o obyvatelstvu Staré Zágory před válkou, shledáme, že domův i lidí ubylo více než polovice, jakkoli se dosti mnoho staví i jakkoli se do města sešlo i dosti nových osadníkův z kraje samého i ze vzdálenějších končin. Z Turkův Zágorských arci valná část se po válce více domů nenavrátila.

Stará Zágora je středisko jednoho departementu, který povrchem a množstvím obyvatelův drží druhé místo po Plovdivském. Tento okres je rozdělen na pět okolijí, jejichž centrální místa jsou Stará Zágora, Nová Zágora, Kazanlyk, Čirpan a Sejmenli. Obyvatelstva v celém departementu asi na 5600 čtverečných kilometrech je 161.815 duší, a sice 126.866 Bulharův, 27.772 Turkův, 2961 Cikánův, 431 Židův a 3747 bulharských uprchlíkův z Adrianopolska. Okolija Starozágorská sama čítá 6076 domův a 36.073 obyvatelův, z nichž pět šestin jsou Bulhaři a jedna šestina Turci. L. 1880 zemřelo v celém departementu 2749 i narodilo se 5448 osob; téhož roku stalo se tam 8 vražd, 6 samovražd, 16 loupeží, 20 krádeží a 22 požárův, což jsou čísla zajímavá k poznání obecného stavu země. Starozágorská okolija sama měla 1434 bůvolův, 4939 volův, 3596 krav, 1603 koní, 62 mezkův, 1843 oslův; počet ovec se za jeden rok ze 24.618 rozplodil na 38.595 (1881), tak že se ponenáhlu nahradí všecky ztráty dobytka, které byly způsobeny válkou. Cerealiemi všeho druhu v téže okoliji bylo poseto 197.954 „úvratův" (turecký dönüm, totiž prostora 40 krokův zdélí a 40 zšíří); z toho na 37.630 úvratech byla pěstována kukuřice. Na jednoho obyvatele okolije připadá tedy $5^1/_2$ úvratův obilí. Bavlna rostla v celém departementu na 788 úvratech, a pěstování tabáku obmezeno bylo na 1025 úvratův.

K doplnění těchto zpráv podotýkám, že mezi Turky okolo Staré Zágory jsou také sektáři mohamedanští řečení *Kyzylbaši* (červenohlavci), kteří jsou rozšířeni jmenovitě po Malé Asii i zvláště mezi Kurdy; ti pijí víno, neukrývají svých žen a krveprolévání prý pokládají za něco hříšného.

Chozením mezi zříceninami, vyptáváním po starožitnostech dávnověkých i po věcech nejnovějších, jakož i rozprávkami s rozličnými osobami dvoudenní pobyt minul mně velmi rychle. Bulharská společnost ve Staré Zágoře zůstavila u mne památku nejlepší: lidé skromní a přívětiví, kteří se drží svého národního způsobu, nebažíce po zevnějších titěrnostech tak zvané civilisace, a kteří, což jmenovitě učinilo na mne hluboký dojem, osud svůj, všecky ty strašné ztráty i pohromy, nesou s klidnou myslí a podivuhodnou resignací, ježto vždy bývá příznakem ušlechtilé mysli. Několikráte přišla řeč na možné vypuknutí nových válek v těchže končinách, které arci v zápětí svém mohou míti lecjakou novou katastrofu. Kraj Starozágorský mezi Balkánem a Adrianopolem, děj se co děj, bude zase první na ráně; obyvatelstvo nyní je zničeno,

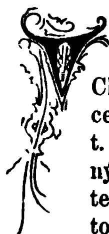
padní Makedonii na rozhraní živlu bulharského i albanského, a sice *-ta*, *-na* i *-va* (místo onoho *-sa*): glávata, glávana, glávava; přízvuk v Makedonii je vždy na třetí slabice od kraje. Tyto zjevy jsou osamělé zbytky staré mluvy; *chlěbos*, *obrazos*, *rodos* čte se již ve středověkých rukopisech (viz Miklošič, Vergl. Gramm., 2. vyd. 1879, I. 81). V nářečí uprchlíkův od dolní Marice napadlo mi obzvláštní relativum *kótri* (t. který; jinak se bulharsky říká *kójto*).

jen s namáháním zvolna obnovuje své vesnice i navracuje se k bývalému blahobytu, ale ještě po letech bude pociťovati následky l. 1877. „K čemu všecko to stavění nových domův! Snad přijdou zase Turci až sem a vše znova lehne popelem!“ Tak myslí lidé zde a jmenovitě otázka příchodu tureckých garnison i možných při tom nepokojův nedává jim poklidu. (Pokračování.)

Marseillaisa a její skladatel.

Podává

dr. Vilém Gabler.

Choisy-le-Roi, malém ale překrásném městečku, asi dvě hodiny cesty od Paříže k jihu vzdáleném, odhalen dne 23. července t. r. pomník muže, jehož život sice nevyniká nižádnými slavnými skutky, jehož jmeno však nicméně zůstane nezapomenutelným v dějinách národa francouzského: v Choisy-le-Roi zemřel totiž dne 26. června r. 1836 *Rouget de Lisle*, skladatel textu i nápěvu světoznámé Marseillaisy. Válečná tato píseň náleží dějinám světovým, a význam její světodějný nemůže býti stenčen tím, že obsah její tu i tam potkává se s úsudkem nepříznivým.

Marseillaisa není písní míru, onať v pravém smyslu slova písní bojovní, výrazem rázným a jadrným onoho nadšení revolučního, kterým národ francouzský r. 1792 táhl do boje proti mocnářům evropským, jižto zamýšleli zastaviti běh revoluce a obnoviti ve Francii bývalý stav poroby. Marseillaisa nevyniká právě krásou poetickou; ona slovy prostými ale důraznými vyjadřuje city, kterými tehda roznícena byla srdce všech Francouzů po svobodě občanské toužících, ona jest takřka výrazem veřejného mínění tehdejší doby, vyznáním politické víry všech přívrženců revoluce, ona jest pro vojska francouzská za doby veliké revoluce týmže nevyčerpatelným zřídlem bojovného nadšení, kterým pro česká vojska za doby husitských válek byla náboženská píseň: Kdož jste boží bojovníci.

„Co se vypravuje o písních Tyrtaeových,“ praví dějepisec francouzský, „ukázalo se nám v plném světle skutečnosti, když jsme slyšeli povídati o tom, kterak mnoho vítězství dobyto našimi vojsky při zvucích Marseillaisy. Byloli třeba útokem vzíti nějakou baterii, nějakou hradbu opevněnou palisadami a naplněnou děly, bylyli naše pluky roztrhány hustou střelbou nepřátelských děl, začalyli přicházeti do nepořádku a couvati, tu poslanec národní opásaný trikolorou, tu generál povztyčuje na kordu klobouk, postavil se do první řady, zapěl silným hlasem sloku tak známou: ‚*Allons enfants de la patrie,*‘ nebo sloku začínající verši: ‚Amour sacré de la patrie, conduis, soutiens nos bras vengeurs‘ — a vojínové seřaděni a sesíleni divokým nadšením opakovali píseň, vrhli se s nasazeným bodákem do seče i dobyli hradeb nepřátelských.“ [1])

[1]) Amédée Gabourd, Hist. de la Révolution et de l'Empire IV. 217.

Jeden generál psal ve své zprávě direktorům francouzské republiky: „Vyhrál jsem bitvu; Marseillaisa má tolik zásluhy co já.“ Jiný žádal vládu francouzskou za „posilu 1000 mužů a za jedno vydání Marseillaisy;“ třetí psal: „Bez Marseillaisy budu se bíti s nepřítelem dvojnásob silnějším; s Marseillaisou nebojím se nepřítele čtvernásob četného.“ Marseillaisa co pravý výraz ducha revolučního měla ve Francii stejný osud s duchem tímto: kdykoliv on byl udušen, též Marseillaisa zmizela, a kdykoliv on zlomil své okovy, vždy se to stalo při zvucích Marseillaisy. Píseň tato byla národní hymnou francouzskou, z počátku beze všeho vládního ustanovení, potom od r. 1795 dle vládního nařízení, pokud trvala první republika (1792—1804); císař Napoleon I. si ji zapověděl, protože v ní příliš mnoho je řeči o „bídných despotech,“ a restaurace Bourbonů ji zavrhla co píseň revoluční. Červencová revoluce r. 1830 udělala se při zvucích Marseillaisy, a Ludvík Filip vévoda Orleanský, který po pádu Bourbonů stal se králem francouzským a který proti bílému praporu Bourbonskému povztýčil opět trikoloru revoluční, odporučil sám dne 11. června 1837 vychovancům vojenské školy Saint-Cyrské tuto píseň válečnou, již co mladý důstojník republikánské armády francouzské byl slyšel ve vítězné bitvě u Jemmappů (6. listopadu 1792). Opět byla Marseillaisa národní hymnou ve Francii od srpna r. 1830 do prosince r. 1852, až císař Napoleon III. na místo její co officielní hymnu zavedl politicky bezvýznamnou rytířskou baladu: *Partant pour la Syrie*, jejíž text a nápěv byla složila matka jeho královna Hortensie. Když pak v měsíci září r. 1870 při zvucích Marseillaisy druhé císařství bylo zrušeno, nastalo s třetí republikou francouzskou třetí období Marseillaisy, která však teprv oběžníkem ministra války generála Gresleye ode dne 24. února 1879 prohlášena byla officielní národní hymnou francouzskou.[1])

Skladatel Marseillaisy, *Rouget de Lisle*, měl ve své vlasti týž osud co jeho skladba. R. 1792 na slovo vzatý muž již dvě léta později pozbýval své původní slávy v téže míře, ve které jeho Marseillaisa pozbývala co píseň revoluční obecné oblíbenosti. Již po pádu Robespierrově (v červenci 1794) se totiž pod heslem odporu proti patrným přechmatům hrůzovládců zmáhala monarchická reakce proti republice, a čelní stoupenci této velmi čilé reakce všude, kde k tomu vyskytovala se příležitost, v divadlech a při veřejných slavnostech, proti písním revolučním *Ça ira*, proti *Carmagnole* a *Marseillaise* zanotovávali novou píseň *Le Réveil du Peuple* (Probuzení lidu), ve které hrůzovládci co praví tyranové postaveni byli na pranýř veřejné potupy.

Za doby prvního císařství a restaurace Bourbonské, t. j. od r. 1804 do r. 1830 Rouget de Lisle žil ve Francii v úplném zapo-

[1]) Oběžník pp. velitelům vojenským v Paříži a v Lyonu, místovladaři v Alžírsku, generálům velitelům vojenských sborů. — Můj drahý generále! Dekret ode dne 28. messidora roku III. (14. červenec 1795), zanešený do *Sbírky zákonů*, který nikdy nebyl odvolán, nařizuje, aby hudební skladba pod titulem *Hymna Marseillských* hrána byla vojenskými hudbami. Třeba tedy říditi se dle tohoto dekretu při všech případech, kde hudba vojenská hráti má skladbu officielní (un air officiel). Všechna nařízení odporující tomuto předpisu jsou zrušena. Račte přijmouti atd. V Paříži, dne 24. února 1879. Ministr války, generál Gresley.

menutí a konečně také ve skutečné nouzi a bídě. Král Ludvík Filip vykázal mu r. 1830 roční pensi 1500 franků, k čemuž ministerstvo vnitra přidalo 1000 franků a ministerstvo války též 1000 franků, tak že Rouget alespoň v posledních šesti letech svého života měl dosti skromný roční důchod 3500 franků. V prosinci r. 1830 byl dekorován rytířským křížem čestné legie. Teprve nynější republikánská strana postarala se v posledních letech o skutečné oslavení skladatele Marseillaisy, ačkoliv Rouget ani nebyl přívržencem republiky.

Když totiž dne 10. srpna 1792 tehdejší strana republikánská učinila konec království dobytím královského paláce a uvězněním krále Ludvíka XVI., Rouget de Lisle jsa tehdáž důstojníkem v posádce pevnosti Hüningské, protestoval proti tomu převratu, byl vyloučen z vojska a konečně co podezřelý ze smýšlení monarchického uvržen do vězení, z kterého vyváznul jako mnoho jiných po pádu Robespierrově. Prapor Marseillských dobrovolníků byl dne 10. srpna 1792 hlavním jádrem Pařížského republikánského povstání, a Marseillští přirazivše k Paříži dne 30. července uvedeni byli do hlavního města slavným průvodem, zpívajíce váleční píseň Rougetovu, která od tohoto dne 30. července r. 1792 v Paříži byla nazývána Píseň Marseillských (Le chant des Marseillais). Rouget tedy r. 1792 jaksi protestoval proti své vlastní slávě, avšak přes to všechno nynější republikánská strana ve Francii prohlašuje jej za svého oslavence.

R. 1878 nový náhrobní kámen byl postaven na hřbitově Choisyském s nápisem: „Quand la révolution française, en 1792, eut à combattre les rois, il lui donna pour vaincre le chant de la Marseillaise“ (když revoluce francouzská r. 1792 musila bojovati proti králům, on jí dal vítěznou - píseň Marseillaisu). Téhož roku 1878 republikánský spolek Choisyský (Le Cercle populaire d'instruction et d'initiative) učinil uzavření, že se má postaviti socha skladatele Marseillaisy na náměstí Choisyském, ke kterémuž účelu ihned národní spolek a zastupitelstvo městské podepsaly po 500 franků; v Paříži pak utvořil se výbor, jenž vypsal veřejnou sbírku a jehož předsedou se stal slavný básník Viktor Hugo.

Dne 13. července 1881 odhalena byla v Choisy-le-Roi na domě, ve kterém Rouget bydlil a zemřel, pamětní deska s nápisem: „L'auteur de la Marseillaise, Claude-Joseph Rouget de Lisle, né à Lons-le-Saulnier, le 10 mai 1760, est mort dans cette maison le 26 juin 1836“ (Skladatel Marseillaisy, Klaudius Josef Rouget de Lisle, narozen v Lons-le-Saulnieru dne 10. května 1760, zemřel v tomto domě dne 26. června r. 1836). Dne 23. července t. r. odhalena byla jeho socha na náměstí Choisyském, a Marseille prý též hodlá postaviti pomník muži, jehožto skladbou proslaveno bylo jmeno tohoto města.

Nemíním podávati podrobný životopis muže, jehož historický význam naznačiti lze třemi slovy: byl skladatelem Marseillaisy. Jediný památný den v životě jeho jest den 24. dubna 1792.

Klaudius Josef Rouget de Lisle byl synem advokáta, odbyl gymnasium ve svém rodinném městě, šel k vojsku a byl již r. 1789 důstojníkem. Roku 1792 byl posádkou ve Štrasburku. Vypovězení války „Františku I., králi uherskému a českému,“ bylo tam slavně prohlášeno

dne 24. dubna 1792 tehdejším měšťanostou baronem Dietrichem. Téhož dne večer uspořádal Dietrich slavnou hostinu, ku které pozváni byli důstojníci Štrasburské posádky, a mezi nimi hejtman Rouget de Lisle. Hlavním předmětem hovoru byla nastávající válka. Dietrich vyslovil náhled, že by bylo záhodno a velmi žádoucno míti pro vojsko válečnou píseň, která by vyhověla nynějším zcela změněným poměrům, kde pluky francouzské bojovati mají pro politickou svobodu národa francouzského. Rouget byl známý co básník a hudebník; asi půl léta před tím byl obdržel ve Štrasburce vypsanou cenu za Hymnu svobody. Dietrich obrátil se konečně k němu slovy: „Vy, pane Rouget, který jste básníkem a hudebníkem, udělejte nám něco, co by stálo za to, aby se zpívalo. Z Paříže nám sice poslali všeliké písničky, ale vše to je bez ducha a samá jalová fráse.“ I soudruhové Rougetovi naň naléhali, aby se o to pokusil.

Bylo asi o půlnoci, když Rouget opustiv banketní síň ubíral se prázdnými a tmavými ulicemi do svého příbytku, v ulici de la Mésange č. 7. Byl rozčilen vínem a hovorem, a popadnuv své housle pokoušel se o to utvořiti nápěv, zároveň přemýšleje o příhodném textu. Sám později nevěděl, jak dlouho byl vzhůru, až konečně oblečen klesl na lože. Nazejtří dne 25. dubna seděl již o 6. hodině ráno u svého psacího stolku a o 7. hodině dostavil se s hotovou prací k svému příteli, důstojníkovi generálního štábu Mascletovi, i žádal ho, aby četl, co napsal, a řekl mu, co o tom soudí; pak že mu to zazpívá. Poslední dva verše šestislokové válečné písně zněly v původním textu: „Et que les trônes des tyrans croulent au bruit de notre gloire.“ Masclet nebyl srozuměn s těmito verši, maje za to, že trůny konstitučních mocnářů netřeba zvraceti. Rouget ihned závadné verše vytrhl a postavil na místo nich: „Que tes ennemis expirants voient ton triomphe et notre gloire.“

Tak povstala slavná píseň, kterou tu klademe v původním znění s českým překladem Lad. Quisa: [1])

Allons enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé;
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé. (bis)
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats?
Ils viennent jusque dans vos bras
Egorger vos fils, vos compagnes.
Aux armes citoyens! formez vos batail-
Marchez! marchons! [lons!
Qu'un sang impur abreuve nos sillons!

Aj vzhůru, děti vlasti, k boji,
Již zaplanul nám slávy den;
Hle, proti nám tyranů rojí
Krvavý prapor povztýčen! (dvakrát)
Slyšíte, jak ve pláni hučí
Vojínů těch divokých řev?
Již jdou, by žen i synů krev
Nám prolévali ve náručí!
Ve zbraň, občané! utvořte mocný voj!
Nuž v boj! nuž v boj!
Ať zvlaží zem té kalné krve znoj!

Que veut cette horde d'esclaves,
De traîtres, de rois conjurés?
Pour qui ces ignobles entraves,
Ces fers dès longtemps préparés?
Français pour nous, ah! quel outrage!
Quels transports il doit exciter!
C'est nous qu'on ose méditer
De rendre à l'antique esclavage!
Aux armes etc.

Co chce ta robů rota podlá,
Těch králů spiklých, zrádců těch?
Kdo to, jejž v pouta jímat hodlá
A v dávných svírat okovech?
To nás! to nás! ó jaká hana!
Jak mocný hněv ve prsou plá,
že můž poroba bývalá
Být jen zas na nás hotována!
Ve zbraň atd.

[1]) Vydal ji Vítek a Starý v Praze, pro jeden hlas s průvodem piana. Cena 30 kr.

Quoi! des cohortes étrangères
Feraient la loi dans nos foyers!
Quoi! ces phalanges mercenaires
Terrasseraient nos fiers guerriers!
Grand Dieu! par des mains enchaînées
Nos fronts sous le joug se ploieraient!
De vils despotes deviendraient
Les maîtres de nos destinées!
Aux armes etc.

Jak! pluky cizí mají pány
Ve domovu nám býti snad!
Jak! bídných žoldnéřů těch rány
Snad by náš skláły statný řad?
Ha, při sám bůh! snad ruce robů
Sklonily pod jho šíj by nám!
A despotů by libůstkám
Osud náš byl dán ve porobu!
Ve zbraň atd.

Tremblez, tyrans, et vous perfides,
L'opprobre de tous les partis!
Tremblez! vos projets parricides
Vont enfin recevoir leur prix!
Tout est soldat pour vous combattre;
S'ils tombent nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux
Contre vous tout prêts à se battre!
Aux armes etc.

Ha, třeste se, ó tyranové!
Vy zrádcové též, hanbo všech!
Ha, třeste se! k odplatě zove
Vás lid vašich po úkladech,
Vojínem vás by skolil každý;
Padnouli mladí rekové,
Zem vydá nových k pomstě své
A za hanebné bratrovraždy!
Ve zbraň atd.

Français, en guerriers magnanimes
Portez ou retenez vos coups;
Epargnez ces tristes victimes
A regret s'armant contre nous:
Mais ce despote sanguinaire,
Mais les complices de Bouillé,
Tous ces tigres qui sans pitié
Déchirent le sein de leur mère!
Aux armes etc.

Co velkodušní reci rány
Buď zdržte neb zasaďte své,
Ó šetřte těch, již v oběť dáni
Vstříc vám jdou v seči nevolné!
Nikoliv však despotů krutých,
Ni těch, vinni již zrady jsou,
Těch tygrů, již klín matky rvou,
Litostí pro čin nepohnutých!
Ve zbraň atd.

Amour sacré de la patrie,
Conduis, soutiens nos bras vengeurs;
Liberté, liberté chérie,
Combats avec tes défenseurs:
Sous nos drapeaux que la victoire
Accoure à tes mâles accents;
Que tes ennemis expirants
Voient ton triomphe et notre gloire!
Aux armes etc.

Ó lásko svatá k drahé vlasti,
Ty veď a sil nám mstící páž,
Svobodo drahá, zdroji slastí,
Buď vždy svým manům v boji stráž!
Nechť zdar se nám k praporům vine,
Přiváben mužným hlasem tvým,
Nechť nepřátelům zhroceným
Triumf tvůj a nám sláva kyne!
Ve zbraň atd.

Od svého přítele Mascleta odebral se Rouget onoho rána k měšťanostu Dietrichovi, jejž našel v zahradě. Šli spolu do salonu a Dietrich při piané zazpíval si novou píseň, která se mu velice líbila. Pln radosti nad tím, že návrh jeho došel tak brzkého uskutečnění, dal zavolati svou manželku, aby slyšela novou píseň válečnou, a paní Dietrichová konečně též sama musila ji hráti na piané. K návrhu měšťanostové bylo pak uzavřeno, že všichni hosté minulého večera mají býti hned pozváni ke snídani s podotknutím, že se jim oznámí důležitá novinka. Všichni se dostavili, majíce za to, že baron Dietrich obdržel vážné zprávy od francouzských generálů Lafayetta a Lucknera. Dietrich uspokojil zvědavost svých hostů teprva ku konci hostiny; pozvednuv číši šampaňského zazpíval první sloku nové písně, kterou překvapená a rozjařená společnost přijala s hromovým potleskem.[1])

---

[1]) Scéna tato zvěčněna jest překrásným obrazem francouzského malíře Pilsa, který se nachází v Paříži v ministerstvu vnitřních záležitostí; avšak malíř hlavní osobou své komposice učinil Rougeta, an zpívá Marseillaisu, což není historické.

Nová píseň neměla názvu; po krátkém rokování ustanoveno, aby se jmenovala *Chant de guerre de l'armée du Rhin* (Píseň válečná armády Rýnské), a Rouget dodal, že ji věnuje maršálku Lucknerovi, vrchnímu veliteli této armády. Ještě dne 25. dubna 1792 poslal mu opis písně i nápěvu.

Přepisy skladby Rougetovy během nejbližších dnů rozšiřovány po celém Elsasku. Paní Dietrichová složila první průvod na pianě; hudebníci divadla Štrasburského sestavili instrumentaci pro hudbu vojenskou, a dne 29. dubna 1792 hudební sbor národní gardy Štrasburské po prvé hrál na veřejném náměstí budoucí národní hymnu francouzskou.

První vydání tiskem uspořádal Štrasburský knihtiskař F. J. Dannbach asi ku konci měsíce května nebo v prvních dnech měsíce června r. 1792 pod titulem: Chant de guerre pour l'armée du Rhin, dédié au maréchal Lukner (sic) bez udání jmena skladatelova. Časopis Les Affiches de Strasbourg uveřejnil dne 7. července 1792 šestislokovou píseň pod tímže titulem. V listopadu r. 1792 vyšlo ve Štrasburce tiskem Levraultovým nové vydání ještě pod titulem: Chant de guerre de l'armée du Rhin, dédié à M. le maréchal Luckner, par Rouget de Lille (sic), ačkoliv v Paříži píseň tato již byla zatím dostala své jmeno historické.

Zbývá pověděti, kterak se píseň Rougetova dostala do Marseille.

Ku konci měsíce června r. 1792 blížila se revoluce francouzská k první své katastrofě. Pravidelný a zdárný vývoj její byl jižjiž zmařen. V tajném ale krutém boji naproti sobě stály dvě strany, z nichžto žádná nebojovala s otevřeným hledím: strana tak zvaných přátel ústavy, strana svobodomyslná nebo vlastně republikánská nesmýšlela upřímně s konstitučním králem, a konstituční král nesmýšlel upřímně s konstituční svobodou. Republikánské povstání dne 20. června 1792 minulo se s účelem svým; reakce královská se zmáhala, nejednala však rychle a odhodlaně. Strana republikánská nacházela se sice v patrném nebezpečenství, měla však dosti času a volnosti připraviti odpor.

Národní poslanec Barbaroux, rodem z Marseille, píše ve svých memoirech o rozmluvě, kterou tehdáž měl s bývalým ministrem Rolandem: „Roland mi řekl, že svoboda je ztracena, nepodařili se nám zmařiti pikle dvora; že Lafayette na severu zdá se zamýšleti zradu, že armáda ústřední všechna desorganisovaná není s to, aby vítěznému nepříteli zastoupila cestu, a že konečně vše jest připraveno k tomu, aby za šest neděl Rakušané byli v Paříži. Což pak, doložil, jen pro to pracovali jsme po tři léta o nejkrásnější revoluci, aby za jeden den byla zničena? Zahyneli svoboda ve Francii, pak úplně ztracena jest pro celý ostatní svět a všechny naděje filosofů budou sklamány. Nejkrutější tyranie pak tížiti bude celé člověčenstvo. Předejděme tuto pohromu; ozbrojme Paříž a departementy severní; nebo kdy bychom tu měli podléhati, přestěhujme svobodu na jih, a založme tam někde obec lidí neodvislých.“ [1])

Jednalo se tedy hlavně o to, sesíliti v Paříži ozbrojenou moc strany revoluční. Barbaroux psal do svého rodinného města, aby se

[1]) Dauban, Mémoires inédits de Pétion, et mémoires de Buzot et de Barbaroux. Paris 1866 p. 336.

poslalo do Paříže 600 mužů odhodlaných pro svobodu umříti. Měšťanostou Marseillským tehdáž byl Jan Raimund Mourraille, stařec 72 let, ale nadšený přívrženec revoluce. Dle jeho návrhu uzavřel jakobinský klub Marseillský ve schůzi dne 19. června 1792, že vypraví do Paříže sbor dobrovolníků.

Ve čtvrtek dne 21. června vystoupili v tomto klubu vyslanci svobodomyslné strany z měst Montpelliera, Toulona a Saint-Maximina, aby oznámili v tomto středu revolučního ruchu na jihu Francie, „že hotovi jsou dostaviti se tam, kde toho požaduje blaho vlasti.“ Mireur, jeden z vyslanců Montpellierských, měl toho dne vášnivou řeč proti králi Ludvíku XVI. a jeho přívržencům. V pátek dne 22. července uspořádali jakobini Marseillští ke cti těchto vyslanců slavnou hostinu u restauranta Davida v ulici Tubaneauské. Tam Mireur, dobrý prý zpěvák, zazpíval tehda ještě v Marseillu neznámou Píseň válečnou pro armádu Rýnskou, která pak dne 23. června vytištěna byla v Marseillském časopise Journal des Départements méridionaux.

V neděli dne 24. června na všech rozích města Marseille viděti bylo veliké návěští s nápisem: „Avis de la Municipalité aux citoyens qui voudront marcher au secours de la Patrie“ (Návěští městského zastupitelstva občanům, kteří by chtěli vypraviti se na pomoc vlasti). V návěští tomto bylo řečeno, že „žádný občan nemůže býti připuštěn k zápisu, nevykáželi se osobní službou v národní gardě, konanou ode dne 14. července 1790,“ a dále, že musí to býti „občané známí svou zachovalostí a svobodomyslností;“ — komise 12 členů že jest ustanovena k prozkoumání dotyčných výkazů.

Dne 27. června 500 mužů bylo pohromadě, a rozumí se samo sebou, že to byli sami rozhodní ano ohniví stoupenci revoluce. Těchto 500 mužů rozděleno bylo na 8 setnin a zvoleni velitelé celého sboru i jednotlivých setnin. Zastupitelstvo okresní podalo potřebné uniformy a zbraně i obdařilo sbor velmi krásným praporem trojbarevným. Dne 2. července vydal se tento sbor Marseillský do Paříže, zpívaje při pochodu válečnou píseň Rougetovu. Dne 14. července byl v městě Vienně a zaujal tam čestné místo při slavnosti, kterou tehdáž oslavoval se výroční den dobytí Bastilly Pařížské. Válečná píseň armády Rýnské zpívána veškerým shromážděním, a ku konci šestislokové této písně sbor žáků tamějšího gymnasia zapěl sloku sedmou, kterou k této slavnosti složil profesor gymnasiální abbé Pessonneaux pod titulem: *Strophe des enfants*, která zní:

Nous entrerons dans la carrière,	Až starších nebude již více,
Quand nos aînés n'y seront plus;	Pak nastoupit jich dráhu nám;
Nous y trouverons leur poussière	Tam jejich prach a na tisíce
Et la trace de leurs vertus!	Stop se skví ctností ku hvězdám!
Bien moins jaloux de leur survivre	Nepřejem tak dél jich si žíti,
Que de partager leur cercueil,	Než spíš tak jako oni mříť,
Nous aurons le sublime orgueil	A ten chováme hrdý cit,
De les venger ou de les suivre!	Buď jich pomstít neb stejně mříti!
Aux armes etc.[1]	Ve zbraň atd.

[1] Sedmá tato sloka byla zpívána v Paříži ponejprv dne 14. října 1792 při příležitosti tak zvané slavnosti savojské, uspořádané na oslavu vítězství dobytých francouzským vojskem v Savojsku.

Sbor Marseillský, jak jsme již nahoře připomenuli, dne 30. července 1792 slavným průvodem byl uveden do Paříže, zpívaje svůj pochod vojenský. Sbor tento byl pak hlavním činitelem při republikánském povstání dne 10. srpna 1792, kterým království ve Francii bylo zničeno, a jeho pochod vojenský ovšem stal se bojovným zpěvem republikánů. Píseň Rougetova nyní nazývána Marche des Marseillais, Chanson des Marseillais, Hymne des Marseillais, až konečně mezi vojskem utvořil se její historický název *La Marseillaise.*

Když dne 31. října 1793 Girondisté odvedeni byli z vězení na popraviště, zpívali Marseillaisu s malou změnou v první sloce, jížto třetím a čtvrtým veršem prohlašovali své politické mučednictví zpívajíce:

Contre nous de la tyrannie
Le couteau sanglant est levé! [1])

Text Marseillaisy za našich časů vlastně nevyhovuje žádné straně ve Francii; mírní republikáni ovšem vidí v slovech těchto patrný anachronismus, nepokládajíce tupení mocnářů za smýšlení republikánské, a pokročilejší republikáni přáli by si ovšem textu zcela jiného.

Rouget de Lisle vydal tiskem: Essais en vers et en prose, Paris 1796; Romances avec accompagnement de piano et violon obligé, Paris 1799; Cinquante chants français, paroles de divers auteurs, mis en musique par R. de L. Paris 1825. Také sepsal dva divadelní kusy: L'école des mères (1798) a Macbeth, tragédii (1827). V měsíci únoru r. 1838 bylo ve francouzských novinách návěští, že z pozůstalosti Rougeta de Lisle prodá se sbírka rukopisů obsahující 147 rozličných básní a 16 divadelních kusů, což zajisté jest důkazem dosti plodné spisovatelské činnosti nynějšího oslavence republikánské strany francouzské.[2])

---

[1]) „Proti nám krvavá sekyra tyranie jest pozdvižena!" Narážka to na guillotinu, pod jejímžto železem padly onoho osudného dne jejich věhlasné hlavy.

[2]) Literatura J. Poisle-Desgranges, R. de L. et la Marseillaise. Paris 1864. — Amédée Rouget de Lisle (syn), La vérité sur la paternité de la Marseillaise. Paris 1865. — Alfred Busquet, La Marseillaise et son auteur (Almanach de la République française 1872). — Le Roy de Sainte-Croix, La Marseillaise et Rouget de Lisle. Strasbourg 1880. — Týž, Le Chant de guerre pour l'armée du Rhin. Strasbourg 1880. — Mary-Cliquet, Rouget de Lisle. Biographie complète et inédite de l'auteur de la Marseillaise. Paris 1881. — Joseph Pollio et Adrien Marcel, Le bataillon du 10 août. Paris 1881.

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor J. Truhlář.

(Pokračování.)

Uprostřed oněch unavujících prací, o nichž jsme právě se zmínili, zemřel náhle první bibliothekář Charuel 30. listopadu 1779. Na jeho místo dosazen 20. října 1780 člen řádu premonstrátského na Strahově

Karel Rafael Ungar,

který již po několik let domácí bibliothéku klášterní byl spravoval. Málokdy povolává osud na místo velmi nesnadné, když totiž jde o kladení základů později již téměř nezměnitelných, muže tak schopného a vytrvalého, jako byl Ungar. Znamenitému muži tomu má bibliothéka děkovati téměř za vše, čím vyniká, pokud vnitřního zařízení a rychlého obsluhování čtenářstva se týká. Jen jedné chyby dopustil se také on, a k té svedla jej vlastenecká mysl, která v tomto případě se k dobrému účelu nechopila dobrého prostředku. Chtěje sestaviti všechna díla v Čechách aneb od Čechů vydaná, neobmezil se pouze na odborné k tomu katalogy, nýbrž zařídil skutečnou „knihovnu národní," to jest zřídil po knihovně Kinské jaksi druhý stát ve státě. Tím povstala veliká nejistota v odborných katalogách, kterou zapuditi posud se nepovedlo, ačkoli již přes 30 let tato „národní knihovna" jen v oddělení (54) českých knih v užším smyslu se doplňuje. Jest knihovna tato na živoucím stromě jaksi uschlou ratolestí, kterou někdy konečně bude třeba utíti. Ale jak řečeno, tuto chybu můžeme Ungarovi odpustiti, majíce zvlášť na paměti, že na rozmnožení tohoto svého zamilovaného odboru věnoval velikou píli, ano nešetřil ani vlastního nákladu, aby knih tu pohřešovaných, kdekoli se vyskytly, pro knihovnu nabyl. Tak povedlo se mu již za první dvě léta úřadování přivesti bohemica na 2000 svazků. Pohříchu zapomínali někteří nástupcové Ungarovi na svou povinnost starší bohemica tato pilně vyhledávati a bibliothéku, která jakožto knihovna zemská přec jen v tomto odboru nad jiné vyniknouti může, slušně doplňovati. Že tu nemyslíme na růst lokální větve této již dávno suché, netřeba, tuším, ani podotýkati.

Zařízení knihovny vnitřní, poněvadž širší obecenstvo jen málo může zajímati, tuto rozbírati nemíním, jen tolik připomínám, že v celku trvá dosud a málo v něm od té doby dovedli nástupcové opraviti, jakkoli mnohý řád by byl kyselých hroznů těchto okusil.

Brzy po nastoupení úřadu událo se Ungarovi opatřiti bibliothéce velevítaný přírostek 500 knih, jež náležívaly ve století XVI. rytíři Václavu z Vřesovic († 1583). Týž odkázal je tenkrát Menšímu Městu Pražskému, vymíniv si, aby veřejnému upotřebení vždy zůstaly přístupny. Po dvě stě let ležely knihy tyto pečlivě v bednách složené ve sklepení jednom Malostranské radnice zazděny, až r. 1780 objeveny a roku

následujícího přičiněním Ungarovým bibliothéce Klementinské darem odevzdány jsou. Dar tento nevynikal sice počtem, ale vzácností a starobylostí jednotlivých knih, jež vesměs představovaly literaturu zejmena českou XVI. století. S nimi zároveň dostalo se bibliothéce dvou skvostných kancionálů rukopisných, opatřených drobnomalbami; jeden z nich pohřešil již Hanslík, druhý chová se v Klementině dosud.

Nedlouho potom (v lednu 1782) převezeny do bibliothéky zbytky někdejší knihovny Jana Fr. Lva rytíře z Erlsfelda, odkaz to již r. 1725 novější bibliothéce Karolinské učiněný, ale od vykonavatelů poslední vůle neprovedený, tudíž zatím značně poškozený. Odevzdáno bylo 898 knih nepříliš vzácných, ale přec ještě užitečných. Chudému fondu bibliothečnímu poněkud prospělo 1000 zl. zároveň knihovně odkázaných.

Zatím již roku 1781 zemřel kollega Ungarův Mende. Proti návrhu prvního bibliothekáře, který uznávaje dualismus správy neprospěšným, pro zrušení druhého bibliothekářství se vyslovil, dosazen na Mendeovo místo kněz řádu pavlanského Jan Bartholotti. Po něm zachovala se v bibliothéce nechvalná pověst, kterou Hanslík svým způsobem opepřil: my majíce na zřeteli dualismus právě dotčený, z něhož povstávati musily jen třenice, zdržíme se všeho úsudku tím snáze, čím méně dokladů našli jsme k němu ve spisech úředních. Jen nápis náhrobní tohoto podivnůstkáře, který si sám určil, v překladě tuto podáváme: „Zde leží oběť nevědomosti, pověrčivosti a nesnášenlivosti Vídenské, jakož kabbalistického naturalismu a jesuitismu: Bartholotti, bývalý profesor, bývalý censor, bývalý pavlán, bývalý bibliothekář a bývalý člověk.“ Zemřel r. 1788.

Konfiskování protestantských knih, jak známo od dob Pobělohorských v Čechách zobecnělé, poněkud ochablo za vlády Josefovy, který censuru knih konsistořím odňal a zvláštní censory sám jmenoval. Pro české knihy ustanoven censorem také Ungar r. 1781, i poručeno všechny knihy lidem po venkově odňaté posílati do bibliothéky. Ačkoli tímto způsobem došlo mnoho knih neúplných, poněvadž majitelé vytržením titulů aneb jiných částí knihy své hleděli uchrániti, přece povedlo se Ungarovi, který o to zvlášť dbal, pokaždé z několika neúplných výtisků složiti jeden úplný, který pak v bibliothéce postaven byl. Takto doplňována znenáhla sbírka starších knih českých, jichž nabyla knihovna brzy počet dosti značný. Ale když došlo k jich katalogisování, shledáno, že z úřednictva bibliothečního nikdo nebyl češtiny tolik znalý, kolik práce tato žádala. Ungar sám, zanesen jsa pracemi jinými, nemohl se tomu věnovati: i musil povolán býti k práci této český spisovatel Karel Tham. Týž podle běžných klepů bibliothečních, které lehkověrný Hanslík věrně registruje, kradl vzácné knihy ku zpracování sobě svěřené: my klep tento rozhodně zamítáme, vědouce, že pochází od kustoda Fišera, který Hanslíkovi napovídal, od téhož Fišera, s nímž potom roku 1815 týž K. Tham o místo kustodské zároveň se ucházel. Hodnověrnost Fišero-Hanslíkovu musíme vůbec přijímati s opatrností.

Roku 1782 zavedeno přičiněním Ungarovým po prvé nucené odvádění povinných výtisků všech v Čechách vydaných knih. Ačkoli povinnost tato od té doby až podnes mnohokrát nařízeními a zákony ustanovována, přec nedosaženo nikterak toho, aby v jediné bibliothéce

zemské nalézala se veškery tiskařské produkce české sbírka úplná. V době pak nejnovější poměry tyto spíše se zhoršily než zlepšily.

Než nade všechny posud uvedené dary a odkazy přírostku neskonale znamenitějšího a vzácnějšího dostalo se bibliothéce Klementinské nařízeným na sklonku r. 1781 zrušením velkého počtu českých klášterů, jichž knihovny a archivy jsou jí přikázány. Vynikalyť mnohé knihovny tyto nad prve odevzdané jezovitské poměrně mladší tím, že počátek jejich sahal v doby mnohem starší, i chováno v nich mnoho rukopisů a listin starých a vzácných. Ale knihovna Klementinská nestala se jejich dědičkou jedinou, neboť nařízeno již roku 1782, aby katalogy a seznamy listin zaslány byly dvorní bibliothéce Vídenské k nahlednutí a výběru předchozímu. Že se Ungar při tom nepřenáhlil, sluší klásti na vrub jeho vlastenectví, ale na vrub nedozíravosti Vídenské náleží zajisté skutek, že do Vídně takto se nedostalo skorem nic. To však platí jen o knihách a rukopisech, nikoli o listinách, z jichž velikého počtu uchovala bibliothéka naše jen nepatrné drobty. Neboť ustanoveno nařízením vládním, aby všechny listiny týkající se založení a nadání klášterního odevzdávány byly zprvu do knihovny dvorní, od r. 1811 do státního archivu, listiny pak týkající se poměrů hospodářských a lokálně právních aby zasílány byly úřadům hospodářským a kamerálním.

Hned na podzim roku 1782 počalo přivážení knih z venkova. Jak veliký počet knih takto do Klementina se dostal, souditi můžeme jen podle zachované zprávy, že z jediného kraje Budějovického zasláno 117 plných beden. Na přijímání, prohlížení a katalogisování spousty této úřednictvo ovšem nijak nestačilo, také nestačily veškery prázdné místnosti v Klementině. Jelikož pak nařízeno bylo zároveň, aby veliký počet objevujících se duplikátů ve prospěch fondu bibliothečního byl prodáván, ulehčil Ungar sobě a úřednictvu práci tak, že zasílati si dal potom napřed jen katalogy klášterní, z nichž tak či onak knihy pro bibliothéku vybíral, ostatní pak knihy, aby uspořeny byly útraty dopravní, prodávati nařídil na místě. Poněvadž ale zboží toho bylo mnoho, musilo se prodávati větším dílem za makulaturu na koše (koš menších knih po 1 zl., větších po půldruhém zl.). Tak nacházíme zprávy z r. 1788, že prodáváno z bibliothéky kapucínské v Budějovicích židům Korandovi a Sobotkovi i naměřeno jim 21 košů; při tom pak ztratilo se 12 vzácných knih. Z dominikánského kláštera Píseckého odvlekli titéž židé téhož roku 15 košů. Podrobností podivné a žalostné této procedury nebudeme tuto uváděti,[1]) jen tolik podotýkáme, kolik každému snadno pochopitelno, že takto promrháno znamenité jmění národní i spůsobena zemi škoda nenahraditelná. Ptámeli se pak, kdo škodami těmito vinen, zní odpověď, že jen velmi málo Ungar, mnohem více správa státní. Kterak medle možná bylo pilnému bibliothekáři přemoci záplavu tuto knih a počínati si při prodeji duplikátů a tak zvané makulatury s náležitou opatrností, když nebylo jednak potřebných sil pracovních, jinak ani místností prázdných k pojetí takové spousty

[1]) Komu libo, ať přečte si články spisovatelovy v Lumíru 1879: „Z martyrologia českých knih“ a 1880 „Kapitola o starých deskách.“

knih? Neboť za několik let naplněny byly všechny místnosti bibliotheční v Klementině i v Karolině, byt bibliothekářův, zrcadlová kaple Klementinská, ano kostel Matky boží na blízku stojící. A vůči tomu všemu slavné gubernium Pražské stále nutkalo k rychlosti v pracích a prodejích. Ungar sám s jediným skriptorem Karmaškem [1]) po několik let od rána do noci spousty tyto knih neúnavně prohlížel, neboť ostatní úředníci v čítárně byli zaměstnáni, která od 13. listopadu 1782 každého dne krom sobot, nedělí a svátků bývala otevřena. Kterak těmto dvěma mužům možná bylo prohlednouti přes 100.000 knih, bylo by nám nepochopitelno, kdy bychom nevěděli, že se pracovati musilo ledabylo. Tyto práce trvaly po několik desetiletí, ovšem že jich stále ubývalo; přestaly r. 1829, když byly poslední duplikáty prodány.[2]) O několik let dříve přestalo také veškero dopisování v záležitostech archivů klášterních, kteréž dopisování za doby Ungarovy jednu sílu úřednickou téměř upoutalo.

Bibliotheční fond na kupování knih v prvních letech úřadování Ungarova byl nepatrný, i tráven býval skoro úplně platy úřednictva, které r. 1781 přikázány fondu jezovitskému. Majetkem bibliothéky staly se totiž ony kapitály, které druhdy náležívaly knihovnám jednotlivých kollejí jezovitských, po zrušení klášterů ostatních také takové kapitály těchto knihoven. K úrokům z kapitálů těch připojeno oněch 300 zl., které druhdy dostávala novější knihovna Karolinská z fondu universitního. Jelikož prodejem duplikátů a makulatury každého roku opakovaným dosaženo značného výtěžku, nebylo ústavu za Ungara o peníze zle, i nakládáno poměrně mnoho na kupování a doplňování. Že doplňování toto počato právě v oddělení nejbohatším, totiž theologickém, byla rozhodná chyba Ungarova, kterou mu kollega Bartholotti u vlády právem vytýkal. Nepohodlného kollegy tohoto, který, jak se zdá, lépe uměl vytýkati než sám pracovati, zbavila Ungara smrt r. 1788. Nyní konečně k návrhu jeho druhé místo bibliothekářské zrušeno, a r. 1791 za skriptory dosazeni kněz B. Müller a bývalý sluha Karel Fišer. Následujícího pak roku povolen příspěvek k roční dotaci bibliothéky ze studijního fondu 818 zl., tak že od té doby měl ústav ročně výdajných peněz ke 2000 zl. Tento příznivý stav peněžný však v následujících válkách francouzských velmi se zhoršil, což náleží ovšem na vrub kleslé valuty rakouské.

V první desetiletí úřadování Ungarova připadá také věnování znamenité podpory peněžité pro knihovnu Klementinskou skrze výbor stavů království Českého.[3]) Za peníze tyto koupena celá řada objemnějších a dražších děl, v Hanslíkově spise vyčtených.

Roku 1785 počaly se objevovati v klenutém stropě velkého sálu bibliothečního povážlivé trhliny. Aby aspoň jedna hlavní zeď postranní

---

[1]) Karmašek stal se r. 1791 bibliothekářem Olomouckým.

[2]) Duplikáty těmito podělovány později také ústavy bohoslovecké, již pak r. 1781 obdržel některé profesor české řeči ve Vídni J. Zlobický. Že mezi těmito duplikáty Zlobickému darovanými byl vzácný prvotisk kroniky Trojanské z r. 1468, jest vynález Hanslíkův.

[3]) Spirk uvádí 2500 zl. povolených v letech 1782—1785, Hanslík 1000 zl. v letech 1785—1786: který má pravdu čili oba, nevíme.

nabyla větší opory, přistavena r. 1791 k východní straně malá síň, těžká pak krytba tašková snesena a nahrazena krytbou z měděného plechu. Než ani potom ještě neminulo nebezpečí, až teprv roku 1817 povedlo se zažehnati je poněkud novým ustrojením lehčího krovu. Ale trhliny znáti jest posud.

Třikrát po čas válek francouzských za bibliothekáře Ungara hrozilo Praze nebezpečí vpádu nepřátelského, r. 1796, 1800 a 1805. Poněvadž vůbec bylo známo, kterak se Francouzové v cizině ke sbírkám uměleckým a vědeckým chovají, nařídila vláda po každé, aby nejvzácnější knihy a rukopisy uloženy byly záhy v bednách a připraveny k odstěhování. Ale na štěstí po každé, a ještě dvakrát později (1809 a 1813) objevil se poplach lichým. Také vypuklý r. 1801 ale v zárodku uhašený oheň bibliothéce neuškodil, leda že, jak se podobá, několik knih od hasičů bylo ukradeno. Na odvrácení podobného nebezpečenství budoucího po návrhu Ungarovu podniknuty některé stavební opravy, zejmena vyklenuty veškery chodby bibliothéky vnitřní. Pronikavější opatření i v tomto oboru učiněna teprv později (r. 1816 a 1817), když pořízeny pro bibliothéku stříkačky, rozkázáno, aby vždy byly pohotově a úřednictvo v Klementině bydlící tak se střídalo, by vždy aspoň jeden byl doma.

Roku 1783 zvýšen Ungarovi plat z 500 na 800 zl., dva skriptorové brali ročně po 300 zl., sluhové po 200 zl. R. 1802 povedlo se bibliothekáři vymoci zřízení dvou nových skriptur, ale platy zůstávaly stejné až do smrti Ungarovy (1807). Nástupce jeho Procházka obdržel 1200 zl., potom zřízena z jedné skriptury kustodie s platem 800 zl., ostatní tři skriptorové měli 600, 500, 400 a sluhové po 300 zl. ročního platu ze studijního fondu. Na tomto místě zasluhuje zvláštní zmínky, že z nejstarších úředníků bibliothečních tři (Fišer, Forsthofer a Ehrlich) bývali dříve sluhami, Fišer pak slouživ 58 let umřel dokonce v hodnosti kustodské. To vysvětluje se tak, že za sluhy bráni lidé vzdělanější (Fišer na př. býval dříve praktikantem u revisora in hebraicis P. Tirše, než r. 1785 do bibliothéky se dostal). Od roku 1815 povyšování takovéto přestalo.

Jsme na konci úřední činnosti prvního bibliothekáře Klementinského (neboť krátká činnost jeho předchůdce a dvou kollegů nestojí za řeč). Všechny zprávy o něm písemní i ústní shodují se v tom, že znamenitého muže toho pokládati slušno za duchovního zakladatele důležitého ústavu. V něm spojen byl věhlas ducha s pracovitostí těla tou měrou, že nevíme, čemu se diviti více, důmyslu-li či oné vytrvalosti manipulační, která dovedla překládati a vyrovnávati vrchy nesnází. Že při herkulovské práci této někdy klopýtnul, jak svrchu dotčeno, nad tím nikdo se nepozastaví: ale že by na utrhačných povídačkách, jež Hanslík sice zamítá, ale nevhod ohřívá, bylo jen zrnko pravdy, o tom nepřesvědčí nás nikdo. Nelzeť totiž nikterak v povaze jediného člověka bezpříkladnou horlivost pro dobro ústavu a obětování vlastní osoby až do zničení sama sebe srovnati s podlým sobectvím. Ungar zanechal vedle toho krásnou památku po sobě v oboru historie literatury české, vydav mimo jiné spisy Balbínovu Bohemia docta 1776—1780 ve třech

svazcích. Že by byl potom teprv učil se češtině jsa bibliothekářem, jak myslí Hanslík, tomu nevěříme.

Po náhlé jeho smrti dne 14. července 1807 jmenován bibliothekářem 9. listopadu t. r. člen zrušeného řádu pavlánského a ředitel Pražských gymnasií

Faustin Procházka.

Ačkoli úřadování tohoto muže, v literární historii české proslulého a o vzkříšení písemnictví národního velezasloužilého, trvalo jen dvě léta, žádnému představenému bibliothéky Klementinské nedostalo se od Hanslíka tolik hany a potupy, kolik Procházkovi. A divným osudem, aby ani mrtvý skutky svými obhájiti se nemohl, pohřešil již bibliothekář Spirk mnohá akta z doby Procházkovy v registratuře. Přece však již to, co Spirk ve spisku svém o Procházkovi na základě dát úředních vynesl na jevo, mělo zabrániti Hanslíkovi, aby tak si nevedl naproti muži znamenitému, jak mu kustos Fišer byl našeptal. Ale Hanslík, pokud osob se týkalo, více věřil klepům úředníků než dokladům písemným; i nevyvrátiv nikterak úsudku Spirkova, ano ani o něm se nezmíniv, opovážil se vytýkati Procházkovi, onomu Procházkovi, který byl sepsal literární díla, která posud mají cenu, neschopnost a nevědomost, ovšem, jak dodává, bibliothekářskou neschopnost a bibliografickou nevědomost. Jakým právem, vysvitne, tuším, z následujících řádek.

Guberniálním dekretem ze dne 7. ledna 1808 vyzván byl Procházka, aby udal, jsouli ke všem odborům vyhotoveny katalogy, a nejsouli, kdy by mohly býti. Odpověď k vyzvání tomuto otiskl Spirk skoro celou, i vychází z ní na jevo, nikoli, jak Hanslík drze lže, že Procházka neuměl leda haněti, nýbrž naopak, že chvalně uznával již za Ungara počaté přehlížení a přepracování chybných katalogů starších, a že ani předchůdcův tehdejších úředníků (neřkuli těchto samých) neodsuzoval, nýbrž nedostatečnost práce jejich slušně omlouval velikým návalem knih. Zvláště činnosti kustodově, který prý vypsání prvotisků si obral, vzdávána všecka čest. A právě tento kustos Müller odvděčil se dobráckému Procházkovi tak, jak níže povíme. Kterak mohl Hanslík vůči vytištěným slovům Procházkovým věc překroutiti, není ani tak divno, jako že makavá tato lež až do dneška mohla obstáti nevyvrácena.

Za úřadování Procházkova nastal onen neblahý boj bibliothéky Klementinské s jednotlivými profesory ano s celými fakultami o zakupování knih, který vedl se s malými přestávkami do nedávna. O podstatě zápasu tohoto, který bibliothekářům způsobil již mnoho mrzutostí, zmíníme se tuto jednou pro vždy. Vždy ob čas totiž uzdálo se některému učenci, že obor jemu oblíbený není v bibliothéce náležitě zastoupen, zvlášť zabývalli se některou podrobností odboru tohoto a nenacházel vždy, čeho potřeboval, a že se odbor ten neb onen vůči jiným při kupování zanedbává. Tato výčitka někdy byla podstatná, jindy planá, skoro po každé ale více neb méně nespravedlivá, a sice proto, že nikdy neohlíželi se podobní učenci na soubor všech věd, který musí míti knihovna universitní na zřeteli, nýbrž jen na jednotlivý odbor, jemuž se právě věnovali, dále proto, že nepřihlíželi náležitě

k nepatrnému fondu ročnímu, z něhož bylo bibliothéce opatřovati odbory všechny, tudíž jednotlivé vždy nedostatečně. Míti vždy na zřeteli „literarum universitatem“ a neodbočovati nikdy ve prospěch vědy jednotlivé, byť sebe zamilovanější, byla a jest bibliothekáři ideálem nedostižným. K tomuto ideálu zajisté málo se blíží, kdo buď libůstkám vlastním příliš hoví, aneb nutkání jednotlivce nejapně se poddává, neboť poddanost tato vždy spojena jest se škodami odborů jiných, jež buď zástupců aneb přímluvčí právě nemají. Pokud tedy nebude míti ústav prostředků nevyčerpatelných a zůstati má jednotným, potud může se ohlížeti k žádostem jednotlivců ano i celých fakult jen skoupě. Až jednou dospěje se ke knihovnám odborným, bude leccos možná, nač nyní nelze pomýšleti. Však i potom bude velmi obtížno vyměřiti jednotlivým náležitou dotaci, tak jako nyní není možná, výdajné na rok peníze rozvrhnouti napřed na jednotlivé odbory. Stáváť se nyní a stane se potom, že některé odbory téhož roku jen nepatrný přírostek literární skutečné ceny vykazují a vykáží, ana částka na jiné odbory souměrně rozvržená vzhledem ku produkci téhož roku neobyčejně čilé nestačuje aneb nestačí: jaký jest nyní a bude potom výsledek této bibliotheční mathematiky? Nejiný, než že se v prvním oboru nakoupí literárních smetí bez trvalé ceny, v druhém pak povstanou opět nedostatky, na které nyní se naříká. V těchto nesnázích dobře se, tuším, osvědčuje cesta, na kterou v posledních desetiletích několikrát prospěšně se obráceno, že kdykoli v některém odboru vědeckém objeví se značnější mezery, žádána a povolena bývá od vlády zvláštní odborná dotace. Tak obhájeno jest nezbytné stanoviště každé bibliothéky universální a potřebná volnost obezřelé správy, zároveň pak dostává se nedostatečnosti lidské přiměřené korrektury. Tak děje se nyní, ale před 70 lety se nedělo.

Roku 1808 žalovali profesoři právnické fakulty, že se jejich obor v bibliothéce zanedbává. Výsledek žaloby té, jehož neznáme, byl as týž, který provázíval všechny žaloby toho druhu následující: popsalo se totiž trochu papíru. Ostatně vláda tenkrát a dlouho ještě později tak málo dbala na umělé často stesky jednotlivců privilegovaných, že majíc na zřeteli, kterak knihovna Klementinská není výlučně universitní, na př. r. 1823 bibliothekáři Posseltovi výslovně nařídila, aby při kupování knih ohlížel se také na čtenáře, kteří nejsou ani studenty ani profesory. Tenkrát aspoň bylo nařízení to oprávněno, nyní za změněných poměrů bylo by křiklavé. Kterak ostatně bibliothekář Procházka při kupování si počínal dosti svědomitě a obezřele, dokazuje Spirk, vyčítaje celou řadu vzácných děl za krátké jeho správy zakoupených, ale ovšem pomíjí předpojatý Hanslík. Z jakých ostatně skulin jeho objektivnost vytryskla, ukazuje nám makavě líčení bibliografické neschopnosti Procházkovy a posledních okamžiků ubohého muže toho. Slyšme.

Když byl totiž hezky okázale pověděl, že bibliothekář Procházka, jsa nedostatečnosti své si vědom, od „přítele“ kustoda Müllera „se učil“ bibliografii, vypravuje o takové lekci, která se udála krátce před smrtí Procházkovou, takto. Oba procházeli se bibliothékou, když pojednou vyslovil Procházka podivení nad tím, že v bibliothéce není dílo tak

důležité Vita et acta J. Hussi. Müller neodpověděl, nýbrž vyňal známou mu knihu ze skříně a podal bibliothekáři. Tímto němým poučením poněkud podrážděn, vytknul prý Procházka, že kniha tato buď docela není aneb špatně jest zapsána v katalogu, poněvadž ji vícekrát již hledal a nenašel. Tu Müller otevřel katalog a ukázal mu ji zapsanou pod heslem „Vita." Procházka káral prý takovéto špatné katalogisování, jelikož náleží kniha pod heslo „Hus," proti čemuž kustos musil protestovati, neboť není prý Hus spisovatelem, nýbrž předmětem knihy. Hádka o to stávala prý se mezi oběma znenáhla trpčí, až Procházka, než by byl kapituloval, raději „osvědčenému přátelství" posavadnímu dal výhost. I dal kustodovi od té chvíle svůj hněv pociťovati. Než smrt nedopřála prý mu než několik dní, aby se nehodné vášni této mohl oddávati.

Tak vypravuje lehkomyslný Hanslík na základě, jak sám praví, zpráv očitého svědka kustoda Fišera, který tenkrát byl skriptorem. Svědectví toto jest divná směs pravdy a lži, jak hned ukážeme. Předně není žádné knihy, která by se nazývala Vita et acta J. Hussi, nýbrž jest v bibliothéce ovšem kniha, která má titul: Historia et monumenta J. Hussi. Dílo toto vydané v Norimberce r. 1558 obsahuje vedle krátkého nástinu životopisného skutečně latinské spisy Husovy, i ačkoli do dneška zapsána jest v katologu pod heslem „Historia" (nikoliv „Vita"), patří podle všech pravidel bibliografických pod heslo „Hus." Tak sám Hanslík, zapomenuv na klep napřed otištěný, ve spise svém na str. 571 knihu tuto uvádí, podotýkaje, že to sbírka spisů Husových. Což medle máme o spolehlivosti historika takového mysliti, který na základě zprávy, tak makavou známkou nepravdy označené, neostýchal se odsuzovati proslulého Procházku? Neboť právě opak toho, čemu Hanslík chce, vychází na jevo, že totiž Procházka měl pravdu, žádaje pro knihu hesla „Hus," vysloužilí pak úředníci Müller a Fišer rozhodně chybovali, hájíce hesla nepravého, jak týž Hanslík na jiném místě skutkem vyznal. Také zpráva o tom, kterak ubohý kustos hněvu Procházkova pociťoval, jest zajisté lživá, neboť Procházka po několika dnech, bez pochyby z rozčilení toho raněn byv mrtvicí, náhle umřel, i neměl zajisté času vyliti na kustoda hněv, který by ostatně býval jen spravedlivý. Kolik si můžeme po této smutné ukázce nestrannosti Hanslíkovy vážiti vychvalování, jímž obsypává zvlášť kustody Müllera a Fišera co bibliografy, kolik vážiti výčitek jednotlivým bibliothekářům od něho činěných?

Procházka, jak právě podotčeno, zemřel náhle dne 2. prosince r. 1809, na jeho pak místo dosazen dne 30. května 1810 soukromý učenec

František Posselt.

Ačkoli muž tento důležitý úřad svůj nastoupil dočkav se věku 57 let, ve kterém jiní již úřadu se vzdávají, přec zachovaná akta svědčí, že úlohy své dobře si byl vědom i napínal poslední síly, aby jí čestně dostál. Ale častá a dlouho trvající choroba velmi mu v tom překážela, ještě více pak nechuť v úřednictvu vzbuzená proti „vetřelci." Tyto dvě překážky staly se úrazem i výsledků činnosti jeho i konečně

jeho vlastního života. Spirk a ovšem i Hanslík domnívají se, že vina byla na straně Posseltově: my ji spíše vidíme na straně rozmrzelého úřednictva.

Ještě se Posselt v bibliothéce důkladně neohledl, a již mu bylo hájiti prospěch ústavu sobě svěřeného proti nárokům, které pozdviženy byly na ochuzení důležité části bibliothéky Klementinské. Předstírajíc, že jsou archivy zrušených před lety klášterů špatně opatřeny, zřídila vláda Metternichova r. 1811 tajný archiv státní ve Vídni i nařizovala bibliothéce, aby zaslala jemu k nahlednutí seznam svých listin. Posselt větřil nebezpečí, i vykonávaje rozkaz sobě daný dovolil si poníženou prosbu, aby slavná vláda ráčila zříditi v Praze „archiv národní,“ který by veškery listiny v sebe pojal. Takto měly býti vzácné listiny aspoň Praze zachovány, když nebylo možná zachovati je bibliothéce. Než všechno úsilí Posseltovo, ačkoli od gubernia vřele podporované, bylo marno, a bibliothéka musila 777 převzácných listin odeslati do Vídně, odkud ani po opětované žádosti nikdy více nevrátily se. Ale dobrá vůle Posseltova hodna uznání.

Následujícího roku 1812 povstaly bibliothekáři značné mrzutosti pro krádeže knih, kterých dopustil se propuštěný sluha Fuder. Než dospělo vyšetřování krádeží těch svého konce, dal se Fuder na vojnu, i zajímavo jest poslechnouti, kterak od plukovníka byl hájen naproti bibliothekáři. Nachází se totiž v knize dekretní přípis velitelstva plukovního ze dne 15. února 1812, v němž praví plukovník, že Fudra nevydá, pokud nebude o vině jeho proveden důkaz, potom pak jen s tou podmínkou, poněvadž ho Posselt neudal před odvedením, že nahradí pluku 250 zl. „handgeltu“ a kolik posud vydržování jeho stálo. Kterak mrzutost tato se skončila, nevíme. Snad aby podobné případy se neopakovaly, vymohl téhož roku Posselt na vládě dovolení každoroční revise knih, která od té doby do dneška o velkých prázdninách v bibliothéce se provádí a znamenitě se osvědčuje. Po čas revise této musí zůstávati ovšem čítárna pro širší obecenstvo uzavřena.

R. 1813 odevzdána do bibliothéky sbírka knih utvořená za roční příspěvek vládní 100 zl. od universitního profesora J. J. Bučka k jeho vlastní úřední potřebě. Knihy tyto náležeti měly vesměs oboru věd finančních a policejních, ale z 719 děl od něho za 40 let, tudíž nákladem státním 4000 zl., zakoupených a po jeho smrti odevzdaných jen 168 skutečně jim náleželo, ostatní pořídil si universitní profesor, jako by šlo z jeho, k vlastní zábavě. Bibliothekář Posselt marně si na to u vlády stěžoval; poněvadž Buček byl již mrtev, musilo se přijmouti, co bylo. Brzy potom ohlášeno bibliothéce rozhodnutí císařské ze dne 29. prosince 1814, po němž knihy klášterů budoucně zrušovaných nemají více připadati bibliothéce, nýbrž prodávati se mají ve prospěch fondu náboženského; ústavu našemu zbylo jen právo prvního kupce. Poněvadž v následujících letech zrušen byl, tuším, jen klášter Táborský (1816), neměla bibliothéka z toho hrubé škody.[1])

[1]) Leda bychom na zřeteli měli český prvotisk z r. 1493 (Korandův traktát o velebné svátosti), který Hanka (Čas. Mus. 1852) pod číslem 38 vypisuje a z Táborského kláštera prý dostal. Jest to ovšem vzácné unikum a nachází se nyní v Museu.

Po smrti kustoda Mullera r. 1815 dosazen na to místo Karel Fišer, uprázdněné pak místo skriptorské uděleno křížovníku J. Zimmermannovi. Fišer vedle toho zastával úřad censora in hebraicis (za odměnu ročních 400 zl.), Zimmermann měl se u něho hebrejštině učiti, aby se mohl státi jeho adjunktem.

V létě r. 1817 povstaly Posseltovi nové mrzutosti, úředníkům soudní potahování a celému ústavu rozsáhlé vyšetřování objevením značnějších krádeží, jichž před lety dopustil se sluha Vojtíšek. Ten dostal se r. 1802 do knihovny a vystoupil již r. 1810. Ukradené knihy objeveny teprv nyní na dvou místech zároveň, u Malostranského sládka Soukupa a u kupce Blechy. První zprávu o tom podává nám Hanka v dopise k Dobrovskému ze dne 3. srpna 1817 (Čas. Mus. 1871) těmito slovy: „Královská bibliothéka navštívila pana Soukupa a vyprázdnila mu jeho poklady; přes 100 kusů českých knih mu pobráno, a jakýsi Vojtíšek, který před několika lety v bibliothéce sloužil, jest udán. Pan Blecha dobrovolně tu krásně psanou bibli také do bibliothéky poslal; jde to velmi zostra.“ Dne 19. srpna ohlásil guberniální rada hrabě L. z Kounic, že jest ustanoven komisařem k vyšetření toho, kterak se mohlo tolik vzácných knih z bibliothéky ztratiti, a jaká opatření mají se na zamezení podobných daremností státi pro budoucnost. Podrobností vyšetřování tohoto neznáme, jsmeť odkázáni pouze k několika ve věci té vydaným dekretům a k tomu, co kustos Fišer znamenati za dobré uznal.[1]) Při vyšetřování tomto musily přijíti lecjakés nesprávnosti na jevo, ačkoli celkem na úřednictvu viny neshledáno. Dekretem ze dne 25. září 1817 sděleno a nařízeno, jak následuje:

Nejspíše prý používal Vojtíšek klíče, kterým se otvírá vchod do bibliothéky z chodby gymnasijní a který býval prý v nezamčené skleněné skříni. Nařízeno, že nemá dostati klíčů ke knihovně ani sluha ani topič a při metení čítárny vždy má býti některý z úředníků v Klementině bydlících. Dále nařízeno, aby úředníci tito mezi sebou o to se dohodli, aby vždy dnem i nocí někdo byl doma pro případ pohromy živelní. Klíč ke dveřím od gymnasia má míti vždy buď bibliothekář neb kustos, aby byl po ruce ve všech možných případech. Bibliothekáři vytčena nedbalost v dozoru, jakožto nesprávnost, že nesděluje s úředníky akt úředních, i nařízeno, že má všechna akta odevzdávati kustodovi, aby ten mohl, jak mu náleží, registraturu pořádně vésti, vyhlášky pak týkající se bibliothéky že má sdělovati s úřednictvem a po každé sdělení takové dáti si stvrditi podpisem všech. Dále nařízeno, že bibliothéka vnitřní má býti při odchodu od představeného vždy zamčena síně pak rukopisné že mají býti zamčeny stále; že mají býti všechny knihy kolkovány a signaturami opatřeny také vně. Ačkoli bibliothekář při výslechu proti potřebě zvláštní instrukce se vyslovil, přece její vypracování nařízeno, při čemž aby se k návrhům kustodovým vzal náležitý zřetel a hotový návrh předložil se ostatním úředníkům, aby mohli přičiniti poznámky. To mělo se vykonati do konce roku 1817. O dozor zvláštní na jednotlivá oddělení knihovny měli se úředníci poděliti, na rukopisy pak a vzácné knihy měli dohlížeti bibliothekář a kustos.

[1]) Poznámky tyto nacházejí se v dekretních knihách.

Toť krátký výtah z dekretu, z něhož možná se domysliti, o jakých věcech při vyšetřování se jednalo. Ale tím věc ještě dlouho nebyla ukončena, nýbrž vyšetřování táhlo se po celá dvě léta. Po jaru 1818 předvoláni k soudu úředníci znova. Od Fišera žádáno prý, aby odňaté Soukupovi knihy odhadnul, což on odmítnul, poněvadž prý se tím nikdy nezabýval a češtinu jen málo zná. Tolikéž prý odmítnul dožádaný k tomu Dobrovský a navrhl bibliothekáře Strahovského Dlabače. Konečně odhadli odhadci soudní přes 50 většinou českých velmi vzácných knih za 38 zl. (!). Knihy tyto (54 kusů a 2 globy) vráceny konečně 18. dubna 1819 do knihovny. Tři pak (Lomnického Cesta do nebe z r. 1621, Hermašův Pastýř z r. 1518 a Seneka z r. 1612) vzpečoval se Soukup vrátiti, proto tázán Posselt, stojíli knihy tyto za právní vymáhání. Odpověď zněla, že nestojí! Z knih Blechovi odňatých připomíná se několik čínských, potom česká Jana Zlatoústého kniha o napravení padlého, přeložená od Viktorina ze Všehrd, zda z r. 1495 či 1501, nejisto.

Ačkoli krádeže tyto pocházely větším dílem z doby dřívější a jen náhodou tak pozdě přišly na jevo, přec z dekretu svrchu uvedeného vysvítá, že správa knihovny ani za Posselta nebyla příliš vzorna. Než tomu se nebudeme diviti, dovímeli se, jakož také jemu bylo vytčeno, že sotva hodinu za den Posselt, stářím a nemocemi sklíčen, v bibliothéce pobýval. Za to vyslovena jsou v dekretu výtečná veskrz pravidla správní, jichž kdy by bývalo potom povždy šetřeno, mohla býti bibliothéka proti pohromám veškerým dobře opatřena. Ale již Posseltovi brzy nelíbilo se leccos, co všemohoucnost jeho trochu obmezovalo, tak že musilo jej gubernium již r. 1818 opět napomenouti, aby všechny úřední spisy, krom označených zřejmě za tajné, odevzdával k registrování kustodovi, jelikož, jak v přípise výslovně se praví, kustos jsa představeným vedle bibliothekáře o všem má věděti, aby po případě mohl jej každou chvíli zastati.

Zatím po celou dobu úřadování Posseltova pracováno o nových důkladnějších katalogách, jak již Procházka byl naznačil. Roku 1817 nařízeno přede vším zdělání katalogů rukopisných, která práce svěřena novému skriptoru Zimmermannovi, jemuž při dělení o dozor roku 1818 s bibliothekářem zároveň připadly rukopisy, samu pak knihovna národní, prvotisky a české knihy. Bylť Zimmermann toho času jediný český úředník v bibliothéce. O muži tomto zbyla v bibliothéce velmi nechvalná pověst, kterou v historii své utvrdil Hanslík, ještě pak rozšířil Hanuš. Onen obviňuje jej, že spisuje rukopisy, ve mnohých, jichž prý neuměl čísti, vyřezal aneb vyškrabal počátky neb konce, aby si tím práci usnadnil a zapsání, které si byl oblíbil, nemohlo zdáti se nesprávným. Hanuš přijav toto všechno za berný peníz, udělal z Zimmermanna dokonce falsatora staročeských památek, kolikkoli jich jest do roku 1836 podvržených, tak zlomyslného, že bychom musili nad ohavností lidskou téměř zoufati, kdy bychom chtěli všemu uvěřiti.[1]) Než ačkoli nechceme nikterak psáti apologii kněze Zimmermanna, jehož povahy neznáme, přec budiž nám dovoleno vysloviti hlasitou pochybnost o nařčení Hanslíkově, ale Hanušovy domněnky zamítnouti rozhodně. Jako soudě o jiných osobách tak o Zimmermannovi poslouchal Hanslík, co mu

[1]) Viz „Die gefälschten böhmischen Gedichte,“ Prag 1868.

našeptával Fišer. Fišer pak Zimmermannovi byl nepřítelem. Toho doklad nacházíme v knize dekretů, rukou Fišerovou psané, a sice při dekretu ze dne 12. března 1831, kdež, poněvadž v něm Zimmermann omylem nazýván kustodem, kustos Fišer připsal: „Zimmermann, kterého míní, nikdy nebyl kustodem a nadělal bibliothéce mnoho škody co skriptor.“ Z těchto několika slov maně vysvítá, odkud vycházelo podezřívání Zimmermanna. Ostatně nezkoumajíce ani hodnověrnosti svědků, oprávněni jsme vysloviti pochybnost o tom, že četné škrabaniny a výřezy v rukopisech bibliothečních pocházejí od Zimmermanna. Kdo se ohledl v jiných knihovnách, skoro všady shledal rukopisy takto zohavené, i nevíme vysvětlení jiného, leda že ten, kdo to dělal, chtěl takto rukopis zachrániti ohně, tak jako předkové naši tituly husitských knih svých vytrhávaly, aby je uchránili před misionáři. Dále pak úkaz, že při mnohých na počátku zohavených rukopisech ponechán jest neporušený konec aneb naopak, svědčí o tom, že nedělo se to systematicky a důkladně a že tudíž sotva to dělal ten, komu bylo čísti i začátek i konec, aby rukopis správně mohl označiti. Ten byl by zajisté zohavil začátek i konec. A konečně jaká z počínání toho mohla Zimmermannovi vzejíti výhoda? Přece jest vždy tíže označiti rukopis od prvopisce nepokřtěný než ten, který má nápis aneb zevrubné explicit. Hanslík uvádí důvod, že Zimmermann neuměl rukopisy čísti: ale i takto zohavené musil čísti, aby aspoň poněkud správně mohl napsati tituly. Katalogy rukopisů od něho zhotovené chová bibliothéka posud, i jakkoli jsou chybné, přec užíváno jich ovšem z nouze ale s prospěchem jakýmsi do dnešního dne. Okolnost tato jest důvodem pádným, že hotovitel jejich uměl na svou dobu slušně čísti rukopisy a neměl potřebí dělati, co by mu bylo nijak neprospělo. Menší pochybnost vzbuzuje, co Hanslík vypravuje dále, že totiž Zimmermann titulové lístky českých rukopisů, které byl dříve z ochoty Dobrovský vyhotovil, zničil a zaměnil svými jich opisy; neboť byl skutečně člověk ješitný a ctižádostivý. Tuto svou vadu zřejmě odhalil, posílaje po příkladu anonymního nálezce Libušina Soudu podvrženou Píseň milostnou purkrabí Pražskému. Že Zimmermann staročeské památky podvrhal, jest špatně odůvodněná domněnka Hanušova; ostatně rozprava o tom nepatří sem. [1])

Na podzim r. 1821 dostal se za skriptora Norbert Vaněk (umřel 29. pros. 1835), zároveň potvrzeno přijetí Jos. Lindy za praktikanta (vystoupil 18. října 1825), což zde jen proto uvádíme, že s oběma těmito muži slučována historie objevení některých staročeských památek pravých a podvržených. Následujícího pak roku 1822 jmenován skriptorem posavadní kancelista universitní Jos. Hanslík, historiograf bibliothéky. Na to, co se již dříve Procházkovi stalo a co za nedlouho očekávalo stařičkého Posselta, vrhá jakési světlo událost při úřední přísaze Hanslíkově sběhlá. Kustos Fišer totiž vymáhal změnu přísahy v ten rozum, aby Hanslík přísahal podřízenost také jemu. Za tento nepříslušný přehmat dostalo se mu dne 25. února 1823 od gubernia zasloužené důtky. Od této doby, zdá se, zplanul boj úředníků na vzájem i s biblio-

---

[1]) Srv. úvahu: „Podvrhlli Zimmermann Milostnou píseň“ ve Světozoru 1880.

thekářem. Příčin a podrobností jeho neznáme, jen výsledky ukazují k tomu, co se potají dálo a připravovalo.

Kterak veleučený Posselt o úkolu velké bibliothéky veřejné správně soudil, dokazují jeho slova, jichž hned r. 1811 v jednom přípise ke guberniu užil. Veřejné knihovny prý jsou pokladem, který nejen přítomným, nýbrž i budoucím uchován býti má, jsou kapitálem, jehož slušno půjčováním užívati, ale jen potud, pokud tím udržení jeho ani celkem, ani částmi by neutrpělo a v nebezpečí se neuvádělo. Podle zásady této hleděl seč byl na uchránění pokladů sobě svěřených, i jsou zařízení jeho tímto směrem všeho uznání hodna. Ale vedle toho získal si také zásluh o rozmnožení finančních prostředků na zakupování knih nových a doplňování děl starších. Jelikož vlastní fond bibliotheční (od roku 1820 s fondem studijním splynulý) následkem finančního patentu z r. 1811 poskytoval výtěžek velmi nepatrný, kterému roční příspěvek 300 zl. později 400 zl. z fondu universitního jen málo pomáhal, stalo se úsilovným přičiněním jeho, ačkoli sám výsledku toho se nedočkal, že konečně r. 1826 roční dotace bibliotheční zvýšena na 1600 zl. konv. m., kterážto částka ve lhůtách pololetních knihovně se vyplácela. Když byly svrchu zmíněné odborné katalogy dohotoveny, dal Posselt ze všech titulních lístků sestaviti abecední katalog všech bibliothečních děl, znamenitá to výhoda, zvlášť v četných případech, kdy hledaná kniha nespadá v jeden určitý odbor. Konečně slušno připomenouti, že od Posselta zavedena tak zvaná kniha přání, kamž zapsati mohou profesoři a učenci knihy pohřešované. Tímto zařízením z vlastního popudu vyšlým obmezil bibliothekář značně svou oprávněnost a volnost, která mu od vlády byla udělena r. 1789.

Kterak vůči tomu všemu a učenosti jeho (znalť on na př. skoro všechny jazyky evropské a několik asijských) dojíti mohla u vlády jen povšimnutí anonymní denunciace r. 1824 na něho namířená, těžko pochopiti. Vytýkána mu krom jiných malicherností zejmena nevědomost bibliografická a nešetrnost finanční. Na koho měl Hanslík, který o tom šíře vypravuje, domnění, není docela jasno, nejspíš na Zimmermanna, ale poněvadž dokládá, že podlá tato denunciace vyšla z touhy po bibliothekářství, mohli bychom hádati také jinak. Neboť po bibliothekářství toužil zajisté také kustos Fišer. Než budiž jakkoli: Posselt pohnán k zodpovídání, i působil trapný stav tento na 72letého starce tou měrou, že po výslechu za několik dní skonal, dne 16. ledna 1825.

(Dokončení.)

Henry Wadsworth Longfellow.

Podává

prof. **V. E. Mourek.**

(Dokončení.)

akožto přímý výsledek znalosti literatur cizích Longfellow podal rodákům svým celou řadu *překladů*, nejvíce z vlaštiny, ze které převedl celou Danteovu Božskou komedii na jazyk anglický. Překlad chválí se pro věrnost, ač prý poněkud jest nucený. — Po vlaštině nejvíce básní vzal z německého jazyka, zejmena z Göthea, Tiedgea, Pfizera, Salisa, Uhlanda, Heinea, W. Müllera, Platena, Mosena. Ale i ke starším zašel, a Šimon Dach, Logau a Klopstock nalezli v něm tlumočníka. Hojné jsou také převody z jazyka španělského, dotčená již delší báseň Coplas de Manrique z XV. století a sonnety od Lopea de Vega; pak z portugalského, z dánského, švédského (ze kterého vybral úryvky z Frithiofs Sagy a z jiných básní Tegnérových), konečně z anglo-saského báseň o Beowulfu, a z francouzského mimo několik básniček jazyka spisovného i podivně tklivou tragédii venkovskou Slepé děvče Castèl-Cuillèjské, od gaskoňského básníka samouka Jasmina, který pro jih Francie má týž asi význam, jako Burns pro jih Skotska, jsa „zástupcem srdce lidu a z těch šťastných pěvců, kteří rodí se ústa majíce plna ptáčat (la bouco pleno d'aouzelous)." — Pracemi těmito Longfellow vynikl daleko nade všecky překladatele básní v Anglii a v Americe, uměje se vpraviti v ducha původní básně a podati je obsahem i formou co možná věrně s nesetřeným pelem básnickým. V té příčině podobá se velmi Herderovi, který také spravoval se zásadou, že poesie jest obecným majetkem všech národů, a ve sbírce Stimmen der Völker mnoho květin z cizích luhů přesadil na nivy domácí. Longfellowu přísluší zásluha ještě větší ta, že překlady svými z básníků evropských zprostředkoval styky nového světa se starým a že více než kterýkoli krajan přispěl ku probuzení a utužení ideálných snah a vkusu esthetického ve vlasti. — K činnosti překladatelské řadí se *kritická*. Kohokoli Longfellow posuzoval, vždycky ukázal, že prázden jsa vší předpojatosti a pln lásky ke skutečné kráse dovedl chopiti se pravého jádra věci, objasniti ji o sobě i ve všech vztazích esthetických, a že vládne velmi šťastnou dovedností slohovou.

Touž nevšední lahodou slohu pečlivě protříbeného vynikají také ostatní Longfellowova díla prosou psaná. První, *Outre-mer*, sice nyní již skoro pokleslo v nepaměť, obsahujíc líčení úryvkovité, nehrubě souvislé, ale přece dosud stojí za čtení pro zvláštní směs básnické snivosti s prosaickým výčtem nevelmi důležitých příhod cestovních. — V románech také více podáno jest reflexí lyrických než živě postupujícího děje. *Kavanagh* jest rozkošný, místy i tklivý obrázek z idylického zátiší amerického života; v *Hyperionu* líčí se cesta několika Američanů nejkrásnějšími kraji jižního Německa a Švýcarska. Rek jest člověk pro krásu a šlechetnost nadšený, ale zhusta ztrácí se i s rekyní v blouznivém snění tak, že román mimo chudičký děj strádá i mlha-

vostí myšlenek. Longfellow však i tuto podal důkaz, jak krásně umí líčiti obrazy krajin, a všude vkládá duchaplné úvahy o umění, literatuře a dějinách, vypravuje pohádky a legendy, vůbec prozrazuje úžasnou zečtělost. Památná jsou slova, kterými právě v Hyperionu ať vědomě ať bez úmyslu naznačil, kterak pohlíží na život: „Snad jsi z těch, milý čtenáři, kteří domnívají se, že doba romantiky minula navždy. Nevěř tomu, ó nevěř tomu. V tuto právě chvíli v srdci chováš romanci tak rozkošnou, jakou kdykoli kdo napsal. Nejsi zajisté méně ženou proto, že nesedáš na vysokém hradě s ochočeným sokolem na ruce. Nejsi méně mužem proto, že nenosíš brnění a drátěné košile, a že nevyjíždíš koňmo na zpozdilá dobrodružství. Každý chová svou romanci ve svém vlastním srdci." Tuto romanci Longfellow po všecek svůj život pěl, ji hlásal, jí se zastával.

Však právě proto nebyl básníkem dramatickým, ač v seznamu spisů jeho čteme jmena dramat *Španělský student*, *Božská tragédie*, *Juda Makkabejský*, *Novoanglické tragédie*. Kusy tyto vynikají sice velikou lahodou mluvy, zejmena Španělský student a Juda Makkabejský, ale dramatické ceny mají málo. Jsou příliš lyrické nebo epické, nebo se ztrácejí v mysticky náboženské reflexe, jako zejmena Božská tragédie, která zpodobuje události ze života Jana Křtitele a Kristova. Novoanglické tragédie zahrnují kusy dva, *Endicott* a *Giles Corey*. Líčí ve zdařilých obrazech stinné stránky z dějin první kolonisace americké: Endicott fanatickou nesnášenlivost náboženskou, která se obracela hlavně proti kvékrům, Giles Corey slepou pověru v čarodějnice a nelidský soud nad nimi. Obě dramata jsou jen zdialogisované básně popisné; po nějakém dramatickém zauzlení děje není skoro ani sledu. Nejlepší asi ještě jest Španělský student zdělaný podle Cervantesovy novely Preciosy. Jest to vlastně hymnus na lásku. Líčí totiž lásku Alkalského studenta k cikánce tanečnici Preciose, o které na konec se shledá, že není cikánkou rodilou, nýbrž že pochází z rodičů vznešených. Děj větším dílem jest nehrubě zdařile motivován, ale vyniká pravou španělskou barvitostí a dýše vřelou poesií.

Za to všecky přednosti musy Longfellowovy na jevo vystupují v *lyrice*. Některé písně jeho známy jsou po všem světě vzdělaném. Z nejzdařilejších jsou ty, které mu vdechl nadšený obdiv přírody, jako již úvodní báseň ke *Hlasům noci* a zejmena *Duch básnictví*, ve kterém vůbec všecku poesii odvozuje z přírody; pak *Východ slunce na horách*, *Řasy* (Seaweed), *Ranní větřík* a j. pod. Ve přírodě vše ho povznáší: čilý, jásavý život na jaře, květiny na luzích, bohaté plody podzimku, smrti podobný klid zimy, bledý luny svit, večerní soumrak a svěží dech rána; pak zase tajemná, lákavá moc okeánu *(Secret of the Sea)* a hrůzy rozpěněných nebenosných vln, jakož vůbec moře a zjevy jeho, jež sám ze zkušenosti dobře zná, ve všech básních zpodobuje rád a s velikým úspěchem. — Jiná skupina slavná, snad nejslavnější, zahrnuje básně, v nichž vyslovuje se resignace nad ztrátou drahých členů rodiny *(Šlépěje andělů, Žnec a květiny, Resignace, Suspiria, Otevřené okno, Dva andělé, Paprsek světla slunečního)*, nebo všeobecněji útěcha mysli sklíčené *(Endymion* a j. pod.). K těm řadí se básně opěvující blaho rodinné *(Hodina dítek, Dítěti, Dítky* a j.) a idylické obrázky (jako je

slavný *Vesnický kovář*, *Výslunný den* a j.). Tyto právě jsou z nejoblíbenějších a o těch možno říci, že snad žádný básník nikdy lépe nedovedl promluviti tak přímo k srdci, jako v nich mluví Longfellow. Jeť v nich lahoda, prostota, něžnost a ukájející jemná hudba, kterou dovede oceniti každé srdce v každém postavení života. V těch právě ukazuje básník, že jest pěvcem nikoli širšího života sociálního a politického, nýbrž pěvcem krbu domácího a lásky rodinné, pěvcem, jenž umí ve slova odíti i bodrý úsměv i truchlivou slzu. A v básních jeho resignačních tisícové rodin nalezli úlevy v nejtěžším zármutku. Přes to však neuzavřel srdce svého zájmům obecným a krásnými *Zpěvy o otroctví* podal důkaz vřelé lásky k lidstvu a svobodě. Úchvatně soustrastný jest na př. *Sen otroka*, jenž králem býval doma na březích Nigru, aspoň ve snách vrací se v bývalou slávu a volnost a — neprobouzí se, přímo ze sna odchází na věčnost. — Neméně tklivý jest kontrast zpodobený v *Písni otroka o půl noci*, an zubožen a ztýrán jsa zpívá o vítězstvích vyvoleného národa. V poslední písni této řady *(Výstraha)* duchem prorockým básník předvídá truchlivé události, které Spojeným obcím ze zřízení otrokářského za nedlouho po té v skutku vzešly. — Než písně tohoto rázu jsou přece jen výminkou; z pravidla Longfellow sám chtěl býti jen básníkem užších zájmů, jakož pěkně vyslovil v písni *Den jest u konce*, ve které nechce po práci denní, aby mu četli básně herojské, nýbrž jen některé skromnější, které „vylévají se ze srdce básníkova, jako déšť ze mráčků letních, nebo slzy z pod víček oka," které „duši naplňují hudbou čarovné melodie," a které mají moc „ukojiti kliduprázdné péče v hrudi." Podobně i v básni *Gaspar Becerra* vyzývá umělce vůbec, aby ideálů nehledali daleko, poněvadž „nejlepší jest, co jest nejblíže." Že přes to má vznešený názor o povolání básníka, dokazuje zase písněmi, jako jsou *Pěvci*, *Prometheus*, *Epimetheus*; s rovně hrdým sebevědomím v básních *Oliver Basselin* a *Nuremberg* vyslovuje, že sláva umělecká jest nesmrtelna, a v rozkošných verších, jimiž děkoval za dar dítek Bostonských, mluví o „božském právu pěvce." — Největší počet ostatních lyrických plodů Longfellowových má ráz vážně reflexivný, a ku podivu bývá, jak při předmětech na pohled nepatrných umí se zamysliti a přece vyhnouti vší strojenosti. (Srv. *Staré hodiny*, *Maják*, *Oheň ze dříví naplaveného*, *Písek z pouště*, *Tažní ptáci*, *Sandalphon*, *Déšť v létě*, *Potápka*, *Sníh* a pod.) V básních z pozdějších let jeví se zhusta vzpomínky a touha po uplynulé mladosti a resignace nad klesajícími silami ve stáří (*Únava*, *Palingenesis*, *Most oblakový*, *Průvan v krbu)*. Nejzdařilejší jsou ty, ve kterých k prostému líčení úkazů přírodních připojují se vážné myšlenky. Forma vnější u všech, a zejmena u novějších jest nad míru lahodna; některé vynikají i onomatopoeickou krásou, jako na př. *Klekání* (Curfew), *Vánoční zvony* a *Zvony Lynnské*. — Poněkud menší cenu uměleckou mají básně přímo a prostě didaktické, jichž ostatně není mnoho, jako na př.: *Žebřík sv. Augustina*, *Na hřbitově Kambridžském*, *Pohár života* a j. Však i z těch některé, jako na př. *Žalm života*, *Stavitelé*, *Není vždycky máj* a *Dívčí věk* právem požívají veliké slávy pro lahodu formy, a myšlenky přese všecku vážnost nikoli zasmušilé nebo mravokárné. Vyzývajíť ku práci, svědomitému plnění povinností a k moudrému užívání života. Nejslav-

nější jest ze všech vzletná allegorie *Excelsior*, ve které touha po vyšší dokonalosti a po ideálech, která žádnou překážkou nedá se odvrátiti, ba rekovi svému síly dodává, aby ochotně i smrt podstoupil za myšlenku svou, zpodobena jest nikoli mlhavými frásemi, nýbrž na základě reálném tak zdařile, jako stěží asi kdy od koho jiného vyslovena byla. Že konečně Longfellow zanotovati dovedl i píseň bodré veselosti, tomu svědčí *Přípitek, Krále Vitlafa pohár rohový, Víno Catawbské* a jiné básně téhož rázu.

O dvou básních lyricko-reflexivných záhodno snad bude promluviti zvlášť. Jsou ze všech nejdelší a nejdokonalejší: *Stavba lodi* a *Keramos*. Stavba lodi jest prý nápodobením Schillerovy Písně o zvonu. Pravda jest, že básník s líčením mechanické práce při hotovení lodi sloučil úvahy jiného rázu, jako Schiller řemeslnou práci zvonařovu doprovází lyrickými obrazy ze života. Avšak na tom podobnost také přestává, a Longfellow počíná sobě úplně samostatně. Děj, jejž on přidává k líčení práce stavební, jest povahy skoro více epické než lyrické. Mistr stavitel má dceru, kterou slíbil dáti přednímu dělníku, až loď bude hotova; a oddavky jejich slaví se skutečně poslední chvíli, než loď se spouští na vodu. Schiller přidává obrazy četné, ze všeobecného života, více abstraktní; Longfellow děj jen jeden, konkretnější, lásku a sňatek jediného párku. Dle toho práce řemeslná u Schillera odbyta jest krátkými slokami mistrovými, a lyrické obrazy nabývají nad ně daleko převahy, ve Stavbě lodi líčení práce a děj druhý jdou souměrně vedle sebe tak, že ani vnější podoba obou básní není shodna. Zvláštních slok mistrových vůbec není, leda že na ně upomíná čtyřřádková píseň dělníků mluvících jmenem lodi k mistrovi, která opakuje se jen jednou úplně beze změny a jednou poněkud zjinačena. Longfellow počínal si tudíž zcela samostatně, a aby Stavba lodi pro tuto obmezenost na jediný případ nezůstávala za Písní o zvonu, učinil doslovem z lodi allegorii státu Spojených obcí, na jehož pevnost ukazuje s hrdým vlastenectvím, a vřelým díkem vzpomíná nesmrtelných jeho stavitelů.

Na první pohled k Písni o zvonu více podobá se Keramos, v němž střídají se pravidelné sloky písně s úvahami delšími. Avšak i zde podobnost přestává na formě vnější; obsah jest zcela jiného rázu: Hrnčíř venku pod kvetoucím stromem sedě při kole nádoby formuje a při práci si zpívá. Píseň jeho v osmi slokách mluví o rychlé změně všeho na světě, o vzniku, rozvoji a hynutí všech věcí. Básník stojí opodál, dívá se naň a diví, kterak beztvárná hlína pod rukou jeho nabývá podoby, a připomíná si dějiny umění keramického, které čtenáři na oči staví v pěkných obrazech, slokami písně hrnčířovy oddělených, ale s ní nehrubě souvislých. Uvádí sobě na mysl hrnčířství v Delftě holandském, úsilovnou práci Francouze Palissya, vynálezce hladké polevy; pak ostrov Majorku, kde se hotoví majolika; dále Vlachy Gubbia, Xanta a biskupa Luccu della Robbia, vyráběče fayance. Že právě jest v Italii, vzpomíná i starodávných nádob etrurských. Odtud zalétá v duchu do Egypta, sídla staroslavné keramiky, a dále do vlastí porculánu, Číny a Japanu. Takto tedy Keramos u větším rozměru jest tím, čím jsou četné již dotčené básně menší, důkazem, kterak Longfellow nade věcmi zdánlivě všedními umí se zamysliti a zbudovati na prostém základě rozkošné

obrázky poetické! Že tím nikoho nesamostatně nenápodobil, samo sebou jde na jevo.[1])

Mezi *epickými* básněmi Longfellowovými neposlední místo zaujímají balady a legendy. V baladách úplně staví se na stanovisko víry prostého lidu a zpodobuje nejraději démonickou moc okeánu, které síla a duch lidský nemohou odolati. Opírá se při tom obyčejně o podání staroslavných plavců normanských, kteří na mořích severu nejvíce příležitosti měli seznati živel lákavě příznivý, pokud jest ve klidu, a bojovati s ním boje zoufalé za mrazivých bouří. Takto podal v *Troskách Hesperu* nádherné líčení rozbouřených vln ve tklivém kontrastu k útlé dcerce plavcově, která i s otcem hyne v ledovém objetí okeánu. Podobně vylíčil básník zahynutí admirála Gilberta *(Sir Humphrey Gilbert)*, jejž rovněž stihl na moři „korzar Smrt," a ve *Fantomu lodi* zpodobil starou pověru plavců, že zahyneli loď i s mužstvem, aniž kdo dověděl se o osudu jejím, ukáže se příbuzným plavců v plné úpravě, plovouc ve vzduchu přímo proti větru, který ale konečně roztrhá a rozežene obraz její jako mraky na všecky strany. Však nebral Longfellow pouze látky plavecké; uměl vpraviti se i v obory jiné. Skvělým toho důkazem jest krásná balada *Kostra ve zbroji*, která vyniká smělou, divoce bojovnou řečí. Čtenáři zdá se, jako by slyšel mluviti reka jejího, vášnivě prudkého válečníka normanského. Avšak i tento smělý bohatýr podléhá moci, která beze zbraně vítězí a bez želez poutá — jemné moci lásky. A tak i ostatní balady jako *Duchové v domech, Victor Galbreth, Enceladus* a j., každá vyniká svým zvláštním půvabem. Ve všech, jako ostatně všude v básních, Longfellow osvědčil se mistrem zvučných, hudebných rhythmů. I v prostějších epických básních, které nejsou vlastně leč poetické povídky *(Císařovo hnízdo ptačí, Cumberland* a j.) umí poutati živým vypravováním, střídavými rhythmy a zhusta překvapujícími obraty. *Othere* na př., objevitel mysu Severního, vypravuje králi Alfredovi o plavbě své na sever, a když posluchač začíná nedůvěřivě kroutiti hlavou, přesvědčuje jej zubem mrožím, jejž mu odtamtud přivezl. Nebo ději prostému váhy dodává pozadím, před něž jej staví, jako v Cumberlandě vzletným oslavením vlasteneckého rekovství lodi americké, která raději se potopila, než aby se vzdala nepříteli.

Nejpěknějším květem baladovitého vypravování jsou dvě řady Povídek z hostince u cesty, v nichž Longfellow ze živlů různých uvil rozkošnou kytici zdařilých básní. Vzorem mu byl v té příčině Geoffrey Chaucer, otec a zakladatel básnické literatury anglické, který ve slavných svých Povídkách Canterburských (vydaných v posledním desítiletí XIV. věku) za příkladem vlaských novelet Boccacciových sloučil 23 epické básně nejrůznějšího obsahu a rázu v lahodný, zaokrouhlený celek. Longfellow ovšem od něho nepřijal leč vnější spůsobu sloučení; povídky a a vypravovači jsou zcela jiní. Jako Chaucer tak i Longfellow nejprve uvádí čtenáře svého na jeviště, na němž povídky se vypravovati budou,

[1]) Ještě jednou básní Longfellow Schillera nápodobil. Napsal Pegasa ve vězení, který daleko nad Schillerova Pegasa pode jhem jest ušlechtilejší, neboť věznitelům mstí se tím, že jim zanechává na trávníku pramen živé vody kopytem vydupnutý, který naslouchajícího bubláním ukájí, pijícího posiluje.

a líčí osoby, které je budou povídati. Chaucerova společnost jest pestřejší: jest to třicet poutníků a poutnic, kteří se na noc sešli v hostinci, a umluvili, že nazejtří cestou k sv. Tomáši Canterburskému budou si krátiti chvíli povídajíce každý svou povídku. Longfellow má vypravovačů jen sedm, ale ke pravdě podobněji je ponechal pod střechou kolem mohutného ohně na krbu, kdež vypravují povídky hned na večer a pozdě do noci. I ostatek všechen jest úplně samostatný. Hostinec při cestě — podle líčení Longfellowova — jest budova starožitná z prvních dob kolonisace americké, „místo dřímoty a snění, odlehlé mezi pahorky lesnatými," a zakryté korunami letitých dubů. Kolem všude ticho, ale uvnitř hlahol živý. V záři praskajícího ohně viděti nečetnou ale zajímavou společnost, přišlou ze všech koutů světa — jeť to v Americe — ana v teple si hoví a naslouchá zvukům hudebníka, jenž uprostřed stoje vzpřímen z milých houslí, pravých kremonek, loudí „radost, jásot, nářek, plesání i bolest," a pak zaso „kouzlem umy své ukájí tlukot srdce jejich a vrací jim tichý klid." Z ostatních první poutá pozornost hostinský sám, člověk ve tváři i oděvu střízlivý, vážný, hrdý na svůj starý původ šlechtický. Na nejlepším místě stěny protější v plné záři světla stkví se starobylý jeho znak a nad ním „zašlý již poněkud, ale tajeným světlem zářící meč," kterým praděd jeho bojovával za svobodu vlasti. Vedle něho sedí mladý student klidných spůsobů, „srdečný a snažlivý," milovník samoty a romantického dávnověku, znalec mnoha cizích řečí, jenž se zálibou čítá pověsti o rytířích a kolbách, o hradních slečnách na koni a o lovčích sokolech. Pak mladý Sicilián, jinoch snědé tváře, rodilý na úpatí Etny, od níž v srdci i hlavě utkvěl mu dobrý podíl sopečného žáru, zbožňovatel básníků domácích i Boccaccia, „povídavého barda prosy." Z vlasti mu bylo prchnouti pro odboj proti „dobrému králi Bombovi." Vedle něho španělský žid z Alicanta, vážný a velebný jako patriarcha, „jiskrných očí, žlutavé pleti a brady jako vodopád," obchodník v hedbáví, jehož oděv sám z daleka páchne vůní kořennou, člověk zečtělý v knihách hebrejských, znalec kabaly a všech východozemských bajek a pověstí. Proti němu bohoslovec, řečník a obhajce víry výborný, zbožný, ale snášelivý křesťan a více dbalý milosrdných skutků nežli sporů věroučných. I básník tu byl, jenž skládati uměl verše lahodné, a byl pln nadšení uměleckého i touhy po slávě, ale prázden malicherné závisti. Přeje tudíž oslavy i hudebníku, — k němuž líčení nanovo se vrací — jinochu štíhlé postavy, modrých očí a plavých vlasů, jehož vzezření samo prozrazuje Norvéžana. Ten žije jen v říších ideálů a k ňadrům tiskne drahé svoje kremonky, které jsou mu bytostí živou a vypravují mu o nádherné velikoleposti domácích vodopádů, jezer a lesů, o větru bouřlivém a rozvlněných mořích, a zpívají mu divoké melodie starých balad severských. — Když dozněly housle, vypravují se povídky, a v přestávkách — čili jak Longfellow je nazval: v mezihrách — jednotlivé příběhy se posuzují a přechod chystá k následujícímu. První na řadě jest hostinský. V hrdém sebevědomí vlasteneckém líčí episodu z dob války o svobodu obcí amerických, a vlastní slova unášejí ho tak, že na konec sejme se stěny meč zrezatělý a s chloubou o něm praví: „Ten meč tam v bitvě byl." Básník chopí se meče a chválí bojovníka, jenž jím v bitvě vládl, stavě

jej, jakkoli byl prostý, daleko nad vzdálenější rytířské předky hostinského. Tento ale neporozuměl dosahu slov jeho a již začíná se durditi, že někdo chce si ztropiti smích z předků jeho slavných! Aby ho uchlácholil, student jakožto znalec rytířského středověku vypravuje ryze romantickou historii o Sokolu Sera Frederiga. Když dopověděl, hlasové posluchačů jdou různem: jedni ukvapeně chválí; ale brzy ozve se odpor, jejž nejostřeji vyslovuje theolog v ten rozum, že povídky rytířské připadají mu příliš lehkovážné, ač připouští, že mezi „plevelem a jedovatým býlím leckde přece vykvétá z nich bílá lilie.“ Chtěje mu lépe vyhověti, španělský žid vypravuje vážnou sice, ale přece ještě romantice příbuznou, fantastickou legendu o Rabbinu Ben Leviovi a o andělu smrti. Hrůza ovládá posluchače z jeho povídky; bojí se pozdvihnouti zraků, aby snad i sobě na blízku nespatřili anděla smrti. Ohnivý Sicilián první setřásl strach a připadl na legendu o andělu méně hrozném, ale neméně přísném, kterak kdysi krále Roberta sicilského potrestal za rouhavou zpupnost, a vzav na se jeho podobu, z něho učinil královského šaška. — Že pak tento vypravoval legendu o králi, hudebník vzpomíná si, že ve vlasti své také slýchal legendy o králích norvéžských, a vybírá z nich pro posluchače pověsti o králi Olafovi, mezery mezi vypravováním vyplňuje hudbou na své kremonky. Jest to vlastně cyklus dvaceti dvou balad, bohatý dějem a osobami, plný divoké poesie severské a o látce velikolepé, důstojné tragického básníka. Pohanský bůh Thor vyzývá na souboj křesťanstvo. Král Olaf souboj přijímá, krutým násilím pokouší se šířiti náuku Kristovu a podléhá v zápase, do něhož se pustil bez moudré rozvahy, mečem chtěje vnucovati náboženství lásky. Vypravovač končí pověst svou bolně prudkými akkordy na housle, a posluchači, kteří napjetím ani nedýchali, ulevují sobě úvahou theologickou. Bohoslovec sám děkuje bohu, že doby urputného násilí již minuly. Parallelou ale vypravuje pověst příbuznou o španělském inkvisitoru Torquemadovi a o starém šlechtici, který z náboženského fanatismu sám vlastní dvě dcery v oběť dává inkvisici, a pak hyne samovraždou. — Po této povídce posluchači zase trnou hrůzou a hněvem nad pobloudilostí lidského ducha. Student, kterému theolog dříve vytkl lehkovážnost povídek rytířských, chápe se příležitosti k odvetě a právem dí, že by jim ty lehkovážné povídky rytířské způsobily více rozkoše a méně bolesti než takovéto hrozné krvavé tragédie španělské. — Potřebě příjemnějšího nějakého zakončení vyhovuje básník, který vypravuje veselou povídku, kterak bodří šosáci Killingworthští vypověděli válku všemu ptactvu zpěvnému, a kterak je, když rozmnožil se škodlivý hmyz, rádi zase a slavně do své dědiny uvedli. — Zatím však se připozdilo, a když básník dopověděl, ozval se jako závěrečný akkord zdravý hlučný chrupot hostinského, který v lenošce své blaze usnul. Všeobecným smíchem ze spaní vytržen byv zaříká se, že bedlivě poslouchal do posledka. A tak končí báseň tónem humoristickým.

Naschvál pozdrželi jsme se poněkud déle při obsahu, aby umění básníkovo tím patrněji vystoupilo na jevo. Jaká tu rozmanitost látky na pohled nesrovnalé, a jak pěkně a nenuceně všecko sloučeno! Charaktery vypravujících osob každý jiný, a podle nich každá jiná po-

vídka. A tón střídavý, od vážného počínaje po stupních zdvíhá se až k největší tragice v baladách o králi Olafovi, a odtud zase ne náhle, nýbrž po stupních vyznívá v konečný akkord humoristický. A přechod od každé povídky ke druhé způsoben vždycky nenucený, nikde skok, nikde nepodobnost ke pravdě. A obsahu úplně odpovídá forma. Metra se střídají v každém kuse, a největší rozmanitosti dostupují zase na vrcholu básně ve stati o králi Olafovi, z jejíchž rhythmů, refrainů, annominací a vší úpravy vnější zaznívá divoká, pout neznající krása severní baladovité poesie. Povídky z hostince u cesty zkrátka jsou z nejpěknějších plodů epické poesie vůbec. Longfellow patrně byl sobě toho vědom. Napsalť jich později ještě jednu řadu, obsaženou ve sbírce Tři knihy zpěvů z r. 1872; ale jako nezřídka se stává při pozdějším pokračování díla úspěšného, nedostihl v něm dokonalosti řady první, ač dosti dobře podařilo se mu obě spojiti. Než totiž hosté se vyspali v hostinci, strhl se déšť, který je i druhý den na místě zdržel. Krátí si tudy chvíli vypravujíce nanovo. Ale povídky jsou slabší a přechody méně zdařilé. Sicilián začíná; spatřiv oknem zuboženou herku, která stěží nohy blátem vleče, vypravuje známou povídku o koni, jenž zvonem dovolal se ochrany proti nevděčnému pánu, jen že dějiště její přenáší do milované své Italie. Jej vystřídává španělský žid legendou perskou o lakomém chánu, a kterak jej nepřítel ztrestal, zavřev jej bez potravy k pokladům do pevné věže. Student po té vypravuje povídku veselejší. Rek jeho, Hagenavský švec, po smrti ženy své pověrčivé lakotného kněze, když na něm chce peníze na mše za duši její, odbývá lístkem odpustkovým, jejž si nebožka ještě za živa koupila. Nejpěknější a nejzdařilejší jest zase hudebníkův cyklus balad umístěný uprostřed o příšerné lodi Karmilhaně, kterak se zjevuje plavcům při bouřích, a o skřítkovi vodním Klabotermanu, jenž námořníky pokoušívá, a nevěřili v něj, je ničí, jako zahubil kapitána lodi Valdemara za to, že se smál pověrám plaveckým. Básník po něm úkol svůj odbývá pěknou poetickou povídkou o chudém děvčeti, které se stalo chotí šlechtice, a theolog zdařilou legendou středověkou o zjevení Spasitele v celle mnichově. — Když pak došla řada vypravovati na posledního, hostinského, ukázalo se, že po něm není v celém domě památky. Vyčerpal zásobu povídek svých včera na večer a vytratil se potají. Aby ale přece počet se naplnil, zastává jej student příběhem druhým o francouzském šlechtici, který odešed na cesty do Ameriky, odtamtud za ženu si přivezl Indiánku. — Než dopověděl, slunce rozplašilo mraky, a hosté rozcházejí se každý za svým účelem.

Neméně zdařilým dílem uměleckým jest jiná báseň epická v rouše dramatickém, *Zlatá legenda*, která zdá se, že dosud nebyla dosti oceněna. Bez pochyby že jí uškodila forma dialogická, která mnohého svedla, aby ji posuzoval se stanoviska básně dramatické. Na tom soudě ovšem neobstojí; avšak Longfellow patrně ji dramatem míti nechtěl, nerozděliv jí ani v jednání a výstupy, čehož by jinak zajisté nebyl opominul, jako v ostatních svých pracích dramatických. Základem této Zlaté legendy jest známá poetická povídka středověkého básníka německého Hartmanna von Aue: Der arme Heinrich. Vypravuje o rytíři, který těšiv se všem statkům pozemským pozapomněl na

boha a nestálost věcí lidských. Trestem za to stihne jej málomocenství. Každý se mu vyhýbá a lékaři rady nevědí. Jen jeden zvláště učený mistr na školách Salernských v Italii zvěstuje mu dopisem, že by se mohl uzdraviti, kdy by zaň panna nějaká neporušená obětovala krev svou. Rytíř domnívaje se právem, že nikdo k této oběti se neodhodlá, rozdá statky a podrží jediný dvorec venkovský, na němž hodlá se dočkati smrti. Hospodář dvorce tohoto má dcerku, pouhé dítě, která zvěděvši, co by rytíři pomohlo, ustanoví se zaň umříti. Rodiče i nemocný sám ji zrazují; když však trvá na svém úmyslu, rytíř vydá se s ní na cestu a dojde do Salerna. Mistr učený již chce děvče zabiti; ale tu hne se v rytíři útrpnost, která nedopustí vraždy. I vrátí se s ní zase domů a zázračně cestou nabyv zdraví, děvče obětovné činí svou chotí. — Prostý děj tento a dosti ke pravdě nepodobný Longfellow prohloubil znamenitě, spojiv s ním jakousi Faustiadu. Nemoc rytířova u něho méně jest tělesna než duševní, jest to „zápas pravdy s křivdou,“ jíž mu našeptává Lucifer, který ve všelikém přestrojení jej krok za krokem doprovází, pokouší, strojenými léky klame, k samovraždě svádí a zejmena ku přijetí oběti dívčiny přemlouvá důvody v skutku ďábelskými, poněvadž by ji jako vraždu přičísti mohl na vrub rytířův. Mimo to básník děj rozhojnil, a používaje cesty rytířovy ke slavnému lékaři do Salerna, seřadil v pestré rozmanitosti obrazy všech stránek života středověkého: hrad rytířský, klidné zátiší venkovské, ruch ve městě, šaškovité kázání à la Abraham a Santa Clara, celou dramatickou mysterii v kostele, poměry klášterní, učenou hádku a malichernou řevnivost mistrů na vysokých školách Salernských. Ke všemu tomu vpletl episodicky ještě legendy jiné a překrásná líčení přírody, zejmena lesa a klidné dědiny, na niž se dívá rytíř s pavlanu svého hradu, a pak po své zálibě i skvostný popis moře před Salernem — a podal kresbu, nad niž nemůže býti barvitější. Ruku v ruce s pestrým dějem jde lahodný rhythmus a střídavý tón vypravování, vedle potřeby buď vážný, buď humoristický, a zejmena výborná charakteristika osob všech možných stavů. Na oči čtenářovy vystupují rytíři, sluhové, venkované, měšťáci, mnichové, kněží, učenci i lidé sprostní, a mezi všemi jako Proteus provléká se ďábelská podoba Luciferova ve střídavém přestrojení. Veliké živosti obrazy nabývají tím, že z některých stavů seznáváme po dvou i více zástupcích. Z rytířů na příklad velmi působivý kontrast ukazují těžkomyslný rek Heinrich a jarý, svěží Walther von der Vogelweide, a pak zase kajicný starý hříšník Hugo von dem Rhein; z mnichů proti šašku kazateli Cuthbertovi dobrácký bratr Klaus, jehož světem jest klášterní sklep, a společností všeliké druhy vína; a zase v odlehlé celle bratr Pacificus, kterému svěží zeleň přírody pod oknem a vlaštovčí hnízdo nad ním jen potud jsou zajímavými, že by je rád nápodobil na miniaturách svých rukopisů. Ani Lucifera básník nenechal bez protivy: ob čas vystupuje i anděl varovný. Etherická jest postava Elsie, dívky obětovné, ana stojíc na rozhraní mezi děckem a ženou, ve zbožné mysli shledává síly k nadlidské oběti, a když se odhodlala, pevně trvá při svém úmyslu. Živým kontrastem proti ní jest z jedné strany prostičká povaha matčina, která ani nechápe možnost oběti podobné, a z druhé

strany zase postava Irmengardy, hradní slečny, kterou k resignaci a životu klášternímu přiměla jen železná nutnost. Motivovati rozhodnutí Elsino básník všemožně se vynasnažil; že nepodařilo se mu to úplně, snadno pochopíme při ději tak naprosto se příčícím vší psychologické možnosti. Avšak v legendě romantické zajisté i to odůvodnění postačí a nemůže býti na újmu poetické pravdy v díle, ve kterém jedná i Lucifer i anděl varovný. Na týž účet romantiky připsati bude také ne dosti určité vylíčení nemoci rytířovy, o níž básník čtenáře nechává v pochybnostech, pokud přece byla tělesná a pokud duševní. — Děj tak střídavý a charaktery rozmanité básníkovi dramatickou spůsobu vnější samy takřka vnutily; avšak není proto potřebí posuzovati báseň se stanoviska jiného než epického, a s tohoto dlužno vyznati, že i Zlaté legendě přísluší palma dokonalosti. Že při ní nemůže býti řeči o jakékoli nesamostatné nápodobivosti básníkově, z rozboru podaného zajisté zřejmě jde na jevo.

Stálli Longfellow v básních, o nichž jsme dosud promluvili, na půdě starého světa — ač aspoň některé příběhy v Povídkách z hostince u cesty jsou již specificky americké — zůstal úplně domácím v ostatních větších básních epických, na nichž vedle lyriky hlavně zakládá se sláva jeho umělecká. Jsou to *Evangelina*, *Píseň o Hiawatě* a *Námluvy Milesa Standiše*. Obě první ve výborných překladech Sobotkově a Sládkově (Poesie světová č. IV. a XVII.) obecenstvo české má v ruce, pročež nebude třeba zde o nich šířiti slov. Že jsou nejzdařilejšími plody Longfellowovy musy, není pochybnosti, jakož ani o tom, že jimi teprve Longfellow stal se básníkem důležitosti světové. Přes to však o nich, zejmena v Anglii, soud není úplně ustálen, a sice hlavně pro formu jejich vnější. O Evangelině jedni praví, že vedle Kingsleyovy Andromedy a vedle překladu Iliady od dr. Hawtreya jest jediným dílem zdařile v hexametrech zveršovaným; jiní se jí smějou a uznávají cenu jen jako důkazu, že hexametr jest v angličině nemožný. Pravda jest sice, že hexametry anglické (podobně jako německé) měřítkem klasickým měřiti nelze. Časoměrné verše jsou tam skutečně nemožny; ale jakožto verš přízvučný hexametr jest zajisté právě tak možný jako iamby a trocheje, které měřiti podle quantity zajisté také nenapadne nikomu. A mimo to také nezvratná pravda jest, že k vážnému obsahu žádný jiný rozměr nehodí se tak případně, jako plnozvučný hexametr. — Pak prý Evangelina jest nápodobení Götheova Hermana a Dorothey. Možná, že Longfellow na Göthea pomýšlel, rozhoduje se o vnější spůsobě své básně, ale jinak dílo jeho jest zcela jiné obsahem i povahou. Jeť to „nejlahodnější a nejtklivější příběh lásky“ s nádechem rozhodně tragickým. Nemůže tudíž ani tím právem nazváno býti nápodobením Göthea, kterým někdy Hermana a Dorotheu nazývají nápodobením Luisy Voszovy.

Ani rozměrem Hiawaty Longfellow krajanům se nezachoval. Nerýmovaný, čtyřstopý verš trochejský, vedle zvláště hojného opakování řádek, slov neb aspoň týchž útvarů větných, zdály se jim směšnými a skutečně příčinu daly k nesčíslným parodiím. Však brzy zvítězil nad předsudky „svěží pel, hluboký cit a nelíčená a ve své jednoduchosti vznešená poesie“ této velikolepé indiánské Eddy, jak ji básník nazval

sám. Nám, kteří známe plynný, bohatý, nerýmovaný verš slovanský, neobyčejná forma písně o Hiawatě nepřekáží ponořiti se v celou hloubku krásy její. Longfellow prý formu tuto nápodobil po zpěvech finských, které poznal na svých cestách po Skandinávii.

Poslední člen veliké trojice, Námluvy Milesa Standiše, jsou zase psány rozměrem Evangeliny a jeví poněkud větší podobnost ke Götheovu Hermanu. Jest to rozkošná idyla z prvních dob puritánské kolonisace, a děj nad míru jednoduchý asi tento: Miles Standiš, statečný válečník puritánský, vdovec, člověk odhodlaného činu, ale nehrubě uhlazené řeči, na stará kolena umínil si oženiti se nanovo, a za nevěstu vyhlídl sobě sirotu Priscillu. Ač má zásadu, že „chceli kdo co míti uděláno dobře, musí do práce se dáti sám a neponechávati jí jiným,“ přece svěří úkol námluv písaři a příteli svému Aldenovi, mladíku, který jinak proti němu jest jen „výrostkem.“ Alden ale Priscillu miluje sám. Přes to jde, jakkoli s těžkým srdcem, a přimlouvá se u Priscilly za přítele z počátku sice poněkud zmateně, ale čím dále tím horlivěji, až jej Priscilla zarazí slovy: „Proč nemluvíte za sebe, Jene?“ Alden vyrazí ven v bouři pocitů, jež duši jeho rozrývají jásotem vítězné lásky a výčitkami zrady na příteli. V tom spatří loď, která se chystá k odjezdu do bývalé domoviny, a béře ji za znamení bohem dané, kterak z konfliktu má vyváznouti. Hodlá se vrátiti přes moře. Setník Standiš zuří, když se doví, kterak pořídil. Ale právě vhod jej volají do rady obecní v záležitosti důležité. Indiáni vypovídají válku, a Standiš, velitel osadní moci vojenské, vyzvání přijímá. Časně z rána druhý den vydává se na výpravu se vší armádou — osmi muži. Později na den odjíždí loď, ale Aldena zdrží od odjezdu hrozící od Indiánů nebezpečenství a vyčítavý pohled Priscilly, která stojí mezi diváky; a když loď odjela, dívka omlouvá se Aldenovi, že z bezděčného popudu včera promluvila snad nedosti ostýchavě, jak se sluší na dívku. Setník Standiš zatím statečně bojuje proti Indiánům a vrátí se sice jako vítěz, ale neustále musí obcházeti po okolí a býti připraven k novým zápasům. Alden pak staví si příbytek a těší se, že Priscillu přece dostane, ačkoli dosud uznává překážku z přátelské povinnosti k Standišovi. Tu však roznese se zpráva, že setník padl v boji, a tím odstraněna i tato překážka sňatku. Oddavky slaví se, a sotva obřad skončen, vejde setník Standiš a sám první přeje snoubencům štěstí. Dávno již zapomněl na hněv svůj a žertem poukazuje k tomu, kterak splnila se vlastní jeho zásada, „chceli kdo míti co uděláno dobře, musí do práce se dáti sám, neponechávati jí jiným.“ Báseň vyniká všemi přednostmi lahodné musy Longfellowovy: živým líčením, výbornou charakteristikou a hudebně zvučnou řečí.

Ve všech těchto třech plodech posledních patrně viděti jest, jak blahých výsledků dodělává se sloučení obsáhlé vzdělanosti humanistické s bohatým zdrojem látek ryze národních a domácích. Longfellow jest vychovancem obou směrů: pln klasické krásy světa starého i pružných snah a tužeb novodobních a novosvětských; puritán uhlazený a vytříbený řeckou a latinskou vzdělaností, občan světa nového, jenž při lyře naladěné ve světě starém pěje zpěvy nové civilisace.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

XIV.

Byla sama. Sivým křídlem
noc se k zemi nesla,
v nebi hvězdy vybíhaly
jako včely z česla;
měsíc plný jako v zlatě
tekutém se koupal,
po oblacích rozvlněných
vážně vzhůru vstoupal.
Dítko nespí, z prsu Běly
pouze neklid ssaje,
Běla chodí po pokoji,
písní uspává je:
hajej, hajej! — Nechce spáti,
sem tam klade hlávku,
a zas Běla konejšivou
zpívá kolébavku:

„Hajá, pupu, zlaté dítě,
večer peruť zvedá,
štíhlý chřásťal k odpočinku
v luhu místo hledá;
křehce volá: Je to v právu?
bouř jde po horách,
a mně sekat trávu, trávu —
strach mám — strach, strach, strach!

Hajá, pupu, hajá, hajá,
v sadě tichne mládí,
z dálky drobný peníz zvuku
křepelka ti hází;
slyšíš, kterak zvučí v šeru?
vánek vše ti snes:
ber, ber, ber, ber! Věru, věru!
Pět peněz — pět! Pět peněz!

Hajá, pupu, hajá, hajá,
vše již kolem dřímá,
mladé křoví v spánku šepce,
lípa hlavou klímá;
z jasmínu ti prozpěvuje
slavík, milý pták:
Sník, sník! Viď, viď! Tu je, tu je!
Spi, spi, spi, spi — tak!“ —

Skonejšila Běla dítko
ptačích zvuků zněním,
sama však se prosta spánku
nese jiným sněním;
pohřeb nijak z hlavy nechce,
smutna v síni sedí,
srdce v dumách, černé oči
oknem na park hledí:
„Přenešťastná paní stará,
jakou noc as ta má?
posud s dcerkou těšila se,
dnes ponejprv sama;
jak si pyšně s dítkem vedla,
jako ode stavu,
a teď anděl smrti rázem
sťal té pýše hlavu.
Co as dělá? Pláče, stená,
stále slzy trží —
doktor věděl, že chudáček
dítko nevydrží;
není dobře pyšniti se,
ne!“ . . . a Běla vzkřikla,
jako by jí ostrá šipka
prostřed srdce vnikla.

„Však já též se Tomkem pyšním —
netrestej mne bože! —“
Vstává, těká po pokoji —
strachem klesá v lože.
Horko v hlavě zháralo se,
mráz se chopil těla,
ustavičně před očima
paní starou měla;
nemohla se vymaniti
z pomyšlení svého,
zase vstala, zavolala:
„Bůh mne ochraň zlého!
Netrestej mne, jak tu paní,

abych žalem mřela . . .
ach, má hlava! shoří! Bože! . . .“
okno otevřela.

Jasmínová vůně z parku
do síně se hnala,
vánek zavál po pokoji,
lampa zplápolala,
Běla z okna klonila se,
dítě zavzdychalo,
neslyšela, netušila,
oko k nebi plálo.

Mír se hostil dalným krajem,
vnadna přetajemně,
kyprou vůní pozdrav nebi
nesla krásná země.
Hvězdy zvolna odkvétaly
na modravém luhu,
nejkrásnější ztrácely se
z nebeského kruhu;
všecko se to rozbíhalo
blankytavou plání,
jitřenka jen pyšněla se
skvostem sličných skrání.

Labuť vploula do rybníka,
šplounala a stichla,
na šeříku probuzena
květná větev vzdychla,
jasmín dýchal vonné písně
běloskvoucím retem —
Bělin cit se přes park nesl
v domek za dítětem,
a co slavík děl a zpíval
v listnatém svém krovu,
změnilo se v jejím srdci
v touhu po domovu;
ach, že není vlaštovicí,
ta jen křídla vzduje,
ale ona upoutána
smutně hořekuje.

„Kéž bych tebe uviděla,
moje drahé dítě,
snad by srdce povzneslo se,
strach jež lapil v sítě;
kdy bych jenom jista byla,
že je zdrávo doma,
zas bych bohu děkovala
klidnějšíma rtoma;
ach, kdy pak tě zlíbám zase,
k potěše a k štěstí?
čtrnáct dní již, Tomku zlatý,
nemám od vás zvěstí!“ —

V dlaně hlavu položila,
v srdci plno broje,
s divným zvukem z parku vletlo
něco do pokoje.
Vzhůru Běla vyskočila
polekána celá,
chvějící se rukou rychle
okna uzavřela;
viděla to, jak to víří,
netopýr snad, bože!
a již brání Helenčina
hedbávného lože!
Však již zase po světnici
třepotně to krouží,
na stěnách stín v černé káně
šíří se a dlouží;
hle, dva rohy z hrubé hlavy
toho stínu trčí,
do všech koutů síně lítá,
žalostí a vrčí;
třepetá se kolem světla!
netopýr to není,
dlouhý sosák rozvinuje
z hlavy při víření,
úzkým křídlem, podvojeným,
Bělu tepe v čelo —
osykou se žena třásla,
srdce strachem vřelo.
Zas kol světla třepetá se
divný zjev — co žádá? —
na skle peruť spálil, píská,
spadnul, hrbí záda,
znova sžehlá křídla tuží,
marně, nelze vzhůru, —
vzkřikla Běla, uviděla
přepodivnou můru:
pruhovitě černožlutá
u veliké síle,
šedou lebku — smrti hlavu —
na širokém týle;
zrovna takou zřela tenkrát
Běla na příkrovu,
když jí otce pokládali
do temného rovu;

vzkřikla znova; v popřed očí
černý přízrak vstává —
Helenka se na kolébce
kojné dovolává;

od křiku se probudila,
sotva pláče tají —
tu noc Běla polekaná
těžko uspala ji.

XV.

Ustrašena, vyděšena
doždála se zory,
údy byly jako z kovu,
skráně jako z kory;
na víčka těch jasných očí
těžká žalost sedla,
tvář dřív jako malovaná
zmrtvěla jí, zbledla.
Bědovala, žalostila:
„Znamení bůh jistě
poslal duši utýrané
dnes na tomto místě:
smrtihlavu poslal ke mně
z výstrah věčné tůně —
jistě, že můj Tomek na smrt,
bez pomoci stůně,
jistě! Ale vždyť by záhy
věděti mi dali —
netrestej mne jeho smrtí,
ty nebeský králi,
netrestej mne!“ Modlila se,
bleda, smutna, chora,
Helenka též nepokojna;
sběhli pro doktora,
doktor přišel, polekal se,
hned byl ku pomoci,
dověděl se, domyslil se,
co se stalo v noci,
proč žal Běle náhle s tváří
strhal všecky růže;
vrtěl hlavou, vzdech a pravil:
„Zde lék nepomůže.
Trpíte, leč bez příčiny,
blud a klam je všaký,
nemoci jen uhoníte,
a Helence taky;
kdy by bylo pěstitelky,
hned bych radil k tomu,
byste dítko odstavila
a šla s bohem domů;
leč té posud v zámku není —
dosti mne ťo mrzí —
panujte přec mysli, Bělo,
vždyť půjdete brzy!
Smrtihlav vás děsit může!
prvněli jste zřela?
proč pak jste jen osvětlený
pokoj otevřela?
Líp, kdy byste byla spala!
jak vás taká srážka
s noční můrou domů vedla
a hned na Tomáška?!
Proč ho s každým srovnáváte,
s kým se rovnat nedá,
zkuste toho, zda kdos v kraji
rovného mu shledá!
Kladete ho v horké mysli
vedle mrtvých dětí,
a máte hned známkou boží,
když k vám motýl sletí;
taký Bakchus plný síly,
jako hoch váš zdravý,
ani za pět roků v kraj náš
hned se nevypraví;
již ho brzy obejmete,
v týdnu snad jste svoji,
však teď pevně opřete se
všemu nepokoji.
Zamyslete věci také
pěkně, zaspěte je,
nevěste hned srdce na vše,
co se kolem děje;
rozumem se řiďte zprvu,
pak teprva citem,
jinak pro vás všude ostí
v žití pospolitém.
Přemozte se kněžně k vůli!
kdy bych to byl věděl,
jinou bych si, milá Bělo,
obstarat byl hleděl.
Lásky, klidu nutno všemu,
hle, ubohé dítě,
hle, Helenka trpí s vámi,
ukojte ji hbitě,

ukojte ji dobrou myslí,
září jasných očí —
hleďte, jak se usmívavě
zase po vás točí;
přinesla vám také štěstí,
a vy za to všecko
v tůň svých žalů potápíte
ubohé to děcko.
Jak pak, kdy by *toto* mřelo? —
Smrt, ta běží plaše —
myslíte, že srdce kněžny
tvrdší je než vaše?
Láska matky stejna všudy,
v radosti i bolu,
dítko neví, u jakého
matka sedí stolu,
jemu jedno, k té se tulí,
jež je k prsu vila,
kdy by kněžna kojit mohla,
jak by ráda byla!
Na jejím jste nyní místě,
kdy by všecko znala,
hůře by než vy snad, Bělo,
strachem zaplakala. —
Hle, Helenka jak je krásna
a jak k vám se tulí,
myslete, že Tomek je to,
jemu čiňte k vůli!" —

Běla z hloubky srdce vzdychla,
dítě přivila si,
a dvě velké jasné slzy
skanuly jí s řasy.
„Přičiním se!" tiše děla.
„Já také, má zlatá,"
zase doktor, „z mého slibu
vaše nyní chata;
vše jsem konal z vůle vaší,
dál co činit, rcete?"

„Pošlete mi pro Tomáška,
shojitli mne chcete!"

„Inu, bože, tedy ano,
sama přesvědčte se,
zda skořápka vašich řečí
jádro v sobě nese."

XVI.

Na přímluvu lékařovu
sluhům kněžna velí,
doktor nutil k popílení,
bez odkladu jeli;
a když chlapec s mužem na to
vedeni jsou k Běle,
usmála se, zveselila,
konec bylo žele:
poznala, že chorou myslí
všechen cit byl mámen,
hned s ní strach a lítost spadly
jako dvojí kámen. —
Jako broskev plnou šťávy
v listů kyprém krovu,
tak pohoda vypěstila
postať hošíkovu:
očka jeho jen se smála,
radost sedla v líčku,
místo kůstek samé důlky
byly u kotníčků;
kde se ručky, kde se nožky
jeho přehýbaly,
jako stužkou převázány
dělily se svaly;
v tuhost jejich ani prsty
nechtěly se nořit,
ani bídy měsíc by jich
nedovedl zmořit.
Také Vojtěch rozložil se
doubcem při podletí,
oheň sálal z jasných očí,
zdraví z temné pleti.
Což se Běla radovala!
Doktor usmíval se:
„No, vidíte, z Tomíka již
skoro Tomeš stal se.
Teď snad přece udusíte
každou bolest divou;
nemyslil jsem, že jste, Bělo,
také pověrčivou!" —
„Nebudu víc!" — „No, to doufám,
kam pak by to vedlo,
jeť pověra, jak se říká,
satanovo sedlo,

do toho kdo usedne si,
rázem v chmury kvapí,
kde mu hrůza v chabé srdce
ostré zatne tlapy.
Nedbejte jí! Snad v mých slovech
pravdy aspoň trochu.
Potěšte se! Což nepůjdeš
k matce, statný hochu?"

Tomek zprvu bál se matky,
nechtěl otci z klína,
ale dárkem dítko záhy
bázně zapomíná,
za oplatky cukrované
vztáhlo k matce ruku,
a pan doktor: „Už tě máme,
aha, švarný kluku!
umíš chodit?" — „Umí dobře!"
Vojtěch rychle vece.
„Nuže pojď si pro dáreček,
pochlub se nám přece,
vidíš?" — a již lesklý peníz
nad čelo dal lysé,
hošek ručky natahuje,
k němu batolí se;
ale matka opatrně
k jetí útulnému
úzkostlivě ruce vztáhla
zrovna proti němu:
zachytla ho dřív, než doktor
k dárku snížil paží,
líbá jej, ač více sebe
nežli dítě blaží. —

Vraceli se Vojtěch s Tomkem,
oba v pěkné míře,
čeho otec toužil, nesl
domů na papíře
všecko řádně podepsáno,
vedle pečeť sporá,
žena zdráva, co chtěl více?
šťasten vyjel z dvora;
posud ještě sotva věřil,
že mu žena milá
statek dříve pověřený
na vždy vykoupila;
za měsíců deset pouze
vzrost jim život nový,
a co má, lze odkázati
právem Tomíkovi.

Odjel hojně obdarován
jako vždy i dneska,
nebe bylo prosto mraků,
cesta byla hezka;
znenáhla však od západu
mrákavy se vznesly,
v polokrytý jejich kočár
těžké kapky klesly.
„Jen ať bouře blížící se
nestihne nás hůře,"
praví Vojtěch ke kočímu,
„jde mi o mé kuře;
věděltě jsem to včera hnedky,
že se změní časy,
záplava se ukázala,
v sivé přešla řasy,
pak se znova objevila,
dým jen nízko sbíhal,
do beránků roztroušených
červánek si líhal."
Při tom Tomka do pokryvky
opatrně halil,
chmurné nebe dvojnásobně
černější mrak zkalil;
dusno bylo. — „Myslil jsem si,
že nás bouře stihne,"
vece kočí. — „Bodejť," dí zas
Vojtěch, „už se líhne;
vidíte ty zčepejřené
vejry na obloze,
zlá se bouřka valně blíží
v olověném voze,
Tamo hleďte, jak se množí
na nebi ty hrady,
v jejich zdech už děsná vřava
žhavé líhne hady;
popilme si!" — Popílili,
déšť se z konví vrže,
neujeli černým mrakům,
přišli do průtrže;
úzká cesta jako z těsta —
kočár sténal v kolu —
všude plno rýh a vody,
výmolů a dolů,
po nápravy vůz se boří
bahnem pokryt celý,
zrovna jako tenkrát bylo,
pro Bělu když jeli,
ba snad hůře. Vázli — stáli —

kočář v strouze kosé,
kočí nutí koně, trhli —
kolo zlámalo se,
vůz se kloní, kočí kleje,
frká kůň, hoch pláče,
Vojtěch celý ulekaný
s dítkem dolů skáče;
spadl — vozu zachytil se,
ruka se mu chvěla,
na odkrápku hošek padnul
levou stranou čela, —
vzkřikl! Vojtěch chlácholí ho,
před lijákem chrání,
ale hošek malou ručkou
vždy se chytá skrání.
Koňům nelze vpřed ni zpátky,
kočár v bahně leží,
kočí odpřáh — k městu klusá,
Vojtěch ke vsi běží.

Čekali ho, zmokl zcela
ukrývaje dítě,
nezůstalo na nich suché
ani jedné nitě;
k tomu Tomek ustavičně
ručky zvedal k hlavě,
srdéčko se žalem třáslo,
plakal usedavě.
Převlekli ho, ošetřili,
stesk se řinul z retu,
„máma," křičel ustavičně
volaje svou tetu.
K Vítkovi chtěl, nestišil se,
tvářičky mu zbledly,
Baruška i Vojtěch s matkou
zmateně si vedli:
„Co mu schází, bože, bože,
hlavička je chora,
jak se venku trochu stiší,
sběhnem pro doktora." —
„Půjdu sama," sestra vece,
„půjdu bez odkladu,
semli ho však nepřivedu,
dá nám aspoň radu,
půjdu." — Rychle oblekla se,
nebála se noci.
„Nechvať se jen, neběž!" „Musím,
však jsem v boží moci!" —

Zlá zkušená v noci byla
na chalupě s Tomkem,
babička i Vojtěch stále
pobíhali domkem;
obkládali malé čelo,
svlažovali ústa,
ale marně, horkost stále
víc a více vzrůstá;
Vojtěch jako omráčený,
matka jako skřehlá,
Vojtěch oka nezamhouřil,
matka neulehla;
nemohli se dočkat z města
Barušky v zlé muce,
matka hlavou zalomila,
Vojtěch spínal ruce.
Lék domácí nevzpomáhal,
křičelť hoch vždy více, —
o půl noci vstoupil teprv
doktor do světnice.

Baruška jak vysílena
na lavici klesla,
že ni s Bělou nemluvila,
těžce v srdci nesla;
doktor nechtěl. „Zničíte ji,"
pravil, „vždyť ji znáte,
což myslíte, že hned Tomka
svého pochováte?
Ohledám ho, jedu hnedka,
sedněte si ke mně,
jsme tam brzy, vždyť to není
tak velký kus země."
Tak Baruška uposlechla,
byla zase ticha,
aniž cekla, že jí chvatem
v prsou jaksi píchá;
na Tomíka pouze dbala,
na to dítě pěkné,
byla celá nedočkavá,
co as doktor řekne. —
Ten sáh dítku na hlavičku,
ručku pojal v ruku,
sklonil hlavu na srdíčko,
čítal rychlost zvuku;
dal si všecko vyprávěti
a pak při kahánku
prohledl si znova ještě

náraz outlých spánků. —
Temná skvrna, místo zpuchlo;
doktor dlouho mešká:

„Náhoda to přenešťastná,
rána velmi těžká;
nezdá se, však v zlém je místě,
nedbalost těch vozků
zlé přinesla Tomíkovi
zapálení mozku.
Učiníme vše, co v moci
lidské, snad se zléčí,
ale hošek nevyváznul
ještě z nebezpečí;
vše, co radím, učiníte,
stále při něm bděte,
ostatně v ty dni už Bělu
domů dostanete.
Zítra záhy jsem tu zase,
buďte jenom dbalí,
abyste i Bělu ještě
na smrt nezlekali,
pošlu vám ji, líp, budeli
sama doma skorem.
Bůh vás potěš!“ Šel, a Vojtěch
kráčel za doktorem,
sprovodil ho ke kočáru,
k ruce se mu sklání —
hřmotem povoz v noc se ztrácel,
Vojtěch v bědování. —

XVII.

Když hoch odjel, Běla v zámku
sotva stichlá zase,
náhlou bouří o Tomíka
velmi ulekla se;
leč, když přešlo, pomyslila:
„Teď jsou dávno v síni,“
dokládajíc: „Taký kočár
je přec dobrodiní.“
Netušila, ráda byla,
odměna je hojna,
Helenka však víc a více
byla nepokojna;
budila se u výkřiku,
sotva v spánek padla,
málo pila, když ji Běla
v úkoj k prsu kladla,
byla hněvna ustavičně.
Doktor plný vření
vše Bělině přičítal jen
zlému rozčilení;
litoval jí, vyprosil jí
domů návrat blízký,
by netrpěl zdatný rozkvět
panské ratolísky.
Nepospal; hned ráno vešel,
truchliv k paní kněžně,
co zlého se přihodilo,
vypravoval běžně;
ulekla se, kníže také:
„Odhodlání kvapí,
Běla musí domů, dřív než
hoška smrt jí lapí;
připravte ji, dáme všecko,
kojit nelze více . . .“
Smuten na to vešel doktor
k Běle do světnice.
Sdílně ptal se, kterak spala,
jak se vůbec daří,
ustavičně stranou hleděl
bledou svojí tváří;
ba, měl skoro vlhké oči,
v čele samé rýhy,
a co mluvil, mluvil jako
z bolesti a z tíhy.
Pojal tiše ruku Běly,
ta se celá chvěla,
tak ho ještě ve své síni
nikdy neviděla.
„Je vám něco?“ tázala se,
on pak: „Mnoho není,
u starce a u dítěte
přes noc vše se mění.
Snad to nějak přestojíme,
jenom sílu, sílu!“ —
ale zas jak nalomena
klesla hlava v týlu.
Mluvit chtěl a mlčet zase —
„Pro Ježíše — rcete!“
zase Běla, „od Helenky
snad mne poslat chcete?

Horší se, ne? stůně tuze?
Svrchovaný Pane,
zachraň ji!“ a hojná krůpěj
z černých očí kane.

„Utište se,“ doktor na to
vybledlýma rtoma,
„zlepší se!“ a k sobě dodal:
„Ale u vás doma,
u vás doma, přeubohá . . .“
Běla neslyšela,
jenom dále o Helence
soud slyšeti chtěla;
nevěděla, přenešťastná,
že již anděl smrti
poupě srdci nejvzácnější
dechem hrůzy drtí . . .

„Půjdete již dneska domů,“
mluví doktor, „Bělo,
s panským dítkem se to v zdraví
jaksi hatit chtělo;
pomíjelo valně prsu,
proto páni chvatem
pěstounku dřív zamluvenou
zavolali drátem.
Přijde záhy, kněžna přeje,
bychom hned tu chvíli
nepokojnou mladou kněžnu
prsu odstavili.“
„Kdy? snad dneska? Bože milý,
proč pak tolik kvapu?“ —
„Tak chtí páni, k vůli klidu!“
„Ach již tedy chápu!
Půjdu tedy, a přec myslím,
že to pravda není,
bych se s dítkem rozloučila —
tak se člověk mění!
Těší se, a když má jíti,
zas ho bolest mrví,
snad se hůře loučit budu
s ní, než s vlastní krví.
Častěj ji snad uzřím přece?“ —

„Zprvu ne, pak ano;
v takém dítku probouzí se
též jakési ráno,
poznávát, a po návyku
v prvé lokty pílí,
musí dříve zapomněti
na vás delší chvíli;
později!“ — „Později na návštěvu
tedy přijít mohu?
nuže, pak jsem zase šťastna!
Chvála pánu bohu,
že jsem šla, když jednal jste mne,
hoch můj bude růsti
v plném štěstí, však pan kníže
mi ho neopustí;
dám si na něm záležeti,
chci ho šatit zdobně,
bylli dřív jak ze škatulky,
bude dvojnásobně;
bože, jak mi srdce skáče,
jak se těším na to,
až princezně tykat bude
to mé drahé zlato, —
děti, bože, což pak vědí,
co se komu sluší?
samá radost odnese mi
ještě z těla duši.
Což to závist vyburcuje
všech v dědině lidí —
ach, mé oči jako ve snu
všecko napřed vidí,
Tomek sestřičce své panské
hanby neučiní . . .
ale pro bůh, vzácný pane,
co vám čelo stíní?“ —
„Nic, nic, Bělo, přejde všecko,
teď však, pomoc není,
chystejte se, krátké budiž
vaše rozloučení.“

Zaplakala Běla hořce
v zámku při odchodu,
myslilať, že dítko kněžny
jejího je rodu.
„Nezapomeň na mne, dítě,“
prostým slovem ždála,
naposled když nad kolebkou
Helenčinou stála,
„nezapomeň na Tománka,
bratříčkem on prve
bez žehrání postoupil ti
bílý květ mé krve;
barvínkem ať stále bují
v duši tvé má slova —
jako já tě nikdo více

v světě nepochová;
u mne jsi se z poupátečka
v kvítek rozvinula . . .“
Oči se jí zalívaly,
ňadra se jí dmula.
Kněžnu v duchu těšilo to,
rád byl také kníže,
že, co v Bělu důvěřili,
k dítku ji též víže.
Odměnili přebohatě,
chudák, ona neví,
že tím strastem čekajícím
na ni neuleví;
líbala jim štědré ruce,
posud bez útrapy,
ale doma peřily se
žalu kalné slapy.
Vposled ruce dali páni,
ona slzy roní,
na voze již při kočáře
řehce zápřež koní.
Místo vaku kupí se tam
velké truhly šatu,
a v záňadří skrývá Běla
plná tři sta platu;
hojnost všeho s sebou veze
a již k vozu kráčí,
ohlíží se, Helenčino
okno hledá v pláči.
Zastřeno je, nevidí ji,
smutně sobě vzdychá,
kolem nikdo nepotěší,
všecko trvá zticha;
chasa mlčky s ní se loučí
jako zaražena,
a jen v taji šepce sobě:
„Přeubohá žena! . . .“

S doktorem však kníže ještě
mluví blíže schodů:
„Buďte vy jí těšitelem
smutném při odchodu,
snad Tomíka při životu
stihne ještě přece,“
ale doktor: „Stěží, stěží!“
přitlumeně vece.
„Teď že se to přihodilo,
nejvíc potírá mě,
také mé se duše tímto
dotklo boží rámě.
Nutil jsem ji, přemlouval ji —
kdo tenkráte tušil,
že by moji zlatou setbu
litý buřan zrušil;
cítím s ní, jsem také z chaty
vím, co v nich je skryto;
zlato citu u nás zhusta
v prosté hrudi vryto:
věřila mně, osud klamal,
pouze mně dá vinu,
teď se těší, zoufat bude,
lát mně za hodinu.“
„Nuž, tak prosím, sprovoďte ji,
připravte ji krátko!“
„Půjdu tedy!“ a již zvedá
nohu na stupátko.

„Chcete se mnou?“ Běla ptá se.
„Ano, moje milá!“ —
„Ach můj bože, což bych sama
domů netrefila?
Jste tak bled a churav také,
jen se roztřesete!“
„Chci, mám na vsi pacienta!“ —
„Tak? když tedy chcete,
pojedeme spolu!“ — Vsedli.
„Na, na!“ kočí zase. —
Jeli, všude boží země
krásou oděla se;
po dešti vše sebralo se,
setba pěkně mládla,
voda stála jenom v rýhách
ostřejšího rádla;
všecko vlahou opěknělo,
čáp měl v lukách zvídky,
z lip pěnkala pěnkavice
jarní průpovídky;
polní potok vedle cesty
prohluboval stružku,
holičky již zasedaly
na květovém lůžku,
květy luhu rozdávala
Vesna rukou plnou,
berušky se v nebi pásly
s vytříbenou vlnou;
krásno všude. Šťastná Běla
zřela kolem všady,
koně vpřed — zpět utíkaly

zkvetlých stromů řady.
Slunce cestu vyzlatilo
plápolavým šlehem,
z prachu jiskry vylétaly
klusným ořů během.
Hovořila cestou Běla:

„Jedem sice hbitě,
mně však zvolna! Jak se těším
na své zlaté dítě;
než tam budem, mnoho ještě
moje srdce zkusí,
jenom ať mé ruce potom
Tomka neudusí!“ —
Cvalem koně zařičeli,
vběhli na návrší,
s lesklé báně rodné vísky
vstříc jim oslon prší.
Běla vzkřikla: „Vidíte tam
naši ves? já zřela,
hle! věž, hřbitov, rozložité
lípy u kostela;
jak se 'všecko na mne směje
po tak drahné době;
vesničané přec jen lépe
rozumějí sobě —
A tam, vizte, naše chata,
naše, naše zcela!
no, takové překvapení
sotva někdy měla
jako dnes. — Zda tuší asi
její stěny snědé,
že jim stará hospodyně
z města domů jede.
Ti se leknou! Divná věru
náhody je stezka:
před včírem byl Tomík u mne,
a já doma dneska —
ach, to bude uvítání!
synka budu chovat,
týdně jednou zamýšlím ho
bohu obětovat;
svatý obraz upevníme
na prostřední lípu,
by mu do škol pán bůh hojnóst
síly dal a vtipu —
a ten tolar dvoulážový
s křížkem v jedné straně
na hrdlo dám zavěsiti
nejsvětější panně,
že mne v návrat zachránila
ve zdraví a štěstí.“

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

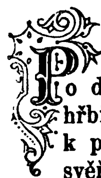
Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

V.

Po dnech znoji a strastech požíval Velemín pod zemí Suchotínského hřbitova noci věčného míru; Gábinku dal pan Hajný do města k první modistce na vycvičenou, a děvčátko po druhé manželce svěřil v Záhořanech chudé a zachovalé vdově, kde nalezlo pokojný a šťastný domov. Vůbec postaral se pan Hajný o rodinu nebožtíka správce právě po otecku, a ve vsi i okolí jeden pochvalný šel o něm hlas z této stránky. Že však bez platné příčiny výpovědí svou, danou hned v den pohřbu Velemínovy druhé manželky, správce neli do hrobu připravil, aspoň smrt jeho znamenitě urychlil, těžko nesla spravedlivá mysl lidu a oddalovala se od těchto dob od domu jeho,

k němuž posud chovala upřímnou přízeň i náklonnost. V domě samém způsobil tragický konec Velemínův trapný rozruch, ač snažila se stará paní jej životní filosofií svou vypuditi a vyhladiti. Však jí samé nebylo při tom v duši volno, a pravice její nápadně se třásla, když obvyklé tři hrsti země spouštěla do hrobu na rakev správcovu. Již ta věc byla při ní neobyčejna, že nedala se přemluviti, by pohřbu se neúčastňovala.

I mladá paní byla ještě nepokojnější nežli posud. Časté sny o nebožtíku správcovi a o jeho dětech rušily její spánek a přidávaly podpal k tajnému žáru, jenž nitra jejího blaha ujídal. Litovala toho upřímně, že v rozhodné chvíli postavila se na stranu matky své proti mužovi, a že svedena fantomy cti přičinila ku zkáze muže, úcty hodného již pro práci svou a starost o vzrůst jejího domu. Slečna Mély a Hajný byli na oko nejklidnější. Vina ze smrti Velemínovy tížila je méně, ač v duchu nemohli upříti, že chybili, nepostavivše se rázněji proti požadavkům staré paní. Vypsavši do podrobna všecken věcí sběh doktorovi, čekala slečna velmi dychtivě na odpověď. Tato vypadla, jak se nadála: doktor zavrhl naprosto jejich jednání proti Velemínovi a připojil významně, že se mu zdá, jako by osud touto událostí byl hledal přístup do pokojných komnat Čerstvého vzduchu a že slabostí jejich obyvatelů dvéře mu nebyly zataraseny.

„Mne jen ta víra a naděje napájí útěchou," zavíral doktor dopis, „že za několik krátkých měsíců vytrhne tě věrná pravice má s jeviště, jež stává se podle zpráv tvých neli nebezpečným, aspoň kluzkým."

V slečně Mély stisklo se srdce. Zaúpělo. Což kdy by byl doktor věděl o tajemství, jež svěřila jí paní Hajná! Ó jak litovala toho, že slíbila před ním mlčenlivost. Zatonula v rozbolestnění, jež projímalo ji nevídanou silou a logickou soudnost v ní přímo podrývalo. Nebyla tudíž přirozenou měrou té mysli, aby vlastním klidem pokojila rozruch v domě panující. Jádro dopisu ženichova slečna Mély přítelkyni své i ostatním v domě zamlčela a svěřila jí jen, kterak doktor se těší, že za několik krátkých měsíců budou svoji.

„Krátkých měsíců," opakovala mladá paní všecka zamyšlena. „Čas krátký jest, příliš krátký a úlohy naše veliké a těžké."

Slečna Mély soucitně k ní vzhledla; mladá paní sklopila před ní zrak, jako by se zpytavého jejího oka bála, a obrátila hovor na pole jiné, jinak nedůležité.

Některý den po pohřbu Velemínově navrhl soukromí pan Hajný slečně Mély, aby pokračovala ve čtení pamětí Jelínkových, opíraje se o důvod, že veležádoucno jest, aby myšlenky jeho paní i babiččiny vytrženy byly z pošmourné přítomnosti a zavedeny do světlejších krajův Jelínkových příběhův a doktorovy obrazivosti. Slečna byla s ním za jedno a ještě téhož večera přinesla doktorův sešit. Paní nejevily právě mnoho žádostivosti obeznamovati se s dalšími osudy hercovými, ale návrh přijaly. Pan Hajný přistavil opět lampu ku křeslu Mélině a tato jala se čísti z „Tlumoku starého komedianta" část druhou.

„Velevážená společnosti! Kdy by vánoce, velikonoce, letnice i boží tělo všecko dal dohromady, nebyl by to ještě takový svátek, jaký já jsem slavil na den svého patrona, svat. Saturnina, jenž připadá na

dvacátý devátý den listopadu. Tenkrát jsem po prvé na divadle prorazil. Je to nepatrné slovo proraziti, ale pro nás divadelní umělce zavírá v sobě celý život, a něco ještě víc. Ano ještě více, jen že to něco nedá se dobře vypověděti. Byl jsem tenkrát něco přes tři léta při divadle a to, co nazýváme řemeslem, měl jsem v malíku. Ale to není všecko. Chcemeli proraziti, musíme srdce i ducha až do poslední nitky natáhnouti, musíme, ano musíme... ze sebe před lampami utvořiti nového člověka, který tu ještě nebyl. Nový člověk! Ano, v tom leží ten zajíc! Ten neb onen, kdy by sto let hrál, neutvoří ho, neutvoří, neprorazí.

Byli jsme tenkrát v Domažlicích a bylo to právě v první adventní neděli. Já hrál jsem Sosnomila v znamenitém kuse od nebožtíka pana Klicpery: Jan za chrta dán čili nešťastný panoš. Divadlo bylo natlačeno, a z okolních vesnic bylo tam také mnoho Chodův. Je to lid jako hora a tehdy nosil ještě svůj pěkný kroj. Když jsem jednal na divadle, bylo dole ticho jako o půl noci v kostele; myška kdy by byla šustla, bylo by ji bývalo slyšeti. Ale nebylo to mrtvé ticho, bylo to živé ticho. Ó my herci dobře je umíme rozeznávati. Mrtvé ticho je, když obecenstvo má dlouhou chvíli s kusem i s herci; živé ticho, když je i kusem i herci vytrženo, když se tak baví, že až zatajuje dech, když všecka duše jeho je v očích i uších. Ó bylo potlesku, bylo volání za mou hru, že div sál se nerozbořil. K tomu dupání selských bot, zrovna hromobití. Kdy by všecky zvony, co jich je v Čechách, najednou se rozzvonily, tak slavně by mně nebyly zněly, jako ta sláva, kterou mně dělali. Kollegy klepala pekelná závist, když viděli mé vítězství, a byl bych tenkrát přišel k úrazu. Jeden z nich nastavil mně, když jsem v druhém jednání odcházel s jeviště, nohu, a byl bych hnedle střemhlav spadl se schůdků, vedoucích do oblekárny. Mohl jsem tenkráte meč do sebe vraziti a bylo by bývalo třeba po mně! Ó závist je pekelná saně a pravý její pelech při divadle. Však také vím, co závist umí. V našinci se zastavuje dech, zatínají se pěstě, skřípají zuby a hlava jde kolem tygřími myšlenkami. Škrtiti, trhati, drtiti kollegu, který se líbí . . . tomu chce závist, sedneli na herce. Inu je to nemoc; kdo při divadle, musí ji odstonati. Také jsem ji odstonával a odstonal. Dokud jsem byl při episodách, ještě byl pokoj, ale pak! Na jednu kapku medu dvě, tři kapky jedu; pomluvy, klepů, špiček, úšklebků, zlomyslných pletich, ó znám to, znám. Divadlo jest jako kulisa: na vrchu pěkně vymalována, na rubu hrubé, šeredné plátno se záplatami. Mohl bych kroniky vypravovati, ale k čemu? Je to odstonáno! Myslil jsem, že po Sosnomilovi mám už cestu namaštěnu, ale planeta mi dále mnoho nesvědčila, štěstí nechtělo mi sednouti. Milá nebesa vědí, proč? Já se přece přičinil, že jsem se kolikrát potil, když jiným kollegům zima bradou házela, ale chodilo to se mnou ztuha. Kdežto jiní kollegové, skoro hravě, stávali se miláčky obecenstva, já jsem neprorážel. Ó toho obecenstva! Tajtrlíkům stele do prachových peřin, umělci do tvrdých rohoží. Ó zkusil jsem to, zkusil, a mnohou noc jsem pro tu nespravedlivost provzdychal, ale pak jsem uvykl těm tvrdým kůrkám. Ovšem, schlípil jsem peroutky, ale přece jen na oko: uvnitř zůstal jsem umělcem, zůstal při dobré škole své a věřil a doufal pořád, že

přijdu k platnosti. Za celou Příbram i s Kutnou Horou nebyl bych šel od divadla. Srdce moje viselo na něm jako hladová včela na slunečnici.

S otcem jsem nevycházel z mrzutostí. Vyčítal mi, že toulám se po světě s darmochleby! Když jsem se doma musil stavěti na vojnu, rád byl by viděl, kdy by mne byli vzali, abych tak dal vále divadlu. Na štěstí neodvedli mne pro ploské nohy. Od těch dob nedbal jsem již na otce. Jak mohl také on, prostý řemeslník ze starého díla mne umělce pochopiti!? Nebyl jsem ani při jeho pohřbu; neměl jsem také peněz na cestu. V říši umění bývá o ně zle. Já bych si jich byl snad více vážil nežli jiní moji kollegové, ale neměl jsem hrubě k tomu příležitosti. Jen v jedné věci jsem si přece opatrně vedl: domek po otcovi jsem si pro pana Příhodu na stará léta zachránil. Vlastní střecha jest dobrá věc, kdo potloukal se tak dlouho pod cizími jako já, ví to posouditi. Před kollegy, to se rozumí, že jsem se s domkem nepochlubil. Věděl jsem, že bych byl takto přišel o poslední šindel.

Nemalou potíž měl jsem se Štětinou. Sešli jsme se po letech při naší společnosti, a stará známost od rybiček se obnovila. Byl ženat, uhnal si ženu někde v Praze. Byla to hubená osoba ještě slušného zevnějšku i hrála obstojně jen staré panny a komické stařeny. Byla za lepších let hospodyní u nějakého policejního komisaře v Praze a vysloužila si tam několik set zlatých. Ty asi nejvíc vydaly na váze, když si ji Štětina bral. Nebyl on z tupých. Zamýšlel si těmi penězi vlastní společnost zaříditi a spoléhal při tom na protekci pana komisaře. Ale nešlo mu po jeho, nebyl hospodárným. Přál si, a věno se mu většinou rozlítalo. Pozval si mne v pátek, když se nehrálo, k dobrému obědu, a když jsme se najedli a napili, bylo bratříčku sem, bratříčku tam, a vylezlo z něho, že si mne vyhlídl. Vylíčil mně, jako by na plátně maloval, že bych jako výborný herec, jako krejčí pro šatnici, a pak hlavně, že po otci jsem dědil, jak náleží se mu hodil za společníka do podniku, který zamýšlí a bohdá i provede, a který jistě tučné úroky ponese, vezmeli on, zkušený divadelník, otěže do ruky. Já rozuměl i ptáčníku i jeho volavkám, vychválil mu jeho plány do alleluja, ale řekl jsem mu, že po otci nic jsem nedědil a co jsem dědil, že již oblaky roznesly. Štětina mi dobře nevěřil a nahrál mi toho plné uši na harfě své výmluvnosti, ale bez úspěchu. Tím se on i ona na mne rozkyselili a kuli proti mně intriky, že mne trpělivost přecházela. Rozumí se, že jsem se nedal. Zlá krev se mezi námi rozjídala, a na konec nebylo nám oběma lze, na týchž prknech hráti. Ustoupiti se mi nechtělo: bylo po sv. Janě, nadcházela mrtvá sesóna, kde každý herec drží se kousku chleba jako klíště, ale ustoupil jsem přece. Lépe míti se zle, nežli podávati si ruku s nepřítelem na témž jevišti. Na ostatek byl jsem svoboden a krejčovinu jsem nezapomněl. Rozběhl jsem se do nejista. V boží přírodě se všecinko smálo, ale mně věru nebylo do smíchu. V kapse bylo pomalu i při největší skromnosti jako by vysmejčil a při divadlech nemohl jsem se dopíditi místa ani za nápovědu. Úzkost šla na mne a když jsem si tak v chládku někde poležel, nezaříkal jsem ani nejtučnějšími místy z nejlepších úloh tu mizernou přítomnost svou. Jednou, bylo to v sobotu večer, zastavil jsem se

v hospodě ve vesnici, někde u Boleslavi. Jak řád a nocleh zaplatím, nevěděl jsem, ale doufal jsem, že se vysekám. Sedláků se sešla hromada. Vystoupil jsem a zadeklamoval jim Mlynářovu opičku, Já jsem Čech a Břetislavův soud. Vzali mne mezi sebe, dali mi jísti a píti, a když jsem se jim svěřil, že jsem herec bez chleba a že zároveň krejčovati umím, ujali se mne a nabídli mi, bych po domích šil, že vydělám si aspoň na cestu. Deset dní zapíral jsem v sobě umělce a krejčoval po staveních a ustřádal si slušné viatikum. Měli mne rádi, a starosta sám mi navrhoval, bych se usadil u nich. Líbilo se mu při mně, že nejsem ani piják ani karbaník ani lehký světák. Ale zraditi umění pro krajíc chleba, a třeba byl ze pšenice, se mi nechtělo. Vzchopil jsem se a šel za povoláním. Někde, tuším před Benátkami, potkal jsem na silnici pana pátera Radocha. Poznali jsme se a zastavili na přátelský pohovor. Bylo to na večer, a sluníčko polévalo zlatě růžovou záplavou okolní stráně a vrchy. Usedli jsme si kousek od silnice na mezi u žita. Tázal se, co vím o Dubinské. Řekl jsem, že zapomíná na to, co jsem jí před lety v Praze prokázal, a jen zřídka mi píše. On věděl víc o ní. Chytila prý se jednoho herce a žije prý s ním již po delší dobu, oddána jak říkáme, na půl kola. Mne píchlo do srdce, ale poslouchal jsem. Potůček, tak říkali jejímu milenci, jest prý lehké zboží a prohejřil by prý vlastní hlavu, kdy by mu na ni půjčili. Protlouká prý se ze dne na den a bůh ví, kde by už ho bylo konec, kdy by Pepička oň nepečovala. Je prý to slušný človíček a zrovna prý jí udělal, bez toho že svou hubou; neb jiného není prý na něm nic. Nesnášeliv je prý jako cvrček a dluhů má prý jako máku. Pepičce prý nadělá hromadu hoře a zármutku, a přece prý nechce od něho se odtrhnouti. On sám že s ní se sešel a jí domlouval, ale nic naplat; nedá prý jináč.

Noviny ty o Dubinské mne hodně polekaly. Podobné milostné svazky nebyly nic divného v našem uměleckém životě, ale Pepičky mně bylo upřímně líto. Pro vlastní zájmy a vlastní obživu jsem na ni pozapomněl, ale dnes mi opět obnovenou silou přistoupila k srdci, ano vcházela znova do něho. Vyptával jsem se dále, a páter Radoch mi pověděl ještě něco podrobností, smutnějších než první, a na konec mne vyzval, abych prý se Dubinské po otcovsku ujal. Mně prý jako herci lépe se to může podařiti nežli komu jinému, a mám prý ještě z Prahy nad Pepičkou jistou moc. Já mu slíbil jenom napolo, ale u sebe uzavřel jsem, že se podívám po Dubinské.

Dal jsem před ním jazyk na zavírku. Neboť necitelným svým jednáním z předešlých dob byl mne proti sobě pobodl, a pak jsem mu tak zhola nevěřil, aby byl měl s Dubinskou poctivé úmysly. Sumou, umínil jsem si, že půjdu po svém. Když se dále ptal, jak mně se vede, nezamlčel jsem mu, že mám hubený rok, ale peněžité podpory, již mně nabízel, nepřijal jsem. Mrazilo mne před jeho pětkou; myslil jsem si, že by nebyla bez toho požehnána, a pak měl jsem své umění s sebou, a kdy by již pršelo za krk, svou jehlu a nůžky. Přijal jsem jen pro dobrou vůli od něho nocleh u nějakého jeho známého v podměstí, ale sotva se šeřil ranní svit, byl jsem již opět na silnici a nečekal na velebníčka, jak jsme si řekli. Myslil jsem si, jděme si každý po svých.

Cestou mi nescházela Pepička s mysli. Hodlal jsem se nejprve přesvědčiti, kolik pravdy měl páter Radoch, a pak učiniti, co bude s prospěchem. Šel jsem tak s myšlenkami svými dvě, tři hodiny, snad i více. Ani jsem si nevšimnul, že jsem v lese. V tom padla v pravo rána. Já sebou trhl a ztrnul, a než by pět napočítal, vyřítila se v pravo z lesa ekvipáž zrovna naproti mně. Kozlík byl prázdný a z kočáru zazníval žalostný křik. Odhodil jsem tlumok i deštník a poustoupil v pravo, bych pomohl, budeli lze. Otěže vlekly se po silnici. Zdvihl jsem je a zatrhnul koni, co jsem síly měl. Kus táhli mne sebou; ale zastavil jsem je. Kde jsem síly nabral, podnes nevím. V kočáře stála paní z lepších stavův a děvčátko asi desítileté s rusými kadeřemi, jako obrázek. Byly do smrti polekány. Za chvíli přiběhl z lesa panský kočí; byl bez klobouku, a s hlavy mu tekla krev potůčkem. Spadl asi s vysokého kozlíka. Podržel třesoucí se dvouspřež, a já přistoupil ke kočáru, bych dámám pomohl s něho. Obě třásly se osykou a ani mne se nespouštěly. Stályť sotva na nohou. Řekl jsem, že jsem divadelní herec Jelínek; starší dáma byla slečna vychovatelka a děvčátko konteska De la Corona. Přijely z Vídně do Čech na návštěvu a bydlily na blízku v zámku letním na Bílé Vodě s paní hraběnkou. Vyjely si na procházku, aby jarního jitra v lese užily. Myslivec netuše asi na blízku ekvipáž, vystřelil, a koně se zplašili. Přijal jsem díky za jich záchranu a poněvadž mermo nechtěly si sednouti, nabídl jsem dámám obě ramena, že je doprovodím na Bílou Vodu. Prve jsem však kočímu zavázal šátkem hlavu.

Na Bílé Vodě bylo jako v ráji: zámek, fontány, park s cestičkami jako ze zlata; ze tří stran lesy, na jednu stranu širý kraj. Vzdychl jsem si, jak tak někteří lidé mají nebe na té zemi, plné práce a starostí. Dámy uvedly mne do salonu, a po některé chvíli přišla sama paní hraběnka. Byla to vznešená paní, ne mladá, ne stará, ale chladného nebylo při ní nic. Odeslala slečnu s konteskou po chvíli ze salonu a tázala se mne, čím by se mi mohla odvděčiti. Ó, mně by byla tak stovka nejmilejší bývala, ale styděl jsem se něčeho podobného byť i zpozdalečí dotknouti. Řekl jsem, jak napadlo mi z jedné úlohy, že vědomí dobrého skutku je nejkrásnější odměnou. Paní hraběnka odešla pak a přinesla mi darem krásné zlaté hodinky s řetězem a vyzvala mne, bych byl jejím hostem na Bílé Vodě, dokud se mně bude líbiti; přítomnost má že i jí i kontesce bude velmi mila. Vykázán mi pokoj skvostně upravený, převlekl jsem se a vystrojil do nejlepších šatů, bych důstojně se mohl presentovati. Zlaté hodinky mne nad míru těšily; o takových se mně ani nezazdálo. Každých pět minut díval jsem se na ně a hádal, kolik asi stojí. My herci jsme všudy doma, vždyť hráváme na všech všudy scénách, a proto hned první den nebylo mi na Bílé Vodě jako v cizině. Služebnictvo bylo ke mně pozorno, a já si před ním nezadal, a panstvo chovalo se ke mně nenuceně, lahodně, jako k sobě rovnému. Tři neděle jsem tam pobyl, a byly to pro mne prázdniny z tisíc a jedné noci. Ale nebyl bych tam i déle setrval, i kdy by se nikdy nebylo mluvilo o lázních. Však není každý drahokam pravý, jejž považujeme za pravý. I panstvo Bělovodské mělo rub jako každá dekorace. Dověděl jsem se o tom

stranou. Tak paní hraběnka nežila již po léta se svým pánem, a konteska nebyla prý jeho. Také prý co milenců se týče, není právě hvězdou polární; milujeť prý změnu, a jediná její stálost jest, že přidržuje se věrně armády. I slečna učitelka jest prý více důvěrnicí a přítelkyní paní hraběnky nežli učitelka kontesky Roziny. Je prý více svatoušek nežli svatá, a konteska není prý v rukách, jakých by měla býti. Také byly ke mně obě paní za vhodných příležitostí důvěrnější a přítulnější, nežli bych byl očekával podle svého postavení. Jednou docela mne hraběnka zpovídala, neníli již mé srdce zadáno. Mně se to nic nelíbilo a řekl jsem jí, že miluji jednu kollegyni a že jsem na cestě za ní. Ona nad tím ukřivila nos a přála mi štiplavě a jak se mi zdálo, posměšně štěstí, nebudeli to při té, aspoň při jiné kollegyni. To mne pohněvalo a dopálilo, a když krátce po tom mluvily o lázních, vzal jsem z Bílé Vody propuštění. Daly mne dovezti do nejbližšího města, a slečna s konteskou mne kus doprovázely. Konteska mi dala na památku psaníčko. Byla v něm její podobizna a bankovka; obrázek její posud mám a peníze mi právě dobře přicházely jako na zavolání. Vesele jsem se pustil za Dubinskou. Zdálo se mi, že páter Radoch přeháněl v tom, co vypravoval o ní a Potůčkovi. Kdo nezná divadelního světa, nic dobrého si o hercích nemyslí. Nabitá kapsa a zlaté hodinky přivedly mne do dobrého humoru. Setřásl jsem se sebe úzkostlivost a důvěrou v dobrou budoucnost šířila se mi prsa.

Venku bylo květu a zpěvu hojnost, a šťastný humor můj rostl do honu. Pomyslil jsem si, jak ta naše země jest dobra; dává nám potěšení i výživu; že nás po smrti i přikrývá, nepřipadlo mi tehdy. Byl jsem mlád a jel jsem za milou! Škoda, že rmutné vlny všedního života i humor i radost mou tak brzo spláchly!

V zájezdném hostinci sešel jsem se s jedním kollegou, jenž přicházel od společnosti, při které byla Dubinská. Dali jsme se spolu do řeči o tom a onom i zatočil jsem hovor k ní. On naši známost z dřívějších let neznal a proto mluvil zcela bez ohrádky. Vyrozuměl jsem z jeho řeči, že páter Radoch byl o ní a Potůčkovi dobře zpraven. Potůčka vylíčil mi jako člověka nadaného, jemuž obecenstvo, zvláště krásná pleť, přeje, jenž však jest vrtkav, náruživ a vůbec lehkomyslný až do zámezí. Není prý téměř nectnosti, aby neměl hodný kus z ní. Tučky prý zná jako nejprohnanější advokát a dovede každého ošiditi a k tomu prý má čelo zrovna z ocele. Že je pijan a hazardní karbaník, nebylo by prý nejhorší jeho stránkou; hůře jest prý, že je svrchovaný sobík, prázdný citu a svědomí, jenž sám sobě jest pánem bohem a jemuž jiní jen řebříkem, aby po něm dolezl, kam se mu ráčí. Jediný jeho líc je prý jeho pěkná hra; každou figuru hraje prý jinak a vždycky prý, jako by spisovatel byl ji pro něj psal. A to vše že mu jde bez práce; i když se napije, nikdy prý neuvázne, a obecenstvo sype prý mu pochvalu plnými hrstmi do čepice. A šrádu prý má, že by z hrušky vymluvil jablko. Každý rozumný člověk se tomu diví, jak se mohla Dubinská tak do něho zajísti. Její láska k němu jest prý jako z báchorky. Čáry prý jsou ovšem hlouposti, ale kdo se tak pozorně na to jejich hospodářství dívá, skoro by uvěřil, že Potůček Dubinskou očaroval. Potom mi vypravoval některé kousky ze života Potůčkova, více

šeredné nežli vtipné. Posléze něco napověděl, ale nechtěl dopověděti; teprve když jsem se mu k největšímu tajemství zavázal, svěřil mi skoro pošeptmu, kterak se povídá, že vlastnímu svému dítěti, asi před rokem, Potůček namíchal, aby se ho zbavil. Mně vyvstal na čele pot, a dech se zatajil. Nešťastná Dubinská! Do jaké ohyzdné louže zavlekl ji osud! A vědělali o tom? vyptával jsem se. Nevěděla, odpověděl; stalo se, když nebyla doma; ale měla prý podezření a tušila prý, co se stalo, a z lásky k Potůčkovi mlčela. Lékař, jenž několikrát u dítěte byl, vydal prý úmrtní lístek, mrtvolu neprohlednuv.

Kroutil jsem nad tím hlavou, vyčastoval jsem kollegu a rozloučili jsme se. Každá krůpěj krve vřela ve mně nepokojem a lítostí; pořádné, zdravé myšlenky jsem se domysliti nemohl. Tak jsem byl poděšen. Když se krev ve mně trochu uložila a rozum navracel, oddychl jsem si; zdálo se mi, že slyšel jsem jen klep, ovšem Potůčkovi třeba podobný. Však klepů bývá u nás více nežli peněz! Jiná byla, co nyní počíti? Měl jsem Dubinskou ponechati nejistým a nebezpečným příhodám, či měl jsem ji vytrhnouti z hadího pelechu, do něhož začarovala ji vášeň srdce? Venkoncem vzato, čemu rozhřívati se pro ženu jiného? Tato myšlenka byla hříšná; proto, poněvadž jsem na sobě cítil, že jest mi Dubinská drahá a kdy by bloudila nevím jak; tak drahá, že nebyl bych Jelínek, kdy bych pro ni neučinil, seč vůbec jsem byl. Zdálo se mi, že osud sám schválně mne zanesl na Bílou Vodu, abych nabyl potřebných prostředků pro své dílo. Za takových okolností bylo by bývalo s hříchem, rozpakovati se. Pokoj se mi vrátil do svědomí a chuť do vůle. Uzavřel jsem najisto, že zítra dám se pro svou lásku do práce.

Záhy z rána vydal jsem se na cestu. Dojel jsem a přišel k divadlu, na něž nezapomenu, co živ budu. Všecko na světě jest divadlo: dnes hraje ten a onen se dívá, zítra obráceně. Nepřišel jsem k prvním jednáním, přišel jsem k poslednímu. Jeviště bylo najatý pokojík; stěny holé, dávno obílené, bez obrazův; místy ležel na nich prach; nábytek lecjak sehnaný; po kufrech, stolicích rozházeny byly divadelní šaty, ženské i mužské, po podlaze obuv. Tabule v obou oknách nebyly dávno umyty; v pokojíku divný zápach, ne po stuchlině nebo kouři, po krvi. Dvéře byly dokořán, když jsem vstoupil, v domě i v ulici zvláštní ruch; lidé si povídali u dveří a oken.

Vstoupil jsem. V pravo u zadního okna stály tři ženštiny, podle všeho herečky, a tiše spolu rozmlouvaly; nepozorovaly mne. V levo při stěně, na starodávné posteli, na hubených nečistých peřinách, ležela oblečená mrtvola mladého muže s roztříštěnou lebkou. Ssedlé krve všudy plno na peřinách, stěně, podlaze. U postele klečela žena, tisknouc hlavu na ruku samovraha a usedavě štkajíc. Poznal jsem tu postavu, ty vlasy i to štkání, byla to Pepička. První chvíli mně jazyk zdřevěněl, bylo, jako by mi někdo dal kamenem do čela; pak jsem ji zavolal jmenem.

Obrátila se ke mně hlavou s pocuchanými vlasy, s očima ztrhanýma, s lícema umáčenýma, zvolala: ‚Ó příteli, bůh mně vás přináší v této chvíli, bůh!' I vlekla se po kolenách ke mně, objala má kolena a přitiskla k nim rozpálenou hlavu.

Dověděl jsem se později všecko. Potůček se zastřelil před samým polednem, když byla Dubinská při zkoušce. On nešel s ní, předstíraje, že závrať ho přemáhá a že musí nějakou hodinu tiše přeležeti. V prudké hádce se rozešli. Zanechal po sobě list, četl jsem jej. Stálo na něm tužkou: ‚Nespokojen se sebou, se světem, se vším, odcházím na věčnost. Josefino, odpusť; musím.‘ — Příčina, že si zoufal, byla v krátkosti tato. Večer po představení odešel ještě s jedním kollegou do pokoutní hospody na předměstí, kde se scházívali hazardní hráči. Zasedli ke kartám a hráli o veliké peníze, čím dále tím náruživěji. Potůčkovi štěstí přálo a měl prý již hromadu peněz vyhraných. I kollegovi se vedlo dobře, ale k ránu se mu karta obrátila. Z nevrlosti počal se Potůčka dotýkati, a ostatní hráči stavěli se na jeho stranu. Stůj co stůj chtěli prohry opět na Potůčkovi dobyti, a hra se stávala bouřlivou. Obsedli si Potůčka, jenž počal soptiti. Dvakrát, třikrát strhla se šarvátka a spokojila se opět. Ráno posléze zdvihla se rvačka tuhá, šlo v ní o život. Kollega necítil se více a vyčetl Potůčkovi do očí, že otrávil své vlastní dítě. Bylo to před několika svědky. Jako šílenec vrhl se Potůček na soupeře svého a škrtil jej. Roztrhli je. Potůčkovi pobrali výhru a vystrčili jej ze dveří. On běhal pak asi v polích, kde se mu rozsvětlilo v hlavě, co se stalo. Vlastní svědomí se asi proti němu zbouřilo, to a strach před mečem spravedlnosti, jiř nebude lze obelstiti, doháněly jej k samovraždě. Doháněly a dohnaly a právě v čas; nebo po městě již se o výstupu na předměstí mluvilo.

Ujal jsem se svědomitě Pepičky, vždyť neměla nikoho na širém světě a byla bez peněz. Potůčka jsme pochovali, společnost se vybrala na rychlo z města, pře šla svou obvyklou cestou před soudem. Dítě bylo vykopáno a shledány v něm stopy jedu. Dubinská byla vzata do vazby, avšak propuštěna. Odjeli jsme spolu na Moravu k divadlu, bychom nový započali život. Bělovodské hodinky i s řetězem praskly, ale má láska nepraskla. Stali jsme se svoji před oltářem, hráli dále spolu a vedlo se nám všelijak; ale dvěma se lépe chodí po obtížné cestě nežli jednomu, a my jsme se chvála bohu nikdy neoddělili.

Divadlo bylo i na dále po léta nejen chlebem, ale i mou jedinou snahou, mým jediným potěšením. Však do kostela jsem se nikdy nedostal; bylo mi usouzeno, zůstati v předsíni. K znamenitosti jsem to nepřivedl. Ale čím starší jsem byl, tím pokojnější, ano i spokojenější jsem byl. Myslil jsem si: skvělého úspěchu každý dosíci nemůže, ale za skvělý úspěch dávati se do boje může každý. A třeba nezvítězil, čest je v tom přece. A na konec nejlepší zábavu měl jsem přece ze své práce já, a obecenstvu jsem také způsobil mnohou kratochvíli a dal mu mnohdy i dobré poučení pro život. Manželka má hleděla trochu jinak na divadlo, ne tak s výšky jako já. Obracel jsem ji na svou víru, ale když se nechtěla dáti pokřtiti, nechal jsem ji při jejím. Měla některé dobré úlohy, pravda, ale celkem neprorazila také. V jedné úloze však byl jsem s ní úplně spokojen. Byla to indická vdova Korfeliána v báchorce: Démant velekněze, čili v paláci a v pralese. Je to stará nějaká hra, ale dobra a poučna. Když jí zavraždili muže, a ona nad mrtvolou jeho naříkala a já najednou jako dávný milenec její se objevil, abych se jí ujal z upřímné lásky: tu vlekla se ke mně na

kolenou, objímala mi nohy a zaplésala zrovna jako tenkrát, když Potůček se zastřelil a já za ní přišel. V divadle nebývalo suchého oka, a já i ona jsme prolévali na jevišti opravdovské slzy. Proto jí také říkávám někdy Korfeliáno.

Po letech dostal jsem zápal do krku, a lékaři mi nemohli od následkův pomoci. Sípal jsem dlouhý čas, a hlas se mně nechtěl vrátiti. Každý mi radil: jděte od divadla, nemožno vám hráti. Manželka se pro mne poctivě obětovala a odplácela mi ráda staré dluhy, ale já již nemohl se na to dívati. Řekli jsme si: půjdeme od divadla, usadíme se v domku po otci a chytíme se opět krejčoviny. Provedli jsme zámysl, nastaly starosti, těžké starosti; dětí přibývalo, manželku i mne přešel humor, někdy se čtou levity mezi námi; nu, jak už tomu bývá, kdy pečeně jest jednou za rok a brambory každý den. Ó, těžko jsem přivykal jehle, a abych od divadla nebyl usečen, jako pohozená větev od stromu, zařídil jsem si půjčovnu kustýmů. Manželka má něco dědila, a tak to bylo možno. Ze svých obleků mám radost; držím si je v dobrém pořádku, a když je mně zle, sednu si na stolici uprostřed do své šatnice a jsem jako v divadle. Kustýmy se počínají hýbati, osoby vystupovati a mluviti, a já deklamuji s nimi. Proto po letech nevyšel jsem ze cviku. Však, velevážená společnost, včera se přesvědčila, že má Jelínek svou starou dobrou školu.“ —

Slečna Mély dokončila. Stará paní opět první se ozvala.

„Jsem spokojena. Přiznávám, že v pamětech Jelínkových více jest zrna nežli v plodech mnohých spisovatelův, jižto na vědra inkoustu již vypsali.“

„Co do mne,“ prohodila slečna, „připsala bych k nim heslo z římského spisovatele: u velikých věcech postačí již vůle.“

„Já jiné,“ doplňoval pan Hajný; „ničivé živly změn životních ovládá věrná láska.“

Bylo již velmi pozdě. Kritika tím skončena. Rozešli se do svých pokojův. (Pokračování.)

Pantáta Hradický.

Charakterní kresba

od

Jana Dunovského.

Říkají mu po domácku Hradický, protože za dlouhá léta bydlil na „Hradišti.“ Z Hradiště se již sice dávno odstěhoval a jest nyní měšťanem královského města, jak sám často posměšně se honosí, ale jmeno Hradický mu zůstalo.

Obývá vlastní domek na Malém rynečku sám druhý se svou dcerou Verunkou, očekávaje oddaně „té zubaté“ a za to jen pána boha prose, aby poslední hodinka jeho byla šťastna. „Což tady se mnou?“ říkává. „Užil jsem již všeho, dobrého i zlého, a zlého víc. Ale nereptám. Abych řekl: ‚Mrzí mne ten svět,‘ hřích by byl. Proč také? Nic mne

nebolí, najím se a vyspím — jenom ty umíněné nohy kdy by chtěly sloužit! Ale tak: pobudem, nebudem, světa nepřebudem. Všecko má svůj čas, a člověk jako ty hodiny: dokud sami dobře chodí, dobře ukazují, radost; ale stane se i nejlepším, že jednou přece potřebují hodináře, a pak je s nimi nanic. Což abys, děvče, doneslo je přece k Pintrovi? Nemohu spáti, když mi necvakají."

Pantáta Hradický narodil se ještě v minulém století a pamatuje tudíž tři císaře. Život jeho nemůže se vykázati skutky znamenitými, ale dosti na tom, že jej prožil v neustálém boji o denní chléb a o poctivé jmeno pro sebe i pro své děti. Život ten dlouhý a těžký vštípil vší bytosti jeho ony vzácné vlastnosti starce, jež smiřujíce život se smrtí budí při nás šetrnost a úctu.

Pantáta jest postavou neveliký, suchý, stářím silně pohrbený; obličej má úzký, živý, intelligentní, vlasy dlouhé a šedé, líc vždy pečlivě oholenou. Mysl jeho jest klidná i jasná, paměť ku podivu svěží. Jako všickni starci se životem svým spokojení, i on rád si pohovoří, a nemáli posluchačů, mluví sám s sebou. Belhaje se po světnici o holi aneb se chytaje rohů nábytku, „polámané kosti" sobě narovnává, hlavu zpřimuje a hlasitě myšlenky své projevuje:

„To děvče nemá svědomí! Nechá mne zde samotného. A večer už tady . . . Jistě, že ji zadržela zase nějaká ta běhna. Toť! Sejdou se a nemají řečí o jiném, než o ženiších. Jedna horší vdávalka než druhá — A ta?" míní starší dceru, provdanou. „Což ta! Proč by ta se starala o tatíka? Aby se přišla někdy zeptat: což tatínku, čerte nebo ďáble, kterak se vám daří, co děláte? Kdež pak! A vždyť má také těch harantů, pán bůh mne netrestej! Kam a kterak od nich?... Vidíš? Med. Máš med. Chtělas tomu — na má slova nic. Ševce ne, zahradníka! Máš zahradníka. Kdy bys byla ševcovou, dělala bys milostpaní, ale že jsi zahradnicí, dřeš se do úpadu bez oddechu. Poklonila se ti hlavička nepokorná! . . ."

Pantáta pokývá útrpně hlavou, rozhodí rukou, pokrčí ramenoma — konečně si vezme šňupec a pokračuje:

„A ten hloupý Miklas" — syn Vojtěch, usedlý v Americe — „pořád nepíše. Nu, ten se neztratí — má jádro. Trestal jsem ho, chudáka, trestal — nebožka říkala, že jsem k němu jako otčím. Ale kdy by šlo po ženském rozumu, nic by z něho nebylo. Nic! Však to uznal, když se loučil, tady pod tím Kristem spasitelem, krku se mne chytal a děkoval: co by ze mne bylo, kdy byste mne byl netrestal a nechal mne růsti jako dřevo v lese! Ať matka dosvědčí!" Matka leží už 12 let pod zemí. „To mne nejvíc těší, že při tom sama stála a slyšela všecko. Duch svatý do kluka tehdáž vstoupil, žádný jiný, duch svatý! Nikdo by toho v něm nehledal, že dovede tak promluviť. Ne! — — A ten v Praze — bůh suď! Všecko mu šlo dobře, učil se rád, — naložil jsem na něj, nelituji, ne! — radost mi dělal, čest, zbytečně neutrácel. A když konečně toho dosáhl a dostal se na místo — závisti bylo dost, dost! — teď jako by ho nic netěšilo, jako by všecko jeho snažení a všecka má podpora byla nadarmo. Má, co vhod, jídlo, šat pěkný i zdravé tělo, těžce nepracuje — a přece nezdá se být spokojeným. Že vidí ve všem bezpráví a nelidskost, pravda že je pošlapána a zásluha že

za nic se neváží. . . . Což bylo někdy jinak? A můželiž někdy jinak býti! Dítě drahé! Všemu zvykneš, všeho se navolíš, hlavou zeď neprorazíš, světa nepředěláš! — A to děvče zpropadené ještě zde není! Jen až mi přijde, však já ji . . ."

Při těch slovech opírá se levou rukou o roh stolu a pravou balí v pěst. V tom děvče tady.

„Víteli pak, tatínku, co nového? Poddaný přijel z Ameriky — mluvil v Chicagu s naším Vojtěchem."

„Ale jdi! A co říká?" Pantáta zapomněl již zcela na svou výhrůžku.

Jest to obyčejný spůsob ženské lsti, jehož Verunka velmi často užívá, opozdíli se někdy přílišně. Ale pantáta nepozoruje toho, vždy s novou účastí naslouchaje novinám (bohužel někdy vymyšleným) o Americe, o rodině Vojvodovic (provdané sestry), o nastávající vojně s Turkem, o nedělním kázaní a následcích jeho mezi rozpustilou chasou a p.

Verunka má nyní 24 let. Jest to děvče slušné a ne hloupé. Dokud byla v těch bláznivých letech, jak pantáta říkává, sedalo na ni vdávadlo jako třečka, ale teď si již umoudřila. „Vdávej se," říkává zkušený otec, „jsili toho tuze žádostiva, ale pomoci ode mne nečekej! Až po smrti — pak si vezmi všecko. Vím, kterak jinde bylo, jsou příklady toho. Byli otcové, rozdali dětem, co měli, a děti zdály se být hodnými — a co se stalo na konec? Žebrali o kus chleba u cizích lidí, a nebylo pro ně místa ve vlastním domově. Je přísloví a pravdivé: Spíš uživí otec deset dětí, než deset dětí jediného otce. Bylo tak a nebude jinak."

U svých sousedů a spoluobčanů, vyjímajíc málo které, není pantáta Hradický u veliké vážnosti a lásce. Proč? Těžko povědět. Žije o sobě, klidně a spokojeně, u nikoho pomoci nevyhledává, ale lidem spravedlivým pomáhá sám rád a bezelstně. Někteří snad závistivě na to pohlížejí, že mu syn vystudoval a stal se profesorem, kdežto synkové nejpřednějších domácích rodin ve městě po dlouholetých a drahých studiích sotva že se zachytili nějakým tím písařstvím při obecním úřadě. — A z čeho žije, odkud béře peníze? Z těch jablíček a cukrovinek? (máť krámek překupnický). Anebo jsou u něho ukryté „mamony," jichž dobyl, bůh ví, jakým spůsobem nepoctivým? Tak se lidé starají.

Posmívají se také jeho skrblictví. Vypravují o něm, že když přišel kdysi k němu milosrdný bratr ve průvodu kostelníka prosit za dárek pro nemocné, nabídl prý mu — sedadlo a šňupec, zeptal se, kterak jde obchod, a při rozchodné dal mu — šťastnou cestu." Snad jest to pomluva, ale tolik jest jisto, že když dva páni radní chodili od domu k domu s listinou, na níž se upisovaly dobrovolné příspěvky ku zřízení nové střechy na kostelní věž, a přišli také k němu, přivítal jich velmi laskavě a vyptával se, k čemu obracejí se příjmy za zvonění při pohřbech a z nájmu kostelních polí? „Toť budou již asi pěkné tisíce pohromadě!" vyzvídal. „Z těch dala by se udělati střecha pro celé město, neřkuli na věž." To bylo mnohým potom k smíchu, ale mnohým také k zlosti, jakož jinak ani býti nemůže.

Rozhodně však se pohoršili někteří, a zvláště pan purkmistr, jenž byl zároveň předsedou sboru pravovarečního, že si dovolil takový při-

vandrovalec veřejně na náměstí nešetrným žertem posuzovati velikolepý základ nových sklepů pivovarních. A neřekl více než: „Pěkné sklepy to budou a veliké — celý pivovar se do nich vejde a ještě se nedostane.“ Od těch dob byl považován za rušitele obecného míru, za nevědomce a rýpala. Ještě dobře, že již ani z domu nemůže — vyšoupá se sotva na práh světnice, aby se podíval na hodiny kostelní, když domácí nejdou — uspoří těm pánům zlosti. Avšak i když mohl, nechodil rád mezi ně, ani do hospody ani do radnice.

„Vy jste mi pěkní kostelníci!“ říkává o nich pantáta. „Obec tedy obroste jak vrba?“ Znamenitý tento výrok pochází od samého pana purkmistra a obsahuje zajisté sumu vší státnické moudrosti a opatrnosti. „Dobře tak! Jen si ji osekejte, aby z ní zůstal holý pahýl, anebo se už raděj o ni rozdělte, o celou, aby z ní nezbylo docela nic . . . Co mi po tom? Jsou jiní moudřejší a studovaní — ti ať se ozvou! Mně by se vysmáli, hloupému člověku!“ A pantáta bolestně se usmívaje hlavu kloní a rukou máchá, jako by žehnal nad hrobem.

Ještě pro jednu příčinu jest lidem směšný. Kdo přijde, ať dítě, pocestný, baba neb dědek žebravý, s každým se dá do řeči, každého se vyptává, o své zkušenosti na vzájem se sděluje. A jeho řeč přesycena jest příslovími a průpovídkami už valně přestárlými, z nichž nejčastější: „Co nerad máš, jinému nečiň!“ považuje pantáta zajisté za souhrn všech lidských i božských zákonů a pravidel života. Kromě toho užívá forem mluvních, jež urážejí sluch všech pořádných lidí městských, říkaje na př. „chlapcův klobouk,“ „holčina sukně,“ „ti jsou se proň naplakali,“ „co mně dělati smutnému člověku?“ a p. Viděti, že pochází ze vsi a že za ta dlouhá léta pobytu svého ve městě neoklepal se ještě ze slámy a strusů. Sám to někdy pozoruje a přiznává se, že ta jeho hloupá řeč nehodí se do města, kde mají všecko „fajn“ a „nóbl.“

Když býval druhdy syn student na prázdninách a přišli ho navštívit někdy kamarádi, dával si pantáta dobrý pozor na své šplechty, aby něco neprořekl, ačkoli ho pěkně prosívali, aby jen hodně mnoho povídal a třeba „špatně,“ poněvadž se mu zdávalo, že ti „filištínové“ si vždycky něco zapisují, a jednou prý dokonce i něco takového dali vytisknout.

Což tehdáž bylo u pantáty veselo! Zhlížel se takřka ve svém synu, zvědavě a s potěšením naslouchal hovorům studentíkův, a sám se do nich často vmísil žertovnou otázkou aneb ještě žertovnějším úsudkem. Bylo mu, jako by omladal mezi nimi, a rozpomínaje se na svá léta „nerozumná,“ bavil všecky veselým i smutným vypravováním svých zkušeností.

„Což já, paníčkové drazí, nemohu se s vámi měřit učeností, jsem rád, že se dovedu podepsat a poznamenat si křídou na dvéře, kdo jest mi co dlužen. Ale kdež pak? Jedinou zimu chodil jsem do školy. Učitele, bůh mu dej slávu! měli jsme dobrého. Pamatuji se, jako by to dnes bylo, kterak děti trestal, rákoskou nebil, ale za dveřmi měl džber s vodou, a když kluk něco vyvedl, strčil mu do ní obě ruce a někdy také obličej. Dobrý učitel byl, hlavu měl jako mléko, říkával: ‚Počkejte, počkejte! Jen až mne zde nebude!‘ A pravda! Když umřel,

všichni ho litovali: ‚Škoda ho! Děti se při něm naučily.‘ A tehdáž dobrého učitele bylo třeba pohledat. Učilo se všelijak. Teď je všecko jiné. Učení je pro děti hračkou. Nesmí prý se již ani trestat. Ale to, myslím, že není dobře.“

Dokud byla nebožka „druhá“ (pantáta byl dvakrát ženat) na živu, nestýskalo se jim nikdy. Přicházívaly sousedky na návštěvu, o ledačem se hovořilo. Stará Kodetová přečetla snad všecky knihy, co jsou na světě, a vždy měla ještě nějakou v košíčku na pletení. Když se dala do toho, vypravovala třeba půl dne v jednom kuse. Proud její výřečnosti zastavil se pouze tehdáž, když paní Hradická bezohledně podala se dřímotě, anebo když přišla „stará knihařka.“ S tou se dobře nesnášela. Knihařka byla samá vysoká politika: znala všecky potentáty a jejich ministry jmenem, Napoleona nejmenovala jinak než lišákem a o Bismarckovi říkala, že má za ušima; věděla, co se stalo včera nebo předevčírem v Římě, v Parízu neb v Turecku, předpovídala války a rozdělovala země, při tom šňupala a postrkovala brejle s nosu na čelo a s čela na nos.

Pantáta dával ji přednost před Kodetovou, nabízeje jí vždy vlastní sedadlo. Ona však nebyla přítelkyní dlouhého sezení. Ač měla světnička prostor velmi obmezený, knihařka stále chodila při svých výkladech, a Kodetová měla co dělati, aby před ní uchránila své čistě výprané a vyžehlené sukně. I to bylo příčinou rozporu obou ctihodných těch dám, že knihařka nejevila tolik úcty a šetrnosti ku kněžím a náboženství, jak by dle soudu Kodetové se slušelo a patřilo.

Někdy přišli se také ohřít kominíkovic, ale těch pantáta příliš rád neviděl. „Ona, bezzubá — dej jí pán bůh! — ale bodejť! vždyť jest ještě na živu — vždycky strouhala si jablíčko a přemlela při tom celé město. Žádná ženská nebyla jí dost poctivou, žádný mužský dost zachovalým; o každém něco věděla, o každém něco slyšela — a sám čert babě našeptával! Hluchá byla jak poleno.“ — Pantáta neměl rád tlustých ženských, a kominíková byla učiněná kadečka. „A on, šelma stará, kloboučník“ — pantáta kominíkovi říkal kloboučník pro jeho veliký cilindr — „vždy jen se usmíval a co nového se vyptával. Sám nikdy s ničím se nesvěřil a věděl přece všecko líp a do podrobna. Šelma byl!“

To všecko minulo. Obě sokyně, Kodetová a knihařka už dávno odpočívají tam v té zahrádce za černými vraty, a kominíkovi odstěhovali se k synovi do Budějovic. Teď nepřichází nikdo více na „hrátky,“ vyjímajíc jednou za čas starého Hudlera, kterýž chudák už je také bídný. Byl někdy chlapík, nedal se ledakomu, ani četníku, ale konečně čas ho přece přemohl. Sotva že už leze a na mušku by sotva viděl. On totiž dříve rád si zapytlačil a uměl to. Střílel pánům právě před nosem, a přece nemohli ho dostat, ač po něm pilně pásli. Duch odbojný v něm ale zůstal. Přijdeli, nemluví o jiném, než o kněžích a pánech. „Pánem“ rozumí každého, kdo zákony dává, anebo přihlíží k jich plnění, od nejvyššího až dolů k poslednímu c. k. bernímu a písaři při soudu. Jeho přesvědčením jest, že to takhle nemůže dlouho chodit, že musí přijít změna, a že se už něco vaří. „Ale, přítelíčku!“ říkává, „potom bude pánům běda! Potom by rádi vyměnili své pre-

mované kabáty za selskou hazuku — ale kde pak!“ Ihned za tím přejdou ku proroctví slepého mládence a zpomenou na Pintíře z Hor, který má „takové“ knihy a nechtěl jich vydat panu děkanovi. Odtud pak již není daleko k Husovi a Žižkovi a na tu velikou louku u Anděla strážce za Prachaticemi, kde prý se ta hrozná řežba dokoná.

Dohovory obou starců o tomto předmětě bývají provázeny velmi živou a veselou gestikulací, a někdy konají se výklady ty vůbec jenom znameními při neustálém se ohlížení, jako by se báli nepovolaného svědka, a při vzájemném se dotýkání po způsobu hluchoněmých. —

Někdy přihrnou se také Vojvodovic děti, jako veliká voda, jak pantáta o nich říkává, „na co přijdou, všecko zpřevracejí — hřebík ve zdi před nimi se třese — a neposedí, kdy by jich přivrtal.“ Všetečny pak jsou jako jehly. Toninka s podhrnutým nosíčkem zeptá se na příklad: „Dědoušku! Kterak bylo při tom velikém reteré?“ Ostatní děti po straně se pošťuchují a chechtají se do hrstí. Dědoušek belhá se po světnici, hubuje, že je těch harantů všude plno, že nelze ani projít a vlastního slova že není slyšet; tajně však jest potěšen, že ten capart poskytl mu příležitost, aby se mohl vypovídat.

„Kterak bylo!“ opakuje jako s hněvem. „Všecko také musíte vědět, a člověk aby vám každou věc tisíckrát vypravoval! . . . Hm, kterak bylo? Dobře bylo!“

A již rozevře před nimi knihu své paměti a vykládá jako lidem moudrým a starým, ohradiv se ovšem obyčejným doložením, že jsou přec jen ještě děti hloupé a ničemu nerozumějí.

„Což já tehdáž? Byl jsem pouzdro jako vy, ale pamatuji se dobře, kterak bylo. Zle bylo. Vojsko stíhalo vojsko, cesta se netrhla ve dne v noci, lidé utíkali z bytů. To nebylo tehdáž, jako teď, aby měl voják paletu — přišli a nacpali se, kde bylo místo, do chléva si dali koně a dobytek sedlákův vyhnali na mráz. A bylo čím dál hůř. Později nedostávalo se ani místa ani času — vojáci udělali si oheň leckdes na sadě a tam vařili; dobytek bylo třeba před nimi již ukrývat a do lesů zahánět. Vím, jaké to bylo. Sedlák tehdáž a teď? Marno povídat. Jsou jiné časy, lepší. Zvláště pro sedláky lepší. Což teď sedlák? Nebojí se ani čerta, zná zákony, a ty platí pro něj jako pro jiného. Voják nesmí si vzít sám ani mrvy, a dáli sedlák koně na přípřež, zaplatí se mu. Jindy aby se byl zeptal po platu! Nečisté byli by mu vyplatili! . . . Což jich bylo jenom z naší vesnice, že nechali přípřež přípřeží a byli rádi, když utekli s bičem! Tehdáž! Bodejť tehdáž! Nejenom vojsko! Ať byl pán, ať kněz, ať čert nebo ďábel, sedláka dřel každý. Co jen tyhle roboty se lidu natrápily, nasoužily! Ale to prý se stal ze sedláka ministr a ten vymohl u císaře pána, aby přestaly. A teď na ně platí řemeslník a vůbec každý. Tak je to, panečku! Což teď sedlák? Kdež to jindy bývalo, tolik parády, taková věna a dvory jako rezidence? Jindy se šaty dědily: v čem chodil otec, chodil i syn. Matka s dcerou v nejednom statku měly sváteční plenu dohromady, a když jedna šla do kostela, bylo druhé zůstati doma. Boty nosili mužští jen o velkých svátcích, a to více na holi než na noze. Když jich dobře nenamazal, zkornatěly od jednoho božího hodu do druhého jako kůra, že jich nemohl ani obout. Jindy! . . . Přinesl

jsem si z Vídně deštník — pěkný, ze zeleného hedbáví — což jsem se s ním směl vytasit v neděli? Nesměl. Byli by si na mne ukazovali a jedním hrdlem křičeli: ‚Hlehle pána!‘ Za mých časů nosili mužští dlouhé haleny z pytloviny a ženské mívaly lýtka od šerek odřená. Teď když jde sedlák do kostela — a on ani nejde, veze se pěkně v kočáře — dělá barona, má břicho a vousy, a selka při něm sedí jako měchna, jen se rozžíhá a samé hedbáví. Jindy nevídali hedbáví než o svatbě. Ano jindy! . . . A k tomu ještě tehdáž, abych dopověděl, dopustil na nás pán bůh boží oheň — chytilo vedle u Šafránků, říkali, že vojáci zapálili z neopatrnosti — a právě po půl noci, po prvním usnutí. Střechy se držely — nevynesli jsme ani kloc. Já utekl v samotné košili, a ženské sotva zachránily nějakou tu sukni na sobě. Zůstali jsme na popeli. Ráno přiklusali kyrysaři. Byl při nich také Tomeš Šafránkovic. Přijel ku spáleništi. Táta s matkou a sestra hasili ještě oharky. Zavolá na ně, a oni, leknutím a radostí jako omámeni, stojí chudáci a nevědí, co činit. Podal jim všem ruku — ani s koně neseskočil — sestry se optal, co dělá jeho Marjánka, jeli mu věrná, i zanechal něco v papíru zaobaleného, za tu její lásku i aby na něj pamatovala. ‚A tak se tu mějte s pánem bohem!‘ zavolal. ‚Nechte všeho, nestavte nic! Francouz je za námi v patách, všecko pálí a morduje.‘ — ‚Ježíš, Marjá! jakéž to s námi bude!‘ zabědovali všickni. A zatím Francouz stočil se někudy na Bavory a byl ve Vídni dřív než naši. Bůh ví, kterak to hloupě tehdáž vedli . . . Ale vy rozumíte kozím ošlapkům!“ rozdurdí se konečně pantáta na děti.

Avšak Karlík, jenž chodí už do měšťanských škol, vyzvídá potutelně: „A viděl jste, dědoušku, také vodníka?“

Dědouškovi se přechod tak náhlý nezdá asi dost případným a pohodlným — neodpovídá dlouho.

„Neviděl jste?“ opakuje Karlík otázku.

Dědoušek není právě pověrčiv, ale myslí, že přece něco bývalo: „Neviděl jsem vodníka, ale vodníci byli.“

„A proč již teď nejsou, dědečku?“

„Nejsou, nejsou — bodejť by se ti posadili na nos, na ten všetečný! Ty víš, nejsouli! Jen se mi tam ještě někdy koupej, u těch Mosteckých! Však on tě tam vodník přece jednou strhne! Nevíšli, že se tam utopil voják i s koněm?“

„A smrt jste viděl?“ optá se zase Toninka.

„Viděl, dítě. Vodníka jsem neviděl, ale smrt jsem viděl. A co jsem viděl, to mohu tvrdit . . . Modlím se jednou na lavici při okně — byl jsem tak v dětských letech asi jako vy — a zdali pak se vy, také modlíváte?“

„Modlíváme.“

„Vy se asi pěkně modlíváte! . . . Klečím tedy na lavici a koukám oknem do sadu.“

„To jste se také asi pěkně modlil, když jste koukal do sadu!“ míní Karlík.

„Co ty, spratku, tomu rozumíš!“ odbude ho opovržlivě pantáta. „Modlím se a koukám na sad — bylo už právě světlo a rosa na trávě jako rybník — koukám a vidím: ženská nějaká, malá a celá bílá —

na hlavu jsem jí neviděl, měla ji pod plachetkou. Kráčí ona po sadě, tak pěkně kráčí jako slepice . . . tiše . . . Ohlídnu se a povídám: ‚Mámo! nějaká ženská chodí nám po sadě.‘ Naši vyběhnou, hledají — kde nic, tu nic, ani stopa v rose — nic. Zůstali jsme jako omráčeni, a máma hned povídá: ‚To byla, děti, nedopouštěj pán bůh, smrt! Do roka nám někdo umře... Všecko po tom dalo se do pláče. A v skutku, do roka nám zemřel otec. Mně lidé předpovídali, když jsem viděl smrt, že budu dlouho živ — a vidíte, děti, vyplnilo se to —“

Nejčastěji a nejraději však vypravuje, kterak se „schovával,“ rozumí se, před vojnou. Postačí nepatrná zmínka, pouhé dotknutí se předmětu, a již je v proudu. Činí tak s jakousi chloubou, zakládaje si na svém nevojanském kousku právě tolik, jako kterýkoliv hrdina vysloužilec na vítězství, jehož sám jediný dobyl někde u Lipska neb Solferina.

„Vojančina, hm, vojančina! Pěkná myš. Ale což je teď proti tomu, jaká jindy bývala? Hračka. Voják dostane, co mu patří, vyčistí na sebe a po execírce je svým pánem; v neděli jde se svou znejmilejší na procházku. Žádný ho nekopá, nerasuje, udělá si svou věc a má pokoj, neníli právě vojna. Jindy? Pes! A potom ta léta! Člověk byl na věky ztracen. Přečkalli šťastně všechny pohromy a přišel konečně přece domů — zač stál? Nebyl již ani dobře zdráv a k lidem ostatním jako by nenáležel. Jedním slovem: psota. Od jakživa mi stav ten nevoněl, nemohu ani říci, jak. A také když jsem dospěl těch let, že mne volali, předsevzal jsem si: Nepůjdeš! A nešel jsem.“

„Kterak to možno?“ otážete se prostodušně, majíce na paměti nynější vševědoucí, všudepřítomné a všemohoucí slavné c. k. ouřady.

„Tehdáž to bylo ještě možno,“ poučí vás pantáta, „nebylo ještě takových vymyšleností jako teď, telegrafů, četníků, a lidé byli také hodnější — neprozradili. Abych to zkrátka pověděl: přijde bratr a praví: ‚Matýsku, máš jít! Vypsali tě.‘ A já na to: ‚Ať si pro mne přijdou, když mne chtějí mít!‘ A on zase: ‚Jak myslíš?‘ A matka, chudák — už tehdáž byla nevidomá — plakala v koutku. Přišli si pro mne skutečně: rychtář s lidmi a mušketýr z Protivína s pouty; obstoupili chalupu — bylo zrovna o půl noci, kdy všecko spalo — zbudili bratra, a kde prý jsem? ‚Což já vím?‘ povídá jim bratr. ‚Hledejte si ho! Já ho nehlídám!‘ Matka stará modlí se růženec, až jí zuby cvakají, a rychtář s mušketýrem mne hledají. Zpřevraceli všecko — ale kdež já! Ležel jsem v Pivkovicích u krejčího, u něhož jsem se byl vyučil, ve chlévě. Znal jsem tam každý kout, jako doma. Té noci čekali právě krávu. Krejčová přijde s lucernou a vidí mne ležet. Probudím se — hleďte děti! Podnes nemohu pochopit, kterak jsem mohl spát, ale spal jsem. Žádná bázeň se mne nezmocňovala, spíše jakás radost, že jsem na svobodě a že mohu provádět svou vůli. ‚Pro pána boha!‘ povídá krejčová, když mne poznala, ‚to jste vy, Matýsku? Jistě, že utíkáte? Nu, ležte jen s pánem bohem! Kdy by něco bylo, dáme vám vědět, ale nebylo zde posud slyšet o ničem.‘ Zůstal jsem u krejčího 14 dní. Ale ďas ví, kterak se o tom pověst udělala! Přišel bratr a povídá, co se u nich doma mluvilo, a že se na mne strojí s pouty. — Kam, smutný člověk, teď? Kamž jinam, než domů? Tam

tě hledat jistě nebudou! pomyslím si. Kromě toho táhlo mne domů také ještě něco jiného, jak už ta hloupost bývá u mladých lidí — ale což je do toho!... V noci utekl jsem domů. Pane můj! když si zpomenu, jaká to byla noc a jaká cesta! Tma — nu, jako v lese, a lesy byly tehdáž ukrutné. Sovy houkaly: Uú! A za každým dřevem a za každým keřem zdálo se mi, že na mne čeká chlap."

„Strašidlo?" míní ustrašená Vojvodovic Mařka.

„Bodejť! strašidlo! Měl jsem já kdy myslit na strašidla! Mne něco jiného strašilo. Šel jsem okolo kříže, kde leží Francouzové — není v těch místech ani ve dne příjemno, lidé se vyhýbají — a také se tam oběsil Sudovic syn — ale nepoznával jsem žádné hrůzy. Přistoupím ke kříži, kleknu a tak zavolám hlasitě: ‚Můj ty umučený spasiteli, tatíčku náš dobrotivý, jen mne nedej těm lidem do rukou!' A chvílemi strhl se vždy takový vítr, až jsem myslil, že ty stromy musejí se všecky zpřelámat a z kořen vyvracet, jak to o sebe třískalo, a oklešťky padaly přede mne na cestu silné jako ruka. Co by mně teď kdo slíbil, abych tu cestu ještě jednou vykonal? Stotka je málo."

„Ale mlčte!" napomíná ho Verunka. „Stotka! Ani za milion byste toho nedokázal! Vždyť nemůžete vyjít ani přes práh."

„Máš pravdu, děvče. Milion je málo!... A tak jsem přece došel šťastně a bez ourazu domů. Jak mi potom bylo pověděno, hledali mne v skutku v Pivkovicích. Byl jsem doma, ale do světnice mezi ostatní jsem nesměl. Bratr měl malé děti, byly by mne prozradily. Zůstával jsem na půdě. Spravoval jsem tak ty hadry, aby mi čas ušel. Ó, byly to dlouhé dni! . . . Nechtěl jsem to vlastně povídat, ale vidím již, že toho třeba, abyste mi rozuměli. Šenkýř Suda (co se mu ten syn oběsil) měl děvče. Nebyla ani jeho, byla jen schovankou, ale takto děvče hezké, drobné a štíplé — aby ani ze selského nepocházelo! — a to jako by mne rádo vidělo. Mně se děvče také líbilo. I nedal jsem si pokoje: půjdeš k ní! A také v jedné noci, kdy měsíc právě nesvítil a všude bylo ticho, slezl jsem s půdy a přikradl se pod okno Bětuščino. Bětuška jí říkali. Pod oknem měl pes boudu, ale mne znal — neštěkal. Zaklepal jsem — Bětuška se okázala v okně . . . A pak jsem přišel ještě několikrát."

„Jak jste byl stár tou dobou?" otážete se v údivu.

„Nu, což mně mohlo být? Kluk jsem byl ještě — dvacet mi nebylo!"

Zakroutíte povážlivě a snad i poněkud nedůvěřlivě hlavou a pantáta pokračuje:

„Říká se však: ďábel nikdy nespí. A nespal ani tehdáž. — Za Bětuškou brousil také nějaký Josef Novákovic, chlapík takto a možný, ale Bětuška mu nepřála. I vyzkoumal on, že já u ní bývám, a navedl na mne. Jednou k ránu — ležím doma na seně, ledaco na mysli rozvažuje, nespal jsem — zaslechnu okolo chalupy nějaký dupot. Vstanu, přiblížím se opatrně k vikýři — nebylo daleko do východu slunce a měsíc svítil jako rybí oko — vidím, kterak obstupují chalupu. Teď byla rada drahá. Ale anděl strážný, nikdo jiný, vnukl mně myšlenku. Přiskočím ke komínu a zkouším prorazit doškovou střechu. Povedlo se mi: došky byly zpuchřelé a snadno povolily. Prolezl jsem, zachrastil

zase otvor a usedl za komínem. Sem nebylo vidět od žádné strany ze vsi ani ze dvora samého. Sedím tedy a čekám. Nad Píšečným lesem vychází slunce a rybníky před ním lesknou se jak rozlité stříbro. Slyším již, kterak pode mnou všude prohledávají a se umlouvají . . . Jakých úzkostí vystáli za tu chvíli asi bratr s matkou starou, ubohou! — Nenašli mne, odešli s nepořízenou. A mně bylo tak milo za tím komínem! Pravda sice, prohřál jsem se do sytosti, sluníčko bylo tehdy učiněný oheň. Vyseděl jsem tak den i noc a zase celý den a ještě do půlnoci — jenom když mi přinesli něco jíst, slezl jsem na chvíli, a to ještě bratr pozoroval, v noci pak mi bylo pilně se chránit usnutí, abych nepřepadl a nepolámal sobě oudy. Třetí noci, když nastalo trochu ticho, utekl jsem na Hrad do lesů. Tam, toť jsem věděl, za mnou nepůjdou, aby mne hledali. A živobytí? Což mladý člověk! Nějak bude, pomyslil jsem si, a pro nejbližší dobu vzal jsem něco s sebou. Utíkaje zastavil jsem se přece ještě u Bětušky, abych řekl, kam hodlám. — Znáte snad ty lesy u Hradu? Říkají tam u Hradu, poněvadž prý v těch místech stál někdy hrad, ale tomu jest už asi hezky dávno. Takto je místo ke hradu zrovna jako stvořeno, a posud lze vidět velikou do kruhu hradbu z narovnaného a nasypaného kamení, a také snadno je vyrozumět, kudy se přijíždělo a kde byl asi zdvíhací most, ale jak pravím, to už ani tatík Žižka nepamatuje. A kolem pak do kola toho, jak říkáme, Hradu je samá skála a samá jeskyně a divné, přepodivné stromoví všelijaké, a něco takového na všem leží, až je člověku i ve dne úzko, což teprva v noci! Ale já nedbal. Vyhledal jsem si nejpříhodnější jeskyni, vystlal ji, jak bylo možno, a tak jsem se v ní ubytoval jako nějaký poustevník nebo sysel . . . Netrvalo dlouho, hned druhé noci potom, přišla za mnou Bětuška. Bylo to tak: dřímal jsem, nedřímal — nevím — uslyším pojednou šustot a šramot. Nelekl jsem se. Což by mohlo být? Dravých zvířat zde není a nějaké noční pokušení aby to bylo — proč by mne chtělo pokoušet smutného člověka? Udělám však přece kříž a čekám, hledím . . . V tom vystoupí na místo, kam padalo světlo měsíce, postava ženská a tiše se rozhlíží, ustrašeně. Hned jsem poznal, kdo je, a můžete si pomyslit, jak ve mně radostně srdce zabuchalo a jak jsem jí byl vděčen z její ke mně lásky, neboť to není maličkost pro mladé děvče, aby se vydalo v noci v ta místa. Zavolám: ‚Bětuško!‘ A ona hned ke mně s radostným jásotem přiběhne jako malý pejsek. Usedli jsme spolu a tak jsme si povídali a plakali oba. Bylo v máji, noc teplá, ale vlhký vzduch lesní prochladil přec brzy lehký její oděv. Chvěla se jako osyka. Povídám: ‚Bětuško! není jinak, jdi už domů! Než bude svítat.‘ A ona, že tu při mně zůstane. ‚Kterak zůstaneš, blázínku? Co bychom zde spolu dělali?‘ V pláči jsem ji doprovodil na kraj lesa.“

Jak patrno, libuje si pantáta posud v upomínkách na ty „hlouposti“ mladých let, nebo vypravuje o nich obšírně a vřele.

(Dokončení.)

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

antae molis erat...!

Ukončen zdá se tedy býti desítiletý Trojský boj o unesenou českou původní uměnu dramatickou, a co v posledních měsících před námi vyrostlo, zdá se podobati malému Římu divadelní samostatnosti národní.

Ano, celé dobré desítiletí domáhal se toho pérem i slovem hlouček divných blouznilův, aby se české divadlo zemské rozpomnělo samo nad sebou, aby přestalo býti otrockou filiálkou cizích jevišť, aby se nezvrhalo v rejdiště zchrátralých nebo hnilobních směrů cizáckých, aby si zošklivilo býti skladištěm pro nechutné odpadky předměstských divadel Vídenských, Berlínských a Pařížských, ale aby se ze všech sil snažilo, státi se ústavem v pravdě českým, věrným a vytrvalým pěstitelem domácí produkce, stanem národního ducha, chrámem probudilého národního vědomí. Z Umělecké naší besedy vycházel pamětní spis za pamětním spisem, dovolávaje se obratu, a Jednota spisovatelů a skladatelů dramatických důraznými memorandy a přímým zakročováním pracovala k tomu, aby se netoliko po právu dělo původním prácem, ale aby vůbec postavení domácích dramatiků stalo se vděčnějším a důstojnějším. *Osvěta* od prvopočátku zasazovala se veškerou silou o to, aby česká dramatická produkce přestala býti na českém jevišti Popelkou příkře odstrkovanou, aby přestala býti z jediného uměleckého ústavu svého po celá období vypuzována. Všechno nadarmo! Nad voláním: „České divadlo má náležeti především české produkci!“ krčeno ramenoma, posmíváno se mu jako přemrštěné žádosti za nějakou pošetilou nemožnost a s velkopanskou důmyslností vykládáno nám, že se na prospěch české dramatické poesie nic měniti nemůže, poněvadž prý má naše divadlo za každou cenu přinášeti všechno možné, co jiná cizinská, hlavně ovšem Pařížská divadla. Tak došlo až potud, že každý nový český kus byl od divadelní správy pokládán za vzcházející pohromu a od větší části obecenstva za malé národní neštěstí; bylli pak přece, jako z musu, vypraven, byl vypraven na rychlo i bídně a sehrán ještě bídněji. Čeští herci spatřovali v dávání českých novinek zbytečné, úmorné přetěžování, v čemž publicistikou přátelsky utvrzováni byli. Před tribunálem kritiky stál tu dramatický autor jako zločinec, a rozsudkové Aristarchů netajili ani svou škodolibost a zlomyslnost, jestliže se na svou filosofickou perfidii nepyšnili. Čtenářstvo mělo rozkošnou švandu. Skrovné výjimky potvrzovaly pravidlo, jako vždy. Celkem bylo vše tímto protinárodním vichrem zachváceno, aniž bylo možná tušiti, kdy vichr doburácí.

A doburácel. Na jak dlouho, nevíme; leč alespoň v posledním roce nejenom že česká produkce nebyla více vypuzována, nejenom že přestala být ubíjenou Popelkou, ale — dive divoucí! — česká produkce zaujala na faktickém repertoiru imponující místo, stala se paní a vladařkou.

Starší kusy se nově studují a vypravují, domácí autorové dopracovali se také hmotně důstojnějšího postavení, spisovatel za spisovatelem přihlašuje se k praporu dramatické poesie, nové a nové kusy se na prkna uvádějí a hojně opakují, obecenstvo přestává býti předpojato, a kritika začíná se vzpamatovati nad svou povinností, ano nadešel i překot: nejeden referát bují nekritickou reklamou. A neníli od té doby, co seznáno bylo, že Josef Jiří Kolár dramaturgem ředitelstva býti nemůže, toto místo zase a šťastněji obsazeno, činíli se posavade tomu neb onomu zadanému kusu křivda, že se na jeviště neuvádí, ačkoli je divadlo pro každého schopného spisovatele, pronášejíli se na výkonné síly tu i tam ještě nyní stížnosti, že při původních pracích nevynakládají všeho svého umění atd., hlavní věc jest nepopíratelná: *české divadlo vítězně vybojováno jest české produkci, a česká dramatická poesie dokázala, že je s to, české divadlo udržeti.* Jakou srdečnou radost měli by Hálek a Pfleger, kteří marně stáli v čele obrany na prospěch domácí práce podnikané, aniž by jim bylo popřáno bývalo, šťastného rozhodnutí se dočkati, kdy by spatřiti mohli tento krásný a pro písemnictví tak důležitý úspěch!

Naše divadelní rozhledy pohříchu byly nuceny, skoro neustále setrvávati v oposici proti dřívějšímu převrácenému počínání divadelních správ. Tím vděčněji a důrazněji uznáváme nyní, že, jakkoli k utěšenému převratu v divadle našem též jiní faktorové přispěli, hlavní zásluha náleží divadelní správě, ředitelskému družstvu a divadelnímu ředitelstvu, jimžto třeba vzdáti pochvalu tím upřímnější, že zásluha jejich, byť ani spojena nebyla s hmotnými oběťmi, není nahodilá, nýbrž zakládá se na jasně pojatém a určitě vysloveném uvědomění, jež příjemnou naději vzbuzuje, že týž chvalitebný směr i nadál ovládati bude. Vydalať divadelní správa na počátku dubna t. r. přehled činnosti českého divadla zemského, kde výslovně praví: „Vytýkalo se družstvu předešlému, že málo pěstovalo plody musy domácí, přihlížejíc více k výsledkům kasovním nežli ke stránce národní a umělecké. Výtka ta nemůže se nižádným spůsobem dotýkati správy nynější, a veliká řada novinek původně českých v činohře i v opeře poukazuje velmi určitě, jakým směrem se nyní pokračuje, a dává zároveň utěšené svědectví o rozkvětu dramatické plodnosti české. Od 1. ledna 1881 byly po prvé provozovány následující činoherní novinky české: *Lipany* od V. Vlčka, *Smiřičtí* od J. J. Kolára, *Starý vlastenec* od A. H. Sokola, *Růžové okovy* od Šmorance (a spol.), *Moderní Ariadna* od Koukla, *Jedenácté přikázání* od F. Šamberka, *Probuzenci* od F. A. Šuberta, *Nerovné manželství* od O. Pinkasa, *Josef K. Tyl* od F. Šamberka, *Drahomíra* od Jar. Vrchlického, *Stará historie* od J. Zeyera — tedy jedenácte původních novinek během pěti čtvrtí roku. — Tato číslice mluví jasněji nežli celá pojednání." Zajisté a tím přesvědčivěji, že od dubna do polovičky června t. r. provedeny byly ještě další původní dvě novinky: *Karthaginka* od Josefa Durdíka a *Smrt Odyssea* od Jaroslava Vrchlického. Naproti tomu stěžuje si družstvo, že mu bylo zápasiti s četnými nehodami v materielním vzhledě nepříznivými. Vykonány přípravy k otevření národního divadla, rozmnožen divadelní personál a zcela nová úprava opatřena; však v Národním divadle hrálo

se jen dvanáctkráte, po čemž uzavřeno, a katastrofa ze dne 12. srpna 1881 zničila nové divadlo a v něm i valnou část nové úpravy. Nezbývalo, nežli se vrátit do malých prostor zatímního divadla, a přece celá řada členů byla si vymohla zvýšených gáží, tak že nynější roční gážový état našeho divadla zemského činí o 48.000 zl. více nežli za předešlých let. Požár okružního divadla Vídenského odstrašil obecentvo na čas od chůze do divadel. Nové české divadlo koupeno a upraveno. „Bohužel," končí přehled činnosti zemského divadla, „musíme s politováním se zmíniti o nechuti ano i zlovůli, jakou chovají jisté kruhy naproti družstvu divadla národního. Pomíjejíce všechnu obětavost družstva, libují sobě v trapném strannictví, které zajisté k tomu nepřispívá, aby se účastenství obecenstva zmáhalo. *Považovali jsme za svou povinnost, poměry tyto přímo dle pravdy vyličiti, abychom ještě v čas upozornili české obecenstvo na nebezpečí a povzbudili je k většímu vlasteneckému účastenství při jediném našem velikém ústavu dramatickém a přiměli k větší přízni všechny kruhy, které vůbec mohou a mají mu prospívati.*" Jako jsme vždy, také za smutných, scestných poměrů divadla, národovcům přimlouvali, aby našemu divadlu nejúčinnější přízeň věnovali, dovoláváme se za týmž účelem národního vědomí ve všech našich vlasteneckých vrstvách též nyní, a zvláště nyní, kdy nastal tak čestný obrat, podněcujíce našince, aby zemské divadlo, přední chrám našeho umění, hojněji a hojněji, vroucněji a vroucněji sobě oblibovali, aby je nejen udržeti, ale svým přispěním k rostoucímu rozkvětu přivesti se snažili a z požitků jemu tam podávaných pro své srdce a pro svého ducha výdatně těžili.

Projevujemeli divadelní správě nejchvalnější uznání za to, že přese všechny obtíže, s nimiž jí zápasiti bylo, nejsmělejší požadavky, které o pěstování domácí produkce na zemském jevišti kdy pronášeny byly, bohatou měrou vyplnila, ano předstihla, neopíráme se tím horlivé snaze, uváděti na divadlo naše též nové i starší kusy cizí, jenom když se při výběru přihlíží k vynikající poetické hodnotě jejich. V této příčině však to neb ono naše přání zůstává přáním. Ovšem, protože dramatické zlatodoly vyčerpány jsou, nezbývá, nežli sáhnouti ke stříbru, ale proto nebylo by třeba, zdvíhati divadelní měď. Sensační dramatické žezlo Sardouův, Augierův, Feuilletův, Dumasův ml. jest nalomeno, a také firmy à la Moser, Arronge, Rosen, Berg ocítily se na dně svého podnikatelského fondu; proto však na př. zajisté netřeba, by do předního uměleckého ústavu našeho s rochajícím spřežením vjížděla nejposlednější fotografická firma Cochon et compagnie, jinde tak energicky odmítaná. Divadelní správy, které neuměleckým směrům hoví, jsou samy sobě nepřítelkami. Vidíme to nejlépe na úpadku Vídenských divadel, který se již před požárem v Okružní třídě dostavoval. Přepepřená strava se na dlouho nesnese, a soudnější člověk se jí raději ani nedotkne. Vždyť ještě mnoho krásného, mnoho skvostů zůstalo jako nepovšimnuto: Sofokles, Calderon, Molière atd. Anebo: nadešlý nedostatek cizích novinek uhrazujte ještě výdatněji z jistin domácích — vždyť se vám jich nenedostává! Leč nikoli, nedostatek cizích děl nebudiž, jak se tomu silně podobá, jedním z neskrovných faktorů, které působí, že se nyní bedlivější pozornost věnuje domácím prácem, nýbrž

zůstaniž při tom, aby pěstování domácí produkce bylo účelem, vše ostatní jen prostředkem.

Království připlácí značný stálý příspěvek na divadlo naše, a proto země a její representant zajisté toho vymáhati mohou a mají, aby se v divadle postupovalo drahou království důstojnou. A kterak si počíná nynější p. intendant dr. Jakub Škarda? Kdy by se jeho kroky posuzovati měly podle projevů v novinách proti němu uveřejňovaných, nemohla by odpověď zníti než nepříznivě. Nestrannému dlužno přihlednouti blíže. Nic neoznačuje zvláštní poměr, v němžto se divadelní správa a divadelní intendantura nyní nalézají, případněji nežli zasláno, jež p. dr. Škarda dne 23. dubna t. r. v novinách uveřejnil, a odpověď, jížto se mu na ně dostalo. Dle onoho osvědčení svého, jež, jak ihned podotýkáme, vztahuje se *k celoročnímu zápasu*, a hlavně k poměrům *as před rokem* u divadla vládnuvším, naléhá p. intendant neúprosně na to, by divadelní smlouva ředitelského družstva s výborem zemským byla přesně zachována, by se divadlo nevedlo „jen nahodile ode dne ke dni beze všeho plánu," by repertoir nekolísal, by přípravy k představením nebyly nedostatečné, by úprava byla patřičná. Všecka tato snaha vykládá se p. intendantovi ve zlé. Aby tedy obecenstvo samo posouditi mohlo jeho péči o divadlo a pokud byly odůvodněny jeho výtky, uveřejní p. dr. Škarda všechny své dopisy ve věcech divadelních, co zajisté bude publikace nemálo zajímavá. Zasláno, těžce nesouc, že žurnalistika po delší dobu ve věcech divadelních zůstává namnoze pasivní, končí pak těmito lapidárními větami: „Máme nyní tolik spisovatelů nadaných, že by z domácí práce mohla sestavována býti značná část dobrého repertoiru, kdy by se práci té věnovala náležitá pozornost a kdy by pěstovala se soustavně, jak jsem opět i opět ředitelstvu připomínal." Má tedy původní produkce důležitého, uvědomělého a úspěšného zastance také v nynějším intendantovi divadelním, a šťastná změna v posledních měsících na prospěch domácích děl nadešlá jest *také jeho zásluhou.* „Když však místo toho kupují se kusy jako Tatínkova ženuška, Jonathan a j." (a j., to jest Dumasovská Princezna Bagdadská nebo Zolovský Zabiják), „které pro jich nemravnost jsem zapověděl; když na vyzvání, aby oznámeno bylo, jaké přípravy se dějí na zimní saisonu nebo zase na letní saisonu, nedá se odpovědi nebo se oznámí, co se později ukáže býti nepravým: nelze se snad diviti, že to nechválím, nýbrž že důrazně naléhám na to, aby se divadlo nezůstavovalo náhodě, nýbrž aby pracovalo se důsledně na jeho zvelebení, *by obecenstvo nemusilo divadlo navštěvovati z národní obětavosti, nýbrž by tam spěchalo k poučení a k ušlechtilé zábavě.*"

Po té uveřejnil správní výbor družstva divadla národního o vyjádření p. dr. Škardy usnesení ve schůzi 29. dubna t. r. učiněné, v němžto dí: „My jednoduše odmítáme, z čeho nás (dr. Škarda) obviňuje, však v listech veřejných do žádné polemiky pouštěti se nehodláme. Jsouť všechny výčitky nám činěné dávno vyvráceny, a kdy by ani vyvráceny nebyly: místo, kde spory mezi divadlem a intendancí vzniklé se projednávají, jest někde jinde. Opětné vyvrácení výčitek znova podáno bude přímo panu intendantu k vlastním rukám."

Nikoli. Jako se divadelní správě bezdůvodně upíralo právo, aby v novinách uveřejňovala přehledy, byť příznivé, o své činnosti, v čemž přec, jako každý člověk a každá jednota, má úplně svobodnou vůli, jenom že by divadelní správa je podepsati nebo redakce novin pramen, z něhož jí přehled došel, pojmenovati měla: tak nemůže intendantovi zkracováno býti právo, aby jeli v novinách jako protivník a škůdce ústavu jeho dozoru podřízeného vyličován, dokazatelnými údaji se bránil, když je zemi a trochu také současným kulturním dějinám ze své činnosti zodpověden; a jako jsme se nenadáli, že by kdy z divadla vyjíti mohlo k zástupcovi království, divadlu subvenci platícího, vyjádření tak ostré, doufáme, že ředitelské družstvo divadelní podnikne vše, aby se spor neopakoval a družstvo i ředitelstvo ve vzájemném souhlase s intendancí k společnému cíli pracovala: k udržení a povznesení národního umění dramatického. Každý zlozvyk poškozoval by věc samu, která ve hmotném vzhledě tak citlivou se jeví. Skoro vše jest *nyní* na nejlepší cestě, a všechny strany mají proč se z toho radovati.

A tedy podobalo by se, že žijeme v zlaté době českého divadla. Kvantitativně se zajisté mnoho původního pracuje i dává; na jaké výši však české drama posledních saison kvalitativně stojí, může rozhodnuto býti toliko na základě podrobnějšího rozhledu dramatických prací provozovaných i neprovozovaných.

Od památného, každým věrným našincem po tak drahná léta s posvátnou toužebností očekávaného, a přec mnohým upřímným národovcem se skalenou radostí prožitého dne, v který slavnostně otevřeno naše skvostné a — jako skoro všechno, co se českým nazývá — kletbou neštěstí zachvácené národní divadlo, přinesl nám objařený štěp národní produkce *sedm* z české minulosti vyňatých, více méně historických dramat od více méně osvědčených a povolaných sil spisovatelských. Celá stupnice našich dějin odehrává se v pracích těch. Z periody téměř klidného převratu, v níž domorodné pohanství složilo zbraň před náukami cizozemského křesťanství, čerpal Vrchlický choulostivou látku k *Drahomíře*. Ze slavné, bouřně převratné doby, za které v Čechovi procitl pohanský skeptik, aby pod praporem rudého kalicha světskou nadvládou katolicismu v kořenech otřásl, vážili Durdík a Vlček, onen k *Stanislavovi a Ludmile* z let vývoje, tento *v Lipanech* z let vrcholu oné polylogie tragické. Na strašném zápasišti sedmnáctého věku, lupičstvím, požáry a popravami oplývajícím, na kterém slovanské, germánskému meči nedostupné husitství ustoupilo volnoduchému germánskému protestantství, nalezli reky Kolár pro své *Smiřické*, Krásnohorská a Dvorský pro svou *Harantovu ženu:* Kolár obral si dobu vypjetí, Krásnohorská a Dvorský léta katastrofy v další této tragické polylogii věhlasu českého. A v strastiplném, z počátku naprosto zatemněném a později mnohoslibným zásvitem nového šťastného obratu zjasněném bludišti, nad kterým se jižjiž probuditi měla a v novém, neúmorném lesku probudila zora moderního národního uvědomění, síleného slovanskou myšlenkou a tuženého světovou vzájemností, vynořily se postavy, které se vyskytují v Šubertových *Probuzencích* a v Šamberkově *Josefu Kajetánu Tylovi.*

K velikým dojista úkolům povolává české dramatiky mohutná historie naše. S jakým tedy historickým duchem a s jakým básnickým štěstím uchopili a zmocnili se naši spisovatelé svého materiálu?

Kritický rozbor Durdíkova pokusu a dramatické studie Harantovy ženy podal jsem čtenářstvu Osvěty již v předešlém ročníku. Rozpisovati se o vnitřní hodnotě *Lipan*, k tomu máme vázané ruce pro poměr spisovatelův k tomuto časopisu. Avšak vůči tragédii této vyvolána byla principielní otázka, jaké stanovisko má dramatický básník v historické vážné hře zaujíti vzhledem k okolnostem, v nichžto sobě tradice a věda odporují. Promluvíme o ní později v souvislosti s jinou otázkou příbuznou.

Po *Lipanech*, když jimi zahájena byla činoherní představení v nově otevřeném národním divadle, následovali v něm jakožto druhá činoherní novinka *Smiřičtí*, historické drama ve čtyřech jednáních od Josefa Jiřího Kolára, které letos v Lumíru tiskem vyšlo. Kolár libuje si patrně nejvíce v době, která počíná králem Rudolfem II. a končí králem Ferdinandem II. Jeho Monika, Magelona i Pražský žid hrají v nejtragičtějším padesátiletí české minulosti, a v tuto dobu spadají svým dějem také *Smiřičtí.* Kolár mezi českými dramaturgy vyznačil se tou zvláštností, že pro své skladby bez rozpaků bral, kde právě našel co vhodného. *Smiřickým* v této příčině mezi jeho kusy sluší snad nejvíce název originálu; však spravedlnost ukládá nám poukázati na to, že kus ten v hlavní věci i v podrobnostech jest jaksi ozvěnou dramata *Černé duše* od Ladislava Stroupežnického, které r. 1878 na zemském divadle našem provozováno bylo. V Osvětě téhož roku referoval jsem o Černých duších stručně, že založeny jsou v souvislosti veliké katastrofy Bělohorské, že osnovu tvoří lakota hlavní osoby kusu, Markéty Smiřické, chtící sobě získati rodinné jmění, aby se povznesla, možnoli až na trůn, že Markéta za pomocníka zvolí sobě nejzavilejšího intrikána, kterého lstivě předstíranou láskou sobě pro své záměry zabezpečuje, že v události zapleten jest i zimní král Bedřich Falcký, že obě přední osoby i pomocník její postrádají básnické oprávněnosti, poněvadž jim schází duše dramatického charakteru: svědomí; neboť beze všech rozpaků před skutkem a beze všech vnitřních výčitek po skutku páchají nejpodlejší zločiny. A tím naznačen jest, jak se ihned přesvědčíme, též obsah i ráz Smiřických.

První jednání odehrává se v Pražském domě pánů Smiřických. Intrikán kusu, Jareš Bukovský, regent panství Smiřických, odhaluje nám svou černou duši těmito slovy:

Prv Sigmund, tří zdárných synů otec,
mnou poslán do nebe neb do pekel —
pak Jaroslav, syn jeho nejstarší,
strýc jeho Albrecht, syn i Albrecht Jan,
tož větev poslední hrdého toho kmene,
ti všichni rychlou smrtí zhynuli,
jak zhoubným leskem jeden za druhým.
Jsemť toho rodu Joviš záhubný.
A pro koho jsem zdvih' tak hroznou bouři?
Ne pro svou vlastní spásu — při sám bůh!
ni duševní, ni tělesní, — leč pouze
pro tebe, Salomeno, diblice,
bys vládla celým statkem Smiřických . . .

Také Markéta Salomena Smiřická vystoupí jako dokonalá litice. Zuřivě žádá, by Jareš myšlenky divoké, ty dravé šelmy, vyštval k novým zápasům, poněvadž její sestra Kateřina se na zámku Jičínském prohlásila za jedinou dědičku statku Smiřických a za poručnici svého bratra Jindřicha, žena od Jarše z hrubého smilství se „sprostým rodákem“ obviněná a proto do vězení uzavřená, z kterého ji Otto z Vartenberka vysvobodil, aby ji za choť pojal. Markéta Salomena spoléhá, že na její prospěch a na škodu sestřinu má platnost poslední vůle Albrechtova, ačkoli jí Jareš připomíná: „Vždyť víte přec, že jsem — ji zfalšoval.“ — Věru, důkladní to dva zlosynové z motivu důkladně nízkého. Před českým panstvem předčítá se podvržená závěť Jana Albrechta Smiřického, minulého spolugubernátora a direktora království českého. V tom rychle s lešení katafalku, kde spočívá mrtvola Albrechtova, sběhne Kateřina Smiřická, divoce prohlašujíc závěť za podvodnou a Jareše za Albrechtova vraha. Výstup to velice effektní. Kateřina pociťuje soustrast sama s sebou: „Celé mé živobytí bylo doposud nepřetrženou řadou útrap a žalných svízelů,“ a když ji Jareš jízlivě podráždí poznámkou příliš nevhodně groteskní: „Paní Kateřino, do vaší hlavy vlítl jakýsi brouk zmatečného zpěvu,“ uhodí jej Kateřina ve tvář. Spisovatel chtěl tím Jarešovu zlosynství dodati nového vznětu, ale zajisté zcela zbytečně, poněvadž tohoto Jareše nemožno více přejarešovati. V Cidu nebo v Essexu má poliček rozhodně odůvodněné místo. Tam skutečně mocněji vypne děj. Kateřina jest katolička a přeje si zimního krále vypuditi z Čech; proto ji Salomena prohlašuje za vyděděnou soudem božím, a když se Kateřina v přepychu svém prohlásí, že neuznává hýřila Bedřicha falckého za krále, dává jí prokurátor královské komory Jindřich Slavata z Chlumu a z Košumberka výstrahu, nic více než výstrahu, že přečin takový přísným pokutám podléhá, po čemž přistoupí ona odhodlaně k Salomeně s jedovatými, nesesterskými slovy: „Pojď, sestro, my poslední dvě větve rodokmene Smiřických budem přes ulici kráčeti za rakví, nesouce na bedrách přeslice jak tichá, smířená jehňátka, se sklopenou hlavou, v rukou majíce dlouhé růžence, brebencujíce modlitby a vzdychajíce v žalné zkroušenosti, aby lidé na ulicích myslili, že se obapolně vroucně milujem, že jsme o dědictví sestersky se srovnaly a rozdělily, — že bratr Albrecht nebyl otráven, nýbrž že blaze zemřel v našem náručí, — že ďáblu jsme se nezapsaly, že nelpí kletba na bohatství rodu Smiřických, a že snad se opijem na kvasu pohřebním. — Fi! — Tvá ruka páchne krví.“ — Patrně si obě sestry nic neodevzdají: par nobile sororum! Rodinná podobnost je skorem úplná: Regan a Goneril, ale bez Kordelie. Když básník líčí v člověku divé zvíře, mívá z pravidla zevní úspěch zabezpečený, avšak myslíme, že modernímu básnictví dramatickému vytčeny jsou vyšší úkoly. — Spisovatel střídá ve Smiřických verše s prosou; Shakespeare činí ve svých dramatech tolikéž, aby místa idealističtější od realističtějších rozlišoval a tím účinného kontrastu dosáhl: leč u Kolára marně bychom v této příčině hlubšího odůvodnění hledali.

Přes vytknutý základní nedostatek svůj zbuzuje první dějství značné očekávání. Ale hned počátek jednání druhého přináší nám

malé sklamání. Vidíme, že děj na tu chvíli nebude postupovati, nýbrž že nadchází nová exposice, která by se byla měla v prvním aktu skončiti. Vystupuje totiž celá řada nových osob: Václav Budovec z Budova, president nad apelacími a místokancléř království českého, hrabě Jáchim Ondřej Šlik, nejvyšší zemský sudí a landvogt v Hořejších Lužicích, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, nejvyšší písař zemský, Bohuslav Berka z Dubé, nejvyšší purkrabí, později též králová Alžběta, král Fridrich a j. V prvním jednání nakupeno jest mnoho temna; protož uznává spisovatel za nutné, aby v průběh děje vpustil něco světlejších paprsků historií mu poskytovaných. Jsme v bohatě vyozdobené zahradě na hradě Pražském. Všude nádhera, všude laškování a smích — a zemi hrozí nebezpečí, snad i záhuba! Král Fridrich se baví, hýří, kázeň klesá, jeho žádoucí spojenci: anglický Jakub, sedmihradský Betlen Gabor ani evangelická knížata německá nepodnikají pro zimního krále ničeho. Snadno tedy bavorský Maximilián s ligistickou armádou, spojiv se s Bukvojem a Dampierrem, zmocnil se města Písku a postupuje ku Praze. Jareš pojednou prohledl, poznává, že ho Markéta Salomena ličenou láskou klame, chtíc krále, jenž „jí jaksi náhle vlezl do srdce," penězi z otcovy pozůstalosti na trůně upevnit. Jareš, tento náruživě milující Jareš, chce jí v tom pomáhat, by jí valný díl kořisti vyrvati mohl, soudě takto:

Padneli král Fridrich,
toť jeho přívrženci padnou též,
propadnou svými statky, ba i hrdly,
a do vyhnanství budou nuceni.
Též paní Salomena, kteráž zdárně
v tom odbojnictví měla ruku svou.
Já nyní přičiním se, abych o všem,
co při dvoře, co v radě českých pánův
ku škodě císaře se osnuje,
do Vídně tajné zprávy odeslal,
a tak se osvědčil co věrný poddaný.
Tak, Jareši, se na vrch dostaneš
a budeš pánem.

Salomena konejší Jarešovu žárlivost na krále čistými slovy: „Játˇ tvému chtíči též se podrobím, ba snad se stanu i tvou — manželkou," a když jí Jareš namítne: „A manžel váš?" bez rozpaků ví ušlechtilou pomoc: „Můj manžel — nu, jest živ, a — neživ též, — kdy bude potřeba." Kterak může tak prohnaný ničema jako Jareš věřiti tak podlé příšeře jako Salomena? Oba osnují spolu vraždu Kateřininu a Jareš slíbí, že Salomeninu sestru otráví, začež mu Markéta Salomena obnovuje slib, že ho veškerým blahem své lásky zasype, a dá mu na důkaz prsten. Rozumí se, že ho chce ošálit:

V to nízké objetí sprostého sluhy
neklesne Salomena Smiřická.
Mě vede jiný cíl. Mě *vede* láska,
tož láska k tobě, králi Fridriše,
jenž naší snahou na trůn dosedls.
Své vydobyté poklady chci ráda
ti k nohám dát, bys trůn svůj upevnil,
a za toli vyzískám lásku tvou,
zmizí snad Alžběta, tvá královna,
a Salomena zajme její místo.

Nyní tedy má také Alžběta padnout. Každou chvílí padají záměry jednajících osob hloub a hloub do krve a bahna. Kterak máme uvěřiti ženě tak zlotřilé, že je schopna lásky? To slovo zní protivně v jejích ústech. Slovo chtíč neznělo tak odporně. — Prokurátor Slavata oznamuje Salomeně, že její pře o dědictví vznesena jest na krále, a nemístně sobě s ní zažertovav: „Vám spaní neslouží, mně žaludek," dobírá ji sobě: „Vám krále odevzdávám, snad i on se míčem stane v rukou obratných," — a Salomena nespokojujíc se tolika většími zločinnými zámysly, chystá se už také k menším, aby jí otravný dech nedošel: „Ba snad se stane," volá za odešlým Slavatou, „nač ty nepomýšlíš, až ty co míč sám budeš zahozen." Tedy zase nové darebáctví! — Tragédie hnusné lakoty ustupuje jižjiž nechutné kresbě karikaturní. — Následuje výstup, ve kterém Kolár nápodobí známý výjev Shakespearova Jindřicha V., jako se vůbec Kolár ve Smiřických snaží Shakespearovu dikci nápodobiti. Sám nadšený ctitel Shakespearův, Herman Ulrici, nazývá onen výjev Shakespearovy historie rušícím výstřelkem a tamní jazykové studie princezny Kateřiny při nejmenším velice zbytečnými. Nápodobitelové z pravidla přepínají, co nápodobí. To se přihodilo též Kolárovi. Alžběta anglická se učí od nejvyššího kancléře, Václava Viléma z Roupova, českému jazyku spůsobem tímto:

Alžběta. Attention — en bohème?
Roupov. Pozornost.
Alžběta. Pozor — nos. Eh bien, seigneur Ruppa. Pozornos! — (Zastaví se u klece.) Ici la cage d'or? — En bohème?
Roupov. Zlatá klec.
Alžběta. Zlatá — kles.
Roupov. Non, non, Madame — klec.
Alžběta. Ah ça — klec. Et le perroquet? (Ukazujíc na papouška.)
Roupov. Papoušek.
Alžběta. Ah — papoušek. Papoušek — c'est un mot très delicat — papoušek, ça me plait, comme le mot „láska."

Toť jsou nejapné žerty, vypočítané pro nejnevzdělanější obecenstvo. Tragické pathos krčí nad nimi ramenoma.

Královně se líbí český jazyk, a královi mělničina: „Z dědičné mé (sic) vlasti na Rýně Rýnské révy do Čech zavezu a vinný keř krve červené s keřem krve bílé zasnoubím. Ba, postarám se, by v Čechách vždy bylo veselo." A když Mikuláš Dačický z Heslova a na Kbele ze své *Prostopravdy* mu přednesl, že král má vždy „starat se, by v boží svátek sedlák jídal kapouna," slyšíme karikaturu francouzského Jindřicha IV.: „Oui, oui, sieur Dačický," směje se král, „budem se starati, by sedlák též dostal kapouna à manger, à manger." Jak viděti, není král všude dosti případně ani dosti originálně stilisován. Kolár libuje sobě nápadně ve zdánlivě drastických slovech a myslí, že výrazy jako brouk, žaludek, kapoun, sedlák jsou samy sebou vtipem, ano není málo mezi námi rozšířeno mínění, že k upotřebení podobných říznosti, k nimžto se v první řadě slova veš a blecha počítají, je potřebí obzvláštní geniálnosti. — Katolík Otta Henrich z Vartenberka, příjmím Kulhavý, předvolaný před krále, přichází se zlostně ptat, proč Kateřina Smiřická, jeho choť, byla z dědictví vyloučena, ač jest nejstarší dědičkou. Budovec odpovídá, že soud pod jeho předsednictvím tak roz-

hodl, protože Kateřina ruší mír země, chtíc, by král s trůnu svržen byl. Divně to spravedlivý soudce, ten náš velebný Budovec! Vartenberk se prohlásil, že se králi nepoddá, že statků Smiřických se nevzdá, — král ho zatýká rukou Slavaty, manžela Markéty Salomeny. A již opět přeje si Jareš nové krveprolití: kéž by divokého tůra Vartenberka vedli už na porážku! Salomena Jareše objímá: „Tím políbením dám ti posilu,“ a Jareš divoce se jí zapřísahá: „Tím políbením plane ve mně síla, že celý svět bych v chaos rozbořil!“ Takto, s menší dramatickou silou než jednání první, zakončuje se druhé dějství. Všude převládá zkrvavělé bláto. Dramatik má rozhodné právo voliti sobě postavy špatností proniknuté, ale jeho zločinci musejí zůstati lidmi. Umění odvrací se tam, kde místo člověka zaujme prasprostě darebácká nanicovatost karikovaných netvorů.

Třetí jednání přenáší nás na zámek Smiřických v Jičíně. Zas nové osoby vystupují: Jindřich Smiřický, bratr Salomenin a Kateřinin, Kunrát Friclav, hejtman Vartenberských mušketýrův, a Vojta Blud, zámecký kastelán. Exposice nebyla tedy ani v druhém aktě k místu přivedena. Mušketýři zanesli do zámeckého sklepa prach. Jindřich Smiřický, sedě na klekátku před kaplí, vyfukuje ze stébla od slámy bublinové koule do vzduchu: „Jsem stvořitel — tvořím světy, zeměkoule, hvězdy, a pouštím je do vzduchu, by se neudusily.“ Obrázek dojista poeticky založený, škoda jen, že stejnou postavu šílícího bratra známe z Kolárovy *Moniky*. Nemožnoť ovšem pochybovati, že básník má právo tytéž postavy bráti do různých svých dramat, jinak by cyklus, jakým bývala starořecká trilogie tragická, nebyl připustný; naproti tomu však právem pochybovati možno, že by za postavy dramatické zvoleny býti směly osoby hned při prvním vystoupení šíleností sklíčené, tak aby tím vývoj charakteru byl zamezen. Jindřich blázní, protože byl Jarešem uhozen do hlavy a shozen se skály. Páter Kajetán, jezovita z okolí paní Kateřiny Vartenberské, mísí se v rozpravu. Místo děje opanoval hezky bezčinný dialog. Kajetán chce statky Smiřické strhnouti na kněžské potřeby. Dačický z Heslova přichází přemluvit paní Kateřinu nejprve na oko, aby se odebrala do Prahy a k nohám králi poklekla; považujeť za jisté, že manžel její z vazby byl by propuštěn. Ale později vyzývá Dačický Kateřinu: „Vydejte jen peníze a poklad, ne své sestře Salomeně, nýbrž králi — ne co dar, ale co zálohu a půjčku na jistý čas, a manžel váš bude propuštěn, a vy obdařena jeho milostí.“ Kateřina však odepře to z lásky k víře: „Náboženství mé jest vaším zvoleným králem ohroženo, že je zcela hodlá vyplenit, ohroženo dědičné mé právo praktikami sestry mé a jejího příznivce Viléma z Roupova, ohrožena znova moje čest uvězněním mého šlechetného manžela, ohrožena budoucí spása vlasti mé, kterouž vroucně miluji.“ Kolik tu slyšíme vznešených myšlenek! Jaká to žena! Kam se poděla vzteklice, kterou Kateřina posud byla? Buďto zkrotla přílišně, anebo dříve přílišně zuřila. Čím zkrotla? Kdy by hned z počátku byla tak vystupovala, mělo by drama povznešenější vzezření a nepůsobilo by tolik jednotvárně. — Albrecht Eusebius Valdštýn, Smiřických strýc a na ten čas velitel císařského jízdeckého pluku, se objevuje: exposice trvá posud. Nepřichází prý jako sluha císařův, nýbrž jakožto věrný

přívrženec Smiřických, jejichž rod jej matkou obdařil. Obdivuje neohroženost (sic) Kateřinina ducha, radí jí sobecky, by vše poklady a zboží své, mající neobyčejnou cenu, odvezla na jeho rodinný hrad do Heřmanic, vojskem císařským obsazených. Kateřina však odepře, uznávajíc za svatou povinnost, aby je zachovala potomstvu Vartenberskému:

— pakli někdo přijde, jenž by chtěl
snad loupeživou rukou na ně sáhnout, —
ten pozná, že jsem žena mohutná,
jež u vědomí svatých povinností
hodlá i s hvězdami se pustit v boj,
a neděsí se ďábla, nýbrž boha.

Tak zní její rozhodnutí, kterým se ohlašuje katastrofa. Kateřina stává se zde první hrdinkou kusu, kdežto jí posud byla Salomena. To však nemůže byti předností v žádném dramatě, kromě snad výminečné v dramatě lásky. Valdštýnovi tedy selhalo, a proto prý pomyslí na jiný úskok. — Páter Kajetán mu v tom bude rádcem.

Valdštýn. Na její zbožnost musíš vložit šroub, jenž zámky k pokladu by otevřel.

Kajetán. Dost již jsem šrouboval, — k těm zámkům však nelze mi nikterak se přitočit.

Valdštýn. Nesmíš se unavit v té krušné práci, a pakli v čas se zdaří podnik náš, zde na Jičíně vystavím ti dům, v němž tvoje řehole se pozná v ráji.

Takéto diskursy v třetím jednání čtyřaktového kusu! Jak je to všechno slabé a chabé! Jindřich přichází šílet dál — či vlastně, on šílí jen za slunce, při měsíčku ví dobře, že jest pánem statků, Smiřickým. Když byl usedl do besídky, kde ho křoví zakryje, vystoupí Jareš, chtěje vniknouti ke Kateřině Smiřické, „jí ostrou dýku vrazit do prsou:“

Přicházím, Kateřino, bych ti vrátil
zas políček, kterým mě znectilas.

Dělajíli si takoví zlosynové z čeho co, je to nejspíš asi šibenice, a sotva políček. Kateřina přichází se modlit k své patronce. Jareš vyskočí ze zálohy, Kateřina před ním prchá, on se za ní s dýkou honí:

Zhyň, vzteklá ženo! —

(Jareš chce ji nyní uchopit, zvedne dýku, by ji zbod', — v tom ale okamžení vyskočil Jindřich z besídky, chytí Jareše od zadu za hrdlo, a vymknuv mu dýku, k zemi jej strhne, a Kateřina doběhla dveří zámeckých, na překot zvoní.)

Jindřich (maje pravou nohu na prsou Jarešových dýku nad ním třímá). Hoj, černý ptáku! Černý Augustine! Tys dal mně druhdy také políček a nyní já ho vrátím! (Chce Jareše zbodnout.)

Kateřina (volajíc). Zadrž, Jindřichu!

Jindřich. Aj, sestro, nemám bodnout? — Regenta já nemám probodnout, jenž tebe vraždit chtěl?

Kateřina (opět zvoní).

Nemá být zbodnut rukou šlechetnou,
on propad katanu!

Jareš odchází na popraviště, ale svědomí se v něm ani neozve: černost jeho duše je tedy dokonalá. V někdejší vzteklici Kateřině ozve se naproti tomu opět zase jemný cit, cit vděčnosti k „moudrému šílenci“ Jindřichovi. Za jevištěm zavzní výstřel: Jareš jest popraven. Jako druhé jednání, dokončuje se třetí jednání dlouho. Nalézáme v něm věru málo původnosti, síly, propracovanosti, poesie.

Začátek posledního aktu nelze čísti bez ironického úsměvu. Děj odbývá se opět na zámku Jičínském, Jindřich snaží se dále vtipně šílit, při čemž ovšem jako vzor na mysli mu tane Hamlet, a Kajetán v pravdě nemluví moudřeji. Jindřich praví: „Na věčnosti budem dlouho žít, až nás to omrzí, největší mudrcové jsou blbci." To by ještě tak tak prošlo, kdy by to bylo vysloveno trochu jasněji. Ale to je páter Kajetán jiný chlapík. Ten dokonce vyzkoumal, že mudrc je blbec přírody!! *Monika* Kolárova povstala prý podnětem Heglovy *Faenomenologie ducha* (a ne z Byronova *Wernera!)* — k důmyslným výrokům Kajetánským nemohla podnět dáti nežli nějaká faenomenologie bezduchosti. Z Prahy přišly zlé zprávy. Kunrát Friclav, ideál to pohodlné věrnosti, se tedy odhodlá, že přejde k Valdštýnovi do Mnichova Hradce. Jakub Mírek Otecký, primátor na Jičíně, obecní starší a měšťané Jičínští přicházejí, čím, protože jsou to osoby posud se neobjevivší, ocitujeme se opět v prvním jednání, kde se má dle vší možnosti exposice skončit. Jičínští přinášejí Kateřině zprávu, že král vydá jí manžela, budeli mu od ní do komory královské odveden dědičný poklad rodu Smiřického. Ale Kateřina, která v třetím jednání byla dobrou manželkou, prohlásí se: „Manžela svého jsem si nekoupila, aniž chci jej prodávat." Víť ona jinou radu, která snad pozdě k cíli povede, ale mnohem effektněji zní: chce manžela vyprostit pomocí voje císařského. Naše podivení roste, když slyšíme primátora Mírka, kterak teprv po dlouhých řečech, jimižto se zmaří mnoho drahocenného času, oznamuje: „Hned za námi v patách z Prahy vyjela (královská exekuce) v průvodu dvou kornetů jízdného lidu a chce město i zámek na Jičíně obsadit." Kateřina odhodlá se k odporu, a Jičíňané — ačkoli ne zrovna statečně — jí přísahají pomáhat. A v tom je Jičín již obsazen!! Mají to tudíž Mírek i Kateřina velmi hezké zařízení vojenské v městě i na hradě. Nikoli, tak nejednají seriosní lidé, a co nám tu spisovatel podává, je divadelní nemožnost, ne obraz života. — Friclav odejde skutečně z Jičína k císařským, a s podlým hejtmanem utíká také podlý kněz Kajetán z Jičína do Mnichova Hradiště. S toutéž zbabělostí opustí purkmistr a měšťané Kateřinu. Slavata přichází požadovat Smiřického dědictví pro svou choť Salomenu, jak nejvyšší soud rozsoudil a král potvrdil. Kateřina opět to odmítá. Královští komisaři, Rudolf ze Šumberka s Adamem Bohdaneckým z Hodkova, zvěstují Kateřině smrt jejího chotě, horeční chorobou prý zachváceného, ale podle všeho vlastně paní Salomenou zavražděného, a podají Kateřině závěť jeho, kterou ji nebožtík manžel učinil paní na Vartenberce. Vdovy zmocňuje se měkkost a něha, vzteklice pláče, se šíleným úsměchem podá klíče ode všech pokojův a pokladův Salomeně, sobě ponechává toliko jediný klíč: by zavřela kapli sv. Kateřiny, své ochranitelky, která jí, jak praví, neochraňuje. Také monstrosní Salomena změkne: nabízíť sestře k užívání doživotnímu hrad i panství Hrubou Skálu. Kateřina přijímá, aspoň na oko, a šlechetná Salomena nad sestrou pod tíží dojmů na klekátko skleslou raduje se:

Já zvítězila. — Nyní, Fridrichu,
své bohatství ti nesu v oustrety,
bys upevnil svůj trůn a vládu svou.

Pak snad se podaří, že Salomena
památku vznese rodu Smiřického
k nejvyšší hodnosti, a snad i v čas
na hlavu sobě vloží korunu.

Ale, co při tom nejhlavnějšího, zda k tomu svolí král Fridrich, budeli chtít obětovati svou Alžbětu za ničemnou Salomenu, súčastnili se dvou prahnusných vražd, jimižto by padli jeho choť a manžel Salomenin Slavata, by sňatek s ním touto paní zamýšlený uskutečněn býti mohl: to nikdo z celičkého kusu nesezná, nikde to v kuse není ani naznačeno, tím méně vysvětleno. Zde v koncepci zůstala mezera přímo úžasná, tak že nezbývá než ramenoma pokrčiti a říci: snad blázní Salomena jako její bratr Jindřich přes to přese všechno, že se stále tváří rozumnou. Vždyť mudrcové jsou blbci přírody. V dlouhém monologu odhodlává se Kateřina k odvetě: jde do sklepa, kde jest zásoba prachu, aby jej zapálila a zámek i se Salomenou i s rodinným pokladem do povětří vyhodila. A nyní následuje něco umělecky a technicky tak naivního, že by se toho sotva který soudnější začátečník dopustil. Když Kateřina odešla, *opona rychle spadne*, „po malé přestávce ozve se z daleka výbuch zničení zámku Jičínského, a hned na to rachocení a lomoz veliké bořící se stavby. Pak následuje temné hlučení a volání lidstva, troubení ponocných a zvonění na poplach. Po chvíli hluk unikne, a jen zvonění a troubení pokračuje až k proměně.“ To jest umělecká absurdita. Když opona spadne, jest obecenstvo roztržito, v tom slyší jakýsi výbuch a povyk a hluk, tedy pravý opak toho, co by mohlo působiti dojem umělecký vůbec, nadtož poetický zvláště. Prkna, která svět značí, nalézají se *za* vytaženou oponou. — Nadchází proměna, nyní a tu, kdy a kde je zbytečná, kde má býti nejvíce zbytná. Na jevišti rozkládají se zříceniny zámku Jičínského, a poněvadž spisovatel ve svých kusech velice miluje máry, leží mrtvola Kateřinina na marách. Jindřich nad ní šílí, dovídáme se, že královské vojsko Fridrichovo se rozprchlo, a Friclav i Kajetán vracejí se do zámku s Valdštýnem, který Jindřicha posílá do kláštera a sám jakožto jeho strýc a poručník zmocňuje se Smiřického, kletbou stíženého bohatství. Jindřich se však odhodlaně vzpírá do kláštera jít a probodne se dýkou, jiż vyrval Jarešovi, když tento chtěl Kateřinu probodnout: dýkový to fatalismus ze Sardouovy Vlasti. Valdštýnův životní program, který kus rozvlekle končí, mohl býti dramaturgem škrtnut.

Snaha spisovatelova, vytvořiti z rodinného dramata truchlohru historické mohutnosti, se mu pod rukama rozptýlila. Struktura kusu je valně pochybena tím, že mnohé osoby, mezi nimi důležité, nepůsobí konstantně, nýbrž objevují se třeba opozděně, a naproti tomu předčasně mizejí, jako ku př. Alžběta, citelnou měrou také král Fridrich a j. Kus je jim jako průchozím domem. Co se týče povah, opakujeme, že nikoliv nechceme v dramatě míti jen bezvadných andělův a že, jak se samo rozumí, nikterak nepokládáme za špatného spisovatele, který špatnosti líčí, ale ty děsné povahy ve *Smiřických* —! Jediný bratr Jindřich nás místem poutá, a ten je blázen. Kus počíná slibně, ale čím dále tím více slabne, rozřeďuje se, přibírá balast za balastem, a známé se opakuje. Také dikce čím dál tím více chabne, originální

metafory, na jaké sem tam z předu narážíme, později nenalézají nástupkyň. Verš ustupuje, a prosa nabývá nadvlády. Desinit in piscem mulier . . . Různými effekty kus oplývá: kromě ďábelských postav vyskytuje se tam pohřební chorál, žalné troubení, zvonění hran, bubnování, intrády, večerní klekání, troubení ponocných, východ měsíce atd. atd. Jsou ve *Smiřických* zajisté výborné podrobnosti, ale také valné všednosti. Vědomí toho, co zvlášť účinně působí, osvědčuje se tam, ale i pavkus i nevkus, špatné vtipy a místy jazyková nesprávnost se tam naskytají. Koncentrovaná dikce je snad největší předností dramata toho . . . Krkavec má svůj hlas — ale věru není to hlas příjemný, a pohříchu skoro celým Kolárovým kusem proznívá tento hlas.

(Pokračování.)

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. července 1882.

Ministerské nařízení o znalosti německého jazyka na české universitě. — Pamětní spis o rovnoprávnosti ve Slezsku. — Slovanská liturgie v Chorvátsku a na Slovinsku. — Myšlenka jednoty chorvátsko-slovinské. — Rovnoprávnost Slovinců u soudů. — Doplnění zákonodárství z r. 1861 o zrušení nevolnictva na Rusi. — Průmyslová a umělecká výstava v Moskvě. — M. D. Skobelev. — Crimes-prevention-bill. — Konference Cařihradská a události v Egyptě.

Českou universitu, dosud více v zásadě přijatou než ve skutečnosti zřízenou, stihlo opatření, kteréž kdy by vstoupilo v život, valně by českost její změnilo a jak v zásadě, tak ve skutečnosti zjednalo přednost a převahu jazyku německému. Jest to ministerské nařízení ze dne 20. června t. r. pro fakultu právnickou, čili pro zkoušky státní a zkoušky k dosažení hodnosti doktorské na fakultě této. Nařízení za základ berouc nedílnost university Pražské stanoví za jazyk zkušební na české a na německé fakultě právnické buď pouze jazyk německý anebo jazyky německý a český, ale tak, aby posluchač skládaje zkoušky v jazycích německém a českém, povinen byl prokázati nejen odborné vědomosti, nýbrž i náležitou znalost německého jazyka aspoň při zkoušce z jednoho hlavního předmětu. Znalost jazyka německého staví se tou měrou i nad vědomosti odborné, že žádný kandidát nemá být uznán za schopného, kdy by i při sebe lepších vědomostech odborných náležitě neprokázal znalost němčiny. — Hlavní příčinou, jež k nařízení tomu dala podnět, jest mezera v zákoně o českém vysokém učení, která povstala opomenutím tím většího politování hodným, čím palčivější jest věc, jíž se týká. Dejž bůh, aby se společnému úsilí podařilo neblahé ono opomenutí teď napraviti!

Slovanští poslanci na sněmu Opavském podali nově jmenovanému zemskému přednostovi, markýzi z Becquehemu *pamětní spis o rovném právu češtiny a polštiny ve Slezsku.* Dovolávají se zejmena rovnoprávnosti polštiny v Těšínsku a češtiny ve Frýdecku před soudy a ve školách, aby podání v jazycích těch sepsaná přijímána a v nich také vyřizována byla, aby k soudním a politickým úřadům povolávány byly jen osobnosti jazyků těch znalé, aby ve školách národních vy-

učovalo se jazykem lidu a němčině bylo učeno jakožto zvláštnímu předmětu, a aby za inspektory školní a do školních rad povoláváni byli mužové, kteří proti slovanskému obyvatelstvu nejsou předpojati a jemu nepřátelšti. K doložení toho uvádíme, že při popisu obyvatelstva ze dne 31. prosince 1880 hlásilo se ve Slezsku z 550.662 obyvatelů 154.887 k národnosti polské, 126.385 k národnosti české a 269.338 k národnosti německé. Živel slovanský má tudíž číselně převahu nad německým, a přec odmítají se dosud česká a polská podání soudům a politickým úřadům!

V životě slovinského a chorvátského národa významný byl den 5. července, svátek to sv. Cyrilla a Methoděje, kde po dlouhé době zas po prvé sloužil známý vlastenec slovanský, biskup Jiří Strossmayer, v biskupském sídle svém Ďakovaru mši v slovanském jazyku. *Slovanská liturgie mezi Jihoslovany římsko-katolického vyznání* není tím sice již zavedena, ovšem ale obnovena. V Záhřebě bohoslužba v slovanském jazyku nebyla sice ještě dopuštěna, ale dle všeho zdá se, že se to za nedlouho stane. Jak mezi Chorváty tak mezi Slovinci ozývají se jednomyslně hlasy pro její zavedení. Dovolává se jí národní žurnalistika i národ, kterýž slavnostními ohni na horách oslavil předvečer jejího návratu. Pro Chorváty a Slovince je slovanská bohoslužba dvojnásob významná; jednak byla by jim výdatnou podporou v národním životě proti germanisaci a italianisaci a jednak páskou ke sbratření a sjednocení. A to zajisté jsou vážné důvody, z kterých oba jihoslovanské národy ji vítají a toužebně očekávají.

Mezi Slovinci již od dob Stanka Vraza šíří se přesvědčení, že budoucnost národa jich nejlépe pojištěna bude těsným svazkem s Chorváty. Opětného a mocného výrazu došla myšlenka ta při slavnosti národní, jež v Záhřebu o letnicích se konala na oslavu dvacítileté činnosti zpěváckého spolku Kola. Slovinský básník dr. Tavčar prohlásil při hostině před shromážděnými předáky chorvátskými a slovinskými: „My Slovinci nic bychom nenamítali proti tomu, kdy by co do kulturní a politické stránky nemluvilo se o národu slovinském a národu chorvátském jako o národech zvláštních. Pevně doufám, že přijde doba, kdy mluviti se bude pouze o jediném, sjednoceném národě chorvátském. My již dávno považujeme vlast svou za část krásné chorvátské domoviny."

Bratrský národ slovinský dovolal se konečně po více než dvacítiletém boji rovnoprávnosti u soudů aspoň potud, pokud se týče podání, protokolů, soudního řízení a soudních výnosů a rozsudků. Stalo se tak výnosem ministeria spravedlnosti ze dne 18. dubna vrchnímu soudu v Štyrském Hradci, v jehož právomoc náležejí Krajina (448.000 Slovinců a 30.000 Němců), Štyrsko (389.000 Slovinců a 795.000 Němců) a Korutany (102.250 Slovinců a 241.500 Němců). Rozhodnutími vrchního soudu byli Slovinci v obvodu tom zbaveni práva užívati národního jazyka. K naléhání, aby podobný výnos ministerský vydán byl i pro ostatní slovinské země, Terst (26.000 Slovinců, 88.890 Italů a 5150 Němců), Istrii (13.000 Slovinců, 122.000 Chorvátů, 114.300 Italů a 4800 Němců) a Gorici s Gradiškou (130.000 Slovinců, 73.500 Italů a 2660 Němců), jež patří pod vrchní soud v Terstu, a kde vedou

Slovinci a Chorvátě tuhý boj s živlem italským, odpověděl ministr spravedlnosti, že rovné právo nebylo tam od soudů rušeno, že tudíž zvláštního výnosu není potřebí.

Při všem hluku o hnutí nihilistickém pokračuje Rusko ve vnitřních tichých opravách. Významná a dalekosáhlá jest oprava, kteráž zavádí se uveřejněným nyní carským úkazem ze dne 30. května. Dle úkazu toho bude úplně odstraněna *daň z hlavy*, tížící zvláště rolnictvo. Jelikož vynáší na 60 milionů rublů, kteréž v státním rozpočtu nelze hned jinak nahradit, provede se zrušení její znenáhla během let, počínajíc už rokem 1883. Místo ní budou poměrně zvyšovány jiné daně, a rozšířena zejmena daň z příjmů. Daň z hlavy čili tak zvaná *podušnaja podať*, je zbytek z doby nevolnické, který zrušením nevolnictva (zákonodárstvím ze dne 3. března 1861) z důvodů finančních nemohl býti odstraněn. Odpadnutím daně té změněny budou podstatně i poměry rolnického lidu. Dosud jest obec rolnická i s pozemky všem společná, ale každý dospělý má k podílu nejen právo, nýbrž i povinnost, jest vázán svazkem obecním, z něhož samovolně nesmí se vyprostiti. Obec ručí společně za všechny daně, a musí tudíž každý její člen odváděti příslušnou částku na hlavu jeho vypadající. Zrušením daně té odpadne i tato vázanost; rolník stane se svobodným členem obce a nebude moci býti donucován platiti v obci, když mimo obec nalezne si výživu. — Současně zřízena bude *rolnická banka*, jejíž potřeba se na Rusi dlouho již pociťuje. Říšská banka cedulová poskytne jí zálohu půl milionu rublů, a potřebný fond pořídí se vydáváním 5½percentových, od státu zaručených dluhopisů, jichž ročně rolnická banka bude moci vydávati do 5 milionů rublů.

Všeobecná ruská průmyslová a umělecká *výstava*, jež dne 1. června *v Moskvě* byla otevřena, vyniká velkolepostí a rozsahem nade všechny předešlé, a skvěle dokazuje pokrok ruského průmyslu. Výstava potrvá do podzima.

Těžká rána postihla Rus dne 8. července. Slavný hrdina a vojevůdce, generál Michajl Dimitrijevič *Skobelev* zemřel dne toho v Moskvě náhlou smrtí, ochrnutím srdce. Celá Rus truchlí nad ztrátou tak bolestnou; onať podťala kořeny přeskvělým nadějím, jež mladý bohatýr v národě svém vzbuzoval.

Zákonodárným sborům v Anglii byla od vlády příčinou vraždy ministra Cavendishe a státního tajemníka Bourka podána předloha o výminečných opatřeních k zamezení zločinů v Irsku, tak zvaná *crimes-prevention-bill*, kteráž od obou sněmoven jest přijata a 12. července od královny potvrzena, tak že nabyla již zákonné platnosti. Podstatnými jejími ustanoveními zrušují se porotní soudy pro agrární zločiny, zmocňuje se místokrál irský pronásledovati a zatýkati prchající svědky, rozmnožiti policejní moc v jednotlivých okresích Irska na jich náklad a konati prohlídky domovní; obyvatelé musejí ručiti za škody na statku a zboží, jež by v obvodu jich obcí se staly; podezřelí cizinci mohou býti vypovídáni. Gladstone doufá, že zákon ten mu postačí k upokojení Irska, když následovati bude i druhý o prominutí nedoplatků nájemného za minulá léta, o kterém parlament nyní rokuje.

K vyřízení zápletek egyptských sestoupila se 24. června *konference* velmocenských zástupců v Cařihradě, jež vytkla si za úkol obnoviti předešlý stav věcí — kdy zástupcové obou západních mocí měli vliv na správu financí egyptských, — a utvrditi autoritu místokrále Tevfika proti Arabimu bejovi a vojenské i náboženské straně mohamedánské. Avšak jelikož turecká vláda nejen neobeslala konferenci, ale i nepřátelsky proti ní se postavila, vyznamenavši Arabiho vysokým řádem Osmanlie a prohlašujíc, že zjednati pořádek v Egyptě jest věcí pouze sultánovou, protahovalo se jednání a nevedlo k cíli. Zatím co Anglie soustřeďovala značnou námořní moc u Alexandrie, zřízena byla vlivem Německa i Rakouska v Egyptě nová vláda, jejíž předsedou byl Raghib paša a v níž Arabi opět zasedl jakožto ministr války. Leč Anglie neuznala vlády té, jež měla býti kompromisem mezi Tevfikem a Arabim, a nevstoupila s ní ve spojení. Uvnitř země stávaly se poměry vždy hrozivější; místokrál i turecký komisař Derviš paša přesídlili se do Alexandrie, kamž následoval je brzy též Arabi s vládou. Velení nad anglickým loďstvem svěřeno bylo viceadmirálu lordu Seymourovi, kterýž rozhodně protestoval proti soustřeďování vojska a vyzbrojování rozsáhlých opevnění a tvrzí Alexandrijských. Když zbrojení nepřestávalo, podal Seymour dne 9. července ultimatum toho smyslu, aby opevnění přístavní, jež byla nebezpečná i samému loďstvu, do 24 hodin byla vyklizena, jinak že je rozstřílí. Evropanům v Alexandrii dosud zbylým bylo skrze konsuláty dáno pokynutí, aby do 10. července večer opustili město, a 11. července o 7 hod. ráno — tedy právě měsíc po ukrutném vraždění Evropanů — počalo *bombardování Alexandrie.* Egypťané podlehli hrubé střelbě z anglických kusů lodních, metajících až 18centové střely na tvrze Alexandrijské, ač dlouho odpovídali svou střelbou, kteráž i některé anglické obrněnce porouchala. Když dne 12. počala palba znova, vztýčeny byly nad Alexandrií bílé vlajky parlamentární; shledáno však, že to byl jen podskok, aby Arabi bej snadněji mohl provesti ústup z města. Alexandrie, jež valně již utrpěla střelbou anglickou, stala se pak jevištěm hrůzyplných událostí. Trestnice a věznice, kde bylo na sta pro poslední katastrofu uvězněných Arabů, jsou zotvírány, a vězňové s lůzou i Beduiny do města vniknuvšími jali se pleniti a páliti všechny evropské domy a vražditi zbylé Evropany, jakož i domácí křesťany. Teprve když dne 13. a 14. mužstvo lodní vystoupilo na zemi, učiněna žalostnému stavu tomu poněkud přítrž. Požáry na jednotlivých stranách města trvaly ještě 18. července. Místokrál a Derviš paša vstoupili dne 12. na lodi anglické. Arabi postavil se jihovýchodně za Alexandrií u Kafr-el-Devaru na železnici z Alexandrie přes Nilskou deltu do Kahýry vedoucí. Zatím sestoupila se dne 14. opět konference a navrhla sultánovi, aby zakročilo turecké vojsko v Egyptě za podmínek, jež velmoci ustanoví. Jelikož sultán se zdráhá, vysílá Anglie značnější moc pozemní ku břehům egyptským.

R. 1882. Čís. 9.

OSVĚTA

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

(Pokračování.)

V. Kazanlyk, Šipka a Gabrovo.

Za pobytu ve Staré Zágoře veliké se mně laskominy dělaly na daleké modré vrchy na jihovýchodě, více nežli den cesty na koni odtud, jmenovitě na tříhlavý Monastir Bair, vědecky až po tu chvíli téměř docela neznámý. Za dob středověkých kraj ten, jsa na pomezí mezi Bulhary a Řeky, s hrady a klášterý svými často se zpomíná, a ve starých rukopisech leccos sem našel zajímavého, což by povzbuzovalo k pátrání na samých místech. Ale tenkráte musil jsem odložiti návštěvu této „terra incognita" na příhodnější chvíli. Dne 23. září ráno vyjel jsem na sever do Kazanlyku, opět na otevřeném tureckém kočáře. Úřady v Staré Zágoře daly mi s sebou jízdného žandarma, ne pro nějakou nejistotu cest, ale abych nejel bez průvodčího.

Na severním konci města u vchodu do „boazu" (prosmyku) se ve stínu starých košatých ořechův nalézá čtvero malých kašen, v nichž se vypryšťují vody starého římského posud trvajícího aquaduktu, tekouce do města podzemním kanálem asi na půl hodiny cesty. Dále mezi těsnými vrchy následují malé domky vesnice Kutludže a u nich políčka s prosem, vinicemi a mohutnými ořechy i morušemi. Potom vstupuje se do skalných křivolačin prosmyku samého. Potok Kutludžanský s hukotem teče přes šedé balvany mezi strmými holými skalami. Nad skalami po vrších zelená se dubové mlází, doleji promíchané lipami. Jede se buď po řečišti mezi pískem a kamením, buď po straně na jakémsi těsném vrubu do skály vrytém, obé s velikými nesnázemi, při čemž vůz často se potácí přes veliké ploché holé skály s kolejemi hrubě do nich vytesanými. Cestovatel, maje v pravo skálu, v levo rokli a vida, jak vozka krok za krokem opatrně vede koně za uzdu, po-

zoruje, že vlastně velice pochybil, neboť po takových horských stezních má se jezditi ne na voze, ale na koni. Zde onde kryjí se u potoka prostinké mlýnce dle zdejšího spůsobu, ještě po Římanech zděděného, kde kolo je nahrazeno malou turbinou.

Konečně po $1^{1}/_{2}$ hodině cesty octli jsme se v končině, kde v jedno stéká několik bystřin. V pravo od nás na stráni rozkládá se veliká ves *Dervent* s domky hustě seřaděnými, ježto se svými otevřenými předsínkami a novými taškovými stříškami činí dojem docela přívětivý. Ve válce byla úplně zničena, ale nyní zase jest obnovena a má 249 domův s 996 obyvateli jen bulharskými. Dvacet minut odtud nalézá se rozvodí mezi potoky pole Zágorského a řekou Tundžou, otevřené to sedlo na vysočině provívané ostrými studenými větry. Vyhlídka na jih dosti jest obmezena bližšími vrchy. V pravo i v levo stojí lesnaté vrcholky Sredné Gory, která zde má výšku dosti nepatrnou; myslím, že na nejvyšších místech nevyniká výše než 800 metrův nad Starou Zágoru, ježto čítá 190 metrův nadmořské výšky. Za to veškeru pozornost pohlcuje velikolepý pohled, který se otvírá v samém popředí. Jen asi deset kilometrův od nás ve velebné kráse vystupuje obrovské pásmo samého Balkánu čili Staré Planiny, s hřebenem asi 4500 stop vysokým. Bez obzvláštních zubcův anebo vysedlých vrcholkův obrací se k nám s tváří příkrou jakožto stěna strmě svislá a holá, prahorní granit a gneiss, s hlubokými zde onde roklemi a se šedými krabatinami, drsnými asi jako zevnějšek skořápky ořechové. Ranní páry podzimní, rozptylované prokmitajícím sluncem, uvádějí nás v nejeden optický klam o vzdálenosti a výšce této zdi, kterou se oblast Dunajská odděluje od poříčí Egejského moře. Dole pak před námi mezi Srednou Gorou a ostře přiříznutým úpatím Balkánu leží zelená dolina řeky Tundže (Tonzus Římanův); ta zde teče od západu k východu a teprve v Slivnensku obrací se na jih k Adrianopoli, k městu tří řek, pod jeho zdmi vody své mísejíc s Maricí, která tam odjinud, z Rhodopy, přijímá řeku Ardu. Utěšené háje a husté sady prozrazují polohu četných vesnic dole v úrodné této horské rozsedlině, do které vede naše cesta.

Za dvacet minut rychlé jízdy byli jsme již v dolině, jejíž dno leží asi 200 metrův nad polem Starozágorským, pročež i svah Sredné Gory na této severní straně je kratší nežli na jihu. Asi na dostřel z ručnice od úpatí se mezi stromy bělá jednopatrový dům, za kterým se ve dvoře kryje druhá budova s kupolí. To jsou teplé prameny, tak zvaná *ladža* Kazanlycká. Podobných teplic přirozených, s temperaturou někdy velmi vysokou, veliká jest hojnost po celém Bulharsku; jmenovitě se vyskytají četně podél jižního úpatí Balkánu od Anchialu až do Karlova, pod veškerou Srednou Gorou, na severním podnoží hor Rylských u vrchovišť Marice, v poli Sofijském, v kotlině Kjustendilské atd. Uvnitř v samé Sofii prýští se sirnaté prameny s temperaturou asi 38° R. a v městě Kjustendilu devět domův lázenských se napájí z horoucího vřídla, které má až 60° R.[1]) Nad většinou těchto teplic

[1]) Dle měření ředitele Kjustendilské reálky p. T. Ivančova. Hochstetter (Das Vitošgebiet v Petermann's Geogr. Mittheilungen 1872 str. 93) udává pro Kjustendilské prameny 50—54° R.

klenou se staré kupole s drobnými otvory jako střílnami. Voda obyčejně se sbírá v bassinu čtverhranném nebo polygonálním, asi po prsa hlubokém, který massivní stavbou svou z úpravných kamenův tesaných prozrazuje nezřídka původ až římský. Nejen vnitřní zařízení v mnohých podrobnostech, ale i samo jmeno těchto lázní upomíná na staré thermy antické; bulharsky a srbsky i za středověku, jakož i turecky, teplice tyto slovou *banja*, což není než latinské *balnea* (množné číslo od balneum). V Thrákii se užívá nad to i zpomenutého již nahoře slovíčka *ledža.*[1]) V městech, kde není takových to vývařisk teplých vod podzemských, zřízeny jsou lázně (turecky *hamám*), ve kterých se voda uměle ohřívá. Úprava jejich je táž, jako u teplic přirozených, s velikou kamennou nádržkou pod vysokým klenutím; návštěva obyčejem jest ustanovena na ten spůsob, že jednoho dne se koupají od rána do večera křesťané, druhého dne křesťanky, třetího mohamedánky, jiného dne mohamedáni, vše rozděleno dle víry a pohlaví. Cizinec se diví, jak ti lidé po celé hodiny umějí vydržeti ve vodě pro severozemce až nesnesitelně horké. Uvnitř v těchto lázenských domech často bývá úplné přítmí, zvýšené vystupujícími parami vodními, tak že za slunečného dne oko po vstoupení do lázně jen zvolna se vpravuje v šeré osvětlení a teprve znenáhla počíná rozeznávati šplouchající ve vodě postavy a jiné předměty, halící se v polotmu pod akustickou kupolí.

U teplic Kazanlyckých, kde se nalézá i venkovská hospůdka s letními byty, zdržel jsem se v poledne asi hodinu. Rozhlednuv se po dolině, která jako ulice běží mezi horami přímo na východ, a zahleděv se na nevelmi daleká odsud sedla horská, kudy Gurko v létě 1877 ke všeobecnému překvapení Turkův a celé Evropy náhle přešel přes Balkán (u Hainkjoj), vypravil jsem se dáleji do Kazanlyka, asi dvě hodiny odsud vzdáleného.

Jízda je plna přívětivých a někdy až velikolepých obrazův přírodních. Údolí Tundže, které na těchto místech slove bulharsky *Tulovsko pole*, má asi sedm kilometrův zšíří, a dno jeho je téměř docela vodorovné v pravém toho slova smyslu. Půda jest alluviální, leckde i písčitá, jakož i cesta není silnice dělaná, ale široká voznice v hladkém písku mezi lukami a poli. Nejozdobnější okrasa celého kraje, tak znamenitě ohrazeného proti severním větrům, jsou však háje, jimiž obklíčeny jsou vesnice a lemují se ta místa, kde úrodné dno roviny takořka bez přechodu se pojí s drsnými stěnami Balkánskými. Nejsou to snad nějaké obyčejné sady malých stromův ovocných, ale prastaré lesíky (bulharsky *korija* z tureckého kurú: les) odvěkých ořechův, jedlých kaštanův, jilmův i dubův s obrovskými korunami a s kmeny staletými. Velikost stromův, hustota celých skupení a vábivý stín pod jejich rozložitými větvemi cestovatel v krajích poloostrova Balkánského vítá jako nesmírnou vzácnost, tím více, poněvadž pro nás seveřany, kteří jsme od dětinství jako přirostli k širým lesům starých sosen i košatých bukův naší vlasti a od nich zde na bezlesém východě i ve snu býváme pronásledováni, jsou překvapení nad míru příjemné. Nebude od místa,

[1]) P. profesor Drinov vykládá novobulh. *ledža* na staroslovanské lęža, tedy totéž, co česky zní louže.

když se zmíním zde i o jedné malé zeměpisné observaci. Při mnohém cestování po různých končinách studených i teplých oko pozorovatelovo téměř bezděky si dle vegetace utvoří jakousi zběžnou míru vzdálenosti, a podle poměru velikosti, ve které se v dálce zračí pně a koruny dospělých stromův buď osamělých buď seřaděných na pokrají lesův a sadův, po cestě s přibližitelnou jistotou soudívá o vzdálenosti různých vrchův, potokův nebo osad od okamžitého hlediska. Na Balkánském poloostrově a vůbec po celé jižní Evropě v mnohých krajinách toto měřítko nadobro ztrácíš a s radostí je shledáváš, když se ti náhodou zase někde namane.

Při pohledu na tyto rostlinné obry připomenul jsem si verše starého Vergila o ohromném stínu spleteného větvoví v pralesích, jimiž se za jeho dob, před 1900 lety, vyplňovaly chladné doliny Balkánu (Georgica II. 488):

o qui me gelidis convallibus Haemi
sistat et ingenti ramorum protegat umbrâ!

Na doby pradávné, předhistorické, kromě rozkošných těchto pozůstatkův starého lesa upomínají i jiné velebné památky: obrovské mohyly, za nepamětného pravěku lidskou rukou nakupené, jež po celém dnu Kazanlycké doliny porůznu jsou rozptýleny. Nepoměrně jsou vyšší a takořka umělejší nežli mohyly thrácké v poli Plovdivském nebo Sofijském. V nitru svém chovají zděné hrobky a v nich kostry lidské s bronzovými zbraněmi. L. 1851 v jedné mohyle nedaleko odsud u Rachmanli, ve Sredné Goře jižně od Kazanlyku, nalezen kostlivec v troskách bronzového pancéře s rozličnými zbraněmi a s nádobami bronzovými, stříbrnými a hliněnými; na jedné z nádob kovových vypodobněna byla hlava prý Silenova.[1]) Za okkupace Rusové l. 1879 otevřeli jednu velikou mohylu u vsi Dъlboki na jižní straně Sredné Gory severovýchodně od Staré Zágory, a uvnitř našli v kamenné kobce stříbrné číše, antické vásy, bronzové zbraně i nádoby a jeden zlatý náhrdelní řetěz, 75 gramův těžký. Vystoupil jsem na první z těchto umělých pahorkův asi 40 střevícův zvýší vedle samé cesty a rozhlížel se s vrcholu jeho. Na západním obzoru pozoruje se v dáli proluka, kde se u Kaloferu pramení Tundža. Na severozápad mračily se nejvyšší vrcholky Balkánu, Kadimlija a Maragedik, se sněhy i mlhami; jejich vzezření a podzimní sichravý čas s příznaky blízké metelice na horách nevěštily mnoho příjemného pro zejtřejší můj přechod přes Šipku.[2])

Za nedlouho minuli jsme Tundži, řeku vodnatou a bystrotokou, plynoucí v těsném a křivolakém řečišti, přes které se klene krátký kamenný most, patrně dosti starý. Dále jsme jeli skrze vesnici *Tulovo*

[1]) O nálezu tom obšírná zpráva se nachází u Georgia Tsukaly v novořeckém jeho popisu eparchie Plovdivské (tišt. ve Vídni 1851) str. 36, a rovněž v tehdejším bulharském Carigradském Věstníku.

[2]) Dle jedné zprávy v Petermannových Mittheilungen o výškách, měřených od ruských štábních důstojníkův za okkupace, Gjumruk-čal, jeden z vrcholkův Maragediku, má 7826 střevícův (patrně ruských); Kadimlija dle téže zprávy má 7455'. Nejvyšší vrchol, měřený v okkupovaném territoriu, je Musalla mezi Rylou a Rhodopou 9590'; Ryla, totiž nejvyšší z tamních tří zubcův, Elenin vrch, má 8960', Vitoša 7500'.

(128 domův s 525 obyvateli, z nichž je 116 Turkův, ostatek Bulhaři). Od ní celé *Tulovské pole* má své jmeno. Jakkoli hliněné domky s červenými střechami a ještě červenějšími rulíky zralé papriky vedle vrat neprozrazují žádné stopy nějaké dávné důležitosti, přece se zde nalézáme na půdě historické. Jen dvě vysoké mohyly mezi domky a veliký hřbitov s kamennými náhrobky, kolik jsem v letu shlednul, bez nápisův, jsou poněkud nápadnější. Jmeno osady i celého pole vedou nás daleko do šerého pravěku.

V nejstarších dějinách Thrákie památná episoda je vpád Keltův za třetího století před Kr. Zbytkové oněch zástupův keltických, které l. 279 před Kr. se prodraly až do Hellady a tam marně obléhaly Delfi, chtějíce se zmocniti pokladův nashromážděných u slavného toho orakula, roku následujícího z Řecka odtáhli do Thrákie. Část odešla do Malé Asie, kde se usadila v Galatii; ostatní zůstali v Thrákii, přemohli a pokořili tamní kmeny domácí i založili si mocnou říši, jejíž královské sídlo slulo *Tyle*. Odtud král Komontorios a jeho nástupci znepokojovali až i řecká města na Černém moři a na Propontidě. Avšak již po 66 letech říše Tylitův vzala za své povstáním horalův thráckých. Před několika lety vyslovil jsem domněnku, že Tyle, které dle svědectví antických spisovatelův leželo blízko Haemu na thrácké jeho straně, hledati sluší na Tulovském poli v horami obemknuté dolině horní Tundže (antického Tonzu) na teplém jižním svahu Balkánu, dále že jmeno Tulova a Tulovského pole samo je totožné s názviskem antické Tyle, jež Slované jako mnoho jiných jmen zdědili od starých obyvatelův zemských, a konečně, že veliké mohyly zdejší, aspoň z části, jsou památkou po dávných keltických dobyvatelích.[1])

Několik kilometrův od Tulova před vchodem do jednoho těsného úvalu Balkánského stojí veliká ves *Msgliš* (od mъglá, mlha), mající 480 domův s 2306 obyvateli, kromě 95 Turkův vše Bulhary. Osada tato z daleka se představuje co hustý háj ořechův, jilmův a kaštanův, ve kterém čtyři nebo pět vysokých a dosti strmých mohyl vršky svými dosahuje až mezi větve starých stromův. Pohled na tuto přírodní scenerii mne upomenul na „královské mohyly" (kungshögarna) u švédské Upsaly, které jsem navštívil na jedné ze svých procházek po Evropě, jen s tím rozdílem, že na místě zasmušilé obruby severoevropských konifer a jasanův pod bledým nebem téměř polárním zde nastupuje veselá zeleň stromův jihozemských v klimatu již docela teplém. V úvalu nade vsí se skrývá klášter Mъglišský, který za starších dob tureckých býval jakýmsi ohniskem, u něhož se přechovávala starobulharská písemnost a tradice slovanského umění literního. Bylo zde i něco rukopisův, ale nyní již zmizely nadobro. Dále v horách v témže úvalu nad klášterem u vesnice *Selci* vystupují ložiska uhelná, táž, která oproti na severním svahu hor se projevují u městečka Trjavny. Kdežto v Trjavně již Turci nedlouho před válkou začali kořistiti z tohoto podzemního bohatství, v Balkáně Mъglišském posud ještě se pracovati nezačalo.

---

[1]) Tulovské pole v Časopise Českého Musea 1876 str. 686—691 a v zasedacích zprávách kr. společnosti náuk od 4. prosince 1876.

Spěchajíce ku předu, přišli jsme až docela k úpatí stěn Balkánských. Silnice vede stinnými alejemi, obroubena jsouc nad to vysokým křovím, v němž vynikají trnky, šípky a sumach (bulh. smradlika, Rhus cotinus) se svými páchnoucími červenavými chumáči. Z pravé strany se z horských roklí hrne plno bystrých vod přes cestu do Tundže. Po zahradách viděti množství jablek a sliv, z nichž tu pálí slivovici. Mezi pole obilná mísí se vinice, jejichž živé ploty jsou protkány lianami divoké révy. Tu konečně se zjevila pole růžová, kterým Kazanlyk děkuje svou slávu světovou; arci koncem září nebyl pravý čas pro ně, neboť kdo chce seznati „růžovou dolinu" Kazanlyckou s vůní a květem, musí přijíti na jaře. Nyní se podobala z dalcka vinicím, jako by posázena byla nějakou drobnolistou révou.

Podél cesty pracovali na nivách nejen křesťané, ale i rolníci turečtí. Bydlíť v okoliji Kazanlycké (41.023 obyvatelů v 46 osadách) vedle 27.981 Bulharů 11.496 Turkův a nad to 1249 cikánův a 192 židův. Směšné bývá podívání, když se koňmo nebo vozmo rychle blížíš skupinám pracujících vesničanek tureckých, jak úprkem se zahalují do svého bílého *jašmaku* (závoje čili podbradku), jenž jim pokrývá nos i bradu, ale při tom zvědavě blýskají očima, aby viděli, jak ten nevěřící gjaur vypadá. Totéž rychlé pokrývání tváře můžeš viděti dokonce i na polích podél železnice z Ruščuku do Varny, kdykoli vlak z nenadání proletne kolem nějaké turecké osady v tamějších smíšených okresích.

Vjedeme do *Kazanlyka* (7635 obyvatelů, totiž 6078 Bulharův a 1125 Turkův, ostatek cikáni a židé). Ani nepozorujeme, že jsme již u cíle, i myslíme, že vstupujeme do nějakého rozkošného lesa, až se za tureckými hřbitovy objeví skryté mezi stromovím domy městské. Kazanlyk je sídlo obchodu s růžovým olejem. Najdeš tu kupce, kteří vedou obchody s Rakouskem a Francií, i častěji sami tam zajíždějí, a setkáš se s lidmi, kteří studovali v Praze anebo v Záhřebě. Ani zde jsem nezůstal odkázán sám na sebe i vypravil jsem se hned po příjezdu s několika známými k ohledání města. Vedli mne přímo na své vinice, prostírající se po výslunných návrších na severovýchodní straně města, a tam mně dali hojnou příležitost, jednak abych se přesvědčil o výbornosti zdejších aromatických hroznův, jednak abych se při své zeměpisné zvědavosti orientoval o poloze města. Tato poloha je něco docela rozkošného. Dolina Tundže na místech dnes projetých neměla více nežli sedm anebo osm kilometrův šířky. U samého města však velmi značně se rozšiřuje k severní straně, a sice v podobě okrouhlé zátoky, která do amfitheatru horského vniká asi devět kilometrův zhloubí. Četné vesnice, obklíčené růžovými poli, zelené takořka ostrovy hustých hájův i asi dvanácte, neli více, mohutných mohyl zračí se na vodorovném poli tohoto zálivu, kdežto po vrších horských již se bělá podzimní čerstvý sníh. Na dvou dalekých mohylách spatřují se hluboko zaryté vruby tureckých baterií, ježto za poslední války na nich byly postaveny, a v prostředku velikolepého polokruhu míhají se na úbočí horském četné klikatiny silnice, která vede vzhůru na sever přes hřebeny Balkánské — Šipka.

Kazanlyk sám leží ne uprostřed této úrodné kotliny, ale po pravém jejím pokraji, pod samým úbočím horským. Z blízka i z da-

leka město úplně se ztrácí, že bys je mohl věru docela přehlednouti. Jeť ukryto v hustém lese velikolepých košatých ořechův s rozložitými korunami oblých tvarův a s líbezným svitem jemně zeleného listí, jakož i starých stepile urostlých kaštanův se sukovitými šedými pni a s temnožlutými chomáči ostnatých plodův, prohlédajících mezi skupinami třpytivého lupení. Nejen červené střechy domův městských, ale i samy bílé minaréty džamijí tureckých téměř docela jsou zatopeny ve stinné této spoustě hustě nakupených korun stromových. I kromě města plno se tu vidí stromův, alejí a hájův, plno prochladného stínu a příjemných tekoucích vod, jmenovitě na cestě k vesnici řečené Jenina, ježto na úpatí horském leží poněkud východněji od Šipky. Krajina patrně oplývá růžemi, hrozny, hruškami, slivami a broskvemi jako jeden jediný rozkošný sad. Touto čarovnou polohou a růžovými poli proslavil se Kazanlyk po celém vzdělaném světě nade všecka ostatní města bulharská, čehož zásluhu jmenovitě mají němečtí cestovatelé Moltke, Barth, Hochstetter a Kanitz. Slavný vojevůdce pruský, který tudy projel l. 1837, Kazanlyk v nadšení nazval evropským Kašmírem a Gülistanem.[1])

Dosti úhledně vystavené domy, několik nepatrných mečetův a docela novověkých kostelův, rovné široké ulice a jedno prostranné náměstí, jakož i jakási stará turecká *kula* (věž), jakéž bývaly u domův dávných agův i begův, toť všecko, co v Kazanlyku je památno z věcí lidskou rukou zbudovaných. Na západním vchodu do města stojí ženský klášter, totiž dvě nízké budovy s kostelíkem, okolo něhož se řadí plno hrobův ruských vojínův a bulharských dobrovolníkův z poslední války. Ve válce Kazanlyk dvakráte byl vzat od Rusův; když od nich opuštěn po ústupu Gurkově, Turci, vtrhnuvše do prázdného města, zapálili jednu část jeho, ale (tak aspoň mi vypravováno) zmýlili se, položivše oheň ne v křesťanské části, ale v jedné turecké „mahale“ (čtvrti), která i skutečně vyhořela. V onom klášteře stihli množství žen a dětí utíkajících z vesnic a s tímto nebohým lidem si natropili nejohavnější kratochvíl.

Dějiny Kazanlyka jsou velice chudé. Na mé otázky o starožitnostech slyšel jsem jen vlastní svůj ohlas. Odkazovali mne na Tulovo jakožto na nejstarší místo celého kraje, ale při tom věděli něco i o Tylitech, z ruského doplněného překladu mých Dějin bulharských. Jakožto naleziště památek římských jmenována mi vesnice *Turija* na jih u Sredné Gory. Ze středověku zbývá množství hradův po úbočích horských, jako vůbec podle celého jižního podnoží Staré Planiny. K ohledání všech těchto věcí arci bylo by nutno pobyti zde několik dní, ale mne nutila ke spěchu kalící se pohoda jesenní. Kazanlyk sám dle vypravování obyvatelův vznikl v době docela nové, již za panování tureckého, splynutím několika vesnic v otevřené zahradní městečko bez bašt a hradeb. První zmínka o něm, kolik vím, nalézá se u často zmiňovaného tureckého zeměpisce Hadži Chalfy z první polovice sedmnáctého století.

Laskavý čtenář zajisté se bude ptáti především po proslulém onom pěstování růží, jakým spůsobem se děje a od které doby je pře-

[1]) Gülistan persky = země růží.

nešeno do tohoto krásného kraje. Kazanlyk s okolím je sice středisko a nejbohatší těžiště pro výrobu oleje růžového, ale v Rumelii i kromě Kazanlyka jsou ještě některé jiné krajiny, kde se růže v tisícech keřův pěstují na polích jako jinde víno nebo chmel. Růžová pole vyskytují se v dolině u Karlova nad horním tokem řeky Gjopsy, zde onde v Zágorsku a také v jižní části kraje Tatar-Pazardžického u Bracigova na výslunném svahu Rhodopy. Na severní straně Balkánu jest jich něco jediné u Trjavny, v nejbližším sousedství Kazanlyka na protějším svahu téhož pásma horského. Růže zde pěstovaná má květ neplný, bledočervený a přináleží třem druhům botanickým (Rosa damascena, sempervirens a moschata). „Žně" růžové jsou v květnu a červnu, při čemž se sbírají celé miliony květův, neboť prý teprve 3200 kilogramův růží po dlouhé destillaci dává jeden kilogram růžového oleje. Výtěžek není každého roku stejný, a po celé Thrákii prý se mění od 800 až do 3000 kilogramův oleje. Pěstováním a destillováním tohoto rajského květu více se zabývají křesťané, nežli Turci, kteří v tomto průmyslu dosti nepatrný podíl mají. Práci samu konají nejvíce ženy, při sklízení i při vyvařování květů ve zvláštních kotlích železných.

Marně jsem pátral po tradicích, které by mohly objasniti historii tohoto průmyslu, i domnívám se, že bych i po delším pobytu i po úsilnějším poptávání sotva přišel na něco jasnějšího. Tolik je jisto, že pěstování růží je starší nežli sázení rýže u Plovdiva, kteréž u obyvatelstva podnes je povědomo co věc teprve za Turkův uvedená. Růžové sady, přirozené i pěstované, na poloostrově Balkánském patrně jsou něco prastarého. Již ve staré knize Herodota Halikarnasského (VIII, 138), jejíž stránky mají obzvláštní půvab, když je čteš zde na samém poloostrově v téže přírodě, vypravuje se v popisu Makedonie „o zahradách, ježto prý byly Midasa syna Gordiova, ve kterých rostou růže samorostlé (*αὐτόματα ῥόδα*), majíce každá lístkův šedesáte a vůní vynikajíce nade všecky ostatní." Tyto nivy nepěstovaných růží samorostlých dle starohellenského cestovatele ležely pod horou řečenou Bermion, pro zimu a sníh prý nepřístupnou, a bujely na lučinách mezi tehdejšími makedonskými pralesy zajisté asi tak, jako u nás v Čechách se ve hvozdech Šumavských červenají mýtiny a paseky, zarostlé kvetoucí vysokou vrbovkou (Epilobium), ač lzeli mdlé obrazy z našeho podnebí přirovnávati k oslňujícímu lesku přírodních scenerií jihozemských. Městiště zahrad Midových hledati sluší okolo dnešního města Vodena na západ od Soluně, ježto je proslaveno čarovnou polohou mezi bujným, vždy zeleným rostlinstvem u stříbropěnných vodopádův, kterými vody od úpatí lesklého mramorového kuželu hory Nidže s horské terasy seskakují do přímořské roviny. Jiní antičtí spisovatelé velebí růže země Edonské okolo dnešního města Séru (Seres) na dolní Strumě, jmenovitě stolisté růže makedonské okolo města Filippi na podnoží hory Pangaia. V nápisech i jiných památkách z doby římské se na poloostrově zpomíná zvláštní slavnost jarní, řečená „Rosalia." Kdy v zemích Balkánských začali dělati olej z růží, nikde není zapsáno; v Indii nad Gangem, v jižní Persii (Široz) a v Egyptě výroba jeho se provozuje ode dob pravěkých po dnešní den. Bulharsky planá růže čili náš český

šípek slove taktéž *šipak*, od něhož jmeno má i vesnice Šipka;[1]) růže zahradní se jmenuje *trandafil* (turecky *gül)*, z novořeckého *τριαντάφυλλον*, a olej růžový se nazývá *trandafilovo maslo* nebo poturčeně *gjulovo maslo*. Jmeno poukazuje tedy k růži třicetilisté.

Při veškerém tuto vylíčeném přírodním bohatství nyní se obchod v Kazanlyku nalézá ve stavu úplné stagnace. Příčinou toho jsou následky války a nedostatečné komunikace. Válka zničila starý blahobyt, celé obyvatelstvo uteklo, a jestliže Kazanlyk sám nebyl vypálen jako Stará Zágora nebo Kalofer a Karlovo, však osud ten stihl všecky vesnice rozkošné jeho doliny. Jediná dobrá silnice odsud vede do Plovdiva, běžíc pořáde v rovině kromě jednoho hornatého místa na rozvodí mezi vrchovišti Tundže a dolinou Gjopsy. Budoucnost kraje závisí od železniční trati, která by se časem svým vystavěla od Burgasu na Černém moři podél celého jižního úpatí Balkánu až do Sofie, přes Jambol, Sliven, Kazanlyk, Karlovo a Zlatici. Stavba její nepotkala by se s velikými terrainovými nesnázemi, neboť horské přechody přes sedla, kterými se zde onde pásmo Balkánské spojuje se souběžnou s ním Srednou Gorou, nejsou ani vysoké ani nesnadné. Celá řada průmyslných městeček a úrodných teplých krajin padá do této čáry, nehledíc k veliké hojnosti znamenitých vodních sil na bystřinách, splývajících všude z roklí Balkánských, jichžto by znamenitě se dalo zužitkovati k rozmanitým závodům průmyslovým. Návrh takovéto trati skutečně l. 1879 od podnikatelův francouzských předložen vládě rumelské, ale pro nedostatek prostředkův odložen stranou.

Právě za mé cesty rakouská společnost státní dráhy dala konati předběžné studie k železnici ze Svištova přes Balkán na Novou Záguru ke spojení sítě rumunské se železnicemi rumelskými a s Cařihradem. Ale projekt ten má velmi málo vyhlídky, neboť nehledíc k obrovským nesnázem v horách, kde by bylo potřebí několika dlouhých tunelův, Bulhaři sotva myslí dopustiti takovouto transitní linii, ze které by, dle jejich mínění, mnoho užitku měly Bukurešt a Adrianopol, ale velmi málo města bulharská.

Pobyv půl dne v Kazanlyku, nazejtří dne 24. září jsem vyjel na sever zase do knížectví bulharského, již ne na voze, ale na koni. Za průvodce měl jsem sedláka z kotliny Kazanlycké, který seděl na druhém koni, k jehož dřevěnému sedlu (samaru) byla připnuta má nepatrná zavazadla. Pohoda úplně se zasmušila. Mělo se k dešti, temné chmury kupily se nad vrcholky Balkánskými i pod nimi, vichr z hor zahoukl chvílemi nad jesenní krajinou, jemné krůpěje hnaly se mně čas po čase do tváře, ale z počátku přece někdy prosvitnulo i slunce. Celý den dřepěl jsem v sedle, jen s tím rozdílem, že jsem kapuci pláště podle počasí brzy nasadil na hlavu, brzy shrnul zase dolů. Projel jsem nejkrásnějšími krajinami „evropského Kašmíru“ v nejhorším nečase a nepohodlí, které ani nedávalo dobře sáhnouti k mapám, k perspektivu, ke kompasu a jiným kapesním instrumentům, a které místo omamující vůně růží a jiného rostlinstva pořáde mne udržovalo v kaučukové atmosféře svrchního mého oděvu.

---

[1]) V Dubrovníku a v Boce Kotorské slovo *šipak* znamená granátové jablko.

Od Kazanlyka až k úpatí hor jede se rovinou docela vodorovnou, po cestách rovněž písčitých jako podél Tundže. Nedaleko za městem průvodčí obrátil mou pozornost na skupení bílých stanův mezi stromy v pravo na samém úpatí hor, s výmluvným gestem a s lakonickými slovy: „Náš asker!“ (naše vojsko). V celém jeho obratu vězelo dosti mnoho politického sebevědomí. Ve stanech nalézalo se letní ležení Kazanlyckého praporu milice rumelské, totiž jediné jeho setniny o 130 mužích, která je ve zbrani. Dále zahleděl jsem se do rozkošných lesíkův, jejichžto houštinami jsme projeli, anebo které nám zůstaly stranou. Pod korunami starých košatých ořechův mezi bujným jich podrůstem Turci a Turkyně v šatech často docela zedraných sbírali ořechy, jichž dolina Kazanlycká ročně plodí množství patrně velmi veliké. Okolo stromoví poletovali divocí holubi a siví sokolíci. V lesích i kromě lesův, po polích kukuřičných, obilních i růžových, všude klokotá plno horských potůčkův, jimiž celá krajina je jako protkána. Málo je krajin, kde divokost hor a úrodnost dolin se pojí v obraz tak velikolepě harmonický, a které oplývají takovou měrou vod a stínu.

Na půl cestě k Šipce projeli jsme skrze vesnici řečenou *Chasot* (tur. Chaskjoj). Před válkou patrně docela byla turecká; nyní čítá 229 domův s 938 obyvateli, z nichž jsou dvě třetiny Bulhaři, jedna třetina Turci. Domky, kryjící se pod krásnými vysokorostlými stromy, ještě nebyly úplně obnoveny po pohromách poslední války. Ve tvářích obyvatelstva venkovského zde a všude jinde v dolině, jmenovitě v černookých lících ženských, zračí se ještě zasmušilý výraz minulého utrpení; celé obyvatelstvo kraje Kazanlyckého, křesťanské i musulmanské, během války opustilo sídla svá a zkusilo všecky útrapy útěku do dalekých krajův. Nejprve po ústupu Rusův utekli Bulhaři a po obratu války zdvihli se také Turci. Okolí Kazanlyka a pole od něho až k horám sloužilo nad to i za bojiště, a většina osad ovšem při tom nadobro zničena. Zpomenul jsem si na popis téže vesnice v cestopisu Barthově. Slavný tento cestovatel po střední Africe projel tudy na své výpravě skrze evropské Turecko l. 1862 též na podzim, za sklizně ořechové, obdivoval se obrovským rozměrům stromův ořechových, jakých ani v Malé Asii nebyl spatřil, a vesnici Chaskjoj, tehda zcela mohamedánskou, líčí jako nějaký čarovný ráj, ukrytý mezi báječně líbeznými sady.

Na pokrají doliny v pravo na podnoží šedých stěn Balkánských spatřovala se veliká ves *Jenina* (371 domův). Vedle ní mně ukázána již z Kazanlyka malá osada *Buzludža* a zároveň mi vypravováno, že tam padl Hadži Dimitr Asěnov, vojvoda bulharské legie, která l. 1868 směle z Rumunska přes Svištovsko potají vpadla do Bulharska, ale v lesích Trnovských a Gabrovských téměř do posledního muže byla potřena od rychle sebraných vojsk tureckých. Někteří zajatí oběšeni od Turkův v samém Kazanlyku. Nedlouho po této mé cestě u Buzludže skutečně nalezen hrob smělého junáka s různými ostatky.

Dále zjevily se v levo ony dvě mohyly se zářezem baterií tureckých, které mi již z města byly nápadny. Vedle nich se prostírá „Šejnovská korija,“ hustý háj u vsi *Šejnova*. Jsme na místech, kde za války půda zbrocena krví nejstatečnějších junákův, — vstupujemeť do oboru *Šipky* a jejích bitev. Šipka a Pleven rozhodly osud Bulharska

a vyžadovaly největší míru obětí lidských. Již první obsazení Šipky od Rusův, které se stalo po smělém přechodu Gurkově kombinovaným útokem z obou stran, od Gabrova i od Kazanlyka, dosti bylo krušné; Turci naposled tajně přes noc zmizeli z vrchův, uklouznuvše na jihozápad do doliny Kazanlycké a odtud do pole Plovdivského. Když pak bitvami u Staré a Nové Zágory přinucen byl Gurko k ústupu, tu posice na horském přechodu u Šipky zaujali bulharští dobrovolníci, cokoli jich zbývalo po katastrofě Zágorské, pět praporův pod velením generála Stoljetova a s nimi ruský pěší pluk Orlovský. Dne 8. srpna r. 1877 Sulejman paša s velikou armádou tureckou zvolna přitrhl až ku podnoží hor. Nazejtří začal zběsilý útok na horské posice. Pět dní bojováno ve dne v noci s největším napjetím sil z obou stran. Rusové a Bulhaři hájili rychle zařízené zákopy s tuhou odhodlaností, chvílemi ani dosti munice nemajíce, neřkuli potrav. Jednu dobu Turci dostali se po horách tak vysoko, že ovládali již i ústupní čáru vojsk ruských. Čerstvé posily a příchod generála Radeckého, velitele osmého sboru, Šipku uchránily před pádem. Rusové za tohoto zoufalého zápasu ztratili asi 3500 mrtvých i raněných, mezi nimi do 100 důstojníkův. Turkův padlo jistě asi 10.000. Sulejman bezohledně hnal své prapory po strminách vzhůru k zákopům, ve kterých ruští pěšáci a bulharští dobrovolníci z bezpečných úkrytův pouštěli záhubnou palbu, podporujíce ji i kameny shora svalovanými a nechajíce někdy Turky schválně se vydrápati až na bezpečný dostřel. Množství nejlepších vojákův tureckých, vycvičených v horských bojích s Hercegovci a Černohorci, padlo na těchto osudných stráních. Puchem hnijících mrtvol jejich naplňoval se vzduch ještě po dlouhý čas. Dne 15. srpna večer vše utichlo. Od té doby boje na přechodu Šipeckém se obmezovaly na malé denní potyčky, na vojnu obléhací; jen 5. září strhla se větší bitva, když Sulejman se pokusil o noční přepadení posic ruských. Brzy potom na místo Sulejmanovo přišel Reuf a později Vesel paša, kdežto na ruské straně velení zůstalo vždy v rukou Radeckého. Nastala zima, na horském přechodu vše se zasulo sněhem, přední stráže mrzly v závějích pod silou ledových větrův, až teprve konec roku přinesl obrat a rozhodnutí.

Po pádu Plevna vojsko Radeckého znamenitě sesíleno i připraveno k přechodu dolů do Thrákie. Hlavním úkolem bylo obklíčení a zajetí turecké armády Vesela paše. K tomu cíli měl kníže Svjatopolk Mirský se dvěma divisemi pěšími sestoupiti na levém křídle přes Jeninu; generál Skobelev pak s jednou divisí jízdy, jednou divisí pěší, jednou brigádou střelcův a s bulharskými dobrovolníky měl nepozorovaně slézti na pravém křídle dolů k vesnici Imitlii, a Radecký sám měl udeřiti v centru. Pochod obou křídel vykonán za strašných mrazův (až —20⁰ R.) v hlubokém sněhu, kterým zasypávaly se některé rokle až na několik metrův zhloubí. Bulharští sedláci s lopatami pracně upravovali stezníky ku přechodu; děla vlečena na saních a místy nesena i od vojákův na ramenou. Dne 27. prosince (8. ledna) Svjatopolk Mirský sestoupil u Jeniny do pole, udeřil na vojska turecká, ale nebyl s to, aby je sevřel, ba po značných ztrátách strojil se již ustoupiti zase nazpět do hor. Vesel paša domníval se, že s odražením tohoto

útoku nebezpečenství dokonale je odvráceno, neboť o vojsku Skobeleva neměl ani zdání. Nastal den 28. prosince (9. ledna). Tu, jako by z oblakův byl spadl, Turkům v týle objevil se v poli Kazanlyckém Skobelev s celou svou armádou. Svjatopolk Mirský udeřil znova a i Radecký hnul se dolů s hor. Středisko bitvy byl les u Šejnova, asi tři kilometry od podnoží Balkánského. Turci viděli, že jsou dokonale sevřeni. Vesel paša po urputném boji kapituloval s celou Šipeckou armádou, 32.000 muži a 93 děly. Rusové ztratili všeho 5484 mužův raněných i mrtvých. V boji u Šejnova vyznamenali se jmenovitě dobrovolníci bulharští, kteří již při obraně Šipky udatností svou se byli proslavili po celé Evropě.

Rok po této cestě díval jsem se ve Vídni na výstavu obrazův z této války od proslulého ruského malíře Vereščagina. Na jednom velikém obraze spatřil jsem již z daleka osněžené strmé hory význačných tvarův, pod nimi plochou rovinu, na ni ostrovovitý les i vegetaci určitého rázu a v tom ve všem bojiště po bitvě: dlouhou řadu vojsk vítajících generála, jenž cválá podél šiku na bělouši a s čepicí v ruce děkuje vojákům za jejich statečnost. Poznal jsem krajinu na první pohled, ani nehledaje v katalogu. Byl to Skobelev, od Turkův řečený Ak-paša (bílý paša), po bitvě u Šejnova. Jedna z předních vlastností výtvorův Vereščaginových je překvapující věrnost krajinné stránky jeho obrazův; zvláštní lokální kolorit letní i zimní, místní ráz vegetace, obrysy hor a barva oblohy, vše to věci, které zeměpisec ani mnohými slovy nemůže náležitě dolíčiti, mistrovským štětcem jsou tu několika rysy vykouzleny na plátno.

Dvě hodiny a dvacet minut od Kazanlyka sesedl jsem před malou krčmou pod horami ve vsi *Šipce.* Před válkou osada ta měla 700 domův a náležela k nejlepším celého okolí. V bojích úplně rozkotána a nadobro srovnána se zemí. Nyní obnoveno je 288 domův, s 1374 obyvateli výhradně bulharskými. Mezi domy stojí jedna pravěká mohyla, venku za osadou řadí se k ní jiných šest a dále jich je rozptýleno ještě mnohem více. Na jedné, ve které v pravěku pochovali nějakého thráckého nebo keltického krále, nyní se bělá mramorový pomník na památku bitvy Šejnovské. Jmeno Šipka (šípek) náleží vlastně jen vesnici, ale v poslední jmenovitě době přenešeno i na celý zdejší přechod horský.

Požil jsem trochu chleba a vína i vyšvihl se zase na koně, spěchaje ve větru a dešti dále přes hory. Hned za posledním domkem začne se vystupovati do vrchu. Útvar půdy jest asi následující. Mezi dvěma souběžnými hlubokými dolinami, které ústím svým se otvírají do kotliny Kazanlycké, vybíhá ostroh, po obou bocích strmý, ale na hřebenu svém poněkud pozvolněji se sklánějící. Takořka na nose tohoto ostrohu vine se silnice nahoru četnými klikatinami, namnoze zarytá v těsném hlubokém úvoze. Přese všecko opravování úplně je vypláchnuta horskými přívaly a podobá se docela korytu nějaké bystřiny. Vozy tudy jen s nesnázemi se dostávají ku předu. Na místech, kde ostroh se vyvyšuje o nějaký nový taras a kde silnice svými klikatinami přebíhá z levého jeho boku na pravý anebo naopak, poznávají se všechny posice z války. Vedle křížův dřevěných vidí se „zemljanky," hliněné

to budky, ve kterých vojáci zimovali, fašiny, zákopy z naneseného kamení atd.

Od vesnice Šipky do Gabrova jeli jsme pět a půl hodiny bez zastávky, ale z části jen krokem. Studený vítr prorážel všecky kosti i příšerně hvízdal telegrafními dráty u silnice. Nazpět otvíralo se krásné panorama: celý kraj Kazanlycký, za ním Sredna Gora jako nepatrné nízké pásmo, dále širé pole thrácké až k Marici a v dálce Rhodopa na protějších hranicích Rumelie. Ale nebylo stání a chuti k vyhlídkám. Stoupání do vrchu bylo namáhavé pro člověka i pro koně. Brzy jsme se octli v oblacích a mlhách, zmítáni jsouce metelicí smíšeného deště a sněhu, která všemi silami větrnými bila do kaučukového pláště a rozumí se i do tváře. Pocestných jsme potkali náramně málo. Hospod po cestě není. Ostatně prý i za nejkrásnějšího počasí na vrchu vždy bývá větrno, při ustavičné ostré proměně proudění vzdušného; neboť teplý proud, který se zvedá z nížiny rumelské, nahoře se potkává se studenějším prouděním Balkánským a Podunajským. V zimě sníh tu přeletuje jako létavý písek na pouštích, a obě doliny po obou stranách ostrohu úplně prý bývají zasuty.

Konečně jsme stanuli na vrcholu, u památného z války *vrchu sv. Nikoly*. Nejvyšší místo hřebenu, který má asi 2000 krokův zšíří, leží 1318 metrův nad mořem [1]) a 693 nad vesnicí Šipkou. Za tureckých dob stála tu celá řada strážnic (karauly a beklemé), jakož i stopy jakéhosi hradu prý Marka krále a nějakých staveb římských. To tuším všecko nyní zmizelo, nahrazeno jsouc památkami z dob nejnovějších. Vedle silnice pracovalo se právě na několika velikých pomnících mramorových. Chtěl jsem podjeti k jednomu z nich vedle silnice a přečísti dlouhý jeho nápis, ale déšť, mrskající nemilostivě do tváře, přinutil mne k obratu.

Odtud jsme začali sestupovati. Otevřela se vyhlídka na sever, chvílemi dosti jasná: ne otevřené rovné pole, ale temnozelená hornatina lesnatá, přiléhající k samému pásmu Balkánskému a prorytá hlubokými úvaly potokův a říček, ze kterých se tvoří řeka Jantra. Zřetelně poznáváme hustě sražené domy města Gabrova, z něhož za války den co den dobře vídali střelbu na vrchu sv. Nikoly, i spatřujeme čáru silnice, vedoucí odtud do Sevlieva. Po horách všude jsou rozptýleny vesnice čili vlastně nesouvislá skupení salašův, tak zvané *koliby*. Na severu pozorujeme, že v dálce přestávají vrchy a lesy, které tuto před námi jsou rozestřeny jako basreliefní mapa, a že se tam začíná širá, bezlesá a nízká rovina. Zde na této severní straně hor není úrodné nížiny, bohatství přírodního, ani Turkův, ale vrchy, lesy, chudoba horská a obyvatelstvo čistě bulharské. V celé okoliji Gabrovské není a nebylo ani jednoho musulmana.

Velikolepé toto panorama brzy se rozplynulo, a my jsme se octli mezi dubovými nízkými chrastinami v nejhorší plískanici. Lilo se jako z konve. Veškera pozornost byla obrácena k vedení koně silničními serpentinami mezi ručeji, klokotajícími přes cestu. Na jednom místě z houští vystoupil celní strážník již knížectví bulharského, jehož hra-

---

[1]) Poslední ruské měření udává 4362 stop.

nice je položena nahoře na rozvodí, a věren svému úkolu uprostřed přívalův dešťových ptal se, zdali nevezeme něco, z čeho se platí. Konečně jsme přirazili až dolů k řece Jantře a sledovali její tok po dobré silnici, dosti těsné a opatřené pěknou alejí stromovou. Déšť poustal, a u cesty se spatřovali bůvoli, pole kukuřičná, kola (bulh. dolápi) k čerpání vody z řeky a k zavlažování zahrad zelenářských, jakož i jiné příznaky, ohlašující, že jsme zase v obydleném kraji.

O půl páté hodině se zjevilo *Gabrovo.* Hned na první pohled viděl jsem, že je to město docela křesťanské, bez džamijí a minarétův. Vjeli jsme do ulic. Tu byly ne více stavby turecké, ohražené na venek kolem do kola smutnými stěnami, kryjícími harémy před všetečným okem nepovolancův, ale pravidelně zbudované domy s krámy v přízemí a s velikými okny v horním patře, hustě sestouplé po obou stranách těsné ulice. Oživené krámy, hukot řemeslnických strojův šicích a celý zevnějšek Gabrova upomínaly již na industriální města střední Evropy. S netajenou radostí vjel jsem průjezdem do jednoho obstojně slušného hanu a na dvoře jeho po pět a půlhodinné jízdě slezl jsem zase s koně, hladov a utrmácen, i spěchal jsem, abych se ohřál po všech těchto Balkánských mrazech a větrech.

Gabrovo dle posledního sčítání má 7845 obyvatelův, kteří bydlí v 1558 domech. Náleží do „okruží" (departementu) Sevlievského a je středisko okolije, čítající 30.423 duší, vesměs Bulharův. Rozkládá se po obou stranách řeky Jantry, která zde padá přes četné nízké peřeje, probíhajíc pod šesti mosty. Střechy domů pokryty jsou velikými a těžkými deskami břidlicovými k ochraně proti prudkým horským bouřím a větrům. Gabrovo se svým bohatstvím tekoucích vod je město řemeslnické. Hlavní průmysly zdejší jsou jirchářství a železářství, jmenovitě výroba nožův a jatagánův (prve i pušek). Kromě toho se tu pracují *gajtány* (šňůry k ozdobení národního kroje) a vlněná látka řečená *šajak,* jejíž úpravou se zabývají hlavně obyvatelky zdejšího ženského kláštera. Z ostatních řemesel zmínky zasluhují ševci, soustružníci a hrnčíři.

Dějiny místní padají do dob nejnovějších. V památkách středověkých ani v tureckém zeměpisu Hadži Chalfy o Gabrově není řeči. Zjevuje se teprve na mapách novějších. Na počátku minulého věku italský cestovatel Marsigli zpomíná římské stěny, kterými se uzavírají Balkánské přechody u Gabrova, ale hradby tyto nepochybně byly kdesi nahoře u sv. Nikoly a ne v městě nebo blízko něho. L. 1798 kapudan paša Husejn, jda s velikým vojskem nekázané holoty k pokoření odbojného Pasvana na Vidin, po cestě vypálil Gabrovo, jakož o tom vypravuje současný Sofronij, biskup Vračanský. Krdžaliji, kteří byli ve službě jeho, po cestě všude pálili a drancovali pokojné křesťanské poddané, jmenovitě menší otevřená a hradbami nechráněná městečka. Ale Gabrovo brzy potom obnoveno, dospívajíc k novému rozkvětu. L. 1810 obsazeno od Rusův spolu s Trnovem, arci jen na málo dní. Gabrované patrně již dříve kupčili s Valachií; nyní jali se choditi do Bukurešti, kde celá jedna ulice podnes slove „strada Gabrovenilor," do Brašova a jmenovitě do nového emporia, které vzniklo na přímoří stepí jihoruských po zničení tamního panství tatarského a tureckého —

do rychle zkvétající Oděssy. Mnozí kupci Gabrovští usadili se po těchto městech a více se domů nevraceli. Ti pak, kteří zůstávali doma, spolu s obyvateli jiných městeček čistě bulharských po obou stranách Balkánu a Sredné Gory, rozprostřených dlouhým pásmem od Samokova až do Kotla, byli hlavní oporou křesťanstva a bulharské národnosti v probouzející se vlasti. V klášteře Rylském se mezi nápisy rozličných dobročinných „ktitorův" z let třicátých a čtyřicátých nejvíce zračí jmena rodin z Koprivštice a z Gabrova.

Kupci Gabrovští, usazení v Oděsse, velikou zásluhu si dobyli nejen o rodiště své, ale o celé probuzení národa bulharského otevřením první školy, zřízené dle západoevropského vzoru. Vasil Aprilov a Nikolaj Palauzov jsou zakladatelé tohoto ústavu, který se stal takořka kolébkou osvěty novobulharské. Dne 2. ledna 1835 škola otevřena, zřízena jsouc dle „vzájemnoučitelné" methody Bell-Lancasterovy. Učitelem byl mnich Neofyt Rylský, jeden z nejzajímavějších mužův celého novověkého hnutí slovanského na Balkánském poloostrově, který viděl nejen první knihy bulharské a první školy, ale dožil se i osvobození vlasti a zemřel loni (1881) v lednu v klášteře Rylském, dosáhnuv nestorského věku asi 91 let. Neofyt v Gabrově zůstal jen půl třetího roku, ale započaté dílo odchodem jeho nikterak se nezastavilo. Škola rozšiřována i zvelebována, zřízeny i vyšší třídy, a naposled pro ni vystavena veliká budova s 26 místnostmi. Před válkou měla šest tříd reálných a vedle školy Plovdivské proslula co přední zdroj osvěty pro celé Bulharsko. Učitelé byli téměř všickni vychováni na Rusi pod vedením kupcův Oděsských. Kromě reálky v Gabrově nalézala se i škola dívčí a ovšem i učiliště elementární.

Turci v městě měli administrační úřady a malou posádku žandarmerie. Jen když se v Balkáně objevily čety Panajota nebo některého jiného vojvody bulharského, soustředěno zde poněkud více vojska. Před samou válkou kajmakam (prefekt) v Gabrově byl dokonce křesťan a Bulhar z nedalekého odsud městečka Jeleny, Jordančo efendi Bakaloglu. Za těch okolností není divu, že Bulhaři zdejší, neznajíce z blízka vojenskou sílu říše osmanské a žijíce dosti svobodně, vyhnání Turkův ze země obecným pozdvižením massy bulharské sobě představovali za věc docela možnou. L. 1876 současně s povstáním Panagjurským vypuklo podobné hnutí i v horách Gabrovských a Drjanovských. Fazly paša rychle přirazil ze Šumna s vojskem 5000 mužův a hrstku asi 400 povstalcův bulharských oblehl v jednom klášteře, ukrytém v lesnatých skalinách u Drjanova. Po zničení kláštera střelbou z děl a po rozprášení čet povstaleckých přitáhl dne 12. (24.) května do Gabrova. Tam schytal asi 90 učitelův a měšťanův i odeslal je do Trnova, kde však již zanedlouho po zavraždění sultána Abdul Aziza (koncem května) byli propuštěni. Za *corpus delicti* vykládán jmenovitě model telegrafu z fysického kabinetu reálky; tím prý spiklenci chtěli loviti vládní korrespondenci z drátův, vedoucích kolem Gabrova.[1]) Město samo nebylo se pozdvihlo, jen jeden mladík, Canko Djustabanov, se

[1]) Model ten se chová podnes ve škole co památná reliquie z krušných dob před osvobozením.

silnou četou vyšel do hor na západ od města a postavil se kdesi okolo veliké vsi Nového Sela v kraji Sevlievském, ale byv raněn, upadl do zajetí a oběšen v Trnově. Do školy vložena posádka bašibozukův. Násilí všelijakého vykonáno dosti mnoho, ale ne v městě, nýbrž hlavně v sousedním kraji Sevlievském; jmenovitě Čerkesi se vyznamenali neúnavným loupením a drancováním.

Ve válce Gabrovo obsazeno od Rusův bez boje a po celý pak čas zápasu o Šipku sloužilo za oporu všech doprav a operací. Nyní po osvobození Bulharska nalézá se ve stavu přechodním, jako mnoho jiných měst v celém knížectví. Města horská totiž ponenáhlu pozbývají někdejší své důležitosti spolu se svými tak hustě obydlenými okresy, co se zatím nová budoucnost otvírá městům Podunajským i přeúrodným, ale dosud slabě zalidněným krajinám mezi Dunajem a podnožím Balkánským. Ode čtyr let děje se v knížectví jakési téměř ani nepozorované stěhování horalův do pustých vesnic v rovině, jmenovitě do osad prve čerkesských a tureckých; lid od Jeleny táhne do Razgradska, z hor Trnovských, Gabrovských a Sevlievských sestupují osadníci do roviny mezi Svištovem a Trnovem, a s výšin Tetevenských se přenášejí vystěhovalci do úrodné nížiny u Rachova. Že při tom i ve vývoji průmyslových a kupeckých měst horských nastala zastávka, je věc docela přirozená. Teprve obecné zlepšení komunikací může tyto nové poměry národohospodářské přivesti v náležitou rovnováhu.

Za deštivého počasí navštívil jsem školu, prošel několika ulicemi a spěchal k odjezdu. Škola po válce 1879 obnovena co reálka se třemi třídami a 109 žáky jakožto ústav státní; nyní je otevřena již i šestá třída, a počet žákův v tomto školním roce obnáší 406, se dvanácti učiteli. Za krásného počasí Gabrovo při vábivé své poloze v Balkánské přírodě mezi pěknými lesy s alpskými břidlicovými střechami poněkud upomíná na některá německá nebo švýcarská města průmyslová, ježto se honosí zároveň krásnou krajinou, rozvojem industrie a slávou svých škol, i myslím, že by se mělo vynasnažiti, aby skutečně dostihlo tento vzor; neboť přirozené podmínky k takovémuto rozkvětu jsou všecky zde po ruce.

Obyvatelstvo okolních hor je lid chudobný, ale pracovitý a dobromyslný. Mužští nosí oděv temnohnědý z hrubé vlny a na hlavách těžké ovčí čepice chlupaté. Selky táhnou na trh, předouce po cestě a vedouce koníky naložené dřívím a jiným zbožím; na hlavě mají něco jako modrý koláč s černou obrubou, z čehož do zadu splývá dlouhý bílý šátek. Pozoroval jsem i několik osob volatých s příznaky kretinismu, který i v horách bulharských zde onde se naskytuje, arci v míře velmi skrovné, a nikterak ne v porovnání s Alpami. Podobné exempláře spatřil jsem jednou nebo dvakráte i mezi lidem na trhu Sofijském a taktéž na severním úpatí hor Rylských.

Nazejtří (25. září) odjel jsem o půl druhé hodině odpolední na otevřeném kočáře do Trnova, něco více než pět hodin odsud vzdáleného. Jakkoli rozdíl ve výšce nadmořské je dosti veliký (Gabrovo 401 metr, Trnovo 208), po cestě ani nepozoruješ, že slézáš s hor dolů; neboť silnice vine se nesčetnými klikatinami skrze lesnaté vrchy, brzo stoupajíc brzo se sklánějíc od jednoho rozvodí ke druhému.

Hned za městem opouští se dolina Jantry, ježto teče k severu, i jede se na východ do vrchův. Hojné lesy lupenaté pokrývají vrcholky krabatého terrainu, na polích spatřuje se kukuřice a proso, bublající potoky plynou kolem svěžích lučin horských i na dně hlubokých roklí, a na pokrají hájův prohlédají rozptýlené, dosti slušné domky četných vísek. Silnice je zdařile nivellována od polských inženýrův za dob Mithada paše a opatřena alejí dospělých stromův, mezi nimiž četné hromádky štěrku poukazují již k evropskému způsobu pravidelného udržování a opravování veřejných cest; jinak se na východě silnice spravují jen, když se vlivem živlův přírodních začínají rušiti. Dále malebnost kraje zvýšena jest holými skalami vápencovými a břidlicovými, které, nahoře korunovány jsouce lesem, svými strmě svislými stěnami lemují dolinu každého křivolakého potoka nebo říčky a tím okamžitou vyhlídku na zelený kraj stále obrubují šedým pozadím. Celá tato krajinná scenerie mimovolně vzbudila u mne vzpomínky na některé velice podobné končiny u nás v Krkonoších, na Policko a horu Ostaš, na okolí Náchoda a Nového Města nad Metují.

Bylo studeno a větrno i chvílemi krápělo, ale k večeru se čas docela spravil. Po cestě jsme potkávali četné bůvolské povozy a selky jdoucí ze sobotního trhu, jadrný a zvedený lid horský, který nikdy neopomene pozdraviti cestovatele přívětivým: „dóbra sréšta“ (dobré potkání). Po pastviskách pozorovati bylo mnoho skotu a veliká stáda kozí, která jsou největší záhubou mladého dorůstu a jedna z příčin obecné na východě devastace lesův. Po lukách seno leželo vyzdviženo na zvláštních vysokých podstavcích, podepřených třemi koly. Na tyčkách uprostřed polí a v plotech, z chrastí zdělaných okolo chalup selských, viděti bylo jako všude po Bulharsku četné bílé lebky bůvolské a koňské, ježto slouží za strašáky proti vrabcům a jiným mlsným opeřencům. Obyčej zdobiti ploty takovýmito lebkami volími, bůvolskými, ovčími nebo koňskými na východě je prastarý, zasahaje až do dávného starověku. Za starších dob měly od obydlí a majetkův lidských odpuzovati nejen pažravé ptáky, ale i zlé duchy. Ve středním věku takovéto zvířecí ozdoby se spatřovaly i po západní Evropě. Čteme o tom mimochodem ve knize, nad kterou moralisté ode dávna pronesli přísný odsudek, ale která více než cokoli jiného nám zachovala věrný obraz života středověkého v Italii a okolo celého Středomoří, se všemi jeho mravy a nemravy — v slavném Decameronu Giovanni Boccacia ze 14. století. Jedna z novel (VII., 1), vyňatých z anekdot života Florentského, vypravuje, jak veselá žena jednoho obmezeného i pobožného řemeslníka, bydlíc v létě mezi vinicemi za městem, s milencem svým vedla tajnou korrespondenci pomocí oslí lebky (un teschio d'asino), která mezi révami byla nastrčena na kůl; měli mistr Gianni na noc přijíti do svého viničního domku, lebka stála obrácena směrem k Fiesole, a bylali signora Tessa tu noc sama, nos nebožtíka osla hleděl k Florencii.

Za jednu a čtvrt hodiny od Gabrova sjeli jsme k mostu přes Trjavnenskou řeku, u něhož leží vesnice *Careva Livada* (carova louka), jmeno své mající buď od dávných carův bulharských, buď od sultánův tureckých, kteří u Bulharův vždy sluli „carové.“ U mostu je han a

vedle něho hrnčířský krám, plný nádob hrubých sice, ale velmi zajímavých pro formy své, děděné přes celá tisíceletí od hrnčířův antických; vidíš tu amfory, vásy, konve, mísy a jiné kusy s různými obzvláštními ornamenty, které upomínají na starožitnosti hellenské a římské, ba někdy i na střepiny, jaké se vykopávají v mohylách a hrobkách neurčitého věku po severní Evropě. Výroba hrnčeného zboží v Bulharsku je dosti veliká. Z Ruščucka a Silistrenska vyváží se i za hranice do Valachie. Na západě středisko tohoto průmyslu s dávnými jeho tradicemi je horské městečko Trn blíže srbských hranic.

Od Carevy Livady jede se podél řeky horem na jih do městečka *Trjavny*, asi půl druhé hodiny odsud vzdáleného. Naše dnešní cesta se však dáleji na východ a severovýchod zase obrací podobnými krajinkami s lesy a skalami. Půl třetí hodiny od Gabrova leží na půl cestě do Trnova městečko *Drjanovo* na řece Drjanovské, spojené s dotčenou již řekou Trjavnenskou a nížeji splývající s Jantrou. Čítá 597 domův s 2998 bulharskými obyvateli a náleží k okoliji, jejíž středisko a úřední sídlo se nalézá v Trjavně. Při samém vjezdu do těsných uliček, dlážděných velikými neforemnými kameny, zlomila se nám železná náprava u zadních kol. Půl druhé hodiny trvalo nežli přivolaný „arabadžija“ (kolář) zpořídil zatímní nápravu dřevěnou ke spojení obou zlomených kusů pomocí několika silných provazův. Vozka, starý Bulhar kdesi od Ruščuku, bědoval nad touto nehodou: „Vozil jsem paše a vezíry, ale takového se mi dosud nic nepřihodilo!“ Zatím měl jsem dosti kdy obehlédnouti se po Drjanově, které jmeno své má od rostliny drjanu, česky dřínu (Cornus mas). Domy jako v Gabrově pokryty jsou deskami břidlicovými; podval a spodek jejich často je kamenný, svrchek hliněný nebo dřevěný. Na některých budovách hořejší patra balkonovitě vynikají nad ulici, upraveny jsouce zvláštním spůsobem dřevěné architektury, někdy dosti umělé. Obyvatelstvo zabývá se řemesly, obchodem a zemědělstvím. Byla právě sobota. Ženské pohlaví shrnulo se na ulici kolem veřejných pecí chlebových *(furna)*, neboť v Bulharsku, podobně jako u nás za dávnějších dob, lidé nekupují hotový chléb, ale mísí jej sami doma a dávají ho péci u pekařův. Veřejné peci ve zdejších městech jsou docela otevřené, ba leckde dlouhá žerď lopaty pekařské při dobývání pecnů z peci za výstražného pokřiku dělníkův vjede daleko ven mezi obecenstvo, které chodí kolem po ulici.

Na další cestě následovala jedna půvabná scenerie přírodní za druhou: rozmanité křivolačiny Drjanovské řeky, horská luka, šedivé stěny skalné, světlozelené lesy, stáda bůvolův a jiného skotu. Zpozoroval jsem již zase i vinice, které v Gabrovsku docela scházejí. Soumrak nás překvapil cestou a odňal nám všecku možnost k dalšímu studiu krajiny. Podél silnice tábořily četné karavany sedlákův, převážejících obilí a jiné zboží. Vozy stály seřaděny ve skupeních, bůvoli a volové pásli se opodál ve tmě, a vozkové v huňatých beranicích seděli kolem ohňův, za veselých hovorův připravujíce si večeři. Byly to malebné noční scény s míhajícími se zdaleka pablesky a stíny; mnohokráte spatřoval se odlesk jejich vysoko na strmých skalinách po straně doliny jako báječné jakés ozáření, aniž bys v okamžiku mohl uhodnouti, kde asi mezi lesíky a chrastinami je skryto ohnisko, vrhající

tento rudý reflex. Tiše jeli jsme tmou ku předu po široké bílé stopě naší silnice, provázeni jsouce šuměním vod a zvláštním šelestem vysokorostlé suché kukuřice, který nápadně se podobá zvuku lehkého letního deště, když padá na listí lupenatého stromoví. Asi hodinu před Trnovem projeli jsme mezi domky vesnice řečené *Debelec*, které i při večerním osvětlení učinily na mne dojem osady neobyčejně čisté a zámožné. Nedaleko za ní přirazili jsme zase k řece Jantře a překročili ji na kamenném mostě. Dále se jede těsným prosmykem, mezi svislými skalami, za nímž se začínají domky Trnovského předměstí zvaného *Marno Pole*.

S netrpělivostí jsem očekával první pohled na Trnovo. Již z dálky jakýmsi úvozem nebo průlomem prosvitla po pravé ruce světélka, ale skály opět rychle se semknuly, a my znovu byli obestřeni noční tmou. Konečně se krajina otevřela, a ejhle před námi magický obraz effektu docela orientálského! V čiré temnotě jihozemské noci zdálo se, jako by bezprostředně pod hvězdnatou oblohou byla v jisté dálce před námi ve vzduchu zavěšena veliká síť kmitavých světélek, ježto podivně byly rozptýleny nahoře i dole i při každém obratu silnice měnily své postavení jako míhavé jiskry svatojanských mušek. Obraznost není s to, aby si při překvapujícím tomto pohledu v okamžení vykouzlila plán města; marně hledáš sestaviti sobě ponětí, na jaké půdě asi stojí tato světla. Jen to poznáváš, že stará stolice carův bulharských je rozložena po stráních a návrších, tak že z venku z pozdalečí se spatřují světla všech jeho oken a ulic, jedno nade druhým jako na terasách.

Bylo již blízko k deváté hodině večerní, když jsme se zastavili před hanem, který mně byl odporučen co nejlepší. Hned na první pohled jsem poznal, že je to týž, ve kterém před osmnácti lety pobyl Barth. Přistaven jest ke stráni skalné; k ulici obrácena je šenkovna s několika krámy, uvnitř na těsném dvoře stojí vozy na dřevěné podlaze, a skrze široké skuliny této podlahy dole pod sebou vidíš koně, které se vodí do spodního patra po jakémsi stupňovitém chodníku. Za dvorem nalézají se komnaty pro pocestné, prosté bílené komůrky s pryčnami, stolicemi, stoly a háky k zavěšení šatů. Sotva že ráno zasvitlo slunce, přiskočil jsem k oknu, zvědav, co se asi vidí odsud, a ejhle přede mnou zeje skalná propast, v ní pak hluboko dole se lesknou bystré proudy řeky Jantry a za ní rozkládá se stolovitý ploský vrch se zbytky starobulharského hradu Trapezice! (Pokračování).

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

I. Differenciální slovník jazyků slovanských.

Již téměř každodenně z nejrůznějších stran slýcháme, že nelze docíliti žádné jednotné slovanské řeči, že naše jazykové rozdíly jsou tuze veliké, aby se mohly srovnati. V pravdě však nejsou slovanské větve od sebe o nic více rozdílny, nežli byli a dosud jsou národové naší pevniny, teď spojení. Němci ku př. chlubí se, že mají jedinou řeč. Neupíráme toho, ale krajinské rozdíly mezi nimi jsou tak veliké, že „bratří" z protivných končin německé říše sešedše se potřebují tlumočníka, aby se dohodli. Vysoká němčina liší se znamenitě od prosté německé řeči, a co onu srozumitelnou činí, jest pouze její jádro a nikoliv forma. Jak ostatně ta společná němčina jest dokonalá, dokazují různé cizojazyčné slovníky, t. j. rejstříky cizích slov, jimž dostalo se v ní občanského práva, aby Němcům pomáhala sbližovati se. Cizí tento tmel se sice popírá, ale na možnost germánského purismu sotva by kdo chtěl přísahati; při vzájemném dorozumívání se Germáni bez cizích slov skoro se neobejdou.

Pokud nás Slovanů se týká, připustí každý, že máme *společný poklad jazykový*, společnost pojmův a pojmenování ve všech svých vlastech od Šumavy až do Asie, kde ještě ruské hlaholy se ozývají, od severoledového okeánu až k jižnímu Bílému či řeckému moři. Nečítal jsem oněch společných slov a jiný také sotva, ale vždy soudil bych, že mohou obnášeti dvě třetiny všech, jichž v obecném životě vůbec užíváme. Podle toho byli bychom tedy ze dvou třetin i jazykovou páskou spojeni. Poznamenáváme hned, že tu mluvíme o řeči živé, která od úst k ústům přechází, a nikoliv o jejím zobrazování písmem, neboť tu vystupuje do popředí zase tak zvaná obtíž s azbukou, slovanským písmem — malicherná to zajisté výmluva pro ty, kdo spřáteliti se musili k vůli vzdělanosti s alfabetou řeckou. Odpočítámeli tuto písemnou překážku, stojíme opravdu jen před třetinovou differencí v jazyku slovanských plemen, která ne najednou, ale po letech jistě dá se odstraniti. Naši sousedi si pomohli vydáváním zmíněných již seznamů cizích slov, my Slované musíme učiniti něco podobného, jen že nebudeme brakovati u rozličných a cizích národů, nýbrž u slovanských plemen. Sebereme slovný materiál, jímž se na vzájem od sebe lišíme — neboť jenom tak veliká jest ta rozličnost mezi Slovany.

Differenciální slovník, jehož zpracováním věčné slávy dobyl by si slovanský filolog, bude nám bezpečným průvodčím po všech krajích slovanského světa duševního a konečně i společenského. Pochybujeme, že differenciální slovník, pro kterékoliv plémě slovanské přispůsobený, vyrovnal by se objemem ku př. německým fremdwörterbuchům — inferiorita to, již z lásky k mohutné své národnosti slovanské i před tribunálem myslitelů milerádi uznáváme. Vyloučením pojmů a výrazů lišných usnadní se pak přístup k rovněž důležité slovanské práci,

k *akademickému slovníku,* ne již českému pouze, nýbrž slovanskému vůbec, kterýž jest naší nedotknutelnou zásobou, jíž po řádném vypracování differenciálních slovníků může jen přibývati, nikdy ubývati. Najdemeť v jinoslovanském zvuku mnoho povědomého, vpravíme se ponenáhlu do jeho vzniku i významu zrovna tak a touž cestou, jakou přišly do mluvy naší od sousedů zcela cizí slova, která přispůsobivše se ukotvila se v domácí půdě, tak že považujeme je za svá a neradi se s nimi loučíme.

Zde mohl by nám někdo namítnouti, že si celou věc tuze snadno myslíme a zaslepeni jsme mlhou odvážných theoretiků, kteří sami o sobě, ale také jenom pro sebe. dokazují co se jim mane — že zapomínáme na to, kterak převzatky z cizích řečí zpracoval sám lid a jeho duch je posvětil. To je svatá pravda; avšak differenciální slovník není ustanoven v první řadě pro obecný lid, nýbrž pro tytéž třídy a vrstvy, pro které se slovníky vůbec píší, a zvláště ony, jež obsahují slova cizí, materiál, jenž se má ponenáhlu do živoucí řeči lidu přivozovati. Do oněch vrstev počítáme všecky, jimž dostalo se vyššího, vlastně do jisté míry obecnějšího vzdělání. Studentstvo a mladší pokolení vůbec jest právem dychtivo poznati i jiné řeči, než jest mateřština. Podnes chodívalo to hezky po pořádku: jedna řeč za druhou nebo vedle sebe a pěkně pozorně, aby jedna o druhou nezavadila a neprozradilo se, že jsou příbuzné. Se slovanskými řečmi jest to dosud zvláštní svízel: ze strachu před vykřičeným panslavismem učí se mateřštině více doma nežli ve škole, druhé slovanské řeči, jež lze tak snadno seznati, zůstavují se — bez zvláštního povzbuzení — osobní pilnosti.

Cizí řeči učíme se buď k vůli praktickému životu nebo proto, aby nám byla klíčem k pokladům v ní sepsaným. Druhý účel považujeme i v naší době za hlavnější; lidé zůstávají na místě, ale myšlenky těkají s elektrickými proudy. Jindy chodilo se na zkušenou, i platilo to, co kdo viděl a slyšel, u čeho sám byl; nyní opatří se oko i sluch tak výborně, že netřeba ani lámati si jazyka v ústech. Za živobytí nesejdu se s domorodcem, abych zkoušel svoji cizojazyčnou zběhlost nebo nezběhlost, ale duševně mohu z blízka jemu obcovati. Slovanské řeči poskytují možnost nejen sblížiti se duševně s jinými příbuznými plemeny, u nichž základní tón jest všady stejný, ale přenášeti též bohaté poklady jazykové, myšlenkové na domácí půdu. Pouhé drobty z nehostinné ciziny k nám přinesené málo prospějí, žádný cizí šat a péří: nás Slovany spasí a obry z nás nadělá, když jako Antaeus opírati se budeme o dědičnou půdu slovanskou a z jejího nitra vážiti budeme poklady i sílu, z ciziny berouce pouze to, co nám jako ušlechtilejší *nástroj* může prospěti k dokonalejší a konkurrenční výrobě.

Jak si differenciální slovník představujeme, stačí snad naznačiti jen některým příkladem. Společnými slovanskými slovy jsou ku př. přečetné významy, jichž se v domácnosti užívá: otec, matka, syn, dcera — dvéře, pole, luh, les, dům, hora atd. Takováto slova, třeba dle zákonů té oné řeči v koncovkách nebo rozličných hláskách změněná, bylo by zbytečno do slovníku vřaďovati, neboť jádro a význam jejich jsou úplně srozumitelny. Předpokládáme u těch, kdo podobného slovníku užívají, že jsou obeznámeni s přechody i přeměnami jednotlivých zvuků a vé-

domi sobě i zákonů, jež tu převládají. Ostatně nezdají se nám jednotlivé přeměny, zvláště samohláskové, ani tak slyšitelné, jako jsou v písmě viditelné; totéž platí, tuším, o souhláskách h, g (głava = hlava, govoriti = hovořiti) a j. Rovněž zbytečným bylo by uváděti všeliké odvozovky a složky s předložkami a p. společných slov; řídíť se asi ve všech slovanských nářečích stejnými zákony a přijímají ve velmi řídkých případech odchylný význam. Za to arci bylo by třeba ku př. z polštiny pojmouti slova: brud (špína), druzgać (třískati), drwić (dělati si z někoho dobrý den), grabież (lup), juki (břímě, náklad), kulak (pěsť), prostować (srovnati, narovnati), spadek (postup, dědictví); slovinská: bógati (poslouchati, býti poslušným), desen (pravý), grana (větev), naklo (kovadlina); ruská: brezgať (pohrdati, oškliviti si), vzyskať (vyhledávati), durak (blázen, hlupák), lёgkoe (plíce), oploch (nedopatření), ruslo (řečiště), struja (proud v řece), tomiť (mořiti); srbskochorvátská: boraviti (zdržovati se), cepetati (cválati), čedan (skromný), dlaka (chlup), globiti (utiskovati), chraniti (živiti), izvor (pramen), jato (houf), kavga (pře, hádka), lotiti se (uchopiti), mutav (němý), pobuna (vzbouření), prěčiti (brániti), soj (stav, rod), štediti (šetřiti), uren (hbitý), vikati (volati) atd. Co praveno výše o odvozovkách společných, platí též o lišných slovech, platí také o rozličných složkách, leda by jich význam se proměňoval. — Differenciální slovník má Slovanu poskytovati jen materiál prvotný, z něhož by dle potřeby vybíral, a vystříhati se má všeho, čím by se označovala též bohatost našich jazykových zřídel, ohebnost a mnohotvarnost jednotlivých kořenů i kmenů.

Pro první počátky, nežli by se našel, kdo by všechen materiál slovanský propracoval, mohla by se práce rozděliti. Nechť se upraví dle nejpříbuznějších skupin slovník česko-polský, pak rusko-bulharský a konečně slovinsko-srbskochorvátský s pilným arci zřetelem na přechodné a spojovací nářečí, dle příslušnosti moravské i slovenské, maloruské atd. Až pak poznají se výhody takového podniku, nechť přistoupí se k dílu složitějšímu, všeobecnějšímu.

K práci takové vyzývá nás jak všední potřeba, tak i všeliká náuka, kterákoliv po luzích slovanských zapouští zdravé kořeny, nacházejíc tam úrodnou půdu k svému rozkvětu. Odloučenost a jazyková neznámost mezi slovanskými plemeny zavinila, že dobrá terminologie jenom hlemýždím krokem ku předu se vleče; tomu se ale valně odpomůže, budeli po ruce kouzelné zrcadlo, v němž by se dle potřeby spatřovalo, zdali příbuzný některý kmen přiměřeným a výrazným jmenem nenazval příslušný pojem. Zač by stála shodnost jen vědeckého názvosloví, na to nechť odpovědí ti, jimž záleží na probrání a zbádání všech materiálů do jejich oborů zasahujících, — po nich nemeškali by se svým hlasem ani jiní odborníci, uznávajíce snad i s oněmi, takto že by se mělo rozuměti literární vzájemnosti mezi slovanskými plemeny a utužování kmenového svazku, o jehož roztržení se přičinili celí věkové. Jinak věru nevíme, jak by bylo možná budovati vědu, jež by zasluhovala jmena vědy slovanské.

Urovnávejme cesty, a budoucnost jest naše. Co hlavního: střediště své nesmíme klásti mimo slovanské země, k cizím pramenům, jako by ony měly a mohly uhasiti naše prahnutí po vyšších ideálech.

Ze sebe povstávali mohutní národové, ze sebe musejí se také vyvinouti Slované. Úkolem *naší* doby při tom jest: zjednati volné duševní spojení, všem Slovanům přístupny učiniti vymoženosti jejich prací bez všelikého prostřednictví nebo dohazovačství, rozhojniti slovesný materiál, stenčiti jazykové difference, pokud se jádra týká, na míru až nepoznatelnou. Z majetku, který dosud patřil slovanským jednotlivcům, zřizovati musíme novou slovanskou zádruhu.

Že jedním z hlavních klíčů k otevření této volné dráhy může býti differenciální slovník slovanských jazyků, ukázalo by se hned v prvním desítiletí po jeho vydání. Bylo by to símě, jež záhy vzchází — jen kdy by záhy nalezlo svého rozsévače. My obratné slovníkáře i slavisty máme, u nás Čechů by mohlo dílo začíti. Ano, my jsme k němu též povinni.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování a dokončení).

XVIII.

Doktor mlčel, nechtěl ani
k Běle očí vznésti, —
Běla stále těšila se;
do údolí vjeli,
do cesty jim hora vstoupla,
vísky neviděli.
„Ó, však ona objeví se
tam u lesa kraje,"
usmála se Běla, „znám ji,
vždy tak se mnou hraje.
Ustup horo, horo milá,
v májové nechť vnadě,
stojíš srdci mateřskému
tuho na závadě;
nelze oku přes jedliny,
větevnaté moře,
ustup! Nemáš dosti místa
vedle na prostoře?
nemášli ho v pravo dosti,
nemášli ho v levo?
proč mně cestu zaskakuje
tvoje štíhlé dřevo?
Ustup, ustup stranou ruče,
sice lehneš trupem:
koní nohou okřídlenou
hruď i plec ti zdupem,
věř mně!" — Stichla. — „U nás zvoní,
co to? v takou dobu?
Poledne? To ne! nejspíše
nesen někdo k hrobu
z vísky bude přifařené"
— doktor se jaks lekl; —
„nevím, kdo by u nás umřel,
bylť by Vojtěch řekl —
no, pán bůh mu odpusť hříchy,
svět mu spadl s ramen,
světlo věčné ať mu svítí
až na věky amen!" — —
Doktor sivou sklonil hlavu,
„amen" šeptal s Bělou,
otřel, aby neviděla,
brvu uslzelou —
a pak vzdechl. — „Je vám těžko?
proč jedete, pane?"

„Z povinnosti!" z doktorových
retů tiše vane.

„Kdo pak stůně na vesnici?"

„Dva, dítě a žena!"

„Těžce?“ „Těžce!“ „Nakažlivou?
jak jsem ustrašena!“ —

„Nákaz ve vsi právě není,
ale v jarním čase
jevívá se nenadále
jako námel v klase;
zápal hlavy, zánět plící
léčiti mi tady
těžko! Bůhli nepomůže,
nevím dále rady.
Chudák, hezoučké to dítě,
žena dřív tak statná . . .“

„A což není pomoc vaše
pranic více platna?“

„Ne!“—„Můj bože, nač v tom světě
tolik dravých běsů?
chudák žena, chudák dítě,
já se celá třesu!“

„Věřím, máte dítko také,
vše je v boží vůli!“ —

Běle řeč ta rozlomila
srdce zrovna v půli,
ale ruče těšila se:
„Při slabých se líhne
nemoc v jaře, viďte, Tomka,
toho nezastihne?
Masíčko má jako řemen . . .“
„O tom pán bůh soudí!“
Běla vzdechla: „Kde pro Pána
vaše řeč dnes bloudí?
Dřív jste těšil neustále,
dnes mi srdce rvete,
zplakala bych, nevědouci,
že můj Tomek kvete;
zlekal jste mne věru tuze,
zle mi srdce buší,
škoda, že bůh nedal křídel
mateřině duši!“

„Snad i to je dobře Bělo!“

„Pro boha, co díte?“

„Utište se, Tomek churav,
nyní všecko víte!“

„Tomek churav?! Spasiteli!“
křikla Běla v žase.

„Helenka též churavěla
a je zdráva zase;
u dětí to jinak není!“

„Ne, ne! Lžete, lžete,
klamete! Ó, věčný bože,
co se stalo? rcete!
Jeďte, jeďte, potrhejte
oba panské koně,
nahradím, nechť pole zase
prodám po záhoně —
jeďte! jeďte!“ — Hořekuje,
strach ji jal a dusí —
z vozu chce: „Tou pěšinkou zde
o kus nadběhnu si!“
Ale doktor mírní, těší,
brání svojí rukou.
„Nekvapte, víc zachvácena
zlou budete mukou.
Chcete dítě vystrašiti,
rušiti je v spánku?
Bože, vždyť jsme za okamžik
u vašeho stánku!“

Ale Běla: „Pusťte, pusťte!
Pryč! Jste všickni lháři,
lež a pravda ustavičně
v srdci se vám sváří;
listím srdce obsypal jste
matce, květ jste sronil —
Kriste! toho umíráčku!
Tomkovi snad zvonil.
Pusťte, zšílím — nedržte mne“ —
kočím nazpět trhla —
stanul vůz a Běla skokem
s kočáru se vrhla,
jako srna poraněná
přes močály kluše —
doktor „popil!“ vozku nutí
ve zlověstné tuše. —

Prosta dechu, vysílena
k chalupě se stáčí,
v síň vrazila: „Věčný bože!“
všecko tone v pláči. —
Nikdo z lidí nevítá jí —
Vojtěch dlaně v líci,
jako dítě štká a kvílí
v koutě na lavici.
Stará matka u postele,

hlavu na pelesti,
běduje a hořekuje:
„Přestal jsi nám kvésti!"
V síně rohu z kalendáře
Vítek listy ruje,
a Baruška na komoře
křičí, hořekuje.

Běla s křikem k lůžku běží,
strnulá a bledá:

„Spíš, Tománku? já jsem, máma,
pojď!" a dítě zvedá,
k srdci klade, na rty líbá —
ta tam ruček vláda —
mrtvy, chladny! — V děsném křiku
Běla na zem padá.
Padla jako u potoka
jíva podseknutá,
ruce jako nalomeny
ňadra jako dutá;
v mdlobách leží, dítě k ňadru
tiskne křečovitě.
Vítek pláče, na babiččin
klín se vzpíná hbitě:

„Tam, tam, bába," volá, táhne,
k přístěnku se plouží,
hlavnička kde matku jeho
potírá a souží.
Babička jej stranou staví:
„Vodu," volá, „vodu!"
Vojtěch k ženě jedním skokem:
„Běda mému rodu!
Ženo, Bělo, pamatuj se —"
a již u ní klečí:
jako led jsou skráně ženy,
rty i ruce v křeči;
v loktech hoch jak přikovaný —
suchý odnož trsu —
prost vší vlády hlavu kloní
ku matčině prsu. —
Marná pomoc — zmatek v síni —
lid zvědavý venku —
zle Baruška stená, volá:
„Shořím!" ve přístěnku.
Horečka jí v spáncích sedí,
zimnice ta krutá —
Běla vadne jako šalvěj
srpem podseknutá.

XIX.

Vráží doktor do světnice,
těší, křísí, léčí,
údy tře a nařizuje:
„Věnujte jí péči,
opatrně na podušky
budiž uložena,
zotaví se, doufám jistě —
přeubohá žena! —
Zotaví se, klidu třeba,
krev pomalu taje,
hleďte, bělmo zachvělo se
víček u pokraje." —
Běla zvolna jako ze skla
otevřela zraky,
upřela je na Vojtěcha,
na doktora taky;
přibírala síly, smyslu,
ret zas růží puká,
doktora však odpuzuje
hněvně slabá ruka;
tvář se chvěje, čelo mračí,

hněvivými slovy,
žalostivě vyčítavě
laje doktorovi:
„Pryč, vy lháři!" a zas oko
rudým ohněm plane:
„zde, zde vaše —" z ňader bere —
„stovky malované.
Dítko jste mi odkoupili,
dejte mi je zpátky!
Ach, však mi ho nenahradí
všecky vaše statky!
Vraťte mi je do života,
vzkřiste mi je, vzkřiste!
Ach, mně hoře, ach, mně běda,
pomoz, Jezu Kriste!
Dala jsem je za peníze,
za kravku a pole,
proč jsem raděj neuhnětla
svojí ruky holé;
dolehla mne pomsta Páně,
trestem se mi stalo!" . . .

a zas žalem usedavě
všecko zaplakalo.

Chudák Běla z jedné v druhou
přecházela mdlobu:
„K oltáři jsem s Tomkem chtěla,
zatím půjdu k hrobu!
Ach, Vojtěše, bůh nás trestal,
běda, milá matko,
mrtvo, mrtvo, navždy mrtvo
naše jezulátko!
Navždy mrtvo! Jezu Kriste,
nemůž pravdou býti,
aby v máji nejkrásnější
mráz pokosil kvítí;
viď, Baruško, že jen dřímá?
Viď?“ — — a kolem hledí.
Nevidí jí. „Kde je naše
Baruška? kde sedí?“ —
„Nemocna je,“ Vojtěch sdílně,
„pan doktor k ní chodí;
druhý den už plachou myslí
v přízracích se brodí . . .“
„A proč trpí?“ „Pro nás, s námi!
Od předvčíra chora,
v lijáku že bosou nohou
spěla pro doktora;
schvátila se, uhonila,
strachy nepospala,
ve dne v noci víc než o své
o naše se brala;
když se lékař rozpakoval,
zoufale si vedla,
netušilť již chlapečkovi,
děsila se, bledla,
mrákoty ji obcházely
stále víc a více —
lékař jinam přikázal ji
dáti ze světnice;
teď tam leží! Ach pan doktor
se vším je nám radou . . .“
leč Běliny ruce v pláči
na čelo se kladou:

„Já nešťastná! Hle, co z mého
hříchu nyní kvete,
černá žalost bílá vlákna
na rubáš nám plete! . . .
Ach mé dítě, zlaté dítě,“
usedavě lkala,
siná ústa celovala,
chladné ručky hřála.
„Tomo, Tomku, Tomíčku můj,
mně se hlava točí,
jenom jednou dej mi hledět
v sokolí své oči,
jenom jednou, než nás oba,
hrobař ve hrob skryje,
oviň tu svou plnou ručku
okolo mé šíje,
jednou ještě vynes radost
z temné ňader hloubky,
polib mne svým rudým rtíkem,
směj se, ukaž zoubky;
ach, jen jednou v přivítanou
odhodlej se říci
táta, máma — ještě jednou
přejdi přes světnici —
ještě jednou! — Marně volám,
nemáš v nožkách vláhy,
ani v líčku, ani v očku —
Tománku můj drahý!“ —

A tak Běla naříkala,
tak jí strašno bylo,
že by bylo bědování
kámen obměkčilo;
ba sám doktor odcházeje
skoro také plakal:
„Zle, že jsem tak měkkou duši
z domu v zámek lákal.“

Těšili, seč byli všichni; —
Běly živou mocí
nelze dostat od hošíka, —
nespali té noci,
při hromnici modlili se
plačky polohlasem.
Vítek spal, jen ze přístěnku
křikla chorá časem;
matka vždy ji obsloužila,
bylať bez vědomí,
Běla s mužem nad synáčkem
bílé ruce lomí.

XX.

Doneslo se paní kněžny
doktorovou řečí,
v čem jsou na vsi, v jakém tone
Běla nebezpečí.
„Na pohřeb chci,“ smutně děla,
„s Helenkou.“ — „Já taky,“
vece doktor; paní kněžně
zalily se zraky.

Tři dni všemi zvony dala
zvonit slavné hrany,
pohřeb strojit rozkázala
na vsi nevídaný;
mírnila tím žal a strasti,
jak se mírnit daly. —
Do rakvičky vyhlazené
Tomka uschovali;
křížek v ručkách, poduštičku
pod outlým měl vázkem,
tělo skryto dětským dárkem,
všecko pod obrázkem.

Když ho víkem bednit chtěli,
klekla k němu Běla:
„Pravdoulí, bych tebe, dítě,
více neviděla?
Nechte Tomka, nebedněte!“
a zas rakev jímá,
ale Vojtěch: „Neprobuď ho,
viz, jak jemně dřímá,
nenaříkej, tiše, tiše,
sic ho pláč tvůj zbudí . . .“
Běla vzdychla, lítost křečí
stiskala jí hrudí;
mořila ji, týrala ji,
rvala v hněvu takém,
jak by byla napadena
devíti hlav drakem.
Trhla sebou, na dvůr běží
dál přes luční příče,
pokraj lesa natrhala
pozdní petrklíče;
nazpět běží, v ručku dává:
„Vezmi v temnou skrejši,
snad to tvoji touhu po mně
na čas ukonejší;
přijdu brzy, zde je smutno
všude, srdce zebe,
pak mi těmi petrklíči
otevři své nebe!“

U kostela vedle dveří
asi lokte v zemi
hrobek čeká; na zvonici
zvoní zvony všemi;
ze vsi pohřeb ubírá se,
hudebníci hrají,
nářek matky usedavý
rozléhá se v kraji.

Kněžna slavný Tomáškovi
pohřeb vystrojila,
nedala si, vlastní rukou
rubášek mu šila;
z děvčátek a pacholátek
chudobnějších rodů
po desíti poručila
prosit ku průvodu;
v bílé šatky přioděla
roztomilé dítky,
panenky ty věnce nesly,
hošíčkové kytky.
Byli jako andílkové
bez křídelek arci,
budou na to pamatovat
stařenkami, starci.
Po čtyřech vždy na kočáře
s otevřeným víkem
hostili se, zvolna jeli
k chrámu před Tomíkem;
za nimi pan páter přímo
v novém pluviále,
v ruce svíčku s rozmarinou —
za ním opodále
v pláči Vojtěch s Bělou jeli
spínajíce ruce,
v klínu rakev, srdce obou
puká při rozluce.
Nejzáz kočár celý krytý —
kdo v něm asi jede?
Doktor? Ne, ten pěšky podál
kloní skráně šedé,
pozdržel se u Barušky.
Nuž, kdo je to tedy?

Kdož to ví? snad kočár prázdný,
však čemu pak zvědy! . . .

Zle se Běla zabírala
nad hoškovým tělem,
výděs okem, krutá lítost
těkala jí čelem;
davej žele vyplakala:
„Ó, té chvíle klaté,
koho pán bůh trestat míní,
toho kroky zmate,
nadbyla mi špetka jmění,
ubyla hrst blaha,
pýchou jsem se přioděla,
pokutou jsem naha,
čelo moje jako z ledu,
hruď však ohněm dýchá,
ach, proč srdce mateřina
přijala se pýcha?
Lačněla jsem jeho panstva,
Bůh mne trestal za to,
tady leží, tady dřímá
chlouba má, mé zlato.
Přála jsem si, bych s ním jednou
na kočáře jela,
dal mně pán bůh vrchovatě,
čemu jsem kdys chtěla —
už s ním jedu — s velkým pánem —
prvně naposledy,
smutný je a neveselý,
chladný, tichý, bledý.
Na klíně mně leží, dřímá,
vínek na svém čele, —
ach, již více neostavím
zármutku a žele!
Nedbá šatů, nedbá dárků,
nedbá milých hraček,
nedbá všeho, navždy usnul
ten můj jedináček;
netřeba mu kolébavky,
již se neprobudí;
shas ohníček černých očí,
srdečko jen studí . . .
Spí, spí, již mu konejšivé
písně třeba není,
spí,“ a matka kolébavky
slova v jiná mění:

„Letí žalost, v srdce letí,
lítost šumí z každé snětí,
smutno kolem všecko;
ach, Tománku, malý synu,
probuď se mi, nežli zhynu,
vstaň mé zlaté potěšení,
moje drahé děcko!“

Byla ze vsi na průvodu
všecka živá duše,
jenom stará matka s Vítkem
byli u Baruše;
jinak všecko k chrámu spělo,
zvědavých řad celý,
ač kočáry víc než Tomka
mnozí sprovázeli,
rokovali, hádali se,
co a jak se dálo,
a že nejspíš na planetě
pacholeti stálo.
„Člověk míní, pán bůh mění,
teď to Bělu mrzí,“
vece jeden; druhý na to:
„Trest přichází brzy;
nebyl rozum, žádost byla,
k penězům ji táhlo,
pokutou teď páže smrti
na srdce jí sáhlo;
zpýchala!“ — „Eh, nechte řečí,“
třetí zas . . . V tu dobu
stály vozy; lid se tlačil
k maličkému hrobu.

Do hrobu když Tomka kladli,
padla matka želem —
dítky malou píseň pěly
s panem učitelem,
pěly jako skřivánkové
z jara, když se budí,
srdečka se bázní třásla
v outlé jejich hrudi.

„Spi, bratříčku, dřímej
s usmívavým líčkem,
byl si dítkem, nyní
budeš andělíčkem.

Třeba ti zde ručka
uvadla a stydla,
v nebi budeš míti
zlatoperá křídla. —“

Máti vzkřikla; ulekli se,
semo tamo spěli,

dívky k tetkám, hoši přímo
k panu učiteli;
pan učitel kolem dětí
vije staré páže,
zpěv výkřikem přetrhnutý
domlouváním váže.

„Třeba lesk tvých očí
skanul rosou ranou,
na nebi ti znova
hvězdičky v nich vzplanou.

Nechať z ústek malých
zpěv k nám nezavane,
v nebi se z nich zase
růžné poupě stane.

Nač ti třeba statku,
nač ti třeba chaty,
budeš pánu bohu
zpívat svatý, svatý!“

Rakvičku pan páter kropil,
svatá říkal slova,
Běla, Vojtěch bědovali,
páter kropil znova;
otec dítko v růvek skládal —
zadunělo temně,
první hrstku hlíny hodil:
„Buď ti lehká země!“
Matka druhou hrstku béře —
s pláčem nazpět vrhá:

„Ne, ne — nelze! na sto kusů
srdce mi se trhá;
nechci, by z mé ruky tolik
prsti ve hrob kleslo,
co by ptáče ve zobáčku
na hnízdo si neslo.
Ne, ne, já ti nepřitížím
ani zrnkem hlíny,
ani lístkem toho proutku
drobné rozmariny.
S pánem bohem, dítě! — dítě . . .“
u hlav růvku stená —
ještě kousek rakve zříti —
ach, již zahalena. —
Když i doktor za Tomáškem
špetku hodil mlčky,
skláněly se za Tomíkem
malých dětí krčky,
na nich řada, vrhly věnce,
matku zašly stíny —
a již v hrůbku více květů
nežli bylo hlíny.

Doříkáno, domodleno
zbožné slovo kněží,
Běla posud parůveček
objímá a něží;
Vojtěch podál tiskne hlavu
dlaní v tichém pláči,
lid jde domů — hle, teď kněžna
ještě k růvku kráčí.
Helenku jí chůva nese,
lokaj podál za ní
nese věnec se stuhami,
na nich vyšívání,
červené a bílé byly
se zlatými slovy,
poslední byl dárek Hély
bratru Tománkovi. —
K hlavě růvku položila
věnec kněžna paní,
„Da, da!“ při tom žvatlalo si
dítko bez ustání,
„da, da!“ Běla zvedla oči
v bohatém slz znoji,
hle, Helenka stále hledí
k hodné kojné svojí,
poznala ji. „Da, da!“ volá,
vztahuje k ní ruce . . .
duha vstala v oku Běly,
duha její muce,
bezvolně se pousmála
zase hlavu shýbá
a tu malou ručku dítka
slzou skrápí, líbá.

Vzdychla z hloubí, vzdychla zase,
na Helenku zírá:
„Chcete těšit, dítko, paní,
víte, jak jsem sirá;
Bůh vám zaplať! Bylo by mně
jinak těchou sporou;
leč mé srdce zavaleno
černých strastí horou;
na mé cestě samé ostí,
samé laty rudé,
bude mně tu potud pláče,
pokud mne tu bude;

hošíka jsem zanedbala,
bůh mne trestal za to —
co si člověk hříchem koupí,
věčně věkův klato!
Hle, vy svoje dítko máte,
já ho nemám více! —."
a zas v čerstvou hlínu růvku
bledé kladla líce.

„Nežalujte, milá Bělo,"
kněžna těšila ji,
„žádný neví, co mu žití,
ve svém klínu tají;
utište se, život lidský
pln je různé vady,
žalost chodí o berličkách
nejen zde, leč všady,
nevybírá, nesmlouvá se
na moři ni poli,
stýrá, kdo jí v cestu vkročí,
ať je kdo je koli,
vzmužte se přec; uschla jste mi
za kratičkou dobu,
jako třešně nejkrásnější
od vrabčího zobu;
bůh tak chtěl, vždyť ještě jedno
dítko vlastním zvete,
Helenka je, navštívte ji,
kdykoli jen chcete,
potěšte se, přijďte, drahá,
v smutku k nám vždy spěšte,
náhradu než pán bůh pošle,
s Helenkou se těšte.
Nebědujte, pověst praví,
zle že dítko zkusí,
po smrti když slzy matky
všecky sbírat musí.
Sbírali váš Tomek všecek
žal, jenž vás tu děsí,
sotva chudák dnem i nocí
v práci odpočne si;
když si druhé dítky hrají
nebo chválí boha,
v křemen vašich cest se ryje
outlá jeho noha.
Tak dí pověst; nechte toho,
pán bůh ví, co dělá,
přemozte se!" — „Ach, jak mohu?"
Běla pověděla.
„Přijďte častěj na návštěvu,
vámli zasteskne se!"

Zatím Vojtěch k doktorovi
srdce svoje nese,
radí se s ním o Barušce,
další prosí rady. —

Po průvodu. Němý, teskný
mír zavládnul všady . . .

XXI.

Ach, co v roku zlíbilo se
nebeskému otci:
Tomek v hrobě, Běla steskem
padla do nemoci.
Baruška jen pouhým stínem
v síni, v poli kutí,
úbytě má, doktor pravil,
že je na zhasnutí.
Zhasla také, sirotkem zas
jedna duše malá,
Běla sotva utišená
opět zaplakala.
Zplakal také Vojtěch s matkou
nad sestrou a dcerou,
po úmluvě dítko její
za vlastní si berou. —
„Nemá otce," děla Běla,
„nemá ani matky,
snad bychom ho nevyhnali
z vlastní nyní chatky,
matkou budu Vitoušovi,
však i Barča byla
Tomíkovi, vlastní život
pro nás nasadila;
mnímli na to, krutým vírem
lítost v srdci víří,
bědna jsem i její smrtí,
tím se v Pánu smíří;
shledne na nás s nebes říše,
zmírní nával trudu,
dvojnásobnou Vitoušovi
nyní matkou budu.

Sprav to v městě!“ — „Spravím jistě,
v nový život plynem,
sestřencem byl Vítek posud,
nyní bude synem.“

Byl. Tak rázem Vojtěch s Bělou
uvolnili, sobě,
prací buď, buď vzpomínáním
na Tomkově hrobě. —

XXII.

Není vrchu na tom světě,
aby nebyl stečen,
není bolu na tom světě,
aby nebyl zléčen,
čas je lékař nejzdatnější,
jisté léky nese,
však než dá, co strachu srdce
zkusí, neptejte se,
čeká, váhá, pojednou však
zhojí v pravé době,
také Bělu zvolna zhojil
na Tomkově hrobě;
zdobila si malý hrůbek
barvínkem a květem,
ovoce v nich úkrývala
pro pochoutku dětem;
břízku na hrob zasadila
starý zvyk jak býval,
by tam ptáček sivoperý
odpočal a zpíval;
zpíval také. — Jasnilo se
ve Bělině oku:
ležel Tomek klidně stulen
k Baruščině boku;
polehčila svého žalu,
znova duší zmladla,
naděj v Tomka založenou
na Vitouše kladla.
Čas všem klidu přištědřoval,
vzmužili se záhy,

srdce míru dotoužila,
oči zbyly vláhy:
chodívalať Běla častěj
v zámek paní kněžny,
aby zřela, jak se činí
Helenky zjev něžný;
to jí žele uskrovnilo.
Kněžna přízně dbala.
„Helenky jste druhou matkou,
Bělo,“ — říkávala, —
„zdraví dítka pamětliva
bývala jste tuze,
jsem vám vděčna, přijďte, když vás
k městu vede chůze;
jestiť vaším z polovice
klenot mého hradu,
ostatně vám bůh dá brzy
něco za náhradu,
snad už v jaře netušené
zavítá vám štěstí,
až jiřička v lomenici
křídlem zašelestí,
viďte, Bělo?“ — Běla vzdychla:
„No, vždyť máme Vítka,
náš je také, a jak pučí,
jako živá kytka;
bůhli aspoň toho nechá,
srdce nezasteskne“ —
a Bělino černé oko
nanovo se leskne.

XXIII.

Ke žním parna udeřila,
žito žloutlo v kole,
Vojtěch s Bělou za neděle
obcházeli pole.
Těžké klasy vlnily se
lesknoucím se zlatem,
Kristus po nich kráčející
nížil je svým šatem. —

Hovořili, usedli si
zase u studánky,
stará plaňka chladila jim
kyprou snětí spánky.
Stichli, kroužilť skřivan s písní
nad zlatými klasy,
Běla ruče k nebi vznesla
černý hedbáv řasy;

zrudla v líci: v nebes výši
čáp se vznáší bílý,
srdce Běly zabušilo
zas a zas v tu chvíli;
pod srdcem cos ozvalo se,
tvář jí zplápolala —

sklonila se, v ucho muže
zpověď šepotala. —
Ten vznes hlavu, líbal Bělu
v čelo, stisknul k hrudi:
„Bůh nás slyšel, novým jarem
nový svět se budí . . .“

XXIV.

Jiřičky když ozvaly se
v lomenice příči,
stromečky když přivazoval
sadař lýkem k tyči,
na rovině pluh když hvízdal,
jíva v puku dlela,
při zpěvu když dívčí drůbež
žito z trávy plela,

když se luhy omladily,
zaklíčily ovsy:
zvěst běžela ručí nohou
z chaty v chatu po vsi.
A jak zněla zvěst ta hbitá?
Inu, dobře zněla:
dcerku malou za náhradu
na srdci má Běla! — —

XXV.

Doby přešly, přeletěly —
čas se mořem vlní —
šťasten, komu jedno přání
z tisíců se splní.
Splnilo se u Vojtěcha
manželům i dětem,
všechněm čtyřem zarůstalo
srdce lásky květem . . .
Čtyřem jen? což u babičky
nehnal odnož sukem,
na práhu když dveří klesli
šťastni vnučka s vnukem?

což, když hlavy požehnala
snoubencům ta žena,
nebyla jak v máji jabloň
květem obalena?
Byla! Ó, kéž celý život
tak všem štěstím září,
jako když si slibovali
věrnost při oltáři,
jako tenkrát, když kol hrůbku
postáli, kde znova
pěničkou jim zdaru přála
duše Tománkova.

Pantáta Hradický.

Charakterní kresba

od

Jana Dunovského.

(Dokončení.)

aké se vyzradilo, že nebyla Bětuška té noci doma. Josef přišel za ní, a kterak co dělal — probořil psí boudu, a pes, toť se ví, štěkal a bouřil a milého Josefa, když přelízal ohradu, chytil za nohavici. Ale to je hloupost! . . . — Potom po nějakém čase přestali sic chytat, ale nebylo radno příliš veřejně se ukazovat, nebo Suda již věděl, že mám spády za jeho schovankou a nechtěl tomu; Josef pak — toť rozum dá, že by mne byl nejraději viděl v bílém kabátě, abych mu udělal místo u Bětušky. Ale já si jednou umínil, že ne a také ne! Dokud mne nohy nosí, nedám se jim, ne! — Potloukal jsem se brzy zde, brzy tam, léto strávil jsem nejvíce v Pivkovicích a v Budyni, zimu pak v Kranicku pod tím pustým zámkem — říkají mu také Helfenburk. Šil jsem u sedláků, kde byli známí. — Na jaro proskakovaly zase pověsti o novém braní. Bratr mi povídá: ‚Co hodláš, Matěji? Tady zůstat nemůžeš. Jdi někam dále! A vymohl mně pas, ovšem na jmeno své a ženino, do Rakous. Řekl jsem to Bětušce. A ona hned bez rozmyslu: ‚Já půjdu s tebou!' Vymlouvám jí: ‚Bětuško, nedělej to. Považ přece! To je nějaká věc!' Ona však na slova nedala. Divné děvče to bylo. Drobné takto, slabé, skoro nepatrné, ale co si umínilo — skála. Že půjde a půjde! A také šla. Vydala se z domova s tím, co měla na sobě, v jedné košili a sváteční kytlici, bez krejcaru peněz. U panny Marie Skočické podle úmluvy jsme se shledali. Což, cestování bylo radostné. Byli jsme jako svoji, ale takto jako dvě děti. Vodívali jsme se za ruce po samotách a lesích, uléhali jsme na noclezích, všecko v největší počestnosti. Lidé, kteří nás viděli tak vesely a šťastny, ukazovali si na nás prstem a usmívali se. Žili jsme opravdu jako v ráji — nikdy na to nezapomenu. A to si, děti, pamatujte, že pravá blaženost jest možna jenom v počestnosti a když člověk dobře dělá! Došli jsme až do Vídně. Můžete si představit, kterak jsme oba vyvalovali oči. To je město! To jsou domy! Člověka až závrať pojímá. A těch lidí všude! Jako v mraveništi. Ruce jsem spínal: Můj ty bože! kterak se to všecko živí, čím se to spravuje?"

„V prvních dnech byli jsme jako omámeni, a jen jsme se tak divili. Potom Bětuška našla brzy službu u hodných lidí, a mně také štěstí přálo — dostal jsem se do zahrady nějakého ruského knížete, kde jsem žil jako na schované. A co jsem měl na práci? Ohrabával jsem cestičky a strouhal kolíky ke květinám — za to dostával jsem denně třicet grošů. Pěkný peníz na ty doby! — K řemeslu jsem si netroufal: jednak, zač pak stálo moje umění? A potom, že nebylo radno. Tehdáž brali z dílen — přišli a vzali, koho našli — i na

ulicích chytali. Sám jsem jednou na linii sotva uklouzl policajtu. — Tak jsme žili v té Vídni dost šťastně a spokojeně. V neděli obyčejně přišla ke mně Bětuška a procházeli jsme se spolu po zahradě. To bylo jedinou naší zábavou. Jednou také přišla a povídá, že jí služba nesvědčí, a že by snad lépe bylo, uchytit se jiné práce, lehčí! Snad šití? Něco umí a něčemu by se přiučila. Kterak jí radit? Pravím, aby dělala, jak rozumí sama, že ji nechci srážet, aby snad někdy na mne naříkala; ale všecko její chování hned tehdáž nějak se mi nelíbilo. Zdála se být roztržita a jako neupřímna. Jindy nebývala takovou . . . Dala se do šití k nějaké švadleně, kde bylo mnoho mladých děvčat, jako ona. Přicházívala již ke mně řidčeji. Podivoval jsem se, kterak pěkně sobě chodí, až mi nešlo ani do hlavy, odkud na to bere. Klobouk měla samé pentle, div jí oči nevyšlehaly, a střevíčky — kněžna by se za takové nestyděla. Nevím, nevím! řekl jsem sobě, a srdce mne nějak zabolelo."

„Za nedlouho potom, v neděli, hledím přes zeď na chudáky rekruty — ani v neděli nedali jim tehdy pokoje — kterak je ženou na exercírku. Vidím: jeden ve fraku, druhý v kamizole, třetí v kaputu, ten má klobouk, ten čepici, ten vojanskou čáku a každý tu bouchačku jako kládu — a jen se to žene, tramtara tramtara, jako stádo v prachu a horku. A když tak hledím — co byste řekli? Uvidím Bětušku. Šla ještě s jednou a s nějakým pánem v cilindru. Nebyla ode mne daleko, mohl jsem zavolat — ale ne! počkám, až sama přijde. Ona však toho dne již nepřišla. Věděl jsem dost. S neděle navštívil jsem ji sám. Vyvolali mně ji. Přišla za dvéře všechna jsouc zaražena, a ptá se, co chci. Povídám: ‚Bětuško, poslyš! Neděláš dobře. Rozmysli se! Jsi děvče mladé a hezké, je tě škoda. Čeho doufáš od toho světa? Těší tě, těší, dokud jsi nerozumna, ale kterak potom? Zajdeš bídně. Umřeš někde ve špitále, nikdo tě neopláče, nikdo za tebe se nepomodlí. Jdi domů, Bětuško! Pěstoun má tě rád, bylas jako jeho — vlastních dětí nemá, budeš dědičkou. Vezmi si třeba Josefa! My dva nejsme sobě souzeni, ale s Josefem můžeš býti šťastna. Buď hodna, poslechni!' A co byste řekli? Bětuška poslechla. Šla domů. Zůstalo v ní přece jen dobré jádro. Těšilo mne to jako nevím co. Bylť bych sobě vyčítal, že jsem ji sám do hanby a zkázy uvedl."

„A co tomu říkalo vaše srdce?" optá se snad některý zvědavý posluchač.

„Hm! Toť mi volno nebylo! Můžete si pomyslit. Ale což dělat?... A vidíte, toho Josefa si vzala opravdu, a byla s ním také šťastna. Když potom po časech přestali chytat a já se vrátil zase do domova — nikdy nezapomenu, kterak jsme se setkali. Jdu právě okolo Josefova statku a vidím Bětušku na sadě. Zavolám: Bětuško! Ona, ubohá, jak mne uslyší a zhlídne, neví, máli plot přeskočit, nebo co udělat. Přišel k tomu také Josef a hned mně podal ruku, abych prý mu odpustil, že budeme dobrými přáteli. A nebylo také lepších. Co jsem se jim dětí nachoval! Říkali mně strejčku."

„Což k vojsku vás více nepoháněli?"

„Bodejť nepoháněli! Zkusil jsem ještě mnoho, bylo by dlouho vypravět... Z té Vídně jsem neměl odejít, z té zahrady! Žil jsem tam

jako za větrem a právě jako o božím hodě — ale říká se, že člověk všecko lehčeji snese, než dobré bydlo. Dobré bydlo pálí. Pravda, byl jsem v cizotě, v Němcích, ale zahradník sám byl Moravan a mluvíval se mnou také moravsky, a přál mně; věděl, že nejsem žádný outrata a zhýralec — ukládal jsem si k němu peníze. A dceru měl, panečku! jedinou dceru, a děvče bylo — májové kvítí. Oči jí hrály ve tváři — nu majolena! A té milé dívčině padl jsem nějak do oka — nu věřte, nevěřte, míval jsem u ženských štěstí! — a dala mi také znát, že by si mne třeba vzala. A co já? Nu, hlupák, hlupák. Ostýchal jsem se jí, že byla proti mně jako slečna a že já byl proti ní jako sprosťák. To jsem, bláhovec bláhový, tehdáž ještě nevěděl, že pěkný kabát podle mody udělá i ze sprosťáka pána, a urozenost že si člověk za peníze koupí. Vyhýbal jsem se milé slečince, jak jsem mohl, a ona dost mi nadcházela — nu blázen děvče, když vám povídám, a já byl druhý blázen. Kde jsou ty hloupé časy! — Také jsem si myslil, když mám těch pár zlatých uspořených, že skoupím za ně celé české království. Zahradník zle mi domlouval: ‚Nechoďte domů brambory louskat, co vám zde schází?‘ A slzel, chudák, když se loučil, a dcera zavřela se do pokoje a nechtěla o mně ani slyšet. Neříká se nadarmo: Matka, kdy by byla hadříčkem obalená a provázkem svázaná, přece že jest matka a jediná na světě. S domovem je také tak: Kdy by se ta rodná půda slzami a potem zalívala a samý kámen rodila, přece po ní toužíme a k ní se rádi vracíme.“

„Ale což bylo? Doma jsem pro sebe zaměstnání nenašel ani bezpečí před vojančinou, na jaro bylo třeba zase vydati se do světa. Na staré místo styděl jsem se vrátit, i protloukal jsem život obtížně. Nějaký čas pracoval jsem s nádenníky na železnici, která běží k tomu Semerinku, potom zase pomáhal jsem kamenníkům, kteří kladli trouby až do samého císařského paláce; v zimě krejčoval jsem po vsích, v létě chodil na žatvu a k vinobraní, jednou dobou stavěl jsem i kuželky Němcům ve Štukravě — to tak trvalo kolik let. A když jsem něco těch tolárků a zlaťáků sobě nashromáždil, vypravil jsem se znova do Čech. Tehdáž jsem již chudáka matku živou nazastihl. Zhasla prý, nebožka, jako svíce. Bůh jí dej lehké odpočinutí, neublížila nikomu. — Zůstal jsem na čas u bratra. Bratr — už je tam také, a všichni jsou tam, jen já tu zůstal — rád by mne byl viděl s krku a honem se staral, kterak by mne oženil. Brzy tu, brzy onu, nebylo dne, aby s nějakou nepřišel, ale mně se žádná nelíbila. Jednou přijde také a praví: ‚Matýsku, mám pro tebe nevěstu.‘ — ‚Nevěstu? A kterou?‘ Nedovedl jsem se domyslit, neboť všecky z celého okolí už byl vystřídal. On ale, abych se nic nesmál, ta že se mi jistě zalíbí. Je prý z Bavorova a není bez pomoci: má domek a pole. Pořád tak do mne mluvil, až jsme se také šťastně k té nevěstě spolu vydali.“

„To je pravda — děvče se mi hned na ponejprv zalíbilo, ale matky jsem se nějak zalekl — žilyť s matkou samy dvě. Hleděla na nás jako skrze prsty a očima div nebodala. A přece nebylo jí nepovědomo, že přijdeme — pozvaly nás takřka, a bratr její nás uvedl. Také od lidí nic dobrého jsem o ní nezaslechl. Sama švakrová její mne před ní varovala: ‚Milý člověče, to je baba pramilionská! Ale nic

připomínal. A na koho také spoléhati? Říká se: Bez vůle boží ani vlas s hlavy nesejde. Pěkná to průpovídka, ale ne každý jí rozumí. Což by měl ten tatíček náš nebeský mnoho práce, staraje se o každý vlas nepatrného člověka! Líp zajisté sluší lidem, aby se o své vlasy sami starali, by jim hlavy před časem neoblezly a nevypadaly pak jako palice u čepčářky. Však se tak nestává pro nic za nic! Tamhle nebožtík Stocký — ale to by nás daleko zavedlo! Nelenil jsem tedy, nezaložil ruce do klína, abych si pomyslil: Pán bůh se stará! To to! Pěkně jsem se chopil práce a nepopustil. To jest, čemu se říká boží požehnání — poctivá a svědomitá práce. Nebo co jest také všechno bohatství, když by nebylo vnitřní spokojenosti? A čeho si člověk sám svým přičiněním dobude, toho si také nejvíc váží a radost v tom nalézá."

„Přední byla starost, abych opravil krytinu; bálť jsem se, že první liják, který bude, odplaví nás se vším všudy dolů s vršku na panský trávník nebo do rybníka. Potom jsem koupil na trhu v Netolicích druhou krávu a opatřil si pro obě krmivo. Zřídil jsem si také vozík, skoro bez koláře, a když jsem k němu ponejprv kravky zapřáhl, šel jako varhany, až radost byla. Přivezl jsem si z lesa kus toho dřeva k palivu a mouku na chléb ze mlýna. — Uměl jsem všelijakou práci a nebál jsem se žádné. Kde byl ještě jaký strom na stráni, oklestil jsem a udělal k němu jamku, aby se vláha zachycovala; i nové stromky a keře vysázel jsem a pod okny v průčelí upravil zahrádku na květiny a zeleninu. Dvorek jsem učistil a srovnal. A tak za krátko nabyla chalupa i se vším okolím jiného líce. Žena, pravda pouhá, pomáhala věrně a matka říkala: ‚Vyť si to strojíte jako nějakou rezidenci!' Nemohla toho ráda neviděti. Ale sousedé kolem pod námi závistivě na nás vzhůru pohlíželi a zvláště se pohoršili, když jsem se jal pozemek svůj ohražovat a plašit jejich slepice a svině. ‚To je Přemysl!' říkali posměšně. Nebožtík Hradický nehradil a přece měl a také užil — tenhle shání ďáblu do pytle, a ďábel se mu peklem odmění. Také si myslili z počátku, že ty mé hradby dobře se jim hodí k palivu, ale zmýlili se ve mně. Nebylo po jejich. Naučil jsem psa, a ten nedal — bránil jako lev. Otrávili ho, ale přece si nepomohli. Zjednal jsem si psa jiného, a ten byl horší než první."

„Neočekávaná pomoc naskytla se mi v matce. Krom té drahé duše, ta byla nad psa. Kde jen se dalo, hned do křiku a nadávání. Házela slovy jako poleny, ale když to nestačilo, uchopila, co se jí namanulo, lopatu, kopáč, hrnec, okleštěk — a vším dolů po lidech bouch, bác! Někdy se postavila před stavení, opřela ruce v boky a z čista jasna spustila litanii, až bůh brání: ‚To je tu kolem jen samý zloděj a samý pelech! A to se všecko honem žení a vdává a pak se to teprv stará, co do huby! A to je starost taková, co ve dne kdo uviděl, jak by v noci ukradl. Fuj! Hanba! Zlodějové! Zlodějové!' A hrdlo měla, baba, jako hlásnou troubu. Lidé vybíhali ze stavení, co se děje, křičeli a nadávali také, a my se ženou schovali se, aby nás nikdo neviděl. Když jsem matce pro to domlouval, že není radno sousedstvo zbytečně bouřit a dráždit, že jest lépe hledět k pokoji a míru, odbyla mne: ‚Což vy se staráte! Vám byť i chalupu odnesli,

nedbáte!' — Tak! Nestarám se, nedbám! Kdož se tehdy stará? Řeč k řeči, slovo ku slovu, z hlouposti tak často povstala bouře. Čím dále, tím více jsem poznával, co v babě vězí. Když nemohla do sousedů, dávala se do nás, a zvláště do mne. Bez vřavy, pláče, výčitek a klení nebylo dne ani hodiny. Mírnil jsem se, jak bylo možno, ale neumírníš se — čert babě našeptával!... Takové divné věci svedla, nepravé a nepatřičné, až teskno povídat. Pořád měla jen svého nebožtíka. Nebožtík to dělal tak a nebožtík to míval tak. ‚Za nebožtíka mívali jsme každý den maso, a teď ho vidíme sotva v neděli. Za nebožtíka stavěli jsme hrníčky, teď stavíme hrnce.' Takovými a podobnými výtlasky mne týrala; a to stále, bez oddechu jako vosa, pořád se okolo tebe točí, pořád ti do uší bzučí, a dělej co dělej, nezbavíš se jí — marně se bráníš!"

„Což byste ji byl nedovedl zkrotit?" vmísí se do řeči Verunka.

„Byl bych ji dovedl zkrotit, ale nechtěl jsem — k vůli ženě. Žena byla citlivá a dobrá. A také o lidi mně běželo, aby nás nepomlouvali, že matce ubližujeme. Vždyť byla přec jen matkou. A tak jsme raději mnohé snesli, něčemu se zasmáli a něco společně odplakali. — Když nebylo práce v polích, šívali jsme doma se ženou. Ale zažertovat jsme spolu nesměli. ‚Bude hezky, telátka si hrajou!' hned nás matka zarazila. Ah! darmo povídat! Někdy pro ukrácení chvíle při šití zazpívali jsme si písničku, jak bylo, světskou i svatou — a tím jsme se matky nejspíš zbavili. Zpěv nesnesla. Raději se šla věkat se sousedy anebo se dala do mrskání psa."

„Nejvíce bylo zlosti s vařením. Matka vařit neuměla, pokazila všecko, ale měchačku z ruky vydat se jí nechtělo. Kdežpak, žezlo aby postoupila! Když se rozpomenu na první štědrý večer na Hradišti, smát se musím. Ryb měli jsme s dostatek, hojnost (přinesl nám je Kořen z Drahonic — za úroky), tři velké kapry, čtyřliberní. Po celý den bylo mi poslouchat, kterak ti selští toho navaří a napekou — hrachu s kroupami, lívanců a vdolků, jen aby se hodně nabouchali — u nich za nebožtíka bývaly jen ryby. Pomyslil jsem si: kdy bys, hloupá babo, selských nechala na pokoji! Ostatně, vařte si, co chcete! Přišel večer, usedli jsme k večeři. Přinesly na stůl polévku. Kterak co baba dělala, nejspíše že rozmačkala žluč, zkrátka polévka nebyla k jídlu. Hořká jako z pelyňky. Vzal jsem do úst a položil lžíci. A to víte, že hlad byl, když jsem se po celý den postil. Ženské okusily, podívaly se na sebe a nejedly také. Potom předložily ryby — několik kusů leželo na míse jako suché podešve — okusím — hořec, hořec. Bylo po večeři. Nedalo mně, abych neřekl: ‚Což nejíte? Jezte! Pořád jste kázala, kterak ti selští toho nahňácají, napekou a navaří — jáť pro sebe rád bych měl nějaký vdolek nebo lívanec — ale u vás strojívají se jen ryby — nu, máte jich dost, jezte!' A tu vám milá baba spustila takové lamento do nebe volající, a že jí toho nepřeju. ‚I přeju, přeju, jen jezte! Já už mám dost, jen vy se najezte!' A žena hned za ní také jedním rykem do pláče. A mně se zdálo, bůh mne netrestej, abych to všecko spráskal na jednu hromadu. Pěkný štědrý večer!"

„Mnoho jsem přetrpěl, mnoho zakusil. Nikdo by ani neuvěřil, kdo sám se nepřesvědčil, kterak dovede hloupá a zlá ženská člověka

potýrat. Připadlo mi nejednou, abych všeho zanechal a utekl někam daleko, daleko do světa, kde by žádný o mně nezvěděl, a kde bych navždy zapadl jako kámen v rybníce, ale pomyšlení na ženu mne zdržovalo. To ví bůh! Jen málo na ni spozorovat, že jde zajedno s matkou, anebo že mne nemá dost ráda, byl bych jim to vyvedl, byl bych od nich utekl. Ale žena byla anděl, anděl vtělený. Vždy jen těšila (aby ani její dcerou nebyla!), vždy chlácholila, na dobrou cestu uváděla. Za rok dostali jsme děťátko, to nás teprve sloučilo. Již nebylo na útěk ani pomyšlení. Snad sám ten dobrodinec nebeský nějaký prostředek učiní, těšil jsem se. A on také učinil . . . Často zpomínám na tu noc . . . Obloha se ani nezavřela a hrom bil bez ustání. V samém jen Bavorově sedmkrát uhodilo. Ale štěstí, že nepálilo. Já stojím u kamen, vedle žena kolíbá, a matka klečí mezi okny na stoličce. Dejž jí bůh nebe! nerada se modlívala, a v kostele nebyla snad od svatby, ale tehdáž modlila se horlivě s rukama sepjatýma. Nikdo z nás nemluví — jen kolébku je slyšet, kterak vrzá — v tom udělá se na podlaze takové modravé světlo, jako bývá někdy od měsíce, a hned za tím udeří rána, právě hromová, a po sednici zatočí se vítr několikrát do kola a zhasí hromnici na stole. Potom nastalo hrozné ticho. Zpamatuji se první a zavolám: ‚jsteli živy?‘ Slyším ženu, kterak si oddechla z hluboka, a již chytáme se ve tmě druh druha, co sobě počíti nevědouce. Až když dítě zaplakalo na kolébce, navrátilo se mně zcela vědomí. Hned jako by všechna tíseň se mne spadla, vyběhnu kvapem před chalupu a hledím, nehořímeli. Bůh dal, nehořeli jsme, ale v Blanici zahlídl jsem oheň, ač se lilo jako ze džberu. Spěchám zase do sednice. Žena stojí tu posud ve tmě, dítě držíc u prsou, němá, hluchá, jako sloup, a matka leží na podlaze. Rozsvítíme znova hromnici, zvedáme matku, křísíme — matka k životu se nemá. Běžíme honem pro doktora — ale což naplat! Ani doktor ji nezbudil. Chudák! aspoň se před smrtí pomodlila. Říká se, koho blesk zastihne, že jest milým vyvolencem božím. — Pochovali jsme ji — a teď nám nastalo utěšené živobytí, ráj, že Adam s Evou nemohli mít lepší. Jako by mne žádná starost netísnila a všeho měl hojnost a celý svět jako by mně náležel, rád jsem lehal, rád jsem vstával, všecko mi šlo snadno, nic nebylo za těžko, a k tomu cítil jsem v sobě takovou mladost a sílu, že bych byl hory přenášel. Všecko viděl jsem pěknější a veselejší. Domek sedí na vršku jako ptáče v samém květu, v stromech a keřích, a když se člověk před něj postaví a podívá se kolem do kola, všecko se naň směje, všecko se s ním raduje: lučiny, pole, hory, lesy, ten bílý kostelíček Blanický i ty pošmourné zdi pustého zámku, ano i sama ta modrá obloha . . . Nebylo člověka šťastnějšího nade mne! —“

Když pantáta ve svém vypravování dospěje až v tato místa, zarazí se obyčejně, zasmuší a nezřídka všechen hovor ukončí pokýváním hlavy a setřením slzy se šedivých řas. Nejsouli děti přítomny, ale lidé zvláště důvěrní a moudří, jako na příklad Hudler, spustí se i dále.

„Tak, tak! Nic netrvá na světě věčně a ve štěstí nejméně je stálosti. Bůh suď! Bylo nám tak dobře se ženou, tak blaženě — — Jednou přišel k nám na Hradiště jakýsi Chmela, člověk zámožný, skoro boháč. Že se mu to místo líbí, abychom mu je prodali. Podle řeči

chtěl si tam postaviti domek, jen tak pro rozkoš a pro zábavu. Nám ovšem nebylo na prodej. On se však nedal pojednou odbyti. Přišel i po druhé a potom ještě častěji, aby prý aspoň užil vyhlídky. Nu, vyhlídka je pěkná a může každému se líbit, ale já panu Chmelovi nevěřil a také jsem varoval ženu, aby se měla před ním na pozoru. Ledaco se o něm proslýchalo, hlavně co se týče ženských. Byl člověk ještě skoro mladý a nosil se právě jako pán. Ne abych snad své ženě nedůvěřoval, ale stal jsem se ostražitým. Jednou v neděli odpoledne vyjdu sobě do polí, abych seznal, kterak prospívá ten boží dar. Ale sotva jsem přišel k Touškovic křoví, šeptá mi něco: Jdi domů! Nešel jsem hned. Ale nedalo mně pokoje, stále jako by mně něco povídalo: Jdi domů! Konečně jsem neodolal: pustil jsem se domů. Přišel jsem právě v čas: Chmela ovíjel ruku mé ženě kolem těla . . . Zatemnilo se mi před očima, v uších mi zalehlo. Jako ve snu zdá se mi, že Chmela omlouval mou ženu, že za nic nemůže, že si dovolil jen zažertovat, nebo něco takového, a žena vrhla se mi k nohám . . . Ale mne opustil již dech a všechna síla mi došla — omdlel jsem. Když nabyl jsem zase vědomí, poznávám, že ležím na posteli a žena při mně klečí, ruce mně líbá, strašně běduje. Otevřel jsem oči a pohleděl na ni. Vykřikla a ukryla hlavu na mých prsou. Potom se vzchopila — a pořád ji vidím, kterak ruku zvedá, bohem i pannou Marií se zapřísahá, že jest nevinna, a zase pláče a prosí, abych jí odpustil, že mně učinila bolest. Vzal jsem ji za ruku a slíbil, že bude zase dobře. Ale nebylo. Jako škvor vlezla mi do hlavy myšlenka, že jsem nešťastný muž, a myšlenka ta nedala mi spáti ani bdíti. To tam všechno štěstí, všechna blaženost! Zanevřel jsem na ženu. Na půdě jsem trávil v noci v bolesti a hněvu. Žena se již také nepokoušela mne usmířit. Zdála se být smutna ale klidna. Nemluvili jsme spolu, než věci nejnutnější. Vídali jsme se málo . . . Tak to trvalo několik neděl. Život takový není pro člověka, který má srdce."

„Bylo v měsíci červnu — noc tichá, měsíčná — všecko jako ze stříbra. Stojím na půdě při otevřeném vikýři a hledím na ten boží svět a na to nebe zářící a chci se modlit. Ale tak se mi zdálo v té chvíli, jako by to nebe bylo nesmírně daleko a modlitba těžká, olověná... Vidím pořád ty vysoké štíhlé topoly na rybničné hrázi, kterak stojí bílé jako panny, a pod nimi vodu jako zrcadlo, a pořád slyším klepot Čichtického mlýna: klepy klap, klepy klap . . . Nemožno se modlit. Nevím již ani proč, obrátím se za sebe. Světlo valí se proudem po celém podstřeší, a tam uprostřed toho světla visí na trámě lesknavé hádě, svíjí se, kroutí, protahuje . . . Je to provaz, sám jsem jej před chvílí na trám upevnil, dobře to vím, ale hádě se kroutí a svíjí . . . ošklivá podívaná . . . Obrátím se opět k vikýři. Krajina leží přede mnou jak obrázek: chalupy dřímají pod vrškem, topoly zhlížejí se v rybníce, u řeky černají se křoviny, a Svobodné Hory nad nimi vypínají hlavy, v stříbru vykoupané, do oblak. A od mlýna: klepy klap, klepy klap! . . . A teď zase — Co to? Tů, tů, tů — vždy silněji a zvučněji — slavíček! Zpívá v křoví . . . A již mne všecko táhlo tam k vodě, do křoví. Nepovědomá touha zmocnila se mne. Opatrně slezl jsem s půdy a tiše otevřel i zavřel dvéře domovní. Ani jsem se ne-

podivil, že jest závora odstrčena. Pes zavrtěl se v boudě, když jsem kolem kráčel a vystrčil za mnou hlavu. Jak jsem se naň ale obrátil, zamrkal očima a zalezl opět. Když jsem přišel k chlévu, nedalo mně, abych dovnitř nevstoupil — mívalť jsem radost s kravičkami. Pohladil jsem obě i telátko v ohradě, a tak jsem se s nimi rozloučil, slzavě skoro, s tou němou tváří. Na dvoře, na stráni každé dřevo, každý kámen, všecko mělo pro mne upomínku, všeho dotýkaly se mé ruce, všecko se mnou povstalo i trvalo — ale já všemu ubíhám, utíkám, jako zloděj, jako stín... Přeběhnu hráz u rybníka, přejdu lávku, jsem na lukách. Bože! jaká to byla tehdáž noc! Pořád všecko vidím jasně a krásně: louky jsou samá květina, a každá z nich stojí nepohnutě a svítí jako ze skla, a sotva rozeznáš, co červené, co modré, ale vůně tě omamuje, teplo tě dusí... Ohlednu se. Chaloupka na Hradišti bělá se jako holubice, a okna se jí černají jako dvě oči rozespalé ... Zpomněl jsem si na ženu. Pohnulo se ve mně svědomí. Co si počne bez tebe? Co bude z dítěte? Což není jiné cesty, jiné pomoci? Neníliž hříchem, co počínáš? A hanbou?... Cítím, kterak mi slzy vstupují do očí, ale již zase slyším slavíčka ve křoví: Tú, tú, tú... Bože, jaký to hlas dals tomu ptáčeti. Již jsem zapomněl na všecko, co bylo za mnou a na nic jiného nepomyslil, než abych již byl ve křoví. Veběhl jsem šťastně do stínu první olše — obklíčila mne tma. Nevidím ani na krok kolem sebe, a jen řeka hučí stále přede mnou. Kráčím po paměti, chytám se větví, zastavuji se a zase kráčím. Již vidím místo osvětlené — to jest řeka. A hle! na břehu mihl se stín — už zase — je to člověk — ženská je to! Ale co by zde hledala v tu chvíli?... Není možná — a přece... Vzkřiknu: Marjánko! I ona vzkřikne, a já k ní běžím — — Nu, což bych dále povídal? Byla to žena. Chodila po břehu, hledala místo ... Tak bůh divně usuzuje!“

„Žili jsme potom spolu svorně a také šťastně, druhé dítě se nám narodilo, ale štěstí naše netrvalo dlouho — po dvou letech jsem ovdověl. Pochoval jsem ženu ubohou a poplakal si upřímně a nejednou na jejím hrobě. — Což ale dělat? Děti byly — kterak s nimi? Třeba, brachu, oženit se znova. O ženské nebylo. Domlouvalo se jich dost, a přátelé nebožčini pořád mi strkali nějakou Tonku Klichovic, belhavou a také trochu na řeč chybnou, ale s penězi. Já ji však nechtěl. Dost mi bylo potom za to zkoušet! Vyvolil jsem sobě děvče podle vůle, sirotka chudého, opuštěného. Myslil jsem si: Uděláš dobrý skutek, bude ti vděčna. A dáli vám bůh zdraví a svatou spokojenost, nač peníze anebo statky? Nebažil jsem nikdy tak tuze po tom ďábelském mamonu. Vzal jsem si tedy milého sirotka a poštval tím na sebe skoro celé městečko. Toť bylo řečí, pomluv a klepů! Ale což? Kdy by nebylo horších věcí, mluvte si! Ale byly věci horší. Děti znenáhla vyrůstaly a rozmilí přátelé, dobrodinečkové, kde mohli, děti mi chytali, co jak děláme na nich vyzvídali a přemlouvali: ‚Neříkejte jí matko! Čemu byste jí říkaly matko? Ona není žádná vaše matka! Vaše matka leží na hřbitově. Však ji tatík, chudinku, umořil! A teď si vzal na vás macechu, aby macecha i vás umořila. Tak! Nic se ale nebojte, my vás nedáme!‘ Děti se nadobro pokazily. Slovo „matko“ jsme od nich neuslyšeli. ‚Ona. Ona to a to.‘ Tak říkaly matce a v ničem

nechtěly jí býti po vůli. Když pak jsem nejlépe domlouval a představoval, milé děti pohodily jako koníkové vzdorovitými hlavičkami a odešly si požalovat k tetě. K pomoci nám nebyly žádné. Stéblo křížem nepřeložily. — Jakáž tu pomoc, náprava? Ruku na děti jsem vložit nesměl — byly by hned přátelé volali: ‚Hleďte ho, hleďte, kterak děti katuje! Vidět, že mají macechu!' A žena, to je pravda, byla macechou, aby jí pohledal. Neublížila dětem ani pohledem, a jen se starala, kterak se jim zavděčit. Vždyť ani sám bych byl nedovolil, vida, že by s nimi nakládala nedobře — děti jsou moje, a ty, chceš-li býti se mnou, buď i s dětmi! Ale což všecko naplat! Macocha — racocha! Kdy by se rozkrájela na kousky a cukrem posypala, neuzná se."

„Když přibyly druhé děti, ještě hůře nastalo. Trudno vyprávět!... Doma nebylo lze vydržet — snad by nás byli uštvali. K tomu také žena nestačovala k polní práci. Vyhlídli jsme si tedy hospodu, a to v Prachaticích. Dařilo se nám dobře, ale žena nemohla si mezi Němci zvyknout, stýskalo se jí. Konečně všecko by se bylo snad k dobrému obrátilo, nebýt té zpropadené ‚raubandy.' To přišly takové pověsti, že se žene přes Bavory na Čechy loupežnická rota jakás, kam přijde, všecko morduje a pálí. Lidé, každý by řekl, moudří, zkušení — uvěřili té pověsti, zakopávali a utíkali. Všechny obchody vázly, nikdo nemyslil dál, než na zítřek. Nešťastnou náhodou připadl do těch časů nájem polí. Věříte, že nebylo možná najít člověka, který by přijal pole za zdař pán bůh, dejž to pán bůh? Nebylo. Nikdo neřekl ani: Darmo dej! To bylo hlavní příčinou, že jsme Prachatice opustili. Škoda toho bydla!..."

„Doma jsme dlouho nevydrželi. Žena k práci nebyla, a konečně — ale marno povídat! — Chyba byla, chyba!... Nic jí netěšilo, pranic. Nikdy sobě sic nestěžovala, nikdy neviděl jsem, aby zaplakala, anebo se pohněvala, ale také nikdy nespatřil jsem ji veselou anebo aspoň spokojenou. Vždy byla nemluvná a jako do země zaražená. ‚Jsi nemocna? Schází ti něco?' — ‚Nejsem nemocna. Nic mi neschází.' — ‚Proč jsi stále tak smutna?' — ‚A proč bych měla býti vesela?' — ‚Máš děti, aspoň s těmi se potěš!' — Neodpověděla..."

„Tak, můj zlatý, drahý příteli, tak jsme prožili spolu třicet let. Nevyčítám jí, chudákovi — kdož může za to, že ji stav netěšil?... Chtěl jsem udělati dobře — netrefil jsem. — Potloukali jsme se po hospodách: brzy v Husinci, brzy ve Vlachovu Březí a tu zase v Bavorově (odtud jsme vyvdali obě dcery po nebožce — také skoro proti vůli) a konečně ve Vodňanech — nikde se jí nezalíbilo. Potom zkusili jsme štěstí v ovocnářství a naposled jsme krupařili... Již všemu ušla. Teď, doufám, že je spokojena. Nic ji více netlačí... Jen já zde zůstal jako z plotu kůl. Brzoliž i na mne bůh se rozpomene? Co zde se mnou? Jsem jako pára nad hrncem — k žádné práci, k užitku žádnému, leda na překážku. Ba, žeť je čas, abych udělal již místo. Ale poručme si, přivolejme smrt, když nepřichází. Až přijde a zaťuká, neleknu se. Svědomí mám čisté. O krejcar nikoho jsem neošidil, křivým slovem nikomu jsem neublížil, o své děti otcovsky se staral. Pravda sice, ledaco jsem jinak sobě představoval a jinak míti přál, ale to

vědomí mne posilňuje, že jsem povinnost svou nikde a nikdy nezanedbal. — Těšil jsem se, těšil, že aspoň jedno z dětí vytrhnu z té bídy a z toho povržení, v kterém jsem se zrodil a věk svůj prožil, že mu připravím život lehčí a lahodnější. Nevím ale, nevím . . . ‚Co chodíš, synáčku, neustále po těch lesích, co v nich hledáš za celý boží den?' ptal jsem se ho, když zde byl o posledních velkonocích. ‚Takhle až přijdeš na velké prázdniny,' pravím, ‚až bude všecko dýchat, všecko zelené a samý květ, tomu rozumím, ale teď? Jaká teď radost v lese?' Co mi dal v odpověď? ‚Víte, tatínku, konečně, v tom lese, mezi těmi stromy — přece líp než mezi lidmi.' Zhrozil jsem se takové řeči . . . Ját v jeho stáří jinak pohlížel na život. A co mně poskytoval ten svět? Bídu, protivenství, bolest. A přece jsem nereptal, s lidmi se snášel. A i teď, v tom pozdním věku, obtížném a neradostném, nezávidím nikomu a ničeho nenželím . . . Či by snad ty knihy všeliké byly rozsévačem nepokoje a nesnášelivosti mezi lidem? Pak by zajisté lépe bylo, nikdy jich ani nepoznati! . . . Nu, snad tomu všemu nerozumím. Svět je teď jiný — starý člověk do něho se více nehodí. Však co? Vykonal jsem svou povinnost — klidně mohu položiti hlavu. A těžká již ta hlava, těžká a bídná — potřebuje odpočinku. Smrti se nelekám. Ať zavolá bůh dnes, či zítra, ochotně půjdu, bez žalu a bázně — rád."

* * *

Jak pravdiva jsou slova pantátova, ukazuje případ, který se udál před několika dni.

„Verunko! Komu to zvoní?" vzchopiv se na posteli táže se pantáta zvědavě a vesele.

„Což zvoní?" diví se Verunka, naslouchajíc. „Vždyť nezvoní!"

„Ját myslil, že to zvoní mně."

„Kterak vám? Jak by mohli zvonit vám, když jste ještě na živu?"

„Nu, bláhová!" A ulehne opět.

Verunka přiblíží se tiše k posteli: „Vždyť jsem si myslila, že mne má za blázna. Spí jako dudek!"

A skutečně! Pantáta si klidně oddychuje v nejpěknějším spánku. Nebuďme ho!

Svatba knížete Vladimíra.

Z „Knížecích zpěvů“

Františka Kvapila.

Nad lesy planou hvězdy — již stavte ořů spěch —
křik ptáků stichl, v šeru jen vůní dýše mech.
Ať mlhy táhnou řekou, kde bukáč kvílí, v dál,
v stín jilmů, dbejte, záhy by strážný oheň vzplál.
Tam, jiskcr na tisíce až blýskne v žhavý kruh,
již odsedlejte koně a k druhu sedni druh.
Dost úpalem a prachem nám líce zžehl den,
teď odpočiňte v klidu, kde jilmů dřímá kmen.
Snad v jeho temných stínech můj usne bol a pláč,
jímž do krve mi zranil hruď krutý život hráč.
Má příhoda je smutna. Ať vás to neleká,
že jednoho dost žalu v pouť strastnou člověka.
Však ten, kdo nesl břímě, kříž těžký za svůj hřích,
dí jistě pak: „Bůh zaplať!“ když v prsou dech mu stich.
Leč tehda hřměly číše a písně zvonil rým,
když Vladimír, žár v oku, tak pravil k druhům svým:
„Již svatebního vínku všem čelo zdobí květ,
mně pouze družka schází, bych líbal její ret.
Kdo vyhledat ji pro mne a získati chce“ — řek —
„měj knížecí můj prsten, buď první z reků rek!“
Tu bojar za bojara se schoval, jaký div?
Já děl: „Chci přivesti ji dvou týdnů jistě dřív!
Na dvoře Zlaté Ordy, tam v proudech Dardanel
jsem kněžnu Apraksiji jak růži kvésti zřel!
Vlas její — to len zlatý, má hnědý, žhavý zrak,
jenž čirou nocí hoří jak hvězdy plápol v mrak.
Sníh skvoucí její hrdlo a ňadra zrcadlo,
v něž plno rosy — písní v den jarní napadlo.
Jak srna štíhlá, krásná, vždy smích má na líci,
jež květem plane hlohu jak rubín zářící.
Sto druhů dej mi statných a zlatý chystej šat,
máš carskou míti dceru, chci sám tvůj býti svat!“

Tak stalo se. Když slunce svůj paprsk vrhlo v zem,
tam, kde zrá žlutý oranž, jsem pádil s druhů stem.
Car hrozný Zlaté Ordy stál vzpřímen na trůně
v nachovém z kmentu plášti a z perel v koruně.
Vous dlouhý, šedý splýval mu s brady ku pasu
a v zrak mu hrdost dýchla, hněv děsný do hlasu:
„Rci, hoste, proč jsi přijel a jaký je tvůj vzkaz?
Co díš, já nevěřím, sic tě psy dám vyštvat v ráz!
Mou dcerku ruský barbar si neodvede v chýš,
ji tisíc reků střeže, dřív zdrtí tě, než zvíš!“

Krev ohněm bujně vzplála mi silné ve hrudi:
„Hoj, uchvátím ji mocí, tvůj pych mne netrudí!"

Hned skočil jsem, kde svítí v šeř bílá komnata,
jež z křišťálu má okna a stropy ze zlata.
Leč železné tu dvéře. Kol v hradě hluk a křik.
Můj dobrý druh, meč věrný, je rozťal v jeden mžik.
Tam na želvovém loži, jež hřívou stláno lvic,
spí kněžna Apraksije, jí ve snu rdí se líc.
Tak laň, když v květech ze sna se budí v jitra svit,
svůj odmyká zrak chvějný, v němž lazur nebe skryt.
A její volná kštice, ten zlatý, dlouhý vlas,
jak pole žitných klasů se větrem jemně třás.
On splýval k pružným bokům, hvězd poset křišťály,
jak štíhlé tělo břízy když květy obalí.
I vstala, kadeř rukou si hrne od víček,
a oči její třpytly jak v noc dvé hrdliček.
Pak usmála se vlídně: „Jak luzný je to sen!
Chci s tebou jít, hle, touhou již zrak můj porosen,
já dlouho čekala tě, než's přijel z dalných stran!"
Ji v náruč chopiv, směle již pádím skrz pět bran.
Tam v dalném korridoru, říms květy zakrytém,
můj řehce koník vraný, v zem tepe kopytem.
Vždy ze středu mě odnes, když boj vřel, nepřátel,
když vířil hlahol bubnů a toulů rachot hřměl.
I dnes, jak vodopád, jenž se řítí dolů s hor,
se vzpínal v před a nazpět a z chřípí plál mu vzdor.
A hle, tu brána šestá, v ní reků mnoho set,
jak po dešti když kapek na zkvetlou padne snět.
Car hrozný Zlaté Ordy v jich čele vyjel sám:
„Hoj, lesklých vašich mečů i toulů málo dbám!"
Pět skolil jsem jich ranou, pět zdrtil ořův skok,
pláň před námi tu volná, stop třicet každý krok.
Kde tábor čněl mých druhů, jsem vedl jeho sled:
„Strhněte stany bílé a za mnou hbitě v před!"

Tak jeli jsme tři noci, tři dni jak o závod,
až stříbrných vln Dněpru nám blýsknul v oči brod.
Tam z mladého jsem doubí stan spletl u skály,
s níž bílé holubice k nám v hejnu slétaly.
Též s kolouchy laň přišla, když západ hořel v nach,
a světlušky se třpytly a hasly v bařinách.
Pak cvrček zvučel v trávě jak vlna o škebli,
a větřík šuměl, smál se a hrál si se stébly.
Noc hvězdozraká sletla k nám křídlem černavým,
já dumal: „Kéž zas nivy již rodné pozdravím!"
Leč náhle z mlhy, v tichou jež zvolna klesá pláň,
klus oře slyšet bylo a v temnu blýskla zbraň.
„Zdaž stíhá nás car Ordy, neb lupič na nás vpad?"
„To Darija, má sestra," dí kněžna, „prchněm ztad?"

Rek nezmohl jí žádný, kles před ní každý muž,
než dostihne nás v letu, ó prchněm, prchněm již!"
Já smál se, hladě kníry: „To marná věru řeč!"
Luk uchopil jsem tuhý a břitkou ocel v seč.

Na bujném jela oři, byl hnědý do tmava,
jak před bouří mrak černý když křídlem zamává.
On točil se jak střela, když letí z tetivy,
a z nozder žár mu sršel a jiskry ze hřívy.
Byl jako horský potok, když, zpěněn v řečišti,
se do údolí bleskem v sto kaskad roztříští.
A hučí dál svou píseň, v ráz duby vyvrací,
chýš každou drtí mžikem a v před vždy burácí.
Nes jako jelen šíji, když lovců slyší skřek,
a ohonem se půdy ni o vlas nedotek.
Tak, noci světlá hvězda, se na něm pyšnila
jak vichr děsná, hrdá, jak luna spanilá.
Na přilbě zlatý chochol vlál jak pták na keři
a pod ním tměl se, vlnil proud černých kadeří.
Hrot železný se blyštil jí v ruce nad opál,
leč šíp můj bystrý srazil jej v zem a v letu sklál.
Tu padla na zem tvrdou, puk pancíř stříbrný,
a pod ním svitla ňadra a šíj jak u srny.
Třpyt jejích ramen bílých plál hvězdou do noci
i zalkala: „Ó běda mně siré, bez moci!
Já přísahla, kdo z reků mne v půtce přemůže,
že pyšnou skloním hlavu, jej vezmu za muže!"
V pláč hořký klesla, z něho květ lásky pučel však,
pod keřem rokytovým nám do snů zvonil pták.
I byla útlá, krásná, jak horská gazela,
když deštěm polibků mých se temně zarděla.
Zrak její černý jiskřil se z dlouhých řas, mne zpil,
že v ní, jež plna kouzla, jsem dýchal jen a žil.
Má hrdlo jako sajka, jež jařma nesnese,
když v závod s orlem těká a bloudí v pralese.
Skvost zlatý rámě zdobil, pás stříbrem protkaný
kol pružných boků pjal se a splýval ze strany.
Když, čarovná, se chvěla v mém žhoucím objetí,
jak lilje byla čistá, k níž slavík přiletí.
Tak do růží mi zkvetl den máje, do třpytu,
jak z chmur když duha zlatá se mihne v blankytu.
Leč ku předu, kde Kyjev sto věží k nebi zdvih,
dál buřanem a stepí, dál s větrem na dostih!
Den hořel žárem, z města když u bran, ve chvatu
vstříc Vladimír nám vyšel, sbor kněží v brokátu.

Hoj, jak se pění pohár, jak víno plá, zní zpěv!
Dvě svatby strojil kníže nejkrasším ze všech děv.
Dní sedm hodováno při čiších z křišťálu,
kvas knížecí když šuměl v ryk strun a cimbálů.

Tu za habrovým stolem vstal kníže, volaje:
„Již dosti plesu, písní — ať rej hřmí turnaje!
Kdo bohatýrskou sílu má v hrudi, mužnou pěst,
o slávu bij se vlastní a o své družky čest!“
Hned reků dvacet spělo, kde v záři skvěl se dvůr.
Tu stáli, oheň v zracích, jak blesky ze dvou chmur.
Dal kníže heslo. Sirá zem duní pod nohou,
meč s mečem křižuje se, prach víří oblohou.
Tam ostré lámou dřevce, zde k terči letí šíp,
v tom nade mne již z reků nepředčí nikdo líp!
Dí Darija, smích v oku: „V boj, druhu, se mnou spěj!
Dej na hlavu si prsten, má střela protkne jej!“
Luk vzala v bílou ruku — sto verst je do mety —
šíp letí jako vichrem — v něm prsten zakletý!
Stud zaplanul mi v líci, hněv krutý sevřel hruď:
„Stůj, choti má, mi v slově, teď ty mým terčem buď!“
Leč padla k nohám v slzách a prosbou ret se chvěl:
„Ó nechtěj svěřit život můj mladý zlobě střel!
Dvě nedoletnou cíle, v dál padnou do trávy,
šíp třetí protkne srdce a hruď mou zkrvaví!“
Žel, byl jsem neúprosným jak led zlou ve chvíli:
kéž dříve bych byl klesl v stín chladné mohyly!
Šíp první nedoletěl, šíp druhý — stejný směr —
leč třetí, běda, padl jí bílých do ňader! . . .
O druzi, jsem vlk šerý, jenž prchá do světa —
jsem Dunaj Ivanovič, má pouť jest prokleta!

Když noc své tmavé třásně v kraj snící rozpíná,
klid marně hledám v srdci, žal v hruď se zatíná.
V boj nadarmo se vrhám, vždy dál jen ku předu
hřmít musím trudnou poutí, mrak v plachém pohledu.
Jeřábi jsou mi druhy, jich křik mě provází,
když bloudím širou stepí, skal strží, nad srázy.
Jen šakal jest mým bratrem, jenž čeká na kořist,
a vyje v strmé rokli, jsa svojím lupem jist.
On zapadlé má boky, tvář divou, lačný spár,
a jde, kde pijí srny, smrt nesa jim a zmar.
Tak vzpomínka mi v duši svůj ryje ostrý vid,
zkad prchly holubice již bílé — mír a klid!

Dějiny bibliothéky Klementinské.

K novému období vysokých škol Pražských

sestavil

skriptor **J. Truhlář.**

(Dokončení.)

Po smrti Posseltově ujal se zatímné správy ústavu kustos Fišer, i vedl ji, jak praví Spirk, „s nejpřísnější bedlivostí podle daných od veleslavné vlády předpisů“ skoro po 4 léta. Fišer byl tenkrát již ve službě kancelářské sešedivělý člověk, vzor neobyčejné pilnosti a železné vytrvalosti, ale k vyšším koncepcím, ba ani k samostatnému myšlení, nedospěl nikdy. Kdykoli nenašel daných předpisů, dovolával se jich v každé maličkosti, tak že — v annálech byrokracie Metternišské zajisté řídký případ — již r. 1827 dostal proto od gubernia důtku.[1]) Šloť tenkrát ovšem o věci nesnadné, z nichž nejmrzutější byla po několik let již připravovaná a téhož roku provedená poslední dražba veřejná nahromaděných za léta opět duplikátů. Utrženo za 5482 děl 2281 zl. 20¼ kr. Za jeho úřadování vydána konečně 23. července r. 1825 instrukce pro bibliothéky, v některých částech od té doby pozměněná, ale celkem platná posud. Počátkem roku 1827 nařízeno také vésti úřední protokol, čemuž ve všem přemrštěný kustos rozuměl tak, že zavedl v bibliothéce in optima forma denník,[2]) až teprv na nepříslušnost tuto vládou upozorněn přestal.

Pokud se týká povahy, podle toho, co jsme již svrchu uvedli, přes všechnu chválu od Hanslíka mu štědře udílenou zdá se nám, že byl potměšilec. O tom není žádné pochybnosti, že po bibliothekářství toužil horoucně a bibliothekářům Procházkovi a Posseltovi působil tajně všelijaká příkoří. Nyní po smrti Posseltově doufal zajisté, že touha jeho bude ukojena. Kromě něho hlásili se tenkrát Spirk, Zimmermann, Hanslík a Hanka. Opovážlivci Spirkovi, profesoru italštiny na universitě a zatímnímu správci c. k. úřadu na revidování knih, kladl Fišer r. 1826 všelijaké obtíže při půjčování knih z bibliothéky, pročež kárán byl od gubernia (27. ledna), ostatní snad měl za soky neškodné. Ale zdá se, že ho u gubernia dobře prohledli: zkrátka bibliothekářem se nestal, nýbrž dostal za 4letou správu mimořádnou odměnu 500 zl., potom r. 1834 osobní přídavek 200 zl. Fišer zemřel r. 1844, dosáhnuv 87. roku a slouživ v bibliothéce 59 let.

Bibliothekářem pak jmenován jest dne 19. června a úřadu se ujal dne 10. listopadu 1828

---

[1]) Začínáť přípis ze dne 5. srpna 1827 takto: Wenn es demselben nicht schon zur Gewohnheit geworden wäre, die Landesstelle bei der geringsten Veranlassung mit ängstlichen Anfragen zu belästigen, so hätte sich derselbe von selbst bescheiden können, dass atd.

[2]) Takovýto denník zařídil si Fišer pro své vedlejší úřadování censorské in hebraicis i vedl jej až do konce této své činnosti. Denník tento, dva silné folianty, odkázal knihovně, i nacházejí se v něm zápisky, co dělal každého dne, s kým mluvil, co komu řekl a p.

Antonín Spirk.

Po 19 let úřadování Spirkova pohybovala se správa větším dílem vyšlapanými již cestami. Však zavedeno přec několik oprav a zlepšení, jež hodno připomenouti. Když byl lístkový katalog universální svrchu dotčený dorovnán, založena tak zvaná repertoria místní, v nichž zapsány jsou knihy tím pořadem, kterým v bibliothéce jedna po druhé stojí. Jelikož se nových katalogů těchto s obzvláštní výhodou od té doby užívá při revisích ročních ku kontrolování toho, kdo knihy na místě počítá, zvány jsou krátce „kontroly." Kontrolami těmi udržuje se stálý přehled všech děl a svazků, kolik jich v bibliothéce jest. Také zavedení lístkového katalogu reálného jest zásluhou Spirkovou. Katalog tento vede se posud, ale poněvadž vztahovati se může z nedostatku sil jen k celým knihám a nikoli k jednotlivým v nich článkům, čím dále tím více prospěšnost jeho mizí vůči přehledům literárním a bibliografickým, jež pro jednotlivé odbory vědecké se nyní vydávají.

Roku 1834 vzdal se kustos Fišer, obdržev osobní přídavek, censury hebrejské, která potom odevzdána Zimmermannovi. Téhož roku ucházel se skriptor Hanslík o bibliothekářství při knihovně Vídenské, ale pochodil tak špatně jako kollega jeho Vaněk, který roku následujícího o professuru řeči a literatury české na Pražské universitě se přihlásil. Oba odmrštění své v bibliothéce nepřečkali dlouho, neboť Vaněk téhož r. 1835 po krátké nemoci zemřel, Hanslík pak dlouhou churavostí stížen vstoupiti musil ve výslužbu roku následujícího. Také nejstarší skriptor Zimmermann nepřečkal své mladší kollegy v knihovně dlouho, neboť zachvácen byv cholerou zemřel již 27. srpna 1836. Všichni tito tři mužové dobyli si též zásluh na poli literárním a vědeckém, jakož k tomu zaměstnání jejich samo téměř vybízelo a hojných i snadných pomůcek poskytovalo. Než úvaha o tom nepatří sem, jakkoli ostatně již r. 1829 bibliothekářům výslovně nařízeno, aby v ročních zprávách svých neopomíjeli poznamenati, jaké literární práce úředníci vykonali. Takto události se v úřednictvu prodlením dvou let pronikavé změny. Bedřich Dambeck obdržev jedva r. 1836 třetí skripturu stal se již na podzim roku následujícího skriptorem prvním. Druhým pak skriptorem jmenován dr. Jan Šilhavý, třetím Rudolf Glaser. Tento posledně jmenovaný redigoval a vydával známý svého času týdenník Ost und West, který věren programu a názvu svému také české literatury bedlivě si všímal. Glaser získal si takto nemalou zásluhu o památnou předbřeznovou shodu mezi spisovateli českými a německými v Praze, která přestavši r. 1848 opět poněkud oživla v dobách Bachových, ale po roce 1860 bohužel zmizela nadobro.

Roku 1837 dostalo se bibliothéce zajímavého obohacení úplnou sbírkou skladeb Mozartových, jež zvláštní výbor do bibliothéky k obecnému upotřebení odevzdal. Zároveň postaveno v ní přičiněním týchž přátel hudby mramorové poprsí Mozartovo od Em. Maxa zhotovené a ohlášeny podmínky půjčovní, ale majetnictví celé sbírky vyhrazeno Pražskému magistrátu pro případ, že by bibliothéka Klementinská někdy buď celkem neb částmi sloužiti měla jiným účelům. Roku 1838 rozšířena znamenitě čítárna přibráním jedné síně od sousedního bytu kustodova a připojením bývalé předsíně. Za výhody takto nabyté musila

však bibliothéka brzy potom (1841) zaplatiti značnou daň, neboť odňaty jí nařízením vládním dva znamenité obrazy středověké, které od roku 1783 u vchodu do bibliothéky vnitřní visívaly, i odevzdány na Karlštein, kde bývaly druhdy s mnohými jinými do Vídně odvezenými. Jsou to vzácné zbytky malby staročeské, sv. Matěj od Dětřicha Pražského a Madona od Tomáše Mutiny.

Tyto obrazy vídal ještě, ale jen po několik neděl, v bibliothéce nový příchozí, muž nejslavnější ze všech, kteří síly své ústavu věnovali a věnují, Pavel Josef Šafařík. Byv jmenován kabinetním listem císařským ze dne 22. května 1841 přespočetním kustodem, stal se po smrti Fišerově 10. března 1844 skutečným kustodem bibliothéky naší. Roku příštího 1845 změněno poněkud úřednictvo: skriptor Šilhavý přišel za bibliothekáře do Olomouce, třetím pak skriptorem (Glaser postoupil za druhého) stal se kněz Fr. Bezděka, zvítěziv nad znamenitým sokem dr. Augustinem Smetanou, který se zároveň o místo to byl ucházel. Téhož roku dostala se do knihovny vzácná sbírka knih po zemřelém prof. Krombholzovi, kterou vláda k návrhu a žádosti fakulty lékařské za 2000 zl. koupila.

Pokud se zabezpečení pokladů literárních nejvýše žádoucího týká, učiněna v těchto letech některá opatření. R. 1844 povolilo generální komando k žádosti Spirkově, aby vždy bylo 30—40 mužů vojska pohotově pro případ, že by buď v Klementině aneb v blízkém okolí vypukl oheň. Tito vojáci nebyli ustanoveni k hašení, nýbrž měli vynášeti knihy. Potom r. 1845 zřízeny železné okenice ve všech oknech, která vyzírají do úzké Platnéřské ulice.

A již blížil se konec dnů Spirkových. Pověst po něm v bibliothéce zbylá líčí ho co muže přívětivého a snaživého, ale zvlášť v posledních letech zádumčivého. Jaké toho byly příčiny, o tom hádati nemáme proč: tolik jen slušno připomenouti, že příčiny tyto nevznikly z úřadování bibliothečního. Chtějíce býti krátci končíme: Spirk zemřel dne 21. května 1847 — v blázinci. Vedle jiných spisů jeho, jež k vyučování italskému se vztahují, nejvíce nás zajímá jeho krátká historie bibliothéky, o níž zmínili jsme se již v úvodě.

Pavel Josef Šafařík

ujal se po smrti Spirkově bibliotheční správy, kterou vedl skoro po celý rok v hodnosti jen kustodské. O světoznámých zásluhách proslulého učence tohoto o vědu a literaturu slovanskou, zvlášť českou, nemůžeme tuto jednati šíře: nám zbývá jen malou část činnosti jeho, která mimo to v jeseň trudného života jeho připadá, poněkud osvětliti. Kdo poznal suchoparnou ano často duchamornou práci, jaké v bibliothéce nelze zbýti, ten podiví se, kterak mohl duševní tento velikán k podobným pracem býti zapřažen. Než tak smutny byly poměry naše tehdejší, že Šafařík sám i přátelé jeho rádi byli, když po dlouhých útrapách dostalo se mu aspoň tohoto skrovného zátiší, v němž pevně zakotven mohl oblíbeným studiím bezpečně se oddati. Že mu toho jen skrovnou měrou i v tomto postavení osud dopřál, tím vinny byly brzy

nastalé bouře politické, jimiž byl stržen, potom surové přehmaty rozpoutané reakce, konečně zlí lidé, které tichá a mírná povaha jeho k útokům téměř svářděla.

Dne 15. dubna 1848 oznámeno knihovně zrušení censury i vyzvána jest, aby přijala celý literární fundus instructus nenáviděného ústavu toho, který však musila později všemohoucí policii Bachovské částečně opět vydati. Povinné výtisky, které dosud pro bibliothéku sbíral úřad na revidování knih, po jeho zrušení přikázáno bylo sbírati hejtmanům městským a krajským. Zatím podepsáno od císaře jmenování Šafaříka bibliothekářem již dne 27. dubna,[1]) ale ohlášeno mu teprv 9. června, o tři dni dříve, než známá bouře svatodušní naděje všech opravdových vlastenců ve výsledky sjezdu slovanského, jehož byl bibliothekář předsedou, a brzkého sněmu českého na dlouhou dobu zatemnila.

Vedle dědictví po censuře aspoň na čas připadlého zbyly v registratuře bibliotheční ještě některé stopy volnějšího ruchu tehdejšího. Dekretem nově zřízeného ministerstva vyučování ze dne 15. srpna r. 1848 položeny Šafaříkovi některé otázky, z nichž možná tušiti, že aspoň nějaká časová oprava bibliothék byla obmýšlena. Otázky tyto týkaly se napřed místností, potom větší volnosti v půjčování knih, konečně vad některých posavadní instrukce. Zpomenemeli kromě toho na prohlášenou již dříve svobodu tisku, tudíž, pokud se bibliothéky týká, na liberální poskytování mnohých spisů prv zapovězených, nemůžeme neuznati počátku lepší doby. Ale jakož horlivá mládež na světě všeho se chápe přemrštěné, nacházíme v registratuře žádost výboru studentského ze dne 30. prosince 1848, aby bibliothéka otvírána byla každého dne od 8 hodiny ráno do 6 hodiny na večer. Ostatním ve spise tom uvedeným přáním, jež se týkají větší volnosti v půjčování knih domů, brzy bylo učiněno dosti, ale poslední ovšem nebylo a nebude ještě dlouho možná vyplniti.

V prvních letech úřadování svého býval Šafařík mnohonásob vyrušován snahami a pracemi vedlejšími. Tak již na počátku r. 1848 jmenován byl mimořádným profesorem filologie slovanské na universitě, ale čestného úřadu tohoto pro nastalé bouře a jiná zaměstnání nikdy se neujal skutečně, nýbrž následujícího roku vzdal se ho ve prospěch Čelakovského, který takto navrácen jest vlasti. Po nastalém utišení a pokud ještě naděje kynula, že nejvýš žádoucí rovnoprávnost jazyková provedena bude, často dojížděl do Vídně i byl duší komise od vlády zřízené na upravení vědecké terminologie některých nářečí slovanských. Za příčinou porad těchto a jiných ob čas nepřítomného bibliothekáře zastával kustos B. Dambeck, zároveň se Šafaříkem jmenovaný a jemu upřímně oddaný. V ostatním úřednictvu staly se zatím některé změny. Praktikant Edlenbach byv teprv r. 1848 jmenován skriptorem zemřel již roku následujícího, po něm dosazen za skriptora dne 16. listopadu r. 1849 Antonín Zeidler, nynější bibliothekář.

O tom nemůže býti pochybnosti, že hnutí duchů r. 1848 aspoň na jednom poli zanechalo v Rakousku stopy trvalé a nejvýš blaho-

[1]) Tak podle našich knih dekretních, J. Jireček ve své biografii (Oesterr. Revue 1865, sv. 8) udává den 25.

dárné, totiž ve školství. Také bibliothéka Klementinská okřávala značnější podporou na kupování knih jí poskytovanou. Když byla již v prosinci r. 1849 mimořádný příspěvek 800 zl. obdržela, oznámeno jí přípisem ze dne 22. února 1850 zvýšení pravidelné dotace roční na 2500 zl. Byla to ovšem částka sama o sobě nepatrná, ale s příspěvky mimořádnými, o kterých hned se zmíníme, představovala aspoň nadějný počátek lepší doby. Již na konci roku 1850 vyžádal a dostal výtečný profesor Jiří Curtius mimořádný příspěvek 1000 zl. na zakoupení potřebných knih pro filologický seminář, který se tenkrát při fakultě filosofické zřizoval. Následujícího roku povoleno k žádosti prof. Macky 350 zl. na doplnění literatury mathematické. R. 1854 poskytnut k žádosti prof. Vocela na archeologické knihy příspěvek 500 zl., potom ve prospěch studií germanistických příspěvek 300 zl. Ale největší obohacení bibliothéky událo se r. 1856 zakoupením knihovny po prof. K. F. Hermannovi, za kterou zaplatila vláda 7000 zl. Za příčinou ohledání knihovny této vážil poněkud již churavý Šafařík schvalní cestu do Gottink. Kromě toho poskytována od r. 1855 po tři léta k žádosti prof. Schultea na doplnění právnické literatury mimořádná dotace 1000 zl. K žádosti Šafaříkově povolen pak r. 1855 zvláštní příspěvek 370 zl. na zakoupení knih Rybayových, mezi nimiž nacházela se mnohá vzácná bohemica. Připočtemeli k mimořádným příspěvkům těmto pravidelnou roční dotaci, objeví se nám 40.000 zl., vydaných na knihy za 12letého úřadování Šafaříkova.

Jakož vůbec Šafařík všech podřízených při každé příležitosti vřele se ujímal, tak zejmena r. 1856 jeho přičiněním se stalo, že úředníkům všem o 100 zl. platy zvýšeny byly. Než nejen tímto směrem nýbrž i jinak o dobro bibliothéky byl pečliv. Vida, kterak návštěvou čtenářstva každým rokem rostoucí a zvyšováním roční dotace jakož příspěvky mimořádnými přirůstá úřednictvu práce a obtíží, vymohl toho na vládě, že zřízena dvě nová místa úřednická, tak zvaných amanuensů, kterým vyplácen z počátku plat denní, později (1865) stálý plat roční. Takto zmizela v bibliothéce dřívější kategorie bezplatných praktikantů, kterých se zvlášť za Spirka tolik bylo vystřídalo. Dvou těchto nových míst dostalo se r. 1856 J. Vondráčkovi, nyní profesoru v Králové Hradci, a V. Šulcovi, nyní kustodovi v bibliothéce. Když pak prvně jmenovaný již r. 1859 profesuru v Těšíně přijal, nastoupil na jeho místo Fr. Charypar.

Již svrchu při bibliothekáři Procházkovi zmínili jsme se o neblahém boji universitních profesorů s knihovnou, i snažili jsme se povahu boje tohoto naznačiti. Šlo vždy jednotlivcům z nich o to, aby ústav tento byl jim podřízen a výstředním choutkám jejich podroben. Boj tento neustal nikdy docela, ale podivno nám musí býti, že právě za mírného a opatrného Šafaříka vzplanul v nebývalou vřavu. Již r. 1852 počal se domáhati akademický senát svrchovanosti nad bibliothékou tím směrem, aby mu náleželo rozhodovati o použití dotačních peněz. Šafařík prohlásil se proti tomu. Jaké byly jeho důvody, nevíme, ale sotva pochybíme, domnívajíce se, že nejhlavnějším byla povaha bibliothéky, která není pouze universitním než i veřejným zemským ústavem. Nebude to těžko dokázati níže. Vláda také skutečně

přidala se k Šafaříkovi, a dekretem ze dne 5. února 1853 odmrštěna žádost senátu „vzhledem k úředním právům bibliothekáře instrukcí přesně omezeným." Vedle této hlavní zásady dobře obhájené ovšem vysloveno přesvědčení, že bibliothekář k žádostem mírně a střízlivě proneseným zajisté bedlivě bude přihlížeti. Než tak lehce nedalo se odbyti „několik nedomácích zastavatelů svrchovanosti universitní," jak Šafařík sám je označuje.[1]) K novému urputnějšímu útoku vyhlídli si dobu, když r. 1856 Šafařík právě meškal v Gottinkách. I vytasili se nyní s opravdovou žalobou na špatnou správu knihovny. Jak pochodili, víme jen z biografie Šafaříkovy, kdež stojí, že se mu dostalo skvělého zadostučinění od vlády. Abychom oprávněnost stížností těchto ještě lépe ocenili, poznamenáváme tuto, že Šafařík při kupování knih nikoli neposlouchával své hlavy, jako to dělali jeho nástupci, nýbrž k výběru tomuto vždy přibíral všechno ostatní úřednictvo, aby se díti mohla náležitá kontrola aneb příslušná korrektura. Že neustálé toto osočování mnoho přičinilo k žalostnému konci velikého muže, kdy bychom nevěděli, lehko bychom uhodli.

Roku 1858 oznámila vláda bibliothekáři, že zamýšlí za vzorem dvorní knihovny Mnichovské způsobiti vydání katalogů rukopisů všech bibliothék rakouských počínajíc katalogem rukopisů Klementinských. K tomu účelu jest prý ochotna povoliti zvláštní dotaci na práce redakční, jež mají se konati pod dozorem Šafaříkovým, ale nikoli od úředníků v hodinách úředních, ačkoli tito nejsou tímto vyloučeni. Bibliothekář vyzván, aby se vyjádřil o výšce honoráře a tiskového nákladu. Šafařík vypočetl honorář na 1750 zl. a publikaci na 70 archů tiskových: i čekáno na povolení. Ale na místě toho přišlo 26. července r. 1859 sklamání. Vláda odevzdala prý celou věc Vídenské akademii, která však proti potřebě tištěného katalogu rukopisů Klementinských se vyslovila z těchto důvodů: co v bibliothéce Pražské rukopisně důležitého, jest prý již od Ungara, Hirschinga, Palackého, Pertze, Hanslíka, Kellea publikováno; potom jest prý bližší potřeba vydati katalogy Vídenské bibliothéky dvorní. Takto pochována dobrá myšlenka v dobrých důvodech, jimž však rozuměti dlužno částečně cum grano salis.

Zatím duševní choroby Šafaříkovy přibývalo stále. Úzkostlivost a zmalátnělost zmocnila se velikého ducha jeho měrou tak povážlivou, že sebe nepatrnější věci vzbuzovaly mu nechuť a odpor. Tak vyzván byv od ministra, aby účastnil se vyšetřování zavedeného proti domovníku v Klementině r. 1859,[2]) z pouhé úzkostlivosti odmítal, i musil býti znova k tomu vybízen. Ošklivé mrzutosti domácí, myslím porušená kázeň a sváda mezi nepokojnými obyvateli Klementina, konečnou katastrofu ubohého muže urychlily. Dne 23. května 1860 v návalu pomatenosti skočil Šafařík do Vltavy. Byv zachráněn a domů odvezen brzy se zotavil tělesně i duševně, ale prahu bibliothéky jakožto představený nepřekročil více. Obdržev pololetní dovolenou dne 16. listopadu konečně vstoupil ve výslužbu, kteráž mu udělena velmi lichotivým listem

[1]) Viz Brandlův životopis Šafaříka ve Světozoru 1881.

[2]) Nebo z jara 1860. Určité datum opominul jsem zaznamenati si. O posledních dobách úřadování Šafaříkova vůbec slyšel jsem vypravovati nebožtíka kustoda Dambecka divné věci.

císařským, jak toho šetrnost k velikým jeho zásluhám žádala. Šafařík zemřel následujícího roku dne 26. června. Téhož dne, kterého dán do výslužby Šafařík, jmenován bibliothekářem universitní profesor v příkaznosti

Ignác Hanuš.

Co přimělo tenkrát vládu, aby svěřila správu bibliothéky právě tomuto muži, nemůže býti pochybno vůči neřádům v Klementině, jichž jsme se svrchu malinko dotkli. Hanuš byl znamenitý učenec a spisovatel, který v posledních letech zanechav filosofie v oboru kritiky a literární historie české počal pracovati, a sice, jak se zdálo, v nechuť mnohým spisovatelům současným: ale to všechno zajisté neodporučovalo jej tolik, kolik známá jeho energie a bezohlednost. A skutečně příchod jeho do Klementina znamená utišení myslí rázem. Než pohříchu Hanuš energii touto až přílišně plýtval. Tak stalo se několikrát, že sama vláda musila jej k mírnosti důtklivě poukazovati. Přes to přese všechno jsou zásluhy jeho o ústav patrny, i byly by ještě patrnější, kdy by nemilosrdný osud byl nepřetrhl osnovy činnosti jeho právě tenkrát, kdy počínal na věci pohlížeti střízlivěji.

V devítiletou dobu úřadování Hanušova připadá znamenité roz množení majetku i místností bibliothečních. Napřed o místnostech. Byt někdy kustodův, naposled v držení skriptora Bezděky, ležel tak uprostřed ostatních místností bibliothečních, že k zabrání téměř vybízel, jakmile se na rozšíření bibliothéky opravdu pomýšlelo. A nutnost toho nastávala, i pokud čítárnu a místnosti úřední máme na zřeteli, i ještě mnohem větší, pokud místností vnitřních se týkala. Ale Hanušovi zřetel první zdál se důležitější. Tak rozšířeny místnosti vnější v ony rozměry, jaké mají nyní, a sice r. 1864 nákladem 3340 zl. Skriptor Bezděka za postoupený byt dostal 250 zl. bytného, ale neužíval jeho dlouho, jelikož zemřel téhož roku. Skriptorem po něm stal se 1865 amanuensis Šulc, na jehož místo nastoupil pisatel těchto řádků.

Platy úřednictva v těchto letech zvýšeny. Bibliothekář dostal již r. 1863 osobní přídavek 315 zl. (k platu 1365 zl.), kustos na místě 945 zl. 1050, sluhové na místě 315 zl. 380 zl. Roku pak 1865 ustanoveno kustodovi 1200, skriptorům 900, 800, 600 zl., amanuensové stali se úředníky řádnými. Tyto platy potrvaly ale jen do r. 1872 a byly zajisté velmi skrovné, povážímeli, jak namáhavých prací přibývalo stále úředníkům množením se čtenářstva i neobyčejným přírůstkem knih. Knihy tyto pocházely ze sbírek tří profesorů, Mischlera, Tuny a Dvořáka, z nichž první zakoupena, druhá a třetí bibliothéce odkázány byly. Ačkoli mimořádné příspěvky na zakupování knih, za Šafaříka od vlády povolované, za Hanuše přestaly, přec dostalo se bibliothéce znamenité náhrady přikázáním jí r. 1862 immatrikulačních peněz universitních, z kterého zdroje tenkrát najednou skoro 10.000 zl. vyčerpáno, od té doby pak každým rokem přes 1000 zl. se čerpá.

Roku 1865 přikázáno bibliothéce darem císařským krásné poprsí Šafaříkovo, zhotovené nákladem 10.000 zl. od sochaře Pilce z Karrarského mramoru. Poprsí toto postaveno ve velikém sále bibliothečním, i odhaleno po pamětní řeči, kterou měl jakožto přednášku v král.

české společnosti náuk dne 18. června 1866 za přítomnosti pánů: rektora Náhlovského, Vocela, Vinařického, Štulce, Dasticha a Koláře bibliothekář Hanuš.

Za několik neděl potom stihlo bibliothéku, čeho se byla několikrát ve válkách francouzských na licho děsila, myslím okkupace nepřátelská. Na stěhování tentokrát nepomýšleno, jelikož za pokročilé již osvěty, kdy poklady literární stávají se bez toho každým dnem více majetkem všech národů, barbarské krádeže nebylo se obávati. Než bibliothekář Hanuš uznával přec potřebu učiniti některá opatření schválným přestavením vzácnějších knih, jichž by takto pomocí katalogů ovšem nebylo možná snadno vypátrati: ale tato opatrnost objevila se zbytečnou. Prusové ubytovali se sice jak v celém Klementině tak též v čítárně, ale ostatní místnosti se vším, co obsahovaly, zůstaly jich prázdny tak, že za přebývání jich v zadních místnostech pracovali úředníci dále. Jen jednou hledány od několika důstojníků mapy, ale neodcizeno nic. Jediná nepříjemnost zbyla po nich, že totiž okkupovaná čítárna musila se čistiti a novou podlahou opatřiti. Úřednictvu za osvědčenou při okkupaci té vytrvalost dostalo se potom lichotivé pochvaly vládní.

Roku 1868 rozšířena volnost půjčování knih poštou tím způsobem, že kdokoli na venkově vědeckými pracemi se zabývá, může knihy z bibliothéky prostřednictvím ředitelství některého blízkého ústavu středního si vypůjčovati. Výhoda tato tím jest větší, že posílání toto děje se beze všeho poplatku poštovního. Jelikož pak tímto uvolněním a největší liberálností domácí přibylo značně prací úředních, přibrán třetí amanuensis a zřízeno nové místo pro sluhu. Téhož roku zemřel nejstarší skriptor Glaser a do řady skriptorů vstoupil Fr. Charypar. Novým amanuensem jmenován pak r. 1869 Rudolf Winkler.

Po náhlé smrti Hanušově dne 19. května 1869 ujal se zatímné správy kustos Dambeck i vedl ji po tři čtvrti léta. Do této doby připadá zvýšení dotace bibliotheční na 6000 zl. od počátku roku 1870, připadá ale také dekret vládní ze dne 1. března 1870, kterým bibliothéka úžeji připoutána k universitě, než kdykoli před tím bývala. Působení senátu mělo zahrnovati: 1. všechny osobní záležitosti jakožto první instance, 2. kupování knih, 3. posouzení výroční zprávy ústavu. Zároveň (3. března t. r.) povolena universitním profesorům před jinými čtenáři zvláštní výsada, že mohou knihy vypůjčené podržeti za sebou tak dlouho, pokud se o ně nepřihlásí jiný k vypůjčení oprávněný. Ingerence v osobních záležitostech vzata senátu brzy opět (1877), když objevily se některé ošklivé následky soustavy této na jiné universitě rakouské: ale ostatní kusové mají platnost posud. Kterak my o tom soudíme, vyjde na jevo na konci tohoto nástinu, kde označíme povahu bibliothéky Klementinské.

Dne 28. března 1870 dosazen za bibliothekáře dosavadní skriptor

Antonín Zeidler.

Kustos Dambeck stráviv přes půli léta na dovolené, požádal za výslužbu, kteráž mu udělena i s osobním přídavkem 200 zl., který byl teprve r. 1869, vyslouživ 40 let, obdržel. Zároveň ohlášeno, že odňaty budou těm úředníkům, kteří v Klementině bydlili, při nejbližším po-

stoupení řadovém byty, jak se r. 1871 skutečně stalo. Za to dostalo se úřednictvu za ministerstva Jirečkova zákonného upravení platů.

Mimořádné příspěvky na zakoupení knih pro jednotlivé odbory vědecké počaly téci hojnou měrou. Roku 1872 povoleno pro klasickou archeologii na tři léta po 2000 zl., r. 1874 pro dějiny umění tolikéž, r. 1875 pro románskou filologii na dvě léta po 1000 zl., r. 1876 na doplnění velikého díla Muratoriho „Scriptores rerum italicarum" 220 zl., r. 1874 obdržela knihovna sama na vyplnění mezer dle vlastního uznání na tři léta po 2000 zl., r. 1877 na zakoupení některých děl historických a archeologických 1600 zl., konečně r. 1879 opět pro románskou filologii 1000 zl. Řádná dotace zvýšena pak počátkem r. 1878 na 9000 zl. ročně.

Ze znamenitých důchodů těchto rozmnožena bibliothéka velmi, pohříchu vždy jen v různých odborech. Ale nebyl to zdroj vzrůstání jejího jediný. Jeho Veličenstvo císař ráčil totiž r. 1875 ony knihy ze soukromé knihovny císaře Ferdinanda I., kterých v knihovně jeho nepotřebovali, přikázati bibliothéce naší. Tímto velikolepým darem přibylo knihovně 4115 svazků knih větším dílem velmi vzácných a vesměs skoro nádhernou vazbou opatřených. Kterak znamenitě bibliothéka Klementinská vzrostla v posledních třiceti letech, viděti z těchto dvou číslic. Roku 1851 obnášel (vedle udání Hanslíkova) počet svazků 117.542, nyní obnáší 183.000 svazků. V tomto součtu zahrnuto jest 1528 prvotisků a 3818 rukopisů. Ještě jeden vzácnější dar z posledních let musíme připomenouti; jest to zvláštní sbírka tisků a rukopisů k dějinám cen, která uložená ve skvostné skříni nacházela se na výstavě Vídenské r. 1873, potom od sběratelů bibliothéce darována v téže skříni stojí v síni tak zvané Mozartově.

Roku 1877 rozmnoženy konečně také hodiny pro čtenáře místní, i otevřena jest od té doby bibliothéka krom nedělí a svátků každého dne od 9—1 hodiny s poledne a od 3—6 hod. na večer. Přes veliké prázdniny zůstává však zavřena za příčinou roční revise. Nynější personál skládá se takto: bibliothekář (v VI. třídě hodnostní): A. Zeidler, kustos (v VIII. tř. h.): V. Šulc, 3 skriptorové (v IX. tř. h.): Fr. Charypar, Jos. Truhlář, Ferd. Tadra, 3 amanuensové (v X. tř. h.): Jin. Pechtl, Boh. Čermák, Jan Peisker, 3 sluhové, 1 topič a 1 dozorce v čítárně.

Na konec dovoleno mi budiž zmíniti se o některých přednostech a nedostatcích bibliothéky Klementinské. Postavení mé samo toho vymáhá, abych hleděl pouze k věcem, ponechávaje ostatní vše historiku budoucímu.

Každému navštěvovateli bibliothéky jde předně o to, aby knihy, jichž potřebuje, tam byly, za druhé aby brzy nalezeny a jemu předloženy býti mohly. Pokud se rychlosti v obsluhování čtenářstva týká, může knihovna naše směle závoditi s kteroukoli sokyní cizí, neboť majíc ústrojí velmi důmyslné jest s to předložiti čtenáři knihu kteroukoli ze svých zásob nejdéle za pět minut. Takto jest u nás možným, což málo kde jinde, že čtenář průběhem několika hodin třebali desetkrát knihy si vyměňuje, nejsa odkázán teprv na druhý den, jako v jiných knihovnách se děje. Výhodu tuto dovede oceniti každý, kdo zvlášť za-

nesen jest pracemi vědeckými, při nichž často nelze udati napřed, čeho se potom objeví potřeba. Tuto přednost uznávají s obdivem všichni cizinci, kteří ob čas knihovnu navštěvují.

Jinak jest, pokud zásobu knih samu máme na zřeteli. Jak z historického nástinu vysvítá, vládla bibliothéka po dlouhá léta prostředky tak nepatrnými, že přes tento čas povstati musily mezery velmi četné, zvlášť v oboru věd exaktních, zejmena přírodních, jež ve století tomto pokročily úžasně. Nynější dotace roční 10.000 zl. sotva stačuje potřebám běžným, neřku aby mohla mezery ony vyplniti. Poněkud lépe opatřeny jsou odbory historické a filologické, poněvadž ob čas dostávalo se jim pomoci mimořádné, jak svrchu naznačeno. Než dosíci jakés úplnosti ve všech odborech lidského vědění, zůstati musí povždy pouhým ideálem i větších a bohatších bibliothék, než jest naše Klementinská, která ostatně na přibližování k němu tím spíše může přestávati, čím snazší jest nyní tak zvané commercium literarium mezi knihovnami vůbec, jež v nedostatcích svých na vzájem ochotně sobě pomáhají. Toto commercium samo poukazuje každou bibliothéku, kam má přede vším jiným stále obraceti zřetel svůj, myslím na opatření všeho toho, co se domácích potřeb a poměrů dotýká nejblíže, poněvadž o potřeby vzdálenější starají se zajisté opět ústavy podobného druhu bližší. Tudíž úplností předné všech tak zvaných bohemik musí vyhledávati bibliothéka naše svou slávu a přednost, to jest má ve skříních svých budoucím věkům uchovati vše to, o čem předpokládati se musí rozumným způsobem, že v žádné cizí knihovně v této úplnosti uchováno nebude. Tato nejpřednější povinnost uložena jest jí samou vládou, jak svrchu podotčeno, této povinnosti šetřil co nejvíce již proslulý Ungar, a po něm šetřili více neb méně ostatní představení podle toho, jak který nad prospěchy ústavu sobě podřízeného více neb méně býval bdělý. Povinnost tato, abych konečně všem možným námitkám předešel, nevyplývá snad z pouhého vlastenectví, nýbrž z rozumného uvážení věci samé, ačkoli myslím, že aspoň trochu vlastenectví neškodilo by žádnému bibliothekáři.

Jakož tedy bibliothéka Klementinská, jsouc zároveň zemskou a v hodnosti této přijímajíc povinné výtisky z celého království, nejpřednější povinnost má opatřovati všechno to, co se země této více neb méně dotýká, potom to, co se dotýká celého státu rakouského, a naposled teprv dbáti universálnosti lidského vědění, měla by též podle stupnice této sbírkám svým dopřávati umístění vnitřního tak, aby příchozí cizinec ihned poznal, že se nachází v zemské knihovně království českého. Ale tuto narážíme na první a nejcitelnější nedostatek bibliothéky naší, totiž nedostatek místa. Nedostatek tento, ob čas všelijak zažehnávaný, tluče nyní na vrata pěstí tak pádnou, že nemůže býti více oslýchán, aby nenastalo brzy v bibliothéce dobře zařízené úplné chaos, které v oddělení časopisů již od několika let nebezpečně zavládlo. V nejnovějším čase povídá se, že bibliothéka obdrží některé místnosti od university vyklizené: kéž by obdržela hodně brzy a hodně mnoho! Potom bude možná vykázati zejmena knihám českým důstojnější místnosti; neboť nynější jsou takové, že se člověk musí styděti cizince tam uváděti.

Druhý citelný nedostatek bibliothéky naší týká se personálu, který ostává s nepatrnou výminkou od 12 let týž, který býval, pokud dotace roční obnášela 2400 zl., ana obnáší nyní 9000 zl. a obnášeti bude snad již přes rok 15.000 zl.; který zůstává dále týž, který býval, když se čítalo jen dvakrát za týden také odpoledne, ano se nyní čítá odpoledne již každého dne. Svrchu zmínili jsme se o důmyslném ústrojí vnitřním, které však podmíněno jest dosti splctitým a namáhavým katalogisováním, které vztahujíc se opět k většímu přírostku vyžaduje více sil pracovních, ač nemáli celá administrace váznouti, jakož se již poněkud k tomu schyluje. Dále nedostatečný jest docela počet služebnictva, kteréž zrovna tím jest přetíženo, čím ústav nad jiné vyniká, totiž možností a tudíž požadavkem rychlejší obsluhy čtenářstva. Proti žádosti za odstranění nedostatku tohoto nebudiž namítáno, jakož skutečně se stalo, že universitní bibliothéky v Německu mají personál ještě menší, neboť předně tvrzení toto není docela správné,[1]) a potom knihovny tyto proslulé svým nepořádkem (vedle udání slovutného Petzholdta) nesmějí nám býti vzorem. Knihovny tyto otevřeny bývají obecenstvu jen po 2—3 hodiny za den, a čtenář musí za knihy potřebné požádati vždy o den napřed, i bývá to šťastný nápad osudu, dostaneli, zač byl požádal.

Z vypsání osudů bibliothéky svrchu položeného vysvítá, kterak opatřiti hleděli ústav náš druhdy proti dvěma úhlavním nepřátelům všech drahocenných sbírek, proti ohni a proti zloději. Stalo se to, jak obyčejně se stává, po nabyté smutné zkušenosti. Z počátku, jak známo, bydlíval celý personál v Klementině. Bylo to jakés dobrodiní úřednictvu prokazované, ale větší měl z toho zisk ústav sám, zvlášť od té doby, co rozkázáno, aby vždy dnem i nocí některý úředník zůstával doma pro případ pohromy živelní, a potom aby vždy opatřeny byly klíče. Pohnutky tohoto výtečného zařízení v nejnovější době úplně upadly v zapomenutí: ministr Hasner nařídil r. 1870, aby byty úředníků bibliothečních byly zabrány k účelům jiným. Tak stalo se, že nyní bydlí již jen bibliothekář sám v Klementině, a i ten má se letos z Klementina vykliditi. Nebude tudíž, kdy by oheň vypukl, žádného úředníka na místě, který by hned byl při ruce a řídil práce ochranné v ústavě, jehož vědecké poklady, možnáli vzácná unica oceniti hmotou kovovou, směle páčiti můžeme na 10 milionů. A jak opatřena jest bibliothéka proti možným škůdcům domácím? Již po několik let posledních nalézají se klíče ke všem sbírkám v rukou sluhů, poněvadž nemůže se od jediného bibliothekáře žádati, aby byl stále doma, a ostatní úředníci bydlí daleko ve městě. Až se i ten z Klementina vystěhuje, stane se smutné zařízení toto nutností. Nemíním tu nikoho podezřívati, poněvadž spolehlivost člověka nelze měřiti loktem vypláceného mu služného, ale podle všech předpisů opatrnosti není dobře uváděti chudáka v pokušení. A jaké tu pokušení! Mnohou nepatrnou knížku, již lehko zastrčíš do kapsy, zpeněžiti možná několika sty zlatých. Není jiného potřebí, než aby šikovný nějaký agent

[1]) Na př. bibliothéka Lipská má 1 vrchního a 2 bibliothekáře, 3 kustody, 3 adjunkty a 3 asistenty, tudíž dohromady 12 úředníků, ale otevřena jest jen po 3 hodiny za den.

s chuďasem tímto se dorozuměl, a veliký počet knih nejvzácnějších zmizí nenadále, aniž možná bude kdy postihnouti škůdce, ač jestli se neopatrně sám neprozradí; a prozradíli se, kdež budou již ukradené vzácnosti! K takovým koncům nepravím že se dojíti musí, ale smutno již, musímli říci, že se dojíti může, ač neposkytneli se úřednictvu možnost, ano nerozkáželi se, poněvadž již místností Klementinských potřebí jest k účelům jiným, aby bydlelo v nejbližším okolí Klementina.

Ale mnohonásob horší pohroma hrozí knihovně Klementinské z nebezpečí ohně. Stala se sice před lety leckterá opatření vhodná proti němu; místnosti jsou sklenuty, železné okenice zjednány, malé stříkačky pořízeny, ale všechno to často nepostačuje, nedostáváli se přítomnosti ducha. Což medle nedostáváli se dokonce přítomnosti těla? Tento poslední nedostatek zajisté nastane, jakmile úřednictvo z Klementina bude vyhostěno úplně. Že stříkačky svrchu dotčené, i kdy by byly v lepším stavu než jsou, proti většímu ohni málo by pořídily, podotýkám jen, abych ukázal, že na zabezpečení vzácných sbírek Klementinských potřebí bude výdatnějších opatření, obrátímeli zřetel na nebezpečnou polohu budovy a oddělení rukopisů v bibliothéce zvlášť, kteréž oddělení nachází se zrovna nad seminářskou kuchyní. Konámeli v poslední době, nabyvše smutných zkušeností, tak rozsáhlá opatření, abychom pohromu tuto živelní odvrátili a životy lidské ochránili na př. v divadlech, zasluhují zajisté nemenší péče nejvzácnější naše poklady literární, kteréž nad samy životy lidské jsou spíše nenahraditelny. Povážímeli, že v bibliothéce Klementinské téměř polovice naší literatury starší, z velké částky unica rukopisná a tisková, z tohoto pak století sbírka plodů literních skoro úplná jest uložena, snadno dovedeme oceniti hrůzu pohromy, jež by nás požárem stihnouti mohla, i kdy by se někomu zdálo, že cena tohoto majetku na 10 milionů výše páčená jest přílišna. Jaká opatření by se měla státi, rozbírati nenáleží sem.

Již ve feuilletonu Národních Listů dne 30. října 1877 poukázal jsem k tomu, že na bibliothéku Klementinskou jinak hleděti musíme, než by podle pojmenování, jaké se o ní ustálilo, zdáti se mohlo. *Jestiť to ústav nejen universitní, nýbrž rovnou měrou veřejný a zemský.* Povaha tato vysvítá i ze slov zakladatelů i z mnohonásobného obdarování, jehož se dostalo bibliothéce jen jakožto ústavu veřejnému, i konečně ze stálé oné daně, kterouž ji ve spůsobě povinných výtisků odvádí celá země.

I. Ještě do dnešního dne chová se v bibliothéce ona první vyhláška o otevření ústavu, která takto počíná: „Imperator Caesar Josephus II. Augustus et Maria Theresia Augusta bibliothecae hujus usum communem faciunt, cui suam ut adjungerent illustrissimi Kinskii, magnus ille literarum amator Kinskius Franciscus auctor fuit.“ Těmito slovy, tuším, označena jest bibliothéka zřejmě ústavem veřejným, jehož užívati oprávněn jest každý.

II. Z darů, které drží ústav jen na základě této své povahy veřejné, uvádíme tuto zmíněnou již bibliothéku Kinských, bibliothéku Vřesovickou, Mozartovu, z nichž první jest výslovným majetkem rodinným,

propůjčeným pro usu publico bibliothéce naší, druhá a třetí ihned připadnouti by musila obci Pražské, jakmile povaha ústavu by se změnila. Tuto změnu jednostranně způsobiti ostatně ani není možná, poněvadž sbírka Vřesovická nechová se pohromadě, nýbrž jednotlivé knihy tak zařaděny jsou v příslušných odděleních, že jich pro nedostatek katalogu nelze vyřaditi. Musí tedy bibliothéka naše zůstati ústavem takovým, jakým jsouc r. 1781 sbírku Vřesovickou přijala. Tuto připomenul jsem jen dary větší: kdož medle dovedl by vypočísti všech dárků menších, jež po celé století do bibliothéky nakapaly? Při všech těchto zajisté buď výslovně neb mlčky se předpokládalo, že plynou do ústavu nikoli nezřízeného privilegované nějaké kastě, nýbrž obecenstvu vůbec stejně přístupného.

III. Kterak dále povinné výtisky veškerých literárních výrobků království českého, jež do bibliothéky Klementinské bezplatně plynou, povahu ústavu našeho zemskou označují, netřeba šíře vykládati. K této povaze ústavu zemského vztahují se také rozličné předpisy bibliothekářům ob čas důtklivě připomínané, aby totiž především v ústavě zastoupeno bylo z literárního trhu všechno to, co k Čechám více neb méně přihlíží. Proto již Ungar a po něm všichni skoro nástupci (zejmena Šafařík a Hanuš) úsilovně se snažívali, aby knihy takové, tak zvaná bohemica, v knihovně pohřešovaná, kdekoli by se vyskytla, zakoupena byla.

Povahy bibliothéky Klementinské takto vylíčené nezměnil ani dekret ministerský svrchu připomenutý, jímž správa její přikazuje se poněkud dozoru akademického senátu, ale ovšem samostatnost bibliothekářů značně omezil. Tíže omezení tohoto jen potud stává se snesitelnější, pokud mnohohlavý dozorce nemá přirozeně tolik pohyblivosti, kolik bylo by potřebí, aby pronikavě do správy mohl zasahnouti. Poněkud více povahu ústavu pošinul druhý dekret skoro současně vydaný, jímž stanoven pro jednu třídu čtenářů, totiž profesory universitní, zvláštní privilej při půjčování knih. Pokud ministerstvo mělo na zřeteli, že především tato třída musám holduje, nemůže se proti výsadě té nic namítati; ale zavládáli na tomto základě libovolné zadržování knih bibliothečních po mnohá léta, jak svědčí události, není výklad takový zmíněného dekretu zajisté správný ani povaze ústavu přiměřený. Vyplýváť z něho citelné ubližování ostatním čtenářům, předepsaná pak revise roční stává se takto imaginární.

Než doufejme, že za změněných poměrů nynějších, kdy na místě jedné university budou počátkem budoucího roku dva rovnoprávné ústavy, vyvinou se instituce na všechny strany spravedlivější a výhodnější, a že ústav oběma universitám společný nabude oné samostatnosti vnitřní a vnější, které nezbytně má potřebí, aby vznešený úkol svůj náležitě mohl plniti. Q. F. F. F. Q. S.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

VI.

Za málo dní odejel pan Hajný v příčině kupeckých věcí na několik dní. Mladý Tureček, jenž vyprovázel jej do města, navštívil mimochodem Gábinku, již, co byla ze Záhořan, tím ohnivěji miloval, a přinesl odtamtud některé noviny, z nichž jedna rázem vetkala se v dějiny Čerstvého vzduchu.

V domě totiž, v němž byla dcera správcova na učení, bydlela nahoře rodina krajinského rady Roubala. Paní jeho byla již drahný čas velmi povážlivě nemocna a lékaři ji léčící poradili radovi, by poprosil věhlasného lékaře z Prahy za návštěvu, aby nejistotě manžela, velmi již ustaraného, učiněn byl konec. Rada uposlechl a profesor z Prahy ohlásil mu svůj příjezd na zejtřejší den. Uslyševši o tom od paní Turečkové paní Hajná, požádala ji, by dále, zvláště před starou paní o novině té se nezmiňovala a vešla se slečnou Mély v tajnou úradu. Prahla zrovna po lékařské poradě s Pražským profesorem, avšak nechtěla tomu, aby matka i manžel její, jakož i dr. Netušil o tom kroku jejím se dověděli. Přítelkyni její nebyla ta žádost její hned po mysli, leč vidouc, ana Marie neústupně při úměnku svém trvá, smířila se s myšlenkou tou a slíbila svou podporu. Znalať se s profesorem již z Prahy, a poněvadž dcera po Velemínovi v témž domě kde rada bydlela, nebylo nesnadno, věc po přání paní Hajné zachovati v tajemství. Co do provedení nebylo tudíž obtíží, bylo jenom na uváženou, aby, kdy by Pražský profesor po zvyku svém holou pravdu paní Hajné pověděl do očí, tato z toho nezmalomyslněla, což tělu i mysli její na větší škodu mohlo býti nežli posavadní její domněnky, a třeba byly sebe traplivější. To vše na rychlo slečna Mély uvážila a navrhla, že sama dříve s profesorem promluví, poněvadž každým spůsobem předběžné s ním úmluvy potřebí jest. Leč paní Hajná tušíc nějaké neviditelné léčky nespokojila se s tím naprosto. Připouštěla předběžnou úmluvu, ale brala zároveň na slečně Mély slib, že nebude přemlouvati lékaře, aby, až bude vydávati konečný úsudek, nepovídal pravdu věrnou a jistou, nebo ohlédáním se na její stav nějak přibarvenou.

„Snad tonu v domněnkách,“ dodávala; „ale věř mi, zlatá Mély, že domněnky ty více upíjejí mi životní mízu z duše i těla, nežli jistota a pravda, které dohledati se doufám při profesorovi. Jistoty a pravdy třeba mi tak jako plícím božího vzduchu. Nebylo by mně zpomoženo, ano stíženo by mně bylo, kdy by se mně mělo dostati pravdy přestrojené. Neposloužila by si mně z dobroty srdce svého, spíše bysi, drahá duše, žalostný konec můj přispíšila.

Slečna Mély ocítila se na bolestných rozpacích.

„Budiž, jak sobě žádáš," odpovídala po chvíli, věc sobě přemyslivši; „leč nezapomínej, že tobě lékař nebude mluviti tak, jako s jiným nemocným. Kdy by muž tvůj s tebou byl, snad by mu pověděl pravdu, jak právě z vědy a zkušenosti lékařské se vyvírá. Já při poradě budu takořka Hajného zastupovati; poprosím ho, by prostou mně pověděl pravdu, nejlépe písemně, aby nijak nebyl podjat, nu a já... Tu máš ruku, Maruško, že se spravedlivě o ni s tebou sdělím."

Obě paní si podaly ruce a druhého dne z rána odjela slečna Mély do města, aby s profesorem porozprávěla. Slíbil, že odpoledne v městě se pozdrží a o čtvrté hodině paní Hajnou bude očekávati. Rovněž uvolil se, že z Prahy ji o výsledku zcela upřímně zpraví. S tím vrátila se slečna Mély na Čerstvý vzduch předstírajíc před starou paní, že modistka přímo z Paříže letní modu dostala, a vybízela paní Hajnou, aby s ní si zajela do města na podívanou a vybranou. Poněvadž den byl pěkný, navrhovala k tomu dnešní odpoledne. Stará paní netušíc žádné lsti, jim úmysl schválila a připomenula, že sama by s nimi jela, kdy by ji hlava nepokoušela. Takto, že jí cesta trochu daleka a že obává se roztřesení nervův.

Odpoledne paní odjely, zastavily se na chvíli u Gábinky a modistky a šly pak do hořejšího poschodí k profesorovi, odkudž po půlhodince se vrátily. Paní Hajná byla všecka rozrušena a slečna, ač nutila se švarně do humoru, nebyla s to, by rozehnala mračna, v nichž se mysl mladé paní téměř ztrácela. Daly z úmysla pomalu jeti, ale i ten milý jarní vánek marně ovíval tu krásnou plavovlasou hlavu, starostmi i obavami sklíčenou. Kousek před Záhořany vystoupily z kočáru, by procházkou osvěžila se bledá líce mladé paní a setřely se z nich výmluvné stopy truchlivého dojmu. Bály se, aby před starou paní se neprozradily.

Pražský profesor schválil celkem léčbu dr. Netušila a nařídil jen některá nová opatření co do výživy a pohybu, kromě toho opakoval slib, že za několik dní bude slečně psáti. Umění jeho až mladou paní překvapilo: skoro bez poptávky uhodl oznaky choroby, jak jevily se při paní Hajné a dotekl se i věcí tak nepatrných na pohled, že nevycházela z údivu.

Několik dní bylo paním čekati na osudný dopis. Byl to právě kus věčnosti, strávené v duševní mučírně, nejen paní Hajné, nýbrž i její přítelkyni. Byly ten čas skoro stále pohromadě a všecko jich myšlení i hovor zabíral očekávaný dopis. Jak litovala toho slečna, že rozhodný okamžik na několik dní odsunula; vždyť drahá duše její milenka se jí téměř před očima rozplývala v bytost, vezdejšku nepodobnou. V čas, kdy viděly oknem Bartoně s poštou přicházeti po dvořišti, nebyly sebe mocny. Jedna druhé křečovitě tiskla ruku, ústa nemluvila, v srdci se srážela krev.

Konečně na večer čtvrtého dne dopis lékařův došel.

Mlčky uchýlila se slečna Mély s ním do své komnaty, přisedla k psacímu stolku a obracela chvíli dopis v rukou nežli pečeť rozlomila. Posléze vzmuživši se statečně otevřela obálku a četla. „Velectěná slečno!" psal výtečník z vysokých škol Pražských. „Nemohu stajiti

obavy, že Vaší přítelkyni hrozí nemalé nebezpečenství. Leč já, jenž sloužím věrně vědě neúprosně střízlivé, vyslovuji jen tolik, kolik z ní vyčerpati lze: nemohu neomylně určiti, zdali rozhodný svůj čas paní Hajná přečká, čili nic. Kloňme se důvěrně k mínění prvnímu, neboť přírodní síly lidského těla jsou nevýzpytny a vedle nich jest naděje nemocným lékem nejvýdatnějším."

Slečna Mély odmyslila se od skutečnosti a zamyslila se do nekonečna. Po chvíli vzdychla, přetřela si bílou rukou čelo a byla opět svoje.

Jest ze vzácných vlastností ženské mysli, že v návalu bouří a protivenství, nejdeli právě o její lásku, širší jest a pružnější nežli mysl mužova. Pojavši v sebe celý svět bolův, nese jej statně jako Atlas na ramenou svých a nespouští oka s cesty, skutečnými poměry vymezené a bezpečné, kdežto mnohý muž za týchž okolností neklesáli, aspoň na scestí se ocítá. Probravši se z dusivého omamu obav svých, přemýšlela slečna Mély o tom, jak by sobě vésti měla, aby drahé své Maruši, buď již jak buď, pobyt na zemi nejlépe ovnadila. Setřela slzy, vstala a postavila se před zrcadlo. Studovala každé hnutí očí, rtův i svalů svého obličeje, jenž, po řecku úměrný a ladný, krásné letní krajině se podobal, na niž ledový mrak, prudkým orkánem přihnaný, nasypal sněhu. Slečna viděla, že takto nesmí před Maruši předstoupiti a snažila se tváři své dáti výraz, pokud lze klidný, jasný a jistý, zakrývající výhodně bol i nepokoj, nitro její prochvívající. Přislibovala si, že první dojem, který vstupujíc Maruši na oči učiní, bude rozhodným, a že ubéře se jim úmorná ostrost bolesti, již by Maruše z dopisu profesorova beze snadu vyčetla. Také domnívala se, že usnadní se takovým spůsobem další vyjednávání mezi nimi.

Schovavši dopis šla slečna vyhledat paní. Hajnou. Nalezla ji v ložnici, kdež při okně probírala se v dětském prádle. Marie nespouštěla s ní oka, studovala ji. Bledost jejího líce přecházela téměř v zsinalost. Hlavu opřela si o levici. Nepromluvila, neotazovala se. Mély si pokojně k ní přisedla. Obličej svůj opanovala, leč hlas svůj neměla v moci. Melodická jeho měkkost zdrsněla vnitřními dojmy.

„Dopis jsem přečetla," vypravila ze sebe dosti namáhavě a sepjala ruce na klíně; „je to ten starý suchoparný vědec. Jest znám po Praze, že vidívá na černo. Na štěstí naše podává nám výminečně znamenitou naději."

Mladá paní pravila: „Předmluvou právě knihu nedoporoučíš. Dej dopis sem. Z duševní mlhy vytrženu býti již samo sebou jest znamenitým ziskem."

„Pro poznání věci ano; leč zdali pro člověka, zůstala bych na sporu."

„Jsem silna, Mély. Pro mne bude pravda ziskem, a hřešila bys, kdy bysi přede mnou kostlivce pravdu ověšovala hedvábnými cáry."

Mély otřásla se omrazem; tak rozhodně pevnou a bezohlednou neviděla ještě nikdy drahou družku svou. Za takových okolností setrvati v přetvářce bylo holou nemožností. Zdráhala se sáhnouti po dopisu, leč přece vyňala jej a podávajíc jej přítelkyni promlouvala tónem nej-

srdečnější lichoty: „Má zlatá, jediná Maruško! Vím, že nebudeš slaba a že touž důvěrou v šťastnou budoucnost jej čísti budeš, jakou já jsem jej pojala.“

Mladá paní přijala od ní dopis a dala se do čtení. Četla jej s celou duší, dlouho a na oko pokojna. Odloživši jej zahleděla se před sebe, jako by se dívala do jiného světa, neuronila slzy, nepromluvila. Byla to minuta tak strašná, že slečna Mély bezděky rukama zalomila. Zdálo se jí, že přítelkyni pojala mdloba a strnulost, a zvolala úzkostlivě položivši jí lehce ruku na hlavu: „Maruško!“

„Ach! Mé ubohé děti, budou asi přece sirotami,“ promluvila mladá paní zvolna, slabě, hlasem prostým všeho vášnivého vzruchu, ale za to linoucím se z mrtvé beznadějnosti nitra, jež soucitnému svědku více srdce protýká, nežli hlučný výbuch bolesti. Tak dělo se i slečně. Všecka přetvářka, až posud násilně udržována, spadla rázem s ní, a dívka svezla se lítostí schvácena k nohám paní Hajné. Plakala, štkala usedavě.

Mladá paní nebyla slaba. Domněnlivá jistota zocelila jí pro první chvíli duši.

„Bohu buď poručeno!“ pravila týmž tónem jako prve.

Mély pozvedla k ní zvolna uslzené oči. Podívaly se na sebe. Marie sebou trhla, přichýlila hlavu svou k její, rozplakala se, a slzy obou splývaly v jediný horký proud. Když se vyplakaly, vstala slečna a podávajíc přítelkyni pravici tak statně jako muž, pravila k ní určitě a pevně:

„Marie, ty budeš žíti. A kdy by, což bůh jistě nedá . . . Já tvých dětí nikdy neopustím.“

Mladá paní chopila ji za obě ruce, sevřela je křečovitě v rukou svých a přitisknuvši je prudce k srdci svému, odpověděla:

„Beru tě za slovo, Mély, a děkuji ti, děkuji, děkuji . . .“

Obě rozhovořily se potom dosti poklidně o tom, jak sobě mají dále vésti. Prokop, stará paní, Jaroslav měli býti dále obavami ušetřeni.

„Tebe jediné,“ pravila soucitně k Mély, „nemohla jsem ušetřiti a přece si mně tolik, tolik draha. Jest v tom osud; smrtelník se mu nevymkne.“

„Ó z toho srdce ráda trpím s tebou, Maruše,“ odvětila slečna.

Mladá paní jen přikývla hlavou.

Ráno před devátou hodinou přijel pan Hajný ze svých cest.

„Jak je ti, drahoušku?“ bylo prvním jeho slovem, když objímal ženušku.

„Jsem mnohem utišenější nežli dokud jsi neodjel. Mír a pokoj vrací se opět do mne.“

„Ó jak mne činíš blaženým, Maroušku; však za tvá zlatá slova přivážím dárek, jenž, tuším, nevhod tobě nebude.“

I dal přinesti kartán, z něhož všem třem paním dárky z cesty vybíral. Marii přivezl atlasovou robu barvy velmi bledomodré; slečně Mély bílou jako sníh, babičce skvostný čepeček do společnosti.

Mladá paní se lahodně naň usmívala, ale pod úsměvem pomýšlela její duše: „Tu robu vezmu s sebou do rakve a Mély ve své půjde k oltáři . . .“

VII.

Rosa visela posud v zářivých kapkách na trávníku, když vykročil ze své fary Drahokoupil. Připadala na dnešek nějaká fundační mše v kaplici Svatoanenské, k níž obyčejně farář krátký výklad připojoval. Spoléhaje na pastýřskou svou zběhlost, připravoval se teprve cestou Drahokoupil na výklad. Byl však roztržit; ač zapuzoval jej, vtíral se mu jeden obraz do osnovy vážných pomyslův a hatil mu je. Ob čas se zastavoval a přemýšlel a zamýšlel. Že budou dámy z Čerstvého vzduchu při mši a výkladu, očekával na jisto. Také věděl, že bude pozván na snídaní a že dnes aspoň půldne stráví mezi nimi. Drahokoupil nebyl, který býval; již zevnějšek jeho projevoval pečlivost a jistá úzkostlivost zračila se mu ve tváři pečlivě oholené. Došed na místo, odkud Záhořany i sv. Annu dobře bylo přehlednouti, stanul na chvíli, obíraje se více myšlenkami svými nežli obrazem krajinným, v pravdě půvabným. Na pahorek trousili se již vesničané, zvláště ženského pohlaví, a na pěšině od Čerstvého vzduchu zdálo se mu, že přicházejí již dámy. Zvolna sestupoval dolů.

Po mši u výkladu přijal pozvání staré paní na snídaní i díky za výklad, pro panstvo více nežli pro obecný lid vypočtěný, a ubíral se s nimi společně na Čerstvý vzduch. Když se o každodenních událostech dosyta nahovořili, poprosil farář o některé knihy z knihovny pana Hajného, kterýž jej odkázal na slečnu Mély. Zdvihli se od tabule, a slečna poodešla s farářem do bibliothéky. Tak říkali pokojíku, v němž ve dvou skříních, vkusně svázány, byly knihy obsahu zábavného neb polovědeckého srovnány. Slečna otevřela obě skříně a pobídla Drahokoupila, aby sobě vybíral. Farář se chvíli po názvech ohlížel, ale bylo na něm viděti, že jest roztržit. Posléze projevil přání, aby, poněvadž tu tolik pokladů na výběr jest, slečna sama podle vytříbené krasochuti své proň voliti ráčila. Slečna mu lahodně poděkovala za důvěru a vybrala mu jednu polo učenou knihu, nesoucí název: „Volné vzhledy do říše umění slovesného.“ Farář ji vděčně přijal.

„Krásná kniha,“ prohodil; „věděl jsem, že krásnou mně vyběřete.“

„A z čeho jste tak soudil?“

„Poněvadž krása a líbeznost ve vás sídlo své má; poněvadž každého jimi okouzlujete, kdo to štěstí má, blíže vás poznati. Já jsem jen prostý vesnický farář, jenž vysoce si váží dobré společnosti tohoto domu a předkem vás, jež jste, ať tak dím, jejím geniem.“

„Má ten genius,“ tázala se žertovně slečna, „ještě některé knihy pro vás vybrati? Jaký jste vy dvorný muž, pane faráři!“

„Ne dvorný, slečno, ale upřímný.“

Slečna měla se k odchodu. Obrátivši se pravila: „Věřím, že pravdu díte o sobě. Prokažte mi službu. Kdy by se událo a paní Hajná se v důvěrný hovor s vámi pustila, živte v ní úsilovně naději, že bude žíti a dávejte myšlenkám jejím, poněkud blouznivým, zdravý, věcný směr. Jest to v zájmu mém.“ Farář jí dal ruku na to, a odešli do jídelny, kde hovořil ještě pan Hajný s paní svou. Tato vyslovila přání, že ráda by s panem farářem porozprávěla, zbývali mu čtvrt hodinky

pro ni. Drahokoupil projevil ochotu, a ostatní za krátko poodešli. Farář sedl si k oknu proti mladé paní.

„Řekněte mi spravedlivě," vece ona beze všeho úvodu, „co soudíte o větě, že účel světí prostředek?"

Drahokoupil sebíral všecken svůj um na odpověď. Po chvilce odvětil tak vážně, jak vážna byla otázka mu daná: „Účel, čistý a spanilý, milostivá paní, jest jako nebe. Kdo do něho vejíti chce, musí za prostředek voliti ctnost."

„Tedy soudíte, že k spanilému účelu jen spanilé vedou prostředky?"

„Tak myslím!"

„A přece stává se nezřídka v životě, že člověk chceli dosíci dobrého účelu, bývá přinucen voliti prostředky, nedůstojné účelu. A nelze mu jinak, on musí, velebný pane, musí."

„Tak otec užívá metly, by dítě přivedl k dobru."

„Ten příklad pro nepatrnost svou nepřipadá. Mám na mysli nejvážnější účely života lidského."

„Pak, milostivá paní, člověk se klame. Buď prostředky, jichž hodlá použiti, jen zdají se mu účelu nehodnými, buď není účel, jejž má před očima, v pravdě čistý a spanilý."

„Nerozumíme si dobře, velebný pane; snad z příkladu lépe mne pochopíte."

„Prosím."

„Co mluvím, pravím k vám jako k zpovědníkovi."

Farář přikývl hlavou.

Mladá paní pokračovala: „Jest muž, jenž má ženu, již vřele miluje, má dítky, jež dražší jsou mu života. Má i věrného přítele. Leč muž ten nosí v sobě zárodek smrti neodvratné, ví jistě, že brzy zemře a že žena i dítky jeho stanou se sirotami. Co bude z dětí mých, co ze ženy mé po mé smrti? kvílí za dlouhých, bezesných nocí. Tu padne mu myšlenka na utrápenou mysl: Kdy by tvůj přítel stal se po smrti tvé manželem ženy tvé, otcem dítek tvých, mohl bys pokojně zemříti; nebo věděl bys najisto, že vychová z dítek lidi třeba zdárnější, nežli ty bys z nich sám vychoval."

„Až posud nevidím v jeho myšlení závady," připomenul Drahokoupil.

„Avšak mužův přítel jest zasnouben, ano zasvěcen milence své, jež jenom v něm dohledává se štěstí života svého, jež duší jest duše jeho. Chceli nemocný, umírající muž zachrániti po své smrti ženu a děti své, má jen jediný k tomu prostředek: přiměti přítele svého ku zradě nad nevinnou jeho milenkou. — Co soudíte o tom prostředku? Jestli špatný, trestuhodný, či dá se omluviti otcovým účelem, jenž zajisté sám v sobě dobrý jest?"

„Muž, otec dopouští se, milostivá paní, takovým rozumováním velikého hříchu."

„Dopouští se, on to ví; ale on chce se jeho dopustiti nejen v mysli, nýbrž i ve skutečnosti; on jest hotov a připraven spravedlivou pokutu zaň snášeti a býť i na věčnosti, vše z lásky k dětem svým a ženě své."

„Milostivá paní! Vy rozkládáte přede mnou velikou tragédii, a já nejsem ještě tolik bystrým, bych po prvé ji spatřiv pronikl všecko tkanivo děje a činův jejích.“

„Pusťme mimo podobenství: umírající muž jsem já; manželka a děti jest můj Prokop a dítky mé; přítel mužův jest Mély; nevěsta jeho doktor Javorník.“

Farář svěsil na chvíli hlavu; pak pravil odhodlaně:

„Jste na zlém scestí, milostivá paní, a jest mi na div, jakým skokem, nejmírněji řečeno dobrodružným, se duch váš, vždy tak klidný a jistý, na něm ocitl. Předem co předpokládáte o své smrti, totě přelud třeba děsivý, ale jistě beze vší pevnější podstaty. A pak čím zavinila se slečna Mély a pan doktor Javorník, že zradou otráviti jim míníte život? Vždyť vaše osnova jest přímo úmorným jedem na krásnou květinu jejich lásky!“

„Mély s Javorníkem nikdy šťastna nebude, toho mám přesvědčení dobré a jisté.“

„Proč?“

„On mysli jest nestálé a citův mělkých. Vzpomeňte jen na historku s Gábinkou — a pak takovou dobu nepřijel sem, aby Mély spatřil. Ne, ne, pravé lásky v něm není. V těchto věcech se my ženy citem jisté pravdy dohádáme a dopátráme. Půvabný zjev Mélin jej na čas oslonil, i zadal se jí z lehké mysli a nikoliv z nutné potřeby povah svých. Tuším, že už lituje toho kroku svého a že naposled byl by mně povděčen, kdy bych vytáhla jej ze svazků, do nichž tu z nepředloženosti se uvázal. Mély by byla šťastnější s Prokopem, a co nejzávažnější jest, byla by dobrou matkou dítkám mým.“

„Konec vašich vývodů, milostivá paní, převažuje silně ostatek, a co zovete přesvědčením, jsou jen domněnky, bohdá liché, jež vyplývají jen ze starostí o synka vašeho, opět bohdá lichých. A dejme tomu, že pan doktor takovým jest, jak jste jej vyobrazila: láska vykonala již větších divův, aby nedovedla z muže povah veselých a měnlivých odchovati ctihodného statečníka. A jakým svědomím můžete životní osudy slečny Mély a pana doktora podrobovati vlastním zájmům svým a trhati pásku, jíž věčné zákony všehomíra srdce jich k sobě sepjaly? Mne samého zrovna děsí, pomyslímli na možné následky, a vy tak útlá duše, živíte se takými myšlenkami?“

„Jsem matka, velebný pane.“

„Pravda, důvod to obsažný, zvláště v očích vašich. Ale kdy bychom i při něm setrvali, vždyť vede lepší, přirozenější cesta z tmavé té houštiny. Kdy by i bohu se zalíbilo vás k sobě odvolati, vždyť slečna Mély a doktor rádi by jako manželé vašeho synka vzali do mateřské i otcovské péče.“

„Ne ne. Neznáte rodinného života! Prokop nedá dětí od sebe. On nepůjde z Čerstvého vzduchu, jenž jest zamilované dílo jeho, za doktorem do Prahy, a Pražští nepůjdou k němu sem. On časem vyhledá dětem macechu, a mne nahraditi může jim jenom Mély. Doktor Javorník není a nebude nikdy Prokopem.“

Vida, jak pevně mladá paní na svých úmyslech trvá, dal se farář do rozjímání. Celkem viděl u všem nepříčetnost a vůbec utkvělé fan-

tómy z mimořádné rozpolohy její duše vystupující. Zámysl její znova zřejmě zatratiti nezdálo se mu na ten čas radno. A na konec, milujeli doktor slečnu Mély opravdově, nedá se zajisté od ní odvrátiti. Rozhodl se a pravil:

„Milostivá paní, dožadujeteli se rady mé, podávám ji vám dle nejlepšího svého svědomí: pusťte všecky takové myšlenky s nebeskými oblaky a poručte všecky kříže své bohu. Vše pak dospěje k nejlepším koncům."

Do komnaty vstoupila stará paní.

Farář zůstal na Čerstvém vzduchu na oběd, ale byl tomu rád, že brzy po obědě přišel proň posel, aby šel zaopatřit nemocného. Když byl kousek za Záhořany, ulevil sklíčenému nitru svému hlubokým povzdechem. Co živ byl, neocitnul se v tak krušném postavení jako dnes. Nebyl sebou spokojen; cítil v sobě nelibé prázdno, asi jako pracovitý člověk večer po dni, v němž z nerozhodnosti nevykonal práci, již sobě byl uložil. Do mysli jeho vstupovala obava před pošmournou budoucností.

Zatím u Hajných hovořili o něm. Panu Hajnému bylo dnes do žertu. Škádlil slečnu Mély, že se s farářem dlouho v knihovně pozdržela a že když vycházeli, oba mu nějak podezřele připadali. Nerad prý se pouští do smělých sestav, ale všecko prý se mu zdá, že nejen srdce pana Račte, nýbrž i farářovo o spanilou Musu chytilo, a že prý pomalu z celého okolí učiní zamilovaný blázinec. Co tomu Jaroslav řekne, to že ovšem neví; ale že by bylo snad příhodno, ho o novém nebezpečenství zpraviti.

Slečna Mély nedala podle Jelínkova slovníku jazyk na zavírku, připomenuvši, že by nebylo faráři na škodu, kdy by více se dostal paním pod feruli.

„Víš co, Maruško," obrátila se k přítelkyni, „vychovejme ho trochu, třeba bychom u pana manžela tvého přišly do podezření, že zamilovánky za tím vězí. Ostatně se muž bez zamilovánek od paní bez toho ničemu nenaučí, a proč bychom nekořistily z té slabosti mužův, chcemeli z nich něco řádného vychovati?"

Rtoma mladé paní pozahrál nucený úsměv. Odvětila významně:

„V žertu tvém, Mély, jest ukryta slušná částka pravdy, a na konec žárlí jen náš pan Prokop na faráře."

„Tys to uhodla, moudrá hlavo," rozesmál se pan Hajný, pohladiv ženušku po tváři.

Večer seděl Drahokoupil déle než obyčejně při lampě. Psal Jaroslavovi, prose jej za korrespondenci. Svleknuv se poklekl k večerní modlitbě a zahrnul v ní mladou paní, Mély, doktora i sebe. Duše se mu upřímnou modlitbou rozvolnila a stišila. V noci se mu zdálo, že posud jest žákem; ale škola, v níž seděl, byla na Čerstvém vzduchu.

VIII.

Dobře míněná pikle, jiż obě paní proti panu Hajnému a staré paní vedly, dařila se jim po přání. Mladá paní byla na venek upokojenější ano i veselejší, a ten neb onen projev duševní rozlady dal se již přičísti okolnostem. Sám dr. Netušil, ač byl bedlivý a svédomitý lékař, jevil jasnější tvář; věřilť zplna výpovědém paní Hajné, a ta jej klamala, líčíc sebe zdravější nežli byla skutečně. Věda kromě toho, že předpisy jeho přísně se v domě zachovávají, domníval se, že nebezpečenství ubývá, a mluvil v ten smysl i s panem Hajným, když soukromí se ho po své paní dotazoval.

Tak stalo se, že pravý věci stav na venek nepronikal a že v domě zavládl klam, na oko sice příjemný, ale sám v sobě nebezpečný. Paní žily zatím zcela pravidelně, buď v domě, nebo byloli krásné počasí, v zahradách, anebo v nejbližším okolí konaly krátké procházky a vyjížďky. Péči o drahou přítelkyni vedla slečna Mély nejjemnější, ano zapomínala téměř na sebe pro ni povznášejíc duši, obavami sklíčenou, vědomím, že krásná a mocná mateřská láska Mariina hodna jest sutou měrou všeliké oběti z její strany. Ano teprve nyní otvírala se jí svatyně ženského srdce a milovala Marii tím vroucněji. Tato byla na oko pokojna. Nebylať posud odhodlána ve skutek přeměniti plán, jejž v stručných rysích Drahokoupilovi svěřila; bylo jí prve okoušeti všech muk dlouhého a horkého zápasu duševního, nežli probudila se v ní činoplodná síla.

Kdykoli pan Hajný za obchody odjel, spávala slečna Mély s Maruší v ložnici. Zde při noční lampě hluboko do noci si povídávaly o předmětech, jež oživovaly jich mysl a srdce. Mély ovšem nejraději mluvila o Jaroslavovi a své k němu lásce, a z jejích řečí vysvítalo nade vši pochybnost, že láska její k němu jest tak pevně v nitru jejím zakotvena a tak stálá, že nižádným vlivem zevnějším zviklati se nedá, a že vytkla si za životní úlohu, učiniti láskou svou Jaroslava šťastným a tím i sebe. A jaková byla láska její k doktorovi, taková byla její k němu důvěra: vespolná láska jejich připadala jí tak nezměnitelnou jako zákon přírodní, a víra v poctivou povahu Jaroslavovu byla v ní křišťálem horské studánky.

„Nejsem více svá,“ říkávala k Maruši. „Všecka bytost má tak sloučena s Jaroslavem, jako s květinou zeleň a květ. Není ve mně myšlenky, aby nestál jí Jaroslav za kmotra; duše má proniknuta duchem jeho tak, že nenalézám při ní již žádné samostatnosti. Nediv se, Maruše, oddanosti mé! V ní jest síla má, v ní pýcha má, v ní jádro mé jsoucnosti, z něhož, tak najisto očekávám, vyroste strom blahočinného života nám oběma.“

„Nelítostný bývá osud. Což kdy by odchýlil od tebe doktora, kdy by ti jej odňal?“ zpytovala Maruše přítelkyni.

„K nám nemá osud cesty, nemá na nás zbraní,“ odvětila odhodlané Mély. „Láska naše jest hrází, již nerozrazí příval jeho vln. A kdy by se stalo, že bych Jaroslava nepolíbila jako manžela svého, přece tak bych mu zůstala věrna, jako by mužem mým se byl stal.

Nikdy, nikdy nezahodím se, poněvadž pro lásku svou zahoditi se nemohu. A Jaroslav rovněž se nezahodí."

„Nebezpečno, má zlatá hlavičko, vyzývati osud!"

„Nevyzývám ho, ale kdy by odbila hodina k boji, mužně se mu postavím."

Tato myšlenka byla těžkou skalou pro cestu mladé paní, ale nerozdrtila úmyslův jejích, jež čím dále tím úchvatnější silou všecko její myšlení ovládaly.

Snad řízení nevýzpytného osudu, jejž slečna Mély v překypu lásky své do boje vyzvala, snad čirá náhoda přinesla jí novou zprávu o doktoru Javorníkovi. Tato utvrzovala ji v myšlence, k Drahokoupilovi projevené, že Mély s doktorem šťastna nebude, a pobodla ji, by plány své, dlouho tajené a přemítané, účinně ve skutek uváděla.

Za nedlouho po rozmluvě s Mély nahoře vylíčené pozorovala paní Hajná, že přítelkyně jest bledší a zamlklejší a proti zvyku svému zádumčiva a nesdílna, zvláště ode dne, co jednou došel jí dopis její tety z Prahy. Mladá paní domýšlela se, že asi příčinu k tomu zavdal doktor Javorník a že mezi milenci vznikla neshoda, ovšem doktorem samým zaviněná. Prahla po tom, pravdy se dopátrati, leč z opatrnosti přímo na slečnu Mély nedoléhala čekajíc, až sama sejme zámek mlčenlivosti s nitra svého a dopřeje jí vzhledu na vše, co v něm před ní skrývala. Když Mély otálela, snažila se mladá paní po oklikách, tůčkami chytře naléčenými k cíli se dostati, leč nedověděla se více, nežli že daleko od pravdy neuhodila. Příčina toho asi byla, že Mély sama neměla posud plné jistoty; snad i z útlocitu drahé přítelkyni nechtěla svými obavami přitěžovati v strastech jejích.

V tom odjinud a neočekávaně vrženo bylo nové a žádoucí světlo do mlhavých domněnek paní Hajné.

Herec Jelínek trávil sice ve fantasii po celou zimu z vavřínův na Čerstvém vzduchu natrhaných, ale v skutečnosti nezapudil neúprosnou prosu životní z chudobného svého příbytku, poněvadž to ani náležitě neuměl. Zhola řečeno: rodině jeho vedlo se špatně. Zhusta nebylo ani na chléb ani bramborův dosti, za to více než dosti bylo levit z úst Korfeliány, s níž nedostatek stíral všecky zbytky bývalé poesie a již nadobro opouštěla křesťanská trpělivost. Teprve o masopustě, když „kustymy" se půjčovaly, začínal se ubohému umělci trávníček trochu zelenati; pastva byla sice sporá a dloužkův jako chudobek, ale nebylo přece k zbláznění jako prve. Jelínek nebyl sice nikdy při mase, ale po zimě byl při kostech, div v něm za chůze nerachotily. Přes to všecko zachoval si svou čest: ač jej mrzutá družka jeho osudů stále k tomu pobádala, neobtížil ani jedním psaníčkem o podporu „příznivce" své na Vražně, v Praze nebo na Čerstvém vzduchu, nastavuje s tureckou resignací svůj hřbet důtklivým buchtám osudu svého. Těšil se na jaro jako dítě, ale člověk píše a pán bůh maže: sotva se zlaté jaro otevřelo, rozstonala se manželka a za nedlouho nejmilejší jeho synek, na počest Klicperovu Václav Kliment nazvaný. Jelínek svých drahých neopustil a nejlepší své kustymy poslal pro ně na studie. Konečně nadešly lepší časy: manželka chodila a obstarávala zvolna domácnost a Václav Kliment sedal již na prahu před stavením. Jelínek

sehnal, kde se co ještě sehnati dalo, svlekl se sebe všechnu hrdost a všechen ostych, svázal si raneček a dal se na pochod za svými příznivci, aby prosebně zaklepal na přeplněné jich kapsy.

Zaměřil nejprve do matičky Prahy k doktoru Javorníkovi.

Bývalý „pan režisér" dobře přijal ubíděného muže, vyslechl trpělivě a soucitně celou tu dlouhou a truchlivou litanii, již mu za zimy a jara bylo se vymodliti, ponechal si ho několik dní v Praze, aby si odpočinul a pookřál, ošatil jej slušně a dal mu posléze na cestu pěkné viaticum, jakožto „honorář za životopis, jejž na Čerstvém vzduchu při besedě divadelníků tak věrně vypravoval."

Začátek pouti Jelínkovi dopadl podle toho skvěle, a herec sám za těch pět dní, jež z přízně doktorovy v Praze bezstarostně prožil, tak okřál, že vypadal jako by ho proměnil. Při tom, ač držel se důsledně v uctivém pozadí, bedlivě si všímal všeho, co viděl a slyšel v okolí doktorově, aby nasbíral do svého tlumoku zajímavých novinek a klepů pro Vraženského pána, k němuž z Prahy putovati hodlal. Doktor vedl si před ním zcela nenuceně, ano bral jej i večer do důvěrného kroužku svých přátel, samých to svobodomyslných paniců z lepší společnosti, aby jako beránek snímal smíchy jejich světa. Jelínek nebyl tolik hloupý, aby potají úmysl svého „příznivce" nepronikl, a byl tolik moudrý, že radosti celému klubu nekazil. V odměnu za své sebezapření dověděl se Jelínek hromadu zajímavých novinek pro pana Borovce, z nichž jedna byla rázu důležitého, ano povážlivého. Již v klubu slyšel narážky na nějakou důvěrnou známost doktora se slečnou sestrou jednoho z přítomných pánův. Týž pán Jelínka jednoho dopoledne na Příkopech potkal a zapředl s ním hovor nikoliv bezúčelný. Šlo mu patrně o to vyzvěděti na Jelínkovi, jaký jest v pravdě poměr mezi doktorem Javorníkem a slečnou Měřinskou ze Záhořan. Jelínek odpovídal z úmysla jenom všeobecně a z opatrnosti dával vůbec jazyk na uzdu. Přítel doktorův spozoroval to a aby herci jazyk rozvázal, zavedl jej do vinárny, kde usedli při osamělém stolku k lahvi rýnského. Zde, by hostě svého rozhovořil, sám prve se s ním pustil do obšírného a důvěrného hovoru, zjistiv si jej, že doktoru Javorníkovi nic neprozradí. I vykládal mu široce, že má sestru vzácné krásy, vzdělanosti a společenské vybroušenosti, jež již mnohou skvělou partii zamítla, poněvadž doktora báječně miluje. Doktor prý sám jeví k ní nepopěrnou náchylnost, u přítomnosti její rozplývá prý se zřejmě blaženstvím, ale váhá prý posud rozhodně se vysloviti, ač viděti na něm, že váháním svým těžkou oběť svému štěstí s Emilií přináší. Příčinou toho že asi jest, že vloni v Záhořanech, „z mladických asi vrtochů," se zapletl se slečnou Měřinskou, že by asi velmi rád se ze svých slibů vytáhl, že však neví, jak by ten těžký ořech bez újmy na své cti rozluštil. Sestra prý o tom ví, ale tak nejasně, že sama ho poprosila, aby požádal pana Jelínka o podrobný výklad v té věci, aby již prokázal mu to dobré přátelství, že sestra i on budou mu z toho z té duše vděčni a že budou mu nejochotnějšími dlužníky pro budoucnost, vykonáli jim tu službičku, jež nemá přece proň ani nejmenší obtíže.

Jelínek, jemuž jiskrný mok a vnadný průzor do budoucnosti jazyk skutečně rozvazoval, nevěděl na štěstí mnoho o milostném svazku našich

přátel; ale co věděl, pověděl, přidav při jednom, že příznivec jeho, statkář šlechtic Borovec, slečnu Mély zbožňuje a půl Vražna by za to dal, kdy by ji mohl odvesti od oltáře. Také připomenul, že z Prahy přímo do Vražna pojede, a slíbil, že na všecko do podrobna se vyptá a až se vrátí, mladému pánu poví.

Hostitel jeho mu vzdal díky a navrhl mu zároveň, by pana statkáře pod kloboučkem o všem zpravil, co si povídali.

„Možná," dodával, „že tak dobře poslouženo bude i panu Borovci i doktorovi. Přetrhneli se ten svazek, kyne statkáři znamenitá naděje, že dostane slečnu Měřinskou, a doktorovi, že stane se svakem mým, zajisté šťastným. Vy sám, pane Jelínku, dobře při tom pochodíte a prokážete oběma příznivcům svým výbornou službu."

Když se loučili, vtiskl mladý pán Jelínkovi bankovku do ruky, jak pravil, „za ten čas jen, o který jej svojí záležitostí oloupil."

Jako dobrý člověk vzal náš herec celé vypravování za platnou minci, a když mu hlava vychladla a o věci přemítal, nenalézal v úloze sobě přidělené nic nepřirozeného nebo závadného. Podle zkušeností svých věřil v pravou lásku a věřil i v pobloudení v lásce. Pobloudilli doktor v lásce na Čerstvém vzduchu a kyneli mu pravá láska v Praze, proč by mu potají výdatnou službou se nezavděčil? Kromě toho věřil také, že takovým spůsobem pro budoucnost sobě i rodině své valně může přilepšiti. Ostatně, na čest Jelínkovu budiž připomenuto, že mu ani nepřipadlo, by hráti mohl úlohu bezděčného pomocníka v intrikách mladé Pražské dámy, jež úsilovně o to pracuje, krásného a líbezného doktora Javorníka za ženicha uloviti.

Peníze, jichž nutně na cestu nepotřeboval, poslal manželce své, a když pozoroval, že přítomnost jeho doktora Javorníka již počíná netěšiti, vzal v hluboké úctě a srdečných díkách od něho propuštění a dal se na cestu do Vražna. O Záhořany mínil jen tak mimochodem zavaditi. (Pokračování.)

Čerstvé rovy.

Píše

setník prof. **Ferd. Čenský.**

Dne 29. června 1882 zemřel na Kolčavce u Karlína filosofie doktor, mimořádný člen české učené společnosti František Čupr, jeden ze starších zasloužilých vlastencův a spisovatelův našich. Narodil se ve Chrasti roku 1821. Po skončených gymnasiálných a filosofických studiích roku 1848 byl jmenován profesorem na akademickém gymnasiu Pražském čítaje zároveň jako docent na universitě o filosofii v jazyku českém. Když pak po nastalé všeobecné reakci gymnasium akademické českého rázu svého pozbylo, Čupr byl r. 1853 propuštěn z profesury. Později dostalo se mu povolení zříditi gymnasium soukromé. Současně s gymnasiem zvěčnělý založil na svém statku Kolčavce školu hospodářskou. Roku 1862 gymnasium jeho ob-

drželo právo vydávati vysvědčení veřejně platná. Po obnovení ústavy Čupr roku 1861 v okrese Vysokomýtském zvolen za poslance do sněmu zemského, odkud poslán i do říšské rady Vídenské. Tam na počátku držel s pravicí, tehdejší menšinou, později však učinil osudný v životě svém krok a ještě s dvěma jinými českými poslanci hlasoval s nepřátelskou nám levicí. Brzy přesvědčil se, že od protislovanské většiny pro národ český nelze ničeho očekávati a proto po nějakém čase přihlásil se opět k našincům. Avšak dřívější důvěry dosíci nepodařilo se mu více. Odstoupil s politického jeviště a žil od těch dob soukromě svým ústavům, zabývaje se vedle toho pilně filologií a českým písemnictvím.

Čupr byl zvláště na počátku svého učitelování spisovatelem velmi činným a plodným, a to v oboru pedagogiky, národního i polního hospodářství. Napsal jmenovitě několik školních kněh, jichž za onoho času bylo nevyhnutedlně potřeba. Byly to: *Čítanka* pro školu i dům (1850—1852) ve třech dílech; díl první pro nižší třídy na školách reálných; oddělení druhé pro střední třídy na gymnasiích a reálkách a oddělení třetí pro vyšší třídy gymnasiálné a reálné; dále *Česká čítanka* a *Česká mluvnice* pro Němce (1850—1851), pak *Slovníky* latinsko-německo-český (1853—1858) a řecko-německo-český (1854 až 1858), *Krátké navedení k hospodářství polnímu*, vzdělané dle spisu faráře Ericha Stillera a j. v. Ale Čuprova nejzávažnější činnost literární v letech čtyřicátých a na sklonku jeho života sahá do oboru filosofického. O vědách filosofických za dob národního našeho probuzení bylo psáno velmi málo; vždyť jsme měli tehdáž jedině něco o logice a metafysice od Ant. Marka před rukama. Čupr r. 1847 uveřejnil v Musejníku článek *Počátkové filosofování řeckého*, jenž nás, epigony tehdejší, z obecné panující lethargie jistou měrou vyrušil, ba poněkud i vzbouřil. Ve svém článku snažil se dokazovati, jak by se počátkové filosofie řecké v užitek uvesti dali, aby národnostem nově se probouzejícím u vyvinování literárním za vzor sloužili. Jsa rozhodným stoupencem německého Herbarta, poukazoval nás též ke vzorům německým. Proti náhledům Čuprovým ozval se tehda všelijak satiricky Havlíček Borovský, a vážně dr. Gabler, který ještě téhož roku v Časopise Musejním, byť i jen nepřímě, vystoupil proti Čuprovi pojednáním *Něco o filosofii*, hlásaje v něm, abychom se nedávali cestami ani za Herbartem ani za Heglem, anobrž abychom zachovávali vlastní svou filosofii. „Zdravý český rozum,“ pravil, „jest lepší nežli německé mudrctví. Dobrou logiku máme jako Němci; dobrých psychologů dostane se nám také ještě a metafysiky ve smyslu německém nepotřebujeme.“ [1])

Před čtyřmi roky vyšlo od Čupra ve dvou objemných svazcích *Učení staroindické*, jeho význam u vznikání a vyvinování názorů zvláště

[1]) V Musejníku dočítáme se od Čupra ještě těchto článkův: O národovědě (1848), Škola elementární a měšťanská vyšší škola (1848), Gymnasium (1849) a Universita (1850). Jsou to vesměs články směru reorganisačního. — Roku 1878 zemřelý súčastnil se též polemických rozprav o Libušině soudě proti filologickým vývodům profesora A. V. Šembery. (Sr. Pokrok ode dne 30. břez. 1878.)

křesťanských a vůbec náboženských.[1]) Jest to práce záslužná a pro odborníky spolu velezajímavá. Spisovatel ve svém díle ukazuje, že základové a tresť naší filosofie nynější byli u starých Indův již tisíc a více let před Kristem co základ filosofie a zároveň náboženství národního v ústech a myslech celého téměř národu; že z pessimismu staroindického a z optimismu starožidovského povstalo spůsobem genetickým učení křesťanské, dále že některé pravdy učení křesťanského jsou již obsaženy v učení indickém a že vůbec z učení tohoto vychází rozvoj náboženský a kulturní. Předním pramenem spisovatelovi byla sbírka staroindických svatých písem (upanišad). Sbírka tato byla v sedmnáctém století vydána persky a r. 1801 přeložena do latiny. Čupr v prvním díle svého spisu uvádí nás v učení staroindické, jež k filosofii a k učení křesťanskému přirovnává a k věcem těm se stanoviska čistě vědeckého pohlíží. V díle druhém nacházíme doklady k tomu, co řečeno ve svazku prvním (ukázky ze svatého písma staroindického, báseň Bhagavad Gîtâ a j.), a ve třetím díle jsou některé doklady ze svatých písem budhaistických, uvádějíce nás v učení o monotheismu. Knihu Čuprovu posoudil velmi příznivě ředitel učitelského vzdělávacího ústavu Kutnohorského, dr. G. A. Lindner, jehož úvaha (v měsíčníku Paedagogium r. 1880 pag. 184.) se končí těmito slovy: „Kniha ta, jako nemnohá jiná, nás vyvádí z omamujícího hluku úzkoprsého bídného pachtění se po malicherných cílech na alpinské vrcholy vznešeného názoru světového, kde se ňadra naše šíří a sílí v athmosféře ethických ideí a kde s našich beder klesají starost, smutek a strach. Nevím, zdali se spisovatel zavděčí knihou svou stranám, z nichžto jedna o náboženství a filosofii nechce vůbec ani slyšeti, druhá opět nechce trpěti, aby se na věci náboženské pohlíželo se stanoviska čistě lidského, čistě vědeckého. To však víme, že se knihou zavděčí tomu středu, jenž v sobě zavírá lidi rozumné, to jest nepředpojaté.“ — Třetí kniha díla toho vyšla r. 1881 nákladem spisovatelovým. —

V Olomouci 18. května t. r. zemřel Přerovan Josef Černoch, redaktor politického listu Našince, maje věku svého teprve 42 let. Černoch byl snaživým a dovedným žurnalistou. R. 1865 počal vydávati Olomoucké Noviny. Toho času jako v Praze tak i na Moravě stíhala listy české konfiskace za konfiskací, a Černochovi diktováno několik let vězení, z něhož jej vysvobodila amnestie. Z kauce propadlo mu několik tisíc, noviny zanikly a Černoch odešel do Berlína, kde, tušíme, přispíval do Fričovy Correspondence Tchèque. Choť Černochova zatím jala se r. 1868 vydávati Našince, jehož hlavním upravovatelem pak byl Černoch, vrátiv se za vlády Potockého na Moravu. Zvěčnělý byl oblíben zvláště v kruzích dělnických; bylť po devět let předsedou Slovanského dělnického spolku v Olomouci. —

V Králově Poli u Brna dne 9. června zachvátila smrt nadějného spisovatele Františka M. Vránu, redaktora Literárních Listů a Vesny. Vrána, známý též pod pseudonymem Miloš Velenský, narodil se r. 1853 v Němčicích na Hané. R. 1873 vstoupil do učitelského ústavu Olomouckého a později do Brněnského, kde r. 1876 studia dokonal. Ještě

[1]) Nákladem F. A. Urbánka. V Praze r. 1876—1878.

téhož roku stal se učitelem v Židlochovicích, pak v Hunkovicích a naposledy řídícím učitelem školy Matičné v Jihlavě. Od r. 1872 psal téměř do všech listů moravských (do Našince, Občana, Moravské Orlice, Pozoru, Obzoru, Komenského a j.) a též ve mnohých beletristických a pedagogických časopisech v Čechách vycházejících setkáváme se s jeho jmenem. Do Vymazalovy Slovanské Poesie přispěl některými překlady z polského (Stan. Grochovského, Jul. Slovackého, Vinc. Pola a j.); roku 1880 založil pedagogický časopis Národ a Škola s přílohou Literární Listy. R. 1877 vydal Kytici z bajek Krasického, r. 1878 Kytici z moravských pověstí, r. 1880 Moravské národní povídky a pohádky z okolí Němčického na Hané a téhož roku sbírku básnickou s názvem *Nad proudem žití*. Jak vidno, v jediném desetiletí pilnost a literární činnost hojná a mnohoslibná.

R. 1879 v Brně nákladem Thumovým vydal básně *Z vesny života*. Jest to sbírka zpěvů lyrických a menším počtem epických. Básně z oddílu lyrického (Rozhledy po životě, Ve přírodě, Růžové lístky a Písně) jsou částečně dosti zdařilé, dílem i rozhodně pěkné, byť i tu a tam nezdařená forma a nedokonalý rým ukazoval ještě na začátečníka. Bohužel přihodilo se tu něco, co — ke cti písemnictví našeho budiž to praveno — jest u nás věcí velmi řídkou, málo slýchanou. Brněnský gymnasiální učitel Rypáček dokázal totiž v Koledě (r. 1879 č. 16), že Vrána, dostav do rukou literární pozůstalost po zvěčnělém okresním sudím Židlochovickém, Vácslavu Boh. Pelikánovi, šestnáct básní jeho za své vydal, které právě jsou nejkrásnějšími básněmi ve sbírce Z vesny života. Vrána napsal, že sbírka jeho pochází z let 1873 až 1879; ale básně Pelikánovy, jež skoro doslovně do své sbírky přijal, byly napsány již v letech 1850—1855. Událost tato zbudila arciť, hlavně v kruzích moravských, dojem nejtrapnější. Vrána, když věc vešla do veřejnosti, dal první vydání své knihy zničiti a po vyloučení básní Pelikánových uspořádal vydání druhé, změněné a rozmnožené, čímž literární skvrna jen z částky odstraněna. Ostatní literární zásluhy mladistvého spisovatele jsou nepopíratelny. —

V Kouřimi oslavena letos památka beletristického spisovatele, který tam 18. prosince 1880 — od literárního světa skoro úplně zapomenut — byl zemřel. Josef Jindřich Řezníček, narodiv se 1. května r. 1823 v Praze, dostudoval r. 1842 na fakultě filosofické, obrátil se na krátký čas ke stavu učitelskému a vstoupil r. 1847 do úřadu při apelačním soudě v Praze, kde až do r. 1850 jako c. k. akcesista sloužil. Téhož roku byl ustanoven za kancelistu při zemském soudě Plzenském, pak při kollegiátním soudě v Pelhřimově a zůstal od těch dob až do svého úmrtí úředníkem státním. Literárně činným počal býti r. 1843, přeloživ dvě povídky Balzacovy na jazyk český (Křivá přísaha ve Květech Pospíšilových a o sobě Plavba Berezinská, vyd. 1844 u V. Špinky). L. 1844 čteme ve Včele od něho již původní povídku *Nocleh v Bavořích*, r. 1845 ve Květech historické povídky *Vina lásky* a *Ludiva Dimitrijevna*, pak noveletu ze života vlaského *Mořský loupežník*. Když r. 1855 nákladem Kat. Jeřábkové počala vycházeti Bibliothéka českých původních románův historických a novověkých, Řezníček k podniku tomu přispěl povídkou ze XII. století, nazvanou

Jiří Doupovec a jinou *Nepřátelé poctivosti.* Vedle několika překladů divadelních z frančiny a němčiny (Hrabě Herman, Bengálský tigr, Krištof a Renata, Škola života) Řezníček pokusil se i ve spisování dramatickém; na Pražském divadle provozovala se tři původní dramata jeho: *Neapolský žebrák, Amerikáni* a *Syn chudého otce.* V posledních desetiletích jmeno Řezníčkovo v literatuře umlklo. Churavění a úřední zaneprázdnění bylo na újmu pracím literárním. Zvěčnělý nebyl sice zvláště vynikajícím talentem vypravovatelským; nicméně povídky jeho nalézaly svého času vděčné čtenářstvo. —

Na jaře t. r. uložen v předčasný hrob muž, který sice nebyl spisovatelem, však stál v nejužším spojení s omladlou naší literaturou. Míníme nakladatele a knihkupce Ferdinanda Dattla, jenž maje věku svého čtyřicet let dne 9. května t. r. v Praze na věčnost se odebral. Vystudovav gymnasium dal se na knihkupectví a ve spojení s dr. Ed. Grégrem zařídil známou firmu nakladatelskou, která vydala celou řadu děl čelných autorův a autorek českých (spisy Nerudovy, Heydukovy, Hálkovy, Bozděchovy, Gollovy, K. Světlé, Elišky Krásnohorské a m. j.). Jak oblíben byl zvěčnělý v kruzích Pražských, toho důkazem bylo veliké účastenství obecenstva, jež ze všech vrstev a stavů na pohřeb jeho se dostavilo, jakož i četné věnce na rakev jeho položené. —

Rov nasypán také již nad dvěma trpiteli, dlouho a těžce zkoušenými: A. Kolárovou a V. Nebeským. O nich budoucně zvlášť promluvíme.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

(Pokračování.)

Spisovatel dramata Petr Vok Rožmberk, o němžto jsem minulého roku v Osvětě referoval, podal našemu jevišti druhé své drama *Probuzenci* a vydávaje tuto práci svou tiskem, věnoval ji „duchům našich probuzenců.“ Obě divadelní hry Šubertovy mají do sebe značnou rodinnou podobnost. V obou tvoří hnací pružinu šlechtická zpupnost, jež na konec podlehnouti nucena jest. V obou kusech stal se jádrem děje obraz genrový v rámci, do něhož přibrány jsou osobnosti historické, s rozčilujícím napjetím se vyvíjející. Avšak zrovna proto, že je jak v Petru Voku Rožmberkovi, tak v Probuzencích v popředí postaven genre, nezdá se býti spisovatelovo označení těchto kusů jakožto dramat *historických* odůvodněno. Leč obě dramata liší se podstatně v tom, že substrát hlavního děje v Rožmberkovi má důležitost jen individuelní, kdežto Probuzenci obírají se otázkou váhy povšechnější, totiž otázkou sociální; Rožmberk soustředí naši pozornost k osudu dvou milenců̊v, ale Probuzenci chtějí nás zaujíti pro šťastné rozluštění, týkající se celého stavu rolnického.

Selská emancipace — toť předmět tak vábný a poutavý, že není divu, když se jím básníci znova a znova obírají. Idea reformy agrární zmítá již dávnověkostí lidskou, a ku př. *Grakchus* Wildbrandtův jest na ní založen. Selská vojna vede se v Goetheově *Götzovi z Berlichingů Železnorukém*, jenž vedle Schillerových Loupežníků tvoří nejzávažnější drama z německé literární doby bouřlivého rozruchu. Uchvácen Shakespearem, v jehožto dramatech viděl vylíčeno, kterak pretendovaná svoboda naší vůle s nutným postupem celku se sráží, chtěl Goethe na základě příbuzné idey v Götzovi podati obraz toho, jak v pustých dobách ušlechtilý muž dobrého smýšlení se odhodlá místo zákona a výkonné moci zaujíti, ale v zoufalství se octne, staneli se v očích uznaného, váženého vrchního pána svého dvojsmyslným, ano odbojným. Ohlášena jsouc již v prvním aktě, počíná selská bouře v Götzovi zuřiti teprve v aktě pátém. Götz přijme na čtyři neděle vůdcovství zbouřených rolníkův, aby zamezil nadále ukrutnosti, jakéž u Heilbronna a u Weinsberga páchali. Tím zruší Götz rytířské slovo, které císaři dal: že z obvodu, v nějž jest internován, nevyjde. Avšak zpupní sedláci s divokým Metzlerem v čele chtějí se nejen povznesti, nejen k právům a svobodě přijíti, ale chtějí se i pomstít, a zuřivci mezi nimi Götze zabit a jeho zámek Jaxthausen zapálit. Když konečně sedláci přes usilování jeho Miltenberg zničí, zřekne se jich Götz, jest pak vojskem spolkovým poražen, v bitvě raněn a na útěku chycen. Nastane exekuce, Metzler za živa upálen, na sta sedláků kolem lámáno, probodáno, sťato, čtvrceno. Exekuci řídí někdejší druh a přítel Götzův, zradný Weislingen, jenž byl jako ke Götzovi, tak i k dívce svého srdce Marii, Götzově sestře, věrolomným a z esthetického trestu za to později ženou svou Adélou jest klamán. Götze odsoudili k smrti, ale na přímluvu Mariinu roztrhne Weislingen ortel soudu, umíraje jedem, od vlastní choti jemu zaslaným. Její milán, jenž mu jed podal, skončí ve vlnách Mohanských. Tajný soud odsoudí ženu travičku na popraviště. Götz umře na rány své v zahrádce Heilbronnského vězení, volaje: „Volnost! volnost!" Moderní ráz mluvy, její básnická bezprostřednost, nenucenost a reálnost, pravá protiva strojenosti a spoutanosti, jež produkci francouzskoklasických dramatiků tísnila, dodává obzvláštního půvabu této dramatické historii politické, v níž tak hluboký cit pro národní svobodu vyslovil genius právě v tomto vzhledě tolik od Němců kaceřovaný. — *Německá vojna selská*, truchlohra sepsaná jmenovcem autora Probuzenců, Bedřichem Karlem Schubertem, podobá se v té příčině svému vzoru Götzovi, že má za volnomyslného reka Floriána Geyera rytíře Geyersteinského; tolikéž zápasí o vymanění rolníků jakožto rekové kusu ne sedláci sami, nýbrž obětovní, spanilomyslní šlechticové v Ebertově *Brunoisovi* a v Jeřábkově *Synovi člověka*, ale kdežto je Brunois šlechtic také rodem, jest Jeřábkův Jaromír Sokolov Rodovský jen domnělým baronem, ve skutečnosti dítětem z lidu. Fr. Ad. Šubert konečně použil v Probuzencích šlechticů jen jakožto podněcovatelův a hrdinou hry učinil vesničana.

Dramaticky zobraziti charakteristickou postavu muže prostého, rázného venkovana, který svému lidu volnosti dobyti se snaží a ve vítězné snaze své klesá v hrob, toť samo v sobě vděčným thematem, ježto se básníkovi čtoucímu o českých selských vojnách jako samo

nabízí. Mohla by to býti buď osobnost skutečně a přesně historická nebo třeba typ fantasií vytvořený. V každém případě musila by též duševně stilisována býti jako zástupce venkovského lidu českého s jeho krásnými přednostmi a s tou onou případnou jeho vadou, která by jako vše v osobnosti této musila též míti vnitřní spojitost se základní myšlenkou kusu. Případů by se dalo sestrojiti různých. Jeden z nich mohl by zníti asi takto: mladý sedlák, čtením a svým přemýšlením rozkvašený, bojuje za rolníkovo přirozené právo k volnosti a při svém počínání jest nucen právo jiného, byť jen umluvité, těžce uraziti a porušiti, což by pro vinníka tohoto mělo nevyhnutelnou zkázu v zápětí, ač by jeho vůdčí myšlenka zvítězila: to byl by nepochybně vhodný podklad ke tragédii, jež by končiti mohla posledními slovy Probuzenců nad Tomášem Vítkem pronešenými: „Slyš, hrdino padlý, a jeli dosud přítomna duše tvá, nechať zaplesá. Poražen vítězíš — nad tebou a z krve tvé svoboda lidu tvému vykvétá. Ó reku chýže vesnické, jak krásný jest žalný osud tvůj!“ Hra Šubertova chce cosi podobného. Idea děje v Probuzencích je tímto směrem založena, jenom naskytá se otázka, jakých podrobností vynašel a užil spisovatel, aby svou ideu ztělesnil a životem prodchnul.

Autor potřeboval v čelo dramata muže smělého, ano muže odvážností překypujícího, a tento moment mohl se zajisté státi hlavním tragickým rysem postavy, avšak z esthetických příčin nesměl vyznačen býti vlastností, kterou by se postava stala nízkou, podlou, opovržení hodnou. Připusťme, že pytlačení pro zábavu nezdálo se před stoletím venkovanům žádným zločinem, jako se jim někde posud nezdá zločinem krádež dříví v lese: je v tom kus staroslovanského komunismu — les byl každého a je každého; ale poměry majetkové a ponětí o nich jsou v naší době jiné: pytlák je dle nynějších názorů sprostý zloděj. Obezřelý básník přidal by snad selskému povstalcovi tah zvolné bujarosti ten, že si rád zapytlačí, jako Goetheův Götz, podoben v tom mladému Žižkovi, rád kupce obírá, anebo snad by tento tah mohl se u jiných mimochodem vyskytnouti, jak to u Bedř. K. Schuberta nalézáme; ale jakmile základní činnost Tomšova jeví se v široce rozložených motivech všedních místo v motivech vznešených, tak že máme před sebou postavu nízce mrzkou, tragicky nespůsobilou: pak místo truchlohry, jakou přece Šubertovo „drama“ býti se snaží, stane se kus epigonem her Ifflandovských, s nimiž má též prosu společnou. Vždyť vědí skoro všechny přednější osoby Probuzenců, že pytlačení je krádež, nízká špatnost, nejen hrabě Jan Arnošt Beauvalle Lichtenberk nebo jeho manželka: také Tomšova milenka, Marie Havelkova, hrdinu před pytlačením varuje, ano sám Tomeš uznává potřebu svou nehrdinnou náruživost Marii omlouvati: „Víšli, že ty lesy tady a všude jinde patřívaly lidem mezi nimi osedlým? Víšli, že ti lidé — my, já — dosud máme k nim právo? Ale ovšem, přišli později páni a vzali si je — a teď prý jsou jejich a ne naše! . . . Tak, tak oni k nám — a my máme všude býti bez práva, všude býti utištěni!“ A dále: „Vždyť se to čte v kronikách, že tady u nás dříve — a taky všude jinde v kraji, i v celé zemi — byli jiní páni, říkalo se jim ‚čeští páni.‘ A jedněm z nich taky tohle panství patřilo — ale jen s jedním kusem lesa. Ale ti byli, a s nimi

taky ten zdejší, ti byli jednou všichni utraceni veřejně v Praze — a pak kdo přišel, loupil a bral." Kdo zatracuje jiné, že loupili a brali, je dojista nepoetickým bídákem, loupíli a béřeli též, obzvláště podávâli pak zvěř vrchnímu Beauvalleovu, jako to činí Tomeš. Kdy by ji aspoň rozdával chudým neb lidem od ní poškozeným! Ano, Tomeš prohlašuje sám za *hanebný* skutek, srnce v noci zastřeliti a u samé cesty vyvrhnouti. „Ó kdy bych se mohl státi myslivcem," praví Tomeš opět jinde: dle toho zas to není žádná odveta, žádné romantické lupičství ve prospěch sužovaného lidu; neboť jakmile by se stal myslivcem, převzal by na sebe povinnost, panské zvěře, lidu tak škodné, *hájiti*, jako Mariin otec, Beauvalleův myslivec Havelka. Ovšem jinak by se věci měly, kdy by Tomeš sobě proti cizímu majetku zle vedl, jsa buď puzen ideálním komunismem, anebo přesvědčen, že les, v kterém si počíná jako ve svém, patřil *jeho* rodině, že jí byl násilně odňat, a tedy, dle vyššího práva nevyšel z vlastnictví rodinného. Kdy by tedy hájil svůj majetek a vykonával své právo vlastnické jak střílením zvěře tak mocnějšími, více imponujícími výkony účinnými: snad bychom takto zřeli v něm tragickou postavu, a průběh děje byl by zajisté jiný. Ale takto je Tomeš člověk konfusní, jakých se potloukalo i potlouká dosti mezi českým lidem prostým i vzdělanstvem, ale jaké se za hrdiny tragédie nikterak nehodí. Tím ovšem nikterak není řečeno, že by sedlák vůbec nemohl býti přední postavou truchlohry: proti tomu protestovaly by literární dějiny, vždyť Calderonův *Sudí Zalamejský*, který je přec také sedlákem, náleží k nejmohutnějším zjevům divadelním! Vše záleží právě na stilisaci postavy. Že takového pytláka, jako Tomeš, divoká Lída Vránová miluje, nedivíme se; ale že jej — zloděje, pro jaké chystají páni už i šibenice, — miluje také něžná Marie, zdá se býti poeticky nepřípustno. To cítil také autor Probuzenců i snažil se svou chybu napraviti, avšak pozdě a bezúspěšně. Dva diví kanci v Beauvalleově oboře dělají lidem škodu a ohrožují jejich život. Lid žádá tedy na Beauvalleovi, aby jim škodu nahradil a další újmu zamezil. Marně. Tomeš prosí tedy též, ale Beauvalle opět ostře odepře. Tu se pytlák odhodlá sáhnouti k svépomoci a skoliti oba kance, a skutečně, když brzy potom — ještě v prvním aktu — kdosi v oboře vystřelí, je to odhodlaný Tomeš, jenž zabíjí kance, zatím jednoho — druhý kanec zůstane až i přes páté jednání živ. Že střelcem tím byl náš hrdina, dovídáme se však dramaticky hezky pozdě, totiž na počátku druhého jednání.

Takto založen jest všední hrdina genrové části v Probuzencích a zároveň vlastní rek truchlohry. V části více historické vyniká — vedle Tomšova protivníka, pozdějšího spojence a opět pozdějšího protivníka, hraběte Beauvallea, na jehož panství se děj r. 1742 odehrává, — Karel hrabě Dejm ze Stříteže, který následkem vpádu francouzsko-bavorského pod kurfirštem Karlem Albertem Bavorským a pruského vpádu pod Bedřichem Velikým, když mocnosti postavily se proti králové Marii Theresii, přichází Beauvallea získat pro Bavoráka, pln radosti, že Praha padla do rukou tohoto samozvaného výbojce. „Hrajeť se o zemi snad na několik století," — a co činí tedy Beauvalle? Jde — stopovat pytláka, jímž arciť jest Tomeš. Tu přestává

pathos, přestává i humor v tragédii dovolený. Leč vizme dále, jak se rozvíjí dějinná intrika, přihlídněme především k důvodům, jakými Dejm přemlouvá Beauvallea, by přestoupil k Bavoru Wittelsbachovi, Karlu Albertovi: „Karel Albert bude prohlášen a korunován za císaře, a naše země, to přemožené, poddané a zašlé skorem království — to bude opět vévoditi nejen sesterským zemím svým, nýbrž i celé říši německé!" Žádná pomoc, Dejm připadá nám při tom jako pytlák en gros rovněž nemálo konfusní. Pro takovou úžasnou naivnost má se Dejmovi rozohniti lid? Leda ztřeštěný pytlák. *České* srdce hledá marně stěžejní postavu, která by jeho interes vábila i držela. Neboť, jakkoli se Beauvalle rozumně brániti začne, hned projeví ochotu přidati se ke Karlu Albertovi, kdy by prý našel v lidu svém jediného člověka, který by osvědčil statečného ducha. Tušíme, že tímto statečným rekem stane se Tomeš. Tolik českých šlechticů ze starousedlých rodin přistupuje k Bavorovi, jakou historickou důležitost má do sebe, aby přistoupil i Beauvalle, tento tuctový šlechtic, zbabělý, nespolehlivý, bez jiných konnexí? Věru, zdá se, že právě jen proto, aby Dejm u něho našel působiště pro své politické pytlačení. — Tomeš přichází k hraběti Beauvalleovi se slovy: „Nařídil jste mi, urozený pane, abych se dostavil do zámku. Já jdu." Zástup jej provázející chce robotovati dále (!), však Tomše nedá. Tu Kořínek dudák, také držící s Bavorem, protože mu dávají Bavoráci hodně peněz za dudání, poštívá lid, že poddanství a robota musí padnouti, čím přichází věc trochu do proudu, ač to není historicky mocné. Beauvalle tedy má před sebou in optima forma vzpouru, avšak co na konec učiní? Dovídaje se, že přichází kurýr krále Karla, hrabě z Bubna, mající k němu důležité poslání, dí k Tomšovi a k lidu: „Tentokrát ještě tobě i vám odpouštím. Ale chraňte se ještě kdy jindy učiniti podobně!" A to má býti dramatické? — Slyšeli jsme, za jaké podivné podmínky chtěl by se Beauvalle přidati ke Karlu Albertovi, kdy by totiž nalezl jediného hrdinu v lidu svém; avšak brzy na to zapomene, brzy vysloví se, že nenalézá jiného zbytí, nežli dáti se na stranu Wittelsbachovu, ale ihned se sketa ten ohrazuje: „Však nesmí na mně zůstati výtky stín, že z bázně nevstoupil jsem v řady těch, kdož myslí této zemi zjednati velkou budoucnost." A vypadá to tedy podivně, když konfusní tento pán po tom po všem přemlouvání nechce pro Karla Alberta do boje postaviti lid, nýbrž vzpouru proti Habsburské dynastii provesti jen ve fantasii, a vypadá to pro vnitřní komposici kusu ještě divněji, když Dejm teprv nucen jest ukázati mu na statečného Tomše, aby — snad mu dokázal, že jsou stateční lidé v lidu českém? Nikoliv; nýbrž aby Beauvalle Tomše učinil vůdcem vzbouřeného lidu. Kohože? selského synka? vůdcem v osmnáctém století, kde již válečnictví bylo velikou vědou a velikým uměním? Když ten onen naivní sedláček pouští se do selského povstání, nevěda, že k vítězství třeba jest krom udatenství také vůdcovského nadání a vzdělání, tomu nepodiví se nikdo; ale že Dejm ani Beauvalle to nevědí, že Dejm místo toho za vůdce nenavrhuje na př. sám sebe, když nechce nebo nemůže chtíti Beauvallea, nad tím nemožno se vzpamatovati. Ovšem, Dejm přeje si vší mocí vznítiti odboj, ale zrovna tak málo sahá ke zbrani a vrhá se do bitvy, jako směšný Millesimo — ostatně jedna z účinných úloh

dramata, jakkoliv je sesláblou kopií maršálka Kalba ze Schillerových Oukladův a lásky. — Nyní vzpružuje děj zase ten kanec: myslivec Havelka udá, kdože kance toho zástřelil, po čem, když vystoupí Tomeš, Beauvalle spatřiv jej rozkazuje: „Tu jest, chopte se ho!

Hajný *tedy strhne pušku a žene se na Tomše. Podobně* **Havelka. Lída** *vykřikne, vrhne se na Havelku, zavěsí se naň a brání mu pokročiti.* **Tomeš** *vytrhne hajnému pušku, strčí jím, až padne, vskočí ke stromu a namíří na hraběte.*

Tomeš *volá výsměšně:* Zvolna, zvolna, ještě jsem tady já!
Beauvalle. Ale neujdeš, neujdeš! *(Vykročí proti Tomšovi.)*
Tomeš. Zpátky, pane hrabě! Nikdy nechybím.
Beauvalle *stane.* A postoupímli přece?
Tomeš. Potom vypálím! (**Hraběnka** *zdržuje hraběte, aby dále nešel.)*
Beauvalle. A zhyneš pak!
Tomeš. Padnu já, padnete vy!
Hraběnka. Odpustil jste mu!
Dejm. Toť statečný hoch. *(K Beauvalleovi.)* Zůstaňte ve slově!
Bubna. Sebe i jeho ušetřte!
Beauvalle *sprostiv se hraběnky, pozoruje chvilku Tomše.* Přisámbůh, toť chlapík odvážný a statečný. Odpouštím! (**Tomeš** *skloní pušku.)* Volám tě k činům skvělejším!"

Jak viděti z tohoto zakončení druhého jednání, umí Šubert sestrojiti effekty dramaticky velmi účinné, jevící jeho nadání a vysvětlující zálibu, s kterou se kus na divadlech setkává. Jenom kdy by zakončení to bylo organičtěji zařízeno! — Tedy všechno na jevišti jest jako nadšeno pro bavorského Karla Alberta. Ale jak se máme při tomto dynastickém boji rozehřáti my, když na nás působí tak cize, když se v něm zájmy našeho národního nebo sociálního žití nikterak neobrážejí, nadtož aby zápas ten pro nás měl slavnostní ráz? Seznáváme, že název kusu *Probuzenci* není šťastně volen, ač ovšem tato vada nesmí nás přes to přese všecko svésti k tomu, bychom na jejím toliko základě kus za pochybený prohlašovali. Onť chce býti posuzován sám ze sebe, nikoli z pouhého svého titulu.

V třetím jednání konečně chce Tomeš nějakým probuzencem se jeviti. Ptá se Dejma, co lid z boje za Karla Alberta bude míti. Dejm probudí v něm lásku k vlasti, ale vrchnostem Tomeš věřiti nehodlá. Byl by se měl snad ptáti, ne co podniknou vrchnosti, ale co řekne výbojce Karel Albert, neboť po výbojích nerozhodují vybojovaní. Dejm, cítě to, slibuje Tomšovi: „Za několik dní vydány budou od krále patenty na zrušení poddanství a roboty všech, kdož ku králi Karlu Albertovi se přidruží, kdož k jeho a našemu vítězství přispějí. Nuže přispěj k tomu vítězství také ty, také vy všichni zde — dobuďte sobě svobody také vy svou krví, svými životy!" Tomeš mu posléz uvěří, a Dejm snaží se z Tomše utvořiti osobu historické důležitosti, volaje k němu: „Vyjdi ze svých rolí a lesů na jeviště činů veřejných, staň se bojovníkem za sebe i své!" Jen kdy by nebylo té dynastické otázky, kdy by Dejm sám sebe tím Bavorem tak nápadně neklamal! Je dojednáno, že Tomeš povede Beauvalleův lid ku Praze, a teď oba proudy kusu, genrový a historický, spojují se v jedno slovy Tomšovými k Beauvalleovi: „Dnes ráno stáli jsme ještě proti sobě, pane hrabě, hotovi i o svůj život hráti — já i vy. Však nyní mizí osten, který zlobu

bouřil v nás. Vy blížíte se ke mně, ku všem nám, kteří mnou tu stojí před vámi — a buďte pane hrabě, jist, že za sebe i za vás půjdeme do boje." Tomeš chce se povznesti sám nad sebe: „Jsem pytlák — (opravuje se) byl jsem pytlák, s puškou chci bojovat a s puškou zvítězím!" Pohříchu toto rozhodnutí, vzdáti se pytláctví, zůstává nyní pro nás lhostejným. — Také v jiném směru spojuje autor nitky děje tím, že zasnubuje Tomšovi Marii, avšak před zástupem povstaleckým, což působí spíše theatrálně nežli pravdivě a životně. Teprv nyní zasahá v děj František baron Schirnding, plukovník a velitel zemské hotovosti v Plzeňsku, odhodlaný Tomeš ho jakožto nepřítele zatkne, ale poděšený Beauvalle ho propustí. Kdo je tu vůdcem, když vůdce Tomeš jest vedeným, bezmocným? Nepochopitelně, naprosto konfusně počíná si nyní Beauvalle. „Kdo mne ochrání," ptá se, „kdy by bavorské vojsko zmeškalo? Proti císařským co byste zmohli vy, lidé venkovští?" Což to nemohl věděti dřív? Tomeš mu tedy slíbí, že ho bude chrániti. To by krásně prospěl k vítězství té svaté bavorské věci! K tomu bylo třeba tak přemlouvati Beauvallea a Tomše? Oni povstanou pro Bavoráka, by mu pomohli k vítězství, ale když mají vytrhnouti, rozhodnou se, zůstati hezky doma, by bránili samy sebe. Nač se tedy Dejm tolik namáhal? Všechno, co se posud stalo, byly plané rány do větru, prázdný circulus vitiosus, nikoli dramatický vývoj. Spisovatel cítí tuto osudnou vadu, proto dává ihned prohlásiti ústy Dejmovými, že armády císařské vzrostly náhlým příchodem pluků uherských a chorvátských, že tedy musí okamžitě býti odeslán ku Praze všechen lid, v té straně získaný. Co neučiní Beauvalle? Toť osoba nepříčetná, postava naprosto skreslená, která jako on teď může říci: „Můj vlastní lid měl by nyní odtud odtáhnouti, já jediný bezbranný a jako zjevný rebel měl bych vydán býti císařským? Nesmí tak býti!" A když Tomeš nechce poslechnouti, posílá sám pro císařské vojsko, by jím potlačil vzpouru lidu v samém zárodku. Jsou zajisté ještě podlejší padouši, ale takový podivný mizera nemá práva k poetické existenci.

Ve čtvrtém jednání stojí tedy Tomeš ve zjevné vzpouře proti císařským i proti Beauvalleovi. Jeho strategické nadání osvědčuje se nějak velmi povážlivě: místo někde na výšině, utábořil se s lidem ve Vraních *dolech* — v dolech! Tam vykoná svůj hlavní čin bez odporu nejšťastnější charakter dramata. Lída Vránová miluje náruživě Tomše, přeje si být od něho zastřelena, když uslyší z úst jeho, že Tomeš miluje jinou. Jakkoli žárlí na Marii, přece chtěla by pro Tomše lhát, — i kdy by ji hodlali mučit a popravit, — aby ho zachránila, když se ocítil v nebezpečí, stíhán býti pro zastřelení kance, před jehožto zuřivostí ji zachránil; a hned zase hrozila Tomšovi i Marii: „Jestli ještě jednou ruku v ruce je uvidím, pak budiž mne bůh a buď také jim milostiv!" Teď, ve čtvrtém jednání, žádá od Tomše, by, když nemůže být její, nebyl ani Mariin. „On ji nesmí mít!" zapřísahá se a proto, aby ji neměl, spolčí se Lída s Beauvallem, který se strojí Tomše zničit, nabízejíc hraběti, že mu Tomše vydá, budeli tento nechán na živu a nedopustíli Beauvalle, by si Tomeš vzal Marii. Císařský velitel Schirnding prchá před Tomšem a jeho povstalci. Blíží se vlastní peripetie, a místo aby tedy děj raději mocným, širokým proudem postupoval, je na kapky

roztříštěn. Hlavní události jsou zde ty, že Tomeš zachrání Beauvallea, po čemž místo aby šel za svým zástupem selských zbouřenců, zůstává, aby s hraběnkou Beauvalleovou a se svou Marií hovořil — vůdce! v takovém kritickém okamžiku! Dramatická nemožnost, že trneme. Nemožnost od Marie, nemožnost od hraběnky, a největší nemožnost od Tomše. Lída přivede Schirndinga s vojáky císařskými, a ti chtějí Tomše zajmouti, on vypálí na Schirndinga, a tento klesá k zemi. Co vykonal tedy Tomeš dramaticky rekovného? Chtěl mnoho vykonati, když pravil: „Půjdu ke skutkům slavným, o jakých jen slýchal, čítal jsem.“ Ale co podstatného vykonal? Vystřelil na Schirndinga. Toť všechno, toť jeho tragický zločin, ale jak málo významný proti velikým slovům, kterými se chystá k mohutným činům? A peripetie nevzešla tak z jeho viny, jako z Lídiny žárlivosti na Marii, z motivu silně disparátního.

Drama končí tímto spůsobem. Slyšíme, že královna Marie Theresie vítězí, Schirnding je smrtelně raněn, Tomeš má býti popraven. Marně přimlouvá se hraběnka Beauvalleová u svého chotě, by dovolil Tomšovi prchnouti, marně se zasazuje hrabě Dejm o to, aby Beauvalle Tomše propustil: Beauvalle zcela důsledný ve svém sketství chce spasiti sebe tím, že ho vydá do císařských rukou, nemaje ani potuchy, že by měl aspoň poněkud přemýšleti o tom, nemělli by se císařským vojensky postaviti na odpor, když má tak nekavalírský strach o své drahocenné hrdlo. Místo toho všeho připouští do svého zámku Jana Krištofa z Jordána, císařského dvorního radu při nejvyšším purkrabství českém, od něhož se dovídáme, že se voje královniny zmocnily již Prahy a že armáda nepřátelských spojenců poražena jest na útěku z Čech. Jordán konstatuje sice odpadnutí Beauvalleovo od její majestátnosti, avšak přece v řeči k hraběti pokračuje: „Vám jakožto vrchnosti přísluší podle dosavadních zákonů soud nad těmi lidmi. Ale vám samotnému nemá býti ponechán, poněvadž také vy jste obviněn z velezrady na majestátu císařském.“ Právní cit by silně pochyboval, můželi spoluvinník býti soudcem. A konečně, proč ti Vídeňští páni přikládají celé té hračce, kteráž ani přes počátky pokusu nepřekročila, takovou důležitost? Nemělili tam větších bolestí! Beauvalle hraje tedy zase divnou úlohu — pouze divadelní úlohu, — soudě nyní nestydatě Tomše z činu, který sám spáchal též, třeba že toliko na chvíli odpadl a brzy se navrátil k věrnosti. Tomeš uznán vinným jakožto rebel, zemězrádce, vrah Schirndingův, odbojník proti vlastní vrchnosti a pytlák. To nešťastné pytlačení! Hrozí mu tedy smrt. V tom Lída s venkovany v zápětí přikvapí a dá Tomšovi kord, aby se proti císařským bránil:

Lída. Jen rychle dolů, ať jsi zachráněn a pomstíš sebe na všech vrazích svých!

Tomeš *chce odejíti. Vrchní a sluhové znova proti němu jdou.* **Tomeš** *chce jednoho kordem protknouti.*

Beauvalle *strhne se stěny bambitku.* Stůj, neodejdeš víc! *(Pokročí a namíří na Tomše.)*

Volání z dola. Tomši! Tomši!

Lída *vidouc, co Beauvalle zamýšlí, vrhne se naň s výkřikem, chtějíc zabrániti, aby nestřelil.* **Tomeš** *podobně proti němu se obrátí.* **Vrchní** *strhne* **Lídu, Beauvalle** *vystřelí.*

Tomeš *chytne se za prsa.* Ta byla dobrá! *(Padá.)*

Zajisté effektní to katastrofa, druhý doklad, jak účinné výjevy Probuzenci obsahují. Ovšem žeť stálé to střílení působí jednotvárně. — Lída zoufajíc sobě, že Tomše zradila Beauvalleovi, skočí s okna a zabije se. Tomeš umírá v náruči Mariině. Výhledem v lepší časy končí kus. Díť Jordán: „Panovnice naše chce zameziti další podobné vzpoury, jaká se stala zde a jaké se dějí i jinde od lidu venkovského žádostivého svobody. Budou tedy v nejbližších dnech vydány nezrušitelné patenty, kterými zjednána bude lidu úleva v robotě a za krátko pak bude zrušeno veškeré poddanství.“ — Dramatik bývá často nucen tímto spůsobem anticipovati, aby jeho hra bez dissonancí vyzněla.

Porovnajíli se Probuzenci s Petrem Vokem Rožmberkem, nutno tomuto přisouditi logičtější konstrukci děje a stilisaci postav, kdežto Probuzenci mají do sebe jednotnější tón celkový a vynikají promyšlenou disposicí látky; jen exposice činí výjimku, vlekouc se celým kusem. Výstupy se rychle střídají a tím se vady kusu zakrývají tak, že je širší obecenstvo přehledne. Prostá řeč v genrové partii polohistorické této hry, jenom sem tam okrášlenější, je celkem vhodná; v partii historičtější vládne mluva důstojná, leč nedosti úchvatná, a v obou partiích je dikce ušlechtilá i téměř bezvýjimečně přesná. Vyšší požadavky vymáhaly by snad, aby mluva lidu měla více rázovitosti, snad i lokální barvitosti, aby nasycena byla řiznými, smělými a důvtipnými obrazy a obraty, pak aby mluva vyšší společnosti obmyšlena byla novými, hlavně ze zdroje tehdejší kultury čerpanými vzletnými metaforami, duchaplnými vztahy, zářícími gnomami aneb i oslňujícími sofismaty. Moderní drama nemá méně práv, nečiní menších nároků nežli drama renaissanční.

Posléze budiž tu registrována novinářská zpráva, dle nížto *tito* Probuzenci měli slavnostně zahájiti první zimní saisonu v Národním divadle.

A nyní, z nedávné minulosti české, zajdeme sobě v odlehlý kraj, v dávnou dobu, do vřavy světových bojů mezi klesající Afrikou a mohutnící Evropou, mezi tříštěnými Semity a sbírajícími se Ary. Zavádí nás tam tragédie *Karthaginka,* kterou složil a též tiskem vydal autor tragédie Stanislav a Ludmila.

J. Durdík vstoupil s novější dramatickou publikací svou na pole před ním často zpracované. Děje Karthaginky Sofonisby zdají se pro tragédii jako stvořeny, a přece dramatické komponování jejich vyžaduje ne nepatrného důvtipu básníkova. Působí to zajisté poutavou zábavu, stopovati, s jakým důmyslem a štěstím se který básník této látky chopil.

Voltaire shledává to býti velmi pozoruhodné, že ve Francouzích jako ve Vlaších umění tragické počalo *Sofonisbou.* V Italii sepsal ji Trissino a byla ve Vicenze od r. 1514 provozována, ve Francii složil ji r. 1629 dle Trissinovy hry Mairet a byla 1633 hrána. Tuto Sofonisbu zpracoval Lantin a později též jeho synovec Voltaire, jenž ji r. 1770 vydal; hrána byla r. 1774. Dle Voltaira překonal Corneille svou Sofonisbou Maireta ve všem až na to, že ji nesestrojil tak napínavou; leč obecenstvu líbila se více Mairetova Sofonisba, „matka tragédií francouzských;“ udrželať se po více desítiletí na jevišti fran-

couzském, jímžto dle Voltaira vynikali Francouzi nade všechny národy. Shakespeare a Calderon stáli mu hluboko pod Corneillem a Racinem! — Zajímavo, jak si počínal Corneille vůči dějinám. Aby jeho Sofonisba byla originální, podržel dle svého vyznání z dějin, co Mairet změnil, a změnil, co Mairet z dějin podržel. Půvaby však hleděl zachovati takové, jaké se nalézají v Titu Liviovi. Corneille dopustil se chyby, že jest u něho Sofonisba dřívější chotí Masinissovou a později ještě za života Masinissova, zase chotí Syfaxovou. Omlouvá to názory Karthaginskými a Římskými, pak tím, že podobně ani Tissino ani Mont-Chrétien nezavraždili Syfaxa ani Masinissu.

Voltairova zpracování Mairetovy Sofonisby mám před sebou s varianty posledních tří jednání. Jak z pravidla všechny francouzsko-klasické a jako — ku podivu — také všechny Shakespearovy hry čítá též ono pět aktů, dle známého receptu Horatiova. Vývoj děje v hlavním znění jest asi tento. Dějiště myšleno je v Cirtě. Syfax, král numidský, jest pobouřen proto, že Sofonisba, jeho choť, poslala list Masinissovi, a má ji, nevděčnici, v podezření nevěry. Však Sofonisba jednala tak pouze z lásky k vlasti od pyšných lupičů Nadtiberských ohrožené, chtíc jí získati Masinissu, krále v části Numidie. Masinissa ji miloval, ona však milovala otčinu a dala ruku Syfaxovi, jemuž dává teď i právo, by si vzal také její život. Když pyšný Masinissa, utlačovatel Karthaga, si její náklonnost získati chtěl, potlačila odhodlaně náchylnost a krev svou, která v ní mluvila pro něho. Sama proti sobě obhájila čest královského diadému, zůstávajíc věrná svému otci Hasdrubalovi, Karthagině, Syfaxovi, osudu Hannibalovu. A nyní ptá se plna obav bohů, z jakých krutých příčin jest se jí báti téhož dne Masinissy a Syfaxa, Římanův a lásky. — Syfax umře v boji proti Masinissovi, a vítěz blíží se velikomyslně.

Sofonisba před ním prchá. Bojíme se, že stane se otrokyní, leč Masinissa má se k ní jakožto pravý kavalír: Sofonisba všude a vždy jest mu suverenní. Ona vyznává, že láska neblahá k Masinissovi v ní se znova mocně probudila. Přes to cítí, že Masinissa, opora Římanů, nikdy se nemůže státi jejím chotěm. — Římané vydali rozkaz, by jatá Sofonisba v poutech odvežena byla do Říma. „Ach, největšími tyrany jsou republiky!“ hořekuje Masinissa a chce Sofonisbu unesti, Sofonisbě nezbývá, než aby se stala jeho chotí: budeli s diadémem na čele kráčeti po boku Masinissově, její žezlo a jeho rámě stanou se jejím bezpečím. Sofonisba vyznává mu, že ho vždy milovala, ale jeho ruku přijmouti nemůže, jeť přítelem nepřátelského Říma. On však ze všeho se kaje, zbožňuje ji a nenávidí Říma tak, jak ji miluje. Chce pomstít Karthaginu, Syfaxa, ji a sebe, a za tu cenu Sofonisba přijímá z jeho rukou vínek, vdova Syfaxova jeho mstiteli, Karthaginka novému spojenci vlasti se zadává. Sňatek se slaví, a Scipio, vůdce Římanův, prohledne tudíž Masinissovy záměry. Římané podávají tomuto Syfaxův trůn a k jeho nové říši přidávají mu Mazenii, avšak na tom přestávají trvale, by Sofonisba, v jejich okovech se nalézající a marně názvem choti jeho poctěná, jim vydána byla. Rozhněvaný Masinissa sahá ke zbrani, ale liktoři jej obklopí a odzbrojí. Sofonisba žádá tedy svého chotě, by jí vzal život a umřel s ní: pak se jím stane dvakráte volnou

— Před Masinissou a Scipionem rozevrou se dvéře a Sofonisba objeví se v nich, ležíc na odpočívadle a majíc v prsou vetknutou dýku. Její poslední slova zní: „Ctný choti, zmírám volně, zmírám ve tvých rukou.“ Masinissa zbaví se římského tyranství a římské zrady jedem, který vzal. „Umřeli jako Římané,“ velebí oba zesnulé Scipio. Napínavá, na převraty bohatá, effektní, a přece prostá, ba průhledná, a všude důmyslná komposice dějů zasluhuje neobmezeného obdivu. Dikce při vší škrobenosti jest rázná, epigramaticky duchaplná, bohata kontrasty dramaticky na sebe narážejícími. Od francouzskoklasického repertoiru možno se ledačemus učiti. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Přírodní vědy.[1])

V době, kde stojíme na prahu vlastní university, kdy vymaniti se nám jest z pout vědeckého nadporučnictví, jež národ náš dosud tížila, nastávají literatuře vědecké nové povinnosti, nastává jí bohdá nový rozkvět; vědy přírodní pak živým slovem jazyka mateřského vnikajíce do všech vrstev národa, ponesou mu zlaté ovoce, jak vidíme u šťastnějších národů kulturních. Veliký tento krok v emancipaci naší byl hlavní pobudkou *druhého sjezdu lékařů a přírodozpytcův českých* v květnu roku tohoto, který zvláštního slavnostního rázu nabyl hojným účastenstvím prvních ozdob vědy a četných delegací universit, akademií a spolků přírodovědeckých bratrského národa polského. Ve sjezdu účastnilo se přednáškami hojně sil domácích i cizích, a trvalý základ položen polsko-české vzájemnosti na poli vědeckém. Nad první sjezd z r. 1880 vynikal druhý jednak hojnějším účastenstvím (bylť 380 členů a ke 300 účastníků) a četnějšími přednáškami, jednak uspořádáním zvláštní odborné *výstavy lékařsko-přírodnické* v sálech Měšťanské besedy. Nelze neuznati obětavou práci komitétu výstavního, v jehož čele stál dr. A. Frič; jí podán obraz české práce v nejrozmanitějších odborech vědy přírodní a lékařské. Bylo by od místa v literárním přehledu podrobně vypisovati výstavu, i chceme zaznamenati jen hlavní ráz vystavených předmětů, anyť jsou hlavním dokladem a doplňkem prací literárních.[2]) Viděli jsme tu vzácné ukázky privátních sbírek dr. Nickerla (praeparované housenky), M. Hauryho (sbírka karabů), obrazy dle přírody nových orchideí od proslulého botanika a cestovatele B. Roezla, dále světoznámé praeparáty dr. J. Schöbla, instruktivní a jedinou svého druhu sbírku kamenů močových operatéra prof. dr. Weissa, nové přístroje k léčení uší a nosu dr. J. Czardy (fonometry), pathologické praeparáty a denníky dr. Em. Holuba, přístroje orthopaedické dr. Schwarze, dentistické dr. Baštýře a p. v. Vyloženy zde byly mikroskopické

[1]) Srovnej Osvětu 1881 číslo 2.
[2]) Tiskem vydán ad hoc zvláštní Průvodce po výstavě lékařsko-přírodnické, cena 20 kr. V Praze nákl. komitétu.

praeparáty a praeparáty filtrovaných vod dr. Vejdovského, práce mikroskopické, diagramy, imitace, a p. chovanců musejních pp. Továnka, Kavky, Bayera, Gregora a jiných, ukázky vzorných sbírek školních J. Kořenského a rozmanitostí a dokonalostí svou vynikající předměty obchodu V. Friče. Umělý chov ryb dr. A. Friče znázorněn tu diagramy a praeparáty, a velice zajímala též mapa rozšíření ryb v Haliči dr. M. Novického. Přístroje k elektrickému osvětlení vynálezce p. Křižíka, fysikální stroje prof. Zengra, radiometry a Crookesovy roury vystavené Houdkem a Hervertem, Pštrossovy přístroje galvanokaustické, telefon firmy Deckerta i Homolky, naslouchátko Sedláčkovo, to vše udržováno v činnosti. — Obor archeologie u nás ještě tak důstojně nevystoupil na veřejnost; obdivovali jsme se zde nálezům anthropologickým a archeologickým dr. Wankla jeskyní moravských a nálezům a pracím archeologů domácích. Godfrid Ossovski z Krakova vystavil archeologickou mapu západního Pruska a geologickou mapu Volyně. Řada publikací, přehled činnosti spolků vědeckých, ukázky velikolepé Dittrichovy sbírky drog, pěkné suity praeparátů Reytta z Baumgartnerů, Rösslera, Nevinného, výtečné práce našich optiků, nožířů, bandažistů, správy míst lázenských atd. — to vše tvořilo celek rozmanitý, utěšený, důstojný výstavy i v každém světovém městě.

Celý průběh sjezdu, themata přednášek, referáty schůzí, seznam členů a p. přinášel též letos *Oznamovatel II. sjezdu v Praze 1882*, vedený redakcí dr. J. Thomayera. Mimo to vydán pro účastníky zvláštní *Památník* redakcí doc. Raymana, dr. Maixnera a prof. Bauše, věnovaný slavné památce J. Purkyně a Sv. Presla, obdivuhodných vzorů nezištné práce o povznešení vědy domácí. Památník měl podati obraz dosavadní naší činnosti literární v lékařství a vědách přírodních a obsahuje: historický obraz od Zoubka: Zřízení university Karlovy, pak stručný přehled literatury mathematické, fysikální, astronomické a meteorologické od M. Pokorného, přírodopisné od B. Bauše, chemické od Raymana, archeologické od J. Smolíka, náčrtek literární činnosti lékařů českých v době nejnovější od dr. K. Chodounského, nástin dějin Pražské fakulty lékařské od dr. V. Janovského, vylíčení zdravotních ústavů Pražských od dr. E. Maixnera a vědecké spolky pěstující v Praze jazykem českým vědy přírodní a lékařské.

Při otevření sjezdu byl slavnostním řečníkem dr. E. Holub, vykládaje *o důležitosti stavu lékařského v krajích zaokeánských* a jeho zvratný vliv na vědu a národní hospodářství ve vlasti a říši. Celý mužný zjev slavného našeho cestovatele, který stále jen na sebe a svou práci odkázán dovedl v daleké cizině bez přátel a známostí dobyti sobě uznání, dodával zvláštního důrazu slovům, svědčícím hlavně mládeži akademické.[1])

Účastníci rozdělili se pak v odbory: lékařský, mathematický, přírodozkumný a pedagogický, pak opět v sekce pro chirurgii, lékařství vnitřní a farmaceutickou, v mathematickou, fysikální, přírodopisnou, chemickou a anthropologicko-archeologickou. Četná themata v sekcích probíraná nelze zde ani běžně naznačiti, a jest již patrno, jak zkvétati by mohla česká vědecká literatura, kdy by na práce odborné do-

[1]) Řeč vyšla tiskem jakožto příloha Oznamovatele; tolikéž řeč Šafaříkova.

statečný náklad vésti mohly společnosti a ústavy vědecké. Uvedeme jen některá themata oboru přírodovědeckého se týkající. Z milých hostů našich vykládál dr. Rostafiński o tworzeniu się ruchlivek (hormogonii) u wodorostów sinych, dr. Kamieński podal příspěvek k morfologii Utricularií, dr. V. Mayzl z Varšavy o dělení buněk, I. Szyszyłowicz o wpływie światła na przemianę materyi v kiełkujących roślinach. — Dr. L. Čelakovský podal nový doklad k sympodrálnímu složení vinných rév, Velenovský předložil tabule a vykládal o českém rostlinstvu křídovém, Sitenský o rašelinách Krkonošských, Hansgirg o řasách sladkovodních. Dr. Vejdovský přednášel o planariích českých, dr. J. Palacký o poměru české flory křídové, prof. dr. Žuliński o symbolice mineralogické, Klvaňa o některých nedostatečných kriteriích moderní petrografie, Fr. Bayer o dvou případech asymetrie v lopatkovém kruhu žab. Prof. Ossowski vysvětloval geologické poměry Volhynie na mapě, jím v Paříži vydané, a předložil labradorit a Volynit z těchže nalezišť. Fr. Šafránek přednášel o nové hornině a nalezišti opálů v okolí Táborském, Kavka a mechovkách, dr. Frič o ještěrech v Čechách nalezených. Rozpravu o diluviu Čáslavském zavedl Kl. Čermák, v níž účastnil se prof. Woldřich, a p. Č. Zahálka o důležitosti vrstevnic, v níž účastnil se i dr. V. Kurz; geniální geolog rada F. Pošepný súčastnil se též v rozpravách a byl hlavně při výletu Příbramském tlumočníkem poměrů geologických. — Práce zoologické zaslali mimo to pp. J. Frič z Prahy a Jos. Uličný z Brna. Též odbor pedagogický mnohé vážné otázky se dotekl, a jest jen žádoucno, by resoluce odboru též valným shromážděním přijatá, nesoucí se ku sloučení různých dosud škol středních ve školu jednotnou, našla v rozhodujících kruzích povšimnutí.

K popularisování věd přírodních přispěje zajisté nemálo lahodně a případně volená terminologie vědecká. Sjezd seznámil nás s tak mnohými krásami terminologie polské; těm, kdož tvořiti mají názvy nové, nelze dosti důrazně poukázati na jazyky slovanské, ze kterých již Presl čerpal. Přestaneli u nás namnoze násilné tvoření názvů otrockým překladem slov řecko-latinských neb německých a naleznemeli šťastné a případné názvy zvláště v přírodopisu, pak hravě přilne mládež i lid k vědám těm, a základ pro další vzdělání jest položen.

Druhou řeč slavnostní při všeobecné schůzi na Žofíně přednesl prof. Vojtěch Šafařík, pojednávaje o cílech bádání chemického. Vzácnou všestranností a hlubokým důmyslem rozvinul zde učenec obraz vývoje náuky své od prvních pokusů empirických až po onu výši, na kterou chemie po půldruhém tisíciletí se povznesla. K závěrku vylíčil ethickou stránku snahy vědecké u malých národů a podal skvělou obranu proti nájezdům na národ náš činěným.

Sjezd zakončen byl vědeckými vycházkami jednak do Příbrami vedením prof. Krejčího a horního rady Pošepného, jednak do Kralup na zajímavý styk útvaru kamenouhelného a křídového vedením prof. A. Friče a odborného znalce flory kamenouhelné p. K. Feistmantla, konečně všeobecným, více zábavným výletem na Zbraslav a Závist.

Druhý sjezd lékařů a přírodozpytců měl výsledek skvělý, nechť ze vzájemnosti polsko-české vzejde vědám ovoce nejhojnější! —

. Děl větších samostatných v tomto období nelze nám zaznamenati, ač pracovníků přibývá a činnost jest všestrannější. Zbývá jen rozluštiti stránku jazykovou. Jestliže specielní vědecká pojednání, jako dr. Vejdovského Untersuchungen über Anatomie, Physiologie und Entwicklung von Sternaspis (Denkschr. der kaiserl. Akademie der Wissenschaft. Bd. XLIII.) nemůže vyjíti po česku, za to musíme rozhodně žádati, aby práce v Archivu pro výzkum Čech aspoň současně s německým textem po česku vydávány byly: majíliž čeští odběratelé a knihovny několik let čekati na vydání české, ač v první řadě jim na prácech těch záleženo? Tak dosud česky nevyšly: Die Geologie des böhmischen Erzgebirges von G. Laube, Erläuterungen zur geologischen Karte der Umgebungen von Prag od J. Krejčího a R. Helmhackera se zajímavou statí o dislokacích v siluru. Tolikéž marně čekáme na doplňky (IV. díl) k rozebranému Prodromu flory české a i na nové práce geologické: Der Hangendflötzzug im Schlan-Rakonitzer Steinkohlenbecken od K. Feistmantla a Erläuterungen zur geologischen Karte des Eisengebirges od J. Krejčího a R. Helmhackera (V. díl archivu), kteréžto vyšly jen po německu. Záslužné spisy tyto oceníme, až vyjdou též jazykem českým. Čile pracuje se u nás v oboru paleontologie a geologie. Poslední dílo zvěčnělého E. Bořického: *Studie petrologické na českých porfýrech* vydáno v archivu výzkumním, dokončeno jsouc Jos. Klvaňou. Dr. O. Novák podal v Časopise Musejním r. 1881 methodický článek spekulativní geologie o tak zvané hercynské otázce, jak rozhodovati třeba o vrstvách na rozličných místech usazených dle jich uložení, rázu petrografického a dle zkamenělin; J. Kořenský má ve zprávách král. společnosti náuk příspěvek k diluviální fauně jeskyňové v okolí Tetínském; Fr. Bayer o dvou nových zbytcích ptáků českého útvaru třetihorního, Velenovský o českých křídových rostlinách, Kavka o mechovkách, Kuška o Nýřanském horizontu Lubné, Počta o houbách křídového útvaru českého. Ve zprávách akademie Vídenské nalézáme článek J. Woldřicha: Diluviale Fauna von Zuzlawitz bei Winterberg; v časopise Beiträge zur Palaeontologie Österr.-Ungarns vyšel článek dr. Fričův: Fossile Arthropoden aus der Steinkohlen- und Kreideformation von Böhmen a Novákova srovnávací studie o tentakulitech českých, greifensteinských a duryňských. — J. Klvaňa vydal příručný spis *Nerosty Moravy a Slezska* (nákl. F. A. Urbánka) s geologickým úvodem a mapou. Práce podobné Kolenatého a ryt. Zepharoviche jsou tu kriticky doplněny a látka velice prakticky uspořádána, neb v první části jest abecední seznam nalezišť, v druhé abecední seznam nerostů; nemůžeme než opakovati přání již ve Vesmíru vyslovené, by podobná praktická rukověť i pro Čechy sestavena byla.

V botanice zaznamenati nám jest dr. Čelakovského: *O chlorofyllu*, úryvek z fysiologie rostlin (Sbírka přednášek, nákl. Ottovým 1881) a práce Jos. Dědečka o mechách ve zprávách král. společnosti náuk; prof. Pospíchalova práce *Flora des Flussgebietes der Cidlina u. Mrdlina*, poctěná cenou Opicovou, vyšla v archivu opět jen jazykem německým.

Dr. E. Holub, jehož dílo cestopisné v českém vydání jest ukončeno, vydal některé spisy vědecké (Vögel Süd-Afrikas, Über einige Fossilien aus der Uitanhage-Formation in Süd-Afrika von E. Holub

u. M. Neumayr) a více článků příležitostných, z nichž též po česku vyšla *Kolonisace Afriky*, část prvá: Francouzové v Tunisu; část druhá obsahuje: Die Engländer in Süd-Africa. Der Export und Import des Caplandes.

Ve školní literatuře vyšlo druhé skrácené vydání Fričova Přírodopisu živočišstva pro vyšší gymnasia a reální školy a Šafránkův Nerostopis pro vyšší třídy středních škol. Je žádoucno, aby tyto pečlivě složené knihy staly se předmětem podrobné kritiky kruhů pedagogických, neb knihy školní nemohou nikdy býti dost dokonalé. Komu jest postupovati trojí říší přírodnin dle učebných našich knih, zajisté pohřešuje jednotný základ pedagogicko-didaktický. Též ve chvalitebné snaze obmeziti látku na míru nejpotřebnější, třeba pamatovati na Horatiovo: Stručným chtěje býti stávám se temným. *B. Bauše.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. srpna 1882.

Vítězství ve Spljetu a pokroky slovanského živlu v Dalmacii. — Bombový attentát v Terstu. — Slovinská nižší gymnasia v Krajině. — Změna ministerstva ve Francii. — Události v Egyptě. — Konference. — John Bright. — Arrears-bill.

Významná v dějinách Dalmacie a pro každého Slovana potěšitelná událost jest *volební vítězství národní strany ve Spljetu,* dobyté ve dnech 17., 18., 21. a 22. července. Spljet, největší a svou minulostí nejslavnější město dalmatské, bylo pevnou hradbou italských snah a italské nadvlády nad slovanským obyvatelstvem Dalmacie. Již v starověku byla Salona slavným městem římským a nejmocnějším na východním pobřeží Jaderského moře. Odtud pokořivše delminský spolek Římané založili svou provincii dalmatskou až ku Drině sahající, odtud budovali cesty a šířili panství své k Drině, Sávě, Neretvě a Drinu. Salona byla velikolepé sídlo Dioklecianovo, od něhož — když v VII. věku město podlehlo v bouřích národů a obyvatelstvo nalezlo útočiště v rozsáhlém hradě Dioklecianově — obdrželo i své jmeno Salonae palatium, z toho pak posléze v ústech Italů vyvinulo se Spalato a v ústech Slovanů Spljet. Slynulo pak i co město italské. Ač podlehlo výbojné moci Chorvátů a r. 1077 korunován zde byl král chorvátský, přece panoval zde vliv románský. Živel italský utvrdil se tu tím více, když Spljet s celým krajem v míru Karloveckém r. 1699 trvale byl spojen s Benátkami. Teprve v nejnovější době dáno bylo vzmáhajícímu se živlu slovanskému zmocniti se významné této posice a vymknouti ji nadobro a trvale z moci italské.

Jest to pozoruhodný zápas, kterýž v Dalmacii vede probouzející se živel slovanský s italským, opírajícím se o mocné pozadí sjednocené Italie a do nedávna ještě co nejvýdatněji podporovaným od státu rakouského. Vždyť od r. 1814, kdy Rakousko převzalo dědictví benátské s celou Dalmacií, až do r. 1866 podrženo v Dalmacii staré zřízení benátské, a jedině oprávněným jazykem úředním byla italština. A přece

bylo zřízení, jež benátská signorie dala podřízené sobě zemi, nepřirozené, bezohledné proti domácímu obyvatelstvu a směřující k jeho odnárodnění. Rakousko podrželo zřízení to bez podstatného důvodu, a to na úkor domácího lidu i svých státních zájmů, jelikož odnárodňováním nenabylo přátel, nýbrž odpůrců. Ačkoliv r. 1848 zřejmě se to ve Spljetu a jiných městech dalmatských okázalo demonstracemi pro odtržení od Rakouska i spojení Dalmacie s Italií, přece jen znenáhla a těžkými boji slovanské obyvatelstvo domáhalo se platnosti. Absolutistická vláda v l. 1850—59 počínala si rovněž tak, jako předbřeznová vláda Metternichova i Kolovratova. Za vlády Schmerlingovy r. 1861—1865 byl boj proti italianismu zároveň oposicí proti vládě. Teprve za vlády Belcrediho domohli se Chorváté a Srbové jakési rovnoprávnosti s italštinou. Marné byly pak snahy vlády Herbstovy a Giskrovy zjednati Italům převahu nad Slovany. Obec za obcí, město za městem, ostrov za ostrovem přihlašovaly se k praporu národnímu. Jelikož boj strany národní byl spolu bojem za osvětu v děsně zanedbané Dalmacii, byla každá nová škola, každý lidu prospěšný spolek novou vymožeností a novou zbraní v boji tom, který jest nyní korunován vítězstvím skvělým, dobytím hlavní a poslední bašty italské, Spljetu.

Pokroky Slovanstva v Dalmacii jeví se i číselně. R. 1814 páčil se počet veškerého obyvatelstva v Dalmacii na 400.000 duší, mezi nimiž na panující vrstvu italskou připadalo 40.000, tedy 10 procent. Poměr ten se později ještě zhoršil. Při popisu obyvatelstva r. 1846 počítáno 12% Italů. Ficker ve svých statistických výkazech udává 11·08% Italů, 88·92% Chorvátů a Srbů. Avšak popis obyvatelstva z 31. prosince 1880 vykazuje v Dalmacii z 471.827 obyvatelů 440.279 Slovanů (asi 100.000 Srbů a ostatní Chorváté), tedy 93·31% a Italů pouze 27.305, tedy 5·79%. Pokrok to pozoruhodný, a jak dobytí Spljetu okazuje, postupuje slovanská národnost v Dalmacii vítězně dále.

S nápadným úkazem setkáváme se na jiném místě, kde také slovanský živel vede tuhý zápas s živlem italským, kde však tento podporován všemožně od centralistických vlád Vídenských úplně opanoval. Míníme T e r s t s obvodem jeho a *attentát bombou Orsinskou* 2. srpna. Ještě r. 1846 počítalo se v Terstu 53·79% Slovinců, 8·17% Němců proti 37·36% Italů. Nyní však poměr ten jest zvrácen; Terst stal se městem italským s 73·76% Italů proti pouze 21·79% Slovinců a 4·27% Němců. Úřadní jazyk a celé zřízení na malém avšak důležitém území Terstském podnes podobné, jako druhdy bývalo v Dalmacii. A následky toho jsou, že Italové krvavě demonstrují v den, kdy slaví se pětistyletá památka spojení přístavu toho s rakouskými zeměmi, a kdy u přítomnosti bratra císařova, arcivévody Karla Ludvíka, otevřena zde veliká výstava zemská. Když u večer 2. srpna hlavními ulicemi se ubíral pochodňový průvod, vržena třaskavým stříbrem obalená bomba v čelo průvodu, kdež jednu osobu usmrtila a mnohé jiné zranila. Pachatel zmizel beze stopy a nebyl dosud vypátrán. Při známých agitacích italských jest smysl attentátu na bíledni. Odpůrcové Rakouska a přívrženci spojení s Italií v Terstu chtěli krvavým písmem podati protest proti slavnosti. Attentát jest věcí jednotlivce, za kterou nemůže vždy společnost činěna býti zodpovědnou. Ale nápadnější než sám attentát

jest ten skutek, že z 25 rozhodně italských městských zástupců i poslanců zároveň 17 jich odepřelo připojiti se k usnešení, kterým městské zastupitelstvo vyjeviti mělo opovržení nad krvavou událostí. Z té příčiny s usnešení také sešlo. Italští zástupcové Terstští přiznávají se tudíž sami k činu tomu a nechtějí se zapříti ani potud, aby učinili, co všude jinde každé veřejné zastupitelstvo by učinilo: vysloviti opovržení nad politikou, jež má za prostředek vraždění nevinných obětí.

Po mnohém dovolávání vydalo ministerium vyučování nařízení ze dne 22. července, kterýmž zavádí se slovenština *za jazyk učební* na nižších gymnasiích v Lublani, Rudolfovu a v Kranji. V slovinském jazyku má se vyučovati všem předmětům kromě němčiny a řečtiny. V Lublani platí to pouze pro parallelky nižšího gymnasia, jež budou slovinské vedle německých. Jest to vymoženost nepatrná, ale přece krok k lepšímu. Na ten čas budou to první slovinské střední školy; před 80 lety, za okkupace francouzské, když Napoleon Bonaparte zřizoval království ilyrské, přikládala se větší než nyní váha jazyku národnímu a užívání jeho ve škole, ač tehda bylo méně slovinských školních knih aneb aspoň menší možnost je opatřiti než nyní. Řečená tři gymnasia jsou v Krajině; hůře však jest v jižním Štyrsku a Korutanech, kde germanisace tuhý vede boj proti živlu slovinskému a kde potřeba slovinských středních škol jest ještě citelnější.

Ve Lvově ukončeno bylo 29. července *přelíčení pro velezradu* proti rusínským národovcům ryt. Adolfu Dobrjanskému, knězi Naumovičovi a devíti spoluobžalovaným, mezi nimiž dcera Dobrjanského, paní Olga Hrabarová a čtyři redaktoři rusínští. Jak pro osobnosti hlavních obžalovaných, kteří v národě svém a vůbec ve Slovanstvu vynikající hráli úlohu, tak pro předmět obžaloby, velezradné snahy slovanské, mělo přelíčení to význam větší než pouhého aktu trestního práva. Přelíčení počalo dne 12. června, trvalo tedy skoro sedm neděl. Státní žalobce dokazoval ze spisů Pogodina, Faděјeva, Lamanského a j., že zásady slovanské vůbec jsou velezradné a směřují k odtržení Haliče od zemí rakouských, že obžalovaní byli stoupenci těchto zásad a tudíž velezrádci. Obžaloba vytýkala jim, že jednatelé ruští zasazovali se v zemích rakouských o spojení všech Slovanů pod vedení ruské, že získali svým účelům rusínské časopisectvo a přemluvili některé obce, zejmena Hniličky, aby přestoupily k vyznání pravoslavnému. Vedle vyvracení neb osvětlení jednotlivých fakt vrcholila obrana obžalovaných v tom, že jsou Slované a panslavisté v tom smyslu, že všichni Slované, ať Rusové, Čechové neb Poláci a jiní, jsou blízci jich srdcím; o nějakém odtržení Haliče od Rakouska že nikdy nesnili. Podobně dovozoval obhajce Polák dr. Dulemba, že „trestní řízení musí míti za předmět trestní čin, zde však po celé přelíčení že nevedl se důkaz nějakého trestního činu, nýbrž posuzovaly se zásady.“ I sám předseda uher. ministerstva, Kol. Tisza, vystoupil při přelíčení písemně proti Adolfu Dobrjanskému, dvornímu radovi a majiteli vysokých řádů rakouských i ruských, jehož líčil za muže zvláště i Uhrám nebezpečného, kterýž prý sobě z ruských peněz koupil statek Čertež a provádí ruskou propagandu. Dobrjanský dokázal, že výtky ty zakládají se na klevetech, jakož i že Čertež zakoupil z úspor svých. Porota, v nížto zasedalo

9 Poláků a 3 židé, odpověděla na otázku v příčině velezrady *jednohlasně* ne, avšak přisvědčila většinou hlasů při knězi Naumoviči a redaktorech Plosčanském, Špunderovi a Zaluském na otázku v příčině rušení veřejného pokoje, následkem čehož tito obžalovaní jsou odsouzeni do žaláře od 8—3 měsíců.

Zápletky v Egyptě vedou k válce mezi brannou mocí Arabiho a Anglií. Bombardováním Alexandrie nebylo potlačeno hnutí egyptské, nýbrž vášně mohamedánského živlu tím více rozdmýchány. Arabi jal se opevňovati své postavení jihovýchodně od Alexandrie, a jelikož Anglie do Egypta jen znenáhla mohla vysílati pozemní vojsko, měl dosti času, aby ze všech stran sebral posily, tak že moc jeho u Kafr-el-Devaru páčí anglické listy až na 30.000 mužů. Má také dosti děl nové soustavy i hojnost výtečného jízdectva, beduinů, kteří z pouští východního a západního Egypta k němu se dostavili. Místokrál Tevfik zcela se oddav moci anglické, oprávnil vrchního velitele anglického, aby jmenem jeho zjednal v Egyptě pořádek a obsadil veškera místa v jeho zemi, pokud toho k řečenému účelu potřebí. Na základě tom viceadmiral Seymour a později generál Wolseley, jemuž svěřeno vrchní velení nad pozemní mocí v Egyptě, vydali k lidu egyptskému provolání, aby je podporoval a přátelsky k Angličanům se choval, jelikož přicházejí obnovit pořádek. Poslední Evropané, počtem asi 750, uprchlý dne 17. července z Kahýry, kde hlásána svatá válka proti nevěřícím. V Tantahu, Damiettě a v jiných městech v deltě Nilském Evropané, kteří se tam opozdili, jsou povražděni. K vyzvání místokrálovu, aby Arabi dostavil se do Alexandrie, jinak že prohlášen bude za buřiče, Arabi odvětil vyzváním místokrále, aby sám opustil místo, jež jest v moci anglické. Tevfik splnil sice po delším otálení svou hrozbu, však bez účinku. Arabi zřídil v Kahýře novou vládu, v jejímž čele jest Mahmud Sami. Hromada předáků egyptských v Kahýře, ve kteréž zastoupeni byli dle orientálního zvyku i hlavy ostatních vyznání zemských, řecko-pravoslavného, koptického neodvislého, koptického katolického a židovského, prohlásila Tevfika za zbavena hodnosti místokrálovské, Arabiho pak za diktátora i hajitele země. Arabi v souhlasu se svým ministerstvem vypsal válečnou daň v obnosu as 12 milionů zlatých. Počátkem srpna egyptská moc rozmnožila se tou měrou, že jednotlivé oddíly obsadily Ismailii, město v polovici průplavu Suezského nad jezerem Tontah, a přiblížily se k Port-Saidu, přístavnímu městu při vchodu do průplavu Suezského ze Středozemního moře. Též Alexandrie sevřena jest ze strany pozemní tak, že spojení její s vnitřním Egyptem jest přerušeno. Po několikerých obhlídkách a rozmnožení moci své v Alexandrii na 25.000 mužů Angličané dne 19. srpna počali rozhodnou činnost válečnou.

Konference evropských velmocí v Cařihradě, jednající o vyřízení zápletků a bouří egyptských, nedospěla k nijakému praktickému výsledku. Turecko se jí vzdalovalo, odvolávajíc se na výhradné sultánovo právo zakročovati ve své vasalní zemi. Teprve když vidělo vzmáhati se tam anglickou moc a sultánův komisař Derviš paša s nepořízenou musil odejíti, rozhodlo se súčastniti se konference, v níž pak zástupce jeho, Said paša, hned ohlásil, že vláda turecká jest volna

vojensky v Egyptě zakročiti, však anglické vojsko aby prý opustilo Egypt. To Anglie ovšem rozhodně odepřela, žádajíc naopak, aby Turecko, než by vojsko své vyslalo k Nilu, dříve s Anglií uzavřelo vojenskou úmluvu a prohlásilo Arabiho za buřiče. Obě ty věci vyloučeny byly z jednání konference a ponechány shodě obou stran. Ve vojenské úmluvě vláda anglická žádá, aby turecké vojsko v Egyptě podřídilo se strategickému vedení vrchního velitele anglického; proklamaci, kterouž sultán prohlásiti hodlá Arabi beje za buřiče, Anglie neuznává za dostatečnou.

Ve Francii došlo k změně ministerské, když se toho nejméně bylo nadíti. Do poslední chvíle zdálo se, že ministerstvo Freycinetovo spíše se upevňuje, a že zejmena váhavá a zdrželivá jeho politika egyptská bude míti značnou většinu ve sněmovně. Dne 19. července sněmovna poslanců povolila 340 hlasy proti 66 úvěr 7,835.000 fr. na výzbroj válečných lodí, a Gambetta špatně pochodil háje program rázné politiky a společného s Anglií zakročení v Egyptě. Ještě dne 21. sněmovna vyslovila Freycinetově vládě důvěru a odvolala tím dřívější usnesení o dotazu, jejž podal radikál Blanscubé v příčině zřízení samosprávné ústřední rady Pařížské, proti níž sněmovna se vyslovila, kdežto Freycinet žádal za prostý denní pořádek. Avšak 29. července již vláda padla, ježto sněmovna 417 hlasy proti 75 zamítla požadovaný další úvěr 9,410.000 fr. na vojenská opatření, jejichž potřeba v příčině Egypta by se okázala. Porážku tu způsobila Freycinetovi nerozhodnost jeho. Poukazoval na mandát evropský a shodu s Evropou a spolu na přátelství Anglie, kteráž Francii navrhovala, aby vyslala 8000 mužů na obranu severní části Suezského průplavu. A přece byla zřejmá protiva mezi samostatným počínáním Anglie v Egyptě a bezvýsledně se vlekoucím jednáním evropské konference v Cařihradě, kteráž totožnou notou dne 15. července pozvala Turecko k zakročení s mandátem evropským a na náklad egyptský. Vnitřní odpor obsahovalo i tvrzení Freycinetovo, že nechce válečnému zakročení, ale že jde mu pouze o uhájení svobodné plavby průplavem, ostatní opatření že ponechá evropské konferenci. Hájení průplavu těžko lze si pomysliti jen prostředky míru bez válečného zakročení. Tím stalo se, že všechny strany shlukly se proti Freycinetovi; odpůrcové všelikého zakročování byli proti úvěru, jelikož jej uznávali za zbytečný; přívrženci důrazného zakročení — k nimž náleží celý tábor Gambettův, tak zvaná unie republikánská — byli proti úvěru, jelikož jej a politiku vlády uznávali za nedostatečné.

Nesnadnější bylo zříditi vládu novou. Strany, jež porazily vládu, dovedly se sice sjednotiti k odporu, avšak co do positivního programu stály nepřátelštěji proti sobě než proti Freycinetovi. Po nezdařených pokusech obnoviti vládu starou neb zříditi vládu odborníků, krise vyřízena posléze shodou jednoty republikánské, a levice čili dosavadní vládní strany, ze které bylo vyšlo ministerstvo Freycinetovo. Do nového ministerstva vstoupili tito přívrženci Gambettovi: Fallières jako ministr vnitra, Devès spravedlnosti, Duvaux vyučování, Legrand obchodu a Herisson veřejných prací; ze starého ministerstva převzali v novém Tirard finance, Billot válku, Jauréguiberry námořnictvo, Cochèry poštovnictvo a Mahy orbu. Předsedou nového ministerstva jest *Duclerc*

(nar. 1812, původně žurnalista a spisovatel finančnický, r. 1848 ministr financí, po pádu Napoleonově poslanec a od r. 1875 senátor), jenž v zahraničných věcech jest nováčkem a řídití se bude nepochybně vlivem Gambettovým, jenž vůbec bude míti v novém ministerstvu as převahu. Předstoupiv před sněmovnu s novým ministerstvem Duclerc podal osvědčení, v němž o zahraničné politice praví: „Sněmovna odepřevši úvěr na obsazení části Suezského průplavu, provedla opatření zdrželivosti a opatrnosti, které však nikterak není *odřeknutím se* (qui n'est point une abdication).“ Co do vnitřní politiky odporučuje totéž, co svého času Gambetta: smíření skupin republikánské většiny. Sněmovna i senát odbývaly ještě jednu schůzi a po vyřízení rozpočtu na r. 1883 bylo zasedání jejich ukončeno.

Válečné zakročení v Egyptě neostalo bez účinku ani na vládu anglickou. Známý svou svobodomyslností člen vlády Gladstonovy John *Bright* oznámil parlamentu, že odstupuje, jelikož neschvaloval politiku vládní, jmenovitě bombardování Alexandrie. Jeho obor převzal prozatímně ministr osad, lord *Kimberley*.

Po mnohých obtížích a hrozící krisi Gladstonova vláda dosáhla toho, že veliký její reformační záměr k uhájení *Irska* stává se skutkem. Lonského roku byl to zákon pozemkový, jenž irským nájemcům trvale pojistil právo k nájmu; tribunálem pozemkovým dostalo se jim ochrany proti zvyšování nájemného. K tomu druží se nyní velký zákonodárný akt o slevení nedoplatků nájemného. Jest to zákon smluvený s irskými vůdci, kterýž učiniti měl počátek úplného smíru s Anglií. Po zavraždění obou anglických ministrů, Cavendishe a Bourkea, podobalo se, že zákon ten padne úplně, a na místo jeho nastoupí přísný zákon výminečný. Gladstone však nechtěl upokojiti Irsko jen zákonem výminečným, nýbrž trval nezvratně i na přijetí zákona o nedoplatcích. Zákon ten, zvaný *arrears-bill* (od arrears — nedoplatky), stanoví, že anglický stát z veřejného fondu uhradí za každého irského nájemce, jenž do tří let nájemné dluhuje, třetinu jeho dluhu s podmínkou, že druhou třetinu nájemce sám zaplatí. Třetí nesplacenou třetinu musí škodovati statkář, jenž jest věřitelem nájemcovým. Dne 22. července vyřízen byl zákon ten v parlamentě. Sněmovna lordů, jež sama jest shromážděním velkostatkářů, přijala k návrhu lorda Salisburyho (31. července a 1. srpna) většinou 169 hlasů proti 98 dvě změny, dle nichž vyrovnání nedoplatků mělo býti dobrovolné, a sice tím spůsobem, že mělo býti provedeno nejen se souhlasem nájemce ale i statkáře. Gladstone prohlásil však, že se změnami těmi nemůže souhlasiti. Parlament zamítl je (7. srpna) většinou 293 hlasů proti 157 a přijal (9. srpna) celý zákon v původním znění velkou většinou. Sněmovna lordů, nechtějíc se pouštěti ve spor s parlamentem, přijala 10. srpna celý zákon ve znění od parlamentu schváleném.

Oprava. V 7. čísle letošní Osvěty na str. 658 řád. 1. shora místo: Viléma z *Hasenburka* čti: Viléma z *Leskova*; — v 8. čísle str. 729 ř. 10. zdola čti: Po dne znoji.

R. 1882. Čís. 10.

OSVĚTA

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

II. Všeobecná slovanská historie a geografie.

Naznačivše v první části sporými rysy, jak by možno bylo, třeba po dlouhých letech pilné, vytrvalé a tuším že i obětavé práce, proklestiti si za našich dob dosti zarostlou cestu k jiným slovanským větvím v ohledu jazykovém, přistupujeme k jiné předůležité části slovanského programu, arci v mezích literární vzájemnosti.

Poznávajíce jazykové rozdíly, budeme zajisté puzeni touhou, seznati i lid, kterýž sice dílem odchylnou, ale valným dílem také stejnou s námi mluví řečí, seznati život národů sobě tak blízkých. Máme ovšem hojně rozličných zpráv o jednotlivých slovanských plemenech, máme stručné dějiny jejich, ale veškeren ten materiál obmezuje se pouze na národní individua, skoro nikde nepřihlíží se k celé té národní společnosti, není ještě mistra, kterýž by v důmyslnou osnovu zpracoval žití veškerých kmenů slovanských a spojil ji outky nepopíratelné příslušnosti.

V prvních dobách národního našeho vzkříšení oddal se práci takové nezapomenutelný, v historii Slovanstva zlatým písmem zapsaný Pavel Josef Šafařík i napsal svoje *Slovanské starožitnosti.* Z historického rumiště vybral zachovaný materiál a s neobyčejnou pilností a svědomitostí jal se zakládati slovanské mety, vyměřovati hranice, v nichž blaholívala mluva slovanská. Po dlouhé, úmorné práci, kteráž přesahovala síly jednotlivce, dokončil svoje dílo, vytkl slovanský původ, sídla, rozvětvení, děje všech slovanských haluzí a strhl roušku, jež až po jeho dobu zakrývala slovanskou minulost. Sám také naznačil další dráhu, po níž by se slovanští historikové bráti měli. Pravilť: „Při všelikém slušném cenění národnosti vždycky pamatovati sluší, že každý národ, byť sebe větší byl, jen částečka jest člověčenstva a jako by krůpěje v okeánu, kteráž jen ve spojení s jinými života nabývá, odloučena jsouc neúchranně vysychá a mizí. Budeli podle těchto základův

od budoucích zpytatelů slovanských starožitností pracováno, nadějeme se, že tato otčina a dědovina naše, nyní poustkou ležící, brzo v utěšenou zahradu se promění. Nám jen, jako druhdy Mojžíšovi, s daleké hory přes husté oblaky na ni pohlednouti bylo dovoleno, dostati se do ní nebylo souzeno."

Kdo dbal těchto slov? Posud spíše naplnilo se pokračování onoho biblického děje, jejž Šafařík na sebe vztahuje. On viděl zaslíbené nivy, ale zemřel na té hoře, s níž je zřel, a — národ jeho vrátil se zase na více nežli čtyřicet let do pouště. Zbyla myšlenka o slovanství, sen o velikém kmeni. Když pak ostatní národové v Evropě, Latini i Germánové, začali zmiňovati se o kmenové vzájemnosti, příbuznosti nebo dokonce příslušnosti, také mezi Slovany přicházela národní myšlenka k větší vážnosti, stala se heslem, jež ozývá se dosud v zápasech politických, jsouc i mezi příbuznými větvemi — o jinorodcích a jinokmenovcích se ani zmiňovati nechceme — nezřídka příčinou zlé vůle a poroku. Naši sousedé starali se záhy, aby vylíčili národní své děje a uvedli je do vzájemné souvislosti, my jsme se od řeči ke skutku nedostali. Onde provedli dílo to národové počtem slabší nežli je slovanský, u nás na to ještě nedošlo, ale — dojíti musí. Jsme povinni své hrdosti národní a úctě k principu národnosti, kterýž za našich dob slavil triumfy, abychom se postarali o sepsání všeobecné historie slovanské, o pokračování další stavby na základech Šafaříkových. Požadujeme od svých historiků, aby nám vylíčili vzájemný rozvoj slovanských států, jejich styky i rozmíšky, jejich sbližování nebo oddalování a příčiny těchto dějů. Jsouť v dějinách slovanských pozorovati tři momenty: samostatných knížectví až carství, doba pod cizími panovníky, již spojovali jednotlivé slovanské země anebo tvořili z nich zvláštní skupiny, a konečně zase vznik slovanských státův, z nichž se ponenáhlu cizí vliv vylučuje a jež stávají se čistě národními.

Všeobecná historie slovanská nesmí býti psána s výhradným zřetelem na dynastie, aby vyprávěla jejich příběhy v míru i válce a národ činila pouhou stafáží historického obrazu; naopak přední zřetel musí obraceti k osudům lidu. Má z ní vysvitnouti onen vnitřní proces, jenž děje se až po naše dni — historický zákon, jenž platil pro všecky slovanské větve od jejich prvopočátku až posud. Ona musí nám podati důkaz, že a proč jsme zvláštni skupinou národní a nikoliv jenom jakousi reservou, která má sloužiti po jisté proměně k rozmnožení neb osvěžení jiných národností; musí dokázati a vypočítati ony potence, jimiž se měřiti můžeme s jinými, musí ale také ukázati výslovně na naše nedostatky, abychom věděli, v jakou stranu nutno náspy naše sesíliti.

Není národa, kterýž by z pouhého nápodobování ciziny třeba sebe pokročilejší a dokonalejší byl obstál. Každý z těch, jež dnes s námi stojí na jevišti světovém, vynasnažil se, aby zřídlo národní mohutnosti prohluboval sám u sebe ve své vlasti, a proto staral se vždycky, aby do posledních záhybů poznal ji, sebe a to, co mu nejbližšího a nejpříbuznějšího — národní individualitu. Že svůj ráz se nedá zapříti, toho důkazem jsou u různých národů periody probuzení a návrat k původním formám při pracích duchovních, které v době

útisku a strádání bývají zastoupeny formami cizími. Jakže tomu dlouho, co se mluví o české, slovanské hudbě, a dávnoli tomu, co hudba byla jako její mistři kosmopolitkou? A nestojímeli na úsvitě slovanského malířství? Netvrdíli už teď umělečtí kritikové, že práce rozličných slovanských umělců mají svůj zvláštní ráz, tvoří zvláštní dosud sice nezorganisovanou, ale přece již existující školu? Nezačínáli se u nás dařiti vědám? Neprozrazujeli se, že slovanští učenci nastupují na cestu praktickou, reální, zůstavujíce přílišnou hloubavost našim sousedům, kteří se tak rádi chlubí, že slyší trávu růsti a že stáli za kmotry počátku všech věcí? — Základy naší existence jsou jinaké než u ostatních národův: stavba na nich prováděti se musí spůsobem, jenž jest jim přiměřený.

Co takto až dosud slovanského před sebou vidíme, povstalo skoro jen neuvědoměle, pouhé tušení a přirozený pud řídil kroky našich pionérů; jakž teprve by bylo, kdy by život všech slovanských větví nám byl předveden v určitém, celkovém obraze a zřejmě naznačeny byly zákony, jimiž se řídí! Pak zajisté mohli bychom se nadáti výsledků mnohem skvělejších, neboť poměr v těchto věcech jest týž, jako mezi prací porůznou a organisovanou. A u nás právě, kde národ tak velice jest historickými zpomínkami odkojen a k myšlence slovanské lne snad nejvíce ze všech svých soukmenovců, mohl by účinek býti znamenitý. Jestliže učili jsme se ctíti jednotlivé národy, kteří zůstavili nehynoucí stopy v dějinách lidstva, jestliže duch času toho vyžadoval, bychom v obecných dějinách seznamovali se s národy, kteří s vynikajícími a vládnoucími měli dost nepatrný válečný styk a po něm mizeli s historického obzoru: tím více záležeti nám musí na tom, bychom do poslední haluzky poznali lípu slovanskou a život kmene, jehož příslušníků jest na sto milionů, a tím tudíž převyšuje všecky evropské národy. Nejde ovšem o to, abychom se zvláštní pýchou poukazovali na ohromné číslo národnosti slovanské: hlavním účelem jest ze srovnání dát o tomto mohutném kmeni vylíčiti obraz jeho duchovního a společenského života a usnadniti tak samostatný jeho vývoj v rodině světových národů.

Nad zlato a poklady dražší jsou mi památky po našich předcích, jimiž oplývá střední i východní Evropa, a cit takový má každý Slovan; avšak za rovně vzácnou pokládám známost nynějších, současných poměrů slovanských, založenou na dosavadních rozptýlených, nesouvislých bádáních. Až propracujeme se k určitým, jasným, společným dátům, pak budeme moci postupně opravovati a nahrazovati některé měkčí a mělné kameny ve slovanské starožitnosti; pro hroby svých předků nemůžeme a nesmíme zapomínati na kolébku mladého pokolení, neboť v ní dřímá lepší budoucnost naše.

První pokus o všeobecnou historii slovanskou nebude hned dokonalý; ale přece hned bude na slovanském obzoru jasněji nežli dosud, a tato dědovina a otčina naše pod rozbřeskujícím se obzorem proměňovati se bude dle prorockého tušení Šafaříkova v utěšenou zahradu.

Všeobecné dějiny slovanské zajisté by platně přispěly k povznešení slovanského vědomí mezi vzdělanými třídami, neboť veliké momenty ve slovanském žití věru se vyrovnají nejmohutnějším fásím v žití národů sousedních a jiných. Kniha taková mohla i měla by se

státi slovanskou biblí: vždyť osudy židovského národa, kterým se všichni z paměti učíme, nejsou pro nás důležitější a poučnější než dějiny slovanské . . .

Jako slovanských dějin rovněž potřebujeme i slovanského *zeměpisu*. Se známostí slovanských krajin to u nás ani u soukmenovců našich nevypadá skvěle; zhusta i jmeno tak mnohého ryze slovanského místa slyšíme nebo čteme v jadrné němčině. Kdy bychom se měli přimlouvati za zeměpis všech slovanských zemí i jejich dependencí, musili bychom opakovati, co jsme pravili o všeobecných dějinách. Postavme kolmici v Terstu a prodlužme ji až k Baltu: co je od ní k východu v Evropě, jsou s nevelikými výminkami samé slovanské vlasti nynější a dílem i dřívější; od Uralu až k Tichému okeánu je celá severní polovice Asie dependencí ruského slovanského státu. Toto prostranství, hlavně však evropská jeho část, stojí přece za to, bychom se s ním lépe seznamovali nežli s jinými krajinami.

Pamatuji se ještě dobře, jak nám byla vštěpována „heimatskunde“; o své vlasti málo jsme se dovídali, za to však jsme na vlas mohli říci, kde všady jsou Němci. Sesterská Morava byla již jen sousední zemí, Slezsko zbytkem po pruském Bedřichovi, ze Slovenska stala se tak zmínka o Trenčíně, proto že jej drataři za svoje rodiště vydávali, v Haliči byla jen města Lvov a Krakov, dál jsme hrubě ani nesměli.

Aby se zahostila v srdci láska k některé zemi, k tomu nedostačí jalová jmena, tu třeba znáti samu zemi se vším, co na ní jest a žije. Zdali slovanské krajiny toho zasluhují, o tom by nás mohli poučiti Němci a jiní národové, již se o poměrech našich vlastí mohou vykázati důkladnými a názornými pracemi.

Co platí o slovanském zeměpise, platí i o znázornění těch zemí na rozličných zvláštních a všeobecných *mapách*. Jsou to rychlí učitelé, a jak názorně a přesvědčivě vykonávají svůj úkol! Mnohý čtenář zajisté si vzpomene, jak za posledních válečných let, ještě v průběhu války, starala se rozličná nakladatelstva o vydání map, jež představovaly nastávající změny co do hranic válčících států, tedy znázorňovaly jistou politickou myšlenku! Jediný pohled na takovouto mapu poučil i toho největšího prosťáčka, oč se jedná. Vyznamenalo se tím zvláště Německo. Němci také při vydání svých map přihlížejí úzkostlivě k tomu, aby co možná nejvíce vyhnuli se cizím slovům. Kde to jen trochu jde, provádějí křest míst na německá jmena. Dokazují, jak si váží své národnosti a přednost jí dávají před každou jinou.

Za to kolik našinců pozorně si prohledne mapu nynějšího i starožitného slovanského světa od východních hranic až k výtoku Labe, až na Sálu, i pátrá pod nynější germánskou stavbou po základech slovanských? Jest to úkolem našich kartografů, aby rehabilitovali na našich slovanských mapách jmena staro- i novoslovanská a nedávali se másti rozličnými úředními překrty, jež za našich dob zvláště nacházíme v Poznaňsku a západním Prusku. Mapa slovanského světa, jež před lety vyšla, už nevyhovuje potřebám našim; tu jsme již přerostli.

Nejen kde prýští slovanský život a vlévá se do světových proudů, ale i místa, kde zanikl anebo s nesmírným jenom namáháním se drží

před přívaly a útoky nelítostných plemen, kde právě svádí se odvěký zápas za existenci — i ty hroby a bojiště máme viděti na tom národopisném obrazu. Onde prohrán historický boj — dějiny padlých Polabských bratří podávají poučení o tom, jak a proč se tak stalo, a zápas, jenž vede se před našima očima v Poznani, západním Prusku, Lužicích a horním Slezsku a j., upozorňuje nás, že snad za nedlouho státi budeme v prvním tom boji my, kteří dnes ještě stojíme jaksi v záloze . . . Mapa slovanských zasutin a vyvýšených ještě ostrůvků jest nám poukou vzácnější nežli známost cizích dílů světa.

Najde se nadšený duch a schopní pracovníci, bychom záhy s posvátnou úctou mohli procházeti se v dějinách veškerého slovanského světa, seznamovati se s krásnými vlastmi, jež nám příroda vykázala, a posilovati se u vzájemných snahách, aby vzkvétala země naše, mohutněly jednotlivé větve naše? Důvěřujme! Poznejme se, kdo jsme, co a kde jsme, zušlechtěme svoje zvláštnosti, přibírajíce k tomu prostředky ze všech možných a nám dostupných pramenů, postavme se na vlastní nohy a na vlastní půdu: i vzkvetou ty naše vlasti, rozkládající se na dvou třetinách Evropy, a octneme se na dráze, kterouž věštcové naši v prorockém nadšení již dávno naznačovali. Vědění a vědomí povznese nás a vyrovná s každým jiným národem na světě i poskytne nám tu přednost, že nám záleží spíš na uskutečnění pravé svobody nežli na dobytí moci, po níž jiní lakotí . . .

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

(Pokračování.)

VI. Trnovo.

Trnovo, stará stolice středověkých carův bulharských, vedle ohledání Východní Rumelie byla předním cílem této cesty mé a při tom ode dávna předmět stálých tužeb vědeckých. Prožíti celý rok v Bulharsku a neviděti Trnova, toť již samo sebou bylo pro mne osudem dosti těžkým. Nyní, když jsem konečně se nalézal na této historické půdě, hned časně z rána sám jsem na zdařbůh vyšel se drápat po skalách mezi ssutinami a hledat památky bulharské dávnověkosti a staré slávy někdejšího carství Asěnovcův. Dva dni (26. a 27. září) stráveny propátráváním těchto památných míst. Neměl jsem štěstí najíti nějakého místního archeologa nebo topografa, anebo alespoň milovníka starožitností. Teprve po prvním zběžném obehlednutí dostalo se mi milého průvodčího v osobě zdejšího prefekta p. Ivana Daneva, rodilého z Ruščuka, vychovance škol českých a při tom i básníka bulharského.

Polohu Trnova nestudoval jsem po prvé. Již v pokusu dějin bulharských jsem před šesti lety nastínil popis středověkého Trnova, se-

řadiv staré zprávy s pomocí cestopisův Moltkova, Barthova a Lejeanova (kniha Kanitzova tehda ještě nebyla vyšla) i sebrav některá vysvětlení od několika rodilých Bulharův. Velikých chrámův jako v Cařihradě anebo nádherných palácův jako ve Florencii nebo alespoň v Dubrovníku zde arci nenajdeš. Ale i to, co se zachovalo, není bezcenné ani nezajímavé. Slovanský historik, pátraje po památkách svých národův, leckdy s povznešenou myslí se zahledí v trosky docela nepatrné, do hrubých a neumělých podvalův zmizelých stavení, do těsných a drobných budov bez výstavnosti architektonické, ale v těchto skromných pozůstatcích pradědův nalézá totéž potěšení a vnitřní dostiučinění, jako hellenista na Athénské Akropoli před sloupořadím Parthenonu anebo egyptolog mezi sfingami a obelisky v Luxoru i Karnaku.

Není to snadný úkol vypsati názorně polohu Trnova. Všickni cizozemští cestovatelé byli u vytržení nejen malebností, ale i podivností celé situace: stolovité terasy skalní, zhusta ostrovovitě od sebe odtržené, holé a kolmé srázy bez života i vegetace, a mezi tímto labyrintem přirozených akropolí podivně protkaná stříbrná páska Jantry, zde onde probleskujíc mezi skalinami. K vylíčení plánu podrobného nepostačují slova sebe výmluvnější, ani obraz uměleckou rukou nakreslený, ba ani podrobný plán topografický; veliké fotografické panorama by mohlo podati názor zřetelnější, ale i to jen tehda, kdy by bylo dvojí, vzato jsouc ze dvou rozličných stran a kdy by podávalo dva pohledy na vzájem sebe doplňující. Nejlepší a nejvěrnější vypodobnění byla by mapa reliefní s podrobným vyobrazením všech výšek a vzdáleností. V Evropě, kolik mi je známo, druhé podobné polohy mezi nynějšími městy není; pokud vím, jen město Constantine v Alžírsku, obemknuté řekou plynoucí v hluboké rokli, mohlo by se přirovnati ke starému sídlu cařův bulharských. Je to místnost v pravdě středověká, jejíž síla i sláva ležela v osvědčené nepřístupnosti a nedobytnosti za dob před vynalezením střelných zbraní. Již od spisovatelův středověkých máme popisy města, z nichž vysvítá, jak Trnovo za těch dob slynulo svou přirozeně pevnou polohou. Niketas Akominatos z Chón maloasiatských, byzantinský státník a kronikář, na počátku 13. stol. píše takto: „Trnovo, nejpevnější a nejpřednější všech pod Haemem měst, mohutnými hradbami jest ohrazeno, tokem říčným rozděleno a na vršku hory vystavěno.“ A Bulhar Grigorij Camblak, rodilý z Trnova samého († 1419), vyličuje „města tvrdost, jako že i jest strmninami gor i chlmov vysokyjch zatvoreno i stěnami (hradbami) velikymi ukrěpljeno,“ [1]) a na jiném místě připisuje stolici bulharské „velikost značnou a hradeb opevnění a odevšad ke vzetí nesnadnost, jakož i přirozenou tvrdost kromě hradeb, k tomu mnoho majetku a obyvatelstva množství veliké, slávu pak velikou ve věcech i církevních i carských.“ [2])

Rozložení celé krajiny jest asi toto. V hornatině vápencové, která se prostírá od hlavního prahorního pásma Balkánského na sever, hluboko je zaryto klikaté řečiště Jantry. Nedaleko místa, kde tyto vrchy přestávají, a kde řeka vystupuje do otevřené roviny Podunajské,

[1]) V sepsání o přenešení těla sv. Petky, v jednom rukopise kláštera Rylského.

[2]) V životopise patriarchy Euthymia, Glasnik díl 31, str. 280.

tam do vrchův těch vykroužena je kotlina, mající asi hodinu v průměru. Tento horský amfitheatr odevšad jest ohrazen strmými stráněmi holého vápence, které se vyvyšují více než sto metrův nad hladinu Jantry; namnoze jsou jako mečem kolmě přisekány, nahoře pak stolovitě ploské jako nějaké umělé tarasy nebo zákopy. Přechodův z této obruby ven je velmi málo a to jen vedle několika vod, stékajících dolů k řece. Hlavní cesty vedou skrze oba průchody Jantry, jeden na jihu ke Gabrovu skrze tak zvané *chúste-to* (v místní mluvě ze starého „ústie“), druhý na sever k rovině skrze soutěsku řečenou *derbend* (tur. prosmyk). V kotlině samé řeka, hluboko se zarývajíc do skalního dna celého toho přirozeného amfitheatru, otáčí se řečištěm nad míru klikatým. Tímto spůsobem utvořuje velikolepý skalný ostroh, který špicí svou obrácen je na východ, vybíhaje od jednoho vrchu v západní obrubě kotliny, řečeného Kartal-bair (tur. orlí vrch). Vycházeje od vrchu toho. a maje 400—600 metrův zšíří, ostroh nese na hřbetě svém hustě dohromady sražené dnešní město Trnovo, a stávaje se ustavičně užším a nižším, dospívá až k jednomu těsnému místu, kde se po obou stranách řeka k řece blíží, že bys kamenem dohoditi mohl od jedné okliky ke druhé. Dále však ostroh zase se rozšiřuje a znamenitě se zvyšuje, načež se končí prostranným skalným plateau, které je ohrazeno příkrými stržemi a řekou obepjato v podobě půlměsíce. Na tomto posledním takořka poloostrově stálo středisko starého carského Trnova, jakož vrch tento i do dnešního dne bulharsky slove *Carevec* (v místní mluvě Cárjuvic), turecky *hissar* (hrad). Na severozápad od něho za řekou leží nižší, stejně rozlehlá skála podoby docela okrouhlé, nahoře ploská a kolem do kola strmá, která rovněž ze tří stran je ohrazena křivolakým tokem Jantry; na čtvrté pak straně od obruby celé kotliny ji odtrhuje hluboký úval. Na této skále stál druhý hrad, řečený *Trapezica*, od řeckého slova *trapeza* (stůl), i u Jihoslovanův obecně zdomácnělého; nyní v místním nářečí jmeno její zní Trépevic. Ostatní čtvrti města roztýleny jsou pod těmito vrchy podél řeky. K objasnění toho všeho podotýkám, že všecky tyto skály, na kterých stálo nebo podnes stojí Trnovo, vystupují dosti vysoko nad hladinu Jantry, někdy na 20 až 30 metrův, na obou hradiskách i výše, ale při tom úplně jsou ovládány od okolní obruby celého amfitheatru.

A teď o podrobnostech. Začneme s nynějším městem. Odevšad jest ohrazeno: na západě vypíná se Kartal bair, vedle něhož podél řeky prokluzují silnice z jedné strany k Šipce a z druhé k Dunaji; na sever i na jih spadají strmé srázy k Jantře, na východ pak vede těsný skalný viadukt k Carevci. Vozmo vlastně se může jezditi jen skrze hlavní ulici, která jde po hřbetě celého ostrohu. Ostatní domy sestupují od ní v terasách dolů až ku kraji propasti. Postranní uličky na příkrých místech opatřeny jsou schody jako v Dubrovníku, v Budvě, v Korčule nebo v jiných skalných městech dalmatských. Prostoru není mnoho, a proto ulice vesměs nad míru jsou těsné, domy pak hustě sražené a na několik pater vyvýšené; namnoze bývají jen ze dřeva a uvnitř mají malé dvorky se zahrádkami. Při této povaze terrainu v městě nikdy není bláta; po každém dešti potoky, spůsobené přívalem vod nebeských, splývají dolů k Jantře a hrubá kamenná dlažba rychle

přesýchá. Přes řeku na několika místech položeny jsou pravidelné řady velikých ploských kamenův jako jezy nějaké, po kterých za nízké vody lze s jednoho břehu přeskakovati na druhý. To jsou tak zvaná „stъpalá“ (od stoupati). Podobné veliké kameny, z dlažby ven vysedlé, spatřuješ ostatně ve všech městech zdejších, ku př. i v Sofii, na ulicích ku přecházení za velikého bláta, což je spůsob prastarý; podobné na příč položené řady kamenů vyčnívají i z dlažby ulic starověkého Pompeji.

Tato část Trnova od nepaměti je výhradně bulharská a při tom patrně z největší části nová, utvořivši se po pádu staré neodvislosti co křesťanská čtvrt před branami vlastního, od Turkův zaujatého města. Kostelův nalézá se tu několik, ale vesměs novověkých z našeho století. Jedna čtvrt na jihovýchodě slove „boljarska mahala,“ kterěžto jmeno dle výpovědi obyvatelův docela je nové (boljarin se nazývá nyní vůbec každý majetnější člověk), ale při tom zvukem svým upomíná na doby dávno minulé. Turci zde zanechali veliký konak (úřední dům), ve kterém jsou uměstěny všecky úřady nynější, a v jehož sále odbýváno první bulharské národní shromáždění i volba knížete z jara l. 1879. Před konakem otvírá se malé náměstí, na němž uprostřed ke svému překvapení nalezl jsem postaven onen veliký nápis z doby císaře Septimia Severa, z l. 203 po Kr., jejž Kanitz (1871) vykopal ve znamenitých ssutinách římského města *Nicopolis ad Haemum* [1]) u vesnice Nikjup, tři hodiny od Trnova na severozápad, již venku v rovině na podnoží výběžkův Balkánských, a který od té doby byl přenešen do města.[2]) Všecky zříceniny Trnovské, pokud jsem se bedlivým pátráním mohl přesvědčiti, pocházejí ze středního a z nového věku. Antických substrukcí nikde neviděti; všecky římské sloupy, náhrobky a jiné památky, které se tu hojně povalují a podle nichž starší cestovatelé soudili, že Trnovo stojí na místě nějaké osady římské, přivlečeny jsou z velikolepých rozvalin Nikjupských. Všecky tři antické nápisy, které jsem tu našel, dokonce výslovně zpomínají jmeno oné Nikopole. Také místní pohádky a pověsti vypravují o starých cařích, kteří seděli v Nikjupu a odtud teprve prý se přenesli na zarostlé trním skály na Carevci.

Pro dějezpyt bulharský nejpamátnější místo arci je *Carevec*. Imposantně se zračí vchod k němu od nynějšího města: přirozený, na nejužším místě sotva 4 metry široký skalný viadukt asi 60 metrův zdélí a 20 zvýší, kterým jako sedlem nějakým spojuje se nynější Trnovo se starým hradiskem. Trnované podivné toto místo nazývají *kanará*, což ve zdejším nářečí znamená skály vůbec. Turecky se jmenoval přechod ten *Kajabaši* („začátek skály“). Po obou stranách tohoto závratného cestovodu bez zábradlí spatřuje se v hloubce Jantra; na jedné straně přichází okolo nynějšího města od Gabrova, obchází pak hradní plateau Carevce kolem do kola a běží opět k nám z druhé strany. Na jednom místě, řečeném *presěčen kámik,* viadukt je proražen úzkým průlomem, přes který se pne krátký, hrubě zdělaný můstek s kamenným obloučkem. Stoje dole u průlomu, skrze něj vidíš obraz protější krajiny jako v rámci.

[1]) Nikopol nynější u Dunaje mezi Rachovem a Svištovem je město vzniklé za středověku, které nesluší másti s Nikopolí římskou.

[2]) Kanitz, Donau-Bulgarien III. 342.

Do hradiště samého se vstupuje branou, která nás vítá konstrukcí obzvláště primitivní. Není tu oblouku ani klenutí, nýbrž brána nahoře jest uzavřena obrovskými břevny nějakých pralesních stromův, docela to zsinalými kládami dubového dřeva, na kterých spočívá veškera tíže všeho kamenného staviva nad branou; upomíná to na nejstarší brány hellenské v Mykenách a jinde při pravěkých „kyklopských“ stavbách, jen s tím rozdílem, že tam vrata nahoře jsou pokryta příklopem kamenným a ne dřevěným.

Za branou nastávají spousty nejtruchlivějších ssutin. Hradisko má asi 400 metrů v průměru a dva kilometry v objemu i není docela ploché, nýbrž uprostřed se zvedá v pahorek dosti vysoký. Až do války bylo obydleno výhradně od Turkův, kteří měli asi sto domův na západní straně, ale ti nyní odtáhli; domy jejich se sesuly, a místo stojí pusto i prázdno. Jediná budova, která tu zbyla, je čtverhranná „hissar džamija“ s elegantní kupolí a štíhlým minarétem, vystavěná dle nápisu l. 839 podle hedžry (1435) od Gazi Feruz bega, na místě prý starobulharského kostela sv. Petky; nyní slouží za vojenské skladiště. Všecko ostatní prostranství pokrývají neladné haldy starých a nových trosek a podvaly i stěny drobných domkův mezi strmými, klikatými a těsnými uličkami. Po rozvaleném kamení a hromadných střepinách cihel pučí křoviny a ovocné stromy; okolo tekoucích vod ze zapadlých tureckých fontánův pasou se koně a ovce. Stráže u džamije a jedna stará Turkyně, přehrabující cosi v ssutinách, jediné byly lidské tvory, které jsem spatřil na celém hradním prostoru.

Obešel jsem Carevec kolem do kola. Spatřuje se ještě docela zřetelně šestihran jeho hradeb s pěti branami, jak jej popisuje turecký zeměpisec Hadži Chalfa († 1658 [1]). Za 17. století hradby patrně ještě stály. Od těch dob nebyly snad naschvál zbořeny, ale pod vlivem živlův přírodních ponenáhlu rozesuly se a skutálely do hlubiny. Celá stavba, jakož ji lze poznati z podvalův a kusův místy ještě dobře uchovaných, byla neširoká a hrubá z kamenův nezpracovaných a jen slabě vespolek spojených. Hradby sledovaly všecky klikatiny obruby skalní a byly opatřeny četnými čtverhrannými výstupky. Ostatně srázy, kolmě spadající dolů k Jantře, místem byly lepší obranou, nežli všecky umělé stěny. Jen oněmi svrchu popsanými hlavními vraty lze nyní vjeti na koni do hradiště; ostatní vrátka, z nichž jen jedna poněkud jsou zachována, vedou toliko k těsným a strmým pěšinkám. Na jednom místě k jihu, na troskách nějaké staré věže, vypíná se kamenná čtverhranná prachárna s železnými vraty, která nyní stojí prázdna. Nejpodivnější místo je vrchol celé pláně. Na něm se vypíná homole zvonovitá, travou porostlá, kterou Turci jmenují *Čan-tepé*, to jest pahorek zvonový, poněvadž prý v něm zakopán je nějaký zvon; dle veškeré pravděpodobnosti název ten je dán podle zevnější podoby. Obyvatelé tvrdí, že tato mohyla zní dutě. Právě okolo ní leží nakupeno nejvíce rozmanitého staviva, kamenův tesaných i netesaných se všelijakými anti-

[1]) „Uprostřed města vypíná se šestihranný zámek z tesaných kamenův, s pěti branami. Řeka Jantra zámek obtéká v podobě půlměsíce, a dvěma věžema je on s vodou ve spojení.“ Hadschi Chalfa, Rumeli und Bosna. Přeložil Hammer (Vídeň 1812) str. 42.

ckými kusy sem přivlečenými. Celá podoba tohoto vršku nepatří do skalnatého terrainu, i nevím, zdali se snad kopáním neodhalí v něm sesutá kupole nějakého kostela, podobně jako anglický archeolog C. T. Newton v rozvalinách Halikarnassu pod takovouto mohylou odkryl pozůstatky slavného náhrobního chrámu Mausola krále, a jako pod podobnými pahrbky nad Tigridem se vynořily nejvzácnější památky dřevní civilisace assyrské. Zde na vrchu Carevce hledati sluší stopy chrámu „Vъznesenia Christova," starobulharské to patriarchie.

Druhý hrad, Trapezica, leží naproti Carevci na severozápadní jeho straně za pravým břehem řeky, severně od nynějšího města. Je to tolikéž okrouhlá pláň, obroubená kolmými srázy, skoro téže velikosti, majíc asi 300 metrů v průměru a do dvou kilometrů v objemu; kolem do kola táhla se zeď opatřená malými okrouhlými věžemi, jejichž základy na straně k Carevci ještě dobře poznati lze. Jediný přístup nahoru vede po příkré skalnaté pěšince, vystupující od „biskupova mostu," který je položen přes řeku v prosmyku mezi oběma hradisky. Nahoře celý povrch již od mnohých století stojí pust. Na něm opatrné oko shledává plno základův drobných čtverhranných domečkův, těsných a hustě sražených, jakáž bývala obydlí městská za středověku vůbec po celé Evropě. Za dob starobulharských stál zde na Trapezici kostel sv. Jana Rylského, vystavěný l. 1195 od caře Asěna I., v němž uschovány byly ostatky tohoto patrona říše bulharské, rodilého z končiny u soutěsk řeky Strumy mezi Kjustendilem a Dupnicí. V druhém jednom kostele sv. Apoštolův odpočívalo tělo sv. Gabriela Lěsnovského, rovněž Slovana makedonského. Za okkupace ruské profesor Drinov, tehda správce vyučování v knížectví, jal se kopati na straně obrácené na východ k Carevci a tam na samém pokraji hradiska z rumu na světlo vynesl stěny dvou malých těsných kostelíkův. Za oltářní kameny sloužily jim podivným osudem dva antické „bomoi" (oltáře) s řeckými nápisy, věnované od několika zbožných měšťanův staré Nikopole Zevovi Olympskému, Héře jeho choti i Athéně řečené Polias.

Obě tato hradiska v nynější své pustotě s haldami kamení, cihel a beztvárného rumu, zarostlými travou a křovinami, u cestovatele způsobují dojem docela truchlivý. Budova ze středověku nezbyla tu ani jedna, ani nějaká stěna s okny, kterými by za letních večerův měsíc prohlédal do kraje, jako na našich hradech střední Evropy. Všecko je zničeno a rozrušeno, rovněž jako tolik jiných sídel křesťanských panovníkův středověkých, jejichž moc a sláva klesla pod návalem dobyvatelův tureckých, jako paláce císařův byzantinských nad Zlatým Rohem, hrad Komnenů v Trapezuntě, zámky panovníkův srbských v Prizrenu i Rudniku, anebo jako dvorce králův bosenských ve Vysokém nebo v Sutisce. Neví se nyní, kde stála residence Asěnovcův, Terterovcův a Šišmanovcův; nikdo pověděti neumí, jak se jmenovaly ulice, brány a věže. Všecko, cokoli se v lidské paměti poutalo k jednotlivým čtvrtem, ulicím a domům, všecky mírné anebo krvavé zpomínky, které lpěly na nich, nyní jsou zapomenuty a nikdo jich více nevzkřísí. Stěží si při pohledu na tuto spoustu umíš jasně zobraziti, jak to tu asi vypadalo před 500 lety „v carigradě Trnově" a „v slavněm gradě Trapezici," jakož slovou tato hradiska ve starých rukopisech. Tehda na těchto

nyní tak opuštěných skalách vyvíjel se bujný život. Zdeť se nalézalo politické a duševní středisko celého jednoho národa, který důležitostí svou nebyl posledním na křesťanském východě. Odsud z „polát“ [1]) na Carevci a Trapezici panovníci, kteří se honosili titulem „blahověrného i samodržavného caře Bulharův i Řekův,“ mocně vládli svému národu a řídili přátelské i nepřátelské styky se všemi sousedy. Zde přijímáni a slyšeni vyslanci Řekův, Srbův, Uhrův, Zadunajských kočovníkův tureckého plemene (Kumánův), knížat valaských, kupcův Dubrovnických, Benátských a Janovských, králův Neapolských i samého papeže Římského.

Chodíce mezi těmito troskami, kde nám stále jen rozsuté kamení zvoní pod nohama, zpomínáme si na vypravování byzantinského vojevůdce a historika Jiřího Akropolity, jak v paláci Konstantina Asěna caře (okolo 1260) jakožto vyslanec císaře Cařihradského naschvál byl zadržen na vánoční svátky, aby byl hostem při slavnostech, na kterých panovníci bulharští obzvláště prý rádi ukazovali lesk dvora svého. Byly to kolední slavnosti, nepochybně poloslovanské i polobyzantinské, jakož vůbec ve starém Bulharsku smíšením života staroslovanského se živly východořímskými se utvořil obzvláštní originální amalgám. Při slavnostech takových car zjevoval se lidu v nádherném kroji, jakýž vídáme vyobrazený na mincích a na starých freskách i rukopisných miniaturách, totiž v purpurové „bagrěnici,“ anebo ve zlatotkané „svitě“ (dlouhých šatech), poseté lesklými drahokameny a obepjaté zlatým pasem, plným „margaritův“ (perel). V podobném oděvu skvěle vyšívaném vycházela v takové dni i „carica,“ ať již byla Bulharka čili Řekyně nebo z jiného sousedního národa, neboť cizinek nemálo zasedalo na trůně Trnovském. Na oněch rozpadených nyní cestách skrze brány hradské car na bujném oři vyjížděl na lov, provázen jsa pestrým komonstvem kragujarův, psářův (čili pesjákův) a jiných dvořanův i služebníkův, s chrty a ohaři, sokoly a krahujci. S ním vyjížděli boljaři jeho, úředníci říšští, honosíce se nejvíce tituly byzantinskými: despot, sevastokrator (oba nejvíce z příbuzných carových), logothet (kancléř), protovestiar (finanční ministr), protosevast, protokeliotin (vrchní komoří), veliký vojevoda čili protostrator, epikernij (číšník) atd. Domy těchto velmožův řadily se okolo carských příbytkův v úzkých uličkách hradských. Přítomnost patriarchy bulharského s jeho „klirem,“ s kněžími a mnichy, středisku politického života bulharského dodávala i náležitého lesku církevního, který zvýšen byl přítomností četných ostatkův svatých, vše trofejí z vítězných pochodův proti Řekům. U kostelův a v klášteřích od pilných mnichův psány četné rukopisy, ježto nyní se rozptýlily po celé Evropě: knihy psané ve starém Trnově najdeš nyní na Athoně, v Moskvě, v Londýně, v Záhřebě, ve Vatikánské knihovně v Římě, jen ne na Trapezici ani na Carevci, ba ani ne v dnešním městě.

Viděli jsme, kolik památek dávnověkosti zbylo na obou zbořených hradech Trnovských. Sestupmež nyní se skal do malých dvou dolních čtvrtí po obou stranách Carevce při řece; v nich snad najdeme něco více zachovaných památek.

---

[1]) Z „palatium“ staří Bulhaři a Srbové utvořili slovo *poláta*, Dubrovčané *pólača*.

V prosmyku mezi Carevcem a Trapezicí po obou stranách „biskupova mostu“ stojí starobylá čtvrt městská, tak zvaná *dolní mahala,* i za tureckých dob obydlená jen od křesťanův. V ní se nalézají zbytky předních kostelův středověkých, které poukazují, že zde byla nejstarší a nejhlavnější část spodního města.

Pod Trapezicí leží zde na pravém břehu zřícenina *kostela sv. Dimitra,* stavba nepříliš veliká, podlouhlý čtverhran s okrouhlou apsidou. Stěny zbudovány jsou ze střídavých vrstev cihel a tesaných čtvercových kamenův. Okolo obloukových oken byzantinských vidí se v řadách drobné kulaté okrasy, jako plíšky z pálené hlíny, barvy červené nebo zelené, kterými se zdobí okna i na ostatních středověkých kostelích Trnovských. Ode dvou let zřícenina tato, jejíž stěny jsou zachovány až pod krov, pokryta je dřevěnou střechou. Dvůr zarostl křovím a vysokou travou, ve které se povaluje množství velikých čtverhranných desk kamenných, hrubě vyhlazených, bez jakékoli okrasy nebo nápisu; neměl jsem času, abych je dal zpřevraceti i abych viděl spodní jich stranu, ale zdály se mi býti při zběžném popatření spíše ostatky staré dlažby nádvorní nežli náhrobky. Uvnitř v kostele vidí se na stěnách stopy maleb ve dvou vrstvách nad sebou, jedny horní temnější s nápisy řeckými, druhé světlejší spodní s nápisy slovanskými. Kostela bylo tedy užíváno i po pádu carství bulharského, za dob církevního panství řeckého; zapustnutí jeho náleží již do věkův novějších. Oči svatých jsou vykrouženy od šavlí musulmanských.

V kostele sv. Dimitra dle pověsti korunováni bývali cařové bulharští. Dějepisné památky zmiňují se o něm jen jednou a to v jednom z nejpamátnějších okamžikův historie Slovanův Podbalkánských. Po dvoustoletém panství Byzantincův v Bulharsku za 11. a 12. století, které bylo následovalo po ztroskotání říše bulharské od císaře Vasilia II. Bulharobijce, l. 1186 opět obnovena stará říše bulharská povstáním, které začátek svůj vzalo v chrámě sv. Dimitra v Trnově. Dějiny toho příběhu posud jen neúplně jsou objasněny; nemámeť o něm jiných zpráv nežli vypravování Řeka Nikety Akominata, jehož paměti jsou naplněny žlučí proti byzantinským osobním jeho soupeřům, proti Latinům i proti Bulharům, pak některé zápisky bulharské, velmi matné a pocházející z doby již pozdní.[1]) V čele odporu proti moci byzantinské byla šlechta bulharská, boljarské rody, které pocházely od udatných spolubojovníkův caře Symeona a jiných dávných panovníkův, trvajíce v přátelských poměrech k Zadunajským kočovníkům Kumánům a pod vládou Cařihradskou vždy sobě zachovávajíce jakousi polovičnou nezávislost. Nejvážnější z nich byli dva bratří, sídlící v pevném dvouhradí nad Jantrou, Theodor a Asěn řečený Bělgun, honosíce se pokrevenskými svazky své rodiny se starými caři a nedobytnou polohou svých zámkův. Císaři řeckému sloužili ve vojsku s průvodem 60 až 100 koní. L. 1186 na jaře zjevili se oba v Kypsellách (nyní Ipsala) v rovině mezi Gallipolem a ústím Marice u dvora Isáka II. Angela,

[1]) Viz obšírnější vypravování v ruském (Oděsském) překladu Dějin bulh. 299, kde jsem umístil vyložení tohoto příběhu, docela odchylné od obvyklého výkladu. Doufám, že se mi jednou udá navrátiti se obzvláště v nějaké širší rozpravě k této události a k jejím nejbližším následkům.

který byl nedávno před tím (v září) nastoupil na trůn za nejtrapnějších okolností. Z jedné strany totiž jihoitalští Normané táhli na Cařihrad, dobyli a vydrancovali Solun, ale na dalším pochodu blíže ústí Strumy do moře Egejského jsou poraženi obratným výpadem vojsk byzantinských z Rhodopy. Z druhé strany pak uherský král Bela III. byl přes Bělehrad vpadl do bulharských provincií, a vraziv do Srědce, odnesl odtud na některý čas dokonce i reliquie sv. Jana Rylského. V zimě se Byzantinci s Belou smířili a přiměli ho k odchodu ze země. Slovanské kraje říše byzantinské zatím všecky od výprav Normanův a Uhrův čekaly rozpad císařství Cařihradského a s tím ovšem i vítanou příležitost k obnovení staré své neodvislosti. Teď se jim úmysly tyto zmařily, i bylo nutno, hledati jinou cestu k provedení obecního přání národního. Bratří Trnovští s takovýmito myšlenkami přišli do Kypsell. Dle Nikety žádali za přijetí do vojska a za rozhodnutí sporu o nějaký statek v Haemu císařským listem se zlatou pečetí, pronášejíce při tom všelijaké hrozby; ale Řekové, omámeni jsouce radostí nad odvrácením Normanův a Uhrův, hrubě je odbyli, ba strýc císařův Jan sevastokrator kázal Asěnovi dáti políček za jeho prostořekost. Bratří vrátili se do Trnova i sezvali veliký sjezd k vysvěcení vystaveného od nich chrámu sv. Dimitra Solunského, jehož slavný kostel v Solunu nedlouho před tím byl vypleněn od Normanův. Mezi obřady při posvěcení chrámu arcibiskup Podunajského Bulharska Vasil, jeden z hlavních účastníků v celém hnutí, prohlásil, že po vůli boží Bulhaři mají složiti mnoholeté jho, a neprodleně za radostného volání shromážděných bojovníkův staršího bratra Theodora korunoval zlatou korunou, zahalil jej v purpurový plášť carský, odevzdal jemu červené střevíce, příznak císařské důstojnosti, a prohlásil jej s titulem druhdy Symeona za „caře Bulharův a Řekův.“ Theodor, podobně jako l. 1073 jiný bulharský samozvanec Konstantin Bodin, přijal jmeno Petra, podle sv. Petra caře, syna velikého Symeona a patrona říšského ze staré slavné dynastie Prěslavské; od té chvíle obecně pak nazýván Kalopetr, krásný Petr. Bratr jeho Asěn vystupuje nadále rovněž s titulem carským co spoluvládce a spolubojovník. Povstalci vytrhli na starou stolici Prěslav u Šumna a Petr ihned se jal boljarům slibovati a darovati statky a privilegia. A tak obnovena říše bulharská v Trnově. Po Petrovi korunováno ještě sedmnácte jiných cařův pod kupolí sv. Dimitra na úpatí Trapezice.

Zrovna naproti ssutině tohoto kostela na levém břehu Jantry pod skalnatými srázy Carevce u samého „biskupova mostu“ stojí nynější sídlo metropolity Trnovského, nízké stavení, zevnčí neúhledné a z části jen dřevěné. Na velikém nádvoří stojí metropolní *chrám sv. apoštolův Petra i Pavla,* o kterém se zmínka děje již při dobytí Trnova. Když Turci tehda obsadili celý Carevec a kostely jeho poturčili, poslední patriarcha Euthymij se s vrchu uchýlil do chrámu toho a přenesl své sídlo k němu. Jako téměř všecky středověké kostely bulharské, je to stavba malá a těsná, se světlem velmi nedostatečným; uvnitř spozoroval jsem nízké hladké sloupy s ornamentovanými hlavicemi a malby i nápisy řecké z posledních dvou století. Okolo l. 1825, když se cosi u oltáře opravovalo, nalezena ve stěně malá zazděná

komnatka, vyplněná starými rukopisy, patrně zbytky staré knihovny patriarší, a několika sv. ostatky; jakkoli protosyngel Neofyt, rodilý Bulhar, chtěl je znova zazditi, tehdejší metropolita Ilarion, Řek z Kandie, dal je vynesti do zahrady a tam spáliti. Takovýchto skutkův barbarských konáno ještě v našem století velmi mnoho, a to nejen z nějakého snad národního záští řeckého duchovenstva proti Bulharům, ale i z hluboké nevědomosti a prostoty. V klášteře Rylském bylo mi vypravováno, že Cařihradská patriarchie l. 1834 vydala obecný rozkaz, aby se pálily staré neužívané církevní knihy a ikony, rozumí se s tím úmyslem, aby nebyly zneuctěny od rukou nepovolaných; rozkaz ten vyšel prý i tiskem co zvláštní brošurka řecky psaná, ale posud se mi nepodařilo spatřiti nějaký exemplář. Jmenovitě na Svaté hoře Athonské v první polovici našeho století množství vzácných památek zahlazeno. Vůbec se v zemi zachovalo pramálo věcí písemných; v metropolii Trnovské marně jsem se ohlížel po věcech byť i k osvětlení novější periody již turecké.

Nedaleko odsud po řece dolů na témže levém břehu na těsném místě mezi Jantrou a Carevcem stojí zbytky staré *„lavry“ svatých čtyřiceti mučedníkův.* Lavra tato, založena jsouc od caře Jana Asěna II. l. 1230 na památku vítězné bitvy u Klokotnice, která říši Trnovské přinesla opanování celé Makedonie, Albanie i východní Thrákie, vedle monastyru Rylského byla předním klášterem nejen Trnova, ale i veškeré říše, tím více, an se v ní chránily hrobky cařův bulharských a jejich rodin. Po dobytí Trnova Turci kostel obrátili v mečet a klášter v „tekké“ dervišův, ale z pobožnosti své zhusta bývali vyrušováni rozmanitými příšernými příhodami, jmenovitě tím, že lehký a štíhlý minarét velmi často se kácel; to ovšem mělo příčinu dosti přirozenou v silném proudění vzdušném, které v těsné a klikaté dolině prudké Jantry stále jde nad hladinou vodní a které za vichru tvoří silné víry větrné. V poslední válce po vypuzení Turkův chrám zase navrácen bohoslužbě křesťanské.

Vstupuješ s napjetím a očekáváním. Nejprve vejdeš do stinné zahrady a v ní v těsném prostoru, který zůstává mezi řekou a hradní skálou, uvidíš starou nevelikou stavbu 60 stop zdélí z kamení a cihel. Stará kupole dávno je zřícena a nahrazena prostým pokrovem dřevěným, jakož vůbec celý původní půdorys různými přístavky a přehrádkami je proměněn k nepoznání. Již na nádvoří spatřují se antické stopy, kapitály sloupův a jiné zpracované kameny. Mezi nimi leží náhrobní deska s nápisem bulharským, 17 řádkův dlouhým, v němž nějaká vznešená paní z carské rodiny Asěnovcův obšírně vypravuje o osudech svých, manžela svého i dětí svých. Ale bohužel vše to nám zní nejasně a záhadně, neboť se zachovala jen levá polovice kamene, a právě jmeno té dámy i letopočet v poslední řádce připadaly již na pravou stranu, která leží ještě kdesi zasuta pod nynějším povrchem zemským. Nápis ten vzbuzuje u nás veliká očekávání: staří Bulhaři byli patrně na svých hrobech dosti hovorní a to pěkným písmem na dobrém kameně, a našelli se náhodou jeden nápis, najde se jich při kopání ještě několik, a to snad s obsahem i zajímavějším a důležitějším. Ostatně tento kámen není objeven teprve teď: spolu s dvěma nápisy

ze vnitra mečetu vydal je Bulhar Christo Daskalov l. 1859 ve Čteních historického spolku při universitě Moskevské.

Uvnitř shledl jsem na stěnách staré fresky, které vystoupily nyní po odstranění turecké malby, s nápisy zajímavými k dějinám starobulharského jazyka i pravopisu. Marně jsem se ohlížel po nějakých podobiznách cařův a boljarův, i nalezl jen matku boží, večeři Páně i vidění Jakubovo. Ale chrám není bez písemných památek veliké důležitosti.

Nynější krov kostelní podepřen je šesti sloupy nežlábkovanými různé podoby a barvy, jež patrně pocházejí každý odjinud, původu jsouce antického. Na jednom četl jsem zdola nápis řecký „kastron Redestu,“ což patrně neznamená nic jiného nežli dnešní Rodosto u Marmarského moře. Ve zříceninách nějakého starého města u vesnice Aboby blízko Šumna Kanitz našel podobný sloup z daleka přinesený s nápisem byzantinským „kastron Burdizu,“ tedy z antického hradu Burtudizu mezi Cařihradem a Adrianopolem, který v pozdějším středověku slul Bulgarofygon a kde cař Symeon l. 893 Byzantince na hlavu porazil. Domnívám se, že tyto sloupy stály u silnice při vchodu do těchto hradův a že byly od Bulharův snad za Symeona zavlečeny za Balkán co trofeje, ohlašující jmena měst dobytých daleko na jihu u moře Bílého.[1]) Nebylo to proti obyčejům starobulharským. Mámeť zaručenou zprávu, že kníže Krum l. 813 po obležení Cařihradu z okolí jeho na vozech dal odvezti díla umělecká, lva z Hippiku a draka Hydrionského, kteří byli postaveni před hradbami městskými.[2]) Později za dob Asěnovcův z každé vítězné výpravy přinášeny do Trnova ostatky svatých, sebrané v dobytých městech řeckých.

Ale to vše je maličkost. Pozornost naši brzo upoutají v plné míře dva sloupy kolem do kola úplně pokryté dobře zachovalými starými nápisy. Jeden z nich mluví k nám středověkou řečtinou hrubými rysy a nerovnými řádkami, se jmenem pohanského knížete Bulharův Mortag-kána z počátku devátého století.[3]) Pro mně byl dosti velikým překvapením. Znal jsem jej ze zmíněného vydání Daskalova, ale jeho ojedinělost a nejasnost udržovala mne po tu chvíli v jakési pochybnosti, zdali v tom nevězí nějaká literární mystifikace, poněvadž před válkou nemohl se kdokoli dostati do mečetu, aby tu před očima tureckého imama přepisoval, co je psáno na kamenech a sloupech. Druhý sloup, jemuž za podstavec slouží antický kámen s vytesanou volovskou hlavou, ozdoben je úhledně a souměrně vytesaným nápisem bulharským. Vypravuje nám o vítězství u Klokotnice i zní takto: „Léta 6738 (t. j. 1230) indikce třetí. Já Jan Asěn v Christa boha věrný cař i samodržec Bulharův, syn starého Asěna caře, zbudoval jsem ze základův i malbami úplně ozdobil jsem přečestný tento chrám ve jmenu sv. 40 mučedníkův, jichž pomocí v dvanáctém létě cařství mého, kte-

[1]) Viz zmíněné pojednání naše v zasedacích zprávách Berlínské akademie str. 460. Srv. u Dumonta, Inscriptions de la Thrace (Paris 1877) p. 54 nápis nalezený u Trajanopole blíže ústí Marice (číslo 107): *ἐν Τραιανουπόλει, θέμα Μακεδονίας*, a sice jedna písmena pod druhou a ne vedle ní.

[2]) F. W. Unger v Ersch-Gruberově Encyklopedii díl 85. str. 15.

[3]) Otištěn v Dějinách bulharských str. 120.

réhož léta malován chrám tento, vytáhl jsem vojensky do Romanie (t. j. do zemí říše východořímské čili byzantinské) i porazil jsem vojsko řecké, i samého caře kyr (pána) Thodora Komnina jal jsem se všemi boljary jeho. A země veškeré jsem dobyl od Odrina (t. Adrianopole) i do Drače (t. Durazzo), řeckou, pak arbanasskou i srbskou. Toliko města okolo Cařihradu i město to samo drželi Frankové; ale i ti pod ruku cařství mého se podrobili, ponévadž jiného caře neměli nežli mne, i mně k vůli dni své trávili, an bůh tak povelel. Neboť bez Něho ni dílo ni slovo nekoná se. Tomu sláva na věky. Amen." Poslední slova jsou narážka na současný úmysl Latinův Cařihradských, aby Asěna učinili poručníkem nezletilého císaře Balduina II., čehož však brzo zanecháno povoláním titulárního krále Jerusalemského Jana de Brienne za správce císařství latinského.

Bitva u Klokotnice sama byla svedena nepochybně na den sv. 40 mučedníkův (9. března), neboť jinak by se tito svatí sotva byli dostali k takovéto cti a vážnosti; že Asěn porazil Theodora Komnena počátkem jara, o tom máme ostatně i některá jiná historická svědectví.[1]) Po dnešní den „svéti četíreset" se slaví v Bulharsku jako nějaký polosvátek, jakkoli příčina tohoto obyčeje již je zapomenuta.

Z pozdějších dějin kláštera sv. Čtyřiceti památna jest jedna episoda. Několik let po vystavení jeho přišel do Trnova sv. Sáva, arcibiskup srbský, vraceje se ze svaté země. Již v Nesebru (Mesembrii), předním přístavě bulharském na Černomoří, uvítán byl od velmožův, jemu v ústrety vyslaných od caře Asěna II. Odtud na carských koních přijel do Trnova, kdež uvítán s velikou radostí i skvěle uhostěn v „toplých polatách." Bylo to právě o vánocích. Po svátcích car vyjel z města do podhoří na lov, zanechav sv. Sávu v městě, kdež ho chtěl zadržeti třebas do velikonocí. Zatím se sv. Sáva zde rozstonal i zemřel dne 12. ledna 1236. Tělo jeho pochováno v „carském monastyru" svatých 40 mučedníkův. Po několika letech Štěpán Vladislav, král srbský, zeť caře Asěna II., vypravil se do Trnova, aby ostatky strýce svého přenesl do vlasti. Asěn přijal jej s velikými poctami, uvítav jej daleko před městem a potěšiv se s ním v palácích svých „na světlěj trapezě v radosti i v mnozě veselii srdca." Když pak tělo sv. Sávy za služeb božích slavně bylo vyňato z hrobu, tu král caře i patriarchu obdaroval vybranými koni i jinými dary, car pak rovněž krále a přišlé s ním biskupy a velmože poctil různými drahocennostmi, načež oba samodržcové se rozloučili a Srbové vytrhli zase domů do vlasti, nesouce ostatky zakladatele národní své církve. Náhrobní kámen s okrasami svými zůstal však co kenotafium u sv. Čtyřiceti, a boljaři i „graždane" Trnovští věřili v rozmanité zázraky, působené v chrámě tom i nadále od sv. Sávy.[2])

Kromě této „dolní mahaly" se starými jejími kostely náležela do obvodu starého Trnova i turecká čtvrt, která se rozkládá na jižní

[1]) Hopf, Geschichte Griechenlands im Mittelalter (Ersch-Gruberova Encyklopedie díl 85) str. 257 (klade bitvu do dubna).

[2]) Vypravování srbská viz u Pavloviće, Domaći izvori za srbsku istoriju (Bělehrad 1877) I., 151—161. Rok úmrtí sv. Sávy Pavlović ustanovil v Otadžbině 1880.

straně Carevce po obou stranách řeky, nyní z většího dílu pustá. Část její pod Carevcem slove *Frenk-hissar* (hrad francký), snad od kupcův cizozemských, kteří do Trnova přicházeli i za dob tureckých, anebo od kolonie Sasův sedmihradských nebo uherských, která se v Trnově nalézala ještě za 15. století, dle zpráv tištěných u Farlatiho v jeho „Illyricum sacrum." Jiné takové osady saské, kovkopové, řemeslníci a kupci, nalézaly se v 14. a 15. věku v městech srbských a bosenských, v Bulharsku u stříbrných dolův v Čiporovcích (u Berkovice) a ovšem i v Podkarpatských hradech Valachie i Multan. Časem snad se vyskytnou památky, které osvětlí osudy jejich kolonie Trnovské pod Carevcem. V téže čtvrti turecké položen je přes řeku druhý most Trnovský (není jich více než dva), vystavený v první polovici 15. století od onoho Gazi Feruza bega, který zbudoval „hissar-džamiji" na Carevci. Tudy vede silnice do Osman-Pazaru a do Šumna. Po domech zde onde prý se vyskytují zbytky starých staveb, fresky a jiné památky.

Na jih od nynějšího města za řekou leží vrch úplně lesem zarostlý; ze všech domův na stranu tu obrácených hledíš do korun stromových, které se zdají býti tak blízko, jako bys rukou mohl k nim dosáhnouti. Místo to od středního věku do dnešního dne slove *Sveta Gora*. Jeden z posledních starobulharských spisovatelův, onen Grigorij Camblak († 1419), rodilý ze samého Trnova, hájům těmto věnoval popis docela básnicky nadšený: „U města Trnovského je místo, řekou jen oddělené, zjevné vůkol a travou porostlé, stékajícími vodami hojně ovlažované, oči již před okusením občerstvujíc vod příjemností, stromovím posázené, všelikých plodin i květův rozmanitosti plné a lesem převýšené hustým i prostranným." Stál zde klášter matky boží, a na každoroční pouti k němu, ku které se obyvatelé městští i okolní scházeli i s rodinami, nevázané veselí nabývalo takových rozměrův, že poslední patriarcha Trnovský Euthymij za slušné uznal svátek ten zrušiti.[1]) Ještě v 17 století turecký zeměpisec Hadži Chalfa zná Svetu Goru s lesem, jehož stromy nebývají prý káceny, aby dobytek tam nalézal stínu a potravy.

Na jih pak, na cestě Gabrovské, prostírá se za městem zmíněná již nahoře malá rovinka, řečená *Marnópolc* čili *Mornópole*, původně „Mariino pole" dle nějakého kláštera, teď zaniklého. Nyní je zde malá ves a rozličné závody průmyslové, lihovar, parní mlýn a přádelna na hedbáví, jehož hojně se vyrábí po vsech a něco i v městě.

Celé okolí za středověku plno bylo malých klášterův, které většinou trvají až podnes, ale nyní nadobro jsou zbaveny svých dávných listin a rukopisův. Jeden byl zajisté na jih na cestě Gabrovské v horním průchodu z kotliny ven, v onom „ústí"; čtemeť v jednom evangeliu Rylského kláštera poznámku, že rukopis psán byl l. 1364 „v městě Usty

[1]) Camblakův život Euthymia, vydaný v Glasniku 31, 277. Tam prý „vsjakoja nečistoty dějstvovachu, městopoloženiju i pustotě bludnych stremleniju ugoždajuštu." O sv. Theodosiu Trnovském v 14. století čteme v rukopisném životopise jeho (v Rylském klášteře), že některý čas žil v mládí svém u Trnova v klášteře matky boží, který se jmenoval „obyčejným nazváním" i *Sveta Gora*.

pri Trnově gradě.“ [1]) Dva kláštery, sv. Trojice a sv. Preobraženije, leží v nevyrovnané čarovné poloze vysoko na lesnatých stráních v prosmyku, kterým Jantra odtéká na sever od Trnova do roviny; viditelny jsou i z města samého. V nich nalézají se listiny valaských knížat z minulého století, jakéž i jinde se naskytují po Srbsku i Bulharsku, neboť panovníci rumunští po pádu říší Balkánských zdědili jakousi ochranu nad kláštery na poloostrově. Jeden z nejlepších znatelův starožitností bulharských, p. Petko Slavejkov, vypravoval mně, že před 40 lety v jednom z těch klášterů se spatřovaly fresky s podobiznami Alexandra caře a Šišmana caře, které nyní již zmizely. A Camblak píše, kterak Euthymij právě za oněch dvou posledních cařův se zabýval revisí staroslovanského překladu písem svatých u sv. Trojice v tichém místě řečeném *Pera* (*πέραν* naproti, za řekou) u Trnova, tedy patrně v onom klášteře sv. Trojice mezi lupenatým stromovím vysoko nad hladinou Jantry.

(Dokončení.)

Otázka Rěcká.

Podává

B. Popelka.

Kdo jen poněkud sleduje snahy politiků maďarských, nemůže nepozorovati, že směřují k jednomu pevně stanovenému cíli: celé království chorvátsko-slavonské proměniti v maďarské županie. Odňavše Chorvátům úrodné Mezimuří uměli věc nalíčiti tak, že stali se faktickými čili skutečnými držiteli Rěky (Fiume) a stvořili nynější otázku Rěckou. Chorvátė spoléhajíce na polohu zeměpisnou, na poměry národnostní a na dějiny, dokazují, že právně Rěka jest bytnou částí trojjediného království chorvátsko-slavonsko-dalmatského; Maďaři naproti tomu tvrdí, že Rěka jest částí království uherského čili maďarskou. Chorvátė považujíce otázku tuto territoriálně ještě za nerozřešenou, praví, že „bezpříkladný požadavek Maďarů čelí proti přírodě, proti dějinám, že jest naprosto nepolitickým, žeť útokem na zdravý rozum poctivého Chorváta, útokem na ‚bratrský‘ spolek s Maďary,“ a vlastenské listy chorvátské upřímně želí toho, že se vůbec mluví o Rěcké otázce, dotýkajíce, že vznikla jedině převracováním a překrucováním pravdy, libovolným a sofistickým výkladem práv a onou surovou nabubřelostí, která neostýchá se veřejně hlásati: „Nedostanemeli Rěky po dobrém, vezmeme ji po zlém.“ Maďaři nic toho nedbajíce rozhodně tvrdí, že otázka Rěcká territoriálně už dávno jest rozřešena, a v tom smyslu že o ní nemůže býti ani řeči; mluvíli však se v Uhřích ještě o Rěcké otázce, že tím rozuměti sluší pouze konečné upravení záležitostí administrativních čili správních.

[1]) Zápiska jmenuje l. 6872 po stvoření světa, indikci 2. „pri blagověrněm cari Ioanně Alexandrě i carici jeho Theodorě novoprosvěštennėj.“ Vročení je důležité k chronologii bulharské.

Spor o Řěku trvá už po několik věků. Poněvadž letos má býti platně a navždy vyřízen, nebude od místa obšírněji poohlednouti se po vzniku a rozvoji „doktorské“ otázky této a nabyti náležitého světla o tom, komu Řěka náleží právem.

I.

Svobodné námořní a přístavní město Řěka, i s okolím zaujímajíc 19·6□ km. plochy, leží na severu zátoky Kvarnerské na úpatí kamenitého brda v těsném kamenitém údolí při ústí říčky Řěčiny (Fiumera). Záleží ze dvou měst, ze starého, které se rozkládá poněkud výše než novější a jest pamětihodno nepravidelnými, úzkými, klikatými uličkami, jako stará města vůbec a jihoevropská zvláště. Nové město arciť jest mnohem pěknější a nádhernější, má ulice široké a pěkně upravené s hezkými budovami, z nichž nad jiné zvláště vyniká městské divadlo a vojenská akademie. Nejpěknější ulice jest Corso tak řečené.

Z kostelů vytknouti sluší starožitný, mramorem zdobený chrám sv. Víta, patrona městského, po němž Řěka druhdy i městem Svatovítským nazývána. V městě přebývá Řěcký gubernátor a veliký župan. Z ústavů vzdělávacích a vyučovacích, mimo školy obecné, vzpomenouti dlužno školu námořnickou a vyšší gymnasium chorvátské a maďarské.

Jsouc městem námořním Řěka hledí sobě pilně průmyslu a vyniká rozsáhlým a čilým obchodem. Pověstna jest stará továrna na papír a na lučebniny, továrny na lana a plachty lodní a znamenitá loděnice. Přístavy jsou dva: nový pro lodi veliké, starý při ústí Řěčiny pro menší. Vedle Terstu Řěka jest nejpřednějším námořním městem v říši rakouskouherské a v zemích koruny uherské jest prvním.

Největší účast v obchodě Řěckém má ovšem Chorvátsko se Slavonií, Řěka jest tudíž v této příčině předkem odkázána na tyto země, zvláště co týče se spotřeby dříví. Vývozný obchod obilní jest slabý a mdlý od té doby, co všechny přístavy Středomořské a Jaderské zaplavovány jsou obilím ruským, jehož i Řěcké parní mlýny semelou ročně sílu velikou.

Cena veškerého zboží vyvezeného a dovezeného v letech 1842 až 1851 obnášela průměrně ročně asi 2,300.000 zl., v letech 1852 až 1862 však 11,400.000 zl., v letech 1863—65 jen asi 10,800.000 zl. Obchod Řěcký má citelnou ujmu od té doby, co dostavena železnice ze Siska do Zděného Mostu (Zidanmost, Steinbrück), neboť jí obrácena obchodní dráha do Terstu.

Město Řěcké s okolím či s okresem podle sčítání r. 1880 má 21.962 obyvatelův. V županii Řěcké, k níž Řěka město se nepočítá, podle sčítání r. 1869 bylo 100.549 obyv., většinou Chorvátů (90.000). Mimo tyto však dílem na Řěce, dílem na ostrovech Kvarnerských a dílem v Istrii přebývá nejméně 125.000 Chorvátů, tak že „maďarská“ Řěka ze všech stran obklopena jest živlem chorvátským a jím jest prosáknuta. Tato věc jakož i poloha zeměpisná Řěku přirozeně víže ke království chorvátskému, nikoliv k Uhrám, s nimiž nesouvisí nijak. Jakkoliv živel chorvátský na Řěce a v okolí převládá, přece poměry Řěcké ve příčině *národnosti chorvátské* jsou velmi neutěšeny. Živými

barvami je vylíčil na sněmě chorvátském dne 18. dubna t. r. Erazmo Barčić, zemský poslanec a Rěcký patricij, muž, který zná život rodného města svého důkladně: „Bratří Maďaři dorozuměvše se s municipiem Rěckým a zneužívajíce moci o své ujmě uchvácené, usurpované, vedou na Rěce proti národnosti chorvátské litý boj, všemožných prostředkův užívajíce, aby ji potlačili a vykořenili. Chorvátům snášeti jest příkoří nesčíslná; ze všech stran jsou odstrkováni. Zastupitelstvo městské jest dílem maďarské, dílem vlaské. Chorvátské gymnasium Rěcké trpí se z milosti, a poněvadž mu nemohou škoditi jinak, městská rada s přivolením uherského ministerstva nařídila, že jinochové, kteří do něho chodí, nemají práva na stipendia, ač větší část stipendií těch založena byla pro bývalé gymnasium jesuitské, v jehož právní kontinuitě jest chorvátské gymnasium na Rěce, nikoliv nové maďarské. Rovněž upírá se stipendium oněm jinochům, kteří odhodlali se navštěvovati chorvátskou universitu Záhřebskou. Chorvátským profesorům gymnasijním, chorvátským úředníkům podžupanským, chorvátským obchodníkům už po dlouhá léta na Rěce přebývajícím upírá se aktivní i passivní právo při volbách do městského zastupitelstva, ale za to se udílí každému úředníku maďarskému na noc na Rěku zavítavšímu a každému cizinci. Mládež Rěcká vychovávána jest duchem Chorvátům nepřátelským. Školy městské jsou vlaské, státní dílem vlaské, dílem maďarské, jazyk chorvátský jest jim věcí neznámou. Za to na školách chorvátských v županii Rěcké jazyk vlaský jest předmětem povinným. Chorváté vyhlašováni jsou za barbary a nepřátele pokroku. ‚Morte ai Croati' — smrt Chorvátům, toť pokřik, jímž luza městská poštvaná úřednictvem municipálním o každé veřejné slavnosti pozdravuje národ chorvátský — národ svůj. Prapor chorvátský veřejně jest hanoben a před očima úřadů maďarských po ulicích městských beztrestně po blátě vláčen. Parolodní společnost Adria dostává ze společné státní pokladny 150.000 zl. roční subvence, na kterou Chorváté podle vyrovnání přispívají ročně 10.000 zl. Ale když Chorvát nebo Přímořan přijde na Rěku, okem žalostným patří, kterak na parolodích vlají prapory rakousko-uherské a Rěcké, kdežto po praporu království chorvátského slavného druhdy, ale nyní vinou vlastních synů potlačeného, není vidu ani slechu."

Nad Rěkou, na ohromných a strmých skalinách pnou se k nebesům trosky bývalého hradu Tersatského. Uměním lidským znamenitě jsa opevněn a od přírody jsa nepřístupným *Tersat* už za nejdávnějších časů měl do sebe v dějinách chorvátských důležitost nemalou. Již voje francké, které na Chorváty vyslal Karel nazvaný Veliký, zkusily pevnost a nedobytnost jeho, a markrabě Friaulský Erich, dav se v obléhání, zaplatil je životem (r. 799). Průběhem času pod hradem Tersatským vzniklo město, jemuž po tehdejší výslovnosti dáno jmeno *Rika*, t. j. Rěka, podle říčky Rěčiny. Tersat býval oblíbeným bydlištěm hrabat Veglijských z rodu Frankopanského, s nímž dějiny Rěcké po drahnou dobu souvisely velmi těsně. Král Béla III. daroval byl r. 1193 hrabatům Veglijským území *Modrušské*,[1]) k němuž později Ondřej II. r. 1223 ještě

[1]) Slavné druhdy město, nyní ves v okruží Ogulinském; krajina Modrušská bývala knížetstvím.

jim přidal kraj *Vinodolský*,[1]) následkem čehož panství hrabat Frankopanů rozšířeno bylo po celém přímoří a utvrdilo se, když Béla IV. r. 1260 jim darovací listiny a privilegia, vydaná od svých předchůdcův (Bély III. a Ondřeje II.) potvrdil. Z potvrzovací listiny Bély IV. jde na jevo, že s krajem Vinodolským Frankopanům připadla také Řěka. Než Řěka brzy potom stala se jablkem Eridiným, které míti domnívali se Frankopani, k němuž však právo vlastnili sobě páni Duinští. Již počátkem věku XIV. páni z Duina, nabyvše velikých statků v Istrii a kromě toho i Mošćenice a Kozlaku pod horou Monte Maggiore nedaleko Řěky, stali se držiteli tohoto města sobě nejspíš zastaveného. Panství Duinských na Řěce netrvalo dlouho, neboť r. 1338 Frankopani ji dostali zpět a drželi zase až do r. 1365, kdy ji smlouvou opět přepustili pánům Duinským a jich řádným mužským dědicům, veškerých práv na ni se vzdavše.[2])

Rod pánů Duinských po meči vymřel r. 1399 Ugolinem, jehož dcera provdána byla za Raimberta *z Walsee*. Páni z Walsee přišli do Rakous s Albrechtem I. (1298—1308) ze Šváb, kdež měli statky. Na dvoře vejvodů rakouských byli u veliké vážnosti. Smlouvou z r. 1361 mezi Menhartem IV., hrabětem Gorickým, a Rudolfem IV., arcivejvodou rakouským, Habsburkové dostali vrchní moc nad oněmi zeměmi,[3]) pročež arcivévoda Vilém po smrti Ugolina Duinského, pominuv právo hrabat Veglijských, propůjčil komorníku svému Rudolfu z Walsce znak pánů Duinských s veškerými právy a výsadami se zámkem Duinským; bratru jeho pak Raimbertovi, zeti Ugolinovu, daroval Řěku, Castui, Veprinac a Mošćenici, t. j. přímoří z této strany vrchu Monte Maggiore.

S Řěkou tehdy byly spojeny také nejbližší osady, ležící na přímořském Krasu.

Wolfgang z Walsee, pán na Řěce, r. 1465 učinil s císařem Fridrichem smlouvu (obnov. r. 1471), kterou mu odstoupil Řěku s Castuí, Veprincem, Labincem, Arnbergem a Adelsbergem. Zmínili jsme se, že právo hrabat Frankopanův již r. 1399 bylo pominuto proti smlouvě mezi Veglijskými a Duinskými, kteráž měla míti platnost, pokud by žil rod pánů Duinských. Když pak Duinští po meči vymřeli, Řěka měla připadnouti Frankopanům z Veglie zpět. Zdá se, že Frankopani tehdy hájili práva svého skutečně, ale jednak následkem bouřlivých časů, které nastaly v Uhřích za vlády Sigmundovy, jednak ustavičnými krvavými válkami tureckými jsouce vysíleni a slabi, nemohli spravedlivému požadavku svému zjednati platnosti ani důrazu, pročež páni z Walsee zůstali v držení města Řěckého bez překážky.

Smlouvou mezi Fridrichem císařem a Wolfgangem z Walsee právo Frankopanské po druhé jest porušeno. Dílem tedy proto, jednak zase následkem sporů mezi Fridrichem a Matiášem Korvínem, Frankopani zapletli se do války s císařem, stranice Korvínovi. Fridrich v té válce dobyl sice hradu Tersatského, ale Maxmilián vrátil jej r. 1492 králi Vladislavovi II. a ten odevzdal jej Frankopanům. Tak tedy Frankopani po drahné době zase byli skutečnými držiteli zámku, ale Řěka

[1]) Vinodol prostírá se mezi přístavním městečkem Kraljevicí a Novým.
[2]) Fiume gegenüber v. Kroatien von dr. Franz Rački. Str. 3.
[3]) Řěka byla lénem hrabství Gorického.

zůstávala napořád v moci arciknížat rakouských. Jen krátkou dobu, v letech 1508—1511, vládu nad Rěkou provozovali Benátčané, zmocnivše se jí, když r. 1508 mezi republikou sv. Marka a císařem vypukla byla válka.

Věci dosud vytčené sluší míti na zřeteli k vůli srozumitelnosti. Neboť když později Uhři a Chorvátě žádali, aby Rěka byla přivtělena — tito k Chorvátsku, onino k Uhrám, — arciknížata rakouská jsouce skutečnými držiteli Rěky odvolávali se na smlouvy z l. 1361 a 1465 (1471), odvozujíce a dokazujíce z nich právo své.

Za panství rakouského, jež od r. 1510 nepřetržitě trvalo až do léta 1776, Rěka spravována byla podle městského statutu vydaného od Ferdinanda I. a jen v některých částech (v záležitostech trestních) Josefem I. a Karlem VI. pozměněného. Nenáležíc ani ke Krajině ani k Istrii — jak tvrzeno bylo později — Rěka s okolím byla zvláštním municipiem, obcí sama pro sebe.[1])

Náměstkem královským byl královský hejtman, jehož jmenoval panovník. Nastupuje úřad hejtman skládal přísahu ve chrámě Svatovítském u přítomnosti městských soudcův a rad toho smyslu, že jmenem J. M. krále všechna ustanovení, zřízení, práva i privilegia městská zachovávati a jich hájiti bude; že nestranně, nehledě na osobu, souditi bude a soudcům městským, kdykoliv konati budou spravedlnost, překážek činiti nebude aniž měniti rozsudek jejich, pokud nebude proti statutu městskému. Hejtmanu tedy svěřen byl vrchní dozor nade vším, co v městě se dálo. S králem hejtman stýkal se prostřednictvím gubernia dolnorakouského ve Štyrském Hradci.

Obyvatelé Rěčtí byli buď měšťané nebo patriciové. Tito byli zároveň šlechtou městskou. Členové městské rady bráni byli jenom z patriciův, a pouze tehdy přibíráni byli také měšťané, jestliže počet městských rádcův (50) nemohl býti doplněn z patriciů. Všichni členové dohromady činili radu větší; rada menší záležela z 25 členů. V čele městské rady stáli dva soudcové, správcové, kteří se každoročně střídali, jako druhdy konsulové římští. Prvního správního soudce jmenoval hejtman; druhý volen byl od městské rady. Obojí rada, větší i menší, spravovala veřejné záležitosti politické, hospodářské a obchodní pod předsednictvím a vedením hejtmanovým podle statutu městského.

V záležitostech soudních, občanských i trestních rozhodoval vicarius čili náměstek hejtmanův. Vicarius nejdříve býval jmenován od krále, později volen od městské rady. Však záležitosti méně důležité, jako nájemní, čeledínské atd. rozhodovali soudcové městští. Spory bezodkladné vyřizoval hejtman. Změna ve vnitřní správě nastala, když císař Karel VI. dne 2. června 1717 jmenoval byl Terst a Rěku *svobodnými městy přístavními* a jim tuto svobodu dvorními dekrety r. 1719 (15. března), r. 1725 ($^{19}/_{12}$), r. 1729 ($^{31}/_{8}$) a konečně r. 1730 byl zaručil. Záležitosti obchodní do té doby, jak zmíněno, spravovala městská rada za předsednictví hejtmanova; tehdy však záležitosti obchodní vyňaty byly z pravomocnosti rady městské a přenešeny na obchodní soud, nově zřízený. Ten měl dvě instance, první a druhou, a

[1]) Magnifica communitas terrae Fluminensis S. Viti, Rački, Fiume atd. str. 7 a sld.

rozhodoval o věcech obchodních a směnečních podle statutu městského z r. 1722 ($^{20}/_{5}$). Zároveň pak hejtman i městská rada Rěcká stali se závislými na vládě zemí vnitrorakouských ve Štyrském Hradci, a ustanoveno, aby všechny tak říkajíc městské záležitosti vyřizovány byly v radě větší.

Značnější ještě změna stala se r. 1754, když císařovna Marie Terezie zřídila ve Vídni zvláštní úřad obchodní, dvorní kommerciální radu, jíž podřídila celé Přímoří s městy Terstem, Rěkou, Senjem a Bagem. Přímoří od té pokládáno bylo za zvláštní provincii, pro niž v Terstě ustanoven byl vlastní úřad, závislý na dvorní radě kommerciální, totiž „vrchní obchodní intendance.“ Pod správu obchodní intendance náležela také Rěka. Předseda intendanční byl zároveň Rěckým hejtmanem a nemoha býti na Rěce sám, zastáván byl náměstkem. Náměstek s radou sobě ustanovenou tvořil c. k. správní úřad hejtmanský, k jehož pravomoci náležely po výtce záležitosti obchodní a plavební. Účinek změn těchto byl ten, že politická správa přešla do rukou správního úřadu hejtmanského, který prostřednictvím Terstské intendance závisel na dvorní radě kommerciální ve Vídni.

Ve přech občanských bylo odvolání od městského vikariátu ke guberniu ve Štyrském Hradci a odtud k soudcovskému sboru či kollegiu ve Vídni; v záležitostech obchodních mohl se odvolati od obchodního soudu první instance na Rěce ke druhé instanci v Terstě, odtud ke guberniu Štyrskohradeckému a k nejvyššímu soudnímu dvoru Vídenskému. Rěcký úřad zdravotnický zorganisován roku 1755 a podřízen zdravotnímu úřadu Terstskému. Nadace a záležitosti veřejné bezpečnosti se týkající řízeny byly nikoliv od rady městské, nýbrž také od správního úřadu hejtmanského. Byla tedy míra municipální samosprávy Rěcké praskrovna; týkala se jen předmětů ryze vnitřních, municipálních. Úzký kruh působnosti městské rady Rěcké však od r. 1754 napořád ještě byl zužován; všecky důležitější záležitosti byly v rukou náměstka hejtmanského a vyřizovány dílem v Terstě, dílem v Hradci a ve Vídni.

Za vlády rakouské Rěka nadána byla mnohými výsadami. „R. 1776 napočítáno 4515 duší ve městě a 617 v okolí, celkem 5132 duší. Z těch bylo kněží 61 světských a 53 řeholních, velkoobchodníků 16, menších kupců 52, kterým koncesi až do r. 1752 udílela městská rada, potom obchodní a směneční soud. — Podle průměrného počtu za posledních let vlády rakouské (1770—1775) důchodové města Rěky s okolím tito byli: u společné obchodní a stavební pokladny 2890 zl. $46^1/_2$ kr., u městské pokladny 7812 zl. 57 kr., u policejní 11 zl. 46 kr., u zdravotnické 722 zl. 33 kr., tedy celkem 11.448 zl. $2^1/_2$ kr. Výdaje páčily se ročně průměrně na 17.153 zl. 36 kr., schodek býval uhrazován z pokladny kamerální. Nejvíce vytěženo z poplatků celních, totiž 8765 zl. $26^1/_4$ kr. ročně; clo z vína r. 1775 vyneslo jen 79 zl. 36 kr., poněvadž měšťanstvo bylo od něho osvobozeno. Masný krejcar vynesl r. 1775 mnohem více, totiž 6173 zl. $43^3/_4$ kr. Největší příjmy město vážilo z poplatků převozních, dokud na Rěčině nebylo mostu — když most byl vystavěn, plynulo mostné do obchodní pokladny, — dále z poplatků za propůjčování práva měšťanského i obchodního, z poplatků z vína, peněžitých pokut atd.

S podivením jest, jak četno bylo úřednictvo v tomto malém městě a v jeho okolí. Rakouská byrokracie zaplavila tak říkajíc tuto „magnificam communitatem“ a strávila veškery její důchody. Pouze hejtmanský úřad správní bral ročně 6332 zlatých z obchodní pokladny; náměstek hejtmanský dostával 2200 zl., z čehož 200 zl. z městské pokladny. Přísedící či assessorové byli čtyři; dva dostávali po 400 zl., dva po 25 zl.; dále aktuar a pokladník, každý po 450 zl., dva kancelisté, přístavní kapitán s 200 zl. atd. Ještě četnější bylo úřednictvo městské: vikář (s 315 zl. 20 kr.), dva soudcové (s 75 zl. 33 kr.), pokladník (s 113 zl. 90 kr.), tajemník (90 zl. 40 kr.), kancelista (35 zl. 8 kr.), městský fysik (500 zl.), dva ranhojiči (200 a 185 zl.) atd. Úřad policejní a zdravotnický mimo to měl ještě své vlastní úřednictvo, Všechny tyto úřady s výjimkami nepatrnými zastávali patriciové Rěčtí. Ve městě tak malém tolik placených míst, jaká to nezapomenutelná blaženost!“[1])

Mimo Rěku náležela, jak už dotčeno, pod moc vrchní obchodní intendance také ona část chorvátského přímoří, kterou druhdy držívali hrabata Frankopanští. Sluší ještě připomenouti, že území toto v záležitostech politických bylo podřízeno jistou měrou županu Záhřebskému a byl pro ně ustanoven zvláštní županský sudí. Ale tamní úředníci Terstské intendance málo dbali práv a zákonů království chorvátského, z čehož vznikaly časté žaloby a třenice.

„Tento poměr, ve kterém průběhem času ocitla se netoliko Rěka, nýbrž i ostatní přímoří chorvátské, nikterak nesouhlasil s právy a zákony ústavy uhersko-chorvátské. To cítili velmi dobře stavové chorvátští, to uznala také koruna. Císařovna Marie Terezie zavázala se již na korunovačním sněmě (1741), že odloučené části sloučí opět co nejdříve s královstvími a zeměmi koruny uherské. Skutečně pak připojila dolní Slavonii ke království chorvátsko-dalmatskému (1741) a r. 1750 dekretem ujistila stavy, že také chorvátské přímoří s ním brzy sloučí.“

Stavové chorvátsko-slavonští skrze své vyslance na sněmě uherském r. 1764/5 žádali, aby z přímořských krajů zřízena byla županie Vinodolská, opřevše se názvu: „rakouské přímoří.“ Na sněmě r. 1770 stěžovali sobě do měst Senje a Nového, že pořád ještě neuznávají úřadů chorvátských. Jak viděti, Chorváté nikdy nevzdávali se práva ke krajům přímořským ani k Rěce, ani koruna jim práva toho neupírala, avšak teprv r. 1776 učinila požadavkům stavů chorvátských zadost.

II.

Z četných reforem a změn, které císařovna Marie Terezie za posledních let své vlády provedla, bylo také, když zrušena byla dvorní kommerční rada, že záležitosti obchodní v dědičných zemích přešly do správy úřadů politických, jichž vrchní řízení svěřeno bylo spojené *česko-rakouské dvorní kanceláři.* Tím činem provinciální úřad obchodní čili intendance Terstská byla zbytečna. Šlo pak o to, co státi se má s „rakouským“ přímořím, které bylo intendanci Terstské podřízeno.

[1]) V. Fiume etc. str. 13 a sl.

Otázka tato rozřešena byla tím, že r. 1776 všecko přímoří rozděleno na tři části. Pro část přímoří, které slulo „rakouským“ v užším slova smyslu, zřízeno bylo gubernium Terstské, jemuž připadla úloha bývalé intendance. V čele nového úřadu toho stál hrabě Karel Zinzendorf. Jiná část přímoří, která totiž prostírala se mezi městy Senjem a Bagem, přidělena jest vojenské hranici a generálnímu velitelstvu Karloveckému. Zbývala ještě Rěka. Jak naloženo bylo s tímto městem, o tom poučuje nás reskript císařovny Marie Terezie ze dne 14. února r. 1776; tam čteme: „. . . poněvadž dvorní kommerční rada sloučena jest s česko-rakouskou dvorní kanceláří, aby *pobřežní město Rěka s okolím bylo přivtěleno ke království chorvátskému; že tudíž příště pouze uherská dvorní kancelář prostřednictvím královské chorvátské náměstnické rady nad ním bdíti a je spravovati má.*“ [1])

Nařízení toto arciť nemohlo býti uskutečněno hned, bylo třeba jednak slušný míti zřetel k dosavadním zájmům, jednak přechod ze starého stavu do nového vhodnými prostředky usnadniti. Uplynulo tedy několik měsíců, než mohla Rěka odevzdána býti úřadům chorvátským.

Aby nastávající proměnou nevzaly škody dědičné země rakouské, z jichž svazku Rěka měla vystoupiti, na druhé straně pak aby náležitě šetřeno bylo obchodních zájmů jak zemí koruny uherské vůbec, tak města Rěckého zvláště — za tím účelem sestavena byla ve Vídni smíšená komise, která měla odpověděti na tyto otázky: V jakém poměru býti má Rěka, Senj a ostatní přímoří, které se má odstoupiti, ve příčině celních a regalistických, komory se týkajících záležitostí? Jakou působnost a jaké povinnosti mají míti tamní úřadové správní? Jakou náhradu vezme komora a banka?

V čelo komise postaven byl předseda c. k. dvorní komory, hrabě Kolovrat. Komise vedla zvláštní protokol. Porady její trvaly několik měsíců. Teprve v srpnu r. 1776 císařovna prostřednictvím uherské dvorní kanceláře vydala nejvyššímu zemskému úřadu chorvátskému, t. j. c. k. uhersko-chorvátské náměstnické radě, obšírný reskript, jímž oznamuje netoliko, že Rěka má býti ke království přivtělena, nýbrž i spůsob ustanovila, jakým přivtělení provesti sluší. Dotyčný odstavec zní: „. . . ustanovili jsme . . . aby *město Rěka s přístavem jakož i statky Bakarské, pokud* (z Karlovce jdouc na Rěku) *na pravo od silnice Karlovy leží, a mimo to město Karlovac . . . ke království chorvátskému bezprostředně bylo přivtěleno*, však Bakar a Bakarici a Porto Ré, které na levo od silnice Karlovy leží, že Vojenské Hranici ponechati dlužno; dále, *aby z území, které má býti přivtěleno, zřízena byla nová županie ve všem, jak ostatní županie, král. chorvátské náměstnické radě podrobená a její pravomoci podřízená.*“

Týmž reskriptem hrabě Josef Majláth Székhely jmenován byl Rěckým guvernérem a zároveň velikým županem této nové županie, která slouti měla *županií Severinskou.* Guvernéru Rěckému přiřčena byla táž působnost a táž práva, jakých užíval gubernátor Terstský.

Z rukou komisařů česko-rakouské dvorní kanceláře, jíž po zrušení dvorní kommerční rady Rěka zatímně byla podřízena, Přímoří

[1]) V. Fiume atd. str. 17.

s Rěkou převzíti měli radové kr. chor.-slav. náméstnické rady, hrabě Štěpán Niczky a Mikuláš Škrlec, byvše od císařovny k tomu ustanoveni. Kromě toho bylo nařízeno, aby skutek tento děl se za přítomnosti guvernéra Majlátha, jenž byl zároveň zástupcem král. uherské dvorní komory. O čase, kdy vše to státi se má, bylo umluviti se společně komisařům, guvernéru Rěckému a chorvátské radě náméstnické![1])

Slavnostní odevzdání Rěky úřadům chorvátským, po některých ještě o to domluvách a representacích náměstnické rady chorvátské k císařovně, uskutečněno bylo konečně přece dne 20. října 1776. I netřeba dotýkati, že Rěčané, kteří ještě před půlrokem se báli, aby zase neupadli do starého poddanství, tuto událost uvítali s radostí velikou a nelíčenou. Zároveň nezapomínali výhod a prospěchu svého. Brzy potom zajisté městská rada Rěcká odevzdala komisi uhersko-chorvátské stručné memorandum, v němž obsaženy byly tužby a přání obyvatelstva Rěckého. Hlavní smysl pamětního spisu jest asi tento: 1. aby Rěka, jakož do těch časů, nebyla k žádné provincii přivtělena aniž sloučena, i příště ke sv. koruně uherské jen tak byla přivtělena a s ní spojena, jako všecky ostatní části k Uhrám náležící; 2. aby novým kr. dekretem potvrzeny byly všeliké zákony a statuty dané městu od Ferdinanda I. a jeho nástupcův, jakož i jiné výsady, vyjmouc ony, které by dle okolností a potřeby změniti bylo; 3. aby pozemky a městský majetek i příště osvobozeny byly od všelikých daní a poplatků vyjmouc desátek, který bývá pravidelně odváděn králi; 4. aby městská rada a městský úřad i příště za předsednictví hejtmanova důchody městské spravovaly; 5. konečně, aby městským patriciům a šlechticům udělena byla táž práva i praerogativa, jakých užívá šlechta uherská. Ostatně městská rada si ještě vyhradila, že se obrátí zvláštní representací k J. M. císařové.

To byl první úřední styk městské rady Rěcké s komisí chorvátsko-uherskou. Mezi tím, co tato komise pracovala o tvorbě nové županie Severinské, počato s organisací Rěckou. Guvernér Majláth vypracoval podrobný návrh ve příčině obecní správy, záležitostí obchodních a soudních. Návrh Majláthův přijat byl téměř beze změny, ba císařovna Marie Terezie v reskriptě ze dne 29. srpna 1777 užila i vlastních slov Majláthových. Reskriptem zmíněným stanoven byl běh apelační a nařízeno: „Aby obnoven byl právní běh ve příčině apelačních pří z Rěky přicházejících, a aby Rěka, která byvši s královstvím chorvátským bezprostředně sloučena vstoupila ve svazek Našich uherských dědičných království, určitým způsobem byla konstituována, dále hledíc k tomu, že také podle zákonů království uherského Milosti Naší přísluší stanoviti soudy ve případech, pro které soudcové ani soudové naznačeni nejsou, vidělo se Nám ve příčině apelatorních civilních pří z Rěky nařiditi: aby apelace ze všech takových pří dála se od soudu městských soudců k městské radě, kteráž, aby úplný byl soudní dvůr, sestávejž mimo z guvernéra jako předsedy, nebo kapitána nebo jeho náměstka nebo náhradníka, potom z tajemníka a městského písaře ještě nejméně z desíti přísedících; od tohoto soudu nebudiž apelováno

[1]) V. Fiume etc. str. 28.

k dalšímu soudu městského hejtmanství, nepřesahujeli věc, o kterou je spor, cenu 1000 zl., pakli přesahuje, dovoleno jest apelovati k tabuli bánské atd. k Naší tabuli královské a septemvirální." — Jiným reskriptem (ze dne 5. září 1777) systemisován stav úřednictva a působnost Řěckého gubernia. Gubernium záleželo ze tří odborů čili sekcí, totiž z odboru politického, v jehož čele stál guvernér (s ročním služným 6000 zl.). Ostatní úředníci byli: náměstek guvernérův (1700 zl.), dva tajemníci (po 600 zl.), registrátor a expeditor (po 500 zl.), tři kancelisté a sluha úřední; z odboru právního čili druhé instance soudní u věcech obchodních a směnečních, jenž zároveň byl „judicium delegatum in causis extraordinariis." Předsedou byl guvernér; mimo něho ještě čtyři přísedící. Službu aktuarskou zastával tajemník guberniální. Třetí konečně odbor, totiž zdravotnický, spravován byl guvernérem jako předsedou, a dále záležel ze soudního adjunkta, jenž byl zároveň předsedovým zastupitelem, ze tří proveditorů, z notáře, podnotáře, představeného nemocnice, z dohlížitele, lékaře, kaplana atd. Správa guberniální celá vyžadovala ročně 30.000 zl., jež vypláceny byly z pokladny kamerální dotud, dokud by obchodní pokladna Řěcká sama je nemohla vypláceti.[1] Po některých ještě dodatečných změnách městská rada Řěcká předložila jménem veškerého města kr. chorvátské náměstnické radě zvláštní representaci, jíž netoliko oznamovala, že rozkaz císařovnin, aby správa Řěky svěřena byla úřadům chorvátským, v radě městské přečtěn jest a prohlášen, nýbrž vyjadřovala také radost z toho, že Řěka vstoupila v úvazek s Chorvátskem.

Tímto spůsobem Řěka dne 4. listopadu r. 1777 vstoupila také formálně do svazku s královstvím chorvátským, stavši se „integrující" čili bytnou částí nejen trojjednoho království nýbrž i nově zřízené županie Severinské, jejíž hranice zatím už byly určeny. Že Řěka skutečně byla dílem županie řečené, poznati lze odtud, že netoliko poslala své zástupce na první kongregaci čili valnou hromadu županie Severinské do Mrkopálje, ale že i v Řěce podobné hromady odbývány. Nejkrajnější body na obvodě županie Severinské byla města Karlovac a Řěka. Na jedné straně mezila s řekou Kupou a vojvodstvím krajinským, na druhé ohraničena mořem a Vojenskou Hranicí. Rozdělena jsouc na dva kraje (processus), Kupský a přímořský, měla dva civilní kapitaneaty, Bakarský a Řěcký, podřízené velikému županu, který zároveň zastával úřad Řěckého guvernéra.

V příčině požadavků a přání městské rady Řěcké zatím doplněných a zvláštní representací panovnici předložených učiněno rozhodnutí (ze dne 23. dubna 1779), z něhož nejhlavnější věci tuto uvádíme, poněvadž z něho Maďaři vykrucují smysl, jako by město Řěcké s přístavem jako zvláštní, oddělené těleso bylo přivtěleno bývalo k Uhrám. Zní: „Maria Teresia etc.... Na některé odstavce kom. protokolu s některými poznámkami od Vašich Věrností sem nejpokorněji předloženého ve příčině vniterního zřízení měst a obcí obchodních Řěky a Bakru, kdyžtě tento protokol zde zevrubně byl uvážen a Naše Milost o tom předmětě náležitě byla zpravena, potvrzujíce vzhledem k ostatním odstavcům návrhy komise, milostivé dáváme rozhodnutí . . . *aby město*

[1]) Fiume etc. str. 42 a 43.

Rěka s okolím i nadále tak říkajíc za oddělené ke korunč uherské připojené tělo bylo považováno, aniž aby s druhým okresem Bakarským, který hned od prvopočátku ke království chorvátskému náleží, nějakým způsobem bylo zaměňováno. . . . Pro každé z nich také zvláštní privilegia Věrnostem Vašim, souhlasící s udělenou posud milostivou resolucí Naší . . . co nejdříve budou vydána.[1])

Tato zvláštní privilegia obsažena jsou v diplomech, které císařovna Marie Terezie vydala městům Rěce a Bakru téhož dne, kdy učinila rozhodnutí právě uvedené (23. dubna 1779). Poněvadž ostatní věci nenáleží těsně k našemu předmětu, uvádíme jen tato slova: „Ad cujus benignae intentionis Nostrae effectum eo securius certiusve obtinendum benigne insuper annuimus, ut: *primo urbs haec commercialis Fluminensis sancti Viti cum districtu suo, tamquam separatum sacrae regni Hungariae coronae adnexum corpus porro quoque consideretur, atque ita in omnibus tractetur, neque cum alio Baccarano, velut ad regnum Croatiae ab incunabulis ipsis pertinente districtu ulla ratione commisceatur.*“[2])

Maďaři, vykládajíce smysl obou těchto citovaných míst, zvláště pak místa uvedeného z reskriptu jen *slovně*, nikoliv *logicky*, tvrdí, že diplomem Rěckým a císařským reskriptem 23. dubna r. 1779 zrušena jsou *všechna dřívější nařízení a ustanovení* (z r. 1776, 1777 a 1778), kterými státoprávní poměr města Rěky ke království chorvátskému, jeho politickým a soudním úřadům jakož i k županii Severinské byl určen. Ze slov položených v reskriptě „tamquam separatum *regni* Hungariae adnexum corpus,“ berouce je sama o sobě, vyvozují, že Rěka připojena byla bezprostředně k Uhrám, nikoliv k Chorvátsku, neboť prý v diplomě o Chorvátsku není řeči. Ale všimnemeli si slov Rěckého diplomu, *téhož dne* ještě vydaného jako zmíněný reskript, porozumíme, kterak dlužno rozuměti větě: tamquam separatum regni Hungariae adnexum corpus! V diplomě totiž, který užívá tak říkajíc týchž výrazův a slov, která čteme v reskriptě, praví se docela jasně: „tamquam separatum *sacrae* regni Hungariae *coronae* adnexum corpus,“ z čehož patrno, že slova regnum a sacra corona jsou souznačna, že tedy regnum v reskriptě znamená tolik, co koruna, t. j. souhrnnost království a zemí koruny uherské, proto jsme regnum také tamo přeložili slovem koruna. Ostatně regnum té doby *častěji* značí totéž, co jinde řečeno slovem corona.[3])

---

[1]) „. . . ut urbs Fluminensis cum districtu suo tamquam separatum *regni* Hungariae adnexum corpus porro quoque tractetur, neque cum alio Buccarensi, velut ad regnum Croatiae ab ipsis incunabulis pertinente districtu ulla ratione confundatur . . . Pro quarum utraque . . . specialia quoque privilegia fidelitatibus vestris *juxta impertitam eatenus benignam resolutionem nostram* proximius expedientur.“ (Rescr. Mar. Ther. emanatum ad r. consilium croaticum de regulatione interni status urb. Fl. et Buc.)

[2]) „Aby tento milostivý úmysl Náš (zvelebení města i obchodu) tím bezpečněji čili jistěji uskutečněn byl, mimo to (ještě) přivolujeme, aby: za první toto obchodní město Rěcké sv. Víta s okresem tak říkajíc za zvláštní oddělené, k sv. koruně království Uherského připojené tělo bylo považováno a vůbec tak bylo pokládáno, aniž aby nějakým způsobem zaměňováno bylo s druhým okresem Bakarským, který od prvopočátku ke království chorvátskému náleží.“ (Diploma Mariae Theresiae dto. 23. apr. 1779 urbi Fluminensi. Rački, Fiume etc. LIV.)

[3]) Více o tom pověděno v citované knize dr. Račkého str. 67.

Co týká se námitky druhé, jest pravda, že v úvodu zmíněného diplomu jest řeč jediné *o království uherském a jeho částech*, a kdežto v protokole upravovací komise jakož i v nařízeních vydaných od kr. chorvátské náměstnické rady, *na nichž spočívá nejvyšší rozhodnutí* ze dne 23. dubna 1779, výslovně čteme: „*Adnexa* de clementia suae sacrae caes. reg. et apost. majestatis *regno Croatiae per consequens sacrae regni Hungariae coronae urbe, portuque Fluminensi*,“ [1]) kdežto tedy mluví se o *prostředním* (per consequens) připojení Rěky ke království uherskému, v diplomě nicméně nalézáme jen slova: „*urbe quoque hac portuque Fluminensi eidem (regno Hungariae) in singularem benevolentiae et clementiae nostrae tesseram incorporatis* . . .“ [2]) která nasvědčují tomu, že by Rěka skutečně ke království uherskému *bezprostředně* byla připojena bývala. A tohoto smyslu se drží vykladači maďarští, nemajíce zřetele k dokumentům jiným. Ale výklad, jako by totiž Rěka *bezprostředně* k Uhrám byla přivtělena bývala, vidí se býti nuceným a hledaným. Neboť diplom Rěcký má zřídlo své v reskriptě téhož dne vydaném a reskriptem tímto učiněna byla nařízení, která bezprostředné spojení Rěky s královstvím chorvátským předpokládají. Kromě toho však diplomem nic nebylo změněno hledíc ke státoprávním poměrům Rěckým, nýbrž naopak nařízeno, aby týž poměr i *nadále* trval, v jakém Rěka do toho času byla, totiž neodvislá od Bakru. Jiného smyslu slova „porro quoque“ (i nadále) míti nemohou.[3])

Ze všeho, co dosud pověděno, jde na jevo, že Rěka ovšem přivtělena byla k Uhrám, ale nikoliv bezprostředně, nýbrž prostřednictvím Chorvátska, což konečně nade vši pochybnost dokazují slova král. reskriptu ze 24. srpna 1777: „postquam urbs Fluminensis *per sui regno Croatiae immediatam incorporationem nexum nostrorum regnorum haereditariorum hungaricorum ingressa est* . . .“ a dále, že slova: „separatum corpus“ značí sice oddělené, t. j. samostatné tělo, ale nehledíc k Uhrám ani k Chorvátsku, nýbrž k Bakru — jenž nadán byl týmiž co Rěka výsadami — a ke král. uhersko-chorvátským svobodným městům a okresům.[4])

Brzy potom, co obě tyto důležité listiny byly vydány, t. j. 30. července r. 1779, přestala kr. chorvátská náměstnická rada úřadovati de jure a nedlouho později také de facto. Tehdy správa záležitostí Rěckých svěřena kr. náměstnické radě uherské, čímž pouto mezi Uhrami a Rěkou se valně utužilo. Ale předem sluší podotknouti s důrazem, že *toto pouto nebylo povahy státoprávní, nýbrž jen administrativní*, a vztahovalo se netoliko na Rěku, nýbrž právě tak i na Chorvátsko a Slavonii.

(Dokončení.)

---

[1]) Připojivši z milosti Svého sv. c. k. apošt. Veličenstva město a přístav Rěku ke království chorvátskému, následkem toho (tedy) ke sv. koruně království uherského, J. V. ráčila . . . milostivě nařídití etc. (Exhibitum com. reg. Consilio croat. prot. circa regul. etc. 18. srpna 1778).

[2]) . . . také město toto s přístavem Rěckým k témuž (království uherskému) na zvláštní znamení dobrotivosti a milosti Naší přivtělivše . . . ustanovili jsme etc. (dipl. Flum.).

[3]) Cf. Rački, op. cit. p. 67 et sq.

[4]) Op. cit. str. 70.

Anna Manetínská Kolárová.

Podává
setník prof. Ferd. Čenský.

Doby let dvacátých a třicátých byly nejtrudnější dobou našeho divadla. *Našeho* divadla? Ač zdali jsme směli *svým* divadlem nazývati ta nedělní odpolední představení, jež tehda každoročně od počátku měsíce října až do konce měsíce dubna jaksi v podruží živlu německého a z blahosklonné milosti, ale jen za tou příčinou se dávala, aby hojnou měrou plnila kasy divadelního ředitele, aniž by mu bylo u výběru dramatických kusův a při režii valně se namáhati.

Vmysleme se v duchu ve smutné ty doby počátkův našeho umění dramatického, tak asi do let 1832—1836. Při činohře a veselohře účinkovali téměř pouzí dilettanti, z hereček dámy Dýcová, Magdalena Forchheimová (později choť Tylova), dále Šimková, Stroblová a Štěpánková; z herců Chauer, Tomsa, Tyl, o něco později Krumlovský a Biel. Těm všem nedostalo se řádného platu ani haléře. Však páni divadelní ředitelé (byli toho času najednou tři) každému z těch herců na místě platu velikodušně dali — jedinou benefici ročně, to jest, divadelní ochotník český dostal po zaplacení režie polovici příjmu za představení kusu, jejž sobě buď sám byl zvolil, nebo jejž mu Štěpánek ze své vlastní nebo přeložené zásoby obligatorně byl vnutil. Bylali při takovém představení návštěva náhodou slabá, ubohý náš dramatický umělec musil se spokojiti několika zlatými za svou námahu a po celý příští rok bídně živořiti nebo sobě jakéhosi vedlejšího zaměstnání vyhledávati.[1])

K ochotníkům českým družili se ještě někteří, současně při německém divadle zaměstnaní a tam řádně placení herci, na př. Grabinger, Grau, Hametner, Ilner, Prokop, Svoboda, Šmiller, Strakatý, J. J. Kolár, z dám Hartmanová, Ilnerová (roz. Allramová), Rošrová, Šikanedrová a nejmladší z nich — *Anna Marta Manetínská,* o několik let později *první* naše tragédka, měli bychom však říci první naše umělkyně pro *všecky možné úlohy*, o jejímž životě a dramatickém působení, jsouce vrstevníky jejími, několika slovy se zmíniti chceme.

Anna Manetínská narodila se v Pešti roku 1817. Otec její, Jan Manetínský, býval za časů ředitele Liebicha ve druhém desetiletí našeho věku při divadle Pražském znamenitým zpěvákem a hercem německým. Z Prahy se odebral se svou chotí Ludmilou, dcerou dvorního varhanáře Josefa Rosta, do Pešti. Manetínský byl člověk dobrodružný, mysli nestálé a opustil již po třech letech choť i dítko. Proto opuštěná manželka se tříletou dceruškou roku 1820 odešla nazpět do Prahy ke svým rodičům. Jsouc velmi pečliva o vychování svého dítka, dala je k „andělským“ pannám na Malé Straně do učení.

Již toho času Anna Manetínská jevila neobyčejné vlohy herecké. Hrálať jako osmileté děvče dětské úlohy v divadle ochotnickém. Tu třeba připomenouti, že ve svém mládí byla pouhou Němkyní.

[1]) Jak vůbec známo, herec Kaška na př. krejčoval, Lapil řezničil atd.

Vidouc při své dceři i touhu i lásku k umění dramatickému, matka poprosila ředitele Štěpánka, aby patnáctiletou Annu přijal do sboru, což tento ochotně učinil, nedával jí však platu nižádného. Teprve když roku 1834 přišel do Prahy Stöger, Manetínská byla za herečku s platem velmi skrovným k německému divadlu engažována. Hrála úlohy jen podřízené, nicméně i v těch dávala na jevo neobyčejnou pilnost a svědomitost, a proto domlouvali někteří našinci, mezi těmi zvláště profesor Václav Svoboda, novému řediteli, aby přiměl nastávající umělkyni, by také působila při divadle českém. Stöger tomu přání vyhověl. Manetínská počala se přiučovati češtině a hráti české úlohy. Svou neunavenou pílí brzy předčila nade všecky své vrstevnice na českém jevišti a stala se miláčkem českého obecenstva, zvláště za časů těch, když zřízením zvláštního *českého* divadla roku 1842 v Růžové ulici pěkné naděje naší dramatické muse zkvétati počaly. Bohužel naši blazí snové tehdy potrvali jen dvě léta. Již roku 1844 loďka skrovné naší Thalie počala se na nejistých vlnách houpati, až konečně protivnými větry hnána zase ve starém přístavě — ve stavovském divadle do nedělního podruží přistála. I herci i my oblekli opět ten ošumělý kaftan starého návyku a těšívali jsme se po dvě hodiny přistřihanými, otřepanými a bůh ví odkud z ciziny sebranými obrázky, jimž se říkalo česká představení.[1])

Roku 1844 Manetínská zasnoubila se s J. J. Kolárem, známým hercem a spisovatelem českým.

Kolárová působila při divadle třicet let. Roku 1862 doprovázela svou dceru Augustu, proslulou svého času virtuosku na piano, do Paříže a brzy potom ochuravěla chorobou nervosní. Nemohouc dosíci zdraví dána do výslužby s platem dosti skrovným, jehož jí pensijní fond divadla německého poskytoval. Po trapné nemoci zemřela dne 10. července 1882 v Praze.

O Kolárové smíme bez rozpaků říci, že byla *první* u nás geniální herečkou, anaž za poměrů stávajících a to jinak neutěšených po-

[1]) Jenom na důkaz, jakého lákavého, ale při tom nemotorného materiálu se toho času v odpoledních představeních jako benefice herců užívalo, stůjtež zde z našich zápisků některé tituly kusův, jinde ovšem už dávno zapomenutých: Hodina z půlnoci nebo Pomsta lesního ducha, melodramatická hra, r. 1843 přeložená od J. Pečírky, ve prospěch Grauův; Sanice u železového mostu, fraška, téhož roku benefice Grabingrova; Ďáblův mlýn na Vídenské hoře, známý překlad německé hry. r. 1844 ve prospěch Hametnerův; Kouzelnice Lindana a copánkář nebo Rytíř Havran z Uhelného trhu, r. 1845 ve prospěch téhož herce; Duchové sedmi šedivých bratrů na besedě nebo Zbrojnoš, harfeník a sklepník, veliká komická báchorka z dávných časů, do češtiny uvedena od V. Filípka, r. 1845 ve prospěch Viléma Graua, a mnohé jiné, k těmto na vlas podobné. Byli to jmenovitě řečení tři hercové (Grabinger, Grau a Hametner), kteří sobě v nevkusných, všeho ethického a esthetického smyslu postrádajících, do oboru krvavé a ukrutné literatury sahajících kusech zvláště libovali. Šlo jim výhradně o přilákání nedělního obecenstva do divadla, čemuž se nyní po čtyřiceti letech ani diviti nesmíme, hledímeli k tomu, že na hojné návštěvě divadla závisela i hmotná existence beneficiantova. Divadelní kritika k tomu zlořádu netroufala si poukázati. Jediný Karel Havlíček v České Včele rázně proti těm hrám vystupoval, přirovnávaje je ke hrám kočujících marionetářův. Ale ani jeho posudků herci ti sobě nevšímali.

stoupila na vrchol umění dramatického. Pilnost její u přiučování se úlohám byla bezpříkladna, jež by našemu herectvu za vzor měla sloužiti. Nejsouc z počátku plnou měrou mocna jazyka českého, učívala se svým úlohám doslovně z paměti, neopominouc při tom nikdy, prozkoumati do nejpodrobnějšího detailu sebe menší nuance a vpraviti se do charakterů sebe subtilnějších. K těmto vlastnostem družil se i elegantní a spanilý zevnějšek i libozvučný a velesympatický orgán, provázen jasnou, dokonalou výřečností. Tím i oním pozorovatele i sebe chladnějšího rozechřála, uchvátila, okouzlila. Po čas svého třicetiletého na jevišti účinkování vytvořila velikou řadu charakterů nejinteresantnějších. Kdo by nebyl unesen její Deborou, postavou to přímo biblickou, tak trefnou, jak ji asi sám skladatel sensačního svým časem dramatu na mysli měl. Jak prostomilá byla její Katinka Heilbronská, jak něžná Amalie v Schillerových Loupežnících, jak dojemná Viola ve Večeru tříkrálovém, jak švitořivá a rozmarná neť Turkova ve Svobodově Malíři Škretovi, jak šťastná representantka parádní role Alžbětiny v Holbeinově rytířské hře Trojí znamení! A přece tyto úlohy náležely jen k úlohám jejím vedlejším; význam její spočívá v jejím repertoiru klasickém. Koho z nás starších navštěvovatelův divadelních neokouzlila její Ofelie, Desdemona, Porcie v Kupci Benátském, Stuartka, Panna Orleanská, její tklivá Marketa (ve Faustě), jak vznešeně stojí před námi jako dvorná Marketa (Povídky královny Navarské), Lady Macbethova, paní Pompadourová v Narcisu, jak mistrně byla promyšlena její Pavlína (Brute, pusť Caesara), její Monika, Magelona a mnohé jiné úlohy, jež nám nelze registrovati. Při tom třeba, abychom považili, že Kolárová téhož času byla také herečkou německého divadla, a že jsouc unavena hlavní rolí v českém představení, musila někdy toho ještě večera na jevišti německém některou z podřízenějších úloh prodělávati, anebo že jí na jevišti českém byla přidělena úloha z leckterés frašky Vídenské nebo jiné. Jestliže dnes hrála Pannu Orleanskou, na příští týden bylo jí působiti v Nestrojově frašce Chce mít švandu nebo v Holbeinově veselohře Martin mistr bednářský a jeho tovaryš. A jestliže před týdnem vystoupila jako Marie Stuartka, dnes jí bylo hráti v Nestrojově Osudné masopustní noci nebo v podobných titěrnostech. A neúnavná naše umělkyně tu i tam pojala úkoly své s velikou opravdovostí a se stejnou svědomitostí. Paní Kolárová — tak znívala stereotypní kritika — byla dnes prostomilá, hrála dobře, pomohla k rozehřání obecenstva svou živou a dojímavou hrou, byla srdečná a dojemná, byla ze všech nejchvalitebnější a pod.

A ještě jednu velmi dobrou vlastnost zvěčnělé naší tragédky jest nám zaznamenati. Kdežto jiní hercové ke svým beneficím přibírali lecjakés škváry, vraždy a podobné kusy ukrutné, Kolárová větším dílem ke svým příjmům volívala díla klasická nebo původní (Schillerovy Loupežníky, Pannu Orleanskou, Kupce Benátského, dramata Kolárova a j.), což jí klademe za zvláštní a velmi vzácnou zásluhu.

Tím vším rostla láska a vlastenecká přítulnost obecenstva k Anně Kolárové. A s láskou tou srůstala i láska její k věci národní. A proto, pokud se pamatujeme, našinci odměnili dvakráte velezasloužilou umělkyni, nejprve r. 1848 po prvním mistrovském provedení Pavlíny ve vý-

borné konversační hře Brute, pusť Caesara, po druhé r. 1863, když za příčinou stálé churavosti jeviště české navždy opouštěla. Zasloužila toho; bylať přední okrasou našeho divadla.

Na konci svého náčrtu vzpomínáme sobě ještě jedné episody ze života zvěčnělé umělkyně.

Dne 6. ledna roku 1841 provozován na českém jevišti Jan Sachs za praskrovné návštěvy obecenstva. Kolárová měla úlohu Kunhuty a jakkoliv hrála před lavicemi skoro prázdnými, přece uchvátila své zbožňovatele tou měrou, že jí jeden z nich na jeviště hodil věnec, který však, jelikož již opona byla spadla, zůstal ležeti před oponou. Aby svým citům ulevil, zanícený ctitel uveřejnil ve Květech příležitostní báseň, již diplomaticky věrně tuto klademe:

Panně Nině Manetinské za provození Kunhutky v Janu Sachsu:

Šestý leden zasypal se sněhem.
Popřestalo — tu ti do saní,
a ti na led, ti na ostrov během
v chvatu k próbám tanců sezváni.
Málo se nás sešlo do hraní,
kdes Ty svého Jana umělosti
zasloužený věnec podala;
Tobě svitý vděčnou veřejností —
závistná opona odňala

Zbožňovatel podepsal se *Vácslav Hořiněvský.* Uhodneteli, kdo byl asi tento pseudonym? Nikdo jiný nežli šťastný nálezce rukopisu Kralodvorského, *Vácslav Hanka.* Stálť tenkrát v nejkrásnějším mužném věku, a mohl tedy zajisté, bylli největším poctou své doby, jak tomu chtějí jeho — nepřátelé, i příležitostně v tom poetickém naladění vytvořiti báseň znamenitou, a ejhle takovouto všeho básnického pelu prostou, až ku podivu prosaickou, ano nečeskou slátaninu napsal tentýž Hanka, jemuž novověcí literární závistníci naši chtěli imputovati, že složil epické básně rukopisu Kralodvorského! Vizte, již tato báseň sama sebou budiž vám nezvratným důkazem, že Hanka nebyl s to, aby jen devět řádně souvislých veršíků vzdělal, neřkuli aby byl původcem nejkrásnějších našich zpěvův epických.

V lázních Sedmihorských, v měsíci srpnu 1882.

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

I.

Oblaka jdou v nebi od západu,
od východu chodí jasní dnové
nad zeleným kopcem kulovatým
včera jako dnes. Tu zbytky hradu
jako zuby v lebce, kterou klove
havran, děsný čas, tu s klidem svatým
trčí nad krajem tak přespanilým,
jak by jej bůh svým jen chystal milým.
Na tom kopci, na zelené stráni
dávno lidé třešně nasázeli,
jež jak panny na jaře se bělí,
v máji bílé, v červnu zčervenají,
jako dívky v bodrém předbíhání
pod vrcholem stanou, v líci plají,
na jejich pak korálové plody
sletlí ptáci s křikem slaví hody.

Nad úpatím na zeleném svahu
sklenář Podhajský si domek líčí,
od vrat v sínku, na dvůr chodí s prahu,
sbírá, urovnává, chřestí klíči,
jimiž zamkl polici i truhlu,
chlévy, zahrádku i kliku studny,
aby nikde nepořádná ruka
nesáhla snad na pořádek svůdný,
jenž se leskne z každičkého uhlu.
Jde a bílí, kde mu stěna puká,
uklízí a čistí dvůr i kolny,
a když po práci čas zbývá volný,
barvou modrou síň i jizbu zdobí
od přízemku jako v panském domě,
že to příliš ze vsi pro osoby,
přijdouli sem, chodí, mluví skromně,
s úctou ke sklenáři pohlížejí,
myslí, takého že chleba nejí,
jako oni černý, usušený.

Domek jako zámeček je sklenný
a kol domku všechno vysmýčeno,
že mu panské dali jmeno.

Ze zámečku sklenář vyšel vraty,
obrátil se na dvůr, volá zpátky
do oken, kde krejčí píchá šaty,
a ten oknem vyhled do zahrádky. —
„Nájemníku, vaše malé děti
tu mi oškrábaly barvu s plotu;
co to stálo práce hladit tyčky,
potřít barvou, vykrajovat špičky.
A hle, tam zas naházely smetí;
ať mi dáte pozor na drobotu!"

„Pantatínku!" krejčík odpovídá:
„Jak pak děti, když je člověk hlídá.
Sedí v koutě tady nebožáci,
na dvůr se vám nohou kročit bojí!"

„Mlčte, mlčte. Však se leccos ztrácí;
také před nimi nic neobstojí."
Řekl sklenář chtě se dále bráti,
ale krejčík objevil se z dveří
nesa šití, při tom v oušku jehly
navlékaje niť. Sklenář se vrátí,
a tu slyší, sotva sluchu věří,
kterak podruh, tabák hodiv stranou,
takto volá: „My se nespolehli,
pantatínku, že tu věčně budem,
a jak vidím, větry jinam vanou,
kdo ví, budemli; vždyť taky v chudém,
pantatínku, osrdí kus vězí!"
Co to dořek, bouchla vrátky prudce
krejčová, jež na polní už mezi
nachýlena pod pytlem jsouc trávy
slyšela i spěší, už je v půtce,
mrští pytlem o zem a tak spustí:
„Táto mlč! Běž stříhat na rukávy,
máš být zítra hotov. Toť už tuze,
pantáto, co chcete dělat s námi!
Co ty děti? Vždyť nemohou růsti;
máte je sic i mne ku obsluze,
musejí pak na otýpce slámy

do koutků se tlačit ve světnici,
trávníku by v dvorku nepošláply,
chuďátka, jsou celé bledé v líci."
Při tom slze utřela, než skáply.
Sklenář chtěl jí vpadnout do hovoru,
zakřikoval, an tam se záhrobce
potutelně smál se jejich sporu
manžel krejčí, a si v duchu myslí:
Dobře má, však má naň dávno s kopce.
Do oken pak vyhoupnou se časem
dětské tváře jako z děry sysli,
vykouknou a bílým třesou vlasem.

A zas dále svoji vede matka:
„Nasadit jsem chtěla na kuřátka,
chtěla jsem mít také baňat hejno,
a tu máš! Vždyť ani vrabec tady
nesmí přeletět a sednout k drnu.
Však by také nepřišel tu k zrnu.
Střehl jste vždy — je mi sice stejno —
když vám krmím dobytek, ba taky,
kravičkyli dojím, přihlížíte,
vařímli vám, do všeho své zraky
pod pokličky strkáte a víte,
kolik zrnek, soust a lžic je čeho."
Neskončila ještě. Vedle stěny
píchá jehlou krejčí utulený,
děti košilaté vedle něho.
A než mohla žena mluvit zase,
zvolal sklenář, tak že děti s křikem
utíkaly skrýt se za tatíkem,
a tu sklenář, hněv se mu chvěl v hlase:
„Osobo, už kliďte se mi kvapem!"
Vyrazil to ze sebe a spěchá
vrátně otevřít. „Už moje střecha,
povídám, vás na noc nepřikryje."

„Pomalu, ať trávník nepošlapem!"
zachechce se žena a jdouc k síni
mumlá hlasem, při tom stranou plije.
Hospodář však předběhnuv je všecky,
než si vzpomenou manželé líní,
sám už vynáší, tu škopek, necky,
a pak šatstvo, stolice a všecko,
co mu padlo v ruce, také děcko,
jež se připletlo, vše jedním rázem
vyklízel a ze vrat házel na zem.
Manželé pak nevidouce zbytí,
co jim zbylo, ještě každý chytí
a šli zvolna vlekouce své děti,
které křičely, ven přede vrata.
Vrátně vrzly, prudce k sobě letí,
brána zavřena. Tak doba zlatá
prvním manželům se zavírala,
když je z ráje boží ruka hnala.

Oddechnul si sklenář, loktem stírá
s čela pot, a zas, kde jaká díra,
spravuje a rovná, dvorek smejčí.
V tom zas malou brankou vběhl krejčí,
po záhrobni plíží se a šepce,
tabatěrku že si v okně nechal.
Vzal a otřel rukávem ji hebce,
třikrát klepl, podal sklenářovi:
„Pantatínku, ještě naposledy
v dobrou vůli!" Ale sklenář spěchal
za svou prací mlčky. Krejčí tedy
rámě skrčiv venku zmizel v křoví.

Zůstal sklenář sám a jeho domek.
Nikde noha lidská — volno je mu.
Ohmatává ten i onen stromek.
Nikde ptáčka, jenž by přelít střechu,
nikde husa nevztahuje k němu
bílý krk, ni holub pro potěchu
nezavrká v poklopu, ni kury
nezakdáčí, kvočna nesvolává
drobotiny pestré na smetišti,
nikde nešlápne nic, nezapiští,
leda list že šeptne padna shůry.
Za to však po celém dvorku tráva
drobná, hustá, nikým nešlapaná,
nikde skvrny, leda růže planá
přes plot na ni červeň trousí řídce.
Nežli tím, však potěší se více,
pohledneli přes plot na zahradu.
Zrak mu svitnul: tam mu rostou stromy,
jak jen malíř maluje, a vánek
některouli větvičku jen zlomí,
hřích to bude! A v těch stromů chladu
čekají se poupata, by kvetla.
Prostřed záhonu pak z loubí stánek.
Chmura s líce sklenářovy sletla,
potěšil se, ve chlév hlavu sehnul;
kravky dvě naň hlavy obrátily
žvýkajíce. Pohled ten mu milý,
stál tu chvíli ani sebou nehnul.
A když potom kráčel po záhrobni,

rozhorlil se hněvem; zvednuv zraky
uviděl, jak černí ptáci drobní
pod krov létají a odlétají,
kterak jeden drobet nesa v zobci
přilípne jej a pak druhý taky.
A tu sklenář stoje na záhrobci
hněvu nechal podiviv se v taji,
z ruky pustil napřaženou tyčku,
rád se dívá na tu vlaštovičku,
kterak přimkne tílko černé k hnízdu
jako lesklé péro přilepené,
jak dvě ostří nůžek křížíc křídla,
jak by radila se v drobném hvizdu,
hrudku dobřeli na hrudku klene,
a když druhou z dálky letět shlídla,
vzduchem střelí, druhá opět staví.
Neodvracel sklenář dlouho hlavy,
mysle si, že hnízda nerozbourá.
Neviděl, že vešla na dvůr vrátky
babička a že se k němu šourá.
„Pochválen buď Kristus Ježíš!“ řekla.
Sklenář pak chtěl pustit se s ní v hádky,
jak byl vždycky se žebráky zvyklý.
Když však poznal, hned mu líce změkla:
sousedka to, pobízí ji dále,
ona však si sedla bez pobídky
na práh domu a rty její vzlykly.
Řekl sklenář: „I pro pána krále!
Co mi paměť, nebyla jste u mne;
co to bude?“ — Nevšimla si výtky,
ruce sepne, hlavu složí stranou:
„I ba nebyla, můj kmotře milý!
Ach jsme my to ženské nerozumné!
Pánbíček nás v nebi opět zkoumá,
neopouštěj rodička nás jeho.
Tak jsme dlouho, kmotře, ve svém byly,
a teď, považte, jsme beze všeho.
Barák od nás koupil soused Louma;
musili jsme, víte, bez výminku.
A dnes se k nám krejčí od vás vtírá,
nábytek a hrnce skládá v sínku
a nám dvéře z domu otevírá,
že prý si to najal od souseda,
ať prý každý bydlo v čas si hledá.
Co mám dělat? Dcera doma není,
k Panně Marii šla k Boleslavi.
Však se navrátí dnes do modlení.
Kmotřínku, vy znáte naše mravy,
můžemli pod jednou bydlet střechou,
vezměte nás k sobě na podruží,
pán bůh vám to zase vynahradí,
Panna Maria a všichni svatí.
Poctivě jsme schudly — to mi těchou;
prosím vás, kdo teď se nezadluží?
A mně v práci stáří mé už vadí.
Pán Bůh dal, on vzal, co člověk ztratí.
Však jsme všichni v jeho ruce svaté.“

Sklenář mlčel, svraštil žluté čelo,
zhurta pravil: „Hle, to z toho máte,
každý den že jdete do kostela,
modlíte se jen, kam by se dělo?
že dům vázne, člověk dluhy dělá.“

„Nu nu, kmotříčku!“ dí smutně žena
s prahu zdvíhajíc se na kolena,
aby šla. „Nu netrestejte přísně,
pobožnost bůh nikdy neopustí.
Však on dává polním kvítkům růsti,
dle své vůle vybaví nás z tísně.
Bůh vás tu zas opatruj!“ Šla tedy.

Podhajský však předhonil ji slovem
milosrdím hnut a studem bledý,
ana právě v chlévě bučí kráva:
„Chceteli tu bydlet pod mým krovem
zůstávejte. Kravám není tráva,
nemám, kdo by dojil a mně vařil,
a přec rád bych v poli hospodařil.
Jen mi havěti sem nepřineste;
nábytek si na mém voze svezte.“

„Bůh vás pozdrav!“ sousedka mu vece
vetchou ruku jemu podávajíc.
„Vždyť jsme všichni v rukou Páně přece.
Tak, tak! Duškovi dám chleba krajíc,
on mi pomůže!“ — A v půli těla
sehnuta jsouc rychlé krůčky dělá
nazpět do vrat. Branka se však před ní
otevřela sama a z ní vkročí
u záhrobně na schod na poslední
bledá ženská, k nebi majíc oči
zvykle obrácené na oblohu,
tak že od ní zmodraly. Jen v šátku
bílém, velkém, vyšívaném v rohu,
v jakém o každém se chodí svátku
do kostela, v něm se poznávají
naše ženy, jdouli v cizím kraji
na pouť bílé jako holubice.

Tedy dívka nachýlila líce,
matce svojí ruku políbila.
Matka volá: „Bože, holka moje!
Z božích cest tě vítám, dcero milá!"
Dcera pak se usmívajíc svatě,
láskyplně na matku i toho,
jenž se mračil na záhrobni stoje,
jak by rovnal cosi na kabátě:

„Panna Maria vás oba spolu
tisíckráte pozdravuje mnoho!"
„Děkujeme, zdráva vyřídila!"
vece matka; sklenář ode dveří
smekl rychle, řeč kdy o něm byla,
a hned s kvapem domů přes práh měří.
Matka dceři potom vysvětlila
ze vrat jdouc, proč u sklenáře byla.

II.

Od stavení volal v pole žitné
sklenář Podhajský a běžel s kopce:
„Hleďme na ně! Sotva den že svitne,
by je člověk hlídal. Půjdeš s meze!
Nejvíc práce dám si z celé obce,
bych měl meze zarostlé a rovné
jako rámce, zelené jak pásky
s kořením a kvítím. Kam to leze?
Nezná cesty? Ať ho havran klovne!
Otřepe mi při tom krajní klásky."
Takto horlil, hrozil v dálku holí,
a pak vidět odrostka, jak rukou
drží sobě beranici v týle,
by mu nespadla, jak o se tlukou
plaché nohy, až mu zmizel v poli.
Vrátil se, by pokračoval v díle.
Potkal souseda, jenž smeká před ním,
zastavil ho: „Kmotře, pohleděte,
tak mi robí: po mezi se plete!"
A když ještě setkali se s jedním —
soused byl, jenž nechal v poli koně,
by vzdal úctu kmotru sklenářovi,
takými si tento oddech slovy
hlavu obnaženou vzájem kloně.
„Jářku, moji sousedové zlatí!
Co už teď se děje v obci naší!
Co pak člověk a co stáří platí?
Ovšem, ať sní každý svoji kaši;
to však hanbí obec: od té doby,
co jsem vyhnal krejčích, jen mne zlobí.
Vyjde před barák a pozoruje,
co se u mne děje, slídí všude,
odběhne a zas tu — něco kuje;
krčí se a vede s sebou ženu,
též jsem slyšel, kterak Filomenu
naši ondy škádlil. Něco bude,
neboť také odrostky zve k sobě,
vídám, kterak v podvečerní době
scházejí se, šňupou s ním a mluví,
smějíce se dívají se k našim
skrze sněti stromů vedle plotu.
Slyšet syknout, neb jak hučí sůvy,
ale někdy ostudně je splaším.
Však ať obec překazí tu slotu!"

K tomu soused přikyvuje hlavou:
„Krejčí, krejčí trestati se musí."
Druhý soused ale odpovídá:
„Já vám povím, kmotře, tu věc pravou:
Kdo se mnoho brání, mnoho zkusí.
Nesmí se tak přísně, když se hlídá;
mládež na se mnoho popouzíte.
Však jste moudrý, více než já víte."
Sklenář jemu: „Dobře, dobře!" praví,
sousedy pak s uctivostí zdraví,
spěchá domů, spouští ruce dolů
na obci, kde husy pasou děti,
a teď kmotra obstoupily v kolu,
rukáv, loket jemu líbajíce.
On pak na ně: „Bůh vás pozdrav, smeti!"
Při tom štěstím zářily mu líce.

Došel domů, vešel na zahrádku,
Filomena rylu na záhoně
prozpěvujíc písně k chvále boží.
„Tys tu z kostela? Tos přišla v krátku.
Hleď, tam vyplej také v koutě hloží,
udělal jsem kleště z dřeva pro ně.
To jsi hodná, Filomenko, za to."
Tak děl sklenář, odpovídá tato:
„Dobré jitro, kmotřínku, vám přeji,
pán bůh pozdrav! Těší mne ta práce.
Hle, jak se ty pestré květy chvějí
v rose ranní, jako by se myly.

Jaká vůně všude po zahrádce,
div jí neviděti! Kmotře milý,
myslila jsem, že byste měl z růží
v sobotu dát kytku na Loretu
Panně Marii a Ježíškovi.
Nejkrásnější bohu dar je z květů,
když se k němu dobrá vůle druží."

Dlouho k tomu sklenář neodpoví,
potom vece: „Byl by hřích to velký
v poupěti květ kazit, Filomeno!
Buď to tady bohu posvěceno,
kde je rosa, kam přiletnou včelky."
Ale jemu praví Filomena:
„Pro boha jsou květy, jemu voní.
Každá růže je tu vymodlena,
neboť umím modlitbičku pro ni.
A když klíč mi dáte od zahrady,
nad nimi se modlím v práci tady."

Líbilo se velmi sklenářovi
tajemství to růží, svolil k tomu,
by z nich vzala, nežli půjde z domu,
Marii dvě, poupě Ježíškovi.
Ukázal a poznamenal každou,
litoval a vybíral je přísně,
jak by v mysli zanášel se vraždou.
Dívka začala pak svaté písně.
Odešel a poslouchal ji skrytě,
a když přestala, zas pánovitě
zavolal ji, by šla vařit k němu.
Odměřoval, dohlížel si k všemu.
Filomena tedy přes dvůr kráčí
nesouc klíč a rýče hospodáři,
a když zaslechla, jak slípky kdáčí,
jež jí sklenář nechal na kurníku,
počítala, kolik vajec bude,
vyjasnila tahy v bledé tváři;
taký úsměv u nás mají v zvyku,
navštívíli štěstí lidi chudé.

Přešla schody, dvéře otevřela,
a jak jindy zbožně křížek dělá.
Sklenář seděl opět v pilné práci,
měřil sklo a řezal v rohu dílny,
v níž se jako v pokoji vše lesklo.
„Pomáhej bůh! Jak jste stále pilný."
„Zahálka se nyní nevyplácí!"
řekl sklenář cinkaje sklem ve sklo.

Filomena v plotně zatápěla,
dračky pěkně naštípané měla.
Pošeptmu se modlíc hýbe rtoma.
Vytrhnul ji sklenář: „Filomeno!
co si říkáš stále k sobě v tichu?"
Mlčela, až měla domodleno,
a pak řekla: „Na poli jak doma
modlím se a varuji se hříchu.
Jak bych tady neměla se modlit,
vždyť tu jako v kapličce je pěkné,
člověku kde milo bývá prodlít —
odpusť pán bůh, že se to tak řekne.
Tam, co stojíte, bych oltář dala,
a ten břečtan, po stěnách co roste
kolem kol, toť malování prosté.
Jak jsem řekla: kaplička to malá;
jak bych se tu modlit zapomněla?
Vyhleděnte oknem — bože milý!
Na všechny je vidět světa díly,
slávu boží. Co se všude bělá
kostelíčků, kaplí v každé stráni!
Počítejte: tu hned Andělíček,
Loretanská Panenka tam výše,
shlížíc dolů — ta nás všechny chrání,
k ní je vidět zevšad od kapliček.
Tamhle sedla svatá Anna tiše
nad kostelem Ostruženským sama
na kopečku, a jí pod nohama
cesta v levo do lesa se kroutí;
chodívám tam ku Trojické pouti.
Z těchhle oken zas je vidět jinam.
Na Vinici jednou v roce bývám,
svatý Isidor tam rádlem oře,
nad ním Bradský kostel. Tam se dívám
vždycky ráda, jak se ku výšinám
vznáší Ježíš na Táborské hoře
nejvýš k nebi z našich kostelíčků.
Hle, jak sem se dívá na matičku
Loretanskou Marii a v levo
žehná těm, co k Maří Magdaleně
po Zebíně lezou unaveně.
Po cestách pak leckde boží dřevo,
boží muka všude za dědinou,
kde si poutníčkové odpočinou.
Neníli to kus nebeské říše?
Blíž je nebi, kdo vystoupí výše."

Povstal sklenář od práce, by viděl,
o čem nevěděl, šel, ruce vzadu

skřížil si a shýbal v okno bradu,
za ní chodil, jako by se styděl,
že mu ušlo, nad čím nyní žasne.
V udivení potom propověděl:
„Ale osobo, též rád bych zvěděl,
jeli to tak všude jak zde krásné.
Ty kus světa hezký projdeš přece,
jak to tam, kde nebe padá k zemi?“
A tak s upřímností ona vece:
„To vám řeknu, kmotřínku, že všude,
kam jsem přišla, pán bůh tvoří divy,
ale kraj náš nejmilejší je mi.
Kdož ví, bože, jak to v nebi bude,
tu však člověk v nebi ještě živý.“

Zamyslil se onen, bloudí okem
po tom krásném kraji, lemovaném
v půlkruh lesy, kapličkami, hrady,
a tak blízko zdá se, jedním skokem
v malé chvíli při každé že stanem.
„Pravda“ — řekl — „je to nebe tady!“

Filomena při tom odskočila
ku plotně a zas tu při něm byla,
neb ji volal, všechno ukazoval,
co kdy zrobil, a co si kde schoval.
Otvíraje truhlu napřed pravil:
„Vidím už, ty že jsi z jiných lidí,
s podruhyní bych se nezastavil.
Co vše mám, hned jiný neuvidí.“
Vyndal potom pouzdra všelijaká
barevná a s víčkem vrchním sklenným,
počítaje, co dá hračka taká
denní práce, vyndal potom skřínku
s prknem zadním rudě obarveným,
ostatní tři strany ze skla byly.
Horní okraj v štít vybíhal vpředu
v rudé půdě kreslený keř bílý,
který padal po všech hranách dolů;
pěkná kaplička to ku pohledu.
Diví se jí Filomena, praví,
že by měla stát tam na tom stolu,
do ní pak že, dáli pán bůh zdraví,
z pouti přinese Marii Pannu.
Sklenář pak ji na druhou dal stranu,
obrázky pak různé z desek vyndá.
Mívali jich totiž u nás jindá
velké sbírky, každý z jiné pouti,
od přátel a známých na památku,
dcery braly dědictvím je z domu.
Milo zajisté je vzpomenouti,
o božímli ukazují svátku
jedni druhým, který kdo dal komu.

A z nich Filomena, co byl svatý —
též tam byly květy malované —
každý políbí, než stranou složí.
Mnohý andílek as boubelatý
ušpulil se, pod jejím rtem plane
a se choulí k nohám matce boží.
Jmenovala potom Filomena
matky boží každou dle jich jmena.
„To je svatá Panna Pomocnice;
sedm hvězd má kolem svojí hlavy
s Ježíškem. To její obraz pravý.
Tohle pak jsou, hleďte, Vambeřice,
a to zázračná v nich boží matka.
Tohle Svatoňovská Panna sladká;
tam se stavíme, když od Vambeřic
jdeme domů. Ztamtud ještě máme,
abych řekla cestu od nás měřic,
jak sedmkrát na Tábor. — Hle visí
její obraz na stromě a pod ním
pramenů je sedm. Jak se láme
denní světlo na zrcadle vodním,
sedm lesklých mečů spatřil bysi.
Tuhle máte Boskovskou Marii.
Tu královnu Svatohorskou taky;
dva dni za Prahou ta tvoří divy,
a snad dále, kde jen lidé žijí —“
při tom zvedla Filomena zraky,
snad až v nebe pohled nořic snivý —
„všude, nebes královno, tě znají.“
Ještě dva obrázky vzala, řekla,
při tom slzička jí přes líc stekla:
„Byla, kmotřínku, jsem všude v kraji,
nad ty naše matičky tam není:
Boleslavská matka, Loretanská.
K Boleslavské víc než celodenní
od nás pouť; tam přijdou z dalekánska.
Líbí se mi nejvíc, když se stmívá,
my se navracíme do Libáně,
město jasně osvětleno bývá,
a vstříc vyjde ku chvojové bráně
s družičkami sám pan farář taky.
Pohleděte, Boleslavská Panna,
je to zvláštní — v půl jen malovaná,
po svatý jen život nad oblaky

s dětátkem svým vyčnívá tak mile. —
Loretanská Panenka pak naše
tak má zvláštní líce starobylé,
černé, lesklé, z mouřenínské země,
že když přehlednu ji jenom plaše,
lekám se jí, ale potom ve mně
podivný tak, nadzemský cit budí,
že si ruce blahem tisknu k hrudi."

Zůstala tak Filomena státi,
ruce křížem na hruď přeložené,
že sám sklenář dále zapomene,
nežli duch se oběma zas vrátí,
ukazovat pentličky a cetky,
kousky látek hedbávných a všecko,
co kde po své matce sobě schoval,
korále a dracounové spletky,
ba též uložené opatroval
hračky svoje, když byl ještě děcko.
„Co je tohle?" dívka potom ptá se.
Do ruky vzal, co mu ukázala:
„To jsou ony na bodláky kleště,
co jsem zrobil." — Ona ptá se zase:
„A co tamto?" Na kolo prst dala
stroje, jehož neviděla ještě.
„To je mlýnek na mák," odpovídal.
„Ač jsem koláč bez máku vždy jídal.
Tam to pak" — děl napřed ukazuje —
„pro vejce je stojan. A tam, hledni,
na mouchy prut; jak se porozední,
zabíjím je a přec dost jich tu je."

Zavřel skříň i truhlu, děva vece:
„Kmotřínku! Nu, pozejtří jdu zase
do Vambeřic, přinesu vám věru
z pouti obrázek už pěkný přece,
špatného vám arci nevyberu."
Řekl sklenář zachmuřiv se v hlase:
„Chceš jít zase? Nerad jsem já tomu.
Víš, že práce na tobě teď visí.
Nechcešli však jinak, jdi si, jdi si!
Však tě budu brzy čekat domů."

Do snídaně dal se sklenář zatím,
ale Filomena k matce spěchá;
volala ji, růženec má v rukou:
„Dcero drahá! nějak spaní tratím,
snad mne tlačí přec jen cizí střecha,
všelijakou se též trápím mukou.
Dceruško, co by si řekla tomu,
kdy by si tě někdo odved domů?
Se mnou pán bůh dle své svaté vůle
naloží, a dříve vědět musím,
jak jsi živa v slzavém tom důle.
Jak tu budeš sama? Dej si říci,
mluvila jsem s oním chlapcem rusým
z dolní chalupy, vždy se zas hlásí —"

Dívka však se zbožnou řekla licí:
„Neprodávejte mne světa klamu,
vždyť mne pán bůh neopustí samu,
z toho světa nečekáme spásy."

„Jsmeť my ovšem v boží ruce vždycky,"
řekla matka. „Ale jazyk lidský,
milá dcero — bez toho již slyším
posměšky, že sklenář si tě všímá,
ty prý po něčem že toužíš vyšším,
třeba měl už vrásky nad očima.
Je prý lakotný a zatvrzelý. —
Kéž by o sebe jen starost měli!
Nevím, dcero, na včerejšek v noci
zdálo se mi živě o tvém otci,
a pak tebe viděla jsem taky;
trhala jsi růže, samé růže,
plný klín a stále trhala jsi,
vzhůru k nebi obracela zraky
růžemi si ověnčujíc vlasy,
a zas trhala. — Co být to může?"
Odpovídá dcera zasmušile:
„Modlete se, ať mne pán bůh chrání."
A šla na dvůr tiše po svém díle.
Tu ji zase někdo z nenadání
šeptem volá, za plotem se skrývá.
Vyšla tedy podívat se z chlíva,
uviděla ženu krejčíkovu,
ana takto slovo kladla k slovu:
„Neměj za zlé, přináším ti vzkazy,
Jeník půllanských tě prosit dává,
myslí na tě, když jde spat i vstává,
blázen hartusí, že vše ti zrazí,
naňli nedáš. — Máš naň vzpomenouti,
a mu obrázek přinesti z pouti.
Že prý barák mohly jste mít posud,
jenom slovo!" šepce krejčíková,
dívka ale usmívá se svatě:
„Vyřiďte mu, že to už můj osud,
však dá jemu pán bůh vrchovatě,
hodnější ať ve svém srdci chová!"

Rozešly se. Ale za chvílenku
mariánský zpěv zní opět venku.
Sklenář sám je při tom veselejší.
ani chvilku darmo neprolení,
s dnešního dne nedá na zítřejší,
v zahrádce pak sedá po modlení.

A když Filomena vydává se,
matka za vrata ji vyprovodí:
„Dceruško, jdi, kudy pán bůh chodí,
modli se též za nás, vrať se zase.“
Dal jí sklenář s pánem bohem taky,
a když zašla, s kopce napnul zraky.
Pěšina jde podél štěpných stromů
níž a níž; je stromek zříti celý,
za ním pak již o polovic nižší,
třetího jen koruna už sedí
na bělavé pásce. Kdo jde z domu,
ubývá ho s těmi stromů těly:
u prvního ještě „s bohem“ slyší,
pak jen po pás tomu, kdo naň hledí,
jeví se, pak bílý šátek vlaje
po větru se s hlavy třepotaje. —
Popošel si sklenář, ještě jednou
uviděl ji celou; pak se lekl,
odněkudli na něj nevyhlednou,
opatrně do domku se vlekl.

U krejčíků přec ho uviděli. —
Bylo ze soboty na neděli.

III.

A když bylo zase na sobotě,
chodil sklenář trudný, neveselý.
Nic mu vhod už, ani tyčka v plotě.
Ráno přivstal, do zahrádky vkročí;
stromky, květy jako po koupeli.
Prohlíží, kde puklo nové poupě,
plné květy přepočítá skoupě,
a pak ku východu zvedne oči,
ruce sepne, nad květy se modlí,
aby jim snad času nepohodlí
neb zlý člověk neuškodil vzrůstu,
za každý zvlášť: za růže, list máty,
karafiát, lilje, za muškáty,
za jiřinky, afrikán, měsíčky,
boží dřevec, yzop, za kapustu. —
Modlil se a od stromu šel k stromu,
s kterých přelétaly sýkořičky,
jak by stromek na strom v skutku házel.
Domodlil se, podivil se tomu,
jak ty stromy, které sám on sázel,
rozepjaly větve, snad kdy spával,
neb to nikdy, ač si pozor dával,
neviděl, jak z větví ratolesti
vypukly zas, a z nich lístky, květy.
Vědět to by za velké měl štěstí.
Věc tu zkoumal před mnoha už lety.
Pozoroval teď, jak v listů skrýši
plody kulovaté, hladké visí.
Vždy si přál je v takové mít výši,
kam by lidská ruka nedosáhla.
Zrakem hltal zelený plod, lysý,
a si přál, by nikdy nechutnala
jeho ústa, nýbrž poznenáhla
by se jabka věčně červenala,
on pak na věky se na ně díval.
Počítal pak, kde se který skrýval
na jablunce — vloni štěp dal na ni —
jak pod peřím kvočny na kukani,
v listí plod. Je dvacet pět jich v celku.
Radost měl a dobře pamatoval,
sebral červa, zaháněl s nich včelku,
a zas do listů jak mohl schoval.

Po snídaní potom vyšel v pole
okopávat brambor, a vždy přišel
přes tu chvíli kytku v ruce nesa,
vrátka zavrznout kdy z pole slyšel,
po cestách se ohlížeje v kole,
vyjdeli kdo ze sadu neb z lesa,
přišel staré otázat se matky:
„Neníli tu ještě Filomena?
Což vy uděláte stará žena!“
A zas na pole šel smutně zpátky,
pracoval, až pot mu smáčel čelo.

Skončil práci, když se svečeřelo,
kouř kdy nad vesničkou nízko plynul
zaléhaje v stromech na zahrady,
neb jej vánek do kotouče svinul,
a pak neví kam s ním ani kady,

upadne s ním zpátky do komína.
Vyběhnou hned hospodyně s víchem,
prometají saze, s jídlem kvapí;
v dobu tu, kdy podvečerním tichem
matný šum se světlem uhasíná,
svět si od východu stáhne kápi
jako poutník zpozděný. V té době,
kdo jdou z pouti, sepnou ruce obě,
blahem zaslzí, když zvonek slyší
jak hlas svého domácího boha —
na drn klesne unavená noha,
a kraj vůkol při hvězdách se tiší.

Tehdy vyšel sklenář mimo vůli
v ústret poutnici. Již měsíc svítí,
plno všude stínů, plno světla,
kupa komárů výš nad ním letla.
Uslyšel pak lidské kroky z důli,
níže je mu poutníky dva zříti;
poznal Filomenu — dech mu krátký,
vzchopil se a kráčel rychle zpátky.
Překročil již práh, obrátil hlavu
a již musil počkat ku pozdravu,
jímž ho hlasně Filomena vítá.
Druhá osoba pak za ní skrytá
v světlo měsíčné teď vystoupila.
Černá kapuce mu v týle byla,
poutnickou hůl s křížem držel v ruce,
vous mu srůstal nahoru až s vlasem.
Vztýčil hůl a řekl zvučným hlasem:
„Pochválen buď Kristus Pán!“ a klekl.
Sklenář ale trhnul sebou prudce,
ani amen k tomu nedořekl.
„Vzácného vám vedu nocleháře!“
řekla poutnice. „Náš milý vůdce!
Věčné pouti zasvětil své žití —
dej mu na konci bůh na se zříti.“

Zmizel sklenář po pansku se tváře,
nežli mohli podati si ruce.
Potom otevřel však okno tiše
dole na záhrobni hovor slyše.
Měsíc svítil tak, že vidět bylo
každou kaluž lesklou, také brouka,
an se kradl po zdi obílené.
Kdesi v polích hlídač dlouze houká.
Sklenáři se sladce zatesknilo;
opřel čelo o tabule sklenné,
poslouchal a pozoroval dolů.

Matka s dcerou těsně přituleny
jedna k druhé těšily se spolu,
podál nich pak opřen vedle stěny
divný muž v tmu lesní před se hledí,
ruku vztáhnuv vykládá i mluví:
„Tady není smutno chodit v noci
ani lesem, třeba houkly sůvy
někde v roští, nebo do popředí
divný stoupl stín, když něco v cestě.
o co klopýtnem — jsme v boží moci
zvláště tu, kde člověk pod nohama
stále šlape stín těch božích kapli.“
Doložila Filomena taky:
„Nikde lesem nebojím se sama,
a kdy by snad úzkosti mne laply,
zdvihnu jenom oči na oblaky,
zazpívám si zbožnou píseň hlasně,
a vždy projdu lesem v noci šťastně.
Po nebožtíku to dělám otci,
zpívali jsme jdouce lesem v noci.“

Potom také matka hovořila:
„Také myslím, že jsme v božím stínu,
tady matce Loretanské v klínu.
A co myslíte, jak dlouho tady
kapličky, ty boží domky, budou?
Nebo vidět, že též zašly hrady,
zda též svatá zeď se srovná s půdou?“
Odpověděl poutník takto řečně:
„Nikdy, matko! Ty zůstanou věčně.
Bůh svůj kámen pevný pro vždy volí.
Ty stát budou, až se hory doly
vyrovnají soudného dne ještě.
Tenkrát budete tu nejjistější,
neb co jsou tu doma svatí zdejší,
všichni za vás budou orodovat.“
Mluvil poutník ruce rozpjal věště:
„Kristus přijde od hor sem v ty kraje,
neb jsou hory boží s nebe schody.
Lidé půjdou za svaté se schovat,
budou prchat druh se druha ptaje,
kterak s nimi ve strašný den bude.
Hvězdy spadnou, vyschnou zemské vody,
bude tma a soud a hrůza všude.
Dej nám bože, bychom v ten den hrůzy
našli milost hříšní tvoji sluzi!“ —
„Amen!“ řekly stejně obě ženy,
křížem žehnají zrak poděšený.
Mlčení pak potrvalo chvíli.

Jen šum stromů, jež se k sobě chýlí
a pád kapky na list slyšet bylo.
Jedním slovem vše se vyjasnilo,
Filomena vyřkla je tak pravíc:
„Bůh je milostiv, my jeho děti,
jistě všichni stojíme mu za víc,
než by poslal nás v to místo třetí.
Sejdeme se, jak jsme tady zase
po očistci v nebi v onom čase.
Ó pak nepřeju si slasti větší,
a též za to stále se jen modlím,
bych pak svaté Panně pozdáleči
mohla sloužit, nevezmeli jiné.
Jak chci nad jejím bdít nad pohodlím,
a což Synáčka, jejž k hrudi vine,
dáli mi ho někdy opatrovat,
klásti v plenky, zpívati mu budu,
kolébati nebo v loktech chovat —
a když někdy s outlých jeho údů
svinu povijan, až snad se vzbudí,
děťátko pak rozesměju sladce
prstem hrajíc na útlounké hrudi,
pak je s modlitbou dám svaté matce.“

Zmlkla Filomena, druzí taky,
neb jich duše byly nad oblaky.
Zdálo se, jak slouchali by blazi
hvizdot ptáka, jenž zní ze březiny,
tam kde anděl strážný. Snad v ty stíny
na večer se k němu s nebe schází
zástup andělíčků šveholících,
neb dušičky dítek jeho spících,
jež on bohu prozpěvovat učí. —
Dávno šli již spat, co hovořili,
v lese pták jen stále svoji zvučí,
a jen sklenář dlouhou probděl chvíli
vyhlédaje oknem, hlavu v rukou,
nemoha spát divnou jakous mukou.

Nežli pak se vzbudil časně ráno,
dávno poutník za horami, doly.
Zamračil se vzpomenuv si na něj,
myslil si: „Hle, člověk, nevídáno!“
Litoval však přec, že nevstal raněj,
by ho poznal, ať je už kdokoli.
V zahrádku šel, pomodlil se zase,
na dvorku pak zahled Filomenu.
Uvidět ji dychtil po tom čase,
neb mu vypadala opět nová.
Vítal tedy z božího ji slova,
podal ruku, ana v božím jmenu
pozdravila, obrázek mu dává,
Pannu Marii tak malovanou
s Ježíškem, že vzpomněl sobě maní
na včerejší zbožné její přání.
Pěkná Panenka, a boží sláva
září kolem, paprsky z ní planou,
které zhasínají ve věnečku
malovaném, lístek na lístečku.

A což teprv soška mramorová!
V skutku tělo! Matka Páně celá,
obarvená modře, červenavě,
a to děťátko, jež v rukou chová,
jak by chtělo na zem skočit hravě,
takého je bělostného těla,
že se sklenář na ně sáhnout bojí,
by je nerozplakal jeho matce.

Přijal sklenář, děkoval jí krátce:
„Filomeno, tyto dárky dvojí
těší mne a děkuji ti za ně.“
Když pak v dílně dělal do snídaně,
kterou Filomena zavářela,
řekla ona: „Co jsem vybrat chtěla,
radil mi též nábožný náš vůdce,
jenž byl tady včera na noclehu.“

Zamračil se sklenář, šoupl prudce
svatou soškou a tak přísně pravil:
„Co ti po tom ledajakém sběhu!
Prosím tě, jsou lidé všelijací,
hned tu, hned tam, přelétaví ptáci.
Však by se tu jistě nezastavil,
kdy bys na cestu mu nepřidala.“

Řekla dívka: „Pro bůh, pane kmotře,
nehřešte! Je svatý muž on jistě,
zjevení má skoro v každém místě,
proto jsem ho na nocleh k nám zvala.
Může zle mít, kdo se o něj otře!
Na cestu mu ovšem jídla třeba:
dala jsem mu aspoň bochník chleba!“

Spráskl ruce sklenář: „Co jsi řekla?
Všecko rozdáš, — ovšem od podruží
níže se už nejde. Žebrákovi
třeba buchty pšeničné bys pekla,

snad i vlastní svlekneš jemu kůži,
o pouti jen když ti něco poví.
Nemůže být z tebe hospodyně!“
Takto horlil, když však na ni viděl,
kterak zahanbena oči klopí,
ne snad přesvědčena o své vině,
nebo v ctnosti není hříchu stopy —
sám se za své přenáhlení styděl,
a pak takto pokračoval v řeči:
„Ovšem, že to o dobrotě svědčí.
Ale řekni! Vždyť se zdá tak zrovna,
jako by ti sešlo na člověku,
jehož takto zavazuješ k vděku.
Je mi o tě starost nevýslovná,
možno, že to dobrý člověk, svatý
onen poutník, ale věřme tomu —
rád jsem, že již ukázal nám paty,
hned tak nepustím tě zase z domu.“

Se slzami v očích dívka praví:
„Buďte beze strachu! Pána boha
nespustím se nikdy; ať mi zdraví,
ať mi věku zkrátí na té zemi,
od něholi zabloudí má noha!
Od vás velmi toho líto je mi;
neměl byste kárat pro štědrotu,
tolik mám, co třeba ku životu,
lakomost však tresce pán bůh těžce.
Či to nevíte, jak ona selka,
místo do žebrákova by dala měšce,
vždycky krajíček si uschovala,
až jich byla za rok truhla velká.
Za rok šla, by shledla, co tam dala —
nastojte! když truhlu otevřela,
smečka hadů na ni zasyčela!“

Musil tišit Podhajský ji zase,
po bělavém pohladil ji vlase
takto mluvě: „Však ti věřím, dítě,
nemáš otce, matku starou, chorou.
Vida, jaké bělavé máš vlasy,
jako len, ba jako len jsou vláčné.“

A tu dívka slzy utřela si,
probírá své vlasy a tak začne:
„Což pak moje! Ovšem každý řekne,
že jsou dlouhé, ale nikdo věru
neviděl jak já tak vlasy pěkné:
Cestou do Vambeřic je v tom směru
ve vsi Marianské zastavení,
a tam Maria má vlas tak dlouhý,
že si jimi všechny kryje oudy.“

Sklenář kýval plný divu hlavou,
a v tom vešla ženská do světnice,
veselé a bodré měla líce,
prostřed nich pak hubu povídavou,
vlasy šedé jak slepičí péří,
řeči táhne na loket, jímž měří
kartouny a kaliko a šátky.
Velký ranec na stůl odhodila
a jak by se pustit chtěla v hádky,
rozbaluje, v ranci svém co kryla,
pobízejíc, vychvalujíc zboží:
„Kupte, pantatínku, hospodyni,
potřebuje, hleďte, novou kytli!“
Při tom svůdně látky povyloží,
vidouc, kterak dívce oči svitly.
„Kupte tohle, to se neušpiní.
Budu měřit? Tohle na zástěru!“
Sklenář točí zraky k Filomeně,
která dívala se zamyšleně,
pozoroval sukni ošumělou,
a tak řekl: „Potřebuješ, věru,
co bys pro domácnost lepší měla.
Nebudeš snad odcházet tak z domu,
vyber si!“ — Však ona pověděla:
„Ale kmotřínku! Vždyť na neděli
dost mám pěkné sukně — rok je tomu,
co jsem po prvé je na se vzala
k svaté Loretě. Kam bych to dala!
Chodit si pak pěkně týden celý,
byla by to pýcha a hřích velký.“

Vzkřikla prodavačka: „Druhé selky,
zlatá panenko, se jinak strojí!
Tohle modré, neb to s barvou dvojí,
kupte pantatínku, kupte jí to,
uvidíte, nebude vám líto!“

Podhajský pak vzal a v prstech ždímá
každou látku, ptá se dívky na ni,
očima vše zkoumá učenýma,
na krev se pak pustí do smlouvání.
Pro matku též poslal na poradu.
Dal už stříhat, rozhodl se zase,
na jinou tu onu vyptává se,
každé látce vytkl jakous vadu,

a když vyřkl: „Tohle!“ žena střihla
naměřivši rychle, div jí stihla
ústa počítat a kvapně v půli
hbité ruce látku roztrhnuly.
Řekla matka šourajíc se z dveří:
„Takové jsem měla za svobodna.“

Odešla pak u veselém hluku
prodavačka, sklenář znova měří,
podal dívce, jež mu líbá ruku,
on pak řekl: „Nu vždyť jsi mi hodná!
Ne pak, bys jich nechávala v skříni;
rád se na tě budu dívat nyní!“

(Pokračování.)

Svatba Litoměřická.

Historická novela
od
Václava Beneše Třebízského.

I.

My máme právo Magdeburské, a konec!“

Těmito slovy purkmistr královského města Litoměřic příjmím Pichl, dodával obyčejně každé výpovědi, týkající se záležitostí veřejných, podle svého domnění nejtěžší váhy. A kdy by Magdeburské právo bývalo mělo podobu dvojostrého meče, ani okamžik by se byl pan primátor nerozpakoval ponořiti je do hrudi odpůrcovy až po jilec. Na štěstí byla to pouze stará kniha, ve které zaznamenány jsou obyčeje i zvyky starosaské, smíšené s místními obvyklostmi právními v Magdeburce, a po které soudcové sahávali, kdykoli se v jednotlivých městech měšťané svým po otcích zděděným právem srovnati nemohli.

Litoměřický purkmistr se chlubíval, že v tom právu zná každou čárku, a také míval ve zvyku, že celé odstavce odříkával z paměti. A s právem Magdeburským v ruce neznal jiného pána mocnějšího, slavnějšího i šlechetnějšího nad císaře svaté římsko-německé říše, krále českého i uherského Zikmunda, nepodařeného syna Karlova. Ještě když Svatovácslavská koruna zdobila skráně staršího bratra, přerozličným spůsobem dával na jevo svou oddanost i příchylnost k císaři. Tu poslaly za ním Litoměřice soudeček výtečného výrobku pivovarnického, tu zase nejopojnější šťávu révovou a ještě jindy beránka s vlnou zlatou i stříbrnou. A těchto výrazů oddanosti věrné osnovatelem býval po každé měštěnín Pichl; v letech již desátých vystupoval veřejně na straně Zikmundově. Tento panovník byl lidským slabostem přístupný ze všech stran. Čelo nepořídilo u něho zlato, kterého se mu ostatně jako dědu jeho paměti nedobré neustále nedostávalo, podařilo se po každé hebké tváři ženské a svůdným zrakům krasavic, jež provázely jej, i když dnů jeho bylo již jen na krátko.

Pan purkmistr opětoval dnes svrchu dotčený a velice oblíbený výrok svůj několikráte a po každé důrazněji a podrážděněji.

Rokování magistrátu Litoměřického bylo také dnes nad obyčej živo a možno říci: bouřlivo. Příčinu zavdal k tomu list Zikmundův,

kterým vzkazuje vladař vždy věrným a milým svým přízeň svou královskou, důtklivými líčí slovy postavení své, jímž v této zemi otřásají lidé z míry nebezpeční, doufá ve vítězství svaté věci i pokoj co nejdříve, jen budouli všichni věrní jeho pažemi i statkem jemu nápomocni, a konečně vybízí měšťany královského města Litoměřic, aby přispěl jedenkaždý k výpravě, která se sbírá na zlotřilé některé a zapomnětlivé výstřelky národa českého po všem světě křesťanském, on pak král že bude toho vždy měšťanům i jich potomkům dobře pamětliv a výsady jejich že ještě milostivě rozmnoží tak, aby Litoměřice zaujaly v tomto království českém jedno z nejpřednějších míst.

„Žebroní a té chvíle vrhá nám ve tvář urážku! Tohoť nebude, aby Litoměřice si platili ještě najatce, kteří jim samým jednou mohou přiložiti k hrdlu nůž! — Pokud já tu budu seděti — já starý Radobyl — ani haléře z Litoměřic Zikmund neuvidí!“

Konšel Radobyl upřel na purkmistra pohled, vnikající mu až do dna ještěří duše a čtoucí zde, že by tento muž za přízeň královskou dovedl přinesti v oběť všecko.

„Zikmund naším králem z milosti boží, jsme povinni poslouchati ho, v potřebách ho neopouštěti, ale přispěti, aby nepřátelům, kteří jsou zároveň našimi škůdci, mohl odolati . . .“

„Kdože, ty purkmistře Pichle, Zikmundovi nepřítelem?“

„Jeho královské milosti! Rozumíš?“

„Tedy: kdože jeho královské milosti nepřítelem?“

„Což nevidíš a neslyšíš, jak se všude všecko v zemi proti němu zdvíhá, jak město za městem přistupuje ke kalichu, jak do všech hlav vedrala se zimnice odbojnická?“

„Dobře díš, purkmistře, že proti jeho královské milosti se zdvíhá v naší zemi kde kdo z Čechů upřímných, že město za městem přistupuje ke kalichu. V Litoměřicích do té chvíle Čechů poctivých síla, Litoměřice do dneška věrným českým městem, a proto jeho milost král Zikmund i naším nepřítelem! . . . Vy měšťané Litoměřičtí! Nechtějtež býti zrádci vlastního jmena svého! Zikmund jest odpovědným nepřítelem jazyka českého, zapřísahlým odpůrcem našeho národa, a s člověkem takovým my nesmíme míti podílu žádného. Takového muže vystříhati se musíme hůře a opatrněji, než někdy se málomocenství štítili.“

Purkmistr Pichl skřípal zuby a tvář jeho po třikráte změnila barvu. Pro okamžik nebyl ani mocen slova. Konšel Radobyl nebyl však dosud u konce.

„Město naše patří v tomto českém království k nejpřednějším . . .“

„My máme Magdeburské právo! Nás k ostatním neopovaž se přirovnávati!“

Purkmistr vyrazil ze sebe tato slova osípělým hlasem a div že se na mluvčího nevrhl.

„A nesmí v historii na cti jeho zůstati nejmenší stín. Naše poctivost i dětem našim patří. A proto dobře rozvažte všecko, vědouce, že dědictví, jež zůstavíte potomkům svým, nejtrvalejší jest jmeno dobré, které trvá na věky!“

„Jako kazatel z těch, kteří chtějí i v pravdě boží svobodu!“

Purkmistr si vztekem div nerozhryzl své rty a vždycky po nějaké výpovědi vyskočil jako zmije se židlice. Konšel Radobyl však jako by neslyšel.

„A proto chceme i budeme státi věrně k městům, která —“

„Nás — Litoměřice — přirovnávati k městům, jako jsou Mělník, Slané? My máme Magdeburské právo, k němuž se utíkají i Pražští měšťané! A vy si to dáte líbiti?“

„To právě chybou, že u nás jiné právo než v ostatních městech tohoto království, sice bys už dávno byl nepurkmistroval! Jářku, vy měšťané Litoměřičtí, co vám nyní povím, o tom jsem už dávno a dlouho — velmi dlouho přemýšlíval. S právem Magdeburským u nás zasazeno vejce kukaččino a líhnou se z něho znenáhla i odrůstaji háďata. Magdeburské právo jest ostrou dýkou, kterou si sami míříme k srdci.“

„Slyšíte ho, toho zaprodance?“

„Cizí zvyky by se mohly jednou našim potomkům státi hrozným jhem!“

„A my to máme přece za privilegia, která jsou neocenitelná. Co by za to dala města jiná, aby mohla býti postavena na roveň nám? Kolika dvory by Louny zaplatily právo Magdeburské? Co by za to dal Mělník či Slanští měšťané! — Tys škůdcem města rodného, tys jeho nepřítelem největším!“

Litoměřičtí měšťané seděli v radě jako pěny.

Neradno prý míchati se mezi dva kohouty. A konšel Radobyl byl s purkmistrem rozesvářen od malička. Už dědové jejich nebývali přáteli. Radobylové stáli po každé ke straně, která byla domácí, českou až do tuku v kostech, až do nejposlednější krůpěje krve, a Pichlové zaváněli od jakživa cizáctvím. Za Jindřicha Korutanského a potom za kralování Jana slepého živel cizácký měl v nich nejspolehlivější opory.

Ale pohnuli sebou přece, a sice když Radobyl se otřel o nejdůležitější jejich privilegium, Magdeburské právo. Touto výsadou se všude, kam přišli, honosili, tak že přišla po okolních hradech a tvrzích až v pořekadlo.

„Předkové naši dali za to mnohý pen[illegible] ty ještě smích si tropíš z toho? Vždy jinak chceš, než my ostatní. [illegible]aktě máme ve svých hlavách také bohudíky zdravé rozumy. Magdeburské právo zůstane v Litoměřicích Magdeburským právem.“

Konšel Hryz si po těchto slovech oddechl; nezajikl se sice ani jednou, ale dále by již byl přece nemohl mluviti.

„Výborně, příteli! Co proti jeho milosti královské vojnu začínají, jsou samí novotáři, všecko staré chtějí zhubiti, na všem si brousí rozum svůj, všecko lépe vědí, nikdo s českou zemí lépe nesmýšlí než oni a naše víra — žádná víra; jen ta jejich — ta z pekla vyšlá! My zůstaneme, čím jsme bývali dříve a my — naději se toho do vás pevně — svému pánu, před nímž jediným v této zemi hlavu skláním, každý podle možnosti přispějeme!“

„Co chcete, dejte! Podepište na pergamenovém papíře třeba řadu tisíců dukátů; ale město Litoměřice nesmí dáti ničeho, jako že jmeno

mé jest Radobyl. Vaše zlato či stříbro však Zikmundovi sotva co bude platno!“

Purkmistr Pichl utkvěl nyní na nepovolném konšelu očima plnýma nejjedovatějšího záští.

„Těchto tvých řečí mohl jsem se ostatně nadíti. Pichlové a Radobylové spolu nevařili nikdy. Nepřátelství není pouze mezi tebou a mnou; ale tajívali se s tím. A máli vzplanouti, ať to dříve, než později.“

Pánům radům královského města Litoměřic nebylo za těžko, pro koho se spíše rozhodnouti, zdali pro Radobyla či pro purkmistra. Jeden měl obchodní spojení s Drážďany, jiný s Magdeburkem a ještě jiný s pohraničnými městy německými, tak že by snadno mohli vzíti na jmění mnohou škodu. A proto se musejí Litoměřice veškerou silou opříti každé i té nejmenší novotě.

Purkmistr Pichl ostatně tušil, že dnešní rada nemůže ani jinak dopadnouti. Znal slabé stránky pánů konšelů lépe než své vlastní; i na odpor Radobylův byl připraven. Umínil si, že tentokráte mu opoví nepřátelství své veřejně. O úkladech, jež chystal Zikmund proti českému království ze všech stran, měl nejpodrobnější zprávy. Co nevidět zaplaví prý křižácká vojska všechen zdejší kraj a učiní rázem konec všemu. Purkmistr těšil se i přípovědi, že za služby platné, jichž by jeho královské milosti prokázal, bude povýšen do stavu hraběcího svaté římsko-německé říše. Záměry jeho sahaly však ještě výše, — mnohem výše. Císař Zikmund může mu pomoci ke všemu jediným ruky trhnutím. Kolem Litoměřic plno rytířských tvrzí a vladyckých dvorů, a skorem všichni přiznávají se ke kalichu. Zvítězíli věc Zikmundova, to všecko zboží může mu připadnouti. A tolikem tisíců hájena musí zvítěziti! Purkmistr Pichl spíše by v jediného boha byl přestal věřiti, než této myšlence. Po Čechách bývalo od jakživa lidí málověrných, kteří se hrozně, strašlivě přepočítali.

II.

Konšel Radobyl vrátil se z rady do svého domu s čelem zachmuřeným, se rty těsně sevřenými a s pravicí zaťatou v pěsť. Už dávno minula hodina polední a ještě se nehýbal ze svého pokojíku. Hlavu měl opřenou o ruce a přemýšlel.

Bylo třeba přemýšleti do pravdy. Chtěli rozvinouti nade starým městem českým prapor cizáctví, aby se ve zdejších krajích shrnulo pod ním všecko, co bílému lvu přálo jen potud, pokud ostré drápy své zatne do hrudi krajanům. A bylo těch pochopů za zdejšími hradbami více, — mnohem více než ryzích a šlechetných hlav. Jedněm ku zrádnému počínání bylo pohnutkou sobectví, jedněm ctižádost a ještě jiným mzda přímo Jidášská.

Konšel Radobyl počítal své věrné, na něž by mohl spoléhati jako na skály, na nichž vystaven Košťálov. A bylo jich málo; — ještě nejvíce mezi řemeslníky a lidem obecným.

„A přece ani o krok necouvnu zpět! Ani jediného slova neslevím. Buď zbavíme Litoměřice těch pijavic, anebo sami zahyneme...“

Konšel začal nyní přívržence své sčítati na prstech. Bohatých měšťanů bylo mezi nimi ke dvaceti.

„A proto ruku k dílu ještě této chvíle! — Co živi budeme, nesmí býti řeč, že Litoměřičtí pomáhali ubíjeti své krajany. Slyšíšli, Smile?"

Radobyl vstal od stolu a pokročil až na práh světnice, dvéře otevřev.

Okamžitě tu byl mladý muž, jako by již byl čekal nedočkavě, kdy bude zavolán.

„Poroučíš, tatíčku? Zase prý jste se nepohodli! Je toho již celé město plno."

Poslední věty byly prosloveny nějak trpkým přízvukem.

„A vícekráte se již neshodneme! Chraniž i tebe bůh, abys se kdy shodl s nimi!"

Mladý muž otcovými slovy zbledl, jako by se mu byla ze svěžích tváří všecka krev ztratila.

„Rozumíš, Smile? Chraniž i tebe bůh, abys se kdy shodl s nimi!"

Mladý muž až příliš dobře rozuměl a tak se mu zdálo, že se nad hlavou jeho bortí strop, stěny že se točí do kola a pod nohama že mu podlaha ubíhá.

„Že pozdravuji Lopatu, Hořčice a Skálu, aby na chvíli zašli si k nám. Slyšíš?"

Lopata, Hořčic a Skála byli v Litoměřicích mimo otce jeho nejnadšenější přívrženci kalicha a zároveň purkmistra Pichla nejzarputilejší nepřátelé, ještě tvrdší než Radobylův rod.

Smil poslechl. Ale tak se mu tou chůzí dnešní zdálo, že někomu pohřeb obchází. Když životu drahému pozůstalec prokazuje poslední službu a jde od prahu ku prahu, aby učinil přípravy a vše objednal, také nevidí a neslyší, a také kroky jeho jako by kolísaly až k úplnému ochabnutí. Ani si nevšiml, že Lopatu potkal již cestou, Hořčic že právě z domu vycházel a Skála že pospíchal k děkanství.

Radobyl přecházel komnatou, jako by chodil samým řeřavým uhlím. Tři měšťané přišli jeden za druhým, — nejpozději Skála, ale ten všecek pobouřen a rozčilen.

„Je to síť rozestíraná již po delší čas a touto chvílí připravena úplně, abychom byli lapeni."

„Dobře, že jsi, Radobyle, promluvil ve vhodný ještě okamžik. Můžeme se dosud sebrati a Litoměřice zachovati před skvrnou, jež by horší byla než Kainovo znamení. Lid po okolních dědinách s námi, cechy některé také našinci a v pobřežních uličkách by se této chvíle purkmistr sotva směl ukázati."

„A co děkan?"

„Nechce přiznati barvy. Krčí ramenoma, říká: já bych, já bych... Ale nedopoví. Chce říci, že by bylo lépe, kdy bychom zůstali při starém; ale nemůže mu to z úst. Za to však proti nám štve této chvíle v dominikánském klášteře páter Remigius. Naše příbytky jsou prý pelechy horší hampejzů, protože v těchto utrácejí se..."

„Naše příbytky? Jářku, vy tři sousedé! Už proto jsme povinni hájiti svou čest a hájiti ji i svými životy! A on — on?"

„Abych dopověděl. Z našich očí, úst i dechu jde prý nákaza, od které není pomoci. Shasínal nad námi svíčku, lámal ji na dva kusy, shodil ji dolů s kazatelny, přijde prý na nás síra s deštěm ohnivým, budeme pohlceni útrobami země za živa, a jícen zůstane na věčnou památku rozevřen, aby věděli všickni, jak skončili svůdcové ve městě Litoměřicích, které jediné bude zachováno . . . Mluví ještě této chvíle! Mezi posluchačstvem ozývají se přitlumené hlasy odporující. Kazatel však každým okamžikem prudčeji a prudčeji . . .“

Konšel Radobyl se nyní vzchopil a takměř letmo octl se před domem. Ve dvou minutách stanul před klášterem dominikánů, odkud zarážel již k uším jeho hřímavý hlas pátera Remigia, kterak zaklínání, o němž byl soused Skála před chvilkou pověděl, opakuje v nejrůznějších obměnách.

Mezi posluchačstvem zase tak nepokojno a opět lze slyšeti přitlumené zvuky z jedné strany odporu a z druhé pochvaly. Ale těchto bylo nepoměrně méně.

„Dokaž dříve svých slov, sic jinak jsi lhář — lhář na místě božím!“

S tímto výkřikem dral se dál a dále do chrámu obstárlý muž s oběma rukama zaťatýma v pěsti, s hlavou vztýčenou, prsoma vypjatýma, rtoma třesoucíma se nevypověditelným rozechvěním . . . Lid ustupuje stranou; ale kazatel neustává.

„Jářku, vy Litoměřičtí měšťané! Tupí naše dobré jmeno, tupí naši poctivost . . . A vy mlčíte? Vy to trpíte? Chtějí vás zaprodati cizincům, chtějí rodnému městu našemu ve znak vtesati na věky znamení bratrovraždy, a vy tomu svolujete — vy Litoměřičtí měšťané? A tento jejich nástrojem . . .“

Do těch slov konšela Radobyla mísil se dosud hřímavý hlas pátera Remigia: „A zahladím z nich hlas radosti a hlas veselí a hlas ženicha a hlas nevěsty, hluk žernova i světlo svíce. I bude všecka země tato v poušť a v užasnutí: a sloužiti budou všickni tito králi Babylonskému ne sedmdesát, ale sedmdesátkrát sedm let. A přivedu na zemi tuto všecka slova svá, která jsem mluvil proti ní. I umlknou pole pokoje pro hněv prchlivosti Hospodinovy . . .“

„Umlkneš-li i ty jazyku nešlechetný?“

A neuplynuly ani dvě minuty, když na kazatelně páter Remigius rozkřikl se nejplnějším hrdlem a potom náhle umlkl, protože několik paží uchvátilo jej za ramena a odvleklo dolů. Potom se octli všickni před kostelem.

„Hr na klášter! Hr — hr!“

„Ani krok dále, braši! Jenom s tímto se vypořádáme! Účty jsou už bez toho příliš dlouhé!“

„Dříví sem! Hranici! A hodně vysokou!“

„Jinak, sousedé! My nechceme životů!“

Konšel Radobyl postavil se před mnicha, aby ho zastínil svým tělem, kdy by se snad někomu zachtělo ublížiti jemu.

„Poslechni, ty holohlavče! Jinde bys se již loučil s životem, už by snášeli hranici a podpalovali ji ze všech stran! Rozumíš? A skorem bys toho zasloužil. Víš, k čemu jsi přirovnal naše obydlí? Odpouštíme

ti to z té příčiny, že nás neznáš, žes mezi námi nedlouho. Odpouštíteli mu, vy Litoměřičtí měšťané?"

Mezi zástupem povstalo reptání a ozývaly se hlasové odporující, a znova volal kdosi: „Na hranici!"

„Chci mu svěřiti nějakého poselství! Života jeho tudíž potřebuji!"

„Divný, spolehlivý posel!"

„Mezi všemi, braši, nejspolehlivější!"

„A ke komu, konšeli Radobyle?"

„K Zikmundovi!"

„A co tam?"

„Tohle! Ale musíš jeho královské milosti vzkázaní Litoměřických měšťanů vyříditi do slova! A my mu vzkazujeme: ‚Ze zboží našeho nedostaneš ani haléře, a chtěloli by se ti čeho, jen si přijď, a my tě přivítáme. Ale ohluchneš z toho i oslepneš!' Toto vzkazujeme jeho královské milosti. A nyní jdi! Až za bránu tě vyprovodíme!"

Za čtvrt hodiny kráčel již páter Remigius k Bohušovicům, ale krokem velmi nejistým, pořád se ohlédaje nazpět k městu, zdali se za ním neženou, rozmyslivše si takovéto svobodné propuštění. Dosud mu na čele vyvstávaly studené krůpěje potu, protože všude jinde takovéto příběhy končívaly nepoměrně hůře.

Dnešního jeho kázaní byl opravdu Pichl původcem. Od několika týdnů hučel den co den lehkověrci do uší o stoupencích Radobylových nejutrhačnější řeči, jako prý by zrovna k Adamitům patřili a páchali neřesti, které samo nebe vyzývají k pomstě, že přestávají věřiti i ve druhou božskou osobu a že před nimi svatého není nic.

Na náměstí bylo lidu, jako když tu bývají nejhlučnější trhy výroční.

Konšel Radobyl měl na štěstí hlas jako zvon na děkanském kostele, tak že ho mohli slyšeti zcela srozumitelně i v podloubích.

„Co nám dosud přinesly naše výsady a naše privilegia? Snad trochu více zboží; ale jiného sotva co! Kde ve které zemi zvykem, aby lid povrhl právem po otcích zděděným a sáhl k cizímu? My máme své domácí soudy a na těch přestaňme. My máme své domácí právo a toho práva za těchto časů utvrzovatelem, vykonavatelem i mstitelem víteliž kdo jest? Bratr Jan z Trocnova i Kalicha."

„Uvidíme, kdo dříve přijde, zdali bratr Jan či jeho milost král," prohodil soused Hryz, jsa vyložen v okně a naslouchaje řeči Radobylově. Čím se vzmohlo naše město, nežli Magdeburským právem, jak tvrdí purkmistr? Čím jsme vešli ve vážnost mezi městy ostatními než zbožím svým? S tím svým právem v ruce můžeš, člověče potrhlý, jíti žebrotou. České právo!" Hryz se dal do jízlivého smíchu. „Krejčíři, ševci, soukeníci, košináři . . . ti ať se spravují českým právem; ale my — kteří máme známosti až v Hamburce?"

Hryz potom zabouchl prudce oknem, Radobyla dále neposlouchal a divil se, že purkmistr nedá lid rozehnati městskými biřiči. Bez toho tu jen nejnižší třída.

„Ano, krejčíři, ševci, soukeníci, bednáři . . . těm české právo postačí! Ale nám kupcům Litoměřickým? Však věděli naši dědkové, co vnukům prospěje!"

Touže dobou psal také purkmistr Pichl císaři Zikmundovi psaní, jak mohl nejdůtklivější, aby nelenil, ale orlým letem si pospíšil, nechceli, aby Litoměřice byly pro jeho věc ztraceny, aby otevřely své brány husitským rotám, zapřísahaje ho jmenem všech věrných, jichž život i statek ohrožen; právě tu chvíli že srocen lid a štván i podněcován člověkem proradným, který jest poslem samého ďábla, aby v Litoměřicích pochoval pokoj, zahrabal štěstí a zavedl vládu svou.

III.

„Vydáš se na cestu hned po soumraku. Musíš si přispíšiti. Městům se vyhýbej. Přespi noc vždy raději na vesnici.“

„Buď, tatíčku, bez starosti! Však nejdu z domova po prvé!“

„Ale tak nebezpečná tvá cesta ještě nikdy nebyla. Musíš býti ostražit jak had, oči všude, uši všude a ruku neustále na jílci. Pouštím tě, chlapče, nerad. Mám tě jen jediného. Ale komu takové poselství svěřiti? Skálův ještě nedospělec, Lopatův trochu lehkovážný!“

„Uvidíš, tatíčku, že se vrátím živ a zdráv a že všecko šťastně vyřídím!“

A potom se chystal Radobylův Smil k bratru Janu Žižkovi, o němž si utvořil v duši obraz, jejž těžko lze vylíčiti. Tak se mu zdálo, že ten muž bohatýr, jenž přišel, nikdo nevěděl odkud, do země, v níž začalo i zlato už obraceti se v křemen, v níž počalo hníti všecko od samého kořene, vytasil meč, jímž hnilobu odťal v čas od zdravého kmene, a rozestavuje ke všem stezkám vedoucím do království českého stráže s ocelí plamennou, jako někdy stál cherub ve bráně ráje. Nejdovedněji uměl o něm vyprávěti rybák Losos, jehož chýše byla na Oharce, než se spojila s Labem, poslední. Říkával, že prý už jednou v Čechách takový muž povstal, ale že tomu tuze dávno. Ještě tu nikde nebylo křížů, staří předkové chodívali za jitra na vrchy, když se ještě šeřilo, aby se pomodlili bohům spásám, anebo také do lesů ke studánkám, nad potoky, aby poprosili strážce rodinného blaha i požehnatelku veškeré úrody za mocnou přízeň. Nejraději si vycházeli na Radobyl, před slunce východem i po západě. A ten muž se jmenoval Záboj. Také postavil do všech údolin, jimiž se mohlo do Čech, strážce s ohnivým mečem; ale časem prý jim ohnivá ocel vychladla, a milí hlídači zkameněli, protože nevykonávali svého úkolu svědomitě. A budou prý zkamenělci tak dlouho, dokud jich jiní svědomitější nevystřídají. Rybák Losos věděl ostatně takových věcí více, — mnohem více; však se s ním laskavý čtenář také seznámí.

Radobylův Smil octl se již za Litoměřicemi dobrou hodinu. Vydal se na cestu koňmo. Jel dosud zvolna, tak krok za krokem. Otěže popustil hnědoušovi úplně. A byl zabrán tak do myšlenek, že si ani nevšiml, kterak dojel ho podivný jakýs společník, tak v polo mužském a polo v ženském oděvu. Neznámý měl obličej zastřený závojem a na hlavě cos kukli podobného. Náhle se Radobyl ohledl a bleskem spočinula pravice jeho na jílci dosti těžkého meče po levém boku.

Neznámý však ještě blíže popojel k synovi bohatého měštěnína Litoměřického; ale nepromluvil ani jediného slova.

„Kdo jsi? Čeho ode mne chceš?"

„Nic jiného, než abych tě směla provázeti!"

Radobyl trhnul nyní uzdou běloušovou, že se vzepjal do výše.

„Pro bůh, Vítězko! To ty!"

„Já — já, Smile — tvá nevěsta!"

Jezdkyně octla se již těsně u Radobyla.

„Víšli, kam vede cesta má?"

„A kdy by tě vedla světa kraj, já půjdu za tebou."

„Vítězko, rozmysli si, co počínáš!"

„Nezdržujme se."

„Kdo ti jen tento úmysl našeptal?"

„Ten, který nad láskou naší rozepjal ochranné peruti, ten, který ji střeže, kdy by všecko kolem zhynulo, ten, který naším strážníčkem... Vím dobře, kde tvé jízdy cíl. V táboře, kde slepý vůdce prozírá až ke slunci, kde oko jeho, zahaleno sice rouškou příšerné noci, prohlédá do všech konců té země, aby postřehlo, kde co škodného . . . A nezdržujme se! Cesta naše daleká!"

Jezdkyně nyní svinula závoj s obličeje a nahnuvši se k mladému muži, vzala do své pravice otěže hnědoušovy i sama koníka ke klusu pobídla.

Radobyl si pro ten okamžik nevěděl pomoci.

„Ty jdeš toho slepého vůdce pozvat do Litoměřic. Viď, miláčku můj! A proto musím s tebou, děj se co děj. Pozveme ho i na svatbu. Budeme ji strojiti, jakmile do Litoměřic zavítá!"

Jezdkyni rděly se líce čarovněji než pruhy červánek, jimiž se temena středohorských vrchů ruměnila malebněji a malebněji.

„Musíme rychleji! Aby tu jen nebyl dříve ten král protiva. Pak by bylo po všem — po všem, Smile — po naší lásce — po naší svatbě a snad i po našich životech."

Mohlliž ji od sebe odpuditi mladý muž? Musil by obrátiti koně svého k Litoměřicům zpět. A kdo ví, jestli by snad se potom nebyla pustila na cestu samotna.

„A co otec tvůj?"

„Nekalme si mysl takovýmito námitkami. Spočívaly mi bez toho do té chvíle na duši, jako vůkolní vrchy, tísníce mne nevýslovně. A teprve nyní, po tvém boku se mi uvolňuje, teprve nyní, cestou k slepému vůdci Táborskému, oddychuji lehčeji. Rychleji ku předu, — rychleji! Mohli by nás dostihnouti, a pak by nám nezbylo nic než tato voda . . ."

Potom se ozýval utvrdlou cestou jedině dusot konských podkov. Jezdkyně zahalila si zase obličej závojem. Byla to dcera Litoměřického purkmistra. Stává se velmi často, že ze dvou kmenů, tak zcela od sebe rozdílných, vyrazí haluzky, jež se znenáhla sbližují, až se na vzájem ovinou; a chtělli by kdo rozplesti je, musil by je ocelí rozseknouti.

A rod Radobylův lišil se od krve Pichlovy také až do nejukrytějších záhybů duše a srdce svého. Oběma otcům nevzešla nikdy ani

pouhá myšlenka, že by se kdy mohli sblížiti; za to však drala se úsilovněji a úsilovněji do dvou mladistvých hlav, až tu zapustila kořeny, jež také bude asi sotva kdo moci vyhladiti.

Purkmistr myslil se svou dcerou až ke slunci, a Vítězka zatím zřela veškero blaho své ve Smilu Radobylově. Purkmistr sliboval si i ohledně své dcery prospěch ze spolku se Zikmundem, a ký div, že přehledl naprosto, kterak mu Vítězka může zbortiti nejsmělejší záměry. Uviděvši, že Smil odjíždí z domova, dala na rychlo osedlati bělouše a vyjela si obvyklou procházkou po březích Oharčiných. Předvídala dobře, že tento krok může sny její zlatem vyplniti, ale také pochovati na věky. Toto poslední by se bylo stalo i bez dnešní odvahy.

Rybák Losos přejížděje Oharkou náhle se s loďkou zastavil a utkvěl očima na obou jezdcích. Bystrý zrak, kterýž uměl prý rozeznati, kde pod vlnou ouhoř či kapřík, kde se štika kmitá, jenž podle záškubu udice okamžitě věděl, jaká rybka se zahryzla do líčidla, — poznal rázem, kdo po boku Smilově v tom přestrojení. Zadívav se za nimi, několikráte hlavou povážlivě zakýval. A když už samým večerem zastavili se před chatou jeho tři městští zbrojnoši a tázali se ho, zdali tu nikdo neviděl panny Viktorie, položil si ruku na čelo a přemýšlel, jako by se rozpomínal. Ale trvalo mu nějak dlouho, než se vzpamatoval.

„Panny Viktorie?“

„Ano. Dcery páně purkmistrovy!“

„Jezdkyně jakás tamto na druhém břehu se proháněla.“

„A kdy?“

„Přede dvěma hodinama.“

Rybák neselhal. Viděl opravdu přede dvěma hodinama paní nějakou, nad jejíž hlavou vždy chvilkami vznesl se ochočený sokolík a šipkou zase vždy usedl si na její rameno.

„Hned vám povím, — hned, co a jak! Tobě, ty stvůro netopýří nejspíše!“ prohodil starý Losos za odjíždějícími zbrojnoši, již se vraceli s nepořízenou.

Purkmistr rozeslal nyní po Vítězce posly na všecky strany, ale opět bez výsledku. O dceři prý nikde ani stopy, zrovna jako by ji byla voda s sebou odnesla. Dneškem však odjel prý také kamsi Radobylův Smil. Panu primátorovi připadla na mysl přepodivná myšlenka; ale potlačil ji okamžitě.

„Já slyšel tak ledacos!“ prohodil městský biřic, jemuž purkmistr ke všem dětem stál kmotrem.

„A cos mohl slyšeti?“

„Inu ledacos, milostivý pane! Ale kde pak může člověk všemu věřiti? Takové povídačce nejméně. Jako by prý syn toho rýpala panně Vítězce nadcházel.“

„Čí syn?“

„Radobylův Smil.“

„Panně Viktorii?“

„Držme, milostivý pane, lidem jazyky na uzdě!“

„Radobylův syn panně Viktorii, dceři Litoměřického pana purkmistra! Radobylův syn! A kdo to ještě ví?“

Pan primátor se uchytil oběma rukama za hlavu, jako by si ji chtěl zrovna z ramenou vylomiti. Městský biřic Haušild se již lekl, že jeho pán se míjí s rozumem.

„Kdo mimo tebe ještě o tom má povědomost?“

„Sám pán bůh ví, milostivý pane, jak ta řeč vznikla. Přišla mi dnes tak náhle na paměť.“

„Pouhé lži a více nic. Panna Viktorie si zajela bez pochyby k Lovosickému panu strýci.“

„V tu stranu ji také viděli!“ přisvědčil biřic samou radostí, že rozprávka vzala takový konec.

Pan primátor se chystal nyní za dcerou sám po druhé a sice do Lovosic. Už byla čirá tma a táhlo k jedenácté hodině, když z purkmistrova domu vyjížděl povoz, v němž ukolébal se Pichl skoro násilně myšlenkou, že Viktorie u příbuzných. (Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

IX.

V komnatách staroslavného Vražna přerušeno bylo z nenadání obvyklé ticho; v bezbarvou jednotvárnou idylu jich padl mimo vši naději živel nový a změnonosný. Měli tam návštěvu, herce Jelínka. Jednou na večer, za vlažného deštíka, přijel po svých s celou svou tragikomickou důstojností na nevelikou potěchu paní Marjánky, jíž od lonska vše, co zapáchalo divadlem, bylo plesnivinou v špižírně. Ostatně i panu Borovcovi nepřicházela z počátku návštěva ta dvakráte vhod. Strážce kapsy své povždy opatrný tušil hned na první pohled, co bývalého jeho učitele u věcech divadelních k němu přivádí, a čelo jeho vysoké skládalo se v starostlivé vrásky, když Jelínkovi na uvítanou pravici podával. Leč proto přece cize a chladně Jelínka nepřijímal; přirodilá mu dobrodušnost jako vždy i tenkrát podržela vrch. Však hned první večer, když v jídelně po večeři při sklenici čerstvé chmeloviny a při doutníku se po chuti rozhovořili, obracelo se mínění jeho v prospěch přibylého hostě. Tomuto přirozenou měrou běželo o to, přichýliti k sobě hostitele svého, a nevěděl tomu právě lepší cesty, nežli sděliti se s ním důvěrně o vše, co o doktoru Javorníkovi v Praze vyzvěděl, při čemž po spůsobě herců k úloze přidal také leccos z vlastní dílny své, by obecenstvo své pořádně si navnadil a domluvil se zamýšleného dojmu. Z údivu do údivu padaje otvíral Vraženský panic k novinám těm oči i uši, a hledy jeho zpytavě tkvěly na rtech hercových, zda lítají z nich pravé těžké koule pravdy, či bouchali z nich

jen Chlumecký prach. Však vypravovatel se nepotřeboval na pravdu dušiti: posluchač cítil, že neprodává mu ani smyšlenek ani klevet, a nepřipadlo mu ani na mysl, že by herec svými novinami chtěl si zakupovati jeho přízeň, nebo docela otvírati si jeho váček.

Když pásmo svého vypravování dovinul, otázal se herec svého hostitele: „Co ráčíte, milostpane, tomu všemu říkati?"

Vraženský pán nemínil se před ním ze svého vydati. Pro ten čas uznával za dobré silný rozruch duše své před ním pozakryti a pokrčiv diplomaticky širokýma svýma ramenoma odpověděl po chvíli: „Nevěřil bych, kdy byste to nebyl vy, milý příteli; ale takto nutno jest věřiti."

Přídanek „milý příteli," dnes po prvé k němu pronešený, zalahodil Jelínkovi jako nejlíbeznější kritika. Pohladiv si samolibě kníry zavdal si piva a prohodil pak důrazně a jistě: „Myslím, že z té zamilované pšenice z Čerstvého vzduchu nebudou svatební koláče!"

Pan Borovec se zahleděl na chvíli do ubrusu.

„Bůh to suď!" odvětil, nutě se k filosofickému klidu. „Jsou to zvláštní lidé, slečna a doktor! Řekl bych, bílé kuroptve. Slečna jest cherub co do charakteru, na tom chtěl bych umříti."

„Před slečnou Mély klobouk až na zemi; ale pan doktor . . . Slečna je hodna lepšího charakteru; takového, v němž je tak něco staročeské síly a pevnosti, tak jako asi při vás, milostpane."

Pan Borovec třikrát zamhoural očima, ale přímo neodpovídal. Dával se sice rád, jako každý smrtelník, hladiti po srsti, ale této chvíle nahrnulo se mu v mysli tolik nových myšlenek a vzbouzelo starých, že pochlebenství Jelínkova náležitě nepožil. Aby nabyl tu i onde lepšího světla, dal na herce ještě několik podrobných otázek stranu doktora Javorníka a nové jeho známosti, vyslechl a odvážil pozorně, co na ně odpověděl, a zahnul pak s hovorem na jinou cestu. Zatím odbila na rodinných hodinách desátá hodina a na unaveného Jelínka šlo zívání. Pan Borovec mu nabídl odpočinek, dali si dobrou noc a rozešli se.

Panic se svlekl a usedl si na postel, jež stála v levém koutě v jídelně. Ruce sepjal v klíně, přichýlil hlavu k prsům a dal se do rozjímání. Imam, jenž po celý večer dřímal pod stolem, vstal, protáhl se a položil se k nohám svého pána, kde z pravidla noci trávíval.

O spaní nebylo dnes při panu Borovcovi ani řeči. Jelínkovy noviny jej prudce vytrhly z poklidu, tak pracně dobytého, a rozvětřily celé jeho nitro. Myslil již, že nešťastná jeho láska jest položena ad akta. Ale chyba lávky! Dnešním večerem znova se vynořila z hlubiny zdánlivého zapomenutí a postavila se předeň, tak silná, svěží a půvabná jako před tím, nežli Mély ověnčila doktora, nežli mu při pianě v divadelní besedě dala tím přenešťastným košem! Co tu nových myšlenek a citů rozšířilo se v něm opět! Jak státi se pánem jich, jak domoci se pokojné, zdravé, úrodné myšlenky v té vířivé směsi!? Vraženský pán byl dobrý a šlechetný člověk, to bylo viděti z toho, že ač byl až nad svou pleš zamilován, prudký a hořký hněv pojal proti doktorovi, jenž po jeho soudě jednal s Mély jako zradný padouch s andělem. Pan Borovec mnul si křečovitě ruce a stiskl zuby. Krev jeho rozpálila

se bohatýrským žárem a duši jeho bleskem projela myšlenka, pomstíti se na doktorovi. Panic skočil s postele a rozchodil se prudce po jídelně kolem stolu. Nevěda, co s pánem se děje, vzchopil se Imam s podlahy a chodil za ním. Krvavé myšlenky lítaly z hlavy Borovcovy jako jiskry z prskavky.

„Vyzvu jej na souboj, vyzvu,“ mluvil polo nahlas; „na palnou zbraň! A zastřelím jej jako pominulého hafana. Ano, ano, tak učiním a učiním. Mély jest útlocitná žena! To by bylo, aby pak z vděčnosti nestala se mojí! Zastřelím jej. Ale což kdy bych měl sám padnouti?“

Panic s Imamem se zastavili.

Sám padnouti! Pomysl ten poněkud ochladil horkou hlavu a zdusil šlehy bohatýrského nadšení. Skutečnost brala za uzdu ohnivého komoně fantastiky a chlácholila jej k pravidelnému chodu. Vraženský nahlížel, že kdy by měl sám padnouti, souboj s doktorem pro Mély by byl věcí prazbytečnou, po případě i směšnou. Duch zdravého sobectví dostavil se a napomínal jej: vezmi věc střízlivě a prakticky do ruky a vytěž z ní pro sebe, co vytěžiti lze. Jen krok za krokem. Žádné skoky. Nadešla rozhodná pro tebe doba: Mély může býti tvojí, životní štěstí můžeš si zachrániti. Jen rozum do hrsti.

Panic s Imamem znova se rozešli, ne více prudce; zcela volně. V myšlenky zabrán prošel Borovec sousední komnatu a vstoupil do parádního pokoje. Spatřiv Mélinu kytici, jež posud stála mezi záslonami před oknem, přitáhl si k stolku, na němž stála, křeslo a sedl si do něho. Věrný jeho nohsleda položil se k nohám jeho a zvědavě ob chvíli k němu vzhlížel. Venku zatím chmury na obloze se rozešly a z temné modroty svítil do komnaty měsíček, ten věrný a mlčenlivý přítel zamilovaných. Pan Borovec přemítal v magickém jeho světle a osnoval si plány. Konečně vyvinul se mu z prsou spokojený oddech. Ustanovil se na cestě, kterou půjde znova za cílem svým milostně zářivým. Venku před vraty zatroubil ponocný dvanáctou. Vstávaje z křesla všimnul si po prvé panic Imama. Vzal hlavu jeho oběma rukama a přitiskl ji k srdci.

„Věrná duše,“ zašeptal k ohaři a ubíral se na lože své, kdež v brzce sen jej obešel.

Druhého dne zbudil se záhy z rána a ještě před snídaním vyšel si před dvůr, kde stály dvě řady akací u vší nádheře bílých květů svých. Líbezná vůně linula se z květných jich hroznův do ranního vzduchu, že radost bylo tam chvíli pobyti. Byla neděle. Obecný ruch všední práce ustoupil posvátnému klidu, jenž celou krajinu províval sváteční náladou. Zevšad, kam vzhledlo oko panicovo, usmíval se naň blahý soulad, jen v nitru jeho šoumalo traplivé bezpokojí asi jako podzimní vítr v stromoví. Byl pln starostí, jak se svým plánem dopadne. Nasnídav se dal zapřáhnouti a zajel si do Suchotína na služby boží, nechav Jelínka doma. Odtud jel na Čerstvý vzduch. Bylo mu milo, když ještě v Záhořanech se dověděl, že pan Hajný jest na cestách, a ještě milejší, když se v návštěvně sešel se samotnou mladou paní, svým milým sluníčkem. Jeden před druhým se jaksi zarazil; ona se mu zdála nápadně přepadlou a bylo při ní viděti, že úsměv její více ze zdvořilosti vychází nežli z milé nálady mysli; on zdál se jí příliš vážným,

a tušila hned, že nepřichází náhodou nebo z pouhé zdvořilosti. Oběma bylo asi tak, jako by nějaké neviditelné čarovné ruce je zároveň sváděly a od sebe odháněly. Proto také rozhovor jich se z počátku ztěžka rozjížděl, a třeba drželi jej v obecných kolejích: mladá paní tušila, že mysl sousedova k jiné cestě tíhne, a Borovec nevěděl, jak nejvhodněji by svou při vésti počal, ano nyní rozpakoval se, máli ji vůbec počíti. Něco, čeho sobě vysvětliti nedovedl, kladlo mu závoru na ústa, jindy tak hovorná. Posléze, když paní Hajná slečnu Mély do hovoru přivedla, odhodlal se svou vystoupiti.

„Že právě, milostivá paní, o slečně mluvíme," pravil oči k zemi klopě, „musím se přiznati, že dnes přicházím k vám u velmi delikátní záležitosti, jež právě slečny nejvíce se týká, a jsem z toho srdce tomu rád, že popřáno mi snad prozřetelností s vámi mezi čtyřma očima si porozprávěti."

Paní Hajná se lehce zarděla a zpytavě a zvědavě upjala naň své blankytné oči.

Borovec krátce vylíčil, že včera na večer Jelínek na Vražno zavítal, a vypravoval obšírně, co mu svěřil o proněvěře doktorově. Při tom, aby pravé zámysly své prozatím před mladou paní ukryl, dával hovoru svému barvičku rozhorlenosti a rozhořčenosti nad zradným jednáním doktorovým a tvářil se vůbec ne jako tajný snubič slečnin, nýbrž jako nezištný a upřímný přítel její a celého domu Hajných.

Paní Hajná každou minutou barvu měnila a hltala zrovna jeho vypravování. V očích jejích zasvítil tajný zážeh radosti, Borovcovi neviditelný. Snažila se, aby zůstala pokojnou, ale bystrý pozorovatel byl by si všimnul, jak prsty její krečovitě tisknou opěradla jejího křesla.

Když Borovec se odmlčel, promluvila hlasem vnitřním rozruchem rozechvěným:

„A jeli Jelínek spolehlivý muž? Nemáli snad v záští doktora?"

„Stojím zaň," odvětil Vraženský panic. „Jelínek je prostý, počestný člověk, životem zkušený; aby lhal, nepodobá se ani dost málo. O záští k doktorovi nemůže býti řeči; naopak vím, že jej ctí, ano že mu i nakloněn je pro lásku doktorovu k divadlu."

„Tedy pravda; velmi důležitá . . ."

„A smutná."

„Ano, pro Mély velice smutná. Dobře jest, že mne první do ní zasvěcujete, příteli. Prosila bych vás vůbec snažně, abyste při mně přestal. Je to věc pro náš dům nemálo ožehavá."

„A pro mne a štěstí mé nesmírně důležitá," ujelo stísněným ňadrům Borovcovým.

Mladá paní vznesla k němu zpytavý zrak. Živý ruměnec, jímž tváře jeho jenjen hořely, prozrazoval jí zřejmě, co svými slovy míní. Cítila nelibý, studený prochvěv v srdci svém a nepronesla ani slovíčka sousedovi na povzbuzenou. Leč on nedal se tím odbyti.

„Miluji, milostivá paní, slečnu Mély," zpovídal se Borovec, „přes všecko, co se stalo, ji miluji upřímně, vroucně, tak jako prve. Nejen štěstí své i život svůj dal bych za ni. Štěstí její jest štěstím mým, neštěstí její neštěstím mým."

„Snad neštěstí to se od ní odvrátí. Třeba vyčkati, přesvědčiti se. Snad Jelínek věc s doktorem zveličil, snad stane se náprava.“

„Jsem jist, že věc se má tak, jak jsem ji vypravoval. A vidím v tom pokyn shůry, abych nevzdával se lásky své, jíž kyne nová a podstatná naděje tím, že doktor se samovolně lásky své zříká. Třeba jen, aby slečna Mély na mne v pravý čas upozorněna a připravena byla, a jsem přesvědčen, že kdy byste vy, milostivá paní, na niž ona všecko dá, tu úlohu na se přijala, má touha a osvědčená láska by ke šťastnému došla cíli a konci. Ó buďte při mně, milostivá paní, zastaňte se upřímně o mou věc, a do posledního dechu budu vaším nejoddanějším dlužníkem.“

Mladá paní ani hrubě Borovce neposlouchala. Vlastní její záměr, jenž dnešní novinou znamenitě se přiblížil ke skutečnosti, vyplňoval všecko její myšlení a vzpružoval vůli její k ráznému chtění. Viděla ráda Borovce v domě svém, ale nyní stával se jí nepohodlným a nepříjemným, poněvadž svým zájmem křižoval její záměr. Paní Hajná byla povahou; sliby na prázdno rozdávati příčilo se jí, a Borovce přímo od sebe odpuditi nezdálo se jí býti opatrným jednáním. Vždyť by on, jak dnes jej poznávala, na vlastní vrub mohl se při Mély o při srdce svého zasaditi, a třeba bylo málo naděje na vítězství, mohl přece provedení jejího záměru býti na závadu, když ničím jiným aspoň tím, že by myšlenky její přítelkyně odváděl od směru, v kterém jedině je paní Hajná pro svůj záměr míti chtěla. Také jí šlo o to, by co nejrychleji zavázala si Mély slibem; samostatné jednání Borovcovo mohlo zplozovati otalování. Viděla tedy toho potřebu urovnati si odpověď co možná diplomatickou a pro Vraženského panice snesitelnou. Pravila:

„Mély jest mi více nežli přítelkyní; ona jest kusem živé duše mé. Vaší novinou jsem všecka rozrušena, ano zdrcena; k jiné pořádné myšlence se mysl má ani vzepíti nemůže. Pak považte, milý a vážený příteli! Rána, která Mély očekává, tak hrozná jest, že sama trnu úzkostí, nepodlehneli jí útlá její duše. Mély jest ovšem povahou silna: ale zklamaná a zrazená láska jest morem na povahu ženskou i nejsilnější. Snáze unese žena smrt drahého muže nežli jeho proněvěru. Jak za takových okolností i při nejlepší vůli, měla bych přijíti Mély s vámi? Zdaž nezbudila bych v přítelkyni odpor proti vám, zda nebylo by v takém jednání viděti drsnou bezohlednost vaši k jejímu neštěstí? Tak srdce ženy se nekupuje: jemná soustrast v neštěstí jejím, obětování vlastních zájmů bolesti její jsou neskonale vábnějším vnadidlem srdci ženinu. A na konec dojde na vše ve světě, dojde i na vaši lásku.“

Pan Borovec nebyl spokojen, ač celkem mladé paní musil dáti za pravdu. On žádal slibu a ten mu nebyl podáván. V ten smysl se vyjádřil k paní Hajné.

„Co do slibu,“ odvětila mu, „neplyneli ze řádné rozvahy? A jak můžete nyní, a v delším ještě čase, žádati na mně řádné rozvahy? Vždyť pravila jsem vám, že Mély kus jest živé duše mé. Trpělivost, příteli: vemte prozatím za vděk pouhým mým přátelstvím. Svým časem a v pravý čas ukáže se jistě účinným.“

Rozladěn na mysli odjížděl dnes pan Borovec z Čerstvého vzduchu. Bůh ví, že na tom místě, na světě mu nejdražším, nemohl se z trpných svých úloh propracovati k činnosti! To stlačovalo mysl jeho, to kazilo všechen její volný vzlet, to kormoutilo ji. Kromě toho Vraženský panic si nebyl toho vědom, ale cítil to, a takové cítění bývá z pravidla příčinou rozladu naší mysli — že on s vlastními zájmy svými bývá u Hajných jen nástrojem v rukou jiných. Přidámeli ještě k tomu, že dnes zvláštní škádlivou náhodou ani nejdražšího obrázku srdce svého v Záhořanech nespatřil, nebude nám s podivením, že návrat jeho do Vražna Jelínka příliš nepotěšil. Dnešní oběd uplynul dosti bledě a téměř bez hovoru. Jelínek sám, pokusiv se několikrát s chatrným úspěchem o zábavu, svinul plachty své, nahlížeje, že by dnes ani sv. Jan Zlatoústý mrzutých komárů s mysli jeho hostitele nezapudil. Hned po obědě rozešli se do polí; každý jinam.

Paní Hajná si oddechla, když na dvořišti dozněl hrkot kočáru Borovcova. Byloť jí třeba samoty, aby připravila se k dílu, dlouho zamýšlenému a odkládanému. Dnešní výpovědi Borovcovy byly pro ni rozhodny. O pravosti jich nepochybovala ani dost málo, poněvadž tak výborně se hodily k jejímu životnímu účelu. Co jí posud vázalo ruce, co ji posud zdržovalo záměr svůj s Mély vtělovati v čin, byla nejistota o doktoru Javorníkovi. Až do dneška jen se domnívala, že není hoden lásky přítelkyně její, že Mély nedojde po boku jeho pravého manželského štěstí; dnes, co posud viděla jen v mlhách, spatřovala v bílém světle pravdy: doktor Mély pravou láskou nemiloval, doktor zadal se s ní jen z lehké mysli, ne z plné mužné rozvahy. Svoji nemohli býti. Mély bude nástupkyně její u Prokopa, bude po její smrti dobrou mateří dítkám jejím. Co posud nejvíce cestu jí zaléhalo, to nebylo nyní více nesnadno: odvrátiti Mély od doktora. Znala dobře povahu Mélinu a byla přesvědčena, že muži, jenž zradil lásku její, nikdy ruku k sňatku nepodá. A budeli Mély svobodna, ostatek se již podá při dobré taktice.

„Ona mne miluje, opravdivě a vřele," rozumovala mladá paní, odstupujíc od okna, kde až posud po odchodu Borovcově stála; „ona mne miluje, ona jest šlechetna. A z lásky její a šlechetnosti vyčerpám oběť její pro sebe a děti a zjistím si ji slibem. Vždyť na polovic již složen jest v rukách mých!"

Při tom umínila si, že rázně si pospíší s provedením svých záměrův.

X.

Byl večer a již pozdě. Slečna Mély seděla ve své komnatě při psacím stolku, na němž hejno dopisův, složených, polootevřených i rozložených, v malebném bezladí se válelo. Spanilou hlavu měla v levici složenu, něco v pravo nachýlenu, a v záři lampy, poněkud v levo na stolku postavené, lahodně vystupovala hellénská kresba jejího profilu. Obličej její byl přibledlý a na bělostném čele rozpínaly se tmavší linie lehounkých vrásek, znamení to, že duše její zabrána jest do vážných a trudných myšlenek. Oděna byla ve volný župan hnědé barvy s theovými

růžemi, při krku poněkud rozhalený, a bílé její hrdlo bylo by luznou vnadou svou oko malířské i nejpřísnější uspokojilo.

Slečna hleděla upjatě do dopisu psaného ženskou rukou, kdežto téměř všecka ostatní psaní jevila rukopis mužský, patrně doktorův. Dopis, nad jehož obsahem slečna dumala, jest nám již povědom. Psalať jej neteři své teta Filipína z Prahy, a obsah jeho vrcholil v tom, že doktor Javorník nápadně se slečně Emilii Bohatové, sestře přítele svého, dvoří a koří, a že slečna pozornosti jeho co nejochotněji přijímá, ano že v kruzích dobře zpravených proskakují věsti, že milůstky ty povedou k oltáři. Každým spůsobem prý slečna Emilie nejen doktorovi přeje, nýbrž všecka do něho jest zamilována. Teta ovšem ctí svou za pravost zpráv svých neručila, ale uznávala za svatou povinnost svou, vše spravedlivě neteři vypsati a bedlivé oko na doktora a jeho počínání nésti, přidavši na konec radu „co nejlépe míněnou," by neť opustila Záhořany a chceli si doktora zachovati, do Prahy k ní se přestěhovala. Slečna Mély až posud plně důvěřovala doktorovi, ale srovnávajíc dopis tetin s některými výpovědmi Maruše o svém ženichu, jakož i s některými projevy mysli doktorovy, o vážném vzhledu do zájmů životních právě nesvědčícími, nemohla se uzavříti před nepokojem a obavami, jež pevnou její víru v štěstí lásky rozviklávaly. Cítila nyní dvojnásob, jak doktor jí drahým, a prosila boha jen o ducha mírnosti a klidu, aby jednáním svým, snad řádně nerozváženým, sama nepřispěla k tomu, by z mračen posud dalekých a snad i nepatrných nespustila se na lásku její záhubná bouře. Bralať nyní i sílu i dovednost svou jaksi v pochybnost, což zplozovalo v duši její bezpokojí čím dále tím traplivější.

Před Maruší nemívala nikdy tajemství, a první ponuk k tomu ji měl, přítelkyni tetino psaní na uváženou předložiti a upřímné rady její se dožádati, jak by nejprospěšněji bylo v té věci s doktorem jednati. Leč nešla po prvním hlase svého nitra; z leckteré příčiny. Předně soudila z mnohých výpovědí Marušiných, že nevidí v doktorovi oné vzácné povahy, které se ona v něm zcela důvěrně dohledávala. Věděla, že Maruše nevěří tak jako ona u věrnou jeho lásku, a obávala se, aby tetiným psaním, jež by jistě za čirou pravdu vzala, se proti doktorovi nezatvrdila a pak jí nedala rady, jež by vedla z nedorozumění do nedorozumění a snad i k rozestanutí. Každým spůsobem zdála se jí Maruše proti doktorovi podjata a kdo ví, zdali by i po straně na vlastní vrub, ovšem že z lásky k ní, něco nepodnikla, co by lásce její mohlo býti se škodou, nebo situaci ještě více zapletlo. Také myslila, že kdy by se Maruši se vším svěřila a za radu ji poprosila, by v ní zbudila myšlenku, že doktorovi nedůvěřuje, že jej podezřívá, zkrátka, že není lepší nežli jiné milenky a vůbec nenese se povahou svou i v lásce nad všednost. Posléze domnívala se, že vznikneli již mezi ní a doktorem neshoda, nejlépe bude, když jenom mezi nimi opět se vyrovná, a že se vyrovná, budeli jaká, jistou se kojila nadějí. Z těch příčin zatajila slečna Mély před mladou paní obsah tetina dopisu, ač neměla dosti síly, aby dojem jeho i s tváří svých smazala. Cítila sice, že Maruše pravdu tuší, a neušlo jí, že jí záleží na tom, chytrou taktikou, nepřímo, pravdy se dopátrati; ale přes to slečna ze zálohy své nevykročila. Co musila napověděti, napověděla, ale jasné

pravdy nedopověděla, zůstavši si věrna. Takto byl by do vroucího přátelství obou paní, na sebe odkázaných, zavanul chlad oběma nepříjemný, ale za okolností, jež právě byly na Čerstvém vzduchu, byl snesitelnějším; bylať každá z nich zaujata svou vlastní starostí, jež potají, různými cestami, k jedné se sbíhaly metě.

Jako vždy tak i v této době, srdci jejímu trpké, jala se slečna Mély samostatně kolísavou lodici lásky své, ano života svého, uváděti v běh, jenž po mínění jejím vésti měl do želaného přístavu.

Zatajivši pramen psala doktorovi pod žertem, který ji ostatně mnohou vážnou slzu stál, co dověděla se o jeho dvoření slečně Bohatové, gratulujíc mu k líbezné zábavě, jíž se mu dostává v záři krásných očí Emiliiných. Dala si na tom záležeti, aby do prostého humoru nevloudilo se ani za mák trpké ironie nebo břitké satiry, a byla s provedením úlohy své spokojena. Odpis doktorův byl rovněž žertovný, ale beránek jeho humoru nebyl bez trkavých růžků satiry, jež srdce slečnino dobře cítilo. Nepokoj a obava její nespokojily se, spíše nabyly popudu a oživy a zřejměji již prosvítaly z druhého jejího psaní. Nastal souboj pérem, z něhož žert pomalu nadobro se vykouřil a v němž saháno zvolna k opravdivé zbrani. Doktor stál na tom, aby mu jmenovala pramen, z něhož nedůvěru a podezřívání čerpá, a když po delším odporu slečna Mély tetu prozradila, zasypával ji trpkými výčitkami, že obstavuje jej špehy z nedůvěry v jeho lásku, a žádal přímo neobmezené víry ve svou lásku a uznání, že dopustila se proti němu chyby a viny. Rána ta ťala slečnu do živého srdce. Čest její, panenská její důstojnost a nevina zbouřily se v ní k odporu i jala se sebe důstojně ale ostře hájiti a klásti i ze své strany požadavky, k nimž měla touž měrou právo jako doktor k svým. Takovým a podobným spůsobem rozjídal se spor mezi snoubenci do šíře i hloubky, jedno nedorozumění dávalo druhé, hořkost plodila hořkost, a štěstí lásky hrozilo rozvolnění svazku, jenž druhdy tak krásně spínal srdce k srdci. Byliť oba idealisté a měli již z povahy i z vychování jistou přirodilou hrdost v sobě, jež nad slušnost podmaňovala sobě i dobrotu i krásu srdce, jež do boje vyzvána byvši srážela se o sebe jako křemen o křemen a jež již mnohé lásce v předčasný ustlala hrob.

Doktor sám nedával se vinen a v pravdě lásky své k Mély nezradil. Vadou jeho bylo, že neuměl nebo nechtěl sladké okovy lásky tak nositi, jak praví milenci je z pravidla nosívají. Volný avšak bezúhonný panický život, obvyklý u vybrané společnosti, byl mu potřebou, a sluniti se v přízni krásné a duchaplné dámy, třeba jiné srdce i ruka byly zadány, nepovažoval podle svého katechismu za žádný hřích, za nějž by mu bylo snášeti výčitek nebo pokuty. Jsa více méně idealistou nelámal si hlavy s věcnými poměry společenského života a nedal si práci uvážiti, že by slečna Bohatova, vědouc o tom, že jest ženichem, zplanouti k němu mohla vášní srdce a potají užívati mohla vhodných i nevhodných prostředkův, aby jej pro sebe získala. Chyboval v tom, že ač napolo od jejího bratra věděl, že jej miluje, moudře nezabočil k ústupu, a že, těše se z marnivosti svému úspěchu, nepřestal choditi v dům přítele svého, utvrzuje celou rodinu a zvláště slečnu v domněnce, že přízeň její jest mu draha a že nebéře právě vážně své

povinnosti k nevěstě. Netušil snad ani s ideálného svého společenského stanoviska, že vzhledem k Mély zaběhnouti se může na kluzké scestí, a tušilli, neviděl v tom přece závady pro čest svou neb docela viny nějaké, lahodně baviti se s duchaplnou dámou, jíž skutečně slečna Emilie byla, a hráti si při ní na dvorného společníka, jemuž jiní mladí mužové z jeho kruhu štěstí to záviděli. Dopisy jeho nevěsty mu ovšem sňaly bělmo s očí, ale urážely při tom i hrdost jeho. Miloval svou Mély posud láskou prostou a vřelou a viny nebo docela zrady nebyl si žádné vědom, ale když dověděl se od své nevěsty, že její teta jej zde v Praze špehuje, zahořel nevolí, jež lásku jeho na čas zatemnila a všecku jeho bytost k odporu pobodla. V této míře mysli své ustanovil se mladý muž na tom, že v tomto prvním rozporu lásky bude nepodajným, aby si pro budoucnost nic nezadal, nerozváživ, že Mély mu charakterem příbuzná, že nepodajnost pak zbudí nepodajnost, a že nepodajnost s nepodajností ještě nikdy štěstí nezaložily.

Zřejmou nehodou bylo, že doktor Javorník již dlouhé měsíce Mély neviděl a že bojovali jen pérem. V zimě a z jara, poněvadž churavěl na dychadlech, povolil prosbám nevěsty své a zůstal v Praze. Když úplně ozdravěl, odrážel jej od návštěvy stav paní Hajné a pak neshoda mezi nimi vzniklá. Měl sice úmyslem hned po druhém dopisu zajeti si do Záhořan, ale odkládal, až odložil návštěvu z uražené hrdosti.

Láska našich milenců rozvolnila se; značně rozvolnila; posud nepřetrhla se; ale nebezpečenství, že tak se stane, dívalo se již do okna. Slečna Mély o něm nevěděla, netušila, že spoutáno leží v ňadrech paní Hajné, a že ještě tento večer, co nad dopisy doktorovými při psacím stolku dumala a přemítala, hrubě vrazí do příbytku jejího štěstí a zpustoší jej.

Unavena přemítáním o neštěstí svém a vidouc, že není v ní dosti duševní síly, by blaho životní sama si určila, zmalomyslněla slečna Mély a rozplakala se. Neštkala, slzela tiše pláčem nejbolestnějším. Přeslechla tichý klepot na dvéře, přeslechla i když dvéře se otevřely a mladá paní v nočním rouchu do komnaty vstoupila.

Paní Hajná popošla až k ní a položila lehce levici na její rámě.

„Nespíšli, Meloušku?“ oslovila ji jemně.

Slečna sebou trhla a všecka se třesouc vyděšeně vzhlížela k přítelkyni.

„Ty pláčeš, dušinko,“ pokračovala příchozí paní.

Místo odpovědi Mély vyhoupla se z křesla, padla jí do náručí a skryvši hlavu svou na jejích ňadrech, hodnou chvilku si poplakala. Pak vztýčivši utřela si obličej slzami zmočený a zalomila rukama.

„Snad bůh tě sem přivádí v této chvíli, Maruše,“ jala se úryvkovitě mluviti; „ó ty nevíš, že jako plaz pod kamenem svíjím se pod svou bolestí.“

Paní Hajná přišoupla si křeslo ke stolku a obě paní usedly držíce se za ruce.

„Mám mnoho na srdci, Maruško,“ jala se slečna vypravovati; „a hřešila jsem, že jsem hned z prvopočátku se tobě se vším nesvěřila. Mělo již tak býti!“ .

„Míníš asi dopis tety Filipíny," podotkla paní Hajná; „neb od těch dob vidím na tobě značnou změnu. Tuším, žes mi povídala, co jeho obsahem?"

„Jen napolo, obecně; tu máš, čti, duše drahá."

Paní Hajná přijala podávaný jí dopis a pozorně se dala do čtení. Dočetši pravila:

„Myslila jsem si již dávno, že to a nic jiného v něm obsaženo."

Mély zbledla jako stěna; oči její svítily úžasem a rtové se pootevřeli.

„Jak, Maruše!? Ty sama něco víš?! A mlčela jsi?!"

„Já, tuším, v doktorovi jsem se nikdy nemýlila," odvětila paní Hajná. „Však se asi pamatuješ?"

„Bohužel! Pravda to, trpká a žalostná! Maruše, musím ti všecko, všecko pověděti, abysi mohla posouditi, abys uvážila míru mého hoře."

Nejprve zvolna, pak rychleji a živěji rozvíjela slečna Mély před přítelkyní pásmo svého trápení. Nebyla obšírna; stručně ale jasně, jak upřímnost to činívá, pověděla, co se mezi ní a doktorem sběhlo. Na konec vyslovila své o všem mínění, jež vrcholilo v tom, že kdy by i tetiným dopisům docela za víru nedávala, přece oprávněna jest věřiti, že doktor se dopouští na jich lásce proněvěry a že vůbec si při ní důvěru zmrhal, což již z toho viděti, že v listech hlavní věci ledabylo odbývá, ano mlčením pomíjí, ale vedlejší ve svůj prospěch obrací a pak proti ní za zbraň používá, aby tak hlučně zamluvil prostou pravdu viny, zcela jak činívají lidé nedobrého svědomí.

„Ó, jsem nešťastna!" dokončovala slečna znova oslzevši; „vždyť láska na důvěře visí a leží všechna, a důvěře mé podťaty jsou kořeny. Ó že jsem jej právě milovala, že jej právě miluji! S mého jediného a největšího štěstí, s mé lásky, sprchal květ i list a kořeny tlí. Jsem skácený strom, Maruše! Zaplač nad ním!"

Mladá paní po chvíli odvětila:

„Neštěstí prý, Mély, nejmoudřejším jest učitelem lidem rozumným, a věř mně zkušené, zlatá dušinko má, že člověk unese neštěstí i nejhorší, jako já je nesu. Povídají, že není neštěstí, aby v něm nebylo něco štěstí, a zkušenost tvá na druhé straně přinese ti štěstí jisté. Ó jak jsem se obávala o tebe, Mély, že s doktorem nebudeš šťastna! Tušila, ano věděla jsem, že doktor tebe není hoden! Do obyčejného kovu nezasazuje se drahokam, jakým jsi ty. Nyní se ukazuje a ukázalo, že měla jsem pravdu. Poklekni vděčně a děkuj nebesům, že nedošla jsi pravého poznání pozdě, že ještě v čas podařilo se ti spatřiti doktora tak, jakým skutečně jest. Ty nevíš všecko, vím více, nežli psala ti teta. Buď silna, Mély; nebo tato hodina snad bohem k tomu určena, bys dopila, co dopiti musíš, chcešli z vášně srdce svého vystřízlivěti a ozdravěti."

„Maruše!"

„Poslyš, zlato moje! Poslyš statně a mužně!"

A mladá paní vypravovala, co slyšela od pana Borovce. Nepřimyslila nic, ale také nic neubrala z celého vyjednávání bratra slečny Emilie s Jelínkem a právem položila celý důraz na to, jak doktorovi

na tom záleží, aby bez újmy na své cti vyvadil se ze slibu k Mély jej vížícího.

Slečna ji bez poznámky poslouchala, krčíc hlavu mezi ramena, jako by očekávala tnutí katova meče.

Když mladá paní se odmlčela, otázala se polo nahlas:

„A ty myslíš, Maruše, že měl Bohata k tomu od doktora mandát?"

„To myslím. Bystrý a vtipný jest. Našel si tak cestičku, aby se jeho úmysl dostal nám k uším a především tobě."

Slečna Mély přikývla hlavou, chytila se oběma rukama o kraj stolku a položila obličej na ně. Minutku ani sebou nepohnula, pak trhla hlavou a lítost a bolest vybuchla z ní rykem srdce rozrývajícím:

„Moje láska ho mrzí, Maruše, mrzí, mrzí! On chce se z ní se ctí vytáhnouti, oh! . . ."

„Meloušku, buď silna, buď mužna!"

Mély uchopila ji prudce za ruku a křečovitě ji tisknouc zašeptala:

„Jsem, Maruše, jsem. Nepláču víc a nebudu více plakati. Nebudu, ujišťuji tebe, nebudu. Leč něco musím učiniti; musím, Maruško, musím. Vím již, co učiním, vím."

„Co hodláš?"

Těžce oddychujíc vstala slečna Mély z křesla a odstrčila je od sebe. Levicí podepřela se o stolek, pravicí zaryla do ňader, k srdci, a pronesla temně, ale pevně a hlasitě:

„Já ho vysvobodím."

„Rozvaž, Mély, co činíš; není na spěch," napomínala paní Hajná.

„A sto let kdy bych rozvažovala," odvětila dívka, „neučinila bych jinak."

To pravivši strhla se stěny podobiznu doktorovu. Zdálo se, jako by jí mrštiti chtěla o zemi. Ale když se podívala na obraz jeho tváře, zavrávorala nazpět a klesši do křesla vypukla v křečovité štkání a lkání.

Mladá paní ji pojala do náručí. Byla její.

XI.

Jest po polední, třetí den po tom, co právě vypravováno; blíží se druhá hodina. Na rozpálenou oblohu červencovou vjíždí zvolna od západu, jako povoz s ohromným nákladem do kopce, mračno. Jest to beztvarý, vydutý, hustý a těžký chumáč příšerných rozměrův. Jádro jeho zdá se černo jako uhel, ale nepokojný spod jeho jest černošedý, brzy tmavší, brzy světlejší, jak právě se choulí, a jako cáry visí z něho šedé mlhavé chumle; různotvárné laloky na okraji jsou na hranách bělavy až průsvitny jako rozpuštěné olovo. Slunce praží a rozžhavená vzduchová vrstva nad zemí míhavě se tetelí. Všecka krajina kolem Záhořan jako by spala spánkem tvrdým, v smrtelnou tesknost přecházejícím. Tu i onde povyletí motýl, leč nevysoko, a brzy jako barevná jiskra zapadá do trávy chladodárné; rybky nepohnutě proti proudu v potoce se postavily a ostříž střelhbitě z polí míří do lesa. Mračno pomalu vstoupá výše, šíří se v pravo a v levo, jako by po-

zdvihovalo od obrovského těla svého křídla; i zadní jeho část vyšinula se již přes čáru obzorovou, tak že je viděti v celé jeho hrůze i velebnosti.

Kousek nad Vražnem, na výšině, kudy se chodí k Suchotínu a odkudž rozhlednouti se lze širé po krajině, stojí Drahokoupil s Borovcem. Vzezření obou pánův jest vážné; hovor, jejž právě dokončili, nebyl asi radostný. Oba dívali se upjatě na mračno, mlčky a pozorně.

„Zlý to posel, velebníčku," prohodil pan Račte, oka od mračna neodchyluje; „rač bůh ochrániti tu krásnou úrodu před krupobitím. Dnes asi bude třeba modlitby."

„Dejž bůh, aby nepotlouklo!" odvětil farář. „Jest čas, abych šel a nohám přidal ovsa, bych ještě před dopuštěním božím dosáhl domácího přístřeší."

„Dojdete ještě, leč nezdržuji vás. Zrovna mne srdce bolí, dívámli se na to zlaté osení! S bohem!"

Rozešli se. Vraženský panic rychle se vrátil do dvora, by dal lidem potřebné rozkazy pro všeliký případ.

Mračno se valí ku předu, šíří se na vše strany a zastírá již slunce. Stín, jejž vrhá na zemi, vleče se zvolna jako obrovský příkrov po polích a lukách. Jako tlupy za hlavním vojem objevují se na obloze menší mraky. Z počátku jest jich jen několik, pak přibývá jich do nepočetna, jako by je neviditelná ruka po obloze rozsypala. Jsou ještě vysoko, ale níží se, slévají se mezi sebou i s mračnem hlavním a nabývají vlády nad klidnou modrotou plochou i ruchem svým, jako temné objevy vášně nad jasnem rozumovým. Nebeské zlato sluneční proskakuje jen chvílemi a na kratičko. Modrotu viděti již jenom po kusích a i ty ztrácejí se v mračném šeru, jež spouští se dolů, jako by zemi chtělo do tmy své zahrnouti a zadusiti.

Dole na zemi zadul čerstvý vánek. Čeří klasná pole a krouží na silnici prach do kotoučův, jež jako šotkové vedou si v proskočném tanci. Leč na krátko. Vánku přibývá síly, mění se u vítr; kotouče vzrůstají v prašné oblaky, jež vítr pohání po silnici a rozhání po krajině. Vítr se rozhučel bujně a nevázaně na vše strany a seč jest, smítá před sebou: se stromoví trhá listí a láme větve a shazuje ovoce ještě nezralé. V širém poli točí se v zběsilém reji a vichřice zdvíhá se vzhůru k bouřlivým mračnům, jež divoce se shrnují, choulí a z nichž druh s druhem se sráží, jako by hrdlem chtěly štíra zaplatiti. Západ zažíhá se blesky, hřímá; posud na holo. Leč hřímoty se množí na všech stranách, blesky počínají šlehati po celém chmurném bojišti. Tma jest jako za soumraku, chladno jako na podzim, vichr burácí, hrom rachotí, mračna chrlí blesky, těžké krůpěje dešťové padají hustěji a hustěji, až spouští se liják, jako by z konve cedil: bouře udeřila vší rozvratnou silou svou, přírodě se zachtělo bořiti v děsně hučivém a skučivém reji.

(Pokračování.)

Paměť a přispůsobivost hmoty ústrojné.

O druhém sjezdu přírodozpytcův a lékařův českých

přednesl

dr. Vilém Kurz.

Každá věda ve svém vývoji prochází rozličnými stupni dokonalosti. Hledímeli především k vědám přírodním, vládne za první doby v každém odvětví prostá empiric, která pouze shromažďuje jednotlivá fakta, výjevy, jednotníky. Po té přistupuje se ku přirovnávání; jednotlivci sestavují a seřaďují se dle podobnosti ve skupiny větší. Tak povstávají soustavy. Tím zahájena jest věda, vyžadující na svých pěstovatelích nejen pozorování, nýbrž i přemýšlení a logické třídění. Každá věda jest filosofická; bez filosofie jest pouze vědění, nikoli věda. Než i věda má stupně. Soustavy bývají z počátku zakládány na zevnějších znacích, hlavně morfologických. Později teprve vnikají ke znakům vnitřním, anatomickým.

V přírodozpytu první do řady přesných věd vkročila chemie, když před 110 roky jal se Lavoisier pomocí vah dokazovati základní zákon chemie: že hmota jest věčná, že jí nelze ani zmařiti, ani stvořiti. Sesterská fysika povznesla se na rovný stupeň přispěním Joulea, Coldinga a Mayera, kteří po roce 1840 rovnomocninou tepla razili dráhu novému poznání, že totiž i síla jest věčná, že ji sice lze měniti dle účinku (kvality), nikoli však dle intensivnosti (kvantity). Zákon ten znám jest pod jmenem zachování energie. — Pro astronomii má podobný význam Newtonův zákon gravitační, zákony Keplerovy a Kanto-Laplaceova theorie o původu soustavy planetární. Tyto zákony slavily skvělý triumf Leverrierovým vyhledáním Neptuna.

Nejpozději vstoupily na vědecké kolbiště náuky o přírodě ústrojné. Ačkoliv již na počátku 19. věku spekulativní přírodopisci Lamarck, Oken, Erasmus Darwin a j. na základě skrovných empirických vědomostí budovali přírodovědeckou filosofii, podařilo se teprve o celé půlstoletí později Karlu Darwinovi, povýšiti biologickou přírodovědu na stupeň vědecký.

Konečným cílem každé vědy jest, aby celé množství výjevů vyložila jedinou příčinou či silou, kterou zváti můžeme *principem* té které vědy. Směřuje tudíž každá věda k *monismu*. Podstata a příčina posledního principu zůstává ovšem, alespoň pro nás, ve všech vědách nedostižitelnou a jest předmětem zvláštního odvětví filosofického, metafysiky. Sem spadá princip chemie, jenž slove hmotou, a princip fysiky, jejž jmenujeme energií.

Také ústrojná přírodověda alespoň již přiblížila se o veliký krok ku svému konečnému cíli. Hlavně přispěním Darwinovým přestáváme nyní již pouze na dvou příčinách, z nichž vykládáme vývoj všeho ústrojného světa: jest to *paměť* a *přispůsobivost* hmoty ústrojné.

Pamětí jmenuje psychologie tu mohutnost duševní, která záleží v nezměněném vybavování představ. Představa jest funkce soustavy nervové. Lze proto paměť definovati též tak: Paměť jest vlastnost

soustavy nervové, opakovati nezměněné řady jistých funkcí. V tomto smyslu mají zajisté veškera zvířata paměť, alespoň potud, pokud u nich známe nervovou soustavu. Ale též ostatní organické soustavy zvířecího těla mají paměť. Neboť všechny vybavují v rhytmickém sledu svoje funkce. Zažívací ústroj po každém jídle zpracuje podobným spůsobem potravu; koloběh krve a činnost plic neustává až do smrti. Ovšem je zde rhytmus rychlý, melodie nepřetržitá a jednotvárná. Kůže i ledviny, sliznice i kosti — vše to zachovává po celý život rovnoměrný takt. Nejsložitější jest ovšem paměť ústrojů rozplemeňovacích. Vývoj spermatu a ovula jsou zde výjevy poměrně nejjednodušší. Avšak vývoj každého tvora předvádí nám paměť ústrojné hmoty téměř nepochopitelnou. V materníku ssavcův opakuje se při každém vývoji mláděte výživa zárodku týmže spůsobem, embryo probíhá týmiž stadiemi vývoje, v nezměněném pořádku sledují po sobě rozličné ty stupně embryonální organisace, až dospělý tvor opouští místo svého vzniku. V novém tvoru pak opakuje každá soustava, každý úd, každý ústroj svoje funkce nezměněně týmže spůsobem, jak se za téhož stáří u jeho rodičů stávalo.

A tento druh paměti vůbec znám jest pod jmenem *dědičnosti*. Také postup vývoje a metamorfosy jest dědičný. U potomků béře se postup vývoje drahami, u předků již obvyklými a od nich zděděnými.

Zahrnuje tudíž paměť (v tomto našem smyslu) mnohé výjevy, na první pohled rozličné; spadá sem vše to, co psycholog zove pamětí v užším smyslu, pak všechny ony děje, které biolog jmenuje funkcemi životními, hlavně obnova těla a vývoj. A v tomto rozsahu mají paměť nejen veškera zvířata, třeba bychom u nich nervů neznali, nýbrž také všechny rostliny. Jest tudíž paměť všeobecnou funkcí ústrojné hmoty vůbec.

Jevíli se paměť v nezměněné reprodukci organických funkcí, jest *přispůsobivost* zjevem právě opačným. Ona dle daných zevních okolností *mění* funkce zděděné, podobá se tudíž poněkud fantasii a do jisté míry též ducha přítomnosti. Přesadímeli rostlinu do nové země, musí buď přispůsobiti čili akkomodovati se novým okolnostem, nebo zhynouti. Podobně děje se při pokusech s akklimatisací zvířat i rostlin. Často bývá tento zjev též provázen změnou ve tvaru těla, v barvě a jiných tělesných vlastnostech. Nápadnými příklady jsou dále případy umělého rozmnožování rostlin roubováním, očkováním, odmízením; pak případy tělesného poranění u rostlin i zvířat — u rostlin jest vyplňovací tkanivo (callus), u zvířat pak pojivo pravým přispůsobovacím tkanivem.

Příklady dosud uvedené opakují se však nahodile pouze v některých pokoleních. Ale jsou též případy, kde se přispůsobení v každé generaci pravidelně opětuje. Jmenujemeli prvé výjevy individuálním čili osobním přispůsobením, můžeme případy druhého spůsobu nazvati přispůsobením dědičným čili rodovým.

Přispůsobujíli se zvířata akklimatisovaná v nové vlasti, nabývají z pravidla nových některých vlastností, a stávajíli se tyto dědičnými, povstala odrůda. To zejmena pozorujeme u domácích zvířat i rostlin, jakož i u plemen lidských. Dědičná přispůsobivost jeví se zvláště pěkně při výběru potravy. Jedni tvorové živí se potravou přerozmanitou, zoveme je polyfagy nebo pantofagy; ti mívají obyčejně značné geografické roz-

šíření, jsouť pravými světoobčany, jako člověk, pes, kočka, myši, vrány, bříza, plevele atd. Druzí pak jsou oligofagové nebo docela monofagové, bývají velice obmezeného rozšíření a raději se stěhují, nežli by jiné potravě přivykali: housenky, hlístové, rostliny solné, vápenné, příživné, ptáci stěhovaví a j. v.

Dědičnou přispůsobivostí vysvětlujeme hnízda ptačí, pelechy, příbytky hlístův, dále zbraně útočné u zvířat: parohy, rohy, zuby, drápy, jedy, pak zbraně ochranné: srst, hřívu, šupiny, desky, lastury, ochranné zbarvení, kůru stromův atd.

Každá ústrojná hmota, přijdouc do nových životních podmínek, musí se dle nich změniti. Jest tudíž i přispůsobivost všeobecnou funkcí ústrojné hmoty vůbec.

Obě tyto přírodní síly utkávají se však ve stálém boji v ústrojné přírodě. Pamětí zachovává se mnohé vhodné přispůsobení a zdědí se na potomky, přispůsobivostí se opět paměť částečně ruší, tak že děděním nevybavují se nikdy nezměněné řady funkcí, nýbrž vždy poněkud pozměněné. Mládě nikdy není shodno, nýbrž pouze podobno svému roditeli.

Nejznamenitější vliv má tento boj při embryonálním vývoji. Dědičností by se postup vývoje opakoval beze změny, přispůsobivostí se co možno zkracuje. Tak se posléze celý vývoj zkrátil u každého tvora na stručné a zkrácené opakování toho postupu, jímž se původně každý druh zvířecí a rostlinný z nižších tvorů vyvinul. Tento postup jest zachován tím dokonaleji, čím lépe pamětí byl zděděn, a tím více jest změněn, čím více a častěji novým okolnostem přispůsobiti se musil.

Jmenujemeli původní vývoj každého druhu, jímž z nižších předků během geologických dob byl povstal, *fylogenií* čili *vývojem rodu*, a vývoj jednotlivého individua průběhem krátkého jeho žívobytí *ontogenií* čili *vývojem jedince*, můžeme říci: Ontogenie je stručné opakování fylogenie, tím úplnější, čím více původní postup zachován byl, tím pak neúplnější, čím více změn přispůsobením do něho uvedeno bylo. Tuto větu vyslovil *Häckel* a nazval ji základním zákonem biologickým.

Paměť i přispůsobivost jsou ovšem teprve provisorní, náměstkující síly, kterých se přidržíme potud, pokud se novému Darwinu nepodaří, nahraditi je jediným principem vědeckým.

Nové písemnictví.

Básně původní a přeložené.

V původní poesii nevyšlo poslední dobou *o sobě* nic zvláště vynikajícího. Přední vzdělavatelé její ukládají své skladby do časopisův neb sbírají nové podněty k svým zpěvům. Ve vydávání sbírek básnických nadešla přestávka. Jest nám zaznamenati toliko jedinou. Emanuel Miřiovský počal pořádati souborné vydání svých spisův (nákladem F. a V. Hoblíka v Pardubicích); první svazek přináší *Básně* z let 1869—1881. Jsouť tu oddíly: Básně výpravné, Z kraje, Elegie, Dojmy a Příležitostné. Nejlepší jsou básně Z kraje. V těch Emanuel Miřiovský jeví opravdové nadání poetické, znalost života a lidského srdce; komposice a provedení vyhovují tu požadavkům umění. V tomto oddíle nalézá se také vlastní epika Miřiovského, kdežto název básní výpravných nepřísluší skladbám: Bratr Jan Augusta na Křivoklátě, Zpěvák beze slov, Růže severní, Královna, Nevěsta a Legenda: to jsou scény, obrazy, namnoze toliko nálady, ale nikoliv děj a vypravování. Ani zde pak nemůžeme naskrze souhlasiti. Bratr Augusta na příklad líčí se nám co novověký skeptik, kdežto v pravdě byl muž neoblomné, železné povahy a přesvědčení nevývratného ani nejkrutějšími mukami tělesnými. Lyrika Em. Miřiovského už také má své dějiny. Z počátku mlhovitá a chmurná, v nejnovějších zpěvech už probírá se k jasným názorům světa a k duchovnímu klidu, z prvotního pessimisty stal se humanista, jakož svědčí v oddíle Dojmů pěkné básně: U kolébky svého synáčka, Naší mládeži, Zimní projížďka, a zvláště hymna: Oj, buďme lidmi! V básních příležitostných: Památce mistra Jana Husi, Proslov ke slavnosti Žižkově, Přírodě (památce Hálkově) vře mocný, hluboký cit, horoucí vlastenectví a opravdová šlechetnost.

Důležité ano znamenité zjevy máme tentokrát zaznamenati mezi básnickými překlady. První místo zaujímá *Pan Tadeáš čili Poslední zájezd na Litvě,* báseň *Adama Mickiewicze,* přeložila Eliška Krásnohorská. (Poesie světové svazek XXII.; nákladem knihkupectví dr. Grégra a F. Dattla 1882). Porovnávajíce básnictví české s ruským a polským, vždycky jsme záviděli a posud závidíme svým bratřím především dvě epické skladby: *Oněgina* a *Tadeáše,* tak velice rozdílné obsahem a formou, a tak velice příbuzné krásou a účinkem. „Kéž bychom už měli aspoň dobré, zdařilé překlady těchto mistrovských děl!" končívala naše přání. Jedno z nich se naplnilo.

Minulo ovšem bez mála padesát let, co v písemnictví našem po prvé zaznělo jmeno knížete polských básníkův; ale už jsme jej šťastně uvedli do chrámu své poesie celého. Výkon není arci z jedné litiny; súčastniloť se v něm prodlením půl století nestejnou měrou a s rozličným zdarem patnáct literárních sil českých (Štulc, Doucha, Koubek, Havlíček, Peška, Kolář, Kořínek, Helcelet, Burián, Roth, Goll, Mokrý, Žherský, Houra, Krásnohorská), na důkaz, jak mocný dojem básnický genius Mickiewiczův způsobil na mysl českou, a jakým kouzlem ji uchvátil, že neustala, pokud ho neobjala úplně. Přední, nejčinnější

překladatelé básní Mickiewiczových do jazyka českého stojí na obou koncích vyznačené řady: *Václav Štulc* a *Eliška Krásnohorská*. Právě vydaným překladem *Pana Tadeáše* El. Krásnohorská dovršila a korunovala podnik, zahájený Václavem Štulcem r. 1834 ve Květech (Mickiewiczovou básní Na mladost).

Zaznamenáváme tento skvělý literární čin s velikým potěšením. Klademeť překlad Tadeáše v básnické umělecké hodnotě na týž vysoký stupeň, jehož Eliška Krásnohorská dostoupila svými skladbami *K slovanskému jihu*. Bylť to zkušební kámen pro poznání a osvědčení dokonalosti, k jaké už dospělo básnické umění české. Z veškeré poesie Mickiewiczovy Tadeáš zcela přirozeně zbyl nám pro překlad až na konec. Byloť třeba vycvičiti, povznesti a zvelebiti básnickou a jazykovou formu českou k vyšší lahodě a plnosti, provesti ji přísnou školou novověké poesie světové, a i pak zůstal Tadeáš tvrdým oříškem slovesným, jehožto rozlup nepodal se pojednou. Učinilo se několik náběhův, zkoušek, které vedly k poznání ještě nových vážných obtíží. S některými přestávkami téměř osm let dozrávala práce, až se nám objevila v nynějším svém mistrném tvaru a ukončení. Nešlo tu o doslovný, mluvnický převod národní epopeje polské na příbuzný jazyk český, nýbrž o české její přebásnění se šetrností k původní formě co nejvýše možnou. Šlo o to, aby národní duch a život polský ve svém umělecky nejdokonalejším zjevu se oděl básnickou mluvou českou takové nádhery, něhy a síly, až k jaké ji vypěstovati mohli a vypěstovali čelní vzdělavatelé její.

Eliška Krásnohorská byla sobě svého vznešeného úkolu při překladu Tadeáše Mickiewiczova úplně vědoma, věnovala mu všechnu svou skvělou sílu uměleckou a dostála mu slavně. Její Tadeáš čte se naskrze plynně, zřetele básnické zachovávají se všude se vší pečlivostí, duch pravé poesie vane celým dílem a věrnost k originálu na místech velmi četných jest znamenitá. Abychom vyznačili části neb odstavce zvláště zdařile přeložené, není ani možno; jest jich příliš mnoho. Nezbývá, než vysloviti překladatelce vděk a srdečné uznání, že Pana Tadeáše, už dávno proslaveného na vrcholích poesie světové, učinila majetkem také literatury naší, a bezpečně se nadějeme, že účinek jeho na naše čtenářstvo, milovné opravdové, vznešené a čisté poesie, jakož i na spisovatelstvo, zvláště na mladší pokolení našich básníkův, bude velice blahodárný. Tadeáš Mickiewiczův zajisté podává naučení, v čem záleží povaha i velikost *poesie národní*, a jest dokonale spůsobilý, vyléčiti mysl neopatrného a nezkušeného pokolení těch oněch mladých snaživcův a ze všech nešvar a otrav, jež do ní některé domnělé vzory cizokrajní byly nasypaly.

Jakož úplné zdomácnění Mickiewiczovo na půdě české bude se počítati od překladu El. Krásnohorské, tak dokonalé poznání Viktora Huga u nás zůstane velikou zásluhou Jaroslava Vrchlického. Z velmistra poesie francouzské překládá se u nás již také po dlouhý čas, zejmena jeho dramata a romány jsou českému obecenstvu již dávno známy; nicméně kdo u nás nemohl čísti neb nečetl originál, nemohl říci, že zná V. Huga. Teprve Vrchlický uvedl k nám Nestora literatury francouzské v pravé jeho podobě a velikosti, netoliko výborem ale i znamenitě zdařilým překladem jeho básní lyrických. Ke sbírce první,

vydané r. 1875 v Poesii světové, řadí se druhá, letos vyšlá, pod názvem *Viktora Huga Nové básně* (nákladem Ottovým, 1882). Překladatel sám praví v úvodě, že v knize této zastoupeny jsou oba vrcholy lyriky V. Huga, lyrika první periody jeho tvoření, intimní a dumavá Hlasů vnitřních a Listů podzimních, pak lyrika oslňující a hluboká periody druhé, umístěná v knize Čtyři větry ducha. K tomu překladatel připojil také ukázky z Legendy věků, z Kontemplací a z jiných sbírek, tak že nyní můžeme stopovati celý objemný a velikolepý rozvoj, jímž lyrika V. Huga od r. 1837 až do těchto našich dnův se brala. Vrchlický vybral z ohromného bohatství poesie Hugovy, co básníka hlavně charakterisuje, a překládá ve formě tak mistrné, v jaké píše své originály.

Adam *Plug*, vlastním jmenem Ant. *Pietkiewicz*, má v polském písemnictví hlavně svými obrázky ze života rodinného a venkovského dobrou pověst. Však *Straka* náleží mezi slabší plody jeho musy a svou jednak přehnaností, jednak rozvláčností děje neuspokojila ani domácí čtenářstvo. Proto by bylo bývalo radno, aby Jan Hudec, chtěje z literatury polské uvesti k nám autora, zde posud neznámého, byl vybral z Pietkiewiczových skladeb některou lepší. Píle, kterou překladu Straky věnoval, správnost, jakouž jej provedl, byly by při vhodnější předloze vydaly větší užitek.

Tvůrci básnické mluvy slovinské, Františku *Preširnovi* (nar. ve Vrbě 3. pros. 1800, zemřel v Krani 8. února 1849), s nímž někteří přední spisovatelé čeští, zejmena Fr. L. Čelakovský, ve čtvrté desítce tohoto století pěstovali přátelské styky, dostalo se letos také na půdě české literárního uctění. Jos. Penížek vydal (nákladem L. Sehnala v Jičíně) výbor z jeho básní a sepsal zevrubný jeho životopis. Frant. Preširen skládal písně, balady, romance, gazely, znělky, hexametry, stance, terciny, glossy atd., aby svou mateřštinu k básnickým útvarům přispůsobil. Jeho hlavně přičiněním slovinčina za krátkou dobu učinila veliký pokrok, tak jako naše čeština plílí Jungmannovou a Čelakovského. Proto Preširen žije u svých rodákův ve vděčné, neshladitelné paměti a hoden jest, aby také ostatní Slovanstvo jmeno a zásluhy jeho znalo a chovalo je v úctě. Tomuto účelu práce Jos. Penížka vyhověla úplné. Čtouce básně Preširnovy zanášíme se duchem zpět do oněch dob, kde také u nás jazyk a poesie národní opět zdvíhaly své peruti.

Ferd. Schulz.

Národní písně.

Národní písně české byly na vrcholu své slávy hned za prvního společenského hnutí národního v Praze na počátku let šedesátých. Hudební produkce, drobné i velikolepé, byly z předních činitelů vlasteneckého života tehdejšího a vedle velikých skladeb umělých, které byly arci dalekou převahou původu cizího, vždy se zpívaly a největší nadšení vzbuzovaly písně národní, s nimiž také oblíbení pěvci Pražští cestovali po venkově a byli pro ně nošeni na rukou. Kromě toho nebylo vycházky ani jiné veselé schůze jmenovitě mládeže tehdejší bez jarého zpěvu národních písní, kterým každý nadšený vlastenec bez mezí se obdivoval, tak že v skutku byly tehdy nezbytnou známkou českého života.

Jediné věci při tom litovati jest, že totiž přestávalo se po celý ten čas na jistém dosti malém počtu národních a znárodnělých písní, které nejvíce vešly v oblibu a od úst k ústům se rozšířily. Jest ovšem známkou nadšení, žijícího nyní již jen v upomínce, že při nekonečném opakování přijímáno s nechladnoucím, ano s rostoucím vděkem několik písní arci krásných a ušlechtilých, ale prostičkých, avšak trvalejší zásluhu měli by pěvci, z jichž úst písně ty vracely se tehdy se silou stonásobnou do všech krajů českých, kdy by byli z bohatých sbírek národních více těžili a šířili písně méně známé a zapomenuté, a jmenovitě kromě písní z Čech také moravské. Na místě toho blouzněno sice o nevyčerpatelném bohatství našich písní, ale za neustálého opakování asi desáté, snad dokonce dvacáté jich části zůstaly všechny ostatní, mezi nimi přemnohé z nejkrásnějších, české společnosti téměř úplně neznámy.

Po prvních letech šedesátých národní písně zřejmě tratily půdu, nad kterou tehdy vládly zcela výhradně. Nejprve musily děliti se o místo v koncertech s písněmi a zpěvy umělými, které brzo se množily; v životě společenském pak povstal jim nepřítel jiný, politování hodný: nadšení národní náhle mocně vznícené chladlo, mysli stávaly se střízlivějšími, a stejnou měrou vlastenecký zpěv vůbec umlkal. Proto, když vydávání sbírky Erbenovy s klavírními průvody Martinovského prodlilo se o několik let, působily pozdější svazky mnohem méně výdatně než první, a poslední sto písní, vydané krátce před smrtí zasloužilého upravovatele, nedošlo hrubě povšimnutí! Když tu mezi prvními lety sedmdesátými národní písně ještě hájily si nějaké místo aspoň v síni koncertní, nebylo možno tam opakovati oněch ozpívaných, z nichž mnohým vyhýbala se tehdy již i v přírodě rozjařená mládež — nezbývalo nyní, než vybírati méně opotřebované, a tak objevil se mnohý z pokladů těch do té doby skrytých vlastně po prvé před veřejností. Zároveň vkus již vyběravý, daleko pokročilý od bývalého naivního nadšení, vyžadoval v koncertech umělejších průvodů klavírních, i vydávány pěkné výbory národních písní v takové úpravě jmenovitě Uměleckou Besedou a dr. Lud. Procházkou, tak že vlastně následkem vypsané reakce pěstování národních písní opět se povzneslo. Ale obnovená tato obliba národních písní byla sotva mdlým odleskem prvního nadšení. V koncertech zůstaly v mezích dosti těsných a nad to nešířily se již z koncertů do obecenstva jako dříve, tak že ani tato druhá příznivější perioda nedovedla v skutku popularisovati vzácnějších dosud písní národních. Když potom veřejný hudební život náš zachvátil známý nečinný spánek, nejtužší asi od r. 1875 do 1878, zdálo se ono druhé povznesení národních písní zcela zmařeno. Ve skutečnosti zůstal po něm jeden důležitý následek. Třeba nestaly se ještě obecně známými přemnohé krásné písně, které toho zvláště zasluhují, ano i v koncertech pěstovány byly ještě měrou velmi skrovnou, stačilo to přece k tomu, aby se k nim aspoň obrátila pozornost užší hudební společnosti. Od té doby každý poněkud vzdělanější dilettant aspoň ví o nich a zná snad také nějakou, a hudebníci naši zabývají se jimi opravdově, studují je s rozmanitého stanoviska, srovnávají věcně s jinými slovanskými a s cizími, roztřiďují, slovem národní písně, o nichž dříve jen blouzníváno, od let

sedmdesátých staly se předmětem vědecké práce. Jak pokročila znalost jejich od let šedesátých, pěkně dosvědčily články dr. Ot. Hostinského v Daliboru r. 1875, velmi jadrnými poznámkami, ač jen mimochodem pronášenými, polemisujíce s protivníkem opozdilým více než o deset let. Stejnou skrovnou měrou se vzácnějšími písněmi z Čech počaly se nyní šířiti také písně moravské a poněkud i slovenské v koncertech a mezi pozornějšími dilettanty. Původní samovlády své v koncertech českých písně národní arci již domoci se nemohou, neboť vedle bohaté nynější naší literatury umělých písní a zpěvů zbude jim vždy místo skrovnější, to však mělo by svědomitě býti vyplňováno vybranými písněmi všech zemí československých. Pak bylo by doufati, že aspoň nejkrásnější z nich stanou se obecným majetkem uvědomělé společnosti vlastenecké, zejmena když by zároveň v obecném jařejším hnutí veřejném konečně zase rozhlaholil se vlastenecký zpěv všude, kde se česká mládež sejde k veselému besedování.

To jest historie národní písně ve společnosti naší, naznačená jen některými povšechnými rysy hledě jmenovitě ku Praze jako k hlavnímu a do nedávna jedinému velikému středu českého hudebního a společenského života. Ale naskýtá se ještě druhá otázka: Jak má se k národní písni lid, tvůrce její a nejpřirozenější pěstitel?

Odpovídajíce k otázce té, můžeme jen opakovati pravdu známou z obecných dějin kulturních, že národní píseň umlká, kde rozvíjí se poesie a hudba umělá. Téměř současně s národním probuzením přestává celkem básnická tvořivost lidu. Arci nemožno obecným tím výrokem zahrnovati všeho lidu československého, který v rozmanitých končinách království českého, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku způsobem i stupněm vzdělanosti podstatně od sebe se liší podle života tu městského tu venkovského a odlehlosti od měst či blízkosti jejich, podle sousedství zde s krajany, onde s národem cizím, podle bohatosti a průmyslnosti různých krajů a jiných okolností, působících nyní neb ode dávna již nestejně v rozvoj jednotlivých ušlechtilých větví našeho národního kmene. Okolo Prahy, která jest novověké vzdělanosti české kolébkou a hlavním bytem, spojujíc v sobě zároveň nejvyšší měrou život moderní, ovšem také cizotu všeho způsobu, prostonárodní umění nemůže leda živořiti, a po dlouhá léta slyšeti tu na místě ryzí národní písně jen pouliční popěvky z města, plynoucí jmenovitě v nápěvech již pořídku z ducha národního, nejčastěji cizím proniknuté, namnoze ohlasy hudby vojenské, ba i úryvky z operet francouzských nebo Vídenských. Podobně v okolí jiných větších měst dalekými kruhy šíří se zkáza národního zpěvu; kam nestačí divadla neb kapely, tam pronikne aspoň kolovrátek, nejúsilovnější rušitel čistého a prostého hudebního myšlení a cítění v lidu našem, utiskovatel domácí hudby a šiřitel cizoty často nejsprostší, nahrazující zcela v duchu našeho věku duševní práci mechanickou klikou. Proto jen v krajinách zcela odlehlých, kam všeliké novoty teprve počínají vnikati, píseň národní zachovala se neporušenější. V Čechách jest po málu již takových míst, a mnoho tu krajin, kde píseň národní téměř již vymřela, kdežto po celé zemi jest v úpadku nepopíratelném. Na Moravě zpívá se posud mnohem více, a snad nějaká zásluha o to jest jedinou dobrou stránkou povrchního

německého rázu měst moravských, který nedá venkovskému lidu nasáknouti tak měšťáctvím, jako se stalo v Čechách. Na Slovensku ani ještě nyní nehrozí obecný úpadek národního zpěvu. Jako lid v Čechách ve století osmnáctém, kdy německý život městský nemohl v něj působiti a žádná umělá duševní činnost česká ho nevyrušovala, sám sobě jsa odevzdán, zpíval a tvořil neustále písně nové, asi největší část těch, které nyní známe od něho, tak, a podle příznivější polohy přírodní ještě hojněji, posud zpívá lid slovenský. Českého života literárního prostorem i podřečím jest nejvzdálenější, vlastní pak jeho literatura, jakkoli nadějná, nemůže ještě oslabovati bujaré síly jeho národního zpěvu, městské novoty vůbec málo jím pronikají a zejmena maďarské potlačování kulturních snah slovenských umění národnímu jest ochranou, vzdalujíc od lidu působení umělé vzdělanosti.

Úhrnem tedy vyznati sluší, že národní píseň v lidu našem tvořivou sílu ztratila vývojem vlastního umění v užším smyslu a mizí z jeho paměti vnějším působením. Vymírá u nás jako v celé střední Evropě a v lidu nemožno jí živé zachovati déle, než stačí přirozené podmínky jejího trvání; nejvýše možno zachrániti ji sbírkami a přenesti ji z lidu do vzdělanstva. Sbírky národních písní vznikaly bohudíky již na začátku našeho století, okolo jehož polovice vykonali hlavní práci Erben v Čechách a Sušil na Moravě, tak že bychom měli o národních písních těchto zemí obraz dosti určitý, třeba by po těchto velezasloužilých sběratelích nikdo již nepřiložil ruky k stejnému dílu. Úplný však obraz ten by nebyl. V Čechách arci národní píseň poskrovnu již se udržuje a ještě skrovněji rodí, ale historik, jenž by její vývoj chtěl vypisovati, přece ani toho nemůže pominouti, co nového se v Čechách zpívá za posledních dvaceti let, nemluvě o paběrcích, které zbývají po sebe pilnějším sběrateli. V úkol užitečný tedy uvázal se akademický spolek S l a v i a, pokračující v Erbenově díle, vydávající však aspoň dosud pouhá slova písní bez nápěvů. Na Moravě po Sušilovi arci zbývala žeň mnohem větší. Střední položení Moravy mezi Čechami a Slovenskem obráží se jasně v národních písních a jejich dějinách; nekvetou tam sice již tak, jako na Slovači, ale ani posud tak neuvadly, jako u nás byly již za Erbena. Nástupcem Sušilovým stal se velice zasloužilý badatel filologický, profesor František B a r t o š, na ten čas horlivý redaktor časopisu Matice Moravské, v němž ukládá zevrubné studie o životě lidu moravského. Při tom dal se na sbírání písní, neobsažených ve sbírce Sušilově, a s pomocí několika jiných cenitelů jejich za krátko *přes čtyři sta písní* sebral a vydal v knize, která jest vítaným podnětem těchto úvah.[1]) Slovenské písně, jichž předním sběratelem byl Jan Kollár, nyní také péčí několika vlastenců slovenských uvedeny jsou ve sbírku slova i nápěvy obsahující, jejíž první díl vyšel právě v Turč. Sv. Martině po sešitech jmenem *Slovenské Spevy* v neobyčejně sličné úpravě a výborně spořádán známým hudebníkem slovenským Janem K a d a v ý m. Čtenářstvu našemu dostane se o nich později širší zprávy, zatím jen podotýkáme, že snaha seznámiti se

[1]) Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými. Za doplněk sbírky Sušilovy vydal F r a n t i š e k B a r t o š. V Brně 1882.

s lidem slovenským nikterak nemůže býti lépe ukojena ani krásnějšími požitky odměněna než těmito písněmi.

Kniha Bartošova jest nejvýmluvnějším svědectvím nynějšího stavu národních písní na Moravě. Šťastný sběratel nalezl jich, jak pověděno, za krátko přes čtyři sta v letech právě minulých a praví, že možno jich tam nasbírati ještě na pět set! Ale čas k tomu jest nejvyšší. Vizme, co vypravuje prof. Bartoš v předmluvě ku své sbírce: „Mladší generace našeho lidu ‚těch starosvětských pěsniček' vůbec už nezná, a i staré ženy, jež mi z mého mládí jakožto výborné zpěvačky známy byly, od několika let už nezpívajíce ‚ty hlouposti' z paměti vypustily. V celé naší dědině byla již jenom jedna stařena, málem sedmdesátnice, která ještě uměla ‚po starosvětsku zazpívati.' Nyní již jest mrtva a *s ní vymřely v naší dědině staré písně národní.* Od ní tedy naučil jsem se asi osmdesáti písním." Důvodný tedy jest další výrok jeho, že na Moravě písně národní s touto nebo nejdéle s příští generací vymizejí načisto z lidu.

Jest naděje, že neumlknou dříve, než sebrání co možná úplné zachrání je před zaniknutím, ano nepochybujeme ani, že prof. Bartoš, již nyní jich zachrániv počet tak znamenitý, neustane v záslužné práci a potěší nás časem dalšími dodatky. Ovšem sama přítomná sbírka jeho jest neocenitelným doplňkem Sušilovi; jest to velmi mnohostranný, živý a rázovitý obraz moravských písní. Nemůžeme při této příležitosti zde pokoušeti se o soustavné vypsání rázu českých a moravských písní a rozdílu mezi nimi; ale stručnými několika črtami ukázati hodláme aspoň k několika podstatným známkám písní moravských u nás celkem dosti málo známých.

Písně světské z Čech nejprve celkem jsou mnohem mladší než veliká, snad největší část písní moravských. Z písní Erbenem sebraných největší část pochází asi z druhé polovice osmnáctého a prvních desetiletí našeho věku; všimněme si jen, že polka, tanec, činící jeden z hlavních typů naší národní hudby, po prvé napsána a zavedena byla teprve pozdě v našem století. Jest arci též dosti značný počet písní, pocházejících z doby patrně starší, jmenovitě ze století sedmnáctého, ze smutné doby po třicetileté válce, a snad i z časů války samé, písně zpěvem i slovy zvláště hluboko dojímající, kterých však jest značná menšina, kdežto ještě starších najde se dojista pramálo krom písní církevních, namnoze ovšem velmi starožitných, o kterých však zde vůbec nemluvíme. Naproti tomu z moravských písní patrná většina jeví původ velmi dávný, pocházejíc jak známo z doby, kdy na místě nynějších tónin durových a molových soustavou hudební vládly ještě staré tóniny církevní. Odtud plyne hlavní veliký rozdíl mezi písněmi z Čech a z Moravy. Při srovnávání na první pohled ony jeví se nynějšímu smyslu hudebnímu zcela obvyklými a většinou svižně veselými, nejčastěji spojeny jsouce s národními tanci známými posud neli v skutku, aspoň jmenem; moravské písně mnohem menším dílem jsou taneční a z těch ještě ne každá stejně patrně jeví tento původ, převahou pak mají ráz vážný, namnoze pathetický. Tento hlavní rozdíl jest příčinou, že písně moravské, kdekoli v Čechách vešly ve známost, naproti domácím zdály se o mnoho hlubšími, slovanštějšími a takž vůbec cennějšími. Při protivách,

jimiž písně sousedních těch kmenů namnoze v skutku jsou přes všelikou příbuznost, obyčejně zabíhává se do krajností, a proto není zbytečno podotknouti, že písně jedny mohou dosti ceněny býti bez újmy druhých. Většině písní moravských starobylý ráz (ať již v skutku tak dávno vznikly nebo po příkladě opravdu starodávných složeny byly později), hloubka, pathetický duch a blízkost k známému obecnému slohu písní národů jinoslovanských jest dojista podstatnou známkou; ale vedle nich písním našim těžce se křivdívá. Nejprve doba vzniku zle se jim vykládá; povstalyť ovšem z největší části za nejsmutnějších dob národa našeho a hlavně za největšího poněmčení jeho — ale sluší pamatovati, že povstaly v lidu venkovském, který tam, kde posud jest český, nikdy nebyl poněmčen; naopak, poněmčení měst bylo zdí, odlučující jej od živlů jemu cizích, a známo jest, že přes útrapy válek třicetileté a sedmileté národní život na venkově českém v osmnáctém století byl takořka v květu. Až do začátku našeho století tančily se tu výhradně české národní tance, a malebné kroje, které tehdy ještě i nádherou zářívaly, nebyly proto nenárodní, že změnivše se časem, poslední podobu měly z mladší doby. Naproti tomu pravda jest, že sousedství lidu německého, zde těsnější než jinde, nemohlo býti zcela bez účinku ani na hudbu v Čechách; ten však nezáležel v nějakém obecném poněmčení jejím, nýbrž v tom, že tu a tam některá píseň původu německého zaletla mezi české, právě jako velmi mnohé české rozšířily se do Němec, a nejvýše v tom, že některý jednotlivý typ písně české spřízněn jest poněkud s rázem některých písní německých, z čehož obyčejně písním našim vůbec činívána výčitka poněmčilosti, kdežto po právu písně, které původem české nejsou, nemohou vůbec býti brány v úvahu, a když některý celý typ, s německými spřízněný, třeba také zcela vyloučíme (ač bychom spravedlivěji měli činiti rozdíl mezi tím, co u jednotlivé písně s cizím se srovnává a co jest domácí podstaty), zbude nám celé jádro sbírky Erbenovy jako vlastní majetek národa českého, ve kterém, kdo blíže přihledne, pozná ducha ryze národního. Ani hloubce anebo vřelému citu nebrání veselý, namnoze čistě taneční ráz písní těch, ze kterých veliká část jest krásnou ukázkou humoru českého s hlubokým citem spojeného, „smích na rtech, slza v oku.“ Ani písní zcela pathetických neschází značný počet — pravda jen, že právě tyto překrásné a hudebním provedením často podivuhodné písně nejméně se rozšířily ve vzdělané společnosti. To přehlednouti bylo by stejnou křivdou, jako moravským písním upírati ducha jarého a humor; všechny ty vlastnosti jsou jen podle rozdílné povahy obou sousedících kmenů nestejně rozděleny a nestejným spůsobem se jeví. Když tedy všechno přirovnávání posud zůstalo na váze, obecný soud o ceně obou těch spůsobů písní československých nemůže ku prospěchu jedněch s úplným zneváženim druhých se skončiti. V příčině hudební nemožno nám zde zevrubně ukazovati, kterak písně z Čech jak melodickými a rhytmickými tvary tak periodickým složením opravdu činí celek, jehož jednotlivé vlastnosti nalézají se ovšem také při jiných, ale v tomto význačném spojení jen v Čechách se vyskytují; v příčině textů o jejich ryzí národní podstatě sotva kdo pochyboval — vzpomeňme jen nejnárodnějších plodů Čelakovského a Erbena, které jsou jich ohlasem.

Takto nestranně soudíce můžeme s radostí uznati, že národní písně české na Moravě mnohou vlastností ještě předčí nad písně z Čech. Souhrn předností těch dá se, tuším, vyjádřiti jedním slovem — jest to jejich rozmanitost. Písně moravské rozmanitější jsou v každé příčině. Přihledněme jen blíže ku sbírce Bartošově. Pan sběratel písně rozdělil podle domova jejich, načež ještě roztříděny jsou tu dle obsahu, tu dle formy. Spatřujeme tedy napřed písně slovácké ze Zlinska, pak od Břeclavy, potom valašské ze Vsacka, písně z Líšně u Brna, vánoční hry, koledy a písně z různých končin moravských a krom toho také písně slezské. Pouhý přehled již působí dojem rozmanitější než u písní z Čech, jeť známo, že lid moravský v jednotlivých krajinách ještě ostřeji než český od sebe se liší postavou, povahou i podřečími. Rozdíl ten obráží se i v písních a ještě roste nestejným sousedstvím, tu českým, tu slovenským, tu polským, na jehož působení ukážeme při jednotlivých druzích písní. Však i v hudebním složení všech moravských písní jeví se celkem větší rozmanitost než v písních našich domácích. První a největší rozdíl jest tu v odění jejich *melodickém* a v harmonii, bez které již melodie neumíme si mysliti, třeba slyšíme píseň zpívati jen jedním hlasem. Rozmanitost melodickou působí nejvíce tóny církevní, v nichž veliký počet písní moravských se pohybuje, kdežto jiná část drží se tónin nynějších durových a molových; ty sice mohou býti vykládány tu za ionický, tu za aeolický tón, neb za složený, ale setkáváme se také s čistou moderní tóninou molovou. Již tento rozmanitý základ působí nemalou pestrost melodickou u přirovnání s písněmi z Čech, které v podstatě pohybují se jen moderní tóninou durovou a molovou. Moravské písně však krom toho mnohem volněji a více modulují. V Erbenově celé sbírce setkáváme se jen s modulacemi, jichž pravidlo po pročtení několika písní možno již skoro pro všechny ustanoviti; modulace souvisí tu těsně se stavbou periodickou a obrací se nejčastěji do tóniny parallelní a pak po pravidle dosti určitém do dominantní neb subdominantní. Moravským písním nebylo by tak snadno vytknouti obecné pravidlo; jejich odchylky tóninové jeví se tu na počátku, ve středu neb na závěrku písně, tu zas na místech souměrných, tak že by bylo potřebí z rozmanitosti té několik pravidel vytknouti a podle nich písně roztříditi. Vizme na příklad Bartošovy sbírky číslo 25. Píseň začíná se slovy: Oj duby, duby, zelené duby, zelená dubina; počátek jest čistě durový, ve třetím oslovení (zelená dubina) měkne však ve stejnou tóninu molovou, tak že opakování to, spojené s klesáním melodickým od pátého stupně až ke druhému, stává se velice tklivým. Píseň končí se pak v tónině dominantní — odchylka přestává na dvou taktech, kde právě spůsobem nevýslovně něžným splývá s naladěním textu.

Rovněž veliký, ano ještě všeobecnější rozdíl mezi písněmi z Čech a z Moravy činí bez ohledu na tóninu a modulace samo melodické postupování. V prvnějších písních kromě některých dosti přehledných výminek, jakou jest na př. velmi častý postup kvintový na počátku písní, nejoblíbenější jest při klidném stoupání neb klesání melodie úplný postup diatonický bez mezer, zejmena na začátku a na závěrku písní. Moravská píseň, i když postupuje klidně bez větších, zvláště

výrazných intervallů, vždy si dopřává větší volnosti a vynechává po dvou, třech za sebou následovavších stupních diatonických třetí neb čtvrtý, přeskakujíc hned ke čtvrtému neb pátému, kde bychom se toho v souhlase s taktem a rhytmem podle analogie písní z Čech nejméně nadáli. Následkem toho ani výměna harmonie tonické s dominantní neděje se tak pravidelně a zejmena nelze její souvislosti s taktem určiti zákony stejně všeobecnými. Také obraty melodie klidně postupující dějí se volněji. Přihlednemeli však k význačným velikým skokům melodickým, shledáme nové značné rozdíly. Dotekli jsme se již právě kvintového postupu, jejž ve sbírce Erbenově spatřujeme tak často na začátku písní, nejhojněji u písní molových, volným tempem patheticky se pohybujících, řidčeji u veselých, rychle plynoucích. Krom případů zvláštních, kvintě této podobných, shledáváme však v Erbenově sbírce větších skoků melodických po skrovnu a zejmena septimami a oktávami hospodaří se tu velmi šetrně. Moravská píseň i tu zase jest mnohem volnější. Také při ní rozpíná se sice melodie často citem zvláště vzrušeným, jmenovitě na začátku; vizme jen č. 44 sbírky Bartošovy: Jedú vojáci pod hory, nebo č. 106: Třeba su já malušičká, nízká, s kvintovým postupem ve funkci zcela stejné, jako jej spatřujeme v Erbenovi; ale velmi často užívá píseň moravská k účelu tomu ještě rozčeřenějších útvarů melodických, mezi nimiž vyniká jmenovitě energické spojení dvou kvart tím spůsobem, že melodie začíná se na př. od dominanty, vystupujíc od ní kvartou k tonice, načež bezprostředně následuje druhá kvarta, vystupující od druhého stupně k pátému. Viz č. 98: Na téj našéj kopanině. Nebo vystupuje zpěv od dominanty k tonice a od ní dále k dominantě, jako v písni: Byla láska, už jí není, č. 45.

Další pak známkou volnosti melodické u písní moravských jest hojnost jiných velikých skoků melodických tu s patrným účelem zvláštní výraznosti, tu zas bez jakékoli zřejmé souvislosti s textem a na místech mnohem volnějších, než u písní z Čech. Není jen septima častá, obyčejně radostí jásajíc, jako v č. 24: Už sa na kostele dvanáct hodin mele, nebo v písni: Dybych já měla sukňu červenú, č. 35, kde povstává septima podivu hodným veselým vyšvihnutím závěrku o oktávu výše, kdežto jinde v uděšení zpěv o septimu klesá, jako v písni: Zlá, Janošku, zlá novina, č. 97; kromě ní není v moravských písních vzácností nona ba ani decima. Pozorujme jen decimu ve slovácké písni od Břeclavy: Letěl, letěl roj, č. 128; decima povstává tu zase povznesením mohutného závěrku do vyšší oktávy. Na konec jmenuji ještě dvě ukázky melodické volnosti, jejíž doklady marně bychom hledali u Erbena. Pozoru hodna jest slovácká píseň: Za našima humny, č. 132, ve které septima, citlivý tón, připadajíc na místo neobyčejně závažné, nestoupá pak k oktávě, nýbrž klesá po šestém, pátém, třetím a druhém stupni k tonice. Jiný překvapující obrat melodický obsahuje píseň: U Dunaja stála, napájała páva, č. 164, při slově napájała; zpěv klesá tu od horního pátého stupně ke čtvrtému a odtud k dolnímu šestému rychlou triolou.

Na několika těchto právě se naskytlých dokladech přestávajíce, obracíme se k stránce *rhytmické*, která v písních moravských také jest

rozmanitější následkem větší volnosti. Změna taktu jest ovšem také typickou vlastností mnohých písní z Čech, kdežto v přítomné sbírce vyskytuje se něco řidčeji, ale za to setkáváme se tu s mnohými jinými prostředky k osvěžení rhytmu, mezi nimiž od písní z Čech nejvíce se liší spůsob, v jakém tu nacházíme velmi často trioly ano i kvintoly (č. 154, Dyby nebylo bývalo) a zejmena hojné pausy, zhusta podivně dělící melodickou frási i slova. Rhytmická volnost, záležející jmenovitě často v neúplné shodě částí jinak souměrných, nás vede k pozorování *periodické skladby* moravských písní. Také v té příčině v celé sbírce Erbenově najdeme mnohem větší pravidelnost, u písní moravských opět více vůle a rozmanitosti. Rozcházejí se tu ovšem nemálo písně různých kmenů. Některé dosti ku podobě družek z Čech mají za základ schema zcela souměrné; schema to u některých zcela se srovnává s tím neb oním z Erbenovy sbírky známým, jako u písně: V tom Břeclavském zámku, č. 168, která vůbec v každé příčině vypadá jako z Čech zabloudilá, jen že by asi v Čechách zpěv v prvním úryvku postupoval od prvního stupně přes třetí až k pátému, po druhé pak by mezera mezi druhým a šestým stupněm vyplněna byla kvartou. Spatřujeme u moravských písní také schemata jiná, z Erbenovy sbírky vůbec neznámá, ale celkem mnohem méně vyvinutá, než jaká v této jsou; periodická stavba písní moravských může nazvána býti celkem mnohem prostší než u písní z Čech. Souvisí to s vypisovanou výše volností melodickou, harmonickou i rhytmickou. Spatřujeme tu mnoho písní tak volně dvojdílných, že polovice nemají žádné vnitřní souměrnosti. Znáti to na př. hned ve slovech citované již krásné písně: Na téj našéj kopanině leží šohaj v rozmarýně, leží, leží zabitý, rozmarýnem přikrytý (č. 98), že první díl sestává z dvou těsně souměrných úryvků po čtyřech taktech, kdežto druhý záleží ze dvou úryvků třítaktových, tolikéž spolu docela melodicky souměrných; mezi oběma těmito díly není však analogie rhytmické ani melodické. Něco jiného jest, kde díly nejsou souměrny, ale druhý povstal proměnou prvního, jako při čísle 18, jehož text sám o sobě rhytmicky pozoruhoden jest: Dyž jsem já šel cestú v háji, všeci ptáčkové zpívali, žádný nepłáče, každý zpívá, proč si, má miłá, żałostivá? Píseň jest, jak zřejmo, čistě dvojdílná, první díl však čtyřtaktový (dvakrát po dvou analogických taktech), druhý o sedmi taktech. Základem druhého dílu jsou tři takty, vyrostlé ze dvou taktů, které jsou základem prvního dílu, uvolněním rhytmu, kterým z prvního taktu povstaly dva. Takto vzniklé trojtaktí jest opakováno, po druhé však uvolněním rhytmu, na závěrku písní obvyklým, ze tří taktů povstaly čtyři. Tím spůsobem jsou díly této písně, ač jeden čtyř- a druhý sedmitaktový, přece vlastně souměrny.

I při dílech v podstatě souměrných u moravských písní nejčastěji shledáváme odchylky rhytmické mnohem volnější a melodickou symmetrii v tom spůsobu, jako u písní z Čech mnohem řidčeji; ovšem není tato volnost čistě nahodilá, nýbrž plyne taktéž ze zákonů hudebních, ale rozmanitějších a z části podstatně jiných, než jaké se jeví v Erbenově sbírce. Vymykáli se v skutku sklad některé písně obvyklým názorům hudebním vůbec, má to příčiny vnější. Tak zdá se píseň: Daj si mi cérečko, č. 26, jen prvním dílem, po kterém přijíti má opa-

kování s úplným závěrkem, neboť píseň sama končí se na šestém stupni, nepodávajícím pražádného závěrku. Ale jest to píseň taneční z koulaných, které se vždy opakují tak, že po slovech prof. Bartoše počátek ke konci připínají, a proto jsou melodicky více méně neukončeny. Spatřujeme však mezi koulanými též mnoho úplně dvojdílných písní s dokonalým závěrkem; druhý díl někdy se opakuje s drobnými proměnami, při čemž po prvé nemá úplného závěrku na rozdíl od písní z Čech, u kterých opakování celých dílů z pravidla se děje bez proměny, tak že druhý díl, opakujeli se, hned po prvé mívá závěrek dokonalý.

Těmito několika doklady snažili jsme se poněkud objasniti obecné rozdíly mezi českými písněmi z Čech a z Moravy, načež nyní k závěrku letem celou sbírku prohledneme, abychom ukázali jednotlivé hlavní druhy písní tam obsažených.

Mezi *slováckými písněmi ze Zlinska* na prvním místě jsou jmenované již koulané. Koulaná jest tanec, o jehož stránce choreografické prof. Bartoš podává velmi zajímavé zevrubné vypsání, jakého bychom při všech národních tancích potřebovali. Písní, zpívaných při koulané, jest přes šedesát, i zdá se, že koulaná jest úhrnný název několika tanců sobě podobných, poněvadž písně ty mají zcela rozmanité rythmy a periody a za jedinou známku společnou dvoučtvrtní takt, tu a tam ještě smíšený se tříčtvrtním, jmenovitě v č. 27: Nechcu tě dívčino, kde se takt střídá podobně jako v našem furiantu, jen že tříčtvrtní předchází a že v druhém díle nemění se takt až po dvou, nýbrž po každém taktě, z čehož tu vzniká deklamace většinou správná a kromobyčejně plastická. Po koulaných přicházíme k svatebním písním, u kterých čteme podrobné vylíčení zvyků a obřadů místních, na to k hospodským, po čemž následuje zejmena „hojákání.“ Tak slove střídavý zpěv, kterým na sebe povolávají pasačky, pasoucí na dvou blízkých vrších. Přítel našeho lidu a jeho hudby popěvků těch nemůže čísti bez radostného pohnutí. Přivádějíť mimovolně na mysl srovnání s německým lidem Alpským. Ani tomu nikdo nemůže popříti veliké náklonnosti k hudbě; ale jak ušlechtilým jeví se lid československý svými písněmi naproti jeho zpěvu, zohyzděnému nepěkným „jodlováním.“ Lid náš nikdy nespouští se úplně přirozeného, ušlechtilého tvoření tónu; také při tomto povolávání na značnou dálku, které nejspíše mohlo proměniti se v něco k jodlování podobného, spatřujeme nedotknuté, zcela čisté písně. Tato protiva snad jest příčinou, že právě při nich prostý, ryzí národní tón dvojitou roztomilostí nás dojímá.

Za písněmi Zlinskými jdou *slovácké od Břeclavy,* z nejpamátnějších částí celé sbírky. Zcela originelní jsou z nich písně *táhlé,* celým spůsobem upomínající na táhlé písně východních Slovanů, v Čechách naprosto neslýchané. Pathos, k němuž může se vyšinouti zpěv nejenom prostonárodní, tu jest na vrcholu. To pravíme na místě širokého vypisování, kterého se stěží zdržujeme, dotýkajíce se jen slovem čarovné melodické vroucnosti písní těch a volné rythmické formy, která se podává nejjemnějším hnutím tvůrcovým. Protože Slováci zpívají je velmi zvolna a táhle, přihlédajíce méně k taktu než k odstínům dynamickým, sběratel Břeclavských písní p. Antonín Novotný opatřil písně táhlé

označením dynamickým, velmi podrobným. K následujícím písním *do skoku* a *vrtěným* přičinil o náležitých tancích poznámky poněkud příliš stručné a zavděčil by se velice historii národního umění vypsáním jich tak podrobným, aby podle něho možno bylo správně je tančiti. Pamatujme, že také skladatelům našim a národnímu divadlu správné provádění většího počtu tanců ryze národních bude výhodou neocenitelnou, kterou však jen ještě v několika letech možno zachrániti.

Po písních *valašských* ze Vsacka (s připojenými *hečačkami*, souvislými s hojákáním), které jsou po většině velmi průhledné skladby periodické, upomínajíce tak na písně z Čech, nalézáme písně z *Líšně u Brna*, které pokládáme za výjev z celé sbírky nejpamátnější v příčině národopisné. V samém sousedství hlavního města ležíc Líšeň zachovává nedotknutý ráz národní; ač lid tamní jest v neustálém styku s Brnem, neporušil posud kroje, kterým Lišňačky co den zdobí trh Brněnský. Stejnou houževnatostí tedy zachovaly se v nejbližším okolí Brněnském u Líšenských také hojné písně ryzí a velice krásné i charakteristické svatební písně a zvyky, zde ve sbírce zachované. Po doplňku písní z různých končin moravských setkáváme se s přídavkem, jenž zajisté i znalce moravských písní překvapí; jsou to písně *slezské*. Několik písní těch seznámí čtenáře s lidem českým ve Slezsku stejně důkladně jako celé pojednání národopisné. Již u předešlých písní vytkli jsme často známky jevící zvláštní příbuznost tu s písněmi z Čech, tu se slovenskými, kterou možno přičísti blízkému sousedství kmenů těch a rovněž tak písněmi slezskými prozrazuje se těsný styk tamních Čechů s Poláky, nejen dialektem, nýbrž i hudebním rázem jejich. Ukazujeme jen k rozloženým v melodii akkordům septimovým ano i nonovým, které se tu jeví dosti zhusta, jsouce v písních českomoravských neslýchány. Jinak charakteristickou jest převaha prosté trojdílné skladby v ten spůsob, že mnohá píseň skládá se z jednoho úryvku ve třech různých polohách. Z připojených tanců zvláště pozoruhodný jest Šmihak; jeho prostičký zpěv přenáší se vždy po čtyřech taktech o kvintu výše — ovšem musí tanečníci brzo si jej přenášeti zároveň o oktávu níže. Není pochybnosti, že písně slezské, kterých se snad časem sebéře ještě mnohem více, budou podnětem zevrubnějších studií, poskytujíce neobyčejného pohledu na dva splývající živly národní. — Celou sbírku zavírají některé vánoční koledy a hry, jejichž hudební část jest též namnoze velmi zajímava.

Tak dlouho prodlevše při prohlídce nových písní moravských, doufáme, že nenapínali jsme marně trpělivost shovívavého čtenáře; bylоť účelem rozpravy naší, ukázati k důležitosti nové sbírky, obrátiti k ní zasloužеnou pozornost všeobecnou a dáti podnět povolaným zkoumatelům k studium obsahu jejího, jmenovitě srovnávacímu. Mluvili jsme naskrze jen o hudební stránce písní, poněvadž vlastnosti jejich textové spíše známy jsou a všeobecně několika slovy naznačiti se dají, kdežto by k podrobnějšímu v ně nahlednutí potřebí bylo nové, stejně dlouhé úvahy. Obsah textu pozorovateli zdá se nevyčerpatelný: co tu poesie, co vzletu v lidu netušeného, co humoru, co živých barev, citu, bystrosti ducha složeno! A rovněž nevyváženým předmětem nejvděčnějšího pozorování jest forma textův. Filolog s úžasem stane na této půdě, jemu

klasické. Nemluvě ani o dialektologii, najde tu zejmena syntaktik takové bohatství překvapujících vazeb a spojení větových, že nebude písní méně ceniti než se děje ze stránky hudební. Při tom arci jest velmi důležita správnost textů, za kterou ručí jmeno znalce tak závažného, jakým jest profesor Bartoš; on sám zajisté vytěží z nich přemnohé zrno k obohacení české skladby.

Můžeme tedy důvodně říci, že si pan vydavatel sbírkou tou zjednal skutečnou zásluhu, zachrániv před zapomenutím nemalé poklady lidu našeho a vypraviv je pečlivě na světlo k obecnému užitku. Práce jeho tím ještě vzrostla, že v příčině notového napsání písní vždy potřeboval cizí pomoci, sám se hudbou nezabývaje. Písně Líšenské a slezské nejsou vždy stejně správně notovány; tóniny jsou tam místy nesprávně označovány, ještě častěji jednotlivé tóny nenáležitými enharmonickými psány. To však čtenář v hudbě poněkud obeznalý snadno si opraví, tak že tím žádné pochybnosti nemohou vzniknouti. Spíše litovati jest nepravého rozdělení v takty u několika těchto písní, které jen z domyslu srovnáváním opraviti možno, někdy dokonce jen měněním napsaného rythmu, tedy bez jistoty.

Jeden cit bolestný kalí radost z nové sbírky: jest to vzpomínka na předčasnou smrt výtečného harmonisátora moravských písní, dr. Norberta Javůrka, v jehož krásných úpravách první výbor jejich získal si lásku v celé naší hudební společnosti. Kéž se mu brzo najde šťastný nástupce, jehož ruce by všem těmto skvostům otevřely cestu do síní koncertních a domácností po všem světě československém.

V. V. Zelený.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

(Pokračování.)

Virtuos německé básnické mluvy Emanuel Geibel zkonstruoval sobě děj své taktéž pětiaktové Sofonisby spůsobem, jejž dle jejího třetího vydání z r. 1877 načrtnu. Sofonisba je zasnoubena Syfaxovi, králi numidskému. Spojuje dvě protivy ve své povaze: jest bujará tak, že honí pštrosy v dobách nebezpečí, avšak i odhodlaná, jakmile veliký osud se přibližuje. Když dobyli Římané Nové Karthaginy ve Španělích a všechno tím ve staré Karthagině bylo zděšeno, prohlásila se úsměvavě: Vezmu si starého Syfaxa za chotě, a jeho přátelství nahradí nám třikrát, co ztraceno. Jest Syfaxem, právě se s Karthaginskými k poslední ráně chystajícím, kterou Římany v Africe na zemi a na moři zničiti hodlá, chována jako nejvzácnější klenot. Jest posud svěží, krásná, vzezření mladistvého, a je také zbožná, obdařená vůdcovským nadáním a statností vojenskou. Milovala krásného divousa, štíhlého syna pouště Masinissu, ale brzy bolestně vystřízlivěla: shledalať, že nemá té mohutnosti,

aby se stal rekem Afriky, štítem Karthaginy. oporou světa. Nebyl v ní nežli soucit k němu, a kromě toho: vždyť Masinissa přešel k Římanům, poněvadž lid otcovský jeho trůn zadal Syfaxovi! S pyšným sebevědomím nosí nyní Sofonisba po dlouhá léta snubní prsten vznešeného, důmyslného, otcovsky dobrého svého chotě, mocného spojence Karthaginských. Avšak někdy přece dostavuje se v její srdce prázdnota, roztouženost a zlá předtucha. Přichází zlé poselství. Římané v noci přepadli spící Afričany a porazili, rozdrtili je; Syfax padl na outěku svou rukou. Sofonisba hořekuje oň a chce ztrestati jeho pád a pevným kralováním vyplnit jeho místo. Římané blíží se k Cirtě, Sofonisba chystá se k odporu, jemužto chce státi v čele jako Semiramis, ale Cirtští hrůzou zachváceni prchají. Cirta a v ní také Sofonisba jsou Římany obklíčeny, a Sofonisbě nezbývá než chystati se k boji, jímž by se skrze nepřátele proskala. V tom před královským hradem kdosi úspěšně se Římany vyjednává, Sofonisba chce ho šípem skolit, on se obrátí, luk jí vypadne, — je to Masinissa. — Tento vykonal, co Scipionovi slíbil. Dobyl s Římany a se svými Numiďany Římu královského sídla Cirtského. Pociťuje bázeň před přemoženou Sofonisbou, jako by ona byla vítězkou, jakkoli chtěl se jí ukázati hrdým, chladně soucitným a chtěl se jí mstít. Stará přání náhle procitují mu v prsou. Žádá ji, by se stala jeho chotí, ač Syfax posud nepohřben. Sofonisba odmítá ruku zrádcovu — Masinissa chce se tedy státi opět Afričanem, chce velikou říš africkou založit a proto hned ve spolku se Sofonisbou proti Římanům se v Cirtě postavit, než pomoc přijde. Od Sofonisby zatím ruky nežádá, jen krapet naděje, a Sofonisba, jakkoli se jí nelíbí jeho nestálost, jeho matná náruživost, jeho nemužnost, svoluje k válečnému spojenství s ním, vždyť jen tak možno jí zachránit svůj lid. I vytrhne s Masinissou z města svého pro Numiďany, přimět jich, by opustili římský tábor a stali se obhajci Cirty, aby tak zvítězili bohové afričtí a volnost národa. — Scipio prohlašuje, že sobě přeje manželského spojení Masinissy se Sofonisbou; stalať by se chotí římského chráněnce a přišla tedy v područí Říma. Ve všem jsa šťastný, dovídá se včasně, že Masinissa přestal býti spolehlivým, a odchází, jen dvěma Římany provázen, do jeho tábora, kde zatím Masinissa s rozhodným vystoupením byl otálel, a náčelníci afričtí ztrácejí naději, že se jim zdaří Scipionovi uniknout a Cirty se zmocniti: to vše působí dosti slabě a chabě. Nyní Sofonisba přemluví africké vůdce, že slíbí zůstati jejímu záměru věrni, leč odvážlivý Scipio přichází mezi ně samoten, rozkazuje jim jako vyšší, neodvratnou mocí nadán, aby dali odsedlati koně k uniknutí uchystané, a Sofonisba poroučí, by ho skolili. Scipio tasí, získá náčelníky vzpomínkami na to, co pro ně chrabromyslně byl učinil, a slaboch Masinissa béře vinu zrady na sebe. Zchytralý Scipio odpouští jemu i náčelníkům, ale Sofonisbu béře do zajetí, odevzdávaje ji pod stráž Masinissovu, a poroučí, by Syfax byl pochován s královskými poctami. Obdivuhodné, mužné počínání Scipionovo uchvátí Sofonisbu. Třetí jednání se končí, aniž by Sofonisba byla vykonala jaký rázný tragický čin: sotva že podnikla jakýsi pokus a náběh k němu. Scipionův příchod v tábor afrických odštěpenců jest odvážný též ze strany spisovatele, jemužto se nezdařilo jej hodnověrně motivovati. — Římský vůdce při-

chází jaté Sofonisbě nabídnout ruky Masinissovy a s rukou tou i svobody. Sofonisba by však ruku tu nechtěla, i kdy by se Říma znovu zřekl a znovu jí všechny koruny africké k nohám složil; vždyť není muž. Sofonisba náruživou láskou zahořela ke Scipionovi. Kyne jí naděje útěku, Sofonisba odmítá; nechceť uteci, protože Scipio si od ní vyžádal, by neprchala. Tu k svému největšímu ustrnutí slyší, že ji chce Scipio v triumfu vésti Římem. Kdo? Ten velikomyslný Scipio? To pobouří v ní zuřivou pomstychtivost, že vyzve Masinissu, by za cenu její lásky Scipiona zavraždil. Masinissa však odepře, tím jest mezi nimi skončeno vše, a Sofonisba se odhodlá zavraždit Scipiona sama. Toť přece přemudrováno! — Scipio pozdě v noci, učiniv různá vůdcovská pořízení, ubírá se na lůžko. Sofonisba přichází ho zbavit života, leč nalezne a čte jeho dopis do Říma, dle něhož ji Scipio tam přivesti chce ne jako královskou kořist, ale jako spojenkyni. Sofonisba jásajíc vyznává se mu ze všeho, a Scipio jí promíjí vše. Avšak svědomí ozve se v ní: zradila myšlenku svého života, předkové žádají smrt její jakožto očistu, a ona žádá Scipiona za smrt. Leč velikomyslný Scipio jí odpovídá: „Buďme přáteli!“ Cirta lehla popelem a padla do rukou římských. Sofonisba nemohouc chopiti se ruky, kterou jí odpovědný nepřítel jejího lidu, ač od ní milován, podává, zaplatí svůj dluh otčině sebevraždou. Přiblížil se totiž konec pátého jednání. Dozvuky, jež následují, nemohou uspokojiti, mír není dosažen, nastáváť nový boj Říma s Hannibalem. Důmyslné komposici Mairetově Geiblova se nevyrovná.

Protože jsem zevrubný rozbor české tragédie Sofonisby od Bernarda Guldenera již v Osvětě roku 1875 podal, jsem nucen čtenáře nyní naň odkázati a zde se toliko na stručný náčrtek truchlohry obmeziti. Syfax svolí státi se spojencem Karthaginských, obdržíli Sofonisbu za choť, a Sofonisba, jakkoli vroucně miluje svého zasnoubence Masinissu, z lásky k otčině ruku svou Syfaxovi podá. Masinissa chce ji pro tuto nevěru zavraždit, je při pokusu svém zatknut, ale na přímluvu Sofonisby propuštěn a ze mstivosti stane se spojencem Římanův proti Karthagině, Syfaxovi a Sofonisbě. Když se však doví, že mu posud náleží Sofonisbino srdce, vzdává se pomsty své, leč Sofonisba hned potom zříká se lásky k němu, jakožto zrádcovi vlasti, a věnuje své srdce posud nemilovanému Syfaxovi. Zákeřník zavraždí jí chotě, a Sofonisba přijímá ruku Masinissou jí nabídnutou nejprve pod výminkou, vzdáli se Říma, pak bezpodmínečně. Avšak tato povolnost k nepříteli vlasti hlodá ji v nitru tak, že si život jedem zkrátí, dohnána k tomu též jinak neštěstím otčiny Karthaginské. — Jakkoliv milerádi uznáváme mnohé přednosti Guldenerovy tragédie, nemůžeme se o uspořádání děje v ní vyslovit příznivěji než o Geiblově, a nazvati je bezvadným nebo dokonce vzorným.

Ve své předmluvě k tištěné *Karthagince* vysvětluje Durdík především volbu akademické své látky tím, že „týká se nás“: že totiž, jak já dokládám, také my Čechové a Slované jsme Karthaginou, výbojností sousedův a domácí nesvorností nebezpečně ohroženou. Durdíkovo drama chce tedy výslovně býti vlasteneckým, což podotýkáme proto, že Durdík jakožto kritik u jiných našich spisovatelů vlastenecký ráz kusů jejich ostře odsuzoval. Že byly děje Sofonisbiny několikráte dramaticky zpracovány,

nemůže ovšem Durdíkovi býti žádnou podstatnou výtkou; jemu samému zdá se podobná výtka tím nepatrnější, čím více jeho drama liší se od posavadních. Tím arci ještě není pranic řečeno: co se liší, nemusí proto býti originální, nýbrž může býti mosaikou z posavadního materiálu. S Guldenerovou Sofonisbou není Durdík spokojen, a jeho Karthaginka má dle jeho vlastního skromného mínění aspoň dvě přednosti před Guldenerovou, která prý *pozměňuje* podstatně historický základ; mimo to jest, praví Durdík dále, „*stavba* téhož kusu zcela jiná, an Guldener hlavní čin Sofonisby klade do prvního aktu, — a konečně provedení, postavy i jazyk, vše to jest zcela jiné. Já se přidržel věrně dějepisu, zejmena zprávy Liviovy.“ Že však tomu není venkoncem tak, dokazuje už ta okolnost, že v Karthagince Syfax umře před Sofonisbou, jako v Guldenerově Sofonisbě, kdežto dle Livia i dle Polybia Syfax umřel po ní. Spíše mohlo by se přisvědčiti, že Durdík jako ve svých filosofických pracích tak i jakožto autor Karthaginky šel mezi eklektiky. Jako jeho filosofické náhledy čerpány jsou tu z Leibnitze (který zase čerpal z Giordana Bruna), onde z Newtona, Kanta, Herbarta, Zimmermanna, Darwina a j., tak má Karthaginka společné věci s Liviem, se Sofonisbami Corneilleovou, Geiblovou, Guldenerovou a j. —

Durdík končí svou předmluvu těmito slovy: „Ježto posud v divadle mysliti a spravedlivě souditi zapovězeno není, přivedl jsem Karthaginku na jeviště. A výsledek přese všechnu porušenost modního vkusu mne nesklamal.“ Nu, pána, který svými chauvinistickými úvahami divadelními v divadle mysliti a spravedlivě souditi zamezovával, zná Durdík asi nejlépe. A co se týče obecenstva, toť, prosím, také někdy silně propadává zároveň s kritikou, když se tato úsudkem jeho řídí, jak to činíval týž kritik, jejž Durdík tak dobře zná.

Vizme nyní, co tedy v 25.—30. knize vypravují Libri historiarum Romanorum od otce římského dějepisu skvělým rhetorickopoetickým stilem složené. Syfax, král numidský, přijatý za spojence Římanův, jest od Masinissy, krále massylského, za Karthaginské bojujícího, přemožen a unikne k Maurům. (Durdík píše po latinsku správné *Masinissa*, Francouzové však *Massinisse*, Geibel *Massinissa*, Guldener *Masinisa*.) Publius Scipio dobude jedním dnem Nové Karthaginy ve Španělích a' vítězí tam u Baeculy nad Hasdrubalem, synem Hamilkarovým. Dobude Španělska Římu zpět a přeplaviv se z Tarraconu do Afriky k Syfaxovi, spolek uzavírá s ním, jakož i s Masinissou, který mu, kdy by do Afriky přeplul, pomoc sliboval. Karthaginští pokoušejí se však získati sobě spojenství Syfaxovo, který si za manželku vzíti má dceru Hasdrubala, syna Gisgonova (Livius píše: Hasdrubal Gisgonis, Durdík Hasdrubal Gisko). Tento vida, že Syfax jest náruživostí rozohněn (dle Livia byli Numiďané nade všechny barbary nejvíc effusi in Venerem), obeslal pannu z Karthaginy i sňatek ve skutek uvedl, při čem Syfax přísežně učinil jednotu s Kathaginským lidem i králem a zrušiv takto spolek svůj se Scipionem, přemohl v několika bitvách Masinissova otce Galu i zbavil ho království. Gala přidá se ke Scipionovi, kterého Hasdrubal a Syfax od Utiky jím obléhané odrazí. Prodlením doby připadne otcův trůn Masinissovi, který se tedy vrátí ze Španěl do Afriky, je zde však poražen. Povstane i pověst, že umřel

atd. Syfax a Karthaginští utrpí od Scipiona strašnou porážku. Sofonisba vystoupí hned aktivně: hořekujíc a plačíc zapřísahá milujícího ji Syfaxa, by otce jejího ani otčiny její nevydával v šanc, a Syfax opět chystá se k nové válce. Karthaginští posílají pro Hannibala, by je zachránil. Massylští přejdou k Masinissovi jakožto jeho poddaní po otci. V pozdějších událostech ztratí Syfax, nyní král jen Massaesylů, mnoho vojska, ale Sofonisba pobádá jej — aegrum amore, dí o něm Livius — k novému vypjetí sil; avšak v obnovené válce je s koně svržen, přemožen, chycen a do římského tábora přivlečen. Masinissa táhne do zděděné Cirty, ale teprve když Cirtští spatří spoutaného krále Syfaxa, naříkajíce otevrou Masinissovi brány, a tento kvapí do hradu, kde mu vyjde vstříc Sofonisba, prosíc ho, aby ji, svou zajatou, žádného Římana hrdopyšné a kruté vůli nevydával, a nemůželi ji zachrániti jinak, žádá i zapřísahá jej, by ji před libovůlí jejich zachránil smrtí. Livius vybásnil celou řeč, kterou Sofonisba tyto své prosby k Masinissovi pronáší, a vložil při tom do ní obratně též schytralou sebeobžalobu Sofonisbinu, která se hned zprvu prohlašuje za vinnu tím, že Masinissovi věrnost, v niž veškery svoje naděje skládal, porušila. Tím Sofonisba vymkne Masinissovi zbraň výčitek z rukou, a zároveň vyznačuje se tragika skutků. „Forma erat insignis et florentissima aetas," — byla neobyčejně krásná a v nejplnějším květu, praví o ní Livius dále, a poněvadž prý plémě numidské jest in Venerem praeceps, podal jí láskou upoutaný vítěz pravici a šel do hradu přemýšlet, jak by svému slibu dostál, i „vypůjčil si od lásky smělý a nepříslušný prostředek." Rozkázal, by se ještě v týž den sňatek odbýval, aby tím odňal římským vůdcům Laeliovi a Scipionovi možnost, se Sofonisbou jako se zajatou nakládati, kdy by už byla chotí jeho. Když sňatek byl odbyt, přišel Laelius a skrýval svou nespokojenost nad tím, co se stalo, tak málo, že z počátku chtěl Sofonisbu z manželské jizby dáti přivesti a se Syfaxem i s ostatními zajatými ke Scipionovi odeslati, ale po naléhavé prosbě Masinissově, by rozhodnutí konečné zůstaveno bylo Scipionovi, odeslal pouze Syfaxa a druhé zajatce, po čemž ostatních měst numidských, ve kterých královské posádky se nalézaly, pomocí Masinissovou dobyl. Když Syfax, král tak nevšedně slavné minulosti, Scipionem na příčinu své zrady tázán jest, uznává vinu svou, ale tato jeho nesmyslná chyba byla prý koncem jeho šílenství, ne počátkem. Tehdy byl prý nesmyslným, když Karthaginskou šlechtičnu přivedl do svého domu. Touto svatební pochodní byl prý jeho hrad sežehnut. Tato litice a morana (furiam pestemque nazývá ji Syfax v originálu) prý mu všemožným lichocením a lákáním srdce obrátila a odcizila, nepřestávajíc, pokud jej svýma rukama proti spojencům neozbrojila. Avšak ve svém zkázyplném neštěstí vidí prý útěchu za svá utrpení v tom, že pravá tato morana a litice v nejhoršího nepřítele dům a komnatu přešla. Taková tedy slova propůjčuje Livius Syfaxově žárlivosti a zášti, by v něm vyznačil Afričana, podobně jako ve slovech Sofonisbě v ústa kladených vyznačuje africkou Semitku. Scipio vytýká Masinissovi, že přece přísluší senátu a římskému národu rozhodnutí o té ženě, o které se tvrdí, že Římanům odvrátila krále a v boj vehnala. Scipio vyzývá tedy Masinissu, aby přemohl srdce své a chránil se to množství do-

brého, co učinil, pochybením jediným zohyzditi. Tu Masinissa se začervenal a slzy mu vstoupily do očí. Slíbil, že se poddá, a žalostně ve svém stanĕ naříkav, poslal po věrném otrokovi svém Sofonisbě jed v poháru. Když nemůže svůj slib manželský splniti, chce prý splniti druhý svůj slib, že nedopustí, aby se živa dostala do moci římské. Sofonisba přijala jed jakožto dar svatební, který prý jí nemůže býti nepříjemným, když choť choti své nic vyššího podati nemohl; avšak Masinissovi vzkázala, že by *krásnější* smrtí byla zemřela, kdy by se nebyla ještě při své mrtvole zasnoubila. A jako mužně toto pověděla, tak vzala pohár a vypila jej, bez nejmenší známky úzkosti, neohroženě. Aby náhlého Masinissu potěšil, nazval jej Scipio po prvé králem a obdaroval ho bohatě. Syfax odveden do jásajícího Říma, odevzdán později do Alby a odtud do Tibura, kde ho stihla smrt. Karthaginští, kteří, jako praví Semité, počínají si v nouzi otrocky poníženě a hned zase ruší dané slovo, stihne záhuba: Scipio (Africanus) porazí Hannibala úplně. —

Elekticismus autora *Karthaginky* jeví se v překvapujícím začátku této jeho tragédie. Obmyslilť ji předně zpívaným úvodem a za druhé recitovaným proslovem. Onen — výlev to radosti za vycházejícího jitra — pějí ve sboru neviditelné (!) ženštiny, a před tím, jakmile opona se vyhrne, vychází dle autorova návodu slunce; „rudý třpyt jeho mění se znenáhla v bílou zář, scéna však zůstává zakryta lehkým závojem jako průhlednou mlhou.“ Proslov pak, jejž recituje genius radosti, obsahuje několik bujarých rad:

Žij člověče, a těš se tomu žití,
pěj, jásej, miluj, dokud den ti svítí!

Miluj — a měj třeba snad dva manžely najednou? Karthaginka aspoň, jak uvidíme, nepovažuje takovou lásku za veliké neštěstí. Dále nalézáme v proslovu malou přednášku z realistovy esthetiky:

Co krása jest, kde není člověka?
Zvuk onémí, kdy sluch naň nečeká.
Kdež oka není, nemá hvězda lesku
a lhostejně svou drahou slunce plá.
Mrak nebem bouří bez hromů a blesků
a země marně šat svůj obléká.
Kde není ducha, který porozumí,
kde není ňadra, které cítit umí:
tam vše jest jedno, černé, bezhlasé,
nikdo se nechví v blahém úžase,
tam všechna krása věčně ztracena,
a světu schází v prsou ozvěna.

A konečně poví nám učený africký genius radosti také něco z darwinismu:

Kde však se příroda chce znát, hle tam
svůj nejskvostnější klade drahokam,
tož srdce člověka, svůj slední květ,
v tom světě krásy tajné hloubky svět.

Genius radosti zmizí, a „mlhový závoj se rozplývá, sbor dívčí silněji slyšný se blíží; z druhé strany proti němu postupuje Sofonisba.“ Východ slunce — lehký závoj — úvodní zpěv za jevištěm — zcela Orfeovský

začátek s ošumělými operistickými effekty — a k tomu ten proslov: a již jest ragoût hotovo. Skladatel Karthaginky omlouvá se: „Mnozí pozastavili se nad proslovem, vytýkajíce, že nemá k dramatu žádného vztahu. Neznamenali, že náleží do prvního jednání, a k němu má vztah, troufám, dosti patrný.“ Vztah! Kdy by měl básník vždy všechno do dramata vpěchovati, co má k němu vztah! Na 100 stránek nemožno přec vepsati folianty! Jsouť ovšem prology, jež nemohou se škrtnouti, nemáli exposice dramata se zničiti jako ku př. prology Euripidovy, ale nechať je Lessing brání jak brání, též ony ruší jednolitost uměleckého celku, poněvadž exposice má nezbytně vetkána býti v děj vlastního dramata. Tím více mohou tedy postrádány býti proslovy takové, které hodí se stejně dobře k více kusům, byť jinak byly ještě krásnější než nadbytečná Předehra na divadle v Goethově Faustu. Geniův proslov ke *Karthagince* náleží dle principů moderní esthetiky mezi primitivní rudimenta, jež drama v dalším vývoji svém odhodilo.

Hra sama konečně začíná, i jsme napjati, jak si v ní počínati bude rekyně, jak se bude jeviti nejen aktivní, ale *dramaticky* aktivní. Autor sám má o své Sofonisbě ponětí nejlichotnější. Jeho Tiffa jí ke konci kusu připisuje srdce vznešené, plné dobroty, stvořené, by nejbohatší štěstí jemu kvetlo, a hodné takového blaha. A Scipio nazvav Sofonisbu růží rekovskou, svěcenou neštěstím, deklamuje nad její mrtvolou:

„Řím bál se tebe“ — toť tvůj nápis náhrobní,
jenž na věky tvé jmeno s námi spojuje!
Své vlastní zemi přeju chloubu takých dcer —
já Říman kladu věnec lauru na tvou skráň,
víc zasloužíš jej ty než truchlý vítěz tvůj!

V prvním aktu zasnoubí se milovanému Masinissovi, příteli Karthaginských. Toť vše, co tam vykoná; děj to zajisté tak chudičký, jak jen možná. A k tomu: co je v něm dramatického? co je v něm tragicky rozrušného? Desdemona poruší hned z počátku dětinnou povinnosť k otci, Julie a Romeo postaví se hned z počátku své tragédie vzájemnou láskou svojí v oposici k záští svých rodin. Co však v prvním aktě učinila Karthaginka, má toliko ráz epický. Povahu Sofonisbinu chtěl skladatel již v prvním jejím výstupě podati co možná vábnou, prostou a přece složitou. Její první slova jsou: „Ba plesejte a pějte, družky milé, a vítejte můj slavný velký den!“ — ale brzy potom slyšíme od ní: „Tak blažena jsem jako nikdy ještě — *ač dlouhá válka rodné město tíží,*“ z čehož viděti, že se skladatel hned v prvních tazích kresby své zmýlil. Chtěl zobraziti vlastenku, ale k cíli tomu měl se chopiti barev příhodnějších. Skladatel chtěl patrně jako Geibel udělati Sofonisbu bujarou i tehdy, když je doba nebezpečná; leč jaký rozdíl mezi Geiblovou mužatkou, půvabem dikce osloněnou, a mezi strojeně sentimentální silhouettou Durdíkovou. Jak naivně politisuje Karthaginka tohoto:

Což není Říman ještě pokořen?
Vždyť stále praví se, že vítězíme!
Své rámě Hannibal jim v týle drží —
vždyť sama Italie v jeho moci jest.

Nebo dále: „Sem nedospěje hrůza války nikdy, a Karthago jest jisto se svou půdou?“ Nebo ještě dál, stále v 2. výstupě prvního aktu, mluvíc o různicích mezi Libyany:

Což není ona zášť již pouhou bájí?
Což nepojí nás jedno nebe již,
a nejsme srostlí dávno v jeden lid?
Co v minulosti stalo se kdys děsné,
nechť nekalí nám luznou přítomnost.
Proč by se Syfax nepřipojil k nám?
On upevní se na svém rodném trůně,
jenž by se sbořil římskou násilou!

Leč dobráček Sofonisba se brzy umoudří, spatřujíc až i dalekou budoucnost nešťastného středoevropského národa:

Že zřít by nechtěl prospěchův, co vzejdou
vám oběma, všem králům africkým?
Když budou všichni v jednu hromadu (!)
se pevně brát, co může Řím pak nám?
Co legiony, když zde najdou lvy,
již jednosvorně na ně zuby cení?
Co umění jich válečné, co lest,
co udatnost i státnický jich šmejd?
Hle proti všemu hradbu vytýčí
a pomůže jak divotvorný lék
ta jedna zpráva, že jsme spojeni, —
a proti věhlasu i meči vrahův
se zdvihne jiná nepřemožná moc:
toť svornost všech nás kmenů příbuzných,
již Afriku za svoji matku máme.

Dítko Sofonisba neumí však mluviti jen po královsku, nýbrž umí také řecky, odpovídajíc na slova Masinissova: „Jen kdo zná nenávidět, zná i milovat,“ těmito učeně nejapnými větami:

Mně jinak o tom zněla slova řecká:
Οὔτοι συνέχϑειν ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.
Jak ráda bych se znala k heslu tomu,
jen kdy by Říma, Říma nebylo, —
pak milovala bych já celý svět!

Je Sofonisba nevědomou dívkou? je vzdělanou dcerou královskou? Obojí najednou nemůže přec býti! Tak nemůže povstati jednotný charakter, nýbrž jediné chameleoně. A kromě toho: kde zůstala Semitka? kde Afričanka? Nevidíme jí, máme před sebou konfusní evropskou dívčici! Že skladatel sobě vědom byl nezbytného úkolu svého, líčiti také místní a kmenovou povahu jednajících osob, vysvítá z Masinissových slov: *Žár slunečný* jest v naší krvi sebrán,“ jen že pohříchu žár ten ani z něho ani z ostatních osob na nás nesálá, nýbrž mrazivý chlad severní, jako z celé Karthaginky.

Jak celé první jednání, jest ku podivu také sám hlavní výstup v něm, totiž milostná scéna Sofonisby s Masinissou, zcela nedramaticky proveden: autorovi této scény pojem dramatičnosti nebyl jasný. Nejapně založen je také výstup bratra Sofonisbina, kterýž udatný bojovník přichází s vyznáním, že strach víže jazyk jeho, že ze sebe ani pozdrav nevypraví uvyklý. Jen o neštěstí může prý Sofonisbě zprávu dát. „Ne,

teď k ní nesmím vstoupit,“ praví a skryje se v houští. Věru, že neměl ani vstupovati; viděli bychom o jednu primitivní scénu méně. Zcela zbytečnými výplňky jsou výstup 6. a 7. Průvody, které jak v prvním jednání tak v celém kuse do popředí se tlačí a spíše nějakou prázdnoduchou operetu prodlužovati by mohly, obmyslil skladatel takovými předpisy o jich pohybech, že by se spíše hodily pro panáčky na dřevěných sem tam se posunujících mřížkách, ne však pro množství plné života.

Co vykoná Sofonisba v aktě druhém? Připoutá svými vnadami Syfaxa, nic víc. Ano, a kromě toho se rozhodne, že se — rozhodne. To tedy zase nevystačuje na dramatický čin v náležitém smyslu slova. Možno namítnouti: v 1. aktě objevil nám skladatel Sofonisbino *chtění*, v 2. aktě pojal do akce začátek *protihry;* avšak nevystoupílí *rek* ani v druhém jednání mocným výkonem rozrušným, nezavzníli v 2. jednání *činná rekova* odezva proti začínající protihře, nelze mluviti o vzorné komposici. V pravdě nalézáme se tu posud ještě toliko v 1. aktě. V Syfaxovi snažil se skladatel vykresliti africkou sveřepost: „Když orli rvou se, mají ptáci zisk (!) — jen do sebe, vy mocné, zpupné obce, co ztučněly jste z tuku našeho! . . . Teď podávejte jedna víc než druhá, své vynášejte sliby, klenoty: u nás jen platí ten, kdo více dá.“ Sofonisba mu politicky přimlouvá:

My bychom měli všickni v spolku býti
a v jednom hejnu jako holubové
se k sobě tulit proti dravci Římu.
Jsme pod jedním tu nebem, jeden los
nás čeká: že nás dravec lapne,
když po různu se budem toulati.
Leč v jedno spjaté marně bude stíhat,
když kolem osy své nakupíme —
a kdo tou osou spíše může býti,
než velký stát, než obec Karthago?

Syfax jest okouzlen: „Já za tvou cenu, za té krásy skvost, bych tvým se stal, Karthaga otrokem.“ Jeho nitro se nám však dále odhaluje těmito zvláštními verši:

Mez chladnosti jsem sotva udržel,
bych nezačal jí něhou cvrlikati (!).
— — — — — — — — —
Proud řeči její tak mne zbalamutil (!),
že jsem již její — mou být musí ona!

A když mu jeden z Karthaginských, kteří si ostatně vůči němu tuze chytře nepočínají, zdvořile namítne: „Vždyť ona zasnoubena s Masinissou,“ nerozpakuje se Syfax dlouho: „Pha,“ odsekne jim, „já vyhrál, Masinissa pryč . . .“ Toť přece nepřípustný nevkus!

V třetím aktě konečně nadejde rozhodný krok; konflikt v prsou hrdinčiných vymůže sobě své oběti: Karthaginka odhodlá se podati ruku Syfaxovi, aby jej Karthagině získala. Zde naskytlo se skladatelovi punctum saliens, objeviti básnický důmysl. Zde mají vybuchnouti uměle připravované podkopy poetické vůbec a dramatické zvlášť. Lituji velice, ale na mne spůsob, jakým skladatel *Karthaginky* zobrazil duševní

vývoj hrdinčin, kterým k rozhodnutí svému dospěje, působí jako rozvlekle provedené pensum z Herbartovské psychologie: je to holé schéma, nemaskovaná šablona. Tiffa, *dorská* dívka, má úlohu hájiti právo pohlavní lásky slibem zpečetěné, Hanno pak právo rodiny a vlasti, a Tiffa i Hanno úlohy své věru po žákovsku provedou. Nejpodivnější při tom je, že konečného vítězství nedosáhne ani láska pohlavní, ani láska rodinná nebo vlastenecká, nýbrž pouze a prostě ženská ješitnost. Marnivost ubije v Sofonisbě vlastenku i milenku. Přese všecky vlastenecké fráse nepovstalo z velmi šťastné látky nežli drama ješitnosti:

Sofonisba. A rci mi, váhala by Římanka,
kdy by ji senát žádal, vzít si krále
a získat jeho mocnost vlasti své?
Hanno. Sama si odpověz, zda Římanka
tě překoná —

Možná, že tím skladatel dobře vyznačil v Sofonisbě *ženskou*, ale vzletné pojetí látky, jako nalézáme u Guldenera, tím překonáno není. Leč ještě jinak jest postava Karthagninčina buď nedostatečně vykreslena nebo nadbytečně skreslena. Na počátku třetího aktu hněvá se Sofonisba na mužův plémě silné, že jen chtíč a závist jím lomcuje, a táže se:

Má osud obce viset v rukou dívky
a na vnadách, jež vám prý smysly dráždí?!
Ó hanba vám, vy pyšní pani tvorstva!
Vy chloubo přírody — toť převaha,
jíž vypínáte se? — — — —
Ó pryč mi s očí, hnusný obraze!
Tys posud přelud, neskutečný sen,
a já se s hrůzou na tě pouze dívám,
jsem ještě svou, mám v rukou kormidlo

Tu naskytá se zřejmá mezera, zde patrně schází rázný projev Sofonisbina vlastenectví, ku př. že by vše otčině obětovala, i život, jenom ne lásku, čím by zajisté oběť její později vznešeněji vynikla. Fádní stává se Sofonisba když brzy potom vypravuje sen. Skladatel chtěl patrně podati kus bravurního líčení, jaké nalézáme v dramatech renaissančních, ale jeho musa může se Sofonisbou říci o sobě: „rozmach ducha mého jak sokol střelený svou peruť sklopil.“ Co zřela Sofonisba ve snu? Klesající Karthaginu. Motiv to nejen často užitý, zevšednělý, ale také všedně, naivně užitý. Dramatický výsledek snu má býti pro Sofonisbu ten, že jí bohové za tou příčinou přáli výhled v lůno budoucna, by záhy oběť od ní žádanou (zasnoubení se Syfaxovi) přinesla. Také později, když rekyně zvolá: „Buď kleto bohatství, moc, krása též, neb cokoli mne smetlo v tuto propast!“ a když doufáme, že teď vybuchne Afričanka, Semitka, hned zase přikulhá s vymudrovaně rozvedeným, nedramatickým obrazem:

Já viděla jsem chudou pastýřku,
jak v šatě zedraném svou kozu hlídala
a s chutí jedla seschlé ovoce:
co taký život jest, jsem přemítala,
a lítost rozlila se v útrobě. —
Hle teď — ó jak se zvrátil zatím svět! —

teď závidím té dívce její štěstí.
Ó kéž bych mohla býti pastýřkou,
tou nuznou, neznanou, na kraji pouště —
teď chápu spokojené oko její —

Epigramaticky rázným jest místo:

Sofonisba. A k vůli komu lásku zradit mám?
Kdo žádá na mně toho hříchu?
Hanno. Vlast.

Avšak hned zase Sofonisbina odpověď: „Co jsi ty, vlasti? Cos mi prokázala?“ všechnu poesii udolává všední, suchoparnou sofistikou, a výklad Hannův zní jako pro malé školáky: „Dala ti život, bratra, rodiče.“ Sofistika Sofonisbina působí tím cizeji, že po ní hned následuje duševní kozelec. Rekyně se totiž ptá:

Ó vlasti má, co bez tebe bych byla?
Zda směla bych kde hledat štěstí své,
zda mohla by mne láska blažit ještě!

Později, když bratr naléhá: „Zachovej nám Spanii!“ překvapí ho Sofonisba zas otázkou: „A záleží tak na ní?“ Toť věru víc než naivní. Také Hanno, který se u Sofonisby tak horlivě za domov svůj Karthaginu přimlouvá, je divný vlastenec: „Ó utěšená, milá Spanie: jsi *milejší* mi snad než sama *vlast!*“ Sám konflikt vytčen hodně doktrinářsky, že zatoužíme po smělé dikci s uměleckým tmavojasem; zníť ono místo:

Hlas lásky zní — já slyším jej —
vše k sobě vábí — ve mně budí peklo!
Hřích spáchám na svém rodě, zradím vlast — —
vlast — v žale svém se zdvihne proti mně atd.

V Sofonisbino konečné rozhodnutí vložil skladatel též její tragickou vinu:

Jest rozhodnuto — jděte, zvěstujte
svým soudruhům a celé radě města:
já za chotě si volím Syfaxe (sic)
a přijímám teď jeho ruku od vás!

Jak Sofonisba domluví, „drží se ještě chvíli (!) vzhůru vzpřímena — hledíc jako u vytržení, ale hrdě k nebi.“ Mimochodem podotýkám, že podobných povšechných a tedy úplně zbytečných připomínek hercům je v Karthagince celá legie. Takto vypjatá situace doznívá však opět nešťastně: „Však ať se Masinissa nedozví,“ prosí Sofonisba, „jak se to stalo vše — ať neví o mně!“ Proč to? V pravdě Masinissa *měl* se raději dověděti všechno. Sofonisba se nemá přece proč hanbiti, spíše naopak. — Tragický čin zdá se vykonán. Ale Sofonisba právě tímto činem zrušila svůj slavný obřadní slib: kdo se může spolehnouti, že dostojí slibu nynějšímu, méně slavnostnímu? Proto mělo zde hned nadejíti *nerozlučné manželství*, a působí to zhola povrchně, dovídámeli se teprve v druhém oddělení třetího aktu, že Sofonisba stala se skutečně manželkou Syfaxovou. Ostatně postrádáme gradace: v prvním aktě odehrál se slavný obřad zasnubovací, a v třetím aktě pronáší Sofonisba svou přípověď zcela bezobřadně!

Zasnoubením Sofonisbiným a Syfaxovým měl končiti *druhý akt*, a v třetím aktě očekává čtenář již netrpělivě hlavní výkon tragédie, tázaje se vším právem: „Skladatel praví o Sofonisbě Scipionovými ústy: „Řím bál se tebe“ — co vykonala tak velikého proti Římu?“ Provdala se. Toť vše, a Řím zůstal tak moudrým, že se jí nebál. Scipio si tedy trochu zaprášil. Jak jinak vylíčil ji aktivní vlastenkou Livius! Durdíkově dramatu schází vlastní třetí jednání úplně.

V 2. oddělení faktického 3. aktu Masinissa — který z krále stal se nuzákem, a jak sám praví, dobrodruhem, — dovídá se, že Sofonisba jest královnou teď na jeho starém stolci v Cirtě, avšak že s ní tam sedí jeho sok, její manžel, a jeho hněv se projevuje, zajisté překypně naturalisticky. „Svět roztlouk bych!“ vybuchne. „A že ji přinutili? Násilím ji v náruč hnali toho vilníka? Ó podlí, potměšilí kramáři —“ Teď vidíme, proč Sofonisba si přála, by se její oběť Masinissovi zatajila. Aby mohl řádně zuřiti: „Blesk, síra sežer město vaše kleté, co nosí hnusné jmeno vaše, zhyň! Já přejdu k Římu — tam je vítězství!“

Ve 4. aktě slaví Sofonisba zase nové zasnoubení, již třetí, tentokráte s Masinissou, který s Římany dobyl Cirty a Sofonisbu za choť pojíti se odhodlal, by ji Scipio nemohl vésti v triumfu. Je to dle dějin, a jako v Liviovi, stává se Sofonisba Masinissovou též u Durdíka za živobytí poraženého a jatého Syfaxa. Toť by ovšem bylo něco afrického ano i amerického: v Africe vyskytuje se polyandrie, a Sofonisba je jako ženským mormonem. Tuto vadu látky, které se Corneille nevystříhal, skladatel dobře cítil, a proto snažil se ji odstraniti: Karthaginka jedná v omylu, že je Syfax mrtev. Ale ještě pak zůstává veliký nedostatek látky neopraven: celá oběť Sofonisbina — její zřeknutí se Masinissy v 3. aktě — vypadá jako pouhá komedie, když Sofonisba přece hned ve čtvrtém aktě, nechať z jakékoli příčiny, vezme si svého milovaného Masinissu! Choť, jež se opět vdává, když její muž ještě ani nevychladl! Což manželka nemá míti smutek po svém choti? Což nemá Sofonisba pamatovati, že jest její povinností, aby ho slavně a čestně pohřbila? A tato žena četla s obdivem Antigonu! Leč přídavkem, že Sofonisba pokládá Syfaxa za mrtvého, mohla se látka dějinná poeticky aspoň znatelně zlepšiti, kdy by jenom skladatel, nevěda si lepší rady, užil náležité motivace. Ale v 5. výstupě přiběhne totiž s mnohými sluhami a s jiným lidem zbrojnoš, volaje:

Ó milí krajané, již víte, co se stalo?
Král poražen a mrtev, mrtev jest!
Svou podlost tenkrát Říman projevil:
on přepad tábor náš v čas příměří
a neohlásiv počin nových půtek.

Odkud to zbrojnoš ví, že král Syfax zahynul? A což hůře: Sofonisba nepátrá zhola nic, by podstatu důležité a pro její charakter tak rozhodné události zjistila! Zde scházejí tedy celé nezbytné výstupy. Chyba to zrovna nepochopitelná. Neboť bez nejmenšího rozpaku nazve se Sofonisba vdovou; praví prosebně k Masinissovi:

Tu milost prokaž teď mně prosebné,
bys nade smutnou vdovou rozhoď sám,
cokoli se ti zlíbí — buď co buď,
jen nevydávej mne té zpupné zvůli
a kruté surovosti Římana!

Že nebylo nesnadno, pravdu vypátrati, povídá nám k tomu ke všemu básník sám slovy, jež Laelius k Masinissovi pronáší. Masinissa ovšem se vymlouvá, že Syfaxa viděl klesati, že nebezpečná rána, již obdržel, Syfaxovi přinese jistou smrt: a byť i žil, jest zajat — zajetí trhá všecky svazky, sňatek též, — ale zde neplatí podobné omluvy, nechť je uvádí Corneille nebo kdokoli jiný, zde — na půdě básnické — rozhodovati má zákon vyšší, jehož nezachovávání poesii hubí a ničí: Nil *humani* a me alienum puto, má vyryto býti v srdci tragických osob i básníků.

V historickém dramatě, zejmena moderním, mohou zajisté činně vystupovati massy, avšak proto není potřebí, aby provozovaly pantomimické evoluce, jaké jim předpisuje autor Karthaginky jmenovitě ve 4. aktě.

Syfax v 1. oddíle 5. aktu strhne sobě v římském ležení u Cirty obvazky s ran v nešťastné bitvě obdržených a tam — ne tedy v Italii a ne teprv po Sofonisbě — zemře. Když chtěl skladatel Karthaginky nedržeti se v této příčině dějin, proč nezařídil si změnu výhodněji tak, že Syfax umře před zasnoubením Sofonisbiným, třeba před ní samou a ji žárlivě proklínaje? Před smrtí svou parafrasuje Syfax Livia tímto způsobem:

Ba chybil jsem a strašně, nepojatě,
však že jsem odmít přátelství a pozdvih
i zbraň svou proti vám, toť konec jen
jest mého neštěstí.
Scipio. A jeho zdroj?
Syfax. Již tenkrát počalo, an šílil jsem —
kdy zkázy bůh mou mysl zatemnil
a já vzal Karthaginku za choť svou,
tu kouzelnici, jež pod vábnou rouškou
jed skrývala a v mozek můj jej kápla.
Svatební pochodeň mi zapálila
a sežehla můj trůn . . .
Vztek furií prš na tě, — pomsti mne
a znič ji, vůdce — nenávidí vás,
že nepřátelství mé jen jiskra jest
proti té výhni, jí co v srdci hoří.
Či stůj a živ ji — nech ji soku mému,
nechť Masinissa jedu zakusí!

Z Geibla známe již, co slyšíme v Durdíkově Karthagince ze Scipionových úst:

Mně nejde o triumf — však přijdeli,
já nemám v úmysle, děj se co děj,
ji spoutanou Quiritům ukazovat.

Tím nesnesitelněji zní, že Scipio na otázku Masinissovu: „Co chceš, bych konal?“ odvětí:

Víš: bys vydal ji!
Jak žes ji pojal za choť? — prvním rázem
se poddat chtíči — styď se, Masinisso! . . .

Dějepisec referuje, básník tvoří. Dějepisec vidívá se nucena, nechati mnoho nevysvětleného; ale básník má úlohu, objasniti nám útroby svých reků, poetickou logikou opodstatniti možnost myšlenek a citů

jejich. Skladatel Karthaginky však nám nevysvětlil, kterak vážný člověk — a takovým přec má král Masinissa býti — může říci, co dí tento král, když ho Scipio byl nutil, aby se zřekl Sofonisby:

Já slíbil jen, že nevydám ji Římu —
to dodržím. — Co pak se díti bude,
vše zůstaveno jí — jsem slibu prost.

Jak u Livia, končí také v 2. oddílu 5. aktu Sofonisba otravou od Masinissy v poháru jí zaslanou, a z Livia parafrasovány jsou též její předsmrtní propovědi. Masinissovu vyslanci, jenž jí osudnou číši přinesl, ukládá, by mu málo slovy řekl:

Jen jednu lítost ve svém srdci chovám,
tu lítost nad činem dne včerejšího,
jímž v tváři smrti jsem se snížila.

Také tato slova ukazují, že Sofonisba jakožto tragická rekyně vyžaduje rozhodně jiné základní stilisace, než jak ji podal Durdík. V tomto vzhledě postačí poukázati na Shakespeara, který má také africké postavy ve své „světské bibli.“ Další dozvuky umírající zní, jako by vycházely z úst žakyně Schopenhauerovy:

Svým duchem dálky nejrozsáhlejší,
s muškou i hvězdou cítím se být jedno . . .
Ty slunce, velký otče života
a vy ostatní světla nebeská,
mně hasnete — a země propadá se — —

Avšak, naše úvaha se mimo nadání velice prodloužila, tak že třeba již skončiti. Podotýkáme tedy ještě o mluvě Karthaginky aspoň tolik, že v lepších místech zdá se ne jako vybásněna, nýbrž jako vynucena vnitřním čerpacím strojem.

A stručný celkový úsudek? Přese všechny vytčené vady a nedostatky není Karthaginka tou měrou nezdařilá jako Stanislav a Ludmila: jevíť se v ní alespoň obezřelejší dilettantismus muže, který mnoho četl. Zvláštní literární ceny, nadtož literární důležitosti, Karthaginka nemá. Dokladů podali jsme tuším nadbytek. (Pokračování.)

R. 1882. Čís. 11.

OSVĚTA

Antonín Rybička Skutečský.

Čechové Vídenští slaví třicátého října t. r. veliký svátek národní; muž, který té chvíle mezi nimi ujímá místo bez odporu první zásluhami o národ, Antonín Rybička, slaví toho dne sedmdesáté narozeniny, jsa nyní jedním z nejstarších spisovatelů českých a maje i pověst jednoho z nejpilnějších našich pracovníků vůbec, tak že v literárních rozpravách ode dávna slove „naším neúnavným Rybičkou.“ Proto k nastávající slavnosti Vídenské hledí všechno naše vzdělanstvo a jmenovitě všecka společnost literární, i podává se nám příležitost, pohleděti do otevřené knihy dlouhého života, posvěceného práci vlastenecké.

Kdokoliv u nás všímá si literatury historické, každý zná tichou práci Rybičkovu a přece nyní, když souhrnem přehlížíme ovoce jeho dlouhého namáhání, překvapeni, ano udiveni staneme nad množstvím vědomostí, kterým obohatil nejrozmanitější obory českého dějepisectví. Překvapeni zvláště proto, že činnost Rybičkova není ve všech částech stejně známa. Jest arci spisovatelem oblíbeným a váženým též u velikého čtenářstva listů zábavně vzdělávacích, které však zná prací jeho jen skrovný díl; ostatek jest ukryt po většině v nejvážnějších odborných časopisech a namnoze obsažen v nesčetných článcích tak drobných na pohled a závažných obsahem, že jest živě povědom jen těm, kdož se zvláště zabývají minulostí českou.

Nejznámějším stalo se jmeno Rybičkovo biografiemi spisovatelů z doby probuzení. Za universitních studií seznal Rybička v Praze největší část vlastenců doby Jungmannovské; nadšené působení národního kněžstva po venkově znal již z mládí a ještě později jako úředník měl hojně příležitosti, přesvědčiti se a slýchati o něm, stýkaje se v Chrudimi přátelsky s děkanem Zieglerem, jedním z předních vzorů tehdejšího duchovenstva. Trvalé ty dojmy mladších let vzbudily v Rybičkovi vroucí snahu, aby památka starých vlastenců co nejvíce se udržela; proto v letech pozdějších, když nové hnutí odvracelo mysli od minulosti, odhodlal se chrániti ji před zapomenutím biografiemi, kterých vyvedl celou velikou řadu. Psal o těch mužích, s nimiž buď

osobně býval znám neb jichž literární působení zažil neb o nichž nejvíce slýchal vypravovati od starších přátel literárních. Jmenujemeli jen ty, o kterých psal nejobšírněji, jako jsou Kramerius, Jan Nejedlý, Ziegler, Sláma, Kinský, Rautenkranc, Zahradník, Hýbl, Patrčka, Sychra, Svoboda Navarovský, Sedláček, Kamarýt a Langer, již poznáme, jakou tím obsáhl část literární historie té doby. Abychom si uvědomili, jaké práce to jest neokázalý plod, sluší vzpomenouti hlavní jejich ceny, ležící v určení bezpečných udání životopisných. Rybička nešetří času ani nákladu, aby z úředních listin dopátral se rodných, úmrtních a jiných dnů a míst, vyhledává památky po zemřelých spisovatelích, zejmena zapomenuté a zpustlé hroby jejich, stopuje zmizelé jejich knihovny a papíry, sbírá dopisy a napomíná úsilovně všude, kam může proniknouti hlas jeho, aby se šetřilo takových památek a vše bedlivě chovalo, co může býti pomůckou literární historii. Sama tato jeho činnost konservatorská jest neocenitelna, a jaké zásluhy zjednal si Rybička ubezpečením mnohých udání životopisných, poznati možno nejlépe z toho, že mnohé později bylo by ztraceno pro vždy. Tak obnovil i památku mnohých, jimž nebylo souzeno, zvěčniti se velikými skutky literárními, kdežto skrovnější působení jejich svou dobou přece bylo prospěšné a tedy jednak zasluhuje vděčné vzpomínky, jednak i známo jsouc objasňuje nejeden poměr literární. Největší části životopisů Rybičkových dodávají živosti a zvláštní vřelosti upomínky jeho, zachraňující mnohou potřebnou neb milou zprávu, které bychom se nedopátrali v památkách psaných nebo tištěných, a poněvadž z vlasteneckého působení venkovského duchovenstva upomínek má nejvíce, zachován jest jeho biografiemi národních kněží paměti naší celý zvláštní kus dějin probuzení našeho. V tom oboru soustředí se největší zásluha Rybičkova. Výmluvným důkazem jest životopis výtečného kněze *Františka Slámy*, nejlepší jeho biografická práce.

Jmeno Rybičkovo mělo by tedy trvalou památku v literatuře naší, i kdy by ničeho více byl nenapsal než onu řadu životopisů národních buditelů. Ale tato práce jest pouze částí, ano malou částí všeho, co Rybička vykonal naší literatuře. Jeho literární dějepisectví nepřestává na době novější, nýbrž rozšiřuje se i na předešlá století. Tato část arci má menší čtenářstvo, ale ne menší cenu vědeckou. Nejvíce ostatních životopisů literárních, které Rybička psal, týká se věku osmnáctého a sedmnáctého, a seznamuje nás s celou řadou spisovatelů často již sotva jmenem povědomých, neli naprosto zapomenutých. Krom toho přispěl četnými výbornými dodatky k životopisům velikého počtu spisovatelů českých téměř všech dob a celými životopisy osvítil nemálo historii *jednotlivých věd českých*, na př. lékařství, mathematiky a jmenovitě právnictví. Mezi historiky českého práva ujímati bude Rybička vždy místo důležité nejen tím, že vypsal šíře život Koldínův, Kupce z Bilenberka a jiných právníků, a že přispěl k dějinám našeho právnictví policejního „řádem policejním města Chrudimi,“ a k dějinám soudního řádu „Starým řádem soudním markrabství moravského,“ nýbrž jmenovitě pro své veliké zásluhy o dějiny *národního práva českého*, jichž předním zdrojem jsou právní přísloví česká. Ta sebral Rybička velikou, dlouholetou prací z úst lidu a z přečetných památek písemních

a vydal na konec všechny sbírky své s titulem: *Pravidla, přísloví a pověděni*, vztahující se k správě veřejné a obecní i k právu občanskému a trestnímu. Jest to největší spis Rybičkův, jenž bude oceněn teprve, až se budou vzdělávati soustavné dějiny našeho národního práva — budeť jim jedním z nejdůležitějších a nejpevnějších základů.

Ale odečtemeli právnictví, přičinil Rybička ještě mnohem více k dějinám českých *umění* než k dějinám věd. Přicházíme tu k celému velikému oboru jeho studií, jenž by opět sám o sobě činil jej neocenitelným historikem. Příštímu dějepisci hudby české připravil Rybička mnoho materiálu dosud většinou nepovšimnutého. Připomínáme jen vzácné vědomosti, které nám zachoval na př. o Doležálkovi, a množství životopisů z oboru toho v Slovníku Náučném. Zvláštní péči věnoval však ode dávna českým uměním výtvarným. Napsaltě celou řadu Příspěvků k životopisnému slovníku českých malířů a mnoho jiných životopisů krom toho; ale hlavním plodem těchto studií jeho jsou zevrubná umělecká vypsání dvou měst. Prvním jest *Chrudim*, o jejíchž umělcích a uměleckých památkách máme od Rybičky vypsání tak zevrubné, jakého bychom si přáli u všech měst českých; s tím souvisí jeho četné umělecké Vycházky do okolí Chrudimského. Později užil pobytu svého ve *Vídni* k tomu, aby nám vypsal umělecké památky tam chované. Také z toho máme velmi cennou kořist pro dějiny umění domácího, jehož si Rybička všímá arci zvláště. Jak zajímavé a památné zprávy máme odtud, vysvitne z jediného dokladu: Rybička vynesl na světlo účastenství českých umělců, jmenovitě stavitele Jana z Prachatic, při stavbě věže Štěpánské ve Vídni, ano ukázal i podobnost ku pravdě, že sám základ ano i plán věže pochází z rukou českých. Celá ta práce Rybičkova byla skutečným neobyčejně obšírným uměleckým průvodcem Čechů po Vídni; škoda, že jen část poměrně skrovná zachována jest tiskem — rok 1848 přetrhl vydávání její, a rukopis, jenž mohl býti všem podobným novějším spisům našim o Vídni bezpečným vodítkem, jsa ovocem dlouhé a namáhavé práce, spisovateli v dobách těch se ztratil k nenabyté škodě naší. — K dějinám umění výtvarného Rybička také mnoho vykonal výborným vypsáním četných *kancionálů*, v kulturní historii naší jak známo velice památných obsahem i vyzdobením; nejzevrubněji psal o kancionálech Kralohradeckých, Chrudimských a Vídenských, chovaných ve dvorní knihovně a sbírce Ambrašské.

Vedle dějin literatury a umění spatřujeme ještě veliký kus podobných studií Rybičkových v oboru kulturních dějin vůbec. Zde souvisí práce jeho namnoze opět s pomocnými vědami historickými. Místopisu českému dostalo se posud málo vzdělavatelů výdatnějších nad Rybičku; Prahu snad jen sám její historik Tomek zná nad něj lépe a jistě i tomu bylo vhod, co zaň vykonal již napřed Rybička na příklad v dějepise ghetta Pražského zajímavým vypsáním života Marka Marchodaje Majzla, bohatého peněžníka Pražského, a jmenovitě obšírnými Pomůckami k místopisu a rodopisu měst Pražských. Dějinám vzdělanosti sebral Rybička zvláště mnoho látky v oborech, ve kterých kromě něho málo kdo pracoval, totiž přehojnými příspěvky k historii života městského a zvláště živnostnického v Čechách. Mohli bychom popsati půl strany pouhými názvy takových jeho obrázků z dějin skoro všech řemesel, a tolik je

jisto, až budeme míti soustavné vypsání dějin průmyslu českého, že i o to dílo Rybička bude míti veliké zásluhy pro látku, kterou mu snesl. Dokládáme ještě, že z těchto studií Rybičkových k historii literární nejvíce se přibližují jeho četné ukázky z dějin českého knihtiskařství; nejdůležitější články toho oboru jsou *Melantrichové z Aventina a tiskárna jejich* a *O tiskárně Veleslavínově.*

Ani tím nejsme ještě u konce; zbývá nám ještě mluviti o celých velikých oborech vědeckých, kterých Rybička jest důležitým, ano předním vzdělavatelem, a najdeme i celou vážnou vědu, které jest v nynější literatuře zakladatelem a pěstitelem dosud velmi osamělým. Tímto míníme vědu, bez které by se historie naše dlouho již dále rozvíjeti nemohla, heraldiku a sfragistiku. Kdo cítí, jak óhromnou práci bylo vykonati Palackému, když začal vzdělávati dějiny české naprosto bez pomůcek, kterými jinde historikům usnadňují bádaní vědy pomocné, místopis, rodopis, paleografie, heraldika, sfragistika, numismatika atd., ježto všech vědomostí takových sám pracně si musil dobývati a základy skoro všech těchto věd teprve tvořiti, než přistoupiti mohl k vlastnímu dílu: dovede oceniti zásluhy těch, kdož nyní práci historickou rozdělujíce badatelům příštím ujímají vedlejšího díla. Heraldiky a sfragistiky — jimž Mikovcova badavost příliš časně byla vyrvána — předním pěstitelem, ano zakladatelem stal se u nás Rybička. Vydal z oboru toho jmenovitě veliké pojednání *O erbech a pečetech stavu kněžského v Čechách,* již před dvaceti lety, kdežto novější dobou uveřejňoval po dlouhý čas obšírné *Pomůcky k heraldice a sfragistice domácí,* uhelné to kameny, nad kterými časem povstane celá věda heraldická. Velmi mnoho Rybička prospěl českému dějepisectví také obšírnými studiemi rodopisnými, které ovšem blízce souvisí s jeho směrem biografickým. Dotýkají se jednak rozmanitých oborů dějin literárních, na př. studie o rodě Balbínů, Melantrichů, Všehrdů, dějin umění, jako rodopis Hollarů, jednak historie politické. Tak obrátil Rybička pozornost svou zvláště k rodinám erbovním a vyloživ jejich důležitost v jedné monografii genealogické (Švěchinové z Paumberka) vydal celou řadu studií o nich a o jiných rodech šlechtických. Za vrchol prací jeho rodopisných, jichž hlavní částí jsou starší Pomůcky ke genealogii české a nové Pomůcky k místopisu a rodopisu domácímu, pokládáme velikou práci, kterou Rybička uveřejnil teprve lonského roku: *Poslední Rožmberkové a jich dědictví.* Konec šestnáctého a počátek sedmnáctého věku nabývá zde znamenitého podrobného dolíčení a mezi Rožmberky hlavně Petr Vok objevuje se ve světle namnoze novém, ježto Rybička nálezy svými míří proti některým předsudkům o tomto velmoži českém. Tak přešli jsme až k samé historii politické, kterou Rybička obohatil ještě několika jinými pojednáními a výpisy.

Tím způsobem přehledli jsme stručně literární činnost, na kterou může Rybička pohlížeti dnes s blažícím sebevědomím. Shrnemeli zkrátka, co jsme vyčetli, můžeme říci, že Rybička zachránil nám veliký kus literární historie, že proklestil první cestu nejedné z pomocných věd historických a dějinám národního právnictví českého, a že všechny obory dějin kulturních mají v něm u nás jednoho z předních vzdělavatelů. Nebudeme zde šířiti slov o tom, že veliké to dílo vedle úřed-

ního zaměstnání druhdy dosti namáhavého vykonati mohl jen největším napjetím proslulé své mravenčí píle, z čistého nadšení pro osvícení národu svého a z vroucí lásky k minulosti naší; chceme obrátiti zřetel čtenářů k jediné okolnosti, kterou pokládáme za rozhodnou známku povahy Rybičkovy. Kromě některých drobností nepatrnějších všecko, k čemu Rybička síly své obrátil, neslo se k vědám výhradně *českým*. Rybička súčastnil se všech větších podniků literárních, kterými mohl prospívati: jestiť z nejstálejších přispěvatelů Časopisu Českého Musea a Památek archeologických a místopisných, Slovník Náučný má sotva od koho více původních článků než od něho, Zprávy kr. české společnosti náuk, Právník, Květy, Česká Včela, Poutník od Otavy, Lumír Mikovcův, Světozor a Osvěta měly nebo mají v Rybičkovi stálého podporovatele; ale čtenáře všech těchto listů poučoval vždy jen o duševním životě českém, o minulosti naší. Jen tím soustředěním sil bylo i při největší píli možno, vědám těm získati kořist tak bohatou. To jest veliký čin vlastenecký, který nám všem býti musí vzorem přímo ideálním. Česká duševní činnost soustřediž se k českým látkám, neboť, jindeli pomáháme, nám za to doma nikdo nepomůže a vlastní role naše ladem zůstávají. Toto heslo volá k nám z celého života Rybičkova, tímto nejúčinnějším vlastenectvím vždycky vynikal, v něm obráží se jasně jeho vychování za nejideálnějších dob našich.

A jakým jeví se v literatuře, takým jest i soukromí — vždy a ve všem upřímným vlastencem, neznajícím svého prospěchu, jen po zdaru společné věci národní toužícím. Našinci, uvyklému spatřovati všude více ochladlosti než vroucnosti a více opatrného egoismu než obětavosti a neohroženosti, návštěva v jeho tichém příbytku Vídenském připadá jako pohled do lepší minulosti Pražské a po každé vrací se hluboce dojat a povznešen vzácným tímto vzorem starého vlastence českého.

Za ministra Lva Thuna snažil se Rybička se zvěčnělým Šemberou a s dvorním radou Beckem, jenž jako on měl účastenství v překládání zákonníka říšského a letos také slavil sedmdesáté narozeniny, o dosažení českého vyučování dětí českých na školách obecných a řemeslnických ve Vídni. Jmenovitě nedělní školy řemeslnické obcházel s těmito přáteli a přesvědčil se o potřebě takového vyučování a smutném stavu mládeže zcela české ve školách německých také z řečí samých učitelů, kteří horlivě schvalovali úmysl našich vlastenců, naříkajíce na nesnáze vyučování žákům nesrozumitelného. Proměnou poměrů politických snaha ta bohužel vzala za své; Rybička však jiným způsobem zjednal si veliké zásluhy o národní život Vídenských Čechů, on posud, nedbaje vysokého věku svého, jest jedním z nejčinnějších členů Slovanské Besedy, k jejímuž povznešení přispívá zejmena obětavě hojnými poučnými přednáškami. Nejutěšenější pak jest vlastenecké působení jeho v samé rodině, kterou vychoval ve Vídni docela po česku jazykem i smýšlením — příklad i mezi vlastenci tamními velmi vzácný. Známé toto rozhodné smýšlení nebylo arci Rybičkovi odporučením v úřadě jeho soudním za vlády nejzuřivějších nepřátel našich, svědomitost a dlouholetá píle jeho vždy byla umlčována, Rybička však žádným nepřátelstvím nedal se másti — nešloť mu o přízeň s hůry, alebrž snažil

se prospěti národu svému, seč byly jeho síly. Budiž mu pozdní uznání náhradou za minulé křivdy — a vděk národa odměnou jeho ustavičného sebezapírání.

Vrstevníků jeho, odchovaných ryze ano výhradně národním duchem doby Jungmannovské, nyní již arci zbývá poskrovnu. Z těch, kteří by s ním zároveň slavili letos sedmdesáté narozeniny, dávno jej předešli smrtí Hanuš, Čejka i Štorch; ze známých vlastenců přáno to letos jen ještě *Jaroslavu Pospíšilovi*, nakladateli jmenovitě z dob skrovnějších poměrů velmi zasloužilému, jehož Květy zasluhují vděčné paměti, ježto po několik let předbřeznových soustředily v sobě velikou část beletristiky české. Tak proměnil se český svět kolem Antonína Rybičky, jenž naň patří vždy s účastenstvím plným lásky. Literatura krásná jako vědecká rozkvětem svým plní jej radostí, a každý krůček, o který postupujeme v životě veřejném a v uměních, sleduje oko jeho s blaženou slzou. Otevření národního divadla a obnovení české university byly největší radosti jeho šťastného kmetství a do hloubi duše proniká jeho stesk, že největší tyto poklady národní, po kterých po celý život toužil, zalesknuvše se před očima našima, opět nám mizí. Výtečný vlastenec doufá však pevně, že nám oba brzy budou vráceny. Kéž se toho brzy dočká!

V. V. Zelený.

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. **Konst. J. Jireček.**

(Dokončení.)

Trnovo, jak jsme viděli, zpomínek historických nemá nedostatek. Ale středověká jeho historie obsahuje vlastně jen dvě století (1186—1393), neboť před povstáním bratří Asěna a Petra se o něm v pramenech od kritického dějezpytu uznaných neděje žádná zmínka. První bulharští knížata a cařové přebývali v Přeslavi u Šumna, v osadě původu patrně římského, jejíž pozůstatky podnes jsou viditelny u vesnice řečené bulharsky Preslava, turecky Eski Stambul (staré město). Cařové západní dynastie v druhé polovici 10. věku sídleli ve Srědci pod Vitoší, ve Vodenu mezi báječnými oněmi zahradami krále Midasa, ve Prespě na skalnatém ostrově soujmenného jezera a ponejvíce v Ochridě na hradní skále nad starožitným městem, rozloženým na břehu největšího z jezer makedonských. Trnovo tím, čím bylo, učiněno od Asěnovcův, byvši sídlem rodu jejich ještě před povstáním l. 1186. Nejslavnější časy jeho připadají v doby prvních panovníkův po svržení panství byzantinského, v doby Asěna i Petra, Kalojana, Borila i Asěna II., v tuto bohatýrskou periodu ustavičných válek s Řeky, Latiny a Uhry.

L. 1257 poslední Asěnovec, Michail Asěn cař, za městem úkladně zavražděn od bratrance svého Kalimana ve srozumění s některými oby-

vateli Trnovskými, ale i Kaliman brzo zabit, načež na uprázdněný trůn volbou boljarův povýšen *Konstantin*, původem ze srbské panující rodiny Nemanjićův, který přijal staré carské jmeno Asěn. Tento nový cař z počátku statečně se snažil vládnouti, ale později byl schvácen těžkou nemocí, načež země stižena dvojím zlem, pletichami řecké cařice Marie a jejími spory s boljary a Trnovčany i zároveň vedle toho nájezdy Tatarův z jižní Rusi. Tu se v zemi zjevil samozvanec, pastýř horský, který nabyl mnoho přívrženců a rychle se proslavil několikerým malým vítězstvím nad tatarskými nájezdníky. Nazýván byl posměšně *Brdokva* (což znamená brukev), řecky *Lachanás* (lachná: zelí), ale pravé jmeno jeho, jakož vysvítá z jedné souvěké zprávy bulharské, bylo *Ivajlo.*[1]) Konstantin Asěn, ztrativ skoro všecky své přívržence, přes všecku chorobnost svou vytrhl proti samozvanci do pole, ale byl od něho poražen a ve svém voze na bojišti zabit (1277). Vítězný Ivajlo jal se nyní dobývati i měst a hradův. Cařice Marie držela se ještě v Trnově. Byzantinci chtěli toho příhodného okamžení použiti k nabytí nadvlády v Bulharsku. Doufajíce, že samozvance snadno přemohou a že „Ternovité“ Marii beze všeho vydají pro rozličné zlé věci od ní jim učiněné, vypravili do Bulharska jakéhosi pretendenta ze starých Asěnovců co *Jana Asěna III.* Ale Marie nečekala jeho příchodu, nýbrž rychle se vzdala samozvanci, otevřela mu brány Trnovské a slavila s ním i svatbu i korunování cařské, nepochybně v chrámu sv. Dimitra pod Trapezicí. Ivajlo jal se válčiti zároveň s Řeky a jejich pretendentem i s Tatary. Náhle se roznesla zpráva, že padl kdesi daleko v boji s nájezdníky tatarskými. Vojska byzantinská rychle obstoupila Trnovo, obyvatelé otevřeli brány, vydali Marii i malého syna jejího Michaila, syna po nebožtíku Konstantinu caři, a Asěna III. přijali za panovníka (1279). Jeden boljar, rodem Kumán, Jiří *Terterij*, který byl pretendenta podporoval ze soběckých úmyslův, jmenován „despotou“ říšským a jakýsi pokřestěný Tatar stal se protostratorem (velikým vojvodou). Tu z nenadání Ivajlo, za mrtvého pokládaný, znova objevil se a oblehl Trnovo. Dvě byzantinská vojska, která vypravena k vybavení Asěna III., od sborův Ivajlových poražena ještě na cestě v horách Balkánských. Asěn III. ocítil se ve zlé situaci, neboť jeho tatarský protostrator přešel k Ivajlovi a Terterij zjevně již pracoval pro sebe; vida nezbytí, tajně utekl do Cařihradu a tím Byzantincům odňal všecku možnost k dalšímu se vměšování do věcí bulharských. Jiří Terterij prohlásil se cařem (1280) a Ivajla šťastně přinutil k útěku. V táboře Nogaje chána ve stepi jihoruské sešli se samozvanec i pretendent, žebrajíce u mocného vládce tatarského o pomoc; ale chán v opilosti dal při hostině Ivajlovi krk podřezati, kdežto Asěn III. témuž osudu ušel jen pomocí jedné Ře-

[1]) Viz Dějiny bulh. hl. XVIII. pozn. 22. V zápisce starého evangelia, přepsaného l. 1279 „v dni caře Ivajla“ vykládati sluší Ivajla za Lachanasa, poněvadž 1. kdy by písař chtěl naznačiti druhého pretendenta, jmenoval by jej vlastním jeho jmenem Jana Asěna; 2. rukopis je psán před povýšením a korunováním Jana Asěna, neboť slova „jegi stojachu Grci pod gradom Trnovom“ znamenají dle středověké mluvy „když Řekové obléhali Trnovo,“ a tato událost padá v doby před povýšením onoho Jana Asěna; po jeho dosazení žádné řecké vojsko nestálo u Trnova, ba dvě pomocná vojska byzantinská rozprášena po cestě v Balkáně.

kyně, levobočky z císařského rodu, která se nalézala v harému stepního caře.

Nogaj vtrhl potom sám do Bulharska, vyhnal Terterije a v Trnově cařem dosadil boljara Smilce. Když pak Toktaj chán rozkotal moc Nogajovu (1293), syn Nogajův Čoki uchýlil se do Bulharska, chtěje zde založiti nové panství. V průvodu tatarského králevice nalézal se Terterijův syn *Theodor Svętslav*, zajímavá osoba osudův docela romantických. Po otci jsa Kumán, po matce Bulhar, mládí své strávil v maloasiatské Nikeji co rukojmě u Byzantincův spolu s matkou, potom krátký čas pobyl s otcem v cařských dvorech Trnovských a posléze se dostal do táborův tatarských, kde sestra jeho zasnoubena byla s oním synem Nogajovým. Tam ve sňatek vešel s bohatou pastorkou kupce Pantaleona, dle jmena patrně jednoho z italských obchodníkův, kteří tehda pobývali na Krymu a na celém severním Černomoří. Nyní přirazil s Tatary před Trnovo. Ale sotva bylo město opanováno, ve srozumění s Bulhary zajal Čokiho, dal ho ve vězení zardousiti, načež zatknul patriarchu Joakima III., stoupence Tatarův, a kázal jej s hradních skal Trnovských shoditi dolů. Maje město v moci, prohlásil se za caře. Potom porazil i Byzantince, kteří do Bulharska vypravili dva nové pretendenty. Opanovav pak ještě krajinu okolo zátoky Burgasské a jiné končiny thrácké, jal se vládnouti tiše a mírně, za dlouhého panování svého maje přátelství s Řeky, Srby, Janovany i Benátčany (1295—1322). Mince caře Svętslava s vousatým jeho lícem podnes náležejí k nejobyčejnějším penězům starobulharským.

Syn Svętslavův Jiří Terterij II. říši Trnovskou sice spravoval jen jeden rok, ale dobyl Plovdiva. Po jeho smrti nastoupila nová dynastie boljarův Vidinských, jejíž první cař *Michail Šišmanovic* výbojně jal se zajížděti opět až blízko k Cařihradu, ale padl v bitvě se Srby u Velbuždu, nynějšího Kjustendilu (1330). Syn jeho *Šišman* panoval jen málo měsícův. Boljaři, v čele majíce protovestiara Raksinu a logotheta Filippa, vyhnali jej z Trnova i z celého Bulharska, načež utekl se k Tatarům, odtud do Cařihradu a posléze do Italie, kde se účastnil všelijakých cizích bojův a praček i zemřel l. 1373 v Neapoli.

Na trůn Trnovský mezi tím pozdvižen *Jan Alexander*, synovec caře Michaila Šišmanovice. Jeho dlouhé panování (1331—1365) znamenito jest opětným obsazením západní Thrákie s Plovdivem, ale zároveň i prvními boji s Turky, kteří se tehda již byli vhrnuli do Thrákie. Době té neschází ani sláva literární a církevní. Žádný cař nebyl tolikráte malován v kostelích a v rukopisech, jako Jan Alexander. Mnoho klášterův a kostelův po celé říši od něho obnoveno nebo znova založeno. Mezi jinými zřízen nový jeden monastyr u samého Trnova, dvě hodiny od města na jih v Drjanovsku, v místě řečeném Kjefalarevo (nyní Kilifarevo) s velikou pevnou věží obrannou, tak zvaným po francouzsku donjonem a po byzantinsku pyrgem (*πύργος*). Kláštery tyto měly býti ohradou proti zvláštnímu hnutí náboženskému.[1]) Jako v současné západní Evropě se zjevili mrskači, adamité a podobní jiní ob-

[1]) O těchto věcech obšírně vypravují dva netištěné životopisy Grigorije Sinaity a Theodosia Trnovského (rkp. v Rylském klášteře).

zvláštní ctitelé boží, tak se tehda v císařství byzantinském vyrojili rozmanití podivinští blouznivci, kteří obor své činnosti rozprostřeli až do říše bulharské. Tu vynikli hesychasté, kteří celé dni se vkusem docela hindostanským nebo tibetským hleděli na pupek svůj, až jim okolo něho zasvitla nějaká prý báječná záře; tu naháči v houfích jali se potulovati po lesích a po horách; tu jacísi poběhlí mnichové kázali skopectví; k tomu ke všemu se přidružili ještě jiní divní ostatkové sekt starších. Naproti nim vystoupila škola přísných mystikův, jejímž zakladatelem byl maloasiatský Řek Grigorij Sinaita, jenž přebýval na pomezí bulharsko-byzantinském v klášteře svém na onom tříhlavém Monastir Bairu, který jsme spatřili ze Staré Zágory. Jeho učedník Theodosij Trnovský pobýval v onom novém klášteře caře Alexandra na Kjefalarevě a tam s žáky svými, z nichž přední byl často zmíněný Euthymij, strojil duchovní a literární zbroj proti rušitelům čisté víry křesťanské. Ale nejen hluk zbraní na pochodech proti Byzantincům a Turkům, než nad to pobožná sláva vzdělávání klášterův i kostelův a vřava koncilií proti scestným vykladačům slova božího vyplňují historii této doby. Neschází ani něco středověké romantiky. Cař Alexander zamiloval se do jakés krásné židovky,[1]) zapudil první svou manželku a zasnoubil se s lepotvarnou dcerou kmene Israelova, která pokřtěna byla na jméno Theodora a jakožto „novoprosveštena carica roda jevrejskago“ dle starých svědectví štědře obdařovala kostely i kláštery.

Poslední cař, který sídlel v zámcích nad Jantrou, byl Alexandrův syn *Jan Šišman*. Matka jeho byla ona židovka Theodora [2]) a za manželku měl dceru srbského knížete Lazara. Ve stycích přátelských i nepřátelských trval s Byzantinci, Rumuny a Uhry, ale největší nesnázi měl s Turky, kteří mu rychle odňali Plovdiv, Boruj-grad (Starou Zágoru) i Sliven se všemi krajinami Zabalkánskými v Thrákii. K uhájení ostatku byl přinucen dceru svou Thamar dáti v manželství sultánu Muradovi a státi se poplatníkem nového caře mohamedánského, který z Adrianopole jal se rozhodovati o osudech starých křesťanských státův poloostrova Balkánského. Pád Bulharska stal se neodvratným, tím více, poněvadž říše byla rozdrobena na tři kusy a vladaři, cař Sracimir (bratr Šišmanův) ve Vidině a despota Dobrotič na Černomoří, caře Trnovského neuznávali za neobmezeného vrchního pána. Nicméně Turci Šišmana za poplatného panovníka ještě dosti dlouho ponechali, až do l. 1393.

O dobytí Trnova od Turkův máme nyní dvě současné zprávy bulharské, které teprve nedávno byly na jevo vyneseny ze starých rukopisův. Obě pocházejí od často zmíněného Trnovana Camblaka.[3]) Dle jejich svědectví sultán Bajezid docela z nenadání caři Šišmanovi

[1]) *Τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐρασθείς*, píše souvěký Byzantinec Nikiforos Gregoras (ed. Bonn. 3, 558).

[2]) Dle výslovného svědectví starobulharského pomeniku (viz Dějiny bul. str. 280).

[3]) Jedné z nich použil jsem již v Dějinách bulharských. Druhou, která doplňuje mnoho důležitých podrobností o pádu Trnova a jmenovitě Vidina, nalezl jsem nedávno v klášteře Rylském a uveřejnil v prvním svazku „Periodičeského Spisania Bulharského kníževného družestva“ (Sofia 1882) v rozpravě o caři Sracimirovi Vidinském.

vypověděl válku, osobně přirazil s vojsky svými před Trnovo, hrozil obyvatelstvu smrtí a požárem, odevšad oblehl hradby a město vzal bojem dne 17. července 1393. Šišman sám nebyl v městě, ale uchýlil se do Nikopole na Dunaji a tam se vzdal, načež odveden do Plovdiva, kdež dokonal život svůj ve vězení, jakož jsme v přítomných náčrtcích cestopisných již nahoře připomenuli při vylíčení historických osudův hlavního města rumelského. Za obležení Trnova zatím se vyznamenal patriarcha Euthymij, který bojovníky neúnavně vybízel k vytrvalosti a po pádu města bez bázně hleděl Bajezida pohnouti k vyslyšení rozmanitých proseb. Po dobytí hradové ihned zaujati od tureckých osadníkův, a na místo bulharských boljarův a měšťanův, zbyzantinělých Slovanův, nastoupili fanatičtí a bojovní potomci kočovníkův středoasiatských. Kostely vyloupeny a obráceny v mečety, ostatky svatých vysvlečeny z pokrovův i okras svých a z chrámův ven vyházeny. Pohromy tyto tak působily na mysli přemožených Bulharův, že dle svědectví současného Joasafa Vidinského mnozí ihned přijali islam. Po odchodu vítězných vojsk osmanských náčelník turecký, který byl v městě zanechán, ještě důkladněji hleděl zmařiti veškeru možnost nějakého nového odporu ze strany křesťanův. Sto deset prvních velmožův a měšťanův rozdílného stáří sezváno jako k nějaké poradě o věcech obecných do jednoho kostela a tam zradně sesekáno do posledního muže. Temná tradice o tomto krvavém příběhu zachovala se až do našeho století, jen že jeviště jeho přenesla ven z města na Marnopole, kde prý se vraždění to stalo při nějaké hostině. Po této seči sebráni ostatní nebezpeční a podezřelí lidé, kdokoli ještě vynikali rodem, bohatstvím nebo vlivem, i aniž by se jim povolilo vzíti své rodiny s sebou, odvlečeni do Malé Asie. Sám Euthymij odveden do Thrákie, a tam ponechán až do smrti své; u Bulharův podnes se ctí památka jeho mezi národními svatými. Jiní Trnovci v čas utekli do Vidina, kde bratr Šišmanův car Sracimir odolával do l. 1396, až po porážce krále Sigmunda Bajezid vítězně přitrhl pod hradby Vidinské, lstivými sliby Sracimira vylákal ven a v poutech jej odeslal do Brussy. Ze synův caře Šišmana starší Alexander se poturčil a byl později pašou v Malé Asii, kdežto mladší Fružin utekl do Uher a po celý život horlivě se účastnil všech zápasův s Turky. I samostatná církev bulharská, patriarchát Trnovský, vzala za své; již l. 1394 patriarcha Cařihradský svěřil správu jejích zemí metropolitovi multanskému; od l. 1402 vystupují v Trnově metropolitové, podřízení přímo církvi Cařihradské.

Z dob tureckých máme o Trnově velmi málo zpráv, neboť městem nevedla žádná z hlavních cest a proto jsme při historickém rozhledu po osudech staré stolice bulharské zbaveni oné pomoci, kterou ku př. u Plovdiva nalézáme v hojných zápiskách cestovatelův ze 16. i 17. století. Turci si v Trnově, podobně jako ve všech bývalých střediskách státův křesťanských, zřídili nové ústředí osadníkův osmanských, kteří střehli staré hradby proti zemským obyvatelům a bděli nad mírem i pokojem v kraji. Náčelník turecký v Trnově, podobně jako v mnohých jiných městech, slul docela po slovansku *vojvoda:* „Tirnova vojvodassi.“ Město nestalo se však samostatným střediskem administrativním, ale zůstalo podřízeno pod sandžak-begem, sídlícím v Nikopoli na Dunaji;

ten pak se nalézal pod vrchní mocí „beglerbega rumelského,“ jenž ze Sofie spravoval téměř veškero evropské Turecko. Zeměpisec Hadži Chalfa popisuje Trnovo v první polovici sedmnáctého století s hradem jeho (Carevcem) potud ještě zachovaným, s řekou a se zahradami, s jednou čtvrtí „pravověřících“ a s druhou „nevěřících,“ s dvěma lázněmi a osmi mečety. Z mečetův architektonicky vynikají „Kuršumlidžamija“ s pěti kupolemi a svrchu popsaná „hissar-džamija.“

Za veškeré doby turecké Trnovo vždy mělo znamenitou důležitost obchodní. Až do první polovice našeho století bylo tak zvanou „suchou skelou“ (suchým přístavem), totiž skladištěm zboží pro celé střední Bulharsko. Ještě za lidské paměti, pokud obchod Podunajský nebyl se rozvinul v nynější míře, přicházeli do Trnova i kupci překupníci až z Lovče a ze Sofie.

V 16. a 17. století Trnovo navštěvovali i Dubrovčané, kupujíce vlnu, kožešiny rozmanitých zvířat, vosk a jiné přírodní plodiny a prodávajíce rozličné západozemské výrobky, jmenovitě sukna. Ještě za trvání říše bulharské přicházívali do těchto krajin, majíce obchodní privilegia od cařův Jana Asěna II. a Michaila Asěna, ale přebývali nejvíce na západě, kdež měli větší osadu ve Vidině. Jmeno Trnova jsem aspoň v různých listech a knihách archivu Dubrovnického nikde nenalezl před koncem středověku. Za to se mi tam naskytla celá kupecká účtovní kniha, podivnou náhodou zachovaná, se zápiskami Benedikta Restiće, jenž pobýval v Sofii za let 1590—1605. V ní se čtou nejen jmena četných kupcův bulharských z Trnova, s nimiž tento Dubrovnický velkokupec měl obchodní styky, ale vložen je do ní i jeden italský list „di Tarnouo“ z l. 1597, ve kterém jeden Dubrovčan Restićovi zprávu dává o vypravení obchodní korrespondence ze Sofie přes Trnovo do Provadu, kde vedle hlavní kolonie Sofijské byl druhý střed obchodu Dubrovnického v Bulharsku. Nyní celý obchod ten, ba i samé jmeno města Dubrovníka po Bulharsku úplně je zapomenuto.

Vedle Dubrovčanův byla v Trnově i malá osada Arménův a židův; staré hřbitovy jejich podnes leží pod Trapezicí s nápisy arménskými prý 200—300 let starými. Sám jsem je bohužel neviděl, neboť za pobytu v městě nikdo mne na ně neupozornil. Židé ti patrně byli nejen Spanioli, jako nynější israelité v Soluni, Sofii, Plovdivě atd., ale z části staří židé orientálští, příbuzní s krymskými a, jak ukazuje historie židovské cařice v 14. století, v zemi usedlí, již dávno před valným příchodem židův španělských a portugalských do Turecka. Nyní v Trnově není ani jednoho žida: zdejší bulharský kupec přirozenými vlohami svými nedopouští konkurenci jakéhokoli cizího obchodníka.

Politický příběh známe z těch dob jen jeden. Když rumunský kníže Michail Vitezul napřed ve spolku s vévodou sedmihradským Sigmundem Bátorym a později sám statečně se pustil do boje s Turky a při tom vyplenil i některé hrady Zadunajské, přispěním Dubrovčanův strojeno i povstání v Trnově. Vypuklo l. 1595, a jakýsi domnělý potomek posledního panovníka Šišmana prohlášen tam za caře, ale pokus se nepodařil a samozvanec přinucen byl uteci na Rus. Podrobnosti o této velice zajímavé episodě, kterou se nemálo osvětluje trvání historických a státních tradicí u Bulharův, nalézají se v několika listech, objevených od prof. Drinova, ale posud neuveřejněných.

V zemi samé Trnovo vždy mělo přednost co sídlo metropolity, majícího pod sebou biskupy v Rusčuku, ve Přěslavě, v Lovči a ve Vrace. Metropolitové tito vesměs byli Řekové, jakož vůbec vliv hellenský byl dosti značný, o čemž zajímavé světlo mohou poskytnouti rozmanité řecké datované nápisy po kostelích v Trnově i po okolí. V minulém století, když ve Valachii a Multanech po l. 1711 panovali vojvodové z řeckých (fanariotských) rodin Cařihradských, Trnovo nabylo pro ně jisté důležitosti co průchodní místo mezi Cařihradem a Valachií, na cestě z Adrianopole do Svištova, kde se přecházelo přes Dunaj. U města samého nalézala se asi od 16. století osada řecká, čili lépe řečeno albansko-rumunsko-řecká, řečená bulharsky *Arbanasi*, řecky *Arvanitochori*, turecky *Arnautkjoj*. Domy její stojí asi tři čtvrti hodiny od města na severovýchod nahoře na obrubě Trnovské kotliny. Obyvatelé mluvili řecky s některými příměsky makedonské rumunštiny a dle zpráv, sebraných od p. Slavejkova, pocházeli z eparchie Pogonianské v Epiru. Zabývali se nejvíce obchodem s dobytkem do Valachie. Pověsti vypravují o velikém bohatství, o nádherných, kožešinou obšitých oblecích mužův, o oděvu dívek a žen, perlovými brokáty na prsou přes kříž přepásaném, i o tisíci domech, kteréžto číslo patrně je přehnáno. Jisto je, že tam metropolita Trnovský více býval bytem nežli ve městě, že i biskupové oněch podřízených jemu čtvera eparchií sídlívali zde a že mnohé z vynikajících rodin valaských tu měly své domy. Posud se znají obydlí Brankovanů, Kantakuzenův, Filipeskův atd. V pamětech valaského velmože Janaki Vakareska čteme, jak on l. 1794 s rodinou svou byl vypovězen a internován v „Arvanitochori."[1]) V jednom ze zdejších několika malých klášterův současně žil jeden z prvních buditelův národa bulharského, Sofronij z Balkánského Kotla, l. 1794 povýšený na biskupství Vračanské. Nedlouho potom léta 1798 loupežní Krdžaliji ve vojsku Husseina paše, nenasytivše se vypálením Gabrova, beze vší příčiny vydrancovali osadu Arbanasi, kdež z lakoty po pokladech tam prý nashromážděných rozrývali i stěny domův. Obyvatelé se rozutíkali a více se nenavrátili. Většina zůstala ve Valachii; jiní se usadili ve Svištově, kde posud jedna část města dle nich slove „grcka mahala" (řecká čtvrt). Nyní Arbanasi čítají 226 domův s 1053 obyvateli, kteří provozují obchod s dobytkem anebo kramářství po vesnicích; od sousedův svých drží se jaksi stranou a doma (jmenovitě ženy) mluví podivnou míchaninou zkažené novořečtiny s bulharštinou.

Z událostí našeho století památno je obsazení Trnova od Rusův l. 1810, a sice od sboru pod velením knížete Vjazemského, jenž obsadil i Gabrovo a postoupil až k Šipce. Ale to bylo jen na málo dní ku konci letního pochodu, načež vojska zase ustoupila za Dunaj. Událost ta u lidu trvá jen v docela nejasné upomínce, zatemněna jsouc daleko důraznějšími příběhy následující války v l. 1828 i 1829, kde však Trnovo zůstalo mimo obvod operací ruských.[2])

---

[1]) O Arbanasech Trnovských viz Dějiny bulh. hl. XXVII. Paměti Vakareskovy viz v Papia Ilariana „Tesauru de monumente istorice pentru Romania" (Bukurešt 1863) II. 288 sld.

[2]) Starší lidé zpomínají na válku l. 1806—1812 co na Batin-kavgasi, „boj Batinský," dle porážky Turkův u Batina blíže Rusčuka, a na válku 1828 až 1829 co Šumla-kavgasi. Živější na tu dobu zpomínky jsou okolo Svištova a Rusčuka.

Za posledních padesáti let Trnovo utrpělo oněmi národohospodářskými proměnami, kterých jsme se svrchu dotkli, mluvíce při jedné příležitosti o výročních trzích (panairech). Otevřením paroplavby na Dunaji a zvelebením měst Podunajských obchodní důležitost města začala klesati. Kupci Trnovští ze starých rodin stěhovali se do Rusčuka, do Svištova, do Rumunska, ba najdeš je nyní až ve Vídni a v Anglicku. V Bulharsku samém, jmenovitě nyní po válce, setkáš se s Trnovčany na všech koncích. Touto ponenáhlou emigrací staré obyvatelstvo valně se proměnilo, jen slabě se doplnivši příchodem mužských osadníkův, kteří z okolních horských vesnic přicházeli provozovat rozličná řemesla, zde zůstali a se přiženili. Místní průmysl, zvláště kvetoucí prve tkalcovství s výrobou rozmanitých hrubších látek, při tom neustále se stenčoval. V hnutí bulharském Trnovo již dle starých svých tradicí bylo místem vynikajícím. První bulharskou školu založil v něm l. 1839 jeden Gabrovec na vlastní útraty. Když pak národní ruch bulharský na sebe přijal ráz živější, zajímající i pozornost diplomacie evropské, tu Rusko, Francie a Rakousko otevřely konsuláty v Trnově (okolo l. 1860), ale za dvě léta zase je zrušily. Poslední biskup řecký Grigorios držel se za ustavičných sporův se svým duchovním stádem až do l. 1867, arci přebývaje ku konci v Arbanasech, neboť v městě se již ani ukázati nemohl. Nástupcem jeho byl proslulý vůdce bulharského zápasu o církev *Ilarion* († 1875), rodilý z blízkého Balkánského městečka Jeleny.

Za poslední války Trnovo obsazeno od Rusův podobně jako Plovdiv bez pohromy pro město samé. Po přechodu u Svištova vypravil se Gurko se silným sborem, nejvíce jízdným, k Trnovu. Turci, kteří u města neměli než pět praporův s 6 děly, rychle ustoupili na východ po několika ranách z děl, vyměněných na okolních návrších. Turecké obyvatelstvo v městě dalo se kvapem na útěk, kdežto křesťané skrytí ve sklepích s úzkostí očekávali konec boje a rozhodnutí osudu svého. První „sotni" kozákův, která vstoupila do ulic Trnovských, velel známý mladý kníže Certelev, ruský komisař při vyšetřování massakrův l. 1876 a později generální konsul ve Východní Rumelii. To bylo dne 25. června (dle prav. kalendáře); dne 28. pak ráno přirazil sám „glavnokomandujuščij" veliký kníže Nikolaj Nikolajevič.

Za války a za okkupace Trnovo vždy bylo jedním z nejdůležitějších míst a na ulicích jeho se rozvíjel život, po němž nyní ani sledu neuvidíš. Nejslavnější doba byla za shromáždění notáblův bulharských, kteří na základě ustanovení Berlínského traktátu měli vypracovati základní zákon ke správě knížectví bulharského. Sněm ten zasedal ve velikém sále bývalého konaku tureckého od 10. února do 16. dubna r. 1879. Dne 17. (29.) dubna pak na týchže místech zvolen první kníže bulharský.

Trnovo doufalo, že se stane stolicí nově zrozeného státu bulharského, ale v naději té se nepotkalo se štěstím. Staloť se pouze střediskem prefektury (okrug), mající 216.731 obyvatelův, nejlidnatější v celém knížectví a téměř čistě bulharské kromě několika krajinek tureckých na východě. Čítá nyní 2190 domův s 11.500 obyvatelův, i nenáleží tedy ani k největším městům v zemi; Rusčuk, Varna, Šumen

a Sofia mají všecky dvojnásob více obyvatelův. Při tom sluší na mysli míti i to, že turecké obyvatelstvo, které před 40 lety číslem úplně se rovnalo počtu hlav křesťanských, po válce až na nepatrné zbytky odešlo. Co do obecného dojmu na cestovatele, Trnovo upomíná na mnohá města italská a dalmatská, jejichž důležitost leží více v minulosti nežli v budoucnosti. Obyvatelé jsou lid povahy živé i vtipné a mají mnoho přirozeného nadání. V městě se nalézá vyšší dívčí škola o čtyřech třídách s jedním ředitelem a pěti učitelkami, vydržovaná od státu a navštěvovaná vloni od 152 žaček. O budoucím rozvoji Trnova těžko souditi, neboť on závisí od způsobu, jak bude jednou uspořádána síť komunikací v zemi. Mezi obyvateli jedna strana naléhá na přenesení města z nynější těsné středověké situace ven na Marnopole, kdež jest i vyměřen plán, ale k provedení tohoto zámyslu nedostává se nutného kapitálu.

Nemohl jsem navštíviti Trnovo, abych se neohlednul poněkud po jeho okolí. S p. Danevem vyjeli jsme jednoho odpoledne na koních do Arbanas a do kláštera Ljaskovského, z města ven ke vchodu na Carevec, potom v levo dolů k řece na úbočí hradní skály okolo sv. Čtyřicíti, skrze „dolní mahalu," přes „biskupův most" a pak po zářezu do skalních stěn nahoru na stolovité strminy vápencové, obrubující Trnovo. Živá skála místy vystupuje i na samé silnici a pod kopyty konskými každou chvíli z ní jiskry srší. Za tři čtvrti hodiny jsme nahoře před domy Arbanasův. Vedle silnice mně mezi skalisky napadla stará dlážděná cesta, vinoucí se v pravo od nynější silnice v kamenitém úvoze patrně dolů k městu. Arbanasi projeli jsme křížem na všechny strany. Domy jsou výstavnější nežli v okolí, od kamene, o jednom poschodí s častým užitím klenutí a s malými okenky, ponejvíce v zahradách zdmi ohrazených; podobou svou na mysl mi přiváděly farní budovy v mnohých osadách českých. Ulice jsou uzounké a křivolaké s ukrutnou dlažbou z tvrdých valounův, ježto je pravá trýzeň pro koně i pro jezdce. Stavili jsme se u ženského kláštera, který leží v zakryté tiché dolince, obrácené lícem dolů k Trnovu. Je to skupení nízkých, téměř miniaturních budov s přívětivými čistými pokoji a otevřenými síněmi. Bydlí tu všeho asi třicet osob nejrozmanitějšího stáří, které žijí z důchodu několika polí a vinic i z prodeje výrobků své ruční práce, totiž vlněné látky „šajaku," rukavic, punčoch atd. V pravoslavných klášteřích, mužských i ženských, není klausury; monastyry tyto podobají se dobrovolnému sjednocení osob ke společné práci. Ve starém, tmavém kostele přečetl jsem dva nápisy řecké, zpravující nás o malování fresk v l. 1705 a 1787. Krásná vyhlídka na Trnovo s osněženými pásmy dalekého Karlovského a Trojanského Balkánu v pozadí je jedním z předních půvabův tohoto idylického místa, které samo jest ozdobeno temným zelením hojných břečťanův a stínem ovocného stromoví.

Druhých tří čtvrtí hodiny dále na východ leží Ljaskovský klášter sv. Petra a Pavla. Jeli jsme polními cestami anebo přímo po lukách na prostranné stolovité vysočině okolo hájův z nízkého habří a hloží, za lehkého větříku, který vesele rozehrával hřívu kavkazských koní, rychlým poskokem klusajících. Konečně vstoupili jsme do stinného

lesa a v něm ejhle tvorové, kterým jsem od odchodu z Prahy již napolo byl odvykl — studující s knihami v rukou, jak s vážnou tváří polykají sladkosti náuky pod stromy v přírodě. Za lesem stojí klášter na samém posledním pokraji výběžkův Balkánských k rovině. Mnichův v něm více není; nyní je zde duchovní škola, založená ještě za dob tureckých od onoho bulharského metropolity Ilariona l. 1874 a po válce zase obnovená, čítajíc nyní 155 žáků ve třech třídách. Staré klášterní stavení v pravo slouží za školní světnice, ačkoli bys podle rozměrův jeho komnat mohl souditi, že ti dávní mniši bulharští byli praví trpaslíci. V levo pak na pokraji stráně vypíná se nová nedávno dokončená přívětivá budova, ve které přebývají žáci v prostranných a vysokých spalnách a studovnách. Za drobným kostelem uprostřed dvora, v němž se při šerém osvětlení, padajícím skrze drobná okenka, poznávají novověké fresky s řeckými nápisy, leží v pozadí třetí malá budova s byty pro učitele. Rektorem této školy, od níž Bulharsko očekává vychování osvíceného a vlasteneckého kněžstva, a zároveň i zatímním správcem metropolie Trnovské je biskup Kliment (rodinným jmenem Vasil Drumev), muž ještě mladší, rodilý ze Šumna, který v literatuře bulharské proslul co beletrista a co jeden z hlavních pracovníkův literárního spolku v Braile. V zimě 1879/80 po některý čas byl i předsedou ministerstva a ministrem osvěty.

Málo znám míst s polohou tak krásnou jako klášter Ljaskovský. Bezprostředně pod okny jeho začíná se kamenitý lesnatý sráz, asi 250 metrův hluboký; od úpatí jeho se na sever k Dunaji prostírá již rovný kraj bez hor a skal. Dole v rovině leží jen asi dva tři kilometry od nás dvě nemalá města s bílými domky a lesklými kupolemi kostelními, jen několika lučinami a poli od sebe oddělená. V pravo je *Ljaskovec* (od lískového ořechu, bulharsky ljaska, Corylus avellana) s 1169 domy a 6425 obyvateli, v levo Gornja Rjachovica (od orjach, ořech) s 900 domy a 5044 obyvateli. Za Jantrou, přes kterou se zde staví nový kamenný most, leží pak ještě veliká ves Dolnja Rjachovica s 504 domy a 2828 obyvateli. Rjachovčané zabývají se nejvíce kupectvím, kdežto Ljaskovčané vesměs jsou putující zahradníci čili zelenáři (gradinári, po turecku bachčováni), kteří na jaře táhnou do Rumunska, Srbska a do Uher sázet i prodávat zeleninu a na podzim zase se navracují domů. O historii těchto míst pověděti mohu jen to, že Rjachovica u Trnova se zmiňuje již na počátku 14. století,[1]) a že zahradnictví v Ljaskovci dle místních tradicí není starší nežli z polovice minulého věku. Nyní obě města, která nepochybně za nedlouho srostou v jedno a nad to mají spolu tolik obyvatelův, jako Trnovo samo, rychlým a živým rozkvětem svým soupeří se starou stolicí bulharskou.

Vidíme odsud od kláštera všecky ulice a domy v obou městech takořka „à la vue d'oiseau.“ Ale tím panorama není ještě u konce. Spatřuje se tok Jantry, která se tam velikou oklikou obrací k východu a pak zase spěje přímo na sever, k severu vidí se rovina splývající v mlhavé dáli s obzorem; k severovýchodu prostírá se vlnitá pahor-

---

[1]) Pachymeres, vyd. Bonnské II. 446.

katina směrem k Razgradu, kdežto na východě se zračí úrodný kraj okolo Zlatarice a za ním lesnaté hory Tozluka v Osmanpazarsku. Na jihovýchodě pak vystupuje Balkán nad Elenou, a na jih a jihozápad mezi zelení hornatiny Gabrovské a modrým blankytem nebeským bělají se vrcholky Balkánské okolo Šipky i dále okolo Maragediku nad prameny Tundže. Oko se nasycuje střídavou pestrotou jasných barev; vidíš tu plno zelených polí, ovocných sadův, stinných hájův, rozsáhlých zámožných osad, šedých skal, tekoucích vod, modrých hor a sněhu Balkánského. Je to místo jako stvořené k literárním studiím, k obírání se knihami a ku klidnému přemýšlení. Camaldoli a Vallombrosa v Toskáně se staroslavnými klášterními budovami uprostřed čarovné vegetace, stoleté stromy okolo anglických universit v Kambridži a v Oxfordu, slavný „Lundagård“ s prastarými jasany okolo university Lundské ve Švédsku, i půvabné háje v sousedství četných menších universit po malebných krajích Německa jsou chloubou vzdělané Evropy. Bulharsko má svůj klášter Ljaskovecký, jakkoli dnes přírodní scenerie jeho povědoma jest jen málokterým poutníkům.

Zběžné tyto rozhledy postačily mně k předchozímu seznání starožitností a přírodních scenerií staroslavné stolice Asěnovcův i jejího okolí. Nastávala další cesta k Dunaji. O jedenácté hodině večerní vyjel jsem při slabém osvětlení ubývajícího měsíce na čtverospřežném kočáře do Rusčuka, čtrnáct hodin rychlé vozové jízdy odsud vzdáleného. Za společníka měl jsem jednoho lékaře bulharského, který v tureckých službách byl seznal velikou část rozsáhlého cařství osmanského.

Za městem projede se nejprve oním malebným prosmykem mezi lesnatými stráněmi v těsné dolině podél šumících vod Jantry. Ohníčky probleskující za řekou prozrazují stráže ve vinicích. Při měsíci poznáváme bílé stěny obou zdejších klášterův vysoko nahoře na úbočích soutěsky. Venku v poli mineme nejprve ves *Samovoden* a potom osadu *Polikrajiště* (konec pole čili roviny), načež mostem se přepravíme přes silnou řeku *Rusici,* která přichází ze západu od Sevlieva a nedaleko doleji na pravo se vlévá do Jantry. Malý kus cesty po Rusici nahoru u vesnice *Nikjup* leží mezi bodláčím a travinami ssutiny staré *Nicopolis ad Haemum* se svými spoustami tesaného kamene, se zřetelnými podnes přímočárnými ulicemi, s povalenými sloupy a zbytky starých zdí městských.

Od podnoží hor k Dunaji jede se krajinou, která má ráz docela obzvláštní. Cestuje se po oné vysoké terase, která vyplňuje celé prostranství mezi Dunajem a Balkánem anebo výběžky jeho, a to od jednoho konce knížectví až ke druhému, od Timoka až k Černému moři. Formace širé této roviny, která je prostoupena vlnitými pahorky a proryta hlubokými koryty řek i potokův, je diluviální, hlinitá (Löss). Na západě, v Lomsku a Rachovsku, domy selské nezřídka tak bývají vykrouženy do této hlíny, že jen střecha vyniká na povrch; lidé tedy tam žijí pod zemí, podobně jako antičtí Troglodyté anebo jako obyvatelé západního Kytaje. Ještě na počátku tohoto století táhlo se opodál Dunaje pásmo starých vysokokmenných lesův, ale nyní zbyla z něho jen jedna část na východě mezi železnicí z Rusčuka do Varny a novou hranicí bulharsko-rumunskou; tam posud se rozkládají dlouhopusté

hvozdy dubové, bukové a habrové, hustě proplétané popínavým barvínkem a křovinami sumachu — tak zvaný *Deli Orman* (bláznivý les), proslulý loupeživostí svých tureckých obyvatelův. V západním Podunají zbývají jen rozsáhlé nízké chrastiny dubové a tu i tam mezi poli nějaký osamocený starý strom, u kterého sedláci v jisté dni konají pobožnosti s modlitbami o dobré žně. Jakkoli počet vesnic není nepatrný, přece obecný charakter krajiny je stepní, neboť osady nalézají se všecky jen u tekoucích vod, od sebe odděleny jsouce širými pustinami. Vegetace představuje obraz náramně proměnlivý. Na jaře zelená se tu moře bujné trávy a v ní se skví množství pestrobarevných květin, mezi nimiž se vypínají vysoké chvostíky jakýchsi bílých a modrých květin (blh. mečja šepa, medvědí hrst, tuším Echyum) a žlutých divizen. Přes léto vše to sluncem sežloutne, uvadne a vyprahne; v zimě pak nevidíš než pláň sněhovou, z nížto hlavičky své zvedají zasuté chumáče trní a bodláčí i odemřelé stonky vysokých jednoročních rostlin.

Zvláštní do sebe půvab mají noční jízdy skrze tyto krajiny. Sedíš tu zahalen do pláště na otevřeném voze se čtyřmi drobnými koníky, zapřaženými v jedné řadě. Kola jako bez hlasu se nesou buď po travinách buď po písku silničním; zvonce koní jsou jediný zvuk, kterým se oživuje krajina. Z počátku po slunce západu přichází na tebe lehká dřímota, ale ta brzo pomine a probavíš noc v jakémsi snivém zadumání. Jako na moři za jasných letních nocí není většího potěšení než ležeti na znak na palubě a zahleděti se mezi rahny a stožáry do hvězdnaté oblohy, tak i zde v rovině Podunajské za nočních jízd často ponoříš zraky své do spousty třpytících světel na klenutí nebeském, pozdravuješ Velikého Medvěda, pás Orionův, barevným leskem ozdobené planety i zkoušíš bystrotu oka svého na Plejadách a na drobném Alkoru u prostřední hvězdy ohonu Medvědova. Ticho, rozlité nad mlčící krajinou, hojnou dává pochvíli ku klidnému rozmýšlení. Různorodé dojmy a vzpomínky jako samy sebou se tu spřádají v organická skupení, a při svitu hvězdném i při stříbrném lesku luny bezděky se namanou úvahy o minulosti a budoucnosti těchto končin. Zřídka kdy cestovatele k rychlému sáhnutí po zbrani vyruší nějaké leknutí koní, hlasy psův neb vlkův vyjících v dálce na měsíc, planoucí ohně nocujících karavan nebo podezřelé pohyby zvířat čili jezdcův plížících se noční tmou. A když hvězdy počnou blednouti a měsíc pozbývá svého světla, když bílý lesklý pruh zasvitne nízko na východním obzoru, a když první rudé paprslky sluneční mžikem rozeženou tmu a všecko obsypou zlatým pelem mladistvého nového dne, tu zdá se ti, že noc byla přespříliš krátká a že příroda nedopověděla pohádku svou.

Myslil jsem na Ovidia a jeho vyhnanství v Černomorské stepi, na Byzantince, na staré caře Trnovské, na Mickiewicze a na jeho sonety Krymské, ale soudruh doktor mi vypravoval o novobulharské politice.

Po cestě v noci i nazejtří stihli jsme celé řady vozův s tureckými vystěhovalci, odcházejícími z Trnova přes Rusčuk a Varnu do Cařihradu. Byli s novým Bulharskem velmi nespokojeni, ale zakuklené „kadúny“ neopominuly se na nás důkladně podívati při každé příležitosti, jmenovitě při napájení koní ze studní u cesty. O třetí hodině ranní jsme stanuli u vsi *Trembeše*, kde se procházely selské stráže s ručnicemi a

bodáky, bdíce nad obecnou bezpečností. Zde se začínal kraj tureckého brigantaggia, které ve smíšených okresích východního Bulharska l. 1880 na jaře se projevilo s neobyčejnou silou, ale krátce před mou cestou důkladně bylo potlačeno energií generála Ehrenrotha.

Po sedmihodinné jízdě přistihli jsme ku přechodu přes Jantru u městečka řečeného *Bjala*, na půl cestě mezi Trnovem a Rusčukem, kde jsme v jednom hanu si odpočinuli a posnídali. Přes řeku vede pěkný kamenný most o dvanácti obloucích, 15 metrův širokých, dokončený l. 1870 po tříleté práci. Dílo to tím je památno, že stavitel jeho byl prostý zednický mistr bulharský bez technických nebo jakýchkoli akademických studií, Nikola Fičov z Drjanova († 1881 v Trnově). Bjala sama (571 domův, 3736 obyv.), která je střediskem jedné okolije, zůstává opodál od cesty v pravo na strmém ostrohu. Za války po celou dobu obležení Plevna byla oporou sboru velikého knížete následníka, nynějšího caře. Vojska odsud postoupila až blízko k Rusčuku, Razgradu a Eski Džumaji i přeřízla i železnici Varnenskou u Červené Vody.

Byl již jasný den, když jsme jeli přes most, — den sv. Václava a výroční den bitvy u Nikopole (1396), kde král Sigmund Lucemburský na pochodu k Cařihradu byl poražen od sultána Bajezida, načež s nouzí na lodi utekl po Dunaji do Černého moře a odtud do Byzancie, ze které se navrátil do Uher velikým obloukem okolo celého poloostrova přes Dubrovník a chorvátské Přímoří.[1])

Klikatým bezlidným úvalem jede se vzhůru od Jantry mezi chrastinami a lesíky. Asi před měsícem stala se na těchto místech časně z rána loupež na silnici, a proto na vyvýšených místech byly rozestaveny stráže bulharských a tureckých vesničanův z okolních osad. Na jednom místě seděl malý zavalitý chlapík s velikou hlavou, ovinutou strakatým turbanem, a s veselou červenou tváří, patrně Tatar. Ptali jsme se ho, jak se mu daří a nechceli se vystěhovati. Smál se a odpověděl: „My nepůjdeme odsud: však budeme míti ještě pěkné časy. Znám já, jaký je ‚zákon‘ u křesťanův. Jako mladík byl jsem v Rusku a vím, jak to tam vypadá. K čemu bychom odcházeli ze svých vesnic!“

Dále jsme projeli skrze bulharskou ves *Monastirci*, kde právě bylo vinobraní; hrubozrné hrozny černé, červené a bílé bez rozdílu se skládají dohromady, a rozumí se, že i víno z této směsice zdělané má barvu nehrubě ušlechtilou. Potom následují pustiny zarostlé vysokou travou. Minuli jsme ves *Trstenik*, z níž pocházel proslulý Mustafa barjaktar Trstenikoglu, který l. 1808 v Cařihradě chtěl násilím provesti dílo reforem, začatých od sultána Selima III., ale při odporu feudální šlechty turecké a janičarův tragický vzal konec. L. 1877 dne 14. listopadu veliký kníže Vladimír Alexandrovič zde u Trstenika a u Mečky porazil Sulejmana pašu; nedaleko odsud u Jovan-Čiflika před tím v říjnu padl v jedné malé potyčce kníže Sergěj Leuchtenburský. Všude se zračí *tabije* (zákopy) a rozmanité spousty z války. Obědvali jsme tu u jednoho osamělého hanu, držaného od Cincarův; lidé jedli

[1]) Bitva byla u Dunajského Nikopole, a nikoli u Nikopolis ad Haemum, jak tvrdili Bruun, Thomas a za nimi i já v Děj. bulh. Viz mou opravu v ruském překladu Dějin bulharských (Oděssa 1878) str. 460.

kolem hospůdky a koním se nakosila čerstvá tráva okolo vozové hradby, která se tu byla nahodile sjela na polední hodinu.

Na další cestě překročili jsme potok, který v levo odtéká ke vsi Pyrgosu, kde Rusové v jedné ze starších válek přešli přes Dunaj. Zvědavě hleděl jsem na sever. Konečně nás silnice vyvedla na vyšší pláň, a asi na šest kilometrův cesty v levo zjevil se před námi Dunaj. Bylo to radostné podívání — tichý, bílý, rmutný Dunaj bulharských národních písní, nehybné bledé zrcadlo vodní s odleskem jasnozelených luhův, na něm rozedmuté plachty velikých říčných dvoustožárových korábův a za řekou městys *Paragan*, bílé rumunské vsi, rozsáhlá „blata“ a širá úrodná rovina s mlhavými poli a háji. V pravo vystoupil *Rusčuk* se svou spoustou domův, s bílými minaréty a nad ním na vysokém vrchu ostré obrysy zapustlého opevnění „Levant-tabije“; naproti opodál vynořily se kostely *Gjurgjeva* se stožáry lodí před městem zakotvených. Vše to představovalo obraz plný velikolepého poklidu. Neviděl jsem Dunaj již celý rok, od příchodu do Bulharska, a vítal jsem jej s upřímnou radostí jako starého známého a přítele.

Cesta byla u konce. Trvala jen patnácte dní, ale jak jste viděli, vypravoval jsem o ní celou knihu, a rozumí se, že jsem v těchto za rozmanitého nepohodlí zběžně nastíněných náčrtcích nepověděl všecko. Již jen ve spěchu pohledl jsem na dolinu řeky Lomu,[1]) která u Rusčuka se ústí do Dunaje, a v ní na dalekou červenavou skálu s hradištěm starobulharského Červenu mezi zelenými zahradami vsi řečené Dulápi-te a osadou Basarbovem.

O půl čtvrté odpoledne hrčel náš povoz po dlažbě Rusčuka, největšího města v knížectví bulharském (26.867 obyvatelů). Bulharsky slove v okolí obecně *Rusé* (obyvatel Rúsnenec) a zmiňuje se v písemných památkách vedle zapustlého Červenu teprve od počátku 16. století; větší důležitosti nabylo v našem věku, jmenovitě v posledních dvaceti letech, co hlavní město „Duna Vilajetu.“ Nebudu vás obtěžovati dnes ještě i topografickými a historickými výklady o jeho poloze a minulosti. Jen vám povím, že mně při prvním vstoupení v oči padly rozstřílené za poslední války úřední budovy turecké, množství tureckých usedlých měšťanův, moldavanští a němečtí židé (jinak v Bulharsku nevídané), a armenské nápisy na několika krámech s oblými literami, nápadně podobnými starožitné hlaholici.

Nazejtří odpoledne octil jsem se na palubě Dunajského parníku, procházel se po skvělých sálech jeho a odpočíval na pohodlných jeho pohovkách. Zde zase již se začala zjemnělá civilisace západozemská a okolo mne mezi strakatou směsicí cestovatelův opět rozléhaly se zvuky rozličných staroznámých „kulturních jazykův.“ Když se setmělo, na rumunské straně z hustých a místy docela neprůchodných bahnitých luhův, protkaných popínavým rostlinstvem, které sahají někdy až na několik hodin cesty hluboko do země, zdvihl se ohlušující skřek myriad vodního ptactva, pelikánův, volavek, rackův, potápek, hus, lysek atd. Tento hlas přírody v okamžení větší měl pro mne přítažlivost,

[1]) Tento Rusčucký Lom nesluší másti s druhým Lomem na západě u Lompalanky.

nežli všecky ostrovtipné konversace. Vyhnul jsem se té uhlazené společnosti salonův plovoucího paláce, z níž jeden Angličan mne nudil úvahami o situaci Turků v osvobozeném Bulharsku, a uchýlil jsem se do samoty na lodní galerii. Tam jsem se zahleděl do odlesku hvězd na širých vodách Dunajských a při šumění kol lodních obnovoval jsem si v paměti ty různobarevné obrazy od břehův Marice a Jantry, ze hřebenův Staré Planiny, z roviny thrácké a z bulharského Podunají. Jel jsem nazpět do Sofie, ale tenkráte velikým okolkem — přes Prahu.

Moravě.

Od

Prokopa Bodláka.

Praporcem Sláva kývá již,
ó pojď k nám blíž, ku věrným srdcím stul se blíž!
Čarovná země, lesů tmavou třísní
jak věncem luzným ladně zdobená,
nevěsto tichá, strastmi zlomená,
ó přijmi lásku v chudé skrytou písni.
Bouř zlá ti vála po zeleném luhu,
jen stálý trud ti dštila do klína,
kde Svratka šumná temnou vleče stuhu,
ku vlnám Bečvy, stráním Hostýna,
na Hané květné zlatodárné roli,
až tam, kde Tater teskný vane šum,
kde duše dobré, jak to tuze bolí,
již ani nežalují nebesům;
kde v dlaň tvář klesá zbědovaná, siná,
a lehký vánek vzdechy unáší,
že si náš pán bůh dlouho nevzpomíná
na duše snící v chudé salaši.
Ba dlouho, dlouho Mojmír dřímá v zemi,
neslyší nářek zachmuřených hlav
Svatopluk velký . . . dávno spějí němi
Metoděj otec, slavný Jaroslav,
Veliký Amos, trudy nezmořený,
syn lidu svého dobrý Žerotín —
žalobně trčí Velehradské stěny,
nad zemí rmutu děsný plyne stín . . .

A světem širým kdože porozumí,
jak nekonečně velký je ten bol,
o němžto ve dne dumy skládá dol,
o němžto v noci bory tmavé šumí?
Jen my, jen my ti rozumíme zcela,
ty lide dobrý, srdce ze zlata,

nevěsto naše, které drze s čela
strhána slávy rudá poupata —
těm písním, které chýži tvojí zbyly,
jak hvězdy zářné do hluboké tmy,
těm dárkům dobré Podradhoštské víly,
jež měkký lid tvůj těší, živí, sílí,
byť nerozuměl nikdo — rozumíme my!

Sem přikloň, drahá, ochořelou hlavu,
na starou naši, věrnou tobě hruď,
pak mužně půjdem v nepřemožném davu,
jen upřímnou nám, milá, sestrou buď!
Na jedné lípy vykvetly jsme sněti,
my trpěli jsme spolu tolik dlouhých let,
nuž jednou matkou odkojené děti,
ku hlavě hlavu, s písní jarou v před!

Praporcem Sláva kývá již,
ó pojď k nám blíž, ku věrným srdcím stul se blíž!

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

Strašná bouře strhla se nad Záhořany; nebylo jí pamětníka. Boží dopuštění! Z oken chalup kmitalo světlo z rozsvěcených hromic, venku nebylo živé duše viděti, v přádelně pro temno přestali pracovati a zarazili páru, aby nestalo se neštěstí. Jen otužení hospodáři stáli u oken prudkým lijákem omývaných, úzkostně čekajíce, nevypukneli nikde oheň, nebo nepřijdouli kroupy. Ženy se modlily, děti plakaly zarývajíce se do peřin. Protivný vítr nepřicházel, by zahnal bouřku, jež zuřila již asi čtvrt hodiny. Táhlo na pátou hodinu.

Na Čerstvém vzduchu byly paní v jídelně pohromadě. Stará paní, tulíc Jarouška k sobě, seděla vedle Marie; slečna Mély stála u okna a dívala se do bitvy přírodní. Pan Hajný odskočil do přádelny, aby byl při ruce, kdy by státi se měla nějaká nehoda. Slíbil, že brzo se vrátí. V komnatě panovalo ticho jako na poušti. Se stíny venkovského soumraku vplížil se do jídelny úděs, zvýšený rachotem hromu, hukotem větru a deště a občasným plápolem blesku i otřásal mohutně útlou myslí dám i chlapečka. Veliký strach byl na všech, jako by poslední nastával soud. V tom zablesklo tak silně, že všem oči přešly, a hned po tom udeřil hromový rachot, že okna se třásla a duněla, a úžas

projel nervstvem všech přítomných. Slečna Mély odskočila od okna a stanula kousek od něho.

„Udeřilo někde na blízku," pravila, neodvracujíc zraků od okna; „asi v Záhořanech."

„Kde je Prokop, že nejde!" zakvílela paní Hajná.

Jaroušek se rozplakal; babička jej konejšila.

„Maminko, co to bude?" tázal se plačky hošík matky.

„Buď pokojen, synáčku; nic se nám nestane," těšila mladá paní dítě. „Pán bůh se hněvá."

Jarouš obrátil k ní zvědavě své veliké oči a chvíli mlčky se na ni díval. Pak pravil: „A na koho hněvá se pán bůh?"

„Na zlé lidi."

„To nejsme my, viď? Ani já, ani ty, ani babička, ani Mély? Tatínek také ne. My jsme hodni, viď, my nikomu nic zlého neučinili?"

Nevinná slova dítěte bodla paní Hajnou do živého srdce, že se dech v ní zatajil. Mimoděk pohledla stranou na Mély a svěsila hlavu k prsům.

„Ty nic nepovídáš, maminko!" ozval se znova chlapec.

Mladá paní sebou trhla a přejela si bílou rukou čelo u vrásky složené.

„Skryj si jen, Jaroušku, babičce do klína hlavičku a říkej si v duchu modlitbičku."

Nastalo opět ticho v jídelně. Bouře zuřila stále, blesky lítaly po nebi a osvěcovaly chvílemi šero komnaty. Úzkosti paním přibývalo. Minulo několik trapných minut.

Slečna Mély vybrala se ze zamyšlení a obrátila hlavu k přítelkyni. „Neníli ti nic, Maruško?" otázala se jí lahodně.

„Nic, Mély, nic."

„Co jest dnes tvému muži, že byl již dopoledne tak zasmušilý? Při obědě hrubě ani nejedl a nic nepromluvil?" tázala se slečna, aby mladou paní na jiné myšlenky přivedla.

„Dostal nemilou zprávu."

„Obchodní?"

„Ne."

Nastala přestávka. Bouře venku neubývalo a vítr metal dešťové přívaly do tabulí v oknech. Jaroušek, jenž poslouchal, co paní mezi sebou mluvily, díval se minutku udiveně na maminku. Pak pravil:

„Já vím, jaké psaní tatínek dostal. Strejček doktor v Praze psal, že bude míti svatbu. Tatínek to povídal mamince. Já to slyšel a já pojedu také na svatbu."

V tom udeřilo opět, blíže nežli dříve. Hromový hlahol projížděl paním kosti.

„Pán bůh s námi!" zvolaly jedním hlasem stará i mladá paní.

„Ó proč neudeřilo raději do mne!" zahořekovala slečna zalomivši rukama.

V tom vrazil do komnaty všecek udýchán a mokrý pan Hajný.

„Nelekejte se, zlaté lidičky," zvěstoval paním; „uhodilo do topolu u vsi a chytila vedle stodola. My tu jsme v úplné jistotě; liják bez toho požár zhasí."

Slečna Mély se vzchopila a chtěla z komnaty ven. Pan Hajný se zděsil jejího pohledu. Zastoupil jí cestu.

„Kam jdete, Mély?“

„Nevím.“

„Pro bůh! Pamatujte se.“

„Ó já nevím, kde jsem. Ó bože, bože můj.“

Hlava se jí zamotala, potácela se k zemi. Pan Hajný ji zachytil do náručí. Paní Hajná vyrazila ze sebe sten, srdce pronikající, a padala do mdlob. Slečně se vrátila paměť, přiskočila i s panem Hajným k ní. Stará paní hlasitě naříkala, Jaroušek se dal do křiku. Pan Hajný se slečnou odnášeli omdlelou do ložnice.

Venku zatím bouřka se pokojila: protivný vítr vznikl u výši a rozháněl a zaháněl mračna oheň soptící. Hromovému rachotu ubývalo síly, bleskot řídl a bledl, vichřice jen chvílemi skučela, liják přecházel v déšť. Rány hromové byly zdlouhavější a v přestávkách, až jenom temně duněly; obloha zbarvila se v jednotvárnou šeď jako za deště. Rozsvětlilo se poněkud a vlhkým ovzduším táhla vůně z rostlinstva. Lidé vycházeli ze stavení, dělníci z továrny. Vše běželo dohasit požáru nahoru do vsi. Omezili oheň na stodolu a učinili jej neškodným. Co bylo viděti, udeřilo za bouřky pětkrát v okolí: v Záhořanech, ve Vražně shořely dvě chalupy a na Svatoanenském kopečku přeražena byla jedna lípa a kaplička vzala za své. Kromě toho udeřil boží posel do staré hruše na stráni a do smrku při kamenném kříži, na cestě do Vražna. Přestalo pršeti, na obloze objevily se kusy modra, sluníčko začalo svítiti, nejprve nesměle, pak stáleji, až opanovalo milostným svitem svým. Z deště a chmur vynořil se čarokrásný podvečer. Květy otvíraly vonná ňadra svá, skřivani se rozepěli a hory, přívaly umyté a občerstvené, líbaly se s červánky. Lesk nebes byl v pravdě magický, všudy jasno a čerstvo, jen lesy pozdálí ovíjely tenké mlhy.

Na Čerstvém vzduchu nedocházely všecky ty vnady přírodní povšimnutí. Strach z bouřky, neobyčejně hrozné i dlouhé, a leknutí s Mély přispíšilo hodinu paní Hajné. Stará paní, bez toho vetchá, dojmy dnešního dne ochuravěla, a všecka starost padla na slečnu Mély a paní Turečkovou. Když později doktor Netušil přijel, spokojilo se poněkud obecné rozechvění. Po desáté hodině v noci přišel na svět zdravý chlapeček. Když jej v peřince paní Hajné podávaly, podívala se naň bolestně a udělala mu křížek.

„Dejte jej Mély,“ zašeptala.

Tato vzala dítě do náručí a přistoupila k ní.

„Tvůj jest,“ pravila matka; „tobě jej odevzdávám.“

Slečna přivinula nemluvně k srdci a zadívala se do něho. Otevřelo očička. Mély připadalo, že jsou to oči Jaroslavovy. Polily ji slzy. Podala dítě panu Hajnému, jenž opodál stál zaražen slyšev, co Marie pravila. K radosti, jíž srdce se mu šířilo, přimísila se tesknota, jíž příčiny nevěděl. Mimoděk podíval se na lékaře, jenž stál při nohách nemocné vedle lože. Vypadal velmi vážně.

Venku svítil měsíc jako rybí oko a libodechá noc ovinula krajinu, bouří ne tak zpustošenou jako občerstvenou.

XII.

Minulo patnácte dní. Jest noc. Na západním obzoře projasňuje se bělavý pruh. Bude se pomalu šeřiti; není již mnoho do svítání.

Na Čerstvém vzduchu, v místnosti, kde loni slečna Mély jako Musa šťastného Jaroslava lavřínem korunovala, míhá se nezastřenými okny světlo a jedno okno jest dokořan otevřeno. Uprostřed komnaty asi, na lešeníčku sněhobíle prostřeném, leží mrtvola paní Hajné. U hlavy hoří jí tři silné voskovice. I u věčném spánku jest zjev její ladný a nevzbuzuje nijak odporu, jako vůbec pěkní lidé, i když Morana v nich sfoukla světlo životní. Je tomu teprve několik hodin, co vychladla. Stopy smrtelného zápasu vymizely z tváří jejích, do modra zakvetlých, a původní podoba se jí vrátila. Vypadáť, jako by spala, jen bílý podbradek, jímž ovázán ovál jejího obličeje, ruší nelibě podívání. Oděna jest, jak toho sobě před zesnutím byla vyžádala, ve skvostnou atlasovou robu morské modře, již jí byl manžel nedávno z cesty přivezl, holé ruce má na prsech skříženy a v nich úbělový křížek a růženec s hnědými kuličkami. V hojno nakadeřených vlasů vetkla jí prozatím slečna Mély živou běložlutou růži s několika tmavozelenými listy, aby nebyla tak zhola bez života.

Bolestí něm, s rukama na klíně sepjatýma, sedí opodál blíže hlavy nebožčiny v domácím županu pan Hajný a chvílemi pohlíží k ní zkaleným a strnulýma očima. Tváře i vous jeho jsou vlhky od slz. U nohou mrtvé paní, při nichž shrnuto prostěradlo, sedí farář Drahokoupil a modlí se v duchu z knížek černě vázaných s červenou ořízkou. Oba pánové nemluví. Posvátné ticho šumí komnatou, rušeno jen kýváním nástěnných hodin.

Farář pozvednul oči z knížek, podíval se na pana Hajného i zesnulou paní a pravil:

„Bylo by dobře, milý příteli, kdy byste ráčil si popříti odpočinku a odešel na lože. Ubezpečuji vás, že rád tu probdím u nebožky do rána.“

Oslovený na zápor zakroutil hlavou.

„Alespoň dovolte,“ pokračoval farář ještě vlídněji, „abych prostěradlem ji pozastřel.“

„Ne, ne, velebný pane,“ prudce se ohrazoval pan Hajný. „Nechte ji, jak jest. Nemohu pohledu od ní odtrhnouti; nemohu uvěřiti, že na věky ta tam. Oh! Marie, zlatá duše má!“ vypukl v srdceryvný nářek a pokleknuv k choti své skrápěl ji hojnými slzami.

Farář si vzdychl a obrátil opět oči do knih.

Co věhlasný lékař z Prahy pod barvičkou předpovídal, čeho dr. Netušil potají se obával, vyplnilo se. Životní síly paní Hajné byly podlomeny; vadly, chřadly, až dochřadly. Některý den po rozhodné její chvíli dostavila se nemoc se vší ničivou silou svou, a úsilí lékařův nejhorlivější, ošetřování nejpečlivější a nejlaskavější nemělo jiného účinu, nežli že osudná rozhoda prodloužila se o několik dní. Paní Hajná trpěla statečně, nebývala mnoho při paměti, ale za jasných chvil byla mysli ku podivu pokojné, ano těšila spíše sama nežli se dávala těšiti. K dětem

i matce nejevila mnoho sympatie, více k manželu, nejvíce k Mély. Pan Hajný se vzmužoval před ní, ale v samotě propadal v tíseň a bolest jako ten kámen do vody. Jako muž trpělivě snášel dni v strasti a hořkosti, jež div o rozum jej nepřipravovaly. Jako by chtěl všecku svou lásku k Marii vměstnati v ten kratičký čas, v kterém jí ještě bylo popřáno dlíti na živě, ošetřoval i těšil ji dnem i nocí a ustupoval jenom Mély, a to jenom, když úsilovně si toho přála Marie. Stará paní, jež bez toho stále postonávala, leknutím a žalostí přemožena ulehla. Kdy by nebylo bývalo Mély v domě, bůh ví, kam by byla ubohého muže žalost zanesla. Příklad její, neúmornost její za strastiplných těch dní, povždy znova osvěžoval jeho duševní i tělesné síly, kdy byly na sklonku.

Při slečně Mély skvěle se ukázalo, co dovede provesti srdce milující ženy. Obě děti považovala za své a věnovala jim všechen čas a všechnu pozornost; vždyť nebylo, kdo by byl péči o ně vedl, poněvadž paní Turečková odkázána byla k posluze staré paní. A při tom, kde která chvíle vybyla, zvláště když děti spaly, nebo byly na procházce, náležela ošetřování ubohé nemocné, jež téměř okřívala, bylali Mély při loži jejím. Slečna Mély zapomínala na sebe, na svůj zármutek, na posilnění tělu potřebné, a kdy by byla vlastní matku ošetřovala, oddanější lásku, větší sebezapření nemohla by jí prokázati, než jak je projevovala k nešťastné své přítelkyni.

„Kdy by tebe, zlatá Mély, nebylo, nebyla bych již tady," nejednou promlouvala k ní nemocná.

„Jsem jista, že ani Prokop ani děti nikdy ti lásky tvé ke mně nezapomenou," děkovala jí jindy, za jasnějších svých chvil.

Asi šestý den před zesnutím paní Hajné seděla slečna Mély při jejím loži, držíc ji za chladnou a vlhkou ruku. Byla noc; hodiny bily první s půlnoci. Paní Hajná nepromluvila již dlouho, ač Mély ob čas ji oslovovala, tázajíc se po přání a libostech jejích. Najednou obrátila nemocná hlavu a utkvěla zrakem na přítelkyni.

„Mély," zašeptali její rozpálení rtové.

„Vezmi lék, má jediná holubičko; uleví se ti," rozmlouvala slečna.

Paní Hajná poslechla a pravila po chvíli:

„Mohu mluviti."

„Ó nemluv, drahá!"

„Musím. Nutno. Kolik hodin?"

„Jedna odbila."

„Už. Vyslyš, Mély, oč tebe prositi budu."

„Ó věz již napřed, že všecko vyplním."

„Ne tak. Jest to prosba příliš vážná pro tebe. Poslední prosba má. Poslední prosba umírající přítelkyně."

„Jest mi svata."

Marie se odmlčela a přivřela oči. Sbírala asi v duchu myšlenky. Po chvíli pokračovala:

„Že budeš dětem mým matkou, slíbila jsi mně, Mély. Dovrš oběť, popřej mi šťastné poslední hodinky: staň se manželkou Prokopovou."

Mély zbledla jako stěna a zahleděla se pod sebe. Marie cítila, jak se její ruka v její pravici chvěje a jak chladne. Chvíli nepromluvila, čekala asi na odpověď. Když se Mély k této neměla, jala se dále svou osnovu rozpřádati.

„Nemysli, Mély, že mluví ze mne choroba nebo pobloužení. Dlouho již je myšlenka ta duši mé osou a cílem. Jest za zdravé mysli rozebrána; jest určena dlouho již za poslední prosbu k tobě. K čemu důvody. Prokop se ožení časem. Při jiné ženě budou mé děti ztraceny. Tys svobodna."

„Budu jim bez toho dobrou matkou," namítala Mély.

„Ne dívka, jen žena může býti matkou."

„Přísahala jsem u sebe, že zůstanu věrna jediné své lásce v tomto životě, a třeba byla srdci mému korunou trnovou."

Marie uzavřela opět oči a těžce oddychovala. Mlčela. Mély přichýlivši hlavu k ní zděšeně se jí do obličeje dívala.

„Dřímášli, Maruško?" tázala se měkce a lichotně.

„Nedřímám."

Mély ukáplo několik horkých slz na čelo přítelkyně.

„Cítím svěcenou vodu, jež kape na mne ze srdce tvého, Meloušku," pravila nemocná.

V Mély stisklo se srdce bolem nevýslovným. Vzchopila se a přešla několikrát komnatu. Pak opět šla k loži a zahleděla se do zesinalých tváří Mariiných. Rtoma jejíma trhala bolest, ruce se jí třásly, z očí se jí koulely čerstvé slzy. Snažila se promluviti; nebyla se slovo.

„Umřela bych pokojně," zavzdychla si Marie.

Duše se v nešťastné dívce rozvolnila; s jazyka spadlo strnutí. Pravila:

„Umři pokojně, Maruško; vyplním, oč žádáš."

„Věděla jsem, že tak učiníš, Mély."

Nadešla opět delší pomlka mezi paními.

„Zmínila jsi se o tom mužovi svému?" tázala se Mély.

„Nezmínila a nezmíním se, drahoušku. Nesnesla bych to."

„A onli nepožádá za ruku mou?"

„Není slep a hluch. Má bystrý, praktický rozum. Jen pošetilec by tak neučinil."

„Pak byla bych volna?"

„Pak — ano."

Nemocná paní upadla opět v malomocnou netečnost, z níž této noci již nevybředla. K ránu vystřídal se se slečnou Mély pan Hajný. Promluvili jen krátce spolu a slečna potácela se do komnaty své, v níž měla umístěny děti. Jaroušek byl již vzhůru, postavil se v postýlce a natahuje po ní ruce volal ji k sobě. I maličký Prokůpek v náručí kojné točil po ní očka. Mély si pomyslila:

„Cokoliv učiníte pro jednoho z maličkých těchto, mně jste učinili."

Tvář její se povyjasnila, do duše vcházel jí libostný úkoj. —

Nemoc šla svou cestou. Klidně a trpělivě strádala paní Hajná na lůžku svém a dala se těšiti lékaři i svými drahými. Ze všech nej-

raději viděla při loži Mély a dívávala se mlčky dlouho do jejího obličeje a vyčítala z něho, co děje se v hlubinách duše její. Když viděla pohaslé její oko, mnohdy přese všecko přemáhání se slečny slzami zalité, a ty bledé, utrápené její tváře, vyvíjel se z ňader jejích mnohý těžký vzdech, a nejednou se zdálo, že má něco na jazyku, co velmi těžce pro nerozhodnost svou v sobě tají. Leč důležitého nic více k ní nepronesla, zejmena nikdy nepromluvila o slibu, jejž vynutila na přítelkyni stranu pana Hajného. Duševního nepokoje nemocné paní přibývalo a Mély pozorujíc to dotazovala se vlídně a lahodně po jejích přáních.

„Nepřála bysi sobě,“ tázala se jí slečna to dopoledne, den před smrtí; „nepřála bys porozprávěti si s farářem? Velmi se, Marouško, o tebe zajímá.“

„Tys vyslovila, čeho sobě ještě žádám. Pošli pro faráře. Pošli hned.“

Drahokoupil přijel bez odkladu a byl sám s nemocnou paní asi hodinu. Když vystoupil z komnaty, byl nad míru dojat a v sebe zatonulý. Zůstal na oběd, ale hrubě s ostatními nepromluvil. Po obědě předstíraje, že vzpomněl sobě na velmi krásnou modlitbu, odešel na hodnou chvíli opět k nemocné. Pak vyšel trochu do vsi, ale do Suchotína se nevrátil. Ráno odjel jen domů, by povinnou bohoslužbu vykonal, a přijel opět. Večer toho dne nadešla katastrofa. —

Slunce vznášelo se již kus nad horami. V komnatě, kde ležela nebožka paní Hajná, seděl i Drahokoupil i pan Hajný posud na svých místech. Jeden se modlil, druhý dumal. Zavrzly dvéře a do komnaty vstoupila v řasnatém ranním oděvu slečna Mély. Farář ji očima poukázal na pana Hajného. Přistoupila k němu a dotekši se jeho ramene jemně jej oslovila:

„Příteli, jest již ráno. Nespal jste celou noc, jděte si odpočinout.“

Pan Hajný se bezvýznamně na ni podíval, vstal a pojal ji za ruku.

„Chceteli tomu, Mély, půjdu. Jen, prosím vás, neopouštějte mne!“

Potom přikročiv k nebožce a políbiv jí čelo i ruce dal se odvesti. Slečna Mély vrátila se za okamžik k faráři. Tento pozakryv prostěradlem mrtvolu promlouval:

„Mnou se nedal nešťastný muž přemluviti. Vy jste, slečno, v pravdě andělem. Bůh vás musí odměnou obmysliti za spanilé skutky vaše.“

Slečna se mu podívala do očí a odvětila:

„Doufejme, velebný pane.“

Drahokoupil sklopil oči a měnil barvu. Pravil:

„Spanilá oběť jest úrodné pole; hojná žeň ho nemine.“

„Však třeba mi božího požehnání,“ pronesla na to dívka. „Ó velebný pane, nezapomínejte na mne ve svých modlitbách — nezapomínejte!“

„Buďte ubezpečena, slečno, že nezapomínal jsem a nezapomenu.“ To praviv odešel ven, by zastřel před jejíma očima pohnutí, jež jedva ovládal. Zamyšlena hleděla slečna chvilku na dvéře, jež za ním se zavřely. Pak usedla k oknu, na němž ležely její modlicí knížky. Rozevřela je a jala se v duchu s nebesy rozmlouvati.

XIII.

Ve starobylém kostelíku Suchotínském, jenž stál uprostřed hřbitova v šedé ctihodnosti své, dozvučely poslední akkordy rekvií za paní Hajnou, jež učitelé a jich zpěváci z okolí obstojně provedli. Selský lid a dělníci vyhrnuli se dvěma proudy z chrámu a rozstupovali se od hlavních vrat ve dvě řady, aby Záhořanské panstvo a četné pohřební hosti propustili ke kočárům, jež před hřbitovem na cestě v dlouhé řadě na ně čekaly. V předu kráčel pan Hajný a slečna Mély vedouc uprostřed Jarouška, a babička s Prokůpkem; pak švakři Hostkové z Prahy, jeden s paní, pan Borovec s doktorem Netušilem a jeho paní a za nimi řada okolních statkářův a některých hostí z města. Lid buď trousil se za nimi, buď skupil se v tlupy, jež rozestavily se za nízkou zdí hřbitovní, aby viděly odjezd pánův a vůbec z dnešní podívané nabraly si zásoby pro klevety a povídání za nejbližší zimy.

„Ubohý pan Záhořanský!“ zahájila kritiku kmotra Kabátnice, babička to věkem shrbená. „Celou boží mši jsem naň viděla. Lidičky, slzy mu z očí zrovna pršely. Inu, páni mívají také někdy svůj půst, aby pro masopust nezapomínali na pána boha.“

„Však zármutek ho přejde, jako pavouk slunečníci,“ hlásila se k slovu kmotra Mlčochová. „Moji zlatí lidičky! Spravedlnost boží má dlouhý a jistý meč. Zasáhl ho pro nebožtíka správce Velemína. Což mohl on chuďas za nezbednou svou manželku!? A přece Záhořanský jej vyhnal z chleba pro ni! Pán bůh peče oplatky! A zdali jste si všimnuli prvního kočáru? Inu, vidíte, tak to je. Ta slečna s tím dlouhým závojem v pravo, on v levo; chlapec mezi nima, po koních babička s děckem. Pamatujte, co vám povídám: první paní v hlíně a druhá sedí s ním v kočáře.“

„Aby vás něco, sousedo. Bůh mne netresci,“ rozehříval se starý Matouš, jenž již s osmým křížkem se nosil; „vám neprojde ani nešťastný člověk, aby váš utrhačný jazyk na něm kabátu netrhal.“

„Nevídáno! Mně nikdo oči nezamydlí; nejsem letošnice. A na ostatek . . .“

„Na ostatek vám povídám, že není po křesťansku, když někdo svou hodnou ženu pochovává, hned mu namlouvati jinou.“

„Ó kdy bych já vás mužské neznala!?“

„A vy ženské jste lepší! Když vám první muž umřel a šla jste zvat do Vražna Říhu, zapřete, že jste mu netiskla ruku jako mladice svému hochovi? a že se vaší ruce ani z jeho nechtělo? A muž váš ještě nebyl pod hlinou a byl z dobrých lidí.“

Tlupou probíhal smích. Mlčochová všecka se zapálila zahanbením.

„Nu, co bychom se na tom svatém místě štířili?“ vytáčela se z kličky kysele se usmívajíc. „Však uvidíte, za rok uvidíte, mělali jsem pravdu. Já mám vždycky pravdu. Ale musím domů a pomýšleti na nějaký ten oběd.“

Tlupa se zvolna rozcházela do vsi. —

Doktor Javorník stále věděl, co se děje na Čerstvém vzduchu, nebo Drahokoupil si s ním dopisoval. Věda, že pozorně bývá čten až

do konečné tečky, naučil sè farář zabíhati do podrobností, i na oko nepatrných, čímž velice zavděčoval se doktorovi. Vůbec ujalo se mezi oběma pány přátelství, v planých řečích sice nehorující, ale co do podstaty rozumné, upřímné a účinné. Farář cítil s nešťastným ženichem Méliným, ať tak dím, jedním citem a trpěl s ním i s Mély, vida pannu, kvetoucí před tím na duchu i těle, zasmušilou i rozrušenou, pobledlou i ustaranou. Až do katastrofy doufal neúmorně v nápravu a vžil se v tu myšlenku tak, že ozdravení paní Hajné považoval za věc jistou. Proto živou nadějí v dopisech svých k Jaroslavovi oplýval, prohřívaje mu takto ledovou skutečnost teplými paprsky dobré budoucnosti. První dni po památné bouřce, když Prokůpek se narodil, rozjařil se farář všecek radostí. Leč byla to jen úleva, jakou mívají na smrt nemocní krátce před koncem svým. Brzy rozehnala oblačný hrad naděje děsná jistota. Sesypával se, sřítil se. Paní Hajnou obešel věčný sen. Jaroslav dostal od faráře osudný telegram, pak obšírnější dopis a posléze od pana Hajného tištěné pozvání k pohřbu.

Touha, mocná jako zákon přírodní, posedla jej spatřiti Mély. A třeba pozdálečí, spatřiti ji musil! Veřejně na pohřbu před ni předstoupiti bylo mu nemožným; již z útlocitu k ní a z útlocitu k příteli Hajnému, nejbolestnější nehodou zastiženému. Věc dala se provesti jen prostřednictvím farářovým, tajně. Telegrafoval a v noci, den před pohřbem, přijel kus před Suchotín, kde farář jej očekával a odkudž jej zavedl neporozovaně do fary. Hospodyně, spolehlivá to žena, byla pojata v tajemství; jinak nikdo o jeho příchodě nevěděl. Když bral se smutečný průvod mimo faru, stál doktor v okně, květinami zastaveném, a díval se skrze ně kukátkem divadelním. Průvod šel zvolna a zrovna před farou se měnili nosiči. Doktor měl pokdy viděti s dostatek Mély. Celý čas řeči, pohřebních obřadův a zádušních mší proseděl na témž místě u okna, jsa samojediný v domě. Když lidé se po obřadech trousili, přistoupil znova k oknu. Přišla Mély, Jaroušek, Prokop; sedali do kočárův. Když odjížděli, nemohl oka od prvního kočáru odtrhnouti. Hospodyně se vrátila, že již jdou páni páteři. Nežli přišel Drahokoupil asi s pěti pány bratry, na dnešek sezvanými, uchýlil se do komory, jež byla mu skrýší. Teprve na večer, když cizí duchovní po dobrém obědě se rozjeli, vyvedl jej odtamtud farář. Mluvili spolu málo a úryvkovitě. Srdce oběma žalostí přetékalo.

„Kdy by Mély umřela, nebylo by mně tak zle; ale kdy by se stala ženou jiného, nevím, sneslli bych to!" opakoval vícekrát doktor.

„Čím mám vám odpověděti, příteli," pravil srdečně Drahokoupil. „Nelze mi jinak nežli kněžskou frásí, jež však vychází mi imo a pectore: Nechme toho vlásti, jenž rukou svou otáčí osu všehomíra. Nejsme lístky, upadlými do dravých vod."

Doktor si záhy lehl, aby se posilnil spánkem. Byl po předešlé noci nevyspalý a duševním napjetím velmi unaven. Po půlnoci opustil Suchotínskou faru. Farář jej opět doprovodil kus za ves na silnici a slíbil dále dopisovati. Objednaný povoz právě přijížděl a unášel krásnou letní nocí doktora trochu do světa. Chtělť nešťastný muž v šumu cizích končin hledati úlevy pro útroby své, bolestmi rozjizvené. Farář se díval za přítelem, dokud mu nesešel s očí. Pomalu vracel se pak

domů a zamyšlen procházel se ještě asi dvě hodiny po zahradě, nežli vyhledal lůžko své.

Příchod doktorův nezůstal naprosto tajným. Slečinka Gábinka zahlídla jej oknem, večer před pohřbem mimo jedoucího. Ráno to vypravovala mladému Turečkovi, jenž na půl cesty ze Záhořan přišel jí naproti, a divila se, že nevidí doktora mezi hostmi. Pověst ta, ovšem nezjištěná, dostala se i slečně Mély na vědomí a nemálo ji znepokojila. Zmínila se o tom panu Hajnému, a bylo to vůbec po prvé, co před ním po delším čase jmeno doktorovo vyslovila. Pan Hajný se domníval, že jsou to liché řeči, ač by byl rád doktora viděl. I Drahokoupila pozeptala se téhož dne soukromí. Odpověděl diplomaticky správně, lži se uhýbaje, že nic podobného sám neslyšel. Leč v duchu pozastavil se nad poptávkou. Věděl, že již po neděle na Čerstvém vzduchu jmeno doktorovo se neozývá, a zpravil také o tom co nejdříve doktora.

První čtyři dni nebyly na Čerstvém vzduchu klidny. Byliť tu hosté z Prahy, a slečna Mély měla kromě dětí a staré paní starostmi o dům plnou hlavu, ač paní Turečková se horlivé snažila polehčiti jí břemene. Švekruše pana Hajného z Prahy byla by na delší čas v Záhořanech ostala, ale stará paní, jež příliš ráda jí neviděla, jí to zdvořile a hladce vymluvila, zastírajíc se pečlivostí slečny Mély i Turečkové. Když vrátili se z pohřbu, potkal po chvíli pan Hajný slečnu Mély v chodbě. Podal jí ruku a pravil k ní prosebně a lítostivě:

„Ó Mély, neopouštějte mne a děti; zastihla mne rána palicí do hlavy.“ Slzy mu vyhrkly potůčkem z očí.

Slečna mu odvětila pevně a laskavě:

„Buďte bez starosti. Neopustím dítek vašich. Byla by to zrada nad Maruší. Bůh dá vám i nám potřebné síly.“

Čtvrtého dne odjeli příbuzní a domácnost vracela se pomalu do poklidných kolejí. Stará paní vzala domácí žezlo do ruky a zahájila svou vládu poradou se slečnou Mély, kam by nyní nejvhodněji bylo s dětmi se uchýliti. Do Prahy se přestěhovati již z útlocitu ku slečně, pro doktora Javorníka, nebylo jí k mysli; pomyšlení na Vídeň, stařence cizí a příliš hlučnou, tolikéž narazilo na podstatné obtíže, z nichž předem ta vydala na váze, že útlému Prokůpkovi by tam hrubě nesvědčilo. Poněvadž blízkému městu nikdy nepřála a nebyla by tam ráda delší čas trávila, zdál se jí posléze Záhořanský dvorec aspoň na ten čas, dokud Prokůpek z nejhoršího neodroste, dosti příhodným. Mínila tam pana Hajného přestěhovati, již také proto, že by se mu tam dosti příjemná domácnost zaříditi dala.

„Příbytek se mu tam dá slušně upraviti,“ dokládala; „a dáme mu tam Turečkovou za hospodyni a aby měl společníka, přidáme mu do hospodářství mladého Turečka. On jest mysli velmi družebné, a Hajný jej rád vidí.“

Když pak přibrán byl do úrady, přijal pan Hajný vděčně, na čem paní se usnesly. Mohlť takto dítky míti na blízku, což mu bylo velikou potěchou; kdy by mu je byly chtěly odvesti, sotva by byl ve smlouvu vešel.

Slečna Mély by byla čím dále tím raději s dětmi a starou paní odjela, ale z dobroty srdce této neodporovala.

Co ujednáno, za tepla bylo provedeno, a dámy opanovaly Čerstvý vzduch, a pod ochranou staré paní, jež zůstala vladařkou domu naproti světu, nastoupila slečna Mély svůj úřad jako pěstounka dítek Mariiných. Nikdo nepostrádal v domě svého pohodlí, jenom slečna Mély, ale ta ráda se ho vzdávala. Bylať nynější činnost její přece jen odpočinkem proti bolestným zkušenostem a takořka sžíravému ruchu za posledních tří čtvrtí let. V jedné věci počínal se jí nyní teprve rozum otvírati: že práce nejen sílí a baví, ale že jest i nejvýdatnějším lékem proti všelikým útrapám pozemským. Nic jí více netěšilo jako činnost a práce, a pod jejíma rukama rostlo do honu požehnání. Viděla to a cítila a měla z toho potěchu i radost. I stará paní přilnula k ní mnohem vroucněji a neříkala jí jinak nežli: „můj zlatý Meloušku.“ Mluvívala s ní dlouho o miláčku svém, nebožce Marii, a přenášela zpovolna mateřskou svou lásku na ni. K zeti svému, jehož někdy s dětmi navštěvovala, vyslovila se nejednou:

„Tak tak, milý synu; božím řízením se nám oběma špatně daří. Ale vznesme nebesům dík, že máme Mély. Ona má povahu i srdce; vytrvá.“

A pro sebe v duchu mudrovala: „Kdy bych se měla dočkati, a Prokop zamýšlel se oženiti, musí Mély i děti se mnou. Cizím rukám jich nenechám.“

O budoucnosti slečny Mély co den rozjímala. Setrvala na tom, že dokud bude živa, ji od sebe nepropustí, a spokojila se nadějí, že čas sám vynese radu, jak jí ustrojiti a zabezpečiti nejlepší budoucnost.

S panem Hajným se Mély velmi zřídka setkávala. Chodívalť po přání staré paní i do továrny polní cestou na silnici. Branka, vedoucí přímo od panského domu do dvorce, byla proň na závoru. Zacházela s ním s onou skromnou prostomyslností, jaká zdobí lidi dobře vychované a rozumné, ale odrážel ji od něho jemný panenský ostych. Byl pan Hajný, ač v uctivé vzdálenosti se choval, přece jen v nejlepší mužské síle, byl sličen a svoboden, a Mély byla podjata slibem, jímž zavázala se Marii na smrtelném loži. Hrdost její nepřipouštěla, aby přiblížila se jen o vlas blíže k němu, nežli požadoval vzájemný jich přátelský poměr. Tím vloudil se v zacházení jich hned z počátku nepřívětivý stín nějaké cizoty, jehož si Mély byla vědoma, jemuž však pan Hajný naprosto nerozuměl. Ale přes to cítil jeho účinek, když probíral se zvolna ze smutku a žalosti, jež všecku jeho bytost první čas k zemi tlačily jako kámen, jenž zlou náhodou svalil se na květinu, ne sice útlou, ale nikoliv také tak silnou, aby byla nárazu jeho úspěšně odolala.

Trpěl velmi mnoho, třeba před nikým nehořekoval. Ač zvýšenou prací se snažil, mysl ze zármutku vytrhnouti, přece se mu to, zvláště první čas, hrubě nedařilo. K tomu potkala jej krátce po úmrtí jeho paní v obchodě značnější peněžní ztráta, jež kupeckého jeho ducha nemálo hnětla. Bylo věcí ujednanou mezi starou paní, slečnou Mély, Drahokoupilem i Borovcem, vypraviti jej na několik neděl na cesty, aby okřál na těle i mysli. Doktor Netušil úplně souhlasil.

Pan Račte, co zašlo mu „jarní sluníčko," opět častěji docházíval na Čerstvý vzduch. Na oko, by pana Hajného povyrazil, v pravdě však znova jej vábila slečna Mély, jíž smutek tak pěkně slušel a o níž soudil, že opět jest svobodna. Nevěděl sice nic určitého; ale byly prázdniny a doktor Javorník nepřijel, ano nedostavil se ani na pohřeb. To mělo důležitou svou příčinu. A když jednou hovor na doktora zatočil a spozoroval, jak všickni se při stole snaží, slova jeho zamluviti, a slečna Mély rozpačitě a nevlídně k zemi hledí: přijal za jistotu, že námluvy doktorovy jsou rozbity. Napadlo ho sice cestou, že slečna Mély je partie pro Hajného jako by ušita, ale dobrák Vraženský si naproti tomu pomyslil, že svobodný muž, jako on, přece jest lepším ženichem nežli vdovec s dvěma malými dětmi, a na povadlé jeho rozmarýně počaly se opět proutky narovnávati. Na Čerstvém vzduchu byl velice opatrný a věnoval se zcela panu Hajnému, pro nějž vymýšlel vyražení, čímž se stal i paním vítaným a milým.

Pan Hajný zpěčoval se jíti na cesty, kryje se tím, že mu srdce nedá, aby opustil čerstvý hrob Mariin. Ale pan Račte věděl tomu radu.

„Milý příteli," vykládal mu; „hrobu našeho jarního sluníčka neráčíte přece tak nechati, jak jest. Račte uvážiti: podzim je za humny, a pojednouli nebudeme vytahovati kožichy a bačkory? Krásný pomník nebo hrobka nesfoukne se. Čas největší dáti se do práce. Pojedu s vámi do Prahy a třeba o hromádku kilometrů dále. Nebude mi také na škodu, protřesuli trochu cestou osrdí. Stavíme se v městě u malíře Trnky, teď bude doma, a vezmeme jej s sebou do Prahy. Ten tomu rozumí z fundamentu, poradí, provede nás po umělcích. I kapse vaší bude při tom zdrávo. Jaké komedie s přípravami: pozejtří jest sobota, vyjedeme a v neděli sedíme pěkně v Praze s Trnkou při plzenském a učiníme objednávku. Do zimy bude hrobka postavena a lidé budou se na ni choditi dívat do Suchotína a vyvalovati okuláry."

Prorazil. V sobotu odjeli oba pánové do Prahy, a pan Borovec vrátil se teprve po témdni sám. Podávaje paním referát o cestě tak obšírný, že by čtvrt kroniky Hájkovy vyplnil, dovršil jej těmito hrdozvukými větami: „Za těch několik dní jsem si milého Hajného přece osedlal. Dovezl jsem jej až do Postojné a vypravil jej odtud dolů do Terstu. Benátky a Milán jsou famosní podívaná a nahoru po jezerech, do Tyrol, stojí již za nějakou stovku. Bavory dostane se domů. Při tom může odskočiti do Říma a do Neapole a vypiti tam láhev Lacrymae Christi na všech nás zdraví. Trnka je čipera; on nám o tom všem toho navypravoval, že jsme to viděli před sebou jako v kukátku. A čtverák, jakživ tam ani botou nepáchl. Míti tak dvě, tři stovky na vyhozenou, a byl bych mu je dal, aby jel spolu."

Pan Račte si učinil rozhodně dobré oko při paních, pozoroval to a prozpěvoval si v duchu, že zasadil si karafiát do zahrádky tužeb svých.

Jaroušek i Prokůpek byli skutečně v rukách mateřských a viseli také na slečně Mély jako na matce. Jaroušek již zapomínal na maminku, „co je v nebi," a miloval Mély, jako by od jakživa byla jeho maminkou. Sama kojná se někdy přeříkala oslovujíc Mély názvem „milostpaní," ač prosté ženě po každé tu chybu vytýkala.

Slečně Mély nescházely děti s mysli. Přiznávala sama sobě, že přirostly jí k srdci, že odtrhnouti se od nich bylo by příkoří jejímu citu a jejímu přesvědčení, a že byla by to skutečná neshoda mezi srdcem a rozumem. A přece se žádná ani dost málo vřelejší příchylnost k panu Hajnému v ní neznímala. Žena rázu jejího mohla jen jednou milovati, jen jednou také milovala, Jaroslava, a — cítila, že miluje jej posud, třeba nebyl citu jejího hoden. Ó jak tížil, jak skličoval ji těsně slib, složený Marii! Jak rozkošný by byl život, kdy by Jaroslav byl jejím manželem, a kdy by spolu odchovávali dítky Mariiny Hajnému!

„Štěstí existuje jenom ve fantasii," vzdychla sobě, „a skutečnost jest katem fantasie." (Dokončení.)

Svatba Litoměřická.

Historická novela

od

Vácslava Beneše Třebízského.

(Pokračování.)

IV.

Již druhý den, co odjel. Radobylův Smil s důtklivou žádostí k bratru Janu Žižkovi, aby nemeškal, můželi jen poněkud, zabezpečiti věci české Litoměřice, — začal hezky popadávati sníh. A k večeru vypadaly již okolní vrchy, jako by jediným tímto dnem o sto let byly sestárly. Hlavy jim zbělely mlékem, a pouze na úpatích či v roklinách černaly se tmavé šmouhy vlhnoucí prsti.

Na stromech nepohnulo sè ani lístečku. Nikde pod širým nebem ani živého tvora. Když se sype ze šedavých oblak sníh za mrtvého ticha, zdá se člověku, jako by obloha znenáhla snášela se níž a níže a obrovskou bání svou chtěla udusiti všechen ruch na dlouhou, nepřečkatelnou zimu. Chodec urychluje bezděky zamlklým krajem krok; ale čím rychleji chce ku předu, tím zdlouhavěji cesty ubývá.

Za takovéto pohody bývá nejvolněji ještě pod krovem; ale samotnému člověku také nikoliv. Když pohromadě několik dobrých druhů, u kterých jedno srdce a jedna duše, ubíhá čas vodou a nikomu se ani nechce ven přes práh do sněhu.

U rybáře Lososa sedělo ten večer na dřevěných lavicích podél stěn sbitých z těžkých, dubových klád několik besedníků.

Rybáři na Oharce bývali prapodivný druh lidí; ale ryzí, do kosti poctivé povahy. Od nikoho ničeho nepotřebovali; revíry jejich je dobře uživily, a nejeden si ještě mnohou kopu ustřádal pro všecka možná léta zlá. Tenkráte bývala prý Oharka ještě mnohem rybnější než za našich časů. I zlaté rybky plodívala. A nebylo potom divu, že pro rybářovu dceru přišel si nejednou pán premovaný od hlavy do paty v šatě jako brčál zeleném.

Za tehdejších dob ještě tisknutých kronik mezi lidem nebylo; za to však je mívali vepsány nejen ve hlavách, ale také v duších, — v nejvnitřnějších srdce svého útrobách.

Rybák Losos byl takovouto živou kronikou. Věděl všecko na vlas, jak v těchto krajích bývalo za Braniborců, za Korutana a za Jana Lucemburáka. Od těch dob, co se prý v Litoměřicích začali spravovati Magdeburským právem, nahromadili pokladů sice, že nevěděli s nimi kam; ale začal ve městě hynouti starý mrav, a jazyk český přicházel za povrhel. A zaváděli tu německou modu i ve kroji. Volali prý cizotu na sebe sami.

„A ve které zemi a ve kterém lidu k sobě zvou ženu, která jest vylíčena jako helmbrechtice, aby jim spravovala dům, zle — zle!" říkával Losos, když přišel na tyhle myšlenky. Měl jen prostý, rybářský rozum; ale mnohý mistr na vysokém učení musil by se před soudností jeho zastyděti. Dnes opět vykládal několika sedlákům z okolních vesnic, jak chodíval na kázaní Miličovo i vyučence jeho, Jana druhého.

„Abych to slyšel, já nelitoval cesty do Prahy, i nevzal jsem ničeho s sebou než do uzlíku, jejž jsem nesl na holi přes rameno, bochánek chleba. A jak byl chudinka — boží dárek — ukoralý. Až se mi ústy prýštila krev. Ale za to vody křišťálové okusila vyprahlá duše má . . . Neměl ohledů, ani osob nepřijímal, a jako někdy Jan Křestitel, i on by byl řekl každému do očí: nesluší tobě . . . Zcela po mistru svém, někdy Janu Miličovi, z jehož postily nejednu pravdu peprnou já sám ledajakému pančisku pověděl do očí a tváří ve tvář. Tak jako tohle. Jednou kázal Milič o ancikristovi. Tenkráte ho však viděl ještě málokdo. Dnes už chodí zjevně a poznati ho může, kdo jen nemá vlčí mlhy před očima. A když tak před císařem kázal a slovem mocným všem řádům světským i duchovním vytýkal, čím kdo jest vinen, ukázal veřejně na panovníka řka: „To ty jsi ten ancikrist!" A víteliž, který to císař byl? Karel Čtvrtý, paměti slavné a nezapomenutelné, kterému bychom dnes nohy i ruce zulíbali, kterého, kdy bychom špendlíkem mohli z hrobu vyhrabati, vyhrabali bychom jej. — Co by ten Milič řekl jeho synu, když opovážil se říci toto otci! — Jářku, rád bych věděl, jak by asi nazval Zikmunda? — Vím, jak! Slovo zlé, které nemá mezi křesťany ani jmenováno býti. Ale vyslovím je přece, abyste věděli, kdo na trůně, na němž někdy svatý Václav seděl . . . Cizoložník frejířský a kuběnář, kterému v celé svaté říši římsko-německé nenajdete rovného . . ."

Venku rozlehl se štěkot psa. Někdo přicházel. Losos byl ve svém hovoru nemile přerušen. Kdo by to mohl býti? Leda nějaký zbloudilec. Ale zdejším krajem nebylo možno sejíti s pravé cesty. Všude plno stromoví. Setmělo se již sice značně; ale k téhle rybárně byla by přece jen s polní cesty veliká zacházka.

„Pozdrav bůh, rybáři."

„A tebe, pane konšele, obdaruj silou znamenitou!"

„U tebe společnost?"

„Dobří, každodenní návštěvníci. Krátíme si tu čas, jak můžeme, ale po mém zdání užitečně a všem nám k dobru příštímu. — Pojď dále — dále!"

Litoměřický konšel Radobyl vešel do chudičké světničky, setřásaje se sebe sněhové chumáče.

„Pozdrav bůh!" opětoval ještě jednou, kolem se rozhlížeje.

„A tobě na všem požehnej!" odpověděli jedním hrdlem hosté rybářovi.

Sedláci se potom jeden za druhým zdvíhali a brali se ke svým domovům. Nebývá dobře, přijdeli řídký host k někomu návštěvou, aby druzí zůstali ze zvědavosti, třeba je i pobízel, aby počkali, a divil se, že vstávají a proč prý tak pojednou mají na pospěch. Výmluvy naleznou okamžitě a potají si myslí: tihle dva chtějí si něco pověděti; k čemu je rušiti?

„Můžeme na všecky vesnice, z kterých tito pocházejí, úplně spoléhati, — zcela, pane konšele. Ale ve městě mnoho vlažných, ani teplých, ani studených, a nejhorší, že je člověk nemůže vyvrhnouti. Bude třeba ujistiti se jimi. Ďábel bývá nejčilejší za noci a když lehkověrný hospodář spí!"

„Poslal jsem již svého syna k Žižkovi!"

„Vím!" přikývl Losos.

„Ty že o tom víš?"

„Viděl jsem ho včera!"

„A mluvil jsi s ním?"

„Tušil jsem to; kam by mohl jinam jeti?"

„A kdo ještě s ním jel?"

Tato otázka projela rty Radobylovými, jako by měl hrdlo stažené obručem, a zraky konšelovy utkvěly na rybářovi, jako by chtěly na tuto otázku odpověď vyčísti z výrazu obličeje Lososova.

„K čemu tajiti pravdu před otcem, pokud se syna jeho týče? Projížděl jsem včera řeku od samého poledne. A ničeho jsem neulovil. Domů se mi také nechtělo. Když rybář s prázdným keserem se vrací ke břehu, nikdy nebývá dobré znamení. A zrovna naproti mně dojel tvého syna podivný společník. Už podle sedění na koni poznal jsem, že to ženština. A potom jsem uhodl, kolikátá udeřila. Smil se zprvu vzpíral, i na jilec meče sáhl, ale smluvili se brzičko a pak se mi před očima jen kmitali."

„A kdo že by to byl? — Já mu přece tak přísně přikázal!" vece Radobyl; hlas se mu nějak třásl a oči mimoděk přimhuřovaly.

„Ani toho ti, pane, nechci tajiti. Nikdo jiný než dcera purkmistrova. Asi za hodinu už ji všude hledali. Ale já je od pravé cesty odvrátil. A nevrátila prý se, jak slyším, do dneška."

„Purkmistrova dcera s mým synem!"

Konšel potom svěsil hlavu, jako by jeden trámec se stropu na šíji jeho byl dopadl. Na tu novinu se již ostatně Litoměřický měštěnín připravil; tu zprávu tušil také; ale dotkla se ho přece nesmírně.

„Vyslal ji za ním; dal ji hledati na oko, a syn můj bude již v rukou nepřátel. Ó plémě hadí, nadarmo se neplazíš zemí od stvoření světa, od prvního hříchu!"

Radobyl zahovořil tato slova, jako když na děkanském kostele praepuls vyzvánějí, a potom si opřel hlavu o obě ruce

„V tom se, pane konšele, mýlíš. Purkmistrova dcera nemá po otci ani vlasu na sobě a skorem se zdá, jako by ani krve jeho neměla nejmenší krůpěje. Oddána jest kalichu tak věrně jako já, jako ty. V ní roste proti zlotřilému otci hrozná, příšerná metla. Škoda, přeškoda mladého života Vítězčina, jenž může snadno býti polomen. Ještě včera jsem ji nerad viděl po boku tvého syna. Ještě včera tahle hlava přepodivně za nimi kývala; ale čím dále přemýšlím, tím pevněji usazuje se mi pod lebkou přesvědčení, jež jsem ti byl pověděl. Purkmistrova dcera nebyla by schopna činu, kterého se do ní domýšlíš. Ještě včera mi připadla myšlenka: Tyhle kroky tvé, hochu milý, rodnému městu mohou přinesti všecko nejlepší, a staví se ti v cestu hladká tvář, jež mužným činům přečasto nejnebezpečnější. Ode dávna staří říkávali: V co ženský zub se zakousne, musí shníti, a co ženský jazyk smele, bývá nejhorší zadinou. Ale dnes tohle dím: Ty buď nám Gideonem, Vítězka Deborou a tvůj syn Michaelem!“

„A jak že tak přes noc a den změnil jsi náhled svůj — ty, starý Losos, který, co jej znám, pořád jako tamhlety Hanžburské sloupy čedičové?“

„Poslechni. Měl jsem přezvláštní sen!“

„A ty — právě ty, starý Losose, věříš snům?“

„Ani bych ti neměl odpovídati! Přece písma znáš, a nemělli sny divné farao? Nemělli sen divný Jakub Israel? A co ti dva úředníci královští v žaláři egyptském? Jak jsem pověděl: zdály se mi přepodivné věci. Já viděl Litoměřice ve zcela nové podobě. Z dnešních domů nezůstalo skorem nic, ani někde základy. Já se procházel náměstím a ulicemi. Viděl jsem neznámý lid, hnedle všude cizí tváře. Slyšel jsem neznámou řeč, hnedle všude cizí zvuk. Nemohl a nemohl jsem se vzpamatovati. Nerozuměl jsem nikomu, hlava mi šla kolem, já se dal do pláče... Oči mé tkvěly na někdejší radnici, v níž purkmistroval Pichl. K téhle nynější nebyla ani podobna. Ukazovali v ní staré knihy, kterým z ukazovatelů nikdo nerozuměl, v nichž nikdo nedovedl přečísti správně ani řádečku. Tu přistoupil pojednou ke mně mladý muž. ‚Co pak tu, starečku dobrý, chcete? Proč pak si naříkáte?‘ — ‚Jak bych si nenaříkal, když tu neznám živé duše a přece odtud, z blizounka, pocházím.‘ — ‚Kolik je vám asi let?‘ — Já se živou mocí nemohl rozpomenouti. ‚Pamatuji purkmistra Pichla...‘ — ‚Inu arciť, tomu už přes půlpáta sta let, co dopurkmistroval. A už vám nyní rozumím, že tu nikoho neznáte. Jak byste také mohl. Nejméně desatero pokolení se zde již vystřídalo. A ode čtyř tu vládne cizí řeč a domorodná pouhou popelkou, uchýlena tak do koutečka. Na tohle město přišly úhony strašlivé. Než — podívej se vzhůru. Zříš dobře tamhle na té střeše obrovský kalich zčernalý? Do té chvíle rozhlíží se na míle daleko k jihu do kraje českého. A jediný pohled na kalich ten musí působiti a bude také, jako jednou na poušti had měděný, na kříži vztyčený, kterýmž byli všichni uzdraveni, jež uštkl jedovatý zeměplaz...‘ Opravdu. Tak určitě pojevil se zrakům mým nad domem jedním obrovský kalich zčernalý, jako by jej Litoměřice zdvíhaly k nebesům na oběť smíření. A když jsem se probudil, okamžitě vyběhl jsem před chatu, zdali vidění divné bylo skutečností

či pouhým snem . . . A víšli, pane konšele, čí ruce jiný ještě kalich zdvíhali? Ten byl však ze zlata a svitem svým oslňoval, že oči bezděky slzely. Ruce syna tvého a purkmistrovy dcery Vítězky. A z kalicha tohoto prýštila čistá krev, krůpěj za krůpějí, a než k zemi dopadla, v perly skvostné se měnila. A jedna z krůpějí těch zvlažila i čelo mé. Do této chvíle cítím rosu její na těchhle vráskách svých. Zrovna jako bych byl omladl."

„Zvláštní, neobyčejný sen!" přikývl hlavou konšel Radobyl. „Už aby tu však byli našinci! Škoda každého okamžiku!"

Potom shasli v rybárně na krbu louč a hovořili potichu. Nebylo rozuměti jedinému slovu. Losos říkával, že od nějakého času nelze věřiti ani rybám. A ty jsou přece věčně věkův němy, neuměly prý odpověděti, ani když je Adam jmenem jmenoval. A přece prozradily už nejedno tajemství. Rybák o tom uměl kolik pohádek.

V.

Staré sídlo Hazmburských pánův a takořka druhá jejich kolébka, mohutný hrad, korunující malebnými obrysy svými temeno homole, jež vládne široko daleko úrodným a bohatým Poohřím, — kvetlo za dnů, o nichž vypravujeme, nejbujnějším květem. Žel jedině, že od samých kořenů začaly vyrážeti výstřelky, jimiž se vysoce štěpný keř znenáhla zvracel v nejplanější, až se stal pouhým pahejlem.

S obou hradních věží rozevíral se v žírný český kraj pohled, jejž nelze vylíčiti. Za jasných dnů zřeli páni Zajícové zcela určitě Svatovítskou věž, a hlásný na zdejším hradě postřehl okem přijíždějícího hosta na míli daleko.

Už tenkráte byly Hazmburské věže zčernalé na vlas jako dnes, ale rozhlížely se kolem pyšněji, protože na praporci vztýčeném poletoval zajíc v nejplnější síle, a zdejší páni patřili v celém království k nejpřednějším.

Mezi starými českými hrady a královskými městy nebývalo od jakživa mnoho přátelství. Ale páni Zajícové Litoměřicům přáli; zvláště pan Vilém byl s purkmistrem Pichlem jedna ruka. Nejednou prohodil prvnější veřejně, že Hazmburk s Litoměřicemi jest nejpevnější oporou Zikmundova trůnu na českém severu. A ješitnému měšťáku lichotilo nejvyšší měrou, že pan Zajíc vydává purkmistrování jeho takovéto svědectví. Páni bývají častěji u dvora, s králem nenuceněji hovoří a mohou jediným slovíčkem velice prospěti. A přízně Zikmundovy si purkmistr Pichl vážil více než příštího svého spasení.

Pan Vilém Zajíc právě dočítal královské poslání, kterým svolává Zikmund sněm obecný do Brna ve věrném markrabství moravském k vánocům, a chtěl sáhnouti po důvěrném jakémsi sdělení od dobrého přítele svého Čeňka Vartenberského, když s hlásnice ozvalo se táhlé a ke konci poněkud trilkovité vytrubování. Pan Vilém vstav se židlice, poslouchal pozorně, zdali hlásnice neozve se po druhé. Ale věžný pověsil již roh zcela klidně na kolík zrovna vedle uzounkého okenka a mrzutě cosi zahučel. Návštěva nebyla mu asi příliš podle chuti.

„Zdaliž pak stojí jen za nadmutí těchhle mých plic? Že se tak ten pán zahazuje. Býti na místě jeho já, ani bych mu ruky nepodal, ani bych s ním za jeden stůl nesedl.“

Ke hlavní bráně hradové cvakaly již podkovy asi čtyř koní. Litoměřický primátor jezdíval vždycky o několika oděncích. Pan Vilém očekával ho již na hořením náhradí.

„Vítám tě vřele, vítám, pane purkmistře!“

Hazmburkovec sestoupil o několik kroků níže a mával pravicí neočekávanému hostu vstříc.

České panstvo označovalo se tenkráte vysoce uhlazeným mravem, dokonalou dvorností a vlídností neobyčejnou. A na spůsobech svých si zvláště pan Vilém zakládal. Spíše všecko jiné odpustil, jen poklesku proti obvyklému mravu nikoliv. A titulů dbal z míry. I toho byl bedliv, s jakým důrazem které slovo proneseno.

„Přeji tvé milosti na milém pánu bohu všeho nejlepšího!“ zahovořil primátor, sedě ještě na obstarožné klisně, která měla vypočítaný každý krok. A když pán chtěl dolů, ještě se dobrácký kůň nahnul, aby se jezdci nepřihodilo cosi zlého.

Pan Vilém přikývl hlavou a podal návštěvníku pravici.

„Co u vás, pane purkmistře, nového?“

„Velmi povážlivé zprávy nesu tvé milosti.“

„Snad nedává Litoměřický děkan také již píti z kalicha?“

„Mnoho neschází, aby se tak dálo!“

„Oho, pane purkmistře!“ vykřikl pan Vilém proti všemu zvyku, že se čeleď bezděky po něm ohledla.

„Proto také na Hazmburk ku tvé milosti přijíždím!“

„Neuvěřitelno! Nemůže býti!“

„Konšel Radobyl s několika jinými bouří všecken lid. A jest nebezpečí, že se zdvihnou vesnice kolem do kola našeho města. Potom by byly Litoměřice pro krále ztraceny naprosto, a toho dopustiti nemůžeme.“

„A tys ještě ničeho neučinil?“

„Ke všemu přivalilo se na hlavu mou ještě hrozné neštěstí.“

„Smímliž věděti, jakého druhu neštěstí potkalo slovutnost tvou?“

„Tvá milost se pamatuje na mou dceru.“

„Umřelaliž panna Viktorie?“

„Kdy by tomu tak bylo . . . Vyjela si pod večer za město a nevrátila se do této chvíle.“

„Toť únos zlomyslný! Opravdu: ve zdejším kraji neslycháno. Devítihlavá saň začíná už i zde vystrkovati svá tykadla.“

Pan Vilém byl pohoršen sám nejvyšší měrou. Zanášelť se od nějakého času myšlenkou, že by nebylo nedůstojno erbu pánů Zajíců, kdy by jedna ratolest mužská sdružila se s výkvětem dcer měšťanských. Jediné zdržovaly ho dosud, aby nepřikročil k námluvám, vzniklé nepokoje v království. Pan Mikuláš, jemuž hodlal zapsati hrad Kost, bez toho poreptával již silně na své suchoparné mládenectví.

„Pravdu božskou pověděla milost tvá. Pokud v Litoměřicích Magdeburské právo, není takovéhoto skutku pamětníka. A to všecko

z toho, že se staré, ustálené řády bortí, že rucc opovážlivé oviklávají autoritu boží, církevní i světskou. A proto buďtež zutínány!"

„Sdílím neštěstí toto s tebou, jako by potkalo mne samého. A co na mně bude, učiním, abych ti k milé dceři dopomohl. Ale toho ti netajím, že to bude přetěžká práce. A podezření bys neměl na nikoho?"

„Týmže dnem opustil Litoměřice i dobře zvedený syn Radobylův!"

„Tedy únosníkem on a nikdo jiný! A toho jsi se, pane purkmistře, nedomyslil?"

S panem Pichlem se nyní zatočila celá komnata. Neodvážil se ani pomysliti sobě cos podobného. Byl by uvěřil všemu jinému rád, jen možnosti, že by dcera jeho byla v rukou syna nejodpovědnějšího nepřítele — nikoliv. Byl by uvěřil i tomu spíše, že ji odnesl vodník do křišťálových paláců svých, než důmněnce, již tak určitě pronesl dnes pan Vilém Zajíc z Hazmburka.

„A co si počíti? Co si jen počíti?"

Purkmistr zabědoval zcela po babském spůsobu. Tu chvíli zapomněl i proč se vlastně vydal na Hazmburk.

„A kdy by tu král byl dříve býval, nemohlo se to státi."

„Toť chyba i po mém zdání, která — chraniž bůh a svatí patronové zemští — aby se na něm i nás hrozně nevymstila. Země bez vladaře, trůn bez koruny a král, jemuž vladařství v Čechách přísluší každým právem, v cizí zemi po rozkoších a radovánkách. A tuhle svolává ještě stavy české až do Brna. Do Prahy — do Prahy! Kam až do Brna a do Vratislavi!"

„A k nám o peníze píše. Že prý přijde co nevidět, své věrné odmění a buřiče příkladně potrestá. Jen by tu měl již býti! Dáme rádi všecko, obětujeme poslední haléř... Nejsme jisti už ani svou ctí, ani dobrou pověstí svých rodin... Suplika, již jsem za ním poslal, nemůže býti ani důtklivější!"

„Vypravím za ním do Brna svého syna, aby mu s mnohými jinými všecko vypověděl!"

„I ránu, kteráž potkala mne!"

„I tvé neštěstí!"

„Ať si větrem pospíší. Cena českého království nesmírná, k nevypovědění. Teprve by ji poznal, až by ji ztratil."

„Musíme zatím, milý pane purkmistře, za něho pracovati. Jeho věc jest naší věcí, jeho prospěch naším prospěchem a jeho škoda naší škodou steronásobně."

„A proto s prosbou snažnou k tvé milosti přicházím!"

Purkmistr Pichl dovolil si posednouti blíže, až k samému panu Vilémovi.

„Buď ubezpečen, že ji, pokud jen možno, vyplním."

„Před štědrým dnem bývá v Litoměřicích hlučný trh. Scházívá se ve městě síla lidu venkovského. Čeleď tvé milosti mohla by užiti této příležitosti velice výhodně."

„A jak?" dí pan Vilém s neobyčejnou zvědavostí.

„Poruč svému lidu, aby se přestrojil v selské haleny, a město bude v rukou našich úplně."

„Výborně, pane primátore! Výtečná rada!“

„Svoluje milost tvá?“

„Zde máš ruku mou!“

A tu chvíli tiskly se dvě pravice, div že si kloubů na vzájem nepoškodily.

Purkmistr Pichl na chvíli pozapomněl i rány, jež dotkla se starostlivého srdce jeho, pomyšlením, že bude moci protivníkům svým a mezi těmito Radobylovi nejpřednějšímu šlápnouti na hlavu a rozdrtiti ji. Panu Vilémovi přišly tou chvílí také přepodivné záměry do hlavy. Jakmile octne se jednou čeleď jeho za městskými hradbami, bude přetěžko ji odtamtud vypuditi. A král Zikmund, pokud se týče zástavy zboží nějakého, není nikdy skrblíkem.

„A sepneme tu lid řetězy, že se nebude moci hnouti. Ať zví císař, že může ještě v království spoléhati na přátele, jichž věrnost jako skály.“

A nescházelo mnoho, že by oba mužové byli zapíjeli spolek svůj i dobrou mělničinou. Pichl by si byl dal říci okamžitě. Ale pan Zajíc se k tomu příliš neměl, jedva že tak rty révotokem ovlažil. Nebylo by také slušno k pitce vybízeti otce, jenž postižen neštěstím . . .

VI.

„Jak myslíte, milí páni konšelé, — jak myslíte! Pro mne a za mne!“

Litoměřický pan děkan nahnul hlavu poněkud vpřed, usmíval se a mnul si rozpačité ruce.

„Chceme, aby tvá důstojnost o božím hodě vánočním podala nám pod obojí,“ promluvil nyní konšel Skála zcela určitě.

„Půjdeme ke stolu Páně všickni!“ odpověděl Radobyl.

Děkan svěsil hlavu ještě níže.

„Uvidíme, milý páni konšelé, — uvidíme! — Třeba si to poněkud rozmysliti. Příliš mnoho najednou!“

„Po mém zdání není zde třeba nejmenšího rozmyslu. Pronesli jsme svou vůli určitě a také si žádáme zcela určité odpovědi.“

„K vůli svatému pokoji všecko milerád učiním. Jen buďte, milí páni konšelé, bez starosti!“

Když potom Skála s Radobylem odešli, pan děkan si oddechl, jako by mu se hrudi byl spadl nejeden centnýř, a ještě tu chvíli rozletěla se Litoměřicemi novina, že o božím hodě vánočním pan děkan bude podávati tělo Páně pod obojí.

„V děkanském kostele? Ve chrámě svatého Štěpána?“

V purkmistrovi Pichlovi div že se nesrazila všecka krev. Zaslechl tuto zprávu již před městem zpáteční cestou z Hazmburka.

Městský biřic Haušild nemohl se pana primátora už ani dočkati.

„Na spasení mé duše, pane můj! Mají to čestným slovem přislíbeno. Pan děkan již v rukou jejich úplně! A kovář Perlík zhotovuje dnes od rána divnou zbraň . . . Chtějí prý obnovovati i slavný magistrát . . .“

Purkmistr již neposlouchal. Bylo těch novin mnoho, příliš mnoho najednou. Mohla by z nich na člověka tělnatého přijíti i mrtvice. A nezajel ani k domovu, ale přímo na děkanství, zdali co pravda na těchto řečech.

Když se ozval chodbami zvonec, byl by pan děkan slyšel raději nevím co. A když oznamovala panna Gertruda, že za neodkladnou záležitostí přichází sám pan purkmistr, kdy by jen byl věděl jak, byl by se zapřel před tou návštěvou a ve své komnatě zavřel na zámek. Ale již se ozývaly dlažbou prudké kroky a bylo slyšeti i hlas páně primátorův. Pan děkan musil chtěj nechtěj vyjíti hostu vstříc s nejvlídnějším úsměvem, ač si neopominul postěžovati na podivné píchání mezi lopatkami.

„A nebylo by divu, slovutný pane, aby ze všeho, co člověk vidí a slyší, hlava nerozbolela!“

„Věřím, věřím, důstojný otče. Postavení tvé není nejonačejší. Ale musíme všickni jako za provaz jeden držeti!“

„Arciť, arciť, jako za provaz jeden,“ přisvědčoval pan děkan nejochotněji.

„A již cestou z Hazmburka slyším, kterak byla důstojnost tvá z míry povolnou. Vtáhne prý to kacířství proklaté do děkanského kostela již o božím hodě vánočním za hlaholu kotlů i trub.“

„Uchovej bůh, pane primátore! Chraň nás před nákazou stráží všemocnou.“

„A přece prý všecko jsi povolil! A budeš tělo boží pod obojí rozdávati sám?“

„Já, pane primátore? Já, děkan královského města Litoměřic? Toho se u mých šedin zasloužilých nikdo nedočká — nikdo nikdy, pane purkmistře! — Já věrným jeho královské milosti, zákonitému pánu našemu, chci zůstati i také zůstanu, k čemuž pomoziž mi bůh trojjediný! Jenom hleď, aby pokoj nebyl nikde porušen. Zle začíná u nás nákaza hlavy zdvíhati, zle! Považ, i ke mně se odvážili. A co všecko chtěli na mně. Co jsem měl činiti, než ukázati tvář povolnou. Však jsem tušil, že se po žádosti jejich nestane. Kam pak také! Przniti staroslavný náš chrám! Jen ruky silné bude tu potřeba!“

„A té poskytne nám pan Vilém Zajíc z Hazmburka!“

„Buď jmeno páně pochváleno! Vždycky říkám: světské rameno musí nám propůjčiti služeb svých. A potom něco zmůžeme. Tak pan Zajíc — pan Zajíc! Co škodí — co škodí!“

Pan děkan si opět mnul ruce, ale tentokráte již v obličeji jeho rozpaků pozorovati nebylo. Tak se mu zdálo, jako by se do krve jeho vracela někdejší odvaha, mělli vůbec kdy jakou. Na Radobyla a Skálu měl ostatně již dávno s vrchu. A za časů, kdy tudy táhl houfec študentů z Prahy do Saska a kdy dva mistři veřejně dovolili si mluviti proti králi Václavu, konšel Radobyl vstal i otázal se, ve které zemi cizinec směl by beze trestu okamžitého jen jediné slovo proříci proti panovníku? A potom dopověděl toto: „I naše pohostinství má své meze. Rozumíte, páni mistři?“ Pan děkan začal potom dlouhý sermon, kterýmž na pověsti Václavově nezůstalo zdravým ani místečko. A Radobyl znova se otázal: „Jak že zní, pane děkane, osmé boží přikázání, které

vykládati máš sám tak často příležitost? A jak že byl potrestán syn Noelův, že se svému otci posmíval? A před očima cizíma vždy dobře bratrovu chybu, bylali by jaká, zakryti, a ne ještě odhalovati, aby zřejmou byla všem . . ."

Purkmistr Pichl odcházel z děkanství s hlavou vztýčenou. Těmito piklemi značně si odlehčil a teprve se mu uvolní, jen až provede své zámysly úplně. Sršeň si také nedá pokoje, pokud neochladí svou rozdrážděnost, a vosa musí taktéž zabodnouti své žihadlo, aby si potom odpočinula a zhynula. A mezi lidmi nejinak. Až sežloutne voskem a ochuraví, nemůželi vychrliti na kohosi spoustu zlosti své.

Pan děkan usedl si do pohovky a zahleděl se v neurčito.

A byl nevýslovně povděčen, že se tak zbavil nejpohodlněji nemilé návštěvy. Užívaltě od nějakého času zvláštního způsobu obcování s lidem. Ať byl kdo byl, přisvědčil každému, s nikým nechtěl přijíti ve spor, leda ještě tak s chudákem, jenž byl úplně neškodným.

A kdy by ten večer byli přišli Radobyl se Skálou, ve všem by jim byl dal za pravdu. A nebyl by se pozastavil ani nad nejsmělejším výrokem, čelícím proti řádům ve svaté církvi či světském vladařství. A opět by s jiným proti nim síru i oheň s nebe svolával. Všecko pak pro pokoj i dobrou vůli.

VII.

„Ty dále, Vítězko, nemůžeš — nesmíš!"

„Po boku tvém zůstanu, kdy bych měla duši vypustiti!"

„Poslechni mne. Takhle bychom nikdy nezřeli vyplněných nadějí svých, máměli jaké . . . Všecka se chvěješ, tváře ti jen hoří, a od severu začíná tak ostrý, pronikavý vítr. Cítím šlehy jeho sám až do kostí. Nesmíš, za všecko na světě — nemůžeš dále! — Tuhle vesnička, lidé dobří ti poskytnou přístřeší."

„A ty bys mne, Smile, chtěl opustiti uprostřed cizích končin?"

„Jsi ještě všude v Čechách."

„Ale mezi neznámými lidmi!"

„Ani myšlenkou ti nikdo neublíží. — Potřeba ti odpočinku!"

Dívce po boku jezdcově bylo opravdu potřeba odpočinku měrou nejvyšší. Tváře jí chvílemi bledly a chvílemi rděly se zase nejtemnější červení; ruka její jedva že otěže udržela. A jak divným svitem leskly se tmavěmodré zraky její.

„Žes jen připadla na takovou myšlenku!"

„Či měla jsem zůstati doma, a otec můj by zatím se chystal ku svatbě? Víš, že nápadníků drzých každý den se u něho ohlašovalo? Nevím, zdali bys byl uviděl Vítězku, až bys se vrátil do svého rodiště — nevím . . ."

Dívka potom svěsila hlavu a umlkla. Líce její zastřely se náhle jemnější bělostí, než pokrov sněhový, na němž třpytilo se posledními červánky samých nejkrásnějších drahokamenů, jako by ten kraj vůkol byl zemí začarovanou.

Před nimi rozkládala se vesnička, tak už svým zevnějškem česká vesnička, skromničká jako popelka, ale pod střechami s lidem, jehož srdce zlato, jehož duše křišťál. Kolem dědinky zahrada na zahradě, koruny starých hruší a štěpů postříbřeny a míhající se oku, jako by od větve na větev rozvěšeny byly šňůry perlové, nad střechami kostelní vížka zovoucí poutníka, že tu krovy pohostinné, opodál rozlehlý dvorec, prastarý, ještě z těch dřevěných, v nichž si lidé už na zemi nebe vlastníma rukama připravovali.

„Kdy bychom chtěli, drahoušku, dále, mohla bys skloniti milou hlavu pod širým nebem.“

„Na tvou hruď, a bůh ví, že by mi lépe bylo!“

„A což cesta má a mé poslání? Od výsledku kroků mých snad všecko závisí — i naše štěstí. A proto musíš mne, Vítězko, poslechnouti!“

Mladý jezdec pojal nyní dívčinu ruku do své levice; ale což se zalekl, jakým teplem sálala; zrovna jako by se byl dotkl žíznivého železa. A zraky se Vítězce znenáhla zavíraly, hlava klesala jí níž a níže koníku ke hřívě, a dobré zvíře třikrát zaržálo táhlým, smutným řehotem.

„Pro bůh, miláčku můj . . .“

Mladý muž ji musil zachytiti oběma rukama. Štěstí, že tu tak blizounko lidská obydlí.

Za chvilenku octnuli se před dvorem.

Vrata byla otevřena dokořan. Blížily se vánoční svátky, schylovala se ku sklonku poslední neděle adventní, a tu zdejší zeman dvora svého nikdy ani za noci nezavíral. Musilo zůstati všecko zotvíráno. Kolik prý světem takových poutníků, jako byly někdy dvě poslední ratolesti z kmene Davidova, jež v Betlémě všude odbývali slovy: „Nemáme místa, jděte dál!“ A od štědrého večera začínaje až do tří králů mohl přijíti ke stolu zemanově kdo chtěl, a každý byl přivítán, jako by rodný jeho bratr byl. Lidé sice si vypravovali, že prý těchto zvyků jeho příčina přepodivná; ale ať bylo jak bylo, lidumilnost vladyky zdejšího nemohli si dost vynachváliti.

A když bělouš Vítězčin přede dvorem zařehotal, stál již ve vratech vážný kmet, vítaje příchozí nejsrdečněji.

„Dovolíšli, pane?“

„Jen dále! Buďte vítáni nejupřímněji!“

Starý vladyka pomáhal nyní Smilovi Vítězku s koně sníti. Šlo to ztěžka. Dívka upadla ve mdloby.

„Bude to třeba jen z obhlídnutí! V teple se zotaví za hodinku!“ pravil vlídně hostitel, drže oba koně za uzdu.

Ve vsi objevil se tu a tam přede dveřmi člověk, zahleděl se ke dvoru, přistoupil druhý, něco si spolu pověděli, hlavami přikývli a zase zmizeli za vraty. A někde zakmitla se i zvědavá ženština, ale nikoliv ze zlého úmyslu, spíše už tak ze zvyku. V dědince, která leží stranou, všimnou si bedlivě i žebráka, zabloudíli sem kdy neznámý. Ale dají každému.

Zeman se neptal mladého muže po ničem. Jediné že už po třetí prohodil: „Bude zase dobře!“ A drže ve vyschlé pravici své ruku

Vítězčinu pohyboval odměřeně rtoma, jako by cosi počítal. A při tom se milým obličejem jeho rozestíral výraz, jenž mnoho dobrého nevěštil.

„Jedete dlouho?"

„Druhý den. Od Litoměřic!"

„Neptám se po tom!"

Musím ještě podotknouti, že zdejší vladyka se nikdy nepídil po tom, odkud jeho nocležník. Lépe nevěděti, kdo pode střechou, protože kdy by hosta znal, mnohdy by mu nemohl tak z upřímného srdce posloužiti.

Ale za posledních dvou slov z úst Smilových obrví jeho s sebou dvakrát prudce pohnulo, zraky zemanovy spočinuly zpytavým pohledem na tvářích dívčiných a potom jen tak letmo zavadily o Smilův obličej.

„Bude třeba, abyste se tu zdrželi déle!"

„A naše cesta tak určitě vyměřena."

„Není pomoci. Panna poněkud churava!"

Zeman dosud svíral ve své pravici ruku Vítězčinu, jež pálila ohněm a v níž tlukot tepny nemožno skorem ani sledovati. Obličejem jeho rozestíral se výraz vždy nedobrozvěstnější.

„Ty nemáš ani tušení, co všecko od dobrého výsledku kroků našich závisí."

„Nemám arciť a netáži se."

Starý vladyka nyní upřel oči své na Smila, jako by mu chtěl až do dna duše vniknouti; ale zase jen tak na okamžik. Ihned hlavu v jinou stranu odvrátil.

„Ale vydášli se zítřkem se svou sestrou do sněhu a větru, s večerem jí oči zatlačíš!"

„A já musím dále — musím!" dí Smil, chytaje se oběma rukama hlavy.

„Tedy ponecháš sestru svou . . ."

„Nemám žádné sestry . . ."

„Neptám se tě po ničem . . . Tedy svěříš tuhle pannu péči a starosti mé!"

„Pod cizím krovem — cizím lidem? Nemožno, ty starý, dobrý muži!"

„Kdy bys chtěl s ní dále, musil bych se ti postaviti v cestu s ocelí v ruce. Ještě v mém těle dosti síly, abych se s tebou mohl měřiti!"

Hlas starého muže přešel náhle v drsný tón.

„Svou cestu si vykonej s pánem bohem . . . Pamatuj si dobře, kde zůstavíš svou průvodkyni, a já ti ji odevzdám, jak jsi ji opustil. A nyní dovol, abych nějaký lék připravil!"

Smilovi se zdálo, že všecko kolem něho učiněnou pohádkou, jaké by ani rybák Losos za nejpříznivější chvíle nedovedl vymysliti. Byl již ve světě leckde, v Praze potrávil nejeden rok na učení, setkal se v mladém životě svém s povahami nejrůznějšími, uvykl nejmožnějším podivnůstkám přeučenců, ale takového člověka ještě nikde nespatřil.

Vítězka na čistém, bělounkém lůžku oddychovala prudkými výdechy. Líce jí hořely, rty se zabarvily do temnoruda.

„Černá děsná noc... A nikde živého človíčka, nikde přístřeší — Smile, Smile — my zahyneme! — Nic platno, kdy bychom měli orlí křídla, kdy bychom sokolím letem se rozletěli, tou nocí černou musíme zahynouti — musíme bez pomoci — přitul se ke mně blíže, ruku v ruce. — Slyšíš? Blizounko, tak zcela blizounko tu hučí vlny příšerným hukotem, a my jdeme pořád blíže a blíže . . .“

Mladému muži, jenž si usedl zcela těsně k lůžku, každé z těchto slov, jež jako by křečovitě sevřenými rty, otevírajícími se jen tak okamžikem, vydíraly se násilím, — divnou studeností až do srdce proráželo. Potom naklonil hlavu níže, pravou ruku položil dívce na bílé čelo a na zrudnělých tvářích jejích zaperlily se večerními červánky s očí jeho dvě bohaté slzy.

„A slepý vůdce tak daleko — jak rád by nám pomohl — ale on neví, že hyneme. A odvrací od nás svou tvář i ten strážníček — má obličej zastřený závojem neprůhledným . . .“

Potom Vítězka umlkla a rty se jí zavřely, jako by se jich byla již dotkla pečeť Moranina.

„Pokouší se o ni horká nemoc!“

Starý zeman přistoupil k lůžku, opět vzal ruku dívčinu do své a zase stěží mohl tepnu sledovati. Někdy náhle ustávala a opět jako by chtěla krev žilou proraziti. Vladyka kýval povážlivě hlavou.

„Bude musit zůstati pod zdejší střechou.“

„A dlouholi?“

„Není, brachu, v našich výpočtech. Zakládám se ti svou ctí, že nad ní budu bdíti, jako by ji tvé vlastní oko střehlo.“

Spánek Vítězčin trval několik hodin. Smil zdříml sedě za stolem jenom na okamžik, a oko jeho neustále tkvělo na lůžku, odkud zarážely k uším jeho prudší a prudší výdechy.

Vladyka také dnes neměl pomyšlení na spánek. Rozevřel si velikou psanou knihu, přisedl blíže ke světlu a pohroužil se do čtení. Chvílemi vždycky zdálo se, že o tom, co četl, přemýšlí. A tou duševní prací svíraly a rozevíraly se mu i vrásky na čele a tvářích.

Prudké výdechy na lůžku náhle ustaly. Zeman podzdvihl nad knihou hlavu. Lék měl již uchystaný. Mladý muž za stolem vstal.

„Můj bože! Co se jen se mnou přihodilo? Smile — jsi zde — Ach ta hlava!“

Mladý muž octl se u lůžka střelou a opět položil ruku svou na bílé čelo Vítězčino. Bylo ještě tak horké, jako by dlaň držel rozevřenu nad rozžhaveným železem.

„Dlím u tebe, duše má! Jsme pod střechou — dobře opatřeni —“

„Jsem nějak nemocna.“

„Všecko přejde brzičko, panno ctná!“

Zeman také nyní k lůžku přikročil, maje v ruce chladivý, konejšivý lék.

A za nějaký okamžik už zase bylo světnicí slyšeti jen vydechování polootevřenými rty dívčinými a tak se zdálo, že již pravidelnější, zdlouhavější . . .

A když za kuropění kohouti jeden po druhém a potom všichni jedním hrdlem pozdravovali první pruhy červánkův, mladý muž za

stolem vstával, ale ztěžka, tuze ztěžka, jako by nohy jeho k trnožům zrovna řetězy byly připoutány. Hnědouš jeho také již řehotal, jako by připomínal svému pánu, že cesty jejich ještě daleký cíl.

Potom se nad lůžkem naklonil, vtiskl Vítězce na čelo políbení a opustil jizbici bez jediného slova. Co mu v tom okamžiku přišlo do hlavy, nebyl by mohl vypověděti.

Bez jediného slova vyšinul se na koně a do zraků jako by se mu byla vplížila hustá mlha listopadová, kdy není takměř ani na krok před se viděti.

„Tak mi ji dobře uchovej! Budu ti toho vzpomínati vším nejlepším na věky!"

„Uchovám, mladý brachu, uchovám! Jen ty sebe hleď a buď cestou bedliv! Však ti také tak bez toho radil otec tvůj, mášli ještě jakého na živu! Provodiž tě bůh!"

Ze stáje zaržál za hnědoušem ještě běloušek, proč ho tu nechává u žlabu cizího samotna, — třikrát za sebou a vždy úpěnlivěji, že Smil musil pobodnouti svého, aby toho řehotu neslyšel.

I na nejbližší směr k Plzni, kde tenkráte bratr Jan prodléval, zapomněl se zeptati.

VIII.

O trhu Svatotomášském nahrnulo se do Litoměřic lidu, že ho tu nikdo tolik ani o největších jarmarcích nevídal. A po rybách byl shon, že o překot jeden druhého přeplácel, jen aby se mu aspoň jediné libry dostalo. Tu a tam i hádky povstávaly — a někde pro nic za nic. Že prý jeden druhému na prsty šlápl, že jeden o druhého loktem zavadil, i proto, že jeden na druhého grošík přihodil.

„Je tu plno podezřelých tváří!"

„Jen se ti tak zdá!"

„Jako bych mezi nimi nejednoho znal z čeledi Hazmburské!"

„Ani hnouti se nemohou! Ušlapal by je tenhle lid!"

„Buď jen pozorný . . ."

„Neprovedemeli toho dnes, pak už nevím kdy!"

Skála s Radobylem i Lopatou byli pohromadě. Radobyl radil k největší opatrnosti.

„Starý Losos dostál slovu! Podívej se, co kolem něho sedláků. A mají všichni hole okované! Odkládati nesmíme. Vyčkati, až se vrátí Smil, bylo by dlouhé, — předlouhé čekání!"

„Nechci za dnešek bráti odpovědnosti na bedra svá!"

„Aj — že jsi tak náhle ochabl?"

„Jen proto, že tu tolik podezřelců. Kdo ví, zdali sem schválně nebyli vysláni, aby rozdráždili lid!"

„Samé neoprávněné obavy. Ten lid je rukama roztrhá, když by se něčeho odvážili. Járku Radobyle, nepůjdešli, jdu sám, sám uprostřed náměstí se postavím... Podivno, Radobyle! Tak z nenadání ztratil jsi všecku odvahu. Pak nevím, — věru nevím, budemeli o svátcích vánočních tělo Páně pod obojí přijímati!"

Radobyl přehodil nyní prudce přes ramena kabátec, střihem někdejší říze podobný, opásal se mečem a za chvilinku octli se všickni uprostřed náměstí mezi zástupy sem tam se proudícího lidu.

„Pozor, pane! Jsou tu Hazmburští!“

Skála se kolem rozhledl, ale neviděl nikoho, kdo by tato slova mu byl do ucha našeptal.

„Purkmistr před hodinou uprchl!“

Nyní se opět ohlížel kolem Radobyl, ale zase tu nebylo známé tváře, která by tuto novinu byla pověděla.

Necky, v nichž měl asi pět kroků odtud rybák Losos ještě několik tučných kapříků, byly přímo obleženy. A rybák nechtěl sleviti z vyřčené ceny ani haléře.

„A kdy bych je měl zase do Oharky pustiti, na mou kuši, nedám!“

A v obličeji rybářově nepohnul se ani jediný sval, jen oko mrkalo velice významným pohledem na konšela Radobyla, kolem něhož nakupilo se již lidu k neprotlačení. A poznal velmi dobře i Skálu s Lopatou.

„My učinili v Litoměřicích první krok a nesmíme se lekati druhého ani třetího.“

„Tak, pane konšele — tak!“ ozvalo se z několika úst najednou.

Skála Radobyla tenkráte předešel.

„A kdo nám tu překáží, abychom nešli dále?“ otázal se kdosi ze zástupu.

„Kdo jiný než purkmistr?“

Mezi davy ozvaly se odporné hlasy; ale zanikly okamžitě. Tak se zdálo, že nepřisvědčily jen tak na oko.

„Ano ten!“ opakoval Skála ještě jednou s důrazem; ale již se rozlehl za ním jiný hlas, týž, před nímž v dominikánském klášteře musil umlknouti i páter Remigius, který, jakž o něm pravili, mohl by o soudném dni trouby andělské, jimiž mrtví budou z hrobů vstávati probuzeni, nahraditi. Lid všecken stichl rázem a veškery zraky opět utkvěly na konšelu Radobylovi.

„Purkmistr šantročí se ctí tohoto města, kupčí s vaším dobrým jmenem, chce vznésti se na vaše zboží, Zikmundovi peníze slibuje a co chvíli dary posílá a víte, odkud? Olupuje toto rodné vaše město a víteli, nač? Aby mohl císař našeho lva voditi za sebou na provázku. Aby mohl Zikmund z kalicha, z kteréhož se píti chystámě pro věčnou spásu svou, z kterého, vy kmeti, již hasíte žízeň duší svých ve chrámech vesnických, — napájeti koně svého!

Mezi lidem povstala náhle hrozná bouře. Okované hole cvakaly o dlažbu, steré pěsti se zatínaly, i ten rybák se nyní usmíval, ruce si založil křížem přes prsa, vypjal hlavu a poslouchal.

Panu děkanovi musili zavříti i okenice, aby této nevázanosti neviděl.

„Kam jsi se poděla ty stará, česká, věrná cti? Kam uchýlila jsi se ty hrdosti naše, kterás tak strašlivě trestávala, kdo jmeno tohoto národa a této země dovolil si pohaniti! Smějí se nám, že předkům našim bylo líto měřice, již Labe odneslo, a poctivosti naší, o kterou

otírá se již hezkou řadu let člověk, jehož praděd přistěhoval se sem se žebráckou mošnou a jehož rod zbohatl z vašich otců, — té vám není líto! Dlouholi toho chcete ještě trpěti?"

„Ani jediné hodiny!"

„Potáhneme jej tedy k zodpovídání."

„Uprchl."

„Pichl že uprchl?"

„Vytratil se jako dým!"

„Však se sotva kdy vrátí!"

„Budiž purkmistrem naším ty, Radobyle!"

„Ať žije na dlouhá léta purkmistr Radobyl!" zahřmělo náměstím na sta hrdel.

„Ještě o tomto chci se vám zmíniti. K čemu potřebujeme tu cizích zvyků, cizího práva a cizáckých soudů! Nechvalno nám v Němcích hledati pravdu. Bez toho jen kalné vody jsou to, jež odtamtud k nám přitékají, — kalné, otrávené jedem a prosáknuté hnilobou. Ode dneška platí ve městě našem domácí právo a všecky výnosy dle Magdeburského pozbývají od této chvíle platnosti. Souhlasíteliž?"

Tentokráte byl souhlas s výkladem Radobylovým nepoměrně slabší. Magdeburské právo bylo i měšťanům, jinak poctivým, zlatým teletem, kolem něhož by se i nebyli rozpakovali křepčiti.

„Víteliž, jak mezi námi vzniklo? Vyžádali si je od někdejších králů našich Němci přistěhovalci, kterým domácí nebylo po chuti. A novota se líbívá lépe nežli starý zvyk. A vzali je za své i naši předkové. Ti dobří staří králové! Jen měli věděti, k čemu vydávají na pergamenu přistěhovalcům zvláštní výsady! Jen měli tušiti, že proti vlastní krvi v potomcích vtiskují do rukou cizincům vražednou zbraň! Jen měli předvídati, jak tu roztáhnou v šíř a dál sítě své, aby lapali nevědomce, aby si v této zemi bídným kovem získávali duše lakotné! Zapřísahám vás pro boha, pro všecko na světě, odvrhnětež se své hrudi toho upíra, jenž ssaje vám krev ze srdce i za bílého dne a jejž ještě oběma rukama k tělu těsněji tisknete, zamhuřte oči nad prospěchem okamžikovým, z něhož škoda k nenapravení, -- škoda věčná vzešla by nám nevyhnutelné, zapřete se aspoň pro tuto chvíli . . ."

Hlas Radobylův duní jako zvon; mezi zástupy hrobové ticho; nejedna hlava k zemi sklopena.

„Souhlasíteliž, vy Litoměřičtí měšťané?"

O dlažbu ozvaly se opět podivným duněním okované hole venkovanů.

„Nedejte se zahanbiti tímto lidem veským, v némž dosud starý duch, ač musí se živiti prací rukou svých . . ."

Mezi Litoměřickými měšťany dosud ticho a ještě více hlav skloněno k zemi.

„Marně mluvíš. Spíše by tě tyhle mé ryby poslechly!" promluvil rybář Losos hlasem, kterým se všickni, již kolem stáli, zachvěli až na dně duší svých.

„Zapřísahám vás ve jmenu vašich synů, vnuků i pravnuků, kteří památce dědů svých budou blahořečiti po všecky dni svého života. Vymknětež se objetí cizinky, jež horší, tisíckrát horší jest než nejprodaj-

nější helmbrechtice. Pryč s právem Magdeburským, pryč se vším, co má jen nádech cizoty! Naposled se vás ptám: souhlasíteliž?"

„Souhlasíme, Radobyle!"

Ale bylo zřejmo, že ten souhlas přece jen mnohým a mnohým nešel tak z plné duše a upřímného srdce. Když Litoměřičtí měšťané chtěli svým nezletilým synům označiti slávu rodného města, vždy nejdříve poukazovali ku právu Magdeburskému, ku kterému přichází prý odvolání z Králové Hradce, Budějovic, Žatce a i z Menšího Města Pražského.

„Zatím opatříme brány i hradby městské a hromadu vší obce zdejší svolávám ke dni zítřejšímu na hodinu desátou."

„Ať žije dlouhá a šťastná léta purkmistr Radobyl!"

Až se všecko město třáslo tímto voláním.

„Co slyším? Purkmistr Radobyl! Toť divné věci! Každou chvíli něco jiného!"

Pan děkan spínal ruce, uslyšev provolávání na náměstí. Hle! Jak dobře i prospěšno, oběma stranám býti po vůli — a nerozhněvati si žádné!

Lid veský se po tom rozcházel do svých domovů. Rybák Losos rozdal své ryby nyní zadarmo, až by se o ně byli servali.

Litoměřičtí měšťané povolili Radobylovi částečně i z té příčiny, že by je veský lid byl mohl donutiti. Bylo ho tu také jako mraku. A postavy jako duby, oči jako jiskry a paže jako blesky. Nejeden mu ve zlé vykládal, že si pozval na ně sedláky. Jen aby nepřišli zítra. A toho sběhu selského nikdo jiný původcem, než rybák Losos. Vyhlíží mu potměšilost z každého tahu ve tvářích. Konšela Hryza ze všeho až hlava rozbolela. S Magdeburským právem přestane i všecko spojení s německými městy, obchod uvázne a škoda, jež mu vzejde, jest pro tu chvíli nespočítatelna . . .

„A nechtěl jsi! Nyní jsme města pány my!" řekl konšel Skála, tiskna Radobylovi pravici nejupřímnějším sevřením.

„Věř, že mi to nejde ani do hlavy! Tak beze všeho že se nám to podaří, přece jsem se nenadál."

Městské stráže přecházely hradbami, jako by se nic nebylo přihodilo. Brány zavřeny v obyčejný čas, a jenom z hospod prorazil na ulici výkřik hlasitější. Nebylo však divu po dnešní proměně, kdy tak rázem vyrváno žezlo vlády zaprodanci ješitnému. Někde pili na zlost a jinde zase z radosti. Někde se jazyky dali i do sebe; ale k výtržnostem nedošlo.

Nad Litoměřicemi snesla se již s nedalekých vrchů tmavá, neprůhledná noc. Zdálo se, že zčernal dnes na vrších i ten sníh, jehož přece tu a tam leželo až přes kolena.

V domech po náměstí shasínalo světlo za světlem, znenáhla umlkal všecken ruch, stichly i ty výkřiky v hospodách, u Radobylův již také tma.

Nový purkmistr však si neulehl. Před půlhodinou odešlo od něho důvěrných několik přátel, radivších se o zítřku. Tu a tam prý reptají; ale hlasitě nemají příliš chuti. O Pichlovi nikde ani stopy. Kdosi stropil si i žert, že prý odejel bez pochyby jakožto posel z královského města Litoměřic do Brna na sněm k Zikmundovi.

Náhle se Radobyl vzchopil a přiskočil k oknu. Zdálo se mu, jako by byl kdosi ve zvon udeřil. Ale náměstím panovala čirá tma a nikde se nehýbala ani živá duše.

Měšťěnín si opět usedl. Tak nějak se mu plížily ke hlavě dřímoty, čelo se klonilo ke stolu níž a níže, a věrnou, poctivou lebkou jeho táhl sen, jakýmž se usazuje na dlouho v duši předtucha nedobrá . . .

Na děkanském chrámě hučel opravdu veliký zvon; ale tak, jako když bijí na poplach. Náměstím rozžehlo se rázem ke stu pochodní, až od záplavy tmavá obloha zčervenala. Před Radobylovým domem plno postav v krunýřích, s halapartnami a oštěpy. Těžké dubové dvéře povolují pod pádnými ranami a k deseti oděnců dere se násilím do síně.

A než se Radobyl mohl zpamatovati, už se rozletěly dvéře do jeho komnaty a plápolem pochodní mu až oči přecházely. V čele vetřelců byl — Pichl.

„A ty šelmo! Už jsi skoro bezzubá a ještě koušeš? Vylomíme ti poslední! Počkej! Jen hezky ztuha, hoši! Přitáhněte!“

Radobyl změřil svého soka s opovržením od hlavy do paty, ale nepromluvil slova, ani když mu ruce přitahovaly provazy, že krví podbíhaly.

Pichl byl schválně z rána odejel, Hazmburská čeleď čekala již za Slatinou. Asi dvacet nejobratnějších oděnců, přestrojených v selské haleny, vloudilo se s venkovským lidem do města, zůstali zde do noci a se strážemi v branách měli pramalounkou práci. K desáté hodině večerní stál již proradný primátor uprostřed celého roje najatců páně Zajícových na Litoměřickém náměstí.

A za hodinu později úpělo v městských žalářích dvacet nejodpovědnějších odpůrců císaře Zikmunda, jež bídní uplacenci odvlekli od žen a od dítek, aby mohli nyní prováděti zradu svou s čelem zřejmým a beztrestně.

Hazmburská čeleď zůstala v plné zbroji na náměstí do rána.

Pichl si také neulehl. A časně z rána byl již Litoměřický magistrát pohromadě; ale tentokráte se neozval ani jediný hlas, jenž by se byl odvážil mluviti proti výjevům z minulé noci, kdy Hazmburská čeleď zaváděla opět starý pořádek v královském městě Litoměřicích. Odpůrce by byl dojista počet uvězněných rozmnožil. A usnešeno zároveň, aby Litoměřice poslali za jeho milostí císařskou vždy z domu po pěti dukátech nejméně, že jim toho bude nejvděčněji vzpomínáno. A souhlasili všickni. Potom učinil ještě Pichl návrh, aby městská rada byla náležitě doplněna. I nescházelo mnoho, že by se byl městským radním stal biřic Haušild, jemuž byl pan primátor kmotrovstvím. Měl jen purkmistr jmeno jeho vysloviti a deset hlav najednou by bylo přikývlo.

Pan děkan z udivení v tyto dni ani nevycházel. Už spravuje ve zdejším městě nesmrtelné duše hezká léta; ale o takovýchto proměnách života, kterýž sice přirovnal nesčíslněkráte k moři rozbouřenému, kdy lodička s výše nezměrné okamžitě sveze se vlnami v závratnou hloubi, se mu nikdy ani nezdálo.

IX.

Císař Zikmund sněmovav v hlavním městě markrabství moravského, kdež zvláště poslové Pražští zakusili nemilosti jeho nejokázalejším spůsobem, svěřil v království českém vládu třem pánům a odebral se do Vratislavi, kdež pozdržel se až do jara. Nechtěl do Čech přijíti jakožto kníže pokoje, vladař mírný a vlídný ku všem, ale jakožto soudce, který nezná milosrdenství, a podmanitel, který všeliký odpor odhodlán strašlivě ztrestati.

A potom mu měl otec Remigius vyříditi poselství Litoměřických! Když umdlen a utrmácen dorazil do Brna, císaře tu již nebylo. Ale nedal si pokoje a nepřál si odpočinku, ač obuv jeho byla rozedrána, šat chatrný a údy vysíleny. Z Brna do Vratislavi ještě hezky daleko, dni krátké, zima tuhá, vítr kolikátý den již od severu ostřejší a ostřejší, a lidé nějak nevlídní. Poskytli mu noclehu sice všude, i chleba se solí dali, ale dívali se na něho úkosem, tu si něco pošeptali, tam slova nepříliš vlídného zaslechl, a když se octl na prahu a všem tu boží požehnání přál, byli nejradši.

A když tak kráčel poli zasněženými sám a sám, i s tím větrem se vadil, proč že se mu nevyhne a vždy, jako naschvál, zrovna do něho zaměří. A lidé se na kolik kroků stranou vyhýbaly. Nedobře sejíti se s člověkem, jenž i větry zaklíná.

Ve Vratislavi bylo tou chvílí, když otec Remigius města dostihl, nezvykle ryčno. Ulicemi hemžilo se lidu, že jedva krok bylo lze učiniti ku předu. A všecko proudilo směrem k náměstí. Otec Remigius byl více nesen, nežli šel sám.

Císař Zikmund připravil Vratislavským divadlo, jakéhož tu nebylo pamětníků; přispůsobil se v tom ohledu úplně starořímským césarům. Tito bavívali lid co nejúčinlivěji, když proti křesťanské dívce byl vypuštěn dva dni hladový lev či tygr; a Zikmund uchystal opět zábavu na útraty dobrého jmena Pražských měst. Obětí kratochvíle císařovy stal se bohatý a znamenitý Pražský měštěnín, Jan Krása.

Na náměstí stáli čtyři koně od hlav až po paty zakryti černými sukny, tak jako by se odbývala nějaká slavnost smuteční. A několik pochopů přivazovalo obstárlého muže oblečeného v šat kejklířský k zadním nohám posledních dvou koní. Nešťastník sám byl na rukou i nohou spoután řetězy. Oči měl přimhouřeny a ruce svíraly se mu křečovitě v pěsti.

V protějších oknech bylo vyloženo plno vznešeného panstva. Lid nevěděl, kde dříve spočinouti očima, zdali na hrozném divadle, jež bralo svůj počátek, či na císaři, manželce jeho a družině dvora Zikmundova, jež nasytivši se už všeho pásla své oči na zjevu, při němž se člověku sráží všecka krev. A jak byly ty panny a paní oblečeny! Až stydno pohleděti! A což kdy by diváci dole byli zaslechli hovor jejich, do země by se byli musili studem propadnouti.

Náhle rozlehlo se šlchnutí žilou, koně poskočili rázem, náměstím proletělo srdcelomné zaúpění, a čerstvá lidská krev zbarvila dláždění.

„Jsou tu křesťané či pohané?“

Otec Remigius zalomil rukama nad hlavou.

„Dobří, věrní křesťané! Ale tenhle pohan!“ odvětil kýs měštěnín.

„A odkud?“

„Z Prahy, kde prý už ďáblem posedlé i nemluvňátko u prsou mateřských! A chtěl tu převraceti i nás! A potázal se se zlým! Dobře tak!“

„Také z těch krajů přicházím! Do Čech puštěni všickni ďáblové, co jich v pekle. Vydal se do té země na cestu i sám Belial! Bude to práce, než království nešťastné očistíme a než semeno, které tam i vítr seje, vyplejeme! Však zrovna proto jdu ke králi!“

„Tamhle císař! A až se vrátíš, chcešli otče, u mne můžeš zůstati hospodou!“

Prostodušný měšťák byl nesmírně zvědav novin ze země, proti níž volán do boje všecken tehdejší svět, a v níž živoucí ďábly viděti.

„Jsem měšťan Gutvirt, takto řemesla kožešnického!“

Otec Remigius zaměřil přímo k radnici, kde byl ubytován dvůr císařský. Ale trvalo hezky dlouho, než si získal k panovníkovi přístup. Podařilo se mu to však přece. Bílý hábit jej velmi dobře odporučoval a ještě lépe ohlášení, že přichází přímo z Litoměřic. Zikmund očekával odtamtud posla každým dnem. A byl již netrpěliv nejvyšší měrou, protože potřeboval peněz více než soli.

„Z mého věrného města?“

Zikmund se utvářil, jak uměl nejvlídněji. A ve přetvářce byl tento syn Karla IV. nejprohnanějším mistrem. Byl s to, aby za nejpřívětivějšího úsměvu podepisoval ortel smrti.

„Stalo se tvé milosti nevěrným!“

„Litoměřice! Věrný milý náš — purkmistr Pichl?“

„Kdo ví, zdali už primátorem, císařská milosti!“

„Což opravdu ta saň jedem svým všecko otravuje?“

„Mne strhli s kazatelny, když jsem jim do duše mluvil, a poslali mne k tvé milosti císařské se vzkazem, na kterýž šibenice a kolo trestem nejmírnějším.“

„Toho že odvážily se Litoměřice vůči nám, kteří u milého bratra našeho dopomohli jsme jim k toliku privilegií? Bez přispění našeho by byl Magdeburské právo jejich prohlásil úplně neplatným.“

„A kudy jdu zemí českou, všude slyším hrozné zaklínání proti tvé milosti. A jmeno tvé v neváženosti už i u dítek!“

Zikmundova tvář náhle ztemněla a rty panovníkovy s sebou prudce zaškubly.

„Byl jsi přítomen dnešní justifikaci?“

„Na své oči viděl jsem, kterak ráčíš trestati opovážlivost a neustupnost.“

„Nuže, jdi zpět a pověz všude v tom zapeklitém království, co jsi zde spatřil a slyšel! Pověz jim všude, jak je bude zákonný panovník jejich trestati. Při sám bůh, že jmeno naše budou po staletích i děti ještě s hrůzou vyslovovati!“

A když se octl otec Remigius opět na náměstí, div se nezalkl dusivým dýmem, jejž vítr všecken mu byl zavál do osmahlé tváře, jako naschvál.

Lidu bylo zde dosud nakupeno, že by jablko snad nebylo propadlo. A čpavý dým pořád silněji zarážel v tu stranu, kde Vratislavská radnice a dole v průjezdu otec Remigius, jejž byl právě popadl prudký, křečovitý kašel.

Zikmundovi ve skvostně upravených komnatách bylo také nějak nevolno. Dusivý kouř, zdálo se, že proráží z náměstí do jeho domu všemi skulinami.

„A všecky je zašlapu jako červy, hlavy jim rozdrtím a těly jejich celé kraje zmrvíme. Říkám však, říkám: není ve světě krásnější země než ta. Jen ty vaše tvrdé hlavy! Vykouříme vás, vykouříme! Ať se promění raději celé Čechy v poušť, kde teskno i dravci, když si vyjde na lup!“

Císař byl všecek podrážděn. Přecházel také po rozložených kobercích nezvykle prudkým krokem.

Potom se uchýlil do komnaty vznešené choti své Barbory, kterouž před několika týdny byl přijal na milost. Manželství toto podobalo se zcela pohodě dubnové. Císař vytýkal choti své nevěru a břevna obrovského ve vlastním oku neviděl. Když ho jen poněkud opustily starosti, které svíraly jej ze všech stran, prodléval nejraději mezi sličnými paními, obdivuje se kráse i vnadám jejich. A paní tyto nebývaly vždycky chvalné pověsti; i přicházívaly na císařský dvůr ze všech koutů světa.

„Proč ten mrak na vašem čele, císařský choti můj?“

„Táhne ten čpavý dým za mnou všude... Cítím ho neustále, ať jdu kamkoliv. Nemohli zapáliti hranici mimo město?“

„Dvůr by byl přišel o řídkou podívanou! Račtež položiti hlavu svou na můj klín.“

Císařovna se milostí k svému manželi jen rozplývala. Půlleté vyhnanství přišlo jí velmi krušným, ano skoro již nesnesitelným. Nade vším raději oči zamhouřila, všecko jasnému choti svému povolila, jen aby mohla býti po boku jeho a státi se účastnicí okázalých projevů úcty i holdu, jichž se zvláště v Brně a Vratislavi odevšad nejmocnějšímu panovníku v celém světě křesťanském dostávalo.

„Zalknu se — zalknu! Více vzduchu! Ten nesnesitelný dým!“

Zikmund i nyní ještě běhal komnatou, jako by se míjel s rozumem.

„Připraví mne o zdraví a co mi potom bude platna koruna... U nohou mi musí ležeti. Mé skráně nesmí zdobiti!“

Císař měl velice jemný čich. I choti jeho zdálo se, že celý dům kouřem z těla lidského prosáknut. Co chvíli si znova přikládala bělounký šátek omočený ve vodě, kterou prý připravovali až někde na španělských ostrovech.

„Měj se na pozoru, císaři! Takovéhle záchvaty budou tě stíhati ode dneška častěji. Tenhle dnešní dým ti ztrpčí pro příští časy všecken život tvůj!“

Zikmund se náhle uchytil oběma rukama za hlavu.

„Slyšelas ten hlas?“

„Není tu, pane můj, nikde nikoho!“

„A zase... Což neposloucháš?“

Císaři se oči pod řasovím divoce koulely, rty se mu třásly a vlasy na hlavě hrůzou vstávaly.

Takovéto hlasy slýchával Zikmund častěji a častěji. A děsívaly ho až k šílenosti, kterou potom musili konejšiti hebké tváře a nejsladší slova z úst medem oplývajících.

Poslední kotouč dýmu již dávno odletěl na náměstí k oblakům; ale podivný čmoud vnikal pořád neodbytněji do všech stavení. Jen otec Remigius necítil nyní ničeho. Zrovna na těch místech, kde dlažba shořelým dřívím zčernala, vykládal Vratislavským měšťanům, jak neuvěřitelné věci v Čechách se dějí. Až husí kůže posluchačům naskakovala.

„A proto, kde kdo jste, se zdvihněte, ničeho nelitujte a posledním haléřem přispějte, aby tato ohavnost spuštění s povrchu zemského mohla býti shlazena."

Mezi posluchači stálo několik polských pánů, kteří dleli na Zikmundově dvoře, aby uspořádal císař záležitosti jejich se řádem německým.

„Nešťastná země!" povzdechl si Hnězdenský kastelán. „A my přece s Čechy jedna krev . . . Že by se od těch několika let tak mohli změniti? Nemožno — zhola nemožno! Mají svou hlavu a překážejí! Dobře, že mají svou hlavu! Kéž my bychom ji také vždycky měli! A co páni? K čemu tu déle prodlévati! Na Čechy se zde kasá všecko, co životem dýchá, a my doma si budeme ostřiti šavle na křižáky. Přítelem nám Zikmund není, a proto domů, moji páni!"

A již druhý den opouštělo polské poselstvo Vratislav; ale otec Remigius dosud na náměstí, kde včera hořela hranice, na níž bylo spáleno do smrti uvleklé tělo Krásovo, a pořád oheň i síru svolává na české království, protože prý to desetkrát horší země, než někdy bývaly Sodoma s Gomorrou! Už jen sípěl; tím prudčeji rozhazoval rukama.

Když Poláci odejeli, čeští páni, kteří byli přítomni Vratislavskému sněmování, z hluboka si oddechli. Bylo by hnedle mezi nimi přišlo k dosti mrzuté hádce.

„A vy tu, vy čeští páni? A vy se nezardíte? A vy pro svou vlast jediného slova obrany nemáte? Vy ještě polínko ku polínku na hranici přikládáte?"

Karabela Hnězdenského kastelána velice významně o dlažbu na chodbách ve Vratislavské radnici zařinčela.

„Tato všecka hana týká se i vás, i vaší cti i vašich erbů! Jářku, ať nám tu pohaní někdo naši Polsku! Až jiskry budou z ocele lítati!"

A čeští páni se nezarděli ani na tvářích, nadtož pak v duších. Jen pan Čeněk z Vartenberka obličej stranou obrátil. Bylo jich tu několik, mezi nimiž i zástupce pětilisté růže. K čemu se také červenati? Vždyť se jich všecka ta opatření netýkají; čelí jen proti odbojnému lidu, který přestává poslouchati, odvažuje se rozumem svým příliš vysoko a i víru si předpisuje.

Syn pana Zajíce z Hazmburka učil ještě dvořany Zikmundovy velice hanlivé písni na rodnou zemi svou. (Dokončení.)

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

(Pokračování.)

IV.

Jak by jenom okna roztloukali
lidé schválně na zámeček chodí,
svítilnu neb zasklít okenici. —
Zase jenom se to musí říci,
že zlá ústa čistou vodu kalí,
a že z řečí zlá se vůle rodí.

Nežli Filomena na mši svatou
odešla, dřív květy zalévala;
vstává totiž vždycky před půl pátou,
a co večer měsíc nepokropil
drobnou rosou, ona více dbalá
vodou rosila a slzičkami
hojně tak, že každý kvítek sklopil
kalich svůj a s ní též svatě pláče
za hříchy a toho světa klamy.
Však že slunce vysušuje rosy,
tím víc modlitba; a jak to ptáče
na sluněčko vzletši zavýsklo si,
tak i duše svého spatříc boha.
Filomena pohybuje rety,
na drn klesla zbožná její noha
vespod tisknouc k zemi drobné květy.

Neprodlila dlouho v zbožném snění,
neb tam ze sousedstva vyšla žena
utírajíc umytou si líci.
Spatřivši, že vůkol nikdo není,
za tyčky se chytla nachýlena,
jak by tajnost jakous chtěla říci.
„Filomenko!“ šeptá, „Filomeno!“
Zdvíhá hlavu svoje slyšíc jmeno,
k plotu popošla a pozdravila:
„Filomenko, pověz, holko milá,
co to u vás? Slyšet divné věci;
však jsme také sami všeho svědci:
pojednou si chodíš v šatstvu novém —
sklenář ti je koupil — a ty jemu
obrázky prý nosíš. — Jedním slovem,
že se máte k sobě. K tomu všemu
podivné se věci ve vsi strojí,
nenechají vás pak na pokoji,
povídám ti, neber si ho, zlatá!
On pak, starý blázen, co si myslí?
Vždyť by skoro mohl být tvůj táta!
Krk se mu již ohýbá níž svislý.
Darmo tropí ve vsi pohoršení.
Pro tebe to, holko, štěstí není.
Vidíš, půllánských přec myslí na tě,
zaříkal se u nás svatosvatě,
že se pomstí za to sklenářovi,
to víš, že mu všecka chasa hoví!“

Spráskla Filomena obě ruce:
„Což pak se to se mnou jenom děje?
Vždyť se mi teď každý člověk směje!“
Zaplakala při tom v hořké muce:
„Co jsem řekla! Kam já myslit mohu?
Život svůj dám jenom pánu bohu,
ať mi všichni pokoj dají svatý!
Hříchu nemám, půjdu ke zpovědi
ještě dnes a někomu dám šaty.
Však on pán bůh na to všechno hledí.“

Krejčová v tom hlavu výše zdvihla,
spolkla se slinou, co chtěla říci,
jako kočka vyplašená tíhla.
Sklenář totiž vcházeje sem vrátky
napřed volal: „Zas tu klevetnici
vidím tady koukat do zahrádky?
Co s ní jenom máš? A pláčeš zase!
Při tom hladil po bílém ji vlase:
„Jsi mi nyní nějak zasmušilá,
nic ti nejde práce z ruky nyní,
také jsi dřív pobožnější byla,
neslyším tě zpívat venku, v síni.
Pojď, já něco ukážu dnes tobě.“

Sepne ruce, za ním jde jak robě.
On pak lemovaném na záhonku

stanul u keře a odkryl listy.
Hle! Tu červeňoučký, jemný, čistý
růže květ se leskl na svém stonku
právě v rozpuku. A ještě po ní
mázdra zelená, jak oka řasy
otevřeného, když slzu roní,
protrhaný povlak, těch pout zbytky,
příroda jež prorvala, ty nitky,
pouta puklá — přídavek jsou krásy.
Oba užasli, když slunce právě
dlouhým paprskem skrz chumáč listů
proniklo a kapka rosy sjela
zvolna s růže, až zmizela v trávě. —
Oba byli přikouzleni k místu.
A tu sklenář pravil Filomeně,
ana zrovna rosu v oku měla:
„Pozoruji tohle udiveně,
odkud se ta barva, krása vzala?
Je to všechno ze země té černé.
Řeklo by se, že to malicherné,
jářku, zázrak je ta růže malá.
Vidívám tu barvu a ty lesky
zrovna také ráno, když se šeří
před východem; tu kraj ponebeský
as čtvrt světa v takém lesku plane,
jak tu vidět na zeleném keři.
Myslím já si, že ta barva skane
na zem naši, vsákne do ní zcela —
nebo v skutku s oblohy se ztratí —
a pak, jak by ze země zas chtěla,
ven se dere skrze zemskou kůru,
nemohouc se prodrat tlačí vzhůru,
až tu nejvýš počne propukati.
Jak by jinak? řekni! Je tam cosi
v černé zemi, co se na den tlačí,
tak as, jako vzduch, neb hvizdot ptačí,
voní to a rodí se to z rosy.
Živí duchové snad ven se derou
na den, na světlo, a barvou sterou
oku se pak jeví; pomozme jim,
ven by mohly duše očistcové.“

Nahnula se dívka udivená
spatřit, zdali z růže duch snad plove.
Snad ta vůně? — Víc však v líci jejím,
na němž růže slzou zarosená,
ducha toho stoupat vidět bylo.
Sklenáři se v hlavě vyjasnilo.
Filomena pak mu takto praví:
„Opravdu! Chci říci, otec jednou —
dej mu pán bůh zažít věčné slávy,
práci míval v lese často bědnou,
stromy kácel a tu, vypravoval,
porazili smrk, dost dlouhý poval,
a div slyšte! vedle stromek svěží
schnul a schnul, snad že mu soudruh leží,
až i uschnul. Možná, povídali,
že jim kořeny snad srostly časem —
tož je spolu do žebřin zas dali.
A tak nyní při tom vzpomněla jsem,
že snad jakýs duch i v stromech žije.
Ovšem, že strom rosu pouze pije
a jí černou zem, tak duch mu roste,
že má jenom vzpomínání prosté.“

Řekl potom sklenář: „Myslíš, řekni,
Filomeno, že i u člověka
takoví jsou časové též pěkní,
jako růže, když z ní duše puká;
myslím tehdy, když je kůže měkká,
bílá, jemná, barva kvete v líci,
nezhlodáli čela ještě muka,
jako ty jsi, Filomeno, nyní,
jen že tebe tajnost jakás stíní.“

„Kmotřínku, tak věřiti je hříchem!
Ne když tělo bujné je a krásné,
duše nikdy na tom světě lichém
nevykvete dřív, než tělo shasne.
Potom teprv neviděna oku
v ráji pučí nad vše nejkrásněji,
v slavném sboru pánu bohu pějí.
Však i za živa se někdy stane,
že duch vyjde. Kolik tomu roků? —
v Bukvici duch přišel do stavení,
poznali ho; vlasy pocuchané,
bez pozdravu mlčky used v síni.
Řekli, hospodář že doma není;
nevšiml si. Až pak hospodyni
připadlo, co vždycky slýchávala,
krajíc s máslem že mu v ruku dala.
On jej vzal a mlčky vyšel zase. —
Tak se stane často při modlení,
že si duše sídlo svoje změní.
Když pak nemůž dostat do těla se,
pláče tělo klečíc u lavice.
Takých věcí stalo se již více.“

Zatím sklenář upřel zadumaný
pohled v zem a mlčel hodnou chvíli.
A pak obrátil se na vše strany,
ruce rozpjal, jak by světa díly
obejmouti chtěl, a takto hlásal:
„Všecko to je jako v ráji krásné,
a přec ani tam cos takového
nemůže být, nad čím bych víc jásal,
nežli barva, krása líce tvého,
a tvůj rozum a tvé řeči jasné.
Neb snad tolik jsi se namodlila,
že bůh tebe oslavuje živou?
Zůstaň tu a neplač, děvo milá,
rád jsem u tebe, rád píseň tklivou
poslouchám, když při práci si zpíváš,
poslouchám, když v nebe se až díváš,
vypravujíc o těch jiných světech;
a ty nyní chodíš smutna doma
pohybujíc jenom stále rtoma,
chodíš na pouť víc než v jiných letech.
Bez tebe tu divně hospodařím;
matka tvá už chorobna je stářím.
Pozoruji tajně od té doby,
co jsme poutníka tu na noclehu
tehdy měli, v celém věcí sběhu,
že jsi jinou, doma nemáš stání.
K tomu ještě sousedstvo mne zlobí!
Holko, holko, myslíš na provdání?
Ó nech také myšlenky! Buď tady!
Nevdávej se! Tak jsi krásná, svatá,
zůstaň tak! Vždyť klíč máš od zahrady,
choď se denně dívat na poupata,
modli se tu, však ti to tak sluší.
Zůstaň svatou, zachovej svou duši!“

Na obličej sepjala si ruce
Filomena zakrývajíc oči,
zaštkala, an sklenář na ni hledí,
sotva řekla v žalostivé muce:
„S pánem bohem! Půjdu ku zpovědi.“

Provázel ji zrakem po úbočí,
pak si našel stromek, jabloň štěpnou.
Hledí vzhůru, ruce se mu sepnou.
Hle, kol do kola, jak navěšená,
zralá jablka, tak velká asi,
jak dvě pěsti bez mála jsou v kuli.
Vzácný štěp! Sám neznal jeho jmena.
Každé jablko se luzně špulí,
jak by zvalo sladké na pospasy,
v půli jemně žlutavé, však v předu
na půl červené panenskou krví.
Dívčí tvář to věru ku pohledu
zovoucí vás na polibek prvý.
Proto sám je nazval panenskými.
Teď stál před nimi a vzdychl blahem.
Ruka jeho k jednomu se vzpřímí,
hned však ji zas odvrátí a schová,
neb se bojí býti krásy vrahem,
ale přepočítá všechny znova.
„Aspoň jedno,“ myslí, „Filomeně!“
Odvrátil však ruku poděšeně.
Odešel pak do snídaně v pole
okopávat řípy v stráni dole.
Když pak slunce nad Chlumem už stálo,
ač se mrzel, že udělal málo,
k snídani, jak dělával to denně,
nebo spíš se vracel k Filomeně.
Cestou s pole trhá plané kvítky,
chrpu, vlčí mák a koukol rudý,
lístek vezme s lipové si snítky,
všudy pátrá, zastaví se všudy, —
plné ruce květů došel domů.

Chystal vůz, by trávu vozil s polí,
pozadu jej strkal ze stodoly,
nepomyslil nijak na pohromu,
an tu vidí, přední voj že schází,
přeražená byla ve dva rázy,
pokud totiž vyčnívala ze zdi.
Deset let již s kravkami jím jezdí,
tohle se mu nestalo. I běží,
na dvorku pak pokřik strhnul náhlý,
v ruce máchá, hrozí kytkou svěží,
tam, kde barák a v něm krejčí bydlí:
že se přičiní, by ze vsi táhli
zlotřilci, však prý je lidé shlídli,
svědci očití, i lál té rotě,
jež mu také tyčky láme v plotě.
Křičel hlasně, že se ze stavení
lidé scházeli, a podál stáli,
pokřikovali cos na se z dáli,
naslouchali jeho zlořečení.

On pak vešel domů, stále v křiku,
to že prý má od svých nájemníků,
že se polčí s jeho nepřáteli.
A když ženy omlouvat se chtěly,

odebral se nahoru pln hněvu.
Zavřen pracoval pak se sklem pilně.
Stanul v práci naslouchaje zpěvu,
okno otevíral ve své dílně,
a zas jal se hbitě pracovati.
Teprve když úsilovnou prací
pot mu vyvstal, hněv se z duše tratí
a tam touha s tesknotou se vrací.

Poznal, že se Filomena chystá
na pouť zase kamsi k svaté matce.
Styděl pojednou se hnouti s místa,
nechal konečně však přece práce,
dolů jde, kol voje přeražené
obchází, a když se zapomene,
hledí do síně, kdy vyjde děva;
nebo myslil, že se na něj hněvá.
A když vyšla, rty se tak mu chvěly:
„Cože, na pouť? Nechoď, holko, dneska!
Obloha sic modrá je dnes, hezká,
ale Ještěd v mlze stojí celý,
nebude už dlouho na pohodě.“

„Musím, kmotřínku,“ tak vzdychla ona.
„Nesmí člověk vyhýbat se vodě
ani blátu, pro boha co koná.“

„Pro boha dnes nejdeš, pravdu řekni!
Ale proto, že jsem zahuboval;
tak jsi náhle na pouť rozhodla se.
Běž jen, nedělní si šaty svlekni,
však jsem ti je na pouť nekupoval,
pro dům jen — a ty se touláš zase!
A to všechno falešný ten vůdce.
Převrátil tě, za sebou tě vodí.
Taký člověk: světem pořád chodí,
ať mi víckrát přijde!“ Dupnul prudce.
Filomena však už se slzami
jemu děla: „Budiž pán bůh s vámi,
každé slovo hřích je proti bohu,
pomodlím se za vás k matce boží,
ať zlé tuchy s vaší duše složí.“
A již k chůzi pravou zvedla nohu.

Hodně dlouho postál a se díval
za ní cestou; vášně jal ho příval,
běžel kousek, křičeti chtěl za ní,
vrátil se však, dal se v hubování,
spěchal domů přímo k staré matce,
vytýkal jí zradu v prudké hádce,
posílal ji, za dcerou ať spěší,
on že nebude to trpět déle,
toulavé brát lidi pod přístřeší.
Ať jdou obě — jako čest má v těle!
A když stařena ho poprosila,
by ji strpěl na čas ve stavení,
nežli najde, kde by s dcerou byla,
zamlčí se, taby v líci změní,
k sobě mluví po schodech se bera.
Nevyšel pak ten den do večera.

Po tři dni bůh za sebou ji vodil,
po tři dni pak sklenář pokoj hledal,
však zlí lidé a hněv mu ho nedal,
vadil se a potom smuten chodil.
Po tři dni a čtvrtý do západu.
Vyhlížel ji sklenář, přišla v noci.
Ohlížel se ráno po průvodci —
neviděl ho; to snad přišla sama.
Chodil vedle ní v zem oči klopě,
jak by hledal něco pod nohama,
nemluvil, však stále byl jí v stopě,
zamračený nepromluvil slova —
bylo znát, že v srdci bouři chová.

Potom spolu skopávali řípu
v dlouhé řádky, rovné jako šňůry,
tak že tomu, kdo se díval shůry,
sbíhaly se v dálce temné rýhy;
neb v tom sklenář mnoho jevil vtipu.
Aby konečně se zbavil tíhy,
řekl podepřev se na motyku:
„Už to nějak divně na tom světě!
Není mi, jak bylo. Tak mi v duši,
jak by měly smutné přijít časy.
Nejen že mám doma trochu křiku,
ale to, že člověk nepohne tě,
abys byla doma, jak se sluší,
bysi navždy zanechala poutí.
A již toho dost mám, co mne rmoutí!
Budeš u mne, budeš, moje drahá!
Konec udělám, a vezmu si tě! —
Filomenko, budeš mojí ženou,
už tě nevyloudí cizí snaha
z náruče mé, tiché, dobré dítě!“

Zvolal tak, jal rukou rozechvěnou
její tělo, jež se k pádu chýlí,
ana zvolá: „Ach, kmotříčku milý!“

Takto vzkřikla, jak by ono slovo
zahrabáno v květech v srdci na dně
uvolnilo se a vzletlo vnadně
jako motýl plný lesku, jasu.
Na rámě tak klesla sklenářovo,
on pak hladě po bílém ji vlasu
promlouval k ní: „Pamatuj se, milá!"
Ona se však na břeh posadila,
rty se chvěly, oči leskem plály,
v pravo, v levo hlavu ukláněla,
po každém se ohlížela zvuku,
a když sklenář podával jí ruku,
chopila ji ve své ruce obě,
na svou tvář, jež byla uzardělá,
kladla je, jak malé dělá robě,
slzy v očích takto blaze vzlykla:
„Pane bože, což pak nemám hříchu,
že jak v ráji, tak jsem šťastna celá!
Dávno jsem již touhu jakous měla,
ani na pouť jsem jí neunikla,
často jsem si zaplakala v tichu.
Nebo kromě Panenky Marie
nikdo mi tak nepřirostl k duši,
jako vy; však to mé štěstí ruší,
že mne od toho, proč duch můj žije,
odvracíte, pouti zbraňujete.
Všechno jiné žádejte, co chcete,
jen té svaté slasti dopřejte mi,
dokud chodím na té naší zemi,
abych mohla několikrát v roce
boží matku aspoň navštíviti."

Sklenář jí však takto odpovídá:
„Jaké pak to jenom živobytí!
Pohledni jen, holko, na ovoce
takých poutí: co je z toho? Bída!
Doma můžeš modlit se den celý,
do kostela půjdeš na neděli,
a já, počkej, světnici tak naši
vyzdobím, jak leckde kaple není,
kleknu vedle tebe při modlení . . .
Nebo je ti ten svět cizí dražší
nežli já, než světnice má hezká?"

Doléhal tak, ale Filomeně
zvolna slzy tekly pod očima.
Promluvila: „Kmotříčku můj, nevím.
Kdy bych vám to slíbila snad dneska,
až mne Maria, již vídám denně,
ve snu zavolá, ať horko, zima,
za ní musím, nijak nepovolím."

„Nuže, jdi si!" řekl sklenář smutně.
„Budu sám zas, jak jsem jindy býval!"
Obrátil se od ní, v kraj se díval.
„Nezlobte se!" dívka tedy vzkřikla.
„Kmotříčku můj, žádáteli nutně,
bych se sřekla, čemu jsem již zvyklá,
dovolte mi, pro všechno vás prosím,
poslední pouť ještě vykonati
ku Cellenské Matce do daleka.
Mám to ujednáno s vůdcem naším."

Hledl na ni sklenář okem kosým:
„Tedy přece! Což pak tobě platí
celý svět, když vůdce na tě čeká!
Běž si tedy za tím, kdo ti dražším!"

Rozplakal ji. Hlavu shýbla k zemi,
a tvář mokrou skryla kadeřemi,
že se zželelo jí sklenářovi,
chlácholil ji lahodnými slovy.

Oba motyky zas nadzdvíhali,
dolů udeřili zem ranice.
Bylo jasno, ptáci pěli v lese,
na mezi kdes volá křepelice,
v modrém nebi žlutý mrak se valí.

V tom se stalo, co je polekalo.
Jak by svědomí zlé v poli spalo,
z obilí hlas vyšel z nedaleka:
„Sklenář! Sklenář!" a zas bylo ticho.
Podhajský se vztýčí a se leká,
ptá se dívky, neslyšíli licho.
Ta však také dobře uslyšela,
myslí, jak by odpovědět měla,
šeptá sklenáři, nač vzpomněla si:
„Žena ze Lhoty též v ony časy
plejíc len tak jasně uslyšela:
‚Pochválen buď Kristus!' Ohledla se,
nikde nikdo. Zachvěla se celá.
Za chvilku týž pozdrav slyší zase,
slyší po třetí, ač vůkol v poli
po nikom ni vidu. Prchla domů,
celý týden po těle ji bolí,
až i zemřela. Jen měla k tomu,
když ji ďábel zkoušel, amen říci."
Když to řekla, křížek dělá v líci,
a též sklenář jím se poznamená.

Kopat začali. V tom v jiné straně
jak by někdo dutě křikl na ně:
„Sklenář má rád . . .“ Zonud zahučelo:
„Filomenu!“ — Vzkřikla Filomena,
v obilí pak cosi zašumělo,
jak by se smíchem kdos prchal žitem.
Nachem plála dívka v líci skrytém,
ke sklenáři bolně pohleděla:
„Domů nechte mne! Jsem bídná celá!“
Zalekl se on a rychle vece:
„Bůh nás varuj zlého, holko drahá!
Co ti schází, řekni honem přece.“
A jí po ruce a hlavě sahá. —
„Nechte,“ ona dí. „Jen obklad si dám!“

„Ještě tohle, ke všem všudy bídám!“
řekl, vzdychnul si, když pryč už byla,
hlava se mu v ruce naklonila,
sedl na mez, hlavou smutně kýval,
dlouhý vlas mu přes obličej splýval,
a pak brzy vypravil se zpátky.

Zatím matka hovořila s dcerou.
„Bůh nás chraň! Co děje se to s tebou?
Čelo pálí, ruce pak tě zebou.
Co tě potkalo? Pryč s nedůvěrou!
Pověz, dceruško, mi svoji muku.“
Při tom jí kol krku kladla ruku.
„Či snad pravda je, co lidé praví,
že se máte se sklenářem k sobě?
Nežli to, spíš bůh mi vezmi zdraví:
je to lakota a blázen starý.
známý všude divné pro rozmary.
Nezapírej, vyznej se mi, robě!
Musíme již odtud, holko drahá!
Vyhnal nás, a šli bychom již samy;
neštěstí tu chladně na nás sahá.
Chaloupku si najmem pod horami,
budu přísti a ty dělat v poli.
Však jsme zvykly dávno na mozoly.“

A když přišel sklenář na poledne,
tu a tam se bystře poohledne,
ptá se hned, co Filomena dělá.
Jemu matka utrápená celá:
„Ach můj bože, nevím co s ní svedu.
Teď šla na půdu se modlit zase,
místo, aby šla mi ku obědu.
Málo jí a nyní nedbá na se!“

Pospíšil hned za ní, svedl s půdy,
táže se, zda neboli jí údy
od kopání, těžké v poli práce,
dovedl a posadil ji zvolna
v loubí do besídky na zahrádce.
„Odpočiň si!“ a již byl by zmizel.
Vzhlednou na se: kámen zaplakal by,
v očích obou slza blýskla bolná,
a z nich patřil těžký žití svízel.
Nebylo v nich klamu ani šalby.

A když byla sama, vrhla sebou
v listí zelené a nahlas štkala,
ve vlasy se, v listy zahrabala,
které její hořké slzy třebou.
Hodinu tak celou v mukách dlela.
Přišla matka, se smutnou šla od ní.
Přišel sklenář, odešel zas v pole.
A když zdvihla hlavu, čelist spodní
chvěla se a pot jí řinul s čela
s vlasem, slzou na hrdlo až holé,
na čele pak rudé známky pěstí
vytlačené dlouho zůstávaly.
Vzhledne před se: začala tam kvésti
bílá lilie, jak kalich malý.
a v něm její slzičky se třpytí,
jež tam skáply, když plakala v kvítí.
Slunce pak je zlatým retem pilo.
Vzdychla dívka, zalomila ruce:
„Pij mé slzy, bože, když ti milo.
Přijmi kalich naplněný v muce!
Otče, otče náš!“ A vzhůru zírá,
mezi listím v nebe modré hledí:
toť ta říše, kterou dobří zdědí.
Utichla, a slzy s očí stírá,
neb se zdá jí, že tam pod vrcholem
vidí kříž, jejž poutník drží výše
nadšeně se rozhlížeje kolem.
Napne dívka zrak a sotva dýše.
Vykřikne a k plotu honem kvapí.
„Pochválen buď Kristus!“ napřed volá
zapomněvši mžikem na útrapy.
Smekl poutník, lysina mu holá
zaleskla se v slunci, a ji zdraví:
„Jdu již, dcero! Vyjdeme už zítra,
v Libáni se všichni sejít máme.
Oběhal jsem poutníčky již známé,
jeden pro druhého se už staví.
Jenom s počasím musíme zchytra;

však nám pohodu máť boží chystá,
uprosí už syna svého Krista.
Ale dceruško, což nebylo by
u vás možno zase přenocovat?"

Trhla sebou dívka, neboť vidí
dole v polích, že se sklenář vrací.
„Ach on často na lidi se zlobí
hospodář, a kam vás před ním schovat?
Nemá u sebe rád cizích lidí,
a teď přijde s polí hotov s prací.
Pro bůh prosím, za zlé nemějte mi,
vím, že bůh mne za to trestat musí,
neb vy spíte se svatými všemi!"

„To to! dítě! Neměj starost o mne!
Však já někde nocleh naleznu si;
vždyť jsou ještě dobří lidé v světě.
Neodepřeš žádosti však skromné.
Hrdlo totiž vypráhne mi v létě,
na cestu těch jablek trochu dej mi!"
Žízeň na něm a hlad vidět zřejmý.
Filomena ztrnula, i hledí,
jak daleko k stromu, běží k stromu,
myslí: „Vždyť je svatá ústa snědí."
Vrátí se však rozpačitě v krátku:
„Nemám, bože, ani pro vás šátku
na uzlík, a hospodář jde domů."
„Tu máš, dítě!" Poutník šátek dává,
a již dívka stromek otrhává,
že se brzo nadmul šátek starý
kulatými, velikými tvary,
tak že nesouc shýbala se k straně.
„Zaplať bůh! Ať stonásob máš více!
Tedy zítra na noc do Libáně."
Dí a zmizel vzhůru v loubí stromů.

Ona po celém se chvějíc těle
ze zahrady vešla do světnice.
Tu se sklenář dychtiv přihnal domů
listy máků nesa uzardělé
a hned ptá se měkce Filomeny:
„Už mi nestůněš? Nu dobře bude!"
A jí tisknul v líc květ utržený,
aby k bílé přidal barvy rudé.
„Pohleď," pravil, „na květ velikánský!
Nevešlo by se moc na zástěru!
A byl by to fěrtoch, holko, panský.
Pohleď pak! A stál by za to, věru.
A kam si to chystáš kytli novou?
Přece tě to táhne do ciziny?"
Vida pak, že zraky v slzách plovou,
vzdychl žalně: „Což pak mám už nyní,
co jen počít, by si nechodila!
Nahoru pojď, tam ti, holko milá,
všechno ukáži a všechno povím,
kytky v oknech zaleješ. — Viď, rostou!
Obrázky pak prutem břečtanovým
ovineme všecky, a z nich bude,
počkej, oltář, na něm květy rudé . . ."

Mluvě tak zřel duši její prostou
celou v zraku, jenž se vyjasňoval.
Za ruku ji tedy vzal pln lásky
a tak děl: „Než půjdem pro obrázky,
dříve, pojď, co pro tebe jsem choval,
abych dal ti, co jsem chystal pro tě!"
Na jablka myslil, vlas jí hladě,
jež měl spočítaná na zahradě.
Za ruku ji vedl na zahrádku.
Ohledával každou tyčku v plotě,
prohlížel si všecko po pořádku,
až pak stanul s dívkou u jabloně.

Zdvihne hlavu, vzhledne k Filomeně,
opět na strom a zas hlavu kloně
vyhlíží, kde chata krejčíkova.
Konečně pak vypukne v ta slova:
„Tohle udám soudu neprodleně!
To již přesahuje všechnu míru!
Kazisvěti! Pohleď, dcero milá!
Tak jsem schovával je, dlouho chránil,
dnes ty první bysi okusila,
a ti zlotřilí! Toť na mou víru,
spíše snes bych, by mne v tělo ranil!"

Takto volal, že ho slyšet bylo
přes tři stavení, a z nich se plouží
podél plotů lidé, kterým milo
popatřit, jak sklenář se zas souží,
kterak malicherně bouří, hlučí,
a jich zjevem bouř se stala prudčí.
Někteří jen skryti pozdálečí
k nářku sklenářově hlavou svědčí,
smělejší však ku plotu se tlačí,
přes plot hlavu vyzdvihují časem,
an k nim sklenář takto volá hlasem:
„Co mi chcete, vy tam utrhači?

Pojďte, celého mne rozsápejte!
Aby bůh vás káral. Jen se smějte.
Však jsem nebyl na to od vás zvyklý;
vím, že jste se proti mně už spikli!"

Za tím slovem psi naň zaštěkali,
a se na plot jako štvaní hnali.
A když zevšad nejvíc hluku bylo,
an lál Podhajský, tu z nenadání
na plot vzletěl kohout od sousedů,
velký, krásný, jen mu kvetlo peří,
leskem v slunci jen se zrcadlilo,
křídly zatleskal a šíji sklání,
zakokrhal — směšno ku pohledu —
zrovna v sklenářovo zlořečení.
Sklenář vyskočil a vyndal tyči,
a již vzletěl s plotu věstec denní,
utíkaje na dvůr děsně křičí,
za ním v strachu družky jeho všecky.
Vypukne tu nejprve smích dětský,
pacholata z radosti se honí,
pak i staří zasmáti se musí.
Podhajský však sotva že pláč dusí,
hlavu bědnou v suché prsty kloní,
co dál kohout skřeky vedl nové,
on tak zaželel, tak hořekoval:
„Co pak jsem vám, milí sousedové,
co jsem udělal? Co na mně máte?"
Vždyť jsem se vždy ku každému choval,
a teď mne tak trýznit necháváte!"

Když ho takto slyší Filomena,
zaštkala a padla na kolena,
vůkol stichlo vše, když před ním klekla:
„Odpusť mi to pán bůh! Já to byla,
co jsem tolik zlého učinila."
Po kolenou blíž se k němu vlekla. —
„Já jsem jablka vám otrhala,
poutnickému vůdci jsem je dala.
Odpusťte mi! Svatý muž je snědl,
chtěla jsem, by na tu pouť mne vedl."

Zavrávoral Podhajský, až klesl
na kmen, který velká jabka nesl.
Rukávem si přetřel mokré čelo.
Hlasitě se jemu plakat chtělo.
„Filomeno," volal za psů vytí.
„Musila jsi mi to učiniti?
Proto jsem ta krásná jabka choval,
aby svůdník ten se zaradoval?
Aby nedočkal se konce pouti!
Jdi si, jdi si za ním, nevěrnice,
pospěš si, ať dohoníš ho ještě!
Nechci víckrát na tě vzpomenouti.
Ale přeju — měl jsem rád tě sice —
na tu pouť vám bouřku, hlad a deště."

Nyní k dceři přistoupila matka,
zdvíhala ji z potrhaných květů,
a jí domlouvala slova sladká:
„Pro Kristovy rány, dceruško má,
což snad umíráš celému světu
ku posměchu? Pojď si lehnout doma!
A vy, pane kmotře, vy též jednou
připravujte sebe na pohromy,
že mou dceru máte na svědomí,
v duši jste jí vášeň vzbudil bědnou."

Dcera pak, líc nebylo jí vidět
zahalenou šátkem, šla s ní v pláči,
že až lidem líto; oni křičí:
„Hlavu spletl jí, měl by se stydět!
Tak s ní jedná, když jí poklid zničí!"
A jim sklenář za to; „Utrhači!
Jděte po svém!" Ale k tomu slovu
povyk z venku ozýval se znovu,
zástup odrostků naň hvízdá, volá,
on však neslyší, neb opřel hlavu,
oči z důlků vynikly mu zpola,
a tak zůstal k divu, k smíchu davu.

V dáli zatím cestou jabka s klidem
poutník hryže, dobrým žehnal lidem.
A když ráno na zítřek vstává,
sklenář dole jizbu prohledává —
všude prázdno, jako vysmýčeno.
Teskně volá: „Kde jsi, Filomeno?!"

V.

Sklenář vozí oves do stodoly,
poslední žně. — Po starém též mravu
kytka pestrá snopů na vrcholi.
Hlídač ponocný, jenž za výdělkem
na svahu vůz chytá za nápravu,
podpírá jej vidlemi se kroutě —
pád je možný při nákladu velkém.
Hospodář pak v předu krávy veda
v chůzi leští plišky na chomoutě,
nedávát on na své krávy kliky,
chomout však, čím staré ruší zvyky.
Dojeli jsou před vrata pak šedá,
a žeň uložili na stodole.
Při svačině ponocný pak začne:
„Tak jsme opět okradli si pole.
Chvála bohu, žně zas máte značné,
ani nestrávíte, je vám třeba,
pane kmotře, ještě spolné ruky,
s kterou byste z jednoho žil chleba,
a s ní sdílel radosti i muky.“

„Bůh mne chraň!“ tak onen odpověděl.
„K čemu to? A také nejsem k tomu.
V práci ovšem velikou mám nouzi,
koho najmu, každý se mi vzpouzí.
Filomena pak už kolik neděl
na poutěch je s matkou, nejde domů.
Co jsem s ní už měl jen pro ty pouti!
Po dobrém i po zlém — marné řeči:
toulání jí nelze odvyknouti.“

Řekl Dušek: „A snad jí to svědčí;
každý za tím jde, co souzeno mu.“

„I jen aby aspoň přišla domů.
Bůh sám ví, co už tam asi dělá,
že mne tady samotného nechá!“
Dí a smutně hlavu na stůl sklání.
Hlavou zakývnuv pak dělník praví:

„Vy jste měl, ač kdy by byla chtěla,
snad by to též vaše byla těcha,
měl jste vy si matce říci za ni.
Ovšem, jsem rád, že mi bůh dá zdraví,
nemíchám se v to, jen co tak slyším,
či snad byste za něčím šel vyšším?“

„Milý Dušku, nechejme těch řečí!
Nesluší se mezi nás, a pravím,
že jim zatnu, lidem povídavým.“
Mluvil tedy Dušek pozdáleči:
„Uchovej mne bůh, bych sháněl klepy.
Ale říkám, bez ženy jsem slepý.
Tak si denně v díle pomáháme.
A když člověk poláme se prací,
pohladění ženy sílu vrací.
Hošíky dva a dvě holky máme,
na klín se mi vejdou ještě všecky.
Nedal vám bůh štěstí, v takém kruhu
by trud žití stíral úsměv dětský.
V štěstí jde i černá kůrka k duhu.“

Domluvil, an sklenář mlčel stále,
a v tom vešla žena nenadále
v modračce a rozedrané jupce.
Ponocný vzal čapku a šel s bohem.
Ale žena takým počne slohem:
„O žních ke mně přišla Filomena
na nábytek hledala si kupce —
víte z Bukvice jsem její teta,
stará po matce mou sestřenicí.
Přišla tedy na pouť ustrojena.“
Žena sedla při tom na lavici.
„A já řku jí: Zas do toho světa?
A což navždy odcházíte obě,
či už došlo u vás na nábytek?
Pobízela, ať to koupím sobě.
Pobízela, člověk z útrpnosti,
máme sami nouze doma dosti,
však to znáte, když je kolik dítek!
Táta tedy sehnal ňáký zlatý,
dlužni zůstali jsme polovici.
Ráda zřela jsem na její paty.
Po práci teď jdu vám za to říci.“

Zeptal se jí sklenář vyjevený:
„Nemíní se tedy vrátit zpátky?
Pro boha vás prosím, kam as chtěly?“

Ušklíbl se obličej naň ženy:
„Co mi po tom? Lépe mi, když nevím,
nemusím jí dopláceti splátky.
Zač pak stojí nábytek ten celý!“

Mrknul rychle sklenář okem levým:
„Najdete ji; šla snad ku příbuzným,
máteli kde jaké.“ Řekla žena:
„I mám přátel — nehlásí se k nuzným.
Se všemi je stará rozvedena.
Sestru má sic někde v Packém lese,
má však chaloupku tak roztrhanou,
že se došková jí střecha třese,
větrové když od severu vanou.
Do světnice sotva by se vešli,
nájemníka má pak na komoře. —
Bratr její slouží v panském dvoře,
nemá s ní, je také věkem sešlý.
Chodili k nim sice k posvícení
od Hradiště krevní nebožtíka.
Hůl se k mošně hlásí, jak se říká.
Nebydlí prý ani ve stavení,
v skalách mají vydlabané skrýše.
Zvěř to jakás podzemní je spíše,
proto také, že snad chleba nejí,
ale nosili sem vždycky medu.
Podobni sic lidem ku pohledu,
jsou však jistě aspoň čaroději.
Jak povídám, tam jich nenajdete!
Filomeně není třeba bydla,
ta jen stále po poutěch se plete,
pro starou již nějaký kout shlídla.
Ale kdy bych tolik stála o ni,
našla bych ji: bude v Boleslavi!
Co rok tam je, letos jako loni,
když den navštívení se tam slaví.“

Odvezla si tedy na vozíku
celou pozůstalost nájemníků.
Ale sklenář, smutnější než jindá,
z přítruhlíka obrázek si vyndá,
na čtyřech jej rozích zbožně líbá,
v šeptu chvějnými pak rety hýbá:
„V Boleslavi tedy, v Boleslavi.
Že by se již nevrátila tedy?
Nebo snad bych sám měl naposledy
dojít pro ni, přivesti ji v zdraví?...“
Zamkne truhlu a jde na zahradu.

Bylo přítmí, právě po západu.
Rozhledl se v kraj, kde modrá mlha
na vrcholky černých lesů šplhá,
jako duše dávno zašlých přátel,
jež se vzpomínáním navrátily.
Západ prohlížel jsa časů znatel.
Viděl tam, jak v šíři od Ještědu,
nad Houserem pruh se táhl bílý
nad západem celým po Dubolku.
Nebe jasné, trochu do zelena,
nejjasnější do stříbrna v středu,
černavé pak mráčky, na okolku
se stříbrnou obrubou, se kupí
kolem kol jak zkrabacená pěna,
drobné v středu, výše čím dál větší.
Pod lesem tam kouř jde nad chalupy
v rovném sloupu do západní záře.
Dolní kraj pak mizí v modré páře.
Vzduch je vonný jako v senoseči.
„Na čase je!“ sklenář uznal v duchu.
Posadil se pod strom na lavici.
Poletavý bzukot zní mu k uchu,
a šum lístků jak dech panny spící.
Tedy sklenář opět hlavu skládá
v suché ruce, přemítá i bádá,
nikoliv jak roste strom i kvítí,
nýbrž o tom, neměl-li by přece
na pouť jednou sám se vypraviti,
a všem poutěm konec zjednat rázně.
„Jen jít na pouť, přived bych ji!“ vece.
Že by nešla, o to neměl bázně.
Ale tím se v staré trápil pleci,
neboť pouť mu krutou byla věcí.
Toulání se vždy mu protivilo.
Však v tom zdvihl hlavu, zablesklo mu
jasně v oku skrze snéti stromů.
Povstal chvatem, souhvězdí to bylo,
lesklé hvězdy dvě, tak blízko sebe,
jak dvě duše shlížely by s nebe.
Se zálibou obě rovnal k sobě
při tom vzplanul touhou ve útrobě,
že se ihned rozhodl v tom šťastně.

Ráno tedy probudiv se časně
pastuchovi odevzdal své krávy,
by je převzal na čas pod ochranu.
Vyváděl je, hladil jejich plece,
zvíře však se shýbá pro kus trávy.
Sklenář pastuchovi takto vece:
„Mimo dům sic dlouho nezůstanu,
ale kravky krmit, dojit třeba.
Co jim dáte, na mém poli máte.
Dají mléka, sami máte chleba.
Také mi sem často dokoukněte,

zvlášť ať krejčí se tu neomete."
„A kam vlastně jdete, kmotránečku,
že jste si vzal chleba do ranečku?"
„Ale kamsi. Inu — na pouť taky,"
řekl sklenář k zemi sklopiv zraky.
„Ale jděte!" pastucha se diví.
„Nepamatuji se, co jsem živý,
byste vy se na pouť někam vydal.
Vždyť jste, jářku, proto Filomenu
vyhnal z nájmu. Koukám na tu změnu.
I jen jděte, jsem tu, abych hlídal.
Trochu projít svět, natáhnout údy —
veselo je na těch kopcích všudy."
Ale sklenář hrdě kývnul hlavou:
„Však jdu po prvé a naposledy."

Pastucha mu na rozlučky tedy
velikou svou ruku podal zdravou,
sklenář pak šel ihned na světnici,
bedlivě vous oholil si v líci,
oblekl si kabát zelenavý,
ne jak ve vsi s dlouhatými šosy,
ale krátký s kapsou dvojí v zadu,
jako páni podle mody nosí.
Vlasy pěkně sčesal svismo s hlavy,
ještě jednou ohmatal si bradu.
Na sčesanou potom vstavěl kštici
klobouk plstěný, byl plochý horem
se širokou střechou. Svůj věk skorem,
co byl mužem, měl jej; neumící,
neb jej vyndá vždycky z hlubin truhly,
uhlazuje lesklý chlup a stuhlý,
tak že, bohdá, potrvá mu ještě.
Potom tedy v koutě našel sobě
dobrou svoji hůl. Tu někde v lese
shlídnuv mistr dobře rostlou sříznul,
nechal znáti suky povrch leště,
cvoček zabil v každý k lepší zdobě;
nahoře pak kloub, za nějž se nese,
aby v ruce drsně neuvíznul,
do kulata hladil jak vrch lebky,
více však jej ruka ošoupala,
po dvacet let co hůl tiskla k zemi,
tak že z barvy otřen povrch hebký.
Níž pak byla veskrz dirka malá,
a v ní šňůrka se střapečky třemi,
aby za ni, když se jí chce zbýti,
na knoflík hůl mohl zavěsiti.
Tuto tedy, a pak deštník hledá
modrý, lemovaný žlutou pružkou,
s okovanou lesklou rukojetí,
na záda jej šikmo sobě zvedá,
šňůrkou přes plece jej přivazuje,
jako myslivec si chodí s puškou.
Sbírá potom ještě do paměti,
co vzít s sebou. Zamkne dvojí spouští
každý zámek v světnici i venku —
bez starosti domu neopouští. —
Když byl u vrat, uzlík s chlebem v ruce,
smekl klobouk, stanul na chvilenku,
udělal kříž, vykročiv pak prudce
pravou nohu napřed v cestu sázel,
kudy jindá dívku vyprovázel.

Na nebe vzetí byl svátek právě,
obrátil se tedy k Boleslavi.
Čas měl pěkný. Cestou lidi zdravě
smekal často černý klobouk s hlavy;
ještě znali ho. Až odpoledne
pozoroval samé tváře cizí,
známá stráň i les mu s očí mizí.
Na kraj lesa tedy sobě sedne
na návrší a se dívá zpátky.
Podivil se, za taký čas krátký
jak se slehly kopce za ním všecky.
Homole dvě zelené tam stály,
jedna lysá se zříceninami,
jejímž na vršku věk prožil dětský!
Velíš byl. A druhá stromek samý,
jak by nesla hrad, tak zdá se z dáli
stavba na ní kamenná a šedá.
Na ní kalichů se velkých řada
místo střechy koruna jak zvedá. —
Pojedl a zašel v širá lada.
Ještě ten den spatřil kopce oba,
před Brandýským lesem když ho mdloba
denní cesty k zemi povalila,
právě na ně vyhlídka mu byla.
Zasteskl si uviděv je v dáli,
málem by se vrátil, ale brzy
za ten stesk svůj na sebe se mrzí,
když ho touha v před ho ženouc pálí.
Přenocoval v Loučení.* — Den druhý
vyšel brzy, čas byl utěšený,
vzduch byl vonný, čistý, jako sklenný.
Kvítím skví se otavové luhy,
a kde strom byl, s listu na list spadla
rosná kapka zalesknouc se v slunci.

Tam i onde pluh již táhli junci,
ba též někde otava se kladla.
Pozoroval Podhajský, v tom kraji
že dřív žně, i ovoce dřív mají.
Pro něho však všechno teskným zdá se,
rovinu jak stůl jen oko vnímá,
všude písek pod nohama svýma,
v srdci, v hlavě stesk má jen a touhu,
nekochá se vůkol v ranní kráse,
nevidí leč bílou cesty prouhu. —

Přešel les a stanul na pokraji.
Podepřel se o kmen, patřil k cíli:
před ním v dálce kostel stojí bílý,
a dvě věže v ranní záři plají.
Zachvěl se a zrychlil svoje kroky
v písek boře nohy ve hluboký.
Tak se octl u rodičky boží
v Staré Boleslavi unavený.
Poutníků dav z daleka se množí
nepřehledně. Sedl vedle stěny
na nejvyšší schod a pozor dával,
najdeli tvář, jež mu v duši tkvěla.
Často vstav se tlačí v lidu nával,
„Filomeno!“ zvolá, ale vida,
že se zmýlil, sedne a zas hlídá
s chlebem raneček si složiv vedle.
Nespatřil však nikde líce sbledlé,
s poutníky pak noc se modlil celou
v kostele, a když už vidět bylo
na východě kmitat jasnou zoru,
s babičkou se pustil do hovoru
vedle sebe na modlitbách bdělou,
jíž snad právě o nebi se snilo:
„Prosil bych vás, matko, neznáteli
jakés Filomeny od Velíše?“

„Neznám, neznám, holečku,“ tak řekla,
a dál zdrávas na růženci smekla. —
Tu a tam se zeptal — nevěděli.
Smutně tedy k procesí se družil,
jež se chystalo zpět do Libáně.
Vzpomněl sobě na zelené stráně,
na svůj kopec, domek, hned se vzmužil,
oko zjasnil, domů toužil, domů!
Náhodou tu kročil ku někomu,
jenž ho poznal, vítal jmenem božím:
„Také, také přinesl jste jednou
Matičce svou strast a starost bědnou?
I já také, nežli kosti složím,
chtěl jsem ještě podívat se na ni,
aby se mnou byla při skonání.“
Vyjevil naň sklenář oči obě:
„Odkud jste a který?“ — Onen vece:
„Havla z Pazderny snad znáte přece?
U vašeho otce v dávné době
sloužil jsem; vy neznáte mne věru. —
Nejste sám tu: s vaší nájemnicí
hovořil jsem včera v podvečeru,
ona však šla ještě ku Bezdězi.“

Sklenářovi jasnilo se v líci.
Napadlo mu stíhat Filomenu,
kdy by šel hned přímo polní mezí
na Bezděz; však neměl chuti k tomu,
neb ho silná touha táhla domů.
Přemýšlel, pak starci zmizel v davu.
„Ten kus cesty,“ myslil, „nedoženu?“
Novou touhou starou mořil hlavu.
„Ještě jednou!“ pravil si a v spěchu
přímou cestou, kudy lidé řekli,
k Bezdězi se nohy jeho vlekly —
ani nevkročil pod lidskou střechu.

(Dokončení.)

O některých potřebách slovanské vzájemnosti.

Uvažuje

B. Marjan.

III. Slovanský slovník naučný.

Jinde, kde odborná, speciální literatura jest vyvinuta i má svoje určité čtenářstvo a dochází podpory z rozmanitých stran a ústavů, mohli by se konečně i bez sborníků rozličných vědomostí obejíti, avšak právě tam shledáváme, že sborníky takové — naučné, encyklopedické, konversační a jinak nazývané slovníky — vydávají se s pilným úsilím a největší pečlivostí. To odtud, že jeví se potřeba stručných, určitých a správných přehledů lidského vědění, minuciesní sestavení článků, v nichž znalec neb odborník najde každé chvíle spolehlivého rádce a průvodce; ale dílo takové jest oblíbeno u vzdělaných tříd vůbec. Slovníky toho druhu jsou jádrem vybraným z rozličných nauk a jejich obnova přináší s sebou, že ustavičně se odklizuje rum starého učení a přicházejí k platnosti pravdy nové, širší, pevnější. O čem mnohdy od mnohých spisovatelův a s velikou obšírností pojednáno, co o téže věci v rozličných jazycích napsáno, to má svědomitý slovnikář encyklopedický sebrati a k svému dílu přivtěliti.

Třebas encyklopedie takové obsahovaly jádro veškerého lidského vědění, přihlíží se všude k tomu, aby takovýto sborník vyznačoval se zvláštním, národním rázem, jejž dokazovati nemá pouze mluva, v níž dílo psáno, ale také sám obsah, jinými slovy: kde toho předmět vyžaduje nebo třeba jen dopouští, má se vždy poukázati k tomu, jaké účastenství v něm měl vlastní národ, aneb aspoň v jakém poměru k němu se nacházel.

Přihlednemeli v této příčině k národům slovanským, setkáváme se i tu se starými svými vadami: nesvorností, rozervaností, plemenným poustevnictvím. Encyklopedie jednotlivých slovanských plemen obsahují všecko, ale slovanský oddíl zůstává pastorkem, ba zdá se, jako bychom konali zvláštní ctnost, když do takovéto pokladnice lidského vědění *také něco* o Slovanech uložíme. V tom ohledu přeceňování všeho cizího — bez známosti skoro všeho vlastního! — přesahuje všechny meze. Ve mnohých případech možno říci, že má cizina k slovanským věcem více šetrnosti a více o nich známosti, nežli jednotlivá slovanská plemena. Také po tom je znáti, že ty dosavadní slovanské snahy nebyly soustředivé, nýbrž odstředivé ... Proč to? Nechť si to historie vyloží ve velkém, my v malém spatřujeme to vyplývati z toho, že místo slovanským dávala se přednost cizím nářečím, ba že studium slavistiky (myslíme tím soubor všeho, co se slovanství týká) dělo se na základech cizích, její prameny nebyly samorodé, alebrž v cizině připravované; nedostávalo se nám tu bezprostřednosti vlastního názoru a poznání slovanských materiálů.

Pokud se týče bezprostřednosti slovanských pramenů, může býti za našich dob lépe již proto, že se znamenitě rozhojnili znalci jiných

slovanských nářečí a mohou bez cizinské předpojatosti souditi, který jinoslovanský materiál zasluhuje do svazku encyklopedického pojat a dále zušlechťován býti.

U nás podniknut první pokus vypracovati sborník všeobecných vědomostí naším Slovníkem naučným. Tento již obsahuje značné materiály, veliký kus práce v něm vykonán, avšak dalece ne ještě práce všechna, a také v tomto případě bylo by nutno Slovník naučný desítiletí za desítiletím měniti, doplňovati, opravovati, zdokonalovati. Od těch dob, co statě slovanské do Slovníka naučného psány byly, uplynulo drahně let, octli jsme se v jiných poměrech, náhledy naše se valně změnily. Novým vydáním, o němž se proslýchá, bude se moci národním i slovanským požadavkům vyhověti; slovanské věci budou tam bohdá zastoupeny neli ve větší aspoň v té míře jako cizí. Bude to státi více práce; avšak píle a svědomitost musejí tu na rovni státi s nevyvážnou záslubou takového díla. Heslem jest a zůstane: Čím si budeme známější, tím si budeme bližší a svornější, čím svornější a bližší, tím bohatší ve všelikém ohledu duchovním i hmotném.

Potřeba naučného slovníka slovanského jest nade vši pochybnost vyvýšena. Již třeba sebrati všecky momenty, všecky zprávy a dáta a seřaditi je, aby v příznivou chvíli mohly se skládati v organické molekuly, mohlo se pozorovati, v jakém poměru příbuzenském jsou k cizím jinorodým a jaké sloučeniny z nich povstávají; jakým spůsobem možná ty cizí materiály spodobiti, assimilovati, a vzniklému, novému útvaru dáti ráz svůj, slovanský. Snad je to sobecké v každém případě a při všelikém konání mysliti na sebe a vyhledávati prospěch svůj, leč jeli s takovouto sobětností spojeno zušlechťování sebe a vytvořování nových mravních a společenských zásad, zajisté i ze sobětnosti té pojde více prospěchu nežli z netečnosti a lhostejnosti ke všem a ke všemu.

Jestliže nepřišel snad dosud čas, kdy se musíme rozhodnouti pro ten neb onen základní ráz u vychovávání národní povahy, nemůžeme naň dlouho čekati, škoda každé hodiny, kterou při tom ztratíme. Nejsme kotrmelčíci z hostiny Sokratovy, abychom v jedné bytosti spojujíce dvě těla hnali se dnes tím, zítra zase jiným směrem; nejsme kočovníci mezi národy evropskými, a jestliže v těchto krajích již do druhého tisíceletí sahají stopy státní i společenské existence slovanských Čechů, nacházíme v tom nejlepší důkaz, jakých živlů si musíme hleděti, zdali domácích a příbuzných, nebo cizích, musíme se naučiti rozeznávati, co jest účelem a co prostředkem k jeho dosažení.

Je pravda, že za velmi mnoho máme děkovati tak zvané vzdělanosti západní, nesmíme však zapomínati, že jsme odtamtud všecko nevzali, že pro nás západ i východ mají v ohledu vzdělávacím stejnou důležitost a váhu; byly již dříve doby, kde svitla nám záře skutečné a samostatné vzdělanosti dříve nežli rozličným nynějším „nositelům kultury.“ Moment někdejší obnovuje se teď právě zřizováním českých vysokých škol, jež národu našemu prvně ve střední Evropě byly založeny. Je to zvláštní náhoda, že v jednu dobu vyskytuje se potřeba nového naučného slovníka zpracovaného se zvláštním zřetelem na materiál slovanský a obnovování exaktních věd, jež encyklopedie do svého

rámce zahrnuje a jež od nynějška mají nalézati na universitě stálé sídlo a způsobiti zvláštní ráz bádání a zpytování.

Ku spolupracovnictví slovanské encyklopedie mohou nyní býti povolány síly ze všech slovanských vlastí, což druhdy bývalo řídkou výminkou, neli do konce holou nemožností; máme vědecké spolky a akademie slovanské, jež neodřeknou podpory dílu, kteréž sloužiti může tak dobře mužům ve vědách pracujícím, jako všemu vzdělanému obecenstvu.

Až jednou otevřeme naučný slovník slovanský náležitě zpracovaný, bude slunko nad našimi vlastmi jasněji svítati. Pak bude též určitější a vymezenější pojem toho, co zove se myšlenkou slovanskou, co zahrnovati sluší pode jmenem slavismu, a dobude si platnosti přesvědčení, že slavismus po všech našich vlastech jest jednostejný a má tutéž oprávněnost jako německá „eigenart" nebo západní latinismus či romanismus — pak se konečně též uzná, že slovanští národové nedruží ani neliší se ani podle azbuky, ani podle toho, v jakém obřadu jejich duchovenstvo konává bohoslužbu. Opravdovému slavismu nelze vykazovati žádné politické meze: musí býti týž v Rakousku jako na poloostrově Balkánském, v Uhrách takový jako v Rusku, na východě německé říše takový jako ve Východní Rumelii, všady dle jedněch a týchže pravidel může vésti slovanské národy ke kulturním výšinám a povede je, jen až také u národův chvástajících se velikou svobodomyslností bude více volnosti a větší úcta k zákonům o přirozeném rozvoji lidstva. Do těch dob snad nám bude často kráčeti cestou trnitou, ale vždy lépe bude, když i ten krušný čas strávíme v pilné práci na svých základech a dle přirozených pravidel, než abychom zůstali v nečinnosti a bázlivě nebo lhostejně očekávali, co osud nám přinese. Všestranná osvěta spasí nás, ale musí býti také v pravém slova smyslu naše, nikoliv vypůjčovaná nebo všelikými náhodami přeštěpovávaná.

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

IV. Minulost Boky a historický poměr její k Černé Hoře.

Dějiny města Kotora znamenají dějiny Kotorské Boky, třeba její území nebývalo vždy v nynějších hranicích a třeba rozličné její části byly někdy měrou dosti malou od Kotora závisly.

Nás počíná Boka zajímati teprve od doby, kdy se v ní usadili Slované. To se stalo někdy v první polovici 7. století. Tehdáž Srbové, pozváni za tím účelem od císaře byzantského, vešli za Chorváty do prostranství nynějšího Srbska, Bosny, Hercegoviny a Černé

Hory, zbytky Avarů, jež Chorvátě zůstavili, zde potlačili a novou vlast sobě založili. Pohyb tento udál se mezi lety 610—640.

Srbové utvořili v novém domově sedm žup: Srbsko, Bosnu, Neretvu, Záchlumí, Travunii (nynější Trebiň v Hercegovině), Konavlje a Duklu či Diocleu (potomní Zetu, nynější Černou Horu). Z dnešního území Boky Kotorské Risan patřil k Travunii či Tervunii, ostatní pak místa náležela k Dukle. Dřevní dějepis v okresu Duklanska připomíná Kotor, Rosu, Budou, Ulcín či Olgun (Helcynium, Dulcigno), Szader, Drač (Dyrrachium, Durazzo) i Leš (Elissus, Alesso).

Prvotné dějiny Srbského národa po usazení se v někdejším Illyriku zahaleny jsou neproniklou tmou. Co zejmena Kotora s okolím se týče, možno předpokládati, že proudu slovanskému déle vzdoroval, podobně jako Dubrovník, jenž ještě později se poslovanil. Býval Kotor od počátku, když jej Sicilští vystěhovalci z Askry založili a Ascriviem nazvali, dle zprávy Pliniovy svobodnou Římskou osadou, která se později dala v ochranu císařů řeckých, a není pochyby, že se nepoddal převaze slovanské, dokud k tomu poměry donucen nebyl. Tuto politiku, dávati se dobrovolně v ochranu državy, jež by je jinak bez podmínky pohltila, pozorujeme na Kotoru a Boce od jakživa a sledy její na celém tkanivu jejich minulosti jsou patrny jako červená nit.

Župané srbští nejprve sami byli odvislí od císařů byzantských a teprve zponenáhla z vrchní jejich moci se vymaňovali; i jest možno, že Kotor nějaký čas dovedl si vůči Dioklei zachovati samostatnost, poddán byv jak ona přímo vrchnímu zeměpánovi.

Kolem r. 867 Boka byla zpustošena od Saracenů, v letech pak 923—927 od bulharského cara Symeona, jenž všechny kraje srbské v poušť obrátil. Potom Dukla rychle se zmáhala a již ve 2. polovině 11. věku (1050—1080) veliký župan Dioklejský, Michal Bojslavov, tak zmohutněl, že se mohl nazvati králem srbským, k čemuž potřebné význaky obdržel od Římského papeže Řehoře VII. Kotor, vida moc a moudré panování Michala Bojslava, dal se brzy v jeho ochranu. Srbské království v Dukle netrvalo dlouho. Domácí spory a války připravily celý srbský národ nanovo pod panství Řeků. Naposledy Štěpán Nemanja, potomek Dioklejských županů, narozený v Rybnici na Černé Hoře, národ svůj osvobodil, přemoh prve starší svoje bratry Miroslava a Konstantina, kteří jej chtěli následnictví zbaviti. To se stalo r. 1159. Mezi městy, která za těchto bojů znova pod Řeky padla a jichž bylo Štěpánu Nemanji dobyti, byl i Kotor. Města Skader, Ulcín a Bar Štěpán Nemanja rozvalil, postarav se dřív o bezpečnost obyvatelstva sobě oddaného; jen Kotora ušetřil, znamenitě jej opevnil a do něho dvorem se položil. Co bylo v této oblasti řeckého, Štěpán Nemanja vše vyhubil. Přízně, které se mu dostalo od Štěpána Nemanje, Kotor sobě nevážil a již r. 1178 přestoupil k řeckému císaři Emanuelovi a pomáhal mu r. 1179 proti Štěpánovi. R. 1215 Kotor dal se v ochranu knížete Raského. R. 1242 zřícen byl od Tatarů, kteří na svých vpádech až sem pronikli, však rychle zase odtáhli, spokojivše se pouhým zpustošením země. R. 1250 Uroš Veliký potvrdil Kotoru držení míst, jež mu předchůdcové jeho věnovali, a mezi nimiž jmenují se Prevlaka, Lustica, Krtoly a pole Župské. Zároveň Urošdary rozmnožil Horní

i Dolní Župou, Jošicou, Dobrotou, Ledenicemi, Bělou a Kruševicou. Z věnovacích listin vysvítá, že Kotor byl republikou, která stála pod ochranou králů srbských.

Když r. 1356 car Dušan Silný zemřel a říše srbská počala se vnitřními neshodami rozpadávati, Kotořané pomýšleli, jak by se z protektorátu srbského vytáhli.

Na Zetě pozdvihl se vlastelín Balša či Baoša, jenž po přeslici byl potomkem Nemanjićův, aby následoval příkladu Vukašína Mrujavčeviće, Lazara Grbljanoviće a jiných, a od společné říše odpadna, aby se stal panovníkem samostatným. Balša byl nejprve pánem pouze jediné vsi, avšak podařilo se mu zmocniti se dolní Zety, Skadru a přímoří až po Kotor. Balša zemřel r. 1360. Synové jeho Strašimir Ďurađ a Balša, nazvavše se po otci Balšići, pokračovali v díle započatém, osvojili si Zetu horní a tím položili základ Černé Hoře.

Balšići, poznávajíce důležitost, jakou by Kotor měl pro jejich území, pokoušeli se, nemohlili by město toto po dobrém pro sebe získati. Kotořané, patrně nedůvěřujíce v rozkvět a trvání nové državy, prohlásili, že jsou raději hotovi všichni do jednoho zahynouti, než aby Balšiće uznali za své pány. Uražení Balšići nemusili dlouho čekati příležitosti, aby dali Kotoru odvetu.

Dubrovník r. 1361 zapletl se do války s knížetem Záchlumským (hercegovským) Vojslavem Vojnovićem, upíraje mu některá pohraničná místa, která byl Štěpán Dećanský jeho otci Vojnovi za prokázané služby daroval. Dubrovník žádal Kotořany za pomoc a nabádal je, aby odepřeli Vojslavovi dovoz soli, kterou ve svých solidlech z mořské vody vyráběli. Kotořané pomoc odepřeli, vymlouvajíce se, že by jim z toho nemalá škoda vyplynula. Dubrovčané, odmítavou odpovědí rozhořčeni, vypravili na rychlo do Boky své lodi a solidla Kotořanů zničili. Kotořané nyní vstoupili proti Dubrovníku ve zjevné nepřátelství a dali Vojslavovi vydatnou pomoc. Dubrovčané, netušíce si proti spojencům dobra, utekli se o přispění k Balšićům, kteří jim rádi vyhověli, a nenadále do Kotora vpadše, všecko poplenili. Od té doby Kotořané stali se urputnými nepřáteli Balšićův, kteří tím pevnější spolek učinili s Dubrovníkem, zboží své odtud beze cla přijímajíce na škodu Kotora.

R. 1367 Kotor dal se v ochranu krále bosenského Tvrdka, však už rok na to od něho odstoupil a dal se v ochranu krále uherského Ludvíka I., s nímž spolek učinil.

R. 1371 již opět válka vypukla mezi Kotorem a Dubrovníkem, trvala několik let a byvši vedena z té i oné strany s velikou zuřivostí, zadala oběma těžké rány. R. 1379 Kotořané umdlévali a v tísni obrátili se na krále Tvrdka, slibujíce, pomůželi jim proti Dubrovníku, že ne již v ochranu, nýbrž ve věrné jeho poddanství se dají a v něm setrvají. Tvrdko ochotně nabídnutí to přijal a vydal přísné nařízení, aby se nikdo z Bosny neopovažoval pod pokutou hlavy Dubrovčanův špíže prodávati. Dubrovčané utekli se k Djurdjovi Balšići, jenž na ručest do Kotorska vpadl, ohněm a mečem je pohubil a k míru s Dubrovníkem dohnal. Téhož roku Djurađ Balšić ve Skadru zemřel.

Benátčané právě válčili s Ludvíkem uherským a protože Kotor byl spojencem Ludvíkovým, poslali válečné loďstvo i proti tomuto městu.

Loďstvo stanulo dne 14. srpna 1378 v zátoce. Vittore Pisani, jeho velitel, nedopřál Kotoru času, aby se vzpamatoval, i sebral, a rázem dobyl netoliko dolní části města, nýbrž i nepřístupný hrad stekl. Město bylo vydrancováno, ostatky sv. Trifona odneseny a do Benátek zavezeny. V paláci někdy dožů Benátských jest obraz, jenž toto dobytí Kotora představuje.

Po smrti Djurdje I. stal se panovníkem Zety Balša II., jenž pokračoval v politice předchůdce svého, území své kde moha rozšiřuje, s Dubrovčany v dobrém přátelství a s Kotořany v nepřátelství zůstávaje, nemohlli by přece konečně Kotor pod svou moc skloniti a k Zetě připojiti.

R. 1383 Dubrovčané opět válčili s Kotořany. Balša II. poslal Dubrovníku na pomoc 3000 mužů, s nimiž Dubrovnický admirál Michal Bobalěvić (Bobali) Kotor obsadil a přinutil, aby prosil Dubrovnickou republiku o mír.

Válka Ludvíka I. s Benátčany skončila r. 1381 mírem Turinským, podle něhož Benátčané Kotor vydali Uhrám. Dne 26. září téhož roku Benátský správce Kotora, Jacopo de Ripa, odevzdal město Pavlu Đorděvići Zadranínu, jakožto zástupci krále uhersko-chorvátského. Rok na to Ludvíkova dcera Marie a manželka Alžběta odstoupily Kotor králi Tvrdkovi.

Za sporu Ladislava Neapolského a Sigmunda Lucemburského o trůn Kotor nejprve stál na straně Ladislavově, s nímž držel i král bosenský; ale na jednou mysl svoji změnil a přestoupil k Zikmundovi, jenž ochotně ochranu nad Kotorem přijal a mnohé z přívrženců svých šlechtickými tituly odměnil.

Roku 1391 vstoupil Kotor do spolku s Dubrovníkem, Ulcínem i Barem a podporován těmito městy, dokázal, že opět stal se svobodnou, nezávislou republikou.

Po nešťastné bitvě na Kosovu nastaly zlé časy i pro malou, však čilou državu Zetskou. Ještě téhož léta 1389 přestoupila od něho města Drač a Lěš k Benátčanům, avšak je možno, že se tak stalo s vědomím a svolením Djurdje Balšiće, jenž nahlížel, že proti doléhajícím naň Turkům nemůže jinde opory hledati, leda u Benátčanů. Benátčané byli však spojenci sobeckými a zchytralými. Jim nešlo o to, aby záplavě turecké položeny byly meze, nýbrž aby panství své rozšířili. Podporujíce nevýdatně Djurdje, Benátčané současně radili Turkům, jak by postoupati měli. Djurdjovi nestačovaly prostředky do boje a proto r. 1395 nabídl Benátkám za přiměřenou náhradu Skader a ještě některá jiná místa. Benátčané, navyklí po kupecku smlouvati, přistoupili na jeho návrh teprve r. 1396 a zavázali se, že mu budou vypláceti ročně 1000 dukátů.

Téhož roku i Kotor nabízel se Benátkám, které však daly odpověď odmítavou.

Jedva Benátčané Skader opanovali, zadrželi Djurdjovi výplatu, předstírajíce, že některak smlouvu porušil. Djurdje nepřestal o dluh upomínati a přímoří Benátskému všelijak škodil. Benátky opět zapověděly prodávati Djurdjovi sůl a špíži. Když pak už republika Benátská nevěděla, zač by se ještě skryla, žádala r. 1403 Djurdje, aby

měl strpení a o dluh ji neupomínal, protože prý měla veliké výlohy s obranou a udržením Skadru, odkudž mimo to dosud nemá žádných příjmův a tudíž svým závazkům dostáti nemůže.

R. 1403 Kotor znova ucházel se o ochranu Benátek. Vyslancům dána odpověď, že republika pro nynějšek jejich přání vyhověti nemůže, avšak žádá, aby přijdouce domů svým spoluobčanům vyřídili, že je v lásce chová a v zachování přízně i z jejich strany se naděje.

Oslabený Djurdje o nabytí Kotora se nepokoušel. Zemřel r. 1405. Po něm nastoupil Balša III., jemuž Skaderští, nenávidíce nové svoje pány, Benátčany, ihned město své vzdali. Jejich příklad následovala ostatní města a místa, jichž Benátky od Zety nabyly. Benátky vyslaly proti Balšovi válečné loďstvo pod Marianem Karavellem. V tomto případě nešetřily peněz a podkoupivše přívržence Balšovy, snadno nad ním dosáhly vítězství. Při tom se Benátky zmocnily kromě Skadru a Drivostu i Baru, Ulcína a Budvy. Ale Balša rychle se sebral. Okolí Skadru a Ulcína znova k němu přistoupilo. Mimo to Balša mohl spoléhati kromě Pastrovićů na stoupenství všeho přímořského venkova, jenž ze všech třenic mezi Kotorem a vladaři Zetskými stál na straně těchto a nic jiného vroucněji si nepřál, než aby vyprostěn byl z poroby měšťanských aristokratů Kotorských a ke knížetství Zetskému navždy připojen. Patriciové Kotorští provozovali politiku na svou pěst; lid za nimi nešel a při každé příležitosti je opouštěl; proto zbraně Kotorské měly tak málo zdaru.

Vojsko, jež Benátský senát proti Balšovi vyslal, bylo na hlavu poraženo. Senát vypsal na hlavu Balšovu cenu 2000 dukátův a jeho hlavárům sliboval veliké odměny, zradíli jej; však tenkrát byly sliby jejich marny. R. 1407 Benátky slíbily Balšovi, že mu navrátí Budvu, přijdeli do Benátek pro utvrzení míru. Balša slibům nevěřil a nešel. Republika tedy najala proti němu dva úkladné vrahy, Albance, ale oba byli jati a krutě potrestáni; dalť Balša každému z nich uříznouti ruku, nohu, nos a jazyk. Zmrzačení Albanci byli dopraveni do Benátek, kde jim senát úkazem ze dne 11. října 1407 dal každému za odměnu a „pro dobrý příklad jiným" 12 dukátů na hotovosti a dále ustanovil, aby z příjmů města Skadru užívali až do smrti měsíční pense 12 perperů.[1])

Boj Benátek s Balšou trval dále pořád na škodu republiky, která již toužila po míru. Dne 17. května 1408 senát vydal svým provéditorům v Albanii tajnou instrukci v ten smysl, aby za každou cenu s Balšou o mír uhodili, však chytře sobě vedli a toho dbali, aby cena byla nejmenší. Balša žádal za vydání Baru a solidel poblíž něho. Senát svoluje, aby mu proveditoři tento ústupek učinili, avšak teprve v nejhorším případě; prve nechť se pokusí, nebyloli by lze Barské sliby omámiti a proti Balšovi je podnítiti. Balša prohledl osnovu Benátské falše a v boji pokračoval.

Republika pořád horlivěji stála o mír. Dne 6. června 1408 sešli se v Drači zástupcové obou stran, aby pokoj zjednali. O podmínkách sice učiněna úmluva, ale k míru samému nedošlo, protože republika

---

[1]) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.

stůj co stůj žádala, aby Balša přišel do Benátek, čemuž on podvoliti se nechtěl.

Konečně dne 9. listopadu Balša senátu ohlásil, že je hotov mír uzavříti. Senát ani nechtěl svým uším věřiti a dne 14. ledna 1409 vypravil do Srbska posly, kteří by despotu srbského a Maru Brankovićovu požádali, aby se za mír s Balšou zaručili.

Patriciové Kotorští dne 15. března 1409 nabídli po zvláštním poslu republice Benátské spolek proti Balšovi. Senát na tuto pomoc mnoho nepočítal a činil si podmínky.

Balša, aby hru s Benátčany nějak ukončil, rozhodl se, že místo sebe do Benátek pošle matku svoji Jelenu, na důkaz, že není nesmířitelným. Benátčané chopili se prostředkovacího návrhu oběma rukama a dne 17. června 1409 poslali pro kněžnu Zetskou schvální loď, která ji do konce července dovezla do Benátek, kde již 3. srpna počaly dohovory mezi ní a senátem. Senát, maje ji v rukou, dotíral na ni výčitkami, že syn její, sám Benátský šlechtic, republice tak valné škody způsobuje. A takovou na ni senát pustil hrůzu, že Jelena uvěřila ve vinu svého syna; a když mimo to před ní lesk a dosah své moci rozvinuli, matka počala se o syna obávati. I prosila (aspoň podle protokolu Benátského senátu) za milost, jakož i aby republika syna jejího za hodna uznala a sobě ho měla odporučena.

Senát, výsledkem tímto potěšen a snad i překvapen, vykázal matce Balšově 3 dukáty denního platu, pokud se bude v Benátkách zdržovati. Dne 2. září jmenován odbor, jenž by s Jelenou dohovory dále vedl. Jelena nežádala od Benátčanů ničeho, kromě Budvy, která již dříve byla Balšovi slíbena, i navrhovala, aby škody, jež obě državy vzájemně si způsobily, opět vzájemně sobě nahradily. Vláda Benátská stále víc popouštěla, když Jelena najednou obrátila, dostavši zatím patrně pokynutí od svého syna. S dalších dohovorů sešlo, a senát, nedosáhnuv leč příměří na dobu roku na základě uti possidetis, dal Jelenu dne 27. září odvezti domů.

Benátčané nepokládali, že by záležitost byla skončena, a hleděli si na rychlo nakloniti Petra Dlouhého, tureckého konsula ve Skadru, aby stál na jejich straně, nastanouli jim nové neshody s Balšou. Zároveň se usnesli dne 10. února 1410, že přijmou dobrovolné poddání se Kotora, proto prý, že Kotor bez toho patří k okrsku Dalmacie, a dále proto, aby moc jejich byla rozhojněna a upevněna v oněch končinách Dalmacie, jakož i aby mohli spíše „Zetu a Albanii udržovati ve větší bázni a poslušnosti.“

Balša, o tom zvěděv, porušil příměří a jal se poddané Benátské znepokojovati po suchu i po vodě, totiž s jezera Skaderského. Senát dal svému „rytíři a kapitánovi“ ve Skadru, Benediktu Cantarenovi, plnou moc, aby vše vynaložil, čímž by Balša mohl udržen býti na uzdě. Zároveň neštítily se Benátky a prosily skrze řečeného Benedikta Cantarena vojevodu tureckého Bajazita, aby jim pomohl proti Balšovi, což Bajazit závazně přislíbil.

Benátky daly se od Kotořanů ještě jednou pěkně prositi, aby jejich město přijaly pod svou ochranu. Poslové Kotorští přispěli za tou příčinou do Benátek dne 9. února 1411. Senát, jenž pořád se

tvářil, jako by prosebníkům dělal milost, pozval dne 12. února své hodnostáře v oněch krajích, Marina Karavella a Jakuba de Ripa, aby vyslechl jejich mínění, což když se stalo, republika odpověděla, za jakých podmínek jest ochotna vzíti Kotor pod svá křídla.

Kotor si mohl voliti tři soudce, kteříž by soudili ve spolku s rektorem Benátským pře civilní; avšak případy kriminální mají podléhati toliko soudu rektorovu, „jenž jediný může a má souditi a rozeznávati podle boha, spravedlivosti a důstojnosti vlády naší a dle dobrých obyčejův obce samé bez přítomnosti soudců řečené obce. Avšak ve případech civilních jmenovaní tři soudcové obce Kotorské mohou a mají přítomni býti při všech přích a raditi našemu panu rektorovi podle statutův a dobrých zvykův své obce, ale tak, kdy by se někteří z řečených soudců v mínění s naším rektorem srovnávali, že rozeznání takové má býti platno a ve platnost uvedeno. Kdy by však řečení soudcové všichni nebo někteří z nich odporovali rozeznání našeho rektora nebo s ním se nesnášeli, bez ohledu na to v platnost uvedeno býti má rozeznání našeho rektora, neboť tento rektor sám jest odpověden naší vládě ze svého konání."

Tyto a jiné ještě podmínky, jež Benátky Kotoru kladly, nebyly prosebníkům povolny, a ještě plných devět let uplynulo, nežli došlo ke konečné úmluvě o vzdání Kotora pod vrchní panství republiky Benátské. My jednání toto do podrobnosti sledovati nechceme, aniž můžeme, neboť sborník diplomatický listin z archivu Benátského, týkajících se věcí jihoslovanských, jejž Simo Ljubić v Záhřebě pod názvem Monumenta historiam Slavorum meridionalium spectantia vydává, nedospěl dosud přes rok posléze uvedený.

Prosebníci Kotorští před senátem Benátským nikterak se tím netajili, že hodlají svou samostatnost zadati z nenávisti ke knížetství Zetskému a z bázně, aby od něho osvojeni nebyli. Avšak tento málo ctný krok učinili aristokraté Kotorští sami na svůj vrub, nemajíce při tom souhlasu obyvatelstva venkovského, jež ode dávna tíhlo na onu stranu Lovčena, protože však žilo v nevolnictví, nebylo o hlas tázáno. Hrály při tom úlohu i pohnutky náboženské. Městští aristokraté byli katolíci, venkovští nevolníci — pravoslavní, „schismatikové."

Kdy by aristokracie byla jedné mysli bývala s lidem, Kotor mohl sobě zachovati samostatnost a nebýti odvislým ani od Benátek, ani od Zety. Lidu šlo především o to, aby sobě vydobyl snesitelnějších podmínek života; proto se již dříve častěji proti pánům svým bouřil a když nemohl ničeho dosíci pomocí Zety, neváhal r. 1378 přiskočiti k Viktoru Pisanimu a ve spolku s ním Kotor tak rozkotal, že nezůstal kámen na kameni. Hledalili Kotořané ochranu jednou u králův uherských, po druhé u králův bosenských, po třetí u republiky Benátské, nečinili tak na obranu své svobody, již zadávali, nýbrž proto, aby učinili nemožným splynutí svého území se Zetou, jakož i aby své poddané pod tuhým jařmem udrželi.

Poddaný lid Kotorský nebyl nyní náchylen dostati za vrchní pány Benátčany. I vzbouřil se ve prospěch Balšův a příkladu jeho následoval i lid z okolí Skadru a Ulcína. Vojsko Benátské, proti Balšovi vyslané, bylo na hlavu poraženo a dože Michael Steno byl nucen

r. 1412 měsíce listopadu žádati velkovévodu bosenského, Sandala Hraniće, aby sprostředkoval mír mezi republikou a Balšou. Opis této smírné smlouvy chován jest na Cetyni a zní: „Velmožnému pánu Balši Stracimiroviči, synu nebožtíka pana Djurdje Stracimirova Balšiće, pánu Zety atd. Benátská vláda dává jemu a jeho dědicům města Ulcín a Budvu se všemi právy, hranicemi a okresy, a nad to zavazuje se platiti jemu a jeho dědicům po tisíci zlatých dukátů každého roku, jako někdy platívala velmožnému pánu Djurdjovi, jeho otci, s podmínkou, aby jí všechna ostatní místa, které jí zpomenutý jeho otec Djuradj prodal nebo daroval, ostala se všemi právy, hranicemi a okresy."

Že Benátčané po této smlouvě nepomýšleli, aby se vzdali své dosavadní politiky naproti Zetě, toho důkaz spatřujeme v okolnosti, že hleděli do svých tenat dostati Balšovu matku, když jeho nemohli; s ní r. 1416 učinili kupní smlouva o starobylé město Avlon v Albanii. Balša jim za to r. 1419 vzal Skader — a tak se obě strany octly tam, kde dříve byly.

Benátky ihned vypravily proti Balšovi dvoje silné vojsko. Vojevůdce Benátský, František Bembo, jenž právě z Dalmacie s úspěchem vyhánél Maďary a dobyl na nich Trogiru a Spljetu, nechal všeho a spěchal ke Skadru. Druhé vojsko přivezl za ním Jakub Dandolo. Avšak pokusy, aby Skader byl Balšovi vyrván, ukázaly se marnými. Vyžádali si tedy Benátčané pomoci sultánovy, jenž jim poslal 8000 mužů. Ale Turkům nedařilo se pode zdmi Skaderskými lépe i vraceli se od nich jako Benátčané s krvavými lebkami.

R. 1420 republika vyslala proti Balšovi ke Skadru nové vojsko pod Petrem Loredanem. Loredan uvedl města dalmatská, již loni dobytá, pod Benátskou správu, a přijda do Kotora, uvázal se i v toto město, jež mu dalo pomoc proti Balšovi.

Benátčané, jsouce ve veliké tísni, sbírali do pole kde koho a byli jim teď i Kotořané vítáni. Při této příležitosti konečně stala se mezi Kotorem a Benátkami shoda a podepsána smlouva, jíž se Kotor dává pod vrchnostenství sv. Marka.

Krátce budiž pověděno, že Benátčané ani nyní nepořídili proti Balšovi ničehož a byli od něho poraženi s velikou ztrátou i hanbou. Hrdá republika znova byla nucena ucházeti se o příměří, jež Balša povolil. Brzy na to Balša zemřel.

Hlavní podmínky, jež si Kotořané do smlouvy s Benátkami položili, jsou tyto: Správa města zůstane nedotknuta a taktéž všechna její zařízení a ustanovení; z příjmů města budou udržovány veřejné budovy a úředníci vypláceni; kdy by vláda Benátská nebyla s to dále Kotor chrániti, nesmí města toho nikomu odstoupiti aniž prodati, a Kotor stane se opět neodvislým jako byl; republika postará se, aby poměry mezi pány Kotorskými a jejich nevolníky byly napraveny tak, jak byly. Mimochodem budiž podotčeno, že Kotořanům na časté posilky do Benátek už se peněz nedostávalo a že musili konečně za tou příčinou zastaviti některé relikvie.

Benátky, jakmile v Kotoru se ohřály, počaly ihned housti tutéž píseň, která jest v jejich historii stálým zlozvukem: počaly rušiti smlouvu, na níž se jedva písmo osušilo.

Až dosud Kotor spravoval se vlastními zákony, jakožto svobodné, republikánské město. Benátky již po čtyřletém trvání svého poručnictví Kotoru toto právo odňaly. Poslední zákonitá ustanovení Kotora pocházejí z r. 1425.

Dále Benátky nedostály smlouvě, pokud se týkala obnovení starého poměru mezi pány a nevolníky. Zajisté viděly — což Kotořané viděti nechtěli — že z nespokojenosti nevolníků vzchází městu trvalá škoda, protože nevolníci hledají pomoc u svých pobratimů na Zetě, kdež nikdy nebylo ani pánův ani nevolníkův. Doživše se v této věci úplného sklamání, mnozí aristokraté Kotorští opustili v rozhořčení rodné město a vystěhovali se do Turecka.

Dokud Kotor byl svobodným, razil si vlastní mince, které však nebyly ničím jiným, nežli symbolem svobody Kotora, neboť už v sousedním Dubrovníce nebyly v plné platnosti. Nejobyčejnější mince byly follary, drobné peníze měděné. Stříbrné mince sluly perpery, které měly plnou cenu v Albanii a Apulii; platily asi půl franku. Statuty města nezmiňují se o jiných druzích peněz. Byl na nich nejprve ražen obraz sv. Theodora, jenž byl patronem Kotorským před sv. Trifonem; na druhé straně byla věž s nápisem: Com. Catthari. Na to byla na nich ražena podoba sv. Trifona, později poprsí krále srbského, nejposléze Ludvíka krále uherského.

Kotor, jsa kdysi ve finanční tísni, vypůjčil si značnou sumu peněz od Benátek, které si za to vyhradily právo, raziti mu mince. Benátky jakožto věřitel hleděly ku svému kapitálu přijíti tím, že razily mince lehčí, než býti mělo, čímž je konečně učinily nemožnými.

Brzy po smrti Balšově Benátčané přikvapili, a dříve než věci v osiřelém knížetství Zetském mohly býti uspořádány, kromě Budvy zmocnili se i Baru, Ulcína, Skadru, Drivostu a Lěše. Srbský despot, Štěpán Lazarević, vytáhl proti nim s vojskem, které nejprve zvítězilo, po druhé pak, když Benátčané na svou stranu dostali Pastroviće i některé Zeťany a Srby, jež podplatky získali, bylo poraženo r. 1423. Na zakročení Jiřího Brankoviće Benátčané byli nuceni učiniti mír; Budva i Pastrovići ušli tenkráte ještě nenasytnosti křídlatého lva, ačkoli posledně jmenovaní samochtě do jeho tlamy se vrhali.

Když vymřel rod Balšićů, nastoupili vládu v knížetství Zetském Crnojevićové, od nichž Zeta prozvala se Černou Horou.

První Crnojević, Štěpán, bojoval ve spolku s hrdinou albanským, Skenderbegem, 24 roků proti Turkům, jež v nesčetných bitkách šťastně porazili. Okamžiků poněkud volnějších Štěpán Crnojević užíval, aby svou državu rozšířil k moři. Z míst, jež nyní jsou částí Boky Kotorské, patřili Štěpánovi: Pastrovići, Braići, Maine, Pobory a Grbalj. Není pochybnosti, že by byl Štěpán Crnojević svůj záměr proti srsti Benátčanům provedl, kdy by Herceg Štěpán, vladař Hercegoviny, nebyl ho donutil k míru s Benátčany r. 1451. Ve smlouvě o mír praví senát Benátský: My mu potvrzujeme jeho dědictví, ale ať nechá na pokoji země Kotorské i jiná okolní města a naše poddané; potvrzujeme mu obyčejná jeho cla a solidla, v nichž může jako dříve sůl vyráběti; napíšeme a rozkážeme všem správcům Kotora a naší Albanie, aby v každém případě války, již by zpomenutý vojvoda Štěpán měl, ne-

dali nižádné pomoci aniž útočiště nepřátelům jeho, nýbrž aby jemu byli na pomoc; schvalujeme, aby týž vojvoda přijímal z naší kasy v Kotoru 600 dukátů ročního platu; z druhé strany opět týž vojvoda má se přičiniti a o to usilovati, aby Grbalj a jiná města z okolí Kotorského vrátila se v naši poslušnost a pokornost; dlužno témuž vojvodě se přičiniti a usilovati, aby Grbalj a jiná města z okolí Kotorského, i když se vrátí v naši poslušnost, zůstala v pokornosti naší, a pakli některé z míst řečených odstoupí od naši poslušnosti, povinen jest jíti s lidem a vojskem svým proti němu, neboť dokud ta místa budou nám podřízena, dotud budeme mu, jakož jest náš obyčej, řečený plat dávati.

Na nástupce Štěpána Crnojeviće, Ivana, po smrti Skenderbegově osamoceného, Turci vrhli se se vší zuřivostí. Ivan marně se dovolával pomoci Benátek, které škodolibě přihlížely k nerovnému zápasu. Vyjednával i s jinými státy italskými, aby mu přispěly v boji proti nepříteli křesťanstva, ale s výsledkem o nic lepším, nežli s Benátkami. Zatím se Turci zmocnili též Hercegoviny. Hrdinná mysl Ivanova neklesala. Aby Turkům spíše mohl odolati, odstěhoval se od jezera Skaderského výše do hor, na Cetyň.

Fanatičtí Kotořané ve srozumění s Benátčany, vidouce, že unavený Ivan Crnojević ztrestati je nemůže, a doufajíce, že Turci za nedlouho si celou jeho zemi osvojí, otrávili v monastýru archanděla Michala na Převlace 72 pravoslavných mnichů.

Že Ivan opět některé části svého území na západě Benátčanům odstoupil, vysvítá z toho, že r. 1482 učinil s Kotorem smlouvu o hranicích, která v tísni, jaké byl, zajisté nebyla na jeho prospěch.

Pokořivše Hercegovinu, Turci přisvojili si z nynějšího území Boky Kotorské i Risan a Erceg Nový.

Syn Ivanbegův, Djuradj, maje za ženu rozněžnělou Benátčanku, která nemohla přivyknouti životu na Černé Hoře, opustil svou vlast a přestěhoval se do Benátek. Ze závěti, která se po něm z r. 1499 zachovala, vyrozuměti lze, že jak Djuradjovi tak i jeho otci Ivanbegovi patřil v Boce po tolikých svádách s republikou Benátskou nejen Grbalj, nýbrž i Paštrovići. Z této závěti zároveň se dovídáme, že jedna ze sester Djurdjových byla provdána za Kotorského měštěnína Trifona Buću.

Odchodem Djurdjovým Černá Hora zůstala bez světské hlavy, a světská moc, pokud o ní lze mluviti v této době slabosti a úpadku, přešla na vladyky. Dosavadní třenice Černé Hory s Benátkami o hranice utichly; patrno, že Benátky provedly si svou a v oněch předělech, o které se hádaly, umístily správu Benátskou; avšak Černohorcům nebránily, aby dále užívali svých pozemností v Boce a by stáda svá na pastvu honili až k samé Boce.

Doba následující je pro Boku politicky bezvýznamná, a jen události válečné vynášejí její města na povrch dějin. Protože jsme o válečných akcích okolo Ercegu Nového, Risna a Budvy již jinde promluvili, zbývá nám zmíniti se jen o bojích, které se točili kolem Kotora.

Roku 1539 turecký admirál Barbarossa, vzav prve Erceg Nový a Risan, přistál s loďstvem svým před Kotorem, jejž hájil Gian Matteo Bembo. Když vyzvání Barbarossovo, aby se město vzdalo, bylo od-

mítnuto, nepřátelský vojevůdce kázal části svého vojska hnáti útokem, což stalo se dne 14. srpna. Útok odražen, načež dne následujícího obnoven ze všech sil. Ač Turci naběhli po suchu i moři plným a velice převážným počtem, přec opět musili se s krvavými lebkami vrátiti. Barbarossa, boje se, aby v zálivu zavřen nebyl, upustil od dalších pokusův o Kotor a odtáhl už dne 17. srpna.

Roku 1563 veliké zemětřesení rozvalilo skoro celý Kotor. Dvě třetiny obyvatelstva i s guvernérem a členy vlády zahynuly v ssutinách. Zdi hradu se rozpadly a musily býti znova vystavěny, při kteréžto příležitosti byl hrad opevněním spojen s městem.

R. 1569 admirál tureckého loďstva, 300 galejí silného, Pertaus, zbořiv Budvu, navštívil i Kotor, ale když tím rektora Benátského, Zachariáše Salamone, nepostrašil, vzdálil se, odkládaje provedení svého záměru na příhodnější dobu. Již r. 1571 Pertaus opět byl před Kotorem. Poněvadž držel v rukou svých Budvu, mohl Kotor i z jižní strany pozemním vojskem sevříti. Město hájil Bernard Contarini, jenž dvěma útokům mocného nepřítele zdárně odolal. Nemoha silou ničeho pořídíti, Pertaus podkoupil kapitána Trojana Ciciliana, jenž mu měl otevříti bránu na Fiumeře. Zrada byla v čas odestřena a úplatný důstojník na hrdle potrestán. Nicméně oblehatel pod branami vytrvával, chtěje město, když by je jinak vzíti nebylo lze, hladem vymořiti. V nejvyšší čas objevil se na zátoce Benátský admirál Soranzo, jenž plavil se na ostrov Krf, ale zvěděv, jak zle daří se posádce Kotorské, zahnul sem s 25 galejemi, dobyl tureckého opevnění na Verigách, jež mělo přístav zahraditi, a prodrav se na Kotor zásobil jej špíží, déle pak tu se neomeškávaje pospíšil za svým cílem. Obležení nabyli mysli k dalšímu odporu. Pertaus, nahlížeje konečně, že tu zbytečně časem plýtvá, odebral se odkud byl přišel.

Roku 1649 Benátčané odňali Turkům Risan a roku 1687 dobyli Ercegu Nového, o čemž už jinde jsme promluvili. R. 1667 Kotor stihlo opětné zemětřesení, při němž polovic obyvatelstva vzala za své. Bylo to největší zemětřesení, které jej kdy potkalo.

Počátkem 18. století Danilo Njegoš stal se vladykou černohorským. Zničiv domácí poturčence, Danilo položil základ k lepší a slavnější budoucnosti své vlasti. On opět obrátil zrak svůj na Boku, kde pravoslavné obyvatelstvo mnoho strádalo, i jal se tam pracovati ve smyslu církevním.

Vladykové černohorští jakožto světští panovníci spravovali nevalné území Černé Hory a Brd, avšak jakožto pravoslavní biskupové měli pod sebou celou bývalou Zetu, tak zejmena Skader, Ulcín a Bar, v Boce pak Pastroviće, Grbalj, Krtoly a Lušticu. Vladykové černohorští byli podřízeni patriarchovi Pećskému, od něhož i svěcení přijímali. Když byl srbský patriarchát přenesen z Peći do Uher, Benátčané vyňali z duchovní jeho moci pravoslavnou církev v Dalmacii, která nyní zůstala bez arcipastýře. Katolické duchovenstvo samozvaně ujalo se poručnictví nad pravoslavným kostelem a přisvojilo si tato práva: právo dozoru na pravoslavné chrámy a kláštery; právo jmenovati a potvrzovati pravoslavné duchovní; pravoslavný kněz, když byl vysvěcen, musil před římským biskupem odříkati katolický symbol víry.

Vladyka Danilo zasadil se, aby do své duchovní správy znova dostal celé území, jež dříve jeho předchůdcům patřívalo. R. 1717 vyslal do Benátek deputaci několika Černohorců, kteří by za to jako z vlastního popudu žádali. Dože Jan Cornaro poněkud jejich stesky vyslyšel, ale věc vyřídil zchytrale tak, že se Černé Hoře tou příležitostí vmíchal i do záležitostí světských, a sotva pochyboval, že Černá Hora do pasti nachystané padne.

Dekretem senátu Benátského chrám sv. Lukáše v Kotoru dán pravoslavným, aby v něm služby boží dle svého obřadu konali, a guvernéru Kotorskému nařízeno, aby jim v tom žádných překážek nekladl; druhým odstavcem Černohorcům clo z domácího zboží, přes hranici Benátskou přeneseného, prominuto; třetím odstavcem Černohorcům uloženo, aby si vyvolili guvernéra a dva serdary, z nichž každý bude dostávati 20 dukátů měsíčního platu, dále čtyři kneze s desíti a osm menších knezů s pěti dukáty na měsíc; dle odstavce čtvrtého Černohorci mají ustrojiti stráž na obranu hranic s volenými důstojníky, kteráž bude z Benátské kasy přijímati žold, avšak toliko v době války; v odstavci pátém slibují Černohorcům 300 pušek a něco střeliva, aby mohli brániti republiky Benátské; v odstavci posledním jim uštědřují podporu v obilí. Danilo zavděčil se republice ještě téhož roku pomocí, kterou poskytl jenerálu Mocenigovi před Barem, načež hned z jara léta následujícího sám se vydal do Benátek, aby osobně u senátu zakročil a větších ústupků si vymohl. To se mu podařilo.

V dekretu, jejž senát vydal dne 12. května 1718 takto se praví: Vyslechnuvše žádosti vaše, ustanovili jsme: 1. že vám patří duchovní jurisdikce v předělech a místech, které v nynější válce spadly pod vládu republiky, a že je vám svobodno, konati v nich bohoslužbu po zákonu řecko-srbském, a dáváme vám i moc obnovovati chrámy, které byly porušeny, jakož i nové budovati na každém místě, které je v okrsku vaší duchovní jurisdikce; 2. že dvanáct knezů, spravujících obce Rěckou a Crmnickou, přijímati mají měsíčního platu po pěti dukátech stříbra, dokudkoli budou živi, kterýžto plat bude jim vydáván z kasy Kotorské; 3. že je každému ze jmenovaných dvou obcí volno přenášeti přes hranici naši domácí svoje zboží, aniž bude z něho platiti cla; 4. že jim dáno bude 400 dlouhých pušek a tolikéž mečů.

Krátce na to dne 4. června téhož roku dostalo se Danilovi druhého dekretu, jenž určitějšími slovy přiznává duchovní jurisdikci vladyků černohorských nad pravoslavnými Boky Kotorské. Tu se praví výslovně: Na nové vyložení biskupa Daniela senát usnesl se: aby zpomenutému biskupu Cetyňskému a Skenderijskému i jeho nástupcům zůstala potvrzená jejich jurisdikce po smyslu dekretu ze dne 12. května t. r.; že poddaným zákona řecko-srbského, kteří žijí pod naší vládou, dovoleno je přiznávati jej za svého biskupa a pastýře. Kdy by pak se stalo a zbraň republiky nanovo by osvojila kraje albanské, poddaní, kteříž by byli zákona řecko-srbského, budou ve věcech duchovních podčiněni jemu samému a jiní biskupové nesmějí ho v jeho právu rušiti; taktéž chrámy jeho zákona, jemu podřízené, nesmí znepokojovati ani jeden biskup latinský, řecký nebo srbský, a prosty jsou všech poplatků. Co pak se týče kanonických visitací, dává se potřebné na-

řízení generálguvernéru Dalmacie, aby podal zprávu, konalli kdy zpomenutý biskup nebo některý z jeho předchůdců kanonickou visitaci v našich krajích, spadajících do jeho eparchie, a dáloli se to se schválením a přispěním senátu.

Oba tyto dekrety byly pro pravoslavné Bokelce a vzájemnost jejich s Černou Horou velice důležity. Danilo sám je považoval za velikou vymoženost a byl z vděčnosti vždy pohotově, když republika měla válku s Turky, jež jí potírati pomáhal, ačkoli republice, jižjiž upadající, v těchto bojích nevalně se dařilo.

Panovník tak energický a prospěchu svého národa dbalý, jako Danilo, byl by zajisté za nedlouho přistoupil k opravě hranic, které dosud mezi Černou Horou a Bokou vytčeny nebyly. Opravy takové bylo nejvýše třeba, neboť pořád byly v Boce předěly a místa, které nevěděly, ke kterému státu vlastně patří. Tak na př. Grbalj i Turci pokládali za svůj a v míru Požareveckém jej odstoupili Benátkám, patrně dle přísloví „z cizího krev neteče." A přece Grbljané nikdy pod vládou tureckou nebyli, nýbrž po boku Černohorců, k nimž se přikloňovali, proti Turkům bojovávali. (Dokončení.)

Nové písemnictví.

Výpravná prosa.

Alois Jirásek zdá se, že chce svými pracemi sáhnouti do všech dob naší historie. Posledním samostatně vydaným spisem, nazvaným: *Ze zlatého věku* (v Matici lidu roč. 1882, čís. 3.) uvádí nás do druhé polovice šestnáctého století v dobu českých bratří, humanistů, Veleslavínovu, Rudolfovu, v dobu, kdy se národ náš — dle obyčejného mínění — rozbíhal k nové slávě a sobě i budoucím chystal nové šťastné a veselé dni, nerušené válčením a pustošením. Tento tajemně kouzelný svit 16. věku Jiráskovou prací mizí; konec století toho se nám v této kulturní kresbě objevuje tou podobou, která nám umožňuje pochopiti ono bezpříkladné sebezapomenutí a zmámení, v něž byl naskrze stopen český národ na počátku století 17. Při rozloze a spůsobě, kterou dal spisovatel svému dílu, bylo mu to dobře možno. Mistr svobodných umění Kolešovský vrací se v r. 1593 z malé cesty do svého rodného místa. Zastaví se v Lukavecké hospodě a zde se potká s farářem Mancipalíkem, jenž se stěhuje s celou rodinou za lepším bydlem. Rozmluva mezi oběma vedená vrhá ostré světlo na tehdejší rozervanost náboženskou, hlavní pramen všech běd našeho národa od 15. století počínaje. Kněz sám praví, že za 20 let svého působení byl na 12 farách, a někde prý osadníci nevěděli ani o křtu, večeři Páně a jiných křesťanských kusích nic. „V každé vsi," vece, „skoro jiné vyznání a často v jednom místě třeba několikero. Což tu mistrných sekt: římských, pikartských, novokřtěnských, saducejských, cvidelských, mikulašenských, arianských a kacířstva rozmanitého! Poddaný věří tak,

vrchnost jinak, soused tak, druhý jinak, a z toho věčná půtka, váda, až i všeho náboženství neváżnost, i neznabožství, nevěra." Milý farář ovšem při sobě viny neshledává, sám však veškerým hovorem ukazuje čiře sobecké smýšlení, babí pověrečnost a bojácnost. V blízkém lese byl přepaden od lupičů — ani to nebyla vzácnost v Čechách té doby, loupilť, kdo mohl, nejvíce však utiskovali „páni," a práva se dovolati nebylo lze. Mistr Kolešovský v krčmě přenocoval. Tu byl též svědkem, jak lidé páně Pěčkovi, jemuž kraj ten patřil, přepadli sedláky zde sedící a jednoho z nich, bezbranného starocha, do smrti ubili. Byl to starý Machan, jehož synu pan Pěčka před svatbou nevěstu zprznil a tím z něho vůdce lupičské chasy učinil, která se zvláště na majetku panském hojila. Mistr Kolešovský se ubožáka ujal a svým uměním rány jeho obvázav domů jej dovezti dal, na to pak dále svou cestou se odebral. Příchod jeho v rodném městě rozrušil všecku přízeň. S psychologickou mistrností vykreslena tu ta směs povah příbuzenských, která nad sebe na vzájem se vynášejíc a se co možná pomlouvajíc byla svorna v útocích na domnělé jmění a šlechtický erb našeho mistra. Ten však zvolil bývání u mladomanželů Růžených, lidí ne tak majetných jako dobrosrdečných a upřímně pohostinných. Tím se blížíme vrcholu proudu dějového, kterým jest vylíčení hostiny vystrojené po křtinách od měšťana Vodičky, při níž se celé příbuzenstvo Kolešovského a veškera honorace městská sejde. Žasneme nad lahůdkářskou přípravou i hojností jídel, nad nádhernou marnivostí žen, nad tou náplní duchaprázdných formalit a ceremonií, pod nimiž závist a faleš jenjen bujela. Přední honorace města jsou též největší hodovníci. To není společnost, z níž by vyrůstali mužové myšlenek a činů, v níž by ženy poctivé a vzdělané vychovávaly zdravou budoucnost národu, to není mládež nadějná, která po nocích se potulovala, to jsou rozmařilí rozkošníci, jichž jediným účelem života — požívavost a zevní lesk. Vše domácí se snižovalo a tupilo, cizinské velebilo; kdož by se divil slovům mistra Kolešovského, tohoto vedle rodiny malíře Růženého jediného zde sympatického zástupce zdravých zásad a směrů, když nad takovým obrazem svých součastníků dí: „Ten hody a rozkoše shání, ten bohatství, onen po cti a moci se pachtí, každý myslí jenom na sebe a pro sebe, málo kdo na celek a budoucnost naši a našich potomků. Od samých rozkoší mdlíme a chuť ztrácíme ku všeliké šlechetnější, vážnější práci. A ještě kdy bychom zachovali to, co máme po otcích! Nebo když netoliko kroje šatův, ale i obyčeje mravův a jazyk cizích národů na sebe přijmeme, kam se pak děje víra, čest, sprostnost a upřímnost česká, o níž tak mnohé slavné paměti máme. Nebudeli časné nápravy a polepšení, strach je větší škody a konečné záhuby! Jsme jako strom mocný a silný posud, ale vnitř nahnilý, a hůře ještě, že červ nesvornosti na kořeni hlodá. *Přijdeli veliká bouře, zdaliž kmen vydrží?*"

V těchto slovích zdá se nám tkvíti též základní myšlenka této práce Jiráskovy: chtěl poukázati na spolupříčinu hrozného neštěstí, jež na národ asi o čtvrt století později se přivalilo a pod nímž stonáme podnes; chtěl ukázati rub zlaté doby humanismu, uměleckého rozkvětu a blahobytu na konci 16. věku.

Toto vylíčení hostiny jest také nejskvělejší částí Jiráskova historického obrazu; děj povídkový odtud plyne s hojnou romantikou a končí smírně v ten způsob, že rytíř Pěčka, který si o hostině okamžitě oblíbí mladou paní Růženou a ji k závisti všech přítomných žen patrně vyznamenává svou nestoudnou milostí, nemoha po dobrém dosíci její přízně, ji uloupiti a na svůj hrad dovezti dává, což mu však obratně překazí mladý Machan, který paní Růženou vysvobodí a sebe pomstí tím, že Pěčkovi pomůže k věčnému pokoji. Celý směr „obrazu" jest zachmuřující a neútěšný; milostná domácnost Růženého a mohutná postava Kolešovského, které vykreslil básník se vší něhou a láskou svého srdce, jsou slabou protiváhou proti ostatku; vidíme je osamělým ostrovem v protivném moři. Zoufati by mohlo srdce zvláště myslivého čtenáře nad takovými předky bez kusa zdravého jádra. Proto bychom si s esthetického stanoviska přáli, aby stín a světlo rovněji byly rozděleny. Snad by se bylo hodilo určitějšími rysy obdařiti jednotu českobratrskou, která tu vystupuje jen v pronásledování svém. Též mezi studentstvem bychom čekali, že aspoň částečka bude nenarušena, a umění milovnost i vynikající mezi tehdejšími národy vzdělanost klasická českého národa že pomůže příznivějšímu světlu. Co do formy Jirásek tehda přišatil svou mluvu dle 16. století i v jednotlivých slovech význačných, úskalí makaronismu však se šťastně dovedl vyhnouti. Přednostem svým, plastice v líčení a typičnosti i životnosti svých povah, úměrné stručnosti a trefnému kontrastování, zůstal i v této práci na svůj ovšem prospěch věren.

Do konce 18. a první půle 19. století převádí nás *Peregrinus,* životopisný román od Sofie Podlipské (2 díly. V Praze tiskem a nákladem Al. Lauermanna). Biografické romány a povídky nejsou u nás novinkou. Už Tyl použil motivů ze života Puchmajerova a Hněvkovského k povídce, a nejnověji Šmilovský mistrně pěstuje tento druh beletristický. Vzpomínáme jen povídky Za ranních červánků aneb Starého Měchury. Náš Peregrinus ovšem není skutečný zjev literární neb typus kulturní jako na př. jest v uvedených pracích Dobrovský a Měchura u Šmilovského; za to má fantasie básníkova volnější pole. Tušímeli za Peregrinem kterýsi konkretní zjev, jest to věc subjektivní a nemůže míti vlivu na soud kritický. Románem ovšem bychom nenazvali tyto zápisky Peregrinovy, leda memoiry; neboť na román jim schází všecko: hlavně zauzlení a technická úprava. Ještě spíše by se mohl název ten připustiti při druhém díle, kde Peregrin vystupuje jako mladík as 20letý do společnosti, ale první díl, obsahující čistě chronologické zápisky Peregrinovy o jeho vychovávání a dospívání, nemá interesu jiného než pedagogický. Vypisujíť se tu posloupně podle přibývajících let všecky dojmy a pocity, jak se v duši dětské kupily a shromažďovaly, tedy první pocit světla, ohně, později pouť, divadlo, společnost, první hra na klavír, škola, policie, první dojem hvězd, první dojem domácích a náboženských sporů (děd Peregrinův byl totiž evangelík a babička horlivá katolička), nemoc a zotava na venkově, první literární pokus, národní uvědomění, smrt matčina, první láska, jež však se brzy promění v nesobecké přátelství, revoluce r. 1848 atd. Teď teprve, za líčení revoluce v Praze, zapřádá se novelistický děj, ale skoro všecky

osoby, zvláště Lux s tolikou láskou kreslený, jsou nám některými stránkami cizí a někdy zrovna nesympatické. Abychom doložili mínění své pouze na Luxovi: počínalli by si pravý milovník tak jak on? Nedává někdy Lotince celé měsíce o sobě věděti, až když se opět setká náhodou s Peregrinem a ten mu o její věrnosti vypravuje, vypukne zas jeho vášnivá láska. Byv však policií v Praze vypátrán a jako nebezpečný člen daleko rozvětveného spiknutí na pevnost do Uher odvežen, vrací Lotince volnost jednání, ba přeje si, aby si vzala jiného za chotě. U žádné osoby nevidíme pevné vůle ani zásad životních, jak povahám sluší. I Lotinka podvolí se posléz přání matčinu a jest k sokovi Luxovu, Molovi, snášenlivější, ale pak zase ho nechce. Konečně i matka jest ráda, že si ho nevyvolila. Podobně Peregrin jedná: Lotinka jest jeho první láska; ta však brzy se obmezí na pouhé přátelství. Když pak vidí, že Lotinka Molovu přítomnost snáší, rozbouří se v nitru svém nad takovým jednáním, ale přes to „náhle vyrazila vášeň z jeho srdce, miloval Lotinku opět..." Peregrinus však není citu stálého; když na podzim babičku navštívila příbuzná Adéla, jež žije odloučena od muže, omámí jej svým zjevem, a on jí posléze vyzná svou lásku. Ještě podivnější pojmy o lásce a věrnosti má paní Adéla. Nejvíce ještě se nám podobají dědeček a babička, pak rodiče Peregrinovi, ač nechápeme, co vlastně bylo jeho matce, že umřela? Dle všeho ji sklátily do hrobu přílišné práce hospodyňské — ale toť přece malicherná příčina smrti. Kolik by tu našich hospodyní musilo pomříti, kdy by měly umírati od práce! Vůbec se setkáváme v tomto spise s přemnohými frapantnostmi, kuriositami a nemožnostmi. Tak na př. Peregrin pamatuje si všecky drobnosti i z nejútlejšího mládí a to se všemi myšlenkami, jež o nich měl — po našem mínění ovšem míti nemohl. Jsouť to dojmy, myšlenky a reflexe dospělého a mnoho myslícího člověka, jež tu vloženy v nedospělou mysl dětskou. Tak na př. je pravdě nepodobno, že by dítěti byl „kultus ohně prvním náboženstvím," že se dítě pamatuje spíše na zimní mhly než na letní počasí, že by se nebálo bubáka, o němž mu babička vypravuje divy, poněvadž dědeček k tomu podotkl: Hošíku, těší tě ještě tyto hlouposti? Nebo že by si dítě až po čtyřech letech *po prvé* všimlo slunce, že by hoch chodící do čtvrté hlavní školy „bloudil životem a někdy ho nepovažoval za nic" a přemýšleje o tom, co je život, „připadal na výklady, s nimiž se s podivením setkával v dějinách náboženství i filosofie," a podobných věcí ještě hojnost, z níž tuto jen ukázka podána. Myslíme, že pro filosofy v dětských kalhotkách jen tehdy se nachází porozumění, jeli ta filosofie naivní, právě dětská; přemudrovanost, blaseovanost a domýšlivost u dětí jest nepřirozena, odporna. Jestliže pak dále zas vidíme mladé lidi, kteří nejsvětější city srdce mění jako oblek, kteří nám veškerým činěním a mluvením svým zvracují odvěké názory o lásce a věrnosti, kteří napořád milují a nikdy nedomilují, holdujíce zásadě: variatio delectat, a při tom se nepokládají za špatné, nikoliv, nýbrž všecky své činy a řeči mají za nejlepší, v daných poměrech jediné správné a možné, pak věru nevíme, koho by spis takového obsahu mohl rozehřáti neb nadchnouti. Celá práce jest živý protest proti dosavadnímu vkusu; jestliže dle dosud obyčejných zásad jeho ze

spisu jsme posoudili jen některé věci nepříznivě, padni vina na ten vkus. Otázek ne přísně estheticky správných, jako komu vlastně spis ten jest psán (neboť každý spisovatel má míti na zřeteli obecenstvo, od něhož chce býti čten), kdo jím má býti poučen neb ušlechtěn, ani se nechceme dotknouti, aby se nám nevytýkala předpojatost.

Avšak krásných a dokonalých stránek spis není zcela prost. Dojemna a neodolatelně půvabna jsou místa, kde se líčí dítě v skutku dítětem, na př. při vypsání štědrého večera neb výletu; též revoluční hnutí v Praze r. 1848 a jeho následky vykresleny pérem mohutně obratným; část, kde se smrt Lotinčina a účin její na Luxa i matku vypisuje, dýše zvláště vroucí něžností a projevuje pravdivý a proto též působivý cit; vůbec druhý díl klademe co do ceny daleko před první i co do formy. Tu již romantické osnovy aspoň patrné kořeny nacházíme, též nejsme unavováni tolikerými obšírnými a podrobnými výklady, popisy a reflexivnými přerývkami, jež děj do široka rozvádějí a jemu v poutavém postupu brání. Jediné chystaná svatba otce Peregrinova s paní Blažkovou a milostný poměr mezi Peregrinem a Adélou vypsány jsou s pohodlnou ale unavující šířkou. První díl není též prázden gramatického mušího trusu: tak se tu vyskytuje imperativ přemýšli (50), forma odpočali (55), chodil jsem ssebou ke komissaři (89), přijda od Hykšů doma umínil jsem si (128), kapesní peníze (!) a j. v., vesměs věci, jichž nelze mlčením pominouti a takto snad dovolovati nebo i schvalovati. —

Jestliže beletrista český už vyhledává mimočeské jeviště, vždy raději než kamkoli jinam sledujeme spisovatele, přenášíli nás do krajů slovanských, jako na př. učinil Servác Heller ve svém románě *Král stepi,* zaved nás do světa ruského. Král stepi (vyšel v Ottově Laciné knihovně) jest tuším románová prvotina Hellerova, ale může se o něm říci: venit — vicit. Již kdy román vycházel ve Květech, vzrušil všecky mysli čtenářské a každé pokračování bylo napjatě čekáno. Králem stepi nazývá se tu ruský kníže Korsákov, který sám i se svým synem Alexandrem a dcerou Zenaidou, s velitelem domu Sologubem, guvernantkou Adelaidou a její matkou, pak s některými vedlejšími osobami a posléz i spisovatelem samým jsou účastníky milostných intrik a démonického rozervání všech domácích poměrů rodiny Korsákova skrze Adelaidu i tragického jejich zakončení smrtí Alexandrovou. Děj jest celkem jednoduchý. Krásná Adelaida miluje Alexandra, ale koketuje se všemi, ji však miluje starý kníže sám. Adelaida pak dovedla vše nastrojiti tak, že kníže jest nucen vzíti si její matku, jí co do krásy velmi podobnou. Alexander miluje jinou dívku; i tento poměr dovedla Adelaida přerušiti. Ale všecko její úsilí vybíhá na marno — jediné toho docílila, že smějíc Alexandra v souboji pro čest sestry Zenaidy svedeném na smrt poraněného ošetřovati, od něho před smrtí jeho se dovídá, že ji přece jen miloval. Vedle této tragédie od počátku rozvíjí se roztomilá idyla lásky Zenaidiny a Sologubovy, která ovšem nejednou těžkými mraky byla zastřena, ale posléz za nejjasnější pohody svatebním veselím dosáhne vyplnění nejvroucnějších tužeb.

Tento jednoduchý děj základní rozvíjí se hlavně pod rukama Adelaidinýma ve tkanivo bujně romantické, ba až fantastické. Spisovatel

ovládá svou látku a své povahy s podivuhodnou zručností; obestírá nejednou smysly naše lahodným kouzlem, tak že ho ochotně následujeme i do situací a zápletek ažaž pohádkových. Má ovšem ruská společnost šlechtická i rodem i bohatstvím pro nás jakýs nadobyčejný půvab, k čemuž asi svou hřivnou přispívá i nedostatek šlechtické společnosti domácí, české, tak že si onu snad představujeme příznivěji než slušno; naše čtenářstvo už také dříve nejednou ukázalo se vděčným ctitelem románů, čerpajících látku v ruském životě vyšší společnosti, na př. při Zeyerově pěkném Ondřeji Černyševu; ale proto přece myslíme, že pan spisovatel trochu bezohledně aspoň k finančním možnostem přikrašloval, což mu ostatně každý rád odpustí, i kdy by to nebylo první dítko jeho Musy, jež obyčejně bývá spíše více než méně vyzdobeno. Co na práci Hellerově zvláště chvály hodno, jest symmetrická rozčleněnost a vnitřní spojitost její. Ač tu jsou četná líčení topografická, jež nám činí ruské kraje milými, přece jsou vždy volena a umístěna tak, aby rozehřátá fantasie si zas mohla oddechnouti a odpočinouti od letu, do kterého ji vpravil bujný žár spisovatelova líčení. Heller osvědčil se tu básníkem, jenž má bohatý cit a též uměle vládne stilem i technikou románovou. Umí ovšem také zkoušeti trpělivost čtenářovu, jindy jej baví nesouvislými s dějem anekdotami a historkami a chce jimi posvítiti též na temné stránky ruské společnosti a přivesti takto do děje také trochu jiného než napořád erotického interesu. Škoda, že se tak nestalo v základní osnově děje; pozadí nebo podklad zájmů státních neb společenských neb hospodářských by byl propůjčil dílu hloubku a trvalou zajímavost kulturní cenou jeho, byl by nám i osoby sblížil. Takto se nám zdá býti rozsah románu na čisté milostné zápletky nepoměrně veliký, a pružina dějová podle našich názorův o životě lidském, které snesou s jakýmsi respektem vládu milostných živlů jen tehda, křižujíli se a kollidujíli tyto s jinými snahami, na tu dlouhou dobu, kterou román zaujímá, zdá se nám samotná nevystačovati.

Obracíme se k několika sbírkám drobnějších prací novelistických.

Originálním zjevem v české literatuře slibuje býti Pavel Albieri. Prostudovav zevrubně válku rakousko-německou, pokud se odehrávala na české půdě, zpracoval ji novelisticky v několika povídkách, nyní souborně vydaných u Reinwarta s nápisem *1866, vojenské novely ze sedmidenního tažení.* Tím uveden k nám slovesný druh, který také u Francouzů nalezl nedávno šťastného pěstitele v Renéu Maizeroyovi, u Němců pak už delší čas kvete. Mladý spisovatel představuje se nám jako dobrý strateg, ovládaje s nevšední jistotou terrain i operace válečné. Avšak tyto jsou mu pouze tak říkaje rámcem, v nějž vsazuje události všelidské, spory milostné i výbuchy sobeckých snah a záměrů. Nejdou všichni do pole se svatým zápalem hájit vlasti a porážet nepřítele, některým jest válka též příležitostí pomstiti se lacino za utrpené útisky aneb dosíci svých méně šlechetných účelů. Nejedna předválečná pletka milostná dochází tu trvalého vyrovnání. Vojenské historky Albierovy nejsou rázu veselého. A přece nemůže se čtenář odtrhnouti od tohoto divadla tragiky nejhroznější, rád dává se jímati bolestnými pocity a lítostí nad spůsobem, jak válka vedena, i nad nebohými vojáky, s nimiž snáší všecky bědy a psoty tábora, pochodu i bitvy, s nimiž

se sdílí o hrůzu a děs na útěku po prohrané bitvě. Někdy ovšem spisovatel přimísil z míry mnoho děsu a lyriky, jako na př. v Železné brigádě, jinde zas viděti ještě mladistvou představivost a přepínavost (na př. v Zločinu), která nedovede ještě zachovati pravé míry, nýbrž domněním o nestačícím ještě effektu sváděna jest až po kraje dovolenosti a věrojatnosti, jen aby byl účinek zvýšen.

Chvály hodno jest, že si spisovatel nevybírá jen zlo a nízkost z povah lidských za látku slibné tvořivosti své, nýbrž že má otevřený zrak a srdce vnímavé též pro ušlechtilé snažby, zdravý cit a poctivost mnohdy trnitou, kteréž attributy důstojnosti lidské nemohou a nesmějí býti z poesie vyloučeny, jakož jest teď modou, kdežto pro boje ctnosti, šlechetnosti a charakteru nebývá v životě ani v beletrii náležitého porozumění. Zápas formy s obsahem má autor již až na některé stopy (na př. v Zločinu) za sebou, ba v Mluvě děl vidíme už mladého mistra. Rozsáhlých popisův a zbytečných detailů dobře se umí vystříhati. K účinlivosti povídek nemálo přispívá též domácí půda, na níž se všecky děje odehrávají, a která nás svým známým vzduchem mileji ovívá a osobám i událostem přátelštěji sbližuje než bůh ví jak líbezné a široké popisy vzdálených jevišť cizokrajných.

Otakar **J e d l i č k a** vydává v Ottově Salonní bibliothéce svoje *Novelety starší i novější.* Máme jich před rukama díl první. Látku svou spisovatel čerpá převahou z našeho venkova při vší jednotvárnosti přece vždy zrovna tak zajímavého svým samorostlým rázem, pelem neporušené zdravoty ve smýšlení i cítění, svou neotřelou barvitostí, od přírody každému tvoru propůjčenou, jako nás vždycky jímají i jeho prosté kvítky na lukách, třeba bychom je už byli viděli nesčíslněkrát. Autor nepředstupuje před nás hned jako hotový mistr, nýbrž některými pracemi nám ukazuje stupeň svého rozvoje. Za přípravné považujeme tu ony práce, ve kterých spisovatel užívá ještě prostředků romantiky dnes již úprkem opouštěné, jako jest na příklad krásný cikán, jenž v blízkém (!) lesíku zbloudilou mlynářovic Aninku hrou na housle tak okouzlí, že před ním klekne, a všemi ostatními hochy povrhnouc hned mu slibuje dostaveníčko atd., — anebo osoby šílenstvím pojaté, nebo okamžitá a naprosto bezohledná ohnivost lásky, šlehající nejbujnější rhetorické plameny. V dalších povídkách, na př. v Srpeckém pánu a j., už nalézáme jemněji prováděnou charakteristiku, zauzlenější děj i psychologické zdůvodňování jeho; také fantasie čtenářova již se více získává a napíná i tím, že se jí ponechává též něco součinnosti. Nejzdařilejší pak jsou čísla: Za prvního sněhu, Srpecký pán, Na přední stráži, cituplně provedená kresba válečná a Z lesního stínu. Bylo už jinde podotknuto, že výhradně milostný obsah všech novelet, neohlížející se nic po skutečném životě a jeho zápasech, snahách i starostech, pak některá stejnost ve skladbě jejich (tak na př. dává básník obyčejně uprostřed povídky někomu vypravovati předchozí osudy jejího hrdiny, dále záliba v popisném začátku a p.) vadí poněkud rozmanitosti. Ta věčná píseň o lásce, nemáli pozbývati poutavosti, musí se ozývati v nových variantech. To se již cítí i v novelistice, a ty nové její koleje, do kterých ji zavádějí u nás na př. Herites, Albieri, Lier, Geisslová i jiní, mají svůj původ ve snaze po působivosti a v boji proti zjedno-

tvárnění. I Jedlička to asi cítil, a proto pokoušel se v rozličných formách, ale ještě k určitému typu nedospěl. Takovým pokusem zdá se nám býti dojemná elegie vzbuzená při pohledu na fotografii líbezné dívky (Za prvního sněhu), vojenská arabeska Na přední stráži, myslivecký román Z lesních stínů, venkovský genre Zlatá svatba. Zmínky hodná je věc, že se spisovatel snaží některým povídkám vtisknouti národní ráz zatím aspoň tou způsobou, že dává rozvíjeti se ději svému uprostřed národních zvyků a pověr: máť on oko ale i srdce na pravém místě; dobře si všeho všímá a nesrovnalosti života odhaluje v nezakryté podobě. Škoda, že si vybíral ponejvíce jen excentrické povahy a nezasáhl s plnou chutí, přispěti k jich rozřešení, též do zmatků a převráceností sociálních aneb národních. Nebavíť se lid náš, když se sejde, už jen vypravováním o „vojnách, politice, dobrém pivě a o kroupách" — ty časy idylické už minuly: doba vážná starostmi dříve netušenými plní mysl. Nejlepším toho důkazem je — soudní věstník úředních novin.

Bohumila Klimšova též se po příkladě Boženy Němcové a Karoliny Světlé obrací k našemu venkovskému lidu, jeho zvykům a charakteristické řeči. Zasáhnuvši do okolí Turnovského přibližuje se tu doméně Kar. Světlé. První z jejích *Turnovských povídek* (v Ústřední knihovně seš. 52.), nazvaná: Malý ženich a veliká nevěsta, upomíná dokonce v některých částech na Matýska a Barku z Nebožky Barbory od Světlé, druhá: Kočující hudebník je zas řada dopisů mezi Josefem Hájkovým, který se odstěhoval na svatou Rus a zde své hudební umění provozuje, a jeho matkou, která by mu ráda namluvila sousedovic Verunku, kdežto on si už vyhledal a do hlavy i srdce vsadil Olgu Těntětnikovu, statkářovu dceru z Orlova, jíž k vůli umění své obětuje a sládkem se stane, ač na svoji družku z mládí nikdy nezapomíná. Klimšová vypravuje obratně, kreslí zdařile (Hájková je zrovna typus venkovské matky) a má prostonárodně jadrný sloh. Invence v těchto dvou povídkách jest sice prostá, avšak slibná, hledící si psychologické věrnosti.

Jan Dunovský, který beletrii teprve nedávno se věnoval, uveřejnil v Ottově Laciné knihovně několik *Obrázků* humoristického genru, které majíce blízký cíl, obveseliti čtenáře, nedožadují se přísné kritiky. Cíle svého dosahují se zdarem nejlepším tam, kde není vtip hledaný a vynucovaný. Ostatně dlužno s určitým soudem o autorovi vyčkati, až vystoupí s prací větší, kde nejen vtipné nápady nýbrž i umělecké zpracování budou vyzývati k ocenění, čehož — jak novější jeho práce po časopisech roztroušené nasvědčují — nejsme už daleko vzdáleni.

Do kratochvilných říší humoru zavádí nás Frant. Zákrejs svými *Mezinárodními nevěstami* (v Praze, nákladem I. L. Kobrovým). Žertovný románek ten jest reminiscence na ony bujaře hlučné dni obecného nadšení, kdy vlastenecký i oposiční duch národa tužen a v síle i svěžesti udržován hojnými tábory. Že rozvlněná pláň tehdejšího života všelijaké bubliny metala, a klidně rozvážnou míru mysli nesnadno bylo zachovati, kdož by se divil při snadno vznětlivé povaze české! Spisovatel satirický tomu ovšem je povděčen, máť aspoň vděčný pramen působivé látky. Zákrejs pouští vtipu úplně uzdu a šlehá bičíkem satiry, kdo mu přijde do rány, Čecha, Němce, mládence, panny. Tyto vtipy „národnostní" jsou románku dobrým kořením. Obsah ovšem si naši ochotu věřiti někdy až tuze dobírá, ale celá věc jest patrný žert a

zábavný žert, a proto se ho účastníme rádi, skoro litujíce, že dochází tak brzy konce, a že roztomilý diblík v podobě vdovičky Eichenbergové přetrhne románovou osnovu svými vdavkami s českofrancouzským vlastencem Beautempsem. Není však celá práce stejně lehka a hladka, jmenovitě v prvních dvou kapitolách jako by se spisovatel teprve rozjížděl, kdež už od kapitoly třetí jede cestou urovnanou. Figurky tohoto románku — z něhož vykukuje také dobrý znalec všech potřebných effektů, mezi kterými nedorozumění, všeliká vtipná qui pro quo, souboj a p. zabírají neposlední místo — jsou namnoze podařeny, nejlépe ovšem paní Eichenbergová, otec Blahovského, Adéla Müllerova a z části Blahovský sám. Zmínky zasluhuje povedená allegorie o Utiskovaných a Nedotknutelných... Kniha vyšla též v Ústřední knihovně č. 61.—62.

Míníme tentokráte přehled svůj ukončiti zprávou o knize J. L. Turnovského *Z potulného života* přezvané. Je to prostičký spis, ale skví se zvláštním půvabem, má do sebe něco svého a vyplňuje v naší literatuře rubriku chudičkou: memoirů, confessions. Jsa základem svým sice jen autobiografií spisovatelovou, rozšiřuje se v kulturní obraz mnohých vrstev naší společnosti; především pak kočující herectvo české našlo v Turnovském svého rhapsoda. Blouznivé sny mladého adepta, jak bude vládcem citů posluchačstva, nutě je tu k smíchu, tu k slzám, tu je přiváděje v nadšenost, boje s rodiči a příbuznými, cesta k divadelnímu řediteli, pak celá ta řada bolestných a přemnohé otupujících sklamání vylíčena s dojemnou vroucností. V dalším vypsání vystupují hlavní representanti kočujícího herectva českého, a objevují se nám tu někdy ve světle novém, neznámém. Především ta nesmrtelná elegie a resignace srdce bohatého účinnou láskou k národu, J. K. Tyl. Scény, jež se odbývala při návštěvě autorově u Tyla, sotva kdo kdy zapomene. Vedle Tyla seznamujeme se s interesantními úryvky ze života Prokopova, sl. Lipšové, Donovského, Raicenberga, Krumlovského, Štandery, Poláka, Frankovského, Mošny a j., a majíce smysl pro útrapy, jež herce jako člověka stíhají, nevezmeme zajisté úrazu na lidské křehkosti, o níž se s námi sdílejí. Ostatně lze na shovívavost a soucit čtenáře českého spoléhati už proto, že jsou Čechové nejen filologickým, ale také trochu divadelnickým národem. Neboť divadlem oni vedle literatury osvobozovali svůj národ, ne jak jiní zbraní. A že kniha Turnovského toto vysvobozování trefně a kde potřeba — jako na Moravě — také satiricky líčí, jest též příspěvkem k dějinám našeho probuzení, oné řadě tklivých obrazův ideálního sebezapření, obětivosti a lásky k vlasti u jednotlivcův až frenetické. Literární historik zde najde uchovány mnohé drobné události našeho boje a života všedního, velikým národům snad malicherné, ale u nás nezbytné, které nejsouce leda někdy v novinách zaznamenány, pozdější době by nadobro ušly aneb se staly aspoň málo věrohodnými. Jelikož pak Turnovský vypravuje lehce, vtipně i zábavně, hovoře s námi prostě a upřímně, propůjčil spisu svému též rázu beletristického a jest nám tudíž se stanoviska kulturního, literárně-historického, biografického i beletristického stejně vítán. Kdo jej přečte, poučí, zasměje se, ale bude též mnohdy z té duše dojat.

Frant. Bílý.

Čerstvé rovy.

Píše
setník prof. **Ferd. Čenský.**

V Jenšovicích u Turnova dne 18. července 1882 po delší nemoci zemřel v 67. roce věku svého Alois Kobliska, gymnasiální profesor ve výslužbě, jeden z nejstarších našich spisovatelův. Studoval v Písku a ve Vídni, stal se roku 1843 vychovatelem dvou dítek hraběnky Kozlovy z Moskvy, kde pět let pobyv, poslouchal klasickou filologii a literaturu českou i německou na tamější universitě. Vrátiv se roku 1848 do Čech, učiteloval jako suplent na gymnasium akademickém a potom jako profesor na gymnasium Královéhradeckém. Později byl povolán nazpět do Prahy opět na gymnasium akademické, kde po mnoho let zdárně působil. Kobliska konal za účelem vědeckým cesty do Petrohradu, Stokholmu, Gothenburka a Kodaně. Ve Stokholmě probíral literární památky české. K potřebám škol gymnasiálních napsal dvě učebnice, základy řeči latinské s úlohami německými a českými ke cvičení (s titulem německým), které se dočkaly několikera vydání, pak Latinskou čítanku pro druhou třídu gymnasiální. Krom toho přispíval drobnějšími články do časopisů pedagogických. Byl po všecken svůj život upřímným národovcem a oblíbeným i zasloužilým učitelem studující mládeže.

Ze Slovenska došla k nám truchlivá zvěst, že tam na faře Pustovoděracké (v Nitranské stolici arcibiskupství Ostřihomského) zemřel děkan Jiří Slota, básník československý, známý pod spisovatelským jmenem Rajecký. Jako při všech mužích slovenských jest i život tohoto horlivého buditele národního nepřetrženým pásmem útrap a svízelův. Slota byl zvláštním typem slovenského kněze, učitele a národovce, v jehož životě se obrazí život mnohých charakterův k němu podobných. Narodil se dne 24. března 1819 v Rajci v Horních Uhrách z rodičů rolnických. Roku 1838 vstoupil do semináře v Brně, kde tehda byl biskupem Frant. Gindel, rozený Slovinec, jenž jej do své diecése příznivě přijal, řka, že se mu dobře hodí za duchovního pro moravské Slováky. Přišel však do Brna jako poloviční maďaron a přiveden jest k vědomí národnímu teprve čtením a vykládáním Kollarovy Slávy dcery. Výklady a čtení ta konala se za těch probuzujících dob několikráte za týden ve shromáždění alumnů českých, do něhož i Slota přiváben byl. Alumnové na vzájem odkájeli se tu duchem národním, stávajíce se tak apoštoly v rodištích svých v čas prázdnin. I Slota donášel do Rajce české knihy, zařizoval divadla a probouzel národního ducha mezi rodáky. Byv na kněze vysvěcen kaplanoval nejprve v Moutnicích (v Brněnsku), pak v Šaraticích. Despotické vrchnosti patrimoniální, vrchnostenský byrokratismus a stíhání duchovenstva národního ztrpčovaly mu nemálo život; i zatoužil po vlasti a žádal za dosazení do některé osady uherskoslovenské. Ale všecky jeho kroky byly marny. Za ministerstva Thunova byl Slota v letech padesátých vyzván, aby se věnoval školství slovenskému v Uhrách. Podrobiv se v Praze před

Fr. L. Čelakovským zkouškám státním z řeči a literatury československé, byl ustanoven za učitele gymnasiálního v Baňské Bystřici, kdež až do konce školního roku 1861 působil. Churavěje vzdal se učitelství a byl jmenován farářem v německé osadě Tužině (v Nitransku). V listopadu roku 1861 byl členem deputace, která majíc biskupa Mojsesa v čele, nesla k císaři a králi memorandum národního shromáždění v Turci. Žádosti Slováků byly sice oslyšány, avšak deputace měla jeden dobrý výsledek přece; Slovákům dostalo se Matice slovenské, jejímž jednatelem byl Slota jmenován. R. 1867 stal se školním dozorcem okresu Bojnického a roku 1879 děkanem Pustovoděradským, kde 3. října r. 1882 zemřel.

Slota jest na Slovensku znám jako básník lyrický. Básně jeho jsou sepsány po většině českým jazykem spisovným, menší částkou v nářečí slovenském. Nesouce na sobě známky své doby, jsou směru dílem vlasteneckonárodního, dílem směru náboženského; mezi nimi je též něco písní milostných. Básně směru prvého jsou zdařilejší básní ostatních. Slovenský jinoch v zápalu vlasteneckém horuje nad zuboženou vlastí svou, nad kolébkou svých předkův, již „zprznilo cizinské to plémě,“ a doufá, že:

. . . přijdou jiné časy;
vyslyší bůh Tater úpěnlivé hlasy.
Tatry v krásném květu zas se zjeví světu;
nad Slovenskem smutným zasvitne den spásy.
Tam kde Nitra, bystrý Váh i Hron se valí,
Morava kde mutná čistý Dunaj kalí,
svobody tam vlny lid svůj strastiplný
ponesou zas v blaha přístav bez úskalí. (Duma večerní, z r. 1843.)

Dobré jsou též některé časové básně, složené bouřlivého r. 1848, majíce ráz bojovný, jako jest na př. Píseň národní obrany:

Vidíte ty mraky, nebes hněvné zraky?
Nepřátel to krutých smrtonosné znaky.
Vzhůru! Nechať každý k pásu meč si váže:
to nám naše drahá vlast i národ káže.
Vidíte ten plamen, velkých strastí pramen?
Ohnivé to střely nepřátelských ramen.
Postavme se v řady, čiňme pevné hrady
proti šípům ostrým nepřátelské zrady.
Národ, jazyk, mravy, to náš poklad pravý.
Oj! ten nevyrveš nám, cizozemče dravý!
Za otce i matky, děti, obec, statky
nasaditi chceme ten náš život sladký.
K zbroji tedy, k zbroji . . .

Jsa znatelem jazyků jinoslovanských, Slota přeložil, dílem vzdělal též některé básně z Al. Št. Chomjakova (Zora, Želání, Skřivánek, Orel a básník) a didaktickou báseň El. Okrugičovu Naše zora.

Když r. 1848 J. Ohéral jal se vydávati na Moravě Týdenník, byl i Slota pilným jeho spolupracovníkem, jakož vůbec mladší kněžstvo naše, Klácel, M. Procházka, Kulda, Šmídek, Bílý, Škorpík, Těšík, Pojmon a jiní tehda stáli za rozvíjejícím se národním praporem Ohéralovým.

Zvláště činným zvěčnělý byl na poli náboženskoliterárním. Redigoval od r. 1854 katolický časopis Cyrill a Method, maje za při-

městem Prahou a j. Do 20. října došlo peticí počtu 200 a tolikéž obnášejí spisy sněmovní předsednictvu podané! Značné práce ty, pokud do 24. října nebudou vyřízeny, musejí býti odročeny pro rok příští.

Čeští poslanci vyhýbají se úmyslně veškerým otázkám a debatám širšího politického významu. Pouze dlouholetým steskům na nesprávnosti volebního řádu do sněmu zemského dali výraz dotazem ku vládě učiněným dne 17. října. Pro mír zemský a zdar ústavního života dovolávají se spravedlnosti co do zastoupení na sněmu a tážou se vlády: 1. zdali hodlá zemskému sněmu předložiti návrhy, aby volební řád zemský byl uveden v souhlas s nově upraveným volebním řádem pro říšskou radu, a 2. zdali a kdy hodlá uchopiti se přiměřených prostředků zákonných a ústavních, aby také jiné vytknuté vady volebního řádu zemského byly opraveny dle požadavků svobody a rovného práva občanů obou národností zemských. Místodržitel bar. Kraus hned dne 18. října učinil vyjádření, že dotaz již ministerstvu zaslal a že podá žádaná vysvětlení, jakmile ho dojde z Vídně rozhodnutí ministerské.

Na sněmu moravském, ke krátkému zasedání svolaném, vede menšina českých poslanců tuhý zápas o rozšíření samosprávy a volebního práva, jemuž německá většina — ač osobuje si výhradný privilej liberalismu — staví se na odpor. Osvědčuje se tu znova, že liberálnost ústavověrců nesahá dále, než pokud strannickým jich zájmům prospívá. Ze strany české vyšly zejmena dva pozoruhodné návrhy: aby zavedena byla v markrabství moravském *okresní zastupitelstva*, podobně jako jest v Čechách, a pak aby opraven byl volební řád aspoň potud, že se právo hlasovací rozšíří a volby usnadní ustanovením, aby ve skupinách městských každé město bylo volebním místem. Oba tyto zajisté svobodomyslné návrhy byly již v komisi sněmovní pohřbeny tím, že navrženo přikázati je výboru zemskému.

Rodáci naši, Čechové a Poláci ve Slezsku, dosáhli po mnohém úsilí a nemalých těžkostech aspoň toho, že u soudů v odvěké korunní zemi české budou moci podávati spisy a jednati v jazyku českém i polském, a že na podání v rodném jich jazyku se jim v něm také vydávati budou výnosy. Dosud platila slovanština u soudů slezských za jazyk *cizí*, a Čech i Polák byl v domovině své nucen jednati se soudy skrze tlumočníka. Dotyčné ministerské nařízení zasláno bylo zemskému přednostovi slezskému 12. října. Ovšem požadavky našich rodáků jen skrovnou měrou splňují.

Jiná vymoženost Čechů slezských jest *gymnasium*, kteréž zřízeno býti má v Opavě. Nebude to gymnasium státní, nýbrž soukromé, na jehož zřízení stát nepřispěje ani krejcarem. Zakládají je školská matice slezská s pomocí české matice ústřední. Mluvíli se tu ještě o vymoženosti, jest to něco zcela zvláštního. Ministr vyučování bar. Conrad totiž gymnasium takové zříditi zakázal, a povolení k němu vymoženo teprve rozhodnutím říšského soudu, před nímž dne 17. října odbývalo se líčení pře proti neoprávněnosti ministerského zákazu a porušení základních zákonů ústavou zaručených. Výmluvnými slovy zástupce matice dr. Fandrlík dokazoval, že na zřízení a vydržování českého gymnasia v Opavě jest nejen dosti prostředků, ale že střední škola ta jest i nezbytnou pro 126.000 Čechů a sta českých dítek, jež vycházejí

ze škol národních. Dne 18. října říšský soud vynesl rozsudek, kterým zákaz ministerský se zrušuje. Jediné soukromé nižší gymnasium české — a tantae molis erat!

Zákon *o změně volebního řádu pro* říšskou radu v posledním zasedání jejím přijatý, kterým rozšiřuje se právo volební i na ony, kdož platí 5 zl. přímé daně, a sbor velkostatkářů v Čechách místo jediné skupiny se rozděluje v šest skupin, byl dne 4. října od císaře potvrzen. Tím stala se zároveň antecedence pro změnu volebních řádů do sněmů zemských, zvláště českého a moravského, jichžto tvářnost by se podobnou opravou podstatně změnila.

Proti Slovanům v severních Uhrách, Slovákům a Rusínům, vzmáhá se nová nepřátelská agitace. Jako inkvisice středověká pátrala po kacířích a neobmezovala se jenom na skutky nýbrž osobovala sobě souditi myšlenky v nitru lidském skryté, podobně děje se nyní i v Uhrách, jen že místo kacířství jest tu heslem *panslavism.* Při tom překvapuje, že vedle různých výstředníků maďarských jsou představenstva evangelické církve v jednotlivých stolicích hlavní pakou agitace, od které každý vzdělanec s nevolí se odvrací. Ve sborech svých téměř všechna usnesla se potlačovati domnělý panslavism. Nejvíce jest hnutí to namířeno proti Slovákům, jichž část hlásí se k církvi evangelické. Nejen do státních úřadů nemá žádný Slovák a Rusín přístupu, ale dle usnešení Novohradského evang. představenstva žádný z panslavismu podezřelý bohoslovec nemá býti ordinován a nikdo takový připuštěn k úřadu církevnímu, třeba měl průkazy sebe příznivější. Při tom slovo panslavism má pojem velmi široký; za panslávu prohlašuje se každý, kdo cítí se býti Slovanem a komu není lhostejný vývoj a osud vlastního národa. Smutný úkaz nejen přepínavosti národní ale též pocitu vlastní slaboty!

Maďarští státníci mají více příčin věnovati svou pozornost neblahým poměrům hospodářským než štvaní proti panslávům. Uhry jsou stát zemědělský s průmyslem nepatrným, který nemůže se povznesti již z té prosté příčiny, že není dostatek pracovných sil. Ubýváli při tom ročně i sil zemědělských, jest to znamením velmi povážlivým. Popis r. 1870 vykazuje 4,417.574 osob, jež živily se zemědělstvím; popis r. 1880 pouze 3,669.117. Hlavní tento stav v Uhrách stenčil se tudíž za jediné desítiletí o 748.457 osob, čili téměř o 23 procent. Úbytek ten stal se hlavně v severních Uhrách, a to nikoliv snad ve prospěch činnosti průmyslové, nýbrž stěhováním z vlasti do Ameriky a kočovnou výživou doma i v cizině.

V Terstu nemělo zůstati při jednom atentátu. Hlavní atentát, jak okolnosti nasvědčují, měl se státi teprv o slavnosti 500letého spojení Terstu se zeměmi rakouskými. K té dne 18. září zavítali císař a císařovna, korunní princ a princezna. Dva dni před tím, 16. září, zatčen byl na hranicích v Ronchi cestující, jemuž náležela bedna s dvěma Orsinskými bombami, z nichžto každá měla 40 výbušných nábojů. Účinek jejich byl by býval hrozný. V cestujícím poznán rodák Terstský, Michal Oberdank, jenž byl horlivým přívržencem italské irredenty. Vyšetřováním shledáno, že v prvním atentátu měl účastenství, že byl rakouským vojákem, ale sběhl z Terstu do Italie. Studoval pak na techni-

ckém ústavu v Římě chemii a zanášel se výrobou třaskavých i výbušných látek a nástrojů, jimiž by hromadně daly se ničiti životy i statek. Přiznal se, že bomby určeny byly k atentátu za dnů slavností u přítomnosti císařské rodiny. Byl pohnán před vojenský soud, jenž vynesl nad ním rozsudek, kterýž jen milost panovníkova může od něho odvrátiti. Snad tento případ přispěje k tomu, aby se příliš neodkládalo s nápravou převrácených poměrů v Terstu, kde germanisace i italianisace tak dlouho podporována na úkor domácího živlu slovanského.

V zápletkách egyptských Angličané slaví dvojí vítězství: válečné i státnické. Odmítnuvše veškero účastenství turecké rozhodli se jednati sami. Evropská konference v Cařihradě, jež Turecku dala mandát evropský k vypravení branné moci do Egypta a ujednala s ním v té příčině smlouvu, stala se zbytečnou, když Anglie, jež měla o bližších okolnostech s Tureckem se dohodnouti, učiniti tak nechtěla. Angličané opevnili se sice v Alexandrii, ale hlavní jejich moc soustředila se nad průplavem Suezským; tu od Ismailie — směrem průtoku, jenž od Nilu přivádí sladkou vodu do Ismailie a dále podle Suezského průplavu až k Suezu — postoupila proti Kavasinu a *Tel-el-Kebiru.* Arabi bej vida hrozící z té strany nebezpečí, soustředil zde svou hlavní moc. Po několika srážkách došlo tu dne 13. září ráno k rozhodné bitvě. Opevnění to za nedobytné prohlašované padlo po krvavém útoku, a celá armáda Arabiho na hlavu poražena. Tím zdrceno povstání egyptské, a Angličané stali se pány nad Nilem a Suezem. Ostatní vůdcové vzdali se dobrovolně jeden po druhém, a město Kahyra přivítalo s rovným jásotem místokrále Tevfika i Angličany jako před tím Arabiho beje a vůdce povstalecké. Sám Arabi upadnuv v zajetí osvědčil málo zmužilosti. Anglický velitel vydal jej po několikadenním zajetí na pokynutí z Londýna místokráli, kterýž kázal postaviti jej před vojenský soud. Nechať rozsudek vypadne krutě neb mírně, tolik jest jisto, že Arabi bej nebude hráti nikdy již žádné vynikající úlohy.

Sídlo generálního štábu anglického jest nyní v Kahýře. Nastává otázka, co bude dále. Dekretem místokrálovým bylo po bitvě Tel-el-Kebirské veškero egyptské vojsko rozpuštěno. Nové vojsko zřízeno býti má k radě Angličanů z 10.000 mužů, kteří většinou mimo Egypt budou najati. Též důstojníci budou cizí. Gladstone, jak orgány jeho tvrdí, chce z Egypta zříditi samosprávnou zemi, v níž Anglie rozhodný vliv sobě pojistí.

R. 1882. Čís. 12.

OSVĚTA

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Dokončení.)

Roku 1760 potkalo Kotor opět živelní neštěstí, které sobě za oběť vyžádalo několik set životův a mnoho domů. Hrom udeřil do prachárny nad městem a katastrofu způsobil. Když ssutiny domův odklízeli, našli pod nimi majora Kotorské posádky, an pokojně spal a žádné pohromy neutrpěl. Statečný syn Martův nemálo se divil, slyše o výbuchu prachu, jejž ve svém spirituosním omámení docela byl zaspal. O čemž tu pro zvláštnost zmínka učiněna budiž.

Ačkoli Grbalj definitivně pro Černou Horu byl ztracen, zbývalo v Boce Kotorské přece ještě území, o němž Benátčané nemohli říci plným právem, že jest jejich. Tímto sporným územím byly „tři obce," Mainy, Pobory a Braići, které nepřestávaly tíhnouti na Černou Horu a nazývati se „černohorskými obcemi v Boce Kotorské," třeba je republika Benátská za svoje poddané považovala.

Jevilli senát Benátský za vladyky Danila upřímnou vůli, aby jej dosadil ve stará práva nad pravoslavnou církví v Boce, zajisté byl veden myšlenkou, aby včasnou povolností odstranil neblahé spory politické, jejichžto zárodky v Boce dřímaly.

Nevole řečených „černohorských obcí v Boce Kotorské" nicméně zjevně vypukla, když se v nich počátkem r. 1767 vyskytl Štěpán Malý, nazvaný černohorským lžicarem. Tenťo zajímavý dobrodruh neznámo jakým osudem zanesen byl do obce Main, kde provozoval umění lékařské. Když se mu léčení v několika případech šťastně podařilo, zvláště pak když uzdravil váženého v Mainách Vuka Markoviće, počaly se o něm snad bez jeho přičinění trousiti pověsti, že není obyčejným lékařem, nýbrž že tají se za ním osoba vysoce znamenitá. Zdá se, že prvním, kdož jal se Štěpána vyhlašovati za ruského cara Petra III., již r. 1762 zemřelého, byl Marko Tanović, Mainský kapetán. V Mainském monastýru byla podobizna Petra III., s níž měl Štěpán Malý nějakou

podobnost. To když národ spozoroval, obrátil se na Tanoviće, jenžto žil několik let na Rusi a tudíž nebožtíka cara znáti mohl, nenili naposled jejich lékař a Petr III. jedna a tatáž osoba. Marko Tanović dosvědčil, že jest, a lid žádného jiného důkazu nežádal.

Z jednání Marka Tanoviće a jiných hlavárů zřejmě vysvítá, že měli úmysl nadvládu republiky Benátské navždy svrci a k Černé Hoře se připojiti, jíž chtěli dopomoci ku světskému panovníkovi, vidouce, že ne všichni vladykové hodí se za ředitele státu, byť i byli nejlepšími správci záležitostí církevních. Starý a dobrý vladyka Sáva, jemuž tehdy svěřeny otěže Černé Hory, pádně to svojí slabostí dokazoval.

Hlas, že *ruský* car je přítomen, účinkoval jako slovo kouzelné na pravoslavné obyvatelstvo jak Černé Hory, tak Boky Kotorské. Tajně, aby se úřadové Benátští nedověděli, Bokelci domnělému caru pořídili císařský erb a žezlo, hlaváři pak veřejně přišli mu se poklonit.

Štěpán, bylli tázán, kdo je, dával z počátku vyhýbavou odpověď a tazatele odkazoval na příští dobu, kdy se toho sami dovědí. Podobá se, že vědomě lháti nechtěl, aniž chtěl vyvraceti pověsti o něm roznášené. Nicméně odvrhnul už zevnějšek prostého lékaře a vystupoval okázaleji, přijav Vuka Markoviće za svého kancléře a Marka Tanoviće za pobočníka.

Kdo ještě chovali k němu nedůvěru, utichli, když sám vladyka Sáva ucházel se o přízeň Štěpánovu pro svého sestřence Arsenije Plamence, chtěje toho dosáhnouti, aby pomocí jeho přijat byl od národa za příštího vladyku. Když pak Štěpán jal se spory lidu spravedlivě i přísně rozhodovati, dobyl si všeobecné vážnosti, neboť Černohorci i Bokelci najednou spatřovali v něm muže, jehož postrádali a velmi potřebovali: soudce. Štěpán Malý byl soudcem bezohledným. Černohorci mu žalovali na vladyku, že r. 1741, když byl veliký hlad, kupoval od lidu pozemky za babku a tím se dopustil vyděračství. Štěpán, přesvědčiv se o podstatě obžaloby, vladyku zavřel a prohlásiv koupi pozemků za neplatnou, vrátil je předešlým majitelům. Na jeho energický rozkaz rozvaděná plemena černohorská učinila mír a s bezpečností osoby vrátila se i jistota majetku. Na cestě z Kotora na Cetyň Štěpán Malý položil několik dukátů, které tam nedotknuty ležely ještě po jeho pádu.

Poslední srbský patriarcha, Vasilije Brkić, utíkaje před pronásledováním tureckým, hledal ochranu u Štěpána Malého a daroval mu svého koně. To již poslední pochybnosti odstranilo, a černohorští hlaváři, přišedše na společnou skupštinu s hlaváry Bokelskými do Main, prohlásili Štěpána Malého za ruského cara Petra III., ačkoli Štěpán ani při této příležitosti nepotvrdil, že by jím skutečně byl.

Benátská republika, zvěděvši o povážlivém hnutí, které v Boce nastalo a hrozilo panství jejímu tam udělati konec, poručila svému generálnímu guvernéru nad Dalmacií, aby sídlo své přeložil ze Zadru do Kotora a zde setrval, dokud by předešlý pořádek neobnovil. Guvernér přišed, odvrátil hrozbami od Štěpána všechnu Boku kromě „tří obcí," Poborů, Main a Braićů, kteréž setrvaly při Štěpánovi a tím odbojně vystoupily proti republice.

Štěpán Malý bydlil v Mainách v domě svého kancléře Vuka Markoviće, odkudž podnikal cesty na Černou Horu, když tam jeho přítomnosti třeba bylo. Benátčané ocitli se v úzkých: aby Štěpána vypudili z území, které dosud aspoň dle jmena bylo jejich, na to necítili se dosti silnými a kdy by se o to pokusili, bylo jim se báti, že v celé Boce vypukne vzpoura ve prospěch Štěpánův; budouli pak mlčky naň se dívati, přiznají samozvance za ruského cara a budou mít opletání především se svými sousedy Turky. Aby si z nesnází pomohli, poslali k Štěpánovi své úředníky, kteří jej uctivě prosili, aby se laskavě z jejich území vzdálil a nepříjemných trampot je zbavil. Štěpán prosbě jejich vyhověl a se odstěhoval nejprve na Cetyň, odtud pak na Něguše, kde se otočil tělesnou stráží a odkudž vládl nad celou Černou Horou. Autorita jeho byla úplná, tak že přestupníky i na hrdle trestati mohl.

Hnutí, které zachvátilo Černou Horu a Boku, šířilo se i do Hercegoviny a Albanie. Rája v těchto zemích, vydaná po staletí neomezené libovůli tureckého panstva, toužila po spravedlnosti a svobodě a hledala obé u Štěpána Malého. Turci sebrali se proti němu polem a vypravili proti Štěpánovi, jejž i jejich vůdcové nazývali „Moskevským králem,“ ohromnou přesilu, která dle jedněch čítala 70.000, dle jiných 100.000 mužů. Štěpán nemohl proti této záplavě postaviti více než 12.000 Černohorcův a byl tedy v nevoli nemalé, neboť ke všemu republika Benátská zapověděla dovoz střeliva na Černou Horu; avšak štěstí mu přálo a sama příroda mu byla pomocna: strhlať se dne 2. listopadu 1768 děsná bouře a hrom stejnou dobou udeřil do Benátského vojska u Budvy, i do vojska vezíra Skaderského v Crmnici, kteréž se tohoto znamení nebeského zaleklo a se rozprchlo. Současně podařilo se Černohorcům odníti střelivo tureckému oddělení, tábořícímu na Čevu, jehož bylo dosti pro celé vojsko Černohorské. A tak byli Turci zahnáni.

Válkou proti Turkům zabaven, Štěpán Malý nemohl zabrániti Benátčanům, aby „tři černohorské obce“ v Boce strašlivě nepotrestali: pět předních přívrženců Štěpána Malého bylo zardouseno, rozčtvrceno a kusy jejich těl pověšeny na postrach na hradby pevnosti Kotorské. Tím byla udušena poslední jiskra ruchu ve prospěch sloučení s Černou Horou.

R. 1785 Mahmud paša Bušatlija, vezír Skaderský, použiv nepřítomnosti vladyky Petra I., nesvornosti Černohorcův a zrady několika hlavárů, podnikl demonstrativní tažení Černou Horou a stanul i na Cetyni, odkudž poslal zprávu o svém zdaru Benátskému guvernéru v Kotoru, jenž si pospíšil a pašovi štěstí přál, chtěje přátelským spůsobem odvrátiti podobnou návštěvu od Boky Kotorské; ale Mahmud paša laskavosti guvernérově nehrubě rozuměl a vraceje se s vojskem do Skadru, volil cestu přes část Boky, již právě tak zpustošil, jako Černou Horu. Obyvatelé, kteří mohli, utekli se za hradby města Budvy a zde čekali, pašali se na ně oboří. Mahmud se jimi nezdržoval a sloupiv ve „tří obcích“ a Paštrovićích, co se dalo, odebral se domů.

Ohromné vítězství, jehož vladyka Petr I. r. 1796 dobyl na Krusách nad vezírem Mahmudem pašou, jenž v té bitvě hlavy pozbyl, zjednalo

Černé Hoře velikou vážnost u srbského obyvatelstva zemí sousedních, k čemuž svým dílem přičinila se i přízeň, kterou Rusko od počátku panování Petra I. Černé Hoře projevovalo, i šťastné výsledky ruských zbraní za posledních let.

R. 1797 Napoleon učinil konec republice Benátské; dne 5. října téhož roku Boka Kotorská dána mírem Kampoformijským Rakousku.

Kotořané a ostatní Bokelci byli pamětlivi své smlouvy s republikou Benátskou, kterou s ní učinili, dávajíce se pod její nadvládu, a nevidělo se jim, aby mlčky svoje právo zadali, dle něhož po pádu Benátek znova nabyli samostatnosti. I sešli se hlavárové Bokelští na skupštinu, aby porokovali, co by měli činiti; nevědouce pak, co by jim bylo nejprospěšnějším, tázali se vladyky Petra o radu. Petr jim odpověděl, aby ustanovili prozatímní vládu, ustrojili národní gardu, jmenovali soud a zachovávali pořádek; vzkřísili se republika Benátská, že jim proto nezazlí; nevzkřísili se, nechť přiznají vládu císaře římského, ale za touž podmínkou, za níž druhdy přijali Benátčany za své vrchní pány. Budvané nad to pozvali vladyku, aby přišel mezi ně a zvolili jej sobě za prozatímního protektora, o čemž napsali tuto listinu:

„Ve jmeně Kristovu, ámen. 1797. roku, července měsíce 14. dne.

Budva od dávných časů byla podřízena aristokratické Benátské vládě, pod niž se dobrovolně dala, a zůstala jí věrna za všech rozmanitých a žalostných změn válečných. Nyní, když její vládce již odřekl se aristokratické vlády, Budva, město i okolí, dnešního dne slavnostně i dobrovolně se vzdávajíc, poddává se Jeho c. k. Veličenstvu Františku II., králi uherskému, českému, chorvátskému, dalmatskému atd. atd., jehož císařské milosti prosebně si žádá, a prosíc doufá, že obdrží tytéž svobody a práva, jichž dosud užívala. A dotud, dokud pod ochranu Přesvětlého Jeho Veličenstva přijata nebude, vyvoluje si za svého ochrance, zastance a soudce Petra Petroviće, veleslavného arcibiskupa a metropolitu černohorského."

Tato listina byla v neděli přečtena s kazatelny hlavního chrámu a potom u přítomnosti valné hromady národa odevzdána vladykovi.

Rakouský generál baron Rukavina ještě v měsíci červenci uvázal se v celou Dalmacii. Za ním šel plnomocný komisař hrabě Rajmund Thurn a zaváděl v Dalmacii občanskou správu dle spůsobu rakouského.

Že v jednání vladyky Petra nebylo klamu, o tom svědčí listy, jež mu psal generál Rukavina. V dopisu ze dne 22. srpna generál praví: „Vaše Excellence jak svými šlechetnými skutky při poddání se lidu Budvanského Jeho Ap. Vel., tak i tím, že jeho slavné prapory zavláti mohly nad tím městem, získala sobě velikou lásku a úctu každého věrného poddaného J. Vel., a ještě více moji, jemuž V. Exc. usnadnila nejtěžší práci při uvázání se v celou Boku."

Vidouce Bokelci, že republika Benátská se nevzpamatuje, a že vojsko rakouské již celou Dalmacii obsadilo, vypravili k generálu Rukavinovi posly na Korčulu, kteříž jej jmenem ostatního obyvatelstva vítali a k sobě zvali. Dne 22. srpna Rukavina přistál v Kotoru a potom i celou Boku vojensky zaujal.

Jak byla sestavena „národní garda," již Petr Bokelcům zřídil, o tom se zmiňuje kanovník Antonín Kojović: „Garda skládala se ze

60 mužů, t. j. z 20 měšťanů (z Budvy), 20 Paštrovićanův a 20 ze „tří obcí;" vladyka jí dal jmeno „buljuk" a ona hlídala město a vykonávala poněkud spravedlnost ve městě, v Paštrovićích i třech obcích; ta garda střídala se každých 8 dní a trvala, dokud nepřišli Rakušané."

Rakušané se v Boce ještě ani neohřáli, když měsíce října ukázalo se na vodách Dubrovnických francouzské loďstvo, jemuž velel kontradmirál Brueys. Hrabě Thurn právě meškal na Rosách. Brueys poslal k němu svého kurýra s rozkazem, aby se Rakušané honem vyklidili z Boky, sice že je mocí k tomu přinutí. „V nouzi Černohorec dobrý," Thurn sobě pomyslil a obrátil se k vladykovi Petru a prosil jej, „aby se svými chrabrými Černohorci neodřekl poskytnouti výdatnou pomoc Boce Kotorské proti společnému nepříteli a rušiteli zákona a nejsvětějších svazkův, a aby ráčil o této vážné a kvapné věci písemně se srozuměti s Jeho Exc. panem komandantem Bradym, anebo s nejbližším komandantem."

Vladyka pomoci neodepřel, začež mu hrabě Thurn poslal na důkaz vděčnosti dárek neveliký, pouhou tabatěrku, a provázel jej listem ze dne 27. října, jenž je zajímav netoliko Thurnovou chvalořečí nad poslanou tabatěrkou, nýbrž hlavně vřelým spůsobem, jakým rakouský komisař mluvil k panovníku černohorskému. Píšeť: „Za to, že jste ráčili své Černohorce hned poslati na pomoc tomuto národu, jemuž Francouzové hrozili formálním prohlášením, že jej jako nepřítele pokoří, dovoltež Vaše Exc., abych Vám ve jmenu J. Vel. mohl vysloviti uznání, podávaje Vám jako malý dárek na památku porfyrovou tabatěrku, kterou velmi umělá ruka vyrobila; tabatěrka představuje v mosaice nad míru krásné chrám Svornosti v Římě, symbol, jenž docela podobá se tomu, co jste Vy v nynější příčině ukázali."

Vítězství, jehož Napoleon r. 1805 dobyl nejprve nad Rakušany u Ulma a potom u Slavkova nad Rakušany a Rusy, bylo příčinou, že Rakousko mírem Prešpurským Francii odstoupilo Dalmacii s Bokou Kotorskou. Rakouský náčelník Boky, baron Kavalkabo, ohlásil dne 22. ledna 1806 Bokelcům, že se musejí vzdáti francouzskému vojsku.

Boka opět ocitla se v položení, kde dle práva sobě vyhrazeného mohla o svém osudu sama rozhodnouti; jen byla otázka, kdy by ustanovila se na něčem, co by se příčilo vůli mocných států, nebylali by přinucena jich uposlechnouti. Francouzův Bokelci za své pány přijati nechtěli jednak proto, že tehdejší ruch ve Francii příčil se jejich konservativním názorům, a jednak, že byli nepřáteli Ruska, které u Bokelců mnoho vážilo.

Tehdáž prodléval na ostrově Krfu viceadmirál Seňavin, jenž Ionských ostrovů střehl před Francouzi. Bokelci, kteří Rusům přáli všeho zdaru, viděli, že by se Seňavin dostal do situace velmi svízelné, kdy by vojsko francouzské zaujalo Boku. Usnesli se tedy, že Seňavinu podají pomocnou ruku a tím i sebe zbaví nebezpečí, jehož se od Francouzův obávali. I vypravili svoje deputáty na Cetyň k vladyce Petrovi a ruskému poslu Sankovskému s návrhem, že jsou ochotni brániti Boku do poslední krůpěje krve proti Francouzům, budouli jim Černohorci a ruské loďstvo na Krfu na pomoc. Vladyka i Sankovský rádi na to přistáli a hned poslali k Seňavinu kurýra, žádajíce, aby

bez meškání poslal válečné lodi do Boky. Mezi tím vladyka na veliké skupštině, která sešla se na Cetyň dne 15. února 1806, za souhlasu všech hlavárů prohlásil před národem, že bude netoliko bojovati proti Francouzům, nýbrž i že se přičiní, aby rakouské vojsko odtáhlo z Boky, prve než přijdou Francouzové. Ujav se osobně velení nad spojenými Černohorci a Bokelci, vladyka již dne 16. února obklíčil Erceg Nový; téhož dne přistál i ruský kapitán Belli s částí loďstva před tímto městem. Začalo vyjednávání a když nespělo k žádoucímu konci, vladyka dne 21. února prohlásil rakouskému veliteli, nevydáli města národu dobrovolně, že požene na ně útokem. Belli ze své strany navrhnul rakouskému veliteli, aby odevzdal klíče města kapetánům obcí, od nichž je Rakušané přijali, uvazujíce se v držení tohoto kraje, a dodal, že Rakušané brání nyní zemi nepřátelskou, proto že lhůta, kdy měli přijíti Francouzové, vypršela již 29. dnem ledna. Rakouský plnomocník souhlasil a vydal Boku Černohorcům a Rusům.

Nazejtří vladyka došel na loď kapitána Belliho a vedl jej do monastýra Saviny, kde duchovenstvo u přítomnosti valné hromady národa sloužilo slavnou bohoslužbu na poděkování. Vladyka posvětil nové prapory, které se měly rozvinouti nad městy Bokelskými, a promluvil k národu těmito slovy: „Vyplnila se touha vaše, chrabří Slované! Vidíte mezi sebou dávno žádané svoje bratry, bratry po rodu, víře, statečnosti a slávě. Blahoslavený monarch ruský přijímá vás do počtu svých dítek. Ó budiž blahoslavena, ó Prozřetelnosti božská! Chovejte věčně v paměti tento radostný a šťastný den! Ale prve, než vám odevzdám tyto posvěcené prapory, je třeba, abyste složili přísahu, že je budete brániti do posledních sil.“ Národ s jásotem přísahal a volal „živio Alexander!“ Ruský prapor zavlál nad Ercegem Novým se tvrze španělské a 101 dělová rána rozhlašovala do světa zvěst o tomto slavném okamžiku.

Čubro Čojković zapsal píseň o těchto událostech, jižto složil Černohorec Djuro Milutinović z Grahova. Pro zajímavost její klademe ji zde v plném znění, překládajíce hlavní část prosou a jen konec, týkající se vydání Boky Rusům, veršem.

Píseň vypravuje: Dvě koruny jsou se povadily o korunu dože Benátského; první byl Vídenský císař a druhý byl Bonapart král. Bonapart napsal psaní a poslal je císaři Vídenskému: „Slyš mne dobře, Vídenský císaři! Chcešli, abychom se nevadili, nech mi Benátky a Italii, a nenechášli, dávám ti čestné slovo, že seberu vši mocnou Francii a na tvou hranici udeřím, vsi popálím, města vezmu, až dojdu do bílé Vídně, které i bez boje se zmocním, z tvého dvora udělám si konírnu a špitál; ale ani na tom nepřestanu a budu tě honiti zemí Djermanií, až tě doženu do Zlaté Prahy a tvoji Zlatou Prahu sobě přisvojím; odtud pak obrátím vojsko na město Milán, i Milána dobudu a teprve v Benátkách odpočinu; odtud pak obrátím vojsko na všechny tvoje země, odejmu ti Istrii, Dalmacii a slavnou krajinu Kotorskou.“ — Když Vídenský císař toto psaní obdržel, svolal všechno panstvo a list četl. Pánové, psaní vyslechnuvše, promluvili k císaři: „Ó císaři, naše zlatá koruno! Chraň se ďábla i Benátek, ale braň svou korunu a císařství, které jsi zdědil po otci.“ Arcivévoda tu se namanul a příteli císaři

pravil: „Italie je tvoje zlatá síň, Benátky květ měst, Istrie a Dalmacie, ó císaři, jsou tvoje bánovina, Boka ti je klíčem — ožel toho všeho, víšli jak!" Vyslechnuv arcivévodu, císař napsal drobné psaní a poslal je Bonapartu králi: „Slyšíšli mne, Bonaparte králi? Víšli a pamatuješ, co jsme si udělali, když jsme Benátskou korunu rozkorunili? Udělali jsme si, abys ty vzal dožovy poklady, já pak zemi a města — a já ti, co je mého, nevydám, dokud mám korunu a císařství, aniž bojím se tebe a Francie." Když Bonapart král toto psaní četl, zplna hrdla se rozesmál a pravil: „A chudáčku, Vídenský císaři! a tyli chceš s námi bojovati?" I sebral celou Francii a udeřil na hranici císařskou, vsi pálil, měst dobýval, až došel na blízko Vídně. Tu se potkal s mladým knížetem Kutuzovem, pobili se, Bonapart ztratil několik tisíc mužův a byl zahnán přes hranici. Ale bílá víla zavolala: „Ó veliký kníže Kutuzove! Nevidíš nebo nedbáš, že přátelé tebe zradili a předčasně mír učinili, tebe se netázavše? Běž a zachraň svou hlavu!" Když to slyšel Kutuzov, učinil dle rady víliny. Bonapart jej nechtěl pronásledovati, nýbrž obrátil se nazpět, bez boje vešel do bílé Vídně, císaře posměchem potupil, vykonal vše, čím mu hrozil a honil jej zemí Djermanií, až jej dohnal do Zlaté Prahy, Zlatou Prahu osvojil, odtud pak obrátil vojsko k městu Milánu, kde jeho dočekal Filip Vukasović, generál země slovanské; Filip bránil město tři bílé dni, ale když jej pánové jeho zradili, Bonapart města se zmocnil a táhl dále do Benátek, kdež odpočinul sobě na trůně dožovu. Sem ho došlo drobné psaní od mladých Jakobinů, kteříž byli v Boce Kotorské: „Bonaparte, otče náš i matko! Honem pospěš, znášli boha, abys nás vysvobodil; nepospíšíšli, padneme do rukou buď Angličanu neb Moskovu."

Slyšeli to Bokelští junáci,
mezi nimiž i Knežević Djuro.
Srbín Djuro napsal bílé psaní,
které poslal na Krf Seňavinu:
„Seňavine, ruský generále!
Neslyšíšli, čili o nás nedbáš?"
Uplynuly čtyři věky plné,
co Srbové ztratili jsme cara
na Kosovu, na krvavém poli.
Kdo nepadl, útěkem se spasil,
spásu hledal na Přímoří plodném
pod záštitou dože Benátského.
Krásně věru přivítal je dože,
otec dítky nemohl by lépe.
Letos tomu devátý rok běží,
co chudáci jsme se přeprodali
Vídenskému onomu císaři
a on byl nám jak otec i matka.
Tu však přišli kletí Jakobini,
přeprodali i nás i císaře
Bonapartu, francouzskému králi.
Seňavine, slavný generále!
Klneme tě tvrdou věrou ruskou,
spěš a chvátej, jak nejlépe můžeš,
čekají tě Bokelští Srbové,
čekají tě jako dítky otce."
Když Seňavin toto psaní dostal,
a když viděl, co mu psaní praví,

ihned pustil na moře své lodi
a plul zrovna do Kotorské Boky,
málem se tu s Bonapartem potkal,
ale štěstí Seňavinu přálo,
obsadilť on Boku před Francouzem.
A Bokelci nyní prozpěvují:
„Bože milý, za vše tobě díka,
nyní máme Rusa panovníka!
Svoji k svému a vždy podle práva,
opět slunce nade Srbstvem vstává;
to se děje, co je vůle boží,
a bůh opět srbskou slávu zmnoží.
A tak, milá družino a bratří,
každému buď ono, co mu patří.
Co je naše, toho sobě dbejme,
cizího si nikdy nežádejme."

Několik dní potom, když Rusové a Černohorci obsadili Boku, roznesl se hlas, že Dubrovčané chtějí převezti francouzské vojsko, určené k zaujetí Boky, ze Stonu do Dubrovníka. Vladyka hned poslal četu černohorskou, aby přinutila Dubrovnický senát k zachování neutrality. A kapitán Belli poslal jednu fregatu, aby zabránila Francouzům převoz do Dubrovníka.

Zvěděv, že je Boka obsazena, Seňavin pro první chvíli vypravil dva prapory muškétýrův a 4 děla pod velením generála majora Puškina, aby mohl býti Erceg Nový a Kotor obhájen; za nimi pak sám s částí loďstva připlul a dne 13. března přistál před Kotorem, kde byl slavně dočekán.

Kanovník Kojović dopodrobna popisuje, kterak Budva byla Rusům vydána. Spůsob, jakým se to stalo, byl dojista na všech místech stejný a obřadnost při něm byla velitelstvem předepsána; z té příčiny je popis Kojovićův důležit, tím spíše, že zprávy o oněch příhodách, ačkoli jsou tak nedávny, velice jsou řídky a vzácny. Zvláštní pak váhu má svědectví katolického kněze o tom, jak se ruské vojsko v obsazeném kraji chovalo. Kojović ve svých zápiskách takto zaznamenal: Dne 7. března r. 1806 okolo půldruhé hodiny odpolední stihl po cestě pozemní ruský důstojník, námořský poručík Milošković, původem Černohorec z nahie Piperské, a s ním bylo 9 vojáků námořníků. Když řečený důstojník se objevil, byly mu brány otevřeny a on vstoupil s vytasenou šavlí, provázen kromě oněch 9 námořníků ještě Sávou Petrovićem, bratrem vladykovým, a jeho tajemníkem Jáchymem Stefanovićem z Podgorice, narozeným v Budvě. Obyvatelé Budvanští, v jich čele velitel vojenský, dočekali a přivítali jej před branou, načež jej odvedli na náměstí, kde stála vojenská stráž. Rakouský velitel odvedl onoho ruského důstojníka a Petroviće do bytu praetorova, s nimi se tam odebraly i hlavy šlechty. Velitel rakouský pilně se staral, aby sám odevzdal klíče onomu ruskému důstojníku, ale on je nechtěl přijati od Rakušana, žádaje, aby mu klíče města odevzdány byly od městských náčelníků. Spor o to ještě dlouho netrval a ruský důstojník prohlásil, že se svými vojáky se vrátí; nezbývalo tedy, než učiniti dle jeho žádosti. Když se tak stalo, byl zhotoven bílý prapor s modrým křížem, načež vydán rozkaz, abychom se ve 4 hodiny odpoledne všichni ve zbrani shromáždili na chrámovém náměstí. Rozkaz tento byl přesně vyplněn a v udanou

hodinu zavlál nade hradem ruský prapor, všechny zvony zvonily a střílelo se z kusův i pušek. Ačkoli byl den pochmurný a deštivý, když Rusové přišli, přece je doprovázelo množství Černohorcův a lidí ze sousedních obcí. Občané konali po několik dní stráž společně s vojáky rakouskými. Oněch několik vojáků ruských hlídalo bránu a prachárnu. Za několik dní vyšli Rakušané ve vojenském pořádku a vstoupili na loď kapitána Škaljarina z Prčaně, jenž je v přístavu očekával. Jedva Rakušané došli do přístavu, přitáhla po zemi silná četa granátníků ruských, po nich pak za nedlouho setnina mušketýrů, kteráž potom zůstala v Budvě až do doby, kdy se Rusové pokoušeli dobyti Dubrovníka. Proti očekávání naší obce Rusové se chovali chvalitebně. Starali se, aby sobě získali přátelství každého bez rozdílu stavu a s každým si činili známost. Na nikoho nenapadali, nikoho neobtěžovali. Důstojníci byli zdvořilí a vojáci uctiví. Každodenně poskytovali zábavu svým zpěvem, a v době masopustní bylo s nimi stále veselí. Byli shovívaví a nestranni, třeba se to nelíbilo některým pravoslavným. Co se týče víry, byla úplná svoboda vyznání. Navštěvovali naše bohoslužby a velitel sám účastnil se našich slavnostních procesí. Důstojníci byli velmi milovni her a závodů, čímž více nás bavili, nežli sebe. Byli jsme poněkud žádostivi, když se nám dostalo pozvání na jejich hostiny. Jedním slovem: kdy by chtěl někdo špatně mluviti o Rusích, aspoň o těch, kteří byli v Budvě, zasluhoval by názvu ničemy a zlomyslníka.

Za náčelníka občanského i vojenského přišel jistý major Jovan Miletić, člověk dobrodružný, jenž přijal za své rádce popa Andriju Uglišiće z Braićův a Štěpána Čůdu, Paštrovićana.

Dne 11. září 1806 byl veřejně oslaven svátek sv. Alexandra Něvského. V katolickém i pravoslavném chrámě, kterýž jest na hradním náměstí, zpívána byla chvalořeč Hospodinu a na všecky zvony se zvonilo. R. 1806 byly oslaveny i narozeniny cara ruského Alexandra, kteréž připadají na den 24. prosince.

Když Francouzi vtrhli do Dubrovníka, major Miletić vydal rozkaz, že každý musí do vojny proti nim. To bylo zvláště katolíkům nemilo, a Miletić hrozil, že dá každého zastřeliti, kdo by se jeho rozkazu protivil. V den vytažení do pole některé vzteklé ženy zákona pravoslavného vrhaly se na muže, kteří chtěli zůstati doma, a svoje zástěry jim přivazujíce je nutily, aby se připojili k Rusům. —

Boka Kotorská byla pro ruské vojsko velmi důležita jak svým položením, tak i tím, že obyvatelstvo nejen její, nýbrž i sousedních zemí srbských bylo smýšlení Rusům přátelského. Seňavin, uchýliv se do Boky, zachránil Rusy od vytlačení z moře Středozemního a od hanby, která by jim z toho byla vznikla. Seňavinu kromě jeho vlastního loďstva bylo na ruku mnoho ozbrojených lodí Bokelských, jež byly majetkem soukromníků. S jejich pomocí Seňavin mohl přerušiti spojení Dalmacie s Italií přes Jadranské moře, neboť lodi Bokelské svou lehkostí velmi dobře se hodily za blokadu těsných průplavů, jimiž se přistupuje do přístavů dalmatských.

Naproti tomu Francouzové bez loďstva, jízdy a dělostřelby, třeba měli znamenitou pěchotu, mohli napadati toliko ze strany Dubrovníka, ale aby sem došli, k tomu jim bylo třeba překročiti strmé hory, kde

nebylo ani cest, ani dobytka k dopravě vhodného, tak že musili sami svoje zásoby přenášeti. Mimo to Dalmatinci Francouzův prudce nenáviděli, a Francouzové, chtělili v zemi udržeti pokoj, musili v ní zanechati silnou posádku. Měli v Dalmacii 40.000 mužův, z nichž nemohli do Boky poslati více než polovici, kterýžto počet nebyl dostatečný ani na dobytí jediného města v Boce, Ercegu Nového.

Seňavin zamýšlel vypuditi Francouze z celé Dalmacie. Vyslal kapitána Belliho s osmi válečnými a devíti Bokelskými loďmi, aby pokořil dalmatské ostrovy. Sám z Krfu přivedl větší počet loďstva a 6 setnin myslivců, načež dne 27. dubna pospíšil za Bellim na Korčulu.

Napoleon, rozezlen, že se mu těch několik pídí území Bokelského protiví, vyžádal si od Vídenského dvora dovolení, aby francouzské vojsko smělo přes rakouské země svobodně táhnouti na pokoření odvážlivého kraje; až by to bylo dokonáno, francouzské vojsko mělo přes Boku a Albanii pospíšiti na Krf.

Když Seňavin přišel, senát Dubrovnický vypravil k němu deputaci, která by jej pozdravila a za ochranu požádala. Seňavin zastavil se dne 6. května v Dubrovníce a se senátem tak se smluvil, že Dubrovník, jakmile Francouzové vstoupí na jeho území, vpustí do svých bran ruskou posádku, jíž na pomoc ozbrojí všechno měšťanstvo. Seňavin se domníval, že se může na slovo Dubrovčanů spolehnouti, tím spíše, anoť se nezdálo rozumným, aby Dubrovčané, žijící od námořního obchodu, spolčovali se s Francií, kteráž nemohla jejich zájmům poskytnouti ochrany, nemajíc námořské moci. Ale stalo se jinak. Někteří senátoři Dubrovničtí ukazovali, že Francouzové, třeba neměli lodí, mají četnou pěchotu, tak slavně osvědčenou, jíž Rusové, Černohorci a Bokelci nebudou moci odolati, a jsouli již Dubrovčané vedeni zásadou, aby se spolčili se silnějším, že musejí se přidati na stranu Francouzů. A strana tato v senátě zvítězila.

Dne 15. května francouzský generál Lauriston vrazil do Dubrovníka a prohlásil, že neutrálnost republiky nebude uznána dříve, dokud se Rusové nevyklidí z Dalmacie, z ostrovů, Boky i Krfu.

Vladyka Petr, zvěděv, že Francouzi zaujali Dubrovník, pospíšil, aby se s nimi změřil. Vedl s sebou Černohorce, Bokelce, dvě setniny ruských mušketýrův a setninu myslivců. S Francouzi společně proti němu vytáhli i Dubrovčané. Dne 21. května strhnul se boj u Cavtatu (Starého Dubrovníka). Po krátkém, ale krutém boji Francouzové s Dubrovčany ustoupili a zavřeli se do Cavtatu, ztrativše 250 mrtvých; Černohorci a Rusové měli ztrátu pouze několika málo mužů. Když pak nazejtří přišel major Zabělin s posilou čtyř setnin myslivců, Francouzové prchli do Dubrovníka a Rusové obsadili Cavtat. Francouzové opevnili se nad Dubrovníkem na hoře Brgatu, v poloze téměř nepřístupné, odkudž nevycházeli.

Zatím co se toto dálo, Seňavin meškal v Terstu. Vrátiv se, učinil s vladykou plán, jak vzíti Brgat, ostrov Lokrum a snad i Dubrovník sám. Dne 3. června vladyka posunul se k Francouzům, kteří před ním ustoupili do svých opevnění.

Dne 6. června o 4. hodině ranní ruské lodi počaly se přivláčeti k Dubrovníku, načež zakotvily se na místě, odkud by mohly býti na

pomoc vojsku rusko-černohorskému. Francouzové měli 3000 mužů vlastního vojska a 4000 Dubrovčanů. Rusů bylo 1200, Černohorců s Bokelci 3500. Položení Francouzů bylo přírodou i uměním tak opevněno, že se mohlo zdáti nedobytným. Černohorci první učinili útok na nepřítele, vzali útokem první a nejdůležitější jeho posici a hnali se na druhou. Francouzům bylo by se podařilo rozohněné Černohorce vlákati do zálohy, avšak Rusové v čas to spozorovali, k Černohorcům přitrhli a za nedlouho zmocnili se i druhé a třetí posice francouzské. Turci je zpravili, že k Francouzům kvapí posila. Spojenci musili si pospíšiti. Vladyka sám postavil se dobyvatelům v čelo. Francouzové byli sehnáni s výšin, na nichž ihned vztýčeny prapory ruské. Ještě jednou se Francouzové postavili a kladli nadlidský odpor, avšak nic neprospělo, byli obráceni na bezhlavý útěk. Černohorci chtěli jim nadběhnouti a zabrániti jim vstup do hradeb městských; nastalá tma je v tom podporovala. Francouzská posila byla přepadena a zaplašena. Francouzův a Dubrovčanův padlo přes 800, Rusové měli 17 mrtvých a 33 raněných, Černohorci a Bokelci mrtvých i raněných okolo sta.

Po této znamenité bitvě Francouzové zavřeli se za zdí Dubrovníka a jen čas ob čas činili výpady, které končily tím, že se musili vrátiti do města. Dubrovník již uvažoval, nebyloli by lépe vzdáti se, když Rusům stihl rozkaz cara Alexandra, aby Boku opět vydali Rakušanům, kteříž pak ji odevzdají Francouzům. Seňavin tento rozkaz několik dní tajil, a když jej Sankovský Černohorcům oznámil, velká část jich rozešla se domů rozmrzena a sklamána. Vladyka Petr setrval při Rusích. Dne 24. června časně z rána vladyka obdržel zprávu, že 500 Francouzů přichází do Stonu obleženým na pomoc. Vladyka proti této hrstce poslal dvě setniny myslivcův a něco Černohorcův a Bokelcův, kteříž ale, spatřivše nepřítele, poznali, že byli oklamáni a že je Francouzův nejméně 3000. Na vzdory přesile zahájen boj na místě. Černohorci zastavili první francouzskou kolonu, a generál Molitor, jenž posilu vedl, viděl, že musí proti několika Černohorcům užiti celého svého oddělení. Po krátkém, ale zuřivém boji Černohorci a Bokelci ustoupili ke Cavtatu a táhli k Ercegu Novému, kamž i ruské lodi odpluly, vzavše s sebou pozemní vojsko.

Bokelci velmi těžko nesli, že mají připadnouti pod Francii, a žádali Seňavina za dovolení, aby směli vypraviti k caru Alexandru posly, nedalli by se uprositi, aby vydaný už rozkaz odvolal. Seňavin na radu vladyky Petra na to přistál a rozhodl se, že nikoho do Boky nepustí, dokud nedojde nový carský rozkaz. Deputaci vedl archimandrit Vučetić, rozený Bokelec.

Bokelci doufali, že jejich poslové v Petrohradě dobře pochodí, a nabyli zas mysli jarejší a ducha podnikavějšího. Zasedli ve pruhu země mezi Bokou a Dubrovníkem, co bylo Dubrovnického, ze zlosti vše ničili a pustošili, a Francouzům, ačkoli byli nyní v Dubrovníce v síle 8000 mužů, bránili ze bran vyjíti.

Generál Lauriston, poznávaje, že tu je sláva zbraní francouzských v nemalém nebezpečí, chtěl věc chytře uhladiti a vladyku sliby na svou stranu získati. Připovídal Petrovi, že jej Napoleon, budeli mu po vůli, nazve patriarchou vší Dalmacie; za to měl vladyka přiměti Bo-

kelce k poslušnosti a Francouzům pomoci obsaditi Hercegovinu a Albanii. Vladyka nejen že sliby se omámiti nedal, nýbrž toho dosáhl i u pašů Skaderského a Trebiňského, kteří již od Francouzů vzali znamenité dary.

Seňavin měl pro svůj odklad i ten důvod, že pořád ještě vyjednával s Lauristonem o spůsobu, kterak má býti Boka Francouzům odevzdána: Seňavin se odvolával na rozkaz carův, že se tak má státi skrze ruce Rakušanů, Lauriston pak stál na svém, aby byla vydána přímo jemu bez rakouského prostřednictví.

O pořízení Bokelských poslů nebylo ani slechu; konečně dne 26. srpna přispěl zvláštní kurýr s rozkazem carovým, že má býti pokračováno v boji s Francouzi, kteří zatím porušivše příměří posunuli přední svoje stráže až na Ostrý Rt při vstupu do zálivu Kotorského a k samému Ercegu Novému.

Po tak radostné novině z Ruska slovanští spojenci dlouho nečekali a s chutí pustili se do dalšího zápasu. Již 2. září obyvatelstvo Nového Ercegu vypadlo na Francouze, kteří neměli o rozkazu z Petrohradu zdání a na boj nebyli připraveni, a zahnalo je za hranici svého města. Černohorci a Bokelci dostavili se v počtu hojnějším než prve; byloť jich dohromady na 6000 mužů, jež vedl vladyka Petr. Rusové vytlačili Francouze z Ostrého Rtu, načež si je podalo nepravidelné oddělení vladykovo, které bylo předvojem, a zahánělo je podle mořského břehu. Dne 16. září sbor vladykův vzal francouzské ležení a přinutil nepřítele k odstupu do Cavtatu, kde dlel nový vrchní velitel francouzského vojska, generál Marmont, jenž byl s sebou přivedl na 15.000 mužů, tak že měl proti spojencům všeho vojska na 20.000. Dne 18. září Marmont započal boj, udeřiv na posici vladykovu, jehož hlavního stanu se zmocnil. Vladyka pomalu ustupoval, stále se chrabře bráně. V pravý čas Rusové přispěli mu na pomoc. Dne následujícího Francouzové nechali vladyku na pokoji a vší silou vrhli se na Rusy, jež přiměli, že ustoupili za hradby Ercegu Nového. Dne 20. září generál Marmont zahájil mocný útok na město. Boj počal, Rusové palbou s hradeb nepříteli veliké škody činili. Vladyka seřadil své Černohorce a Bokelce dle vzoru pravidelného vojska; část nechal v záloze, s částí udeřil na Francouze. Marmont hněvivě obořil se na nebezpečné pokušitele, kteří dlouho neotáleli, vytasili handžáry a řítili se na nepřítele jako krupobití, bez milosti rubajíce, co se jim pod ostří nože namanulo. I strhnul se boj strašlivý, neboť Francouzové, spoléhajíce na své umění a přesilu, neměli se k ústupu. Když první řady Černohorcův a Bokelcův umdlévaly, nové pospíchaly je zaměniti. I viděl Marmont, že mu mnoho vojska hyne, a přerušiv bitvu o jedné hodině s půlnoci, zavlekl se do svého ležení na Sutorině, kde však se nepozdržel, obávaje se, aby nebyl obklíčen, a ještě té noci pod pokrývkou tmy odkrádal se do Cavtatu. To však neušlo vladykovým strážím, které způsobily poplach, a hned opět všichni Černohorci a Bokelci byli na nohou, aby nepřítele pronásledovali. I Rusové se o tom dověděli a sjednotili se s nepravidelným sborem. Francouzové nejprve ustupovali v pořádku, ale znenáhla pod ranami pronásledovatelů zbystřovali krok, až se vpravili do úprku. Vladyka je dohnal do Cavtatu a vrátil

se se svým sborem, jenž jásal netoliko nad znamenitým vítězstvím, nýbrž i nad bohatou kořistí. Ztráty Francouzův obnášely na 3000 mrtvých a raněných, ztráty Rusů 600 mužů zabitých, raněných a zajatých, ztráty Černohorcův a Bokelců na 200 mužů.

Protože zima se blížila, zápasníci ubírali se do svých zimovisek: Francouzové do Dubrovníka a Cavtatu, Rusové zůstali v Ercegu Novém, ponechavše při sobě 2000 Černohorcův a 1000 Bokelců; ostatní část nepravidelného sboru byla na zimu propuštěna domů.

Politický ruch, jenžto za přítomnosti Rusů rozhostil se v Boce a Černé Hoře, zasáhl i do Hercegoviny. Křesťané tajně vzkázali Seňavinu, že jsou hotovi přistáti k němu. Seňavin jim odpověděl, aby úmysl svůj skutkem učinili až z jara, aby do té doby se připravovali a před Turky tajemství zachovávali, co pak se Francouzů týká, aby jim prozatím špíže neprodávali.

V měsíci říjnu archimandrit Vučetić vrátil se z Ruska; přinesl vladykovi pochvalu carovu, vyznamenání a náhrady za výlohy válečné něco přes 2500 dukátů.

Zatím se rozhodovalo o osudu Boky na dalekém severu. Napoleon dobyl ohromného vítězství u Jeny a potřel i spojence její Rusy. Francouzským diplomatům v Cařihradě podařilo se odkloniti sultána od spolku proti Napoleonovi, z čehož vypuklo nepřátelství mezi Tureckem a Ruskem. Turci hercegovští a albanští podali ruku Francouzům, jakožto nynějším svým spojencům. Pro křesťany hercegovské, kteří konali přípravy k povstání a již veřejně žádali vladyku Petra, aby se jich zastal, nebyla to příznivá chvíle, právě jako ne pro Bokelce.

V létě 1807 učiněn s Napoleonem mír v Tilži, dle něhož car Alexander byl zavázán vydati Boku a Ionské ostrovy Francouzům, vyvesti své vojsko z Multan i Valašska a porovnati se s portou.

Generál Lauriston podal kapitánu Barjatinskému, jenž v nepřítomnosti Seňavina — který byl se odebral na Krf — velel nad loďstvem v Boce, zprávu o míru Tilžském. Dne 23. července Barjatinský obdržel po kurýrovi carský rozkaz, aby Boku vydal Francouzům, načež dne 29. července Lauriston zaujal Erceg Nový a pozejtří ostatní hrady a města Bokelská, z nichž vladyka Petr byl se odstranil.

Generál Marmont, usadiv se v Kotoru, pozval k sobě vladyku na návštěvu. Vladyka nejprve Marmontovi nedůvěřoval a již před samým Kotorem se nazpět obrátil, ale když mu přítel jeho Rus Sankovský psal, že taková nedůvěra je zbytečna a že se Marmont cítil uražena, Petr na návštěvu přišel a Marmont, vida před sebou muže, jenž rovně vyniká postavou, udatenstvím i rozumem, ujišťoval jej, že k němu nyní v pokoji cítí skutečné přátelství. Ale brzy se ukázalo, kam přátelství francouzského generála směřovalo: učinil Petrovi návrh, aby dal se v ochranu Napoleonovu a dovolil, aby Francouzi prorazili mu cestu z Kotora přes Černou Horu do Nikšiće. Vladyka odepřel jedno i druhé, odpověděv, že je pod ochranou Ruska a mocnějšího ochrance aniž zná, aniž sobě žádá. Nepřátelství mezi Černohorci opět začalo. Braićané nechtěli se podrobiti novým pánům země, zbrojně se opřeli a Černohorci jim pomáhali. Napoleon, dostav zprávu o neoblomnosti Černohorců, nebyl naplněn obdivem, nýbrž hněvem přenáramným, že štipečka

srbských horalů se netřese před jeho všemocným slovem, a přísahal, že Černou Horu zničí, kámen na kameni nezůstaví a z Hory „černé“ učiní „červenou.“ Aby nepřestal na pouhém slově, Napoleon ihned projevil Černé Hoře své nepřátelství skutkem, zbaviv vladyku duchovní právomocnosti nad Bokou, již podčinil pravoslavnému biskupství dalmatskému, jež právě byl zřídil. Tím, jakož i jinými příčinami, Francouzi Bokelcům velmi se znechutili.

Mír Tilžský skončil r. 1810. Roku následujícího státové činili přípravy k novému zápasu.

Počátkem r. 1812 William Hoste, velitel nad anglickým loďstvem na vodách Jaderských, vyzval Bokelce, aby povstali proti Francouzům, a Černohorce, aby to dotvrdili. Jedny ani druhé nebylo třeba vybízeti dvakrát. Vladyka vzkázal anglickému admirálovi, že jest ochoten, ale potřebuje, aby jej Angličané podporovali s moře.

Vhodná chvíle, aby Francouzi byli vyhnáni, nadešla teprve r. 1813, když Rusové, vypudivše Napoleona, vyzývali do svaté vojny proti němu. Dne 27. srpna udaného roku vladyka vydal proklamaci k svému i Bokelskému národu, aby povstal proti Francouzům. O čemž měšťan Kotorský Zifra donesl zvěst Angličanům.

Již dne 9. září vladyka vtrhnul do Boky a obsadil Budvu, posádku zajal, děl a střeliva se zmocnil. Bokelci, vidouce, že Budva Černohorcům padla, přirazili k nim jako jeden muž. Dne 10. září Vuk Radonić obsadil Kotor město a tvrz Trojici blízko něho. Francouzské vojsko dne 12. září vytáhlo proti Radonići, aby mu tvrz vyrvali; Radonić nápodobeným útěkem vlákal je do nepříznivého položení a prudkým útokem přinutil, aby mu záda ukázali a patami spásu hledali. Francouzů zde padlo 100 a 36 bylo zajato.

Vladyka psal velitelům anglickému a rakouskému, že dílo šťastně počal, ale s hrstkou svého lidu bez jejich přispění dokonati je nemůže. I žádal, aby mu bez odkladu poslali posilu, on že se přičiní, aby vstup do zátoky od nepřítele očistil a posile volnou cestu proklestil. Toho i dokázal dvěma sice malýma, ale vážnýma bitkama na Verigách a Rosách. Zvláště v bitvě první Černohorci a Bokelci odvahou podivuhodnou se vyznamenali, nelekajíce se dvojího nepřátelského ohně, do jehož pršky bylo jim se vrhnouti.

Tyto úspěchy obracely na stranu vladykovu i nedůvěřivé obyvatelstvo katolické. Zatím Sávo Petrović obklíčil francouzskou posádku v Ercegu Novém a přesekl jí spojení s Dubrovníkem.

Dne 1. října část anglického loďstva veplula do Boky a přinesla vladykovi slib rakouského arcivévody Františka d'Este, že mu pošle zásobu náboje a prachu. Týž den i katolická místa na Boce povstala proti Francouzům a Perasťané vyhnavše je ze svého města, jali se francouzskými děly bombardovati ostrůvek sv. Jiří, s něhož Francouzi musili se vzdáliti. Dne 2. října Angličané s moře, Černohorci a Bokelci po suchu obořili se na Erceg Nový a vzali jej po dvoudenním boji. Ukořistili hojně střeliva i špíže.

Francouzové drželi se v pevnosti Kotorské, jíž třeba bylo dobyti. Velitel anglický spokojil se tím, že zanechal něco vojska, aby hrad obklíčilo, sám pak s loďstvem vrátil se k Dubrovníku, slíbiv vla-

dykovi, že Boku nespustí s očí, a kdy by nutno bylo pomoci, že neopomine ji dáti.

V noci ze dne 16. na 17. října všichni Chorváté, kteří tu byli s francouzským vojskem v počtu 256 mužů, tajně vyšli z pevnosti Kotorské a vzdali se opatu Brunazzimu, knězi rakouskému, jejž arcivévoda d' Este byl poslal. Přinesli s sebou i tři francouzské prapory a klíče ode hradu. Dne 17. října vladyka vyzval velitele francouzského Gauthiera, aby se vzdal, což on zamítl.

Vladyka svolal Bokelce a Černohorce na skupštinu do Dobroty, aby porokovali, nebyloli by nejlépe, kdy by lid černohorský a Bokelský sjednotil v jeden státní celek. Bokelci dne 29. října učinili na to písemný závazek tohoto znění:

„Dvě pohraničné provincie Černá Hora a Boka Kotorská přísahají si na vzájem před Hospodinem bohem, že si budou věrny a vždy v každé příčině a v každém případě zůstanou v jeden celek spojeny. Jako byly dosud pod vysokou a mocnou ochranou tří spojených států, Ruska, Rakouska a Velké Britanie, tak dotčené provincie ústy svých hlavárů prohlašují, kdy by někdy politické okolnosti přiměly jednu nebo druhou z nich, že by se podložila jedné budiž kterékoli z řečených držav, že obě sdíleti budou spolu stejný osud, to jest, obě se tétéž poddají vládě s oněmi smlouvami a svobodami, jichž dosud užívaly, nebo jichž příště nabudou."

Tento dohovor podepsali ze strany černohorské vladyka a Vuk Radonić, ze strany pak Bokelské zástupci obcí: Budvy, Risna, Dobroty, Prčaně, Perasta, Paštrovićů, Grblje, Main, Poborů, Braićů, Stoliva, Kontada, Luštice, Krtol, Škaljarův a Muly. Nato vladyka ustanovil prozatímní vládu pode jmenem „ústřední komise," kteráž měla 9 členů z Boky, 9 z Černé Hory a vladyku za předsedu. Prozatímní vláda ujala se řízení věcí válečných, správy politické, soudní i udržování bezpečnosti.

Vladyka podal o tom všem zprávu ruskému dvoru, načež měli býti vybráni dva poslové, jeden Černohorec a Bokelec druhý, aby se odebrali na dvory spojených států, počnouce od ruského, a žádali, aby vlády vzaly slušný ohled na bratrské snesení obou krajů. K volbě těchto poslů nedošlo, protože vznikly zatím neshody mezi pravoslavnými a katolíky. I poslal vladyka sám na vlastní vrub do Petrohradu k caru Alexandrovi s prosbou, aby přijal Černou Horu a Boku pod svou záštitu, aby jim byl otcem, pánem a dobroditelem i — čehož nezapomenuto, — aby jim bez ujmy nechal staré svobody a práva. Kdy by nepořídil u dvora ruského, Sávo Plamenac měl se odebrati nejprve do Vídně, potom do Londýna za touž příčinou.

Mezi katolíky rozpředla se protiruská agitace; ukazovali na to, že Rusko je příliš daleko a na moři slabo, aby jim, kterýmž je moře výživou a vším, mohlo býti dostatečnou ochranou.

V polovici měsíce prosince rakouské loďstvo pod generálem Milutinovićem přiblížilo se k Boce. Vladyka psal i Milutinovići i generálu Tomašići, jmenovanému náměstkem dalmatským, a žádal, aby do Boky nevešli, dokud jeho posel nepřinese odpověď z Petrohradu nebo Vídně. Dne 27. prosince anglické vojsko počalo bombardovati pevnost Kotorskou,

a velitel její generál Gauthier vida, že odolati nemůže, vzdal se. Odešli Francouzové, za nimi Angličané, za Angličany Rakušané.

Sávo Plamenac s odpovědí nepřicházel. Zatím generál Milutinović dostal rozkaz z Vídně, aby Boku obsadil. Erceg Nový přijal jej dne 27. května 1814, Kotor dne 2. června. Ostatní města a místa učinila tak v nejbližších dnech. Rakousko nyní trvale Boku zaujalo. Vladyka vrátil se na Cetyň a odvolal Černohorce z Boky, žalosten, že vlády velikých států tak málo se ohlížejí na žádosti a potřeby národů.

Když už Rakušané Boku měli, Sávo Plamenac vrátil se a přinesl vladykovi z Paříže carův list, ve kterémž mu odporučoval, aby vydal Boku Rakušanům a Bokelce aby ujistil, že jejich dosavadních práv a svobod i příště bude šetřeno.

O tomto listu V. M. G. Medaković praví ve své knize „P. P. Njegoš, poslední panující vladyka černohorský," že je těžko věřiti v jeho pravdivost, a podobá prý se, že bylo podvrženo, aby oslabilo důvěru Černohorců v ruského cara. Medaković, jenž byl sekretářem Petra II., viděl jen kopii tohoto listu, originál nemohl nikde najíti.

Kdy by tehdáž Černohorci a Bokelci byli bývali svorni až do konce, není pochyby, že by se jim bylo podařilo utvořiti státní jednotu, neboť takový odpor, jako kladli Lauristonu a Marmontovi, byli by dovedli nastavit i generálu Milutinovići. První ústup tohoto vojevůdce z vod Bokelských neznamenal nic jiného, nežli slušnou úctu před prudkostí černohorského útoku a břitkostí jejich handžáru. Ale katolíci, jdouce především za hmotným prospěchem, zpronevěřili se bratrskému spolku s pravoslavnými a počali tajné dohovory s Rakouskem, které slibů nešetřilo, aby je vlákalo úplně do svého tábora. Ale ani pravoslavní, jak Bokelci tak Černohorci, nebyli bez viny, protože předčasně dávali katolíkům cítiti svoji nadvládu a hráli si, jako by již byli jejich pány. Ovšem katolíci neměli dobré svědomí a báli se, že jim pravoslavní i s úroky splatí útisky, které jim kdy byli půjčili; avšak pravoslavní měli míti ve chvíli tak vážné, která nenadchází každých deset let, tolik zralé rozvahy, aby na spáchané křivdy zapomněli a žili na dále s bratry druhého vyznání život nový, svorný a pokojný. Kotořané, aby učinili Černohorcům boj s Rakušany nemožným, zatloukli děla na svých hradbách, pro kterouž příčinu Černohorci musili odejíti, poznávajíce nedostatečnost svých zbraní.

Rakousko, uvedši Boku pod svou vládu, věnovalo tichou pozornost i Černé Hoře. Tu pravdu nebylo těžko poznati, že v Boce jen ten bude moci pokojně vládnouti, kdo buď i Černé Hoře stoupne na šíji, nebo kdo s ní bude žíti v dobré vůli. Dokud byl na živu vladyka Petr I., k němuž Černohorci i ostatní srbský národ v oněch krajinách zbožnou chovali úctu, „svatým" jej nazývajíce, Rakousku nebylo lze rozestříti po Černé Hoře sítě.

Petr I. zemřel jako stařičký kmet r. 1830. Té příležitosti Rakousko použilo pro svou politiku. Mělo již dříve mezi Černohorci svého člověka v osobě „guvernadora" Vuka Radoniće, jejž popichovalo proti vladykovi, jako by mu nepatřila vláda světská, pro niž by se mnohem lépe hodil někdo jiný, na př. on, Vuk Radonić. Protože však Radonić po smrti Petra I. nemohl nikoho v zemi získati pro svou

pretendentuu, byla vláda nad Černou Horou dána národem v ruce nebožtíkova synovce Petra II. Radonić na to tím pilněji dopisoval si s rakouskými úřady v Kotoru, až r. 1833 bylo několik jeho listů zadrženo, on pak zatčen, uvězněn a soudem jako velezrádce k smrti odsouzen; ale vladyka dal mu milost a kázal jej stráži doprovoditi do Kotora, kam jej stále srdce nosilo. S ním byla vypovězena i celá jeho rodina. Rakousko mu za dobrou vůli — k platným službám dosud nedošlo — vykázalo malou pensi, která svou nepatrností byla výstrahou všem Černohorcům, kteří by chtěli vkročiti do šlépějí Radonićových; obnášelať dle Neigebaura 5 kr. stř. denně, k tomu na každé dítě 2 kr. Jak týž spisovatel vypravuje, Radonić, zbaven jsa všeho majetku a na hůl žebráckou přiveden, prosíval každého dne generála Mamulu za podporu a byl vděčen za každý dvacetník. „Rakousko si touto pensičkou uspořilo vojnu se sousedy," míní Neigebaur.

Hranice mezi Černou Horou a Bokou nebyly zákonitě vytčeny i stanovilo je pouze užívání. Černohorci kladli svoji hranici až k Budvě, Rakousko jim to upíralo a činilo si právo i k takovým pohraničným místům, o nichž nebylo pochybnosti, že jsou černohorská. Petr II., chtěje se vyhnouti svárům, odstoupil monastýry Staněviće a Mainy Rakousku za náhradu 35.000 tolarů. Černohorci litovali hlavně ztráty Main, kde byly pochovány kosti nezapomenutelného vladyky Danila. Při vymezování hranic Černohorci nečinili se účastny; myslilit si, že se na ně nebudou ohlédati a že hranice tam budou klásti, kam jejich předkové. Rakušané za tuto nevážnost na Černohorce velmi nevřeli a všelijaké nesnáze jim činili.

Přihodilo se, že v srpnu 1838 rakouský voják zabil nějakého Černohorce z Crmnice na Paštrovské hoře v Boce. Černohorci vzplanuli pomstou. Rakouské úřady svedly vinu na Paštroviće, chtějíce, máli téci krev, aby se povadila a pobila mezi sebou dvě srbská plemena. To se i podařilo. Černohorci udeřili na Paštroviće a v potyčce na obou stranách padlo několik mužů. Rakousko poslalo na hranici všechno svoje vojsko z Boky a Dubrovníka. Aby Černohorce zaplašili a rozdělili, Rakušané rozseli věst, že zároveň s nimi vrazí do Černé Hory Turci z Hercegoviny. Vladyka svěřil obranu hranice svému bratru Djordjovi, jenžto sebral si odvety žádostivé Crmničany a s nimi se položil na Paštrovské hoře. Rakušané neměli chuti utkati se bojem, i navrhli Černohorcům, aby se dohodli o příměří. Djordje souhlasil a když příměří smluveno, poslal Crmničany domů a sám zůstal na hoře Kosmači pouze s 200 muži. Rakušané nabyli nyní odvahy a porušivše příměří překročili hranici černohorskou, pálili a plenili, načež obsadili všechna místa, jež byla Černohorcům příměřím vyhrazena. Potom obklíčili Djordja na Kosmači, aby jej i jeho lid zajali. Djordje měl ještě času, aby o tom poslal zprávu vladykovi. Dne 18. srpna vojáci hnali útokem; bylo jich 9000. Útok byl odražen, 70 vojáků padlo. Černohorci tasili handžáry, a ty když rakouský velitel Stern spatřil, vystrčil bílý prapor, obávaje se, aby se mu nestalo něco podobného jako Francouzům r. 1808, které Černohorci sehnali od Braićů až do moře. Černohorci na žádost Sternovu zakopali mrtvé vojáky. Djordje ustanovil si podmínku míru, aby rakouské vojsko vzdálilo se z hranice;

což když přijato, odebral se do Budvy podepsat mír. Bokelci, které Rakušané postavili v tomto boji do svých řad, nevyznamenali se, a zvláště katolíci upalovali, jako by jim nad hlavou hořelo, zahazujíce šaty a torby, aby byli lehčí.

Vytýkání hranic ukončeno r. 1841, a protokol o něm podepsal i ruský plnomocník, jehož si vladyka k tomu vyžádal.

Bouřlivý rok 1848 zachvátil i Boku. Benátčané zde tajně agitovali a nebylo jim nesnadno mnoho myslí pro sebe získati; byliť dosud pamětníci, kdy Boka bývala pod někdější republikou Benátskou, a za těch starých, zlatých časů dařilo se Bokelcům mnohem lépe. Znajíce vliv Petra II., Benátčané chtěli jej svému záměru nakloniti, což on odmítl, řka, že Rakousko je spřáteleno s Ruskem, ochrancem Černé Hory, kteréž čest nedovoluje, aby bouřila proti příteli svého přítele.

Přes to, že inženýři hranice vyměřili, Boka nebyla Černohorců prosta, jakž by si Rakousko bylo přálo. Země, dříve sporná, patřila nyní k Rakousku, ale starý soukromý majitel, Černohorec, zůstal na ní jako dřív. Vláda rakouská vymyslila tento způsob na vystrnadění Černohorců; rozhlásila úředně, že Černohorci budou dražebně prodávati své pozemky v Boce. Černohorci o tom nechtěli věděti, protože se jich nikdo neptal, a přísahali, že zabijí každého, kdo by se opovážil přihoditi. Užívali týchž pozemků jako dřív, a při tom se spravovali pouze zvyklostí. Tak pastevci Něguští byli naučeni honiti stáda na pastvu až k samé Dobrotě. Dobroťané pásli po příležitosti, aby je dopadli. Toho když se dočkali, běželi do Kotora to udat. Vysláno 50 vojákův, aby pastevce zahnali a stáda jim odňali. Svedena potyčka, ve které několik vojákův zabito a 3 ze 6 pastýřů raněni. Něgušané pospíchali svým na pomoc, ale zatím vojáci dobytek odehnali.

Bokelci očekávali, že vznikne s Černohorci válka. Katolíci opouštěli své domovy a s rodinami i zbožím utíkali do Kotora, aby se tu zavřeli. Naproti tomu pravoslavní docházeli na Cetyň a nabízeli vladykovi, že mu k Boce dopomohou, ujmeli se jich a zaručíli se, že bude jejich práv a svobod lépe šetřiti, než Rakušané činí.

Vladyka mohl po Boce jen ruku vztáhnouti, ale on toho neučinil z téhož důvodu, jaký udal agentům Benátským, jakož i proto, že Chorváté vztýčili velkochorvátský prapor, pod nějž volali i Dalmacii. Petr ve šlechetnosti svého srdce přál Chorvátům, aby Boka byla částkou trojjediného království.

Grbljané zatím už učinili vzpouru, odepřevše daň. Vojsko proti nim vyslané zahnali až k pevnosti Trojici. Tu již dostavilo se hojně Černohorcův, aby Grbljanům pomáhali. Před Trojicí stál pluk Ličanů, kteříž pravili nespokojencům: „Nechoďte, bratří, dále, my bychom musili brániti hrad, a hřích je, prolévati krev bratrskou." Grbljané se vrátili.

Petr přál si mnohem spíše Albanie za přírostek k Černé Hoře, než Boky. Jeho adjutant byl pro Hercegovinu, tajemník pro Boku. Radili se a opět radili, až historie převalila se do jiné kapitoly a Boka zůstala, čí byla.

Otázka Řecká.

Podává
B. Popelka.

(Dokončení.)

III.

atím dne 22. měsíce listopadu roku 1780 šlechetná císařovna Marie Terezie dokonala slavný život svůj. Na trůn po ní nastoupil syn její, císař Josef II. Nový mocnář byl sice už po patnácte let s matkou zároveň řídil otěže vládní, ale spoluvláda jeho neměla na skutky matčiny valného účinku, ježto návrhy jeho málo kdy srovnávaly se s myšlenkami, jaké měla o státě a národech „císařovna vdova.“ Jediné vojsko zůstaveno jeho vůli, a Josef II., jsa vojsku velmi nakloněn, novými pravidly a rozkazy znamenitě je zdokonalil a na nebývalý stupeň válečné hotovosti povznesl. Záhy ovdověv nemínil oženiti se po druhé, nýbrž předevzal sobě, proputovati a prostudovati říše i národy evropské vůbec a národy své říše obzvláště. O všem, co prospěšného se mu událo kde uviděti, vždy zpravoval matku svou, neopomíjeje zároveň nové návrhy činiti, ač obyčejně bez úspěchu. Dlužno připomenouti, že Marie Terezie četné administrativní reformy v zemích koruny uherské zavedla bez přičinění stavů. Stavové chorvátsko-uherští těžce nesouce, že panovnice nešetří práv jejich ani zemských, odesílali sice representaci za representací na dvůr Vídenský, ale císařovna, zvyklá jsouc jednati, jak sama za nejlepší uznala, stížností stavovských mnoho nedbala.

Nastoupiv vládu císař Josef II. ujistil sice stavy zvláštním reskriptem, že bez porušení zachová práva kraleviny (království) a že si jich sám vážiti bude, ale neplnil tento slib dlouho. Brzy po nastolení svém započal rázně a odhodlaně prováděti důsažné opravy a zaváděti nové instituce, jak zrodily se v mysli jeho. Četné země, z nichžto skládala se říše jeho, měly býti slity v jeden silný a mocný stát, ve kterém by vládla jedna ústava, jedna moc zákonodárská, ve kterém by přebýval *jeden národ*. Obchod a průmysl myslil, že znamenitě rozkvete tím, jestliže finanční a soudní záležitosti soustředěny budou v rukou panovníkových a budeli všude, po všech zemích, zavedeno totéž vyučování. Císař měl jako neobmezený pán vlásti podle své vůle, ale zároveň starati se jako pravý otec, kterak by stejně šťastnými učinil všechny děti, všechny národy své.[1]) Takovými jsa proniknut zásadami Josef II. nevěděl, že nikomu z lidí smrtelných není dáno, aby národy přetvořil v něco jiného, než jsou, zapomínal a podceňoval různotvárnost národů sobě svěřených, viděl je sice všecky, proputoval dosti zemí, ale jen tak, jako mimojdoucí cestovatelé pozorují zevnější, patrné známky, nikdy však nevnikají do *srdce života národního*.

[1]) Cf. Smičiklas, Poviest hrvat. II. str. 355. a sl.

Jsa odkojen tehdejší filosofií velikých francouzských encyklopedistův a jsa rozhodným přívržencem „osvíceného absolutismu“ tak řečeného, Josef II. toto pořekadlo si obral za heslo: „Člověk musí národům činiti dobře i proti vůli jejich, a jako v republikách vládne despotismus zákona, tak v monarchiích vládniž despotismus zásady.“ Filosofie měla vládnouti říši, jakož sám napsal: „Učiniv *filosofii* zákonodárkyní, připravím majestátním právům příslušnou jim vážnost.“

Základní a vůdčí myšlenkou Josefovou byla *jednota*. Jí mělo se obětovati vše, nehledíc na ústavy ani na zákony dosud platné. Když byla ještě za Marie Terezie zrušena rada náměstnická, Chorvátsko a Slavonie podřízeno bylo kr. náměstnické radě uherské; avšak *státoprávní* postavení Chorvátů proti Uhrům napořád ještě udržováno bylo *důstojností banskou a zemskými sněmy jakož i zřízením župním*. Tak měly se věci až do počátku léta 1785. Dne 18. března toho léta císař Josef zrušil starobylé instituce tyto, zrušil dosavadní županie uherské (47) i chorvátské (7), rozděliv celé území koruny Svatoštěpánské na 10 *krajů* (districtus) a kraje na *župy* (comitatus, stolice). Území chorvátsko-slavonské, *zbaveno byvši titulu království*, přiděleno k dvěma krajům: Záhřebskému, v němž byly župy či stolice Záhřebská, Varaždínská, Križevacká, Požezská a Saladská; a k Pětikostelskému s župami: Baraňskou, Sriemskou, Tolenskou a Virovitickou. Kraje spravovali královští komisaři, kteří proti župám zastávali či měli důstojenství bývalých velikých županů neb administrátorů. Županie Severinská, zřízená r. 1776, zrušena byla nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. března r. 1786 a její území rozděleno tak, že *z okresů Řeckého, Bakarského a Vinodolského* utvořeno *uherské Přímoří*, ostatní část připadla k župě Záhřebské. Zorganisováno bylo Přímoří uherské roku potom následujícího a sice tak, že tvořilo *samostatné* politické těleso s vlastní pravomocí, těleso neodvislé od kr. komisaře Záhřebského i od úřadu župního. Podřízeno bylo jediné guvernérovi zodpovědnému kr. uherské náměstnické radě jakožto nejvyššímu úřadu zemskému. Záležitosti politické, ekonomické, obchodní a finanční vyřizovány v hromadách guberniálních. Od Řeckého soudu obchodního a směnečního mohl se odvolati jediné ke guberniu a nic dále. Pro města Řeku, Bakar a Vinodol ustanoven jediný *magistrát*, jehož sídlo bylo na Řece. Tento magistrát vstoupil na místo starobylé městské rady a nepředsedal mu guvernér, jako druhdy, nýbrž podkapitán jako zástupce guvernérův.

Magistrát spravoval záležitosti politické, ekonomické a soudní pro Řeku a Bakar, jsa v oněch závislým na gubernátorovi a na uherské náměstnické radě, v soudních pak a tož v trestních na krajské tabuli Záhřebské, v občanských na tabuli královské a septemvirální.

Patriciové Řečtí pozbyli svých bývalých práv, potvrzených ještě od Marie Terezie. Jen jednou za rok směli se scházeti, se raditi a své návrhy „vyšším místům“ přednášeti, a jen některé úředníky magistrátní voliti. Sezení či hromady městské rady, jak bývalo druhdy v obyčeji, přestaly, patricium pak bylo spokojiti se tím, že v magistrátě seděl jeden jich zástupce.

Když byla zrušena županie Severinská, rozumí se samo sebou, že Řeka přestala býti integrující či bytnou částí její, ale přece nikterak

ani tehdy Rěka nebyla odtržena od Chorvátska naprosto, ježto, jak jsme právě podotkli, v soudních záležitostech trestních závisela na krajské tabuli Záhřebské.[1])

Takový byl věcí běh až krátce před smrtí císaře Josefa II. Několik dní (24.) před smrtí svou Josef II. nabyl přesvědčení, že dílo, jež byl zbudoval, spočívá na základech chabých, a z té příčiny rozhodnutím ze dne 28. ledna r. 1790 nařídil, aby vše vrátilo se do starých kolejí, jak totiž bylo až do r. 1780. Radost z toho arciť byla veliká. Rozhodnutí toto ještě nebylo ani vykonáno, když dne 20. února roku 1790 Josefa zastihla smrt. Nástupce jeho, toskánský vévoda Leopold II., již třetího dne po nastolení jmenoval hraběte Jana Erdödiho Bakače *bánem* chorvátským a banská tabule znova ústavně byla zřízena. Sněm chorvátský, který se v květnu téhož roku sešel v Záhřebě, byl vyzván, aby po dávném obyčeji volil zástupce na sněm uherský. I stalo se tak a vypracovány od výboru, v němž také zasedal Rěcký guvernér, hrabě Jan Szapáry, zvláštní instrukce pro zástupce ony. Instrukce ty obsahovaly požadavek stavů chorvátských, aby město a přístav Rěka *řádně* ke království byly přivtěleny či inartikulovány, poněvadž inartikulace z r. 1778 stala se bez přičinění zemského sněmu uhersko-chorvátského, a tak neměla moci zákonné.

Sotva že tedy svolán byl společný sněm uhersko-chorvátský, hned rozpředena byla debata o Rěcké otázce, a tož nikoliv pouze z popudu zástupcův chorvátských, nýbrž i vyslancův uherských a zástupcův města Rěky. Rěčané sami přednášeli svou žádost za brzkou a rychlou inartikulaci těmito slovy: „Nyní, kdy opět náležíme k Uhrám, kdy slávu svou a štěstí v tom spatřujeme, že nový zákonitý název majíce se sv. korunou uherskou jsme spojeni — nyní budiž nám dovoleno pokorně prositi o zabezpečení naší budoucnosti, totiž o to, abychom ještě během tohoto sněmu byli přivtěleni a zákonitě inartikulováni.“ Výbor, jenž na starosti měl stížnosti (gravamina), po některých změnách podal ve příčině Rěcké otázky návrh, jenž byv schválen od stavů, vřaděn byl mezi „gravamina regni.“ Návrh ten zněl: [2]) „Poněvadž už řím. apoštol. císařovna a královna na znamení obzvláštní své milosti a náklonnosti k národu uherskému ráčila město a přístav Rěcký s královstvím spojiti a tím způsobem prastaré právo a spojené s ním povznešení obchodu obnoviti, prosíme nejpokorněji: Vaše posvátné Veličenstvo račiž nařídíti, aby přivtělení ono bylo vřaděno do zákonů zemských, a stavy ujistiti, že toto město s přístavem nikdy od království uherského nebude odtrženo, nýbrž považováno za těleso oddělené, sv. koruně uherské náležející a . . . že ponecháno bude ve privilegovaném poměru svém a s územím Bakarským, ode dávna ke království chorvátskému příslušným, nikterak že zaměňováno nebude.[3])

Stavové uhersko-chorvátští přijavše návrh tento zároveň s jinými stížnostmi odeslali jej císaři schválit. Ale činem tím otázka Rěcká

---

[1]) In causis criminalibus ab hocce magistratu appellatio est ad tabulam districtualem Zagrabiensem. Introduc. in op. coll. J. Kereztury, p. 175.

[2]) Fiume etc. str. 80.

[3]) Repraesentatio in merito praeferentialium gravaminum et postulatorum regni 6 decembris 1790 demissa. (Diarium II., 369; Fiume etc. p. LXVII.)

ještě nikterak nebyla rozřešena. Císař Leopold II. zajisté reskriptem ze dne 13. ledna 1791 odpověděl: „JMC. nařizuje, aby nejpokornější tato žádost odložena byla k příštímu sněmu království, *poněvadž jest nutno, aby na jistotu pro všecky budoucí časy všestranně byla uvážena; město pak toto (Rěka) do té doby aby v nynějším poměru ponecháno bylo.*" A jaký byl tento poměr?

Byla již učiněna několikrát zmínka o tom, že Chorvátsko od r. 1779 nemělo už své vlastní náměstnické rady, nýbrž postaveno bylo pod společnou náměstnickou radu. Rěka tedy v záležitostech veřejných, politických a ekonomických nebyla závislá na radě chorvátské, nýbrž na uherské. *Severinská* županie, jejíž bytnou částí Rěka byla, r. 1786 zrušena byvši nebyla později r. 1790 opět znovuzřízena. Jediné tedy pojidlo, jímž Rěka souvisela s Chorvátskem, bylo školství a soudnictví, toto prostřednictvím tabule banské, a mimo to, že Rěka odváděla jistý počet branců ke plukům chorvátským.

Sluší nyní zkoumati, co znamenala slova kr. reskriptu: „Poněvadž jest nutno, aby na jistotu pro všecky budoucí časy všestranně byla (žádost) uvážena?" Dlužno míti na paměti, že spor o Rěku na sněmě výše zmíněném veden byl ne tak mezi Uhry a Chorváty (jakkoliv už tehdy se vyskytovali hlasové, jako by Rěka jediné Uhrám patřila), nýbrž mezi *korunou uherskou a dědičnými zeměmi rakouskými*, a vláda Vídenská že pochybovala o naprostém a samojediném právu uherském na Rěku. Mimo Uhry ucházeli se o Rěku také stavové zemí rakouských, jmenovitě pak stavové *krajinští*, dovozujíce své k ní právo z dob před r. 1776 a dokazujíce, že Rěka náležela k vévodství krajinskému. Z té příčiny císař Leopold dříve, než by spornou tu věc platně vyřídil, ustanovil vyslechnouti také námitky svých německých provincií, ba i „sv. římskou říši." Vláda rakouská uložila dvornímu archiváři Kassianu Roschmannovi, aby otázku Rěckou vědecky prozkoumal a výsledky svého bádaní jí předložil. Archivář Roschmann skutečně jal se dokazovati, že Rěka náležela k vévodství krajinskému, a čerpaje doklady z listin věku XIV. a XV. ono příslušenství odtud dovozoval, že Rěka patřila pánům Duinským, od těch že se dostala do rukou pánů z Walsee a ti že jí odstoupili vojvodům rakouským.[1])

Tento učený referát Roschmannův odevzdán byl z nařízení císařského kr. uherské náměstnické radě, aby vyslechnouc o něm mínění učeného dějepisce, kanovníka Jiřího Preye, jakož i soud gubernia a městské rady Rěcké svým časem jej opět na nejv. místě předložila.

Tak otázka Rěcká dostala se na pole hádek a sporů theoretických, následkem čehož ani nebylo možno pomýšleti na to, aby tužby měšťanstva Rěckého brzy byly splněny.[2]) *Příští sněm*, k němuž řešení Rěcké otázky bylo odloženo, svolán byl sice již r. 1792, ale o záležitosti té nebylo ani řeči, ježto sněm tento pouze 4 dni trvaje byl sněmem korunovačním. Ani na sněmě r. 1796, který trval čtyři neděle, o Rěce nemluvilo se, neboť tehdy bylo jen rokováno o požadavcích královských, t. j. o pomoci vojenské a peněžní, aby odvrátilo se nebezpečí hrozící z Francie. Ale nebylo zažehnáno. Válka nastala

---

[1]) Viz odst. I. — [2]) Cf. Fiume etc. p. 90.

krvavá a skončila teprv r. 1801 mírem Lunevillským. Po té zdálo se, že zase nastanou časy pokojné, a stavové uhersko-chorvátští doufali, že nadešla zase doba k poradám sněmovním. Císař František I. opravdu svolal sněm do Prešpurka (počátkem května 1802).

O něco dříve, než sněm zasedati počal, stavové chorvátští shromáždivše se v Záhřebě pilně radili se o instrukcích, jaké by dali svým ablegátům na společný sněm uhersko-chorvátský. Tyto instrukce týkaly se předkem upravení nejistých a nesrovnalých poměrů Řeckých, i bylo ustanoveno: „zvláštní jmenovitě municipální práva těchto království (t. j. chorvátského a slavonského) hájiti a za nic na světě od starobylé ústavy jejich neodchylovati se.“ Císaři předložena opět representace, kterou stavové žádali, aby přivtělení bylo inartikulováno a *guvernérovi jakož i zástupcům Řeckým a Bakarským aby uděleno bylo místo na společném sněmě uherském.* A když ani opětovaná žádost tato nebyla vyplněna, stavové ještě jednou obrátili se k JM. císaři. Avšak mimo slib, že JM. císař vynasnaží se odstraniti překážky, které se inartikulaci v cestu kladou, nestalo se opět nic, a tak ani na sněmě r. 1802 otázka Řecká nepostoupila ni o krok dále.

K této otázce na témž sněmě přidružila se ještě jiná, totiž aby znovuzřízena byla županie Severinská, bez níž arciť Řecká otázka nemohla řešena býti příznivě a uspokojivě pro Chorvátsko. Než ani v této příčině nebylo nic vyjednáno ani ustanoveno. Vinna tím byla ona stará moudrost vlády Vídenské odkládati vše, co choulostivým se zdálo, od sněmu do sněmu. Sněm potom následující odbýván r. 1805. Gravamina regni (stížnosti království), jestliže se nerozmnožila, jistě nezmenšila se počtem ani na tomto sněmě, na němž jednáno předkem o věcech vojenských a zvláště o tom, kterak by zorganisována byla všeobecná zemská hotovost čili „lantšturm.“ Teprv dvě léta potom, roku 1807, otázka Řecká přišla na přetřes na sněmě Prešpurském, a tehdy stalo se konečně *definitivní rozhodnutí.* Stavové uherští byli totiž na žádost zástupců chorvátských vřadili mezi gravamina regni tuto resoluci: „Hledíc k representaci od sněmu r. 1802 JM. císaři předložené stavové žádají opětně, aby diplom JM. císařovny Marie Terezie byl zákonitě inartikulován a guvernéru Řeckému místo při tabuli magnátské bylo uděleno; dále aby zástupcové měst Řeky a Bakru na sněmy byli zváni a místo jim bylo vykázáno při tabuli stavovské.“ [1])

Zastupitelstvo Řecké pak ještě zvláštní representací žádalo sněm, zvláště palatina, by přičinil se důrazně o konečné vyřízení otázky Řecké, dokládajíc, kterak obyvatelstvo znepokojováno jest myšlenkou, že by věc opět mohla zůstati nevyřízenou a Řeka připadnouti k zemím německým. „Na jisto se nadějeme,“ končí, „že JM. císař obnovenou prosbu velmožných magnátů, Jeho c. k. Výsostí panem palatinem milostivě podporovanou tentokrát tím jistěji vyslyšeti ráčí, čím zřejměji se o náklonnosti otcovské k této věci za posledního sněmu vyjádřiti ráčil.“ [2])

Císař František tedy konečně rozhodl reskriptem z 12. prosince r. 1807 v té věci takto: „Na pokornou prosbu Vašich Věrností Milých

---

[1]) V. Fiume etc. str. 99. — [2]) Ibid. str. 101.

před nedávnem Nám předloženou ... aby diplom od Naší jasné báby Marie Terezie ve příčině přístavu a města Řeckého vydaný mezi zákony vřaděn býti směl, vidí Nám se — aby splnění tohoto toužebného přání Vašeho nebylo déle odkládáno — nejmilostivěji odvětiti, že této prosbě vyhovujeme a zároveň dovolujeme, aby guvernéru Řeckému na sněmě zemském místo u tabule magnátů, zástupcům pak měst Řeky a Bakru u tabule stavovské vykázáno bylo.“ [1])

Na to zvláštním výborem, jemuž předsedal hrabě Brunsvík, vypracován článek zákona o inartikulaci Řecké. Zní: „Město a přístav Řecký zákonitě se inartikuluje a guvernéru Řeckému při tabuli magnátů, zástupcům Řeky pak při tabuli stavovské místo a hlas se dává.“ Jak obyčejně, kdy skončena byla zasedání společného sněmu chorvátsko-uherského, stavové chorvátští také tehdy sjeli se do Záhřeba, by vyslechli zprávy chorvátských ablegátův. Když tito stavům oznámili jednak nejvyšší rozhodnutí cís. ze dne 6. prosince 1807, jednak, na čem ustanovil se společný sněm, stavové chorvátští učinili toto usnešení: „Následkem vyjádření posledního sněmu, že město Řeka s přístavem, kteréž už od nejjasnější císařovny a královny Marie Terezie zvláštním diplomem ke království byly přivtěleny, k tomuto království náleží, a poněvadž zmíněné město po smyslu diplomu a reskriptu, na které se onen článek odvolává a které od téže nesmrtelné císařovny a královny 5. září 1777 stavům těchto království vydány byly, ke království chorvátskému bezprostředně přivtěleno a županii Severinské přiděleno bylo: slavní stavové pokládají město a přístav Řecký za bytnou část tohoto království a tímto pojetím (consideratione) jsouce vedeni udílejí v kongregacích kralevinských J. Excellenci panu guvernéru Řeckému místo a hlas po velikých županech a zástupcům tohoto města místo mezi zástupci královských a svobodných měst a vyzvali J. Excellenci pana hraběte a bána, by jak J. Excellenci panu guvernéru tak i řečenému městu zvací listiny k příštím regnikolárním kongregacím posílal.“ [2]) Toto usnešení stavů chorvátských potvrzeno bylo nejvyšším rozhodnutím ze dne 19. září 1808. —

Když po krvavých porážkách císař František byl donucen k míru Vídenskému (1809), odstoupil Francouzům *celé Zásavsko*, tak že i Řeka dostala se do rukou Naopoleonových. Stavové chorvátští, těžce nesouce ohromnou ztrátu, jakou vzala jich vlast už bez toho zubožená, protestovali proti tomu, že císař učinil mír *bez přivolení jejich*, žádajíce, aby je ujistil, že země ty, jakmile budou dobyty zpět, se všemi právy a výsadami, jakých užívaly před mírem Vídenským, ke království opět připojí. Ale stavové nebyli výsledkem svého protestu valně potěšeni, neboť císař dal jim na srozuměnou, že učinil mír z motivů veleváżných, ze kterých stavům zodpověden není, aniž mu dlužno bylo s nimi o nich se raditi.

Bylali nespokojenost stavů již tehdy veliká, zmohla se ještě, když po všeobecné restauraci evropské císař František země chorvátské — z nichž, jak známo, Napoleon utvořil byl *království ilyrské* —

---

[1]) S. Mtis rescript. dto. 12 decembris 1807.
[2]) Artic. gen. a. 1808 ... celeb. congregationis. Art. 8.

nejen k zemi mateřské nepřipojil, nýbrž spravovati dal po spůsobu ostatních svých zemí dědičných. Rakouská správa těchto zemí podržela francouzský systém berní, který k chudobě a silám národa v nijakém nebyl poměru. Proto není s podivením, že nedoplatek daní r. 1822 obnášel již 400.000 zl.

V tu dobu, kdy v Uhřích a Chorvátsku denně rostla nespokojenost, poněvadž sněmy zemské nebyly svolávány a daně a vojsko bez přivolení sněmu byly vybírány, v tu dobu (1822) vyšel cestou uherské dvorní kanceláře nejvyšší reskript, kterým končiny Zásavské s přímořím opět byly ke království připojeny. Týmž nejv. rozhodnutím bylo uloženo, že pro správu přivtělených krajin opět zříditi se má županie Severinská, zatím jen provisorně, až jak by se vidělo rozhodnouti podle toho, máli kraj (distrikt) tento z příčin politických i obchodních trvale býti konstituován jako zvláštní županie čili nic. Proto nebyl pro kraj Severinský ani veliký župan ustanoven, nýbrž jen velkožnpanský administrátor. Z tohoto přivtělení v Chorvátsku vzešla veliká radost. Co však se týče županie Severinské, radost netrvala dlouho, neboť již roku hned potom následujícího (9. září 1823) císař nařídil, že ustati se má od trvalé tvorby županie Severinské a okres toho jmena že má býti přidělen županii Záhřebské. Tak municipium Severinské zrušeno po druhé. Řěka vpravena do poměru, v němž byla od císaře Josefa II. až do r. 1809, t. j. v tu dobu, kdy županie Severinská byla zrušena po prvé. Šlechta Řěcká a přímořská náležela k pravomoci županie Záhřebské; odvolání ještě pořáde se dálo k tabuli banské a školství Řěcké podrobeno vrchnímu ředitelstvu školnímu v Záhřebě.

Od toho času až do r. 1867 v záležitostech Řěckých nestalo se mnoho změn, jen poměr Řěky k Uhrám a k Chorvátsku pořád ještě nebyl přesně ustanoven. Maďaři, vykládajíce diplom Řěcký *slovně*, už před r. 1848 pokládali Řěku jediné za svou. Aby tedy i tato nejasnost a nezřetelnost v pojmech konečně přestala, zemský sněm chorvátský zasedaje dne 27. února 1866 učinil tento nález: „Spoléhaje na reskripty královny Marie Terezie, spoléhaje na článek 8. sněmu z r. 1808, jímž přivtělení bylo inartikulováno, jakož i na článek 42. sněmu z r. 1861, který Řěku s okolím a ostatním přímořím k území trojjediného království přiřaďuje, sněm tento nalézá: že město Řěcké s okolím, jsouc integrující částí Chorvátska, ke království uherskému vstoupiti nemůže v žádný poměr rozdílný od toho, než v jaký by trojjediné království vstoupiti mohlo, a že tento sněm každý jiný poměr za rušení territoriální integrity jakož i práva státního pokládá a se proti tomu slavně ohrazuje.“ [1])

---

[1]) Op. cit. 134.

IV.

Na základě oktrojovaného řádu volebního z r. 1867 svolán byl sněm, jenž vypracoval „vyrovnání“ s Uhry r. 1868. Ve příčině Rěky vyrovnání má do sebe důležitost hledíc k §. 66., jímž ustanovuje se státoprávní poměr města Rěky s okolím k Uhrám. Mysteriosní co do vzniku svého a, jak ještě dotkneme dole, vší úhony nikoliv prostý tento odstavec zákona vyrovnávacího ustanovuje, že Rěka jest „corpus separatum“ připojené ke koruně uherské, jež ve příčině záležitostí společných jest podřízeno přímo vládě a zákonodárstvu uherskému, kdežto o věcech autonomie či svésprávy se týkajících měly se za příčinou vzájemného dohodnutí rozpřísti ještě zvláštní rozpravy.

O autonomii Rěcké vedeny rozpravy ještě téhož roku, totiž 1868, ale nedocíleno ničeho. Ani prudký a tuhý spor, jenž loni veden byl na sněmě chorvátském o *authentičnosti* zmíněného §. 66., neměl nijakých následků. Shledáno totiž, že *ustanovení odvislosti Rěky se týkající původně v návrhu zákona nestálo, nýbrž bezprostředně před sankcí královskou tajemným jakýmsi a nedovoleným spůsobem k textu bylo připsáno.* Ježto pak sankci dostala předloha celá, i přípisek nabyl platnosti zákonné a tím dán podnět k velikým zápletkám a zmatkům. Neboť kdežto Maďaři z tohoto paragrafu dokazovali, že jím *territoriální* odvislost Rěky od Uher platně a určitě jest naznačena, Chorváté naproti tomu tvrdili a tvrdí, že o territoriální odvislosti ještě nikterak §. 66. rozhodnuto není. Uvážímeli pak, že i *oktrojovaný* maďaronský volební řád ze dne 20. října 1867 udělil městu Rěce s přístavem a okolím právo voliti dva poslance na zemský *sněm chorvátský* a že Rěka i loni, tedy už více než dvanáct let po vyrovnání, práva tohoto užila; uvážímeli mimo to, že chorvátský sněm r. 1868 ústy velikého župana Alexandra Fodroczyho prohlásil, že Rěka territoriálně náleží k Chorvátsku: nutno za to míti, že otázka o territoriální odvislosti skutečně ještě není vyřízena přes hrabivý výklad politiků maďarských, neboť bylo by svrchovaně směšno, by město nějaké volilo zástupce na sněm krajiny, k níž by právně nenáleželo.

Do nového stadia otázka Rěcká pošinuta jest král. reskriptem vydaným v únoru t. r. zemskému sněmu chorvátskému. Poněvadž z něho vysvítá, jakého mínění v této záležitosti jest vláda, tuto jej uvádíme přeložený. Zní: „Podle §. 66. zákona článku I. 1868 město Rěka s přístavem a okolím tvoří zvláštní, s korunou uherskou spojené těleso, vzhledem k němuž za příčinou upravení jeho zvláštní samosprávy jakož i záležitostí administrativních a zákonodárných na ni (samosprávu) se vztahujících má se cestou výborových porad mezi sněmem království uherského a (sněmem království) chorvátsko-slavonsko-dalmatského, jakož i městem Rěkou a dotyčným okolím dojíti vzájemného dohodnutí. Poněvadž za to máme, že nadešel čas, kdy uskutečněno býti má vzájemné dohodnutí toto mezi řečenými faktory v zákoně předvídané, vidí Nám se vyzvati Věrnosti Vaše, byste spůsobem dosud obvyklým vyslali ze sebe kralevinský výbor ze čtyř členů záležející, který by s podobným výborem sněmu uherského, jakož i zástupci města Rěky

s přístavem i okolím zmíněné otázky vzal na přetřes a dohodnutí, jehož se v té příčině dodělá, event. výsledek porad těchto vlastnímu zákonodárstvu předložil za příčinou dalšího rokování ústavního. Kojíme se nadějí, že všechny strany — nadšeny touhou, aby všecky ve příčině Rěckého područí nevyřízené ještě otázky konečně byly rozřešeny — dají se do řešení předůležitého úkolu tohoto a že v té příčině, hledíc ke zvláštnímu státoprávnímu postavení a ke státní náležitosti zmíněného područí ujednotí se na řešení takovém, které nám umožní uděliti dotyčnému, tak želanému dohodnutí Naši sankci, by se tím činem i hledíc k oněm otázkám, které zák. čl. I. 1868 zůstavil ještě nerozřešeny, zřetel majíc ke spravedlnosti a vzájemným důležitostem, konečného rozřešení k všeobecné spokojenosti dosíci mohlo."

Tento reskript byl přečten na sněmě Záhřebském dne 14. března t. r. Dříve, než učiníme zmínku o poradách a bouřlivých výstupech, k nimž podnět dal, nutno sděliti, kterak na §. 66. pohlížejí jednotlivé politické strany chorvátské. Na ten čas dlužno tři strany rozeznávati: *vládní,* která se tytýž jmenuje i národní, *neodvislou stranu národní* a *stranu práva,* kterou druhdy jmenují také *velkochorvátskou.* Strana vládní, která hledí vděčiti se Maďarům — název „národní" jest spíše ironií — pokládá §. 66. za dogma, byť napsán byl „na ostřížku." Podle strany vládní Rěka territoriálně nepatří ni Uhrům, ni Chorvátům, nýbrž samé sobě. Neodvislá strana národní, jsouc vědoma sobě, jakým spůsobem tajemným vznikl, pokládá jej sice za zákon, ale potud, neníli jím rozřešena otázka Rěcká ve smyslu territoriálním, kdežto konečně strana práva počítá s ním jako s hotovou událostí, ale upírá mu platnosti a moci zákona. Na jakém stanovisku tato strana stojí, jasno ze slov Er. Barčiće na sněmě chorvátském dne 18. dubna t. r. pronešených: „Strana práva nemůže ignorovati ‚vyrovnání' jako faktum, jemuž se podrobovati musí, ale strana práva, jakož neuznávala zákonem Bachova absolutismu, podobně ani vyrovnání neuznává zákonem. Proč? Proto, že vyrovnání učiněno bylo na sněmě sestaveném podle oktrojovaného volebního řádu z 20. října 1867, kdežto pravomocnou resolucí sněmovní ze dne 31. prosince 1865 bylo ustanoveno, že jenom ona usnešení mají závaznost pro národ chorvátský, která stanou se na sněmích svolaných na základě volebního řádu z r. 1848. Strana práva mimo to neuznává vyrovnání za zákon, poněvadž vyrovnání modifikuje základní zákon tohoto království, což mohlo státi se jenom na sněmě, na němž by zastoupeny byly všechny části tohoto království, jmenovitě Dalmacie a bývalá vojenská Hranice."

Když reskript byl přečten, tehdejší předseda Krestić navrhl, aby pro tuto záležitost zvolen byl zatímní výbor, jemuž bylo by raditi se jednak, zda vůbec má býti volena regnikolární deputace, jednak o předloze v té příčině. Výbor zvolen a ještě téhož dne počal pracovati. Miškatović, známý přívrženec vládní strany ještě z lonských sporů, pronesl mínění své v ten smysl, že není, proč nevoliti deputaci regnikolární, poněvadž veškera země sobě přeje, aby otázka Rěcká byla jednou konečně rozřešena. Jinak soudil Mrazović, člen neodvislé strany národní, řka, že by třeba bylo koruně předložiti representaci, která by ji přiměla k takovému reskriptu, jímž by státoprávní postavení

Rěky nebylo už předem označováno ve prospěch Uher, jak vyčísti lze z reskriptu ze dne 27. února. „Jest nutno,“ pravil, „postaviti se na stanovisko diplomu královny Marie Terezie, ve kterémžto diplomě slov separatum corpus užito jest ve smyslu municipálním.“ Tato námitka nelíbila se vládní straně, a Miškatović jal se dovozovati zbytečnost takového jednání, pravě, že ani reskriptem ani §. 66. z r. 1868 státoprávní postavení Rěky není stanoveno tak, jako by Rěka náležela k Uhrám, ale tak, že nepatří ani k Uhrám ani k Chorvátsku, nýbrž má zvláštní postavení, čili jak místopředseda sněmovní M. Hrvat pravil, že jest „třetí ve spolku.“ Že sněm voliti bude podle reskriptu kralevinskou deputaci, tím prý se nic neprejudikuje, byť i byly některé věty z reskriptu tlumočeny nepříznivě pro Chorvátsko. Neboť reskript není zákonem, nýbrž to jest zákonem, na čem se usnese uherský a chorvátský sněm, a jestliže v reskriptě jest obsaženo něco nesprávného, to opraviti že bude úkolem společných porad.

Po mnohých živých rozpravách Mrazović upustiv od representace formuloval svůj návrh ve příčině kralevinské deputace v tento smysl: „Maje za to, že ani zák. článkem I. ze dne 8. listopadu r. 1868 město Rěka s okolím a s přístavem není zákonitě od království chorvátsko-slavonsko-dalmatského oddělena a že článkem III. z r. 1870, zákonem ze 6. července r. 1875 a zákonem ze 7. července r. 1881 ode všech faktorů k tomu povolaných uznáno jest, že Rěka territoriálně náleží ke království chorvátsko-slavonsko-dalmatskému, a věda, že rozkazy královny Marie Terezie, mezi něž i diplom ze dne 23. dubna r. 1779 náleží, přivtělena byla bezprostředně k Chorvátsku a skrze ně ke koruně uherské: sněm přistupuje k volbě kralevinské deputace, která s kralevinskou deputací uherskou a zástupci města Rěky se dohodnouc, autonomii Rěckou a zákonodárné jakož i administrativní záležitosti jí (autonomie) se týkající vezme v úvahu a výsledek úvah tomuto zákonodárnému sboru předloží k vůli dalšímu rokování ústavnímu.“

Návrh Mrazovićův, jakkoliv nejjasnější ze všeho toho zmatku vzniklého následkem různých pojetí a výkladů §. 66. byl zamítnut, ježto nedošel souhlasu u vládní strany. Stojíť prý v něm, ne sice výslovně, ale podle smyslu, že zák. čl. I. 1868 jest nezákonitý, t. j. že 66. §. článku toho nezákonitý jest. Návrh prý implicite praví, že Rěka oddělena jest od Chorvátska, což prý se říci nesmí, ježto naopak paragrafem 66. Rěka ve věcech autonomních není oddělena od Chorvátska, leda že odloženo bylo konečné řešení. Tato pak byla by analogie paragrafu 66.: dva lidé mají rozepři o peníze oba si je všecky sobíce. Pře nevylíčena, pročež peníze uloženy na úřadě depositním dotud, dokud by věc nebyla vyřízena. Nikdo z obou nemůže říci: peníze jsou moje. Rěka však nemohla býti zůstavena beze správy, proto zřízeno *provisorium*, které jest sice pro Chorvátsko nepříznivo (t. j. Maďaři stali se faktickými města držiteli), ale právně neprejudikuje na škodu Chorvátů. Rěka není od Chorvátska odtržena ani zákonitě ani nezákonitě, čehož důkazem prý to, že sněm chorvátský povždy tvrdil, že Chorvátsko nevzdalo se vlastnictví Rěky v těch věcech, které jsou pro Chorvátsko autonomními, a ze ztrany chorvátské požadováno, by Rěka podrobena byla legislativě i exekutivě chorvátské. Za to tedy maje, že §. 66.

má platnost zákona a že škodlivo bylo by tvrditi, jako by Rěka byla od Chorvátska odtržena: Miškatović podal návrh jiný daleko ne tak jasný, jako Mrazović: „Maje za to, že ani nejv. reskript ze dne 27. února 1882 ani §. 66. zákona čl. I. 1868 v ničem neprejudikuje právu království chorvátsko-slavonsko-dalmatského ve příčině města Rěky s okolím a přístavem: sněm nevyhovuje nejv. vyzvání JM. krále ze dne 27. února t. r. a přistupuje k volbě čtyř členů do kralevinského výboru, jenž s podobným výborem uherským za spolupůsobení čtyř zástupců města Rěky vezme v úvahu nerozřešené dosud otázky města Rěky se týkající, ukládaje, by kralevinský výbor výsledek úvah těch sněmu předložil k vůli dalšímu ústavnímu rokování."

Tato předloha byla přijata, když byl ještě doplnil a opravil ji dr. Spevec touto větou: „Sněm má za pravé, že Rěka s okolím a přístavem jest bytnou částí království chorvátsko-slavonsko-dalmatského." Když toto všecko se stalo, odbývána jest volba členů kralevinské deputace. Hlasy padly na dr. Spevce, dr. Vojnoviće, J. Miškatoviće a K. Michaloviće; tím zároveň skončeny rozpravy o Rěcké otázce na letošním jarním sněmě chorvátském.

Vyloživše stručně, kterak soudí se o Rěcké otázce v Chorvátsku, nemůžeme zároveň nevyložiti, na jakém stanovisku je *veřejné mínění v Uhřích* a jak Rěckou otázku pojímají *Rěčané* sami. Pester Lloyd, orgán veliké strany v Uhřích, mluvě o Rěcké otázce ve svém 78. čísle r. 1882 praví: „Otázka Rěcká tak řečená postavena jest na denní pořádek. A přiblížilali se snad k svému rozřešení? Předběžně viděti jen přípravy k tuhé bitce a slyšeti pouze vášnivý pokřik válečný v obou táborech, ale čaka na dohodnutí zdá se jako by mizela z obzoru, a což asi ještě osudnějším, nikde nikdo se nevytasuje s myšlenkou, kterak by se předem pomohlo pravým těžkostem a nesnázím procesu. Praxe onoho lidumilného soudce, který pruty na sedláky dohromady svázati dal, aby je přiměl k dobrovolnému dohodnutí, obnovuje se ustanovením §. 66. na Rěku se vztahujícím. Uhry, Chorváté a Rěka *musejí* se vzhledem k autonomním záležitostem Rěckým vespolek domlouvati, *musejí* dodělati se nějakého výsledku, sice zůstane vše, jak bylo, neboť pro jiný modus nebylo předběžně ustanoveno nic. Když kralevinský výbor, jemuž bylo domlouvati se o počtu chorvátských zástupců na uherském sněmě, otázku Rěckou, poněvadž nepatřila k věci, zůstavil stranou, přece však vymohl, že na §. 66. nic nebylo změněno a že ze strany chorvátské opět byl uznán: zasypán byl výbor nejtrpčími výtkami pro svou ‚nedbalost.' Marně tehdy dokazovali jsme, že otázka, komu Rěka náleží, už není otázkou, nýbrž věcí už dávno zákonitě rozhodnutou, upravení však *podrobností* v rámci státoprávního postavení Rěky zákonitě normovaném že nezávisí jediné na vůli Uher a že není třeba nijakého chvatu, bychom věc násilně přiostřovali, neboť i takto jsme v držení (Rěky), které žádným spůsobem nemůže nám býti odňato, a že klidně můžeme čekati, budeli vůbec a kdy lze definitivně upravovati autonomii Rěckou tak, by hověla našim právům a prospěchům. Ne ‚buď nyní nebo nikdy' bylo heslem, a nebudeli po dobrém, bude po zlém, mluvilo se a hučelo napořád, až vláda byvši přinucena musila po-

voliti.[1]) A dnes? Nuž dnes vidí strůjcové vášnivého povyku na vlastní oči, že daleko zašli. Dnes poznali, že pravdu mluvíc nebylo ni třeba stavěti na denní pořádek otázku Řěckou, kdyžtě Řěka i takto náleží k Uhrám nejen právně nýbrž i skutkem a nic nám nemůže vaditi, bychom s ní nenakládali jako s městem maďarským.“

„Pozdní toto přesvědčení ovšem už nemění na věci nic. Otázka dostala se před sbor zákonodárný a nutno ji řešiti spůsobem, jejž předpisuje zákon. Však podaří se to? Stanovisko uherské jest prosto a jasno. Nikoliv nemá se nyní teprv rozhodovati o tom, že Řěka patří k Uhrám bezprostředně, to právně a skutečně rozhodnuto jest už diplomem Marie Terezie a zákonem z r. 1807, potom zákonem z r. 1827 a právě tak i §. 66. z r. 1868, jímž na dobu příští odloženo bylo pouze upravení záležitostí autonomních, nikoliv státoprávních. V té věci nemůže změniti a nezmění výtka ze strany chorvátské nic. Chorvátě snad ani by nebyli s to, aby, přijmouce návrh Mrazovićův, prejudikovali ve příčině otázky o držebnosti, neboť tato otázka už jest rozřešena, a co koliv sněm chorvátský v této záležitosti nalezne, to předem už bude neplatno, ničemno a ze stránky praktické naprosto bezvýznamno, nebudeli totiž nález onen souhlasiti s tím, co jsme řekli svrchu. A dejme tomu — avšak ani na okamžik nepřipusťme — že justus titulus uherský na Řěku jest povahy pochybné, tož přece nesmíme za žádných okolností obětovati Řěku Chorvátům. Nepravíme to dnes po prvé a nikdy neustaneme tvrditi: Odevzdání Řěky Chorvátům bylo by zločinem proti zájmům uherským, proti zájmům Řěckým, proti zájmům chorvátským. Obchodní a politická důležitost Řěky jen tehdy stane se pravdou a skutkem, budeli Řěka náležeti bezprostředně k Uhrám. Kdy by postavena byla pod mocí chorvátskou, zakrsala by jediná tato námořní štace koruny Štěpánské. Chorvátsko, které nemůže vydržovati ani samo sebe, nikterak není s to, by činilo zadost potřebám Řěckým.[2]) Domnění pak, že by Uhry mimo nynější schodek chorvátský (?!) měly ještě uhrazovati luxus chorvátskéno mazlení s Řěkou, aby Uhry zničily se jediné proto, aby ‚trojjediné království‘ mohlo se holedbati diademem, jež ve křiklavém jest poměru s celým rouchem, to domnění, řekněme bez okolků — příliš jest pošetilo, aby došlo souhlasu lidí, kteří mají zdravý rozum. Čím Řěka jest a čím býti má netoliko Uhrám nýbrž veškerým zemím koruny uherské, tím jest a býti může jediné pod bezprostřednou mocí uherskou, a nestojí za to, by se o tom ještě mluvilo.“

„Jsouce bezohledně upřímni — jakož jsme toto rozvažujíce — řekneme ještě více. Kdy by krásně nebylo třeba míti zřetel k otázce právní a motivům obchodním a politickým, hříchem by bylo obětovati Řěku z důvodů ryze politických. Chorvátě totiž musejí zvykati si pravdě, že vzrůst Chorvátska nadobro jest zmařen. Chorvátsko, jsouc

[1]) V těchto slovech obsažena jest pravá nadutost maďarská, ježto ministr Tisza řečí před voliči sám sliboval, že se přičiní o rozřešení otázky Řěcké.

[2]) Drzost a nestoudnost takové řeči patrna z toho, že Chorváté musejí 55% ročních důchodův odváděti do „společné“ pokladny uherské, tak že jim samým zbývá jen 45%.

činitelem ‚samostatným‘ neočekávejž, že jeho území se zvětší a národ rozmnoží. Domnívali se ve svých snech, že jest střediskem nových jihoslovanských útvarů, jsou to právě čiří snové, na kterých nebude ni stínu pravdy, dokud Uhry budou moci rozhodovati samy o svém osudu. Chorvátům jest přestati na nynějších hranicích a nynějším skromném významě, a budiž otázka východní rozřešena jak budiž, Chorvátsku nesmí a nepřipadne už nic. Jeli to z naší strany zvlášť diplomatické, že to vše tak otevřeně povídáme, nevíme; ale že jest bezvýminečně nutno poráženi aspirace našich bratří chorvátských všelikou míru překračující, to cítí každý, komu známy jsou poměry chorvátské. Tedy ještě jednou a stokrát: otázka, komu Řeka patří, není otázkou, a kralevinské deputace budou zabývati se jediné modalitami praktického provedení záležitostí zákonem naznačených.“

„Hledíc k intencím chorvátským nepodáme se žádnému klamu. Že budou naprosto ochotni uznati právo právem, to nesnadno jest mysliti. Co bude, jestliže se nedohodneme? Chorvátė nejsou v nesnázích o odpověď. ‚Koruna rozhodne.‘ Proti tomu bychom se však my zavčas ohradili. Rozhodnutí koruny nesmí se substituovati právu sboru zákonodárného, a bylo by velmi nebezpečno dovolávati se suverenního rozhodnutí vladařova tam, kde má rozhodovati zákonodárství. — Nedohodnemeli se tedy, zůstane vše, jak bylo, t. j. my uhostíme se na Řéce podle průpovědi beati possidentes: my máme Řéku v držení, my ji spravujeme a budeme pečovati, by město bylo a zůstalo maďarským.“

Že tento bombast opravdu maďarský, z něhož šklebí se na čtenáře domýšlivost bezpříkladná, že toto hanobení a zlehčování národa chorvátského nebylo bez inspirací, viděti ze slov, jimiž předseda ministerský Tisza vykládal návrh o volbě kralevinské deputace na sněmě uherském. Pravil: „Ostatně státoprávní postavení a odvislost Řěky v předloze jest určitě vyřčena; tato otázka tedy nemůže býti předmětem rozprav neboli nálezů ze strany deputací.“

A Řěčané? — Počátkem měsíce dubna t. r. Řěcká Bilance přinesla tento zajímavý článek: „Nechť si kdo řekne, co řekne o §. 66. vyrovnávacího zákona, paragraf tento bude vždy zákonitý, neboť byl zákonitě prohlášen a ode všech zákonodárných činitelů přisouzena mu zákonitá platnost. Na cestě nepravé jest, kdo si tento paragraf vykládá jednostranně ve svůj prospěch. V Pešti někteří chtějí, že §. 66. uznává Řěku prostě za město maďarské, k Uhrám bezprostředně přivtělené, kdežto v Záhřebě tvrdí, že oním paragrafem Řěka nikterak není od Chorvátska odtržena a že i příště má zůstati městem chorvátským. Následkem tohoto tak věrného a na vzájem sobě protivného tlumočení onoho paragrafu Řěka jest pořád ještě sporným jablkem mezi Uhry a Chorváty, a poněvadž tento spor škodí netoliko Chorvátům a Uhrům, nýbrž i městu Řěce, jest čas, by otázka tato jednou byla skoncována a tento gordický uzel v duševní i hmotný prospěch celého království aby byl rázem roztat. Objektivněli rozvažuje obsah paragrafu 66., každý nabude přesvědčení, že zákonodárce neměl v úmyslu z Řěky učiniti město maďarské aniž ji bezprostředně přivtěliti k Uhrám jako kterékoliv město kterékoli županie, ale nechtěl ani, aby Řěka náležela k Chorvátsku. Tímto paragrafem Řěka jest prohlášena za

„corpus separatum," těleso zvláštní, připojené ke koruně uherské, mající autonomní a zvláštní práva, a podle toho sluší Řéku pokládati za třetího činitele kraleviny, rovného Uhrám a Chorvátsku. Když toto platí, Řéka jsouc autonomní provincií, mohla by žádati, aby měla vlastní sněm, vlastní právo, moc soudní atd., a poněvadž nemohouc na ten čas užívati všech práv těchto, Řéka bude nucena správu některých těchto práv přenechati Uhrám, ale nikoliv bezvýminečně, nýbrž jen dočasně, t. j. dotud, dokud by nemohla sama vše obstarávati pevně držíc ve svých rukou autonomii, vlastní jazyk (?!), osvětu atd. Která práva má ke správě odevzdati jinému a která podrží sama pro sebe, o tom rokovati bude regnikolární deputace uhersko-chorvátsko-řécká, kteráž povolána jest, by řešila otázku Řéckou. Nepochybujeme, že Řécká regnikolární deputace bude řiditi se ustanovením §. 66., jímž naše město povzneseno jest na stupeň autonomní provincie a činí je takto třetím činitelem království . . . Takovým řešením Řéka stala by se městem uherským s autonomními a neodvislými právy . . ."

Volíce deputaci kralevinskou Maďaři postavili se na stanovisko, že Řéka jest maďarská. Za jejich příkladem ať následují Chorvátě a postaví se na pevné stanovisko, že Řéka jest chorvátská, mimo se pustíce neplodné a marné výklady theoretické, jimiž Maďarům nedokáží ničeho. Jest nezbytná potřeba Řéky za žádnou cenu nepouštěti, bychom měli aspoň tento přístav slovanský, když z rukou slovanských vymknut byl Terst. Řéka Chorvátům patří právem přirozeným, lidským i božským.

Na obranu mateřštiny.

Jen prosté sloky nesu na obranu,
ty svatá řeči Jiříkův a Janů,
ač vím, že neždá jich tvé slávy zář,
toť pouze vonné ambry plaché vlny,
jež tobě jáhen vroucích díků plný
v tvém velechrámu skládá před oltář.

S čím rovnat tě, zda s onou Řeků Ladou,
jež oděna jen pěnných perel vnadou,
jak zázrak vznesena je sborem vil:
slast nekonečnou ve nyjícím oku
a něhy pás kol liliových boků
a na rtech vábný růže nach a pyl.

Či velebné tě rovnati mám Héře,
jež v zlatém voze nebe zjíždí v šeře,
kol skrání světů divuplný lesk,
té vznešené, jež nad ostatní tróní,
že Zeus svou hlavu sám jí na klín kloní
a podnožkou jí skládá vládný blesk.

Či mám tě srovnávati s oním zdrojem,
jenž žíznivého daří písní rojem
a okřídleným sborem myšlenek?
či s chrámem tónů tajemných a zvuků,
v němž každý na srdce svou klada ruku
byl citem v nebe nesen dřív než klek?

Jak skvrny prosta socha mramorová,
jež ze rtů vonný zvuk a květná slova
svých písní ladným zdrojem dýše ven,
tak zdáš se mi, a září tvého oka
déšť slunci padá ňader do hluboka,
jak déšť hvězd skvoucích v noci temný sen

A zdá mi se, že kolem rtů ti hraje
ten úsměv pohrdavý hněvem láje,
jež na hruď tvoji metá spoustu lat,
a mní, když uzří tak tě zneuctěnu,
že rovnat k tobě smí svou kupnou ženu,
jež prachem vleče uvěřený šat.

Zřím se září tě kolem rozestřelou;
v týn nebes nedozírný silou smělou
tvá úbělová dosahuje páž;
zřím ptactvo, jak kol tebe křídly vládá
a z úsměvu i slov tvých hymny skládá —
jak zlatým vlasem zemi postýláš.

Či oka tvého jsou to paprskové,
by pouta tavili, jež vrah nám kove?
či bránících nás kopí zlatý les,
jímž omráčeni bleskem, kdož jsou koli,
buď ze Šavlů se změní v apoštoly,
buď z pobésilých vlků v psíků směs!

Adolf Heyduk.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Dokončení.)

XIV.

Ve Veroně setkal se pan Hajný s doktorem Javorníkem. Bylo to v zahradě Giusti, malebně na výšině nad městem položené a cestovateli vyhledávané.

Spatřivše se tak z nenadání zarazili se oba přátelé a chvilku mlčky a udiveně na sebe pohlíželi. Pan Hajný, jenž právě s průvodčím na teras vystoupil, kde pod stověkými cypřišemi doktor lepou vyhlídkou se bavil, poodvrátil se, jako by opět dolů odejíti zamýšlel.

Doktor popošel proti němu dva tři kroky a nastrkuje mu pravici, pravil měkce, skoro lítostně:

„Trpím. Nechtěj, Prokope, odchodem svým stísněné duši mé přitěžovati.“

„Po všecky časy vážil jsem tebe vysoko, doktore,“ odpovídal pan Hajný pokojně a pevně, klopě k zemi zraky; „ale letos shledal jsem při tobě, že sladké nesmysly tvé v porobě drží povahu tvou na újmu mužné tvé cti a statečnosti.“

„Trpce mluvíš a věru, od tebe jenom bez reptání a hořkosti přijímám soud, tak těžký a nespravedlivý. Pravda, vše svědčí na oko proti mně, i tys podjat na mne, a přece jako všecky obestírá i tebe jen zdání a klam.“

„Nechme sporu. I cit tvůj, Jaroslave, přátelství ke mně ochladlo; ani na pohřeb drahé mé Maruše jsi nepřijel.“

„Byl jsem při pohřbu nezapomenutelné ženy tvé. Ovšem jste mne neviděli. Vždyť nemohl jsem se ukazovati před Mély, a nebylo příležitosti s tebou potají promluviti. Lépe bylo tak, jak učinil jsem. Zeptej se Drahokoupila, jenž mne hostil; on pravdě vydá svědectví.“

Cit starého přátelství v panu Hajném libě oživl. Zkoumavě pohledl na doktora a viděl na jeho tváři, že mluvil pravdu.

„Díky,“ pravil popošed a potiskl příteli ruku.

„Ó, porozprávejme sobě o Mély, Prokope!“ navrhoval srdečně doktor.

„Bylo by to tolik jako obnovovati, co nás asi oba hněte. Lépe bude, doktore, neohřívati mrzutých věcí.“

„Nelze bez toho se obejíti, Prokope. Propusťme průvodčí. Prosím za to.“

„Budiž,“ odvětil továrník.

Oba pánové postavili se mezi dvě nebetyčné cypřiše a zadívali se na chvíli dolů. Rozkošný rozhled prostíral se před jejich zrakoma. Dole starožitná Verona s ohromným svým amfitheatrem na předměstí

Bra, s Adiží a četnými mosty; kolkolem širá, nedozírná rovina, až k Solferinu se prostírající, a v pravo, v modravé dáli jemně zamlženy, mohutné hory Alpské u velebně malebném seskupení. Doktor Javorník první přetrhl delší pomlku.

„Věř mi, Prokope, do slova," rozpřádal další hovor, „že jsem nad svou ctí nikdy se nezapomenul. A proto mám nejen právo, nýbrž i povinnost, pozvednouti ji opět z nedůstojného ponížení, v němž se sběhem věcí podivných, ano pro mne tajůplných, ocitla."

„Odpusť otázce, doktore. Posudlis svoboden, či jsi snad právě na svatebních cestách s mladou paní? Aspoň dopis tvůj ze začátku července silně napovídal svatbu a měl pro Mély nerozumným a nevčasným žvastem Jarouškovým, jenž mne a Marii o tom hovořiti poslouchal, žalostný účinek."

Doktor se zarděl studem a nelibostí.

„Jsem svoboden," odpověděl jistým hlasem. „Přetržen jest nadobro zdánlivý poměr mezi mnou a slečnou Bohatovou a přerušen všechen styk můj s jejím bratrem; provždy. Vlastně žádného poměru nebylo a nemohlo býti, poněvadž Mély vždycky byla cílem srdci mému jediným. Sám suď, mohlli jsem odjev od vás v Praze žíti jako trappista, já, jenž sterými nitmi se společností souvisel, jenž všudy rád viděn byl a zvyklý byl na lichotky i z krásných rtů, pro jiné mladé muže skoupozvuких? Přízeň slečny Bohatové mne vábila, mně lichotila, ale bůh ví, vstoupiti s ní do vážného svazku manželského nikdy mně nepřipadlo. Já trhal z její přízně pestré a vonné květiny společenské záliby, ale srdce mé, Mély v pravdě oddané, nikdy se jimi neopojilo. Dopis, o němž jsi zmínil se, byl přenáhlen; počínání Mélino urazilo nevinu mou, a hrdost, uražená ješitnost rozvětřila mně mysl a vrhl jsem něco na papír, co nebylo z povah mých, co mne později mrzelo a posud mrzí. Snad jiný na mém místě, jsa tak opovržen a zamítnut od nevěsty své jako já od Mély, byl by se z nevole oženil; já, Prokope, nikoliv."

„Neodtrhnuv se od svých sladkých nesmyslův, bral jsi, doktore, vážnou pravdu na lehké váhy. Mély jest žena; ženin vesmír jest láska. Poruš ji a porušíš ženu všecku."

„Ani Mély není prosta viny. Nebylo v ní neobmezené víry v poctivost lásky mé. Proto stal jsem se obětí klevet a tajných piklí. Mély nastrojila v Praze tetu, by slídila po mně."

„K tomu bych, milý doktore, napsal otazník."

„Pak teta její jednala o své újmě, ale nalezla víry a ohlasu, a to jest nejsmutnější. Kromě toho utkávaly se potají na mne i jiné pikle. Zdá se mi všecko, že od samé slečny Bohatové. Prostředkující článek jich byl Jelínek. Toho mám skoro jistotu. Byl u vás, na Vražně. Když se vracel, byl zde v Praze; viděl jsem ho na ulici a on patrně i mne, a přece ubíhal mně. Bylo mně to nápadno, jako by ke mně neměl dobrého svědomí. Kromě toho dověděl jsem se maní již dříve, že s Bohatou měl delší rozmluvu. Nedalo mi to pokoje, Jelínka jsem nepropustil, aby mně stál k slovu. Ze všeho vyrozuměl jsem, že namluvil toho tomu věčnému ženichu na Vražně o mně a Bohatové plné uši, a pan Račte ráčil donášeti na Čerstvý vzduch. Vždyť krátce po pobytu

Jelínkově na Vražně dostal jsem od Mély konečnou výpověď z lásky. Co do bratra Bohatové nechtěl Jelínek barvou se vytasiti, a když jsem ho spletl, zamotával se v odpory. Mně zhnusil se ten člověk, jenž z divadelních intrik asi nikdy nevybředl. Vrhnul jsem mu opovržení do očí."

„A proč by tak byl jednal ten člověk?"

„Bůh ví, snad hledal si tak pěšinku do ohrazené kapsy Borovcovy."

Pan Hajný se zamyslil.

„A vypsallis to Mély?"

„Vypsal, ale od těch dob, milý Prokope, co dala mi výpověď, nerozpečetěny vrátily se dopisy mé. Myslil jsem na tebe, ale tebe zastihla rodinná rána. S Drahokoupilem jsem byl na vahách."

„A osobně?"

„Trnul jsem strachy, ne předstoupiti před Mély, ale nebýti za těch okolností předpuštěnu. Tak upadnul jsem v truchlý stav, v němž mne vidíš. Stává se ze mne nevlídník a samotář, všecko myšlení mé vleče se v dusném oparu trudův a nespokojenosti. Hledám na cestách rozptýlení mysli."

„Chyba se stala, doktore; ale ty nejednáš jako praktický člověk."

„Chybil jsem, chybil; ale vina má není v poměru k pokutě. Přijíti o životní své štěstí takovou chybou, toť smutná tragika."

„Podle všeho Mély posud miluješ?"

„Více nežli dříve. Snad bůh lásky sám přivádí mi tebe do cesty, Prokope. Ó promluv za mne s Mély, vysvětli jí temné záhady, v nichž oba toneme, vyveď ji z nich praktickým svým duchem, nakloň mi ji opět, vrať ji v jaré obnově osiřelému srdci mému."

„Mnoho žádáš, příteli!"

Doktor Javorník poodstoupil na krok a oči jeho zabodly se podezřivě v klidnou tvář továrníkovu. Prsa jeho bouřně oddychovala.

„Snad sám, Prokope, nemyslíš na ni?" vypravil pracně ze sebe. „Ona se tolik zasloužila o tvůj dům, ona vychovává ti děti . . ."

„Ustaň, urážíš mne," odpověděl pan Hajný oklepávaje doutník. „Vždyť jsem drahou nebožku svou miloval aspoň tolik, jako ty Mély, a mrtvola její sotva pod zemí ochladla."

„Malér jest u mne na denním pořádku. Nechtěl jsem doteknouti bolestných strun tvé duše. Myšlenka ta mne tak projala a ne právě teď, kdy zdráháš se přistoupiti na prosbu mou, již prve a jindy, Prokope; vždyť tys jí na blízku."

Pan Hajný se zamyslil a neměl se do hovoru, ač patrně doktor, co řekne, očekával.

„Ó promluv za mne s Mély!" doléhal naň znova. „Tobě sluchu odepříti nemůže, v tebe má víru. Do nejdelší smrti budu ti vděčen, ať dopadne jak dopadne."

„Jsem praktický muž, doktore; pružnost ducha mého a výmluvnost má jest chuda pro podobné úlohy. Kdy by šlo vyjednávati o věno, snad spíše bych byl na svém místě. Což Drahokoupil?"

„Odřekl zdvořile a rozhodně mluvě jako orakulum, že vyšší povinnost jej váže nemíchati se mezi nás. Snad i on ji beznadějně a potají v srdci nosí!“

„Podle tebe jest celý svět do ní zamilován; důkaz, že v pravdě ji miluješ.“

„Bojím se o ni více než o vlastní život svůj: miluji ji, toť alfa a omega všeho.“

Pan Hajný se ještě minutku rozmýšlel.

„Nuže,“ pravil, „učiním ti po vůli a přání. Promluvím s Mély, ale napřed vyhrazuji si, že se jí přes vůli její s těmi výklady vnucovati nebudu. Popřejeli mně sluchu, tu službu tobě vykonám a zpravím tě o tom.“

Doktor Javorník okřál radostnou nadějí a stiskl kupci srdečně pravici.

Zatím zvedl se podvečerní větřík a šustil stověkými cypřišemi a slunce v šarlatě slávy své sjíždělo zvolna k obzoru. Oba pánové se vzchopili a mlčky sestupovali po starých schodech s terasu dolů. Ještě téhož večera umluvili se, že společně pocestují k jihu, ale pan Hajný si vymínil, že nebude mu na cestách doktor Mély připomínati, poněvadž by jinak domov měl stále na očích a s účinkem cesty své se minul. Nerad podvoloval se doktor k závazku tomu těžkému, ale z vděčnosti k svému příteli jakž takž mu přece dostál. Rozešli se teprve na zpáteční cestě ve Vídni.

Asi po pěti nedělích navrátil se pan Hajný do Záhořan. Byl jasnější a pokojnější mysli, ač nikoliv ještě ustálen. I co do zdraví cestou znamenitě se osvěžil. Drahokoupilovi přinesl zlaté hodinky s řetězem, Borovcovi krásný výběr fotografií.

O spodu hrobky již se v Suchotíně pracovalo podle plánu jednoho z prvních stavitelů Pražských, práce kamenické byly v plném proudu a Trnka maloval již o obraze, jenž měl býti první díla okrasou. Byl to jeho první větší obraz, v olejových barvách provedený, a mladý umělec zbožně i nadšeně podjal se práce své a vytrval tak při ní až do posledního tahu štětcem. Připadalo mu stále, že nebožka paní Hajná, okrásena rajskou blažeností, při podstavci jeho stojí, a po letech ještě zpomínával s pietou na hrstku těch šťastných neděl, co maloval pro Suchotínskou hrobku. Co do skladby nebyl obraz příliš původní, ale dojímal vroucnou a lahodnou poesií: za stříbrojasné letní noci unášel plavovlasý anděl, nebožce paní podobný, tělo lidské, bílým rouchem úplně zastřené, do výšin nebeských. Hluboko dole viděti bylo krajinu, dálkou v plochý obraz se ztrácející, v osvětlení měsíčném. Byl to Anděl od Lermontova, přeložen v barvy. I Trnkův anděl zpíval, jak souditi bylo ze rtů, zpěvem pootevřených. Původní křídový nákres dal Trnka doktoru Javorníkovi na památku; aquarel, značně zmenšený, zdobil stěnu nad ložem pana Hajného.

O slavnosti dušiček byla hrobka za návalu osadníkův zasvěcena a ostatky nebožky paní byly do ní ku stálému odpočinku přeneseny.

XV.

Navrátiv se z cest nezmínil se pan Hajný nikomu, že s doktorem Javorníkem se shledal a nějaký čas s ním cestoval. Slečna Mély, jejíž nitro přirozenou měrou v stálém bylo napjetí, sice připadalo, že vdovec nyní významněji na ni pohlíží nežli prve. I zachvívala se v duchu starostmi, že pestrou směsicí dojmův cestovních z ohlušného žalu se vymaniv pan Hajný přemítá o budoucnosti své i dětí svých, a že ona asi v pásmu jeho myšlenek jest podstatným článkem. Leč pan Hajný z posavadní míry své nikterak nevystupoval, řeči jeho byly prosty a společensky řádně odměřeny, a dívka opět se upokojovala, přemlouvajíc sebe, že tape v omylu. Kupec byl nyní dvojnásob obchodem svým zaměstnán a za prázdně bavila jej Suchotínská hrobka, jejíž stavbu co nejpozorněji sledoval. Ač slib doktorovi daný mu s mysli nescházel, přece po delší dobu rozmluvy o té věci s Mély nevyhledával. Něco, čeho sobě sám vysvětliti nedovedl, odráželo jej od převzaté úlohy a činilo mu ji pernou a nepříjemnou. Doktor již dvakrát jej písemně upomínal a on ještě proti obyčeji svému otaloval. Na konec však, bylo to již na sklonku měsíce listopadu, odhodlal se, že svůj slib vyvadí, by z té stránky aspoň nabyl upokojení. Vhodná příležitost se mu namanula.

Jednou, za odpoledne jasného a ještě dosti teplého, vyšla si slečna s kojnou a dětmi do polí stranou k Svatoanenskému pahorku. Mély si povšimla, že vdovec za ní přichází a pevně se držela ruky Jarouškovy, aby s panem Hajným beze svědka mluviti nemusila. Ale hošík nedal se udržeti, vymknul se jí a odběhl kus napřed za kojnou, aby si svobodně hry své prováděti mohl. Mladý vdovec dohonil slečnu a mohl s ní zcela důvěrně porozprávěti.

Dal se do své úlohy po kupecku suše, nejevě hlavně z počátku žádné vřelejší sympatie k doktorovi. Vypověděl slečně, že z nenadání setkal se s ním ve Veroně, v zahradě Giusti, a že doktor, ne s vůlí jeho, zapředl s ním hovor o ní. To, co povídal, že nepřipouští pochybnosti, a že on, ač zdráhal se, přece na se vzal úlohu zaň s ní promluviti, tím více, poněvadž nového světla tím nabývá záhada, sběhlá mezi ní a doktorem.

Slečna se zastavila a hledíc pod sebe odvětila chladně a určitě:

„Záhada mezi mnou a panem doktorem byla. Nyní není jí více. Jsme sobě pro tento život cizí. Tím můžete, pane Hajný, slib svůj naproti panu doktorovi považovati za naplněný a rozřešený.“

Kupec se odmlčel. Tón, jímž Mély všemu vyjednávání odpírala, překvapil jej a zarazil.

„Přes to,“ pravil poněkud nejistě, „prosil bych, slečno, abyste mne vyslyšela. Křivda, doktorovi připisovaná, není po mém soudě taková, jakou vypadá v očích vašich. Doktor nebyl a třeba není posud prost chyb, ale pokuta, již jste jemu, jenž vás posud upřímně miluje, za ně vyměřila, každým spůsobem přestihuje vinu jeho.“

„Vy pánové měříte asi jiným loktem nežli my ženy,“ odpověděla slečna určitě. „Trvám na dřívějším svém úsudku.“

V panu Hajném hnul se cit pro právo a spravedlnost.

„Mély, nebuďte neoblomna," pravil rázněji nežli prve. „Pomněte, že doktor neslyšán byl odsouzen."

„Byl slyšán s dostatek, pane Hajný; vyjednáváno dosyta mezi námi. Ale pan doktor nejen že neviny neprokázal, on nechtěl k vině své se nikdy přiznati a hrdě vyšvihl se na stanovisko muže, jemuž se křivda děje. Leč, prosím, nechme toho jednou provždy; všeliké o tom vzpomínání jest mi nanejvýš nemilo. Ctím cit přátelství vašeho k doktorovi, ale prosím, byste i z přátelství ke mně spokojil se s prvnější mou odpovědí, jež byla a jest konečna."

Slečna zavolala, nežli pan Hajný znova promluviti mohl, na děti, a Jaroušek přiběhl. Mlčky kráčel pan Hajný vedle ní a rozhovořil se s dětmi. Pak odešel.

I slečna i vdovec byly s výsledkem té rozmluvy spokojeni. Mély si pomyslila: v Hajném se nevzníma žádný vřelejší cit ke mně; nebo nebyl by se zajisté propůjčil doktorovi za advokáta. Kupec si pomyslil: jest nezvratný konec mezi nimi. Snad . . . Další vývody z myšlenky té prozatím zamítnul. Připadaly mu hříšné, když vzpomněl na drahou zesnulou Maruši. A přece byla mu upokojením myšlenka: Mély jest svobodna. Doktor zapadl hlouběji v beznadějnost a žal a musil všecky síly ducha svého vzpínati k tomu, by nezabředl a nezmalomyslněl. Naprosto naděje přece se nevzdal.

Přiblížily se vánoce, tenkráte již bílé. Sněhu již v polovici prosince napadalo po kolena, ale metelic bylo poskrovnu. Cesty se vyšlapaly a ujezdily a sanice byla výborná. Před Čerstvým vzduchem zastavovaly se častěji saně nežli kdy jindy. Hosté z okolí vyhledávali jaksi dům pana Hajného. Ne tolik pro zábavu za zimní dlouhé chvíle a aby použili dobré sanice, ne tolik ze soustrasti, kolik z jiných, praktických příčin. Pan Hajný byl výborná partie, slečna Měřinská neméně. Že sňatek s doktorem Javorníkem rozpadl se niveč, bylo nad obecnou pochybnost, a nemohlo býti na škodu ani čekancům ženitby ani rodinám, dospělými dceruškami požehnaným, se Záhořanskými blíže se seznamovati. Pana Hajného a slečny Mély neušly tyto tajné popudy, ač pro společenský blahomrav nejvýše žertem jen někdy vyplývaly na povrch; vdovec sám, nevěda ani proč, jimi potají se znepokojoval; slečna Mély však celkem byla ráda návštěvám těm, poněvadž jimi zimní jednotvárnost se oživovala a opestřovala a myšlenková výměna s lidmi šťastnými a spokojenými v ni i starou paní blahodárně účinkovala.

Nejvíce bručíval pan Borovec do knírů. Viděti svobodné pány, jak zbožňovaný jeho ideál dvorně obletují, jak ze společenské žíly své před ní svou nejlepší pouštějí krev a v zdánlivé její přízni se ohřívají, bylo proň trhati šípek holýma rukama. Náš věčný ženich se nesmlčel se svými strastmi faráři Drahokoupilovi, ten však žárlivost jeho obracel v posměšek.

„Tobě je hej!" filosofoval pan Račte pro sebe; „ty máš své zlaté hodinky v kapse, ale já nemám Mély na Vražně!"

Pan Hajný čím dále tím důtklivěji strádal duševním nepokojem. Dvoření se svobodných pánův slečně Mély nebylo mu milo, ale byl by je ještě unesl; více hnětla jej myšlenka na nešťastného doktora. Ne-

bylo ani jinak lze, nežli že když přemítal o budoucnosti své a dítek svých, nemohl se ubrániti přesvědčení, že nikdo jiný jako Mély by nemohl nebožku ženu jeho dětem nahraditi. Pomyšlení to nezdálo se mu příliš smělým; bylať Mély nyní svobodna, paní nad srdcem i rukou svou, a souvisela těsně s celou jeho domácností. Co řekl by k tomu doktor? Nebylaliž by to zrada nad starým jich přátelstvím? Jsa kupcem měl továrník živý a účinný cit sobectví v sobě; ale ten jej tenkráte ledabylo nepřenášel přes přátelství k doktorovi. Cit povinnosti otcovské a přátelství rozehříval se v něm k trapnému boji. Věděl ovšem, že láska doktorova bez naděje jest, ale přes to myšlenky na zradu nemohl se zbaviti naprosto. K tomu přistupovaly ještě jiné věci nemálo důležité, jež v nitru jeho nepokoj rozdmychovaly.

Navštěvujíc jej ob čas ve dvorci s dětmi stará paní jala se zcela vážně s ním myšlenku na rozloučení rozbírati.

„Myslím, milý synu," bylo jádrem jejích vývodův, „že jsem z lásky k tobě a z ohledů na útlý věk Prokůpkův učinila veliký a pro mne bolestný ústupek dobrému tónu, že jsme s Mély přes zimu v Záhořanech uvázly. Tak zůstati nemůže. Musíš se spřáteliti s myšlenkou, že s Mély a dětmi na léto se odstěhuji. Sama bez Mély nejsem s tu těžkou úlohu a přiznávám se ti, že Mély mi nenahraditelna. Leč tys vdovec a ona svobodna; a já i ty a všickni my jsme jí nekonečnými díkami zavázáni. Nutno jest rozloučiti se a náležitě na to se připraviti."

Pan Hajný by byl věděl radu, ale ostýchal se z úcty k tchyni své jakož i z úcty k památce své zesnulé ženy v tento ještě nepříhodný čas ji jen pozdáleči napověděti. Nebylo na jiném nežli spokojiti se s míněním staré paní, třeba věděl, že čekají naň dnové strastného bezpokojí.

Aby se povyrazil, zajel si na Vražno. Bylo to v únoru, v neděli odpoledne. Nebe bylo zataženo, sníh scházel a nebylo daleko do deště. Vraženský uvedl jej do parádního pokoje, kde přisedli ke stolu, a nabídl mu doutník. Parádní pokoj pana Borovce v ničem se nepozměnil. Kytice, pana Račte divadelní triumf, posud stojí na stolku před oknem mezi záslonami. Jest ovšem uschlá na padrť, ale proto přece stala se úvodem k hovoru slečně i panu Račte a všem našim přátelům jaksi osudnému.

Pan Borovec zaplál ohněm řečnickým. Jeť na tom provesti po tolikáté a tolikáté při, v níž běží o nejdražší klenot, jejž má na světě, o slečnu Mély.

„Drahý příteli!" začínal zcela podle Quintiliana. „Nejdražší příteli! Žádný syn nemůže se tatíkovi svému tak upřímně a beze vší falše svěřiti, jako já se svěřuji vám, ačkoli jste mladší nežli já. Hned od prvního pohledu bylo srdce mé plno slečny Mély. Ani celá bibliothéka nevysloví, co jsem zkusil pro ni, když začínala si s doktorem. Nebyl jsem jí protivným; naopak prokázala mi pozornosti, význačné pozornosti, jež v pravdě krmily naději mou. Zde podívejte se na tu kytici. Ona mne jí vyznamenala veřejně a měla ji darem od doktora! Ale musil jsem mladému, sličnému větroplachu z cesty se uhnouti a ještě nad to mnohé příkoří překousnouti. Leč co tam, to tam; o to hlavu nelam! Přetrpěno, odbyto, zapomenuto. Známost s doktorem,

námluvy jeho se zhatily; jest po nich. Však račte to sám nejlépe věděti. Slečna Mély jest svobodna, jest na zadanou a jest ještě moudřejší z vlastní zkušenosti. Lidé si ovšem špitají, že vy si ji račte vzíti. Ale já tomu nevěřím, já vím, že zůstanete věren tomu našemu jarnímu sluníčku, jež chuďátko tak záhy se schovalo na Suchotínský hřbitov. Vždyť druhé takové ženušky neračte najíti, kdy byste schodil šířinu světa. Ó slečna Mély! Když ji tak vidím ve vašem domě! Která ženská na světě by se tak obětovala jako ona? Jen se podívejme, jak ona se stará o starou paní, a račte věděti, že staré dámy nejsou nejroztomilejší; jak po mateřsku pěkně zachází s dětičkami. Jaroušek, ten by se ani nepustil její sukně a samou láskou by ji snědl; bůh mně odpusť, ale ani vlastní matičky neměl asi tak rád! A s Prokůpkem jak se piplá! To nemluvňátko z daleka ji zná a usmívá se na ni. Věru, tygří srdce musilo by se rozplakati, když vidí, jak je dobra, laskava, trpěliva, a jak jí při všem všecko od ruky jde jako vítr v poli. Ó já mám smysl pro takové ctnosti, já to umím uvážiti a oceniti; na rukou bych ji nosil, paty bych jí líbal, kdy by byla mojí! A při tom všem, jak vám vede domácnost! Vždyť co je oko v hlavě, to jest ona ve vašem domě. Všecko chodí jako na drátku, jako chodívalo prve za nebožky paní. Ó nejdražší příteli, račte mi pomoci k tomu klenotu, k tomu drahokamu, abych si jej mohl zasaditi do Vražna. Na mou věrnou duši, já nehledím na to, co do domu přinese: kdy by byla bez groše, tak bych ji chtěl, jako nyní ji chci. Ó drahý příteli! Učiňte něco pro mne, budu vám do smrti dlužníkem, služebníkem, otrokem. Předneste jí mou žádost, mou jedinou horoucí prosbu; vypište jí, kdo je Borovec, jaký jest. Vždyť račte znáti mé poměry, víte, že si stojím dobře, třeba nebyl Demidovem, a že mohu se svědomím zcela pokojným založiti štěstí rodinné. I má povaha, bohu díký, je mlada a vesela. Celý boží čas ani nezabručím a v náručí mém by mohla spáti jako děcko na klíně matčině. O viďte, že z dobrého přátelství mi tu službičku prokážete?"

Pan Račte se odmlčel a čekal na odpověď. Ale bylo mu chvíli na ni čekati, nebo pan Hajný se velmi povážlivě zamyslil. Za řeči Borovcovy uložila se v něm nerozhodnost a uzrálo rozhodnutí. Co Vraženský viděl na Mély, bylo všecko pravda, nic nebylo přebarveno, a on, jenž život svůj kolem ní trávil, se ostýchal po těch pokladech jistou rukou sáhnouti. A osiřelé dítky jeho! Kde na světě by se jim dohledal lepší a šlechetnější matky, nežli jest Mély?! A pak: Mély nemohl přece jinak k rodině své připoutati nežli jako manželku. Myšlenka na doktora vybledla v něm v prázdný fantom.

„Odpusťte, drahý příteli, že vás vytrhuji," ozýval se pan Račte; „ale vy mlčíte k prosbám mým!"

Pan Hajný sebou trhl a vmyslil se znova praktickým duchem svým v situaci. Odpovědi nebylo se vyhnouti a dobrého toho muže nemohl ledajaks odbyti. Bylo tu třeba přímosti a ráznosti. Leč prozatím srovnal si na zkoušku odpověď chlácholivou.

„Milý příteli," odvětil, „rád bych se vám odvděčil za upřímnost a lásku ke mně a k mému domu, a pak nebožka Marie vždycky vás ráda viděla. Ale nezapomínejme, že jsme posud v smutečném roce,

Jsem posud po té ráně omráčen, ztrnulý; jak mohu vám býti za takových okolností námluvčím? A pak, upřímnost za upřímnost, každý se musí předem starati o svůj užitek. Že mi Mély dítky tak výborně obstarává, jest mi s prospěchem neocenitelným; proti sobě bych byl, kdy bych ji od nich někomu jinému vábil. A co v ní mám, sám jste vy mně právě ukázal."

„Vy tedy ráčíte sám na slečnu Mély mysliti?" obracel pan Račte všecek udiven a polekán.

„Do dneška nerozhodl jsem se. Ale vy sám ukázal jste mi cestu ze zmatku k novému, spořádanému životu, jehož se dožadovati přece právo mám."

„Již vidím," naříkal pan Borovec, „že mne nějaká jedem kalená bába hned v mládí začarovala. Štěstí v lásce mi nesvědčí a nesvědčí a kdy bych se roztrhal. A nebožka paní, neobrátíli se v hrobě, vezmeteli sobě slečnu Mély, drahou její přítelkyni?"

„Neobrátí. Spíše požehná mi, že jsem se tak dobře o děti její postaral."

„A co říká tomu slečna?"

„Neví o ničem. Co svým časem řekne, bůh milý ví. Řekneli však ne, buďte ubezpečen, že nesnížím se ji přinucovati. Pak dojde, příteli, na vás, pak hotov budu ke službě, za niž mne žádáte. Myslím, že můžete se spokojiti."

„Všecko je med za sklem! Bůh to změň; já to nezměním."

„Ale domu mému se vyhýbati nebudete? Bylo by to nápadno, že právě po tom, co jsem já u vás byl. Také doufám, že co jsme si pověděli, zůstane mezi námi?"

Nerad podával mu pan Račte ruku; ale podal ji.

„A zeptáte se jí, až dojde smutek?"

„Dříve žádným spůsobem."

XVI.

Od těch dob, co roztrhnul okovy své nerozhodnosti před Borovcem, byl pan Hajný všecek pozměněn. Ač si dával všecku práci, by rozruch nitra svého před domácími ukryl, neušla přece ta pozměna zpytavého oka slečny Mély. Nepokojila se opravdově a trnula před dalším svým osudem, jenž z daleka hrnul se jí v ústrety a před nímž na žádnou stranu neviděla vyhnutí. Trpný stav její stával se jí mučírnou a zaplesala v duchu, když začátkem června odjížděly z Čerstvého vzduchu do Plzně, kde pan Hajný koupil pro tchýni svou malý slušný dům se zahradou. Kupec paní a dítky tam doprovázel a když se loučil, jevil zvláštní pohnutí. Zejmena když Mély s bohem dával, bledl i rděl se střídavě, a Mély tušila, že ta ruka, jež pravici její tiskla a se chvěla, napovídá, co ústa za nedlouhý čas zřejmě dopovědí. Ó kéž by se byla klamala!

Vdovec žil opět svému průmyslu v Záhořanech a tajného svého úmyslu s Mély nikomu nepronesl, ani k doktorovi. Pan Borovec, ač takto rád povídal, zůstal přece mužem od slova. Mlčel a čekal, jak

věc dopadne, doufaje přece, že radostná hodinka mu snad jednou zacinká. Ob čas dojíždíval pan Hajný do Plzně, by podíval se na děti, nezdržel se však nikdy déle a nikdy nevybočil naproti paním ze zdvořilé a uctivé své odměřenosti. Teprve několik neděl po tom, co slavili výroční den zesnutí Mariina, vykonal s paní tchýní delší poradu a poprosil hned potom slečny Mély o soukromnou rozmluvu. V dívce se srdce úzkostí stáhlo a dech zatajil. Nemohla odepříti.

Pan Hajný byl na oko pokojný, a jen z počátku selhával mu poněkud hlas. Nyní, když šlo o jeho zájem, ukázala se praktická jeho povaha zřejměji, nežli když mluviti chtěl za doktora. Bylť pravý učeň nebožtíka pana Vavřince. Rozmluvu svou opřel předem o dítky své, a řeč jeho prohřáta byla vřelostí v pravdě srdečnou, když vylíčil city vděčnosti, jež k Mély chová za vzácnou a těžkou oběť, které se z lásky k nebožce Marii pro děti jeho podjala. Hned však potom namířil pevně a jistě na svůj cíl.

„Matinka," vykládal, „jest stara, churava, strastmi sklíčena a žití jejího jest na mále. Kdy by zemřela, nemohu přece, Mély, na vás žádati, abyste sama vzala si dítky na starost, abyste všecken život svůj jim obětovala a pro nebožku Marii zříkala se všeho dalšího blaha svého života. Kdy bych toho se na vás doprošoval, nebylo by v jednání mém ani rozvahy řádné, ani svědomí, ani citu, nehledě ani k tomu, že otcovskou mou povinností jest spolu působiti při výchově mých dítek. Ano, kdy byste se byla za doktora provdala, třeba bych se nerozpakoval, ale jak nyní se věci mají, voliti jest mi cestu jinou."

Odmlčel se, a když dívka nic nepřipomínala, pokračoval:

„Když jsem se před lety svěřil dobrodinci a pěstounu svému, nebožtíku strýci Vavřinci, že Marii bych rád pojal za manželku, šel se do Prahy na budoucí nevěstu podívat. U Hostků spatřil také vás, Mély, a když se vrátil, pravil ke mně ten muž praktický, prohlédavý a nikoliv beze srdce: Nemám nic proti tvé volbě, ale raději bych byl viděl, kdy bysi byl volil tu druhou slečnu. Tím myslil vás, Mély. K tomu připojil, že zdravá žena stojí za dukáty. Manželstvo naše s Marií nemohlo býti šťastnější. Na druhou propověď strýcovu vzpomínal jsem teprve, když Marie churavěla; na první, o vás, Mély, když jsem viděl, jak se za děti mé tak krásně obětujete. Pravda: miloval jsem Marii prvním a nejprudším ohněm srdce svého a nikdy, nikdy na ni nezapomenu; ale děti mé potřebují matky, dobré, laskavé a obětovné a především rozumné, a jsem jist, že lepší nad vás, Mély, jim najíti nemohu, a kdy bych se rozhledal. Také jinak vás jim zachrániti nemohu, nežli podaříli se mně, vyprositi na vás slib manželský. Plýtvati se slovy a prosbami před vámi, bylo by, Mély, povahy vaší nedůstojno, končím krátce a upřímně jako počestný muž a přítel váš; oblažte mne, oblažte děti mé, posvěťte nejpěknější obětí památku Mariinu: dejte mi ruku svou a srdce."

Po chvíli odpověděla slečna více mrtva nežli živa:

„Z útlocitu jste se o Jaroslavovi jen mimochodem zmínil. A přece stojí mezi námi a jest k tomu přítel váš."

„Rozvážil jsem to na vše strany. Vyli jste jej zavrhla, nevidím překážek."

„Trváte tedy na své žádosti?“

„Trvám, Mély.“

„Až přijedete opět do Plzně, prosím, přijďte pro odpověď.“

„Přijdu, Mély.“

Pan Hajný odjel. Večer radila se slečna se starou paní, jíž se se vším svěřila. Tato ji objala a laskavě k ní pravila:

„Můj zlatý Melouško! Hajný k vám pronesl jen dávné a srdečné přání mé, jež zdráhala jsem se vám projeviti, byste zcela svobodně jednati mohla. Svolíteli, budeme bohdá všichni opět šťastni; pakli nesvolíte, my dvě při sobě setrváme a dětí tak snadno nevydáme. Smělali bych dříve znáti odpověď, již dáte Hajnému?“

„Svolím,“ povzdechla Mély a slzy jí zatopily oči.

Stará paní jí čelo zulíbala.

Téhož dne měla Mély zlou noc.

Večer, když stará paní a děti usnuly a všechen denní ruch se v domě uložil, seděla zamyšlena při okně svého pokoje hledíc ztrnule před sebe a majíc ruce na klíně semknuty. Venku byla větší tma než obyčejně, obloha zatažena a sypal se dolů teplý deštík šelestě příjemně v listí stromovém. Okno bylo otevřeno. Takové noci mívala druhdy Mély ráda; dnes nevěděla hrubě, co děje se mimo ni. A co v ní se dělo, bylo pusto a smutno. Mrákota, děsná a tupá, hrnula se na ni a připadalo jí, že zpovolna mimoděk propadává se hloub a hlouběji ze živého denního světla v nekonečnou mrtvou tmu, marně volajíc na všecky strany o pomoc. A jedva se vytrhla z jednoho přeludu, druhý hodil na ni čarodějnou síť: připadala si opět s láskou svou, že jest motýl otakárek, jenž nevčasně opustiv teplou ochrannou kuklu úchvatem prudkého větru pohozen jest do prosincové metelice v pospas kruté nehodě. Ano, ta láska k Jaroslavovi více než rok tlumená, dušená, utlačovaná, rozrušila bránu srdce, jež se před ní uzavírala, a volala: zde jsem, učiň mi po právu, nezrazuj, neodháněj, nezatracuj mne, ty nemilosrdná duše! A ta duše neměla síly, neměla vůle, byla jen bezvolný stín jiného zaniklého stínu v hlubinách země. Slib, umírající přítelkyni složený, umrtvil sílu její, rozrušil vůli, bytost živou a činnou snížil v stín mdlobou schvácený, trpný. Kdo sejme kletbu toho slibu s ní? Ticho hluché a němé kolkolem, nikde odpovědi, nikde rady.

Slečna Mély rozpomínala se do podrobna na dějiny své lásky, kdy klíčila i kvetla i kdy vadla. Nebylo tomu dlouho, co jí pan Hajný v polích řekl: on vás posud upřímně miluje; vina jeho daleko nerovná se pokutě, již jste mu vyměřila; odsouzen byl vámi neslyšán! Týž muž se ho ujímal, jenž dnes žádal o srdce její a ruku, týž muž, jenž když mu namítla, že Jaroslav stojí mezi nimi, pokojně odvětil, že to rozvážil a že nevidí v tom překážek. Kdo jest ten muž? Praktický kupec, jenž dětem svým hledá ženu dobrou, především rozumnou. V pravdě kupecký výpočet! A přece lepší jest než ona. On nechtěl Jaroslava zraditi, on zaň se chtěl přimlouvati. Vždyť pravil, kdy by jste se byla za Jaroslava provdala, pak bych vám oběma svěřil děti, pak bych se neženil, ale takto jdu za otcovskou povinností. On vlastně nezrazuje přítele, ale ona zradila svou lásku, ona ji zrazuje. Vždyť Jaroslav ji posud upřímně miluje a ona — miluje jej též, více nežli jindy; více,

nekonečně více od dnešního dne! A staré paní pověděla již, že svoluje k sňatku s Hajným, a Hajnému musí také tak říci, vždyť vázána slibem, daným ze slabosti přítelkyni, snad v žádosti nepříčetné.

„Čím to jsem?“ tázala se přísně sama sebe.

„Slabou ženou, hodnou, aby byla odklizena. Nic více,“ odpověděla si tvrdě. „Co tě čeká, není nespravedlivo.“

Sžíravá bolest projala jí nevídanou silou útroby. Zmateně, vyjeveně, divoce rozhlížela se po pokoji. Snad hledala, odkud by ji zasvitla nějaká potěcha, snad hledala, neležíli někde nějaký nůž, spasitel z bídy. A když tak ty oči po pokoji se točily, utkvěly na jednom místě na stěně proti oknu. Visel tam obraz bolestné panny Marie. Slečna rozběhla se k němu, ale nohy jí službu vypovídaly. Podél stěn, chytajíc se nábytku, dovlekla se až pod obraz, sklesla před ním na kolena, sepjala křečovitě ruce, zalomila jima a pomodlila se nahlas, s ostrým přízvukem rozbujnělé zoufalosti:

„Matko Ježíše Krista! Smiluj se nade mnou!“

To byla všecka její modlitba. Po ní svalila se zvolna na podlahu, přitiskla hlavu k ní a štkala; nejprve rychle po sobě a hlasitě; pak řídčeji, volněji, slaběji, až usnula na podlaze.

Bylo již daleko přes půl noc, když sen ji pojal, a byly právě dvě hodiny, když z něho se protrhla. Vstala a rozhlížela se; vzpamatovala se. Uhasila lampu, zavřela okno a vyhledala lože své. Usnula opět za nedlouho, ale nebyl to spánek pokojný a sílivý. Sen za snem probíhaly hlavou její, druh druha trapnější a hroznější. Když ráno se zbudila, na jeden nejživější asi z ostatních dobře se rozpomínala. Zdálo se jí, že za větrné noci ocitla se samojediná na Suchotínském hřbitově. Slyšela hukot větru a jak tabulky o železné kříže klepaly. A když se na zemi podívala, plazilo se kolem ní hejno hadův, ještěrek a štírův a ona nevidouc jiného útulku vyšplhala se na jeden selský pomník a chytila se studeného železného kříže na něm. A tu vzala se najednou vedle ní nebožka Maruše, rostla k ní do výšky a pojavši ji za ruku jednou rukou, druhou ukazovala jí někam na horu. Slečna Mély napínala zraky seč byla, ale nic v těch místech neviděla nežli mlhu nebo dým, v chumáčích přes sebe se hrnoucí. Ale něco za těmi chumáči bylo, co mohla rozeznati. Předmět ten měl tmavou černou barvu, ale obrysy jeho splývaly s dýmem. Konečně když chvíli se dívala, rozsvětlovalo se nahoře a poznala kněžskou postavu. Nebyla jí cizí, znala ji, nyní sešla jí i mlha s tváře. Poznala kněze; byl to farář Drahokoupil.

Tím končil sen.

Životní síly slečny Mély se spánkem přece osvěžily. Když jala se z rána znova o své situaci přemýšleti, připadlo jí, že vlastně Hajnému slovo k sňatku ještě nedala, a že nežli o ně se hlásiti bude, možna jest změna. Ale jak tu změnu přivoditi, když duše slibem jest svázána! Včerejší sen vstoupil jí znova na mysl a opanoval ji všecku. Spatřovala v něm ponuk k činu, z něhož neli spása aspoň úleva by mohla jí vzejíti. Hned ráno sedla si ke stolku a napsala Drahokoupilovi nejsnažnější prosbu, by ji bez odkladu za veledůležitou událostí v Plzni navštívil. Zimničně napjata čekala faráře neb odpis. Teprve čtvrtého

dne došlo psaní, nenapsané rukou farářovou. Podepsán byl na něm kněz Matěj Rmen — toho času zástupce Drahokoupilův v Suchotíně. Psal, aby odpustila, že její dopis rozevřel, domnívaje se, že jde o nějaký náboženský výkon stranu nebožky paní Hajné. Pan farář že bohužel osobně do Plzně přijíti nemůže, poněvadž se velmi povážlivě na horečku rozstonal, tak že sám pan doktor Netušil velice jest oň starostliv. Také prý není dobře při paměti a jest prý ku všemu netečným, že s ním ani obsah jejího psaní sděliti nemůže. Budeli mu lépe, že svým časem se žádostí její jej obeznámí.

Slečna Mély zalomila rukama a pohleději oknem k nebesům pomodlila se pokojně a odevzdaně:

„Staň se vůle tvá, bože! Tvá jsem za živa i za mrtva!“

XVII.

Bylo dopoledne téhož dne, co slečna Mély dostala Rmenův odpis. Před Suchotínskou farou zastavil se kočár ze Záhořan. Sestupovali z něho pánové Hajný a dr. Netušil a vypadali oba velmi vážně a starostlivi. Z fary v ústrety jim vycházel kněz Rmen, podle všeho nový vysvěcenec, a mlčky jim podával ruku.

„Nuže jak, velebníčku?“ otazoval se lékař.

„Po vaší radě, pane doktore, napsal jsem všecko, co jsem mu vyrozuměl.“

I vyňal z náprsní kapsy lístek, tužkou popsaný, a podal jej doktorovi. Tento nastavil lístek tak, aby i pan Hajný do něho viděl a četl hlasitě: „Slib — nebožka paní Hajná — pro děti — slib — umírala — já tam byl — zpovídal jsem — byla tu — nechoďte sem — já rozvážu — pro děti — už jde — u okna — nebožka paní — bože, bože — slib — slib.“

„Pozorněli jste naslouchal, velebný pane?“ znova se tázal doktor.

„Pozorně. Jiných slov jsem v té záležitosti nezaslechl; leč opakovala se vícekrát.“

„Pojďme k nemocnému, zcela bez šumotu. Vy, velebníčku, postavte se před něho.“

Všichni tři vstoupili do pokoje, kde v rohu, hlavu ledem obloženu maje, na loži strádal nemocný Drahokoupil. Měl oči přimhouřeny a ležel tiše, bez pohybu. Pánové usedli k oknu.

„Spíli?“ tázal se doktor.

„Nezdá se,“ odvětil polo nahlas Rmen.

„Čekejme.“

Nemocný sebou pohnul a prsty na jeho rukou se rozhýbaly. Pak zvedal ruce a dělal jimi ve vzduchu posunky. Za chvíli žalostně stenal. Pak začal bláboliti jednotlivá slova, ale nebylo jim rozuměti. Konečně mluvil srozumitelněji: „Vidíte ji tu — tu.“

„Vidí opět nebožku paní,“ zašeptal lékař k panu Hajnému.

„Mély, Mély — slib — vynu . . .“

„Přece,“ pravil doktor lakonicky. „Račte se mnou trochu ven, pane Hajný.“

Vyšli z fary a stanuli. Pan Hajný se zadíval na hřbitov.

„Pojďte do zahrady," navrhoval doktor Netušil; „my lékaři hřbitovům nepřejem."

Zašli do zahrady a procházeli se řadou švestkových stromův.

Doktor vyňal znova Rmenův lístek a připsal poslední slova farářova. Poslední si doplnil na „vynucen" nebo „vynutila."

„Je to smutný protokol, příteli, ale obsažný," jal se rozmlouvati. „Srovnámli jednotlivá slova v logický pořad, stává se domněnka, již jsem vám cestou přednesl, jasnou skutečností; a srovnámli opět skutečnost tu s novinou, již jste mně dnes pověděl, že žádal jste slečny Mély o ruku a ona vám ani slovíčkem neodporovala, a se psaním staré paní, že svoluje, myslím, že třeba, ano nutno, abychom vážně o věci porozprávěli."

„Jsem velmi znepokojen, vážený příteli," podotekl pan Hajný.

„Jest příčina k tomu. Drahokoupil nadarmo vaši nebožku paní před sebou nevidí. Přeludy jeho souvisí se skutečností; toho mám přesvědčení. Hleďte, co vypovídá, ovšem tak, jak choroba jeho dopouští: Vaše nebožka paní z lásky k dětem svým, aby měly po její smrti dobrou matku, vynutila na slečně Mély, nota bene na smrtelném loži, slib, že si vás vezme za manžela. Však když měla na věčnost odejíti, hnětlo ji svědomí, nahledla, že těžkého hříchu se dopouští, a vyzpovídala se faráři a vyžádala na něm, aby ten slib rozvázal. Tu vidím mezeru, ale dá se doplniti. Farář nevěděl o tom, že žádal jste za ruku její a snad nebožce paní slíbil, uvidíli, že slečna Mély nebéře si vás z náklonnosti, nýbrž ze slibu na ni vynuceného, že slib ten rozváže. Proto také až posud jednal správně; čas rozvázati slib nebyl ještě tu, a nyní když nadešel, není k tomu schopným a snad ani nebude. Bojím se oň do pravdy; bude zvláštností, ozdravíli."

„Ale vezměme věc prakticky, doktore," namítal pan Hajný. „Poměr mezi Mély a doktorem nadobro se rozpadl. Vím to z úst samé Mély. Mély jest svobodna a u věku, v němž nutno jí zaopatřiti se pro budoucnost. Nechci si lichotiti, ale myslím, že nad partii se mnou nemůže býti pro ni výhodnější."

„Mély jest charakter," odpovídal doktor pokojně. „Dlouho nemilovala a když milovala, milovala jednou provždy, a doktor Javorník sedí jí hluboko v srdci. Znám, příteli, ze své praxe ženy, všední i vzácné; Mély je ze vzácných, a takovým státi se všedními rovná se k smrti. A kdy by si vás vzala, jednala by jako všední žena. Ostatně mám podezření na vaši nebožku paní, že bezúhonně nešla za svým cílem. Zdá se mi všecko, že sama mocným svým vlivem v Mély působila, aby roztrhla ji s doktorem, aby Mély přišla o svou lásku, aby ji měla svobodnou a učinila si ji bezvolným nástrojem pro svůj účel."

„Pane doktore, trpce se mne dotýkáte," ozval se rázně pan Hajný. „Památka ženy mé jest mi svata; nešlechetnosti takové nebyla schopna."

Doktor Netušil pokrčil rameny a chvilku rozmýšlel.

„Pomysleme, příteli, na její stav, pomysleme, že brala za jisté, že umře, a že byla starostlivou matkou, a pak kdo ví, neměla li subjektivní přesvědčení, že Mély s Javorníkem nebude šťastna a že po

boku vašem kyne jí lepší a jistější budoucnost. Ostatně farář asi všecko ví, on by mohl mluviti. Jest osudno pro Mély i vás, že mluviti nemůže."

Pan Hajný se rozpomínal o tom, jak jeho paní o doktorovi Javorníkovi soudila, a jsa spravedliv, musil skoro doktorovi dáti za pravdu a v duchu pokořiti se jeho bystrovtipu a znalosti lidského srdce.

Doktor Netušil jej z myšlenek vytrhnul.

„Nemudrujme, milý příteli, do modra," pokračoval; „postavme se pokojně při skutečnosti. Co nyní činiti? Nejezděte žádným spůsobem k Mély o slovo, dokud záhada, tak podivným spůsobem probuzená, řádně se nevysvětlí. Také pozvete k sobě doktora Javorníka, ať jedná s námi společně. Snad i on sám přivede nás na dobrou stopu, to jest, jestli mu posud na Mély záleží."

„Miluje ji posud."

„A vy jste si ji chtěl vzíti za ženu?"

„Jste krutý soudce, příteli."

„Já ze své strany," zamlouval tu poznámku doktor, „přičiním se zuby nehty, aby Drahokoupil byl zdráv. Všechen prázdný čas svůj věnuji jemu. Jiného více pro vás všecky učiniti nemohu."

„Zachovám se, jak umluveno," slíbil pan Hajný ruku lékaři tiskna.

„Každý povinnost svou, příteli, a bude bohdá dobře," přisvědčil bodrý Netušil.

Vyšli ze zahrady. Pan Hajný odjel a doktor Netušil zůstal v Suchotíně. Nemocného faráře ošetřoval jako své oko a pro jistotu pozval si některé lékaře z okolí, v jejichž zkušenost a vědu věřil. S malou pozměnou usnešeno mezi nimi setrvati při jeho léčbě, a štěstí jim přálo. Drahokoupila odtrhli od kraje hrobového.

Doktor Javorník zůstal na Čerstvém vzduchu, čekaje netrpělivě, až jak Drahokoupil při Mély pořídí. Farář se u slečny opověděl a když mohl se vydati na cesty, odjížděl, požehnán doktorem i panem Hajným, do Plzně. Vzal na se úlohu dvojí, rozvázati těžký její slib a navrátiti ji opět doktoru Javorníkovi; ostatně jedna úloha sahala ústrojně do druhé. Náležitě se připraviv přistoupil k svému dílu. Když mu Mély hned ze začátku svěřila, že nikoliv z nějaké náklonnosti, nýbrž zhola jen ze slibu, Maruši daného, hotova byla ruku panu Hajnému pro vezdejší pouť podati, sňal s ní slib, jenž stál jí tolik slz a bolestí, vypravuje do podrobna všecko, jak měl uloženo z úst nebožky paní Hajné.

„Buď jí odpuštěno, v čem hřešila," zvolala Mély rozplývajíc se radostnými slzami; „na konec přece jí jen šlo o blaho mé, třeba pobloudila na cestách svých!"

Když pak farář se odvážil, jmenem doktorovým na srdce její zaklepati, mlčela a povážlivě kroutila hlavou. V dívce, strastmi zkušené, pozdvihl se tuhý boj, s jehož rozhodnutím nechtěla se ukvapiti. Farář doléhal na určitou odpověď omlouvaje se tím, že poslání jeho, kdy by nepoznal i v té věci smýšlení její, zůstalo by kusým, a že domnívá se za službu svou hodným býti, aby nepropustila jej s neplnou pořízenou.

Slečna odvětila:

„Byla bych nevděčnicí, kdy bych jen tím se vám odsluhovala; dík můj musí dokazovati celý můj život. Abyste však i v té věci viděl mou k vám ochotu a vůli, vyřiďte doktorovi, by sám ke mně přišel.“

„Pro odpuštění a smíření?“

„Snad.“

Farář se spokojil.

Doktor dostavil se jako po páře. Po dlouhém čase, pro vzácné štěstí lásky zmrhaném, milenci opět se setkali. Když po prvé sebe lícem v líc spatřili, sčítal druh s druha písmo utrpení, jež žalost do rysův jich tváří vepsala. Ani on ani ona nebyli se slovo, duše jich se rozlítostnila a na oba připadla měkkost, jež klidně rozumného pohovoru naprosto nepřipouštěla. Chvíli stáli mlčky proti sobě. Doktor se vzmužil. Sepjal ruce jako k modlitbě a promluvil hlasem, jenž čarodějným omamem obestřel duši dívčinu:

„Mély! Život nebo smrt?“

Mély svezla se bezděčně do křesla, při němž stála, a vypukla v pláč. Upokojivši se odvětila:

„Jsem žena!“

„Žena jest úrodným a svatým pramenem života, Mély; živé přírody plodem nejskvostnějším. Mély, dej mi život!“

„A dámli jej?“

„Vyrvu si srdce z prsou, vyrobím z něho korunu a postavím ji na tvé čelo, tak jako tys druhdy vavřínem ověnčila čelo mé na Čerstvém vzduchu. Mély, tvá duše se mi otevírá do kořan, z očí tvých svítí ten starý lahodný úsměv a zove mne k srdci tvému. Ó duše mého ducha, tys má, má, na věky má!“

A doktor v šílené radosti přiskočil k dívce, zdvihl ji silnými rameny vzhůru, jako by ji celému světu ukazoval a vzhledna k nebi volal:

„Díky tobě, pane bože, za ni.“

* * *

V Suchotíně byla opět hromada kočárův a lidí v kostele a na hřbitově jako by máku rozsypal. Koně při kočárech měli barevné stužky, z kostela zaznívala veselá hudba a mezi vesničany bylo plno řečí, že takový párek, jako ten doktor z Prahy a slečna z Čerstvého vzduchu, se ani za dvacet masopustů takhle neshledá. Varhany dohrály a z kostela zazvučely hlučné intrády. Lid se hrnul ze chrámu a z prvních byli muzikanti, již doleji při rybníčku se seřadili a když svatebníci do kočáru sedali, svůj kopuletý oblíbený pochod spustili. První kočár zaujali noví manželé: doktor a Mély, a proti nim seděl Jaroušek a služebná s Prokůpkem. Byla to zvláštnost, ale pěkná zvláštnost, nebo každému se líbila. A manželé naši nevezli dítek jen na Čerstvý vzduch, ale odvezli si je i do Prahy.

V jednom ze zadnějších kočárů seděl pan Račte. On jediný byl dnes na svatbu příliš vážný. Při hostině sice rozveselil se poněkud a pronesl dosti obstojný přípitek, ale v noci vytratil se z prvních domů. Měl dnes doma ještě funkci. Zavřel dvéře do síně vedoucí a osvětlil

všecky pokoje. Pak v slavném průvodu se svým Imamem odebral se do parádního pokoje přímo ke kytici, slečnou Mély mu darované. Vyňal ji opatrně z vázy a šel s ní ke kamnům, kde měl již připraveny papíry. Byly to pomačkané a opotřebované úlohy jeho z Meče a Dýky a z Kopyta. Zapálil o svíci papíry a do veselého plamenův reje uvrhl slečninu kytici. Pak díval se vážně, jak rozsypávala se v prach a popel. Když poslední jiskřička dohasla, obrátil se k svému Imamovi a pravil: „Jest po všem, milý brachu! Odpočiňme v pokoji."

Téhož roku, před adventem, stali se Tureček a Gábinka svoji.

Svatba Litoměřická.

Historická novela

od

Václava Beneše Třebízského.

(Dokončení.)

X.

Tou dobou vstávalo po Čechách k vojně všecko stvoření rozumné. A jmeno bratra Jana z Trocnova letělo s tisícerých rtů na jiné tisíceré jazyky. Někdejší milec Václavův a smělý odpovědník Rožmberský stal se opuštěnému království archandělem Michaelem, jenž na počátku za oné bouřky nebeské pyšné duchy stepal mečem plamenným a svrhal dolů do propastí pekelných. Nebyti oka jeho, hlavy i ruky jeho, těžko pověděti, jak by bylo bývalo naloženo se zemí, na kterou ode čtyř uhlů světa sletělo se supů nejdravějších a znova k srdci jí zatínalo ostré spáry své; — těžko se domysliti, jakou tvářností by se bylo dědictví Přemyslovců odělo již jen za půl století. — I začali rodnou zemi svou hájiti, čím ji vzdělávali a čím jim zlato ryzí rodila. U Nekměře poznal pan Bohuslav ze Švamberka zbraň tu hrozným spůsobem po prvé, a od té chvíle zrovna neuvěřitelné divy konala, že když později za letních časů hřímávalo, vždycky uděšení sousedé k českým hranicím pohlíželi, zdali to neduní hradby vozové.

I vzduch nad českou zemí vlnil se již nezvyklým ruchem. A noviny o neobyčejném vůdci jednookém pronikaly až do nejodlehlejších dědinek v zátiší hor, a staré, zkušené hlavy vážně přikyvovaly říkajíce: Tak už to proroctví přichází.

Pode krovem dvorce v odlehlé dědině míjeli dnové jako okamžiky; ale Radobylův Smil se nevracel.

Starý zeman kolikrát za den si vyšel na nedaleké stráně a dívával se upřeně do dálky, zdali není viděti jezdce, jenž by měl zaměřeno k této straně. Pojednou mihlo se jich oku jeho několik; ale jen že tak kolem přeletěli. Zdejší dědinka byla jim příliš z cesty.

Vítězce proskakovaly opět bleďoučkými lícemi tu a tam kvítečky, a zdálo se, že ještě půvabnější, než byly ty dřívější. I zrak byl opět tak čisťounký jako studánka, v níž voda křišťálová. Jen krok svědčil dosud o slabosti. Přetrpěla těžkou horečku. A vladyka nejednou se již domníval, že se dívčiny zraky zavírají naposled. A když tak mluvívala ze spaní divné věci, vyšel si po každé na zápraží, aby více ničeho neslyšel. Za všecky ty dni ani slůvkem se nezmínil, odkud by byla a kde její kolébka. Ale tušil zcela dobře, čím Vítězka mladistvému jezdci, jenž ji tu musil zůstaviti.

Z té knihy veliké, ve které nyní tím bedlivěji čítával, přemnohé zlaté pravidlo pro život si vybral, a jedno z nich bylo: „Požádáli tě někdo oč, můžešli, učiň mu tak a nerozpakuj se, aniž se ptej, komu jsi dobře učinil. A nebude o tobě jméno, jako bys čekal, aby ti služba Samaritána milosrdného byla odplacena. Mohlo by tě i dávné nepřátelství svésti, abys srdce svého zatvrdil, vědělli bys, kdo přichází.“

A od této zásady po mnoho, velmi mnoho let starý vladyka ani o stéblo se neuchýlil. Mohlo by ho opravdu dávné nepřátelství svésti, aby srdce svého zatvrdil, vědělli by, kdo přichází.

Již jsem podotkl, jak si ledacos o těchto zvycích zdejšího zemana ve vůkolí vypravovali, tak na příklad, že prý to činí z pokání za veliký hřích. Proto prý nemá také žádných dětí. A už tohle bývá trestem. Někdy se arciť vyskytne řeč, že na všem není pravdy ani jediného slova; ale často skrývá se za mnohou povídačkou aspoň zrníčko. Avšak u vladyky Přemysla nebylo opravdu ze všech těch řečí pravdy ani tolik, co by se vešlo za nehet. Strávil sice všecken svůj mužný věk mimo zdejší kraj a když se tu s těmi novými zvyky usadil, nemohli toho lidé nijakž pochopiti, a proto musila a musila k takovémuto životu býti příčina velice závažná. Ale milovali ho přece nevýslovně, už také proto, že, ať přišel z nich kdokoliv a začkoliv, pomohl, seč byl, každičkému.

Zeman snažil se všemožně Vítězčiny myšlenky obraceti v jiný směr. A býval nerad, když si usedla k oknu všecka zamyšlena a s očima upřenýma do kraje, nad nímž již zde onde vyzpěvoval si roztomilé popěvky ptáček skřivánek. A otevírával velikou knihu a četl z ní hlasem pevným celé traktáty, psané nezvyklou svěžestí, protkané vysoce zajímavými příhodami a oplývající nevyčerpatelným zdrojem moudrosti, že život duše není z této země.

Dívka se po každé mimoděk zahleděla ve vladykovu tvář, jež, zdálo se jí, že prodchnuta jest zanícením, jemuž nebývá žádná sebe větší obtíž překážkou a v níž pročervenávají i ty rýhy, jako by v nich bylo naseto květů, s nimiž se také oko ani na nejvzácnějším záhoně neshledá.

A potom vykládal vladyka vždycky ještě sám.

Hodina prchala za hodinou, už tu byl večer a jako okamžiknutím zase pozdní noční hodina.

„Hleď, dcero milá, na těchto pergamenových listech každá řádka pokladem, každé slůvko pravým českým granátem . . . Prosím tě, panno milá, pamatuj si je a vštěp do mladé duše své až ke dnu, aby dnové příští, ať přijdou jacíkoliv, ti jich ze tvého nitra neodváli, a budeš šťastnou i tehdáž, kdy by snad tvé srdce umíralo, budeš klidnou i potom,

kdy by snad kolem tebe vlny bouřné se zdvíhaly a zmítaly tebou jako lístečkem, jejž větry zanesly na vodu . . . Budeli se slovy, jež zapsána jsou na listech v této knize zlaté, říditi ten lid, který všude se hotoví, aby to slovo boží ubránil, musí — musí zvítěziti, a všecka ta druž farizejská ocítí se pod nohama jeho!“

Vítězka tajila až dech a tak jí nejednou připadlo na mysl, tento stařec že by měl promluviti měšťanům v rodném městě do duší. Snad by i ten otec její dal si říci. Proti takovéto síle nenalezl by odmítavých slov.

„Tato kniha, dítě drahé, mi už vodítkem a skutků mých měřítkem skoro půl století, a já se necítil ani jedenkráte — ani na chvilku nešťastným. A když se mne jednou dotkla ruka Hospodinova, zabolela mne velmi — tato hlava má. Ale já se nepodal, bolest přešla a zbyla mi jen upomínka . . . A víšli, že mne ještě nyní ta upomínka blažívá? — Ó zlatá kniho, ó listy drahocenné, ó moudrosti, kdož tě kdy vyčerpá!“

„A kde jsi přišel, zachraniteli můj, k této knize?“

Hlas Vítězčin zněl tak důvěrně a zraky její spočinuly na obličeji starcově s tak úpěnlivou prosbou.

„Ty nevíš, stařečku milý, že i mou duši očekávání dnů příštích svírá kleštěmi železnými . . . Tys mi život vrátil, ty mi vrátíš i štěstí duše mé. Ty také nejsi ze světa tohoto . . .“

„Pochopila jsi dobře, panno ctná, slov mých a proto jsi hodna, abych s tebou promluvil, jako se žádným ode mnoha — tuze mnoha let . . . Já býval dvořenínem Karla císaře, paměti nezapomenutelné. Tenkráte objevili se v Praze mužové, kteří této české zemi byli Jany Křtiteli! — Rozumíš tomuto přirovnání? — Kteří neostýchali se říci: „Nesluší tobě . . .“ Císař Karel byl sice z míry pobožný, ale otec trochu slabý. A proto bylo třeba upomenutí rázného, aby čtvrtého božího přikázání i on více dbal . . . Mravy Pražských měšťanů podobaly se z větší části peří rozhozenému do větru. Tak byly u nejedněch lehounké . . . Žen podobných Magdaleně, Marii egyptské, Thai . . . plno, plno. Nemožno se ani diviti. Na vysokém učení Pražském scházelo se študentů ze všech koutů světa. A s těmihle študenty přicházela do Čech nepravost v šatě francouzském, saském, bavorském, uherském, vlaském, i španělském a anglickém . . . A tu bylo potřeba jazyků břitkých jako meč, pádných jako hrom a nemilosrdných jako nožík lékařský . . . Takovému jazyku pak těšil se i Milič z Kroměříže . . . A pod kazatelnou tohoto muže naučil jsem se moudrosti této já, aby mne neopustila po všecken příští život, pokud na zemi ještě pobudu . . . A ten Milič činil divy divoucí . . . Bohaté měštky Pražské odkládaly nádherný svůj šat, s hrdel, ramenou i rukou sjímaly drahocenný šperk, oblékaly se v roucho jednoduché a zbožím svým štědře podělovaly chudinu . . . Chrámy, kde slovutný horlitel kázával, na hodinu dříve byly posluchačstvem přeplněny ve všech prostorách . . . A snad jediné slovo jeho nebylo promluveno na zdařbůh. Mravy lehké mizely, jako by je voda splachovala, a na čelích, kde dříve otištěn byl hřích jako znamení Kainovo, zaskvívala se třpytem oslňujícím ctnost . . . Já toho býval nejednou svědkem, kterak utíraly jeho nohy svými vlasy, když je byly dříve smáčely

slzami. Já nejednou slyšel na tyhle vlastní uši své, jak slavnému kazateli ústa mnohých blahořečila díkem nejvřelejším a jmeno jeho vyslovovala s úctou nezměrnou... Já toho býval přečasto svědkem, kterak se i hlava císaře Karla skláněla, kterak tento panovník se hluboce zamyslil a potom vždy býval na sebe přísnější. I to jsem vídával, kterak jazykové, již jindy sami slovo boží hlásávají, umlkali obdivem nade smělým řečníkem, toliko zubů skřípání mohli kolem stojící slyšeti . . . Mně umřela v těch letech choť a s chotí jediný synáček . . ."

Starý muž nyní na chvilku poustal; ale čelo, zdálo se, jako by se mu opravdu touto vzpomínkou bylo rozjasnilo a zrak jeho jako by se byl zatřpytil nejblaženější nadějí.

„Já si umínil, že půjdu k Miličovi. A také jsem šel. Ten, který tolika lidem dovedl v očích usušiti slzu, ten, jenž tolika duším dovedl vrátiti mír a klid, ten, jenž uměl stišiti vnitro, když bylo pobouřeno jako moře vlnami za vichrů nejprudších, — ten bude věděti o pomoci i pro slzy mé. Nebyly tenkráte k utlumení. Řinuly se mi z očí, i když přišly na mne dřímoty. — ‚Mistře, co učiním, abych nalezl útěchy?‘ — Ještě do této chvíle cítím nevysvětlitelnou sílu očí jeho, jež se na mne upřely nejpronikavějším pohledem . . . ‚Jsi při dvoře císařském?‘ — ‚Jsem, mistře!‘ — ‚Opusť službu svou a uchyl se v samotu i budešli moci, čiň každému dobře.‘ — ‚V samotu, mistře?‘ — ‚Neříkám na poušť! — Ale pod tím sluncem božím tak leckde tichounký útulek! — Jdi — učiň tak — a po roce ke mně přijď!‘ — Tato slova říkával každému, kdo se k němu uchýlil o radu. Nepřišelli po roce, bylo zřejmo, že rada Miličova byla mu těžkou a že padla na skálu . . . Já odešel na dvorec otcovský . . . pod tyto krovy! — Uplynul rok a já se chystal na cestu do Prahy, povědět muži znamenitému, že pokynutí jeho zlatem nelze zaplatiti. A když jsem ho opět uzřel, příliš nějak sestárl. Jenom to oko zase utkvělo na mně tak nevypověditelnou silou a kolem rtů jeho kmital se úsměv spokojenosti. ‚Mám dalekou cestu před sebou, my sotva se již kdy uzříme tváří ve tvář . . .‘ — ‚Já tě, mistře, provodím, kamkoli půjdeš!‘ — A Milič svolil. Potom jsme se vydali na cestu do Avignonu ke dvoru papežskému, kdež byl mistr můj obžalován z bludů nešlechetných, kacířských i schismatických . . . Vlasti své však nespatřil již nikdy. Kosti jeho kryje daleká země francouzská. Jen já za něho milou otčinu pozdravil, já všem známým poslední slova jeho vyřídil a od těch dob jsem Prahy neviděl, až když se zase rozechvěl všecken vzduch bouřným hlasem z kaple Betlemské . . . A památkou na Miliče nejdražší pak tato kniha, z níž jsem ti již, dcero milá, mnohou kapitolu přečetl . . ."

„Požehnej pán bůh a dej vám tu všem zdraví!"

S tímto pozdravem na rtech octl se z nenadání na prahu světnice starý již muž se šedivým knírem nad hořením rtem a vlasy na hlavě kratičce přistřiženými.

„Dejž to, — dejž. Jen pojď dále, — dále!" pobízel zeman příchozího, jako by se spolu znali od jakživa. A snad se dnes viděli po prvé.

„Kde řeč o Miličovi, tam lidé zlatých srdcí!"

„Tys ho také znal?"

„Nejednou jsem se vydal z daleka, abych ho poslouchal ... A tys, dobřeli jsem slyšel, oči mu zatlačil, poslední lůžko vystlal, černou, cizí prstí zasypal ... Zaplať ti pán bůh milý všecku tu službu ...“

Příchozí utkvěl náhle všecek užaslý na obličeji dívčině a potom si prudce přejel oči pravicí, aby prohlédaly bystřeji.

„Panno ctná, — kde tě vidím? Ó mne přece tedy neklamaly kroky mé?“

„Kde se tu béřeš však ty? Jsi rybák Losos, tvá chýše na Oharčině břehu poslední, potom se již vlévá řeka do Labe.“

„Kde se tu beru? Hledám tě! A jen když aspoň tebe nalézám! A přicházím k tobě s prosbou, panno ctná! Odpusť, že tak bez okolků začínám.“

„Přicházíš od něho? Ode Smila?“

„Ztratil jsem stopu jeho naprosto; za to jsem však nalezl tvou ...“

Vítězka svěsila nyní hlavu a sevřela zrůžovělé rtíky své, jako by se bála, aby jimi neproklouzla samoděk otázka, ku které odpověď mohla by duši její rozezníti se umíráčkem.

„V Litoměřicích pánem svrchovaným otec tvůj!“

Hlava dívčina svezla se ještě níže.

„Otec tvůj se domnívá, že dcery jeho není více na živu. Ve městských věznicích ke dvaceti nejpoctivějších měšťanů, životy jejich visí na pavučině, mezi uvězněnými i starý Radobyl ... Že s otcem svým nejsi stejných myšlenek, poznal jsem z toho, že jsi odjížděla po boku syna Radobylova ... Proti tvému městu rodnému namířena dýka jedem napuštěná ...“

„A kdo ji svírá ve své pravici?“

„Smím mluviti bez ostychu, panno ctná?“

Vítězka kývla pouze hlavou a potom si uši zakryla rukama, protože tušila již předkem odpověď.

„Neboj se. Ty mi rozumíš a není třeba dalších slov. Vzchop se, pojď se mnou, ty můžeš rodné město zachrániti svaté věci naší, ty můžeš zabrániti, aby nevtáhla rozevřenými branami do Litoměřic cizota — ty můžeš, panno drahá, ty musíš tak učiniti ... Pro tvou lásku k synu Radobylovu, o níž snad neví nikdo jen já, já jediný ...“

„A co že mi činiti?“

„Půjdeš se mnou, lid všecken čeká, nesmíš otáleti ani okamžik, na tvé prosby dostane se uvězněným svobody, a neli, tvým zjevem nadšen lid jí dobude Radobylovcům sám ... Ale ty se mnou musíš ...“

„Půjdu, starý brachu ...“

Vítězka utkvěla nyní zrakem tázavým na tvářích zemanových.

„A já s tebou, panno ctná!“ promluvil vladyka. „Ty pak mistra nezapomenutelného posluchači horlivý, podej mi svou pravici. Jitrem vydáme se na cestu. — Šestý skutek tělesného milosrdenství velí vězně vysvobozovati. Všech pět konám již dlouhá léta a na sklonku mého života naskytuje se mi příležitost i k šestému. A nyní, když vše smluveno, abys pamatoval i na sebe. Jsi hladov, ušlý, utrmácen. Bude ti třeba posilnění.“

Vladyka Přemysl posloužil neočekávanému nocležníku sám, jak a čím mohl nejlépe. A potom teprve povídal rybák, kterak se dostal až sem. Zeman by se ho byl však po svém zvyku neptal po ničem; ale Losos začal sám, a tenkráte ho nepřerušil hostitel, ač se často odmlčel, jako by hledal slova a nevěděl dále, jako by někde cosi přidával, jinde zase ubíral a tu a tam i něčeho zamlčel.

„A ptal jsem se od vesničky k vesničce, zdali tu neviděli nějakých jezdců. Sedláci si položili ruce na čela a přemýšleli, rozpomínali se. Asi prý před pěti týdny, neli dříve. A jeden z nich byl jako by panna přestrojená do šatů mužských . . . A tak jsem šel od stopy ke stopě, až do zdejší dědinky. Ale do tohoto dvora prý mnoho lidí přijíždí i přichází. Těžko si pamatovati. Jednou tu ale také dva jezdce viděli. Bylo to tak asi před svátky. A ten jeden také byl podoben ženštině . . . Odtud jsem se pustil dále. Ale již v první vesnici mi pověděli, že jejich návsí projel nějaký pán, ještě skoro hoch, sám, a koník jeho že tak smutně řehotal, jako by z pohřbu či na pohřeb jel. Já se vrátil a zaměřil jsem přímo do zdejšího dvorce."

„A za to buď jmeno Páně pochváleno!" dopověděl vladyka Přemysl, a potom se oba rozhovořili o starých časech, když byl ještě živ císař Karel, když se nikomu ani nezdálo, jakého by mohl míti syna, že se bude Čechům vnucovati za krále, že na ně bude svolávati do zbraně všecken svět, že jmeno české veřejně bude ostouzeti a rty jeho že projde výrok, jenž by neslušel nejposlednějšímu psovodci královskému, nadtoť pak panovníku samému.

„Milič to předvídal! Ne nadarmo hřímával proti obludě hrozné, jež přichází se škraboškou ancikristovou. Škoda, že ho neposlechl nikdo, kdy by si byl svá prsa rozmluvil, kdy by se byl před nimi na místě božím rozkrájel. Nemusilo býti těchhle dnů!"

„Dobře, že přišly! Neříkej nemusilo jich býti! Všude po venkově zdvíhá se lid, v hlavách se mu rozednívá, v srdcích jeho se vznímá jiskra za jiskrou . . . A ten lid má také ještě právo nějaké, ne pouze povinnosti . . . Ještě štěstí, kde po časech zlatých přicházejí dni železné, protože změkčilost se ztrácí ostrých větrů vanutím a jen povahy pevné zůstávají. — Sedávám ve své chaloupce celé dni sám a sám a o takových věcech přemýšlím tuze rád. Vodítkem, abych nepřišel na scestí, jsou mi slova Miličova, jež vryla se do paměti mé jako do křemene. Aspoň budou věrní synové této země rozděleni od krve ancikristovy. Tak nejspíše poznáme, kdo s námi a kdo proti nám. Bude musit odhoditi Jidášské roucho i ten milý pan Zajíc! Jářku: i ten! Už je bez toho odhazuje. Zkusí mnoho tahle země, ale pročistí se! A k tomu nám pomoziž bůh!"

„A kterak u vás lid obecný?"

„Všecken proti řádům dosavadním; i ten z panství Hazmburských. Slýchám od jakživa, že z českých řek Oharka nejprudší, takto že tichá jako husička, ale když se rozvodní, jde z ní hrůza a rozleje se od vrchů k vrchům . . . A v Lounsku i Žatecku všecko všude již vzhůru. Nejtišeji ještě v těchto končinách. Nevím věru, pane Zikmunde, nevím, jak se ti povede. V české koruně jsou sice drahé kameny velice umělc

hlazeny, ale zdá se mi, že si o ně přece jen outlé ruce své do krve rozdereš."

Nechodili sedláci z vůkolí do chaty Lososovy dle všeho nadarmo. Rybák jim uměl promluviti do duší a do pravdy, jako nikdo. Vždyť i tento zeman nemohl pochopiti, kde se to všecko béře ve člověku, na jehož rukou mozoly, jehož šat chudičký a jenž asi za mladých let sotva čísti se naučil. Ale pochopil to brzičko. Když prý na Krakovci kázával mistr Jan, rybák Losos zapomněl na své ryby dočista, spával pod širým nebem a jedl zase jen okoralý chléb. Za to tím horlivěji sytil se slovy, jež řinuly se z úst Janových. A když mistr ten odcházel do ciziny, v níž poráželi již drva na jeho hranici, vrhl se před ním na kolena, zulíbal roucho jeho i nohy jeho a neodloučil se od něho až na Šumavě. A přinesl památku i Radobylovi, Otčenáš, psaný vlastní rukou Janovou.

Vítězka seděla opodál ještě tak s hlavou nakloněnou a rtoma sevřenýma. Jen když alespoň otce Smilova osvobodí a pomůže rodné město sprostiti pijavic, jež ssály bez toho s pochoutkou zvláštní i mladou její krev. A což budeli marna prosba její? Takto si sama kopá hrob a zahrabává štěstí lásky své. Té myšlenky se dcera Litoměřického purkmistra zhrozila. Také se celým tělem zachvěla, jako by se znova nemoc zlá k její hlavě plížila. Kde jen on? Snad již ani nežije. Strašlivá, nedomyslitelná možnost!

„A což jsi o něm, rybáku, ani slova neslyšel?" zeptala se náhle dívka, vyrušivši se z těžkých svých myšlenek.

„Slyšel a neslyšel! Lidské řeči plané řeči. Šťasten, koho neopustí blahá naděje!"

„A což ten slepý vůdce?"

„Čistí českou zemi na polední straně! Musí míti za sebou všecko volno a potom teprve může k půlnoci!"

„A než přijde k nám, my zahyneme — my zahyneme!"

„Vždycky dobře, dcero milá, položiti všecko své doufání v Hospodina a očekávati z milé ruky jeho darů nejlepších i přijati od něho i ty, jichž hořkost převyšuje ocet se žlučí!" propověděl vladyka. „Kolikrát opakována tato zlatá slova nejrůznějšími obměnami v téhle knize, jejíž obsah nelze zaplatiti!"

Vítězka sepjala potom ruce v klín a již nepromluvila.

Za to naklonily se k sobě tím blíže hlavy obou mužů. Rybákovy rty se neustále pohybovaly a vladyka přikyvoval pořád divněji a divněji. Losos mu vyprávěl, čeho nezbytně musil zatajiti před Vítězkou. Asi před dvěma týdny přišel k němu starý známý z rybárny na Berounce se vzkazem, že nedaleko chaty jeho byl chycen od královských oděnců z Karlštejna mladý muž, syn bohatého Litoměřického měšťana... Nocleboval u něho v chaloupce a smluvili se o Lososovi. Starý druh nevěděl sice, kam měl zaměřeno; ale poselství as bylo důležito, protože prý zajatce poslali s četnou stráží za samým králem do Vratislavi. A ještě ten den podvečer přišel k němu zbrojnoš z hradu, se synem jeho rostenec, jenž za dobrý peníz přinesl mu vzkaz, aby pro bůh došel do Litoměřic a nehodu jeho otci pověděl. Nemohlli by však otci, ať prý vypoví vše Lososovi. Jen aby nevěsta jeho nezvěděla ni-

čeho. Musil ji nechati na cestě ve dvorci asi dvě hodiny od řeky. Rybák uhodl okamžitě, kde asi? Že se všecko k dobrému obrátí. A čeho pak neudělá dobrý starý přítel ze známosti. Nešetří kroků, často nedbá zdraví a jde... A rybák od Berounky také šel. Radobylovi toho pověděti nemohl; ale zjevil poselství Lososovi, aby prý podle toho jednal, že hlava jeho zkušena, rozum moudrý a opatrnost opravdu rybářská. A proto se vydal Losos cestou za Vítězkou.

Staříci potom také umlkli. Ale Lososovi letěl tu čas nějak příliš zvolna, jako by se každou chvilku zastavoval. Rybák se ranních červánků nemohl ani dočkati.

XI.

V Litoměřicích purkmistroval Pichl, jako by město nebylo ani královské, nýbrž jemu samotnému poddáno. Čeleď Hazmburská propůjčila mu z vůle páně Vilémovy paží svých, pokud toho bude viděti potřebu.

Nejeden měštěnín musil ve své pokladně sáhnouti až k samému dnu. Magdeburské právo prý všecko, jen co přijdou trochu pokojnější časy, nahradí steronásobně.

Konšelové panu purkmistrovi ve všem přikyvovali. Od nějakého času s nimi již ani rady nebral. O Radobylovcích nikdo se neodvážil veřejně ani mluviti. Z každého oděnce Hazmburského Jidáš vyhlížel, a pan primátor služby Jidášské odměňoval lesknavým kovem, v němž po každé zazrcadlil se úsměv, v jakémž tonul jeho obličej. A zapomínal i na dceru . . . Darmo se takovými myšlenkami znepokojovati. Bude už bez pochyby někde v moři, kamž ji Labské vlny zanesly. V tu možnost se již vžil tak, že dal sloužiti v děkanském kostele za pannu Viktorii i smuteční mše.

Radobylovi přicházely týdny, jež trávil ve věznici, věčností. A pomoci odnikud. Městem den co den dusnější ticho. Jak asi vyřídil poselství své Smil? Také se mu snad nezdařilo. Od nikoho ani nejmenší zvěsti. Pak by toho byla vinna jenom ta dcera Pichlova, jež přidružila se k němu se svůdnou škraboškou na lících, aby cestu jeho překazila! Když člověk od světa odloučen, táhnou nezřídka k hlavě nejnemožnější nápady a křižují se pod lebkou směry mnohdy zcela různými.

Radobyl proseděl všecken ten nepřečkatelný čas s hlavou do obou dlaní zapřenou. Jen když se některým dnem ozvaly trubky, vzchopil se, naslouchal s dechem tajemným a potom si zase tak usedl, jako by k těžkým dřímotám, za nichž si upír na hrudi vyhledá nejpohodlnější místečko a plným douškem ssaje teplou krev.

Mimo tvář Haušildovu a druhého biřice městského nespatřil z uvězněnců nikdo živé duše. Nepustili k nim ani dětí jejich, ani žen.

A rybák Losos den co den vycházel na nedaleké vrchy, na všecky strany obzíral krajinu, zdali není viděti osvoboditelů. Ale mnohdy živé duše na dvě hodiny cesty nespatřil. A jednou se ztratil, jako by do vody padl. Však víme již, kam. Bylo to asi týden před tím, kdy čeleď pana Zajíce z Hazmburka rozestavila se náměstím

v plné zbroji a magistrát královského města Litoměřic zasedl k soudu nad uvězněnci.

Pichlova tvář dnes zářila vítězoslávou. Byl samý úklonek a hovorností svou až překvapoval. Sám konšel Hryz, jenž novému pořádku v městě přál z duše, nemohl pochopiti, jak může býti takou měrou vesel otec, jehož dcera jediná před několika týdny dostala se rybám za kořist. A tento měštěnín si přece nikdy ničím hlavy dlouho nelámal.

Purkmistr Pichl však chystal udivenému magistrátu ještě jiné překvapení. Došla ho včerejškem radostná zvěst, že jeho milost císař i král do svého věrného i milého města zavítá již měsícem příštím nejblíže a přízeň i náklonnost svou zřejmým spůsobem všem poddaným dá na jevo.

Hazmburská čeleď naplnila všecky chodby Litoměřické radnice.

Jatci byli přivedeni do prostorné klenuté jizbice všickni najednou. Na obdélném dubovém stole leželo několik rozevřených knih, psaných na pergaménu, v nichž bylo obsaženo Magdeburské právo do nejnepatrnějších podrobností.

Někdejší konšel Radobyl upřel zraky přímo v Pichlův obličej, v němž postřehl výraz nejjedovatější škodolibosti. V bledých, zažloutlých tvářích odrážívá se hadí jizlivost nejpříšerněji. A což když se ještě líce nadmou nejodpornější pýchou — a kolem rtů kmitá se ďábelský smích!

Primátor Litoměřický za stolem nyní povstal.

„Nejprve vzkazuje vám, páni konšelé, jeho milost císař a král své pozdravení, ujišťuje nás všecky obzvláštní příchylností a potvrzuje v tomto našem úřadě, abychom moci sobě propůjčené užívali jeho milosti ku slávě, městu rodnému na prospěch i sobě samým ke cti ... A nejen že opět a opět všecky naše výsady utvrzuje, ale nové ještě slibuje uštědřiti věrným svým. Ke konci pak děkuje za obětavost oddaného města Litoměřic, která poznovu, již po tolikáté osvědčila se oběrou znamenitou, aby v tomto království i všude na světě panoval svatý pokoj a říše boží již na zemi vzrůstala i kvetla radostně.“

„Lháři ošemetný i s farizejským králem svým!“ pronesl někdejší konšel Radobyl hrozným, nevypověditelným zvukem. „A vy mu věříte — vy Litoměřičtí měšťané!“

„První blesk z jara ať ti jazyk baziliščí urazí!“ vzkřikl Skála, a byl by se vrhl okamžitě na člověka se srdcem ještěřím. Oděnec Hazmburský však jej zadržel ještě v čas.

„Soptěte si, jak chcete! Jste málomocni!“ prohodil ledovým, zdálo se, že také mimoúřadním hlasem pan primátor. Ale okamžitě již pokračoval, zvýšiv zvuk a propovídaje každičké slovo s přiostřeným přídechem.

„A nerad — věru nerad přistupuji k tomu, abychom užili práva, jež nám plnou měrou podle této knihy zlaté přísluší, a soudili podle nejlepšího vědomí i svědomí, kdožkoliv opovážili se porušiti v tomto městě pokoj, bouřiti lid a násilím domáhati se úřadu primátorského. Vím, kdo všeho osnovatelem; ne všem stejnou vinu sluší přičítati. Ale jde tu o příklad. A proto zastihnouti musí trest spravedlivý i svůdce i svedené! Písař Kolíček nechť přečte obžalobu.“

Písař královského města Litoměřic, pravý typ duší služebných již i svým zevnějškem, vzal do rukou listinu, k jejímuž sepsání potřeboval celé tři neděle a v níž složil všecken svůj právnický vtip i důmysl, a předčítal ji hlasem poněkud osípělým, ale přece dobře srozumitelným. Pichl k jednotlivým odstavcům hlavou neustále přikyvoval.

Obžalovanci byli viněni ze všech možných deliktů proti pánu bohu, proti císaři, proti církvi, proti svému městu, jehož stará nenahraditelná privilegia rukou drzou pokoušeli se zrušiti, své spolusousedy oloupiti o výsady, za něž se předkové mnohým zbožím i službou nejoddanější zapisovali . . .

„Co tomu všemu říkáš?“ otázal se Pichl, když byl písař rekriminaci dočetl, nahnuv se přes stůl, aby viděl lépe Radobylovi v obličej.

„Žes lhář bídný i s králem svým i s veškerým právem Magdeburským!“ odpověděl někdejší konšel hlasem, zdálo se, že hrobovým.

„A souhlasíte vy všichni s předním svodičem svým?“

„A já přidávám ještě, žes netvor, kterého měla země už dávno pohltiti!“ podotkl Lopata.

„K čemu dále soudu jakého?“

„Máš pravdu, ošemetný podvodníku i pokrytče... Kaifáš se také tenkráte zeptal: K čemu potřebujeme svědků?“

„Slyšíte ho? Ještě se rouhá! Nestoudná ústa! Neníliž už proto hoden smrti?“

„Všecek Kaifáš!“ opětoval Radobyl.

Náhle vrazil do jizby muž s výrazem nepopsatelného zděšení. Pro okamžik nemohl ze sebe vypraviti slova.

„Před branami, pane purkmistře, plno vesského lidu!“

„Brány zavřeny?“

„Spustili jsme vše ještě v čas!“

„A čeho si od nás žádají!“

Pichlovi se přece třásl nyní nějak hlas. Zraky obžalovanců zaleskly se svitem naděje.

„Chtějí býti vpuštěni do města!“

„Naměřte proti nim houfnice.“

„Nemožno, pane purkmistře!“

„Což se vám nedostává náboje či otvory zimou zamrzly?“

„V čele zástupu panna jakás v šatě světle modrém . . . Chce s tebou mluviti . . . Nevpustíšli jich dobrovolně, udeří prý na město této chvíle!“

„Zatím střezte radnici . . . Budu okamžitě zpět. Musím se přesvědčiti! Za těchto dnů puštěn z řetězu zlý duch a béře na se i dívčí tvář. — A vy svolejte městem všecko do zbraně!“

Purkmistr spěchal nyní ke bráně jak dovedl nejrychleji.

Náměstím stála dosud čeleď Hazmburská hotova každým okamžikem vzpouru jakoukoli ubiti halapartnami. Na hradbách již také plno zvědavců za prudkého hovoru, a zraky veškery upřeny na zástup, čítající mnoho set hlav, jehož hrozivé posunky platily zdejšímu městu.

Pichl vyhlednuv okenkem ve bráně, okamžitě se zase skryl a potom si dvakráte oddechl. Hlásný pozoroval zcela určitě, kterak prý několik

luků se napjalo a zaměřilo zrovna do okna, v němž se objevila purkmistrova tvář. Zvědavci se také rázem s hradeb vytratili.

Purkmistr, zdálo se, že neví si co počíti a že ztratil nadobro rozvahy. Ale jen se tak zdálo. Potom otevřel okno dokořen a postoupil v popředí.

„Zajisté, otče, dceři své odpustíš, že přichází k tobě s tolika prosebníky!“

Mladistvá dívka, zdálo se, že vůdkyně zástupu, pokročila až k samému příkopu, za nímž šedaly se pevné hradby Litoměřické.

„Dcera má že ke mně přichází? Vidíli dobře můj zrak? Má drahá dcera Viktorie, kterouž jsem již oplakal?“

„Tvá vlastní dcera otče — tvá Vítězka!“

„Tedy že by se nebyla rybám dostala za kořist? Budiž za to na věky pochválen pán bůh náš! Má dcera drahá byla ztracena a jest mi opět vrácena! Ó pojď jen, dítě milé, v náruč otcovskou, která již tak dlouho tebe postrádala!“

„Na rtech mých, otče, prosba úpěnlivá!“

„Mluv jen — mluv miláčku můj! Tvá prosba mi rozkazem. Otevřte bránu dokořen. Dnešní den v životě mém nejradostnější!“

Purkmistr Pichl seběhl po schodech střelou a brána se okamžitě rozevřela. A než se lidé vzpamatovali úžasem nad tímto setkáním otce s dcerou a z tak srdečného přivítání, již tiskl purkmistr Vítězku na svou hruď, jak mohl nejupřímněji.

„Žes mne jen mohla nechati tak dlouho beze vší zprávy o sobě? Ani chvíle jsem neměl pokojné po všecken ten čas. Co se to s tebou přihodilo?“

„Všecko ti, otče, vypovím, všecinko; nezamlčím jediného slova. Jen mi jednu, jedinou prosbu vyplníš!“

„Ani by slušno nebylo, Viktorko, abys mne zač prosila! Ty si můžeš dnes poručiti!“

„V Litoměřicích uvězněno několik měšťanů!“

„Tak jest, miláčku můj! Buřiči, svůdcové lidu, kacíři ohavní . . .“

Vítězka se nyní vymkla otci z objetí.

„Radobyl, Skála, Lopata . . .“

„Celá řada, Viktorko! Nebylo pomoci!“

„Prosím za jejich svobodu!“ pronesla purkmistrova dcera zvučným hlasem, že to zástupy lidu mohly zcela dobře slyšeti.

Primátor se na okamžik odmlčel.

„Magistrát vynesl právě nad nimi soud!“

„Ty můžeš, otče, rozsudek učiniti neplatným! Před chvilkou řekl jsi, že dnešní den v životě tvém nejradostnější. Nuže, ať té radosti tvé účastni jsou i ti, kterýmž dnešní den nejnešťastnější!“

Vítězka sepjala před otcem ruce a utkvěla na něm očima, z nichž vyzírala prosba nejúpěnlivější.

Mezi zástupy ticho, že jeden druhému může slyšeti i dech. Ale výrazy ve tvářích jejich svědčí, že by prosbě Vítězčině dovedly dáti ráznou i výdatnou podporu. Rybák Losos se zemanem Přemyslem mezi nejpřednějšími; tento poslednější však pořád ještě jako posel míru a pokoje.

Zraky purkmistrovy setkaly se náhle s pohledem rybákovým, a Pichlovi všecky svaly kolem rtů sebou zaškubly. Rybák Losos se zlehounka usmíval.

Na hradbách městských už zase plno zvědavců. Bleskem rozletěla se městem zpráva, že purkmistrova dcera přivedla proti otci nesčetné davy selského lidu a že s ním o cosi vyjednává.

„Ty mlčíš, otče? A neřeklis i toho, že prosba má tobě rozkazem?"

Tato slova Vítězčina byla pronesena již ostřejším přízvukem, jímž prorážela nedočkavost.

„Jsou svobodni!" propověděl nyní pan primátor také zvučným hlasem, že výrok jeho slyšeli i na hradbách a zdivili se mu v hlubinách duší svých.

„Když prosí dcera, jež byla ztracena a opět nalezena, jež jest otci jedinou radostí, zdaž by se mohlo srdce mé zatvrditi! Pravdu jsi pověděla: ‚Ať jsou šťastni i ti, kterým v životě den dnešní nejnešťastnější.' A kéž by jen také touto chvílí zavítal do rodného města svatý mír, klid, i všecko nepřátelství aby za své vzalo!"

„A zde, otče můj, tvé dcery ochranitel, bez něhož sotva bys ji byl více uviděl!" vece Vítězka, a pokročivši zpět pojala starého vladyku za ruku a předstoupila s ním k panu primátorovi.

„Jak se ti, starče šlechetný, odměním? Vyřkni jen požadavek svůj, a já zlatem šetřiti nebudu!"

„Zbožím pozemským jsem, pane, požehnán s důstatek a užívám ho jediné k tomu, abych sušil lidské slzy, abych nešťastným pomáhal a sbíral si za to poklady, kterých nekazí ani rez, jichž nerozhlodá ani mol a jichž také zloděj neukradne. Odměnou mi nejuspokojivější, žes uvězněncům dal svobodu!"

„Zavítej tedy aspoň pod můj krov, abych tě hostem svým mohl zváti!"

„I z toho se ti, pane, děkuji. Zde poslání mé skončeno! Buď bohu dík a sláva věčná! Aby vám zde uštědřitel nebes vším nejlepším požehnal!"

Vladyka Přemysl ještě ani nedokončil blahořečení svého, když se za zády lidu ozval dusot koní, s větrem letících o závod. A zdálo se, že by tito jezdci měli chuť vjeti do zástupů nejprudším tryskem. Lid rozestupoval se na dvě strany a než si mohli zbrojnoše důkladně prohlednouti, už se octli u samé brány, a purkmistrův obličej zazářil ještě výraznější vítězoslávou, než před nějakou hodinou, když zasedal k soudu nad odpovědníky císaře Zikmuda, nad odpůrci Magdeburského práva a nad rušiteli odvěkého pořádku ve zdejším městě.

A když potom lidé prohledli, poznávali na jezdcích barvy královské.

„Netuším nic dobrého!" prohodil Losos k zemanovi. „Zikmund tu někde na blízku."

„Mohlli by slova tak zaručeného zrušiti?"

„Uvidíme . . . A proto zůstaneme!"

„Před městem?"

„Ano před městem! Nedostojíli svému slibu, poženeme na hradby útokem. Hazmburská čeleď nám neodolá. Všecken lid mne poslechne na slovo!“

Pichl se nyní rozhledl nějak zhrdavým okem po zástupech.

„Přejete si ještě něčeho?“

„Chceme, pane primátore, býti dnešní tvé radosti svědky, byť i tuto za hradbami a pod širým nebem!“

Pichl se ušklebil nejpotupnějším smíchem; štěstí pro něho, že jej tu chvíli královský oděnec oslovil, a že tvář stranou obrátil. Rybák Losos byl by mu ten smích dlužen nezůstal.

„Pojď tedy, pojď, drahé dítě, ať se přihodilo co chtělo, nade vším oko zamhuřuji, jsi zase mou, mou Viktorkou, jíž hodlám připraviti štěstí, o němž tu nemají tušení a o němž snad ani tobě se nezdálo!“

Purkmistr Pichl vzal nyní dceru svou za ruku a chtěl odcházeti.

„A ty, pane drahý, stařečku milý, že k nám opravdu nezavítáš?“

Pichl se musil mimoděk zastaviti; ale učinil tak velmi nerad. Čelo se mu také obvykle zachmuřilo.

„Jdi jen, dcero, v pokoji a tvůj anděl strážce tě opatruj! A chtělali bys se někdy starci vetchému odvděčiti, vzpomeň si na něho modlitbou! A když kde lidskou bídu uvidíš, pomoz, setři zármutek s tváří, potěš chudého, neztrácej z paměti skutky tělesného milosrdenství, z nichž každý do koruny věčné pro nás drahokam nejskvostnější . . .“

Za několik okamžiků zmizela již Vítězka po boku otcově ve bráně. Ale touže chvílí těžká vrata zapadla na kolikeré západy, a na hradbách, zdálo se, že se houfnice hýbají, že tam plno žoldnéřů a že jsou napáleny i doutnáky.

Lidu se však od Litoměřic nechtělo. Rozložili se mimo dostřel po lukách a návrších. Ale sotva že se rozložili, již opět vstávali rázem.

Na Litoměřických hradbách zakmitla se dívčí postava, prodírajíc se až na pokraj. Rybák Losos postřehl i poznal ji okamžitě.

„Pomozte! Pomozte!“ volala dívka na hradbách lomíc rukama. „Nad uvězněnci vynesen výrok smrti! Pomozte! Pomozte! Zikmund táhne k Litoměřicům. Bude tu co nevidět!“

Vítězčin hlas prorážel zajisté až do nebes, protože skřivánci vyzpěvující sobě vysoko pod modrým nebem umlkli a zaletěli do vrchů.

„Vy musíte pomoci . . . Bože svrchovaný!“

Potom uchopilo dívku několik paží a násilím ji odvlekli nazpět do města.

„Zrušil bídák své slovo! Takové necti jsem se přece do něho nenadál! Chcete, abychom se pokusili ztrestati ho?“

Místo odpovědi zaduněly půdou cepy, hole i oštěpy, a rybák Losos udílel rozkazy. Zeman Přemysl postavil se také v čelo oddílu. A za několik okamžiků hnal se k Litoměřickým hradbám černý mrak, jako když se za letních dnů spustí až nad sama lidská obydlí. Nahoře zaleskly se doutnáky a potom zahřmělo několik houfnic najednou. Ale útočníkům neuškodila ani jediná koule. I střely, zdálo se, že odrážejí se o kožené kabátce vesničanů. Jen tu a tam ozval se ze tmavého mraku výkřik, protože šíp zaryl se sedláku do tváře.

Houfnice hřměly na hradbách silněji a silněji; ale co platno, když všecky koule hlavy útočníků přelétaly. Na děkanském kostele vyzváněli na poplach. Tohoť se do pravdy nikdo nenadál, tento lid že udeří na město. Někdo rozkazoval, aby otevřeli bránu, vyřítili se na smělce a utkali se s nimi tváří v tvář. Zcela určitě bylo slyšeti Pichlův hlas, kterak povzbuzoval, sliboval, zapřísahal, hrozil a klel, až bůh bránil.

Rybák Losos s několika odvážlivci už hradby z jedné strany slézali a selské cepy bušily do brány, že praskala již v samých veřejích.

I zeman Přemysl jako by od jakživa místo knihy s mečem byl zápolil.

Zvon na děkanském kostele vyzváněl vždy úzkostlivěji, houfnice hřímají nepřetržitě, nejednou octli se již útočníci na náspu; ale vždycky sebralo se proti nim oděnců jako vos, že musili zase zpět.

Lososa slyšeti i rachotem střelby: „Nebojte se — ku předu — nebojte se — za mnou, Boušováci!“

Koule lítají neustále útočníkům přes hlavy; jen ty střely řádí strašlivě; ale oděncům hnedle času nezbývá, aby luky znovu a znovu napínaly, protože nebezpečí už na více stranách . . .

Náhle houfnice umlkají, hradbami rozléhá se ohlušující jásot a sotva že utichl, rozletělo se za zády útočníkům: „Hr— kačer — hr— hr—“ A potom nastala strašlivá řež. Sedlákům bylo se bräniti proti jezdcům Zikmundovým, v jichž čele jako zběsilec ocelí kolem sebe mával Mikuláš, páně Vilémův syn. Ale neustoupili; jako lvové vrhli se proti obrněncům. Seč stávala se prudší a prudší. A již i koně bez jezdců zmateni pobíhali. Rybákův hlas ještě zřejmě slyšeti třeskotem ocele. Nyní rozevírá se i brána a Hazmburská čeleď řítí se ku pomoci královským.

Zvon na děkanském kostele utichl, umlká i bitevní ryk, kam se oko podívá, všude plno ubitých, kam ucho se nakloní, všude slyšeti chrapot smrtelný, chvílemi proráží hrozný řev dodělávajícího koně, a ještě před branou děkuje purkmistr Pichl panu Mikuláši Zajíci z Hazmburka, že prý přitrhl nejinak jako archanděl Michael. Pan Mikuláš zase na vzájem oznamuje, že jeho milost císař a král Zikmund přitrhne do Litoměřic nejspíše zítra k večeru, v průvodě vladařově prý také Radobylův Smil, ale v řetězích . . . Přivedla ho královská čeleď spoutaného před několika týdny až ku Vratislavi s listem, ve kterémž konšel Radobyl, svobody slova božího i kalicha milovník nejoddanější, zapřísahá pána na Chudobíně a Nemanicích, zemánka toho zpupného i nadutého, aby neotálel a pravdy boží v Litoměřicích hajitelům přispěl ku pomoci co nejdříve, aby se tu nevzmohla saň litá, která jest o devíti hlavách, a město samo aby nestalo se podílem ancikristova služebníka Zikmunda proradce.

Purkmistr Pichl by byl za tuhle zvěst padl panu Mikulášovi kolem krku po druhé, kdy by to bylo jen poněkud slušno bývalo. Tak budou tedy všickni, kteří se mu stavěli v cestu, v čase kratičkém učiněni neškodnými.

A potom vjeli královští do města.

Pan Mikuláš pro dnešek zůstal hostem páně purkmistrovým. Pichl bude bez toho nejednoho pokynutí jeho potřebovati, kterak by připravil všecko nejdůkladněji, aby jeho císařské milosti v Litoměřicích se zalíbilo. A pan Zajíc nemohl se již zase ani dočkati, až jej uvítá panna Viktorka. Byl už poněkud při letech, tak zrovna nejvyšší čas, aby si již jednou uchystal útulný život u krbu domácího, a pověst o sličné dceři Litoměřického purkmistra našla průchod nejen k uším páně Mikulášovým, ale i do srdce jeho.

V domě primátorově však ticho, smutno, až nevlídno. Ženská tvář se tu ani neukázala. Pan Mikuláš byl dojat velice nemile.

„Odpustíš pane, že pro dnešek musím tak vzácného hosta obstarati sám! Dcera nějak churaví! Nevím, co to! Bezpochyby že nachlazení. Byla tak měnivá povětrnost! Zítra, dá bůh, že již bude dobře!“ omlouval se pan purkmistr, a host nevrle s sebou hodil do lenošky i sáhl po napěněném poháru.

Slunce osvítilo hostinskou jizbu páně purkmistrovu rudým červánkem, tak jako by tyto paprsky čerstvou, lidskou krví pronikaly. Obrážely se v ní však opravdu. Co teče snad Labe kolem Litoměřic, ještě nikdy vlny jeho tak nezčervenaly jako dnešním večerem. Pichl poručil mrtvoly pobitých naházeti do vody.

O zraněné nestaral se nikdo. Z měšťanů raněným také se nikdo neodvážil poskytnouti pomoci. A těm, již po čtyřech doplížili se dále od města, bylo ještě nejlépe, protože královští jezdci způsobili si hroznou kratochvíli, střílejíce s hradeb po ubohých . . . Umírati a slyšeti nejjizlivější posměch, — taková smrt nejhorší!

Asi půl hodiny od města leželi také dva poranění, jeden z nich již polomrtev, hlava jeho skleslá nizounko ke hrudi, zraky zpola otevřeny, a rtoma derou se chvílemi podivné výpovědi: „Šestý skutek vězně vysvobozovati, sedmý skutek mrtvé uctivě pochovávati . . . A kdo nás tu pochová? — Krkavci ohlodají kosti naše . . . Mrtvé uctivě pochovávati!“ — Stařík umlkl, druh jeho položil bílou hlavu kmetovu na svá kolena a zamyslil se. Také z několika hlubokých jizev krvácel. Byl to rybák Losos, a ten na jeho kolenou vladyka Přemysl.

Ale dlouho tak tiše neseděl. Blížila se nějaká ženská postava, zahalena od hlavy k patě šatem bělounkým. Jedva že se nohama půdy dotýkala. Losos zbystřil zrak a pozdvihl hlavu.

„Jsi ty to, Vítězko?“

Postava bílá octla se jako pěnička u obou starců.

„Nebuď ho, Vítězko! — tyhle dřímoty pro něho nejlepší!“ promluvil sotva slyšitelným hlasem rybák, když se dívka nad stařečkem naklonila a chtěla promluviti.

„Všecko ztraceno — všecken tenhle kraj. —“

„Ještě nikoliv!“

Vítězce hořely tváře nezvyklým ruměncem.

„Císař se blíží k našemu městu, s císařem Smil v řetězích — Vrhnu se před ním na kolena, snad se obměkčí — —“

„Marný — marný každičký tvůj krok. Vrať se, dcero milá, zpět — všecko ztraceno. Nevíš, co za šelmu litou pod škraboškou Zikmundovou — ani zdání nemáš. Vrať se zpět — všecko ztraceno — šestý skutek

vězně vysvobozovati, sedmý mrtvé uctivě pochovávati — a kde toho nečiní, horší jsou pohanů, a u těch milosrdenství žádného. Poslechni, panno ctná! Jsem stařec zkušený, — vrať se nazpátek — vyčkej jich tam — vydím tě zítra — jsi přioděna jako nevěsta — na hlavě věnec myrtový. — Ó vrať se, vrať, panno šlechetná — připrav se na svatbu — ženich se již blíží, všecek žádoucí — —"

A hlava se starci naklonila ještě níže, a polootevřenými rty letěla ze srdce jako křišťál čistého duše dobrá k nebi večernímu. Bělounká ručka Vítězčina zatlačila starému zemanu, někdy slovutného kazatele Jana Miliče z Kroměříže vyučenci horlivému, oči a na vráskovité čelo vtiskla zachraniteli svému i ošetřovateli políbení nejupřímnější vděčnosti. A za nějakou chvilku vracela se do města, plížíc se, jako by ani z tohoto světa nebyla.

Pan primátor již zase rozeslal za ní posly na všecky strany; ale tentokráte se Vítězka vrátila dříve než poslové. K výčitkám otcovým neodvětila ani jediného slova. Tváře její byly bledy, rty těsně sevřeny a zrak upřen v neurčito. A když se octla ve své komnatě, chystala si na zítřek nádherný šat atlasový, jehož dosud na sobě neměla, a o němž otec říkával, že prý už bude svatební.

XII.

Císař Zikmund vtáhl do Litoměřic za nejmožnější okázalosti. Na hradbách hřměly houfnice, na věžích hučely i klinkaly zvony, v čele průvodu nadýmali své plíce trubači v barvách městských i Lucemburských, oděnců nejrůznějších pánů všude plno, vykřikováním „vivat" až uši zaléhaly . . .

Purkmistr Pichl slavil dneškem nejpamátnější i nejkýženější den svého života.

Zikmund byl z míry přívětiv, císařovna se úsměvem rozplývala, v obličeji legáta Fernanda jevila se nejvyšší spokojenost, hned pak za legátem jel na bílém mezku s vítězoslavným výrazem v osmahlých tvářích otec Remigius, který všecku svou výmluvnost obrátil na účel, jemuž se nejplnějšího uskutečnění těmito chvílemi dostávalo.

Za trubači královskými upoutával všeobecnou pozornost mladistvý muž na nohou i rukou spoutaný těžkými řetězy. Hlavu měl nakloněnu ke hrudi, šat jeho jako by z nejprudší seče vycházel, a zrak jen tak chvilkami přeletěl zástupy, — někoho hledaje. Ale kdo pak si všiml zajatce, když tu všude kolem nádhery, přepychu, lesku, až oči přecházely.

Ani panny Litoměřické, jež oděny rouchem sněhobílým vítaly před samou branou císaře, nevšimly si mladistvého upoutance. Kde pak by si také mohly všímati člověka v šatě otřelém, když tu všude samé zlato, samé stříbro, samá perla a saminký drahokam; paní v císařské družině byly všecky krásky pověstné za dnů tehdejších a vkus dvorský již tenkráte býval po většině modlou dcer Eviných. Jen náměstím rozlehlo se zaúpění srdcelomné, jako když náhle šíp kalený zaryje se do prsou až po peří. Císař podzdvihl hlavu, odkud to, císa-

řovna zbledla, mladý muž nyní vztýčil hlavu, vypjal hruď a zdálo se, že řetězy na těle jeho zarachotily i tímto ohlušujícím rykem. Purkmistr však sevřel pouze otěže svému bělouši prudčeji a pospíšil k jeho císařské milosti s nejpokornějším vysvětlením, že zvědavec jakýs ve tlačenici byl k zemi povalen.

Litoměřice objevily se dneškem opravdu jako nejnedobytnější bašta Zikmundových práv na toto české království.

Primátor Pichl tonul také, jak se říká, ve třetím nebi. Tolik nejpřednější šlechty české ve zdejším městě ještě nikdy nebylo — a den dnešní v letopisech městských musí býti písmenami zlatými zaznamenán.

Purkmistrův dům byl vyzdoben až čarovným vkusem. Všude těžké, atlasové záslony se zlatým, na kolik dlaní širokým třepením, podlaha zakryta nejdrahocennějšími koberci, a po stěnách zavěšeny čalouny, jež prý pocházejí až z tureckých zemí.

Dcera primátorova vítala nejjasnější panstvo na prahu otcovského domu. A jak zvučným hlasem hovořila. Nebylo na ní znáti nejmenší známky rozpačitosti. A jak jí líce kvetla nejpůvabnějším květem. Zikmund by byl nejraději vtiskl na tyhle rtíky dívčiny horoucí polibek. Co také byly proti Vítězce všecky ty paní krásné, jež provázely císařský dvůr na cestách! Vyšperkovány, vylíčeny, nastrojeny; ale růže na tvářích až běda otřeny a červeň na rtech až běda ošumělá.

„Tvá jediná dcera?“

„Jediná, císařská milosti!“

„Stojí za cenu království!“ zažertoval císař, podávaje Vítězce ruku k políbení.

Císařovna po boku manželově nějak nápadně zbledla. Musili jí okamžitě přiložiti na tváře bělounký šáteček čímsi napuštěný. Purkmistrova dcera však s sebou ani nepohnula, jako by si pokynu ruky Zikmundovy nevšimla.

„Jsi, milý purkmistře, vysoce důvtipný. Takovéto prositelce, kdy by půl království žádala, těžko by bylo odříci!“ prohodil císař nakloniv se k Pichlovi s velmi srozumitelným výrazem v obličeji.

„A já odvažuji se ku prosbě vroucí hned na tomto prahu, který ráčí překročiti milost tvá!“

Vítězka, zaslechši císařova slova vrhla se před panovníkem na kolena. Zikmund sehnul se však ku prositelce a okamžitě ji vyzdvihl od země.

„Jen vyřkni, panno sličná, prosbu svou — císař ochoten všecko vyslechnouti!“

„S tvou milostí vjel do města mladý muž na nohou i rukou svázaný těžkým řetězem . . .“

Zikmund utkvěl nyní tázavým pohledem na purkmistrovi.

„Otec jeho s celou svou spřeží ve zdejších žalářích — magistrát královského města Litoměřic vyřkl nad nimi nade všemi soud smrti. Očekáváme jen potvrzení tvé císařské milosti!“

„Deo gratias — immensas!“ promluvil polohlasitě otec Remigius, sepjav pobožně ruce.

„Litoměřice věrnost svou osvědčí nejzřejměji, když za přítomnosti nejjasnějšího vladaře svého buřiče, svůdce lidu...“

„A duší nesmrtelných zkázu živoucí!“ podotkl ještě hlasitěji otec Remigius, že se až všecko po něm ohledlo.

Pichl se uklonil a pokračoval: „svůdce lidu a všeho řádu dobrého rušitele potrestají příkladně, aby paměť na ten den tak brzy potomkům ze hlav nevymizela. A smímli já, tvé milosti císařské sluha nejoddanější, učiniti poznamenání nějaké, osměluji se prositi, aby tvá milost syna Radobylova vydala našemu právu městskému, jež jest tak zvané Magdeburské!“

„Radobylův syn, císařská milosti, mým ženichem!“ promluvila Vítězka opět pevným hlasem.

„Otce tvého nepřítel nejzarytější a našich svatých práv odpovědník zapřísahlý?“

„I kacíř jedovatý!“ dovolil si po třetí již promluviti otec Remigius, ještě tak sedě na dobráckém zvířeti a ruce maje pobožně sepjaty.

„Na tu svatbu si počká dcera má!“ zasyčel purkmistr a všecek sezelenal.

„A což když, otče můj, nikoliv? Což když ti řeknu, že i ty budeš svědkem na té svatbě mé?“

„Rozmysli si, panno sličná, svůj krok! Tobě jinde štěstí kvete, vysoko!“

Zraky panovníkovy už dávno nespočinuly na tak rozkošném květu, jaký vypučel v jeho královském městě Litoměřicích, a v zlenošilém těle rozproudila se mu krev, zvlášté když usedl za stůl, na němž bylo lahůdek, na jaké hlava lidská přichází jen za nejbezstarostnější nálady. A což ta vína francouzská, jež sama v sobě jsouce oheň rozpruzovala tělo nejprudším plamenem. A císař Zikmund neznal dnes míry. Cestou po Čechách se mu všude všecko dobře dařilo, všude viděl jen oddanost, všude lásku, byť i tu a tam vylhanou, s tím jednookým bude hotov nad pomyšlení brzy...

Panovník se ptal již po Vítězce asi po třetí; ale když oznamoval purkmistr, že nějak onemocněla, pan Mikuláš Zajíc si z hluboka oddechl, protože by byl nerad viděl, aby Zikmundovi přišla na oči...

„Však již pozejtří bude dobře a po vší nemoci!“ prohodil pan primátor panu Mikulášovi do ucha, ačkoliv ode dneška, přese všecken výstup i odpor její, myslil s Vítězkou ještě výše, — mnohem výše, jak se zřejmě i sám panovník vyjádřil.

Tak veselo opravdu v Litoměřicích ještě nebylo, jako za návštěvy tak jasných i vznešených hostí. Zpěvem, hlukem i rykem až se nedaleké vrchy třásly. A šenkýřům se sudy prázdnily dřív, než se nadáli. Někde neměli už ani co nalévati. A hrdla schla, čím více je vlažili.

Rozveselil se dnes i pan děkan. Už také nebyl tak dávno beze vší starosti. Přílišné veřejnosti nebyl sice nikdy přítelem; ale když to již býti musilo, dal si přece říci. A ke všemu měl přisvědčující slova a nejochotnější hlavy kývnutí, ačkoli otec Remigius Fernandovi nevypravoval o něm právě svědectví nejchvalnější. Ale co škodí — co škodí!

XIII.

Kdekoli císař Zikmund na této cestě po Čechách dlel návštěvou, skorem všude mu přinášeli v oběť lidské životy, jako někdy starověkému molochu. Skorem všude zanechával po sobě čpavý dým z hranic, jež byly zapáleny buď u kostelů či na náměstích. A tak se zdá, jako by mu pobyt ve městě nebyl ani milým, kde plameny někoho nesžehly.

V Litoměřicích připravil mu Pichl prazvláštní divadlo.

Panovník měl sice od včerejška oči ještě zkalené, hlavu těžkou, jazyk žízní práhnoucí, v celém těle cítil nevýslovnou ochablost; ale když před polednem vyjížděl s veškerým dvorem svým na Labský břeh, byl vesel, nejlepší mysli a k jasné choti své pln nejvybranější zdvořilosti. Na břehu byla přichystána úpravná lešení. Červeným suknem tu nijakž nešetřili. A všude převládaly barvy Lucemburské. Nad stanem císařským rozestíral peruti své obrovský černý orel, a vyvýšeniny po obou stranách skvěly se barvami všech v družině císařské přítomných pánů.

Čerstvým, jasným vzduchem, jenž vanul z polední strany jeho milosti císařské tak příjemně v obličej, přišel panovník poněkud k sobě. Hlavě se uvolnilo a oči se opět leskly, jako by skrývala se za nimi duše nejčistší.

A byla přítomna i Vítězka. Podobala se nevěstě opravdu. Sněhobílý, atlasový šat, kolem boků sepjatý modrou stužkou, na níž leskl se drahokam vedle drahokamu, vlasy vinuly se jí rozčesány šíjí a ramenoma nejmalebněji, kolem skrání zelenal se věnec myrtový, a i ta sličná tvář sklopena, jako když zasnoubenka po boku ženichově kráčí zvědavými zástupy z otcovského domu ke stupňům oltářovým.

Náhle rozlehlo se dunění zbraně, bylo slyšeti odměřené kroky, lid se rozestupoval a veškery zraky spočinuly nyní na dvaceti mužích, jež ze dvou stran obklopovali oděnci královští a zadem městská stráž s čeledí Hazmburskou.

Vítězčin obličej zastřel se na okamžik smrtelnou bledostí. I zdálo se jí, že se všecko kolem ní zatočilo a že se lešení pod ní propadává.

Vedle starého Radobyla stál i Smil. A opět jí připadalo, jako by slyšela polo v dřímotách, jak čte kdosi rozsudek nade všemi, že budou hozeni do vody za živa, aby v této zemi nezůstal po nich ani prach, a jak Zikmund tento výrok chraptivým hlasem potvrzuje.

Odsouzenci stáli mlčky se rtoma křečovitě sevřenýma; otec Remigius tleskal mlčky rukama.

Císař na lešení povstal, opíraje se o tenounký kord, a pravicí pokynul městským pochopům, aby konali svou povinnost.

„My umíráme se ctí; ale ty ohavo na trůnu otce svého v této zemi české nezažiješ pokojné chvíle a tvou čest věčně věkův budou moli hlodati. A tobě, ty duše Jidášská, zaplatí za nás bůh! A když vy, Litoměřičtí měšťané, neuvěřili jste mému jazyku, věřte alespoň smrti mé a mých soudruhů, že svatá naše věc tu jednou zvítězí!“

Tato slova z úst starého Radobyla odrazila se strašlivou ozvěnou o hradby Litoměřické. Zikmund zbledl, Pichl zaskřípal zuby a potom se pochopům lil tvářemi pot proudem, jaká jim nastala práce.

Smila nechali až k posledu. A sotva že vložili na něho ruce, octla se u něho ptačím letem Vítězka, pojala ho ve svou náruč volajíc: „Pojď, miláčku můj! — Půjdeme na svatbu, jaké v Litoměřicích nebylo a nikdy nebude! — Takové ještě žádný otec své dceři nepřipravil!“

„Pomozte! — Vyrvete mu ji!“

„Sto dukátů!“

„Pomoc! — Pomoc!“

Purkmistrovi zbělely rty podivnou pěnou, jako by se o něho pokoušela vzteklina. Na Labské hladině však tvořily se již jen obdélné kruhy nad utopenci — a zbrojnoši, kteří se za Smilem i Vítězkou vrhli do vody, vrátili se s prázdnýma rukama.

„Ještě jsem tu já — já rybák Losos — na mne zapomenouti nesmíte, když už čistíte tento kraj . . . Ať vám dnešek věčně věkův na duších jako uhlí řeřavé . . . Slyšíš, ty hade jedovatý — ty křivopřísežníku — ty cizoložníče! . . .“

Rybák se vrhal nyní do Labe sám, a poslední slova jeho byla: „Vidím přece nad tímto městem kalich, jenž všecky psoty přetrvá a bude burcovati naše potomky v koleně desátém, aby vstávali, že přichází den odplaty . . .“

Císař Zikmund si nyní zakryl uši opět oběma rukama, na císařovnu přicházely mdloby, pan primátor lomil rukama, panstvo všecko nad těmito zjevy trnulo . . .

„Hledejte mi dceru! Hledejte! — Pomozte, lidé dobří — pomozte!“

Pan primátor si vlasy s hlavy rval a otec Remigius našeptával legátovi, že zlý duch, jenž vyšel z utopenců, navštívil purkmistra, a jaká obtíž jim nyní s exorcismem nastane. A mezi zástupy tu a tam jeden druhému šeptem pověděl, že ta výhrůžka Radobylova začíná se už plniti.

A od té chvíle neměl Zikmund v Litoměřicích ani okamžik stání.

Takovýchto slov, jaká mu vrhli ve tvář Radobyl s Lososem, ještě od nikoho tak bez ostychu a zřejmě vůči všemu lidu neslyšel. Císařovnu neustále pojímaly mrákoty, a paní pořád jí musily natírati obličej šátkem, napuštěným divotvornou vodou až odněkud ze španělských prý ostrovů. A již druhý den opustil císařský dvůr zdejší město časně z rána, aby hrozné dojmy, jež svíraly všecky hrudi železnými kleštěmi, shlazeny byly co nejdříve. Zapomněli i na obvyklé „Tedeum,“ jehož neopomíjel Zikmund v nižádném městě českém, které se do jeho moci, ať dobrovolně či násilím, dostalo.

* * *

V české zemi chvěl se vzduch od hranic ke hranicím válečným rykem rok od roku prudčeji, símě proslulých kazatelů Pražských nese ovoce, posluchači jejich odcházejí sice jeden po druhém, ale svěží dorost plní závěť jejich, pro kterou dali životy, nejvěrněji . . . Zikmund nemá opravdu nikde ani chvíle pokojné, bloudí ze země do země, stání nemá také nikde, manželství jeho poskytuje obraz až neuvěřitelné rozervanosti; zdá se, jako by zlá bytost štvala tohoto neblahého syna otce zvěčnělého z místa na místo, kam dým z těch nesčetných obětí jeho neproráží,

kam výpar z celých potoků krve nedoletí, a kde životy, jež jeho vinou byly zmařeny, přestaly by se za ním plížiti. A Litoměřický pan primátor?

Ve zdejším městě nového řádu po Čechách hradba nejnedobytnější. Otec Remigius nechal svůj život v čele křižáckých vojsk pod Vyšehradem. Pichl už dávno nepurkmistruje a Magdeburské právo bez něho dohnívá. Nešťastník potácí se den co den po břehu, maje kolem hrdla zavěšený řetěz rytířského řádu dračího, jímž jej byl tenkráte Zikmund obdařil, a volá dceru svou, kdy se přece konečně vrátí, že zatím sestárne a potom se nebude moci vdáti. A tu se vždycky chytá za hlavu a ubíhá co mu nohy stačí k městu, protože se mu zdá, jako by z Labe příšerným hlaholem volal za ním hlas výsměšný: „Po svatbě tvé dcery už hezkých několik let! Máš za to na krku zlatý řetěz odměnou — dračí řád — protože jsi sám netvor draka horší na stokrát! —“ A ze všeho toho si někdejší primátor tímto zlatým řetězem, jenž byl bez toho ulit z dukátů Litoměřických měšťanů, — tímhle dračím řádem hrdlo jednou zadrhnul . . .

Nad Litoměřicemi táhnou léta slávy bohatýrské zvolna, nad věží podobnou kalichu, vybudované na domě slovutného jednoho měšťnína zdejšího, se zastavují, jako by toto znamení vítězné chtěla učiniti nezdolným na všecken příští věk. A podařilo se jim to. Černý kalich vyčnívající nad Litoměřickými střechami do dneška Čechu věrnému v šíř a dál kyne vřelým pozdravením . . .

Každý stupněm.

Má Šumava! Hle, v bující své kráse
jak čarodějně zase usmívá se
a statnou zvedá hruď!
Ó slyš, ó slyš, co šuměním svým věstí?
Toť píseň svobody, toť píseň štěstí,
nuž, k životu se vzbuď!

Nech dumání, s těch ukypřených strání
vrz dolů ňader chabé bědování,
v čin žaly svoje skrej;
tvé bolestky jsou pro vlast prosty ceny,
skvost svobody, ten bědně potracený,
již hledat pomáhej!

Jen v její záři člověk někam stačí,
a bez ní méně jest než pérko ptačí,
jež vichor žene v spěch;
ba méně jest, než v krutém mrazu ledna
na staré sosně jehlička jen jedna
a suché trávy vzdech.

Co zmůže, pověz, píseň srdce zuylá?
co duše, která jenom sobě snila?
Ó vzbuď se jednou, vzbuď!
vlast tvá má přání veliké a vděčné:
jeť každý stupněm k její slávě věčné —
nuž tedy stupněm buď!

Adolf Heyduk.

Obrázek z pouti.

Povídka z kraje ve verších

od

Josefa Jakubce.

(Dokončení.)

A když potom znojem uřícený
k vysoké se hoře blížil z dáli,
poutníčkové již ho potkávali,
procesí, neb různo muži, ženy.
Viděl, že jde pozdě. Mdlobou klesá.
V tom však shledl na pokraji lesa,
kterak procesí se zvolna schází,
napřed pak — ó poznává ho jistě:
poutnický ten muž, jenž vinen všeho.
Dostal se tak sklenář do nesnází,
a přec musil zeptati se jeho,
nenajdeli na tom svatém místě,
koho hledal. Přemohl se tedy,
k zemi sklopené pak maje hledy
zastavil se před vůdcem s tím slovem:
„Povězte mi, pro všechno vás žádám,
dobře vím, že s vámi Filomena —
kde tu je?“ Tu kápě pod příkrovem
vyjevil naň vůdce sivé oči:
„Ale, hlehle, pořád v mysli bádám!
Vy jste od Lorety?! Neznám jmena;
byl jsem u vás jednou na noclehu.
Vy jste tady? Jak se ten svět točí!
S Filomenou jsem dnes mluvil taky;
řekla mi, že s matkou jinde bydlí,
u Hradiště, na skalnatém břehu
za dvorcem, tam sadaři vám poví.
Kdo ví, kde ji však již pod oblaky
nosí andělé pod svými křídly,
neboť svatou jistě je, a všudy
jak tak může chodit stále, kdo ví?
Zrovna jak by věčné měla údy.
Nevím, kam dnes odtud zamířila.
Či snad ještě tu je, poutníčkové?
Nevědí. — A vy s ní mluvit chcete?
Inu nejprv tu se ohledněte.
Kdy by pak snad u matky zas byla,
je vám na cestě. Jsou jasní dnové,
pěkně se tam stavíte. My právě
na dalekou pouť se ubíráme,
k Cellské Matce, k boží cti a slávě.
Filomenu pozdravte a známé.
Ona s námi nejde; svěřila mi,
pobožnost že jakous vykonává,
k níž jí pokyn boží Matka dává.
Na den narození svaté Panny
procesí jde slavné s družičkami
do Vambeřic z Turnova, a s nimi,
řekla Filomena, půjde taky.
Poroučím vás bohu do ochrany,
provázej vás on a veď vás k cíli!
Vrátíme se před počátkem zimy.“

Rozešli se. Utřel sklenář zraky
sklamán, potěšen, vše sebral síly,
a již znaven cestou celodenní,
a snad také sesláblý již hladem
přece šoural se výš po kamení,
chtěl přec dojít vrchu před západem.

Ti, co poslední se dolů brali,
v udivení na něj pozírali,
u každé an kaple odpočíval,

jak by křížovou sám konal cestu.
Zoufale se na poutníky díval
a výš leza zachytal se klestu.
Na hoře když stanul udýchaný,
na práh padl chrámu zamčeného,
nemoh probrati se z bolu svého,
a když dlouho seděv povstal přece,
rozhledl se smutně na vše strany:
vůkol kraj dlel v nadpozemské vnadě,
slunce právě bylo na západě
a se lesklo dlouhým pruhem v řece,
jež jak pohozený meč se skvěla.
Zdálo se mu, že už země celá
před ním se tu otevřela náhle.
Zaslzel, a hrdlo jeho zprahlé
jako výskot z nitra vyrazilo.
Ó vždyť tam až v nebi vidět bylo
mdlé dvou kopců drahocenných rysy.
Zdálo se mu, že mu rostou nohy,
že mu ruce v dál se prodloužily,
že obejme kopeček svůj milý,
na něm bude žíti, jak žil kdysi,
na tom kopci čnícím zpod oblohy.
A pak poznal Tábor, poznal Trosky,
Kozákov, a tam je Ještěd asi,
jinak odtud vypadá. A záze
vidět na nebi hřbet Krkonošský.
Viděl města, vsi, niv, lesů pasy,
a kde vždy mu ukázali k Praze, —
vyvstal na špičky — zří mihot věží: —
ó tam jistě Praha — Praha leží.
Zrak i paměť přešly mu, an klesl,
na práh chrámu položil své čelo,
„Filomeno!“ volal, „Filomeno!
Smiluj se, ó Panno nejsvětější!“
K nebesům ten zvuk se zrovna nesl,
u božího trůnu jistě znělo
slovo to, neb zniklo vysloveno. —
Pln je jistě andělů vzduch zdejší,
kteří otčenášky odtud nosí.

Bylo přítmí, když se šoural dolů,
doplížil se v noci do vesnice,
spat ho dali někam na stodolu.

Do světa se dobře chodí sice,
ale šťasten, kdo se v zdraví vrátí.
Uchvátil se, sotva může státi,
neřku spěšně za svým cílem jíti.
Belhal po lukách a trhal kvítí,
sedl s nimi, kytici si vázal,
dokud nesvadla, ji v rukou nose.
A když zastavil se na rozkose,
takto lidí po každé se tázal:
„Milý zlatý, dej vám pán bůh zdraví!
Kde pak tady v skalách zůstávají.
Domů nemají, med jedí plavý,
nevypadají jak lidé v kraji,
proto prý se schovávají v zemi.
Rád bych pohovořil s lidmi těmi.“
A tu každý zastavil se chvíli,
mlčky v kraj se v pravo v levo dívá,
a kde spatří skály trčet vzhůru,
sehnuv hlavu ukazuje holí:
„Tam, co vidíte ten oblak bílý,
hleďte, s horou v jednu kupu splývá,
tam je vidět, hlehle, Mužskou hůru.
A co živ jsem, slýchám po vůkolí,
že tam jeskyně jsou v skalách skryté.
Kdo tam může bydlet nežli — víte?“
Pokříživ se člověk kráčí k předu,
sklenář k hoře, jež mu na pohledu.

Zvolna šel den celý, šel den druhý,
za sebou měl Pojizerské luhy,
a když slunce je už nad západem,
s hory kráčí k hoře skrýt se za ni,
sklenář belhá po silnici sadem,
smeká klobouk, pot si stírá dlaní.
Sešel se silnice po zahradě.
V rámci stromů stanula tu před ním
šedá troska, na věži pak její,
v níž jak čáry okna černá zejí,
kavek hejno na noc pohromadě
na kameni sedí na posledním.
Před věží pak stojí borovice
prostá větví, jenom na čeřenu,
na zkřivené sněti sedí vrána
krákajíc. Byl sklenář mužným sice,
teskno mu však hledat Filomenu
v příšerném tom místě. A tu rána
jako z blízka vzbudila ho z žasu.
Popošed tam, kupy skal kde stály,
v šeru vidí na vrcholku skály
muže jako s někým ve zápasu,
jak by cepem ubíjel cos k zemi.
Zastavil se sklenář zmámen, němý.
Sebrav ducha krok udělá k předu,

leze po skále, tu, hleďte, před ním —
nad ohněm jak hrnky ku pohledu —
božská pravda, ze země se kouří.
Bál se dále, že snad krokem jedním
podzemní ten národ na se vzbouří.
Přece šel, a nenadále vidí,
co ty rány: člověk mlátil cepem
na skále hrst žita rozhozenou.
Tedy přišel přece mezi lidi.
Viděl pak, že nad dutým je sklepem,
okenka dvě svitla skalní stěnou,
dolů pak jdou schůdky vydlabané.
S pozdravením tedy k mlatci stane,
ptá se o tom, za kým do skal přišel.
Mezi tím však známou píseň slyšel,
po hlase hned poznal starou matku,
po skále pak v její mířil chatku.
Bylo přítmí. Hle tam šat se bělá,
na kamenné lávce vidí ženu
prostřed oulů, jichž tu řada stojí.
V teplý večer hlasně bzučí včely,
a šum lesa se v to libě mísí.
Tedy sklenář zvolal na stařenu
ve tmě poznav tváře její rysy:
„Pozdrav pán bůh, stará naše matko!“
Žena s lávky vstává, mlčí krátko,
jak by vzpomínala, potom praví:
„I můj bože! To jsou vzácní hosté
v obydlí to naše chudé, prosté!
Kde jste se tu vzal? Bůh vám dej zdraví!
Tak! Tak! Hleďte, kam jsme se to děly!
V zemi, v zemi, skoro jako v hrobě.
Musíme se činit v práci obě.
Dokud brambor nebylo, tu vždycky
zvařily jsme řepy, a den celý
tím jsme sobě hlad vždy zaháněly.
Vůle boží! Je ten život lidský!
Nu to Filomena ráda bude,
že jste našel naše bydlo chudé!“

Tehdy sklenář zvolal: „Kde je ona?
Doveďte mne k ní už, matko drahá.
Jeli zdráva? Kde je a co koná?
Matko stará, co to platno všecko,
nenajdu už na tom světě blaha,
zatoužil jsem, jak po matce děcko.
Jsem jak stará jabloň, za stodolou
co mi roste; větev má už holou,
přec se letos květy obalila.
Dejte mi svou dceru, matko milá.
Nohy mne už bolí, doveďte mne,
ať ji vidím! Kde je Filomena?“
Také řeči toužívé a jemné
vedl sklenář staré matce k blahu.
„I můj bože!“ řekla klopíc hlavu —
„to by velká pro nás byla změna,
ale kde pak! Od vašeho prahu
musily jsme jednou s hanbou jíti.
A pak, co dám dceři na výbavu?
Modro v nebi, na té zemi kvítí.
Však má pána boha, drží se ho,
a kde pán bůh, vždycky bude všeho.“

Zarmoutil se sklenář, horlil v duši,
a pak zvolal: „Ale Filomena!
Nemluvíte se mnou, jak se sluší,
s ní chci mluvit!“ Matka tedy praví:
„Milý zlatý, už je nakloněna
vzít si chalupníka od Jizery.
Dost k nám chodil marně na večery,
ale teď už, dáli bůh nám zdraví,
k prosbám mým snad dcera mysl změní.
A dnes ještě z pouti doma není,
nezmešká ni jedné ve vůkolí.
Též ji proto velmi srdce bolí,
že jste nás tak vyhnal bez příčiny,
ji pak pro vás bol též trápí jiný.
Není doma!“ řekla matka tiše.
Ale sklenář žalostiv to slyše,
sklamán trpce, hněvu průchod dával:
„Není doma! Nu je dobře taky!
A vy, matko, co mi vytýkáte —
nikoho jsem nevyhnal. Vy samy
uprchly jste, a mne smutku nával
do dálky hnal za ní pod oblaky.
Jen vy dceru na svědomí máte,
že se pořád toulá za horami.
Pěkně jste ji toulkám naučila.
Jiná matka, kdy by hodná byla,
na krok dceři nedala by z domu;
a vy ještě učíte ji tomu.“
Zaplakala stařenka tu šedá:
„Nic mne nekárejte! Však já věru
poctivě jsem vychovala dceru,
nikdo ve světě mi hany nedá,
a vy přijdete a trestáte mne,
že jsem dceru zbožně vychovala.
Pro takové věci pro daremné,

jak vy chcete, ovšem smyslu nemá.
Však nám bylo dobře samým dvěma.
A než bych vám dceru svoji dala,
tak ji zadala bez pána boha,
ať již jinak prohřeším se spíše!“

Zarazil se sklenář, sotva dýše,
slovo vyrazit pak stěží moha
takto zvolal: „Nu, nu, dobře taky!
Však již nepřijdu na vaše zraky.
Však se s Filomenou jinde shledám;
k vůli vám jí zahynouti nedám.
Však já půjdu na pouť do Turnova!“
A tu matka chopila se slova:
„Nechejte mé dcery na pokoji!
Chcete dítě matce odervati?
Běžte, nechejte nás tady samy.
Však já promluvím s ní, až se vrátí;
dcera má se pána boha bojí.
Nehledíme setkati se s vámi,
jděte od nás! My jsme lidé jiní,
jděte, jděte od našeho prahu!“

Strnul sklenář, nevěděl, co činí,
vůkol stáli lidé, poslouchali.
„Špatná matka!“ děl a bez průtahu
obrátil se. — Večer zem již halí.
Ohledl se sklenář sestupuje
se skalnaté stráně: s černé věže,
úzká okna její, kulich štěká,
který poklad zakletý tam střeže;
sklenář zachvěl se, jak teskno mu je.
Toužnou píseň slyší z nedaleka,
širý kraj se ve tmě před ním tratí
v rovinu, jen leckde že se leskne
vody klín a výše hvězdy k jihu
velké, zlaté! I chtěl zaplakati,
tak ho jaly myšlenky zas teskné.
Do té tmy chtěl vskočit a svou tíhu
v ní i sebe ztopit. Domů! Domů!
Kudy bílá silnice se míhá
mezi dvojí řadou černých stromů,
vidět dlouhý stín, jak muže stíhá.

Oráči již v polích vypřahali
na poledne, když se sklenář z pouti
navracel. Byl celý nevyspalý —
v noci šel — a sotva moh se hnouti.
Když však spatřil stavení své pěkné,
přidal kroku, a již na dvůr vkročí,
vejde v zahrádku a mlčky klekne.
Kolem do kola pak veda oči
vzdychl blahem: „Do smrti již svojí
nehnu se již odtud, bloudek jeden!
Marnou touhou byl jsem to jen sveden.
Jenom tu se moje duše zhojí.“
Usnul zmořen mezi svými květy.
A když procítil, tak jemu bylo,
jako tomu, který před sto lety
zaspav vzpomíná, co se mu snilo.

Sklenář na zámečku hospodaří,
opět pěstí zahrádku i pole,
sklenaří a jídlo sám si vaří,
hlídá, shání, mlátí ve stodole,
nová robí vrata, tyčku k plotu,
upravuje opět polní meze,
smejčí, rovná, neštítí se potu,
a přec nouze v stavení mu leze.
On však ani chvilky nepromešká,
žádná práce jemu není těžká.

Zatím ale den za dnem se blíží
svátek Marianský narození.
Počne opět cítit, trpět tíží,
nic mu po chuti, nic k vůli není,
táhne ho to, tam kde udal vůdce,
že se setká jistě s Filomenou.
K západu se díval, složiv ruce,
každý večer v dáli zamlženou.
Pojednou ho doma všechno pálí,
nemá stání, stesk ho moří stálý,
a tak v sobotu před narozením
všechno zaopatřil, uzlík svázal,
a kam vůdce jemu poukázal,
na Turnov šel před úsvitem denním.

Když se dostal zvolna do Turnova,
na mši prodlel mnichů Františkánů,
po Filomeně se sháněl znova,
zvěděl tohle: Ráno odtud včera
procesí dvě vyšla: do Hejnice,
tam až v Němcích pod horami kdesi,
druhé za cíl mělo Vambeřice.
Každého pak na slovíčko bera
vyptával se na svou Filomenu,
hledal, pátral v poutníků těch směsi. —
Nenašel jí. Kleče na kolenu

prostřed chrámu sklamání pln, žalu,
přemítal, co činit. Prosil boha,
by ho chránil, aby u návalu
nezbloudila s cesty jeho noha.
Modlil se a zdálo se mu v snění,
že mu bůh dal tajné pokynutí,
neboť nabyl k dálné pouti chuti.
Za Filomenou chtěl bez prodlení,
doufal dohonit ji na procesí.

Na cestu se vyptal do Vambeřic,
neboť myslil, že by nešla jinam.
Tedy v stranu, kde se nebe šeřic
nejdřív nad pohorské vzchází lesy,
k modravým on mířil ku výšinám
pod Kozákov, potom v pravo za ním
přes pahrbky, skály, přes údolí,
mnohý potok přeskočil a říčku,
necítil již, zda ho nohy bolí,
vzhůru stoupal ku vysokým stráním
rozhlednout se v kraji, po nebíčku,
když mu bylo teskno v horském dole;
neviděl však nic než vrchoviny,
hory, hory, kam jen okem sáhl.
Lidé hakem příkré hačí pole.
Když se ptal jich, kudy průvod táhl,
jinak mluvili než lidé v kraji:
„Nynčko jsem jej viďal, zpívať slyšal,
ch půlseduma hodiny sem přišal.“

Odpočinul. Ó jak pospíchají.
Po tři dni jich honil po jich stopě,
dvakrát zbloudil s jich se minuv směrem.
Nyní tedy spatří Filomenu!
Zabuchlo v něm, hnulo mu to údy.
Občerstvil si nohy ve příkopě,
a již skoro samým podvečerem
musil dávat pozor na ozvěnu,
neví pojednou, kam dát se kudy.
V tom se zdá mu, zpěv že táhlý slyší;
po zvuku šel, a když vyšel z lesa,
ocítil se v horském ve zátiší.
Řada světel po stráni se trousí,
v blízku hučel potok v důl se nesa.
Tma už byla, když se blížil do vsi.
Tu měl býti konec jeho běhu:
stihne poutníky tu na noclehu.

Ráno těkal, hledal, ptal se lidu,
po Filomeně však ani vidu.

„Možno“ — řekli, „že je napřed třeba.“
Tak, co v uzlíku mu zbylo chleba,
chvějnou rukou krájel si a snídal
a se s nimi do Vambeřic vydal.
Za dva dni už střechu uviděli
rudou, s věží. Po schodech se vleče
s ostatními sklenář po kolenou.
Na stupni vždy otčenášek celý
a tak vzhůru došoural se kleče.
Tu se sejíti měl s Filomenou.
Oči bolely ho od hledání,
jednu tvář jen zřel zrak otupělý,
líc ta k němu s oltáře se sklání,
tam, kde lidé k svaté Panně vzhlíží.
Oči plály mu a rty se chvěly,
v úzkosti jen obličej si kříží,
chce se zeptat, stydí se však lidí,
zdali také oni tu tvář vidí.

Nenašel jí. Tu se zastesklo mu,
vše ho táhlo domů, domů, domů! —
S jakous babičkou šel do Boskova.
Z Boskova pak rychle už si skočí.
Jednu myšlenku jen v sobě chová.
Ku domovu obrací jen oči.

Po dni Matky boží narození
přišel do Boskova. A tu v řeči
domluvil se s lidmi od Jičína,
radosti pln ruce zbožně spíná,
ptá se, novéholi nic tam není,
a pak začne hovor pozdálečí,
neznajíli jakés Filomeny.
V zpomínání pustily se ženy,
vyčetly, kdo koho viděl tady,
usoudily potom dohromady,
že to jistě není žádná jiná,
než co šla dnes ráno do Zvičína.
Přišli prý sem z Němec od Hejnice,
snad, by zásluh měli ještě více,
zašli na Zvičín, pak ku Táboru.
Však je vidět na Zvičínskou horu.

Dal jim sklenář s bohem. Pod Boskovem
sedl v lese, rozhlížel se kady.
Tedy se přec sejdou dohromady!
Však již zoufat chtěl nad božím slovem.
Býti ptákem, ó již byl by u ní.
Na pařezu seděl na výsluní,

od něhož šly kořeny tak silné,
jako by to šupinatí hadi
zakousli se v kmen. Tam ptáci mladí
učili se lítat za starými.
Onde mravenci si v práci pilné
horu stavěli, a ticho všude,
že i brouka na kůře tam rudé
s dlouhatými rohy šedivými
slyšet vrzati. Les jenom šumí. —
Podhajský se zabral v těžké dumy.
Na Zvičín jda už jí nedohoní,
a pak nenajde už stopy po ní.
Aby k Táboru šel, přece neví,
zda se mu tam ona v ústret zjeví.
Pravduli však lid ten v jednom mluvil,
nesklame ho bohdá ani v druhém.
Tedy vstal a z lesních květin uvil
věnec na ruku, a vyšel z boru.
Obrátil se na Táborskou horu.
Údolím šel, polem, lesem, luhem.

Nohou pod sebou necítil skorem,
když den druhý kráčel pod Táborem.
Právě slézal se stráně an vidí
od východní strany zástup lidí.
V bílých šátkách ženy různo s muži,
jak je dlouhá cesta, tak se táhli,
korouhvemi napřed vánek mává.
Přimrazil ho k místu ten zjev náhlý,
z hrdla křik se dere, dech mu úží,
poběhne a zase posedává,
mezi ženami tu jednu hledá.
Sotva domluvil se, ruce spíná,
zasmušuje se tvář jeho bledá,
jako vodou polit při nich stane,
když mu řekli, že jdou z Olešnice.
Není procesí to od Zvičína.
Srdce sklamáním měl rozeklané.
Poutníkové v před šli zpívajíce,
on pak s nimi k vrchu stoupal zvolna.
Otupěla duše jeho bolná.
Kámen nesl vzhůru jako jiní,
co jdou vzhůru na Tábor, to činí.

Na Táboře pod kopečkem prýští
v kamení a lesním vřesovišti
studánka, v ní voda křišťálová.
Tam když měli přijít poutníkové,
jejich vůdce taká hlásá slova:

„Poutníčkové! Dělejte si křížky!“
A již každý křížek hodiv s výšky
ze dvou snítek zrobený, zda plove,
neb se potopí, se dychtiv dívá.
Taková je lidu věštba tklivá:
Po vodě li plove, bude žíti;
padneli však ke dnu, naděj marná.
Všude tuší člověk smrt již stárna. —
Ale dívka z vody zvěst chce míti,
smíli ten rok myslit na ženicha.

Podhajský stál podál mlčky, zticha,
napadlo mu zkusit osud taky.
Snítky skládá křížek malý robě:
„Buď, jak buď!“ tak smuten myslí sobě,
spustil v studánku, tam schýlil zraky.
Neznamená křížku, zdali plove,
neboť náhle zjevení měl nové:
Patřila naň vodním na zrcadle
chudá líc, v ní vrásky prohloubeny,
od trudu a běd jsou tahy svadlé,
vous pak čtyry týdny neholený
plesnivé jak strniště mu stojí
struhaté. On sebe sám se bojí.
Povstal smuten, ani neznamená,
křížek ploveli, či padnul na dno. —
Často člověk osud uhod snadno.

„Ó jen přijdeli teď Filomena!“
Myslil si, výš stoupá ku Ježíši.
„Budu plakat, tolik plakat budu,
pláče mám, že snad se neutiší,
vypukneli. — Moc mám v sobě trudu.
Nechám, by mi slzy utírala,
a pak půjdem sami dva tam domů . . .
Dopomoz nám ty, Ježíši, k tomu!“

Pomodlil se v kostele a vyšel,
zas kdy zvonek a zpěv v lese slyšel.
„Od Zvičína!“ slyší, „od Zvičína!“
Hlavou kroutí, ruce pevně spíná,
srdce čím dál rychleji mu buší.
Nával šílenství jal jeho duši,
poutník poslední když přešel kolem.
Neslyšel a neviděl; šel v lesy,
klutal slova probuzená bolem,
v houští listnatém se tratil kdesi,
oči se mu slzou zalévaly,
byl by plakal sklamán nastokráte.

A to bůh snad ved ho cestou pravou,
neboť před ním pojednou tu vstaly
tiché kopečky dva kulovaté,
celou krajinu zřel usmívavou,
jak teď na ni sluněčko se lesklo.
Ba jak světlo opřelo se ve sklo,
viděl domek, okno se v něm třpytí.
Ó teď musil se již navrátiti.

Pobožně se potom ještě modlil,
a než procesí šlo, v chrámu prodlil.
Vyšel s nimi, když se do půlkruhu
postavili zpívajíce „S bohem!“
A když potom v uklánění mnohém
zemi políbili, míří dolů
v dálku hledíce. A v nebes luhu
žluté oblaky jak rozprostřený
andělů šat bohu v cestě slavné. —
Spustil s nimi ulehčuje bolu,
jako muži níže o dva tóny,
nežli píseň, jež zpívaly ženy.
Spustil s nimi písně starodávné,
až les rozléhal se na tři hony,
až mu krůpěj na čele se leskla.
Tak si lehčí duše, když si steskla.

A jak jelen skáče po oboře,
po mezích on jako mladík spěší
ku své milé, drahocenné hoře.
„Ještě Holín, Porák!“ tak se těší.

A již pod horou stál pod třešněmi.
Ještě doskok — ve vratech stál němý,
zachytil se sloupu — byl by klesl.
Bál se po druhé výš zvednout zraky,
neboť všude nepořádek taký,
také spuštění naň zevšad zírá,
nebyl už tak silný, by je snesl. —
Viděl, viděl, když otevřel vrata,
sousedů vepř jak tam hospodaří,
chrochtá, ryje, všude samá díra,
stěny otlačeny, od příkrovu
dolů jako prapor rozepjata
za sítí síť, pavouci v nich staří
vyplašeni sem a tam se ženou,
jako při bohatém, tučném lovu.
Střecha tu a tam je rozhrabána,
ledakde zřel tyčku povalenou,
plotu kus mu odnesli snad spálit.
Nejtěžší však čekala ho rána,
když se oblíd na zahrádku milou.
Sotva prozřel — zrak mu slzou zalit:
padlý kůl, a přes oploteň shnilou
bujný keř se tlačí. Plotu kusy
odtrhány v příkopě se válí,
štěrbinou se dobývají husy,
voňavé tam listy drze škubou.
Vrabci na stromech jak by se smáli
při svých tučných hodech. Ale dole
drůbež hojná hrudu klove hrubou,
jako pilní pracovníci pole.
Tam vždy kohout každou nohou hrábne
dvakrát v pravo, dvakrát v levo zemi,
slepicemi, jež se hřejí v prachu,
na pokřik hned obklopí se všemi,
zrnko najdeli. Však květy vábné
nemají proň ceny. Spousty nachu
s modrou květů třísní s prachem letí.
Nemoh sklenář na to pohleděti,
obrátil se na dvůr s prudkým chvatem,
jal se trhat s oken pavučiny.
Vida marnost, zase do vrat kráčí,
utírá si čelo vetchým šatem,
na sloup obličej podepřev siný
potom v hořkém ulehčil si pláči.
Jako děcku když se žíznivému
podá pít a od úst odtrhne se
džbánek s vodou, na kterou se třese,
spustí pláč a štkavé žalování,
tak se vedlo nyní asi jemu.
Nahlas plakal, hlavu v ruce sklání:
„Co jsem živ, já neplakal jsem více,
od té doby, co mi za stodolou
zabil pán bůh strom a rozbil v polou.
Hruška byla, štěp na každé snítce,
sedm bylo štěpů: muškatelky,
kozačky a panské, ovesnice,
červinky, štěp trpkých, okrouhlice.
Tenkráte jsem nářek vedl velký,
po týden jsem plakal na zahradě,
a teď plakat život budu celý.“
Při tom tiskl obě pěsti k bradě.

Tak se ve vsi o něm dověděli.

VI.

Minul rok. Již děcku zoubky tlačí,
žvatlat počne: „Táta, máma, papa!“
Dívka vede matku ke kramáři,
už jí krátká sukně nedostačí.
Hoch už biče, ruchadla se chápá,
mužům hloub se ryjí vrásky v tváři,
od desítky páté počítají.
Marné ženy trhají vlas šedý
mezi černým, nad starostmi lkají.
Babičky však řeknou naposledy:
„Tak jsme zase o rok blíže hrobu.“

Na zámečku za tu krátkou dobu
na deset let všechno sestaralo,
nejvíc sklenář. Nikdo z lidí neví,
co se to s ním pojednou jen stalo.
Některý den se až do krvava
s prací lopotí a kde nic tu nic:
sklízí chrustí, vymlátí jen plevy.
Jindy ale v poli dlouho stává,
zahledí se v kopce, jež se slunic
nad krajem se v páře vyhřívají.
Zahledí se v né, a přijde domů,
raneček si sebere a spěchá,
kam ho stále honí zvyklá těcha.
Lidé ve vsi zvyk ten jeho znají.
Hledí jen, zda nad vrcholky stromů
stoupá v poledne kouř od komína.
A když nevidí, tak řeknou asi:
„Sklenář na domov teď zapomíná,
pole hyne, nezjedná si chasy,
a sám sotva že mez pěkně srovná,
pole samo uvnitř nezděláno.
Potom, pane, žeň je ovšem skrovná.
V zahrádce pak, co urovná ráno,
rozhrabou mu kury odpoledne,
neb se nezmůže již na plot nový.
Hledá on si snad přec Filomenu,
nebo máli dobrý rozum, kdo ví?
Po poledni vždy to na něj sedne,
k sobě mluví bíle zvenčí stěnu,
nebo jde a po kopcích se vleče.“
Politují lidé, pohovoří.
O cizí vždy dosti máme péče,
zvědavost svou v cizím pasem hoří.
Za ním tíhli, sám když sedal doma
mlčky, bez hnutí, leč hýbe rtoma,
někdy pláče, pak se opět směje,
much si neodhání s obličeje,
oknem otevřeným holub vletí,
po podlaze beze strachu kráčí;
slepice mu v síni hlasně kdáčí —
neslyší, neb nemůž uslyšeti:
jeho duch as dalekou měl cestu.
A když oko zazářilo v taji,
snad kdy potkaly se v nebi duše,
ohlednul se stranou po šelestu,
rety jeho něco šepotají —
ode dveří, ejhle, k němu kluše
bílá husa; hleděl na ni snivě,
nepochopil, nepoznával zvěře.
Stalo se, že kdysi odvážlivě
s oknem rozbitým šly k němu děti —
lákal je spíš pohled na strašidlo.
Jeden chlapec vešel skrze dvéře,
nešel za ním druhý ani třetí.
Nejsmělejší klouče tedy shlídlo,
kterak seděl sám tam na stolici
nehybný a stuhlý v bledém líci.
Šel blíž chlapec, za ruku ho chopil,
ale sklenář jako mrtvý stále;
hrůzou klouče vzkřiklo, utíkalo.

Jindy zase když kdos nenadále
za něčím tam přišel, s ohněm tropil
místo v plotně na plotně si topě,
neštěstí že bez mála se stalo,
pavučiny na nízkém že stropě
dolů navěšené nechytily.
A když někdy v podvečerní chvíli
k lesu zíral, jak jej temno halí,
stromů vršky příšerně se hnuly,
jak by duchové se potkávaly
na obloze, jež je rudá v půli
jako kotel měděný, když stojí
proti ohni — černých bál se chvojí,
kde to hoří, ptal se. A tak časem
divně sobě vedl. Mluvil hlasem
k sobě sám, a pak vzal uzlík s holí,
po poutěch se loudal po vůkolí.
Domů bál se, neb mu teskno bylo,
anoť na zmar přišlo jeho dílo.

A to bylo ten den před nedělí,
kdy se slaví svátek navštívení.
Po Jizeře kráčel muž a žena,
kolem ani před se nehleděli,
oba byli v hovor pohroužení.
Svatý vůdce to a Filomena.
Oba blátem brodili se ztěžka,
stopu hlubokou vždy vyšlápnuli
s pěti prsty; to je ovšem mešká,
k tomu větry naproti nim duly.
Postanula Filomena chvíli:
„Těžká cesta, sesláblá jsem k tomu,
dva dni se již postím, prosím boha,
aby mi dal jakés pokynutí,
pouť má pozemská že jde již k cíli.
Řekněte jen, kam teď mám jít domů,
kam se obrátit má moje noha?
Matka mrtva! Šla bych za ní s chutí.
Však jste svatý; vám to mohu říci:
že se modlím k Panně spomocnici
za přímluvu její, tu vám kdysi
matka boží ve snu zjeví se mi
a tak praví: ‚Jsi tu, na té zemi,
sama tak, a vím, že chtěla bysi
přijít ke mně, připravuj se tedy!
Vykonej tu ještě třicet poutí,
třicet Marianských pobožností,
lituj hříchů, modli se a posti,
až pak přijdeš ke mně naposledy.‘ —
Kéž se mohu z toho těla zouti!
Pouti jsem již všechny vykonala,
ještě jednu, pak mne vezme k sobě.“
Takto řekla a zas v bláto sází
bosou nohu vykasavši kytli.
Ale poutník stěží vytahuje
z půdy hůl dí: „Tvoje matka v hrobě —
duše její svaté doprovází —
ty však dbej, by ještě zde ti kvitly
lepší časy, jež ti pán bůh snuje.
Nenašel tě loni v tyhle doby
od Lorety sklenář?“ Dívka stane,
vrtí hlavou, dychtivě naň patří:
„Ó můj zlatý, on se na mne zlobí!“
Dí a utře zraky uplakané.
Vece poutník: „Nemysli tak, dítě!
On již také s poutníky se bratří,
není, jakým býval! Hledá si tě,
věř mi drahá! V tyhle doby loni
mluvil jsem s ním, řekl, že tě honí,
letos pak jsem setkal se s ním zase;
poutníkem se stal, je celý jiný. —
Co se trápit chcete bez příčiny?
To ti vlastně říci chci, že na se
máte čekat zítra na Loretě.
Tam vás oba Matka boží čeká.
Dělejte, co patří na člověka:
by byl šťasten zde i v onom světě!“
Vyjevila Filomena oči,
a tak radostně mu v hovor skočí:
„Bože, myslíte, že mne to hledá?
A že na mne čeká? Na Loretě?“
„Ovšem dcero, vždyť on miluje tě!“
Zarděla se děva, vždycky bledá,
ohledla se k východu a řekla:
„Den to cesty, za půl dne tam budu,
a kdy bych se na kolenou vlekla.“
„To mi,“ vece poutník, „právě k trudu,
že tak čas je krátký na shledání;
doma nebývá, jen tebe shání.
Tamli nestihneš ho, doma není,
bojí se prý svého do stavení.
Ty dnes nedojdeš!“ Však ona děla:
„Buďte s bohem! On mne chuďas hledá.
S pánem bohem! Kdy se uvidíme?“
A již sotva vůdce uslyšela,
an jí žehnal takovou řeč veda:
„S bohem jdi, a vol vždy cesty přímé!
Spěcháš dcero. Lidskou máš jen nohu,
pozor dej a pomodli se k bohu,
by ti andělská propůjčil křídla.
Hleď, Hradišťská cesta! Kráčej zvolna!
Nezapomeň, dcero, Matky boží,
bude tě zas čekat. Nedbej lidí,
neupadni ďáblu do osidla.
A kdy by tě stihla rána bolná,
přines ji zas! Tu ji člověk složí
svaté Matce, však ona tě vidí.
S bohem jdi! A kdo dřív dojdem cíle,
orodujme za sebe!“
Tak volal,
ale ona již ho sotva slyší;
rukou jednou kývá, druhou mává
k východu, kde obláčky jsou bílé.
Ani poutník slzám neodolal,
tušil, že tu ruka jakás vyšší
dívku vede a jí pokyn dává.
Rukou v dálku udělal kříž za ní,
a jda k předu dal se do zpívání.

Od Hradiště vede cesta dlouhá,
bílá cesta, stromů dvoje řady.
Po ní dívka, kterou žene touha.
A kdy by kdo sčetl dohromady
tyto stromky, nesčetl by vzdechů,
za každý vzdech „zdrávas“ pro potěchu.
Pospíchala Filomena mnoho,
neb se bála, že nestihne toho,
jenž ji čeká, jenž se pro ni souží,
Tedy znova, ač se sotva plouží
hladem, chůzí vychřadlá již celá,
napne síly poslední a spěší.
Když šla již kol věže kulovaté,
na ranní v Sobotce vyzváněli,
potkávala lidi do kostela.
Čím blíž cíle, krok se stává těžší,
posedává, ruce majíc spjaté,
a zas dále nohy napne k běhu.
Za Sobotkou na návrší byla.
Opět sedla na travnatém břehu,
klesla spíše. Bylo na pohodě,
obloha se modře vyjasnila.
A tu shledla dívka na východě,
kam, své zraky stále obracela,
horu zelenou se šedou kaplí.
Seskočila s břehu a se chvěla,
její nohy sotva na krok šláply,
v zemi ztrnuly jak olověné.
A tu krev jí do hlavy se žene,
zajásala, zaplakala spolu,
chtěla se jí rozskočiti hlava,
klesla k zemi, po čtyrech zas vstává
a se šourá bídně s břehu dolů.
„Matičko má! Matičko má svatá!“
modlila se nahlas. „Tak jsem blízká,
vztáhni ke mně svoje mocné rámě!
Počkejte, ach počkejte tam na mě!“
A zas zoufale se za vlas hmatá,
v ruce hrudu křečovitě stiská
jako šílená. A svatá Panna
tenkrát opět zázrak učinila.
Chtěla tomu jistě vůle božská,
že v tu chvíli od Sobotky vyjel
velký vůz a po silnici míjel
kolem dívky. Podle koní vozka
v klobouku a v krátké kamizole
z dýmky bafčil bičem popraskuje.
A ten spatřiv u příkopu dole
chudou ženskou, jež se přibližuje
ruce vzpínajíc, trh prudce koni,
že voj sama vyběhla ven z plecí,
poslouchá ji ana slze roní:
„Pro boha vás prosím, všechny svaté,
místečkali ve voze jen máte,
nemáteli, vezměte mne přece!“
Vozka dobrák pokývl jen hlavou,
dýmkou do vozu jí ukazuje,
chytl opět opratě v ruku pravou,
vůz dál hrčí, vozka pohvizduje.

A to bylo na den navštívení
Panny Marie. V ten svátek milý
mnoho lidí viděti je v poli,
v družných skupeních jak k témuž cíli
scházejí se různo po vůkolí,
ze všech stran jdou při zvonečku znění
vzhůru na kopeček ku Loretě.
Jak by bylo nebe otevřené,
a co dobrých lidí na tom světě,
to jak bílé duše teď se vznáší
k nebi výše, jež se nízko klene
nad tou horou, jež je cestou k němu,
k němuž stupeň v každém otčenáši,
kam jdou lidé davše s bohem všemu.

Sem se od severu šourá zdola
unavený poutník osamělý.
Nejde cestou, kudy lidé chodí,
bojí se jich, by ho neviděli,
neboť šat má ošumělý zpola,
patří s úzkostí, jak loket čouhá
z rukávu, že ostudu mu plodí.
Ukrývá se tedy v hustém lese,
v pravici hůl, v levé uzlík nese,
vzdychá, jak je cesta příkrá, dlouhá.
Jak by nebyla! Ty všechny stesky,
touhy, modlitby se vzhůru nosí,
těžší každá nežli kámen, větší,
kopec roste z nich v mrak podnebeský.
Že kam děcko lehko vyběhlo si,
tam ho k stáru lesní plži předčí.

Sklenář je to, celý upocený,
měl se tu dnes dočkat Filomeny.
Proto se dnes z dálných vrací poutí,
zachází si přímo na Loretu.
Pod vrškem byl. By se uhnul světu,
někde v houští chtěl si usednouti.

Neboť tam, kde bělaly se boudy
pernikářských stanů, plno lidí
sem tam tlačících se kupit vidí,
jinde jak si v dálku ukazují
kopce, města. Složil tedy oudy
unavené podál na drn hladký,
divizny kde velkokvěté bují
a kde páchnou šalvějové pruty
plné modrých květů — pastva hmyzu.
Motýlů roj hledá med v nich sladký,
pestrých jako samet nedotknutý.
Pod vlasatou posadil se břízu,
hleděl v důl, kam lesy jako vlny
vespod tmavé, po vrchu však jasné,
žlutozelené se lijí dolů;
jako prohlubeň hvozd jich je plný.
Oko nepřehledne, ale žasne.
A jak rozhlednul se vážně v kolu,
tam zřel rybník lesklý pod lesinou,
v slunci plá, div oko neoslní,
a kol vesnic obilí se vlní:
jak se říká, vlčkové v něm plynou.
To jak bůh by házel požehnání
a jím koulel po té rovné zemi
od hory až druhé hory k stráni.
Tak tu dlí nad dědinami všemi,
k nebi hledí, obláčků kde řada
běloučkých se leskne na blankytu.
Myslil si, zda to tak nevypadá,
tolary jak ve stříbrném třpytu
vysázené na modravém stole,
jejichž okraj bleskotař se v kole.
Snad to oněch ze mzdy Jidášovy
dvacet osm peníző tam vidí. —
Zachvělo se srdce sklenářovi,
pohleděl tam vzhůru mezi lidi,
tam, kde mládenci si vybírají
srdce sladká, jež svým dívkám koupí.
Styděl se tam, že ho všichni znají,
že si budou kývat, až k nim stoupí.
Přece vstal. A rozhlednuv se kolem
spatřil níže, na břehu jak holém
ženská leze vzhůru namáhavě,
chytajíc se rukou za křoviska.
Zachvěl se, neb na její hned hlavě
šátek poznal, jejž sám kdysi koupil.
Vykřikl a trochu níže stoupil,
aby lépe přesvědčil se z blízka.
A v tom žena lící klesla k zemi.
Hned byl u ní sklenář skoky třemi,
do bledých jí zahleděl se lící.
Vzkřikli oba. — A hned Filomena
padala mu v rukou, jemu taky
klesly nohy, kleče jímal děvu
a se chvěl. Ó, kdož to může říci,
jejich ret čím asi nyní stená,
a co vidí jejich spolné zraky!
Nutili se oba do úsměvu,
úsměv nutí, srdce jim však pláče.
Na mysl jim asi přišly nyní
všechny pouti pozemské a strasti.
Mlčeli, jak slouchali by ptáče,
jež jim pělo, nechtíce ho másti.
Zaslzeli, opět na se hledli,
radost s divným steskem na ně padá;
jak pak ne: vždyť ta tam všechna vnada,
její obličej byl zhublý, zbledlý,
a šat dávno starý ošumělý.

Sklenář svraštil čelo, rty již chtěly
vytýkat jí, že tak nedbá na se,
semkl je však a se chvěje v hlase
promlouval a tiskl její ruce,
propuklo, co v dávné spalo muce:
„Filomeno, řekni, kde jsi byla?
Proč jsi ty mne opustila, řekni!
Hledal jsem tě po všech koncích světa,
toužil víc, než na má patří léta.
A snad časové teď přišli pěkní,
že ty odpustíš mi, půjdeš se mnou,
zapomeneš na řeč na daremnou,
vezmu si tě, budeš mojí ženou,
budem šťastni. Pojď a šťastni budem!“

Však ta slova trhla Filomenou:
„Kmotříčku,“ tak řekla, „dej bůh zdraví
na mnoho vám let! Tak zas vás vidím!
O již nermuťte mne starým trudem.
Zhřešila jsem tehdy, — jak se stydím!
Vlasy jsem si rvala za to s hlavy,
že jsem padla ďáblu do osidla.
Vy jste tenkrát dobře se mnou mínil,
vy jste se mi ničím neprovinil.
Proto jsem si odepřela jídla,
modlila se, až mi Matka boží
vyjevila, že hřích se mne složí.
A tak přemohla jsem v sobě pýchu —
byla vysoko — jsem prosta hříchu.“

Řekl sklenář: „Ó tak nemluv nyní!
Nebudeš mi už jen hospodyní,
budeme už navždy šťastni svoji.
Beze hříchu duch se upokojí.“
Ale ona hledíc na sklenáře,
takto sladce k němu hovořila:
„Pohleděte, jak nám zhubly tváře.
Myslíteli, že se na nás sluší,
bychom vzali se, kdy všechna síla,
všechna čilost na těle i duši
umdlela? Už pro nás na té zemi,
kmotříčku, nic není pro nás tady.“

A zas zaplakali dohromady.

„Filomeno!“ sklenář hořekoval.
„Ó kdy bys ty, Filomeno, znala,
jak jsem toužil, jak bych si tě choval!
Žíti můžem ještě léta mnohá,
budem oba za to prosit boha —
a ty bys mne mohla opustiti?
Ó já nechci ještě z toho světa!
Hleď, jak krásný je, jak vše se třpytí.
Ne, ne! Nechci, za dlouhá ni léta.
Lépe na zemi, než v černé zemi,
kam nevnikne slunce. Úzko je mi!
Hle to nebe! Hle ty bujné stromy!“
Zahleděl se v ně, jak chtěl by s nimi
s mladistvými srůsti, zelenými,
chytit se jich, v zeleni se skrýti.

„Přijde vítr, sekera — snět zlomí.“
„Ne, ne, Filomeno, nemluv drahá,
hleď, jak slunce zase jednou svítí!
Ještě mnoho zažijeme blaha.
Nermuť mne již, trpěl jsem již dosti.
Posaď se, tak! Neplač, povídej mi.
Viď, mám hodně vrásek od starostí?
Co je platno! Bol je vždycky zřejmý.
Jak jsi slába, nemáš také hladu?
A když ona mlčky zakývala,
tu on najde skrovný uzlík vzadu,
zvolna po sobě pak z něho vyndá
velká jabka lonské léto zralá,
z kterých ona vůdci dala — jindá.
Poznala je — hledli na se oba,
on pak takto hovořil k ní jemně:
„Zakousni si! Však je to už doba,
co je nosím po těch kopcích chodě
za tebou po dalných koncích země.
Jablka ta zrála mi jen k škodě.
Jez jen, holko, přijdouli ti k chuti,
však jsi nějak rozpálena celá,
pot ti krůpějemi kane s čela.“
A když tak ji k jídlu vlídně nutí,
vezme ona, kousne do jednoho,
uleželé bylo, sladká šťáva
jest jí jako lék. A při tom mnoho
vyprávěli sobě ze svých poutí.
Potom sklenář otázku jí dává:
„Tak mi přišlo, holko, vzpomenouti,
jak jsi tenkráte mi vyložila,
zdali u tebe má duše byla?
Neb jsem často celé odpoledne
bez ducha sám ve světnici sedal —
bez pochyby duch můj tebe hledal.
Nikdy jsi mne takto nepotkala?“

„Vídala jsem; ani ne tak ve dne,“
řekla ona, „jako za soumraku.
Vždy jsem na oči si ruku dala,
protírala, nemámli co v zraku.
Inu říkám — byl jste jako živý.
Pán bůh, pán bůh různé dělá divy!“
A zas kousla v jabko. On pak hlavou
jak by svědčil, ustavičně kýval.
V nebe zřel a myslil, tam, kde plavou
modré obláčky, že s Filomenou
šťastni spolu po nebesích bloudí.
Blaze mu, a jak se dolů díval,
jako s nebe na zem opuštěnou,
zůstal v klamu, že je v nebi, soudí.
Nebo každý zvuk, jenž přišel zdola,
jiný je než tam, je slyšen zpola,
jako zemský ohlas, pes kdy štěkne,
nebo houkne oráč. Vidět sice,
kterak lidé v polích rukou mávnou,
hlavou kývnou, slyšet jich však není.
A tak obrazy ty zraku pěkné
jako v zrcadle se jeví více,
jak dob zašlých vzpomínání dávné.
A když ve vsích dá se do zvonění,
víc než z osmi vesnic cinká v kolu —
to jsou zvuky z nebeských už luhů.
Řekl tedy: „Jaký blud jsem býval,
když jsem pouti tobě za zlé míval!“
A v tom zachvěli se oba spolu:
Jak hlas s nebe jistě, nejináče!

Neviděli na božího sluhu,
na kazatelnu an vystupuje,
a pak v knize těmi četl slovy:
„On se béře, po těch horách skáče,
po těch pahrbcích on poskakuje
srně podobný neb kolouchovi.“

Zalekli se oba jako soudu,
jenž jde shůry nad pozemskou hroudu.
Na kolenou oba zaplakali,
slova kněze když slyšeli z dáli:
„Nebo aj, už zima pominula,
prška přestala a bouř se tiší.
Na zemi se kvítí ukázala,
doba prozpěvu již procitnula,
a hlas hrdličky se v kraji slyší.
Holičky fík pučí, zkvetlá réva
vůni vydala. Ó kéž by vstala
přítelkyně má, má krásná děva!
Pojď, má holubičko, jež jsi dlela
v rozsedlinách skalních, v příkré skrýši.
Tvář svou ukaž, ať sluch tebe slyší;
hlas tvůj sladký, spanilá jsi celá!“

Tak kněz četl, oni dva pak níže
klečeli a ruce spínajíce
štkali, plakali, a zemská tíže
jak by spadala jim s bědných ramen.—
Každým slovem plakali zas více
za knězem je nahlas přeříkali,
a když skončil, oba řekli: „Amen!“
Znovu zrození, bez hříchu, svatí
oba nyní na mši svatou chtěli.
Sklenář vstal, však ona nemůž vstáti,
sotva vypjala se na kolena
chorobna a zcela vysílena.
Tož ji zdvihl, a se podepřeli
jeden o druhého, stoupli výše,
kde kol kaple lidé ke mši pěli.
A tu oba modlili se tiše.
Filomena pak po čas ten celý
zemi líbala, kde padal na ni
kaple stín, ve zbožném šepotání.

Po mši vzpomněl sklenář na obrázky,
vybral Filomeně takovýto:
malý Ježíšek, zjev nebes lásky
v růžích, samých růžích ověnčený
držel černý kříž. On koupil jí to,
že ty růže se mu zalíbily.
A jí obrázek tím víc byl milý,
že byl dotýkáním posvěcený.

„A teď půjdem k nám a budem spolu!“

„Kmotříčku můj, co by lidé řekli!
Půjdu do Bukvice ku své tetě.
Kdy bych se tak třeba rozstonala?
Cítím slabost.“ — On však hleděl dolů,
v líci zvolna jemu slzy tekly.
„Co mi nyní po celém je světě!“
řekl jí a utřel oči skrytě.
„Snad bysi mne nyní opustila?
Pojď jen se mnou, pojď, mé drahé dítě!“

Tedy šli, však stokrát odpočali,
nežli došli lesem ku zámečku.
A když byli již jen kousek malý
a si sedli ještě do chládečku,
dívka rázem zbledla, zachvěla se,
jako mrtva klesla na drn měkký.
Zabědoval sklenář, hladil, budil,
naříkal a plakal nad ní zase,
chtěl ji donest domů — neměl síly;
a přec jeho dům již nedaleký.
O tom přemýšlel a tím se trudil. —
Rozběhl se, do vsi z lesa pílí
pro vodu a pro lidi. Již z dáli
zřel, že při zámečku děti hrály.
Když pak doběhl až před stavení,
ze vrat jemu vyšel v ústret krejčí.
Neptal se ho sklenář, jak sem přišel,
neboť viděl, že vše kol se mění,
že mu nájemník zas dvorek smejčí,
rovná zahrádku a ploty staví.
Aniž řeči krejčíkovy slyšel.
„Pojďte se mnou!“ sklenář jemu praví.
A tak spolu Filomenu v krátku
přivedli a dali do postele.
Bál se sklenář cestou nepořádku,
v jaký musí uvest Filomenu;
tu však spozoroval velkou změnu,
stavení že krejčí srovnal celé.
Blažen, šťasten šukal po světnici,
o každé měl věci něco říci,
kytky z oken vzal a ku posteli
ukazovat nosil Filomeně,
rovnal břečtan na bílené stěně.

Ptal se dívky; když jí lépe bylo,
svět se před ním vyjasňoval celý.
Také jí se v oku zrcadlilo
blaho vzácné, řídké pro ni štěstí.
Celý svět by chtěl jí nyní snésti:
vzpomněl si a skočil na zahrádku —
podivil se, vnímal zas tu vnadu
růží skvostných, plných do rozpuku.
A tu vztáhl chvějící se ruku,
rval tu krásu, ač mu při tom bylo,
jak by živé bytosti vzal žití.
Trhal růže, neušetřil žádné,
staré líce se mu zrumĕnilo.
To snad duchové v těch růžích skrytí
naposledy, než jim život svadne,
omamivou, rajskou dýší vůní.
Sklenář rozčilen zas k Filomeně
s květy spěchá, a když stanul u ní,
usmáli se v slzách v divné změně.
On pak růže do ruky jí dává,
kolem hlavy obkládá je snivě,
ona pak se smála přívětivě,
když on sepjav ruce stanul před ní:
„Takhle se mi vždy o tobě zdává!
Jako svatá Panna tamhle, hledni!“
Sedl k ní a zase hovořili.

Filomeně bylo volno dosti,
myslili, že slabosti to byly,
kterých brzo poklidem se shostí.
Odpoledne však si naříkala
na píchání, na bolení hlavy,
ze snu mluvila, když chvilku spala,
když se sklenář na její ptal zdraví,
ukázala, by jí obklad smočil.
Učinil tak. Horkost čím dál větší.
Chvěl se sklenář, že jí nevyléčí,
úzkost jala ho. — Tu k truhle kročil,
vyndal obrázky a na peřinu
vykládal je, mluvil k Filomeně,
a ta po chvilce tak hovořila:
„Kmotříčku, snad ještě nezahynu?
Kéž bych ještě na čas s vámi žila!
Ale tuším — slábnula jsem denně —
proto jsem se zaopatřit dala . . .
Což kdy bych vás tady zanechala?“
Zalkal sklenář, klekl u postele,
hořce zaplakal a tiskl vřele
její ruku suchou k ústům svojim.

„Nemyslete, že se smrti bojím,“
řekla pojednou zas Filomena,
„jen když jsem dnes mohla s vámi být.
Není souzen zde nám pobyt stálý;
však tam v nebi jiné slunce svítí.
za hrobem se teprv zazelená
pravý ráj. Ó snad bychom se báli
projít hrobem, temnotou tam k bohu?
Necháme svět, půjdem za oblohu
čistí, jasní. A tam za oblakem
nad hvězdami teprv sejdeme se.
Či chtěl byste sám tu zůstat jeden
marností té zemské hlíny sveden?
Budu po vás pátrat v nebi zrakem,
až se za mnou duše vaše vznese . . .“

Plakal sklenář, plakal usedavě:
„Neumřeš mi, duše moje milá!
To ty neuděláš mojí hlavě,
aby si mne teď již opustila!“

Přišel večer, Filomena vzdychá,
sklenář obklady jen chladné dává
a zas chodí po světnici zticha,
neb u dveří šeptem radu brává.

Filomena celou noc pak pletla
divné řeči; byla u vidění,
s Matkou boží mluvila jen stále
do samého rána, v úsvit denní.
Byl rád sklenář, že se dočkal světla.
Tu se Filomena probudila,
na posteli sedla pružná, čilá,
chtěla z okna ven se rozhlednouti.
Skonejšil ji, že si lehla zase,
a šel k oknu, by jí líčil ráno:
„Již je světlo; ze vsi kouř se kroutí.
V poli tam již někdo kravky pase,
s hlavou holou — zajisté se modlí.
Dole v lukách mají posekáno.
S Tábora se mlha k nebi zdvíhá,
všechno ukazuje na pohodlí.
Do polovic jen se hory lesknou,
do polovic černé. — Hle, tam stíhá
ptáka pták a letí od Prachova,
mizí za obzor až v dáli tesknou.
Zatím leží přes Bradu v kout lesů,
kde se říká vždycky Prostřed světa,
zář přervaná stíny u Lochova.

Druhá lesů půl je ve tmě sice,
ale z nich již ve hvizdu a plesu
hejno božích ptáčat k nebi vzlétá.
Nejzáz je znát proužek od měsíce.
Ve vsi právě zvoní anděl Páně.
Zdrávas Maria! Buď zdráva, zdráva!"
Zamlčel se, sepjaté měl dlaně,
k posteli šel, k nemocné se schýlil,
na srdce jí kvapem ruku dává —
sklesl k posteli a kvílil — kvílil.

Krejčovi když přišli do světnice,
zalekli se: hospodář se strojí,
hledá klobouk a hůl dobrou svoji,
třeští zraky maje zbledlé líce,
a když vešli, na ústa prst klade
a jim ukazuje ku posteli:

„Probuďte ji, ať již vstává přece!
Bože, bože, stvoření to mladé!"
Plakal tak, že sami oslzeli.

„Již je mrtva!" krejčí ženě vece.
„Bůh jí tam dej věčné radování!"
Krejčí s ženou v modlitbě se sklání

Od té doby chodí po okolí
s kytkou v ruce a se starou holí
onen poutník smutný, pomatený.
Bůh mu dej, by po té zemské pouti,
po čem touží, mohl dosáhnouti,
aby došel svojí Filomeny.
Vy pak, kdo se potkáte s ním tady,
mějte útrpnost, by nemřel hlady,
dejte chleba, ukažte mu cestu!
Jde si chuďas, jde si pro nevěstu.

Rozhledy na poli technickém.

Podává

Ladislav Hajniš.

Elektrická doprava.

Před více než dvěma roky (dne 1. dubna 1880) vypsal jsem v Národních Listech projekt naduliční elektrické dráhy v Berlíně. Návrh tento, jak čtenářům našim od jinud známo, nedošel provedení; namítánoť zejmena, že by drahou na vysokých sloupech zřízenou byla znešvařena nejkrásnější třída Berlínská. Tím ovšem zmařena krásná příležitost k rozsáhlejšímu pokusu elektrické vozby v poměrech každodenní praxe, ale podnikavost Siemensova nedala věci usnouti, a dnes jest v Berlíně zavedena elektrická vozba na dvou tratích, arci v poměrech skromnějších než navrženo v projektu původním.

Však také mimo Berlín provozuje se elektrická vozba, na drahách ovšem hlavně průmyslových, tak že možno říci, že doprava elektrická — ač zápasí ještě s mnohými obtížemi — vystoupila již z oboru pouhého zajímavého pokusu a octla se na stupni praktického vývoje.

Chtěje stručně vylíčiti přítomný stav tohoto vývoje pominu mlčením elektrické dráhy na výstavách v Berlíně a ve Vídni,[1]) o nichž se již svým časem zmínka stala, a přistoupím hned k popisu tratí rázu více praktického.

Tu dlužno zmíniti se především o elektrické tramwayi zřízené ve spojení s výstavou v Paříži r. 1881. Jak známo, byla tato výstava umístěna na Polích Elysejských v Palais de l'Industrie, v budově to

[1]) Dráhy ty měly ještě povahu hraček.

zřízené r. 1855 za účelem světové výstavy Pařížské. Z Place de la Concorde, kde za veliké revoluce guillotina stínala hlavy „podezřelých," jde kolej tramwayová k jmenovanému právě paláci průmyslovému, a na této trati sdélí asi půl kilometru jezdil po dobu výstavy obyčejný tramwayový vůz zřízený pro dopravu elektrickou. K vedení elektrického proudu bylo užito kovového vodiče neseného na tyčích, které byly postaveny podél trati. Za vedení zpáteční sloužily původně koleje, protože se však ukázalo, že prach a bláto na nich se hromadící účinku byly na závadu, zavěšen vedle prvního ještě vodič druhý pro proud zpáteční. Na obou vodičích byly umístěny malé pohyblivé vozíky „kontaktní," které pomocí vodicích lan byly spojeny s indukčním strojem na voze tramwayovém. Těmito lany, vozíky kontaktními a vodiči umístěnými na tyčích podél trati byl tramwayový vůz ve stálém elektrickém spojení se strojovnou, kde elektřina cestou mechanickou byla vyvinována spůsobem známým.

Pokud vím, byla tato Pařížská trať první *tramwayí* elektrickou, t. j. první *pouliční* tratí s vozbou elektrickou.

Současně s tramwayí Pařížskou zařídil Siemens elektrickou dráhu v Berlíně. Dráha tato, asi $2^1/_2$ kilometru dlouhá, jde od stanice Anhaltské dráhy ve vsi Lichterfelde u Berlína ke kadetní škole v témže místě. Vozy na této dráze jezdící mají tvar obyčejných vozů tramwayových a mohou pojmouti po 26 osobách. Za elektrické vedení slouží zde *kolej*, a sice jde proud jednou kolejnicí od strojovny k vozu, druhou pak zpět. Spůsob ten — který, jak jsem již pravil, v Paříži se neosvědčil, — jest zde možný, protože trať není provedena co *tramway* (totiž s kolejemi ležícími v rovině obyčejné ulice neb vozové cesty), nýbrž co samostatná dráha s kolejí vyvýšenou, kde tedy povrch kolejí snáze může býti udržen v čistotě. Přece však i zde — zejmena za vlhkého počasí — vyskytují se obtíže ve vedení proudu. Trať má jen nepatrné stoupání a mírné křivky; rychlost jízdy jest obmezena policejním nařízením a nesmí překročiti 20 kilometrů v hodině,[1]) kdežto prý jest možno jeti i rychlostí 30—40 kilometrů. Vozba na této dráze byla zahájena dne 16. května 1881.

Zdar, jehož dodělala se dočasná elektrická vozba na obyčejné trati tramwayové v Paříži, byl pobídkou k zavedení pravidelné elektrické dopravy na jedné z tramwayových tratí Berlínských. Trať tato vedoucí od Charlottenburské stanice na tak zvaný Spandauer Bock jest asi $2^1/_2$ kilometru dlouhá a má značné stoupání, tak že vozy tramwayové užívají zde přípřeže. Vozy tyto jsou dvojí: menší o jednom koni a větší o dvou koních. Dva z menších vozů, které mohou pojmouti po 26 osobách, zřízeny byly na vozbu elektrickou a konají službu zároveň s vozy ostatními. Ale tato doprava elektrická jest posud obmezena na všední dni; v neděli a ve svátek, kde frekvence na této trati je velmi silná, děje se vozba pouze konskými silami, protože zařízení elektrické posud není dosti spolehlivé, a každé přerušení jízdy při silném návalu obecenstva by bylo dvojnásob citelné. Elektrická

[1]) *Největší* rychlost vlaků železničních obnáší 90 kilometrů v hodině čili 25 metrů v sekundě.

doprava zahájena na této trati dne 1. května 1882. Vedení proudu děje se zde v podstatě týmž spůsobem jako na výstavní trati Pařížské, pouze detaily jsou poněkud změněny.

Na základě zkušeností nabytých v Paříži a v Berlíně možno pronesti úsudek, že elektrická vozba na tramwayích je *prakticky možná;* rovněž není pochybnosti, že tento spůsob vozby — právě pro trati vnitroměstské poskytuje mnohé výhody proti dopravě parní a že jediným konkurrentem jejím jest stlačený vzduch. Avšak zároveň nelze si tajiti, že v *přítomné* formě své elektrická vozba má ještě mnoho vad, které dříve musejí býti odstraněny než bude možno pomýšleti na obecnější zavedení elektřiny na tramwayích.

Hlavní vada bez odporu spočívá v obtíži spolehlivého *vedení elektrického proudu.* Vedení kolejemi nehodí se pro dráhy pouliční, vedení pomocí vodičů zavěšených na tyčích, které jsou postaveny podél trati, netoliko jest nepěkné (ano mnohdy by ani provedeno býti nemohlo), ale není — aspoň jak posud bylo provedeno — ani dost spolehlivé. Vedení *podzemní*, pokud mně známo, posud nebylo nikde provedeno a setkalo by se zajisté s obtížemi ještě většími než vedení vzdušné. Při čilém ruchu, jaký dnes panuje na poli konstrukcí elektrických, smíme ovšem očekávati, že obtíže ty brzo budou přemoženy. Můžeme ostatně již dnes konstatovati pokus v tomto směru, a sice pokus, který připomíná poněkud protnutí gordického uzlu, neboť směřuje k tomu, aby vedení úplně bylo *odstraněno.* Nemusím zajisté ani dodati, že mluvím o *podružných bateriích.*

Jak čtenářům našim s dostatek známo, jsou podružné baterie jednoduché přístroje, jimiž se elektřina může jaksi nahromaditi, jsou to tedy — dovolenoli užiti takového názvu — *reservoiry* pro elektřinu. Představímeli si pak strojovnu, ve které elektřina pomocí strojů indukčních vyvinutá hromadí se ve přenosných bateriích podružných, seznáme ihned, že třeba jen jistý počet těchto „nabitých" baterií přenesti na tramwayový vůz opatřený dynamoelektrickým strojem hnacím, aby tento vůz byl opatřen zásobou hybné síly na delší dobu. Zásoba ta musí býti ovšem dosti veliká, aby vystačila až do návratu vozu ke strojovně.

Zde tedy odpadá všeliká potřeba vedení elektrického, a vůz takový může jeti po libovolné koleji tramwayové.

První toho druhu pokus proveden byl dne 10. června 1881 v Paříži, kde tramwayový vůz opatřený stošedesáti Faureovými podružnými bateriemi vezl 40 osob z Place du Trône na boulevard Lenoir a zpět. Pokusná tato jízda trvala asi hodinu a byla provedena v noci. Praktického použití došel tento spůsob elektrické vozby na tovární trati bělidla v Breuil en Auge. Zde lokomotiva zásobená šedesáti podružnými bateriemi vleče po trati vlak, jímž dopravuje se plátno, a uvedený počet baterií stačí asi na hodinu při plné práci lokomotivy.

Není ovšem možno říci již nyní, máli toto upotřebení podružných baterií budoucnost, nedá se však upříti, že je to důmyslný spůsob odstraniti obtíže, jež vyskytují se při vedení elektrického proudu ze strojovny k vozu na trati. Podstatnou vadou podružných baterií jest značná jich váha; při pokusu Pařížském ku př. vážily baterie 1400

kilo, a 60 baterií na lokomotivě v Breuil en Auge má váhu asi 500 kilo. Tak značná váha baterií přitěžuje ovšem netoliko vozbě samé, ale ona jest i velikou závadou při nutném vystřídání baterií vyčerpaných za baterie čerstvé.

Nepodal jsem arci v krátkém tomto nástinu popis všech provedených pokusů a činných tratí, což nemohlo býti ani mým úmyslem. Postačí zajisté, dodámli všeobecně, že v Německu, Holandsku i v Irsku užívá se elektrické vozby k účelům průmyslovým a že — jak skoro samo sebou se rozumí — projekty nových tratí elektrických každým dnem se množí. Připomínám jen projekt dráhy s elektrickou vozbou pro Mödling u Vídně. Zajímavější pro naše čtenářstvo, než uvedení dlouhé řady projektů, bude snad několik dodatečných slov o elektrické dopravě *na vodě.*

Již v letech 1838—39 slavný učenec *Jacobi* plavil se v Petrohradě po Něvě na loďce, jejíž hybnou silou byla elektřina vyvinutá ovšem — jakž tenkráte ani jinak býti nemohlo — bateriemi lučebními. Pokus ten zůstal bez praktických výsledků, neb elektřina lučebně vyvinutá jest příliš drahá. Když pak zdokonalením strojů indukčních silné proudy elektrické došly upotřebení ve všední praxi technické, zůstal pokrok ten bez vlivu na plavbu, protože elektrický proud mechanicky vyvinutý není *pramenem*, nýbrž jen *nositelem* hybné síly. Upotřebení elektřiny ku pohybu lodí bylo by tedy — jako u tramwayí — vyžadovalo jakéhosi spojení mezi lodí a pobřežní strojovnou. Spojení takové, obtížné při dopravě pozemní, bylo u plavby skoro nemožné, a pokud vím, také nikde nebylo provedeno.[1]) Teprve vynalezením neb lépe řečeno zdokonalením podružných baterií umožněno také lodím, aby užily elektřiny mechanicky vyvozené ku svému pohybu. V skutku také r. 1880 *Trouvé* plul na Sekvaně v Paříži na loďce, jejíž hnací šroub byl pohybován dynamoelektrickým strojem čerpajícím elektřinu z nabitých podružných baterií Plantéových umístěných ve trupu lodním.

Podobně sestrojena jest loď, kterou v Londýně postavil na Temži inženýr *Reckenzahn.* Malá tato lodice, zovoucí se Electricity, má délky as $7^1/_2$ metru a ponor 60 centimetrů. Vrtule jest hnána dvěma stroji dynamoelektrickými, jimž elektřina přivádí se ze „zásobárny" čtyřiapadesáti podružných baterií vážících asi 1000 kilo. Při pokusné plavbě konané dne 28. září 1882 dosaženo rychlosti as 4 metrů v sekundě,[2]) při čemž na lodi bylo umístěno jen 45 baterií (vážících asi 830 kilo). Plavby súčastnily se 4 osoby, kdežto loď může pojmouti celkem 12 osob.

O elektrické plavbě nemůžeme ovšem ještě říci jako o vozbě elektrické, že vstoupila ve stadium praktického vývoje, ona posud je pouhým dosti nesmělým pokusem. Možno si však mysliti, že upotřebením podružných baterií mohla by elektřina pro drobnou plavbu říční nabyti jisté důležitosti. Pro plavbu velikou — pokud dnes souditi můžeme — elektřina se ovšem nehodí.

---

[1]) Nejnověji něm. inženýr Schaltenbrand uveřejnil návrh, dle něhož by lodi měla býti přiváděna elektřina lanem.

[2]) Rychlost parníků může býti arci značně větší, 6 –10 metrů v sekundě. Elektrická loďka Jacobiho plula rychlostí pouze jednoho metru v sekundě.

Čerstvé rovy.

Píše

setník prof. **Ferd. Čenský.**

Nenadálým úmrtím slečny Emilie Bekovské divadlo naše pozbylo jedné ze svých čelných sil uměleckých, o níž jsme měli za to, že vstoupí ve šlépěje zvěčnělé umělkyně naší Anny Kolárové. K lítosti divadelního obecenstva byla náhle a příliš záhy ze středu našeho vyrvána.

Pocházejíc z měšťanské rodiny Karlínské Emilie Bekovská (vlastně Betkova) jevila již jako mladé děvče náklonnost k jevišti a v letech šedesátých přistoupila jako člen k divadelní společnosti Wahlburga Veseckého. Odešedši od společnosti dala se engažovati při divadlech Vídenských ve předměstí Josefově a nad Vídeňkou, pak při německých divadlech v Bukurešti a v Odése. Ani tu nezůstala dlouho; odebrala se do Berlína k divadlu Fridrich-Wilhelmstädtskému a potom Krollovu, ano zabloudila až do Ruska, do Rigy. Když po odchodu paní Šamberkové v úlohách oboru jejího mezera nastala, správa divadelní povolavši r. 1878 slečnu do Prahy, engažovala ji již po prvním jejím vystoupení (v Dumasově Cizince) pro obor dám salonních a heroin při našem jevišti, kde s malou přestávkou až do 12. září l. r. potrvala. Trpíc od nějakého času nebezpečným neduhem, odjela dne 29. září do Vídně, jelikož lékaři uznali, že jest operace nevyhnutelna; tuto sice dr. Albert šťastně vykonal, ale již 4. října nastal rozklad krve a slečna za příčinou toho skonala dne příštího.

Jsouc pouze neplná čtyři léta členem zemského divadla českého, zvěčnělá vytvořila přece četnou řadu úloh charakterních, jako ku př. v Kolárově Mageloně, Vlčkově Elišce Přemyslovně, Bozděchově Z doby kotillonův, v Durdíkově Karthagince, Vrchlického Drahomíře, Schillerově Stuartce a Panně Orleanské, v Shakespearově Králi Learu a Hamletu, v Dumasově Cizince, Levobočku a i jiných. Od prvního vystoupení až po den svého z Prahy odchodu Emilie Bekovská skvělou svou hrou, imposantním svým zevnějškem, elegancí své toalety a neméně i svou pilností a důkladným jedné každé úlohy prostudováním zjednala sobě přízeň navštěvovatelů divadla. Jejím úmrtím stihla naše divadlo ztráta velmi citelná.

Ve Strážnici na Moravě zemřel dne 20. října 1882 český spisovatel, gymnasiální profesor J. Jan Vítek. Před několika lety napsal tragédii Aman a poslal ji do konkursu pro národní divadlo; porota ji uznala za práci pozoruhodnou. Za mladých svých let Vítek psával drobné básně, v časopisech porůznu uveřejňované.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. listopadu 1882.

Český sněm: nové německé divadlo v Praze, odpověď vlády o změně volebního řádu, rokování o zemském rozpočtu, předloha školská, uzavření sněmu. — České školy v Dolních Rakousích. — Dr. Kronawetter. — Atentáty v Spljetu. — Atentát na krále Milana. — Volby v Prusku a v Italii.

Sněm český ukončen byl rozhodnutím císařským 23. října, o den dříve, než se předpokládalo. Ačkoliv sněmovní činnosti popřává se příliš málo času, přece tentokráte časné uzavření sněmu bylo v celé zemi přijato s uspokojením. Neboť překažen tím záměr, jenž za slušných parlamentárních poměrů by byl nemožný, a jenž také nemálo pobouřil mysli českého obyvatelstva. Dne 19. října schválen bez rokování a vložen do rozpočtu obnos 363.669 zl. na německé zemské divadlo v Praze, ačkoliv i mezi německo-ústavověrnou většinou sněmovní závažné hlasy se ozývaly jak proti výši obnosu toho, tak proti nedostatečnosti účetních výkazů. Ze strany české nestal se v této věci nižádný odpor. Zatím však ve vší tajnosti připravoval se požadavek nový na zbudování druhého a velikolepějšího německého divadla v Praze, požadavek, kterýž vyplněn býti měl cestou rozpočtu, při níž není potřebí formy zemského zákona a sankce panovníkovy. Dne 20. října předloženy zemskému výboru hotové již smlouvy na zakoupení pozemku v místech Novoměstského divadla, úplně vypracované plány a rozpočet na 800.000 zl., kterýž nad to ještě nikterak neposkytoval jistoty, že dostačí. Přes odpor a protest českých členů zemského výboru schváleno vše šmahem a celá potají vypracovaná osnova přijata za předlohu zemského výboru. Ve schůzi sněmovní téhož dne zemský maršálek kníže Karel Auersperg ihned předlohu tu položil na zejtřejší denní pořádek a spolu zařídil, aby přes noc byla vytištěna. Jak neobyčejný tento požadavek tak celý způsob jednání vzbudily pohoršení nejen v kruzích poslaneckých, ale i ve všech vrstvách obecenstva. Dne 21. října předloha přikázána byla výboru pro rozpočet, kterýž ji nazejtří vyřídil vzdor důraznému ohrazení menšiny, sedmi českých členů. Většina výboru usnesla se odporučiti sněmu předlohu k přijetí. Menšina odvolávajíc se, že přirážkami zemskými jest na poplatníky uvaleno již velmi těžké břemeno, že veliké živelní škody letošního roku venkovské obyvatelstvo přivedly v těžkou nouzi, že navrhované druhé německé divadlo nemá míti za účel ušlechtilé umění dramatické, ale hovění zvědavosti a poskytování příjemné zábavy, a posléze, že české obyvatelstvo k ukojení národních tužeb svých v příčině divadla přineslo oběti do milionů jdoucí a o letní své divadlo samo se stará: usnesla se navrhnouti odročení a odporučiti vrácení předlohy zemskému výboru. Zemský maršálek pořídil sice opět přes noc tisk zprávy výborové a dal ji dne 23. doručiti poslancům, aby dne 24. mohla býti vyřízena. Avšak chvat ten byl již zbytečný. Místodržitel baron Kraus přečetl rozhodnutí císařské o ukončení sněmovního zasedání, čímž odpadla schůze dne 24. a s tou i tuhý boj proti přehmatu většiny.

Poslední schůze sněmovní byla významna též tím, že místodržitel jmenem vlády odpověděl na dotaz českých poslanců dne 17. října po-

daný. Vláda postavila se zcela na stanovisko, jež v dotazu čeští poslanci zaujali, a dala v odpověď: „Prohlédajíc k uznané potřebě odpomoci vadám a nedostatkům volebního řádu zemského a prohlédajíc ku změně volebního řádu na říšskou radu, vláda vynasnaží se, aby vady volebního řádu byly odstraněny a aby volební řád do zemského sněmu království českého uveden byl ve shodu se změněným volebním řádem do říšské rady.“

Velmi živé rokování rozpředlo se o *zemském rozpočtu* a vládní předloze o *zrušení práva postihacího* pro školní plat na obcích domovských. Zahajuje rokování dr. Mattuš označil stanovisko českých poslanců jak k rozpočtu tak k celému nynějšímu sněmu těmi slovy: „Spatřujeme před sebou sněm na základech starých, zpuchřelých, novými řády překonaných: sněm, jenž není výrazem většiny obyvatelstva, sněm, jenž správní záležitosti na spůsob mrtvého stroje vyřizuje, prostý všelikého počinu . . . Choroba starců zachvátila toto shromáždění, a nynější sněm stal se anachronismem v politickém zřízení našeho mocnářství. V takové situaci počínáme rokování o rozpočtu na r. 1883. Ani v přijetí jeho ani v zavržení nevidíme politickou akci . . . S klidem budeme čekati dalšího rozvoje věcí, kterýž přirozenou nutností většině obyvatelstva dá většinu sněmovní.“ — Rozpočet zemský na r. 1883 přijat s těmito obnosy: Výdaje 7,661.524, příjmy z fondů 765.957, výnos z prodeje 5% státních obligací 335.000 a úhrada schodku přirážkou 28 kr. z každého zlatého přímých daní, mimořádnou přirážku v to počítajíc, úhrnem 6,670.457 zl.

Vládní předloha *školská* měla za účel zničiti dosavadní spůsob vybírání školního platu na národních školách a odpomoci mnohým při tom příkrostem. Podstata její jest, aby obec vybírala školné a odváděla okr. školní pokladně paušální obnos, který zemská školní rada vyměří na dobu tří let; obci pak aby ponecháno bylo osvobozovati mládež od placení školného. Předlohu tuto hájili pouze čeští poslanci. Většina učinila a přijala podstatnou změnu v ten spůsob, aby ne obec, ale místní školní rada osvobozovala od placení školného. Většinu vedl při tom ohled na německé školy v Praze a jiných českých městech, kde obecní zastupitelstvo jest české, ale v místní německé školní radě vládnou Němci. Usnešeno tak vzdor pádným důvodům zpravodaje menšiny, prof. Kvíčaly, kteréž v celém rozsahu a plném znění místodržitel jmenem vlády přijal za své.

Sněm zakončen byl tenkráte beze všech obvyklých formalit, jež zemský maršálek k vůli oposiční demonstraci předešel, ujav se sám slova závěrečného.

Téměř veškery minule zde uvedené předlohy a návrhy ostávají nevyřízeny pro příští zasedání. Potřeba delší a zdárnější činnosti sněmu českého jest naléhavou. Avšak zároveň nemůže býti nikoho tajno, že sněm v nynějším svém složení nikdy nevyvine onu plodnou činnost, která jest zemi tak žádoucí ano nezbytná.

Zvláštní důležitost pro zápas náš za českou školu mimo obvod Čech a Moravy má *rozsudek říšského soudu* ve Vídni vynesený dne 20. října na stížnost dvou českých obcí v Dolních Rakousích, Poštorné a Lohovce, v příčině ministerského nařízení, aby vyučovalo se tam

i náboženství jazykem německým. Říšský soud rozhodl, že ministerium vyučování tímto nařízením porušilo čl. 19. státních základních zákonů, a doložil, že veskrz české vyučování a nikoliv jen výpomocné jest nezadatelným právem ústavním. Bohužel, že rozhodnutí to má dosud jen význam akademický, an zástupce ministeria, dr. Spaun, již před vynesením rozsudku prohlásil: „Nechať dopadne jakkoliv, vláda jenom to učiní, co uzná za prospěšné pro blaho obyvatelstva. A to jest znalost němčiny.“ Říšský soud jest sice nejvyšší ústavní soudní institucí, avšak nemá moci učiniti své rozhodnutí skutkem. Bez moci té byl by však institucí pouze theoretickou.

Živlu českému v Dolních Rakousích věnovalo se dosud příliš málo pozornosti, ač jest dosti četný. Dle posledního popisu obyvatelstva zaneseno mezi 2,169.032 obyvateli Čechů 61.257. Avšak v dobré jest paměti, kterak popis ten se dál, kterak šmahem přepisován místo jazyka českého jazyk německý, tak že sám ministr Pražák musil se dovolávati zakročení předsedy ministerstva, aby městský úřad Vídenský nesměl jemu škrtnouti přiznaný český jazyk obcovací. Tisícům jiných Čechů arci nepodařilo se to, co ministrovi. Nejen v Poštorné, Lohovci a okolních obcích žijí Češi, ale i při hranicích českých v někdejším Vitorazsku na řece Lužnici, kteréž druhdy náleželo k Čechám. A což kromě Vídně v Meidlinku, Gaudenzdorfu, v Šestidomech, Pětidomech, Rudolfsheimu, Otakrinku, Hernalsu, Währinku, Jedlersdorfu, Simerinku a Inzersdorfu!

„Boj proti počeštění!“ bylo jedním z hesel, která za dnů právě minulých ve Vídni nad míru hustě a hlučně byla pronášena. Však nešlo tu o ty statisíce českého lidu, jež tvoří podstatnou část Vídenského obyvatelstva, nýbrž jen o jedno poslanecké místo Vídenské, jež po celou řadu let zastával dr. *Kronawetter*, muž v každém ohledu vynikající. Jsa bystrým politikem, horlivým demokratem a upřímným Rakušanem, vystupoval při každé příležitosti důrazně proti fakciosním ústavověrcům, jejich farisejskému lžiliberalismu, jejich převrácené soustavě, jejich hnusné korrupci a jejich neomalenému prušáctví — za to však dovolával se pořád skutečné svobody, hájil potřeby konečného smíru mezi národy rakouskými a přál tudíž rovnému právu jejich. Protivníkům jeho bylo to tím nesnesitelnější, že se to dělo od zástupce hlavního města, „veskrze německého!“ Zvrhlé časopisy Vídenské si od drahné doby proti Kronawettrovi vedly s pravou zběsilostí, vymýšlejíce si na něj všeliké hanebnosti ano zločiny, jakož jest již ušlechtilým obyčejem jejich. Kronawetter odvolal se konečně ku svědomí lidu Vídenského, doufaje, že čest jeho proti nezřízeným útokům židovské žurnalistiky zaštítí; podal žalobu na denník Neue freie Presse — avšak porota vyřkla, že redaktor jest nevinen. Tím viděl se Kronawetter pohnuta ke kroku, jehož velice litovati dlužno: složil svůj mandát na říškou radu. Předseda její, dr. Smolka, hleděl jej od úmyslu takového odvrátiti, ale Kronawetter setrval na tom, aby voličové novou volbu osvědčili, zdali ještě nezkrácené důvěry jich požívá čili nic. Dne 8. listopadu se nová volba odbývala. Až do posledních dnů zdálo se jisto, že Kronawetter při ní opět zvítězí. Tu však fakciosové napjali všecky síly, žádný prostředek nebyl jim dost špatný, aby voliče obala-

mutili a Kronawettra očernili, jmenovitě i proto, že prý jest stoupencem Čechův. Kronawetter skutečně podlehl. „Deutsch national, nicht czechisch feudal — bündig und kurz: wählt Dr. Stourzh!“ za tohoto válečného pokřiku obdržel Stourzh většinu hlasův, prohlásiv za svůj politický program: svrhnutí nynějšího ministerstva. Nemalou sensaci způsobila okolnost, že jej volilo i mnoho státních úředníkův . . .

Spojenci ústavověrných proti Slovanům v Dalmacii, italianissimi, nemohou se spřáteliti se skutečností, že nikoliv nepatrné menšině, ale jádru obyvatelstva přísluší právo zastupování v městech a okresích. Těžce zejmena nesou poslední porážku svou ve Spljetu. Fanatism jejich dosáhl zde té míry, že pokoušejí se vražednými atentáty zmařiti zákonné volby. Jeden učinili na dr. Bulata, druhý na okresního hejtmana barona Konrada (8. listopadu). Prvním mélo býti zmařeno ustavení se nového národního zastupitelstva, a druhým přijetí slibu od téhož zastupitelstva. Kule z revolveru zasáhla sice oděv bar. Konrada, avšak neublížila mu. Krom toho došlo ke krvavým útokům dne 12. listopadu večer po hostině na počest nového měšťanosty dr. Bulata dávané. Používajíce noční tmy vrhali se od Italů najatí zlosynové na chorvátské předáky a některé zranili. Spljetskému advokátu dr. Karamanu zasazeno bylo od čtyř neznámých mnoho ran hrotem a noži, jakýs rolník byl těžce raněn nožem do hlavy, a též někteří strážníci byli zraněni.

V mladém království srbském stal se dne 23. října *atentát na život krále Milana.* Když se ze své rakouské a bulharské cesty vrátil do Bělehradu a s chotí svou vstupoval do hlavního chrámu, střelila na něho dvakráte z revolveru Helena Markovićová, vdova po plukovníku Markovićovi, jenž pro vzpouru Topolskou r. 1876 byl jat a později odsouzen k smrti i zastřelen. Král nebyl zasažen. Pachatelka dopravena do vězení. Několik osob z blízkého jejího příbuzenstva bylo sice zatčeno, avšak vyšetřováním nezjistilo se dosud nic více, než že Markovićová chtěla se mstíti za smrt svého manžela. Jest to také zcela přirozeno. V povaze lidu srbského jevil se vždy odpor proti všelikým atentátům. Vraždy politcké jsou mezi Srby i Bulhary věcí neznámou. Předchůdce Milanův, kníže Michael, padl sice r. 1868 v Topčideru rukou vražednou, avšak atentát ten nebyl dílem srbským. V blahopřáních králi k zachránění súčastnil se též jednomyslně celý národ, ačkoliv velikou většinou jest v oposici proti vládě konservativní, kteráž proti mysli jeho uzavřela s Rakouskem smlouvy obchodní a železniční.

V jisté třeba ne přímé souvislosti s atentátem jest *krise ministerská,* která v Srbsku propukla. Král používaje blahopřání strany, kteráž byla u vlády po celou dobu války východní a nemalé získala si zásluhy o vývoj a rozkvět Srbska, jednal s vůdcem jejím, známým státníkem Janem Ristićem, aby společně s konservativci zřídil novou vládu, čemuž ale Ristić z důvodů snadno pochopitelných se vyhnul. On a celá strana národní shledává těžiště a oporu srbského státu na Balkánském poloostrově, kdežto nynější vláda hledala ji a nacházela za Dunajem i Sávou, v Rakousku. Jsou tudíž mezi oběma neshody zásadní, krom toho i příkré protivy osobní. Vláda Piročancova, v nížto Garašanin jest hlavní osobou, trvá sice dále, však krise tím nepominula,

